IACOB PATRIARCHA.

Ipse est exẽplũ ferendi patienter aduersa: & quòd vir iustus est vbiq; et in statu quolibet beatus etiam dormiendo. Et qualiter iratum fratrem sibi reconciliare curauit. Libro ij. de ipso Iacob & vita beata, in principio.

Clarorũ virorũ vtamur exemplis, qui in summis peri-
culis positi, beatitudinem vitę non amiserũt, sed potius
acquisierunt. An non beatus Iacob etiã cũ patriam re-
linqueret? Imò planè beatus, qui dura exilij suscepit, vt
fratris mitigaret iracũdiam. Nam si beatus est qui pec-
catũ declinat, vtiq; beatus negari nõ potest, qui alterius
culpã leuat, crimẽ auertit. Paratum itaq; parricidiũ de-
clinauit exilio voluntario, eóque facto sibi salutẽ quæ-
siuit, fratri donauit innocentiã. Meritò itaque cũ Diui-
na vbique comitata est gratia, vt & cũ dormiret, beatæ
vitæ munus acquireret. Videbat enim futurorũ myste-
ria, & Diuina audiebat oracula. Bonus in somno ope-
rarius, & in paupertate diues: qui mercenariæ vitæ mu-
nere & patrimonium & coniugiũ eodem parauit offi-
cio. Idem fraterni affectus reconciliator egregius, cer-
tauit muneribus & obsequiis, vt si indignationẽ omnẽ
excluderet, dolorẽ offensionis auerteret, ostẽdẽs se mi-
norẽ exilio nõ fuisse, q̃ posset largiri, quę nõ acceperat.

*Et infrà. Quòd odor agri pleni fuit in eo, causa parsi-
moniæ in se, pietatis ad parentes, & religionis ad fratrem.*

Nam licet dulcis & suauis odor agri sit, quia est o-
dor naturæ, tamẽ in sancto patriarcha virtutũ spirabat
gratia. Quàm continens erat parsimonia, qui cibũ sibi
paratum nõ expetiuit, sed petenti fratri sine dilatione
cõcesśit, à quo primatus benedictionis accepit. Quàm
pius erga parentes, vt præferri germano seniori mater-
no mereretur affectu, & paternę benedictionis munere
sacraretur. Quàm religiosus vt fratrẽ recusaret lædere.
Quàm verecundus, vt patrem timeret fallere. Quàm ho
norificus, vt matri non posset quod iubebatur, negare.

*De materna verò affectione circa ipsum, habetur ibi-
dem. Quod require infrà, in cap. Parentes. De cibo quẽ
patri attulit, & vestibus Esau quas induit: & quia eum se
esse simulauit, in quibus omnibus Christi plebem figurauit.
Ibidem infrà.*

Accesśit ad oues Iacob, & attulit innocentiæ partus.
vel sacræ prophetiæ munera, quia patriarchæ cibũ nul-
lũ credidit dulciorẽ esse quã Christũ, qui sicut ouis ad
occisionẽ ductus est, & sicut agnus ad victimã. Hũc vel
publico parẽti, vel populo, cuius typũ gerebat, cibũ vti-
lẽ iudicabat, quo futura erat remisśio peccatorũ. Ideo
stolã accepit fratris sui, quia senili præstabat sapientia.
Ideo iunior frater seniorẽ fratrẽ exuit, quia fidei emi-
cuit dignitate. Hanc stolã Ecclesiæ typo Rebecca pro-
tulit, & dedit filio minori stolam veteris testamenti, sto
lã Propheticã & sacerdotalẽ, stolã illã regalẽ, Dauidi-
cã, stolã Salomonis. Ezechiæ & Iosiæ regũ, & dedit po-
pulo Christiano, qui vti amictu sciret accepto, quoniã

A populus Iudęorũ eam sine vsu habebat, & proprios ne-
sciebat ornatus. Iacebat hæc stola in vmbra abiecta at-
que neglecta. Obscurabatur enim tenebrosa impietatis
caligine, nec in angusto corde populi Iudaici latius po-
terat explicari. Induit eã Christianus populus, & refu l-
sit: Illuminauit eã suæ fidei claritate, & piorum luce fa-
ctorũ. Agnouit Isaac notũ odorẽ generis sui, recogno-
uit stolã scripturæ veteris, sed vocem plebis veteris nõ
recognouit, & ideo cognouit esse mutatã. Manet enim
hodie eadẽ stola, sed populi deuotioris canora cœpit
esse confesśio. Meritóque dixit: Vox quidẽ vox Iacob
est: manus autẽ manus Esaü. Et odoratus est odorẽ ve-
stimentorũ. Et fortasse illud est, quia non operibus iu-
stificamur sed fide: quoniã carnalis infirmitas operibus
impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat
errorem, quæ meretur veniam delictorum.

De eius autem benedictione quam dolo obtinuit. Ibi-
B *dem. Quod require suprà in cap. Dolus. Et addit ibidẽ* Cap. 5.
quòd ideo Dominus factus est fratris, quia sapiens erat.

Etenim qui imperare non poterat, & alterũ regere,
seruire debebat, vt à prudẽtiore regeretur: Neque enim
fuit sancti patriarchæ vt filiũ suũ degeneri conditione
seruitutis addiceret, sed vt bonus pater cum duos ha-
beret filios, vnũ intẽperantẽ, prudentẽ & sobriũ alterũ,
vtrique consuleret. Intemperãti præfecit sobrium, &
insipientẽ prudenti statuit obedire: quia insipiens non
potest voluntarius virtutis esse discipulus, nec perseue-
rare in studio, quia stultus sicut Luna mutatur: meritó-
que ei libertatẽ proprij negauit arbitrij, ne velut nauis
in fluctibus sine gubernatore fluitaret, sed subdit eũ fra
tri secundũ quod scriptũ est: Seruit enim imprudẽs pru
denti. Rectè ergo eũ subdidit, vt regẽtis & imperio suũ
melioraret affectum. Ideo ait: Super gladiũ tuũ viues,
& seruies fratri tuo. Domina est enim pietas crudelita-
tis: & mansuetudo duris moribus præstat.

C *De eius prælatione & Esaü seruitute. Ibidem adiungit,* Cap. 4.
*quod require infrà in cap. Seruitus. Et infra subdit de
eius fuga. Ibidem.*

Hinc orta est inuidia & minitabatur Esaü, quòd
post obitum patris fratrẽ occideret. Sed ne id accidat,
discamus à Rebecca †, quẽadmodum prouidẽdum sit, † In nostris codicibus est, dicamus ad Rebeccam.
ne inuidia iracundiã excitet, iracundia in parricidium
proruat. Veniat Rebecca, hoc est, induatur patiẽtia, bo
na custos innocentię, suadeat vt irę locũ demus. Contẽ-
damus aliquò longius, donec tempore indignatio mol
liatur, offensionis surrepat obliuio. Itaque patientia
nec exilium reformidat, sed impigrè suscipit, non tam
vt periculũ salutis, quàm vt incentiuũ sceleris decline-
tur. Mater quoq; pia abesse sibi dilectisśimũ filiũ to-
lerat plus ei collatura quẽ lę sit, vtrique tamẽ consulẽs,
vt alterũ immunẽ à periculo, alterũ integrũ præstaret
à crimine. Audiuimus quid corporeis ebria cupidita-
tibus intemperantia loquuta sit, consideremus quid
D vera virtus agat. Nihil requirit nisi Dei gratiam, solũ
illud & summum bonum sequitur, solo eo contenta est,
à quo accepimus omnia. Ipsi autẽ nihil cõferimus, quia Psal. 15.
nullo indiget, sicut ait Dauid: Dixi Domino, Deus
meus es tu: quoniã bonorum meorum nõ indiges. Quo
enim indiget qui abundat omnibus, & nobis largitur
vniuersa omnia sine defectu & ministat?

Et addit de somnio eius. Cap. eod.

Et profectus est Iacob, & dormiuit: quod est quieti
animi indicium: Et vidit Angelos Dei ascendentes &

Ecclesiæ

descendentes, hoc est, Christũ præuidit in terris, ad quẽ A Angelorũ caterua descendit atque ascẽdit, obsequium proprio Domino pio prębitura seruitio. Et venit ad puteum vt biberet de suis vasis, & de puteorum suorum fontibus, & superfluerent ei aquæ de suo fonte. Fons enim vitæ est in manibus iusti.

Cap. eod. *Et adiungit quomodo venit ad Laban, & curam egit ouium, & de virgis varijs quas in aqua posuit, in quibus pastoralis dignitas figuratur, atque doctrina.*

Et venit ad Laban, & oues eius pauit. Iniquitas incomitata residet, sapientia regendi officium non omittit. Nescit vel in alienis vacare, nescit exul esse in peregrinis. Quomodo enim exul, quæ vbiq; suum seruat, & in se habet quod possidet? Quasi mercenarius ingreditur iustus, & rector est. Qui sibi gregẽ multarũ pręstantiũq; virtutũ splendore fulgentem, Euãgelicæ prædicationis ministerio colligebat vt potaturis ouibus virgã storacinã & nucinam, & de platano proponeret inuẽtis, quò B concupiscentes beatissimæ Trinitatis præfigurata mysteria, haudquaquã decolores fœtus piæ mentis conceptione formarẽt. Bonæ oues, quæ bonorũ partus operũ fidei sacræ non degeneres ediderunt. Per storacẽ significatur incẽsum & sacrificiũ vespertinũ, quod Deo Patri defertur in Psalmo. Per nucinã virgã sacerdotale Christo munus defertur. Hæc enim virga Aaron quæ reposita floruit, qua sacerdotalis gratia sanctificationis emicuit. Per platanũ spiritalis fructus significatur vbertas, quia arbori huic vitis annectitur, vt per eius lata consortia partus sese vberes fundãt. Siquidẽ Dominicæ munera passionis, remissionẽmque omniũ peccatorũ, adiuncta spiritus gratia dare cõsueuit. His itaque vt scri-

Cap. 5. ptura dicit, diues factus est valde, bonũ gregẽ nutriens Christo, quẽm fidei titulo & varietate virtutũ nobilitabat insignibus. Itaque nec sibi videbatur angustus, censu fidei opimus, & Labæ filiis, vt opulentissimus in inuidiam vocabatur, qui suum gregem alieni gregis ac- C cessione cumulasset.

Cap. eod. *De eius à Laban recessu. Ibidẽm annectitur.*

Et dixit ei Deus: Reuertere in terram patris tui, & in gentẽ tuã, & ego ero tecũ. Ostendens nihil ei deesse cui adesset omniũ plenitudo: hoc solum abũdare perfectè, in hoc constare omnia, & omnia ad ipsum referri, nihil ei nouum, nihil superfluum necessarium, cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quæ primò fuerant discrepãtia. Nec mirum si pacem haberet, qui columnã statuerat & vnxerat Domino, quæ est Ecclesia. Colũna enim & firmamentũ dicta est veritatis. Eã vngit, qui in Christũ fidei, in pauperes misericordiæ fundit vnguẽtũ.

Duæ autem vxores Iacob figurabant legem & gratiam.

Cap. 6. *Ibidem infrà.*

Hæc eousque probata sunt, vt proficiscẽti Iacob sancto Angeli Dei occurrerẽt. Deniq; vidit castra Dei applicãtia, & ait: Castra Dei sunt hæc. Perfectis enim & fidelibus Diuina solẽt adesse præsidia. Perfectus enim co- D gitabat de recõciliatione fraterna, ita vt humilitate eũ inuitaret, officiis acquireret, muneribus quoque emendam putaret. Occurrit itaque fratri cum vxoribus & pignoribus suis, vt etiã si ipse indignaretur, necessitudinis obsequiis inflecteretur. Et adorauit septies in terra.

Deuter. 10. Quid sibi vult esse istud? Lex dicit: Dominũ Deũ tuum adorabis, & illi soli seruies: Et hic adorat intemperantẽ, iracundum, minãtem parricidale flagitium. An terram adorauit, illam humano cruore cõcretam, serpentium infusam venenis, aut ieiuna infelicem glarea, aut duris atque asperis inhorrentem cautibus? Quid igitur etiam vult quod septies adorauit? Hæreret solutio, nisi illud

Matth. 18. occurreret, quod Petro in Euãgelio interroganti, Si frater meus in me peccauerit, quoties remittã ei, vsque septies? Respondit ei Dominus Iesus: Non solùm septies, sed vsque septuagies septies. Hoc igitur Prophetico spiritu sanctus patriarcha signat, in aduenientẽ respiciẽs, qui non solùm vsque septies, sed etiam vsq; septuagies septies veniam fratri relaxari iuberet: vt eius contemplatione conuentus Esaũ, iniuriam quã se accepisse putabat, remitteret fratri & quamuis læsus, rediret in gratiã: Quia propterea suscepturus erat carnem Dominus Iesus & venturus in terras, vt multiplicatam nobis donaret veniam delictorum. Denique petiturus à fratre concordiam, dormiuit in castris. Perfecta virtus habet tranquillitatem & stabilitatem quietis.

Et de lucta quam cum Angelis habuit. Ibidẽm infrà.

Itaque Iacob qui cor suum ab omni simultate mundauerat, vt pacificum affectum gereret postquam præcedunt omnia sua, solus remãsit, & luctatus est cũ Deo. Quicũque enim secularia negligit, ad imaginem Dei similitudinẽq; propius accedit. Quid est enim luctari cũ Deo, nisi virtutis suscipere certamen, & cũ superiore congredi, potiorémque cæteris imitatorẽ fieri Dei? Et quia insuperabilis erat fides eius atque deuotio, secreta ei Dominus mysteria reuelabat, tãgẽs latitudinẽ femoris eius, eò quòd ex eius erat generatione Dominus Iesus oriũdus ex virgine, qui Deo nec impar nec inæqualis esset, cuius crucẽ obstupescentis femoris latitudo signabat, eò quòd diffusa per vniuersum mũdum remissione peccati salutaris foret omnibus, qui stupore sui corporis atq; sudore resurrectionẽ tribueret defunctorũ. Vnde nõ immeritò exortus est Sol sancto Iacob, cuius generi crux Domini Saluatoris illuxit, simul quia Sol ei oritur iustitiæ, qui Deum cernit, quia ipse est lumẽ æternũ. Claudicauit autem Iacob à femore suo: propter hoc nõ mãducãt hodiéq; filij Israël neruũ. Vtinã mãducassent & credidissent. Sed quia nõ erãt facturi voluntatẽ Dei, ideo nõ mãducauerũt. Sunt & qui ita accipiant quòd ideo claudicauerit ab vno femore Iacob, quia duobus populis ex eius generatione manantibus, vnius stupor iã tunc circa fidei gratiã declarabatur futurus. Ipse est ergo populus qui stupore perfidiæ claudicauit. Deniq; nõ multò post reuelationẽ istiusmodi, cũ esset ab alienigenæ filio, Dina Iacob filia deflorato virginitatis pudore temerata, fratres eius qui nõ intellexerunt mysteriũ alienigenas, qui societatẽ per coniunctionẽ generis offerebant, vindictæ studio peremerunt. Iacob autẽ qui morali mansuetudine clementiam diligebat vel mystico spiritu sacramentũ congregandæ ex gentibus præuidebat Ecclesiæ, inuitus & dolenter scenam illam exactæ vltionis accepit.

Et addit de loco ad quem venit.

Vnde prophetanti aduentũ Domini Iesu respõsum Diuinũ est datũ: Exurgẽs ascẽde in locũ Beth-el, hoc est in domũ panis vbi natus est Christus, sicut Mich. propheta testatur, dicens: Et tu Beth-lehem domus Ephrata, non es minima, vt sis inter principes Iuda. Ex te enim exiet dux in Israël: & egressus eius ab initio à diebus seculi. Verè domus panis domus Christi est, qui nobis panis salutaris aduenit è cælo, vt iam nullus esuriat, cibum sibi immortalitatis acquirens: vbi iubetur habitare patriarcha, vbi aram Deo facere qui apparuit ei: Ibi deos accepit alienos, & abscondit eos sub lentisco: Ibi quoque sepulta est Rachel, in via, inquit, Ephrata, hoc est Beth-lehem: Ibi etiam colũnam statuit Iacob supra monumentum eius. Quanta mysteria, quia ibi est Ecclesia Dei in qua apparet Deus & loquitur cum seruis suis, ibi eripiũtur & abscõduntur simulachra gẽtium. Fides enim ecclesię omnem obseruantiã gentilitatis aboleuit.

Et adiungit quod supra scriptum est in cap Ecclesia. Et annectit ibidem, de eius senectute laudabili.

Senuit autem Iacob. Ætate iam senuerat & moribus sed certabant in eo impigra viuacitas iuuentutis & trãquillitas senectutis. Est enim & senectus virens gratia & iuuentus cana consiliis, de qua scriptura dicit: Senectus enim venerabilis, & ætas senectutis vita immaculata. Ex hac vita fuit Iacob, qui bonis operibus præueni

nit tempus longæuæ senectutis, vt & fructum eius ante tempus carperet, & postrema eius in tempore nō timeret. Beatus quidem & iuuenis qui bene viuit: sed beatus & senex qui bene vixit. Quod enim iuuenis sperat, adeptus est senior: quod senex fuit, optat hoc esse qui iuuenis est. Certè hic inquieti maris longiore sibi adhuc cursu manente iactatur fluctibus: senex verò sicut in portu, ita in statione est senectutis. Erat itaque huiusmodi Iacob, qui vix speranda iuuenibus bona, incolumi & tuta gratiæ claue, iam clausa & obsignata tenebat. Quod autem possideas, eò quòd adhuc speres præstabilius est.

Et subdit ibidem.

Erat ergo senex Iacob, ad quē iuuenes aduersa temporis alicuius tempestate perculsi, tanquam in portū se se recipiebāt: Ipse autē tanquā in specula vitæ huius positus, solicito prætendebat affectu, & longè ante rebus dubiis præuidebat remedia. Denique fames erat in tota terra, & senex depositus, quæ alacres iuuenes ignorabant primus vtrum audierit videro, interim primus audierat, primus admonuit filios suos, in Ægypto exuberare frumēta, eóque proficiscēdū vt emeret quæ sibi ad vsum necessaria forent. Libenter etiā ipse iuuenū consiliis acquiescebat, vt etiā filiū iuniorē simul mitteret: Et renuntiantibus illis quòd Ioseph filius suus viueret, infracto licet corpore sed viuida animi virtute, non expectauit vt filius ad se veniret: sed ipse magis perrexit ad filium. Pietati enim mensura ordinis nō præpōderat. Nulla itaq; sensit impedimenta fessę senectutis cū pergeret. Pietas enim leuabat laborem. Verùm vbi recepti filij fructu potitus est, aliquāto exacto tēpore decē & septē videlicet annorū, quod secūdū illā patriarchę longęuitatē exiguæ portionis tēpus est, finē vitæ sibi appropinquare cognouit. Vocauit itaq; Ioseph filiū suū, & per generationis suæ futurū hæredē, constrinxit eū ne in Ægypto sepeliretur. Acceptáque fide cū paulò pòst infirmaretur, & venisset ad eum filius suus Ioseph, velut resumptis viribus, sedit super lectum, & benedixit patriarchas duodecim & prophetauit.

Et prosequitur quomodo in senectute ei caligauerunt oculi corporis, sed non mentis, propter spiritum Prophetiæ quem habuit.

Dicat nunc aliquis non beatum Iacob, cum in ipsis diebus mortis esset, qui penè plura cum Deo quàm cū hominibus alloquia miscebat: nō beatū cum oculi eius grauarētur in senectute, & nō posset videre. Videtur enim quibusdā cæcitas esse grauis, ærumna, calamitas. Sed tunc quoque beatus Iacob, qui discernebat spiritu, quos oculis discernere aspectúque nō poterat: videbat futura, qui æstimabatur nō videre præsentia. Deniq; errauit & ipse Ioseph, vt ad dexterā eius applicasset filiū suū seniorē, & ad sinistrā ipsius, hoc est, Iacob applicuisset filiū iuniorē, vt ętatis ordo benedictionis ordinē seruaret cū extēderet dexterā suā super nepotē suū iuniorē, & sinistrā super seniorē nepotē, & volēti filio patris dexterā super Manasſé seniorē cōuertere, respōderet: Scio fili, scio: & hic erit in populum, & hic exaltabitur: sed frater eius iunior maior illo erit. Et causam prælationis adiunxit, dicēs: Semē eius erit multitudo gentiū. Adeo melius impedito licet corporis aspectu videbat, vt videntem doceret errasse. Quis enim melius videt, quàm qui videt Christū? Aut quis potest dicere oculis impeditū eū, qui videbat in Christo Ecclesiā refulgētē? Nónne ergo clarū est quòd debilitas beatitudinē impedire nō possit? Ille oculorum impeditus munere, ille defatigatus corporis viribus in lecto tanquam in sepulchro corpus relinquens, assurrexit in se, & lōgè ab aliis atque inter semetipsum sese colligens præsentibus se se rebus subduxerat, nouissimorum dierum futuræ miscebatur ætati. Sic enim scriptū est: Annuntiabo, inquit, vobis quæ occursura sunt vobis in nouissimis diebus.

A *Et concludit, ipsum de suis virtutibus & meritis ac donis gratuitis extollendo. Ibidem.* Cap. eodem.

Quid igitur ei deerat cui Deus aderat, qui ei profectu ro dixerat: Descēdā tecū in Ægyptū, & ego deducā te in perpetuū, nec defuit quādo in eo Spiritus sanctus loquebatur? Quis tā potēs in suo domicilio, quàm iste in alieno? Quis tā abūdans in vbertate, quàm iste in fame? Quis tā fortis in iuuentute, quàm iste in senectute? Quis tā actuosus in negotio, quàm iste in otio? Quis tam velox in curriculo, quàm iste in lectulo? Quis tā lætus in flore adolescētiæ, quàm iste in mortis confinio? Quis tā diues in regno, quàm iste in peregrino loco? Denique reges benedicebat. Nec immeritò pauper nō erat, qui nullo indigebat. Pauper nō erat, qui se pauperē nō putabat. Et quis pauperē dicat, cuius cōuersatione dignus orbis terrarū nō fuit? Et ideo cōuersatio eius erat in cælo. Hic verò prædiues in diuitiis simplicitatis & synceritatis,
B decorus nitore animæ, quàm corporis pulchritudine, quæ marcescere non nouit, ætate impiger, cui liceret cū vellet corporeo isto exire gurgustio, & superna Paradisi mentis vigore penetrare, exultans spiritu, cum sepulchri extrema mādaret. Nō enim terreno se tumulo claudendū, sed superno recipiendū domicilio præsumebat: & ideo tanquā alteri mādabat sepulchrū sui autē securus mortē illā immortalitatē putabat. Videbatur corporis implicatus impedimēto, & vigilans in futura tēpora præcurrebat affectu, dicēs de persequutoribus Domini, qui de tribu Simeon & Leui autores erant nequitiæ processu: In consiliū eorū nō veniat anima mea: & in occursum eorū nō cōtēdāt viscera mea. Quis autem tā validus in virtute, quàm iste fortis est infirmitate? qui dicebat, Maledictus furor eorū, quia superbus & temerarius: & ira illorū, quia indurata est. Diuidā illos in Iacob, & disperdā illos in Israel. Quis verò tam canorus cantibus, quàm iste vocibus, qui toto auditus est mūdo,
C qui per omnes populos sup omnes auditur ętates? Quis tā suauiter septē vocū differētias obloquutus, quā iste septemplici Spiritus sancti gratia resultauit? Qui licet membris resolutus, tamen attollens se animo & erigēs spiritu, corporis sui tanquā citharæ harmoniam dissòluta membrorum compage destructā alta mente despiciens non requirebat, sed otiosam iacere humi patiebatur. Ipse autē cantu se mulcebat † interno, & Prophetico se modulamine delectabat, dicens: Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum adorabunt te filij patris tui. &c. † *Aliàs, Ipse autem cātus emulcebat, interno & prophetico se, &c.*

Vnde probat eum fuisse beatum. Ibidem infrà: require suprà cap. Beatitudo. Sed libro primo de officiis probat Iacob in suis actibus obseruasse tria, primum est, quod appetitus non vicit rationem. Secundum est, quòd eo studio quo debuit agenda perfecit. Tertium est, quòd in omnibus fuit moderatus. Cap. 24. Tom. I.

Sanctum quoque Abrahæ nepotē Iacob delectabat
D domi securū degere, sed mater voluit peregrinari, vt daret fraternæ iracūdiæ locū. Vicit appetitū cōsilij salubritas. Exul domo, profugus à parētibus, vbique tamē cōuenientē mensurā negotiis tenuit, & tēporibus opportunitatē reseruauit. Acceptus domi parentibus, vt alter maturitate prouocatus obsequij benedictionē daret, alter amore pio propenderet. Fraterno quoque iudicio prælatus, cū cibū suū fratri cedēdū putasset, delectabatur vtique alimēto secūdū naturā sed secūdū pietatē cessit petito. Pastor domino gregis fidus, socero gener sedulus, in labore impiger, in cōuiuio parcus, in satisfactione præuius, in remuneratione largus. Denique sic mitigauit fraternam iracundiam, vt cuius verebatur inimicitias, adipisceretur gratiam.

Et in eodem lib. infrà probat eum quatuor habuisse cardinales virtutes. Cap. 25.

Quid sapientius sancto Iacob, qui Deum vidit facie ad faciē, & benedictionē meruit? Quid iustius eo, qui ea

quæ acquisierat oblatis muneribus cum fratre diuisit? Quid fortius, qui cum Deo luctatus est? Quid modestius, qui modestiam ita & locis & temporibus deferebat, vt filiæ iniuriā mallet prætexere côiugio quā vindicare, eò quòd inter alienos positus amori potius consulendum, quàm odia colligenda censebat?

Quomodo filij Iacob sunt fideles Christiani. Vnde super epistolam ad Romanos, cap. ix. *Tom. V.*

Non solùm autē hæc, id est, Sara, sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patrē nostrū. Non tantū ergo Saram in typo dicit generasse Isaac, sed & Rebeccā vxorē Isaac. Sed alia causa est in Isaac, & alia in Iacob & Esau: quia Isaac in figura Saluatoris natus est, Iacob verò & Esau duorū populorū habent typū, id est credētiū & nō credētiū, vt cū ex vno sint, diuersi sint tamē. In singulis enim & genus significatur, vt ij vnius generis dicantur, qui in causa fidei vnum sunt vel perfidiæ. Vnus enim significatur in multis, nō per traducē carnis, sed per communē causam: quia ex Esaü Iacob filij dicēdi sunt, & Iacob Esaü imputādi sunt filij. Nec enim quia Iacob laudatur, omnes ex eo nati filij eius merito dicēdi sunt: Aut quia Esaü displicet, omnes ex origine eius reprobi sunt: cū videam⁹ & de Iacob traduce natos, factos perfidos, & de Esaü, fideles & Deo charos. Nā quia & de Iacob multi sunt perfidi, dubiū non est. Omnes enim Iudęi nō credētes, aut credētes ex eo habent originē. Et quia ex Esaü sunt boni & fideles, probat Iob, qui est ex filiis Esau quintus ab Abraham, hoc est nepos Esau. *Iob quintus ab Abraham.* Nam cū nōdū nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali vt secūdū electionē propositū Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocāte dictū est ei: quia maior seruiet minori, sicut scriptū est: Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Istud in Malachia habetur. Prescientiā Dei flagitat in his caussis, quia non potest aliud euenire quàm nouit Deus futurum. Sciendo enim quod vnusquisque illorum futurus esset, dixit: Hic erit dignus, qui erit minor: & qui erit maior, erit indignus. Vnum elegit præscientia, & alterū spreuit. Et in illo quē elegit, propositū Dei manet: quia aliud non potest euenire quàm sit & proposuit in illo, vt salute dignus sit. Et in illo quem spreuit simili modo manet propositum quod proposuit de illo, quia indignus erit. Hoc quasi præscius, non personarum acceptor. Nam nenminem damnat, antè quàm peccet: & nullū coronat, antè quā vincat. Hoc pertinet ad causam Iudæorū, qui sibi prærogatiua defendunt, quòd filij sint Abrahæ. Apostolus autē côsolatur se, vt quia dixerat cordis se dolorem habere continuū causa incredulitatis illorū, quorū adoptio erat filiorū, & legis constitutio, ex quibus Christus Saluator, sicut & ipse ait, quia salus ex Iudæis est: tractata lege inuenit, quia nō omnes qui ex Israël sunt, crediturí sunt: neque dicūtur filij Abrahæ, omnes Abrahæ filios dicendos, sicut suprà memoraui.

In tractatu verò super Psal. xlv. Breuiter concludit quomodo Iacob imitari debemus. *Tom. IIII.*

Imitemur ergo patriarcham Iacob odorem eius, virtutem eius, laborem eius. Sicut enim Abrahę opera facere debemus, vt filij eius appellari iure mereamur, ita etiam exercitia atque certamina sancti Iacob subire debemus: vt Deus Iacob Deus noster esse credatur. Nam si opera Iacob, vel (quia illū ęquare nō possumus) studia operis eius ac fidei non agnoscat in nobis, quomodo quasi Deus Iacob nos iuuare dignabitur?

Meminit etiam eius, & eum proponit imitandum. Libro de fuga seculi. Require suprà in cap. Fuga.

IACOBVS APOSTOLVS. *Super epistolam ad Galat. cap. j. nouam de ipso profert opinionem sic dicēdo.* *Tom. V.*

Alium autē Apostolorum vidi neminē, nisi Iacobum fratrē Domini. Iacobū vidit Hierosolymæ, quia illic erat côstitutus ab Apostolis episcopus, qui & ipse prius fuerat incredulus, sicut dicit Euangelista: Quia nec fratres eius, inqt, adhuc credebāt in eū. Hic Iacobus filius fuit Ioseph: qui ideo frater Domini appellatus est, quia & Ioseph pater eius, etiā pater Domini nuncupatus est. Sic enim dicit Maria ad Iesum in Lucæ Euāgelio: Quid fecisti nobis fili? Etenim ego & pater tuus mœsti & tristes quęrebamus te. Et in Euangelio Ioannis dicit Philippus ad Nathanael: Quē scripsit Moses in lege & prophetæ, inuenimus Iesum à Nazareth filiū Ioseph. Hoc ergo modo dictus est Dominus frater Iacobi & cęterorum, quo & filius nūcupabatur Ioseph. Quidā enim ducti insania, hos veros Domini fratres de Maria natos impia assertione contendūt, cū Ioseph nō verū patrem eius dicant appellatū. Si enim hi veri erant fratres eius, & Ioseph erit verus pater, quia qui dixit patrem eius Ioseph, idem dixit & fratrem eius Iacobum & cæteros. *Sed quia dictus est filius tonitrui, ideo libro quarto de fide sanctæ Trinitatis.* *Tom. II.*

Æternalis porta est Petrus, cui portæ inferi non pręualebunt. Æternales portæ sunt Ioannes & Iacobus, vtpote filij tonitrui.

Et quòd petiit cum fratre mediante matre stare ad dexteram Christi, pertractat. lib. v. eiusdem, quod require suprà capite Filius Dei. Lib. vij. super Lucam, cap. j. de Iacobo qui affuit transfigurationi Christi in monte, dicit. *Tom. V.*

Esto ergo & tu Petrus fidelis, pacificus, vt portas Ecclesiæ aperias, portas mortis euadas. Esto filius tonitrui. Dices: Quomodo possum esse filius tonitrui? Potes esse, si non in terra sed in pectore Christi recūbas. Potes esse filius tonitrui, si te terrena nō moueant, sed ipse potius ea quæ terrena sunt mentis tuæ virtute concutias. Tremant te terrena, non capiant. Vereatur caro potestatem animi tui, & concussa subdatur. Eris filius tonitrui, si fueris filius Ecclesiæ. Dicat & tibi de patibulo crucis Christus: Ecce mater tua. Dicat & Ecclesiæ: Ecce filius tuus. Tunc enim incipies esse filius Ecclesiæ, cū in cruce victorē videris Christū. Nā qui crucē scandalum putat Iudæus est, Ecclesiæ filius nō est. Qui crucē stultitiā putat, Græcus est ille. Est autē Ecclesię filius, qui crucē triūphū putat, si vocē Christi triūphātis cognoscat.

IACTANTIA. *De huius vitij tentatione loquitur. Libro j. de Cain et Abel de Christo à diabolo tentato, inter cætera dicit sic.* *Cap. 5. Tom. IIII.*

Posuit iterum secundum iactantiæ laqueū, qui etiā bonā mentē prosperis currētē semitis solet strāgulare. Et duxit illū, inquit, in Hierusalē, & statuit eū supra pinnaculū tēpli, & dixit: Si Filius Dei es, mitte te hinc. Scriptum est enim: Quòd Angelis suis mādauit de te, vt côseruēt te, quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidē pedem tuū. Itaque cum posset sine vllo periculo mittere se Dominus Iesus cui suppeterēt spirituales volatus, tamen ne iactantiæ genus esset, respōdit diabolo: Non tentabis Dominum Deum tuum. Simul nos docuit cauere ne faciamus voluntatem diaboli. Si ergo veri † iactantia declinanda est, quantò magis nemo debet falsa iactare pro veris? *† Aliàs, verò.*

De nullo iactare debet se quis, nisi de misericordia Christi. Libro de Iacob & vita beata, require suprà cap. Gloria.

Vnde contra iactantes se de peccatis, loquitur libro j. de apologia Dauid, require ibidem. Contra iactantes se de diuitiis. Super primum Psal. require sup. cap. Diues bonus.

A diabolo hoc vitium videtur habuisse initium. In tractatu super psal. xxxv. versu j. *Tom. IIII.*

Scriptū est, Dixit iniustus vt delinquat sibi. Quid dixit? Ponā thronū meū super nubes, & ero similis altissimo Effectū nō habent verba, sed peccatū habēt. Inanis quidē pōpa iactātiæ, sed superbiæ spiritus criminosus non timet conuitio maiestatē violare Diuinā. Etenim si vllus Dei timor eius inesset affectui, nō in côspectu Dei plena doli gerenda sibi ausu temerario credidisset, quasi Deus non possit occulta cognoscere, qui scrutator est interiorū. Spectat omnia Deus: nihil est quod eū præter

tereat:nemo qui fallat:cui omnia præsentia quæ futura sunt,& manifesta quæ latent.Etenim si Sol iste mundanus clausis plerũque domiciliorũ habitaculis suũ lumẽ interserit,quantò magis Deus summus,æternus, etiam secreta penetralia mentis humanæ, atque omne Angelorum concilium consciẽtia sua scrutatur & præuenit?

Require de hac materia suprà,in cap.Ambitio:& cap. Gloria:& in cap.Superbia:& cap.Tentatio.

Tom.IIII. IANVA: *In tractatu de prima interpellatione Dauid.* Non occupet spiritus nequam animæ tuæ vestibula,nec introitus mentis tuæ,& quasi in sylua lignorũ ignibus suis fragilia & caduca populetur,aut securibus suis ianuas tui cordis excidat.Sit igitur in nobis nõ sylua,sed vinea:sit porta nostri oris & cordis clausa diligentius,ne hostis introeat. Citò deiicit ianuam, si patentem inuenerit.At verò Christus pulsat, non deiicit, qui confortauit ò Hierusalem seras portarũ tuarũ.Christus manu pulsat vt aperias,aduersarius securibus cõcidit.Et ideo scriptũ est,ne securis & malleus in domum Dei intret.Foris debet esse superbia ac fallacia,nõ intus.

De hac require suprà in cap.Fenestra.

Cap.13. Tom.IIII. IDOLOLATRIA. *Ipsa idololatria à diabolo fuit introducta. Libro de Paradiso.*

Et eritis sicut dij scientes bonum & malum. In quo licet aduertere idololatriæ esse authorem serpentem, eò quòd plures deos induxisse in hominum videatur errorem,quadam serpentis astutia.

Tom.V. *Idololatræ postmodum cœperunt esse homines vana opinione,quamuis essent sapiẽtes.Vnde super epistolam ad Romanos,cap.primo.*

Nebula erroris texit cor eorum, quia cum creatorẽ ex iis,quę fecit pulchra,amplius honorificare debuerint, obtunsi sunt,relicto illo,hoc solum dicentes sibi sufficere ad culturam† quæ vidẽtur. Dicentes enim se esse sapientes,stulti facti sunt.Sapientes se arbitrantur qui rationes physicas inuestigare putant, scrutantes cursus siderum,& qualitates elementorum,Dominum autem horum spernentes,ideo stulti facti sunt:cùm si hæc laudanda sint,quãtò magis creator illorũ?Solent tamẽ pudore passi neglecti Dei, misera vti excusatione,dicẽtes per istos posse ire ad Deum, sicut per comites peruenitur ad regem. Age, nunc tam demens est aliquis, aut salutis suæ immemor,vt honorificentiam regis vendicet comiti,cum de hac re si qui etiã tractare fuerint inuenti,iure vt rei damnentur maiestatis? Et isti se non putant reos,qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ,& relicto Domino conseruos adorant, quasi sit aliquid plus quod seruetur Deo.Nam & ideo ad regem per tribunos aut comites itur,quia homo vtiq; est rex, & nescit quibus debeat rempublicam credere. Ad Deũ autem,quem vtique nihil latet, omnium enim merita nouit ad promerendũ suffragatore nõ opus est,sed mẽte deuota. Vbicunque enim talis loquutus ei fuerit, respondebit illi.

† Aliàs, salutem.

cap.eod. *Et addidit quàm stultè egerunt.*

Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei,in similitudinem imaginis corruptilis hominis.Sic obcæcatũ est cor eorum, vt maiestatem inuisibilis Dei quem ex his factis agnouerant,non hominibus, sed quod peius est,& inexcusabile crimen,in similitudinẽ hominũ mutarent,vt forma corruptibilis hominis ab his Deus vocetur:hoc est,simulachrum hominis:vt quos viuos minime donare non audent, mortuorum imagines in gloriam Dei recipiant. Quanta ægritudo,quanta stultitia, hos se sapientes appellare ad suam damnationem, apud quos plus possunt mortui quàm viui,& mortui potiores sunt viuis? A viuo enim Deo recedentes mortuis fauent:in quorum numero sunt,sicut scriptum est in sapientia Salomonis: Mortuus † mortuum fingit manibus iniquis. Et volucrum, & quadrupedum, & serpentium. His subiectis,cumulauit ad hebetudinis pœ-

† Aliàs, mortalis.

A nam,vt vltra stultitiam & vanitatem sint huiusmodi. Sic enim Dei maiestatem & gloriam minuerunt, vt horum quæ minima & praua sunt,similitudini Dei honorificentiam darent.

Et mundani philosophi,vt videtur, in hoc errauerunt, tamen etiam vsque ad populum Iudæorum hoc scelus peruenit:propterea adiungit ibidem. Cap.eod.

Primi enim Babylonij Deum appellauerunt figmentum Beli cuiusdam,quondã hominis mortui, qui dicitur principatum in eos egisse.Coluerũt & serpẽtẽ draconẽ,quẽ occidit Daniel homo Dei: cuius similitudinẽ habent.Ægyptij autẽ colebãt quadrupedẽ quẽ dicebãt Apin in similitudinẽ vaccæ: Quod malum imitatus est Hieroboã,vaccas instituens in Samaria,quibus sacrificauerunt Iudæi:& volucres,quia coracina sacra habent Pagani.Harum tamen omnium rerum, quas memoraui,simulachra colunt Ægyptij & alia quæ nunc dicere B non est necesse.

Et addit quòd ex hoc in errorem turpem sunt prolapsi.cap.eodem.

Hæc ab iis facta sunt,qui se sapere æstimauerunt in mundo:quia enim Deũ inuisibilẽ nõ adorauerũt ista faciẽdo,nec in iis quę visibilia sunt,sapere potuerũt.Difficile enim in maioribus prudens,in minoribus nõ sapit: Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorũ in immũditiã,vt cõtumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.Quoniã,inquit ad iniuriã creatoris Dei figmẽta,& rerũ similitudines deificauerũt,traditi sunt illudẽdi,& traditi non vt illa agerẽt quæ volebãt: sed vt ea perficerẽt quæ desiderabant:& hîc bonitatis Dei est, cùm enim dignũ fuisset subiici illos,vt facerẽt quę nolebãt,& cruciarẽtur:quia licet bonũ,si cõtra voluntatem fiat,amarũ & malũ est:Isti autẽ auertẽtes se à Deo, traditi sunt diabolo. Tradere autẽ est permittere,non incitare aut immittere:vt ea quæ in desideriis conceperant, C adiuti à diabolo,explerent in opere. Nec enim possunt huiusmodi bonum cogitatum habere.

Quem errorem explicat infrà subdens. Cap.eod.

Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierũt creaturæ potius quàm creatori,qui est benedictus in secula, Amen. Commutantes veritatẽ Dei in mendacium:idest,nomẽ Dei qui verus est, dederũt iis qui non sunt dij. Lapidibus enim, vel lignis, vel cæteris metallis auferẽtes quod sunt,dant illis quod non sunt:& hoc est immutare verũ in falsum, Nõ enim vocatur iam lapis aut lignum,sed Deus.Hoc est seruire creaturæ potius quàm creatori. Nõ negãt Deũ, sed seruiũt creaturæ.Vt enim viderẽtur dignè hoc colere, Dei honorẽ iis imposuerũt,vt iniuria Dei horum esset cultura.Idcirco ad pœnã eorũ proficit:quia cognoscentes Deũ in honorãt Deũ,qui est benedictus in secula. Amẽ. Hoc est verũ.Deus vero benedictus,ait, in secula, quia permanet Deus:diis autem gentium ad tempus impie- D tas tribuit Dei honorem:ideo non est verum.In Deo autem manet veritas.

Non omnia ad verbum hîc cõsentiunt cũ nostris exemplaribus.

Et ab ipsa idololatria omnia mala processerunt:imò idololatræ deteriores diabolo dicti sunt. Ibidem

*Et quomodo hæc Deo displicẽt,ait: Deo odibiles. Et quia nec hominibus placent,contumeliosos inquit, elatos,superbos,inuẽtores malorũ.i.autores. Nõ ergo semper malũ. Isti autem imitatores facti patris sui diaboli, malũ inueuerũt idololatriæ, per quod omnia vitia nata sunt in mũdo,& perditio maxima. Nã diabolus, quẽ ab initio scriptura peccare testatur, quanquam tyrannicæ præsumptioni studeat, nõ tamẽ hoc ausus est profiteri, vt dicat, Ego sum Deus. Denique inter cætera dicit ad Dominũ: Hæc omnia mihi tradita sunt: Nõ dicit, A me sunt: vel, mea sunt:& in lib.Iob,petit sibi dari potestatẽ:& in Propheta Zacharia contradicere se putat sacerdoti,non sibi vendicans potestatem. Quamobrem peiores isti sunt: qui non tantum elementis, sed etiã fig-

Hæc in nostris exemplaribus desunt.

mentis vendicant Deitatem. Parentibus non obedientes. Quanta insolentia arrepti sunt, vt nec parentes suos cognoscerent honorandos. Ideo insipientes dicit & incompositos esse, nec in Deum nec in homines pium habentes affectum: Vnde & immisericordes erant. Qui enim in suos crudelis est, quantò magis in alienos? In his ergo omnibus contumaces effecti, cognitam habentes Dei iustitiam, in animo ponere noluerunt: ideo morte digni.

Et à peccato idololatriæ Sodomia processit. Vnde dicit in eodem cap.

Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ: nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Hæc irato Deo propter idololatriā humano generi prouenisse testatur, vt fœmina fœminā turpi desiderio ad vsum appeteret. Quod quidā aliter interpretantur, non perspicientes vim dicti. Quid est mutare naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam, nisi sublato concesso vsu aliter vti, vt vna atque eadem pars corporis vnusquisque inter se inuicem sexus aliter se ad vsum præbeat, quàm cōcessum est? Nam si illa est pars corporis quam putant, quomodo immutauerunt vsum naturæ, cùm habeant huiusmodi vsum datum à natura? Superius iam traditos dixerat in immunditiam, non tamen qualitatem immunditiæ ipsius operis ostenderat: quod nunc declarat. Similiter & masculi relicto naturali vsu fœminæ accensi sunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes. Nunc manifestauit quomodo de mulieribus, quod suprà dixit, intelligi debeat. Quando enim subiecit, dicens: Similiter autem & masculi relicto naturali fœmineo vsu, accensi sunt in desideriis suis inuicem: ostendit apertè † peccatum mulierum. Denique non dixit de viris quod immutauerunt naturalem vsum inuicē: quia huiusmodi vsus huic parti concessus non est. Quid mirum cum hodiéque tales mulieres reperiantur, vt sicut illud à viris, ita & hoc à mulieribus fit inuētum? Denique mulieres inter se accusant, & viri similiter. Manifestum est ergo vt qui iam veritatem Dei immutauerunt in mendacium, immutarent naturalem vsum in eum vsum per quem dehonestarentur rei facti mortis secundæ. Quoniā enim aliam legem dare non potest satanas, nihil enim habet, cōcessa & licita in alium ordinem versat, vt dum aliter fiunt quàm concessa sunt, sint peccatum. Et mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsos recipientes. Hanc dicit compensationem esse contempti Dei, id est, turpitudinem & obscœnitatem †. Hæc est enim prima causa peccati. Quid est enim peius, quid deterius hoc peccato? Quantum enim idololatria perimpium & grauissimum peccatum est, tantum & compensatio eius horrenda & persordida passio est. Et sicut non probauerunt Dominum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum. Vt faciant ea quæ non conueniūt. Propter errorem simulachrorum traditi sunt ad turpia facienda inuicem, sicut iam dictum est.

† *Aliâs, apertim.*

† *Aliâs, contaminationem*

Et concludit quòd ex idololatria in omnia nephanda prolapsi sunt.

Et quia impunitatem horum æstimauerunt, incuriosum Deum iudicantes, ac per hoc negligendum, hinc additum est, in reprobum sensum: Vt magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores, vt facta quæ hominibus non ambigerent displicere, crederent Deum non vindicare. Nunc enumerat omnia mala quæ illis superaddita sunt, vt vel sic conuersi ad naturalem intellectum, cognoscerent irato Deo hæc sibi prouenisse. Repletos, ait, omni iniquitate. Hîc summatim loquutus est, & subiecit membra iniquitatis.

Nec mirum, quia ex ipsa idololatria diabolus liberè dominatus est eis. Super eandem epistolam, cap. v.

Itaque non in omnes mortem regnasse manifestum est, quia non omnes peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ: id est, non omnes contempto Deo peccauerunt. Qui autem sunt qui contempto Deo peccauerunt, nisi qui neglecto creatore seruierunt creaturæ, deos sibi constituentes, quos colerēt ad iniuriam Dei? Idcirco lætabantur in istis diaboli, quia videbant illos imitatores suos effectos. Nam & Thara pater Abrahæ, & Nachor, & Laban proprios deos sibi vendicabant: & peccatum Adæ non longè est ab idololatria. Præuaricauit enim putans se hominum futurum Deum. Æstimauit enim magis hoc profuturum quod diabolus suasit, quàm quod Deus iussit, in loco Dei diabolum statuens. Vnde & subiectus est diabolo. Similiter & hi transgresso Deo, dum seruiunt creaturæ, peccant simili modo non eodem, quia simili modo solet habere aliquid dissimile.

Stulta ergo religio fuit idololatria, quæ etiam ab ipsis idololatris habita est derisui, vt probat libro secundo de virginitate, vbi exempla inducit gentilium, quæ Valerius Maximus ponit libro primo. Require suprà capite Deus.

Et meritò derisui sunt habendi, qui suos cultores iuuare non possunt. Vnde in libello contra relationem Symmachi ex parte senatus idolorum cultum reposcentis, ad eius verba respondere volens, ea præmittit quæ Symmachus dixit, qui inter cætera Romam inducit dicentem.

Lib. 5. Epist. Epistol. 31. Tom. III.

In prima propositione, flebili Roma questu sermonis illachymat veteres, vt ait, cultus cæremoniarum requirens. Hæc sacra, inquit Hannibalem à mœnibus, à capitolio Senonas repulerunt. Itaque dum sacrorum potentia prædicatur, infirmitas proditur. Ergo Hannibal diu sacris insultat Romanis, & diis contra se dimicantibus vsque ad muros vrbis vincendo peruenit. Cur se obsideri passi sunt, pro quibus deorum suorum arma pugnabant? Nam de Senonibus quid loquar, quos capitolij secreta penetrantes Romanę reliquiæ non tulissent, nisi eos pauido anser strepitu prodidisset? En quales templa Romana præsules habent. Vbi tunc erat Iuppiter? An in ansere loquebatur? Verùm quid negem sacrorum ritus militasse Romanis? Sed etiam Hannibal eosdem deos colebat. Vtrum volunt igitur eligāt. Si in Romanis vicerunt sacra, in Carthaginensibus ergo superata sunt: si in Carthaginēsibus triumphata, nec Romanis vtique profuerunt. Facessat ergo inuidiosa illa populi Romani querela. Non hæc Roma mandauit. Aliis illa eos interpellat vocibus. Quid me casso quotidie gregis innoxij sanguine cruentatis? Non in fibris pecudum, sed in viribus bellatorum trophæa victoriæ sunt. Aliis ego disciplinis orbem subegi. Militabat Camillus qui sublata capitolio signa, cæsis Tarpeiæ rupis triumphatoribus reportauit: Strauit virtus quos religio non remouit. Quid de Attilio loquar qui militiam etiam mortis impendit? Africanus non inter capitolij aras, sed inter Hannibalis acies triumphum inuenit.

IEBVSAEI. *Loquitur de hoc populo allegoricè, super psalmum quadragesimumtertium. Require suprà in cap. Ecclesia.*

IECVR. *Libro sexto Hexamerōn.* *Cap. 9.*

Lien quoque cum iecore habet viciniam fructuosam, qui dum assumit quo ipse pascatur, abstergit quicquid sordium deprehenderit, vt per fibras iecoris munitiores ciborum possint tenues atque subtiles reliquiæ transire, quæ vertantur in sanguinem, viribúsque proficiant, & non cum fimo & sordibus egerantur.

IEIVNIVM. *Describitur cum laude. In tractatu de Helia & ieiunio, cap. j.* *Cap. 3. Tom. IIII.*

Ieiunium.

Quid est enim ieiunium, nisi substantia & imago cælestis? Ieiunium refectio animæ, cibus mentis est. Ieiunium vita Angelorum est. Ieiunium culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum est castitatis.

Et infrà eodem libro.

Cap 8. Ieiunium continentiæ magisterium est, pudicitię disciplina, humilitas mētis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma virtutis, purificatio animæ, miserationis expensa, lenitatis institutio, charitatis illecebra, senilis gratia, custodia mentis. Ieiunium est infirmitatis alleuamentum, alimentum salutis.

Cap.4. *Ieiunium à principio mundi videtur fuisse institutum. Eodem libro.*

Itaque ne terrenū quis aut nouellū putet esse ieiuniū, primus vsus mundi à ieiunio cœpit, quādo lux clara resplenduit. Secūdus dies in ieiunio, quando cæli factū est firmamentū. Tertio die terra pabulū germinauit, natura obsequiū præbuit, ieiuniū tamē cęlestis disciplina seruauit. Quarto die luminaria facta sunt Solis & Lunę, & adhuc ieiuniū. Quinto die produxerūt aquæ reptilia animarum viuentiū, & volatilia super terrā secundū firmamentū cæli: & vidit Deus quia bona sunt, & benedixit eis dicens: Crescite & multiplicamini, & implete aquas quæ sunt in mari, & volatilia multiplicentur super terram: & adhuc ieiunium. Denique benedixit ea. Scriptum est, & dixit: Crescite: Et non dixit, Edite & manducate. Sexto die bestiæ sunt creatæ, & cum bestiis orta edendi potestas est, & vsus escarum. Vbi cibus cœpit, ibi finis factus est mundi.

Sed qualiter est ieiunandum, deducit ibidem. capite decimo.

Non sola autem fames quæritur, sed planè disciplina ieiunij. Denique aliis dicit: In diebus enim ieiuniorū vestrorum inuenietis volūtates vestras, & omnes subditos vobis † stimulatis. Ad iudicia & rixas ieiunatis, & pulsatis pugnis. Vt quid mihi tale ieiuniū? Ita vt audiatur in clamore vox vestra. Non hoc ieiuniū ego elegi, & diē ad humiliandā suam animam hominē: nec sic flectas vt circulū collum tuū, cinerem etiā & cilicium substernas, nec sic vocabitis ieiuniū acceptū. Non tale ieiuniū ego elegi, dicit Dominus. Quod ieiunium improbetur, audiuimus: nūc audiamus quod sit probabile. Sed solue oēm colligationem iniustitiæ tuæ: dissolue obligationē violentarū commutationū, dimitte cōfractos in remissionem, & omnē conscriptionem iniquā disrumpe. Frange panem tuū esurienti, & egenos non habentes lectum induc in domum tuā. Si videris nudum, cooperi eū: & domesticos seminis tui non despiciąs. Vides quę species sit & forma ieiunij? Quia mētes abditas probat, vt orationi vaces, & in lege Domini die & nocte mediteris. Ipsa figura corporis plena iustitiæ grauitate, nullus rubor ebrietatis circunfusus genas, intuentium offendat aspectus: sed vultus casto micet pallore reuerendus, sermo grauior, oculis verecundior, gressus stabilior, atque moderatior. Plerūq; enim turbatiore incessu proditur motus animorū. Vultus intentior, & quidam cogitationis suæ arbiter, & tacitus cordis interpres, vt neque tristitiam prætexat, neq; soluatur risu incōtinenti. Non enim hoc superfluum putes nostræ cōmonitionis, cum sapientia in Euangelio dicat: Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Ideo dixit hypocritas, eò quòd simulatione alienam personam induant, sicut in scena, qui tragœdias canūt, & pro eorum dictis quorum personas gerunt, motus suos excitant, vt aut irascantur, aut mœreant, aut exultēt. Affectant enim isti, vt ieiunare videantur hominibus magis quàm Deo, cupiētes isti probari quod faciebāt Iudęi. Et ideo vobis dicitur: Vos autem cum ieiunatis, vngite caput vestrum, & faciem vestram lauate, ne pareatis hominibus quia ieiunatis, sed Patri vestro qui est in abscondito: & Pater vester qui est in abscondito, reddet vobis.

† Aliàs, vestros.

Vultus & gestus ieiunantis.

Et sequitur ibidē exponēdo quid sit vngere caput. Quod require infrà in cap. Vnctio. Et addit quid sit lauare faciē. Quod require suprà in cap. Facies. Sed ibidem dicit non ieiunandum ad ostentationem. Cap.11.

Noli te iactare cum ieiunas. Noli gloriari, ne nihil tibi prosit ieiuniū. Quæ enim ad ostentationē fiunt, non in futurum fructū extendunt suum: sed præsentiū mercede consumūtur. Helias in deserto erat, ne quis eum ieiunantem videret, nisi soli corui qui eum pascerent. Heliseus in deserto erat, vbi non inueniretur esca nisi amara. Ioannes in deserto erat, vbi solas locustas, aut mel syluestre inueniret. Ieiunantibus epulæ pio Angelorū ministerio deferebantur. Prandebat Daniel inter ieiunātes leones. Ille prandebat alienum prandium, feræ non tangebant suum. Ieiunantibus epulæ volant, prandentibus pedes vacillant. Ieiunantibus de cælo manna descendit, epulantibus culpa præuaricationis ascendit.

Ieiunium tunc est meritorium, quando à culpa ieiunatur. In sermone habito Dominica quarta quadragesimæ, qui incipit: Agite fratres gratias Diuinæ pietati. Non extat.

Laborate dum viuitis, sed maximè his diebus ieiunādo à delicatis cibis, & omni tempore abstinēdo à vitiis. Siquidem & illi qui ieiunant à cibo, & non se abstinent à malo, similes sunt diabolo, qui non manducat, & tamen à malo non cessat.

Iterum in sermone quodam de quadrages. tempore, qui incipit: Diximus superiori Dominica hoc esse fidei nostræ opus, &c. Ser. ord.33. Tom.III.

Fratres dulcissimi inspicere debemus quæ sit forma ieiunij, vt respiciamus quanta sit eius vtilitas. Est enim interdum inutile & inane ieiuniū: quod licet vētrem & omnia viscera succo saturitatis exhauriat, nō tamen est acceptum Deo, quia mentem & intimos sensus minimè vinculo iniquitatis euacuat. Quid enim prodest ieiunare visceribus, & luxuriare venatibus? abstinere à cibis, errare peccatis? castigare corpus inedia, mentem exercere nequitia? vinum forte non bibere, & ebrium cogitatione malignitatis incedere? Nisi quòd facilior causa est saturi siue temulenti, quàm iniqui pariter & ieiuni. Ille enim aliquando peccare desinet, qui ebrius aliquando obdormit. Hic autē errare non cessat, qui exercitatus malis ieiuniis semper inuigilat. Vnde inutile & inane est tale ieiuniū, quod inedia membra debilitat, & animam à perditione non liberat. De quo ieiunio dicit sanctus Propheta ex persona Domini: Vt quid mihi ieiunastis: non tale ieiuniū elegi, dicit Dominus. An putatis illum ieiunare fratres, qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilat, non beatorum martyrum loca sancta perquirit, sed surgens cōgregat seruulos, disponit retia, canes producit, saltus syluásque perlustrat? Seruulos, inquam, secum pertrahit, fortasse magis ad Ecclesiam festinantes, & voluptatibus suis peccata accumulat aliena, ne sciens reum se futurū tam de suo delicto, quàm de perditione seruorum. Tota igitur die venationibus immoratur: nunc clamorem immoderatum effert, nunc latenter silētium indicit lætus, si aliquid ceperit, iratus si quod non habebat amiserit: & tanto studio gerit, quasi ideo indictum ieiunium fuerit vt venetur. In his ergo luxuriis fratres discite quis cultus sit Dei, quę mentis possit eius esse deuotio: qui propterea ieiunat, non vt Deo atque orationibus vacet, sed vt tota diē otiosus & liber proprias exerceat voluptates. Quāuis igitur, qui eiusmodi es frater, vespere ad domū redeas, quāuis declināte iam sole māduces, potes videri tardius te refecisse, nō tamē Domino ieiunasse: nō enim potes videri voluntatē tuā exercēs, fecisse Dñi volūtatem. Hæc est enim volūtas Dñi, vt ieiunemus à cibis pariter & peccatis. Abstinentiā indicamus corpori, vt à vitiis magis animā abstinere possimus. Frænū enim est quoddā luxuriātis animæ corpus exhaustū. Quisquis enim ieiunat, & peccat,

Isa.58.

lucrum escarũ fecisse videtur non salutis:& parcẽdo co piis replesse cellarium,non mẽtem saginasse virtutibus,
Et addit.

Nonnulli autẽ Diuinorũ immemores pręceptorum, ita circa seruos suos & subditos sibi potestatẽ dominationis exercent, vt in his diebus non dubitẽt flagris eos cædere,pœnis afficere,cõpedibus præpedire.Et si fortè cum ad reficiendũ venitur,tardius minister affuerit, statim eum verberibus laniare, & prius se satiare seruuli sanguine,quàm cõuiuij voluptate. Horum tale ieiuniũ est,quod ideo ieiunatũ est,nõ vt Diuinitatis misericordiã prouocaret,sed vt clamorẽ familiæ ingemiscẽtis effunderet, Qui autẽ cupit de Deo misericordiã promereri, ipse debet prior esse misericors. Scriptũ est enim: Qua mensura mensi fueritis,remetietur vobis.Et quod magis dolendũ est, Christianus dominus Christiano in his diebus seruo nõ parcit,minimè respiciẽs, quòd etsi seruus est cõditione,gratia tamẽ frater est. Etenim similiter Christũ induit, iisdẽ participat sacramẽtis, eodem quo & tu vtitur Deo Patre, cur te non vtatur vt fratre? Sunt enim plerique qui de venationib⁹ redeũtes, magis canũ,quàm seruorũ curã gerunt: & faciũt eos iuxta se, vel recũbere,vel dormire,quotidianũ illis cibũ sui pręsentia ministrãtes, qui vtrũ serui eorum fame moriãtur ignorãt:& quod est grauius,nisi iis diligẽter pręparatũ fuerit,pro cane seruus afficitur. Videas enim in nonnullorum domibus nitidos & crassos canes discurrere, homines autem pallentes & titubantes incedere. Isti ergo miserebuntur aliquando pauperibus, qui minimè suis famulis miserentur?

Et adiungit.

Scire igitur debem⁹ fratres hoc acceptũ Deo esse ieiuniũ,nõ solùm vt abstinẽtia corpora castigemus,sed etiã humilitate animas induamus.Simus ad seruulos mites, blandi ad extraneos,misericordes ad pauperes.Surgentes primo diluculo ad Ecclesiam festinemus,referamus Deo gratias,peccatis veniã postulãtes,rogãtes de pręteritis delictis indulgentiã,cautelã futuris.Tota die sit nobis assidua vel oratio vel lectio. Qui literas nescit, sanctum virũ perquirens,eius cõfabulatione pascatur.Nulli actus seculi,actus Diuinitatis impediãt.Nulli tabulę ludus mentem auocet, non voluptas canũ sensus abducat,non negotij compendium animã auiditate peruertat. Quicquid enim aliud præter mandatũ Dei feceris, quãuis abstineas,non ieiunas. Hoc est enim salutare ieiuniũ,vt sicut abstinetur corpus ab escis,& anima refręnetur à vitiis.Illud enim etiã fratres ad perfectionẽ ieiunij tacendũ nõ est, vt qui abstinemus & minimè prãdemus,hoc tempore,prandia nostra pauperibus præerogemus. Hæc enim est vera iustitia, si te esuriente, de cibo tuo alius saturetur,& tu prædictis tui ieiuniis Dominũ roges,& vt ille pro te satiatus exoret.Vtrũq; tibi proficiet,& tua fames,& saturitas mendicorũ.Cæterùm qui sic abstinet, vt nihil pauperibus à suis epulis largiatur, videtur quæstũ sibi suũ fecisse ieiuniũ & negotiationẽ exercuisse parcẽdo, Ad hoc enim abstinuit,nõ vt placeret Deo,sed ne amplius erogaret.At ideo bona eleemosyna cum ieiunio,quasi nõ quoddã negotiatiõis genus, vt tam parcè viuat, vt abstinentia sua monachos clericósque præcedat. Nisi hoc interest, quòd illi quæstus causa faciunt, nos salutis: illi pecuniæ compendio animas suas macerant,nos propter animarum lucrum nostra corpora castigamus.

Etiã ad eius meritum requiritur studium scripturarũ, In sermone quodam eiusdem temporis,qui incipit: Meminisse debet vestra dilectio. Serm.ord.35.

Quàm bene autẽ ieiuniorũ tẽpore verbũ Dei dixit, eò quòd reficit, vt ostẽderet ieiunia nostra non debere seculi actibus occupari,sed sacris literis exerceri.Negligit enim famẽ corporis, qui pabulo lectionis intendit: nec ventris curã habere poterit, qui alimentũ verbi cælestis acquirit.Ipsa est enim refectio quę saginat animã, quæ impinguat viscera, cum de Diuinis scripturis cibũ eloquij perennis accipimus. Ipsa est esca quæ vitã æternam tribuit, & insidias à nobis diabolicæ tentationis excludit. Quòd autem sacrarum literarum lectio vita sit, testatur Dominus dicens: Verba quæ ego loquutus sum vobis,spiritus & vita est. Ioan.6.

Causa prædictorũ aliter diues ieiunare probatur aliter pauper. In tractatu de Naboth paupere. Require suprà in cap. Diues malus. Contra se excusantes,& dicentes se ieiunare non posse,loquitur in sermone quodam de quadrag. qui incipit: Non dubito fratres,&c. Ser.ordi.39.

Sunt autẽ nonnulli inter vos fratres,quorũ licet vultus in Ecclesia videamus, cor eorum tamen in agris esse cognoscimus:& præsentiã quidem eorũ consideramus in plebe,sed cõuersationẽ eorum inuenimus in rure.De terra enim semper cogitant, de terra tractãt,quæ terrena sunt sapiunt. His cõuenit illa Diuina sententia:Quia terra es,& in terrã ibis. Qui ideo aliquando ad Ecclesiã veniunt,nõ quia ex fide Christiani sunt,sed ne Christiani ab hominibus nõ putentur, Quibus cum ieiuniũ indicitur, de intemperie se tẽporis excusant. Dicunt enim, Æstiuis mẽsibus dies longa est,torrentior Sol est,sitim ferre non possumus, poculis nos refrigerare debemus. Hyemis verò tẽpore graue frigus est, rigores sunt pessimi,algorem tolerare nequimus, escis calefieri nos oportet.Ita homines quorum animus semper est in prandio, prandendi sibi causas inquirũt:& dum se à ieiuniis excusant, tempora creatoris accusant. Dic mihi ò delicate Christiane, qui æstũ Solis ieiunãdo ferre nõ potes:Nunquid æstus quẽ sustentaturus es, torrentior est gehẽna? Nũquid hyems,quibus retrudẽdus es, horridior est tenebris? In exteriores enim tenebras abiiciẽtur peccatores:ibi erit fletus,& stridor dentium,sicut ait Dominus. Stridor,inquam, dentium instar hyberni temporis erit in illis tenebris,Ergo sicut penetrante algore hyemis toto homines corpore contremiscunt:ita & interueniente conscientia frigida delictorũ graui peccatores dentium stridore quatientur.Ita miser peccator dum hîc hybernũ rigorẽ metuit,ibi tenebrarũ frigus incurrit:dum hîc æstum Solis euitat,ibi gehennæ sustinebit ardorem.

Nõ debet ipsum ieiuniũ timeri causa paupertatis, quia parcit expensis. In tractatu supradicto de Helia. Cap.9. Tom.IIII.

Ieiuniũ nescit fœneratorẽ, non sortẽ fœnoris nouit, nõ redolet vsuras. Mẽsa ieiunantiũ nõ strãgulat filium, continentes viri paternæ centesimæ. Non vexant viduã oppignorata sobrij viri, viri defuncti non defœnerata excludit hæredem aula ieiunij.

Et subdit ibidem. Cap.eod.

Etiam ipsis ieiunium conuiuiis dat gratiã. Dulciores post famẽ epulæ fiunt,quæ assiduitate fastidio sunt, & diurna continuatione vilescũt. Cõdimentũ cibi ieiuniũ est. Quãtò auidior appetẽtia, tantò esca iucundior: commendat sitis poculum,nescit vinum quærere.

Quod reliquũ est require suprà in cap. Fames. Propterea ieiunium non debet iudicari amarum. Ibidem. Require suprà in cap. Amaritudo. Ieiunium præcauet damnum atque culpam. Ibidem. Cap.8.

Sed quid vetustis vtar exemplis, cùm abundet ieiunium etiam præsentium muneribus gratiarũ? Quis deteriorauit domum suam ieiunio?Quis imminuit facultates?Cui non suspecta luxuries?Cui nõ venerabilis abstinentia? Cuius thorum appetiuit parsimonia? Cuius pudorem non læsit ebrietas?

Et infrà. Cap.eod.

Nemo crudelitatẽ ieiunando incidit:nullus per continentiam ictum sanguinis sensit: imò nullus nõ repressit & repulit.Bonum itineris viaticũ, bonum totius vitæ.Bonum in mari,sedat naufragiũ,cibum seruat, Graue dicunt esse ieiunium:Respondeant,quis ieiunio defecerit.Multi in prandio, plerique dum vomunt epulum, effudere

effudere animam. Quod postremò animal ieiunium sibi causam fuisse mortis ingemuit?

Cap.2. *Require quod sequitur suprà in cap. Cibus. Quātum ieiunium sit Deo gratū. per miracula patet perpetrata eius merito. In dicto tractatu.*

Et vt humanis magis quàm Diuinis vtamur exēplis, Heliæ ieiuno ore vox emissa, cælū clausit sacrilego populo Iudæorum. Etenim cùm à rege Achab altare esset idolo cōstitutū, ad verbū Heliæ Prophetæ tribus annis & sex mēsibus ros pluuiæ nō cecidit super terrā. Digna pœna, quæ intemperantiā congruè coërcet, vt cælū impiis clauderetur, qui terrena polluerant. Dignum etiam vt ad cōdemnationē regis sacrilegi Propheta ad viduā in Sarepta Sidoniæ mitteretur: quæ quoniā deuotionē cibo prætulit, meruit vt ariditatis publicæ sola non sentiret ærumnam. Itaque non deficit hydria farinæ cum torrentis fluenta deficerent. Quid eius reliqua contexā? Ieiunus filium viduę ab inferis resuscitauit. Ieiunus pluuias ore deposuit: Ieiunus ignes educit de cælo: Ieiunus curru est raptus ad cælum: & quadraginta dierum ieiunio Diuinam acquisiuit præsentiā. Tunc denique plus meruit, quando amplius ieiunauit. Ieiuno ore statuit fluenta Iordanis, & redundantem fluminis alueū repentè siccatum, puluerulento transmigrat vestigio. Meritò illum dignum cælo Diuina iudicauit sententia, vt cum ipso raperetur corpore; quoniā cælestē vitā viuebat in corpore, & supernæ vsum conuersationis exhibebat in terris.

Cap.3. *Et infrà.*

Hoc ad Deū gradu citius peruenit. Hoc gradu Helias ascendit antequā curru hanc hæreditatē sobrietatis & abstinentiæ ad cælum abiens, discipulo dereliquit. In hac virtute & spiritu Heliæ venit Ioannes. Denique in deserto & ille vacabat ieiuniis. Esca autē eius erat locusta & mel syluestre. Et ideo quia vitæ humanæ possibilitatem continentia supergressus fuerat, non homo, sed Angelus æstimatus est. De ipso legimus: Etiā plus quam Propheta. Hic est de quo scriptū est: Ecce mitto Angelum meum ante faciē tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Quis humana virtute equos igneos, currus igneos potuisset ascēdere, regere currus aëreos, nisi qui naturā humani corporis incorruptibilis ieiunij virtute mutasset? Sed de Heliæ gestis plurima iam frequenti diuersorū librorum sermone digessimus: & cauendū arbitror, ne in eadem recurramus, cum præsertim in opere suo ipse laudetur. Imitemur ergo illum, & eam escam quæramus, cuius virtute diebus ac noctibus ꝓgredientes ad supernorum possimus cognitionem venire. Matth.11.

Cap.6. *Et de Mose qui ieiunij merito legem accepit. Eodē libr.*

Denique Moses de ieiunio legem dedit, de vino non dedit. Ipsum quoque ieiunantē, non voces magnæ, non fulgura & nubes nimbosa, non fumigans Sina perterruit. Neque verò introisset in nubem, & vocem Dei loquētis de medio ignis sine periculo salutis audisset, nisi munitus armis ieiunij. Quadraginta enim diebus ieiunauit in monte cum legē acciperet à Domino Deo nostro. Et in superioribus quidem mōtis lex dabatur Mosi ieiunāti, in inferioribus populo manducanti, præuaricatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. Quo spectaculo motus, fregit tabulas Moses, indignum iudicans vt ebrio populo lex daretur. Itaque tabulas legis quas accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas.

Cap.9. *Plura autem miracula merito ieiunij perpetrata, describit ibidem, quod require suprà in cap. Abstinentia. Nec hoc mirū, quia omne quod postulat obtinere videtur. Ibidē.*

Hester quoque pulchrior facta est ieiunio. Dominus enim gratiā sobriæ mentis augebat. Omne genus suum, id est, populum Iudæorū totum à persequutionis acerbitatibus liberauit, ita vt regē sibi faceret esse subiectū, non libidinis ardore flammatū, sed cælesti miseratione cōuersum, ita vt pœna in impium retorqueretur, & honor sacris redderetur altaribus. Itaque illa quæ triduo ieiunauit continuo, & corpus suum aqua lauit, plus placuit, & vindictā retulit. Aman autem dum se regali iactat conuiuio, inter ipsa vina pœnā suæ ebrietatis exsoluit. Est ergo ieiunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam fœminas fortiores augumento gratiæ.

Valet propterea contra hostes spirituales & corporales. Ibidem infrà. Cap.11.

Etenim qui ieiunantem, & ea quæ legis sunt ferētem expectare non passus est populus, vtique sedit māducare & bibere, & surrexerūt ludere. Videmus sacrilegium ebrietati fuisse cōiunctum. Nam sicut mater fidei continentia: ita perfidiæ mater ebrietas est.

Probat experientia naturali. Libro sexto Hexameron. Cap.4. Tom.IIII.

Medicamētum quæris, & ieiuniū fugis, quasi maius aliquod remedium reperire possis. Ieiuni hominis sputum, si serpens gustauerit, moritur. Vides quanta vis ieiunij sit, vt & sputo suo homo terrenū serpentem interficiat: & merito spiritualem. Sputi ieiuni hominis vis.

Probat hoc etiam efficacia experimentali secundū scripturam vtriusque testamenti. In sermone quodam quadragesimæ qui incipit, vt sequitur. Ser.ord.25. Tom.III.

Intellexisse vos credo fratres, cur hìc nostra ieiunia illis māsionibus cōparauerim, in quibus populus Israël tanquā in procinctu quodā positus Pharaonem regem quotidiano labore superauit, & ab inimicis suis quasi quibusdam castris māsionum sese statione defendit, ita vt quicunque ex illo comitantium numero diurnæ stationis spatia non confecit, aut Pharao illū occupauerit, aut solitudo peruaserit. Sic & nos ergo propositū nobis quadraginta dierū iter debemus omni labore cōficere, & quasi quibusdā castris nos ieiuniorum deuotione munire. Castra sunt enim nostra, ieiunia, quæ nos à diabolica oppugnatione defendūt. Deniq; stationes vocantur, quòd stantes & cōmorantes in eis inimicorum insidias repellamus. Castra planè sunt ieiunia Christianis, à quibus si quis aberrauerit, ab spiritali Pharaone inuaditur, aut peccatorū solitudine deuoratur. Peccatorū autē solitudinē patitur, qui deseritur societate sanctorū. Murus igitur quidā est Christiano ieiunū, inexpugnabilis diabolo, inimico intransgressibilis. Quis enim vnquā Christianorū ieiunauit, & captus est? quis sobrius māsit, & victus est? Temulentū aggreditur diabolus, luxuriosum oppugnat inimicus: vbi autē ieiuniū viderit, fugit, metuit, pertimescit, terretur pallore eius, debilitatur inedia, infirmitate prosternitur. Prosternitur, inquàm, infirmitate, quia Christiana infirmitas fortitudo est. Vnde ait Apostolus: Cū infirmor, tum fortior sum. Sed requirit aliquis, quemadmodū sit fortis infirmitas? Tunc est fortis infirmitas quādo caro tabescit ieiuniis, & anima puritate pinguescit. Quantū enim illi ciborū succus subtrahitur, tantū huic iustitiæ virtus augetur. Tunc igitur homo imbecillis quidē est ad secularia opera, sed fortis est ad Diuina. Tunc enim magis de Deo cogitat, tunc iudicium non metuit, tunc vincit inimicum. Ait enim Saluator de diabolo: Hoc genus nō deiicitur nisi in ieiunio & orationibus. Dicit itaq; à diabolo energumenū nō nisi ieiuniis posse purgari. Videte ergo quæ ieiunij virtus sit, quātā homini suo prēstet gratiā, quod tantā præstat alteri medicinā: quēadmodū ꝓpriū sanctificet hominē, quod ita purificat alienum. Mira enim res est: alter ieiunat & alteri prodest ieiunātis vtilitas. Ergo fratres abstinentiæ arma minimè deponamus, & quadraginta dierū ieiunia sine intermissione curemus. Hic est enim perfectus numerus ad vincendū. Dominus enim diabolum postquam quadraginta dies ieiunauit, euicit: non quòd non & ante ea ieiunia eum vincere potuisset, sed vt ostenderet nobis, tunc nos diaboli posse esse victores, cum per quadraginta dies victores ieiunando desideriorū carnaliū fuissemus. Eum autē qui hunc

2.Corint.12.

Mat.17.

hunc numerū consecratū gulæ intemperantia violasset, tanquā imbecillē & miserū ab inimico posse facilè supe rari. Quomodo enim potest in altero diaboli improbitatē vincere, qui gulæ intēperantiā in se ipso nō vincit? Primus igitur homo, tui victor esto vt possis esse victor alterius. Sunt enim intra te proprij tui hostes, qui quotidie te oppugnant. Ecce enim auaritia te diuitiarū ambitione circūuenit, luxuria epularum suauitate captiuat: hæresis sciētiæ falsitate peruertit. Vince ergo inimicos proprios, vt vincere possis alienos. Nō enim fratres leue peccatū, fidelibus indictā quadragesimam à Domino violare, & ieiunia cōsecrata vetris voracitate dissoluere. Scriptū est enim: Qui dicit in Christo se manere, debet ille sicut ambulauit & ipse ambulare. Si vis ergo Christianus esse, debes facere sicut Christus. Ille q peccatū nō habebat, quadragesimā ieiunauit: tu nō vis quadragesimā ieiunare qui peccas? Ille, inquā, peccatū non habebat, sed pro nostris ieiunauit peccatis. Qualis ergo apud conscientiam tuam Christianus es, cum Christo pro te esuriente, tu prandes? cum Saluatore pro te ieiunante, tu reficeris?

Et addit confirmando exemplo & scriptura figurali.

Non igitur sicut dixi leue peccatū est, indictū violare ieiuniū. Nam vt hoc exēplis breuiter approbemus. Legimus in libris Regū cum Saül rex Israël bellū cōtra allophylos gereret vniuerso eū exercitui indixisse ieiunium, & abstinētibus cunctis eum cōtra aduersarios pugnare cœpisse. Bonus planè rex, qui hostes suos nō tam armis quàm deuotione vincebat: & plus dimicabat religione, quàm telis. Cum ergo Saül abstinentiam diei suis omnibus indixisset, & Ionathas filius eius præcepti nescius, inter medias hostium acies victor incedēs, fauum mellis intincta sceptri summitate gustasset, tanta indignatio repēte cōmota est, vt & differretur victoria, & Diuinitas læderetur. Deniq; nec bello finis imponitur, nec regi respōsum Propheticū datur. Vnde intelligim⁹ quòd Saül hostes nō tam virtute militū, quàm militum abstinētia superabat. Denique vnius culpa cunctis confertur ignauia: & vnius delicto omnibus generatur infirmitas. Deficit enim virtus in exercitu, vbi deficit in obseruatione ieiuniū. Quod vt peccatū Saül ex ipsa Diuinitatis offensione cognouit, statim Ionathæ dixit nō esse parcendū, sed peccatū admissum effusione eius sanguinis expiandū. Videte quāta apud Saül regē religionis fuit obseruatio, qui offensam Domini optauit etiā parricidio mitigare: & quanta sit resoluti culpa ieiunij, quæ non nisi effusione sanguinis punitur. Et si ignorans Ionathas indictū à patre ieiuniū quia resoluerit, morti addicitur, qui sciens indictū à Christo resoluit ieiuniū, quid meretur? Ergo fratres statutū nobis custodiamus omni obseruatione ieiuniū, vt hostes nostros spiritales carnalésq; vincam⁹. Habemus enim, sicut nostis, carnales hostes. Ieiunemus igitur, vt eos & exercitus noster & Saül superet & obtineat. Nec in abstinētia positi, declinemus ad fauum. Fauus enim quidā mundi est voluptas seu vitia, quæ, sicut scriptū est, ad tempus quidem impinguant fauces, nouissima amariora sunt felle.

Et libro prædicto de Helia, capite primo.

Denique ieiunauit Saluator, & sic ad eū tentator accessit. Primum ad eum gulæ direxit spiculum, dicēs: Si Filius Dei es, dic lapidi huic, vt panis fiat. Ille cibum velut escam laquei prætendit, vt sic illaquearet appetentiā corporalē. Dominus ieiuniū prætulit, vt laqueos tentatoris sui & vt vincula dissolueret. Deniq; sic habes scriptum: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Illo laqueo Adam fuerat strangulatus, hac absolutione diabolicæ quæstionis omnis homo est liberatus.

Magna virtus ieiunij. Denique tam speciosa est militia, vt ieiunare delectaret & Christum, tam valida, vt ad cælum homines erigeret.

Sed & facit fœminas triūphare de viris. Ibidē. Require suprà in cap. Ebrietas. Probat etiam ibidem quòd ieiunium est operimentum animæ, quod require suprà in cap. Gula. Iterū in tractatu de secunda interpellatione Dauid.

Malum vestimentum iniquitas: quod si quis voluerit in nobis tenere, remittere nos oportet, ne incipiat in iudiciū venire nobiscū: Et si quis tunicā nostrā quam accepimus spiritualē auferre conetur, remitte palliū iniquitatis, sume operimentū fidei & patientiæ, quo se Dauid operiebat ieiunio, ne amitteret tegumenta virtutis. Ipsum ieiuniū operimentū est. Deniq; nisi sanctū Ioseph texisset ieiunij sobrietas, adulteræ proteruitas exuisset. Quo ieiunio si se tegere voluisset Adam, nudus nō fuisset effectus, sed quia de ligno scientiæ boni & mali contra interdictū cæleste gustauit & imperatū ieiuniū præuaricatus est, & incōtinentiæ cibo nudum se esse cognouit. Quòd si ieiunasset, & fidei seruasset exuuias, nec se aspexisset intectū. Non ergo nos induamus iniquitate & impietate, ne de aliquo nostrū dicatur: Et induit se maledictione. Malè se induit Adam, qui dum quærit tegumenta foliorū, maledictionis excepit sententiā. Induerunt se maledictione Iudæi, de quibus scriptum est: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorū, trāsierūt in dispositionem cordis. Adeps dicitur pingue. Sicut enim anima bonis pasta & referta virtutibus tanquam adipe & pinguedine repletur, sicut scriptū est: sic iniquitas quæ quasi ex adipe procedit, non tenuis & ex illis significatur, sed plena vitiorum.

Vnde contra negantes ieiunium fore meritorium agit in epistola ad Vercelen. Ecclesiam.

Dominus Iesus volēs nos aduersus diaboli tentamenta fortiores reddere, certaturus ieiunauit, vt sciremus quia aliter illecebras maligni nō possimus vincere. Denique ipse diabolus primū tentamentorū suorum spiculum de voluptate intorsit, dicens: Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Cui Dominus ait: Nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei: Et noluit facere cum posset, vt magis lectionis studio quàm voluptatis, intendere nos salutari præcepto doceret. Et quia isti ieiunandū negant, qua causa Christus ieiunauerit astruāt, nisi vt nobis exēplo esset eius ieiuniū. Denique in posterioribus docuit nō facilè malū posse nisi nostro vinci ieiunio, dicēs: Hoc genus nō eiicitur nisi in oratione & ieiunio. Quid etiā sibi vult scriptura, quæ docet ieiunasse Petrum, & ieiunanti atque oranti de baptizandis gentibus reuelatum mysterium: nisi vt ostēderet etiā ipsos sanctos cum ieiunant, tunc fieri præstantiores? Denique cum ieiunaret Moses, legē accepit. Ideo & Petrus cum ieiunaret edoctus est noui testamenti gratiam. Daniel quoque ieiunij merito ora clausit leonum, futurorúmque temporū vidit negotia. Aut quæ nobis salus esse potest, nisi ieiunio eluerimus peccata nostra, cū scriptura dicat: Ieiuniū & eleemosyna à peccato liberat? Qui sunt igitur ij præceptores noui, qui meritum excludūt ieiunij? Nónne gentiliū vox ista est dicentiū: Manducemus & bibamus? quos bene irridet Apostolus dicēs: si secundum hominem pugnaui ad bestias Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Hoc est, quid mihi profuit vsque ad mortem contentio, nisi vt hominem redimerē meū? Qui frustra redimitur, si nulla est spes resurrectionis. Ac per hoc spe omni redemptionis amissa, manducemus & bibamus non amittamus fructum præsentium, qui futurorum nullum tenemus. Illorum ergo est cibis & potibus indulgere, qui nihil post mortem suam sperant.

Et infrà subdit.

Meritò ergo hos redarguit Apostolus, monet nos ne talibus labamur opinionibus, dicēs: Nolite seduci: corrūpunt enim mores bonos colloquia mala. Sobrij estote iustè, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidā habēt. Bonum ergo sobrietas: quia peccatū ebrietas est. Quid

Marginalia: A; B; 1.Reg.14.; C; D; Tom.IIII.; Cap.2.; Cap.5. Tom.IIII.; Psal.72.; Lib.10. Epist. Epist.82. Tom.III.; Dan.14.; Tob.4. & 12.; 1.Corinth.15.

Quid quod ille ipse Epicurus defensor voluptatis, cuius ideo frequēter facimus mentionē, vt hos aut gentilium discipulos & Epicureā probemus sectam sequi: aut illū ipsum, quē ipsi philosophi à suo excludūt consortio, tāquam patronū luxuriæ tolerabiliorē iis esse doceamus? Clamat ergo ille, vt Demarchus asserit, quia non potationes neque comessationes, nec filiorū soboles, nec fœminarū copulæ, nec pisciū copia, aliorūque huiusmodi quæ splendido vsui parantur conuiuij, suauē vitā faciāt sed sobria disputatio. Deniq; addidit ꝙ copiis conuiuij moderatè vtūtur, qui non immoderatè eas querūt. Succo solo, & pane, & aqua, qui libēter vtitur, despuit deliciarū epulas, quia multę ex his generātur molestię. Etiā alibi dicunt: Non immoderatæ epulæ, non potationes voluptatis suauitatem generant, sed continēs vita. Cum igitur illos abdicauerit Philosophia, hos non excludit Ecclesia? Siquidem & illi quòd malam causam habent, se assertionibus suis impugnant frequenter. Nam si principalis eorum sententia sit, quòd nullam suauitatem voluptatis putent, nisi quæ cibo potúque percipiatur: tamen intelligentes vitā reprehensibili definitione versari se sine summo dedecore nō posse, ac deseri ab omnibus, fuco quodam probabilium disputationum eam colorare voluerunt, adeò vt diceret quidam ex iis: Dum studemus delectationi per epulas & cantus, amisimus eam quæ per verbi, quo solo salui esse possumus, infunditur perceptionem. Quos adeo scriptura condemnat, vt non prætererit eos quos Apostolus redarguebat, dicēte Luca in Actibus Apostolorum, qui eum librum historico stilo scripsit. Quidam autem Epicurei & Stoici Philosophi disputabant cū eo, & quidam dicebant: Quid sibi vult hic seminiuerbius? Alij autem, nouorū dæmoniorum videtur pronuntiator esse. Ex hoc tamen numero non immunis gratiæ abiit Apostolus. Siquidem etiam Dionysius Areopagites cum Damari vxore sua, aliisq; multis credidit. Itaque illi doctisimorum & eloquentium cœtus simplici disputatione victos se esse credentium, exemplo manifestarunt. Quid igitur sibi isti volunt, qui tentant eos peruertere, quos acquisiuit Apostolus, quos redemit Christus sanguine suo? Quid est quod asserunt, baptizatos intendere non debere virtutum disciplinis, nihil obesse illis comessationes, nihil voluptatum affluentiam, insipientes esse eos qui iis careāt: virgines oportere nubere, facere filios, similiter & viduas iterare quod semel malè virili amisione expertæ sint, etiam si se continere posint, errare eas quæ nolunt iterare copulam? Quid ergo? Placet vt hominem exuentes induamus pecudem? & expoliantes Christum vestiamur aut superuestiamur amictus diaboli?

Act.17. *Tom.V.*

De ieiunio Christi. Libro quarto super Lucam, cap.j.

Meritò Dominus noster Iesus ieiunio suo nos atque deserto aduersus voluptatū informat illecebras, & tentari se à diabolo Dominus omnium patitur, vt in illo omnes vincere disceremus. Aduertamus igitur quia tria non otiosè à Domino principaliter ordinata Euangelista descripsit. Tria sunt enim quæ ad vsum proficiūt salutis humanæ: Sacramentum, desertum, & ieiunium. Nemo enim nisi qui legitimè certauerit, coronabitur. Nemo autem ad certamē virtutis admittitur, nisi prius ab omnibus ablutus maculis delictorum, gratiæ cælestis munere consecretur.

Cap.eod.

Et infrà subdit.

Esurit in deserto Iesus, vt cibus primi hominis, quē per præuaricationē gustauerat, ieiunio Domini solueretur. Nostro periculo Adam scientiæ boni & mali famem soluit, nostro emolumento famem iste suscepit.

Ser.ord.37. Tom.III.

Et in sermone quodam quadragesimæ, qui incipit: Si bene retinet fratres vestra dilectio, &c.

Quod prior homo manducando perdidit, hoc Christus ieiunādo recepit: ac legem in Paradiso datam abstinentiæ in deserto custodiuit. Sciebat enim præceptum A Dei non vnius loci legem esse, sed mundi. Non enim interest Diuinitatis mādatum vtrum domi an in agro custodias, cum vbiq; sit qui præcepit. In deserto itaq; Saluator implet mandatū Dei: vt ibi Adam saluaret errantem, vbi fuerat de Paradisi possessione proiectus. Adam enim expulsus de Paradisi possessione inculti mundi deserta sustinuit. In deserto ergo primùm homini salus refunditur, vbi desunt epulę, vbi desunt deliciæ, vbi (quod est omnium malorum causa) deest & mulier. Potuerat enim Adam inter illas Paradisi incōcussus stare delicias, si Heua ibidem cū diabolicis illecebris non fuisset. Conueniens ergo est desertum saluti, vbi non est Heua, quæ persuadet, nō est mulier quæ blanditur. Videre rem miram. In Paradiso cū Adam diabolus decertat, in deserto cū Christo diabolus dimicat. Vbiq; insidiatur homini: vbiq; congreditur. Sed vbi mulierē inuenit, vincit: vbi mulierem non inuenit, victus abscedit. B Formam igitur dedit nobis Deus in hoc facto, vt ieiuniorū tempore tāquam desertū habitantes, abstineamus epulis, voluptate, muliere. Non adiungatur nobis Heua, ne nos à casta obseruatione, illecebrosa persuasione subuertat. In deserto enim quodammodo videtur habitare, qui quadragesimæ tempore ieiunus & castus est. Desertum planè quoddam ipsum corpus est Christiani, cū non repletur cibis, non poculis irrigatur, sed arentis inediæ squalore negligitur. Desertum, inquam, est corpus nostrum, cum abstinentia marcescit caro, siti pallor obducitur, & contemptu rerum totius hominis species inculta sordescit. Tunc Christus Dominus habitat desertū pectoris nostri, cum nostram terram fame squalidam ac siti aridam esse reperit, secundū quod ait Propheta Dauid: Sicut in terra deserta & inuia & inaquosa, sic in sancto apparui tibi. Aliter enim in sancto ei apparere nō possumus. Vbi terra corporis nostri mūdanis fuerit deserta deliciis, inuia diabolicis cōcupiscentiis, & inaquosa libidinosis il- C lecebris: tunc habitans Saluator desertum corporis nostri, omnes ibi diaboli factiones exsuperat, & secretum ac securum à cogitationibus seculi esse suum facit habitaculum, vt deinceps nos intra nosmetipsos, velut in solitudine constituti, non nisi cælum respiciamus & terrā: hoc est, non cogitemus alium nisi cælestis regni Dominum & terrenæ resurrectionis authorem.

Et in alio sermone, qui incipit vt sequitur.

Ser.ord.35.

Meminisse debet vestra dilectio, hoc me anteriore Dominica prædicasse, & dedisse rationē cur Dominus quadragesimā ieiunauit: vel cur ipsa ieiunia in deserto transegit. Diximus enim hæc omnia eū obseruasse, non iustificationis suæ causa, qui erat virgo per omnia, sed nostræ salutis gratia, vt quorū generatio per intēperantiam peccauerat, per abstinentiā sanaret. Videamus igitur quid in tēpore illo vel in ipsa solitudine gestū sit. Dicit enim Euangelista affuisse diabolū, & Saluatorē eius versutia fuisse tentatū. Ait nanq; sacra lectio esurisse Do- D minum, & dixisse illi diabolū: Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Videte artem Domini, quā aduersarium fraude circumuenit. Post ieiunia multa esurisse se simulat, vt diabolum quem ieiunando iam vicerat, iterū esuriendo solicitet. Spem enim illi congrediendi ex infirmitate famis quodāmodo tribuit, vt dum veluti cōtra imbecillem congreditur, gloriosius superetur. Hæc enim est vera victoria, vt quia Adam immortalem, gloriosum & epulantem subuerterat, nūc ab homine mortali humili atque esuriente vincatur. Cernens enim esurientem diabolus Dominum, hominem putat, dubitat Saluatorem. Et ideo ait: Si Filius Dei es, dic lapidi huic vt fiat panis. O misera satanæ & extrema cōgressio. Diabolus in deserto tentationis solita arma nō inuenit: deest illi de Paradiso illa amœnitas arborum: deest illi conciliatrix Heua: deest illi pomorum speciosa deceptio. Et quia non inuenit cibum, quem offerat esurienti, postulat in cibum saxa mutari. Vndique exclusus, vndique de-

defraudatus, ad pauimentum se confert. Satis enim manifestè ostendit vastitatē sibi eremi restitisse, cum sibi putat propter inopiam rerum etiā elementa posse conuerti. Postulabat igitur in panem lapides commutari. Versutus & callidus scit qd petat, nouit factū esse quod dicit. Meminit enim in veteri testamēto sitiētibus aquā de lapide profluxisse: vult etiam hîc esurienti cibum de lapide ministrari. Retinet enim ibi duritiam petræ in liquorem fontium resolutam: cupit etiam hîc asperitatem saxi in panis dulcedinem transformari. Suspicatur enim ipsum esse Christum qui hæc operari soleat de natura saxorum, sicut ait Apostolus Paulus: Bibebant de spiritali consequenti eos petra, petra autē erat Christus. Suspicabatur, inquam, ipsum esse Christū, cum postulabat vt de lapide panes faceret: sed putabat tantummodo hominem cum esurientem videret. Saluator autē versutiam eius mira responsione condemnat. Nec facit quod dicit diabolus, ne videatur pro arbitrio aduersarij virtutis suæ gloriam declarare: Nec tamen respōdet non posse fieri, quia negare non poterat quod sæpe iam fecerat. Igitur nec acquiescit petenti, nec denegat explorāti: ac per hoc & potentiā virtutis suæ suo reseruat arbitrio, & versutiā aduersarij Diuino cōfutat eloquio.

Tom.V. IERVSALEM. *De eius desolatione Require suprà, in cap. Abominatio. Allegoricè signat Ecclesiā triumphantem. Vnde libro septimo super Lucam.*

Et ciuitas illa Ierusalē quæ in terris est, quæ occidit Prophetas, quasi in conualle fletus posita, delitescit. Illa Ierusalem quæ in cælo est, in qua militat fides nostra, in illo omnium altissimo locata monte, hoc est in Christo Ecclesia, non potest tenebris, & ruinis mundi huius abscondi: sed fulgens candore solis æterni, luce nos gratiæ spiritalis illuminat.

Tom.IIII. IGNIS. *De naturali igne. Libro secūdo Hexameron.* Ignis cum sit calidus & siccus natura, calore aëri annectitur: siccitate autem in communionem terræ ac societatem refunditur.

Ad ignis ætherei temperamentum aquæ sunt supra cælum. Eodem libro, tractatu primo. Require suprà in capit. Aqua. Similiter de isto igne. Require infrà capite Sol.

Ignis moraliter signat charitatē. Require suprà in cap. Charitas. Et quia Deus charitas est, ideo de hoc igne loquens, in libro super Beati immaculati, exponendo literam decimam tertiam sic dicit: Tom.IIII.

Bonus igitur Deus, qui nobis immittit, vnde diligentes eum, meritum sub cōspectu eius inuenire possimus. Quem mittat ignem, ipse nos doceat. Ignem veni mittere in terram: & quid volo, nisi vt accendatur? Bonus ignis, quem desiderat omnium Saluator accendi, cùm præsertim ipsum Deum legerimus ignem esse, qui nostra peccata consumat, intimísque pectoribus Diuinæ cupiditatem cognitionis infundat, atque ardeat in nobis cor nostrum, cum legimus Diuinarū seriem scripturarum, si forte aliquid quo aperiantur Propheticæ lectiōis occulta, intellectu assumim⁹ spiritali. Hoc igne Luc 24. Cleophas dicebat ardere cor suum, cū ipsi & socio eius scripturas Christus aperiret. De hoc igne dixit Dominus in libro Ezechiel: Ecce proficiscar in Hierusalem, & exsufflabo in vos ignē iræ meæ, vt tabescatis à plumbo & ferro & reliquis materialibus. Profunda in verbis vsitatis videmus mysteria. Totum hoc spirituale. Quibus precibus emerear, vt cum veniat Dei verbum, intret in Ecclesiam, fiat ignis consumens, vt exurat fœnum & stipulam, & quicquid est seculare consumat? Graue plumbum iniquitatis, quod in plerisque est, liquefiat igne Diuino, & ferreus quidam peccati rigor superno mollescat incendio. Meliorentur vasa aurea & argentea, vt omnes sapientum sensus, omnis sermo prudentium, flagrantium passionum calore decoctus incipiat esse pretiosior. Bonus ignis charitatis, quo corpus omne Ecclesiæ in mutuā adolescit gratiā. Bonus ignis

A dilectionis, quo vnusquisque sanctus ad reuerētiam sui authoris accenditur. Sed qui Deum diligit, non perfunctoriè diligit, sed diligit legem eius, præcepta custodit, iustificat cor suum, non dictorum sonora prædicatione, sed studiosa imitatione factorū. Doceat igitur nos Deus quemadmodum à sanctis suis diligitur Deus.

Sed aliter dicit in tractatu super psalm. xxxviij. super quod sequitur: Tom.IIII.

Concaluit cor meū intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Grauiora vulnera, sicut nouimus, caustico medicamēto vel admoto igne curantur. Ergo vir sapiens ipse medicus est sibi: tamē etsi medicus est, vulnus suum curat. Ideóque si non plenè consummatus est ad inoffensæ † habitudinē sanitatis, vaporauit eius cor, habet febrē, ignescit ad obiecta cōuitia. Et si tacet, vel intra se teritur. Lapis si ad lapidem teratur, ignem excutit. Ita ergo etiam bona conscientia pudore succenditur, si renouetur ei suorum recordatio delictorum: Et B in ipsa meditatione ignis exardescit: Non malus ignis, qui adurat, sed non exurat. Talis ignis Dei, quem Moses in rubo vidit, quando rubus vrebatur, sed non exurebatur. Est ergo ignis qui peccatum minuit, & suo culpam ardore depascitur. Est & ignis, qui cælestium scripturarum meditationibus excitatur: velut ille de quo dicit Hieremias, Et erat ignis flammigerans in ossibus meis. Aut ille de quo Cleophas, & qui simul iter agebat quando post resurrectionem eis se Christus adiūxit, sermones mutuò conferebāt, dicētes: Nónne cor nostrum ardēs erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas? Ideo & Dominus venit vt ignem hunc in terram mitteret, quo illuminaret animas vniuersorum, studium accenderet, crimen exureret.

† Alias, offensæ.

Et quia ignis est Spiritus sanctus: Propterea infrà subdit ibidem.

Loquutus sum, inquit, in lingua mea: Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorū C quis est, vt sciam quid desit mihi. Bonus ignis, qui fecit vt Propheta loqueretur. Et vide ne ipse sit ignis qui visus est, quādo in die Pentecostes in vnum locum discipulis congregatis decidit cum vi magna super eos Spiritus sanctus, & linguis variis loquebatur. Sic enim scriptum est: Quia visæ sunt linguæ eorum dispersę tanquā ignis. Hic est ergo qui dixit ad Hieremiam: Ecce do tibi in os verba mea ignem. Hanc ergo & Dauid linguā ignis accepit, vt Diuinæ cognitionis succensus ardore, loqueretur: Notum fac mihi Domine finem meum.

Sed libro primo de Spiritu sancto, de hoc igne Diuino loquitur, in hunc modum. Cap.16. Tom.II.

Et Isaias signat non solùm lucem, sed etiam ignē esse Spiritum sanctum, dicens: Et erit lux in Israël in igne. Itaque prophetat eum ignem ardentem, quia in tribus istis generibus propensius maiestatē Diuinitatis aduertimus: quoniā & sanctificare Diuinitatis, & illuminare ignis & lucis est proprium, & specie ignis exprimi vel D videri, Diuinæ est consuetudinis. Deus enim est ignis consumens, sicut Moses dixit. Vidit enim ipse in rubo ignem, & audierat Deum tunc quando vox est facta de flamma ignis ad eum dicens: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Vox ergo de flamma & in rubo flamma, & flamma non noxia. Vrebatur enim rubus, & non exurebatur: eò quòd illo mysterio Dominus figuraret, quia illuminaturus spinas nostri corporis adueniret, nec consumpturus ærumnosos, sed mitigaturus ærumnas: qui baptizaret in Spiritu sancto & igni, vt gratiam tribueret, peccata consumeret. Ergo in specie ignis Deus seruato proposito. In Actibus quoq; Apostolorum cum supra fideles sanctus Spiritus decidisset, ignis species videbatur. Sic enim habes: Et factus est subitò de cælo sonus tanquam vi magna spiritus ferretur, & repleuit totam domum vbi erant sedentes, & visæ sunt illis dispersæ linguæ tanquam ignis. Vnde & Exod.3. Act.2.

illud:

illud: Quando Gedeon superaturus Madian treccentos viros iussit hydrias sumere, & in hydriis faces ardẽtes habere, & in dextris tenere tubas. Ita nostri acceptum ab Apostolis seruauere maiores, quòd hydrię sint corpora nostra figurata de limo, quæ timere non norunt, si feruore gratiæ spiritualis ignescant, & Iesu Domini passionem canoræ vocis confessione testentur.* Quis igitur ergo iste ignis? Non vtiq; virgultis vilibus concretus, aut stipula syluarum fragosus incendiis: sed ignis ille qui vt aurum bona facta meliorat, & vt stipulam peccata consumit. Hic est vtique Spiritus sanctus, qui Dominici vultus & ignis appellatur & lumen.

Hic prætermissa paucula.

Cap. 10. Tom. V.

Sed libro septimo super Lucam.

Quia exiguus est profectus, & parua meritorum gratia, supplicij metu ab errore reuocari, maiórque prærogatiua charitatis & amoris, eò Dominus ad promerendam sui gratiam studia nostra acuit, & acquirẽdæ cupiditatem Diuinitatis inflammat, dicens: Ignem veni mittere in terram. Non vtique illum ignem consumptorem bonorum, sed bonę voluntatis authorem: Qui aurea Dominicæ domus vasa meliorat, fœnũ verò consumit & stipulam, ac secularia omnia mũdi voluptate cõcreta peritureq; opus carnis exurit. Ille ignis Diuinus qui flammigerabat in ossibus Prophetarũ, sicut sanctus Hieremias dicit: Quia factus est sicut ignis ardens flammigerans in ossibus meis. Est enim ignis Domini, de quo dictum est: Ignis ante eum ardebit. Est & idem Dominus ignis, sicut & ipse dixit: Ego sum ignis ardens & nõ consumens. Ignis enim Domini, est lumen æternum. Quo igne illæ accenduntur lucernæ, quibus supra dixit: Sint autem lumbi præcincti, & lucernæ ardentes. Et ideo quia nox est dies huius vitæ, lucerna est necessaria. Hunc ignem in se etiam Amaüs & Cleophas à Domino missum esse testantur, dicentes: Nónne cor nostrum ardens erat in via, cum aperiret nobis scripturas? Euidenter itaque docuerunt, qualis istius sit ignis operatio, qui secreta cordis illuminat. Ideo fortasse Dominus in igne venturus est, vt resurrectionis tẽpore vitia vniuersa consumat, suíque de conspectu desideria compleat singulorum, meritorum & mysteriorum lumen accendat.

Hierem. 20.

Psalm. 49.

Cap. 14. Tom. I.

Diffusè autem de hoc igne, quo Spiritus sanctus figuratur, loquitur libro tertio de officijs.

2 Machab. 1.

Non excidit tamen cura honestatis maioribus nostris, sed inter euersæ patriæ cineres & fauillas, in affectibus piis resplenduit & refulsit. Nam cum in Persidẽ ducerentur patres nostri qui tunc Dei omnipotẽtis cultores erant, acceptum ignem de altari sacerdotis Domini occultè in valle absconderunt. Erat illic velut puteus aquæ secessu infrequens, nec populari vsui patẽs, ignoto & ab arbitris remoto loco: ibi obsignauerunt indicio sacro pariter, ac silentio ignem reconditũ. Nõ illis studio fuit aurum defodere, argentum abscondere, quod seruarent posteris suis: sed inter extrema sua, honestatis curam habentes, sacrum ignem seruandum putarunt: ne eum vel impuri contaminarent, vel defunctorum sanguis extingueret, vel deformium ruinarum aceruus aboleret. Abierunt itaque in Persidem sola religione liberi, quoniam sola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Post verò plurimũ temporis, quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Persarum, vt instaurari in Iudæa templũ & legitimos Hierosolymis ritus iuberet. Cuius gratia muneris Nehemiam sacerdotem rex Persarum direxit. At ille secum deduxit illorum sacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio solo, sacrum ne periret ignem absconderant. Veniẽtes autem vt patrum sermone est proditum, non inuenerunt ignem, sed aquã crassam. Et cum deesset ignis quo adolerent altaria, haurire eos aquam Nehemias sacerdos, sibique deferre, & aspergere super ligna iussit. Tunc visu mirabile, cum esset cælum intextum nubibus, Sol repente illuxit, accensus est magnus ignis, ita vt omnes in tam euidenti Domini gratia factum stupentes, lætitia perfunderentur. Orabat Nehemias, psallebant sacerdotes hymnum Deo, vsquequo consumptum est sacrificiũ. Iussit iterũ Nehemias residua aqua maiores perfundi lapides. Quo facto flamma accensa est, lumẽ autẽ refulgens ab altari consumptũ illico est. Hoc patefacto indicio, rex Persarum eo loco in quo ignis fuerat absconditus, & postea reperta est aqua, templum fieri mandauit, cui inferebantur dona plurima. Appellauerunt autem illud qui erant cum sancto Nehemia, Epathar, quod interpretationẽ habet purificationis, à plurimis Nephthe vocatur. Inuenitur autem in descriptionibus Hieremiæ Prophetæ, quòd iusserit de igne accipere eos, qui postea essent futuri. Hic est ignis qui cecidit super sacrificium Mosis, & consumpsit illud, sicut scriptum est: quia exiuit ignis à Domino, & consumpsit vniuersa quæ erant super altare holocausta. Hoc igne oportebat sanctificari sacrificium. Ideoque & in filios Aaron qui alienum ignem inferre voluerunt, exiuit iterum ignis à Domino, & consumpsit eos, ita vt mortui extra castra proiicerentur. Veniens autem Hieremias in locum, inuenit domum in modum speluncę, & tabernaculũ: & arcam & altare incensi intulit illuc, & obstruxit ostium. Quod cum ij qui simul venerant curiosius perscrutarentur, vt notarent sibi locum, nequaquam comprehendere atque inuenire potuerunt. Vt autem cognouit Hieremias quid affectassent, dixit: Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi & propitius fiat: & tunc Deus ostendet hæc, & apparebit maiestas Domini. Congregationem populi tenemus, propitiationem Domini agnoscimus, quã propitiator in sua operatus est passione. Arbitror quòd nec ignem istum possumus ignorare, cum legerimus: Quia baptizat Dominus Iesus in Spiritu sancto & igni, sicut in Euangelio dixit Iohannes. Meritò consumebatur sacrificium, quoniam pro peccato erat. Ille autem ignis typus Spiritus sancti fuit, qui descensurus erat post Domini ascensionem, & remissurus peccata omnium, qui quasi ignis inflammat animum ac mentem fidelem. Vnde ait Hieremias accepto Spiritu: Et factum est in corde meo vt ignis ardens, flammigerans in ossibus meis: & dissolutus sum vndiq;, & ferre non possum. Sed etiam in Actibus Apostolorum, cum cecidisset Spiritus super Apostolos & plerosque qui expectabant promissa Domini, tanquam ignem dispersas esse linguas legimus. Denique sic vaporabatur singulorum animus, vt musto repleti esse æstimarentur, qui acceperant linguarum diuersitatem. Quid igitur sibi vult esse quòd ignis aqua factus est, & aqua ignem excitauit, nisi quia spiritalis gratia per ignem exurit, per aquam mundat peccata nostra? Eluitur enim peccatum, & exuritur. Vnde & Apostolus ait: Vniuscuiusque opus quale sit ignis probabit. Et infra: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autẽ saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Quod ideo posuimus, vt probaremus per ignem exuri peccatum. Notum est ergo hunc esse verè ignem sacrum, qui tunc in typo futuræ remissionis peccatorum descendit super sacrificiũ. Hic igitur ignis abscõditur captiuitatis tempore, quo culpa regnat, tempore autem libertatis promitur. Et licet in aquæ speciem mutatus, tamen seruat ignis naturam, vt consumeret sacrificium. Nec mireris cum legeris, quia Deus Pater dixit: Ego sum ignis consumẽs. Et alibi: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Ipse quoque Dominus Iesus quasi ignis inflammat audientium corda, quasi fons refrigerat. Nã ipse in Euãgelio dicit, quòd ideo venerit vt ignem in terrã mitteret, & potum aquæ viuę sitientibus ministraret. Heliæ quoq; tempore descendit ignis, quando prouocauit Prophetas gentium, vt altare sine igne accenderẽt. Et cum illi

Hierem. 20.

1 Corinth. 3.

Hierem. 2.

nequiuissent facere, hostiam suam tertiò ipse perfudit (A) aqua, & manabat aqua in circuitu altaris, & exclamauit, & cecidit ignis à Domino de cælis, & consumpsit holocaustũ. Hostia illa tu es. Considera tacitus singula. In te descẽdit vapor Spiritus sancti: te videtur exurere, cũ tua peccata consumit. Denique & illud, quod consumptũ est sacrificium Mosis tẽpore, sacrificium pro peccatis erat. Vnde & Moses ait, sicut in Machabæorũ scriptum est libro, eò quòd non sit manducatũ quod erat pro peccato, consumptum est. Nónne tibi consumi videtur, quando in baptismatis sacramẽto interit homo totus exterior? Vetus homo noster exterior confixus est cruci. Apostolus clamat, Illic, sicut patrũ exempla te docent, Ægyptius demergitur, Hebręus resurgit sancto renouatus Spiritu, qui etiã per mare rubrũ inoffenso transiuit vestigio, vbi baptizati sunt patres sub nube & in mari. In diluuio quoque Noë tẽpore, mortua est omnis caro, iustus tamẽ cum sua progenie seruatus est. (B) An non consumitur homo, cũ absorbetur mortale istud à vita? Denique exterior corrũpitur, sed renouatur interior. Nec solùm in baptismate, sed etiã in pœnitentia fit carnis interitus ad profectum spiritus, sicut Apostolica docemur autoritate, dicente sancto Paulo: Iudicaui vt pręsens eum qui sic operatus est tradere huiusmodi satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini Iesu Christi.

Sed libro super Beati immaculati, litera xviij. vers. iiij.

Ignitum eloquium tuũ † nimis, & seruus tuus dilexit illud. Ignem quidem Dominus misit in terrã, non vt Sodomitano rursus, sicut scriptũ est, arderet incendio: nec vt eam donatæ munere fœcunditatis, aut vsu vel flore viriditatis excluderet. Opus enim suũ Dominus probare magis atque augere, quàm minuere aut dãnare consueuit. Neq; verò dignũ erat vt elementa innoxia nostri luerẽt sceleris vltionẽ. Quid natura deliquerat, si adulta iam soboles errauit? (C) Nõ erat partus in vitio, si deuio lapsa errore est ꝓgenies. Nõ est hîc natura, sed vsus in culpa. Quẽ ergo Dominus ignẽ in nouo sparsit testamento? Qui secretos mentiũ Diuinæ cognitionis ardore inflammaret affectus: qui vaporẽ fidei & deuotionis adoleret: qui cupiditatẽ virtutis accẽderet: Hoc igne Hieremias calefactus dicit: Et erat ignis flammigerãs in ossibus meis. Hoc sermonũ igne cælestium vaporati Cleophas & ille alius qui simul cum Domino ab Hierusalem vsq; in castellũ confecerãt iter, dicebãt: Nónne cor nostrum ardẽs erat in nobis, cũ aperiret nobis scripturas? Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, quia calefacere nouit: nescit exurere nisi sola peccata. Hoc igne super bonũ fundamẽtũ posito Apostolicum illud aurũ probatur. Hoc igne illud morũ vel operum examinatur argẽtum. Hoc igne pretiosi illi lapides illuminãtur: fœnum autẽ & stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animum, cõsumit errorem. Vnde & Dominus ait: Iam vos mũdi estis, propter sermonem (D) quẽ loquutus sum vobis. Hic est ignis qui ardet ante Deum. Nisi enim quis flagrantiam deuotionis assumpserit, pręsentiã Domini habere non poterit. Accẽde hunc primùm ignem in mentibus, vt Christi tibi lumen effulgeat. Hoc igne vrebatur rubus, & nõ exurebatur. Vrit enim sermo Diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, nõ exurit vt perdat. Hic ignis habitare Christum per fidem facit. Hic ignis extinguere materialium sæua flãmarum consueuit incẽdia. Deniq; Hebræi hoc igne succensi fornacis ardentis vaporẽ nec timere nec sentire potuerunt. Meritò ergo bonus seruus diligit ignitum Domini alloquiũ, quo induitur charitas, quę excludit timorẽ. Pulchrè autem addidit, nimis: quia omnis quidem doctor inflãmat audientis affectũ, sed supra omnes est sermo Dei, diuisiones artuũ, & intima penetrãs medullarum. Triplíciter ergo describe tibi ignitum alloquiũ Dei: vel quod mundat, vel quod (A) accendit, vel quod illuminat audientes. Ideo ait Dominus: Scrutatus sum Hierusalẽ ad lucernã: Sed neminẽ in ea, vel qui mũdaretur, vel qui accenderetur, aut illuminaretur inuenit. Ideo eã in tenebris dereliquit. Nec mireris, si seruus diligit ignitũ Domini alloquiũ, quod & sponsa dilexit, quæ ait: Sicut resticula coccinea labia tua. In cocco enim species ignis & crucis Dominicæ sanguis irrutilat. Coccinea labia Domini, quę passionẽ propriã loquebantur. Denique in exordio coccũ pro igne collatũ est. Nõ enim ex cocco mũdus, sed ex quatuor cõstat elemẽtis. Sed in cocco figura ignis expressa est, cuius vapor nisi cælum atque aërẽ, maria, terrasque penetraret, omnia tanquã effœtis viribus soluerentur. Per resticulã igitur vinculũ persuasionis agnoscimus: Per coccum, vel cupiditatis ardorẽ, qui scintillat in animis audientium, vel indiciũ passionis. Vnde & alibi ait sponsa: Labia eius lilia stillãtia myrrham plenã. Per (B) myrrhã passionis vnguentum & resurrectionis gratia declaratur quæ rediuiuũ vitæ odorem suscitatis mortuorũ visceribus infundit. Meritò igitur alloquij eius accipiens suauitatem exclamans sponsa testatur: Fauces eius dulcedines, & totus desiderium.

Alias, vehementer. (margin note to †)

Soph. 1. — *Canticor. 4.* — *Cantic. 5.*

Et quia vltimum iudicium erit per ignem, ideo de illo igne loquitur libro secundo super Lucam. *Tom. V.*

Ante eũ ignis ardebit, nõ natura sui noxius, vtpote q̃ mala imꝓbitatis exurat, splẽdorẽ ꝓbitatis accumulet.

Similiter primo libro de Spiritu sancto. *Cap. 17. Tom. II.*

Scriptum est: Ignis in cõspectu eius ardebit: præfulget enim gratia diei iudicii, vt sequatur absolutio quæ sanctorum remuneretur obsequium.

Et quia ignis est, & erit instrumentum Diuinæ iustitiæ, propterea differentem habebit effectum, & splendor à calore separabitur. Libro quarto Hexamerôn. *Cap. 3. Tom. IIII.*

Ignis & illuminat, & exurit. Vnde Deus volẽs Mosi ostendere suæ operationis miraculũ quo eũ ad obediẽdi studium ꝓuocaret, atq; ad fidem inflãmaret eius affectũ, (C) in igne visus est in rubo, & rubus nõ exurebatur sed tantum splẽdere ignis species videbatur. Alterũ igitur munus vacabat, alterum operabatur. Vacabat exustionis, opabatur illuminationis. Ideo stupebat Moses, quia contra naturã suã ignis nõ exurebat rubum, qui etiã vehementiorẽ materiẽ consueuit exurere. Sed Domini ignis illuminare solet, exurere nõ solet. At fortè dicas: Quomodo scriptũ est: Ego sum ignis consumẽs? Bene admonuisti. Nõ solet consumere nisi sola peccata. In retributionibus quoque meritorũ colligimus diuidi ignis naturã, vt alios illuminet, alios exurat: Illuminet iustos, exurat impios. Nõ eosdẽ quos illuminat, exurit: & quos exurit, illuminat: sed illuminatio eius inextinguibilis est ad perfunctionẽ bonorum: exustio vehemens ad supplicia peccatorum.

De pœna autẽ ignis in martyrio, loquitur lib. ij. de Iacob & beata vita, vbi pertractat historiã de septem fratribus Machabæis, de quinto sic dicens. (D) *Cap. 11. Tom. IIII.*

Quintus cũ sisteretur cæso prius, eidem ignes iussit admoueri, subiici incendia. Manabat è vulneribus cruor, & effossis vlceribus sanguis effusus, ipsos flãmarũ extinguebat globos. At ille inter igniũ crepitus audiebatur dicens: Gratias tibi Domine, quòd dedisti nobis dicere: Transibimus per ignẽ. Et sicut alibi idem tuus dicit Propheta: Igne nos examinasti sicut igne examinatur argẽtum. Astabo tibi sicut aurũ purgatus incẽdio, & si quid fuit culpæ, ignis exussit. Itaq; & iste transfiguratus à corruptela ad incorruptionẽ vitã exhalauit. *Psalmo 65.*

Ignis etiã dicitur esse libido luxuriæ. Lib. j. de pœnitẽtia. Require suprà in cap. Amor Ignis etiã dicitur quodlibet mortale peccatũ, cui cõtrariatur ignis Spiritus sancti. Vnde in epistola secũda ad Simplicianũ, pertractãs illud Leuitici x. quòd filij Aaron posuerũt in thuribulis ignem alienum, inter cætera sic ait: *Lib. 1. Epistol. Epist. 3. Tom. III.*

Ignis alienus est omne iniustæ incendium cupidita-

tis. Ignis est alienus omnis ardor auaritię. Hoc igne nemo mūdatur, sed exuritur. Nāvbi iste ignis alienus est, si quis in cōspectu se offerat Domini, ignis eū cælestis absumit, sicut Abiud & Nadab quos exussit ignis cælestis, pariter cū iis quæ pro peccato sacris fuerāt oblata altaribus. (Leuit. 10.) Qui ergo vult mūdare peccatū suū, ignē à se remoueat alienū. Illi soli igni se offerat, qui culpā, non hominē exurit. Qui sit iste ignis, audi dicentē: Quia Iesus baptizat in Spiritu sancto & igni. Hic est ignis qui siccauit hæmorrhoissæ per duodecim annos sanguinē profluentē. Hic est qui peccatū Zachæi abstulit dicentis, ꝙ dimidiū bonorū suorū daret paupibus, & si cui quicquā abstulit, redderet quadruplū. Hic est ignis qui abstersit culpā latronis. Ignis enim consumens est, qui dixit ei: Hodie mecum eris in Paradiso. Illos itaque sanauit, in quibus simplicem & puram reperit cōfessionem, nihil malignum, nihil fraudulentum. Denique Iudas ad remedium nō potuit peruenire cum diceret: Peccaui quòd tradiderim sanguinem iustum: quia alienū ignem voluebat in pectore suo, qui eum inflammauit ad laqueum. Indignus enim remedio fuit, quia non intimo mentis conuersus ingemuit, & sedulò gessit pœnitētiam. Tantę enim pietatis est Iesus Dominus, vt & ipsi donaret veniā, si Christi expectasset misericordiā.

IGNOBILITAS. *Non impedit beatitudinem ea ignobilitas quæ est originis: neque nobilitas beatificat, sed virtus. Lib. primo de Iacob & vita beata, cap. vltimo. Require suprà in cap. Dignitas. Ignobilis interdū sine nomine est apud homines, & magni nominis apud Deū. Lib. decimo super Lucam: super illud: Ite in ciuitatē ad quedā.* (Cap. 8. Tom. V.)

Primum maiestatem Diuinitatis aduerte. Cum discipulis loquitur, & iam nouit quid alibi sit futurum. Deinde dignationem eius intuere, quia non persona diuitis aut potentis eligitur, sed pauper ambitur, & angustum hospitium pauperis amplius nobilium ædibus antefertur. Ite, inquit, ad quendā. Sciebas Domine nomen eius, cuius sciebas ministerium, cuius sciebas occursum. Sed ideo sine nomine designatur, vt ignobilis æstimetur. Nihil hîc compositum, vbi non exprimitur persona, sed causa.

IGNORANTIA. *Quæ dicatur Dei esse ignorātia. Require suprà cap. Cognitio. De Filij verò ignorātia determinat, quòd, si quid in eo dicitur ignorātiæ, intelligēdū est causa hominis assumpti, Lib. quinto de fide sanctæ Trinitatis. Vbi cōtra Arrianos pertractat illud Matthæi vigesimoquarto: De die autē illa & hora nemo scit &c. Quod require infrà in cap. Iudicium vltimum. Sed addit declarando ibidem.* (Cap. 8. Tom. II.)

Interrogatus ergo, quādo restitueret regnum Israël, non se nescire dixit, sed ait: Non est vestrum scire tempora & annos, quæ Pater posuit in sua potestate. (Act. 1.) Attende quid dixerit. Non est vestrū scire. Lege iterum, Nō est vestrū. Vestrum dixit, non meū. Iam enim nō secundum perfectionem, sed secundum profectum humani corporis ac nostræ animæ loquebatur. Vestrum ergo dixit, non meū. (1. Thessal. 5.) Quod Apostolus sequutus: De temporibus autē & momentis nō habetis, inquit, opus vt vobis scribamus. Itaque ne Apostolus quidem ipse Christi seruus dixit se nescire momenta: sed non opus doceri populum, qui semper spiritalibus munimentis debebat esse armatus, vt virtus Christi in vnoquoque prætendat. Cum autem dicit Dominus, De tēporibus quæ Pater in sua posuit potestate, vtique non potest exors esse scientiæ Paternę, cuius nequaquā exors est potestatis, cum potestas ex sapientia & virtute gignatur, quod vtrūque Christus est. Sed quæritis, qua causa non ita discipulis negauerit, quasi sciret & nollet dicere: Sed neq; Angelos, neque Filium scire memorauit? Interrogabo vos & ego, qua causa in Genesi Deus dicat: Descendā itaque vt videam secundum clamorem illorum venientem ad me si consummabuntur: Sin autē vt sciā? (Gene. 18.) Qua

A causa etiam scriptura de Dn̄o dicat: Et descendit Dominus videre ciuitatē & turrim quā ædificarēt filij hominū? Qua causa etiā in psalterio Propheta dicit: Dominus respexit super filios hominū, si est intelligēs, aut requirens Deū: quasi & illic si nō descēderet Deus, & hîc si non prospiceret Deus, aut opera hominum ignoraret, aut merita? Sed etiam in Euangelio habes secundum Lucam, quia Pater dicit: Quid faciam? Mittam Filium meum dilectissimum: forsitan hunc reuerebuntur. Secundum Matthæum autem & Marcum habes, quoniam misit Filium suum vnicum dicens: Verebuntur filium meum. In vno libro dicit, Fortasse verebuntur, & quasi nesciens dubitat: nam hic sermo dubitantis est. In duobus autem aliis libris: Verebuntur, inquit, filium meum: Hoc est confirmat reuerētiam deferendam. Sed neque dubitare Dei est, neque falli. Dubitat enim qui ignorat quod futurum est: fallitur autem, qui aliud prædixit, & aliud est sequutum.

B Quid autem euidentius, quàm quod scriptura habet, aliud Patrem dixisse de Filio, & aliud accidisse eadem scriptura testatur? Ille dixit: Verebuntur Filium meum: Filius autem vapulauit, illusus est, crucifixus est, mortuus est, multoque illis seruis qui prius fuerāt destinati, grauiora secūdum carnem passus est. Fefellit igitur Pater, an ignorauit, vel subuenire non potuit? Sed verus nescit fallere. Scriptum est enim: Fidelis Deus est, qui non mētitur. Quomodo autē ignorauit, qui nouit omnia? Aut quid non potuit, qui omnia potest? Tamen si aut ignorauit, aut non potuit, facilius enim acquiescitis vt dicatis Patrem ignorasse, quàm confiteamini Filiū scisse: videtis quia ex hoc ipso quòd vnius substantiæ est Filius cum Patre, sic quemadmodum Pater, ita & Filius (vt secundum vestram insipientiam loquar) aut nō omnia nouit, aut non omnia potest. Non sum enim auarus aut præceps circa Filij laudes, vt plus audeam dicere Filium posse quàm Patrem, & inter Patrem & Filiū

C discretionē faciam potestatis. Sed fortasse dicetis, non ita dixisse Patrem, sed de Patre Filiū nos fefellisse. Iam ergo nō solùm infirmitatis Filium, sed etiam sacrilegij & mendacij coarguitis. Veruntamen si non creditis de Patre Filio, nec de se credatis. Si enim fallere nos voluit, qui dixit dubitasse Patrē, quia nesciret quid esset futurum. Fallere ergo de se etiā nos voluit, quia futura se nescire dixit: multóque tolerabilius ad pudorem, si ignorantiam antè prætendit, quod de se fecit, quàm si cōtrario promissis lusus videatur effectu, quod de Patre prædicauit. Sed neque fallitur Pater, neque fallit Filius, verùm ea est in scripturis consuetudo Diuinis, sicut superiora & multa alia exempla testātur, vt Deus dissimulet se scire quod nouit. Et in hoc ergo vnitas Diuinitatis, & vnitas dispositionis in Patre probatur & Filio. Sed quemadmodum Deus Pater cognita dissimulat, ita Filius etiam in hoc imago Dei, quæ sibi

D sunt nota, dissimulat.

Et concludit ibidem. (Cap. 9.)

Ad te nunc omnipotens Pater cum lachrymis verba conuerto. Ego te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem promptè dixerim, sed Filiū tuum minorē non ausim dicere. Nam cum illū splendorem gloriæ & imaginem substātiæ tuæ legerim, vereor ne minorem imaginē tuæ dicendo substantiæ, minorem substantiam tuam dicere videar, cuius imago sit Filius, cuius plenitudo Diuinitatis tuæ omnis in Filio sit. Immensum te, Filiúmque tuum & Spiritum sanctum incircunscriptum, inęstimabilem, inenarrabilem legi frequenter, credo libenter. Et ideo æstimare non possum, vt examinare possim. Esto tamen spiritu ausuś; temerario metiri te velim. Vnde quæso te metiar? Funiculum agrimensorium vidit Propheta, quo metiebatur Angelus Hierusalem. Metiebatur tamen Angelus, non Arrius. Metiebatur Hierusalem, nō Deum.

Fortasse nec Hierusalem metiri poterat Angelus: vir enim erat. Deniq; sic habes. Et alleuaui oculos & vidi & ecce vir, & in manu eius funiculus agrimensorius. Vir erat, quia typus suscipiẽdi corporis declarabatur. Vir erat ille, de quo est dictum: Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius. Ergo Christus in typo Hierusalẽ metitur, Arri⁹ Deũ. Ioan.1.

Similiter probat Spiritum sanctũ nihil ignorare. Lib. secundo de Spiritu sancto. Quod require infrà cap. Spiritus sanctus. Ignorantia quàm sit hominibus periculosa, maxime de Deo: probat super Epistolam ad Romanos, cap. vj. super illud. Exhibete vos Deo &c. Tom.V.

Mortem ignorantiam & infidelitatem cum mala vita signat: quia vita est cognoscere Deum per Christum. Quia enim nemo sine parente ortum sumit vitæ, omnia etiã à Deo orta sunt ad vitã p Christũ, idcirco qui non agnoscit parẽtem omnium Deum esse per Christũ, vitam habere non dicitur, hoc est, sic habetur, ac si non sit. Ipse enim semetipsum negat, dũ se sine parente Deo esse putat. Itaque ignorantia turpis vitæ mors est: vitia enim ista mortem acquirunt. Non mortẽ habent, quæ communis est omnibus: sed mortem gehennæ, sicut suprà memoraui, vt cognitio parentis Dei & sancta conuersatio vita sit, non hæc quæ occasui subiacet, sed illa futuri seculi quæ vocatur æterna.

Iterum super epistolam primã ad Thessalonicenses, cap. v. super illud: Vos autem fratres nõ estis in tenebris &c. Tom.V.

In tenebris ignorantiam significat & mendacium: in die autem scientiam & veritatem. Idcirco Christianos non in tenebris dicit, gentiles autem vel incredulos Iudæos filios tenebrarum: quia cultores sunt mendacij. Quamobrem fideles securos esse debere signat, quia non ignorant futurum aduentum Domini, sed expectant soliciti vt veniat: qui autẽ ignorat diffidentes de Deo, repente illos comprehendit improuidos & interficit.

Ignorantia propterea tenebræ appellatur. Super Epist. ad Ephes. c. v. Require infra, cap. Lux. Cap.11.

ILEX. *Lib. iiij. Hexameron.* Tom.IIII.

Vmbrosæ quoque ilices verticem protulerũt, inhorrentem comam, hybernis quoque temporibus seruaturę. Hoc enim in singulis priuilegium natura tenuit in reliquum, quod sub ictu mũdi surgẽtis accepit: & inde manet sua ilicibus prerogatiua, manet cupressibus, vt nulli venti eas crinis sui honore dispolient.

ILLVSIO. *Dicitur esse carnis luxuriosa tentatio, & dæmonis infestatio. In tract. super Psalm. xxxvij. exponens illud: Quoniam anima mea impleta est illusionibus. Nostra litera habet Quoniam lumbi mei &c.* Tom.IIII.

Aduertimus laborẽ animæ maiorem esse, quàm carnis. Denique quibus anima illusionibus cõpleatur intellige, eò quòd in tentationibus diabolus ei videatur illudere & insultare quasi grauiter laboranti. Symmachus tamen lumbos dixit, in quibus seminaria sunt generationis humanæ. Vnde præcinctos lumbos habere te præcipit sapiẽtia Dei, ne tua castimonia resoluatur. Deniq; vt scias quia in lumbis sunt libidinis cõmotiones, quæ plerunque excitantur à diabolo, quando contendit dissipare membra Christi, & facere mẽbra meretricis: Ecce, inquit, fortitudo eius in lumbis, & virtus eius in vtero. In lumbis enim viri semina sunt: in vtero autem fœminæ. Illudit ergo diabolus in iis vt faciat adulteriũ, incestũ, fornicationẽ. Et ideo qui fornicatur in corpus suũ peccat, non extra corpus. Primùm, quia infirmatur caro quæ libidinibus defluit, & non seruat moderamina castitatis: Deinde quoniã seminaria quæ debent soboli proficere procreandæ, inquinamẽtũ corporis, non fructũ posteritatis operantur. Illæ itaque dicuntur illusiones fortasse, quòd in iis corporis æstus sine coitus celebritate frequenter illudat. Vnde bene septuaginta viri, animæ illusiones dixerunt: eò quòd diabolus affectus alicuius illudens, in vanum studeat vires eius effundere, virtutẽ vacuare, resoluere fortitudinẽ. Ideóq; alibi dicit: Et renes mei resoluti sunt. In quo nos etiã beatus cõfirmat Apost. quòd nõ illusiones animæ, non carnis infirmitatẽ metuere debeamus, quia & animæ & corporis nostri Christus est virtus: qui curat ægrotos, quasi medicus: confirmat inualidos, quasi omniũ fortitudo. Denique, inquit: Etsi foris homo noster corrũpitur, sed renouatur interior de die in diẽ. His itaque animæ illusionibus fatigatus incuruauerat & humiliauerat se nimis sanctus Dauid, non quo iniquitatibus superponẽtibus se supra caput eius (vt diximus) locũ daret, aut inimico cederet, qui in posterioribus docet ei non esse cedendũ, dicens: Quanta maligne operatus est inimicus in sanctis tuis, & gloriati sunt qui oderũt te, in medio festi tui? Posuerũt signa sua signa, & nõ cognoui sicut in via supra summũ, quasi in sylua lignorum securibus conciderunt ianuas eius. Inimicis meis, inquit, signa iniquitatis suæ supra summũ ponẽtibus. Quid est summum, nisi caput tuum, vbi sensus sunt, vbi Christus est sapiẽtia? Ego non cognoui .i. nõ acquieui, nõ iis consensi, non meæ sententiã cogitationis adiũxi. Vnde & alibi habes: Non cognoui verbũ nequam: &, declinantes à me malignos non cognoscebam. Ezec.12. Iob 38. Psal.72. 2.Corinth.4. Psal.72.

IMAGO. *Christus propriè est Dei Patris imago vt probat in pluribus locis. Quod require supra in cap. Filius Dei. Quæ imago est in Ecclesia. Quod require supra, ca. Cęsus. Ipse ergo Christus est imago: sed nos homines sumus ad imaginẽ. Lib. x super Luc. super id quod sequitur.* Cap.9. Tom.V.

Et ego qdẽ dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater regnũ. Regnũ Dei nõ est de hoc mũdo. Nõ ergo æqualitas homini ad Deum sed similitudinis æmulatio est. Solus enim Christus plena imago est Dei propter expressam in se paternę claritudinis vnitatem. Iustus autẽ homo ad imaginem Dei est, si propter imitandã Diuinæ conuersationis similitudinem mundum hunc Dei cognitione contẽnat, voluptatésq; terrenas verbi perceptione despiciat, quo alimur in vitã: Vnde & corpus Christi edimus, vt vitę ęternę possimus esse participes.

Similem sententiam ponit super Psal. xliij. Quod require supra, cap. Placere. Distinguitur tamen imago ab vmbra & à veritate: quia vmbra est in lege veteri: imago est in Euãgelio, veritas in cælo: & ideo ad illam acquirẽdã rationabiliter prouocamur. In tract. super Psalm. xxxviij. Tom.IIII.

Primùm vmbra præcessit: sequuta est imago: erit veritas. Vmbra in lege, imago verò in Euangelio, veritas in iudicio Dei. Ergo quæ nũc celebrantur in Ecclesia, eorum vmbra erat in sermonibus Prophetarum: vmbra in diluuio: vmbra in rubro mari, quando baptizati sunt patres nostri in nube & in mari. Vmbra in petra quæ aquam fluxit, & populum sequebatur. Nõnne illud in vmbra erat sacrosancti huius mysterij sacramentum? Nõnne in vmbra erat aqua de petra, quasi sanguis ex Christo qui fugientes se populos sequebatur vt biberent, & non sitirent: redimerentur, & non perirent? Sed iam discessit vmbra noctis & caliginis Iudæorum: dies appropinquauit Ecclesiæ. Videmus nunc per imaginem bona: & tenemus imaginis bona. Vidimus principem sacerdotum ad nos venientem, vidimus & audiuimus offerentem pro nobis sanguinem suum: sequimur, vt possumus sacerdotes, vt offeramus sacrificiũ pro populo: etsi infimi merito, tamen honorabiles sacrificio: quia etsi nunc Christus non videtur offerre, tamẽ ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur. Imò ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium quod offertur. Et ipse quidem nobis apud Patrẽ aduocatus assistit: sed nunc eum non videmus: tunc videbimus, cũ imago transierit, veritas venerit: tunc iam non per speculum, sed facie ad faciem ea quæ sunt perfecta videbũtur. Ascende ergo homo in cælum, & videbis illa quorũ vmbra hic erat vel imago.

imago. Videbis:non ex parte, non in ænigmate: sed in consummatione:nō in velamine,sed in luce. Videbis verum illum & æternum atque perpetuum sacerdotem, cuius hic imagines videbas, Petrum, Paulum, Ioannem,Iacobum,Matthæum,Thomam. Videbis perfectū hominem iam non imagine, sed veritate. Qualis enim cælestis,tales & cælestes. Vtique & ipsi iam in gloria vel decore,iam in resurrectionis gratia,non in corpore mortis,& corruptionis deformitate.

Iterum libro primo de Officiis. Cap.48. Tom.I.

Illa igitur nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus est veritas. Hîc vmbra, hîc imago, illic veritas. Vmbra in lege, imago in Euangelio, veritas in cælestibus. Antè agnus offerebatur,offerebatur vitulus, nunc Christus offertur: sed offertur quasi homo, quasi recipiēs passionē:& offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata nostra dimittat. Hîc in imagine,ibi in veritate, vbi apud Patrem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hîc ergo in imagine ambulamus, in imagine videmus: illic faciem faciem,vbi plena perfectio, quia perfectio omnis in veritate est. Ergo dum hîc sumus,seruemus imaginem,vt ibi perueniamus ad veritatem. Sit in nobis imago iustitiæ, sit imago sapientiæ, quia veniemus ad illum diem, & secundum imaginem æstimabitur. Non inueniat in te aduersarius imaginem suam,non rabiem, non furorem. In his enim imago nequitiæ est. Aduersarius enim diabolus sicut leo rugiens quærit quem occidat, quem deuoret. Non inueniat auri cupiditatem, non argenti aceruos, non vitiorum simulacra, ne auferat tibi vocem libertatis. Vox enim libertatis illa est, vt dicas: Veniet huius mundi princeps, & in me inueniet nihil. Itaque si securus es,quòd in te nihil inueniat, cum venerit perscrutari, dicis illud quod dixit ad Laban Iacob Patriarcha: Cognosce si quid tuorum apud me est. Meritò beatus Iacob apud quem Laban nihil suum potuit reperire. Abscōderat enim Rachel simulacra deorū eius aurea & argentea. Itaque si sapientia, si fides, si contemptus seculi, si gratia tua abscondat omnem perfidiam, beatus eris,quia non respicis in vanitates & insanias falsas. An mediocre est tollere vocem aduersario,vt arguēdi te non possit habere authoritatem? Itaque qui nō respicit in vanitates,non conturbatur.

Cap.49. — 1.Petri 5. — Ioan.14.

Alia est imago quæ in præsens creatur in agnitione Saluatoris. Alia ad quam factus est primus homo. Super epistolam ad Colossenses,cap.iij. Tom.V.

Nunc ab iis prohibet quæ minora peccata videntur, ne fortè quia superius quæ grauiora sunt, mortificanda mādauit:hæc admittēda,aut quasi nō periculosa,nō fugienda putarentur:simul etiam vt exuti veterem hominem,id est,tam verbo quàm actu,& incontaminatos se vident,noui facti in Christo per agnitionem veritatis, quæ olim latuit:modo autem manifesta est per nouam legem credentibus,vt similes fiāt imaginis eius qui creauit illos. Imago hæc in conuersatione bonæ vitæ intelligenda est, sicut dicit ad Corinth. In Epistola j. Quemadmodum portauimus imaginem eius qui de terra est, ita & portemus imaginem eius qui de cælo est. Ipse est ergo creator hominis,cuius imaginem nos portare iubet in sanctitate & bonis operibus,quę de Filij agnitione descendunt. Nemo enim potest habere mundā & bonam vitam,nisi habeat cui hanc exhibeat, à quo si non præmium,certè vel laudem expectet. Sed apud Deum & laus & præmium sperantur,quia non patitur Dei iustitia eum,qui carnis vitia vicerit,non coronari. In hac itaque agnitione nullus vt indignus excipitur, quasi non mereatur accedere ad fidem Christi. Omnes enim accedentes vnum fiunt,deleti quid fuerint,& scripti quid esse cœperint:vt quia vnius fidei sunt,in eoipso vnius sint & meriti:vt quos fides iungit,non possint discerni, propter quod diuersi natura & gente siue conditione sunt. Omnia enim & in his omnibus Christus est. Quia enim

1.Corinth.15.

A cuncta membra eius sunt,omnia Christus est,vt dum vna confessio eorum est,de spe eius in omnibus Christus: & sic omnia corpus eius sunt,vt professio eorum & natura concordet. Alia est tamen imago hæc,quā de agnitione Saluatoris dicit creari:& alia imago ad quam factus est primus homo. Ista enim imago est & in fœmina, cum agnoscit eum qui se creauit,& obtemperans voluntati eius,abstinet à vita turpi,& actu peruerso. Illa autē imago in solo viro est,sicut dicit idē in Epistola ad Cor. prima:Vir quidem non debet velare caput,cùm sit imago & gloria Dei. Si autem & mulier non velaret caput, esset & ipsa imago Dei. Sed incongruū erat vt facta viro subiecta,diceretur esse imago Dei. Nam in Genesi ita ait:Et fecit Deus hominem,ad imaginē Dei fecit eū: vt sicut Deus vnus est,vnus ab eo fieret homo: vt quomodo ex Deo vno omnia,ita ex vno homine omne genus esset super faciem totius terræ. Vnus igitur vnum fecit, B qui vnitatis eius haberet imaginem. Et ipse in viro & in muliere est similitudo mysterij Patris & Filij. 1 Corinth.11.

Factus fuit homo prius ad imaginem quàm esset de luto formatus. Super Psal.xliij,versu primo. Require supra,cap. Auditus. Sed quare vir dicitur esse ad imaginem vel imago,& non mulier. Super epistolam ad Corinth.cap.xj. Require infra,cap. Mulier. Homo secundum animam & non secundum corpus,dicitur esse ad imaginem Dei. Quod require supra in cap. Anima. Et ideo principaliter ad ipsam attendere debet. Libro iij.de viduis,parte iij.

Scire ergo debet siue vir,siue mulier,quia ad imaginē Dei est & similitudinem. In quo enim ad imaginē Dei sumus,nisi in animæ substantia & mētis vigore? Hæc nostra omnis portio. Denique Dauid inquit:In Deo sperabo,non timebo quid faciat mihi caro. Non ergo caro sumus,sed spiritus. De Iudæis autē dictū est. Nō permanebit in his spiritus meus,quia carnes sunt. Non aurum sumus:non pecunia,non diuitiarū copiæ. Illa enim nostra. C Et ideo tibi dicit Moses:Attende tibi, hoc est, imagini quam à Christo accepisti, similitudini ad quam factus es. Ipsam serua imaginē, quam Christus in te operibus suis pinxit. Sicut ipse ad Hierusalē,id est,ad animam pacificam:Ecce ego Hierusalē pinxi muros tuos.

In exhortat.ad virgines. Tom.I. — Psalmo 55. — Gene.6.

Similiter libro ix. super Lucam. Require supra,cap. Cæsar. Imago est Christi:est & imago diaboli:Illa in virtute:ista in vitio. Ideo cauendum ne apud nos ista imago possit reperiri. Libro primo de officiis. Cap.49. Tom.I.

Quæ diuitiæ etsi affluant,nihil prosunt:imo exuūt te imaginē Dei,& induunt imagine terreni. Si tyranni aliquis imaginē habeat,nónne obnoxius est damnationi? Tu deponis imaginē æterni imperatoris, & erigis in te imaginē mortis. Eiice magis de ciuitate animæ tuæ imaginem diaboli,& attolle imaginē Christi. Hæc in te fulgeat in tua ciuitate,hoc est,in anima tua resplēdeat,quæ obliterat vitiorum imagines. De quibus ait Dauid:Domine in ciuitate tua ad nihilum deduces imagines ipsoD rum. Cum enim depinxerit Dominus Hierusalem illam ad imaginē suam,tunc aduersariorum omnis imago delebitur. Psalmo 72.

Similiter in tractatu super Psalm.xxxviij. Tom.IIII.

Vide ne eò deferas imaginem terrestris, vbi lux cælestium est. Hic si quis tyranni imagines habeat qui iam victus interiit iure dānetur. Quomodo tu hostis & aduersarij imaginem in ciuitatē veri imperatoris inducis, nisi vt ipse tedānes? Et tu si volueris imaginē terrestris inferre,contradicet tibi princeps istius mundi, & dicet: Mea est imago hæc:& quæ offers,mea sunt. Quid facies deprehēsus,cum tibi dixerit, Mea est auaritia, mea est ambitio,meæ diuitiæ,quarum imaginem in te recognosco? Ipse est enim aduersarius & defensor. Quòd si fueris qualis Iacob, dices Labæ,qui se transfigurat in Angelum lucis:Recognosce si quid tuorum in me inuenis. Tunc ille requiret:& non inueniens, confutatus abscedet:quia abscōdisti atque obliterasti omnia simulachra Gen.31.

vitiorum. Beatus qui potest dicere, Veniet huius mundi princeps, & in me suum inueniet nihil. Quæ sua sunt enim, quærit ille, non illa quæ Christi.

Cap. 9. Tom. IIII. *Vnde ipsa imago Christi in nobis conseruatur virtute, & deletur vitio. In tract. de secunda interpellatione Dauid.*

Sequentia quoque demonstrant, quomodo ipsi non inueniantur, sed intereant. Quoniam imago eius in ciuitate Domini illa superiore Hierusalem non inuenitur. Dominus enim pinxit eos ad imaginem & similitudinem suam, sicut ipse docet dicens: Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos. Si bene egerimus, manet in nobis ista imago cælestis. Si malè quis agit, deletur in illo hæc imago, illius vtique qui descendit è cælo, & est in eo imago terreni. Vnde & Apostolus dicit: Sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cælestis. (1. Corinth. 15.) Bonorum ergo imagines perseuerant, & in illa Dei ciuitate † resplendent. (*† Aliàs, imagine.*) Si quis autem ad grauiora peccata defluxerit, nec egerit pœnitentiam, imago eius aboletur vel deiicitur, sicut Adam de Paradiso eiectus est, & exclusus. Quicunque autem piè honestéque se gesserit, intrat in ciuitatem Dei, & imaginem suam infert, vt in illa Dei fulgeat ciuitate. Domine in ciuitate tua imagines ipsorum ad nihilum rediges: Quia isti in lumine fulgere non possunt, qui se tenebrosis operibus induerunt. Exemplum arcessamus de seculo. Vide quemadmodum in ciuitatibus bonorum principum imagines perseuerent, deleantur tyrannorum.

Similiter de bono mortis. Require supra, capite Fuga.

Tom. I. *Sed maximè hæc imago reparatur charitate. Libro de fuga seculi. Require supra, capite Ciuitas. Habemus autem eam in Christo. Lib. primo de virginitate, parte iij.*

Pone me vt sigillum, inquit, in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum. Quo signantiora prudentiæ tuæ factorúmque documenta promantur, in quibus figura Dei Christus eluceat, qui paternæ ambitum exæquans naturæ, totum quicquid à Patre Diuinitatis assumpsit, expresit. Vnde etiam Apostolus Paulus in spiritu nos dicit esse signatos, quoniam imaginem Patris habemus in Filio, sigillum Filij habemus in Spiritu. Hac Trinitate signati caueamus diligentius, ne quod accepimus pignus in cordibus nostris, aut morum leuitas, aut vllius adulterij fraus resignet.

Tom. IIII. *Ostenditur per opera, secundum regulam Euangelicam viuendo. Libro super Beati immaculati, litera xxij. versu octauo.*

Signaculum meum es, ad imaginem meam es & similitudinem. Fulget in te imago iustitiæ, imago sapientiæ, imago virtutis: Et quia imago Dei es, in corde tuo est: sit & in operibus tuis, sit effigies Euãgelij in tuis factis, & in tuis moribus mea præcepta custodias. Effigies Euangelij erit in te, si percutienti maxillam alteram præbeas: si diligas inimicum tuum, si crucem tuam tollas, & sequaris me.

Cap. 12. Tom. IIII. IMITATIO. *Christum imitari, est non solùm sibi, sed etiam aliis perficere. In tractatu de secunda interpellatione Dauid.*

Tolle crucem tuam, & sequere me. Qui illum sequitur, non præmio ducitur ad perfectionem, sed perfectione consummatur ad præmium. Imitatores enim Christi non propter spem boni sunt, sed pro amore virtutis. Christus enim per naturam bonus, non propter præmij cupiditatem: Ideo passus est, quia eum benefacere delectauit, non quia incrementum gloriæ ex sua passione quærebat. Vnde qui eum imitari cupit, non quod sibi, sed quod aliis prosit, operatur.

Tom. III. *Sed de hoc loquitur, lib. de flebili querimonia & de excessu fratris sui Satyri. Require supra, ca. Fletus. Imitari debemus sanctos patriarchas. Lib. de fide resurrectionis.*

Imitemur ergo Abrahæ deuotionem: Imitemur Isaac bonitatem: imitemur castimoniam. Bonus planè & pudicus vir, deuotus Deo, castus vxori, qui iniuriam non reddidit, excludentibus cessit, pœnitentes eosdem recepit, nec proteruus contumaciæ, nec durus gratiæ, litiũ fugitans cũ recederet, facilis veniæ cũ reciperet, profusior bonitate cum ignosceret, petebat societatis consortium, adiunxit conuiuium voluptatis. Imitemur etiã in Iacob typum Christi, sit eius in nobis aliqua similitudo factorum, erimus consortes, si fuerimus imitatores. Matri obediuit, fratri cessit, socero seruiuit, mercedem de lucris non de gregis diuisione quæsiuit. Non auara diuisio, vbi lucratiua portio. Nec illa otiosa significatio scala de cælo, quòd per crucem Christi, Angelorum atque hominum futura consortia videretur: cui obstupefactũ esset femur, vt in femore suo agnosceret generationis hæredem, & obstupefactio femoris, passione prophetaret hæredis. Videmus igitur cælũ patere virtuti: nec hoc esse paucorũ. Multi enim venient ab Oriente & Occidente, & Aquilone & Austro, & recumbent in regno Dei, delectationem perpetuæ quietis, sepultis animorum motibus exprimentes.

De Abraham loquitur ibidem. Quod require suprà, in cap. Abraham. Imitari parentes tamen iustos debemus, & per consequens ipsum Deum. Vnde libro primo de Cain & Abel, pertractans illud Genes. xxxv. quod scribitur de Isaac: Et appositus est populo suo, dicit: Cap. 2. Tom. IIII.

Et appositus est ad patres suos. Intelligi enim datur quod patrum similis fuerit fide. Vnde claret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum. Denique de Isaac non perfunctoriè scriptum putatur, quod requirẽs corporis istius speciẽ, quę animæ suæ attexebatur, appositus sit ad genus suũ, eò quòd patris sui moribus adhæserit. Pulchrè autem ad genus ait, non ad populum sicut alibi. Nam legimus aliis locis appositos fuisse ad populũ suum. Sed isti non tam præstantes. Præstantior autem, qui paucorũ similis erit, & non plurimorũ. Plures in populo suo, quàm in genere. Et præstantius dicitur paucorum esse, quàm plurimorũ. Qui ergo Dei erat generatus promissione, qui ad sacrificiũ probandæ pietatis electus, qui vnius vxoris, hoc est, solius sapiẽtiæ societate contentus, superni illius generis, quod est vnũ sempérq; sibi conueniens, non plebeię vilitatis imitator astruẽdus fuit scripturę Diuinę testimonio. Etenim vbi labor, doctrinæ meditatio, illic cum pluribus commune collegiũ, & quoddam populare consortium est. Audiẽdo enim plerique proficiũt, quos nominauit populum. Vbi autem non humana traditione, sed ingeniosa collectione sine vsu laboris disciplina percipitur, illic sublimis generis incorrupta synceritas est. Et ideo Isaac tanquam Dei munus ad genus suum magis quàm ad populũ appositus legitur, vt Diuinorum potius, quàm humanorũ imitatorem fuisse sedulũ recognoscas. Beata & illa mẽs quæ species & ipsum genus supergrediẽs meretur audire quod dictũ est ad Mosem, cum separaretur à populo: Tu autem sta mecum. Nam sicut in Isaac Dominicæ incarnationis typus humanæ generationis supergressus consuetudinẽ vicit priores, ita vt in eo non vulgaris popularísq; gratia, sed spiritualis prærogatiua præcelleret, sicut lectio docet: Abrahæ enim dictę sunt repromissiones, & semini eius: Nõ dicit & seminibus, tanquã in multis: sed sicut vni, hoc est, semini tuo, quod est Christus: ita etiã et in Mose vẽturi doctoris figura, qui legẽ doceret, Euãgeliũ prędicaret, impleret testamẽtũ vetus, nouũ cõderet, cæleste populis alimẽtũ daret, humanæ dignitatẽ cõditiõis excessit eousq;, vt Dei noĩaretur nomine, sicut habemus scriptũ, dicente Dño: Posui te Deũ Pharaoni. Exod. 34. Galat. 3. Exod. 7.

Tom. V. IMMOLATIO. *Super secundam epist. ad Tim. c. iiij.* Deo immolatur, qui pro iustitia eius patitur.

Tom. V. IMMORTALITAS. *Proprie est in Deo & in Dei Filio. Lib. iij. de fide sanctæ Trin. Require sup. c. Filius Dei. Proprietas est Dei. Super Epistolam ad Hebræ. cap. j. Exponens illud: Et opera manuum tuarum sunt cæli, &c.*

Tu autem permanes: vt sicut æternitatem Domini ostendit

ostendit antè quàm crearet omnia, sic post cælos mutatos ipsum diceret in maiestatis suæ gloria permanere. Et omnes sicut vestimentum veterascent. Ipsum enim veterascit, quod vestis more morte consumitur: sicut caro humana, quæ tamen in melius resurrectione immutabitur. Addidit: Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur. His verbis forsitan cælorum mutationem Propheta intelligi voluit, qui similiter vt cætera elementa commutantur, sicut in alio legitur Propheta: & erit cælum nouum & terra noua. Vt facta Domini ostenderet
Isa. 66. iam sub æternitate mansura, dicit: Mutabis eos, & mutabuntur: quia nunquam erunt ad hoc corruptibile redituri. Tu autem idem ipse es, & anni tui nō deficient. Immutationem eiusdem naturæ designat, ipse verò idem
Exod. 3. ipse est, velut Mosi famulo suo dixit: Ego sum qui sum. Sic istis tribus versibus commutatio creaturarum, & æternitas Dei mirabili breuitate descriptæ sunt.

Non extat. IMPERATOR ET IMPERIVM. *Debet imperator reuereri Deum. In Epistola ad Eugenium imperatorem, circa medium.*

Etsi imperatoria potestas magna sit, tamen considera imperator quantus sit Deus. Corda omnium videt, conscientiam interiorem interrogat, nouit omnia antè quàm fiant, nouit interna pectoris tui. Ipsi falli nos non patimur, & Deum vultis quales estis latere.

Imperator plus cæteris Deo deuotus esse debet, & suis serulis complacere. Vnde in secunda Epistola ad sororem suam, versus finem, refert se taliter alloquutum esse Theodo-
Non extat. *sium imperatorem*

Ergo imperator iam non solùm de te, sed ad te etiam verba conuertam, quoniā aduertis quàm grauiter Dominus nonnullos conuenire soleat: vt quò gloriosior factus es, eò amplius authori tuo deferendū noueris: scriptum est enim: Cum te induxerit Dominus in terrā alienam, & manducaueris fructus alienos non dicas: Virtus mea & iustitia mea hoc mihi dedit: sed Dominus Deus donauit: sed Christus misericordia sua contulit. Et ideo corpus eius, hoc est Ecclesiam diligendo, aquam de pedibus eius: osculare pedes: vt nō solùm absoluas eos qui in peccatis deprehēsi sunt, verum etiam pace tua dones, concordiæ & quieti relaxes. Mitte vnguentum in pedes eius, vt tota domus in qua Christus recūbit, tuo repleatur vnguento: omnes recumbentes gaudeant tuis odoribus. Sic est qui honorat vltimos, quorum absolutione gaudent angeli sicut super vno peccatore pœnitentiam agente. Sic opere tuo lætentur Apostoli, delectētur Prophetæ. Non enim possunt dicere oculi manui, Operam tuam non desideramus: aut caput pedibus, Non estis mihi necessarij. Ergo quia omnes necessarij sunt, tuere omne corpus Domini Iesu, vt ipse quoque regnum tuū cælesti sua dignatione custodiat.

Imperator miles est, vel esse debet Christi. In principio libelli ad Valentinianum contra Symmachum aram victo-
Lib. 5. Episto. Epist. 30. Tom. III. *riæ reposcentem.*

Sāctissimo principi & Christianissimo imperatori Valētiniano, Amb. Cū omnes homines qui sub ditione Romana sunt, vobis militēt imperatoribus terrarū atq; principibus, tum ipsi vos omnipotenti Deo & sacræ fidei militatis. Aliter enim salus tuta esse non poterit, nisi vnusquisque Deum verum, hoc est Deum Christianorum, à quo cuncta reguntur, veraciter colat. Ipse enim solus est verus Deus, qui intima mente veneretur. Dij enim gentium dæmonia, sicut scriptura dicit. Huic igitur vero Deo quisque militat, & qui interiore colēdum recipit affectu, non dissimulationem, non conniuētiam, sed fidei studium & deuotionis impendit.

Et infrà subdit quòd imperator ipsi Deo fidelis & deuotus esse debet.

Nemo Deum fallit, cui omnia etiā cordis occulta manifesta sunt. Ergo cū à te, imperator Christianissime, fi-
A des Deo vero sit exhibenda, cum ipsius fidei studiū cautio atque deuotio, miror quomodo aliquibus in spem venerit quòd debeas aras diis gentium tuo imperare præcepto, ad vsus quoque prophanorum sacrificiorum præbere sumptum.

Imperator debet Deum, & Dei electum omnibus anteferre. Ibidem infrà.

Nullus obrepat iuniori ætati tuæ, siue ille gentilis est qui ista deposcit, non debet mentem tuam vinculis suæ superstitionis innectere, sed proprio studio docere, & admonere te debet quemadmodum veræ fidei studere debeas, quando ille tanto motu veri vana defendit. Deferendum meritis clarorum virorum & ego suadeo: sed Deum certum est omnibus præferendum. Si de re militari est consulendum, debet exercitati in præliis viri expectari sententia, consilium comprobari: quando de religione tractatus est, Deū cogita. Nullius iniuria est, cui
B Deus omnipotens antefertur.

Imperator solum Christum adorare tenetur. In libro cōtra relationem dicti Symmachi. Lib. 5. Epist. Epist. 31.

Christianus imperator aram solius Christi didicit honorare. Quid manus pias & ora fidelia ministerium suis cogūt sacrilegiis exhibere? Vox imperatoris nostri Christum resultet, & illum solum quē sentit loquatur, quia cor regis in manu Dei. Nunquid imperator gētilis arā Christo leuauit? Sed dum ea quæ fuerūt reposcunt, exēplo sui admonent quantum Christiani imperatores religioni quam sequuntur, debeant referre reuerētiæ, quando gentiles superstitionibus suis omnia detulerunt.

Imperator constans circa hoc esse debet. In Epistola ad Eugenium imperatorem. Non extat

Nosti pro Dei timore agendum esse cōstanter: quod etiam pro libertate frequenter fit, non solùm à sacerdotibus, sed etiam ab iis qui vobis militant, aut in numero habentur prouincialium.

C *Et infrà.*

Etsi es imperator Deo subditus magis esse debes.

Vnde reprehendens dictum imperatorem, quia Paganos exaudierat de restitutione cultus idolorum, ibidem infrà, præmittens historiam libri Machabæorum, sic ait.

Fuit huius quæstio temporibus superioribus: & tamen fidei patrum ipsa cessit persequutio, & gētilitas detulit. Nam cum ageretur agon quinquennalis in ciuitate Tyro, & ad spectandum venisset Antiochiæ rex scelestissimus Iason, ordinauit spiculatores Antiochenos qui ab Hierosolymis ferrent drachmas argenti trecentas. Et ille quidem misit ad sacrificium Herculis: sed patres nō gentilibus dederunt pecunias, sed viris fidelibus missis, postulauerunt non erogari ad sacrificium, quia non congruebat: sed in alios sumptus dari. Et pronūtiatum est, quia ille ad sacrificiū Herculis missum dixerat argētū, suscipi quidē debere in id ad quod erat missum. Sed quia illi qui detulerant, resistebāt pro studio & cul-
D tu suo non vt sacrificio proficerent, sed aliis necessitatibus traditæ sunt pecuniæ, ad constructionē s. nauiū. Et sic coacti miserunt, sed ad alios sumptus reipublicę. Denique miserunt viros timentes Deū, qui agerent vt non tēplo, sed ad impensas nauiū quæ dimissa fuerant, deputarentur. Ipsis crediderunt pecunias, qui causam agerēt sanctæ legis. Iudex rex effectus fuit, qui absoluit cōscientiam. Si positi in aliena potestate sic præcauebant, quid te oportuerit facere imperator, dubitari non potest. Te vtique quem nemo cogebat, nemo habebat in potestate debuisti ab sacerdote consulere.

Quia vt dicit in libello contra relationem Symmachi.

Lib. 5. Epist. Epist 31. Tom. III. Hæc est charitas expetenda, hæc est charitas maior imperio, si fides tuta sit, quæ seruat imperium.

Et ideo ipsum Valētinianum imperatorem laudat, quia non fecit sicut supradictus Eugenius. In tractatu de obitu ipsius Valentiniani. Tom. III.

Miserat propter recuperãda templorum iura, sacerdotiorum profana priuilegia, cultus sacrorum suorum Roma legatos, & quod est grauius, senatus nomine nitebantur. Et cũ vniuersi in consistorio qui aderãt Christiani pariter atque gentiles dicerẽt esse reddenda, solus velut Daniel excitato in se Dei spiritu arguebat perfidiæ Christianos, gentilibus obuiabat dicẽs, quod prius frater eripuit, quomodo à me putatis esse reddendum, cũ in eo & religio lædatur & frater, à quo se nollet pietate superari? Et cum paterno conueniretur exemplo, ꝗ sub patre suo ea nullus abstulerat, respondit, Patrem meũ laudatis, quia nõ abstulit, nec ego abstuli. Nũquid pater meus reddidit, vt me reddere debere postuletis? Postremò etiamsi pater reddidisset, frater abstulerat. Imitatorem in eã parte fratris esse me mallem. Aut nunquid meus pater Augustus fuit & frater non fuit? Par vtrique debetur reuerentia, & par vtriusque est circa rempublicam gratia. Vtrunq; imitabor, vt & non reddam, quod & pater reddere nõ potuit, quia nullus abstulerat: & seruem quod à fratre est constitutum. Postulet Roma parens alia quæcunque desiderat. Debeo affectum parenti, sed magis obsequium debeo salutis authori.

[Margin: Quàm augustè pia Valentiniani imperatoris verba.]

Vnde in epistola tertia ad Theodosium imperatorem de sua deuotione loquens sic dicit.

[Margin: Non extat.]

Gratias Domino Deo nostro, qui fidei tuæ pietatiq; respondit, & formã veteris restituit sanctitatis, vt videremus nostro tẽpore (quod in scripturarũ lectione miramur) tãtam in prælijs Diuini auxilij fuisse præsentiã, vt nulli vertices montium aduentus tui cursum retardarent, non hostilia arma impedimentũ aliquod afferrent. Pro his gratias me censes agere oportere Domino Deo nostro. Faciam libenter conscius meriti tui. Certum est placitam esse Deo hostiã, quæ vestro offertur nomine. Et hoc quantæ deuotionis & fidei est? Alij imperatores in exordio victoriæ arcus triumphales parari iubent, aut alia insignia triumphorum: clementia tua hostiam Domino parat, oblationem & gratiarum actionem per sacerdotes celebrari Domino desiderat. Etsi ego indignus atque impar tanto muneri, & tãtorum votorum celebritati, tamen quid fecerim scribo. Epistolam pietatis tuę meeum ad altare detuli, ipsam gestaui manu cum offerrem sacrificium, vt fides tua in mea voce loqueretur: & apices Augusti sacerdotalis oblationis munere fungerentur. Verè Dominus propitius est imperio Romano, quandoquidem talem principem & parentem principum elegit, cuius virtus & potestas in tanto imperij triumphalis constituta culmine, tanta sit, vt humilitate sacerdotes vicerit. Quid exoptem, quídve desiderem, omnia habes. Pius enim imperator clementiam habes maximam. Opto tamen tibi etiam incrementa pietatis qua nihil Dominus præstantius dedit, vt per tuã clementiam sicut innocentium pace & tranquillitate gratulamur: ita etiam reorum absolutione lætemur. Ignosce, maximè iis qui etiam in te peccauerint.

Imperator fidem catholicam debet scire & tenere, quæ sola dat victoriam. In principio libri de fide sanctæ Trinitatis sic alloquitur Imperatorem Gratianum.

[Margin: Libr. I. Tom. II.]

Regina Austri venit audire sapientiam Salomonis, vt in libro Regnorum legimus. Hiram quoque rex ad Salomonem misit vt cognosceret eum. Tu quoque sancte Imperator Gratiane, veteris imitator historię, fidem meam audire voluisti. Sed non ego Salomon, cuius mireris sapientiam: neque tu vnius gentis, sed totius orbis Augustus, fidem libello exprimi censuisti, non vt disceres, sed vt probares. Quid enim discas imperator Auguste, quã ab ipsis incunabulis pio fouisti semper affectu? Prius quàm, inquit, te formarem in vtero matris tuę noui te: & prius quàm exires de vulua sanctificaui te. Ergo sanctificatio non traditur, sed infunditur: & ideo Diuina custodi dona. Quod enim nemo te docuit, Deus vtique author infudit. Petis à me fidei libellum, sancte imperator, profecturus ad prælium. Nosti enim fide magis imperatoris, quàm virtute militum quęri solere victoriam. Nam & Abraham trecẽtos decem & octo duxit ad bellum, & ex inimicis trophæa hostibus reportauit, signóque Dominicæ crucis & nominis, quinque regum vitriciúmque turmarum subacto robore, & vltus est proximum, & filium meruit & triumphum. Iesus quoque filius Naue, hostes quos totius exercitus manu valida superare non poterat, septem tubarum sacerdotalium sono vicit, vbi ducem militiæ cœlestis agnouit. Ergo & tu vincere paras, qui Christum adoras: vincere paras, qui fidem vindicas, cuius à me libellum petisti. Mallem quidem cohortãdi ad fidem subire officium, quàm de fide disceptandi. In altero enim religiosa cõfessio est, in altero incauta pręsumptio. Sed quoniam neque tu cohortatione indiges, neque ego excusandi liber, vbi pietatis officium est, audax negotium verecunda occasione suscipiã, vt de fide pauca disceptem, de testimoniis plura contexam. De conciliis id potissimum sequar, quod trecenti decem & octo sacerdotes, tanquam Abrahæ lecti iudicio, cõsona fidei virtute victores, velut trophæũ toto orbe subactis perfidis extulerunt: vt mihi videatur hoc esse Diuinum, quòd eodem numero in conciliis fidei habeamus oraculũ, quo in historia pietatis exẽplũ.

[Margin: Hiere 1.]

Et propterea pro ipso imperatore rogabat beatus Ambrosius, vt Christus ei fidei scientiam largiretur. Require supra, cap. Ambrosius. Vnde quia ipse imperator fidelis erat propterea Ambrosius vaticinatur ei victoriam de barbaris, contra quos properabat ad bellũ. Hi erant Gothi, qui nunc sunt Vngari, Italiam contra imperium inuadere molientes. Libro secundo de dicta fide.

[Margin: Cap. 4.]

Neque verò te imperator pluribus tenere debeo bello intentum, & victricia de barbaris trophæa meditantem: Progredere planè scuto fidei septus & gladium spiritus habẽs: progredere ad victoriam superioribus promissam temporibus & Diuinis oraculis prophetatam. Nanque & futuram nostri depopulationẽ, & bella Gothorum Ezechiel illo iam tẽpore prophetauit. Sic enim habes: Propterea prophetiza fili hominis, & dic: O Gog hæc dicit Dominus: In die illa cũ constituetur habitare populus meus Israël in pace, surges, & venies de loco tuo ab extremo Aquilonis, & gentes tecum multę, sessores equorũ omnes, congregatio multa & magna & virtus copiosa, & ascendet ad populum meum Israël, vt nubes operiet terram in nouissimis diebus, &c. Gog iste, Gothus est, quem iam videmus exisse: de quo promittitur nobis futura victoria, dicente Domino: Et deprædabuntur eos qui deprædati eos fuerant, & despoliabunt eos qui sibi spolia detraxerunt, dicit Dominus. Erit itaque in die illa, dabo Gog, hoc est Gothis locũ nominatũ monumentum in Israël multorum virorum cõgestum, qui superuenerunt ad mare, & per circuitum struet has valles, istum & eos, & obruet illic Gog & totam multitudinem eius, & vocabitur polyãdrium Gog, & obruet eos domus Israël vt purgetur terra in septem mẽsibus. Nec ambiguũ sancte imperator, quòd qui alienæ perfidiæ pugnã excepimus, fidei catholicæ in te vigentis, habituri sumus auxilium. Euidens enim antehac Diuinæ indignationis causa præcessit, vt ibi primùm fides Romano imperio frangeretur, vbi fracta est Deo. Nõ libet confessorũ neces, tormenta, exilia recordari, piorum sacerdotia, munera proditorũ. Nõnne de Thraciæ partibus per ripensem Daciã & Mysiã omnémq; Valeriã Pãnoniorũ, totũ illũ limitẽ sacrilegis pariter vocib⁹ & barbaricis motibus audiuimus inhorrentẽ? Quid poterat nobis vicinia tã feralis inuehere: aut queadmodũ res Romana tali tuta poterit esse custodia? Sed iã satis supérq; omnipotẽs Deus nostro exilio, nostróq; sanguine, cõfessorum neces, exilia sacerdotũ, & nefas tantæ impietatis luimus

[Margin: Ezech. 38.]

limus:satis claruit eos qui violauerunt fidem,tutos esse non posse. Conuertere Domine, fideíque tuæ attolle vexilla. Non hîc aquilæ militares,neque volatus auium exercitum ducit, sed tuum Domine Iesu nomen & cultus. Non hîc infidelis aliqua regio,sed ea quæ confessores mittere solet Italia, aliquando tentata, mutata nunquam:quam dudum ab hoste barbaro defendisti, nunc etiam vindicasti. Non hîc imperatoris mẽs lubrica,sed fides fixa. Ostende nunc euidens tuæ maiestatis indiciũ, vt is qui te verum virtutum Dominum & cælestis militiæ ducem, is qui te veram Dei virtutem credit esse atque sapientiam,non temporalem vtique nec creatã,sed sempiternam sicut scriptum est, Dei virtutem & Diuinitatem,tuæ maiestatis fultus auxilio,fidei suæ trophæa mereatur.

Et require de fidei merito supra,in c. Exercitus.& cap. Fides. Patet prædicti imperatoris affectus ad ipsam. In Epistola quam scripsit Ambrosio, quæ ponitur loco prologi in principio libri de Spiritu sancto. Require supra in prologo libri. Imperator ad preces infidelium,nihil contra fideles agere debet quoquo modo. Vnde in Epistol.29. ad Theodosium imperatorem, qui synagogam Iudæorum reparari præceperat sumptu clericorum,eo quòd audierat culpa cleri eam fuisse succensam. Ideo arguendo ipsum alloquitur in hæc verba.

Lib.5.Epist. Epist.29. Tom.III.

Et cum ipsi Romanis legibus teneri se negent, ita vt crimina leges putent, nũc velut Romanis legibus se vindicandos putant? Vbi erant istæ leges, cum incenderent ipsi sacratarum basilicarum culmina? Si Iulianus non est vltus Ecclesiam,quia præuaricator erat,tu imperator vlcisceris synagogæ iniuriam, quia Christianus es? Et quid tecum posthac Christus loquetur? Non recordaris quid Dauid sancto per Nathan Prophetã mandauerit?Ego te de fratribus tuis minorẽ elegi,& de priuato imperatorem feci:ego de fructu seminis tui in sede imperiali locaui:ego tibi subieci nationes barbaras:ego tibi pacem dedi:ego tibi inimicum tuum in potestatem tuam captiuum deduxi: Frumentũ non habebas ad exercitus alimoniam, ipsorum hostium manu patefeci tibi portas,aperui horrea, dederunt tibi hostes tui commeatus suos quos sibi parauerant:ego perturbaui hostis tui consilia,vt se ipse nudaret:ego exercitum tuum ex multis indomitis conuenam nationibus, quasi vnius gentis fidem & tranquillitatem & concordiam seruare præcepi:ego cum periculum summũ esset,ne alpes infida barbarorum penetrarent consilia, intra ipsum Alpium vallum victoriam tibi contuli,vt sine damno vinceres:ego te triumphare feci de inimico tuo, & tu de plebe mea das meis inimicis triumphum? Non ne propterea Maximus destitutus est, quia ante ipsos expeditionis dies cũ audisset Romę synagogam incensam,edictum Romam miserat,quasi vindex disciplinæ publicæ?Vnde populus Christianus ait: Nihil boni huic imminet. Rex iste Iudæus factus est, defensorẽ istum disciplinæ audiuimus. Quẽ mox Christus probauit,qui pro peccatoribus mortuus est. Si de sermone hoc dictum est, quid de vltione dicetur? Ille igitur statim à Francis & à Saxonum gẽte, in Sicilia Siciæ,Petauione,vbique denique terrarum victus est. Quid pio commune cũ perfido? Abolenda cum impio sunt etiam impietatis exempla. Quod illi nocuit, & quo victus offendit,hoc non sequi debet, sed damnare qui vicit. Itaque illa tibi non quasi ingrato recensui: sed quasi iure collata enumeraui, vt his admonitus cui plus collatum est,plus diligas. Denique hoc respondenti Simoni,dixit Dominus Iesus: Rectè iudicasti:statímque conuersus ad mulierem, quæ pedes eius vnguento vnxit,typum Ecclesiæ gerẽs,ait Simoni: Propter quod dico tibi:Remissa sunt peccata eius multa,quoniam dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit. Hæc est mulier quæ in domum pharisæi intrauit, &

Prætermissa hic nonnulla.

A eiecit Iudæum,Christũ autem acquisiuit. Ecclesia enim synagogam exclusit: cur iterum tentatur vt apud Christi famulum,hoc est de pectore fidei,de domo Christi synagoga excludat Ecclesiã? Hæc ergo imperator amore & studio tui in hunc sermonem contuli. Debeo enim beneficiis tuis quibus me petente liberasti plurimos de exiliis,de carceribus,de vltimæ necis pœnis, vt malle debeã pro salute tua etiam offensionem tui animi non timere (Nemo maiore fiducia vtitur,quam qui ex affectu diligit:Nemo certè debet lædere,qui sibi cõsulit)ne tot annorum conceptam cuiuscunque sacerdotij gratiam vno momento amittam. Et tamen non damnum gratiæ deprecor,sed salutis periculum. Quanquam quantum est imperator,vt quærendum aut vindicandum non putes quod in hunc diem nemo quæsiuit, nemo vnquam vindicauit?

Et infra subdit Epistolam concludendo.

B Certè si mihi parũ fidei defertur, iube adesse quos putaueris episcopos, tractetur imperator quid salua fide agi debeat. Si de causis pecuniariis comites tuos consulis,quantò magis in causa religionis sacerdotes Domini æquum est consulas? Consideret clementia tua quantos insidiatores habeat Ecclesia,quantos exploratores:leuẽ rimam si offenderint,figent aculeum. Secundum homines loquor. Cæterùm plus omnibus Deus timetur, qui etiam imperatoribus iure præfertur. Si amico suo aliquis,aut parenti, aut propinquo deferẽdum existimat, rectè ergo & deferendum Deo,& eum præferendũ omnibus iudicaui. Consule tibi imperator, aut patere me consulere mihi. Quid respondebo postea si compertum fuerit data hinc authoritate aliquos Christianorum aut gladio,aut fustibus,aut plũbis necatos? Quomodo hoc purgabo factũ? Quomodo excusabo apud episcopos? Qui nunc quia per triginta & innumeros iã annos presbyteri quidem gradu functi,vel ministri Ecclesiæ retra-

C huntur à munere sacro & curiæ deputãtur, grauiter gemunt. Nam si eũ ij qui vobis militant,certo militiæ tempore seruentur,quantò magis etiam eos cõsiderare debetis qui Deo militant? Quomodo,inquam, hoc excusabo apud episcopos, qui queruntur de clericis,& vastari impresśione graui scribũt ecclesias? Hoc tamẽ in notitiam clementiæ tuæ peruenire volui,de hoc vt placet, arbitrio tuo consulere & temperare digneberis. Illud autem quod me angit & iure angit, exclude atque eiice. Ipse facis quicquid fieri iussisti. Aut si ille facturus non est,malo te magis esse clementem,quàm illum non fecisse quod iussus est. Habes in quibus adhuc Domini debes circa imperium Romanum inuitare & emereri clementiam. Habes quibus amplius quàm tibi speres. Illorum gratia, illorum salus te in hoc sermone conueniat meo, ne causam tuam alieno cõmittas iudicio. Integra tibi adhuc sunt omnia. In hoc me ego Deo nostro pro te obligo:Nec verearis sacramẽtum. Nunquid Deo displicere poterit, quod pro eius emendatur honorificen-

D tia? Nihil mutaueris certè in illa Epistola, siue missa, siue nondum missa est,dictari iube aliam quæ plena fidei, plena pietatis sit. Tibi integrum emendare,mihi non est integrum dissimulare: Antiochenis tuam donasti iniuriam: inimici tui filias reuocasti, nutriendas apud affinem dedisti matri hostis tui, misisti de ærario tuo sumptus: Hæc tanta pietas,tanta erga Deum fides hoc facto offuscabitur?

Imperator de publica iustitia debet omittere in causa fidei & religionis. Vnde supra in eadẽ Epistola ipsa de causa sic ait.

Rogaui clementiam tuam, & licet ipse hoc reuocatũ adhuc non legerim, reuocatum tamen constituamus. Quid si alij timidiores dum mortem reformidant, offerant vt de suis facultatibus reparetur synagoga, aut comes vbi hoc compererit primò constitutum, ipse de Christia-

Christianorum censu exædificari iubeat? Habebis imperator comitem præuaricatorem:& huic vexilla committes victricia, huic labarum? Hoc est Christi sacratum nomine, qui synagogam instauret, quæ Christum nesciat. Iube labarum synagogæ inferri, videamus si non resistunt. Erit igitur locus Iudæorum perfidiæ, factus de exuuiis Ecclesiæ, & patrimonium quod fauore Christi acquisitum est Christianis, hoc transferetur ad donaria perfidorum?Legimus templa idolis antiquitus condita de manubiis Cimbrorum, de spoliis reliquorum hostium. Hunc titulum Iudæi in fronte synagogæ suæ scribent: Templum impietatis factum de manubiis Christianorum, sed disciplinæ te ratio imperator mouet. Quid igitur est amplius, disciplinæ species, an causa religionis? Cedat oportet cẽsura deuotioni. Non audisti imperator, quia cum iussisset Iulianus reparari templum Hierosolymis, quòd Diuino qui faciebant repagulum, igne flagrarunt? Non caues ne etiam nunc faciat? Adeò à te non fuit iubẽdum, vt Iulianus hoc iusserit. Quid tamen mouet? Vtrum quia quodcunq; ædificium publicum exustum est, an qui synagogæ locus? Si ædificio incenso moueris vilissimo (quid enim in tam ignobili castro esse potuit) non recordaris imperator quantorum Romæ domus præfectorum incensæ sint, & nemo vindicauit? Imò si quis imperatorum voluit factum seuerius reprehendere, eius magis qui tanto est perculsus dispendio, causam grauet. Quid igitur dignius, vt Calinici castri in parte aliqua ædificiorum incendium, an vrbis Romæ vindicandum æstimaretur, si oporteret? Tamen Constantinopoli dudum domus episcopi incensa est, & filius clementiæ tuæ intercessit apud patrem, vt & suã, hoc est filij imperatoris iniuriã, & domus sacerdotalis incendium non vindicares. Non consideras imperator ne & hoc cum vindicari iusseris, ipse iterum interueniat ne vindicetur? Sed bene illud acquisitum est à patre filio. Dignum erat enim vt suam iniuriam prius ipse donaret. Bene illud cum gratiæ distinctione diuisum est, vt & filius pro sua, & pater pro filij iniuria rogaretur. Hic nihil est, quòd filio reserues, & vide ne quid Deo deroges. Non est ergo causa tantæ commotioni idonea, vt propter ædificij exustionem in populum tam seuerè vindicetur. Multò autem minus quia synagoga incẽsa est, perfidiæ locus, impietatis domus, amentię receptaculum, quod ipse Deus damnauit.

De imperatore respectu Ecclesiæ, agit in secunda Epistola siue tractatu de basilicis contra Auxentium, versus finem, dicens imperatorem esse filium Ecclesiæ non dominũ.

Orat. in Auxentium, lib. 5. Episto. Tom. III. Ecclesia Dei est, vtique Cæsari nõ debet addici, quia ius Cæsaris esse non potest Dei templũ. Quod cũ honorificẽtia imperatoris dictum nemo potest negare. Quid enim honorificẽtius, quàm vt imperator filius Ecclesiæ esse dicatur? Quod cũ dicitur, sine peccato dicitur, cum gratia dicitur. Imperator enim intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Bonus enim imperator quærit auxilium Ecclesiæ, non refutat. Hæc vt humiliter dicimus, ita constanter exponimus.

Lib. 5. Epist. Epist. 33. *Imperium à sacerdotio processit, non econtrario. In Epistola tertia de eadem re.*

Veteri iure à sacerdotibus donata imperia, non vsurpata. Et vulgò dici, quòd Imperatores sacerdotium magis optauerunt quàm imperium sacerdotes. Christus fugit, ne rex fieret.

Lib. 5. Epist. Episto. 29. *Require de hac materia suprà, in cap. Ambrosius: & ca. Ecclesia. Imperator sacerdotes debet audire & exaudire. In Epist. 29. ad Theodosium supra allegata, in principio.*

Clementissimo principi ac beatissimo imperatori Theodosio Augusto, Ambrosius episcopus. Exercitus semper iugibus ferè curis sum, imperator beatissime, sed nunquam tanto in æstu fui quanto nunc, cum video cauendum ne quid sit quod ascribatur mihi etiam

A de sacrilegij periculo. Itaque peto vt patienter sermonẽ meum audias. Nam si indignus sum qui à te audiar, indignus sum qui pro te offeram, cui tua vota, cui tuas committas preces. Ipse ergo non audies eum, quem pro te audiri velis? Non audies pro se agentem, quem pro aliis audisti? Nec vereris iudicium tuum, ne cum indignum putaris quem audias, indignum feceris qui pro te audiatur? Sed neque imperiale est libertatem dicendi negare, neque sacerdotale quod sentiat non dicere. Nihil enim in vobis imperatoribus tam populare, & tam amabile est, quàm libertatem etiam in iis diligere, qui obsequio militiæ vobis subditi sunt. Siquidem hoc interest inter bonos & malos principes, quòd boni libertatem amãt, seruitutem improbi. Nihil etiam in sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quàm quod sentiat non liberè denuntiare. Siquidem scriptum est: Et loquebar in conspectu regum, & non confundebar. *Psalmo 118.* Et alibi: Fili hominis, speculatorem te posui domui

B Israël, in eo, inquit, vt si auertatur iustus à iustitiis suis, *Ezec. 3.* & fecerit delictum quia non distinxisti ei, hoc est, nõ dixisti quid sit cauendum, non retinebitur memoria iustitiæ eius, & sanguinem eius de manu tua exquiram. Tu autem si distinxeris iusto vt non peccet, & ipse non peccauerit iustus, vita viuet quia dixisti ei, & tu animam tuam liberabis. Malo igitur imperator bonorum mihi esse tecum, quàm malorum consortium: Et ideo clementiæ tuæ displicere debet sacerdotis silentiũ, libertas placere. Nam silentij mei periculo inuolueris, libertatis bono iuuaris. Non ergo importunus indebitis me intersero, alienis ingero, sed debitis obtempero, mandatis Dei nostri obedio. Quod facio, primùm tui amore, tui gratia, tuæ studio cõseruandæ salutis. Si id mihi vel non creditur, vel interdicitur, dico sanè Diuinę offensæ metu. Nam si meum periculum te exueret, patiẽter me pro te offerrem, sed non libenter. Malo enim te sine meo ac-

C ceptum Deo & gloriosum esse periculo. Sin autem silentij mei dissimulationísque culpa & me ingrauat, nec te liberat, malo importuniorem me, quàm inutiliorem aut turpiorem iudices. Siquidem scriptum est dicente sancto Apostolo Paulo, cuius non potes doctrinam refellere: Insta opportunè importunè, argue, obsecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Habemus ergo & nos cui displicere plus periculi sit, prẹsertim cum etiam imperatoribus nõ displiceat suo quemque fungi munere, & patienter audiatis vnumquemque pro suo suggerentem officio, imò corripiatis si non vtatur militię suę ordine. Quod ergo in iis libenter accipitis qui vobis militant, num hoc in sacerdotibus potest molestum videri, cum id loquamur non quod volumus, sed quod iubemur? Scis enim lectum: Cum stabitis ante reges & præsides, nolite cogitare quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui *Matth. 10.*

D loquimini, sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et tamen si in causis reipublicæ loquar, quamuis etiam illic iustitia seruanda sit non tanto astringar metu, si non audiar: In causa verò Dei quem audies, si sacerdotem nõ audies, cuius maiore peccatur periculo? Quis tibi verum audebit dicere, si sacerdos non audeat? Noui te pium, clementem, mitem atque tranquillum, fidem ac timorem Domini cordi habentem, sed plerunque aliqua nos fallunt. Habent aliqui zelum Dei, sed non secundum sciẽtiam. Ne igitur hoc etiam fidelibus animis obrepat, cauendum arbitror. Noui pietatem tuam erga Deum, lenitatem in homines: Obligatus sum beneficiis tuarum indulgentiarum. Et ideo plus metuo, amplius solicitor, ne etiam ipse tuo me postea iudicio condemnes quòd mea aut dissimulatione, aut adulatione prolapsionem non euitaueris. Si in me peccari viderem non deberem tacere. Scriptum est enim: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum primò: deinde

A deinde increpa duobus & tribus testibus: si te non audierit dic Ecclesiæ: Aduertis ergo imperator, quòd causam Dei dissimulare non queam.

Imperator sacerdotes debet reuereri. In eadem Epistol. versus fi. Require hoc suprá. Imperator non debet temere credere aliquid contra statum clericorum. In eadem Epist.

Quid igitur sit quod metuã consideremus. Relatum est à comite Orientis militarium partium, incensam esse synagogam, idque authore factum episcopo. Iussisti vindicari in cæteros, synagogã ab ipso exædificari episcopo. Non astruo expectandam fuisse assertionem episcopi. Sacerdotes enim turbarũ moderatores sunt, studiosi pacis, nisi cum & ipsi mouentur iniuria Dei, aut Ecclesiæ contumelia. Sit aliquis iste episcopus feruentior in exustione synagogæ, timidior in iudicio, non vereris imperator, ne acquiescat sententiæ tuæ, ne præuaricetur nõ times? Non etiam vereris, quod futúrum est, B ne verbis resistat comiti tuo? Necesse erit igitur aut prȩuaricatorem, aut martyrem faciat. Vtrunque alienũ tẽporibus tuis, vtrunque persequutionis instar, si aut prȩuaricari cogatur, aut martyrium subire. Vides quò inclinet causæ exitus: si fortem episcopum putas, caueto martyrium fortioris: si inconstantem, declina lapsum fragilioris. Plus enim astringitur qui labi infirmum coëgerit. Hac proposita conditione puto dicturum episcopum, quòd ipse ignes sparserit, turbas cõpulerit, populos concluserit ne amittat occasionem martyrij, & pro inualidis subiiciat validiorem. O beatum mendacium, quo acquiritur sibi aliorum absolutio sui gratia.

Imperator ea quæ ad religionem pertinent, non nisi de sacerdotum cõsilio debet exequutioni mandare, vel ordinare. Ibidem, quod require suprá. Hac de causa sic alloquitur Lib.5.Ep.ist. Epist.30. *imperatorẽ Valentianũ, in libello cõtra Symmachũ, vers. fi.*

Certè refer ad parentẽ pietatis tuæ principem Theodosium, quem super omnibus ferè maioribus causis cõ- C sulere consueuisti. Nihil maius est religione, nihil sublimius fide. Si ciuilis causa esset, diuersæ parti responsio seruaretur: Causa religionis est, episcopus cõuenio. Detur mihi exemplum missæ relationis, vt & ego plenius respondeam, & sic de omnibus consultus clementiæ tuȩ parens respondere dignetur. Certe si aliud statuitur, episcopi hoc æquo animo pati & dissimulare non possumus: licebit tibi ad Ecclesiam conuenire, sed illic nõ inuenies sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respõdebis sacerdoti dicenti tibi: Munera tua non quærit Ecclesia, quia templa gentilium muneribus adornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulachris fecisti. Vox enim tua, manus tua: & subscriptio tua, opus est tuum. Obsequium tuum Dominus Iesus recusat & respuit, quoniam idolis obsequutus es. Dixit enim tibi: Matth.6. Non potestis duobus dominis seruire. Priuilegia tua sacratæ Deo virgines non habent, & vendicant virgines Vestæ? Cur sacerdotes requiris Dei, quibus petitiones D prophanas gentilium prætulisti? Alieni erroris societatem suscipere non possumus. Quid respondebis his verbis: puerũ te esse lapsum? Sed omnis ætas perfecta Christo est: & omnis Deo plena pueritia fidei comprobatur. Paruuli etiam Christum intrepido aduersus persequutores ore confessi sunt. Quid respõdebis germano tuo? Nónne tibi dicet: Victũ me esse non credidi, quia te imperatorem reliqui: mori non dolui, quia te hæredem habebam. Imperio me decedere nõ ingemui, quia imperia mea, prȩsertim de religione Diuina, omnibus seculis mã sura credebam. Hos ego titulos piæ virtutis erexeram, has de seculo manubias, hæc spolia de diabolo, has ego de aduersario omnium exuuias Deo offerebam, in quibus victoria æterna est. Quid mihi plus potuit meus hostis auferre? Abrogasti decreta mea, quod adhuc illi qui contra me leuauit arma non fecit. Nunc grauius telum corpore recipio, quòd à fratre mea statuta damnantur. Meliore parte mei apud te periclitor. Illa enim mors corporis, ista virtutis est. Nunc verò mihi abrogatur imperium, & quod est grauius, abrogatur à tuis, abrogatur à meis; & id abrogatur quod in me etiam mei aduersarij prædicarunt. Si volens acquieuisti, damnasti fidem meam: si inuitus cessisti, prodidisti tuã. Ergo quod grauius est, & in te periclitor. Quid respondebis etiam patri, qui te maiore dolore cõueniet dicens. De me fili pessime iudicasti, qui putasti quòd ego gentilibus conniuentiam præstitissem. Nemo ad me detulit aram esse in illa Romana curia: nunquã tantum nefas credidi, quòd in communi illo Christianorum gentiliúmque cõcilio sacrificarent gentiles: hoc est insultarent Christianis prȩsentibus, & inuiti Christiani interesse sacrificiis cogerentur. Multa & diuersa crimina me imperante cómissa sunt, vltus sum quæcunque sunt deprehensa: si quis tunc latuit, debet ergo dicere me probasse quod à me nemo detulerat? De me pessimè iudicasti, si mihi superstitio aliena, non fides mea seruauit imperium. Vnde cum aduertas imperator Deo primùm, deinde patri & fratri iniurias irrogari si quid tale decernas, peto vt id facias, quod saluti tuȩ apud Deum intelligis profuturum.

Imperatori ab Ecclesia nõ potest aliquid maius donari, quàm orationum suffragiũ. In Epist.ij. cõcilij Aquilegiẽs. ad imperatores Gratianum, Valentinianum & Theodosiũ. Non extat.

Quamlibet redundantibus actionibus gratiarum, nequaquam tamen possumus beneficia vestræ pietatis æquare, imperatores clementissimi atq; beatissimi & gloriosissimi principes Gratiane, Valẽtiniane & Theodosi, dilecti Deo patri & filio eius Domino nostro Iesu Christo. Nam post multa tempora & persequutiones varias quas catholicis intulerunt Arriani, maximéque Vellutius ille monachorum & virginum impia cæde crassatus: sed & Demophilus dirum perfidiæ caput, omnibus Ecclesiis Dei, maximè quæ per Orientem catholicis restitutæ sunt. (Hic inabsolutus sensus videtur.) In Occidentalibus partibus vix duo hæretici qui obuiare possint sancto concilio sunt reperti. Et quis est qui putet se gratiarum nostrarũ fore idoneum relatorem? Sed tamen si beneficia vestra verbis explicare non possumus, qui etsi per singulas quasque ecclesias quotidianas apud Deum nostrum pro imperio vestro celebramus excubias, tamen conducti in vnũ (quo munere nihil esse pulchrius opinamur) Deo nostro omnipotenti, & pro imperio, & pro pace ac salute vestra gratias agimus, quòd per vos nobis pax & concordia sit refusa.

Imperator verò sæpe debet Ecclesiæ tẽporalia beneficia elargiri. In relatione dicti concilij. Quod require supr. in c. Episcopus. Imperator circa alios qualis esse debeat dicit: primò quòd sapiẽs. Lib. ij. de Iacob & vita beata. Require suprà, c. Iacob. Imperator debet esse iustus, vt refrænet iniquorum & tyrannorum audaciam. In tractatu de obitu Theodosij. Require suprà, ca. Clauus. Et in tractatu de obitu Valentiniani imperatoris. Tom.III.

Audire in consistorio negotia, & Danielis spiritu in quibus dubitarent senes, vel personæ alicuius contuitu ducerentur: congruam verò adolescentem videres senilem ferre sententiam.

Et infrà, quòd iustitiæ postponebat parentes & patriã. Quod require suprá. Debet tamen imperator quamuis iustus, esse pius. Ibidem.

Quid de pietate eius loquar? qui cum homines nobili ortos genere & locupleti prosapia, quæ citò mouere inuidiam solent regiæ cupiditatis, accusator vrgeret, præfectus insisteret, respondit, vt nihil cruẽtum, sanctis præsertim diebus statueretur. Et cum post aliquos dies accusatoris libellus legeretur, calumniam pronuntiaturus, accusatum liberè donec præfectus cognosceret, obseruare iussit. Neque antè aut postea quisquam tanti criminis sub adolescente imperatore formidauit inuidiam. Risit adolescens quod robusti metuunt imperatores.

Quia

Quia non decet imperatorem esse seuerum, ne vel constantem faciat martyrem: vel cogat labi fragilem. In præallegata secunda Epistola ad Theodosium. Quod require hic suprà. Debet ergo imperator esse misericors exẽplo Theodosij, vt dicit in eadem Epistola in fine: & ibidem scribit quod ad petitionem Ambrosij reos relaxabat captiuos: & in tertia ad eum Epistola ipsum de clemẽtia laudat. Quod require supra. Non extat. *Vnde talibus verbis vtitur in quarta ad eum epistola vt ipsum ad misericordiam faciendã inducat.*

Ambrosius Theodosio Imperatori. Quamuis proximè scripserim Augustæ clementiæ tuæ: Secundò tamen non satis fuit velut pari vice sermonis officium reddidisse, cum beneficiis clementiæ tuæ tam frequentibus oppignoratus sim, vt nullis officiis possim compensare quę debeo, beatissime atque Augustissime imperator. Itaq; vt prima occasio nõ prætermittenda fuit quam per cubicularium clementiæ tuæ gratias agerem, & alloquij mei officium repræsentarem, maximè ne desidiæ putaretur fuisse potius quam necessitatis quòd tempore nõ scripseram superiore: ita requirẽda mihi causa fuit qua pietati tuæ deferrem debitum salutationis obsequium, meritòque ad perferendã Epistolam meam filiũ meum Felicem diaconum misi, vt mei vicem officij repræsentaret pro iis, qui ad matrem pietatis tuæ Ecclesiam, petentes misericordiam confugerunt, quorum lachrymas sustinere non potui, quin aduentum clementię tuæ meis obsecrationibus præuenirem. Grãde est quod petimus: sed ab eo cui Dominus inaudita & admiranda cõcessit, ab eo cuius clementiam nouimus, & obsidem pietatem tenemus, plus expectare nos confitemur: quoniam vt te virtute vicisti, ita etiam tua te debes pietate vincere. Victoria enim tua antiquo more vetustisque miraculis qualis sancto Mosi & sancto Iesu Naue & Samueli atque Dauid non humana æstimatione, sed cælestis gratiæ effusione tibi collata censetur.

Vnde in casu debet imperator mutare sententiam, vt dicit in secunda ad eum Epistola præallegata, circa finem, vbi etiam ponit quòd vti debet consilio, & consulentem audire. Quod require suprà. Tom. III. *Vnde in tractatu super Psalmum trigesimum septimum, versu primo.*

Plerunque tamen & homines inueniuntur cum vindicant non moueri, sed summa patientia celebrare vindictam, exercere tormenta. Cur ergo mireris in Deo, si hoc interdum in homine recognoscis? Vindictã autem irã esse suprà diximus. Denique vsus habet vt dicamus de quocunque punito, quia iram incidit legum. Non quia legum irã, sed quia legum seueritatem incidit. Sic & alibi de decem plagis Ægyptiorum ait: Misit in eos iram per angelos malos, id est, vindictam. Lex enim nescit irasci, sed scit legum minister. Nescit ergo irasci qui author est legum, cui terrendi est voluntas, non puniendi. Imitamini ergo imperatores exemplum Diuinum, vt sitis in statuendis legibus seueriores, in exigendis suppliciis misericordes. Seueritas legum restringat insolentem audaciam: misericordia principum reos substrahat pœnæ.

Propterea laudat Valentinianum imperatorem vt suprà patet. Tom. III. *Similiter Theodosium. In tract. de eius obitu.*

Soluite filiis imperatoris quod debetis patri. Plus debetis defuncto, quàm debuistis viuenti. Etenim si in liberis priuatorum non sine graui scelere minorum iura temerãtur, quãtò magis in filiis imperatoris? Addatur, & cuius imperatoris? Imperatoris pij, imperatoris misericordis, imperatoris fidelis. De quo non mediocre loquuta est scriptura, dicens: Magnum & honorabile est homo misericors: inuenire autẽ virũ fidelẽ difficile est. Si magnum est misericordem aut fidelem quemcunque hominem inuenire, quantò magis imperatorem, quem potestas ad vlciscendum impellat, sed reuocat ab vltione miseratio? Quid præstantius fide imperatoris, quem non extollat potentia, non erigat superbia, sed pietas

A inclinet? De quo Salomon præclarè ait: Iniqui regis mutatio † similis rugitui leonis: sicut autem ros in herba, sic & hilaritas eius. Quantum est igitur deponere terrorem potentiæ, præferre suauitatem gratiæ? Beneficium se putabat accepisse Augustæ memoriæ Theodosius, cum rogaretur ignoscere. Et tunc propior erat veniæ, cũ fuisset commotio maior iracundiæ. Prærogatiua ignoscendi erat, indignatum fuisse. Et optabatur in eo quod in aliis timebatur vt irasceretur. Hoc erat remedium reorum, quoniam cum haberet supra omnes potestatem, quasi parens expostulare malebat, quã quasi iudex punire. Sæpe trementes vidimus quos obiurgabat, & conuictos sceleris, cum desperassent, solutos crimine. Vincere enim volebat non plectere, æquitatis iudex non arbiter pœnæ, qui nunquam veniam confitenti negaret. Aut si quid esset quod occulta conscientia inuoluerat, Deo seruabat. Hanc vocem eius homines magis quàm

† Aliàs, imitatio.

B pœnam timebant, quòd tanta imperatorem ageret verecundia, vt mallet sibi homines religione quàm timore astringere. Maximum philosophorum impunitatem ferunt dedisse iis facinoribus quę per iram commissa forent: sed scriptura Diuina melius ait, Irascimini & nolite peccare. Maluit peccatum recidere, quàm excusare. Satis est in indignatione laudem clementiæ reperire, quàm ira in vltionem excitari.

Et infrà subdit ibidem.

Theodosius verò plenus timoris Dei, plenus misericordiæ speramus quòd liberis suis apud Christum præsul assistat, si Deus propitius sit rebus humanis. Bonum est misericors homo, qui dum aliis subuenit, sibi consulit, & in remedio alieno vulnera sua curat. Agnoscit enim se esse hominem qui nouit ignoscere, & vias Christi sequitur, qui carne suscepta maluit in hunc mundum redemptor venire quàm iudex. Vnde pulchrè Psalmista

C dixit: Dilexi quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ. Psalm. 114. In quo Psalmo dum legitur, velut ipsum Theodosium loquentem audimus, Dilexi, inquit. Agnosco vocem piam, cuius testimonia vocis agnosco. Et verè dilexit, qui officia diligentis impleuit, qui seruauit hostes, qui dilexit inimicos, qui iis à quibus est appetitus ignouit, qui regni affectatores perire non passus est. Non mediocris, sed perfecti in lege vox ista est dicere, Dilexi: Plenitudo enim legis dilectio est.

Non tamen debet imperator omnibus supplicantibus cuncta concedere. In libro præallegato contra Symmachũ. Lib. 5. Epistola Epist. 30. Tom. III.

Inuitum non cogitis colere quod nolit, hoc idem vobis liceat imperator: & vnusquisque patienter ferat, si non extorqueatur imperatori, quod molestè ferret, si ei extorquere cuperet imperator. Ipsis gentilibus displicere consueuit præuaricantis affectus. Liberè enim debet defendere vnusquisque fidele mẽtis suæ & seruare propositum. Quòd si aliqui nomine Christiani tale aliquid

D decernendum putãt, mentem tuam vocabula nuda non capiant, nomina cassa non fallant.

Debet imperator prædecessorum suorum edicta iusta seruare. In eodem libro, versus finem. Quod require suprà. Tom. III. *Qualis debet esse imperator circa subditos imperij, ostendit exemplo Valentiani. In tractatu de eius obitu.*

Quid de amore prouincialium loquar, vel quo eos ipse complectebatur, vel qui ab iis consultori suo rependebatur, quibus nihil vnquam indici passus est? Præterita, inquit, non queunt soluere: noua poterunt sustinere? Hoc laudant prouinciæ Iulianum, & ille quidem in robusta ætate, iste in processu adolescẽtiæ. Ille plurima reperit, & exhausit omnia: iste nihil inuenit, & omnibus abundauit. Audiuit in transalpinis partibus positus, ad Italiæ fines barbaros appropinquasse, solicitus ne alieno hoste suum regnum attentaretur, venire properabat cupiens dimittere Gallicana otia, & pericula nostra suscipere.

Debet autẽ imperator esse tẽperatus à cibo. Eodẽ tract.

Iactabant

Iactabant inuidi quòd præmaturè prādium peteret, cœpit ita frequentare ieiunium, vt plerunque ipse impransus conuiuiū solēne suis comitibus exhiberet, quo & religioni sacræ satisfaceret, & principis humanitati.

Etiam debet esse alienus à venere. ibidem.

Scenicæ cuiusdam forma ac decore, deperire Romæ adolescentes nobiles nuntiabatur: iussit eam ad comitatum venire. Missus pretio deprauatus sine mandati effectu rediit. Alterum misit, ne voluisse emendare vitia adolescentum, & non potuisse videretur. Datus est obtrectandi aliquibus locus. Deductam tamen nunquam aut spectauit aut vidit. Postea redire pręcepit, vt & omnes agnoscerent irritum eius non esse mandatū, & adolescentes doceret ab amore mulieris temperare, quam ipse qui potuit habere in potestate despexerat. Et hæc fecit, cum adhuc non haberet vxorem, & tamen exhiberet sui tanquam vinctus coniugio castitatem. Quis tam dominus serui, quàm ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quàm ille suæ censor ætatis?

Debet à venationibus abstinere. Ibidem.

Aiebant aliqui ferarum eum venationibus occupari, atque ab actibus publicis intentionem eius abduci: omnes feras vno momento iussit interfici.

Debet ab inhonestis ludis se cohibere. Ibidem.

Quid de aliis dicam, qui etiam ludo iuuentutis putauerit abstinendū, resecandam ætatis licentiam, seueritatis publicæ duritiam molliendam, lenitatem senectutis in alienis annis deferendam ei, qui in periculum con uicti criminis vocaretur? Ferebatur primò ludis Circensibus delectari: sic istud absterſit, vt ne solennibus quidem principum natalibus, vel imperialis honoris gratia, Circenses putaret esse celebrandos.

Si iuuenis imperator fuerit, tunc debet esse vt Valentinianus: de quo ibidē suprá.

Citò meretur veniam, qui prætendit ignorantiam. Propheta itaque dicit: Delicta iuuentutis meæ & ignorantiæ ne memineris. Non dicit, delicta senectutis meæ & scientiæ meæ ne memineris: sed quasi Propheta, qui citò corręxerit & emendauerit vitia iuuentutis, ætatem ignorantiámque prætendit. Valentinianus quoque in delicto Prophetę simul ait: Delicta adolescentiæ meę ne memineris. Non solùm dixit, sed etiam antè correxit errorem, quàm disceret esse lapsum alicuius erroris. Itaque dicit: Correctionem iuuentutis meæ ne memineris. Error in pluribus est, in paucis correctio.

Quomodo debet exercitum ducere, innuit libro super Beati immaculati, litera.v.versu primo. Require supra in cap. Exercitus. Nullus tamen imperator habet exercitū obtemperantem sicut obediunt Deo pisces. Lib.v. Hexam. Require infrà cap. Piscis. Imperator Theodosius merito suæ deuotionis hostes vicit miraculosè, vt scribit ipse Ambrosius ad eum, in epistola iij. & iiij. Quod Require suprà, & in tractatu de eius obitu: quod similiter require ibidem: & super psal. xlv. Require suprà cap. Exercitus. Facit etiam de prædicta victoria mētionem, in tractatu super psal. xxxvj. Quod require in cap. Arcus. Vnde de ipsius imperatoris felicitate, scribit in epistola ad eum secunda & iij. & iiij. præall. Quod require suprà. Non sic fuerunt imperatores Pagani. In tractatu super psal. xlv. Require suprà in cap. Apostolus. Sed de fine siue obitu imperatoris Christiani, loquitur in tractatu de obitu Theodosij. Tom. III.

In omnibus sacerdos periclitatur, in omnibus reis angitur. Quod enim alij patiuntur, ipse sustinet: & iterū liberatur ipse, cum alij qui tenentur periculis liberātur. Conteror corde, quia ereptus est vir quē vix possumus inuenire. Sed tamen tu solus Domine inuocandus es, tu rogandus, vt eum in filiis repræsentes. Tu Domine custodiens etiam paruulos, in hac humilitate saluos facito sperantes in te. Da requiem perfecto seruo tuo Theodosio, requiem illam quam præparasti sanctis tuis. Illò cōuertatur anima eius vnde descendit: vbi mortis aculeū sentire non possit: vbi agnoscat mortem hanc non naturæ finem esse sed culpæ. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est, vt iam peccato locus esse non possit: Resurget autem, vt perfectior renouato munere vita reparetur. *Post pauca.* Manet in lumine Theodosius, & sanctorum cœtibus gloriatur. Illic nunc complectitur Gratianū iam sua vulnera non mœrentem, quia inuenit vltorem. Qui licet indigna morte præreptus sit, requiem animæ suæ possidet illic. Ille bonus vterque & pietatis interpres, largius misericordiæ suæ consortio delectatur. De quibus bene dicitur: Dies diei eructat verbū. *Psalm. 18.* Contrà autē Maximus & Eugenius in inferno, quasi nox nocti indicant sciētiam: docentes exemplo miserabili, quàm durum sit arma suis principibus irrogare. De quibus pulchrè dicitur: Vidi impium superexaltatum & eleuatum vltra cedros Libani, & transiui & ecce nō erat. *Psalmo 36.* Trāsiuit enim pius de caligine seculari ad lumen æternum: non erat impius, qui esse desinit iniquus. Nunc se augustæ memoriæ Theodosius regnare cognoscit, quando in regno est Domini Iesu, & considerat templum eius: Nunc sibi rex est, quando recipit etiam filium Gratianum, & pulchra iam sibi dulcissima pignora quæ hîc amiserat, quando eius Flaccilla adhæret fidelis anima Deo, quando sibi patrē redditum gratulatur, quando Cōstantino adhæret. Cui licet baptismatis gratia in vltimis cōstituto omnia peccata dimiserit, tamen quòd primus imperatorum credidit, & post se hæreditatem fidei principibus dereliquit, magni meriti locum reperit.

Et infrá.

Ambulabunt reges in lumine tuo. Ambulabunt plane, ac maximè Gratianus & Theodosius præ cęteris pij principes non iam armis militum, sed meritis suis tecti: non purpureum habitum, sed amictum induti gloriæ. Qui cum hîc delectarentur absolutione multorū, quātò magis illic pepercisse se pluribus recēsendo, pietatis suę recordatione mulcentur: qui nunc luce fruuntur candida, longe meliora illic quàm hîc possidebant, habitacula consequuti dicentes: O Israël quàm magna est domus Domini, & ingens locus possessionis eius, magnus & nō habens finem? *Baruch 3.* Et perfuncti maximis laboribus inter se conferunt: Bonum est viro cum portauerit iugum graue à iuuentute: sedebit singulariter, silebit, quia portauit iugum graue. *Threnor. 3.* Qui enim iugum graue portat à iuuentute, requiescit, postea remotus à turba pręcipuum locum quietis suæ possidet, dicens: Quoniam tu singulariter in spe constituisti me. Portauit iugum graue à iuuentute sua Lazarus pauper, ideo singulariter in sinu Abrahæ requiescit Diuinæ testimonio lectionis. Portauit iugum graue Theodosius à iuuentute, quando insidiabantur eius saluti, qui patrem eius triumphatorem occiderant. Portauit iugum graue, quando subiit pietatis exilium, quando infusis Romano imperio barbaris suscepit imperium. Portauit graue iugū, vt tyrannos Romano imperio dimoueret. Sed quia hîc in labore, illic in requie.

Et addit.

Sed veniamus ad Augusti corporis transmissionem. Fles Honori germen augustum, & lachrymis pium tęstificaris affectum, quod in honorum ad huc honore tumuli patris corpus per spatia multa transmittis. Sed & patriarcha Iacob propter populum liberandum quem tetra fames graui vrgebat periculo, relicta domo senex ad peregrina cōtendit, atque ibi defunctus ad sepulchrū patrium per aliquot dies filio prosequentę deductus est. Nec derogatum est aliquid meritis eius, sed magis accessit ad laudem, quòd pro suis carēs dedita domus sorte, quodam supremi funeris peregrinatus exilio. Fles etiam imperator Auguste, quod non vsque Constantinopolim reuerendas reliquias ipse prosequeris. Eadem tibi causa nobiscum est: Omnes iusto dolore prosequimur, omnes si fieri posset, deductores tecum esse cuperemus. Sed Ioseph ad finitimam accessit prouinciam. Hic

multa regionum interiacent diuortia, hîc maria transfe- A renda sunt. Nec hoc quidem tibi laboriosum, nisi te teneret respublica, quam boni imperatores & parentibus & filiis prætulerunt.

Et concludit.

Denique ideo te imperatorem pater fecit, Dominus confirmauit, vt non soli militares patri, sed omnibus imperares. Nec vereare ne inhonoræ videantur quocunque accesserint reliquiæ triumphales. Non hoc sentit Italia, quæ claros spectauit triumphos, quæ à tyrannis iterum liberata concelebrat suæ libertatis autorem. Non hoc Constantinopolis, quæ secundò ad victoriam principem misit, quem cum vellet tenere non potuit. Expectabat quidem in reditu eius triumphales solennitates & titulos victoriarum. Expectabat totius orbis imperatorem stipatum exercitu Gallicano, & totius orbis subnixum viribus. Sed nunc illuc Theodosius potentior, nūc gloriosior redit, quem angelorum caterua de- B ducit, quem sanctorum turba prosequitur. Beata planè, quæ Paradisi incolam suscipis, & habitatorem supernę illius ciuitatis Augusto sepulti corporis tenebis hospitio.

Testamentum talis imperatoris debet esse remissio debitorum. In eodem tractatu.

Nos celebramus Theodosij quadragesimam, qui sanctum imitatus Iacob supplantauit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulachra gentium. Omnes enim cultus idolorum fides eius abscondit. Omnes enim cæremonias obliterauit, qui etiam iis qui in se peccauerant donauit quam dederat periisse indulgentiam & veniā denegatam. Sed non negabunt filij quod donauit pater: nō negabunt, etiam si quidam interturbare conatus sit. Neque enim poterūt negare quod in cōmune donauit, qui soluunt quod singulis dedit. Nihil gloriosius exitus tanti principis habuit, qui omnia iam filiis tradidisset, regnum, potestatem, nomē Augusti. Nihil, inquam, spe- C ciosius ei in morte seruatum est, quàm quòd immane quantis promissa annonarum exigendarum relaxatio dum moratur, facta est successio eius indulgentiarū hęreditas, vt ille qui voluit impedire, sibi odium fecerit, Theodosio tamen tantæ cumulus gratiæ nō ademptus sit. Nec immeritò. Si enim priuatorum vltimæ voluntates, & deficientium testamenta habent perpetem firmitatem, quomodo potest tāti principis esse irritum testamentum? Gloriosus quoque in eo Theodosius qui non communi iure testatus sit. De filiis ei nihil habebat nouum quod conderet, quibus totum dederat, nisi vt eos præsenti commendaret parenti. De subditis sibi, & commissis testari debuit, vt legata dimitteret, fideicommissa signaret. Præcepit dari legem indulgentiæ, quam scriptam reliquit. Quid dignius quàm vt testamentum imperatoris lex sit?

De cuius filijs. Ibidem.

Quis ergo dubitabit filiis eius apud Deum maximū D præsidium fore? Domino fauente Archadius imperator iam validus inuentus est. Honorius continuò pulsat ado- (4. Regum 22. & 23.) lescentiæ fores, prouectior ætate quàm Iosias. Ille enim (3. Reg. 15) destitutus patre orsus imperium vsque ad tricesimum (2. Paralip. 16.) & primum annum regni sui perduxit ætatē, & placuit Domino quòd præ cæteris regibus Israël Domini Pascha celebrauit, & cæremoniarum aboleuit errores. Asa quoque adhuc inualidus corporis robore, cū regnandi curricula recepisset, quadraginta annis regnauit in Hierusalem. Qui cum Æthiopum infinita vrgeretur atque innumerabili multitudine, sperauit in Domino & in paucis se posse saluari. Vtinam tam fidelis processu quàm exordio. Nam seruatus in paucis & victor, postea à Syriis auxilia relicto Domino postulauit, & medicos adhibuit ad pedum dolorem. Accepto enim tanto indicio Diuini fauoris, auxiliatorē suū non debuisset relinquere sed tenere. Ideo ei nec medici profuerūt, & quasi A incredulus mortem impleuit. Sed illorum patres Abias & Amos ambo infideles. Theodosius verò plenus timoris Dei, plenus misericordiæ, speramus quòd liberis suis apud Christum præsul assistat, si Dominus propitius sit rebus humanis.

Vnde mors eius merito debet plangi. Ibidem. Require suprà, in capite Consolatio. & in tractatu de obitu Valentiniani.

Signare aliquid de Valentiniani iunioris vltimis cordi fuit, ne aut obliterasse silentio bene meriti de nobis pignoris memoriam videremur, atque inhonoratam reliquisse, aut refugisse incentiuum dolendi, cum doluisse plerunque solatium sit dolentis. Simul vt cum de ipso, aut ad ipsum loquor, tanquam de præsente sermo sit. Quid igitur primùm defleam? Quid primùm amara cōquestione deplorem? Conuersi sunt dies nobis votorum nostrorum in lachrymas. Siquidem Valentinianus no- B bis, sed non talis qualis sperabatur aduenit. Et iste quidem vel morte sua promissum voluit implere, sed nobis acerbissima est facta eius, quæ exoptabatur, præsentia. Vtinam adhuc nobis abesset vt sibi viueret. Sed ille nō passus cum audiret Alpes Italię hoste infestari barbaro, maluit periclitari se, si Gallias derelinqueret, quàm nostro deesse periculo. Magnum discrimen agnoscimus imperatoris, quòd Romano subuenire voluit imperio. Hæc causa mortis, quæ plena laudis. Soluamus bono principi stipendiarias lachrymas, quia ille nobis soluit etiam mortis suæ stipendium. Nec tamen flendi admonitio necessaria, flent omnes, flent & ignoti, flent & timentes, flent & inuiti, flent & barbari, flent & qui videbantur inimici. Quantos iste de Galliis vsque huc totius tractu itineris populorum egit gemitus? Omnes enim non tanquam in patrem sibi, sed tanquam parentem publicum obisse domestico fletu doloris illachrymant, suaque omnes funera dolent. Amisimus enim im- C peratorem in quo duo pariter acerbant dolorem: annorū immaturitas, & consiliorū senectus. In his ergo flent, sicut dixit Propheta: Oculi mei caligauerunt à fletu, (Thren. 2.) quia elongauit à me, qui consolabatur me. Oculi nō solùm corporis, sed etiam mentis hebetati sunt, & quadam cæcitate omnis sensus obductus est, quoniam ereptus est mihi qui conuertit animam meam, & ad spem maximam de summa rerum desperatione reuocauit. Audite omnes populi, & videte dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem, sed cognito quòd de Valentiniani essent partibus, liberi reuerterunt. Militauit hostis barbarus imperatori adolescenti, & suæ oblitus victoriæ, memor fuit imperialis reuerētiæ. Laxauit spontè quos ceperat, excusans quòd ignorasset Italos. Nos adhuc murum Alpibus addere parabamus. Valentiniani gratia non expectauit Alpiū vallum, fluenta amnium, aggeres niuium, sed Alpes & fluuios supergressa, muro nos sui imperij protexit. Vn- D de Prophetici threni mihi vtendum exordio videtur. Quomodo mœret Italia quæ abundabat gaudiis? Plorās plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. (Thren. 1.) Nō est qui eam consoletur ab omnibns qui diligunt eā. Omnes qui amant illam despexerunt eā: omnis populus eius ingemiscens. Et quia de Hierusalem dictum est, plorauit & nostra Hierusalem, id est Ecclesia. Et plorauit in nocte: quoniam qui eam splendidiorem fide sua & deuotione faciebat, occubuit.

Require reliqua suprà in cap. Ecclesia. Status imperatoris cuiuslibet est mutabilis. In libro contra relationem Symmachi. (Lib. 5. Epist. Epist. 31. Tom. III.)

Quis enim sapiens, non in orbe quodam atque circuitu locata humanarum rerum nouit negotia, quia non eosdem semper successus habent, sed variant status, & mutant vices? Quem beatiorem Cneo Pompeio Romana templa miserunt? At is cum tribus triumphis terrarū cinxisset orbem, pulsus acie, bello profugus & sui ter-

minis exul imperij, Canopei manu spadonis occubuit. Quem nobiliorem Cyro Persarum totius Orientis terræ regem dederunt? Is quoque cum principes potentissimos aduersantes vicisset, victos reseruasset, muliebribus armis fusus interiit. Et ille rex qui superatos etiam cōsessus honore donauerat, execto capite, & intra vtrē plenū cruoris satiari iussus incluso, fœmineis impiis ludibrio fuit. Adeò istius vitę curriculo nō paria paribus, sed longè diuersa referūtur. Quē etiā magis sacrificiis deditū quàm Carthaginensium ducem Hamilcarē reperimus? Qui cum toto prelij tempore inter acies positus dimicantes sacrificium faceret, vbi partem suorum victam esse cognouit, in ipsos quos adolebat se præcipitauit ignes, vt eos vel cruore suo restingueret, quos sibi nihil profuisse cognouerat. Nam de Iuliano quid loquar? qui cum responsis aruspicum malè credulus, ademit sibi subsidia reuertendi?

Romanum imperium ante tempus antichristi debet deficere. Super secundam epistolam ad Thessalonicenses, cap. ij. Require in cap. Antichristus.

Cap. 7. Tom. IIII. IMPIETAS ET IMPIVS. *Libro secundo de Cain & Abel.*

Impietas est quædam mater delictorum: & qui grauiora peccauerit, in cætera facilè prolabitur.

Impius dicitur in peccato obstinatus. Lib. ij. de Iacob & vita beata. Require suprà in cap. Beatus. Impius propterea dicitur diabolus. In tractatu super psalmum xxxvj. Require suprà in cap. Diabolus. Impius etiā dicitur diues malus. Super eundē psal. Require sup. in cap. Diues malus. Tom. IIII.

Impius etiam dicitur Iudæus obstinatus in sensu literali, & nolens conuerti. Ibidem.

Est & alius impius qui videtur exaltatus & eleuatus super cedros Libani: & si transeas, non erit, nec locum eius inuenies. Vide mihi scribam Iudaicum, reddentem seriem veterum scripturarum, sed non sequentem. Audis quia labiis reddit, miraris vt doctū, interrogas quid sentiat. Respondet secundum literam, percurrit historiam, superexaltatus tibi videtur & eleuatus, si literam cogites. Transi ad intelligentiam spiritalem, quia lex spiritalis est: vides illum nihil esse: tunc dicis, Vidi impiū superexaltatum, & transiui, & ecce non erat: & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Quęsiui eum vbi esse debuerat, vbi vita est, non illum inueni. Non erat ibi vbi vita erat, quia mortuus erat: & ideo nec locus eius inuentus est. Qui enim mortui locus, qui non erat, nec fuit vnquam? Non enim fuit, qui in litera erat: Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Quæsiui ergo eum, vt inuenirem: ille se non præbuit, vt inueniretur. Hoc est, ego volui eum conuertere, ille se mihi præbere noluit vt conuerteretur. Feci quæ erant quærentis, ille refugit ea quæ esse debuerant reuertentis. Denique anima quæ conuerti vult, verbum requirit: & cum inuenerit, dicit: Tenui eum, & non dimittam eum. Hoc est Dei Filium, Dei verbum. Iniustus autem qui sanari noluit, quæsiui eum, & non inueni eum: & ideo non illum imiteris: Custodi innocentiam, & vide æquitatem. 2. Cor. 3.

Et infrà subdit, quomodo dicatur interire. Require infrà, cap. Reliquiæ. Impius dicitur sterilis seu infœcundus. Libro de Noë & arca, cap. vltimo. Require suprà in cap. Gigas. Declarat hoc super primum psal. Tomo eodem.

Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Hoc est, non sicut beatus vir: qui ideo beatus, quia non abiit in consilio impiorum: quia in peccato non stetit: in consilio pestilentium non sedit volentiū vel credentes piè vel viuentes peruertere. Qui voluntatem habuit in lege, & meditabitur in ea. Aut sicut Aquila posuit, resonabit in lege: vt præcepta legis resonet vita eius, mores resultent: sicut illorum quorum in omnem terram exiuit sonus. Fortè hic sonus doctrinæ hominum exeat: illic autem vbi facie ad faciem dabitur videre, plenior quædam verbi fieri videatur expresio. Non ergo sicut beatus iste qui hæc fecerit, qui erit tanquam lignum plantatum, cuius gesta omnia prosperabuntur: ita erit & impius. Ideo repetiuit vel qui scripsit, vel qui postea addidit, vt quidam putant; quò confirmatior fieret sententia repetita, dicendo: Non sic impij, non sic: qui erunt tanquam puluis. Sunt enim terreni: & sicut puluis proiicitur à facie venti, ita & isti proiicientur & dissipabuntur à Spiritu sancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ salutaris sicut ventus Auster aspirare consueuit.

Et infrà subdit quomodo impiorum potētia dicitur esse puluis.

Puluis est impietas, sicut puluis est impiorum potentia. Caliginem infert, dare salutem non potest. Simul vt vehemens flare cœperit spiritus, spargit eam atque dissoluit: aërem turbat, solum nudat: vt puluis proiicitur, deficit vt fumus, liquescit vt cera.

Et quia tendit ad non esse, propterea dicit impietatem non esse secundum naturam, seu naturalem, sed contra naturam. Ibidem.

Hinc plerique non mediocrem mouerunt quæstionem, vtrum perituram naturam videatur asserere scriptura Diuina, maximè quia alibi dixit: Comminuam eos vt puluerem ante faciem venti, & vt lutum platearum delebo eos. Et alibi: Ecce confundentur & reuerebuntur omnes aduersarij: erunt enim tanquam non sint. Psalm. 17. Primùm ergo interrogo, vtrum impietatem secundum naturam putent esse, an præter naturam? Si secundū naturam asserāt, errare eorum opinionem certum est. Denique dicant, vtrum naturæ peccatū conueniat, an non? Sed certum est peccare, deuiare esse ab eo quod est secūdùm naturam. Quid igitur tam ineptū, quàm vt dicant minus videri impium esse, quàm peccare: cum omnium acerbissimū sit quicquid in Dei fieri videtur iniuriam? Quòd si impiè agere, non est pręter naturā: viuere ergo impiè secundum naturam est, nec peccati loco habendū nec dignum reprehensione existimandum. Nemo enim reprehenditur qui operatur secundum naturam. Vnde concluditur, quia impietas præter naturam est.

Et addit quomodo ad bonum impius dicatur non esse, causa conuersionis ab impietate ad gratiam.

Impietas non vtique naturalis, sed præter naturam. Quod enim habet, non amittit: nec potest ea substantia perire, quæ non fuit. Nam & puluis commotus, aut in aquæ substantiam transfertur, aut in aërem, aut in ignem: hoc est, in aliam videtur sæpe transire naturam. Non ergo in nihilum deficit, sed in aliud transit. Quid obstat ergo, quin & ille qui verbi virtute & ratione cōminuitur: vt puluis, non in nihilum dissipetur, sed commutetur in melius, vt ex terreno fiat spiritalis homo, & vt lutum platearum sic deleatur, vt tollatur quicquid asperum ac sordidum videtur, remaneat quicquid purum ac mundum est? Et quod ait de aduersariis Hierusalem: Erunt sicut qui non sunt: vtiq; potuit dicere, non erunt. Sed cum dixerit, confundentur & reuerebuntur: vtique intelligis, quia erunt per substantiam & profectum conuersionis, sed non erunt quasi aduersarij: quod fuerunt. Itaque per improbitatis defectum non erunt, erunt fide ac deuotione mutati. Denique & alibi dicitur ex peccatoris persona: Et irā Dei sustinebo, quia peccaui, donec iustificet iudicium meum. Mich. 6. Conuertere enim cupiens peccatorem, punit eum & vrit vt purget. Vnde ait: Et educet me in lucem. Nam & ceram vrit ignis, & liquescit vt purgetur. Et nos per ignem probamur. Et fumus consumpto omni materiali expurgatur, neque naturam transit. Itaque & anima purgata ab omni labe, in id quod est deficit, non in id quod non est: vt ait Balaam: Moriatur anima mea in anima iustorum: Numer. 23. vt lapsus eius & quidam improbitatis vsus transiret in consuetudinem vitámque iustorum. Omnia enim Deus salua vult esse. Vnde & Salomon dixit: Deus mortē

non fecit nec lætatur in perditione viuorum. Fecit animam vt sit: creauit hominem in incorruptionem: quem ad imaginem sui fecit. Sed homines à naturæ munere deuiantes, obnoxios fecere se morti, vt quasi terreni † corrumpantur. Sed Deus per tribulationes ad pœnitentiam cogit, vt per pœnitentiam vratur & consumatur illud accidens malum improbitatis, & pereat: & locus ille animæ qui erat accidentis impietatis possessio, pateat ad receptionem virtutis & gratiæ.

† Aliàs, morte pleni.

IMPOSSIBILITAS. *Quod nobis est impossibile secundum naturam, fit possibile secundum gratiam. Lib. secundo de pœnitentia, pertractans illud Apostoli ad Hebæos, cap. vj. Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati &c. Exponens de baptismo causa iterationis. Sed Nouatiani dicebant intelligi de pœnitentia: quod Ambrosius negat, sic dicendo:*

Cap. 2. Tom. I.

Hortatur autem nos, vt relinquentes initium verbi ad perfectum tendamus. Et hoc faciemus, inquit, siquidem permiserit Deus. Non potest enim sine fauore Dei aliquis esse perfectus. Possem quidem etiam illud dicere ei qui hoc de pœnitentia dictum putat, quia quæ impossibilia sunt homini, possibilia sunt apud Deum, & potens est Deus quando vult dare nobis peccata: etiam quæ putamus non posse concedi. Et ideo quod nobis impossibile impetratu videtur, Deo donare possibile est. Nam & impossibile videbatur vt peccatum ablueret aqua. Denique Naaman Syrus lepram suam mundari posse per aquam non credidit. Sed quod impossibile erat, fecit esse possibile, qui tãtam nobis donauit gratiam. Similiter impossibile videbatur per pœnitentiam peccata dimitti. Concessit hoc Christus Apostolis suis, quod ab Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est. Factum est igitur possibile, quod impossibile videbatur. Sed tamen de baptismo dictum, ne quis iteraret, vera ratione persuadet. Neque enim Apostolus contra euidentem Christi doctrinam veniret, qui de peccatore pœnitentiam agente comparationem posuit, eò quòd peregrè profectus acceptam à patre substantiam omnem deuorauerit viuẽdo luxuriosè, & postea panes patris desiderauerit cum vesceretur siliquis, & meruit stolam, annulum, calciamentum, immolationem quoq; vituli, quæ speciem habet passionis Dominicæ, per quã cæleste sacramentum nobis datum est.

Cap. 3.

Distinguitur de impossibili notabiliter & pulchrè. Lib. iiij. de fide sanctæ Trinitatis: & probatur ibidem quòd Filio Dei nihil est impossibile. Quod require suprà in cap. Filius Dei.

IMPROBITAS. *Improbus est qui delectatur malo alterius, sicut inuidus bono alterius affligitur. Libro ij. de officijs, cap. vltimo.*

Cap. 30. Tom. I.

Filij fugite improbos, cauete inuidos. Inter improbum & inuidum hoc interest: Improbus suo delectatur bono: inuidus torquetur alieno. Ille diligit mala: hic bona odit: Et propè tolerabilior sit qui sibi vult bene, quã qui malè omnibus.

IMPVNITAS. *Super epistolam ad Romanos, cap. ij. Exponens quod sequitur:*

An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Hæc dicit, vt non iam se euasisse putet, si illum patitur Dei bonitas diu peccantem: nec patientiam eius putet contemnendam quasi non curantem res humanas. Intelligat autem ideo à se dissimulari, quia non in hac vita iudicium Dei promissum est futurum, vt in ventura vita pœniteat illum iudicem Deum non credidisse, qui vt terrorem futuri iudicij sui ostenderet, & patientiam non contemnẽdam, ait: Tacui: Nunquid semper tacebo? Huiusmodi ergo in pœna positus, sine fructu pœnitentiam pœnitebit, quia non credidit iudicium Dei quod videt verũ. Necesse est enim vt acrius emendetur, imò pœnis perẽnibus torqueatur, quem patientiæ longanimitas non emendauit. Seuerissimè loquitur, sciens malignam mentem non posse nisi timore à vitiis facilè reuocari. Secundum duritiam autem tuam, & cor impœnitens, thesaurizas tibi ipse iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera sua. Impunitatem sperãs peccatorum, non solùm durat inconuertibilis & intractabilis manens, sed adhuc acerbius peccat, securus quòd non sit vltio futura, cor habens impœnitens, ignorans quia iram sibi congregat in die iræ. Necesse est enim seueriore pœna plectatur, imò flãmis perennibus torqueatur, qui longa Dei patientia nõ tantum emendare se noluit, sed adhuc addens ad contemptũ exaggerauit peccata. Iræ dies est peccatoribus quo punientur. Ideo ipsis est ira, qui sentiunt pœnam in die reuelationis iusti iudicij Dei. Reuelabitur enim, id est, agnoscetur quod futurum negatur, vt confiteantur etiam inuiti iustum iudicium Dei videntes reddi vnicuique secundũ opera sua.

INCARNATIO CHRISTI. *Hæc incarnatio, dicta est Dei ad nos egressio. Super epistolam ad Hebræos, cap. primo. Require suprà, cap. Exire. Secundò hæc incarnatio, dicta est Dei visitatio. Super eandem epistolã, capite secundo.*

Tom. V.

Quid est homo? cum despectu pronuntiandum est, id est, fragilis, & caducus, Adæ sequax, qui in veteri sit peccato generali prauitate deuictus. Huius memor est Deus, quando ei peccata dimittit, & misericordiæ suæ dona largitur. Aut filius hominis quoniã visitas eũ? Huic iam voci assurgendum est, quòd Dominum signat Saluatorem: quia non vt cæteri mortales ex duobus hominibus natus est, sed ex Spiritu sancto & beatæ Mariæ semper virginis vtero, tanquam sponsus de glorioso thalamo processit. Et considera quod superius dicit, Memor es: subiecit autem, Visitas. Memor fuit, cum patriarchis de cælo misertus est. Visitauit, cum verbum caro factũ est, & habitauit in nobis. Nam visitare dicitur, quando medicus ad infirmos ingreditur: quod in aduentu Domini reuera constat impletum.

Tertiò dicta est nostra curatio. Libro secundo de fide sanctæ Trinitatis.

Cap. 4. Tom. II.

Consideremus quàm moraliter egerit Dominus, vt nos non solùm fidem, sed etiã mores doceret. Nãque in forma hominis constitutus, subditus erat Ioseph & Mariæ. Nũquid ergo minor est hominibus, quia subditus? Aliud pietatis, aliud est potestatis: sed nõ præiudicat pietas potestati. In eo ergo legis subditũ patri in corpore, scilicet in quo erat subditus matri. Agamus & nos moraliter, persuadeamus illis quod sibi prosit, obsecremus & ploremus ante Dominum qui fecit nos. Non vincere volumus, sed sanare. Nõ insidiosè agimus, sed religiosè monemus. Sæpe flectit humanitas, quos nec virtus potuerit superare nec ratio. Denique Dominus illum hominem qui ex Hiericho descendens incidit in latrones, quem non asperioribus legis medicamentis, nõ Prophetico rigore curauerat, oleo curauit & vino. Veniant ergo ad hunc omnes qui sanari volunt: accipiant medicamentum quod & à Patre detulit, & præparauit in cælo, ex illis confectũ immortalibus succis, hoc ex terra non pullulat. Expers enim omnis natura huius confectionis. Diuino enim consilio suscepit hanc carnẽ, vt ostenderet legem carnis legi esse subditam mẽtis. Suscepit carnem, vt quasi homo vinceret qui homines erudiret. Quid mihi prodesset si quasi Deus exerta potestate Diuinitatem suam tantũmodo inuiolabilem demonstrasset? Aut cur susciperet carnẽ, nisi vt tentari se naturæ atque infirmitatis meæ conditione pateretur? Tentari debuit, cõpati mihi debuit, vt scirem quemadmodum tentatus vincerem, compassus euaderem. Vicit per continentiam, vicit per contemptum diuitiarum, vicit per fidem, calcauit ambitionem, fugauit intemperantiam, lasciuiam relegauit. Hoc medicamentum Petrus vidit, & retia

sua

sua instrumẽta videlicet quęstus & subsidia dereliquit, renuntians carnis concupiscentiæ tanquam corruptæ naui, in quam quasi sentina quædam multarum ingreditur passionum. Magnum ergo medicamẽtum, quod non solùm cicatricem veteris vulneris amputauit, sed etiam causam passionis incidit. O fides thesauris omnibus opulẽtior: ò vulnerum nostrorum peccatorumque medicina præstantior. Consideremus, quia nobis prodest bene credere. Mihi enim prodest scire, quia propter me Christus suscepit nostras infirmitates, mei corporis subiit passiones: pro me peccatum, hoc est pro omni homine: pro me maledictũ factus est, pro me atque in me subditus atq; subiectus est, pro me agnus, pro me vitis, pro me lapis, pro me seruus, pro me filius ancillæ, pro me diem iudicij ignorans, pro me nesciens diem aut horam. Nam quomodo posit nescire diem, qui dies fecit & tempora? Quomodo posit diem ignorare iudicij, qui & horam futuri iudicij expresit & causam? Factus ergo maledictum, non secundum Diuinitatem, sed secundum carnem. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui pendet in ligno. Secundum carnem vtique pependit, & ideo maledictum: quia nostra maledicta suscepit. Ille fleuit, ne tu homo diu fleres. Ille iniurias passus est, ne tu iniuriam tuam doleres. Grande remediũ, solatium habere de Christo. Ille pro nobis hæc patiens tulit, & sumus qui patienter hæc pro illius nomine ferre nequeamus? Quis appetitus non discat ignoscere, quando pro psequutoribus suis Christus etiã crucifixus orabat? Vidésne illas quas tu putas Christi infirmitates, tuas esse virtutes? Cur de remediis nostris ei quæstionem mouemus? Lachrymæ illæ nos lauant: fletus illius nos abluũt.

Deuteron. 21.

Quartò, dicta est nostra illuminatio. In tractatu super psalmum xxxxiij. — Tom. IIII.

Pulchrè autem ait: Tota die: quia incarnatio Domini nostri Iesu Christi lucem attulit mundo. Dies itaque incarnationis lux est: de qua idem dicit Dominus: Ambulate dum lucem habetis.

Quintò, est dicta Dei miseratio. Libro ij. de apologia Dauid. — Tom. IIII.

Didicimus igitur quæ magna sit virtus: colligamus nunc quæ magna sit misericordia. Si magna virtus cælos fecit, & magna misericordia debet esse de cælo. Iustitia enim de cęlo prospexit, & misericordia venit è cælo. Magna ergo facta misericordia, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ergo magna virtus cęlos inclinauit, sicut legimus: Et inclinauit cęlos & descendit. Quo ostenditur nunquã Diuinitatis suæ exors fuisse Dei Filius, nec cũ inter homines versaretur: quoniam etsi ipse suscepit qùod nõ erat, non destitit tamen esse quod erat. Itaque cum dicitur: Et inclinauit cælos & descendit, non tam videtur cælos inclinasse, quàm ipse de cælo descendisse. Nã cum Pater allo queretur Filium in terris, si tot Angeli ministrarent, non tã mutasse videretur sedem Dei Filius, quàm transtulisse. Ergo didicimus magnam esse misericordiam. Itaque si magna misericordia est descẽdisse de cælo, quæcunq; sit multitudo miserationum tuarum, dele iniquitatem meã. Nõ enim idem signat vterq; versiculus: sed illud ad incarnationem refertur, hoc verò quod sequitur, ad eas referendum videtur quas Dei Filius in carne suscepit iniurias. Quia ieiunauit, quia esuriuit, quia fleuit, quia vapulauit, quia crucifixus est, quia sepultus est. Hæc enim carnis, non Diuinitatis insignia sunt. Et necessarium fuit, vt ærumnarum multitudinem miserationum multitudo depelleret, profutura nobis Dominicę certamine passionis. Non enim sua peccata delebat, quia nullum fecerat peccatum: sed quia peccatum factus est, nostra erãt delenda peccata, sicut Dauid dixit: Dele iniquitatem meam.

Sextò, dicta est nostra debilitatio. In sermone de mysterio Paschæ: & super epistolam ad Ephes. cap. primo. Quod requiri infrà cap. Resurrectio Christi. Iterum super epistolam ad Hebræos, cap. ij. — Tom. V.

Nusquam, inquit Apostolus, Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Vnde debuit per omnia fratribus similari. Honorat hìc patriarcham, eosque qui eiusdem sunt generis, ad quos hæc epistola scripta est. Cõmemorat ergo de beneficiis Dei, & de propinquitate carnali ad Christum, & de promisione quæ data est ad Abraham, Tibi, inquit, & semini tuo dabo terram hãc. Quia ex vno omnes, id est ex Abraham Christus secundũ carnem, & illi ad quos hæc loquebatur. Quod verò superius ait: Quoniam ergo pueri cõmunicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit iisdem: exequitur amplius hunc sensum, vnde participarit carnem & sanguinem. Ideo ait: Non enim quenquam Angelorum apprehendit, id est nõ cuiuslibet Angeli naturam suscepit, sed semen Abrahæ apprehendit. Non enim Angelis illa dignitas donata est, vt in vnam personam Dei Filius eorũ naturæ coniungeretur: sed habet honorem, & hanc dignitatem humanæ naturæ Deus Dei Filius contribuit, vt Deus & homo vna esset persona. Quare dixit apprehendit? Quia nos quasi recedentes ab eo, & longè fugientes insequutus, apprehendit, & in vnam personam nostræ fragilitatis naturam sibi contemperauit. Mira coniunctio, dum æternus & immortalis, mortali & temporali adunatus est. Quomodo verò hoc esset, confestim subiunxit, dicẽs: Vnde debuit per omnia fratribus similari. Quid est per omnia? id est, natus est, educatus est, creuit, passus est etiam, & mortuus, vt per omnia similis esset fratribus, qui huiusmodi coniunctioni subiecti sunt. Superius enim dixit, splendorem eum glorię, & paternæ substantiæ figuram, per quem singula fecit. Iste tantus & tam mirabilis, & tam gloriosus, tantam nostrę salutis habuit curam, vt frater noster in omnibus fieret. Propter hoc Angelos quodammodo reliquit, aliásque cælorum virtutes, vt nos apprehenderet ouem perditã, passione sua inuentam & humeris impositam reportaret ad cælestia regna. Hic verò tantus & talis sacerdos noster, voluit apud Patrem seipsum offerre pro nobis. Proinde sequutus est, & infert: Vt misericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum, vt repropitiaret delicta populi. Nec itaque alia fuit causa illi per omnia fratribus assimilari, nisi vt fidelis pontifex esset in nobis, nostrísque propitiaret peccatis. Non est altera totius huius mirandæ dispensationis causa quàm hæc sola. Vidit quippe humanum genus iacens peccatorum vinculis ligatũ, morti obnoxium, tyrannidem patiens, & misertus est eius, sicut fidelis pontifex. Fidelis dicit, hoc est verus pontifex. Ministerium enim sacerdotis est fidelem esse, vt posit eos quorum est sacerdos, liberare à peccatis. Proinde de eius potentia subsequutus adiunxit: In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari. In eo, id est, homine in quo passus est, potens est vinctos liberare, tentatos adiuuare, ne vincãtur: quia tentationes nostras non solùm sicut Deus, sed etiam sicut homo in seipso per experimentum cognouit. Licet enim Deus in sua natura sit impasibilis, cum in nostra quam assumpsit, idem Dei Filius pasibilis fuit, nostræ naturę consimilis. In ea verò carne quam suscepit multa sæua passus est. Nouit quid rei sit ista tribulatio patientium. Ipse tentatus est, sed non superatus.

Septimò, dicitur Dei humiliatio. In epistola vj. ad Sabinum, versus finem. — Est ad Irenæũ Lib. 7. Epistol. Epist. 47.

Seruus autem factus legitur, quia legitur factus ex virgine, & creatus in carne. Omnis enim creatura seruit, dicente Propheta: Quia vniuersa seruiunt tibi. Vnde & Deus Pater ait: Inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto vnxi eum. Ipse vocabit me, Pater meus es tu, Deus salutis meæ: & ego primogenitum ponam illum. Et in alio psalmo, Custodi animam meam quoniã sanctus sum, saluum fac seruum tuum. Et infrà in eo- — Tom. III. Psalm. 118.

dem psalmo: Da potestatem puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ. Congessi enim Patris & Filij voces, vt ei non argumenta humana sed Diuina responderent oracula. Alibi inquit: In manus tuas commendo spiritum meum. Statuisti in loco spatioso pedes meos, super omnes inimicos meos factus sum opprobrium. Et in eodem psalmo: Illustra faciem tuam super seruum tuum. Per Isaiam quoque dicit ipse Filius Dei: Ex vtero matris vocauit Dominus nomen meum: & posuit os meum vt gladium acutum, & sub tegumēto manus suæ protexit me. Posuit me sicut sagittam electam, & pharetra sua texit me: & dixit mihi: Seruus meus Israël es. Dicitur enim Dei Filius & Israël, sicut & alibi: Iacob puer meus, Israël dilectus meus. Solus enim verè Deum Patrem non solùm vidit, sed etiam enarrauit. Et sequitur: In te gloriabor. Et ego dixi: In vacuum laboraui, & in nihilum dedi vires meas: ideo iudicium meum ante Dominum, & dolor meus ante Deum meum. Et nunc sibi dicit Dominus, qui finxit me ex vtero seruum sibi ad congregandum Iacob & Israël. Quis congregauit Dei populum nisi Christus? Quis glorificatus est ante Dominum? Quis est Dei virtus? Cui dixit Pater: Magnum tibi est vocari te puerum meum? & cui dixit: Ecce posui te in testamentum mei generis in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ? De quo etiam per os Ezechielis loquutus est, dicens: Suscitabo super eos pastorem vnum, & reget eos seruus meus Dauid, & erit eorum pastor, & ego Dominus ero illis in Deum, & Dauid in medio eorum princeps. Dauid vtique rex iam defunctus erat: & ideo verus Dauid, verus humilis, verus mansuetus, verus manu fortis Dei Filius hoc annuntiatur nomine. Qui etiam in Zachariæ Prophetæ libro significatur, dicente Deo Patre, Ecce ego mittam seruum meum: Oriens nomen est ei. Nunquid quia habebat vestimenta sordida, ideo fulgorem Diuinitatis suæ Sol iustitiæ non habebat? Et quid plura? An infirmius putamus seruitium esse quàm peccatū, quàm maledictū, quàm opprobrium, quàm infirmitates, quas pro nobis suscepit, vt à nobis auerterentur? Factus est enim hæc omnia, vt vniuersa vacuaret. Sed hæc ideo non recipiunt quòd seruus, opprobrium, peccatum, maledictum factus sit, quia verbum & carnem vnius asserunt esse substantiæ, & dicunt: Ergo qui nos redemit, seruus dictus est, & peccatum debuit dici. Nec aduertunt quòd hæc Christi gloria sit, quia seruitutem suscepit in corpore suo, vt libertatem omnibus redderet: peccata nostra portauit, vt mundi peccatum tolleret: seruus, peccatum, maledictum factus est, vt tu peccati seruus esse desisteres: tę Diuinę sententiæ maledicto absolueret. Ille ergo maledictum suscepit tuum: Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Ille maledictum in cruce factus est, vt tu benedictus esses in regno Dei. Ille dehonestatus est & depretiatus est, nec aliquid existimatus. Ille dicebat, In vacuum laboraui: per quem meruit Paulus dicere, Non in vacuum laboraui: vt boni operis fructum, & Euangelicæ prædicationis gloriam suis conferret seruulis, per quam vniuersi sarcina laboris absoluerentur.

Isa. 49. Ezech. 34. Zach. 3.

Octauò, dicitur nostra redemptio. Libro iij. de fide sanctæ Trinitatis. Cap. 2. Tom. XI.

Neque Christus emerendæ gratiæ suæ causa sed nostræ eruditionis gratia ieiunauit. Neque infirmitate corporis victus est vt esuriret, sed esuriēdo suscepti corporis fidem pręstitit, vt non solùm corpus, sed etiam infirmitates corporis nostri doceret à se esse susceptas. Sicut scriptum est: Quoniam infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit. Corporis est igitur, hoc est, nostrum est quòd esuriuit: nostrum est quòd tristis fuit vsque ad mortem. Cur ad Diuinitatē quæ sunt nostra referuntur? Corporis est quòd etiam factus asseritur. Denique sic habes: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Homo, inquit, factus est: non Deus factus est. Qui autē idem altissimus idem homo, nisi mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redēptionem ꝑ nobis? Et hoc vtique ad incarnationē pertinet. Redemptio enim nostra per sanguinem, remissio per potestatem, vita per gratiam. Quasi altissimus donat, quasi homo precatur. Aliud creatoris, aliud redemptoris est. Distincta licet, tamen vnius autoris beneficia sunt, decuit enim vt ille nos redimeret, qui creauit. Quis autem neget Christum esse altissimum significatum? Nam qui aliter sentit, Deo Patri sacramentum incarnationis ascribit. Sed hinc dubitari non potest quòd altissimus Christus sit, cum etiam alibi de mysterio passionis dixerit: Dedit vocem suam altissimus, & mota est terra. Et in Euangelio habes: Et tu puer Propheta altissimi vocaberis: Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ergo quia altissimus Deꝰ est & Christus. Et solus vtique cum dicitur Deus, non separatur etiam Dei Filius. Qui enim altissimus solus, sicut scriptum est: Cognoscant quoniam Dominus nomē est tibi, & tu solus altissimus super omnem terram.

Isa. 53. Psalmo 86.

Nonò, ipsa incarnatio dicitur coniugalis copulatio. Libro secundo de apologia Dauid. Quod require suprà, in capite Coniugium. Decimò, dicitur peccatorum remissio. Lib. ij. de Iacob.

Propterea suscepturus erat carnem Dominus Iesus & venturus in terras, vt multiplicatam nobis donaret veniam delictorum.

Vndecimò, dicitur mortis abolitio. Super epistolam ad Colossenses super illud, Reconcilians in corpore carnis &c. Super cap. 1. Tom. V.

Quale donum Dei sit erga gentes memorat: vt ostendat eos debitores, & quidem multum in gratiarum actionibus Dei: qui cum inimici essent consiliorum eius quibus decreuit visitare genus humanum per famulum suum Mosem, cuius doctrinam & potestatem non receperunt, deuoti idolis suis, imò operibus iniquis: adorauerunt enim opera sua quæ fecerunt: misericordia autē & prouidentia Dei requisiuit eos, vt gratuitò Dei gratiam consequerentur, redeuntes ad Deum in conscientia munda, vt in die iudicij dum nihil erroris veteris inueniretur in iis accorporentur Creatori suo, qui vt prodesset humano generi incarnatus homo factus est, vt in carne sua vinceret mortem.

Duodecimò, concluditur pro maximo beneficio. Super primam epistolam ad Timotheum, capite primo. Require suprà in capite Beneficium. Huius autem incarnationis mysterium fuit declaratum, vt dicit super secundam ad eundem, primo cap. Tom. eod.

Donū Dei quod ante tēpora secularia latebat in mysterio, in incarnatione & aduētu Christi declaratum testatur, quando cœperunt homines remissa peccatorum accipere.

Etiam in ipsa incarnatione reuelatio facta est Angelis. Super primam ad eundem, cap. primo. Sup. cap. 3.

Magnum est huius pietatis mysterium. Nullum fidelium admirari negat sacramentum veritatis in Ecclesia prædicatæ, quam pietatem appellat. Magnanimitatem enim & clementiam suam cognoscentibus se Diuina tribuit dona, excepta remissione peccatorum, quā hic in præsenti largitur. Quod declaratum est in carne, iustificatum est in spiritu, visum est Angelis, prædicatum est in gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptū est in gloria. Sacramētū mysterij Dei quod est Christus in carne, dicit manifestatū quod latebat in spiritu. Natus enim homo Filius Dei qui in secreto erat apud Deum, opere & prædicatione declarauit se creaturæ: & hoc est iustificatum esse in spiritu operibus & virtute claruisse eum qui erat in carne quis esset: deinde apparuisse Angelis, non iam in forma humilitatis sed in potestate. Tandiu enim aspectu humilis visus est per carnem,

carnem, quandiu deuicta morte resurgeret à mortuis, & videretur maiestas eius qui natus vt homo, non erat totus homo: vt agnoscentes Angeli mysterium, quod prius latuit, declaratum in carne, genu illi flectentes quasi Deo gratias agant: quia didicerunt veritatem quę gentibus prædicata est, vt ab errore liberarentur, in quo mundus proficit, vt non damnetur. Ideo enim cre ditum est mundo Dei sacramentum, vt perfidia eius veniam erroris mereri non possit. Sicut dicit Dominus de Iudæis: Si non venissem & loquutus non fuissem eis, peccatum non haberent: Nunc autem, excusationem non habent de peccato suo: quia quod velut infirmum & deforme contempserunt, assumptum est in gloria. Post crucem dum manifestata persona & virtute sua Sal uator palàm famulantibus nubibus ascendit gloriosus in cælos.

Ioan.15.

Tom.V.

Sed huius incarnationis mysterium diabolo fuit occultum. Lib.ij. super Lucam, cap. primo.

Fallendi autem principem mundi fuisse consilium, ipsius Domini verba declarant, cum Apostoli iubentur tacere de Christo, cum sanati prohibentur gloriari de remedio, cum dæmones præcipiuntur silere de Dei Filio. Fallendi autem, vt dixi, principem mundi fuisse consilium etiam Apostolus declarauit, dicens: Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quã nemo principum istius seculi cognouit. Si enim cogno uissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: hoc est nunquam me redimi Domini morte fecissent. Fefellit ergo pro nobis: fefellit vt vinceret: fefellit diabolũ cum tentaretur, cum rogaretur, cum Dei Filius diceretur, vt nusquam Diuinitatis proprietatem fateretur. Sed tamen magis fefellit principem seculi. Diabolus enim etsi aliquãdo dubitauit cum diceret: Si Filius Dei es, mitte te deorsum: tamen vel serò cognouit, & discessit ab eo. Cognouerunt & dæmones qui dicebant: No uimus quia sis Iesus Filius Dei: quid venisti ante tempus torquere nos? Et ideo venisse cognouerunt, quia præcognitum habebant esse venturum. Principes seculi non cognouisse, quo maiore possumus quàm Apostolicæ sententiæ probare documento? Si enim cognouissent, inquit, nunquam Dominum maistatis crucifixissent. Dæmonum enim malitia facilè etiam occulta deprehendit. At verò qui secularibus vanitatibus occupãtur, scire Diuina non possunt.

Matth.4.

Quomodo Christus dicitur esse factus.

Qui factus ex muliere, factus sub lege. Factus, secun dũ incarnationem loquutus est: ex muliere, secundum sexũ. Mulier, sexus est: virgo species. Sexus, generis: virgo, integritatis. In quo ergo venit sub lege, in eo factus est ex muliere, id est in corpore.

Tom.eod.

Iterum super epistolam ad Romanos, cap. primo

Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnẽ. Eum qui erat Dei Filius secundum Spiritum sanctum, id est, secundum Deum: quia Deus spiritus est, & sine dubio factus est. Factum dicit iuxta carnem Dei Filium ex semine Dauid, iuxta illud: Et verbum caro factum est: vt iam vnus sit Dei & hominis Filius Christus Iesus. Qui enim ex æterno Dei Filius erat, ignorabatur autem à creatura, dum vult manifestari pro humana salute, visibilis debuit & corporeus fieri: quia & cognosci se voluit per virtutem vt homines peccatis ablueret in car ne morte deuicta. Et ideo ex semine Dauid fit, vt sicut de Deo Deus ante secula natus est: ita & secundum car nem ex rege ortum regium caperet, factus opere Spiritus sancti de virgine, hoc est natus, vt reuerentia ei reseruata, ex hoc vltra hominem cognosceretur, qui ab humanæ legis natiuitate distaret. Sicut prædictum fuerat ab Isaia Propheta: Ecce virgo cõcipiet in vtero &c. vt cum nouum factum videretur, & laude dignũ, prouidentia quædam Dei circa visitationem humani generis futura dignosceretur.

Isaia 7.

A *Propterea cõtra Arrianos disputat, quomodo secundũ carnẽ dicitur esse factus. Libro iij. de fide sancta Trinitatis.* Cap.4. Tom.II.

Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat. Vnde dicunt: Ecce qui erat, factus est. Ipsa verba perpendamus. Post me, inquit, venit vir. Vir ergo est qui venit, ipse qui factus est: Vir autem nomen est sexus. Sexus autem, non vtique Diuinitati, sed naturæ deputatur humanæ. Possem ergo dicere: Erat in præcognitione quidem corporis, sed in æternitate virtutis. Nam & Ecclesia erat, & sancti erant prædestinati ante secula. Sed non id hoc loco, sed illud assero, factum esse, nõ ad Diuinitatem, sed ad incarnationis pertinere naturam, sicut ipse Ioannes dixit: Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est. Itaque cum geminam, sicut suprà dixi, in Christo substantiam proposuisset, vt vtranque intelligas & Diuinitatis & carnis, hoc loco cœpit à carne. Est enim scripturis promiscua consuetudo Diuinis, vt interdum à Diuinitate Christi incipiant, & ad incarnationis sacramenta descendant: interdum ab humilitate incarnationis exordium sumant, & ad gloriam Diuinitatis assurgant, vt in Prophetis, & Euangelistis, & in Paulo frequenter reperitur. Ergo & hîc iuxta memoratam consuetudinem ab incarnatione Domini cœpit, de eius Diuinitate dicturus: non vt confunderet humana atque Diuina, sed vt distingueret. Verum Arriani velut Iudaici caupones, miscent aquam cum vino, quia Diuinam generationem humanámque confundunt, ad Diuinitatem referentes, quod de carne sit dictum. Nec metuo quod obiecturi videntur, quia in superioribus non habet virum. Sic enim habet: Qui post me venit. Sed vide antè ibi quid præmiserit. Verbum, inquit, caro factum est, & ideo non addit virum, quia carnem dixerat. Per carnem autem virum intelligimus, & per virum, carnẽ. Ergo quia dixerat, Verbum caro factum est: virum hoc loco nominare superfluũ fuit, quem iam carnis expressione significauerat. Quo exẽplo in posterioribus quoque & agnum præmisit, qui tolleret peccatum mundi. Et vt incarnatum intelligeres, quẽ antè memorauerat, ait: Hic est de quo antè dixi: Post me venit vir, qui antè me factus est: hoc est virum dixi, non Deum factum. Sed vt ipsum incarnatũ declararet esse, qui ante secula erat, ne duos filios crederemus, ait: Quia prior me erat. Nam si, Factus est: ad Diuinam generationem retulisset, quid opus fuerat, vt adhuc adderet tertium, atque iteraret quod suprà dixerat? Sed quia antè de incarnatione tantùm dixerat: Post me venit vir, qui ante me factus est: ideo addidit: Quia prior me erat: quoniam Diuinitatis æternitas fuerat exprimenda. Et hæc est causa prælationis, cum meritò antelatus videatur, qui proprij Patris sempiterna virtus est.

B

C

Et addit. Cap.eod.

Dat tamẽ intellectus spiritalis vbertas, vt excurrere & euagari ad concludendos libeat Arrianos, qui volunt factum hoc loco, non ad virum, sed ad Diuinitatem referre. Quid est enim tenere quod posuit, cum dixerit Baptista: Post me venit, qui ante me factus est, hoc est, supra meritum meum factus, supra meam gratiam: tem pore carnis posterior, Diuinitatis honore venerabilis. Post me enim venit, temporis est: prior me erat, ęternita tis. Ante me factus est, honoris est: quia etiam incarnationis mysterium supra humanam est gratiam. Deniq; in inferioribus quid suprà contexuisset expresit, dicens: Post me venit vir, cuius non sum dignus calciamenta portare: præstantiam vtique dignitatis, non æternitatem Diuinæ generationis exponens. Quod eousque ad incarnationem pertinet, vt typum in ho minibus mysticè calciamenta antè præmiserit. Lege enim proximo defuncti, vel fratri copula deferebatur eius vxoris, vt semen fratris vel proximi resuscitaret. Vnde quia Ruth, licet ipsa alienigena, tamen quòd

D

maritum habuerat ex Iudæis, qui reliquerat superstitem proximum, eámque colligentem manipulos suæ messis, quibus alebat & socrum, Booz vidit & amauit: non aliter eam accepit vxorem, nisi calciamentum eius antè soluisset, cui vxor debebatur ex lege. Historia simplex, sed alta mysteria. Aliud enim gerebatur, aliud figurabatur. Nam si secundum literam sensum torqueamus, propè quidam pudor & horror in verbo est, si ad commixtionis corporeæ consuetudinem sententiam intellectúmque referamus. Designabatur autem futurus ex Iudæis, ex quibus Christus secundũ carnem, qui proximi sui, hoc est populi mortui semen, doctrinæ cælestis semine resuscitaret, cui calciamentum nuptiale Ecclesię copulandæ pręscripta legis spiritualia deferebant. Non Moses sponsus. Illi enim dicitur: Solue calciamẽtum pedum tuorũ: vt domino suo cedat. Non Iesus Naue sponsus: nam & ipsi dicitur, Solue calciamẽtum pedum tuorum: ne ex similitudine nominis sponsus Ecclesiæ crederetur. Non alius sponsus, sed solus Christus est sponsus; de quo dixit Ioannes, Qui habet sponsam, sponsus est. Illis igitur calciamentum soluitur: huic solui non potest, sicut dixit Ioannes: Non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius. Solus ergo Christus est sponsus, cui illa veniens ex gentibus sponsa, antè inops atque ieiuna, sed iam Christi messe diues, nubat: quæ manipulos fœcundæ segetis, verbíque reliquias gremio ligat mentis interno, vt exhaustam illam viduam morte filij, atq; inopem defuncti populi matrem, nouis pascat alimentis, non relinquens destitutam viduam, & nouos quærens. Solus ergo est sponsus Christus, qui nec synagogæ ipsi manipulos suæ messis inuidebat. Vtinam se non ipsa excluderet. Habuit quos per se colligeret, sed quia sponsus eius est mortuus, quasi filio egena defuncto, per Ecclesiam manipulos quibus viueret colligebat, quos venientes in exultatione portabunt, sicut scriptum est: Venientes autem venient cum exultatione tollentes manipulos suos. Quis enim sibi alius sponsus audeat Ecclesiam vendicare, quam à Libano vnus & solus vocauit, dicens: Ades huc à Libano sponsa: Ades huc à Libano? Aut de quo alio potuit dicere Ecclesia: Fauces eius dulcedines, & totus desiderium? Et quia de calciamento pedum tractatum sumpsimus, cui alij nisi verbo Dei incarnato conuenit dici: Crura eius columnæ marmoreæ fundatę super bases aureas? Solus enim Christus inambulat animis, & graditur in mente sanctorum: in quibus velut aureis basibus fundamentísque pretiosis, solidata vestigia verbi cælestis hæserunt. Claret igitur hinc & typum ad incarnationis spectare mysterium: nõ ergo ad substãtiam Diuinitatis, sed ad incarnationem.

Exod.3. Iosue 5. Ioan.3. Ioan.1. Cantic.4. Cantic.5.

Dicitur etiam Christus à Patre, à Spiritu sancto, & à seipso secundum carnem fuisse creatus. Libro secundo de Spiritu sancto. Cap.7. Tom.eod.

De Filio Dei frequẽter legimus, quia secundum carnem & factus est & creatus. Cuius tamen maiestatem in eo ipso quòd carnem pro nobis suscepit considerare nos conuenit, vt Diuinam potentiam in ipsa corporis assumptione videamus. Etenim sicut legimus, quia creauit Pater incarnationis Dominicę sacramẽtum, creauit & Spiritus: ita etiam legimus quòd & ipse suum corpus creauit. Creauit enim Pater, secũdum quod scriptum est: Dominus creauit me. Et alibi: Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Creauit & Spiritus illud omne mysterium, secundum quod legimus; quia inuenta est Maria in vtero habens de Spiritu sancto. Habes quia creauit Pater, creauit & Spiritus sanctus. Accipe quia creauit & Filius Dei, dicẽte Salomone: Sapientia fecit sibi domum. Ergo Spiritus sanctus qui creauit incarnationis Dominicę sacramentum quod super omnes est creaturas, quomodo esse poterat creatura?

Cap.8. Prouerb.9.

Fuit ipsa incarnatio Deo possibilis. Libro ij. de apologia Dauid. Tom.IIII.

Eò perfidiæ suę Iudæi tentamenta deriuant, vt incredibile esse asserant quòd Deus suscepit carnem: qua ratione autem non potuit suscipere, explicare non possunt. Quæro enim, vtrũ impossibilitatis, an iniurię causa existiment, carnem à Deo suscipi nequiuisse. Si impossibilitatis, aliquid ergo impossibile est Deo: Nihil autẽ est quod facere voluerit & facere nequiuerit. Supest ergo, vt aut voluisse, aut noluisse doceatur. Quod autẽ maius indicium voluntatis, quàm quod ipse dixit: Palàm apparui non quærentibus me: expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. Si ergo voluit & potuit, an putamus eum causa iniurię noluisse? Et quam Diuinitas sui sensit iniuriam? Expers enim est contumeliæ: neque subiecta est nostris passionibus. Neque enim caro vel detrimentum Diuinitati afferre potuit vel augmentum. Qui tamen hoc obiiciunt, quòd Dei Filius carnem suscipere non potuerit? Si gentiles, cur deos suos, quoniam homines fuisse negare non possunt, humana specie visos esse testantur? An rex eorum, quem illi suis diis omnibus anteponunt, prodigiales formas potuit pro amore suscipere: Christus carnem hominis, quem ad imaginem suam fecit, atq; illud præstantissimum opus suum suscipere pro mundi salute nõ potuit? & pulchrius illis videtur, propter adulterium alieni thori, quàm propter redemptionem omnium speciem carnis assumptam? Quòd si Iudæus hoc obiicit, quomodo legit: Ecce virgo accipiet in vtero, & pariet filium, & vocabitur nomen eius emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus? Quomodo legit: Ecce qui loquebar assum? Quomodo autem lectum asserit: Ecce sicut panthera & sicut vrsus appariatus occurram eis? Dei ergo Filius carnem suscipere nõ potuit pro redemptione omnium, cum ipsi negare non possint, quòd pro nostrorum supplicio peccatorum, affectum quendam Deus ferinæ crudelitatis induerit: vt qui natura pius est & misericors, nostrorum tamen scelerũ atrocitate commotus, assumat quandam sæuitiam bestiarum?

Probat hanc possibilitatem exemplo naturali in vulture. Libro quinto Hexam. Cap.20. Tom.IIII.

Diximus de viduitate auium, eámque ab illis primùm exortam esse virtutẽ: nunc de integritate dicamus, quæ in pluribus quidem auibus ita esse asseueratur, vt possit etiam in vulturibus deprehendi. Negantur enim vultures indulgere concubitui, & coniugali quodam vsu, nuptialíque copulæ sorte misceri, atque ita sine vllo masculorum concipere semine, & sine coniunctione generare: natósque ex iis in multam ætatem longæ vitæ procedere, & vt vsque ad centum annos vitæ eorum series producatur, nec facilè eos angusti æui finis excipiat. Quid aiunt qui solent nostra ridere mysteria, cum audiunt quòd virgo generauit, & impossibilem innuptæ, cuius pudorem nulla viri consuetudo temerasset, existimant partum? Impossibile putatur in Dei matre, quod in vulturibus non negatur? Auis sine masculo parit, & nullus refellit: & quia desponsata viro peperit Maria, pudori eius faciunt quæstionem? Nónne aduertimus quòd Dominus ex ipsa natura plurima exempla antè præmisit, quibus susceptæ incarnationis decorem probaret, & astrueret veritatem?

Probat insuper scriptura figurali. Libro ij. de benedictionibus patriarcharum. Quod require suprà, in cap. Flos: & libro ij. de officijs. Quod require supra, in cap. Honestas.

In hac incarnatione Christus assumpsit totum hominẽ. Vnde contra Apollinaris errorem in epistola ij. ad Sabinum loquitur in hunc modum: Lib. 6. Epistol. Epist.40. Tom.III.

Aduersus Apollinarem autem legitima circunspectio, vt cõfiteamur sicut in Dei forma nihil ei defuit Diuinæ naturæ & plenitudinis: sic in illa forma hominis nihil ei defuisse, quo impfectus homo iudicaretur, qui ideo venit vt totũ hominẽ saluũ faceret. Neq; enim

decebat

decebat, vt qui perfectum opus in aliis cõsummauerat, hoc imperfectum in se esse pateretur. Si enim aliquid ei defuit, non totum redemit: si non totum redemit, fefellit igitur, qui dixit ideo se venisse, vt totum hominem saluũ faceret. Sed quia impossibile est mentiri Deo, non fefellit ergo: quia ita venit, vt totum redimeret, & saluũ faceret, totum vtiq; suscepit, quod erat humanæ perfectionis. Nostra sententia huiusmodi est, vt meministi. Si verba alicubi mouent, non præiudicant fidei. Etenim sermonem dubium mens non dubia obumbrat, & defendit à lapsu.

Similem sententiam ponit libro de incarnatione Domini. Require suprà in cap. Abel. Fuit autem Dei hominis in eodẽ supposito facta vnio: ideo Christus dictus est Deus & Dominus. Vnde super epist. ad Rom. circa principium. *Tom.V.*

Seruum Iesu Christi Apostolus se profitens, à lege se exutum ostendit. Et ideo vtrunque posuit, id est, Iesu Christi: vt & Dei & hominis personam significaret: quia B in vtroque est Dominus, sicut & Petrus Apostolus testatur, dicens: Hic est, inquit, Dominus omnium. Quia ergo & Dominus, est & Deus dicente Dauid: Quia Dominus ipse est Deus: qđ hæreses negant. Marcioni enim videtur odio legis Christum & corpus eius negare, Iesum profiteri: Iudæis autem & Fotino propter zelũ legis Iesum negare quòd Deus sit. Nam quotiescunq; aut Iesum dicit aut Christum, aliquando Deum, aliquando hominem signat. Sicut hoc loco inter cætera: Et vnus, inquit, Dominus Iesus, per quem omnia: quod vtique ad Dei Filium pertinet: iuxta quod Deus est. Et in Euangelio: Iesus, inquit, proficiebat ætate & sapientia: quod vtique homini competit. *Luc.2.*

Fuit vera caro humana secundum naturam culpa excepta. Lib.ij. de pœnitẽtia. Et in expositione tit. psal. xxxvij. Quod require suprà in cap. Caro. Item lib. x. super Lucam.

Omnia in similitudine hominum habuit incarnatio Domini: sed similitudine cum differẽtia. Est ex Virgine C similitudine generationis, dissimilitudine cõceptionis. Curabat ægrotos, sed imperabat: aqua Ioannes baptizauit, hic in spiritu: & mors Christi secundum naturam corporis, spiritualis secundum veritatem.

Non solùm assumpsit carnem veram, sed etiam animã. Lib. de incarnatióne Domini. *Cap.7. Tom.II.*

Fortasse enim dicat aliquis: Nónne de Patris & Filij Diuinitate quinque illis quos scripsisti libris, conclusurum esse te promiseras? Sed quid faciam, cum quotidie nouas seminent quæstiones? Non præterit sponsio, sed astringit obiectio. Nam quemadmodũ finis potest esse responsi, si modus nullus obiecti sit? Et tamen de Patris & Filij Diuinitate consummaturum responsionem in superioribus me spoponderam. Hoc autem lib. de incarnationis Dominicæ sacramento, plenior sicut debuit facta digestio est. Nam cùm illud quod ait Dominus: Tristis est anima mea vsque ad mortẽ. Et infra: Pater meus si possibile est, transfer à me calicem hunc: sed tamen nõ D sicut ego volo, sed sicut tu vis: nõ ad sancti Spiritus cõpassionem, sed ad rationabilis assumptionem animæ & naturæ humanæ refertur affectum, consequẽs est vt per assertionem Dominici sacramenti & plenitudinem naturæ humanæ fuisse astruamus in Christo, & ab infirmitatis præiudicio sanctũ Spiritũ separemus. Nõ est enim obnoxius infirmitati, q̃ nõ est obnoxius passioni. Quæro igitur qua ratione animã putẽt quidã à Domino Iesu non esse susceptã: an quia metus est ne sensu Christus laberetur humano? Dicũt quippe, quia cõcupiscẽtia carnis legi mẽtis repugnet. Sed qui hoc ait, tantum abest vt Christũ putauerit lege carnis in peccati vincula fuisse deducẽdum, vt ipse in æstu positus fragilitatis humanæ per Christũ sibi subueniri posse crediderit, dicẽs: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christũ Dominũ nostrũ. Qui ergo alios à carnis lubrico vindicabat, nũquid formida- *Matth.26.* *Roman.7.*

A re poterat, ne etiã ipse dominatu quodam carnis istius vinceretur? Sed carnis istius, sicut volũt, formidabat illecebras. Ergo & carnis susceptionẽ declinare debuerat, ne ad lubricũ traheretur erroris. Sed quomodo lubricũ timere poterat peccati, qui peccatũ remissurus aduenerat? Et ideo cũ susceperit carnẽ hominis, cõsequẽs est vt perfectionẽ incarnationis plenitudinẽque susceperit: nihil enim in Christo imperfectũ. Suscepit itaque carnẽ, vt resuscitaret. Assumpsit animã: sed animã perfectã, rationabilem, humanam assumpsit atque suscepit. Nam quis potest negare quòd susceperit animã, cùm ipse dicat: Animã meã pono pro ouibus meis? Et iterum: Propterea me Pater diligit, quia ego pono animã meã, vt iterũ sumam illã. Nõ per parabolã hoc dicitur: nec perfunctoria significatione, in qua illud dicitur, aliud intelligitur. Sicut illud: Neomenias & sabbata vestra odit anima mea: licet etiã illud ad Christi animã possit referri, quæ ideo posita est, vt aboleret Iudaicæ superstitionis errorem, & vnius sacrificij instrueret veritatem. Sed de hoc dubitent Prophetico: Euangelicum hoc refutare non possunt de animæ proprietate dictum, cum de morte Domini & resurrectione sit dictũ. Denique addit, Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatẽ habeo iterum assumendi eam. Eandem igitur pónit, quã suscepit. Suscepit dico. Nõ enim ipsum verbum Dei viuum in carne sua ad nostræ animæ vicem factum est: sed sicut carnem nostram, ita & animam nostram perfectã naturæ humanæ assumptione suscepit. Assũpsit, inquã, animam, vt incarnationis suæ benediceret sacramento: suscepit affectum meum, vt emendaret. Quid autem opus fuit carnem suscipere sine anima, cum vtique insensibilis caro & irrationabilis anima nec peccato sit obnoxia, nec digna præmiò? Illud ergo pro nobis suscepit, quod in nobis amplius periclitabatur. Quid autem mihi prodest si totum me non redemit? Sed totum me redemit, qui ait: Mihi indignamini quia feci totum hominem sanum sabbato. Totum redemit, quia in virũ perfectum fidelis non ex parte, sed totus resurgit. Desinant ergo isti misericordes timere, ne Christus carnem suam vel animam perfectam sensumque hominis non potuerit gubernare, qui etiam illum asinæ pullum quem antè nemo sederat, gubernauit. Qui plantauit aurem, non audiet? Qui alios regebat, se regere ipse nõ poterat? Qui peccata donabat, peccatum ipse faciebat? Desinant nimium soliciti isti tanquam pædagogi Christi vereri, ne etiam in ipso concupiscentia carnis legem mentis oppresserit: quæ non oppressit in Paulo, sed tantummodo repugnauit. Athleta Christi victorias mentis numerat suæ: Hi trepidant ne caro titubauerit in Domino, quæ vicit in seruulo. Non vult pro se timere nos Christus. Non vult pro se flere nos Dominus. Denique dixit: Filiæ Hierusalem nolite me flere, vos ipsas flete. Et istis dicit: Nolite mihi timere, vobis timete. Annõ audistis dicẽtẽ Dauid: Dominus illuminatio mea & salus mea, quẽ timebo? Et alibi: Nõ timebo quid faciat mihi caro? Ergo ego Deus lapsum naturæ humanæ timere potui, quem homo ipse non timuit? *Ioan.10.* *Psalmo 93.*

Et adiungit ibidẽ, quòd causa huius incarnationis, Christus in sensu, & sapientia, ac ætate crescere dicebatur. *Cap.eod.*

Deus igitur ante carnẽ, Deus in carne, pfectionẽ naturę assũpsi humanæ, suscepi sensũ hominis, sed nõ sensu carnis inflatũ†. Sẽsu hominis, animã meã dixi esse turbatã: sensu hoĩs esuriui: sensu hominis rogaui, qui rogãtes exaudire cõsueui: sensu hoĩs pfeci, sicut scriptũ est: Et Iesus pficiebat ætate & sapiẽtia & gratia apud Deũ & hoĩes. Quomodo pficiebat sapiẽtia Dei? Doceat te ordo verborũ. Profectus ætatis pfectus sapiẽtię, sed humanæ est. Ideo carnẽ antè pręmisit, vt secũdũ hoĩes crederes dictũ. Ætas enim nõ Diuinitatis, sed corporis est. Ergo si pficiebat ętate hominis, pficiebat sapiẽtia hoĩs. Sapiẽtia autem *† Aliàs, sed non sum sensu carnis inflatus*

autem sensu proficit, quia à sensu sapientia. Iesus autem proficiebat ætate & sapientia. Quis sensus proficiebat? Si humanus, ergo & ipse susceptus est. Si Diuinus, ergo mutabilis per profectum. Quod enim proficit, vtique mutatur in melius. Sed quod Diuinum est nō mutatur: Quod ergo mutatur, non vtique Diuinum. Sensus igitur proficiebat humanus: sensum ergo suscepit humanum. Et vt sciamus, quia secundum hominem loquebatur, præmisit dicens: Puer autem crescebat & confortabatur & implebatur sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et puer nostræ nomen ætatis est: nec confortari virtus Dei poterat, nec crescere Deus, nec altitudo sapientiæ Dei, nec plenitudo impleri Diuinitatis. Quæ igitur implebatur, erat non Dei, sed nostra sapientia. Nam quomodo implebatur, qui vt omnia impleret descēdit? Per quem autem sensum, vt Isaias dixit, patrem puer nesciebat aut matrē? Scriptum est enim: Prius quàm sciat puer patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci & spolia Samariæ. Sapientiam enim Dei futura & occulta nō fallunt. Expers autem agnitionis infantia per humanam vtique imprudentiam quod adhuc non didicit, ignorat.

Isa.8.

Cap.eod.

Et addit ibidem quòd ex ipsa incarnatione non sunt plurificata supposita personarum. Vnde non est in Diuinis quaternitas consequuta.

Sed verendum est, inquit, ne si duos principales sensus aut geminam sapientiam Christo tribuimus, Christum diuidamus. Nunquid cum & Diuinitatē eius adoramus & carnem, Christum diuidimus? Nunquid cum in eo imaginem Dei crucémque veneramur, diuidimus eum? Apostolus certè qui de eo dixit: Quoniam etsi crucifixus est, inquit, ex infirmitate nostra, viuit tamen ex virtute Dei: ipse dixit, quia nō diuisus est Christus. Nūquid etiam eum dicimus, quia animam rationabilem & intellectus nostri suscepit capacem diuidimus eum? Nō enim ipse Deus verbum, pro anima rationabili & intellectus capaci in carne sua fuit, sed animam rationabilem & intellectus capacem & ipsam humanam, & eiusdem substantiæ cuius nostræ sunt animæ, & carnem nostræ similē eiusdémque substantiæ cuius caro nostra est substantiæ suscipiens Deus verbum, perfectus etiam homo fuit, sine vlla tamen labe peccati: quia peccatum ipse nō fecit, sed pro nobis peccatum factus est, vt nos essemus iustitia Dei in ipso. Caro ergo ipsius & anima, eiusdem cuius animæ nostræ caróque substātię. Nec timeo ne tetrada videar inducere. Nos enim verè solam qui hoc asserimus, colimus Trinitatem. Non enim Christum diuido, cum carnis eius Diuinitatísque distinguo substantiam: sed vnum Christum cum Patre & Spiritu Dei prędico, & illos magis qui carnem Christi vnius cum Diuinitate eius dicunt esse substantiæ tetrada inducere demonstrabo. Non enim quod eiusdē substantiæ est, vnus, sed vnum est. Nam vtique Filium eiusdem cum Patre substantiæ confitentes in tractatu concilij Niceni, non vnam personam, sed vnam Diuinitatem in Patre & Filio crediderunt. Ergo cum dicunt eiusdem carnem, cuius & Filius Dei erat, fuisse substantiæ, ipsi quod nobis obiiciunt ineptiis vanæ assertionis incurrunt, vt diuidant Christum. Itaque quartum increatum quem adoremus inducunt, cum sola increata sit Diuinitas Trinitatis.

2 Corinth.13. 2 Corinth.1.

2.Corinth.5.

E tisto ad Irenæum, libro 7. Epist.47. Tom.III.

Similiter propter ipsam incarnationem non fuit Diuinitas in aliquo diminuta. In epistola sexta ad Sabinum, in medio.

Nam cum de dono eius, hoc est manna dictū sit, quia & qui minus collegit, non diminuit: & qui plurimum, non ampliauit: vnde potuit ipse vel minui vel augeri? Quid enim in eo imminutum est, qui nostram seruitutem, nostras infirmitates suscepit? Erat humiliatus, erat in serui forma, sed idē in gloria Dei Patris. Erat vermis in cruce, sed idem dimittebat peccata etiam persequuto-

A

rum suorum. Erat opprobrium, sed idem maiestas Domini, sicut scriptum est: Et videbitur maiestas Domini: & videbit omnis caro salutare Dei. Quid amisit cui nihil minus est? Non habebat quidem speciem neque decorem, sed habebat plenitudinem Diuinitatis. Infirmus existimabatur, sed non destiterat esse Dei virtus: Videbatur vt homo, sed fulgebat in terris maiestas Diuina & Patris gloria. Vnde pulchrè Apostolus eiusdem verbi repetitione vsus est, dicens de Domino Iesu: Quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse ęqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiēs. Quid est in Dei forma, nisi in plenitudine Diuinitatis, in illa perfectionis Diuinæ expressione? Ergo cum esset in plenitudine Diuinitatis, exinaniuit se, & accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanę: sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis cōsummationi, vt esset perfectus in vtraque forma. Vnde & Dauid dicit: Speciosus forma præ filiis hominum. Concluditur Appollinarista, nec quò se vertat habet, suis clauditur retibus. Ipse enim dixerat: Formam serui accepit, nō seruus lectus est. Iterum ego interrogo: Quid est in forma Dei? Respondit: In natura Dei. Sunt enim ait Apostolus, qui non sunt natura dij. Quæro, quid sit formam serui accipiens? Sine dubio perfectionem naturæ & conditionis (vt dixi) humanæ, vt esset in hominum similitudine. Et pulchrè non carnis, sed hominum dixit similitudinem, quia in carne eadem. Sed quia sine peccato erat solus, omnis autem homo in peccato, in specie hominis videbatur. Vnde & Propheta ait: Et homo est, & quis cognoscet eum?

Isaia 40.

B

Iterum lib. iij. de fide sanctæ Trinitatis, capite vltimo. Quod require infra in cap. Vitis. Et lib. primo de fide orthodoxa ad imperatricem in fine. Tom.II.

Sic hominem induere dignatus est, non labem Trinitati intulit, vt spiritum in carnem mutaret: sed vt suscepto homini immortalitatem atque æternitatem cęlestis vitæ præstaret. Nam etsi Apostolus semetipsum exinanisse dicit, formam serui suscipiendo, non vtique sic exinanitum accipimus, vt aliud quàm fuerat idem spiritus fieret, sed vt seposito interim maiestatis suæ honore humanum corpus indueret, quo suscepto salus gentium fieret. Vt enim Sol cum nube tegitur, claritas eius comprimitur non cæcatur, & lumen illud quod toto orbe diffusum claro splēdore cuncta perfundit, paruo admodum obstaculo nubis includitur, non aufertur: sic & homo ille quem Dominus Iesus Saluatorque noster, id est, Deus Deique Filius induit, Deum tamen in illo non intercepit, sed abscondit. Denique cum se in monte paululū extra ipsum hominem extulisset, fulgore luminis eius penè obcæcati Apostoli, in terram quippe homines occiderunt, periclitati vitam nisi eis Dominus compresso rursum maiestatis suæ honore vt misericors subuenisset, secundum illam sententiā: Nemo Deum vidit & vixit. Vt ergo claritas Solis cum vsque ad nostros emicat visus sibi salua est, quia quòd non videtur infirmitatis est nostræ quorū oculos nubium texit obscuritas, probat se non suo detrimento proprij latuisse fulgoris, sed carnis vt dixi beneficio, cuius causa Filius Dei, filius hominis esse sustinuit. Nempe enim de Spiritu Dei virgo concepit, & quod concepit hoc peperit, id est, Deum homini suo, vt iam dixi sociatum, sicut ipse dixit: Quod nascitur de carne, caro est: & quod nascitur de spiritu, spiritus est: quia Deus spiritus est, & de Deo natus est. Sicut & Angelus ad Mariam virginem dicit: Spiritus Dei veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit te. Propterea quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei. Vides ergo ipsum Spiritum, id est, Filium Dei venisse ad virginem, & inde Dei & hominis Filium processisse. Nec tamen ipso indumento carnis Dei Filium esse mutatum, sed eundem ipsum esse in homine qui fuerat ante mundum cum Patre, per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, sicuti Euangelista ait:

C

D

Ioan.1.

Ioan.3.

Luc.1.

Mundus

Mundus per eum factus est, & mundus eum non cognouit. Cæterùm amentis est credere posse ab eo liberari, qui vt liberaret, amissus est, vt nasceretur, oppressus est, vt immortalitatem redigeret, transiuit ad mortem. Sed absit hæretice vt sensus tuæ iniquitatis à catholicis admittatur. Non enim credimus immutabilem & inconuersibilem, verbum & spiritum, id est Filium Dei, qui cum hominem induit, non statum vertit, non ordinem perdidit, non substantiam immutauit: sed illuuias eiusdem corporis æterno claritatis suæ lumine illustrauit, vt ad nos per tramitem corporis eius lux sancti Spiritus & æternæ vitæ gratia redūdaret. Quem etsi passum credimus & sepultum, sed homo ille passus est quem Filius Dei suscepit, quem induit, quem portauit. Sed quia totū ad autorem referebatur quicquid homo ille patiebatur, ideo mors & passio Domini iudicatur. Nam constat immortale esse quod Dei est, hominis quod caducum. Tertia quoque die resurrexit, non Deus in hominem, sed homo potius in Deum. Ascendit in cęlos, obtulit Patri suo hominem illum gratissimum munus, consedit ad dexteram Patris, secundum quod scriptum est: Dixit Dominus Domino mea, sede ad dexteram meam: misit nobis Spiritum sanctum de propria sua & ipsa vna substantia sua protectorem, sanctificatorem, & deductorem in vitam ęternam, sicut scriptū est ex voce Dei: Effundā de Spiritu meo super seruos meos & ancillas meas. Et iterum: Spiritus ex me prodiit. Et ipse Dominus Saluatórque noster: De meo, inquit accipiet: & ex eo vtiq; quod est Filius, quia & Filius de eo qđ est Pater. Ex inde pręfinito tempore venturus viuos mortuósque iudicaturus, vt reddat credētibus præmia, non credentibus verò supplicia. Cuius regnum æternum, immortale, nec initium habet nec terminum.

Iohel 2.

Vnde in homine opera Diuinitatis exercuit. In præallegata epistola ad Sabinum.

Ad Irenæum Lib. 7. Epist. Epist. 47. Tom. III.

Homo est, & quis cognoscet eum? Homo, secundum carnem: sed vltra hominem, secundum Diuinam operationem. Denique cum leprosum tangeret, homo videbatur: sed vltra hominem, cum emundaret. Et cum Lazarū fleret mortuum, quasi homo flebat: sed supra hominem erat, cum mortuum vinctis iuberet pedibus exire. Homo videbatur, cum penderet in cruce: sed supra hominem, cum reseratis tumulis mortuos suscitaret. Nec sibi blandiatur virus Appollinare quia ita legitur: Specie inuētus vt homo. Non enim negatus est homo Iesus, cū alibi ipse Paulus de eo dicat: Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Sed cōfirmatus est. Id enim est vsus & moris scripturæ sic significare. Sic & in Euangelio legimus: Et vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à Patre. Sicut ergo quasi vnigenitus dicitur, & nō abnuitur Vnigenitus Dei Filius: ita vt homo dicitur, & perfectio in eo hominis non negatur. Cum esset igitur in forma serui humiliatus vsque ad mortem, erat tamen in Dei gloria. Quid ei igitur obfuit seruitus? Seruus enim factus legitur, quia legitur factus ex virgine & creatus in carne.

1. Timoth. 2.

Fuit ergo Diuinitas vera & tota, nec hypostaticales proprietates amisit. Libro de incarnatione Domini, cap. 4.

Tom. II.

Caueamus ne à sinu Patris & quodam vtero Paterno arcanęque naturæ, substantiam vnigeniti Filij separemus, verbísq; iis quibus veritas susceptæ incarnationis astruitur, Diuinæ generationi præiudicia inferre meditemur, ne & nostrum alicui dicatur: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti: quiesce. Hoc est, si nesciamus quæ propria sunt Diuinitatis æternæ incarnationísque distinguere, si creatorem cū suis operibus cōferamus, si authorem temporum dicamus cœpisse post tempora. Neque enim fieri potest, vt per quem sunt omnia, sit vnus ex omnibus. Nolo nobis credatur, scriptura recitetur. Non ego dico à me, quia in principio erat verbum, sed audio: non ego effingo, sed lego quod omnes legimus, sed non omnes intelligimus. Et cum legitur, audimus omnes, & non audiunt omnes. Incrassatum est enim cor quorundam, & aures eorum grauiter audiuerunt, aures scilicet interioris affectus. Non enim caro peccat quæ suum seruat officium, & recipit auditum, sed animus puri auditus prauus interpres: qui recusat audire quæ dicūtur, & intelligere quæ legūtur. Quid aures tanquam cera & plumbo clauditis, & tamen Dominica beneficia & officia naturæ excludere non potestis? Auditis inuiti, auditis fastidientes, auditis, ne quod non audieritis excusare possitis. Auditis ergo cum legitur: In principio erat verbum.

Cap. eodem.

Et adiungit ibidem hoc declarando.

Cap. 3.

Quod vidimus, inquit, & quod audiuimus, Ioannes dicit. Hoc solum bene scire se dixit, quod audiuit & quod vidit, qui in Christi pectore recumbebat. Ergo illi satis est audisse, mihi non est satis? Sed quod ille audiuit, hoc mihi dixit: & quod audiuit à Christo, hoccine ego possum negare de Christo? Ergo quod audiuit, audiui: & quod vidit, audiui. Ille enim vidit quod vidit, non vtique Diuinitatem quæ secundum naturam suam videri non potest. Sed quia secundum naturam suam eū videre non poterat, suscepit quod erat præter naturam Diuinitatis, vt secundum naturam corporis videretur. Denique Spiritus sanctus in specie visus est sicut columba, quia videri Diuinitas in suæ claritatis veritate nō poterat. Noli igitur & tu secundum naturam interpretari, quod præter naturam est Diuinitatis. Nam etsi credas à Christo carnem esse susceptam, & offeras transfigurandum corpus altaribus, non distinguas tamen naturam Diuinitatis & corporis, & tibi dicitur: Si rectè offeras, rectè autem non diuidas, peccasti: quiesce. Diuide enim quod meū, diuide quod suum verbi est: ego quod erat illius non habebam, & ille quod meum est non habebat. Suscepit quod meum est, vt impartiret quod suum est. Suscepit non vt confunderet, sed vt repleret. Si credas susceptionem, affingas confusionem: Manichæus esse desisti, nec tamen Ecclesiæ filius esse cœpisti. Si credas susceptionem corporis, & adiungas Diuinitatis compassionem: portionem vtique perfidiæ, non perfidiam declinasti. Credis enim quod tibi prodesse præsumis, non credis quod Deo dignum est. Rursus si credas quia idem Deus & noui & veteris testamenti est, tempora autem verbo eius & momenta permittas, tolerabilior Valentinus est, qui non secula ante Deum, sed deos putat esse quod secula sunt. Minoris enim sacrilegij est copulari Diuinitati secula, quàm præferri. Si credas iterum quia Christus principium non sumpsit ex virgine, sed tamen aliquod ante Christum æstimes esse principium, in tempore distantia, de impietate contentio est. Virginis enim supparem negasti esse non temporis. Ego autem & supparem Virginis secundum susceptionem corporis non negabo, & creatorem temporis confitebor. Quid enim proficis, si dicas, quia Christus hæc, an illa sit creatura? Creatura imitatur, Diuinitas adoratur. Noluit se Christus sic agnosci, nec iis tantùm quæ supra hominem sunt meritis æstimari. Denique cum interrogasset, quem me dicunt homines esse: cum alij dicerent Heliam, alij Hieremiam, aut vnum ex Prophetis: nullius sententiam prædicauit. Cum Petrus dixisset, Tu es Christus Filius Dei viui: Hunc solum non immeritò laudauit. Ergo Ioannes dicit, Petrus dicit, Christus probauit: & tu non probas Arriane? Nec Ioanni & Petro putas esse credendum, quos vel solos pro testimonio gloriæ suæ Dominus noster Iesus Christus ad omnium fidem credidit abundare? Denique quasi ad testimonium veteris & noui testamenti, Moses cum Helia asciscitur. Cum Ioanne Petrus frequenter adhibetur, Petrus dicit, Tu es: non dicit, Tu esse cœpisti. Petrus dicit, Tu es Filius Dei. Non dicit, Tu es creatura. Dixit hoc

Cap. 4.

Matth. 16.

hoc Ioannes, Si adhuc non credidisti quia non intellexisti mysterium super sapiētiam recumbentis, repetiuit Petrus. Cōmendauit vtrunque Christus: alterum iudicio, alterū mysterio. Id enim addidit, vt legeres quòd in Christi pectore recumbebat, & intelligeres quòd eius caput in quo principale omnium sensuū est, arcano quodam sapientiæ replebatur. Sed si non putas intelligendū esse mysterium, saltem noli impugnare iudicium. Laudatur enim Petrus, quia Dei Filiū credidit quē videbat, qa se ab imperitæ plebis rudibus opinionib⁹ separabat.

Tom.II. *Insuper fuerunt opera vtriusque naturæ in eodem supposito vel persona: nec vna natura alteri præiudicauit, vel alterius confudit proprietatem. Libro de incarnatione Domini, cap. v.*

Dies me citius defecerit, quàm nomina hæreticorum diuersarúmque sectarum describam. Aduersus omnes tamen generalis est ista fides, quia Christus est Filius Dei viui, & sempiternus ex Patre & natus ex virgine. Quem quasi gigantem sanctus Propheta Dauid describit, eò quòd biformis geminæque naturę vnus sit consors Diuinitatis & corporis, qui tanquam sponsus procedens de thalamo suo exultauit tanquam gigas ad currendam viam. Sponsus animæ secundum verbum, gigas terræ: quia vsus nostri officia percurrens, cùm Deus semper esset æternus, incarnationis sacramenta suscepit, nec diuiduus sed vnus, & vnus in vtroq;, hoc est Diuinitate vel corpore. Nō enim alter ex Patre, alter ex virgine; sed idē aliter ex Patre, aliter ex virgine. Generatio generationi non preiudicat, nec caro Diuinitati: quia nec pignus Patri, nec voluntas passioni, nec passio voluntati. Idē enim patiebatur & non patiebatur, moriebatur & non moriebatur, sepeliebatur & non sepeliebatur, resurgebat & nō resurgebat, quia corpus propriū suscitabat, quia quod cecidit hoc resurgit, quod non cecidit non resurgit. Resurgebat igitur secundum carnem quæ mortua resurrexit. Non resurgebat secundum verbum, quod non resolutum fuerat in terram, sed apud Deum semper manebat. Ergo & moriebatur secundum susceptionem naturæ, & non moriebatur secundum ęternæ substantiam vitæ: & patiebatur secundum corporis susceptionem, vt suscepti corporis veritas crederetur, & non patiebatur secundum verbi impassibilem Diuinitatem quo totius

Psal.21. exors doloris est. Denique idē dicebat: Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? quia secundum carnem relictus est qui secundum Diuinitatem nec deseri potuit nec relinqui. Idem etiā dicit: Longe à salute mea verba delictorum meorum, hoc est, non capiatur qui audit, quare me dereliquisti, sed intelligat quòd secundum carnem ista dicantur, quæ longe à plenitudine Diuinitatis aliena sunt. Aliena enim sunt à Deo verba delictorū: quia aliena sunt & delicta verborum. Sed quoniam delicta aliena suscepi, etiam delictorum alienorum verba suscepi, vt derelictum me à Deo Patre esse dicā, qui apud Deum semper sum. Erat igitur immortalis in morte, impassibilis in passione. Etenim quasi Deum nō cepit mortis ærūna, & eundem quasi hominem inferna viderunt. Denique emisit spiritum: & tamen quasi arbiter exuendi suscipiendíque corporis, emisit spiritum, non amisit. Pendebat in cruce, & omnia commouebat. Tremebat in ligno, quem totus hic tremebat mūdus. Erat inter supplicia, excipiebat vulnera, & regnum cæleste donabat. Peccatum omnium factus, peccata generis abluebat humani. Postremò mortuus est, & secundò & tertiò exultans atque ouans dico, Mortuus est: vt illius mors vita fieret mortuorum. Sed nec sepulchrum quidem eius miraculo caret: nam cū esset vnctus à Ioseph, & in eius monumento sepultus, nouo opere quodam ipse defunctus defunctorum sepulchra reserabat. Et corpus quidem eius iacebat in tumulo: ipse autem inter mortuos liber, remissionem in inferno positis, soluta mortis lege donabat. Erat ergo caro eius in monumento, sed virtus eius operabatur è cælo. Ostendebatur omnibus per corporis veritatem, quia non caro erat verbum, sed caro erat verbi. Caro quidem gustauit mortem, sed impassibilis Dei virtus, etsi exuit corpus, nullum tamen de corpore Deo damnum. Cur diuinitati attribuis ęrūnas corporis, & infirmum doloris humani Diuinæ connectis naturæ? Nunc anima, inquit, mea turbata est. Anima turbata est, non sapientia.

Ea quæ sunt hominis passus est. Vnus tamen Christus causa suppositi, non duo fuere causa naturarum. Ibidem. Cap.eod.

Splendori gloriæ non permisceas nostræ atramētum naturæ, non luci nebulam humanæ carnis infundas. Rursus passionem prædicans, si nequaquam id quod est passibile recognoscas, pietatem Domini refellisti, salutem tuam negasti. Vnde amentes eos æstimare debemus, qui audiētes Dei Filium dicentem, quid me cædis: secūdum naturam Diuinitatis subiectum iniuriæ putauerunt. Dixit enim, Quid me cædis: sed cædere Diuina natura non sensit. Dixit: dorsum meum dedi in flagella, & maxillas meas in palmas, vultum autem meum non auerti à confusione sputorum. Sed dorsum & maxillas dixit & vultum, hoc est humani corporis portiones. Quod enim caro verbi patiebatur, vel manens in carne Dei verbum, patiebatur carne, sicut scriptū est, Christo in carne passo: in se vtique pro corporis assumptione referebat, vt quæ nostra sunt ipse susciperet, & suis circumuestiret humana. Rectè igitur secundum naturam suam, & caro passa est, nec ea corporis passione verbi natura mutata est. In veritate enim nostra est resurrectio, & ideo in veritate Christi passio prædicatur. Neque enim quod quidā dicunt, in phantasmate passus est, quia nec in phantasmate super mare ambulauit, quod discipuli in Euangelio opinati esse produntur: sed excusantur, quia nondum erat Spiritus datus, nondum enim Iesus fuerat honorificatus. Nobis iam crucifixus est Christus, resurrexit, & nobis iam Spiritus datus est qui assertor est veritatis. Et discipuli quidem aliquando errauerunt, ne nos postea errare possemus. Ergo illorum error nobis proficit. Quasi homines errauerunt, quasi discipuli crediderunt. Et hos igitur qui in phātasmate venisse Iesum prædicāt, & illos condemnare debemus qui aduersa erroris linea, non vnum eundémque Filium Dei dicunt, sed alium esse qui ex Deo Patre natus sit, alium qui generatus ex virgine, cum Euangelista dicat: Quia verbum caro factum est, vt vnum Iesum, non duos crederes.

(Ioan.18. Isaiæ 50. 1.Pet.4. Cap.6. Matth.14. Ioan.7.)

Vnde disputat contra eos qui dicunt Diuinitatem in carnem fuisse conuersam. Ibidem. Cap.eod.

Sed dum hos redarguimus, emergunt alij qui carnem Domini dicant & Diuinitatem vnius esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Iam tolerabiliores sunt Arriani, quorum per istos perfidiæ robur adolescit, vt maiore contentione asserant Patrem & Filium & Spiritum sanctum vnius non esse substantiæ, quia isti Diuinitatem Domini & carnem substātiæ vnius dicere tētauerūt. Deinde cum isti dicant, quia verbum in carnem, capillos, sanguinem & ossa conuersum est, & à natura mutatum est, propriè datur illis locus vt infirmitatem carnis ad infirmitatem Diuinitatis quadam facta substantiæ Diuinæ naturæ mutatione detorqueant. Sunt etiam qui in tantum impietatis prodierint, vt putent quia Diuinitas Domini circuncisa est, & imperfecta de perfecta facta est, & in ligno non caro sed illa operatrix omnium Diuina substantia, in carnis specie coagulata pendebat. Quis autem non horrescat, qui audiat quia non ex Maria, sed ex Diuina substantia passibilem sibi carnem fecerit Dei verbum? Quod asserendo eo probabuntur, vt non ex tēpore corpus Domini esse susceptum, sed coæternum Dei verbò semper fuisse contendant.

Et addit causam prædicti erroris. Ibidem.

Cap 6. Horum omnium autores sunt, qui Diuinitatem & carnem

carnem Domini vnius naturæ fuisse dixerūt. Legi enim quod non crederē, nisi ipse legissem. Legi, inquā, in cuiusdam libris sic positum: Et organū & eum à quo mouebatur organum vnius in Christo fuisse naturę. Quod ideo posui, vt ex scriptis nomē deprehēdatur authoris, & aduertatur, quāuis exquisitissimis argumētis, & phaleratis sermonibus non posse vim veritatis obduci. Et hic mihi frequēter Niceni concilij tractatum se tenere cōmemorat. Sed in illo tractatu patres nostri nō carnē, sed Dei verbū vnius substātiæ cum Patre esse dixerunt. Et verbū quidē ex paterna processisse substātia, carnem autē ex virgine esse confessi sunt. Quomodo igitur Niceni concilij nomen obtenditur, & noua inducuntur quæ nunquam nostri censere maiores? Cum vtique scripturæ dicant, quia Christus secundum carnē passus est, non secundum Diuinitatem: Scripturæ dicāt, quia virgo in vtero accipiet & pariet filium? Accepit enim virtutem & peperit filium, quem ex ipsa suscepit.

Cap.eod. *Reliqua require supra in cap. Caro. Probat idē ibidem.*

Didicistis igitur, quia sacrificium de nostro obtulit. Nam quæ erat causa incarnationis, nisi vt caro quę peccauerat ꝑ se redimeretur? Quod peccauerat igitur hoc redemptū est. Non est ergo immolata Diuinitas verbi, quia nō peccauerat Diuinitas verbi. Et ideo nō est verbi natura in carnis cōuersa naturā, quia immunis peccati Diuinitas, pro peccato quod nō fecerat se non debebat offerre. Hoc enim in se obtulit Christus quod induit. Induit autē quod antē nō habuit. Nō igitur Diuinitatis suæ Diuinitatē induit, in quo erat plenitudo Diuinitatis æternæ. Sed carnē assumpsit, vt spolium carnis exueret, atq; in semetipso & manubias diaboli crucifigeret, & trophæa virtutis erigeret. Ergo si caro omni & in Christo subiacuit iniuriæ, quomodo vnius illā cum Diuinitate dicis esse substātiæ? Si enim vnius substātię verbum & caro, quæ de terra habet naturā, cur vnius substantiæ asseratur verbū atque anima, quam perfectā naturæ suscepit humanæ? Vnius autē substātię est verbum cum Deo secundū professionē paternā, & ipsius Domini assertionē, qui ait: Ego & Pater vnum sumus. Vnius ergo substātiæ Pater cum terreno corpore prædicatur? Et adhuc indignamini Arrianis, quia hi dicūt Filiū Dei creaturā esse, cum ipsi dicatis Patrem vnius cum creaturis esse substantiæ?

Cap.eod. *Et addit ibidem.*

Quid autē aliud agitis ista dicēdo, nisi vt aut limum Adæ terrámque nostrā Diuinę substātiæ cōparetis, aut certè Diuinitatē in terrenæ corruptelæ iniuriā transferatis? Dicendo enim quòd verbū, caro & ossa factū est, in terrā vtiq; dicitis esse cōuersum: quoniā caro & ossa de terris sunt. Scriptū est inquiunt, qa verbū caro factū est. Scriptū est, nō nego. Sed cōsidera quid sequatur. Sequitur enim: Et habitauit in nobis: hoc est illud verbum quod carnem suscepit, hoc habitauit in nobis, hoc est in carne habitauit humana: & ideo emanuel dictus est, hoc est, nobiscū Deus. Hoc ergo verbū caro factum est, pro eo quod est, homo factū est. Sicut etiā Iohel dixit: Effundā de spiritu meo super omnē carnem. (Iohelis 2.) Non enim super irrationabilē carnē, sed in homines futura promittitur gratiæ spiritualis effusio. Quod secundum literā si vos tenetis, vt putetis ex eo quod scriptū est, quòd verbū caro factū est, verbū Dei in carnem esse cōuersum, nunquid negatis scriptum esse de Domino, quia peccatū non fecit, sed peccatum factus est? Ergo in peccatū cōuersus est Dominus? Non ita: sed quia nostra peccata suscepit, peccatū dictus est. Nam & maledictū Dominus est dictus: nō quia in maledictū conuersus est Dominus, sed quia nostrū ipse suscepit maledictū. Maledictus enim, inquit, qui pēdet in ligno. (Deuter.21.) Miraris ergo, quia scriptū est: Verbū caro factū est: cū caro assumpta sit à Dei verbo, quando de peccato quod non habuit, scriptū est: Quia peccatū factus est? Hoc est non naturā operationémque peccati, vtpote in similitudinē carnis peccati factus, sed vt peccatū nostrū in sua carne crucifigeret, susceptionē pro nobis, infirmitatē obnoxij iam corporis peccati carnalis assumpsit. Desināt ergo dicere naturā verbi in corporis naturā esse mutatā, ne pari interpretatione videatur natura verbi, in cōtagiū mutata peccati. Aliud est enim quod assumpsit, aliud ꝙ assumptum est. Virtus venit in virginem, sicut & Angelus ad eam dixit: Quia virtus altissimi obumbrabit te. Sed natum est corpus ex virgine: & ideo cælestis quidem descensio, sed humana conceptio est. Nō ergo eadem carnis potuit esse Diuinitatísque natura. Possem latius prosequi, sed vereor ne hæc ipsa aliquibus aut superflua aut prolixa videantur. Cap.7.

Conclusio est quòd causa carnis assumptæ Pater dicatur maior Filio: Filiúsque passus in eo quod homo, atque Patre minor. Libro secundo de fide orthodoxa. Non extat.

Quod minor factus est, quod crescit, quod proficit, quod esurit, quod sitit, quod laborat, quod flet, quod dolet, quod tristis est, postremò quod patitur, ad naturam assumpti hominis referendum est, quod pro sacramento nostræ salutis assumpsit.

Et addit.

Dicunt, inquit, hæretici ad depretiandā Filij perpetuam & perfectā in omnibus Diuinitatē, Pater maior me est. Sed requirendum est quando hoc dixit. Nónne quando impletū in eo quod scriptū est: Minorasti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eū? Quomodo minoratus est, exponat Apostolus Paulus tertij cæli cōscius: Vidimus, inquit, paulò minus Iesum propter passionē mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortē. Pro omnibus ait: nō pro se. Ergo qui pro omnibus gustauit mortem, quid mirū si minoratus est? Pro omnibus autē gustauit mortem & nō pro se: eò ꝙ omnes in peccati reatu positi sint, ipse autē homo factus nullo proprio peccato tenebatur obnoxius. Et vide quomodo hoc ipsum quod minoratus est per passionē mortis, & quòd gratia Dei pro omnibus gustauit mortē, ad decorē operis interpretatur sapiētissimus Paulus subiūgens: Decebat enim eum propter quem omnia multis filiis in gloriam adductis, ducē salutis eorū per passionē cōsummari. Vides quàm pulchrum, quámque decorū nostræ salutis sacramentū in eo ꝙ Filius est minoratus, ostendit. Ergo quomodo ad offuscandā Diuinitatem eius improperas, quod exquiritur ad decorē? Pater maior me est. Hoc tunc dixit, postea quàm verbū caro factum est, & habitauit in nobis. Et vide ne mutabilem credas, quòd desierit esse verbum postea quàm caro factum est: nam manens semper verbum Dei & caro factum est. Etsi enim dixit: Et verbum caro factum est: expressius loqui voluit, ne quis in eo non verā carnem crederet. Si quidē & post istam expressam loqutionem non desunt qui dicant carnem illum habuisse putatiuam. Vt autem manifestum sit verbum carnem factum, non de mutatione Diuinę substantiæ, sed susceptione carnis humanæ: intende quod sequitur: Et habitauit in nobis. Habitatio enim probat perseuerantiam verbi. Hoc interposui, ne quis Filium Dei mutabilem credat cum legit, Verbum caro factum est. Suscepit officium ministrantis: Venit enim non ministrari sed ministrare.

INCOLA. *In tractatu super psal. xxxviij.* Tom.IIII.

Alius est incola, alius aduena, alius accola. Incola qui de loco est, & genitalem locum incolit. Aduena, qui aliunde venit. Accola, qui ad tempus colit, & mutatur annorum vicibus.

INCREDVLVS ET INCREDVLITAS. *Super primā ad Timotheū, cap. j. Require infra in cap. Paulus Apostolus. Iterum libro primo super Lucam: Exponens illud Lucæ primo: Et dixit Zacharias ad Angelū &c. concludens de incredulitate Iudæorum.* Cap.5. Tom.V.

Vnde hoc sciã? Ego enim sum senex & vxor mea processit in diebus suis. Et respõdit ei Angelus, dicens: Ego sum Gabriel Angelus qui assisto ante Dominũ & missus sum hæc annuntiare tibi. Et ecce eris tacens & non poteris loqui, vsq; in diẽ quo hæc omnia fiant, propter quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Condẽnatur silentio incredulitas sacerdotis, & fides Prophetarum probatur oraculo. Clama, inquit. Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro fœnũ. Vides iubentis imperiũ, obtemperantis obsequiũ: interrogantis affectũ, obsequentis oraculũ. Credidit enim, & quid clamaret exposcit: & quia credidit prophetauit. At verò Zacharias quia nõ credidit, nõ potuit loqui. Sed erat innuens illis & remãsit mutus. Non vnius mysteriũ, nec vnius silentium est. Tacet sacerdos, tacet Propheta. Nisi fallor, in vno vox totius plebis obmutuit: quia in vno totus ad Deum per Mosem populus loquebatur. Cessatio sacrorũ, & silẽtium Prophetarũ: taciturnitas Prophetę, & taciturnitas sacerdotis est. Auferã, inquit, validã virtutem, Prophetã & consiliarium. Et verè abstulit Prophetas, à quibus abstulit verbum quod loqui in Prophetis solebat. Et verè iis abstulit virtutẽ, à quibus Dei virtus recessit. Abstulit iis consiliarium, quos magni consilij Angelus declinauit. Abstulit vocem quia vox verbi, non vocis est verbum. Nam si verbum illud non operetur in nobis, nullus est sonus vocis. Vox Ioannes est. Vox enim clamantis in deserto. Christus est verbum: hoc verbum operatur. Et ideo vbi desiuit operari, muta repente carens spiritu veluti quadam animæ lingua cõticuit. Transiuit enim ad nos Dei verbum, & in nobis non tacet. Denique iam nõ potest dicere Iudæus, quod potest dicere Christianus: Quia experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus.

Cap. 17. Tom. IIII. INDICTIO. *Libro de Noë & arca.*

Septimus mensis secundum numerum xv. qui September dicitur computatur: quia etsi à Septẽbri mense annus videatur incipere, sicut indictionum præsentiũ vsus ostendit, tunc enim seminum iactus, verè tamẽ ex quo plenior gratia se incipit demonstrare ex eo anni origo subducitur.

Cap. 4. Tom. IIII. INDIGENTIA. *Nulla est in Deo. Libro secũdo de Iacob & vita beata.*

Ipsi Deo nihil conferimus, quia nullo indiget, sicut Dauid ait: Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Quo enim indiget qui abundat omnibus & nobis largitur vniuersa, omnia sine defectu & ministrat?

Cap. 13. Tom. IIII. INDIGNATIO. *Quæ est Dei semper est cum misericordia. Libro de Noë & arca.*

Et delebo, inquit Dominus, omnem resurrectionem carnis à facie terræ. O cælestiũ pulchritudo verborũ si quis decoro intellectu piæ mẽtis examinet. Indignatur Deus peccatis nostris, sed non obliuiscitur pietatis. Minatur supplicium, sed non permisit excidium. Moderatur vindictam, reuocat seueritatem. Deleturum se dicit carnem, non à terra, sed à facie terræ. Florem decutit, radices seruat, finit vt in profundo substantiæ virtus maneat humanæ, quæ in superficie laboret, intus passibilis perseueret immunisque noxæ, ad eorum substitutionẽ qui non sunt reatu obnoxij, reseruetur.

Cap. 4. *Probatur idem aliter, Libro primo, de pœnitentia.*

Quod enim prõptius edere possumus insigne † eius misericordiæ, quàm quod ipse per Prophetã Osee, quibus tanquam iratus minabatur, continuò tanquam recõciliatus indulget? Ait enim: Quid tibi faciã Ephrem, aut quid tibi faciam Iuda? Et infra: Quomodo te constituam? Velut Adama efficiam te, & sicut Seboim. In ipsa indignatione velut primo quodam affectu hæret, quomodo ad pœnam tradat erratem. Etsi Iudæus meretur †, Deus tamen secum examinat adhuc. Sed continuò qui dixerat: Sicut Adama faciã te & sicut Seboim;

† *Aliàs, in fine* Osee II. † *Alias, minetur.*

A quæ duæ vrbes ex vicinia Sodomorum parilis excidij traxere consortium: Conuersum est, inquit cor meum, in eo ipso conturbata est pœnitentia mea. Non faciam secundum iracundiã furoris mei. Nónne apparet quòd ideo nobis peccantibus indignetur Dominus Iesus, vt indignationis suæ nos terrore conuertat? Indignatio eius ergo, non vltionis exequutio, sed magis absolutionis operatio est. Sic enim dixit: Si conuersus ingemueris, tunc saluaberis. Expectat gemitus nostros, sed temporales, vt remittat perpetuos. Expectat lachrymas nostras, vt profundat pietatem suam. Sic in Euangelio, viduæ matris lachrymis compassus, filiam eius resuscitauit. Expectat nostram conuersionem, vt reuertatur & ipsi ad gratiam: quæ si nullus nobis lapsus irreperet, in nobis perseueraret. Sed quia peccatis nostris contrahimus offensam, indignatur, vt humiliemur: Humiliamur, vt digni simus magis miseratione quàm pœna.

B *De indignatione verò hominis quæ ab ira procedit, loquitur super psalm. xxxvj. & super Epistolam ad Ephes. cap. quarto. Quod require infrà in cap. Ira.*

INDVLGENTIA. *In tractatu super psal. xxxviij. versu vlti. dicit, quòd hîc in præsenti est necessaria Dei indulgẽtia, quia post hanc vitam nõ datur peccatis venia.* Tom. IIII.

Remitte, inquit, mihi vt refrigerer priusquam eam, & amplius iam non ero. Hoc est, hîc mihi remitte, vbi peccaui. Nisi hîc remiseris mihi, ibi remissionis requiẽ inuenire non potero. Quod enim ligatum in terra manserit, ligatum manebit in cælo: & quod solutum in terra fuerit, solutum erit in cælo. Propheta enim & prædicator Ecclesiæ congregandæ, Euangelico spiritu indulgentias Domini præuidebat: & præcipienda Apostolis, ei Dominus reuelabat. Imò hæc erat vetus sententia, vt qui se ligasset in terris, vinctus migraret à corpore. Ideo Dominus, quod erat ante sui iudicij, dedit Apostolis, peccata remittendi æquitatem: ne citò soluenda, C diu ligata manerent.

Et infrà subdit.

Meritò ergo Dauid, remitti sibi postulat quod sciebat non esse iis qui secundum Aaron erant sacerdotibus attributum, sed Euangelio seruatum. Cui ergo non remittitur, in exilio est: in peregrinationis iniuria perseuerat. Hîc ergo petẽda est venia. Hîc enim dictum est: Beati qui nunc fletis quia ridebitis. Hîc locus est veniæ postulandæ. Deploremus igitur in terris, vt mereamur indulgentiam. Nisi remissum hîc peccatum fuerit, non habebimus requiem. Si requies non fuerit, non erit vita æterna. Si vita æterna non fuerit, non erimus. Ideo petit remitti sibi antè quàm eat, vt sit. Si enim remissum non fuerit, non ero, inquit, cum iis qui sunt, cum iis qui in paradisum merentur ascendere. Qui autem non est, consumetur cum descendentibus in lacum, qui in catenis & carcere fuerit derelictus. Non ergo definitiuè dicit, non ero: qui alibi dicit, Psallam tibi in cithara Deus D sanctus Israël. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi & anima mea quam redemisti. De redemptione ergo præsumit. Et alibi audi dicentem: Placebo Domino in regione viuorum. Erit ergo, qui placere præsumit.

In tractatu super psalmum trigesimum septimum, versu primo. Tom. IIII.

Quando vult Dominus ignoscere, dat gratiam & fiduciam deprecandi.

Et infrà.

Dominus etsi vult ignoscere, vult rogari: & vt rogetur, operatur.

Libro de fuga seculi. Tom. I.

Ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit: id est, debet te adducere? Prouocat te, quia bonus est Deus, vt sperare possis tuorum peccatorũ indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui paratus est ignoscere.

Si indulgere debet princeps delinquentibus, Require supra

supra in cap. Imperator.

Cap. 6. Tom. IIII. INDVMENTVM. *Intelligitur de carne. Vnde libro de Isaac & anima.*

Inquit anima: Exui tunicã meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Veretur enim, ne iterum in tentationes resurgat: ne iterum in culpam redeat atque peccatum, & egressus suos virtutúmque processus terrenis incipiat vestigiis inquinare. Certè etiam hoc modo perfectionẽ virtutis suæ indicat, quę tantam Christi meruerit charitatem, vt ad eam veniat, & pulset ianuã eius, & veniat cum Patre, & cœnet cum eadem anima, & ipsa cum eo, sicut in Apocalypsi dixit Ioannes. Etenim cum in superioribus audisset, Ades huc à Libano sponsa: Ades huc à Libano, & cũ aduerteret in carne se Christo adesse nõ posse, sed tunc adesse, si adesset in spiritu, conformans se ad eius voluntatem, vt esset & ipsa conformis imaginis Christi, iam non sentit carnis exuuias, iam quasi spiritus exuens se corporis coniunctione, iam quasi oblita, & quæ si velit, copulæ illius meminisse non posit, ait: Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Exuit enim tunicam illam pelliciam, quam acceperunt Adam & Heua post culpam: tunicam corruptelæ, tunicam passionũ. Quomodo induam eam? Non requirit vt induit, sed ita signat abiectam, vt iam indumento sibi esse non posset. Laui pedes meos: quomodo inquinabo eos? Hoc est, Vestigia mea laui dum egrederer, ac me eleuarem de corporis contubernio, de illa connexione & familiaritate carnalis amplexus, quomodo inquinabo eos, vt in corporis claustrum, & illum tenebrosum passionum eius carcerem reuertantur?

Cap. eod. *Et infrà.*

Quæ autem in verbo exit anima, verbum requirit. Vnde & ista cum quærit, incidit in custodes qui circũeunt ciuitatem. Percusserunt, inquit, me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum custodes murorum. Bene quidem quasi spõsa veniebat cum pallio, quo obnuberet caput, cum sponsus occurreret. Sicut Rebecca, quæ cognito quòd Isaac sibi veniret obuius, descendit de camelo, & pallio se operuit: ita & hæc anima nuptialis vestis præmittebat insignia, ne forte reiiceretur quasi vestem non habens nuptialẽ, vel vt caput velaret propter Angelos. Sed illi percusserunt eam vt amplius probaretur. Exercentur enim animæ tentationibus. Tulerunt enim pallium, quærentes si verum decorem nudæ virtutis afferret: vel quia sine integimento quis in illam cælestem ciuitatem debeat introire, nulla deferens secum operimenta fucorum. Sunt etiam qui requirũt, ne qua anima exuuias secum vehat carnalis illecebræ, & concupiscẽtiam corporalem: Nudatur pallio, cum eius conscientia manifestatur. Sed est & quæ bene nudatur, cui licet imitari dicentẽ: Venit enim huius mundi princeps, & in me inuenit nihil: quia certe in illo solo nihil inuenit, qui peccatum non fecit. Beata & illa est, in qua non grauia aut multa inuenit: sed inuenit in ea amictum fidei, & sapientiæ disciplinam. Itaque sine dispendio sui, quia etsi volet quis, non potest veram auferre sapientiam: etsi aduersarius obstrepat, ibi tamen vera innoxiæ conuersationis elucet integritas. Sine dispendio ergo transiuit custodes, & filiabus cælestis illius ciuitatis admixta, verbum requirit, & quęrendo eius in se excitat charitatem. (Ioan 14.)

Cap. 23. Tom V. *Libro quinto super Lucam: capite vigesimo tertio super illud quod sequitur.*

Quid existis in desertum videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Non hic Domini sermo de vestibus, quanquam plerosque mollioris cura vestis effœminet: qui quasi lanæ onus ferre non possint, sericas vestes tectis per terram verrunt vestigiis vsque faciunt vt amictus honori sit. Sed tamen alia videtur indumenta signare, & nisi fallor, humana corpora quibus anima nostra vestitur. Denique & Ioseph tunica ad speciem Dominici corporis cruentata est. Et apostolicũ illud, exuẽs se carnem principatus & potestates omnes traduxit: Quid aliud ostendit, nisi vice indumenti corpus fuisse, quo se ita expoliauit Dominus in passione, vt Diuinitas libera immunísque maneret iniuriæ? Totus igitur hic locus, exẽplo nos prophetico ad virtutẽ subeundæ passionis hortatur. Denique addidit: Ecce q in veste pretiosa sunt, in domibus regũ sunt. Sunt etiã mollia indumenta deliciosior actus & mores: propter quod nos hortatur Apostolus: vt expoliantes veterẽ hominem cum actibus eius, induamus nouum, in quo nõ dulcis illecebra sit, ludúsque lasciuiæ, sed vsus laboris & fructus, eò quòd tenera corporis cura, luxúq; & lasciuiarum cupiditate mollitos, nequaquã cælestis aula suscipiat, ad quam duris laboriosæ gradibus virtutis ascẽditur. Hi verò quibus fluida deliciis mẽbra soluuntur, regni cælestis extorres, intra mundi huius habitacula consenescunt, quos rectores mundi huius atque tenebrarum vocat Apostolus. Hi sunt enim reges qui seculari quadam potestate dominãtur, suorum æmulos ope rum receperunt.

Non possumus Christum induere, nisi carnis vitia exuamus. super epistolam ad Romanos, capite octauo: Exponẽs quod sequitur. Tom. eod.

Sed induite Dominũ Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis. Curam carnis prohibet, id est voluptatem, vt omne quod prohibetur per legem non desideretur, aut certè desideratum vincatur. Ipsa enim sunt opera carnis, vt his exuti induant Dominum Iesum Christum, hoc est, innouati per Christum, ab his malis se retineant. Hic enim induit Christum, qui se ab omni errore & turpitudine separauerit, ne in cõuiuio nuptiarum sine veste eius inuẽtus turpiter abiectus tenebris mancipetur.

Induitur Christus in baptismo. Super epistolã ad Ephesios, capite quarto. Tom. V.

Christũ induit, qui per fidem renatus est in Christo.

Vir perfectus virtutibus indutus expoliari nõ potest. Libro secundo, de Iacob & vita beata. Cap. 5. Tom. IIII.

Quæsiuit Laban, & nihil suum reperit apud Iacob. Magnus vir & verè beatus, qui nihil suum potuit amittere, nihil alienum habere: hoc est, nihil minus habere, nihil superfluũ. Itaque ille perfectus est, cui nihil deest: iustus cui nihil superest. Hoc enim est iustitiæ tenere mẽsurã. Quarta virtus cui societas lucrũ dabat, nõ irrogabat dispendium? Hoc est perfectum esse, adhærẽtibus sibi commodi plurimum dare, nihil afferre incommodi. Denique is qui nocere cupiebat, inanem eum dimittere non potuit. Sapiens enim nunquam inanis est, semper habens in se amictum prudentiæ, qui potest dicere: Iustitiam induebam, & vestiebam iudicium, sicut dixit Iob. Nanque hæc mentis sunt interna velamina, quę nemo alius posit auferre, nisi cum aliquem sua culpa despoliat. Denique sic despoliatus Adam, nudus inuentus est. At verò Ioseph etiã vestimẽto exteriore relicto, nudus non erat, quia salua habebat indumenta virtutis. Nunquam ergo inanis sapiens. Nam quomodo inanis qui de plenitudine Christi accepit, & seruat acceptum? Quomodo inanis cuius repleta est anima, quæ acceptæ gratiæ vestimenta custodit? Illud metuendum est, ne quis innocẽtiæ velamen amittat, ne impij sacrilegæ persequutionis intentione terminos iustitiæ prætergresi vestimentum animæ ac mentis eripiant. Quod non accidit, nisi prius aliquem vox suæ iniquitatis exuerit. Vnde & Dauid dicit: Si est iniquitas in manibus meis, decidam meritò ab inimicis meis inanis: persequatur inimicus animam meam, & comprehendat. Nemo ergo ex inimicis potest tuam animam comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. (Iob 29.) (Psalm. 7.)

De indumento virtutis. Requíre suprà in cap. Ieiuniũ:

& infrà cap. Nuditas: & cap. Vestis.

A INDVSTRIA. *In paruis animalibus maior est quàm in homine. Lib. quinto Hexameron. Require supra cap. Echinus piscis. & Libro sexto eiusdem. Require supra cap. Canis.*

INFANTIA ET INFANS. *Quare in lege veteri mandabatur infans circuncidi. Require supra in capit. Circuncisio.* *Nunc debet baptizari: quia vt dicit libro secundo de Abraham.* Cap.11. Tom.IIII.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto nõ potest introire regnũ Dei. Vtique nullum excepit: non infantem, non aliqua præuentum necessitate. Habeat tamen illam opertam pœnarum immunitatem, nescio an habeant regni honorem.

Intelligitur infantia pro vitio. In epistola tertia ad Horontianum, post medium. Lib.5. Epistol. Epist.20. Tom.III.

Infantes sunt, qui fari verbum Dei nesciunt, qui eius opera non recipiunt. Nam si ætas senectutis vita immaculata, vtique ætas adolescentiæ est vita maculosa.

B *Intelligitur etiam pro virtute. Libro octauo super Lucam. Require infrà in cap. Puer.*

INFERNVS. *Dicitur locus qui non videtur. Libro de bono mortis. Require suprà in cap. Anima humana.*

Inferni pœnæ secundum poëtas fabulosæ sunt. Eodem libro. Require infrà in cap. Mors.

INFIDELITAS. *Infidelis dicitur esse cæcus. In tractatu de obitu Theodosij. Require suprà capite. Fides.* *Similiter dicitur insipiens. Libro primo de officijs. Require infrà cap. Insipiens.* *Si tamen perfectè cõuertitur, optimus aliquando fit. Libro tertio Hexameron. Require suprà cap. Conuersio.*

INFIRMITAS ET INFIRMVS. *Corporalis infirmitas vtilis est: & propterea sancti non semper exaudiuntur cum pro se vel pro alio à Deo postulant de ipsa infirmitate releuari. Super epistolam ad Philippens. secundo cap. Exponens quod sequitur.* Tom.V.

C Necessariũ autem arbitratus sum Epaphroditũ fratrem & cooperatorem & commilitonem meum, vestrũ autem & Apostolũ ministrũ necessitatis meæ mittere ad vos: quoniã quidem omnes vos desiderabat, & impatienter solicitus erat, propterea quod & audieratis illum infirmatum. Nam & infirmatus est prope mortem, sed Deus misertus est eius: non solùm autem eius, verumetiam mei ne tristitiam super tristitiam haberem. Omnia hæc manifesta sunt. Epaphroditum enim signat missurum se cum ista epistola ad eos. Inuicem enim desiderio sui mœsti erant infirmitatis eius causa & populus & Epaphroditus, vt viso eo recrearentur de recuperata salute eius & ille careret solicitudine quam videndi eos gerebat. Erat enim eorum Apostolus ab Apostolo factus, dum illum ad exhortationem eorum mittebat ad eos: & quia vir erat bonus, desiderabatur à plebe. Quid ergo est vt præsente Apostolo qui mortuos suscitabat, hic Epaphroditus infirmaretur vsque ad mortem? Nunquid non orauit pro illo Apostolus, & non impetrauit vt citius sanaretur? Sed signa infidelium causa fiunt. Nam huic non ad detrimentum contingit ægritudo, sed ad augmentum. Probationes enim diuersæ sunt credentium. Alius enim per ægritudinem: Alius amissione charorum: Alius per damnum pecuniæ: Alius per tribulationes probatur, si in necessitate stabilis inueniatur, auxilium ab aduersa parte non quærens, vt augmentum faciat meritorum. Non ergo contempta est postulatio Apostoli, sed melius prouisum est ei pro quo petebat. Quid autem illud est, vt cum de excessu fratrum in alia epistola non contristari debere admoneat, in hac autem contristandum se, si exisset Epaphroditus de corpore signat? Tristitiam se si exisset habiturum dixerat super tristitiam quam habebat de infirmitate eius. Erat enim necessarius Ecclesiis. Nam ad Thessalonicenses: Videte autem ait, ne contristemini de dormientibus sicut & cæteri, qui non habẽt spem. Se autem sic tristem futurum dixerat de excessu Epaphroditi, quia solatium eius & auxilium requirebat: nõ tamen vt quasi perditum lugeret. Solicitus itaque misi eum, vt cum illum videritis iterum gaudeatis, & ego meliore animo sim. Affectionem habuisse Epaphroditum & plebem Philippensium signat, quem videntes iterum in lætiam se excitarẽt, & Apostoli animus lætaretur, quia meliori animo fit qui ad charos suos mittit reuisendos. Excipite ergo illum in Domino cum omni gaudio & huiusmodi in honore habete, quia propter opus Christi vsque ad mortem accessit in interitum tradens animam suam, vt suppleret id quod ex vobis erat circa meum officium. Quanquam indiuidua esset charitas Epaphroditi & plebis, tamen etiam ab Apostolo commendatur, vt chariorem illum faciat, maxime propter hos qui forte tam chari non essent circa eius affectum. In omni enim plebe diuersitas est. Hinc est vnde & prælium eius memorat, quòd non dubitauit propter opus Euangelij mori. Hoc est, non est deterritus minis & pressuris infidelium, vt impleret quod deerat plebi in traditione iuxta dispensationẽ Apostoli. Qui ergo à morte non retrahit animam suam, in interitum hanc tradidit iuxta vitam præsentem, sicut & Dominus ait: Qui enim voluerit animã suã saluam facere, perdet eã. Perditio hæc, interitus est: quia secundum mundum qui animã suam tradit pro Christo, amittit eam, in futurum tamen conseruabit eam.

Infirmitas enim corporis vtilis est animæ ad salutem. Libro primo, de pœnitentia. Require supra in cap. Caro.

Vnde vir sapiens etiam cum infirmitate carnis perfectus est. Libro primo de Iacob & vita beata. Require suprà in cap. Aegritudo. *Infirmitas ipsa processit à culpa originali: propterea vir sanctus eam patienter tolerat. In tractatu super Psal. xxxvij.* Tom.IIII.

Non est inquit sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ. Exponit nobis hunc locum Isaias: Peccauimus, & tu iratus es nobis. Quid est tamen iræ Domini vultus? Ne fortè ille quia oculi Domini super facientes mala. Si enim oculi Domini super iustos, quomodo à vultu iræ Dei infirmatur Propheta? Vnde & illud cõsidera, quod ipse Dauid in posterioribus dixit: Quoniam ex omnibus tribulationibus eripuisti me, & super inimicos meos respexit oculus meus. Sicut enim bona iustorum respicit: ita & peccatorum occulta deprehendit. Nisi fortè ad Christum hoc referas, qui ab omnibus à quibus conterebatur ereptus est, quando se exuit à populo Iudæorum, qui eum frequentibus sacrilegiis & quotidianis impietatibus conterebant: & inimicos suos vocauit ad gratiam, quos oculus Dei vidit & amauit. Ergo quia pius est Deus, nequaquam est desperandum. Et si irascitur, ignoscit: etsi percutit, seruat: etsi tradit in interitum carnem, spiritum saluat. Noli ergo timere carnis infirmitatem, quia sanctus cum infirmatur, potentior est. Isa.54.

D *Sed quia carnis ipsa infirmitas est, propterea ipse Christus infirmatus est. In tractatu super Psal. xl.* Tom.eod.

Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. Quis est lectus doloris nisi caro infirmitatis? Et bene lectus doloris, quia corpus est mortis: de quo se liberari Apostolus deprecatur, vt tãquam de tumulo quodam possit assurgere, in quo ægra iacet anima & quasi quodam decumbit lectulo. Symmachus lectum miseriæ dixit: Aquila, grabatum miseriæ. Expressius septuaginta viri lectum doloris putauerunt esse dicendum. His ergo versiculis vtendum apud eos, qui diutius infirmitate corporis detinentur, vt habeant medicinam Dei, quo sani esse mereantur. Lectus ergo animæ caro infirma est: cuius ægritudini anima nostra compatitur: quę si habeat adiutorem Dominum dicit ei: Surge, tolle lect

lectum tuum, & vade in domum tuam. Quo confortatus Dei verbo qui æger erat surgit, & tollit lectũ suum in quo iacebat, & redit in statum pristinum sanitatis. Hoc est in domum suam regredi, vt habitet in domicilio robustissimæ valetudinis. Qui habitat regit: qui regit, virtutis habet sibi gratiam suffragãtem. Sed etiam stratum omne versat Dominus in infirmitate languentis, cui adesse dignatur. Quod versatur, statum mutat aut ex sanitate in ægritudinem, aut ex ægritudine ad sanitatem. Hic ergo qui ægrotauerat, mutat se ad remedium sanitatis. Sic ergo Dominus Iesus, etsi vulneratus est propter peccata nostra, tamen non in illa infirmitate permansit, sed se ipse versauit in melius ad vniuersorum salutem. Itaque passione infirmitas est soluta, mors resurrectione. Sicut ergo se ipse versauit ad populorum redemptionem, nec sensit aculeum mortis, aut vulneris infirmitatem: sic eum qui in se credit, etsi grauiter ægrotantem, vt à morte liberet, versat ad vitam. Omne ergo stratum, hoc est vniuersorum hominum infirmitatem in sua infirmitate versauit. Suscepit enim infirmitates omnium in sua carne, erexit se in crucem, & versauit omnium infirmitates in sui corporis infir-
Isai.53. mitate. Vnde dicit Isaias: Liuore eius nos sanati sumus. Habent hoc luctatores, vt se subiiciant iis quibus congrediuntur atque luctantur, vt opprimi posse videantur: & subitò cum existimantur elidi, quadam arte se versant, vt effundant superiorem. Cadit qui portabatur: & is qui portabat, superior inuenitur, vt sternat vrgẽtem. Spiritali itaque palæstra Dominus Iesus onera nostra suscipiens, in illa se passionis suæ congressione subiecit, & in infirmitatis specie, vt eum aduersarius hominem parem cæteris iudicaret, quem facilè posset opprimere: Diuinitatis arma deposuit, humanitatis tegmen assumpsit. Securus victoriæ propius tentator accessit. In costa eum telo militis voluit vulnerare reputans & hunc sicut Adam per costam posse prosterni: sed vulneratus latere Dominus Iesus vitam produxit è vulnere, euacuauit omne peccatum, deiecit aduersarium, cui mortem latronis eripuit, & in illa morte, in illa sui corporis sepultura cum existimaretur oppressus, elisus sua se virtute versauit, cecidit aduersarius, Dominus resurrexit. Sequitur: Ego dixi Domine miserere mei, sana animam meam quoniam peccaui tibi.

Tom.eod. *Vnde Christus humanas infirmitates assumpsit, excepto tamen peccato In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

Super psal. 61. Ipse igitur vtrunque vnus, inseparabilis numero, & agnoscendus operis distinctione, non varietate personæ. Non enim alter ex Patre, & alter ex Maria: sed qui erat ex Patre, carnem assumpsit ex virgine, affectum assumpsit ex matre, vt infirmitates nostras ipse susciperet. Vnde ait Propheta: Et pro nobis dolet. Quomodo
Isa.53. dolebat meo dolore, si meum non gerebat affectũ? Homo, inquit, in plaga, & sciens infirmitatem. Itaque quasi homo infirmatus est, quasi homo doluit. Et nos quasi hominem æstimauimus eum esse in doloribus: sed quasi victor infirmitatum, non infirmitatibus victus, pro nobis non pro se dolebat: & infirmatus est nõ propter sua, sed propter nostra peccata, vt nos suo liuore sanaret. Quid vtique est homo in plaga, & sciens ferre infirmitatem, nisi quia plagæ habebat compassionẽ? Aut quomodo sciebat ferre infirmitatem, si sensum infirmitatis excluserat? Quod enim portamus, hoc pro onere sustinemus. Suscepit ergo peccata nostra vt portaret: Suscepit etiam vt purgaret. Denique scriptũ est: Et peccata eorum ipse purgabit. Ideo ipse hæreditate possidebit multos, & fortium partietur spolia. Ibi enim maior triumphus, vbi mens interna mũdatur. Quod portat igitur, ad remissionẽ pertinet; quod purgat, ad correctionem. Suscepit itaque compassionẽ nostram, suscepit & subiectionem. Quod enim subiecit sibi omnia,

A suum est: quod subiectus est, nostrum est.

Similiter Libro tertio, de fide sanctæ Trinitatis, cap. primo. Quod require supra in cap. Ieiunium. De hac materia Require supra in cap. Aegritudo.

INGENIVM. *In nobis est à gratia. Lib. de fuga seculi. Require suprà in cap. Diligentia. Ingenium nostrũ* Tom.IIII. *debet in vtilibus occupari. Libro secundo de Abraham.*

Cauendum est ne mens nostra pluribus occupata, nõ solùm bonos non generet partus, sed etiam inutilibus plerisque degeneret: simul & vitis ne putata facilè syluescat, dissoluatur citò, sed posteritati reseruetur. Nam & ingeniosi multa pariunt, quæ vtile est circũcidere: & qui doctrinam diligẽtia assequuti sunt, videre in se debent inscientiam.

Vnde ad bonum debemus vti ingenio. Libro v. Hexameron. Require suprà in cap. Cancer. Ingeniũ non deest paruis animalibus. Ibidem. Require supra in cap. Echinus piscis.

B INGRATITVDO. *Reprehẽditur in nobis canis comparatione. Require supra in cap. Canis.*

INIMICITIA ET INIMICVS. *Inimici Dei sunt infideles, & omnes iniqui. Super epistolam ad He-* Tom.V. *bræos, capite decimo.*

Sedet Christus ad dexteram Patris, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Qui sunt inimici eius? Iudæi, scilicet & omnes infideles, qui in die iudicij damnandi sunt ab eo. Et hîc nimietatem potentiæ signat. Non dixit, subiiciantur: sed, vt ponantur sub pedibus eius. Non igitur efficiamur ex numero inimicorum. Non enim soli inimici, qui infideles sunt: sed etiam qui vita immunda sunt pleni. Prudentia autem carnis inimica est Deo: legi enim non subiicitur, neque enim potest.

Quos inimicos in sua Christus passione deuicit. Libro de benedictionibus patriarcharum, super illud: Iuda te laudabunt fratres tui: Manus tua super dorsum inimico- Cap.4.
C *rum tuorum.* Tom.IIII.

Ad Iudam quidem patriarcham dirigi videtur alloquium: sed Iudas ille posterior verus confessor exprimitur, qui ex ea tribu natus est, qui solus laudatur à fratribus, de quibus dicit; Narrabo nomen tuum fratribus meis. Dominus enim per naturam, frater per gratiã: cuius manus quas expandit ad populũ non credentem super dorsum inimicorum tuorũ. Iisdem enim manibus atque eadem passione suos texit, & subiugauit aduersarias potestates, omnésque fidei & pietatis exortes subditos sibi fecit. De quibus ait Pater ad Filium: Et dominaberis in medio inimicorum tuorum: quos inimicos sua fecit malitia, non Christi voluntas. In quo magna Domini gratia. Etenim spiritales nequitiæ, quæ ante ceruicem nostram iugo solebant captiuitatis inflectere, ita vt Dauid ipse manus quodammodo super se triumphantium sentire se scriberet, dicens: Super dorsum meum fabricauerunt peccatores:
D ipsæ nunc subditæ Christi triumpho, & quibusdam manibus eius, id est, factis operibúsque subiectæ, perpetuæ subeunt captiuitatis ærumnam. Ipse vtique qui adoratur à filiis Patris sui, quando adoratur à nobis quibus ipse permisit vt patrem vocemus, cuius seruum esse virtutis est.

Inimicos nostros debemus diligere. Libro de Ioseph. Require infra in cap. Inuidia. Debemus retribuere bona pro malis. Require in capite Vindicta. De spiritualibus inimicis super psalmum quadragesimum tertium. Require infrà in cap. Respicere.

INIQVITAS. *Differt à peccato, sicut radix ab effectu. Super epistolam ad Romanos, cap. primo: exponẽs* Tom.V. *illud: Repletos enim iniquitate, &c.*

Hîc summatim loquutus est, & subiecit membra iniquitatis. Caput iniquitatis, malitiam dixit: cuius

opus, impudicitiam posuit atque auaritiam. Deinde adiecit nequitiam, cuius effectus inuidiam parit & homicidia, contentionem & dolum. Post hæc subiecit malignitatē, quæ generat susurrationes & detractiones. Et quomodo hæc Deo displiceant, ait: Deo odibiles. Et quia nec hominibus placent, Cōtumeliosos, inquit, elatos, superbos, inuentores malorum, id est, authores.

Cap. 9. Tom. IIII.

Et libro de apologia Dauid.

Præcedit autem iniquitas, peccatum sequitur: Radix est iniquitas: fructus autem radicis est culpa. Vnde videtur iniquitas ad mentis improbitatem referri, peccatum ad prolapsionem corporis. Grauior iniquitas tanquam materia peccatorum, leuius peccatum. Denique iniquitas per lauacrum remittitur: peccatum tegitur bonis factis, & tanquam malis operibus obumbratur. Vnde bene suprà hoc ipse ait: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

B *Similem sententiam ponit eodem libro, capite decimo tertio, addens quòd Christus deleuit omne peccatum sanguine suo.*

Sicut ipse Dominus ait: Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: Tu autem memor esto, & iudicemur. Peccatum autem, aut donatur, aut deletur, aut tegitur: donatur per gratiam, deletur per sanguinem crucis, tegitur per charitatem. Similiter & iniquitas, quæ æstimatur habitudo mentis iniustæ: licet Ioannes in epistola eum qui fecit peccatum etiam iniquitatem fecisse dixerit. Sicut habemus scriptum: Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Peccatum est iniquitas: quia in peccato ipso iniquitas est. Tamen vt nobis videtur, omne peccatum est iniquitas: iniquitas autem operatrix culpæ aut delicti. Plus est ergo, vt ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix & seminarium peccatorū: mala radix, ne malos fructus ferat: aboleatur erroris omnis affectus, & vniuersa iniquitatum genera tollantur. Itaque quemadmodum intrans in animam sapientiæ disciplina, imprudentiam tollit: & scientia, ignorantiam: sic perfecta virtus iniquitatem: & remissio peccatorum, delet omne peccatum. Vnde præclarè Apostolus ait: Quia donauit nobis peccata Dominus Iesus, delens chirographum decreti quod erat contrarium nobis, & ipsum, inquit, de medio tulit, affigens illud cruci. Deleuit sanguine suo atramentum Heuæ, deleuit obligationem hæreditatis obnoxiæ. Fides ergo peccatum minuit. Et ideo Dominus dimittens peccata, dicebat: Fiat tibi secundum fidem tuam.

Iniquitatis & peccati discrimen.

Iniquitas aliquando accipitur pro peccato. In tractatu super psal. xxxviij.

Tom. IIII.

Quisquis habet substantiam animæ suæ, dicit: Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me. Non vnius criminis lapsum fatetur, qui ab omnibus se iniquitatibus solui precatur. Scit enim quòd nisi Dominus ignoscat, nemo saluus esse possit quicunque natus est sub peccato, quem ipsa noxiæ conditionis hæreditas astrinxit ad culpam.

Et infrà subdit.

In increpationibus super iniquitatem erudisti hominem. Græcus ὑπὲρ ἀνομίας dixit, hoc est, pro iniquitate: & integrū versum, ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον posuit: quod est, In increpationibus pro iniquitatate † erudisti hominem. Ideo sapiens dixit: Quis mihi dabit cogitationum mearum flagella, & labiorū meorum signaculum? Vt cor suum ipse suis cogitationibus flagellaret, & signaret labia sua: quo & vetera peccata minueret, nec alia loquēdo renouaret, quo ꝓpriis increpationibus eruditus, exercitia virtutis indueret.

† Aliàs, propter iniquitatē. Ecclesiast. 22.

Vnde iniquitas pro peccato originali & actuali potest intelligi. Propterea in tractatu super psalmum quadragesimum, adiungens de iniquitate Iudæ proditoris dicit sic

A *super illud quod sequitur:*

Vt quid timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me. Hoc est, cum os meum loquatur sapientiam, & meditatio mea cordis mei prudentiam, in die iudicij timere quid possum? Nisi forte calcanei mei iniquitas mihi sit abluenda. Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpētis est vulneratus, & obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, vt omnes illo vulnere claudicemus. Vnde Dominus pedes discipulis lauit, vt lauaret venena serpentis: & Petrus reprehenditur quòd excusabat ne sibi Dominus pedes lauaret. Ideóq; dictum est: Nisi lauero tibi pedes, non habebis partem mecum. Quo audito non solùm pedes, sed etiam manus obtulit abluendas. Cui Dominus respondit: Qui lotus est, non habet necesse vt iterum lauet, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Ergo Dauid dicit: Iniquitates meæ superposuerūt caput meum: qui se nouerat in iniquitate esse conceptum, & in delictis à matre generatum: Dominus autem qui nec sua peccata habuit, nec cognouit proprias iniquitates, ait: Iniquitas calcanei mei circundabit me: Hoc est, iniquitas Adæ, non mea: sed ea non potest mihi esse terrori. In die enim iudicij nostra in nobis, non alienæ iniquitatis flagitia punientur. Vnde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quàm reatum aliquem nostri esse delicti. Meritóque Dominus, qui pro nobis vniuersa suscepit, lauit pedes nostros in Apostolis suis, vt calcanei lubricum possimus auferre, quo fida statio possit esse virtutum: nec paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito. Non metuat lubricum hæreditatis, qui cupit vestigium tenere virtutis. Iniquitas ergo calcanei nostri præuaricatio est Adæ, per quem prolapsus est in cōtemptum & dissimulationem cælestium mandatorum. Est etiam iniquitas calcanei, Iudæ hæsitanda proditio. Calcanei ideo, quia scriptum est: Qui manducat mecum panem leuabit super me calcaneum suum. Bene & ibi suum, & hic meum dixit. Suum, quia Christus sine iniquitate est: Hæc autem solius iniquitas proditoris. Meum autem calcaneū, quasi vltimum sui corporis Iudam Christus appellat, cuius nos sumus corpus & membra. Apostoli præstantiora & actuosa membra sunt Christi: Iudas calcaneū, quasi extrema pars corporis, serpenti obnoxia, & patens vulneri. Primum ergo calcaneum Adam: secundum calcaneū Iudas. Ille lapsus totius hæreditatis, hic solius proditoris, qui hæreditatem implicare nō potuit: quia iam non carnales sumus, sed redemptoris hæreditas, scriptura dicente: Est hæreditas credentibus in Domino. Est & illa iniquitas calcanei sui quæ circundedit Christum. Circundātes, inquit, circundederunt me, & in nomine Domini vltus sum in eos.

Ioan. 13.

Ioan. 13.

D *Vt iniquitatis morbus auferatur à nobis, Christus misericors medicus est inuocandus. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu quinto.*

Tom. IIII.

Viam dixit iniquitatis amoue à me. Nō dixit, Amoue me à via iniquitatis: sed, viam iniquitatis amoue à me: quasi in nobis sit, & inesse nobis videatur. Quandiu enim exercemus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet, & non recedit à nobis: ideóque studiosè agemus vt eam à nobis separemus. Sed quia hæreditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæsit humanis, opus est liberantis auxilio. Precare & tu, dicito: Infelix ego homo quis amouebit à me viam iniquitatis? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Et pulchrè dixit: Viam iniquitatis: non, iniquitatem: eò quòd non quasi naturalis iniquitas sit in nobis, sed maiorū post peccata currentium sit attrita vestigiis. Meritóq; quia vulnus grande ac vetus est & diu serpens, perfectioris medicinæ remedia deposcit, obsecrans vt Domini

mini legitima miseratione. Citò enim refricatur vulnus quod sanatum medicinæ lege non fuerit, imò etiam seriorem curationis sentit profectum.

Iniquitas persequitur innocentiam. Vnde libro decimo,
Tom.V. *super Lucam.*

Tales leges iniquitas habet vt qui odit innocentiam, scelus diligat.

Quid sit iniquitatem quærere, pertractat in tractatu super Psal. xxxv. inducens exemplum de iniquitate quæ de-
Tom.IIII. *collari fecit Ioannem Baptistam, & de Iuda proditore.*

Quid aliud agit iniustus, nisi vt iniquitatem quærat sibi & odium? Sic enim scriptum est: Non est timor Dei ante oculos eius quoniam dolosè egit in conspectu eius, vt inueniret iniquitatem suam & odium. Quid est inueniret? Omnis enim qui quærit, inuenit. Ergo & malum quæritur, vt inueniatur. Sed quemadmodum laudabilis est ille qui bonum quod quæsiuit inuenit: ita inueniabilis qui laborauit vt malum quod quæsierat, inueniret. Bonis enim rebus, non flagitiis atque criminibus nostrum laborem nos oportet impendere. Quid igitur nisi summæ stultitiæ atque dementiæ est, odium quærere, iniquitatem malis artibus inuenire, quam bonus nemo quæsiuit? Quomodo igitur improbi iniquitatem suam & odium quærant, consideremus. Herodias erat Tetrarchæ Philippi legitimo nexa coniugio, regiæ abundans opibus potestatis quæ Herodem Romam adusque tendentem quasi germanum mariti, hospitij & affinitatis iure susceperat: cum quo despecta suam copulam, non multò pòst relicto viro consortij sui iura mutauit. Nónne ea quæsiuit iniquitatem & odium, quæ coniugium deseruit vt inueniret adulterium? Et quia sanctus Baptista illicitas nuptias constanter increpauit, dicens Herodi: Non licet tibi eam vxorem habere, quæ maritum contra legem reliquit, & fratri mariti quasi ex lege conuenit: commota est adultera, vt eum vellet occidere. Sed cognito quòd Herodem ad necem
Marc.6. iusti non facilè posset inflectere, excogitauit qua via istud efficeret. Natalis erat Herodis quem luxu nimio (vt plerisque regibus mos est) celebrare consueuerat. Adornauit filiam vt in conuiuio regis saltaret pignus regale. Et cum placuisset Herodi, quod displicere debuit patruo: obtulit ei, vt quod vellet præmium pro saltationis opprobrio, postularet. Matrem illa consuluit: cuius impulsu caput Baptistæ poposcit. Victus Herodes, quia sacramento se constrinxerat daturum quicquid neptis propria petisset, iussit occidi Ioannem & caput eius afferri. Quod allatum puellæ dedit, & illa matri suæ pertulit. Verum est ergo quod iniquitas & odium requirantur: quandoquidem ea mulier quod facili petitione impetrare non poterat, prauis artibus excogitatæ fraudis elicuit. Quid de Iuda proditore loquar? qui quæsiuit auaritiam, & inuenit sacrilegium, dicens: Quid mihi dabitis, & ego eum vobis tradam? Nec expletur pauperum spoliis, ad plenitudinem criminum grauissimorum crimina serendo peruenit, pia miscens charitatis sacramenta flagitiis cum diceret: Quem osculatus fuero, ipse est: tenete eum: vt vere de eo dictum dubitari non queat: Verba oris eius iniquitas & dolus. Oscula labiis ferebat, & effundebat venena pectoribus. Meditabatur acerba supplicia gratiæ pignus afferebat. Bene de eo Propheta addi fecit: Noluit intelligere vt bene ageret. Non ergo per naturam deliquit, sed per voluntatem.

INITIVM. *Libro primo Hexameron. Require infrà cap. Principium.*

INIVRIA. *Ex iniuria appetitus iracundiæ accenditur: sed tamen semper in iniuriam irroganti parcēdū*
Cap.47. *est. Vnde lib. j. de officiis hoc asserit, distinguens aliquali-*
Tom.I. *ter de speciebus iniuriæ ex parte patientis.*

A Grauior appetitus iracundiæ ex indignatione nimia nascitur, quam acceptæ plerunque accedit iniuriæ dolor. De quo satis nos Psalmi quam in præfatione posuimus præcepta instruunt. Pulchrè autem & hoc accidit, vt scripturi de officiis ea præfationis nostræ assertione vteremur, quæ & ipsa ad officij magisterium pertineret. Sed quia suprà, vt oportebat, perstrinximus quēadmodum vnusquisque cauere possit ne excitetur ac- Cap.48.
cepta iniuria, verentes ne præfatio prolixior fieret, nūc de eo vberius disputandum arbitror. Locus enim opportunus est, vt in partibus temperantiæ dicamus, quemadmodum reprimatur iracundia. Tria itaque genera esse hominum iniuriam accipientium, in scripturis diuinis demonstrare volumus, si possumus. Vnum est eorum, quibus peccator insultat, conuitiatur, inquietat. Iis quia de est iustitia, pudor crescit, augetur dolor. Horum similes plurimi de meo ordine, de meo nume-
B ro. Nam mihi infirmo si quis iniuriam facit, forsitan licet infirmus, donem iniuriam meam. Si crimen obiiciat, non sum tantus, vt sim contentus conscientia mea, etiamsi me eius obiecti alienum nouerim, sed cupio abluere ingenui pudoris notam tanquam infirmus. Ergo oculum pro oculo, & dentem pro dente exigo, Deut 19.
& conuitium conuitio repēdo. Si verò is sum qui proficiam, etsi nondum perfectus, non retorqueo contumeliam: etsi influat ille conuitiis & inūdet aures meas contumeliis, ego taceo, & nihil rependo. Si verò perfectus sim (verbi gratia loquor, nam veritate infirmus sum) si ergo perfectus sim, benedico maledicentem, sicut benedicat & Paulus qui ait: Maledicimur, & bene- 1.Corinth.4.
dicimus. Audierat enim dicentem: Diligite inimicos vestros, orate pro calumniantibus & persequentibus Matth.5.
vos. Ideo ergo Paulus persequutionem patiebatur, & sustinebat: quia vincebat & mitigabat humanum affectum pro positæ mercedis gratia, vt Filius Dei fieret, si
C dilexisset inimicum.

Et addit ibidem exemplum de Dauid: quod require suprà in cap. Dauid. Est etiam Christus in exemplum. Li- Tom.V.
bro vij super Lucam.

Disce donare iniurias tuas: quia persequutoribus suis Christus ignouit.

Iniuria non est referenda. Lib. primo de officiis. Quod require infrà in cap. Responsio: & capite Silentium: & capite Taciturnitas. Similiter iniuriam à proximo propulsare debemus. Libro de officiis. Require suprà in cap. Fortitudo. De hac materia. Require supra in cap. Conuitium: & infra cap. Patientia. Iniuria propria remittenda est: & vt non puniatur, supplicandum. In epistola secunda ad Theodosium, Require suprà in cap. Imperator.

INIVSTITIA ET INIVSTVS. *Super secundā epistolam ad Timotheum, cap. j.* Tom.V.

Omnis iniustus in timore est: nō fortis sed infirmus: non est in dilectione, sed in odio: nec in mentis sobrie-
D tate, sed errore saucius. Si autem his caruerit, per fidē & fortis & dilectus & sobrius erit.

In tractatu super Psalmum trigesimum quintum: Expo- Tom.IIII.
nendo Psal. titulum.

Iniustitia perfidorum plus grauatur qui Christū Iesum Dominum recipere noluerunt, cùm ille propter illos susceperit seruitutē. Quid enim tam iniquū quàm ingratos tantis fuisse beneficiis: vt quibus ille salutem daret, ij sanguinem eius effunderent? Denique alibi cum de sua passione loqueretur, ad aceruandam Iudaicæ impietatis inuidiam sic ait: Ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor velociter exaudi me.

Ibidem infrà in principio expositionis ipsius Psalmi. Psal.68.

Dixit iniustus vt delinquat sibi. Quid dixerit, non expresit: & ideo sic intelligendum arbitror, quia quicquid dicit iniustus peccatum est. Omnis enim iniusti-

tia,peccatum:quoniam vbi organum vitiosum, quomodo potest cantus non esse vitiosus? Degeneris materiæ decolor partus est. Quicquid ergo loquitur iniustus,iniquitas est, quæ in suum refertur authorem, sicut viperæ partus, qui primò suam scindit parentem, vt frequens sermo. Sibi ergo delinquit iniustus. Nihil hac sententia sublimius dici arbitror. In illis qui sibi sapientiam seculi vendicarunt,nihil tale legi,nihil tale cognoui.Nec mirum,quandoquidem illi humano ingenio loquuti sunt:hic infudit spiritus Dei, spiritus veritatis,quia iniustus sibi delinquat: sibi generet vulnera,
Prouerb.26. se ipse confodiat.Nam sicut spinæ nascuntur in manu ebriosi,vt scriptura asserit:ita & in iniusti sermone nascuntur quæ compungant loquentem. Loquitur iniustus,& interior eius conscientia vulneratur: quia in omni sermone quem loquitur, non est fraudis immunis. Cuius enim grauior est pœna, quàm propria, cum pro omni sermone det pœnas? Serpens aliis infundit venenũ:iniustus sibi.In eũ enim refunditur quicquid effuderit.Iniustus igitur, & aliis inutilis est, & sibi noxius.Iusti autem vita,fructuosa aliis, sibi dulcis. Dicit enim Salomon:Fili, si sapiens eris, tibi sapiens eris, & proximis:Si autem malus euaseris, solus hauries mala.

Et infrà.

De iustis & fidelibus dictum est: Corde creditur ad
Roma.10. iustitiam,ore autem confesio fit ad salutem. Iniusti lingua vulnerat: lingua autem prudentum sanat. Vnde cum expostularet Dauid cum rege Saül, quòd oblitus
1.Reg.24. beneficii,salutis ingratus,eum persequeretur ad mortem,à quo toties iam videret se esse seruatum, & vitam eius appeteret,qui vitam suam pro regis salute periculis obtulisset:ait sibi fructum non perire iustitiæ, qui insidiatorem suum in manus suas à Domino sibi traditum non peremisset. Ab iniustis iniquitas prodiuit, venenum à serpentibus effusum est, ideo scriptum est; dixit iniustus vt delinquat sibi.

INNOCENTIA. *Libro primo de bono mortis, circa*
Tom.I. *principium.*

Innocentia est,vbi nocendi voluntas non est.

Tom.I. *Diffinit eam. Libro tertio de officiis.*

Hoc est innocentem esse,ignorare quod noceat.Et si circunscribitur ab aliquo, de omnibus tamen bene iudicat, qui fidem esse in omnibus arbitratur.

Cap.3. *Innocentia præcedit malitiam. Libro primo de Cain*
Tom.IIII. *& Abel.*

Innocentia tempore posterior est quàm malitia & quadam suppar ætate: sed meritorum nobilitate antiquior.

Cap.4. *Et infra subdit huius probationem.*

Ne dubites talibus naturæ admonitus exemplis, quòd malitia præcedat tempore, sed iuuenescat infirmitate. Habet illa ætatis stipendium: virtus autem prærogatiuam gloriæ,qua plerunque iusto iniquus, iudici cedit.Cuius rei testis fidelis est Diuina scriptura, quæ docet Esaü cognomine stultitiæ virum cessisse patienter primatus suos fratri suo Iacob, ita vt diceret: Vt quid mihi primatus? Sed quos iste posthabuit, hos vir cognomento exercitationis præditus, quæsiuit mereri.Nonne tibi videtur Esaü tanquam in agone victus, & propriæ mentis infirmitate imparem se existimans, cessisse victori coronam, quem videbat nullis passionum illecebris inflecti,quarum ipse puluerem sustinere non poterat?

Innocentia & malitia simul esse non possunt. Libro de Noë & arca:require supra cap.Columba:& cap.Coruus.

Tom.IIII. *Innocentiæ meritum est Diuina visio. In tractatu super Psal.xxxvj.versu vltim.*

Qui custodit innocentiam, æquitatem videt; quoniam qui mundus est Deum videt,cuius virga recta est, directa iustitia, vt auersetur eos qui declinauerint ad

A studia prauitatis. Bona innocentia, quæ Deum videt. Denique alij posuerunt:Custodi perfectionem. Perfectus est enim qui malitiam nescit,nec dolũ nouit. Ideo inquit:Custodi perfectionem:quia sunt reliquiæ homini pacifico.Reliquiæ dicũtur hominis de corpore mortui,de eius exuuiis.Ideo reliquiæ,quia post mortem hominis videntur superesse. Supersunt enim quæ seruantur ad resurrectionem.Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & hoc mortale induere immortalitatẽ.Ergo magis reliquiæ sunt homini spes resurrectionis,& fides conuersionis,& gratia dilectionis: quoniam impij non resurgunt in iudicium. Vita autem iustorum nota est Deo, & iudicio Domini comprobatur.

Vnde ipsa innocentia præeligenda est:quod probat exẽplo Dauid.Lib.iij.de officiis. Cap.5. Tom.I.

Denique Dauid cum fugeret à facie regis Saül, cum
B eum rex cum tribus millibus virorum electorum ad inferendam necem in deserto quæreret, ingressus est castra regis:cum dormientem offendisset,non solùm ipse nõ percussit,sed etiam protexit,ne ab alio qui simul ingressus fuerat, perimeretur. Nam cum diceret Abisai: 1.Reg.26.
Conclusit Dominus hodie inimicum tuum in manibus tuis,& nunc occidam eum:Respondit, Non consumas eum:quoniam quis iniiciet manum suam in christum Domini,& purus erit? Et addidit:Viuit Dominus,quoniam nisi Dominus percusserit illum aut nisi hora illius venerit vt moriatur vel in pugnam descenderit, & apponatur mihi, non sit à Domino iniicere manum meã in christum Domini. Itaque non permisit necari eum: sed solam lanceam, quæ erat ad caput eius & lenticulam sustulit aquæ,dormientibus cunctis. Egressus è castris,trãsiuit in cacumẽ mõtis,& coarguere cœpit stipatores regios,& præcipuè principẽ militiæ Abner,ꝙ nequaquã fidam adhiberet custodiã regi & domino suo.
C Denique demõstraret vbi esset lancea regis, vel lẽticula quæ erat ad caput eius. Et appellatus à rege, lanceam reddidit:Et Dominus, inquit, restituat vnicuique iustitias suas,& fidem suam, sicut tradidit te Dominus in manus meas,& nolui iniicere manum meam in christum Domini.Et cum hoc diceret, timebat tamen insidias eius,& fugit, sedem exilio mutans. Nec tamen salutem prætulit innocentiæ, cum iam secundò facultate sibi tributa regis necandi, noluisset vti occasionis beneficio,quæ & securitatem salutis metuenti, & regnum offerebat exuli.

De ipsis verò innocentibus mentionem facit. Libro primo eiusdem. Cap.41. Tom.I.

Quid de bimulis loquar,qui ante palmam victoriæ acceperunt,quàm sensum naturæ?

INNOVATIO. *De hac materia Require supra in ca. Aquila.*

D INOBEDIENTIA. *Ipsa est radix peccati. Require supra in cap.Caro.*

INQVISITIO ET INVESTIGATIO. *De hac materia loquitur. Libro primo de officiis. Require supra in cap Cognitio.*

INSIPIENTIA ET INSIPIENS. *Insipiens dicitur, qui artes liberales ignorat. Super epistolam ad Romanos,cap.primo super illud:Sapientibus & insipientibus debitor sum.* Tom.V.

Sapientes illos dixit,qui mundanis rationibus eruditi,sapientes vocantur in seculo,dum aut siderum speculatores sunt,aut mẽsuris,aut numeris,aut arti Grammaticæ studẽt,aut Rhethoricæ,aut Musicę.His omnibus ostendit nihil hæc prodesse,nec verè sapientes esse, nisi credant in Christum. Insipientes † verò hos dicit, † Alias, idiotos
qui simplicitatem sequentes, harum rerum imperiti sunt.His omnibus missum se prædicare testatur.

Insipiens dicitur, quiuis infidelis vel hæreticus. Libro Cap.25. Tom.I.
primo

primo de Officiis.

A Nemo prudens qui Deum nescit. Deniq; insipiẽs dixit, quia non est Deus. Nam sapiens non diceret. Quomodo enim sapiens, qui non requirit authorem suum: qui dicit lapidi, Pater meus es tu: qui dicit diabolo, vt Manichæus, Author meus es tu? Quomodo sapiens, vt Arrianus, qui mauult imperfectum authorem habere atque degenerem, quàm verum atque perfectum? Quomodo sapiens Marcion atque Eunomius, qui malunt Deum malum, quàm bonũ habere? Quomodo sapiens, qui Deum suum non timet? Initium enim sapientiæ est
Ecclesiast. 1. timor Domini. Et alibi habes: Sapiẽtes non declinant de ore Domini, sed tractant in confessionibus suis.

Tom. IIII. *Insipiens est qui peccare eligit. Vnde in tractatu super psal. xxxvij. sic pertractat id quod sequitur.*

Opprobrium, inquit, insipienti dedisti me. Quis est insipiens, nisi qui peccatum facit, & eligit mala pro bonis? Ergo qui author est peccatorum, ipse insipiens magis quàm eius minister. Cum peccamus igitur, in opprobrium tradimur aduersario, vt ille nos quasi inimicus in die iudicij accuset & prodat. Suscipiamus ergo opprobriũ crucis Christi, q̃d suscepit Moses, & Ægypti thesauris regalibus prætulit: & ideo non est insipiẽti in opprobrium traditus. Alij codices habẽt, opprobriũ insipienti ne tradas me. Sed Dauid magis eam consuetudinem habet, vt sua magis opprobria & peccata fateatur, ne de peccatis suis & opprobriis erubescat, qui scit in confessione esse veniam, & in peccati sui condemnatione iustitiam. Denique ex iis quæ sequuntur, manifestatur hic sensus, quia subiecit: Obmutui, & non aperui os meum: quoniam tu fecisti me. Hoc est, dedisti me in opprobrium insipienti: ideo obmutui, & non aperui os meum, ne peccata maiora contraherem.

Tom. eod. *Insipiens tamen à stulto differt. Vnde in tractatu super psalmum xlviij.*

Simul, inquit, insipiens & stultus peribũt. Non idem est vtrunque. Stultus est, qui nihil sapit, & stulta intelligit: Insipiens, qui malè sapit. Dixit enim insipiens, quia
Psal. 13. non est Deus. Quomodo iniquus, non qui æquitatem nesciat, sed qui imbrobitate cordis iniqua committat: Improbitas quoque dicitur eò quòd probitatem malitia sua destruere velit, nõ quia probitatem ignoret. Ipsi ergo insipiens & stultus quando pereunt, alienis relinquunt diuitias suas. Suum enim & legitimum stultitiæ & improbitatis hæredem reperire non possunt. Legitimi enim dicunt: Quia filij Dei sumus. Si autem filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & simul glorificemur.

Cap 31. Tom. IIII. *Insipientem insuper aliter describit sapientis comparatione: quia ille futura pericula præuidet, vt caueat: & præterita, vt emendet: Insipiẽs autem non. Vnde lib. de Noe & arca, pertractans illud Genes. ix. quòd Sem & Iaphet incedentes retrorsum, &c.*

Sensus autem altior hoc habet, quia insipiens præsentia tantummodo videt quæ in oculis sunt, futura non respicit, præterita non cogitat. Sapiens autem & præterita recordatur, & futura considerat. Omnis ergo mens sapiens retrorsum ambulat, hoc est, præterita spectat, nec naturæ quodam vsu impeditur, nihil vacuum, nihil nudum suorũ patitur esse gestorum. Operit quæ aliter gesta sunt amictu quodam & gratia, vel præsentis operis, vel futuri, vt nihil inornatũ relinquat. Vnde & Apostolus superiora obliuiscebatur, priora appetebat: sed obliuiscebatur, vt abscõderet persequutoris errores, vt tegeret et superiora delicta, bonísque operibus abundaret. Beati enim & illi quorum tecta sunt peccata, id est, si teguntur bonis factis, & operiantur virtutum sequentibus disciplinis.

Lib. 3. Cap. 5. Tom. IIII. INSVLA. *Maris insulæ solitariæ sunt, & loca apta seruis Dei. Libro secundo Hexameron, sermone secundo.*

Quid enumerem insulas, quas velut monilia plerũq; prætexit, in quibus ij, qui se abdicant intemperantię secularis illecebris, fido continentiæ proposito eligunt mũdum latere, & vitæ humanæ declinare dubios anfractus? Mare est ergo secretum temperantiæ, exercitium continentiæ, grauitatis secessus, portus securitatis, tranquillitas seculi, mundi huius sobrietas, cum fidelibus viris atque deuotis incentiuum deuotionis: vt cum vndarum leniter alluentium sono certent cantus psallẽtium, plaudant insulæ tranquillo fluctuum, sanctorum choro hymnis personent.

Insulis comparatur status peccatorum, & maximè ante Christi aduentum. In tractatu de prima interpellatione Dauid.

De seruo autem nequam, dicitur: Tollite illum in tenebras exteriores. Ideo & Adam eiectus de patria cælesti & illa sede Paradisi, in insulam peccati est relega-
B tus. Rectè ergo dicit scriptura: Renouamini insulæ, quia peccatorum fluctibus, sicut insulæ in istius mundi freto circumuenimur. Istæ ergo insulæ per aduentum Domini peccatorum remissione renouatæ sunt, id est, homines in lauacro medij inter aquas quasi insulæ constituti, tundebantur vndarum molibus, sicut insulæ consonoris peccatorum relidentibus fluctibus, sicut insulę, in quibus antè velut fraudium scopulis erant simplicibus crebra naufragia, quia dolus erat in corde, in ore blanditiæ. At verò posteaquam Dominus Iesus, in quo dolus non est, adueniens in hunc mundum, cælestis expositione doctrinæ humanarum profunda mentium serenauit, & tranquillitatem refudit affectibus singulorum, auferens sepem discordiæ, quasi quædam portuum cœpere appropinquantibus esse suffragia, vt vnusquisque nauigium suæ quietis in proximi aut fratris constituat affectu, & in secessu quodam piæ mentis hæreat litorali.

C *Libro de Noe & arca.* Cap. 33. Tom. IIII.

De generatione, inquit, Iaphet Rhodus & aliæ insulæ nationum sunt. Non immeritò Iaphet latitudo dicitur, quando etiam in alteram partem naturæ, hoc est, maritimam, generatio eius processit. Verè enim tanquam latitudo non fuit contenta, eò quòd in vsum hominibus natura præscripserat, hoc est, terræ possessione: verùm etiam introgressa est mare, & ad insulas vsque processit.

INTEGRITAS. *Integer quilibet esse debet. Super primam epistolam ad Thessalon. cap. quinto, exponens quod sequitur.*

Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia perfectos, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentu Domini nostri Iesu Christi seruetur. Deus pacis Christus est. Ait enim: Pacem meam Ioan. 14. do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quippe cum omnia quæ habet Pater, Filij sint, hunc sanctificare nos
D optat Apostolus, vt nos illustret pietate clementiæ suę, & omne votum nostrum dirigat in perfectione, vt integer spiritus sit datus nobis. Tunc enim integer est, si bonæ vitæ studeamus, animam habentes mundam, & corpus sine querela, vt totus homo sit perfectus. Potest enim corpus mundum esse, & anima inquinari per malum cogitatum: ideóque totum in homine mundum dicit esse debere. Si autem mala vita vel cogitatio intercedat, non erit integer spiritus: quia deserit hominem peccatis obnoxium. Dum enim dissentit anima & corpus, quamuis sine sensu sit, alieni ab illo efficiuntur, & velut perdens eos non erit integer spiritus. Ad hoc enim datur homini, vt maneat, & sit quasi caput eius. Integer ergo non erit, quia perdit membra, dum recedit ab eo homo, ea agens quæ odit Spiritus sanctus.

INTELLICTVS ET INTELLIGERE. *Intelligere bonum, bonum est: sed non sufficit sine opere. Super* Tom. V.
episto-

epistolam ad Romanos, cap. ij.

Scriptum est: Quia non est iustus quisquã. Ab iniustitia cœpit eorũ mala opera enumerare, & partim peiora subiicere, vt manifestaret in his nullã spẽ videri, nisi implorẽt Christi misericordiã, qui peccata dimittit. Deinde adiecit: Nõ est intelligens. Verũ est: quia si daret operã intelligere, iniustus non esset. Nõ est qui requirat Deum. Nec istud occultum est, quia si intelligeret quid prodesset, quæreret Deum: & non sicut Asa rex Iuda, qui post multa Dei beneficia sic deprauatus est, vt infirmitatem pedum passus Propheta præsente non quæreret Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Nemini dubiũ, quia omnes non quærentes Deum, inclinantur vt auxiliũ requirãt à vanitate: Vanitas autẽ, id est, idolum: ideo inutiles fiunt. Non est qui faciat bonũ, non est vsque ad vnũ. Quia neglecto Deo inutiles facti sunt, bonum vtique facere non possunt. Iam enim deprauati, proficiunt in peius.

Vnde contra eos qui nolunt intelligere, ne cogantur facere, exemplariter loquitur in tractatu, super Psal. xxxv. Tom. IIII.

Bene de Iuda proditore Propheta addi fecit: Noluit intelligere, vt bene ageret. Non ergo per naturam deliquit, sed per voluntatẽ. Deniq; Apostolus erat, audiebat quotidie Diuina mandata, discebat cæleste mysterium. Potuit intelligere vt bene ageret, si voluisset. Videbat sanari paralyticos, cæcis refundi lumen, mortuos suscitari: non debuit intelligere quod Deus esset qui talia posset operari? Sed intelligere noluit, quia auarus homo & pecuniæ intent⁹, à cognitione Diuinitatis vigorẽ suę mẽtis auertit. Vnusquisq; enim qui se flagitiis ingurgitauerit, nõ vult intelligere quę cælestium mandatorũ sunt, ne reuocetur à vitiis. Vide illum fugientem intelligere, qui ait: Tenebræ operiunt me, & circundant parietes: quis scit an videat Dominus? Non vult enim quærere & inuenire quòd Deus omnia videat atq; cognoscat: ne metu retrahatur à crimine. Vide regẽ Achab petentem à Nabutha vineam eius: cognosce respondentẽ illũ, Absit vt cedã hæreditatem patrum meorum. Nõ debuit intelligere quòd iusta referebat? Sed noluit intelligere vt bene ageret, & aliena non quæreret. Nõ debuit intelligere quòd vero Helias Deo seruiebat, cũ videret in verbo Heliæ clausum cælũ tribus annis, & tribus mẽsibus, & ad preces eius pluuias esse dimissas, Vt arida omnia rigarentur? Sed noluit intelligere, ne perfidiam condemnaret, sequeretur fidẽ. Quinetiã iniquitatẽ meditatus est in cubiculi suo, vbi verũ quærere debuisset. In cubilibus enim cõpungere nos debẽt nostra peccata, non ipsis delinquenda cõmitti, dicẽte propheta: Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõpungimini. Astitit, inquit, omni viæ non bonę, malitiã autẽ odio nõ habuit. Nõ enim immeritò iniusta meditatur, qui & in via erroris assistit, & malitiã diligit, quam odisse deberet. Plus dixit: Astitit: quasi iandudum in via nequitię diuturna statione permaneat. Ille enim beatus, qui in via peccatorũ non stetit: non is, qui in via peccatorum stare non desinit. Et ideo prima præcepta sunt sancti Prophetæ Dauid, impietatẽ fugere, in peccato non stare: in lege meditari: vt intelligas quæ bona sunt, & iusta atque iniusta secernas. In omnibus igitur radix est spectanda gignendis, ne eam inutilis ab exordio succus inficiat: grauioráque multò sunt animorum vitia quàm virgultorum.

Secundum capacitatem intellectus auditorum debent exponi mysteria scripturarũ. Super Psal. xxxvij. versu vltimo. Require suprà in cap. Abscondere. Vt autem doctor intelligat, & clare exponat, orare debet auditor. In tractatu super Psal. xliij. Tom. ead.

Quoddam lumen cognitionis requiritur ad inuestigandum mysterium Christi, præsertim cũ in ipso libro Salomonis qui inscribitur Ecclesiastes, didicerimus quia quò magis quæritur sapientia, eò profundior iu- A dicetur. Sic enim scriptũ est: Dixi, sapiẽtiam requirã: & ipsa longè facta est à me, longè magis quàm erat. &, In profundo altitudinem quis inueniet eius? Vnde diffidentia oboritur mihi scrutari Diuinitus spirantis scripturæ mysteria, & eius examinare sermones: quod ille dignè potuit, qui inter perfectos sapientiã loquebatur. Ego perfectos video, nec immeritò perfectos dixerim cum videram vos sensus exercitatos habere ad discretionem boni & mali. Sed & ipse tamen qui sciebat solidiores capere cibos adiumenta quærebat, vt in eo verbum Domini curreret. Nec iste quoque sine precatione hoc potuit vsurpare, vt laudatio iucunda eius fieret Deo. Nõ enim vsurpantis, sed precantis assertio est.

Quod vero de scriptura sacra nõ possumus intelligere, non debemus temerè reprehendere. Lib. de Paradiso, ca. ij. loquens de ligno vitæ, contra negantes eum debuisse produci, sic dicit. Tom. IIII.

B Interim nihil habemus quod nunc reprehẽdere debeamus, et si rationẽ scire nõ possum⁹. Neq; enim in hac creatura mundi si qua nobis difficilia intellectu vidẽtur & incomprehensibilia ingenio nostro, temerario quodã debemus condemnare iudicio, vt creatura serpẽtiũ venenatíque alicuius animãtis: quippe homines qua ratione singula quæque sint facta, intelligere adhuc & scire non possumus, Sic ergo & in scripturis Diuinis non facilè reprehendamus aliquid quod intelligere non possumus. Sunt enim plurima quæ non nostro ingenio metienda sunt, sed ex altitudine Diuinæ dispositionis & verbi sunt æstimanda.

Ad intelligendum Diuina debemus esse modesti. Super epist. ad Hebræos, ca. j. require suprà in cap. Deus.

INTENTIO. *Sine ea quæ recta esse debet, nullum opus dicitur esse perfectum. Lib. j. super Lucam, ca. ij. vbi agit de parentibus Ioannis Baptistæ, pertractans quod sequitur.* Tom. V.

C Et bene iustos ante Deum. Non enim omnis qui iustus est ante hominẽ, iustus est ante Deum. Aliter vident homines, aliter Deus. Homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri potest vt aliquis affectata bonitate populari, iustus videatur mihi, iustus autẽ ante Deũ non sit: si iustitia non ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur. Abscondita enim in ea homo non poterit deprehendere. Perfecta igitur laus est ante Deum iustum esse. Vnde & Apostolus, cuius laus, inquit, nõ ex hominibus, sed ex Deo est. Beatus planè ille, qui in conspectu Dei iustus est. Beatus ille, de quo Dominus dignatur dicere. Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Verè enim Israëlita est, qui Deum videt, & videri se nouit à Domino, & ipsi exhibet cordis occulta. Solus enim perfectior, qui ab eo probatur qui nõ potest falli: Iudicia enim Domini vera: iudicia autẽ hominum sæpe falluntur: vt & iniustis iustitiæ gratiam frequẽter ascribant, & iustum aut odio persequantur: aut mẽdacio decolorẽt. Nouit autem Dominus immaculatorum vias:
D nec pro peccatore laudabilem, nec pro laudabili peccatorẽ, sed vnumquenque pro competẽtiũ iudicat ratione meritorum. Idem est enim arbiter mentis & facti. Diuina iudicia meritum iusti ex mentis habitu, nõ aliquo factorũ exitu metiuntur. Plerũque enim aut bona mens facti reprehensibilis exitu deformatur aut improba cogitatio facti alicui⁹ decore velatur. Sed etiã quod bene feceris si malè cogitaueris, Diuino iudicio nõ potest cõprobari. Scriptũ est enim: Iustè quod iustum est persequeris. Nam nisi esset, vt iustũ iniustè faceres, nunquam dictum esset, Iustè quod iustum est persequeris. Et certè posse iustũ iniustè fieri, docuit nos ipse Saluator dicẽs, cũ feceris eleemosynam, noli tuba canere ante te, &, Cum oratis, nõ eritis sicut hypocritæ. Bonum est enim misericordia: bonum est oratio: sed potest iniustè fieri, si iactantiæ causa aliquis pauperi largiatur, vt videatur ab hominibus. Vnde sanctus Euangelista non solùm iustos Deuter. 16. Matth. 6.

ftos ante Dominum Deum & incedentes in mandatis omnibus & iustificationibus Domini, sed etiā sine querela incedētes ait. Quod mirè cū Prophetico cōgruit dicto, quo sanctus Salomō in Prouerbiis vsus est, dicēs:
Prouerb.20. Prouide bona semper corā Deo, & coram hominibus. Nulla ergo querela est, nisi mentis bonitas concordat & facti. Et plerunque iustitia durior hominum querelā excitat. Quàm verò congruat verborum ipsa distinctio, & ordo conueniat, diligenter aduerte. Incedentes, inquit, in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Prius enim mandatū, secunda est iustificatio. Itaque cum mandatis cælestibus obedimus, in mandatis incedimus Domini. Cum iudicamus, & congruè iudicamus, facere Domini iustificationes videmur.

Secundum intentionē qua operamur nostrū opus à Deo respuitur aut remuneratur. Lib.j de officiis. require suprà cap. Affectus.

INTERFICERE. *Intelligi potest literaliter, moraliter, & allegoricè: & vtroque modo potest esse bonum. Primo modo interficere malefactores, causa iustitiæ: Secundo modo, passiones malas, causa simoniæ: Tertio modo vitia, & vitiorum caput diabolum, causa perfectionis omnimodæ. Vnde lib.ij. de Cain & Abel: agens de Leuitarum ciuitatibus quæ erant refugij, inter cætera dicit sic:* (Cap.4. Tom.IIII.)

Minister autem Dei humanarum consortiis renuntiat passionum, & quadam carnalis illecebræ se abdicat necessitudine propter studia virtutis. Etiam illud non abhorret à vero, quòd iste etiam velut quasdam in se manus iniicit, vt interficiat voluptates sui corporis, & quendam suæ carnis operetur interitum. Interfecit nempe Moses Ægyptium, & fugax factus est de terra Ægypti, vt declinaret eius terræ tyrannum. Sed non ante illum interfecisset Ægyptium hominem nisi prius in se Ægyptium nequitiæ spiritualis interemisset & abdicasset regalium luxum honorum, maius patrimonium æstimans thesauris Ægypti opprobrium Christi. Quod stultis quidem videtur opprobrium: nobis autem illud opprobriū dominicæ crucis virtus Dei est atq; sapientia. Accedit eò, quòd duo quædam in Deo principalia sunt genera virtutū: vnū quo remittit, aliud quo vindicat. Remittuntur peccata per Dei verbum, cuius Leuites interpres, & quidam exequutor est: Remittuntur etiam per officium sacerdotis sacrúmque ministerium. Puniūtur quoq; homines, sicut per iudices, qui potestate ad tēpus vtuntur, sicut Apostolus docet dicēs: Vis autem non timere potestatem bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim ministra est tibi in bonum. Si autē malè feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est vindex in ira ei qui malum agit. Puniuntur peccata etiam per populos, sicut legimus: quia sæpe alienigenis Dei iussu excitatis propter Diuinæ maiestatis offensam subiectus est populus Iudæorum. Nec is quidem qui inuitus aliquod fecerit homicidium, extra ministerium est. Siquidem lex ait de eo: Quia Deus dedit eum in manus eius. Manus ergo eius instrumenti modo Diuinæ vltio in ministerium præbuerunt. Leuites igitur minister remissionis est. Percussor autem, qui tamen non ex dispositione, sed prꝫter voluntatem fecerit homicidium Diuinæ minister est vltionis. Illud quoque specta, quia cum interficitur impius, Christus infunditur. Et vbi abominatio aboletur, sanctificatio consecratur, quia Dominus dixit: In ea die qua interfecero omne primogenitum Ægypti, sanctificabo mihi omne primogenitū Israel. Quod non ad vnum diem afflictionis Ægypti referes, sed ad omne tempus. Cum enim renuntiatur improbitati, statim asciscitur virtus. Egressum enim malitiæ, virtutis operatur ingressum: eodémque studio quo crimē excluditur, innocentia copulatur. (Roman.13.)

INTERPELLATIO. *Require suprà in capite Aduocatus.*

A INTERPRETATIO. *Causa variarum interpretationum, & maximè in laudem septuaginta interpretum, dicit. Lib.ij. Hexameron, sermone ij.* (Lib 3. Cap 5. Tom.IIII.)

Et vidit Deus quia bonum est. Non prꝫterimus quia aliqui nec in Hebræo esse putant, nec in cæteris interpretationibus, quia congregata est aqua in collectiones suas, & apparuit arida. Et vocauit Deus aridam, terrā: & collectiones aquarum, maria. Cum enim dixerit Deus, quia factum est sic: satis esse putant vocem operatoris ad celebratæ operationis indicium. Sed quia in aliis quoq; creaturis habet & definitionē prꝫceptionis, & repetitum operationis vel indicium vel effectū: ideo nos non putamus absurdum id quod perhibetur additum, etiam si cæteris interpretibus vel veritas doceatur suppetere, vel authoritas. Multa enim non otiosè à septuaginta viris Hebraicꝫ lectioni addita & adiuncta comperimus.

B *Officium interpretandi, id est, exponendi scripturas vtile est. Propterea super epistolam ad Corinth. capi. xiiij. dicit sic.* (Tom.V.)

Sectamini charitatē, æmulamini spiritalia: magis autē vt prophetetis. Post charitatē studiū prophetādi magis habendū hortatur: quia quamuis magni sint spiritales gradus quos enumerat, hic melior qui ad vtilitatem Ecclesiæ proficit, vt discant omnes Diuinæ legis rationem. In quo enim quis animum dederit, in eo ipso accipit donum, dicente Salomone: Scire legem senius est optimus: Scientia enim subnixa charitate non inflatur, sed est mansueta proficiens omnibus ad vtilitatem. Qui enim loquitur linguis, nō hominibus loquitur, sed Deo: nemo enim audit, spiritu autē loqtur mysteria. Hoc est quod dicit, quia qui loquitur incognita lingua, Deò loqtur: qa ipse omnia nouit: homines enim nesciunt, ideóq; nullus est ex hac re profectus: Spiritu autē loquitur, non sensu: quia ignorat quod dicit. Qui enim prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem & consolationem. Ædificatur enim, quando
C quꝫstionū solutionē addiscit. Exhortatio autē illis fit, vt desideriū patiatur prophetandi. Cōsolatur verò, quia cōtēptū disciplinæ in spe videt. Scientia enim legis firmat animos, & prouocat ad spei melioris profectum. Qui loquitur lingua, seipsum ædificat: Qui autem prophetat, Ecclesiam ædificat. Per id enim quod solus fortè scit quod loquitur, se solum ædificat: nam qui prophetat omnem plebem ædificat, dum intelligitur ab omnibus quid loquatur. Prophetas interpretes dicit scripturarū. Sicut enim Propheta prædicit futura quæ nesciuntur: ita & hic dum scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare. Volo autē vos omnes loqui linguis magis autē vt prophetetis. Non poterat prohibere loqui linguis, quia superius donū istud dixit esse Spiritus sancti: sed ideo prophetandi magis studiū habēdū, quia vtilius est. Maior est enim qui prophetat, q̃ qui loquitur lin-
D gua, nisi aliquis interpretetur vt Ecclesia ꝫdificationem accipiat. Quia si interpretari poterit, non erit minor, quia ꝫdificat Ecclesiā: hoc enim maius est, quod omnibus prodest. Hic enim per donū Dei linguis loquitur, qui interpretatur, sicut & illi duodecim in Actibus Apostolorum. Nunc autem fratres si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero si non vobis loquar, aut in reuelatione, aut in notitia, aut in prophetia, aut in doctrina? Hæc omnia vnum significant. Docere enim nemo poterit, nisi intelligatur. Tamen quꝫ sine anima sunt vocem dantia, sine tibia, sine cithara, si non distinctionem per sonos dederint, quomodo scietur, quod per tibiam canitur, vel quod citharizatur? Nam si incertam vocem dederit tuba, quis se præparabit ad bellum? Quoniam exempla facilius quàm verba suadent, exemplis commendat per quæ facilè asséquantur non debere illos in Ecclesia loqui linguis, qui

inter

interpretari non possunt. Vt quid enim loquatur quem nemo intelligit? Ita & vos per linguam nisi signantem sermonem dederitis, quomodo scietur quod loquamini? Eritis enim in aëra loquentes. Hoc est, nihil proficiẽtes. Vtputa genera linguarum sunt in hoc mundo: & nihil sine voce. Multa quidem genera sunt linguarum, inquit, sed habent vocum significationes proprias vt intelligantur. Si ignorem igitur virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus & is qui loquitur mihi barbarus. Non vtique id studendum monet, vt inuicem per incognitam linguam barbari sibi videantur, sed quia concordiæ res est, his intendum est, vt per vnitatem intellectus, communi lætitia glorietur. Sic & vos quoniam æmulatores estis spirituum ad ædificationem Ecclesiæ, quærite vt prophetetis. Quia prodest scripturas explanare, nam incitatur & gaudet animus quando aliquid de scripturis percipit, & quantum propensior in hac parte sit, tantũ deserit vitia, propterea ad hanc partem studium monet applicandum. Ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Eum qui linguis loqui desiderat, orare debere vt accipiat donum interpretandi, vt proficiat cæteris studium eius.

De dono interpretandi loquitur ibidem, cap. xij. require supra cap. Gratia.

Cap.9. Tom.IIII. INTESTINA. *Libro vi. Hexameron.*

Intestinorum circumplexi orbes, & sine aliquo licet nodo, sibi tamen inuicem nexi quid aliud nisi Diuinam prospicientiam creatoris ostendunt, vt non citò esca pertranseat, & statim à stomacho decurrat? Quod si fieret, iugis fames, & continua vorandi libido hominibus gigneretur. Exinanitis enim visceribus & exhaustis, dũ momentaria effusione vacuantur, necesse erat inexplebilem cibi atque insatiabilem cibi & potus generari cupiditatem, quam sine dubio matura mors sequeretur. Ideóq; prouide conficitur, primùm esca in vtero superiore, deinde in iecore coquitur quousque vapore digestus transfunditur succus eius in reliquas corporis partes, eáque substantia artus aluntur humani, quam iuuenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseuerandum: reliquum autem velut superfluum per intestina deducitur, & per illud ex transuerso ostium deriuatur.

INTRARE, INTROITVS, INTVS. *Introitus Christi in mundum fuit incarnatio. Super epistolam ad Hebræos, ca. j. Require supra cap. Exire.* Cap.3. Tom.IIII. *Introitus animæ ad Christum, spiritualiter intelligitur. Libro de Isaac & anima.*

Denique introduxit me rex in cubiculum suum. Beata anima quæ verbi ingreditur penetralia. Nam insurgens de corpore, ab omnibus fit remotior, atque intra semet ipsam Diuinum illud, si quomodo assequi posit, scrutatur & quærit. Quod cum potuerit comprehendere, ea quæ sunt intelligibilia supergressa in illo confirmatur, atque eo pascitur. Talis erat Paulus, qui sciebat se raptum in Paradisum, sed siue extra corpus raptum, siue in corpore nesciebat. Assurrexerat enim anima eius de corpore, & se à visceribus ex vinculis carnis abduxerat atque eleuauerat, factúsque à seipso alienus, intra semetipsum tenuit verba ineffabilia, quæ audiuit vulgare non potuit: quia aduertit ea loqui homini non licere.

Intrare est iustorum: exire peccatorum. Libro de Ioseph. Require supra in cap. Exire. Tom.IIII. *Similiter super Psal. xl. require ibidem. Vnde in tractatu super Psal. xliij.*

Denique & qui fidelis est, intrat ad Deum: & à negligente Deus videtur exire, atque discedere. Certe imperfectos & adhuc infirmos attrahit ad se Dominus, sicut legistis dicentes iuuenculas: Cantic.1 Attrahe nos: post odorem vnguentorum tuorum curremus. At verò Moses qui iam fortior erat, & electus à Domino, & ascendere legitur, & intrare ad Dominum Deum suum, sicut scriptum est: Exod.24. Quia ascendit Moses in montem Sinai & coo-

A peruit eum nubes sex diebus. Et vocauit Dominus Mosem die septimo de media nube. Aspectus autem maiestatis Domini tanquam ignis ardens super verticem montis coram filiis Israël. Et intrauit Moses in mediam nubem. Sicut ergo hîc Moses intrabat in nubem, vbi primum ad montem vocatus à Domino est: ita in posterioribus perfectior, cum ipse intraret in tabernaculum Exod.33. suum descendebat ad eum columna nubis, & stabat in ostio tabernaculi. In nube autem Dominus. Posuit enim tenebras latibulum suum. Et vt scias quia de Psal.17. Domino dicit: Et loquutus est, inquit, Dominus ad Mosem. Quod autem extra castra tabernaculum Mosi positum esse commemoratur, vt occurreret Deo non videtur esse contrarium. Qui enim Deum quærit, quasi ad Deum intrat, & tota mente ad cognitionem eius ingreditur. Iustus ergo intrat ad Deum, sicut Moses intrabat in nubem: in nube autem Deus. Denique ecce ve

B nit Dominus in nube leui. Et in Euangelio habes scriptum: Cum autem oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: & pater Mat.6. tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Ergo intus quasi in cubiculo tuo Deus est.

Similiter libro. ij. de virginitate, parte iij. Require supra cap. Fenestra: & cap. Ciuitas. Cap.12. Tom.IIII. *Non potest malus ita se abscondere quin inueniatur. In tractatu de Naboth paupere.*

Toto mundo fugit, qui considerans conscientiam suam metuit deprehendi. Et ideo Achab ad Heliam secundum historiam ait, secundum ænigmata autem diues ad pauperem: Inuenisti me inimicus meus. Quàm misera conscientia, quæ se proditam oluit. Et dixit Helias ad eum: Inueni, quoniam fecisti malum in conspectu Domini. Rex ille erat, & rex Samariẹ Achab: Helias pauper, indigens pane, cui defuisset victus substantia, nisi corui alimoniam ministrassent. Adeò deie-

C cta erat conscientia peccatoris, vt nec regalis potentiæ fastu attolleretur. Itaque quasi vilis & degener: Inuenisti me, inquit, inimicus meus, & deprehẽdisti in me quæ latere putabam. Nulla mentis meæ occulta te fallunt. Inuenisti me: Patent tibi vulnera mea: captiuitas præstò est. Peccator inuenitur, cum iniquitas eius proditur. Iustus autem dicit: Igne me examinasti: & non est Psal.16. inuenta in me iniquitas. Adam cum lateret, inuentus est: Mosis autem nequaquam inuenta est sepultura. Inuentus autem Achab, non inuentus Helias. Et sapientia Dei dixit: Quærent me mali, & non inuenient. Vnde & in Euangelio Dominus noster Iesus quærebatur, & non inueniebatur. Culpa igitur authorẽ suum prodit: Vnde & Thebites ait: Inueni: quoniam fecisti malum in conspectu Dei. Quia culpæ reos tradit Dominus: innocentes autem non tradet in potestatem inimicorum suorum. Denique Saül quærebat sanctum Dauid, & inuenire non poterat: Dauid verò sanctus re-

D gem Saül, quem non quærebat, inuenit: quoniam tradidit eum Dominus in potestatem ipsius.

Sola diligentia cum ingenio quod quærit inuenit. Libro de fuga seculi. Require supra cap. Diligentia.

INVIDIA. *Hoc vitium est maximè vituperabile, & indignam animam Dei gratia facit. Libro quarto super Lucam.* Cap.8. Tom.V.

Amen dico vobis, quòd nemo Propheta acceptus est in patria sua. Nõ mediocriter inuidia proditur, quẹ ciuicæ charitatis oblita, in acerba odia causas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter & oraculo declaratur, quòd frustra opem misericordiæ cælestis expectes, si alienæ fructibus virtutis inuideas. Aspernator enim Dominus inuidorum est: & ab iis qui Diuina beneficia in aliis persequuntur, miracula suæ potestatis auertit. Dominicæ quippe carnis actus Diuinitatis exẽplum est: & inuisibilia nobis eius per ea quæ sunt visibilia demonstrãtur. Non otiosè itaque Saluator excusat,

ſat, quòd nulla in patria ſua miracula virtutis operatus A ſit, ne fortaſsis aliquis viliorem patriæ nobis eſſe debere putaret affectum. Neque enim ciues poterat non amare, qui amaret omnes: ſed ipſi ſe charitate patriæ, qui inuident, abdicarunt. Charitas enim non æmulatur, nõ inflatur: nec tamen exors beneficiorum patria Diuinorum eſt. Quod enim maius miraculũ, quàm quòd in èa natus eſt Chriſtus? Videte igitur quid mali inuidia afferat. Indigna propter inuidiam patria iudicatur, in qua ciuis operetur, quæ digna fuit, in qua Dei Filius naſceretur.

Cap. 29. *Etiam ea inuidia, quæ eſt de ſpiritualibus bonis. Vnde lib. vij. eiuſdem, loquens de filio prodigo, cui quia reductus eſt in gratiam, frater ſenior inuidit, dicit ſic:*

Sequitur locus vt remittendis poſt pœnitentiam debeamus fauere peccatis, ne dum veniæ alterius inuidemus, ipſi eam non mereamur à Domino. Quis enim tu es qui Domino contradicas, ne cui velit culpam rela- B xet, cum tu cui volueris ignoſcas? Vult rogari: vult obſecrari. Si omniũ iuſtitia, vbi Dei gratia? Quis tu es, qui inuideas Domino? Et ideo notatur hic frater vſqueadeò, vt de villa venire dicatur, hoc eſt, terrenis operibus occupatus, ignorans quæ ſunt Spiritus Dei, vt denique nunquam pro ſe vel hœdum queratur occiſum. Non enim pro inuidia, ſed pro venia mundi agnus eſt immolatus. Inuidus hœdum quærit: innocens agnum pro ſe deſiderat immolari. Ideo & ſenior dicitur, eò quòd citò aliquis per inuidiam conſeneſcat. Ideo & foris ſtat, eò quòd maleuolentia eum animi liuentis excludat. Ideo chorum & ſymphoniam audire non poteſt, hoc eſt, nõ illa theatralis incentiua laſciuiæ, nec aulicorum concentus ſonorum, ſed plebis concordia concinentis, quæ de peccatore ſeruato dulcem reſultet lætitiæ ſuauitatem. Conſtitue mihi aliquem ex iis qui ſibi iuſti videtur, qui trabem in oculo ſuo non vident, & alieni feſtucam vitij ferre non poſſunt: Quomodo indignatur, quando a- C licui peccatum fatenti, & diu indulgẽtiam deploranti, venia laxatur. Quomodo aures eius ſymphoniam populi ſpiritualem ferre non poſſunt. Hæc eſt enim ſymphonia, quando concinit in Eccleſia diuerſarum ætatũ atque virtutum, velut variarum chordarum indiſcreta concordia. Pſalmus reſpondetur. Amen dicitur. Hęc eſt 1. Corinth. 14. ſymphonia quam ſciuit & Paulus: & ideo ait, Pſallã ſpiritu, pſallam & mente.

Cap. 1. Tom. IIII. *Similiter de hac materia loquitur ſuper Pſal. xxxvj. require ſupra in cap. Æmulatio. Inuenitur tamen hoc vitium in ſanctis hominibus: Lib. de Ioſeph.*

Sit nobis propoſitus ſanctus Ioſeph tanquã ſpeculũ caſtitatis. In eius enim moribus, in eius actibus lucet pudicitia, & quidã ſplendet caſtimoniæ comes, nitor gratiæ. Vnde etiam à parentibus plus quàm cæteri filij diligebatur. Sed ea res inuidiæ fuit, quod ſilentio prætereũdum non fuit. Hinc enim argumentum totius hiſtoriæ D proceſsit: ſimul vt cognoſcamus perfectum virum nõ mouendum vlciſcendæ dolore inuidiæ, nec malorũ re- Pſalm. 7. pendere vicem. Vnde & Dauid ait: Si reddidi retribuẽtibus mihi mala. Quid autẽ eſſet quod præferri Ioſeph mereretur cæteris, ſi aut lædentes læſiſſet, aut diligentes dilexiſſet? Hoc enim plerique faciunt. Sed illud mirabile, ſi diligas inimicum tuum: quod Saluator docet. Iure ergo mirandus qui hoc fecit ante Euangelium, vt læſus parceret, appetitus ignoſceret, venditus non referret iniuriam, ſed gratiã pro contumelia ſolueret: quod poſt Euangelium omnes didicimus, & ſeruare nõ poſſumus. Diſcamus ergo & ſanctorũ inuidiã, vt imitemur patiẽtiã: & cognoſcamus illos non naturæ præſtantioris fuiſſe, ſed obſeruationis: nec vitia neſciſſe, ſed emendaſſe. Quòd ſi inuidia etiam ſanctos aduſsit, quantò magis cauendum eſt ne inflammet peccatores?

Cap. 3. *Et infrà ſubdit ibidem.*

Inuenit autẽ fratres ſuos Ioſeph in Dothaim, quod ſignat defectionem. Vbi eſt enim niſi in defectione, qui Deũ deſerit? Nec mirum ſi deficiebãt, qui non audiebãt dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiã. Venit ergo Ioſeph in Dothaim: Matth. 11. & pręuiderunt illum de lõge veniẽtẽ, antè quàm appropiaret ad illos: & inſæuiebant vt occiderent eũ. Meritò longe erant, qui erant in defectione: & ideo inſæuiebãt, quia his nõ appropiauerat Chriſtus. Nã ſi appropiaſſet his typus Chriſti, fratrẽ vtique dilexiſſent. Sed propè eſſe non poterant, qui parricidium cogitabant. Ecce, inquiunt, ſomniator ille venit: nunc ergo venite, & occidamus illũ. Nónne hæc verba dicebant, qui de parricidali ſacrilegio cogitabant, ſicut Salomon de ipſis ait: Tollamus iuſtũ, quia inutilis eſt nobis? Et addiderũt in Geneſi: Et videamus quid proderũt ſomnia eius. Hoc ſcriptũ eſt de Ioſeph: cõpletũ eſt de Chriſto: quando Iudęi in eius paſsione dixerũt, Si rex Iſraël eſt deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. Cõfidit in Deũ, liberet nunc eum Matth. 27. ſi vult. Nunquid & ipſi fratres tam impij, vt fratrẽ occiderent? Et vnde tantorum merita patriarcharũ, vt grex totius plebis eorũ vocabulis deſignaretur? Quomodo conueniunt pietatis nomina, & ſceleris inſignia? Sed iniuſti typo populi, non animi ſui vitio laborabant. Ideo omnis inuidia, ideo parricidij meditatio per figuram, pietas per affectum.

Et infra.

Cap. eod. Cõpenſatur ergo in patriarchis inuidia per gratiam, qui & excuſantur à culpa, & reuelationis munere cõſecrantur. Non enim tam culpabile eſt dixiſſe quæ plebis ſunt, quàm beatum vidiſſe quæ Chriſti ſunt. Subierunt perſonam peccatoris populi vt acciperent gratiam Domini redemptoris. Certè culpam aboleuit gratia, gratiam culpa non minuit.

Eſt autem inuidia ad æquales. Super primam epiſtolam ad Corin. cap. x. Tom. V.

Vix fit vt humilis zeletur potentem: ſcit enim non ſibi competere, in quo illi poteſt inuideri: ſed aut inæquali inuidetur, aut prope æquali.

Eſt de ſola proſperitate. Lib. j. de Abraham. Tom. IIII.

Proſperitatem ſequitur inuidia.

INVISIBILE. *Propriè dicitur carens ſpecie. In princip. iij. libri Hexameron.* Cap. 6. Tom. IIII.

Diſcedẽte aqua, cõueniebat vt ſpecies terræ daretur & gratia, vt inuiſibilis & incõpoſita deſineret eſſe. Nã plerique etiã hoc dicũt eſſe inuiſibile, quod ſpeciem nõ habet: & ideo accipiunt terrã inuiſibilẽ fuiſſe, non quia videri non poſset à ſummo Deo vel Angelis eius (nã adhuc homines creati nõ erant, vel etiã pecudes) ſed quia ſine ſua ſpecie erat: Species autem terræ eſt germinatio & viriditas agri. Vnde vt viſibilem eam & compoſitã faceret Deus, ait: Germinet terra herbam fœni &c.

INVITATIO. *Quomodo Dei gratiam inuitare debemus. Lib. iij. de virginitate, parte j.* Tom. I.

Orationibus & obſecrationibus Deũ inuitare debemus, vt quaſi bonus auſter nos afflare dignetur, verbíque nobis aura cæleſtis aſpiret, quæ fructiferas arbores, non turbare vento graui, ſed leni ſpiramine flatúq; molli conſueuit agitare.

Inuitat nos Chriſtus. Lib. vij. ſuper Lucam, pertractans capitulum xiiij. de inuitatis ad cœnam. Cap. 27. Tom. V.

Dominus clementer omnes inuitat, ſed nos aut deſidia noſtra, aut error auertit. Ergo & ille qui villã emit, alienus à regno eſt. Ementes enim atque vendentes Noe (vt legiſti) tempore diluuia ſorbuerunt. Et ille qui iugum potius legis quàm gratiæ munus elegit: & ille qui propter ducendam excuſat vxorem. Scriptum eſt enim: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem & vxorem, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Etenim ſi propter te Dominus ſuæ renuntiat matri, dicens: Quæ eſt mater mea, aut qui fratres mei? Cur tu Domino tuos cupias anteferre? Sed neque igno

rare naturā, neq; seruire naturæ Dominus iubet: sed ita A indulgere naturæ, vt venereris authorē: nec à Deo parētum amore desciscas. Itaque post diutū resupina fastidia, contulit se ad gentes, iubet bonos & malos introire, vt bonos augeat, malorum affectum in meliora commutet, vt compleretur illud quod hodie lectum est: Tunc lupi & agni simul pascentur. Inuitat pauperes, debiles, cæcos, quo ostenditur nobis, vel quod nullum debilitas corporis excludat à regno, rariúsque delinquat, cui desit illecebra peccandi: vel quod infirmitas peccatorum per misericordiam Domini remittatur, vt non ex operibus, sed ex fide redemptus à crimine, si gloriatur, in Domino glorietur. Mittit itaque ad exitus viarum: prudentia enim in exitu canitur. Mittit ad plateas, quia misit ad peccatores, vt de latioribus viis ad angustam venirent viam, quæ ducit ad vitam. Mittit ad vias & circa sepes, ꝙ hi videlicet apti sint regno cælorū, qui nullis præsentiū cupiditatibus occupati ad futura festinent, in quodam bonæ voluntatis tramite constituti. Et qui modo sepis, quæ ab incultis culta secernat, vt incursus arceat bestiarum, norint bona maláque distinguere, & aduersus tentamenta nequitiæ spiritualis fidei munimine obtendere. Denique Dominus, vt vineam suam ostenderet fuisse munitam, Et sepe, inquit, circundedi & circunfodi eā. Et Apostolus medium parietem sepis dicit esse sublatum, qui continuationem munitionis irruperat. Fides igitur & ratio quæritur, & quæritur in plateis, hoc est in meatibus interioris affectus, quia scriptum est: In plateis tuis diffundantur aquæ tuæ. Ne hoc tamen plenum est, vt aliquis vocatus adueniat, nisi vestem habeat nuptialem, hoc est, fidem habeat & charitatem. Et ideo qui pacem & charitatem non detulerit ad Christi altaria, tolletur pedibus & manibus, & mittetur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium.

Isa.56. *Matth.21.*

Require de hac materia infrà, cap. Vocatio.

IOB. *Fuit Iob ex progenie Esaü. Super epistolam ad Romanos, cap. ix. Require suprà, cap. Iacob.* *Tom. IIII.*

In tractatu de prima interpellatione eius, cap. ij.

Amissis itaque Iob liberis atque omnibus suis præter vxorem, quæ sola ei ad tentationem fuerat reseruata, perfusus etiam vlcere graui cum videt amicos suos, non ad consolandum venisse, sed ad exaggerandum & aceruandum dolorem, auertit à Domino datam in se aduersario tentandi sui potestatem. Et quamuis sagittas Domini in corpore suo esse sentiret, quibus se compungi diceret, tum quasi bonus athleta, qui dolori non cederet, nec dura certaminis recusaret, addidit incipiēs: Dominus vulneret in fine autem non perimat. *Iob 6.*

Libro primo de officiis.

Tom. I. Iob quoque secundis atque aduersis rebus irreprehensibilis, patiens, gratus Deo atque acceptus vexabatur doloribus, sed se consolabatur.

Tom. V. IOHANNES BAPTISTA. *De eius mirabili origine, Libro primo super Lucam, cap. ij.*

Docet nos scriptura Diuina, non solùm mores in iis qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari: vt veluti trāsmissa immaculatæ puritatis hæreditas, in his quos volumus laudare præcellat. Quæ enim alia intentio hoc loco sancti euangelistæ, nisi vt sanctus Ioannes baptista nobilitetur parentibus, miraculis, moribus, munere & passione? Sic enim sancti Samuël mater Anna laudatur. Sic Isaac à parētibus nobilitatem pietatis accepit, quam posteris dereliquit.

Addit declarando parentum dignitatem. *Cap. eod.*

Sacerdos itaque Zacharias: nec solùm sacerdos, sed etiam de vice Abia, id est, nobilis inter superiores semine. Et vxor, inquit, eius de filiabus Aaron. Non solùm igitur à parentibus, sed etiam à maioribus sancti Ioannis nobilitas propagatur: non seculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis. Tales enim maiores habere debuit prænuntius Christi, vt non repente conceptam sed à maioribus acceptam, & ipso infusam iure naturæ prædicare fidem dominici videretur aduentus. Erant, inquit, ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.

Et infrà subdit de Zacharia. *Cap. eod.*

Plena igitur laudatio, quæ genus, mores, officium factum, iudicium comprehendit. Genus, in maioribus, mores, in æquitate: officium, in sacerdotio: factum, in mandato.

Et infra exponit quare dictum Zachariæ, vt non timeret. *Cap. 5.*

Ne timeas Zacharia, quoniam ecce oratio tua exaudita est: & vxor tua Elizabeth pariet filium, & vocabis nomen eius Ioannem. Et erit gaudium tibi, & multi in natiuitate eius gaudebunt. Plena semper & redundantia sunt Diuina beneficia, non exiguo constricta nu B mero, sed vberi bonorum coaceruata congestu: vt hîc primo precationis fructus, deinde sterilis partus vxoris cum lætitia plurimorum, & magnitudo virtutis, altissimi quoque Propheta promittitur. Quinetiam ne qua esset dubitatio, futuri quoque vocabulum designatur.

Ibidem infra, quare dictus est futurus magnus. *Cap. eod.*

Et erit magnus coram Domino. Non corporis hîc sed animæ magnitudinem declarauit. Est coram Domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis.

Et declarat infrà ibidem. *Cap. eod.*

Erat itaque magnus Ioannes, non virtute corporis, sed animæ magnitudine. Denique non fines alicuius ꝓpagauit imperij, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptauit: sed quod est amplius in deserto prædicans, delicias hominum, corporísque lasciuiam magna animi virtute depressit. Paruulus ergo in seculo, magnus in spiritu. Denique quasi magnus, nec C vitæ captus illecebris, sententiæ constantiam, viuēdi desiderio mutauit. Et spiritu, inquit, sancto replebitur adhuc in vtero matris suæ.

Et addit quomodo & quare Spiritu sancto repletus dicitur. *Cap. eod.*

Non est dubium, verum hoc Angeli esse promissum. Siquidem sanctus Ioannes antequam nasceretur, matris adhuc in vtero positus, spiritus accepti gratiam designauit. Nam cum & pater eius & mater nulla ante mirabilia fecissent, in vtero parentis exiliens, Domini euangelizauit aduentum. Sic enim habes, quod cum aduenisset mater Domini ad Elizabeth, ait illa: Ecce vt facta est salutatio tua in auribus meis, exultauit infans in vtero meo. Nondum enim erat illi spiritus vitæ, sed spiritus gratiæ. Denique & alibi viuendi substantiæ præcurrere sanctificandi gratiam potuimus aduertere, cum dicit Dominus: Priusquam te fomarem in vtero noui te, & priusquam exisses de vulua sanctificaui te, & Prophe *Hiere 1.* D tam in gentibus dedi te. Alius enim est spiritus vitæ huius, alius gratiæ: Ille nascendo sumit exordium, moriendo defectum: iste non temporibus, non ætatibus coërcetur, non obitu extinguitur, non aluo matris excluditur. Denique & sancta Maria plena sancto Spiritu prophetauit: Et Helisæus mortuus defunctum cadauer hominis tactu suum corporis suscitauit: Et Samuel post mortem secundum scripturæ testimonium futura non tacuit. Et spiritu, inquit, sancto replebitur. Cui enim adest Spiritus gratiæ, nihil deest: & cui spiritus infunditur, magnarum plenitudo virtutum est.

Et adiungit quare in spiritu & virtute Heliæ venturus prænuntiat. *Cap. eod.*

Denique inquit: Multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum. Nō egemus testimonio quòd plurimorum sanctus Ioannes corda conuerterit, in quo nobis Propheticæ scripturæ & Euangelicæ suffragantur. Vox enim clamantis in deserto, Parate viam Domi

Domino, rectas facite semitas eius: & baptismata populis frequentata declarant, conuersæ plebis non mediocres factos esse progressus. Quia dum creditur Ioanni, creditur Christo. Non enim de se, sed de Domino prædicabat prænuntius Christi. Et idcirco: Præibit, inquit, in conspectu Domini in spiritu & virtute Heliæ. Bene ista iunguntur. Nunquam enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est. Et ideo in spiritu fortasse & virtute Heliæ, quia sanctus Helias & virtutem magnam habuit, & gratiam. Virtutem, vt ad fidem animos populorum à perfidia retorqueret: Virtutem abstinentiæ atque patientiæ & prophetizandi Spiritum. In deserto Helias: in deserto Ioannes. Ille coruis pascebatur: hic dũ diues esset calcata omni voluptatis illecebra, parsimoniam prætulit, luxúmque cõtempsit. Ille Achab regis gratiam non quæsiuit: hic spreuit Herodis. Ille Iordanem diuisit, hic ad lauacrum salutare conuertit. Hic cum Domino versatur in terris: ille cum Domino appa- B ret in gloria. Hic prioris, ille sequentis Dominici præcursor aduentus. Ille post triennium pluuiis terram rigauit: & hic post triennium arescentem nostri corporis humum fidei imbre perfudit. Quæris quod triennium sit. Ecce, inquit, anni tres sunt ex quo venio quærẽs fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Mysticus enim numerus debebatur, vt salus populis redderetur. Vnus in patriarchis annus. Denique de hominibus tunc anni prouentus fuit, qualis fermè non fuit postea super terram: Alius in Mose & Prophetis cæteris: Tertius in Domini Saluatoris aduentu. Ecce, inquit, annum Domini acceptum, & diem retributionis. Ille paterfamiliàs qui plantauit vineam, non semel exactores fructuum, sed sępius destinauit. Nam primùm seruulos, secundò alios seruulos destinauit: tertiò autem filium suum misit. Venit ergo Ioannes in spiritu & virtute Heliæ. Alterum enim sine altero non potest esse, sicuti in sequentibus dicitur: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissi- C mi obumbrabit tibi. Sed fortasse hoc supra nos & supra Apostolos videatur exemplum. Nam & illa sub Helia diuiso amne fluuialium recursus vndarunt in originem fluminis, sicut dixit scriptura, Iordanis conuersus est retrorsum: signat salutaris lauacri futura mysteria, per quæ in primordio naturæ suæ qui baptizati fuerint paruuli malitia reformatur. Quid quòd etiam Apostolis suis ipse Dominus virtutem spiritus esse tribuendam promisit, dicens: Accipietis virtutem adueniente in vos

Act.1. Spiritu sancto? Deinde in sequẽtibus, Factus est, inquit, subitò sonus tanquam vi magna ferretur spiritus. Bene

Psal.32. vi magna: quia spiritu oris eius omnis virtus eorũ. Et virtus est illa quam à Spiritu sancto Apostoli consequuti sunt. Bene etiam præibit ante faciem Domini sanctus Ioãnes, qui prænuntius natus, & mortuus est pręnuntius. Et fortasse hoc mysterium in hac vita nostra hodiéque celebratur. Præcurrit enim animæ nostræ quædam virtus Ioannis, cum credere paramus in Chri- D stum, vt paret ad fidem animæ nostræ vias & de vitæ istius tramite tortuoso, rectas semitas nostri faciat cõmeatus, ne anfractu labamur erroris, quo omnis vallis animæ nostræ virtutis fructibus posit impleri, & omnis secularium altitudo meritorum, Domino se humili magis timore prosternat, sciens nihil sublime posse esse quod fragile est.

De responsione verò Zachariæ ad Angelum, & quare mutus factus est. Require suprà in cap. Incredulitas. De

Cap.6. *ipsius verò Ioannis in vtero sanctificationis modo. Libro secundo eiusdem.*

Contuendum est enim, quia superior venit ad inferiorem, vt inferior adiuuetur: Maria ad Elisabeth: Christus ad Ioannem. Denique etiam postea vt sanctificaret baptismum Ioannis, Dominus venit ad baptismum. Citò quoque aduentus Mariæ & præsentiæ dominicæ be- A neficia declarantur. Simul enim vt audiuit salutationem Mariæ Elisabeth, exultauit infans in vtero eius. Et Cap.7. repleta est Spiritu sancto Elisabeth, & exclamauit voce magna, & dixit &c. Vide distinctionem, singulorúmq; verborum proprietatem. Vocem prior Elisabeth audiuit: sed prior Ioannes gratiam sensit. Illa naturæ ordine audiuit: iste exultauit ratione mysterij. Illa Mariæ: iste Domini sensit aduentum. Fœmina mulieris, & pignus pignoris. Istę gratiam loquuntur: illi intus operantur: pietatísque mysterium maternis adoriuntur profectibus, duplicíque miraculo prophetant matres spiritu paruulorum. Exultauit infans, repleta mater est. Non prius mater repleta quàm filius, sed cum filius esset repletus Spiritu sancto, repleuit & matrem. Exultauit Ioannes: exultauit & Mariæ spiritus. Exultãte Ioanne, repletur Elisabeth. Mariam tamen non repleri spiritu, sed spiritum eius exultare cognouimus. Incomprehensibilis enim incomprehensibiliter operabatur in matre. Et illa post conceptum repletur: ista ante conceptum.

Et ibidem infrà verba Elisabeth pertractat dicta ad virginem. Cap.8.

Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Non quasi ignorans dicit. Scit enim esse sancti Spiritus gratiam & operationem, vt mater prophetæ à matre Domini ad profectũ sui pignoris salutetur. Sed quasi hoc non humani meriti, sed Diuinæ gratiæ munus esse cognoscat, ita dicit: Vnde hoc mihi? Qua iustitia? Quibus factis? Pro quibus meritis? Non vsitata hoc officia fœminarum sunt, vt veniat mater Domini mei ad me. Miraculum sentio, cognosco mysterium: mater Domini, verbo fœta, Deo plena est. Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit gaudio infans in vtero meo. Et beata quæ credidisti. Vides non dubitasse Mariam, sed credidisse: & ideo fructum fidei consequutam. Beata, inquit, quæ credidisti. Sed & vos beati, qui audistis & credidistis. Quæcunque enim crediderit anima, & concipit & generat Dei verbum, & opera eius agnoscit.

Præsentia autem Christi sanctificauit eundem. Libr. de Isaac & anima. Cap.6. Tom.IIII.

Præsentia enim verbi hausit anima virtutem, sicut præsentia Mariæ, cum vtero grauis esset, erudiuit Ioannem in vtero constitutum, adeò vt exiliret in vtero, & exultaret Domini præsentiam recognoscẽs.

Fuit autem prædicta sanctificatio facta miraculosè à Christo. Vnde lib. iiij. de fide sanctæ Trinitatis contra Arrianos disputans, sic dicit: Cap.4. Tom.II.

De Filio Dei dicunt qui antè quàm generaretur nõ erat, hoc est de Dei sapientia, de virtute Dei, de Dei verbo, cuius generatio ante se nihil nouit: quia si aliquando (vt volunt) non fuit (quod nefas dictũ est) non fuit ergo in Deo perfectionis aliquando plenitudo Diuinæ, si postea processum generationis accepit. Tamen vt sciãt quàm vana sit & solubilis eorum quæstio, licet nihil in eo humanis Diuinísue commune, tamen docebo homines antè quàm nascerentur, fuisse. Aut negent Iacob sanctum fuisse prius quàm nasceretur, qui fratrem supplãtauit in materni adhuc vteri positus arcano. Negent Hieremiam antè quàm nasceretur fuisse, cui dicitur: Hierem.1. Prius quam te formarem in vtero matris tuę, noui te, & prius quàm exires de vulua sanctificaui te, & prophetã in gentibus posui te. Quid hoc euidentius tanti exemplo prophetæ, qui sanctificatus est antè quàm natus, antè quàm formaretur est cognitus? Quid etiam de Ioãne loquar de quo mater religiosa testatur, quod inter materna situs adhuc viscera, præsentiam Domini spiritu cognouit, exultatione signauit, sicut scriptum meminimus, matre dicente: Ecce enim vt facta est in auri- Luc.1. bus meis vox salutationis tuæ, exultauit infans in gaudio in vtero meo. Erat igitur, qui prophetabat, an non

erat? At certè erat: Erat enim, q̃ venerabatur authorē. Erat, qui loquebatur in matre. Denique Elisabeth filij spiritu replebatur, Maria filij spiritu sanctificabatur. Sic enim habes, quòd exultauit infans in vtero eius, & repleta est Spiritu sancto. Vide singulorum verborum proprietates. Vocem quidem Mariæ prior Elisabeth audiuit: sed Ioannes prior Domini gratiam sensit. Pulchrè sibi conueniunt oracula oraculis, fœmina mulieri, & pignus pignori. Istæ gratiam loquuntur: illi intus operantur, pietatísque mysterium maternis adoriuntur profectibus, duplicíque miraculo, licet honore diuerso, prophetant matres spiritu paruulorum. Quis igitur author huius miraculi? nónne Dei Filius, qui fecit esse non notos?

Cap.9. Tom.V. *Astitit virgo Maria Elisabeth in obsequium, & interfuit eius necessitati. Libro secundo super Luc.*

Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus, & reuersa est in domum suam. Bene inducitur sancta Maria exhibuisse officium, & mysticum numerum custodisse. Non enim sola familiaritatis est causa, quòd diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tātus profectus extitit, vt ad salutationē Mariæ exultaret infans in vtero, repleretur Spiritu sancto mater infantis: quantum putamus vsu tanti temporis sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? Mansit autem Maria cum illa mensibus tribus. Vngebatur itaque, & quasi bonus athleta exercebatur in vtero matris Propheta. Amplissimo enim virtus eius certamini parabatur. Denique tandiu mansit Maria, quandiu Elisabeth pariendi tempus impleret. Quod si diligenter aduertas, inuenies hoc nusquam positum, nisi in generatione iustorum.

Cap.eod. *Et addit quòd in eius natiuitate lætitia fuit.*

Denique impleti sunt dies, vt pareret Maria: impletum est tempus, vt pareret Elisabeth: impletum est vitæ tempus cum sancti viri ex hoc vitæ curriculo demigrarent. Plenitudinem iusti vita habet: inanes autem dies sunt impiorum. Peperit ergo filium Elisabeth: & congratulabantur vicini. Habet sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune est bonum. Iustitia est enim communis virtus. Et ideo in ortu iusti futuræ vitæ insigne præmittitur, & gratia sequuturæ virtutis exultatione vicinorum præfigurante signatur. Pulchrè autem tempus quo fuit in vtero Propheta describitur, ne Mariæ præsentia taceatur, sed tempus sileatur infantiæ: eò quòd præsentia Domini matris in vtero roboratur, qui infantiæ impedimenta nesciuit. Et ideo in Euangelio nihil super eo legimus, nisi ortum eius & oraculum, exultationem in vtero, vocem in deserto. Neque enim vllam infantiæ sensit ætatem, qui supra naturam, supra ætatem in vtero matris situs à mensura perfectæ cœpit ætatis plenitudinis Christi.

Cap.10.

Cap.11. *Sed de miraculo vtriusque parentis: quia mater nomen ignotum nominauit, & pater cum scripsit eius nomen, de muto eloquens factus fuit, adiungit ibidem.*

Et respondit mater eius, & dixit: Non, sed vocabitur Ioannes. Et responderunt ad illam: Nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Annuebant ergo patri eius, quem vellet vocari eum: Et accepit pugillarem, & scripsit, dicens: Ioannes est nomē eius. Et mirati sunt omnes. Continuò autem resoluta est lingua eius, & apertum os eius, & loquebatur benedicens Deum. Mirè sanctus Euangelista præmittendum putauit, quod plurimi infantem patris nomine Zachariam appellandum putarunt, vt aduertas matri non nomen alicuius displicuisse degeneris, sed id sancto infusum Spiritu quod ab Angelo antè Zachariæ fuerat prænuntiatum. Et quidem ille mutus intimare vocabulum filij nequiuit vxori: sed per prophetiam Elisabeth didicit, quod non didicerat à marito. Ioannes, inquit, est nomen eius.

A Hoc est, Nos non ei nomen imponimus: quia iam à Deo nomen accepit. Habet vocabulum suum quod agnouimus, non quod elegimus. Habent hoc merita sanctorum, vt à Domino nomen accipiāt. Sic Iacob Israël dicitur, quia Deum vidit. Sic Dominus noster Iesus nominatus est antè quàm natus, cui non Angelus sed Pater nomen imposuit. Reuelabitur, inquit, Filius meus Iesus, cum iis qui cum eo iucundabuntur, qui relicti sunt in annis quadringentis. Et erit post annos hos, & morietur Filius meus Christus, & conuertetur seculum. Vides Angelos quæ audierint, non quæ vsurpauerint nuntiare. Nec mireris si nomen mulier quod non audiuit asseruit, quando Spiritus sanctus ei qui Angelo mandauerit reuelauit: Neque poterat Domini ignorare prænuntium, quæ prophetauerat Christum. Et bene additur, Quia nemo in cognatione eius vocabatur hoc nomine: vt intelligas nomē nō generis esse, sed vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur: sed quia incredulitas ei affatum eripuerat & auditum, quod voce non poterat manu & literis est loquutus. Scripsit enim dicens: Ioannes est nomen eius. Et hîc nomen non imponitur, sed astruitur. Meritóque continuò resoluta est lingua eius: quia quam vinxerat incredulitas, fides soluit. Credamus igitur & nos, vt loquamur: vt lingua nostra quę incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce soluatur. Scribamus spiritu mysteria, si volumus loqui: Scribamus prænuntium Christi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Ioannem loquitur, Christum prophetat. Loquamur Ioannem, loquamur & Christum, vt nostrum quoque os possit aperiri, quod in sacerdote tanto irrationalis modo pecudis fręna nutantis fidei coërcebant. 4. Esdra 7.

B

De eius autem natiuitate quoad tempus, diffusè loquitur in sermone quodam de natiuitate Domini, qui incipit vt sequitur. Sermone Tom.III.

C Verum est quod ait sanctus Ioannes Baptista de Domino Saluatore, dicens: Illum oportet crescere, me autē minui. Siquidem hoc primum etiam ipsis temporibus approbatur. Ecce enim in natiuitate Christi, dies crescit: & Ioannis natiuitate decrescit. Illo oriente lux proficit: hoc nascēte minuitur. Ipsa enim quodāmodo tēpora famulātia partibus suis, cū detrimētum faciūt, seruus gignitur: cū autē Dominus nascitur, cōsequūtur augmētum. Profectum planè facit dies, cum mundi Saluator oritur, defectum patitur, cum vltimus Propheta generatur. Scriptum est enim: Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. Atque ideo necesse erat, vt obscuraretur legis obseruatio, vbi euocatio, vbi Euangelij gratia refulgebat, & cessaret prophetia veteris testamenti, cum noui testamenti gratia succedebat. Ergo in natiuitate Domini proficit dies. Non mirum si proficit dies, quam splendidissima lux veritatis illuminat. Ait enim Euangelista de Christo Domino: Erat lux vera quæ illuminat omnem hominē. Cur non illuminaret mūdum? Atque ideo dies quæ lucem humano generi peperit, prius ipsa eiusdem lucis fulgore resplenduit, & conclusa iam spatia sua noctium tenebris Dominicæ lucis nitore discussit. Occupauerat enim totam diem noctium longitudo, nisi in ipsa diei breuitate Domini refulsisset aduentus. Qui sicut ortu suo humani generis peccatorum tenebras discutit, ita & die natiuitatis suæ caliginum tenebras amputauit, & vno eodémque ortu lucem pariter intulit & hominibus & diebus. Vnde non est mirum si crescit dies, quæ gemino fulgoris splēdore vestitur. Sed videamus adhuc quomodo Saluator crescat, Ioānes baptista decrescat. Diximus in superioribus quòd Ioānes figuram legis Prophetarū́que gestauerit: necesse erat ergo vt deficeret lex Euangelio coruscāte: & minueretur Iudaicus populus, populo Christiano surgente. Quis enim dubitat de natiuitate Domini synagogæ esse con-

D

uen

uenticula vacuata, plebes multiplicatas Ecclesię, & mirum in modum quotidie Christum per Christianos crescere, Ioannē minui per Iudæos: hos diei Dominici splēdore fulgere, illos obscuritate noctium laborare? Nox enim super Iudæos quodammodo maior incubuit, ex quo dixerūt de nece Saluatoris: Sāguis huius super nos & super filios nostros. Maioribus planè sunt noctium tenebris obscurati, ex quo conati sunt diē veritatis occidere. Hoc autem quod dicimus vt verius approbare posimus, vtriusque natiuitatem breuiter exponamus. Ecce enim cum nascitur Christus, exultant Angeli, pastores peruigilant, Magi adueniunt, stella præcedit, & cuncta quæ sunt in cælis terrísque pulcherrima, ipsi Domino deferuntur. Deferuntur enim illi gloria per Angelos, claritas per stellam, religio per Magos, simplicitas per pastores. Et quòd apud ipsum solum futura essent hæc omnia, nascenti illi vniuersa famulantur. Cum autē Ioannes concipitur, Zacharias obmutescit, solennis con B ceditur sacerdos, Elisabeth mater absconditur, signans post ortum suum legis silentium, amisionem sacerdotij, latebras synagogæ. Dubium autem non est quòd Ioannes natus Pharisæis iustitiam legis abstulerit, qui cōceptus patri abstulerit vocis obsequium. Crescit igitur Dominus semper: Ioannes baptista minuitur. Nō ideo minuitur quòd meritis aliquid derogetur, sed quoniā Saluatoris quotidie accumulatur gloria, illius minor fieri videtur. Lucerna denique vocatur Ioannes, dicente Domino: Ille erat lucerna ardens. Lucernæ igitur obscuratur lumen, cum radius solis effulget, & defectionem quandam lampadæ suæ patitur, cum clarioris lucis splēdore superatur. Quis enim sapiens lucernam requirat in Sole? Non quidem extinguitur, sed necessaria non habetur. Hoc est, quis ad Ioānis pœnitētiæ baptismā veniat, cùm posit Saluatoris baptismo saluari? Non quidem illud reprehenditur, sed hoc magis vtile & necessarium iudicatur, quia in eo remisio peccatorum tribuitur. C

Ser. ord. 16. *Præcessit autem in omnibus Christum sicut lucerna solē. In sermone tertio de natiuitate Domini qui incipit: Bene quodammodo sanctum hunc diem natalis Domini &c.*

Istum mundi Solem prius quàm oriatur adhuc ante lucem propter necessarios vsus hominum solet lucerna præcedere. Habet etiam Christus Sol lucernam suā quæ eius ortum præcesit: Sicut dixit Propheta: Paraui lucernam Christo meo. Quæ autem ista lucerna sit, ostēdit Dominus dicens de Ioanne: Ille erat lucerna ardens. Ipse autem Ioannes vt præcedens lucernæ lumen exiguum, ait: Ecce venit post me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamentorum eius: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne. Simul etiam intelligens lumen suum Solis radiis obfuscandum, antè prædicit: Illum oportet crescere, me autē minui. Sicut enim lucernæ claritas destruitur Solis aduentu: ita & Ioānis pœnitentiæ baptismum superueniente Christi gratia vacuatum est. D

Cap. 12. Tom. V. *Fuit autem suæ natiuitatis tempore Propheta pronuntiatus à patre. Lib. ij. super Lucam.*

Et Zacharias pater eius impletus est Spiritu sancto, & prophetabat dicens, Vide quàm bonus Deus & facilis indulgere peccatis. Non solùm ablata restituit, sed etiam insperata concedit. Ille dudum mutus prophetat. Hæc enim gratia Dei maxima, quòd eum qui negauerant confitentur. Nemo ergo diffidat: nemo veterum cōscius delictorū præmia diuina desperet. Nouit Deus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum. Et tu puer Propheta altisimi vocaberis. Pulchrè autem cū de Domino prophetaret ad Prophetam sua verba conuerterit, vt hoc quoque beneficium esse Domini designaret, ne cum publicè numeret sua, quasi ingratus tacuisse quæ acceperat beneficia videretur, quæ agnoscebat in filio. Sed fortasse ali qui quasi irrationabilem mentis excessum putent, quòd octo dierum alloquitur infan-

A tē. Verùm si teneamus, intelligimus profectò quod potuit vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationē antè quàm nasceretur audiuit. Sciebat Propheta alias esse aures Prophetæ, quæ Spiritu Dei non corporis ætate reserantur. Habebat intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum. Simul aduerte illud, quàm paucis Elisabeth, quàm multis Zacharias prophetet: & vterq; sancto repletus Spiritu loquebatur, sed disciplina seruatur, vt mulier discere magis quæ Diuina sunt studeat q̄ docere. Nec facilè vllam prophetasse vberius quàm matrem Domini reperimus. Ipsa Maria soror Aarō, quam citò verba cantici conclusit? Eadémque vbi prolixius est loquuta cum fratre, nequaquam sui pœnam sermonis euasit.

De cuius vocis præconio, loquitur in tractatu super Psal. xxxvj. præmittens de eius exultatione in vtero. Tom. IIII.

Ioannes Baptista principem agonis humani, præmiatorémque luctantium nec dum natus venisse cognouit, atque in vtero matris exiliens piæ brauium confesionis emeruit. Rectè iam tunc designatus est ad coronā, qui ante omnes ad Christi agonem fidei testis & præco Luc. 1. virtutis suum nomē obtulerat. Bonus præco, qui ad certamen alios excitabat. Et verè bonus præco, qui tā magna voce clamauit, vt ad eius sonum secreta cælestia resultarent. Quid multa? Terram mouit, cælum impleuit. Ideóque vocis nomen accepit, quia verbū Dei vox sacrata preces sit: quemadmodum ipse nos docuit, dicens: Ego vox clamātis in deserto. Dixit hoc Isaias Propheta: de se dictum iste firmauit. Audiuimus quid dixit Isa. 40. præco: Parate viam Domini: rectas facite semitas eius. Hæc est vox singularis, & sola: tam sonora, vt ab omnibus audiretur: tam dulcis, vt vniuersorum corda mulceret.

Quare ad Christum discipulos misit interrogans, Tu es qui venturus es. Lib. v. super Lucam. Cap. 21. Tom. V.

Lex ergo ipsum venturum annuntiat, Euāgelij scriptura venisse confirmat. Nonnulli etiam de ipso Ioanne sic intelligunt, magnū quidem Prophetam, ita vt Christum agnosceret: annuntiaret remisionem peccatorū futuram, sed tamen non tanquam dubium, sed tanquā pium vatem, quem venturum crediderat, non credidisse moriturum. Non igitur fide, sed pietate dubitauit. Dubitauit & Petrus dicē s: Propitius tibi esto Domine, nō fiet hoc. Ille fidei princeps, cui se Christus nōdū Dei Filium dixerat, & tamen ille crediderat, de morte Christi nec Christo credidit: Pietatis affectus, non indeuotionis est lapsus. Denique alibi lauari sibi recusat pedes, vbi mysterium non agnoscit, dum Dominico grauatur obsequio. Ergo moriturum Christum nec sancti crediderunt. Quod enim oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, hæc pręparauit Deus diligentibus eum.

De eius verò laude quam protulit Christus. Ibidem inf. Cap. 23.

Non otiosè ergo sancti Ioannis hîc persona laudatur, qui vitæ amore posthabito, iustitiæ formam nec mortis terrore mutauit.

Ibidem infrà declarat quare dictus est Propheta, & maior quàm Propheta. Cap. 25.

Sed quid ex istis videre? Prophetam? Vtique dico vobis, & plus quàm Prophetam. Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam. Quomodo igitur in deserto Ioannem videre cupiebāt, qui erat clausus in carcere? Quem nobis Dominus proponit imitandum, qui viam Domino non solùm nascendi secundum carnem ordine fideique nuntio, sed etiam præcursu quodam gloriosæ parauerit pasionis. Maior sanè Propheta, in quo finis est ꝓphetarū. Maior Propheta: quia multi cupierūt videre quē iste prophetauit, quē iste conspexit, quem iste baptizauit. Sed tamen nunquid & illo maior, de quo Moses dixit. Quia Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester? De quo dixit: Erit

autem omnis anima quæ non audierit prophetam illũ, exterminabitur de plebe. Si igitur Christus Propheta, quomodo hic maior omnibus? Nunquid Christũ Prophetam negamus? Imò & Dominum Prophetarum assero: & hunc omnibus dico esse maiorẽ, sed inter mulieris, non virginis natos. Maior enim fuit iis, quibus æqualis poterat esse sorte nascẽdi. Alia ista natura est, nec cum humanis generationibus comparanda. Non potest homini cum Deo esse vlla collatio: suis enim quisque præfertur. Denique eousque cum Dei Filio nõ poterat Ioannis esse vlla collatio, vt & infrà Angelus æstimetur.

Cap.26. Nam qui minor est, inquit, in regno cælorum, maior est eo. Etenim quoniam Angelum dixerat, hominibus iure prælatus est: & quia inter natos mulierum potiorẽ declarauerat, ideo addidit: Nam qui minor est in regno cælorum maior est eo: vt Angelis sciret esse cedendum. Meritò autem Ioãnes suis præfertur æqualibus, à cuius diebus regnum cælorum cogitur.

Scribit autem in prologo super Lucam.

Sanctus Marcus in principio statim locandum putauit: Ecce, inquit, mitto Angelum meum: Et, vox clamãtis in deserto: vt & admirationẽ moueret, & doceret humilitate hominẽ atque abstinentia, & fide placere debere, sicut ille sanctus Ioannes baptista his ad immortalitatem gradibus ascendit, vestimento, cibo, nuntio.

Tom I. *Nequitia & fraude occiditur. Super Psal. xxx.v. Require supra in cap. Iniquitas. Causa autem martyrij eius fuit reprehensio criminis. Libro iij. de virginitate, parte j. agens contra reprehensores laudantium virginitatem, in hunc modum:*

Quo in negotio etiam nos vocamur in culpam. Quã tandem? Quia nuptias prohibuimus illicitas. Vocent ergo in eandem culpam etiam Ioannem Baptistam. Et cũ aliud nihil fortè habeamus quod probetur in nobis, hoc solùm condemnetur in nobis quod probatum est in Propheta. An erubescendum protulimus authorem? Quam verò causam aliam habuit ille martyrij, repetite animo. Causa illius passionis certè hæc fuit: Non licet, inquit, tibi eam vxorem habere. Si hoc de vxore hominis, quantò magis de virgine consecrata? Si hoc regi dictum est, quantò magis dicendum priuatis? Gratias itaque Diuinitati, quod hic nullus Herodes, atque vtinam nulla Herodias.

Cap.5. Tom I. *Maluit enim mori quàm non dicere veritatem, ac nõ reprehendere crimen Herodis. Libro tertio de officiis, alludens cuidam historiæ fabulosæ: quam vide supra in capite Abscondere.*

Vbi opus fuit Ioanni Gygeo annulo, qui si tacuisset, non esset occisus ab Herode? Præstare hoc illi potuit silentium suum, vt & videretur & non occideretur. Sed quia non solùm peccare se propter salutis defensionem passus non est, sed nec alienum quidem peccatum ferre ac perpeti potuit, ideo in se causam necis excitauit. Certè hoc negare non possunt, potuisse fieri vt taceret, qui de illo Gyge negant potuisse fieri, vt annuli beneficio absconderetur. Sed fabula, & si vim non habet veritatis, hanc tamen rationem habet: vt si possit celare se vir iustus, tamen ita peccatum declinat, quasi celari non possit: nec personam suam indutus annulum, sed vitam suã indutus Christum abscondat, sicut Apostolus ait: Quia

Coloss.3. vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

Tom I. *Prosequitur autem ipsius historiam decollationis, reprehendendo crimen saltationis. Lib. iij. de virginitate, par. iij.*

Nemo, vt dixit quidam secularium doctor, saltat sobrius, nisi qui insanit. Quòd si iuxta sapientiam secularem saltationis, aut temulentia author est, aut dementia: quid Diuinarum scripturarum cautum exemplis putamus, cum Ioannes prænuntius Christi saltatricis optione iugulatus sit exemplo, plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegi furoris amentiam? Et quoniam talis viri non strictim prætereũda est recordatio,

A interest, vt quis, & à quibus, & quã ob causam, & quomodo, & quo tempore sit occisus, aduertere debeamus. Ab adulteris iustus occiditur: & à reis in iudicem capitalis sceleris pœna conuertitur. Deinde præmium saltatricis, est mors Prophetę. Postremò quod etiam omnes barbari horrere consueuerunt, inter epulas atque conuiuia consummandæ crudelitatis profertur edictũ. Et à conuiuio ad carcerem, de carcere ad conuiuium feralis flagitij circunfertur obsequium. Quanta in vno facinore sunt crimina? Extruitur regifico luxu ferale cõuiuium, & explorato quando maior solito turba conuenerit reginæ filia intimis mandata secretis in conspectum virorum saltatura producitur. Quid enim potuit de adultera matre discere nisi damnũ pudoris? An quicquam est tam pronum ad libidinẽ, quàm inconditis motibus ea quæ vel natura abscondit, vel disciplina velauit, membrorum opera nudare, ludere oculis, rotare ceruicem, comam spargere? Meritò inde in iniuriam Di-

B uinitatis proceditur. Quid enim ibi verecundiæ potest esse, vbi saltatur, strepitur, concrepatur? Tunc rex, inquit, delectatus dixit puellæ, vt peteret à rege quod vellet. Deinde iurauit, quòd vel dimidium regni si petisset, concederet. Vide quemad modum seculares ipsi de secularibus suis iudicent potestatibus, vt pro saltatione etiã regna donentur. Puella autem admonita à matre sua poscit afferri sibi in disco caput Ioannis. Quod dicit: Rex contristatus est: nõ pœnitentia regis, sed confessio iniquitatis est: quam Diuinæ habet consuetudo sententiæ, vt qui gesserunt impia, ipsi propria confessione se damnent. Sed propter discumbentes, inquit. Quid indignius, quàm vt homicidium fieri iuberet, ne discumbentibus displiceret? Et propter ius, inquit iurandum. O religionem nouam. Tolerabilius peierasset. Vnde nõ immeritò Dominus in Euangelio iubet non esse iurandum, ne sit causa periurij, ne sit necessitas delinquendi. Itaque ne iusiurandum violaretur, percutitur innocẽs.

C Quid prius horrescam nescio. Tolerabiliora periuria quàm sacramenta sunt tyrannorum. Quis non cum è conuiuio ad carcerem cursare videret, putaret Prophetam iussum esse dimitti? Quis, inquàm, cum audisset natalem esse Herodis, solenne conuiuium, puellæ optionẽ eligendi quod vellet datam, missum ad Ioannem ob solutionem non arbitraretur? Quid crudelitati cum deliciis? Quid cum funeribus voluptati? Rapitur ad pœnam Propheta conuiuiali tempore, conuiuiali præcepto, quo non cuperet vel absolui: perimitur gladio, caput eius affertur in disco. Hoc crudelitati ferculũ debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur. Intuere rex acerbissime tuo spectacula digna conuiuio. Porrige dexteram ne quid sæuitiæ tuæ desit, vt inter digitos tuos riui defluant sacri cruoris. Et quoniam non exaturari epulis fames, non restingui poculis potuit inauditæ sæuitiæ sitis, bibe sanguinem scaturiẽtibus adhuc venis execti capitis profluentem. Cerne o-

D culos in ipsa morte sceleris tui testes, auersantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina, non tam mortis necessitate, quàm horrore luxuriæ. Os aureum illud exangue cuius sententiam ferre non poteras conticescit & adhuc timetur. Lingua tamen quæ solet etiam post mortem officium seruare viuentis, palpitante licet motu damnabat incestum. Portatur hoc caput ad Herodiadem, lætatur, exultat, quasi crimen euaserit, quia iudicem trucidauit. Quid dicitis vos sanctæ fœminæ? Videtis quid docere, quid etiam dedocere filias debeatis? Saltet, sed adulteræ filia. Quæ verò pudica, quæ casta est, filias suas religionem doceat, non saltationem. Vos autem graues & prudentes viri discite detestabilium hominum epulas euitare. Talia sunt cõnuiuia, qualia iudicia perfidorum.

IOHANNES EVANGELISTA. *Feruit in amore ad Christum: propterea ab ipso extitit redamatus. Vnde* Tom V.
libro

libr.vij super Lucam.cap.iij.agens de zelo,sic ait:

A Quod autem propenso studio charitatis Ioannes plurimum diligens & ideo redamatus plurimum exclu dendum putat à beneficio eum qui non vtatur obsequio,rectè non reprehenditur, sed docetur. Non reprehenditur,quia amore faciebat:sed docetur,vt nouerit infirmorum esse firmorúmque distantiam. Et ideo Dominus etsi fortiores remunerat,tamen nō excludit infirmos.

Et infrà subdit declarando.

Quod verò discipulos increpauit,quia ignem supra eos descendere gestiebant qui non receperant Christū, ostenditur nobis nō semper in eos qui peccauerint vindicandum:quia nonnunquam amplius prodest clementia tibi ad patientiam,lapso ad correptionem. Denique Samaritani citius crediderunt à quibus hoc loco ignis arcetur. Simul disce, quia recipi noluit ab iis quos sciebat non simplici mente conuersos:nam si voluisset, B ex indeuotis deuotos fecisset.Cur autem nō receperint eum,ipse Euangelista memorauit dicens:Quia facies eius erat euntis in Hierusalem. Discipuli autem recipi intra Samariam gestiebant. Sed Deus quos dignatur, vocat:& quē vult religiosum,facit. Nec discipuli peccant,qui legem sequuntur.Sciebant enim & Phinees reputatum ad iustitiam, quia sacrilegos interemerat: & ad preces Helię ignem descendisse de cælo,vt Prophetæ vindicaretur iniuria.Sed vindicetur qui timet, vindictam non quærit,qui non timet.Simul ostenditur nobis in Apostolis fuisse merita Prophetarum, quando eandem sibi potestatem, quam Propheta magnus emeruit,impetrandi iure præsumunt. Et bene præsumunt, quia ad sermonem suum ignis de cælo descēderet,quoniam sunt filij tonitrui. Dominus autem mirè omnia, nec illum temerè se offerentem recipit,nec in hos indeuotè Dominum refutantes proprium commouetur,vt C ostenderet quia non habet vltionis studiū perfecta virtus:nec vlla sit iracūdia,vbi plenitudo charitatis est: nec excludēda infirmitas,sed iuuāda. Procul à religiosis indignatio,procul à magnanimis cupiditas vltionis, procul etiam à prudentibus inconsiderata coniunctio, & incauta simplicitas.Vnde & isti dicitur: Vulpes foueas habent:nec obsequium eius admittitur, cuius non probatur officium.

Tom.IIII. *Vnde causa charitatis igneum gladium atque versatilē asserit eum tangere nequisse. Libro super Beati immaculati,litera xx.versu j.*

Omnes oportet per ignem probari,quicūque ad Paradisum redire desiderant.Non enim otiosè scriptū est, quòd eiectis Adam vel Heua de Paradisi sede, posuit Deus in exitu paradisi gladium igneum versatilem. Omnes oportet transire per flammas:siue ille Ioannes Euāgelista sit,quem ita dilexit Dominus,vt de eo diceret ad Petrum:Sic eum volo manere,quid ad te?Tu me sequere. (Ioan.21.) De morte eius aliqui dubitauerunt, de transitu per ignem dubitare non possumus:quia in paradiso est, nec separatur à Christo:Siue ille sit Petrus, qui claues accepit regni cælorum,qui supra mare ambulauit: oportet dicat, Transiuimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium. Sed Ioanni citò versabitur igneus gladius,quia non inuenitur in eo iniquitas,quem dilexit æquitas.Si quid in eo vitij humani fuit,charitas Diuina decoxit.Alæ enim eius sicut alæ ignis. Qui habuit hîc charitatis ignem, illic ignem gladij timere non poterit.

Tom.IIII. *Signum singularis amoris Christi est, quia supra pectus eius in cœna recubuit,vbi secretorum mysteria cognouit. Libro de Paradiso.*

Pectus enim frequenter recessus quidam accipitur sapientiæ.Et ideo Apostolus supra pectus Domini reclinat caput,non in terra deiicit.

Et lib.de Isaac & anima. Cap.8. Tom.IIII.

Quæ est hæc quæ ascendit candida innitens super fratrem suum? Superius dixerunt, Quæ nam est hæc quæ prospiciens tanquam diluculum, speciosa sicut Luna,electa vt Sol?Hîc plus quod diceretur inuentum est, eò quòd verbo Dei innixa ascenderat. Perfectiores enim supra Christum recumbunt, sicut Ioannes in Christi pectore recumbebat. Ita ergo & hæc vel incumbebat in Christum,vel supra ipsum se reclinabat, aut certè quoniam de nuptiis loquimur, iam quasi tradita in Christi dextera in thalamum ducebatur sponso.

Ad hoc facit quod dicit Lib. primo de virginitate,parte prima,innuens insuper meritum virginitatis etiam in tali actu fuisse.

Nec immeritò viuendi sibi vsum quæsiuit è cælo, quæ sponsum sibi inuenit in cælo.Hæc nubes aëra, Angelos, sideráque transgrediens, verbum Dei in ipso sinu Patris inuenit: & toto hausit pectore. Nam quis tantum cum inuenerit, relinquat boni? Vnguentum enim exinanitum est nomen tuum. Propterea adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te. Postremò non meum est illud, quoniam quæ non nubunt neque nubentur, erunt sicut Angeli in cælo. Nemo ergo miretur, si Angelis comparentur, quæ Angelorum Domino copulantur.

Sed libro super Beati immaculati. Lit.2.versu.1. Tom.IIII.

Iuuenis qui in consilio seniorum sederit, manum adhibebit ori suo, vt audiens senum sententias colligat quod sibi ad maturiorem seruet ætatem. Quemadmodum Maria, cum verba Christi audiret, conferebat ea omnia in corde suo.Quemadmodum Ioannes, cum caput supra pectus Iesu Domini reclinaret, hauriebat profunda secreta sapientiæ. En tibi iuuenem, qui viam suam in iuuentute correxit. Piscator erat cū fratre suo, vidit Dominum Iesum, cum plicaret retia sua,& audiuit dicentem: Venite, faciam vos piscatores hominum: & relictis retibus suis & patre sequutus est eum. (Matth.4.) Viam seculi cœperat currere, sed auditis Christi imperiis, deseruit viam mundi, & sequutus est Christum. Probauit,quia in eo corriget iunior viam suam, si Christi verba custodiat,dicens ad eum:Diligamus vbera tua super vinum. (Canticor.1.) Sic tamen bibens, vt non absorberetur vino, sed gratia eius lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Denique bibens hoc vinum aperuit oculos suos,& vidit viam rectam, reliquit tortuosas vias, dicens: Æquitas dilexit te. Hoc est non flexuosa itinera te sequuntur, sed solus ad te potest iustitiæ trames peruenire. Qui enim diligit iustitiam, non se auertit à Christo. Quomodo enim arbitrum iustitiæ remuneratorémque meritorum innocens metuat conscientia?In hoc ergo iuuene spectato, hoc est in Ioanne D præuide magna mysteria,quæ in Canticis canticorum sanctus Salomon repletus Domini spiritu resultauit.Cōstitue Dominum Iesum recumbentem in conuiuio, reclinantem se Ioannem supra pectus eius, mirantes alios quòd seruus supra Dominum reclinaret, quòd caro illa peccatrix supra templum verbi recumberet,quòd anima illa carnis vinculis innexa,aulam Diuinæ plenitudinis scrutaretur.Hæc ergo mirātibus aliis respōdit anima Ioānis:Fusca sum & decora filiæ Hierusalē. Fusca sum,per culpam:decora,per gratiam.Dicit & caro:Fusca sum & decora.Fusca,puluere seculari,quem peccando † collegit: decora oculo spiritali, quo mundi huius puluerem squalorémque detersit. Fusca per vitium, sed decora iam per lauacrum quo abluit omne delictum. Fusca sum, quia peccaui: decora, quia iam me diligit Christus: quam relegauerat in Heua, recepit ex virgine, suscepit ex Maria. Dicit etiam synagoga, cuius mysteria hoc loco plerisque videntur

† Alias, cerāando.

exprimi: quæ cum se reiici iam videret propter totius plebis impietatem solabatur se tamen, quia ipsum Christum de populo suo non tantùm, sed Petrum, Ioannem, Iacobum, Christo adhærētes videbat, quia habebat eloquia sibi credita, & ideo dicebat: Fusca sum & decora, filiæ Hierusalem. Fusca per incredulitatem, decora per legem. Fusca per lapsum, decora quia dilexit me Sol, & prior facta sum congregatio Dei. Nolite refugere me quia fusca sum. Ideo fusca sum, quia Sol me reliquit iustitiæ, qui antè illuminare consueuerat: amisi colorem vultus mei, obtunsa facta est acies oculorum meorum, quibus antè Solem videbam, in tenebris ambulo, quæ diem Christi nescio.

In exhortatione ad virg. Tom. I.

Sed quia virgo fuit, propterea ei Christus matrem virginem commendauit. Libro tertio de viduis, parte secunda.

Ecce Dominus sedit super nubem leuem, & veniet in Ægyptum: Significans quòd in Ægyptum, id est, in afflictionē istam mundi huius veniret per virginem. Nubem itaq; Mariam dixit, quia carnem gerebat. Leuem, quia virgo erat nullis oneribus grauata coniugij. Ipsa est virga germinans florem, quia pura, & ad Dominum libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc seculo curarum anfractibus reflectatur. Ideo illam Dominus de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Ioanni, qui dixit patri & matri suæ, non noui vos. Denique vocatus à Christo, reliquit patrem, verbum sequutus. Huic traditur virgo, qui suos nesciat. Huic traditur virgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam. Huic traditur virgo, qui fratres suos non cognouit, & filios suos non sciuit. Ideóque benedixit eum lex: Date Leui veros eius, date Leui sortes eius. Vnde & matrē Domini ipse suscepit. Scriptū enim habemus: Quia ex illa hora suscepit eam discipulus in sua. Quid est in sua, cū reliquerit patrem, & Christum sequutus sit? Aut quomodo in sua, cum ipsi Apostoli dixerint: Ecce nos reliquimus omnia nostra, & sequuti sumus te? Quæ sua habebat Ioannes, qui mūdana & secularia non habebat: quia de hoc mundo non erat? Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ à Christo acceperat? Bonus verbi sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite quæ Apostoli à Christo acceperint. Accipite, inquit, Spiritum sanctū: quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum detinueritis, detenta erunt. Neque enim mater Domini Iesu nisi ad possessorem gratiæ demigraret, vbi Christus habebat habitaculum. Date ergo & vos filij mei vero illi Leui veros eius.

Tom. I.

Similiter virginitatis merito Euangelium scripsit. Lib. ij. de virginitate, in fine.

Viuificet ille, qui relictis suis omnibus sequutus est Dominum: sequutus est Petrus, sequutus est Ioannes. Vide quid piscator etiam iste profecerit: dum in mari lucrum suum quærit, vitam inuenit omnium. Lembum deseruit, Deum reperit. Scalmum reliquit, verbum inuenit. Lina laxauit, fidem vinxit. Plicauit retia, homines eleuauit. Mare spreuit, cælum acquisiuit. Hic ergo piscator, dum ipse turbato agitatur salo, mobili mentes statione nutantes fundauit in petra. Astruamus ergo piscatoris artem frequentius, vt plenius de virtute credamus. Fuerit minister ignobilis, vt sit Euangelista nobilior: Paupertate egens, vt virtute locupletior. Vilis ad honorem videtur, sed pretiosus ad fidem. Quantò minus creditur piscatori, tantò amplius creditur: quia non sua, sed Diuina sunt quæ loquutus est. Obsequitur plebeia conditio, expectationem aufert sapiētiæ secularis, opinionem auget sapientiæ spiritalis. Qui legem non didicit, & quæ legis sunt sapit, ipse sibi lex est. Qui legem non didicit, & vltra legem loquitur, ab eo accipit à quo ipsa lex venit. Quæ tam repentina dignitas? Piscatores duo in montem Do-

A mini, vni latori legis, exequtori alteri conferuntur. Videte qualis iste piscator sit. Moses quidem terrena omnia & mundanæ sapientiæ altitudinem supergressus, vsque ad cælum & sidera prudentia mentis ascendit. Piscatoris istius mens non nubibus caligatur, non temporalibus includitur, non mysteriis naturæ cælestis excluditur, sed omnem corporalem materiam supergressa, verbum apud Deum vidit, & quod verbum ipsum Deus esset aspexit. Nec obtutu carnis in Petro infirmata trepidauit, sed Dei Filium etiam in homine deprehendit, vt assumptio corporis ad ius Diuinitatis assumentis ascita, in nomen transiret authoris. Et Moses quidem cum dixit, Et dixit Deus & fecit Deus: Patrem Filiúmque signauit. Sed ille non ignorabat: Ego adhuc ignorabam. Denique post legem populus errauit: post Euangelium credidit. Magna in diuersis virtutibus Dei gratia. In illo quia mundum descripsit: in isto quia mundum ignorauit.

B *Inscribendo autem Euangelium piscationis officium non omisit, sed in meliorem finem mutauit. Lib. de incarnatione Domini.* *Cap. 3. Tom. II.*

In principio erat verbum. Quis hoc dicit? Ioannes vtique ille piscator: Sed non quasi piscator hoc dicit, sed quasi humani piscator affectus, qui iam non pisces caperet, sed homines viuificaret. Non suum est quod dicit, sed eius qui viuificandi ei tribuit potestatem. Piscator enim ipsis quos antè capiebat piscibus taciturnior erat, & circa Diuina mysteria magis mutus q. vocis suæ nesciebat authorem: sed viuificatus à Christo vocem audiuit in Ioanne, verbum agnouit in Christo: & ideo plenus Spiritu sancto, qui sciret principium non temporis esse, sed super tempora reliquit secula, & ascendens spiritu super omne principium ait: In principio erat verbum.

Iterum lib. j. de fide sanctæ Trinitatis probat omnes hæreses contra Christum in principio sui Euangelij confudisse, dicens sic. *Cap. 5. Tom. eod.*

C Omnes autem hæreses hoc capitulo breui piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arrius conticescat. Quod autem erat apud Deum, non commixtione confunditur, sed manentis verbi apud Patrem solida perfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. Et Deus erat verbum: Non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa cælestis designatione virtutis, vt confutetur Fotinus. Quod verò erat in principio apud Deum, sempiternæ Diuinitatis in Patre & Filio inseparabilis vnitas edocetur, vt erubescat Eudoxius & Eunomius. Postremò, cum omnia per eū facta dicātur, ipse cōditor noui vtiq; & veteris testamēti designatur, vt Manichæus locū tētationis habere non possit. Ita piscator bonus intra vnum omnes rete conclusit, vt faceret inhabiles fraudi, quamuis essent inutiles captioni.

D *Vnde contra Arrianos libro prædicto de incarnatione, cap. iiij.* *Tom. eod.*

Petrus dicit: Tu es Filius Dei. Non dicit, Tu es creatura. Dixit hoc Ioannes. Si adhuc non credidisti, quia non intellexisti mysterium super sapientiam recumbentis, repetiuit Petrus. Commendauit vtrunque Christus, alterum iudicio, alterum mysterio. Id enim addidit, vt legeres quòd in Christi pecto re recumbebat, & intelligeres quòd eius caput in quo principale omnium sensuum est, arcano quodam sapiētiæ replebatur.

De eius autem Euangelij excellentia. In prologo libri super Lucam. *Tom. V.*

Euāgelistis quoq; quā putas defuisse sapiētiā, quorū alij cū variis generibus sint referti, singuli tamē diuerso genere præstāt? Est enim verè sapiētia naturalis, in libro Euan-

Euangelij qui scribitur secundum Ioannem. Nemo enim, audeo dicere, tanta sublimitate sapientiæ maiestatem Dei vidit, & nobis proprio sermone reserauit. Trãscendit nubes, transcendit virtutes cælorum, transcendit Angelos, & verbum in principio reperit, & verbum apud Deum vidit.

Cap. 2. Tom. IIII. *Cuius Euangelij verba singula sunt mysteria. In sermone iij. de sacramentis ad neophytos.*

In libro Euangelij qui scribitur secundum Ioannẽ, qui verè præ cæteris vidit magna mysteria, & designauit & declarauit, mysterium hoc in illo voluit præfigurare. Omnes quidẽ sancti Euãgelistæ, omnes Apostoli pręter proditorẽ. Omnes quidẽ sancti. Tamen sanctus Ioannes qui vltimus scripsit Euangelium, quasi necessarius requisitus & electus à Christo, maiore quadam tuba fudit æterna mysteria. Quicquid loquutus est, mysterium est.

Tom. I. *De cuius fine. In fine libri de bono mortis.*

B Ibi quæramus eum, vbi quæsiuit Ioannes, & inuenit. Ille eum in principio quæsiuit, & inuenit viuentem, apud Deum viuentem, Filium apud Patrem. Nos eum in temporum fine quæramus & complectamur pedes eius, & adoremus eum, vt dicat & nobis: Nolite timere, id est, nolite timere à peccatis seculi, nolite timere ab iniquitatibus mũdi, nolite timere à fluctibus temporalium pasionum. Ego sum peccatorum remisio. Nolite timere à tenebris: ego sum lux. Nolite timere à morte, ego sum vita. Quicunque ad me venerit, non videbit mortem in æternum: quoniam ipse est plenitudo Diuinitatis, & ipsi est decus, gloria, perpetuitas à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Cap. 11. Tom. IIII. IONAS PROPHETA. *De ipsius demissione in mare & eius liberatione mentionem facit. Libro quinto Hexameron.*

C Quid de Iona dignum loquar, quem cetus excepit ad vitam, reddidit ad prophetandi gratiam? Emendauit aqua, quem terrena deflexerant: psallebat in vtero ceti, qui mœrebat in terris. Et vt vtriusque redemptio non prætereatur elementi, terrarum salus in mari antè præcesit, quia signum Filij hominis, signum Ionæ. Sicut iste in vtero ceti, sic Iesus in corde terræ. In vtroque remedium, maius tamen in mari pietatis exemplũ: quoniam exceperunt pisces, quem homines refutarunt: & quem homines crucifixerunt, pisces seruauerunt. Petrus quoque in mari titubabat, sed non labebatur: & cõfessus est in fluctibus, quem negauit in terris. Itaque illic quasi deuotus manu apprehenditur: hîc quasi oblitus aspectu censorio conuenitur. Sed iam rogemus Dominum, vt sermo noster quasi Ionas eiiciatur in terram, ne diutius in salo fluctuet. Et bene iam exiuit cucurbita, quæ obumbret nos à malis nostris: sed & ipsa procedente Sole, arefacta admonet requiescendum, ne interæstuare incipiamus ingenio, & nobis etiam verba deficiant. D Certè plus nobis quam Niniuitis data est in aqua remisio peccatorum.

Cap 4. Tom. I. *De cuius fuga. Lib. de fuga seculi.*

Fugit & Ionas in Tharsis: non corporis fuga, sed mentis ascensione, qui vsque ad Christi ascendit similitudinem, vt fieret typus Christi. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Nam si sic non fugisset, nunquam de ventre ceti esset auditus.

Tom. IIII. *Figurauit autem Christum: propterea in tractatu super Psal. xliij.*

Vide etiam si illud discrepat ab Euangelio quod de Iona legimus, qui dormiebat in ventre nauis, & stertebat: in quo sacræ pasionis figura præcesit. Sicut enim Ionas dormiebat in naui, & stertebat securus, quasi non moriens deprehẽdi: ita Dominus noster Iesus Christus, qui figuram illam sacramento suæ mortis impleuit, tempore Euangelij in naui dormiuit. Et sicut ille tribus diebus & tribus noctibus fuit in ventre ceti: ita Filius hominis tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ fuit, in sui corporis pasione. Qui vbi se excitauit à morte, & somnum sui corporis relaxauit, vt pro salute resurgeret vniuersorum, discipulos visitauit. Hic est ergo verus Ionas qui obtulit animam suã redẽptionem pro nobis. Propterea ergo sublatus & missus est in mare, vt exciperetur & deuoraretur à ceto, quò intra aluum ceti positus eius interiora vacuaret. De quo ceto hoc dictum sit, audi Iob dicentem. Qui habet, inquit, magnum cetum captiuum reddere. Quis iste est? Vtique cognoscis, cum legis quòd Dominus noster Iesus Christus, captiuam duxit captiuitatem. Deuicto enim aduersario & inimico, nos qui captiui eramus cœpimus libertatem posidere per Christum. Denique ipsa oratio sancti Ionæ docet Dominicæ pasionis esse mysteria, cum dixit: Clamaui, inquit, ad Dominum meum in tribulatione mea, & audiuit me de ventre inferni. Vides quia inferni ventrem dixit, non ceti? Dominus autem non in cetum, sed in infernum descendit: vt & illi qui in infernis erant, à perpetuis vinculis soluerentur. Denique plerique etiam resurrexerunt. Quæ autem flumina circundederunt Ionã, aut de qua abysso dixit Ionas, Abyssus circumdedit me nouissima: misit † caput meum in fissuras montium: descendi in terram, cuius seræ sunt continentes æternales? Vtique hoc ad personam Ionæ non quadrat & conuenit. Filius autem Dei descendit in fissuras montium, quando descendit in tumulum. Ipsum enim Ioseph, sicut Euangelium docet, posuit in monumento suo nouo, quod excidit in petra, & aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti. Denique & in alio libro. Posuit, inquit, eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus erat. Quis autem est qui cum voce laudis & confesionis Domino sacrificauit, nisi princeps omnium sacerdotum, qui & vota pro omnibus vouit & reddidit? Solus enim affectus sui habuit potestatem. Sicut ergo Ionas missus est in mare, & quieuit mare à commotione sua: ita Dominus noster Iesus Christus venit in hunc mundum, vt mundum lucrifaceret, & sanguine suo omnia pacificaret, siue terrena siue cælestia. Aduentu igitur suo redemit vniuersos homines, & prouocauit ad Dei cultum operibus suis, cum mortuos resuscitaret, sanaret infirmos, timorem Dei humanis infundens affectibus. Ipse est qui sacrificauit Domino sacrificium salutare pro nobis, & dignas conuersionis nostræ hostias Deo obtulit. Ipse est qui dormiuit, & euigilauit.

Iob 7. † Aliàs mersit. Matth. 27. Ioan. 19.

Tom. eod. *In tractatu super Psal. xlvij.*

Generatio superior per infirmitatẽ fidei perfectæ sapientiæ cognoscere sacramenta non potuit. Ideo signũ quærebat, veritatem repudiabat: cum vtique non veritas signi, sed signum veritatis sit. Vnde respondit Dominus: Generatio nequam & adultera signum quærit & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ. Ad arguendam itaque perfidiam Iudæorum, Ionæ exemplum accersitur, eò quòd Niniuitæ signo crediderunt, & prædicationem Ionæ qui fuerat in vtero ceti sequẽdam putarunt: Iudæi autem nec post resurrectionem Domini crediderunt, qui de corde terræ post triduum resurrexit.

Matth. 12.

Tom. IIII. IORDANIS FLVVIVS. *Causa baptismi Christi, & causa originis ipsius fluminis, ac interpretationis eius, sic loquitur. In tractatu de prima interpellatione Dauid.*

Propterea, inquit, memor ero tui de terra Iordanis & Hermoniim. Memor est de terra Iordanis, in quo gratia memoriam deuotionis accumulat. In Iordanem

Naam

Naam Syrus ille descendit, & mundus à lepra factus est. A In Iordane baptizatus est Christus, quando formam lauacri salutaris instituit. Iordanis nomen descensionis signat, quia descendit Dominus Iesus, quia contagio delictorum vicinos Iordanis fluminis emundauit. Hic fluuius exit de Ægypto, & diuidit terram repromisionis. Ergo qui turbatur, si boni consulit, ex Ægypto exit, & sequitur viam lucis. Hermoniim enim viam lucernæ interpretati sunt.

Require de hoc flumine causa baptismi suprà, in cap. Baptismus.

IOSEPH PATRIARCHA. *Depingit eum suis coloribus. Libro primo Officiorum.*

Cap. 24. Tom. I. De Ioseph quid loquar: qui vtique habebat cupiditatem libertatis, & suscepit seruitij necessitatem? Quàm subditus in seruitute, quàm in virtute constans, quàm benignus in carcere, sapiens in interpretatione, in potestate moderatus, in vbertate prouidus, in fame iustus, B ordinem laudis rebus adiungens, & opportunitatem temporibus, æquitatem populis officij sui moderatione dispensans?

Cap. 2. Tom. IIII. *Viguit laudabili pudicitia. Libro primo de Iacob & vita beata.*

Temperantia est igitur correctionis præuia, disciplinæ magistra. Ab hac profectus Iacob sanctus, primatus à fratre quos non habebat, accepit, eiúsque prælatus assensu, docuit in reliquum intemperantes proprio sibi viles esse iudicio, ab hac profectus Ioseph, & calorem iuuentutis edomuit, & tentatum adulterinis animum illecebris, rectæ rationis inductione firmauit. Denique quamuis fortis esset & validus, tamen tractatu rationis fulcire se maluit, dicens vxori domini sui: Si dominus meus nescit præter me aliquid in domo sua, & omnia quæcunque habet dedit in manus meas, neque subtractum est à me quicquam præter te quæ vxor illius es, & quomodo faciam verbum hoc malum, & peccabo coram Deo? Hæc est ergo rectæ rationis tractatio, C quam Græci logismon nuncupant, qua mens sapientiæ intenta solidatur. Pulchra enim ratio, quod nec beneficiis Domini esse deberet ingratus, nec occultum posset esse peccatum, quod Deo teste committeret, quem latere non posset.

Tom. IIII. *Præpolluit castitatis munere. Libro de ipso Ioseph, capite primo.*

Sit igitur nobis propositus Ioseph sanctus, tanquam speculum castitatis. In eius enim moribus, in eius actibus lucet pudicitia, & quidam splendet castimonię comes, nitor gratiæ. Vnde etiam à parẽtibus plus quàm cæteri filij diligebatur.

Cap. 5. *Patuit dicta virtus per effectum. Eodem libro.*

Plus tamen est quod ipse antè se rexit. Et cum esset decorus aspectu, & speciosus facie valde, venustatem sui vultus non ad alienam deriuauit iniuriam, sed ad suam seruauit gratiam: se pulchriorem ratus, si non dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur. Illum esse verum decorem, qui non alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, sed iudicia acquireret vniuersorum, fraudi nulli futurus, laudi sibi. Iam si qua petulantibus aspexit oculis, illius crimen est solum quæ malè vidit, non huius qui malè se nollet videri: nec in eo quod visus est, culpa est. Non erat in potestate seruuli vt non videretur, maritus debuit cauere vxoris oculis. Sed ille nihil timebat de coniuge: arbitratur iste testimonium esse castimoniæ, non remissionem incuriæ. Discant tamen etiam viri cauere oculos fœminarum. Adamantur enim & qui nolunt amari. Denique adamatus est Ioseph qui amantem cõtempserat. Et bene excusauit eum scriptura dicens: Immisit oculos vxor domini eius in Ioseph. Hoc est, non ipse se ostentauit, nec cœpit incautam; sed illa retia sua misit, & indagine sui capta est: laqueos suos sparsit, & suis hæsit vinculis. Dixit autem illi: Dormi mecum. Prima adulteræ oculorum tela sunt: secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbo resistere. Suppetit defensio, vbi adhuc liber affectus est. Ideo scriptum est: Quia ille noluit. Primùm igitur mentis congressione superauit, tanquam scuto animi irruentem repellens: deinde sermonem tanquam hastam vibrauit, vt illa se reuocaret.

Cap. eod. *Et infrà subdit.*

Magnus quippe vir, qui venditus, seruile tamen nesciuit ingenium adamatus non redamauit: rogatus non acquieuit: comprehensus aufugit. Qui cum ab vxore domini conueniretur, teneri veste potuit, animo capi non potuit, ac ne ipsa verba diu quidem passus est: contagium enim iudicauit, si diutius moraretur, ne per manus adulteræ libidinis incentiua transirent. Itaque vestem exuit, crimen excussit, & relictis quibus tenebatur exuuiis, spoliatus quidem, sed non nudus aufugit: quia erat tectior indumento pudoris. Non est enim nudus nisi quem culpa nudauerit. Denique in superioribus habemus, quod Adam postea quam Dei mandata præuaricatione deseruit, & peccati grauis æra contraxit, nudus erat. Vnde & ipse ait: Vocem tuam audiui in Paradiso, & timui quia nudus sum: & abscondi me. Intellexit enim se esse nudum, qui infulas Diuinæ protectionis amiserat. Et ideo latebat, quia vestem fidei non habebat, quam vtique præuaricando deposuit. Magnam rem vides. Ille nudus erat, qui tunicam nõn amisit: Ille nudus non erat, qui vestimentis se exuit, quæ in manibus adulteræ dereliquit. Eadem scriptura illum nudum asseruit, hunc abnuit. Et ideo expoliauit iste se potius quàm nudauit, qui incorrupta virtutum vestimenta seruabat, expolians se veterem hominem cum actibus eius, vt indueret nouum qui secundum imaginem creatoris in agnitione renouatur. Ille autem nudus remansit, qui se iterum vestire non potuit, singulari spolio virtutis exutus. Vnde pelliceam accepit tunicam, quia peccator habere non poterat spiritalem. Reliquit igitur vestimenta Ioseph, & nudauit adulteræ inuerecundiam, quæ postea latere non potuit. Denique exiuit foras, & ipsa adulterij sui tentamenta vulgauit, exaltans vocem suam, eò quòd relictis vestibus Hebræus aufugerat. Ipsa igitur quod debuerat celare, prodebat: vt composito crimine læderet innocentem. Iustus autem accusare non nouit: & ideo impunè hoc impudica faciebat. Illam igitur verè exutam dixerim, etiam aliena vestimenta seruantem, quę omnia amiserat velamina castitatis. Illum satis ornatum: satis defensum: cuius vox non audiebatur & innocentia loquebatur.

Similiter libro primo de pœnitentia. Require suprà in cap. Amor. Viguit etiam prudentia. Libro secundo de officiis. Cap. 16. Tom. I.

D Potuit donare Ioseph totas Ægypti opes, effundere thesauros regios: noluit tamen de alieno effusus videri. Maluit frumenta vendere, quàm dare esurientibus: quia si paucis donasset, pluribus defuisset. Eam liberalitatem probauit, quæ abundaret omnibus. Patefecit horrea, vt omnes emerent subsidium frumentarium, ne gratis accipiendo cultus terrarum relinquerent: quoniam qui alieno vtitur, suum negligit. Itaque primum omniũ coaceruauit pecunias: Deinde instrumenta cętera: ad postremum iura terrarum regi acquisiuit: non vt omnes exueret suo, sed fulciret: publicum tributum constitueret, quò sua tutius habere possent. Quod ita fuit gratum omnibus quibus terras ademerat, vt non venditionem sui iuris, sed redemptionẽ salutis putarent. Denique dixerũt: Sanasti nos, inuenimus gratiã in cõspectu domini nostri. Nã & de proprietate nihil amiserãt, qui ius receperant: & de vtilitate nihil perdiderãt, q acquisierãt perpetuitatẽ. O virũ magnũ, qui

quinon largitatis superfluæ temporalem captauit gloriam, sed perpetuam commoditatem constituit prouinciæ. Fecit enim vt tributis populi se iuuarēt suis, nec in tempore necessitatis aliena subsidia desiderarent. Melius enim fuit conferre aliquid de fructibus, quàm totum de iure amittere. Quintam portionem collationis statuit, & in prouidendo perspicacior, & in tributo liberalior. Denique nunquam postea Ægyptus huiusmodi famem pertulit. Quam præclarè autem collegit futura. Primùm quàm argutè regalis interpres somnij veritatem expressit. Somnium regis primum hoc fuit: Septem iuuencę ascendebant de flumine visu decore, & pingues corpore, & ad oram pascebantur fluminis. Alię quoque vitulæ visu deformes ac ieiunæ corpore, post illas iuuencas ascendebant de flumine, & iuxta eas in ipso riparum thoro pascebantur: & visæ sunt hæ vitulæ tenues atque exiles deuorare illas quæ præstabant & forma & gratia. Et somniū secundum hoc fuit: Septē spicæ pingues, electæ & bonæ de terra surgebant: & post eas septem spicæ exiles & vento corruptæ, ac marcidæ se subiicere moliebātur: & visum est quòd lętas & vberes spicas, steriles spicæ & tenues deuorauerunt. Hoc somniū ita aperuit sanctus Ioseph, eò quòd septem iuuencę septem anni forent, & septem spicæ similiter anni septē forent, ex fœtu & fructu interpretatus tempora. Fœtus enim iuuencæ annum exprimit: & fructus segetis annū consummat integrum. Quæ ideo ascendebant de flumine, quòd dies anni ac tempora, fluminis prætereunt modo & cursim labuntur. Annos itaque septem priores, vberes terræ fertiles ac fœcundos declarat futuros. Posteriores autem alios septem annos steriles atque infœcundos: quorum sterilitas absumptura foret vbertatem superiorum. Qua gratia prospiciendum admonuit, vt vberioribus annis congregaretur subsidium frumentarium, quod sustentare posset inopiam futuræ infœcunditatis. Quid primum mirer? Ingenium quo in ipsum veritatis descendit cubile: an consilium quo tam graui atque diuturnæ prospexit necessitati: an vigilantiam atque iustitiam: quorum altera, imposito sibi tanto munere congregauit tam multiplices commeatus: altera æqualitatem per omnes seruauit? Nam de magnanimitate quid loquar, quòd venditus à fratribus in seruitutem non retulit iniuriam, sed famem depulit? Quid de suauitate: quia dilecti fratris præsentiam pia fraude quæsiuit: quem simulato per elegantiam furto, reum statuit rapinæ: vt obsidem teneret gratiæ? Vnde merito ei à patre dicitur: Filius meus ampliatus Ioseph, filius ampliatus meus, zelotes filius meus, filius meus adolescentior. Adiuuet te Deus meus: & benedicat te benedictione cæli à summo, benedictione terræ habentis omnia propter benedictiones patris tui & matris tuæ. Præualuit super benedictiones montium manentium, & desideria collium æternorum. Et in Deuteronomio. Qui visus est, inquit, in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem ipsius, honorificus inter fratres suos primitiuus: tauri decus eius, cornua vnicornis cornua ipsius: In ipsis gentes ventilabit simul vsque ad extremum terræ. Ipsi decem millia Ephraim, & ipsi millia Manasses.

Gen. 41.

Gen. 49.

Cap. 6. Tom. IIII.

De sua verò somnij interpretatione. Lib. de ipso Ioseph.

Considera nunc illum virum Hebræum, illum non somnij, sed veritatis & præclaræ visionis interpretem, qui de Diuinitatis illa plenitudine, ac libertate cælestis gratiæ in hunc corporeum carcerem venerat, quem nō potuit seculi huius illecebra mutare, non vlla corruptela mundanæ voluptatis euertere: qui tentatus non decidit, appetitus non appetiuit: Postremò adulterina quadam synagogæ manu veste corporis apprehensus carnem exuit, liber mortis ascendit. Calumniata est meretrix, vbi eum tenere non potuit quem carcer non terruit, non inferna tenuerunt: quinetiam quò veluti puniendus descenderat, inde alios liberauit: Vbi ipsi stringebantur mortis vinculis, ibi laxauit ipse vincula mortuorum. Considera ergo istum Hebræum, dicentem illi præposito spadonum, qui contraxerat offensam regiam, quem restituerat muneri suo: Memor esto per temetipsum, cum tibi bene fuerit: & facies in me misericordiam, & memor eris mei. Ideo secundò repetiuit: quia sciebat non recordaturum quod euasisset iniuriam, cum potentiam recepisset. Ideo secundò admonuit, quia secundò liberauit: vt si prioris beneficij eum memoria non teneret, vel subiret posterioris: non despiceret authorem salutis suæ, non perfida præuaricatione violaret. Sed quod peius est, citò beneficij irrepit obliuio rebus secūdis. Redditus officio suo, non est memor factus interpretis, sed oblitus est eum. Sed etsi ille obliuiscebatur, Christus non obliuiscebatur: sed loquebatur ei, & per seruulum loquebatur, dicens ad eum: Memor esto per temetipsum: hoc est: vel officij tui contemplatione, quid audieris recordare. Sed etsi nunc oblitus es, memor eris mei, vt euadas periculum. Qui oblitus est beneficium, iam eleuatus potētia, non recordabatur. Et quanta hæc potentia, vbi vini ministeriū mundet? Omnis iactantia, quia erat spadonum præpositus, qui vinum regiis poculis ministrabat. Et factum est, inquit, post biennium. Mentio de hoc nostro spadone temporis non alia de causa, nisi dies conuenit: quia post biennium recepit officium: nec recordatus est, sed admonitus. Cognouit enim quòd etiam regnū ipsum in hoc seculo esset somnium, qui suo somnio nō credidit. Didicit etiam regum esse somnia, nec ipsorum potestates esse perpetuas. Sed citò hunc locū pręteréat dolor, ne ipsa commemoratione crudescat, ne ipsius quidem sermonis, mei meminisse delectet, quem tunc temporis vel effuderit dolor, vel extorserit Ecclesiæ contumelia. Admonitus ergo super somnium regis, ait: Peccatum meum recordor. Sera quidem ista est, sed vtinam vera confessio. Post peccatum fatetur, quod ante peccatum cauere debuerat. Quàm citò oblitus fueras: Memor esto mei. Scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem: sed obtunsas aures habebas fastu potentiæ, & vino ebrius non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memor esto mei, quia peccatum serò fateris. Quid rogas seruulum Christi? Cur Deum negas? inebriare iam non vino, sed sancto Spiritu. Recordare quid passus sis, cum quo dormisti somnum tuum, & somniasti somnium. Et ipse præpositus erat, & præpositus epularum regis, quæ ad opus pistorium pertinebant. Sublimem se esse credebat, quia in potestate habebat panem regium: nesciebat multos anfractus esse huius potentiæ. Minabatur aliis ipse mox supplicio dedendus extremo: nec audiuit eum, qui licet seruulus domini, tamen loquebatur oraculum quod ipsius iussu regis de quo sibi plurimum blandiebatur caput amissurus esset, esca auibus derelinquendus.

Et infrà.

Cap. 7.

Sed reuertamur ad istum vini præpositum, qui quasi multo ebrius mero beneficij authorem oblitus est diu, aliquando tamen vt regi prouideret interpretem: non quasi gratus sed quasi callidus intimauit seriem regi gestæ. Quo cognito, rex quoque eum iussit accersiri de carcere: interrogauit si posset interpretari sibi somnium. Cuius explanatione delectatus, remouit iniuriam, honorem detulit. Itaque videte, si non præsentibus & ista conueniunt. Iniuria illata est prius quàm cognosceretur à rege: gratia relata vbi regi est cognitus. Itaque rex vacat culpa, quia & id quod excepit vir sanctus iniuriæ alienum fuit, & ideo quod recepit gratiæ regis est propri

proprium. Somnium & eius interpretatio huiusmodi est. Quæcunque, inquit, facit Deus, ostendit Pharaoni. Septem vaccæ bonæ, septem anni sunt: & septem spicæ bonæ, septem anni sunt. Somnium Pharaonis vnum est. & septem vaccæ macræ, quæ ascendebant post illas, septem anni sunt: & septem spicæ macræ & à vento corruptæ, septem anni sunt. Erit septem annis fames. Verbum autem quod dixit, Quæcunque Deus facit, ostendit Pharaoni: Ecce septem anni veniunt vbertatis magnæ in totam terram Ægypti. Veniunt autem septem anni famis post hæc, & vbertatem obliuiscentur in tota Ægypto, & consumet fames totam terram, & nō agnoscetur vbertas terræ à fame, quæ futura est post hæc. Valida enim nimium. Quod autem iterauit somnium Pharao bis, quia verum erit verbum à Deo, & festinauit Deus, vt faceret illud. Vetus somnium, res recentes. Posterioribus priora consumpta sunt: & vbi erat antè vbertatis copia, ibi rerum omnium facta est indigentia. Quòd si quis huiusmodi consilium regi dedisset, vt aliquid de superiori vbertate posteriori principatus sui seruaret ætati, reliquo quoque tempori larga donandi affluentia redundasset. Sed immodica æui superioris effusio etiam posteriora destituit, & homines diripientes vniuersa, aliquem Ioseph et adhibere nolebant. Etsi non ego Ioseph, quis enim istud? Clamabam tamen vaccas illas pingues, non solùm lasciuiam, sed etiam incuriam Diuinæ signare reuerentiæ. De perfidis enim dictum est: Tauri pingues obsederunt me. Et de Iudæorum populo scriptum est: Impinguatus & incrassatus, & dilatatus est, & dereliquit Deum factorem suū. Et ideo somnium illud redundantiæ secularis perpetuum esse non posse, sed fore tempus quo ei fames dura succederet.

Et addit ibidem.

Nec tamen hoc somnium vni aut duobus demonstratum arbitror, sed omnibus propositū, eò ꝙ septem anni istius mundi pingues sunt, & seculari vbertate opimi, absorbeantur ab illis seculis quæ futura sunt, in quibus perpetua quies & legis obseruātia spiritalis, quā Ephrē illa tribus patrum Deo fructuosa custodit. Bona vacca, non illa corporeo distenta vbere, sed abundans spiritalis lactis & gratiæ, super cuius decorem ceruicis Deus sedere se dicit, vt scriptum est: Ephrē vacca docta diligere victoriam. Ego enim transiui super decorem ceruicis eius. Nō ergo impinguet caput meum oleum peccatoris, nec falsi fructus delectare nos debent, ne dicatur

Osee 10. & de nobis: Seminastis impietatem, & iniquitates eius vindemiastis. Manducasti fructum falsum, quia sperasti in curribus tuis. Nec me mouet quòd habet spicas macras & vento corruptas, quia & Dauid tūc melior erat, quando sicut aranea tabescebat: & spiritus contribulatus sacrificium Dei est: & illi præstantiores euadunt, quos in hoc seculo grauibus iniuriis spiritus malignus

Tom.IIII. exercuit.

D *Signauit autem Ioseph Christum. Primò in hæreditate quam à patre ante omnes accepit. Libro de benedictionibus patriarcharum, cap. ij.*

Do tibi Sicimā præcipuam super omnes fratres tuos, quam accepi de manibus Amorręorū in machęra mea & arcu. Quod factum negari non potest. Interpretari tamen possumus per Sicimam humeros signari: per humeros opera. Hæredem ergo bonorum benedictionibus operum sanctum Ioseph præ cæteris elegit, cuius opera fratres æquare non poterant. Quis enim facta Christi potuit adæquare? Tum præterea immaculatus & castus de hoc terreno diuersorio, & impuritatis autoribus manubias reportauit, locum stupris & flagitiis vacantem ad incolatum sanctorum verbis cælestibus & gladio capiens spiritali: vt vbi inhabitatores antè lasciuiæ & principes luxuriæ versabantur, vbi fuerant incentiua libidi-

A nis, & fomenta nequitiæ: ibi nunc sancti sacerdotes magisteria doceant castitatis, & plurima virginalis integritatis exempla, quodam supernæ lucis fulgore resplendeant.

Secundò, in benedictione quam à patre accepit. Libro eodem. Cap. 11.

Nunc vt tanquam epilogo quodam concludamus historiam, sicut & scriptura conclusit Diuina, Prophetiā sancti Iacob, de sancti Ioseph nomine digeramus. Filius meus ampliandus Ioseph, filius ampliandus meus zelatus, filius meus adolescentior ad me reuertere. In quem consilia conferentes maledicebant, & intendebant in eū Domini arcum: & contriti sunt cum potentia arcus eorum, & dissoluti sunt nerui brachiorum manus eorum per manus potentis Iacob. Ille qui præualuit à Deo Israël patri tuo, & adiuuit te Deus meus, & benedixit te benedictione cæli à summo, & benedi-

B ctione terræ habentis omnia, propter benedictionem vberum & vuluæ, benedictiones patris tui & matris præualuit. Benedictiones mōtium manentium, & desideria collium æternorum erunt super caput Ioseph, & super verticem, eorum quibus præfuit fratrū. Quæ causa est quòd super omnes filios vberius Ioseph filiū prosequutus est pater, nisi quia præfigurata in eo iam Christi videbat mysteria? Vnde benedicens illum magis qui expectabatur, quàm illum qui videbatur, ait: Filius ampliandus meus Ioseph. Qui est ampliandus, nisi Christus cuius gratia semper augetur, & finem processus sui non habet gloria? De quo & Ioannes dicit: Illum oportet crescere, me autem & minorari: quia per ipsius illud salutare perfectúmque nomen, cumulata est in hoc mundo & abundauit gratia. Filius ampliandus meus. Et ideo quia videbant eum crescere fratres, ei inuidere cœperunt. Intelligibilis autem Ioseph & zelum incidit ab iis quos magis fouebat. Denique dicebat:

C Non veni nisi ad oues perditas domus Israël. Et illi dicebant: Nescimus vnde sit. Ille curabat eos, & illi negabant eum. Filius, inquit, meus adolescentior. Reuera adolescentior, qui erat penultimus natorum. Denique & scriptura dicit: Amabat eum Iacob, quia filius erat senectutis illius. Quod etiam ad Christum refertur. Senescēti enim mundo & iam occidenti, illucescens Dei Filius per Mariæ virginis partum serò aduenit tanquam filius senectutis secundū sacramētū suscepti corporis, qui erat ante secula semper apud Patrem. Vnde dicit ad eum Pater: Ad me reuertere: vocans eum ad cælum de terris, quem propter nostrā salutem miserat. Itaque resuscitās Filium suum vnigenitum, euanuit consiliū maledicentium. Vnde & Isaias dicit: Vanum consilium Spiritus vestri. Et conuitia quæ quasi iaculantes sagittas dirigebant, soluit omnia, contriuit eorum potentiā qui in suis virtutibus & non in Deo confidentes erant. Ille, inquit, qui præualuit à Deo Israël patri tuo, & adiuuit

D te Deus meus. Quis est qui confortauit Israël, & adiuuit Filium, nisi solus Deus Pater, qui dixit: Iacob puer meus, suscipiam eum: Israel electus meus, suscipiet eum anima mea? Et benedixit eum benedictione cæli desuper, & benedictione terrę habentis omnia. Omnia enim subiecit ei: cælestia, sicut benedictionem cæli: & terrena, sicut benedictionē terræ: vt & hominibus & Angelis dominaretur. Itaque in illo velut contemptibili corpore præualuisti, inquit, propter benedictionem vberū & vuluæ. Benedictiones patris tui & matris vbera: vel duo testamenta dixit, quorum altero annuntiatus est, altero demonstratus. Et bene vbera: quoniam velut quodā nos spiritali lacte nutritos educauit, & obtulit Deo filios. Vel Mariæ dicit vbera, quæ verè benedicta erant, quibus sancta virgo populo Domini potum lactis immulsit. Vnde & illa mulier in Euangelio ait: Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.

Et inf

Cap.11. *Et infrà subdit.*

Geminam igitur Propheta in Christo substantiã declarauit, Diuinitatis & carnis: alteram ex Patre, alteram ex Virgine: ita tamen, vt non exors suę Diuinitatis esset, cum ex Virgine nasceretur, & esset in corpore. Vnde & conualuit super omnes montes, & desideria collium æternorum. Super omnes enim illos sublimis meriti viros, Patriarchas & Prophetas & Apostolos, sed etiam vltra Solem, Lunam, Archangelos tanquam cæli lumen enituit, sicut ipse ait: Non est discipulus super (Luc. 6.) magistrum, nec seruus super dominum. Quis enim illorum fuit, cui subiecta essent omnia, quibus ipse donauit quod erant? In quo benedicũtur omnes sancti eius, quia ipse est super capita omnium caput. Caput enim (1. Corinth. 11.) mulieris vir: caput viri Christus. Et super vertices montium: quia ipse est supereminens vertex vniuersorum. Sed iustorum vertex est altissimus, quos fratres vocauit acquisitos per gratiam, & quoddam regenerationis consortium. Vnde ex fratribus Ioseph illos magis fratres intelligimus, de quibus dixit in Psalmo: Narrabo (Psalmo 21.) nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ cantabo tibi. Denique & Moses completurus vitæ istius cursum, cum benediceret tribum Ioseph, non illum vtique iam defunctum Ioseph, sed Christum benedicebat, sicut habes scriptum de Ioseph: A benedictione Domini terra eius, à finibus cæli, & à rore, & abyssis fontium deorsum, & secundum horam factam Solis cursus, & à conuenientibus mensibus, & à vertice montium ab initio, & à vertice collium æternorũ, & ad horã terræ plenitudinis, & ab eo qui visus est in rubo, veniat super caput Ioseph benedictio, & super verticem ipsius: honorificus sit inter fratres. Primogenitus tauri decus eius, cornua vnicornui: In ipsis gentes ventilabit, simúlque ad extremum terræ ipse mysteria de se fremet, & ipse chiliades. Manasses benedictio eadem est, quæ omnem habet cęlestium & terrestrium plenitudinem, & specialem Christi gratiam. Qui visus in rubo dixit ad ipsum Mosem: Solue calciamentum pedum tuorum. Qui est super omnes Deus: quia ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est (Coloss. 1.) principiũ primogenitus ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens, quoniam in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare. Et ideo soli benedictionis huius prærogatiua defertur, à summitate cæli vsque ad extremum terræ. Ipse est enim ante omnes, in quo cõstant omnia, qui etiam per sanguinem crucis suæ pacificauit omnia, siue quæ in terris, siue quę in cælo sunt. Cuius typũ præferens pulchrè benedicitur sanctus Ioseph, vt honorificetur inter fratres. Primogenitus tauri decus eius, habens cornua vnicornui, in quibus gentes ventilabit. Et bene taurus quasi hostia pro delictis, & totius mundi victima, vt pacificaret omnia. Cuius decus sanctum. Omne enim sanctum primogenitum, sicut alibi demonstrauimus. Vnde & Leui, non ætatis ordine, sed sacræ successionis prærogatiua primogenitus meruit nuncupari. Et verè sanctum decus eius, de quo scri- (Psalm. 44.) ptum est resurgente: Speciosus forma præ filiis hominum, &c.

Tertiò, figurauit Christum in sui venditione. Libro tertio de Spiritu sancto. (Cap. 18. Tom. II.)

Quia hoc non credidit Iudas, impietatis suæ laqueo se strangulauit. O dura infidelium saxa verborum. O informem laqueum proditoris, sed deformius pretium Iudæorum, argentum improbum, quo aut emitur ad necem iustus aut venditur. Ioseph venditus: emptus Iesus: alter ad seruitutem, alter ad mortem. Detestabilis hęreditas, feralis auctio, quæ aut fratrem vendit iniuriæ, aut Dominum licitatur exitio, salutis omnium redemptorem. Duo igitur quæ præstantiora sunt omnibus Iudæa violauit, fidem atque pietatem: sed in vtroque Christum fidei & pietatis authorem. Nam & in pa-

A triarcha Ioseph typus Christi fuit, & in veritate sui corporis Christus: Qui non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo: sed formam serui accepit. Propter lapsus videlicet nostros suscipiens seruitutem, nec refugiens passionem, alibi viginti aureis emitur, alibi triginta: Quomodo enim poterat verum eius pretium comprehendi, cuius non potest meritum definiri? Erratur in pretio, quia erratur in studio. Viginti aureis in veteri testamento venditur: triginta in Euangelio. Pretiosior enim typo veritas: largior gratia quàm disciplina: Opimior lege præsentia: quia lex promisit aduentum: legem aduentus impleuit. Viginti aureis emunt Ismahelitæ, triginta Iudæi. Nec hîc figura mediocris. Ad sacrilegium perfidi largiores, quàm ad salutem fideles sunt. Vtriusque tamen contractus considerari conuenit qualitatem. Viginti aurei pretium seruitutis: triginta aurei crucis sunt.

B IOSEPH SPONSVS VIRGINIS MARIAE. *De isto Ioseph. Require suprà, in ca. Faber. & ca. Generatio. & cap. Iacobus Apostolus. Item de eodem loquitur in sermone quodã de natiuitate Domini, qui incipit: Bene quodammodo sanctum hunc diem.* Ser. ord. 36. Tom. III.

Habere etiam apud homines patrem scribitur, sicut legimus in Euangelio dicentibus pharisæis: Nónne hic est filius Ioseph fabri, & mater eius Maria est? In hoc (Matth. 13.) quoque aduerte mysterium. Faber pater dicitur Christi. Et planè faber Pater Deus, qui totius mundi opera fabricatus est. Et planè faber, sed qui in diluuio Noë arcam fabricare disposuit. Faber, inquam, est, qui ordinauit Mosi tabernaculum, arcam testamenti instituit, templum Salomonis erexit. Fabrum dixerim, qui mentes rigidas expolit, cogitationes superbas recidit, humilia facta sublimat. Hic autem faber circa arbores curuo vtitur ferramento, sicut in Euãgelio legimus, dicente Ioãne: Iam securis ad radices arborum posita est: Omnis ar- (Matth. 3.)
C bor non faciens fructum excidetur, & in ignem mittetur. Hoc enim agit totum, vt vtiles cælesti fabricæ arbores in futuro componat, infructuosas verò euulsas radicitus flammarum consumat incendio.

IRA. *Quæ propriè sit ira Dei, ponit super Epistolam ad Romanos, capite secundo: Exponens quod sequitur.* Tom. V.

Iis autem qui ex contentione, & qui diffidunt veritati, obtemperant autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia. Hoc est iterata angustia, diffidentes de futuro Dei iudicio per Christum, ac per hoc & patientiam eius contemnentes, contendunt euacuare illud cum sit verum & stabile. Credunt enim iniquitati. Iniquitas est enim negare quod Deus futurũ prædixit. Tria ergo alia posuit incredulitati cõdigna, dicens: Ira & indignatio & angustia. Ira est non ei qui iudicat, sed illi qui iudicatur dum fit reus. Irasci enim dicitur Deus vt vindicaturus credatur. Nam Dei natura ab iis pas-
D sionibus immunis est. Et vt non solùm irasci, sed & vindicare credatur, adiecit, & indignatio. Indignatio est quam addendo super iram, iniuriam suam Deum vindicaturum significat: angustiæ verò sunt, quibus constrictus sententia tribulabitur in pœna.

Vnde ira Dei est propriè vindicta peccati. In tractatu super Psalmum xxxvij. versu primo.

Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo Tom. IIII. corripias me. Furor Gręcè θυμὸς dicitur, & iræ impetus. Hoc ergo Latinus voluit exprimere, Neque in ira neq; in ipso impetu iræ arguas me, aut corripias me. Correptio autẽ eruditio est. Ipsa Græcè dicitur παιδεία, de qua dicitur: Beatus homo quem tu erudieris Domine: Non enim Deus passioni patet, vt irascatur, cum sit (Psalmo 93.) impassibilis: sed quia vindicat, videtur irasci. Nobis hoc videtur, quia ipsi cum commotione vindicare consueuimus. Plerunque tamen & homines inueniuntur cum

vindicant non moueri, sed summa patientia celebrare vindictam, exercere tormẽta. Cur ergo mireris in Deo, si hoc interdum in homine recognoscas?

Nunquam tamen sic irascitur, quin misericordiæ recordetur. Libro de Noë & arca. Require suprà, in cap. Diluuium. De hominis verò ira, dicit quòd naturalis est passio: tamen moderari potest & debet. Eodem libro. Quod require ibidem. Similiter libro de Iacob & vita beata.

Lib. 1. Cap. 1. Tom. IIII.

Passio grauissima culpæ concupiscentia, quam ratio emollit & comprimit. Emollire enim potest, eradicare non potest: quoniam animus qui rationis est capax, suarum passionum non dominus, sed repressor est. Neque enim fieri potest, vt facilis ad iracundiam non irascatur: sed vt ratione se temperet, indignationem cohibeat, à puniendo se reuocet, sicut & Propheta nos docet, dicens: Irascimini & nolite peccare. Concessit quod naturæ est: negauit quod culpæ est.

Libro tertio de viduis, parte quarta.

In exhortat. ad virgines. Tom. I. Eccles. 7.

Quam pulchrum & illud: Noli festinare in spiritu tuo irasci: quia ira in sinu stultorum requiescit. Hoc est, etsi causa sit quæ moueat indignationem, non sit festina vindicta, ne immoderatus calor indignationis exæstuet. Non potest igitur auferre quod naturalis est motus, sed moram inserit vt medicina consilij temperet iracundiam. Sic etenim Dauid antè iam dixerat: Irascimini & nolite peccare. Non quòd imperaret iracundiam: sed quòd id quod naturæ esset auferre non posset, & quasi bonus medicus remedium daret, vt ipsa iracundia non noceret. Denique etiam si quis prolapsus esset corde, quoniam ira nescit tenere moderamen, suadet vt compungamur in cubilibus nostris, & suum vnusquisque condemnet errorem, sicut enim scriptum est, Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Voluit itaque omnes homines suorum delictorum esse censores: vt & qui publico testimonio non tenetur, se ipsum iudicem qui in occulto lapsus est erubescat, & aculeo quodam coërceat amaritudinis & pudoris.

Docet autem modum, libro primo de officijs.

Cap. 3. Tom. I.

Habet suas habenas mentis sobrietas, quibus regitur & gubernatur. Sit ori tuo ostium, vt claudatur vbi oportet, & obseretur diligentius, ne quis in iracundiam excitet vocem tuam, & contumeliam rependas contumeliæ. Audisti hodie lectum: Irascimini & nolite peccare. Ergo etsi irascimur, quia affectus naturæ est, non potestatis malum sermonem non proferamus de ore nostro, ne in culpam ruamus. Sed iugum sit verbis tuis & statera, hoc est humilitas atque mensura, vt lingua tua menti subdita sit. Restringatur habenæ vinculis, frænos habeat suos, quibus reuocari possit. Ad mensuram sermones proferat libra examinatos iustitiæ, vt sit grauitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus. Hæc si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, modestus. Custodiendo enim os suum, retinendo linguam suam, nec prius loquendo quàm interroget, & expendat atque examinet verba sua, si dicendum hoc, si dicendum aduersus hunc, si tempus sermonis sit huius, is profectò exercet modestiam, ac mansuetudinem & patientiam, vt non ex indignatione & ira in sermonem erumpat.

Psal. 4. Cap. 4.

Sed magis explicitè idem pertractat alibi, eodem libro, cap. vigesimo primo.

Caueatur iracundia: aut si præcaueri non potest, cohibeatur. Mala enim lex peccati indignatio est: quæ ita animum perturbat, vt rationi non relinquat locum. Primum igitur est, si fieri potest, vt morum tranquillitas vsu quodam affectioni proposito in naturam vertatur. Deinde quoniam ita plerunque motus infixus est naturæ ac moribus, vt euelli atque euitari non queat, si præuideri potuerit ratione opprimatur. Aut si prius occupatus fuerit animus ab indignatione, quàm cõsilio prospici ac prouideri potuerit, ne occuparetur, meditare quomodo motum animi tui vincas, iracundiam temperes.

Et quomodo nõ sit irascendum, probat ibidẽ infrà exemplo naturali.

Cap. eodem.

Vitemus ergo aut temperemus iracũdiam, ne sit eius aut in laudibus exceptio, aut in vitiis exaggeratio. Non mediocre est mitigare iracundiam: non inferius quàm omnino non commoueri. Hoc nostrum est: naturæ illud. Illæ denique commotiones in pueris innoxiæ sunt, quæ plus habent gratiæ quàm amaritudinis. Et si citò pueri inter se mouentur, facilè sedantur, & maiore suauitate in se recurrunt. Nesciunt se subdolè artificiosèque tractare. Nolite hos contemnere pueros, de quibus Dominus ait: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cælorum. Itaque & ipse Dominus, hoc est, Dei virtus, sicut puer cum malediceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercussit. Ita ergo te compara, vt quasi puer iniuriam non teneas, malitiam non exerceas, omnia à te innocenter proficiscantur. Non consideres quid ab aliis in te referatur: locum tuum serua, simplicitatem & puritatem tui pectoris custodi. Noli respondere irato ad iracundiam eius: siue imprudenti ad imprudentiam eius. Citò culpam culpa excutit. Si lapides teras nónne ignis erumpit?

Matth. 18.

Et addit idem probando exemplo morali.

Cap. eod.

Ferunt gentiles, vt in maius omnia verbis extollere solent, Archytæ Tarentini dictum philosophi, quid ad villicum suum dixerit: O te infelicem, quàm te afflictarem nisi iratus essem. Sed & iam Dauid & armatam dexteram in indignatione compresserat. Et quantò plus est non remaledicere, quàm non vindicare? & bellatores aduersus Nabal ad vltionem paratos Abigail deprecatione reuocauerat. Vnde aduertimus, tempestiuis quoque intercessionibus non solùm cedere nos, sed etiã delectari oportere. Eo vsque autem delectatus est, vt benediceret interueniẽtem, quod ab studio vindictę reuocatus foret. Iam dixerat de inimicis suis: Quoniam declinauerunt in me iniquitates, & in ira molesti erant mihi. Audiamus turbatus in ira quid dixerit: Quis dabit mihi pẽnas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Illi ad iracundiam prouocabant: hic eligebat tranquillitatẽ. Iam dixerat: Irascimini & nolite peccare.

Et addit.

Cap. eod.

Moralis magister, qui naturalem affectum inflectendum magis ratione doctrinæ, quàm extirpandum nouerat, moralia docet. Hoc est: Irascimini vbi culpa est: cui irasci debeatis. Non potest enim fieri vt non rerum indignitate moueamur. Alioquin non virtus, sed lenitudo † & remissio iudicatur: Irascimini ergo ita, vt à culpa abstineatis, vel sic: Si irascimini, nolite peccare: sed vincite ratione iracundiam. Vel certè sic: Si irascimini, vobis irascimini, quia commoti estis, & non peccabitis. Qui enim sibi irascitur, quia citò commotus est, desinit irasci alteri. Qui autem vult iram suam iustam probare, plus inflammatur, & citò in culpam cadit. Melior est autem, secundum Salomonem, qui iracundiam cõtinet, quàm qui vrbem capit: quia ira etiam fortes decepit. Cauere igitur debemus, ne in perturbationes prius incidamus, quàm animos nostros ratio componat.

† Al. lassitudo. Prouerb. 16.

Debemus dare locum iræ. Super Epistolam ad Romanos, cap. duodecimo.

Tom. V.

Non vos vindicantes, charissimi, sed date locum iræ. Vt pacis fœdera possint seruari, ab ira dissimulandum monet: Maximè quoniam per iram solet peccari, cum quando quis furore commotus, plus exigit quàm postulat causa delicti.

Vnde

Vnde debemus fugere iratum; & quantum possumus placare. In Epistola ad Vercellen. Ecclesiam. Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.

Cum superior esset Iacob virtute & gratia, cessit tamen fratris indignationi, qui sibi prælatum fratrem minorem dolebat. Ideo scriptum est: Date locum iræ: ne alterius indignatio te quod in peccatum trahat, dum vis resistere, dum vis vindicari. Potes & ab illo & à te remouere culpam, si cedendum putes. Imitare Patriarcham, qui de consilio matris longinqua petiit. Et cuius matris? Rebeccæ vtique, hoc est, patientiæ. Cuius enim nisi patientiæ hoc consilium esse poterat? Amabat mater contra affectum pij amoris dimitti filium. Maluit enim sibi eum exulare, quàm Deo. Et ideo quia bona mater, vtrique detulit, iuniori filio benedictionem, quam conseruare poterat. Non enim filium filio, sed impigrum otioso prætulit, fidelem infido. Sed etiam ipsi filio seniori non parum contulit amādo iuniorem filium ne parricidium faceret. Itaque quoniam ob pietatem, non propter improbitatem exulabat à parentibus, loquebatur cum Deo, augebatur censu, liberis, gratia.

Iterum libro primo de Officiis. Cap. 21. Tom. I.

Resiste iræ si potes, cede si non potes, quia scriptum est: Date locum iræ. Iacob fratri indignanti piè cessit, & Rebeccæ, id est, patientiæ instructus consilio, abesse maluit & peregrinari, quàm excitare fratris indignationem, & tunc redire, cum fratrem mitigatum putaret. Et ideo tantam apud Deum inuenit gratiam. Quibus deinde obsequiis, quantis muneribus, fratrē ipsum reconciliauit sibi, vt ille præreptæ benedictionis nō meminisset, meminisset delatæ satisfactionis? Ergo si præuenerit & occupauerit mentem tuam iracundia, & ascenderit in te: non relinquas locum tuum. Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est: locus tuus ratio est: locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te contumacia respondentis mouerit, & peruersitas impulerit ad indignationem, si non potueris mitigare mentem, reprime linguam tuam. Sic enim scriptum est: Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Deinde require pacem, & sequere eam. Pacem illam Iacob sancti vide, qua primùm sedato animum. Si non præualueris, frænos linguæ impone tuæ. Deinde reconciliationis studium nō prætermittas. Hæc oratores seculi de nostris vsurpata in suis posuere libris, sed ille sensus huius habet gratiam, qui prior dixit.

Require de hoc suprà, cap. Indignatio. & cap. Inuidia. & cap. Iacob patriarcha. Irascendum est tamen aliquando: sed quare, & quomodo, dicit super Epistolam ad Ephes. cap. quarto. Tom. V.

Irascimini & nolite peccare. Quoniam irasci quis nō potest prohiberi: quippe cum ira motus sit naturalis conceptus ex causis, qui solet ad profectum pertinere delinquentis: idcirco irascendum dicit: sed commonet ne per iram peccetur. Solemus enim modū egredi dum irascimur, & inuenimur ipsi peccare, qui peccantes arguimus: dum plus irascimur, & amplius oneramus peccatem quàm meretur. Hoc ergo docet, vt ipsa ira cum moderatione sit: neque nimium quis iustum se præbeat delinquenti: quia solent quidā sic peccare, vt tantis plagis afflicti videantur, quantas non possunt ferre, & qui poterat fortè corrigi, tollitur de vita non sine peccato irascentis. Hinc est vnde Salomon inquit: Noli iustus esse multum: quia est qui perit in suo iusto. Sed imitatores Dei esse debemus, qui temperatam habet iustitiam. Cum enim iustum esset plecti iniquos, patientia sua suffert eos, vt aliqui ex eis corrigantur. Nos ipsos seruos suos peccantes patitur, nec citò aliquem percutit. Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram: Nolite locum dare diabolo. Iram transire vult, nec retineri in pectore, vt die orta, cum die decidat: quia si in animo mansit, dat occasionem diabolo gloriandi. Necesse est enim vt iratus animus mala cogitet, quod cupit diabolus. Inuenit enim mentem paratam ad malum, cui se inserens effectu suo decipit hominem factum ad vitam, quia hominis cogitare est, diaboli implere.

Et ideo qualis ira debet esse in principe, vel in iudice, dixit in tractatu de obitu Theodosij imperatoris. Quod require suprà, in ca. Imperator. Ad idem etiam facit quod dicit in Epistola ad Vercellen. ecclesiam. Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.

Vetus dictum est, Assuesce vnus esse: vt vita tua quandam picturam exprimat, eandem semper seruans imaginem quam acceperit. Quomodo potest vnus esse, qui nunc iracundia inflammatur, nunc indignatione graui exæstuat, nunc vultu excandescit, nunc pallore immutatur, per momenta varius & discolor? Sed esto sit naturæ irasci, aut plerunque causæ, hominis tamen est temperare iracundiam, non leonino raptari furore. Non norit assuescere clamori, non serere nec acerbare familiare iurgium. Scriptum est enim: Vir iracundus effodit peccatum. Non est vnus duplici corde: non est vnus qui se cohibere nescit iracundia. De quo pulchrè Dauid ait: Irascimini & nolite peccare. Non iram imperat: sed indulget naturæ, quam homo præuenire non potest, mitigare potest. Ergo etsi irascimur, affectus noster motum recipiat secundum naturam: non peccatum præter naturam. Quis enim ferat, si ipse gubernare se nequeat, qui alios gubernandos receperit?

Quàm noceat ira. Super Epistolam ad Ephesios, capite quarto. Tom. V.

Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia auferatur à vobis cum omni malitia. Omnia hæc quæ perniciem possunt præstare animis, amouenda memorat. Per iram enim indignatio fit, per indignationem clamor, quasi vox insanientis, quæ aliena est à Dei seruo. Per clamorem surrepit blasphemia, quæ nō potest non mala esse: hæc amaram præstat vitam trahēs ad mortem. Ideóque ab his omnibus cauendum. Timor enim Dei temperare debet, & modum imponere accidentibus causis. Sed quia possunt aliqui pressa in animo ira & clamore retinere malitiam ad retributionem nacta occasione: idcirco subiecit hæc auferri cum omni malitia: quia non solùm blasphemare malitia est: verum etiam fingere pacem in facie, & in animo meditari discordiam. Estote autem benigni inuicem, misericordes, donantes vobis, sicut & Deus in Christo donauit vobis. Exemplo Dei Patris benignos & misericordes inuicem fieri exhortatur, sicut & Dominus: Estote, inquit, misericordes, vt similes sitis patris vestri qui est in cælis. Si enim Dominus per Filium seruorum misertus est, quantò magis serui ipsi inuicem sui debeant misereri, & donare si alter in alterum peccet? Hæc præcepta eius sunt, qui miseratus est: qui si in iis contemptus fuerit, sine dubio reuocabit sentētiam per quam misericordiam dederat: & ita euenit, vt sicut ait Dominus in Euangelio de eo qui à Domino accipiens misericordiam, in cōseruum suum impius deprehensus est.

Ira enim talis semper est vitiosa. Super Epistolam ad Colossens. cap. tertio. Tom. V.

Ira inconsiderata res est in tantum, vt aliquandò nec sibi parcat qui irascitur.

Propterea ipsa ira contrariatur fortitudini. Libro primo de officijs. Require suprà, in cap. Fortitudo. Et ideo semper est fugienda: sed maximè orationis in tempore. In sermone sexto de sacramentis ad neophytos. Cap. 4. Tom. IIII.

Volo, inquit, Apostolus, in omni loco viros orare leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Nihil verius. Ira, inquit, perdit sapientes. Ideo cum omni tempore quantum fieri potest, Christianus vir iracundiam debet temperare, maximè quando ad orationem accedit, ne perturbet animum suum indignatio, ne iræ qui- 1. Timot. 2.

dam furor orationem suam impediat. Magis placido ac cede pectore. Quid enim irasceris? Seruus peccauit: tu accedis ad orationem, vt tibi tua delicta donētur, & alij indignaris? Hoc est ergo sine ira.

Tom. IIII. IRRISOR. *In tractatu super primum Psalmum, versu primo.*

Irrisores bonorum, Aquila χλευαστὰς dixit, quòd isti verè morbi sunt qui irridendo bonos plurimorum animis operantur errorem, mentésque corrumpunt.

Cap. 8. Tom. IIII. ISAAC. *Præfigurauit Christum, principaliter cum iussus est immolari. Require suprà, cap. Abraham. & libro primo de ipso Abraham.*

Accepit autem ligna holocausti, & imposuit Isaac filio suo: Accepit & ignem ipse in manu, & machæram. Consecratur sacris hostia ministeriis, & commendatur futura. Quæ pietatis hostia: pij antè ministerij vectura. Ligna Isaac sibi vexit, Christus sibi patibulum portauit crucis. Abraham comitabatur filium: Pater Christum. Nec Isaac solus, nec Iesus solus: Denique ait: Solum me relinquetis, & non sum solus, quia Pater mecum est.

Figurauit etiam Christum in aliis multis. Libro de ipso Isaac & anima, in principio.

Cap. I. Tom. IIII. In patre nobis sancti Isaac vel origo satis expressa est vel gratia, cum ad omnem redundat gloriam, quod tanto & tam imitabili viro natus Abrahæ patri primum fuit. Neque verò istud mirabile, cum in eo Dominicæ generationis & passionis figura præcesserit. Siquidem & sterilis anus ex promissione Dei peperit eum, vt crederemus quòd potens est Deus facere vt possit virgo generare, & oblatus vnicus ad immolandum, qui & patri non periret, & impleret sacrificium. Itaque ipso nomine figuram & gratiam significat: Isaac enim risus Latinè interpretatur. Risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quòd is vniuersorum lætitia sit, qui mortis formidolosæ vel pauore compresso, vel mœrore sublato, factus omnibus est remissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, & iste designabatur: Ille exprimebatur, & iste annuntiabatur. Ipse est, quem iam tunc persequebatur ancilla: ipse est propter quem iam tunc dicebatur: Expelle ancillam: non enim hæres erit ancillę filius cū filio meo Isaac. Ipse est, cui pater alienigenam sponsam acquisiuit. Ipse est mitis, humilis, atque mansuetus: qui veniente Rebecca, hoc est patientia, exiuit in campum abalienare. Sapientis est enim separare se à voluptatibus carnis, eleuare animam, atque à corpore abducere. Hoc est enim se hominem cognoscere. Qui Chaldæorum sermone Enos dicitur, Latinè homo. Enos autem, qui assumpsit & sperauit inuocare Deum, & ideo creditur esse translatus. Non videtur itaque homo esse, nisi is qui in Deum sperat: Qui autem sperat in Deum non degere in terris, sed quasi translatus adhærere Deo, manifesta viri interpretatione signatur. Bonus igitur Isaac verus, vtpote plenus gratiæ, & fons lætitiæ.

Tom. V. *Etiam figurā gessit populi Christiani: quod satis diffusè deducit super Epistolam ad Romanos, cap. nono, Apostolum exponendo in hæc verba.*

Non autem excidit verbum Dei. Non excidit verbum Dei dicentis, In Isaac vocabitur tibi semen, id est, hoc euenit, inquit, quod dixit Deus futurum: vt non ij dicerentur semen esse Abrahæ, qui filij eius essent secundum carnem: sed isti, qui fidem acciperent, per quam natus est Isaac, reformatam tempore Christi: non iam speciale, sed generale vt quod Abraham de Isaac credidit, isti crederent de Christo: qui natus est Dei Filius ad salutem humani generis redimendam. Non enim omnes qui ex Israël, hi sunt Israëlitæ: neque quia sunt semen Abrahæ, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen. Hoc est quod vult intelligi, non ideo iam omnes dignos esse, quia filij sunt Abrahæ: sed illos esse dignos, qui filij promissionis sunt: id est, quos præsciuit Deus promissionem suam suscepturos, siue ex Iudæis, siue ex gentibus. Hi enim digni sunt dici Israëlitæ, id est, videntes Deum, qui credunt. Nam de Isaac vtique omnes hi filij sunt Abrahæ: quia omnis propago generis Iudæorum ex Abraham per Isaac est. Sed quia sicut dixi, ij sunt verè filij Abrahæ, qui promissionem sequuntur, quæ in Isaac facta est, ac per hoc reliqui filij non sunt dicendi Abrahæ. Abraham enim credens, Isaac accepit propter fidem, quia credidit Deo. In quo mysteriū futuræ fidei designatum est, vt illi essent fratres Isaac, qui eandem fidem haberent, in qua natus est Isaac: quia Isaac in typo Saluatoris natus est ex promissione: vt qui crediderit Christum Iesum promissum esse Abrahæ, hic sit filius Abrahæ, frater verò Isaac. Dictum est autem Abrahæ, Quia in semine tuo benedicentur omnes gentes: quod vtique non est factum in Isaac, sed in eo qui in Isaac promissus est Abrahæ, qui est Christus, in quo omnes gentes benedicuntur credentes. Cæteri ergo Iudæi filij sunt carnis, dum promissione priuantur: nec deputari possunt merito Abrahæ, qui non sequuntur fidem, per quam dignus extitit Abraham. Id est, non qui filij carnis sunt, hi sunt filij Dei: sed qui filij promissionis sunt, deputantur in semine. Apertum est, quia non possunt dici filij carnis filij Dei. Hi enim ex concupiscentia carnis nati sunt: isti verò ex fide spiritaliter, secundum quod promissum est Abrahæ: vt ij æstimarentur semen esse, qui crederent. Promissionis enim verbum est hoc, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Genes. Hoc in Genesi habetur, vt quod præfiguratum in Christo est, vt futurus Christus promitteretur filius Abrahæ, in quo impleretur promissionis verbum, vt in Christo benedicerentur omnes gentes terræ. Quando enim promissio facta est Abrahæ, & audiuit, Quia in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ: Christus vtique illi promissus est ex traduce Isaac, in quo hoc impletum videmus. Non solùm autem hæc, id est, Sara, sed ex Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patrem nostrum. Non ergo tantum Saram in typum dicit generasse Isaac: sed & Rebeccam vxorem Isaac.

Ipse actus obligationis Isaac inducitur in exemplum cōtra illos qui Dei obsequium in paruulis impedire nituntur. Libro tertio de virginitate, parte prima.

Non doluit Abraham, nec consuluit parentis affectum. Vbi audiuit Diuinitatis oraculum, non distulit sacrificium, sed maturauit obsequium. Non dubitauit Isaac, cum imparibus sequeretur patrem passibus. Non fleuit cum ligaretur: non dilationem poposcit cum offerretur. Et ideo misericordia largior, vbi fides promptior. Et bene non fleuit factum patris, quia risus est matris. Pro qua deuotionis exultatione ouis pro illo iussa est immolari, quia se ipse non distulerat immolandum, nec de Dei miseratione ambiguus, nec de sui deuotione solicitus. Nemo ergo inuentus est qui tam cruentum patris reuocaret affectum, quia omnis promissio muneris conueniebat officio. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, & nemo est qui resistat. Sacrificium castitatis offertur, & qui prohibeat non inuenitur.

Iterum super Epistolam ad Galat. cap. quarto. pertractans verba Apostoli prout sequitur. Tom. V.

Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum ex ancilla, & vnum ex libera. Hoc in Genesi habetur: quia Sara generare non posset (erat enim sterilis) Agar ancillam suam obtulit viro suo Abrahæ in concubinam, vt quod generaret adoptaret sibi. Sic factum est vt de Agar nasceretur Ismahel. Pòst autem

tem nutu Dei promissus est Abrahæ filius de Sara vxore eius quæ erat sterilis. Hæc peperit Isaac. Tunc cœpit duos Abraham habere filios: vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, secũdum carnem natus est: quia iuxta consuetudinem natus est: Isaac verò non secundum consuetudinem, sed secundum prouidentiam Dei virtute natus est, quippe cum Sara & anus esset & sterilis. In Christi enim typum natus est Isaac. Ideo hæc per allegoriam asserit dicta: vt aliud ex alio significent personæ Ismahel & Isaac. Ismahel enim, Iudæorum significat natiuitatem, vel eorum qui serui sunt peccati: Isaac vero Christianorum, quia in libertatem nascuntur. Liber enim fit, qui accipit remissionem peccatorum. Hæc enim sunt duo testamenta. Moses accipiens sanguinem vituli in cratera, aspersit populum, dicens: Hic est sanguis testamẽti quod disposuit Deus ad vos. Hoc est quod dixit: vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans: quæ est Agar. Lex enim in monte Sina data est: quam Moses recitans populo, librum hunc testamentum appellauit: & tunc aspersit populum sanguine, sicut dixi. Hæc lex reos tenuit peccatores, & cœperunt esse serui peccati, facti filij Agar quasi ancillæ. Sina autem mons est in Arabia, qui coniungitur huic quæ nunc est Hierusalem, seruiens cum filiis suis. Causam Agar significare dixit Hierusalem terrenam, id est, synagogam, quæ in seruitutem generat: quia quos generat, sub peccato sunt. Illa autem quæ sursum est Hierusalem, libera est: quæ est mater nostra. Hæc quam matrem nostram dicit, regula est mysterij Dominici, per quam renascimur in libertatem, sicut & ipsa libera est. Et ideo cælestis dicitur: quia cælum sedes eius est: & quos generat, ibi erunt cum ea, sicut dicit Dominus: Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego fuero, & hi sint mecum. *Ioan.17.* Hæc est & vita, quia immortalitate donantur qui credentes renascuntur per eam. Sic etenim de Domino dictum est: quia quod factũ est in ipso, vita erat. *Ioan.1.* Sicut enim Pater habet vitam, ita dedit & Filio vitam: *Ioan.5.* & vita erat lux hominum. Hæc vita & lux mater est fidelium. Scriptum est enim. In Isaia hoc habetur quod subiectum est: Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Hanc terrenam Hierusalem virum habere dicit, quia secundum carnem generat: illam autem cælestem Hierusalem quam dicit matrem nostram, sterilem appellat, quia non parit secundum carnem, nec dolores patitur: hoc est, non parturit. Generat autem sine passione spiritaliter exclamans in lætitia, quia deserta aliquãdo (à quo nisi ab Adam, quia deserta vita sequutus est mortem?) nunc plures filios habet quàm hæc quæ habet virum, id est, quæ carnaliter generat. Multò enim plures sunt Christiani Iudæis, sicut dicit in Apocalypsi: Et vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omni tribu & gente. Vos autem fratres secundum Isaac promissionis filij estis. Hoc est, non carnis filios esse, sed Dei: quia Isaac in typum natus est Filij Dei: & vult eos subintelligere, quia facti filij Dei conuersi sunt: vt essent filij carnis: si verò resipiscant sunt filij Dei. Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc. Non solùm Ismahel secundum carnem natus est, sed & Esaü: quia & ipse in populi Iudaici typum natus est. *Malach.1.* De quo in Malachia Propheta scriptum est: Iacob dilexi, Esaü verò odiui. Hic persequebatur Iacob, qui in populi Christiani figura vocatus est Israël, id est, homo videns Deum. Similiter & Iudæos per inuidiam persequi significauit Christianos, vnde data opera Galatas euerterant carnali astutia. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Hæc verba Saræ sunt, quæ typum habet Hierusalem cæle-

A stis de promissione generans Isaac: vt eiecto filio ancillæ, id est, Iudæo populo incredulitatis causa abiecto (serui enim peccati sunt, quibus data non est remissio peccatorum) hæres sit filius liberę illius Hierusalem supernæ, qui est populus nouus regni cælorum. Itaque non sumus ancillæ filij, sed liberę: qua libertate Christus nos liberauit. Fuimus igitur ancillæ filij, dum peccatis eramus obnoxij: sed accepta remissione peccatorũ à Christo liberati sumus. State ergo, & nolite iterum seruitutis iugo contineri. Standum monet in accepta gratia, ne redeuntes ad vetera, amittant donum libertatis quod fuerant consequuti.

ISAIAS. *De eius mirabili constantia in aduersis & inaudita, loquitur libro super Beati immaculati, litera duodecima, versu quarto. Quod require suprà, cap. Aduersitas. Similiter eius mentionem facit, libro nono super Lucam, pertractans cap. xx. Lucæ, vbi agitur de malis cultoribus vineæ.*

B *Cap.3. Tom.V.*

Quis autem est ille, qui in capite vulneratus est? Nimirum Isaias: cuius facilius compagem corporis serra diuisit, quàm fidem inclinauit, constantiámue detriuit, aut vigorem mentis execuit.

ITALIA. *Causa infortunij quo frequenter infestatur bellis intestinis & impetitur ab hostibus barbaris, valde dolere debet de morte boni imperatoris. Vnde in tractatu de obitu Valentiniani imperatoris, cap. primo, inter cætera sic dicit:*

Tom.III.

Acerbissima facta est nobis mors eius, quæ exoptabatur, præsentia. Vtinam adhuc nobis abesset, vt sibi viueret. Sed ille non passus cum audiret Alpes Italiæ hoste infestari barbaro, maluit periclitari se, si Gallias derelinqueret, quàm nostro deesse periculo. Magnum discrimen agnoscimus imperatoris, quòd Romano subuenire voluit imperio. Hæc causa mortis, quæ plena laudis. Soluamus bono principi stipendarias lachrymas, quia ille nobis soluit etiam mortis suæ stipendiũ. C Nec tamen flendi admonitio necessaria. Flent omnes: flent & ignoti: flent & timẽtes: flẽt & inuiti: flent & barbari: flẽt & qui videbãtur inimici. Quãtos iste de Galliis vsque huc totius tractu itineris populorum egit gemitus? Omnes enim non tanquam imperatorem sibi, sed tanquam parẽtem publicum obisse domestico fletu doloris illachrymant, suáque omnes funera dolent. Amisimus enim imperatorem, in quo duo pariter acerbant dolorem: annorum immaturitas, & consiliorum senectus. In his ergo flent, sicut dicit Propheta: Oculi mei caligauerunt à fletu: quia elongauit à me, qui consolabatur me. *Thren.1.* Oculi mei non solùm corporis, sed etiam mentis hebetati sunt, & quadam cæcitate omnis sensus obductus est: quoniam ereptus est mihi qui conuertit animam meam, & ad spem maximam de summa rerum desperatione reuocauit. Audite omnes populi, & videte dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt D in captiuitatem: sed cognito quòd de Valentiniani essent partibus, liberi reuerterunt. Militauit hostis barbarus imperatori adolescenti: & suæ oblitus victoriæ, memor fuit imperialis reuerentiæ. Laxauit sponte quos ceperat, excusans quòd ignorasset Italos. Nos adhuc murum Alpibus addere parabamus. Valentiniani gratia non expectauit Alpium vallum, fluenta amnium, aggeres niuium: sed Alpes & fluuios supergressa, muro nos sui imperij protexit. Vnde prophetici Threni mihi vtendum exordio videtur. Quomodo mœret Italia quæ abundabat gaudiis? Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. Non est qui consoletur eam ab omnibus qui diligunt eam. Omnis populus eius ingemiscens.

Sic ipsa Italia lætari debet cum pace temporali, & maximè cum fide catholica & Ecclesiastica conquiescit. Propterea libro nono super Lucam. *Cap.3. Tom.V.*

En tempus acceptabile, quo non hyemalibus perfidiæ caligantis pruinis annus riget, nec altis niuibus informis exusta, blasphemiæ gelu durante, concrescit: sed procellis sacrilegij liberata, nouos fructus terra iam parturit, veteres præterit. Dissensionum quippe omnium procella deferbuit: cuncti secularis cupiditatis ardores, æstúsque omnes, quibus Italiæ populus per Iudaicæ olim, Arrianæ proximè sæuitatis incendia coquebatur, sereno iam spiramine temperatur. Sedata tempestas est: concordia nauigat: fides inspirat: certatim nautæ repetunt fidei quos reliquere portus, & dulcia patriis oscula litoribus affigunt, liberatos se periculis, absolutos erroribus gratulantes.

ITER. *Iter hominis Dei voluntate bene disponitur. Vnde super Epistolam ad Romanos, cap. primo: Exponens quod sequitur.* Tom V.

Obsecrans si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. Orationis suæ pro illis sensum ostendit. Deum enim se dicit petere, vt veniret ad vrbem, ad profectum illorum cum Dei tamen voluntate, cuius prædicat donum. Tūc enim profectus adest, si quod agendum est, cum Dei voluntate agatur. Orat ergo vt quacunque ex causa iam detur occasio, qua veniret ad vrbem, quia occupatus erat aliis prædicando: sic prosperum iter imputans, si Deo volēte veniret: quia prouida est Dei voluntas. Prosperum ergo iter est, non incassum laborem itineris subire. Hoc rogat vt Deus impleat vocando illos ad suam gratiā. Auiditate animi loquitur. Desiderat enim illos, sciēs & illis & sibi prodesse, sicut alibi dicit, quod est gaudium nostrum & corona? Nónne vos in aduentum Domini? Fructus enim Apostoli est vberior, si lucretur multos. Præterea quia maius gaudium est, si potentes mundi conuertantur ad Deum: quia quantò inimici graues sunt, tantò magis recōciliati necessarij. Itaque voluntati eius sic occasio data est, vt coactus appellaret Cæsarem, & dirigeretur ex alia causa ad vrbē Romam, Deo volente, vt impleret propositum voluntatis suæ. Denique in naufragio posito astitit Dominus, dicens: Noli timere Paule. Sicut enim testificatus es de me Hierosolymis, ita & Romæ.

Propterea super primam Epistolam ad Thessalonicens. cap. tertio. Tom. eodem.

Ipse autem Deus & Pater noster, & Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Integro ordine iter suum disponi postulat: primùm à Deo Patre, quia ab ipso sunt omnia: deinde à Domino Iesu Christo, per quem sunt omnia: vt virtus atque prouidentia Patris & Filij aduentum eius commendet, vt & acceptabilis fiat audientibus se, & impedimenta diaboli soluerentur, ad dirigendum iter eius.

Iter & via differunt, & via, propriè dicitur esse iustorum: iter verò peccatorum: & via illa, à Deo scitur: & iter hoc perire dicitur. In tractatu super Psalmum primum, in fine. Tom. IIII.

Quoniam nouit Dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit. Aduerte sensum. Non resurgunt impij in iudicio: quoniam nouit Dominus viam iustorum. Vias eorum vtique nouit, quorum dirigit gressus. Sunt enim gressus hominum, qui à Domino diriguntur. Diriguntur à Domino & viæ viri. Has nouit Dominus vias, quæ sunt rectæ: quæ ad illam viam tendunt dicentis: Ego sum via, & veritas, & vita. Hæc bona est via. Tortuosa est autem via seculi. Non dignatur illam viam nosse. Illos agnoscit qui sunt ipsius, qui operantur opera eius. Qui autem operantur iniquitatem, iis dicit Dominus: Discedite à me omnes operarij iniquitatis, nō noui vos. Non per ignorantiā: sed per id quod indigni sunt scientia Domini, nesciuntur. Pulchrè autem ait: & iter impiorum peribit. Separauit Latinus, vt iter diceret, & tanquam discreuit iter à via. Græcus autem in vtroque viam dixit. Non otiosè tamen Latinus: quia & Dominus, Ego sum via dixit: non dixit, Ego sum iter. Perire autem iter impiorum dixit, non impios. Seruat eorum substantiam: qui si conuertantur, solum iter impietatis amittent: quod nec ab initio fuerit, nec erit. Quod accidens est igitur, perit: quod substantiuum manet. Pereūt autem ita impij, quomodo dicitur: Anima quæ peccat, ipsa morietur: vt peccati aculeo, non omni substantiæ suæ dissolutione moriantur.

Ordinatius tamen secundum temporum diuersitatem, & comitiuæ societatem, pisces peragunt sua itinera quàm homines. Libro quinto Hexameron. Require infrà, in cap. Piscis.

Finis itineris ad gloriam erit, vt ipse describit. Libro de bono mortis. Require suprà, in capite Anima humana.

IVDAS PATRIARCHA. *Figurauit Christum. Vnde libro de benedictionibus patriarcharum. cap. quarto.* Tom. IIII.

Ideo donec ille veniat non deficiet dux ex Iuda: vt vsque ad eius ortum regalis successionis fides incorrupta seruetur. Postea enim, vt docuimus tractatu habito in Euangelio, per Herodem adulterata successio prærogatiuam dignitatis amisit. Etenim quia verum regem negarunt, falsos habere cœperunt. Ergo hoc dicit patriarcha: seruabitur in iudicibus vel regibus Iudæorum intemerata successionis hæreditas ducta per reges, donec veniat cui repositum est, vt Ecclesiam Dei congreget ex conuentu nationum omnium, & gentilium deuotione populorum: hoc est, ipsum manet, ipsi debitum seruatur, ipsi tantæ gratiæ prærogatiua defertur. Et ipse est expectatio gentium. Plus dixit quàm si dixisset, Ipsum expectant gentes: eò quòd omnis spes Ecclesiæ in ipso recumbat. Ideo dicitur Mosi: Solue calciamentum pedum tuorum: ne ipse sponsus Ecclesiæ crederetur, qui dux plebis eligebatur. Ideo soluit calciamentum suum Iesus Naue, vt venturo tanti muneris gratiam & ipse seruaret. Ideo dicit Ioānes: Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamentorum eius. Ideo dicit: Qui habet sponsam, sponsus est: Amicus autem sponsi qui stat & audit eum, & gaudio gaudet: hoc est, ipse est solus vir Ecclesiæ, hoc est expectatio gentiū, huic deferentes copulæ gratiam nuptialis, calciamētum suum soluerunt Prophetæ. Hic sponsus est: Ego sponsi amicus, gaudeo quia venit, quia vocem audio nuptialem, quia iam non dura peccatorum supplicia, dura legis tormenta, sed remissionem criminum, vocem lætitiæ, sonum iucunditatis, exultationem festi nuptialis audimus. Hic est ille alligans ad vitem asinum suum, & cilicium † pullum asinæ suæ: vt feruorem Spiritus sancti congregatio habeat nationum antè remissa & negligens, sed iam deuota per Christum, & viti illi perpetuæ, hoc est, Domino Iesu, qui ait: Ego sum vitis, Pater meus agricola: velut fructuosi palmites quibusdam inexolubilibus fidei vinculis alligemur. Hoc est illud mysterium quod pullum asinæ solui iussit in Euangelio, & ipse Dominus Iesus sedit super eum, vt alligatus ad vitem perpetua sanctorum suauitate requiesceret. † ἕλικι.

IVDAS PRODITOR. *Quæstionem proponit & soluit quare istum Iudam Christus in Apostolum elegit. Libro de Paradiso. Require suprà, in capite Adam.*

Inde peccatum à malitia obstinata processit. Super Psalmum trigesimum quintum. Require suprà in capite Iniquitas: & in capite Intelligere. Possessus est à diabolo Iudas, quia recessit à Christo. Libro secundo de Cain & Abel, capite quarto. Tom. IIII.

Cum renuntiatur improbitati, statim asciscitur virtus.

tus. Egressus enim malitiæ, virtutis operatur ingressum: eodémque studio quo crimen excluditur, innocentia copulatur. Habes hoc in Euangelio, quia vbi satanas immisit se in cor Iudæ, Christus recessit ab eo: momento eóque quo illum recepit, hűc amisit. Denique sic scriptum est: Et post buccellam, introiuit in illum satanas. Dixit ergo illi Iesus: Quod facis, fac celerius. Quid illud? Vt quia introierat in illum satanas, ipse abiret à Christo. Eiicitur itaque & excluditur, eò quòd iam cum Domino Iesu esse non posit, quia cœperat esse cum diabolo. Nulla enim communicatio Christi cum Belial. Vnde statim imperio expulsus abscessit, sicut legimus dicente Euangelista: Qui cum accepisset buccellam, exiuit continuò. Erat enim nox. Non solùm exiuit, sed continuò & nocte exiuit. Nec mirum si noctis tenebras habebat, qui Christum deserebat. Verum sicut ipse receptus à diabolo, exclusus à Christo est: ita Zachæus renuntians auaritiæ Christum recepit.

Exaggeratur eius crimen, quia de mensa ad proditionem surrexit: in consimiles proditores inuehens, & principaliter in eum qui Gratianum imperatorem prodidit. In tractatu de obitu ipsius imperatoris.

Super psal. 61. Tom. IIII.

Sitiuit in te anima mea Deus. Istam perfidi, quorum lingua præ siti aruit. Quam sitiuit ille qui inter conuiuij dapes & pocula constitutus, innocentis conuiuæ necem moliebatur Augusti. Nónne tibi videbatur impie, cum manducares, cædem parares, quòd humana sub dentibus tuis ossa crepitarent? cum vinum biberes, & parricidium cogitares, quòd illis poculis sanguinem tibi innocentis infunderes? Ita prorsus alienus non solùm ab imitatione, sed etiam à lectione Diuina, vt non tibi veniret in mentem versiculus ille Psalmorum, Tu vero homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos: atque ille alius cuius meminit in Euangelio ipse Dominus Iesus: Qui edebat mecum panem, leuauit super me calcaneum suum? Quid tibi faciam Ephraim? quid tibi faciam Iuda? plures reliquisti nobis proditionis tuæ & fraudis hæredes. Hæc enim etiam ad proditorem Iudam potest per apostrophen deriuari: Prodidisti vitam, regnum Domino. Sed Dominus Iesus semel in se, frequenter in seruulis suis proditur. Quod enim vni eorum inimicorum fecistis, mihi, inquit, fecistis: Tu commissos tibi loculos & pecunias pauperum suscepisti: iste prouincias sibi creditas. Tu Apostoli honorem, iste militiæ dignitatem, administrationis infulas. Numero honores eius, vt crimen exaggerem. Conuiuij violastis vterque consortium: tu tamen de conuiuio ad proditionem surrexisti, iste ad necem. Hoc est, tu licet in scelere verecundior, qui negasti quòd inferendā necem credideris Domino quem prodebas, qui pretium refudisti, ne residere apud te merces parricidij videretur: Iste non solùm tenuit acceptam, verum etiam extorsit non oblatam mercedem proditionis. Iste non solùm deceptus non est alieno mendacio: sed fefellit suo, & fefellit vt occideret. Et cum ille conuiuium recusaret, qui se videret esse perimendum: iste sacramentum obtulit, ne qua periret sibi cumulandi pars criminis. Postremò superioris proditoris pecunia profecit ad sepulturam peregrinorum: Iste sepulturam integram suo principi denegauit.

De Maximo tyrāno dicit imperat. Gratiani persequutore.

Ad idem facit quod scribit in tractatu super Psalm. xl. versu qui sequitur.

Tom. eod.

Egrediebatur foras, qui vitæ interna mysteria relinquebat. Egrediebatur, qui scripturæ interiora non nouerat. Si enim scisset, intellexisset dicentem: Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Intellexisset etiam & illud: Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui semper mecum dulces capiebas cibos: in domo Domini ambulauimus cum consensu. Nō intellexit ergo hunc Psalmum, non centesimum atque octauum,

A non alios, non alia testimonia scripturarum De quo bene Euangelista dicit Ioannes, & cæteris infidelibus: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: Si enim ex nobis fuissent, nobiscum mansissent. Non manebat ergo cum Apostolis proditor, qui foras exiebat, & cum perfidis susurrabat. Quo verbo vsa est scriptura Diuina demonstrans sine authoritate esse perfidiam, quę timet quod loquitur deprehendi. Fideli autem dicitur, Exalta viriliter vocem tuam. En quò deciderat Apostolus Iudas, qui missus erat fidem gentibus pleno authoritatis præconio prædicare, vt in aurem insusurraret insidiatoribus magistri sui quod timeret audiri. Nónne iudicio suo seipse damnauit? Sed erubescebat audiri, quod facere non timebat. Erubescebat, quia aduersus vitæ suæ sanctificationis & honoris authorem cogitabat mala, nec gratiā beneficiis rependebat, sed mala pro bonis bono referebat magistro, quod etiam seculi homines damnare consueuerūt. Erubescebat ingratus deprehēdi. Erubescebat

B auarus videri: cum pro pecunia authoris sui salutē proderet. Erubescebat videri perfidus. Similiter & Iudæi, qui aduersus fidei magistrum falsos testes perfidi subornabant, vt dicerent quòd prædicasset templum Dei quod Salomon condidit, destruendum: cùm ille de templo sui corporis significasset: Soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. Verè foris erant, qui à cognitione erant verbi cælestis exclusi: Verbum, inquit, iniquum proposuerunt aduersum me, id est, illicitum, & contra ius fásque sermonem proposuerunt, mihi facientes de humano sanguine pactiones †: quem sceleratissimè vendidit Iudas, Iudæi quoque emendum non minore scelere crediderunt, vanissimi homines, quasi qui dormit, inquit, non adiiciat vt resurgat.

† Aliàs, disputationes.

Et infrà subdit.

Dicit Dominus: Quid mirum si populus me non cognouit, & cruci adiudicauit, cum Apostolus meus mercedem proditionis exegerit, cum conuiua meus mor-

C tem meam vendiderit? Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos, ampliauit super me supplantationem. Aliqui Iudam excusandum putant, quia refudit pecuniam quam pro mercede emptionis acceperat. Sed ecce quia vltra Iudæorum condemnatur infidelitatem. Cui enim plus datum est, plus exigitur ab eo. Quid, inquit, de aliis querar? Homo pacis meæ, cui pacem meam dederam, pacem meam relinquere volueram: persequutoribus deductis me tradidit, & fefellit me in quem speraui. Nunquid ignorauit proditorem sui futurum, de quo antè prædixit: Vnus ex vobis me tradet? Hoc autem dicebat de Iuda, sicut scriptum est in Euangelio: Non vtique: sed quo amplius condemnaret eum, de fide eius sperasse se dixit. Aquila, confisus eram dixit: Symmachus posuit, confidebam. Plus enim grauamus eū in quo plurimū spei vel fiduciæ habuisse nos dicimus, si postea spem nostram opinionémque destituit.

D Simul ostendit quanta vis Diuinæ sanctificationis sit, quæ excludat malitiam, & deprauatum emendet ingenium, si forma propositi melioris accedat.

Et infrà.

Quid est etiam ampliauit? Græcus ἐμεγάλυνεν dixit, hoc est, magnificauit. Vtrunque nobis exposuit Dominus, quod mouere nos posset, dicens in Euangelio: Qui manducat mecum panem, leuabit super me calcaneum. Ioan. 13.
Vnde assumptus hic sermo sit, consideremus. Fuimus increduli, inquit, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus. Fateamur errorem, vt diluamur. Et ego vidi Tit. 3.
aliquem puerum athletam, cum elisisset aduersarium, frontem ei percussisse calcaneo: quod signum fuit, quòd insultauerit victo. Hoc est quod ait: Magnificauit super me supplantationem. Quo verbo insultātis iactantiam declarauit. Leuauit ergo & Iudas super Christum calcaneum suum, cum proderet eum: sed non leuauit im-

Ioan.13. pune. Adhuc Adam calcaneum leuat, quod à serpēte est vulneratum. Et vtique ei pedes lauerat Christus, audierátque dicentem: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Sed quod lauit gratia, inquinauerat perfidia. Iudas ergo calcaneum leuauit ad vulnus. Verè non tenuit caput, qui calcaneū super Christum leuauit. Adam super se leuauit: hic super Christū: & ideo eum serpens grauius quàm cæteros vulnerauit. Leuauit calcaneum suum, qui fraudulentum osculum porrigebat, quo supplantaret authorem. Ideóque scriptum est in Propheta: Ampliauit super me supplātationem. *Psal.40.* *Gene.27.* Esaü quoque ait de fratre suo: Bis me iam supplantauit. Qui supplantat, dolum facit, quo aduersarium elidit aut vulnerat. Ideo & Iudas supplantasse dicitur, quia osculo suo vulnus infixit, quo inuadendi Saluatoris signum persequutoribus demonstrauit. Supplantauit ergo quasi serpens: quia serpens ore venenum infundit, & vulnerat dente calcaneum. Et hic enim non Diuinitatem, sed corporis extremum calcaneum vulnerauit. Leuauit etiam Iudas calcaneum quasi luctator insolens & superbus, quo caput percuteret Saluatoris: sed caput Christi ferire non potuit, quia caput Christi Deus. Suū sanè caput informis laquei nodo ligauit, vt remedium sibi salutis auferret.

Et infra.

Iudas figura erat infidelis populi Iudæorum, qui pecunia vel emit vel vendidit Christum: quod faciunt, qui pluris ducunt pecuniam quàm religionem.

Sed auaritia illaqueauit ipsum. Libro super Beati immaculati, litera decima quarta, versu sexto. Require supra in capite Auaritia. Ideo malè vendidit, & Iudæi malè emerunt. In tractatu de obitu Gratiani. Require suprà, capite Emptio. Comparat eum latroni. In sermone quodam de bono latrone, qui incipit, Quoniam hesterno die de latrone fecimus mentionem. *Ser.ord.44.* *Tom.III.*

Rectè planè & Dominus huic donat Paradisum: quia quem Iudas Scarioth in hortulo Paradisi distraxerat, hic in crucis patibulo confitetur. Mira res: confitetur latro, quem discipulus abnegauit. Mira, inquam res: latro honorificat patientem, quem Iudas prodidit osculantem. Ab hoc pacis blandimenta venduntur, ab illo crucis vulnera prædicantur. Ait enim: Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum. Hæc est veræ fidei plena deuotio, vt cum de vulneribus Domini profluens sanguis cernitur, tunc de potestate eius venia postuletur: cum videtur eius humilitas, tunc magis timeatur eius Diuinitas: cum morti addictus putatur, tunc regis illi honorificentia deferatur. Iste enim fidelis latro non credit moriturum, quem annuntiat regnaturum: non putat subdendum inferis, quem dominaturum confitetur in cælis: non arbitratur eum apud tartarum detineri, à quo se etiam postulat liberari. Cernat licet eius hiantia vulnera, spectet ipsius sanguinem profluentem, Deum tamen esse credit quem reum nescit: iustum fatetur, quem non meminit peccatorem. Ait enim illi alteri exprobranti latroni: Nos quidem rectè digna factis recipimus: hic autē nihil mali gessit. Intellexit enim quòd pro alienis peccatis has plagas susciperet, pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret: & sciuit quòd illa in corpore Christi vulnera non essent Christi vulnera, sed latronis: atque ideo plus amare cœpit, postquam in corpore eius sua vulnera recognouit. Ait enim Propheta: *Esa.53.* Quoniam ipse infirmitates nostras portat, & pro nobis dolet. Nos autem existimabamus eum esse in dolore, in liuore eius nos sanati sumus. Plus ergo in cruce positus, liuores eius cernens, latro diligit Deum. Mira res: plus in cruce Christum latro diligit, quàm Iudas dilexit in cœna. Ille per cibum supplantat magistrum: hic credidit Dominum per dolorem, sicut ait Propheta: Qui edebat panes meos, adampliauit aduersum me supplantationem. Cognouit igitur hic latro omnē Dei passionem ex ipsius fieri voluntate, & in potestate eius esse, vel morti animam tradere, vel ad vitam iterum remeare, sicut ipse Dominus ait: Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vsque adeò autem illum liberum ab inferni legibus iudicauit, vt etiam se ab iis posceret liberari.

Causa osculi quod dedit in signum dicit sic. Libro decimo super Lucam. *Cap.11.* *Tom V.*

Iuda osculo Filium hominis tradis? Magna Diuinæ significatio potestatis: magna disciplina virtutis. Et cōn silium proditionis aperitur, adhuc patiētia nō negatur. Ostendisti Domine quem proderet, dum occulta manifestas. Ostendisti etiam quem traderet, dum dicis, Filium hominis: quia caro, non Diuinitas comprehenditur. Illud tamen plus confutat ingratum, quòd eum tradiderit, qui cum esset Dei Filius, propter nos tamen Filius hominis esse voluisset. Quasi dicat: Propter te suscepi ingrate quod tradis. In hypocrisi ergo per interrogationem pronuntiandum puto, quasi amantis affectu corripiat proditorem: Iuda osculo Filium hominis tradis? hoc est, amoris pignore vulnus infligis, & charitatis officio sanguinem fundis, & pacis instrumento mortem irrogas? Seruus dominum, discipulis prodis magistrū, electus authorē. Hoc est illud: Vtilia vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. *Prouerb.* Proditori hoc. Pacifico verò quid dicitur? Osculetur me ab osculis oris sui. *Cantic.* Et osculatus est eum. Non quò simulare nos doceat, sed vt ne proditorem refugere videretur, & plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret. Scriptum est enim: Cum odientibus pacem eram pacificus.

Damnatus est, quia non pœnituit vt debuit. Libro ij. de pœnitentia. *Cap 5.* *Tom.I.*

Arbitror enim quòd etiam potuisset Iudas tanta Domini miseratione non excludi à venia, si pœnitentiam non apud Iudæos, sed apud Christum egisset. Peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Responderunt: Quid ad nos? Tu videris. Quæ vox alia vestra est, cum etiam minoris peccati reus vobis factum proprium confitetur? Quid respondetis aliud, nisi hoc: Quid ad nos? Tu videris: Hunc sermonem laqueus sequitur: eò feralior est pœna, quò culpa est minor.

Iterum in tractatu super Psalm. *Super Psal.* *Tom.IIII.*

Procliuis & mutabilis in vtrunque est humana conditio, vt quocunque intenderit, eò propendeat & vergat, vel ad studia virtutum, vel ad illecebram delictorum. Et ideo mediocri non quatiebantur affectu, ita vt ex formidine tremor apprehenderet eos, considerantes illud quod scriptum est: Quia in locis impiorum ingemiscent iusti. Denique vide mihi Petrum amarissimè flentem quòd ei error obrepserit, & virtutem suæ mentis prolapsione corporeæ fragilitatis inflexerit: meritóque à Christo suprà esse reprehensum, quòd ausus sit vsurpare constantiam, nec obnoxiam consideraret naturam. Et hic quidem per gratiam emēdauit errorem: sed Iudas mansit in crimine, perseuerauit in gemitu. Iustus erat, cum Apostolorum numero necteretur: sed quia supplantatus est à diabolo, in locis nunc deplorat & ingemit impiorum, quòd de gratia sit relapsus ad pœnam. Ergo cadentibus huiusmodi viris qualis fuit proditor Iudas, vel Saül à Domino Deo suo accitus ad regnum, etiam fortes viri † trepidabant. *† Alias:* Conferentes denique quanto certamine perueniretur ad finem, quantæ contritiones iustorum, quantæ solicitudines, qualis aduersarius, quanta diuturno labore contentio, quantæ amaritudines propositi terroris, quæ vincula continentiæ, quæ conscientiæ verbera: non mediocriter perturbabantur, ne quis tantis vel laboribus vitæ austerioris cederet, vel doloribus.

Et libro decimo, super Lucam. *Cap.13.* *Tom.V.*

Habebat

Habebat lacrymas Petrus pio quas fundebat affe-ctu:non habebat proditor fletus quibus culpam ablueret,sed tormenta conscientiæ quibus sacrilegium fateretur:Vt dum suo reus iudicio damnatur,& spontaneo supplicio expiatur facinus: pietas Domini, qui seipse nollet vlcisci, & Diuinitas probaretur, qui conscientiam mentis inuisibili potestate interrogaret. Cap.14. Peccaui,inquit,quòd tradiderim sanguinem iustum.Etsi cassa est pœnitentia proditoris, quia peccauit in Spiritum sanctum:est tamen vllus in scelere pudor culpam agnoscere.Et quamuis ille non absoluitur,Iudæorum tamen impudentia confutatur,quos cum professio redarguat venditoris,scelerati tamen vendicant sibi iura contractus,& exortes reatus esse se credunt cum dicunt: Quid ad nos,tu videris.Amentes planè,qui putant magis solui se authoris scelere quàm teneri.In pecuniariis causis refuso pretio ius soluitur.Hi pretium recipiunt, & sacrilegium persequuntur, ac pertinacibus studiis funestam sibi vendicant sanguinis auctionem, cum refunderet venditor sacrilegij mercedem.

Cap.3. Tom.IIII.

IVDAEVS. *Dicti sunt Iudæi à Iuda patriarcha.Vnde in sermone quarto de sacramentis ad neophytos.*

Fortè aliquis dixerit: Iudæis Deus tantam gratiam præstitit,manna illis pluit è cælo: Quid plus dedit fidelibus suis? Quid plus tribuit iis quibus plus promisit? Accipe quæ dico: anteriora esse mysteria Christianorum, quàm Iudæorum: & diuiniora esse sacramenta Christianorum,quàm Iudæorum. Quomodo?Accipe. Iudæi quando esse cœperunt?Ex Iuda vtique pronepote Abrahæ.Aut si vis & sic intellige.Ex lege, quam Iudæi accipere meruerunt.Ergo ex pronepote Abrahæ Iudæi dicti sunt,tempore sancti Mosis.Etsi tunc Deus Iudæis manna murmurantibus pluit è cælo,tibi autem sacramentorum horum figura præcessit, quando Abraham erat,quando vernaculos trecentos decem & octo collegit,& ibi persequutus est aduersarios de captiuitate eruens nepotem suum.

Tom.V.

Denominati sunt Iudæi communiter per orbem à Iuda Machabæo.Vnde super Epistolam ad Romanos,capite j. super illud quod sequitur.

Iudæo primùm & Græco,id est, huic qui ex genere est Abrahæ,& huic qui ex gentibus.In Græco enim gentilem signat,in Iudæo verò eum qui ex semine fuerit Abrahæ.Nam Iudæi ex tempore Iudæ Machabæi dici cœperunt,qui in causa cladis restitit sacrilegiis gentium,& fiducia Dei collegit populum,& defendit genus suum. Fuit autem ex filiis Aaron.Quamuis ergo præponat Iudæum causa patrum,tamen & ipsum simili modo indigere dicit dono Euangelij Christi. Si ergo & Iudæus non instificatur nisi per fidem Christi Iesu, quid opus est esse sub lege?

Non damnantur Iudæi,nisi quia sunt increduli. Super eandem Epistolam,cap.ij.

Iudæi primùm & Græci.Semper anteponit Iudæum prærogatiua patrum,vt aut coronetur primus, aut damnetur.Quia sicut credens honorificentior propter Abraham:ita diffidens peius tractandus est, quia donum promissum patribus refutauit. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco.Sicut incredulis tria posuit lugubria †: ita fidelibus tria præclara†: vt honorificentiam habeant geminam, quasi filij Dei. Gloria autem sit pro immutatione. Pax verò,eò quòd bene viuentes quieti erunt in futuro nulla perturbatione commoti. Quippe quia omnis homo à contrariis se abstinens, iudicem habet pacificum †. Non est enim personarum acceptio apud Deum.Quoniam ostendit Iudæum siue Græcum non despici à Deo, si tamen credat in Christum,sed accepto ferri ambobus iustitiam fidei:sic iterum non credentes pariter reos esse:quia magis oberit circuncisio sine fide, & proderit præputium per fidem,ac per hoc docet personarum acceptorem Deum non esse.Nec enim prærogatiuam generis sequitur vt suscipiat causa patrum diffidentem, & abiiciat à se propter indignitatem parentum credentem: sed vnumquemque in proprio merito aut remunerat aut condemnat.Quicunque enim sine lege peccauerunt,sine lege peribunt. Quomodo potest sine lege peccari,cùm constet omnes subditos esse legi naturali? Sed de Mosis lege dicit, cui Iudæi obnoxij sunt, dum non credunt.Non credentes autem gentiles duplici genere fiunt rei:quia neque legi datæ per Mosem assenserunt,neque Christi gratiam receperunt. Ideo dignum est vt pereant.

† Aliàs, pœnalia.
† Aliàs, magnifica, vt honorem habeant geminum,&c.
† Aliàs, apud iudicem habet pacem.

Cap.eod.

Et infrà.

Iudæi sub lege agentes, à lege accusati iudicabuntur, quia non recipiunt Christum etiam lege promissum. Prope grauior Iudæorum causa est apud eosipsos quàm gentilium.Sicut enim credentes præferuntur, ita & cum diffidunt peiores inueniuntur. Plus enim displicet qui quod habuit, amisit, quàm qui quod non sperauit consequi non potuit. Iste enim non intrauit in regia,ille foras missus est. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Hoc dicit,quia non ij iusti sunt qui audiunt legem, nisi credant in Christum quem eadem lex promisit: & hoc est facere legem. Nam quomodo facit legem qui non credit legi, dum non recipit cui lex testimonium perhibet?Qui autem in lege non videtur esse, quia incircuncisus est carne,credit autem in Christum, hic fecisse legem dicitur. Et ille qui se dicit esse in lege, id est, Iudæus, quia quæ dicuntur non transfundit in mentem,non factor legis fit,sed auditor. Non enim credit in Christum scriptum in lege, sicut dicit Philippus ad Nathanael. Quem scripsit Moses & Prophetæ inuenimus Iesum.

Cap.eod.

Et infrà.

Si autem tu Iudæus cognominaris. Cognomen Iudæi est,quia ex prærogatiua parentum est vt dicantur Israëlitæ.Et requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & cognoscis voluntatem eius, & probas vtiliora instructus per legem. Non valde magnum videri vult, si Iudæus credat,quippe cùm sit doctus per legem. Periculosum autem valde si non credat, ducere enim habet legem. Sed vt præponatur credens, meritum facit patrum:quia quamuis aliquis per se floreat, erubescit tamen in suis. Confidens teipsum ducem esse cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege. Vera sunt ista, quia legis documentum hoc est,imperitos erudire, & Deo subiicere prophanos, vel per idololatriæ culturam impios: promissio nanque facta per legem est ad melioris spei fiduciam prouocare. Rectè igitur gloriatur in his legis doctor, quia formam tradit veritatis. Si autem non recipit eum quem lex promisit, frustra gloriatur de lege,cui iniuriam facit dum Christum spernit promissum in lege, & nec iam eruditor erit insipientium, nec magister infantium, nec lumen eorum qui in tenebris sunt, sed dux omnium horum ad perditionem. Qui ergo doces alium,teipsum non doces? Hoc est, Tu qui gentiles arguis,quòd sine lege & Deo sint, teipsum accusas.Diffidens enim de Christo in lege promisso, in eisdem,quæ arguis,inueniris. Qui prædicas non furandum,furaris.Facis enim quod prædicas fieri non debere. Dum enim fidem Christi per malam interpretationem surripis, negas Christum nostrum in lege promissum. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Adulteras autem legem,quando veritatem Christi tollis, & mendacium ponis. Vnde alio loco dicit: Adulterato

teratores verbi Dei. Qui execraris idola, sacrilegium facis. Sacrilegus es, quãdo Christum, quem lex & Propheticus sermo Deum signat, negas. Dicit enim Isaias, Quia in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus, & nesciebamus, Deus Israel Saluator. Nunquid Iudæi de Deo Patre dicebant: Tu es enim Deus, & nesciebamus: cùm tota lex Dei Patris authoritatem prædicet, ex quo sunt omnia? Sed quia Filius Dei semper quidem apparuit: latebat autem quis esset, cùm post resurrectionem cognoscitur, diciturque ei in cõfessione, Tu es enim Deus, & nesciebamus. Qui enim putabatur in lege tantùm Angelus & dux exercitus Domini, at cum intelligitur esse Filius Dei, dicitur ei cum gratiarum actione: Tu es enim Deus, & nesciebamus. Per hoc ergo signat, quia ipse esset qui apparuerat quidem Patriarchis in Deum, & pòst incarnatus est: sed non fuerat intellectus ab hominibus. Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Præuaricator legis es, quando sensum legis qui de incarnatione & Diuinitate Christi est, præteris. Et Deum inhonoras, dum testimonium eius quod dedit de Filio suo, non recipis. Ipse enim dixit: Hic est Filius meus dilectus. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. Hoc dixit Isaias Propheta, quia Dei nomen blasphematur inter gentes, quando Iudæos pro noxiis suis traditos sibi non aduertebant, sed idolis suis dabant glorias, quasi Iudæorũ Deũ vicissent in Iudæis. Ita & tempore Apostolorum Dei nomen blasphemabatur in Christo: quia Iudæi Christum Deum negando, blasphemabant & Patrem, sicut Dominus dixit: Qui me recipit, non me recipit, sed eum qui me misit. Et ideo inter gentes blasphematur, quia credentibus gentilibus Iudæi suadere nitebantur Christum Deum non credendum, vt blasphemium gentium à Iudæis vel Fotini authoribus sit profectum. Circuncisio quidem prodest, si legem obserues. Potest dici econtra: Si prodest circuncisio, cur prætermittitur? Sed tunc prodest, si legem obserues. Tenenda ergo circuncisio est, vt possit prodesse seruanda est lex. Quid ergo prohibuit, quod prodesse si lex seruetur, ostendit? Videtur enim malè prohibitum quod non per se displicet, sed per alterius negligentiam dicitur frustrari.

Et addit.

Quid enim amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Quanquam multa sint quæ ad honorificentiam & meritum pertineant seminis Abrahæ, hoc tamen solùm apertè memorat, quia maximæ laudis eorum est, vt legem per quam addidicerunt rectum à peruerso distinguere, digni iudicarentur accipere, vt post hoc primum, cætera qualia sint possint intelligi. Quoniam autem Iudæis carnalibus, id est, incredulis nihil proficere testimonium generis ostendit, ne omnes, id est, & credentes malè tractasse videretur, docet multum vtile esse Iudæis credentibus, quia filij sunt Abrahæ. His enim eloquia Dei sunt credita, dum per legem quæ peccatis hominum obsoleuerat quasi impunè peccaretur apud Deum merito patrum reformatam accipiunt, & populus Dei vocantur. Ægyptus quoque propter iniurias illorum diuersis plagis percutitur, cælesti pane cibatur, omnibus gentibus terrori sunt, testante hoc Rahab meretrice. Quibus etiam Christus Saluator ad sanctificationem promissus est. Ideo ait multum vtile Iudæis per omnem modum, quia filij sunt Abrahæ. Anteponuntur enim gentibus, sed si credant. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? absit. Non, inquit, quia aliqui Iudæorum credere noluerunt quæ Deus promisit filiis Abrahæ, idcirco præiudicabitur cæteris Iudæis ne digni dicantur accipere quod Deus promisit fidelibus: quippe cùm facta sit promissio, vt credentibus proficeret. Igitur non indignatus Deus propter illorum perfidiam, id est, Iudæorum, non dabit reliquis credentibus vitam æternã, quã promisit futuram per fidem Christi: quia qui non crediderunt, ipsi se indignos fecerunt sine præiudicio cæterorum. His dictis commendat credentes Iudæos, quia nihil obest eis, quia multi ex illis credere noluerunt.

Et infrà, capite nono.

Veritatem dico in Christo non mentior, testimonium mihi perhibẽte conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim anathema esse ipse ego à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ. Quoniam superius contra Iudæos loqui videtur, qui ex lege iustificari se putant, hũc vt votum suum & affectum circa eos ostendat, teste cõscientia sua in Christo Iesu, & in Spiritu sancto dicit se loqui, vt non velut inimico illorum fides haberi nõ possit. Ideo Christum & Spiritum sanctum, quos nihil latet, testes dat, & quorum testimonium reprobari nõ potest: qui sic testimoniũ perhibent Apostolo, dum eum commendant virtute signorum, quæ faciebant per illum. Quia enim tam ingens præsidium Christi, & præcipuam charitatem erga genus humanum ostendit, & dignatio eius gloriosa & immortalia præmia repromissa: ac per hoc dolet genus suum, quod est secundum carnẽ: quia incredulitate sua hoc perẽni & salutari beneficio se priuarunt. Ergo optabam ait, non opto: quia scit fieri non posse vt tam honestum membrum nullo præcedente vitio abscideretur à corpore Christiano: affectum tamen & dilectionem circa genus suum ostendit. Quorum adoptio est filiorum. Iustè dolere se probat, quando ostendit laudem generis eorum, quia olim filij adoptati, affectum & gratiam Dei Patris in irritum deduxerunt. Adiecit adhuc, vt & alios pro iis dolere faciat, dicens: Et gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula: Amen. Tanta præconia nobilitatis & dignitatis generis Iudæorum & promissionum enumerat, vt omnibus pro iis dolorem incutiat: quia non recipiendo Saluatorem, prærogatiua patrum & promissionis meritum perdiderunt, peiores gentilibus facti, quos prius, quia sine Deo erant, abominabantur. Propensius enim malum est dignitatem perdidisse, quàm non habuisse.

Et infrà, capite decimo.

Sed dico nunquid Israël non cognouit? Hoc est, cognouit: ne quia per suprà dicta testimonia genus Israël incredulitatis causa arguit, cum dolore de omnibus Israëlitis queri videretur, non negat Israël cognouisse & assequutum esse, quod illi promissum fuerat in lege: sed eum qui spiritu magis Israël est quam carne, quem & Deus præscierat crediturum. Omnes enim audierunt, sed non omnes crediderunt. Ideo primus Moses dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram mittam vos. Indignantis verba sunt, propter quod semper diffidentes inuenti sunt Iudæi, & omnibus malis vnam assignat generationem & causam: dum præsentes increpat ibidem, tangit magis futuros ad quos hoc pertinet. Omnium enim horum vna damnatio est, si permaneant in diffidentia. Æmulatio ergo illis nata est inuidentiæ, dum vident gentem quæ prius, quia sine Deo fuit, sensu bruta erat, Deum suum appellare, qui prius fuerat Iudæorum, & donum illis promissum assequutam, per quam zelum passi, iracundia distenderentur, vt malitiæ & incredulitatis suæ mercedes exsoluerent. Nulla enim res sic consumit hominem nisi zelus, quem idcirco Deus vltorem

vltorem posuit incredulitatis, quia graue peccatum est. Nam semper in ira missi excruciantur, quando audiunt legem & prophetas ad nos pertinere, qui in Christum credimus. Isaias autem audet & dicit: Inuentus sum à non quærentibus me: palam apparui inter eos qui me non interrogabant. Quoniam supra verbis Mosis vsus est de exclusione Iudæorum, ad hoc Isaiæ Prophetæ exemplum subdidit, vt de eius prosequutione apertius doceret Deum expulsis Iudæis, vltro gratiam gẽtibus obtulisse ad opprobrium & necem Iudæorum. Hæc enim Isaias ex persona Christi testatur. Ad Israël autem quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Hic Israël carnalis est: hoc est Abrahæ filij, sed non secundum fidem. Nam Israël verus & spiritalis est, qui credẽdo videt Deum. Tota autem die, semper signat. Semper enim corrupti sunt: propterea increpantur non credituri, vt sciant quia ipsi sibi sunt causa perditionis. Potest istud & de Saluatore B intelligi, qui in cruce extensis manibus, interficientium se peccatum arguit. Causa enim illa clamat sceleratum facinus Iudæorum: Superius quid visus sit dicere Isaias de iis qui Deo fuerant inimici, ostendit hos amicos futuros: & eos qui Israëlitæ dicebantur, propter quod inobedientes erant, vt inimicos abiiciendos.

Et infrà, capite vndecimo.

Dico igitur nunquid repulit Deus hæreditatem suã? absit. Quia populum Israël incredulum ostendit, nunc ne omnem Israël diffidentem dixisse putaretur, ostendit non repulisse Deum plebem suam quam promisit Abrahæ. Nec enim promitteret eis regnum, si sciret nullum ex iis crediturum. Hæreditas ergo Domini iuxta legem filij sunt Abrahæ, sed credentes. Nam & ego Israëlita sum, ex semine Abrahæ, de tribu Ben-iamin: Exemplo suo ostendit partem Israël saluatam, quam præsciuit Deus saluandam, aut adhuc posse saluari: & partem Israël propter iugem diffidentiam perditioni deputatam. Non repulit Deus plebem suam quam præsciit. Hoc est quod dicit Saluator: Pater quos dedisti mihi custodiui: & nemo ex his periit, nisi filius perditionis. Ita & ij quos præsciit Deus credituros, nemo ex his à promissione repulsus est: quia sic factũ est, sicut præsciit Deus futurum. An nescitis in Helia quid dicit scriptura: quomodo interpellat Deum aduersus Israël: Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua effoderunt, & ego relictus sum solus & quærunt animam meam? Sed quid dicit illi responsum Diuinum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerũt genua ante Baal. Aperta sunt hæc. Ostendit enim non solùm Heliam remansisse, qui deuotus Deo nõ adorauerit idola: sed & multos qui in fide Dei permanserunt, sicut & ex Iudęis non pauci crediderunt. Huic rei historia congruit, quia multi per speluncas occultati sunt propter Achab regem Samariæ, & Iezabel vxorem eius, qui pseudoprophetis credentes, Prophetas Dei persequebantur, & populum D ad idololatriam hortabantur. Sic igitur & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Hoc est, ita inquit, & nũc remanserunt in legis promissione, recedentibus multis quos ante præsciit Deus. Cum enim susceperunt Christum quasi in lege promissum, ij in lege steterunt: qui enim non illum receperunt, à lege recesserunt. Ideo credentes reliqui dicuntur, hoc est, remanentes in lege.

Cap. eod. *Et infra.*

Electio autem consequuta est. Israëlitæ hi carnales sunt, qui ex operibus legis iustificare se putantes, non sunt adepti vt iusti essent per fidem apud Deum. Preterea cum omnes rei sint per legem, quia scriptum est: Maledictus est qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea:* quamuis etsi manerent in omnibus scripturis, quod vix possibile est, non

Hæc ad verbũ non habentur apud Ambro.

A iustificarentur apud Deum: quia iustus ex fide viuit*. Cæteri verò excæcati sunt, sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vsque in hodiernum diem.

Et infra. Cap. eod.

Vnus sensus est duorum Prophetarum de huiusmodi hominibus, qui ab initio infidi & repugnantes inuenti sunt hostes bonorum. Sed aliqui eorum emendati sunt & correcti, licet tardè: quidam verò in pertinacia manentes, seueritatem sententiæ non euaserunt in perpetuum curuati, hoc est, excæcati, ne de cætero possint veritatis viam aspicere, quam maleuolentia aspernati fuerant, declinantes ab ea, & ad salutis gratiam peruenire. Qui enim, cum intellexisset, credere voluit, id debet consequi quod vult ne de cætero possit fidem recipere, & saluari.

Et infra. Cap. eod.

Sed illorum delicto salus gentibus vt illos æmulentur. Hoc est quod dixit, quia propter peccatum illorum gentibus salus data est. Quia enim donum Dei recusauerunt Iudæi, translatum hoc ad gentes est, vt æmulatione zeli accensi Iudæi conuerterentur ad Christum promissum Abrahæ †. Quòd si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quantò magis plenitudo eorum? Manifestum est, quia si delictum illorum profuit mundo, dum horum dispendio plures habet bonos, quia multò plures sunt gentes Iudæis: & diminutio eorum, quod est damnum promissionis, diuitiæ gentium, per id quod lucrati sunt vitam æternam, quantò magis plenitudo eorum? Apertum est, quia magis diues erit mundus hominibus bonis, si & ij qui excæcati sunt, conuertantur: Ex magna enim parte saluabitur mundus. Mundus enim homines signantur. Sicut dictum est de Saluatore: Ecce totus mundus abit post illum.

† *Aliàs, exultantes promissionem patrũ.*

Et addit. Cap. eod.

Vobis enim dico gentibus, quandiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo æmulationem immittam in carnem meã †, vt saluos faciam aliquos ex illis. Ostendit gentibus, quo affectu diligat Iudæos. Nam ministerium suum quo Apostolus gentium est honorificat, si propter affectum generis sui data opera, etiam Iudæos acquirat ad fidem. Honorificentior enim fiet, si & illos ad quos non missus est, lucretur ad vitam. Patribus enim in laude maxima erit, si fratres inuenerit qui perierant. Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ est assumptio, nisi vita ex mortuis? Hoc dicit quia si non credentibus Iudæis gentes reconciliatæ sunt Deo, ad incrementum mundi circa fidem Christi, quæ erit in hac parte, & quanta plenitudo salutis si assumantur & Iudæi ad fidem Christi, nisi vt ex mortuis viuificetur mundus in hominibus? Quia ergo profectus est, dandam dicit operam, vt credant, quoniam cæcitatis obtunsio tempore compensati delicti aufertur, vt voluntatis suæ recipiant arbitrium liberum. Quòd si delibatio sancta, & massa. Manifestum est quia quod vnius substantiæ est, vnum est: ac per hoc non potest delibatio sancta esse, & massa immunda. Delibatio enim massa est. Ideóque ostendit non posse indignos dici ad fidem, hos quorum iam patres adepti sunt fidem: quia si pars Iudæorum credidit, cur non & alia pars posse dicatur credere? Etsi radix sancta, & rami. Immutatis verbis eadem repetit, vt sensum commendet duobus exemplis. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, id est, si aliqui non crediderunt, excisi à promissione.

† *Aliàs, si quomodo æmuler carnẽ meã.*

Et addit. Cap. eod.

Tu autem cum esses oleaster, insertus es in illos, & socius factus es radicis & pinguedinis oleæ. Hoc signat, quia non credentibus multis Iudæis, gentes insitæ sunt

per si

per fidem in ſpecie promiſsionis, vt dolori eſſet Iudæis, ſed non iuxta legem agriculturæ: quia bonum ſurculũ inſerunt in non bonam arborem. Hi enim cum eſſent in radice mala, inſerti ſunt in bonam arborem. Ideo oleaſtrum dicit inſertũ, vt ſurculus fructum radicis afferat ſocius eius effectus. Noli gloriari aduerſus ramos. Hoc eſt, noli gaudere in incredulitate illorũ. Diſplicet enim Deo ſi quis exultet in malis alterius: dicit Salomon. Nec enim cauſa gentium abiecti ſunt, vt gaudeant: ſed quia non crediderunt, occaſionem dederunt vt prædicaretur gentibus. Quòd ſi tu gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te, id eſt, ſi te extuleris ſupra illos in quorum inſertus es radicẽ, inſultes generi quod te ex malo vt bonus eſſes ſuſcepit, nec ſtabis ſi illud p quod ſtas deſtruis. Dicis itaque: Fracti ſunt rami vt ego insererer. Ex perſona gentilis credentis loquitur, qui exultandum putat in caſu Iudæorum diffidentium dicens: Illorum reprobatio locum fecit gẽtilibus. Sed non ſunt reprobati à Deo vt gentes intrarent, ſed ſeipſos reprobos fecerunt ſpernentes Dei donum, vnde occaſionem dederunt gentilibus ad ſalutem. Quam extollentiam reprimi vult, vt magis ſaluti gaudeatur, non infirmitati inſultetur. Facilè enim decipitur qui inſultat peccanti †. Bene, id eſt, rectè dicis, quia fractis ramis inſertus es. Sed incredulitate fracti ſunt. Hoc eſt, non propter te, ſed ſuo vitio: quia illis diffidentibus ad æmulationem illorum tu vocatus es ad ſalutem. Ideo gratias debes agere dono Dei per Chriſtum, non illis inſultare: ſed petere ſi malum illorum cõtulit tibi ſalutem, vt & ipſi redeant ad originem: Tunc placebis Deo, qui tui miſertus eſt. Ideo enim te aduocauit, vt per tuã ęmulationẽ reduceret & illos ad gratiã.

† *Aliàs. quì gaudet alienis malis.*

Et addit.

Tu autem fide ſtas. Quia Iudæi per diffidentiam lapſi ſunt, hos fide dicit ſtare: quia cum prius perfidiæ cauſa iacerent, credendo ſtare cœperunt. Noli altũ ſapere, ſed time, id eſt, noli ſuperbus eſſe: ſed caue ne & tu offendas. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat. Verum eſt, quia ſi illos prærogatiua patrum dignitoſi erant, quibus etiam facta repromiſsio eſt, Deo in filios adoptati, incredulitatis cauſa excæcauit, quid iis ſi dubitauerint, aut ſi ſe exaltauerint faciet, qui nulla commendatione ſublimati ſunt, qui cum nullius dignitatis eſſent, honorati ſunt? Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem: in te autem, bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate, alioquin & tu excidêris. Bonum Deum gentibus eſſe teſtatur, quia cum idola ſequerentur: digni vtique mortis, patiẽtia ſua expectauit illos, & nec ſic requirentes ſe, vltro vocauit illos, & peccatum eis remiſit: Iudæis autem ſeuerus eſt, excæcauit enim eos quia donum Dei ſpreuerunt. Hos tamen nunc ſignat Iudæos, qui propter maleuolentiam ſuam in perpetuum cæcati ſunt, vnde & cecidiſſe dixit. Illos autem quos ſuprà memorauit offendiſſe, non tamen cecidiſſe, quia ad tempus cæcatos illos oſtendit, ac per hoc ſeuerum Deum in eos fuiſſe, vt in perpetuum cæcati eſſent apoſtatæ. Sed & illi ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur.

Et addit.

Cap. eod.

Potens eſt Deus enim iterum inſerere illos. Oſtendit iuſtitiam Dei, non in ſeueritate permanere circa illos quos excæcauit ad tempus, quia non ſic excîdit illos, vt non illos poſsit iterum inſerere ſi conuertantur, qui per Prophetam dixit: Reuertentes ad me replantabo, vt hoc ſcientes Chriſtiani ex gentibus credentes non inſultent Iudæis, certi reſeruari illis quaſi lapſis miſericordiam Dei. Nam ſi ex naturali exciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam, quantò magis hi ſecundum naturam inſerentur ſuæ oliuæ? Oliuam, fidem per quam Abraham iuſtificatus eſt, accipiamus: Oleaſtrum verò, quia agreſtis & infructuoſa natura eſt, per-

A fidiam ſignificat: ac per hoc ſi ij qui ſemper inimici Dei fuerant, conuerſi in fidem Abrahæ inſerti ſunt, ex cuius origine non ſunt: quantò magis Iudæi, ſi poſt diffidentiam credant, paternæ reddendi ſunt naturæ inſerti iterum in ſuam promiſsionem? Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc, vt non ſitis apud voſmetipſos ſapientes: quia cæcitas ex parte Iſraël contigit †, donec plenitudo gentium ſubintraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. Non eſt obſcurum, quia ad tempus cæcitatis obtunſio facta † eſt Iudęis, iis qui dum æmuli legis ſunt, non viderunt donum veniſſe promiſſum à Deo, quod prædicabatur à Chriſto. Zelo enim excæcati ſunt, putantes legem factorum nunquam debere ceſſare. Vnde ſabbatum zelabantur. Quia offenſione ex parte obtunſi ſunt, vt pro incredulitate ſua cruciarentur, videntes gentes profiteri cum gaudio, conſequutos repromiſsionem Abrahæ: copia tamen admiſſa gentium abſtergeretur

B caligo ab oculis mentis eorum, vt poſsint credere: vt ſpiritum compunctionis prohibens à cordibus eorum qui eis præſtat cæcitatem, reddat eis arbitrium liberum voluntatis, quia non de maleuolentia erat incredulitas, ſed de errore emendarentur, vt poſtea ſaluarentur. Sicut ſcriptum eſt: Vt probaret donum illis reſeruatũ à Deo, exemplum Iſaiæ Prophetæ in ſubiectis ponit, vt hac gratia qua liberati ſunt Iudæi credentes, & hos liberari poſſe doceret, quia nõ erat exinanita, ſed ſemper abũdabat. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob: & hoc illis à me teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum. Exempli huius ſemper ratio manet quandiu ſunt qui credant. Hic enim Dominus Ieſus qui de cælis venturus promiſſus eſt, ad liberationem humani generis, ipſe quotidie remittit peccata conuerſis ad ſe, nec ſtatim credentes condemnat, ſed expectat, ſciens proficere poſſe ad agnitionem Dei. Secundum Euangelium quidem inimici propter vos. Cauſa incredulitatis inimici ſunt Euangelij, vt error & delictum illorum aperiret

C viam gentibus ante tempus intrandi ad fidem, ſicut ſuprà memoraui. Prius enim vbique omnibus Iudæis prędicandum erat, tunc demum & gentibus oportebat credi verbum Dei. Sed quia non crediderant, ablatum ab eis regnum, datum eſt gentibus. Itaque non inſultandũ eſſe iis præmonet, quorum delictum profuit gentibus. Illi enim inſultãdum eſt, cuius peccatum obfuit aliquibus. Non enim perfidiæ illorum gratulãdum eſt, ſed dolendum ſi tardant conuerti: vt quomodo peccato illorum gauiſæ ſunt gentes, quia ſaluatę ſunt: ſic conuerſione illorum lætentur. Ipſorum enim occaſione Dei gratiam citius perceperunt. Secundum electionem autem, chariſsimi propter patres. Quamuis grauiter peccauerint Iudæi reprobando donum Dei & digni ſint morte, tamen quia filij ſunt bonorum quorum prærogatiua & merito plurima à Deo beneficia perceperunt, regreſsi ad fidem ſuſcipientur cum lætitia, quia dilectio in his

D Dei exſuſcitatur memoria patrum.

In tractatu ſuper Pſalmum quadrageſimum tertium.

Tom. I[…]

Nam vt vetera recenſeamus, Philiſtiim tribui Iudæ finitimi habebantur: ex alio latere iidem † tribui Ruben appropinquabant. Ammonitæ quoque in deſerto erãt: & qui erant in finibus Tyri & Sidonis Galilææ copulabantur, hoc eſt, tribui Zabulon, & tribui Nephtali: quia erant in Galilæa, ſicut Iſaias dixit: Terra Zabulon, & terra Nephtali via maris trans Iordanem. Vnde poteſt quis colligere quę proprietas vniuſcuiuſque ſingularum fuerit tribuum, vt certis quibuſque finitimis iungerentur, quo paulatim etiam gentibus infunderetur cognitio cæleſtium ſacramẽtorum, quod vtique poteſt intelligi de illa muliere Chananæa quæ exiuit de finibus ſuis vt Domino Ieſu occurreret tranſeunti, & poſthabitis ſimulacris ſuis adoraret verum ſalutis autorem, cui teſtimonium dedit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, quòd magna eſſet

† *Ali[…] tribui R[…] propin[…]*

Matth. […]

gna esset fides eius. Resplendebat quidem iam gratia Euāgelij,& præsentiæ lumen augustæ: sed tamen quia sponte exiuit,& misericordiam postulauit, & Dominum pia voce confessa est, & quasi fastidio habita, in clamore petitionis propriæ perseuerauerit: non mediocrem prærogatiuam accepit istiusmodi mulier,quę prima exiuit de gentium nationibus,& perseuerāti obsecratione tantū Domini testimonium meruit reportare.In quoquidem loco velut quosdam dubitasse cognoui quid sit quod ait: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël:quasi nobilitatem generis electi ad saluandas animas Dominus quęsisse videatur, qui venit vt omnes redimerentur. Sed ostendere digna tus est propositum,quòd eos quos primo elegerat, nequaquam refutare cupiebat, & sæpe deuios & errantes paterno quodā reuocare quærebat affectu. Sed vbi ipsi authorem proprium reliquerunt: sciens se Deum montium esse, non vallium: & regnum cælorum non à fastidientibus,sed à colentibus † diripi,paulatim conuersus est ad gentes, vt & nationum plus probaretur affectus,& illorum merito pertinacia condemnaretur. Quid deinde sibi vult quod ait:Non licet accipere panē filiorū & mittere catulis?Vtique filios dixit Israëlitas, hoc est populos Iudæorum:catulos autem populū nationum.Quid ergo?Diuitum aut nobiliorum est accipere sacramenta cælestia:& nō eorum qui magis ad cognitionem mysterij cælestis pio mentis feruore contendant? Etsi Israëlita fuerit aliquis remissus & negligens vel contumax,qui reiiciat post se sermones Dei: Chananæus autem qui impigrè velit acquirendis mentem intendere sacramentis:ille potius qui dissimulat, quàm iste qui defert studium, præferendus est? Non vtique. Et ideo diligenter oportet intendi quid expresserit,qui cum dixisset,Nō licet accipere panem filiorum,& mittere catulis: respondente Chananæa quia & catuli canum edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum: studium eius humilitatémque laudauit, quæ non sibi profundum sapientiæ à primordio vēdicauit,quāuis de finibus Tyri & Sidonis iam esset egressa:sed micas quasdam verbi salutaris, quæ caderent de mensa dominorum suorum,crederet colligendas. Qui enim diligenter & subtiliter scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem mysteriorum peruenire consueuit. Vnde & huic dicitur:Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.Hoc est, vt aperiatur tibi ostium verbi, & refulgeat vitæ æternæ salubre mysterium. Ergo qui vicinus est, exeat,& Christum videre desideret, & in oratione clamet,sicut ista Chananæa exiuit de finibus suis, & Christum vidit,& iugi voce clamauit, vt eius misericordiā reportaret.Credentibus itaque Chananæis Iudæus in opprobrio sit:quia ipse non credidit: & illudi sibi doleat:& deridi se ab iis qui in circuitu sunt ingemiscat. Et videtur prophetia hæc esse de nationibus credituris: maximè cum sequentia istud ostendant, quia ait: Posuisti nos in similitudinem gentibus,commotionem capitis in populis:quia Iudæorum delicto salus gentibus: & quæ illis in figura gesta sunt, ad cognitionem nostram profecisse Apostolo authore cognouimus. Et verè in opprobrium positi sunt gentibus, quia gentes opprobrium crucis Dominicæ omnibus diuitiis secularibus prætulerunt. Qui autem crucem illam putauit opprobrium,& quasi opprobriū refugit, is verè in diuturno mansit opprobrio. Tamē quia nō secūdū carnē Israëlitæ vidētur,qui potuerūt dicere: Quia iniquè nō egimus in testamēto Domini:nec recessit retrò cor nostrū à Domino. Vide ne iis se in circuitu positis, illusioni & derisui fuisse cōmemorēt, de quibus dicit Dominus:Circunderunt me vituli multi. Circunderunt enim eum persequutores, quādo secundum cōsiliū volūtatis suæ subiit passionem. Vnde & alibi ait: Circundantes circundederunt me,& in nomine Domini vltus sum in

† *Aliàs, cogētibus.*

Psalmo 117.

A eos. Ideo melius est viam rectam tenere,in qua facinorosi ambulare non possunt. Citò cadunt,qui non in directione ambulant. Vnde & illi quando voluerunt Dominum Iesum comprehendere,vbi respexit eos,ceciderūt. Propter hos igitur qui in circuitu ambulare consueuerunt, angelum Dominus apposuit,qui à tergo insidiantes repellat inimicos. Prætendit igitur Angelus Domini in circuitu timentium eum,& eos tuetur atque custodit. In circuitu enim impij ambulant,sicut scriptum est. Vide itaque distantiam. Impij in circuitu ambulant, Angelus autem prætendit in circuitu eorum qui non ambulant in circuitu: & ideo prætendit, vt eruat iustos ab insidiis persequentium.

Psalm. 11.

Et infrà.

Adiiciunt adhuc isti Israëlitæ dicentes: Posuisti nos in parabolam gentibus,in populis commotionem capitis. Quibus gentibus positi,nisi credituris? Ea enim quę B acciderunt Iudæis,in similitudinem figuræ facta sunt, vt fieret nobis typus & figura excidium Iudæorum,atque ex illa similitudine per parabolam solutionem præsentibus requiramus,quo exempla eorum cauere possimus. Deinde quia Iudaicæ res omnes quasi parabolæ sunt, hoc est quasi figuræ egentes solutione. Denique Dominus Iudæis in parabola loquebatur, vt imperiti non intelligerent sapientes intelligerent: vt intelligebāt Apostoli:& in quo mouebantur,interrogabant Dominum:Iudæi autem nec intelligebant,nec iterum discere non intellecta cupiebant. Quid sit parabola, accipe. Abraham igitur duos filios habuit:vnum de ancilla,& vnum de libera. Non intelligebat hoc Iudæus,nisi secundum literam. Nesciebat quis de filiis duobus acciperet hæreditatem patris:quia ad carnalia propendebant. Egebat parabola solutione. Venit gentium doctor,& fides nationū:& intellexit,quòd duæ illæ mulieres, duo sunt testamenta,vnum à monte Sina, quod in seruitutē C generauit populum Iudæorum:quod est Agar. Et ideo Sina,quod per interpretationem,mensuram eius significat. Mensura autem, legis est. Superabundans autem gratia est. Sina quoque merces dicitur,& conuenit populo Iudæorum;qui iustificari se mercede operū quàm fidei gratia maluerunt. Ergo quæ sub lege erat Hierusalem cum suis filiis seruiebat. Quæ autem sursum est Hierusalem,libera est. Et ideo Sara,quę principalis dicitur, libertatem habet:quòd princeps sit sui,qui iustus atque integer est. Ex duobus igitur testamentis, duo populi: vnus Iudæorum, alius nationum, qui in Christo credidit. Ille Iudæorum qui non credidit,seruit. Ipse est secūdum carnem natus:quia secundum carnem interpretatus est scripturam Diuinam,& secundum literam, non secundum spiritum. Qui autem de libera natus est, per repromissionem:hoc est cui repromissio ex fide, ipse est Ecclesiæ filius, tenens gratiæ libertatem: propter quem Ecclesia dicit,Expelle ancillam,& filium eius: nō D enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et Apostolus ait. Itaque fratres,non sumus ancillæ filij, sed liberæ. Hæc est ergo solutio,quia ignorabat Iudæus, fides gentium soluit,infusa à Paulo doctore mentibus nationum. Ideo ergo illorū gesta nobis in parabola sunt. Sed & Dominus dixit:Factus sum illis in parabolā,aduersus me exercebantur qui sedebant in porta. In parabola autem factus,quia dicitis, inquit, Medice, cura te ipsum. In parabolam factus est,quia sedentes in porta increpabat. In exitu enim non otiosi sed exerciti esse debemus. Ideóque scriptum est: Videte ne fiat fuga vestra hyeme aut sabbato: Hoc est,non in otio, sed in negotio. Ergo pigri sedebant Iudæi, qui stare non poterant,qui veræ Hierusalem atria nesciebant. Si enim scirent illam Hierusalem,requisissent. Isti ergo fatigati in porta sedebant. Nec solùm dixit,sedebant:sed etiam oderant Dominum in portis redarguentem. In porta enim erat,qui subiturus erat sui corporis passionem,per

Psal. 68.

Nn

quam migraret è terris, rediret ad cælum. In porta erat, cum diceret: Ambulate cum lucem habetis. Quid est ergo, Factus sum illis in parabolam: nisi quia finis legis est Christus, & mors eius soluit ænigmata Prophetarũ: eáque quæ antè Iudæis erant incognita cum prophetarentur, postea manifesta sunt Dominicæ passionis effectu? Factus est illis in parabolam, quia quasi vilem se præbuit, ingerens se illis, nec refugiens eorũ seditiones, & perducens eos ad tempus beneplaciti sibi, vt moreretur pro omnibus hominibus, quo illius sanguine genus hominũ mundaretur. Similiter etiam parabola scriptum est: Non alligabis os boui trituranti. Soluit hanc parabolam Apostolus dicens: Nunquid de bobus cura est Deo? an propter nos vtique dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quis est qui arat, nisi qui in spe arat, vt in iudicio Dei metat? Et ideo quasi boni agricolæ, vbi propter spem inarata fuit terra nostra continentia corporali, nõ carnalia sed spiritalia seminemus: quoniã de carnalibus corruptela colligitur, de spiritalibus vita æterna acquiritur. Typus igitur & figura nobis sint gesta maiorum. Typus lex scripta in cordibus nostris, vt nobis in ea quædam futurorum figura, non veritas sit. Lex ergo quasi figura sit nobis, Euangelium quasi lumen, & signaculum veritatis. In parabola ergo Dominus ostendit se Iudæis, sed non intellexerunt parabolã, quia medicum non receperunt qui curaret animas laborantium, & omni ęgritudine & inæqualitate incommoditatis absolueret. Factus est etiam in parabolam, quia carnem suscepit, quam crucifixerũt Iudæi non intelligentes parabolam spiritalem. Eousque enim non intellexerunt, vt cum authorem vitæ crucifigerent, & suspensam in cruce cernerent carnem Domini salutarẽ, mouerent caput. Nam si intellexissent, vtique non insultassent, sed ingemuissent. Et tamen ipsa commotio capitis illis in similitudinem cessit, vt non hoc signaret quod illi sentiebant, sed quod mysteria declarabant.

[Tom. IIII.] *Inuehit in Iudæos, quia non credunt Christum in carnẽ venisse. In tractatu super psalm. xxxv. exponendo ipsius psalm. titulum.*

Hoc igitur in Psalmo Dominus exprobrat Iudæis, Ego propter vos pauper, ego propter vos dolẽs, & vos mihi manus impias intulistis, dicentes: Tollamus iustũ, [Sap. 2.] quia inutilis est nobis: iniiciamus lignũ in panem eius. Bene panem dixit pro carne eius. Ille alimentum detulit: isti pro beneficio retulere supplicium. Non mirum ergo si esuriunt, qui sibi vitæ æternæ alimoniam denegarunt. Pulchrè etiam duo ista iunxerunt: Iniiciamus lignum in panem eius. Nesciebant quid loquerentur Iudæi, & mysterium loquebantur. Paradisum nobis crux reddidit Christi. Hoc est, lignum quod Adæ Dominus demonstrauit dicens de ligno vitæ quod esset in medio Paradiso edendum: de ligno autẽ scientiæ boni & mali non edendum. Errauit Adam, mandata non tenuit, interdictum gustauit. Per lignum cœpimus esurire: quia caro suum accepit alimentum. Ideo Dominus in Christo carnem iunxit & lignum, vt fames antiqua cessaret, vitæ gratia redderetur. Beatum lignum Domini, quod omnium peccata crucifixit. Beata caro Domini, quę victum omnibus ministrauit. De paupertate igitur & dolore Domini idonea, vt arbitror, sanctorum protulimus testimonia, quorum alter vidit † & dixit, [† Aliàs, audit.] alter est electus vt diceret. Ipsorum igitur qui probati sunt, de seruitute Domini testimonia iterum proferamus, imò sua quæ de se ipso loquutus in vtroque est. Audiamus ergo quid dicat. Sic dicit Dominus: Qui finxit me seruum ex vtero sibi, ad congregandum Iacob [Isa. 49.] & Israël ad eum. Aduertimus ergo quòd propter congregationem populi formã susceperit seruitutis. Audis Iudæe, & pro gratia contumeliã refers: & hoc ad perfidiã deriuas, propter quod magis credere debuisti. Ad te vocandũ venit, & côuitiaris. Ex vtero seruũ se dixit,

Longe facti sunt Iudæi, quia Christum non receperunt. Lib. super Beati immaculati, litera xx.

Longe à peccatoribus salus, quoniam iustificationes tuas non exquisierunt. Quorum serum est iudicium, eorũ salus longè est: sed ipsi sunt sui authores periculi, qui Domino non appropinquarunt. Ideo facti sunt longè, quia voluntate sua à salutis se gratia separauerunt. Non refugit eos salus, sed illi salutem qui se elongauerunt. Venit ad Iudæos, sed illi salutem non receperunt. Quomodo non receperunt? audi. Iesus salus est, Iesus Filius hominis nuncupatus est: venit enim Filius hominis quærere & saluum facere quod perierat: sed Iudæi dimitti sibi latronẽ postulauerunt, Iesum repudiauerũt.

Et gratia recessit ab eis. Libro j. de Spiritusancto.

Præuidit mysterium sanctus Gedeon. Denique trecẽtos elegit ad prælium, vt ostenderet non in numero multitudinis, sed in sacramento crucis mundum ab incursu grauiorum hostium liberandum. Et tamen licet fortis & fidus, pleniora adhuc de Domino futuræ victorię documenta quęrebat, dicens: Si saluas in manu mea Israel, quemadmodum loquutus es Domine: Ecce ego pono lanæ vellus in area, & si ros factus fuerit super vellus, & super omnem terram siccitas, cognoscam quia in mea manu secundum promissa tua populum liberabis. Et ita factum est. Et adiecit postea, vt rursus ros proflueret super totam terram, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse aliquis, vtrumnam incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indiciis adhuc plura poscebat. Sed quemadmodum potest videri quasi ambiguus incertúsque tentasse, qui mysteria loquebatur? Non ergo ille ambiguus, sed prouidus, ne nos ambigeremus. Nã quomodo ille ambiguus, cuius precatio habebat effectum? Vnde autem securus adorsus esset prælium: nisi intellexisset oraculum? Ros enim in vellere, fides erat in Iudæa: quia sicut ros Dei verba descendunt. Ergo cum totus orbis infructuoso æstu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cælestis visitationis in vellere. Postea verò quàm oues quę perierũt domus Israel (Vnde puto figuram Iudaici velleris adumbratam) oues, inquam, illæ fontem aquæ viuæ negarunt, ros fidei humentis exaruit in pectoribus Iudęorum, meatúsque suos fons ille Diuinus in corda gentium deriuauit. Inde est quod nunc fidei rore totus orbis humescit. At verò Iudæi Prophetas suos & consiliarios perdiderunt. Nec mirum si perfidiæ subeunt siccitatem, quos Dominus Deus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens: Mandabo nubibus ne pluant super vineam istam. Est enim Propheticæ nubis pluuia salutaris, sicut & Dauid dixit: Descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillãtia super terram. Hanc nobis scripturæ Diuinæ totius mundi pluuiam pollicebãtur, quæ rigaret orbem sub Domini salutari aduentu spiritus rore Diuini. Venit ergo iam Dominus, venit & pluuia: venit Dominus stillicidia secum cælestia deferens, & ideo iam nos bibimus qui antè sitiebamus, & Diuininum illum spiritum haustu interiore potamus. Hoc igitur præuidit sanctus Gedeon, quia verum & spiritalem rorem etiam gentes nationésque erant fidei perceptione bibituræ: & ideo diligentius explorauit. Est enim necessaria cautela sanctorum. Siquidem etiam Iesus Naue cum vidisset ducem militiæ cælestis, interrogauit: Noster es, an aduersariorum? ne fortè aliquibus aduersarij præstigiis falleretur. Non tamẽ otiosè vellus non in campo posuit vel in prato: sed posuit in area, vbi messis est tritici. Messis enim multa, operarij autem pauci: eò quòd per fidem Domini futura esset messis fœcunda virtutum. Nec illud otiosum quod excitauit vellus Iudaicum, & rorem eius misit in peluim vt repleretur aqua: non tamen ipse eo rore pedes lauit. Alij debebatur tanti prærogatiua mysterij: expectabatur ille, qui sordes omnium solus posset

ablue

abluere. Non erat tantus Gedeon, qui hoc sibi mysterium vẽdicaret. Non enim Gedeon, sed Filius hominis venit non ministrari sed ministrare. Itaque cognoscamus in quo hæc mysteria videantur esse completa. Nõ in sancto Hierobaal. Adhuc enim erant illa principia. Ideo gentes victæ, quia siccitas erat adhuc in gentibus. Ideo Israel vicit: quia ros tunc manebat in vellere.

Cap.5. Tom.IIII. *Sed de Iudæis quo ad Christi passionem. In tractatu de prima interpellatione Iob.*

Hos ergo montes inueterauit Iesus & Iudæi nesciunt. Si enim agnouissent, nunquam Dominum maiestatis crucifixissent, nunquam Iudaica adhuc deliramenta sequerentur. Ipsi sunt ergo qui nesciunt. Vnde & in Euangelio dicit Dominus Iesus: Dimitte illis Pater, quia nesciunt quid faciunt. Sed non excusantur quia nesciunt cum scire nolunt quod debuerint cognoscere. Certè non illis inuidemus si Domini sententiam sequãtur. Sentẽtia enim superiora solet absoluere nõ futura. Sed nec ille immunis à scelere qui crucifixit suę authorem salutis, & postea veniam non poposcit. Esto vt antè ignorauerit quẽ persequebatur, in cruce tamen positum debuit recognoscere, vniuersorum esse Dominum elementorum, sub quo omnia elementa tremuerunt. Cælum obscuratum est, Sol refulgit, terra dissiluit, defunctorum sepulchra patuerunt, mortui viuentium recepere consortia. Vnde & Centurio dixit: Verè Filius Dei erat iste. Centurio agnoscit alienum: Leuita non recognoscit suum. Gentilis veneratur, Hebræus abiurat. Non immeritò ergo columnæ orbis terrarum motæ sunt, quando non crediderunt principes sacerdotum.

Psalm.74. Sed motæ sunt veteres, vt nouæ confirmarentur, sicut ipse dignatus est dicere: Ego confirmaui columnas eius. Audi quas columnas confirmarit. Petrus & Iacobus & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras

Galat.2. dederunt mihi & Barnabæ societatis. Quomodo ergo excusant nescisse se, quorum alij viderunt, alij cognouerunt Solem non expleto diei cursu recepisse se, & rursus ante peractum spatium noctis egressus, noctem in die fecisse: in nocte diem? Vtique intelligere debuerunt, quia Sol iussus se recepit, & iussus exiuit. Prædixerat enim Dominus, quia tribus diebus futurus erat in

Matth.12. corde terræ, & tribus noctibus.

Tom.IIII. *Lib. de benedictionibus patriarcharum, cap. ij. vbi de benedictione Ruben loquitur.*

Et Iudæi putant, quia propterea hæc senex ad Ruben filium dicat, quia cum Bala concubina patris cõcubuit, & thorum patrium polluit: sed facilè refelluntur. Hoc enim antè erat gestum. Iacob autem quæ ventura essent in nouissimis diebus, non quia gesta erant, spondet se esse dicturum. Ergo patriarchæ sibi congruit & constat sententia, qui præuidens persequentibus Iudæis futuram Domini passionem, execratur immanem primogenitæ plebis audaciam, quæ incredula, nec Dei legi subdita, & iugum Christi dura nesciens portare ceruice: authorem vitæ non solùm scelere necis, sed etiam sacrilegæ insultationis affecit iniuria. Non efferueas, inquit, sicut aqua: ne in maiorem prorumpas amentiam, & feruor furoris atque insaniæ non sinat resipiscere peccatores, sed agant pœnitentiam peccatorum: quoniam durus populus ascendit cubile patris, & thorũ polluit sanctũ: hoc est carnẽ Domini Iesu creatoris nostri, patibulo affigẽs crucis, in qua velut in quodam cubili & patrio thoro sancti eius salutari refectione requiescũt. Quis igitur abnuat de populo dictũ, cũ hęc vniuersa conueniant? Ipse enim dictus est primogenitus Israel, ipse duræ esse ceruicis. De ipso dixit Moses: Vos autem populus dura ceruice estis. Et reuera quis tam durus & tam temerarius & contumeliosus quàm populus Iudæorum: qui Dominum Iesum per quem viderant mortuos suscitatos, cæcos illuminatos flagel-

A lis verberauerunt, clauis confixerunt, cum Diuina eius opera negare non possent? Quod scribis & pontificibus authoribus & principe sacerdotum Caipha pariter sequiente commissum, Euangelij series declarauit. Et ideo sanctus propheta refugit tanti sceleris participatum ne per successionem generis auderent tanti patriarchæ sibi arrogare consortium. Contestatur iustus & abdicat posteritatem quæ patrium non seruaret affectum: & quia præuidit flagitium, perhorrescit consilij contagium. In consilium, inquit, eorum non veniat anima mea, & in congregationem eorum non contendant viscera mea: quoniam in ira sua occiderunt homines, & in cupiditate sua subneruauerunt taurum. Quod dicit, de filiis quidem dicit, Simeon & Leui: sed eorum nomine tribus signantur, quæ appellatione simili vocabantur. Cap.3.

Et infrà. Cap.3.

B Tribus igitur sunt quæ designantur nominibus patriarcharum: quia de tribu Simeon, scribæ sunt: de tribu Leui, principes sacerdotum: qui perfecerunt nequitiam suam in Domini passione, mensuram omnem paternæ impietatis implentes. Ipsi consilium cogitauerũt aduersum Dominum Iesum vt occiderent eum, sicut Isaias dicit: Væ animæ ipsorum, quia cogitauerunt consilium malum aduersum se, dicẽtes: Alligemus iustum, quia inutilis est nobis. Ipsi occiderunt prophetas & Apostolos, annuntiantes Domini salutaris aduentum, passionis eius & resurrectionis gloriam prædicantes. Ipsi postea in sua cupiditate terrena flagitia desiderabant, Diuina consortia refugientes, corporis castimoniam, sobrietatẽ mẽtis, contẽptũ pecuniæ, lucrũ gratiæ. Subnerauerunt autẽ taurum, illũ videlicet cornua producẽtẽ & vngulas, quem vident pauperes & lætantur: quoniã verbum Dei exaltauit cornu populi sui, quo & inimicos repulit, & præmiũ coronæ cælestis emeruit. Hic est

C taurus: quo Ecclesia figuratur in Luna, tunc plenior, cũ velut cornibus nixa taurinis, spatium totius orbis includit. Tamen prophetiæ huic videtur etiam gratiam benedictionis adiungere. Nam & ad primogenitum Ruben dicẽdo. Non efferuescas vt aqua, peccatum statuit: quia aqua mundare magis delicta mentésque nostras ab omni solet vitiorum feruore reuocare. Et iterum dicendo, ad Simeon & Leui: Diuidam vos in Iacob, & dispergam in Israël: ostendit gentium congregatione redimendos. Percusso enim pastore, grex ille dispersus est, qui fuerat antè collectus, vt qui non erat introiret, & sic omnis Israël saluus fieret.

Propterea eorum conuersatio est à nobis declinanda. In sermone quodam de die circuncisionis Domini, qui incipit: Est mihi aduersus plerosque vestrum fratres querela non modica &c. Serm.ord.17. Tom.III.

Non solùm gentilium, sed etiam Iudæorum consortia vitare debemus, quorum etiam confabulatio est ma-

D gna pollutio. Hi etenim arte insinuant se hominibus, domos penetrant, ingrediuntur prætoria, aures iudicum & publica inquietant, & ideo magis præualẽt, quò magis sunt impudentes. Hoc autem non est recens in ipsis, sed inueteratum & originarium malum est. Non olim iam & Dominum Saluatorem intra prætorium persequuti sunt, & præsidis eum iudicio condemnarunt? In pretorio ergo à Iudæis innocentia opprimitur, secretum proditur, religio condemnatur. Cum enim Christus occiditur, omnis in eo veritas & iustitia condemnatur: quoniam ipse est innocentia, religio, sanctitatis atque mysterium.

Require de hac materia, infra cap. Passio Christi.

Sunt autem Iudæi etiam nunc adeò maligni vt nullã videantur misericordiam prõmereri. Super epistolam primã ad Thessalonicens. ca. ij. Exponens quod sequitur. Tom V.

Vos enim fratres imitatores estis facti Ecclesiarum

Dei, quæ sunt in Iudæa, quæ sunt in Christo Iesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis qui & Dominum interemerunt Iesum, & Prophetas, & nos persequuti sunt, & Deo nō placuerunt, & omnibus hominibus aduersantur, prohibētes nos gentibus loqui vt saluentur, ad hoc vt suppleāt peccata sua semper, sed præuenit ira Dei super eos vsque ad finem. De impietate atque crudelitate queritur diffidentium Iudęorum, qui non suæ salutis solùm inimici sunt, verum etiam aliorum prohibentes ne credāt, & salui fiant, ab initio parricidæ: vel Domino enim communi parcere debuerāt, qui conseruis & præpositis suis non pepercerunt vt repleantur peccata eorum in tantum, ne aliquando misericordiam consequi mereantur. Ideo Thessalonicens. à ciuibus suis eadem passos dicit, imitatos patientiam sanctorum, & Domini nostri Iesu Christi, cuius sceleris authores inducit Iudæos, vt & quanta gloria digni sint qui pro nomine Domini patiuntur, & quæ vltio infestis infidis præparata sit, dignoscatur.

Cap. 13. Tom. IIII. *De Iudæorum conuersione gaudendum. Lib. de Ioseph.*

Et gauisus est Pharao quòd Ioseph agnouisset fratres suos. Vnde & diuulgata est vox in domo Pharaonis. Et hortatus est sanctum Ioseph, vt fratres suos inuitet, vt veniant cum patre & mandat impleri eorum sarcinas tritico, & vehicula dari. Vnde hæc humanitas barbaro, nisi illud ostenderetur magnum mysterium, quoniam non inuidet Ecclesia cum redimuntur Iudæi, & populus Christianus hac adiunctione lætatur, & quibus potest subsidiis iuuat, & mittit euangelizantes regnum Dei, quò maturius euocentur?

Cap. 9. *Dubitant tamen conuerti. Eodem libro: tractans illud Genes. xliij. Attollens autem oculos Ioseph, vidit Ben-iamin fratrem suum, &c.*

Vidit illos Ioseph, & Ben-iamin fratrem suum ex eadem matre. Iam videntur Hebræi, & videntur à Christo, qui Ioseph verus est: quando cum Pauli veniunt typo, & loquitur illis mitia & mansueta vt pariter cibum sumant. Suprà autem quia sine Ben-iamin venerunt, agnoscebat quidem eos, sed ab iis se auertebat, vt scriptum est: Et loquebatur iis dura: quia ipsi non agnoscebant eum, à quo agnoscebantur. Pauli igitur profecerunt merito, quem Dominus Iesus tanquam iuniorem fratrem ex eadem matre generatum amplius cæteris fratribus diligebat. Aduertant Iudęi quem Dominum negauerunt: qui etiam crucifixus, ex synagoga tamen tanquàm ex eadem ortos parente plus diligit, si vel serò cognoscant suæ salutis authorem. Sed propriorum conscij delictorum non credunt tantam Christi esse misericordiam, vt donet peccatum, remittat iniuriam. Ideóque præfigurabātur in patriarchis, quales essent futuri. Inuitabantur ad gratiam, ad salutaris mensæ vocabantur conuiuium: & calumniam sibi parari, insidias fieri suspicabantur: & cœperunt ad hominem qui erat supra domum in ianua domus causam suā velle agere. Adhuc dubitant introire, & ex operibus suis malunt iustificari qui causam suā volūt astruere, quàm gratiā accipere: & ideo in portis redarguuntur. Qui autem fructum vteri virginalis expectat, & hæreditatem Domini filij mercem negotiatur, non erubescit in porta: sed in exitu vitæ huius repellit inimicum, ne ad altiora properanti conscius culpæ grauioris obsistat.

Confunduntur interim Iudæi in cruce Christi. In tractatu de obitu Theodosij. Require suprà cap. Crux. Dicuntur impij, causa intellectus praui. Super Psal. xxxvj. Require suprà capite Impius. De Iudæorum synagoga respectu Ecclesiæ. Require suprà cap. Ecclesia. Ipsa synagoga debet permitti incendi, ne locus sit perfidiæ: nec Iudæis est danda occasio contra Christianos insultandi. In epist. ij. ad Theodosium, in qua multa contra Iudaos loquitur: quæ require suprà in cap. Imperator. Sed præter suprascripta etiam dicit ista ibidem. Lib. Epist. Tom.

Synagoga incensa est, perfidiæ locus, impietatis domus, amētiæ receptaculum, quod Deus damnauit ipse. Sic enim legimus, dicente per os Hieremiæ Domino Deo nostro: Et faciam domui vbi inuocatum est nomē meum super ipsam, in qua confiditis vos, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo: Et proiiciam vos à facie mea, sicut proieci fratres vestros omne semen Ephrem. Et tu noli orare pro populo isto, & noli postulare illis misericordiam, & neque accesseris ad me pro illis: quia non exaudiam te. An non vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iudæ? Deus se pro illis prohibet rogari, quos tu vindicandos putas. At certè si iure gentium agerem, dicerem quantas Ecclesiæ basilicas Iudæi tempore imperij Iuliani incenderint: duas Damasci, quarum vna vix reparata est: sed Ecclesiæ, nō synagogæ impendiis. Altera basilica informibus horret ruinis. Incensę sunt basilicę Gazis, Ascalone, Beryto, & illis ferè locis omnibus, & vindictam nemo quæsiuit. Incensa est basilica & Alexandriæ à gentilibus & Iudæis, quæ sola præstabat cæteris. Ecclesia nō vindicata est: vindicabitur synagoga? Vindicabitur etiam Valētinianorum phanum incensum? Quid est enim nisi phanum, in quo est cōuentus gentiliū? Licet gentiles duodecim deos appellent, isti triginta & duos æonas colāt, quos appellant deos. Nam & de ipsis cōperi relatum & præceptum vt in monachos vindicaretur, qui prohibētibus iter Valētinianis quo psalmos canentes ex consuetudine vsúque veteri pergebant ad celebritatem Machabæorum martyrū moti insolentia incenderunt phanum eorum in quodam rurali vico tumultuariè cōditum. Quot se offerre habent tali optioni, cū meminerint tempore Iuliani illum qui aram deiecit, & turbauit sacrificium, damnatum à iudice fecisse martyrium? Itaque nūquam aliàs ille iudex qui audiuit eū, nisi persequutor habitus est. Nemo illum congressu, nemo illum vnquam osculo dignum putauit. Qui nisi iam esset defunctus, timerem imperator ne in eum tu vindicares, quanquam vindictam cælestem non euaserit suo hæredi superstes. Sed refertur cognitionē mandatam iudici, scriptúmque eò quòd non referre debuerit sed vindicare. Requirenda quoque sublata donaria, vt omittam alia. Incensæ sunt à Iudæis Ecclesiarum basilicæ, & nihil redditum est, nihil repetitum, nihil quæsitum. Quid autem habere potuit synagoga in castro vltimo, cum totum quicquid illic est, non multum sit, nihil pretiosum, nihil copiosum? Quid deinde de incendio rapi potuit insidiantibus Iudæis? Artes istæ sunt Iudæorum volentium calumniari, vt dum ista quærūtur, mandetur extra ordinem militaris censura iudicij: mittatur miles fortasse dicturus quod hic aliquando ante tuum imperator dixit aduentum. Quomodo nos poterit Christus iuuare, qui pro Iudæis aduersus Christum militamus? Qui mittuntur ad vindictam Iudæorum suos perdiderunt exercitus, nostros volunt perdere.

Potest Iudæa in bonam partem accipi moraliter. Vnde lib. iij. de viduis, parte j. In exho. virgin. Tom. I.

Iudæa enim est anima quæ Christum fatetur. Denique notus in Iudęa Deus, id est, vbi agnoscebatur, non vbi negabatur. Est ergo in spiritu Iudæa vbi maior portio intellectus syncerior: quia salus ex Iudæis est.

IVDEX. *Iudex est Deus. Libro primo de Abraham.* Cap. 1. Tom. I.

Seruat excubias, imò sine excubiis deprehendit reū antequam faciat quod parauerit: in animis singulorū, in mentibus vniuersorum crimen agnoscit.

Qualis sit iste iudex etiam dicit. In tractatu super Psal. xxxvj. Tom. II.

Consi

Conſiderat peccator iuſtum, & quærit perdere eũ: Dominus autem non derelinquit eum in manibus eius, nec damnabit eũ cum iudicabitur illi. Vidẽs ergo peccator quia iuſtus in ore ſuo loquitur, in corde meditatur ſapientiam: quia in lingua ſua iudicium loquitur, quia in corde ſuo legẽ Domini cuſtodit: mortem peccati ei conatur inferre: Sed Dominus tuetur eum. Et ideo nõ timeamus inſidias peccatoris: quoniam Deus pro nobis eſt. Si ergo Deus pro nobis eſt, quis contra nos? Propterea non derelinquet iuſtum ſuum Deus, nec damnabit eum cum habuerit de ipſo iudicium. Verus enim iudex eſt: & ideo iuſtitia non poteſt periclitari. Vnde & Aquila dixit. Nec damnabit eum in iudicando eo. Symmachus, nec damnabit cum iudicatur iuſtus. Sed quia ſeptuaginta viri ſic poſuerunt: Cum iudicabitur illi: putamus quòd ad illud reſpexerit, quia ſcriptum eſt: Quoniam ipſe Dominus veniet in iudicium. Sed in quod iudicium? Audi dicentem: Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Ideo ergo præbet ſe Dominus audiendũm, vt de ſe iudicetur: quò magis vincat. Quomodo ſe præbeat iudicandum: audi. Populus meus, quid feci tibi? aut in quo contriſtaui te? aut quid moleſtus tibi fui? Reſponde mihi. Quia ex Ægypto eduxi te, & de domo ſeruitutis liberaui te. Et alibi: Ego ſum: ego ſum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: Tu autem memor eſto, & iudicemur. Graue hoc iudiciũ, cum Dominus de ſe poſtulat contra hominem iudicari. Quid enim reſpondeas ei qui vniuerſa tibi contulit, omnibus te præfecit? Subiecit tibi Ægyptios ad quos hoſpes adueneras: inſectantes poſtea mari merſit. Ille tuos deleuit hoſtes, atq; ſubuertit. Ille te creauit & condidit, ille ſuo ſanguine te redemit: & tu tradis te vt ſeruias eius inimico? Ille tibi omnia peccata dimiſit, & tu grauiora cõmittis? Vocabit te, in iudiciũ venies: quid reſponſurus es ei: qui niſi iterũ tibi donet, periſti?

Roman. 8.

Mich. 6.

Iſa. 43.

Et quia Chriſtus eſt iudex, propterea lib. vij. ſuper Lucã.

Cap. 21. Tom. V.

Quis eſt magiſtratus, niſi penes quẽ omnis poteſtas eſt, & qui pleni & perfecti temporis ſublimẽ ſibi vẽdicat poteſtatẽ? Bonorũ itaq; operum fretus conſcientia non timens aduerſariũ, ſanctus Propheta feſtinat, dicẽs: Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniam & parebo ante faciẽ Dei? Hic enim magiſtratus tradet reũ iudici, ei ſcilicet cui viuorum & mortuorum tribuit poteſtatem. Tribuit per naturã, non per gratiã. Non enim quã non habebat accepit: ſed quã ex ſubſtãtia Patris cũ generaretur aſſumpſit: Hũc magiſtratũ tibi & iudicem monſtrat, qui mõſtrauit & accuſatorẽ, & oſtẽdit quãdo ſit reuelandus. In die, inquit, quãdo iudicabit Deus occulta hominum ſecundum Euangelium meum per Ieſum Chriſtũ Dominũ noſtrũ. Hic igitur eſt iudex Ieſus Chriſtus per quẽ omnia occulta redarguuntur & improbi operis pœna mandatur. Vis ſcire Chriſtum eſſe iudicem, qui exactori tradit, & in carcerem mittit? Ipſum interroga: imò ipſum lege in Euangelio dicẽtẽ. Tollite & mittite illum in tenebras exteriores. Exactores quoque ſuos ipſe monſtrauit alio loco vbi dicit. Sic erit in cõſummatione ſeculi. Exibunt Angeli & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & ſtridor dentium.

Matth. 13.

Et iſte iudex iudicat non ſecundum voluntatem ſed ſecundum veritatem: & talis eſſe debet iudex quilibet. In epiſt. iij. ad Horontianum.

Lib. 5. Epiſtol. Epiſt. 20. Tom. III.

Audiſti hodie lectum, Non poſſum ego à me ipſo facere quicquam: ſicut audio & iudico. Audiſti lectũ, Ego non accuſo vos: ego non iudico. Ego non accuſo, Moſes vos accuſat, in quem ſperatis. Audiſti lectum: Si ego teſtimonium perhibuero de meipſo, teſtimonium meum non eſt verum. Didici qualis iudex eſſe debeam, & qualis teſtis. Non enim quaſi infirmus dicit, Non poſſum ego à me facere quicquam: ſed infirmus ille

A qui ſic intelligit. Nihil quidem ſine Patre facit Filius: quia communis operatio & vnitas poteſtatis eſt Sed hoc loco quaſi iudex loquitur, vt cognoſcamus homines in iudicãdo, quòd nõ ex volũtate noſtra & poteſtate, ſed ex æquitate debeamus formare ſententiam. Conſtitue aliquem reum coargutum & conuictum criminis, non aſtruentem defenſionis genera: ſed deprecantẽ ac volutantem ſe ad genua iudicis: reſpondet ei iudex, Non poſſum à me facere quicquam. Iuſtitia in iudicando, non potentia eſt in iudicando. Ego non te iudico, ſed facta tua de te iudicant: ipſa te accuſant: & ipſa condemnant. Leges te adiudicant: quas iudex non conuerto ſed cuſtodio. Nihil ego ex me profero, ſed ex te forma iudicij in te procedit. Secundum quod audio iudico, nõ ſecũdũ quod volo: & ideo iudiciũ meũ verum eſt: quia non volũtati indulgeo, ſed æquitati. Conſideremus itaq; quæ ſit iudicãdi religio. Dominus cæli at

B que terrarum iudex omnium dicit, Non poſſum à me facere quicquam: ſicut audio & iudico. Et homo dicit Domino ſuo: Neſcis quoniã poteſtatẽ habeo dimittere te, & poteſtatẽ habeo crucifigere te? Quare Dominus non poteſt? Quia iudicium, inquit, meum eſt verum. Non enim quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui me miſit: id eſt, non voluntatem hominis, quẽ videtis: non arbitrium hominis, quem vos hominem tantummodo iudicatis: non voluntatem carnis, quia ſpiritus promptus, caro autem infirma: ſed voluntatem Diuinam, quæ author legis ar̃bitráque iudicij eſt. Similiter & teſtis verus eſt, qui non ſibi ſed alij fert teſtimonium. Scriptum eſt enim, Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Pulchrè autem dicitur Iudæis myſticè, Ego vos non iudico, id eſt, ego vniuerſorum redemptio: ego peccatorum remiſsio vos non iudico: quia me non recepiſtis. Non iudico, qui libenter indulgeo. Ego nõ iudico: qui ſanguine meo redimo pec

C catores. Ego non iudico: qui deleo iniquitates, & memor non ero. Ego non iudico: qui malo vitã quàm mortem peccatoris. Ego non iudico: quia non damno, ſed iuſtifico confitentes. Moſes vos accuſat. Ille vos accuſat: ille vos arguit, in quẽ ſperatis. Ille accuſat vos: quia iudicandi non habet poteſtatem, quæ eius debetur autori. Ille ergo in quem ſperatis accuſat: Iſte in quem ſperare noluiſtis, abſoluit. Magna Iudæorum imprudẽtia. Meritò accuſantur in criminibus ſuis, quia accuſatorẽ elegerunt, & bonum iudicem refutarunt. Ideóque deeſt illis abſolutio, pœna non deeſt. Rectè ergo fili à lege cœpiſti, in Euangelio confirmatus es, à fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus enim ex fide viuit.

Sed qualis iudex eſſe debet, deſcribit lib. ſuper Beati immaculati, litera xx. verſu iiij. dicens quòd primò in iudice requiritur vitæ puritas. Tom. IIII.

Graue eſt enim de altero iudicare. Vnde etiam ſcriptum eſt, Nolite iudicare, vt non iudicemini. Cũ enim Luc. 6.

D vnuſquiſque ſit ſuorum conſcius peccatorum, quomodo poteſt de alterius iudicare peccato? Iudicet de alterius errore, qui non habet quod in ſe ipſe condemnet. Iudicet ille, qui non agat eadem quæ in alio putauerit punienda: ne cum de alio iudicat, in ſe ferat ipſe ſententiam. Iudicet ille, qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offenſione, nulla leuitate ducatur. Audiſti hodie quid verus iudex, & iuſtus loquutus eſt: Non poſſum, inquit, à me facere quicquam.

Et infra ſubdit quod requiritur in iudice iudicij veritas, & legum obſeruata æquitas.

Ergo & hic perſonam iudicis propoſitíque ſuſcepit dicens, Non poſſum à me facere quicquam. Bonus enim iudex nihil ex arbitrio ſuo facit & domeſticæ propoſito voluntatis: ſed iuxta leges & iura pronuntiat, ſcitis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatũ in domo defert, ſed ſicut audit ita iudicat, & ſicut ſe habet negotij natura decernit. Obſe-

quitur legibus, non aduersatur: Examinat causæ merita, non mutat. Discite iudices seculi quem in iudicando tenere debeatis affectum, quam sobrietatem, quam synceritatem. Dominus omnium dicit, Non possum ego à me facere quicquam. Alibi lego. Negare semetipsum non potest. Non potest vtique: non per infirmitatem, sed per integritatem: non per impossibilitatem faciendi, sed per obseruātiam iudicandi. Quod non potest qui omnia potest, nisi quod posse nolit? Non vult posse aduersus fidem, non vult posse aduersus veritatem. Audi postremò ipsum dicentem: Cur non possit *Ioan.5.* à se facere quicquam. Sicut audio, inquit, & iudico. Hoc est, non mea potestate decerno quod libitum sed ex iudicandi religione quod iustum est. Et ideo iudicium meum verum est, qui non voluntati meæ indulgeo, sed æquitati. Audite quid iudex dicat cælestis: Nō possum à me facere quicquā: sed sicut audio iudico. Et Pilatus dicebat ad Dominum, Potestatē habeo crucifigēdi te. Vsurpas ò homo potestatem quam non habes, cum Deus neget se habere qui habet super omnia potestatem. Audi quid iustitia dicat: Non possum à me facere quicquam. Audite quid iudex æquitatis afferat. Sicut audio, ita iudico. Audite quid iudex iniquitatis loquatur, Potestatem habeo dimittendi te, & potestatem habeo crucifigendi te. Tua Pilate voce constringeris: tua damnaris sententia. Pro potestate igitur, non pro æquitate crucifigendum Dominum tradidisti. Per potestatem absoluisti latronem: authorem autem vitæ interfecisti. Sed nec istam à te habuisti, quam habere à te asseris, potestatem. Denique dicit tibi Dominus Iesus, Non haberes potestatē aduersus me vllam, nisi tibi data esset desuper. Mala potestas licere quod noceat: Potestas ista tenebrarum est, verum nō videre, sed spernere. Audite quid iudex verus loquatur: Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Quasi homo loquitur, quasi iudex docet.

Et addit quòd etiam requiritur cordis charitas: & semota voluntatis prauitas.

Quoniā qui iudicat, non voluntati suæ obtemperare debet, sed tenere quod legum est. Constitue iudicem de hoc seculo. Nunquid potest aduersus imperialis formā venire rescripti? Nunquid potest normam augustæ definitionis excedere? quantò magis Diuini formam iudicij seruare debemus? Christus dicit, Nō quæro voluntatem meam: hoc est hominis, quæ vel odio dirigitur, vel studio intenditur, vel gratia inflectitur, vel aliorum mendacio deprauatur. Omnis enim homo mendax. Sed voluntatem, inquit, eius qui me misit. Hoc est Diuinæ cognitionis formam veni docere, vt in iudicando magis cordi sit veritatis custodia, quàm obedientia voluntatis. Non ergo hîc quoque infirmitas potentiæ, sed forma est expressa iustitiæ.

Et addit cōtinuando præcedētia, quod requiritur quartò operis pietas.

Iustum est igitur iudicium Filij Dei: quia secundum voluntatē est Dei, non secundū hominis affectum. Deus enim misericordiarū plenus est: & misericordia eius cū iudicio, & iudiciū cum misericordia, neq; sine iudicio miseretur. Neq; enim sine iudicio miseretur, neque sine misericordia iudicat. Denique scriptū est: Misericordia eius in stateris. Filij autē hominū mēdaces in stateris vt decipiāt. Examinat ergo & trutinat Deus merita singulorū, & quemadmodū per mensurā dat gratiā, ne supra mensurā sit: ita per mensurā dat misericordiā. Vnde ait: Mensurā bonam confertā, commotā, supereffluentem *Luc.6.* dabunt in sinum vestrum. Eadem mensura qua mensi fueritis, reddetur vobis. Similiter in statera singulorū opera pēsantur: vt si bona malis præponderāt, remuneratio prēmij deferatur: si peccata virtutibus, tristior reū *Timot.5.* pœna cōstringat: Quod expressum habes ad Timotheū

A dicēte Apostolo: Quorundā hominū peccata manifesta sunt, &c. Similiter & facta & bona manifesta sunt: & quæ aliter se habent abscondi non possunt. Omnia ergo à Domino Deo nostro mensura quadam & pondere fiunt. Quis posuit, inquit, rupes in statera? & suprá. *Isa.40.* Quis mensus est in manu aquam, & cælum palmo? Qui nostra examinat, sua vtique examinata largitur, & saluo omnia decernit examine. Ponderat misericordiam, ponderat vltionem: in vtroque certū pondus, humilísq; mensura est. Vnde & Dauid ait. Et potum dabis illis in lachrymis in mensura ne sine moderatione mensuræ pōderis cumulo grauarentur & sustinere non possent. Et *Psalm.* alibi idē ait Propheta, Calix in manu Domini vini meri plenus est mixto. E inclinauit ex hoc in hoc: veruntamen fex eius non est exinanita. Et Hieremias ait, Calix *Psalm.* aureus Babylon in manu Domini, à quo inebriatæ sunt *Hierem.* gentes: hoc est, pœna à nationibus persoluta est, ne diutius insultarent, quòd Dei populum acerbissima po-

B pulatione vexauerint. Sensus igitur versus Dauidici hic est: Parata & plena est pœna quæ debetur impiis, quam Dominus declinat in perfidos: sed tamē miseratione sua nō vsque ad fecem dignatur effundere, ne plenitudinem supplicij ferre non possent. Inclinat ergo calicem, non euacuat. Quod inclinat, censuræ est: quod non euacuat, misericordiæ. Ergo iudicium quoque misericordia tēperat Dominus Deus noster. Quis enim nostrum sine Diuina potest miseratione subsistere? Quid possumus dignum præmiis facere cælestibus? Quis nostrum ita assurgit in hoc corpore, vt animum suum eleuet quo iugiter adhæreat Christo? Quod tādem hominum meritū defertur, vt hæc corruptibilis caro induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem? Quibus laboribus, quibus iniuriis possumus nostra luere peccata? Indignę sunt passiones huius temporis ad superuenturam gloriam. Non ergo secundum merita nostra *Roma.8.* sed secūdum Dei misericordiā cælestium decretorum

C in homines forma procedit.

In epistola autem ad quēdam iudicem nomine Studiū, ostēdit quid in causa cuiusdā criminosi potius agere debeat.

Lib.7. *Epist.* *Tom.* Recognosco puræ affectum mētis, & fidei studiū, & Domini nostri Iesu Christi timorē. De quo etiā ego vererer responsum referre, cōstrictus altero quod est cōmissum vobis propter custodiā legū, altero autē propter misericordiā & gratiā, nisi de hoc apostolicā haberes authoritatē: quia non sine causa gladiū portat quia iudicat: Dei enim vindex est in eos qui male agūt. Quod tamē etsi cognitū tibi foret, nō otiosè sciscitandū putasti. Nam non sunt extra Ecclesiā tamē qui in aliquos capitalē sententiā ferendā existimauerunt: Plerique etiam sponte se abstinēt: & laudātur quidē, nec ipsi eos possumus nō prædicare: quia authoritatē Apostoli eatenus obseruam⁹, vt iis cōmunionē nō audeam⁹ negare. Vides igitur quid authoritas tribuat, quid studeat misericordia. Excusatione habebis, si feceris: si nō feceris, laudem.

D Sed si non potueris facere, nec tamen innocentes atterere squalore carceris & absoluere, plus quasi sacerdos probabo. Potest enim fieri vt causa cognita recipiatur ad sententiam reus, qui postea aut indulgentiam sibi petat, aut certè sine graui seueritate (quod quidam ait) habitet in carcere. Scio tamen plerosque gentilium gloriari solitos quòd incruentam de administratione prouinciali securim reuexerint. Si hoc gentiles, quid facere Christiani debent?

Et adiungit exemplum Christi.

Ad omnia tamē accipe respōsum Saluatoris. Nā cū adulterā reperissent Iudæi obtulerūt eā Saluatori captātes, vt si absolueret eam, videretur legē soluere, qui dixerat: Non veni legē soluere, sed implere: si dānaret, videretur aduersum finem venisse propositi sui. Hoc igitur preuidēs Domin⁹ Iesus, inclinato capite scribebat in terra

Hierem.22. ra. Quid scribebat, nisi illud Propheticum, Terra terra scribe hos viros abdicatos: quod de Iechonia lectum est in Hieremia Propheta? Cum Iudæi interpellantur, in terra scribuntur nomina Iudæorum: cum adeunt Christiani, non scribuntur in terra fidelium nomina, sed in cælo. In terra autem scribuntur abdicati à patre proprio, qui patrem tentant, & contumelias irrogant authoris saluti. Cum interpellant Iudæi, inclinat caput Iesus: & quia non habet vbi reclinet caput suum, iterum erigit quasi dicturus sententiam, & ait: Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Et iterum inclinato capite, scribebat in terra. Audientes autem illi, exire cœperunt singuli, incipientes à senioribus: vel quòd ipsi plura haberent crimina, qui diu vixerant: vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores: & cœperunt sua magis peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores. Recedentibus ergo illis, remansit solus Iesus, & eleuans caput ad mulierem ait, Vbi sunt, qui te accusabant? Nemo te lapidauit? & ita respondit, Nemo: dicit ei Iesus, Nec ego te condemnabo: vade, & amodò vide ne pecces. Non damnat quasi redemptio: corrigit quasi vita: quasi fons abluit. Et quia quando se inclinat Iesus, ideo inclinat vt iacentes eleuet, ideo ait remissio peccatorum, Nec ego te condemnabo.

Vnde concludit.

Habes quod sequaris. Potest enim fieri, vt ille criminosus possit habere spem correctionis: si sine baptismo est, vt possit accipere remissionem: si baptizatus vt pœnitentiam gerat, & corpus suum pro Christo offerat. Quantæ sunt ad salutem viæ? Et ideo maiores maluerunt indulgentiores esse circa iudices, vt dum gladius eorum timeretur, & reprimeretur scelerum furor, non incitaretur. Quòd si negaretur communio, videretur criminosorum vindicata pœna. Maluerunt igitur priores nostri, vt id in voluntate magis abstinentis, quàm in necessitate sit legis.

Cap.7. Tom.I. *Iudex qui debet alium iudicare, caueat ne à sua consciētia ipse condemnetur. Libro de bono mortis.*

Sublimis Apostoli sententia dicentis, Quòd non solum ij qui flagitiosa agunt, sed etiam qui ea approbant digni sunt morte: sed & illos qui talia condēnant in aliis qualia ipsi agunt inexcusabiles haberi, vt & sua damnet eos sententia: cum enim alios condemnant: seipsos condemnant: nec sibi blandiri eos oportere, quia pœnarum ad tempus immunes videntur, & exortes reatus, cum grauiores pœnas intra se luant, & sibi rei sint qui aliis non videntur, atque in se intorqueant grauiorem conscientiæ sententiam, cum de aliorum peccatis iudicant. Sed noli, inquit, homo Diuinæ bonitatis & patientiæ thesauros contemnere. Bonitas enim Dei ad pœnitentiam te prouocat, ad correptionem inuitat: duritia autem tua qua in erroris pertinacia perseueras, futuri iudicij auget seueritatem, vt dignam retributionem tuorum accipias delictorum.

Et ideo seipsum ante omnia iudicare debet. Libro tertio de viduis. Require suprà in cap. Ira. Similiter libro secundo de apologia Dauid.

Quomodo igitur defenduntur? Bene admonet Euangelica lectio, etiam cum peccatum appareat surreptū, tamen debere iudicis esse iudicium: ac memorem vnūquemque esse oportere suæ conditionis & meriti. Sæpe enim etiā & in iudicando maius iudiciū est, quàm peccati ipsius, de quo fuerit iudicatum. Nam si præscriptū est à quibusdam sapientibus mundi, vt in iudicando caueatur ne maior pœna quàm culpa sit, idque seruatur: quantò magis id seruandum videtur, vt vnusquisq; de alio iudicaturus, de seipso prius iudicet, nec minora in alio errata condemnet, cum ipse grauiora commiserit?

Ser.ord.20. Tom.III. Quis es igitur tu, qui Dauid sanctum virum iudicas?

Debet autem cum modestia iudicare. In sermone nono de Epiphania, qui incipit: Meminit sanctitas vestra, &c.

Iracundia immoderatè extollimur, dum retributionis iudicium non timemus. Cæterùm qui nouit scriptum esse, Quo iudicio iudicastis, eodem iudicabitur de vobis: absque dubio leuis, moderatus, & mitis est: & plus bonitate cogit, quàm seueritate compellit. Amicus indulgentiæ, familiaris est veniæ: vt dum eam frequenter impartit, à Domino semper accipiat. Siquidem prudentis sit rectoris ita terrenos honores agere, vt honorificentiam cælestis dignitatis acquirat.

Iudex insuper debet examinare crimen etiā per seipsum ne nescientia erret. Lib. j. de Abraham. Cap.6. Tom.IIII.

Clamor, inquit, Sodomorum & Gomorræ impletus est. Magna Domini patientia, vt non statim peccatorem puniat, sed diu differat expectans correptionem: nec commoueatur ad vlciscendum, nisi peccator mēsuram excedat. Vnde & Dominus Iesus in Euangelio ad Iudæos ait, Implete mensuram patrum vestrorum. Descendam itaque vt videam secūdum clamorem illorum venientem ad me, si consummabūtur: sin autem vt sciam. Non ignorabat Dominus peccata Sodomorū: sed propter te instruendum verba huiusmodi loquebatur: vt tu propius scruteris eorum commissa, in quos vindicandū arbitraris. Descendam, inquit, vt videam: hoc est, etiam tu descende, cura, descende indaginis studio, ne quid sit, quod fallat aut lateat absentem, vt oculis facinus deprehendas. Eminus positi, multa nescire possunt.

Iudicare debet manifesta & probata sibi. Super primam epistolam ad Corinth. cap. quinto. Tom.V.

Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum quidem sumere. Cum infideli non prohibuit cibum sumere, quippe cum dicat: Si quis vos vocat ex infidelibus ad cœnam, omne quod appositum fuerit, manducate. Et ideo ait: Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Verum est, quia perfidos episcopus non potest iudicare: cum fratre autem, in quo hæc vitia reperiuntur, non solùm sacramenta non edenda, sed nec communem escam docet, vt erubescat cum vitatur & corrigat. Nónne de iis, qui intus sunt, vos iudicatis? Iudicat quis, dum discernit cui fratri adhæreat, quem arguat, quem deuitet. Nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Superius, Nolite, ait, ante tempus iudicare: hic non prohibet. Sed superius incognita per suspectionem maximè de rectore prohibuit iudicare: quia Dei solius est occulta iudicare. Hoc autem loco, vt frater fratrem examinet etiam iubet, sicut in alio loco dicit: Vos ipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. Qui autem foris sunt, in die iudicij damnabuntur: quia dixit Deus, Qui non crediderit, iam iudicatus est. In quo enim spes non est, pro mortuo habendus est.

Vnde inexperta non debet temere iudicare. Libro de Paradiso. Cap.13. Tom.IIII.

Et vidit mulier quia bonum est lignum ad manducandum, & quia gratum oculis ad videndum, & speciosum ad intuendum. Infirma author iudicij, quæ de eo, quod non gustauerat, iudicabat. Et ideo non facilè, nisi qđ diligētius pertractauerimus, quod interiore probauerimus affectu, videtur ad opus aliquod esse sumendū.

Nec debet iudicare nisi denuntiato sibi reo. Super primam ad Corinth. cap. quinto, exponens quod sequitur. Tom.V.

Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, vt quàm graue sit istud peccatum ostenderet, nec ab iis hoc dicit admitti, qui Deū nesciunt. Vt perinde monstraret qua pœna hic mulctādus esset, q sub æterna & Diuina iustitia cōstitutus, tanti sceleris crimen admiserat. Ita vt vxorem patris aliquis habeat. Præmissi criminis prodidit genus, vt nō solùm illum apertè reum faceret mortis, sed & adhærentes

illi non immunes à crimine demonstraret. In quo enim dificilè peccatur, plus facit reum. Et vos inflati estis, & non potius luctum habuistis. Superbiam illorum in tantum humiliat, vt non querulos iam, sed magis supplices faciat. Erant enim & ipsi participes, dum paterentur reum tam ingētis facinoris secum incorreptum conuenire: vt omnes vno consilio abiicerent eum, si negaret emendare se. Si autem quis potestatem non habet quem scit reum abiicere, aut probare non valet, immunis est: & iudicis non est sine accusatore damnare: quia & Dominus Iudam cum fur esset sciebat, sed quia non est accusatus, minimè abiecit. Vt tolleretur de medio vestrum qui hoc opus fecit. Cognito opere isto pellendum illum fuisse asserit de conuentu fraternitatis. Omnes enim crimen eius sciebant. Sciebant, & non arguebant: publicè enim nouercam suam loco vxoris habebat. In qua re neque testibus opus erat, neque tergiuersatione aliqua tegi crimen. Ego quidem sicut absens corpore, præsens autem spiritu. Id est absens facie, præsens autem authoritate spiritus, qui nusquā abest. Iam iudicaui vt præsens, eum qui ita operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi cōgregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu tradere huiusmodi satanæ in interitum carnis. Quoniam omnis carnalis voluptas à diabolo est, ac per hoc cum huic voluptati remittitur, traditur satanæ. Caro enim hoc habet in natura, vt intereat. Anima ergo cum se iungit desiderio eius, infirmans spiritalem vigorem suum, simul in interitum patitur. Itaque si hic correptus stupri admissi erubesceret eiectum se, non interiret pœnitentia subsequente. Nam omnium consensu & præsentia, sed & virtute Domini nostri Iesu Christi, id est, sententia, cuius legatione fungebatur Apostolus abiiciendum illum de Ecclesia. Cum autem eiicitur, traditur satanæ in interitum carnis. Et anima enim & corpus intereunt, quando quæ contra legem sunt, fiunt.

Debet insuper iudex esse sapiens, & principaliter in iure Diuino. Super primam ad Corinth. capit. vj.

Ad confusionem vobis dico. Suprà negotium nominauit, sed quale non signauit: sunt enim & Diuina negotia dicente eodem, Adiutor negotij mei: & secularia fortè iudicia, quia prohibuerat apud perfidos agenda, quamuis in Ecclesia sicut audierant, à qualibuscunque tamen audienda putarent aut terminanda, ad ruborem eorum ait: Contemptibiles qui in Ecclesia, illos ad iudicandum constituite. Sunt enim in Ecclesia & lignea vasa. Tam ergo intractabiles & inconsideratos eos significauit, vt imperitos fortè ex fratribus iudices eligerét, hoc de experto Apostolus. Sciebat enim quàm tepidi & improuidi in reliquis causis fuerant deprehensi. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum? Quia ergo sunt, inquit, sapientes fratres, aliqui ex iis eligantur ad iudicandum, quorum iudicium miretur mundus. Magnus enim pudor est, si inter eos qui dicuntur Deum cognouisse, non inueniatur qui examinare possit negotium, iuxta ius Euangelicum. Ideo fratrem iudicem eligendum dicit, quia adhuc rector in Ecclesia, illorum non erat ordinatus. Sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles. Manifestum est quia infideles aut arbitros, vt assolet fieri, postulatos significat, aut iudicē publicum, cui dici solet: Hodie dies sacrorum est, ius dici non potest.

Cap. 11. Tom. IIII. *Debet etiam esse constans in iudicio recto. Vnde libro de Paradiso.*

Sed forte arguas, quia hæc quoque Deus in tali Paradiso locauit, hoc est passiones corporis & vanitatem quandam fluctuantium, vel inanium cogitationū, quòd ipse nostri fuerit author erroris. Considera quid dicat. Habete, inquit, potestatem piscium maris, & volatiliū cæli, & omnium repentium quæ repunt super terram.

A Vides quòd ille tibi tribuerit potestatem, vt de omnibus iudicare tu debeas, singulorum genera iudicij tui sobria definitione Vocauit ad te omnia Deus, vt supra omnia mentem tuam esse cognosceres. Cur quæ tibi similia minimè reperisti asciscere tibi & copulare voluisti? Dedit tibi certè sensum quo vniuersa cognosceres, & de cognitis iudicares: meritóque de illo fœcūdo Paradisi agro eiectus es, quia non potuisti seruare mandatum. Sciebat enim Deus esse te fragilem: sciebat iudicare non posse: ideo dicit quasi fragilioribus: Nolite iudicare vt non iudicemini. Ergo quia sciuit infirmum te esse ad iudicandum, voluit obedientem esse mandato: ideo præceptum posuit. Quod si non præuaricatus esses, periculum incerti iudicij incidere nequiuisses. Itaque quoniā iudicare voluisti, ideo addidit: Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis, vt sciat bonum & malum. Voluisti tibi arrogare iudicium, pœnam praui iudicij

B refutare non debes.

Vnde nullatenus innocentem debet occidere. Propterea libro decimo super Lucam.

Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur. Etsi vterque reum non pronuntiat, alienæ tamen crudelitatis studiis obsequitur. Lauit quidem manus Pilatus, sed facta non diluit. Iudex enim nec inuidiæ cedere debuit, nec timori, vt sanguinem innocentis addiceret.

Aduertere debent ne reus multitudine fretus se defendat. Vnde in relatione concilij Aquilegiensis de quibusdam episcopis hæreticis & schismaticis scribens ad imperatores Gratianum, Valentinianum & Theodosium, inter cætera sic dicit: Nota tu

Compluria texeremus tranquillissimi principes, nisi esset iniuria asseri magis decreta imperialia quàm teneri: Sed quoniam licet iamdudum vestræ clementiæ iudicio relegatus Vrsinus per eos quos illicitè sacrilegus ordinauit, vilissimum quenque, occultè licet, soli-

C citare conatur, eóque exemplo nonnulli episcopi qui malè Ecclesiis incumbunt, vsu temeritatis suæ, & prophani conspiratione contemptus, ne acquiescant Romani sacerdotis iudicio lacessuntur, ita vt etiam qui se intelligunt pro meritorum suorum ratione damnatos esse redempta vulgi multitudine, iudices suos terrore mortis exagitent, contemptísque iudiciis, vel fugaces illicitum obtineant sacerdotium: Idcirco statuti imperialis non nouitatem sed firmitudinem postulamus. Indignum quippe est vt conuētus quisque adhibita manu eo sit munitor quo flagitiosior fuerit, sicut Parmensis episcopus deiectus iudicio nostro, Ecclesiam tamen retinet impudenter: damnatus æquè Florentius Puteolanus postea quam deiectus est, cum aures tranquillitatis vestræ inquietasset, atque huiuscemodi responsum meruisset, vt si iudicio sacerdotum in vrbe Roma fuisset depositus, ne vocem quidem in iudiciis proferre deberet: post sextum annum repsit ad ciuitatem, tenuit

D Ecclesiam, multásque in oppido Puteolano, de quo deiectus fuerat, seditiones insolentia sua concitauit: per Aphricam quoque quendam causam dicere apud episcopos iussit vestra clementia, debuit acquiescere: sed idem sæua & insolentium manu, à causæ dicendæ necessitate diffugit per Aphricam. Rursum sacrilegos baptizatores nutu Dei præcepistis expelli: sed ab expulsis Claudianus est ordinatus, & ad perturbandum vrbem Romam quasi episcopus destinatus. Qui contra scripturæ præcepta Diuinæ, contra iura euangelica vacuos omnes mysteriorū, atque vt eius verbum exprimamus, paganos fuisse vel præteriti temporis dicit episcopos vel præsentis. Quem quidem iussit vestra tranquillitas Roma pulsum, patriam repetere propriam. Sed cōtemptus & quidem iudiciis sæpe constrictus, residet tamen solicitans pretio frequenter pauperiores, & redemptos rebaptizare nō veritus, spoliat magis eo quod fuerant consequuti, quàm tribuit quod manifestum est iis non

non posse conferri. Sic denique factio profecit Vrsini, vt Isaac Iudæo subornato (qui facto ad synagogam recursu, cælestia mysteria prophanauit) sancti fratris nostri Damasi peteretur caput, sanguis innocentiũ funderetur, componerentur doli. Quibus Diuino planè instinctu prouidentia vestræ pietatis occurrit. Spoliaretur prope Ecclesia omnibus ministerijs, ea fraude videlicet, vt dum causam dicit qui in omnes iudex fuerat constitutus, nemo esset qui de lapsis vel certè de factiosis posset episcopatus inuasoribus iudicare.

Tom.IIII. *Expedit aliquando iudicem laudare, vt fauorabilius assistat iustitiæ. Lib. super Beati immaculati, litera nona, versu quarto.*

Bonus es Domine, & in bonitate tua doce me iustitias † tuas. Etiam vsus disciplinæ secularis accepit, vt vnusquisque iudicem suum laudet. Vnde Apostolus sequens Diuinarum ordinem scripturarum, cum diceret causam, ita cœpit: De omnibus quibus accusor rex Agrippa à Iudæis, æstimo me felicem, apud te incipiẽs rationem reddere. Et infrà: Credis rex Agrippa Prophetis? Scio quia credis. Ergo si laudantur homines, in quibus plerunque aliena laudantur: quantò magis vnusquisque sibi Dei conciliare gratiam debet, vt dicat: Bonus es Domine?

† *Aliàs, iustificationes.* *Act. 26.*

Tom.IIII. *Sanctos iudicare etiam de peccatis non debemus. Libro primo de apologia Dauid, capite primo.*

Itaque vt à planioribus exordiamur, quem Deus iustificauit ne tu diiudices. Pro minimo mihi est, inquit Paulus, vt à vobis diiudicer, aut ab humano die: sed neque me ipsum diiudico. Et adhuc erat in corpore situs, adhuc tentationi obnoxius. Sed ideo non se diiudicabat, quia spiritualis à nemine diiudicatur nisi à solo Deo. Denique subdit. Qui iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare. Sed Dauid iam tempus impleuit, & gratiam meruit, & iustificatus à Christo est, quandoquidẽ Dauid se dici filium ipse Dominus gratulabatur: & qui eum ita confitebantur, illuminabantur. Cur hominem Dei à præmio in iudicium vocas? Iudicauit iam de eo Dominus. De quo dixit ad Salomonem. Si ambulaueris in conspectu meo sicut ambulauit Dauid pater tuus in sanctitate cordis & iustitia, ad hoc vt faceret secundum omnia quæ mandaui ei. Hic ergo iudicio dignus, an præmio est: qui fecit secundum omnia mandata cælestia, ambulans in sanctitate & iustitia cordis?

1. Corinth. 4.

Tom. V. IVDICIVM. *Super primam epistolam ad Corinth. capite quarto.*

Mihi autem pro minimo est vt à vobis diiudicer, aut ab humano die. Quos in tantis vitiis reprehendit, miserum dicit ab iis se iudicari: quippe cùm nec à iustis iudicandum se sciret. Aut ab humano die: hoc est, quia nec à legibus mundo creditis iudicandus erat. Supergressus enim humanam iustitiam cælesti iustitiæ studebat, sicut dicit Dominus: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Humanum ergo diem cum dicit, signat & Diuinum, in quo iudicaturus est Christus: quia sicut iurisconsulti seu pontifices, quos vocant sacerdotes, certos dies quibus iudicatur decreuerunt: ita & dies Domini definitus est, quo iudicaturus est mundum. Sed neque me ipsum diiudico: nihil enim mihi conscius sum. Apertum est, quia conscientiam puram habens solicitus de se non erat. Sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem diiudicat me, Dominus est. Rectè ait, quamuis humiliauerit se, tamen Domino Christo plurimum dedit: quia potest quod hominem latet, dum occulta iudicat manifestare: non vt reum faciat, sed prudentem. † Quamuis enim homo est, quem non potest, nisi aliquid lateat. Interdum enim cum aliquid vtile putamus, quod inutile est.

† *In absoluta videtur hæc sententia.*

A Nec enim omnia membra aut latera conuersationis humanæ descripta habemus: ab iis autem quæ grauia sunt apertè prohibiti sumus. Nam quædam causæ nos fallere solent ex causis aliquibus ortæ, vt quod non est vtile, putemus vtile. Quod leue quidem est, quia propositum liberum est. Itaque nolite ante tempus iudicare donec veniat Dominus. Monet illos ne iudicent cum iudicandi sint, & habeant duplex peccatum, sicut ait Dominus: Nolite iudicare, vt non iudicemini: sed expectate diem iudicij Dei, ac si fideles & boni sint. Iniuria enim iudicis est, si ante cognitionem eius à seruo procedat iudicium aut sententia.

Iudicia Diuina dulcia esse debent. Libro super Beati immaculati, litera v. versu septimo. Tom.IIII.

Dulcia sunt iudicia Dei agenti pœnitentiam: quia ipse dixit, Gaudium erit in cælis super vno peccatore pœnitentiam agente, magis quàm super nonaginta & nouem iustis qui non indigent pœnitentia. Si dulcia B sunt iudicia Domini, suauitatis fructus percipere elaboremus. Non resurgunt impij in iudicio. Qui autem in iudicio resurgunt, habent spem veniæ, quoniam crediderunt. Impij non sunt, peccatores esse possunt, fidem habent: etsi culpam nõ declinarunt, per fidem credunt. Qui autem credit in ipsum, non iudicatur. Dulcia ergo iudicia credentibus. Qui autem non credunt, non Christi iudicio damnati sunt: qui venit non vt iudicet mundum, sed vt saluet & redimat: sed impietatis suæ subiere iudicium, qui in remissionem peccatorum credere noluerunt. Non enim possunt ad eius pertinere beneficium, quem cognoscere refutarunt. Ergo qui non crediderunt in eum, iudicio eius videntur indigni. Iudicium enim eius quid sit, agnosce, dicente ipso, Hoc autem est iudicium, quia lux venit in hunc mundum. Dulce ergo, quod lux est: dulce iudicium, quod præcedit misericordia. Sic enim scriptum est: Misericordiam & iudicium cantabo tibi C Domine. Ioan. 3.

Ideo Dei iudicia dulcia sunt, quia vera & iusta sunt. Eodem libro, litera vij. versu quarto.

Memor fui iudiciorum tuorum quæ à seculo sunt, & me consolatus sum. Nisi enim vnusquisque legis instructus & informatus exemplis, credat semper vera Dei esse iudicia, citò declinat à lege. Qui autem præterita repetit, & semper colligit seriem vetustatis, cognoscit quòd neque peccator pœnam suæ improbitatis euadat, neque iustus æquitatis suæ præmiis defraudetur. Retexe enim animo, quòd ab initio Adam propter mandati cælestis præuaricationem de Paradisi eiectus sit incolatu, & Cain parricidalis sceleris pretium, Diuinæ sententiæ authoritate damnatus, exoluerit: quòd Henoch propter deuotionem raptus ad cælum, terrenæ malitiæ virus euaserit: quòd Noë propter iustitiam diluuij victor, generis factus superstes humani sit: quòd Abraham propter fidem seminarium D posteritatis suæ toto orbe diffuderit: quòd Israël propter laborum tolerantiam populum credentium proprij nominis signaculo consecrauerit: quòd ipse Dauid propter mansuetudinem regali honore donatus, senioribus fratribus antelatus sit: quòd Helias propter zelum Dei curru eleuatus in aërem, cælestis sedis hospitium noui generis acquisierit incolatu. Hæc qui nouerit retexere, habet vnde gratiam suæ consolationis acquirat: econtrà, qui non nouit, non habet vnde cõsoletur. Quapropter custodiamus iudicia Dei: quia iudicia Dei vera iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum: etenim seruus tuus custodit ea. Custodienti igitur dulcia sunt Diuina iudicia: negligenti autem ea esse amara non dubium est: quia non aduertit in opprobrio & in turpitudine

peccat

peccatorum propositum sibi Diuinæ euentum esse sententiæ. Qui autem bene sibi cõscius est, non turbatur vtique, dicens: Hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur vt & simul glorificemur. (Roman.8.) Sed quis nostrum huiusmodi, vt se Diuinorum iudiciorum serie consoletur? Terribilia sunt peccatoribus etiam humana iudicia: quantò magis Diuina formidini sunt? Denique vt hoc illa, quæ æterna sunt, colligamus exemplo, videmus in hoc seculo innocentes letos ad iudicium festinare, odisse moras, celeritatem affectare iudicij: reos autem refugere & pauere, differre, vitare, mœstificari denique cum diem iudicij audierint cõstitutum. Beatus itaque ille qui illud cæleste iudicium lætus expectat. Scit enim sibi regnum cælorũ, Angelorum consortium, coronámque bonorum repositam esse meritorum.

Et quia Dei iudicium semper est iustum, propterea super epistolam ad Romanos, capite tertio. Exponens quod sequitur, dicit: (Tom.V.)

Si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus Deus qui infert iram? secundum hominem dico. Absit. Hoc iuxta sensum Prophetæ Dauid dicit Apostolus. Dauid autem quando peccauerat in causa vxoris Vriæ Ethæi, sciens quia promissio peccatoribus dari non potest: exorat vt iustificatio verborum Dei vincat iudicium, quo iudicantur ij qui peccant, & pœnitentem reformet sanctificans, vt det eis quod iustis se daturum promisit: Ac per hoc subiecit: Si autẽ iniustitia nostra iustitiam Dei commendat, & reliqua. Id est, si quia nos peccatores sumus, Deus iustificatur, iniquus erit si vindicet. Nam si iniustitia nostra ei proficeret, sine dubio iniquus erat si damnaret peccantes. † Sed periculosum est hoc dicere. († Hæc non habetur in nostris exemplaribus.) Non est iniquus Deus si vindicet: quia non illi iniustitia nostra proficit, vt nobis peccantibus ille iustificetur, id est, vt gaudeat peccatis nostris per quæ ille solus iustus appareat: sed absit ait: Secundum hominem dico: hoc est, sensus hic homini conuenit, non Deo: quia non cadit in Deum vt iniquus sit, sed in hominẽ †. Non enim iniustitia nostra Deum facit iustum, si peccãtibus nobis det quod promisit sanctis: quia quamuis peccatores simus, reformamur per pœnitentiam, vt non iam peccatores, sed abluti promissionem mereamur accipere. (Psalm.50.) Non ergo hic sensus est in verbis Prophetæ Dauid, cum dicit, Tibi soli peccaui & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris; Qui malorum hominum praua interpretatione asseritur, vt peccata hominum & mali actus, Dei iustificatione proficiant, & per mala nostra bonus appareat, & iniustitia nostra illum iustum ostendat. Quoniam itaque iniquus non est Deus cum irrogat iram, iam non peccatis nostris iustificatur: quia si peccatis nostris iustificaretur, iniquus erit si vindicaret. Sed quia non est iniquus cum vindicat manifestum est, quia iniustitia nostra Dei iustitiam non commendat. Si autem commendaret, nõ vindicaret: quia iniustus esset. Ac per hoc subiecit, Secundum hominem, inquit, dico. Absit. Hoc est, absit, ne Deus iniquus dicatur: quia hoc homini competit, quem constat & errare, & falli, & fallere. Nam Deus immutabilis perseuerat, nec potest non amare quę fecit. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Verum est, quia nõ erat iustum vt iudicaret Deus mundum si peccata eius ipsi proficerent, vt nutu eius peccantes dum veniam consequuntur, Deus bonus videretur: & si non peccarent, non videretur iustus. Si enim non peccent, non habendo cui remittat, non erit bonus; sed absit. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? Manifestũ est, quia si ad gloriã Dei proficit mendacium hominum, vt ille solus verus appareat, peccatores non sunt dicendi qui peccãt: quia non voluntate, sed eius impulsu videbuntur peccare: quod absit. Et non sicut blasphemamur, & sicut aiunt nos quidam dicere, Faciamus mala vt veniant bona. Nunc aperit quorum causa hæc solicitè & cum reuerentia disputat. A peruersis enim hoc opponebatur, quasi hic sensus esset prædicantium remissionem peccatorum, vt facerent mala & venirent bona: hoc est, peccarent vt remittendo illis Deus videretur bonus, secundum quæ suprà dicta sunt: quod blasphemiam appellat, & abiicit à sensu Diuinæ doctrinæ. Nec enim peccare debere, fides tradit, quippe cum iudicaturum Deũ prædicet: sed delinquẽtibus cõsulit, vt recuperata salute sub Dei lege viuẽtes, iam non peccẽt. Ideóque subiecit: Quorum damnatio iusta est. Id est, horum hominum qui æmulatione inuidiæ istud de nobis interpretantur quod suprà dictum est, damnatio iusta est. Hæc enim iactabant Iudæi, vt doctrinam Apostolicam criminarentur, dicẽtes: Quòd cum remissionem peccatorum prædicant, peccandi fomitem præbeant, vt quasi securi homines de remissione, promptè peccarent: cum constet post acceptam fidem, periculosum esse peccare

Ideo Dei iudiciũ à bonis desideratur. Libro super Beati immaculati, litera xx. versu secundo. (Tom.IIII.)

Iudica iudicium meum & libera me, propter verbum tuum viuifica me. Festinant innoxij ad iudicium, & propriæ innocentiæ arbitris desiderant citius comprobari. Habet hoc vsus etiam in seculo, quod est commune cum sanctis. Verum is qui apud Deum iustus est, habet aliam causam iudicij non timendi: quia apud misericordem iudicem sibi causa est, apud redemptorem suum vult citò & sperat absolui. Absolutio enim matura sanctorum est. Vnde & Dominus ait per Ezechielẽ ad Angelos qui ministri sunt vltionũ: A sanctis meis incipite. (Ezech.9.) Non vult Dominus commune sanctis cum diaboli sociis consortium esse iudicij. Diabolus enim & ministri eius cum hominibus non flagellabũtur. Separata est pœna, vbi distat & culpa. Ideóque alio loco scriptura ait, Tempus incipere iudicium à domo Dei. (1.Petri 4.) Quos miseratur enim citò castigat, vt non diutius afficiantur futuri expectatione iudicij, non prolixius misera reatus sorte macerentur, vt vnusquisq; reddat etiam duplicia peccata, quò tandem possit absolui. Pœna enim reorum, quædam absolutio delictorum est. Vidimus in hoc seculo insertos nexibus catenarum reos in specie pompæ miserabilis duci: & nonnũquam hoc patiuntur insontes, vt tolerabilius sit mori, quàm talia subire supplicia. Optant vtique audiri, bene sibi conscij. Optant etiam ij qui grauibus flagitiis vrgentur, pœnam mortis celeritate transigere, vt aliquanta compendia pœnarum lucrentur. Spes est etiam de iudicis misericordia: ipso exilio claustra carceris duriora sunt: nec reditus in perpetuum omnibus intercluditur relegatis. Si hoc operatur humanum examen, quantò magis Christi est omnibus expetendum? Differtur diaboli iudicium, vt sit semper in pœnis reus, semper improbitatis suæ innexus catenæ, conscientiæ suæ in perpetuum sustineat ipse iudicium. Ideo diues ille in Euangelio, licet peccator pœnalibus vrgeretur ærumnis, vt citius possit euadere. Diabolus autem nequaquam puniri ad iudicium demonstratur, nequaquam adhuc pœnis esse subiectus, nisi quasi ipse tantorum conscius scelerum soluit timore perpetuo, ne aliquando securus sit: imò vt verius dicam, sanctus ad iudicium venit, impius non venit: quoniam non resurgunt impij in iudicium. Hic petit vt absoluatur, vt coërcitus dimittatur: qui autem non iudicatur, non credidit, sed impietatis suæ iudicio ipso punitur. Apud imperatores ipsos non puniuntur sceleris rei barbari quod in sua gente commiserint, quia non sibi subditi: sed grauiore nomine hostes habẽtur, qui sine interrogatione

gatione priuati sceleris puniuntur. Ita & Christus suos castigat quos diligit: alienos tanquam generali damnatione impietatis astrictos pœnæ donat æternæ: nouissima enim destruitur mors: & tamen verecundè docet Propheta exemplo sui, vt etiã qui diffidit operibus suis, propter verbum tamen Dei clementiorem speret sententiam. Alius propter diuitias cupit viuere: Alius propter filios: hic propter verbum Dei viuificari petit: sicut & Simeon Domini expectauit aduentum. Vnde & Dominum in templo accipiens ait: Nunc dimittis seruũ tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum: asserens sibi viuendi cupiditatem aliam non fuisse, nisi vt Christum videret. Denique vidit, & vinculis solui corporis postulauit. Possumus etiam intelligere, Iudica iudicium meũ: quasi grauior nobis causa sit de iudicio nostro, quàm de errore dicenda. Erranti enim facilius datur venia, quàm improbè in alium iudicãti. Necesse est enim eam formã in te redire iudicij, quã in aliũ ipse decernendã putaueris.

Est semper Diuinum iudicium cum misericordia. Eodem libro & litera, versu quarto. Require infrà in cap. Misericordia Dei. Fit iudicium de diabolo & eius membris. Eodem lib. lit. xj. versu iiij. Require suprà in cap. Diabolus.

Cap.6. Tom.IIII. *Iudicium humanum differt plurimũ à Diuino: quia illud aliquando est falsum, hoc autem semper verum. Libro secundo de Abraham.*

Plerique sunt quò nequiores eò tectiores, qui hominum subterfugiunt indaginem, vbi res sine arbitrio geruntur, vt falso testimonio iustus circumueniatur. Manet tamen ante Deum iustus, etiam si condemnetur ab hominibus: quia Deus non iudiciorum exitus, nec cum intextis nequitiæ commẽtis negotia, sed in nudam spectat negotiorum naturam. In examine autem hominũ falsæ opinionis error plerunque obducit vim veritatis. Manebat apud Deum Susanna pudica valde, etiam cum damnaretur adulterij: quia Deus non assertionibus falsorum testium, facti examinabit fidem, sed intimæ conscientiam mentis interrogabit.

super psal.61. Tom.IIII. *Sed quando est falsum, nocet iudicanti, non iudicato. In tractatu de obitu Gratiani.*

Nec defuit qui manus lauaret, dicens: Innocens sum à sanguine iusti huius: in quo se Pilatus non diluit, sed inquinauit: & implicauit, non exuit. Nam etsi nullum pondus in perditorum iudiciis, tamen vinculum maius in confessionibus. Iustos enim non aliena absoluit sententia, sed sua vita. Iniusti seipsos suis vehementius vocibus alligant, qui alios alligare non possunt.

Cap.27. Tom.I. *Humanum iudicium, maximè ecclesiasticum, semper debet misericors potius esse quàm seuerum. Libro secundo de Officiis.*

Episcopus vt membris suis vtatur clericis, & maximè ministris, qui sunt verè filij, quemcunque viderit aptum muneri, ei deputet. Cum dolore amputatur etiã quæ putruit pars corporis: & diu tractatur, si potest sanari medicamentis: si non potest, tunc à medico bono abscinditur. Sic episcopi affectus boni est, vt optet sanare infirmos, serpentia auferre vlcera, adurere aliqua, non abscindere: postremò quod sanari non potest, cum dolore abscindere. Vnde pulcherrimum illud præceptum magis eminet, vt cogitemus non quę nostra sunt, sed quæ aliorum. Hoc enim modo nihil erit, quod vel
Cap.28. irati nostro indulgeamus affectui: vel fauentes nostræ plus iusto tribuamus aliquid voluntati. Hoc est maximum incẽtiuum misericordiæ, vt compatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorum quantum possimus iuuemus, & plus interdũ quàm possumus. Melius est enim pro misericordia causas præstare, vel inuidiam perpeti, quàm prætendere inclementiam.

Nec debet esse secundum affectum, sed secundũ causæ meritum In epistola tertia ad Simplicianum.

Affectus necessitudine fertur, meritis autem iudicia

A formantur.

IVDICIVM VLTIMVM. *Illius iudicij consideratio vtilis est. Libro de Offic.* Lib.1 Cap.26.

Nihil est quo magis homo cęteris animantibus pręstet, quàm quòd rationis est particeps, causas rerum requirit, generis sui authorem inuestigandum putat, in cuius potestate vitæ necísque nostræ potestas sit, qui mundum hunc suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum. Nihil est enim quod magis proficiat ad vitam honestam, quàm vt credamus eum iudicem futurum, quem & occulta non fallant, & indecora offendant, & honesta delectent.

In illo iudicio clarè patebit iustitia Dei. Eodem libro. Require suprà in cap. Afflictio. Vnde super secundam epistolam ad Thessalonicenses, capite primo, exponens illud: Siquidem iustum est apud Deum retribuere eis, qui vos deprimunt, &c. Tom.V.

B Quoniam exemplum iusti iudicij Dei apparere dicit, siue in bonos, siue in malos: idcirco subsequutus ait, Siquidem iustum est apud Deum, vt reddat vnicuique secundum opera sua. Quid tam iustum, vt qui in seculo bonos deprimunt, & extorres faciunt persequutionibus, in futuro eadem patiantur quæ faciunt: illi autem vt sint in requiem cum sanctis cæteris, qui de magna tribulatione venientes regnum accipient æternum in aduentu Domini de cælo, cum cœperit venire cum cælesti exercitu suo, & ministro igne ad dandam vindictam in Paganos, qui ignorant Deum Patrem esse Christi Iesu, & Iudæos, qui dicentes se scire Deum, non credunt Euangelio Christi, quod dedit illi Pater Deus, vt traderet seruis suis? Quos omnes præsentia Domini & gloria maiestatis eius ignis exuret, vt debitas reddant pœnas interitus in æternum, semper sentientes, non tamen penitus deficientes, vt ipsa pœna illis quodammodo generet semper quo consumantur.

C *Item tunc nihil erit occultum. Super primam ad Corinthios, cap. iiij.*

Et illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo. Hoc dicit, quia in die iudicij nihil occultum erit eorum quæ gesta aut cogitata sunt: & simplicitas & hypocrisis illic apparebit: vt & qui despectus habebatur, fortè appareat dignus: & qui aliquid esse putabatur, inueniatur reprobus. Omnia enim nuda erunt in die iudicij: & tunc laus erit bene agenti, vel cogitanti. Hic enim qui laudatur, improbabile est an dignus sit, sicut & in alio loco dicit: Non enim qui seipsum commẽdat, probatus est, sed quem Deus commendat. 2.Corinth.10.

Et omnes præsentes esse cogentur. Libro super Beati immaculati, lit. xx. versu viij.

Scientes igitur in æternum mansura iudicia omnia iustitiæ Dei, caueamus ne opera nostra displiceant, & in æternum incipiamus subire iudicium, nec si aliquid
D boni fecimus resupino soluamur affectu. Omnes oportet nos ante tribunal Christi assistere, vt recipiat vnusquisque quod gessit, siue bonum, siue malum. Vides quia & Paulus assistet, vt & ipse cõmemorat. Caue ne ligna, caue ne stipulam ad iudicium Dei tecum deferas, quæ ignis exurat. Caue ne cum in vno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus operibus deferas quod offendat. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: potest tamen per ignem & ipse saluari. Vnde colligitur, quia idem homo & saluatur ex parte, & condemnatur ex parte. Cognoscentes itaque multa esse iudicia, opera nostra examinemus omnia. In viro iusto graue est detrimentum, graue operis alicuius incendium, in impio pœna miserabilis: sint magis omnia iudicia digna gratiæ, plena florẽtium coronarum, ne fortè dum trutinantur facta nostra, culpa præponderet.

Sed impij aderunt in illo iudicio aliter quàm iusti. In tractatu super primum psalmum. Tom.IIII.

In-

Inquit Propheta, quoniam non resurgunt impij in iudicio. Non dixit, non resurgunt: sed ait, Resurgunt quidem, sed non in iudicio. Qui autem resurgit, est vtique & manet: sed quia non credidit in Christum, iam iudicatus est: & ideo non venit in iudicium, quem peracti iam manet pœna iudicij.

Et infrà subdit.

De eo autem quod ait, non resurgunt in iudicio impij: secundum Euangelium absoluta sententia est, quia non omnes iudicabuntur. Apostolus autem ait, Omnes enim oportet nos stare ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Et putant plerique esse contraria. Nec aduertũt quia Saluator de perfidis dixit atque impiis, qui non crediderunt in Dominum Iesum. Sic enim ait: Qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus est: quia non credit in nomine vnigeniti Filij Dei. Hoc autem est iudicium, quia venit lux in hunc mundum, & dilexerũt magis homines tenebras quàm lucem. Erãt enim mala eorum opera. Liquet igitur de quibus dictum sit, hoc est de iis qui non crediderunt in Dominum Iesum. Apostolus quoque etsi dixit, omnes: de iis vtique dixit, qui crediderunt, sed actuum suorum ratione in die iudicij reddituri sunt. Denique ipse alibi ait: Quia testimonium conscientiæ nostræ in die iudicij reuelabitur, cum inuicem cogitationes nostræ aut accusabunt se, vt scriptum est, aut defendẽt: & patebunt cordis occulta. Quid autem hoc euidentius quod ait alibi, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur? Immutabũtur autem iusti in incorruptionem, manente corporis veritate.

2 Corinth.5. — Ioan.3.

Et infrà.

Ergo impij non resurgunt in iudicio: hoc est in portionem eorum qui iudiciũ subituri sunt: nec peccatores surgunt in consilio iustorum. Vides quia surgunt impij, & non surgũt in iudicio iustorum: quia peccatores etsi non surgunt in consilio iustorum, resurgunt tamen in iudicio. Vnde & videntur qui bene crediderũt, & fidem suam etiam operibus exequuti sunt, ipsi non iudicari, sed surgere in consilio iustorũ. Peccatores autem qui non possunt inter iustos surgere, surgent in iudicio. Habes duos ordines. Tertius superest impiorum: qui quoniam non crediderũt, iam iudicati sunt: & ideo non resurgunt in iudicium, sed ad pœnam. Dilexerunt enim magis tenebras quàm lucem. Et ideo iudiciũ eorum pœna est, & fortè pœna tenebrarum. Et poterat quidem intelligi quòd ij qui mala opera habent, credentes tamen in Christum, volẽtes quidem rectè viuere, sed victi illecebris peccatorum dilexerunt plus tenebras quàm lucem. Id est, vtrunque dilexerunt, sed magis tenebras. Sed quia de illis præmisit qui non crediderunt. Sic accipiendum puto, quòd dilexerunt tenebras, & non lucem. Lux enim Christus est. Qui ergo non crediderunt luci, absurdum est vt lucem vel dilexisse credantur, quam nescierunt, sicut scriptum est: Nescierũt enim neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Sequitur: Quoniam nouit Deus viam iustorum, & iter impiorũ peribit. Aduerte sensum. Non resurgunt impij in iudicio: quoniam nouit Dominus viam iustorum. Vias eorum vtique nouit, quorum dirigit gressus.

Psalmo 81.

Et supra.

Non expedit nobis ad iudiciũ venire, & non expedit non venire, ne aut prædamnati videamur, aut in hac labe vitiorum subeamus tanti pondus iudicij. Propheta rogat ne intret Dominus in iudicium cum seruo suo: quantò magis nos iudicium Dei timere debemus? Pone quia misericors Dominus ignoscet. Quanta prodentur quæ latere credebam? Qui pudor, quæ confusio erit mihi, cum is qui alios profitebar docere, ipse in eo deprehendar in quo alios arguebam?

In illo iudicio discernentur boni à malis. In tractatu de A *prima interpellatione Dauid, cap. viij.*

Tom.1.

Tertia quoque interpellatio, quòd in medio hominũ nequitias exercentium constitutus, causam suam ab eorum contagio cupiat separari. Quod multi ad Dominũ Iesum referendum putant, eò quòd ipsius solius est non timere iudicium, qui vincit cum iudicatur. Habet enim à viro iniquo iudicium in quod volens Dominus ingreditur, vt habes scriptũ, Popule meus quid feci tibi, aut quid contristaui te? Cæterùm cum omne iudicium ipsi dederit Pater, non quasi infirmo vtique, sed quasi Filio: vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Pater honorificat Filium, & tu diiudicas? Hoc eò posuimus, ne quis nos arbitraretur quasi metu quæstionis in locum Domini subrogare personam Prophetæ: cùm sanctus Dauid præuidens spiritu, insurrecturos Iudæos aduersus Domini passionem, iudicium Domini non pertimescit. Discerni quoq; causam suã à persequutorum gente deposcit, ne malis generis sui & posteritatis hæredibus, prosapia totius Iudaici generis B implicetur.

Iterum super epistolam ad Hebræos, capite decimo. Tom.V.

Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Et iterum, Quia iudicabit Dominus populum suũ. De inimicis hoc dicit, & de negligẽtibus per pœnitentiã se purgare, sed securi malè faciunt. Iudicare enim intelligitur plebẽ suam, separãdo de ipsa plebe sua bonos à malis, fideles ab infidelibus. Horrendum est enim incidere in manus Dei viuentis. Incidit in manus Dei in die iudicij, id est, in potestatem eius iudicij qui reddit vnicuique secundum merita sua. Qui non modò vult præuenire faciem eius in cõfessione & pœnitentia dum tempus habet, si non pœnituerit de peccatis suis, incidit in horrendum iudicium omnipotentis Dei.

Erit enim in illo iudicio remunerationis tempus. In tractatu super psalm. xxxvj. Tom.IIII.

Veniet Dominus, & exaltabit te, vt hæreditate possideas terram. Liquet superiorem esse terram, nõ istam C in valle terrenam: sed illam quæ est repromissionis æternæ: in qua quicunque constituitur, exaltatur à Domino. Videbis autem cum pereunt peccatores. Tunc enim iustorum remuneratio erit, cum iudiciũ fuerit de meritis impiorum. Sed non vno genere pereunt peccatores. Antè tibi pereunt, si eorum potentiam, diuitias non mireris; si te non moueat cum eos honoribus, liberis, amicis abundare cognoueris. Hæc enim seculi sunt, & seculũ seculari subiacet malignitati: & princeps mundi iis qui sibi seruiũt, fauet: secũdum illud, Omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me. Quid quæris vt ea tibi dentur, cùm ipse impius qui dat, in eis diutius esse non possit? Trãsit etiam ipse: quomodo possunt non trãsire quæ contulit? Tu modo constantem animum gere, iustitiã tene, nemo te moueat, & videbis nihil esse impiũ.

Iterum super epistolam ad Romanos, capite secundo super hoc quod sequitur. Tom.V.

D In die reuelationis iusti iudicij Dei. His enim ostenditur qui negant, quia credentibus manifestum est, vt confiteantur etiam inuiti iustum iudicium Dei, videntes reddi vnicuique secũdum opera sua. Iis quidem qui secũdum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternã. Quoniam iustum iudicium Dei prædicat, quale bonis futurũ est, declarauit. Hos dicit qui cognoscẽtes Dei patientiam, partim ad correptionẽ, partim ad maiorẽ vltionem non se corrigentium protelari, priorum operum pœnitentes, bene versantur freti fiducia fidei, ne diu hîc positi damnum incurrant promissæ vitę. Dabit ergo eis gloriam & honorem. Et ne nõ istud valde magnum ad comparationem vitæ præsentis videretur, quia & hic gloriosi & honorati videntur, adiecit, Et incorruptionem: vt ex eo alia gloria & alter honor intelligeretur, quãdo incorruptio simul comitabitur. In pręsenti enim honor

honor & gloria frequenter amittitur, quia corruptibilis est qui dat & quod dat,& qui accipit.In die enim iudicij Dei incorruptis iam dabitur honor & gloria, vt sint tota vita ęterna.Ipsa enim substantia glorificabitur quadam immutatione meritorum.Hi ergo quærunt vitam æternam,qui non solùm bonæ professionis, sed & vitæ sunt.

Cap.8. Tom.V. *Et libro septimo super Lucam.*

Spondet ergo mercedem se redditurum.Quando reuerteris Domine,nisi iudicij die? Nam licet vbique sis semper,& stans in medio nostrum non cernaris à nobis, erit tamen tempus quo vniuersa caro te aspiciat reuertentem.Reddes ergo quod debes. Beati quibus es debitor:Vtinam nos simus idonei debitores: Vtinam quod accepimus possimus exoluere, nec nos aut sacerdotij, aut ministerij munus extollat. Quomodo reddes Domine Iesu?Promisisti quidem in cælo bonis copiosam esse mercedem.Reddes tamen:& cum dices,Euge serue bone & fidelis,quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam.Intra in gaudium Domini tui.

Cap.11. Tom.I. *Ideo libro de bono mortis, allegans Esdram in apocryphis dicit sic.*

Siquidem & in Esdræ libris legimus, Quia cum venerit iudicij dies,reddet terra defunctorum corpora & puluis reddet eas quæ in tumulis requiescunt reliquias mortuorum.Et habitacula,inquit,reddent animas quæ iis commendatę sunt,& reuelabitur altissimus super sedem iudicij.Hæ sunt habitationes de quibus dicit Dominus,multas mansiones esse ad Patrem suum,quas suis pergens ad Patrem discipulis præpararet. Sed Esdræ vsus sum scriptis,vt cognoscant gentiles ea quæ in Philosophiæ libris mirantur,translata de nostris. Atque vtinam non superflua his & inutilia miscuissent, vt diceret animas hominum pariter ac bestiarum esse communes earúmque summum præmium, si magnorum Philosophorum animæ in apes ac luscinias demigrarent: vt qui antè hominum genus sermone pauissent, postea mellis dulcedine,aut cantus suauitate mulcerent. Satis fuerat dixisse illis, quòd liberatæ animæ de corporibus ἀΐδην peterent,id est locum qui non videtur. Quem locum Latinè infernum dicimus. Deniq; & scriptura habitacula illa animarum promptuaria nuncupauit: quæ occurrens querelæ humanæ, eò quòd iusti qui præcesserunt videantur vsque ad iudicij diem per plurimum scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait coronæ esse similem iudicij diem,in quo sicut nouissimorum tarditas, sic non priorum velocitas. Coronæ enim dies expectatur ab omnibus,vt intra eum diem & victi erubescant,& victores palmam adipiscantur victoriæ.

Cap.6. Tom.V. *Est tamen dies illa iustis occulta. Lib. vij. super Lucã.*

Interrogatus à discipulis Dominus quando veniret regnum Dei,ait:Regnum Dei intra vos est. Vtique per veritatem gratiæ,nõ per seruitutem culpæ. Itaque qui vult liber esse,sit seruus in Domino. Ea enim parte qua participamur seruitute,participamur & regno. Ait ergo:Regnum Dei intra vos est. Quando autem veniret, noluit dicere:sed dixit iudicij diem esse venturũ, vt terrorem omnibus iudicij imminentis incuteret,nec securitatem dilationis afferret. Et ne videretur contristare discipulos,si iis aliquid negaret,ait in alio libro: De die autem & hora nemo scit,neque Angeli cælorum,neque Filius.Bene medium posuit Filium. Est enim idem Filius hominis,Filius Dei:vt magis dictum secundum Filium hominis æstimemus, quia temporum finem non per naturam hominis,sed per naturam Dei nouit. Nec alienum tamen à fide est,si Filium accipias Dei.Quid enim est quod bonus Pater Filium celauerit, cui omnia dedit?Quomodo non dedit cognitionem temporis,cui dedit ipsius iudicij potestatem?Quomodo autem Filius nescire potest quod Pater nouit,cùm in Patre Filius sit, & Spiritus scrutetur etiam alta Dei: cum ipse Filius altitudo sit diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei? Sed cur nolit dicere, ostendit alio loco: Non est vestrum scire tempora & annos, quæ Pater posuit in potestate sua. Videtis quo tendat qui Trinitatem negat vnius potestatis,vt sit aliquid quod nesciat Filius. Cur enim celaret Filium proprium Pater?Aut enim inuidiæ causa nolumus aliis intimare quod scimus: aut ne fortè prodamur.Sed nec inuidi in Patrem,nec proditoris in Filium suspicio cadit. Ergo vnius sunt cognitionis, quia vnius sunt potestatis. Denique qui signa nouit futuri iudicij, vtique nouit & finem. Quid enim est quod nesciat ille sicut fulgur coruscans, eò quòd lux Dei Filius interna mysterij cælestis illuminet?In illa,inquit, hora. Ergo & horam nouit:sed nouit sibi,mihi nescit. Bene autem causam diluuij & incendij iudicij de nostris asserit prodiisse peccatis,quia Deus malum non creauit,sed nostra sibi merita repererunt. Edebant enim & bibebant, vxores ducebant & nubebant. Non quia coniugia condemnentur,neque alimenta damnentur:cum in istis successionis,in illis naturæ subsidia sint. Alioquin de hoc mundo est exeundum.

Propterea est timenda. In tractatu de prima interpellatione Iob. Cap.8. Tom IIII.

Opera verò manuum tuarum ne despicias. Numerasti autem meas adinuentiones, nec præteribit te quicquam ex peccatis meis.Signasti autem iniquitates meas in sacculo, & notasti si quid inscius præteriui. Quàm suauis locus,qui nos de resurrectione cõfirmat:& quàm videtur voci Dominicæ conuenire,quæ legitur in Euangelio,vbi ait:Tunc incipient dicere montibus,cadite super nos: & collibus, operite nos. Erit enim in consummatione seculi ira Domini. Rectè ergo sanctus in iudicium mauult resurgere, quàm in tempus iracundiæ, quæ terribilis etiam innocentibus est. Simul etiam illud prophetare intelligitur dicendo: Statues mihi tempus in quo memoriam mei facias: quod in passione Domini resuscitandus foret, sicut in fine libri istius demonstratur:nec tamen deplorare desinit,& quò magis intelligit sibi resurrectionem esse propositam, vitam hanc fugere desiderat, videns se in manus traditum, aduersariorum,proiectum se in potestatem impiorum. Luc.13.

In illo iudicio apparebit veram fuisse fidem. Super epistolam ad Romanos, cap. x. Tom.V.

Omnis qui credit in illum,non erubescet. Cum enim examen cœperit fieri omnium rerum in die iudicij, & omnia falsa commenta vel dogmata in confusionem deduci tunc tripudiabunt credentes in Christum, videntes omnibus manifestari: quia verum est,quod crediderunt:& prudens, quod stultum putabatur. Aspiciet enim inter cæteros se solos gloriosos & prudentes, qui æstimati sunt contemptibiles & insensati. Illic est enim vera probatio,vbi remuneratio & condemnatio.

Iterum super epistolam ad Colos. cap. iij. Tom.eod.

Propter quæ venit ira Dei. Malorum memoratorum causa veturum dicit iudicium Dei,vt vindicetur in hos, qui contempto Deo & lege eius, interdicta sequi maluerunt. In quibus & vos ambulastis aliquãdo cum viueretis in illis. Quantum illis beneficium præstiterit gratia Dei per Iesum Christum, non tacet, vt gratuletur euasisse se iram,quæ ventura est repente super infideles totius terræ:& tales semetipsos præbeant,vt parere possint præceptis eius, à quo morte secunda sunt liberati.

Et super secundam Epistolam ad Thessalonicenses, capite primo. Tom.eod.

Cum venerit glorificari in sanctis suis, & mirificari in omnibus qui crediderunt, quia fidem habuit testimonium nostrum super vos in die illa aduentus Domini. Duplicem sensum continet. Adueniet enim punire malos & glorificare bonos. Ipse enim clarus & mira-

bilis videbitur in eos qui credunt exemplo & fide Apostolorum, cum fuerint coronati, testimonium reddente eis Euangelio in die Domini. Seuerus autem apparebit in incredulis, cum æternis pœnis cœperint coarctari. Corona enim discipulorum, magistri est gloria: & veritas eius, incredulorum est pœna: quia quod prædicabatur non crediderunt.

Tomo eodem. *Et super Epistolam ad Hebræos, capite quarto.*

Modò tempus est donorum. Nemo de seipso desperet. Timeamus thronum æquitatis eius cum venerit diiudicare omnia secundum iustitiam: & tunc erit desperationis tempus, nunc nolentibus conuerti ad sedem gratiæ, cum thalamus erit clausus, tantúmq; cum sponso remanebunt, qui lucentes bonis operibus ferent lampades.

Et infrà, capite nono super illud: Nunc autem semel in consummatione seculorum &c.

Postquam multi erant peccatores morte merito digni, tunc Christus apparuit: quod etiam alibi dicit, Vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se credentium peccata exhaurire, oportuisset eũ sæpius pati ab origine mundi: quod ne fieret, semel in consummatione mundi passus est ad multorum exhaurienda peccata. Quare multorum: & non omnium? Quia non omnes credunt. Pro omnibus mortuus est: hoc est, quãtum in ipso. Eius momenti est vnius, cuius momenti est omniũ perditio. Non enim omnium peccata abstulit propter quod credere noluerunt. Statutum quippe est omnibus semel mori, & post mortem iudicabitur vnusquisque secundum merita sua. Sic & Christus semel mortuus est pro peccatis alienis. Et ideo quia voluntariè, & non necessariè mortuus est: secundo quippe aduentu apparebit sine peccato. Omnis quippe hostia pro peccato dicitur peccatum, Non enim erit tunc hostia pro peccato, quia peccatum non erit: sed iustitia, siue in remuneratione iustorum, siue in retributione peccatorum.

Et infrà, capite decimo in fine.

Adhuc enim modicum aliquantulúmque qui venturus est veniet, & non tardabit. Non minima consolatio est laboris, citò sperare venturum iudicem, & remuneratorem, & consolatorem remuneraturum certaminis constantiam. Iustus autem meus ex fide viuit. Quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem nõ sumus subtractionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionem vitæ. Hoc prǒpheticum intulit Apostolus testimonium ad exhortationem fidei. Sicut displicebit, qui dubitat: ita qui crediderit, viuet in fide sua recta. Quapropter credamus velociter venturum iudicem Christum, & præparemus nos obuiam in bonis actibus, ne simus substractionis filij à luce sempiterna, sed acquisitionis in gloriam cum sanctis, in die magno audientes desiderabilem vocem: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.

Tom. IIII. *Bonum erit homini qui in illo iudicio iustus repertus erit. Lib. ij. de Apologia Dauid.*

Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato. Bonum enim vt tunc dies iudicij, vel mortis adueniat, cum viget animi blanda temperies, cum cæleste mysterium serena luce resplendet, cum cor nostrum ardet in nobis. Tunc enim Christus est præsens, sicut testantur in Euangelio dicentes Ammaon & Cleophas. Nónne cor nostrum ardens erat in nobis in via cum aperiret nobis scripturas?

Cap. 10. Tom. IIII. *Quia in illo iudicio conscientia iudicabit. In tractatu de Naboth paupere.*

Tu testimonia falsa componis, ego testimonium conscientiæ tuæ posco, quia iudicem tuum effugere & declinare non poteris, cuius testimonium non poteris recusare in die qua reuelabit Deus occulta hominum.

Tom. IIII. Dan. 7. *Et in tractatu super primum Psalmum.*

Daniel quoque dicit: Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Ostendit ergo iudicium futurum, maximè cum alibi idem dicat: Multi qui sedent in tumulo terræ, exurgẽt isti in vitam æternam, & isti in opprobrium & confusionem æternam: & intelligẽtes splendebunt sicut splendor cæli, & de iustis multi sicut stellæ lucebunt. Quod istud est iudicium sedentium iudicum, & qui libri aperti, nisi conscientiæ nostrę, velut libri peccatorum nostrorum seriem continentes? Quanquam hoc ipsum vile sit æstimare quasi humani simile iudicij. Aliud est enim Christi iudicium, vbi conscientia ipsa se prodit, quæ latere non potest occultorum arbitrum: vbi cogitationes lucent apud eum qui adhuc cogitantibus dicebat: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Cum Iudęis hoc diceret, dicebat omnibus: ne quis putaret quòd occulta possent esse quæ faceret: ne quis putaret quòd parietibus clausus testẽ occulti erroris effugeret. Ideóq; & Euangelista testatur dicens: Iesus autem sciebat cogitationes eorum. Quomodo ergo ait, Libri aperti sunt? Non vtique atramento scripti, sed vestigiis delictorũ, & flagitiorum inquinamento. Aperietur ergo liber conscientiæ tuæ, aperietur liber cordis tui, culpa tua recitabitur. Est ibi liber, vbi est tabula. Imò sunt libri inscripti, vbi sunt inscriptæ tabulæ, quas inscribit Spiritu sancto Apostolica doctrina, sicut legimus dicente Paulo: Epistola nostra vos estis, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis carnalibus cordis. Sunt ergo tabulæ cordis inscriptæ Spiritu sancto: istæ recitabuntur. Si bene egeris, manebit scriptura †. Vide ne tollas Spiritus sancti gratiam: Vide ne deleas & scribas atramento flagitia tua: ne veniat dies iudicij, & dicat iudex, Recitentur libri, recitentur tabulæ gestorum eius, & dicat tibi: Ego scripsi tabulas tuas: cur delesti apices meos? Ego scripsi dona mea: quomodo delesti munera mea, & scripsisti opprobria tua? Non legisti quia scribo? Non tibi dixi per os Prophetæ mei: Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis? Iudicium autem verbi est. Multi ergo dormientium in tumulo terræ surgent: qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ: qui mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Quod Daniel ait: In vitam æternam: hoc Saluator in resurrectionem vitæ dixit. Item quod Daniel ait, In opprobrium & confusionem: Saluator dixit, in resurrectionem iudicij.

Ibidem. † Al. tabula.

Improperabit Deus homini bona quæ ei contulit. Libro primo de Apologia Dauid. Cap. 10. Tom. II.

Nos omnes sub peccato esse manifestum est. Quantum igitur crimen est, vt homo se peccatorem neget? Quoniam quantum in ipso est, summi Dei videretur arguere ac refutare mendacium: qui tam moderatus & patiens est, vt vincat cum iudicatur. Venit enim ad iudiciũ Deus dicens, Popule meus quid feci tibi, aut quid contristaui te, aut quid molestus tibi fui? Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciem tuam Mosem & Aaron & Mariam. Plebs mea in mente habeto quid cogitauerit de te Balac. Singula in conspectu tuo locat beneficia sua, vt tanquam de iis iudices, quæ seruare debueras, quo magis reus fias, qui Diuinis non potueris stare beneficiis. Quid feci, inquit, tibi? Tanquam reum se cõstituit, & te iudicem. Aut quid contristaui te? Offensi vultus non abnuit crimen, si tu Deo es contristatus authore. Aut quid molestus fui tibi? Interpellationis iniuriam confitetur, si molestior æstimatus est. Addit beneficia, quorum gratiam non erubuit, qui existebat ingratus.

Iterum libro de fide sanctæ Trinitatis vbi notabiliter adiungit quòd fides catholica apud Christum excusat fragilitatis humanæ peccata. Lib. 2. Tom. II.

Omitto alia hæreticorum portenta, non nomina, qui dicunt: Qui dies erit iudicij? Quę erit forma sententiæ? Respondebit his omnibus & ille moraliter: Popule meus quid feci tibi, aut quid contristaui te? Nónne ex Mich. 6.

Ægypto

Ægypto eduxi te,& ex domo seruitutis liberaui te? Sed parum est ex Ægypto liberasse, & ex domo seruitutis eripuisse: plus est meipsum dedisse pro vobis †. Nónne vestras omnes suscepi iniurias? Nónne corpus meum pro vobis obtuli? Nónne mortem oppetiui, quod non erat Diuinitatis meæ, sed vestræ redemptionis? Hæccine referuntur gratię? Hoc profecit sanguis meus, sicut in Propheta ipse iam dixi, Quæ vtilitas in sanguine meo, quia descendi in corruptionē? Hoc ergo profeci vt me impiè negaretis, pro quibus ista sustinui. Ego verò tunc dicam Domine Iesu, etsi grauium peccatorum ipse mihi sim conscius, Non te negaui: habes quod ignoscas fragilitati carnis. Delictum fateor, peccatum non abnuo. Si vis, potes me saluare: quia hoc qui dixit, & meruit: ne quæso in iudicium intres cum seruo tuo. Non quæro vt iudices, sed vt ignoscas. Quid Christum putamus iudicaturum? Ego scio, iudicaturum dico: imò iam iudicauit. Tenemus eius sententiam, vt omnes, inquit, honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. Si displicet sententia, appella ad Patrem, rescinde iudicium quod Pater Filio detulit.

† Aliàs, plus est teipsum dedisse pro nobis.

Cap. 6. Tom. IIII.

Erit in ipso iudicio iudex qui summè dilexit hominem. Libro primo de Iacob & vita beata.

Nihil est in quo de munificentiæ Diuinæ diffidere perseuerantia debeamus: Cuius fuit tam diuturna & iugis vbertas, vt primò prædestinaret: deinde vocaret: & quos vocaret, hos & iustificaret: & quos iustificaret, hos & clarificaret. Poterit deserere, quos tantis beneficiis suis vsque ad præmia persequutus est? Inter tot beneficia Dei num metuendæ sunt aliquæ accusatoris insidiæ? Sed quis audeat accusare, quos electos Diuino cernit iudicio? Num Deus Pater ipse qui contulit, potest sua dona rescindere: & quos adoptione suscepit, eos à paterni affectus gratia relegare? Sed metus est, ne iudex seuerior sit. Considera quem iudicem habeas. Nempe Christo dedit Pater omne iudicium. Poterit ergo te ille damnare, quem redemit à morte, pro quo se obtulit, cuius vitam suæ mortis mercem esse cognoscit? Nónne dicet, Quæ vtilitas in sanguine meo, si damno quem ipse saluaui? Deinde consideras iudicem, non consideras aduocatum? Potest iste seueriorem ferre sententiam, qui interpellare non desinit, vt paternæ reconciliationis in nos conferatur gratia?

Propterea arguitur quòd iudex erit propriè Christus. Super Epistolam ad Hebræos, capite primo.

Ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga æquitatis virga regni tui. Hîc de eo dicit, qui est secundum carnem: de quo etiam ipse Dominus in Euangelio ait, Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium. Et paulò pòst, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Hic enim thronus Dei, ad iudicium pertinet futurum: in quo forma hominis videbitur, iudex viuorum & mortuorum, & quo iudicio omnia veraciter Christus moderatur, examinat atque diiudicat. In seculum seculi ait: quia nouissimum iudicium inter bonos & malos æterna discretione stabit, eoipso testante in Euangelio qui iudicaturus est: Tunc ibunt hi in ignem æternum, iusti autem in vitam æternam.

Et infrà cap. iiij. super illud: Viuus est sermo Dei, &c.

Hic ostendit eundem nos habere iudicem, qui illos propter incredulitatem eorum damnauit. Dixit enim: Viuus est sermo Dei, &c. Sermo Dei, Filius Dei est: qui de seipso ait, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Sicut illi si seruarent sermonem Dei, viuerent, terrámq; promissionis intrarent: sic & nos si seruauerimus sermonem eius, viuemus, requiémque cælestem intrabimus. Viuus est enim sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.

A Gladius enim potest membra diuidere à corpore, & penetrare secreta, & naturam carnis: sed eo multò penetrabilior est sermo Dei. Pertingens, vt ait Paulus, vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum etiam & intentionum cordis. Anima viuimus, spiritu intelligimus: vita nobis carnalis cum bestiis communis est, ratio spiritalis cum Angelis. Tam efficax est iudiciū Dei, vt discernat inter carnalia peccata & spiritalia, quis quid quo agat animo, vel quo desiderio Deo seruiat in corde: tam penetrabilis est eius intuitus, vt omnia nostra quæ agimus vel cogitamus, certius agnoscit, quàm nosmetipsi. Illum semper habemus testem actuum nostrorum vel cogitationum, quem iudicem habituri sumus. Timeamus eius sententiam, cuius præsentiam nullatenus fugere valebimus. Dixit enim: Vt discretor sit sermo Dei, id est, prouidentia Dei, cogitationum etiam & intentionū cordis: ostendens quia omnia nostra interiora vel exteriora diiudicabūtur ab eo, qui omnia nostra nouit, & totus per totum penetrat hominem. Nec

B mirum si totus vbiq; totam suam agnoscat creaturam, siue spiritalem siue corporalem: quia nihil quod factū est, sine eo factum est. Ideo addidit: Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda sunt & aperta oculis eius. Hic maximè eos terruit, fortè adhuc nequiter seruiles, non cum integra satisfactione perficientes fidei opera: quia ipse quæ in corde sunt examinat & considerat reddens vnicuique secundum merita sua. Et quid dicemus de hominibus? Ac si Angelos dicas, ac si Archangelos, ac si Cherubim, ac si & Seraphim, ac si quamlibet aliam creaturam, omnia reuelata sunt oculis eius, omnia aperta & manifesta. Quid est quod eum † possit latere? Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Ad quem nobis est sermo. Quid est ad quem nobis sermo est? Hoc est, ipsi reddituri sumus actuum nostrorum rationem.

† Aliàs, tūc.

C *In ipso iudicio etiam sancti iudices erunt. Super Epistolam primam ad Corinthios, cap. sexto.* Tom. V.

Iudicabunt sancti hunc mundum: quia exemplo fidei illorum perfidia mundi damnabitur. Et in vobis iudicabitur hic mundus: Tunc enim mundus hic iudicabitur in nobis, si opus perfidorum hominum non inueniatur in nobis. Indigni, inquit, estis iudiciorum iniquorum †. Hoc est, non sunt vtique indigni hi, qui ipsum mundum iudicaturi sunt, ea iudicare quæ mundi sunt. Nescitis quia angelos iudicabimus, nec dum secularia iudicia †? Addit plus dicendo Angelos iudicabimus, id est, potentias spirituales, quas alio loco tradit in cælestibus degere: eodem genere iudicandos Angelos à nobis, quo & mundus iudicabitur.

† Nonnihil diuersa hæc lectio a cōmuni.

† Nec dū secularia iudicia, fortè abundāt.

Singulariter Apostoli iudicabunt. Libro decimo super Lucam. Cap. 9. Tom. V.

Non victus & potus nobis præmij loco spondetur

D & honoris, sed communicatio gratiæ cælestis & vitæ. Neque enim duodecim throni tanquam aliqua corporalis sunt receptacula sessionis, sed quia secundum Diuinam similitudinem Christus iudicat cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutem remunerans, impietatémque condemnans: ita & Apostoli in iudicium spiritale formantur remuneratione fidei, & execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes.

Et quia hæretici Arriani Christum Dei Filium minorem Patre asserebant, & inter cætera allegabant quia tempus iudicij ignorabat: ideo contra eos disputans, libro quinto de fide sancta Trinitatis, ait. Cap. 7. Tom. II.

Nihil est autem quod charitas diuidat: nihil quod Diuinitas sempiterna non possit: nihil quod lateat veritatem, fallat iustitiam, prætereat sapientiam. Vnde execrabiles eos, qui ista commemorant, & à Spiritu Cap. 8.

ſancto eſſe damnatos, ſcire debemus. Quos enim alios niſi ſpecialiter Arrianos, Propheta condemnat, qui dicunt quòd Dei Filius neſciat tempora & annos? Non enim eſt aliquid quod ignoret Deus. Si autem Deus Chriſtus, & altiſsimus Chriſtus: ipſe eſt enim ſuper omnia Deus. Videte quemadmodum ſanctus Dauid huiuſcemodi homines qui Dei Filio ſcientiam derogent perhorreſcat. Sic enim habes: In laboribus hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur: ideo obtinuit eos ſuperbia eorum, cooperti ſunt iniquitate & impietate ſua. Prodiuit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in diſpoſitionem cordis. Eos vtique condemnat, qui ex diſpoſitione cordis æſtimanda quæ Diuina ſunt arbitrantur. Nam Deus nec diſpoſitioni ſubiectus, nec ordini: quando etiam ipſa quæ ſunt in vſu hominum, & ſucceſsione generis humani, non ſemper aliqua ſolennis diſpoſitione rationis; ſed plerunque ſecretis latentibúſque decurſa myſteriis, euenire cernamus. Cogitauerunt, inquit, & loquuti ſunt nequitiam, iniquitatem in excelſo loquuti ſunt. Poſuerunt in cælum os ſuum. Videmus itaque quòd impij ſacrilegij reos damnat, qui ex ſimilitudine humanæ naturæ diſpoſitionem ſibi arrogent cæleſtis arcani. Et dixerunt: Quomodo ſcit Deus? Etſi eſt ſcientia in altiſsimo? Nónne hoc quotidie perſtrepunt Arriani, ſcientiam omnem in Chriſto eſſe non poſſe: Quia ipſe, inquiunt, diei & horæ eſt ſe profeſſus eſſe ignarum? Nónnne dicunt, Quomodo ſciuit: qui eum non potuiſſe ſcire commemorant, niſi quę audierit & viderit, & ea quæ ſpectant ad Diuinæ vnitatem naturæ, ad infirmitatem ſacrilega interpretatione deriuant?

Cap. eod.

Et addit.

Mar. 13.

Scriptum eſt, inquiunt: De die autem illa & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, neque Filius, niſi Pater ſolus. Primùm veteres non habent codices Græci, quòd nec Filius ſcit. Sed non mirum ſi & hoc falſarunt, qui ſcripturas interpolauere Diuinas. Qua ratione autem videatur adiectum, proditur, dum ad interpretationem tanti ſacrilegij deriuatur. Pone tamen ab Euangeliſtis ſcriptum. Medium vtique eſt nomen Filij. Nam & Filius hominis dicitur, vt ſecundum imprudentiam aſſumptionis noſtræ diem futuri iudicij neſciſſe videatur. Quomodo enim neſciret diem Dei Filius, cum in ipſo ſint theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſcõditi? Quæro autem vtrum ex ſubſtantia, an ex accidenti habuit ſcientiam? Omnis enim ſcientia, aut ex natura, aut ex diſciplina eſt. Ex natura ſuppetit, vt equo currere, piſci natare: hæc enim faciunt antè quàm diſcant. Ex diſciplina rurſus ſuppetit natare homini. Nam niſi didicerit, ſcire non poterit. Cum ergo multis animantibus ſuppetat ex natura facere & ſcire quæ non didicerint, quid cenſes de Dei Filio, vtrum ex inſtructione, an ex natura habeat ſcientiam? Si ex inſtitutione, ergo non eſt natus ſapientia: & ex proceſſu cœpit eſſe perfectus †, nec erat ſemper. Quòd ſi naturalem ſcientiam habet, vtique perfectus † in principio erat, perfectus † ex Patre proceſsit, & ideo præſcientia non eguit futurorum. Non ergo neſciuit diem. Neque enim ſapientiæ Dei eſt, ex parte ſcire, & ex parte neſcire. Nam quomodo poteſt neſcire partem, qui fecit omnia, cum minus ſit ſcire quàm facere? Multa enim ſcimus quæ facere non poſſumus: nec eodem modo omnes ſcimus, ſed ex parte cognoſcimus. Nouit enim ventorum vim ſtellarúmque curſus, aliter ruſticus, aliter ciuitatis incola. Solus autem planè nouit ille qui fecit. Nouit gubernator quota vigilia procedit arcturus, quales ortus præexploret Orionis. Non tamen colligationes vergiliarum cæterarúmque ſtellarũ, aut numerum nouit, aut nomina, ſicut ille qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus his nomina vocãs; quem vtique non fallit operis virtus ſui. Quomodo enim vultis hoc feciſſe Dei Filium? Nunquid quaſi annulum qui non ſentit quod exprimit? Quia omnia in ſapientia Pater fecit, id eſt, omnia per Filium fecit, qui eſt virtus Dei atque ſapientia. Sapientiæ autem id conuenit, vt ſuorum operum & virtutes norit & cauſas. Et ideo non potuit Creator omnium ignorare quod fecit, neſcire quod ipſe donauit. Nouit ergo diẽ quem fecit. Sed dicis, quòd præſentem nouit, neſcit futurum. Licet inepta ſit propoſitio, tamen vt de ſcripturis ſatisfaciam tibi, diſce, quia non ſolùm præterita fecit, ſed etiam quę futura ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Qui fecit quæ aduentura ſunt. Et alibi ait ſcriptura: Per quem & facta ſunt ſecula, ſplendor eſt gloriæ, & character ſubſtantiæ eius. Secula enim & præterita & præſentia & futura ſunt. Quomodo ergo facta ſunt quæ futura ſunt, niſi quia operatoria virtus eſt, ſcientia comprehendit numerum omnium ſeculorum? Sicut enim vocat quæ non ſunt tanquam quæ ſint, ſic & fecit quæ futura ſunt tãquam quæ ſint: quia non contingit, vt non ſint, ſed neceſſariò ſunt futura quæ eſſe præcepit. Ergo qui fecit quæ futura ſunt, eo genere quo ſunt, futura cognouit. Si hoc de ſeculis, multò magis de iudicij credendum eſt die, eò quòd cognitionem eius habeat Dei Filius tanquam à ſe iam factæ, quia ſcriptum eſt: Diſpoſitione tua permanebit dies. Noñ ſolùm permanet dixit: ſed etiam permanebit, vt eius diſpoſitione, quæ ventura ſunt gubernentur. Quæ diſpoſuit ergo non nouit? Qui plantat aurem non audiet? Qui finxit oculum non conſiderat? Videamus tamen ne quid fortè magnum ſit, quod creatorem ſuum potuerit præterire: & tamen eligant vtrum quaſi magnum aliquid & præſtantius putent eſſe quàm cætera: An quaſi minimum atque abiectum. Si minimum atque abiectum, non eſt iniuria (vt noſtro vſu loquar) vilia & exigua neſcire. Nam cum potentiæ ſit ſcire quæ maxima ſunt, deſpexiſſe magis videtur degeneris operis vilitatem: Faſtidio igitur abſolutus eſt, non poteſtate fraudatus. Quòd ſi magnum & ſummum arbitrãtur ſcire iudicij diem, dicãt quid Deo Patre maius aut melius ſit. Patrem igitur Deum nouit, vt ipſe ait: Quia nemo nouit Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Patrem, inquam, nouit, & diem neſcit? Sic ergo creditis quia Patrem reuelat, & diem non poteſt reuelare?

Heb. 1.

Psalm.

Psalm.

Et addit.

* Deinde quia gradus quoſdam facitis, vt Patrem Filio, Filium Spiritui præferatis: dicite mihi vtrum ſanctus Spiritus nouerit iudicij diem. Nihil enim de eo ſcriptum eſt hoc loco. Negatis profectó. Quid ſi doceo quòd nouerit? Lectum eſt enim: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſanctum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam alta Dei. Vtique qui alta Dei ſcrutatur, cum Deus nouit iudicij diem, etiam Spiritus nouit: nouit enim omnia quæ Deus. Nouit, ſicut Apoſtolus declarat dicens: Quis enim ſcit hominum quæ hominis ſunt, niſi Spiritus hominis qui in ipſo eſt? Sic & quæ Dei ſunt nemo cognouit, niſi Spiritus Dei. Videte igitur ne aut negando ſanctum Spiritum ſcire, negetis & Patrem ſcire: quia quæ Dei ſunt cognouit & Dei Spiritus. Quæ autem non cognouit Spiritus Dei, vtique Dei non ſunt. Aut confitendo, quia Spiritus nouit Dei quod negatis Filium Dei ſcire, contra veſtram aſſertionem Spiritum Filio præferatis *. Verùm non ſolùm ſacrilega, ſed etiam inepta dubitatio. Nunc conſideremus quibus modis ſcientia colligatur, & oſtendamus ipſum Filium demonſtraſſe, quia & diem ſciret. Quod enim ſcimus, aut tempore, aut loco, aut ſignis, aut perſonis declaramus, aut ordine. Quomodo igitur neſciuit iudicij diẽ qui & horam iudicij, & locũ, & ſigna expreſsit, & cauſas? Denique ſic habes: In illa hora qui fuerit in tecto, non deſcendat tollere vaſa: & qui in agro ſimiliter, non redeat retró. Eouſq; igitur futurorũ norat periculorum euentus

Hæc ... tur ... in ... exemplari

† Alias, profectus. & ita mox, bis.

Mar. 13.

euentus, vt etiam præsidia periclitantibus demóstraret. An poterat Dominus dié ignorare, qui ipse de se dixit, quia Filius hominis Dominus est sabbati? Locum quoque etiá alibi designauit, cum sibi structuras tépli ostendétibus discipulis, diceret: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. De signo quoq; interrogatus ab Apostolis, respódit: Videte ne seducamini. Multi enim veniét in nomine meo dicentes, quia ego sum Christus. Et infrá. Terræmotus magni, inquit, erút per singula loca, & fames, & pestilentia, terroréśq; de cælo, & signa magna erút. Itaque & personas expresśit, & signa. Quo autem modo vel circundaturos exercitus Hierusalé dicat, vel implenda tempora gentium, & quo ordine, Euangelicæ vtique lectionis attestatione referatur. Sciuit ergo omnia. Sed quærimus qua ratione designare momenta noluerit. Si quæramus, inueniemus non ignorátiæ esse, sed sapiétiæ. Nobis enim scire non proderat, vt dum certa futuri iudicij momenta nescimus, semper tanquá in excubiis cóstituti, & in quadam virtutis specula collocati, peccandi consuetudiné declinemus, ne nos inter vitia dies Domini deprehendat. Non enim prodest scire sed metuere quod futurum est. Scriptum est enim: Noli alta sapere, sed time. Nam si diem designasset expresśè, vni ætati hominum quæ proxima erat iudicio, videretur disciplina præscripsisse viuendi, superioris temporis aut iustus esset remisśior, aut peccator securior. Nanq; adulter nisi quotidianam pœnam metuat, non potest ab adulterádi cupiditate desinere. Nec latro obsessorum saltuú secreta deserere, nisi sciat sibi momentis omnibus imminere supplicium. Plerunq; etiá quibus incentiuum est impunitas, timor tædium est. Et ideo ego dixi quia scire non proderat, imò proderat ignorare, vt ignorantes timeremus, vt obseruantes emendaremur, sicut ipse dixit, Estote parati, quia nescitis qua hora Filius hominis vécturus est. Náque miles nisi bellum in manibus esse cognoscat, prætendere non nouit in castris. Vnde alibi quoque ipse Dominus interrogatus, ab Apostolis, inquá, qui vtique non sicut Arrius intelligebát, sed Filium Dei futura scire credebant. Nam nisi hoc credidissent, nunquá interrogassent. Interrogatus ergo quando restitueret regnú Israël: nó se nescire dixit, sed ait: Nó est vestrú scire tépora & annos quæ Pater posuit in sua potestate. Attende quid dixerit. Non est vestrum. Lege iterum. Non est vestrum. Vestrum dixit, non meum. Iam enim non secundum perfectionem, sed secundú profectum humani corporis ac nostræ animæ loquebatur. Vestrum ergo dixit, non meum: Quod Apostolus sequutus, De téporibus autem & momentis nó habetis opus, inquit, vt vobis scribamus. Itaque ne Apostolus quidem ipse Christi seruus dixit se nescire momenta: sed nó opus doceri populum, qui semper spiritalibus munimentis debet esse armatus, vt virtus Christi in vnoquoque prætendat. Cum autem dicit Dominus, De temporibus quę Pater in sua posuit potestate: Vtiq; non potest exors esse scientiæ paternæ, cuius nequaquam exors est potestatis: cùm potestas ex sapientiæ virtute gignatur.

Luc. 21.

IVGVM. *Distinguit de iugo legis & gratiæ. Lib. iij. super Lucam.* — Tom. V.

Libera est Ecclesia, expulsa est synagoga: seruiebat enim populus Iudæorum. Remotum est enim seruitutis iugum, quod animæ nostræ quædam colla reprimebat, ne vltra parieté vitæ prioris possemus aspicere. Habemus enim iugú bonú ac leue, quod habenis pacis & gratiæ vinculis magis erigat, quàm deprimat copulatos.

De iugo verò humilitatis & obedientiæ, loquitur in tract. de obitu Valentiniani imperatoris. — Tom. III.

Threnor. 3. † Aliàs, singulariter.

Bonum est viro, cum portauerit iugum graue in iuuentute sua: sedebit solitarius † & silebit, quia tulit iugum graue. Et ille quidem se suarum virtutum remuneratione solatur, eò quòd in iuuentute sua labores absorbuit, pericula multa tolerauit. Iugum maluit graue emédatioris propositi, quàm molle illud ac plenum diuitiarum inuidia mentis ceruice portare. Bene beatus planè, qui vel in senectute correxit errorem: beatus, qui vel sub ictu mortis animum auertit à vitiis. Beati enim, quorum tecta sunt peccata: quia scriptum est, Desine à malo, & fac bonum, & inhabita in seculum seculi. Quicunque ergo desierit à peccato, & fuerit ad meliora in quacunque conuersus ætate, habet superiorum indulgentiam peccatorum, quæ fuerit vel patienti confessus affectu, vel corrigenti auersus ingenio. Sed huic cum plurimis veniæ societas emerendæ. Plurimi enim sunt, qui se à peccatis & lubrico iuuétutis in senectute reuocare potuerunt. Rarus autem qui in iuuentute iugum graue seria sobrietate portauerit. Hoc est illud iugum, de quo ait Dominus in Euangelio: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos. Si quis ergo antè quàm graui oneretur peccatorum sarcina tulerit iugum in iuuentute, singulariter sedebit, non cum plurimis conferendus, sed cum illo potest dicere, Quoniam tu singulariter in spe cóstituisti me. Sed fortè dicas, Quomodo iugum graue dicit Hieremias, cùm in Euágelio Dominus dixerit, Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue? Ac primùm disce quia Gręcus iugum tantummodo posuit, non graue addidit. Tamen & illud aduerte: quia etsi ita esset in Threnis, in Euágelio iugú suaue dixerit, & onus leue, non iugú leue. Potest enim graue iugú verbi esse, sed suaue. Graue adolescenti, iuueni graue, cuius ætas est florulentior, vt nolit iugo verbi subiiciendam animi præbere ceruicé. Potest graue iugum videri præ pondere disciplinæ, austeritate correctionis, pódere abstinétiæ, restrictionéque lasciuiæ: suaue tamé est fructu gratiæ, spe remuneratióis ęternę, purioris cóscietię suauitate. Tamé iugú verbi suaue dixit: onus obedietiæ leue. Quoniá ei qui iugú verbi patienti ceruice susceperit, disciplinæ onus graue esse nó poterit. Qui ergo tulerit in iuuentute iugú, singulariter sedebit & silebit, reuelata sibi gaudés Diuinæ remunerationis æterna mysteria. Aut certè silebit, nó opus habens excusatione peccati, cú matura confessione præuenit, & propera correctione deposuit. Nó enim dicetur huic: Quæ in iuuentute non cógregasti quomodo inuenies in senectute? Potest auté & sic intelligi. Quoniá qui citò portauerit iugú verbi, hoc est à iuuentute, nó se miscebit cú iuuenibus, sed sedebit seorsum, & silebit, donec plena se perfectione virtutis erudiat, & magná induat animo patientiá, dabítq; percutienti maxillá suá, etiá cædis contentus iniuria, vt mádatis obsequatur cælestibus. Magnú est enim vel abstinere à vitiis iuuétutis, vel ea in ipso iuuentutis vestibulo derelinquere, atque ad saniora conuerti.

Math. 11.

In tractatu de obitu imperatoris Theodosij. — Tomo eod.

Bonú est viro cú portauerit iugú à iuuétute sua: sedebit singulariter, & silebit, qa portauit iugú graue. Qui enim iugum graue portauit à iuuentute sua, requiescit, postea remotus à turba præcipuú locú quietis suæ possidebit, dicens: Quoniá in spe tu singulariter cóstituisti me. Portauit iugú graue à iuuétute sua Lazarus pauper: ideo singulariter in sinu Abrahæ requiescit, Diuinæ testimonio lectionis. Portauit iugum graue Theodosius, quádo insidiabátur eius saluti qui patré eius triúphato ré occiderát. Portauit iugú graue, quádo subiit pietatis exilium, quando infusis Romano imperio barbaris suscepit imperiú. Portauit iugú graue, vt tyrános Romano imperio demoueret. Sed qa hîc in labore: ibi in requie.

IVMENTVM. *Sensus corporis comparantur iumentis. Lib. ij. de Abraham. Require infrà, capite Pastor.* — Cap. 10.

Homines etiam iumenta dicuntur, causa corporis. Vnde in tract. de secunda interpellatione Dauid. — Tom. IIII.

Inquit ipse Propheta: Quia delectatum cor meum, & renes mei resoluti sunt, & ego ad nihilum redactus sum

& nesciui:& velut iumentum factus sum apud te,& ego semper tecũ.Cum cognouisset, inquit, quia Deus humana curat & respicit,requieuerunt renes mei, hoc est, ex maxima fatigatione veteris imprudentiæ, requieui per agnitionem boni cælestis & gratiæ.Sunt etiam quidam renes animæ,qui vexantur in nobis per ignorantiæ laborem: hi resoluuntur ad requiescendum cælestis agnitione doctrinæ, & quasi fulcro quodam cælestium præceptorum subnixi fouentur. Tunc,inquit,intellexi, quia vanè fatigabar:quoniam id quod verum est nesciebam,& velut iumẽtũ factus sum.Pulchrè addidit,apud te:Cõparatione enim cælestium homo quid est, nisi iumentum irrationabile? Nam & stellæ cum sint lucidæ, vanescunt Solis exortu. Et Moses ait:Non sum idoneus ab hesterno die,ex quo cœpisti loqui cum seruo tuo: & tenui,inquit,vocẽ,& tardè loquutus sum.Ita & homo, non dicam Christi,sed Angelorum comparatione multum videtur esse iumentum.Sed tamen nemo desperet, quia homines & iumenta saluos fecit Dominus.Et ideo quia non ex me,sed ex te didici, tibi adhærebo semper vt desinam esse iumentum:tu autem dicas,hic sta mecũ. Circunfusus enim Dei gratia,incipit esse homo,qui per imprudentiam prætendebat insensibilitatem & inscitiam bestialem.Homo enim probatur,si capax sit rationis & gratiæ. Itaque à mutis animalibus separatum esse se gaudet, & in hominum ascitum se esse consortia, quæ Deus visitat & tuetur. Quid est enim homo,nisi quia eius memor est Dominus,aut quia à Domino visitatur?Vnde quasi visitatus ab eo dicit, Tenuisti manũ dextram meam,& in voluntate tua deduxisti me, & cũ gloria assumpsisti me.

Exod.4.

cap.51.

IVRAMENTVM. *Diffinitur in libello ad Valentinianum Imperatorem contra Symmachum, circa medium.*

Quid est iurare,nisi eius quam testaris fidei tuæ præsulem Diuinam potentiam confiteri?

Tom.V.

De iuramento Dei,dicit super Epistolam ad Hebræos, capite tertio.Quòd nihil est aliud quàm suorum verborum confirmatio.

Loqui Deum magnum est:quantò magis iurare?Iurationem confirmationem fieri voluit. Per quem iurat Deus,nisi per semetipsum? Non enim habet maiorem per quem iurat. Per seipsum confirmat præcepta sua: per seipsum confirmat misericordias suas. Sicut verum quod promittit,sic certum est quod minatur.

Et infrà,capite sexto.

Quam impium est Deo iuranti non credere? Iurauit enim Deus per semetipsum,quia neminem habuit maiorem per quem iurat. Potest hic persona in hoc iuramento, Dei Patris intelligi: qui de Filio suo eidem Patriarchæ promisit,dicens:Et in semine tuo benedicẽtur omnes gentes.Non dicit in seminibus:vt beatus Paulus in alia demonstrat Epistola: sed in semine tuo, hoc est, Christo.Iurat enim & idem Christus in Euangelio, dicens:Amen amen dico vobis. Et ipse per semetipsum: quia nec ipse habuit maiorem per quem iuraret. Benedicens benedicam te:hoc in stellis cæli,per quas sancti designantur de eius semine futuri,intelligi potest dictum. Multiplicans multiplicabo te, & hoc in arena maris, per quam peccatores populi illius designari possunt. Vtraque enim Dominus dixisse legitur, vbi ait: Et erit semen tuum sicut stellæ cæli,& sicut arena quæ est in litore maris.Homines enim per maiorem se iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramentum.Si igitur hominum iuramentis in futurũ credendum est,de quibus dicit Propheta,Omnis homo mendax:quantò magis Dei iuramento credi debet, qui est veritas,qui nec falli, nec mentiri potest? Homines enim per maiorem se iurant, & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iuramentum: prout si diceret:Ex hoc soluitur totius cõtrouersiæ disceptatio,

A non vniuscuiuslibet,sed totius. Oportebat quidem sine iuramento credere Deo:sed iurare Deum dicit. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationem hæredibus immobilitatémq; consilij sui, interposuit iusiurandum.Propterea enim huius repromissionis mentionem facit quæ ad nos communis facta est, quoniã apud homines hoc videtur fidele esse,cum iuramẽtum interest controuersiis eorum.Non autem æquale est hominẽ per se iurare,& Deum. Homo enim sui potestatem non habet: Deus autem sui potestatem habet omnium quæ sunt. Sed quia incredulum est genus humanum, condescendit ad nos,sic certè iurat propter nos quamuis indignum scit ei non credi,sicut superius dictum est.

Libro primo de Cain & Abel. Cap.10. Tom.III.

Hoc quod tibi Dominus pollicetur quodam sacramenti promittit vinculo,vt constantiam tuam firmet. Neque enim Deus ideo iurat,quòd fide credentis indi-
B geat, aut testimoniorum astipulationibus destitutus, suffragium sacramenti requirat, sicut homines qui fidẽ nobis asciscimus sacramento,& ideo iuramus vt credamur vera dixisse.Deus autem cum loquitur fidelis est, cuius sacramentum sermo est.Non enim propter sacramentum fidelis Deus,sed propter Deum & sacramentũ fidele est. Qua ratione igitur Moses iurantem Deum inducit? Quia nos vsu quodam mortalium claudimur, & velut echini cortice quodam nos vulgaris opinionis inuoluimus,aut velut cochleæ quæ nisi intra testæ operimentum sint,spirare non possunt, nec aërem liberum capere aut sustinere:sic nos non nisi intra quædam humanæ consuetudinis latibula terrena versamur. Vnde quia illud verius solemus credere, quod iureiurando firmatur, ne nostra claudicet fides, iurare describitur Deus,qui ipse non iurat,sed iurantium iudex, & vltor est periurantium.Denique scriptum est:Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum.
C Seruauit vtique quod iurauit:Dedit enim nobis æternũ sacerdotum principem:vt & tu quod iuraueris, ita noueris esse seruandum,vt quia per eum iuras qui non mentitur,scias futurum si mentiaris vltorem.

Quod homines iurant, seruare tenentur: & ideo solum ex necessitate est iurandum. Libro tertio de viduis, parte quarta. In exhor. ad vir. Tom.I.

Quid nos scriptura admoneat, consideremus. Non iurandum,inquit,facilè:quia plerunque multi casus accidũt,vt non possimus implere quod iurauerimus.Qui autem non iurat, vtique non peierat: qui autem iurat, aliquando necesse est incidat in periurium: quia omnis homo mendax.Noli ergo iurare, ne incipias peierare.

Et ideo dicit in Epistola secunda ad Syagrium, versus finem. Lib.8. Epist. Tom.III.

Sacramento neque cogendi neque prohibendi necessitas imposita videtur.

D *In casu aliquando non est seruandum sacramentum sicut si iuraretur contra religionẽ.Vnde in Epist.17.ad Theodosium imperatorem,versus finem.* Lib.5. Epist.17.

Nec verearis sacramentum.Nunquid Deo displicere poterit,quod pro eius emendatur honorificentia?

Alius casus est quando est contra æquitatem, sicut iuramentum Herodis, quando decollauit Ioannem, vt diffusè deducitur. Libro tertio de virginitate. Quod require suprà in cap. Ioannes Baptista.

IVSTITIA. *Diffinitur libro primo de officiis.*

Iustitia est quæ suum vnicuique tribuit, alienum non vendicat, vtilitatem propriam negligit, vt communem æquitatem custodiat. Tom.I.

Describitur ab effectu. Libro secundo de Abraham, Tom.IIII.

Iustitia solers correctionis est, quæ & arguendo reuocat peccatores,& stringit passionum impetus.

Iustitiæ naturalis partes & proprietates describit, libro primo de officiis. Cap.27. Tom.I.

Iustitiæ pietas est prima in Deum:secũda,in patriam: tertia

tertia, in parentes. Item in omnes, quæ & ipsa secundum naturæ est magisterium. Siquidem ab ineunte ætate vbi primùm sensus infundi cœperit, vitam amamus tanquam Dei munus, patriam parentésque diligimus. Deinde æquales quibus sociari cupimus. Hinc charitas nascitur quæ alios sibi præfert, nõ quærens quæ sua sunt, in quibus est principatus iustitiæ. Omnibus quoque animantibus innascitur, primùm salutẽ tueri, cauere quę noceant, expetere quæ prosint: vt pastum, vt latibula, quibus se à periculis, imbribus, Sole defendant: quod est prudentiæ. Succedit quoque vt omnium genera animantium, congregabilia natura sint, primò generis sui ac formæ consortibus, tum etiam cæteris: vt boues videmus armentis, equos gregibus, & maximè pares paribus delectari. Ceruos quoque ceruis, & plerunque hominibus adiungi. Iam de procreandi studio & sobolis, vel etiã generantium amore, quid loquar, in quo est iustitiæ forma præcipua?

Ibidem infrà, aliter de ipsa loquitur, adiungens philosophorum opiniones. Cap.28.

Iustitia ad societatem generis humani, & ad communitatem refertur. Societatis enim ratio diuiditur in partes duas, in iustitiam & beneficentiam, quam eandem liberalitatem & benignitatem vocant. Iustitia mihi excelsior videtur, liberalitas gratior. Illa censuram tenet, ista bonitatem. Sed primum ipsum quod putant philosophi iustitię munus, apud nos excluditur. Dicunt enim illi eam primam esse iustitiæ formam, vt nemini quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Quod Euangelij authoritate euacuatur. Vult enim scriptura, vt sit in nobis spiritus Filij hominis, qui venit conferre gratiam, non inferre iniuriam. Deinde formam iustitiæ putauerunt, vt quis communia, id est, publica pro publicis habeat, priuata pro suis. Nec hoc quidem secundum naturam. Natura enim omnia omnibus in commune profudit. Sic enim Deus generari iussit omnia, vt pastus omnibus communis esset, & terra foret omnium quædam communis possessio. Natura igitur ius commune generauit: vsurpatio ius fecit priuatum.

Require quod sequitur suprà, in cap. Commune. vbi probatur quòd iustitia communia diligit: & ideo contra eam est auaritia. Quod require suprà, in capite Auaritia. Vnde hæc virtus est vtilis omnibus. In tractatu super Psal. xxxv. versu primo. Tom.IIII.

Iniustus & aliis inutilis, & sibi noxius est. Iusti autem vita fructuosa aliis, & sibi dulcis. Dixit enim Salomon, Fili, si sapiens eris, tibi sapiẽs eris, & proximis. Si autem malus euaseris, solus hauries mala. Aduertimus ergo quia iustitia aliis est potius nata quàm sibi. Commune commodum nõ suum expectat: & alienum bonum pro suo ducit emolumento. Beata & præclara iustitia cuius bonum omnibus proficit. Ex vno plerunque ad plures proficiscitur, atque ad omnes peruenit. Prouerb.9.

Libro secundo super Lucam. Tom.V.

Iustitia communis est.

Vnde libro secundo de Abraham. Cap.10. Tom.IIII.

Ægypti flumen corporalia videtur significare. Vnde & Geõ dictus est ipse fluuius, quia de terra figuratus est homo. Euphrates autem quæ sunt animæ, eò quòd fons sit iustitia cæterarum virtutum, quæ virtutes alias illuminet. Prudentia enim sine iustitia nocet. Fortitudo quoque nisi eam iustitia temperet, intolerabilis insolentia est, furori quã rationi propior, dominationi quàm libertati. Sobrietas & temperantia priuata bona sunt, nec vllius vis, nisi iusta erga Deum reuerentia & fideli mente pietatem colas. Iustitia sola est, quæ virtutes omnes complectitur, & commendat omnes.

Similis sententia quòd iustitia virtus sit communis. habetur libro de Paradiso. Quod require suprà, in capite Flumen. Iterum libro super Beati immaculati, litera decima sexta, versu primo. Tom.IIII.

Hoc est ergo, Feci iudicium & iustitiam: in iudicio non contempsi pauperem, non oppresi viduam, personam diuitis non recepi, in omnibus operibus iustitiã seruaui. Iudicij finis iustitia est. In altero veritatis custodia, in altero fructus est æquitatis: vtraque tamen non priuata virtus, sed publica. Nam immaculatum corpus à virili permixtione seruare, & palmam castimonię limoso in corpore vsque ad Angelorum conuersationem custodia integritatis euehere, vtilitas priuata, laus publica est. Frugi esse ac modestum, & sobriæ parcitatis tenere mensuram, probatur à pluribus, sed sibi soli proficit. Fortitudo in præliis eminet, in otio friget, cuius opus in tempore necessarium, in voto aduersum. Malũt enim homines non pugnare, quàm vincere. Sola iustitia est, quæ omnibus temporibus aliis potius nata, quàm sibi, quotidiano vsu & fructu, publico suo dãno alienas custodit vtilitates, quæ nihil habeat vtilitatis, & plurimũ laudis. Hanc igitur Propheta prætendit ad sui meriti commendationem, dicens: Feci iudicium & iustitiam, non tradas me nocentibus me.

Iterum libro de flebili querimonia & de excessu fratris sui Satyri. Tom.III.

Iustitiæ partes debemus aduertere. Nam etsi cognatæ sunt inter se concretæque virtutes, tamen singularum quædam forma expresior desideratur, maximéque iustitiæ. Ea enim sibi parcior, foris tota est: & quicquid habet, quadam inclementia sui, dum rapitur amore communi, transfundit in proximos. Sed huius multiplex est species. Alia erga Dei cultum, alia erga adiumentum inopum.

Est tamen ipsi iustitiæ prudentia necessaria. Libro primo de officijs. Cap.27. Tom.I.

Primus officij fons prudentia est. Quid enim tã plenum officij, quàm deferre authori studium atque reuerentiam? Qui tamen fons & in virtutes deriuatur cæteras. Neque enim potest iustitia sine prudentia esse, cum examinare quid iustũ, quídve iniustum fuerit, nõ mediocris prudentiæ sit. Summus in vtroque error. Qui enim iustum iudicat iniustum, iniustum autem iustum, execrabilis apud Deum est. Vt quid abundant iustitiæ imprudenti? Salomon ait. Neque iterum prudentia sine iustitia est. Pietas enim in Deum, initium intellectus. Quo aduertimus illud ab huius seculi translatũ magis quàm inuentum sapientibus: quia pietas fundamentum est omnium virtutum.

Maximè in iudicio requirit sapientiam seu prudentiã. Libro secundo eiusdem. Cap.8.

Sapientum definitione, in quo vna virtus est, concurrunt cæteræ: nec potest sine iustitia esse prudẽtia. Quod etiam in nostris inuenimus. Dicit enim Dauid, Iustus miseretur & fœnerat. Quid fœneret iustus alibi dicit: Iocundus vir qui miseretur & fœnerat, disponet sermones suos in iudicio. Ipsum illud nobile Salomonis iudiciũ, nónne sapientiæ plenũ ac iustitiæ est? Itaque spectemus illud si ita est. Duæ, inquit, mulieres in conspectu regis Salomonis steterunt, & dixit vna ad eum: Audi me Domine. Ego & hæc mulier in vno habitantes cubiculo, ante diem tertium partu edito singulos filios suscepimus, & eramus vnà, arbiter nullus domi, nec vlla alia nobiscum fœmina, nisi nos solæ: & mortuus est filius eius hac nocte: & accepit filium meum de sinu meo, & collocauit eum in sinu suo, & filium suum mortuum posuit in sinu meo. Et surrexi mane vt lactarem paruulum, & inueni eum mortuum. Et cõsideraui illum diluculò, & non erat filius meus. Respõdit altera, Non: sed filius meus est qui viuit: filius autem tuus qui mortuus est. Et hæc erat contentio, cum vtraque sibi filium vendicaret superstitem, defunctum autem suũ negaret. Tunc rex iussit afferri machæram, & infantem diuidi, ac singulas partes dare singulis, dimidiam vni, & dimidiam alteri. Exclamauit mulier quæ vero Psal.36. Psalm.III.

erat affectu percita: Nequaquam Domine infantem diuidas: detur potius illi, & viuat, & non interficias eum. At illa altera respondit: Neque meus, neque huius sit infans, diuidite eum. Et statuit rex dari infantem ei mulieri, quæ dixerat, Nolite interficere eum, sed date illi mulieri: quia mota sunt, inquit, viscera eius in filio suo. Itaque non immeritò æstimatus est intellectus Dei in eo esse, in quo occulta sunt Dei. Quid autem occultius, quàm internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus velut quidam pietatis descendit arbiter, & velut quandam genitalis alui vocem eruit, qua maternus patuit affectus, qui eligeret filium suum vel apud alienam viuere, quàm in conspectu matris necari? Sapientiæ igitur fuit latentes distinguere conscientias, ex occultis eruere veritatem, & velut quadam machæra, ita spiritus gladio penetrare, non solùm vteri, sed etiam mentis & animæ viscera: Iustitiæ quoque, vt quæ suum necauerat, alienum non tolleret, sed vera mater reciperet suum. Denique & scriptura hoc pronuntiat. Audiuit, inquit, omnis Israël hoc iudicium, quod iudicauit rex: & timuerunt à facie regis, eò quòd intellectus Dei in eo esset, vt faceret iustitiam. Denique & ipse Salomon ita poposcit sapientiam, vt daretur sibi

Cap. 9. cor prudens audire & iudicare cum iustitia. Liquet igitur etiam secundum scripturam Diuinam, quæ antiquior est, sapientiam sine iustitia esse non posse: quia vbi vna earum virtutum, ibi vtraque est. Daniel quoque quàm sapienter alta interrogatione fraudulentæ accusationis deprehendit mendacium, vt calumniatorum sibi responsio non conueniret? Prudentiæ igitur fuit vocis suæ testimonio reos prodere: iustitiæ quoque nocentes supplicio dare, innocentem subducere. Est ergo indiuiduum sapientię atque iustitiæ contubernium.

Hæc iustitia iudicialis sine personarum acceptione, maximè in Ecclesia seruari debet. Eodem libro. Require suprà in cap. Acceptio personarũ. Sed in iudicio, iustitia cum misericordia debet associari: quia misericordia pars est iustitiæ. Libro super Beati immaculati, litera octaua. Versu 2. Tom. IIII.

Misericordia quidem iustitiæ portio est, vt si velis donare pauperibus, hæc misericordia iustitiæ est, secundum illud: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Deinde quia conformis tuus, iniustum est vt non adiuuetur à socio, cùm præsertim Dominus Deus noster terram hanc possessionem omnium hominum voluerit esse communem, & fructus omnium ministrare: sed auaritia possessionum iura distribuit. Iustum est igitur vt si tibi aliquid priuatim vendicas, quod generi humano, imò omnibus animantibus in commune collatum est, saltem aliquid inde pauperibus aspergas, vt quibus iuris tui consortium debes, iis alimenta non deneges. Est etiam misericordiæ donare peccatum, & misericordiæ est & iustitiæ. Denique iustitiæ ascribit scriptura Diuina veniam peccatorũ: secundum il-

Sap. 14. lud quod hodie lectum est: Benedictum lignum quod fit per iustitiam: maledictum autem lignum quod fit per manum hominum.

Iterum eodem libro, litera decima sexta, versu primo.

Feci iudicium & iustitiam, non tradas me nocentibus me. Vbi iustitia, ibi misericordia. Misericordia à peccato liberat. Quomodo ergo peccatoribus trador? Simile illud in Canticis: Exui tunicam meam, quomodo induam eam? laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? exui tunicam peccatoris, velaménque terreni, cur quasi peccator atque terrenus adiudicor? Laui pedes meos, ne qua delicti sors posset adhærere vestigio, cur das in me delinquentibus potestatem?

Alia est ratio, quia iustitia non impedit misericordiam vel econtrariò: imò sine misericordia iustitia non est virtus. In tractatu de obitu Theodosij. Tom. III.

Misericors enim Dominus & iustus, & Deus noster miseretur. Bis misericordiam posuit, semel iustitiam.

A In medio iustitia est, gemino septo inclusa misericordiæ. Superabundant enim peccata: superabundet ergo misericordia. Apud Dominum omnium virtutũ abundantia est, quia Dominus virtutum est. Nec tamen iustitia sine misericordia est: neque sine miseratione iustitia, quia scriptum est: Noli esse nimium iustus. Quod supra Eccles. 7. mensuram est, etsi bonum est, tamen tu non sustines. Mensuram serua, vt secundum mensuram recipias. Non impedit tamen iustitia misericordiam, quia misericordia ipsa iustitia est. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum. Nouit enim iustus debere se infirmis atque inopibus subuenire. Vnde Dominus veniens ad baptismum, vt nobis infirmantibus peccata donaret, ait ad Ioannem. Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Liquet ergo iustitiam esse misericordiã, & misericordiam esse iustitiam. Etenim si Dei nos misericordia non sustentaret, quomodo in ipso ex-

B ordio paruuli viueremus, cum effuso vtero de calidis in frigida, de humidis in arida piscium more iactemur, quos naufragos in hanc vitam quidam naturæ fluctus expuerit? Ratio deest, sed gratia Diuina non deficit.

Est etiam ista virtus præsidentibus principaliter necessaria. Libro secundo de officijs Cap. 18. Tom. I.

Egregiè itaque viros alicui præsidentes muneri commendat iustitia. Econtrà iniquitas destituit atque impugnat. Exemplo nobis est scriptura quæ dicit, quia cum populus Israël post mortem Salomonis rogasset filium eius Roboam, vt releuaret ceruices eorum à seruitute dura, & paterni imperij tẽperaret austeritatem: illum spreto senili consilio de suggestione adolescentium huiusmodi responsum dedisse, quòd & onus adijceret super patris iugum, & leuiora grauioribus supplicia mutaret. Quo responso exasperati responderunt populi: Non est nobis portio cùm Dauid, neque hæreditas in filio Iesse. Reuertere vnusquisque in taberna-

C cula tua Israël: quoniam hic homo neque in principem, neque in ducem erit nobis. Itaque desertus à populo atque destitutus, vix duarum tribuum, propter Dauid meritum, habere potuit societatem. Claret ergo quoniam & æquitas imperia confirmet, & iniustitia dissol- Cap. 19. uat. Nam quomodo potest malitia regnum possidere, quæ ne vnam quidem priuatam potest regere familiam? Summa igitur benignitate opus est, vt non solùm publica gubernacula, sed etiã priuata iura tueamur.

Est insuper necessaria viro forti. Quod require suprà, in cap. Fortitudo. Nam & cum hoste seruanda est. Require suprà, in cap. Bellum. & cap. Honestas. Est in dandis consilijs opportuna. Require in capite Consilium. Et meritò: quia ipsa est mater omnium virtutum. Libro de Paradiso. Require suprà, cap. Flumen. Ipsi iustitiæ contrariatur iniquitas. In tractatu super Psalmum xxxv. exponendo ipsius Psalmi titulum. Tom. II.

D Dicturus Propheta in Psalmo sequenti quæ esset forma iusti, antè formam expressit iniusti. Neque enim possumus cognoscere quæ sit forma iustitiæ, nisi cognoscamus quæ sit iniquitatis effigies. Sunt enim sibi aduersæ atque contrariæ. Nanque in altera simplex habitatio naturæ: in altera fallax versutia nequitiæ. Alia virtutum imagines præfert: alia vitiorum commercia prætendit. Conuenire autem hunc ordinem & ipsa ratio docet: & si de contrariis sumenda sunt testimonia, ipsi doctores philosophiæ confessi sunt, dum sequũtur.

Vnde ad ipsam iustitiam etiam barbari naturaliter inclinantur. Require suprà, in cap. Barbarus. Sed de amore ad ipsam iustitiam, loquitur super Epistolam ad Hebræos, cap. primo. Require infrà, in cap. Virga. Et quia religio pars est iustitiæ prima, ideo super Epistolam ad Romanos, primo cap. dicit iustitiam esse credere in Deum. Quod require suprà, in cap. Credere. Hoc declarat & probat in eodem commentario, cap. nono. Tom. V.

Quid dicemus, quòd gentes quæ non sectabantur iustitiam,

stitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quę ex fide est? Quoniam iustitia est in lege, quæ credita mũdo est, quæ prohibet peccare: idcirco gentes non hanc iustitiam dicit comprehendisse, quæ natura magistra dignoscitur: sed eam iustitiam quæ ex fide est Christi. Deo enim ista vera est iustitia, & permanens, si ipse agnoscatur. Quid enim est tam iustum quàm cognoscere Deum Patrem ex quo sunt omnia: & Christum Filium eius per quem sunt omnia? Prima ergo hæc est iustitia agnoscere creatorem: deinde custodire quæ præcepit. Gentes ergo quæ prius nõ requirebant iustitiam, id est, legem, quæ creatori testimonium perhibeat, venientes inuenerunt iustitiam superabundãtem plus quàm scribarum & pharisæorum. Qui enim tũc, quod minus est, non sectabantur, postea comprehenderunt quod maius est. Iudæi autẽ in lege positi qui proficere magis debuerant deteriorauerant.

Vnde in tractatu super Psalmum xxxix. in fine. (Tom.IIII.)

Qui autem prædicat in Ecclesia magna, non abscondit iustitiam Dei in corde suo: sed exaltat viribus vocem suam annũtians Christum. Non timet eum coram populo prædicare: non erubescit crucem eius: sed gloriatur in illa Domini passione. Non sequitur literam legis, sed eruit profunda mysteria, quibus reuelet Domini Iesu gloriam, quem lex signauit esse venturum ad Ecclesiam, quæ magna est congreganda: Iustitia igitur fides est. Denique credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ecce labia mea non prohibebo Domine, tu cognouisti. Sic & alibi: Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Ad Patrem dicit: Iustitiam meam non abscondi in corde meo: veritatem tuam & salutare tuum dixi. Totus ex persona Christi psalmus iste est: Ideo iustitiam meam dicit: licet non arrogãter & homo possit dicere iustitiam suam, qui Deo credit, & fidem suam sibi reputari ad iustitiam confitetur. Veritatem & misericordiam diligit, qui fidem prædicat veram, & peccata dimittit. Ideo enim Christus aduenit, vt fidem statueret, remissionem tribueret peccatorum.

Et libro primo de officijs, cap. vltimo. (Tom.I.)

Cùm sapientia fundamentum sit, & iustitia opus sit, manere non potest nisi fundamentum habeat. Fundamentum autem Christus est. Prima ergo fides, quæ est sapientia, vt Salomon dicit, sequutus patrem, Initium sapientiæ timor Domini. (Ecclesiast.1.) Et lex dicit: Diliges Dominũ Deum tuum: diliges proximum tuum. Pulchrum est igitur, vt gratiam tuam atque officia in societatem humani generis conferas. Sed primum illud decorum est, vt quod habes pretiosissimum, hoc est mentem tuam (qua nihil habes præstantius) Deo deputes. Cum solueris authori debitum, licet vt opera tua in beneficentiã & adiumenta hominum conferas, atque opem feras necessitatibus, aut pecunia, aut officio, aut etiam quocunq; munere: quod latè patet in vestro ministerio. Pecunia, vt subuenias, debito obligatum liberes: Officio, vt seruanda suscipias, quæ metuit amittere, qui deponenda credidit.

De iustitia verò legis veteris, loquitur super epistolam ad Galatas, cap. tertio. Require infrà, in cap. Lex. Et quia in Christianis maior iustitia esse debet quàm illa veteris legis, ideo super epistolam ad Romanos, cap. duodecimo. (Tom.V.)

Nolite, inquit, Apostolus esse prudentes apud vosmetipsos. Hoc in Isaia Propheta scriptum est, quod hic quasi proprium ponit, vt iustitia communis habeatur, non vt sibi quis iustus sit, cæteris autem iniustus. Nulli malum pro malo reddentes. Hoc est quod dicit Dominus: Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum Dei. Mandatum enim in lege erat: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Hæc quantum videtur iustitia est: sed vt abundet iustitia Christianorũ docentur non reddere vicem malo†, vt perfecti sint, & pro hoc merces illis reddatur in iudicio Dei. Supergredi etenim videtur ipsam iustitiam, cum quod licet, vt melior sit, non facit cælestis iustitiæ imitator. Mundi ergo iustitia à Deo illi concessa innocentem facit, cælestis autem perfectum vt meritum habeat apud Deum.

(† Aliàs, malum pro malo.)

Vnde super eandem epistolam, cap. sexto.

Quia mũdi iustitia sine fide est Christi, sine qua non vita sed mors est, ideo dicit vt membra nostra sint arma iustitiæ Deo: quia Dei iustitia indignos despicit. Vbi enim iustitia Dei fuerit, ibi habitat Spiritus sanctus, ad adiuuandam imbecillitatem nostram. Sicut peccato arma præbemus cum malè agimus, ita & iustitiæ cum rectè versamur, membra nostra custodientes ab omni turpitudine. (Compendiosius hic quàm in aliis codicibus.)

Vnde videtur esse duplex. Super primam ad Corinthios, capite decimo quinto, exponens illud: Euigilate iusti. (Tom.eod.)

Iustos eos esse præcepit, vt non solùm terrenam iustitiam excolant, sed & cælestem: quia terrena iustitia est aliena nõ tollere: cælestis propria dare. Magnum est enim de proprio non habenti largiri. Vnde voluit Apostolus ostendere, non se iustitiam temporalem seruandam mandasse, sed Diuinam, quia qui cælestem iustitiam seruat, sine dubio in hac præsenti vita perfectus est. (Hic etiam non omnia ad verbum similia cũ aliis exemplaribus.)

De cælesti verò siue Diuina iustitia, quæ sit, & quomodo intelligi possit. Loquitur libro primo, de Apologia Dauid, in fine. (Tom.IIII.)

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ: hoc est sacrificium corporis Christi, qui ait cum de propria passione loqueretur, Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino. Et in Euangelio ait ad Ioannẽ, Sine modo: sic enim nos oportet implere omnẽ iustitiã. Et infrà: Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam. Iustitia Christus est. Sacrificium ergo Christi acceptabile futurum Patri asserit. Hoc est ergo de quo & supra ait: Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in Domino: Hæc est iustitia spiritualis, oblatio & holocaustũ feruentis deuotionis, & infusionis Spiritus sancti, quod dicit futurum, cum ad illud spirituale Domini altare cœperint admoueri animæ credentium, quæ renuntiantes voluptatibus atque deliciis, tanquam aratrum in visceribus suis ducant, vt fructus piæ possint ferre culturæ: Vel certè ita: Cum benedixeris Ecclesiam ex gentibus acquisitam, & spirituale sacrificium iustitiæ cœperit frequentari, tunc & martyres sancti, qui suum pro Christo corpus obtulerint exarandum, tanquam vituli sacris altaribus offerentur, sicut in Apoca. Ioannis scriptum inuenimus: Quia sub altari erant animæ eorum, qui pro Domini Iesu nomine corpora sua obtulere martyrio, vt Christi sibi gratiam mercarentur.

De iustitia verò Dei loquitur super Psalmum xxxv. Quod require infrà, cap. Mons. Sed super Epistolam ad Romanos, cap. iij Dei iustitiam prædicando, probat Deum in omni iudicio iustum, nec nostra peccata eum facere posse iniustum. Quod require suprà, in capit. Iudicium. Et quia Christus Dei iustitia dicitur: Propterea in tractatu super Psalmum xlv. (Tom.IIII.)

Iustitia plena est dextera tua. Non mirum est si plenus est iustitiæ Dei, qui est dextera Dei. Idem autem est virtus Dei, & iustitia Dei, vt & secundum id quod iustitiæ Dei plenus est, eam iustitiæ plenitudinem in eo esse quem Pater habet, noueris: & secundum id quod virtus & iustitia Dei Patris & sapientia legitur, nihil in eo Diuinæ maiestatis intelligas esse diuersum, sed omnia accepisse à Patre Filium, & omnis gloriæ paternæ Filium splendorem esse cognoscas, & eius characterem substantiæ, qui ita expressit Patrem, vt in eo totus Pater sit, sicut in Patre totus est Filius.

Iustus

Cap.13. Tom.IIII. IVSTVS. *Amicus est Dei: Et ideo bene facit omne quod præcepit Deus. Libro de Noë & arca.* A

Et fecit, inquit, omnia Noë quæ mandauit ei Dominus Deus. Iustus mandata accipit: seruus imperia. Hic amici censetur loco, qui fecerit quæcunque exequenda suscepit. Ille qui nutat obsequiis, oneri seruitutis addicitur. Denique & Dominus Iesus dicit in Euangelio, Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Ioan.15. Iam non dico vos seruos. Mandatur ergo vt amico, mãdatur vt ei, qui valida charitate, sobrio consilio, ea quæ mandata sunt, exequatur. Nec fefellit Dominum iudicium suum: impleuit iustus vniuersa, non partem, sed vniuersa quæ mandata sunt ei: & ideo scripturæ Diuinę accepit testimonium.

Tom.V. *Iustus insuper debet esse catholicus. Super epistolam ad Romanos, cap.ij.*

Ij iusti non sunt, qui audiunt legem, nisi credant in Christum, quem eadem lex promisit.

Et addit ibidem suprà. B

Iustitiam naturaliter seruans, custos legis est. Si enim iustis non est lex posita, sed iniustis: qui non peccat, amicus legis est: huic sola fides deest, per quam fiat perfectus. Quia nihil illi proderit apud Deum abstinere à cõtrariis, nisi fidem in Deum acceperit, vt sit iustus per vtraque: quia illa temporis iustitia est, hæc æternitatis.

Tom.IIII. *Efficitur iustus meditando Diuina. In tractatu super psalmum trigesimum sextum, exponens illud: Os iusti meditabitur sapientiam, &c.*

Vbi moralibus iustum instituit disciplinis, vt qualis deberet esse, te doceret, quæúe esset perfectæ forma iustitiæ, ad sapientiam & theoremata mentem vult eius assurgere: & excitat eius intentionem, vt spectet intento corde cælestia, & Diuina intra se voluat oracula, atq; ad ea quæ complaceant Deo, suum informet affectum: Sit meditatus in lege, nec vlla eũ Domini mandata prætereant. Modos Diuini sacramenti cognosce.

Probatur afflictionibus. Ibidem infrà. C

Sed quia misericors est, etiam si se ipse iudicio subiiciat, iustum tamen non iudicat, sed iniustum. Iusto parcit, quasi conditionis fragilitate peccanti: iniustum punit, quasi qui detestetur ingratum. Deinde etiam si multa habeas opera iustitiæ, noli esse impatiens atque arrogans, quò præmia tibi iustitiæ in hoc seculo existimes flagitanda, aut indignè tibi aduersa accidisse aliqua conqueraris. Quandiu viuis, certamen tibi debetur, non præmium. Expecta ergo vel auxiliatorem Dominum, vel remuneratorem: & custodi vias eius. Hoc est expectare, eius quem expectandum putas, mandata conseruare. Et si conteraris, etsi affligaris, etsi ægritudine deficias, tamen expecta Dominum: & te non cõfundet spes.

Iustus etsi tentatur passionibus, non tamen vincitur. Libro secundo de Abraham. Require suprà, in cap. Bonitas.

Gratulatur etiam cum patitur. In tractatu de secunda interpellatione Dauid. Require suprà, cap. Afflictio. Vide etiam de hoc suprà, in cap. Aduersitas. D

Cap.5. Tom.IIII. *In prosperis tamen vt aduersis iustus virtuosè se gerit. Libro secundo de Iacob & vita beata.*

Nunc consideremus qualis vir iustus esse debeat, si inuidia fuerit exorta. Primùm vt declinet eam: Melius est enim sine lite abire, quàm residere cum iurgio. Deinde vt talia possideat quę secum auferre possit, aut in nullo teneri ab aduersario possit obnoxius, sed dicat: Cognosce si quid tuum est apud me: & quæsiuit Laban: & nihil suum reperit apud Iacob. Magnus vir, & verè beatus, qui nihil suum potuit amittere, nihil alienum habere: hoc est, nihil minus habere, nihil superfluum. Itaque ille perfectus est, cui nihil deest: iustus, cui nihil superest. Hoc enim est iustitiæ tenere mensuram.

Tom.IIII. *Sed quando affligitur, admirationem inducit. In tractatu de secunda interpellatione Iob, cap. primo.*

Vulgus hominum, plerique etiam prudentium valde mouentur, cũ vident iniustos affluere rebus secũdis, iustos autem frequenter affligi in hoc seculo. Et verè lubricus hic locus, in quo etiam sancti vix potuerunt verę opinionis tenere vestigium. Denique turbatus est & ipse Dauid, qui in superioribus dixerat: Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Veruntamen confirmauit se ipse postea, & perfectæ rationis viam inuestigauit. Iob quoque sanctus cũ tribus illis veteribus amicis qui ad consolandum venerant, de ea opinione in sermone luctatus est.

Etiam in morte non deficit. Eodem tractatu.

Deficiunt illi, qui sicut paleæ ventilantur, non deficit qui ad similitudinem illius grani est quod cecidit, & resurrexit plurimorum fructuũ accessione cumulatum. Ideo dicit Propheta, Heu me, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe. Stipulæ igitur quæ citò exuritur, impietas comparatur, & pulueri. Ideo postquam dixit, Erunt sicut paleæ à vento: subtexuit versiculus statim dicens, Aut sicut puluis quem abstulit ventus. Denique vt cognoscas quia impius sicut puluis citò fatiscit atque euanescit, habes in primo Psal. scriptum: Non sic impij, non sic, id est, sicut iusti: sed tãquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Et facit discretionem inter iustum & impium. Hic, inquit, moritur si simplicitatis suæ potẽtia, totus in abundantia & gratia, interiora autem eius plena sunt adipe. Medulla eorum superfluit, ille autem in amaritudine animæ suæ conficit cursum vitæ istius, nihílque boni epulatus finem accipit: cui pro meritis suis quid potest dignum repræsentari? In sepulchra inducitur, & in tumulo vigilat suo. Ne hæc quidem pœna mediocris, mortis requiem non habere: deferri eum non ad terram viuentium, sed ad tumulos mortuorum. Qui viuit enim nõ inter mortuos quęritur, sed in Abrahæ sinu vitam capit æternam. Ideóque viri illi duo in veste fulgenti dicebant ad mulieres: Quid quæritis viuentem cum mortuis?

Iustus insuper à passionibus anima liber efficitur. Lib. de Noë & arca. Require suprà, capite Coruus. Ratio huius est, quia vitium expellens, amplectitur virtutem. Eodem libro. Require suprà, cap. Columba. Iustus est liberalis. Libro primo de officijs.

Deinde iustitiam spectare licet ad societatem generis humani. Denique Dauid ait: Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Iustus miseretur, iustus commodat. Sapienti & iusto totus mundus diuitiarum est. Iustus communia pro suis habet, sua pro communibus. Iustus se ipsum prior quàm alios accusat. Ille enim iustus, qui nec sibi parcit, & occulta sua latere non patitur.

Et circa inimicos. Libro super Beati immaculati, litera decima octaua, versu sexto.

Possunt quidem singuli facere opera iustitiæ, sed non in æternum manentia. Diues ille cui abundarunt in hoc seculo diuitiæ, fortasse fecerat aliqua opera iustitiæ, quorum remunerationem in præsenti vita acceperat, quæ ad vitam æternam non pertinuerint, quòd non magna fuerint opera illa, nec remuneratione digna perpetua. Quid quòd etiam si facimus aliqua opera iustitiæ, facimus tamen non continua, sed rara? Plerique non rapiunt aliena, sed nesciunt pauperibus de proprio largiri. Alij inuadentes indebitas facultates, quò speciem iustitiæ sibi quærant, solent conferre pauperibus. Non est ista in æternum iustitia. Multi iusti plerunque grauiter deliquerunt, non habentes æternæ fructum iustitiæ: Soli Deo suppetit in perpetuum per omnia possidere iustitiam, qui pascit iustos & iniustos. Non enim beneficiis solis referenda iustitia est, sed illa est vera iustitia, quæ ipsis quoque defertur inimicis. Meritóque ait iustitia Dei: Diligite inimicos vestros,

Iustis tamen prius largiri tenetur. Require suprà, capit. Eleemo

Tom.V. *Eleemosyna. Nullus tamen iustus dicitur esse sine peccato:quomodo. Libro primo super Lucam, cap. secundo, loquẽs de parentibus Ioannis Baptistæ.*

Erant inquit ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela. Quid ad hoc referunt, qui peccatis suis solatia præferentes, sine peccatis frequentibus hominem putant esse non posse: & vtuntur versiculo, quia scriptum est in Iob, Nemo mundus à sorde, nec si vnius diei vita eius sit in terra, numerosi menses eius ab ipso? Quibus respondendum est, prius, vt quid sit hominem sine peccato esse, definiant: Vtrum nunquam omnino peccasse, an desisse peccare. Si enim hoc putant sine peccato esse desisse peccare, & ipse consentio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Si autem eum qui veterem errorem correxerit, & in eam se vitæ transformauerit qualitatem, vt temperet à peccato, negant absistere delictis, non possumus in eorum conuenire sententiam, cũ legamus: Quia sic Dominus dilexit Ecclesiã, vt exhibeat sibi ipse gloriosam, & non habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Nam cum Ecclesia de gentibus, hoc est ex peccatoribus congregata sit, quomodo ex maculatis immaculata potest esse, nisi primò per Dei gratiã abluta à delicto sit, deinde quod per qualitatem non peccandi abstineat à delictis? Ita nec ab initio immaculata: humanæ enim hoc impossibile est naturæ: sed per Dei gratiam & qualitatem sui, quia iam non peccat, fit vt immaculata videatur. Nec otiosè iustus ante Deum dixit, incedentes in mandatis & iustificationibus Domini. In quo Patrem omnipotentem & Filium comprehendit. Filium esse qui legẽ tulerit, mandata præscripserit etiam sanctus Euãgelista declarat. Et bene iustos ante Deũ. Nõ enim omnis qui iustus est ante homines iustus est ante Deũ. Aliter videt homines, aliter Deus. Homines in facie, Deus in corde. Et ideo fieri potest vt aliqs affectata bonitate populari, iustus videatur mihi: iustus autẽ ante Deũ nõ sit: si iustitia nõ ex mentis simplicitate formetur, sed adulatione simuletur. Abscõdita enim in ea homo nõ poterit deprehendere. Perfecta igitur laus est ante Deum iustũ esse. Vnde & Apostolus: Cuius laus, inquit, nõ ex hominibus, sed ex Deo est. Beatus plane ille qui in conspectu Dei iustus est. Beatus ille, de quo Dominus dignatur dicere: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Verus enim Israëlita est, qui Deum videt, & videri se nouit à Deo, & ipsi exhibet cordis occulta. Solus enim perfectior qui ab eo probatur qui nõ potest falli. Iudicia enim Domini vera: iudicia autẽ hominum sæpe falluntur: vt & iniustis iustitiæ gratiã frequenter adscribant, & iustum aut odio persequantur, aut mendacio decolorent. Nouit autẽ Dominus immaculatorum vias: nec pro peccatore laudabilem, nec pro laudabili peccatorem: sed vnumquẽque pro competentium iudicat ratione meritorum. Idem est enim arbiter mẽtis & facti. Diuina nanque iudicia meritum iusti ex mentis habitu, non aliquo factorũ exitu metiuntur. Plerunque enim aut bona mens facti reprehensibilis exitu deformatur, aut improba cogitatio facti alicuius decore velatur. Sed etiam quod bene feceris, si malè cogitaueris, Diuino iudicio non potest comprobari. Scriptũ est enim: Iustè quod iustum est persequeris. Nam nisi esset vt iustũ iniustè faceres, nũquam dictũ esset: Iustè quod iustum est persequeris. Et certè posse iustum iniustè fieri, docuit nos ipse Saluator dicens: Cum feceris eleemosynam, noli tuba canere ante te: &, Cum oratis, nõ eritis sicut hypocritæ. Bona est enim misericordia: bona est oratio: sed potest iniustè fieri, si iactãtiæ causa aliquis pauperi largiatur, vt videatur ab hominibus. Vnde sanctus Euangelista non solùm iustos ante Deum, & incedẽtes in mandatis omnibus & iustificationibus Domini, sed etiam sine querela incedentes ait. Quod mirè cum prophetico congruit dicto, quo sanctus Salomõ in Prouerbiis vsus est dicens: Prouide bona semper coram Deo, & coram hominibus. Nulla ergo querela est, vbi mẽtis bonitas cõcordat & facti. Et plerunque iustitia durior hominum querelam excitat. Quàm verò congruat verborum ipsa distinctio, & ordo conueniat, diligenter aduerte. Incedentes, inquit, in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Prius enim mandatum: secunda est iustificatio. Itaque cum mandatis cælestibus obedimus, in mandatis incedimus Domini. Cum iudicamus, & congruè iudicamus, tenere Domini iustificationes videmur.

Iob. 15. — Deuter. 16. — Matth. 6. — Prouerb. 20.

Similatur arbori. Require suprà, in c. Arbor. Iustorum vita vtilis multis. Libro secundo de Cain & Abel. Require suprà, in cap. Ciuitas. Sunt enim pro muro ipsi ciuitati. Libro primo de Abraham. Cap. 6. Tom. IIII.

Petenti Abrahæ ne simul perderet iustos tanquã iniquos, & interroganti, si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, perdes illos: Respondit, Non perdam, inquit, ciuitatẽ, si fuerint in illa quinquaginta iusti: & totum locum seruabo. Et sic per ordinem interrogationum & responsionum vicem, etiam si decem iustos inuenerit in ciuitate, tamen propter paucorum iustitiam impunitatem toto populo promittit. Vnde discimus quãtus murus sit patriæ vir iustus, quemadmodum non debeamus inuidere viris sanctis, nec temere derogare. Illorum etenim vos fides seruat: illorum iustitia ab excidio defendit. Sodoma quoque si habuisset viros decem iustos, potuit non perire.

Vnde eorum natiuitas & ortus semper est cum gaudio. Libro tertio super Lucam, cap. secundo. Require suprà, cap. Ioannes Baptista. Iustus enim semper est diues. Require suprà, cap. Aurum. & cap. Diues bonus.

IVSTIFICATIO. *Iustificare Deum est eius obseruare mandata. Libro super Lucam.* Lib. 6. cap. 2. Tom. V.

Iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. Bene ab omnibus, quia circa omnes iustitia reseruatur, vt susceptio fiat fidelium, reiectio perfidorum. Vnde plerique Græci sic habent: Iustificata est sapientia ab omnibus operibus suis: quòd opus iustitiæ sit, circa vniuscuiusque merita seruare mensuram.

Alio modo accipitur pro humili cõfessione peccatorum. Libro primo de Apologia Dauid. Require suprà, cap. Confessio. Et libro super Beati immaculati, litera decimaoctaua, versu quinto. Tom. IIII.

Qui baptizatur, iustificat Deum: quia peccata propria confitetur, & à Domino suorum sperat indulgentiam delictorum. Iustificauit Dauid, qui ait: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Non iustificauerunt pharisæi, qui baptizari Ioannis baptismo noluerunt, vt in Euangelio legisti. Nõ solùm iustificare satis est, sed etiam non obliuisci iustificationum Dei, id est, vt intemerata gratiæ spiritalis dona custodiat, & sacræ remissionis munera illibata atque inoffensa conseruet.

Alio modo accipitur pro recognitione benefactorum. Eodem libro, litera decima quinta, versu quinto.

Qui meditatur iustificationes, semper humiliatur. Non hodie humiliatur, & cras exaltatur: sed semper humilis corde & mitis affectu est. Plus est autem semper, quàm die ac nocte, vel tota die: hoc enim supra tempus est. Ergo, vel inter Angelos annumeratus, dicas oportet, iustificationes Dei semper, & illam quam adeptus es gloriam non tuis meritis arroges, sed Diuinæ miserationi semper ascribas, ne tibi dicatur: Quid autem habes quod non accepisti? Si autẽ accepisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Omnis enim creatura quæcunq; bona habet, accepit à Christo q totius autor est creaturæ.

IVVARE. *Libro secundo de officijs.* Cap. 21. Tom. I.

Adiuuat ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest, ne videamur

deamur iactantiæ magis causa facere, quàm misericordiæ & grauiora inferre vulnera, dum leuioribus mederi desideramus. Iam si oppressum opibus potentis, & factione magis quàm sceleris sui pretio grauatum liberaueris, egregiè conualescit opinionis testimonium.

Cap.3. *Iuuare omnes velle, est homini naturale: sed velle nocere, est homini contra naturã. Libro tertio eiusdem.*

Quid tam cõtra naturam, quàm violare alterum tui commodi causa, cùm pro omnibus excubandum, subeundas molestias, suscipiendum laborem, naturalis affectus persuadeat, & gloriosum vnicuique ducatur, si periculis propriis quærat vniuersorum tranquillitatem: multóque sibi vnusquisque arbitretur gratius excidia patriæ repulisse, quàm propria pericula: pręstantiúsque esse existimet, quòd operam suam patriæ impenderit, quàm si in otio positus tranquillam vitam voluptatum

Cap.4. copiis functus egisset? Hinc ergo colligitur, quòd homo qui secundum naturæ formatus est directionem vt obediat ei, nocere non possit alteri. Quòd si cui noceat, naturam violet.

Tom.IIII. IVVENTVS ET IVVENIS. *Ista ætas est ad lapsum pronior. In tractatu de prima interpellatione Iob, cap. septimo.*

Pulchrè Iob id ætatis arripuit ad querelam quæ magis ad vitium lubrica esse consueuit. Habet enim pueritia innocentiam: senectus prudentiam. Ipsa vicina adolescentiæ iuuenta bonæ existimationis intuitum, & verecundiam delinquendi. Adolescentia sola est inualida viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis. In tanto igitur confragoso & scopuloso mundi istius turbine, cur tam crebra naufragia improuidæ ascribuntur ætati? Vnde præclarè Dauid totius temporis eius veniam sibi à Domino postu-

Psalmo 24. lauit, dicens: Delicta iuuentutis meæ, & ignorãtiæ meæ ne memineris Domine: quia tunc maximè calor corporis feruet, & æstu sanguinis vaporantis ignescit.

Cap.2. Tom.IIII. *Libro primo de Abraham: super illud: Descendit Abraham in Aegyptum.*

Compererat lasciuam iuuenum esse luxuriem, petulantem cupiditatum voluptatúmque intemperantiam.

Cap.22. Tom.IIII. *Ab ipsa iuuentute incipit peccandi malitia. Libro de Noë & arca, exponens illud Gen. ix. quòd pactum est inter Deum & hominem, & inter omnem animam viuentem vniuersæ carnis, &c.*

Vide quomodo studiosè nos delinquere Deus significet dicendo, permanere super mala sensum hominis diligenter: Quo dicto significare videtur, diligenter enim cor hominis ad peccata propendere, & inesse principali nostro lubricum delinquẽdi, & quòd peius est studium non deesse. Ideo enim ait, diligẽter: quasi soliciti simus, ne immanitas culpæ nobis possit obrepere. Deinde non in vnum malum dixit, sed in multa mala. Et à iuuentute addidit. Ex illa enim ætate crescit malitia, licet alibi legerimus, quòd nõ sit sine peccato, nec vnius diei infans: Sed & infantia sine peccato non sit propter corporis infirmitatem. Diligentia enim & studium peccandi incipit à iuuentute, vt puer quasi infirmus peccet, iuuenis tanquam improbus, qui studiosè cupiat peccata cõmittere, & in criminibus glorietur. Apud plerosque enim innocentia pro ignauia, & culpa pro laude habetur. Ita se luxuria & deliciis & adulteriorum affectibus, iuuenes iactare consueuerunt. Crescit ergo cũ ætatibus culpa. Omne igitur genus hominum iam non consumendum declarat, cum dicit: Non adiiciam percutere omnem carnem: sed in parte vindicta seruatur.

Cap.8. Tom.IIII. *Iuuenes in audiendis rumoribus sunt promptiores. Libro de Ioseph.*

Citius itaque iuniores aliqui, quàm seniores audire consueuerunt, dum foris positi multa circũeunt.

Tom.V. *Iuuenum mores sunt fugiendi. Super secundam Epistolam ad Timotheum, cap. secundo.*

A Iuuenilia desideria aduersa sunt. Sunt enim voluptates mundanæ quæ omnibus illecebris mancipatæ sunt, ac per hoc à Dei seruo fugiendæ sunt. Sectare verò iustitiam, fidem, charitatem, pacem cum his qui inuocãt Dominum de puro corde. Hæc sectanda iubet, quæ iuuenili ætati deuia videntur & aspera. Qui enim iustitiam elegit, ei nihil facit contrarium: & qui fidem diligit, seruat mandata. Qui autem charitatem sequitur, omnibus humilis est. Pacis verò custos, nullum lacessit ad iurgium.

In tractatu super Psalmum xxxviij. versu primo.

Dixi, inquit, custodiam vias meas. Quæ sunt istæ viæ hominis, quæ magnopere præcauendæ sunt, ne quid grauioris offensionis incurrant: admonet nos sanctus Propheta diligentius considerare. Admonet etiam Salomon eius filius paternæ mentis interpres perspicacius examinare, qui scripsit: Tria mihi sunt impossibilia intelligere, & quartum quod non agnosco. Vestigiũ aqui-

B læ volantis, & viam serpentis in petra, & semitas nauis in pelago nauigantis, & vias viri in iuuentute, & mulieris adulteræ, quæ postquam egit, abluta, nihil se egisse dicit iniquum. Tria ergo impossibilia sibi esse dixit ad intelligendum, & quartum, quod ille habens inter homines sapientiæ signaculum, non agnosceret: viarum videlicet viri in iuuentute processum. Quarum ergo est vel inexplicabilis vel difficilis agnitio, potest facilis earum esse custodia? Vnde non immeritò ipse Dauid delictorum iuuentutis suæ non defensionem obtulit, sed obliuionẽ rogauit. Delicta, inquit, iuuentutis meæ, & ignorantiæ meæ ne memineris. Non immeritò igitur Salomon dixit se nõn agnoscere quod pater eius (in quo maior Dei gratia fuit) se ignorasse testatus est. Et fortasse delicta iuuentutis ad feruorem retulit carnis: ignorantiæ autem ad verborum prolapsionem: quæ non ex sententia nostra, sed impetu quodam & cursu loquẽdi plerunque funduntur.

C *Sunt autem iuuenes cum mansuetudine corrigendi. Super primam ad Timoth. cap. iiij. Require suprà in cap. Admonitio. Et super epistolam ad Titum, cap. secundo, super illud: Iuniores hortare &c.* Tom.

Quoniam iuuentus solet modum egredi, imò promptior esse ad lapsum: idcirco salubribus retinaculis contineri iubetur, vt infrænata Diuinis legibus gubernetur. Quod vt effici non sit arduum aut difficile, magistrum formam esse præcipit, vt ea quę docet quomodo fiant ostendat: vt ij qui profani sunt & inimici fidei, erubescant, videntes quia qui verbis docet, vera esse probat factis.

A iuuentute corrigere nos debemus. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo. Tom.II.

Dignus Herodes Hieremiæ threno, quo deflentur peccatores, qui iugum verbi in iuuentute suscipere recusarunt. Ideo captiui ducti sunt: Ideo deplorantur tanquam mortui: quia vitæ nescierunt semitas, & digna

D opera cadauerum busto non declinauerunt. Flens ergo mortẽ perpetuam Iudęorum Hieremias dicit, Bonum est viro, cum tollit iugum in iuuentute, sedebit singulariter, & silebit, quia tulit in se. Non solùm tollere iugum verbi, sed in iuuentute debemus tollere. Si enim serò tollamus, incipimus pœnitentiam superiorum magis habere, quàm tenere gratiam. Præueniamus ergo iuuentutis annos correctione congrua, vt magis dicamus singuli: Deus qui pascit me à iuuentute mea: quam recordationem habentes lapsuum defleamus dicentes: Delicta iuuentutis, & ignorantiæ meæ, ne memineris. Hoc debilitatis est remedium: illud robur salutis. Salutis medicina vulneri quæritur, gratia sanitati: ideóque ait, Bonum est viro, cum tollit iugum à iuuentute. Ei autem, qui post decursæ iuuentutis annos iugum tulerit, nõ est statim perfectum bonum. Stimulant enim eum peccata sua: exagitat cõscientiam consuetudo peccandi, & vsus erroris instabilem facit. Luctandum est diu huiusmodi vi-

viro, vt abolere faciat inueterata atque diuturna. Huic in periculo res est, illi in bono. Denique sedebat ille singulariter, quasi is qui facilè non inueniat æqualem, singularibus donatus præmiis.

De qua iuuenis correctione dubium proponit & soluit. Ibidem infrà.

Sciat se iunior, vt corrigat viã suam. Sed dices: Quis potest cognoscere viã suam iunior vt corrigat, cũ Propheta dicat: Tria sunt impossibilia mihi intelligere, & quartum est quod non cognosco: Vestigia aquilæ volãtis, via serpentis in petra, & semita nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute? Si Salomon fatetur quòd nõ cognoscat vias viri in iuuentute, quomodo potest iunior cognoscere? Cui respondebitur: Quòd illæ viæ viri in iuuentute non cognoscantur, quæ sunt secus vias serpẽtis in petra, & secus semitas nauis fluctuãtis, & vestigia volãtis aquilæ: quæ vngues asperos habet, & supra nubes volat, in aëre errat, in mari piscem interficit: & tamẽ nõ est impossibile hoc quartum sicut illa tria. Cognoscit enim Dominus qui sunt ipsius: & vult vt sciat se vnusquisque, sciat se populus Dei. Sed esto non cognoscantur errantium viæ, sicut dicit Dominus: Non noui vos: Discedite à me operarij iniquitatis. Hic autem iunior qui potest corrigere viam suam, fortasse iunior sit ætate, nõ moribus: & habeat in primo flore iuuentutis suæ senilem intellectum, de quo ait: Canities est autem intellectus hominibus, quibus maturitas consilij grauitasque suppetit. Vnde & Hieremias: Noli dicere quia iuuenis sum. (Hierem. 1.) Et vtique erat ætate iuuenis, sed prohibet eum iuuenem se dicere, qui esset maturioris prudentiæ. Daniel cum puer esset accepit spiritum quo dignus senectutis primatu † haberetur vt redargueret senes, ipse non senior lõgæuitate, sed gratia. Erat enim in illo ætas senectutis, vita immaculata. Cui bene competit Dauidicum illud dicere, Super seniores intellexi: ideóque tãquam de veterani cõsilij & senilis conscientiæ viro Diuinum pronũtiauit oraculum: Quis prudentior quàm Daniel? Nunc illud aduertamus si possibile est vt corrigat iunior viam suam, an non. Si non est, ergo mentitur Propheta: sed quia non mentitur, possibile est: Ita tamẽ possibile, vt quod impossile videtur fiat possibile, si custodiat iunior verba Dei.

† Aliàs, primatus.

Ad idem facit quod dicit eodem libro, litera xviij versu ij.

Præcurrit ætatis maturitatem quisquis in adolescẽtia positus senilem grauitatem induit, & iuueniles annos veterana quadam continentia regit, feruoremque virẽtis corporis incana morum maturitate componit. Nam quid potest habere laudis, si effœtum corpus voluptatibus, & iam senectutis gelu frigidum, ad sera deuotionis officia, deposito iam senior vigore cõuertat? Non est corona, nisi vbi fuerit difficilioris lucta certaminis. Adquam rari attingere possunt, nec omnes qui ingressi fuerint stadium peruenire. Ille laudabilis, cui est in seipso antè certamen: qui carnem suam reluctantem sibi mentis coërcet imperio, parca frugalitate castigat & seruituti redigit, ne effrænata libertate luxuriet, atq; indomita feruens cupiditate, habenas animi regẽtis abrumpat. In hora est ergo senex, si munia sobriæ maturitatis exerceat: Ante horam præcurrit iuuenis, si senili pondere incentiua comprimat voluptatum, ac feruentes illecebras cupiditatis extinguat. Bonus est enim Dominus sustinẽtibus, Hieremias dicit. Et bonum est viro, qui graue portauerit iugum à iuuentute: sedebit singulariter, & silebit, quia tulit iugum verbi. Qui enim à iuuentute iugum portauerit, & habenis maturi moderaminis teneriora volens colla subdiderit, sedebit singulariter remotus à strepitu interpellantium passionum & quietus silebit, cui necesse est iam non iurgari cum corpore, decertare cũ variis cupiditatibus, quia tulit iugũ verbi anima quę quærit Deum, quæ captiuas sibi fecit

A Deus omnes delicias iuuentutis. Vnde fortasse & illud Dominicũ: Non clamabit neque contẽdet neq; audiet quisquam in plateis vocem eius: non solùm ad defensionis silentium absolutionisque contemptum & tolerãtiam passionis, sed etiam ad compressiones omnium accipere possumus corporalium voluptatum. Vnde & alibi scriptum est: Quia peccatum non fecit. Rectè igitur tacebat in mortis periculo constitutus, qui mortis aculeum non timebat.

Est tamen huius possibilitatis causa virtus humilitatis. Eodem libro, litera xviij. versu v.

Specialis singulis Christianis suppetit prærogatiua dicendi: Iuuenis ego sum & despectus: si humilis corde sit, si mitis atque mãsuetus. Dicat ergo: Iuuenis ego sum & despectus. Præmittat ætatis generalem iactantiam, quò plus commendet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas in senectute, quę effœta viribus, fracta B debilitatibus, tristis doloribus, anhela suspiriis, cocta curarum æstibus, & ipso viuendi mœsta fast.dio, alacritatem est oblita iactantiæ. Rara sanè in iuuenibus est humilitas: ideóque miranda. Dum ætas viget, dum vires solidę, dum sanguis æstuat, dum solicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur, tũc feruet iactantia: tunc se iuuentutis superbus extollit affectus, tunc humilitas quasi vilescit, abiecta cõtemnitur: tunc subiectio, degeneris conscientiæ æstimatur esse infirmitas. Grandis igitur morum est assuefacienda maturitas, quæ vincat naturam. Denique si consideremus in Paradiso defecit humilitas: & ideo venit è cælo. In Paradiso orta est inobedientia: & ideo obedientia cum Saluatore descendit. Inflabat caro, vnde subiectio mansuetudinis inueniri non poterat in terris. Intumuerat omnis præuaricatoris hęreditas: veniens Dominus Iesus, primùm se exinaniuit, non rapinam arbitratus est se esse C æqualem Deo, formam serui sibi accipiẽs, & specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem. Non te moueat quia scriptum est, vt homo. Non enim similitudinem suscepit hominis, sed veritatem. Nam ipse Apostolus ait alibi: Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Et vt de Euangelio afferamus exemplum: Vidimus, inquit Ioannes, gloriã eius gloriam quasi vnigeniti à Patre plenum gratia & veritate. Nunquid quia dixit, quasi vnigeniti, similitudinem magis vnigeniti, quàm veritatem voluit æstimari? Non enim superuacuò Christus aduenit. Iam potest dicere homo: Iuuenis ego sum & despectus: qui erat antè in populo priore superbus senex. Dicit ergo: Iuuenis sum & despectus: quomodo dicit Ecclesia: Nigra sum & decora. Præmisit nigram, vt augeret decorem. Sic & hîc præmisit iuuenem, vt augeret humilitatem. Non dixit nigra sum decora: ne quod nigrum est deco D rum æstimaretur. Nec dixit, Iuuenis sum despectus: ne iuuẽtus despicabilis putaretur: sed ait, Iuuenis: &, quod mireris, humilis, non superbus: deiecto propior quàm tumenti. Sic & ibi: Nigra sum superiore peccato: sed decora confessione peccati, & correctionis studio, atque amore virtutis.

Et infrà subdit.

Dicat ergo, Iuuenis sum & despectus, quia Christus in paupere atq; despecto mundũ redemit: quia Christus humilitate diabolum vicit. Dicat despectus sum: quia cor humiliatum Deus non spernit: quia despectus ille Lazarus in Abrahæ nunc requiescit sinu: & diues ille iactantior affligitur in inferno. (Luc. 16.) Despectus erat Moses, nec sibi idoneus videbatur, cum ad liberandum Hebręorum populum mitteretur. (Exod. 3.) Despectus erat Hieremias, qui dicebat: Dominator Domine, ecce nescio loqui, quia iuuenis sum ego. (Hierem. 1.) Sed facilius iste despectus eligitur. Denique dicitur ei: Noli dicere quia iuuenis sum ego: quia ad omnes quoscunque misero te, ibis: & omnia quęcunque mandauero tibi, loqueris: ne timueris à

facie eorum: quia ego tecum ſum, dicit Dominus, vt te liberem. Deſpectus erat ille publicanus, qui ad cælum nõ audebat leuare oculos: & ideo facilius quàm ille phariſæus exaudiebatur. Omnis enim qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliauerit exaltabitur.

Iterum aliter ibidem, in principio.

Iuuenis ego ſum & deſpectus, iuſtificationes tuas nõ ſum oblitus. Multorum ſanctorum, qui à prima adoleſcentia exercitati ſunt duris laboribus, poteſt hic verſiculus conuenire. Nam & Ioſeph cum à fratribus in Ægyptum venderetur, iunior erat & deſpectus, qui ad ſeruitutis iniuriam vendebatur: & poſtea cum productus è carcere, præpoſitus Ægypto, populis frumenta diuideret, fratribus vicem iniuriæ non referret, ſed refuſo pretio alimenta donaret, ſenilem patris à fame atque ieiunio vendicaret ętatẽ, currúque ſummiſſo obuius, & famulantibus cæteris amplæ poteſtatis inſignibus adoraret, iure dicebat: Iunior ego ſum & deſpectus, iuſtificationes tuas non ſum oblitus. Ipſe quoque Dauid iunior fratribus cũ patris oues paſceret, tanq̃ vili alligatus obſequio, non oblatus eſt ſacerdoti, quaſi indignus qui vngeretur in regnum: ſed à ſacerdote quæſitus, & accerſitus à paſcuis prærogatiuam regiæ vnctionis accepit. Poſtea quoque progreſſus ad bellum, cum Golias totum populum Iudæorum corporis ſui mole deſpiciens, ſingulari certamine prouocaret, timentibus cæteris, popoſcit à rege vt cõgrediẽdi ſibi permitteret facultatẽ. Needum quidem tanto certamini habilis æſtimatus eſt, rege dicente: Non potes ire ad allophylum, & pugnare cum eo, quoniam tu puer es, & ille vir bellator eſt à iuuentute ſua. Neque eſſet admiſſus, niſi feciſſet fidem, quòd in ſua adoleſcentia leonem ſuis manibus ſtrangulatum extractis raptę ouis cruribus peremiſſet. Ipſe etiã deſpectus allophylo, quòd aduerſus armatum præliatorem cum virga & lapidibus proceſsiſſet, retulit non viribus ſe fretum eſſe, non armis, ſed in nomine Domini confidentem ad prelium eſſe progreſſum, vt laceſsitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo iuuenis atque deſpectus ſtrauit allophylum, potitúſque victoria in decẽ millibus iuuencularum pſallentium teſtimonio triumphauit. Gerebat enim typum eius, qui quaſi deſpectus futurus eſſet in terris, & ſine legato, ſine adiutorio, ſine nuntio, totum populum mundi huius crucis ſuæ prælio liberaret: cui applauderent animę ſanctorum, per baptiſmatis ſacramẽtum renouatæ, quòd verum illum Goliam reuelatum nobis ac proditum verbi ſui gladio trucidaſſet. Iacet igitur verus Golias humilitate Filij Dei ſtratus. Amiſit caput, quod in multas artes vertebat & fraudes. Pſallunt ſecuræ iam animæ, quæ antè peccatorum ſuorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc eſt, corporibus ſuis peccato mortuis reſultantes: Saul triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus. Rex ille durus indignatur & iraſcitur diabolus, eò quòd canerent iuuenculæ, quia duritiæ filius paucos decepit, Chriſtus totum mundum redemit. Dicit ergo Chriſtus natus ex virgine: Iuuenis ego ſum & deſpectus, iuſtificationes tuas non ſum oblitus.

Vnde colligitur quòd iuuenis debet diſcere prudenter & cum humilitate atque ſilentio. Eodem libro, litera ſecunda, verſu primo.

Poteſt iunior iſte qui fecit bonum, tollendo in iuuẽtute iugum verbi nondum perfectus, qui adhuc iunior ſegregans ſe à colloquiis æqualium, quæ plerunq; corrumpunt mores bonos, & contagia volens fugere peccantium, ita intelligi ſingulariter ſedere & ſilere, ne rudis ætatis facilitate labatur, ſed intendere ſeniorum prępceptis, Prophetarum oraculis, Apoſtolorum magiſteriis, laudandus eò, quia prius vult tacendo loquenda cognoſcere, quàm proferre quæ ſentiat, antè quàm loqui diſcat, timens ne multiloquio peccatum contrahat. Vnde puto & Pythagoram illum philoſophum imitatorem iuuenis huius Prophetici inſtituiſſe ſectam, vt diſcipuli ſui quinquennio non loquentes, tanto ſilentio loqui diſcerent, cum præſertim & Dauid ſuperioris ætatis quàm Pythagoram fuiſſe non dubium ſit, qui ait: Dixi, cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea: Poſui ori meo cuſtodiam. Et quia fortè aliquando aliquid loquutus eſſet incautius, ideo poſtea à Deo poni ori ſuo cuſtodiam poſtulauit. Iſaiam quoque Pythagoricis anteriorem fuiſſe quis neſciat? qui cum audiſſet: Clama: nõ prius clamauit quàm audiret quid clamare deberet. Reſpõdit enim: Quid clamabo? Vnde dictum eſt ei: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius vt flos fœni: Aruit fœnum, & flos eius decidit. Verbum autem Domini manet in æternum. Et Prophetica voce clamauit. Vterque igitur iuuenis prædicandus: Ille tamen ſerius, hic cautus: Ille ſeipſo contentus & nunquã ſibi ſolus, iſte pulchram ætati lubricę diſciplinam adſciſcens ſilentij, nec adhuc ſibi abundans, ſed aliis ſe timens credere, quęrẽs tamen à iuuentute cõgregare quę in ſenectute & ſibi & ꝓximis ſuis ꝓſint, ne dicatur ei: Quæ in iuuentute non collegiſti, quomodo inuenies in ſenectute? Ergo is ſi in conſilio ſeniorum ſederit, manum adhibebit ori ſuo, vt audiens ſententias colligat quod ſibi ad maturiorem ſeruet ætatem.

Iuuenis ſe corrigens laudatur. In tractatu de obitu Valentiniani

Magnũ eſt enim vel abſtinere à vitiis iuuẽtutis, vel ea in ipſo iuuẽtutis veſtibulo derelinquere atq; ad ſaniora cõuerti. Lubricæ enim & perplexæ ſunt viæ iuuentutis. Deniq; Salomõ ait: Tria mihi impoſsibilia intelligere, & quartũ nõ cognoſco: Veſtigia aquilæ volãtis, & via ſerpẽtis in petra, & ſemitas nauis nauigãtis, & vias viri in iuuentute. Dauid autem ait: Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris. Iuuenis enim non ſolùm fragilitate lubricæ ætatis prolabitur, verùm etiã ignorantiã cęleſtium mandatorum plerũque delinquit. Citò autem meretur veniam qui prætendit ignorantiã. Propheta itaque dicit, Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris. Non dicit delicta ſenectutis meæ & ſcientiæ meæ ne memineris: Sed quaſi Propheta, qui citò correxerit & emendauerit vitia iuuentutis, ætatem ignorantiámque prætendit. Valẽtinianus quoque etiam in delicto Prophetæ ſimilis ait: Delicta adoleſcentiæ meæ & ignorantiæ meæ ne memineris. Nec ſolùm dixit, ſed etiam antè correxit errorem, quàm diſceret eſſe lapſum alicuius erroris. Itaque dicit: Correctionem iuuentutis meæ ne memineris. Error in pluribus eſt, in paucis correctio.

Similem ſententiam ponit, libro primo de pœnitentia, Require infrà cap. Tranſitus. Et econtrario iuuenis ille culpatur, qui ſe corrigere negligit: ſicut ſenex, qui moribus eſt iuuenis. In epiſtola ad Vercellenſem Eccleſiam.

Et vna hora totius vitæ eſt portio. Sunt iuuenes qui citò volunt ad ſenectutem peruenire, ne ſubiaceant diutius ſeniorum arbitrio. Sunt etiam ſenes qui velint, ſi poſsint, ad iuuentutem redire. Quorum ſtudium neutrum probo: quia iuuenes faſtidioſi præſentium quaſi ingrati mutationem viuendi requirũt: ſenes dilationem: cùm poſsit & iuuentus ſeneſcere moribus, & ſenectus iuuenis virere operibus. Neq; enim emendationem morũ magis ætas affert, quàm diſciplina. Quantò ergo magis nos oportet ſpem attollere ad regnum Dei, vbi vitę nouitas: vbi gratiæ erit, non ætatis commutatio?

Propterea iuuenis bonus præfertur ſeniori non bono. Libro de Iacob & vita beata. Require ſuprà cap. Iacob. Eſt tamen melior ſene per gratiam, non per naturam. Lib. ſuper Beati immaculati, litera xiij. verſu iiij. Super illud: Super ſenes intellexi.

Nec hoc quidẽ difficile, vt is quem Dominus docuerit, ſuper ſeniores intelligat. Siquidẽ Dei gratia erogata

ad do-

A ad doctrinam, maturitatẽ ætatis ſupergreditur ſenilis. Cùm enim ætas ſenectutis vita immaculata ſit, vtiq; doctrina vitæ immaculatæ ſenilem præſtat ætatem. Denique excuſanti Hieremiæ quòd iuuenis eſſet, reſponſum eſt: Noli dicere iuuenis ſum: eò quòd nõ æſtimaretur iuuenis definitione Diuina, qui canam haberet prudentiã, quæ ſanctificationis cæleſtis gratia reluceret.

Ibidem infrà. Veruntamen nõ mihi videtur ſeipſum Propheta laudare, & pręferre ſenioribus, cũ legitur: Nõ te prętereat *Eccleſ.8.* narratio ſeniorum: & ipſi enim didicerũt à patribus. Nã & alibi Sirac dixit ſapientia: Vbi ſunt ſenes, non multũ *Eccleſiaſt.32.* loquaris: Sed nouit quibus ſe præferat ſenioribus: inueteratis ſcilicet in peccato, & veterno impietatis atque perfidiæ ſenio delirantibus. Iſti ſunt ſeniores plebis, qui Dominũ Ieſum Pilato præſidi tradiderũt. Conuenerunt enim ſacerdotes & ſeniores & ſcribę, vt ait Marcus. Et *Mar.14. & 15.* iterum: Fecerunt ſacerdotes conſiliũ cum ſenioribus vt *Act.4.* eum traderet. Et aduerſum Apoſtolos in Actibus eorũ, B quòd ſeniores Hieruſalẽ conuenerint, Petrus ſanctus & Lucas Euangeliſta teſtantur. Non ergo ſenili derogauit ætati, ſed voce populi iunioris indocilem Dei vetuſtũ illum dierũ Iudęorũ fore populũ prophetauit, qui quod in iuuentute ſua nõ acquiſierit, in ſenectute inuenire nõ potuit. Nanq; à principio frequentibus Dominũ exaſperauit offenſis. Cuius igitur gratiã cum eſſet iuuenis nõ poterat emereri, huius aduẽtũ ſenex nõ meruit agnoſcere, huius donũ tenere nõ potuit. Specioſũ autẽ incanę iudicium ſenectutis ſenſu eſt, & veterani cõſilij ſcientia, intellectus maturitate, non vitæ longęuitati præfertur.

Exemplis probat ibid. infrà. Exquiramus ergo mandata Dei vt ſuper ſeniores intelligamus. Fugiamus viã lubricam peccatorũ, vt poſſimus præcepta cęleſtia cuſtodire. Hoc enim declarant ſequentia. Super ſeniorem Eſau intellexit Iacob iunior frater: quia cum ſenior Eſau pręrogatiuã ſibi benedictionis priuilegio ætatis expoſcit, reliquit epulas mitiores C dum quęrit agreſtes: Profecto illo in venationem directo, iunior frater veſtimẽta eius accepit, & mihi tradidit populo nationũ, materno vſus conſilio. Illã ergo ſapientiæ ſtolam quã antea habuit populus Iudæorũ induit me Rebecca. Stola enim bona lex & Prophetę. Hac ſtola ille populus eſt nudatus, nos induti ſumus. Induit nos mater illa Hieruſalem quæ in cælo ſurſum eſt. Accedimus ergo ad Patrẽ, offerimus illi epulas mitiores, patientię cibos, miſericordię lenitatem, ſuauitatẽ intellectus. Accipio benedictionẽ, præripio fratri ſeniori gratiam ſpiritalem. Venit ille, iraſcitur, non inuenit quod accipiat. Mater occurrit, & pio nos informat hortatu. Reſidet penes me ſtola illa bonis intexta mandatis.

Eod. lib. lit. ij. verſ. j. *Allegoricè iuuenis intelligitur populus gentilis.*

Ille quoque intellectus hoc loco ſuppetit, nec alienus à vero eſt, quia iunior ex congregatione gentium populus, qui antè quàm in Chriſtum crederet, tortuoſo errabat anfractu: in eo corrigit viam ſuam, quia Dei verba D cuſtodit, quæ noluit cuſtodire populus Iudæorum, & ideo ille viam ſalutis inuenire non potuit.

Similiter lit. xviij. ver. v. Require ſup. cap. Euchariſtia.

LABIA. *Cuſtodienda labia ſunt, ne loquantur quod ſit crimen.*

Lib. 1. de Offic. Cap. 4. Tom. I. Cuſtodiamus cor noſtrũ: cuſtodiamus os noſtrũ. Vtrũque enim ſcriptũ eſt: hîc vt os cuſtodiamus, alibi tibi dicitur: Omni

A cuſtodia ſerua cor tuũ. Si cuſtodiebat Dauid, tu non cuſtodies? Si immũda labia habebat Iſaias, qui dixit: O miſer ego quoniã cõpunctus ſum, quia cũ ſim homo & immũda labia habeã. Si immũda Propheta Domini habebat labia, quomodo nos mũda habem⁹? Et cui, niſi vnicuique noſtrum ſcriptum eſt, Sepi poſſeſſionem tuam ſpinis, & argentum & aurum tuum alliga, & ori tuo fac oſtium & vectem & verbis tuis iugum & ſtaterã? Poſſeſſio tua, mens tua eſt. Aurum tuum, cor tuum eſt. Argentum tuum, eloquium eſt tuum. Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum. Bona enim poſſeſſio mens bona. Denique poſſeſſio pretioſa homo mundus. Sepi ergo hanc poſſeſſionem, & circumuallato cogitationibus, munito ſpinis ſolicitudinum, ne in eam irruant & captiuã ducant irrationabiles corporis paſsiones, ne incurſent motus graues, ne diſrumpant vindemiam eius tranſeuntes viam. Cuſtodi inteB riorem hominem tuum. Noli eum quaſi vilem negligere ac faſtidire: quia pretioſa poſſeſſio eſt. Et meritò pretioſa, cuius fructus non caducus & temporalis, ſed ſtabilis atque æternę ſalutis eſt. Cole igitur poſſeſſionem tuam, vt ſint tibi agri. Alliga ſermonem tuum, ne luxuriet, ne laſciuiat, & multiloquio peccata ſibi colligat. Sit reſtrictior, & ripis ſuis coërceatur. Citò lutum colligit amnis exundans. Alliga ſenſum tuum, non ſit remiſſus ac defluus, ne dicatur de te: Non eſt malagma apponere, neque oleum, neque alligaturam.

Prouerb. 4. Iſa. 6. Eccleſiaſt. 28.

Vnde diffuſius de hac materia loquitur in tractatu ſup. pſalmum xxxviij. verſu primo & ſecundo, annectens incautæ loquutionis labiorum pericula. *Tom. IIII.*

Teneamus igitur animæ conſtantiam noſtrę, ne in offenſionem labia loquendi feſtina prorumpant. Et Iob plagam ſuam ſilentio vicit, & tolerantiam ſuam taciturnitate ſuperauit. Non bene creditur carni. Viciſſemus, C ſi Heua tacuiſſet. Ergo primum illud proceſsit ex voce peccatum, & ſerpens ille nequiſsimus atque verſutus per vocem nos antè tentauit. Atque vtinam aut Adam ſurdus fuiſſet, aut Heua obmutuiſſet. Ille, ne vocem vxoris audiret: iſta ne loqueretur marito, & lubricę vocis miniſterio ſerpentis in virũ venena transfunderet. Cain quoque etſi parricidio naturam violauit humanam, & obliterauit ipſius iura pietatis, tamen per vocem ſacrilegium ſceleri ſuo addidit, vt negaret Deo necati fratris interitum. Quid de ſingulis dicam? Populus ipſe electus à Domino, cui tacitus Moſes aperuit mare: ingratus cæleſtibus beneficiis obmurmurabat: quo Diuinam contraxit offenſam. Deinde ipſum ducem inuij illius atque inuſitati itineris Moſem reſpuit, & à fratre eius Aaron deos fieri ſibi quos coleret, poſtulauit. Vnde etiã ipſe conſiderans tãta vocis pericula, Dixi, inquit, cuſtodiam vias meas. &c.

D *Et infrà ſubdit cautelam, præmittens illud, Delicta iuuentutis meæ &c.*

Et fortaſſe delicta iuuentutis ad feruorem retulit carnis: ignorantiam autem ad verborum prolapſionem: quæ non ex ſententia noſtra, ſed impetu quodam & curſu loquendi plerunque funduntur: Quod periculoſum eſſe Propheta cognoſcẽs, ait: Credidi, propter quod loquutus ſum. Supra fundamentum ergo virtutis vox tua eſt, ſine fundamento lubrica. Ideo quaſi quodam tubæ ſono ſcripturę Diuinæ electus interpres increpuit: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Fides credentium principalis eſt, confeſſio exequutionis. Quomodo igitur propoſuerit ſanctus Propheta Dauid: aut propter quid cuſtodire vias ſuas, audiamus. Vt nõ, inquit, delinquam in lingua mea. Si hoc cauet Propheta, tu non caues? Si hoc metuit, in quo gratia Dei loquebatur: tu nõ metuis, qui erroris verba non refugis, & theatralibus ſermonibus delectaris? Tu non reformidas, cui ſcriptum eſt in Euãgelio, quia pro omni otioſo verbo rationem es redditu

rus? Si pro otioso verbo periculum est, quantò magis pro criminoso? Non omne quod otiosum, & criminosum: sed omne quod non fructuosum, periculosum, atq; eradicabile. Omnis enim arbor non faciens fructum, exciditur, & in ignem mittitur. Cum mouetur animus & exagitatur stimulantibus aduersariis, obstrepentibus, illudentibus, criminantibus, excidit verbum cõmotionis. Ideo silentium & tutum est, & decorũ: quod seruat cum grauitate cautelam. Quid enim labia nostra nisi quædam vincula nostra sunt? Denique vinculis labiorũ suorum vnusquisque constringitur. Ideo sapiens in tempore tacet, & secum ipse considerat quo tempore loqui debeat. De quo præclarè ipse Salomon, Labia sapientis alligata sunt intellectu. (Prouerb. 5.) Quando ergo vides illudentibus proteruis sapientem tacere, dic: Ligauit iste intellectu labia sua. Hoc est, prudẽter tacet, ne labiorum suorum vinculis alligetur. Posuit ori suo custodiam: Sepsit aures suas spinis. Vectem adhibuit foribus oris sui: seruat thesaurum cordis sui, & argentum eloquij sui, vt examinatum & purgatum quando oportet proferat: ne quisquam prius fur in cor eius aut perturbator irrumpat, & ad eos captiuum trahat, quibus flagitia sua vendat. Meditabatur Iudas Christum vendere, sed reuocabat eum tanta Domini gratia, & quædam paternæ delinimenta pietatis, quibus furor eius molliebatur: nec erupisset in scelus, nisi se in cor eius, quia Christum fallere se putabat, aduersarius demersisset. Nõ ergo dubites quãdo aliqui tibi molesti sunt volẽti seruare iustitiam, ministros esse illius nequissimi peccatoris, qui omnium autor est flagitiorum. Videbat Dauid propheticis oculis, agnoscebat eius figuram: ideo tacebat, ne illius faceret volũtatem, qui intus turbare gestit affectum: Premebat vocem, claudebat portas suas silentio, prætendebat in eo patientia, & taciturnitatis vigilabat custodia, ne inimicus obreperet, vt de claustris † oris vagus aliqs sermo & incautus exiret. Ideo fortior est patiens, qui seipsum continet, quàm qui vrbes capit. Iustus ipse sibi claustrum est, ipse sibi peruigil custos.

† Aliàs, castris.

Tom. V.

LABOR. *Labor corporalis videtur esse iure naturæ. Et qui in spiritalibus laborat, debet temporalium mercedem recipere. Vnde super primam epistolam ad Corinth. cap. ix. Apostolum exponendo sic dicit.*

Propter nos vtique scriptum est. Per figuram enim omnia ad nos transeũt. Quoniam debet in spe arare qui arat: & qui triturat, sub spe percipiendi triturat. Verum est, quia hac spe laboratur vt fructus capiatur. Si nos vobis spiritalia seminamus, magnum est si vestra carnalia metamus? Nõ dicit magnũ nec par esse, si euangelizantes regnum Dei & cælesti cibo Ecclesiam saginantes, alimenta corporis sumerent, vt tradentes æterna, consequerentur temporalia. Si alij vestri potestatem habent, nónne magis nos? Si enim ij qui per Euangelium patres vestri nõ sunt, nec eundẽ affectum habent erga vos, facultatem habent accipiendi: quantò magis nos? & subauditur vestri Apostoli: quia & Barnabas Apostolus erat. Sed non sumus vsi hac potestate, sed omnia sufferimus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi. Diu occultatum prodidit sensum. Ostendit enim sumptus ideo se nolle cùm liceret accipere, ne vigor Euangelicę autoritatis torpesceret. Pseudoapostoli enim peccantibus blandiebantur, volentes accipere, ita vt nõ sibi viderentur peccare illis subiecti. Sed quoniam hæc res contra Euangelicam erat disciplinam, hic non vult accipere, vt liberè arguat, ne in illorũ numero inueniatur. Vt enim regulæ Christianæ ius maneret, licita illicita fecit: quia illi per licentiam offendebant. Nescitis quia qui in sacrario sunt de sacrario edunt: & qui altario deseruiunt, altari participantur? Legem gentium signat in sacrariis: In altari verò Iudæorum. Sic enim decreuit Dominus per Mosem, vt de iis quæ oblata erant, partẽ sumerent sacerdotes. Ita & Dominus Iesus disposuit iis qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Non ergo Dominus per Mosem gentilium formam sequutus est: sed ipsa naturalis ratio hoc habet, vt quis inde viuat vbi laborat. Hanc ergo rationem ipsa natura & conseruatio humana decernit.

Et subdit causam quare ipse Apostolus laborans manibus nolebat alieno viuere sumptu.

Hæc tamen ad cumulum addens, grauat causam, vt non leuę faciat nec odiosum, quod tantis testimoniis commendat: & tamen non sibi proficere vult, ne libertatem arguendi humiliet. Ego autem nullo horum vsus sum. Postquam multis modis ostendit licere accipere, sibi tamen non opus esse. Obest enim accipere à peccantibus, sicut suprà memoraui. Non autem hæc scripsi, vt ita fiant in me. Bonũ est mihi magis mori, quàm gloriam meam quis euacuet. Gloriam suam dicit in eo, si Euangelij seueritas maneat: & mori magis eligit, quàm Euangelij iura violare, sciens hoc magis sibi proficere ad futuram salutem. Debitum enim obsequium abnuit ab iis sibi impendi: ne per hoc accipiant fiduciam delinquendi. Si enim euangelizem, non est mihi gloria, necessitas mihi incumbit. Sicut dicit Dominus: Cum feceritis quę dico vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Væ enim mihi erit si non euangelizauero. Missus enim seruus à Domino, facit etiam inuitus quod sibi præceptum est: si quo minus, astringitur plagis necesse est.

Similiter super secundam ad Thessalonicens. cap. iij. super illud, Neq; gratis panem edimus, sed in labore & fatigatione &c.

Non illos ignaros dicit operis & laboris sui, quem sedulo exitu operabatur, ne pane indigeret alieno, vt exemplum daret eis ad imitandum illum. Neque enim reprehensibile esset si panem ab iis reciperet ad corporis curam, qui animis illorum escam spiritalem præbebat, quæ etiam corpori immortalitatẽ cum gloria procuraret. Tunc etenim exerta potest esse libertas, si semetipsum quis vẽtris causa aut pecuniæ nulli subiiciat suo pane contẽtus, maximè quod ad laudẽ magis proficit, si cũ liceat & sit sumẽdi potestas cõtineat. Hic talis prodesse potest audientibus se. Reuerentiam enim habebũt rigoris huius, & ea quæ ab hoc mandantur prætermitti non poterunt.

Ex hoc ipse Apostolus erat perfectior in promerendo cælestia. Super epistolam ad Philippens. super illud quod sequitur.

Fratres ego me non arbitror comprehendisse adhuc, vnum autem quæ quidem retrò sunt obliuiscens, ad ea autem quæ ante me sunt extendens me, secundum destinatum, sequor ad palmam supernæ vocationis. Hoc est quod suprà dixit, quia ideo laborare se significat, vt quotidie in melius proficiat, semper extendens se ad potiora, vt illa quæ retro acta sunt obliuiscẽns, meliora sectetur: non quia mala sunt, sed quia parua sunt ad meritum collocandum: in melius autem proficiendum, vt ad destinatum cęleste præmium occurratur. Causa enim tam admirabilis & inuisibilis præmij non leuiter vtique certandum esse pronuntiat. Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Superius perfectum se esse negat, sed iuxta promissum vt adhuc addatur ad meritum: ad comparationem autem cæterorum qui res Diuinas negligentius curant perfecti dicendi sunt, qui adhibita solertia perfectionis ambulant iter. Hoc ergo sentiendum est vt in melius proficiatur.

Et ideo contra pigros loquitur super primam ad Thessalonicens. cap. ij super illud quod sequitur:

Meministis enim fratres laborem nostrum & fatigationem, nocte & die operantes ad hoc, ne quem vestrũ grauaremus. Hoc est quod dicit in Actibus Apostolorum: Omnia, inquit, quæ mihi & iis qui mecum sunt fuerunt necessaria, laborauerunt manus istæ. Vnde & in

alia

alia epistola dicit: Qui non laborat, nec manducet. Et hoc contra pseudoapostolos, qui vt otiosi manducarẽt, prædicatores esse se fingebant. Vt ergo exemplum daret quemadmodum gubernanda sit vita Christiana, & simulatores proderet, labori insistebat humano, offuscãs pseudoapostolos, præterea quia qui labori insistũt, à malis cogitationibus declinant, occupantes animum suum in bonis, & à periculis prohibentes.

Sed qui sunt minoris status, tenentur magis laborare manibus. Ibidem infrà cap. iij.

Iterum eadem hortatur, vt data opera abundent bonis operibus. Vt enim significet verè hoc esse quod placet Deo, frequenter hoc monet. Iustitiæ enim via tenenda est, vt ad misericordiam iure veniatur, vt qui inferiores sunt substantia, manibus laborent, vt ipsa intentione tollantur à vulgari inquietudine, & à praua cogitatione, vt disciplina eorum etiam ab infidelibus laudetur, & possint prouocari ad fidem.

Propterea super ij. ad eosdem, cap. iij.

Forma enim erat iis qui mediocris vel tenuis erãt substantiæ in plebe, vt discerent quatenus libertatem suam non amitterent. Vnde & Salomon: Rarò, inquit, inferes pedem ad amicum tuum, ne saturatus tui oderit te. Qui enim frequenter ad alienam mensam conuenit, otio deditus aduletur necesse est pascenti se, cũ religio nostra ad libertatem homines aduocet. Ideoque si quis, inquit, manducare spernit, à labore cesset: vt quia nullus sine cibo potest viuere, det operam laborãdi, vt arbitrio suo viuens Deum possit habere propitium. Audiuimus enim quosdam ambulare inter vos intemperanter, nihil operantes, sed curiosè agentes. Qui otiosi esse desiderant, id agunt quatenus occasio nascatur, qua introitum suum desiderabilem faciant, domibus diuitum ambulantes, gesta & opiniones verborum subtiliter colligũt, scientes quid de quo velint audire, vt libenter & requisiti pascantur. Quod factum valde abhorret disciplina Dominica. Horum enim venter Deus est, qui fœda cura necessaria procurant. His igitur huiuscemodi denuntiamus & exhortamur in Domino Iesu, vt cum quiete operantes suum panem manducent. Vt eis facilius suadeat, interposito nomine Domini nostri Iesu Christi, exhortatur eos vt obaudiant quod eis fit vtile.

Prouerb. 25.

Ad laborandum autem inducimur, quia nulla sine labore virtus. Libro primo de Cain & Abel. Require suprà cap. Exercitium: & libro ij. eiusdem.

Cap. 2. Tom. IIII.

Immunem huiusmodi passionum animam reperire difficile est. Diuide ergo secundum rationem animæ principalia & obedientia, & tunc quid masculinum, quidue fœmininum sit deprehendes. Nulla enim sine labore virtus: quia labor processus est virtutis. Quod etiã legis verba ipsius signant, quæ dicit: Omne quod aperit vuluam asinæ mutabis oue. Immunda enim animalia lex à sacrificio separauit, & pro iis ad vicem munda iussit offerri. Asinæ ergo partum, hoc est immundum, iubet mutare oue, quæ munda & apta sacrificio. Hoc est secundum literã. Cæterùm si quis sensum spiritualem intelligẽtię altius persequatur, considerabit quòd asina laboriosum animal sit, ouis fructuosum. Fructu ergo dicit mutandum laborem, vbi finis operis sui fructus sit. Vel certè hoc modo: Omnem laborem tuum, omnem industriam puro & simplici commendabis affectu.

Nec sine labore quies. Super epistolam ad Hebræos, capite iiij.

Tom. V.

Vnusquisque pro se laboret, ne fortè minus dignus inueniatur introeundi in requiem Dei.

Finis laboris est corona. In tractatu de Helia & ieiunio. Require suprà capite Agon: & cap. Certamen. Et simile de labore spirituali, in prologo super Lucam, post medium.

Tom. V.

Qui quærit, inuenit: & qui pulsat, aperietur ei. Aperit sibi diligentia ianuam veritatis, & ideo præceptis cœlestibus pareamus. Neque enim otiosè dictum est homini, quod nulli aliorum animantium: In sudore vultus tui manducabis panem tuum. Iis enim animalibus quæ natura irrationabilia sunt, iussu Dei terra pabulũ ministrare præcepta est. Soli autem homini, vt rationabile quod accepit, exerceat, vitæ cursus in labore præscribitur. Qui enim non est contentus animalium pabulo cæterorum, cui non satis est lignum fructiferum, commune omnibus ad escam datum, sed delicias sibi exquirit variarum epularum, sibi delicias transmarinis accersit è terris, delicias verrit è fluctibus, recusare non debet, qui labore victum requirit breuem, si laborem subeat pro vita æterna. Ita quòd si quis in hęc sacratarum disputationum certamina veniens, exuat se vitæ huius expositæ ad errorem solicitudine, & nudus malitiæ athleta pietatis oleo spiritali, velut quædam animæ membra perfusus suscipiat certamina veritatis, haud dubiè promerebitur sacratarum præmia coronarum. Bonorum enim laborum nobilis fructus est. Et quantò plura certamina, tantò præcellentior corona virtutum.

Gen. 3.

Ideo eligendum est nobis vt in hac vita potius laboremus. In tractatu de secũda interpellatione Iob. Require suprà cap. Æternitas. Labor tamen noster ad finem virtutis esse debet. In tractatu super psalmum tricesimumquintum. Tom. IIII.

Bonis rebus, non flagitiis atque criminibus laborẽ nostrum nos oportet impendere.

Vnde non pro mundo laborare debemus. Libro secundo de Cain & Abel. Require suprà cap. Asinus. Item apud homines eiusdem reipublicæ labor debet esse communis exemplo gruum. Libro quinto Hexamerôn. Require suprà, cap. Dignitas, & cap. Grus. Non laborat Deus in operando. Libro primo de Spiritu sancto. Require infrà cap. Operatio.

LAC. *Hominum corda siue mentes similantur lacti: quia ab originis principio vigent puritate: sed ea de fæc li corrumpuntur. Libro super Beati immaculati, lit. ix. versu vj.* Tom. IIII.

Coagulatum est sicut lac cor eorum. Subtile cor sanctorum: coagulatum verò est cor superborum. Vt enim lac natura sui purum, speciosum atq; syncerum est, sed corruptione coacescit: sic & mentis & cordis humani natura, pura, syncera, & perspicua est, prius quàm vitiorum admixtione coacescat. Coagulato enim lacte fit quædam concretio, nec suauitatem habẽs eandem, nec gratiam: ita homines, qui antè sedulitate, gratia, suauitate verborum lactis speciem præferebant, nulla inuidia corruptam: ij si cœperint inuidere, coagulatur in vitium cor eorum, & fit de suauitate amicitiæ amaritudo maleuolentiæ, & insuauis quidam horror inuidiæ. Ergo coagulatum est cor per superbiam, per inuidiam, quæ lenitate naturæ fluentem beneuolentiam malitiæ concretione vitiarũt. Iniquorum ergo cor coagulatur: iustus autem humiliatur legis præcepta meditãdo, quæ habet humilitatis magisterium.

De baptismo in lacte. Eodem libro, litera decimasexta, versu iij.

Oculi tui sicut columbæ superabundantia aquarum lotæ in lacte sedentis super plenitudinem. Baptizat in lacte Dominus, id est, in synceritate: & isti sunt qui verè baptizantur in lacte, qui sine dolo credunt, & puram fidem deferunt, immaculatam induunt gratiam. Ideo candida sponsa ascendit ad Christum, quia in lacte baptizata est.

Etiam lactei dicuntur Apostoli. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Require suprà cap. Apostolus. Et lac dicitur doctrina. Super epistolam ad Hebræos, cap. v. Super illud quod sequitur. Tom. V.

Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus,

rursũ indigetis vt vos doceamini quę sunt elemẽta exordij sermonum Dei, & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Ad eos itaque loquitur, qui exercitatum sensum per legem & Prophetas de aduētu Christi, & gratia quæ per eum credentibus allata est, habere debuerunt: qui etiam magisterio aliis per mysteria Dei quæ data sunt illis, poterant esse, si credidissent. Nunc autem tales facti sunt vt infantes, quibus prima elementa literarum traduntur ad legendum. Dum illorum fuit fortes esse in fide, & alacres in scientia ad solidum sapientiæ cibum percipiendum qui est perfectorum, nec facti sunt quibus lacte opus est. Lac enim humilem sermonem vocat, quo eos indiguisse testatur, qui ad altiora mysteriorum Dei secreta ascendere non poterant. Exẽpli gratia, qui non potest intelligere quod Euangelista ait, Verbum caro factũ est: quomodo potest ad altitudinẽ eius sermonis peruenire, vbi ait: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum? Omnis enim qui lactis est particeps, expers factus est sermonis iustitiæ: paruulus enim est: Perfectorum autem est solidus cibus, eorum autem qui exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali. Palatum etenim sapores discernit ciborũ: anima verò variarum probat sermones doctrinarum, de quibus in sequentibus huius epistolæ dicit: Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Sicut enim paruulus inter cibũ & cibũ discernere nescit, & sæpe innoxiis sumẽdis periclitatur, si nõ ꝓhibeatur à seniore: ita indoctus quisq; si discretionem doctrinarum nescit, facilè decipitur, & in via erroris periclitatur. Quod in lacte & solido cibo, hoc in docto & sapiente differt. Sicut lac paruulis congruit, & solidus cibus ætate perfectis: ita indoctis humilis sermo, & sapientibus arcanum Dei mysterium conuenit, qui exercitatos habere videntur sensus. Quomodo igitur poterunt sensus nostri exercitati esse? Vtique ex vsu, & frequenti lectione sanctarum scripturarum. Vnde beatum virum psalmista dicit esse, qui in lege Domini meditabitur die ac nocte.

Cap. 8. Tom. IIII. *Vnde libro j. de Abraham.*

Fecit autem Abraham cœnam magnam, quando ablactatus est Isaac filius eius. Non mediocre istud, nec vsitatum. Non enim quia à nutricis lacte subductus est puer, magnum conuiuiũ exhibuit Abraham, sed quia idoneus habitus est Isaac fortioris gratiæ cibo & virtutis alimento: non adhuc vt Corinthij lacte potandus, sed epulis solidioribus mandatorum cælestium mentis suæ firmans lacertos.

LACRYMA. *De lacrymis Christi. Libro de flebili querimonia dicens quòd ideo lacrymatus est, quia verus homo fuit. Require suprà, capite Fletus. Et libro de Ioseph. Quod require infrà, capite Paulus. Lacrymatur autem, quia de nostro peccato dolet. Libro secundo de pœnitentia.* Cap.7. Tom.I.

Vides graue onus peccatoris illacrymat Dominus Iesus: solam enim flere non patitur Ecclesiam. Compatitur dilectæ suæ, & dicit defuncto: Veni foras: hoc est, quid iaces in tenebris conscientiæ & delictorum tuorũ sordibus quodam reorum carcere?

Cap.8. *Et infrà.*

Venit ipse Iesus ad sepulchrum. Vtinam ergo ad hoc monumentum meum digneris accedere Domine Iesu: tuis me lacrymis laues, quoniam durioribus oculis non habeo tantas lacrymas, vt possim mea lauare delicta. Si illacrymaueris pro me saluus ero: si dignus fuero lacrymis tuis, fœtorem absterges delictorum omnium. Si fuero dignus vt paulisper illacrymes, vocabis me de monumento huius corporis, & dices: Exi foras: vt non intra corporis huius angustias inclusæ teneantur cogitationes meę, sed egrediantur ad Christum, in lumine versentur, vt non cogitem opera tenebrarum sed opera lucis. Qui enim peccatum cogitat, intra suam conscientiam studet se ipse includere. Voca ergo foras seruum tuum. Quamuis ligatus vinculis peccatorum meorum vinctos habeam pedes, innexas manus, & cogitationibus & operibus mortuis iam sepultus, te vocante liber egrediar & inueniar vnus de discumbentibus in cōuiuio tuo, & domus tua pretioso repleatur vnguento, si quem redimere dignatus es, custodieris.

De lacrymis verò peccatorum. Require suprà cap. Aqua: & capite Fletus: & eodem lib. de pœnitentia. Cap.

Veniet ad monumentum tuum Christus: & si viderit pro te flere Martham boni fœminam ministerij, flere Mariam, quæ attentè audiebat verbum Dei, sicut Ecclesia quæ optimam partem sibi elegit, mouebitur misericordia, cum viderit tuo obitu lacrymas plurimorũ, & dicet: Vbi posuistis eum? hoc est in quo reorum statu est, in quo pœnitentium ordine? Videam quem fletis, vt lacrymis suis ipse me moueat: Videam si iam peccato ei cuius venia poscitur defunctus est. Dicet enim plebs: Veni & vide. Quid est veni? Hoc est, Veniat peccatorum remissio, veniat defunctorum vita, mortuorũ resurrectio, veniat & in hunc peccatorem regnum tuũ. Veniet itaque & leuari lapidem iubebit, quem ceruicibus peccatoris lapsus imposuit.

Similiter eodem libro addit quòd solæ lacrymæ non sufficiunt sine alia pœnitentia. Cap.

Qui agit pœnitentiã, nõ solùm diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam emendatioribus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatum. Ergo tegamus lapsus nostros posterioribus factis, mũdemus fletibus, vt audiat nos Dominus Deꝰ noster ingemiscẽtes, sicut audiuit lacrymãtẽ Ephrẽ, quẽadmodum scriptum est dicente Deo: Audiens audiui Ephrem lacrymantem. Et ipsa verba Ephrem lacrymãtis expressit, dicens: Castigasti me & castigatus sum, sicut vitulus non sum edoctus. Vitulus enim ludit, & præsepe deserit, & ideo Ephrem sicut vitulus non est edoctus: longè positus à præsepi: quia pręsepe Domini sui deseruit, & Ieroboam sequutus vitulos adorauit. Quod prophetia futurum per Aaron indicauerat, sic lapsurum populum Iudæorum. Ideóque agens pœnitentiam dicit: Conuerte me Domine & conuertar: quia tu Dominus meus, quia in nouissimo captiuitatis meę pœnitẽtiam egi, & postquam cognoui ingemui super dies confusionis, & subiectus sum tibi, quia accepi opprobrium & demonstraui te. Aduertimus quomodo agenda sit pœnitentia, quibus sermonibus, quibus fletibus, vt peccati dies diem confusionis appellet. Cap.

Propterea libro tertio de virginitate parte ij.

Iam illud quis non ad nostram institutionem dictũ intelligat, quod ait Propheta: Lauabo ꝑ singulas noctes lectum meum, & lacrymis meis stratum meum rigabo? Nam siue lectum iuxta literam intelligas, tantam vbertatem ostendit profundi oportere lacrymarum vt lauetur lectus, stratum rigetur fletibus obsecrantis. Fletus enim præsentium, merces est futurorum. Quoniam beati qui fletis: ipsi enim ridebitis. Siue pro corpore accipiamus Propheticum dictum, delicta corporis pœnitentiæ lacrymis abluamus. Fecit enim sibi lectum Salomõ ex lignis Libani, columnæ eius erant argenteę, acclinatorium eius aureum, dorsum eius gemmatum stratum. Quis est iste lectus, nisi nostri corporis species? Nanq; in gemmis aër species fulgoris ostenditur, in auro ignis, aqua in argento, terra per lignum: ex quibus corpus humanum quatuor elementis, in quo nostra recubat anima, si non aspero montiũ, non humi arido expers quietis existat, sed sublimis à vitiis ligno fulta requiescat. Vnde & Dauid dicit: Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius. Nam lectus doloris esse qui potest, cum dolere non possit qui non habet sensum? Corpus autem doloris, sicut corpus mortis est. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis eius?

Vnde

[Ser.ord.49. Tom.III.] *Vnde in sermone quodam de sancto Petro, qui etiam ascribitur Augustino, & incipit: Didicimus fratres quòd ad similitudinem Heuæ.*

Adam reus facti nudus erubuit: Petrus conscius dicti correptus ingemuit. Ille tanquam deprehensus festinat ad tenebras: hic tanquam emendatus prorumpit ad lacrymas. Velut latenti enim & celanti à Diuinitate [Gene.3.] Adæ dicitur: Adam vbi es? Non quòd Adam conspectum Domini potuerit latere, sed quòd peccatrici conscientiæ nullus locus tutus vel certus sit, dum metuit deprehendi. Respexit Dominus Petrum, & apertis oculis eius emendauit errorem. Rectè oculis emen- [Psal.33.] dat: quia scriptum est, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Ergo Petrus prorupit in lacrymas, nihil voce precatus. Inuenio enim quòd fleuerit, non inuenio quid dixerit. Lacrymas eius lego, satisfactionem non lego. Rectè planè Petrus fleuit & tacuit: quia quod defleri solet, non solet excusari: & quod defendi non potest, ablui potest. Lauant enim lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri. Lacrymæ ergo verecundiæ pariter consulunt & saluti, nec erubescunt in petendo, & impetrant in rogando. Lacrymæ, inquam, tacitę quodam modo preces sunt, veniam non postulant, & merentur: causam non dicunt, & misericordiam consequuntur: quare, nisi quia vtiliores lacrymarum sunt preces, quàm sermonum? quia sermo in precando fortè fallit, lacryma omnino non fallit. Sermo enim interdum non totum profert negotium: lacryma semper totum affectum. Et ideo Petrus iam non vtitur sermone, quo fefellerat, quo peccauerat, quo fidem amiserat: ne per id ei nō credatur ad confitendum quo vsus fuerat ad negandum: ac per hoc mauult culpam suam flere, quàm dicere: & quod voce negauerat, lacrymis confiteri. Inuenio & aliud cur tacuerit Petrus: ne tam citò veniæ postulatio per impudentiam plus offenderet, quàm impetraret. Solet enim citius mereri indulgentiam qui verecundius deprecatur. In omni igitur culpa antè flendum est, sic precandum. Scimus hoc iam exemplo quemadmodum nostra peccata curemus. Ecce nihil nobis Apostolus nocuit quòd negauit, & plurimum profuit, quòd emendauit.

[Tom.V.] *Simile habetur suprà, capite Fletus, & capite Gallus: tamen vt dicit libro x. super Lucam, pertractās illud: Mulier quid ploras.*

Non lacrymas Deus nudas, sed fidem exigit. Bonæ sunt lacrymæ si Christum agnoscas.

[Tom.III.] *Lacrymandum est in morte boni principis. In tractatu de obitu Valentiniani.*

Signare aliquid de Valentiniani iunioris vltimis cordi fuit, ne aut obliterasse silentio bene meriti de nobis pignoris memoriam videremur, atq; inhonoratam reliquisse, aut refugisse incentiuum dolendi, cum doluisse plerunque solatium sit dolentis. Simul vt cum ipso aut ad ipsum loquor, tanquam de præsente sermo sit. Quid igitur primum defleam? Quid primum amara conquestione deplorem? Conuersi sunt dies nobis votorum nostrorum in lacrymis. Siquidem Valentinianus nobis, sed non talis qualis sperabatur, aduenit. Et iste quidem vel morte sua promissum voluit implere, sed acerbissima nobis est facta eius, quæ exoptabatur, præsentia. Vtinam adhuc nobis abesset, vt sibi viueret. Sed ille nō passus cum audiret Alpes Italiæ hoste infestari barbaro, maluit periclitari se, si Gallias relinqueret, quàm nostro deesse periculo. Magnum discrimen agnoscimus imperatoris, quòd Romano subuenire voluit imperio. Hæc causa mortis, quæ plena laudis. Soluamus bono principi stipendiarias lacrymas, quia ille nobis soluit etiam mortis suæ stipendium. Nec tamen flendi admonitio necessaria. Flent omnes: flent & ignoti, flent & timentes, flent & inuiti, flent & barbari, flent & qui videbantur inimici. Quantos iste de Galliis vsque huc totius tractu itineris populorum egit gemitus? Omnes enim non tanquam imperatorem sibi, sed tanquam parentem publicū obiisse domestico fletu doloris illacrymant, suáque omnes funera dolent. Amisimus enim imperatorem, in quo duo pariter acerbant dolorem: annorum immaturitas, & consiliorum senectus. In his ergo flent, sicut dixit Propheta: Oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui consolabatur me. Oculi non solùm corporis, sed etiam mentis hebetati sunt, & quadam cæcitate omnis sensus obductus est, quoniam ereptus est mihi qui conuertit animam meam, & ad spē [Threnor.1.] maximam de summa rerum desperatione reuocauit.

Lacrymæ pro amore penduntur. Ibidem infrà.

Quid habeo quod melius faciam, quàm vt tibi lacrymas pro tanto tuo in me affectu rependam?

Item consolatrices sunt in dolore. Ibidem infrà.

Pascunt frequenter & lacrymæ & mentem alleuant, fletus refrigerant pectus, & mœstum solātur affectum. Durum quidem funus videtis, sed stabat & sancta Maria iuxta crucem filij, & spectabat virgo sui vnigeniti passionem. Stantem illam lego, flentem non lego. Vnde dixit ei filius: Mulier ecce filius tuus. Et discipulo ait: Ecce mater tua.

Require de hoc suprà: cap. Fletus: & capite Aqua.

Lacrymæ arborum sunt gummi. Require suprà capite Gummi.

LACVS. *Vide de hoc suprà capite Aqua. Sed moraliter in fine primi libri de Spiritu sancto. Quod require sup. cap. Hæreticus. Et in tractatu super psal. xxxix.*

Christus illuxit, qui exaudiuit deprecationem suorū, & eduxit nos de lacu miserię, & de luto fecis, vbi iam demersi tenebamur nostrorum voragine peccatorum, & totus homo noster inhærebat, nec poterat se animus noster eruere obrutus multiplici labe flagitij. Gratias igitur Domino Iesu vnigenito Dei Filio redēptori nostro, qui nobis peccata omnia remissurus descendit è cælo, vt nos de lacu ac limo istius mundi & cœnulenta quadam palude terrarum, de corpore quoque mortis huius eriperet, atque in carne sua statueret animi nostri interiora vestigia, vt cōfirmati in Dei verbo, & per crucem Dominici corporis passionibus absoluti, ambulelemus iam non in opprobrio dedecoris, sed in remissione peccati. Confirmatus igitur & radicatus in Christo, supra petram sibi memorat pedū suorum statuta vestigia. Vnde dicit Apostolus: Bibebant autē de consequēte petra: Petra autem erat Christus. Petra, eò quòd sitientes sequatur, confirmet labentes, ne sitientibus desit aqua, labentibus firmamentum.

LÆDERE. *Nullum debemus iuuare alterius læsione. Libro tertio de officijs.* [Cap.9. Tom I.]

Deniq; si nō potest alteri subueniri nisi alter lędatur, commodius est neutrum iuuari, quàm grauari alterum. Ideóque in causis pecuniariis interuenire non est sacerdotis, in quibus non potest fieri, quin frequenter lædatur alter qui vincitur, qui intercessoris beneficio se victum arbitratur. Sacerdotis igitur est nulli nocere, prodesse velle omnibus: posse autem, solius est Dei. Nam in causa capitis nocere ei quem iuuare debeas periclitantem, non sine peccato est graui. In causa autem pecuniæ odia quęrere, insipiētiæ est: cū ꝓ salute hominis frequēter graues fiāt molestię, in quo etiā piclitari gloriosū sit.

Melius est iniuriam pati, quàm lædere. Libro super Beati immaculati, lit. vij. vers. v.

[Tom.IIII.] Iustus, & cum contēnitur à peccatore, nō auertitur: etiam cum lęditur, furoris illud putat esse non improbitatis: magísque vulneri eius medicinam afferre desiderat, & cōpatitur, & dolet: non propter se, sed propter illum qui desperato laborat incommodo: & dicit hunc vnum ex fratribus sic laborare, sic affici, vt faciat mihi iniuriam si agnosceret, me honoraret vtique

certè non læderet. Quid enim? Læsus est in eo facto, vt habeat lædentis affectum? Cum ergo suppetit causa lædendi, non potest culpa esse propositi. Ergo si iustus sum, afficior propter charitatẽ, propter dilectionẽ, propter Ecclesiæ damnum, propter corporis detrimentum. Possum etiam illud dolere, quod etiam si ego lædentem non læserim, etiam nõ sim mihi conscius, quòd eum in me aliquibus iniuriis excitauerim, tamen causa illi fuerim lapsus eius, quòd innocentem me lædendo delinquat, quòd factus sim ei materia peccati. Hoc igitur dolet Dauid: & ideo dolet, quia cum vnum membrum patitur, cætera membra compatiuntur. Ideo fortè & illud positum est, Iustus in exordio sermonis accu-
Prouerb.18. sator est sui. Nam etsi possit iustus habere quod in se accuset, & iustus esse (quia nemo sine peccato præter vnũ Deum) & possit etiã peccator hoc ipso iustus esse, quia accusator est sui, secundum illud, Dic iniquitates tuas, vt iustificeris: attamen forsitan etiam aliquibus non videtur absurdum, vt de illo etiam dictum sit quòd iustus sit, qui se accusat pro alio, etiã si in se nihil habeat quod accuset. Quã igitur in his omnibus sancto Dauid viri iusti prima cõueniãt, consideremus. Accusauit se, & nullo accusante peccatum confessus est proprium, quando
1.Paralip.21. pcussus est corde, eò quòd numerauerit plebem: qui & dixit ad Deum, Peccaui Domine ꝙ fecerim hoc verbũ: & nunc Domine aufer iniquitatem serui tui, quia deliqui vehemẽter. Itaque quamuis scriptura habeat quòd apposita est ira Dei, vt irasceretur in Israël, quod regis prolapsum excusare videtur: tamen cum vidisset Angelum, qui stragem plebis efficiebat percutientis ictui se ipsum obiecit dicens, Ecce ego peccaui, & ego pastor malignum feci, & hic grex quid fecit? Fiat manus tua in me & in domum patris mei. Quasi iustus ergo accusator sui fuit in ipso sermonis exordio, & peccatum suum agnouit, & iniquitatem propriam confitendo iustificatus est in semetipso. Alibi quoque de Vriæ morte coar-
2.Reg.12. gutus à Propheta, ait: Peccaui Domino: Cui responsum est propter pœnitentiam ablatum à Domino eius
2.Reg.16. esse peccatum. Item alio loco, cum Semei malediceret ei, & lapidaret eum septum bellatoribus, per quos vindicare se posset, patienter ferebat, ne verbo quidem referens contumeliam: quinetiam cum Abisai dux exercitus eius caput maledicentis vellet auferre, ait rex: Quid tibi & mihi est fili Saruiæ? Quòd maledicit mihi, Dominus dixit ei maledicere Dauid. Primùm igitur culpam eius excusauit, & causam ad Domini retulit voluntatẽ. Secũdò in suum meritum retorsit, vt non illum errasse, sed se meruisse signaret. Tertiò maledictionem illius sibi non solùm non nocere, sed etiam prodesse memorauit, sicut scriptũ est: Et dixit Dauid ad Abisai, & ad omnes pueros eius, Ecce filius meus qui exiuit de semine meo querit animã meam: quantò magis filius Gemini? Granditer impetum fregit vltoris. Quomodo enim maledictum extranei pro regis iniuria vindicaret, cum filij adhuc parricidium inultum maneret? Non vtique extranei maledictum, & filij parricidium æqua esset lance pensandum. Et addidit: Sine illum maledicere; quoniam dixit illi Dominus, donec videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto. Est & aliud iusti propositum longè omnibus perfectius & potentius, interuenire pro persequentibus & excusare peccantes. Quod legimus in Euangelio dicẽte Domino Iesu, cum crucifixus esset à perfidis: Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Liquet igitur his magisteriis doctrinæ cælestis, quòd iustus se
Tom.IIII. accusare malit, quàm alium deformare.

LÆTITIA ET LAETARI. *Hominum lætitia Christus est. Libro de Isaac & anima, cap. j.*

Isaac risus Latinè interpretatur. Risus autẽ insigne lætitiæ est. Quis autẽ ignorat quòd iis vniuersorũ lætitia sit, qui mortis formidolosæ vel pauore compresso, vel A mœrore sublato, factus omnibus est remissio peccatorum?

In tractatu super psalmum xlvij. vers. ij. super illud: Fundatur exultatione &c. Tom.

Εὐρίζου ἀγαλλίασιν πάσης τῆς γῆς, id est, bona radice exultationem vniuersæ terræ: sensum quidem eundem aduertimus, quia Diuina in nobis Dei Patris dona laudantur, qui dedit nobis exultationem bona radice †fundatam; Deum videlicet Iesum, veram & fœcundissimam vitem, de qua sacramenta fluxere cælestia, in quibus est ppetua & diuturna letitia quòd his abluatur omne peccatũ, & conscientia interna mundetur. Eloquutionemq́; cõuenire cognoscimus, quia bene radicata exultatione lætamur, qui exultamus in Christo. Seculi enim lætitia temporalis est: perpetua autem lætitia eius qui gaudet in Domino.

Ipsa verò lætitia est conscientiæ bonæ. Libro ij. de virginitate. parte ij. B Tom.

Debet bonæ conscientiæ mentis esse lætitia, non inconditis comessationibus, non nuptialibus excitata symphoniis.

Ideo dicit lib. x. super Lucam.

Perfectorum est lætari: nutare infirmorum, quasi incerta adhuc metuentium. Tom.

In hac vita læta tristibus sunt permixta. Libro iij. Hexamerõn. Require infrà cap. Rosa. Cum lætitia bona sunt operanda, vt ad lætitiam post resurrectionem perueniamus: de quo loquitur lib. j. de Abraham. Lib. Cap. Tom.

Est autem mentis optimæ diligentia, vt verbo Dei intenta, nihil faciat irrationabile, vnde tristitiam subeat: vt iugiter actuum suorum bene conscia, lætitiam bonæ seruet cõscientiæ. Quod enim bonũ, hoc sine timore & sine tristitia est, id est securitatis plenum & gratiæ. Possessio enim iusti grata est Deo: insipiẽtiũ autẽ nullus gradus. Ideo Isaias appropinquante bono, ait, Fugiet C dolor & tristitia & gemitus. Ioannes quoque in Apocalypsi: Et ipse, inquit, Deus cum illis erit, & delebit omnẽ lacrymam de oculis eorum, & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor vlterius. In resurrectione enim iustorũ lętitia iugis erit & gratia, cũ illud bonum cœpit esse cum sanctis suis, quando requiescent in sinu Abrahæ, in eius positi tabernaculo, quod inter domum vel sermonem Dei & gratiam fixum est: signans innocentium fidelium agere gratias autori suo, qui non habent vnde eos pœniteat in hoc mundo fuisse. Isai. Apoc.

De lætitia animarum separatarum, loquitur libro de bono mortis, vbi dicit quòd beatarum animarum septem lætitiæ erunt principales. Quæ omnia require suprà cap. Anima humana. Require de hac materia suprà capite Gaudium.

LAMENTATIO. *Vide de hac materia suprà capite Consolatio: & cap. Fletus: & capite Frater: & li-* D *bro de flebili querimonia: & de excessu fratris sui Satyri.* Tom.II.

Quid igitur nunc agam, cum omnes huius vitæ suauitates, cuncta solatia, cuncta denique ornamenta amiserim? Tu enim mihi vnus eras domi solatio, foris decori: Tu, inquam, in consiliis arbiter, curæ particeps, deprecator solicitudinis, depulsor mœroris: tu meorũ assertor actuum, cogitationũq́; defensor: tu postremò vnus in quo domestica solicitudo resideret, publica cura requiesceret. Testor sanctæ animam tuã, me in publicis Ecclesiæ id sæpe veritum esse, ne displicerem tibi. Denique vbi redisti, obiurgasti moram: ita domi forisque eruditor quidam & arbiter sacerdotis, vt domestica cogitare non fineres, publica curarer censeres: vt non vereor, ne videar arroganter dicere. Hæc laudis tuæ portio est, quia sine offensione vlla & gubernasti fratris domũ, & commendasti sacerdotium.

Et infrà.

Quid enim mihi vnquam iucundum quod non esset ex te

ex te profectum? Quid, inquam, mihi sine te, aut tibi vnquã sine me voluptati fuit? Quis nõ vsus nobis, & ppè visus ipse somnúsq; cõmunis? Quę discreta vnquã voluntas? Quod non commune vestigium, ferè vt cum gradum tollerem, vel tu meum, vel ego tuum corpus videremur attollere? Quòd si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares, affectum multum cerneres, mœstum animum iudicares: non assueta gratia, non solitus prænitebat vigor, suspecta omnibus solitudo metum alicuius ægritudinis afferebat: ita nouum videbatur omnibus nos diuidi. Ergo certè fraternæ absentiæ impatiens vel non immemor, quasi pręsentem reflexa ceruice sæpius quærebam, & coràm alloqui atque aspicere videbar mihi. Sed tanquam suspenso collo iugum vbi speratis excideram, trahere me putabam, difficilis progredi, verecundus videri, & redire deproperans, quod sine te procedere non liberet. At verò vbi ambobus prodeundum fuit, non plura in itinere vestigia, quàm verba, nec incessus, quàm sermo crebrior: nec ambulandi cura, sed colloquendi gratia. Vterque enim nostrum ex alterius ore pendebat, non intento aspectu legere iter: sed mutuo solicitos excipere sermones, haurire oculorum gratiam, spirare fraternæ imaginis voluptatem. Quas virtutes tuas tacitus mecum ipse mirabar. Quàm plaudebam mihi quòd tali me Dominus fratre donauerat, tam pudico, tam efficaci, tam innocenti, tam simplici, vt cum tuam cogitarem innnocentiam, efficaciam desperarem: cum efficaciam cernerem, innocentiam non putarem: sed vtrunque mira quadam virtute iungebas. Denique ea quę ambo nequiueramus concludere, solus implesti. Plaudebat sibi vt audio Prosper quòd sacerdotij mei occasione redditurum se quæ abstulerat non putabat: sed vehementiorem tuam vnius efficaciam expertus est, quàm duorum. Itaque soluit omnia, nec moderationi ingratus tuæ, nec illudens pudori: sed & modestiæ gratus, nec insolens efficaciæ. Sed cui frater illa quæsisti? Nos idem enim volebamus laborum tuorum esse præmium, quod documentum erat. Peregisti omnia, & vbi perfunctus omnibus reuertisti: tu solus nobis qui omnibus es præferendus eriperis, quasi ideo mortem distuleris, vt consummares pietatis officium, palmam efficaciæ reportares. Quàm nec ipsi nos frater charissime seculi huius delectabant honores, quod nos à nobis inuicem diuidebant: quos ideo adepti sumus, non quia eorum fuit expetenda perceptio, sed ne vilis dissimulatio videretur. Aut fortasse ideo sũt tributi, vt quia immaturo tui obitu nostrę futurus erat voluptatis occasus, sine nobis viuere iam disceremus. Equidem præsagæ mentis agnosco formidinem, dum repeto sæpe quæ scripserim. Reuocabam te frater, ne ipse Aphricam peteres, ac potius aliquem destinares: timebam te committere vię. Sed & peregrinationem explicuisti, & rem ordinasti, & veteri & sentinoso, vt audio, nauigio iterum te fluctibus credidisti. Nanque dum celeritatem aucupares, cautelam prætermisisti, auidus nostrę gratiæ, dissimulans periculi tui. O fallax lætitia, ò incerta humanarum rerum curricula. Ex Aphrica redditum, ex mari restitutum, ex naufragio seruatum, putabamus iam nobis nõ posse eripi: sed grauiora naufragia in terris positi sustinemus. Nã quem non potuerunt ad mortem naufragia deducere strenuis natatibus euitata, eius mors cœpit nobis esse naufragio. Quid enim superest suauitatis, quibus tam prædulce decus, tam charũ in huius mundi tenebris lumen extinctum est, in quo nõ nostræ solùm familiæ, sed totius patriæ decus occidit.

Et infrà.

Quónam, inquam, modo ista tolerares, qui etiam vltimo spiritu, tui iã fortassis oblitus, & adhuc nostri nõ immemor, de cauenda incursione barbarorum nos sæpius admonebas, commemorans non frustra te dixisse fugiendum, fortasse ideo quòd nos destitui tua morte cernebas: quod non infirmitate animi, sed pietate faciebas. Et si infirmus pro nobis firmus tamen tibi. Qui cum à viro nobili reuocareris Symmacho tuo parente, quòd ardere bello Italia diceretur, quòd in periculum tenderes, quòd in hostem incurreres, respondisti hãc tibi causam ipsam esse veniendi ne nostro deesses periculo, vt consortem te fraterni discriminis exhiberes. Felix igitur tam opportuno obitu, quia non es in hunc seruatus dolorem. Certè felicior quàm sancta soror. quæ tuo solatio destituta, de suo pudore solicita, duobus nuper beata germanis, nunc ex duobus fratribus ærumnosa, neque alterum sequi potest, neque alterum derelinquere, cui tumulus hospitium tuus & corporis tui sepulchrum est domus, atque vtinam vel hoc tuum diuersorium, cibum in fletibus, potus in lacrymis. Cibum etenim dedisti nobis panem lacrymarum, & potum dedisti nobis in lacrymis in mensura, aut fortasse vltra mensuram. Nam quid de me loquor, cui neque mori licet, ne sororem relinquam: neque viuere libet, ne à te reuellar†? Quid enim mihi sine te potest esse iucundũ, in quo omnis semper fuit nostra iucunditas? Aut quid diutius in hac vita degere iuuat atque in terris morari, in quibus tam diu iucundè viximus, & si esset quod hîc delectare nos posset, sine te delectare non posset? Et si quando voluissemus impensè vitam producere, iam tamẽ sine te esse nollemus.

† Fortè euellar.

LANA. *Nobilissima inuenitur in mari. Libro quinto Hexamerõn.* Cap. II. Tom. IIII.

Aureum vellus aqua nutrit, & lanam in memorati speciem metalli gignũt litora, cuius colorem nullus adhuc eorum, qui fucis diuersis obducunt vellera, imitari potuit: adeo naturæ maritimæ gratiam humana implere nescit industria. Scimus qua solicitudine vellera ouium etiam minus pretiosa curẽtur: Sint licet optima, nequaquam tamen his fucus innascitur. Hic naturalis color est, quem nullus adhuc fucus æquauit, hoc quoque piscis est vellus. Sed & ipsi murices, qui insigne dant regium, sunt maritimi.

LANGVOR. *Est peccatum. Super primum psalmũ, versu primo. Require suprà cap. Auaritia.*

LAPIS. *Dicitur esse Christus. Super epistolam ad Romanos, cap. ix.* Tom. V.

Offenderunt in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce ponam in Sion lapidem offensionis & petram scandali: & omnis qui credit in eum nõ erubescit. Hoc in Isaia habetur. Multorum relatione cõpertum est, in petra vel lapide Christum esse significatum. Daniel enim Propheta lapidem hunc dicit qui abscisus à monte sine manibus, percussit & comminuit omnia regna, & repleuit omnem terram: quod euidenter de Christo dictũ est. (Dan. 2.) Et in lege petra de qua fluxerunt aquæ, Christus est appellatus vel ipso Apostolo testante: Bibebant, inquit, de spiritali consequenti eos petra: petra autem erat Christus. Et Petrus Apostolus inter cætera ad Iudæos ait: Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus. Offensio ergo posita in Sion, Christus est. Sion verò altitudo est, siue ciuitas ipsa Hierusalẽ, quæ propter notitiã Dei nõ immeritò excelsa dicta est: in qua Saluator à Deo Patre suo positus prædicator, offensio factus est Iudęis, dum se Dei Filium prædicat, natus de Spiritu sancto ex virgine. Per corpus autem eius scandalum passi sunt. Dicebant enim: Nónne mater & fratres eius apud nos sunt? (Ioan. 6.) Quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendi? Nolebant enim verba gestis comparare, vt perinde agnoscerent non esse absurdum, quod dicebat se de cælo descendisse, quasi corpus operaretur, & non Deus latens, operibus tamen se prodens in corpore. Petra ergo hæc, scandalum est Iudæis & offensio: quæ petra sine dubio caro intelligitur Saluatoris. Hæc excisa sine manibus propterea, quia sine

viro

viro de Spiritu sancto facta de virgine est.

A

Ep.5. *Libro quarto de fide sanctæ Trinitatis.*

Dei Filius nũquid insensibilis per naturam, & immobilis sicut lapis? Lapis quidem est impiis in ruinam, fidelibus angularis: sed nõ insensibilis, supra quem sensibilium populorum fideles ædificãtur affectus. Non immobilis petra. Bibebant enim ex consequenti eos petra: petra autem erat Christus.

Lapis dicitur onus peccati. Libro secundo de pœnitentia. Require suprà, cap. Lacryma. Lapidant Christum mali Christiani. In sermone quodam, qui ponitur in Dominica de passione, & incipit: Scitote fratres, quia cuius opera quisque facit, eius & filius vocatur. Non extat.

Videte fratres ne per opera vel cogitationes malas lapidetis Iesum Saluatorem cũ Iudæis incredulis, de quibus dicit: Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum. (Ioan. 10.) Fortè dicitis, Malum fecerunt Iudæi, qui eum lapidare voluerunt, & qui eum crucifixerunt. Scitote & firmiter credite, quòd hoc etiam faciunt Christiani hodie malè viuentes quod tunc fecerunt Iudæi Christum persequentes. Quid verò est Iesus, nisi veritas, & pax, & iustitia? Ergo qui pro falsitate relinquit veritatem, & pro cupiditate disrumpit & odit pacem, & pro vllo pretio occultat iustitiam, nihil aliud videtur facere, quàm lapidare, & crucifigere, & occidere Christũ: quia ipsius dona extinguit in se ipso. O quàm pauci sunt in tanta multitudine Christianorum, qui Christum non persequantur, & lapident, & occidant. Sed væ illis: quia Iesus eis abscondit notitiam suam. Exit enim de templo cordium eorum, & manifestat se amatoribus suis, & habitat in illis, sicut dilectori suo superius promisit: Ego & Pater, inquiens, ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. (Ioan. 15.) Quia autem nolumus vos fratres grauare multa loquendo, oramus ne sitis de illorum numero, qui Iesum lapidare voluerunt, sed cum illis potius habeatis partem, qui super omnia illum amando, eius gratiam in suis cordibus susceperunt.

B

C

LAPSVS ET LABI. *De lapsu primi hominis. Libro de Paradiso. Quod require suprà cap. Adam. & capite Diabolus. Sed eodem libro hoc addit.* Cap. 14. Tom. IIII.

Quid est, Adam vbi es: id est, nõ in quo, sed in quibus es? Non interrogatio est: sed increpatio. De quibus, inquit, bonis, de qua beatitudine, de qua gratia, in quam miseriam recidisti? Dereliquisti vitam æternam, & accumulatus es morti, consepultus errori. Vbi est illa tua bene sibi conscia confidentia? Timoris iste culpam fatetur, latebra preuaricationem. Vbi ergo es? hoc est, nõ in quo loco quæro, sed in quo statu. Quò te perduxerunt peccata tua, vt fugias Deum tuum quẽ antè querebas?

Similiter de hoc, lib. super Beati immaculati, litera iij. versu j. Require suprà cap. Anima: & cap. Caro: & litera vij. versu ij. Require cap. Misericordia Dei. Lapsum pati, siue labi, propriè est peccatorum. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Super psal. 61. Tom. IIII.

D

Quid moueri ad culpam sit, ostendit ipse Dauid dicens: Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit commoueri pedes meos. Vnde & sancto dicitur à Domino Deo nostro: Tu autem hîc sta mecum: quoniã qui Deo proximus est, lapsui nõ potest esse vicinus. Omnis enim culpa velut aduersario nisu de loco deiicere, & de proprio statu mentem mouere consueuit: quod vel ab hoste, vel ab luctamine tractũ videtur. Perturbat ira, incẽdit libido, stimulat inuidia, excruciat auaritia, timor deiicit, mœror affligit. Et Petro dictum est à Domino Iesu: Veni retro post me. Nõ dixit, Veni retro (hoc enim diabolo soli dixit) sed, veni retro post me. Non enim est retro, qui post Christum est. Sed quia errabat Petrus, sicut Dominus ipse ait ad ipsum, Quia non sapis, inquit: quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominũ: ideo post me veni, vt incipias nõ humana, sed Diuina sentire. Ideo & hic iustus rapiendus ætheris ait: Non mouebor amplius. Dissolui enim & cum Christo esse, multò melius. Non labi poterit, qui cœperit esse cum Christo: quia mors iusto non nature finis, sed culpæ est.

Labuntur multi. Libello contra Symmachum.

Quia non omnes fortes inueniuntur, etiam sub principibus Christianis plerique sunt lapsi.

Lapsi in peccatum debent conari surgere: nec antè vana lætitia exultare. Libro ij. de pœnitentia. Require suprà cap. Dolor. Modus resurgendi innuitur exemplo Petri. Libro x. super Lucam. Require suprà in cap. Fletus. Mali gaudent de lapsu bonorũ. Libro de Noë & arca. Require suprà in cap. Error. Lapsis parcendum est. Vnde libro de pœnitentia contra Nouationos disputans, sic ait: Lib Tom

Nã sicut dixit de Iudæis, Populus hic labiis me honorat, cor autẽ eorum longè à me: fortasse & de aliquibus lapsis dicat, Isti labiis me negauerunt, sed corde mecũ sunt. Vicit eos pœna: non auertit perfidia. Sine causa autem his aliqui veniam negant, quorum fidem eousque cõsectatus persequutor est, vt eam studeret expugnare tormentis. Negarunt semel, sed quotidie confitentur. Negarunt sermone, sed gentibus confitentur. Confitentur eiulatibus, confitentur fletibus, confitentur liberis non coactis vocibus. Cesserunt quidem ad tempus diaboli tentationi: sed etiam diabolus postea recessit ab iis, quos sibi vendicare non potuit. Cessit ergo fletibus; cessit pœnitẽtiæ. Quos inuaserat alienos, perdidit suos. Nónne ita istud est, ac si quis captiuum victæ vrbis populum abducat? Captiuus abducitur, sed inuitus, qui in alienas terras necessitate cõtendat, intimo tamen nõ migret affectu, patriam secum animo vehat, quærat copiam quemadmodum reuertatur. Quid ergo? Cùm huiusmodi reuertitur: num est aliquis qui persuadeat non recipiendũ, minore scilicet honore, sed studio propẽsiore, ne habeat in quo insultet aduersarius? Si armato ignoscis ei qui pugnare potuit, non ignoscis ei, in quo sola pugnabat fides? Ipsius diaboli de huiusmodi lapsis si requiramus sententiam, nónne videtur dicere, Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me? Quomodo enim mecum est, qui non recedit à Christo? Sine causa autem me colere videntur qui doctrinam Iesu custodiunt. Ego autem putabam quòd mea docerẽt: plus damnant, dum comperta deserunt. Certè Iesus in his amplius gloriatur, dum recipit reuertentes. Exultãt omnes angeli: quia gaudium maius est in cęlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm in nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia. De me in cælo: de me in terris triumphus sumitur. Nihil Christo periit, quando ij qui ad me cum fletu venerunt, cum desiderio ad ecclesiam reuertuntur. Et horum exemplo etiã de meis periclitor, qui didicerint nihil hîc esse, vbi homines præsentibus prouocantur præmiis, & plurimum illic, vbi gemitus, lachrymæ, ieiunia meis epulis præferuntur. Hoc ergo Nouatiani excluditis: Quid est enim aliud excludere, nisi spem veniæ negare? Cap.

Et infrà rationem Nouatiani ponit. Cap.

Sed dicent: scriptum est: Si peccauerit homo in hominem, orabunt pro eo ad Dominum: si autem in Deũ peccauerit homo, quis orabit pro eo? Primùm vt suprà iam dixi, tunc te ista paterer obiicere, si solis præuaricatoribus non relaxares pœnitentiam. Tamen quid scrupuli ista affert questio? Nõ enim scriptum est; Nullus orabit pro eo: Sed, quis orabit? hoc est, quis ille sit, qui in tali causa orare possit quæritur, non excluditur. Denique habes in psalmo decimoquarto; Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiscet in loco sancto tuo? Non enim, nullus: sed probatus habitabit. Nec hoc dicit quòd nemo requiescat, sed requiescat electus.

Et infrà subdit soluendo.

Similiter igitur accipiendum, Quis orabit pro eo: hoc est singularis vitæ aliquis debet orare pro eo qui pecca-

peccauit in Dominũ: quia quò maior culpa, eò maiora sunt quærẽda suffragia Nõ enim quicũq; de vulgo pro Iudæorum populo, sed Moses rogauit, quando vituli caput, fidei immemores adorauerunt. Nunquid errauit Moses? At certè quia non errauit quod rogauit, & meruit, & impetrauit. Quid enim talis affectus nõ impetraret, quando se obiecit pro populo dicens: Et nunc si dimittis illis peccatum dimitte: sinautẽ, dele me de libro vitæ. Vides quia non tanquam deliciosus intercessor & fastidij plenus sibi consulat, ne offensionem contrahat, quod Nouatianus metuere se dicit: sed magis omnium memor, sui immemor, offendere non metuebat ipse, vt plebẽ ab offensionis piculo exueret & liberaret. Meritò igitur scriptum est, Quis orabit pro eo: hoc est, talis qualis Moses, qui se offerat pro peccantibus: talis qualis Hieremias, cui Prophetæ cum esset dictum à Domino Deo nostro: Noli orare pro populo isto: tamen orauit, & veniam promeruit. Denique intercessione prophetica & obsecratione tanti vatis inflexus Dominus, dicit ad Hierusalem, quoniã ea quoque pœnitentiam pro delictis egerat dicens: Domine omnipotens Deus Israël, anima in angustiis, & spiritus anxius clamat ad te: Audi Domine & miserere. Et iubet luctus vestimẽta deponi, & abiici gemitus pœnitentiæ. Sic enim scriptum est in fine libri: Exue te Hierusalem stola luctus & vexationis tuæ, & indue te decore eius quæ à Deo tibi data est gloria in æternum.

Cap.9. Tales igitur deprecatores in delictis maximis sunt requirendi. Nam etsi quicunque de populo orent, non exaudiuntur.

Et infrà addit.

Cap.9. Vnde nec illa quæstio vestra quicquam poterit ferre ponderis, quam sumitis de epistola Ioannis dicẽtis: Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, (I.Ioan.5) petat, & dabit illi vitam Deus: quia non peccat ad mortem. Est peccatum ad mortem, non de illo dico vt oret. Non enim ad Mosem & Hieremiam loquebatur, sed ad populum, qui suorum peccatorum alium precatorem deberet exhibere: cui satis est si ꝓ leuioribus delictis Deũ precetur, grauiorum veniam iustorum orationibus reseruandam putet. Nam quomodo Ioannes diceret non orandum pro delicto grauiore, qui legisset rogasse Mosem & impetrasse, vbi erat præuaricatio voluntaria: qui sciret etiam Hieremiam rogasse? Quomodo Ioannes diceret non orãdum pro peccato quod esset ad mortem, qui ipse in Apocalypsi scripsit mandatum Angelo Ecclesiæ Pergami: Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum coram filiis Israël, manducare immolata & fornicari: ita & tu habes tenentes doctrinam Nicolaitarum, sed age pœnitentiam: alioquin venio tibi? Vides quòd Deus pœnitentiam exigit, veniam polliceatur? Denique & tibi dicit, qui habet aures audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Vincẽti dabo illi manducare manna. Nõnne ipse Ioannes cognouerat Stephanũ pro persequutoribus suis, qui Christi nomen audire non poterant, deprecatum, cum de ipsis à quibus lapidabatur, diceret: Domine, ne statuas illis hoc peccatum? Cuius precationis effectum in Apostolo Paulo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, non multò postea per gratiã Christi factus Apostolus est, qui fuerat persequutor.

Cap.10. Ergo quia de Ioannis generali epistola sermo est, ipsius Ioannis in Euangelio scripta interrogemus, vtrum cum vestra interpretatione conueniant. Scribit enim dixisse Dominum quia sic dilexit Deus hunc mundum vt Filium suum vnicum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.

Et infrà.

Cap.10. Audemus igitur dicere nõ esse iis vitã redditam, quibus Christus coronam reddidit? Sicut ergo post lapsum plerisque si patiantur corona redditur: ita si credant & fides redditur. Quæ fides Dei donũ est, sicut habes scriptum: Quia à Deo vobis donatum est, non solùm vt credatis in eum, sed vt etiam pro illo patiamini. Nunquid is qui Dei donum habet, potest non habere indulgentiam? Non vna autem, sed duplex gratia est: vt omnis qui credit, & patiatur pro Domino Iesu. Habet igitur qui credit suam gratiam: habet autem alteram, si fides eius passionibus coronetur. Neq; enim prius quàm pateretur Petrus, sine gratia fuit: sed vbi passus est, acquisiuit alteram. Et plerique qui non habuerunt gratiam vt pro Iesu paterentur, habuerunt tamen gratiam vt in Iesum crederent. Ideo dicitur: Vt omnis qui credit in eum nõ pereat. Omnis, inquit, hoc est, ex quocũq; statu, ex quocunque lapsu, si credat, perire non timeat. Potest enim fieri vt aliquem descendentem de Hierusalem in Hiericho, hoc est de martyrij certamine relapsum, in istius vitæ cupiditatem secularémque gratiam, vulneratum à latronibus, hoc est à persequutoribus, & semiuiuum relictum Euangelicus ille Samaritanus inueniat, qui nostrarum custos animarum est. Samaritanus enim custos dicitur, & non prætereat eum, sed curet & sanet: fortasse ideo non præterit eum, quia aliquid in eo vitale agnoscit, vnde possit salutem † resumere. (†Aliàs, vitã) Nõnne videtur nobis ille qui lapsus est semiuiuus esse, si vitale aliquid fides spiret? Nã qui penitus Deũ ex suo corde abiicit, ille mortuus est: qui ergo nõ penitus abiicit, sed per impressionem tormẽtorum ad tempus negauit, semiuiuus est. Aut si mortuus est, cur ei dicis agẽdã pœnitentiã qui iã curari non potest? Si semiuiuus est, infunde vinũ & oleum: non vinũ sine oleo, sed quod & foueat & remordeat. Tolle eum in iumentum tuum, tradas stabulario, duo æra ad eius curã impẽde, esto ei proximus. Proximus autẽ esse nõ potes, nisi facias misericordiã. Nemo enim potest dici ꝓximus, nisi qui curauerit, nõ occiderit. Si autem vis dici proximus, dicit tibi Christus: Vade, & tu fac similiter.

LAQVEVS. *Multi sunt laquei, & in multis rebus: & Christus est ille, qui hos laqueos habet conterere, & maximè in corporis assumptione, laqueum diaboli fregit. Libro quarto super Lucam, cap.4.* (Tom.V.)

Multi laquei quacunque progredimur. Laquei in corpore, laquei in lege, laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tenduntur à diabolo. Laquei in Philosophis, laquei in cupiditatibus. Oculus enim meretricis laqueus peccatoribus. Laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in studio castitatis. Exiguis enim momentis mens inclinatur humana, & huc atque illuc pro versutia suadentis frequenter impellitur. Videt aliquem diabolus religiosum virum, Deo venerabiliter deferentem, & quod sacrosanctum est æstimantem nullius capacem iniuriæ: in ipsa enim religione supplantat, vt faciat non credere quod Dei Filius verè hanc nostram susceperit carnem, hoc nostrum corpus, hanc nostrorum membrorum fragilitatem. Cum itaque passio corporis fuerit, Diuinitas exors iniuriæ manserit. Ita de religione fit culpa. Omnis enim qui negat Iesum Christum in carne venisse, nõ est ex Deo. Videt integrum & illibatæ castimoniæ virum, suadet vt nuptias damnet, quo eiiciatur ab Ecclesia, & studio castitatis à casto corpore separetur. Audiuit alius, quia vnus Deus, ex quo omnia: adorat atque veneratur. Insidiatur ei diabolus: claudit aures, ne audiat quia vnus Dominus per quem omnia. Ita nimia pietate impium esse cõpellit: vt dũ Patrem à Filio separat, Patrem Filiúmq; cõfundat, & personam vnã putet esse non potestatem. Itaq; dũ mẽsuram fidei nescit, perfidiæ incurrit ærumnã. Quomodo igitur hos laqueos euitabimus, vt possimus & nos dicere: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantiũ: laqueus cõtritus est, & nos liberati sumus? Nõ dicit: Ego contriui laqueũ. Non ausus est hoc dicere Dauid: sed, ad iutoriũ nostrũ in nomine Domini: vt ostẽderet vnde laqueus solueretur: vt prophetaret ꝙ venturus esset in hãc vitam,

vitam, qui contereret laqueum fraude diaboli præparatum. Sed non potuit melius cõteri laqueus, nisi prędam aliquam diabolo demonstrasset: vt dum ille festinaret ad prædam, suis laqueis ligaretur, vt ego possem dicere: Laqueos parauerunt pedibus meis, & ipsi inciderunt in eos. Quæ potuit esse præda, nisi corpus? Oportuit igitur hanc fraudem diabolo fieri, vt susciperet corpus Dominus Iesus: & corpus hoc corruptibile, & corpus infirmum, vt crucifigeretur ex infirmitate.

Tom. IIII. *De laqueis tribulationum. Libro super Beati immaculati, litera xiiij. versu sexto.*

Posuerunt peccatores laqueum mihi. Digna vox relinquentis hoc seculum, eò quòd retia persequentium & insidiatorum laqueos euaserit. Vox digna martyribus: quibus multa supplicia proponebantur, multa etiã offerebantur præmia, vt à martyrij studio vel terrore pœnarum & sæuæ mortis horrore, vel præmiorum reuocarẽtur illecebra. Grauis laqueus proscriptionis, qui sæpe frangit sanctos inopiæ deformitate, quos mortis formido non fregerit: laqueus alius incendij, laqueus carceris, diuturníque supplicij. Grandis laqueus, cum diuitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo hæc euaserit, & ad martyrium potuerit peruenire, rectè dicit: Posuerunt peccatores laqueum mihi, sed à tuorum mandatorum non declinaui semitis: cui despicienti pręsentia, futura quęrenti, regnũ cæleste Diuinitatis tuæ promissione reseratum est.

Et addit de laqueo auaritiæ, gulæ, & luxuriæ. Quod require suprà, cap. Auaritia: & cap. Esca. Et adiungit quasi concludendo, & modum demonstrando laqueos euadendi. Require suprà, cap. Diabolus. Et infrà.

Estote, inquit, simplices sicut columbę. Si maiora desunt remigia, vel minora ne spernas. Esto vel passer, vt laqueos sagaci indagine præuideas, & penè captus illecebris peccatorum, tamen aliquando reuocatus, possis dicere: Anima nostra sicut passer erepta est, de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus. de quo quoniam alibi putauimus esse tractandum, nũc aliò transeundum videtur. Satis est tibi vt auem esse te noueris, assumptum in naturam volandi, dicente Domino per Prophetam: Liberate vos ex laqueo venatorum, & à verbo conturbationis. Non enim iniustè tenduntur retia auibus. Auis es ò homo, qui sicut auis in quandam aquilæ renouatus es iuuentutem. Et ideo non iniustè tendũtur retia auibus. Quid enim te in terra deiicis, qui iam cælum petebas? Non iniustè renouato tẽduntur retia: quia iam Christi esse cœpisti, venantiũ esse desisti. Habes qui te liberet de laqueo venatorum. Ante te laqueo venator, ante quasi prædã suam diabolus suo iure capiebat, nunc Dominicę crucis mercẽ cur alienus incursat? Potes tamen etiam hos laqueos euitare, ne dicas: Venantes ceperunt me sicut passerem: si laqueum cordis euadas, quem misit diabolus in corde Iudæ, & ita eum in facinus proditionis armauit. Auertat à nobis Dominus hos laqueos, quos super peccatores pluit. Et ideo dicit Propheta: Dabis illis Domine laqueum cordis eorum quem parasti illis. Nobis autem da Domine auxiliũ vt post te sequamur, tuis alligati vinculis. Nulla enim vehementiora, nulla sunt gratiora quàm vincula charitatis. Qui tibi ligatus est, solutus est mundo.

Cap. 4. Tom. IIII. *Euasio laqueorum est ipse Christus. Libro de Isaac & anima.*

Vidit eum prospicientem scilicet quasi per fenestrã, non adhuc quasi præsentem videt, eminentem super retia. Quid est hoc, nisi fortè quia illa retia nobis sunt, non illi? Retia, eò quòd adhuc illa anima intra sensibilia & mundana sit posita. Igitur in secularibus, sed tamen quærenti eum per retia se ostendit. Denique dicit ad animam eiusmodi: Surge, veni proxima mea: id est surge à delectationibus mũdi, exurge à terrenis, & veni ad me, quæ adhuc laboras & onerata es, quia solicita es quæ sunt mundi. Veni supra mundum: veni ad me, quia ego vici mundum. Veni prope me, iam pulchra æternæ vitæ decore, iam columba, id est mitis atque mansueta, iam tota gratiæ spiritalis. Iure ergo retia iam timere nõ debet anima, cum is vocet ad se animam, qui tentamentis & retibus mundi non potuit capi. Nam cum nos homines in laqueorum medio ambulemus, per appetentiam escæ, simul & laqueis noxij: ille in corpore positus, retia nõ timebat, sed eminebat super retia, id est supra tentamenta mundi & corporis passiones: imò & alios eminere faciebat. Ideóque & hanc animam fundare volens, dicebat: Exurge, veni proxima mea: noli timere retia, iã præteriit hyems: id est, venit Pascha, venit indulgentia, aduenit remissio peccatorum.

Hæc vita fugienda, quia laqueis plena. Libro de bono mortis.

Multas igitur occupationes nobis corporis huius necessitas gignit, atque vsus inuehit, quibus impeditur animæ vigor ac reuocatur intentio. Vnde pulchrè dicit sanctus Iob: Memento quia lutum me finxisti. Si ergo lutum est corpus, oblinit nos vtique non diluit, & coinquinat animam inquinamento intemperantiæ. Corium & carnem, inquit, me induisti, ossibus & neruis intexuisti. Ligatur itaque & distenditur anima nostra istius corporis neruis: & non interdum rigescit, sæpe eneruatur. Et addit: Ab iniquitate innocẽtem me nõ fecisti. Si enim impius fuero, væ mihi: Si autem sim iustus, non potero me reclinare. Plenus enim confusionis sum. Induxisti super me tentationes. Quid enim est aliud hęc vita, nisi plena laqueorum? Inter laqueos ambulamus: inter plurimas versamur tentationes. Denique idem suprà ait: Nũquid non tentatio est vita hominis in terra? Bene addidit, In terra: quia est vita hominis & in cælo. Sicut mercenarij, inquit, merces vita eius: in labore scilicet & tepore, leuior fabulis, & fluitans & natans verbis: cuius habitatio in luteis domibus, & ipsa vita in luto: nulla firmitudo sententiæ, nulla constantia. In die nox desideratur, in nocte dies quæritur, ante escã gemitus, inter cibos fletus, lachrymæ, dolores, timores, solicitudines: nulla requies à perturbationibus, nulla à laboribus reclinatio, iræ & indignationis motus horridior. Plerique cupiunt mortem, & non impetrant. Si autem impetrauerint, gratulantur: quia sola est mors requies viro.

Et etiam corpus. Eodem lib. Cap.

Et quid de extraneis laqueis loquor? Nostri nobis laquei sunt cauendi. In ipso hoc corpore nostro laquei circunfusi nobis sunt, quos debemus vitare. Non credamus nos huic corpori, non misceamus cum eo animam nostram.

Iterum libro super Beati immaculati, litera vj. vers. iij. Require suprà, cap. Caro Christi. De laqueis diaboli require infrà, cap. Vinculum.

LARGITAS. *Largitas Dei est misericordia. Libro ij. de apologia Dauid.* Tom. III

Magnus planè & misericors Deus, qui beneficium cõfert, nec beneficij munus exprobrat. Miramini quòd Dauid regem fecerit, victorémque multarum gentium? Sic seruulos suos consueuit euehere. Non auarus munerum, nec beneficij parcus, nec gratiæ angustus & frugi: sed opulentæ largitatis quos redemit à peccato auget in præmio.

Apparet, quia citò largitur & multa. Lib. de Abrahã.

Noli timere Abraham: ego protegam te, & merces tua erit multa valde. Non est serus ad remunerandum Dominus. Et citò promittit, & multa largitur, ne infirmos animos per dilationem aliqua subeat pœnitentia contempsisse præsentia: & velut quadam vsuraria largitate compensat, vt vberiora restituat ei qui captus non fuerit oblatione præsentium. Tom. III

Largus debet esse homo quilibet, & non prodigus. Libro secundo de officijs. Cap. 21. Tom. I.

Sed in hoc aduersus auaritiam, ne quod afferre possit impedimentũ prospexit scriptura venerabilis, dicẽs: Quia melior est hospitalitas cũ oleribus. Et infrà: Melior est panis in suauitate cum pace. Non enim prodigos nos esse docet scriptura, sed liberales. Largitatis enim duo sunt genera. Vnum liberalitatis: alterum prodigæ effusionis. Liberale est hospitio suscipere, nudum vestire, redimere captiuos, non habentes sumptum iuuare. Prodigum est, sumptuosis effluere cõuiuiis, & vino plurimo. Vnde legisti, Prodigum est vinum, & contumeliosa ebrietas. Prodigũ est popularis fauoris gratia exinanire proprias opes. Quod faciũt qui ludis circẽsibus vel etiã theatralibus & muneribus gladiatoriis, vel etiã venationibus patrimonium dilapidant suum, vt vincãt superiorũ celebritates, cùm totum illud sit inane quod agunt. Quandoquidem etiam bonorum operum sumptibus immoderatum esse non deceat. Pulchra liberalitas ergo ipsos quoque pauperes mensuram tenere, vt abundes pluribus, non conciliandi fauoris gratia vltra modũ fluere. Quicquid ex affectu puro & syncero promitur, hoc est decorum: non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. Et maximè sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat: impensas misericordiæ cõuenientis frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis: non superflua, sed cõpetentia, non redundantia, sed congrua humanitati, ne sumptu pauperum alienam sibi quærat gratiam, nec restrictiorem erga clericos, aut indulgentiorem se præbeat. Alterũ enim inhumanũ, alterum prodigum, si aut sumptus desit necessitati quos à sordidis negotiationis aucupiis retrahere debeas, aut voluptati superfluat.

Prouerb. 15. — Prouerb. 20.

Largus quis debet esse, & cur, quare, & quomodo, dicit libro primo eiusdem. Require infra, cap. Liberalitas. Et eodẽ libro. Quod require suprà capit. Beneficium: & cap. Dicere: & cap. Eleemosyna: & super secundam epistolã ad Corinth. cap. viij. & ix. Require suprà capit. Diuitiæ. Nec propter aliorum defectum est à largitate desistendum. Super secundam ad Thessalon. cap. iij. Require suprà cap. Labor. De largientis intentione distinguitur, libro secundo de pœnitentia. Require suprà cap. Eleemosyna. Contra tenacitatẽ nolentis largiri, diffusè loquitur in sermone quodam de eo quod scriptum, Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit: & incipit, Duplex est tentationum species.

Ser. ord. 81. Tom. III.

Recordare ò homo quis est qui largitus est tibi te ipsum, qui sis, in memoriã reuoca. Seruus es Dei, & dispensatio tibi commissa est Dominicæ facultatis. Recordare quis est ergo qui tibi iniunxit officium dispẽsandi familiam suam. Quid est quod multis prælatus es? non est vtique sine causa quod tibi à bono & iusto Deo officiũ tribuitur largiendi, aliis necessitas imponitur indigẽdi. Dispensatorẽ igitur cõseruorũ tuorũ te ex Dominicis facultatibus esse cognosce: nec existimes ꝙ omnia ventri & deliciis tuis terra producat. Quæ in manibus habes cõmissa tibi magis quàm cõcessa cognosce. Paruo tẽpore aliquantulũ super his lætaris, & abuti eis voluptuosius delectaris: cum verò hæc pariter cũ vita nostra defluxerint, rationẽ dispensationis nostrę vocamur à Domino reddituri. Hîc mihi te paulisper indulge. O qui es qui diuitiarũ dispensationẽ in hoc mundo sortitus es, & te in illo terribili Dei iudicis tribunali astantẽ paululũ quid vacãs, si tamẽ vacare potes à diuitiarũ solicitudinibus intuere. Cum interrogari cœperis: Commissas tibi opes, cum quibus egentibus diuisisti? quibus necessitatem patiẽtibus subuenisti? quos de carceribus, de vinculis, de gladio profusa pecunia liberasti? quibus pupillis pater, cui viduæ vir castis prouisionibus extitisti? pecunia mea fructus mei quid apud te operis, quid vtilitatis habuere? Tu ad hæc sine dubio respondebis: Omnia simul reposita ac recondita claustris validissimis & signaculis tutissimis communiui: nulli ouicquã tribui, quin imò & ad custodienda ea vigilias meas addidi, curas impendi, solicitudines tribui. Sed stulto consiliario vsus es temetipso: deliberans enim ait, Quid faciam? Consequens vtique erat, te de talibus liberũ antè dicere. Aperiam horrea mea, & replebo esurientes animas pauperũ, patefaciam quæ recondita sunt, & inuitabo indigentes ac releuabo afflictos, imitabor beatũ Ioseph, & humanitatis voce proclamabo: Si quis indiget panibus, veniat ad me, vt gratiã quam Dominus indulgentiori liberalitate largitus est, communẽ cum omnibus faciã. Velut ex communibus ergo fontibus hauriat vnusquisque quod sufficit. Sed tu nihil tale non solùm proloqueris, verùm ne cogitas quidem: quin imò hominibus quidẽ Diuina inuides beneficia, tuam verò ipsius animam malignis consiliis crucias & affligis, & cogitas abundantiam Dei humanam facere penuriam. Aderant qui animam repeterent, qui pignus huius vitæ reuocarent, & ille adhuc ad animam de opulentia loquebatur: hac nocte auferendæ à se animæ dicebat: Anima habes multa bona in annos multos, manduca, bibe, & epulare. Sed vide dispensationem iusti iudicij Dei. Indulget ei prodere ac proferre omnia consilia sua, publicare sententiam suam, vt & ipse dignam tali mente ac voto, condemnationis sententiam ferat.

Et addit.

Quod vtique propterea scriptum est, non tantùm vt quid ille passus sit nosceremus: sed quomodo nos effugere debeamus, ne similiter cõdemnemur. Quòd si tibi difficile putas, ò homo, magnificentiam Diuinæ largitionis imitari, imitare terram. Si leuare sursum oculos non potes, saltem ea quæ deorsum sunt & in pedibus tuis intuere. Affer tu fructum sicut terra: Noli esse deterior insensibili elemento. Illa enim fructus quos affert, non suis vsibus vendicat, sed tuis ministrat obsequiis: Tu verò fructus illius solus inuadis, & tibi soli concludis. Quòd si tantum auiditatis te morbus astringit, vt tua velis facere omnia: accipe & ad hoc salutare remedium. Beneficium largientis præbenti magis permanet, quàm suscipienti. Nam misericordia quidem ad indigentem peruenit: gratia autem multiplicatæ mercedis permanet tribuenti. Esurienti dedisti panem: ille quidẽ pastus est & refectus: sed ad te redit quod dedisti cũ fructibus & vsuris. Quòd si difficile putas, considera frumentũ quod seminatur in terra, si non ad seminãtis potius quàm ad suscipientis lucra cedit: ita etiam dum cibus tribuitur indigentibus, cum multo fœnore gratiæ Diuinę restituetur in posterum: Sit tibi ergo finis agriculturæ huius, initium cælestium sationum. Seminate enim, inquit, vobis ad iustitiam. Quid ergo afflictaris, quid temetipsum excrucias luto & lateribus concludens humanæ vitæ subsidia? Scriptum non legis: Melius est nomen bonum super diuitias multas? Si ergo & tu gloriam ex diuitiis quæris: cognosce quia melius est mille filiorum quos per misericordiam filios acquisieris patrem vocari, quàm mille aureorum dominum dici. Facultates nanque relinquẽtur hîc, etiam si nolimus, bonorum verò operum conscientia nobiscum pariter pergit ad Deum. Et considera quanta tibi erit tunc gloria, cum te omnis ille populus qui ex promptuariis tuis tibi pastus est & refectus, pro tribunali magni illius & iustissimi iudicis caterua constipante circundabit, pastorem te suum, ac tutorem pium, & misericordem patrem omni gratiarum voce testabitur. Quòd si magistratus in theatris mimis & athletis & gladiatoribus, aliisque huiusmodi generibus hominum totum penè patrimonium suum largitur ac prodigit, vt vnius horæ fauorem vulgi acquirat, nihil sibi vlterius profuturum, tu dubitas & cunctaris munificus esse in huiusmodi largitionibus, in quibus iudex residet Deus, fauentium & acclamantium vulgus est Angeli: vbi omnes qui à secu-

lo fuerunt ſancti, laudatores & prædicatores tui ſunt: vbi laus & fauor non ſimul cum die ceſſat, ſed cum ſeculis permanet: vbi corona tibi nõ auri, ſed iuſtitiæ dabitur: vbi nõ honorem vnius vrbis, ſed cælorum regna mereberis? Et hæc omnia conquiruntur per miſericordias pauperum, per diſpenſationes indigẽtium, in quibus cibi corruptibilis pretio incorruptibilẽ regni cælorum gloriam æternámque mercaris.

Et addit.

Veni ergo ſi videtur, ſi horum quæ dicimus apud te fides vera eſt, & diuitias noſtras conſultè & vtiliter diſponamus, præparemus noua & præclariſsima munera, edamus primam candidam in veſtitu & indumentis nudorum, ſecundam verò non minus nobilem feſſas & pereuntes fame animas reparemus, tertiam nihilominus editionem famoſiſsimam præparemus, circumeamus vrbem, & requiramus eos qui ne ad miſericordiã quidem poſcendam per debilitatem venire potuerunt, præſtemus ſumptum, quæcunque ſunt neceſſaria largiamur: nec te pigeat viſitare ægrum, requirere clinicum. Memento quoniam & nos cum decumberemus in grabato noſtro, cum eſſemus debiles, & non poſſemus ipſi per nos ire ad Dominum Deus ipſe venit ad nos. Miſit ipſe Filiũ ſuum in ſimilitudine carnis peccati, qui nobis attulit cibum ſeipſum. Ipſe eſt enim panis vitæ, qui de cælo deſcendit, & vitam dat huic mũdo. Et quo ore quæſo, qua impudentia, panem de cælo accipientes nos panem de terra non damus fratribus? Quòd ſi adhuc nobis ſufficit copia patrimonij, edamus etiam illam nouiſsimam, ſed non minus fauorabilem editionem. Eamus ad carceres, requiramus vinctos, humanis miſeriis & angoribus condoleamus. In his enim omnibus tibi occurrit Chriſtus. Qui cùm ſit incomprehenſibilis ſecundum Diuinitatis naturam, inuenietur tamen abs te per opera miſericordiæ. Ipſe enim dixit: Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & potaſtis me, nudus, & cooperuiſtis me. Vides qualia munera præparat ſermo Diuinus. Ibi hiſtriones accipiunt & gladiatores, & perit omne quod perditis datur: hîc in iſtis eſurientibus ac ſitientibus & nudis, ægris ac vinctis, Chriſtus ſe ſuſcipere profitetur. Quid ergo agis ò diues? quid cogitas? quid deliberas? Chriſto eſuriẽte tu horreá tua claudis, imò nec claudis, ſed minora deſtruis & maiora reædificas? Chriſto indigente veſtitu, tuæ veſtes tineis conſumuntur? Chriſto egente, tu aurum quæris, aurum deſideras, aurum recondis, omnia aurum vides, aurum tibi vigilanti cogitatio eſt, & ſomnia dormiẽti? Sicut enim ij qui per inſaniam mente tranſlati ſunt, non iam res ipſas: ſed paſsionis ſuæ phãtaſias vident: ita etiam mens auari auri ſemel vinculis cupiditatis aſtricta, ſemper aurum, ſempérque argentum videt, ſemper reditus computat. Gratius aurum intuetur quàm Solem videt. Ipſa eius oratio & ſupplicatio ad Dominum aurum quærit, & vellet atque optaret vt omnia ei in aurum conuerterentur. Denique quod poteſt, frumentũ in aurum conuertere conatur, vinum in aurum mutat, lana ei aurum efficitur, omnes fructus eius, omne negotium, omne quod mouetur, in aurum vertitur. Interdum etiam vſuræ arte nequiſsima ex ipſo auro aurum naſcitur. Sed quid agis? Nec ſatietas vnquam, nec finis aderit cupiditati. Nam interdum pueris gulæ nimium deditis indulgemus, deſiderat hos cibos auidius ſumere, vt ipſa nimietate ſatiati horreſcant, & aduertant ſe de reliquo ab huiuſcemodi cupiditate. Auaritia tamen nihil patitur, ſed quantò plus inuenerit, tantò amplius quærit. Sed quid dicit ſcriptura Diuina? Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Tu verò fluentes diuitias obſtruis & concludis, vt intra locos tuos ſtagnantes etiam irruptiones operentur: Inde denique eſt quòd etiam horrea tua rumpunt & deiiciunt, paternis non contentæ clauſtris, & auitos terminos excedentes. Sed quid dicis?

A Maiora, inquit, reædificabo. At hoc incertũ eſt, quis tibi reædificandi tẽpus indulget? Velocius enim tu deiiceris, quàm illa erigantur. Verùm ille diues habebat vanæ & malignæ cogitationis finem dignum & terminum competentem. Vos autem fratres ſi mihi auſcultatis, reſerate aditus promptuariorum veſtrorum, & largior diuitiis veſtris atque fluentior exitus procuretur, quàm dudum fuerat quæſitus ingreſſus: tanquam affluentiſsimus fluuius ad ſegetes rigandas multis deriuationibus trahitur per omnem terram miſericordiæ affluentia. An neſcitis quia puteorum aqua ſi frequentius hauriatur, & ſalubrior efficitur, & abundantior? Quòd ſi otioſa remanſerit, & immobilis, inutilior, & corruptior fit: ſi moueatur & operetur, communem omnibus & vtilem proferet fructũ. Mete ergo vberes pecuniæ tuæ fructus, orationes dico pauperum, interceſsionémque ſanctorum, qui pro te officiorum tuorũ
B memores apud iuſtum iudicem Deum dignis operum tuorum allegationibus poſtulent.

Et addit.

Caueamus exemplum diuitis iſtius, qui dum præſentes diuitias concludit, & de futuris ſolicitudinem gerit, diuitiis pariter abreptus & vita, protrahitur ad tribunal horrificum: in quo accuſatrix quidem huius aſſiſtit ipſa illa quæ & totius vitæ eius comes extitit auaritia: defenſor verò & interceſſor nuſquam vllus apparet. Circunſpectat nanque ſanctorum multitudinem Diuinis tribunalibus aſsiſtentem, & intentis atque ſolicitis oculos circunluſtrat, ſi quem fortè videat charum ſibi atque familiarem in hac vita obſequio ſuo factum: nec vſquam tamen vllum inuenit. Nullus eſt qui dicat, Domine dignus eſt cui ignoſcas: dilexit enim gentem noſtram, & eccleſiam ipſe ædificauit nobis: nullæ viduæ quæ procidentes & flentes rogent Petrum, oſtendentes veſtimenta ſua quæ eis largitus eſt
C diues. Nullus ergo miſerebitur eius qui non eſt miſertus. Scriptum eſt enim, Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et iterum: Date & dabitur vobis. Et, Qua menſura menſi eritis, eadem remetietur vobis. Sed ne hoc fortaſsis aduerſum eum temere & immeritò coaceruare videamur, ſermones ipſius percunctemur, & videamus cum ei fructus ager vberes attuliſſet, quid ſentit. Facit ſaltem hoc quod vtique etiam auaro facere competebat. Orat Deum, & deprecatur vt fructus ad maturitatem ſine læſione perueniant, ne grando verberet, ne turbo vaſtet, ne procella ſubuertat. Solent enim & hæc frugibus ſæpe iam maturis incidere. Nihil horum: ſed deſtruere parat horrea, maiora ædificare: & ipſe quidem corde ſuo loquitur, ſed qui videt in occulto intra ſe loquentem audit in cælis. Propterea ei & inde reſponſa redduntur. Quæ autem ſunt quæ loquitur? Anima, inquit, habes multa bona: manduca, bibe, & epulare. Nónne, ſi dici ita
D poteſt, muti animalis vox iſta eſt? Si enim porcinam animam habuiſſet, quid ei aliud quàm manducandi & bibendi bona nuntiare debuerat? Nunc autem ita totus animalis homo eſt, & totus carneus. Vt animam ſuam carnalibus & corruptibilibus eſcis exiſtimet eſſe paſcendam: & ea quæ in ſeceſſum egeruntur, animæ præparat ad vtendum. Cuius itaque natura talis eſt, vt virtutibus alatur, vt verbo Dei ſaginetur, vt intellectibus piis & religioſis diſciplinis atque exercitiis excolatur. Sed quid tale habes bonum? Hæc bona ad animam defer. Verùm tibi quoniam Deus venter eſt, & totus ſeruus es carnis, audi dignam appellationem, qua te non hominum quiſquam, ſed ipſe Dominus appellat. Ait enim: Stulte, hac nocte auferetur abs te anima tua: & quæ præparaſti cuius erunt? Ipſis illis æternis cruciatibus maior eſt ſtultitiæ nota. Qui enim paulò pòſt erat rapiendus à vita, quæ cogitat? Deſtruam, inquit, horrea mea. Cui? Ego reſpondeo,

deo, Et rectè quidem facis. Nam verè destruere debes A iniquitates, & ea quæ malè ædificaueras manibus tuis, ipse subuertere: destruere promptuaria, ex quibus nullus misericordiam consequutus est: deijcere ac subuertere mammonæ obscura & tetra domicilia. Destruam, inquit horrea mea, & maiora ædificabo. Quòd si & ista repleueris, quid quæso facturus es? Et iterum sine dubio destrues, & iterum reædificabis. Et qui finis huius stulti laboris & vani, & instanter ædificare, & instantius destruere? Si vis ergo ostendam tibi horrea iam parata, esurientium pauperum ventres. In ipsis tuos conclude thesauros. Tales enim tibi thesauri seruabuntur in cælis, in quibus neque tinea comedit, neque fures effodiunt & furantur. Sed dicis, Cum secunda horrea repleuero, tunc dabo pauperibus. Longos tibi promittis annos: & satis lata vitæ spatia polliceris. Talis ista promissio non futuram continet humanitatem, sed præsentis misericordiæ dilationem. Quid enim nunc B misericordiam fieri vetat? Frumenti copia est, tempus anni prosperum, esurientes præstò sunt flentes, nudi circunstant gementes, vincti de carceribus, & ægri de lectulis miserabiliter & flebili lamentatione circunstrepunt. Tu misericordiam quid in crastinũ differs, cum hodie crudelis & immisericors fias? Audi saltem sapientissimi consilium Salomonis: Ne dicas, inquit, abi nunc, & redi crastino, & dabo tibi. Non enim scis quid pariat superuentura dies. Sed ne huiusmodi mandata susciperes, aures tibi obstruit auaritia. Non te oportebat gratias agere Deo, exultare & lætari quòd non ipse mendicans alienas circuis fores, sed alij ante tuas ianuas sedent à te misericordiam postulantes? Tu verò difficilis es ad præbendum: contristaris ac declinas, ne quis tibi paulò molestior cogente necessitate paupertatis existat: quasi non potuisset fieri vt esses vnus ex iis, qui ante ianuam tuam fame perditi iacent. Et tu quidem satis digné. Nam voto, mente ac proposito pauper es, & C totius boni egenus. Cum enim non habeas charitatem, cum tibi desit humanitas, desit fides, desit spes in Deo, cum tibi desit misericordia, quid te egestuosius, quidve mendicius? Pars tua cum tineis & muribus horreorum tuorum rosoribus erit. Qui vtique si talia non videres, si non corrumpi ea cerneres & consumi, quis tibi suadere posset aliquid inde largiri? sed ais, Quid iniustum est, si cum aliena non inuadam, propria diligentius seruo? O impudens dictum. Propria dicis, quæ? ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? quando in hac ingressus es luce, quando de ventre matris existi, quibus quæso facultatibus, quibúsque subsidiis stipatus ingressus es? Aduentum tuum in hunc mundum disce ab Apostolo dicẽte: Nihil intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quidem quid possumus. Habentes tamen victum & vestitum, his contenti simus. Terra communiter omnibus hominibus data est: Propriũ nemo dicat, quod è cõmuni plusquam sufficeret sumptum & violenter obtentum est. D Veruntamen nudus ex ventre matris existi, nudus nihilominus & reuerteris in terram. Et siquidem terræ elementum putas fortuitò substitisse, impius es qui ignoras conditorem Deum. Si verò agnoscis beneficium largitoris, gratus esto creatori, & require apud temetipsum rationem, cum plus tibi quàm cæteris præstitit. Nunquid iniquus est Deus, vt nobis non æqualiter distribuat vitæ subsidia: vt tu quidem esses affluens & abundans: alis verò deesset & egerent? An idcirco magis quia & tibi voluit experimenta benignitatis suæ conferre, & alium per virtutem patientiæ coronare? Tu verò susceptis Dei muneribus, etsi in sinum tuum redactis nihil te putas agere iniquum, si tam multorum vitæ subsidia solus obtineas? Quis enim tam iniustus, tam auidus, tam auarus, quàm qui multorum alimenta suum non vsum, sed abundantiã & delicias facit? Neque enim minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundes indigentibus denegare. Esurientium panis est quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio est & absolutio, pecunia quã tu in terra defodis. Tot te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare quod velis. Bona quidem sunt, ais, verba: sed melius est aurum. Nihil mirum. Nam & si quis cum impudicis de pudicitia loquatur, & scorta vituperet & exprobret, ij animi quibus libido dominatur, & ex ipsa commonitione ad impudicitiam multò acrius accenduntur. Sed tibi iterũ ante faciẽ adducã ipsas futuri iudicij Dei formas, vt intelligas quales tibi gemitus recõdas. O q̃ multi pretij tibi in die iudicij sermo ille videbitur, de quo superius diximus, qui Matth.25. ait: Venite benedicti Patris mei percipite regnũ, quod vobis præparauit Pater meus à constitutione mundi.

LATERE. *Libro primo de Abraham.* Tom.IIII.
Latere criminosæ est conscientiæ.

Latere tamen impius non potest. In tractatu de Naboth. Require suprà cap. Conscientia: & in tractatu de prima interpellatione Iob. Require suprà capite Absconsio.

Sed maximè in die iudicij. Libro secundo de Apologia Dauid. Require suprà cap. Confessio. Latere Deum tamen nihil potest. Libro primo de officijs. Require suprà capit. Aristoteles. Et in tractatu de secunda interpellatione Dauid, versus finem. Tom.IIII.

Deus enim appropians, non repulsor appropiãtium est. Omnibus enim vult salutis causa esse, non mortis. Denique neminem repellit, nisi qui se ab eius conspectu putauerit sequestrandum. Quoniam ecce, inquit, qui elongant se à te, peribunt. Vnusquisque enim operibus suis pietati tuæ sese aut iungit, aut separat. Fugit enim Deum, qui operatur ea quorum cogitationes metuat deprehendi: sicut ille qui tectus parietibus, & circunfusus tenebris, à Domino Deo sese existimat non videri. Videtur autem cum dicitur, Perdidisti omnes qui Psalm.72. fornicantur abs te.

LATITVDO. *Accipitur in bonam partem. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu viij. Require suprà in cap. Charitas.*

Accipitur in partem oppositam. Libro de Noë & arca. Require suprà in cap. Insula.

LATVS. *In tractatu super psalm xlvj. vbi loquitur de lateribus Aquilonis.*

Quæ sit exultatio vniuersæ terræ, euidẽter expressit: quoniam Dominus Iesus Ecclesiã sibi ex peccatoribus congregauit. Itaque qui erant antè latera Aquilonis, id est, socij & inhærẽtes diabolo, cui dicitur, Exurge Aquilo, vt veniat Auster: facti sunt Christo fideles. Ipsi sunt Canticor.4. enim de quibus dicitur, Qui cõfidunt in Domino sicut Psalm.124. mons Sion. Facti sunt itaque mons Sion per gratiam Christi & baptismatis sacramentũ. Aquilonis intelligibilis grauis flatus aspirans, qui prius tẽpestates asperrimas & procellas humanis mouebat affectibus, cœpit suos amittere qui vexabat alienos. Gentẽ omnẽ euerterat Iudæorum, nationes omnes suo reuinctas tenebat imperio: ipsius erant latera, hoc est, aspirabant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus stipatores eius & comites, sicut mulier latus est viri, eò quòd morigera ei societate iungatur: ita latera erant diaboli, qui faciebãt ipsius voluntatem. Ii ergo nunc sunt mons Sion, qui Deum speculantur æternum, & ipsi noctibus & diebus intendunt. Vide mihi Paulum cum persequeretur Ecclesiam Domini, latus Aquilonis fuisse. Vide nunc cum legitur in Ecclesia, mõtem esse speculatorium, per quem Christi gloriam cognoscimus & videmus.

LATRIA. *De hac materia non vocaliter, sed realiter, require suprà, cap. Adoratio: & cap. Deus: & cap. Filius Dei.*

LATRO. *Dæmones sunt latrones. Vnde libro septimo super Lucam: Exponens illud, Homo quidam* Cap.8. Tom.V.

descendebat ab Hierusalem in Hiericho.

Hierico enim figura huius mundi, in quam de Paradiso, hoc est, de Hierusalem illa cælesti eiectus Adam, præuaricationis prolapsione descendit: Hoc est, de vitalibus ad inferna demigrans, cui non loci, sed morum mutatio naturę suæ fecit exilium. Longè enim mutatus ab illo Adam, qui inoffensa beatitudine fruebatur, vbi in secularia peccata deflexit, incidit in latrones: in quos non incidisset, nisi his mandati cælestis deuius se fecisset obnoxium. Qui sunt isti latrones, nisi angeli noctis atque tenebrarum, qui se nonnunquam transfigurant in Angelos lucis, sed perseuerare non possunt? Hi autem despoliant quæ accepimus indumenta gratiæ spiritalis, & sic vulnera inferre consuerunt. Nam si intemerata quæ sumpsimus indumenta seruemus, plagas latronum sentire non possumus. Caue ergo ne antè nuderis sicut Adam antè nudatus est, mandati cælesti custodia destitutus, & exutus fidei vestimento: & sic lethale vulnus accepit, in quo omne genus occidisset humanum, nisi Samaritanus ille descendens vulnera eius acerba curasset.

Cap.22. *De latronibus qui cum Christo fuerunt crucifixi. Libro decimo eiusdem.*

Quàm execrabilis in facto iniquitas Iudæorum, vt quasi latronem crucifigerent omnium redemptorem? Bonus tamen in mysterio latro, qui insidiatus est diabolo vt vasa eius auferret. Mysticè tamē latrones duos populos peccatores significant per baptismum crucifigendos esse cum Christo: quorum dissensio diuersitatem pariter credentium signat. Denique vnus à sinistris, alter à dextris erat. Increpatio quoque futurum crucis scandalum etiam circa credentes reuelat.

Ser.ord. 44. Tom.III. *De latrone bono. In sermone quodam de ipsa re, qui incipit, vt sequitur:*

Quoniā hesterno die de latrone fecimus mentionē, videamus quis ipse latro sit, qui in cruce Domino constituto, non solùm peccatorum suorum veniam consequitur, sed etiam Paradisi amœnitatæ donatur: vt qui propter scelera damnatus fuerat ad pœnam, propter fidem trāsferretur ad gloriam, fueritque illi crux quam pertulit, non tam supplicij damnatio, quàm salutis occasio. In cruce enim positus Christum Dominum nostrum credidit crucifixum: & ideo qui consortio passionis vtitur, consortio Paradisi condonatur. Beatus enim latro, dum supplicium patitur, regnum cæleste consequitur. Ecce reus dicitur, sicut cui damnari ad tempus expediuit. Non enim perueniret ad gloriam, si non contraditus esset ad pœnam. Videamus, inquam, cur tantorum criminum reus tam citò à Saluatore Paradisum promeretur, cum alij multorum temporum lacrymis, frequentibúsque ieiuniis vix delictorum suorum veniam consequantur. Magna fratres & multiplex causa est. Primùm quòd iste latro deuotione fidei tam repentè mutatus est, vt præsentem pœnam despiceret, ac de futura veniam precaretur, & magis crederet vtile sibi esse de æterno iudicio petere, quàm de temporali supplicio postulare. Reminiscens enim scelerum suorum, & pœnitudinem gerens, plus incipit dolere quod sperat, quàm sentire quod patitur. Potuit enim nisi de futuris amplius cogitasset qui in Christum semel crediderat, de præsenti magis supplicio deprecari. Deinde illud ad gratiam eius maioris est meriti, quod Christū in cruce positum credidit: & passio quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidē profecit. Crucis enim passio multis scandalum fuit, sicut dicit Apostolus. (1.Corinth.1.) Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidē scandalum, gentibus autem stultitiam. Rectè ergo meretur Paradisum, qui crucem Christi non putauit esse scandalum, sed virtutem. Dicit enim idem Apostolus, Ipsis autem vocatis Iudæis & gentibus Christum Dei virtutem & Dei sapientiam. Rectè plane & Dominus

A huic donat Paradisum: quia quem Iudas Scarioth in hortulo Paradisi distraxerat, hic in crucis patibulo cōfitetur. Mira res. Confitetur latro, quem discipulus abnegauit. Mira inquam, res. Latro honorificat patientem, quem Iudas prodidit osculantem.

Require ea quæ sequuntur, suprà capite Iudas proditor. Iterum in alio sermone eiusdem qui incipit vt sequitur.

Meminit fratres vestra dilectio me dedisse rationem cur tantorum criminum inueteratus latro, & scelerum suorum confessione damnatus, Paradisum in ipso supplicij patibulo potuit promereri, & tanta fuerit celeritate saluatus, vt peccata ipsius gratia præuenerit antè quàm pœna: & prius in malis suis gloriari cœperit quàm puniri. Non enim patitur supplicium, dum Paradisum promeretur. Petro dicitur à Christo, Non potes me modò sequi, sequeris postea. Et huic dicitur, B Hodie mecum eris in Paradiso. Tanquam discipulus ille differtur, & hic tanquam socius inuitatur. Ille adhuc reseruatur ad præmium: & iam ad consortium iste deligitur. Non potes, inquit, me modò sequi. Impossibile est Petro sequi Dominum, etiam facile latroni est esse cum Domino. Hodie, inquit, mecum eris in Paradiso. Non in aliud differtur tempus, non in diem alterum reseruatur: ipsa hora qua Paradisus Deum suscepit, suscepit & latronem. Vnus passus est pro salute cūctorum, & duobus pariter immortalitatis ianua reseratur. Sed hanc tantam gloriam latroni fides præstitit. Fides enim est quæ peccata cooperit, quæ vincit crimina, quę facit de latronibus innocentes.

Require ea quæ sequuntur. suprà capite Fides. Et infrà subdit ibidem.

Vnde ille latro iustificatus est, quia Saluatore in patibulo constituto Iudæis insultantibus, & vel criminosè dicentibus, Libera te ipsum si potes: Ille certus de Di- C uinitate eius, & securus de voluntate, se magis postulat liberari. Magna inquam, fides in illo latrone fuit, & sanctis Apostolis comparanda, nisi quòd & fortè præcesserit. Præcessit enim deuotione, qui præcessit & premio. Prior enim latro ad Paradisum quàm Apostoli peruenerunt. Denique Petrus Dominum sequitur & iste comitatur: Dominus autem secūdum fidem & meritum tribuit, & remunerationis obsequium. Omnes enim, sicut legimus, in passione Saluatoris discipuli trepidarunt: omnes eum penè cum traderetur, reliquerūt. Factum est, sicut scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Deniq; fidem Petrus nec admonitus potuit custodire, toties lapsus est quoties ne laberetur admonitus. Et nisi modum quendam tertiò denegandi ei Dominus statuisset, forsitan sæpius interrogatus sępius abnegasset. Tantam enim trepidationē discipulis intulit passio Saluatoris, vt quod Apostolo Christus antè prædixerat, ancilla destrueret: & magis D præualeret ostiaria ad perfidiā, quā Apostolus ad cautelam. Non bona ostiaria, quæ Petrum ideo in domum sacerdotis includit, vt à fide Saluatoris excludat. Malè Adā induxit Heua: malè Petrum introduxit ancilla. Illa exclusit à Paradiso: hæc exclusit à Christo. Illa persuasione sua virum decepit: hæc interrogatione sua Apostolum circunscripsit. Illa ad præuaricandum Adam impulit: hæc Petrum compulit ad negandum. Et idem sexus in vtraque ostiariæ officium gerens, aut excludit à vita: aut includit ad mortem.

LAVARE. *Pedes lauare est peccatum abstergere. Libro tertio, de virginitate, parte secunda, pertractans illud Cantic. quod sequitur.*

Laui pedes, quomodo inquinabo illos? Didicisti in Euangelio quòd pedes lauare, fidei mysterium, humilitatis insigne sit: iuxta quod scriptum est: Si ego laui pedes vestros Dominus & magister, quantò magis vos debetis alter alterius lauare pedes? Sed hoc ad humilitatem

tatem pertinet. Quantum verò ad mysterium pedes debet lauare suos, qui vult partem habere cum Christo. Si enim non lauero, inquit, tibi pedes, non habebis mecum partem. Cum hoc Petro dicitur, quid de nobis cēsetur? Qui lauit igitur pedes, nō necesse habet iterum lauare: & ideo caueat ne inquinet eos. Et bene sancta Ecclesia dicit: Laui pedes meos. Non dicit. Quomodo iterum lauabo eos: sed, quomodo iterū inquinabo eos: quasi oblita maculæ veteris, oblita cōtagij. Admonet igitur in ministerio corporali, quemadmodum spiritale debeamus actuum nostrorum diluere vestigiū. Itaque pedes cum semel laueris fontis æterni irriguo, & mysterij mundaueris sacramēto, caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiem, ne lutulenti actus sordibus inquinentur. Isti sunt pedes quos Dauid lauit in spiritu, qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens: Stantes erant
Psalm.121. pedes nostri, in atriis tuis Hierusalem. Vtique hic non corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cœlo haberet corporis pedes? Hierusalē enim, sicut Paulus te docuit in cælo est: & idem te docuit quemadmodū in cælo stare possis, cum dicit: No-
Philip.3. stra autem conuersatio in cælis est: Cōuersatio morum, conuersatio factorum, conuersatio fidei. Quisquis sic viuit potest dicere, Frater meus misit manum suam per prospectum, & venter meus turbatus est ad illum: surrexi aperire fratri meo. Bonum est vt ad aduentum Domini interiora turbentur. Si ad Angeli aduentum Maria turbata est, quantò magis ad Christi nos turbamur aduentum? Influentibus quippe Diuinis corporeus peregrinatur affectus: & vsus ille exterioris hominis exolescit. Et tu turbare, & tu festina. Festinantes illi agnum manducare præcipiuntur. Surge, aperi: ad ianuam Christus est: vestibula domus tuę pulsat. Si aperueris, introibit: & introibit cum Patre.

Cap.6. Tom.IIII. *Iterum in tractatu de mysterijs circa medium, addens quòd Christus lauit pedes in signum humilitatis.*

Ascendisti de fonte, memento euangelicæ lectionis. Etenim Dominus noster Iesus Christus, in Euāgelio lauit pedes discipulis suis quādo venit ad Simonē Petrū.
Ioan.13. Et ait ei Petrus, Non lauabis mihi pedes in æternū. Non aduertit mysterium: & ideo ministeriū recusauit: Quòd grauari humilitatē serui crederet si sibi Domini obsequium patienter admitteret. Cui respōdit Dominus, Si non lauero te, non habebis partem mecum. Quo audito Petrus: Domine, non tantùm pedes, sed & manus & caput. Respondit Iesus, Qui lotus est, nō indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Mundus erat Petrus: sed plantam lauare debebat. Habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum supplantauit serpens & persuasit errorem. Ideo planta eius abluitur, vt hæreditaria peccata tollantur. Nostra enim propria per baptismum relaxātur. Simul cognosce mysterium ipsum humilitatis consistere in ministerio. Ait enim: Si ego laui vobis pedes Dominus & magister, quantò magis vos debetis lauare pedes inuicem vobis? Cum enim ipse author salutis per obedientiā nos redemerit, quantò magis nos seruuli eius humilitatis & obedientiæ exhibere debemus obsequium?

Cap.1. Tom.IIII. *Et in sermone tertio de sacramentis ad neophytos, in medio.*

Quia Adam à diabolo supplantatus est, & venenum ei effusum est supra pedes, ideo lauas pedes, vt in ea parte in qua insidiatus est serpens maius subsidium sanctificationis accedat, quò te postea supplantare non possit. Lauas ergo pedes, vt laues venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, vt in mysterio non erubescamus, quod non dedignamur in obsequio.

Tom.II. *Diffusius quomodo lauat pedes solus Christus, pertractat libro primo de Spiritu sancto, in prologo.*

Ioan.13. Veniamus ad Euangelium. Inuenio Dominū se spoliantem vestimenta, & præcingentem se linteo, mittentē aquam in peluim, lauantē pedes discipulorū. Hæc erat aqua, ros ille cælestis, hoc ꝓphetabatur quòd illo rore cælesti discipulorū suorū Dominus Iesus pedes lauaret, & nunc extendātur pedes animorū nostrorū. Vult Domin⁹ noster Iesus & nostros lauare pedes. Nō enim Petro soli, sed vnicuique dicit fideli. Nisi lauero tibi pedes, non habebis partem mecū. Veni ergo Domine Iesu, exue te vestimenta quę propter me induisti: esto nudus, vt nos misericordia tua vestias: pręcinge te propter nos linteo, vt nos tui muneris immortalitate præcingas. Mitte aquam in peluim. Laua non solùm pedes, sed etiā caput: nec solùm corporis nostri, sed etiam mētis vestigia volo exuere, omnes nostræ sordes fragilitatis, vt & ego dicam: Nocte exui tunicā meam, quomodo induā eā? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quanta ista maiestas est? Quasi minister pedes famulorū tuorum lauas, quasi Deus rorem mittis è cælo. Nec solùm pedes lauas, sed etiam vt tecum recumbamus inuitas, & exemplo nos tuæ dignationis hortaris, dicens: Vocatis me Dominum & magistrum, & bene facitis: Sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros Dominus magister, & vos inuicem lauate pedes vestros. Volo ergo & ego pedes lauare fratrum meorū. Volo Domini implere mandatum. Voluit me non verecūdari, non dedignari, quod ipse prius fecit. Bonum mysterium humilitatis, quia dum alienas sordes lauo, meas abluo. Sed non hoc omnes haurire poterant mysterium. Lauare voluit quidem & Abraham pedes, sed hospitalitatis affectu. Volebat & Gedeon lauare pedes Angelo Domini qui apparuit sibi, sed volebat vni: volebat quasi is deferret obsequium, non qui donaret consortium. Hoc mysterium magnum est, quod nemo cognouit. Deniq; Petro dixit: Quod ego facio, tu nescis modò: cognosces autē postea. Hoc inquam, Diuinum mysteriū est, quod etiā qui lauerunt, requirunt. Non est ergo simplex aqua cęlestis mysterij, per quam consequimur vt partem cum Christo habere mereamur. Est & quædam aqua quam mittamus in peluim animæ nostrę, aqua de vellere in Libro iudicum, aqua de libro psalmorū. Aqua est ros cælestis oraculi. Veniat igitur Domine Iesu hæc aqua in meam animam, in meam carnem, vt huius humore pluuiæ nostrarum conualles mentium atque intimi cordis arua viridescant. Veniant in me stillicidia tua, gratiam, immortalitatémque rorātia. Dilue gressus mētis meæ, ne iterum peccem. Ablue animi mei calcaneum, vt possim abolere maledictum, ne morsum serpentis interiore pede sentiam, sed sicut ipse iussisti sequentibus te, vt serpentes & scorpiones illæso possim calcare vestigio. Redemisti mundum: redime vnius animam peccatoris. Hæc est specialis tuæ prærogatiua, qua totum mūdum in singulis redemisti: Helias ad vnam missus est viduā: Helisæus mundauit vnum: tu nobis Domine Iesu hodie mille mundasti. Quantos in vrbe Roma, quantos Alexandriæ, quantos Antiochiæ, quantos etiam Constantinopoli? Nam etiam Constantinopolis iam Dei verbum recepit, & euidentia meruit tui documenta iudicij. Etenim quandiu venena Arrianorum suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circunsonabat hostilibus. Postea verò quàm fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudicem regum, quem semper tremere consueuerat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet. Quantos ergo & Constantinopli, quantos postremò toto in orbe hodie mundasti? Non mundauit Damasus, non mundauit Petrus, non mundauit Ambrosius, non mundauit Gregorius. Nostra enim seruitia, sed tua sunt sacramenta. Neque humanæ opis est Diuina conferre, tuum Domine munus & Patris est, qui loquutus est per Prophetas, dicens: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij & filiæ eorum. Hic est in typo ros ille cælestis, hæc pluuia voluta-

ria, ſicut legimus, Pluuiam voluntariã ſegregans Deus hæreditatis ſuæ.

Require de hac materia ſupra, cap. Lacryma. Et quia in baptiſmo fit perfecta lotio, ideo lib. primo apologiæ Dauid, addens quod etiam lauat Dei ſermo. Cap 8. Tom.IIII.

Psal.135. Deinde legimus, quia in virtute ſua magna & brachio ſuo excelſo populũ ſuum de terra Ægypti liberauit, quãdo traduxit eum per mare rubrũ, in quo fuit figura baptiſmatis. Si ergo virtus magna in figura fuit ſacramentorum, quantò magis in veritate eorũ magna miſericordia eſt? Rectè quoq; illic poſcitur miſerationũ multitudo, vbi multitudo peccantiũ eſt. In multũ laua me ab iniuſtitia mea, & à delicto meo munda me. Non tam ſæpius, quàm plenius lauari petit, vt conceptam ſordem poſsit eluere. Nouerat ſecundum legem plura quædam mundandi eſſe ſubſidia, ſed nullum plenum atque perfectum. Ad illud ergo perfectũ totą intentione feſtinat quo iuſtitia omnis impletur, quod eſt baptiſmatis ſacramentum, ſicut ipſe Dominus Ieſus docet. Nam cum veniſſet ad Iordanẽ, Baptiſta ait: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Reſpondit Dominus, Sine modò: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiã. Sed poſtea quàm baptizatus eſt Chriſtus & Spiritus ſanctus ſuper eum tanquam columba deſcendit, & Pater Filiũ ſignauit è cælo, iuſtitia impleta eſt omnis. Ideo Propheta dicit: In multum laua me ab iniuſtitia mea. Grandis enim ſqualor & macula non exiguo, ſed multo aufertur lauacro. Quòd ſi quis aliter accipere vult, poteſt ita ſuum formare intellectum. Mundat ſermo Diuinus, mundat noſtra confeſsio: Ille dum auditur, iſta dum promitur. Mundat bona cogitatio, mundat honeſta operatio, bonæ quoque vſus conuerſationis his mundatus, vnuſquiſque facilius haurit & tanquam in ſe rapit ſplendorem gratiæ ſpiritualis. Denique non vna infuſione velleris, ſtatim pretioſus ſuccus irradiat, ſed primùm ſucco ignobili vellus inficitur: deinde aliis atque aliis ſuccis naturalis eius ſpecies frequenter eluitur, & diuerſo ſæpius colore mutatur; ac ſic poſtea velut plenioris lauacri adhibetur infectio, vt purpuræ verior atque perfectior fulgor irrutilet. Sicut igitur muricum plurium in purpuræ infectione, ita in lauacro regenerationis miſerationum multitudo eſt cæleſtium, vt iniquitas deleatur. Itaque qui in multum lauatur, ab iniuſtitia mundatur, & à delicto & peccandi quandam inolitam ſtudiis ac moribus deponit habitudinem, & obliuiſcitur qualitatem. Et bene lauatur ab iniuſtitia vel iniquitate, quæ maior eſt: mũdatur à delicto, quod minus eſt. Ideòque addidit, Quoniam iniquitatem meam agnoſco, & delictũ meum contra me eſt ſemper.

Et libro de benedictionibus patriarcharum. Exponit illud: Lauabit in vino pallium ſuum. Quod require ſuprà cap. Baptiſmus. Et in tractatu ſuper pſalm. xlvij. Require ſupra, cap Iudas. Tom.IIII.

Non defuit qui manus lauaret dicens: Innocens ſum à ſanguine iuſti huius: in quo ſe Pilatus non diluit ſed inquinauit: & implicauit, non exuit. Nam etſi nullum pondus in proditorum iudiciis, tamen vinculum maius in confeſsionibus. Iuſtos enim non aliena abſoluit ſententia, ſed ſua vita. Iniuſti ſe ipſos vehementius ſuis vocibus alligant, qui alios alligare non poſſunt.

LAVRENTIVS. *Libro primo de officiis. Require ſuprà, capit. Fortitudo. De eius diſpenſatione theſauri. Loquitur libro ſecundo eiuſdem, capit. vigeſimo octauo, concludens theſauros Eccleſiæ atque vaſa in vſus pauperum diſpenſanda eſſe.* Tom.I.

Tale aurum ſanctus martyr Laurẽtius Domino reſeruauit, à quo cum quæreretur theſauri Eccleſiæ, promiſit demonſtraturum ſe. Sequenti die pauperes duxit. Interrogatus vbi eſſent theſauri quos promiſerat, oſtendit pauperes, dicens. Hi ſunt theſauri Eccleſiæ. Et verè theſauri, in quibus Chriſtus eſt, in quibus Chriſti fides eſt. Denique Apoſtolus ait, Habemus theſaurũ in vaſis fictilibus. Quos meliores theſauros habet Chriſtus, quàm eos in quibus ſe eſſe dixit? Sic enim ſcriptũ eſt, Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me. Et infrà: Quod enim vni eorum feciſtis, mihi feciſtis. Quos meliores Ieſus habet theſauros, quàm eos in quibus amat videri? Hos theſauros demonſtrauit Laurentius, & vicit: quòd eos nec perſequutor potuit auferre. Itaque Ioachim qui aurum in obſidione ſeruabat nec diſpenſabat alimoniæ comparandæ, & aurum vidit eripi, & ſe in captiuitatem deduci. Laurentius qui aurum Eccleſiæ maluit erogare pauperibus, quàm perſequutori reſeruare, pro ſingularis interpretationis viuacitate ſacram martyrij accepit coronam. Nunquid dictum eſt ſancto Laurentio, Non debuiſti erogare theſauros Eccleſiæ, vaſa ſacramentorum vendere? Opus eſt vt quis fide ſyncera & perſpicaci prouidentia munus hoc impleat.

De hac paſſione ſcribit in ſermone quodam de ipſo, qui eſt Auguſtini, vt patet in milleloquio: ſed in aliquibus libris aſcribitur Ambroſio, & incipit vt ſequitur.

Beatiſsimi Laurentij martyris cuius natalem hodie celebramus, paſsionem noſſe vos credo: & quanta in perſequutione pertulerit, dilectionem veſtram ſcire poſſe non dubito. Tanta enim martyrij eius gloria extitit, vt paſsione ſua mundum illuminauerit vniuerſum. Illuminauit planè mundum Laurentius eo lumine, quo ipſe ſuccenſus eſt: & flammis quas ipſe pertulit, omnium Chriſtianorũ corda calefecit. Quis enim hoc exemplo nolit pro Chriſto ardere cũ Laurentio, vt poſſit à Chriſto cum Laurentio coronari? Quis nolit ad horam ſuſtinere Laurentij ignem, vt æternum gehennæ non patiatur incendium? Beati igitur Laurentij exemplo prouocamur ad martyrium, accendimur ad fidem, incaleſcimus ad deuotionem. Et ſi nobis perſequutoris flamma deeſt, fidei tamen flamma nõ deeſt. Non ardemus quidem corpore pro Chriſto, ſed ardemus affectu. Non ſubiicit mihi perſequutor ignem, ſed ſuggerit mihi ignem deſiderium Saluatoris. Eſſe enim Saluatoris ignem legimus in Euangelio, dicente eodem Domino: Neſcitis quia ignem veni mittere ſuper terram: & quid volo, niſi vt accendatur? Quo igne ſuccenſi Amaüs & Cleophas dixerunt: Nónne cor noſtrum ardens erat in nobis in via, cum aperiret nobis Ieſus ſcripturas? Hoc igitur etiam igne beatus Laurentius accenſus flammarum non ſenſit incendia, & dum Chriſti ardet deſiderio, perſequutoris pœna non ardet. In quantum enim in illo fidei ardor feruet, in tantum ſupplicij flamma frigeſcit. Corporali autem beatus Laurentius dum laborabat incendio, hinc amore Chriſti ſuccenditur, inde perſequutionis flammã torquetur, ſed Diuinus Saluatoris ardor materialem tyranni reſtinguit ardorem. Quamuis enim in fauillã membra ſoluantur, fidei tamen fortitudo non ſoluitur: corporis detrimentum ſuſtinet, ſed lucrum ſalutis acquirit. Non enim fratres beatus Laurentius cita vel ſimplici paſsione perimitur. Nam qui gladio percutitur, ſemel moritur: hic autẽ longa & multiplici pœna cruciatur, vt mors differatur, & non deſit ad ſuppliciũ, & deſit ad finẽ. Dicitur enim ab illo ſæuiſsimo perſequutore, hæc illi cõſtituta pœna, vt ardentiũ expoſita more carbonũ, inſuper eum ferrea crate diſtentũ lenta flamma cõſumeret, vt non tam inflãmando citò interimeret hominẽ quàm diu exurẽdo torqueret: ita cum vnum latus exuſtum perſequutor cerneret, aliud latus ignibus obiiceret exurẽdum. Legimus Ananiam, Azariam, & Miſaël, beatiſsimos pueros à rege in camino ignis incluſos, in pœnarum ſuarum deambulaſſe flammis & igneos globos pedibus cõculcaſſe. Vnde & beatus Laurentius

rentius non minori est gloria præferendus. Siquidem illi in pœnarum suarum flammis ambulant, hic in ipso supplicij sui igne discumbit. Illi vestigiis pedum côculcarût incendia: hic laterum suorum deuotione restinguit. Illi, inquam, stantes in pœnis eleuatis manibus orabant Dominum: hic autem prostratus in sua pœna toto Deum corpore precabatur. Iterum ergo beatus Laurêtius exustis lateribus in dorsum supinus vertitur, & renes eius ignibus exuruntur, vt impleretur Psalmi prophetia, quę dicit ex persona Laurêtij, Proba me Domine & tenta me, vre renes meos & cor meum. Duplici vtique se postulabat igne comburi. Nam si de vno & solo mundi igne loqueretur, sufficeret renes tantum exurendos incendiis obtulisse. Cor autem nisi Christi flamma non vret, sicut Amaüs & Cleophas dixerunt: atque ideo ad comprobandam deuotionem suam geminum sibi ignem postulat, vt luctamine habito, ostendat in se plus posse amorem Christi, quàm pœnam tyranni. Honoremus igitur fratres beatum Laurentium, qui dum fide sua persequutoris flammas vicit: ostendit nobis per ignem fidei gehennæ incendia superare, & amore Christi diem iudicij non timere.

Dan.3.

Psal.138.

Serm.ord.1.

In quodam alio sermone assimilat eum grano sinapis: & incipit ille sermo, Libenter nos prædicare, &c.

Igitur sanctum martyrem Laurêtium grano sinapis possumus comparare: qui diuersis attritus passionibus per totum orbem gratia meruit sui flagrare martyrij, qui antea constitutus in corpore erat humilis, ignotus & vilis, posteaquam vexatus, laceratus, exustus est, vniuersis per totum mundum ecclesiis odorem suæ nobilitatis infudit. Rectè igitur huic côparatio copulatur. Siquidem granum sinapis cum teritur, accenditur: Laurentius cum patitur, inflammatur. Illud feruorem attritionis suæ euomit: hic ignem plurima vexatione suspirat. Sinapis, inquam, vasculo calido vapore decoquitur: Laurentius in craticula flammarum igne torretur. Ardebat itaque extrinsecus beatus martyr tyranni sęuientis incendiis: sed maior illum intrinsecus Christi amoris flamma torrebat. Et quamuis rex improbus ligna subiiceret, incendia maiora supponeret, tamen sanctus Laurentius has flammas fidei calore nô sentit: & dum Christi præcepta cogitat, frigidum est illi omne quod patitur. Nec enim potest visceribus ignium tormenta sentire, qui sensibus Paradisi refrigeria possidebat. Iaceat licet ante pedes tyranni exusta caro, corpus exanime, nihil tamê detrimêti patitur in terris, cuius animus demoratur in cælis. Extenditur ergo super flammarum ignitos globos, & sæpius versatur in latera: sed quantò plus pœnarum patitur, tâtò amplius Christum Dominum pertimescit. Nouo admirationis genere alius illum torquet, & alij sæuientis tormenta proficiunt: deuotiorem Laurentium Saluatori supplicia atrociora fecerût.

Tom.IIII.

LAVRVS. *Lib. tertio Hexameron.*

Laurus consurgens odorem suum dedit, nunquam suo exuenda velamine.

Et infrà.

Cap.1. Tom.V.

Laurus & palma ad insignia victoriæ. Lauro victorû capita coronantur: palma manus victoris ornata est.

LAVS ET LAVDARE. *Simplices deuotius laudant Dominum. lib. ix. super Lucam. Super illud Lucæ xix, Cœperunt omnes turbæ, &c.*

Pulchrè autem secundum Lucam turbas laudantes Deum ad descensionem montis occurrisse legimus, vt operatorê mysterij spiritualis signarent sibi venisse de cælo. Turba igitur agnoscit Deû, regê appellat, prophetiam repetit, Hosanna †filio Dauid: hoc est redemptorê domus Dauid, expectatû quoq; secûdû carnê Dauid filiû venisse declarat, & hoc turba illa post exiguû crucifixura momêtû. Verè memorabile Diuinæ operationis insigne, vt aduersum se testimonium extorqueatur inuitis, cum Deum negant affectibus, quem vocibus confitentur. Vnde & Dominicum illud, Si tacuerint hi, lapides clamabût. Neque enim mirum si laudes Domini contra naturam suam saxa respondeant, quem scopulis duriores prædicât peremptores. Aut fortasse quia obmutescentibus Iudæis post Domini passionem viui erant secundum Petrum lapides clamaturi. Ergo compugnantibus licet affectibus suis, turba Deum tamen ad templum suum cum laude deducit. Sed Deus templum suum nô mercatoris vult esse diuersorium, sed domicilium sanctitatis: nec vêdibili religionis officio, sed obsequio gratuito vsum ministerij sacerdotalis informat. Considera igitur quid sibi ad exemplum viuendi Dominica gesta præscribant.

† Heb. Hosiah.na.

Vocaliter laudandus est Deus. Super epistolam ad Coloss. cap. iij. Require suprà cap. Gratiarum actio. Et super epistolam ad Ephe. cap. v. exponês illud, Impleamini Spiritu sancto, loquentes vobis metipsis, & cætera.

Tom.V.

Rationabilem vitam diligit Spiritus sanctus: quia si bene vixerimus, implebimur eo, vt memorat, ad confitendum & extollendum Dei donum diuerso vocis canore, vt laus in Deum omni lingua canatur. In quo enim est spiritus, semper spiritalia meditatur: vt non in labiis sit tantùm, sed de corde prorumpat, propter vetus dictû Domini per Prophetâ. Ait enim: Plebs hæc labiis me honorat, cor autê illorû lôge est à me. Gratias agêtes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi, Deo & Patri subiecti inuicê in timore Christi. Deo gratias in omnibus donis eius agere iubemur, qui etiam adoprare nos dignatus est per Christum Filium proprium: per quem cognouimus eum & didicimus in spiritu Deum, quia Deus spiritus est, ad orandum, alter alteri se subiiciens propter timorem Christi, qui humilitatem exequendam mandauit.

Isai.29.

Vt autem dicit super epistolam ad Hebræos, cap. ij.

Tom.V.

Laus Domini vera, si non solùm ore, sed etiam corde amantis & diligentis præcepta Domini narrantur.

Sed in alia vita completius Deus laudabitur. Lib. super Beati immaculati, litera xxij. versu. vij.

Tom.IIII.

Viuit inquit, anima mea & laudabit te. Futuræ vtique vitæ, non præsentis sibi remuneratione blanditur. Hæc enim vita quomodo dici potest de qua scriptum est, Et in puluerem mortis deduxisti me? Quàm multi viuentes in inferno sunt? Ipse Paulus cupiebat de mortis huius corpore liberari, qui verè concupiuit salutare Dei, dicês: Dissolui enim cupio & cum Christo esse. Multò enim melius. Permanere autem in carne magis necessarium quàm voluntariû. Quomodo ergo viuit anima operta mortis inuolucro? Aut quæ est vita, quæ in vmbra est? In regione vmbrę mortis sumus. Abscondita est vita nostra, non libera. Erit enim libera in regione viuorum, in qua fiduciâ côplacendi iustus assumit, vt placeat Domino in regione viuorum. Ibi ergo viuit anima nostra, vbi nihil mortale, nihil infirmû amicta sit, nihil debitû pœnæ. Ibi laudabit Dominû vbi deposito infirmitatis corpore, conformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nam dum in peccato sumus plenè laudare quid possumus? Peccatori enim dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas? In vmbra sumus hîc positi: in vmbra viuimus: perfectè in vmbra laudare non possumus. Denique audisti in posterioribus dicentes: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Adiuuant autem iudicia Dei sanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ confertur æternæ. Beatus qui dicit, Et iudicia tua adiuuabunt me.

Psal.21.

Philip.1.

Psalmo 136.

Laudare tamen debemus Deum nostrum in bonis operibus. In tractatu super Psal. xliij.

Psal.43.

In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in secula. Opulentus in diuitiis laudatur, luxuriosus in côuiuiis, scortator in nocte, potens in hac vita quæ habet noctes. Sanctus autem non in hac vita, sed in Deo laudabitur, qui Domino per omnia placere

Tom.IIII.

Psal.117.
gestiuit, qui potest dicere, Fortitudo & laudatio mea Dominus, Laudabitur tota die: quia honestè egit, & opera sua non abscondit & crimina: sed regi patefecit æterno in die ambulans, non in tenebris & occultus,
Roman.13.
Vnde & Apostolus: Sicut in die honestè ambulemus. Hoc est, non in ganeis atque gurgustiis, non in cubilibus & impudicitiis, in quibus flagitiosus† putat parietibus se esse tectum, vt posit Dei scientiam præterire, cum inuelata apud Deum vniuersorum flagitia sint, & occulta Diuinæ cognitioni peccata hominum esse non posint. Ergo sanctus laudabitur in futurum, quia non quæsiuit præsentium laudem, sed gratiam futurorum. Vide tamen distantiam. Hìc dum est, in Domino gloriatur: illic in Domino laudabitur, & pro breui tempore mercedem æternitatis accipiet. Aquila tamē posuit, In Domino gloriabimur tota die. Symmachus ait, Deo hymnum dicemus per omnē diem. Concordat omniū sensus, vt non desinamus circa Dei laudes: siue hymnū dicendo, siue Diuinam per omnia momenta gloriam concinēdo. Qui enim hymnum dicit, puro corde & spiritaliter dicit: & omne genus pasionis excludit humanæ, vt nullo mœrore, nullius doloris acerbitate impediatur eius officium, exasperetur eius affectus, sed in hymno Dei dicendo immobilis atque irreuocabilis perseueret, sicut ipse Dauid qui ait, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Sicut Iob qui amisis filiis, interemptis omnibus suis, direptis facultatibus ait: Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum.

† Aliàs, stultus.

Psal.33.

Laus vera stat in conscientia. Libro de bono virginitatis, circa principium.

Pulchrè Dauid descripsit Ecclesiæ gratiam, cuius omnis gloria intus est, non foris. In bonis enim cogitationibus atque immaculatæ castitatis affectu & syncerræ proposito conscientiæ, summa est laus.

Bonum syncerum extrinseca laude non eget. Libro primo Hexameron. Require suprà, in cap. Bonum. In hac vita nemo perfectè laudatur. Lib. de bono mortis, cap. iij.

Tom.3.
Tibi sacrificabo hostiam laudis. Non sacrifico, inquit, sed sacrificabo: significans illud perfectum esse sacrificium, quando vnusquisque Domino corporis huius vinculis absolutus asisteret & offerret se hostiā laudis: quādo ante mortem nulla est perfecta laudatio, neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari.

Causam assignat infrà, eodem libro.

Cap.8.
Vnusquisque quandiu viuit, obnoxius est lapsui: nec senectus immunis à crimine. Ideo legis, quia Abraham mortuus est in bona senectute, eò quòd in propositi sui bonitate permāsit. Mors igitur vitæ est testimonium. Nam si laudari antè gubernator non potest, quàm in portum nauem deduxerit, quomodo laudabis hominē prius quàm in stationem mortis successerit? Et ipse sui est gubernator, & ipse vitæ huius iactatur profundo. Quandiu in salo isto, tandiu inter naufragia. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream: nec miles arma deponit, nec stipendij mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mors igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia misionis est.

Vnde in sermone quodam de sancto Eusebio, qui ponitur in communi officio de confessore pontifice, & incipit: Ad sancti ac beatissimi &c.

Non extat
Dicit sermo Diuinus. Ne laudâris hominem in vita sua. Tanquam si diceret. Lauda post vitam, magnifica post consummationem. Duplici enim ex causa vtilius est hominum magis memoriæ laudem dicere quàm vitæ, vt illo potisimum tempore merita sánctitatis extollas, quando nec laudātem adulatio nocet, nec laudatum elatio tentat. Lauda ergo post periculum, prædica securum. Lauda nauigantis felicitatem: sed cum peruenit ad portum. Lauda ducis virtutem: sed cum perductus est ad triumphum. Quis autem viuens posit hoc sine trepidatione laudabiliter dicere, qui & de præterito meminit se habere quod doleat, & de futuro videt sibi superesse quod timeat? Quis verò in hoc corpusculo positus debeat sibi quicquam vendicare de meritis, cuius iter vitæ dęmonum infestatio velut latronum obsidet multitudo: cui per omnes vias supplantatores inuisibiles animarum laqueos tendunt innumerabiliū mortibus expauescēdos? Nauigantibus enim nobis per hoc mare magnum & spatiosum, in quo sunt reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla & magna, id est, diuersa genera inimicorum, qui secundum nostrarum virium quantitatem compensato nobiscum agone luctantur: in huius itaq; mundi pelago valde nobis pertimescendum est, ne nauem nostram aut procella tempestatis arripiat, aut fluctus absorbeat, aut in æternam prædam pirata crudelis abducat. Aduersus hæc ergo multiformia seculi mala, castigatis & castis resistamus actibus. Sic autem patris nostri merita iam in tuto posita securi magnificemus, qui gubernaculum fidei viriliter tenens, anchoram spei trāquilla iam in statione componit, & plenam cælestibus diuitiis & æternis mercibus nauem, optato in litore collocauit: qui contra omnes aduersarios scutum timoris Domini tandiu infatigabiliter tenuit, donec ad victoriam perueniret. Quid enim fuit totius vitæ illius cursus, nisi vnus cum vigili hoste conflictus? Quantis hoc cæteris à via veritatis errantibus, & de summa iam in profundum rupe pendentibus amissum reddiderit visum, & illum quo Christus videtur reparauit intuitum? Quantorum auribus surdis, & infidelitatis obstructione damnatis, ad percipiendam vocem cælestem mandatorum, pretiosum infudit auditum vt vocanti Deo ad misericordiam, responderēt per obedientiam? Quantos intrinsecus vulneratos angelici oris arte, & orationum pharmaco curauit? Quantos per longam incuriam peccati labe resolutos, & quadam lepræ contaminatione perfusos, castigationibus, exhortationibus expiando, Deo in se operante, mundauit? Quātorum animas viuentes in corpore iam defunctas, & delictorum mole obrutas ac sepultas, ad emundationem tanquam ad lucem vocando, Deo resuscitauit? Vt Domini sui admirandus imitator, iam mortuos Deo, ecōtrario mortificauit vitali morte peccato: & oculos eis quos ægritudine aperuerant, salubritate clausit: ne eis res aliena concupiscibilis appareret, ne interiori homini maculam, exterioris culpa transmitteret, ne ad cor tenebrę per vias lucis intrarent.

Sed de laudandi modo, loquitur in quodam alio sermone de eodem, qui incipit modo simili vt sequitur.

Ser... Tom...
Ad sancti martyris Eusebij laudem aliquid addere velle, decerpere est. Tam effabilium enim doctrinarum magister extitit, vt merita eius facilius operibus cognosci posint, quàm sermonibus explicari. Tantum autem de eo conscientia retinet, quantum oratio & narratio non præualet. Igitur gesta illius non verbis adornanda sunt, sed perstringenda sententiis, præsertim qui scimus eam rem comere nos non debere sermonibus, quam iam videmus comptam esse virtutibus, cum dicat Apostolus, Regnum Dei non debet esse in sermone, sed in virtute. Ergo ad merita eius addere velle, decerpere est: me præcipuè, qui & ignarus rerum gestarum sim, & literarum imperitus sacrarū, & rudis sacerdotaliū functionum. Potuissent autē prædicare sancti hęc præcessores mei vsu facilius, experimēto probatius, doctrina pręclarius Dominū & patrē specialiter beatū Exuperātiū loquor, qui fuit eius minister in sacerdotio, comes in martyrio, particeps in labore. In cuius vultibus sanctum quoq; Eusebium

1.Co...

vider

videre nos credimus,& quasi in quodam speculo bonitatis illius imaginem contuemur. Facilè enim cognoscimus qualis magister fuerit, cuius talem discipulum esse videmus. Sed quoniam confessionis illius similis hunc gloria comitatur, mauult reticere paternas laudes, ne proprias pariter iactare videatur. Quid ergo de martyris Eusebij gloria prædicem, cuius tota plebs ista sit gloria? Et cum dicat scriptura, Gloria patris est filius sapiens: quantæ huius sunt gloriæ, qui tantorum filiorum sapientia & deuotione lætatur? In Christo enim Iesu per Euangelium ipse vos genuit. Quicquid ergo in hac sancta plebe potest esse virtutum & gratiæ, in sancti Eusebij magisterio reperitur. Ex hoc autem quasi quodam virtutum fonte lucidissimo, riuulorum hæc puritas emanauit. Nam quia castitatis vigore pollebat, propositum virginitatis instituit: quia abstinentiæ gloriabatur angustiis, monachorum introduxit forte seruitium. Quia blandimentis erat præditus, lenitatis cunctorum ciuium in Deum prouocauit affectum. Quia pontificij administratione fulgebat, plebs è discipulis sui sacerdotij elegit hæredes. Quamuis igitur nõnulli liberis suis relinquant auri argentíque thesauros, nemo tamen ditiores sancto Eusebio reliquit. Siquidem omnes extiterunt, aut sacerdotes, aut martyres. Nam vt cætera taceam, illud quàm mirabile est, quod in hac sancta Ecclesia eosdem monachos instituit esse, quos clericos, atque iisdem penetralibus sacerdotalia officia contineri, quibus & singularis castimonia conseruatur, vt esset in ipsis viris contemptus rerũ, & accuratio Leuitarum, vt si videres monasterij lectulos, instar orientalis propositi iudices: si deuotiones cleri perspexeris, Angelici ordinis obseruatione gaudeas.

Tom III. *Laudare defunctos, consolatio est viuentium. Libro de excessu fratris sui Satyri.*

Date quæso veniam, & permittite dolori meo, vt de eo mihi paulò vberius liceat loqui, cum quo iam non conceditur colloqui. Certè & vobis proficit, vt aduertatis non fragilitate quadam nos hoc officium, sed iudicio detulisse: nec misericordia mortis impulsos, sed virtutum honorificentia prouocatos.

Lib.10. Epist. Epist.82. Tom.III. *Virtutes quas laudamus imitari debemus. In epistola ad Vercellensem Ecclesiam.*

Quarum virtutum laudem miramur, earum studeamus adipisci industriam: & quas prædicamus in aliis, eas in nobis taciti recognoscamus.

Cap.7. Tom.I. LAZARVS. *Eius resuscitatio moraliter signat peccatoris ad gratiam reuocationem. Libro secundo de pœnitentia.*

Si mortuus fueris, reuiuisces. Veniet ad monumentum tuum Christus, & si viderit pro te flere Martham bonifœminam ministerij, & flere Mariam quæ attentè audiebat verbum Dei, sicut sancta Ecclesia, quæ optimam partem sibi elegit: mouebitur misericordia. Cum viderit in tuo obitu lacrymas plurimorum dicet, Vbi posuistis eum? Hoc est, in quo reorum † statu est, in quo pœnitentium ordine? Videam quem fletis, vt lacrymis suis ipse me moueat. Videam si iam peccato ei cuius venia poscitur, defunctus est. Dicet ei plebs, Veni, & vide. Quid est veni? Hoc est, veniat peccatorum remissio: veniat defunctorum vita, mortuorum resurrectio: veniat & in hunc peccatorem regnum tuũ. Veniet itaque, & leuari lapidem iubebit, quem ceruicibus peccatoris lapsus imposuit. Potuit remouere lapidem imperio sermonis. Iubenti enim Christo etiam insensibilis solet natura obedire. Poterat tacita vi operationis occultè transferre saxum sepulchri, in cuius passione remotis subitò lapidibus plurima defunctorum sepulchra patuerunt. Sed hominibus iussit vt remouerent lapidem: in veritate quidem vt increduli crederent quod videbant, & aspicerent resurgentem mortuum. In typo autem quòd nobis donaret, vt leuaremus delictorum onera, moles quasdam reorum. Nostrum est onera remouere: illius est resuscitare, illius educere de sepulchris exutos vinculis. Videns itaque graue onus peccatoris, illachrymauit Dominus Iesus. Solam enim flere non patitur Ecclesiam. Compatitur dilectæ suæ, & dicit defuncto, Veni foras: hoc est, qui iaces in tenebris conscientiæ & delictorum tuorum sordibus quodam reorum carcere. Exi foras: delictum proprium prode, vt iustificeris. Ore enim confessio fit ad salutem. Roman.10. Si confessus fueris à Christo vocatus claustra rumpentur, & omnia soluentur vincula. Et si corruptelæ corporeæ fœtor grauis sit: quatriduum enim habet ille, cuius fœtebat in tumulo caro: cuius autem caro non vidit corruptionem, triduo fuit in sepulchro. Carnis enim vitia nesciuit, quæ ex quatuor constat elementorum substantiis. Quantuslibet ergo mortui fœtor sit, aboletur omnis, vbi sacrum redoleuerit vnguentum. Et surgit defunctus, & solui iubentur eius vincula, quæ adhuc in peccato sunt. Tollent velamen de facie eius, quod veritatem gratiæ, quam acceperat, obumbrabat. Sed quia venia donatus est, reuelare faciem, aperire vultum iubetur. Non habet enim quod erubescat, cui peccatum remissum est. In tanta verò Domini gratia tantóq; Diuini muneris miraculo, cum oporteret vniuersos lætari, commouebantur impij, & aduersus Christum concilium congregabant, Lazarum quoque interficere volebant.

Cap.eodem.

Et addit.

Nonne meritò eorum successores vos fore cognoscitis, quorum duritiæ hęredes estis? Nam & vos indignamini, & contra Ecclesiam congregatis concilium, quia videtis mortuos in Ecclesia reuiuiscere, & peccatorum indulta venia resuscitari. Itaque quod in vobis est, per inuidiam rursus vultis interficere suscitatos. Sed Iesus non reuocat beneficia, imò cumulo suę liberalitatis amplificat. Reuisit solicitè resuscitatum, & celebratæ resurrectionis gratia lætus ad cœnam venit, quam ei sua præparauit Ecclesia: in qua ille qui fuerat mortuus, vnus inter discumbentes cum Christo inuenitur. Tunc mirantur omnes, qui vident puro vtique obtutu mentis, qui inuidere non norunt. Tales enim Ecclesia filios habet. Mirantur, vt dixi, quomodo ille, qui iacebat in tumulo heri & nudiustertius, vnus fit de discumbentibus cum Domino Iesu. Ipsa Maria mittit vnguentum in pedes Domini Iesu. Ideo fortè in pedes: quia vnus de infirmis ereptus est morti. Omnes enim corpus Christi sumus: sed alij fortè superiora membra sunt. Os erat Christi Apostolus, qui dicebat: Experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus? 2.Corinth.13. Os eius Prophetæ, per quos loquebatur futura. Vtinã ego pes eius esse merear, & mittat in me Maria vnguentum suũ pretiosum, & vngat, & peccata extergat. Cap.8. Quod igitur de Lazaro legimus, in vnoquoque debemus conuerso peccatore credere. Qui licet fœtorẽ habeat, tamẽ fidei pretiosæ mundatur vnguento. Tantum enim gratiæ fides habet, vt vbi ante diem fœtebat mortuus, illic bono odore tota repleatur domus. Fœtebat Corinthia domus, quando scriptum est de ea: Auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gẽtes. 1.Corinth.5. Fœtor erat, quia modicum fermẽtum totam massam corruperat. Cœpit bene olere, cũ dicitur: Si cui quid donastis, & ego. 2.Corint.2. Nam & ego quod donaui propter vos in persona Christi. Itaque liberato peccatore factum est in eo gaudium magnum, & redoluit domus tota suauitate gratiæ. Vnde bene conscius Apostolus quòd omnes Apostolicæ remissionis perfudisset vnguento, 2.Corinth.2. ait, Christi bonus odor sumus Deo, in iis qui salui fiunt. Huius igitur effusione vnguenti lætantur omnes: solus Iudas contradicit. Ergo & nunc qui præuaricator est, contradicat: reprehendit, qui proditor. Sed à Christo reprehenditur ipse, qui Dominicæ

remed

remedium mortis ignorat,& tamen mysterium sepulturæ non intelligit. Ideo enim & passus & mortuus est Dominus vt nos redimeret à morte. Hoc excellentissimum iudicat pretium suæ mortis, quo peccator absoluitur,& in nouam assumitur gratiam, vt veniant & mirentur omnes quomodo cum Christo recumbat,& lau-
Luc. 15. dantes Deū dicant, Manducemus & epulemur quia hic mortuus erat,& reuixit: perierat,& inuētus est. Si quis autem infidelis obiecerit, quare cum publicanis & peccatoribus manducet: respondetur ei, Non opus est sanis
Matth. 9. medicus, sed iis qui malè habent. Ostende igitur medico vulnus tuum, vt sanari possis: etsi non monstraueris, nouit: sed à te audire expetit vocem tuam. Absterge lacrymis cicatrices tuas. Sic peccatum mulier illa in Euangelio, fœtorémque sui erroris abstersit, sic culpam diluit, dum Iesu pedes lacrymis lauat.

Cap. 7. *De modo resuscitationis, loquitur libro j. Hexameron.*

Tom. IIII. Suscitaturus Lazarum Dominus, iussit vt Iudæi remouerent lapidem de sepulchro, vt mortuum videntes, postea resuscitatum crederent. Deinde vocauit Lazarum,& surrexit: & ligatis manibus & pedibus exiuit foras. Nónne poterat remouere lapidem, qui poterat mortuum suscitare? Et qui potuit defuncto vitam reddere, nónne potuit nexus soluere vinculorum? Cui vinctis pedibus gressum dedit, huic non potuit ruptis vinculis incessum reddere? Sed vtique aduertimus quòd voluit primò demonstrare mortuū, vt oculis suis crederent: Dein de resuscitare, tertiò iubere, vt ipsi vincula funeris soluerent, vt inter ista fides infunderetur infidelibus, & per gradus quosdam credulitas nasceretur.

Lib. 1. LECTIO ET LEGERE. *Libro super Lucam,*
Tom. V. *capite primo.*

Legimus aliqua, ne legantur: legimus, ne ignoremus: legimus, non vt teneamus, sed vt repudiemus: & vt sciamus qualia sint, in quibus magnifici isti cor exaltant suum.

Legendum est cum prudentia: & ideo libro ij. eiusdem in fine, descripto tractatu de generationibus Christi, sic concludit.

Hæc tibi frater de generatione Christi non incognita putaui prolixius prosequenda, ne quis cum ista in Euangelio minus attento animo recēseret, aliquatenus fluctuaret: quę sancti Euangelistę ad maiora miracula, & Diuiniora Domini gesta properantes, perstringēda breuius, quàm diffundenda vberius putauerūt. Eorum igitur more, qui satis putant, ignaris viarum quasi notas quasdam itineris & semitas demonstrare, spiritalis vitæ semitas colligentes, videro vtrum secundo veritatis euentu, certe religioso fidei ductu in mysteriorū secreta contendimus: verentes ne quis ista cum legerit, quod prouerbialiter dicitur, quasi puer machæram, tractare per infantiā fortiora arma nesciret, magísque vulnus ex imprudentia, quàm salutem ex lectione sentiret. Infirmos enim tela sua vulnerant. Nec potest bene vti armis, qui ea ferre non nouerit. Et ideo circa fidem vir perfectus exigitur, in quo non per humum scientiæ raptat infantia, non debilis quædam, nec carens sensibus mysticæ cognitionis titubet ætas, quæ virtutæ iuuenturis amissa, coronam gloriosi certaminis non requirat, & senescentis aquilæ modo, quæ prius aut leporem rapere pedibus consueuerat, aut anserem æuo fessa minorum auium fœtus implumes requirat, qui solidiorem cibum afferre non possint.

Tom. I. *Legendum est solitariè. Lib. ij. de virginitate, parte j. vbi loquitur de Maria virgine.*

Tum sibi minus sola videbatur cum sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetæ?

Tom. IIII. *Legendum est in silentio. Libro tertio de eadem re, parte prima.*

Maxima virtus est tacendi, præsertim in Ecclesia.

A Nulla te Diuinarum sententia fugiet lectionum, si aurem admoueas, vocem premas.

Legendum est ad intellectum. Libro super Beati immaculati, litera x. versu primo.

Nihil prodest multa legisse, nisi intelligas ipse quæ legeris.

Legendum est assiduè. Ibidem, versu v.

Veniant mihi misericordiæ tuæ & viuam, quia lex tua meditatio mea est: cui lex Dei meditatio est, huic præstò sunt misericordiæ, vt viuat in æternum. Quomodo enim beatus quis potest esse sine miseratione diuina? Beatus autem qui in lege Domini die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege: & quem lex erudierit, Dominus erudit qui loquutus est legem. Ideóque scriptum est, Beatus quem tu erudieris Domine,& de lege tua docueris eum. Discamus ergo & nos in lege meditari, non auocemur secularibus illecebris, non occupemur impedimentis, sed
B semper ad legem Dei attenti simus. Scriptum est enim: Os iusti meditabitur sapientiam & lingua eius loquetur iudicium. Hoc in veteri testamento audi dicentem & in nouo, Propè est verbum in ore tuo & in corde tuo. Et maximè hanc meditationem sacerdotibus necessariam ostendit ad Titum scribēs, quia debet episcopus amplecti eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana,& eos qui contradicunt arguere. Quod vtique solicitæ atque intentæ meditationis est, non perfunctoriæ lectionis. Et ad Timotheum scribens ait, Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequens, nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur.

Lectionis assiduitas contra tentationes plurimum valet. Eodem libro, litera xij. versu iij.

Quādo in afflictionis tēpore sumus,& quatimur aduersis, meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procel
C la tentationis affligat. Athleta nisi exercitio palæstræ prius fuerit assuefactus, non audet subire certamē. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos: sit nobis tota die ac nocte exercitij vsus in quadam cælestium scripturarum palęstra, artúsque animorum nostrorum salubris spiritalium ferculorum esca cōfirmet, & cum aduersarius assistere cœperit,& puluere nos suę tentationis asperserit, stemus intrepidi.

LECTVS. *Lectus intelligitur pro terrena habitatione,& pro humanæ carnis habitudine. In sermone quodam qui primus est de aduentu Domini ad iudiciū, & incipit: Paucorum admodum dierū occupatione detētus. &c.*

Quod autem ait, In illa nocte erūt duo in lecto vno: vnus assumetur,& vnus relinquetur: hîc iā resurrectionis meritum demonstratur, quòd pro qualitate viuēdi sit gloria resurgendi: ac tantā in singulis quibusque resurrectionis est distantia, vt duobus etiam pariter dormientibus,& in vna sede quiescentibus, æqualis nō possit esse
D assumptio. Quamuis enim eodem consortij lectulo teneantur, pro meritis tamen eorum alter rapietur in cælum, alter relinquetur in terris. Lectus enim quidam noster communis, est terræ huius amplissimū solū, in quo corpora nostra deposita tutissima sede requiescunt. In hoc autē lectulo ille mollius dormit, quisquis durius in vita se gesserit. Possumus enim ipsa membra lectulos nostros proprios nuncupare, in quibus animæ nostræ veluti in quodam omnia strato suauissimè demorantur. Quod quidem sanctum prophetam sensisse arbitror, cum dicit, Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. Beatus enim est ille cuius stratū Dominus in ipsius infirmitate conuertit, vt qui fuerat paulo antè iracundus, adulter & petulans, & cunctorum scelerū infirmitatibus plenus, fiat castus, humilis & modestus. De quo strato spiritaliter ad paralyticū dictū est à Domino: Surge, tolle grabatū tuū & ambula. Non enim tā in eo admirationis aliquid erat vt cōfracti lectuli li-

li lignei cratem portaret paralyticus, quàm vt resoluti corporis membra, & debilitate confracti velut animæ suæ necessarium lectulum paralyticus ipse gestaret, & coràm positis Iudæis propriis abiret pedibus, qui manibus allatus fuerat alienis. In hoc planè, sicut dixi, completa est prophetica illa sentẽtia, Versasti stratum eius in infirmitate eius: vt versauice portaret lectum in quo fuerat paulò antè portatus, vt anima illius quæ prius vasculo corporis ferebatur, postea corpus suum ipsa vtilius circunferret. Potest etiam accipi quod ait, Erunt duo in lecto vno: vnus assumetur, & vnus relinquetur: Christianorũ plebs & populus Iudæorũ: qui velut vno lectulo, hoc est, vna mandatorum lege tenentur, & velut simili resurrectionis spe gloriantur. Tũc igitur Christianorũ beatus populus assumetur in gloriam: Iudæorum autem execrabilis conuentus relinquetur in terra.

Tom V. *Et quòd lectus pro corpore intelligatur, dicit lib. iij. de virginitate. Require supra cap. Fletus. Pro lecto intelligitur status hominum in hac mortalitate. Libro octauo, super Lucam.*

Est stratum infirmitatis humanæ: quia scriptum est: Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.

Cap. 5. Tom. IIII. *Accipitur pro sanctorum quiete. Libro de Isaac & anima.*

Hanc igitur ascendẽtem, & non resistentẽ videntes, & meritorum eius odoribus delectantes, agnoscentes quoque Salomonis illius pacifici esse sponsam, etiam comitatu sedulò prosequuntur vsque ad lectum Salomonis, eò quòd ei vera requies in Christo debeatur. Lectus enim sanctorũ Christus est, in quo vniuersorũ fessa secularibus præliis corda requiescunt. In hoc lecto requieuit Isaac, & benedixit filiũ iuniorẽ dicẽs, Maior seruiet minori. In hoc lecto recumbens Iacob, benedixit duodecim patriarchas. In hoc lecto recũbens archisynagogi filia surrexit à morte. In hoc lecto iacens viduæ defunctus: mortis vincula Christi vocatus voce dissoluit. Perducta igitur sponsa vsque ad spõsi requiẽ nuptialem, canunt dicentes charitatem & filiabus Hierusalem, Egredimini, & videte regem Salomonem in corona, qua coronauit eum mater eius in die sponsalium eius. Canunt epithalamium, & vocant cæteras potestates cælorum vel animas, vt videant charitatem quam circa Hierusalem filias habet Christus. Vnde & meruit coronari à matre filius charitatis, sicut Paulus ostendit dicens, quia Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis suæ. Charitatis itaque Filius, & ipse charitas est: non ex accidentibus habens charitatem, sed habens semper in substantia sua sicut regnum de quo dicit, Ego in hoc natus sum, &c.

Cantic. 3.

Coloss. 1.

Ioan. 18.

Tom. IIII. *Sed de materiali lecto in quo etiam peccare quis potest atque mereri, loquitur in tractatu de prima interpellatione Iob, capite secundo.*

Dicam, inquit Iob: Consolabitur me lectulus meus, terres me in somniis & in visionibus me percellis.

Cap. 3. Quàm misera hominis cõditio, quæ quasi mercenaria aliis laborat, sibi indiget, & nisi aliena misericordia sustentare se nequit, quotidiẽ sub formidine, sub timore, graue tolerãs seruitutẽ: & ne deprehẽdatur à Domino: erratica atque fugitiua sub vmbra quadã seculi huius putat se posse delitescere. Considera illũ de quo ait in Ecclesiastico Sirach, Omnis homo transgrediẽs in lecto suo contẽnẽs & dicẽs in anima sua: Quis me videt: tenebræ circundãt me & parietes. Quem vereor? Nonne tibi videtur iste vir esse mercenarius, qui prodegerit, vt ille adolescens in Euangelio, qui legitur accepisse à patre substantiæ portionẽ, & egẽs atq; inops quò famẽ leuaret pascere greges cœpit alienos, vt mercede sumptũ exerceret suũ? Sed ille tamen aliquando conuersus est: quia reuertitur ad patrẽ, & peccata sua nõ repressit, sed prodidit. Hic autẽ qui se existimat ab eo qui omnia videt nõ videri, & tenebris putat cõmissa sua posse celari, vmbram prætendit, sed frustra latere se credit, cum oculus Domini lucidior Sole occulta omnia deprehendat, tenebrosa illuminet, & intimi cordis penetret cõscientiam, atque in alta & profunda descendat.

Et infrà subdit. Cap. eod.

Quid ærumnosius, cùm ipse lectus communem ad quietem datus, graue vulnus infligat? Tunc enim solemus quæ fecimus recordari & factorum stimulis compungitur interior conscientia. Vnde & scriptura ait, Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Remedium quidem dedit, sed tamen conscientiam vulnerauit.

LEO. *Inuenitur leo qui est piscis, de quo dicitur Libro v. Hexameron.* Cap. 2. Tom. IIII.

Leo terribilis in terris, dulcis in fluctibus.

De leone verò terrestri, aliquas describit proprietates. Libro sexto Hexameron. Cap. 3.

Leo naturæ suæ vi superbus, ferocitatem sui aliarum ferarum generibus miscere nescit: sed quasi rex quidã plurimorũ dedignatur consortiũ: qui etiam cibũ fastidit hesternum, etiam ipsas suæ escæ reliquas auersatur. Quæ autem ei se sociare fera audeat, cuius voci tantus naturaliter inest terror, vt multa animantium quæ per celeritatem possint impetum eius euadere rugiẽtis eius sonitu velut quadam vi attonita, atque icta deficiant?

Et infrà eodem libro. Cap. 3.

Leo gallum & maximè album veretur.

Etiam à scorpione interimitur. Ibidem. Require infrà in capite Scorpio. Cap. eod.

Norunt & bestiæ remedia sua. Leo æger simiã quærit vt deuoret, quo possit sanari.

Leo Christus dicitur esse. Libro de benedictionibus patriarcharum. Require suprà in cap. Filius Dei. Sed figuram de Samsone qui occidit leonem, in cuius ore mellificauerunt apes, quam de Christo intelligit: pertractat. Libro v. de Spiritu sancto. Require infrà cap. Samson.

LEOPARDVS. *De hoc animali loquitur, libro vj. Hexameron. Quod require infrà in cap. Pardus. Et eodem libro.* Cap. eod.

Leopardus capreæ agrestis sanguinem bibit, & vim languoris euitat.

Et infrà dicit quòd odit allium. Require suprà capite Allium.

LEPRA. *De hoc vitio per se non tractat: sed de leproso quem curauit Dominus, satis diffusè loquitur. Libro quinto super Lucam, cap. 5. ad literam exponendo textum Lucæ quinto.* Tom. V.

Et factum est cũ esset in vna ciuitatum, ecce vir plenus lepra, &c. Bene vbi leprosus mundatur, certus non exprimitur locus: vt ostendatur non vnum populũ spiritualis alicuius ciuitatis, sed omniũ populos fuisse sanatos. Bene autẽ & secundũ Lucam quarto signo, ex quo in Capharnaum Dominus venit, iste sanatur. Nam si quartum diem Sole illuminauit, & clariorem cæteris fecit diebus cum illucescerent elementa mundi, & hoc clarius æstimare opus debemus. Et secundum Matthæum primus hic post benedictiones à Domino sanatus inducitur, vt quia dixerat Dominus, Non veni legẽ soluere, sed adimplere: ille qui excludebatur à lege purgari se Domini potestate præsumens, nõ ex lege, sed supra legẽ esse gratiã iudicaret quæ leprosi maculã posset abluere. Verùm vt in Domino potestatis authoritas, ita in illo fidei cõstãtia declaratur. Ille in faciẽ procidit, quod humilitatis est & pudoris: vt vnusquisque de suę vitæ maculis erubescat. Sed confessionem verecundia non repressit: ostendit vulnus, remedium postulauit. Et ipsa religionis & fidei plena confessio est. Si vis, inquit, potes me mundare. In voluntate Domini tribuit potestatem: de voluntate autem Domini, non quasi

quasi pietatis incredulus addubitauit, sed quasi colluuionis suæ conscius non præsumpsit. Cui morali quadam Dominus sanctitate respondit, Volo: mundare. Et continuò lepra eius discessit ab eo. Nihil enim medium est inter opus Dei atque præceptũ: quia in præcepto est opus. Denique dixit, & facta sunt. Videtis igitur quod dubitari non potest, quia voluntas Dei potestas est. Si ergo voluntas eius potestas est, qui vnius volũtatis Trinitatem asserunt, vnius vtique asserunt potestatis. Itaque statim lepra eius discessit. Et vt intelligas medentis affectum qui veritatem operi addidit. Denique secundum Marcũ, miseratus est Dominus eius: quod est pulchrè positum. Et pleraque talia posuerunt Euangelistę, qui nos vtroque fundare voluerunt, describentes signa virtutis ad fidem: exprimentes opera virtutis ad imitationem. Vnde & tangi non dedignatus, & imperat non diffisus. Hoc enim est indicium potestatis: quia quasi habens potestatem sanandi, & iubendi authoritatem, & operandi testimonium non refugit. Volo ergo dicit, propter Fotinum: Imperat, propter Arrium: tangit, propter Manichæum. Nec vnius tantùm lepra curatur, sed omnium quibus dicitur, Iam vos mundi estis, propter sermonem quem loquutus sum vobis. Si igitur lepræ medicina verbum est, contemptus vtique verbi lepra mentis est. Sed ne lepra transire possit in medicũ, vnusquisque Dominicæ humilitatis exemplo iactãtiam vitet. Cur enim præcipitur nemini dicere, nisi vt doceret non vulganda esse nostra beneficia, sed premenda: vt non solùm à mercede abstineamus pecuniæ, sed etiam gratiæ? Aut fortasse etiam illa silẽtij est causa imperati, quòd meliores putabat, qui fide magis spontanea, quàm qui speratis beneficiis credidissent. Offerre autem iuxta legem se præcipitur sacerdoti: non vt aliũ deferat, sed vt seipsum Deo offerat spiritale sacrificiũ: vt actus præteriti colluuione detersa per cognitionem fidei, & sapientiæ disciplinã, placitura Deo hostia cõsecretur. Omnis enim victima sale salietur. Vnde & Paulus ait: Obsecro ergo vos fratres per misericodiam Dei vt exhibeatis corpora vestra hostiam acceptabilem Deo placentem. Simul illud mirabile, quòd eo sanauit genere, quo fuerat obsecratus. Si vis, inquit, potes me mundare. Volo, inquit, mundare. Habes voluntatem: habes etiam pietatis affectum. Extendens manum, tetigit eum. Lex tangi leprosos prohibet: sed qui Dominus legis est, non obsequitur legi, sed legem facit. Non ergo tetigit quia sine tactu mundare non poterat: sed vt probaret quia subiectus non erat legi. Nec contagium timebat vt homines: sed quia contaminari non poterat qui alios liberabat: simul econtrario lepra tactu Domini fugaretur, quæ solebat contaminare tangentẽ. Ostendere autem se sacerdoti iubetur, & offerre pro emundatione sua, vt dum offerret se sacerdoti, intelligeret sacerdos, non legis ordine, sed gratia Dei supra legem, esse curatum: & dum mundatur per sacrificium secundũ præceptum Mosis, ostẽderet Dominus quia non legem solueret sed impleret, qui secundum legem gradiens, supra legem sanare eos quos remedia legis non seruauerant, videretur. Et bene addidit, Sicut præcepit Moses. Lex enim spiritalis est: ideóque videtur sacrificium spiritale mandasse. Denique addidit, Vt sit in testimonium hoc vobis. Hoc est, si Deo credatis, si impietatis lepra discedat, si occultorum cognitor sit sacerdos, si puri testis affectus. Vnde potest ille sacerdos magis videri, quem occulta non latent, cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.

Ioan 15. — Roman. 12. — Ser 3 ver. 2. Tom. IIII.

Et *Lib. super Beati immaculati.*

Bene admonuit lectio Euangelij quæ decursa est, in qua sanatus est leprosus ille qui dixit, Si vis potes me mundare: in voluntate Domini constituens potestatis effectum. Cui respondit similiter, Volo: mundare. Promissa pietas voluntatis sequuta potestatis authoritas

A est. Omnibus dicit Iesus, Volo: qui non vult esse peccatum. Velle Christi in omnes commune est: mundari fidei est credentis in Christum. Et tetigit eum. Tangit eos, quorum fide tangitur. Denique dicit, Tetigit me aliquis: Sentio virtutem exiisse de me. Habes operationem immaculati corporis: habes remissionem Diuinitatis: sed vt plenius sanaretur, aperuit oculos eius dicens: Vade ostende te sacerdoti. Multos sacerdotes habebat synagoga: sed qui oculos aperit, falsos non vidit sacerdotes, verum aspicit. Quis est verus sacerdos, nisi ille qui est sacerdos in æternum? Aperuit ergo oculos eius, & vidit, & intellexit quale munus pro emundatione sua deberet offerre. Beatus qui audit hæc, quãtò beatior qui videt, qui se vero potest ostendere sacerdoti, vt non habeat quod timeat in se videri, qui se prius aspicit facie reuelata? Nam nisi ipse se prius viderit, non audebit ostendere se: sicut Adam qui se occultare cupie-
B bat, quia se non agnoscebat.

LEPVS. *Inter pisces reperitur: de quo loquitur. Lib. v. Hexameron.*

Lepusculus quoque timidũ animal in terris, in mari formidabile, citam, & quæ non facilè possit auferri corruptelam inuehit. Voluit enim te creator nec in mari satis ab insidiantibus esse securum, vt propter pauca quę noceant, quasi in excubiis positus, arma fidei & scutum deuotionis semper accinctus, à Domino tuo debeas salutis sperare præsidium.

Et infrà eodem lib. de lepore terrestri dicit.

Lepores certè, quod de proximo facilè cognouimus, hyeme albescere, æstate in suum colorem redire, non dubium est.

LEVITA. *Require de hac materia suprà cap. Diaconus. Sed præter illa hîc dicitur quòd Christus verus Leuita fuit. Lib. ij. de Cain & Abel.*

De Leuitis scriptum est, quòd sint redemptiones eo-
C rũ, eò quòd & sanctitate vitæ suæ & oratione peccata plebis leuarent. In quibus figuralis agni præcessit mysterium verum Leuitem venturum, qui proprij corporis passione tolleret peccata mũdi. Leuites significatur susceptus pro me, vel ipse mihi leuis. Ipse enim perfectæ virtutis habet impartiẽdæ populo sanitatis indiciũ. Ipse ergo qui pro salute vniuersorũ expectatus aduenit, pro me est vtero editus virginali, pro me oblatus, pro me gustauit mortem, pro me resurrexit. In quo omnium hominum suscepta est redẽptio: assumpta est resurrectio: Ipse est verus Leuites, vt nos Leuitas faceret adhærere Deo, ipsi continuas preces fundere, de ipso salutem sperare, fugere terrena negotia, in Dei possessione numerari, sicut scriptum est: Deus posside nos. Ea est enim sola possessio, quæ nullis obnoxia tempestatibus, perpetuæ gratiæ ferat fructus. Redemptor Leuites est, quia vir sapiens redemptio insipientis est: qui tanquam medicus ægrum insipientis animum fouet, & quædam as-
D pergit solidiora menti prudentiæ medicamina, imitatus illum medicum, qui de cælo venit, vt demonstraret hominibus prudentiæ vias, & sapientiæ semitas paruulis reuelaret. Videbat enim laborantes non posse sine remedio saluari, & ideo medicinam tribuebat ægris. Ideo omnibus opem sanitatis detulit, vt quicunque perierit, mortis suæ causas sibi ascribat, qui curari noluit, cum remediũ haberet quo posset euadere: Christi autẽ manifesta in omnes prædicetur misericordia, eò quòd ij qui pereunt, sua pereant negligentia: qui autẽ saluãtur, secũdũ Christi sententiam liberãtur: qui omnes homines vult saluos fieri & in agnitionẽ veritatis venire.

Moraliter de ipsis Leuitis infrà subdit ibidem.

Ideo ergo primogenitos & redemptores cæterorum Leuitas Moses appellauit, quòd maturioris & vtilis sententiæ viri, altero senectutem quandam animæ præferant, altero redemptionem conferant. Vnde & ciuitates Leuitarum in veteri testamento redemptrices signifi

gnificauit Moses, quia is qui confugit ad eam animam in qua habitat Dei verbum, quæ vrbis modo munita atque vallata sit, perpetuã libertatem acquirit sibi. Sicut enim in ciuitatibus Leuitarum erat pœnarũ remissio, vt si quis ad eas confugeret qui non volũtariam necem hominis admiserat, nulli eum occidere liceret intra vrbes duntaxat positum Leuitarum: ita quem peccati ꝓprij pœnitet, quod aut imprudenter, aut inuitus admisit, si Leuitarum adhæreat incolatui, & ab his præceptoribus qui Dei mandata dispensant, recedendum non putet: lex ipsa ab omni eum cõmissi flagitij pœna, supplicióque liberat. Nec absurdũ putes quòd facinorosi cohabitant piis, maculosi sacratis. Opus enim habent purificari, qui aliquo polluti sunt delictorum contagio: & quodammodo diuerso genere causa concurrit. Sicut enim Leuites mũdanis voluptatibus abdicatus, est exul culpæ: ita reus sanguinis fugitiuus est patriæ. Sed hoc interest, quòd iste necessitate suos deserit propter metum legis: minister autem Dei humanarum consortiis renuntiat passionum, & quadam carnalis illecebræ se abdicat necessitudine propter studia virtutis. Et illud non abhorret à vero, quòd iste etiam velut quasdam in se manus inijcit, vt interficiat voluptates sui corporis, & quendam suæ carnis operetur interitum.

Tom.I. *Leuita qualis esse debet. Lib. de fuga seculi. Require suprà cap. Fuga. Et libro primo de officiis, in fine.*

Et ideo eligatur Leuita, qui sacrarium custodiat ne fallatur consilio, ne fidem deserat, ne mortem timeat, ne quid intemperantius gerat, vt specie ipsa grauitatem præferat, nec solùm animum, sed etiam oculos continẽtes habere quem deceat, ne vel ipsam frontẽ sobrietatis fortuitus violet occursus. Quoniam qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, adulterauit eam in corde suo. Ita adulterium non solùm facti colluuione, sed etiã aspectus intentione committitur. Magna hæc vidẽtur, ac nimis seuera: sed in magno munere nõ superflua: quãdo tanta est Leuitarum gratia, vt de iis Moses in benedictionibus diceret: Date Leui veros eius: Date Leui manifestos eius: Date leui sortem suffragij sui, & veritates eius sancto viro, quem tentauerũt in tentationibus, maledixerunt super aquam contradictionis. (Deuteron.3.) Qui dicit patri suo & matri suæ, Non noui te: & fratres suos non cognouit, & filios suos abdicauit: hic custodit verba tua, & testamentum tuum obseruabit. Illi ergo veri eius, & manifesti eius, qui nihil in corde doli habeãt, nihil fraudis occultent, sed verba eius custodiant, & in corde suo conferant, sicut conferebat & Maria: qui suos parentes suo officio non nouerint præferendos, qui violatores oderũt castitatis, pudicitiæ vlciscantur iniuriã, nouerint officiorũ tempora, quod maius, quod minus sit, quod cui aptum tempori, & vt id solum sequantur quod honestum est. Sanè vbi duo honesta, id quod honestius est præponendum putent. Hi iure benedicti. Si quis ergo manifestet iustitias Dei & incensum ponat, Benedic Domine virtutem ipsius: Opera manuum eius suscipe, vt gratiam propheticæ benedictionis inueniat apud eum.

In exhortat. ad virgines. Tom.I. *Et quòd Leuitæ de sorte Domini, ideo lib. ij. de viduis, parte y. sic dicit.*

Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Ægyptum: significans quòd in Ægyptum, id est, in afflictionem mundi huius veniret per virginem. Nubem itaq; Mariam dixit: quia carnem gerebat leuẽ, quia virgo erat nullis oneribus grauata coniugij. Ipsa est virga germinans florem: quia pura, & ad Dominũ libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc seculo curarum anfractibus reflectatur. Ideo illam Dominus de cruce discipulo suo dilectissimo sibi tradidit sancto Ioanni, qui dixit patri & matri suæ: Non noui vos. Denique vocatus à Christo, reliquit patrem, verbum sequutus. Huic traditur virgo, qui suos nesciat: Huic traditur virgo, qui de pectore Christi hauriat sapientiam: huic traditur virgo, qui fratres suos non cognouit, & filios suos non sciuit. Ideóque benedixit eum lex: Date Leui veros eius: Date Leui sortes eius. Vnde & matrẽ Domini ipse suscepit. (Ioan.19.) Scriptum enim habemus, quia ex illa hora, suscepit eam discipulus in sua. Quid est in sua? cum reliquerit patrem, & Christum sequutus sit? Aut quomodo in sua cum ipsi Apostoli dixerint: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te? (Matth.19.) Quæ sua habebat Ioãnes, qui mundana & secularia, non habebat, quia de mũdo non erat? Quæ ergo habebat sua, nisi ea quæ à Christo acceperat? Bonus verbi sapientiæque possessor: Bonus receptor gratiæ. Audite quæ Apostoli à Christo acceperint. Accipite, inquit, Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum detinueritis, detenta erunt. (Ioan.20.) Neque enim mater Domini Iesu nisi ad possessorem gratiæ demigraret, vbi Christus habebat habitaculum. Date ergo & vos filij mei vero illi Leui veros eius. Estote nubes.

Tom.V. LEX. *Distinguitur de lege. Super epistolam ad Romanos, cap. vij. Exponens illud, Video aliam legem in membris meis. &c.*

Duas leges memorat, ex quibus vnam in mẽbris suis videre se flagitat, id est, in exteriore homine qui est caro vel corpus: hæc est lex aduersa, hæc repugnãs animo, trahens illum captiuum in cõditionem peccati, ne vltra egrediens inueniat assertorem. Alia est lex mentis, quę est lex Mosis, vel naturalis, quæ est in animo: hæc pressa est violentia peccati, negligentia quidem sua: quia dum diligit vitia, subiecit se peccato, vt ipsa consuetudine teneretur captiua. Dominatur enim homini cõsuetudo. Quatuor quidem leges nominat. Primam legem, spiritalem, quæ est etiam naturalis, quæ reformata est per Mosem, & posita in authoritate: ipsa est lex Dei. Deinde legem mentis consentientem legi Dei. Tertiam legẽ peccati, quam ex præuaricatione primi hominis in mẽbris dicit habitare. Quartam verò, quæ in membris videtur, dum suggerit mala & recedit. Sed hæ leges iteratæ quatuor videntur, cum sint duæ, id est, boni & mali. Lex enim mentis ipsa est lex spiritualis siue lex Mosis quæ vocatur lex Dei. Peccati verò lex eadem est quę & illa quam in membris dicit videri, quæ contradicit legi mentis nostræ.

Iterum aliter distinguit. Lib. vij. super Lucam. Cap.7. Tom.V.

Renouamini spiritu mẽtis vestræ. Duas ergo mẽtes esse demonstrat. Vnam quæ mens carnis efficitur victa peccato. Alteram quæ spiritu copulata carnis abiurat illecebras. Nec solùm duæ mentes, sed etiam duæ leges in nobis sunt: quarum vtramque nobis Appostolus explicuit dicens, Condelector enim legi Dei secundũ interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę & captiuantem me in lege peccati quę est in membris meis. Est ergo lex interioris hominis. Est etiam exterioris. Illa quæ peccatum prohibet, ista quæ suadet. Illa quæ dãnat errorem, ista quę suggerit. Illa quę mentẽ instruit, ista quę tẽtat. Sunt etiam duæ aliæ vehementiores in nobis leges: vna Dei, altera peccati, secundum eundem magistrum, qui ait: Igitur ego ipse mẽte seruio legi Dei, carne autẽ legi peccati. Et ostenditur quòd si mentem tantũmodo dicas, contrariam carni ostendas. Cum enim dicit Paulus se legi Dei mente seruire, vtique mentem per se ipsam, nisi carne vincatur, bonã esse demonstrat: & naturã ita creatam vt resistat errori. Itaque cum vincitur mẽs, carnis est: non ex natura habens, sed ex carne quòd labitur, & quasi in nomen proprietatémque victricis victa succedit. Natura autem aduersa carnis est. Denique mente Deo seruimus, carne peccato. Melior autem mens erit si eo cooperaria sancto Spiritui, religiosum non intermittat officium.

Tom.V. *De lege verò naturali, loquitur super epistolam ad Romanos, cap. v. quod ipsa lex semper fuit ante legem scriptã.*

Peccatum, inquit, non imputabatur cum lex non esset. In Adam omnes dicit peccasse, sicut suprà memoraui: & vsque ad legem datam non imputatum esse peccatum. Putabant enim se homines apud Deum impunè peccare, sed non apud homines. Nec enim naturalis lex penitus obtorpuerat: quia nõ ignorabãt, quia quod pati nolebant, aliis facere non debebant. Nam vsqueadeò non fuit peccatum ignotum inter homines, vt Iacob cũ idola sua quæreret apud illum Laban socer eius, in quo inuentum esset furtum, morte iudicaret dignum. Et Ioseph quãuis per calũniã, tamẽ quasi reus clausus in carcere est. Et pistor & pincerna Pharaonis ob delictũ missi in vincula sunt. Et Moses occiso Ægyptio atterritus lege est. Quomodo ergo non imputabatur peccatũ, cum lex non esset: aut quomodo vindicabatur, nisi lex sciretur? Naturalis enim lex semper est, nec ignorabatur aliquãdo, sed putabatur ad tempus authoritatẽ habere, non & apud Deum facere reos. Ignorabatur enim quia iudicaturus est Deus genus humanum, ac per hoc non imputabatur peccatum, quasi peccatum non esset apud Deũ, incuriosum Deum asserentes. At vbi autem lex data est per Mosem, manifestatum est curare Deum res humanas, & non impunè futurum iis qui malè facientes quacunque ex causa in præsenti euadunt. Nam vtique qui inter se magistra natura peccata non inulta censebant, quantò magis Deum hæc quem mundi sciebant opificem requisiturum non debuerunt ignorare? Quippe cũ Sodoma & Gomorra per ignem adiudicata sit deperire, quod obliuio quidem texerat, Moses autem vt affirmaret Deum iudicem fore, scribendo manifestauit. Sed cum prætermisso Deo cœperunt figmenta in honorem Dei recipere, deprauati mente partem naturalis, quæ prima est calcauerũt. Quia lex naturalis tres habet partes, cuius prima hæc est, vt agnitus honoretur creator, nec eius claritas & maiestas alicui de creaturis deputetur. Secunda autem pars est moralis, id est, vt bene viuatur modestia gubernante. Congruit enim bonum habẽti notitiam creatoris vitam suam lege frænare, ne frustretur agnitio. Tertia verò pars est docilis, vt notitia creatoris Dei ad exemplum morum cæteris tradatur, vt discant quemadmodum apud creatorem meritũ collocatur. Hæc vera & Christiana prudentia. Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem etiam in eos qui peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adę qui est forma futuri: Quoniam non imputabatur peccatum prius quàm lex daretur per Mosem, sicut dixi, ipsa vsurpationis impunitate regnabat mors, sciens sibi illos deuotos. Regnabat ergo mors securitate dominationis suæ, tam in hos, qui ad tempus euadebant, quàm in istos qui etiã hîc pœnas dabant pro malis operibus suis. Omnes enim suos esse videbat: quia qui facit peccatũ, seruus est peccati. [Ioan. 8.] Impunè enim cedere putãtes, magis delinquebãt: circa hæc peccata tamẽ prõptiores, quæ mũdus quasi licita nutriebat. Quo facto gaudebat satanas, securus quòd causa Adæ relictum à Deo hominem possideret. Regnauit ergo mors in eos qui non peccauerũt in similitudinem præuaricationis Adę, qui forma est futuri, quod in subiectis monstrabimus. Itaque non in omnes mortem regnasse manifestum est: quia nõ omnes peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ. i. nõ omnes contempto Deo peccauerunt. Qui autem sunt qui contempto Deo peccauerunt, nisi qui neglecto creatore seruierunt creaturæ, deos sibiq; constituentes quos colerent ad iniuriam Dei? Idcirco lætabantur in istis diaboli, quia videbant illos imitatores suos effectos. Nam & Thara pater Abrahæ, & Nachor & Laban proprios deos habebant, & peccatum Adæ non longè est ab idololatria. Præuaricauit enim putans cùm homo esset, se futurũ Deũ. Æstimauit enim hoc magis profuturũ quod diabolus suasit, quàm quod Deus iussit, in loco Dei diabolum statuens: Vnde & subiectus est diabolo. Similiter & hi transgresso Deo dum seruiunt creaturæ, peccant simili modo, non eodem: quia simili modo solet habere aliqd dissimile. Nec enim potest dici quia & ij quipræceptum acceperunt, non edendi de arbore, sicut Adam, fuerunt qui peccauerunt, non præterito Deo, sed in lege naturali. Qui enim intellexit & veneratus est Deum, nulli honorificentiam nominis & maiestatis eius impartiens si peccauit, quia impossibile est non peccare, sub Deo peccauit: non in Deũ, quem iudicem sensit. Ideóq; in huiusmodi mors non regnauit, sicut dixi, sed in eos qui sub specie idolorum seruierunt diabolo. Propterea quòd lex in autoritate non erat promulgata, iudicem Deum donec præsentire nequiuerunt. Maxima pars mundi Deum fore iudicem ignorabat. Per pauci autem in quos non regnauit mors. In quos autẽ regnauit, post istam mortem quæ prima dicitur, à secũda excepti sunt ad pœnam & perditionem futuram. In quos autem nõ regnauit, quia non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ, sub spe reseruati sunt aduentu Saluatoris in libera, sicut legitur de Abraham: quia quamuis apud inferos fuerit, discretus tamen longo interuallo est, ita vt chaos esset ingens inter iustos & peccatores: quantò magis iustis & piis esset refrigerium & peccatoribus æstus: impiis verò ardor vt ante iudiciũ quò vnusquisque dignus esset non lateret. Ac per hoc ergo regnabat in eos mors, quia videbat opera subtilitatis suæ profecisse eis ad pœnam, quasi inimicis. Non enim latuit illũ ad hoc factum hominem in mundo, vt imperium vnius Dei prædicaret, quod præuaricatus est satanas. Ac si in Græco non ita cautum dicat. Sic enim dicitur scriptũ, etiam in eos regnasse mortem qui non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ. Totum enim hîc cõplexus videtur, vt quia mors. i. dissolutio per inuidiam facta est satanæ, & in eos qui non peccauerunt regnasse mortem. Moriuntur enim quod voti satanæ. Quod si verum esset, non oportuit dici: Regnauit mors ab Adã vsque ad Mosem: si ab initio vsque ad finem regnat in omnes. Aut fortè gradus fecit, vt ab Adã vsque ad Mosem regnauerit, & a Mose vsque ad Christum, à Christo verò vsque ad finem, vt ad quam vtilitatem hæc loquutio proficeret, cum nec sic loquutus probetur. Dixit enim, Ab Adam regnauit mors vsque ad Mosem, ꝓpter quod lex non erat manifestata, vt data lege sub autoritate eius viuerent, scientes quid cauerent, ne regnaret in eos mors. Igitur qui ante legem hoc seruauit, natura duce quod postea lex mandauit, nunquid potest dici quia mors regnauit in eum? Nam vide quid de eo scriptũ sit. Peccatum, inquit, non imputabatur cum lex non esset. Et adiecit, Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem: eo vtique tempore quo lex non erat: & conuenit, vt quia antè q̃ lex daretur mors regnauit, in eos regnasse dicatur qui peccauerunt in similitudine præuaricationis Adæ, sicut suprà memoratum est. Sicut enim post datam legem qui fornicationi aut idolis seruierunt cõtemnentes legislatorem, regnauit in eos mors: ita & ante legem qui se sub legis præcesserunt honorificãtes autorem eius, non vtique regnauit in eos mors. Propterea enim regnasse dicitur, quia cognitio vnius Dei euanuerat in terris. [Exod.] Deniq; sic cœpit data lex: Ego sum, inquit, Dominus Deus tuus, qui eduxi te de Ægypto, de domo seruitutis. Non erũt tibi dij alij præter me: & nõ facies tibi idolum, neque vllam similitudinem. Data igitur est lex, ne mors regnaret: vt abolitis peccatis prioribus vni Deo obsecundaretur genus humanum. Vnde alio loco dicit idem Apostolus: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore vt obediatis ei. Quo dicto ostendit etiam nunc regnare mortem si lex contemnatur. Quod regnum mortis est, nisi cum sit voluntas eius dũ imperat ad perniciem obedientis?

Naturalis lex omnibus inest, etiam barbaris & animalibus. Vnde lib. j. de Abraham, pertractans illud Gen. xv.

quod

quod dixit Pharao, Nunc igitur ecce coniunx. &c.

Cap.2. Tom.IIII. Et si natura ferus ac barbarus, tamen etiã signat exteris ac barbaris moribus esse curam pudoris, & adulterij etiam sibi crimen cauendum. Qui prætendit ignorantiam, condemnat intemperantiam. Nec mirum si barbarus ius nouit naturæ, cum etiam muta animantia, licet nullis constringantur legibus, sunt tamen aliqua, quæ non solùm paribus suis copulæ seruent fidem, verùm etiam coitus vnius castitatem custodiant. Ita maior lex naturæ, quàm legum præscriptio est. Non mirũ ergo si & iste Ægyptius rex Deũ timuit, qui hominem non timebat, & pœnam soluit adulterij, qui nullis tenebatur reus legibus: statímque vbi alienam esse cognouit vxorem, non solùm marito reddidit, verùm etiam persequutores dedit, qui deducerent eum, ne quis de populo barbaro irrogaret violentiam, vel peculio viri, vel vxoris pudori.

Cap.8. Tom.IIII. *Est lex ista naturæ à Deo. Libro de Paradiso.*

Quid enim peccatum est, nisi præuaricatio legis Diuinæ, & cęlestiũ inobedientia præceptorum? Non enim auribus corporis de mandatis cęlestibus iudicamus: sed cum esset Dei verbum, opiniones quædam nobis boni & mali pullulauerunt, dum id quod malum est, naturaliter intelligimus esse vitandum, & id quod bonum est, naturaliter nobis intelligimus esse præceptum. In eo igitur vocem Domini videmur audire, quòd alia interdicat, alia præcipiat. Et ideo si quis non obedierit illis, quæ semel à Deo præcepta credimus, pœnæ obnoxius æstimatur. Dei autem præceptum non quasi in tabulis lapideis atramento legimus inscriptum, sed cordibus nostris tenemus impressum spiritu Dei viui. Ergo opinio nostra sibi legẽ facit. Si enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legẽ non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Opinio igitur humana sibi tanquam Dei lex est.

Cap.21. Tom.IIII. *Secundum hanc naturæ legem omnia debent esse communia. Vnde lib.v. Hexameron, vbi de apibus loquitur.*

Reipublicæ vsus est, leges omnibus esse cõmunes, atque obseruari eas deuotione cõmuni: vno omnes teneri vinculo, nõ alterius †esse quod alius sibi intelligat nõ licere, sed quod liceat licere omnibus, & quod nõ liceat omnibus non licere: Esse etiam communem reuerentiã senatorum, quorum consilio respublica gubernetur: Commune omnibus vrbis domicilium: communis conuersationis officium, vnum præscriptum omnibus, vnum esse consilium. Magna hæc: sed quantò in apibus præstantiora, quæ solæ in omni genere animantium cõmunem omnibus sobolem habent: vnam omnes incolũt mansionem: vnius patriæ clauduntur limine: in commune omnibus labor: communis cibus, cõmunis omnibus operatio, cõmunis vsus & fructus est, cõmunis volatus.

† Aliàs, alij ius.

Cap.3. Tom.I. *Est etiam de lege naturæ neminem lædere, omnibus subuenire. Lib. iij. de officiis.*

Hæc vtiq; lex naturæ est, quæ nos ad omnẽ astringit humanitatẽ, vt alter alteri tanquã vnius partes corporis inuicẽ deferamus: nec detrahẽdũ quicquã putemus, cũ contra naturæ legẽ sit nõ iuuare. Sic enim nascimur, vt cõsentiant membra mẽbris, & alterũ alteri adhęreat, & obsequãtur sibi mutuo ministerio: quòd si vnũ desit officio suo, impediãtur & cætera: vt si eruat oculũ manus, nónne sibi operis sui vsum negauit? Si pedẽ vulneret, quantorũ sibi actuũ profectũ inuiderit? Et quantò grauius est totum hominẽ quàm vnũ mẽbrũ detrahi? Iã si in vno mẽbro totũ corpus violatur, vtique in vno homine communio totius humanitatis dissoluitur. Violatur natura generis humani, & sãctę Ecclesięcõgregatio.

Tom.V. *Si lex ista naturæ seruata fuisset, opus non erat lege scripta. Super primam epistolam ad Timot. cap. j. exponens illud: Scimus autem quia bona est lex &c.*

Bonã esse legẽ quæ per Mosem data est, non negat: A ita tamen vt sensus eius sciatur, & quomodo data est accipiatur. Hic enim scit legem, & qua causa data sit, qui prædicato Christo deserit illam ex parte qua lex factorũ appellatur: circa autem dilectionẽ Dei vtatur ea, asserens & affirmans quæ à Saluatore dicta sunt in lege & psalmis & Prophetis. Hic enim legitimè vtitur lege, qui potest discernere ea quæ ad tempus data sunt, ab iis quæ perpetua sunt, & etiã quæ ad Christi pertinent sacramentum seruari iam in futurum non oportere, quasi venturus credatur qui iam venit. Si enim omnia locis suis accipiantur, bona sunt: si quo minus mala erunt asserenti peruersé. Peccare est enim vnaquæque minimè locis suis exponere. Præterea quia iustis lege non opus est, i. iis qui accepta remissione peccatorum iustificati sunt, ne iam viuãt sub lege à qua liberati sunt dono Dei per fidem Christi, vt de cætero seruata lege naturę, quę creatoris cognitionem recepit & nõ peccari hortatur, B iudicij diem expectent, in quo iusti remunerandi sunt custodientes legem naturalem. Quam si humanum genus ducem habuisset, lex in literis per Mosem data non esset. Sed quia contemptui ducta est, quasi nullius esset autoritatis, scriptura firmata est, vt sciretur quòd seruanda esset, & propter tempus præsens, & quia requisiturus est in futurum qui illam firmauit, à quibus neglecta, & à quibus seruata est. Itaque non solùm propter malos actus & vitia corporis legem datam dicit, sed & propter perfidiam, qua spernebant creatorem, vt bene viuere addiscerent, & gratias agerent conditori.

Diffusius autem prædicta de lege naturali & scripta ponit, in epist. x. ad Irenaum. Lib.9. Epistol. Epist.71. Tom.III.

Decursa lectione Apostoli, non perfunctoriè motus es, quia audisti hodie lectum: Lex enim iram operatur. Vbi autem nõ est lex, nec præuaricatio. Vnde & cõsulẽdũ arbitratus es, cur lata sit lex. Si nihil proderat, imò oberat, quæ operaretur iracundiam & præuaricationẽ C introduceret. Equidẽ secũdũ interrogationẽ tuã, certũ est non fuisse legem necessariam, quæ per Mosem data est. Nam si naturalem legẽ quam Deus creator infudit singulorum pectoribus homines seruare potuissent, nõ fuerat opus ea lege quæ in tabulis scripta lapideis implicauit atque innodauit magis humani generis infirmitatem, quàm elaqueauit atque absoluit. Esse autem legem naturalem in cordibus nostris, etiam Apostolus docet, qui scripsit, quia plerunque & gentes naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: & cum legem non legerint, opus tamen legis scriptum habent in cordibus suis. Ea igitur lex non scribitur, sed innascitur: nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur. Quam debuimus vel futuri iudicij metu seruare, cuius testis conscientia nostra tacitis cogitationibus apud Deum ipsa se prodit, quibus vel redarguitur improbitas, vel defenditur innocentia. Itaque cum semper pa- D teat Domino, tum maximè in die iudicij manifestabitur, quando occulta cordis in examen venient, quæ putabantur latere. Quorum tamen proditio occultorum scilicet nequaquam noceret, si lex naturalis inesset peccatoribus humanis. Est enim sancta sine versutia, sine fraude, consors iustitiæ, expers iniquitatis. Denique interrogemus infantiam: videamus si in ea crimen reperitur, si auaritia, ambitio, dolus, sęuitia, insolentia. Nihil suum nouit, nullos honores sibi arrogat, præferre se alteri ignorat, fraudem nescit, vindicare sese non vult, nec potest: Insolentia quid sit, puro simplici nequit animo comprehendere. Soluit hanc legem Adam, qui voluit sibi arrogare quod non acceperat, vt esset sicut creator & conditor suus, & diuinum honorem affectaret. Itaque per inobedientiam offensam traxit, & culpam incidit ex insolentia. Qui si non rupisset imperium, & obediens fuisset mandatis cælestibus, prærogatiuam naturæ atque ingenitæ sibi innocentiæ hæredibus pro-

A priis reseruasset. Ergo quia per inobedientiam prerogatiua naturalis legis corrupta atque interdicta est, ideo scriptum legis existimatum est necessarium: vt vel partē haberet, qui vniuersū amiserat: & cui perierat quod nascendo assumpserat, dicendo saltem cognosceret & custodiret. Simul quia causa deiectionis eius superbia fuit, superbia autem orta ex prærogatiua innocentiæ, debuit ea lex fieri, quæ subditum Deo & subiectū redderet. Nam sine lege peccatum nesciebatur: & minor erat culpa, vbi erat culpæ ignorantia. Vnde & Dominus
Ioan. 15. ait: Si non venissem, & loquutus eis non fuissem, peccatū non haberēt: Nunc autem excusationem non habent de peccato. Lata est ergo lex. Primùm vt excusationem tolleret, ne quis diceret, Peccatum nesciui: quia præscriptum non erat quid cauerem. Deinde vt omnes subditos faceret Deo agnitione peccati. Omnes autem subditos fecit, quia non solū Iudæis data est, sed etiā gētes vocauit, proselyti enim ex gentibus sociabātur. Neque
B verò exceptus videri potest qui vocatus defuit. Lex enim quos vocauit, & alligauit. Vniuersorū itaque culpa operata est subiectionē: subiectio humilitatē: humilitas obedientiam. Itaque quia superbia culpā contraxerat, ecōtrario culpa obedientiam generauit. Vnde lex scripta quæ videbatur superflua, facta est necessaria, vt peccatū peccato solueret. Sed ne rursus aliquis deterreatur & dicat incrementū peccati factū per legem, & legē non solùm nō profuisse, sed etiā obfuisse arbitretur: habet quo solari suā possit solicitudinē: quia etsi per legem superabundauit peccatū, superabundauit & gratia. Et quid sit hoc intelligamus. Superabundauit peccatum per legem quia per legem agnitio peccati. & cœpit mihi obesse scire id quod per infirmitatem vitare non possem. Ad cauendum enim prodest præscire, sed si cauere non queam, obfuit nosse. Versa ergo lex in contrarium, ta-
Psalmo 118. men ipso peccati incremento facta est mihi vtilis: quia
C humiliatus sum. Vnde & Dauid dicit: bonum est mihi quod humiliatus sum. Humiliando me solui vinculum erroris superioris, quo Adam & Heua nexuerant omnē propriæ seriē successionis. Vnde & Dominus quasi obediens venit, vt inobedientiæ & præuaricationis humanæ solueretur laqueus. Itaque sicut per inobedientiā peccatum intrauit: ita per obedientiam peccatum solu-
Roman. 5. tum est. Vnde & Apostolus ait: Quia sicut per inobediētiam vnius hominis peccatores constituti sunt plurimi: ita & per obedientiam vnius hominis iusti constituētur multi. Habes igitur vnum, quia lex & superflua fuit, & facta est non superflua. Superflua in eo, quia non fuisset necessaria, si illam legem naturalē seruare potuissemus. Sed quia non seruauimus, ista lex per Mosem necessaria facta est, vt doceret me obedientiam, & laqueum illum solueret præuaricationis Adæ, qui laqueus totam astrinxit hæreditatem. Creuit quidem culpa per legem, sed & culpæ autor superbia soluta est, ídque mihi pro-
D fuit. Superbia enim culpā inuenit: culpa aūt gratiā fecit.

Et addit.

Accipe aliud. Nō fuit necessaria lex per Mosem. Denique subintrauit: quod vtique non ordinariū, sed velut fortuitum significare videtur introitum, eò quòd in locum naturalis legis intrauerit. Itaque si illa suum seruasset locum, hæc lex scripta nequaquam esset ingressa, Sed quia illam legē excluserat præuaricatio, ac propemodum aboleuerat, pectoribus humanis regnabat superbia, inobedientiáque sese diffuderat: ideo successit ista, vt nos scripto conueniret, & omne os obstrueret, vt totum mundum subditum faceret Deo. Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex prescripto legis omnes conueniuntur, & ex operibus legis nemo iustificatur. Id est, quia per legem peccatum cognoscitur, sed culpa non relaxatur. Videbatur lex nocuisse, quæ omnes peccatores fecerat: sed veniens Dominus Iesus peccatum omnibus quod nemo poterat euitare do-

A nauit, & chirographum nostrum sui sanguinis effusione deleuit. Hoc est quod ait, Superabundauit peccatum per legem: superabundauit autem gratia per Iesum: quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit, sicut testificatus est Ioannes dicens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et ideo nemo glorietur in operibus: quia nemo factis suis iustificatur: sed qui iustus est, donatum habet: quia post lauacrum iustificatus est. Fides ergo est quæ liberat per sanguinem Christi, quia beatus ille cui peccatum remittitur, & venia donatur.

Sed tam legem naturalem, quàm scriptam præuaricantur quasi omnes. Super epistolam ad Romanos, cap. iij.

Causati sumus Iudæos & Grecos omnes sub peccato esse. Hoc est, quid adhuc immoramur latius loquentes? Ostendimus enim redditis causis tam Iudæos quàm Græcos, id est, gentiles, omnes reos esse. Ideóque frustra
B legem seruari. Primùm enim Græcos ostendit reos iuxta legem nature, & quòd neque legem Mosis reciperēt: quamobrem pessima eorum & pergrauissima causa est. Deinde etiam Iudæos ostēdit reos, qui sub lege Dei viuere videntur, ac sibi ex merito patrum defenderent dignitatem, ex eo præcipuè quòd promissionem patrum spreuerunt Dei gratiam in irritum deducentes.

Eodem libro, capite j.

Igitur per legem naturalem reum facit genus humanum. Potuerunt enim id per legem nature apprehendere, fabrica mundi testificante autorem Deum solum diligendum, quod Moses literis tradidit: sed impij facti sunt, non colendo creatorem, & iniustitia in eis apparet, dum videntes dissimulant à veritate non facientes vnum Deum.

Iudæi maximè legis scriptæ præuaricatores esse apertissimè conuincuntur. Ibidem infrà, cap. iij.

Scimus autē quoniā quecūque lex loquitur iis qui in
C lege sunt, loquitur. Manifestum est, quia hos increpat lex, qui & primum non crediderint duci suo Mosi neque prophetis parentibus suis, quos & persequētes occiderūt, neque Apostolis cognatis suis secundū carnē, quorum sanguinē effuderunt: semper impij & in Deum rebelles vt per legē dānentur, cuius authoritatem contemnendā putauerūt. Sicut enim omnium malorū vna est causa in malo: ita & cunctorū bonorum. In istis ergo omniū similium arguitur malum. Hæc ad confusionem Iudæorū pertinēt, qui sibi & parentibus suis testimoniū ex lege ferebāt. Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. Hoc dicit, quia Iudæis in peccatis constrictis, omnis mundus subditus fit Deo. Nulli enim dubiū est, quia Pagani obruti sunt delictis & impietatibus: ac per hoc totus mūdus Deo prostratus est, vt possit ad indulgentiam pertinere: † quia omnis mundus Iudæi erant & gentiles, à quibus segregati sunt fideles. Quando ergo Iudæos qui legem acceperunt à
D Deo, & quibus facta promissio est, peccatis probat obnoxios, dubium nō est omnes Græcos reos esse mortis. Quamobrem omne os obstruatur ait. Et subbditus fiat omnis mundus Deo: dum omnes rei approbati indigēt misericordia Dei, tam Iudæi quàm Græci.

Et addit.

Quia non iustificabitur ex operibus legis omnis caro coram Domino. Non ideo minimè iustificatos homines asserit apud Deum, quia legem iustitie non seruauerunt in præceptis: sed quia sacramētum mysterij Dei quod in Christo est, credere noluerunt. Per hoc enim decreuit Deus iustificare homines, non per legem: quia lex ad tempus iustificat, non apud Deum. Ideo legem seruantes in tempore iusti dicuntur apud Deum: quia fides per quam iustificantur homines apud Deum, non est in eis. Maior enim fides est quàm lex: quia lex ad nos pertinet, fides ad Deum. Idcirco lex temporalem iustitiam habet, fides æternam.

Et addit.

Isa.40. Nam omnem carnem dicens, omnem hominem signauit, sicut & Propheta Isaias ait, Et videbit omnis caro salutare Dei, id est, videbit omnis homo Christum Dei, in quo salus omniũ continetur. Et idcirco in carne signantur, quia peccatis obnoxij sunt. Sicut enim iustitia spiritales facit: ita & delicta carnales: vt ex actu nomen accipiat homo. Per legẽ enim cognitio peccati, per fidem autẽ abolitio: ideo sequenda fides est. Quæ est autem talis lex, per quam cognitum facit esse peccatum, & cognitũ quomodo? Videmus enim veteres nõ ignorasse peccatũ: quia & Ioseph in carcere missus est, licet per calumniã: & pincerna, & pistor Pharaonis causa peccati. Quomodo ergo latebãt peccata? Triplex quidẽ lex est, ita vt prima pars de sacramẽto sit Diuinitatis Dei: secũda autẽ, quæ cõgruit legi naturali, quæ interdicit peccatũ. Tertia verò, legis factorũ, id est, sabbata, neomeniæ, circũcisio, &c. Hæc ergo lex naturalis, quæ per Mosem partim reformata, partim authoritas eius firmata, in vitiis cohibendis, cognitũ fecit peccatũ: non ꝙ faceret, sicut dixi: sed ostendit peccata quæ fiunt, non impunè futura apud Deum, ne fortè quis ad tempus euadẽs legem illusisse putaretur. Hoc est ergo quod lex ostendit.

Et infrà subdit.

In omnes & super omnes qui credunt. Hoc est, super omnes Iudæos & Græcos credentes videri Dei iustitiã. Non est enim distinctio. Omnes peccauerũt, & egẽt gloria Dei. Quia dixerat super oẽs Iudæos & Græcos Dei esse iustitiam, id est, gratiã, vt hoc probaret adiecit, Oẽs enim, ait, peccauerũt. Hoc generaliter accipiendũ. Vnde ait: Nõ est distinctio. Omnes enim hîc cõprehendit, etiã & sanctos, vt ostenderet nihil profuisse legẽ sine fide. Sic enim lex data est, vt fides esset in lege, quæ futuram speraret salutem. Quãobrem Christi mors omnibus proficit, quia & hîc in seculo quid credendum & obseruandum est docuit, & de inferno omnes eripuit.

Ipsa autem lex Mosaica, vt suprà patet, necessariò data fuit. Super eandem epistolam, cap. v

C Lex, inqt Apostolus, subintrauit vt abũdaret delictũ. Potest dici econtra: non ergo oportuit dari legem, ne peccata increscerent. Si enim ante legem minus peccatũ est, non opus fuit lege. Planè necessaria fuit lex, vt ostenderet imputari apud Deum peccata, quæ impunè fieri credebantur: vt de cætero scirẽt quod deuitare deberẽt. Vnde Isaias Propheta. Lex inquit, in adiutorium data est: vt quia ipsi naturæ quodammodo inserta sunt iustitiæ semina, addita lex est: cuius authoritate & magisterio, ingenium naturæ proficeret ad fructum iustitiæ faciendum. Sicut enim natiuitas interit nisi nutrimenta habeat, quibus tota adolescat: ita & naturale iustitiæ ingenium, nisi habeat quod respiciat & veneretur, non facilè proficit, sed ægrotat: & superuenientibus cedit peccatis. Consuetudine enim delinquẽdi premitur, ne crescat in fructu: & per hoc extinguitur. Prouidenter ergo data est lex, sicut testatur Propheta: sed populus veterem consuetudinem sequens, multiplicauit peccata. D Ipso enim vsu cœpit plus peccare quàm antè peccauerat, & sic factum est vt data lege, non minuerentur, sed abundarent peccata. Apostolus enim ostẽdit quid prouenerit data lege, non quid lex fecerit. Quomodo autem legis vitio crescebant peccata, quæ comminatur ne peccetur: sed subintrasse dicitur, vt abundaret peccatum. Verum est, quia quasi profutura intrauit, & cũ humilitate: postea autẽ cœpit dominari eis, quibus præceperat ne peccarent, & peccabant. Ostendere enim cœpit lex abundantiã peccatorũ, cũq; interdixerat, plus fiebant, quàm facta erãt. Igitur hoc modo vt abũdaret delictum, data lex est. Commendans enim Apostolus fidẽ, per quã vtique peccata delentur, legem dicit fecisse vt abundarent peccata, sicut suprà dixi: quia nõ data est vt abolerentur peccata, sed vt abundarent, dum ante legẽ

A peccatores ostendit, & post legem reos omnes tenuit. Vbi autem abundauit peccatum, superabundauit gratia. Manifestum est, quia cum abundaret peccatum, sicut dixit, superabundauit gratia, dum donum Dei venit ex promissione, & omnium peccata contexit, vt inuidia diaboli doleat nihil se profecisse. Quia enim cum data esset lex ad vtilitatem humanam, id egit diabolus vt suadẽdo illicita inuerteret, vt qđ profuturũ datũ erat, in cõtrariũ proficeret, dũ mãdata cõtẽpta sunt vt nõ vtilitas ex lege cõmendatio gratiæ Dei, sed iudiciũ ad vindictã ꝓcederet. Tũc iustꝰ atque misericors Deus, vt gloriam diaboli, quam detriumphato homine quæsierat exinaniret, Filium suum vẽturum decreuit, qui omnia peccata donaret, vt maior fieret lætitia ex dono gratiæ, quàm fuerat luctus ex peccato. Gaudium enim doni Dei etiam iis proficit, de quibus triumphare non potuit satanas. Ideo superabundauit gratia super peccatũ quod suasit satanas, vt sicut regnauit peccatum in mor B tem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitam ęternam per Iesum Christum Dominum nostrum. Peccatum regnauit videndo opus suum peccantibus proficere in mortem, in qua gloriabatur: simili modo & gratia regnet per iustitiam, in vitam æternã per Iesum Christum Dominum nostrum.

Et addit.

Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Absit. Hoc est, nunquid semper peccandum est, vt donum Dei abundet tegens nostra peccata, vt remissionem peccatorum sperãtes, quia Deus pius est, Christi gratiam proferamus? Non vtique. Ideo enim nostri misertus est Deus per Christũ, vt de cętero non peccantes, & meritum in nobis, & Dei gratiam in nos regnare faciamus. Aufert enim regnum gratię Dei, & tradit peccato, qui rursus redit ad veterem hominẽ, hoc est, ad ritum præteritæ vitæ. Duabus enim ex caussis misericordiam accepimus, vt & diaboli regnum excluderetur, & Dei imperium ignorantibus prædicaretur, per hoc ipsum dignitate nobis quæsita. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? Hoc dicit, quoniã viuentes peccato, mortui eramus apud Deũ: Peccare enim viuere est peccato: quomodo non peccare viuere est Deo. Superueniente enim gratia Dei per Christum, & nos per fidem lauacro spiritali regenerante, cœpimus viuere Deo: mortui autem esse peccato, qui est diabolus: Hoc est tamen mori peccato, liberari à peccato, fieri autẽ serui Dei. Itaque iam mortui a peccato non reuertamur ad mala pristina, ne iterum viuamus peccato, & morientes Deo amissa dignitate, pœnam quam euasimus, incurramus.

Ipsa lex Mosaica vsque ad Christum durare debuit, licet etiam tunc magis quodammodo abbreuiata, quàm ex toto abrogata fuerit. Super eãdem epistolam in prologo.

Docet Iudęos exorbitasse à lege & prophetis, in caussa Christi similes factos gentilibus, vt vtrique indigeãt misericordia Dei, non per legem sperando salutem, sed per fidem Iesu Christi. Vnde omni industria id agit, vt à lege eos tollat, quia lex & prophetæ vsque ad Ioannem: & in sola fide illos Christi constituat. Et quasi cõtra legẽ Euãgeliũ vẽdicat, nõ destruẽs legẽ, sed preferẽs Christianismũ. Ostẽdit enim sic promisũ Christũ, vt adueniẽte illo lex cessaret: nõ tamen tota, quia abbreuiatio facta legis est, quæ compendio daret salutem. Multa enim veteribus tradita sunt propter duritiam cordis illorum vt oneri essent, quæ misericordia Dei abbreuiauit per Christum data præteritorum remissione. Ingratus est enim misericordiæ Dei, qui vult esse sub lege. Nam dixerat Moses, Sic timentes facies filios Israël: vt quacunque se verterent, legẽ haberent, vt sine solicitudine omnino non essent.

Postmodum nullius fuit meriti, nec est absque catholica fide. Super eandem epistolam, cap. iiij. Exponens illud,

Quid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem?&c.

Poſtquam oſtendit Apoſtolus non poſſe per opera legis quenquam iuſtificari apud Deum, adiecit, nec Abraham potuiſſe aliquid mereri ſecundum carnem. Carnẽ dicens, circunciſionem poſuit: quia nihil quæ ſiuit Abraham per circũciſionem: antè enim iuſtificatus eſt quàm circuncideretur. Si enim Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Hoc proponentis eſt. Nam Abraham ex fide iuſtificatus eſt: quod nulli dubium eſt: ideo habet gloriam apud Deũ. Sed quia qui legem ſeruant, ſiue Moſis, ſiue naturæ, iuſtificantur ad præſens, ne rei ſint in præſenti iudicio. Ideo ait: Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriã, ſed non apud Deum, ſed apud mundum: quia qui fecerit, inquit, legem, viuet in ea: id eſt, nõ morietur vt reus: nec tamen meritum ex hoc habebit apud Deum, ſed fidei cauſa. Quid enim ſcriptura dicit? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiã. Manifeſtauit non ideo Abraham gloriã habere apud Deum, quia circunciſus eſt, aut quia abſtinuit ſe ab iniquitate, ſed quia Deo credidit, hinc & iuſtificatus eſt, laudis ſuæ præmium in futuro conſequuturus. Ei autẽ qui operatur merces non imputatur ſecundũ gratiam, ſed ſecundũ debitum. Abſolutum eſt ei qui legi factorũ .i. Moſi ſubiectus eſt, aut naturali, non imputari meritũ ad mercedẽ, vt gloriã habeat apud Deum. Debitor eſt enim facere legem, quia neceſſitas impoſita eſt per legẽ, vt velit nolit faciat legem ne damnetur, ſicut alio loco dicit: Qui autem contemnunt, ſibi ipſi damnationẽ acquirunt: quia ad præſens rei ſunt. Credere autẽ aut non credere, voluntatis eſt. Neque enim quis cogi poteſt ad id quod manifeſtũ nõ eſt, ſed inuitatur: quia non extorquetur, ſed ſuadetur. Quamobrem aſſentiens præmiis afficiendus eſt, ſicut & Abrahã quod nõ vidit, credidit. Ei verò qui non operatur, id eſt, ei qui obnoxius eſt peccatis quia non quæ mandat lex agit: credenti autẽ in eũ qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam. Hoc dicit, quia ſine operibus legis credenti impio .i. gẽtili in Chriſtum, reputatur fides eius ad iuſtitiam, ſicut Abrahæ. Quomodo ergo Iudæi per opera legis iuſtificari ſe putant iuſtificatione Abrahæ, cum videãt Abraham non ex operibus legis, ſed ſola fide iuſtificatũ? Non ergo opus eſt lex quando impius per ſolam fidem iuſtificatur apud Deũ. Secundũ propoſitũ gratiæ Dei. Sic decretum dicit à Deo, vt ceſſante lege ſolam fidem Dei gratiæ poſceret ad ſalutem, ſicut & Dauid dicit. Hoc ipſum munit exemplo Prophetæ, beatitudinem hominis cui Deus accepto fert iuſtitiã ſine operibus. Beatos dicit, de quibus hoc ſanxit Deus, vt ſine labore & aliqua obſeruatione ſola fide iuſtificentur apud Deum. Tẽporis ergo beatitudinẽ prædicat quo natus eſt Chriſtus, ſicut ipſe Dominus ait: Multi & iuſti prophetę cupierũt videre quę vidiſtis & audire quæ audiſtis, & nõ audierũt.

Et infrà ſubdit ibidem.

An etiam in præputio. Id eſt nunquid beatitudo iſta Abrahę filiis ſolùm conceſſa eſt, an & iis qui incircuncisi ſunt? Si enim illo tempore non prohibitæ ſunt gẽtes accedere ad legẽ & promiſſionẽ Abrahæ, quî fieri poterat vt tẽpore Chriſti prohiberentur veniẽtes ad gratiã, quãdo Deus plenè incitauit? Dicimus enim, hoc eſt, ſenſu legis loquimur: quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam. Ab origine incipit, vt omnem tergiuerſationẽ cauillationis excludat: quia qui à capite excluditur, nõ habet vnde incipiat quæſtionem facere. Quomodo ergo reputata eſt? cum in circunciſione eſſet, an in præputio? Non in circunciſione, ſed in præputio: & ſignũ accepit circunciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei quę eſt in præputio, vt ſit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iuſtitiam. Abraham cum eſſet in præputio credidit Deo. Quid credidit? Semẽ ſe

A habiturum .i. filium, in quo omnes gentes iuſtificarentur per fidem in præputio, ſicut iuſtificatus eſt & Abraham. Nam circunciſionem ſignũ accepit iuſtitiæ fidei. Credens enim ſe filium habiturum, huius rei ſignum accepit quam credidit, vt quid credens iuſtificatus ſit, cerneretur.

Et infrà.

Non enim per legem promiſſio Abrahæ, aut ſemini eius, vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Manifeſtum eſt quia neque adhuc lex data erat, neque erat circunciſio, quando promiſſio facta eſt Abrahæ credẽti, & ſemini eius quod eſt Chriſtus, qui hominum peccata ablueret. Vnde dicit Ioannes Baptiſta, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Non ergo merito ſeruatæ legis Abraham hæres factus eſt mundi, ſed fidei. Hæres autem mundi, hæres eſt terræ, quam in filiis conſequutus. Chriſtus autem hæres eſt gentiũ, vt Dauid ca-

B nit, Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Ipſi enim moriemur & viuemus cum eo. Si enim qui ex lege ij ſunt hæredes, id eſt, ſi ij qui ex lege vel ſub lege ſunt, hæredes ex lege ſunt, euacuata eſt fides, abolita eſt promiſſio. Manifeſtũ eſt, quoniam ſi ex lege hæreditas, promiſſio quæ ex fide facta eſt Abrahæ in interitum venit. Sed non eſt per legem facta promiſſio ſed per iuſtitiam fidei hæreditas. Oſtẽdit enim Apoſtolus quid mali ſit hæreditatem ſperare ex lege. Lex enim iram operatur. Vt penitus oſtendat nõ poſſe per legem apud Deum hominẽ iuſtificari, neque per legem promiſſionem fieri potuiſſe, Lex, ait, irã operatur. Ad hoc enim data eſt, vt reos faceret delinquentes. Fides autem donum eſt miſericordiæ Dei, vt per legem rei facti veniam conſequantur: idcirco fides gaudiũ operatur. Non contra legem loquitur, ſed anteponit illi fidem: quia qui per legem ſalui eſſe non poterãt, gratia Dei ſaluantur per fidẽ. Nõ ergo lex ira eſt, ſed iram ope-

C ratur peccanti, id eſt, pœnam, dũ nõ ignoſcit ſed vindicat. Pœna enim per iram generatur: ira autẽ naſcitur ex peccato: ac per hoc relinqui vult legem, vt confugiatur ad fidem, quæ delicta ignoſcit vt ſaluet. Vbi autẽ nõ eſt lex, nec pręuaricatio. Hoc dicit, quia ſublatis reis de poteſtate legis data venia, præuaricatio nulla eſt. Iuſtificati enim ſunt, qui per præuaricationẽ legis fuerant peccatores. Ceſſat enim factorũ lex .i. obſeruatio ſabbatorũ, neomeniarũ, circunciſionis, eſcarum diſcretio animalis mortui, aut ſanguinis muſtelæ obſeruatio. Ideo ex fide, vt ſecundũ gratiã firma ſit promiſſio omni ſemini. Firma eſſe promiſſio non poteſt omni ſemini, hoc eſt, omni homini ex omni gente, niſi fuerit ex fide: quia origo promiſſionis ex fide eſt, non ex lege, quia qui ſub lege ſunt, rei ſunt. Promiſſio autẽ reis dari nõ poteſt: ac per hoc purificandi ſunt prius, ſed per fidẽ, vt digni fiãt dici filij Dei, & ſit firma promiſſio. Si enim filios Dei ſe dicant, cùm ſint rei, hoc eſt, ſub lege, non eſt firmũ: quia fi-

D lij Dei liberi ſunt à peccato: Si ergo qui ſub lege eruẽdi de ſub lege ſunt, vt promiſſionem mereãtur accipere: quãtò magis qui ſub lege nõ ſunt? Nõ ergo expedit vt ſe mittat ſub lege, vt poſſit cõpẽdio medelã vulneris inuenire. Nõ ei qui ex lege eſt tãtũ, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahę. Hoc eſt quod ſuprà dixit. Omnis enim tam Iudæorũ, qui vtique ex lege veniebãt: q̃ gẽtiliũ, qui fidẽ ſequũtur Abrahę, quã gẽtilis credidit vt eſſet iuſtus. Sine lege eñ credidit Abrahã: ideóque magis gẽtilibus iũgitur Abrahã, vt firma ſit eis promiſſio credẽtib⁹ ei cui credidit Abrahã. Qui eſt pater omniũ noſtrũ, ſicut ſcriptũ eſt: Quia patrẽ multarũ gẽtiũ poſui te. Firmauit exẽplo legis Abrahã omniũ patrẽ eſſe, ſed eorũ q credũt: & ſic firmã eſſe promiſſionẽ, ſi fidei cauſa recedatur à lege: quia promiſſio regni cælorũ iuſtis eſt deputata, non peccatorib⁹. Et qui ſub lege ſunt, ſub peccato ſunt: quia omnes peccauerũt, nec poſſe aliquẽ & ſub lege eſſe, & gratiã cõſequi, ſicut & ad Galatas ait, Euacuati eſtis à

Chri

Christo qui in lege iustificamini à gratia excidistis. Ante eũ cui credidisti Deo. Vt vnum Deũ omniũ doceat, alloquitur gentiles Abrahã ipsi Deo credidisse & iustificatũ esse ante eum, in quem & gentes credunt & iustificentur, vt non sit distantia Iudæi & Græci in fide: quia sublata circuncisione & præputio, vnum fiunt in Christo: quia & Abraham in præputio credidit, & iustificatus est. Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ nõ sunt tanquam ea quæ sunt. Hoc dicens ad fidem Abrahæ gẽtes inuitat, quia cum esset in præputio credens Deo, cuius nunc fides prædicatur in Christo, iustificatus est cũ sua coniuge. Cum essent enim obsoleta ætate seniores reuiruerunt, ita vt non diffideret habiturum se ex Sara filium, quam sterilem sciebat, & in qua iam fluxus muliebris naturæ defecerat, vt per hæc nõ curẽt, neque de circũcisione, neque de præputio, & prõpti sint circa fidẽ, securi quia cui credunt viuificat mortuos: nec aliũ esse, qui hãc habeat potestatem, & cũ voluerit esse quod non sunt, statim eius voluntate subsistunt.

Tom.V. *Iterum super epistolam ad Hebræos, cap. vij.*

Nihil, inquit Apostolus, ad perfectum adduxit lex. Quid enim? Nihil profuit lex? Profuit siquidem, sed nihil ad hoc profuit, vt perfectos facere potuisset seruientes in ea. Idcirco eius reprobo fuit, vt gratię daretur locus, dum veniret in quo perfectio fieret. Vtilis quippe fuit lex: sed illis qui fidem habuerunt in Christo, non illis qui totam spem suam in eam firmassent.

Similem sententiam ibidem infrà ponit. Quod require infrà in cap. Pontifex: & cap. Sacerdos. Non tamen asserendum est ipsam legem in vanum fuisse datam: imò vtilis fuit, & est adhuc. Lib. j. de Iacob, & vita beata. Cap. 6. Tom. IIII.

Quid igitur profuit, vt lex promulgaretur, si profutura nõ erat? Habebamus iam legem naturæ: erat vnusquisq; sibi lex, qui opus legis scriptum habebat in corde suo. Illam non tenuimus: cur addebatur ei altera, in cuius operibus caro non possit iustificari? Accessit vinculum, non solutio: addita est peccatorum agnitio, non remissio. Peccauimus omnes, qui poteramus excusationem prætendere per ignorantiam. Os obstructum est omnibus. Profuit tamen mihi: cœpi confiteri quod negabam: cœpi delictum meum cognoscere, & iniustitiam meam non operire: cœpi pronuntiare aduersum me iniustitiam meã Domino, & tu remisisti impietates cordis mei. Sed & illud mihi prodest, quòd nõ iustificamur ex operibus legis. Non habeo igitur vnde gloriari in operibus meis possim: non habeo vnde me iactem: & ideo gloriabor in Christo.

Et infrà subdit, cap. xij.

Sed dicis, quia per legem superabundauit peccatum: sed vbi superabundauit peccatũ, superabundauit & gratia. Mortuus es peccato ò homo. Ergo lex iam nõ obest. Resurgis per gratiam: ergo lex profuit, quia acquisiuit gratiam.

Super psal. 45. Tom. IIII. *In tractatu super psalmum.*

Pulchrè tibi Apostolus dicit: Regnauit mors ab Adã vsque ad Mosem. Quid est Moses, nisi lex? Quoniã ipse interpres est legis. Finis autem legis Christus Iesus. Regnauit ergo peccatũ in hoc mũdo, & in peccato mors, sæua atque intolerabilis quædam pœna peccati.

Cap. 25. Tom. V. *Iterum libr. y. super Lucam, exponens illud Lucæ iij. Factum est verbum Domini super Ioannem &c.*

Plerique typum legis sancto Ioanni imponunt, eò q lex peccatũ denuntiare potuit, donare non potuit. Lex enim vnumquemque qui viã gentiũ sequebatur, reuocat ab errore, restringit à crimine pœnitẽtiã suadet, vt gratiam consequatur. Lex autem & Prophetę vsque ad Ioannem. Ioannes autem prænuntius Christi. Ita lex Ecclesiæ prænuntia: & gratiæ pœnitentia est.

Tom. IIII. *Ab ipsa antiqua lege Christus nos liberauit. Vnde lib. ij. apologiæ Dauid, pertractaus figurã de morte Vriæ, sic ait.*

Quia sub lege erãt (sub lege enim Petrus, Ioannes, cæterique Apostolici viri) prius nos obseruantiæ corporalis vinculis relaxandos putauit. Quamuis enim lex religiosa, lex iusta, sicut Vriæ persona inducitur, qui tam religiosus & castus fuit, vt regressus vxorẽ nõ recognosceret, nec intraret ad eam: tamen quia Vrias in Dauid, hoc est, viro humili copulam cognouit Ecclesiæ, à synagogæ coniunctione discedens, locum futuris nuptiis præparauit. Vnde & Ioannes typum accepit legis, qui quamuis esset ex patribus, parari vias Domini nuntiauit, & Ecclesiæ copulam prophetabat. Et ideo occisus inducitur, vt defectum legitimæ obseruationis ostenderet: Lex enim & Prophetæ vsque ad Ioannem. Ergo etiã Vrias occisus est in typo legis, vt synagoga legis laqueis solueretur: quoniam quæ sub viro est mulier, viuente viro ligata est legi: Si autem mortuus fuerit vir, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adultera, si iũcta fuerit alteri viro. Si autem mortuus fuit vir eius, liberata est à lege viri, ita vt non sit adultera, si fuerit cũ alio viro. Ergo non adultera humanæ conditioni, quæ licet sub lege fuerit, tamen oblita est legis, quodãmodo obseruantia legis in gratiam vindicata est. Legis autem obseruantiam non Christus aboleuit. Vnde & Vrias nõ Dauid occidit, sed occidi à bellatoribus passus est: hoc est prophanari ritum obseruantiæ ex lege veniẽtis, per incursionem barbarorum & captiuitatem Iudæorum passus est Christus. Deniq; Vrias, lux mea dicitur. Quæ autem Christi lux, nisi lex & Euangelium? Si enim crederetis Mosi, crederetis & mihi. De me enim ille scripsit. Quia lux Christi in lege præcessit, cuius postea in Euangelij gratia, quasi in heptamixo septiformi spiritu vniuersa mundi huius impleuit. Hinc ergo legi carnẽ sustulit, vel Ecclesiam, & sibi coniunxit, cuius legis lumẽ populus hostilis imminuit, quando legis sancta violauit. Imminuta ergo lux Dei est in populo Iudæorum: quia cęcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gẽtium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.

Lex illa Mosaica respectu legis euangelicæ vmbra fuit. Lib. de fide resurrectionis. Tom. III.

Hic vmbra, illic veritas est. Per vmbram ad veritatem peruenire nitamur.

Et infrà.

Oportuit igitur per speculum & in ænigmate fieri spiritalia. Nunc enim per speculum videmus, tũc facie ad faciem. Nunc secundum carnẽ militamus, tunc spiritu videbimus Diuina mysteria. Et ideo veræ legis character in nostris moribus exprimatur, qui in Dei ambulamus imagine: quoniã legis vmbra iã transiuit, vmbra Iudæis carnalibus, imago nobis, veritas resurrecturis. Tria enim hæc secundum legem esse cognouimus, vmbram, imaginẽ, veritatem. Vmbrã in lege: imaginem in Euangelio: veritatem in iudicio. Sed Christi omnia, & in Christo omnia, quem nunc secundum veritatem videre non possumus: sed videmus quasi in quadam imagine futurorũ, vmbrã in lege perspeximus. Ergo Christus non vmbra, sed imago Dei: Non imago vacua, sed veritas. Et ideo per Mosem lex: quia vmbra per hominem, figura per legem, per Iesum veritas. Neque enim veritas aliunde, nisi per veritatem procederet. Si quis ergo hanc imaginem Dei videre desiderat, debet diligere Deum, vt diligatur à Deo, & sit non iam seruus, sed amicus, qui mandata Dei fecerit, vt possit introire in nubem, vbi est Deus. 1. Corinth. 15.

Declarat autem quomodo lex illa vmbra erat in figura, quam reuelare solius Christi proprium esse probat. Libro super Beati immaculati, litera iij. versu y. super illud, Reuela oculos meos, &c. Tom. IIII.

Quis igitur tantus vt aperiat oculos, & legis videat sacramenta, nisi ei Christus demonstret? Non Moses tantus. Denique iubẽte Domino virgam proiecit, & facta est serpẽs, & fugit ab ea: apprehẽdit caudã serpẽtis, & facta est virga: & adhuc non cognoscebat mysteriũ, quo declarabatur descensurũ in terras Dominũ Iesum, qui cũ se exinanisset poni in crucẽ & deponi pateretur Exod. 4.

in tumulum qualis serpens de virga factus, quia in tumulum proiectus: de quo secũdum oracula legis resurgẽs, in gloriam Dei Diuinæque sedis regale consortium de serpente remearet. Apprehendamus igitur & nos caudam serpentis illius crucifixi, vt potestatem eius regiam possimus agnoscere. Et illa quæ in pedes eius misit vnguentum, tenuit eum. Caudam ergo serpentis apprehẽdit Moses, & apertum est os eius. Non ergo loquutus esset de eo, nisi ipse Dominus os eius aperuisset. Dauid adaperiri sibi oculos hîc petit, & in superioribus dixit: Quis ostendit nobis bona? Erat sub lege nutritus: sciebat quia lex habet vmbram futurorum bonorum: ipsa bona iam non per vmbram, sed apertis oculis videre cupiebat: Nouerat quia exemplari & vmbræ cælestiũ mysteriorum seruiebant, qui secundum legem Mosi deseruiebant. Volebat ipsam cultus Diuini comprehendere veritatem, & ideo vt ab oculis suis velamen decuteret, conuersus ad Dominum deprecabatur dicens: Adaperi oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Intelligebat verè militiam esse cælestem, quã possit vnusquisque ex lege cognoscere, cui tamen Dominus reuelasset. Quis enim de terrenis ad cælestia, de vmbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis, humano gradu sine Diuino ductu possit ascendere? Quis potest considerare altare illud cæleste, verúmque templũ, sacerdotes & Leuitas, non istos secũdum carnis officia, sed illos secundum spiritus gratiam? Denique hanc solam sibi gratiam pro maximis optauit Dauid, dicẽs: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitẽ in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & vt videam delectationem Domini, & considerem templũ eius. Quis poterat cognoscere quod offerret diues magnum munus secundum quod potest manus eius, vt soluatur eius peccatum? Quis poterat intelligere, si non haberet quis offerre, verbi gratia arietem, quia non soluebatur eius peccatũ? Quis poterat aduertere quæ essent illæ immũditiæ quas soluit? Non lex, quam putant Iudæi: sed lex spiritalis, quam Paulus agnouit. Quis poterat videre remissiones peccatorum veras, quarum exemplar in lege, veritas in Euangelio est, dicente Domino Iesu: Dimissa sunt tibi peccata? Non per hircorum sanguinem, sed per hostiam sui corporis. Ille vtique diues in lege, qui perfectæ maiestatis in Christo plenitudinem confitendo, & quasi eam quibusdam ad illud altare cæleste fidei manibus offerendo, peccatum suum soluerit. Ille videt verum sacerdotem, qui videt principem sacerdotum. Ille templum verum considerat, qui audit dicentem, Soluite hoc templum, & in triduo resuscitabo illud. Magnũ templum, de quo virtus exibat, & curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo vnius agni sacrificiũ tulit peccata mundi. Ille præstantissimus Leuita, qui venit, non vt ministerium exigeret, sed vt omnibus exhiberet suæ ministerium passionis: cui portio Deus, qui hîc nihil possideret, & omnia possideret. Quid autem dicam de Hebræo, quem lex sex tantũmodo iubet seruire annis, & septimo anno exire à seruitio? Quis iste Hebræus seruus. quis Hebræus poterat intelligi? Quis tantus vt annos æternos in mente habens videat verum Hebræum, qui non in perpetuum manet seruus, sed sex annis seruili functus obsequio, septimo anno gratiam libertatis adipiscitur? Cuius videtur Isaac patriarcha seruitutis & libertatis non ignorasse mysterium, qui ait: Seruies fratri tuo: & erit cum deposueris & solueris iugum eius à collo tuo: significans fore tempus, quo & si quis seruierit hîc positus fratri suo, postea tamẽ exactis annis, qui sex istis diebus, atque istis quos hîc exigimus mensibus colligũtur, soluat iugũ à ceruice sua, quod fit septimo anno remissionis. Coniicere possumus veri Hebræi typũ in Ioseph, qui portauit seruitutis iugum: sed eum culpa non cepit, non carcer inclusit, non Ægyptus decolorauit. Coniicimus in Petro,

Psalmo 4. — Psalmo 26. — Luc. 7. — Ioan. 2. — Exod. 21. — Gene. 27.

Ioanne, Iacobo qui creati & instituti sub iugo legis: soluerint tamen fratris sui Iudaicum iugum, vbi legitimæ tẽpus quietis aduenit, quando refulsit his remissio peccatorum. Et hoc tamen hîc in vmbra adhuc gestum comparatione cælestium. Quanta autem quies illa quę ex lege coniicitur, in euangelio reuelatur, dicente Domino Iesu: Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Quàm beatus, qui istius habitationis fructum, quietis consortium, illic potuerit promereri. Tunc intelliget q̃d sit aperuisse oculos vt videret mirabilia de lege Dei.

Et in eodem lib. litera v. versu j.

Legem enim acceperat, hanc sequebatur, hanc currebat viam. In lege itaque requiescens, in vmbra Christi requiescebat. Bona vmbra, quæ nos ab iniquitatis Sole defendit. Cui autem dubiũ quod lex Dei vmbra sit Christi? Quid lex est diei festi, neomeniæ, sabbatorũ, vbi vmbra futurorum? Qui dies secundum legem Mosis, vt videam sex dies, & iterum septimum diem, & sic perpetua secula? Qui mensis secundum legem Mosis, vt sciẽs mẽsem, sciam primam mensis, neomeniam, & vera sancta in neomeniis offerenda? Qui secundũ legẽ Mosis annus sex illis dieb9 cõstat de quibus ait: Sex annis seruiet Hebræus, & septimo anno liberabitur: vt inueniãtur sex anni quibus aliquis operetur terrã, septimo autẽ anno remittit illã proselytis, & pauperibus, & bestiis terrę. Qui septimus annus est, quo conceduntur debita omnia Hebręis? In hac vmbra requiescebat patrũ fides, Prophetarum sancta deuotio. Dicit ergo congregatio religiosa, vel sancta anima: In vmbra eius concupiui & sedi. Vmbra eius est iubileus annus. Quis enim eius mystica videt, vt cognoscat faciem ad faciem. quæ anno quinquagesimo lege complenda præscripta sunt? Vmbra sunt dies festi secundum legem. Primo mense, decima mensis vsque ad quartam decimam, & inde vsque ad vicesimam primam mensis: quæ vmbra est celebritas illa inter primum & septimum mensem, in tempore illo anno quinquagesimo, qui iubileus dicitur: vmbra est sanctificata libertas in sabbato: vmbra est dies festus septimi mẽsis, neomeniæ, & memoriale tubarũ septimi mẽsis, dies decimus dies propitiationis. Vides quia monas & decas duo festi dies: Item quintusdecimus dies, dies tabernaculorum per octo dies. In vmbra hæc omnia: in vmbra prima dies vocata & octaua dies vocata in vmbra: quæ in scenopegiis præscripta secũdum legem. Cõstitue mihi aliquos ex circumcisione credẽtes in lege doctos, obseruantiæ solicitæ viros, & nunc Euangelij cognitione illuminatos, spiritali saginatos gratia, dicit in his Ecclesia quæ videt Christum, quæ sponsum recipit, quæ cibo eius pascitur, In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis.

Et eodem lib. litera xij. versu v.

In æternũ nõ obliuiscar iustificationũ tuarũ, quoniã in ipsis viuificasti me Domine. Lex secundum Apostolum pædagogus est paruulorũ, donec ad perfectæ fidei maturiorẽ quandã veniamus ætatẽ. In lege autẽ mãdata sunt, iustificationes, testimonia, iustitiæ præcepta. Viuificamur ergo in lege. Vnde Apostolus ait: Lex autẽ nõ est ex fide: sed qui facit illã, viuet in ea. Sed quia idẽ suprà ait, Quoniã in lege nemo iustificatur: intelligis vtique quia iustificatio legis species est & imago, non veritas. Secũdũ veritatẽ ergo & perfectionẽ nemo iustificatur in lege: secũdũ speciem iustificatur. Ergo sanctus Propheta, qui adhuc in legis iustificationibus viuebat, videbat autẽ fulgorẽ Euãgelij, quasi memor veteris disciplinæ legis, tanquam pædagogo vtili gratiã reseruabat. Cõsidera aliquẽ excedentẽ ex ephebis in diuitiis & honoribus cõstitutũ, pædagogo suo honorificentiã reseruatã habere, cuius officiis informatũ se esse cognosceret, vt maturiorem regere possit ætatẽ. Monet siquidem etiam ipsa lex, vt iis quæ nobis aliquando profuerint, nequaquam esse debeamus ingrati.

Lex

Tom.IIII. *Lex illa propterea dicitur fuisse non plena. Vnde libro ij. de Abraham.*

Ego, inquit Dominus ad Mosem, aperiam os tuum, & instruam te quod debeas loqui. Mysterium est præclarum, quòd lex non satis plena erat vt persuaderet populis, & gentes vocaret: vel quia clausa foret vsque ad Christi aduētū, qui exponēs nobis prophetica oracula, & præferēs lectionis veteris testimonia veluti quoddā os legis aperuit, vt fidei clamor in totū perueniret orbē.

Lex ipsa vetus occasionaliter auxit peccatum. Ad Romanos. vij. Require sup. in cap. Diabolus: & in cap. Consue

Cap.4. *tudo.* *Nec ipsa lex proficua fuit sine gratia Christi. Lib.*

Tom.IIII. *j. de Iacob, & vita beata.*

Et quia didicimus esse bonū mandatum, quod mihi mors est: nūc discutiamus quomodo nō sit mihi mors, quod per bonū licet, mihi tamē operatū est mortē. Sic

Roman.7. enim posuit Apostolꝰ, Quod ergo bonū est, mihi mors est? Absit. Sed peccatū vt appareat peccatū per bonū mi hi operatū est mortē. Itaq; spectemus singula. Mādatū vtiq; legis est: lex autē spiritalis est: cuius gratiā video, pulchritudinē laudo, formā prædico, præceptū admiror. Sed qa carnalis sum ego, & venūdatus sum sub peccato, trahor inuitus ad culpam. Etenim quasi seruo culpa dominatur. Itaq; odi crimē & facio. Mēs odit, caro cōcupiscit: ego tamē vtraq;, q legi mēte cōsentio, & carne quod nolo hoc ago. Bonū ergo mādatū cui cōsentio, & mēs bona, quæ quod bonū est elegit. Bona ad iudicādū: sed infirma plerūq; ad resistēdum: quia repugnat ei corporis appetētia, & captiuā eā trahit ad erroris illecebras. In quo periculo vnū est remediū: vt quē lex liberare non potuit, liberet Dei gratia. Sic enim scriptū est, Infelix ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christū Dominū nostrū. Itaq; fit vt licet peccatū quod latebat. i. concupiscentia mea, quā nō putabā esse peccatū, mortem mihi operata sit, dū proditur, & supramodū factū sit ipsum peccatū. Erat enim peccatū etsi nesciebatur: sed cognitione coaceruatū est, & quasi incremētū erroris assumpsit, atque in naturā delicti cessit forma mandati: Mihi tamē mors nō fit, cui prōptū est ad Christū confugere, per quē soluimur ab omni mortis periculo. Absoluta igitur etiam secunda est propositio, quia mādatum mihi legis mors est, etsi mortem non operetur. Quod enim conturbamur, fragilitatis est: quod euadimus gratia Christi.

Tom.IIII. *Requirit etiam ipsa lex intellectum sanum. Vnde lib. super Beati immaculati, litera xviij. versu vj.*

Ergo sicut in æternū est iustitia solius Dei, ita lex Dei veritas. Sed quomodo istud accipimus? Vtrū quia lex Dei veritas est, hæc est vera, & quod statuit Deus omne verū est, sicut infrà ait: Omnia præcepta tua veritas? an quia veritas lex Dei est, quia nō mētitur Deus? Apud eū igitur veritas lex est, fallaci prçuaricatio est. Sed & sic potest accipi. Lex Dei veritas est. Apud Iudæos ergo nō est lex Dei: qa nō recipiūt veritatē. Lex Dei spiritualis est, sicut Apostolus dicit: nō habēt ergo verā legē, qui eam nō accipiūt spiritaliter. Quod autē nō verū, mēdax est: quod mētitur, occidit. Litera ergo quæ occidit, mentitur: spiritus qui viuificat verus est. Accipiamus & sic. Lex Dei nō typus, nō vmbra, nō exemplar cælestiū, sed ipsa cælestia. Vnde & scriptū est quia finis legis est Christus. Nō defectus vtique, sed plenitudo legis in Christo est: quia venit legē nō soluere, sed adimplere. Sicut enim testamētū vetus venit nō soluere, sed adimplere: ita nouū certificare. Sed sicut omnis veritas in nouo est testamēto: Ita & lex per Mosem data figura legis est verç. Ergo illa lex veritatis exēplar est. In exēplari enim agni sanguis effunditur, in veritate Christus immolatur. Meritóque Apostolus cū præmisisset vitulorū immolationē secūdū legē, adiecit: Necessariū itaq; exēplaria cçlestiū his mūdari: nā ipsa cçlestia melioribus hostiis. Nō enim in manufacta sancta intrauit Christus exēplaria verorū, sed in ipsum cælū: & nūc apparet vultui Dei pro nobis. Vt cognoscamus autē quia legē nouā dedit Dominus Iesus, habes dicentē spiritū. Hoc est autē testamētū qđ testabor ad eos, dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorū, & in sensibus eorū scribā eas, & peccati & iniustitiæ eorū non ero memor. Vbi ergo remissio, iam non oblatio pro peccatis. In quo euidenter ostēdit omnem veritatem Euangelio contineri: quia lex Dei in sensibus hominum, & in cordibus eorū scribitur, nō in tabulis lapideis. Quia ergo Dei præcepta nō habēt in cordibus suis, nō habēt legem: siue quia inueteratur in Iudæis, renouatur in nobis, vmbra est nō veritas: vt cū fiat oblatio pro peccatis secūdū legē, nō fiat remissio peccatorū. Impossibile est enim sanguine taurorū & hircorū peccata mūdari. Mēdax ergo illa erat remissio, donec remissionis veritas adueniret. Quid deinde manifestius quàm Ioannis Euangelistæ sententia qui ait: Quia lex per Mosem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est?* legis retulit veritatem. Nā cū sit autem distinctio, intelligendū est disiunctionē ideo interpositā: quia si veritas fuisset in lege, nō fuisset gratia facta per Christū. Possumus & sic intelligere, Veritas Christus est: ergo veritas lex est. Et si mādatū Domini lex est, multò magis viuū & operatoriū verbū Dei lex est.

** Hactenus qđ hoc loco deesset non potuit diuinari, quāquam probabile est fuisse scriptum κατὰ ἀπόστολον aut κατὰ εὐαγγέλιον, & legi legendum peritiores arbitrantur.*

Tom.IIII. *Vnde in tractatu super Psal. xliij.*

Nemo secundum literam legis se putet esse saluandū: quia litera legis maledictum habet, spiritus benedictionē affert. Nemo ex operibus legis iustificari potest: quia sub maledicto sunt omnes qui sub litera sunt. Fugiāt ergo omnes maledictū legis, & cōfugiāt ad benedictionis gratiā vt benedictionē habeant in cælestibus in Christo Iesu, qui mortuus est pro nobis vt fides trāsiret ad gētes.

Sequitur quòd Euangelium à lege differat plurimū, sicut perfectum ab imperfecto. Require sup. in cap. Euange- Tom.V. *lium. Sed prima differentia legis ab Euangelio videtur respectu nobilioris naturæ esse, quòd illa lex dicitur carnalis, & lex ista spiritualis. Super epistolam ad Roman. cap. vij.*

Seruiamus, inquit Apostolus, in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. His legem tangere putatur, quā quidem ad cōparationem legis fidei inferiorem facit, non tamē inimicam iudicat. Nam dicit ideo nos erutos à lege mortis, vt seruiamus legi fidei, quæ nobis præsidium contulit salutare, quod lex vetus nō potuit, ne beneficium gratię inanire videamur legi veteri seruientes. Lex vetus, non vtique criminis est nomen, sed temporis vel ætatis. Senuit enim, quia cessauit. Lex autē spiritus, ipsa est lex fidei: quia fides in animo est: nec operibꝰ addiscitur, sed corde creditur: & mēs ipsa intelligit naturę suæ esse qđ credit: nec oculis cernitur, aut manibus palpatur: & quæ sperantur dona, non visibilia sunt, nec terrena: sed inuisibilia atque cælestia. Vetus ergo lex in tabulis lapideis formata est: Lex autem spiritus in tabulis cordis spiritualiter scribitur, vt sit æterna. Litera autem legis veteris consumitur ætate.

Confirmat hoc & probat super ij. ad Corinth. cap. iij. Tom.V.

Non, inquit, in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Nunc legē veterē pulsat, quæ primū data in lapideis tabulis abolita est, fractis tabulis sub monte à Mose. Noua autē lex in animo scribitur: hoc est, in corde: non per calamum, sed per spiritum: quia fides enim æterna res est, ab spiritu scribitur, vt maneat. Vetera autem præcepta deficiente mundo cessabunt. Quomodo ergo differt lex à lege: ita differunt dispensatores illius legis, à dispensatoribus legis fidei.

Et infra subdit secundam differentiam, quæ est respectu excellentioris gratiæ.

Qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, nō litera, sed spitiritu: litera enim occidit, spiritus autē viuificat. Quāuis prçferat Apostolicā dignitatē, in Dei tamen laudē prorūpit, nō istud meritis humanis ascribēs sed eius gratiæ, qui dignatus est pro vita humana salutarem

rem prædicationem ordinare, quæ quos lex vetus reos tenebat saluaret data remissione peccatorum per Christum Dominum nostrum. Literę enim ad hoc datę sunt Mosi, vt contemnentes occiderent secundum ius naturæ: spiritus autem .i. lex fidei, quæ non scribitur, sed animo continetur, viuificat reos mortis, cōuertentes tamē ad se vt iustificati de cætero non peccent. Rectè ergo data fuerat lex vt timor esset peccandi: sed quia fragile est genus humanum, misericordia Dei data est in prædicatione Apostolis, vt donatis peccatis euaderent mortem credentes in Christum. Hæc est prædicatio noui testamenti quod promiserat Deus per Prophetas.

Et addit tertiam differentiam, quæ est respectu honoris & gloriæ.

Quòd si administratio mortis literis formata in lapidibus fuit in gloria, ita vt nō possent intueri filij Israël in faciem Mosis propter gloriam vultus eius quæ euacuatur, quomodo non magis administratio spiritus erit in gloria? Manifestum est maiorem gloriam esse legis fidei quàm legis Mosis: quamuis enim ad hoc data sit lex Mosi vt prodesset, cōtempta tamen facta est lex mortis. Ergo quia peccatoribus prouidere nō potuit, venit lex fidei, quæ hos saluaret: non solùm ignoscens, sed & iustificans eos. Multum enim interest inter legem & legem. Tunc enim maculati peccato vultum Mosis descendentis de monte cum lege accepta in tabulis intueri non poterant, quia gloriosa facta erat facies eius ne à peccatoribus posset aspici, quia digni erant morte. Quę nūc gloria euacuatur per legem spiritus, cum accepta remissione peccatorū facti iusti, digni sunt aspicere & possunt gloriam Dei, sicut viderunt in monte Petrus, Ioānes & Iacobus gloriā Christi. Si enim in administratione gloria damnationis gloria est, multò magis abundabit administratio iustitiæ in gloria. Hoc dicit, quia amplius est donum iustitiæ Dei per fidem Christi, quàm legis veteris: quia magis in salute gloria est, quàm in morte: quamuis iustè damnet, tamen ad laudem proficit magis si indulgeat, vt possit reus corrigere se.

Tomo eod.

Quartam differentiam ponit, super epistolam ad Romanos, cap. vij.

Est & alia interpretatio legis spiritus, vt quia prior lex ab opere malo inhibuit: hæc autem cum nec in corde peccare dicit, lex spiritus vocatur, vt totum hominem faciat spiritalem.

Quintam differentiam ponit ibidem, quæ est respectu maioris efficaciæ.

Lex peccatū est? Absit. Quoniā legem mortis hanc dixit, & erutos nos ab ea gratulatur, & in illa seruire Deo negat, ne iniquam hanc asserere putaretur, hoc purgat cū dicit: Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legē: Non ergo peccatum est lex, sed index peccati. Ostendit enim & quæ latebāt peccata: & quæ non impunè futura essent apud Deū. Quo cōperto, homo factus est reus: & ideo non videtur gratias agere legi. Quis enim libenter habeat eū qui sibi pœnā imminere annuntiat? Legi autem fidei gratias agit, quia qui per legē Mosis factus reus est, per legem fidei reconciliatus est Deo: quamuis & illa iusta & bona sit. Ostendere etenim imminens periculum bonum est: sed huic magis gratias agit, per quā ereptus de periculo viuit.

Sexta differentia est respectu amplioris complacentiæ. Ibidem infrà, cap. viij.

Nō accepistis, inqt, spiritū seruitutis iterū in timore. Hoc dicit, qa accepto Spiritu sācto, à timore malorū actuū exuti sumus, vt de cætero nihil tale agamus. Vnde iterū timeamus: ante enim sub timore eramus, quia lege data omnes rei cōstituti sunt. Spiritū ergo timoris, legē dixit: qa homines peccati causa in timore cōstituit. Lex autē fidei, quæ in spiritu adoptionis signatur, lex securitatis est: quia à timore nos eruit, dū donat peccata, ac per hoc securos nos fecit, cū dicitur Spiritus nō timoris secundū hūc mūdum. Sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater.

Septima differentia est melioris præcepti. Vnde super epistolam ad Galat. cap. j.

Lex ipsi aliud imperat quàm Iudaismus. Illic enim circuncisio carnis est: hîc cordis: illic sub elementis seruitur neomeniis, & sabbato: hîc soli Deo in spiritu: quia corde creditur. Illic cōditio est causa peccati: hîc libertas ex remissione peccatorū. Multa itaque distātia est.

Octaua differentia est respectu permanentiæ. Vnde super epistolam ad Hebræos, ca. viij. exponēs quod sequitur.

Ecce dies veniunt dicit Dominus, & cōsummabo super domū Israël & super domū Iuda testamentū nouū, non secundū testamentū quod fecit patribus eorum in die qua apprehendi manū illorū vt educerem eos de terra Ægypti: quoniā ipsi nō permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos dicit Dominus. Hîc autem discretè posuit de quibus dictū est, quòd nō permāserūt: dū dixit, In die qua apprehendi manū illorū, vt educerē eos de terra Ægypti. De lege hoc dicit data in mōte Sinai, quā quinquagesima die datā cōstat: in qua nō permanserūt patres eorū, sed fecerūt vitulū in Horeb, & adorauerūt illū. Nō enim de illo quod patribus eorū ꝓposuit, id est, Abrahā, Isaac Iacob: & omnes filij fidei, filij Abrahā dici possunt, sicut de ipso Dominus in Euangelio dicit. Dico autē vobis, potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Et hoc est testamētum nouū quod cōsummabit Deus .i. perficiet super omnes gētes, vt quicūque crediderint in Christū, filij Abrahæ secūdū spiritalē generationē verè sint: Quia hoc est testamentū quod disponā domui Israël post dies illos dicit Dominus, dando leges meas in mentē eorū, & in cordibus eorū superscribā eas, & ero eis in Deū, & ipsi erunt mihi in populū, & nō docebit vnusquisque fratrē suū, dicēs: Cognosce Deū: quoniā omnes me sciēt à maiore vsque ad minorē: quia propitius ero iniquitatibus eorū, & peccatorū eorū nō memorabor amplius. Et hîc magna distantia est inter legem & legē, inter scripturā & scripturā, inter literā & literā. Nā litera legis scripta est in tabulis lapideis, quas Moses ipse fregit, dū vidit populū ante vitulū ludētem. Gratia verò data est in corda credentiū per Spiritū sanctū: per quē charitas diffusa est in cordibus credentiū. Quod verò in litera latebat & legebatur à populo per magistrorū traditiones, hoc Spiritus sanctus aduenies docebat per Apostolos. Et hoc est quod ait Propheta, Et non docebit vnusquisque proximū suū, & vnus quisque fratrem suū dicēs: Cognoscite Dominū, omnes enim sciēt me à minore vsque ad maiorē eorū, sicut in Euāgelio de Domino legitur, Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Dicēdo autē nouum, veterauit prius. Quod autē antiquatur & senescit, ꝓpe interitū est. Sumēs autē Propheta fiduciā Paulus, amplius in illud testamētū inuehitur, cōmodè ostēdens quoniā nostra nūc florent, illa vetusta sunt, & prope interitum. Sed renouabitur sicut aquilæ iuuentus nostra, si ad fontem vitæ recurramus, si alas & oculos ad Solem iustitiæ extendamus.

Etiā simile dicit, lib. j. *de Iacob & vita beata. Quod require sup. cap. Cognitio: & lib. super Beati immaculati, lit. xvij. versu iij. Quod require sup. cap. Euāgeliū. Nona differētia est respectu excellētioris sāctimoniæ. Eod. lib. lit. xvj. ver. iij.*

Et dedi vobis, inquit Deus, præcepta non bona. Ergo Deus mala dat præcepta. Et ego inquit, Dominus creans mala. Sed & de præceptis sic soluitur: quia infirmis non debuit dare præcepta perfecta, quæ sustinere non possent. Quod si nō faceret quādo audiret Iudęus, Dimitte omnia tua & sequere me: quando audiret Iudæus, Qui non tulerit crucem suā, & sequutus me fuerit, nō est me dignus. Sed hæc perfectiora præcepta Euāgelio reseruata sunt. Et mala nō creauit Deꝰ, sed hęc quę nobis vidētur austera, verbera, mors, & huiusmodi alia

quæ

quæ propter emendationem præscripta sunt noxiorũ. Iustis enim lex non est posita, sed iniustis. Nam si noxij nihil timerent, innocentes semper pertimescerent.

Decima differentia est respectu quietis perpetuæ. Eodẽ lib. litera xxj. versu v.

Hebræorum populus maria transiuit, sed nõ potuit tentamenta transire. Tentati sunt omnes præter Iesum & Caleb, qui ideo de senioribus terram repromissionis introire meruerunt, quia fuerunt tentationis expertes. Nec Aaron introiuit: nec Maria: quia & ipsi tẽtati sunt. Nec Moses introiuit, quia dux erat populi qui tentabatur. Typus legis qui excludere tentamenta non poterat, non poterat in terram resurrectionis inducere, quia ista in Euangelio gratia debebatur. Lex pacem non potuit dare: ideo Moses quoad vixit, præliatus semper est: semper legis populus in ancipiti bellorũ est. Iesus autẽ Naue plebis animos profunda pace composuit: quoniã qui sub lege est, agitatur incertis: qui sub Euangelio, audit dicentem: Pacem relinquo vobis: pacem meã do vobis. Ideóque diligentibus non est scandalum.

Tom. V. *Legem autem facit, qui in Christum credit. Super epistolam ad Romanos, cap. ij.*

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Hoc dicit, quia non ij iusti sunt qui audiunt legem, sed qui credunt in Christum quem eadem lex promisit: & hoc est facere legem. Nam quomodo facit legem qui non credit legi, dum non recipit cui lex testimonium perhibet? Qui autem in lege non videtur esse, quia incircuncisus est carne, credit autem in Christum, hic fecisse legem dicitur. Et ille qui se dicit esse in lege, id est Iudæus, auditor legis fit, non factor: quia nõ credit in Christum scriptũ in lege, sicut dicit Philippus ad Nathanael: Quem scripsit Moses & prophetæ inuenimus Iesum.

Qui fidelis est, sub lege non est. Ibidem infrà, cap. vij.

Itaque & vos fratres mei mortificati estis legi per corpus Christi. Quoniam Saluator noster corpus suũ diabolo crucifigere permisit, sciens esse pro nobis contra illũ: idcirco per corpus Christi saluos nos dixit factos. Mori enim legi, viuere est Deo: quia lex dominabatur peccatoribus. Cui ergo dimittuntur peccata, moritur legi: Hoc est liberari à lege. Itaque per corpus Christi hoc consequimur beneficium. Tradens enim Saluator corpus suum, mortem vicit, & peccatum damnauit. In ipso enim peccauit diabolus, cum illum innocentẽ occidit, & qui peccatum omnino nesciret. Cum enim hominem sibi peccati causa defenderet, inuentus est in eo reus, in quo accusabat. Hinc factum est vt omnes credẽtes in Christum eruantur à lege, dãnato † peccato: quia victum peccatum, quod est diabolus, per corpus Christi, non habet autoritatem in eos, qui ad illum pertinent à quo victus. Dum enim non peccat & occiditur quasi reus, vicit peccatum de peccato: hoc est diabolum proprio peccato quod in eum admisit, damnauit & chirographum quod peccato Adæ decretũ erat, deleuit, quãdo ab inferis resurrexit, data huiusmodi mundi forma credentibus sibi, vt à morte secunda teneri non possent. Ac perhoc mortui sumus legi per corpus Christi. Qui enim legi mortuus nõ fuerit, reus est: & qui reus est, secundam mortem euadere non potest. Vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus Deo. Hoc dicit, quia ideo mortui sumus legi, vt de cætero simus Christi serui solius: Et hoc enim erit fructificare Deo. Acquiritur enim Deo, qui in gratia eius manet dignus resurrectione promissa.

† Aliàs, subacto!

[Ca]p. eod. *Et infrà subdit ibidem, exponens illud: Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum. &c.*

Hinc vitia, ait, peccatorum, quæ per legem ostendũtur in membris nostris, vt fructificarẽt morti. Manifestũ est, quia qui nõ credit, sub peccato agit, & captiuus trahitur ad vitia admittenda, vt fructũ faciat morti secũdę. Lucrũ enim tunc facit mors, cũ peccatur. In mẽbris tamen vitia dicit operari, nõ in corpore, ne occasio esset malè tractantibus corpus: quia in maliloquio lingua arguitur, & in furto manus corripitur: & indissimulantes aures increpantur: & ita in cæteris, quãuis de corde, membrorum tamen ministerio explentur operibus. Disputatio ipsa tangit Iudæos, & eos qui dicuntur Christiani, & sub lege volũt viuere, vt ediscẽtes carnales se esse, recedãt à lege. Vitia tamẽ peccatorũ, quę dominari in carne agentibus dicit per legẽ ostẽdi, nõ per legẽ fieri demõstrat: index enim peccati lex est, nõ genitrix, reos faciẽs peccatores. Nunc autẽ soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur. Soluti sumus à lege, dũ remissionẽ peccatorũ accipimus. Non enim habet in nos potestatẽ. Infidis enim & peccatoribus dominatur. Lex autem mortis ideo dicta est, quia punit reos. Mortificat enim peccatores. Non ergo mala est, sed iusta. Quãuis enim malum sit patiẽtibus quod infertur à lege, sed illa non est mala, quia iustè infert iram. Itaque non mala est peccatoribus, sed iusta: bonis verò spiritalis est. Quis enim dubitat spiritale esse prohibere peccare? Sed quia hoc non potuit vt saluaret hominẽ remittẽdo peccata, lex fidei data est, quæ credentes liberaret à dominio legis, vt possint se reparare ad vitam, quos lex tenebat reos mortis. Ipsis enim lex mortis est, quibus iram operatur causa peccati.

Probat supradicta per exemplum. Ibidem suprà, exponens, Nam quæ sub viro est mulier &c. Cap. eod.

Hæc lex de Euangelio est, nõ ex Mose, neque ex iustitia terrena. Aliquid ergo duce natura, aliquid ex lege Mosis addiscẽtes, perfecti sunt per Euãgeliũ Christi. Sequenti ergo exemplo apertius suadet Christianismum exutũ esse à lege factorũ nõ ab omni lege: nec vltra iam expedire esse sub lege, ne gratiam Dei euacuet reuersus sub legem, quia gratia dei liberauit hominem à lege, vt spiritu. i. mente seruiat Deo. Sicut enim mulier mortuo viro liberata est à lege viri, non à lege naturæ: ita & hi gratia Dei liberati à lege sunt, à qua tenebantur rei, vt mortua illis sit, vt Christianismo iuncti, non sint adulteri. Si enim viuit apud illos lex, adulteri sunt, & nihil illis proderit dici Christianos, quia obnoxij erũt vltioni. Nec enim legis erit adulter, sed Euangelij, qui mortua lege iunctus Euangelio, pòst redit ad legẽ. Mortua enim lex dicitur, quando quem tenebat reum, cognitũ est ei autoritate legis cessante. Quòd si fuerit mortuus vir eius, liberata est à lege viri, vt iam nõ sit adultera, iũcta si fuerit alteri viro. Sublati à lege accepta remissione peccatorum, & iũcti Euangelio, non sunt adulteri legis: quia mortua illis est. Si autem seruantes legem accedere se putant ad Euangelium, rei erunt & adulteri: quia viua lege iunxerunt se fidei, erunt in vtroque adulteri.

Qui seruare legem illam voluerit ad salutẽ nihil proficit. vnde in prologo super epi. ad Galat. Tomo eodem.

Omnis credens in Christum & obseruans legem factorum, malè intelligit Christum: sicut & Symmachiani, qui ex Pharisæis originem trahunt, qui seruata lege omni Christianos se dicunt, more Fotini Christum non Deum & hominem, sed hominem tantummodo definientes. Si enim Deum intelligerent Christum, nihil de lege factorum sperarent, id est, de neomeniis, sabbato, circuncisione & discretione escarũ: quia qui Deum & Dominum legis colit, supra legem est: nec potest iudicari à lege, qui cum legislatore concordat. Denique non illorum causa lex data est, qui Deum colebant, sed eorum qui malè credebant & agebant ad contemptum creatoris. Vnde dicit ad Timoth. Nec enim iusto lex posita est, sed iniustis & malè versantibus. Et Moses sic inquit, Timentes faciens filios Israël. 1. Timoth. 1.

Ratio est, quia sola lex euangelica soluat. Vnde libro

super

ſuper Beati immaculati, literam decimam exponendo.

Qui cœperit Euangelij pręcepta ſeruare, & operibus implere mandatum Domini Ieſu, tunc iugum captiuitatis de ſuæ animæ ceruice deponit, cum ſe ſubdidit iugo Chriſti.

Tom. V. *Eſſe ſine lege, eſt viuere ſine Dei timore. Super epiſtolam ad Romanos, cap. vij.*

Quid eſt ſine lege vixiſſe, cum lex ſemper fuerit, ſicut ſæpe oſtendit, niſi quia ſine timore Dei homo viuebat, ſecurus quod non eſſet iudicaturus Deus actus humanos?

Tom. IIII. *Propterea iuſtus in corde ſemper habet naturalem legem atque Diuinam. In tractatu ſuper pſalmum trigeſimũ ſextum. Require ſuprà, cap. Iuſtus. Iterum libro ſuper Beati immaculati, litera quinta, verſu primo.*

Legem, inquit, mihi conſtitue Domine. Bene ait, ſtatue: vt in pectore eius immobilis & fixa permaneat: nec aliquo ſeculi turbine ab eius conuellatur affectu, vt ipſe ſibi lex ſit, opus habens legis ſcriptum in corde ſuo.

Ibidem infrà, verſu ſecundo.

Da mihi intellectũ, & perſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo. Quærendum primùm, deinde intelligendum perſcrutandúmque legis omne myſterium, & in corde cuſtodiendum. Quis autem poteſt cuſtodire legem Domini, niſi intellectũ acceperit? Qui autem intelligit & ſcrutatur, & ſcrutando in ſemitam mandatorum deducitur. In quo illud aduertendum, quia lex eſt iuſtitia, mandatum iudicium, ſicut & in hac litera legimus. Eſt legis via ſtare in viis legis: Eſt via iuſtitiarum ſecundum primum verſiculum. Eſt ergo & teſtimoniorum via. In via teſtimoniorum tuorum delectabar. Eſt & via mandatorum: Viam mandatorum tuorum cucurri. Interrogemus ergo has vias, vt dicatur nobis: State in viis legis, & interrogate ſemitas æternas, & videte quæ via melior, & ambulate in ea. Cum omnes igitur ambulauerimus vias, veniemus in omnium finem viarum, qui ait: Ego ſum via. Chriſtus ergo finis viarum: Ipſe eſt enim finis legis ad iuſtitiam omni credenti.

Et infrà ſubdit.

Aduertimus ergo quantum nobis ambulandũ ſit, vt veniamus ad Chriſtum. Ambulandum in lege: quia finis legis eſt Chriſtus. Sine lege ergo nõ peruenitur ad Chriſtum. Vnde manifeſtum eſt quòd hæretici qui legem veteris non accipiunt teſtamenti, etſi dicant quòd Chriſtũ teneant, tamen tenere non poſſint finem, qui initiũ non tenuerunt. Ipſe eſt enim Ieſus initium & finis. Oportet igitur vt ambulemus ſecundum legem ſpiritualem, vt veniamus ad finem legis Dominum Ieſum. Oportet vt ſequamur teſtimonia, vt peruenire poſſimus ad magnũ teſtimonium Dominum Ieſum. Oportet etiã vt in præceptis Domini ambulemus, vt perueniamus ad magnũ præceptum, de quo legiſti: Dictum eſt antiquis, Nõ occides: Ego autem dico vobis: hoc eſt, ſuper omne præceptum dico. Itaque non vſurpatoriè dixerim, ſed verè: quia ſicut ſunt ſancta ſanctorum: ita præceptum eſt pręceptorum. Sed vt iſta ſeruare poſſimus, intellectum petamus à Domino.

Exemplariter probat, eodem libro, litera ix. verſu vij.

Bonum, inquit, mihi lex oris tui, ſuper millia auri & argenti. Non quicunque hoc dicit: imò rarus hoc dicit, id eſt, qui legem Dei auro atque argento præfert: qui poteſt propter legẽ Dei omnia ſua relinquere. Sed nec Chriſtus hunc reperit, niſi de iis quos ipſe docere dignatus eſt. Petrus hoc dixit, probauit affectu, quia pluris legem quàm aurum habuit. Ideóque ait, Argentum & aurum non habeo. (Act. 3.) Non auarus hoc dicit, qui defoſſo auro incubat. Non dicit pecunioſus, qui quotidiana emolumenta ſolicito rimatur affectu: qui quotidie opes aggerat: qui hæreditatum tendit aucupia: qui circa ægrotantis lectulum indeffeſſas exercet excubias. Hîc aliqui legẽ oris Dei tanquã legẽ verbi accipiunt: vt ſi dicas, legem dexterę Dei. Bene ergo & hoc conuenit Petro dicenti: Verba vitæ æternæ habes, & non relinquimus te: (Ioan. 6.) hoc eſt, lex oris tui ſuper millia auri & argenti eſt. & poſſumus tantum deſerere bonum, & ſeculi huius emolumenta captare? Sed Moſes lex oris Dei poteſt dici, per quem loquutus eſt Dominus & dedit legem.

Cap. 5. Tom. I. *Similiter quòd iuſtus ſemper teneat legem, dicit libr. iij. de officiis.*

Non latebra ſapienti ſpes impunitatis, ſed innocentia eſt. Denique lex non iuſto, ſed iniuſto poſita eſt: quia iuſtus legem habet mentis ſuæ, & æquitatis ac iuſtitię ſuę normam. Ideóque non terrore pœnæ reuocatur à culpa, ſed honeſtatis regula.

Tom. III. *De peccatoribus contrà. Lib. j. de Cain & Abel.*

Lex abſens peccantibus eſt. Nam ſi adeſſet, nunquã delinquerent.

Tom. III. *Simile de Iudæis dici poteſt, qui longè ſunt à lege. Libr. ſuper Beati immaculati, litera v. verſu iij.*

Si intellexeris legem, ſeruabis eam in corde tuo. Iudæus in corde legem non ſeruat: ſed in labiis legem recitat, & legem ignorat. Denique populus hic labiis, inquit, me honorat: cor autem eorũ longè eſt à me. Quo modo poteſt legem tenere, qui longè eſt à legis autore?

Tom. II. *Sequitur de Diuina legis meditatione: de qua loquitur in tractatu ſuper primum Pſal. verſu ij.*

Legitimè docemur à ſancto Propheta voluntatem in lege habere, meditationem ſecundum legem. Voluntas in lege non ſolùm in ſtudio, ſed etiam in facto eſt. Prior voluntas, ſecũda operatio. Denique & Dominus dicenti ſibi, Si vis potes me mundare: Reſpondit, Volo, mundare: (Matt.) quo oſtenderet in operationibus noſtris voluntatem præuiam eſſe debere. Denique lex volũtarios quærit, quia lex Domini irreprehenſibilis eſt conuertẽs animam. (Pſal.) Nemo autem conuertitur, niſi qui voluntate conuertitur. Voluntarius autem abſcondit, & ſenſum furatur laboris. Ideóque die & nocte in lege meditatur: in quo non tam continua legendi poſtulatur intentio, quàm ſeruandæ legis affectus. Ille enim plenè meditatur, qui ipſe ſibi lex eſt, ſcriptum in corde ſuo opus legis intendens. Aquila tamen diem tãtummodo poſuit: non etiam noctem. Quod non tam à cæteris diſcrepãs, quàm aliò referens poſuit. Quoniam qui legem meditatur, ſemper in luce eſt: noctem non habet. Etenim cuius lucent opera, non poteſt vtique in tenebris ambulare: quia iuſtitia eius ſicut lumen effulget. Meditetur ergo legem vita noſtra, meditetur conuerſatio, meditetur actus, meditetur myſteriorum intellectus cæleſtiũ. Lex enim exemplar eſt & vmbra cæleſtium: vmbra futurorum bonorum, quæ is qui credit in lege, in Euangelio recognoſcit. Meditatur in tenebris & die: id eſt, & in aduerſis poſitus & proſperis. Lex enim præcipit vt diligamus Dominum.

Tom. II. *Iterum in tractatu ſuper Pſal. xxxix. exponens illud: Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo.*

De ſuperiore verſiculo intelligimus: Ecce venio, nõ ſolùm volũtatẽ tuã faciã, ſed etiã legẽ tuã in medio cordis mei. Alij habent in medio ventris mei. Eſt enim venter etiã mẽtis, quę ſemina cõcipit ſenſuũ, de quo Iſaias dicit: (Iſaiæ) In vtero accepimus & parturiuimus ſpiritũ ſalutis. Hoc vtero parturiuit & Paulus, qui ait: Filioli mei quos ego parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Chriſtus ergo non ventre corporeo, ſed in animæ quodam ventre formatur. Hoc ventre Apoſtolus genuit, ſicut ſcriptum eſt: Ego vos per Euãgelium genui. Ideo alij bene habent: In medio cordis: Alij in medio vẽtris: vt interioris hominis vẽtrẽ intelligas, qui in medio cordis eſſe accipitur, in quo naturalis pręſcripta legis ſeruamus, quæ non ſolũ cuſtoditur ſed etiã ſit in cordibus noſtris. Vnde & ſcriptũ eſt, Quia nõ ſolũ auditores legis iuſti ſunt apud Deũ, ſed etiã factores legis iuſtificabũtur. Sunt enim qui naturaliter ea quæ legis ſunt faciũt: ſicut gent

gentes, quæ legem non audiunt, & sibi sunt lex, qui incognita sibi legis præcepta conseruant. Ergo quasi gentilis populi congregator personã nostram suscepit hoc loco Christus, vt diceret facere se legem in medio cordis sui. Siquidem populus nationum legem quam non audiuit, impleuit: vt agnosceret Christum, quem populus Iudæorum, qui legem acceperat, non recepit, nec cognoscendum putauit: quia scriptum est, Agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israël autem me non cognouit. *Isa. 1.*

Versu 1. Tom. IIII. *Talis legis meditatio siue custodia vtilis est, etiam ad sustinenda aduersa. Libro super Beati immaculati, lit. xij.*

Vides in te permanere debere, quod etiã in cælo permanet ac perseuerat. Serua ergo verbum Dei, & serua in corde tuo, & ita serua, ne obliuiscaris. Serua legem Domini & meditare, ne iustificationes Domini de tuo corde labantur. Docet te literæ interpretatio, vt serues diligenter: Docet Propheta in subditis dicens, Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea: in æternum non obliuiscar iustificationum tuarum. Legis ergo meditatio facit, vt tempora tribulationis, tempora quibus humiliamur aliquibus aduersis, sustinere & tolerare possimus: vt neque humiliato nimis, neque deiecto frangamur affectu.

Est mentis illuminatiua. Eodem libro & lit. versu iij.

Lucebat Propheta vt dies, cui meditatio lex erat. Etenim oleum luminis accipiebat ex lege. Denique ne in corpore mortis lux diei possit extingui, ambulabat in lege: & ideo ambulabat in lumine.

Est diuinæ voluntatis perceptiua. Eodem libro, litera septima, versu tertio.

Audi quomodo excludat virus superbiæ. A lege tua, inquit, nõ declinaui. Lex igitur Dei sola potest superbiæ virus hebetare, quæ informauit virum deuotioni deditum, quasi se regere debeat cautione.

Et infrà subdit quòd est boni operis remuneratiua.

2. Timot. 4. Reposita est mihi, inquit Apostolus, iustitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex &c. Sed hoc ille ait, qui poterat dicere: A lege autem tua nõ declinaui. In quo non solùm boni operis elucet gratia, sed etiam intimæ puritas conscientiæ. Lex enim non solùm agendi munus informat, verum etiã secretæ emundat mentis affectum. Non enim solùm in operibus, sed etiam in ipsis occultis secundum legem Domino militamus: quia lex dicit, Non fiat verbum in iustitia occulta in corde tuo.

Tom. IIII. *In minimis etiam lex seruanda videtur: quia vt dicit libro secundo de Iacob & vita beata.*

Qui in minimis legem contempserit, quomodo in magnis tenebit?

Tom. I. *Libro de fuga seculi, cap. tertio.*

Non vult Deus vindicare, qui paratus est ignoscere. Subtexuit etiam legislationem, id est, nomotheticen, vt si quis contemplatione Diuinæ bonitatis resoluitur, & magis ad negligentiam quàm ad pœnitentiam prouocatur, legem sequatur: quoniam & quicunque, inquit, sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabũtur. Lex autem gemina est: naturalis, & scripta. Naturalis, in corde: scripta, in tabulis. Omnes ergo sub lege, sed naturali. Sed non est omnium, vt vnusquisque sibi sit lex. Ille autem sibi lex est, qui facit spõte quæ legis sunt, & in corde suo scriptum opus legis ostẽdit. Habes quæ bona legis sint, quæ tamẽ nõ solùm scire vel audire perfunctoriè, sed & facere debemus. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deũ, sed factores legis iustificabuntur. Cognouisti etiã quæ mala sint. Primùm natura ipsa boni operis magistra est. Scis non furandum: & seruum tuum, si tibi furtum fecerit, verberas: & si quis vxorẽ tuam affectauerit, persequendũ putas. Quod ergo in aliis reprehendis, ipse cõmitis? Qui prædicas non furandum, furaris?

A Qui dicis non adulterãdum adulteras? Sequuta est etiã lex, quæ data est per Mosem: Per legẽ autem agnitio peccati. Accepisti etiam quid declinares, & ea agis quę prohibita cognoscis. Lex autem quid operatur, nisi vt omnis mundus subditus fieret Deo: quia non solùm Hebræo data est, verum etiam aduenam vocauit, quæ non exclusit proselytum? Sed quia lex os omniũ potuit obstruere, non potuit mentem conuertere, ideo non vltimum remedium postremæ illius ciuitatis debebatur, in quo esset refugium salutare, vt mors principis sacerdotũ ab omni nos mortis liberaret formidine atque exueret metu. Quis autem ille est, nisi de quo dictum est: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? quẽ proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ.

Lex vtraque Spiritu sancto, hoc est Dei digito, scripta est. Libro tertio de Spiritu sancto.

B Hoc digito, sicut legimus, tabulas illas lapideas Deus inscripsit, quas Moses accepit. Non enim carnali digito Deus harum literarum, quas legimus, apices & elementa formauit, sed Spiritu suo dedit legem. Et ideo Apostolus dixit: Lex enim spiritalis est: quæ vtique non atramento scripta est, sed spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Nam si Apostoli Epistola scribitur Spiritu, quid obstat quo minus etiam legẽ Dei, non atramẽto, sed Spiritu Dei scriptam credere debeamus: quæ vtique cordis nostri mentísque secreta non maculat, sed illuminat? Scripta est autẽ in tabulis lapideis: quia in typo scripta est. Sed tabulæ primò fractæ sunt: & abiectæ de Mosis manibus: quia Iudæi à propheticis operibus exciderunt. Et bene tabulæ fractæ sunt, non scriptura deleta: & tu vide ne frangatur tabula tua, ne mens tua & animus diuidatur. Nunquid diuisus est Christus? non diuisus est: sed vnum est cũ Patre, & te nemo ab eo separet. Si fides deficiat, tabula cordis tui frangitur: comminuitur animi firmitudo, si vnitatem Diuinitatis in Trinitate non credas. *Cap. 2. Tom. II.*

C

Sed libro de Noë & arca, aliam rationem assignat, quare Moses bis tabulas accepit: & quare primas fregit. *Cap. 15. Tom. IIII.*

Deleantur Domine meus, Domine deleantur citò elementa ferri, vt scribantur elementa Christi. Aboleatur resurrectio terrena, vt cælestis gratia redundet. Veni Moses, præpara gremium, legem accipe, suscipe apices, quos iam misericordia Diuina non deleat: suscipe tabulas quas Dominus statuat in æternum. Vtinam ipse non frangas, & ipsas mihi mea culpa sustulerat, nisi Dominus reddidisset. Iure quidem Moses indignatus est, ne haberent Diuina priuilegia, qui non deferret obsequia. Sed puto quod non mihi eas, sed Iudæis fregeris. Fregisti Iudæis, recepisti mihi. Fractæ sunt priores, vt posteriores manerent. Fregisti eas in pectoribus Iudæorum. Quid enim proderat vt tabulas tenerent, quarum præscripta tenere non possent? Ecce secundas tabulas dicunt se tenere, sed non tenent: dicunt se legere Diuina elementa, sed non legunt. Digito Dei scriptas esse tabulas Moses dicit. Illi digitum Dei non legunt: ferrum legunt. Atramentum vident, spiritum Dei non vident. Sed Ecclesia nescit atramentum, spiritum nouit. Ideóque Paulus nouit scribere, non atramento, sed spiritu Dei viui. O sacrilegum ineptum populum Iudæorum. Homo spiritu Dei scribit, & homo sub lege nutritus, & illi volunt Deum atramento scripsisse, non Spiritu.

D

Sed de legibus ciuilibus siue Romanis, vnde habuerunt originem, deducit super Epistolam ad Romanos, cap. septimo, super illud: An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor. *Tom. V.*

Vt animos eorum firmet in doctrina Diuina exemplo humanæ legis vtitur: vt per terrena suadeat cælestia, sicut & à mundi creatura Deus agnoscitur. Quia enim vnius est totum licet diuersæ sint res, ex aliqua ta-

men parte sibi inuicem similes sunt. Sciunt ergo legem Romani, quia non sunt barbari: sed comprehenderunt naturalem iustitiam, partim ex se, partim ex Græcis, sicut & Græci ex Hebræis. Quamuis enim ante Mosem non latuerit lex, sed ordo non erat, neque authoritas: non leges Romanis, ex Athenis perlatæ sunt. Non ignorantibus ergo legem dicit: Quia lex dominatur homini quanto tempore viuit. Non est occultum omnem vitam hominis esse sub lege naturæ quæ data est mundo. Hæc lex generalis est. Nunc verò aliam proponit specialem, quamuis & ipsa generalis est: sed dum non recipitur ab omnibus: fit specialis autem, per quam vult probare assertionem suā. Gradatim enim vult tradere veritatem.

Sed animalia irrationabilia suam melius seruant legem quàm suam ipse homo. Libro quinto Hexameron. Require infrà, cap. Piscis. De lege verò carnis & spiritus, loquitur super Epistolam ad Galatas, capite quinto. Require suprà, cap. Caro. Lex qualibet diligenda est. Libro super Beati immaculati, litera decima tertia, versu primo. Require suprà, cap. Dilectio.

Cap.4. Tom.IIII. LIBERTAS ET LIBER. *Libertas procedit à virtute: & seruitus à vitio. Libro de Ioseph.*

Seruile est omne peccatum; liber est innocentia. Vnde & Dominus ait: Omnis qui facit peccatum seruus est peccati. (Ioan.8.)

Cap.eod. *Require suprà, in cap. Auaritia.*

Et infra subdit.

Ille verò in quauis conditione seruitij semper liber, qui amore transeuntium non capitur, auaritiæ vinculis non tenetur, metu criminis nō alligatur: qui securus spectat præsentia, quem futura non terrent. Nónne tibi videtur iste in seruitute dominari, ille autem in libertate seruire? Seruiebat Ioseph, regnabat Pharao: Beatior huius seruitus, quàm regnum illius. Denique tota Ægyptus collapsa esset fame, nisi regnum suum consilio seruili subdidisset. Seruiuit & Ioseph. Habent vnde se consolentur, qui ex libertate in seruitutem aliqua necessitate venerint. Habent quod imitentur, vt discant conditionem se mutare posse, non mores: esse & in vernaculis libertatem, & in seruitute constantiam. Habent etiā domini quod per seruulos bonos sperent. Abraham filio per vernaculum inuenit vxorem.

Tom.V. *Peruenit ipsa libertas à remissione peccatorum. Super Epistolam ad Galatas, cap. quinto.*

Liber fit, qui accipit remissionem peccatorum.

Tom.V. *Super Epistolam ad Coloss. cap. primo.*

Remissio peccatorum liberos facit: vt liberati debitis teneri obnoxij non possint.

Tom.III. *Et in Epistola tertia ad Horontianum.*

Liber est, cui gratia promittitur: seruus, cui iugum legis imponitur.

Vnde ibidem infra.

Secūdum naturam antiquior est libertas q̄ seruitus.

Sapientia & virtus libertatem naturaliter inducit, sicut insipientia & vitium seruitutem. Quod diffusè deducit in Epistola tertia ad Simplicianum, stilum sequens atque sententiam Tullij libro de Paradoxis. (Lib.2. Epist. Epist.7. Tom.III.)

Hæc epistola quoniam te absentem offendit, de sententiis Pauli est Apostoli, qui nos à seruitute in libertatem vocat, dicēs: Pretio empti estis: nolite fieri serui hominum: ostendens libertatem nostram in Christo esse sapientia †. Quæ sententia magno à philosophis fluctuata atque iactata est disputationis molimine, dicentibus, quia omnis sapiens liber, omnis autem insipiēs seruiat. Sed multò hoc prius Salomō dixit, qui ait: Stultus sicut Luna mutatur. Sapiens enim non metu frangitur, nō potestate mutatur, non attollitur prosperis, non tristibus mergitur. Vbi enim sapientia, ibi virtus animi, ibi constantia & fortitudo. Sapiens ergo idem est animo: non minuitur, non augetur rerum mutationibus: nec vt paruulus fluctuat vt circūferatur omni vento doctrinæ: sed permanet perfectus in Christo, fundatus charitate, radicatus fide. Sapiens ergo defectus rerū ignorat, & varios animi motus nescit: sed fulgebit sicut sol iustitiæ, qui in regno patris sui fulget.

† *Alias, in cognitione sapientiæ.*

Et addit.

Vnde tamē plenius hoc hauserit philosophia, de qua patrum disciplina & prudentia, consideremus. Nónne primus Noë cum aduertisset quia insipienter filius suus Cham riserat nudatum patrem, maledixit ei, dicens: Maledictus Cham, seruus domesticus erit fratribus suis: & præposuit ei fratres eius dominos, qui sapienter patris senectutem honorandam putarunt? (Gen.) Nónne etiam fons ille disciplinarum omnium Iacob, vbertatem disputationis huius omnium pectoribus infudit, qui sapientiæ merito prælatus est fratri seniori? Deniq; pater pius qui inter duos filios affectu certaret paterno, sed disceptaret iudicio (Affectus enim necessitudine fertur, meritis enim iudicia formantur) cum diuideret alteri gratiam, alteri misericordiam: sapienti gratiam, insipienti misericordiam, quia ad virtutem se propriis viribus erigere non poterat, nec spontaneum gressum attollere, benedixit eum vt seruiret fratri suo & esset ipsius seruus: ostendens ita deteriorem esse seruitute insipientiam, vt remedio ei seruitus sit, quia stultus se regere non potest, & nisi moderatorem habeat, præcipitatur propriis voluntatibus. Diligens ergo pater & consulens, seruum eum fratris sui fecit, vt regeretur consilio. Ideo inconsultis populis sapientes quiq; adhibentur rectores, qui plebeiam insipientiam vigore proprio regant, vt potentiæ speciem dominētur: quo vel inuitos authoritate potestatis subiiciant ad obediendum prudentioribus, & obsequēdum legibus. Imposuit igitur insipienti velut indomito iugum: & cui in gladio suo viuendum dixerat, libertatem negauit: ne temeritate laberetur, præfecit ei fratrem, cuius authoritate & moderatione subiectus proficeret ad conuersionem. Et quia seruitus habet discretionem (est enim necessitatis infirmior, voluntatis fortior, quia pulchrius est bonū quod nō ex necessitate fit, sed ex voluntate) ideo ei primo iugū imposuit necessitatis, postea benedictionem voluntariæ subiectionis impartiuit.

Concludit quòd seruitus non est à natura, sed à stultitia: & libertas est à sapientia.

Non igitur natura seruum facit, sed insipientia: nec manumissio liberum, sed disciplina. Denique Esau liber natus est, & seruus factus est.

Probat exemplariter in Ioseph prudentia, adiungens.

Ioseph venditus in seruitutem est, & electus est ad potestatem, vt suis emptoribus imperaret. Non dedignabatur tamē obsequiū sedulitatis, sed tenebat virtutis fastigium, conseruabat libertatem innocētiæ, integritatis authoritatem. Vnde pulchrè Psalmista ait: In seruum venundatus est Ioseph: Humiliauerunt in compedibus pedes eius. (Psal.) In seruum, inquit, venundatus est: nō seruus factus est. Humiliauerunt pedes eius, non animam eius. Quomodo enim humiliata est anima, de qua dicit, Ferrum pertransiuit animam eius? Nam cum aliorum animas peccatum trāseat (ferrum enim peccatum est quod est penetrabile) Ioseph sancti anima ita non patuit peccato, vt magis peccatum ipsa penetraret. Denique nec herilis illecebræ flexus est delinimēto: nec immeritò flāmas nō sensit libidinis, quia maiorem Diuinæ flagrabat ardorem gratiæ. Vnde & hoc pulchrè de eo dictum est, Quia eloquium Domini vssit eū, quo restinxit ignitas diaboli sagittas. Quomodo hic seruus, q erudiuit principes populi in illa frumentaria dispensatione, vt futuræ inopiæ consulerēt, & declinando prouiderēt? Aut quomodo seruus, qui totam terrā acquisiuit, & vniuersum populum Ægyptiorum in seruitutem redegit? Non vt conditionē seruitij ignobilis irrogaret, sed vt tributum constitueret, præter possessionem tamen sacerdotalem quam à tributis immunē reseruauit, vt apud Ægyptios quoque

quoque inuiolabilis haberetur religio sacerdotalis. Nõ fecit igitur eum seruum venditio. Nam vtique negotiatoribus erat venditus.

Allegat in cæteris simi le esse, maximè quia Dominus seruus efficitur serui sui: inducens quod scribitur iij. Esdræ, iiij.

Verùm si pretium spectes, multos inuenies, qui emerunt sibi puellulas formæ elegantioris, quarum amore capti turpi seruitio sese dederunt. Videbatur Apame concubina Darij regis sedens ad dexteram eius, auferẽs de capite eius diadema, & suo imponens vertici, palmis faciem eius sinistra manu verberãs, quam rex aperto ore intuebatur, gaudens si quãdo arrideret ei mulier: quòd si ea indignaretur, miserum se atque afflictum putabat, vt potestate submissa blanditias obtexeret, & conciliari sibi eam deprecaretur.

Vnde probat quòd ad seruitutem & libertatem plus facit natura, quàm potentia vel fortuna, sic inquiens:

Sed quid ista magno allegamus ambitu? Non videmus plerũque in potestatem piraticam, vel immanium barbarorum redactos parẽtes à filiis redimi? Nunquid pecuniæ leges potiores quàm leges naturæ? Nunquid in seruitute accrescit pietas? Plerique emptores leonum sunt, & tamen non dominantur leonibus: sed ita subiiciuntur versa vice, vt si exasperatos eos excutere ceruice toros viderint, fugiant & delitescant. Nihil ergo prę iudicat pecunia, quæ plerunque sibi dominos emit: nihil tabulæ auctionales, quibus emptor frequenter adiudicatur atque addicitur: contractus nõ mutat genus, nec sapientiæ libertatem adimit.

Concluditur ex dictis quòd seruus sapiens dominatur domino stulto, sic inferens:

Denique famulo sapienti, multi (vt scriptum est) seruiunt liberi: & est seruus intelligens, qui regat dominos stultos. Quem ergo magis liberum censes? Sola est sapiẽtia libera, quæ diuitibus pauperes præfecit: & quæ seruos propriis fœnerare dominis facit: fœnerare non pecuniam, sed intellectum: fœnerare talentum illius Dominici æternique thesauri, qui nunquam corrumpitur, cuius & vsura pretiosa est: fœnerare illud intelligibile eloquiorum argentum cælestium, de quo lex dicit: Fœnerabis gentibus, tu autem non mutuaberis. Quod Hebræus fœnerauit gentibus, ipse autem non accepit à populis doctrinam, sed tradidit, cui aperuit Dominus thesaurum suum, vt gentes pluuia sermonis sui faceret humescere, & fieret princeps gentium, ipse autem supra se principem nullum haberet. Liber est ergo qui sapiens est, pretio emptus oraculorum cælestium, illo auro, illo argẽto emptus sermonis Diuini, pretióque emptus sanguinis: non enim minimũ est emptorem agnoscere: pretio emptus gratiæ, qui audiuit & intellexit dicentem: Isa. 55. Qui sititis, ite ad aquam: & quicunque non habetis argentum, ite, emite, bibite, & manducate.

Sapientia ergo verè libera: quia non subiicitur seruituti. Ideo addit dicens.

Liber est ille qui progrediens in bellum, si viderit mulierem bono aspectu, & deprædatus opes inimicorum suorum, repertam illic concupierit eam, demptis superfluis & indumento captiuitatis detracto, in vxorem sibi eam copulauerit, iam non seruam sed liberam: intelligit enim famulatui prudentiam & disciplinam non Iob 28. subiacere. Ideóque lex dicit: Non venundabitur pecunia. Omne enim pretiosum non est dignum. Et Iob dicit: Attrahe sapientiam in interiora. Non illi comparabitur Æthiopiæ topazion, quod auro habetur argentóque pretiosius.

Postquam per scripturam, per naturam, & per figuram probauit sapientem liberum & non seruum, probat per rationes euidentes: quarum prima est, quia à nemine habet dependentiã. Et secũda ratio quod legi exhibet obedientiã.

Sed non ille solùm liber qui dominum licitatorem non pertulit, aut tollentem digitum non vidit: sed ille magis liber, qui intra se liber est, legẽ sciens naturæ pręscriptam moribus esse non conditionibus, & mẽsuram officiorum consentaneam non hominis arbitrio, sed naturæ disciplinis. Vtrum igitur iste liber tibi tantummodo, an quidam censor videtur & pręfectus moribus? Vnde verè ait scriptura: Quia pauperes diuitum præpositi erunt, & priuati vtique administrantium. An liber tibi videtur, qui pecunia suffragium sibi emit, qui plausum magis populi quàm iudicium requirit prudentium? Ille ergo liber est, qui popularibus auris mouetur? ille qui reformidat sibilũ vulgi? Sed non ista libertas, quam manumissus accepit, & palma lictoris donatus acquirit. Nõ enim munificentiã, sed virtutem libertatem esse arbitror: quæ nõ suffragiis defertur alienis, sed magnanimitate propria vẽdicatur & possidetur. Sapiẽs enim semper liber est, semper honoratus, semper is qui præsit legibus. Denique iusto non est lex posita, sed iniusto. 1. Timot. 1. Iustus enim sibi ipse lex est, non habens necesse longius sibi arcessere formam virtutis quam corde clausam gerat, scriptum habens opus legis in tabulis cordis sui, cui dictum sit. Bibe aquam de vasis tuis, & de puteorũ tuo fontibus. Prouerb. 5. Quid enim nobis tam proximum quàm Dei verbum? Hoc est verbum in corde nostro & ore nostro, quod non videmus & tenemus. Sapiens ergo liber est.

Tertia ratio est, quia in operando eam habet quam vult efficientiam. Ibidem.

Sapiens ergo liber est, quoniã qui ea facit quæ vult, liber est. Sed non omnis bona voluntas, sed sapientis est, omnia quæ bona sunt velle. Odit enim malũ: quia quod bonum est elegit. Ergo si quod bonum est elegit, arbiter electionis, & eligẽs operationis liber est: quia quod vult facit. Liber ergo sapiens est.

Quarta ratio, quia in agendo, nullius passionis patitur displicentiam.

Sapiens omnia quæ facit, bene facit. Qui autem bene facit omnia, vtique inoffensè & irreprehensibiliter & sine damno & commotione sui facit omnia. Cui igitur hoc subest, vt inoffensè faciat, faciat irreprehẽsibiliter, faciat sine commotione sui, sine damno, nihil insipiẽter facit, sed sapienter omnia. Qui autem sapiẽter facit, nihil habet quod metuat. Metus enim in peccato est. Vbi autem nulla formido, ibi libertas: vbi libertas, ibi potestas faciendi quod vult. Solus ergo sapiens liber est.

Quinta ratio, quia in agendo nullius cogentis patitur violentiam.

Etenim qui neque cogi potest, neq; prohiberi, is nequaquam seruus. Sapientis autem est neque cogi, neque prohiberi. Non est igitur seruus sapiens. Prohibetur enim, qui non fungitur iis quæ desiderat. Quæ autẽ desiderat sapiens, nisi ea quæ virtutis & disciplinæ sunt, sine quibus esse non potest? In ipso enim sunt, nec diuelluntur ab eo. Quòd si diuelluntur iam nõ sapiens, qui sit sine virtutis vsu ac disciplina, quibus ipse se fraudet, sed non sit voluntarius virtutis interpres. Quòd si cogitur, manifestum est quòd inuitus faciat. In omnibus autem factis, aut à virtute correctiones sunt, aut à malitia prolapsiones, aut media, ac indifferentia. Virtutis non coactus, sed voluntarius exequutor est sapiens: quoniã omnia quæ placent agit, malitiam fugitans, nec somnium eius admittit. Indifferentibus ita non mouetur, vt nullis momentis, sicut vulgus hominum, huc atque illuc inclinetur: sed tanquam in statera mens eius æqua lance pendeat, vt neque ad voluptaria propendat, neque omnino ad ea quæ sunt aduersanda vel leuiter studium inclinet suum, sed immobilis maneat affectu. Vnde liquet quia nihil inuitus facit sapiẽs, neque cogitur: quia si seruus esset, cogeretur. Liber igitur est sapiens.

Sexta ratio est per locum ab authoritate per Apostoli claram sententiam.

Apostolus quoque sic definit dicens: Non sum ego liber? nõ sum ego Apostolus? Sed adeò liber, vt cum sub- 1. Corin. 9.

A intrassent quidam tentare libertatem eius, nec ad horã, vt ipse ait, cederet subiectioni, vt veritas Euangelij prędicaretur. Qui ergo non cessit, volens prædicauit. Vbi voluntas, ibi merces voluntatis: vbi necessitas, ibi obsequium necessitatis. Melior ergo voluntas, quàm necessitas. Velle ergo sapiẽtis est, parere & seruire insipientis. Hæc etiam Apostoli definitio dicentis: Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Sapienti igitur merces defertur: sapiẽs autem ex voluntate facit. Liber itaque secundum Apostolum sapiens.

Concludit ex verbis Apostoli quòd Christianus sit liber & sapiens.

Vnde & ipse clamat: Vos enim in libertatem vocati estis, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis. Sequestrata lege, Christianum ne inuitus videatur legi succumbere, vocat in Euangelium: quod voluntas & prædicat, & operatur. Iudæus sub lege, Christianus per Euangelium: in lege seruitus, in Euangelio libertas, vbi cognitio sapientiæ. Omnis ergo qui Christum recipit, sapiens: qui autem sapiẽs, liber: Omnis igitur Christianus, est & liber, & sapiens.

Sequitur septima ratio, quia cum seruit sapiens, habet libertatis eminentiam.

Docuit me tamen Apostolus, quòd vltra ipsam libertatem sit, vt & seruire libertas sit. Cum liber, inquit, essem, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. (1.Corinth.9.) Quid est vltra libertatem, nisi habere spiritum gratiæ, habere charitatem? Libertas enim liberum facit hominibus: charitas amicum Deo. Vnde ait Christus: Vos autem dixi amicos. Bona charitas, de qua dicit Christus: Per charitatem spiritus seruite inuicẽ. Seruiuit & Christus, vt omnes liberos faceret: Manus eius in cophino seruierunt. Qui nõ rapinam arbitratus est, se esse æqualem Deo, formam serui accepit, & omnia omnibus factus est, vt omnibus salutẽ afferret. Cuius imitator Paulus, & quasi sub lege erat, & quasi sine lege viuebat, pro eorum vtilitate, quos cupiebat lucrari, & infirmis volens fiebat infirmus, vt eos confirmaret: & currebat, vt comprehẽderet: & corpus suum castigabat, vt potestates aëreas in Christo triumpharet. Est ergo & sapiẽti & seruire libertas.

Concludit per locum ab oppositis, quòd stultus quãtò maior, tantò magis seruus est.

Vnde colligitur quia stulto & imperare seruitus est: & quod peius est cùm paucioribus præsit, pluribus dominis & grauioribus seruit. Seruit enim propriis passionibus: seruit cupiditatibus suis, quarum dominatũ, nec nocte potest fugere, nec die: quia intra se dominos habet, intra se seruitium patitur intolerabile. Gemina enim seruitus est: Altera corporis: animarum altera. Domini autem corporis quidẽ homines: animarum autem malitiæ & passiones: à quibus sola animi libertas sapientem vendicat, vt seruitio ei liceat exire.

Adiungit sanctorum exempla qui verè fuerunt liberi, nemini nisi Deo verè subiecti.

Quæramus igitur illum verè sapientẽ, verè liberum, qui quamuis sub plurium hominum dominatu degat, liberè dicit, Quis est qui mecũ iudicio cõtendat? Tu solus manum tuam à me abstine: à cuius conspectu nõ potero me abscondere, & timor tuus non me percellat. (Hierem.2.) Quem sequutus Dauid rex, ait: Tibi soli peccaui. Regali enim subnixus fastigio, quasi legum dominus legibus reus non erat: soli Deo obnoxius tenebatur, qui Dominus est potestatũ. Alium audi liberũ: Mihi autẽ pro minimo est vt à vobis diiudicer aut ab humano die: sed neque meipsum diiudico. Nihil enim mihi sum conscius: qui autẽ diiudicat me, Dominus est. Vera libertas spiritalis hominis, qa diiudicat omnia: ipse autẽ à nemine diiudicatur: nec à quacũq; creatura participe, sed soli Deo se subditum nouit, qui solus sine peccato est: De quo dicit Iob, Viuit Dominus, qui sic me iudicat. Solus enim ille potest iudicare iustum, cuius in conspectu cęlum non est mundum, nec stellarum pura & clara lumina. (Psalm.50.) (1.Corinth.4.)

Et proponit sapiẽtis proprietatem: quam require infrà, in cap. Sapiens. Adiungit octauam rationem, quòd sapiens est liber, quia viuit secundum naturalis legis atque Diuinæ scientiam & experientiam.

Illi autẽ liberi sunt, qui legibus viuunt. Lex autẽ vera, sermo rectus: Lex vera, nõ insculpta tabulis, nec ęre incisa, sed impressa mentibus, atque infixa sensibus, quando sapiẽs nõ sub lege, sed ipse sibi lex est, opus legis in corde suo continens, naturali sibi stilo, & quadam inscriptione formatum. Tantúmne igitur cæcitatis est, vt nõ videamus manifestas rerum expressiones, & virtutum imagines? Et quàm indignũ vt populi integri obediant humanis legibus, quò sint libertatis participes: sapiẽtes
B autem veram legem naturæ expressam ad imaginẽ Dei, verámque rationem signiferã libertatis negligãt & derelinquant, cũ in ea tanta libertas sit, vt paruuli seruire vitiis nesciamus, alieni ab ira, exortes auaritiæ, ignari libidinis? Quàm miserũ igitur, vt qui nascimur in libertate, moriamur in seruitute? Sed hoc fit leuitate animi atque infirmitate morum: quia curas inanes voluimus, & operamur superuacua. Sapientis autem cor, actúmq; & opus radicatum esse decet atque immobile.

Et infrà subdit opinionem ponẽs aliquorum philosophorum dicentium libertatem esse in mortis contemptu, inducens exemplum cuiusdam philosophi Calani nomine Gymnosophistæ de India.

Non ego de contẽptu mortis libros philosophorum depromo, aut Gymnosophistas Indorum, quorũ præ cæteris Calani laudatur responsum Alexandro, cum eũ iuberet sequi. Qua me, inquit, laude dignum Græciã pete re poscis? Si possum cogi facere quod nolo? Et verè plenus authoritatis sermo, sed magis mens libertatis. Denique & Epistolam scripsit: Calanus Alexandro. Amici
C persuadent tibi manus & necessitatẽ inferre Indorum philosopho: nec in somniis vidẽtes nostra opera. Corpora enim transferes de loco ad locum, animas non coges facere quod nolunt, non magis quàm saxa & ligna vocem emittere. Maximus ignis viuẽtibus corporibus dolorem inurit, & gignit corruptionem: super hũc nos sumus, viuentes autem exurimur. Non est rex, neque princeps, qui extorqueat nobis facere quod nos proposuimus: neq; similes sumus Gręciæ philosophorũ, qui verba pro rebus meditati sunt ad opinionis celebritatẽ. Nobis res sociæ verbis, & verba rebus: res celeres, & sermones breues, in virtute nobis libertas beata est.

Et subdit respondendo, quòd ex hoc Christianorum secta magis libera est: probat per exempla sanctorum, qui libertate animi pro fide Christi contempserant simili modo mortẽ.

Præclara verba, sed verba: præclara constantia, sed viri: præclara epistola, sed philosophi. Apud nos autem &
D puellæ de mortis appetentia sublimes vsque ad cælũ extexere virtutũ gradus. Quid Teclam, quid Agnem, quid Pelagiam loquar? quæ tãquam nobilia vitulamina pullulantes, ad mortem quasi ad immortalitatem festinauerunt? Inter leones virgo exultauit, & rugientes† bestias expectauit intrepida: & vt nostra eum Indorum gymnosophistis conferamus, quod ille verbis gloriatus est, sanctus Laurentius factis probauit: vt viuus exureretur, & flammis superstes diceret, Versa, manduca. Haud degener Abramidarum & Machabęorũ puerorum concertatus, quorum alij super flammas canebant, alij cum exurerentur nõ rogabãt, vt parceretur, sed inuehebãtur, vt amplius persequutor inflãmaretur: Liber igitur sapiẽs.

Et adiungit exemplum.

Quid autem sublimius sancta Pelagia? quæ vallata à persequutoribus, prius quàm tamen in eorum conspectum veniret, aiebat: Volens morior: nemo me continget manu: nemo oculo proteruo violabit virginẽ: mecũ

feram

feram pudorē: mecum incolumem verecūdiam: nullum prędones lucrū suæ capient insolētię: Pelagia Christum sequitur: nemo aufert libertatem: nemo captiuam videbit: liberam fidem insignémque pudicitiam & prosapiam prudentiæ. Quod seruum est, hîc manebit, nullos in vsus debitum. Magna igitur piæ virginitatis libertas, quę septa agminibus persequutorum, inter maxima pericula integritatis & vitæ nequaquam inclinata est.

Concludit quòd peccator est seruus, & iustus est verè liber.

At non ille cui dominatur ira, subiicitur enim iugo peccati. Homo enim iracundus peccatum effodit. Qui autem peccatum facit, seruus est peccati. At nō ille liber qui seruit auaritiæ. Non potest enim possidere vas suū. Non ille liber, qui seruiens desideriis & voluptatibus, vago fluitat errore. Non ille liber, qui curuatur ambitu: seruit enim alieno imperio: Sed ille liber, qui potest dicere: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate: Esca vētri, & venter escis. Ille liber, qui ait: Quid enim libertas nostra iudicatur ab infideli conscientia?

Ioan. 8.

Et quia solus iustus est sapiēs, propterea infert quòd dominium & libertas competit sapienti, & seruitus peccatori.

Libertas igitur sapienti, non insipienti cōuenit: quoniam qui deligat lapidem in fundibulo, similis est ei qui dat imprudenti claritatem: seipsum vulnerat, sibíque potius dum intorquet iaculum, affert periculum. Certè sicut tormento acerbatur & geminatur malum saxi ruina: sic insipientis in libertate ruina vehementior est. Recidenda igitur insipienti potestas, non adiicienda libertas est. Seruitus enim ei conuenit. Ideóque addidit: Spinæ nascuntur in manu ebriosi, seruitus autem in manu imprudentis: quia sicut ille suis vulneratur poculis: ita insipiens suis factis. Ille bibendō se peccato inserit, iste operando se culpæ adiudicat, & factis suis trahitur in seruitutem.

Probat quæ dixerat autoritate Apostoli & ratione.

Roman. 7. Videbat Paulus se in captiuitatem trahi à lege peccati, & ideo vt liberaretur, confugit ad libertatis gratiam.

Psal. 31. Non sunt igitur liberi insipiētes: quibus dicitur: Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. In chamo & fræno maxillas eorum constringe, qui nō approximāt tibi: Multa flagella pecccatorum, quia multis flagellis opus est, vt eorū imprudentia coërceatur. Disci-

Prouerb. 13. plina hoc exigit, non inclementia. Denique qui parcit baculo suo, odit filium suum: simul quia vnusquisque grauius suis peccatis flagellatur. Grauia enim delictorū pondera, grauia criminum verbera: sicut onus grauantur graue, & infligūt animæ cicatrices, & putrescere faciunt mentis vlcera. Deponamus igitur tam grauē seruitutis sarcinam: renuntiemus luxuriæ & deliciis, quæ nos quibusdam astringunt nexibus cupiditatum, & vinculis ligant. Nihil enim prosunt deliciæ stulto: & quicunque à pueritia dederit se deliciis, manebit in seruitute, vt viuens mortuus sit. Recidatur ergo luxuries: delicię resecentur: & si quis fuit luxuriosus, vale dicat superioribus. Recisa enim vinea fructum affert: semiputata frōdescit: neglecta luxuriat. Ideóque scriptum est, Tanquam agricultura homo imprudens: & tanquam vinea homo egens sensu. Si reliqueris eum, desertus erit.

Concludit quòd debemus nos Christiani libertatem tenere.

Ergo liberati à peccato: quasi pretio empti sanguinis Christi, non subiiciamur seruituti hominum vel passionum: non erubescamus peccatum nostrum fateri. Vide quàm liber qui poterat dicere, Non reueritus sum multitudinem populi, vt non annuntiarem in conspectu omnium peccatum meum.

cap. 3. Tom. IIII. *Iterum cum seruitus propriè conueniat eis qui se passionibus dedunt, & libertas eis qui à passionibus sunt immunes. Ideo libro secundo de Iacob & vita beata, loquens de benedictionibus Iacob & Esau, vbi Esau seruus factus est.*

Rectè ergo eum subdidit, vt regentis imperio suum inclinaret affectum. Ideóque ait: Super gladium tuum viues, & seruies fratri tuo. Domina est enim pietas crudelitatis, & mansuetudo duris motibus præstat. Seruit omnis qui authoritatē purę nō habet cōscientiæ: Seruit quicunque vel metu frāgitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mœrore deiicitur. Seruilis enim omnis est passio: quoniā qui facit peccatū, seruus est peccati. Et quod peius est, multorum seruus est, qui subiectus est vitiis, multis se dominis addixit, vt seruitio ei exire vix liceat. At verò ille qui voluntatis suæ arbiter est, iudex cōsilij, interpres arbitrij, qui coërcet corporeæ appetentiam passionis, qui ea quæ agit bene agit, bene autem agens rectè agit, & qui rectè agit, inculpatè & irreprehensibiliter agit, habens suorum actuum potestatē, is profectò liber est. Nam qui omnia prudenter agit, & ita viuit vt vult, is solus est liber. Non conditio fortuita seruum facit, sed probrosa insipientia. Denique famulus prudens regit dominos stultos: Et probi serui dominis fœnerabunt. Quid fœnerabunt? Non vtique pecuniam, sed sapientiam sicut & lex dicit, Fœnerabis gentibus multis: tu autem mutuum nō accipies. Fœnerauit Iudæus proselyto Diuinæ legis oracula: sed quia ipse legis mysteria videre non potuit, & quæ habebat nesciuit oracula, qui literam fœnerabat gentibus, nūc ab iis spiritalis doctrinæ gratiam mutuatur: meritóque subiectus est seruituti, quoniam qui mutuatur seruus est, quasi addictus fœnori creditoris.

Et addit.

Qui autem piæ doctrinæ fœnus impartit, is est, princeps, sicut lex dicit: Princeps eris gentium multarum: tibi autē princeps ex ipsis non erit. Princeps enim est, qui regit: qui & habet sapientiæ principatum, quem habuit populus Iudæorum. Sed quoniam quod docebat seruare non potuit, debet discere quod docere nesciuit. Hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: Seruies fratri tuo. Erit autem cum deposueris & solueris iugū illius à collo tuo: significans duos futuros populos. Vnum ancillæ filium: Alterum liberæ. Seruit autē litera: Libera est gratia: eúmque populū qui literæ intendit, tandiu seruum fore, quandiu spiritalis doctrinæ sequatur interpretem. Tunc quoque illud futurū quod Apostolus ait: Vt reliquiæ saluæ fiāt secundū delectionē gratiæ. Seruies ergo fratri tuo: Sed tunc senties seruitutis profectum, cū magis voluntarius quàm coactus obedire cœperis fratri.

Libertatem gratiæ donauit Christus: hanc seruare debemus, ne peccato seruiamus. Libro primo eiusdem, cap. iij. Cap. 3.

Clamat Apostolus, Nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati in mortem, siue obeditionis ad iustitiā? Ergo si aut peccato seruimus, aut iustitiæ, cōsideremus in qua parte seruitus tolerabilior, fructus vberior. Sed qui potest esse fructus in morte? Peccati enim stipendium mors. Et ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispēdium, cū ea quæ gessimus, erubescimus. Seruire autem iustitiæ, libertas est. Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vtraque conditio optima est sub Christo: sub quo & pretiosa seruitus, & gloriosa libertas. Pretiosa seruitus, quasi tanti sanguinis pretio comparata: gloriosa autem libertas, quam nulla seruitus culpæ, nulla peccatorum vincula constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia degeneris nexui seruitutis addicunt. Disce humilitatem ô homo, apostolici vim cognosce magisterij. Seruum te dicis, libertus es: Si liberum te iactas, seruus es. Nam & ille qui quasi seruus redemptus est, libertatem habet. Et iste qui quasi liber vocatus est, bonum est illi vt seruum Christi se esse cognoscat, sub quo seruitus tuta est, & libertas secura. Quis quasi idiotam Paulum vel in ipso iure asse-

rit? Sciuit enim discernere inter liberum & liberum: & ideo non perfunctoriè, sed propriè dixit, Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Reuera enim omnes, Christi liberti sumus, nemo liber. Omnes enim in seruitute generati. Quid seruili conditioni arrogantiam libertatis assumis? Quid titulos nobilitatis vsurpas seruilis hæreditas? Nescis quod te Adæ atque Heuę culpa mācipauerit seruituti? Nescis quòd redemerit te Christus, non emerit? Non auro, & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine agni: clamat Petrus Apostolus. (1.Pet.1.) Ergo redemptus à Domino es: & seruus es, qui creatus es. Seruus es, qui redemptus es: & quasi domino seruitutem debes, & quasi redemptori. Nec inferiorem putes libertinitatem sub Christo, quàm libertatem esse. Ad dignitatem æqualis, ad tuitionem præstantior est, ad gratiam par, aduersus lapsum cautior, aduersus superbiam rectior. Ita libertatem accepisti, vt meminisse manumissoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obsequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur libertas. Quid te beatius, qui sub Domino regnas, & sub patrono militas?

(Cap.3. Tom.IIII.) *Vnde libro primo de apologia Dauid narrato textu Apostoli ad Galatas, de duobus filijs Abrahæ, sic adiungit.*

Quid sit per allegoriam sequentibus exposuit euidenter dicens, Duas illas generationes, vnam de ancilla, alteram de libera, duo esse testamenta. Vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, in quo monte Moses legem accepit à Domino. Alterum autem ab Hierusalem, quæ est libera: quæ in Isaac filios, hoc est, in libertate gratiæ, non literæ seruitute generauit. Seruis enim pœna decernitur: liberis confertur gratia. Nónne in typo geminæ plebis Iacob duas accepit vxores, ex quibus diuersam sobolem procreauit?

LIBERARE. *De liberando ab iniuria proximo, loquitur libro secundo de officijs. Require suprà, in cap. Iniuria. Deus est qui Ecclesiam liberat. Super Psalmum quadragesimum tertium. Require suprà, in cap. Ecclesia. Et infrà, cap. Manus.*

(Cap.14. Tom.1.) LIBERALITAS. *De liberalitatis speciebus, & quòd ad eam obligatur maximè princeps, prælatus, & qui diues est, loquitur Libro secundo de officijs.*

Decet omnes censura frugalitatis, continentiæ authoritas, & maximè eum qui honore præstet, ne præeminentem virum thesauri possideant sui, & pecuniis seruiat, q̄ præest liberis. Illud magis decet vt supra thesaurum sit animo, & infra amicum obsequio. Humilitas enim gratiam auget. Hæc plena laudis, & digna primario viro: non omnem cum Tyriis negotiatoribus, & Galatis mercatoribus habere turpis lucri cupidinem: nec omne bonum locare in pecunia, & tanquam mercenario munere quotidianos numerare quæstus, calculari compendia. Quòd si ab iis sobrium gerere animum laudabile est, quantò illud præstantius, si dilectionem multitudinis liberalitate acquiras, neque superflua circa importunos, neque restricta circa indigentes? Plurima autem genera liberalitatis sunt: non solùm quotidiano sumptu egentibus, quò vitam suam sustinere possint, disponere ac dispensare alimoniam: verum etiam iis qui publicè egere verecundantur consulere, ac subuenire, quatenus egenorum communis alimonia non exhauriatur. De eo enim loquor, qui præest alicui muneri, vt si officium sacerdotis gerat, aut dispensatoris, vt de iis suggerat episcopo, nec reprimat si quem positum in necessitate aliqua cognouerit, aut deiectum opibus ad inopiæ necessitatem redactum, maximè si non effusione adolescentiæ, sed direptione alicuius & amissione patrimonij in eam reciderit iniuriā, vt sumptum exercere diurnum non queat. Summa etiam liberalitas captiuos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, & maximè fœminas turpitudini, reddere parentibus liberos, parentes liberis, ciuem patriæ restituere. Nota sunt hæc nimis Illyrici vastitate & Thraciæ. Quanti vbique venales erant toto captiui orbe, quos si reuoces vnius prouinciæ numerum explere possint? Fuerunt tamen qui etiam quos Ecclesiæ redemerunt in seruitutem reuocare vellent, ipsa grauiores captiuitate, qui inuiderent alienam misericordiam. Ipsi si in captiuitatem venissent, seruirent liberi: si venditi fuissent, seruitutis ministerium non recusarent: & volunt alienam libertatem rescindere, qui suam seruitutem non possent rescindere, nisi forte pretium recipere emptori placeret: in quo tamen non rescinditur seruitus, sed redimitur. Præcipua est igitur liberalitas redimere captiuos, & maximè ab hoste barbaro: qui nihil deferat humanitatis ad misericordiam, nisi quod auaritia reseruauerit ad redemptionem: æs alienum subire, si debitor soluendo non sit, atque arctetur ad solutionem, quæ sit iure debita & inopia destituta, enutrire paruulos, pupillos tueri. Sunt etiam qui virgines orbatas parentibus tuendæ pudicitiæ gratia cōnubio locent: nec solùm studio, sed etiam sumptu adiuuent. Est etiam genus illud liberalitatis, quod Apostolus docet: Si quis fidelis habet viduas, subministret illis: vt earum alimoniis Ecclesia non grauetur: vt iis quæ verè viduæ sunt, sufficiat. Vtilis igitur huiusmodi liberalitas, sed non communis omnibus. Sunt enim plerique etiam boni viri, qui tenues sunt censu, contenti quidem exiguo ad sui vsum: sed non idonei ad subsidium leuandæ paupertatis alienæ. Tamen suppetit aliud beneficentiæ genus, quo iuuare possint inferiorem. Est enim duplex liberalitas: vna quæ subsidio rei adiuuat, id est, vsu pecuniæ: Altera quæ operarum collatione impenditur, multò frequenter splendidior, multóque clarior.

Et declarat de hoc secundo liberalitatis genere, quod est in consulendo. Quod require suprà, in capite Consilium.

De liberalitatis autē modo in pauperes, & in quos pauperes, infrà subdit ibidem.

(Cap.) Liquet igitur debere esse liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas, cuius sobrietas tenenda est: maximè sacerdotibus, vt non pro iactantia, sed pro iustitia dispensent. Nusquam enim maior auiditas petitionis. Veniūt validi: veniunt nullam causam nisi vagandi habentes, & volunt subsidia euacuare pauperum, exinanire sumptum, nec exiguo contenti maiora quærunt, ambitu vestium captantes petitionis suffragium, & natalium simulatione licitantes incrementa quæstuum. His si quis facilè fidem deferat, citò exinanit pauperum alimoniis profutura compendia, modus largiendi adsit, vt nec illi inanes recedant, neque transcribatur vita pauperum in spolia fraudulentorum. Ea ergo mensura sit, vt neque humanitas deseratur, neque destituatur necessitas. Plerique simulant debita: sit veri examen. Exutos se per latrocinia deplorant: aut iniuria fidem faciat, aut cognitio personæ, quò propensius iuuentur. Ab Ecclesia relegatis sumptus impartiendus, si desit eis alendi copia. Itaque qui modum seruat, auarus nulli, sed largus omnibus est. Non enim solas aures præbere debemus audiendis precantum vocibus, sed etiam oculos cōsiderandis necessitatibus. Plus clamat bono operatori debilitas, quàm vox pauperi. Neque verò fieri potest vt non extorqueat amplius importunitas vociferantium: sed non semper impudentiæ locus sit. Videndus est ille qui te non videt: requirendus ille qui erubescit videri. Ille etiam clausus in carcere occurrat tibi: ille affectus ęgritudine mentem tuam personet, qui aures non potest. Quò plus te operari viderit populus, magis diliget. Scio plerosque sacerdotes, quò plus contulerunt, plus abundasse. Quoniam quicunque bonum operarium videt, ipsi confert, quòd ille suo officio dispenset securus, quòd ad pauperem sua perueniet misericordia.

sericordia. Nemo enim vult nisi pauperi proficere suam collationem. Nam si quem aut immoderatum, aut nimis tenacem dispensatorem viderit, vtrunque despiciet, si aut superfluis erogationibus dissipet alieni fructus laboris, aut recondat sacculis. Sicut igitur modus liberalitatis tenendus est, ita etiam calcar plerunque adhibendum videtur. Modus ideo, vt quod benefacis, id quotidie facere possis, ne subtrahas necessitati quod indulseris effusioni. Calcar propterea, quia melius operatur pecunia in pauperis cibo, quàm in diuitis sacculo. Caue intra loculos tuos ne includas salutem inopum, & tanquam in tumulis sepelias vitam pauperum.

Liberalis quilibet debet esse, & non prodigus, maximè sacerdos. Ibidem. Require suprà, cap. Largitas. Non paupertatis metu debet ab ea reuocari. Libro primo de viduis. Require suprà capite Dare. Liberalis si quis alteri esse Tom. I. *vult, vtilis esse debet, non nociuus. Libro primo de officiis, cap. trigesimo.*

In Euangelio quoque multas disciplinas accepimus iustæ liberalitatis. Pulchrum est igitur bene velle, & eo largiri cõsilio vt prosis, non vt noceas. Nam si luxurioso ad luxuriæ effusionem, adultero ad mercedem adulterij largiendum putes, non est beneficentia ista, vbi nulla est beneuolentia. Officere enim istud est, non prodesse alteri, si largiaris ei qui conspirat aduersus patriam, qui congregare cupiat tuo sumptu perditos, qui impugnẽt Ecclesiam. Non est hæc probabilis liberalitas, si adiuues eum qui aduersus viduam & pupillos graui decernit iurgio, aut vi aliqua possessiones eorum eripere conatur. Non probatur largitas, si quod alteri largitur, alteri quis extorqueat, sed iniustè quærat, & iustè dispensandum putet, nisi fortè vt ille Zachæus reddas prius ei quadruplum, quem fraudaueris, & gentilitatis vitia fidei studio & credentis operatione compenses. Fundamẽtum igitur habeat liberalitas tua. Hoc primùm quæritur, vt cum fide conferas, fraudem non facias oblatis, ne dicas te plus conferre & minus conferas. Quid enim opus est dicere? Fraus promissi est: in tua potestate est largiri quod velis. Fraus fundamentum soluit, & opus corruit. Nunquid Petrus ita indignatione efferbuit, vt Ananiam extingui vellet, vel vxorem eius? Sed exemplo eorum noluit perire cæteros: nec perfecta est illa liberalitas, si iactantiæ causa magis quàm misericordiæ largiaris.

Et infrà subdit de liberalitatis modo.

Perfecta autem est liberalitas, vbi silentio quis tegit opus suum, & necessitatibus singulorum occultè subuenit, quem laudat os pauperum, & non labia sua. Deinde perfecta liberalitas, fide, causa, loco, tempore cõmendatur: vt primùm opereris circa domesticos fidei. Grandis culpa, si sciente te, fidelis egeat, si scias eum sine sumptu esse, famem tolerare, ęrumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat: si in causam ciderit, aut captiuitatis suorum, aut calumniæ, & non adiuues: si sit in carcere, & pœnis & suppliciis propter debitum aliquod iustus excrucietur. Nam etsi omnibus debetur misericordia, tamen iusto amplius. Si tempore afflictionis suæ nihil à te impetret, si tempore periculi quo rapitur ad mortem, plus apud te tua pecunia valeat quàm vita morituri. De quo pulchrè Iob dixit: Benedictio perituri in Iob 29. me veniebat. Personarum quidem Deus acceptor non est, quia nouit omnia. Nos autem omnibus quidem debemus misericordiam: sed quia plerique fraude eam quærunt, & fingunt ærumnam, ideo vbi causa manifestatur, persona agnoscitur, tempus vrget, largius se debet profundere misericordia. Non enim auarus Dominus est, vt plurimum quærat. Beatus quidem qui dimittit omnia, & sequitur eum: Sed & ille beatus est, qui quod habet ex affectu facit. Denique duo æra viduæ illius diuitum muneribus prætulit, quia totum illa quod Luc 21. habuit contulit: Illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt. Affectus igitur diuitem collationem, aut pauperem facit, & pretium rebus imponit. Cæterùm Dominus non vult simul effundi opes, sed dispensari: nisi fortè vt Helisæus, qui boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus in disciplinam se propheticam daret.

Prosequitur de liberalitate circa consanguineos. Require suprà capite Affinitas. De hac materia require suprà in capite Dare: & in capite Eleemosyna: & capite Largitas. Et infrà capite Misericordia. Sed qui recipit gratus esse debet. Libro nono super Lucam. Cap. 3. Tom. V.

Quò indulgentior est liberalitas eò inexcusabilior peruicacia.

LIBRI. *De ipsa fide scribendi sunt libri. Vnde de seipso loquens, libro quinto de eadem re, capite primo, sic dicebat.* Tom. II.

Scribere aliquid sententiæ fuit, vt sine strepitu aliquo impietati hæreticorum nostra pro nobis scripta respondeant. Quintum itaque Imperator Auguste hunc librũ paramus ordiri. Nam & quartum librum oportuit in illa vitis disputatione finiri, ne coaceruasse magis librum eundem quodam videremur quæstionum tumultu, quàm fructu spiritalis vineæ repleuisse: nec inconsummatam fidei vindemiam tantis adhuc superfluentibus disputationibus decuit derelinqui. Quinque igitur libros de Patris ac Filij & Spiritus sancti inseparabili Diuinitate digerimus, sequestrata interim pleniore disputatione de Spiritu, prouocati magisterio Euangelicæ lectionis, vt credita nobis quinque talenta fidei quasi quadam eorum quinque sorte librorum humanis fœneremur affectibus, ne fortè cum venerit Dominus, & inuenerit absconditam in terra pecuniam suam, dicat mihi: Serue male & piger, sciebas quod meto vbi nõ semino, & congrego vbi non sparsi: Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, & ego veniens recepissem quod meum est? Aut quemadmodum in alio libro est, Et ego, inquit, veniens cum vsuris, vtique exegissem. Date ergo veniã, si quos prolixioris huiusce sermonis offendit audacia. Officij contemplatio cogit credere quod accepimus. Dispensatores enim sumus mysteriorum cælestium, ministri sumus: non ex æquo omnes, sed vnicuique, inquit, sicut Dominus dedit. Ego, inquit, plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Vnusquisque igitur enitatur vt mercedem possit accipere secundum suum laborem. Dei enim sumus, vt Apostolus dixit, cooperarij: Dei cultura, Dei ædificatio. Beatus itaque ille, qui talis fœnoris sui cernit vsuras. Beatus & ille, qui fructus sui operis intuetur. Beatus quoque qui superædificat supra fundamentum fidei, aurum, argentum, & lapides pretiosos. Vos nobis estis omnia, qui hæc auditis aut legitis. Vos fœneratores vsuræ, verbi vsuræ, non pecuniæ. Vos agricolæ redditus. Vos ędificatores, aurum, argentum, lapidésque pretiosos superædificantes. In vestris meritis sacerdotalis summa laboris est. In vestris animis fructus episcopalis operis enitescit. In vestris profectibus aurũ Domini refulget, multiplicatur argentum, si eloquia Diuina teneatis. Eloquia enim Dei, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Vos ergo facietis fœneratorem diuitem, agricolam fructuosum. Vos peritum probatis architectum. Non arroganter dico: quia non tam mea sunt quàm vestra quæ voueo. O si mihi liceat securo de vobis tunc tẽporis dicere, Domine quinque talenta mihi dedisti, ecce alia quinque lucratus sum: & ostendere vestrarum talenta pretiosa virtutum. Habemus enim thesaurum in vasis fictilibus. Hæc sunt talenta quæ iubet Dominus spiritaliter fœnerari. Aut duo æra noui & veteris testamẽti, quæ spoliato illi à latronibus Samaritanus ille euangelicus ad curanda vulnera dereliquit. Neque ego fratres

I. Cor. 3.

voti auarus ideo hæc opto, vt ſuper multa cōſtituar: ſat eſt mihi præmium de veſtro profectu. Vtinam non indignus eo inueniar quod accepi, ea quæ ſunt me maiora melioribus tribuendo, non exigo. Licet Domine ſoleas dicere, Volo autem & huic nouiſsimo dare ſicut & tibi. Accipiat poteſtatem ſupra decem ciuitates qui meretur. Sit ille talis, qualis Moſes, qui legis decem verba conſcripſit. Sit ille Ieſus Naue, qui ſubegit quinque reges, & ciuitates in deditionem accepit, vt eſſet typus venturi eius nominis viri, cuius imperio corporales omnes deliciæ vincerentur, conuerterentur gentes, vt fidem Ieſu Chriſti magis quàm priſtina ſtudia ſua & vota ſequerentur. Sit ille Dauid, cui occurrerunt pſallentes iuuenculæ dicentes: Saül triumphauit in millibus: Dauid in decem millibus. Mihi ſat eſt, ſi non in exteriores tenebras extrudar, quemadmodum ille qui commiſſum ſibi talentum in terra quadam ſuæ carnis abſcondit: ſicut principes ſynagogæ, B cæteríque principes Iudæorum, qui credita ſibi eloquia Dei humo quadam ſui corporis occuparunt, deliciiſque carnis intenti, quaſi in quandam exaltati cordis foueam fœnus cæleſte merſerunt. Nos igitur non intra latibula carnis abſconditam Domini teneamus pecuniam, vel mnam illam, ſed tanquam boni in ſudario reponamus nummularij, cum ſudore quodam mentis & corporis æquo & parato ſemper libremus affectu, vt propè ſit verbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc verbum Dei eſt pretioſum talentum, quo redimeris. Hæc eſt pecunia per menſas animarum cernenda, vt frequenter agitando in omnem terram bonorum ſonus poſsit exire nummorum, per quam vita paratur æterna.

Tom.IIII. *In fine libri eſt amplius laborandum. Vnde ſextum librum Hexameron ſic incipit:*

Sextus eſt iſte dies, quo mundanæ creaturę origo cōcluditur. Et ideo etiam ſermonis noſtri, quem de dierum exordiis aſſumpſimus, finis paratur. Qui etſi per C quinque iam dies non mediocri labore nobis proceſſerit, tamen hodierno die maiore curarum accreſcit fœnore: quia in hoc & ſuperiorum dierum periculū eſt, & totius ſumma certaminis. Etenim ſi in fidibus aut cantibus, & athletarum contentionibus crebris, licet & maximis ludicris, tamē ſuperiores dies ſine vllo coronæ tranſiguntur diſpendio: poſtremus autem dies habet ſortem coronæ, in quo & certandi periculum eſt, & cedēdi opprobrium, & vincendi præmium: quantò magis in hoc tanto agone ſapientiæ, non paucorum ſed vniuerſorum iudicio cum hodie nobis velut quędā certaminis corona procedat, maior ſolicitudo angit: ne & ſuperiorum effundamus laborem dierum, & præſentis ſubeamus pudorem? Neque enim eadē dicendi conditio, quæ canendi atq; luctandi: cum in illis ludus offenſionis, in iſto lapſus mortis ſit. Illic ſi pecces, ſpectantium faſtidium eſt: hic damnum eſt audientium. Aſsiſtite igitur mihi tanquam iudices coronæ, & ingredimini mecū in hoc ma- D gnum & admirabile totius viſibilis theatrum creaturæ.

Tom.IIII. *In libris ſacræ ſcripturæ eſt cibus animæ. Libro ſuper Beati immaculati, litera xxij. verſu iij.*

Habet verbum Dei epulas ſuas: alias fortiores, vt eſt Euangelium & lex: alias ſuauiores, vt ſunt Pſalmi & Cantica canticorum.

Cap.5. Tom.IIII. *Libri tamen veteris teſtamenti plurimum differunt à libris teſtamenti noui. Lib. de prima interpellatione Iob: ſuper illud Iob: Tranſtulit montes &c.*

Qui ſunt mōtes, quos inueteraſcere facit, niſi Moſes, Aaron, & Helias, Ieſus Naue, Gedeon, Prophetæ omnes libri veteris teſtamenti? Venit Ieſus Dominus nouū detulit teſtamentum, & illud quod erat vetus nouum factum eſt. Innouatus eſt Chriſtianus, inueterauit Iudæus. Renouata eſt gratia, inueterauit litera. Euertit montes & conuertit. Euertit enim & ſubruit intellectum ſecundum literam, & ſtatuit ſpiritualem intelli- A gentiam. Intellectus ergo legis ille carnalis euanuit, & factus eſt ſpiritualis. Vnde Apoſtolus ait: Scimus autem quià lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum. Sed ipſe qui carnalis erat, factus eſt ſpiritualis, ſicut ipſe aſſeruit dicens, Puto enim quòd & ego Spiritum Dei habeam.

Quos libros Iudæi non intelligunt. Libro ſuper Beati immaculati, litera viij. verſu octauo. Require ſuprà capite Agnus. De libro conſcientiæ. In tractatu ſuper Pſalm. primum. Require ſuprà capite Iudicium. Libros ſcribere vtile eſt etiam abſentibus. Libro primo de virginitate, parte quarta.

Hîc tracto, vt alibi perſuadeam.

Libros qui euoluit ſolus non eſt. Libro de eadem re, loquens de virgine matre Domini. To[m.]

Minus ſola videbatur, cum ſola eſſet. Nam quēadmodum ſola, cui tot libri adeſſent, tot Archangeli, tot Prophetæ?

In libris pulchritudo quærenda non eſt, ſed veritas. In epiſtola v. ad Sabinum, in principio.

Hexameron liber non ad ſpeciem, ſed ad vtilitatem ſcriptus eſt.

LIBIDO. *Quàm ſit mala & deteſtanda, deducit libro primo de Cain & Abel.* Cap. Tom.

Sæuus criminum ſtimulus libido eſt: quæ nunquam quietum manere patitur affectum. Nocte feruet, die anhelat, de ſomno excitat, à negotio abducit, à ratione reuocat, aufert conſilium, amantes inquietat, lapſos inclinat, caſtis inſidiatur, potiendo inflammat, vſúque accenditur. Nullus peccandi modus, & inexplebilis ſcelerum, niſi morte amantis, extingui non poteſt. Et ideo ait Apoſtolus: Fugite fornicationem: vt veloci fuga tanquam furioſæ dominæ declinare ſæuitiam, & tetro ſeruitio exire poſsimus.

Eſt ipſa libido cæca. Libro primo de Abraham. Require ſuprà cap. Cæcitas. Eſt ſeruilis & miſera, libro de Ioſeph, capite quarto. Cap. Tom.

Quomodo autem non & ille ſeruus, qui ſubditus libidini eſt? Primùm ſuis ardet incendiis, & pectoris ſui facibus exuritur. Quibus rectè dicit Propheta: Ambulate in lumine ignis veſtri, & in flamma quam accendiſtis. Iſa.

Eſt vitiorum nutritiua. Libro de exceſſu fratris. Tom.

Libido & iracūdia, reliquorū vitiorū educatrices ſunt.

Propterea eſt refrænanda. Libro ſecundo de Abraham, capite vltimo. Tom.

Tertiodecimo quoque anno quòd circunciditur Iſmahel, ratio euidens: quia is qui incipere habet vti cognitione fœminæ, antè debet reſcindere in ſe ardorem libidinis, vt à ſuperfluis abſtineat commixtionibus, coniunctioni tantùm ſe legitimæ reſeruet.

Eſt etiam fugienda. Lib. de fuga ſeculi. Tom.

Perſequitur libido, ſed tu fuge tanquam furioſam dominam: quæ ſi comprehenderit, nec die nec nocte requieſcere ſinit, exagitat, vrit, incendit.

Require de hac materia ſupra cap. Amor.

LICERE ET LICITVM. *Sic licita peragenda ſunt, cum nemini ſcandalum inferre poſſunt. Super epiſtolam ad Romanos, capite xij.* Tom.

Prouidentes bona non tantùm coram Deo, ſed etiā coram omnibus hominibus. Prouidere eſt bona futura ante oculos habere, vt ea gerātur quæ poſsint poſtquā facta fuerint in reprehenſionem non venire: ſed magis laudi eſſe, ſiue apud Deum, ſiue apud homines. Ne quis exiſtimet quia Deo licita non diſplicent, idcirco non curandum ſi fratri ſcandalum ſint. Hoc præmonet, quia illud fieri debet, quod & Deo nō diſpliceat, & fratri ſcādalum non ſit. Etſi liceat enim, & fratrem ſcandalizet: Deo non placet, quia Deus ſaluti ſtudendum monet. Sic ergo prouidentur bona coram Deo & hominibus, ſi ea quæ licent, ſic agantur ne ſcandalum faciant.

Iterum ſuper primam ad Corinthios, cap. viij. Tom.

Quòd ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo

ducabo carnes in æternum, vt fratrem meum non scandalizem. In tantum charitati studendum docet, vt licita pro illicitis habeantur ne obsint fratri. Quantum enim mali est per illicita non delinquere, & per ea quæ concessa sunt offendere, vt lex seruetur in illicitis, & in licitis non custodiatur, dum inconsideratè eduntur? Lex enim sic permisit quæ concesit vt modus tamen sit quē custodiant. Vxorem certè licet habere: sed si fornicata fuerit, abiicienda est: ita & carnem licet edere: sed si idolis oblata fuerit, respuenda est.

Sequitur quòd omne quod non licet, non expedit. Vnde de eodem Apostolo cui licitum erat sumptus ab auditoribus accipere, subiungit quod etsi licebat tamē noluit. Super eandem Epistolam, cap. vj.

Omnia, inquit, mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia sibi licere dicit, ea, scilicet, quæ & coapostolis eius licuerunt: quæ & lex continet naturalis, nō Mosis: quia multa prohibuit Moses propter duritiā cordis populi icreduli & ceruicosi: tamē si ad causam respicias, aliud fuit in sensu Apostoli vt hæc loqueretur. Hoc enim ideo dixit, quia licebat illi ab iis sumptus accipere: sed quia sciebat pseudoapostolos occasionem quærere accipiēdi, noluit ab iis accipere, ne causa ventris vigor Euāgelicæ veritatis torpesceret. Si eñ ab iis acciperet quos in tātis vitiis arguebat authoritatē magisterij cōcessam sibi à Domino inclinabat. Nō enim potest cōstanter argui à quo accipitur, maximè cū ideo prōptus sit ad dandū, vt sibi humiliet pręposítū. Vnde et dicit: Sed ego sub nullius redigar potestate. Esca vētri, & vēter escis: Deus autē & hunc & has destruet. Destructio ventris est, cum edendi cessat officium: Escarū verò destructio tunc erit, quando steterit natiuitas. Pseudoapostoli autem qui nō vtique religionis causa, sed quæstus circūibant, peccantibus amari esse nolebant.

Nihil quod prohibetur, licet: aliquid tamen conceditur quod non decet. Vnde ibidem infrà subdit.

Quibusdam tamen videtur propter libertatem concessi arbitrij dixisse Apostolum, Omnia mihi licēt &c. vt liceat fornicari, sed non tamen expediat. Sed quomodo licet quod prohibetur: aut certe si omnia licent, nihil potest dici illicitū? Sed licet, non tamē expedit. Hæc susurrant potius quàm asserunt, aut immemores salutis aut negligentes. Dicit enim Ioannes Baptista ad Herodem, Non licet habere vxorē fratris tui. Sed fortè Ioannes expers fuerit humani eloquij inspiratus est in vtero: Quia si hoc est, dicere debuit: Licet tibi, sed non expedit. Sed & Dominus similiter mulieri Chananææ ait, Non licet accipere panem filiorum, & mittere canibus. Et iterum Dominus dicit Iudæis: Non legistis quid fecerit Dauid, cum esuriret? Quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis accepit, quos non licebat ei edere &c. Omne ergo quod prohibetur non licet: sed aliquando interueniente aliqua causa, non expedit.

Mar. 6. — Matth. 15.

Cap. 6. Tom. I. — Aliter tamen dicit libro secundo de officiis.

Omnia, inquit Apostolus, mihi licent, sed non omnia sunt vtilia. Supra de vitiis loquebatur. Nunc ergo dicit: Licet peccare, sed non decet. In potestate enim sunt peccata: sed non sunt honesta. Luxuriari promptum est, sed non iustum.

LIGAMEN. *Require de hac materia infrà, in capite Vinculum.*

LIGNVM. *De ligno materiali. Require suprà in ca. Arbor, & infrà ca. Planta: & ca. Virgultū. De ligno verò scientiæ boni & mali, loquitur lib. de Paradiso, cap. ij.* (Tom. IIII.)

Nihil habemus quod nunc reprehendere debeamus, etsi rationem scire non posimus. Neque enim in hac creatura mundi si qua nobis difficilia intellectu videntur, & incomprehensibilia ingenio nostro temerario quodam debemus condemnare iudicio, vt creaturam serpentium, venenatíque alicuius animantis, quippe homines qua ratione singula quæque sint facta, intelligere adhuc & scire non possumus. Sic ergo & in scripturis Diuinis non facilè reprehendamus aliquid quod intelligere non possumus. Sunt enim plurima quæ non nostro ingenio metienda sunt, sed ex altitudine Diuinæ dispositionis & verbi sunt æstimanda. Pone enim, sine præiudicio tamen assertionis futuræ, ideo tibi hoc lignum de scientia boni & mali displicere, quia postea quàm gustauerunt ex eo homines, intellexerunt esse se nudos: Attamen ad consummationem Diuinæ operationis dicam tibi, & hoc lignum in Paradiso exortum: & ideo à Deo esse permissum, vt possimus supereminentiam boni scire. Quomodo enim si non esset scientia boni & mali, inter bonum & malum discretionem aliquam diceremus? Nam neque quod malum erat, malum iudicaremus esse, nisi esset scientia boni. Scientia autem boni esse non posset, nisi esset & mali. Neque rursum quod bonum erat sciremus bonum esse, nisi esset scientia mali.

Addit exemplum de felle, quod in humano corpore vtile est. Require suprà, capite Fel: & adiungit simile de diabolo. Quod require suprà, in capite Diabolus. Vnde concludit. (Cap. eod.)

Ergo & lignum scientiæ boni & mali in Paradiso quod erat speciosum ad visum, & bonum ad escam specie videbatur. Non enim vsu bonum ad escam erat: quoniam esca eius videtur hominibus obfuisse. Ergo est quod singulis noceat, in commune tamen prosit, vt inde nocuit diabolus: sed præter illum omnes Apostolos coronauit, qui malitiæ eius tentamenta vicerunt.

Lignum dicitur esse Christus. Vnde libro super Beati immaculati, litera v. versu primo. (Tom. I.)

Ecclesia dicit ad Christum: Ecce bonus fraternus meus, ecce es bonus tanquam malum in lignis syluæ. Huiusmodi pomum odorem gratum habet, vt cæterorum pomorum fragantiam vincat. Christus ergo affixus ad lignum sicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati grauis deterſit fœtorem, & vnguentum positus vitale effudit. Tanquam malum, inquit, in lignis syluæ, ita consobrinus meus in medio filiorum: eò quòd super Prophetas & Apostolos intima corda hominum verborum suauitate mulcebat. Sed non solùm odor, verum etiam cibus suauis in malo est. Ergo cibus suauis est Christus. In vmbra, inquit, eius concupiui, sedi &c.

Ligna signant sanctos. Require infrà, in capite Paradisus. Et ideo Christus dicitur lignum in medio Paradisi: Sed quomodo, declarat in tractatu super primum Psalmum, super illud: Et erit tanquam lignum &c. (Tom. IIII.)

Quæ ista beatitudo est, quæ ligno arboris comparatur? Nisi intelligamus in Paradiso illo beatorum loco lignum vitæ in medio lignorum aliorum de terra productum? Inter multa enim ligna, quæ erant speciosa ad aspectum, & bona ad escam, etiam hoc lignum terra produxit: & in medio Paradisi erat, vt cætera ligna eius viriditate florerent. Quod esse lignum hoc dicimus, nisi per quod nobis salus venit? Rectè hoc terra produxit, quia eum virgo generauit quæ erat secundum authoris sententiam, quæ in eum dicta est: Terra es, & in terram ibis. Pulchrè quoque in medio legitur lignorum aliorum, quia erat in medio Apostolorum discentium, vel quia in medio erat mentis & cordis, sicut ipse ait, Medius vestrum stat, quem vos nescitis. Et alibi ait, Ego sum in medio vestrum. Denique & de ipso Salomon ait: Lignum vitæ est omnibus percipientibus eum. (Prouerb. 3.) Qui ergo beatus est, imitator erit Domini Iesu, qui est lignum vitę, lignum sapientię plantatū in vtero virginis voluntate Patris, à quo in perpetuum mansurū plantatur, vt fructum daret in tempore suo. Non enim potuit arescere ista plātatio, quæ habebat vbertatem in se manentem gratiæ spiritalis. Denique plenus Spiritu sancto Iesus regressus est ab Iordane.

Lilium

Cap.8. Tom.IIII. LILIVM. *De huius floris pulchritudine naturali, loquitur libro tertio Hexameron.*

Considerare lilia agri, quantus sit candor in foliis, quemadmodũ stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, vt scyphi exprimant formam, vt auri quædam species intus effulgeat: quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta, nulli pateat iniuriæ. Si quis hunc florem decerpat, & sua soluat in folia, quæ tanti est manus artificis, quæ possit lilij speciem reformare? Quis tãtus imitator naturæ, vt florẽ hunc redintegrare præsumat, cui Dominus tantum testimoniũ dedit, vt diceret, Nec Salomon in omni gloria sua sic vestiebatur sicut vnum ex istis? Rex opulentissimus & sapientissimus inferior iudicatur quàm huius floris pulchritudo est.

cap.11. *Lilium horti comparat velleri maris, & velo nauis. Libro quinto eiusdem.*

Et quæ pratorum gratia, vel hortorum amœnitas potest cærulei maris æquiparare picturam vel aurum, licet in pratis flores refulgeant? Auri quoque fulgore in mari lana resplendet, & illi citò marcescũt, ista diu durata seruatur. Lilia in hortis eminus nitent, vela in nauibus. Hîc odor, illic ventus aspirat. Quæ vtilitas in folio? In nauibus quanta commercia? Lilia suauitatem narium, vela hominum salutem inuehunt.

Tom.IIII. *Lilium Christus est, & quilibet sanctus lilium dici potest & Ecclesia similiter dicitur lilium. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo.*

Ego flos campi, & lilium conuallium. Sicut lilium in medio spinarũ. In totam enim terrã fides populi credentis exiuit, & in spatioso posuit pedes suos Christus. Et ideo pulchrè ait florẽ se esse cãpi. Flos erat etiam Paulus 2.Corinth.2. q dicebat, Bonus odor Christi sumus Deo. Et verè flos, qui poterat noua & vetera de sui cordis proferre thesauro. Pulchrè etiã lilium dicitur Ecclesia. Sicut enim liliũ fulget, ita etiã splendent opera sanctorũ. Pulcherrimè etiam dictum est lilium conualliũ: quia in humilibus magis elucet gratia. Sed hoc liliũ in medio spinarũ, hoc inter Iudæos & hæreticos: hoc inter solicitudines huius seculi, quæ mentem hominis animũmq; cõpungunt. Possumus etiã aliter accipere, quia sicut liliũ inter spinas eminet: ita super omnes conuentus Ecclesia Dei refulget. Refert etiã considerare quòd hoc liliũ splẽdore circunfusum sit, intus autẽ quod habet rubeũ sit, boni et ipsum odoris, eò quòd caro Christi velut morali Diuinitatis claritudine circunsepta, cælestis habuit perfectionẽ gratiæ. Denique in posterioribus ait: Fraternus meus candi-Canticor.2. dus & rubeus. Cãdidus, claritate Diuina: rubeus, specie coloris humani, quem sacramento incarnationis assumpsit. Meritòque & ipsum quod est rubeũ bene olet, quia caro Christi sine peccato est: quã perfidi cõtrectãtes manus suas inclinauerunt: sancti venerantes pietatis odore fragrarũt. Accepit Dominus Iesus hunc odorẽ fragrantis Ecclesiæ suæ, & ait: Ecce proxima mea bona. Et Ecclesia dicit ad Christum: Ecce bonus frater meus: Ecce es bonus tanquam malum in lignis syluæ.

Cap.9. Tom.IIII. LINGVA. *De ipsius linguæ vtilitate causa duplicis officij, lib.vj. Hexameron.*

Linguæ quoque nõ solùm in loquendo, sed etiã edẽdo munus pretiosissimum est. Ea enim velut plectrũ loquentis, & quædam edentis est manus, quæ defluentem cibum dentibus suggerit & ministrat. Vox quoq; aëris quodã remigio vehitur, & per inane portatur, eadémq; vis quæ aërem verberat, nunc cõmouet, nunc dimulcet audientis affectũ, iratum mitigat, fractũ erigit, solatur dolentẽ. Sit igitur nobis canorũ cõmune cũ auibus. Sed apud quem, quo sono vocis vtatur, quod est rationabile, non potest cum omnibus animantibus irrationabilibus scilicet, esse commune.

Cap.12. Tom.IIII. *De peccato linguæ. Libro de Paradiso.*

Ergo multiplicia tentamenta sunt diaboli. Et ideo bilinguis serpens habetur atq; lethalis, eò quòd diaboli A minister aliud lingua loquatur, aliud corde meditetur. Sunt & alij ministri qui & cordis & vocis suæ infectas veneno veluti verborum suorum iactant sagittas, quibus Dominus ait: Generatio viperarum, quomodo potestis bona loqui, cùm mali sitis?

Iterum super Epistolam ad Romanos, capite tertio. To

Linguis, inquit, suis dolosè agebant. Qui tã malis operibus assueuerant, quæ loquebantur, in fallacia erãt. Venenũ aspidum sub labiis eorũ. Hoc dicit, quia verba huiusmodi hominũ muscipula sunt. Ad hoc enim loquuntur, vt decipiãt: Vt sicut per labia serpentis venenum infunditur, ita per labia eorum dolus & circunuentiones. Quorum os maledictione & amaritudine plenũ est. Manifestum est, quia contra bonos mali semper maledicta & amara proponunt in conuitium illorum prorumpentes & detractionem.

B *A mala lingua debent se continere, maximè prælati. In pastorali. Require suprà, ca. Episcopus. Lingua vtilis & bona esse debet, etiam in orando ne à mente discordet. Super primam ad Corinth. cap. xiiij.* To

Eum qui linguis loqui desiderat, orare debere vt accipiat donũ interpretandi, vt proficiat cæteris studiũ eius. Si orauero lingua, spiritus meus orat, sed mẽs mea sine fructu est. Manifestũ est ignorare animũ nostrum, si lingua loquatur quæ nescit, sicut solẽt Latini homines Græcè cantare, oblectati sono verborum, nescientes tamẽ quid dicant. Spiritus autẽ qui datur in baptismato scit quid oret animus dum loquitur, aut perorat lingua sibi ignota: mens autẽ qui est animus, sine fructu est. Quem enim potest habere fructum qui ignorat quæ loquatur? Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mẽte: Psalmũ dicã spiritu, psalmũ & mente. Hoc dicit, quia cũ quis hac lingua loquitur quã nouit, tã spiritu quàm mente orat: quia non solùm spiritus eius quem dixit datũ in baptismo scit quid oratur, sed & animus simili modo, & de C psalmo non ignorantur.

Et addit quòd debet esse intelligibilis audientibus, quando oratio est publica & communis. cap

Cæterùm si benedixeris spiritu, id est, si laudem Dei lingua loquaris ignota audiẽtibus, q supplet locũ idiotæ, quomodo dicit amẽ super tuã benedictionẽ, quoniã nescit quid dicas? Imperitus enim audiẽs quod non intelligit, nescit finẽ orationis, & nõ respõdet amen, id est, verum, vt confirmetur benedictio. Per eos enim impletur confirmatio precis, qui respõdent amen: vt omnia dicta veri testimonio, in audientiũ mentibus cõfirmẽtur. Nã tu quidẽ gratias agis. De eo dicit qui cognita sibi loquitur: quia scit qui dicat: sed alius nõ ædificatur. Si vtique ad ædificandã Ecclesiã cõuenitis, ea debẽt dici quę intelligant audientes. Nã quid prodest vt quis lingua loquatur quam solus scit, vt qui audiunt nihil proficiãt? Ideo tacere debet in Ecclesia, vt ille loquatur qui prosit audientibus.

D *Et addit quòd vtilius est intelligibiliter linguis loqui ad ædificationem.* cap

Gratias ago Deo meo, quòd omnium vestrum lingua loquor. Quoniam superius linguis loqui donum esse dixit Spiritus sancti, ideo ad Deum refert quòd omniũ lingua loqueretur. Et ne fortè quasi æmulus per inuidiam hoc docere videretur, ostendit se omnium quidem horum loqui linguis: & quod nõ valde prodest. Sed in Ecclesia, inquit, volo quinque verba loqui per legem, vt & alios ædificem, quàm multa millia sermonum in lingua. Vtilius dicit paucis verbis in apertione sermonis loqui quod omnes intelligant, quàm prolixam orationem habere in obscuro. Hi ex Hebræis erant, qui aliquando Syra lingua plerunq; Hebræa in tractatibus aut in oblationibus vtebãtur ad cõmẽdationẽ. Gloriabãtur enim se dici Hebræos ꝓpter meritũ Abrahæ. Quod idẽ Apostolus ꝓ nihilo habuit, dicẽs: Mihi autẽ absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. *Hos quidã imitãtes igno

tes,ignota ſibi lingua loqui mallebant in Eccleſia ad populum,quàm ſua:ſicut Latini ſymbolum Græcè*. Fratres nolite pueri effici ſenſibus:ſed malitia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis. Perfectos illos vult eſſe, vt ſciant quid ad inſtructionem Eccleſiæ ſit neceſſariũ, vt recedentes à malitia & erroribus,iis ſtuderẽt quæ proficerent ad vtilitatem fratrum.Hic eſt enim ſenſu perfectus,qui id agit quod proſit alicui, maximè fratri.

Et addit quod vtiliter intelligere gratia eſt fidelium.

In lege ſcriptum eſt,Quoniam in aliis linguis & in labiis aliis loquar plebi huic:& nondum me exaudient dicit Dominus.Hoc Dominus de iis dixit quos præſciuit nec Saluatori credituros.In aliis enim linguis,& in aliis labiis loqui,nouum teſtamentũ eſt prædicare, ſicut dixit Hieremias:Ecce venient dies dicit Dominus.& conſummabo domui Iſraël & domui Iuda teſtamẽtũ nouũ, non ſecundum quod diſpoſui patribus illorum, hoc eſt immutata ratione aliter loqui,quàm legis veteris ſe verba habeant:dum audiunt ſabbatum ſolui, neomenias euacuari, circuncisionem ceſſare, ſacrificia immutari,eſcas dudum prohibitas licere edere. Chriſtum de Deo Deum prædicare,hoc eſt aliis labiis & aliis linguis loqui.Et nec ſic perfidi Deum obaudire voluerunt.

Hierem.31.

Et adiungit quòd infidelibus & prauis clauſum eſt quod lingua loquitur.

Cap.eod.

Poteſt & ſic intelligi,vt quia multi Iudæorum maleuoli erant,& propterea dignũ non erat his in reuelatione loqui Euangeliũ:ſed in parabolis loqueretur ad eos, & intelligentes ideo ſibi non reuelari, quia mali erant: nec ſic ſe corrigerent,vt mereri ſe facerent per explanationem audire verba Dei.Vnde dicunt diſcipuli ad Dominũ:Domine,quare in parabolis loqueris illis?Et Dominus:Quia vobis datum eſt,inquit, noſſe myſteriũ regni Dei:illis autem non,vt videntes non videant,& audientes non intelligant,ne indigni ſalutem perciperent: quod animaduertentes pro meritis ſuis factum, nec ſic conuerti ad Deum ac ſatisfacere voluerunt. Itaque linguæ in ſignum ſunt,hoc eſt,velamine incognitæ linguæ obſcurati ſunt ſermones Dei,ne videantur à perfidis, vt cum audiuntur,incognitæ linguæ ſignum ſit, quia propter perfidiam factum eſt ne audiens intelligat.Non vtique iis qui credunt, ſed non credentibus: hoc eſt, quod dixit,quia ad occultandos ſenſus incredulis proficiunt linguæ:Prophetia autem non incredulis, ſed iis qui credunt:hoc eſt,nõ competit fidelibus audire linguas quas non intelligant:ſed infidelibus,qui nõ ſunt digni intelligere,ſicut dicit Iſaias ꝓpheta:Vade, & dic populo huic: Aure audietis,& non intelligetis &c.

Iſa.6.

Et ſubdit quod quantùm in loquente eſt, intelligibili lingua loqui debet.

Cap.eod.

Si ergo vniuerſa conuenerit eccleſia in vnum, & linguis loquantur omnes,introeãt autẽ idiotę:nónne dicẽt quia inſanitis? Manifeſtum eſt, quia ſi omnes diuerſis linquis loquantur,tumultus fit quidam inconditus populi quaſi phreneſim patientis. Si autem omnes prophetẽt,intret autẽ aliqs infidelis aut idiota, increpatur ab omnibus, redarguitur ab omnibus, occulta cordis eius manifeſta fiũt: & tũc cadẽs in faciẽ adorabit Deũ, pronuntians quod verè Deus in vobis eſt. Cum enim intelligit & intelligitur audiens laudari Deum & adorari Chriſtum,peruidet veram eſſe & venerãdã religionem,in qua nihil fucatum,nihil in tenebris videt geri, ſicut apud Paganos quibus velantur oculi, ne quæ ſacra vocant percipientes,variis ſe vanitatibus cernant illudi.Omnis enim impoſtura tenebras petit, & falſa pro veris oſtendit.Ideo apud nos nihil abditè,nihil ſub velamine ſed ſimpliciter vnus laudatur Deus ex quo ſunt omnia:& vnus Dominus Ieſus per quẽ omnia. Si enim nullus ſit qui intelligat:aut à quo ipſe diſcutiatur, poteſt dicere ſeductionem eſſe quandã & vanitatem, quæ ideo linguis canitur,quia pudoris eſt ſi reueletur.

Et adiungit quod ad ædificationem.

Quid igitur eſt fratres, cũ cõuenitis, vnuſquiſq; veſtrũ Pſalmũ habet, ideſt laudẽ Dei per Canticũ eloquitur: Doctrinam habet,hoc eſt, ſenſuum per ſpiritalem prudentiam habet expoſitionem:Reuelationem habet, id eſt ſubeſt ei prophetia occultorum, quæ ad omnium mentem perueniat fauente Spiritu ſancto: linguam habet, vt eos qui lingua loqui proterant nõ contriſtaret, ꝑmiſit eos loqui linguis,ita tamẽ vt interpretatio ſequeretur.Ideo ait: Interpretationem habet: vt ſi interpres adeſſet, daretur locus loquendi linguis.Omnia ad ædificationem fiant.Concluſio hæc eſt, vt nihil incaſſum in eccleſia geratur:hócque elaborandũ magis vt imperiti proficiant:ne quid ſit corporis per imperitiam tenebroſum.Idcirco omnes paratos vult conuenire diuerſis donis ſpiritalibus,vt ipſa auiditate animi vigilantes inuicem ſe exhortati,meliora dona æmularentur ad illuminationem fratrum.

Et addit quòd modeſtè & ordinatè etiam in docendo & precando.

Siue lingua qs loquitur,per duos vt multũ tres & particulatim,vt vnus interpretetur. Hoc eſt, duo aut tres, non plus linguis loquãtur:ſed ſinguli,non ſimul omnes, ne inſanire viderentur. Ideo ergo vt multum tres; ne occuparent diem linguis loquentes & interpretes illorum, & non habeant Prophetæ tempus ſcripturas diſſerendi,qui ſunt totius Eccleſiæ illuminatores.Si autem non fuerit interpres, taceat in Eccleſia: ſibi autem loquatur & Deo. Hoc eſt,intra ſe tacitè oret,aut loquatur Deo,qui audit muta omnia.In Eccleſia enim ille debet loqui,qui omnibus proſit.Prophetæ autem duo vel tres loquãtur,& cæteri examinẽt vel interrogẽt.Ipſum modum tenuit dicendo:Duo aut tres loquantur,ſinguli autem ſicut ſuprá.Cæteros autem interrogare permiſit,de iis quæ fortè in ambiguum veniunt:aut quæ aſſequi aliquis non poteſt,quia diuerſa ſunt ingenia, vt diſputatione planiore delucidẽtur.Quòd ſi alij reuelatum fuerit,ſedenti prior taceat,id eſt,permittat potior inferiori,vt ſi poteſt dicat:nec ægrè ferat,quia poteſt & illi dari donum vt dicat, cum videtur inferior quod potiori conceſſum non eſt.Sicut enim totum vni cõcedi non poteſt,licet potiori:ita & non poteſt alicui quãuis inferiori nihil impartiri, vt nemo ſit vacuus à gratia Dei. Poteſtis enim per ſingulos prophetare,vt omnes diſcãt, & omnes exhortẽtur.Hæc traditio ſynagogę eſt,quam nos vult ſectari, quia Chriſtianis quidem ſcribit, ſed ex gentibus factis,non ex Iudæis,vt ſedentes diſputent ſeniores dignitate in cathedris,ſequentes in ſubſelliis,nouiſsimi in pauimẽto ſuper mattas. Quibus ſi reuelatum fuerit,dandum locum dicẽdi præcipit, nec deſpiciẽdos quia membra corporis ſunt.

Lingua autem Hebræa fuit prima. Require,ſuprà cap. Hebræus.

Lingua flagellum dicitur eſſe. Lib. iij. de viduis. Require ſuprà,cap. Flagellũ.& infrà,cap. Silentium:& cap. Taciturnitas. Dicitur etiam feneſtra. Require ſuprà, cap. Feneſtra.

Lingua pro verbo intelligitur. Vnde pro Chriſto accipitur. Libro primo de apologia Dauid. Cap.17. Tom.IIII.

Linguam verò pro ſermone accipimus eius, qui exultat in Dei laudibus. Vnde & illud ſic æſtimatur, Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis: Sermo infuſus Prophetæ.Quod ſi ex perſona Chriſti dictũ accipimus, vide ne ſcriba ſit velociter ſcribens verbum Dei, quod animæ viſcera percurrat, & penetret & inſcribat in ea vel naturæ dona vel gratiæ.Lingua autem ſit ſanctum illud corpus ortum ex virgine,quo vacuata ſunt venena ſerpẽtis,& Euãgelij opera toto orbe celebrãda decurſa ſunt. Accedit ad euacuandum peccatum,quod humilitatem ſuſcepit,contriuit cor ſuum,quod magis ſacrificiũ Domini elegit,quàm holocauſta pro peccato.

De paſſ

De passione linguæ quoad sanctos martyres, loquitur. Lib. ij. de Iacob & vita beata, vbi loquens de septem fratribus Machabæis qui passi sunt sub Antiocho, de tertio sic dicit:

Cap. 11. Tom. IIII.

Et hoc defuncto, tertium sibi statui iussit. Et cum partim eum tentaret insidiis, partim cuperet terrore percellere, respondit ad eum: Non faciam voluntatem tuam: non succumbam imperio tuo: per beatam illam fratrum passionem & nobilem vitam non negabo piam germanitatem. Quæuis adhibeto supplicia quibus magis vrgeas, hoc proficies asperitate pœnarum, vt maiora testimonia germanitatis accipias. Iussit itaque ei linguam amputari. At ille exclamans, Victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abscidi iubes. Confessus es te respõdere non posse rationi, maioráque probas linguæ nostræ flagella quàm tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu nostræ vocis flagella non potes sustinere. Sed hæc flagella pietatis sunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam lingua sublata, grauius te suo cadens murmure flagellabit. Euadere te putas Anthoche, si vocem eripias: & tacentes Deus audit, & magis audit. Ecce aperui os meũ, laxaui linguam meam. Abscinde linguam, sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis. Non eripies cordis clamorem. Si lingua amputetur, sanguis clamabit, & dicetur tibi: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me: Audit enim sanguinis vocem, qui audit internas cogitationes. Tenebræ licet operiant, & parietum septa circundent, dicat impius, quia nullus sibi testis assistat, exploret vniuersa, videt omnia Deus: nec est aliquod facinus quod possit latere omnium iudicem Deum qui cognoscit omnia antequam fiant. Quid verba damus? loquaciora sunt vulnera: Etsi vulnera tegantur, etsi abscondatur cicatrix, non absconditur fides. Nec tamen plaudas quod auferendo linguam confessione laudis eripias.

Lingua secularium authorum pulchra videtur, sed est insana. Require supra cap. Eloquentia.

Cap. 21. Tom. I.

LITIGIVM. *Litigium fugere debet quilibet bonus homo, quia vtilissimum est: quod probat libro secundo de officiis.*

Decet esse benignum, iustum, non alieni cupidum, imò de suo iure cedentem potius aliqua si fuerit lacessitus, quàm aliena iura pulsantem, fugitantem litium, abhorrentem à iurgiis, redimentem concordiam & tranquillitatis gratiam. Siquidem de iure suo virum bonum aliquid relaxare, non solùm liberalitatis, sed plerunque etiam commoditatis est. Primùm dispendio litis carere, non mediocre est lucrum. Deinde accedit ad fructum quòd augetur amicitia, ex qua oriuntur plurimæ commoditates, quæ contemnenti aliqua in tempore, postea fructuosæ sint.

Et maxime fideles à litigio debent præcauere. super primam ad Corinth. cap. vj.

Omnino, inquit Apostolus, delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos. Peccatum esse signat, quia frater cum fratre litigat, cũ danda opera sit, vt concordes sint quasi germani, maximè cum fides nostra paci studeat: quanquam enim Christianus litigare non debeat, tamen si graue fuerit, & quod contemni nõ possit, causam ad Ecclesiam deferat, ne & damnum ad præsens, & offensionem fortè incurrat. Quare, inquit, non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus. Nunc hos corripit, quorum iniustitia iurgiũ generatur: quia nõ solùm per fraudẽ admissam rei sunt, sed & partem habent delicti illorum, qui coacti iniuria aut fraude eorum, infideles rogant ad iudicandum: & cũ fraudem aut iniurias illatas persequi non deberent, non solùm non vindicant, sed & ipsi fraudem & iniurias faciunt, vt punienda exempla fratribus tribuant. Vt quid

A alijs facere credatur qui non parcet suis?

LITERA. *De literis Hebraicis, loquitur libro super Beati immaculati, earum interpretationes ponẽdo tali modo.*

Prima litera Aleph dicitur, cuius interpretatio doctrina est. Literæ secundæ, hoc est, Beth, interpretatio consideranda est, quæ in Latinum conuersa, cõfusio declaratur. Sed qui viam suam corrigit, nõ confunditur.

Tertia litera secundũ Hebræos est Gimel: quæ Latinè retributio dicitur. Daleth quarta litera secũdum Hebræos, signat Latinè timorem: vel vt alibi inuenimus, natiuitatem: sed vtrunque potest congruere & conuenire sensui. Natiuitas enim eorum est, quæ generantur in hoc seculo, per quam intelligimus corporalia & materialia, quæ sunt caduca, & ideo à timore non distat. Ex corporalibus enim & materialibus nascitur timor. Quid enim est terrena natiuitas, nisi timor? Sequitur

B quinta litera He, quæ signat Latinè est: vel vt alibi inuenimus, viuit. Conuenit sibi vtraque interpretatio. Qui enim est, viuit: & qui viuit, est. Vau sexta est litera, cuius interpretatio est vt ille. Alius interpres non est, ait. Litera secundũ Hebræos Zain, signat Latinè ducte: alibi signat huc. Quid sibi velit ista interpretatio, non satis liquet, nisi fortè vt vnusquisq; se regat, & ipse sui ductor sit. Vel huc, id est, quo literæ huius versiculi vocant, Dirigat iter, &c. Litera octaua Heth, quæ interpretatione Latina dicitur pauor. Sanctorum pauor esse consueuit. Denique pauor cecidit in Abraham, cum sacrificium offerret plenũ mysterij spiritualis. Incipit litera Teth nona, cuius interpretatio est exclusio. Quid est exclusio? Nunquid sicut domo aliquis excluditur, hospitióque deiicitur: ita qui excluditur à Dei regno, bonis illius fraudatur, sicut illæ exclusæ sunt virgines, quæ secum oleum non tulerunt? Quid ergo intelligimus? Hæret interpretatio. Obscuritatem sensus sui sermonis videtur offundere. Vocant merita Prophetæ, vo-

C cat eius gratia, vocat subiectorum series, vt altioris intellectus aliquid debeamus eruere, & occurrit in interpretatione quod interdum excludamur in bono. Scriptum est enim: Perfecta charitas timorem excludit foras. Et generaliter quidem charitas excludit timorem. Vt miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta nõ metuit. Iod decima litera apud Hebreos, quæ Latina significatione confessio dicitur vel desolatio. Nec discors ac dissonans videtur interpretatio. Siquidem qui desolati sunt, citius confitentur: magis enim secundis rebus animus extolli solet. Cum enim vrgetur aduersis, tunc Diuinum implorat auxilium. Caph vndecima litera secundum Hebræos, quę Latina interpretatione signat, curuati sunt. Sonus interpretationis ipse nos docet, quid sit curuari. Qui enim inclinatur in terram, curuari videtur. Vnde ait Propheta sub hac litera: Paulò minus consummauerunt me in terra. Curuatur

D autem qui agit pœnitentiam, eò quòd ceruicem suam curuet dum humiliatur ad Dominum, & interiorem magis ceruicem, id est, ceruicẽ mentis & cordis. Lamed duodecima litera secundum Hebræos, cuius est interpretatio, cor: vel, vt alia habet interpretatio, seruo. Vnde videtur admonere vel prudenter hæc intelligenda, vel solicitè seruanda præcepta. Mem litera tertiadecima secundum Hebræos, signat in alio interprete, viscera †: in alio, ignis ex vltimis. Et vtrunque non discordat à textu. Nam statim primus versus internorum viscerum charitatem exprimit, quæ vtique ex vltimis procedit medullis, & quodam nexu caloris implicatur ossibus. Denique in Threnis Hieremiæ textus literæ huius hoc continet: Ex alto suo misit ignem ossibus meis. Num litera quartadecima secundum Hæbræos: Cuius interpretatio est, vnicus: vel sicut in alia interpretatione habetur, pascua eorum. Ecce ipsæ Hebræorum literæ testantur Dominum Iesum esse vnicum Patris Filium, verbum

verbum Dei. Samech quinta decima litera secūdum Hebræos: Quæ interpretationē habet, audi. Est & alia eius interpretatio, quæ dicitur, firmamentum. Quid est audi? Nō otiosè dicitur quod commune est omnibus, & suppetit vniuersis ipso iure naturæ. Et ideo non est otiosum quod admoneris vt audias, cum etiam inuiti & aliud agentes, sonum tamen aut vocem audire solemus. Sed quia non est solum audire hoc quod suppetit officio naturæ, sed etiam illud quod maius est, vt audias non vsu tantum corporis, quantum intellectu mentis: ideo diligentius considera istius literæ interpretationem, seriémque versuū qui sequūtur. Ain litera sexta decima secundum Hebræos: cuius interpretatio est, oculus, vel fons. Oculo vtimur vidēdi munere: sed videmus ea quæ cōplacent, & sæpe quæ displicent: nec in eo oculi est vel culpa, vel probitas, pro eorum qualitate quæ viderit. Est sanè vel offensa vel gratia, si aut delectetur suauibus, aut offendatur aduersis.

Ser.16.

Ser.17.

Pe litera decima septima secundum Hebræos, Latinè signat, errani, vel, os aperui. Meritò hæc lacrymabilibus series psalmi subiecta est huic literæ. Respice in me, & miserere mei, & nō dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina super seruum tuum, vt ei qui erat in vmbra mortis, populo cælestis misericordiæ lumē oriretur, adueniret Christus, remissio peccatorum, captiuorum redemptio, subsidium laborantium. Sed quia venire tardius desiderantibus videbatur, Exitus inquit, aquarum transierunt oculi mei. In Hieremiæ quoque Threnis lacrymabilior series sub hac litera est: Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam.

Ser.18.

Zadic litera decima octaua secūdum Hebræos, quæ Latina interpretatione dicitur consolatio. Post more torrentium lacrymas defluentes, & graues fletus doloris, oportebat consolationem sequi. Nam qui in dolōribus sunt, consolatione indigent: & qui grauibus ærūnis pœnas commissorum luerunt criminum sperant indulgentiam: & qui fletibus & lacrymis propria delicta lauerunt, requiem promerentur. Hæc omnia in scripturis Diuinis qui quærit inuenit. Zuph litera decima nona secundum Hebræos, cuius interpretatio est conclusio: & sicut alibi inuenimus, Aspice: Distat litera, cōgruit sensus. Nam qui concluditur, circunspicere se debet, & causam periculi sui non dissimulare: maximè cum lethale discrimen sit. Res litera vicesima secundum Hebræos: quæ Latina interpretatione caput dicitur vel primatus. Caput est, vt formam generis humani consideremus, quod fouet membra omnia, & dirigit atque implet sensibus. Quod sit hoc caput, Apostolus euidenter expressit, dicēs: Ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes subministratum & copulatum crescit in incrementum Dei. Hoc autem esse caput quod hæc litera exprimat, euidenter etiam in Hieremiæ Threnis docemur. Nam prælata hac litera, ait Propheta: Spiritus ante faciem nostrā Christus Dominus: sub vmbra eius in gentibus viuemus. Hoc ergo caput vere est, quod omnium caput est. Diximus de capite: Dicamus de primatu, quod licet sermone distet ac litera, sensu tamen in eandem concurrit intelligentiam. Primatus enim legimus in veteri testamento, quos in primogenitis Esau fratri suo cessit, & ideo vocatum est nomen eius Edom, hoc est, terrenus & calidus. Primatus fratris senioris frater iunior accepit. Quo indicio euidenter exprimitur quòd populus senior ille terrenus propter intemperantiam gulæ primatum quē habuit, amisit: Populus autem Ecclesiæ per sobrietatem & continentiam primatus quos ordine nō habebat ætatis, & consensione fraterna, & pio furto paternæ benedictionis surripit. Schin litera vicesima prima secundum Hebræos, quæ Latinè dicitur super vulnus. Super vulnus quid est, nisi medicamentum, quo vulneris acerbitas mitigatur? Super vulnus oleum infunditur, vt

Ser.19.

Ser.20.

Coloss.2.

Threnor.4.

Ser.21.

A omnis vulneris emolliatur asperitas. Consideremus igitur quid sit vulnus, quid super vulnus. Principes persequuti sunt me gratis, vulnus est. Exulto ergo in verba tua, sicut qui inuenit spolia multa. Supra vulnus est, quia verbis Domini cis vulnera dura curantur. In Threnis quoque Hieremiæ habes sub hac litera scriptum: Audisti opprobrium eorum Domine, omnia consilia eorum aduersum me: &c. vulnus est. Sed subiecit. Aspice in oculis eorum, redde illis retributionem secūdum opera manuum ipsorum. Super vulnus est, quia vindicta plerunque dolorem solet vulneris mitigare. Tau litera vicesima secūda secūdū Hebreos, quę latina interpretatione signat, errauit. Alia interpretatio habet, cōsummauit. Quid est errauit? Vicesima secūda litera est, quæ apud Hebræos est vltima. Vbi autē error est, culpa signatur. Hic ergo est profectus finis vt culpę sit. Errauit, inquit, nō errat. Errasse præteriti est tēporis: errare B præsentis. Qui errauit, desinit errare, & veterē condemnat errorem. De eo enim dicitur, Errauit: qui in errore iam nō sit. Nam is qui adhuc in errore permanet, nō errasse dicitur, sed errare. Vnde & Hieremias in suis Threnis sub hac litera ait: Deficit iniquitas tua filia Sion, nō adiiciet Dominus te expellere adhuc.

Threnor.3.

Ser.22.

Threnor.4.

De literali sensu, quàm sit periculosus respectu spiritualis sensus, declarat lib. ix. super Lucam. pertractans quæstionem Saducæorum de muliere septemuira satis diffusè, in hæc verba.

Cap.5. Tom.V.

Si frater alicuius mortuus fuerit, &c. Saducæi, hoc est, detestabilior portio Iudæorū, hoc loco Dominū tētāt, quorū apertè stultitia reprehēditur. Mysticè autem sentētia retorquetur, quale de se dederūt castitatis exēplum, dum secundum literam nubere cogitur & in vita, vt defuncti semen excitet frater. Ergo litera occidit, quasi lena vitiorum: spiritus autem, magister est castitatis. Itaque videamus ne hæc mulier synagoga sit, quę se C ptem viros habuit, sicut Samaritanæ dicitur: Quinque enim viros habuisti. Quia hæc Samaritana quinque tantum libros Mosis: Synagoga septem sequitur principaliter, & de nullo propter perfidiam suam hæreditariæ potestatis semen accepit. Et ideo partem cum viris suis in resurrectione habere non poterit, quia speciale præceptum secundum carnis sensum inuertit. Nō enim frater carnalis aliquis enuntiatus est, qui semen suscitaret fratris defuncti: sed frater ille qui de mortuo populo Iudæorum sapientiam sibi Diuini cultus ascisceret in vxorem, atque ex ea semen in Apostolis suscitaret: qui quasi defunctorum reliquię Iudæorum, informes adhuc in synagogæ vtero derelicti, secundum electionem gratię reseruari noui seminis admixtione meruerunt. Synagoga enim frequenter stolam accipit, quod est insigne coniugij, quasi autor fidelium. Repudiata quoque frequēter inducitur, quia mater est perfidorū: cui lex occidit, corporalis, vt spiritalis resurgeret. Ergo sancta plebs, si se D ptem libros legis quadam coniugij charitate dilexerit, & quasi maritalibus obsecundauerit imperiis, habebit in resurrectione cæleste consortium: non corporeæ colluuionis pudore confusa, sed Diuinæ gratiæ ditata muneribus.

LOCVS. *Dei locus vbique est. Libro decimo super Lucam.*

Habēt autē homines locorum vocabula: Dei Filij patria non potest nuncupari, cuius maiestatem locus nullus includit.

Dat cuilibet iusto locum congruum: & ascendens celū, Christus, hoc facit. In tractatu super Psal. xxxviij.

Tom.IIII.

In domo, inquit, Patris mei, mansiones multæ sunt. Dat ergo vnicuiq; locum Dominus Iesus, hoc est, aptā pro vniuscuiusque meritis māsionem: Vnus quisque enim in suo ordine. Præcessit ergo, vt pararet locū in se credentibus. Vnde etiam in Euangelio dixit: Et si abiero & parauero vobis locum: iterum venio ad vos,

A & accersiam vos ad me ipsum, vt vbi ego sum & vos sitis: & quo vado, vos sitis: & viam scitis. Est ergo via per quam resurgens Christus ascendit. Et ille quidem ascendit super omnes cælos ad Dei sedem: homines autem à primo cælo ad secundum, & deinceps à secundo ad tertium, & ab illo per distinctiones ferè ad septimũ cælum, atque in ipsam summitatem cælorum qui merentur ascenderunt. Si ergo numerus viarum est & numerus mansionum: & vtique numerus dierum est, per quos ad cæli altitudinem peruenitur.

Iterum de prædictis mansionibus siue locis diffusè loquiquitur libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo. Quod require suprà in cap. Exercitus. *Et de locis siue habitaculis animarũ separatarũ. Lib. de bono mortis. Require suprà cap. Anima.*

Tom.IIII. *Non locus originis, sed virtus facit ad perfectionem. Libro de Paradiso.*

Illud aduerte, quia extra Paradisum vir factus est, mulier intra Paradisum: vt aduertas quòd non loci, nõ B generis nobilitate, sed virtute vnusquisque gratiã sibi cõparat. Deniq; extra Paradisum factus, hoc est, in inferiore loco, vir melior inuenitur: & illa quæ in meliori loco, hoc est in Paradiso facta est, inferior reperitur.

Non locus, sed vitium infamat hominem. Libro secundo de virginitate, parte secunda, loquens de quadam virgine,

Tom.I. *cuius historia habetur suprà, capit. Amicitia: dicit inter cætera.*

Claudite aurem virgines Dei, ducitur puella Dei ad lupanar. Sed aperite aurem virgines Dei: virgo prostitui potest, adulterari non potest. Vbicunque virgo Dei est, nec lupanaria infamãt castitatem: sed castitas etiam loci abolet infamiam.

Secundũ tamẽ loca mutatur doctrina. Vnde Christus aliquid docuit vel fecit in vno loco, quod non in alio. quod di

Cap 18. *cit libro iij. de Spiritu sancto. Vbi disputat cõtra Arrianos*

Tom.II. *de illo verbo Ioannis decimo: Ego & Pater vnum sumus.*

C Refert itaque aduertere quo loci hæc Dominus disputauerit. Frequenter enim eius oracula ex locorum, in quibus diuersatus est, qualitatibus æstimamus. Ieiunaturus à Spiritu, sicut legimus, ducitur in desertũ: vt euacuaret diaboli tentamenta. Nam etsi in abundantia copiarũ continenter vixisse laudandũ est, tamẽ in diuitiis & amœnitatibus frequentior tentationis illecebra est. Denique tentator vt tentet copias pollicetur: & Dominus vt vincat, famem nutrit. Nec ego diffiteor esse posse in diuitiis continentiam. Sed & qui mare nauigat frequenter euadit, magis tamen obnoxius periculo est, quàm qui nauigare noluerit. Videamus cætera. Promissurus regnum cælorum, montem ascendit: Alibi per sata ducit discipulos, seminaturus in eorũ affectibus cælestium segetem præceptorum, vt messis animorum fœcunda flauesceret. Consummaturus susceptæ carnis officia, cum perfectionem in discipulis iam videret, quos verborum suorum radice fundauerat: hortum ingreditur, vt olearum nouellas in domo Domini plantaret, D & iustum palmæ florentem modo vitémque fœcũdam riuo sui sanguinis irrigaret. Hoc quoque loco in porticu Salomonis deambulabat, dedicationis, vt legimus, die: hoc est, in pectore sapientis atque pacifici deambulabat Christus, eius sibi dedicaturus affectum. Quæ ista

Psalm.100. porticus sit, docet Propheta dicens: deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus tuæ. Habemus igitur in nobis domum Dei. Habemus atria, habemus & porticus, habemus enim porticus, qui habeamus & plateas: quia scriptum est: Inque plateis tuis superfluant

Prouerb.5. aquæ tuæ. Dilata hanc ergo porticum tui cordis por-

Psalm.80. ticu Dei verbo qui dicit: Dilata os tuum, & adimplebo illud. Ergo deambulans in corde sapientis atque pa-

Ioan.10. cifici Dei verbum, audiamus quid loquatur: Ego & Pater vnum sumus. Non dicit hoc in pectore perturbato-

1.Corinth.2. ris & stulti: quia animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim illi est. Non capiunt fidei magnitudinem angusta impiorum pectora.

De locis mutandis, quare, & quomodo homines causa lucri vel quæstus mutant loca frequenter: loquitur libro quinto Hexameron exemplo piscium. Quod require infrà in capite Piscis.

LOCVSTA. *De eius naturali proprietate, & quod est instrumentum Diuinæ iustitiæ, loquitur libro v. Hexameron.*

Vsque ad locustam quoque gratia Diuina penetrauit: quæ cum agmine conferto regionis cuiusque occupauerit latitudinem, innoxio primùm fertur habitaculo, nec fructus inhospitali incursione depascitur, nisi Diuinæ signum præceptionis acceperit. Etenim, sicut in Exodo legimus, ea quoque cælestis vltionem offensionis exequitur, piæ ministra vindictæ. Hanc quoque auis deuorat seleucis: Sic enim Græco auis hæc nuncupatur nomine, data ad remedium malorum, quæ locusta cõsueuit inferre, cui creator dedit inexplebilem deuorandi naturam, vt insatiabili pastu plagam quam suprà diximus possit extinguere.

Locusta signat peccatorem, seu populum gentilem. Libro ij. super Lucam loquens de cibo Ioannis Baptistæ.

Cibus quoque Propheticus index officij, nuntiúsq; mysterij est. Quid enim tam otiosum ad hominis officium, quàm locustas quærere: & quid tam plenum ad vatis ministerium? Nam quò magis ad fructum inutiles, ad vsum inertes, ad tactum fugaces, vagæ saltu, ore stridulæ sunt locustæ, eò conuenientius his populi figura gentilis aptatur: qui nullo vsu laboris, nullo operis sui fructu, sine grauitate, sine voce sonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igitur populus cibus est Prophetarum. Nam quò numerosior populus congregatur, eò vlterior prophetici oris vsus augetur.

LOLIVM. *Sunt zizania. Lib. iij. Hexameron: require infrà cap. Zizania.*

LONGE. *Longè fit à Deo quilibet causa peccati: In tractatu de ij. interpellat. Dauid, versus finem: require suprà cap. Fornicatio. Vnde dicuntur etiam longe maximè odientes. Propterea lib. de Iosep.*

Venit ergo Ioseph in Dothaim: & pręuiderũt illum de lõge veniẽtẽ, antè quàm appropiaret ad illos, & insæuiebant vt occiderent eum. Meritò longe erant, qui erant in defectione: & ideo insæuiebant, quia iis non appropiauerat Christus. Nam si appropiasset iis typus Christi, fratrem vtiq; dilexissent. Sed propè esse non poterant, qui parricidium cogitabant.

LONGAEVITAS. *Huius vitæ sine gratia inutilis est: imò magis damnosa: lib. ij. de Cain & Abel. cap. vltimo. Require infrà in cap. Vita præsens.*

LOQVI. *De loquela & effectu loquutionis Dei, in pluribus locis dicit. quod require suprà cap. Dicere. Et quomodo Filius Dei ea loquitur quæ sunt Patris, dicit libro quinto de fide sanctæ Trinitatis. Require suprà cap. Filius Dei. Loquutio Dei imperceptibilis est homini. Lib. de Paradiso.*

Quomodo loquitur Deus? nunquid voce corporea? Non vtique: sed virtute quadam præstãtiore quàm vox corporis potest esse, fundit oracula. Hanc vocem eius Prophetæ audierunt: hanc vocem fideles audiunt, impij non intelligunt. Denique in Euangelio habes, quia audiuit Euangelista Patrem dicentem: Et clarificaui, & iterum clarificabo: sed Iudæi non audierunt.

De humana verò vel nostra loquela, dicit quòd loqui bene non est summa perfectio. Super primam ad Corinth. xiij. require suprà cap. Charitas. Tamen loqui de Deo non potest nisi fidelis. Libro primo super Lucam: vbi agit de Zacharia patre Ioannis.

Ab Angelo iubetur tacere Zacharias: ab Angelo vox premitur Iudæorum. Non enim humanæ, sed Diuinæ hoc potestatis imperium est, vt non loquatur Deo qui nõ crediderit Christo. Et ideo credamus, vt loquamur.

Cred

Credat Iudæus, vt loqui possit. Loquamur in spiritu mysteria: intelligamus rationem sacrificiorum veterũ, ægnigmata prophetarum. Mutus est, qui non intelligit legem, mutus est, qui non intelligit Diuinarum seriem scripturarum. Vox enim nostra fides est. Et ideo malo in Ecclesia quinque verba mente mea loqui vt alios instruam, quàm decem millia verborum in lingua. Linguæ enim in signo sunt, non fidelibus, sed infidelibus: Prophetia autem non infidelibus, sed fidelibus.

Cap. II. *Propterea libro secundo eiusdem.*

Meritóque continuò resoluta est lingua eius: quia quam vinxerat incredulitas, fides soluit. Credamus igitur & nos, vt loquamur: vt lingua nostra quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce soluatur. Scribamus spiritu mysteria, si volumus loqui. Scribamus prænuntium Christi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Ioannem loquitur, Christum prophetat. Loquamur Ioannem, loquamur & Christum, vt nostrum quoque os possit aperiri, quod in sacerdote tanto irrationabilis modo pecudis fræna nutantis fidei coercebant.

Tom. I. *Dat ipse Deus gratiam volentibus de se loqui. Libro j. de virginitate, versus principium.*

Sed Diuinæ misericordiæ prouocatus exemplis, sermonem meditari audeo. Nam volente Deo etiam asina loquuta est. Quòd si mihi sub istius seculi oneribus cõstituto assistat Angelus, ego quoque muta diu ora laxabo. Potest enim soluere impedimenta imperitiæ, qui in illa asina soluit naturæ. In arca veteris testamenti virga floruit sacerdotis: facile Deo, vt in sancta Ecclesia de nostris quoque nodis flos germinet. Cur autem desperandum quòd Dominus loquatur in hominibus, qui est loquutus in sentibus, nec rubum est dedignatus? Atque vtinam meas quoque illuminet spinas. Erunt fortasse qui etiam in nostris sentibus aliquẽ mirentur lucere fulgorem: erunt quos spina nostra nõ vrat: erunt quibus de rubo audita vox nostra soluat de pedibus calciamentum, vt impedimentis corporalibus exuatur mentis incessus.

Tom. IIII. *Propterea iustus semper bona loquitur. In tractatu super Psal. xxxvj.*

Attolle paulò altius mentem tuam, & loquere sedẽs in domo, in hac terrestri domo huius habitationis quæ dissoluitur, in qua peregrinamur à Domino. In corpore enim isto positi dum superuestiri magis quàm expoliari volumus, exulamus à Christo, & grauiter ingemiscimus. In hac ergo sedens cõfitere peccata tua: quia sedisti, & non stetisti, & non dixisti: Stantes erant pedes (Psalm. 121.) nostri in atriis tuis Hierusalem. Loquere magis, & noli occultare delicta. Loquere sedens, vt audias dicẽtem, (Psalm. 126.) Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Loquere in via ambulans, id est, carpens vitæ huius cursum. Hîc loquere ne illic obmutescas: sicut ille (Luc. 1.) obmutuit, qui Angelo Christi antè non credidit: postea tamen cum credidisset, vocem recepit. Loquere dormiens & quiescens, consepultus in Christo, vt cum ipso in nouitate vitę resurgas. Loquere etiam sepultus in tumulo: sicut loquebantur animæ sanctorum petentes de (Apoc. 6.) mortis authore vindictam: Vsque quo Domine sanctus & verus non iudicas & vindicas sanguinem nostrum? Loquere postremò cum surgis, sicut docuit ille (Psal. 3.) qui dixit, Ego dormiui & quieui, & resurrexi, quando Dominus suscepit me. Et illic ergo os iusti meditabitur sapientiam, donec ad sublimiora tabernaculi secreta cælestis, ac sacræ plena iucunditatis atque lætitiæ ipse perueniat: quemadmodum scriptura nos docuit, dicente (Psalm 41.) Dauid: Hæc recordatus sum, & effudi super me animã meam: quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei. In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis. Ergo & sedentes in hac corporea domo, & egressi hinc, atque ambulantes in

A via, cum rapiemur, si meremur, obuiam Christo: & dormientes loquemur. Accipe tertiam ἀναπνοήν qua se anima eleuat iusti. Est enim quidam spiritalis somnus intelligendus, de quo Salomon ait. Si enim sedeas, sedebis sine timore: si dormias, suauiter requiesces, & nõ (Prouerb. 3.) timebis pauorem qui superueniet tibi, neque impetus impiorum superuenientes tibi. Cum suauitate requiescis, & pauorem & superuenientes impiorum impetus non timebis, si lingua tua loquatur iudicium Dei, & semper illud ante oculos habeas, vt peccato locum nullum relinquas: & noueris quòd delicti pretium supplicij retributione soluetur. Ipse enim hoc in nonagesimo interpretatus est Psal. dicens, Non timebis à timore nocturno & à sagitta volante per diẽ: à negotio perãbulãte in tenebris, ab occursu & dęmonio meridiano. Cadẽt à latere tuo mille, & decẽ millia à dexteris tuis: ad te autem non appropinquabit. Veruntamen oculis tuis cõsi

B derabis, & retributionẽ peccatorũ videbis. Iustus enim cũ loquitur iudiciũ Dei, vel cũ loquitur ipse quæ iusta sunt, & veri plena iudicij: non cum iracundia loquitur, nõ ex animi mœrentis afflictione, nõ ex dolore, non ex aliqua passione, sed loquitur ex veritate, loquitur ex æquitate, vt nõ propẽdeat affectu, sed quæ loquitur, vero pẽdat examine. Iudicat enim quę dicẽda sint, vel promẽda. Cui simile est illud: Labia sapientũ alligata sunt sensu: eò quòd omnia quæ loquuntur vero sensui conueni- (Prouerb. 15.) re videantur, & sensus sui prudentia intelligant quę loqui debeant vel taceri: vt quæ silenda sunt, cohibeant claustro quodam nexúque labiorum. In iis autem quæ oporteat dici, labiorum vincula resoluantur. Meritò ergo præmisit, Os iusti meditabitur sapientiam. Meditatio enim diuturna plenum poterit habere iudiciũ: quod loquitur iustus in tempore, cum ea quæ perfecta sunt, facie ad faciem viderit. Nunc enim de iis quæ non comprehendimus, loqui vera non possumus. Denique nec

C Paulus præsumpsit dicere, qui raptus in Paradisum audiuit secreta cælestia: sed volens non in iis errare quę diceret, ait: Quàm inscrutabilia sunt iudicia Dei, & inue- (Roman. 11.) stigabiles viæ eius. Nunc autem absolutus corpore, forsitan inuestigabilium viarum genera, & iudicia eius, quæ sicut abyssus multa sunt, comprehendit.

Vide de hoc inf. cap. Meditatio. Ideo libr. ix. super Lucam, cap. j. (Tom. V.)

Sermo habena est: sermo stimulus est. & ideo durum tibi est aduersum stimulũ calcitrare. Docuit igitur nos aperire cor, stimulum perpeti, iugum ducere. Doceat & alius linguæ retinacula pati. Rarior enim tacendi virtus est, quàm loquendi. Doceat planè ille, qui velut mutus aduersus dolum non aperuit os suum: paratus in flagella, & verbera non recusans, vt esset pia sessio Deo.

Aliquando melius est tacere quàm loqui, vt probat de officiis. Lib. j. quod require inf. cap. Taciturnitas.

D *Non tamen semper est tacendum: sed aliquando loquẽdum. Ibidem infra.* (Cap 10. Tom I.)

Loquere, inquit Apostolus, quæ decet sanam doctrinam. Nunquid prior Panætius? Nunquid Aristoteles, (Tit. 2.) qui & ipse disputauit de officio, quàm Dauid, cum & ipse Pythagoras qui legitur Socrate antiquior, Prophetam sequutus Dauid legem silentij dederit suis? Sed ille, vt per quinquennium discipulis vsum inhiberet loquendi: Dauid autem non vt naturæ munus immimueret, sed vt custodiam proferendi sermonis doceret. Et Pythagoras quidem, vt non loquendo loqui doceret: Dauid vt loquendo magis disceremus loqui. Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine vsu profectus est?

Quòd in loquendo oportet quòd attendatur tempus & persona. Vnde super epistolam ad Romanos, cap. xij, exponens illud: Domino seruientes. Ambrosij tamen litera habet, Tempori seruientes.

Tempori seruientes. In Græco dicitur sic habere: Domino seruientes: quod nec loco competit. Quid enim opus erat summam hanc ponere totius deuotionis, quando singula membra quæ ad obsequia & seruitia Dei pertinent, memoret? In omnibus enim iis quæ enumerat, plenum Deo seruitium exhibetur. Nam seruire tēpori quid sit, alibi soluit, cū dicit: Redimentes tempus, quia dies mali sunt, vt sciatis quemadmodum vnicuique respondeatis. Quoniam autem dixerat, Spiritu feruentes: nec hoc sic acciperent, vt passim, & importunè verba religionis ingererent, tempore inimico per quod fortè scandalū excitarent, statim subiecit: Tēpori seruientes: vt modestè & cum honestate aptis locis & personis, & apto tēpore religionis fidem loquerētur. Sunt etiam quidam & hoc tempore quo pax est, qui sic perhorrent verba Dei, vt audientes cum magna ira blasphement viam Christianam.

Tom. V. *Iterum super epistolam ad Ephe. cap. v. super id quod sequitur, dicit sic.* B

Videte ergo quomodo cautè ambuletis: non vt insipientes, sed vt sapientes: redimētes tempus, quoniā dies mali sunt. Quoniam superiùs perfidiam & vitia vitæ à Dei seruis arguenda mandauit, nunc vt prudenter ea ipsa arguantur propter scandalum subiecit, vt inter perfidos cum prudentia conuersandum sit: maximè tēpore quo perfidi regnant, præsumētes rege prophano: vt si viderit Christianus inquietum & iracundum contradictorem, dissimulet ab eo, ne eum quidem incitet ad blasphemiam & tempestatem mouendam: Illic autem verba faciat, vbi datur facultas. Quemadmodum enim inter potentes perfidos interrogatus quid sit, tacere non debet, nec negare quod est: ita etsi metus est inter eos disputare dissimulandum est: quippe cum detrimentum sit seminare super spinas. Hoc est enim prudentis, scire quemadmodum vnicuique respōdeat. Est enim qui quamuis perfidus sit, nō tamen penitus intractabilis est, vt nec audire se patiatur verba fidei. Est iterum in quo sic feruet zelus perfidiæ, vt non tantum nō cum illo, sed nec præsente illo tractetur de fide: perstrepente enim illo & blasphemante multis fit scandalum. Vnde Paulus & Barnabas cum aduersum se blasphemantes audirent, excutientes vestimenta sua recesserunt ab eis.

De modo verò loquendi dicit super primam epistolam ad Corinth. ca. xiiij. quòd intelligibiliter & vtiliter. Quod require suprà cap. Lingua. Cap. 12. *Loquendam tamen est eo* Tom. IIII. *modo quo auditores oportet. Lib. v. Hexameron.*

Fit natura quadam, vt ij qui aliquid intuentur vel dicendo exprimere volūt, eorum qualitatem quæ vel intuentur vel loquuntur assumant, vt & cum pigrioribus immoremur, & cū velocibus seculi rapiamur aspectu, stilo quoque aut tardiore vtamur, aut rapidiore.

Similem sententiam & magis claram ponit, super epistolam ad Coloss. ca. iiij. Require supra, cap. Conuersatio. Similiter super epistolam ad Eph. cap. v.

Nolite effici imprudentes, sed intelligentes quæ est Roman. 12. voluntas Domini. Dominus Iesus paci studendum monet. Et vas electionis: Si potest fieri, inquit, quod ex vo- 2. Timot. 2. bis est, cum omnibus pacem habentes. Et ad Timotheū: Seruum, ait, Domini non oportet litigare, sed mā suetum esse ad omnes. Hęc est voluntas Domini vt quę agenda sunt à seruis eius cum modestia agantur. Perturbatio enim & strepitus siue cōtētio cū animositate, inimicitiam generat. Hæc ergo propter superiora subdidit in quibus vult Dei seruos corripere delicta hominum peccatorum: vt quia per hoc solet oriri dissensio & rixa, cum temperantia & mansuetudine arguant peccatores, ne ad iracundiam prouocati, insiliant ad litem. Ideóq; prudenter istud curandū monet vt sit profectus.

Cap. 19. *Et libro de Noë & arca. Loquens de ramo oleæ in ore* Tom. IIII. *columbæ.*

A In ore quoq; nō frustra ramulus oleę videtur esse delatus, eò quòd virtus & sapientia in sermone sui habeat claritatem, & ipsa statim specie lumen eius effulgeat, maximè cum pacifica loquitur; quoniam hunc quoque ramulum pacem petentes præferre consueuerunt.

Sed vt modus loquendi, vt etiam tacendi habeatur, antè est præmeditandum, Vnde libro j. de officiis.

Primum officium est loquendi modus. Hoc sacrificium laudis Deo dependitur: hoc reuerentia exhibetur, cū scripturæ Diuinæ legūtur: hoc honorantur parentes. Scio loqui plerosque cum tacere nesciant. Rarum est tacere quenquam cum sibi non prosit loqui. Sapiens vt loquatur, multa prius considerat: quid dicat, aut cui dicat, quo in loco & tempore. Est ergo & tacendi & loquendi modus. Est etiam factis modus: Pulchrum est igitur tenere mensuram officij.

Diffusè tamen dat loquendi modum secundum materiam. Eodem lib.

Et quoniam ad conseruationem decoris spectare diximus, vt sciamus in factis dictísue quis modus: prior autem ordo loquendi quàm faciendi est: Sermo in duo diuiditur, in colloquium familiare, & in tractatum disceptationémq; fidei atq; iustitiæ. In vtroque seruandū ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, & beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia. Absit pertinax in familiari sermone contentio. Quæstiones enim magis excitare inanes quàm vtilitatis aliquid afferre solet. Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine sit, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione. Et sicut in omni actu vitæ id cauere debemus, ne rationem minus animi motus excludat, sed teneamus consilij locum: ita etiam in sermone eam formulam tenere conuenit, ne aut ira excitetur, aut odiū, aut cupiditatis nostræ, aut ignauiæ, aliqua exprimamus indicia. Sit ergo sermo huiusmodi de C scripturis, maximé. Quid enim magis nos oportet loq; quàm de cōuersatione optima, adhortatione obseruationis, disciplinæque custodia? Habeat caput rationē, & finis modum. Sermo enim tędiosus iras excitat. Quā verò indecorum vt cum omnis confabulatio habere soleat incrementum gratiæ, habeat næuum offensionis. Tractatus quoq; de doctrina fidei, de magisterio continentiæ, de disceptatione iustitiæ, de hortatione diligētiæ, non vnus semper, sed vt se dederit lectio, nobis & arripiendus est, & prout possumus, prosequendus: neque nimium prolixus, neque citò interruptus, ne vel fastidium derelinquat, vel desidiam prodat atque incuriam. Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia. Multa præterea de ratione dicendi dant præcepta seculares viri, quæ nobis prætereunda arbitror: vt de iocandi disciplina. Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab Ecclesia D stica abhorrent regula: Quoniam quæ in scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum vsurpare possumus? Cauendum est etiam in fabulis ne inflectant grauitatem seuerioris propositi. Væ vobis qui ridetis, quia flebitis: Dominus ait: & nos ridendi materiam requirimus, vt hîc ridentes, illic fleamus? Non solùm profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror; plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonē esse non indecorum. Nam de voce quid loquar, quam simplicem & puram esse satis arbitror? Canoram autem esse, naturæ est, non industriæ. Sed sanè distincta pronuntiationis modo, & plena succi virilis vt agrestē ac subrusticum fugiat sonum.

Non autem loquenda sunt turpia. Eodem lib.

Quòd si etiam ista spectantur altius, quantò magis cauendum est, ne quid turpe ore exeat? Hoc enim grauiter coinquinat hominem. Non enim cibus coinquinat, sed iniusta obtrectatio, sed verborum obscœnitas

tas. Hæc etiam vulgo pudori sunt: in nostro vero officio nullum verbum sit quod inhonestè cadat, non incutit verecundiam. Et non solùm nihil ipsi indecorum loqui, sed ne aurem quidem debemus huiusmodi præbere dictis. Sicut Ioseph, ne incongrua suæ audiret verecundiæ, veste fugit relicta. Quoniam quem delectat audire, alterum loqui prouocat. Intelligere quoque quod turpe sit, pudori maximo est. Spectare verò si quid huius fortuitò accidat, quanti horroris est? Quod ergo in aliis displicet, nunquid potest in se ipso placere?

Vnde verecundè loquendum est. Eodem lib. Require infrà cap. Verecundia. Loquendum est sapienter: quia stultè loqui peccatum est. Super epistolam ad Eph. cap. v.

Tom. V. Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas (quæ ad rem non pertinent) sed magis gratiarum actio. Quoniam quidam solēt aliquid turpe agere, aut stultiloquiis iocum mouere quasi nō sit peccatum, hoc prohibet: quia Dei serui semper sobrij & modesti debent videri. Per stultiloquia enim peccatur. Vnde Salomon:

Prouerb. 10. Stultus, inquit, per risum agit mala. Et Dominus in Euangelio dicit: quia omne verbum otiosum quod lo-

Matth 11. quuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Nec inulta possunt discerni quæ idcirco dicuntur, vt ad alicuius pertineāt cōtumeliam: ideo ad rem salutarem non pertinent hæc. Quare hæc agenda & loquēda monet, quæ ad vtilitatem proficiant nostram & Dei laudem, in cuius lege meditandum est die ac nocte: sicut scriptum est in psalmo primo. Ex conuersatione enim & moribus, Dei serui etiam tacentes intelligendi sunt, vt quantùm distat verum à falso, tantùm distent Dei serui à seruis diaboli.

Et contra malè loquentes, dicit super eādem epistolam. cap. quarto.

Omnis sermo malus de ore vestro non procedat sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. In Dei seruo omnia bona debent videri, nec ex aliqua parte puritas eius debet maculari. Quid enim prodest mundam vitam habere, & os sordidum: cum dicat Dominus: Quò d vnusquisq; verbis suis, aut

Matth. 12. iustificabitur, aut condemnabitur? Nec credibile potest videri bene viuere eum, qui malè loquatur: Malè enim loqui ad multa trahitur vitia. Potest enim loqui malè, qui turpiter fatur. Et qui detrahit bonis: & qui cum dolo fabulatur: & qui mentitur. Hæc horrorem præstant. Bonæ etiam & sobriæ fabulæ dant gratū exemplum audientibus, vt honorificent Deum in verbis eius ædificati in fide Christi.

Lib. 7. Epistol. Epist. 44. Tom. III. *Iterum in epistola prima ad Constantium.*

Nemo etiam in dolo loquatur ad proximum suum. Laqueus est in labiis nostris: & sæpe vnusquisque sermonibus suis non explicatur, sed inuoluitur. Fouea alta est os maleuoli, grande innocentiæ præcipitiū, sed maius maleuolentiæ. Innocens dum credit facilè, citò labitur: sed tamen iste lapsus resurgit. Maledicus autem suis artibus præcipitatur, vnde nunquam exiliat atque

Prouerb. 11. euadat. Ponderet ergo vnusquisque sermones suos, non cum fraude & dolo. Statera fallax improbabilis apud Deum. Non illam stateram dico, quæ mercedem appēdit alienam, & in vilibus quidem rebus raro constat fallacia: Sed statera verborum ipsa apud Deum est execrabilis, quæ prætendit pondus grauitatis sobriæ, & subnectit versutias fraudulentiæ. Hoc maximè condemnat Deus si decipiat aliquis proximum suum promissorum benignitate, & subdola iniquitate defœneratum opprimat, nihil sibi profuturus astutiæ suæ artibus. Quid enim prodest homini si totius mundi capiat opes, animā autem suam vitæ æternæ defraudet stipendio?

Loquendum est pro causa fidei & Ecclesiæ, principibus & imperatoribus constanter & liberè siue audacter, vt probat in epistola secūda ad Theodosium, quod require suprà, cap. Imperator. Et ibidem dicit quòd ex amore loquens audacius loquitur. Require ibidem. Non est autem loquendum otiosé. Libro super Beati immaculati, litera xxij. versu quarto. Tom. IIII.

Loquetur lingua mea verbum tuum, quoniam omnia mandata tua iustitia est. Qui didicerit iustitias Dei, loquitur verbum Dei. Et qui verbum Dei loquitur, otiosum verbum non loquitur. Otiosum verbum est, loqui opera hominum: ideo sanctus dicit Dauid dari à Deo sibi gratiam, vt non loquatur os suum opera hominum: quia otiosum verbum est, nec solùm otiosum, sed etiam periculosum, pro quo rationem reddituri sumus. Omne enim verbum quodcunque loquuti fueritis, reddetis pro eo rationem.

De hac materia require suprà in cap. Dicere: & capite Labia: & cap. Lingua. Et infrà cap. Sermo: & cap. Silentium: & cap. Taciturnitas, & cap. Verba humana.

LORVM. *Require supra capite Funis: & infrà cap. Vinculum.*

LOT. *De ipso Lot moraliter loquitur quomodo cum Abraham erat, & non sicut Abraham diues erat. Libro ij. de Abraham.* Cap. 5. Tom. IIII.

Supererat cognoscere vtrumnam Lot quoque nepos Abrahæ, & ipse vtpote eiusdem successionis, diues fuerit. Sed scriptura eum pecoris tantum abundantem asserit. Denique sic habet: Et Lot qui ambulabat cum Abraham, erant oues, & boues, & tabernacula. Non habebat argentum: quia nondum iustus. Etenim argentum ignitum lingua iusti. Non habebat aurum, quod habebat ille qui vidit Christi posteriora, de quo scriptū est: Et posteriora eius in specie auri. Vidit illum Abrahā, sicut testatus est Dominus, dicens: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. Et ideo auri speciē habere meruit, & possidere. Nunc illud nequaquam prætereundum arbitror, quod videtur etiam doctiores mouisse, qua ratione scriptum sit: Et Lot qui ambulabat cum Abraham: quasi alter Lot, qui non ambulabat cum eo secundum quod accepimus. Et putant plerique non solui quæstionem. Ergo vt illis satisfaciamus, & à regula scripturæ non recedamus, vnam personam dicimus, duo negotia: quod in vno eodem viro duæ res significantur numero. Vnus nomine duplex. Declinatio enim dicitur Lot, sicut habet Latina interpretatio. Declinat autē ad bonum quisque aut ad malum. Cum ergo Lot declinaret malum, hoc est, errorem, flagitium, crimen, iungebatur patruo: Cum declinaret bonum, hoc est, iustum, innocentem, sanctum, religiosum, sociabatur flagitio. Bene ergo dixit: Et Lot, qui ambulabat cum Abrahā: quia adhuc non elegerat Sodomam, non habitabat cum flagitiorum authoribus: Postea enim cœpit habitare in Sodomis. Ideóque quasi à se ipso mutatus, velut alter accipitur: nō solùm à iusto viro, sed à seipso desciscens. Denique quia studio iam deflecti cœperat à patruo, non capiebat eos terra. Nulla enim spatia possunt satis esse discordibus.

Psal. 62. Ioan. 8.

De ipso verò postquam elegit Sodomam, quomodo hospitalis erat. Ibidem. Libr. 1. de Abraham, ca. 6.

Sedebat Lot ad portam. Emendauerant Lot sanctum aduersa captiuitatis, & solicitiorem fecerāt: Itaque processu ætatis didicerat imitari parentem. Ad portam itaque sedebat, vt exciperet aduenientes. Denique exsurrexit obuiā illis. Perfectior qui currit obuiam. Iste exsurrexit, & adorauit in faciē super terrā, & dixit: Ecce domini, declinate in domū pueri vestri. Et coēgit illos diuertere, qui dicebant, In platea manebimus. Commendatur hîc iusti sanctitas, & Angelorum gratia. Illi nolebant aduentū suū hospiti grauiorē videri. Ille quidē inter quos habitaret sciebat: tamē domū suā offerebat periculis, quibus auferret hospites. Certè quo tardius acquiescebant diutius tentando, plenius comprobabant.

E infrà subdit ibidem de eius pietate. Cap. eod.

Simul quòd hospitum reuocatus est manibus Lot

sanctus in domũ, demõstratur immemor periculi, fidei memor, nõ eripuisse se periculo, sed obtulisse. Munitur pietatis locus, quòd manifestata sibi per Angelos totius regionis euersione, & generos habere Lot sanctus inducitur, & monere eos vt fugerent simul, ne deserẽdo eos, nec admonẽdo, minus pius videretur circa filiarũ maritos, vel erroris earum causa ipsi assignaretur, quæ destitutæ viri consortio, concubitum inebriati expetissent patris. Ergo non indefensum sinit scriptura virum sanctum relinqui, dum in ea & tradidisse maritis filias, & monuisse generos inducitur. Sed visum est illis quòd derideret eos: & tamẽ adhuc morabatur Lot, vt persuaderet generis suis, & penè non esset profectus vt euaderet, nisi vrgentibus Angelis, & tenentibus manus eius egredi coactus esset. Non ergo profectus, sed eductus est.

Cap. eod. *Et addit quomodo recessit nec retrò respicere debuit.*

Et mandatũ accepit ne respiceret retrò, nec resisteret in tota regione illa: sed in montem ascenderet. Hoc cum illi dicitur, omnibus dicitur. Si vis ergo & tu euadere, ne respicias retrò, sed antè. Aspice vbi Christus est, qui dicat tibi: Vade retro: sicut Petro dicit, vade retro me: vt Christum sequeretur, Christum videret. Retrò Sodoma est plena flagitij: retrò Gomorrha vitiis scatens, criminum regio. Ne tetigeritis, inquit Apostolus, ne attaminaueritis, ne gustaueritis: quæ sunt omnia ad corruptelam. Fuge ergo Sodomam, relinque ocyus, desere elementa huius mundi, nec te imminentia inuoluant pericula. Non resistas fugiẽs, nec in tota vitiorum regione remoreris. Qui non respexit, euasit: quæ respexit, non potuit euadere.

Et adiungit ibidem de filiabus & libertate ipsius Lot. Require supra in cap. Ebrietas. Require de ipso Lot supra cap. Abraham.

LVCAS EVANGELISTA. *De eius vita atque scriptura breuiter loquitur super epistolam ad Colossen. cap. iiij. Super illud: Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas.* (Tom. V.)

Verè charissimus Apostolo fuit Lucas: quia omnia postponens Apostolũ sequutus est semper: qui & Euangelium & Apostolorum actus scripsisse perhibetur.

Tom. V. *Sed de Euangelio eius, dicit in prologo super Lucam, quod continet omnes partes Philosophiæ.*

Sanctus Lucas velut quendam historicum ordinem tenuit, & plura nobis gestorum Domini miracula reuelauit: ita tamen, vt omnes sapientiæ virtutes Euangelij istius complecteretur historia. Quid enim præcellẽtius ad sapientiam naturalem, quàm quòd Spiritũ sanctum creatorẽ etiã Dominicæ incarnationis extitisse reserauit? Docet ergo naturalia, si creat spiritus. Vnde & Dauid docẽs sapientiã naturalẽ: Emitte, inquit, spiritũ tuũ & creabũtur. (Psal. 103.) Docet moralia in eodẽ libro, cũ me in illis beatitudinibus docet mores, quẽadmodũ amare inimicũ debeã, quẽadmodũ nõ referre & nõ repercutere verberantẽ: quẽadmodũ benefacere, mutuũ dare cũ desperatione recuperationis, & cum remuneratione mercedis. Merces enim facilius sequitur nõ expectantẽ. Docet etiã rationabilia cũ lego, quoniã qui fidelis est in minimo, etiã in magnis fidelis est. Quid adhuc de naturalibus dicã, quòd docuit virtutes cælorũ moueri, Dominum solum esse vnigenitũ Dei Filium, in cuius passione tenebræ per diẽ factæ sunt, terra obscurata est, Sol refugit? Ergo omnẽ quẽ mũdana sibi prudẽtia falsò vendicat, principatum, sapiẽtia verè possidet spiritalis: præsertim cum audacius vt aliquid vsurpemus ipsa fides nostra, ipsum mysteriũ Trinitatis sine hac triplici sapientia esse nõ possit, nisi credamus & illũ naturaliter Patrẽ qui nobis genuit redẽptorẽ: & illũ ethicũ, qui Patri vsq; ad mortẽ secundũ hominẽ obediẽs, nos redemit: & illũ rationabilẽ spiritũ, qui rationẽ colendæ Diuinitatis, & vitæ regendæ humanis pectoribus infundit.

A *Et infrà subdit ibidem quòd magis historicè scripsit: & quòd vituli figuram habere debuit.*

Historico stilo diximus hunc Euangelij librum esse digestum. Denique describẽdis magis rebus, quàm exprimendis præceptis, studiũ vberius cõparatione aliorũ videmus impẽsum. Et ipse Euãgelista historico more à narratione sumpsit exordium. Fuit, inquit, in diebus Herodis regis Iudeæ sacerdos quidam nomine Zacharias: eámque historiam plena digestione prosequitur. Vnde etiam ij qui quatuor animalium formas quæ in Apocalypsi reuelantur, quatuor Euãgelij libros intelligendos arbitrati sunt, hunc librum volunt vituli specie figurari. Vitulus enim sacerdotalis est victima. Et bene congruit vitulo hic Euangelij liber qui à sacerdotibus inchoauit: & consummauit in vitulo, qui omnium peccata suscipiens, pro totius mundi vita est immolatus. Sacerdotalis enim & ille vitulus. Idem quippe & vitulus est & sacerdos: Sacerdos, quia propitiator est B noster. Aduocatum enim ipsum habemus apud Patrem: Vitulus, quia suo sanguine nos diluit & redemit.

Require de hac materia suprà, cap. Euangelista.

LVCERNA. *Require de hac materia ca. Euangelista. Christus est sicut lumẽ. In tract. super Psal. xxxvij.*

Quod est verum lumẽ omniũ, nisi Christus, de quo Ioannes dicit: Erat verum lumẽ, quòd illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hunc mundum: quia ipse est qui illuminat & corporis oculos, & mẽtis obtutũ. Rogemus ergo vt semper nobis suũ lumẽ infundat, & sẽper nobiscũ sit, sicut erat cũ Dauid: & ideo audebat dicere, Quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumẽ. Ille certè quasi Propheta magnũ viderat lumẽ: nobis lucerna eius luceat, ne possimus errare. Et lucerna verbũ est, sicut verum lumen est verbum, quod totum illuminat mundum. Denique lucerna pedibus meis verbum tuum Domine. Et lucernã illã etiã Propheta quærebat, non laternam. Lucernã autẽ illã Ioannes inuenit, C & demonstrauit. Cum laterna persequutor aduenit. Laterna enim clausum habet, non liberũ lumen. Lumẽ Iudęorũ quasi lucerna sub modio, vel fax sub velamine potest videri, sed non videt. Nos autẽ reuelata facie gloriã Dei speculamur æternam, vt ad eius imaginem à gloria in gloriam per Spiritum sanctum reformemur. Venit ergo persequutorũ turba cũ laternis. Et ideo inclusam in eis lucẽ videre oculi nequiuerũt. Venit cum facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quàm splendoris in lumine. Denique facibus mortuorum cadauera ardere consueuerunt. Sibi ergo Iudæi iam ferebant incendia, qui persequebantur salutis authorem. Venere cum armis, signantes armis se perituros esse à Romanis vsque ad excidium totius ciuitatis & templi, qui pacem Domini recusârunt.

Vnde in tractatu de prima interpellatione Dauid.

Lucerna in Christi corpore. Hæc tibi lucerna viam monstrat. Vnde sanctus ait, Lucerna pedibus meis D verbum tuum. Lucerna, quòd illuminauerit animas vniuersorum, & in tenebris viam monstrauerit. Euangelium via lucernæ est. In vmbra lucet, id est, in sęculo. Vnde & alibi habes: Niue dealbabuntur in Selmon, id est, in vmbratione.

Lucerna est verbum Dei. Libro super Beati immaculati, litera xiiij. versu primo.

Fiat pedibus meis lucerna verbum Dei, & semitis meis lux. Pedibus lucerna satis est ad ambulandum: semitis non est satis ad illuminandum. Idem tamen verbum & pedibus lucerna est, & semitis lumen: quia idem vnigenitus Dei Filius, & delinquentibus aduocatus, & remunerator est fortibus, peccatorum remissor, largitor præmiorum. Itaque cui lucerna fuerit verbum Dei, huic quocunque pergit, lucent semitæ, sicut lucebant sancto Dauid.

Lucerna dicitur fides. Libro septimo super Lucam. Re- quire

quire suprà cap.Fides.

LVCRVM. *De bono lucro. Libre de bono mortis. Require infrà, cap. Mors.*

Cap.5. Tom I. *Lucrum temporale interdum est malum. Eodem libro.*

Laqueus est in auro, viscum est in argento, nexus in prædio, clauus in amore. Dum aurum petimus, strangulamur: dum argẽtum quærimus, in visco eius hæremus: dum prædium inuadimus, alligamur. Quid in vanum quærimus lucrum, pretiosæ animæ detrimentum? Exiguus tibi est totus mundus, pro vnius animæ dispendio. Quid enim prodest homini, si hunc mundum lucretur, animæ verò suæ detrimẽtum patiatur? Aut quam commutationem dabis pro anima tua? Non auro redimitur, non argento, imò auro amittitur.

Cap.7. *Tale lucrum non satiat animum. Eodem lib.*

Quotidie lucrum quærimus, & nullus cupiditati modus ponitur. Non satiabitur, inquit, oculus visu, nec auris auditu. Qui diligit argentum, non satiabitur argento. Nullus finis laboris, & nullus est fructus abundãtiæ.

Tom.IIII. *Tale lucrum est virtutis damnum. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu quarto.*

Quia plerique lucrum pecuniarum vtilitatem suam putant, ideo si legimus, vtilitatem: non animæ vtilitatem accipere debemus Prophetam declinare, sed vtilitatem pecuniæ. Sanctus enim lucra ista non nouit: sed omnia hęc detrimentum arbitratur, vt Christum lucretur. Et rectè. Quod enim putamus lucrum esse pecuniæ, damnum est animæ: quia virtutis detrimentum est.

Vnde in libello contra relationem Symmachi.

Tom.V. Prouocant lucris, qui diffidunt viribus.

De turpi lucro loquitur super primam ad Timotheum, cap. tertio. Require suprà in cap. Diaconus. Similiter super epistolam ad Titum, cap. primo.

Qui sub nomine Dei docet non deuotionis causa, sed quæstus, turpis lucri captator est: Similiter & qui per circuncisionem aliquem vult acquirere.

LVCTA. *Require suprà, cap. Certamen.*

LVDVS. *Ludis interesse, peccatum est. Require infrà, cap. Vanitas.*

LVMBI. *Require suprà, capite Illusio: & capite Adam.*

LVMEN. *Inaccessibile est Deus Pater, sed non Filio. Super primam ad Timotheum, cap. sexto, super illud: Lucem habitat inaccessibilem.*

Lumen inaccessibile solius Patris est: quia nulli vnquam apparuit. Deniq; subiecit, Quem videt nemo hominum, nec videre potest: Non quia aliud lumen Filij sit, quippe cum in Psalmo scriptum sit: Et in lumine tuo videbimus lumen: hoc est lumen Patris esse in Filio: sed quia nemo vidit Patrem, ac per hoc inaccessibile habitat lumen. Non est enim ordo alicui videndi Patrem, nisi Christo, qui de Deo est, hic vidit Deum. Filius autẽ quia omnia ipse agit, & apparere dicitur, & videri. Illud ergo peculiare Patris est, quod suprà dictum est: cui honor & potestas æterna: Amen.

Tom IIII. *Lumen dicitur ipse Christus. Require suprà, cap. Lucerna, & infrà, cap. Lux: Quod probat in tractatu super psalmum xlv. exponens ipsius psalmi titulum.*

Petrus nesciebat quid diceret, qui tria tabernacula Domino & seruulis credebat esse facienda. Deinde fulgorem Domini transfigurantis se, sustinere non potuit: in terram cecidit. Ceciderunt & filij tonitrui Iacobus & Ioannes, & nubes operuit eos, nec potuerunt surgere, nisi postea quàm Iesus venit, & tetigit eos, & iussit vt surgerent, & formidinem sequestrarent. Introierunt ergo in nubem, vt abdita & occulta cognoscerent: atque ibi audierunt vocem Dei dicentis, Hic est Filius meus dilectus: hoc est, noli errare Simon, vt seruulis Dei Filium conferendum putes: Hic est Filius meus. Non Moses filius, non Helias filius: quamuis alter aperuerit mare, alter clauserit cælum. In verbo enim

A Domini vterq; naturam vicit elementi: sed illi ministerium præbuerunt: Hic est qui solidauit aquas, cælum siccitate clausit, & quando voluit in imbres resoluit. Vbi testimonium resurrectionis asciscitur, adstipulantur mysteria seruulorum: Vbi gloria Domini resurgentis ostenditur, seruulis splendor absconditur. Nanque ipsos stellarum globos Sol exortus obducit, & omnia earum lumina mundano sub Sole vanescunt. Quomodo ergo sub æterno Sole iustitiæ atque illo fulgore Diuino videri poterant stellæ carnales? Vbi ergo sunt illa lumina, quæ nostris antè oculis quodam miraculo refulgebant? Tenebræ sunt vniuersa, comparatione lucis æternæ. Alij ministeriis suis Deo placere festinent: hic solus est verum lumen & æternum, in quo Pater complacet, vel in quo beneplacitum est mihi, vt meum sit quicquid hic fecit: & quicquid ego feci, Filij opus esse iure credatur. Ipsum audite dicẽtem: Ego & Pater vnũ Ioan.10.
B sumus. Non dixit, Ego & Moses vnum sumus: non dixit sibi & Heliæ vllum Diuinæ gloriæ esse consortium.

Lumen spirituale secundum deuotionis merita infunditur & subtrahitur. Vnde libro decimo super Lucam, exponens illud: Erunt signa in Sole & Luna, &c. sic ait. Cap.7. Tom.V.

Plurimis à religione deficientibus, clara fides obscurabitur nube perfidiæ: quia mihi Sol ille cælestis mea fide vel minuitur vel augetur. Quemadmodum si plurimi radios mundani Solis aspiciant, pro captu videntis, aut pallidior Sol videtur, aut clarior: ita pro deuotione credentis vnicuiq; spirituale lumen infunditur. Et quẽadmodum menstruis cursibus Luna vel terræ opposita cum fuerit è regione Solis, vanescit: sic & sancta Ecclesia cum lumini cælesti vitia carnis obsistunt, fulgorem Diuini luminis de Christi radiis non potest mutuari. Nanque in persequutionibus lucem Dei Solis plerunq; amor vitæ huius excludit.

C *Qui huic lumini appropinquat, illuminatur. Libro de bono mortis.* Cap.9. Tom.I.

Illi adhæreamus, illud imitemur, illius præsentia, illius communicatio nos meliores faciat, mores nostros coloret, & illius quædam nos societas informet. Qui enim bono adhæret, assumit inde quod bonum est: quia scriptum est, Cum sancto sanctus eris, & cũ electo electus eris, & cum peruerso subuersus eris, & cũ innocente innocens eris. Assiduitate enim atque imitatione quædam similitudinis imago formatur. Ideóque addidit: Quoniam tu illuminas lucernã meam Domine. Etenim qui appropinquat lumini, citius illuminatur: & plus in eo splendor æterni luminis refulget è proximo. Psalm.17.

De lumine animarum. Eodem libro. Require suprà, cap. Anima. Et libro de Isaac. Require suprà, cap. Aperire: & cap. Charitas. Lumina hominis dicuntur esse oculi. Libro Hexameron. Require supra, cap. Caput. De lumine diei, vtrum differat à lumine Solis, dicit libro quarto eiusdem. Require suprà, cap. Dies. Luminaria magna dicuntur Cap.6.
D *Sol & Luna: & ratio quare. Eodem libro.* Tom.IIII.

Fecit Deus duo hęc luminaria: quę magna possumus accipere, non tam aliorum comparatione magna, quàm suo munere, vt est cælum magnum, & mare magnum. Nam & magnus Sol, qui complet orbem terrarum suo calore: vel Luna suo lumine: nec solùm terras, sed etiam aërem hũc & mare cęliq; faciem. Quę in quacunq; parte fuerint cæli, illuminant omnia, & æquè spectãtur à cunctis, vt ea tanquam suis tantùm regionibus immorari, & sibi tantùm adesse, atq; lucere singuli populi credant, cũ similiter luceant vniuersis: vt nemo his propiorem alium, q̃ ipse arbitretur. Exemplũ magnitudinis eorum euidẽs, quod omnibus hominibus orbis Lunę idẽ videtur. Nam etsi interdũ augeatur lumen eius atq; minuatur, tamen eadem nocte qualis mihi apparet, talis & omnibus. Nam si lõgè positis minor videretur, propius constitutis maior effulgeret, & proderet angustiarum & exiguitatis indicium. Etenim reliqua alia longè po-

siti minora arbitramur, propius cōtuentes maiora credimus: quò magis finitimus fueris eò tibi eius rei quā cernis magnitudo cumulatur. Solis radius nulli propior, nulli longinquior est. Similiter & Lunæ globus æqualis est omnibus. Similis Sol & Indis, & Britannis eodem momento videtur cum oritur: nec cum vergit in Occasum minor apparet Orientalibus, quàm Occidentalibus: nec Occidentalibus cum oritur inferior, quàm Orientalibus æstimatur. Quantum distat, inquit, Oriens ab Occidēte: hæc enim inuicē sibi distāt: sed Sol à nullo distat: nulli præsentior, nulli absentior est. Neq; te moueat, quòd tanquam cubitalis tibi orbis videatur Solis cum oritur, sed considera quantum intersit spatij inter Solem & terras: quod aspectus nostri infirmitas sine magno sui non potest transire dispendio. Caligat aspectus noster: Nunquid Sol caligat aut Luna? Angustus noster obtutus: nūquid ideo angustiora efficit quæ videntur? Species minuitur, non magnitudo detrahitur: neque infirmitatis nostræ passiones, passioni luminarium debemus ascribere. Mentitur noster aspectus. Noli ergo fidele eius æstimare iudicium: Fit cælestium minor spectaculi figura, non sui forma. De summo vertice montium si subiectum oculis tuis campum spectare desideres atque illic armenta pascētia, nonne formicarū similia corpora iudicabis? Si mare spectes è specula aliqua litorali nonne tibi nauiū maximè inter cæruleos fluctus & vela candentia refulgentes, velut columbarum volitantium speciem eminus posito videntur obtexere? Quid ipsæ insulæ quæ mare diuidunt, terrarum arua diffundunt? quàm angusto æstimātur fine concludi: quemadmodum rotunda apparēt de asperis, spissa de raris? Has ergo infirmitates visus tui perpende, & eorum quæ astruimus fidem tutus ex te ipso arbiter factus accersi.

Prosequitur de Sole. quod require infrà, capit. Sol: & de Luna similiter.

Cap. 2. LVNA. *Non Lunæ corpus, sed lumen minuitur vel augetur. Libro quarto Hexameron.*

Nanque Luna luminis imminutionē habet, non corporis, quando per vices menstruas deponere videtur lumen suum, vt mutuetur à Sole. Quod facilè puro aëre atque perspicuo, quādo nulla eum obducta nebula caligantem facit, colligi potest. Orbis enim Lunæ integer manet, etsi non similiter totus, vt pars eius effulgeat. Et qualis videri solet cum plenus est luminis, talis est magnitudine: sed per vmbram quandam lumine suo vt viduatus apparet. Inde cornua eius refulgent, quia corpus eius in orbem diffunditur: sed velut deficiente portionis luce sinuatur.

Et addit quomodo Sol & Luna inter diem diuidant atque noctē. Require supra cap. Dies. Cap. 7. *Luna dicitur vnū de luminaribus magnis. Eodem libro. Vbi postquam de Sole probauit, de Luna prosequitur in hunc modum.*

Similia de Lunæ ratione conueniunt, quæ de consorti eius ac fratre memorauimus. Siquidē in id se induit ministerium, in quod & frater, vt illuminet tenebras, foueat semina, augeat fructus.

Cap. eodem. *Et addit quomodo in effectu à Sole differat plurimùm, maximè quia ministra roris, & humoris causa.*

Habet etiam pleraque à fratre distincta, vt quem in toto die calor humorem terræ siccauerit, eundem exiguo noctis tempore ros reponat. Nam & ipsa Luna larga roris asseritur. Denique cum serenior nox est, & Luna pernox, tunc largior ros fertur arua perfundere. Et pleriq; sub aëre quiescentes quò magis sub lumine fuissent Lunę, eò plus humoris se capite collegisse senserūt. Cant. 5. Vnde & in Canticis dicit Christus ad Ecclesiā: Quoniā caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis. Tum deinde minuitur & augetur, vt minor sit cum resurgit noua, & cum sit imminuta cumuletur.

Et addit eam esse causam mutationis temporū quamuis A *causa prima sit ipse Deus. Vnde decipiuntur astrologi, qui ex Luna arguunt debere esse pluuiam.* Ca.

In quo grāde mysterium. Nam & defectui eius compatiuntur elementa & processu eius quæ fiunt exinanita, cumulantur: vt animātium cerebrum, maritimorum humida. Siquidem pleniores ostreæ reperiri feruntur: multáque alia cum globus Lunaris adolescit. De arborum quoque internis idē allegant, qui hoc vsu proprio compererunt. Videmus ergo ortum eius & defectū rationis esse, non infirmitatis. Nunquam enim tantam rebus mutationem daret, nisi præstātem virtutē haberet, & gratiam à conditore collatam. Aërem quoque nonnulli etiam docti & Christiani viri allegauerunt Lunæ exortu solere mutari. Sed si id mutationis Lunaris quadam fieret violētia, ad omnes eius ortus intexeretur nubibus cælum, pluuiæ funderentur. Denique cum ante dies paucos esset sermo de pluuia, quæ fore vtilis diceretur, ait quidam: Ecce neomenia dabit eam. Et quāuis B cupidi essemus imbrium, tamē eiusmodi assertiones veras esse nolebam. Denique delectatus sum quòd nullus imber effusus est, donec precibus Ecclesiæ datus, manifestaret nō de initiis Lunæ sperādum esse, sed prouidentia & misericordia Saluatoris.

Et addit quòd secundum Lunam apparent mutationes in quibusdam aliis. Cap.

Sane euripi cum exundēt vndique secundū reliquas species Lunæ & acceptos fluctus refundāt, vel etiā ipsi magno ferātur impetu, in ortu tamē eius stant placidi, quoadusque Luna sine lumine est. At verò vbi eam dierum accessus auxerit, tunc in suos cursus refluos reuertuntur. Ampotis quoque quæ in Oceano esse perhibetur, quia cū reliquis diebus ordinē suū seruare dicatur, Lunari exortu euidens mutationis suæ fertur indicium dare, vt mare ipsum Occidentale in quo spectatur ampotis, solito amplius accedat & recedat, & maiore æstu C feratur, tanquam Lunæ quibusdam aspirationibus retrorsum trahatur, & iterum iisdem impulsum ac retractum in mensuram refundatur.

Et subdit quòd mutatio Lunæ signat mutationes in rebus aliis, etiam in hominibus. Cap.

Vnde si miraris quomodo defectū Luna patiatur, cū tantā vim mutationis suæ habeat, cōsidera & in eo magnum esse mysteriū, quòd eius exēplo cognoscis, ò homo, nihil rerū humanarū esse posse, & mundanæ totius creaturæ, quod non aliquādo resoluatur. Nam si etiam Luna, cui tantū Dominus commisit ministerium, vt illuminet orbem terrarum, & crescit & deficit. quia omnia ex nihilo orta vsque ad perfectionem venerunt, & iterum perfecta minuuntur (cęlum enim & terra præteribūt) cur nō id moderationis assumimus, vt neq; in aduersis abiiciamus animū: qui enim omnia fecit ex nihilo, facilè te quoque potēs est ad summa & perfecta prouehere: & rursus, nō extollamur in prosperis: neq; in po D testate aliqua nos diuitiisque iactemus, neque in viribus corporis aut pulchritudine gloriemur, in quo est facilis corruptio, crebra mutatio, sed manētem in futurū animi gratiam persequamur? Nam si te Lunæ cōtristat occasus, quæ se semper reparat ac reformat: multò magis cōtristare te debet, si anima profectu virtutis impleta cū fuerit, postea per inconstantiā mētis atque incuriā à suo deflexa proposito: studia sua sæpe cōmutet, quod est insipientiæ & inscientiæ. Vnde & scriptura ait: Stultus vt Luna mutatur. Et ideo sapiens non cū Luna mutatur, sed permanebit cum Sole. Vnde non Luna est particeps stultitiæ, quia non luna mutatur vt stultus: sed stultus vt Luna. Denique semen iusti sicut Luna perfecta in æternum manet, & testis in cælo fidelis. Aliud est enim fungi ministerio, aliud circunferri ingenio, & sensus infirmitate fixam non habere sententiam. Luna pro te laborat, & propter voluntatem Dei mutationi subdita est. Vanitati enim creatura subiecta est, non sponte,

sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe. Illa ergo non sponte mutatur: tu sponte mutaris. Illa congemiscit & cōparturit in sua mutatione: tu non intelligis, & gratularis frequenter. Illa tuam redemptionem frequenter expectat, vt à cōmuni totius creaturæ seruitio liberetur: tu & tuæ redēptioni, & illius libertati impedimentum affers. Tuæ ergo, non suæ stultitiæ est, quod dum tu expectaris, & nec serò conuerteris, adhuc & illa mutatur. Noli ergo Lunam oculo tui corporis æstimare, sed mentis viuacitate. Minuitur Luna vt elementa repleat. Hoc est verè grande mysterium. Donauit hoc ei, qui omnibus donauit gratiam. Exinaniuit eam vt repleat, qui etiam se exinaniuit vt omnes repleret. Exinaniuit enim se, vt descenderet nobis: Descendit nobis, vt ascenderet omnibus: Ascēdit enim, inquit, super omnes
Ephes.4. cælos vt impleret omnia. Itaque qui exinanitus aduenerat, de plenitudine sua Apostolos adimpleuit. Vnde
Ioan.1. vnus ex iis dicit: Nam de plenitudine eius nos omnes accepimus.

Et adiungit de Ecclesia. Quod require suprà, cap. Ecclesia. Et infrà subdit contra illos qui dicunt quibusdā carminibus Lunam posse mutari. Cap.eod.

Quàm ridiculū autē quod te plerique credūt homines magicis carminibus posse deduci? Aniles istæ fabulæ; ac vulgi opiniones. Quis enim opus Dei tanto ministerio deputatum arbitretur Chaldæis superstitionibus posse tentari? Lapsus sit ille qui se transfigurat in Angelum lucis, & deductus voluntate propria, non carminū potestate. Sanè & in hoc quasi Ecclesia putaris posse loco tuo & statione deduci. Multi tentant Ecclesiam, sed
† Aliàs, saga magicæ † artis ei carmina nocere non possunt.

Id quod sequitur: Require infrà in capit. Magus. Et subinfert de Luna decima quarta. Cap.9.

Quid etiā de Luna dicim⁹, quæ & quarto die cœpit, & quartadecima diem signat salutis? An displicet numerus quo celebratur mysterium redemptionis? Ideo dæmones declinandum esse persuadēt numerum eum, quo eorum destructa est nequitia. Ideo gentiles nihil adoriendum asserunt, quia sciunt tunc primùm artes suas vacare cœpisse, & populos gentiles demigrasse ad
Prognosticon à Luna 4. Ecclesiam. Lunam certè quartam, si pura fuerit, neque obtusis cornibus, dare reliquis diebus vsque ad exactū mensem indiciū serenitatis existimāt. Nolūt ergo eisdē exordiis inchoare, quibus serenitas inchoatur.

LVPVS. *Inuenitur lupus piscis. Libro v. Hexameron. Require infrà in cap. Piscis. De lupo terrestri quandam ponit proprietatem libro vj. eiusdem.* Cap.4.

Lupus si prior hominē viderit, vocem eripit, & despicit eum tanquam victor vocis ablatæ. Idem si se præuisum senserit, deponit ferociam, non potest currere. Cap.eodem.

Et infrà subdit moraliter adaptando.

Tu nescis homo quomodo virtutem eripias aduersario, vt te tanquam præuentus lupus effugere non possit, vt oculo tuæ mentis eius perfidiam deprehendas, & prior cursum verborum eius impedias, impudentiam eius & acumen disputationis obtundas. Quòd si ille te præuenerit, vocem tibi aufert: & si obmutueris, solue amictum tuum, vt sermonem resoluas. Et si in te insurrexerit lupus, petram accipe, & fugit. Petra tua Christus est. Si ad Christum confugias, fugit lupus: nec terrere te poterit. Hanc petram quæsiuit Petrus, cum titubaret in fluctibus, & inuenit quod quæsiuit: quia dexteram amplexatus est Christi.

Et infrà, quòd turtur & vulpes contra lupum habent cautelam, & homines contra spiritales lupos nesciunt esse cauti. Cap.eod.

Turtur nido suo, ne pullos suos lupus incursat, squillæ folia superiacit. Nouit enim quòd huiusmodi folia lupi fugere consuerint. Nouit vulpecula quomodo posteritatem foueat suam: & tu ignoras, tu negligis, quomodo aduersum lupos nequitiæ spiritualis posteritatē vitæ huius habeas tutiorem.

Similis sententia habetur de cautela contra lupos, capit. Canis. Lupi spirituales sunt multi. Libro de benedictionibus patriarcharum, cap. vltimo. Require infrà, cap. Paulus. Lupus maximè dicitur esse hæreticus. Libro vij. super Lucam. Require suprà capit. Agnus. Lupus dicitur esse hæreticus & Paganus, sed propter conuersionem beati Pauli nullum timere debemus, quia ipse ex lupo factus est agnus. Libro super Beati immaculati, litera sexta, versu secundo. Tom.IIII.

Lupi sunt persequutores: lupi sunt hæretici omnes. Docere nesciunt, vlulare consuērunt. Sed nemo moueatur, si in medium luporum mittitur: Beneficio Christi & lupus ipse mutatus est. Ben-iamin lupus rapax Apostolus Paulus factus est: non iam insidiator ouiliū Christi, sed defensor & custos. Cum hoc lupo versari libet: per hunc lupum factum est, vt simus tuti in medio luporum. Nemo iam veretur lupos: cum iis pascimur, sicut scriptum est: Tunc lupi & agni simul pascentur.

LVSCINIA AVIS. *De hac aue loquitur libr. quinto Hexameron. Require suprà, cap. Auis. Iterum eodem libro loquitur asserens eam sollicitudinis causa, & semper cum lætitia esse imitandam.* Cap.24. Tom.IIII.

Quid autem de luscinia dicam? quæ peruigil custos cum oua quodam sinu corporis & gremio fouet insomnem longæ noctis laborem cantilenæ suauitate solatur: vt mihi videatur hæc summa eius esse intentio, quò possit non minus dulcibus modulis, quàm fotu corporis animare in fœtus oua quæ foueat. Hanc imitatur tenuis illa mulier, sed pudica, in vsum molæ lapidem brachio trahens, vt possit alimentum panis suis paruulis non deesse, nocturno cantu victum paupertatis mulcet affectum: & quamuis suauitatem lusciniæ non possit imitari, imitatur tamen eam sedulitate pietatis.

LVTVM. *In sermone tertio de sacramentis ad neophytos, pertractans illud Euangelij de cæco à natiuitate.* Cap.2. Tom.IIII.

Tibi imposuit lutum, hoc est, verecundiam, & prudentiam, considerationem fragilitatis tuæ.

LVX. *Ante omnia Deus lucem rationabiliter creare debuit: libro primo. Hexameron.* Cap.9.

Fiat, inquit, lux. Vnde vox Dei in scriptura Diuina debuit inchoare, nisi à lumine? Vnde mūdi ornatus, nisi à luce exordiū sumere? Frustra enim esset si nō videretur. Erat quidē Deus ipse in lumine, quia lucem habitat inaccessibilē: & erat lumē verum, quod illuminat omnē hominē venientem in hunc mundū: sed etiā lucem fieri voluit, quæ oculis corporalibus cōprehenderetur. Qui ædificium aliquod dignum habitaculo paterfamiliàs struere desiderat, antè quàm fundamēta ponat, vnde lucem ei infundat explorat, & ea prima est gratia: Quæ si desit, tota domus deformi horret in cultu. Lux est quæ reliquos domus cōmendat ornatus. Fiat, inquit, lux. Plena vox luminis, nō dispositionis apparatum signat: sed operationis resplendet effectu. Naturæ opifex lucem loquutus est & creauit. Sermo Dei, voluntas est: opus Dei natura est: lucem creauit, tenebras illuminauit.

Et infrà subdit ibidem. Cap.eod.

Locus autem & causa tenebrarum mundus est. Sed bonus author ita lucem dilexit, vt mundum ipsum infuso operiret lumine, atque eius speciem venustaret. Resplenduit igitur subitò aër, & expauerunt tenebræ noui luminis claritatem. Repressit eas, & quasi in abyssos demersit: repentè per vniuersa mundi fulgor lucis infusus.

Et addit.

Pulchrè itaque & propriè dixit, Facta est lux. Sicut enim lux citò cælum, terras, maria illuminat, & momento temporis sine vlla comprehensione retectis surgētis diei splendore regionibus nostro se circunfundit aspectui,

ctui, ita ortus eius citò debuit explicari. Quid miramur si Deus loquutus est lucem, & caliganti mundo lumen emicuit: quando si quis inter aquas mersus oleum ore emiserit, clariora faciet ea, quæ profundi tegebantur occultis?

Lucem laudat atque describit. Ibidem infrà.

Cap. eod. infrà. Lucis natura huiusmodi est, vt nō in numero, non in mēsura, nō in pondere vt alia, sed omnis eius in aspectu gratia sit. Propriis itaque sermonibus naturā lucis expresit, quæ vidēdo cōplacet: quoniā ipsa vidēdi officiū subministrat. Nec immeritò tantū sibi prædicatorē potuit inuenire, à quo iure prima laudatur: quoniam ipsa fecit vt etiā cætera mūdi membra digna sint laudibus. Vidit ergo Deus lucem, & vultu suo illuminauit. Et vidit quia bona est. Non ex parte Dei sed ex generali iudiciū est. Itaque non in splendore tantummodo, sed in omni vtilitate gratia lucis probatur. Vnde & discretio fit inter lucē & tenebras, vt separata lucis natura atque tenebrarum, nihil videatur inter se habere confusum.

Lux diem facit, & opera virtutis importat. Ibidē infra. Require supra cap. Dies. Differt lux illa primò creata à Sole luminari magno. Libro quarto eiusdem: quod require ibidem. Lux cum tenebris nullatenus conuenit, & causa elongationis luminis vmbra causatur. Ibidem infra.

Cap. 3. Oriente diei lumine, nox fugatur, decedēte die nox infunditur. Non enim luci societas vlla cum tenebris: siquidē naturali lege hoc Dominus in prima operatione sua cōstituit. Etenim quando lumen fecit, discretionem fecit inter lucē & tenebras. Deniq; in ipso die iam Sole infuso terris, videmus vmbrā vel hominis, vel virgulti alicuius à lumine separari, vt mane ad Occasum dirigatur, vesperi retorqueatur in Orientē, meridianis horis ad septentrionē inclinetur, lumini tamen non cōfunditur atque miscetur, sed cedit & refugit. Similiter & nox cedere videtur diei, & se ab eius lumine declinare. Est enim, vt peritiores probarunt, qui nobis vel ætate, vel munere præcurrerūt, vmbra terræ. Naturaliter enim vmbra corpori adhæret atque adiūgitur adeò, vt etiam pictores vmbras corporum prius quàm pinxerint, nitantur exprimere: idq; artis esse asserāt, nō intermittere vim naturæ: & quasi naturalis iuris præuaricator habeatur, cuius pictura non etiā vmbrā suam exprimat. Ergo sicut in die cum è regione solis aliquod corpus occurrit, ex ea parte qua lumen repercutitur vmbra subsistit: sic cum decedente die è regione luminis eius aut Solis terræ obiectus occurrit, obumbratur aër. Vnde liquet quòd noctem faciat vmbra terrarum.

Lux cum virtute moratur. Libro de Noë & arca. Require infra in cap. Oliua. Vnde lucis arma dicuntur opera meritoria, sicut vitia opera tenebrarum. Super epistolā ad Romanos, capite decimo tertio.

Tom. IX. Abiiciamus opera tenebrarū, & induamus arma lucis. Opera tenebrarū sunt, vitia carnalia†, quę illecebris aguntur † secularibus: hæc digna sunt tenebris, sicut dicit Dominus. Tollite illū & ligatis pedibus & manib⁹ mittite eum in tenebras exteriores. Induere verò arma lucis, gesta sunt bona: quia sicut mali actus tenebris deputantur, quia occultè fiunt: ita & qui bene agunt, palàm agunt: quia non verentur, sed gaudent. Boni ergo actus arma sunt lucis impugnantes tenebras, quæ sunt vitia carnis.

† Aliàs, vita carnalis. *† Aliàs, agitur.*

Similiter super epistolam ad Ephesios, cap. v.

Tom. eod. Fuistis aliquādo tenebræ, nunc autē lux in Domino. Tenebræ ignorantiæ sunt: quia nemo videt in tenebris. Ignorātia verò gētilitas est, siue perfidia: à qua Dei gratia ad fidē tracti sunt facti lux, id est, veritas, quia in luce manifestātur quæ sunt. Denique Pagani in tenebris mystica sua celebrātes in spelęo velatis oculis illudūtur. Ex his Christiani facti cognita veritate, filij lucis dicuntur: quia Deus lux est, cuius fidem in veritate suscipiūt. Vt filij lucis ambulate. Nā fructus lucis in omni bonitate & iustitia & veritate est. Hoc dicit vt sic cōuersentur, vt nō immeritò filij lucis dicātur. Opera enim lucis palàm sine timore fiunt: tenebrarū autē opera in occulto, quia illicita sunt. Omne enim peccatū palàm fieri timet.

Similem sententiā ponit libro tertio de virginitate, parte quarta. Require supra capit. Dies. Dicitur Deus esse lux. Libro super Beati immaculati litera viij. versu ij.

Qua gratia Deus & lux & ignis esse describitur, vt in tenebris ambulanti luceat quasi lumen, ne diutius possit errare qui quærit luminis claritatem.

Lux dicitur Filius. In sermone quodā de resurrectione Domini, qui incipit: Hodierna die psalmus hic legitur.

Lux enim Christi nō parietib⁹ obstruitur, nō elementis diuiditur, non tenebris obscuratur. Lux, inquā, Christi, dies est sine nocte: dies sine fine, vbique splendet, vbique radiat, vbique nō deficit. Quòd autem iste dies Christus sit Apostolus dicit, Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Præcessit, inquit, nox nō sequitur: vt intelligas superueniēte Christi lumine, & diaboli tenebras effugari, & peccatorū obscura nō subsequi, & iugi splēdore præteritas caligines depelli, surrepētia delicta prohiberi. Nam quia hic dies Christus, cælū, terrā tartarúmque collustret, scriptura testatur. Quòd enim super terrā fulgeat, dicit Ioānes. Erat lux vera, quæ illuminat omnē hominem venientē in hunc mundū. Quòd in inferno luceat, ait Propheta: Qui sedebant in regione vmbræ mortis, lux orta est illis. Quòd in cælis dies iste permaneat, refert Dauid dicens: Ponam in seculū seculi sedem eius, & semen eius sicut dies cæli. Quis autem est dies cæli, nisi Christus Dominus, de quo dicitur per Prophetā, Dies diei eructat verbū? Ipse enim est dies Filius, cui Pater dies Diuinitatis suæ eructat arcanū. Ipse, inquā, est dies, qui ait per Salomonē: Ego feci vt oriretur in cælo lumen indeficiens. Sicut ergo diem cæli nox omnino nō sequitur: ita & Christi iustitiā peccatorum tenebræ non sequūtur. Semper enim dies cæli splēdet, lucet & fulget, neque aliqua potest obscuritate concludi, ita & lumen Christi semper micat, radiat, coruscat, nec aliqua potest delictorum caligine comprehendi. Vnde ait Euangelista Ioannes: Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Require supra de hoc in cap. Filius Dei: & supra capit. Christus. Lux ergo est Pater & Filius. Libro quarto de viduis, parte tertia.

In lumine tuo videbimus lumen. Lumen Filius est: lumen & Pater, qui videtur in Filio: quoniam Filius splendor gloriæ Patris & imago substantiæ eius.

Similiter lux est Spiritus sanctus. Require infra capit. Spiritus sanctus. Et libro primo de Spiritu sancto.

Hic est vtique Spiritus sanctus, qui Dominici vultus & ignis appellatur & lumē. Sicut supra diximus: signatum est in nobis lumē vultus tui Domine. Quod est ergo lumen signatū, nisi illius signaculi spiritalis, in quo credētes signati sunt? Signati, inquit, estis Spiritu promissionis sancto.

LVXVRIA. *Est contra fidem, velut sacrilegij perfidia. In epistola prima ad Sabinum, in fine.*

Nemo autē se luxui cōmittit, nisi qui recedit à præceptis Dei veri. Vbi autē cœperit quis luxuriari, incipit deuiare à fide vera. Ita duo maxima cōmittit crimina, opprobria carnis, & mētis sacrilegia. Ergo qui non sequitur Dominū Deū suum, ingurgitauit se luxuriæ ac libidini, pestiferis corporis passionibus. Qui autem se ingurgitauerit atque immerserit huiusmodi volutabris, perfidiæ laqueos incurrit. Sedit enim populus manducare & bibere, & fieri sibi deos alienos poposcit. Vnde docet Dominus, quoniam qui duobus istis flagitiorum generibus dederit animam suam, exuitur indumento, non vestis laneæ, sed viuidæ virtutis, cuius amictus non temporalis, sed æternus est.

Est contra iustitiam velut obdurata nequitia. Vnde in

Lib.8. Epiſt. Epiſt.65. *in epiſtola ſecunda ad Syagrium, verſus medium, pertractans hiſtoriam Leuitæ, quæ habetur in lib. Iudicum.*

At illi exagitati æſtu furoris, & inflammati incentiuo libidinis, eò amplius ardebant formam iuuenculæ, quò magis negabatur: & iuſtitiæ exortes ridebant verba æquitatis.

Eſt naturæ ſine ordine temporis inimica. Libro quinto Hexameron. Require infrà, cap. Piſcis. Item quia hominẽ conuertit in beſtiam. Libro vj. eiuſdem. Require ſuprà, cap. Equus. Eſt mentis & corporis conſumptiua. Libro primo Cap.19. Tom.IIII. *de pœnitentia. Require ſup. cap. Amor. & cap. Ignis. Eſt vitiorum omnium generatiua. In tract. de Helia & ieiunio.*

Luxuria ergo nec fidem habet, nec obſeruãtiam diſciplinæ. Luxuria ſeminarium & origo eſt vitiorũ. Nec arbitremini me aduerſus Apoſtolum dixiſſe, quia ille ait, auaritiam radicem eſſe omnium vitiorum: quoniam luxuria ipſius eſt mater auaritiæ. Etenim cum exhauſerit quis luxuriando proprias facultates, quærit poſtea auara compendia.

Eſt infamiæ acquiſitiua. In tractatu de lapſu virginis conſecratæ. Require ſuprà, cap Fœmina. Eſt ſubſtantiæ Tom IIII. *temporalis conſumptiua. Lib. j. de Cain & Abel. Require ſuprà in cap. Gula. Vnde circa finem tractatus de Tobia.*

Luxuria mater eſt famis.

Cap.29. Tom.V. *Quod intelligitur de omni ſubſtãtia. Lib. vij. ſuper Luc. ſuper illud Lucæ xv. Homo quidam habuit duos filios, &c.*

Ille viuendo luxurioſè conſumpſit omnia naturę ornamenta. Vnde qui accepiſti imaginem Dei, qui habes ſimilitudinem eius, noli eam irrationabili fœditate conſumere.

Verùm vt ipſe infrà ſubdit ibidem.

Neque alia cura eſt luxurioſis, niſi vt ventrem ſuum impleant, quorum Deus venter eſt.

Eſt animæ damnatiua. Super primam ad Corinthios, capite quinto. Require ſuprà in cap. Fornicatio. De fomentis & incitamentis luxuriæ, require ſuprà in cap. Adulterium: & cap. Amor: & cap. Ioſeph. De pœnitentia facienda pro tali crimine: require infrà, cap. Virgo. De lu- Cap.3. Tom.IIII. *xuria horrenda loquitur ſuper epiſtolam ad Romanos, capite primo. Require ſuprà in cap. Idololatria. Iterum libro quinto Hexameron.*

Maius eſt quod in naturæ colluuionem committitur, quàm quod in perſonę iniuriam. Et homo iſta procuras interpres adulterij iumentalis, & illud animal pretioſius putas quod adulterinum, quàm quod verum eſt. Ipſa genera alia confundis, diuerſaque miſces ſemina, atque ad vetitos coitus plerunque cogis inuitos: & hoc induſtriam vocas. Hoc quia de hominibus facere non potes, vt diuerſi generis commixtio fœtum poſſit excludere, tollis homini quod natus eſt, & virum de viro exuis, abſciſſáque corporis parte, ſexum necas, ſpadonem efficis, vt quod negauit natura in hominibus, impleret audacia.

Cap.3. Tom V. MAGDALENA. *De eius conuerſione loquitur, libro ſexto ſuper Luc. præmittẽs dubium, vtrum Euangeliſtæ de hac materia diſcrepẽt.*

Et ecce mulier quę erat in ciuitate peccatrix. Hoc loco pleriq; pati videntur ſcrupulum, & ſerere quæſtiones, vtrumnam videantur Euangeliſtæ duo diſcordaſſe de fide: an verò aliquã in diuer- A ſitate dictorum diuerſitatem ſignare voluiſſe myſterij. Habes enim in Euangelio ſecundũ Matthæum, quia Ieſus cũ veniſſet in Bethaniam in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguẽti pretioſi, & recumbente illo fudit ſuper caput eius. Deinde iſte Phariſæus intra ſe dicit: Quòd ſi hic eſſet Propheta, ſciret peccatricem: & vnguentum eius vitare deberet: Illic vnguento effuſo diſcipuli conqueruntur. Vtrunq; igitur explicandum eſt: ſed antè quod ſcripturarũ ordine prius eſt, priorem quoque ordinem interpretationis accipiat.

Et addit ſoluendo primum dubium, quod occurrit cauſa loci: vbi agit de obedientia & Eccleſia, quibus ſanatur lepra peccati.

Venit ergo Dominus Ieſus in domũ Simonis leproſi. Apparet œconomia, ꝙ leproſum non refugit, non vitat immundum, vt maculas humani corporis poſſit abo- B lere. Domus autem leproſi erat in Bethania: quæ per interpretationem, domus obedientiæ dicitur. Omnis igitur locus Bethania: portio autem totius loci domus Simonis. Nõnne tibi videtur Bethania mundus hic eſſe, in quo ſeruitij obediẽtis debemus obſequium: domus autem Simonis leproſi terra eſſe, quæ mundi portio eſt? Princeps autẽ ſeculi huius, quidam leproſus eſt Simon. Ergo Dominus Ieſus ex illis ſuperioribus locis venit in hunc mundum, & deſcendit in terram. Non erat in hoc mundo, ſed obediente pietate miſſus eſt in hunc mundum. Audiuit ergo mulier iſta veniſſe Chriſtum: intrauit in domum Simonis. Neq; enim ſanari potuiſſet hæc mulier, niſi Chriſtus veniſſet in terram. Et fortaſſe ideo etiã ipſa ingreditur domũ Simonis, qđ ſpeciem habebat cuiuſdã ſuperioris, animæ ſcilicet, vel Eccleſię, quæ deſcendit in terrã, vt bono odore ſibi populũ cõgregaret.

Et proſequitur petractando obſequia, quæ præbuit Chri- C *ſto. Et primò quòd vnguento vnxit Chriſti caput atque pedes, quos etiam lacrymis lauit: quo ſignatur odor virtutis, cũ quo ſapientia quæritur & tenetur.*

Hanc ergo mulierem inducit Matthæus ſupra caput Chriſti effundentem vnguẽtum: & ideo fortè noluit dicere peccatricem. Nam peccatrix ſecundum Lucam ſupra Chriſti pedes effudit vnguentum. Poteſt ergo non eadem eſſe, ne ſibi contrariũ Euangeliſtæ dixiſſe videãtur. Poteſt etiam quæſtio meriti in temporis diuerſitate diſſolui, vt adhuc illa peccatrix ſit, iam iſta perfectior. Et ſi enim perſonã non mutet Eccleſia vel anima, tamen mutat profectum. Itaq; ſi conſtituas animã fideliter appropinquantem Deo, non peccatis turpibus & obſcœnis, ſed piè ſeruientem Dei verbo, habentem immaculatæ fiduciam caſtitatis, aduertis quòd ad ipſum Chriſti aſcendat caput: Caput autem Chriſti Deus eſt: & odorẽ meritorum ſpargis ſuorũ. Chriſti enim bonus odor ſumus Deo. Deum quippe honorat bonum flagrans odorem vitæ iuſtorũ. Si hæc intelligeres, videbis hanc fœmi- D nam: videbis planè beatam, vbicũq; prædicatum fuerit hoc Euangelium, nominari. Nec eius vnquã exoleſcere memoriam, eò ꝙ ſupra caput bonorũ fragrantiam morum, iuſtorúmq; factorum effundit vnguẽtum. Qui accedit ad caput, neſcit extolli, ſicut ille fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & nõ tenens caput. Sed qui caput non tenet Chriſti, vel pedes teneat: quia corpus vnum copulatum & ſubminiſtratũ creſcit in augmentũ Dei. Altera eſt illa vel perſona, altera vel profectu, quæ propinqua nobis eſt. Nõndũ enim peccatis noſtris renuntiauimus, vbi ſunt noſtræ lacrymæ, vbi gemitus, vbi fletus? Venite adoremus & procidamus ante Deum noſtrum, qui fecit nos: vt ſaltem ad pedes Ieſu venire poſſimus. Nondum enim poſſumus, quia peccator ad pedes, iuſtus ad caput. Habet tamen & quæ peccauit vnguentum. Defer mihi & tu poſt peccata pœnitentiam. Quocunque vel in domum indigni, vel in domum Phariſæi audieris iuſtum veniſſe, cõtende præripere hoſpitis gratiam,

prær

præripere regnum cælorum. A diebus enim Ioãnis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Vbicunque audieris Chriſti nomen, occurre: in cuiuſcunque interiorem domum Ieſum intraſſe cognoueris, & tu feſtina: Cum repereris ſapientiam, cum repereris iuſtitiam in alicuius penetralibus recumbentem, accurre ad pedes: hoc eſt, vel extremam partẽ quęre ſapientiæ. Noli faſtidire pedes. Fimbriam illa tetigit, & ſanata eſt. Et ſi ad caput Chriſti accedere non potes, tangat pedibus ſuis caput tuum Chriſtus. Et fimbria eius curat: & pedes curant. Expandis capillos, ſterne ante eum omnes corporis tui dignitates. Non mediocres capilli ſunt, qui poſſunt pedes tergere Chriſti. Teſtatur hoc ille, qui quandiu capillos habuit, vinci nequiuit. Denique & mulierem decaluatam orare non decet. Habeat plane capillos, quibus Chriſti circunuoluat veſtigia, quibus ſuæ criniculis pulchritudinis & decoris ſapientiæ pedes tergat, vt extremo ſaltem Diuinæ rore virtutis humeſcant.

Cap.eod.

Et adiungit de oſculo.

Figat iuſtitiæ pedibus oſcula ſua. Non mediocris hæc meriti eſt, de qua poteſt dicere ſapientia: Ex quo intrauit, non ceſſauit oſculari pedes meos: vt aliud, niſi ſapientiam loqui neſciat: vt aliud, niſi iuſtitiam diligere neſciat: vt aliud, niſi caſtitatem libare neſciat: vt aliud, niſi pudicitiam oſculari neſciat. Oſculum enim pignus charitatis.

Cap.eod.

Concludit de ipſo vnguento replicando, explanans modum conuerſionis pœnarum.

Beatus qui poteſt & oleo vngere pedes Chriſti. Denique adhuc Simon non vnxerat, ſed beatior quæ vnxit vnguento. Multorũ florum enim in vnum collecta gratia ſpargit odorum varias ſuauitates. Et fortaſſe iſtud vnguentum non poſsit alius, niſi Eccleſia ſola deferre, quæ diuerſi ſpiraminis innumerabiles habet flores, quę merito ſpeciem accepit peccatricis, quia Chriſtus quoque formã peccatoris accepit. Et ideo nemo poteſt tantum diligere quantum illa, quæ in pluribus diligit. Nec Petrus ipſe, qui dixit, Domine tu noſti quia diligo te. Nec Petrus ipſe, qui doluit, quia interrogatus eſt, Amas me. Quod enim manifeſtũ erat, nolebat quaſi incognitum quęri. Ergo nec Petrus ipſe, quia dilexit Eccleſiam in Petro: nec Paulus ipſe, quia Paulus quoque eius eſt portio. Et tu plurimum dilige, vt & tibi remittatur plurimum. Multum peccauit Paulus, qui etiam perſequutor fuit: ſed multum dilexit, qui etiam vſque ad martyrium perſeuerauit. Remiſſa ſunt ei peccata multa, quia & ipſe multũ dilexit, qui ſanguini proprio pro Dei nomine non pepercit. Vide œconomiã: in domo Phariſæi peccatrix glorificatur: in domo legis & Prophetæ non Phariſæus, ſed Eccleſia iuſtificatur. Phariſæus enim nõ credidit, iſta credebat. Denique ille dicebat: Si eſſet hic Propheta, ſciret vtique quæ & qualis eſſet mulier quæ tangit eum. Domus autẽ legis Iudæa, quæ nõ in lapidibus ſcribitur, ſed in tabulis cordis. In hac iuſtificatur Eccleſia, iam lege maior. Lex enim peccatorum neſcit remiſsionem: lex myſteriũ non habet, quo occulta mundantur. Et ideo quod in lege eſt minus, conſummatur in Euangelio.

Cap.4.

Proſequitur autem exponendo Chriſti reſponſionem ad Simonem, qua Magdalenã excuſauit. quod require ſuprà in cap. Debita: & ibidem iungit de reſponſione ad diſcipulos, quando vnxit caput Chriſti in cœna. Ibidẽ, cap. ſequẽti.

Sed reuertamur ad illam ſuperiorem, cuius cõſilium adhuc nec Apoſtoli intelligunt, quod erat abſcõditum à ſeculis in Deo. Quis enim cognouit ſenſum Domini?

Math.26.

Conquerebantur ergo diſcipuli, quia mulier ſuper caput effudit vnguentum, & querebantur dicentes: Quare hoc ſic periit? potuit enim venundari pretio, & dari pauperibus. Quid vtique in eorum ſermonibus diſplicuerit, non poteſt deprehẽdi niſi myſterium intelligas. Luxurioſi enim hominis, vel potius non hominis eſt olere vnguento. Certè & ipſi qui olent, vngere ſe, non perfundere ſolent. Quid diſplicet quia dictũ eſt: Potuit hoc venundari pretio, & dari pauperibus? Certè & ipſe ſuprà dixerat: Quicquid vni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis, ſed ipſe mortẽ ſuã pro pauperibus offerebat. Nõ eſt igitur ſimplex figura: & ideo reſpdõdit illis Dei verbũ: Quid moleſti eſtis huic mulieri? Semper pauperes habetis vobiſcũ, me autem non ſemper. Semper ergo tecum pauperẽ habes; ideo benefac. Num igitur differre pauperẽ debes, quia tecum ſemper eſt, cum tibi Propheta dicat: Ne dixeris pauperi, cras dabo? Sed ille de ſola miſericordia loquutus eſt: hic autem miſericordiæ fidem prætulit: quæ tunc habet meritum, ſi fide præcedente confertur. Mittens enim hoc vnguẽtum in corpus meũ, ad ſepeliẽdum me fecit. Non ergo vnguentum Dominus, ſed charitatem dilexit, fidem ſuſcepit, humilitatem probauit. Et tu ſi deſideras gratiam, charitatem auge: mitte in corpus Ieſu fidem reſurrectionis, odorem Eccleſię communis, charitatis vnguentum, & ita progrediẽs pauperi dabis. Plus tibi pecunia illa proderit, ſi non tanquam affluentem tribuas, ſed tanquam profuturam Chriſti nomine largiaris: ſi ita eam conferas pauperi, vt deferas Chriſto. Non ergo iuxta literam tantummodo accipias ſuperfuſum capiti vnguentum: Litera enim occidit: ſed ſecundum ſpiritum: quia ſpiritus vita eſt. Quod ergo iſtius mulieris vnguentum eſt? Quis hoc audire poteſt, quis tales habet aures, vt dicente Ieſu verbum quod accepit à Patre, imò quia ipſe verbum eſt, poſsit tantam altitudinem capere myſterij? Et diſcipuli ex parte intelligũt, etſi nõ totum intelligũt. Vnde & quidã putant dixiſſe diſcipulos, vnguenti pretio emi fidem gẽtium debuiſſe, quæ ſanguinis Dominici tantùm pretio debebatur: quod videtur veriſimile. Denique Ioannes Euãgeliſta inducit ſermone Iudæ Scarioth æſtimatum trecentis denariis illud vnguẽtum, ſicut habes; Potuit enim venundari trecentis denariis, & dari pauperibus. Trecẽtorũ autẽ æra, crucis inſigne declarãt: ſed Dominus nõ perfunctoriã myſterij pręſcientiã quærit, ſed cõſepeliri in ſe fidem credẽtium mauult. Id tamen de cæterorum Apoſtolorum vocibus intelligimus. Iudas autem cõdemnatur auaritiæ qui pecuniã Dominicæ prætulit ſepulturæ: qui etiam ſi de paſsione ſenſit, errauit. Tã vili auctione vult æſtimari Chriſtus, vt ab omnibus ematur, ne quis pauper deterreatur. Gratis, inquit, accepiſtis, gratis date. Pecuniam non quærit diuitiarum altitudo, ſed gratiam. Ipſe pretioſo nos ſanguine emit, nõ vẽdidit. De quo nos plenius diceremus, niſi à nobis ipſis tractatum alibi recordaremur. Ergo ſecundum dicta Domini in quo ſunt theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, quos nemo potuit præuidere, operari me oportet in ſepulturam eius: vt caro eius requieuiſſe, non corruptionem vidiſſe credatur: & mors corporis eius ita domum noſtram odore ſui compleat, vt credamus quia in manus Patris commendauit ſpiritum ſuum, & à morte ſequeſtrata Diuinitas, corporalium non ſubiit conſortium paſsionum.

Et in fine capituli ſic concludit.

Ex hac ergo muliere intelligimus illud apoſtolicum quid ſit: Superabundauit peccatum, vt ſuperabundaret gratia. Nam ſi in iſta muliere non ſuperabũdaſſet peccatum, non ſuperabundaſſet gratia. Agnouit enim peccatum, & detulit gratiam. Et ideo lex neceſſaria. Per legẽ enim peccatum agnoui. Si lex non fuiſſet, peccatum lateret. Agnoſcendo peccatum veniam peto. Per legem enim genera peccatorum, præuaricationis quoque crimen agnoſco. Curro ad pœnitentiam, gratiã cõſequor. Lex ergo author eſt boni, quæ mittit ad gratiam.

De ipſa verò Magdalena etiam dicitur; Libro decimo eiuſdem, nouam ponens opinionem, licet non aſſertiuè loquatur, vt patet ex modo loquẽdi, quòd duæ fuerũt Magdalenæ:

lenæ, vbi agit de resurrectione Domini.

Et vt scias nocte factum, aliæ mulieres nesciunt, aliæ sciunt. Sciunt quæ obseruabant noctibus & diebus, nesciunt quę recesserunt. Nescit vna Magdalene Maria secundum Ioannem: scit altera Maria Magdalene secundum Matthæum. Nam eadem & anteà scire, & postea nescire non potuit. Ergo si plures Mariæ, plures fortasse etiam Magdalenæ: cùm illud personæ nomen sit hoc locorum. Denique alteram esse cognosce. Illa admittitur pedes tenere Domini, tangere Dominum ista prohibetur. Illa Angelum videre meruit, hæc primò quò venit, neminem vidit: illa discipulis Dominum resurrexisse nuntiauit, ista raptũ esse signat. Illa gaudet, hæc plorat. Illi in gloria sua iã Christus occurrit, hęc adhuc mortuũ quærit. Illa Dominum vidit, & credidit: hæc non potuit agnoscere cum videret. Illa fideli adorabat spiritu, hæc dubio mœstificabatur affectu. Meritò nimirum prohibetur tangere Dominum. Non enim corporali tactu Christum, sed fide tangimus.

Cap. eodem. *Et infrà subdit ibidem eandem affirmando opinionem, & historiam prosequendo.*

Conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & nesciebat quia Iesus est. Meritò tangere nõ potuit, quæ videre non poterat. Nam qui videt, tangit. Itaque quid intersit inter illam & hãc Mariam, scriptura distinguit. Illa occurrit, vt Iesum videat: hæc retrorsum conuertitur. Illa salutatur, hæc redarguitur. Denique sic habes: Dicit ei Iesus, Mulier quæ non credit, mulier est, & adhuc corporei sexus appellatione signatur. Nam quę credit, occurrit in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, carens iam nomine seculi, corporis sexu, lubrico iuuentutis, multiloquio senectutis. Dicit ergo Iesus: Mulier quid ploras? quasi dicat: Non lacrymas Deus nudas, sed fidem exigit. Bonę lacrymę, si Christum agnoscas. Quem quæris, inquit? Molimina enim Deus sera condemnat: Sed bene addidit, Quem quæris? Non quò iste dubitet quem requirat, sed quia illa quem quærat, ignoret. Non enim Christum quærit, quem putat raptum. Adest Christus, quemadmodum quæritur. Nescitur ergo qui quæritur, quando non agnoscitur cũ videretur. Denique Christum videbat, & hortulanum putabat. Sic enim habes: Illa existimans quia hortulanus esset, dixit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum: & ego eum tollam: etsi fide incerta, tamen sermone non lubrica. Etsi hortulanum putauit, tamen Dei Filium designauit: Etsi adhuc non credat, tamen affectat vt credat. Ipse enim corpus tulit, qui suscitauit. Ergo veniabilis error mulieris: quæ licet dubitare non debuit Christi corpus per gloriam resurrectionis assumptum: doceri tamen gestit à Christo, & fidem suã iam deuota promittit, vt & ipsa illud iam tollat de terris, & ad dexteram Dei quærat. Denique post hæc verba, non mulier, sed iam Maria vocatur. Alius est enim commune vulgi nomen, aliud speciale personæ Christum sequentis. Et ad discipulos, licet nondum (arbitror) plenæ fidei tamen nuntia destinatur. Prohibetur autem tangere, quia nondum inhabitare in Christo corporaliter plenitudinẽ Deitatis, sicut Paulus acceperat. Nondum euacuauerat lubricum seculi, corporis ambiguum: nondum vitam vixerat Christi. Denique ista nec adorat Dominum, nec pedes tangit, sicut illa Maria. In quibus vtique non tam obsequium corporale, quàm plenæ fidei designatur affectus, quòd Christum & hominem & Deum credat. Deus est enim qui adoratur, homo est qui tenetur.

Serm. ord. 57. Tom. III. *Iustè à Christo tunc fuit quadam reprehensione correpta. Vnde in sermone quodam de tẽpore Paschali, qui incipit: Fortasse quis dicat de prioris Dominicæ prædicatione.*

Vnde & illa Maria Magdalene, quæ Dominum inter cæteros defunctos in sepulchro quærebat arguitur, & dicitur illi: Quid quæris viuentem cum mortuis? Hoc A est, quid quęris apud inferos, quem rediisse iam constat ad superos? Quem illa adhuc non intelligens, nec cognoscens respõdit illi: Domine si tu tulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum. & ego eum tollam. Existimabat enim illum, sicut dicit scriptura hortulanum esse. Sancta ergo & simplex fœmina Christum requirebat à Christo, ac deuotione mẽtis prophetat, & nescit. Ait enim Domino de semetipso: Si tu tulisti eum, dicito mihi. Rectè interrogat: Si tu tulisti eum. Ipse enim tulit corpus suum, qui suscitauit: ipse tulit corpus suum, qui illud iacens & dormiens sua aspiratione collegit: Ipse tulit corpus, qui Diuinitatis illud veritate gestans, portat ad cælos. Atque ideo mulier sapienter interrogat & requirit: Si tu tulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eũ, hoc est, si illud auferẽs de sepulchro ad Paradisum transtulisti. Audierat enim illum dicentem latroni: Hodie mecum eris in Paradiso: Aut certè de infernis in Patris dextera collocasti, sicut B ait Apost. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexterã Dei sedens. Beatus ergo qui ita quærit Christũ Dominum, vt credat eum & in Paradiso constitutũ, & in cælestibus collocatum. Nam qui eum aut in infernis requirit, aut tumulis, dicitur ei: Quid quæris viuentem cum mortuis?

Aliter dicit, eandem materiam pertractando deuotẽ. Libro ij. de virginitate, parte prima. Tom. I.

Vidit Maria resurrectionẽ Domini: & prima vidit, & credidit, vidit & Maria Magdalena, quamuis adhuc ista nutaret. Hoc loco nõ mediocrem aduertite quæstionẽ, ne subdubitare de resurrectiõe Domini virgines debeatis. Videte quòd meritũ, nõ sola carnis virginem facit, sed etiam mentis integritas. Denique Maria Magdalena Dominum prohibetur tangere, quia nutabat de resurrectionis fide. Illa igitur tangit Christum, quæ fide tangit: Magdalena autem stabat ad monumẽtum foris plorans. Quę foris est, plorat: Nam quę intus est, plorare nõ C nouit. Plorat autẽ, quia corpus non videt Christi: & perisse putat, quia ipsa nõ cernit. Ergo Maria foris: sed nõ Petrus, non Ioannes foris. Denique illi currentes intrauerant, & ideo non plorauerunt, & gratulantes recesserũt. Illa quæ non introiuit, fleuit: non credidit, fraude sublatum putauit, nec cum Angelos cerneret, credendum arbitrabatur. Et ideo dicũt ei Angeli: Mulier quid ploras? Quem quæris? Hoc Angeli dicunt: & Dominus postea iisdem verbis repetiuit, vt sciatis quia Angelorum verba mandata sunt Domini. Deniq; eadem, vt dixi, etiam Dominus verba repetiuit dicens, Mulier, quid ploras? Quem quæris? Quæ non credit, mulier est: nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit, non de sexu: sed de cunctatione conuitiũ est. Et bene mulier quæ nutabat, quia iam virgo crediderat. Quid ploras? Hoc est, tu tibi causa es plorandi, tu tibi author es flendi, quæ es Christi incredula. Ploras, quia non vides Christum. Crede, & videbis. D Adest Christus, nec vnquã iis à quibus quæritur, deest. Quid ploras? Hoc est, non lacrymis opus est, sed fide prõpta, & Deo digna. Noli cogitare mortalia, & nõ plorabis: noli cogitare peritura, & flendi causam habere non poteris. Cur inde ploras, vnde alij gratulãtur? Quẽ quæris? Hoc est, Non vides quia adest Christus? Non vides, quia Christus est Dei virtus? qa Christus est Dei sapientia? quia Christus est sanctitas? quia Christus est castitas? Quia Christus est integritas? quia Christus natus est ex virgine? quia Christus ex Patre, & apud Patrem, et in Patre semper? Natus, non factus: nec degener, sed semper Deus verus ex Deo vero. Tulerunt, inquit, Dominũ de monumento, & nescio vbi posuerũt eum. Erras mulier, quæ putas ab aliis Christũ de monumento esse sublatum, & non potestate propria resuscitatum. Sed nemo tulit Dei virtutem, nemo tulit Dei sapientiam, nemo tulit venerabilem castitatem. Non tollitur Christus de monumento iusti, nec de suæ virginis secreto & piæ mẽtis

arcano. Et si qui volũt tollere, auferre nõ possunt. Tunc ait illi Dominus: Maria, respice ad me. Quando non credit, mulier est: quando conuerti incipit, Maria vocatur: Hoc est, nomen eius accepit, quæ parturit Christum. Est enim anima quæ spiritaliter parit Christũ. Respice, inquit, ad me. Qui Christum respicit, emendatur. Errat autem, quæ Christum non videt. Et ideo illa cõuersa respexit & dixit, Rabi: quod interpretatur magister. Quę respexit, conuertitur: quæ conuertitur, plenius intuetur: quæ videt, proficit: & ideo magistrũ appellat, quẽ mortuum esse credebat. Alloquitur, quẽ putabat amissum. Noli, inquit, me tangere: hoc est, etsi correctionis tentamenta sunt, non tangit tamen Christũ nutantis affectus. Noli, inquit, me tangere: hoc est, noli tangere Dei virtutem, Dei sapientiam reuerendam, integritatem, honorabilem castitatem.

Cap.2. Tom.IIII. *Ipsius autem rei gestæ exemplarem mortalitatem deducit, in libro de Isaac & anima.*

Quoniam per Euãgelium in terris videmus cælestia mysteria figurata, veniamus ad illam Mariã. Veniamus ad Magdalenam. Consideremus quemadmodũ Christum in cubili corporis sui, in quo defunctus iacebat, in noctibus quæsiuerint, quando dixit illis Angelus: Iesum qui crucifixus est, quæritis: non est hîc, surrexit enim. Quid igitur quæritis viuentem cum mortuis? Quid quæritis in sepulchro eum qui iam in cælo sit? Quid quæritis in vinculis sepulturæ, vniuersorum vincula soluentem? Non sepulchrum huic sedes, sed cælum est. Et ideo dicit vna ex iis: Quæsiui eum, & non inueni eũ. Tamen dum Apostolis vadunt nuntiare, miseratus quærentes, occurrit eis Iesus, dicens: Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt. Tenetur ergo Iesus, sed delectatur sic teneri, quia fide tenetur. Denique delectauit eum & illa mulier, quæ tetigit eum, & curata est sanguinis fluxu: de qua dixit, Tetigit me aliquis. Nam sentio de me virtutem exisse. Tange ergo, & fide tene, & cõstringe fideliter pedes eius, vt virtus de eo exeat, & sanet animam tuam. Etsi dicat, Noli me tangere: tu tene. Semel dixit, Noli me tangere: quando resurrexit. Et fortè illi dixit, quæ putabat furto esse sublatũ, & non virtute propria resuscitatum. Denique in alio libro habes, quia tenentibus & adorantibus dixit: Nolite timere. Tene ergo & tu anima, sicut & tenebat Maria: & dic, Tenui eum, nec dimittam: cum dicebant ambæ: Teneamus te: vade ad Patrem: sed non relinquas Heuam, ne iterum labatur. Tecum eam ducito iam non errantem, sed arborem vitæ tenentem: Tecũ rape tuis pedibus inhærentem. Tecum ascendam, noli me dimittere, ne iterum serpens venena sua fundat, ne iterum quærat fœmineum mordere vestigium vt supplantet Adam. Dicat ergo anima tua, Teneo te, & inducã te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me, vt cognoscã mysteria tua: vt hauriam sacramenta tua. Suscipe igitur Heuam, iam non ficulneæ foliis adopertam, sed sancto amictã spiritu, & noua gratia gloriosam: quia iam non tanquam nudata absconditur, sed tanquam circundata vestimenti splendore fulgentis occurrit, quia vestiuit eã gratia. Sed nec Adam primò nudus erat, quãdo eum innocentia vestiebat. Videntes itaque eam filiæ Hierusalem Christo inhærentem, & adhuc ascendentem cum eo (dignatur enim quærentibus occurrere frequenter, & condescendere vt eos eleuet) dicunt: Quæ est hæc quæ ascendit à deserto? Desertus hic terræ locus & incultus videtur, sentibus & spinis nostrorum obsitus peccatorũ: mirantes videlicet quomodo anima, quæ antè in inferno derelinquebatur, inhæreat Dei verbo, & ascenderit sicut vitis propago in superiora se subrigens, velut fumus natus ex igne, atque alta petens, cum præterea bonis operibus fragret. Odor autem ille orationis piæ redolet suauitatem, quæ dirigitur sicut incensum in conspectu Dei. Et in Apocal. legimus, quòd ascendit fumus

A incensorum ex orationibus sanctorum: Quæ incensa referuntur per Angelum, sanctorum orationes, scilicet, super altare illud aureum, quod est ante sedem, & tãquam suaue piæ precationis fragrat vnguentum: quia de æternorum & inuisibilium, non de corporalium petitione compositum est. Præcipuè tamen myrrham redolet & thus, eò quòd peccato mortua sit, & Deo viuat.

MAGISTER. *De hac materia, require suprà, cap. Discipuli: & cap. Docere: & cap. Addiscere: Et super Epistolam secundam ad Thessalonicenses, cap. iij. Exponens quod sequitur.*

Cum essemus apud vos, hoc præcipiebamus vobis, quòd si quis non vult operari, nec manducet. Nõ solùm verbis docebat, sed hortabatur et factis. Idonei enim magistri est, si ea quæ verbis docet, operibus expleat. Tunc etenim addiscentes vera esse sciunt quæ audiunt, si negligi illa non viderint à doctore. Quamuis enim manifestè B vera esse non ignorentur quæ docentur, tamen si negligi cœperint à magistro, difficilè proficient audiẽtibus. Magis enim opera suadent, quàm verba. Quamobrem magis pręmiis remunerãdi sunt qui negligẽtibus magistris de solis verbis proficiunt, tam in opere quàm in sensu.

MAGVS. *Magicæ artes Ecclesiæ Dei nocere nõ possunt: & per consequens nec fideli. Libro quarto Hexameron.*

Multi tentant Ecclesiam: sed magicæ † artis ei carmina nocere non possunt. Nihil incantatores valent, vbi Christi canticum quotidie decantatur. Habet incantatorem suum Dominum Iesum, per quem magorum incantantium carmina, & serpentium venena euacuauit, & ipsa sicut serpens exaltatus, deuorat colubros Ægyptiorum. Ferale licet carmen immurmuret, hebetatur in Christi nomine. Sic & Elymam magum Paulus non solùm magicæ artis infirmitate, sed etiam oculorum amissione cæcauit. Sic Petrus Simonem alta cæli magico vo- C latu petentem, dissoluta carminum potestate deiecit & strauit.

De magis verò qui adorauerunt Christum. Require suprà, capite Epiphania.

MAGNITVDO. *Res aliqua comparatiuè dicitur esse magna: Et magnitudo quælibet à longe minor apparet, libro iiij. Hexameron. Require suprà, capi. Lumen.*

Animus etiam dicitur esse magnus ratione virtutis magnificentiæ. Vnde in tract. de prima interpellatione Dauid.

Maior est animi magnificentia, quàm cuiuslibet corporis magnitudo.

Magni raro pœnitentiam agunt de delicto. Lib. primo de Apologia Dauid. Require infrà, capi. Dauid. Magnus & paruus dicitur esse Christus. In tractatu prædicto de interpellatione Dauid. Require suprà, capi. Christus.

Magnus dicitur, qui Christum videre meretur. Libro vij. super Lucam. Require infrà, cap. Visio.

MAGNIFICARE. *Deum magnificat qui bene vi- D uit. Vnde libro secundo super Lucam, exponens illud verbum: Magnificat anima mea Dominum: sic ait.*

Quæcunque crediderit anima, & cõcipit, & generat Dei verbum, & opera eius agnoscit. Sit in singulis Mariæ anima, vt magnificet Dominum. Sit in singulis spiritus Mariæ, vt exultet in Deo. Si secundum carnem vna mater est Christi, secundum fidem tamen omnium fructus est Christus. Omnis enim anima accipit Dei verbũ, si tamen immaculata & immunis à vitiis sit & intemerato castimoniam pudore custodiat. Quæcũque igitur talis esse potuerit anima, magnificat Dominum, sicut anima Mariæ magnificauit Dominum, & exultauit spiritus eius in Deo salutari. Magnificatur enim Dominus, sicut & alibi legisti: Magnificate Dominum mecum: nõ quòd Domino aliquid humana voce posit adiungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago enim Dei Christus est: & ideo si quid iustum religiosúmque fecerit anima, illa imaginem Dei, ad cuius similitudinem est creata, magnifi-

magnificat. Et ideo dum magnificat eam, magnitudinis eius quadam participatione sublimior fit, vt illam imaginem splẽdido bonorum colore factorum, & quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere. Magnificat autem anima Mariæ Dominum, & exultat spiritus eius in Deo, eò quòd & anima & spiritu, Patri Filióque deuota, vnum Deum, ex quo omnia: & vnũ Dominum, per quem omnia, pio veneretur affectu.

Cap.13. Tom.IIII. MALAGRANATA. *De hac arbore dicit libro tertio Hexameron.*

Plerunque citò florent malagranata, & fructũ afferre non possunt, nisi congruis peritorum remediis excolantur. Plerunque succus vanescit interior, & foris species eius pulchra prætenditur. Quæ non immeritò comparatur Ecclesiæ, vt habes in Canticis ad Ecclesiam dictum: Vt cortex mali punici genæ tuæ. Et infrà: Si floret vitis, floruerunt malagranata. (Canticor.4.) Ecclesia enim bonum fidei fulgorem confessionísque prætendit, tot martyrum sanguine pretiosa, & quod est amplius, Christi cruore dotata, simul plurimos intra se fructus, vsu istius pomi sub vna munitione conseruans, & virtutũ negotia multa complectens. Sapiens enim spiritu cælat negotia.

Tom.IIII. *Similiter significationis causa dicit. Libro de Isaac & anima.*

Vbi floret vitis, & malorum granatorũ specie diuersus & multiplex fructus: qui velut vno tegmine totius corporis fide & charitate munitur.

Require de hac materia suprà, cap. Ficus.

Cap.7. Tom.I. MALEDICTIO. *Serpẽs fuit maledictionis origo, nõ homo: Deus autem vt auferret maledictum, homo factus est. Libro de fuga seculi.*

Ea est, quam suprà diximus, dicta in serpentẽ sententia: In hominem quoque cuiusmodi dicta sit, consideremus. Maledictus est ille qui author est culpæ, sed non est maledictus iste, qui aliena fraude deceptus est. Tamen quia non seruauit mandatum Dei, operum suorum labore damnatur. Maledicitur sanè terra, sed in operibus peccatoris: & maledicitur donec resoluatur in terram. Ideo ergo suscepit Deus carnem, vt maledictum carnis peccatricis aboleret: Et factus est pro nobis maledictũ, vt benedictio absorberet maledictionem: integritas peccatum: indulgentia sententiam: vita mortem: suscepit enim & mortem, vt impleretur sententia, satisfieret iudicato per maledictum carnis peccatricis vsq; ad mortẽ. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cùm sit Diuinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim vsque ad mortem: post mortem autem gratia. Mortui ergo seculo sumus: quid adhuc seculo deseruimus? Mortui sumus cum Christo, quid adhuc vitæ huius actus requirimus? Mortẽ Christi in corpore nostro circunferimus, vt & vita Christi in nobis manifestetur. Non ergo iam nostram illam vitam, sed Christi vitam viuimus, vitam innocentiæ, vitam castimoniæ, vitam simplicitatis, omniúmque virtutum. Cum Christo resurreximus, in ipso viuamus, in ipso ascendamus, vt serpens calcaneum nostrum quod vulneret in terris inuenire non possit.

Tom.V. *Nos autem homines maledicere non debemus. Vnde super Epistolam ad Romanos, cap. xij.*

Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere. Vt Christianos per omnia nouos faciat, etiã ab hac illos consuetudine auferre vult, quæ omnibus est communis: ne irato animo incitati, prius facilè maledicere velint, sed vt magis victa iracundia benedicant, & laudis sit disciplina Dominica.

De hac materia loquitur in tractatu de obitu Valentiniani. Require suprà, cap. Conuitium. Et libro tertio de viduis, require suprà, cap. Detractio.

Cap.8. Tom.IIII. MALITIA. *Non fuit creata, quia non est substantia. Lib. primo Hexameron.*

Erant tenebræ super abyssos aquarum. Non enim malas intelligendum arbitror potestates, quòd Dominus earum malitiam creauerit: cùm vtique non substantialis, sed accidens sit malitia, quæ à naturæ bonitate deflexit. Itaque in constitutione mundi opinio malitiæ interim sequestretur, ne Diuinæ operationi & pulcherrimæ creaturæ ea quæ indecora sunt admiscere videamur: maximè cum sequatur, Et Spiritus Domini superferebatur super aquas.

Ratio est, quia Deus malum culpæ non fecerit. Ibidem. Cap. eodem.

Nunquid malitiam simul Deus creauit? Sed ea ex nobis orta, non à creatore Deo condita, morum leuitate generatur, non vllam creaturæ habens prærogatiuam, nec authoritatem substantiæ naturalis, sed mutabilitatis vitium, & errorem prolapsionis. Eradicari hanc Deus vult de animis singulorum. Quómodo eam ipse generaret, cum clamet Propheta: Desinite à malitiis vestris: & præcipuè sanctus Dauid, Desine à malo, & fac bonum? Quomodo ergo ei initium à Domino damus? Sed hæc opinio feralis eorum qui perturbandam Ecclesiam putauerunt. Hinc Marciones: hinc Valentini: hinc pestes illæ Manichæorum funesta sanctorum mentibus tentauerunt inferre contagia. Quid nobisipsi in lumine vitæ tenebras mortis inquirimus?

Alia ratio, quia malitia causam positiuam non habet. Libro de fuga seculi. Cap.4. Tom.I.

Ille cæcus & inanis princeps istius mundi, q nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua inuenire, ea quæ Christi sunt nescit agnoscere: aut si sic, quemadmodum plerique habent, non inueniet in me nihil: hoc est, non inueniet in me malitiam: quia malitia nihil est. Non inueniet mortuum, quia mortuus non est. Sed quomodo mortuum inueniret in eo, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt? Non inueniet, inquit, peccatum in me, qui mundi peccatum abstuli. Quomodo enim nihil habet, qui omnia habet? Et quod plus est, omnia habet quæ Pater habet, sicut ipse ait: Omnia quæ habet Pater mea sunt. Fugiamus ergo hinc, vbi nihil est, vbi inane est, quod magnificum putatur esse: vbi & qui se putat aliquid esse nihil est, & omnino non est.

Malitiam tamen permisit ipse Deus: Quare, & quomodo: dicit libro de Paradiso. Require suprà, capite Homo.

Ipsam malitiam probat ab initio fuisse. Libro de fuga seculi. Cap.7.

Quis non fugiat malitiæ locum, officinam improbitatis, quæ interire nesciat? Denique non otiosè signum positum est supra Cain, ne quis eum occideret, vt significaretur quòd non extinguatur & auferatur à terrenis malitia. Timebat Cain ne occideretur, quia fugere nesciebat. Augetur enim & cumulatur ipso vsu malitia: & est sine moderatione, sine fine, dolo & fraude decernens, quæ factis suis proditur, & sanguine peremptorũ sicut & Cain proditus est. Versatur itaque malitia in terris: & ideo rogamus voluntatem Dei fieri in terris sicut & in cælis, vt & hìc sit innocentia. Itaque malitia, quoniam illic iam locum non habet, hìc circuit, hìc sæuit, seséque infundit, non mundano illo mersa diluuio, non Sodomitano exusta incendio. Denique grauius pœna in seminariis pullulauit vsque in ipsum parricidales ac sacrilegas iniiciens manus vniuersorum authorem salutis. Lex factum damnat, non aufert malitiam. Ipse Dominus Iesus peccatũ donauit, authorem eius distulit, vt esset per quẽ iusti probarentur. Etenim quia malum Deus non fecit, sed nequitia diaboli inseruit, vindictam Deus distulit, vt ab ipsis quos deceperat diabolus, vinceretur. Exerceantur ergo decepti, vt & pretium luant facilitatis, & sumant studia virtutis, industriam cautionis. Vnde ait: Estote astuti vt serpentes. Quare sicut serpentes? Vt & ille spolietur suo: & q aliquid exuere voluit, amittat quæ sunt ipsius: non venena, sed merita naturæ. Deniq; deiicitur ille, cum tu ascenderis. Matth.10.

Dicit autem super Epistolam ad Philippen. cap. primo. Tom.V.

Imperita malitia, aduersum se semper machinatur.

Malitiæ peccatum videtur incurabile. Super primam Tom.V. *ad Timot. cap. j. exponens illud: Gratias ago ei qui me confortauit &c.*

Propter quod omnis incredulus infirmitatem animi patitur, constrictus carnali ratione, ne credat spiritali. Idcirco se gratias Christo agere dicit, quia apparentia maiestatis suæ imbecillitatẽ mentis eius roborauit: quia impossibile putabat esse, quod de Domini potestate & gemina natiuitate & resurrectione & spe prædicabatur. Confirmatus autẽ talis visus est, qui dignus esset, ac posset dispensator esse sacramenti Dominici, vt ea vera per legem firmaret, quæ prius amore legis incredibilia iudicabat: & in psequutionibus gauderet, quas prius quasi iustè credentibus inferebat: dolens quia fecerat: lætus, quia patiebatur. Tantam enim spem didicerat in eo quẽ antè negabat, vt plus gauderet in patiendo, quàm prius exultauerat in persequendo. Non enim malitia hoc agebat, sed errore, cui facilè potest cum resipiscit ignosci. Qui autem scit vera esse quæ negat, hic nõ errore hoc agit, sed maleuolentia: huius incurabile vulnus est. Inuidia enim compellitur falsum appellare quod sit verum.

Malitia tempore præcedit. Libro j. de Cain & Abel.

Sed vltimò deficit. Ibidem. Require suprà, in cap. Innocentia. Non stat malitia cum simplicitate vel alia virtute. Libro de Noë. Require suprà, in capite Columba.

Cap.22. Tom.IIII. *Auferri ab hominibus nequit. Eodem libro.*

Si quis reti subtili haurire aquam cupiat, sic qui malitiam ex pectoribus hominum conatur auferre.

Est autem malitia indigentia boni. Libro de Isaac & anima. Require suprà, cap. Anima. Et infrà, cap. Malignitas: & cap. Serpens.

Lib.10. Epist. Epist.82. Tom.III. MALIGNITAS. *Quàm detestanda & quàm cauenda, maximè à prælatis atque clero, scribit in Epistola ad Vercellen. Ecclesiam, cap. octauo.*

Otiosorum enim fabulæ sunt, quibus obtrectatio seritur, malignitas proditur. Vnde ait Propheta: Odio habui congregationem malignorũ, & cum impiis non sedebo. Et in trigesimosexto psalmo, quem præceptis refersit moralibus, in principio statim posuit: Noli æmulari in malignantes, neq; æmulatus fueris facientes iniquitatẽ. Malignitas plus nocet quã malitia: qa malignitas nec purã simplicitatẽ habet, nec apertã malitiã: sed absconditam maleuolentiam. Difficilius autem cauentur occulta, quàm quæ sunt cognita. Vnde & Saluator noster à spiritalibus malignis cauendum admonet, quòd nos blandarum specie voluptatum capiant, cæterarúmque rerũ simulatione, cum ambitionẽ, bonorum auaritiam, diuitias, ad superbiã potentiæ lenocinia prætẽdunt. Itaque cùm in omni actu, tum maximè in episcopi petitione, abesse debet malignitas, in quo vita formatur omniũ vt placido & pacifico iudicio præferatur vir omnibus qui eligatur ex omnibus, & qui medeatur omnibus. Etenim mãsuetus homo, cordis medicus est. Huius se medicum etiam Dominus in Euangelio loquutus est dicens: Nõ opus est sanis medicus, sed iis qui malè habent.

(Marginal notes: Psal.15. Psal.36.)

Cap.8. Tom IIII. MALVM. *Nullum est à Deo, & maximè malum culpæ: quod principaliter est à praua volũtate. Quod diffusè pertractat libro primo Hexameron.*

Quid dicunt quòd Deus creauerit malum, cũ ex contrariis & aduersis nequaquam sibi aduersa generentur? Nec enim vita mortem generat, nec lux tenebras. Non enim sicut mutabilitates affectuum, ita etiã generationum progressiones sunt. Illæ ex contrariis in contraria propositi deflexione vertuntur: istæ nõ ex contrariis in aduersa deflectuntur, sed ex generis eiusdem vel authoribus vel causis creatæ, in similitudinem sui referuntur authoris. Quid ergo dicimus? Si enim neque sine principio est, quasi increata, neque à Deo facta, vnde habet naturã malitiam? Nam mala esse in hoc mundo nullus sapiens denegabit, cùm sit frequens tam in hoc seculo lapsus ad mortem. Sed ex iis quæ iam diximus, possumus colligere quia non est viua substantia, sed mentis atque animi deprauatio, à tramite virtutis deuia, quę incuriosorum animis quàm frequenter obrepit. Non igitur ab extraneis est nobis, quàm à nobisipsis maius periculũ. Intus est aduersarius, intus author erroris, intus, inquam, clausus in nobismetipsis. Propositum tuum specular e, habitum tuæ mentis explora, excubias obtende aduersus mentis tuæ cogitationes & animi cupiditates. Tuipse tibi causa es improbitatis: tuipse dux flagitiorum tuorum, atque incentor criminum. Quid alienam naturam accersis ad excusationem tuorum lapsuum? Vtinam teipse non impelleres, vtinam non præcipitares, vtinam non inuolueres, aut studiis immoderatioribus, aut indignatiõe, aut cupiditatib⁹, quæ nos innexos velut quibusdam retibus tenent. Et certè in nobis est moderari studia, cohibere iracundiam, coërcere cupiditates. In nobis etiam est indulgere luxuriæ, adolere libidines, inflammare iracundiam, vel inflammati aurem accommodare, eleuari magis superbia, effundi in sæuitiã, quàm reprimi humilitate, diligere mansuetudinem. Quid naturam accusas, ò homo? Habet illa velut impedimenta quædam senectutem & infirmitatem, sed senectus ipsa in bonis moribus dulcior, in consiliis vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines fortior. Infirmitas quoque corporis, sobrietas mentis est. Vnde ait Apostolus: Cum infirmor, tunc potens sum: Itaque non in virtutibus, sed in infirmitatibus gloriabatur. Responsum quoque Diuinum refulsit oraculo salutari, quia virtus in infirmitate consummatur. Illa cauenda, quæ ex nostra voluntate prodeunt delicta iuuentutis, & irrationabiles corporis passiones. Quorum igitur nos sumus domini, horum principia extrinsecus non requiramus, nec deriuemus in alios, sed agnoscamus ea quæ propriè sunt nostra. Quod enim possumus non facere si nolumus, huius electionẽ mali nobis potius debemus quàm aliis ascribere. Ideo etiã in iudiciis istis volũtarios reos nõ ex necessitate cõpulsos culpa stringit, pœna condemnat. Nec enim si per furorem aliquis innocentem peremerit, obnoxius morti est: quinetiam ipsius Diuinæ legis oraculo, si quis per imprudentiam intulerit necem, accipit impunitatis spẽ, refugij facultatem, vt possit euadere. Hoc igitur de eo quod propriè malum videtur, dictum sit. Mala enim nõ sunt, nisi quæ crimine mentem implicant & conscientiam ligant. Cæterùm pauperiem, ignobilitatem, ægritudinem, mortem, nemo sapiens mala dixerit, nec in malorum sorte numerauerit: quia nec contraria istis, in bonis habentur maximis, quorum alia nobis ex natura, alia ex commoditate accidere videntur.

Quid autem sit propriè malum, dicit libro de Isaac & anima. Quod require suprà, in capite Anima. Et libro de bono mortis, circa principium.

Quæ si animæ noceat, malum videri potest: si autem nihil officiat animæ, ne malum quidem. Quod autem malum non est, id etiam bonum: quoniam quod vitiosum id malum: quod autem vitio caret, id bonum. Ideóque bona malis contraria sunt, & mala bonis.

Quare Deus permisit esse malum, deducit libro de Paradiso, loquens de arbore vel ligno scientiæ boni & mali, dicit sic.

Pone enim sine præiudicio tamen assertionis futuræ, ideo tibi hoc lignum de scientia boni & mali displicere, quia postea quàm gustauerunt ex eo homines, intellexerunt se esse nudos: Attamen ad consummationem Diuinæ operationis dicam tibi, & hoc lignum in Paradiso exortum, & ideo à Deo est permissum, vt possimus supereminentiam boni scire. Quomodo enim si non esset scientia boni & mali, inter bonum & malum discretionem aliquam disceremus? Nam neque quod malum erat, malum iudicaremus esse, nisi esset scientia boni:

scientia autem boni esse non posset, nisi esset & mali: neque rursus quod bonum erat sciremus bonum esse, nisi esset scientia mali. Ergo & quod malum putamus, plerunque non per omnia malum est, sed in cōmune vtile.

Et infrà subdit de diabolo, probando eius malitiam siue malum vtile esse sanctis. Require suprà in cap. Diabolus.

Quod malum est, antè debet expelli. Probat per figuram: libro primo de Cain & Abel. Require infrà in capite Populus.

MALVS. *Sibi ipsi pœna est. Libro primo de officiis. Require suprà in ca. Beatitudo: & infrà, cap. Pœna. In hoc tamen seculo non videntur pati. Require suprà, in cap. Afflictio: & libro super Beati immaculati, litera septima, versu tertio.* Tom. IIII.

Multi enim non solùm alieni à fide, sed etiam qui videntur non mediocria scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborum processibus, vidētes eos, qui præuaricantur legem, impietatis arbitros, arrogantes, contemptores fidelium, extollentes se aduersus eos, qui humiliant cor suum secundum timorem Dei, & præcepta cælestia abundare in hoc seculo diuitiis, præconiis, honoribus, potestatibus, eísque quò grauiora commiserint, eò affluentioribus successibus commodorum secularium secundare: Contrà autem iustos viros plerunque laborare inopia, amissionibus filiorum, sterilitatibus coniugum: quo exagitati atque turbati, sensum mentis inclinent, vt putent Dei in hoc quoddam errare iudicium, non tenentes caput veritatis, quo euidentissimè comprehenditur, non in hoc seculo, sed in futuro repositam nostrorū remunerationem esse meritorum. Sed paucorum est istud aduertere. Denique in principiis etiam Dauid ipse tentatus est, sicut habet scriptum: Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias: Et dixi, Nunquid sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas? & fui flagellatus tota die? Ita igitur & nostrū vnusquisque, qui perfecti non sumus, hæc videns, dicit: Vbi est prouidentia Dei? Vbi iustitia? Superbus iste abūdat, arrogans iste locupletatur, impius iste beatus & potens est: iustus autem ille vides quemadmodum iacet? Deiectus est atque despectus est: quemadmodum ipso victu indiget, afficitur contumeliis ab isto impio, ab isto insolente conculcatur, excluditur? Non mediocris vtiq; ista tentatio est, nisi ad ea quæ sunt ventura prospicias, nisi præceptis plenius cælestibus instruaris. Denique & Dauid putabat se antè hæc cognoscere, sed nesciebat: & ideo anxius fluctuanti animo laborabat. Vnde ait: Et æstimabam me scire: hic labor est ante me, donec ingrediar in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis. In quibus per id quod se extulerunt superbi, vidit prophetico spiritu deiectiores fore, & ait: Quomodo facti in desolationem, subitò defecerunt, & exterminati sunt propter iniquitatem suam, sicut somnium exurgentis? Cognouit igitur impiorum successus in hoc seculo somnij esse similes, non veritatis: quorum emolumēta tandiu videntur esse, dum dormiunt: Vbi edormierint somnum suum, qui videbātur sibi potare, iam sitiunt: qui epulabantur, esuriūt: nihil solidum ex isto somnio perfectúmque referentes. Et bene somnium dormiunt seculares viri: qui licet seculo vigilēt, Deo dormiūt. De quibus bene sanctus Iob, qui eorum antè affluentiam mirabatur, ait: Quia sicut paleæ iactātur à vento, & sicut puluis turbine dissipantur: moriuntur autem cum amaritudine animæ suæ nihil manducantes, nihílque boni habētes. Iustus autem habens bonæ fiduciam conscientiæ, in suis magis nouissimis gratulatur, & se vitæ huius exitu à laboribus intelligit liberari, mercedéque boni operis & factorū requirit, dicēs: Reposita est mihi corona iustitiæ, quàm reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Iob 21. 2. Timoth. 4.

MANDATVM. *Amico imponitur mandatum, tanquam iusto seruo imperium. Lib. de Noë & arca. Require suprà, capite Iustus. Mandatum Dei integraliter debet seruari, nec aliquid addi vel minui. Lib. de Paradiso, vbi loquens de peccato primorum parentum, sic ait.* Cap. 12. Tom. IIII.

Vt scias in mandato nullum vitium esse potuisse, respondit mulier, & ait: Ex omni ligno Paradisi manducabimus, de fructu autem ligni quod est in medio Paradisi dixit Deus, Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo, ne morte moriamini. In mandato quidem nullum vitium est, sed in relatione mandati. Etenim quātū præsens lectio docet, dicimus nihil vel cautionis gratia iungere nos debere mandato. Si quid enim vel addas vel detrahas, præuaricatio quædam videtur esse mandati. Pura enim & simplex mandati forma seruāda, vel testimonij series intimanda est. Plerunque testis dum aliquid ad seriem gestorum ex suo adiicit, totam testimonij fidem partis mendacio decolorat. Nihil igitur, vel quod bonū videtur addendum est. Nanque hîc quid offensionis habet prima specie, quod addidit mulier: Neque tāgetis ex eo quicquam? Tangetis enim Deus nō dixerat: sed, Nō edetis: Sed tamen lapsus incipit esse principium. Nā quę addidit, vel superfluum addidit, vel adēpto de proprio, semiplenum intellexit Dei esse mādatum. Docet igitur nos præsentis series lectionis, neque detrahere aliquid Diuinis debere mandatis, neque addere. Nam si Ioannes hoc iudicauit de suis scriptis: Si quis apposuerit, inquit, ad hæc, adiiciet in illum Deus plagas quæ scripta sunt in libro isto: & qui dempserit de verbis his prophetiæ huius, delebit Deus partem illius de libro vitæ: quantò nihil Diuinis mandatis est detrahendū? Hinc ergo cœpit pæuaricatio prima esse mandati. Apocal. vlt.

Ipsa Dei mandata sunt custodienda: quia non custodienti imminet ruina. Lib. super Beati immaculati, litera prima, versu sexto. Tom. IIII.

Tunc non confundar, cum prospiciam in omnia mandata tua. Non solùm mandasti, inquit, mandata tua custodire, sed etiam custodire nimis. Quando hoc mandauit? In Paradiso quidem mandauit Adæ, vt custodiret mandata: sed fortasse non mandauerat nimis custodire: & ideo lapsus est: ideo inflexus voce mulieris suæ: ideo deceptus erat à serpente, putans quòd si in parte aliqua recederet à mādato, nō penitus erraret: sed qa semel à semita mandatorum recessit, totam deseruit viam. Inuenit eum serpens extra viam: & expoliauit omnibus, nudúmque reliquit. Ideo Dominus quia lapsus erat qui in Paradiso erat, postea te per legem, per prophetas, per Euangelium, per Apostolos monuit, vt nimium custodias mandata Domini Dei tui. Omne, inquit, otiosum verbum quod loquutus fueris, reddes pro eo ratione. Noli dissimulare: ab aliquo mandato iota vnum aut vnus apex non præterit. Noli recedere de via: si in via ambulans vix tutus est à latrone, quid facies si te extra viam vagantem inuenerit? Dirigantur gressus tui, & ne infirmus sis ad dirigendum. Precare vt Dominus dirigat vias tuas. Hic optat, Vtinam dirigantur viæ meę. Alibi dicit: Expectans expectaui Dominum, & exaudiuit me: & statuit pedes meos in petra, & direxit gressus meos. Roga ergo & tu, vt Dominus dirigat vestigia mentis, quò possis Domini custodire iustificationes. Non confunderis cum respexeris in omnia mandata eius. Psal. 39.

Ab eis non est declinandum, quia sunt iudicia. Eodem libro. Lit. 3. ver. 5.

Maledicti, inquit, qui declinant à mandatis tuis. Suprà dixerat: Ne abscōdas à me mandata tua. & ideo quasi reuelata sibi mandata cognoscens, condemnat eos qui declinauerunt à mandatis cælestibus Et bene dixit: Qui declinant: directum enim mandatum est: ideo ab eo nemo deflectat. Mouet autem qua ratione hic dixerit, ne abscondas à me mandata tua. Quod enim absconditur, obscurum fit & occultum, dum suprà dixerit: Mandatum Domini lucidum illuminans oculos. Si lucidum mandatum, quomodo absconditur, cum lucernam ne-

mo ponat sub modio? Nisi fortè lucidum est vnum mandatum, multa autem mandata abscondita sint. Nam & iudicia tua, inquit, sicut abyssus multa. Non iudicium sicut abyssus: Sed iudicia dicuntur. Vide autē ordinem. Supra ait: Ne repellas me à mandatis tuis: in sequenti ait: Ne abscondas à me mandata tua: hîc ait: Maledicti qui declinant à mandatis tuis: Verè maledicti qui declinant à mandatis tuis: qui referre gratiam debuerunt, primò, quia non sibi repulsi: secundò, quia non absconditi à se Diuina mandata meruerunt. Declinat ergo aliquis quod optauit.

Omnia mandata Dei sunt iusta: quia in charitate ordinata: Eodem libro, litera vigesima secunda, versu quarto. Require suprà, in capite Charitas.

Cap. 9. Tom. IIII. MANDRAGORA. *Somnum prouocat. Libro quarto Hexameron.*

Per mandragoram quoque somnus frequenter accersitur, vbi vigiliarum ægri afflictantur incommodo.

Tom. IIII. *Hanc virtutem figurat libro super Beati immaculati, litera decima nona, versu quarto: vbi loquens de Ecclesiæ desiderio ad Christi aduentum, inter cætera sic dicit.*

Exulibus absolutis, cœpit istius mundi ager idoneos habere cultores: & qui erat antè ieiunus, factus est vitis æternæ plantatione fœcundus. Nec tamen sic spiritalibus læta palmitibus euagatur, sed ad has vineas vocat Christum vbi psallentes sint & orantes, vbi noctibus & diebus fructus innoxius perseueret. Ibi, inquit, dabo vbera mea, ibi dederunt mandragoræ odorem. Plerique discernunt quendam inter mandragoras sexum, vt & mares putent esse & fœminas. Sed fœminas grauis odoris. Significat ergo gentes quæ antè fœtebant cum essent infirmiores, eurata quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructus ferre cœpisse postquam in aduentum Domini crediderunt. Legimus etiam quòd mandragoras acceperit sancta Rachel à sorore sua Lia, vt concederet ei illa nocte dormire cū sancto Iacob. Mandragoras Ruben primogenitus attulerat matri suæ Lię, quæ lippientibus oculis synagogæ figuram accepit: quia Christi gratiam videre non potuit, heberato debilis mentis obtutu. Quo declaratur quòd fructus quos antea synagoga à primogenito Dei Filio susceperat, Ecclesiæ concessit. Sed quia illius noctis potita concubitu concepit, & genuit Lia suæ posteritatis hæredem, impletur mysterium, quoniam credētibus Apostolis reliquiæ Iudæorum per electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Vnde ait Ecclesia: Noua & vetera frater meus seruaui tibi. Quis dabit te fratrem lactantem vbera matris meæ? Inueniens te foris, osculabor te: & quidem non spernent me. Assumam te & inducam in domum matris meæ, & in secretum eius quæ concepit me, ibi docebis me &c. Habens igitur informationem nouarum & veterū scripturarum, nec despicabilem esse sentiens non solùm orationibus in secreto cordis verbum tenet, verumetiam psallentis chori vocibus, velut quibusdam eum gratiæ osculis osculatur.

MANDVCATIO. *De hac materia contra gulosos loquitur. Libro primo de Cain & Abel. Require suprà, in capite Conuiuium: & cap. Gula. Iterum libro de Paradiso, capite vltimo, exponit illud Gen. iij. In tristitia manducabis. Quod require infrà, in capite Terra. Manducare signum est vitæ, etiam spiritualis Libro sexto super Lucam, vbi agit de resuscitatione puellæ.*

Cap. 8. Tom. I.

Tenens ergo manum puellæ Iesus, sanauit eam, & iussit ei dare manducare: quod est testimonium vitæ, vt nō phantasma, sed veritas crederetur. Beatus ille cuius manum sapientia tenet. Vtinam meos quoq; teneat actus, teneat manum iustitia, teneat Dei verbum, inducat in penetralia sua, spiritum auertat erroris, conuertat salutis, dari mihi iubeat manducare. Panis enim cælestis est Dei verbum. Ideo & illa sapientia quæ Diuini corporis & sanguinis sacrosancta altaria repleuit alimentis: Ve-

A nite, inquit, edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis.

MANE. *Surgendum est ad Dei laudes dicendas. Libro super Beati immaculati, litera decima nona, versu quarto.*

Præuenerunt oculi mei mane meditari verba tua. Suprà ait: Pręueni ἐν ἀωρίᾳ, hoc est ante horas, ante tempus: hîc ait, Mane aliud signans tempus orandi atque psallendi Domino, vt sit illud prius secundum quod ait: Media nocte surgebam: hoc autē iuxta illud, Pręueni orientem Solem. Graue est enim si te otiosum in stratis radius Solis orientis inuerecundo pudore conueniat: & lux clara feriat oculos somnolento adhuc corpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium, sine vllius deuotionis munere ac sacrificij spiritalis oblatione feriata transmissum. An nescis ò homo quòd primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi messis, quo-

B tidianus est fructus. Occurre ergo ad Solis ortus, vt te oriens inueniat iam paratum, ne lumina tua madido adhuc sopore mergentia, primus diei fulgor exagitet. In cubili meo in noctibus quæsiui quē dilexit anima mea, dicit Ecclesia. Ideo eum meruit inuenire: ideo eius gratiam promereri: quia etiā in cubili quæsiuit. Quæsiuit in noctibus, propterea copia adepta, in posterioribus loquitur ad sponsum: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculò surgamus in vineas.

Et infrà subdit ibidem.

Cum ergo tāta Ecclesiæ gratia, tanta nos præmia deuotionis inuitent præueniamus orientem Solem, occurramus ad eius ortus, antè quàm dicat: Ecce assum. Vult præueniri Sol iustitiæ, & vt præueniatur expectat. Audi quemadmodum expectet & cupiat præueniri. Dicit Angelo Pergami Ecclesiæ: Age pœnitentiā, cæterùm venio tibi. Dicit Angelo Laodiciæ: Æmulare ergo, & pœniten-

C tiam age: Ecce sto ad ianuam & pulso, & si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad eum. Poterit intrare denique, quia nec resurgentē eū cum corpore vlla clausarū valuarum repagula retinere potuerunt, subitò se Apostolicis penetralibus improuisus infudit, sed studia deuotionis tuæ desiderat experiri: Apostolos iam probatos habebat. Aut fortè in persequutione præuenit: Vbi tranquillitas est, præueniri cupit. Pręuenit certè hunc quem vides Solē. Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, vt illucescat tibi Christus. Si hunc Solem præueneris antè quàm iste surgat, aspicies Christum illuminantem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano, ipse tibi dicenti, De nocte vigilat ad te spiritus meus: matutinum lumen temporibus faciet splendere nocturnis, si mediteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux est: & videns lucem non tēporis sed gratiæ, dices, quia lux præcepta tua. Cum autem te meditantem verba Diuina dies inuenerit, & tam gratum opus orandi atque psallendi

D delectauerit tuam mentem, iterum dices ad Dominum Iesum: Exitus matutinos & vespere delectabis. At verò Mose magistro vsus est populus Iudæorum quotidie in sermonibus suis, à mane vsque ad vesperam iudicium Dei operiendo. Quod videns cognatus eius esse intolerabile consilium dedit negotij consummandi, partito cū aliis onere, qui ad hoc munus electi sunt. Noctibus ac diebus sine vlla cessatione recenseto scripturas Diuinas: quia & si quid aliud seniorem interrogaueris, nescit nisi Diuinæ scripturæ seriem resultare. Vacat illic sermo de seculo, sola illic scriptura contexitur, singulorum sibi per vices ora succedunt, ne quando sacer ille sonus mandatorum cælestium ferietur: & tu Christiane dormis, cui magister est Christus: & non vereris ne de te dicatur, Populus iste nec labiis me honorat? Iudæus vel labiis, tu verò nec labiis. Si illius qui vel labiis honorat, cor longè est à Deo: quomodo potest cor tuum propè esse, qui etiam labiis non honoras? Quandiu te somnus,

quan... in

quandiu te secularia tenent, quandiu solicitudines istius vitæ, quandiu terrena? Diuide saltem Deo & seculo tempora tua, vel quando non potes agere in publico quæ sunt istius mundi, & tenebræ prohibent noctis, Deo vacato, indulge orationibus, & ne obdormiscas, psallito: somnum tuum bona fraude fraudato: mane festina ad ecclesiam: Defer primitias pij voti, & postea si vocat secularis necessitas, non excluderis dicere: Præuenerunt oculi mei mane meditari verba tua: & sic securus procedis ad tuos actus. Quàm iucũdum inchoare ab hymnis & canticis, à beatitudinibus quas in Euangelio legis, quàm prosperum vt te Christi sermo benedicat, & dum recantas Domini benedictiones, studium alicuius virtutis assumas, vt etiam in te benedictionis Diuinæ meritum recognoscas.

MANIFESTATIO. *Per Christum omnis occulti mysterij facta est. Vnde lib. primo de Apologia Dauid, pertractans illud: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Cap. 12. Tom. IIII.

Non incerta mysteria, quia certa sunt: nec incerta secreta & arcana sapientiæ, sed non manifesta. Hoc enim significat, quia nullis essent manifesta. Quod enim oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, hoc præparauit Deus diligentibus se. Videns igitur eà dicit: Ecce iam non in vmbra, nec in figura, nec in typo, sed in veritate lux aperta resplendet. Ecce nunc veritatem aspicio, splendorem veritatis agnosco: nunc te maiore Domine Deus noster veneror affectu. Ecce veritatem dilexisti: non per speculum, nõ in ænigmate, sed facie ad faciem te mihi Christe demonstras, te in tuis inuenio sacramentis. Hæc tuæ vera sacramenta sapientiæ, quibus mentis occulta mundantur.

MANNA. *Est altaris sacramentum quotidie nobis ministratum. In Epistola nona ad Irenæum.* Lib. 8. Epist. Epist. 62. Tom. III.

Quæris à me, cur Dominus Deus pluerit mãna populo patrum & nunc non pluat. Si cognoscis pluit: & quotidie pluit de cælo manna seruientibus sibi. Et corporeum quidem illud manna hodie plerisque in locis inuenitur, sed nunc non est tanti res miraculi, quia venit quod perfectum est. Perfectũ autem panis de cælo, corpus de virgine, de quo satis Euangelium te docet. Quãtò præstantiora hęc superioribus? Illud enim mãna, hoc est, panem illum qui mãducauerunt mortui sunt: hunc autem panem qui manducauerit, viuet in æternum.

Et addit.

Sed est spiritale mãna, hoc est pluuia spiritalis sapientiæ, quæ ingeniosis & quærentibus de cælo infunditur, & irrorat mentes piorum, & obdulcat fauces eorum. Qui igitur intellexerit infusionem Diuinæ sapiẽtiæ, delectatur, nec alium cibum requirit, nec in solo pane viuit, sed in omni verbo Dei. Qui curiosior fuerit, quærit quid sit istud quod melle dulcius sit: Respondet illi minister Dei: Hic est panis quem dedit tibi Deus manducare. Quis sit iste panis, audi. Sermo, inquit, quem ordinauit Deus. Hæc ergo ordinatio Dei, hæc alimonia alit animam sapientis, & illuminat atque obdulcat resplendens veritatis corusco, & mulcens tanquam fauo quodam, ita diuersarum virtutum suauitate & sermone sapientiæ. Faui enim mellis sermones sunt boni, sicut scriptum est in Prouerbiis. Cur autem minutum sit, causam accipe. Quia & granum sinapis minutum est, quod comparatur regno cælorum, & fides quæ sicut granum est sinapis, potest montes tollere & iactare in mare. Et fermento simile est regnum cælorum, quod abscondit mulier in farinæ mensuris tribus, donec fermentaretur totum. Et Moses caput vituli aurei cõminuit sicut pulnerem, & misit in aquã, & dedit populo bibere. Incrassatum enim erat cor eorũ perfidiæ immanitate, vt emolliretur & fidei sumeret subtilitatem. Prouerb. 16.

Et infrà subdit in fine ipsius Epistolæ.

Hoc igitur manna subtile erat, & ad diẽ colligebatur, & in diem alterum non seruabatur: eò quòd inuenta sapientiæ in tempore sint gratiora, nec tam miranda quæ spatio temporis reperiuntur, quàm illa quæ præsentis funduntur ingenij viuacitate: siue quia futura reuelantur mysteria, eò quòd seruatum manna vsque ad Solis exortum, esui iam esse non posset, id est, vsque ad Christi aduẽtum habere gratiam: Oriente autem iustitiæ Sole & splẽdidioribus Christi corporis & sanguinis sacramentis refulgentibus, cessarent inferiora, perfecta illa sumenda populo forent. Vale & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

De manna verò filijs Israël in deserto dato, loquitur super primam ad Corinth. cap. decimo. Tom. V.

Et omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt: Bibebãt enim de spiritali sequenti petra, petra autem erat Christus. Manna & aqua quæ fluxit de petra, hæc dicit spiritalia, quia non mundi lege parata sunt, sed Dei virtute sine elementorum commixtione ad tempus creata, habentia in se figuram futuri mysterij, quod nunc nos sumimus in commemoratione Christi Domini. Ideo & panis Angelorum dictus est, quia virtute qua Angeli subsistunt, creatus est: hoc significans, quia de cælis venturus erat, qui spiritaliter pasceret. Vnde & manna primum Dominico die venit de cælo ad saturitatem populi. Sequens autem petra dicta est, quæ intelligitur esse Christus. Vbi enim deficiebat humanum eis suffragium aderat Christus: ideo sequebatur vt vbi defecisset, ille subueniret: nec enim petra aquam dedit, sed Christus.

Require de hoc suprà, in cap. Eucharistia.

MANSIO ET MANERE. *Lib. super Beati immaculati, litera quinta, versu primo, allegoricè de mansionibus loquitur filiorum Israël per desertum.* Tom. IIII.

Profecti sunt patres nostri de terra Ægypti per longa spatia terrarum, quorum statiuæ omnes mansionésque descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctam terram perueniretur. Istæ sunt statiuæ filiorum Israël, quas descripsit Moses ex præcepto Domini. Aduertimus ergo quis has ordinauerit mansiones, quomodo ambulare oporteret filios Israël.

Et infrà.

Tu sequere spiritaliter hanc legem viandi, vt exeas de Ægypto, & inde promoueas. Fige tabernaculum in Sochot. Hæc tibi prima statio sit. Sochot prima mãsio est, significans tabernaculũ. Fige ergo tabernaculũ quod in te est, mentis tuæ stationẽ confirma, vt radicatus atque fundatus maneas in fide Christi. Sequitur mansio in Marah, hoc est in amaritudine. Nõ omnes mãsiones æquales sunt. Inde ventum est in Helim, vbi fontes duodecim sunt, & septuaginta arbores palmarum. Post amaritudinem ne deficeret populus, debuerunt amœna & fœcunda succedere. Inde Raphidim quod est laudatio iudicij: Inde sequitur Sina habens in se & populi tentationẽ, & legis promulgationẽ. Variantur merita mansionũ, quia nulli iugis in hoc seculo viuẽdi potest esse successus. Bonus igitur imperator alibi manna esurienti populo ministrauit, alibi potum de petra fluere, quo sitim populi restingueret augusta prouisione præcepit: Alibi legem dedit, alibi triumphos donauit, vt his beneficiis fotus exercitus, nullum prolixi itineris sentiret laborem. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur cõmittamus iter nostrum ductui Domini Iesu qui legem primò introduxit, & antea per Iesum terram repromisionis in possessionem populo suo dedit.

Et infrà.

Ad hanc ergo veniens mansionem Ecclesia, ad hunc processũ, vt pro Christo filios suos offerat, vt excipiat vulnera charitatis, quasi bona fidei alimenta reperiens, pietatísque fructus gustauit ipsa, & hortari cęteros cœpit dicens: Gustate & videte, quòniam suauis est Dominus, sicut malum: Et in malo vulnus est, sed tamẽ suaue Psal. 33.

est. Venit iterum ad vallem Botrionis, vidit ingẽtis vuã magnitudinis, quam duo portare vix poterãt, vnus qui prçcederet, alius qui sequeretur. Gustauit mysterium in
Numer.13. Iesu Naue, gustauit in Caleb, qui dicebant populo: Vidimus terram profluentem mel & lac. Gustate & videte quoniam suauis est Dominus. Et addidit Ecclesia dicere: Læua eius sub capite meo, & dextera eius cõplectetur me. Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri, si suscitaueritis & resuscitaueritis charitatem vsquequo voluerit. Et istæ sunt mansiones via regali incedentis Ecclesiæ. Multæ enim mansiones sunt apud Patrem meũ, testificatur Dominus Iesus: ecce venio & accersio vos. Bona mansio sapientiæ, & siue in lçua eius, siue dextera bona mãsio, quia via regalis est. Ideóque sapientes nuntij dicunt: Via regali ibimus, non diuertemus in dextera neq; sinistra, quoad vsque transeamus terminos tuos. Hoc dixerunt missi à Mose nuntij ad regem Edom, hoc est, terrenum, quia terrena omnia, siue in dextera, siue in sinistra mala sunt. Mala mãsio insipiẽtia, mala mãsio intẽperantia: & ideo pertrãsit has mansiones Hebræus, non diuertit ad eas, sed pertransit, vt perueniat ad sinistram sapientiæ, & dexteram, & in ipsis maneat, vbi diuitiæ simplicitatis, vbi gloria, vbi longitudo vitæ est.

Et infrà.

Habet ergo Ecclesia per quæ gradiatur habitacula mansionum, in quibus requiescũt sancti, de quibus iste est qui dicit: Legem mihi constitue Domine viam iustitiarum tuarum. Bene ait, Statue, vt in pectore eius immobilis & fixa permaneat, nec aliquo seculi turbine ab eius conuellatur affectu, vt ipse sibi lex sit, opus habens legis scriptum in corde suo.

Mansiones etiã ipsæ significant tempus pœnitentiæ. Require infrà, cap. Quadragesima. Mansiones diuersæ in cælo diuersitatem significant meritorum & præmiorum animarum. Libro de bono mortis. Require suprà, cap. Anima.
Tom.IIII. *Et in tract. super Psal. xlvij. versu vlt.*

Ponite, inquit, corda vestra in virtute eius. Id est vt virtutem eius intelligatis: & distribuite gradus eius, vt enarretis in progenie altera. Quoniam hic est Deus noster in æternum & in seculum seculi, ipse reget nos in secula. Βάρεις Græcus dixit, hodiéque excelsas & turritas domos. Vnde Propheta cũ de ciuitate Dei & inhabitantibus eã loqueretur, Distribuite, inquit, gradus eius: hoc est mansiones eius altas atq; sublimes in cælestibus. Quo docet ordinem seruandum esse meritorum. Vnusquisq; enim in suo ordine. Vnde & Dominus ire & præparare se dicit discipulis mansiones, vt pro suorũ ratione meritorum digna vnusquisque habitacula consequatur, in quibus requiem illam capiat æternam.

MANSVETVDO. *Mansuetorũ describit proprietates & meritum siue præmium. In tractatu super*
Tomo eodem. *Psalmum xxxvj.*

Mansueti possidebunt terrã, & delectabuntur in multitudine pacis. Meritò terram possidẽt, in quibus Deus
Isa.66. ipse requiescit: sicut Diuino per Isaiam resultauit oraculo, dicens: Super quem requiescam, nisi super humilem & quietum & trementem verba mea? Qui sunt mãsueti, nisi quos nullus stimulus dissensionis exagitat, non ira perturbat, non sæuitia exasperat, non rabies cru delitatis inflammat? Et ideo quia non vina, non epulas, non diuitias, sed pacem Domini dilexerunt in corpore constituti, pro illa delectatione corporalium voluptatum, qua se putauerunt esse fraudandos vt gratiam adipiscerentur çternã, delectabuntur in multitudine pacis, quam Dominus noster Iesus in diebus suis generi dona-
Psal.72. uit humano: sicut Prophetia, quæ nõ mẽtita est, comprehẽdit asserẽs: Orietur in diebus eius iustitia & multitudo pacis, donec extollatur luna. Quæ igitur est pax, qua cũctæ ecclesiæ multiplicatus est populus, nisi illa de qua Dominus dixit: Pacẽ meã relinquo vobis, pacẽ meã do vobis? Dedit pacem qui animorum bella sedauit.

De qua virtute dicit in expositione tituli eiusdẽ Psalmi.

Quæ maiora fomẽta sunt cordis humani quàm mansuetudo atque simplicitas, quibus & dolor omnis acceptæ releuatur iniuriæ, & tabes criminis omnis excluditur?

Mansuetudo vincit. lib. ij. de Iacob. Require infrà, cap. Parentes. Mansuescere nõ possunt pisces. Require infrà, cap. Piscis.

MANVS. *Manus Dei est eius imperatoria potestas. Super Epistolam ad Heb. cap. j super illud: Opera manuum tuarum sunt cæli.*

Hîc manum virtutem iussionis Dei debemus accipere.

Manus Dei est Christus, & etiam quilibet Angelus: sed Christus causa dispensationis gratiarũ, Angelus causa exequutionis præceptorum. Lib. super Beati immaculati, litera xxij. versu quinto.

Fiat manus tua saluum me facere †, quoniam mandata tua elegi. Aduentum Domini videtur orare, quia manus Dei Christus est. Ipsum legimus dexteram Dei, de quo suprà ait: Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me. Cur ergo hîc manũ dixit, nisi fortè non solùm propter diuersitatẽ gratiæ quam scriptores non prætermittere solent, sed etiam propter quandam proprietatem manuum dictum est: vt ibi dextera dicatur, vbi scribitur, quòd exaltauit cum virtute: hic manus, vbi intelligi oporteat quòd cum humilitate seruauit? Potest & sic intelligi manus Domini, sicut dicitur in vsu: Magna est manus illius regis, hoc est magnus exercitus: & illius inferior est manus, vt etiam hîc intelligamus. Fiat adiumẽtum tuum atque subsidium, vt mittas Angelos tuos, opem tuam subsidia potentiæ tuæ ad liberandum populum tuum. Hæc est manus Dei de qua scriptũ est: Nonne omnes ministri spiritus sunt qui mittuntur in ministerium propter eos qui futuri sunt hæredes salutis? Qui ergo elegit mandata Dei vtitur cõfidentia, vt cum authoritate deposcat sibi Diuina subsidia.

Dei manus dicitur etiã punitiua virtus. Vnde in tract. super Psal. xxxvij. versu ij.

Manum autem Dei, virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus regem Ægyptiorum propter Abrahæ iniuriam ob tentatam Saræ pudicitiam flagellauit. Hæc manus Ægyptiorum currus & equos & populos rubri maris demersit profundo. Hæc manus mentem grauauit regis Saül, vt gratiam sui conseruatoris odisset: & pro præuaricatione cælestis imperij desertus à sociis, interemptis quoque filiis destitutus, victus ab hostibus, quo spectaculo nihil est deformius regi, gladium suum in seipso converteret, ne captiuus senex viueret & filiis superstes & regno. Hanc manum Dauid in seipso expertus & liberis, alterius incestum, alterius parricidium deplorauit: & (quod pio patri grauius est suæ salutis exitiis) simul sibi opprobria sobolis, & pietatis defleuit excidia.

Hæc manus percutit & sanat. In tractatu super Psalmum xxxvij.

Fortis manus sicut malè percutit, sic citò sanat. Quæ fortis ad vulnus, fortis ad remediũ est. Vnde & ipse ait, Percutiam, & sanabo, vt non meminerit vulneris, qui sanatus euasit. Denique hæc manus Domini sancto Iob omnia abstulit, & omnia repræsentauit, imo omnia cumulo auxit, vt amissa geminaret.

Manus verò hominis vtraque moraliter accipitur & allegoricè. Libro super Beati immaculati, litera decima quarta, versu quinto.

Anima mea in manibus tuis † semper, & legem tuam non sum oblitus. Aliqui habent anima mea in manibus meis semper, hoc est in actibus meis, hoc est in operibus meis. Quãuis in periculis positus dicit iustus ad Dominũ, Propter te quotidie morior, quotidie periclitor: Periclitor

riclitor ab inſidiatore, periclitor ab obtrectatore, periclitor ab iis quos arguo, quos reuinco, periclitor pro veritate atque iuſtitia, propterea in manibus meis anima mea: ego tamen nec periculis territus, tuæ legis oblitus ſum. Sed quia plerique habent: Anima mea in manibus tuis ſemper, hoc latius explanandũ arbitror. Scit Propheta, ſcit vbi animæ ſuæ præſidium locet, vnde opem ſperet: in manibus Dei vult conſtituere animã ſuã, quia cor regis in manu Dei eſt. Quicũque proprium corpus ſubegerit, nec eius paſsionibus turbari animã ſuam rector ſui cógrua viuacitate permiſerit: is bene regia quadam poteſtate ſe cohibẽs, rex dicitur, quòd regere ſe nouerit, arbiter ſui iuris ſit, nõ captiuus trahatur in culpã, nec præceps feratur in vitium. Huius anima nõ perit in æternum, nec quiſquam rapit eã de manu Patris omnipotentis aut Filij. Manus enim Dei quæ ſolidauit cælũ, quos tenuerit non amittet. Quæ ſint igitur iſtæ manus conſideremus. In Canticis habes: Læua eius ſub capite meo & dextera eius cóplectitur me. Hæc loquitur ſponſa de Chriſto, anima de verbo Dei. Chriſtus autem idem eſt verbum Dei atque ſapientia. Magna eſt ſapientiæ manus, magna dextera totam cóplectitur. Tota enim munita eſt, quæ deſponſata verbo Dei eſt. Plenitudo enim ſapientiæ timere Deum. Quæ ergo Deum timet anima, pleno ſe munit ipſa præſidio, mittit ſapientia lęuã ſuam ſub collum eius, dextera autem in complexum eius. Vtrunque quidẽ brachium eius ad vtilia extenditur. Habent tamen propria ſua ſingulæ manus. Sapientia in dextera & longitudo vitæ eſt: In ſiniſtra autem diuitiæ & gloria: Bonis vtique manus vtraque ditata eſt dotibus. In eo tamen habẽt varietatem ſui muneris, quòd & præſentia & futura tempora comprehendunt, vt læua præſentium remuneratrix, dextera futurorũ ſit. Poſſumus etiam hoc de Prophetia ſancti patriarchæ Iſraël cognoſcere. Nam cum dexteram ſuam poſuiſſet ſuper Ephrẽ, ſiniſtram autem ſuper Manaſſem, & conuertere eas Ioſeph ætatum conſideratione voluiſſet, vt dexterã patris ſuper caput Manaſſe ſenioris filij collocaret, noluit & dixit: Scio fili. Et hic erit in populũ, & hic exaltabitur, ſed frater minor maior illo erit. In quo maior? in eo vtique quia benedictione prælatus eſt, dicentibus poſteris, Faciat vos Deus ſicut fecit Ephrẽ & Manaſſem: vel quia ſemen eius multitudo gentium ſit, quæ in hoc ſeculo laborem elegit, credens in Dominum Ieſum, vt conſolationem futurorum. Manaſſes autem ſemen, eſt populus obliuionis, qui proprium oblitus authorem exaltatus ad tempus in hoc ſeculo, eſt daturus in reliquum pœnas grauiores, quia Deum ſuum & Dominum denegauit. Hoc eò diximus, vt probaremus ea eſſe potiora quæ futura ſunt. Denique læua ſapientiæ ſub capite ſponſę eſt, dextera autem ſuperior, quæ totam complectitur ſponſam. Itaque illa quaſi fulcrum eſt quietis præſentis, quo anima innixa requieſcit. Habet vbi reclinet caput ſuũ, quia læua ſapientiæ diuitiæ ſunt & gloria. Ad tempus hæc demulcent, & ex parte ſolatio ſunt. Et ideo Filius hominis non habebat vbi caput ſuum reclinaret, quia cùm diues eſſet, pauper factus eſt: nec gloriam aliquam iſtius ſeculi requirebat, quia venerat, nõ vt in portione, ſed vt vniuerſo humano generi ſubueniret dicens: Mihi iraſcimini, quia totum hominem ſanum feci in ſabbato. Hoc eſt totũ, non vt facultatũ collatione ditaret, non vt honorum inſignibus, non vt gloriæ ſecularis cumularet augmento. Hæc enim non habent beatitudinis & gratiæ plenitudinẽ, ſed totũ, hoc eſt, quod longitudinẽ vitę cõplecteretur æternę. Neq; enim cõmunis vitę ſimilis vita in dextera eſt ſapientiæ, ſed lógitudo vitæ eſt, vt qui accipit vitã à ſapiẽtia, nõ exiguitatẽ vitę, ſed perpetuitatẽ & æternitatis logitudinẽ adipiſcatur. Bonus amictus ęternitas vitæ Hoc palliũ cæleſtis ſponſæ cuſtodes murorũ voluerunt auferre, quo primus homo fuerat exutus: ſed anima Deo deuota quæſitũ diu tenẽdo & non dimittendo dilectũ, pretioſo charitatis Diuinæ ſe veſtiuit inuolucro. Beati igitur qui tali pallio veſtiuntur, & amictũ huiuſmodi legis obſeruatione meruerunt, quia nõ ſunt legis obliti, ſed quæ erãt legis operati ſunt. Nã qui pręter legem agit, legis oblitus eſt. Et ideo hæc anima candida aſcendit è terris, quia fulget amicta veſte ſapientiæ, & dicunt de ea virtutes illæ quæ portas cuſtodiunt cæli, Quę eſt quæ aſcendit candida innitens ſuper fratrẽ ſuũ? Quomodo ea quæ poſuit caput ſuũ ſuper læuã ſapientiæ, vt aperiret manus pauperi ad ſubueniendũ inopi, partitis autem derelictis ſibi, non in vaſis atque direptis diuitiis vteretur, quæ gloriæ cupida bonis eã operibus acquiſiuit, non inani ſecularis iactãtia dignitatis ambiuit. Hoc eſt enim caput ſuũ, & quodã ſenſuum principale ſupra manum ſapientiæ conſtituere. Ea, inquã, anima meritis aſcendit albentibus, ex iſto vitæ huius, vt habent pleriq; deſerto, ad illum florentẽ ſemper locũ iucunditatis ęternæ. Iſtæ ſunt virtutes, quæ & in Iſaiæ lib. loqui dicũtur: Quis eſt iſte, qui aduenit ex Edó, rubor veſtibus ex Boſor, ſic ſpecioſus in ſtola? Iſtæ, inquam, ſunt, quæ mirantur ex iſto confragoſo ſcopuloſóque deſerto aliquam aſcendere poſſe animam ſine magnorum labe vitiorum: & ideo gratulantur repertã, quæ veſtimenta innocẽtiæ naturalis non polluerit atramento inſipientię ſecularis, ſed magis ſapiẽtiæ ſpiritalis & gratiæ cãdore mũdaret.

Quid ſit manũ Deum extẽdere, dicit lib. ij. de Abrahã — Cap. 8. Tom. IIII.

Hoc eſt extẽdere manũ ad Dominũ. Manus operaria virtus animæ eſt. Hanc non ad terrenę arboris pomum, ſed ad Dominũ extẽdit: Qui fecit, inquit, cælũ & terrã, hoc eſt intelligibilẽ & viſibilem ſubſtantiã. Intelligibilis enim vſia cælũ eſt: viſibilis vel ſenſibilis ſubſtantia, terra eſt. Ergo ſignificat ꝙ virtutem animæ ſuæ ad ſuperiora extendat, vt ex illa intelligibili ſubſtantia theoricæ vitæ induat altitudinem, ſpectans illa quę non videntur, hoc eſt, non terrena, non corporalia, nõ præſentia, ſed incorporalia, æterna, cæleſtia. De iſta autem viſibili ſubſtãtia operatoriæ atque ciuilis diſciplinæ capeſſet gratiam.

Iterum aliter de ipſa extenſione manus, loquitur. Libro quinto ſuper Lucam. — Cap. 10. Tom. IIII.

Audiſti igitur Domini verba dicentis: Extende manũ tuã. Cõmunis iſta generaliſque medicina eſt. Et tu qui putas manum habere te ſanã, caue ne auaritia, caue ne ſacrilegio contrahatur. Extende ſæpius eã, extende ad illum pauperẽ qui te obſecrat: extende vt proximũ iuues, vt viduæ pręſidium feras, eripias iniurię quem vides iniuſtè contumeliæ ſubiacere: extende ad Deum pro peccatis tuis. Sic manus extenditur, ſic ſanatur. Sic Ieroboã manum cum idolis ſacrificaret, cõtraxit: & rurſus cum Deum rogaret, extendit.

De hac manus extẽſione loquitur. Lib. iij. de officijs. Require ſuprà, cap. Honeſtas. & in tract. ſuper Pſal. xliij. — Tom. IIII.

Docuit nos Moſes leuare ad Dominũ manus, pij cultus inſtituens diſciplinã. Docuit quemadmodum Amalech verſuti locus † vinceretur, vt mores noſtros & opera leuaremus ad Chriſtum, ſic deſtrui poſſe perfidiã. Sin verò deiiceremus animam, inclinaremus affectum, & à continentiæ ſtudio auerteremus ingenium, vt perſuaſio nos vana ſuperaret: nullum remedium futurum, niſi Ieſus depreſſa iam brachia Moſis tanquam infirmitatem legis attolleret, & ſua miſericordia ſuſtineret. Sed infirmum adhuc fuiſſet legis auxilium, niſi ipſe Ieſus veniſſet in terras, qui in ſe noſtras ſuſciperet infirmitates, quem ſolum noſtra peccata grauare non poſſent, nec inclinare manus eius, qui ſe inclinauit vſque ad mortem, mortem autem crucis: in qua expandens manus ſuas, totum orbem qui erat periturus, erexit: leuauit iacentes, atque ad ſe omnium gentium fidem traxit, dicens homini: Hodie mecum eris in Paradiſo.

(Margin: † Aliàs, verſutia. — Exod. 17. — Philip. 2.)

De impoſitione manus dixit in paſtorali, cap. quinto. — Lib. de dignitate ſacerdot. Tom. IIII.

Homo imponit manus, Deus largitur gratiam: ſacerdos imponit ſupplicem dexteram, & Deus benedicit

potenti

potenti dextera: Episcopus initiat ordinem, & Deus tribuit dignitatem.

De manu corporali quo ad eius necessariam vtilitatem, loquitur libro sexto Hexameron.

Cap. 9. Tom. IIII.

Succedunt brachia, & validi lacertorum tori, validæ ad operandum manus, & procerioribus digitis habiles ad tenendum. Hinc aptior vsus operandi, hinc scribendi elegantia, & ille calamus scribæ velociter scribētis, quo Diuinæ vocis exprimuntur oracula. Manus est, quæ cibum ori ministrat. Manus est, quæ præclaris enitet factis, quæ conciliatrix Diuinæ gratiæ sacris infertur altaribus, per quam offerimus & sumimus sacramenta cælestia. Manus est quæ operatur pariter atque dispensat Diuina mysteria, cuius vocabulo non dedignatus est se Dei Filius declarari, dicente Dauid: Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me. *(Psal. 117.)* Manus est, quę fecit omnia, sicut Deus dixit omnipotens: Nónne manus mea fecit hęc omnia? Manus est totius corporis propugnaculum, capitis defensatrix. Quæ cùm sit loco inferior, totum verticem comit, & honesto venustat ornatu.

In manibus Dei anima humana debet commendari. Libro de bono mortis.

Cap. 10. Tom. I. Psalmo 118.

Dicit Propheta: Anima mea in manibus tuis semper. Semper, inquit, non in tempore. Et tu commenda animam tuam in manus Domini. Non solùm cum recedit à corpore, sed etiam cum est in corpore, est in manibus Domini: quia non vides eam vnde veniat, aut quò vadat. Est & in te, est & cum Deo. Denique cor regis in manu Dei, ab eo regitur & gubernatur. Cor repletur mente, quia mēs animæ principale est, & virtus animę. Non eam virtutem dico, quæ in lacertis, sed quæ in consiliis, temperantia, pietate atque iustitia est. Si cor hominis in manu Domini, multò magis anima. Si anima in manu Dei est, non vtique anima nostra sepulchro simul cum corpore includitur: nec busto tenetur, sed quiete pia fungitur. Et ideo frustra homines pretiosa struunt sepulchra, quasi ea animæ & non solius corporis receptacula sunt. Animarum autem superiora esse habitacula scripturæ testimoniis valde probatur.

Cap. 8. Tom. IIII.

MARE. *Aquæ omnes in mari Dei præcepto sunt congregatæ etiam miraculosè. Libro ij. Hexameron.*

Congregetur aqua, & congregata est. Dicēdo autem congregetur, non solùm mouit eam de loco, sed etiā statuit in loco, vt non præterflueret, sed maneret. Hoc vtique maioris miraculi est, quomodo omnes cōgregationes in vnam congregationē defluxerint, & vna congregatio nō adimpleta sit. Nā & scriptura hoc inter mirabilia constituit, dicendo: Omnes torrētes eunt in mare, & mare nō adimpletur. Vtrūq; igitur ex præcepto Dei, vt & fluat aqua, & non superfluat. Circunscripta igitur imposito in fine maria clauduntur, ne superfusa terris inundēt omnia, & destituto aruorum cultu, munus terrenæ fœcunditatis impediant. Cognoscant igitur Diuini esse præcepti, operationísq; cælestis. Ait enim Dominus per nubē ad Iob inter alia etiā de maris claustro. Posui ei fines apponens claustra & portas. Dixi autē ei: Vsque huc venies, nec transgredieris, sed in te ipso contererentur fluctus tui. *(Iob 38.)* Nónne ipsi videmus mare frequēter vndosum, ita vt in altum fluctus eius tanquā mons aquę præruptis insurgat, vbi impetum suum ad litus illiserit, in spumas resolui, repagulis quibusdam arenæ humilis repercussum, secūdū quod scriptū est: Aut nō timebitis me dicit Dominus, qui posui arenā fines mari? Infirmissimo itaque omniū vilis sabuli puluere vis maris in tempestate cohibetur, & velut habenis quibusdam cælestis imperij à præscripto sibi fine reuocatur, violētíq; æquoris motus in se se frangitur, atq; in reductos sinus suos scinditur. Cæterùm nisi vis statuti cælestis inhiberet, quid obstaret quin per plana Ægypti, quæ maximè in humilioribus iacēs vallibus cāpestris asseritur, mare rubrū Ægyptio pelago misceretur? Deniq; docēt hoc qui voluerūt hæc duo sibi maria connectere, atq; in se transfundere. Sesostris sanè Ægyptius, qui antiquior fuit, & Darius Medus, qui maioris contuitu potentiæ in effectum voluit adducere, quod ab indigena fuerat antè tētatum. Quæ res indicio est, ꝙ superius est mare Indicū in quo mare rubrum, quàm æquor Ægyptium, quod inferius alluit. Et fortasse ne latius se mare effunderet, de superioribus ad inferiora præcipitans ideo molimina sua rex vterque reuocauit.

Et addit ex hoc probando vnum esse mare, quod pro regionum diuersitate diuersa vocabula sortiatur.

Quæro nūc, cū dixerit: Colligatur aqua in collectionē vnā: quomodo diffusas per lacus, paludes, stagna, aquas, & superfusas vallibus & cāpis omnibúsque planioribus locis, currentibus fontibus atque fluminibus vna potuerit recipere collectio: aut quomodo vna collectio, cum hodiéque diuersa sint maria? Nam & Oceanū mare dicimus, & Tyrrhenum, & Adriaticum; & Indicum, & Ægyptium, & Pontum, & Propōtidem, & Hellespōtum, & Euxinū, Ægæū, Ionium, Athlanticum. Plerique etiam Creticum: & Septentrionale Caspium appellant mare. Vnde & cōsideremus scripturæ verba que librato sunt trutinata examine. Colligatur, inquit aqua in collectionem vnā, Vna aquarū iugísque & continua congregatio est, sed diuersi sinus maris, vt quidā de scriptoribus forēsibus ait: Nanque portus maris nostri sinus amplissimus. Meritóq; in diuersis locis diuersa sunt nomina, quia vocabula aquis ex regionum vocabulis adhæserunt. Vna autem cōgregatio aquarum, eò quòd iugis vnda atque continua ab Indico mari vsque ad Gaditani oram litoris, & inde in mare rubrū, extrema circunfuso orbē terrarū includit Oceano: interius quoq; Tyrrheno Adrias, Adriæ cætera maria misceantur, nominibus distincta non fluctibus. Vnde pulchrè habes, quia Deus cōgregationes aquarum vocauit maria. Ita & vna est generalis collectio, quæ dicitur mare: & multæ collectiones, quæ maria pro regionibus nuncupātur. Sicut enim multę terrę, vt Aphrica, Hispania, Thracia, Macedonia, Syria, Ægyptus, Gallia, atq; Italia pro regionū appellātur vocabulis, & vna est terra: ita multa dicūtur pro locorum appellationibus maria, & vnū est mare, sicut ait Propheta dicens, Tui sunt cæli, & tua est terra orbē terrarum & plenitudinem eius tu fundasti, Aquilonem & mare tu creasti. Et ad Iob ipse Dominus ait: Conclusi autem mare portis.

Et subdit ibidem vtrum omnis aqua fluat ad mare: & an mare quodlibet sit nauigabile. Require suprà, ca. Aqua.

Maris aqua salsa est, & ratio quare: habetur eodem lib. sermone primo.

Mare ipsum ideo ferūt ipsi salsam atque amarā aquā habere, quòd ea quæ fluuiis in freta influat, calore absumatur tātūque vapore diurno consumi, quantum quotidie ex diuersis fluuiorū cursibus inuehatur. Quod ex Solis quadam diiudicatione fieri perhibetur: qui quod purū ac leue est sibi rapit, quod graue atque terrenū, relinquit. Ex quo remanet salsum illud atque aridum, quod sine vsu & suauitate potandi sit.

De maris verò refluxu & statu. Require sup. in c. Aqua.

De maris proprietatibus & vtilitatibus. Lib. prædicto.

Vidit ergo Deus quia bonū mare. Etsi pulchra sit species eius elemēti, vel cū surgētib⁹ albescit cumulis ac verticibus vndarū, & cautes niuea rorāt aspergine vel cum æquore crispanti clementioribus auris & blādo serenæ trāquillitatis purpurascētē prefert colorē: qui autē eminus spectātibus frequenter offunditur, quādo nō violētis fluctibus vicina tūdit litora, sed velut pacificis ambit & salutat amplexibus, quam dulcis sonus, quàm iucundus fragor, quàm grata & cōsona resultatio. Ego tamē non oculis ęstimatū creaturę decorē arbitror, sed secundum rationē operationis indicio operatoris cōuenire

& cong

& congruere definitum. Bonum igitur mare: Primùm quia terras necessario suffulsit humore, quibus per venas quasdam occultè succum haud inutilem subministrat. Bonum mare tãquam hospitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuectio cõmeatuum quo sibi distantes populi copulantur, quo præliorũ remouẽtur pericula, quo barbaricus furor clauditur: subsidiũ in necessitatibus, refugiũ in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris cõpendium, transfugiũ laborãtiũ, subsidiũ vectigaliũ, sterilitatis alimentũ. Ex hoc pluuia in terras transfunditur. Siquidem de mari aqua radiis Solis hauritur, & quod subtile eius est, rapitur: Deinde quantò altius eleuatur, tantò magis etiam nubium obumbratione frigescit, & fit imber qui non solùm terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arua fœcundat.

Et addit de maris insulis. Quod require suprà, cap. Insula. Mare mutatur à Luna. Libro quarto Hexameron. Require suprà, cap. Luna. Maris nauigatio processit ab auaritia, nec ad nauigandum videtur fuisse creatum. In tractatu de Helia. Require infrà, c. Nauigatio. Ipsa tamen nauigatio vtilis, & aliquando delectabilis est. Libro quinto Hexameron. Require ibidem. Mare Aquilonare differt plurimum à meridionali. In eodem libro. Require infrà, cap. Piscis. Mare altum in scriptura quomodo intelligitur. Libro tertio de virginitate, parte quarta. Require suprà, cap. Aqua. Mare signat Ecclesiam. Libro secundo Hexameron, sermone secundo, in fine. Lib. 3. cap. 5.

Vnde mihi erit vt omnem pelagi pulchritudinẽ comprehendã, quam vidit operator? Et quid plura? Et quid aliud ille concentus vndarum, nisi quidam cõcentus est plebis? Vnde bene mari, plerunque comparatur Ecclesia, quæ primò ingredientis populi agmine, totis vestibulis vndas vomit: deinde in oratione totius plebis tanquam vndis refluentibus stridet: tum responsoriis psalmorum, cantu virorum, mulierum, virginum, paruulorum cõsonus vndarum fragor resultat. Nam illud quid dicam, quòd vnda peccatum abluat, & sancti Spiritus aura salutaris aspirat? Det nobis Dominus illa successuum flumina, prosperorum ligno currere, tuto portu consistere, nequitiæ spiritualis grauiora quàm ferre possumus tentamenta nescire, fidei ignorare naufragia, habere pacem profundam, & si quando aliquid sit quod graues nobis seculi huius excitet fluctus, euigilantẽ pro nobis habere gubernatorem Dominum Iesum, qui verbo imperet, & tempestatem mitiget, tranquillitatẽ maris refundat: Amen.

Mare significat Euangelium: quod pulchre deducit. Libro quinto eiusdem. Require suprà, cap. Euangeliũ. Mare similiter significat præsens seculum: In sermone tertio de sacramentis. Require suprà, cap. Baptismus. Et libro de incarnatione Domini. Require suprà, cap. Filius Dei.

Cap. 11. MARGARITA. *Libro quinto Hexameron.*

Vnde ostreis pretiosissimam margaritam natura infixerit, quomodo eam maris aqua in tam molli carne solidauerit. Quæ difficilè apud reges inueniuntur, ea in litoribus quasi vilia iacent vulgò, & in saxis asperis & cautibus colliguntur.

MARIA VIRGO. *Tale nomen habet duplici de causa: prima, quia ex ea Christus factus est nobiscũ Deus: Secunda, natus ex ea, venit in amaritudine nostra. Libro de bono virginitatis siue de laude Mariæ virginis perpetuæ, parte quarta.* Lib. de institutione virginis, Cap. 5. Tom. I.

Maria nobis non solùm virginitatis incentiuum attulit, sed etiam Deum intulit. Vnde lætus & exultans tanto munere, dicit Isaias: Ecce virgo in vtero accipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel: quod est interpretatum, nobiscum Deus. Vnde hoc munus? Non de terra vtique, sed de cælo vas sibi hoc per quod descenderet Christus elegit, & sacrauit templum pudoris. Per vnam descendit: sed multas vocauit. Vnde & speciale Maria Domini hoc nomen inuenit, quod signat Deus ex genere meo. Dictæ sunt & autẽ Mariæ multæ: nã & Maria soror Aaron dicta fuit, sed illa Maria amaritudo maris vocabatur. Venit ergo Deus in amaritudinem fragilitatis humanæ, vt cõditionis amaritudo dulcesceret verbi cælestis suauitate & gratia tẽperata. Hoc significauit fons Marah per lignũ dulcoratus, eò quòd populus nationũ amarus autẽ peccatis, vel caro nostra tẽperamẽto passionis Dñicæ in vsus alteros mutaretur.

Maria signifera & vexillifera virginitatis fuit: Sed quidam virginem perpetuam eam negant propter quatuor. Primò, quia à Christo dicitur mulier, & non virgo. Secundò, quia scribitur Matth. 1. Antè quàm conuenirent: ergo postea conuenerunt. Tertiò, quia habetur ibidem quòd Ioseph non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum: ergo postea cognouit. Quartò, quia Ioseph iustus dubitauit eam esse virginem, quam vidit prægnantẽ. Ibidem. Cap. eod.

Egregia igitur Maria, quæ signum sacræ virginitatis extulit, & intemeratæ integritatis pium Christo vexillum leuauit, & tamen cum omnes ad cultum virginitatis sanctæ Mariæ aduocentur exemplo, fuerunt qui eam negarent virginem perseuerasse. Hoc tantum sacrilegium silere iamdudum maluimus: sed quia causa vocauit in medium, ita vt eius prolapsionis etiam episcopus argueretur, indemnatũ non putauimus relinquendum: & maximè quia & mulierem eã legimus: sicut in Cana Galilææ ipse Dominus dicenti sibi, Vinum non habent fili: respondit: Quid mihi & tibi est mulier? Et alibi legimus quod dixerit Matthæus de Ioseph & Maria: Inuẽta est antè quàm conuenirent in vtero habens de Spiritu sancto: Et infrà: Non cognouit eã, donec peperit. Et itẽ de Ioseph: Noluit eam traducere. Et fratres Domini videntur significare quòd de Maria suscepti sunt. Et Apostolus ait: Postquã venit plenitudo tẽporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege. Quæ singula notanda nobis sunt, vt qui illa legit, sermonis huiusmodi vinculo non alligetur. Ioan. 2. Mat. 1.

Subiungit solutionem primæ & secundæ rationis. Cap. eod.

Respondeamus itaque suo ordine De mulieris nomine quid mouemur? Ad sexum retulit: Non enim corruptelæ, sed sexus vocabulum est. Vulgi vsus non præiudicat veritati. Denique virginitas primum hoc nomen accepit. Nam cum sumpsisset Deus vnam de costis Adæ, & suppleuisset carnẽ in locum ipsius, ędificauit, inquit, eam in mulierẽ. Vtique adhuc virum non cognouerat, & iam mulier vocabatur. Rationem quoq; nominis huius scriptura nõ tacuit, dicens: Quia dixit Adã, Os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hęc vocabitur mulier, quoniã de viro suo sumpta est. Quia sumpta, inquit, est de viro suo, non quia virũ experta. Itaque quãdiu in Paradiso fuit, mulier vocata est, & cognita viro non erat. Vbi autẽ eiecta est de Paradiso, tunc legitur, quia Adam cognouit Heuã mulierem suam, & tunc concepit & peperit filium. Primus igitur solutus est nodus. Secunda quæstio, quia scriptum est: Antè quàm cõuenirent inuenta est in vtero habens. Consuetudo autem scripturæ Diuinæ ea est, vt causam quę suscepta est astruat, incidentem differat.

Et addit solutionem tertiæ quæstionis. Cap. eod.

Quo soluitur etiam tertia quæstio, qua dictum est: Non cognouit eam donec peperit filium. Quid ergo? Postea cognouit? Minimé. Denique alibi scriptum est: Ego sum Deus, & donec senescatis ego sum. Nunquid igitur postquam senuerint, quia dictum erat, Deus esse desiuit? Item in Propheta Dauid legimus: Dixit Dominus Domino meo, sede à dexteris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nunquid subiectis populis nationum qui antè videbantur inimici, cum salutis authorem negarent, simulachris seruirent, ad dexteram Patris Filius sedere desiuit, aut in perpetuum non sedebit? Psalm. 109.

Adiung

Cap.eod. *Adiungit solutionem quartæ rationis, vbi ponit Angelos aliquos dubitasse de Christo.*

Quid autẽ præiudicat Mariæ, si cælestis consilij mysterium Ioseph non intellexit, & putauit virginem non esse, quam prægnantẽ videret? Resurrectionem eius Angeli ignorauerunt: quod significant versiculi: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ: Quis est iste rex gloriæ? Interrogant quasi ignorent, & alij respondent: Dominus fortis & potẽs, Dominus potens in prælio, ipse est rex gloriæ. Et repetiuit Propheta eosdem versiculos, & nihilominus illi quasi ignorantes iterum interrogauerunt. Sic enim scriptum est: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ: Quis est iste rex gloriæ? Quomodo ergo homo potuit scire Diuinum secretum, quod Angeli nesciebant? Et in Isaiæ libro habes: Quis est iste qui aduenit ex Edom, rubor vestimentorum ex Bosor? Et vtique minus erat hominem resurrexisse, quàm virginem parturire. Etenim iam Heliæ precibus, Helisæi orationibus mortui resurrexerũt: nunquam autem antè, nunquam postea virgo generauit. Hoc autem opinatus est quòd traduceret eam quasi ream, antè quàm ab Angelo moneretur: postea autem quasi fidelis nec dubius virginitatis eius seruauit oraculum. Nec illud moueat quod ait: Quia Ioseph accepit coniugem suam & profectus est in Ægyptum. Desponsata enim viro, coniugis nomen accepit. Cum enim initiatur cõiugium, tunc coniugij nomen asciscitur. Non enim defloratio virginitatis facit coniugium, sed pactio coniugalis. Denique cum iungitur puella, coniugiũ est, non cum virili admixtione cognoscitur.

Psalmo 23.

Esa.63.

Cap.6.

Eod.F. *Similiter probat eam perpetuò fuisse virginem. Libro secundo super Lucam, cap. primo.*

Bene autem sibi diuiserunt Euangelistæ, vt sanctus Matthæus Ioseph ab Angelo moneri induceret Mariã, Lucas Euangelista testimonium ferret quòd non conuenissent. Hic ipsa Maria fateretur cum dicit Angelo: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognoui? Sed & ipse sanctus Lucas virginem declarauit dicens: Et nomen virginis Maria. Et Propheta manifestauit, qui ait: Ecce virgo in vtero concipiet: Et Ioseph designauit, qui quoniam prægnantem videbat, quod non cognouerat dimitterre gestiebat. Et Dominus ipse in cruce positus manifestauit cum dixit matri: Mulier, ecce filius tuus: Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Etiam vterque testatus est discipulus, & mater, quia ex illa hora suscepit eam discipulus in sua. Vtique si conuenissent nunquam virum proprium reliquisset, nec vir eam iustus à se discedere passus esset. Quomodo autem Dominus diuortium præcepisset, cum ipsius sit sententia, quia nemo dimittere debet vxorem excepta causa fornicationis? Pulchrè autem docuit sanctus Matthæus quid facere debeat iustus, qui probrum coniugis deprehenderit, vt incruentum ab homicidio, castum ab adulterio præstare se debeat. Qui enim iungitur meretrici, vnum corpus est. Ergo vbique in Ioseph iusti gratia & persona seruatur, vt testis ornetur. Os enim iusti mendacium nescit: & lingua eius loquitur iudicium: iudicium eius loquitur veritatem.

1.Corinth.6.

Cap.eod. *Et soluit rationes vt suprà: ibidem.*

Nec te moueat quòd frequenter scriptura cõiugem dicit, Non enim virginitatis ereptio, sed coniugij testificatio, nuptiarum celebratio declaratur. Deniq; quam non accepit, nemo dimittit. Et ideo qui volebat dimittere, fatebatur acceptam. Simul etiam mouere non debet, quod ait Euangelista: Non cognouit eam donec peperit filium. Illud enim velut idioma scripturæ est, sicut habes alibi, Donec senescatis ego sum. Nunquid post illorum senectutem Deus esse desiuit? Et in psalmo: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos scabellum pedũ tuorum. Nunquid post-

A ea non sedebit? Vel quia qui causam agit, satis putat, quod causæ est dicere, redũdantiam non requirit. Satis enim est ei, vt causam susceptam astruat, incidẽtem differat. Et ideo qui incarnationis incorruptum susceperat probare mysterium, non putauit vberius persequẽdum virginitatis Mariæ testimonium, ne defensor magis virginis, quàm assertor mysterij crederetur. Certè quando iustum docuit Ioseph, satis declarauit quòd sancti Spiritus templum matrem Domini, vterum mysterij violare non potuit.

Sed quare sic virgo, desponsata fuit: assignat quinque rationes. Prima est, causa famæ & bonæ opinionis conseruandæ, vt matris honor conseruetur. Ibidem, in principio.

Latẽt quidem Diuina mysteria, nec facilè iuxta Propheticum dictum, quisquam hominũ potest scire consilium Dei: sed tamen ex cæteris factis atque præceptis Domini Saluatoris possumus intelligere, & hoc perpensioris fuisse consilij, quo ea potissimũ electa est, vt Dominum pareret, quæ erat desponsata viro. Cur autẽ non antè quàm desponsaretur, impleta est? Fortasse ne diceretur quòd conceperit ex adulterio. Et bene vtrunque posuit scriptura, vt & desponsata esset & virgo: Virgo, vt expers virilis consortij videretur: desponsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia, cui grauis aluus corruptelæ videretur insigne proferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu quàm de matris pudore dubitare. Sciebat enim teneram esse virginis verecundiam, & lubricam famam pudoris: nec putauit ortus sui fidem matris iniuriis astruendam. Seruatur itaque sanctæ Mariæ sicut pudore integra, ita inuiolabilis opinione virginitas. Oportet enim sanctos & ab iis testimonium habere qui foris sunt.

B

Secunda ratio fuit, causa falsæ excusationis auferendæ, ne aliqua virgo in occulto fornicetur.

C Nec decuit sinistra virginibus opinione viuentibus velamen excusationis relinqui, quòd infamata mater quoque Domini videretur.

Tertia ratio fuit, causa persequutionis Christo inferendæ, ne modo aliquo iusta probaretur.

Quid autem Iudæis, quid Herodi posit ascribi, si natum viderentur ex adulterio persequuti? Quemadmodum autem ipse diceret, Non veni legem soluere, sed adimplere: si videretur cœpisse à legis iniuria, cum partus innuptæ lege damnetur?

Quarta ratio fuit, causa eius virginitatis probationis faciendæ, vt Ioseph verus testis haberetur.

Quinetiam locupletior testis pudoris maritus adhibetur, qui posset & dolere iniuriam, & vindicare opprobrium, si non agnosceret sacramentum. Quid quod & iam fides Mariæ verbis maior asciscitur, & mẽdacij causa remouetur? Videretur enim culpam obumbrare voluisse mendacio innupta prægnans. Causam autem mentiendi, indesponsata habuit, desponsata non habuit, cum coniugij præmium & gratia nuptiarum partus sit fœminarum.

D

Quinta ratio fuit causa incarnationis Christi occultandæ, vt diabolus siue mundus falleretur.

Non mediocris causa quoque est, vt virginitas Mariæ falleret principem mundi: qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum: fallendi autem, vt dixi, principem mundi fuisse cõsilium, ipsius Domini verba declarant, cum Apostoli iubentur tacere de Christo, cum sanati prohibentur gloriari de remedio, cum dæmones præcipiuntur silere de Dei Filio. Fallendi, vt dixi, principem mundi fuisse consilium, etiam Apostolus declarauit, dicens: Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum istius seculi cognouit: Si enim cognouissent, nunquam Dominum maiestatis crucifixissent: hoc est, nunquam me redimi Domini morte fecissent.

Prædictas autem rationes etiam sub quodam epilogo ponit

Cap.6. Tom.I. *nit. In supradicto libro, de laude virginitatis, in fine.*

Quod autem fuit desponsata connubio, licet alibi plenius dixerimus, libare satis est causam cælestis mysterij, vt ab iis qui Mariam grauem vtero cernerent, nõ adulterium virginitatis, sed desponsatæ partus legitimus crederetur. Maluit enim Domin⁹ aliquos & de sua generatione, quàm de matris pudore dubitare. Fratres autem gentis & generis, populi quoque consortio nuncupari docet Dominus ipse qui dixit, Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesię laudabo te. (Psalm.21.) Paulus quoque ait: Optabam ego anathema esse pro fratribus. (Roman.9.)

Mariam laudat, & describit virtutes eius atq; mores. Libro ij. de virginitate, parte prima, dicẽs propterea ipsam esse cæteris in exemplum. (Tom.I.)

Sit ergo vobis tanquam in imagine descripta virginitas, vitaq; beatę Mariæ: de qua velut speculo, refulget species castitatis & forma virtutis. Hinc sumatis licet exempla viuendi, vbi tanquam in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid effingere, quid tenere debeatis ostendit. Primus discendi ardor, est nobilitas magistri. Quid nobilius Dei matre? Quid splendidius ea, quam splendor eligit? Quid castius ea, quæ corpus sine corporis contagione generauit? Nam de cæteris eius virtutibus quid loquar? Virgo erat non solùm corpore, sed etiam mente quæ nullo doli ambitu syncerum adulteraret affectum: corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior, non incerto diuitiarum, sed in prece pauperis spem reponens. Intenta operi, verecunda sermone arbitrũ mentis solita non hominem, sed Deum quærere, non lædere reos, bene velle omnibus, assurgere maioribus natu, æqualibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem sequi, amare virtutem. Quando ista vultu læsit parentes? Quando dissensit propinquis? Quando fastidiuit humilem? Quando derisit debilem? Quando vitauit inopem? eos solos solita cœtus virorum inuisere, quos misericordia non erubesceret, neque præteriret verecundia? Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecũdum. Non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, vt ipsa corporis species simulachrũ fuerit mentis, figura probitatis. Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnosci, ac primo prętendat ingressu nihil intus latere tenebrarum, vt mens nostra nullis repagulis corporalibus impedita, tanquã lucernæ lux intus posita foris luceat.

Addit de victus parsimonia, & vigiliarum tolerantia.

Quid ergo exequar? ciborum parsimoniam, officiorum redundantiam: alterum vltra naturam superfuisse, alterum penè ipsi naturæ defuisse? Illic nulla intermissa tempora, hîc congeminatos ieiunio dies. Et si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerunq; obuius qui mortem arceret, non delicias ministraret: Dormire non prius cupiditas, quàm necessitas fuit: & tamen cum quiesceret corpus, vigilaret animus, qui frequenter in somnis aut læta repetit, aut somno interrupta cõtinuat, aut disposita gerit, aut gerenda prænuntiet.

Adiungit de ipsius in conuersando modestia, & in medicando solertia.

Prodire domo nescia, nisi cum ad Ecclesiam conueniret: & hoc ipsum cum parentibus aut propinquis. Domestico operosa secreto, forensi stipata comitatu, nullo meliore tamen sui custode quàm seipsa, quæ incessu affectuque venerabilis, nõ tam vestigium pedis tolleret, quàm gradum virtutis attolleret: & tamen alios habeat virgo membrorum custodes suorum, morum autem suorum se habeat ipsa custodem. Plures erunt de quibus discat, si ipsa se doceat, quæ virtutes magistras habet: quia quicquid egerit, disciplina est. Sic Maria intendebat omnibus, quasi à pluribus moneretur: Sic implebat omnia virtutis officia, vt non tam disceret, quàm doce-

A ret. Talem hanc Euangelista monstrauit: talem Angelus reperit: Talem Spiritus sanctus elegit. Quid enim in singulis morer, vt eam parentes dilexerint, extranei prædicauerint, quæ digna fuit ex qua Dei Filius nasceretur? Hæc ad ipsos ingressus Angeli inuenta domi in penetralibus sine comite, ne quis intẽtionem abrumperet, ne quis obstreperet: neque enim comites fœminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat. Quin etiam tum sibi minus sola videbatur, cum sola esset. Nam quemadmodum sola, cui tot libri adessent, tot Archangeli, tot Prophetæ? Denique & Gabriel eam vbi reuisere solebat inuenit: & Angelum Maria quasi viri specie mota trepida, quasi non incognitum audito nomine recognouit. Ita peregrinata est in viro, quæ nõ est peregrinata in Angelo, vt agnoscas aures religiosas, oculos verecundos. Denique salutata obmutuit, & appellata respondit: sed quæ primò titubauerat aspectu, postea promisit obsequium.

B *Concludit eam esse virginum sacrarum regulam & patronam, interserens de ipsius religiositate ac deuotione syncera.*

Quàm verò religiosa in propinquas fuerit, scriptura Diuina signat. Nam & humilior facta est, vbi à Deo se cognouit electam, & statim ad cognatam suam in montana ꝑcesit. Nõ vtiq; vt exemplo crederet, quæ iã crediderat oraculo. Beata enim, inquit, quæ credidisti. Et tribus cum ea mensibus mansit. Tanti autem interuallo temporis non fides quæritur, sed pietas exhibetur. Et hoc postea quàm in vtero parentis exiliens puer matrẽ Domini salutauit, prius compos deuotionis, quàm naturæ. Inde tot sequentibus signis, cum sterilis pareret, virgo conciperet, loqueretur mutus, adoraret magus, expectaret Simeon, sidera nuntiarent, Maria mobilis ad introitũ, immobilis ad miraculũ, conseruabat, inquit,
C hęc omnia in corde suo. Quãuis mater Domini, discere tamẽ pręcepta desiderabat: & quæ Deũ genuerat, tamẽ Deum scire cupiebat. Quid quòd annis omnibus quoque ibat Hierusalem solenni die Paschæ, & ibat cum Ioseph? Vbique in virgine comes singularum virtutum est pudor. Hic indiuiduus debet esse virginitati, sine quo non potest esse virginitas. Nec ad templum igitur Maria sine pudoris sui custode processit.

Et concludit ibidem.

Hæc est imago virginitatis. Talis enim fuit Maria, vt vnius vita omnium disciplina sit. Si igitur autor non displicet, opus probemus, vt quæcunque sibi eius exoptat præmium, imitetur exemplũ. Quantæ in vna virgine species virtutum emicant? Secretum verecundiæ, vexillum fidei, deuotionis obsequium, virgo intra domum, comes ad mysterium, mater ad templum. O quãtis illa virginibus occurret? quantas complexa ad Dominum trahet dicens: Hæc thorum filij mei, hæc thala-
D mos nuptiales immaculato seruauit pudore. Quemadmodum eas ipse Dominus commendabit Patri nimirũ illud repetens suum: Pater sancte, istæ sunt quas custodiui tibi, in quibus Filius hominis caput reclinans requieuit. Peto vt vbi ego sum, & ipsæ sint mecum. Sed non solùm sibi debent prodesse, quæ non solæ vixerunt sibi. Hæc parentes redimat, hæc fratres. Pater iuste, mundus me non cognouit: istę autem me cognouerunt, & mundum cognoscere noluerunt. Quæ pompa illa, quãta Angelorum lætitia plaudentium, quòd habitare mereatur virgo in cælo, quæ cęlestem vitam vixit in seculo? Tunc etiam Maria tympanum sumens, choros virginales excitabit cantãtes Domino, quòd per mare seculi sine secularibus fluctibus transierũt. Tunc vnaquæque exultabit, dicens: Et introibo ad altare Dei mei, & ad Deum qui lætificat iuuentutem meam: (Psal.42.) Immolo Deo sacrificium laudis, & reddo altissimo vota mea. (Psal.49.) Neque enim dubitauerim vobis patere altaria quarum mentes altaria Dei confidẽter dixerim, in quibus quotidie pro

redẽptione corporis Christus immolatur. Nam si corpus virginis Dei templum est, animus quid est, qui tanquam cineribus membrorum excitatis, sacerdotis æterni redopertus manu, vaporem Diuini ignis exhalat? Beatæ virgines, quæ tam immortali spiratis gratia, vt horti floribus, vt templa religione, vt altaria sacerdote.

Tom.eod. *Alibi tamen quamuis sparsim, multipliciter ipsam laudat: Et primò, quia circa Diuinum cultum mente & corpore occupata. Lib. j. de viduis, parte ij.*

Aduertimus enim ex sequẽtibus, quia quotãnis in die solenni Paschæ sancta Maria cum Ioseph Hierusalem petebat: Vbique impigra deuotio, vbique assiduus virgini comes pudoris adiungitur. Nec inflatur Domini mater quasi secura de meritis, sed quò meritum magis agnouit, eò votum vberius exoluit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysticum tempus impleuit: Quantò ergo vos magis conuenit intentas esse studio castitatis, ne locum sinistrę relinquatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis habetis moribus? Virgo enim licet in ea quoq; maior sit morũ prerogatiua quàm corporis, calumniam tamen integritate carnis abiurat.

De hoc etiam vide suprà, cap. Leuita.

Cap.5. Tom.V. *Secundò, fuit humilitate dotata, quod patuit quando Angelo respondit: Ecce ancilla Domini: & tunc Christũ miraculosè concepit. Lib. ij super Lucam.*

Ecce, inquit, ancilla Domini: contingat mihi secundum verbum tuum. Vide humilitatem, vide deuotionem. Ancillam se dicit Domini, quæ mater eligitur: nec repẽtino exaltata promisso est. Simul ancillam dicẽdo, nullam sibi prerogatiuam tantæ gratiæ vendicauit, quę faceret quod iuberetur. Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa præferre. Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Habes obsequium, vides votum. Ecce enim ancilla Domini: apparatus officij est. Contingat mihi secundum verbum tuum: conceptus est voti. Quàm citò ergo etiam de impari conditione credidit Maria? Quid enim tam impar, quàm Spiritus sanctus & corpus? Quid tam inauditũ, quàm virgo prægnans, contra legem, contra consuetudinem, contra pudorem, cuius charior cura est virgini? Zacharias autem non de impari cõditione, sed de senili ætate non credidit. Nam conditio congruebat. Ex viro & fœmina solennis est partus: nec incredibile debet videri, vbi natura concordat. Cum enim ætas naturæ sit, non natura ætatis, fit plerunque vt ætas impediat naturam. Non est tamen irrationabile vt minor cedat causam maiori, & potior prærogatiua naturæ vsum inferioris excludat ætatis. Huc accedit quòd Abraham & Sara filium in senectute susceperant: & Ioseph filius senectutis est. Quòd si, quia risit Sara reprehenditur, iustius condemnatur, qui nec oraculo credidit, nec exemplo. Maria autẽ cum dicit: Quomodo fiet istud, quoniã virum non cognoui? non videtur dubitasse de facto, D sed de facti qualitate quæsisse. Liquet enim quia faciendum esse crediderit, quæ quomodo fieret, interrogauit. Vnde & meruit audire: Beata quæ credidisti. Et verè beata, quæ sacerdote præstantior. Cum sacerdos negasset, virgo correxit errorem. Nec mirũ si Dominus redempturus mũdum, Diuinam operationem suam inchoauit à matre, vt per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. Et bene quæsiuit quomodo fieret. Legerat enim, quia virgo conciperet, non legerat quemadmodum virgo generaret. Legerat vt dixi: Ecce virgo in vtero accipiet. Quomodo autem acciperet, in Euangelio primùm Angelus est loquutus.

Cap.13. *Probatur & eius humilitas in addiscendo ab alijs: quæ virtus & actus in exemplum debet esse cæteris. Eodem libro.*

Maria autem conseruabat omnia verba hæc confe- A rens in corde suo. Discamus sanctę virginis in omnibus castitatem, quæ non minus ore pudica, quàm corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria à pastoribus discit, cur tu declinas discere à sacerdotibus? Si Maria ante pręcepta Apostolica tacet, cur tu post Apostolica præcepta magis cupis docere quàm discere? Disce personę esse vitium non sexus: sexus enim sanctus. Denique Maria præceptum non accepit, exemplum edidit.

Tertiò, modesta verecundia approbata. Libro primo de officijs. Require suprà cap. Castitas. Quartò, prudentia illuminata. Libro super Beati immaculati, litera ij. versu j. Require suprà cap. Ioannes Euangelista. Quintò, fuit studio honestatis & veritatis applicata. Libro secundo super Lucam, vt suprà. Cap.

Et ingressus ad eam Angelus dicit, Aue gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Ipsa autẽ B vt vidit eum, mota est introitu eius. Disce virginem moribus, disce virginem verecundia, disce virginem oraculo, disce mysterio. Trepidare virginum est, & ad omnes viri ingressus pauere, omnes viri affatus vereri. Discant mulieres propositum pudoris imitari. Sola in penetralibus quam nemo virorum videret: solus Angelus reperit. Sola sine comite, sola sine teste, ne quo degenere deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur. Disce virgo verborum vitare lasciuiam.

Sextò, virtutis singularis merito fuit sola ab Angelo sic salutata.

Maria etiam salutationem Angeli verebatur. Erat enim, inquit, cogitans qualis esset hæc salutatio. Et ideo cum verecundia, quia pauebat: cum prudentia, quia benedictionis nouam formulam mirabatur: quæ nusquã lecta est, nusquam antẽ comperta. Soli Marię hæc salutatio seruabatur. Bene enim sola gratia plena dicitur, quę sola gratiã, quã nulla alia meruerat, consequuta est, C vt gratiæ repleretur autore. Erubescebat ergo Maria: erubescebat etiam Elisabeth. Et ideo cognoscamus quid intersit inter mulieris & virginis verecundiam. Illa de causa erubescebat, hæc per verecundiam. In muliere modus pudoris adhibetur: in virgine gratia pudoris augetur.

Et addit quòd non interrogauit vt incredula, sed vt modum sciat, tam omni prudentia plena. Et ideo differt plurimùm à Zacharia. Cap.

Dixit autem Maria ad Angelũ: Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognoui. Videtur hîc non credidisse Maria, nisi diligenter aduertas. Neque enim fas est vt electa ad generandum vnigenitum Dei Filium, fuisse videatur incredula. Quo autem modo fieri posset, licet salua prærogatiua sit matris, cui profectò fuit amplius deferendum: Sed vt prerogatiua maior, maior etiam fides ei debuit reseruari. Quo ergo fieri modo posset, vt Zacharias qui non crediderat, silentio condemnaretur: Maria autẽ si non credidisset, Spiritus sancti infusione exaltaretur? Sed neque non credere Maria, neque tam temere debuit vsurpare. Non credere Angelo, vsurpare Diuina. Neque enim facile erat scire mysterium absconditum à seculis in Domino, quod nec superiores potestates scire potuerunt. Et tamen fidem non renuit, non officium refutauit, sed accommodauit affectum, spopondit obsequium. Etenim cum dicit: Quomodo fiet istud? non de effectu dubitauit, sed qualitatẽ ipsius quæsiuit effectus. Quantò temperantior ista responsio, quàm verba sunt sacerdotis? Hæc ait: Quomodo fiet istud? Ille respondit: Vnde hoc sciam? Hæc iam de negotio tractat, ille adhuc de nuntio dubitat. Negat ille se credere, qui negat scire, & quasi fidei adhuc alium quærit autorem: ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri posit, inquirit. Sic enim habes: Quomodo fiet istud? quoniam virũ non cognosco. Incredibilis & inaudita generatio antè audiri debuit,

debuit, vt crederetur. Virginem parere Diuini est signum mysterij, non humani. Denique accipe, inquit, tibi signum: Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium. Legerat hoc Maria:& ideo credidit futurum: sed quomodo fieret antè non legerat. Non enim queadmodum fieret, vel Prophetæ tanto fuerat reuelatum. Tantum enim mandati mysteriũ non hominis fuit, sed Angeli ore promendum. Hodie primùm auditur, Spiritus sanctus superueniet in te: & auditur, & creditur. Denique, Ecce, inquit, ancilla Domini, contingat mihi secundum verbum tuum. *Isa.7.*

De ipsa autem Maria quomodo concepit & peperit Christum, virgoq́, permansit: loquitur libro de incarnatione Domini: & libro v. Hexamerôn. Quod require suprà, cap. Incarnatio. Ipsius exemplo nos etiam possumus Christum concipere. Require infrà, cap. Partus. Sequitur qualiter se habuerit circa proximum. Vnde ipsius describit sedulitatis obsequium, quando perrexit ad Elisabeth: quo datur iuuenculis exemplum obsequendi senioribus fœminis. Libro ij. super Lucam. *Cap.6.*

Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in ciuitatem Iudæ: & intrauit in domum Zachariç, & salutauit Elisabeth. Morale est omnibus, vt qui fidem exigunt, fidem astruant. Et ideo Angelus cum abscõdita nuntiaret, vt fides astrueretur, exemplo senioris fœminæ & sterilis conceptum virgini Mariæ nuntiauit, vt possibile Deo omne quod ei placuerit, assereret. Vbi audiuit hoc Maria, non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo, sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio, in mõtana perrexit. Quò iam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione conscenderet? Nescit tarda molimina sancti Spiritus gratia. Discite & vos sanctç mulieres sedulitatẽ quã prægnantibus debeatis exhibere cognatis. Mariam quæ antè sola in intimis penetralibus versabatur, non à publico virginitatis pudor, non ab studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardauit. In montana virgo cum festinatione: virgo officij memor, iniuriæ immemor, affectu vigente nõ sexu, relicta perrexit domo. Discite virgines non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festina in publico. Mãsit apud cognatam suam tribus mensibus. Etenim quæ propter officium venerat, inhærebat officio. Mansit tribus mensibus: non quòd domus eam delectaret aliena, sed quia frequentius videri in publico displicebat. Didicistis virgines pudorem Mariæ, discite humilitatem. Venit propinqua ad proximam, iunior ad seniorem: nec solùm venit, sed etiã prior salutauit. Decet enim vt quantò castior virgo, tantò humilior sit. Nouerat deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est ꝓfessio castitatis. Et est causa pietatis, est etiam norma doctrinæ.

Maria tamen secundum carnem fuit tantum mater Christi: nam fuit virgo post partum. Vnde contra contrariũ opinantes (sicut fuit Eluidius) loquitur in epistola de Bonoso ad Theophilum. *Lib.10. Epistol. Epist.79. Tom.III.*

Sanè non possumus negare de Mariæ filiis iure reprehensum, meritoque vestram sanctitatem abhorruisse, quòd ex eodem vtero virginali, ex quo secũdum carnem Christus natus est, alius partus effusus sit. Neque enim elegisset Dominus Iesus nasci per virginem, si eam iudicasset tam incontinentem fore, vt illud genitale Dominici corporis, illã aulam regis æterni, concubitus humani semine coinquinaret. Qui enim hoc astruit, nihil aliud nisi perfidiam Iudæorum astruit, qui dicunt eum non potuisse nasci ex virgine. Nam si hanc accipiant à sacerdotibus autoritatem, & videatur Maria partus fudisse plurimos, maiori studio veritatem fidei expugnare contendent. Et vbi est illud quod scriptum est, dicente Domino ad matrem de Ioanne Euangelista: Mulier ecce filius tuus: Et rursus ad Ioannem de Maria: Ecce mater tua? Quid sibi istud vult, quòd cum in cruce Dominus positus peccatum mundi tolleret, pronuntiauit etiam de integritate materna? Aut quid aliud dicitur, nisi vt claudat sua ora perfidia, & obmutescat, ne matrem Domini aliquo audeat maculare conuitio? Testis est ergo idem arbiter, idẽ materni pudoris assertor, quòd desponsata fuerit viro tantũmodo Ioseph, nulla tamẽ coniugalis coitus consuetudine thori iura cognouerit. Neque enim eam suscepturam ex Ioseph filios à viri consortio separare voluisset. Sed si hoc parum est, addidit testimoniũ Euãgelista, dicens quòd suscepit eã discipulus in suam. Nunquid ergo diuortium fecit? nunquid à viro abduxit atque abstulit? Ergo qui hoc legit in Euangelio, quomodo quasi naufragus titubat & fluctuat? Hoc ergo testamentum filij est de matris integritate, hæc Mariæ locuples integri pudoris hæreditas, hic totius finis consummationis. Deniq; hoc dixit: Et emisit spiritum: consummãs omne mysterium bono fine pietatis. Legimus etiam & omnia percurrimus vel de eo quòd fratri nostro coepiscopo Basso in cõsortiũ regendæ ecclesiæ datus est Senetio, vel de cæteris, vnde vestræ normam expectamus sententiæ.

Hanc matrem Christus prædilexit: quod ostendit in cruce moriens, quando eam discipulo commendauit: idq́, in exemplum filijs, quàm pij parentibus esse debent. Libro x. super Lucam. Quod require suprà, cap. Filius hominis. Similiter in epistola ad Vercellensem Ecclesiam. *Lib.10. Epistol. Epist.82.*

Maria Domini mater ante crucem filij stabat. Nullus me hoc docuit, nisi sanctus Ioannes Euangelista. Mundum alij concussum in passione Domini conscripserũt: cælum tenebris obductum, refugisse Solem, in Paradisum latronem, sed post piam confessionem, receptum. Ioannes docuit quod alij non docuerũt, quemadmodũ in cruce positus matrem appellauerit. Pluris putatur ꝙ victor suppliciorum, pietatis officia matri exhibeat, quàm quòd regnum cæleste donabat vitæ æternç. Nam si religiosum est quòd latroni donatur venia, multò vberioris pietatis est quòd à filio mater tanto affectu honoratur. Ecce, inquit, filius tuus: Ecce mater tua. Testabatur de cruce Christus, & inter matrem atque discipulum diuidebat pietatis officia. Condebat Dominus nõ solùm publicum, sed etiam domesticum testamentum. Et hoc eius testamentum signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamẽtum, non pecuniæ, sed vitç æternæ: quod non atramento scriptum est, sed Spiritu Dei viui, qui ait, Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Sed Maria nec minor quàm matrẽ Christi decebat, fugientibus Apostolis, ante crucem stabat, & piis spectabat oculis filij sui vulnera, quia expectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem: Aut fortasse quia cognouerat per Filij mortem mundi redemptionem aula regalis, etiã sua morte putabat se aliquid publico addituram muneri. Sed Iesus non egebat adiutore ad redemptionem omnium, qui omnes sine adiutore seruauit. Vnde & dicit: Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Suscepit quidem affectũ parentis, sed non quæsiuit alterius auxilium. Hanc imitamini matres sanctæ, quæ vnico filio dilectissimo tantum maternæ virtutis exemplum edidit. Neq; enim vos dulciores liberos habetis: neque illud virgo quærebat solatium quòd alium posset generare filium. *Psal.87.*

Sed quare ipsa virgo sit commendata Ioanni, dicit libro x. super Lucam. *Cap.25. Tom.V.*

Mysticũ est quod cõmendatur Ioanni inter cçteros iuniori: quod non otiosis auribus debemus accipere. Periculosa est enim mulieribus copula adulescentis & species iuuẽtutis, ne qua fortè curiosa exẽpli, incuriosa mysterij, quæ luxuriari in Christo cupiens, Mariam specie prætendat, non imitetur affectu, sicut vulgus nunc malè audit mulierum, relicto iuniore marito vt iuniorem se-

A quantur. Discat ergo Ecclesię hoc esse mysterium, quæ populo seniori specie antè copulata non vsu, postea quàm peperit verbum, & in corporibus ac mẽtibus hominum per fidem crucis, & sepulturam Dominici corporis seminauit, ex præcepto Dei societatem populi iunioris elegit.

Tom.I. *Ostendit insuper dilectionẽ Christus ad matrẽ, quia post resurrect. ei primitus apparuit. Lib.ij. de virginit. part.*j.

Vidit Maria resurrectionẽ: & prima vidit, & credidit. Vidit & Maria Magdalene, quamuis adhuc nutaret.

MARITVS. *Maritum eligere mulier nõ debet, sed accipere. Libro de Abraham. Require infrà, capite Nuptiæ. Maritus cum vxore debet scire conuiuere. Require suprà, cap. Coniugium. Maritus vxorem ad pietatis opera debet habere consortem. Prædicto lib. de Abrahã. Require suprà cap. Hospitalitas.*

MARTYR ET MARTYRIVM. *Esse martyrem est à gratia. Libro* j. *de pœnitentia.* B

Plurimos comperimus se reformasse post lapsum, & pro nomine Dei passos. Num possumus iis martyrũ cõsortia negare, quibus Dominus nõ negauit? Audemus igitur dicere non esse iis vitã redditam, quibus Christus coronam reddidit? Sicut ergo post lapsum plerisq;, si patiantur, corona redditur: ita si credãt, & fides redditur. Philip.1. Quæ fides Dei donum est, sicut habes scriptum: Quia à Deo vobis donatum est, nõ solùm vt credatis in eum, sed vt etiã pro illo patiamini. Nũquid is qui Dei donum habet, potest non habere indulgentiam? Nõ vna autem, sed duplex gratia est, vt omnis qui credit & patiatur ꝓ Domino Iesu. Habet igitur qui credit suam gratiam: habet autem alteram, si fides eius passionibus coronetur. Neque enim prius quàm pateretur Petrus, sine gratia fuit: sed vbi passus est, acquisiuit alteram. Et pleriq; qui non habuerunt gratiam vt pro Iesu paterentur, habuerunt tamen gratiã vt in Iesum crederẽt. Ioan.3. Ideo dicitur: Vt omnis qui credit in eum, non pereat: Omnis, inquit, hoc C est, ex quocunque statu, ex quocunq; lapsu, si credat, perire non timeat.

Tom.IIII. *De martyrum fortitudine loquitur libro super Beati immaculati, lit.ij. versu vij.*

Etenim sederunt principes, & aduersum me detrectabãt. Vox martyris est, qui perductus ad iudicium persequutorum, nõ cogeretur idolis immolare, & constãter resisteret: iudices autem sedentes in tribunalibus, stipati officiis, indignãtes quòd suis nõ obsecundaretur imperiis, conferrent quo dignum supplicio censerent, stabat intrepidus dicens, Sederũt principes, & aduersus me detrectabant. Est etiã Domini vox ista, cum conuenisset presbyterium plebis, & principes sacerdotum & scribæ & ad consilium Iudæorũ deductus esset dicentiũ: Quid adhuc desideram⁹ testes? audiuimus enim de ore ipsius: Et cum staret ante præsidẽ, & duceretur ad crucẽ, quid pulchrius diceret, quàm, Sederunt principes & aduersũ me detrectabãt: hoc est, me stante sederunt principes? Et D quia tribunalium fulcro sublimes erãt, Dominũ nõ videbant. Sedebãt ergo elati fastidio principatus, nec principem principum cogitabant. Sed parum hoc: Aduersus me, inquit, detrectabant. Ego eorum redemptor aduene ram, ego venerã vt omnium peccata mundarẽ, vt recuperarem amissos, restituerẽ Paradiso sancti Iacobi hæreditatem, & illi aduersus me detrectabãt. Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, si steteritis ante principes pro nomine meo, cũ ego steterim pro vestra salute. Act.4. Denique traditus in custodiam Petrus cum cęteris Apostolis, & postera die statutus ante concilium, dicebat constanter: Principes populi, & seniores Israël &c. vsque in hoc: Iste astat corã vobis sanus: hoc est, vos estis qui statuistis & Christum. Gloriæ loco ducimus istam iniuriã, quia arguimur pro ęgroti hominis sanitate: Hãc hęreditatẽ seruulis Saluator omnium dereliquit. At illi conferebãt inter se, dicentes: Quid facie- A mus hominibus istis? Et dimiserunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, & vnusquisq; Apostolorũ, quia digni habiti sunt qui iniuriam pro Christi nomine sustinerent. Rectè ergo tunc dicerent singuli: Etenim sederunt principes, & aduersus me detrectabant. Sederunt principes aduersus Isaiam, & disputauerũt vt secaretur, sed nõ timebat eos qui dicebat: Audite principes Sodomorum. Sederũt aduersus Hieremiã, vt mitteretur in lacum. Sederũt aduersus Zachariam, qui occisus est inter templum & altare. Sederunt aduersus Susannã, & contra castitatis fœminam iudicabant. Sed vt ostenderetur principum bonum non esse consilium, excitauit pueri spiritum Dominus: & quã principes ream mortis pronuntiauerãt, eandem Propheta totius innoxiam criminationis absoluit.

De martyrum constantia Eodem libro, litera xij. versu vij. super illud: Me expectauerũt peccatores vt perderent me, testimonia tua intellexi.

B Potest vox ista conuenire martyrio, in quo positus sanctus, iã de iudicio persequutoris egressus, dicat: Me expectauerunt peccatores, vt perderent me: hoc est, adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes persuasionum, sed de proposito abducere nequiuerunt: vicit fides vitæ huius illecebram, corporisque cruciatũ. Expectauerunt peccatores, vt de me triumphum referrent: sed gratias Christo, qui mihi dedit de persequutoribus triumphare. Redite victi, qui sperabatis vos esse victores: redite deiecti, qui veneratis superbi. Vbi est victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Nõ tua iam, sed nostra cœpit esse victoria, quia in te vincimus, in qua antea vincebamur. Bene igitur dicit martyr, Me expectauerunt peccatores vt perderent me. Post momentũ, imò adhuc in corpore positus videt deducentium choros, Angelorum gaudia. Qui enim super vnius peccatoris cõuersione lætantur, quantò magis in passione iustorũ? Videt gloriã, & ait: Me expectauerunt iusti vt deducerent me. C Videt Dominum Iesum, & ait: Me expectauit Christus vt coronaret me.

*De martyrum patientia, & patientiæ causa. Eodem lib. lit. xx*j. *versu* j.

Principes persequuti sunt me gratis &c. Bene hoc martyr dicit, quòd iniustè persequutionũ tormenta sustineat, qui nihil rapuerit, nullum violentus oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius thorũ putauerit esse violandum, qui nihil legibus debeat, & grauiora latronum supplicia sustinere cogatur, qui loquatur iustè & nõ audiatur, loquatur plena salutis, & impugnetur, vt possit dicere: Cũ loquebar illis, impugnabãt me gratis. Psal. Gratis igitur persequutionem patitur, qui impugnatur sine crimine: impugnatur vt noxius, cùm sit in tali confessione confessione laudabilis: impugnatur quasi veneficus, qui in nomine Domini gloriatur, cum pietas virtutũ omnium fundamẽtũ sit. Verè frustra impugnatur, qui apud impios & infidos gratia impietatis accersitur, D cum fidei sit magister. Verùm qui gratis impugnatur, fortis esse debet & constans. Quomodo ergo subtexuit: Et à verbis tuis trepidauit cor meum? Trepidare infirmitatis est, timoris atque formidinis: sed est etiã infirmitas ad salutem: est etiã timor sanctorũ, vt est illud: Timete Dominum sancti eius. Psal. Et, Beatus vir qui timet Dominum, Qua ratione beatus? Psal. Quia in mãdatis eius cupiet nimis. Pone ergo martyrem inter pericula cõstitutum, cum inde immanitas bestiarũ ad incutiendũ terrorem infremat, aliunde stridor candentiũ laminarũ & flãma fornacis ardentis exæstuet, ex parte alia personẽt tractus grauium catenarum, hinc carnifex cruentus assistat. Pone, inquã, circunspectãtem omnia plena suppliciis, deinde cogitantem mandata Diuina, illum ignẽ perpetuum, illud sine fine incendium perfidorum, illã pœnæ recrudescentis ærũnam; trepidare corde ne dum pręsentibus cedat, perpetuis se dedat exitiis, perturbari animo, dum futuri iudicij romphæam illam terribilem

quadam

quadam conspectu specie contuetur: nónne ad hanc trepidationem fiduciæ viri constantis æqualis in eundem concurrit effectum confidétia cupientis æterna & Diuina trepidantis? Sit tamen fortior ille qui sperat, sit fortior qui præsumit.

Propterea fortitudinis virtus & magnanimitas cordis probatur fuisse in sanctis martyribus. Libro j. *de officijs. Require supra cap. Fortitudo. Similiter in tractatu de obitu Gratiani imperatoris.* (Super psal. 61. Tom. IIII.)

Etenim quoniam non semel appetitur Christus, appetitus est semel in suo corpore, quod suscepit ex virgine: appetitus est frequenter in eo corpore, quod est Ecclesia. Nos enim sumus corpus Christi & membra. Appetitur & in singulis sanctis suis & innocētibus, qui Domino se dicârūt. Recordamur aliquem proximè ab hominibus appetitum, à suis destitutum ac proditum, qui dudum in suggestu locatus imperij, subitò egēs omniū ab ipsis quorum bene hæreditarium fuerat sortitus obsequium, cœpit vrgeri, ingruentibus in exitium, inferentibus mortem, nullo auxiliatore, nullo iam socio sui, nullo comite: quid aliud melius dixerit, quàm quòd ex ipso cui se deuouit acceperat: Nónne Deo subdita est anima mea? hoc est, Quid persequimini? quid furitis? quid insultatis? Carnem potestis interficere, animam nō potestis: Vitam istam corporis potestis eripere, meritū non potestis extinguere. Scriptum est enim: Nolite timere eos qui possunt carnem occidere, animam autem non possunt: Sed potius eum timete, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. (Mat. 10.) Anima ergo quæ Deo subdita est, non est humanæ subdita potestati. Ab ipso enim vitę fructum sperat æternę, & perpetuæ salutis auxilium. Ille ergo cui me tradidi, & necatum tuebitur, & mortuum resuscitabit, & vlciscetur occisum. Raptus est iustus, ne malitia mutaret cor eius. Mors ergo ista magis peccati fuga, quàm morientis est detrimentum. Etenim ipse est Deus meus, adiutor meus, defensor meus, non mouebor amplius. Qui labitur, cōmouetur: eò quòd de integritatis & innocentiæ suæ quadam statione defluat. Semel enim in petra Christi locatus, lubricum non debet habere vestigium, sed tenere status proprij firmamentum. Vnde immobilis dicitur, qui seruat immobilem voluntatē, & propositum aliquod intentione animi fidelis exequitur. Nam & Dei immobilem voluntatē legimus, sicut habes ad Hebræos: In quo amplius Deus ostendere volens hęredibus repromissionis immobilitatem voluntatis suæ, interposuit iusiurandum. (Hebr. 6.) Rectè ergo immobilis voluntas Dei, quæ nullius peccati mouetur illecebris: homines mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum. Denique de Iudæis dictum est: Transeuntes autē blasphemabant eum, mouentes capita sua. (Matth. 27.) Et ipse Dominus in psalmo ait: omnes qui videbant me, aspernabantur me: & loquuti sunt labiis, & mouerunt caput. (Psal. 21.) Caput omnium Christus est. Melius est igitur vt maneat Christus in nobis, quàm aliqua nostri cōmotione moueatur. Vnde Iudæi mouentes sua capita, dicebant: Tolle à terra talem. Hunc Geraseni rogabant, vt de finibus eorū recederet: Ecclesia autem tenuit eum, nec dimisit eū. Ideo illa quæ tenuit eū, possidet: illi qui mouerunt, tenere nō possunt. Pulchrè autem ait Euangelista: Quia transeuntes, mouebant capita sua: Transeūtes, nō stantes. Stamus in atriis sanctis, pręterimus in plateis. Sacerdos præteriit, Leuita pertransiuit, stetit ille qui vulnera inflicta curauit. (Luc. 10.) Et ideo illi nō dixerūt: Qui transibant viam, benedictio Domini super vos: Benedicimus vos de domo Domini. (Psal. 128.) Stantes enim, nō transeuntes sunt pedes benedicētiū. Deniq; & vineā cuius soluta munitio est, transeuntes vindemiant, nō manentes: transeuntes sibilant, sicut in Threnis Hieremiæ legimus: Tenuerunt super te manus omnes ꝑ viā transeuntes, sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. (Threnor. 2.) Ideo sacerdos non potuit coronari: Leuita non potuit: quia transierūt, & tanquam vmbra præterierunt. Stephanus autem martyrio coronatus est, quia stantem videbat Dominum Iesum immobilem, non prætereuntem. (Act. 7.) Immobilis ergo fide Stephanus, immobilem Christum videbat: nullo erat mortis timore commotus. Non mouit se Stephanus, non mouit & Christus.

Ex hac virtute nostra religio creuit. Vnde in libello contra relationē Symmachi aram victoriæ reposcentis sic dicit: (Lib. 5. Epist. Epist. 31. Tom. III.)

Nos sanguine gloriamur, illos dispendium mouet. Nos hæc victoriæ loco ducimus, illi iniuriam putant. nunquam nobis amplius contulerunt, quàm cum verberari Christianos atque proscribi ac necari iuberēt. Pręmium fecit religio, quod perfidia putabat esse supplicium. Videte magnanimos, per iniurias, per inopiam, per supplicium nos creuimus: illi cęremonias suas sine quęstu manere posse non credunt.

Martyres sic sunt probati, vt meritò coronarentur examinati. Libro super Beati immaculati, lit. xx. vers. j. (Tom. IIII.)

Qui hîc habuerit charitatis ignem, illic ignem gladij timere non poterit. Ipsi Petro qui toties mortem suam pro Christo obtulit, dicet: Transi, recumbe. Sed ille dicet: Igne nos examinauit, sicut igne examinatur argentum. Etenim in quo aqua multa excludere non potuit charitatem, quomodo eam ignis excludet? Sed ille examinabitur vt argentum, ego examinabor vt plumbum: donec plumbum tabescat ardebo: Si nihil argenti in me inuentum fuerit, heu me, in vltima inferni detrudar, aut vt stipula totus exurar. Si quid in me inuentum fuerit auri vel argenti, non per meos actus, sed per misericordiam & gratiam Christi, per ministerium sacerdotij dicam fortasse ego: Etenim qui sperant in te, non confundentur. Illo igitur igneo gladio iniquitas exuretur, quæ sedet super talentum plumbeum. Ideo vnus ignem illum sentire non potuit, qui est iustitia Dei Christus: quia peccatū non fecit. Nihil enim ignis in eo quod exurere posset, inuenit. Denique soli eleuatæ sunt portæ æternales, vt intraret rex gloriæ, non reus causę. Et hîc quidem mortem caro illius gustauit: neque enim aliter posset resurgere. Quod legi præsumo, quod nō legi veneratus scientibus derelinquo, vnum confitens, quia quicquid caro illius subiit, ideo subiit, vt viam cæteris, vel triumphandi per martyrij passionem, vel transeundi in Paradisum suis vestigiis reformaret. Nemo ergo sibi arroget, nemo de meritis glorietur, nemo de potestate se iactet, sed omnes speremus per Dominum Iesum misericordiam inuenire, quoniam omnes ante tribunal eius stabimus. De illo veniam, de illo indulgentiam postulabo. Quæ enim spes alia peccatoribus? Et qui hîc se aurum putat, habet plumbum: & qui putat se granum tritici, habet paleam quæ possit exuri. Sed hîc multi sibi aurum videntur, non illis inuideo: sed etiam aurum examinabitur, vretur, vt possit probari. Sic enim scriptum est: Sicut aurum in conflatorio probabo illos. (Zach. 13.) Ergo aduertant quia examinabuntur omnes. Multi ergo qui se aurum putant, & ipsi humilitatem sequantur, vt vitia sua decoquant. Sed hîc inanis iactantia est: ideo multis qui se massas auri putant, dicit sapientior auri massa: Omnes nos fornax probabit. Ergo quia examinandi sumus, sic nos agamus, vt probari iudicio mereamur Diuino. Teneamus hîc positi humilitatem, vt cum vnusquisque nostrum venerit ad iudiciū Dei, ad illos ignes quos transituri sumus dicat: Vide humilitatem meam, & erue me.

Ideo fuerunt magno merito digni, quia naturæ affectum vicit in eis amor Christi. Libro x. super Lucam: & in epist. ij. *contra Auxentium. Require infrà, cap. Petrus. Facti sunt sacrificium iustitiæ. In fine primi libri de apologia Dauid. Require suprà cap. Iustitia. Martyrum collatio Christus erat. Super* ij. *ad Corinth. cap.* iiij. (Tom. V.)

In omnibus pressuram passi, sed non coangustati.

Nunc ostendit propter quod idonei erant prędicatores, quia semper illis in necessitate affuit Deus. Ideo pressuram, ait, passi: sed non coangustati. Hoc est, non permisit Deus tantum nos opprimi, vt cederemus. Inopiam passi, sed nō destituti: id est, in inopia positis affuit pastor Deus. Persequutionem passi, sed non derelicti. Verum est, quia consulebat eis Deus, ne satis sibi facerēt de iis inimici. Deiecti, sed nō perimus: id est verberibus prostrati, sed obstante Deo, non mortificati. Siue enim clausi, siue vinculati, adiutorio Dei manus hostium euadebant. Denique Paulus & Sylas cum essent clausi iam cæsi, & pedes eorum essent in neruo conclusi, alacres hymnum canebant Deo, fortiores iis facti qui non erant cæsi.

Quia vt subdit ibidem, Christus in eis est passus.

Semper mortem Iesu in corpore nostro circūferētes, vt & vita Iesu in corpore nostro manifestetur. Dubium non est, quia in martyribus Christus occiditur, & in iis qui pro fide patiuntur, aut exitus, aut vincula, aut verbera, Christi passiones sunt, vt & vita eius in corpore eorū palàm fiat. Passiones enim sunt, quæ ostendunt meritū ad futuram vitam, quam promisit Christus. Vnde alio loco dicitur: Cum infirmor, tunc potens sum. Et iterū, Per tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Ser.ord.76. Tom.III. *Qui exemplis nos semper docet magis quàm aliqui verbis. In sermone quodam de sanctis: Alexandro, Euentio & Theodolo, qui incipit: Si quantum me necesse est dicere &c.*

Sancti martyres etsi voce tacent, sanctorum virtute nos edocent: etsi lingua silent, martyrij passione persuadent. Vnde quamuis disertus orator facundia sua me doceat, id tamē quod vtile est mihi, melius disco exemplo sanctorum, quàm assertione verborū. Citius mihi persuadent oculi quod cernunt, quàm aures possint insinuare quod prętereit. Auditui enim citò irrepit obliuio, oculorum autem historia semper inspicitur. Quis enim non omnibus horis momentisque conspiciat, quemadmodum tunc beati martyres propter nomen Christi diuersis subiacuere suppliciis, & de ipsis pœnis quodammodo triumphabant? Quantò enim plura patiebantur, tantò se victoriosissimos credebant. Victoria enim est martyris, iudicium persequentis, sicut scriptum est: Et vincas cum iudicaris. Cum iudicatur enim martyr & condemnatur, tūc vincit atque prosternit. Tali enim iudicio nō est addictus ad mortē, sed absolutus ad requiem: ac per hoc manifestissima ratione vicisse est, non periisse. Constat ergo sanctos martyres plus passione docere, quàm voce, quanquam ipsamet passio sine voce non sit. Legimus enim animas eorundē sub ara Dei clamare, vel dicere: Quousque sanctus & verus non vindicas sanguinem nostrum? Nā & Deus dicit de sanguine Abel ad Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Clamare igitur dicitur sanguis, qui innocēs effusus est, non tam voce, quàm causa: sic & sanctorum animæ clamant, dum fidem atque innocentiam sensibus nostris ipsa passione commendant.

Tom.I. *Ipsos rogare debemus, vt pro nobis eos intercessores habeamus. Lib.j. de viduis, parte iij.*

Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quorundam corporis pignore patrocinium vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine etiamsi qua habuerunt peccata, lauerunt. Isti sunt enim Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiam cum vincerent, cognouerunt.

Ser.ord6. Tom.III. *Eorum natalia seu solennitates & memorias deuotè celebrare debemus. In sermone quarto de Apostolis Petro & Paulo, qui incipit: Satis ad correptionem vestrā arbitror posse sufficere.*

Quotiescunque memoriam martyrum celebramus, prætermissis omnibus seculi actibus, sine aliqua dilatione † concurrere debemus, reddere illis honorificentiam qui nobis salutem profusione sui sanguinis pepererunt, qui tanquam sacrata hostia pro nostra propitiatione Domino sunt oblati, præsertim cum dicat ad sanctos suos omnipotens Deus: Qui vos honorat me honorat, & qui vos spernit me spernit. Quisquis ergo honorat martyres, honorat & Christū: & qui spernit sanctos, spernit & Dominum.

De sancta verò puella virgine & martyre. Vide suprà, cap. Agnes sancta. Require de hac materia suprà, cap. Aduersitas: & cap. Confusio.

MASCVLVS. *Masculina moraliter significant virtutes, & eorū opposita fœminina. Libro j. de Cain & Abel. Require suprà, cap. Conceptio: & lib. ij. eiusdem in principio. Require infrà, cap. Partus. De hac materia require suprà, cap. Circuncisio.*

MATER. *In Christo filium diligere debet. In epistola ad Vercellensem Ecclesiam.*

Matres ablactate filios: diligite eos, & orate pro his, vt longæui super terram sint: Nō in terra, sed super terram. Nihil enim longæuum in hac terra: & quod est diu, breue est: & magis lubricum. Monete eos, vt magis crucem Domini tollant, quàm hanc vitam diligant.

Vnde de matre septem fratrum Machabæorum narrās, describit quomodo ipsa minorem filium pro patria lege ad martyrij palmā alliciebat, Libro ij. de Iacob. & vita beata.

Supererat iunior ex fratribus, & iam pudebat Antiochum immaturę ætati se ita fuisse ludibrio. Itaque dolis eum desiderans circumscribere, pollicebatur honores, diuitias, amicitiam suam, consortium secretorum. At verò pia mater monebat filium suum, dicens & huic sicut cæteris: Nescio quemadmodum in vterum meum introistis, neque ego spiritum donaui vobis, neque mēbra formaui: sed hæc omnipotentis Dei munera sunt. Putauit Antiochus videns matrem solicitam, quòd saluti eius timeret, ipse quoque suadere cœpit, vt filium ab intentione sua reuocaret. At illa voce patria dicebat filio: Tu solus fili supes sūma votorū meorū: Tu postremus clausisti partus meos: Tu cōclude gaudia mea. Miserere mei quæ te in vtero tot mensium curricula portaui, ne vno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrū tuorum trophæa, nec sacrum eorū comitatum relinquas, nec cōsortium deseras. Te adhuc isti expectant triumphi. Aspice in cælum, vnde hausisti spiritum ad Patrem omnium: Aspice in terram, quæ tibi antè alimoniā ministrauit: Aspice ad fratres, qui collegam requirunt: Aspice ad matrem, quæ tibi lac dedit: redde mercedē pij sanguinis: noli à fratribus, noli à matre diuelli. Temporales opes sunt, quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona, quæ à Deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum Dominus lumina dedit, sextum iam diem clausi, & omnium opera bona valde. Debes mihi fili, vt quæ in illis sex laboraui, in te requiescam septimo, tāquam à seculi iam operibus feriata. Itaque proripiens se iuuenis ait: Quid sustinetis? Et multa vociferans quòd nequaquam diuelli posset à fratrum consortiis, quorum multò beatiora essent funera, quàm regis imperia: cum vrgeret † conuitiis regem, & ipse acerbis excruciatus tormentorum generibus, vitæ huius munus absoluit.

Et addit de ipsa matre.

Nouissima mater oblata est neci. Quis hanc beatam neget, quæ quasi septem vallata muneribus, inter corpora filiorū suorum nullū sentiit mortis incursum? Quis, inquā, de eius dubitet beatitudine, quæ septem turribus circundata, in Paradisi sedem caput extulit: quæ septem filiis cincta, sacratissimū Deo chorum, non solùm canorum vocibus, sed etiam passionibus, ad concinendas Domini laudes, cælestibus inuexit altaribus? Quàm bonus fidei partus, quàm tutus portus iste piratis, quàm splendida lucerna Ecclesiæ septeno fulgens lumine, & octauo

octauo vtero eunctis oleum luminibus subministrans. De quibus pulchrè dicitur: Date partem illis septem, & illis quidem octo: eò quòd in vtroque numero consortium gratiæ consequantur, in lege nutriti, per gratiam coronati, septem tanquam in sabbato, octo tanquam in Euangelio. Pia mater supplemento passionis adiuncta, quæ in talibus filiis, integram pietatis formam, & parturiuit, & peperit. Recurrũt in memoriam sermones sanctæ fœminæ dicentis ad filios: Ego vos genui, ego vobis succum lactis infudi: nolite vestram nobilitatem perdere. Sic aliæ matres reuocare à martyrio solent filios, non vocare. At ista in hoc maternum ponebat affectum, si filiis magis vitam perpetuam quàm temporalem suaderet. Spectabat itaq; pia mater filiorum certamina: & quamuis maternorum viscerum compassione quateretur, pietatis tamẽ studio premebat dolorem. Et offerente Antiocho, cùm posset salutem eligere filiorum, mallebat periculum: compressísque naturæ gemitibus, pœnas filiis optabat augeri, vt mors citius appropinquaret. Videmus conuersa vota matris in filios, ne quem superstitem derelinqueret, sed omnes piæ cohæredes mortis acquireret. Sed nec filij minores tali parente, qui se inuicem cohortabantur, qui dicebant vno stadio, & quadam animorum acie: Mortis aduersæ imperium petamus. Tunc enim viuemus, cum fuerimus mortui. Nemo pietatis ordinem derelinquat, nemo se subtrahat prælio triumphali. Non homini, sed omnipotenti Deo nostras animas deuouimus: non homini, sed authori omnium militamus. Talis hæc pugna est, vt ille gloriosius vicerit, qui crudelius fuerit occisus. Itaque nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt, vt mater consona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima sui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur sibi subire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui super mortuos aduoluebantur, corpora super corpora volutabãtur, capita super capita execabantur: Refertus locus erat cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata est, nõ oculos cuiusquam pressit, aut ora morientis: non lauit vulnera, sciens gloriosiores esse si euiscerati, & concreti pariter puluere, & sanguine viderentur, quales solent de bello redire victores, qualia solent trophæa ex hostibus reportare. Non superiacienda velamina, non prosequẽdas exequias, nisi suæ quoque comitatu mortis arbitrata est. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quàm morientes filij in tam grauibus suppliciis ediderant? Erumpebat enim naturæ gemitus, & inuitus expectares per ordinem peremptorum cadauera, sicut fila chordarum audires heptachordum psalterium triumphalibus gemitibus resultare. Non sic illecebrosi illi, vt aiunt, cantus Sirenũ attraherent audientem. Illi enim ad naufragium trahunt: isti ad sacrificij victoriam. Nec sic cygnea carmina aures, animumq; mulcerent. Cygni enim naturæ sorte moriuntur: isti moriebantur amore pietatis. Non sic rauca resonant secreto in nemore columbarum murmura, vt vltima verba morientium cum summa suauitate resonabant. Nec sic Luna inter stellas refulget, vt inter filios mater, & cum eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat: & cum amplexata victores in medio filiorum iaceret. O vera mater, adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior. O indissolubile pietatis vinculum. O verè calida charitas sicut mors dura, sicut inferi zelus deuotionis ac fidei. Nulla tantarum diluuia passionum tuam potuerunt charitatem excludere, nulla inũdare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluuio totius orbis spatiis innocua ferebatur, ita & tu aduersus fluctus tam grauium passionum pietate immobilis restitisti: & cum posses salutem filiorum elige-

Ecclesiast. 11. Cap. 12.

A re, noluisti. Quo affectũ vos persequar sanctæ matris pia pignora? Quo penicillo sermonis mei describam formæ vestræ & animarum similitudinem? Stetistis inter exercitus regios, quibus totus fuit orbis terrarum subactus: quos India quoque in extremi maris secreta refugiens, declinauit: & soli de rege superbo, sine bellico conflictu, victoriam reportastis. Vicerunt in vobis sola arma pietatis, dedit pœnas tyrannus, & quia vos non potuit vincere, & quia atroci peremptus est morte.

Mater filios inducere debet ad Dei seruitium & castitatem. Libro primo de virginitate: & libro tertio de viduis. Require suprà, capite Filij hominis: & capite Filia. Matrem filij qualiter diligere debent, libro octauo, & decimo super Lucam. Require suprà, capite Amor: & capite Dilectio: & capite Filij hominis.

B MATERIA. *Prima materia non fuit ab æterno, sed creata. Vnde libro primo Hexamerõn, pertractans illud Geneseos primo: Terra autem erat inuisibilis & incomposita: Alia litera: Erat inanis & vacua: dicit sic:* Cap. 7. Tom. IIII.

Posito igitur fundamento terræ, & confirmata cæli substantia (duo enim ista sunt velut cardines rerum) subtexuit: Terra autem erat inuisibilis & incomposita. Quid est, Erat: nisi ne fortè in infinitũ & sine principio? Extendant opinionem suam, & dicant: Ecce quia materia, id est, hyle, sicut Philosophi dicunt, etiam secundum scripturam Diuinam non habuit initium? Verùm hoc dicentibus respondebis, quia scriptum est: Erat autem Cain operarius terræ. Et de eo qui Tubal dictus est, habet scriptura: Is erat pater, qui demonstrauit psalterium & citharam. Et homo erat in Ausitide regione, cui nomen Iob. Desinant ergo de verbo quæstionem mouere, cum præmiserit Moses, quia fecit Deus terram. Erat ergo, ex quo facta est. Nam si sine principio eam dicunt esse, iam non solùm Deum, sed etiam hylen sine principio dicentes, definiant vbinam erat? Si in loco, ergo etiam locus sine principio fuisse astruitur, in quo erat materia rerumque principium non habebat. Quòd si absurdum videtur de loco credere, videte ne fortè volatilem terram debemus æstimare, quæ non habens fundamentum, alarum remigiis suspẽdebatur. Vnde ergo ei alas sumimus, nisi fortè huc deriuemus prophetici sermonis interpretationem: A pennis terræ prodigia audiuimus. Et illud: Væ terræ nauium pennæ. Sed hoc si accipiamus, in quo aëre volabat terra: sine aëre enim volare non poterat: Sed aër adhuc esse non poterat, quia non erat. Esse non poterat, quia non erat sine rerum materia elementorum facta distinctio, cum ipsa adhuc elementa facta non essent. Vbi ergo erat materia ista alarum suffulta remigiis? In aëre non erat, quia aër corpus est mundi. Corpus autem esse aërem docet lectio, quia emissa sagitta in locum quem iaculator intendit, incisus aër, statim in semetipsum resolutus est. Vbi ergo erat hyle, nisi fortè dicatur quadam dementi intentione, quia in Deo erat? Ergo Deus, qui est inuisibilis naturæ atque inuiolabilis, qui lucem habitat inaccessibilem, incomprehensibilis & purissimus spiritus, locus erat materiæ mundialis, & erat in Deo mundi portio, cum de hoc mundo non sit, nec mens seruulorum eius, sicut habemus scriptum: De hoc mundo non sunt, sicut & ego non sum de hoc mundo.

Genes. 4.

C

D

Ioan. 17.

Item in principio secundi libri eiusdem, quòd Deus nõ solùm formam rerũ, sed etiam materiam fecit.

Fecit igitur Deus cælum & terram, & ea quasi autor esse præcepit: non tanquam figuræ inuentor, sed tanquam operator naturæ. Nam quomodo sibi conueniũt operatoria impassibilis Dei virtus & passibilis materię natura tanquã altera ab altera, quo indiguerint mutuantes? Nam si increata materia, videtur ergo Deo

creandæ potestas materiæ defuisse, & ab ea operationi subiacentia mutuata. Si verò incomposita, mirum admodum coæternam Deo materiem decorem sibi non potuisse conferre, quæ substantiam non à creatore acceperit, sed sine tempore ipsa possederit. Plus ergo inuenit operator omnium, quàm contulit. Inuenit materiem, in qua posit operari. Contulit autẽ figurã, quę decorẽ inuentis rebus afferret. Vnde excipiendus à cæteris tanquam dies vnus, non conferẽdus cum cæteris, tanquam dies primus est, vnde fundamenta rerum omnium posita, & causæ esse cœperunt, quibus mundi huius atque vniuersæ visibilis creaturæ fulta substantia est.

Tom. IIII. *Omnia sunt ex materia præter Dominum. Libro secundo de Abraham.*

Nos autem nihil materialis compositionis immune atque alienum putamus, præter illam solam venerandæ Trinitatis substantiam, quæ verè pura ac simplex syncereæ impermixtæque naturæ est.

Materia signat vitia. Libro de Isaac & anima, cap. xxj. Require suprà, cap. Anima.

Cap. 8. Tom. V. MATTHAEVS EVANGELISTA. *De eius vocatione ad statum gratiæ, quo habetur quòd Christus verus est medicus, qui culpæ vulnera sanat. Libro v. super Lucam.*

Sextũ enim est opus, quo Matthæus Leui noua quadam forma figuratur. Sexto autem die factus est homo: sexto igitur Christi opere reformatur: iam nõ vetus, sed noua creatura, & quædã forma peregrina. Et ideo tanquam noua creatura conuiuiũ Christo exhibet, eò ꝙ & in ipso Christus delectaretur, & ipse partem delectationis mereretur habere cum Christo. Ad hũc igitur informandum pręcepta dat Dominus. Sequebatur enim iam lætus, alacer, & exultans, dicens: Iam non publicanũ gero, iam non porto Leuin, exui Leuin postquam Christũ indui. Odi genus meum, fugio vitam meam priorem: solũ te sequor Domine Iesu, qui sanas vulnera mea. Quis C enim me separat à charitate Dei, quæ in te est? Tribulatio, an angustia, an fames? Ligatus sum fidei clauis quibusdam, & bonis compedibus charitatis innexus sum. Omne mandatuum tuum sicut cauterium impressum tenebo. Et si vrit cauterium mandati, tamen putrefacta carnis exurit, ne ad viuũ serpat contagio. Et si mordet medicamentum, tamen vitium vlceris tollit. Aufer igitur Domine Iesu potenti machæra tua meorum putredines peccatorum: dum me habes ligatũ charitatis vinculis, seca quodcunque vitiosum est. Veni citò incidens occulta, & latentes variásque passiones: aperito vulnus, ne noxius serpat humor. Emunda omne quod fœtidum est peregrino lauacro. Audite me terreni homines, qui peccatis vestris cogitationes ebrias geritis. Et ego Leui talibus eram passionibus sauciatus. Inueni medicũ qui in cælo habitat, & in terris spargit medicamẽta. Hic solus potest sanare vulnera mea, qui sua nescit: hic auferre potest cordis dolorem, pallorem animæ, qui nouit oc- D culta.

Require de hoc suprà, cap. Conuiuium: & de eius Euangelio, cap. Euangelista.

In exhortatione ad virgines Tom. I. Ephes. 1. MATHIAS. *De eius electione, quando sorte electus est, dicitur libro iij. de viduis, parte ij.*

Apostolus dixit, In quo & sorte costituti sumus. Sicut enim in veteri testamento terra sorte diuisa est, ita in Euangelio sorte quadam Domino deputamur. Vnde & scriptum est de Euãgelistis: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Et Apostoli cum eligendus esset duodecimus Apostolus in locum Iudæ, sorte munus Apostolatus deferendum arbitrati sunt. Itaque oratione facta vt de duobus Dominus quem vellet eligeret, sors cecidit super Mathiam. Illa igitur vetus terrena sortitio, hæc spiritalis. In illa census seculi materialis, in hac personalis officij. Ibi possessio curarum, hîc diuisio gratiarum. Illic posidemus arua A plena laboris atq; mœstitiæ, hîc posidemur à Christo. Vnde & sanctus Dauid dicit: Possedisti renes meos.

Fuit autem substitutus loco Iudæ proditoris. Vnde in tractatu super psal. xl. super illud: Tu autem miserere mei, & resuscita me &c.

Non non resuscitari se petit: sed resuscitari sibi postulat Mathiam in locum Iudæ, vt Apostolicum munus impleatur. Etenim quia necesse habebat perire filius pditionis, vt scriptura impleretur, oportebat in locũ ipsius subrogari filium salutis.

MATRIMONIVM. *De hac materia require sup. cap. Adulterium: & cap. Castitas: & cap. Coniugiũ: & infrà, cap. Virginitas: & cap. Vxor.*

MATVTINVM. *Require suprà cap. Mane: & capite Meridies. Sed allegoricè pertractat quid significet: In sermone quodam super psal. xxj. qui incipit: Psalmi qui lectus est seriem decursuri: Et exponendo ipsius* B *psal. titulum, sic dicit:*

Scribitur ita: In finem pro susceptione matutina psalmus ipsi Dauid. Nisi fallor, susceptio matutina Solis ortum semper anteuenit, & priusquam orbem radiorum splendor clarus illuminet, mane noctium tenebris terminum ponit, ac resoluta sensim caliginum cæcitate, rebus cunctis facies quędam ac lumen infunditur. Et cum veluti sub vna materia tenebrarum mundus in confusione iacuerit, interueniente matutino, diuersa specierum varietate distinguitur: hoc est, cùm omnia cæca fuerint, oculi omnium reparãtur. Nox enim quodammodo aufert oculos mundo, aurora restituit, atque ita antè matutina susceptione perfruimur, vt gloriosius postmodũ Solis splendorem patiamur. Sed quoniam, sicut dicit Apostolus, lex spiritalis est, & spiritalia spiritalibus cõparanda sunt, Solem hîc iustitiæ arbitror designari: hoc est Christum Dominum, qui nobis ignorantiæ tenebris, & peccatorum cæcitate submersis, cælestis do C ctrinæ suæ lumen infudit, & quos non habebamus oculos cordis inseruit: & velut radios quosdam Apostolos suos misit, qui nos de morte teterrima liberarent, & paulatim resolutis in nobis tenebris peccatorum, matutina susceptione perfunderent, vt sic perfusi facilius posimus tolerare Solis ardorem: Hoc est, primùm nos pręceptis facilioribus erudirent, quò capaciores efficerent cælestium secretorum. Huius itaque Solis iustitię matutino, peccatorum caligo tota perimitur, sicut ipse Propheta ait ex persona Domini: In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ. Hoc est, oriente in nobis Sole iustitiæ qui habitaculum Domini sumus, omnis cogitatio iniqua subuertitur. Cuius Solis etiam beatus Salomon meminit, ex persona repugnantium sibi, ac dicentium peccatorum: Sol non est ortus nobis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Hanc quoque matutinã susceptionem in Euangelio sancto possumus ascribere Mariæ Magdalene, quæ maturè ac diluculo ad monu- D mentum vigilans, Saluatoris resurrectionem Domini prima suscepit: Et clarescente mundi Sole, Solis iustitię ortum prę omnibus sola cognouit: Ac susceptione quidem matutina gauisa est diem redditum, sed magis gauisa Christum à mortuis suscitatum: atque in ipsa completa est illa Prophetia: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

MEDIATOR. *Propriè inter homines Christus est. Vnde super epistolam ad Galatas capite tertio.*

Mediator autem vnius non est. Sine dubio mediator, hoc est arbiter, nõ est vnius, sed duorum. Cum enim duo populi inuicem aduersus se dimicarent, semper dissentientes & inimici diuersitate doctrinæ, Saluator horum arbiter venit, amputans vtrisque populis per quod discordabãt, vt possent esse pacifici. Abstulit ergo gentilibus numerum deorum, & famulatum elementorum, quod scandalum erat Hebræis. Abstulit

stulit & Iudæis opera legis, id est, neomenias, & circuncisionem, & curam sabbati, & discretiones escarum, & cætera, quæ abominantur gentiles: & sic facti sunt pacifici, qui prius fuerant inimici.

Mediator est etiam Dei & hominum. Super primam ad Timotheum, cap. quinto. Tom.V.

Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Dei & Christi vnam significat esse voluntatem in saluandis hominibus. Vnde Deū Patrem, quia ab ipso est omnis authoritas, vnum esse fatetur, & vnū mediatorem Dei & hominū Christum Iesum. Missus enim à Patre factus arbiter reconciliauit Deū & homines, reformando eos ad agnitionem eius. Quia enim vnus est Pater & Filius, non persona, sed indifferenti natura, vt arbiter esset Dei & hominum, Filius Dei assumptā carne homo natus est, vt mediator Dei & hominū homo esset Christus Iesus, id est, non sine Diuinitate, quia in Deo homo erat: & Deus in homine: vt ex vtroq; esset mediator, & vtrunq; reconciliaret in se primū hoc fecit. Non enim poterat vnitatē Dei custodiens mediator Dei & hominū vocari, quasi alius esset Deus, qui dissidentem hominem à Deo in gratiam reuocaret: sed homo qui legē datam nō præteriret, factus est arbiter inter eum qui peccauit, & inter illum qui peccare ignorat, vt hic ignosceret, & homo de cętero in Dei fide maneret.

Cap. 10. Tom. IIII. MEDICVS ET MEDICINA. *Medicus noster propriè ipse Deus siue Christus, ad quem primò est recurrendum. Lib. j. de Cain & Abel.*

Ne videamur de humanis artibus, hoc est, medendi peritia, herbarúmque succis sperasse magis remedium, quàm de Deo subsidium poposcisse, ad Christum prius est confugiendum, qui nostræ curare possit animæ passiones. Verùm præpostero ordine, antè sibi ab hominibus arcessunt opem. Vbi autem humana subsidia defecerunt, tunc opinantur postulandam Diuini fauoris gratiam.

Ipsum medicum debemus attendere. Libro vj. Hexameron. Require suprà cap. Attentio. Nec eius cura debet negligi. Libro j. de Cain & Abel. Require suprà cap. Gloriari. Iste medicus vulnera grauissima curat. In tractatu de Helia & ieiunio. Tom. IIII.

Confugimus ad medicum, vulnera superiora curauit, & si quid superest acerbitatis medela non deerit: Et si quid iniuriæ fecimus, memor non erit, qui semel donauit: Et si grauia deliquimus, magnū medicum inuenimus, magnam medicinam eius gratiæ accepimus. Medicina enim magna, tollit peccata magna.

Cap 8. Tom.V. *Similiter libro iiij. super Lucam. Require suprà, capite Fœmina: & cap. Febris. Multis modis medicus iste curat. Libro septimo eiusdem, loquens de illo qui incidit in latrones.*

Hic ergo Samaritanus descendens. Quis est qui descendit de cælo, nisi qui ascendit in cælum, Filius hominis qui est in cælo? Videns semiuiuū, quem nemo poterat antè curare, sicut illā, quæ fluxu sanguinis profluēs, in medicos erogauerat omne patrimoniū suū. Venit secus eū: hoc est, factus cōpassionis nostræ susceptionis finitimus, & misericordię collatiōe vicinus. Et alligauit vulnera eius, infundēs vinū & oleū. Multa medicamina iste medicus habet, quibus sanare cōsueuit. Sermo eius medicamētum est. Alius eius sermo cōstringit vulnera, alius oleo fouet, alius vinum infundit. Constringit vulnera austeriore pręcepto: fouet remissione peccati, sicut vino compungit denuntiatione iudicij.

Tom. IIII. *Iterum libro super Beati immacul. in expositione lit. xxj.*

Medicamentum igitur super vulnus est, quia medicus ipse Dominus Iesus, qui vulnera nostra curauit infundēs vinum & oleū, & alligans vulnera Adę illius, qui descendens ad Hierusalem à latronibus vulneratus est. Caueat ergo vnusquisque ne descendat ab Hierusalem. Peccatis enim suis vnusquisque descendit, & meritis ascendit: aut quia fragiles sumus, qui descendit currat ad illum Samaritanum custodem corporis sui, custodem legis & gratiæ, vt vulneri suo possit inuenire medicinā, qui alligaturam verborum cælestium super vulnus imponat, dicens: Pœnitentiam agite appropinquabit enim regnum cælorum. Bona alligatura, quæ fracta animæ tuæ ossa connectat, & soliditate reparata in pristinas vires reformet, ac discissos artus sine vlla sibi cicatricis offensione restituat.

Medicus iste perfectè sanat. In tractatu super psalmum xlviij. versu j. Tom. IIII.

Qui desperauerit medicinam, sanus esse non poterit. Et ideo omnibus grata est mansuetudo, quę vulnera interiorum curat animorum. Venturus igitur ad ægrotos, venturus vt medicus, qui grauia vlcera nostra curaret, medicamenta proponit, vt videant homines, & ad remedium salutis fida sedulitate concurrant. Sic illa in Euangelio meruit sanitatem, quæ profluuio sanguinis per duodecim annos laborauerat. Audiuit medicum venisse, festinauit contingere, dicens: Si tetigero fimbriam vestimenti eius, salua ero. Intra se hoc dixit, & Christus audiuit, & tetigit fimbriam, & virtus de Saluatore processit quæ curauit ægram, firmauit inualidam, profluuium statuit, pietatem probauit. Similiter ergo & hic omnes gentes vocat ad sapientiæ fontem atque prudentiæ, redemptionem omnibus pollicetur, vt nemo trepidet, nemo desperet, vbi nullus excipitur, sed omnis anima inuitatur ad gratiam, vt sine pretio redimatur à crimine, & fructum vitæ adipiscatur æternę. Mar 5.

Imò nullus perfectè sanat, nisi ipse. In tractatu super psal. xlij. Tom. IIII.

Et ideo si quis ad huiusmodi medicū confugit, prius necesse est patrimonium suum omne consumat, quàm profectum sanitatis accipiat. Sicut illa mulier in Euangelio, quæ per duodecim annos profluētem sanguinem corporalium voluptatum sistere non potuit, nisi postea quàm confugit ad Christum. Intellexit enim quòd nemo perfectus medicus, nisi qui descendisset è cælo: de quo cognouerat dictum: Misit verbum suum & sanauit eos. Math. 9.

Propterea in eius aduentu, & nō alterius spes tota sanitatis erat. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ decimæ nonæ. Tom. IIII.

Posce vt veniat medicus ille qui descēdit è cælo, qui maximè ægrotos requirit, sicut ipse ait: Non opus est sanis medicus, sed iis qui malè habent. Habes vulnera, ne differas. Non est apud eum vlla dilatio conferendæ sanitatis. Habes vlcera, ne timeas: verbo, non ferro curare consueuit. Aspice igitur illis oculis quibus Dauid auxilium quæsiuit & meruit. Leuaui, inquit, oculos meos ad montes: quæsiui vnde mihi veniat auxilium: non inueni, nisi à Domino. Qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Aspice ergo, & semper aspice: quia iusti oculi semper ad Dominum. Hoc monet te etiam Hieremias in Threnis, sub hac ipsa litera, dicēs ad Hierusalem: Surge, & expergiscere in nocte, in principio vigiliæ tuę effunde sicut aqua cor tuum coràm facię Domini: extolle ad Dominum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum, qui deficiunt à me in plateis omnium itinerum. Nónne & apertè conclusionis ostendit angustias, & monet vt intentione cordis, in quo est oculi melioris obtutus, remedium tibi salutare prouideas? Denique etiam infrà iterum sub hac litera ait: Appropinquauit enim tempus nostrū, repleti sunt dies nostri, aduenit finis noster, leues facti sunt qui persequuti sunt nos super aquilas cæli, in montibus accensi sunt, in deserto insidiati sunt nobis. Demonstrauit summam conclusionem, nec vllum remedium nisi aduentu Domini nostri Iesu Christi qui solus desperatis possit afferre medicinam: & quasi ostendens eum dicit: Spiritus ante faciem nostram Dominus Christus Math. 9. Psalm. 120. Threnor. 2.

ſtus comprehenſus eſt in interitu noſtro: in vmbra eius viuemus inter gentes. Et infrà: Bibes, inquit, & inebriaberis: Adhuc viſitabit iniquitates tuas, reuelabit ſuper peccata. Quàm breuiter aduentum & paſsionem eius expreſsit, remiſsionémq; omnium peccatorum? Quàm apertè congregationem futuram gentium declarauit? Hinc illud Apoſtolicum: Quia cæcitas ex parte Iſraël contingit, donec plenitudo gentiũ intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret.

Roman. 11.

Similiter eodem libro, litera decima ſexta, verſu vj. Require ſuprà, cap. Aduentus in carnem. Et lit. iij. verſu ſecũdo. Require infrà, cap. Oculus. Medicus iſte vulnerat & medetur: ſed qualiter & quomodo, dicit in ſermone ſecundo de quadrageſima, qui incipit, Teſtimoniũ perhibet Apoſtolus ſanctus de Prophetis, &c.

Serm. ord. 27. Tom. III.

Medicus autẽ eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui ait, Ego occidam, & viuificabo: percutiam, & ſanabo. Occidit enim quodam modo antè quàm viuificet Dominus. Occidit enim primùm in nobis homicidia, adulteria, ſcelera, furta per baptiſmũ, & ſic nos tãquã nouos homines æternitatis immortalitate viuificat. Morimur ergo peccatis, videlicet per lauacrum: regeneramur autem vitæ per ſpiritũ, ſicut ait ſanctus Apoſtolus: Quoniam mortui eſtis delictis veſtris: & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto. Conſepulti enim eſtis cum illo per baptiſmum in mortem. Occidimus enim quodam modo, cum deſinimus eſſe quod fuimus. Nouo enim pietatis genere in vno eodémque homine mors operatur & vita. Moritur enim concupiſcentia peccatorũ, viuificatur ordo virtutũ. In vno nãque eodem homine impius & adulter occiditur, vt miſericors renaſcatur & caſtus. Interimitur idololatria, vt religio propagetur: fornicator & ebrioſus extinguitur, vt continẽs & ſobrius procreetur. Sic ergo mortificat Dominus, vt viuificare faciat: ſic occidit, vt proſit: ſic verberat, vt emendet. Hæc eſt ergo circa ſuos homines eius tota ſeueritas, vt in his peccata puniãtur, anima cõſeruetur, auferãtur deteſtanda vitia, virtutes optimæ nutriantur. Vſqueadeo autem hac ipſa occaſione Domini cernimus pleroſque conuerſos in tantum ad melius profeciſſe, ſic de peſsimis optimos factos, vt cum videas eos, credas renatos homines: cum nõ videas, mutatas perſonas eſſe. In tantum enim in nobis id quod prius eramus interimitur, aufertur, extinguitur, vt id quod poſtea ſumus, denuò natũ eſſe credamus: Vnde natiuitas hæc ſecũda prioris vitę finem iã fuiſſe ſignificat. Quòd autem ait: Ego percutiam, & ſanabo: Percutit planè præceptis ſuis Dominus peccatores, vt ſanet: mandatis verberat, vt emendet: ieiunia præcipit, indicit continentiam, iudicium cõminatur, & triſtem gehennę metum excutiens adhibet medicinam: vt dum futura pertimeſcimus, præſentia corrigamus. Sic nanque Paulum Apoſtolum percutiendo ſanum reddidit. Cũ enim eſſet perſequutor impius, & blaſphemus, & quidem ad deuaſtandas Eccleſias Damaſcum properaret, ſubitò fulgoris cæleſtis eum terrore percuſsit, vt Euãgelici ſplendoris eũ luce perfunderet, & carnaliũ luminum orbitatem mutauit, vt ſpiritualium oculorũ illuminaret aſpectum: corporis eum debilitate pterruit, vt fidei deuotione ſaluaret. Surgẽs ergo à terra Paulus exterioribus quidem oculis non videbat homines, non aërem, ſed mentis luminibus Chriſtum videbat de cælo. Denique in tãtum profuit iſta percuſsio Domini, vt de Iudæo Chriſtianus, de blaſphemo Apoſtolus, de Saulo Paulus exiſteret: & eouſque mutauit veterẽ cum moribus hominem, vt etiam mutaret & nomen. Habentes huiuſmodi igitur medicum qui percutiendo ſanat, mortificando viuificat, ſubdamur ei cum omni patientia ad curandum, vt quicquid in nobis probroſum, quicquid delictis ſordidũ, quicquid vlceribus fœtidum eſſe perſpexerit, incidat, amputet, execet, vt reſectis omnibus diaboli vulneribus, hoc ſolum in nobis faciat remanere, quod Dei eſt.

Deuter. 33.

Sapiens eſt medicus ſibi ipſi. Super pſal. xxxviij. Require ſuprà, cap. Ignis: & in expoſitione tituli pſal. xxxvj.

Ad hæc igitur manuum medicamenta mittamus, vt vulnera noſtra curemus, ne ſi velimus dicere quòd alios curare poſſumus, dicatur nobis: Medice cura te ipſum. Ergo qđ etiã nõ medicis, ſed vulgo quoq; ſolet eſſe cõmune, vt medicinam pauci profiteantur, plurimi tamen remedia eius aliqua ſcire ſe dicãt, vel quod medicamentorum aliquid faciant †, nos quoque alieno medicamẽto remedium indigentibus deferamus. Diues magiſtrũ adhibebat, pauper miniſtrum. Qui perfecti altitudinẽ capit, ſumat ex ipſo: qui planiora deſiderat, in valle paſcatur vt paruulus. Qui fluuiũ metuit, de riuulo bibat: & qui profundum pauet, ad litora enatet.

Animalia tamen ſua medicamina melius quàm homines nôrunt. Lib. iij. Hexam. Require ſuprà. Et libro vj. eiuſdem, Require ſuprà, cap. Animal. Sed ſicut Deus in herbis medicinã poſuit animaliũ, ita in lib. ſacræ ſcripturæ medicinã animarũ. In expoſitione tituli pſal. xxxviij.

Nõ ſuperfluò, vt arbitror, euagati ſumus: quia & hoc ad medicinam hominis pertinebat: cui medicinæ proſpiciens Deus, ſicut terram iſtam ſalubres herbarum atque arborum ſuccos ferre præcepit, quibus carnis vulnera curarentur: ita etiam præceptis ſalutaribus repleuit Diuinarum ſeriem ſcripturarum, quibus infirmitas animę ſanaretur. Itaq; quàm graue eſt vt muta animalia medicari ſibi nouerint, & vulneribus ſuis herbas ſalubres requirant, deligere non refutent, & hominũ induſtria nõ requirat, quibus etiam medicus eſt miſſus, qui medicinę ſalutaris in veteribus ſcripturis ſemina demonſtraret, & noua ipſe deferret?

Ars tamen medicinæ humanæ ab vrgẽte neceſſitate reperta eſt. Ibidem, in principio.

Vnde medicina, niſi de vulnere ſumpſit exordiũ? Dũ prima ætas generis humani docet alios quod ſibi profuit, & quemadmodum vulnus ſuũ ſanauerit, aliis oſtendit. Vſus artem fecit, & ægritudo magiſtrum. Ipſa eſt enim prima & valida ſecta medicinæ, quam experiẽtia, non coniectura formauit. Ideoque ab experientia ἐμπειρικοὶ primò ſunt vocati, & ex ea ſectæ cęteræ deriuatæ ſunt, atque ab ea vſum quendam ſuę ſumpſere virtutis.

Debet autem medicus herbarum cognoſcere vires. Lib. iij. Hexamerôn.

Denique ea medicina antiquior, quæ herbis curare conſueuit & ſuccis: Nec vlla firmior ſanitas, quàm quę ſalubrius reformatur alimentis. Vnde ſecundum naturã docemur, qa ſola nobis eſca medicina eſt, Herbis certè vlcera aperta clauduntur: herbis curãtur interna. Ideóq; medicorũ eſt opus herbarum poteſtates noſcere. Hinc enim medendi vſus inoleuit.

Debet etiam per anatomiam humani corporis occulta cognoſcere. Super epiſtolam ad Romanos, cap. ix.

Hoc etiã genere antiqui medici in hominibus morte dignis vel mortis ſententiam conſequutis requirebant, quomodo prodeſſent viuis, vt quæ in homine latebant, apertis his cognoſcerent cauſas ægritudinis, vt pœna morientis proficiat ad ſalutem viuentis.

MEDITATIO. *Principij & finis vtilis meditatio eſt. Et tam meditationi ſcripturarum, quàm orationum inſiſtendũ eſt. Lib. ij. de Abraham.*

Agnoſcamus quòd etiam iuſti in domo Dei poſiti, & verbo Dei intenti, tentantur quidem ſecularibus affectionibus, ſed nõ alienantur à domo Dei, & à cuſtodia præceptorum cęleſtium. Si vis contẽtus eſſe finibus, nõ extolli diuitiarum copiis & rebus ſecundum gratiã voluptatum fluentibus, hoc ſcias eſſe mentis optimę, meditari ſemper principium & finẽ, eò procedere, & inde egredi, hoc eſt bonum. Bonum autẽ ſapientia eſt. Nemo enim bonus, niſi vnus Deus. Ab eo ꝓcedimus creati per ipſum, ad eum reuertimur: quia cum Chriſto eſſe multò melius

melius est. Et vt scias quia bonum est congruere principium & finem, ipse ait bonus Dominus Iesus: Ego sum α & ω, principium & finis. Mens igitur nostra cum ipso semper sit, ab eius templo, ab eius verbo nunquam recedat. Semper in lectione scripturarum sit, meditationibus, orationibus, vt sermo eius qui est, semper operetur in nobis, & vt quotidie procedentes in Ecclesiam, vel domesticis incubantes orationibus, ab ipso incipiamus, & in ipso finiamus. Ita totius hic dies vitæ nostræ & cursus diei, ab se sumat principium, & in se desinat. Sicut enim à principio vitæ credere & imitari salus est, ita & perseuerantia vsque in finem necessaria est. *Apoc.2.*

De meditatione scripturarum, loquitur libro super Beati immaculati, lit. ij. versu octauo, super illud: In tuis iustificationibus meditabor. *Tom IIII.*

Admonet hic locus memores scripturarum nos esse debere, & iustitias eius non solùm sermone, sed etiam operis imitatione meditari. Non enim qui disputant legem, & non faciunt quæ legis sunt: sed qui factores legis sunt, iustificantur.

Et eodem libro, litera sexta, versu septimo & octauo, super illud: Et meditabor in mandatis tuis, &c.

Pulcherrimus ordo iste, vt primò meditemur, & eorum præceptorum, quę diligimus, sit nobis assueta meditatio. Meditatione omnium mandatorum cælestium operis boni vsus inolescit. Nam sicut meditationi verborum finis memoria est, vt quæ meditamur verba, teneamus: sic meditationis præceptorum cælestium intentio vel finis operatio est, actúsque directus ad implenda Diuina præcepta: quæ nisi quis diligat, implere non poterit: nec solùm diligat, sed etiam nimis diligat. Ideo prius posuit, Et meditabor in præceptis tuis, quæ dilexi nimis: Et subiecit, Et leuaui manus meas ad præcepta tua, quæ dilexi nimis. Post meditationem etenim bonum est leuare actus nostros ad præcepta Dei, atque id facere cum charitate, cum gaudio, vt non ex necessitate sit bonum nostrum, non cum mœrore atque mœstitia, sed voluntariũ: quia seruus inuitus facit, amicus voluntarius. Nos autem studeamus vt dicatur nobis, Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia quasi amici mandatum Dei ex voluntate fecistis. Qui autem meditatur & diligit, & actus suos leuat vt faciat quæ placeant Domino, is debet non negligere, nec transcurrere mandata Diuina, sed exercere, in his immorari plurimùm, iustificationes Dei crebro reuoluens solicitæ meritis affectu. *Ioan.15.*

Et quomodo, & quando sit meditandum. Eodem libro: litera xiij. versu ij.

Est tibi tota meditandum die. Sic meditabatur Dauid, & hæc erat illi sola meditatio. Non secularibus animus transducebatur illecebris, non pecuniaria coaceruandi patrimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, excludendique finitimi anxius curarum æstus, studio meditationis intentum reflectebat affectũ. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi in lege meditatio vendicabat. Sed etiam hoc parum est diligẽti, qui velit ad beatitudinis gratiam peruenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in lege. Angustior dies est meditatione doctrinæ: non tantus dies in tempore, quantus meditatus in lege. Vnde vide ne illud magis significare videatur, quòd ei qui in lege meditatur semper dies est, & lumen sine defectu, quod nullę tenebræ noctis interpolent. Alioquin quomodo negligentiorem in processu operis declararet, quem diligentiorem in ipsis operis sui Propheta principiis esse voluisset? In die ergo meditatur legis & Euãgelij prędicator. Et fortasse illi qui nouum non recipiunt testamentum, in nocte legerunt: & ideo nesciuerunt, neque intellexerunt. Vnde etiam Saluator, ne nos legeremus in tenebris, admonet, dicens ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat, videt enim gratiam lucis. Qui enim ambulat in tenebris, scopulum offensionis incurrit.

Et quia semper meditandum in anima quæ Dei sunt, propterea in tractatu super psalmum xxxvj. sic ait:

Competenter scriptum est: Os iusti meditabitur sapientiam: eò quòd totus homo sit spiritalis, non vtique terrenus: Qualis enim terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Abiit ergo terrenus, remãsit cælestis. Ideoque in tempora redemptoris referens Propheta, meditabitur dixit: licet vnus è pluribus, meditatur scripserit. Neq; abhorret à sensu, quia Prophetarum spiritui futura pro præsentibus sunt. Alij putãt os, pro mente dictum. Pulchrè autem istud exposuit nobis Salomon, dicens: Narratio iusti semper sapientia: Stultus autem sicut Luna mutatur, id est, quòd sępe variatur, nec in sua perseueret sententia, & tanquam in tenebris lumẽ videatur offundere, nec tenere. Sit ergo nobis semper in corde & ore meditatio sapientię, & lingua tua loquatur iudicium, lex Dei tui in corde sit tuo. Ideo tibi dicit scriptura: Loqueris in illis sedens in domo, ambulans in via, dormitatus & resurgens. Loquamur ergo Dominum Iesum, quia ipse est sapientia: ipse est verbum, & verbum Dei. Nam & hoc scriptum est: Aperi os tuum verbo Dei. Ipsum spirat, qui sermones eius resonat, & verba meditatur. Ipsum semper loquamur. Cum de sapiẽtia loquimur, ipse est. Cum de virtute loquimur, ipse est. Cum de iustitia loquimur, ipse est. Cum de pace loquimur, ipse est. Cum de veritate & vita & redemptione loquimur, ipse est. Aperi os tuum Dei verbo. Scriptũ est: Tu aperi: ille loquitur. Ideo dixit Dauid: Audiam quid loquatur in me Dominus. Et ipse Filius Dei dicit: Aperi os tuum & adimplebo illud. Sed non omnes, vt Salomon, possunt percipere sapientiæ perfectionem: Non omnes, vt Daniel. Omnibus tamen pro possibilitate infunditur spiritus sapientiæ: sed omnibus qui fideles sunt. Si credas, habes spiritum sapientiæ. Ideo Sapiens dicit: Credidi, propter quod loquutus sum. Cum credideris, accipies loquendi gratiam. Et qui credit, redimitur: & qui orat redimitur: si piè intendat orationibus, & in oratione assiduus sit. Diem pręueniat, noctem frequẽtet. Soli matutinus occurrat, vt antè ipse illuminetur à Christo, quàm terra Solis exortu. Et qui psallit, redimitur: & qui compũgitur, redimitur. Ideo semper meditare, semper loquere quæ Dei sunt, sedens in domo. Domum possumus accipere ecclesiam: possumus domum accipere interiorẽ in nobis, vt intra nos loquamur. Sedent iudices in Hierusalem: sederunt sedes in iudicio: Sedit etiam iudicum consilium, & libri aperti sunt. Propheta dicit: Et tu cum consilio omnia fac: cum consilio de factis tuis iudica: & cum consilio vinum bibe: cum cõsilio loquere, vt effugias peccatum, ne incidas per multiloquiũ. Sedens loquere tecũ, quasi qui iudices. In via loquere, ne vnquã vaces. In via loqueris, si in Christo loquaris: quia via Christus est In via loquere tibi, loquere Christo. Audi quomodo illi loquaris: Volo, inquit, viros in omni loco orare, leuantes puras manus suas sine ira & disceptatione. *1.Corinth.15.* *Ecclesiast.27.* *Psalm.84.* *Psalm.115.* *1.Tim.2.*

Meditandum etiam antè quàm loquendum. In tractatu super psal. xlviij. vers. iij.

Quòd si imitatio cordis prudentiam loquitur, quantò magis perfecta doctrina? Deinde admonemur nõ tumultuarium proferre sermonem, sed exercitio quodam meditationis, & statera mẽtis internæ examinare dicẽda: quia scriptũ est alibi: Statera fallax non bona.

MEL. *De melle naturali. Libro quinto Hexamerôn. Require suprà, capite Apes. De melle moraliter intelligitur prædicatio Diuini verbi. Libro de Ioseph. Require infrà, capite Paulus. De melle etiam, quo intelliguntur verba bona. Libro super Beati immaculati, litera decimatertia, versu septimo. Require suprà, capite Apes. Iterum ibidem, eadem litera, versu octauo.* *Tom.IIII.*

A Quomodo possunt verba Dei dulcia esse in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac sub lingua tua, cum dolum lingua tua componat, vt aliud pectore concipias, aliud forensi sermone prætendas, vt decipias incautum, cum tibi Petrus Apostolus dicat, vt deponas omnem malitiam & fucum simulationis abiicias, dicens: Sicut dudum geniti infantes rationabiles & sine dolo lac concupiscite. (1.Pet.2.) Ostendens enim nobis quod sit mel & lac habere sub lingua, docet vt non maledicentibus maledicere, sed benedictionem referre nouerimus. Nesciamus odisse, nisi viam iniquitatis, vt facere quod execramur reluctanti caueamus affectu. Ideo Paulus cauebat in carne sua malum, quia oderat. Ideo Ioannes monet in epistola sua, ne diligamus seculum: quia omne quod in seculo est, concupiscentia est carnis, & concupiscentia oculorum, & iactãtia vitæ.

MELCHISEDECH. *Quis fuerit, & vbi, & quando dicit super epistolam ad Hebr. cap. vij. exponens illud: Hic est Melchisedech rex Salem, &c.*

B Tradunt Hebræi hũc esse Sem primum filium Noë, & eo tempore quo ortus est Abraham, habuisse antiquitatis annos ducentos nonaginta, nec esse mirum si Melchisedech victori Abraham obuiam processit, & in refectionem tam ipsius quàm pugnatorum eius panẽ vinũq; protulerit, & benedixerit ei, quod abnepoti suo iure paternitatis dederit, & decimas prædæ atque victoriæ acceperit ab eo, sicut sacerdos excelsi Dei, qui fuit etiam rex Salẽ. Salem etiã, vt Iosephus & nostrorũ plurimi arbitrãtur esse Hierusalẽ nomẽ ex Græco Hebræóq; cõpositũ, qđ absurdũ esse peregrinæ linguæ mistura demõstrat: sed oppidũ iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem: & ostenditur ibi palatiũ Melchisedech, ex magnitudine ruinarum † veteris operis ostendens magnificentiam. († Aliàs, rimarum.) Ad quam ciuitatem etiã legitur descendisse Iacob, quæ fuit in terrá Chanaam, regionis Sichem. C Considerandum quoque est, quòd Abrahæ à cæde hostiũ reuertenti, quos persequutus est vsq; Dan, nõ in via erat Hierusalẽ, sed oppidum metropolis Sichem: de quo in Euangelio legimus, Erat autẽ Ioannes baptizans in Enon iuxta Salem, quia aquæ multæ erant ibi.

(Cap. eod.) *Et subdit probando quòd figuram gessit sacerdotis Christi: primùm quidem, quia interpretatur rex iustitiæ &c.*

Sæpius verò beatus Paulus eundem Melchisedech in typo Dei Saluatoris introducit. Quamuis enim omnes penè sancti & Patriarchæ ac Prophetæ prioris temporis, in aliqua re figuram expresserint Saluatoris, hic tamen Melchisedech specialius, qui quoniam non fuit de genere Iudæorum, in typum præcessit sacerdotij Filij Dei: de quo dicitur in centesimonono psalmo: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Ordinem autem eius multi interpretantur, quòd solus & rex fuerit, & sacerdos, & ante circuncisionẽ functus sacerdotio, vt non gentes à Iudæis, sed Iudæi à gentibus D acceperint: neq; vnctus oleo sacerdotali, vt Mosis præcepta constituũt: sed oleo exultationis & fidei puritate: neque carnis & sanguinis victimas immolauerit, & brutorum sanguinem animalium dextra susceperit, sed pane & vino simplici puroque sacrificio Christi dedicauerit sacerdotium. Nec tamen credendum est quòd iste Melchisedech sine patre aut sine matre esset, cum Christus secundum vtramque naturam, & patrem habeat & matrẽ. Sed qđ subitò introducatur in Genesi occurrisse Abrahæ à cæde hostium reuertenti, & nec antea, nec postea huius nomen, vel genealogia inueniatur scriptum. Affirmat autem huius exemplo Apostolus, quòd Aarõ sacerdotium, id est, populi Iudæorum, & principium habuerit & finem. Melchisedech autem, id est, Christi sacerdotium, & in præteritum & in futurũ æternum sit. Hic verò Melchisedech interpretatur rex iustitiæ. Quis est verus rex iustitiæ, nisi Dominus noster Iesus Christus? A Deinde rex Salem, hoc est, rex pacis: quod pertinet ad Christum. Iste nanque nos iustos efficit, pacificans omnia quæ in cælis sunt, & quæ in terris, qui solus est rex iustitiæ & pacis, Dominus noster Iesus Christus: qui secundum Diuinitatem sine fine, sine initio, rex est sempiternus, ex æterno Patre æternus, quamuis ex tẽporali matre temporalis esset. Sicut enim istius Melchisedech non legimus initium vel finem in scriptura sancta, propter quod non est scriptum: sic non nouimus Filij Dei initium vel finem, quia non habet. Et in hoc est similitudo, quòd nec illius nec istius initium vel finis legatur. Illius quidem, quia non scriptum est: istius autem, quia omnino non est.

Et addit differentiam eius sacerdotij & Aaron. Quod require infrà, cap. Sacerdos. Similiter quòd figurauit Christum, dicit in sermone iiij. de sacramẽtis. Quod require suprà, cap. Eucharistia: & libro j. de Abraham.

B Ideoque eum & Melchisedech, qui interpretatione Latina dicitur rex iustitiæ, rex pacis, benedixit. Erat enim sacerdos summi Dei. Quis est rex iustitiæ, sacerdos Dei, nisi cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: hoc est Dei Filius, sacerdos Patris, qui sui corporis sacrificio Patrẽ nostris repropitiauit delictis?

MEMORIA. *Memor est Deus bonorum, quæ sanctis promisit vt donet: sed non est memor delictorum vt puniat. Libro super Beati immaculati, litera vij. versu primo, exponens illud: Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.*

Ergo Dauid vocatus erat verbo Dei, & spem in eo habuit, quoniã sæpe responsis erat inuitatus cælestibus, quibus remunerationem fidei meritorumque speraret fore, sicut habes scriptum dicente Domino per Nathan Prophetã: Accepi te de ouili ex vno grege, vt sis in principem in populum meum Israël, & eram tecum in omni C bus quibus ingrediebaris, & exterminaui omnes inimicos tuos à facie tua. Et infrà: Et requiem tibi dabo ab omnibus inimicis tuis. Quo respõso accepto ait Dauid: Quis sum ego Domine Domine meus, & quæ domus mea? quoniam dilexisti me in his, & memorata sunt minima in conspectu tuo Domine, & loquutus es pro domo serui tui in longinquo? Et infrá: Et nunc Domine Deus meus, Domine tu es Deus meus, & verba tua vera sũt, & loquutus es ꝓ seruo tuo bona hæc: & nũc incipe benedicere domum serui tui, vt sim in æternum in conspectu tuo, quoniam tu Domine Deus meus loquutus es, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in æternum. Hoc igitur responso & aliis vocitatus Dauid sperare non desinit, & propheticæ fidei autoritate conuenit Dominum, vt meminerit promissorum suorum, quorum immemor esse nõ solebat. Sanctis enim quodcunque spoponderit implere consueuit, nostrarum immemor iniquitatum, suarum non immemor sponsionũ. D Denique scriptum est: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: Tu autem immemor esto, & iudicemur. Vult obliuisci quæcunque minatus fuerit peccatoribus, si vias aliquando conuertant. Vult etiam conueniri, vt si quis proposita sequutus virtutibus præmia bene certauerit, fructum remunerationis expectet, quinetiã exigat, sicut habes scriptũ: Certamen bonum certaui, cursum consummaui, reposita est mihi corona iustitiæ. (2.Ti…) Non est enim arrogans vsurpatio, sed fidelis: quia verum Deum fallere non posse confitetur. Ideoque admonet & Dauid, dicens, vt meminerit Dominus verbi sui, quo nos ad sperandum prouocat, vt terrenis renuntiemus, inhæreamus cælestibus. Dicit ergo Dauid: Certamen certatus sum, brauiũ peto verbi tui, quod promisisti mihi. Memor esto promissorum tuorum, quæ spopondisti seruo tuo. Non vsurpatoriè speraui, quæ vt sperarem ipse fecisti. Seruus sum, expecto alimentum à Domino. Miles sum, exigo ab imperatore

ratore stipendium. Vocatus sum, postulo ab inuitante promissum. Verecundè autem authoritatem suæ fidei temperauit, dicendo se seruum: quia oculi seruorum in manibus dominorum suorum.

Et addit prædicta omnibus conuenire.

Hæc ex persona Dauid propria bene prompta sunt. Cæterùm si quis informationē cuiusque hominis consi derat, potest Leuitis cōmunia promissa librare, sicut ha bes: Date Leui viros eius, date Leui manifestos eius. Potest etiam populi credētis electis alloquiū istud aptari: potest & exsurrecturæ Ecclesiæ cōueniēter aptari, cui per typū Ioseph primò in typo eius nominis, deinde per tribuum in primæ electionis hæredes transfusa est Diui na promissio, dicente Mose: Primogenitus tauri, decus eius cornua eius, in ipsis gentes ventilabit simul vsque ad summitatē terræ. Vnicum enim verbū Dei hoc prophetatur oraculo toto per gētes orbe fundendum. Hoc ergo resurrecturæ Ecclesiæ promissum Dauid verecundus sui, impatiens verò communis profectus morantis, exigere videtur. Deut.33.

Homo memor esse debet ipsius Dei. Eodem lib. litera vij. versu vij.

Memor fui nocte nominis tui Domine, & custodiui legem tuam. Videamus & ille si memor est, qui inuocat Dominū verbo, nō custodit autem Diuina mādata: de quo satis dictum est, quia non quicūque dicit, Domine Domine, acceptus est Christo: sed qui operibus bonis fidelem suum probare potuerit affectum. Fides ergo, probitas, innocentia, memorem probant. Quod autem ait, Memor fui nominis tui: plena deuotio est: quia nemo dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Hoc nomen inuocetur noctibus & diebus.

Et infrà, versu viij.

Hæc facta est mihi, quoniā iustificationes tuas exquisiui. Hoc est, hæc memoria facta est mihi, vt memor essem & in nocte nominis tui, nō ebrietate sopitus, non epulis resolutus in somnum, non curis secularibus occupatus, obliuia mihi tuæ venerationis irreperēt: sed quotidiana meditatione membra castigans, & intentionem mentis exercens, vt assiduitate fiat nobis cursus iste solennis, vt Dominum Iesum etiam in noctibus toto veneremur affectu.

Memoriam de peccatis etiā habere debet. Lib. ij de pœnitentia. Require infrà, cap. Pœnitentia. Memoriam insuper amici debet habere: quod signū est dilectionis. Super epistolam ad Rom. cap. j. exponens illud: Sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Tom.V.

Memorem ergo se eorum in orationibus suis dicit, vt seminet in eis charitatem, fecit enim illis desiderium sui. Quis enim non amet eum, quem audit memorem sui esse?

Memoriam habere bonorum virorum est magni meriti. Vnde super secundam ad Timoth. cap. j. Exponens illud: Gratias ago Deo meo &c. Tom.V.

Idcirco Deo gratias agit, quia memor erat Timothei viri mirabilis, vt etiam hoc ipsum Dei donum sit. Non enim sine merito est, qui cogitat de bonis viris.

MEMBRVM. *Omnia membra famulantur corpori & militant, libro sexto Hexameron. Require suprà cap. Caput. Membra pudenda natura in occulto posuit: & tamen sunt necessaria. Require suprà, cap. Absconsio: & cap. Arca. Sed de genitalibus mēbris. Eodem libro Hexameron.* Cap.5. Tom.IIII.

Quid de genitalibus loquar, quæ venis è regione ceruicis per renes lumbósque deductis, suscipiunt genitale semen ad munus & ad gratiam procreandi?

Vide de hoc suprà. Per membra singula aliquem laudare bonum principem quis potest & debet. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris. Tom.III.

Licet ergo mihi character Domini schema: Iuuenis meus candidus & ruber decē millibus. Electus est filius meus, cū post mortē patris paruulus asci sceretur imperio. Caput eius aurū cephas, oculi eius sicut colūbæ super abundantiam aquarum. Ibi enim sedimus & fleuimus, dixerunt qui inde venerūt. Venter eius pixis eburnea, qui reciperet oracula scripturarū, vt posset dicere: Ventrē meū doleo, sicut Propheta. Dicit enim hæc, qui imitator est Christi. Genæ eius phialæ aromatis, quibus Christi influebat vnguentum. Labia eius lilia stillantia myrrha plena: manus eius tornatæ aureæ plenæ Tharsis: eò quòd in verbis iustitia refulgeret, in factis & operibus reniteret gratia, in quo & plenum virtutis & authoritatis regalis esset alloquiū, nec inflexa aliquo mortis terrore constantia, & factorum pretiosa emendata correctio. Omnis enim bonus operarius, manus Christi est. Fauces eius dulcedines, & totum desiderium. Quàm dulcia enim omnia iudicia eius vniuersorū faucib⁹ adhęserūt? Quāta gratia sermones ipsius singuli recēsentur? Hierem.4. Canticor.5.

Non sunt exhibenda membra nostra peccato. Super epistolam ad Romanos, cap. sexto. Require supra, cap. Diabolus. Membra nostra possunt esse arma peccati & arma iustitiæ. Libro primo de Iacob. Require supra, capit. Caro. Membra igitur nostri corporis ordinanda sunt ad virtutis meritum. In epistola tertia ad Simplicianum. Lib.2. Epist. Epist.7. Tom.III.

Colamus ergo corpus hoc nostrū, castigemus illud, redigamus ad seruitutē, nō illud despiciamus. Sūt enim membra nostra arma iustitiæ, sunt & arma peccati. Si eleuentur, arma iustitiæ sunt: vt peccatū in iis nō dominetur. Si mortuum fuerit peccato, nō regnabit in eo culpa: & erunt membra nostra à peccato libera. Non obediamus ergo cupiditatibus eius, neq; exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato. Si videris mulierē ad cōcupiscendū eam, membra tua arma peccati sunt. Si loquutus es ad solicitandam eam, lingua tua & os tuum membra peccati sunt. Si abstulisti terminos à patribus positos, membra tua arma peccati sunt. Si festinasti velocioribus pedibus ad effundendum innocentium sanguinē, membra tua arma iniquitatis sunt. Contrà, si vidisti egenum, & induxisti in domū tuam, membra tua arma iustitiæ sunt. Si eripuisti iniuriam accipientem, vel eum qui ducebatur ad mortem: si scidisti chirographū debitoris, membra tua arma iustitię sunt. Si confessus es Christum, arma enim & intellectus labia sapientiæ: labia tua membra iustitiæ sunt. Qui potest dicere, Oculus eram cæcorum, pes claudorum, pater infirmorū, membra eius membra iustitiæ sunt. Ergo liberati à peccato quasi pretio empti sanguinis Christi, nō subiiciamur seruituti hominum vel passionum. Roman.6. Iob 29.

In tractatu super psalm. xxxviij. Tom.IIII.

Luxuriando facimus membra peccati: sobrietate autem membra iustitiæ. Non natura ergo, sed culpa deliquit.

De membris verò corporis mystici, quomodo debent charitate connecti. Super primam ad Corinth. cap. xij. Require supra, cap. Corpus: & cap. Gratia.

MENDACIVM. *Mendax est omnis homo. Super epistolam ad Romanos, cap. iij.* Tom.V.

Omnem hominem dicit mendacem & verum est: natura enim quę fallitur, non absurdè dicitur mēdax. Itaque aliquando studio, aliquando errore mendax est.

Tamen consulit libro de paradiso. Tom.IIII.

Discamus tentamenta diaboli plena esse mendacij.

Mendacium semper egestatem bonitatis importat. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Super psal. 61. Tom.IIII.

Omne mendacium sitim habet: veritas vbertatē quæ in perpetuum perseueret.

Ideo omne mendacium est fugiendū, tam in verbis quàm in operibus. Opera enim ficta vt hypocrisis dicuntur mendacia. In sermone quodā super illud: Quis ex vobis arguet me de peccato? & incipit: Scitote fratres quia cuius opera quisque facit, &c. Non extat.

Cauete fratres mendacium: quia omnes qui amant

mendacium, filij sunt diaboli, qui non solùm mẽdax est, sed etiam & pater & inuentor ipsius mendacij. Omnis dissimulatio & omnis duplicitas mendacium est. Ergo non solùm in falsis verbis, sed etiã in simulatis operibus mendacium est. Mendacium nanque est Christianũ se dicere & opera Christiani non facere. Mendacium est sacerdotem vel clericum se profiteri, & cõtraria huic ordini operari. Pertimescenda sunt hæc: quia Dei verba sunt. Ait enim Propheta Dei: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Transite propterea fratres à mendacio ad veritatẽ, si non vultis habere diabolum patrẽ. Nanq; quod alibi legitur: Omnis homo mendax: intelligẽdum est, inquantum homo, id est, inquantum carnalis: non inquantum spiritalis.

Tom.V. MENSA. *Ad mensam alienam accedere quis non debet. Super secundam ad Thessalon. capit. tertio.*

Qui frequenter ad alienam mensam conuenit otio deditus, adulетur necesse est pascenti se.

MENSIS. *Primus est Martius. Libro de Noë & arca.*

Primus mensis Martius est, quo habet iustus natalẽ, quando noctium dierúmque æqualitas æstimatur: hoc est, octauo vt Romani putant: vel vt alij, quinto Calendas Aprilis.

Dicit tamen eodem libro, cap. decimo tertio.

Quod ait primum mensem vel secundũ, eúmque esse verni temporis diem, habes & alibi dictum: Hic mensis primus erit vobis in mensibus anni. Qui enim in gratia primus est post periculum, hic rectè prærogatiuam primi mensis accepit.

De obseruãdis cæteris mensibus anni, loquitur super epistolam ad Galat. cap. iiij. Require suprà, cap. Annus.

Tom.I. MENS. *Est principalior pars animæ. Libro de bono mortis.*

Cor repletur mente: quia mens animæ principale est, & virtus animæ est.

Tom I. *De mentis dignitate. Libro secundo de Abraham. Require supra cap. Abraham. Propterea figuratur in masculo. Eodem libro. Require suprà, capit. Circuncisio. Ideo mens ipsa debet Deo deputari. Libro primo de officijs, capit. vltimo.*

Primum illud decorũ est, vt quod habes pretiosissimum, hoc est, mentem tuam (qua nihil habes præstantius) hoc Deo deputes.

Cap.5. Tom.IIII. *De mente virtuosa, loquitur libro secundo de Abraham.*

Discessit itaque Abraham inde habens secum vxorẽ suam Saram, hoc est principalem non seruientem. Ideo & dicitur illi: Audi Saram vxorem tuam. Quæ enim seruitio delictorum se exuit, principatum habet, non seruitium. Mens ergo validior principalem virtutem secũ habet, hoc est imperitatem corporis sensibus, non obedientẽ: quæ de Ægypto secũ omnia retulit, nihil ibi disciplinarũ suarum amisit. Non colorata est intemperantia, insolẽtia, flagitiorum immodestia, non expoliata est amictum sedulæ sobrietatis, non exuta vestimento pudoris. Erat diues valde, vtpote cui nihil bonorum deerat, qui non alieni erat appetens, qui nullius indigebat, quod suum dici vellet. Hoc est enim esse diuitẽ, quod satis volũtati sit. Mẽsurã enim fragilitas habet, sensus non habet: cuius modus in arbitrio quærentis est.

Cap.8. *Et infrà pertractãs illud Genes. decimo tertio. Egressus est rex Sodomorum, &c.*

Hoc loco autẽ satis est illud solum admonere quòd mens plena prudẽtiæ, iustitiæque deuotior sit erga Dei cultũ & decimas terræ gignentia in fructibus, iuxta altiorẽ prudentiã in eo soluat, vt perfectionẽ omniũ sensuum atque operũ suorũ Deo deferat: nihil sibi arroget. Quæ se regere non potest, Diuino nisi fauore fulta sit. Denique vbi se vicisse putat, tentatur atque arguitur. Hoc exprimit & docet lectio, quia semper aduersum passiones corporis mens nostra tanquã in excubiis de-

A bet prætẽdere. Quid enim est quod ait, Rex, inquit, Sodomorũ exuit Abraham obuiã & dixit: Da mihi homines, equos autem sume tibi: nisi quòd post has mihi luxuriæ victorias, vis quædã libidinis potest rationabili mẽti subrepere, vt infundat ei irrationabiles passiones? Sed perfectæ mẽtis est, nihil de terrenis, nihil de corporalibus illecebris assumere, abstinere à terrenis. Ideo Abraham dicit: nihil sumam ab omnibus tuis. Quasi contagium declinat intemperãtiæ, quasi labem refugit corporaliũ sensuum, delectationes mundi reiicit, quærens quæ supra mundum sunt.

Ideo in tractatu super psalmum xliij. versu primo.

Intelligas illa esse nostra, quæ mẽtis sunt: & esse meliora, quàm quæ istius corporis.

Bona tamen mens plerunque carne vincitur. Libro primo de Iacob & vita beata.

B Mens bona est, quę quod bonũ est elegit: bona ad iudicandũ, sed infirma plerunque ad resistendũ: quia repugnat ei corporis appetentia, & captiuam eam trahit ad erroris illecebras. In quo periculo vnum est remedium, vt quem lex liberare non potuit liberet Dei gratia. Sic enim scriptum est: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

Opera mentis sunt prætãtiora quàm corporis propria. In libello contra relationem Symmachi, post medium.

Nemo sibi de absentia blandiatur. Præsentior est qui se animis inserit, quàm qui oculis ꝓtestatur. Plus enim est mente connecti, quàm corpore copulari.

MENSVRA. *Suorum finiũ mensura contentus quilibet esse debet: quia vt dicit. Libro v. Hexameron.*

Pisces mensurã suam norũt, non muris vrbium, portísque præscriptã, non ædificiis domorum, non agrorũ finibus limitatam, sed mensuram eius quod oporteat, vt tantum sit satis vnicuique, quantum ad vsum abun-

C det, non quantum auiditas quædam immoderata sibi vendicet. Lex quidẽ naturæ est, tantum quærere, quantum sufficiat ad victum & alimentum.

MERCATOR. *Contra mercatorum cupiditatem & cætera vitia, diffusè loquitur in tractatu de Helia & ieiunio.*

Audistis q̃d hodie lectũ sit: Mercatores, inquit, Phœnicum transmeãtes mare, in aqua multa semina mercatorum sicut messis quæ defertur. Vicinæ sunt istæ ciuitates, Tyrus, Phœnice, Sydon: Vicinæ vt locis, ita & vitiis, Mercaturis ac negotiationibus periculosa transfretatio maris: Lucella quærens solicita vita hominum, inquieta cõuersatio, & quodã semper in turbine, vẽtis ipsis mobilior quibus voluitur, atque huc & illuc iactatur sæpe. Et vtique accusatis crebra naufragia. Quis vos nauigare compellit? Quasi nõ inuidia opum, & terras faciatis intutas, & ad latrociniũ plurimos excitetis. Mare non ad nauigandum Deus fecit, sed propter elementi pulchritudinẽ. Latius palagi fudit æquo-

D ra, certè vt freto includeret terras, ne longius tu vagus & exul errares: sed tempestate iactatur mare: temere ergo non vsurpare debetis. Elemẽtum innocens nihil deliquit, temeritas humana sibi est ipsa discriminis. Denique qui non nauigat, nescit timere naufragium. Dominus dixit, Dominamini piscibus maris: Nõ dixit, Nauigate in fluctibus. Denique & Propheta Ionas, qui missus est in Niniuem, vt pœnitentiã prædicaret, quia voluit nauigare vt fugeret à facie Dei, tempestate turbatus, & sorte ductus & iactatus in mare, & exceptus à ceto est. Propheta quoque Dauid ait cum Dei circa hominem commemoraret gratiam: Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi: Volucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Piscibus dedit, non hominibus perambulare maris semitas: Ad escam tibi mare datum est, non ad periculum: cibo, non mercatu vtere. Cur tibi periculum

lum generas de voluptate? Cur separationibus elementi profunda rimaris? Cur inquietas mundi altiora secreta? Cur postremò sæpius sulcare atque exarare fluctus impatiens nauta contendis? Cur tentas frequenter innoxia æquora, irritas procellas? O inexplebilis auaritia mercatorum: cede tu vbi & pelagus & mare inquietudinem tuam non potest sustinere. Denique toties recurrentibus mercatoribus exaratum. Erubesce Sidon, ait mare. Tanquam fatigati elementi vox ista dicentis est,
Isa.23. Erubesce Sidon: Hoc est, meos fluctus negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior: & erubesce velut pudore, quoniã periculo non moueris. Verecundiores venti sunt, quàm vestræ cupiditates. Illi habẽt otia sua, nunquã vestra quærẽdi studia feriantur. Et cum otiosa tempestas est, nunquã vestra otiosa nauigia sunt. Versatur vnda sub remige, quãdo quiescit à flamine. Nõ parturiui, inquit nec peperi, nec nutriui, iuuenes quid me inquietant, quos nescio, quos non agnosco? Ite in Carthaginem. Vlulate qui inhabitatis insulas. Suprà dixit, Vlulate naues Carthaginis. Carthaginem etenim Tyrij condiderunt: & ideo Carthaginẽses sequuntur luxuriã conditorũ, transfusa in se decolora successione nequitiæ pessimorũ vitiorum hæredes deteriores. Et bene luxuriosas naues dixit. Sicut enim illæ vento, ita hic cibo iactatur & vino: insulæque repletæ potu inhabitãt, corpora naufragiis circũsonant, tundunt fluctibus ebrietatis, nec per diem nec noctẽ quiescunt. Horũ igitur mercatorum semen in aqua, merces in fluctibus est. In aqua enim labores suos seminãt, vt pericula merant. In aqua illis seges pullulat, in aqua istis exuberat fructus. Ipse in aqua est, nunquam tutus est & solidus. Vnde rectè ait, Qui seminabat in terra, non introiuit in negotiationẽ: imò qui seminabat in cælo. Sed est & bona terra, in qua
Cap.20. quicũq; seminauerit, fructus ei cælestis oriatur. Vlulate, inquit, iterum, naues Carthaginis, quoniã perit munitio vestra: Et erit in illa die relinquetur Tyrus. Et in-
Isa.23. frà. Erit, inquit, post annos septuaginta Tyrus vt canticum meretricis. Videte quibus verbis vtatur Propheta, nec refugiat verborum istiusmodi vilitatem. Nos interdum refugimus, non quò nobis quàm illis lingua sit castior, sed authoritas inferior. Maior enim vis rerum in talium expressione sermonum est, vt qui delicta non erubescunt, erubescant vel nomina delictorũ. Erítque, inquit, Tyrus vt canticum meretricis. Videte ne cum aliquis illos choros vidẽt pia verba cantare, dicat: Ecce facta est Tyrus vt canticum meretricis. Oraculũ Propheticæ annuntiationis impletum est. Et subiecit: Accipe citharam, & vacare ciuitas meretrix oblita bene citharizare multa canta, vt fiat memoria tui. Et erit post septuaginta annos Tyrus vt canticum meretricis, & visitationem faciet Deus Tyri.

MERCES. *Intelligitur pro retributione qualibet. Super epistolam ad Hebræos, capit. tertio exponens*
Super cap.2. Tom.V. *illud: Accepit iustam mercedis retributionem.*

Quare dixit mercedis retributionẽ? Merces enim in bono poni solet. Sed iste Apostolo mos est, vt non magnam verborũ habeat rationem, sed indifferenter quæ vel in bono dicuntur, vel quæ in malo, pro alterutro po-
2.Cor.10. nere: Sicut alibi dixit, In captiuitatem redigentes omnẽ sensum ad obediendum Christo: Et hìc mercedis retri-
Tom.I. butionem pro supplicio posuit.

Ideo libro primo de officijs.

Ergo impius ipse sibi pœna est, iustus autem ipse sibi gratia: & vtrique aut bonorum aut malorum operum merces ex se ipso soluitur.

De quolibet bono opere ab ipso Deo merces sperari debet. Vnde super epistolam ad Colossen. cap. iij. exponens il-
Tom.V. *lud: Quodcunque facitis ex animo operamini, &c.*

Vt promptos illos in obsequio & fide faciat, mercedem illos bonorũ operum accepturos promittit à Deo in regno Christi. Quod vt probatum sit & acceptum,

A sic illos vult obsequi, sicut Domino à quo mercedem expectant. Aut si iniquè egerit non solùm hominẽ offendit, sed & Deum, quem in admissa fraude carnalis domini contempsit. Si autẽ bene egerit, non erit apud Deũ seruus hominis quasi despectior, sed remunerabitur quasi liber inter homines.

Merces virtutis sanctorum, est in alia vita præmiũ. Libro secundo de Abraham: pertractans illud: Ego protector Cap 8.
tuus sum, & merces tua magna nimis. Tom.IIII.

Quæro cur post belli euentum spondendæ mercedis locus nunc erat. Minus enim mirabile faceret, si sequutus promissum Dei esset hostem adorsus. Victoriæ securus processerat ad triumphum, magis inuitatus quàm promptus ad gloriam: vel ad vlciscendum pietatis dolorem paratus. Propositum piæ mentis mercedem non expetit, sed pro mercede habet boni facti cõscientiã, & iusti operis effectũ. Angustæ mẽtes inuitẽtur ꝓmissis,
B erigãtur speratis mercedibꝰ. Bona mẽs, quæ sine respon si cælestis syngrapha certamen arripuit, geminæ laudis fructũ acquirit sibi, vt & cõfidentissimæ fortitudinis, & plenissimæ deuotionis gratiã locet. Quod de sancto Abrahã æstimari cõuenit: quia & Diuinũ fauorem non despici se iustis duxit erroribus, & hostem pertulit despectu periculi, quod gloriosè sibi pro vltione pietatis subeundum putauit. Dei quoq; in eo prædicatur iustitia, qui remunerationem piis mentibus, non ex necessitate promissi, sed ex æquitatis suæ cõtemplatione largitur, iudicans dignũ fore quòd ij qui militant sine aliqua mercedis humanæ remuneratione repositum habeant præmiũ in eius bonitate, cui deuouẽdas suas animas æstimauerint. Simul quia adoreis bellicis ex vsu ipsius victoriæ aut hominũ gratia paratum est prẽmiũ. Pietatis autẽ & parsimoniẽ puritatis, cẽterarúmque velut priuatarum virtutum à Deo soluitur. Quæ manifesta sunt hominibus, ipsi remunerãtur. Non omnia autẽ
C manifesta, sed alia manifesta, alia incerta, & maximè occulta cordis. Vnde & ille ait: Incerta & occulta cordis manifestasti mihi: quorum spectator & scrutator est Deus. Nõ ergo magnam mercedem promisisset Abrahæ, nisi puram animam ab omni delictorum contagione iudicasset.

Dicit libro de Ioseph.

Hæc est merces & vita sanctorum, quòd etiam alios redemerunt.

Christus tamen propriè dicitur esse merces. Libro de benedictionibus patriarcharum, vbi loquitur de benedictione Cap.6.
Isachar, dicit sic: Tom.IIII.

Isachar merces dicitur & ideo refertur ad Christũ, qui est merces nostra quòd eum nobis ad spem salutis æternæ, non auro, non argento, sed fide & deuotione mercemur. Vnde & Dauid de ipso dicit: Ecce hæreditas Domini filij merces fructus ventris. Et Moses ideo Psalm.126.
dicit: Merces circa mare inhabitantium.

D *Ab ipso Christo dignè petitur merces. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ tertiæ.* Tom.IIII.

Siquidem Paulus, qui antè dixerat, quia non sum dignus vocari Apostolus: postea ait: Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Deus in illa die iustus 1.Corinth.15. 2.Timot.4.
iudex. Non solùm autẽ mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius. Et Apostolus sibi pollicetur: hìc autẽ verecundius adhuc precatur. Quod vtique non insolentis arrogãtiæ, sed innocẽtis est cõscientiæ, ab ipso cui seruieris petere mercedem, quam desperare segnitiei materia, sperare autẽ incentiuũ laboris est. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur, vt talia petendo studiosius elabores, quò ea petitione sis dignior.

Mercenario merces laboris reddi debet. Vnde in tractatu de Tobia in fine, descriptis eius actibus, sic concludit. Cap.24.

Sed non his tantum virtutum finibus contentus fuit Tom.IIII.
sanctus Tobias, mercenario quoque sciuit soluendam esse mercedem, dimidium vsque obtulit: Meritóque

pro mercenario inuenit Angelū. Et tu vnde scis ne fortè iustū, aliquē mercede defraudes, punísve infirmum? Matth.18. Væ enim illi qui scandalizauerit vnum de pusillis istis. Quî scis an in eo Angelus sit? Neque enim dubitare debemus, quòd in mercenario posit esse Angelus, cū esse possit Christus, qui in minimo quoque esse consueuit. Redde ergo mercenario mercedē suā, nec eum laboris sui mercede defraudes, quia & tu mercenarius Christi es, & te cōduxit ad vineam suam, & ibi merces reposita cælestis est. Non ergo lædas seruum operantē in veritate, neque mercenariū dantem animam suam: Non despicias inopem qui vitam suam labore exercet suo, & mercede sustentat. Hoc enim est interficere hominem, vitæ suæ ei debita subsidia denegare. Et tu mercenarius es in hac terra. Da mercedem mercenario, vt & tu possis Domino dicere cum precaris, Da mercedē sustinentibus te. Tob.2. Tobias tibi dicit: Luxuria mater est famis: in quo continentiā docet. Dicit etiā: Mercedē omni homini, qui penes te operatus fuerit, redde eadem die, & non maneat apud te merces hominis, & merces tua non minorabitur. Dicit tibi: Noli bibere vinum in ebrietate. Dicit tibi: de pane tuo communica esurientibus. Vide quid te fœnerare cupiat: Et de vestimentis tuis nudos tege. Ex omnibus quæ abundauerint tibi fac eleemosynā: omni tempore benedic Dominum. In his itaque fœnus æternum est, & vsura perpetua.

Mercenarius dicitur causa vilitatis. In tractatu de prima interpellatione Iob. Require suprà. Mercenarij tamen causa expectationis præmij omnes sumus. In epistola prima ad Constantium.

Lib.7.Epistol. Epist.44. Tom.III. Luc.15. Et nos mercenarij sumus, qui ad mercedē laboram[us], & huius operis nostri mercedē speramus à Domino nostro & Deo. Si quis cognoscere vult quàm mercenarij sumus, audiat dicentē: Quantis panibus mercenarij patris mei abundāt, ego autē hîc fame pereo. Et infrà: Fac me, inquit, sicut vnū mercenariorū tuorū. Omnes mercenarij, omnes operarij. Qui tamē fructū expectat laboris, consideret quòd is qui alium mercede fraudauerit debita, & ipse fraudabitur sua: Fœneratū istud offendit, & postea cumulatiore mensura exsoluet. Ergo qui non vult amittere quod est perpetuum, non eripiat alij quod temporale est.

Ideo nemo debet mercenariū sua fraudare mercede. In Lib.9.Epist. Epist.70. *epistola ad Vigilium.*

Nemo fraudet mercenarium mercede debita: quia & nos mercenarij sumus Dei nostri, & ab eo laboris nostri mercedem expectamus. Et tu quidem, ò quicunque es negotiator, mercenario tuo mercedem pecuniariam negas: id est, vilem, caducam: tibi autem negabitur merces promissorum cælestium. Non fraudabis igitur, vt lex dicit, mercenarium mercede sua.

Merces autem quam Deo debemus, est aliis proficere ad Tom I. *salutem. Libro primo de viduis, parte secunda.*

Nō inanes Dominus, sed virtutibus opimas spectare & laudare Iesus consueuit. Videat ministrantē. Hæc est enim merces quam Deo debes, vt de aliorum quoque profectibus mercedē tuam conferas. Nulla merces Deo melior, quàm ea quæ habet pietatis munera.

Lib.7.Epist. Epist.44. Tom.III. MERETRIX. *Intelligitur pro quolibet vitio. In epistola prima ad Constantium.*

Non magna, inquit, lucra de mercede meretricis, id est, lubricæ istius fragilitatis. Meretrix ista, nō specialis, sed publica est. Non vna mulier, sed vaga omnis cupiditas meretrix est. Omnis perfidia, omnis fallacia meretrix, non illa sola, quæ corpus prostituit suū: sed omnis anima quæ spem suam vendit, quæ deformes quæstus & degenerem stipem quærit.

Cap.13. Tom.IIII. MERGVS AVIS MARITIMA. *Lib.v. Hexam.*

Nec vos præteribo mergi, quibus ab assiduitate mergēdi, nomē hoc hæsit. Quomodo sæpe mergentes aurarū signa colligitis, & præuidentes tempestatem

A futuram, propè medio reuolatis ex æquore, & ad litorum tuta contenditis cum clamore?

MERITVM. *Merita sunt diuersa. Lib. de Ioseph.*

Binas stolas accipiunt: Quas illas vtique dubitare non debes, quia legisti de Sapientia dictum: Binas vestes fecit viro suo. Vna est mystica, moralis altera. Sed non omnes Apostoli, non omnes Prophetæ, non omnes pastores, non omnes virtutes, non omnes habent gratiā curationum, non omnes linguis loquuntur. Vbi diuersa merita, diuersa & præmia.

De propriis meritis confidere non debemus. Super epistolam ad Hebr. cap. ij. Require suprà cap. Gratia. Ante meritum non datur præmium. Lib. j. de officiis. Require suprà, cap. Beatitudo. Gratia non datur secūdum merita. Lib. iij. de viduis, parte ij. Require infrà cap. Sors. Merita in iudicio sunt examinanda. Lib. super Beati immaculati, litera xx, versu iiij. Require suprà cap. Iudex.

B MERIDIES. *Signat Ecclesiam, & nox vel Occidēs Synagogā. Lib. super Beati immaculati, lit. ij. vers. j.*

Dicis enim: Vbi pascis? Vbi manes in meridie? Meridiē nosti esse Ecclesiam, quæ tenet Christum: & tu eum in noctibus quæris? Dic inquit mihi Christe: Responde vel propter id quia antè charus fuisti atque dilectus mihi. Et si ego prærogatiuam tantæ charitatis amisi, tu tamē quasi pius respōde mihi, vbi pascis: vbi manes? Reliquisti me: abiisti ad gentes, recessisti longe à me, & illis propior factus es à quibus longè eras. Sed factus es propè, quia crediderunt sanguini tuo. A me recessisti, quia ego crucem tuam non suscepi vt mundi redemptionem, sed vt noxij damnationem. Qui autem receperunt, sicut salutis authorē: in meridie sunt. Illis luces, illis refulges, illis calet gratia tua sicut meridies: mihi matutinus eras cum adhuc crederem, sed non credebā plenè: quia non sum inuenta in meridie sicut Ioseph, qui cum fratribus suis cœnabat meridie. Illis meridies fa-
C ctus es, qui pascuntur in diuitiis tuis, & in te sperant. Ideo vt dixit Dauid: Deduces eorū iustitiam tanquam lumen, & iudiciū eorū tanquam meridiem. Quæris ergo tanquam aliena, quæ proxima eras: tāquam pauper, quæ diues fuisti: Vis sequi, quæ præcedebas, atque vtinam vel sequaris, quos præcedere debuisti: Mercenaria esse desideras, quæ antè mercenarios colligebas. Mercenariæ vtiq; vox ista dicētis est, Ne forte fiam circumamicta super greges sodaliū tuorum. Quæ proselytos ex gentibus antè suscipiebas, nunc ipsa in nationibus vis proselytis suscipi, & tanquam aduena congregari.

Hoc tempus siue temporis hora virtutis & prosperitatis statum significare videtur, qua etiā vigilandum est & orādū. Vnde lib. super Beati immaculati, litera viij. versu vj.

MESOPOTAMIA. *Nomen à proprietate loci. Libro de Paradiso.*

Mesopotamia dicitur, quòd Tigris & Eufrates incluserint eam, eò quòd inter duo hæc flumina constituta
D sit, quod etiam longè positis nomen ipsum & opinio communis expressit.

Figurat Ecclesiam. Lib. j. de Abraham. Require suprà, cap. Ecclesia: & in epistola ad Vigilium, in principio.

Primùm omniū cognosce Ecclesiā tibi Domini cōmissam: ideóque vitandū semper ne quid obrepat offensionis, & fiat velut commune corpus eius gentilium admixtione. Vnde scriptura dicit tibi: Ne accipias vxorē de filiabus Chananæorum, sed vade in Mesopotamiā in domū Batuël, id est, domum sapiētiæ: & eius tibi acquire copulā. Mesopotamia autē regio est in partibus Oriētis, quæ duobus maximis per ea locorū Eufrate & Tigri fluminibus circunuenitur, quibus origo est in Armeniæ locis: Influunt autem diuerso meatu in mare rubrū: & ideo Mesopotamiæ nomine signatur figura Ecclesiæ, quæ maximis fluentorū prudētiæ irriguis atq; iustitiæ, fœcūdat mētes fideliū, quibus sacri baptismatis, cuius typus præcessit in mari rubro, infundit gratiā, culpámque

pámque abluit. Doce ergo plebem, vt nō ex alienigenis, sed ex domibus Christianis cōiugij quæratur copula.

MEVS. *Meus de homine, tanquā de quadam possessione dicit Deus & diabolus, virtus & vitiū. Vnde non omnium est dicere Deo, Tuus sum ego. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu vj. Require suprà, cap. Deus.*

MICA. *Mica panis sunt mysteria scripturarū. Lib. octauo super Lucā. Require suprà, cap. Diues malus. Vnde qui humiliter parua non despicit, magna intelligere promeretur. Propterea in tractatu super psal. xliij. pertractās illud Matthæi. Ecce mulier Chananæa, &c. inter alia hac dicit:* Tom. IIII.

Quid sibi vult quod ait: Non licet accipere panē filiorum, & mittere catulis? Vtique filios dixit Israëlitas, Hoc est, populū Iudæorū: catulos autem, populum nationum. Quid ergo? Diuitum aut nobiliorū est accipere sacramēta cælestia, & non eorū qui magis ad cognitionem mysterij cælestis pio mentis feruore contendāt? Et si Israëlita fuerit aliquis remissus & negligens vel contumax, qui reiiciat post se sermones Dei: Chananæus autem qui impigrè velit acquirendis mentem intendere sacramentis, ille potius qui dissimulat, quàm iste qui defert studium præferendus est? Non vtique. Et ideo diligenter oportet intelligi quid expresserit, qui cum dixisset, Non licet accipere panem filiorū, & mittere catulis: respondente Chananæa, quia & catuli canum edunt de micis quæ cadūt de mensa dominorū suorum: studiū eius humilitatémque laudauit: quæ non sibi profundum sapiētiæ à primordio vendicauit, quamuis de finibus Tyri, & Sidonis iam esset egressa, sed micas quasdam verbi salutaris, quæ de mensa dominorū suorū caderènt, crederet colligēdas. Qui enim diligenter & subtiliter scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem mysteriorū peruenire cōsueuit. Vnde & huic dicitur: Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Hoc est, vt aperiatur tibi ostiū verbi, & refulgeat vitæ æternæ salubre mysteriū.

MIGRARE. *Quando accipitur pro loci mutatione, tūc signat mentis mobilitatem: cōtra quā loquitur libr. Hexamerō. Require infrà, cap. Piscis. Propterea est malorum. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.* Super psal. 61. Tom. IIII.

Quia ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, non emigrabo: Hoc est, nunquid sepultura negata corporis perpetuæ quietis mansionem mihi abstulit? Habeo habitaculū meum in Domini tabernaculo, & in sancto eius monte requiescam. Nō emigrabo humano scelere, & in sancto eius monte requiescā, qui Domini fauore susceptus sum, quia neque mors, neque gladius neque tribulatio, à charitate Christi me separare poterunt. Nō enim innocēs de tabernaculis iustorū, sed peccator emigrat. Migrant Iudæ proditoris hæredes. De quibus & similibus eorū meritò dicitur, Cōmoti amoueantur filij eius, & mendicent: eiiciātur de habitaculis suis. Quod bene & ad Dominū Iesum Christū refertur: q eū descēdisset in terras, vt crucifigeretur, sepeliretur, non emigrauit à Patre: sed in Patre māsit, sicut ipse ait. Traditus sum & non egrediebar. Nec deposuit qđ erat, sed reseruauit: nec desiuit esse in Dei forma, sed perseuerauit: non imminuta per susceptionē corporis Dei gloria, sed manēte triumphū acquisiuit, potentiā nō amisit. Vnde ipse ait: Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexterā virtutis. Vnde cōuocatos gentiū populos, & acquisitos Patri suo sanguine, hortatur ad fidem dicēs: Sperate in eo omnes conuentus plebis meæ: hoc est, nō solus Israël, sed omnes, inquit: nec solæ reliquiæ, sed etiā gentium plenitudo. Nec solæ gentes, sed Israël. Cum enim intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israël saluus erit. Roma. 8.

MILITIA ET MILES. *Qualiter militia ordinata esse debet, patet exemplo auium. Libr. v. Hexameron. Require suprà, cap. Apes: & cap. Grus. Primò requiritur in milite zelus iustitiæ, quia propter prædam pugnare non debet. Libro primo de Abraham, pertractans historiam quæ habetur Gen. xiiij. dicit sic:* Cap. 5. Tom. IIII.

Quantū est quod de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triūphi mercedis susceptio, & beneficij arrodit gratiā. Plurimum enim refert, vtrum pecuniæ, an gloriæ dimicaueris. Alter mercenarij loco ducitur, alter dignus habetur cōseruatoris gloria. Iure sanctꝰ de præda vsurpare aliquid vel oblatum recusat, ne dicat qui dedit: Quia ego diuitē feci eum: hoc solum satis sibi esse testificatur, quod pastui præliantiū iuuenum profecisset. Dicet aliquis: Cum ipse vicerit, quomodo dicit Abraham ad regem Sodomorum, Nihil sumam abs te, cum præda vtique in potestate victoris fuerit? Docet militarē disciplinam vt regi seruētur omnia. Sane iis qui secum fuissent in adiumentū fortasse sociati, partē emolumēti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.

Breuius prædictā sententiā ponit. Libr. ij. super Lucam. Cap. 27. Tom. V.

Singulis generibus hominū tribuit sanctus Baptista responsum: Militibus, ne calumniā faciant, prædā requirant: docēs idcirco stipēdia constituta militiæ, ne dum sumptus quæritur, prædo grassetur.

Requiritur in milite habitus fidei catholicæ. In epistola secunda ad Theodosium imperatorem. Require suprà cap. Imperator. Requiritur tertiò, securitas audaciæ. Libro super Beati immaculati, litera xj. versu vj. Tom. IIII.

Bonus miles bella non refugit, nec conflictus, quāuis grauiū præliorū bellator pauescit assuetus: sed fidelis & prouidus aspirare sibi Diuinitus orat auxilia, & piæ deuotionis fidelia sibi adiumenta deposcit. Idcóque non petit vt persequutiones quiescant: sed in persequutionibus postulat se iuuari.

Requiritur quartò, fidelitas obedientiæ. In tractatu de obitu Theodosij. Require suprà, capit. Fides. Requiritur quintò, ordo ambulandi & standi in acie. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo. Require suprà, cap. Exercitus. Requiritur sextò, strenuitas & prudētia artis militiæ. Libro sexto Hexameron. Cap. 8. Tom. IIII.

Attēde tibi. Sic sta, ne cadas; sic curre vt ad brauium peruenias: sic certato, vt sæpe decernas: quia legitimo debetur corona certamini. Miles es, hostem diligenter explora, ne tibi nocturnus irrepat: Athleta es, manibus aduersario propior esto quàm vultu, ne oculum feriat tuum. Liber obtutus sit, argutus incessus, vt irruentem effundas, cedentem occupes, vulnus vigilanti aspectu exeas, forti congressu repellas. Quòd si fueris vulneratus, attende tibi, curre ad medicum, quære remedium pœnitentiæ.

De spirituali verò militia, loquitur in libro contra relationem Symmachi. Lib. 5. Epist. Epist. 31. Tom. III.

Venite & discite in terris cælestem militiam. Hîc viuimus: & illic militamus.

In hac etiam militia, terrenus imperator miles esse debet. In libello contra dictum Symmachum. Require suprà cap. Imperator. In milite Christi requiritur primò strenuitas laboris. Vnde libro de Isaac & anima. Cap. 4. Tom. IIII.

Sunt amabilia tabernacula Israël, sicut nemora obūbrantia super flumē, in quibus anima tanquam in procinctu bellico sita bonam exercet militiā, incursus explorat hostiles: virtutis labore exercet militiā, incursus explorat hostiles: virtutis labore quęrit victoriā, vt possit æquè illi quæ Salomonis est cōparari, velox ad currendum, habilis ad partum.

Secundò requiritur bonitas nominis. Ideo libro primo de officijs. Cap. 36. Tom. I.

Bonū fidei subeas certamē: Non te implices negotiis secularibus, quoniā Deo militas. Etenim si is qui imperatori militat, à susceptionibus litium, actu negotiorū forensium, vēditione mercium prohibetur humanis legibus: quātò magis qui fidei exercet militiam, ab omni vsu negotiationis abstinere debet, agelluli sui cōtentus fructibus si habet: si non habet, stipendiorū fructu suo-

rum? Siquidem bonus testis est, qui dicit: Iuuenis fui, & senui, & non vidi iustum derelictũ, nec semen eius quærens panem.

Tertiò, requiritur singularitas & continuitas operis. Super secundam ad Timotheum, cap. secundo, exponens illud: Labora sicut bonus miles, &c.

Tom.V. Manifestũ est quod dicit, quia nemo potest duobus dominis seruire. Negotia enim secularia auaritiæ seruiãt necesse est: & nisi fuerint mentiti, trãsigi se nõ possunt. Est ergo, sed leue peccatũ. Ecclesiasticus autẽ idcirco Deo se probat vt huic deuotus officiũ impleat quod spopondit, in Dei rebus solicitus, à seculari negotio alienus. Nõ enim cõuenit vnum duplicẽ professionẽ habere. Et nisi certet quis, nõ coronatur, nisi legitimè certauerit. Dei militẽ tam exercitatũ vult esse in Dei operibus vel officio deputato, vt possit ad gloriæ meritum peruenire, tota mente vigilantẽ Diuinis obsequiis, præsentia spernentem, cælestia diligentem. Ad hoc enim se probauit, vt hîc laborans, remuneretur in cælis.

Quartò, requiritur honestas pudoris. Libro secundo de virginitate. Tom.I.

Habes bonã militiã castitatis, quæ in stipẽdiis militas sempiternis: Loricam iustitię, quę spiritali munimine corpus includat: Scutum fidei, quo vulnus repellas: & galeam salutis. Ibi enim est præsidium nostræ salutis, vbi Christus est.

Quintò, requiritur integritas operis. Super secũdam ad Corinth. cap. decimo. Tom.V.

In carne ambulãtes, nõn secundũ carnem militamus. Hoc est, in corpore positi spiritaliter viuimus. Spiritaliter enim viuit, qui facit quod placet Deo. Hic ergo secundũ carnẽ militat, qui desideriis carnis obtemperat. Omnis enim error, caro dicitur. Christo autem ipse militat, qui obaudit eum in fide & disciplina.

Sextò, requiritur humilitas morum. Libro primo de officijs. Require suprà, cap. Clericus. Require de hac materia suprà, cap. Arma: & cap. Bellum.

MINISTRI. *Dei ministri debent esse mente & corpore mundi. Libro primo de viduis. Require infrà, cap. Sacerdos. Ministri Dei debẽt esse deuoti. Vnde super primam ad Corinthios, cap. xij. exponens quod sequitur, dicit sic:* Tom.V.

De spiritalibus autẽ fratres nolo vos ignorare: Scitis quia cum gentes essetis, ad idola muta quàm præcipites ferebamini. Spiritalia illis traditurus, exemplum prioris cõuersationis memorat, vt sicut simulacrorum fuerũt forma colentes idola, & ducebantur duce voluntate dæmoniorũ: ita & colentes Deum sint forma legis Dominicæ, ambulantes sicut placet Domino. Forma enim vniuscuiusque legis, in professione & cõuersatione cultoris debet videri. Ille enim forma & imago legis Dei est, in cuius fide & cõuersatione Euangelij veritas lucet.

Et addit quòd nõ possunt tales esse sine gratia Spiritus sancti, exponens verbum Apostoli quod sequitur. Cap. eod.

Propter quod notũ facio vobis, quòd nemo in spiritu Dei loquẽs, dicat anathema Iesu: & nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Quoniam rationẽ spiritalium ignorantes, per singula charismata, hominibus potius q̃ Deo gloriã dabant, non assequuti per Spiritũ sanctũ hoc donum ministrari. Et quia qui Dominũ Iesum vocat, nõ sine Spiritu sancto hoc dicit: habet enim gratiã in eo ipso fidei suæ, propter gloriam nominis Christi: Nõ enim sine dono Dei est Dominum dicere Iesum: ac per hoc ostẽdit illis in omnib⁹ Dei esse laudẽ & gratiã. Quia sicut idolorũ imago in ministris eius est, ordinẽ suum habẽs per singulos gradus, totũ tamen hominis est: ita & in lege Dominica gradus charismatũ sunt officiis Ecclesiæ: nõ vtique meritis humanis indulti, sed vt mẽbra ad ædificationẽ Ecclesiæ pertinentia, quæ per se & in se habẽt gloriã, sicut est vel in humanis officiis. Scholæ enim sunt quæ positis in se dant dignitatẽ, vt loci honor hominem faciat gloriosum, non propria laus. Ait ergo: Nemo in Spiritu Dei dicit anathema Iesu. Vox enim quæ dicit anathema Iesu humana est errore prolata: Quod enim falsum est, ab homine est. Et nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Dictũ enim ipsum quo significatur Domin⁹ Iesus, non adulatione hominũ, sicut & idola dij vocãtur: sed Spiritus sancti veritate ꝓfusum est. Quicquid enim verum à quocunque dicitur, à Spiritu sancto dicitur.

Et addit tales esse ad beneficium ministrorum nõ ipsius Dei cui ministratur.

Ne ergo hominũ fauorẽ existimarẽt in regula Christiana, & propter hoc se argui minimè paterentur, sicut est, & in simulacris: (homo enim adinuenit, vt Deus dicatur qui nõ est: ac per hoc subiecti sunt antistites illis.) Ostendit itaq; illis nullũ beneficiũ esse humanũ in eo, cũ dicitur, Dominus Iesus: sed magis donũ Dei, q dignatus est mysteriũ suũ hominibus declarare. Etenim ipsa professio remissionẽ acquirit peccatorũ, sicut exaggerat dicatio idolorũ. Docet ergo eos, quia nõ præstãt religioni beneficiũ dicẽtes Dominũ Iesum, sed accipiunt: ne more idolorum hominum putarent gratiam esse in lege Domini, dum vocatur Deus qui non est.

Ministri principum siue regum, in periculo viuunt & si mali sunt vltimũ exterminiũ non euadunt. Vnde in libro de Ioseph: pertractãs historiã quæ habetur Gen xli. de pincerna regis, alludens historiæ, siue rememorãs de proposito cubiculi Valentiniani, prout patet in fine tertiæ epistolæ ad eum, siue libelli contra Auxentium de basilicis tradendis, & habetur suprà, cap. Ambrosius, dicit sic:

Redditus officio suo, nõ est memor factus interpretis, sed oblitus est eum. Sed etsi ille obliuiscebatur, Christus nõ obliuiscebatur, sed loquebatur ei, & per seruulũ loquebatur, dicens ad eũ: Memor esto per temetipsum: hoc est, vel officij tui contẽplatione, quod audieris recordare. Sed etsi misericordiæ oblitus es, memor eris mei, vt euadas periculũ. Qui oblitus est beneficiũ, iam eleuatus potẽtia, nõ recordabatur. Et hæc quãta potentia, vbi vini ministerium inundet? Omnis iactãtia, quia erat spadonũ præpositus, qui vinum poculis regiis ministrabat. Et factũ est, inquit, post biennium. Mentio de hoc nostro spadone tẽporis nõ alia de causa nisi quia & dies conuenit: quia post bienniũ recepit officiũ, nec recordatus est, sed admonitus. Cognouit enim quòd etiã regnũ ipsum in hoc seculo esset somniũ, qui de suo somnio nõ credidit: Didicit etiam regna esse somnia, nec ipsorum potestates esse perpetuas. Sed citò hunc locum prætereat dolor, ne ipsa commemoratione crudescat: ne ipsius quidẽ sermonis mei meminisse delectet, quem tunc temporis vel effuderit dolor, vel extorserit Ecclesiæ cõtumelia. Admonitus ergo super somnium regis, ait: Peccatum meum recordor. Sera quidem ista est, sed vtinam vera cõfessio. Post peccatum fatetur, quod ante peccatum cauere debuerat. Quàm citò oblitus fueras: Memor esto mei? Scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem: sed obtusas aures habebas fastu potentiæ, & vino ebrius non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memor esto mei, quia peccatum serò fateris. Quid rogas seruulum Christi? cur Deum negas? Inebriare iam non vino, sed sancto Spiritu. Recordare quid passus sit, cum quo dormisti somnũ tuum, & somniasti somniũ. Et ipse præpositus erat, & præpositus epularum regis, quæ ad opus pistorium pertinebant. Sublimem se esse credebat, quia in potestate habebat panem regium: nesciebat multos anfractus esse huius potentiæ. Minabatur aliis, ipse mox supplicio dandus extremo, nec audiuit eum, qui licet seruulus Domini, tamen loquebatur oraculum quod ipsius iussu regis, de quo sibi plurimũ blandiebatur, caput amissurus esset, esca auibus derelinquendus. Vel hoc te exemplũ reuocare debebat, vt perfidiæ

fidiæ non crederes. Sunt & alia exempla de fastu & fragilitate ministrorum regalium, quæ posterioris temporis historia habet. Et Doeg præpositus erat, & præpositus animalium regis, adde si placet mulorum, hoc est, spadonum animalium. Hic quoque sacerdotem Domini detulit, & regem fraude commouit in sacerdotis periculum: & hic Syrus erat. Num mentior, quando & patriæ facta conueniunt? Amam quoque à cubiculo regis, & ipse præpositus, dum inuadere Ecclesias Domini improba temeritate cōtēdit, populúmq; fidelē spoliare & persequi, grauibus sacrilegia suppliciis expēdit.

Minister quilibet spe remunerationis est animandus. Super epistolam ad Romanos, cap. xij. Exponens illud: Siue ministerium in ministrando.

Tom.V. Ad obsequiū fraternitatis præbendū in tantū minister firmatur, in quātū credit debere se obsequi, ne vltra fidem laborans in obsequio, fatigetur incassum.

MIRACVLVM. *Quæ Deus miraculosè facit, homo non debet secundum naturalem ordinem iudicando discutere, sed solùm Diuinam potentiam cogitare. Libro secundo Hexameron.* Cap. 1. Tom. IIII.

Ad secundi diei admiranda opera sermo nobis prodeat: quorū eminētia, non secundū tractatus nostri possibilitatem, sed secūdū scriptorū ad laudē referenda est creatoris. Vos igitur quæso vt naturaliter ęstimare, quę dicimus probabiliter, ac simplici mēte & sedulo ingenio pensare dignemini, nō secūdū Prophetiæ traditiones, & inanem seductionē suasoria verisimilia colligētes, sed secūdū regulam veritatis, quæ oraculis Diuini sermonis exprimitur, & cōtēplatione tantæ maiestatis fideliū pectorib⁹ infunditur, quia scriptū est: Confirma me in verbis tuis. Narrauerūt mihi iniusti exercitationes, sed non sicut lex tua Domine: omnia præcepta tua veritas. Psal. 118. Non ergo secundū elementorū naturas, sed secundū Christū, qui omnia quæ voluit fecit abundās plenitudine Diuinitatis suæ. Consideremus quę facta sunt, & naturæ possibilitatē interrogemus. Neq; enim cū in Euangelio leprosos curaret, cæcis visum refunderet, populus qui aderat & spectbat, illum medicinæ ordinem recognouit: sed potestatem Domini miratus, dedit, vt scriptū est, Deo laudē. Neque secundū numeros Ægyptiorū, & cursus siderū, mensuras elementorum, extendit manū suā Moses vt diuideret mare rubrū, sed Diuinæ imperio potestatis obtemperans. Vnde & ipse ait: Dextera manus tua Domine glorificata est in virtute, dextera manus tua Domine cōfregit inimicos. Exod. 15. Illò igitur sancta plebs eleua mentē tuā, & totū animū tuū cōfer. Non sic Deus videt quemadmodū homo: Deus in corde, homo in facie. Nec sic igitur homo videt, quemadmodū Deus. Audis quia Deus vidit, & laudauit. Noli igitur tuis oculis æstimare quæ facta sunt opinionibúsque colligere: sed quæ Deus vidit & probauit ea tu retractanda non putes.

In qualibet creatura quamuis minima aliquid miraculi reperitur. Lib. vj. eiusdem. Cap. 6.

Mirabilis natura in maximis: mirabilis enim in excelsis Dominus: Mirabilis etiā & in minimis. Sicut enim nō minus plana camporū quàm montiū alta miramur, nec plus altitudinē cedri stupemus, quàm vitis aut oleæ breuis fœcunditatē: ita non amplius miror elephantē, quia procerus est: quàm murē quia terribilis elephāto est. Naturæ igitur hæc potentia est, vt terribilia aliis, aliis meticulosa sint. Est enim donata pręrogatiua quędam singulis creaturis, vt quibusdam priuilegiis propriis fulciantur. Formidabilis tauris elephātus, murem timet.

De miraculis quæ fecit Christus, loquitur libr. v. super Lucam, textum Euangelij taliter exponendo. Cap. 21. Tom. V.

Denique Dominus sciens neminem sine Euangelio plenè posse credere, quia sicut fides à veteri incipit te-

A stamento, ita impletur in nouo: interrogatus de se, non verbo aliquo, sed factis esse se signauit. Ite, inquit, renuntiate Ioanni quæ audistis & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Plenum sane testimonium quo Dominum Propheta cognosceret. De ipso enim non de alio, fuerat prophetatum, quia Dominus dat escam esurientibus: Dominus erigit elisos: Dominus soluit cōpeditos: Dominus illuminat cęcos: Dominus diligit iustos: Dominus custodit aduenas, orphanum & viduam suscipiet, & viam peccatorū exterminabit. Psalm. 145. Quis ista, inquit, faciet? Regnabit Dominus in æternum. Ergo non humanæ ista, sed Diuinæ virtutis insignia sunt, cæcis perpetuæ tenebras noctis aperire, defossorúmque oculorum vulnera sanare luce infusa, auditum insinuare auribus surdorum, laxatis soluta membra reformare compagibus, in lucem quoque refuso vigore viuendi reuocare defunctos. Hæc ante Euangelium vel rara vel nulla. B Licet receperit Tobias oculos, vnus est in exemplo: & tamen Angeli fuit illa medicina, non hominis: Helias mortuum suscitauerit, ille tamen rogauit & fleuit, hic iussit: Helisæus leprosum mundari fecerit, non tamen illic valuit præcepti authoritas sed figura mysterij: Non defecerit ad escam viduæ esurientis, propheticis se multiplicans farina præceptis, vnam tamen viduam farina illa vel potius eadem quoque sacramenti species præfigurata seruauit. 3. Reg. 17. Sed tamen parua adhuc ista Dominicæ testificationis exempla sunt: plenitudo fidei, crux Domini, obitus, sepultura est. Et ideo cum illa superiora dixisset, addidit: Beatus, inquit, qui in me non fuerit scandalizatus. Crux enim, etiam electis scādalum posset afferre. Cap. 22. Sed nullum hoc maius Diuinæ personæ est testimonium, nihil est quod magis esse vltra humana videatur, quàm toto se vnum obtulisse pro mūdo: hoc vel solo plenè Dominus declaratur. Denique sic designatus est à Ioanne: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit pec- C cata mundi. Verùm hoc non duobus illis viris Ioannis discipulis, sed nobis respondetur omnibus: vt ita credamus in Christum, si facta conueniunt. Veniet enim qui sibi hoc nomen vsurpet: quem licet nominis non queas appellatione secernere, factorum tamen consideratione discernas.

Non omnes sunt digni vt eis miracula fiant. Vnde libro j. de viduis, parte prima loquens de Helia & muliere vidua de Sarepta, prout habetur iij. Regum xvij, in fine sic concludit. Tom. I.

Ostenditur igitur exemplo non omnium esse Diuinæ mereri miracula potestatis, sed eorum quibus religiosæ deuotionis studia suffragentur, & Diuini eos fructu operis abdicari, qui reuerentiæ sunt cælestis exortes. Ostenditur etiam in mysterio, quòd ad instaurandū Ecclesiam Dei Filius humani corporis sacramenta susceperit, abdicato populo Iudæorum, quibus consiliarius & Propheta beneficiorúmque dempta sunt mira- D cula Diuinorum, eò quòd ciuico quodam inuidiæ næuo in Filium Dei credere noluerunt.

Quare autem non fiant temporibus nostris tanta miracula, ponit super primam ad Corinthios, ca. xij. in fine, præmittens quòd gratia faciēdi miracula, non est gratū faciēs: vnde ea facere non est sanctitatis perfecta. Tom. V.

Et adhuc magis excellentiorem vitam vobis demōstro. Gradatim illos ad vlteriora prouehit, ostendens illis gratiā supradicti omnis doni, quæ hominibus bonis vidētur, siue loquēdi, aut curandi vel prophetandi, non ad meritum hominis pertinere, sed ad honorificētiam Dei: Ideóque nunc viam illis se dicit ostendere planiorē, qua itur ad cælum, quæ meritū collocat apud Deū. Nam quia supradicta non semper ad meritū pertinēt, dicit Saluator, Multi mihi dicent in illa die, id est

iudicij,Domine,Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus?& quia hoc nó ad meritū pertinet,sed officia sunt Ecclesiæ, ad cōfusionem gentiliū, & Dei honorificentiam protestandam, dicit eis Dominus:Recedite à me:non noui vos, operarij iniquitatis. Securi enim quia Dei in illis operatio cernebatur,negligentes erga se fuerunt. Nam & illis septuaginta duobus discipulis gaudentibus quòd dæmonia illis subdita fuerant,dicit Saluator:Nolite in hoc gaudere quòd dæmonia vobis subiecta sunt,sed in hoc gaudete quòd nomina vestra scripta sunt in cælo.Quare,nisi quia in nomine Dei subiecta sunt,non hominū merito?Et quare nūc non ita fit,vt homines habeāt gratiam Dei?Inter initia fieri oportuit,vt fundamēta fidei acciperent firmitatē. Nunc autem non opus est,quia populus populum adducit ad fidem.

Mat. 7. — Luc. 10.

Et infrà,capite decimotertio.

Et si habeam omnem fidem,ita vt montes transferā, charitatem autem non habeam,nihil sum. Virtutes facere,aut dæmonia per fidē eiicere Dei virtus & gloria est: nec hoc ad meritum proficit nisi quis bonæ conuersationis fuerit æmulus,sicut suprà memoraui.

Et super secundam ad Timotheum, versus finem, exponens illud:Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.

Quid est vt præsente Apostolo,qui mortuos excitabat,Trophimus infirmaretur?Sed signa propter incredulos facta sunt:& quia ex diuersis causis meritum collocatur apud Deum,vt siue qui in tribulatione, siue in ægritudine Deo gratias agit, nec ab aduersa parte suffragium quærit,vt proficiat meritis apud Deum.

Tom. IIII.

MISERICORDIA. *Dei vniuersalis,sed quodā modo. Lib.super Beati immaculati,litera viij.vers.viij.*

Misericordiæ tuæ Domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.Quomodo plena est terra misericordiæ Domini,nisi per passionem Domini nostri Iesu Christi,quā futurā præuidēs,quasi promissam, Propheta cōcelebrat?Prophetis autē ea quæ ventura sunt præuidentibus,moris est,vt quasi iā decursa memorētur,quæ posterioris ætatis sunt. Plena ergo terra misericordiæ Domini,quia omnibus data est remissio peccatorū: super omnes Sol oriri iubetur. Et hic quidē sol quotidie super omnes oritur:Mysticus autē Sol ille iustitiæ omnibus ortus est,omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus surrexit.Ideo autem passus est,vt tolleret peccatum mundi.Si quis autem non credit in Christum generali beneficio ipse fraudat se: vt si quis clausis fenestris radios Solis excludat, non ideo Sol non ortus est omnibus,quia calore eius se ipse fraudauit: sed quod Solis est,prærogatiuam suam seruat: quod imprudentis est,communis à se gratiam excludit lucis.Super omnes pluuia est,& hoc Diuinæ misericordiæ deputatur, quia pluit super iustos & iniustos.Aut certè sic interpretādū,quòd misericordię Diuinę plena sit terra,quia Domini est terra, & plenitudo eius. Ipse super maria fundauit eam,& super flumina præparauit illā.Etenim per Ecclesiā in omnes gētes diffusa est Domini misericordia,in omnes gentes diffusa est fides. Fortasse dicas, Qua ratione non dictū est, Misericordiæ Domini plenū est cælū?Quia sunt etiā spiritales nequitiæ in cælestibus:sed non illæ ad commune ius indulgētiæ Dei remissionémque pertinent peccatorū quibus ignis seruatur æternus,& illa quæ cælestium vel potestatum, vel ministeriorū sunt,licet auxilio Domini fulciātur, tamē non tanta eius indigent misericordia,quāta ea quæ sunt inferiora atque terrena. Non enim illa carnis inuolucro vestiuntur,in qua est frequentis erroris illecebra. Ideóque in superioribus ait idem Propheta:Quia Dominus dedit cælū cæli Domino,terram autē filiis hominum.

Math. 5. — Psalmo 23. — Psalmo 113.

Sed eodem lib. litera x. versu iiij.

Fiat nunc misericordia tua,vt exhortetur me secundū verbū tuū seruo tuo.Aliqui habent hoc loco, Consoletur me:sed etiā in Apostolo legim⁹ exhortationē pro consolatione dictam : & consolationē pro exhotatione.Magna est ergo misericordia Dei,quæ nō solùm remissionē tribuit peccatorū,sed etiā certātibus adhibet exhortationis calcaria,ne suscepti certaminis passiones in belli formidine derelinquāt.Nō ergo misericordiam quasi is qui victus cedat, aut vt veniæ precator implorat,sed vt Dei miseratione succinctus, maiora viribus tāto munere fultus expediat.Egregiā & singularē prophetæ expectato virtutē. Alius enim humiliatus ærūnis posceret,vt circa eum tentamenta desinerent, & sedare aduersa Dominus dignaretur,ne tribulationū in eum procella sæuiret:Iste autē tāquā athleta fortis & patiēs, qui exerceri & cingi animam suā tribulationibus nosset,non tristitiā dimouere,nō impugnātia declinare desiderat:non illud omne desinere quod fatigationem laboris afferret,exposcit:sed magis in tēpore laboris sui aduersus tentationum procellas dari sibi verbū consolationis exposcit, vt possit forti quæ ingeruntur mente tolerare ne aliqua mœstitiæ perturbatione lassetur. In eo igitur obsecrat misericordiā Dei,ne auxilio destitutus expediendi,cœptam malitiarum derelinquat.Denique adhortationis Diuinæ esse misericordiā euidēs testimoniū docet.Mosi enim dicit Dominus: Miserebor cui misertus ero,& misericordiā præstabo cui misericordiā prestitero.Igitur nō volentis est,neque currētis, sed miserentis Dei. Fortè dicas : Ergo nō debemus vel velle currere? Atqui negligentes Deus deserere cōsueuit. Non ergo hoc dicit,sed quid dicat consideremus. Non volentis neq; currentis hominis perseuerantia est. Non est enim in hominis potestate,sed miserantis Dei est,vt possis complere quæ cœperis. Denique iterū Mosi dicit:Quia in hoc ipsum te suscitaui,vt ostendā in te virtutē meā.Colligitur ergo adhortationē Diuinæ misericordiæ deputandā.Vnde sequitur:Ergo cui vult miseretur,& quē vult obdurat.Hunc miseratus hortatur, illum non reuocat execratus. Et verè misericordia est Dei nostrarū militia passionum,per quam nobis peccata minuuntur. Denique Lazarus pauper quia in hac vita tolerauit mala quamplurima, in gremio Abrahæ requiem consolationis inuenit:Ille autem diues quia cōsolationem habuit in seculo, post curricula vitæ huius fructū quietis amisit.Quem si miseratus esset Deus, castigasset potius in hoc seculo,vt postea non flagellaretur. Denique Iob licet grauiter flagellatus, & quidem flagellis plurimis,inopiæ,amissionis filiorū, doloribus corporis,opprobriis amicorum,cōsolatione tamē nūc fruitur æterna.Ergo quantò maiores tribulationes fuerint,tantò vberior consolatio reseruatur. Et tamen ne cadas atque succumbas,quantò maiores tentationes videris,tantò magis roga verbum Dei, vt adhortationē tibi afferat:sicut rogauit & Paulus,qui ait: Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum,& Deus omnis consolationis,qui nos exhortatur in omni angustia,vt possimus & ipsi consolari eos qui sunt in omni tribulatione.

Misericordiam Dei,& non iudicium siue iustitiam nobis fieri suppliciare debemus. Eodē lib.lit.xvj.versu iiij,

Maiore quodā familiaritatis vsu potiora præsumēs, ait:Fac cū seruo tuo secūdū misericordiā tuā,& iustitias tuas doce me.Misericordiā sibi deferri poscit,iustitias doceri. Alibi quoq;,id est,in posterioribus, habes hūc sensum:Et ne intres in iudiciū cū seruo tuo.Etenim nos nostrorum conscij peccatorum,misericordiam magis petere Dei nostri, quàm iustitiam implorare debemus. Aliis veniam largitur, aliis examen impertit.Quæ spes hominibus certandi apud eum, quem occulta non fallunt, quem latere peccata non possunt? Ideóque sciens eius potentiam,qui hominem non timeret,ait:Tibi soli peccaui. Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine pec

ne peccato: Non poteſt rex, quia etſi leges in poteſtate
habet, vt impunè delinquat, Deo tamen ſubditus eſt, qui
nulli debet, imò plus debet ipſe, cui plus commiſſum.
Hoc ergo dicit, Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſeri-
cordiã tuam: quia etſi quid boni feci, plura debeo quàm
ſeruus. Non vno facto ſeruus abſoluitur: quia nemo
ſeruum habens arantem, aut oues paſcentem, dicit illi,
Luc. 17. Tranſi, recũbe, ſed dicit illi: Para quod cœnem, & præ-
cinge te, & miniſtra mihi. Nunquid gratiam habet ſer-
uo, ſi fecit quod imperatum eſt ei? Ergo & cum feceri-
mus quod nobis imperatum eſt, non ſtatim nos exaltare
debemus, ſed magis humiliare: quia nõ ſtatim ſi aliquid
fecimus, impleuimus omnia ſeruitutis obſequia. Quis
tanta naturæ munera vitæ ſalutíſque ſeruatæ Diuina be
neficia digno poſsit æquare ſeruitio? Quis poteſt ſol-
uere quod accepit? Ideóque ſciens omnia miſericordiã
Pſalmo 142. petit potius quàm audientiam: Quoniam, inquit, non
iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis homo viuens.

Sed ſancti aliquando nõ timent iudicium. Eodem libro, litera vigeſima, verſu ſecũdo. Require ſuprà, cap. Iudicium. Tamen Dei iudicium ſemper eſt cum miſericordia: & miſericordia maior iudicio. Ibidem verſu quarto.

Miſerationes tuæ multæ Domine nimis, ſecundũ iu-
dicium tuũ viuifica me. Et ſi longè eſt à peccatoribus ſa
lus, tamen nemo deſperet: quia multæ ſunt Domini mi-
ſericordiæ. Qui ſuo peccato pereunt, miſericordia Do-
mini liberantur. Miſerebor, inquit, cui miſereor. Palàm
apparuit nõ quærentibus, vocauit refugiẽtes, cõgrega-
uit ignaros, pro omnibus ſe obtulit paſsioni. Non ergo
multũ miſericors? Miſericordia enim hominis in proxi-
mum ſuũ, miſericordia Domini in omnẽ carnem: vt o-
mnis caro ad Dominũ aſcẽderet, illa Domini miſeratio
Pſalmo 142. ne donata. Sed quomodo, cũ dixerit multas eſſe Dñi mi
ſerationes, ſecũdũ iudicia eius iuſtificari petit: maximè
cũ ipſe alibi dicat: Et nõ intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo?
Sed eſt aliud illud iudicium beneficiorũ Dei, cui reſpon C
dere non poſſumus. Quis enim debitũ poteſt referre na-
turæ, debitum ſalutis & gratiæ? Aliud iudiciũ quod fra
gilitatis noſtræ æſtimatione cenſemur. In hoc ipſo ta-
men iudicium cum miſericordia copulatum eſt, vt ve-
ritas iudicij miſeratione Domini temperetur. Aut for-
taſſe quia dixerat, Iudica iudicium meum: ideo ſubte-
Tom. IIII. xuit, miſerationes Domini nimium multas eſſe.

Quæ miſericordia quàm ſit magna, proponit libro ſecũdo de apologia Dauid.

Propoſitũ mihi fuit, vt meminiſſe dignamini aduer-
ſus eos, qui homicidium adulteriúmq; ſancti Dauid ar-
guendũ putant, qualicunq; meo reſpondere ſermone: &
ita fauore veſtrę vnanimitatis tractatus noſtri curſus e-
uaſit, vt prædicandus ore omniũ videretur, quẽ putaba-
mus nõ poſſe defendi. Sed quoniã noſtro vir ſanctus nõ
indiget auxilio, iam ipſe vobis pro ſe loquatur, & factũ
ſuũ ipſius oratio defendat. Miſerere, inquit, mei Dñe ſe-
cũdum magnã miſericordiã tuã. Noua, ni fallor fratres D
chariſsimi, cõiunctio iſta ſermonis, vt magna miſericor
dia diceretur. Non facilè alibi lectũ memini: & ideo quę
ſit magna miſericordia nõ facilè dixerimus. Legimus tñ
magnã Dei virtutẽ. Et ideo cõſiderantes quæ magna ſit
virtus, coniicere poterimus quã miſericordiam magnã
voluerit deſignare. Legimus enim in ſancto Hieremia:
Quis es Dñe? tu feciſti cælũ & terram in magna virtute
tua & brachio excelſo. Virtus ergo magna cælum fecit.

Cap. 28. *Et ſoluit ibidem infrá. Require ſuprà, cap. Incarnatio.*

Tom. V. *Per Chriſti parabolas, ipſius in peccatores miſericordia declaratur. Libro ſeptimo ſuper Lucam.*

Quis ex vobis, inquit, homo qui habet centũ oues, &
ſi errauerit vna ex illis, nónne dimittit nonaginta nouẽ
in deſerto, & ibit ad illam quæ errauit? Didiceras in ſu-
perioribus ablegare negligentiam, vitare arrogantiam,
deuotionẽ ſumere, ſecularibus occupationibus nõ tene-
ri, caduca nõ præferre perpetuis: ſed qa fragilitas huma
A na firmũ nequit in tanto ſeculi lubrico tenere veſtigiũ,
etiam aduerſus errorẽ remedia tibi bonus medicus de-
mõſtrauit, ſpẽ venię iudex miſericors nõ negauit. Itaq;
nõ otioſè ſanctus Lucas ex ordine tres parabolas poſuit.
Ouis quæ perierat, & inuẽta eſt drachmę, quæ perierat,
& inuẽta eſt: filij qui erat mortuus, & reuixit: vt triplici
remedio prouocati, vulnera noſtra curemus. Spartũ ẽm
triplex non rumpitur. Qui ſunt iſti, pater, paſtor, & mu-
lier? Nõne De⁹ Pater, Chriſtus paſtor, mulier Eccleſia?
Chriſtus te ſuo corpore vehit, qui tua in ſe peccata ſuſ-
cepit. Quærit te Eccleſia, recipit pater: quaſi paſtor reue
hit, quaſi mater inquirit, quaſi pater veſtit. Prima mĩa,
ſcđa ſuffragatio, tertia recõciliatio. Sĩgula ſingulis qua
drãt, redẽptor ſubuenit, Eccleſia ſuffragatur, author re-
cõciliatur. Eadẽ Diuini operis mĩa, ſed diuerſa pro me-
ritis noſtris gratia. Ouis à paſtore laſſa reuocatur, dra-
chma q̃ perierat inuenitur, ad patrẽ filius ſuis veſtigiis
B redit, & plena condẽnati erroris regreditur pœnitẽtia.
Vnde bene ſcriptũ eſt, Homines & iumẽta ſaluos facies Pſal. 35.
Dñe. Quæ ſunt iſta iumẽta? Dixit Prophetę: Semẽ Iſraël
in ſemen hominũ: & Iuda in ſemẽ animaliũ. Itaq; quaſi
Iſraël homo ſeruatur, quaſi ouis Iuda colligitur. Malo
ergo filius eſſe q̃ ouis. Ouis enim à paſtore reperitur, à
patre filius honoratur. Gaudeamus igitur, qm̃ ouis illa,
quę perierat in Adã, leuatur in Chriſto. Humeri Chriſti
crucis brachia ſunt. Illic mea peccata depoſui, in illa pa-
tibuli nobilis ceruice requieui. Ouis illa genere eſt vna,
non ſpecie. Vnũ enim oẽs corpus ſumus, ſed multa mẽ-
bra. Et ideo ſcriptũ eſt: Vos autẽ corpus eſtis Chriſti, &
mẽbra ex mẽbris eius. Venit itaq; Filius hominis ſaluũ
facere qđ perierat: oẽs ſcilicet: quia ſicut in Adã oẽs mo
riuntur, ita & in Chriſto oẽs viuificabũtur. Diues igitur 1. Corinth. 15.
paſtor, cuius nos oẽs cẽteſima portio ſumus. Habet An-
gelorũ, habet Archangelorũ, dominationũ, poteſtatum,
thronorũ aliorũq; innumerabiles greges, quos in mõti-
C bus dereliquit. Qui qm̃ ſunt rationabiles, nõ immeritò
hominũ redẽptione lætãtur. Quanquã hoc quoq; profi
ciat ad incẽtiua probitatis, ſi vnuſquiſq; cõuerſionẽ ſuã
gratã fore credat cœtib⁹ Angelorũ, quorũ aut affectare
patrociniũ, aut vereri debet offenſam. Et tu igitur Ange-
lis eſto lętitię, gaudeant de reditu tuo. Nõ otioſum etiã
ꝙ mulier illa drachma lætatur inuenta. Non mediocris
hæc drachma eſt, in qua prĩcipis eſt figura. Et ideo ima-
go regis, cẽſus Eccleſiæ eſt: Oues ſumus, oremus vt ſup
aquã refectionis nos collocare dignetur. Oues, inquã, ſu
mus, petamus paſcua: Drachmę ſumus, habeam⁹ pretiũ:
filij ſumus, ad patrẽ feſtinemus. Nec vereamur quia ac-
ceptũ ſpiritalis patrimoniũ dignitatis, terrenis ꝑdegi-
mus voluptatibus. Quod pater in filio quẽ habebat the-
ſaurũ cõtulit, fidei cẽſus nunq̃ exinanitur. Licet totũ de-
derit, totũ habet, q quod donauerit, nõ amittit. Nec ve-
reare ne te nõ recipiat. Nõ enim delectatur Deus perdi-
tione viuorũ. Iam occurrẽs veniẽti tibi cadit ſup collũ:
D Dñs enim erigit eliſos. Oſculum dabit, quod eſt pignus
pietatis & amoris. Stolã, annulũ, calciamenta, proferri
iubebit. Tu adhuc iniuriam metuis: ille reſtituit digni-
tatem: Tu ſupplicium vereris; ille oſculum defert: Tu
conuitium times: adornat ille conuiuium.

Miſericordia gratiam omnibus elargitur atque promittit: Vltionem verò minatur paucis. Libro de pœnitentia, cõtra Nouatianos diſputans ſic ait: Lib. 1. Cap. 2. Tom. I.

Dicit Apoſtolus, Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Roman 8.
Qui Filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus
tradidit eum: quomodo non etiã cum illo omnia nobis
donauit? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus,
qui iuſtificat? Quis eſt qui damnet? Chriſtus qui mor-
tuus eſt, imò qui & reſurrexit, q eſt in dextera Dei, qui
etiam interpellat pro nobis? Pro quibus ergo Chri-
ſtus interpellat, eos Nouatianus accuſat. Quos Chriſtus
ad ſalutem redemit, eos Nouatianus damnat ad mor-
tem. Quibus Chriſtus dicit, Tollite iugum meum
ſup

ſuper vos,& diſcite à me, quia mitis ſum:Nouatianus A Math. II. dicit,Immitis ſum. Quibus Chriſtus dicit, Inuenietis requiẽ animabus veſtris: iugũ enim meũ ſuaue eſt, & onus meũ leue eſt:his graue onus& durũ imponit iugũ Nouatianus. Quàm propenſus igitur ad miſericordiã ſit Dominus Ieſus,licet iſta ſatis inſtruãt,tamẽ etiã ipſe te doceat. Quia cum aduerſus impreſsionẽ perſequu- Math.10. tionis inſtruere nos vellet,ait:Nolite timere eos qui occidunt corpus,animã autẽ occidere nõ poſſunt:ſed potius eum timete,qui poteſt animã & corpus mittere in gehennã.Et infrà:Omnis ergo qui confeſſus me fuerit corã hominibus, cõfitebor & ego eũ corã Patre meo qui eſt in cælis,&c.Vbi confitetur,pro omnibus cõfitetur,omnes complectitur: vbi negat non omnes negat. Sicut enim ſuprà habetur:Omnis qui confeſſus me fuerit,confitebor & ego eũ:hoc eſt,omnẽ: conſequẽs erat, vt infrà quoq; ſic diceret,Omnis autẽ qui negauerit me. Sed ne omnes negare videretur,ita ſubiecit:Qui autem B negauerit me corã hominibus,negabo & ego eũ. Gratiã promittit omnibus,non omnibus minatur iniuriã. Quod eſt miſerationis,exaggerat: quod vltionis, extenuat. Atque ita ſcriptũ eſt nõ ſolùm in eo libro qui ſecundũ Matthæũ ſcribitur Euangelij Domini Ieſu, ſed etiã in eo lectũ eſt quẽ ſecũdũ Lucã reperimus,vt ſcias Cap.3. non otioſè id poſuiſſe vtrunq;. Diximus quid ſcriptũ ſit,colligamus ſentẽtiã.Omnis,inquit,qui cõfeſſus me fuerit,id eſt,ex quacunque vita,ex quocũque ſtatu, qui cõfeſſus me fuerit,habebit remuneratorẽ me cõfeſsionis ſuæ.Cum dicitur,omnis:nullus à remuneratore qui fuerit cõfeſſus, excluditur. Nõ ſimiliter omnis qui negauerit,negabitur.Poteſt enim fieri vt aliqs victus ſupplciis,ſermone neget,& corde adoret.Nũquid eadẽ cauſa eſt ei⁹ qui ſpõte neget, & eius quẽ tormẽta inclinauerint ad ſacrilegiũ nõ volũtas? Quàm indignũ autẽ cum apud homines valeat certaminis gratia, vt apud Deum non valere aſſeratur?Nam ſæpe in hoc athletarũ ſeculari certamine etiã victos quorum fuerint certamina C probata,vulgus hominũ cũ victoribus coronare cõſueuit,maximè quos viderit,aut fortè dolo,aut fraude ex- † Aliàs,excicuſſos † victoria. Chriſtus ergo athletas ſuos quos viſos. derit grauib⁹ pauliſper ceſsiſſe ſuppliciis,ſine venia patietur manere?Nunquid non habebit remuneratione̅ laboris,qui etiã quos proiicit non in æternũ proiicit?Dicit enim Dauid:Nõ in æternũ proiiciet Deus.Et contra hũc audiemus hęreſim dicẽtẽ,Proiicit in ęternũ.Nec in finẽ,inquit,miſericordiã ſuã abſcidet à generatione in generationem:aut obliuiſcetur miſereri Deus, clamat Propheta:& ſunt qui Diuinæ miſerationis quædã inducũt obliuia?Sed aiunt ideo ſe iſta aſſerere, ne mutabilẽ Deũ facere videãtur,ſi iis quibus fuerit iratus,ignoſcat.

Cap.4. Quid ergo?Repudiabimus Diuina oracula, & iſtorum opiniones ſequemur? Sed non Deus alienis aſſertionibus,ſed ſuis æſtimandus vocibus eſt.

Cap.II. *Et infrà exponit quomodo plus diligit Deus miſericordiam,quàm ſacrificium,licet miſericordiam habeat cum iudicio & diſcretionis modo.* D

Libenter ignoſco,prõptè indulgeo,miſericordiã malo quàm ſacrificiũ:quia per ſacrificiũ iuſtus cõmendatur,per miſericordiã redimitur peccator.Nõ veni vocare iuſtos,ſed peccatores,In lege ſacrificiũ,in Euangelio miſericordia eſt.Lex per Moſem data eſt,per me gratia.Quid hoc euidẽtius?Deniq; & ſubtèr ait: Qui ſpernit me,& nõ accipit verba mea,habet qui iudicet eum. Num tibi videtur accipere verba Chriſti,qui ſe non correxerit?Profectò non videtur.Qui ergo corrigit ſe, accipit verbum eius.Hoc eſt enim verbũ eius, vt ſe vnuſquiſque reuocet à culpa:Aut excludas igitur neceſſe eſt hanc eius ſententiã,aut ſi negare non potes, acquieſcas. Oportet eum quoque mãdata cuſtodire Dominica,qui peccare deſiit, delictis renuntiauit.Nõ ergo de eo debes interpretari dictũ, qui ſemper cuſtodierit. Si enim A hoc ſenſiſſet,addidiſſet,Semper.Non addendo autem de eo pronuntiauit, qui quod audiuit,cuſtodierit. Audiuit autẽ vt corrigeret errorẽ.Cuſtodiuit igitur quod audiuit. Quã verò durũ ſit, vt ad pœnã vocetur per- Cap.12. petuam,qui vel poſtea cuſtodit Domini mandata, ipſe te doceat,qui etiã nõ cuſtodiẽtibus mãdata ſua veniam nõ negauit.Sicut habes in pſalmi corpore: Si iuſtitias Pſal. meas prophetauerint & mandata mea nõ cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorũ,& in flagellis peccata eorũ:Miſericordiã autẽ meã non diſpergã ab eis. Omnibus igitur promittit miſericordiã.Sed ne ſine iudicio hanc eſſe miſericordiã putes,eſt diſcretio inter eos, qui perpetuã detulerint obedientiã mãdatis cęleſtibus, & inter eos,qui aliquando vel errore, vel neceſsitate lapſi ſint. Et ne noſtro circunſcribi te argumento putes, Chriſti iudiciũ accipe.Etenim ait:Si ſciens ſeruus volũ- Pſal. tatẽ Domini & nõ fecit,vapulabit multis: ſi autem neB ſciuit,vapulabit paucis.Vterque igitur ſi credat, recipitur:quia caſtigat omnẽ filiũ Deus quẽ recipit:& quẽ caſtigat,morti vtique non tradit,quia ſcriptum eſt:Caſtigãs caſtigauit me Dominus, & morti nõ trãdidit me. Denique Paulus docet non deſerendos eos qui peccatũ ad mortem fecerint,ſed potius lacrymarũ panibus & potu coërcendos flebili:ita tamẽ, vt ipſa moderata eſſet triſtitia.Hoc eſt enim: Et potum dabis eis in lacrymis in menſura:vt ipſa mœſtitia menſurã habeat,ne fortè abundantiore triſtitia abſorbeatur,qui agit pœnitẽtiã,ſicut ſcripſit ad Corinthios Paulus. Quid vultis: in 1.Cor. virga veniam ad vos,an in charitate ſpiritúque manſuetudinis?Sed nec virga grauis eſt, quoniam legerat, Tu quidem percuties eũ virga:animã autẽ eius à morte liberabis.Quid eſſet in virga venire,docet inuectio fornicationis,accuſatio inceſti,reprehenſio tumoris,quòd inflati eſſent, quos magis lugere oporteret, poſtremò condemnatio rei,vt tolleretur à conſortio communioC nis,& traderetur aduerſario,non ad interitum animæ, ſed carnis.

Ideo concludit contra Nouatianos.Eodem lib. Cap.

Sed Deus diſtinctionem non facit, qui miſericordiã ſuã promiſit omnibus,& relaxãdi licẽtiã ſacerdotibus ſuis ſine vlla exceptione cõceſsit.Sed qui culpã exaggerauerit,exaggeret etiã pœnitẽtiã. Maiora enim crimina,maioribus abluũtur fletibus.Ita nec Nouatianus pbatur,qui veniã interclusit omnibus: nec vos imitatores eiuſdẽ & cõdẽnatores, qui ibi minuitis ſtudia pœnitẽtię,vbi augeri oportet:quia grauiora peccata maioribus ſuſtentanda fulcris docuit Chriſti miſericordia. Quæ autẽ iſta peruerſitas eſt,vt vobis vendicetis poſsibilia conceſſa Deo, vt ipſi dicitis,impoſsibilia reſeruetis?Hoc eſt ſibi eligere cauſas ignoſcendi, Deo materiã feriandi relinquere.Et vbi eſt illud?Sit autẽ Deus verax, omnis autem homo mẽdax,ſicut ſcriptũ eſt: vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,& vincas cum iudicaris? Vt coD gnoſcamus igitur Deũ miſericordiæ magis indulgentẽ eſſe,quàm ſeueritatis tenacẽ,ipſe ait: Miſericordiã malo quàm ſacrificiũ.Quomodo igitur veſtrũ acceptũ poteſt eſſe ſacrificiũ Deo,qui negatis miſericordiã:cũ ipſe dicat,nolle ſe mortẽ peccatoris,ſed correptionẽ?Cuius interpres Apoſtolus ait,quia Deus Filiũ ſuũ mittens in Roma. ſimilitudine carnis peccati,& de peccato damnauit peccatũ in carne,vt iuſtificatio legis impleretur in nobis.

Miſericordia Dei dicitur Chriſtus.Super xlvij.require infr.cap.Templum.Et quare,in epiſt.ij.ad Marcellã.Require ſup.cap.Beneficium. De hac miſericordia Dei, habetur lib.de Iſaac & anima.Require ſup.cap.Attractio.Et lib.j.de pœnitẽtia.Require ſuprà cap. Clementia. Et libro primo de apologia Dauid. Require ſup.cap.Confeſſio. Tom.

De qua quòdammodo diſtinguendo loquitur ſuper epiſtolam ad Romanos,cap.xij.

Qui miſeretur, in hilaritate. Hunc quoque ſecundũ ſenſum ſuum, qui læto animo miſericordiam facit,non quaſi

quasi nolenti extorquetur, fundari & roborari à Deo, vt in hac re nullam infirmitatem patiatur, sciens dictum esse à Salomone: Dum habes occasionẽ benefac. Sed hoc multifariè intelligẽdum est. Multiplex est enim misericordia sub vno vocabulo. Nam si suprà dixit, Qui tribuit, in simplicitate: Quid erat opus iterare, nisi quia sub vno misericordiæ nomine, multa bona opera significauit? Peccantibus etenim ignoscere misericordia est: & in necessitate aliqua posito vel oppresso opẽ ferre, misericordia est: & nudũ vestire, & esurienti panẽ frãgere, & paruulũ expositũ colligere, & cadauer operire, & talia operari misericordia est. Ideo si hæc impigrè & sine tędio fuerit operatus, habebit huius operis & in pręsenti & in futuro mercedẽ. Omnis igitur misericordia, & simpliciter, & cũ gaudio fieri debet: vt simplicitas excludat hypocrisim, gaudiũ verò fretũ futuræ spei testetur examẽ. Et charitas sine simulatione. Huic meritò qui hoc meditatur vt ideo diligat fratrẽ, quia scit hoc placere authori Deo, ne adulatione præsentis vitæ hoc agat, subuenit spiritus: vt quia hoc deuota mente quærit, obsequiis possit implere.

Cap.26. Tom.V. *Sequitur de misericordia hominis, quæ omnibus iniũgitur. Lib. ij. super Lucã, loquẽs de Ioanne Baptista, dicit sic.*

Singulis quoque generibus hominum conueniens tribuit sanctus Ioãnes Baptista responsum vnũ omnibus: Ita publicanis, ne vltra præscriptũ exigant: militibus, ne calumniã faciãt: ne prædã requirãt. Docẽs iccirco stipẽdia constituta militiæ, ne dũ sumptus quæritur, prædo grassetur. Sed hæc & alia officiorum præcepta propria sunt singulorũ: Misericordia cõmunis est vsus. Ideo cõmune præceptũ omnibus officiis, omnibus ætatibus necessaria, & ab omnibus deferẽda. Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel vrbanus, diues & pauper: omnes in commune admonẽtur, vt conferant non habenti. Misericordia enim plenitudo virtutũ est. Et ideo omnibus est proposita perfectę forma virtis, ne vestimentis alimentísque suis parcant. Misericordiæ tamen ipsius pro possibilitate conditionis humanæ mensura seruatur, vt non sibi vnusquisque totum eripiat, sed quod habet cum paupere partiatur.

Cap.12. Tom.I. *Ab hac misericordia retrahuntur aliqui, temere iudicantes de prouidentia Dei, cum vident bonos egestatem pati, & malos ditari. Vnde libro primo de officiis.*

Sed plerique reuocantur ab officio dispẽsatricis misericordiæ, dũ putãt hominis actus nõ curare Dominũ, aut nescire eũ, quid in occultis geramus quid teneat nostrã conscientia, aut iudiciũ eius nequaquã iustũ videri, quãdo peccatores diuitiis abundare videt, gaudere honoribus, sanitate, liberis: contrà autẽ iustos inopes degere, inhonoros, sine liberis, infirmos corpore, luctu frequenti. Nec mediocris ea quæstio, quãdoquidẽ tres illi reges amici Iob propterea eum peccatorẽ pronũtiabant, quia inopẽ factum ex diuite, orbatũ liberis ex fœcundo parẽte, perfusum vlceribus, inhorrẽtẽ vibicibus, exaratũ vulneribus, à capite vsque ad pedes videbant.

Iob 21. Quibus hãc sanctus Iob proponit assertionem. Si ego propter peccata mea hæc patior, cur impij viuunt? Inueterauerunt autẽ, & in diuitiis semẽ eorũ secundũ volũtatẽ, filij eorũ in oculis, domus abũdãt, timor autẽ nusquã, flagellũ autẽ à Domino non est ipsis. Hæc vidẽs infirmus, corde exagitatur, & studiũ auertit suum. Cuius dicturus sermones antè, sanctus pręmisit Iob, dicẽs: Portate me: ego autẽ loquar, deinde ridete me. Nam etsi arguor, quasi homo arguor: Portate ergo onus sermonũ meorũ. Dicturus enim sum quod nõ probo: sed ad vos redarguẽdos proferã sermones iniquos. Aut certè quia ita est versus. Quid autẽ? Nunquid ab homine arguor? hoc est, Homo me non potest redarguere quia peccaui, etsi argui dignus sum: quia non ex euidẽti culpa me arguitis, sed ex iniuriis æstimatis merita delictorum. Videns ergo infirmus abundare iniustos successib us prosperis, se autem atteri dicit Domino: Discede à me, vias tuas scire nolo: quid prodest quia seruimus ei, aut quæ vtilitas quia occurrimus ipsi? In manibus eorum omnia bona: opera autem impiorum non videt. Laudatur in Platone, quod in Politia sua posuit, eũ qui cõtra iustitiã disputãdi partes recepisset, postulare veniam dictorum quæ non probaret, & veri inueniẽdi atque examinandæ disputationis gratia illam sibi impositam personam dicere. Quod eousque Tullius probauit, vt ipse in libris quos scripsit de republica eam sententiam dicendam putauerit. Quantò antiquior illis Iob, qui hæc primus reperit? Nec eloquentiæ phalerandæ gratia, sed veritatis probandæ præmittẽda æstimauit. Statímque ipse quæstionem enodem reddidit, subiiciẽs quòd extinguatur lucerna impiorum, & futura sit eorũ euersio: Non falli Deum doctorem sapientiæ & disciplinæ, sed esse veritatis iudicem: Et ideo non secundum forensem abundantiam æstimandam beatitudinem singulorum, sed secundum interiorem conscientiam, quæ innocentium & flagitiosorũ merita discernit, vera atque incorrupta pœnarum præmiorúmque arbitra.

Aliqui verò retrahuntur stultè, timentes ne de modico possint conferre. Vnde in sermone xvij. de quadrag. qui incipit: Tria sunt quæ in misericordiæ opere optandæ sunt Christiano.

Sed dicit ecõtrario de mediocribus aliquis: Ego misericodiæ instanter implerẽ officia. Ego inopes pascerẽ, egenos fouerem, nudos vestirem, ego pauperibus necessaria victus impẽderẽ, nec à me quisquam inanis aut sine fructu discederet, si mihi facultates suppeterent, diuitiæ adessent, copiæ redundarent. At cum mihi necessaria desint, cum operandi facultas necessitate habendi interdicta sit, cur mihi aut dandi sterilitas imputatur, aut miserẽdi cessatio culpatur? Sed audi quisquis hoc loqueris, & excusandi causas, quas obtendis, omitte. Nullus miser est nisi misereri noluerit: quia nec quisquam qui misereri desiderat, potuit non habere quod tribuat. Nullus petentem pauperem potuit inanem relinquere, nisi qui ei noluerit cõmodare. Non enim misericordiæ diffinita sunt pretia. An nisi qui multum dederit acceptabile esse quod datur non poterit? Aut inopes tantum à quoque exposcunt, quantum qui poscuntur dare non possunt? aut ex modico multum, aut deexiguo plurimum dare quispiam cogitur, cum libenter ex modico modicum tributum Diuina pietas gratuletur? Denique & Heliam vidua ex modico pascit, & id ipsum quod habuit finiri non potuit. Tantillum victus dando non desiuit, & diuitum bona finiuntur. Modicũ olei erogatur, nec deficit: & peccatorum apotechas penuria fames exhaurit. Modica diuitiis maiora sunt: & diuitiæ, viduæ paupertate superantur. Ita enim & iustis parua non desunt, ne peccatoribus subsidia denegẽtur. Denique audi Domini vocem viduam in Euangelio collaudãte, quæ in dona Dei totum quod habuit misit. Amẽ, inquit, dico vobis, vidua ista plus omnibus misit. Omnes enim isti de eo quod abundat illis fecerũt: hæc autem totum quod habuit misit. Laudatur in modico vidua: & diuitum non laudantur oblata maiora. Vidua diuitum opulentias vicit: & vota diuitum votum viduæ superauit. Diuites enim ex multo modicum: vidua verò obtulit totum. Vnde Dominus & diuitum & viduæ operationes perpendens, non quantum quisque obtulerit, sed de quanto quis fecerit, singulorum animos & facultates ostendit, & viduam in opere perfecto laudauit. Certabat enim animo cum diuitibus vidua, cũ locupletib⁹ paup, mediocris cũ opulẽtissimis fide ac deuotione certabat: sed vicit animo, deuotione supat. Denique inuenitur potior, melior cõspicitur, maior omnibus à iudice pronũtiatur. Amẽ, inqt, dico vobis, vidua plus oĩb⁹ fecit. Prouocaris Christiane, ꝓuocaris, & à vidua in certamine deduceris. Hęc est enĩ vidua quæ

quæ præsente Christo tecum certauit. Nunc quoque cum omnibus certat: non tantùm cum illis qui nesciuerunt talem (qui tunc victi sunt) qualem nūc, qui prouocantur, nouerunt. Quare taceant steriles, aridi conticescant, infructuosi aut mutentur aut sileant. Vidua quod fecit, non didicit: steriles quotidie discunt, & non faciunt. Quæsiuit vidua quomodo præsentem Deum posset promereri, quomodo posset potior diuitibus inueniri. Inuenit causam, inuenit consilium, vt quam natura fecerat pauperiorem, deuotio faceret diuitibus potiorem. Et ne possit quisquā non habendi excusatione purgari, gratuita misericordiæ inducuntur officia, vt ostendatur Deum etiam ipsis pauperibus impertiendi imposuisse obsequia, calicem aquæ frigidæ Prophetæ porrigenti, præmium Prophetæ promittitur: Ægrotum vel constitutum in carcere fratrem visitare, Dominum visitare est, sicut ipse dicit, vt possit ex gratuitis promereri, qui de substantia non potuit misereri. Iam constat pro qualitatibus hominum misericordiæ non debere cessare officia, vt operantibus possint præmia dispensari cælestia: vt cum cœperint misericordes assumi & steriles condemnari, & misericors quia misertus est gaudeat: & sterilis pœnas quas nō sperauit inueniat.

Et ideo ea quæ requiruntur ad misericordiam faciendam quæ principaliter sunt tria, & maximè quod fiat de iustè acquisitis & cum conscientia pura, ponit in eodem sermone, in principio.

Tria sunt quæ in misericordiæ opere optanda sunt Christiano: vt possit facere: vt velit, vt complaceat. Vt possit, hoc est vt substātia nō desit. Vt velit, hoc est vt voluntas adsit quā faciat: quia substantia non deest, qua fiat. Tertiū vt complaceat, hoc est, & quod possit & velit sine dilatione perficiat. His enim tribus opus omne præclarum impletur. Nam sunt qui possunt facere, sed nolunt. Sunt qui volunt, & non possunt. Sunt qui volūt & possunt, sed differendo non faciunt. Cæterùm qui potest facere, oret vt velit: & qui vult facere, oret vt possit: Et qui in vtroque paratus est, det operam vt misericordiam instanter efficiat, ne quod vult & potest differendo non compleat. Est enim misericordia salutis præsidium, fidei ornamentum, propitiatio peccatorum. Hæc est quæ iustos probat, sanctos roborat, Dei cultores ostendit: cuius exercitium lætum efficit Deum, placatum exhibet Christum, dum cernit subsidiis huiusmodi foueri pauperem, inopem subleuari. Hæc misericordia cum à cunctis impleri præcipitur, tum maximè ab iis qui sancti sunt: Dent quam accipiant, tribuant quam sumant, donent aliis quam ipsi consequantur. Cæterùm, non potest ille facere, qui possessionibus lōgè latéque diffusis, in confinio alium possidere non patitur, dum terminos iungit, fines producit, calūniatur pauperi, mediocrem premit, vicinum excludit, & omnes circuncirca positos infestando ac persequendo depellit: qui non acquirit, nisi alius gemuerit: cui solum bonum, quod publicum malum est: dum aut fructus seruat, aut annonam captat, aut inflat pretia, aut fœnus exaggerat, dum acquirendi lucra, dum potiundi exquirit ingenia. Potéstne talis misericordiæ implere officia, cui pupillorum dulcis est gemitus, & viduarum suauis est fletus, dum præda huius mundi pascitur, & spoliis talium delectatur: qui diues est arca non merito, possessione non genere, nomine non dignitate? Potéstne misericordia tangi, aut humanitate moueri, cujus auaritiæ non propria sufficiunt, nec aliena modum imponunt? Qui etsi pauperi tribuat, hoc magis fit deterior: quia alij tollat, quod alij impertiat: & ex mœrentis pane mœrentem pascat, & nudum spoliis vestiat alienis, cum scriptum sit: Qui offert sacrificium de substantia pauperis, sic est quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.

Ad ipsam misericordiam inducimur iure naturali & præmio æternali. Libro primo de officiis.

Cap. xi. Tom. 4.

Bona etiam misericordia, quæ & ipsa perfectos facit, quia imitatur perfectum patrem. Nihil tam commendat Christianam animam, quàm misericordia: Primùm in pauperes, vt communes iudices partus naturæ, quæ omnibus ad vsum generat fructus terrarū, vt quod habes largiaris pauperi, & conformem tuum adiuues. Tu nummum largiris, ille vitam accipit: tu pecuniam das, ille substantiam suam æstimat: tuus denarius census illius est. Ad hæc plus ille tibi confert, cùm sit debitor salutis. Si nudum vestias, te ipsum induis iustitiā. Si peregrinum sub tectū inducas tuum, si suscipias egétem, ille tibi acquiret sanctorum amicitias, & æterna tabernacula. Non mediocris ista gratia. Corporalia seminas, sed recipis spiritalia. Miraris iudicium Domini de sancto Iob: mirare virtutem eius qui poterat dicere: Oculus eram cæcorum & pes claudo. Ego eram infirmorum pater: Velleribus agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum: foris non habitabat peregrinus: ostium autem meum omni venienti patebat. Beatus planè, de cuius domo nunquam vacuo sinu pauper exiuit. Neque enim quisquam magis beatus, quàm qui intelligit super pauperis necessitatem, & infirmi atque inopis ærumnam. In die iudicij habebit salutem à Domino, quem habebit suæ debitorem misericordiæ.

Habet insuper misericordia peccata remittere. In tractatu de Helia & ieiunio.

Habemus etiam plura subsidia quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes, redime peccatum tuum. Non venalis est Dominus, sed tu ipse venalis es. Peccatis tuis venditus es, redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. Vilis pecunia, sed pretiosa est misericordia. Eleemosyna enim à peccato liberat. Et alibi: Redemptio viri diuitiæ eius. Et in Euangelio, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Et veneno frequenter antidotum temperatur: hoc est, veneno venenum excluditur. Veneno mors repellitur, vita seruatur. Fac & tu quasi bonus dispensator de instrumento auaritiæ subsidium misericordiæ: Synceritatis gratiam, de corruptionis illecebra. Audistis quid hodie lectum sit: Ecce venit Dominus disperdere orbem terrarum: quasi manu sanctus Propheta demonstret, quasi oculis aduenientem videat iudicij diem, ita dicit: Ecce venit Dominus disperdere terrarum orbem. Imò quia in spiritu prophetis etiam quæ futura sunt tanquam præsentia reuelantur, ideo quæ videbant, nobis quoque demonstrare cupiebant, vt nos ad conuersionem ab errore reuocarent.

Habet bonum nomen seu famam diuulgare: Libro iij. de viduis. Require infrà cap. Nomen. Habet sanctorū patrocinium, imò quod plus est, eorum affinitatem procurat, Libro j. eiusdem, parte iij. vbi loquitur de socru Petri.

Cum socrus Simonis magnis febribus detinebatur, Petrus, & Andreas rogauerunt Dominum pro ea. Et stans super illam, imperauit febri, & remisit illam, & continuò surgens ministrabat illis. Magnis, inquit, tenebatur febribus: rogauerunt illū pro ea. Et tu habes proximos, qui Deo pro te supplicent, habes Apostolos proximos, si ipsa martyribus deuotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinques. Proximus est enim qui misericordiam facit. Fac & tu misericordiam, & eris Petro proxima. Non sanguinis necessitudo, sed virtutis cognatio proximos facit: quia non in carne ambulamus, sed in spiritu. Ama ergo propinquitatem Petri, affinitatē Andreæ, vt pro te rogent, & recedant cupiditates tuę verbo Dei pulsæ. Surges illico quę in terris iacebas, vt Christo ministres. Nostra enim conuersatio in cælis est: Vnde & salutarem expectamus Dominum Iesum. Nemo enim iacens Christo ministrat. Ministra pauperi, & ministrasti Christo. Quod enim vni eorum fecistis, mihi, inquit, fecistis.

De hac materia: Require suprà cap. Dare: & cap. Dives

ues bonus: & cap. Helias, & cap. Liberalitas: & lib. v. super Lucam. Require sup. cap. Beatitudo.

Tom. I. *De spirituali misericordia quæ est peccata vel offensas dimittere, loquitur. Lib. de bono mortis, cap. j.*

Misericors dicitur qui remittit: immisericors qui ignoscere atque inflecti nesciat.

In tractatu de obitu Theodosij. Require sup. cap. Imperator. Sed hæc misericordia debet esse iusta & discreta.
Tom. IIII. *Lib. super Beati immaculati, litera viij. versu ij.*

Sciens Deus secũdum corporis fragilitatẽ corruptelæ patere hominẽ, quasi iustus fragili lubricæq; naturæ delicta concessit: Ac ne fortè dicat aliquis: Cur ergo Adam maledicto sententiæque subiacuit? Nunquid iniustus Deus? Non vtique: sed quasi quia fragili atq; infirmo quid caueret antè præscripsit. Infirmus enim non vsurpare debet, sed obedire mandatis: ideo præuaricationis magis reum tenuit, quàm prolapsionis addicit. In illum igitur iusta seueritatis processit sententia, quia scire voluit quod scire non profuit. Nobis autẽ qui hæreditario vinculo tenemur adstricti, qui in hac carne sumus, quæ priorum præiudicio detrita iam atque assuefacta peccatis non poterat emergere, quasi iustus indulsit. Iustè enim ignouit hæredi, qui præiudicio laborabat autoris. Est ergo iusta misericordia: etiam iniusta misericordia. Denique in lege scriptum est de quodam, Non misereberis illius. Et in libris. Regnorum legis, quia Saül postea cõtraxit offensam, quia miseratus est Agag hostium regem, quem prohibuerat sententia Diuina seruari. At si quis latronis filiis deprecãtibus motus, & lachrymis coniugis eius inflexus, absoluendũ putet cui adhuc latrocinandi adspiret affectus, nónne innocentes tradit exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem? Certè si gladium reprimit, vincula dissoluit, cur laxat exilio, cur latrocinandi qua potest clemẽtiore via non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit? Denique inter duos, hoc est, accusatorẽ & reum, pari periculo de capite decernentes, alterum si non probasset, alterum si esset ab accusatore conuictus, non id quod iustitiæ est iudex sequatur, sed dum miseretur rei, damnet probantem: aut dum accusatori fauet, qui probare non possit, addicat innoxium. Non potest igitur hæc dici iusta misericordia. In ipsa Ecclesia, vbi maximè misereri decet, teneri quàm maximè debet forma iustitiæ, ne quis à consortio communionis abstentus, breui lacrymula, atque ad tempus parata, vel etiam vberioribus fletibus communionem quã plurimis debet postulare temporibus, facilitate sacerdotis extorqueat. Nónne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsionis cõtagium prouocari? Facilitas enim veniæ, incentiuum tribuit delinquendi. Hoc ideo dictum est, vt sciamus secundum verbum Dei, secũdum rationem dispensandam esse misericordiam debitoribus. Medicus ipse si serpentis interius inueniat vulneris cicatricẽ, cũ debeat resecare vlceris vitium, ne latius serpat, tamen à secandi, vrendíque proposito lacrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperiendũ fuit, nónne ista inutilis misericordia est, si propter breuẽ incisionis vel exustionis dolorem, corpus omne tabescat, vitæ vsus intereat? Rectè igitur & sacerdos vulnus graue ne latius serpat à toto corpore Ecclesiæ, quasi bonus medicus, debet abscindere, & proderevirus criminis q̃d latet, non fouere: ne dum vnum excludendum nõ putat, plures dignos faciat quos excludat ab Ecclesia. Iure ergo Apostolus Diuino nos hortatur exemplo, dicẽs: Vide ergo bonitatẽ & seueritatẽ Dei, in eos quidẽ qui ceciderũt seueritatem: in te autem bonitatẽ, si permãseris in bonitate: ostendens Iudæorum populum iure esse à corpore Ecclesiæ separatum, ne perfidię virus contaminaret Ecclesiam: Populum autem gentium bonitate Domini receptum, & obedientiæ munere gloriari. Iure igitur, huic Diuina bonitas suffragatur, quam diu in Diuina bonitate permaneat. Si verò & ipse desciscat, pro criminis sui qualitate damnabitur. Qua gratia Deus & lux, & ignis esse describitur: vt in tenebris ambulanti luceat, quasi lumen: ne diutius possit errare, qui quærit luminis claritatem. Ei autem qui multa fuerit operatus, quæ manere non debeãt, sed ardere, ignis est Dominus: vt operis nostri fœnum stipulámque consumat, atque vtili nos saluos faciat detrimento, sicut aurum quod dũ excoquitur, plus probatur.

Et addit.

Fortasse dicat aliquis qua ratione scripserit Propheta, Miserere mei secundum verbum tuum? Verbũ enim Dei iustitia est. Si igitur iustitia fretus erat, cur misericordiam antè præmisit: aut si misericordiã requirebat, cur eam ad mensuram iustitiæ putauit esse poscendam? Qui enim bene agit, & bene viuit, opus non habet misericordia: quia misericordia à peccato liberat. Denique non diuitibus, nõ fortibus & felicitate subnixis misericordia conferri consueuit à nobis: sed egentibus, vel debilibus, vel iis qui ex diuitiis in paupertatẽ, aut captiuitatem, aut necessitatẽ aliquã deciderunt. Ergo qui eget misericordia peccator est: qui autem peccator non est, vtique iustus est, & non eget misericordia Dei. Secũdũ quid igitur vnusquisq;, hoc est secundũ quẽ statũ egeat misericordia, aut iustitiã habeat, cõsiderãdũ est. Aliter enim eget iustitia Dei Angelus, aliter homo: aliter eget misericordia Archãgelus, aliter homo. Angelica enim natura nõ vtiq; ita corruptelæ obnoxia est vt natura generis humani: & ideo illa eget misericordia Dei, ne possit errare: & auersa à se Dei gratia labatur in vitiũ. Homo autẽ etsi iam firmiore proposito est, tamẽ propter contractorũ seriẽ peccatorũ, misericordiã Dei quęrit. Itaque etsi vterque misericordia Dei indiget, aliter tamen Angelo misericordia, aliter homini debetur. Leue enim vitiũ in Angelo, iudicio grauiore censetur: Peccatum quoque adolescentiæ in homine mitiore sentẽtia, q̃ peccatũ senectutis adstringitur, & citius relaxatur. Propheta igitur in isto versiculo diuidat causas, vt & misericordiã quasi homo postulet, quia nemo sine sorde peccati: & iustitiã quasi Propheta deposcat: vel certè quoniã licet peccauerit sicut homo, & quasi peccator misericordia egeat, tamen correxit errorem, pœnitentiam gessit, abstinuit à temulentia delinquendi sobrietate virtutis. Petit ergo iustitiam secundum verbũ Dei: quia verbi sententia est, vt conuersis venia donetur, si legitimè est facta conuersio.

De ista materia, require suprà, cap. Iustitia.

MISSIO. *Personarum in Diuinis est à tota Trinitate. Vnde libro tertio de Spiritu sancto versus principium, probat hoc tam de Filio, quàm de ipso Spiritu.* In præfatis Tom. II.

Quis dubitet, quia Prophetas & Apostolos Spiritus misit, cũ dicit Dei Filius: Spiritus Domini super me? Et alibi, Ego sum primus: & ego in æternũ, & manus mea fundauit terram, & dextera mea solidauit cælũ: vocabo eos, & astabũt simul, & congregabuntur oẽs, & audiẽt: Quis illis hæc nũtiauit? Diligẽs te feci volũtatem tuam aduersus Babylonem, vt tollatur semẽ Chaldæorũ. Ego loquutus sum, & ego vocaui: adduxi eũ, & prosperum iter eius feci. Accedite ad me, & audite hæc. Nónne ab initio loquutus sum? cũ fierent, illic eram: & nũc Dominus misit me, & Spiritus eius. Quis est qui dicit: Misit me Dominus, & Spiritus eius: nisi qui venit à Patre, vt saluos faceret peccatores? Quem cum audis & Spiritus misit, ne cũ legis, quia Filius Spiritum mittit, inferioris esse Spiritũ crederes potestatis. Ergo & Pater Filiũ misit & Spiritus: Spiritũ quoq; & Pater misit & Filius, Pater misit, quia scriptũ est: Paracletus autem ille Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo. Filius misit, quia dixit: Cũ venerit autẽ Paracletus, quẽ ego mittam vobis à Patre meo Spiritũ veritatis. Si ergo seinuicẽ Filius & Spiritus mittũt, sicut Pater mittit: nõ subiectio- Cap. I.

Zz

nis iniuria, sed cōmunitas potestatis est. Nec solùm misit Pater Filium, sed etiam dedit, sicut ipse se Filius dedit. Cap. 2. Lectū est enim nobis: Gratia vobis à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo, qui se dedit pro peccatis nostris. Si subiectū in eo putāt fuisse q̄a miss⁹ est, gratiæ esse negare nō possunt qđ datus est. Datus autē à Patre, Isa. 9. vt Isaias dixit: Puer natus est nobis: Filius dat⁹ est nobis. Datus est aūt audeo dicere, & ab Spiritu, q̄ missus ab Spiritu est. Cū enim nō definierit à quo datus sit, ostēdit datū gratia Trinitatis. Cū autem ipse se Filius dederit, vtique nō potuit ipse sibi secūdū Diuinitatē esse subiectus. Ergo nō potuit Diuinæ subiectionis esse quod datus est. Ioan. 14. Datus est autem & Spiritus sanctus quia lectum est, Rogabo Patrem & aliū paracletū dabit vobis. Et Apostolus ait: Quapropter qui hæc spernit, nō hominē spernit, sed Deū, qui dedit Spiritū suū in nobis. Isaias quoque & Spiritū datū ostendit, & Filium. Sic, inquit, dicit Dominus qui fecit cælū, & finxit illud qui solidauit terrā & quæ in ea sunt, & dat populo qui est super eā spiritu, & spiritū calcātibus eā. Et ad Filium: Ego Dominus Deus vocaui te in æquitate, & tenebo manū tuā, & cōfortabo te, & dedi te in testamentū generis mei, in lucē gentiū, aperire oculos cæcorū, educere de vinculis alligatos. Cum ergo & Filius missus & datus sit, Spiritus quoque missus & datus sit, habent vtique vnitatem Diuinitatis qui habent operis vnitatem.

Vnde eodem lib. infrà.

Cap. 12. Habet igitur cōsortiū regni cū Patre & Filio etiam Spiritus sanctus: qui vnius naturę, vnius dominationis, vnius etiam potestatis est. Itaque cū habeat consortiū regni, quid obstat quo minus Spiritū sanctū intelligamus, à quo Isaias missus est? Neque enim Paulo possumus authore dubitare, Act. 28. cuius sententiam in Actibus Apostolorum sanctus Lucas Euangelista sic probauit, vt scriberet: Denique sic habes dicente Paulo, Bene loquutus est Spiritus per Isaiam ad patres nostros dicēs: Vade ad plebem istam, & dic: Aure audietis, & nō intelligetis: & videntes videbitis, & non aspicietis. Spiritus ergo est qui misit Isaiam. Isaia 6. Si spiritus misit, spiritus est vtique quem mortuo Ozia rege vidit Isaias, quando dixit: Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum & eleuatum, & plena erat domus maiestatis eius &c.

Cap. 3. Tom. IIII. *Missus est à Patre Filius, quare, & quomodo, sub figura patet. Libro de Ioseph.*

Videbat Iacob futuræ incarnationis mysteria, qui Filium mittebat ad fratres, vt videret si rectè sunt oues. Quas oues in illo iam tunc patriarchæ studio requirebat, nisi eas de quibus ipse Dominus Iesus in Euangelio Matth. 15. dixit: Nō veni nisi ad oues perditas domus Israël? Et misit, inquit, in Sichem: quod interpretatione dicitur humerus, siue dorsum: hoc est, ad eos qui non conuerterentur ad Dominum, sed fugiētes se à facie eius auerterēt: quod est propriè peccatoris.

Et infrà subdit ibidem.

Cap. eod. Ergo Ioseph à patre est missus ad fratres: ab illo magis Patre, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: ab illo Patre de quo scriptū est, Deus Filium suū mittens in similitudinē carnis peccati. Et errabat, inquit, Ioseph, quia fratres suos inuenire nō poterat. Non immeritò errabat, qui quærebat errātes. Eos enim agnoscit Dominus qui sunt ipsius. Denique & Iesus fatigatus ex itinere sedebat super puteum. Fatigabatur, quia non inueniebat Dei populū quem quęrebat: Exierat enim à facie Domini. Qui enim culpam sequitur, exit à Christo. Peccator exit, iustus intrat.

Tom. II. *Missus est Christus volens. Lib. ij. de fide sanctæ Trinitatis, cap. iiij.*

Quid dixerit legis, quid gesserit non legis? Dicis Chananeæ mulieri dixisse Dominum: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Non dicis quoniā id quod ab ea rogatus est, fecit. Vnde intelligere te conuenit, quia missus: non id significat, quòd alieno sit coactus imperio, sed quòd voluntariò sit functus arbitratu: Alioquin contemptum ostendis Patris. Si enim, vt tu interpretaris, paternorum famulus præceptorum Christus venerat in Iudæam, vt solis eius incolis mederetur, & Chananeæ prius filiam (vt legimus) liberauit: non vtique alieni fuit exequutor imperij, sed voluntarij liberi arbitrij. Vbi autem libertas voluntatis, ibi nulla præuaricatio missionis.

MODERATIO. *Deus est moderatus in puniendo: lib. de Noe. Require sup. cap. Arcus. Moderatio requiritur in iusto. Lib. j. de pœnitentia, cap. j. Require sup. cap. Clementia.*

MODETIA. *Dicitur à modo. Libro primo de officiis.*

Modestiam hominum à modo scientiæ quid deceret appellatam arbitror.

Commendat eam, eodem lib.

Magna est modestia, quæ cùm sit etiam sui iuris remissior, nihil sibi vsurpans, nihil vendicans, & quodāmodo inter vires suas cōtractior, diues est apud Deū, apud quem nemo diues. Diues est modestia, quia Dei portio est.

Ideo modestia in omnibus est seruanda. Eodem lib. cap. j. Require sup. cap. Decus.

MODVS. *Libro vij. super Lucam.*

In omnibus modus quæritur. Quicquid enim abundantius est, à malo est.

MOLA. *Allegoricè de ea loquitur in tractatu de Tobia. Vbi contra vsurarios agit.*

Vide ne dum pecuniam petis, molam tuam obliges, aut lapidem supermolarem. Mola est enim qua similago conficitur: qua molit similaginem vna mulier quæ assumitur, & altera relinquitur. Fortasse illa assumitur, quæ semper molit Dei verbum, vt habeat similaginē, spiritualémque farinam facit. Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua cōspersio. Custodit molam suam, interpretatur scripturas, seruat sibi lapidem supermolarem. Illa relinquitur quæ oppignerat molam suam. Cū autem aliquid emoluerit perfunctoriè, oppignerat lapidem qui est super molam. Quis iste sit lapis quæro. Legisti: Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Quare super molam? Quia est ipse qui molentes adiuuat: Ipse est qui dicit, Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere. Noli fœnerator hunc lapidem supermolarem oppignerare, ne cadas super illum. Omnis enim qui ceciderit super hūc lapidē quassabitur: Supra quem autem ceciderit, comminuet illū. Nec viduæ pignus suscipias. Graue & secundū literam vtrūque, si instrumentū victus egeno auferas, aut viduæ pignus detrahas, sed grauius si animæ, quæ verbi vidua est, verbum teneas, vt ei sterilitatem viduitatis inducas.

Iterū de ipsa mola, & molendino, arteq; molendi, loquitur in sermone quodam qui incipit: Superiore dominica capitulum Euangelicum differentes.

Quid est quod ait Dominus: Erunt duæ molentes in pistrino: vna assumetur, & alia relinquetur? Primùm igitur considerandum est, quomodo constet molentis officium. Deinde quæ sint duæ quæ molere dicuntur. Tertiò, quod pistrinū sit, quíue molitionis effectus. Nulli dubium est quòd molere aliter non constat nisi duobus lapidibus apparatis & conuenientibus sibi, vt alteri ex his magnitudo alterius imponatur: & illū quidem lapidem qui prior solo sternitur, esse pigrum & tardum, & pene (vt ita dixerim) otiosum, ac nisi superioris participatione lapidis ornaretur, forsitan necessarius non videretur. Ita dum ille operatur, etiam iste vtilis inuenitur. Ille autem, id est, superior lapis, tanta velocitate operis circumfertur, vt fallens oculos in ipsa celeritate stare credatur, & putetur immobilis esse dum currat: qui

quan

quantò violentius actus fuerit, tantò opus perfectius consummatur. Ita ergo prior lapis stat, iacet, & penè nihil prodest: ille verò alter quæ inferuntur, cuncta suscipit quæ veniunt, vniuersa complectitur, & per cauernulas quasdā vterque quod operatur acquirit. Qui molit autem hoc habere videtur officij, vt peruigili cura granorum asperitate confracta, ex intimis eorúmq; occultis visceribus similaginem medullámque producat, & sordium leuitate discussa, in apertum profert omne quod purum est, ex quo mundissimum panem cō ficiens, gratiam Domini consequatur. Hos igitur duos molares lapides, duo esse arbitror testamenta: hoc est legem Mosis, & Euangelium Domini: quæ ita sunt dispo sita vel parata, vt sibi testamentum vtrunque cōueniat. Sicut ait Saluator: Non veni legē soluere, sed adimplere. Et ad vicem molarum, aliud prius solo positū, aliud insuper collocatum. Hoc est, legem primū hominibus constitutam, deinde ad perfectum Euangeliū. Quæ lex velut inferioris molæ saxum, ita erat tarda, pigra, & penitus otiosa, vt quicquid operando acceperat, id omne perdiderit, dicente de Iudæis Propheta: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Ergo nisi Euangelium superpositum fuisset, adhuc lex veluti tarda & grauis iaceret in terra Iudaica, & vnius prouinciæ cooperiretur angustiis. Nisi Euangelium, inquam, datum esset, lex ne cessaria omnino non esset. Hoc autem lex operabatur sine Euangelio, quod vno saxo fieri potest: confringere poterat, non prodesse, sicut ait beatus Apostolus: Lex autem iram operatur: gratiam verò non præstat. Stante ergo lege Euangelium datum est, quod veteri superpositum testamento vtrunque condecorat, ac tanta velocitate operis circumfertur, vt volubilitate sui seculum omne circumeat, hoc est, inferna visitet, cælestia penetret, terrena collustret. Quod Euangelium tanquam superior cunctos credentes suscipit, omnes aduenientes accipit, & veluti per quasdam cauernulas præceptorum ad inferiora transmittit, vt ibi hinc inde duorum testamētorum salutaribus mandatis asperitate molita perducat omne quod purum est. Quam similitudinē testamentorum Ezechielem Prophetam arbitror perstrinxisse, cū dicit rotam in medio rotæ esse cōnexam. (*Ezec.1.*) Harum igitur molarum operatione. i. noui ac veteris testamenti hoc agit sancta Ecclesia cura peruigili, vt peccatorū asperitate discussa, ex occultis cogitationibus medullam mūdi cordis eliciat, & cælestibus mandatis mundata ex intimis spiritalia alimenta producat. (*1.Corinth.3.*) De quibus alimentis Paulus Apostolus ait: Lac vobis potum dedi, non escā. Et iterum: Perfectorū autem est solida esca, qui pio habitu sensus exercitatos habent, & reliqua. (*Hebr.5.*) Ac spiritū nostrum omni humanitate purificans velut similaginem Deo offerre contendit, sicut Dauid sanctus ait: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Tanta autem velocitate circumfertur Euangelium, vt nō nisi sapientes cursum eius intelligant, quem beatus Paulus intelligēs, ait: Vt sermo Dei currat & clarificetur in nobis. Insipiētiū autem oculis videtur Euangelium stare, cum nō vident. Stare, inquam, illud putatur, cum mandata eius negligunt, cum non credunt euentura esse quæ scripta sunt. Molit autem & synagoga, sed inutiliter molit. Quippe quæ vno saxo, hoc est, solo veteri testamento nititur laborare, atque ideo non tam molit illa, quàm dissipat & confringit. Propterea enim opus eius displicet, & ad Iudæos dicitur per Prophetam: Et si offeratis similaginē, vanum est.

MONACHVS. *Quales antiquo tempore fuerūt monachi, & à quibus patribus habuerint viuendi principia, describit in epistola ad Vercellens. Ecclesiam, narrās de sancto Eusebio, qui suos clericos constituit monachos, sic dicens.* (*Lib.10. Epist. Epistol.82. Tom.III.*)

Si in aliis Ecclesiis tanta suppetit ordinandi sacerdotis consideratio, quanta cura in Vercellensi Ecclesia, vbi duo pariter exigi videntur ab Episcopo, monasterij cōtinentia, & disciplina Ecclesiæ? Hæc enim primus in Occidentalibus partibus diuersa inter se, Eusebius sanctæ memoriæ coniunxit, vt & in ciuitate positus instituta monachorum teneret, & Ecclesiam regeret ieiunij sobrietate. Multum enim adiumēti accedit ad sacerdotis gratiam, si ad studium abstinentiæ & normam integritatis iuuentutem astringat, & conuersantes intra vrbē, abdicet vsu vrbis & conuersatione. Hinc illi processerunt viri, Helias, Helisæus, Ioannes, qui pelliceis tunicis & caprinis exuuiis induti, inopes atque egentes, angustiis & doloribus afflicti, in solitudinibus errabant, inter alta & condensa montium, inuia rupium, speluncarum horrida, fouearum vadosa, quorum conuersatione dignus orbis terrarum non erat. Hinc illi, Daniel, Ananias, Azarias, Misaël, qui in aula regia pascebantur, ieiunio alebātur tanquam in desertis cibo aspero potúque obuio. Meritóque regij seruuli regi præualuerunt, & captiuitatem decusso iugo contempserūt, potestates subegerunt, elementa vicerunt, naturam; ignis extinxerunt, euitauerunt flammas, obtuderunt aciē gladij, strinxerunt leonum ora, & vbi infirmiores fieri existimabantur, ibi fortiores reperiebantur: non refugiebant ludibria humana, qui cælestia sperabant præmia: non horrebant tenebras carceris, quibus æterni luminis refulgebat gratia.

Et infrà subdit.

Hæc duo in attentiore deuotione Christianorū præstantiora esse quis ambigat, clericorum officia, & monachorum instituta? Ista ad comitatem & moralitatem disciplina, illa ad abstinentiam assuefacta atque patientiam. Hæc velut in quodā theatro, illa in secreto. Spectatur ista, illa absconditur. Ideo bonus athleta ait: Spectaculum facti sumus huic mundo. Dignus sanè qui spectaretur ab Angelis, cum luctaretur, vt ad brauium Christi perueniret, cum certaret, vt in terris vitam Angelorū institueret, in cælo nequitiam Angelorū refelleret. Colluctabatur enim nequitiis spiritalibus. Meritò mundus eum spectabat, vt mundus imitaretur. Hæc ergo vita in stadio, illa in spelunca. Hæc aduersus confusionem seculi, illa aduersus carnis appetentiam. Hæc subiiciens, illa refugiens corporis voluptates. Hæc gratior, illa tutior: Hæc se ipsam regens, illa semetipsam coërcens. Vtraq; tamen se abnegans, vt fiat Christi, quia perfectis dictū est: Qui vult post mevenire, abneget semetipsum sibi, & tollat crucem suā, & sequatur me. (*Matth.16. Galat.2.*) Sequitur ergo Christum qui potest dicere: Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Negabat se Paulus, cum sciēs quia vincula & tribulationes eum manerent in Hierusalem, voluntarius se offerret periculis, dicens: Nec facio animam meam chariorem mihi, dummodo consummem cursum meū & ministeriū verbi qđ accepi à Domino Iesu. (*Act.20.*) Denique circunstantibus plurimis plorātibus & obsecrantibus, non reflexit animum. Ita fides prompta dura sui censor est. Hæc ergo dimicat, illa se remouet: Hæc illecebras vincit, illa refugit: Huic mundus triūphatur, illi exultat: Huic mundus crucifigitur, vel ipsa mundo, illi ignoratur. Huic plura tentamenta, & ideo maior victoria: illi frequentior lapsus, facilior custodia. Deniq; ipse Helias vt confirmaretur verbum oris eius, missus est à Domino, vt se ad torrentem absconderet Charith. (*3.Regum 17. & 19.*) Minabatur Achab, minabatur Iezabel, timuit Helias, & exsurrexit, & iturum in virtute escæ intelligibilis, quadraginta diebus ambulauit, & quadraginta noctibus vsque ad montem Dei Horeb, & introiuit in speluncam, & requieuit ibi, & sic postea missus est vt reges vngeret. Duratus igitur ad patientiam est solicitudinum incolatu, & tanquam pastus ad virtutis adipalem agresti alimento processit fortior. Ioannes quoque in deserto adoleuit, & Dominum baptizauit, & concien-

tiam illic prius exercuit, vt postea regem increparet.

Et infrà.

Sed satis de magistro dictum puto, nunc discipulorum vitam prosequamur, quia in illam se laudē induerūt, hymnis dies ac noctes personāt. Hæc nanq; Angelorum militia est, semper esse in Dei laudibus, orationibus crebris conciliare, atque exorare Dominū student, lectioni vel operibus continuis mentem occupant, separati à cœtu mulierum, sibi ipsi inuicem vitam præbent, custodiā. Qualis hæc vita in qua nihil sit quod timeas, & quod imiteris plurimum adest? Ieiunij labor cōpensatur mentis placiditate, leuatur vsu, sustentatur otio, aut fallitur negotio, non oneratur mundi solicitudine, non occupatur alienis molestiis, non vrgetur vrbanis discursibus. Huic vel seruando, vel docēdo muneri aduertitis qualis adhibendus magister sit.

Tom. I. MONIALIS. *De hac materia loquitur. Lib. ij. de virginitate, parte ij. agens contra dissuasores sacrarū virginum, vbi inducit exempla aliquarum regionū, in quibus hodie non sic est.*

Si quis putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret, quia vbi paucæ virgines, ibi etiā homines pauciores: vbi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorē. Discite quātas Alexandrina totiúsque Orientis & Aphricana Ecclesia quotannis sacrare consueuerint. Pauciores hìc homines prodeunt, quàm illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarū vsu non inutilis virginitas existimatur, præsertim cum per virginem salus venerit, orbem fœcūdatura Romanum. Quòd si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas vxores degere, quia frequētius possint parere incontinentes: nulla peregrinanti marito fidem seruet, ne damnum faciat prolis futuræ & partus frequentioris amittat ætatem. Sed difficilior sit via adolescentibus ad nuptias impetrandas. Quid si fortè commodior? Quæro enim cum iis aliquem habere tractatum, qui arcendæ virginitatis sententiā gerūt. Itaque qui sunt isti, discutere debemus: vtrum qui vxores habent, an qui non habent. Si qui non habent, non sibi iniuriam faciant, quod eius tantum nuptias sperauerint, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarum coniunctione soliciti, molestè ferunt virgines cōsecrari? Nec hi quod vereantur habent, si sequatur consilium. Inter paucas suæ citius eligentur. Aiunt etiā plerique maturioris ætatis virgines esse velandas. Neque ego abnuo sacerdotis esse cautionis debere, vt non temere puella veletur. Spectet planè, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet maturitatem verecundiæ, examinet grauitatis canitiem, morum senectā, pudicitiæ annos, animos castitatis. Tum deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas: Si hæc presto sunt, non deest virgini longæua canities. Si hæc desunt, differatur puella moribus, quàm annis. Non ergo ætas reiicitur florentior, sed animus examinatur.

De hoc require inf. cap. Virginitas & Virgo.

MONITIO. *Facienda est tempore debito cum audacia. Require sup. cap. Christus, & ca. Zelus.*

MONS. *Allegoricè dicitur esse Christus. In tractatu de prima interpellatione Dauid. Require infrà cap. Christus. In tractatu super Psal. xlvij.*

Tom. IIII. Quia vidit Propheta in spiritu laudes Christi terris omnibus prædicandas, velut epilogo quodam faciens suscepti sermonis excessum, ad lætitiam nos & cultum nominis eius hortatur dicens? Lætetur mons Sion, id est, qui confidunt in Domino, sicut ipse postea interpretatus est, dicens: Qui cōfidūt in Domino sicut mōs Sion. Ipse Dominus Iesus, qui est mons & altitudo Ecclesiæ suæ, quæ Christum suum toto speculatur affectu. Lætetur fide eius & deuotione, quæ complacuit Deo: quoniam repudiata est infidelis. Potest igitur & hoc piè intelligi, quoniā etiā superior omnibus, ipse est mōs †: in quem ascendere is iubetur, qui fidem prædicat, dicēte scriptura: In montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion.

† Aliàs, superioris illius Siō est mons.

Montes dicuntur sancti. Vnde lib. vij. super Lucam.

Adest iudicij dies. Si vis non comprehendi, quotidie time, quotidie fuge. Quæris quomodo fugias? ascende in montem qui euangelizas Sion, vt excelsorum vertice possis eminere meritorum. Deus enim montium & non Deus vallium est. Ascende eò vbi Christus sedet ad dexteram Dei, cuius fundamenta in montibus sanctis, & montes in circuitu eius: Mons tuus Paulus, mōs tuus Petrus est. Supra illorum fidem mentis tuæ locato vestigium. In lege Dei atque hæreditate fidei constitutos, iudicij dies non ad pœnam inuenit, sed ad gloriam.

Dicuntur montes aromatum. Lib. iij. de virginitate. Require inf. cap. Christus. Similiter lib. super Beati immaculati, litera xxij. versu vij. in fine.

Fuge, inquit, frater meus, & similis esto tu capreolæ aut hinnulo ceruorum super montes aromatum. Propter infirmos fuge, qui tentamenta grauiora ferre non possunt. Ideóque scriptum est, vt de ciuitatibus ad ciuitates fugiamus: & si nos in hac ciuitate fuerunt persequuti, fugiamus in aliam. Propter infirmos igitur, vt diximus, fugiat persequētes, aut fugiat ab infimis, & trāseat ad montes aromatum, qui pro martyrio odorē possint beatæ resurrectionis afferre. Montes aromatū sancti sunt: ad eos confugit Christus, quia fundamenta eius in montibus sanctis. Ad eos igitur cōfugit, qui sunt eius stabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida statione consistit. Mons igitur aromatum Paulus est, qui potest dicere: Bonus etenim odor Christi sumus Deo. Mons aromatum Dauid, cuius orationis odor ascendebat ad Dominū: & ideo dicebat, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Symmachus tamen & Aquila interpretati sunt, quòd Christus dicit ad Ecclesiam: Quæ sedes in hortis: hoc est, iam in hortis sedes, superno digna es Paradiso. Et ideo vocem tuam insinua mihi, cui amici intendunt. Ego quoque eam audire desidero. Cœpit in hortis esse Ecclesia, postquam in hortis passus est Christus.

Vnde eodem libro, litera sexta, versu primo.

Vtinam ego miser dicam, dicat anima mea: Ecce iste aduenit: & aduenit, non super terrena, non super valles, sed aduenit saliens super montes. Deus enim Deus montium est, non vallium. Vbi ergo salit, super montes salit. Si sis mons, salit super te. Salit super Isaiam, salit super Hieremiam, salit super Petrum, Ioānem, Iacobum. Montes in circuitu eius. Si non potes mons esse, nec præuales, esto vel collis, vt super te Christus ascendat: & si transilit, ita trāsiliat, vt te trāsitus eius vmbra custodiat.

Similem sententiam ponit libro de Noë. Require suprà, cap. Arca. Sed in tractatu de prima interpellatione Iob. pertractans illud Iob quadragesimo, Qui transtulit montes de loco suo.

Quanto vehementiore tuba iste increpuit de Domini potestate? Sed in ea iustorum auxilium, non ruina est. Denique videtur exprimi potentia, sed magis redemptionis nostræ mysteria declarantur. Qui sunt enim montes, quos inueterascere facit, nisi Moses, Aaron, Helias, Iesus Naue, Gedeon, Prophetæ, omnes libri veteris testamenti? Venit Dominus Iesus, nouum detulit testamentum, & illud quod erat vetus, nouum factum est. Innouatus est Christianus, inueterauit Iudæus. Renouata est gratia, & inueterauit litera. Euertit mōtes & cōuerteret: Euertit enim & subruit intellectū secundum literam, & statuit spiritualem intelligētiam. Intellectus ergo legis ille carnalis euanuit, & factus est spiritualis. Vnde Apostolus ait: Scimus autem quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum. Sed & ipse qui carnalis erat, factus est spiritualis, sicut ipse asseruit dicens: Puto enim quòd & ego spiritum Dei habeam.

Anag

Anagogicè autē per montes intelligit dæmones, & ipsorum principem. Vnde in tractatu super Psal. xlv. A

Tom.IIII.

Transferuntur illi montes in cor maris, de quibus dixit Saluator. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, non solùm de ficulnea facietis, sed etiam si monti huic dixeritis, Tollere, & iactare in mare: nihil impossibile erit vobis. Misit se hic mons in cor Iudæ, & mentē eius graui tempestate turbauit, diuersarum exagitans fluctibus passionum. Sicut enim terrarum fertilitati fœcunda bonis operibus & deuotionis ac fidei fructibus anima comparatur, vt odor Iacob sicut odor agri pleni: ita etiam procellosi maris inquietudini figuratur anima eius qui quietus esse nō nouit, & amaris cogitationibus excitat graues fluctus. Denique nec osculo suo Dominus Iesus Iudæ proditoris amaritudinem temperauit. Suscepit osculum proditor, infudit venenū. Mortem irrogauit, cuius aculeum quidem Christus obtudit: sed solus proditor non euasit. Et vt euidenter montem huiusmodi nobis manifestaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine iussisset exire, Apostolis interrogantibus qua causa illud ipsi eiicere nequiuissent, ait: Non eiicitur hoc genus nisi in oratione & ieiunio. Et addidit: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, diceritis huic monti: Transi hinc illò, manu signans quis ille mons esset, quem posset perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano sinapis comparata est, dicente Apostolo: Et si habeam omnem fidem ita vt mōtes trāsferam, charitatem autem non habeā, nihil mihi prodest. (Luc.17.)

Et infrà.

Diabolus sonum quærit, Christus silētium. Denique sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suū. Et alibi: Non clamabit neque contendet, neque quisquam audiet in platea vocem eius, donec eiiciat in victoriam iudicium. Quæ est ista, nisi de serpente victoria? In hac fortitudine Filij Dei conturbati sunt mōtes, cum diabolus & ministri eius viderent mortuos resurgentes. Isti suntmontes qui turbantur: illi montes qui transferuntur in Paradisum, quorum vni dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. Et alius cui dicitur: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Et Henoch qui raptus est ne malitia seculi mutaretur. (Esaia 53. — Luc.23.)

MONVMENTVM. *De monumento Christi loquitur Lib x. super Lucam.*

Cap.26. Tom.V.

Quis est Ioseph, cuius in tumulo ponitur? Vtique ille iustus. Bene ergo Christus in monumento ponitur iusti, vt habeat Filius hominis, vbi caput suum reclinet, & iustitiæ habitatione requiescat. Bene autē nouo, secundum literam quidem, ne alius suscitatus à perfidis crederetur: Mysticè verò quid possumus intelligere, nisi fortè quia legimus. Sepulchrum patēs est guttur eorū? Ergo sepulchrum patēs est guttur hominis, in quo perfidia lethalis est, mortua verba conduntur, quod per vetustatem & incursionem aliquam bestiarum fatiscit & soluitur. Est ergo contrario monumentum in secretis D hominum, quod sibi in pectoribus duritiæ gentilis penetrabili verbo iustus excidit, fidei atque doctrinæ operibus perpolitum, vt prætenderet in nationibus virtus Christi. Cui pulcherrimè lapis admotus est, ne pateret. Quicunque enim in se bene humauerit Christum, diligenter custodiat, ne eum perdat, néue perfidiæ sit ingressus. Vides enim quia Petrus & Ioannes priores intrare meruerunt. Denique Ioannes ipse antè quàm crederet introiuit. Et bene in petra excisum dicitur, hoc est, in fidei firmamento, de qua veri Israëlitæ dulcedinem mellis & oleum spiritale suxerūt. Sepelierunt enim Christū iustus & qui Deum vidit. Non enim sepeliunt Christū, nisi qui Deū credunt. Non omnes possunt sepelire Christum. Denique quamuis religiosæ mulieres lōgè stātes, sed quòd religiosæ, locum diligenter obseruant, vt vnguenta afferant, & superfundant. Solicitæ tamē à monumento posteriores recedunt, & adq; monumentū priores reuertuntur. Etsi deest constantia, non deest diligentia. Sexus nutat, deuotio calet. Denique resurrectionis tempore præstò sunt, & cùm viri fugarentur, solę tamen ab Angelo ne timeant, admonentur. Petrum euocant, studio priores, sed posteriores fiducia. Denique ille sine metu aduenit, & constanter qui posterior venerat, primus ingreditur, quasi qui claues regni, vt aliis aperiret, acceperat. Terræ motus autē fidelibus resurrectio est: imperitis metus: His quia pigrūm corpus àmortis sopore se cōmouet, illis quia tremorē corporis & terrena mobilitate turbati, à resurrectionis fide & credulitate desistant. (Cap.27.)

In sermone quodam de ipsa re qui incipit: Hesterna die satis accepisse vos credo. (Ser.ord. 48. Tom.III.)

Videamus de Domini corpore postea quàm de cruce deponitur, quid geratur. Accepit illud Ioseph ab Arimathia vir iustus, sicut ait Euangelista, & in nouo suo sepeliuit monumento, in quo nondum quisquam positus fuerat. Beatum ergo corpus Domini Christi, quod cū nascitur, vtero virginis gignitur: cum recedit, iusti tumulo commendatur. Beatum planè corpus, quod virginitas peperit, & iustitia custodiuit. Custodiuit illud Ioseph tumulus incorruptū, sicut seruauit illud Marię vterus illibatum. Hìc enim viri pollutione non tangitur, ibi mortis corruptione non læditur. Vbique beato corpori defertur sanctitas, vbique virginitas. Purus illud venter concepit, nouus tumulus includit. Dominica ergo & virgo vulua, & virgo est sepultura: Quin potius ipsam sepulturam vuluam dixerim: Est enim similitudo non parua. Sicut enim Dominus de matris vulua viuus exiuit: ita & de Ioseph viuus sepultura surrexit. Et sicut tūc de vtero ad prædicādum natus est, ita & nunc ad euangelizādum renatus est de sepulchro: Nisi quòd gloriosior ista est, quàm illa natiuitas. Illa enim corpus mortale genuit, hæc edidit immortale. Post illam natiuitatē ad inferos descenditur: post hanc remeatur ad cęlos. Religiosior planè est ista q̃ illa natiuitas. Illa enim totius mūdi Dominū nouē mensibus in vtero clausam tenuit, hæc autem tridui tantum tumuli gremio custodiuit. Illa cunctorum spem tardius protulit, hæc omnium salutem citius suscitauit. (B, C)

Libro iij. de virginitate, parte prima. (Tom.I.)

Considerate quia virgines præ Apostolis resurrectionem Domini videre meruerunt. Certè hoc docuit hodierna quæ decursa est lectio. Nam cum in nouo monumento, sicut Ioannes dixit, corpus positum esset Domini nostri Iesu, in suo autem monumento, sicut est secundum librum Euangelij Matthæi, posuisset Ioseph Domini corpus, obseruabant virgines. Bene & Matthæus monumentum dixit nouum, ne ex monumento veteri resurrexisse alius crederetur. Bene etiam secundum spiritum iusti in monumentum positum est, quia Christus à mortuis in nouo iusti resurgit affectu. Bene etiam secundum literam alienum monumentum fuit, quia suum monumentum Dominus non quæsiuit. Habeant tumulum qui sub lege sunt mortis, victor mortis suum tumulum non habebat. Non enim ille sepulchrum mortis desiderabat, qui de morte trophæa referebat.

MORALE. *Doctrina moralis continetur in gestis patriarcharum, & in prouerbiis librorum spiritalium. Vnde in principio tractatus de mysteriis.* (Tom.IIII.)

De moralibus quotidianum sermonem habuimus, cum vel patriarcharum gesta, vel prouerbiorum legerentur præcepta, vt iis informati atque instituti, assuesceretis maiorū ingredi vias, eorúmq; carpere iter, ac diuinis obedire oraculis: quo renouati per baptismum, vitæ eius vsum teneretis, quæ ablutos deceret.

MORS. *Diffinitur lib. j. de Cain & Abel.*

Mors secessio quædam est animæ a corpore. *Sed lib. de bono mortis, capite tertio, clarius definitio*

Tom.I. nem mortis ponit.

Quid sit mors, quid etiam vita consideremus. Itaq; docẽte scriptura cognouimus, quia mors absolutio est animæ & corporis, & quædam hominis separatio. Soluimur enim hoc nexu animæ & corporis, cum recedimus. Vnde & Dauid ait: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.

Cap.8. *Eodem libro.*

Mors, vt suprà diximus, absolutio est & separatio animæ & corporis.

Et infrà dicit.

Pulchrè Græci à fine mortẽ appellauerunt. τελευτὴν enim mortem appellant, eò quòd finis istius vitæ sit.

Cap.9. Tom.IIII. *Distinguitur de morte. Lib. de Paradiso. Require supr. cap. Adam. Et eodem lib.*

Igitur vsu communi quid sit vita viuere, & quid sit morte mori, & quid sit viuere morti, & mori vitæ consideremus. Puto enim secundum scripturas, quia vita viuere, admirabilem quandam illam vitam beatámq; significet, & hunc viuendi vsum spirandíque munus cũ beatæ vitæ gratia veluti coniunctum, & quadam participatione permixtum demonstrare videatur. Hoc est enim vita viuere, virtute viuere: beatæ vitæ actus habere, in istius corporis vita. Contrà autem morte mori quid est aliud, nisi cum morte corporis deformitatem signare morientis, cuius & caro cõmuni viuendi munere defraudetur, & anima vitæ æternæ vsum habere non possit? Est etiam qui vita moritur, vt qui viuit corpore, sed actu moritur suo: quales illi sunt, quibus ait Propheta: Descendunt in infernum viuentes: & illa de qua Apostolus dicit: Quoniam viuens mortua est. Quartũ superest, quòd sunt qui etiam morte viuunt, vt martyres sancti, qui vtique moriuntur vt viuant. Moritur caro, sed viuit gratia mortuorum. Ergo absit à nobis vt participes mortis viuamus: sed contrà participes vitæ moriamur. Sanctus enim nec vitæ istius se vult esse participem, qui ait: Cupio dissolui & cum Christo esse. Multò enim melius. Et alius: Heu me quia incolatus meus prolongatus est. Dolens vtique cum consortia vitæ speret æternæ, istius fragilitate vitæ se contineri. Et ideo possum econtrario dicere: quia etsi vita viuere bonum est, vitæ tamẽ viuere ambiguum sit. Potest enim dici quis vitę viuere, hoc est vitæ æternæ, istius vita corporis militare: Potest etiã dici vitę viuere, hoc est, vel quantuncunque, vel sanctum istius vitæ habere desiderium corporalis, vt verbi gratia. Si quis ideo honestè putet esse viuẽdum, vt is lõgæuitatem vitæ bonis actibus consequatur, quales plerique infirmiores sunt, quos hæc vita delectat. Sicut ergo vitæ viuere quid sit accepimus, quid sit morte mori accipiamus, vel pœnæ mori. Possunt enim esse qui moriantur morti, & qui viuant vitæ. Nam qui non ita viuit, vt secundum mortem animæ suæ viuat, is morti moritur, quia nõ est obnoxius morti. i. nexus ærumnosæ mortis amisit, non constringitur vinculis mortis æternæ. Mortuus est morti: hoc est mortuus peccato, mortuus est pœnæ. Cui contrarium est pœna viuere, hoc est, quando quis viuit ad pœnam, viuit ad mortem. Qui autem moritur ad pœnam, moritur ad mortem. Est etiam qui in hac vita positus moriatur ad vitam, sicut ille qui ait: Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Peccato enim mortuus est, Deo viuit: hoc est, mors in eo mortua est, sed vita viuit, qui est Dominus Iesus.

Philip.1. Psal.119.

Et infrà subdit ibidem.

Cap.eod. Sicut autem figuras multas vitæ diximus, ita etiam mortis inuenimus. Dicitur enim mors mala, secundum Ezech.18. illud, Anima quę peccat, ipsa morietur. Dicitur & mors communiter, sicut habes, verbi gratia, quia Adã vixit tot annos, & mortuus est, & appositus est ad patres suos. Dicitur etiam mors per baptismatis sacramentũ, Rom.6. sicut habes: Cõsepulti enim sumus cũ illo per baptismũ in morte. Et alibi: Si autẽ mortui sumus cũ Christo, cre

A dimus etiam quòd simul viuemus cum illo. Vides quia mors quidẽ appellatione dicatur, sed hęc vita sit nostra.

Iterum alia distinctio. Lib. de bono mortis.

Mortis tria sunt genera: Vna mors peccati est: de qua scriptum est, Anima quæ peccat, ipsa morietur. Alia mors mystica, quando quis peccato moritur, & Deo viuit. De qua idem Apostolus: Consepulti enim sumus cũ illo per baptismum in mortẽ. Tertia mors, qua cursum vitæ huius & munus explemus, id est, animæ corporísque secessio.

Et lib. de fide resurrectionis.

Secundum scripturas autem triplicem mortem esse accipimus. Vna est cũ morimur peccato, viuimus Deo. Beata igitur mors, quæ culpæ refuga, Domino dedita, à mortali nos separat, immortali nos cõsecrat. Alia mors est vitæ huius excessus, qua mortuus est patriarcha Abraham, patriarcha Dauid, & sepulti sunt cũ patribus B suis: cum anima nexu corporis liberatur. Tertia mors est, de qua dictum est: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Ea morte non solùm caro, sed etiã anima moritur. Anima enim quæ peccauerit ipsa morietur. Moritur enim Domino, non naturæ infirmitate, sed culpæ.

Iterum alio modo. Lib. vij super Lucam.

Quomodo autem mortui sepelire mortuos possunt, nisi geminam hîc intelligas mortem, vnam naturæ, alteram culpæ? Est etiam mors tertia, in qua peccato morimur, Deo viuimus, sicut Christus, qui peccato mortuus est. Quòd autem mortuus est peccato, mortuus est semel: quòd autẽ viuit, viuit Deo. Vna est igitur mors, qua copula corporis & animæ separatur: non formidabilis, non timenda, cum discessio quædam nostri videatur esse non pœna: non metuenda fortibus, desideranda sapientibus, miseris expetenda. De qua dictũ est: Quærent homines mortem, & non inuenient eam. Est & alia quæ secularium adfert interitum voluptatũ, in qua non natura sed delicta moriuntur. Hanc mortem subimus, cum sepulti in baptismo, & mortui cum Christo C ab elementis huius mundi, cum actus patimur prioris obliuia. Hac morte mori voluit cum prophetaret Balaã, vt Deo viueret: Et ideo dixit, Moriatur anima mea morte iustorum ac fiat semen meum vt semen eorum. Est & tertia mors, quando Christus, qui est vita nostra, nescitur. scire autem Christum vita est sempiterna, quę nunc iustis præstò est in vmbra: in futurum autem erit facie ad faciem. Spiritus enim ante faciem nostrã Christus est Dominus. De quo dixit: In vmbra eius viuemus in gentibus. In vmbra alarum eius spera Dauid. In vmbra eius concupiuit & sedit Ecclesia. Si tantum Domine Iesu confert vmbra tua quantum vtique veritas adfert? Quemadmodũ viuemus quando iam non erimus in vmbra, sed in ipsa vita? Nunc autẽ vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos, inquit, cum eo apparebimus in gloria. Dulcis illa vita est quæ non habet mortem. Hæc enim vita corporis habet mortem sorte naturæ, D quæ plerunque etiam desideratur. Habet etiam iam ipsa anima plerũque mortem labe peccati. Anima enim quæ peccat, ipsa morietur. Cum autem firmitate beatitudinis roborata cœperit obnoxia non esse peccato, iã non erit mortalis, sed vitam carpet æternam. Ad hãc vitam fratres festinemus, mœsti in seculo, quia peregrinamur à Domino. Qui enim nõ peregrinatur à corpore, peregrinatur à Domino. Multò autem melius dissolui à corpore & adhærere Deo, vt & nos vnum simus apud Patrem omnipotentem Deum, & vnigenitum Dei Filium, videamus per resurrectionis gloriã in naturę claritatem cælestis assumpti, & inuiolabile concordia animorúmque fœdere sempiterno vnitatem diuturnæ pacis imitati, vt compleatur id quod de nobis Dei Filius Patri orando promisit, vt & ipsi vnum sint, sicut & nos vnum sumus.

Dist

Distinctio mortis, vt patet, stat in eo, quod scribit eodem lib. cap. 1.

Sunt ergo qui mortem non gustent, donec videant regnum Dei. Sunt etiam qui mortem non videbunt, sicut scriptum est: Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? Sed quis est homo qui non moriatur, cum resurrectio nisi mortui esse non possit? Quamuis de Henoch & de Helia nullam mortem corporis acceperimus, & de Euãgelista Ioanne Dominus dixerit: Sic eum volo manere donec veniã: tamen quoniam non de vno Ioanne hîc putamus expressum, sed generale de multis hoc esse præceptum, non hîc mors corporis, sed animæ denegatur. Sunt enim qui mortui viuant, quoniam sunt qui viuentes mortui sunt, sicut illa quæ viuens mortua est, sicut scriptum est: Veniat mors super eos, & descendant in infernum viuentes. Sic ergo viuus quis in infernum descendit: peccato enim mortis in infernum descēdit. Sunt profectò quibus nec in morte corporis interruptus sit ordo viuendi, sicut Abraham, Isaac, & Iacob, quos viuere Diuinæ sententiæ authoritate comperimus: Quoniam cũ sit Deus Abraham, Isaac & Iacob, non vtique Deus mortuorum est, sed viuorum. Itaque non de vno, sed de plurimis dicit: Neque enim Petrus mortuus est, cui iuxta Dominicam sententiã inferi porta præualere non potuit. Nec Iacobus & Ioannes mortui filij tonitrui, quibus in vsum gloriæ cælestis assumptis, non præualent terrena, sed subiacent. Esto ergo & tu Petrus, deuotus, fidelis, pacificus, vt & portas Ecclesiæ aperias, portas mortis euadas.

Tom. I. *Sed de morte corporis quæstionem proponit, libro de bono mortis, cap. primo, vtrum sit bona. Et arguit ad partem negatiuam, probando quòd sit mala duplici ratione: primò, quia contraria vitæ, quæ est bona. Secundò, quia inflicta est merito peccati, & pro pœna.*

Sed fortè aliquis asserat: Quid tam contrariũ quàm vita morti? Si ergo vita bona putatur, quomodo mors non est mala? Et ideo quid sit vita, quid etiam mors cõsideremus. Vita est spirandi munere frui: mors priuari. hoc autem spirandi munus apud plerosque in bonis ducitur. Hoc est igitur vita frui bonis: Mors contrà bonis exui. Et scriptura dicit: Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum: Bonum appellans vitam, mortem malũ: & illa sibi priora, & hæc sibi conferens. Denique, vt lectionis Diuinæ exemplo vtamur, in paradiso est positus homo, vt ederet de ligno vitæ, & cæteris paridisi lignis. De ligno autē in quo esset cognitio boni & mali nõ ederet: qua die autē ederet morte moreretur. Non seruauit præceptum, & caruit fructu atque eiectus de Paradiso, mòrtem gustauit. Malum igitur mors, quæ pretio damnationis infertur.

Cap. 2. *Soluit ibidem infrà, præmissa distinctione de triplici morte: vbi & mortem corporis dicit per se non esse malam, tali modo loquendo.*

Aduertimus igitur quòd vna mors sit mala, si propter peccata moriamur. Alia mors bona sit, qua is qui fuerit mortuus, iustificatus est à peccato: Tertia mors media sit. Nã & bona iustis videtur, & plerisque metuēda. Quæ cùm absoluat omnes, paucos delectat. Sed non hoc mortis est vitium, sed nostræ infirmitatis: qui voluptate corporis & delectatione vitæ istius capimur, & cursum hũc cõsummare trepidamus, in quo plus amaritudinis quàm voluptatis est. An non sancti & sapiētes viri, qui lõgæuitatem peregrinationis huius ingemiscebãt, dissolui & cũ Christo esse pulchrius æstimãtes, denique diē generationis suæ execrabãtur, sicut ille ait: Pereat dies illa in qua natus sum? Quid enĩ est quo hæc vita delectatur, plena ærumnarũ & solicitudinum, in qua innumeræ calumniæ, & multæ molestiæ, & multæ lacrymæ eorũ qui affliĉtantur molestiis: & nõ est, inquit, qui consoletur eos? Et ideo laudat Ecclesiastes defunctos magis quàm viuentes. Et optimus, inquit, supra hos duos qui nondũ natus est, qui non vidit hoc malũm. Et alibi idem Ecclesiastes, meliorem longæuo viro asserit, quem abortu eiecit mater sua: quia non vidit hæc mala quæ fiunt in hoc mundo, nec in has venit tenebras, nec in vanitate ambulauit seculi. Et ideo hic magis requiem habebit, qui in hanc vitam non venit, quàm ille qui venit. Eccles. 4.

Item arguit quòd sit mala. Eodem lib. quia id quod nõ fecit Deus est malũ: per locũ à cõtrariis: quia omnia quæcunque fecit, sunt bona: sed Deus non fecit mortem, ergo etc. Cap. 4.

Sed dicet aliquis scriptum esse, quia Deus mortē non fecit. Vita erat in Paradiso, vbi lignum vitæ, & vita erat lux hominum. Mors igitur mala quæ accessit & subintrauit.

Soluit hoc dupliciter: primò, quia post mortem non est sensus mali, nisi causa ma la vitæ: imò anima sancta post mortē melius viuit. Ibidem. Sap. 1.

Sed quomodo mors mala, si aut secundũ gētiles sensu caret, aut secundum Apostolũ lucrũ Christus est, cũ quo esse multò melius. Quomodo igitur nobis mors malũ, si nullus post mortē sensus est? Vbi enim nullus sensus, nullus vtiq; iniuriæ dolor, quia dolor sensus est. Aut quia est post mortē sensus, est vtique vita post mortē, & superstes mortis est anima, quæ sensu vtitur, & vita fungitur. Cũ autē manet post mortē vita atque anima, manet bonũ, nec morte amittitur, sed augetur: nec vllo impedimēto mortis retardatur anima, sed operatur magis, quia operatur quæ sua sunt, sine vlla corporis societate, quod animæ maiori oneri, quàm vsui est. Quid est igitur mali animæ, quæ puritatē suã custodierit, & virtutũ disciplinã seruauerit? Aut si nõ seruauerit, nõ mors malũ, sed vita: quia vita non fuit. Quæ est enim vita, peccatis vitiisque obsita? Quid igitur accusamus mortem, quæ aut vitæ pretium luit, aut abolet eius dolorem atque cruciatum? Itaque mors aut suæ quietis bono vtitur, aut malo alieno laborat.

Et infrà subdit soluendo prædictam rationem alio modo, quòd Deus mortem permisit vt esset finis peccatorum. Cap. 4.

Frustra homines mortē timēt quasi finē naturæ. Nã si recolamus quòd Deus mortē nõ fecerit, sed postquã homo lapsus est in flagitiũ, præuaricationis & fraudis sententia cõprehēderit, vt in terrã suã terra remearet: inueniemus mortē finē esse peccati, ne quò esset vita diuturnior, eò fieret culpa numerosior. Passus est igitur Dominus subintrare mortē, vt culpa cessaret. Sed ne igitur iterũ naturæ finis esset in morte, data est resurrectio mortuorũ, vt per mortē culpa deficeret, per resurrectionē autē perpetuaretur natura. Itaq; mors hæc trãsitus vniuersorũ est, opus est vt cõstãter trãseas. Trãsitur autē à corruptione ad incorruptionē, à mortalitate ad immortalitatē, à perturbationib' ad trãquillitatē. Nõ igitur te nomē mortis offēdat, sed boni trãsit' beneficia delectēt.

Confirmatur prædicta solutio per id quod scribit libr. de fide resurrectionis. Tom. II.

Non soluendus est ordo naturæ. Quod enim cõmune est omnibus, exceptũ singulis esse nõ potest. Et mors quidē in natura nõ fuit, sed cõuersa est in naturã. Nõ enim à principio Deus mortē instituit, sed pro remedio dedit. Et consideremus ne videatur esse contrariũ. Nã si bonum est mors, cur scriptum est: Quia Deus mortē non fecit, sed malitia hominũ mors introiuit in orbē terrarũ? Reuera enim mors Diuino operi necessaria non fuit, cum in Paradiso positis bonorum omnium iugis successus afflueret, sed præuaricatione damnata in labore Diuino, gemitúque intolerando, vita hominũ cœpit esse miserabilis. Debuit dari finis malorum, vt mors restitueret quod vita amiserat. Immortalitas enim oneri potius quàm vsui est, nisi aspiret gratia. Et si bene discutias, non naturæ mors ista est, sed malitiæ. Manet enim natura, malitia moritur: Resurgit quod fuit, atque vtinam vt peccandi liberum, ita vacuum culpæ

prioris. Sed hoc ipsum indicio est mortem non esse naturæ, quia idem erimus qui fuimus. Itaque aut peccatorum nostrorum supplicia pendemus, aut bene gestorum gratiam consequemur. Denique mortui qui in Christo sunt, resurgũt primi: deinde & nos qui viuimus, inquit, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra, & ita cũ Domino semper erimus. Illi primi, viuentes autem secundi: Illi cum Iesu, viuentes per Iesum. Illis dulcior vita post requiem viuentibus, etsi grata compendia, tamen ignorata remedia. Nihil est igitur quod in morte timeamus, nihil quod debeamus dolere, si aut naturæ repetenti vita quæ accepta est, rependatur: aut petenti impendatur officio, in quo religionis cultus aut virtutis vsus est.

Tom. I. *Sequitur ex dictis, quia mors non sit mala, quia nõ nocet per se. Prædicto libro de bono mortis, versus principium.*

Quæ si animæ noceat, malum videri potest: si autem nihil officiat animæ, ne malum quidem. Quod autẽ malum non est, id etiam bonum: quoniam quod vitiosum, id malum: quod autem vitio caret, id bonum.

Probat autem eam esse bonam multis rationibus: quarum prima est, quia est alleuamentũ & finis miseriæ, ca. ij.

Itaque si plena oneris vita, vtiq; finis eius alleuamentum est. Alleuamentum autem bonum mors, mors autẽ finis: Mors igitur est bonũ. Neq; enim aliter gauisus est & Simeon, qui responsum acceperat non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini: & cũ eum parentes in templum ducerẽt, suscepit manibus suis, & dixit: Nunc dimittis seruum tuum in pace: quasi necessitate quadam in hac vita teneretur, non voluntate. Ita dimitti petit, quasi à vinculis quibusdam ad libertatem festinaret.

Cap. eodem. *Secunda ratio, quia liberatio à carnis carcere. Ibidem.*

Sunt enim velut vincula quædam corporis huius, & quod est grauius, vincula tentationum, quę nos alligãt, & ad iniuriam captiuitatis astringũt quadam lege peccati. Denique in exitu ipso videmus, quemadmodũ anima decidentis paulatim soluat se vinculis carnis, & ore emissa euolet, tanquam carcereo corporis huius exuta gurgustio. Denique festinabat & sanctus Dauid de loco hoc peregrinationis exire dicens: Aduena ego sum apud te in terra, & peregrinus sicut omnes patres mei. Ideo tanquam peregrinus ad illam sanctorum communẽ omnium patriam festinabat, petens pro huius commorationis inquinamento remitti sibi peccata prius quàm discederet de vita. Qui enim hîc nõ acceperit remissionem peccatorum, illic non erit. Non erit autem, quia ad vitam æternam non poterit peruenire: quia vita æterna remissio peccatorum. Ideóque dicit: Remitte mihi vt refrigerer prius quàm abeam, & amplius nõ ero. Quid ergo tantopere vitam istam desideramus, in qua quãtò diutius quis fuerit, tantò maiore oneratur sarcina peccatorum?

Psal. 38.

Cap. eodem. *Tertia ratio, quia lucrũ est in eo quod fuga malitiæ. Ibid.*

Philip. 1. Nullus enim dies sine nostro peccato præterit. Vnde egregiè Apostolus ait: Mihi viuere Christus est & mori lucrum. Aliud ad necessitatem vitæ referens, aliud ad mortis vtilitatem. Christus enim nobis viuere cui seruimus, cui oportet vt à sanctis suis in Euangelij prædicatione deferatur obsequium. Denique & Simeõ qui ait: Nunc dimittis seruum tuum, propter Christum expectabat. Christus enim rex noster est: & ideo quia rex iubet, deserere non possumus & contẽnere. Quãtos imperator terræ huius in peregrinis locis aut honoris specie, aut muneris alicuius causa iubet degere? Nunquid hinc incõsulto imperatore discedunt? Et quantò amplius est diuinis parere, quàm humanis? Viuere ergo sãcto Christus est, & mori lucrum. Quasi seruus enim non refugit vitæ obsequiũ, & quasi sapiens lucrũ mortis amplectitur. Lucrum est enim euasisse incrementa peccati: lucrũ fugisse deteriora, & ad meliora transisse. Et addidit: Dis

A solui & cũ Christo esse multò enim melius, permanere autem in carne magis necessarium propter vos. Aliud melius, aliud necessarium. Necessarium propter fructũ operis: melius, propter gratiam & copulam Christi.

Ergo quoniam docuit Apostolus eum qui euaserit ex hoc corpore, si meruerit tamen cum Christo futurũ, quid sit mors, quid sit etiam vita, consideremus.

Quarta ratio quia finis laboris & quies animæ. Ibid. inf.

Mors solutio est animæ & corporis. Solutio autem ista quid agit aliud, nisi vt corpus resoluatur & quiescat: anima autem conuertatur in requiem suam, & sit libera, quæ si pia est, cum Christo futura sit? Quid ergo in hac vita aliud iusti agunt, nisi vt exuant se huius corporis cogitationibus, quę velut vincula nos ligant, & se ab his molestiis separare contendant, renuntient voluptatibus suis atque luxuriæ, fugiant flammas libidinũ? Nónne ergo vnusquisq; in hac vita positus speciẽ mortis imitatur, qui potest ita se agere, vt ei moriantur omnes corporis delectationes, & cupiditatibus omnibus

B mundique illecebris etiã ipse moriatur, sicuti mortuus erat Paulus dicens: Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo? Denique vt sciamus quia est mors in hac vita, & bona mors, hortatur nos vt mortẽ Iesu in corpore nostro circũferamus. Qui enim habuerit in se mortem Iesu, is & vitam Domini Iesu in corpore suo habebit. Operetur igitur mors in nobis, vt operetur & vita. Bona vita post mortem: hoc est, bona vita post victoriã. Bona vita absoluto certamine, vt iam lex carnis, legi mentis repugnare non nouerit, vt iam nobis nulla sit cum corpore mortis contentio, sed sit in corpore mortis victoria.

Quinta ratio, sine ea non peruenitur ad gradum perfectionis omnimodæ. Probat hoc demonstratiua experientia. Nam qui perfectè speculari vel aliquid cognoscere & contemplatiuè viuere, cogitur à sensibus corporis se abstrahere. Vnde apparet quòd sensus corporis sunt ad impedimen-

C *tum virtutis & scientiæ. Vnde concluditur quòd bona sit mors, quia animam separat à corpore.*

Atque haud scio ipse, an maioris virtutis mors ista quàm vita sit. Certè Apostoli moueor autoritate dicẽtis: Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Vnius mortis quantorum populorum vitã ædificabat? Itaque docet & istam mortem in hac vita positis expetẽdam, vt mors Christi in corpore nostro eluceat: & illam beatam qua corrũpitur exterior, vt renouetur interior homo noster & terrestris domus nostra dissoluatur, vt habitaculum nobis cæleste reseretur. Imitatur igitur mortem, qui se à communione carnis huius abducit, atque illis vinculis soluit, de quibus dicit tibi Dominus per Isaiam: Solue omnem colligationem iniustitiæ, dissolue obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem circunscriptionem iniquam disrũpe. Imitatur & ille, qui se voluptatibus exuit, & à terrenis cogitationibus attol

D lit atque ableuat, & in illo cælesti habitaculo locat, in quo Paulus cum adhuc viueret, conuersabatur. Aliter enim non diceret: Nostra autẽ conuersatio in cælis est. Quod pariter ad præsumptionẽ meriti potest meditationéque cõferri. Illic enim erat eius meditatio, illic animæ eius cõuersatio, illic eius prudentia, quę vtiq; intra angustias carnis huius hærere nõ solebat. Sapiens enim cũ illud Diuinum requirit, absoluit animam suàm corpore, & eius abnegat contuberniũ, cum illã veri tractat scientiam, quam velut nudam sibi & apertam desiderat demonstrari, & ideo retibus quibusdam & nebulis huius corporis se quærit exuere. Neque enim manibus istis aut oculis atque auribus comprehendere supernam illam possumus veritatem, quoniã quę videntur, tẽporalia sunt: quæ autẽ nõ videntur, æterna. Denique sæpe fallimur visu, & aliter pleraque quam sunt, videmus. Fallimur etiã auditu, & ideo nõ cõtẽplemur illa quę videtur,

Isa.

1. Corin.

sed quæ non videntur si nolumus falli. Quando igitur anima nostra non fallitur, quando solũ veritatis attingit, nisi quando ab isto secernit corpore, neque ab ipso decipitur & illuditur? Illuditur enim visu oculorũ: illuditur auditu aurium: & ideo relinquat illud & deserat. Coloss.2. Vnde & Apostolus clamat: Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quę sunt omnia ad corruptelã. In corruptelã enim sunt, quæ sunt in corporis indulgẽtia. Et ideo ostẽdẽs nõ per corporis diligẽtiã, sed per animę eleuationẽ, & cordis humilitatẽ inuenisse quod verum est, addidit: Nostra autẽ cõuersatio in cælis est. Ibi igitur quærat quod verũ est, quod est & manet, seque in se colligat, & cõgreget omnẽ aciẽ mẽtis† suæ, neq; aliis cõmittat & credat: sed ipsum se cognoscat & intelligat, & quod sibi videtur verũ esse, hoc sequẽdũ nouerit: qđ delectatione carnali deligẽdũ æstimauerit, hoc sciat falsum, ab eo fugiat & recedat: quia fraudis est plenũ. Meritò igitur depretiauit, & dehonestauit hoc corpus, corpus mortis appellans. Quis enim oculis potuit videre virtutum splendorem? Quis oculorum sapiẽtiam obtutibus intueri? Quis iustitiam manibus comprehendere? Denique quando cogitamus, neminem nobis occurrere, neminem volumus obstrepere auribus nostris, atque ita intendimus animo, vt plerunque non videamus pręsentia: Quin etiam syncerius in noctibus cogitamus, & tunc melius quæ mouent corde meditamur. Psal.4. Vnde & Propheta ait: Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Sæpe etiam aliqui claudũt oculos, si quid profundè volunt nisu cogitationis eruere, oculorum impedimenta vitantes. Sæpe etiam solitudines captamus, ne cuius sermo nostris auribus insusurret, & quasi semita quædam inhærẽtem cogitationi animam abducat à vero, atque ab intentione deflectat. Multas igitur occupationes nobis corporis huius necessitas gignit, atque vsus inuehit, quibus impeditur animæ vigor, ac reuocatur intentio. Iob 10. Vnde de se pulchrè dicit sanctus Iob: Memẽto quia lutum me finxisti. Si ergo lutum est corpus, oblinit nos vtique, non diluit: & coinquinat animam inquinamento intemperantiæ. Corium & carnem, inquit, me induisti, ossibus & neruis intexuisti. Ligatur itaque & distenditur anima nostra, istius corporis neruis, & ideo interdum rigescit, sæpe curuatur.

† Aliàs, virtutis.

Sexta ratio, quia finis vitæ pœnalis. Ibid.

Quid est aliud hæc vita, nisi plena laqueorum? Inter laqueos ambulamus, inter plurimas versamur tẽtationes. Iob 7. Denique idẽ suprà ait: Nunquid non tentatio est vita hominis in terra? Bene addidit, in terra: quia est vita hominis & in cælo. Sicut mercenarij, inquit, merces vitæ eius: in labore. s. & tẽpore leuior fabulis, & fluitans & natans verbis, cuius habitatio in luteis domibus, & ipsa vita in luto: nulla firmitudo sententiæ, nulla cõstãtia. In die nox desideratur, in nocte dies quæritur, ante escam gemitus, inter cibos fletus, lachrymæ, dolores, timores, solicitudines: nulla requies à perturbationibus, nulla à laboribus reclinatio, irę & indignationis motus horridior: plerique cupiunt mortem, & non impetrant: si autem impetrauerint, gratulantur: quia sola est mors requies viro.

Cap.4. *Septima ratio, est à sufficienti diuisione, & sui oppositi comparatione.*

Quid igitur accusamus mortem, quæ aut vitę pretiũ luit, aut abolet eius dolorem, aut cruciatum? Itaque mors, aut suæ quietis bono vtitur, aut malo alieno laborat. Nunc illud specta. Si vita oneri, mors absolutioni: si vita supplicio, mors remedio: Aut si iudicium post mortem, etiam vita post mortem. Mors igitur ea non est bona? Aut si hìc vita bona, quomodo illic mors nõ est bona, cũ ibi nullus sit terribilis iudicij metus? Sed ipsa hæc vita si est, quibus rebus bona est? virtute vtique & bonis moribus. Non ergo secundũ animæ & corporis copulã

A bona est, sed quia per virtutem quod malũ est, suum repellit: quod autem bonũ est mortis adipiscitur, vt quod animæ est magis, quàm id quod contubernij & coniunctionis operetur. Quòd si vita bona quæ animæ se à corpore separantis est speculum, & si anima bona quæ se eleuat atque abducit à corporis conturbernio: & mors vtique est bonum, quæ animam à societate huius carnis absoluit & liberat. Omnifariam igitur mors est bonum.

Octaua ratio est ab effectus ipsius mortis consequutione: quia conciliat compugnantia, & locat in portu quodam ad tutelam. Ibidem. Cap. eodem.

Et quia compugnantia diuidit ne se inuicem impugnent, & quia portus quidam est eorum qui magno vitæ istius iactati salo, fide quietis stationem requirũt: & quia deteriorem statum non efficit, sed qualem inuenerit in singulis, talem iudicio futuo reseruat, & quiete
B ipsa fouet, & præsentium inuidiæ subducit, & futurorum expectatione componit.

Nona ratio, quia transitus est ad statum melioris vitæ. Ideo non debet timeri. Ibid.

Mors hæc transitus vniuersorum est. Opus est vt cõstanter transeas. Transitus autem à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbationibus ad tranquillitatem. Non igitur te nomẽ mortis offendat, sed boni transitus beneficia delectent.

Decima ratio, quia finis malorum culpæ. Ibid.

Quid est mors nisi sepultura vitiorum, virtutũ suscitatio? Vnde & ille ait: Moriatur anima mea in animis iustorum. i. consepeliatur vt sua vitia deponat, iustorum assumat gratiam, qui mortificationem Christi in corpore suo atque anima circunferũt. Mortificatio autẽ Christi, remissio peccatorum, ablutio criminum, erroris obliuio, assumptio gratiarũ est. Quid autẽ de bono mor-
C tis plenius possumus dicere, q̃ quod mors est quę mundum redemit? Sed de communi omniũ morte dicamus. Cap.5. Quid eam timeamus, quæ animę nocere nõ soleat? Scriptũ est enim, Nolite timere eos q occidũt corpus, animam autem occidere non possunt. Matth.10.

Vndecima ratio ex mortis immutatione.

Per mortem istam anima liberatur, dum à corporis contubernio secernitur, & inuolucris perturbationis exuitur. Vnde & nos dum in corpore hoc sumus, vsum mortis imitantes, ableuemus animã nostrã ex istius carnis cubili, & tãquam de isto exurgamus sepulchro: abducamus nos à corporis nexu, relinquamus omnia quæcũq; terrena sunt, vt cũ venerit aduersarius, nihil in nobis inueniat suum. Contendamus ad illud æternũ, ad illud Diuinum euolemus pennis dilectionis, & remigio charitatis. Surgamus hinc, hoc est de secularibus atque mundanis. Dixit enim Dominus: Surgite, eamus hinc: pręcipiens vt vnusquisque surgat de terrenis, eri-
D gat animam humi iacentem, ad superna attollat.

Duodecima ratio, quia oportet fugere ista mala: & mors est fuga. Ibid. Require sup. cap. Fuga. Tertiadecima ratio est, quia mors propriè non est, sed transitus ad statum felicioris vitæ. Ibidem infrà. Cap.8.

Non habemus quod in morte metuamus, si nihil qđ timendum sit vita nostra commisit. Etenim prudentibus delictorum supplicia terrori sunt: Delicta autẽ non mortuorum actus sunt, sed viuentium. Vita igitur ad nos refertur, cuius actus in nostra potestate est: mors autem nihil ad nos. Est enim separatio animæ & corporis. Absoluitur anima, resoluitur corpus. Quæ absoluitur, gaudet: quod resoluitur in terram suam, nihil sentit. Quod nihil sentit, nihil agnoscit. Tamen si mors malum, quomodo iuuenes non timent fieri senes, nec finitimam mortis verentur ætatem? Patientiusque deficit q̃ præsumpta morte deficit, quàm qui inopinata. His quoque qui malum putant mortem, aptum responsum arbitror, quia per vitam ad mortem est transitus, per mortem

mortem ad vitam reditus. Neque enim nisi qui mortui fuerint possunt resurgere. Insipiētes autem mortē quasi somnum malorum reformidant: Sapientes quasi requiem post labores, & finem malorum expetunt.

Cap. eod. *Quarta decima ratio, quia mors est somnus quietis animæ. Ibidem infr.*

Sed etiam somnum mortem scriptura nuncupat, sicut est illud: Lazarus amicus noster dormit, sed vadā vt suscitem eum. (Ioan. 11.) Somnus autem bonus, quoniā quies est: sicut scriptum est, Ego dormiui & requieui, & resurrexi, (Psal. 3.) quoniam Dominus suscepit me. Dulcis igitur quies mortis. Denique Dominus suscitat quiescentes, quia Dominus resurrectio.

Cap. eod. *Quintadecima ratio, quia mors est testimonium vitæ præteritæ. Ideo in morte patet laus vera, & nō invita. Ibid.*

Illud autem egregiū quod ait scriptura: Ante mortē ne laudaueris quenquam. Vnusquisque enim in nouissimis suis cognoscitur, & in filiis æstimatur: si bene filios suos instituit, & disciplinis competentibus erudiuit. Siquidem ad negligentiam patris refertur dissolutio filiorum. Dum enim vnusquisque quandiu viuit obnoxius est lapsui, nec senectus immunis à crimine. Ideo legis, quia Abraham mortuus est in bona senectute, eò quòd in propositi sui bonitate permansit. Mors igitur vitæ est testimonium. Nam si laudari antè gubernator non potest, quàm in portum nauem deduxerit, quomodo laudabis hominem prius quàm instationem mortis suæ cesserit? Et ipse sui est gubernator, & ipse vitæ huius iactatur profundo. Quandiu in salo isto, tandiu inter naufragia. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream, nec miles arma deponit, nec stipendij mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mors igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia missionis est.

Cap. eod. *Sextadecima ratio est, quia in morte confertur benedictio vaticinio gratiæ. Ibidem.*

Iob 29. Quantum autem morti dedit sanctus Iob, qui dixit: Benedictio morituri in me veniat. Nam etsi Isaac benedixerat filios suos moriens, & Iacob benedixerat patriarchas, tamē benedictionis illius gratia poterat solis benedicentium meritis deputari, vel pietati paternæ: Hîc verò nulla prærogatiua meritorum est, nulla pietatis, sed solius mortis priuilegium, cum benedictio cuiusque morituri tantum virtutis habeat, vt eam sibi sanctus Propheta optauerit.

Cap. 9. *Septimadecima ratio est, quia mors habet ea quæ verè mala sunt tollere, & quæ verè bona sunt cōseruare. Ibid. inf.*

Quis igitur dubitet de bono mortis, cum id quod inquietum, id quod erubescendum, id quod inimicum est nobis, id quod violentum, id quod procellosum, & ad omnia vitia illecebrosum est conquiescat, & iaceat, & quasi feruida cauea claudatur sepulchri, relinquatur rabies eius exanimis, & emortua compago viscerū in terram resoluatur: id autem quod familiare virtutibus, amicum disciplinis, studiosum gloriæ, sequax boni, Deo subditum est, ad illud sublime euolet, & cū illo puro & perpetuo bono atque immortali maneat, ipsi adhæreat, & cum ipso sit, de quo cognationem ducit, vt quidam (Act. 17.) ait: Cuius & genus sumus? Non enim animam mori cū corpore, manifestum est, quia non est de corpore. Non esse autem eam de corpore scriptura multis modis edocet. Nam & Adam à Domino Deo nostro accepit spiritum vitæ & factus est homo in animam viuentem. Et (Psal. 114.) Dauid ait: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Et in quo benefecerit audi: Quia liberauit, inquit, pedes meos à lapsu. Vides gratulari eum mortis huius remedio, quia factus finis est erroris, quia culpa non natura defecit. Denique quasi exutus & liber dicit: Placebo Domino in regione viuorum. Illa est enim viuorum regio. Denique illam animarum requiem dicit, terram dicit esse viuentium, quò peccata non penetrent, vbi virtutum viuit gloria. Ista autem regio plena est mortuorum, quia plena delictorum: meritóque dictum est, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Sed & suprà similiter ait: Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terrā: hoc est, anima timentis Dominum habitabit in bonis, vt semper in eis sit, & secundum ea. Quod potest & de eo accipi qui sit in corpore vt & ipse si timeat Deum, in bonis habitet, & in cælestibus sit, & possideat corpus suum, & dominetur ei quasi in seruitutem redacto, & possideat hæreditatem gloriæ, & cælestiū promissorū.

Octauadecima ratio, quia mors animæ est peccatum: mors autem corporis mors animæ non est, imò est perfectior vita ipsius animæ. Ibidem inf.

Qui appropinquat lumini citius illuminatur, & plus in eo splendor æterni luminis refulget è proximo. Ergo anima quæ adhæret illi inuisibili bono Deo atque immortali, & ipsa corporea hæc fugit, & terrena & mortalia derelinquit, fitque illius simul quod desiderat, & in quo viuit & pascitur: & quia immortali intendit, non est ipsa mortalis. Quæ enim peccat, moritur: non vtique aliqua sui dissolutione, sed meritò moritur Deo, quia viuit peccato. Ergo quæ non peccat, non moritur: quia manet in substantia sui, manet in virtute & gloria. Nam quomodo substantia eius interire potest, cum vtique anima sit quæ vitam infundit? Et cui anima infunditur, vita infunditur: à quo anima discedit, vita discedit. Anima ergo vita est. Quomodo potest mortem recipere, cum sit contraria? Sicut enim nix colorem non recipit, nam statim soluitur: & lux non recipit tenebras, nam statim discutit: infuso enim lumine tenebrarum horror aufertur: sicut admoto igne niuium rigor desinit: Ita & anima quæ vitam creat, mortem non recipit, non moritur. Anima autem mortem non recipit, anima ergo non moritur. Habemus ergo rationem: sed hæc humana, illud diuinum quod ait Dominus: Potestatem habeo ponēdi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vides igitur, quia nō moritur cum corpore, quæ & ponitur & resumitur, & in manus Dei Patris cōmendatur.

Et addit soluendo quod obiici posset.

Sed ne fortè dicas, speciale esse quod Christi est: & quāmuis ille quæ sunt hominis susceperit, tamen qui alterius est causæ & istud astruere, ne tempus crastinetur, audi dicentem: Quid scis an in nocte hac à te anima tua reposcatur? Nunquid dixit, Moriatur in te anima tua? Sed reposcatur à te. Quæ data est, reposcitur, vel repetunt à te. Repetitur enim anima, non interimitur. Quod repetitur, manet: quod interimitur, non manet. Quomodo enim interimitur, de qua dixit Dei sapientia, non timendum quenquam qui potest corpus occidere, animam autem non potest? De qua dicit Propheta, Anima mea in manibus tuis semper. Semper, inquit, non in tempore.

In aliis autem libris alias rationes adducit. Vnde nona decima ratio est, quia mors vtilior est quàm vita in peccato viuentibus. Libro secundo de Cain & Abel, exponens illud Genes. iiij. Omnis qui occiderit Cain, &c.

Sed illud melius quòd septimus numerus quietis & remissionis est. Ergo qui alij non pepercit peccatori, & munus ei remissionis peccatorū inuiderit, ipse sibi spem remissionis eripiet, & erit in eo pari mensura vindicta de gratia. Quod autem posuit signum super Cain, ne quis eum occideret, reflectere voluit errantem, & beneficio suo inuitare ad correctionem. Ipsis enim nos facilius committere solemus, quorum habemus gratiam: nec tamen magna concedit, sed in te ipso imprudentiam insipientis vlciscitur, qui cum esset perpetuis suppliciis obnoxius, non remitti sibi pœnam poposcit, sed vitam corporis huius obseruandam putauit, in qua plus ærumnæ est, quàm voluptatis. Mors enim

vna

vna est in secessione animæ & corporis, & in fine istius vitæ quæ simul vt venit, omnes corporis dolores auferre, non augere consueuit. Metus verò qui hanc vitam viuentibus frequēter ingruūt, mœstitiæ, dolores, gemitus cruciarúsque diuersi grauitatū & ægritudinū vulnera, plurimas mortes generi humano inferunt, vt ista mors remediū videatur esse nō pœna. Nō enim peremptoria est, per quā nō adimitur vita, sed ad meliora trāsfertur. Nā si nocētes moriūtur, qui gradū à peccatis reuocare noluerint, vel inuiti tamē finē nō naturæ, sed culpæ adipiscūtur, ne plura delinquant, quibus vita fœnus est delictorum. Si autem bonæ spei compotes sunt, migrare magis quàm deficere credendi sunt.

Super psal. 61. Tom. IIII. *Similem sententiam ponit libro super Beati immaculati, in expositione literæ xviij. Require sup. cap. Consolatio.*

Etiā iustis. Vnde in tract. de obitu Gratiani imperatoris.

Raptus est iustus ne malitia mutaret cor eius. Mors ergo ista magis peccati fuga, q̄ morientis est detrimētū.

Tom. IIII. *Vicesima ratio est, quia moriens fit beatitudini propinquior. Vnde in tractatu de prima interpellatione Dauid, pertractans illud Psal. Sitiuit anima mea, &c.*

Hoc sitiebat anima Dauid, vt iā nō per fidē, sed facie ad faciē Deū videret: Nec solùm peregrinaretur à corpore, sed corpore solueretur. Dissolui enim & cū Christo esse, multò melius: quia iusto mori est lucrū. Et grande quidē lucrū carere peccato, delictorū illecebris non moueri. Quis enim mūdus à sorde, quādo nec vnius diei vita hominis in terra caret delictorū cōtagione? Viuēdo ergo innocētiæ dāna cōtrahimus, morte finē erroris adipiscimur. Lucrū ergo morte acquiritur, vitæ autē vsu tanquam miseris debitoribus vsurarij nominis ad reatum fœnus augetur. Et bene sitit anima quæ festinat ad fontem, non aquæ istius, sed vitæ æternæ, de quo suprà dixit: Quoniam apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

Cap. xi. Tom. IIII. *Aliter eādem ponit sententiam, libr. ij. de Abraham, dicens sic.*

Memor itaque sui muneris, quod immortale esse voluit ęquis: sed si culpa nō obrepsisset, grauis quę fecit vt nō expediret diu viuere, ait ad Abraham: Tu autē ibis ad parentes tuos cū pace, nutritus in senectute bona. Patitur nos discedere ex hoc seculo, vt secessione animæ hoc corpus resoluatur in terrā suā, & sit finis peccati: Deinde per resurrectionē reformetur Diuinæ liberalitatis gratia. Ideo dicit ad Abraham, Tu ibis ad patres tuos. Nōnulli putauerūt patres esse elementa, ex quibus cōstat caro nostra dū viuimus, & in quā resoluimur. Sed nos qui meminimus matrē nobis esse Hierusalē quę sursum est, quæ est libera, quæ mater omniū nostrū, sicut Apostolus dicit, illos asserimus patres, qui vitæ merito & ordine præcesserūt. Erat illic Abel pia victima, erat pius & sanctus Henoch, erat Noë: ad eos promittitur Abrahā trāsitus. Trāsit enim, qui de hac vita recedens, ad vitā demigrat alterā: quia viuit mens sapientis & iusti viri, qui nutritus in pace est.

Tom. IIII. *Et in tractatu super Psal. xxxix.*

Scriptū est enim: Nō laudes hominē in vita sua. Qui enim viuunt, viuunt vt moriantur: qui autē moriuntur, moriūtur vt resurgant. Propior ergo saluti est qui moritur vt resurgat, quàm ille qui viuit vt moriatur.

Tom. III. *Similiter in tractatu de obitu Theodosij, & lib. de fide resurrectionis. Require inf. cap. Resurrectio hominis. Vnde concluditur lib. eodem.*

Sed hęc mors nō perfunctio huius est vitæ, sed lapsus erroris: Vna ergo est mors spiritalis, alia naturalis, tertia pœnalis. Sed non quæ naturalis eadem pœnalis. Non enim pro pœna Dominus, sed pro remedio mortē dedit. Denique Adæ peccanti præscriptum est, aliud pro pœna, aliud pro remedio. Pro pœna, cū dicitur: Quoniā audisti vocē mulieris tuæ, & manducasti de ligno, de quo præceperā tibi ab hoc solo ne mādùcares, maledicta terra in operibus tuis: Manducabis fructum eius omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulum agri tui: cum sudore vultus tui manducabis panem tuū, donec reuertaris in terram ex qua sumptus es. (Gene. 3.) Habes pœnarum ferias, quia aduersum spinas seculi huius & solicitudines mundi voluptatésque diuitiarum, quæ verbum excludunt, pœnam includunt: mors pro remedio data est, quasi finis malorum. Non enim dixit: Quoniam audisti vocem mulieris, reuerteris in terram. Hæc enim esset pœnalis sententia, quemadmodum est illa: Maledicta terra, spinas & tribulos germinabit tibi: Sed dixit, Manducabis panem tuum in sudore, donec reuertaris in terram. Vides mortē magis metam esse pœnarum nostrarum, qua cursus vitæ huius inciditur. Ergo mors non solùm malum non est, sed etiam bonum est. Denique pro bono quæritur, sicut scriptum est: Quærent homines mortem, & non inuenient eam. (Apocal. 9.) Quærunt enim illi, qui dicturi sunt montibus: Cadite super nos, & collibus, Operite nos. Quæret etiam anima illa quæ peccat. Quærit diues ille positus in inferno, qui vult digito Lazari refrigerari linguam suam.

Et addit. (Cap. eod.)

Videmus itaque quòd & mors hæc lucrum est, & vita pœna est. Vnde & Paulus ait: Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrū. (Philip. 1.) Quid est Christus, nisi mors corporis spiritus vitæ? Et ideo commoriamur cum eo, vt viuamus cum eo. Sit quidam quotidianus in nobis vsus, affectúsque moriendi, vt per illam quam diximus segregationem à corporeis cupiditatibus, anima nostra se discat extrahere, & tanquam in sublimi locata, quò terrenæ adire libidines, & eā sibi glutinare nō possint, suscipiat mortis imaginem, ne pœnam mortis incurrat. Repugnat enim lex carnis legi mentis, & eam legi erroris addicit. Sicut Apostolus reuelauit dicēs: Video enim legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Omnes impugnamur, omnes sentimus, sed non omnes liberamur. Et ideo infelix ego homo, nisi remedium quæram. Sed quod remedium? Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Habemus medicum, sequamur remedium. Remedium nostrum Christi gratia est, & corpus mortis, corpus nostrum est. Ergo peregrinemur à corpore, ne peregrinemur à Christo. Et si in corpore sumus, tamen quæ sunt corporis, non sequamur, nec deseramus iura naturę, sed dona gratiæ præoptemus. Dissolui enim & cum Christo esse multò melius. Permanere autem in carne magis necessarium propter vos. Sed nō omnibus necessarium Domine Iesu: non mihi, qui nulli vtilis sum. Nam mihi lucrum est mori, ne plura peccem. Lucrum est mihi mori, qui ipso libro quo alios consolor, quasi vehementiori monitore ad desiderium amissi fratris impellor, quoniam me eius non sinit obliuisci, nūc magis amo, & vehementius desidero. Desidero cum loquor, desidero cū relego: & ideo hoc potius scribendum arbitror, ne quādo ab eius recordatione diuellar. Quod non contra scripturas facio, sed cum scripturis sentio, vt patientius doleam, impatientius desiderem.

Sequitur ex dictis quòd mors non sit timenda. Vnde addit, ibidem loquens de fratre suo tunc defuncto.

Præstitisti mi frater, ne mortem timerem atq; vtinā moriatur anima mea in anima tua. Hoc enim sibi Balaā pro maximo bono optat donatus spiritu prophetandi: Moriatur, inquit, anima mea in animis iustorū, & fiat semen meum sicut semen iustorum. Et verè hoc secundum Prophetā optat. Qui enim viderat ortum Christi, vidit eius triumphalem mortem, vidit in eo perennē hominum resurrectionē: & ideo mori non timet resurrecturus. Non moriatur ergo anima mea in peccato neque peccatum in se recipiat, sed moriatur in anima iusti, vt eius recipiat æquitatem. Denique qui moritur in

Chri

Christo,fit eius gratiæ particeps in lauacro.

Mortem insuper commendat,ibidem subdens.

Non ergo formidabilis mors, nec amara egentibus: nec gratiosa diuitibus,nec iniusta senioribus,nec ignaua fortibus,nec perpetua fidelibus , nec improuisa sapientibus. Quàm enim multi vitam solo mortis titulo consecrarunt? Quantos viuere puduit, mori profuit? Morte vnius plerunque accipimus maximos populos liberatos.Morte imperatoris,fugatos exercitus hostiũ, quos viuus vincere requiescet. Morte martyrũ religio defensa,cumulata fides,Ecclesia roborata est. Vicerunt mortui, victi persequutores sunt. Itaque quorum vitã nescimus,horum mortem celebramus. Vnde & Dauid propheticè gloriatus in suæ mentis excessu , Pretiosa, inquit,in conspectu Dei mors sanctorum eius.Mortem maluit præferre quàm vitam:ipsa mors martyrũ, præmium vitæ est.Morte etiam inimicorum odia soluuntur. Quid plura? Vnius morte mundus redemptus est. Potuit enim Christus non mori si voluisset. Sed neque refugiendam mortem quasi ignauam putauit, neque melius nos quàm moriendo seruasset.Itaque mors eius vita est omnium. Morte eius signamur,mortem eius orantes annuntiamus,mortem eius offerentes prædicamus:Mors eius,victoria eius: mors eius sacramentum est:mors eius annua solennitas mundi est. Quid præterea de morte eius dicamus,cum Diuino probemus exẽplo,quia immortalitatem mors sola quæsiuit, atque ipsa se mors redemit?

Et subdit infrà.

Neque enim quisquã sibi,vt sic maneret,optauit.Ioãni promissum æstimatũ est,sed nõ est creditũ.Verba tenemus,sentẽtiã deriuamus.Ipso in libr.negat sibi quod nõ moreretur esse promissũ,ne quẽvana spes exẽplo incesseret.Quòd si id velle,spes insolẽs est,quãtò insolẽtius est,qđ nõ præter modũ acciderit,vltra modũ dolere?

Probat aliter mortem non timendam. Lib.vij super Lucam,exponens illud Lucæ xij.quod sequitur.

Cap.15. Tom.5.

Nónne quinq; passeres venẽũt dipõdio? & vnus ex illis non est in obliuione corã Deo.Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.Nolite timere :multis passeribus pluris estis..Pulcherrimũ locũ tenẽdæ simplicitatis,& æmulãdæ fidei Saluator intexuit,ne Iudaicę more perfidiæ alia ꝓmamus affectu,alia voce simulemus, cũ vltimo tẽpore occulta cogitationũ accusantiũ,aut etiã defendẽtiũ,secretũ nostræ mẽtis aperitura videãtur. Quæ enim maior est simplicitatis illecebra, q̃ vt vnusquisq; cognoscat latebrã fraudis esse nõ posse?Sed quoniã gemina est causa perfidiæ, quia aut ex insolita malitia,aut ex accidẽti metu nascitur,ne quis metu territus potestatis Deũ,quem corde cognoscit negare cogatur, pulchrè addidit animæ tãtũ formidabile esse suppliciũ, pœnã corporis nõ esse metuẽdã. Mors enim naturæ finis,nõ pœnę est:Et ideo mortẽ supplicij corporalis esse defectũ,pœnã verò animæ esse perpetuã,eóque Deũ solũ esse metuẽdũ:Cuius potestati nõ natura præscribat, sed eadẽ natura subiaceat.Mortẽ verò nõ esse terribilẽ, quã locupletiore fœnore sit immortalitas redemptura. Inspirauerat Dominus simplicitatis affectũ, virtutẽ mẽtis erexerat,fides sola nutabat:bene eã de vilioribus roborauit.Nã si Deus obliuionẽ passerũ nõ habet, hominũ habere quis potest?Quòd si tãta est Dei & tã æterna maiestas, vt vnus ex passeribus , aut nostrorũ numerus capillorũ præter sentẽtiã Dei nõ sit, quàm indignũ est æstimare quòd fideliũ corda Dominus aut ignoret,aut spernat , qui viliora cognoscat? Fortasse dicat aliquis, Quomodo Apostolus dixit,Nũquid de bobus cura est Deo:cum vtique bos passere pretiosior sit?Sed aliud est cura,aliud sciẽtia.Denique numerus capillorũ nõ in actu computationis,sed in facilitate cognitionis accipitur.Nõ enim solicitã Deus curæ numerãtis intẽdit excubiã,sed cui cognita sunt omnia,quasi numerata sunt omnia.Bene tamẽ numerati dicuntur,quia illa quæ volumus seruare,numeramus.

Probat exẽplo Valentiniani imperatoris,in tractatu de ipsius obitu. Require inf.cap.Oratio. Probat Apostoli testimonio. Super secundam ad Corinth.c.v. Apostolũ exponẽdo tali modo.

Scimus autẽ quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur,ꝙ ædificationẽ ex Deo habemus domũ nõ manufactã æternã in cælis. Hac fiducia dicit nõ timẽdũ dissolui de corpore violẽtiã infideliũ,aut sorte vitæ,qa præparata est huiusmodi hominibus habitatio,in cælis æterna, vt de tẽporali & terrena expulsi in perpetuã domũ recipiãtur.Vnde hoc & optandũ est, si fieri potest.Sed qa optãdũ non est ne in tua gloria alius pereat,si tamẽ acciderit,libẽter ferẽdũ. Terrestrẽ enim domũ carnẽ hãc dicit,quia mortalis est,vt si de hac dissoluti fuerimus,ædificatã inueniamus in cælis domum ęternã.Hęc domus corpus immortale significat,in quo resurgẽtes semper erimus:cuius forma iã in cælis est in Domini corpore declarata. Etenim in hoc ingemiscimus habitaculo nostro,quod de cælo est,superindui cupiẽtes,siquidẽ induti nõ nudi inueniamur. Propterea dicit in precibus ingemisci,vt gloria ꝓmissa de cælis possit resurgẽtes induere.Hoc ergo desiderãtes,insistũt precibus,ne surgẽtes,recepto vtique corpore nudi.i.alieni à promissa gloria inueniãtur.Hoc enim opus est vt induta anima corpore,Dei iudicio super induatur & gloria quæ est immutatio in claritatẽ. Nã cũ sumus in hoc corpore.i.mortali,ingemiscimus grauati,eò ꝙ nolumus exui,sed superindui,vt absorbeatur mortale hoc à vita. Idẽ sensus est.Ideo enim dicit grauatos nos passionibus corporis,& ipsius mundi tẽpestatibus postulationes ad Deũ dirigere,non vt ipsum corpus perpetuò alienetur à nobis,sed vt sempiterna induamur immortalitate,ne vltra mori possit,aut passionibus implicari. Hoc est absorberi à vita. Fidẽtes igitur semper & sciẽtes,quia inhabitãtes in corpore peregrinamur à Domino,per fidẽ enim ambulamus nõ per speciẽ. Manifestũ est,quia per fidẽ cũ Deo sumus,nõ per præsentiã:ac per hoc peregrinamur nõ fide,sed specie. Et quare,cũ idẽ dicat in Actibus Apostolorũ: In ipso enim viuimus & mouemur & sumus:hoc loco peregrinari nos à Deo dicit:Si vbique est,quomodo hîc positi peregrinamur à Dño? Sine dubio vbique Deus est,imò omnia in Deo sunt : Sed quia sedes eius in cęlis est,& illic semper videtur,ideo hîc positi vbi nõ videtur,peregrinari ab eo dicimur. Quando enim nõ eũ videmus,licet præsens sit absentes ab eo sumus. Audemus ergo & cõsentimus magis peregrinari à corpore,& præsentes esse ad Deũ. Rectè ait, Audemus: Habẽtes enim fiduciã promissionis Dei, & sciẽtes multũ expedire illic esse quàm in seculo,cõsentiũt & optãt excedere de corpore,vt requiescãt vsque in diẽ resurrectionis sub altare Dei. Ideo conamur siue præsentes,siue peregrinãtes placere illi. Id agẽdũ dicit,& bonis operibus insistendũ,vt siue in hac adhuc vita positi,siue ante tribunal Christi præsentes,placeamus ei. Vnde etsi disciplina seruetur,& hîc,& illic placebimus : quia qui hîc placet illic nõ displicebit. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi , vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit,seu bona,seu mala. Si ergo iudicante Christo,vnusquisque nostrũ facta corporis recipiet,nõ vtique sine corpore adiudicabitur bono aut malo. Et nõ dixit,facta carnis:quia carnis vitia punienda semper:sed facta corporis:quia aliquando spiritaliter,aliquando & carnaliter operatur. Sciẽtes igitur timorẽ Domini hominibus suademus,Deo autẽ manifesti sumus. Quoniam ergo iudicium Dei futurum est per Christum ad singulorum discriminãda opera, idcirco Apostolus suadere se dicit ad bonum sensum & vitam , vt auditores eius securi sint de pœna futura, & ipse glorietur in his habens fructum laborũ suorũ:quia

quor

quorumdam prauiloquio dies iudicij Dei in dubium deducitur. Corrumpunt enim bonos mores colloquia mala. Hominibus suademus ait, vt credát & prouideát ne incurrant, & tunc pœniteant, quando pœnitentia fructum non habet.

Tom.V. *Similiter super Epistolam ad Hebræos, cap. secundo.*

Vt liberaret, inquit, eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Quare tremitis, quare timetis eam, quæ iam condemnata est? Iam terribilis non est, sed optabilis, quasi laborum finis, & requiei initium. Cur ait, Timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti? Serui siquidē omnes fuerant mortis, quia mortem timebant, nec dum erant soluti à timore mortis, cuius legibus tenebantur. Nunc itaque sancti deridēt eā, qui agone transacto, & morte deuicta, ad regnum transituri sunt. Vnde & ipse Paulus ait: Cupio dissolui & esse cum Christo.

Cap.11. Tom.I. *Probat similiter Esdræ testimonio. Lib. de bono mortis.*

B Non timeamus igitur recipi ab hominibus, nō vereamur illud debitum omnibus finem in quo Esdras remunerationem suæ deuotionis inuenit, dicente ei Domino: Tu enim recipieris ab hominibus, & conuersaberis residuum cum filio meo, & cum similibus tuis. Quòd si illi gloriosum & iucundum erat cum similibus conuersari, quātò nobis gloriosius erit & iucūdius ad meliores pergere, & conuersari cum iis, quorum facta miramur?

Cap.vlt. Tom.IIII. *Et infrà, in fine libri. Require infrà, cap. Timor. Et in fine libri de Isaac & anima.*

Nunc enim vita nostra abscondita est in Christo. Cū autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & nos cum illo apparebimus in gloria. Ergo non timeamus mortē, quoniā requies est corporis: animæ autē vel libertas, vel absolutio. Nec vereamur eū qui potest corpus interficere, animā autē non potest: quia non timemus eū qui potest vestimentum auferre, non timemus eum qui potest nostra furari, nos autē non potest. Nos igitur animæ sumus si volumus esse Hebræi de iis qui sunt socij Iacob, id est, imitatores eius. Nos animæ sumus, nostra autem membra sunt seruāda, ne scindātur, ne inueterascant: sed ille magis qui vtitur, seruare se debet & custodire.

C

Cap.7. Tom.I. *Similiter lib. prædicto de bono mortis, vt hîc suprà patet. Et concludit eodem libro.*

Nam neque apud viuentes mors est, neque apud defunctos. Apud alios enim non est, quia adhuc viuunt: alij transierunt. Itaque neque apud eos amara † est, qui eā adhuc nesciunt, hoc ipso quia nesciunt: neque apud eos qui iam & secundum corpus nihil sentiunt, & secūdum animam liberati sunt. Quòd si terribilis apud viuentes æstimatur, nō mors ipsa terribilis est, sed opinio de morte, quam vnusquisque pro suo interpretatur affectu, aut pro sua conscientia perhorrescit. Suæ igitur vnusquisq; conscientiæ vulnus accuset, non mortis acerbitatē. Denique iustis mors quietis est portus, nocentibus naufragium putatur. Certè iis quibus grauis est timor mortis, non est graue mori, sed graue est viuere sub metu mortis. Non ergo mors grauis, sed metus mortis. Metus autem, opinionis est: opinio verò nostræ infirmitatis contraria veritati. Nam per veritatem virtus, per opinionē infirmitas. Opinio autem non mortis vtique, sed vitæ est. Ergo illud graue vita magis inuenitur esse. Liquet igitur quia mortis metus non ad mortem referendus est, sed ad vitam. Non enim habemus quod in morte metuamus, si nihil quod timendum sit vita nostra cōmisit. Etenim prudentibus delictorum supplicia terrori sunt: Delicta autem non mortuorum actus sunt, sed viuentium. Vita igitur ad nos refertur, cuius actus in nostra potestate est: Mors autem nihil ad nos.

† Aliàs, mala.

Cap.8.

D

Cap.eod. *Imprudentes autem mortem timent. vt ibidē infrà dicit.*

Duabus autem ex causis mortē insipientes verentur. Vna quòd eam interitū appellant. Interitus autē hominis esse non potest, cū anima superstes corpori sit, saluo

A eo quod ipsum corpus maneat resurrectio. Altera autē causa quòd pœnas reformident, poëtarum videlicet fabulis territi, latratus canis infernalis Cerberi, & Cocyti fluminis tristem voraginem, & nautam inferni gurgitis Charonem tristiorem, Furiarum agmina, aut prærupta tartarea, in quibus Hydra sæuior sedem habeat: Titij quoque viscera reparandis fœcunda suppliciis, quæ vultur immanis sine vllo fine depascitur: Ixionij quoq; orbis perpetuam sub pœnæ atrocitate vertiginem, & saxi desuper imminentis super capita accubantiū inter epulas impendentem ruinam. Hæc plena sunt fabularum. Nec tamē negauerim pœnas esse post mortem: sed quid ad mortē, id quod post mortē est? Si autē quę post mortem sunt referantur ad mortem, eadem etiam quæ post vitam sunt referantur ad vitam. Nulla ergo erunt supplicia quæ referantur ad mortem. Mors enim vt suprà diximus, absolutio est & separatio animæ & corporis. Non est autem mala solutio, quia dissolui & cum Christo esse multò melius. Non igitur mala mors. Denique mors peccatorum pessima. Non vtique mors pessima generaliter, sed pessima specialiter peccatorum. Denique pretiosa mors iustorum. Vnde liquet acerbitatem non mortis esse, sed culpæ.

Similiter eodem lib. suprà, mortem dicit tantummodo peccatoribus esse amaram. Cap.7.

Totam vitam odio habui, dixit Ecclesiastes. Qui vitam odio habuit, vtique mortem prædicauit. Denique laudauit mortuos magis, quàm viuentes, & illum iudicauit beatum, qui in hanc vitam non venit, nec inanem hunc suscepit laborem. Circuiui, inquit, cor meum, vt scirem impij lætitiam, & vt considerarem & quærerem sapientiam & numerum, & vt scirem per imperiū lætitiam, & molestiā, & iactationē, & inueni ego eam amariorem quàm mortem: Non quia amara sit mors, sed quia impio amara, & tamen amarior vita quàm mors. Grauius est enim ad peccatum viuere, quàm in peccato mori: quia impius quādiu viuit, peccatum auget: si moriatur, peccare desinit. Plerique criminum suorum absolutione lætantur: Si emendaturi sunt, rectè: si perseueraturi in eis, stultè: quia lōgè illis plus damnatio profuisset, ne incrementa facerent peccatorum. De quo sublimis Apostoli sententia dicentis, quòd non solùm Roman.1. ij qui flagitiosa agunt, sed etiam qui ea probant, digni sunt morte.

Est ergo mors contemnenda: quod probat in epistola tertia ad Simplicianum. Quod require suprà, cap. Libertas, & liber. Iterum libro septimo super Lucam, cap. 1. Tom.V.

Semper Dominus sicut ad præmia erigit futura virtutum, atque vtilem secularium rerum docet esse contemptum, ita etiam infirmitatem mentis humanæ præsentiū remuneratione sustentat. Arduū quippe est crucē tollere, & animā periculis, morti corpus offerre: negare quod sis, cū velis esse quod non sis: raròq; quamuis excelsa virtus, futuris cōmutat præsentia. Difficile quippe videtur hominibus, vt spem periculis emant, damnóq; præsentium futuræ locum mercentur ætatis. Ergo bonus & moralis magister, ne quis desperatione frangatur, aut tædio, quoniam vitæ dulcis illecebra constantem quoque mulcet affectum, continuos viuendi successus pollicetur fidelibus. Frigent enim solatia sub metu mortis, magnúsque amor vitæ, ægræ blanditias spei cum appetitæ salutis terrore compensat. Non habes igitur quod querare, nō habes quod excuses. Arbiter omnium dedit & virtuti præmiū, & infirmitati remediū, vt præsentibus sustineatur infirmitas, virtus futuris. Si fortis es, cōtēne mortem: si imbecillis es fuge. Sed nemo potest fugere mortem, nisi vitā sequatur. Vita tua Christus est. Ipsa est vita, quæ mori nescit. Itaque si volumus mortē nō timere, stemus vbi Christus est, vt & de nobis dicatur: Verè sunt aliqui hic stantes, q̄ nō gustabūt mortem. Non satis est stare, nisi vbi Christus est stetur. Soli

enim non queunt gustare mortẽ, qui possunt stare cum Christo: in quo licet ex verbi ipsius qualitate perpendere, nec tenuẽ quidẽ sensum mortis habituros, qui Christi videantur meruisse consortia. Certè etsi mors corporis libando gustetur, vita animæ possidendo teneatur.

Potest esse alia ratio, quia mors est communis. Lib. vj. Hexameron. Require suprà, c. Attẽdere. Et lib. de flebili querimonia & de excessu fratris sui, in princ. Require suprà, ca. Consolatio. Est similiter alia ratio, quia mors vitari non potest. In tract. super Psal. primum, versu v. Require suprà, cap. Diues bonus. Sed mortis causam ponit lib. de Paradiso, dicens eam esse inobedientiam primi hominis.

Cap.7. Tom.IIII.

Iterum alia quæstio subrepit, vnde mors acciderit Adæ: vtrum à natura ligni eiusdẽ modi, an verò à Deo. Si naturæ hoc ligni adscribimus, videtur ligni huius fructus viuificanti insufflationi Dei præstare, siquidẽ viuificauerat insufflatio, fructus huius ligni traxit ad mortem. Aut si Deũ operatorẽ mortis esse memoramus, dicãt ꝙ gemina eũ opinione accusemus, quòd aut ita immitis vt noluerit ignoscere, cum ignoscere posset: aut si ignoscere non potuit, videatur infirmus. Videamus igitur quomodo diluẽdum sit, nisi fallor, quia mortis causa inobedientia fuit: & ideo homo ipse sibi mortis causa est, non habens Deum suæ mortis authorem. Neq; enim si medicus præscripserit ægrotãti à quibus videatur cauendum, atque ille ab interdictis non putauerit abstinendum, causa ei mortis est medicus. Sed vtique ipse sibi reus mortis est propriæ. Itaq; Deus quasi bonus medicus prohibuit, ne Adam nocitura gustaret.

Prosequitur aliter probando. Quod require suprà, cap. Cognitio. Mors tamẽ ipsa dicitur regnasse vsque ad Christum: quod qualiter sit intelligẽdum, dicit super Epistolam ad Romanos, cap. v. Require suprà, cap. Lex. Mortis autem victoria Christus est, & erit. Vnde super Epist. ad Cor.

1.Corinth.15.

Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Post resurrectionem enim impiorum & peccatorũ, absorbebitur mors in victoria. Insultãtis etenim verba sunt: vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Victoria enim deuictæ mortis, resurrectio mortuorũ est. Mors autẽ diabolus est: cui insultãdo hoc contentiosius dicitur, quia per superbiã cum impar viribus esset, resistebat. Cũ ergo superatus perimitur, & spolia illi detrahuntur, succensetur illi qui contra se pugnauit. Aculeus autem mortis peccatũ est. Aculeus authoritatẽ signat: quia mors per peccatum authoritatem accepit, Quia si peccatum non esset, mors nõ esset, virtus autem peccati lex. Ideo virtus peccati lex est, quia peccatũ non imputaretur si lex non esset, Deo autẽ gratias, qui dedit nobis victoriã per Dominum nostrum Iesum Christũ. Triumphum Saluatoris in nobis dicit profuisse. Quæ enim gessit Saluator, non sibi vtique gessit, sed nobis: quamobrẽ nostra victoria est. Ideo enim homo factus est manens Deus, vt vincens diabolum, dum peccatũ nõ fecit, nobis victoriã acquireret, qui peccati causa detinebamur in morte: vt victus diabolus, occiso Christo qui peccatum non fecerat, omnes quos peccati causa detinebat, amitteret. Dũ enim insultat homini, reus factus est, vt sic deleto chirographo, id est, deleta sentẽtia, qua tenebatur genus humanum in morte, fieret ereptum, animabus in cælũ inductis: vt non per peccatũ illi tollerentur, sed per iustitiã, per Dominũ nostrũ Iesum Christũ.

Ad ipsam mortem præparatus quilibet esse debet. Lib. quinto Hexamerõ. Require infrà. cap. Phœnix. Et libro primo de Cain & Abel. Require suprà, cap. Leuita. Et lib. de fide resurrectionis. vt hoc suprà patet. Mors iustitiæ accipitur in bono sicut scribitur. Lib. de Isaac & anima. Vbi loquens de charitate, inter cætera sic dicit.

Cap.8. Tom.IIII.

Anima nostra induat charitatem, & charitatẽ huiusmodi quę sit valida vt mors: quia sicut mors finis peccatorum, ita & charitas. Quoniam qui diligit Dominum, peccare desinit. Charitas enim non cogitat malum, neq; gaudet super iniquitatẽ, sed omnia sustinet. Nam qui ea quæ sua sunt nõ quærit, quomodo quærit aliena? Est & mors illa valida per lauacrũ, per quod peccatum omne sepelitur, & culpa dimittitur. Talis erat charitas quam deferebat illa euãgelica mulier, de qua Dominus ait: Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multũ. Est & illa mors sanctorum martyrum valida, quæ culpam abolet superiorem, & ideo valida. Cuius nõ impar est charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, vt auferat meritum delictorum.

Et mors ista est fuga peccati, vt probat libro de fuga seculi, cap. vltimo. Quæ require suprà, ca. Fuga. Dicit etiam quòd non est aliud mors, quàm mori morte peccatorum. In sermone ij. de sacramentis. Require suprà, cap. Baptismus. Et in fine primi libri de pœnitentia. Require suprà, capite Anima. Quid sit autem mori peccato, ponit super Epistolam ad Romanos, cap. sexto.

Qui, inquit, mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo? Hoc dicit, quoniã viuentes mortui eramus apud Deum. Peccare enim est viuere peccato, quomodo non peccare viuere est Deo. Superueniente enim gratia Dei per Christum, & per fidem nos lauacro spiritali regenerante, cœpimus viuere Deo: mortui autẽ esse peccato, qui est diabolus. Hoc est tamen mori peccato, liberari à peccato, fieri autẽ serui Dei. Itaque iam mortui peccato, nõ reuertamur ad mala pristina, ne iterum viuamus peccato, & morientes Deo, amissa dignitate, pœnam quam euasimus incurramus.

Et persequitur ibidem: Quod require suprà, cap. Baptismus. Concludit libro primo de Iacob & vita beata.

Venit Dominus Iesus qui nostras passiones cruci suę affigeret, peccata donaret, in cuius morte iustificati sumus, vt totus mundus eius mundaretur sanguine. Denique in morte ipsius baptizati sumus. Si igitur in morte ipsius dimittuntur nobis peccata, etiã peccatorũ nobis passiones in illius morte moriantur, illius crucis clauis teneantur affixæ. Si in illius morte mortui sumus, quid iterum tanq̃ viuentes ad ea quæ sunt mundana reuocamur? Quid nobis cũ elementis mundi? Quid cũ cupiditatibus? Quid cũ luxuria atque lasciuia, quibus in Christo mortui sumus? Quòd si sumus in Christo mortui, in Christo resurreximus. Cũ Christo igitur versemur, cum Christo superiora quæ sunt, non quæ corruptibilia & terrena quæramus. Christus resurgens à mortuis veterẽ hominẽ affixũ cruci reliquit, nouũ resuscitauit. Christus ideo mortuus est, vt & nos peccato moreremur, Deo resurgeremus. Mortua est caro nostra: quid igitur peccato reuiuiscit? Quid igitur peccato obedit? Quid iterũ peccatũ regnat in mortuis, cum mors finis peccati sit? Mortui sumus carne, renouati sumus spiritu: spiritu ambulemus, quia spiritũ Christi accepimus. Si autem Christus in nobis, ergo sit nobis caro mortua propter peccatum: spiritus verò viuat propter iustificationẽ. Si quod erat impossibile legi solutum est, in spiritu ambulemus. Sic passiones sepelimus, si crucẽ huius corporis non resoluamus: Sic chirographũ peccati, quod deletum est in cruce Christi, non rescribemus, si veteris hominis amictum quẽ exuimus non induamus. Scriptũ est enim in Canticis: Exui tunicã meã, quomodo induã eã? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? Mortificata igitur nobis sunt corporis membra, cur eius pullulant vitia? Ideo lex non præualuit, quia carnem non mortificauit. Ideo quasi vmbra præteriit, non colorauit, ideo etiam obumbrauit nos à Sole iustitiæ, quia exacerauit crimina: ergo & obfuit.

Sed mori mũdo quid sit, vide suprà, ca. Crux. & libro de bono mortis: quæ require hîc suprà. Similiter lib. super Beati immaculati, litera xj. versu iij. Require suprà, cap. Iter.

Sequitur de morte mala, de qua loquitur super Epistolam ad

lam ad Romanos, cap. sexto. Quod require suprà, cap. Ignorantiæ. Et libro de bono mortis. Quod require hic supra. Et super Epistolam ad Ephesios, cap. quinto. Tom.V.

Exurge de mortuis, & cótinges Christũ. Dormitionem hanc stuporẽ mentis significat, quę alienatur à vero. Alienatio verò hæc, species mortis est, ex qua resurgere commonetur, vt resipiscens agnoscat veritatem, quæ est Christus. Perfidi ergo & vitiosi demersi in cœnum sub desperatione vitæ, vt resurgant siue emergant admonentur, & habeant partem cum Christo, vt de tenebris transeant ad lucem, & de morte ad vitam.

Cap. 2. Tom. I. *Item quæ sit mors animæ, dicit libro de fuga seculi.*

Viuit Dei verbum, & maximè in animis viuit piorũ: nec vnquam moritur plenitudo Diuinitatis. Nũquam enim moritur sempiterna Diuinitas, & æterna Dei virtus. Sanè moritur nobis, si ab anima nostra separatur: Non quò morte corrumpatur, sed quò dissoluatur atq; exuatur mens nostra ab eius coniunctione. Mors enim vera est verbi & animæ separatio. Denique statim incipit anima patere peccatis voluntariis.

Et mors ista incomparabiliter magis est timenda. In sermone quodam de quarta Dominica quadragesimæ, qui incipit, Agite fratres gratias Diuinæ pietati.

Si ita timetis mortem carnis, quare nõ timeatis mortem animæ: maximè cum mors, id est, dolor carnis non sit nisi vnius horæ, & mors animæ, id est, luctus & pœna nunquam habeat finem?

Tom.V. *Etiam peccata dicuntur opera mortua. Super epistolam ad Hebræos, cap. ix. exponens quod sequitur.*

Emũdauit conscientiã nostram ab operibus mortuis ad seruiendũ Deo viuenti. Bene dixit ab operibus mortuis: si quis enim tangebat mortuũ, polluebatur: & hîc si quis tetigerit opus mortuũ, cõtaminatur per cõsciẽtiã. Opera mortua sunt peccata. Qui enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Sic qui per pœnitentiam ablutus est ab operibus mortuis, si eadem iterũ agit, peius cõtaminabitur: sicut ait Apostolus Petrus: Canis reuersus ad vomitũ: ita qui iterat stultitiam suam. Ad seruiendũ, inquit, Deo viuenti. Hîc manifestat, quia opera mortua habentes, non possunt seruire viuo & vero Deo, quia illa mortua sunt & falsa: Et meritò nullus opera mortua habẽs ingreditur huc. Si enim eũ qui corpus mortuum tangebat, non oportebat intrare in templũ: quantò magis is qui opera mortua habet, non potest intrare in cælũ? Mortua quippe sunt omnia opera quę vitã nõ habẽt. 2. Pet. 2.

MORTVI. *Ipsi mortui humanè sunt sepeliendi: de officio autem sepeliendi mortuos loquitur in principio tractatus de Tobia.* Cap. 1. Tom. IIII.

Fuit vir iustus, misericors, hospitalis, & ob virtutes quibus prẽditus fuerat, subiit ærumnã captiuitatis, quã ferebat humiliter atque patienter, cõmunem magis iniuriam, quàm priuatam dolens: nec sibi virtutum suffragia, nihil profuisse deplorans, sed magis eam contumeliam minorem peccatorum suorum pretio illatam arbitratus, edictũ meruit, ne quem ex filiis captiuitatis mortuum sepulturæ daret. At ille interdicto non reuocabatur magis quàm incitabatur, ne deserere officiũ pietatis mortis metu videretur. Erat enim misericordiæ pretium pœna mortis talis flagitij deprehẽsus reus, vix tandem per amicum potuit direpto patrimonio egenus & exul restitui suis. Iterũ in his versabatur officiis, si quid alimenti foret, peregrinum cum quo cibũ sumeret quęrens. Itaque cum fessus à sepulturæ reuersus esset munere, appositis sibi comedendi subsidiis, misso filio quærebat consortem conuiuij. Dum conuiua accersitur, nuntiatis insepulti corporis reliquiis cõuiuium deserebat, nec putabat pium vt ipse cibum sumeret, cũ in publico corpus iaceret exanime. Hoc illi quotidianum opus & magnũ. Nã si viuentes operire nudos lex præcipit, quãtò magis debemus operire defunctorũ corpora? Si viantes ad longinquiora deducere solemus, quantò magis in illã æternã domũ profectos, vnde iam non reuertentur? Ego, inquit Iob, sup omnẽ infirmũ fleui. Quis infirmior defuncto? de quo dicit scriptura alibi, Super mortuum plora. Ecclesiastes autem ait: Cor sapientiũ in domo luctus, cor autẽ stultorũ in domo epularum. Nihil hoc officio præstantius ei conferre qui tibi iam non possit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ. Feræ hãc humanitatẽ defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt? Tã sancto fessus officio Propheta dũ requiescit in cubiculo suo, cadenti de passerum nido albugine, cæcitatẽ incidit: nec conquestus ingemuit, nec dixit: Hæc merces laborum meorũ? Fraudari se magis doluit obsequiorũ q̃ oculorũ munere: nec cæcitatem pœnã, sed impedimẽtũ putabat. Iob 30. Eccles. 22. Cap. 2.

Eorum tamen sepulchra non sunt ornanda floribus siue pompis: sed eorum spiritus sunt orationibus adiuuandi. Vnde in tractatu de obitu Valentiniani. Tom. III.

Extollite populi mecũ manus in sancta, vt eo saltem munere vicem eius meritis rependamus. Non ego floribus tumulum eius aspergam, sed spiritum eius Christi odore perfundam. Spargant alij plenis lilia calathis, nobis Christus est lilium. Hoc reliquias eius sacrabo: hoc eius commendabo gratiam.

De hac materia. Require infr. c. Sepultura. Mortuorum exequiæ diuersimodè secundum spatium temporis in diuersis regionibus celebrantur. In tract. de obitu Theodosij. Tom. III.

Eius principis & proximè cõclamauimus obitũ, & nunc quadragesimam celebramus assistente sacris altaribus Honorio principe: Quia sicut sanctus Ioseph patri suo Iacob quadraginta diebus humationis officia detulit, ita & hic Theodosio patri iusta psoluit. Et quia alij tertium diem & tricesimum, alij septimũ & quadragesimum obseruare consuerunt, quid doceat lectio cõsideremus. Defuncto, inquit, Iacob, præcepit Ioseph pueris sepultoribus, vt sepelirent eum: & sepelierunt sepultores Israël, & repleti sunt ei quadraginta dies: Sic enim numerãtur dies sepulturæ. Et luxit eũ Ægyptus septuaginta diebus. Hæc ergo sequenda solennitas, quam præscripsit lectio. Sed etiã in Deuteronomio scriptum est, quia planxerunt filij Israël Mosem diebus triginta, & cõsummati sunt dies luctus. Vtraq; ergo obseruatio habet authoritatẽ, qua necessariũ pietatis impletur officium. Bonus itaq; Ioseph, q formã pio muneri dedit, quẽ amabat pater, cui dixit: Adiuuet te Deus meus, & benedicat te benedictione terrę habẽtis oĩa propter benedictionẽ mamillarũ & vuluę, benedictionis matris tuę, & ppter benedictionem patris tui. Pij patris soboles bona. Celebrat ergo & iste quadragesimã patris Iacob supplantatoris illius: & nos celebramus Theodosij quadragesimam, qui imitatus Iacob supplantauit perfidiam tyrannorum, qui abscondit simulacra gentium.

Ipsis mortuis sacramenta prosunt, quæ non corporaliter receperunt si tamen petierunt & fidem habuerunt. In tract. de obitu Valentiniani. Require supr. cap. Baptismus. De amicorũ morte est consolatio accipienda. In eodẽ tract. Require supr. c. Consolatio. Ipsos plangere quædam consolatio est. Require ibidem. Similiter de fide resurrectionis. Tom. III.

Absurdũ nõ fuit relaxare paulisper affectum naturę, qui lacrymis magis pascitur, fletibus delinitur, stupore defigitur. Mollis enim & tenera species est & forma pietatis. Nihil insolens amat, nihil immite, nihil durum, ferendo autem probatur patientia quàm resistendo. Ergo quia dudũ dies mortis inter lacrymabiles aspectus debuit animum inclinare fraternum qui totũ tenebat, nunc quoniã die septimo ad sepulchrum redimus, qui dies symbolum futuræ quietis est, à fratre paululum ad cõmunem humani generis cohortationem iuuat deriuare mentem, intentionẽmque transfundere, ita vt neq; totis sensibus defigamur in fratre, ne obrepat affectus: neque exules tantæ pietatis & gratiæ eũ quẽ diligimus deferamus, & verè ipsi nobis tanti doloris augeamus mu-

riam, si hodie nobis & in sermone moriatur.

Laudari etiam possunt, vt patet in tract. de obitu Valentiniani. Require suprà, c. Ambrosius. Non tamen est plorandum: quia melius est defuncto quàm viuo. Lib. de bono mortis. In praeced. cap. Prodest insuper alijs quando pro republica defunctus obiit. Eodem libro. Require ibidem.

Tom.IV *Nam plorandi sunt infideles, & non Christiani. Super primam ad Thessalonicen. cap. quarto.*

Nolumus autem ignorare vos fratres de iis qui dormiunt, ne contristemini sicut & cæteri qui spem non habent. Nam si credimus quòd Iesus mortuus est & resurrexit, sic & Deus illos qui dormiunt per Iesum adducet cum eo. Manifesta est ratio, quia si resurrectio creditur mortuorum futura, non sunt lugendi qui cũ signo crucis exeunt. Lugendi autem verè sunt infideles, qui hinc transeunt in gehennam, vt ediscant verum esse quod credere noluerunt. Fideles autẽ resurgẽt ad gloriã, vt qui in seculo stulti habiti sunt ꝓpter fidẽ, videantur prudẽtes. Prouiderunt enim sibi gloriam: hi sunt qui Iesum, id est sub spe fidei huius exeuntes, adducentur cũ eo in aduentu eius, vt ab hominibus videantur, cum ipse tamen defuncti excessum lugẽdum prohibeat. Ipse alibi dicit, ne tristitiam haberem: Sed iam suo loco solutum est.

Tom. III. *Etiam si iuuenis moritur non contristari nimium debẽt Christiani. In tract. praedicto de obitu Valentiniani.*

Ne putet aliquis meritis eorum, obitus celeritate detractum. Raptus est & Henoch, ne malitia mutaret cor eius. Et Iosias decimo octauo anno regni sui, ita Domini Pascha celebrauit, vt omnes retrò principes deuotione superaret: nec diutius fidei suæ meritis superuixit, imò quia plebi Iudææ graue imminebat exitium, rex iustus antè sublatus est. Metuo ne & tu nobis aliqua nostri offensione sis raptus, vt decimo octauo anni regni tui imminentis mali acerbitatem quasi iustus euaderes.

Ratio esse potest, quia boni semper viuunt. Lib. de flebili querimonia & de excessu fratris sui.

Libro de fide resurrectionis. Tom.III.

Viuit enim qui non habet quod moriatur in eo, qui non habet ex Ægypto calciamentum aliquod, vt vinculum, sed exuit illud prius quàm corporis huius deponatur officium. Non solus itaque Henoch viuit, quia non solus est raptus: Rapietur & Paulus obuiam Christo. Viuunt etiam patriarchæ. Neque enim aliter Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, nisi mortui viuerent diceretur: Deus enim mortuorũ nõ est, sed viuentiũ. Viuemus & nos, si gesta moresq; maiorũ voluerimꝰ imitari.

Mali etiam viui mortui sunt apud Deum. Require infr. cap. Pharao. Vtilis est etiam interdum mors superuiuentibus. Lib. de fide resurrectionis. Require in praecedenti ca.

Non tamen procuranda est modo aliquo. Lib. ij. de offi. Require infrà, c. Commodum. Sequitur de morte illorum qui causa fidei & religionis occubuerunt, de quo require suprà, cap. Martyr, Et lib. ij. de officijs, cap. vlt.

Tom.I.

Laudabilis mors, cum occasio datur, rapienda est. Illicò dilata gloria fugit, nec facilè comprehenditur.

Tom.I. *Similiter lib. de bono mortis, cap. ij.*

Dauid ait, Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Vincula autẽ vitæ huius, id est, coniunctionis nostræ, quæ ex anima constat & corpore, signari docet superior versiculus psalmi huius: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorũ eius. Et ideo quasi Propheta præuidens se cũ sanctis, & qui pro deuotione animas suas in Christo deposuerunt futurũ, lętatur: quia & ipse obtulit se fideliter pro Dei populo aduersus Goliam singulari certamine dimicare, vt & solus cõmune periculũ & crimen refelleret, vel cũ se morti pro Domini placanda offensione prõptus obiiceret: vel cũ se pro salute populi laborantis Diuinæ vltioni paratus offerret. Sciebat enim gloriosius esse pro Christo mori, quàm regnare in hoc seculo. Quid enim pręstãtius, quàm fieri Christi hostia: Itaque cũ frequenter legamus ab eo Domino oblata sacrificia esse, hoc tamen loco addidit: Tibi sacrificabo hostiam laudis. Nõ sacrifico inquit, sed sacrificabo: significãs illud perfectum esse sacrificium, quando vnusquisque Domino corporis huius vinculo absolutus assisteret & offerret se hostiam laudis, quia ante mortẽ nulla est perfecta laudatio. Neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari, cum posteriora eius incerta sint.

In tractatu super Psalmum xliij.

Bene illud ait Aquila: In te morte afficimur: quoniã in Christo mori est gloriosum. Et in ipso moritur, qui pro eius nomine sacra passione est coronatus.

Et infrà subdit ibidem probans praedicta exemplo & doctrina Apostoli Pauli.

Denique si istorum personam consideres, quos nulla Diuini cultus obliuio separauit, vt alieno Deo expãderent suas manus, atque aperire suas animas noluerunt, intelligis quia in occultis suis non flagitia aliqua erant, sed ea quæ essent innocentiæ continebant, quandoquidem morte afficiebãtur pro Dei cultu, totáque die versabantur in morte, sicut versabatur & Paulus qui ait: Quotidie morior ꝑ vestrã gloriã. Et verè quotidie Paulus moriebatur secundũ carnẽ in ieiuniis, in naufragiis, in diuersis periculis, in miseriis constitutus, sed nõ totus moriebatur. Moriebatur homo eius exterior, sed renouabatur interior. Et ideo non deficiebat cum tot periculis vrgeretur, quia etsi exterior homo eius corrumpebatur, interior renouabatur de die in diem: quia diem sibi vniuscuiusque fides & gratia operationis illuminat. Vnde nec Paulus Apostolus noctem sciebat, quia qui renouatur, semper in luce est. An tibi non videtur in luce, qui Christi in se continet charitatem? Et ideo immolationis securus dura non refugit, nec eum persequutio vlla aut fames, aut gladius potest à Christo Domino separare, quem vincula Diuinæ charitatis astringunt. Interim tamen etiam in bonis operibus mens humana turbatur, & tentationibus quatitur.

MORS CHRISTI. *Fuit magnæ vtilitatis. Super Epistolam ad Romanos, cap. tertio.*

Lex data est, vt fides esset in lege, quæ futuram speraret salutem. Quamobrem Christi mors omnibus proficit, quia & hìc in seculo quid credendum & obseruandum est docuit, & de inferno omnes eripuit.

Et infrà, cap. quinto.

Vix, inquit, pro iusto quis moritur. Nã pro bono forsitã quis audeat mori? Si pro incredulis ac Dei inimicis Christus ad tempus morti se dedit, ad tẽpus enim mortuus est, quia tertia die resurrexit: quantò magis cum in illũ credimus, auxiliis suis muniet nos? Ad hoc enim pro nobis mortuus est, vt & vitam & gloriam nobis acquireret. Itaque si pro inimicis mortuus est, quantum præstet amicis debet intelligi. Apud homines ergo, id est, secundum tempus mori visus est. Ille enim apud inferos pro salute animarum irreuerentes nequam spiritus iudicabat. Tẽpora in mũdo sunt, vbi oritur & occidit Sol, & Luna crementum & detrimentũ facit, & dies & nox in statu suo nõ perseuerant. Res enim quę & tẽpori & ætati subiecta est, mutabilis semper est. Huic ergo tempori Christus mortuus est, dũ excessit è corpore. Vbi autem tempus non est & ætas, ibi nõ solùm viuus, sed & victor repertus est. Hinc voluit affectum Saluatoris erga nos cõmendare, cũ dicit: Vix pro iusto quis moritur: Christus autem pro impiis mortuus est. Si enim pro iusto vix aliquis moritur, pro impiis quomodo potest fieri vt quis moriatur? Et si pro vno bono fortè audeat quis mori, aut fortè non audeat, quia vtrunque difficile esse significat, quemadmodũ videri potest vt aliquis audeat pro multorum impietatibus mori? Si enim quis pro iusto aut bono fortè audeat mori miseratione quadã illectus, aut affectu bonorũ eius, pro impiis verò nõ solùm quod suadeat mori deesse, sed & quod in lachrymas prouocet: Christus autẽ mortuus est pro impietatibus populi

puli & adhuc non fui, vt omnia quæ mundus diffidit, faceret credibilia.

Fuit etiam mors Christi opus magnæ charitatis: cui tenemur esse grati. Ibid. infrà, taliter Apostolum exponēdo.

Commendat autem suam charitatem Deus in nobis. Sic commēdat charitatem suam, dū adhuc inimicis beneuolus est, & mittit qui saluet eos, cum vtiq; non mereantur. Quoniam si cū adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multò magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Hoc dicit, quia si pro peccatoribus Filium suum Deus occìdi permisit, quid faciet pro iustificatis, nisi seruet eos ab ira, id est, tutos illos pręstet ab illusione diaboli, vt securi sint in die iudicij, cū cœperit perfidos vltio deuastare? Si enim cū inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius, multò magis recōciliati salui erimus in vita ipsius. Manifestum est, quia si vt recōciliaret sibi nos Deus, Filium suū morti tradidit, quantò magis recōciliatos saluos faciet in vita ipsius. Non enim poterit minimè diligere amicos, qui prodest inimicis. Si mors Saluatoris profuit nobis adhuc impiis, quātò magis iustificatis vita ipsius cum resurgit à mortuis? Quia sicut mors eius à diabolo nos eruit, ita & vita eius de die iudicij nos liberabit. Non solùm autē hoc, sed & gloriamur in Deo per Dominū nostrum Iesum Christū, per quem nunc reconciliationem accepimus. Non tantùm pro accepta salute & securitate Deo gratias agēdas docet, sed & gloriandū per Iesum Christū in Deo, qui dignatus est ex impiis & inimicis dici nos suos amicos, vt omnia beneficia per Christū cōsequutos nos gaudeamus, vt quia per ipsum cognouimus Deū gloriantes in eo, reddamus ei honorificētiam parē Deo Patri, ipso sibi idoneo teste & prædicante: Vt honorificent, inquit, Filiū sicut honorificāt Patrem. Post Dei ergo Patris prouidentiā & donum quod dedit per Christum, vt personā Filij gratam nobis faceret, quia per vnū Christū redempti sumus ab vno Deo Patrę, adiecit: Propterea sicut per vnū hominē in hunc mundū peccatū intrauit, & per peccatū mors, & sic in omnes homines mors pertrāsiit, in quo omnes peccauerunt. Quoniā superius Dei gratiam per Christū datam ostēdit secundū ordinem veritatis, nunc ipsum ordinem vnius Dei Patris per vnum Christum Filium eius declarat, vt quia vnus Adam. i. Heua (& ipsa enim Adam est) peccauit in omnibus: ita vnus Christus Filius Dei peccatum vicit in omnibus. Et quia propositū gratiæ Dei erga genus humanum ostendit, vt ipsa primordia peccati manifestaret, ab Adam cœpit, qui primùm peccauit vt prouidentiā vnius Dei per vnum reformasse doceret, quod per vnum lapsum fuerat & tractū in mortem. Hic ergo vnus est, per quem saluati, hanc illi reuerentiam quam Patri Deo debemus, ipso volente. Dicit enim idem alio loco: Qui in his seruit Christo, placet Deo: cū scriptum est: Dominum Deū tuū adorabis & illi soli seruies. Si ergo soli Deo seruiendū dicit, & Christo seruire præcipit. In vnitate enim Dei est Christus, nec dispar aut alter Deus, quando soli Deo seruiendum lex cōmonet, vtiq; Christo seruiens Deo placere dicatur.

Ad idem quod dicit super Epist. ad Heb. c. ij. Quod require supr. c. Christus. Et lib. iij. super Lucam. Require sup. cap. Generatio. Et lib. j. de Iacob. Require sup. c. Beneficiū. Et super Psal. xl. Require sup. cap. Infirmitas. Et super Epistolam ad Eph. cap. ij. super id quod sequitur. Tom. V.

Nunc autem in Christo. Vos qui aliquando lōge eratis, facti estis prope in sanguine Christi. Adhuc donū & gratiā Dei cōmēdat, cui nos semper velut obnoxios gratias vult referre. Idcirco enim sanguine Christi ꝓximos nos Deo factos memorat, vt quantum affectū circa nos habeat Deus ostenderet, qui pro nobis Filium suū mori permisit, vt & nos in fide eius durantes, omnibus exitiis pro illo nobis illatis nō cedamus, scientes plus illum de nobis mereri, quàm quæcunque ab inimicis possunt inferri. Ille enim cū sit Dominus, & nullius egeat, obtulit se pro nobis, vt non illi, sed nobis magis proficeret. Nos enim etiāsi nō nobis proficeret, fortè cogeremur mori pro ipso Domino serui: quantò magis cùm nō solum illius, sed & nostra mors nobis præstet effectum?

Et infrà cap. quinto, exponens quod sequitur.

Et ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis hostiā & oblationem Deo in odorem suauitatis. Sicut Dei Patris imitatores nos esse vult in benignitate & misericordia, ita & Christi Filij eius in dilectione, vt sicut ille dilexit nos tradēs se pro nobis, ita & nos inuicē pro nobis etiā animas ponere debeamus. Quod etiā Ioannes Apost. dixit, exēplo Domini pro fratribus animas ponendas. Si ergo Christi mors in odorem suauitatis est Deo, mortē eius libenter accepit. Quod si verū est, non peccauerunt qui illum secundum Dei voluntatē crucifixerunt: Sed non ita est: quia Christus Deo dicit se obtulisse, dū occidi se passus est in Dei Patris sui voluntate perdurans: quia qui iustè occiditur diabolo se offerens, voluntatē eius facit vt occidi mereatur. Ita & Christus dū Dei voluntati adhęret, diabolo displicuit: & ideo illū occìdit, quia Deo se obtulit iustitiā exequēdo. In oblatione enim iustitia signatur & veritas. Hanc enim respicit Deus, & hoc est eius sacrificium acceptū. Itaque immeritus qui occiditur, placet Deo: non quia occiditur, sed quia vsque ad mortē iustitiā cōseruauit. Suscepit enim hac mortē Deus Christus ad vitā: vnde & odor suauitatis appellatur Deo. Ad Romanos tamen dicit, quia Deus illum tradidit pro nobis omnibus. Nunc quærendū est, quomodo illū Deus tradidit, aut quomodo se ipse obtulit Deo. Nā hoc quantū ad verba pertinet videtur contrarium. Deus illum tradidisse dicitur, dum illum occidi permisit, sicut dicit Dominus ad Pilatum: Non haberes aduersum me potestatem, nisi tibi data esset desuper. Data est enim, sed nō nolenti potestas: hoc est, permissum est illi facere quod voluit, & hoc est tradere. Dum enim dissimulat, tradit. Si enim noluisset permittere, non fuisset occisus. Permisit, igitur occidit eum, sed ab iis qui eum volebant, nō coacti, sed spōte occidere. Nō ergo immunes à pœna sunt, quia hoc eis permissum est, quod volebāt. Dānatio enim in eo cōpetit, quia voluerunt. Quod ideo tamen permisit Deus, quia scit istud aduersum diabolū futurum pro multis. Dignum enim fuit vt quod inimicus impręscius futurorum contra se quasi proficere putabat, permitteretur ei, vt impręscientiam suam sibi imputans, facti sui pœnitentia torqueretur. Quod autem Christus ipse se obtulit, aut Deus illum tradidit, vnum est: quia amborum vna voluntas est.

Fuit adhuc mors Christi magnæ necessitatis. Quod probat super Epistolam ad Galat. cap. secundo. Tom. V.

Viuo autē iā nō ego, sed viuit qui in me est Christus. Non est ambiguum in eo qui per fidē liberatur à morte Christū viuere. Morte enim digno dū donat peccata, ipse viuit in loco eius. Ipsius eī præsidio ereptus est morti. Quod verò nūc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit se ꝓ me. Nō sum ingratus gratię Dei, quoniā futura vita promissa est Christianis. Ideóq; qui nunc in hac vita auxilio munitus viuit, in fide vitæ promissæ viuit. Hic enim imaginē eius contemplatur, quasi pignus habēs vitę futurę, quę per Dei nutū Christi amore nobis quæsita est. Hic ergo non est ingratus Christo, qui in fide eius perdurat, sciens nullius se habere beneficiū, nisi huius: & ad cōtumeliā eius proficere, si alterū ei cōparet, cuius auxiliū habere nō potuit. Si enim ꝑ legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Nihil tā apertū, qa si per legē potuisset homo iustificari, Christū non oportuerat mori. Sed qa lex dare remissionē peccatorū nō poterat, neq; secūdā mortē de triūphās expoliari captiuis quos tenebat cā peccati, idcirco Christ⁹ mortuus est, vt ea præstaret, q̄ lex nō poterat: ac ꝑ hoc nō gra

tis mortuus est. Mors em eius iustificatio peccatorũ est. A

Fuit enim mors mortis finis atque destructio, vt probat per exemplum super Psal.xl. Require supr.ca. Equus. Et
Tom.V. *lib.vij.super Luc. Require infr.c. Resurrectio. Et super j.ad Timoth.c ij.super illud: Qui dedit semetipsum &c.*

Quoniã homo iam reconciliatus Deo obnoxius erat morti infernæ, ne ad Deũ cui reconciliatus erat posset ascendere, Saluator vt arbitrium suum ad effectũ produceret, mori se passus est contra ius, vt descendens ad inferos, mortem de impietate quam in eo gesserat, damnaret, auferens ei quos tenebat, vt de cætero quisquis signum eius haberet, ab ea teneri non posset. Cuius rei testimonium tempore quo resurrexit ostẽdit. Destructio enim mortis, resurrectio mortuorum est. Quam spem missus est hic Apostolus gẽtibus prædicare, vt ab eo discerent, quæ spes esset in Christo. Hic enim datus est magister, vt fidem doceret & veritatem.

Cap.8. Tom.I. *Fuit peccatorum remissio. Libro ij.de pœnitentia.*

Ideo passus & mortuus est Dominus, vt nos redimeret à morte. Hoc excellentissimum iudicat pretium suæ mortis, quo peccator absoluitur, & in nouam assumitur gratiam, vt veniant & mirentur omnes quomodo
Lucæ 15. cum Christo recumbat, & laudantes Deum dicant: Manducemus & epulemur, quia hic mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est.

Tom.IIII. *Et libro primo de Iacob & vita beata.*

Ideo mortuus est Christus, vt nos peccato moreremur, & Deo resurgeremus.

Ad idẽ facit quod dicit in fine libri de fuga secul. Quod require sup.c.Fuga. Nam pro peccato tollendo mortuus est.
Tom.II. *Require suprà, cap. Maledictio. Item mors eius est vera vita & saluatio. Lib.de incarnatione Domini.*

Postremò, mortuus est, & secundò & tertiò exultans atque ouans dico, Mortuus est, vt illius mors vita fieret mortuorum.

Sed mors eius fuit spontaneæ voluntatis. In tract. de prima interpellatione Dauid.

Nolo enim mireris, si Propheta animã suam dicit esse exagitatam, cum dixerit ipse Dominus Iesus: Nunc anima turbata est. Qui enim suscepit nostras infirmitates, nostrũ quoque suscepit affectum, in quo & tristis erat vsque ad mortẽ, non propter mortem. Mors enim volũtaria mœstitiã habere non poterat, in qua futura erat vniuersorum lætitia, vniuersorum refectio, de qua & alibi dixit: Et surrexi, & vidi, & somnus dulcis mihi factus est. Bonus somnus, qui fecit non esurire esurientes, non sitire sitientes, quibus sacramẽtorũ dulcedinẽ preparauit. Quomodo ergo anima eius timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? Tristis ergo vsque ad mortẽ, donec consummaretur gratia. Quod probatur ipsius testimonio dicentis de morte sua: Baptismate habeo baptizari, & quomodo angor dum perficiatur?

Mors eius fuit solius humanitatis. In lib. contra relationem Symmachi, versus medium.

Vos ideo Deum Christum negatis, quia illum mortuum esse nõ creditis. Nescitis enim quòd mors illa carnis fuerit non Diuinitatis, quæ fecit vt credentium iam nemo moriatur.

Probat hoc idem. Lib.x.super Lucam. Require infr.cap. Passio Christi. Quomodo dicatur semel mortuus. Lib.super Beati immaculati, litera xviij. versu vij. Require suprà,
Tom.IIII. *ca. Baptismus. Et morte gloriosior in regno apparuit. In tract super Psal.xl.*

Hoc Prophetia annuntiat, quod in Euangelio cõpletum est: Inimici mihi dixerunt mala mibi: quando morietur & peribit nomen eius? Amẽtes, qui vitæ authorẽ mori posse credebant: sed vota eorũ Ecclesia destruebat, credẽs ꝙ etiã mortuus secundũ corporis cõditionẽ, suũ nomen augeret: & ideo psallebat ei dicens: Memor ero nominis tui in generatione & generationẽ. Repetebat,
Psal.44. Vnguentũ exinanitũ est nomen tuũ. Moriantur illi, qui te mori posse præsumunt: nõ moriar ego, quæ te noui vitæ arbitrum, salutis authorem. Nouimus enim quòd tẽpore passionis & resurrectionis orabant discipuli congregati, quando eis Maria Magdalena resurrexisse Dominum nuntiauit: & quando eis clausa ianua Dominus se in corpore resurrectionis ostendit: quando Thomas vulnera eius vidit & credidit. Insultabant ergo Iudæi quasi mortuo, sed Dominus viuẽtem se Apostolis reuelabat. Cũ ergo dicerent Iudæi: Ecce mundus totus post eum abiit: cum dicerẽt, quia mirabilibus operibus suis seducit populum: quid aliud dicebant, nisi, quando morietur & peribit nomen eius? Et ideo in eius passione clamabant, Tolle tolle à terra hunc: crucifigatur crucifigatur. Factum est quod petebant, sublatus à terra est, resurrexit, ad cælum ascendit, & regnum suum de nobis Paradisi sedibus reformauit.

B *Ad idem facit quod dicit super Psal.xxxix. Require infrà, cap. Vitis. Propterea dicit ibidem*

Cõmunis affectus est mortem timere, quam suscepit Christus vt crucifigeret, sicut crucifixit & carnem. Mihi enim est luctatus, vt mihi vinceret. Si caro Christi fortis nec peccato obnoxia, tamen peccata suscepit, infirmitates suscepit, etsi nihil habuit quod doleret. Denique audi dicentem, Quia pro nobis dolet, donec eiiciat in veritate iudicium. Non enim alterã carnem, sed hãc suscepit, vt Apostolus docet, dicens: Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc immortalitatem. Et si de virgine natus est & sancto Spiritu, tamen hominis est filius: quia homo virgo: & ideo quod natũ est ex carne, caro est: & qui natus est de homine, homo dicitur, mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus. Propterea incorruptibilis suscepit hanc carnẽ, vt faceret incorruptibilẽ: & immortalis, vt faceret immortalem. Si quis ergo eũ sequitur, induet immortalitatem: si quis voluntatem eius facit, non morietur in æternũ: sed
C dicit ei Christus: Hodie mecum eris in Paradiso.

MORTIFICATIO. *Eam describit & laudat. Libro de bono mortis. Require suprà, cap. Mors.*

MORES. *Boni describuntur ad imitationis exemplum, & eos laudare bonum est. Lib.ij.de virginitat, parte iiij. Require suprà, cap. Ambrosius.*

MORVS. *Hæc arbor causa fructus diabolũ signat, & per consequens quemlibet peccatorem. Lib.vij. super Lucam. Require suprà, cap. Arbor.*

MOSES. *De ipsius patientia atque mansuetudine. Lib.ij.de officijs, cap.vij.*

Quantas Moses à populo illatas absorbebat cõtumelias? Et cũ Dominus in insolentes vindicare vellet, se tamen pro populo offerebat frequenter, vt indignationi Diuinæ plebẽ subduceret. Quàm miti sermone post iniurias appellabat populũ, cõsolabatur in laboribus, deliniebat oraculis, fouebat operibus, Et cum Deo constãter loqueretur, homines tamen humili & grata appellatio-
D ne affari solebat? Meritò æstimatus est supra homines, vt & vultui eius non possent intendere, & sepulturam eius non repertam crederent: quia sic sibi totius plebis mentes deuinxerat, vt plus eũ pro mansuetudine diligerent, quàm pro factis admirarentur.

De Mosis prudentia. Libro primo eiusdem. Require suprà, cap. Cognitio. & libro tertio de virginitate, versus finem. Require suprà, cap. Ioannes Euangelista. Mosis sapientia atque cognitio Diuinorũ perfectior fuit quàm philosophorum. Libro primo Hexameron, cap secundo.

Diuino primò spiritu præuidens Moses hominũ errores fore, & iã fortasse cœpisse, in exordio sermonis sui sic ait: In principio fecit Deus cælum & terrã: Initiũ rerum, authorem mundi, creationẽ materię cõprehendẽs, vt Deum cognosceres ante initium mũdi esse, vel ipsum esse initium vniuersorum, sicut in Euangelio Dei Filius dicentibus sibi: Tu quis es: Respondit, Initium quod & loquor vobis: & ipsum dedisse gignendis rebus initium, & ij sum

A & ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitrium suum, sed ad speciem propositam sua opera formaret. Pulchrè quoque ait: In principio fecit: vt incóprehēsibilem celeritatem operis exprimeret, cum effectum prius operationis impletæ, quàm indiciū cœptæ explicuisset. Quis hoc dicat, aduertere debemus. Moses vtique ille eruditus in omni sapientia Ægyptiorum, quem de flumine collectum filia Pharaonis vt filium dilexit, & subsidiis regalibus fultum, omnibus secularis prudentiæ disciplinis informari atque instrui desiderauit. Qui cum de aqua nomen acceperit, non putauit tamen dicēdum, quòd ex aqua constarent omnia, vt Thales dixit. Et cum esset in aula educatus regia, tamen maluit pro amore iustitiæ subire exilium voluntarium, quàm in tyrannidis fastigio peccati perfunctionem deliciis acquirere. Deniq; prius quàm ad populi liberandi munus vocaretur, naturali æquitatis studio prouocatus, accipientem iniu-B riam de popularibus suis vltus, inuidiæ sese dedit, voluptatísque eripuit, atque omnes regiæ domus declinans tumultus, in secretum Æthiopiæ se cótulit: ibique à cæteris negotiis remotus, totum Diuinæ cognitioni animum intendit, vt gloriam Dei videret facie ad faciem. Cui testificatur scriptura, quia nemo surrexit amplius Propheta in Israël sicut Moses qui sciuit Dominum facie ad faciem: non in visione neque in somnio, sed ore ad

Deut.34. os cum summo Deo loquutus: neque in specie, neq; per ænigmata, sed clara atque perspicua præsentiæ Diuinæ dignatione donatus. Is itaque Moses aperuit os suum, & effudit quæ in eo Dominus loquebatur, secundum quod ei dixerat cum eum ad Pharaonem dirigeret. Vade ergo, & ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui. Etenim si quod de populo dimittendo diceret, à Deo acceperat, quantò magis quod de cælo loqueretur? Denique non in persuasione humanæ sapientiæ, nec in philosophiæ simulatoris disputationibus, sed in C ostensione spiritus & virtutis tanquam testis Diuini operis ausus est dicere: In principio fecit Deus cælum & terram. Non vt ille atomorum concursione mundus coiret, serum atque otiosum expectauit negotium: neque disciplinam quandam materiæ, quam contemplando mundum posset efficere: sed authorem Deum exprimendum putauit. Aduertit enim plenus prudētiæ, quòd visibilium atque inuisibilium substantiarum & causas rerum, mens sola Diuina contineat: non, vt philosophi disputant, validiorem atomorum complexionem perseuerantiæ iugis præstare causam, & iudicauit quòd telam araneæ texerent, qui sic minuta & insubstantiua principia cælo ac terris darent, quæ vt fortuitò cóiungerentur, ita fortuitò ac temere dissoluerentur, nisi in sui gubernatoris Diuina virtute constarent. Nec immeritò gubernatorem nesciunt, qui non nouerunt Deum, per

Cap.3. quem omnia reguntur & gubernātur. Sequamur ergo eum, qui & authorem nouit & gubernatorem, nec va-D nis abducamur opinionibus.

Tom.IIII. *De Mosis desiderio ac oratione, vt videret Diuinitatem, diffusè loquitur lib. super Beati immaculati, lit. viij. ver. 3.*

Legimus in veteri testamento, quòd deprecatus sit Moses vt vultum Dei videret, & respōsum sit ei, Nemo videbit faciem meam & viuet. Mysticè hoc primùm intelligamus. Moses figuram legis accepit. Lex per occulta mysteria nūtiauit Christum: non facie ad faciē demōstrauit, sicut Euangelium demonstrauit. In ipso enim facie ad faciem loquebatur, licet in Euangelio homo natus ex virgine apparuerit, verbum autem se per opera demonstrauerit, & fortasse hoc declaratū sit Mosi quòd populus Iudæorum moriturus esset, & quòd facie ad faciem Christum vidisset & non credidisset, secundum il-

Roman.10. lud Apostolicum. Finis enim est Christus secundum legem omni credēti. Et mortua est legis interpretatio corporalis, vbi Dominus Iesus spiritalem gratiam ei demonstrauit. Vel certè quia omnes qui Christum vidimus & baptizati in Christo sumus, mortui sumus peccato: quia viuentes legis vinculis tenebamur. Vbi autem in Christo mortui sumus, mortificati vtique sumus legi per corpus Christi, vt simus alterius qui ex mortuis resurrexit. Sed hoc mysticum est. Morale autem historiæ veteris facit nos meminisse debere, quę est de sancto Mose, qui rogauit Deum vt se demōstraret ei, & facie ad faciem eum videret. Norat vtique sanctus vates Domini, quòd inuisibilem Deum facie ad faciem videre non possit: sed mensuram supergreditur sanctā deuotio, & putauit Deo etiam hoc esse possibile, vt corporeis oculis faceret id quod est incorporeum comprehendi. Non reprehensibilis hic error, sed etiam grata cupiditas atque inexplebilis, quòd Dominum suum velut manu tenere, & obtutu oculorum videre cupiebat. Sciebat ad imaginem & similitudinem Dei factum esse hominem: Quando enim electus est à Domino ad populum liberandum, impletus est spiritu sapientiæ. Viderat Angelum illū & faciem eius in gloria: Denique fulgente eius lumine pauefactus est, & vidit rubum vri & non exuri: visu cepit fulgorem, quem miratus, accessit cupiditate & gratia prouocatus, vt diligentius fulgorem illum in rubo consideraret. Itaque si tantum accepit ardorem, tantā subiit cupiditatem, cum Angelum vidisset in flamma ignis de rubo, vt licet pauore apprehensus, considerare non auderet, considerare tamen velit: quantò magis Domini vultum corporaliter videre desiderabat, intra se dicens: Vultum illū plenū lucis, plenū gloriæ, plenū virtutis, plenū Diuinitatis, quē esse dicā? Nō plus possum dicere vel sentire de Deo. Cum enim consummauerit homo, tunc incipit: & cum finierit, tunc aporiatur, vt scriptum est: Quia incomprehensibilis est Dei æterna maiestas. Irritus quidem erat postulationis effectus, sed affectus probabilis serui, qui vltra naturā suam deuotione progressus, de Domini Angelis æstimabat, quantum in Domini vultu plus desideraret, quo cupiditatem suam gestiret explere. Nouerat in ipso homine aliam post mortem futuram gloriam, aliam claritatem. Sicut enim stella in claritate est, ita & resurrectio mortuorum: Quæ etsi seminatur in corruptione, surgit tamē in incorruptione, surgit in gloria, surgit in virtute, surgit corpus spiritale. 1. Corinth.15.

Qui ergo hæc scire poterat, meritò præsumat vt vultū Domini videre cuperet, quē esset sopitus corporis morte visurus. Talem certè etiam formā receperat: talē Dominus iam probabat, vt non distaret ab Angelis cælestis minister & exequutor oraculi. Et ideo cum sciret quia Angeli pusillorum quotidie viderent faciem Patris qui in cælis est, putauit quòd iam eam videre deberet, tanquam oblitus corporis & carne deposita, sicut ille qui adhuc in corpore positus cum raperetur in Paradisum, vtrum in corpore, siue extra corpus raptus esset ad tertium cælum, nescire se dixit.

Et infrà subdit.

Vbi rei aliqui fuerint aduocati, & imperatori se & ipsis iudicibus offerre prohibentur, quēadmodum turpes lenonum meretricúmque personæ à conspectu vel iudicis, vel imperatoris arcentur, ne turpissimorum visus offendat vultus regij claritatem. Qui autem bene conscius sibi est, nullius criminis reus, quasi innocens procedit in medium. Ex his ergo sancti Mosis comprehendamus affectum, videre Dei vultum quasi innocens volebat, velut quodam vultu conscientiæ desiderabat aperire ei faciem mentis internæ. Cognosci plenius gestiebat & Moses, & ipse sanctus Dauid, qui alibi ait: Proba me Domine & tenta me. Non enim vellet probari, si in se crimen agnosceret: nec tentari, si passionibus grauibus se sciret obnoxium. Liber ergo à peccato, Deo se Psalm.26. cupidus offerebat: sed fortasse qui adhuc frequentioribus Dei visitationibus mundus à vitio non foret, nec fuerit in principio perfectus, vtpote cui ante paulo-

Exod.3. lum dictum erat: Solue calciamentum pedum tuorum. Illud vtique calciamentum, quod de Ægypto detulerat, hoc est, corporeæ conuersationis inuolucrum. Ideo dicit ei Dominus: Nemo hominum videbit faciem meam & viuet. Quando dictum sit, considera. Nondum ei dictũ erat, Faciã te in deum regi Pharaoni. Adhuc homo erat, ideo istud ei dicitur: Processu ei debebatur, vt deus fieret: & ideo dictum est ei. De homine dixit. Desiste hominis habere peccata, & videbis faciem meã. Qui enim faciem meam videt, debet esse sine peccato. Sed quia homo sine peccato esse non potest, ideo vt in Dei appellatione possit excrescere, commonetur. Et quid de Dei appellatione dicamus? Esto Angelus, hoc est, Diuini minister imperij, obsequere mandatis Domini. Cum fueris Angelus, videbis faciem Dei. Magnũ est videre Dei vultum. Lex tibi dicit, vt tertiò te offeras in Hierusalẽ. Ipse Dominus Iesus ait: Beati mũdo corde, quoniã ipsi Deũ videbunt. Aduertis quid à te exigatur, vt videas Deum, cui vitæ proposita sit prerogatiua videndi Deũ. Emunda igitur cor tuum, vt quasi nouum creetur renouato spiritu. Omnes pollutas cogitationes de corde tuo abiice, nihil sit quo tuus inquinetur affectus: simplex mẽs, pura synceritas sit. Talibus se Dominus cum inuolucrum corporis deposuerint, demonstrare dignatur.

Tom.V. *De ipsius Mosis vultus gloria causã legis datæ, & de apposito velamine, loquitur super secundam ad Corinth. cap. tertio, Apostolum exponendo in hæc verba.*

Si enim in administratione damnationis gloria est, multò magis abundabit administratio iustitiæ in gloria. Hoc dicit, quia amplius est donum iustitiæ Dei per fidem Christi, quàm legis veteris: quia gloria magis in salute est, quàm in morte: quamuis iustè damnet, tamen ad laudẽ proficit magis si indulgeat, vt possit reus corrigere se. Nec enim gloriosum factũ est id quod glorificatum est in hac parte propter excellentem gloriam. Manifestum est non esse factum gloriosum quod visum est in vultu Mosis gloriosum. Quando enim nulli profuit gloria vultus eius, non habuit fructum gloriæ: sed magis obfuit, licet non suo vitio, sed peccantiũ: tamẽ in hac parte gloria non est: Illa est autem magis gloria, quæ abundat in gratia, vt purificati homines de dono Dei, abstersa caligine possint videre gloriam Christi. Si enim quod euacuatur fuit in gloria, multò magis quod pmanet in gloria est. Non negat gloriã fuisse in lege vel vultu Mosis: sed non permansit in Mose, quia figura erat in Mose, non veritas. Ideo adueniente Saluatore cessauit figura, quia apparuit veritas manens semper, vt quantum interest inter imaginem & veritatem, tãtum intersit inter gloriam vultus Mosis & gloriam Christi. Ideo suprà dixit: Propter excellentem gloriam. Illa enim tanta erat gloria quanta debuit credi seruo: hæc verò tanta quanta est genitoris eius, qa Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. Sicut enim p noctẽ stellæ gloriosæ sunt, oriẽte aut ẽ Sole euacuatur claritas earũ: ita & gloria Mosis euacuatur apparente gloria Christi. Habentes igitur talem spem, multa fiducia vtamur. Spẽ habere nos dicit videndi gloriam, nõ talem qualis fuit in vultu Mosis, sed eam quam viderunt tres Apostoli in monte, reuelante se Domino. Hinc igitur conijcere debemus, quantum nobis contulit Diuina clementia, quantúmque nos superioris gratiæ dono ditare dignata est, quàm dederat Iudæis. Iudæi enim cũ minor esset gloria vultus Mosis, eam speculari non poterãt: nos verò nõ Mosis gloriã, quæ inferior est, sed excellẽtẽ Saluatoris gloriã visuros nos credimus. Iudæi ergo serui gloriam non meruerunt videre: nos autem Domini communis gloriã visuri sumus. Ideóq; & nos vicem reddere in quantũ possumus, debemus beneuolentiæ Dei, vt propensiores simus in eius amore, qui nobis fiduciam dedit abluens nos à peccatis, vidẽdi gloriam Dei. Nunc itaque opus est vt crescat in nobis fiducia bonis actibus parata. Tãtum enim videbimus, quan-

A tum credimus. Et non sicut Moses ponebat velamen super faciem suam, ne intuerentur filij Israël vsque ad finẽ eius, quod euacuatur. Quoniam digni facti sumus per gratiam Dei videre gloriam Christi, idcirco & nõ sicut Moses, ait, ponebat velamen super faciẽ suam, ne intuerentur filij Israël. Ideo ponebat velamen, quoniam splẽdorem vultus eius ferre non poterãt causa peccati. Quo sublato, potestas datur videndi gloriã Dei vsque ad finẽ eius: quia tandiu non reuelatur, quandiu relicta lege cõuertantur ad gratiam fidei, & sic euacuatur. Accedente enim dignitate per fidem, euacuatur indignitas. Sed obtunsi sunt sensus eorum vsque in hodiernum diem. Tandiu obtunsos dicit, quandiu non credunt. Quæ obtunsio infidelitatis causã obuenit: ideo conuersis ad fidem acuitur acies mentis, vt videant splendorẽ Diuini luminis. Idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet dum non reuelatur, quia in Christo euacuatur. Obtunsio ait hæc in lectione Exodi manet, quandiu nõ cre-

B dant. Non enim reuelatur, nisi credant. In Christo enim euacuatur, hoc est, per fidem Christi auferetur velamen: Amoto enim delicto, incipient videre, quod obstante peccato videre non poterant. Sed vsque in hodiernũ diẽ, cum legitur Moses, velamen est supra cor eorũ. Manifestum est, quia cũ legitur hęc pars legis, sententia illorum recitatur qui sunt sub lege. Cum autem conuersus fuerit ad Dominum auferetur velamen. Conuerti ad Dominũ, hoc est credere in Christũ, vt agnoscẽs Dominũ veniam mereatur accipere: hoc est auferri velamẽ, sententiã euacuari, qua tenebatur reus sub lege. Dominus autem spiritus est: Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas est.

Et addit.

Quomodo Deus Spiritus est, per Christum legẽ dedit spiritus: non literis vtique scriptam, sed per fidem animis intimatam: non quæ visibilia doceat, sed inuisibi-

C lia credi suadeat, quæ animus spiritaliter colligat, neque oculus cernat. Hæc lex dat libertatem, solam fidem poscens, vt quia quæ non vidit credit, de conditione erui mereatur. Nos autem omnes reuelata facie gloriã Dei speculantes, ad eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam sicut à Domini Spiritu. Nos dicit omnes, qui libertatem sumus consequuti, dono gratiæ Dei, gloriã Domini per fidem speculantes ad eandẽ imaginem trãsformari, quam speramus: id est, vt similes inueniamur trãsacta hac vita imaginis gloriæ Christi, sicut dicit Ioannes Apostolus: Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus. A gloria in gloriam, sicut à Domini Spiritu: id est, sublati beneficio Dei gloriæ Mosis, quam reatus causa cernere nequibamus, transformamur ad gloriam quam credimus dari nobis à Domini Spiritu. Tantũ enim dabitur gloriæ, quantum dignũ est dare Deũ p Spiritũ suum. Ideo enim dixit, Sicut à Domini Spiritu: vt ostenderet talem gloriã dari, quæ sublimitati congruat dãtis. Mosis enim gloria, nec tãta, nec perennis. Pro mo- 1 Ioan.3.

D do enim legis & gloriam accepit: ita & pro modo legis fidei in qua Spiritus Dei est, dabitur gloria credentibus. Tantũ enim concessit Deus fidelibus, vt Spiritum suum det eis pignus illius gloriæ quam promisit.

Dicit autem libro super Beati immaculati, litera ix. versu octauo. Tom.III.

Moses lex oris Dei potest dici, per quem loquutus est Dominus & dedit legem.

Fuit Moses in orando deuotus. Require suprà, capite Manus. Fuit in viuendo cautus. In epistola secunda ad Simplicianum. Require suprà, capite Aaron: & libro de fuga seculi. Require suprà, capite Fuga. Ideo figurauit Christum. Libro primo de Cain & Abel. Cap.2. Tom.III.

Fuit in Mose venturi doctoris figura, qui legem doceret, Euangeliũ prædicaret, impleret testamentũ vetus, nouũ cõderet, cæleste populis alimẽtũ daret, humanę dignitatẽ cõditiõis excessit eousq;, vt Dei donaretur nomine, sicut habemus scriptũ dicẽte Domino, Posui te Deũ Pharao

Pharaoni. Etenim victor passionũ omniũ, nec vllis seculi captus illecebris, qui omnẽ istam secundũ corpus habitationẽ cælestis puritate cõuersionis obduxerat, mentem regens, carnem subiiciens & regia quadã authoritate castigans, nomine Dei vocatus est: ad cuius similitudinem se perfectę virtutis vbertate formauerat. Et ideo nõ legimus de eo sicut de cæteris, qa deficiens mortuus est: sed per verbũ Dei mortuus est: Deus enim neq; defectionem aut diminutionẽ patitur, neq; adiectionẽ capit. Vnde & addidit scriptura: Quia nemo scit sepulturã eius vsque in hodiernũ diem: quod ad translationẽ magis quã ad interitum intelligas. Mors enim secessio quædam est animæ & corporis. Mortuus igitur est per verbũ Dei, vt ait scriptura, nõ secundũ verbũ: vt aduertas non nuntiũ mortis, sed gratiæ munus expressum, qui translatus magis quàm derelictus est, cuius nemo nouit sepulturam. Quis enim in terrenis reliquias eius potuit deprehẽdere quem secum esse Dei Filius in Euangelio demonstrauit? B Denique & Helias simul est à quibusdã visus, qui translatus curru est, non sepultus nec mortuus legitur: Viuit enim qui cum Dei Filio est. Moses autem mortuus quidem legitur, sed per verbum Dei mortuus, per quod facta sunt omnia. Verbo autẽ Dei cęli firmati sunt. Per verbum igitur Dei nõ lapsus operis, sed firmamẽtũ est. Nõ ergo tãquã relapsus in terrã deprehenditur corporis solutione, sed tanquã verbi cælestis operatione donatus & munere, vt quietem magis caro eius, quàm bustum acceperit. Bene autem inter Dominũ & seruũ seruatur distãtia, vt prærogatiuã Domini intelligas, serui gratiã. De Mose legitur, quia sepulturã eius nemo nouit: de Christo autem, Sepultura eius de terra sublata est: quia ille secundum mysteriũ legis expectabat redemptionẽ, vt resurgeret: hic secundũ Euangelij donũ redemptionem nõ expectabat, sed donabat. Et ideo sepultura eius ignorata nõ est, sed eleuata: quã diutius creatura tenere nõ potuit, quia per ipsum omnis creatura præparauit à corruptionis seruitiis eleuari. C Nemo ergo scit sepulturã Mosis, qa vitã eius omnes nouerũt: Christi autem sepulturã vidimus, sed iam nũc non nouimus, qui resurrectionem eius agnouimus. Debuit enim cognosci tumulus eius, vt resurrectio manifestaretur. Et ideo in Euangelio tumulus summa expressione describitur: In lege non quæritur: quia resurrectionem lex annuntiauerit, nobis tamen Euangelij series plenissimè comprobauit.

Super psal. 61. Tom. III. MOTVS ET MOVERI. *Immobilis est ipse Deus: mobiles verò sunt homines. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

Hebr. 6. Dei immobilem voluntatem legimus, sicut habes ad Hebræos: In quo amplius Deus ostendere volens heredibus repromissionis immobilitatem voluntatis suæ, interposuit iusiurandum. Rectè ergo immobilis voluntas Dei, quæ nullius peccati mouetur illecebris. Homines mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum.

Et quamuis immobilis sit, moueri tamen dicitur, cum peccatoribus irascitur. Vnde in eodẽ tract. de Christo sic dicit. D

In eo quod loquutus est, Non mouebor amplius: ostẽdit habere se Diuinæ insignia potestatis. Habes enim alibi dicentem: Adhuc ego semel mouebo: nõ solùm terram, sed & cęlum. Mouit diluuio, quando præter arcam Noë, caro omnis interiit. Mouit cum Sodoma & Gomorra sacra igne cõsumptæ sunt. Hæc supernæ indignationis indicia sunt. Sed quia elegit genus hominum Dominus magis seruare quàm perdere, non mouebitur amplius ad indignationem, qui venit ad misericordiã: Venit vt redimeret nos suo sanguine, nõ vt nostrũ effunderet: venit vt se offerret pro nobis, & quasi bonus negotiator mercem suã proprij corporis passione seruaret.

Tom. eod. *Moueri etiam dicitur causa affectus circa homines. In tract. super Psalm. xliij. super id quod sequitur.*

Non progredieris Deus in virtutibus nostris. Quid sibi vult quòd Deus interdum aut progredi dicitur, aut A egredi, aut exurgere, aut descẽdere? Nõ enim corporaliter Deus mouetur, aut de aliquo loco exit, aut ad alterum transit, qui supra omnia est: aut verè exurgit, quasi in aliquo iaceat cubili, vel in aliqua sede corporaliter sedeat: sed hæc dicuntur, vt intelligas quando, & ad quem egredi dicatur, & ad quem exurgere. *Et ita simpliciter accipimus quia Deus progressus est in virtutibus Iudęorum, quando Iesus Naue ducem militiæ cælestis adorauit: & ideo sine ferro vicit, & sine vlla obsidione destruxit vrbem Hiericho, quæ habebat validissimos muros. Quãdo enim progressus est in virtutibus seruorum suorum Deus, victoria consequuta est. Nam progressus est Angelus ad Ezechiæ preces, & strauit innumeras copias Assyriorum &c.

Require suprà, cap. Aduersitas. Mouet autem omnia Deus, etiam miraculosè pro salute suorum. Epistola iij. ad Irenæum, versus finem, pertractans illud Aggæi: Adhuc modicum, & mouebo cælum & terram. Lib. 3. Epist. Epist. 12. Tom. III.

Excitaturus itaque à mortuis Zorobabel sanctum ait, Adhuc ego semel mouebo cælum & terram, & maria & desertum. Mouerat autem hæc, cum de Ægypto liberaret populum suum, quando in cælo columna erat ignis, terra inter fluctus, murus in mari, via in aqua, in deserto messis quotidiana frugum cælestium multiplicabatur, petra soluebatur in fontes aquarũ. Sed mouit & postea in passione Domini Iesu, quando cælũ tenebris obductum, Sol refugit, petræ scissæ, tumuli aperti, mortui resuscitati, draco victus in fluctibus suis vidit piscatores hominum, nõ solùm nauigantes in mari, sed etiam ambulantes sine periculo. Desertum quoque motum, quando infructuosus nationum populus in messem cœpit deuotionis & fidei flauescere, & eousque deserti & gentium commotio facta est, vt Apostolorum quos direxit ad gentes vocãdas, tanta esset & tam vehemẽs prędicatio, vt in omnem terram exiret sonus eorum. Tanta, inquam, commotio deserti, vt plures filij fierẽt desertæ, quàm eius quæ habebat virũ: & floreret desertum vt lilium, introirent electa gentium ad residuos populi, quo reliquiæ saluæ fierent per electionem gratię: Et replebo, inquit, domum hanc argento meo & auro: eloquiis cælestibus, quæ sunt sicut argentum igne examinatum, & veri claritate luminis, sicut auro spiritali in sanctorum occultis mentibus refulgente. Has diuitias confert Ecclesiæ suæ, quibus intelligibiles thesauri replentur, & gloria augetur domus super priorem gloriam, quam populus habuit electus. Pax enim & tranquillitas animę super omnem domus gloriam est: quia pax superat omnẽ sensum. Hæc est pax super pacem quæ dabitur post tertiam commotionẽ cæli, maris, terrę, deserti, quando destruet omnes potestates & principatus. Cælum enim & terra transibunt, & omnis istius mundi figura, & vnusquisque in rhophæa insurget ad fratrem suũ, id est, verbo penetrante medullas animæ, vt destruatur quicquid est contrarium: currus ex Ephrem, & equus de Hierusalem vt Zacharias dixit: & sic erit pax per omnia, vt nullis obsistẽtibus corporis passionibus, aut incredulæ mẽtis impedimẽtis, fiat in omnibus Christus, subdita patri exhibens corda vniuersorum. Vnde & ad ipsum solum mysticè dicitur: Sumam te Zorobabel, & ponam te sicut signaculum, quia te elegi. Etenim cum fuerit anima nostra pacifica, vt dicatur ei: Conuertere conuertere Sunamitis: quod pacificam significat: & vt tuo nomine vtar, Ireniceen, tunc accipiet in se sicut signaculum Christum, id est imaginem Dei, vt sit ad imaginem: quoniam qualis cælestis tales & cælestes: & oportet nos portare imaginem cælestis, id est, pacẽ: Atque vt sciamus verum esse, habes in Canticis in vltimo, iam perfectæ animæ dici, quod & tibi dicat Dominus Iesus, Pone me vt signaculum in brachium tuum, vt luceat pax in corde tuo, & in operibus tuis Christus, & formetur in te sapientia & iustitia & redemptio. Cantic. 8.

Non

Non moueri ad virtutis perfectionem pertinere videtur. Vnde in tractatu de obitu Gratiani. Super psal.61. Tom.IIII.

Etenim ipse est Deus meus, adiutor meus, defensor meus, non mouebor amplius. Qui labitur, cõmouetur, eò quòd de integritatis & innocentiæ suæ quadam statione defluat. Semel est in petra Christi locatus, lubricũ nõ debet habere vestigium, sed tenere status proprij firmamentum. Vnde immobilis dicitur, qui seruat immobilem voluntatem, & propositum aliquod intentione animi fidelis exequitur.

Et infrà subdit.

Deniq; de Iudæis dictum est: Transeuntes autẽ blasphemabant eum, mouẽtes capita sua. Et ipse Dominus in psalmo ait: Omnes qui videbãt me, aspernabãtur me, & loquuti sunt labiis: & mouerũt caput. Caput omniũ Christus est. Melius est igitur vt maneat Christus in nobis, quàm aliqua nostri cõmotione moueatur. Vnde Iudæi mouentes capita sua, dicebant: Tolle à terra talem. Hunc Geraseni rogabant, vt de finibus eorũ recederet: Ecclesia autem tenuit eum, nec dimisit eũ. Ideo quæ tenuit eum possidet. Illi qui mouerunt, tenere nõ possunt. Pulchrè autem ait Euangelista, Quia transeũtes mouebant capita sua: Transeũtes, non stãtes. Stamus in atriis sanctis, præterimus in plateis. Sacerdos preteriit, Leuita pertransiuit, stetit ille qui vulnera inflicta curauit. Et ideo illi non dixerũt, qui trãsibãt viã: Benedictio Domini super vos, benedicimus vos de domo Domini. Stantes enim, non transeuntes sunt pedes benedicentiũ. Denique & vineã cuius soluta minutio est, transeũtes vindemiant, nõ manentes: transeũtes sibilant, sicut in Threnis Hieremiæ legimus: Tenuerũt super te manus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt, & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. Ideo sacerdos nõ potuit coronari, Leuita nõ potuit, quia transierũt, & tanquam vmbra præterierunt. Stephanus autem martyrio coronatus est, quia stantem videbat Dominum Iesum immobilem, nõ prætereuntẽ. Immobilis ergo fide Stephanus, immobilem Christum videbat: nullo erat mortis timore commotus. Non mouit se Stephanus, non mouit & Christus. Commoti sunt filij proditoris, de quibus dicitur: Commoti amoueantur filij eius, & mendicent. Eget enim medico, qui morietur: Inops peccator, diues est iustus: quia nullo bono deficit, qui Dominum semper inquirit. Et quia inde tractus est sermo, quia dixit: Nõ mouebor amplius: quòd moueri ad culpam sit, ostẽdit ipse Dauid, dicens: Qui posuit animam meam ad vitã, & nõ dedit commoueri pedes meos. Vnde & sancto dicitur à Domino Deo nostro: Tu autẽ hic sta mecum: Quoniam q Deo ꝓximus est, lapsui nõ potest esse vicinus. Omnis enim culpa velut aduersario nisu de loco deiicere, & de proprio statu mentẽ mouere consueuit: quod vel ab hoste vel à luctamine tractũ videtur. Perturbat ira, incẽdit libido, stimulat inuidia, excruciat auaritia, timor deiicit, mœror affligit. Et Petro dictũ est à Domino Iesu: Veni retrò post me. Non dixit: Veni retrò: hoc enim diabolo soli dixit: sed, Veni retrò post me. Nõ est enim retrò, qui post Christũ est. Sed quia errabat Petrus, sicut Dominus ipse ait ad ipsum, Quia non sapis, inquit, quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominũ: ideo post me veni, vt incipias non humana, sed Diuina sentire. Ideo & hic iustus rapiendus ætheris ait: Non mouebor amplius. Dissolui enim & cũ Christo esse multò melius. Non enim labi poterit, qui cœperit esse cum Christo: quia mors iusto non naturæ finis, sed culpæ est.

Ad idem facit quod dicit lib.ij. de Iacob & vita beata. Require infra.c.Pax. Mobiles esse dicuntur infideles & perfidi. Require inf.c.Pardus. Motus sensualitatis nõ sunt dicendi lib.ij. de Cain & Abel. Require inf. cap. Primitiæ.

Ratio est, quia motus corporaliũ passionũ sunt contra rationẽ. Lib. de Noë. Require sup.cap.Arca. Sed nemo potest eos totaliter sedare. Lib. de Iacob. Require sup.c.Concu- A *piscentia. Etiã si naturales sunt tales motus, indigent gubernaculo rationis. Lib.ij. de Abraham. Require sup.c.Circuncisio: Et lib.j. de officiis. Require sup.ca.Decus. Primi motus si sunt virtuosi. Lib.ij. de Cain. Require sup.c.Animal. Et cap. Arca. Sunt autem mentis motus gemini. Lib.j. de officiis.* Cap.21. Tom.I.

Exanimat enim mentem plerũque, aut ira, aut dolor, aut formido mortis, & improuiso percellit ictu. Ideo præuenire pulchrum est cogitatione, quæ voluẽdo mentem exerceat, ne repentinis excitetur commotionibus, sed iugo quodam rationis & habenis astricta mitescat.

Sunt autẽ gemini motus, hoc est, cogitationũ & appetitus: Alteri cogitationũ, alteri appetitus: nõ confusi, sed discreti & dispares. Cogitationes verũ exquirere, & quasi emolere muneris habent. Appetitus ad aliquid agẽdũ impellit atq; excitat. Itaque ipso genere naturæ suæ & cogitationes tranquillitatẽ sedationis infundũt, & appetitus motum agẽdi excutit. Ita ergo informati sumus, vt B bonarum rerũ subeat animũ cogitatio: appetitus autem rationi obtẽperet, si verè vt illud decorũ custodiamus, animũ volumus intẽdere, ne rationẽ excludat rei alicuius affectus: sed ratio quid honestati cõueniat examinet. Cap.22.

Iterum eodẽ lib. Require sup.cap. Appetitus. De motu cæli & elementorum. Require sup.cap.Cælum, & capite Elementum.

MVLIER. *De causa generationis ipsius mulieris loquitur lib. de Paradiso. Require suprà, ca. Heua. Similiter eod. lib. dicit causam eius creationis esse propter coniugium & regimen domus.* Cap.11. Tom.III.

Et immisit Dominus soporem in Adam, & obdormiuit. Quis est iste sopor, nisi quia paulisper ad cõiugium copulandũ cum intendimus animũ, velut intentos oculos ad Dei regnũ inclinare atque inflectere videmur ad quendã somnũ istius mundi & paulisper obdormire? Diuinis, dũ in secularibus mũdanísque requiescimus? Deni- C que postea quàm soporem immisit in Adã, & dormiuit: tunc ædificauit Dominus Deus costã quam sumpsit de Adã in mulierem. Bene ædificauit dixit, vbi de mulieris creatione loquebatur: quia in viro & muliere domus videtur quædã plena esse pfectio. Qui sine vxore est, quasi sine domo sit, sic habetur. Sicut em̃ vir publicis officiis, ita mulier domesticis ministeriis habilior æstimatur. Considera quia ex corpore costam sumpsit, non ex anima portionem: hoc est, non anima ex anima, sed os de ossibus meis, & caro de carne mea. Hęc vocabitur mulier.

Iterum quòd causa hominis facta fuerit mulier: dicit libro primo de officiis. Cap.4. Tom.I.

Hominem quoque hominis causa generatũ esse, in libris Mosis reperimus, dicẽte Domino: Nõ est bonũ hominẽ esse solũ: faciamus ei adiutoriũ simile sibi. Ad adiumẽtũ ergo mulier data est viro, quæ generaret, vt homo homini adiumento foret. Deniq; antè quàm mulier formaretur, dictũ est de Adã: Non est inuẽtus adiutor simi- D lis illi. Adiumentũ enim homo, nisi de homine habere nõ poterat. Ex omnibus igitur animãtibus nullũ animal simile: & vt absolutè dicamus, nullus adiutor hominis inuẽtus est. Muliebris igitur sexus adiutor expectabatur.

Diffusè hoc pertractat lib. de bono virginitatis: quod require sup.cap. Fœmina: & cap. Homo. De modo verò ipsius productionis: Vide sup.cap. Costa, & cap. Heua. De loco autem in quo creata fuit: Vide suprà, capite Adam.

De lapsu verò ipsius, & quòd à viro didicerat præceptũ Diuinum, dicit libro de Paradiso. Require suprà, capite Adam. Et si plus ipsa quàm Adam peccauit. Require ibidem. Vnde prima causa peccati ipsa fuit: eodem libro, capite vndecimo. Tom.IIII.

Et plerique putant non mulieris hoc vitium esse, sed Adæ fuisse: ita Adam dixisse mulieri, dum eam vellet facere cautiorem, vt adderet mandasse Deum, Neque tãgetis ex eo quicquã. Habemus enim qa Adã nõ Heua mandatum acceperit à Deo: Non enim mulier formata

fuerat.

fuerat. Ipsa quidem verba Adę, quibus mulieri dixit formam seriémque mandati, nō prodit lectio: sed intelligimus per virum ad mulierē seriē transisse mandati. Viderint tamen alij quid sentiant, mihi tamen videtur à muliere cœpisse vitiū, inchoasse mendaciū. Nā etsi de duobus videatur incertum, tamē sexus prodit, qui prius potuerit errare. Adde quia preiudicio illa cōstringitur, cuius & postea prior error inuentus est. Viro enim mulier, non mulieri vir author erroris est. Vnde & Paulus ait: Adam, inquit, non est deceptus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit.

De sententia in ipsam mulierem lata, dicit eodem libro. Require infrà, cap. Seruitus. Sed sicut peccatum à muliere incœpit, ita videtur & salus exordium habuisse. Lib. ij. super Lucam, ca. ij. exponens illud: Magnificat anima &c.

Cap. 9. Tom. V.

Nec otiosum videtur quod & ante Ioannē Elisabet prophetauit, & Maria ante Domini generationē. Serpūt enim iam tentamenta salutis humanæ. Nam sicut peccatum à mulieribus cœpit, ita etiam bonum à mulieribus inchoatur: vt fœminæ quoque muliebria opera deponentes, infirmitati renuntient: & anima quæ nō habet sexum, vt Maria, quæ nescit errorem, religioso imitetur studio castitatem.

Ad idē facit quod scribit, lib. x. eiusdem, vbi tractat quomodo Christus apparuit Magdalene: & similiter lib. iij. de virginitate. Quæ require suprà, cap. Magdalena. Mulieres multæ fuerunt virilis perfectionis, vt probat lib. j. de viduis. Quod require supra, ca. Fœmina. De mulieribus verò malis, loquitur lib. de Ioseph, loquens de vxore illa quæ fecit incarcerari Ioseph.

Cap. 6. Tom. IIII.

Huius igitur iniuriæ author mulier & spadones sunt. Sed mulier Ægyptiorū, quæ procaces cū viris solita miscere sermones, lacessere verecūdos, refugiētes insequi, pudētes perurgere, cū vitia sua nō posset defendere, innoxios criminabatur, perfidiā miscens perfidiæ, aliena tenens, & alios ipsa cōdēnans, modū nullū ponens furori. Quæ est causa crudelitatis, nisi quòd cupiditatibus suis obsisti videbat, & desideria sua vetita assensione fraudari? En propter quod aperiatur carcer, vt suscipiat innocentes: soluantur catenæ reis, vt imponātur fidelibus: dimittantur veritatis adulteri, vt includatur qui adulterium fide recusauit.

Mulier viro est causa peccandi: vnde in epist. ad Chromantium de vaticinio Balaam, post medium: sic ait.

Lib. 5. Epist. Epist. 37. Tom. III.

Cum aduerteret quòd nō posset in excessu mētis positus maledicere, dat consilium regi dicens: Illa sint oraculorū quæ Deus pręceperit: accipe cōsiliū aduersus oracula Dei. Populus iste iustus est, habet protectionē Dei, qa non diuinationibus & auguriis sese dedit, sed soli æterno Deo, ideo cæteris fide præstat. Interdū tamen & fideles mentes corporis labuntur illecebra, & formæ lenocinio. Sunt tibi mulieres plurimæ & pleræque non indecores pulchritudine: virilis autem sexus nullo magis lubricus quàm muliebri decore citò capitur, & maximè si ardor mentium alloquiis inflāmetur frequētibus, & quasi facibus inardescat, si spem potiendi hauriat, affectū deferat. Iaciāt igitur mulieres tuæ vocibus suis hamos, nec difficiles primos congressus suos præbeant, sed & visu faciles, & dictu affabiles circumerrent, & toto se circunfundant exercitui, atque arte hos tractent viros, vt concubitu non indulgeant, nisi amoris mutui fidem consortio sacrilegij comprobauerint. Sic enim poterūt cælesti protectione destitui, si ipsi à Domino Deo suo sacrilegiis deuiauerint. Non igitur iustus Balaam, vtpote consiliarius fornicationis & sacrilegij: sicut euidenter etiam in Apoc. Ioannis Euangelistæ scriptum est, dicente Domino Iesu ad Angelum Ecclesię Pergami: Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israël, manducare immolata, & fornicari. Ita habes & tu tenentes doctrinā Nicolaitarū.

Tom. V.

Ideo super primam ad Corinth. cap. xj. exponens illud: Mulier velamen habere debet &c.

Angelos episcopos dixit, sicut docetur in Apoc. Ioannis. Et quia vtique homines sunt, quod corriperent plebem, arguuntur: quod autem rectū in illis est, laudatur. Mulier ergo idcirco debet velare caput, quia nō est imago Dei: sed vt ostēdatur subiecta. Et quia præuaricatio per illā inchoata est, hoc signi debet habere, vt in Ecclesia propter reuerentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum: nec habeat potestatē loquendi, quia episcopus personā habet Christi. Quasi ergo ante iudicem, sic ante episcopum: quia vicarius Domini est: propter reatus originem subiecta debet videri.

Est etiam sanctis viris occasio persequutionis. In epistola iij. de basilicis contra Auxentium: quod require suprà, capite Ambrosius. Comparatione ad virum mulier imperfectior est. Vnde super primā ad Corinth. vt suprà: exponens quod sequitur.

Omnis vir orans aut prophetans velato capite, dehonestat † caput suum. Orare dicit deprecari: prophetare autem, aduentū fore Domini voce symboli post orationem effari. Omnis autem mulier orans aut prophetās nō velato capite, confundit caput suum: Vnum est enim atque idipsum vt decaluata. Si autem non velatur mulier, tondeatur. Quòd si turpe est mulieri tonderi aut decaluari, caput suū velent. Vir enim non debet velare caput, cum imago & gloria Dei sit. Quamuis vna substātia sit & vir & mulier, tamen quia vir caput est mulieris, anteponendus traditur, vt per causam & traditionem maior sit, non per substantiā. Inferior ergo mulier viro est: portio enim eius est, quia origo mulieris vir est. Ex eo quod enim est, ac per hoc obnoxia videtur mulier viro, vt imperio eius subiecta sit. Honorificentiam & dignitatem viri obstare dicit, ne velet caput: imago enim Dei non congruū est vt veletur: abscōdi enim nō debet. Dei enim gloria in viro videtur: mulier autē gloria viri est. Multum distat inter gloriā Dei & gloriam viri. Vir enim ad imaginem Dei factus est, non mulier. Hæc autē est imago Dei in viro, quia vnus Deus vnum fecit hominem, vt sicut ab vno Deo sunt omnia, ita ab vno homine omnes homines essent, vt vnius Dei inuisibilis, vnus homo visibilis imaginem haberet in terris, vt vnus Deus in vno homine videretur authoritatem vnius principij conseruare ad confusionem diaboli, qui sibi neglecto vno Deo dominium & Diuinitatē voluit vsurpare. Quod Propheta Ezechiel significat, & Apostolus idē. Etenim ait: Ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se quasi sit Deus. Non est enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierē, sed mulier propter virum: propterea debet mulier potestatem habere supra caput, propter Angelos. Potestatem velamen significauit.

† Aliàs, deturpat.

Et infrà subdit.

Veruntamen neque mulier sine viro, neque vir sine muliere in Domino. Ideo in Domino quia Dominus ex vno fecit ambos & vnum: vna enim caro, & vnum corpus sunt in Domino, hoc est, secundum Dominum qui creauit. Denique qui non credunt mulierē de viro sumptam, ij sine Domino, vel non secundum Deum credūt hominum originē. Sicut enim mulier de viro, ita & vir per mulierem. Hoc firmauit quod dixit, quia ambo vnum sunt in natura: quia origo mulieris vir est, sicut in Genesi legitur, factū à Domino creatore. Omnia autem ex Deo. Postquam gradatim exposuit singula, vt omnia Deo subiiceret, vnū seruans principium ait: Omnia autem ex Deo vt neq; mulier subiectionis suæ causa cōtristaretur, neq; vir quasi exaltatus superbiret. Vosipsi iudicate, Decet mulierem nō velato capite orare Deum? Hinc est vnde superius illis per ironiam succenset dicēs: Laudo, qa omnia mea memoria retinetis: Cū enim hæc esset traditionis ratio, vt velatæ mulieres essent in Ecclesia, illi ecōtra reuelatas eas in Ecclesia patiebātur. Ideoq;

iam

iam non authoritate traditionis quam neglexerant, sed per ipsam naturam suadere illis nititur veritatem, dicẽs: Nec ipsa natura docet vos, quia vir quidem si comã nutriat, ignominia est illi? Hoc secundum legem loquutus est: Prohibet enim virum esse comatum. Mulier autem si comam habeat, gloria est illi: quoniam coma pro velamine data est ei. Naturaliter hoc honestum & propemodum decretum vult esse vt velata mulier satisfaciat & gratias agat Deo. Coma ergo indiciũ velaminis est, vt naturæ & voluntas addatur. Denique nulla mulier reuelata adit potestatem. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Post rationem redditam vt contentiosos vincat, authoritatem interponit: quia neque Iudæorum mos † hoc habuit. Vnde dicit: Neque nos, neq; Ecclesia Dei: vt neq; Moses, neque Saluator sic tradiderit. Hoc autẽ præcipio non laudans quod non in melius sed in deterius conuenitis. Quomodo particulatim conuersationẽ eorum per correptionem emendat, ita & traditiones illorũ, non laudans vtique sed vituperans eos.

† Aliàs, neq; Iudaismus.

Mulieris caput vir esse debet. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ xv. Require suprà, cap. Caput.

Tom V.

Mulier subdita viro esse debet, maximè in Ecclesia. Super primam ad Corinth. cap. xiiij.

Mulieres vestræ in ecclesia taceãt. Nunc tradit quod prætermiserat. Superius enim velare mulieres in ecclesia præcepit: modò vt quietæ & verecundæ sint ostẽdit, vt operepretium sit quia velantur. Si enim imago Dei vir est nõ fœmina, & viro subiecta est lege naturæ, quantò magis in ecclesia debent esse subiectæ, propter reuerentiã eius qui illius legatus est, qui etiã viri caput est? Non enim permittitur illis loqui, sed subiectas † esse, sicut & lex dicit. Quid dicit lex? Ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur. Lex hæc specialis est. Hinc Sara dominum Abraham vocabat virum suum. Si quid autem discere volunt, domi viros suos interrogent: Turpe est enim mulieres in ecclesia loqui. Turpe est, quia illæ se inuerecundę ostendunt, quod & viris opprobrium est. In mulierum enim insolentia, etiam mariti notantur.

† Aliàs, in silentio.

Require suprà, cap. Diaconus. Et super primam ad Timoth secundo.

Tom. eod.

Mulier in silentio discat, in omni subiectione. Docere autem mulieri non permittitur, neque dominari viro, sed esse in silentio. Non solùm habitum humilem habere debere mulierem, verumetiam authoritatem ei denegandam, & subiiciendam præcipit viro, vt tam habitu quàm obsequiis sub potestate sit viri, ex quo trahit originem. Adam enim primus creatus est, deinde Heua: & Adã non est seductus, mulier autẽ seducta facta est in præuaricationẽ. Salua autem erit, inquit, per filiorum generationem, si tamen manserint in fide & in dilectione, & sanctimonia cũ pudicitia. Præfertur vir mulieri propter quod primus creatus est, vt inferior sit mulier, quia post virum & ex viro creata est. Accedit & aliud, quòd diabolus non virum seduxit, sed mulierem: Vir autẽ per mulierem deceptus est, ac per hoc nulla illi concedenda audacia est, sed esse debet in humilitate: quia per illam mors intrauit in mundum. Salua autem erit, inquit, per filiorum generationem: si tamen in fide manserint, & charitate & pura vita. Hos enim filios dicit, qui regenerantur per fidem Christi: quia si in generatione sua perseuerauerint, cum his liberabitur resurgens ex mortuis: non quò ab illis liberabitur, sed per illorum generationem cum credunt qui destinati sunt in vitam æternam, peruenitur ad resurrectionem ex mortuis, & fiet salua credentibus illis & vitam castã agentibus. Tandiu enim resurrectio suspensa est, quandiu omnes credant prædestinati ad salutem.

De hoc suprà, cap. Imago. Mulier qualibet indiget admoneri. Vide suprà, cap. Admonitio. Mulier nupta magis est serua, & virgo libera. Vide suprà, cap. Cõiugium. Et super primam ad Corinthios, cap. vij.

A Diuisa est mulier, & virgo: diuisa non vtique natura, sed actu: quia legimus in Numeris mulieres virgines appellatas. Alia ergo solicitudo mulieris, alia virginis est. Tamen cum dicitur mulier: incertum est quid significet, nisi significatio subsequatur. Cum autẽ dicit, virgo: manifesta loquutio est. Hîc Apostolus virginẽ post mulierem posuit, vt mulierem non virginem significaret. Per hoc enim voluit ostendere virginem liberam à tædiis & laboribus, quos patitur mulier virgo copulata. Quæ autem innupta est, cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu, id est, animo. Dũ enim spe cælestium mariti & filiorum solicitudinem non suscepit, de Domino cogitat, quomodo propositũ Deo deuotum custodiat, si tamen in corpore mundo animus terrena abiiciens, cælestibus studeat. Nam quæ nupta

B est, cogitat quæ sunt huius seculi, quomodo placeat viro. Lege enim maritali constricta, solicita est quomodo placeat ius maritalis officij, subdita mundanis necessitatibus. Hoc autem ad vestram ipsorum vtilitatem dico, vt non laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est.

Et addit respondendo ad tacitam quæstionem.

Quoniam quibusdam asperũ & graue videtur quod vtilius ac melius est propter consuetudinem temporalis vsus, ideo post rationem redditã hortatur affectu charitatis simpliciter, hoc vtilius, hoc honestius esse quod dicit: Honestum est, quia sanctum est & mundum: Vtile verò quia dignitosum est apud Deum & leue in seculo. Quid ergo dicemus, si virgines de Deo cogitant, & iunctæ viris de mundo, quæ spes relinquitur nubentibus apud Deum? Si enim ita est, dubium est de salute eorum. Nam videmus virgines de seculo cogitare, & matrimonio iunctos Dominicis studere operibus. His vir-

C ginibus non imputabitur sanctimonium à Deo, & his matrimoniis exit merces apud Deum, quia cum obligati essent terrenis & carnis nexibus, operam dederunt vt in futurum aliquid immortalis præmij mererentur. Illis autem non solùm non imputabitur virginitas, sed & pœnæ subiicientur, qui sub tegmine melioris spei vitam & conseruationem suam mundiali cura & solicitudine occupantes, pigros se ad Dei opera agenda fecerũt, sicut dicit Hieremias Propheta: Maledictus qui facit opera Dei negligenter. Hi sunt de quibus in alia epistola dicit, Habentes quidem speciem pietatis, virtutẽ autem eius abnegantes. Apostolus autem his loquitur, qui mira deuotione obsequi desiderant cælestibus præceptis, ostendens & docens quo compendio citius itur ad Deũ: quia qui propter Deum promerendum virgo manere vult, sciens quale præmium possit accipere, quia licito temperat, vt melior fiat, simul omnia impedimenta carnis spernit, non nescius hæc esse, quæ gressum currentis

D velut oneribus cõpedũ detinent. Si quis autem turpẽ se existimat videri in virgine sua, si sit vltra pubertatẽ, & ita oportet fieri, quod vult faciat, non peccat si nubat. Propter quod superius virginitatem tenendam & continentiã reddita ratione hortatus est, ita vt penè ad comparationem earum coniugia inutilia & abiicienda videantur: Nunc ne nuptias negare putaretur, non peccare virginem si nubat, ostẽdit: sed rem maximi laboris aggredi: quia apud Deum prẹmium non habeat, sicut non habet pœnam. Christianos enim vult per omnia esse meliores. Si ergo aliqua in desiderio nuptiarum est iam matura ad vsum, melius esse vt secundum concessam legem publicè nubat, quàm occultè istud turpiter agat, & erubescatur in illa. Qui autem statuit in corde suo firmus, nõ habens necessitatem, potestatem autem habet volũtatis suæ, & hoc statuit in corde suo vt seruet virginem suam, bene facit. Hoc dicit, vt qui virginẽ habet cui animus ad nuptias non est, seruet illam; nec illi ingerat si-

mitem

mitem nuptiarum, quam vidit nubendi voluntatem non habere. Beneficia enim si præstanda sunt, quantò magis minimè auferenda? Itaque & qui nuptum dat virginem suam, bene facit: quia licet quod facit. Et qui nō dat nuptū, melius facit: quia & apud Deum meritū illi collocat, & seculi solicitudine liberat illam. Vxor alligata est lege quandiu vir eius viuit. Hæc idcirco prosequitur, vt doceat quia mulier etiam si à viro fuerit eiecta, nubendi licentiam non habet. Quòd si dormitionē acceperit vir eius, libera est. Etiam hæc ad suprà dictas pertinent causas, vt ostēdat quàm beata sit virgo, cū nulli nisi soli Deo subiecta sit. Vincere enim naturalē subiectionē quando quod per naturam humiliatū est, erigit. Cui vult nubat, tantum in Domino, id est, quē sibi aptū putauerit, illi nubat: quia inuitæ nuptiæ solent malos prouentus habere. Tantum autem in Domino, hoc est, vt sine suspicione turpitudinis nubat, & religionis suæ viro nubat, hoc est in Domino nubere. Beatior autē erit si sic permanserit secundum meum consilium. Cum dicit, nubat: lege loquitur naturali. Sed quia melius est vt se contineat, vt dignior sit in futuro, consilium dat spiritali ratione præcipuū vt se cōtineat. Puto autē quòd & ego spiritum Dei habeo. Vt ratū & prouidū consiliū suū ostēdat, humilitate verbi hoc cōmendat alto sensu.

Et libro primo de virginitate, parte secunda.

De virginibus, inquit Apostolus, præceptū Domini nō habeo, &c. Si doctor gentiū nonhabuit, habere quis potuit? Et præceptum quidem non habuit sed habuit exēplū. Nō enim potest imperari virginitas, sed optari. Nam quæ supra nos sunt, in voto magis, quàm in ministerio sunt. Sed volo, inquit, vos sine solicitudine esse. Nam qui sine vxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Et virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat viro. Non ego quidem dissuadeo matrimonium, sed virginitatis attexo beneficium. Qui infirmus est, inquit, olera māducet. Aliud exigo, aliud admiror. Alligatus es vxori, noli quærere solutionē. Solutus es ab vxore, ne quæsieris vxorem. Hoc præceptum est copulatis: De virginibus autem quid ait? Et qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Illa non peccat, si nubat: Hæc si non nubat æterna est. Ibi remedium infirmitatis, hìc gloria castitatis. Illa non reprehenditur, ista laudatur. Conferamus si placet bona mulierum cum vltimis virginum. Iactet licet fœcundo se mulier nubilis † partu, quò plures generauerit, plus laborat. Numeret solatia filiorum: sed numeret pariter & molestias. Nubit, & plorat. Qualia sunt vota quę flentur? Concipit, & grauescit: prius vtique impedimentum fœcunditas incipit afferre quàm fructum. Parturit, & ægrotat. Quàm dulce pignus quod à periculo incipit, & in periculis desinit: prius dolori futurum, quàm voluptati? Periculis emitur, nec pro arbitrio possidetur. Quid recenseam nutriendi molestias, instituendi & copulandi? Felicium sunt iste miseriæ. Habet mater hæredes, sed auget dolores: Nam de aduersis non oportet dicere, ne sanctissimorum parentum animi contremiscant. Vide mi soror quàm graue sit pati, quod nō oportet audire: & hæc in præsenti seculo. Venient autē dies quando dicant, Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt. Filij enim huius seculi generantur & generant: filia autem regni abstinet à voluptate viri, & à voluptate carnis, vt sit sancta corpore & spiritu. Quid ego famulatus graues, & addicta viris seruitia replicem fœminarum, quas antè iussit Deus seruire, quàm seruos? Quæ eò prosequor, vt indulgentius obsequantur: Quibus hoc, si probæ sunt, merces est charitatis: si improbæ, pœna delicti.

† Aliàs, nobilis.

Et addit ibidem de mulierum ornatu superfluo & malo.

Hinc illa nascuntur incentiua vitiorum, vt quæsitis coloribus ora depingant, dum viris displicere formidant: & de adulterio vultus, meditētur adulterium castitatis. Quanta hæc amentia, effigiem mutare naturæ, picturam quærere, & dum verētur maritale iudicium, prodere suum? Prior enim de se pronuntiat, quæ cupit mutare quod nata est. Ita dum alij studet placere, prius ipsa sibi displicet. Quem iudicem, mulier, veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm te ipsam, quæ videri times? Si pulchra es, quid absconderis? Si deformis, cur formosam te esse mentiris, nec tuæ consciētiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alterā diligit, tu alteri vis placere, & irasceris si amet aliam, qui adulterare in te docetur. Malè magistra es iniuriæ tuę, lenocinari refugit etiam quæ passa lenonem est. Ac licet vilis mulier, non alteri tamen, sed sibi peccat, tolerabilioráque propemodū in adultero crimina sunt. Ibi enim pudicitia, hìc natura adulteratur. Iam quātò pretio opus est, ne etiam pulchra displiceat? Hinc pretiosa collo dependent monilia, inde per humum vestis trahitur aurata. Emitur igitur hæc species, an hoc habetur? Quid quod etiam odorum variæ adhibentur illecebræ: gemmis onerātur aures, oculis color alter infunditur? Quid ibi remaneat suum, vbi tam multa mutātur? Sensus suos amittit mulier, & viuere posse se credit.

Et concludit ex hoc statum virginum prædicando.

Vos verò beatæ virgines, quæ talia tormenta potius quàm ornamenta nescitis, quibus pudor sanctus verecundia suffusus ora, & bona castitas est decori. Non humanis addictę oculis, alieno errore merita vestra pensatis. Habetis sanè & vos vestræ militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma nō corporis, quàm nulla extinguit ætas, nulla eripere mors potest, nulla ægritudo corrumpere, solus formæ arbiter petitur Deus, qui etiā in corpore minus pulchro diligit animas pulchriores. Non vteri onus notum, non dolor partus, & tamen numerosior soboles piæ mentis, quę omnes pro liberis habet, fœcunda successoribus, sterilis orbitatibus, nescit funera, nouit hæredes.

Iterum eodem libro, parte quarta.

Cernis vt pomparum ferculis similis incedat, quæ se componit vt placeat, omnium in se vultus & ora conuertens, eo ipso quo studet placere deformior. Prius enim populo displicet quàm placeat viro. At in vobis reiecta decoris cura plus placet, & hoc ipsum quòd vos non ornatis, ornatus est. Certè laceræ vulneribus aures, & depressæ onera miseriæ ceruicis, non sunt alleuamēta pœnarum, sed discrimina metallorum. Hinc collum catena constringit, inde pedem compes includit. Nihil refert auro corpus oneretur an ferro. Si ceruix premitur, si grauatur incessus, nil pretium iuuat, nisi quod vos mulieres ne pereat vobis pœna trepidatis. Quid interest vtrum aliena sentētia, an vestra vos damnet? Hinc vos etiam miserabiliores, quàm qui publico iure damnantur: quod illi optant exui, vos ligari. Quàm verò miserabilis illa conditio, quòd tanquam mancipij forma venalis nuptura licitatur, & qui pretio vicerit emat? Tolerabilius tamen mancipia veneunt, quæ sæpe sibi dominos legunt. Virgo si eligat, crimen est: si non eligat, contumelia. Quæ quamuis pulchra sit & decora, & timet videri, & cupit. Cupit, vt se carius vendat: timet, ne hoc ipsum dedeceat quod videtur. Quanta autem votorum ludibria, & ad procorum euentus suspecti metus, ne pauper illudat, ne diues fastidiat, ne pulcher irrideat, ne nobilis spernat?

Similem sententiam ponit libro iij. de viduis, parte tertia. Require suprà capite Caput. & infrà eodem libr. parte tertia.

In exhortatione ad virg. Tom. I.

De Iudæis enim dictum est, Filiæ eorum compositæ, circumornatæ quomodo similitudo templi. Vos autem templum Dei estis, filiæ eius qui non transfiguratur in Angelum lucis, sed verum lumen de vero est lu-

mine. Ideo in vobis non similitudo, sed veritas sit. Multæ autem cum studium castitatis profiteantur, affectat adminicula pulchritudinis, vt comptiores prodeant, nitidiore vultu quàm sacras Domini decet. Quibus Apostolico illo sermone respondeo, quæ mortuæ estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, inquit, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelā. At non sancta Soteris, vt domesticum piæ parētis proferamus exemplum. (Habemus enim nos sacerdotes nostram nobilitatem præfecturis ei consulatibus præferēdam. Habemus, inquam, fidei dignitates, quæ perire non nôrunt.) At non, vt dixi, Soteris vultus sui curam gerebat: quæ cum esset decora facie valde, & nobilis virgo maiorum prosapia, consulatus & præfecturas parentum sacra posthabuit fide, & immolare iussa, non acquieuit. Quam persequutor immanis palmis cædi præcepit, vt tenera virgo dolori cederet aut pudori. At illa vbi audiuit hanc vocem, vultum aperuit soli inuelata atque intacta martyrio: & volens iniuriæ occurrit, vultum offerens, vt ibi fieret martyrij sacrificium, vbi solet esse tentamentum pudoris. Gaudebat enim dispendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerūt quidem vultū eius vulnerum vibicibus exarare, faciem tamen virtutis eius & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt. Hetruscum iuuenē veteres fabulæ ferunt, cum propter admirandum oris proprij pulchritudinem in amorem accenderet fœminas, stigmatibus inarasse vultū suum, ne qua eum posset adamare. Videro vtrum castus fuerit illius animus, affectus tamen non innocēs, propter quē in se ipse animaduerteret. Ille tamen sola excepit vulnera, ne noceret: hæc triumphales retulit martyrij cicatrices, vt imaginem, quam acceperat, reseruaret. Seruate & vos hanc imaginem filiæ: seruate scripturæ præcepta Diuinę, vt omne iniqui os obstruatur. Scriptū est enim: Beatus quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.

Coloss. 2. (margin)

Similiter de ornatu vano mulierum, loquitur libro sexto Hexameron.

Cap. 8. Tom. IIII. (margin)

Pictus es ergo homo, & pict⁹ es à Domino Deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonā delere picturam, non fuco, sed veritate fulgentem, non cera expressam, sed gratia. Deles picturam mulier, si vultum tuum materiali candore oblinias, si acquisito rubore perfundas. Illa pictura vitij, non decôris est: Illa pictura fraudis, non simplicitatis est: Illa pictura temporalis est, aut pluuia, aut sudore tergitur. Illa pictura fallit, & decipit, vt neque illi placeas cui placere desideras, quę intelligit non tuum, sed alienum esse quod placeas, & tuo displiceas authori, qui videt opus suum esse deletum. Dic mihi si supra artificem aliquem inducas alterum, qui opus illius superioris nouis operibus obducat, nónne indignatur ille qui opus suum adulteratum esse cognouerit? Noli tollere picturam Dei & picturā meretricis assumere, quia scriptū est: Tollā ergo membra Christi, & faciam membra meretricis? Absit. Quòd si quis adulterat opus Dei, graue crimen admittit. Graue est enim crimen, vt putes quod melius te pingat homo quàm Deus. Graue est vt dicat de se Deus, Nō agnosco colores meos, non agnosco imaginem meam, non agnosco vultum quem formaui ipse. Reiicio ego quod meū non est: illum quære qui te pinxit, cum illo habeto consortium, ab illo sume gratiam, cui mercedē dedisti. Quid respondebis? Quòd si graue est adulterare opus Dei, quid de illis dicimus, qui interficiūt opus Dei, qui humanum sanguinem fundunt qui vitam quam Deus donauit extorquent, qui dicūt, Tollamus iustum, quoniam inutilis est nobis?

Et in tractatu de Naboth. Quod require suprà, cap. Diues malus, & lib. j. de pœnitētia. Require suprà, cap. Amor.

Sed lib. j. de Abraham. ipsa ornamenta spiritualiter dicit intelligi posse, loquens de Rebecca. Maximè in oratione ornamenta vana cauenda. Super primam ad Corinth.

Humili habitu mulieres orare debent, non in iactantia. Qui enim vult audiri, inclinare se debet amota à se pompa, vt misericordiam Dei prouocet. Habitus enim superbus nec impetrat, nec rectè de se facit credi. Quis enim prudentium iactanter ornatam mulierem non horreat? Quantò magis author Deus, quia corpus à se liberum factum, obligatum metallis videt. Nam humilis habitus bonæ professioni congruit, vt non possit aliud æstimari quàm cernitur. Quæ autem in domo Dei cū pōpa se mauult videri, vtiq; propter homines à quibus fortè consequitur quod vult, vt gloriosa videatur, nihil consequutura à Deo. Quantò enim hominibus splendida videtur, tantò magis despicitur à Deo.

Et quia ornatum earum est peccandi occasio, propterea in tractatu siue epistola de lapsu Susannæ virginis consecratæ sic præcipit agere pœnitentiam, maximè si virgo consecrata stupro comprehenditur.

Lib. de lapsu virg. Tom. (margin)

Iaces ecce vulnerata, iaces ecce prostrata. Cupio prodesse, sed subuenire non possum, quia totum caput in dolore, & totum cor in mœstitia est à pedibus vsque ad caput, sicut ait Isaias, non est malagma imponere. Infirmitas tua omne humanæ medicinæ exclusit auxilium. Et licet tam boni quàm mali iusta indignatione permoti, te omni depopulatione dignam, omni tormentorum genere discruciandam iudicent, morte multandam, aut ignibus exurendam, ego tamen qui scio grauiora facinorosis seruari tormenta, & sinē fine impias animas cruciatus manere, non temporales vtique sed æternos: aliis te volo affici cruciatibus, profuturis vtique, non animam perdituris. Ergo secundum Diuinam sententiam dabo consilium. Solum enim & vnicum tentandum est remedium: illud quod Diuina vox per Ezechielem miseris porrigit: Nolo, inquit, mortem peccatoris, sed tantum vt conuertatur & viuat. Et iterum: Post hæc inquit, dixi: Conuertere ad me: Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est tibi? Quare non ascendit sanitas filiæ populi mei? Hæc vtique dicta pœnitentiam sapiunt: Hæ sententiæ Dei vocant ad pœnitentiam peccatores. Pœnitudo enim ergo est necessaria, sicut vulneratis sunt necessaria medicamina. Sed quanta putas & qualis necessaria pœnitentia, quæ aut æquet crimina, aut certè excedat? Vide ergo si simplex hoc peccatum adulterij est, an duplex fit per illam necem quæ facta dicitur in occulto, & secundum conscientiæ molem, exhibenda est pœnitentiæ magnitudo. Pœnitētia ergo non verbis agenda est, sed & actu. Hæc autē sic agitur. Si tibi ante oculos ponas de quanta gloria rueris, & de quo libro vitæ nomen tuum deletum sit, & si te iam positam credas prope ipsas tenebras exteriores, vbi erit fletus oculorum, & stridor dentium sine fine. Cum hæc certa fide, sicut est, animo conceperis, quia necesse est præuaricatricem animam tartareis pœnis & gehennæ ignibus tradi nec aliud remedium constitutum esse post baptismum, quàm pœnitentiæ solatium, quantumuis afflictionem, quantumuis laborem & indecorem subire, esto contenta, dummodo ab æternalibus pœnis libereris. Ergo hæc tu tecū cogitās, & mente retractans proprij facti tu ipsa iudex esto crudelior. In primis omnis cura vitæ huius interimēda est tibi & quasi mortuam te existimās, sicut es, quomodo possis reuiuiscere cogita: Deinde lugubris tibi accipiēda est vestis, & mēs ac mēbra singula digna castigatione punienda. Amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriæ præstiterunt: defluant oculi lacrymas, qui masculum simpliciter non aspexerunt, pallescat facies quæ quondam viruit, impudicè denique totum corpus incuria maceretur cinere aspersum & opertum cilicio perhorrescat, quòd malè sibi

Hieremi. (margin)

depul

de pulchritudine placuit. Cor verò sit liquescens sicut cera ieiuniis inquietans se ipsum, & cogitationibus ventilans, quare sit ab inimico subuersum. Sēsus etiam cruciet, quia in membra corporis cum haberet dominationem, malo cessit imperio. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit, perseuerans audebit sperare: & si non gloriam, certè pœnæ vacuationem. Dicit enim Deus: Couertimini ad me, & ego cōuertar ad vos. Conuertimini ex toto corde vestro, in ieiunio & fletu & in planctu, disrumpite corda vestra & non vestimentum, quoniam pius & misericors sum. Sic conuersus magnus ille Dauid, iustificatus est: Sic Niniue peccatrix illa ciuitas incumbentem sibi euasit interitum. Peccator ergo si sibi non pepercerit, à Deo illi parcetur: & si futuras pœnas gehennæ perpetuas in hoc paruo vitæ spatio cōpensauerit, se ipsum ab æterno iudicio liberat. Grandi plagæ, alta & prolixa opus est medicina. Grande scelus, grandem habet necessàriam satisfactionem. (Iohelis 2.)

Vitari debet mulieris aspectus. Libro primo, de pœnitentia. Et libro secundo, de Apologia Dauid, qua require suprà cap. Amor. Et eodem lib. (Tom. IIII.)

Non cōgrediare peccatis, ne de te vitia coronentur: neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Vilis tibi mulier videtur ad pretium sed ad vitium appetibilis est, quia mulier virorum pretiosas animas capit. Difficile est itaq; vt quisquam libidinis irretitus illecebris immunis euadat. Nec mea tātum hoc sententia difficile iudicatur, sed etiam sancti Salomonis prouerbiis impossibile iudicatum est: qui suo ductus exemplo, ait: Ligabit quis ignem in sinu, vestimenta autem non comburet? vel ambulabit quis super carbones ignis, pedes autē nō comburet? Caue ergo & tu ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis & amorem accendas, ne corporeum vestimentum illo animi consumatur incēdio, ac perpetuitatem resurrectionis amittas, vel certè vestigium tuæ mentis vratur, si per libidinum faces tibi putaueris esse gradiendum. Nam qui vritur corde, comburitur corpore.

Mulierum amor refrænari debet. Libro super Beati immaculati, litera viij. versu tertio. Require suprà cap. Cogitatio. Propter ista mulier à discursu est arcenda. Super primam ad Timoth. cap. v. Require infrà capi. Vidua.

Etiam ab ebrietate & gula. In tractatu de Helia & ieiunio. Require suprà cap. Ebrietas. Debet autem mulier esse verecunda. Libro de officiis. Require suprà cap. Castitas. Debet esse & taciturna non clamosa. In sermone vj. de sacramentis. Require infrà ca. Oratio: vbi additur quòd in tali actu debet esse deuota. Mulier in scriptura significat partem sensitiuam. Libro de Paradiso. Require suprà cap. Adam. Etiam signat carnis delectationem. Lib. de Isaac. Require suprà cap. Fons. Similiter mentis mobilitatem atque perfidiam, Libro tertio de virginitate. Require suprà cap. Magdalena.

MVLTITVDO. *Plerique contra iustitiam multitudine se defendunt & agunt. In relatione concilij Aquilegiensis. Require suprà cap. Episcopus.*

MVLVS. *Adulterium natura est procreatio muli: & per consequens eius exemplo nati ex adulterio, naturaliter sunt praui. Lib. v. Hexamerō.* (Cap. 3. Tom. IIII.)

Nesciunt alienigenarum genera piscium adulterina contagia, sicut sunt ea, quæ coëunt asinorum equarúmque: quæ inter se genera magna cura hominum perpetrantur, vel rursus cum equus asinæ miscetur: quæ sunt vera adulteria naturę. Nam vtique maius est quod in naturæ colluuionem committitur, quàm quod in personæ iniuriam. Et homo ista procuras interpres adulterij iumētalis, & illud animal pretiosius putas, quod adulterinum, quàm quod verum est. Ipse genera alia confundis, diuersáque misces semina, atque ad vetitos coitus plerunque cogis inuitos, & hoc industriā vocas.

MVNDVS. *De mundi principiis philosophorum narrat opiniones. Libro primo Hexameron, in principio.* (Cap. 1. Tom. IIII.)

Tantúmne opinionis assumpsisse homines, vt aliqui eorum tria principia constituerent omnium, Deum & exemplar & materiam, sicut Plato, discipulíque eius, & ea incorrupta & increata, ac sine initio esse asseuerarent, Deúmque non tanquam creatorem materiæ, sed tāquam artificem ad exemplar, hoc est, ideam intendētem fecisse mundum de materia quam vocauit hylen, quæ gignendi causas rebus omnibus dedisse asseratur: ipsum quoque mundum incorruptum, nec creatum aut factum existimarent: Alij quoque, vt Aristoteles cū suis disputandum putauit, duo principia ponerent, materiam & speciem, & tertium cum his quod operatorium dicitur, cui suppeteret competēter efficere quod adoriundum putasset?

Et addit reprobando.

Quid igitur tam inconueniens, quàm vt æternitatem operis cum Dei omnipotentis coniungerent æternitate vel ipsum opus Deum esse dicerent, vt cælum & terra & mare Diuinis prosequerentur honoribus? Ex quo factum est, vt partes mundi deos esse crederent.

Et adiungit aliorum opiniones enarrando.

Quamuis de ipso mundo non mediocris inter eos quæstio sit. Nam Pythagoras vnum mundum asserit: Alij innumerabiles dicunt esse mundos, vt scripsit Democritus, cui plurimum de physicis authoritatis vetustas detulit. Ipsum quoque mundum semper fuisse & fore Aristoteles vsurpat dicere. Contrà autem Plato non semper fuisse, sed semper fore præsumit astruere. Plurimi verò nec fuisse semper, nec semper fore scriptis suis testificantur. Inter has dissensiones eorum, quæ potest esse veri æstimatio, cum alij mundum ipsum Deum esse dicant, quòd ei mens Diuina vt putant, inesse videatur: Alij partes eius: alij vtrunque, in quo nec quæ figura sit deorum, nec qui numerus, nec qui locus, aut vita possit, aut cura comprehendi? Siquidem mundi æstimatione volubilem, rotundum, ardentem, quibusdam incitatum motibus, sine sensu Deum conueniebat intelligi, qui alieno, non suo motu feratur.

Et adiungit improbando. (Cap. 2.)

Vnde Diuino spiritu præuidens sanctus Moses hos hominū errores fore, & iam forte cœpisse, in exordio sermonis sui, sic ait: In principio fecit Deus cælū & terram, initium rerum, authorem mundi, creationem materiæ comprehendens, vt Deum cognosceres ante initium mundi esse, vel ipsum esse initium vniuersorum, sicut in Euangelio Dei Filius dicentibus sibi: Tu quis es? respondit, Initium quod & loquor vobis: & ipsum dedisse gignendis rebus initium, & ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitrium suum, sed ad speciem propositam sua opera formaret. Pulchrè quoque ait: In principio fecit: vt incomprehensibilem celeritatem operis exprimeret, cum effectum prius operationis impletæ, quàm indicium cœptæ explicuisset.

Et infrà subdit. (Cap. 2.)

In principio fecit Deus cælum & terram. Non ille vt atomorum concursione mundus coiret, serum atque otiosum expectauit negotium, neque disciplinam quandam materiæ quam contemplando mundum possit efficere: sed authorem Deum exprimēdum putauit. Aduertit enim vir plenus prudentiæ, quòd visibiliū atque inuisibiliū substantiarū & causas rerum mens sola Diuina cōtineat, nō vt philosophi disputāt, validiorem atomorum cōplexionem perseuerantiæ iugis præstare causam: & iudicauit quòd telam araneæ texerat, qui sic minuta & insubstantiua principia cælo ac terris darēt: quæ vt fortuitò coniungerentur, ita fortuitò ac temere

dissoluerētur, nisi in sui gubernatoris Diuina virtute cōstarent. Nec immeritò gubernatorem nesciunt, qui non nouerunt Deum per quem omnia reguntur & gubernantur. Sequamur ergo eum qui & authorē nouit & gubernatorem, nec vanis abducamur opinionibus. In principio, inquit. Quàm bonus ordo, vt illud primum assereret quod negare consueuerunt, & cognoscerent principium esse mundi, ne sine principio mundum esse homines arbitrarentur. Vnde & Dauid cum de cælo & terra & mari loqueretur, ait: Omnia in sapientia fecisti. Dedit ergo principium mundo: dedit etiam creaturæ infirmitatem, ne anarchon, ne increatum, & Diuinæ consortem substantiæ crederemus. Et pulchrè addidit de celeritate conditionis, Fecit, ne mora in faciendo fuisse existimaretur, vt vel sic intelligerent homines quàm incomprehensibilis operator esset, qui tantum opus breui exiguóque momento suæ operationis absolueret, vt voluntatis effectus sensum temporis præueniret. Nemo operantem vidit, sed agnouit operatum. Vbi igitur mora, cū legas: quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt? Nec artis igitur vsum, nec virtutis expendit, qui momento suæ voluntatis maiestatem tantæ operationis impleuit, vt ea quæ non erant esse faceret tam velociter, vt neque voluntas operationi præcurreret, neque operatio volūtati. Miraris opus, quæris operatorem. Quis principium tanti operis dederit? Quis tam citò fecerit, subiecit statim dicēs: Quia Deus fecit cælum & terram. Audisti authorem, dubitare non debes.

Cap.3.

Et infrà quòd Deus conditor est mundi. Cap.eod.

Non mirum ergo si Deus qui est sine initio initium omnibus dedit, vt quæ non erant esse inciperent. Non mirum si Deus, qui omnia virtute sua continet, & incomprehensibili maiestate vniuersa complectitur, fecit hæc quæ videntur, cum etiam illa fecerit quæ non videntur. Inuisibilia autem iis quæ videntur potiora esse quis neget, cum ea quæ videntur temporalia sint: æterna autem quæ non videntur? Quis dubitet quòd Deus hęc fecerit, qui per Prophetam loquutus, ait: Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra, & rupes hoc est in statera, & nemora in iugo? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, vel quis instruxit eum? De quo etiam alibi legimus, quia tenet circuitum terræ, & terram velut nihilum fecit. Et Hieremias ait: Dij qui non fecerunt cælum & terram peribunt à terra, & de sub cælo isto. Dominus qui fecit terram in virtute sua, & correxit orbem in sapientia sua, & in sua prudentia extendit cælum, & multitudinē aquæ in cælo. Et addidit: Infatuatus est homo à scientia sua. Qui enim corruptibilia mundi sequitur, & ex his putat quòd Diuinæ naturæ possit comprehendere veritatem, quomodo non infatuatur versutæ disputationis astutia.

Et addit quòd quamuis mundus sit sphæra non propter hoc esse non incœpit. Cap.eod.

Cum ergo tot oracula audias, quibus testificatur Deus quòd fecerit mundum, noli eum sine principio esse credere quia quasi sphæra mundus esse dicatur, vt principium eius nullum videatur extare, & eum intonat quasi in circuitu omnia commoueatur, vt vnde incipiat, vbi desinat, non facilè comprehendas: quia circuitus principium sensu colligere impossibile habetur. Neq; enim sphæræ potes initiū reperire, vel vnde cœperis globus Lunæ, vel vbi definit mēstrua Lunę defectio.

Et soluit ibidem rationem de spicitate seu rotunditate mundi ad probandum eius æternitatem. Cap.eod.

Neque verò si ipse non comprehendas, idcirco non cœpit, aut nequaquam desinet. Si ipse circuitum vel atramento vel graphio ducas, vel centro exprimas, vnde cœperis, aut vbi desieris interuallo interposito nō facilè vel oculis colligis, vel mente repetis: & tamen & cœpisse, & desiuisse tu ipse tibi testis es. Nam etsi sensum subterfugit, veritatē nō subruit. Quæ autem initium habent: & finem habent: & quibus finis datur, initium datum constat. Finem autem mundi futurum, ipse Saluator docet in Euangelio suo dicens, Præterit enim figura huius mundi: & cælum & terra præteribunt. Et infrà: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Quomodo ergo coæternum Deo mundum asserunt, & creatori omniū sociant, atq; ęqualem esse disputāt creaturā, corpúsq; materiale mūdi inuisibili illi atq; inaccessibili naturæ Diuinæ cōiungendū putant, cùm præsertim secundū suam sententiā non possint negare: quoniam cuius partes corruptioni & mutabilitati subiacent, huius necesse est vniuersitatem iisdem passionibus quibus propriæ portiones eius sunt obnoxiæ subiacere? Principium igitur esse docet qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram.

Et adiungit probando eum habuisse principium, distinguendo de modis accipiendi ipsum principium. Require infrà cap. Principium. De tempore verò, seu quando mūdus est factus, dicit quod in vere. Ibidem infrà.

Mensis hic initium mensium erit vobis. Quāuis & de tēpore istud accipiatur, quia de Pascha Domini loquebatur, quòd veris initio celebratur. In hoc ergo principio mediū cęlū & terrā fecit, quòd inde capi mūdi oportebat exordium, vbi erat opportuna omnibus verna tēperies. Vnde annus mundi imaginem nascentis expressit, vt post hybernas glacies atq; hyemales caligines serenior solito verni temporis splendor eluceat. Dedit ergo formam futuris annorum curriculis mundi primus exortus, vt ea lege annorum vices surgerent, atque initio cuiusque anni produceret terra noua seminum germina quo primum Dominus Deus dixerat: Germinet terra herbam fœni, seminans semen secundum genus, & secundum similitudinē, & lignū fructiferum faciēs fructum. Et statim produxit terra herbam fœni, & lignū fructiferū. In quo nobis & moderationis perpetuæ Diuina prouidentia, & celeritas terræ germinantis ad æstimationem vernæ suffragatur ætatis. Nam etsi quocunque tempore & Deo iubere promptum fuit, & terræ obedire naturæ, vt inter hybernas glacies & hyemales pruinas, cælestis imperij fotu germinans terra fœtum produceret, non erat tamen dispositionis æternæ, rigido stricta gelu in virides subito fructus laxari arua, atque horrētibus pruinis florulenta misceri. Ergo vt ostēderet scriptura veris tempora in constitutione mundi, ait: Mensis hic vobis initium mensium primus est vobis in mensibus anni: primum mensem vernum tēpus appellans. Decebat enim principium anni principium esse generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foueri. Neq; enim possent tenera rerum exordia, aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æstus iniuriam sustinere.

Et addit probando aliter. Cap.eod.

Simul illud aduertere licet, quia iure concurrit vt eo tēpore videatur in hanc generationē atque in hos vsus ingressus tributus, quo tempore ex hac generatione in regenerationem legitimus est trāsitus: siquidem verno tempore filij Israël Ægyptum reliquerunt & per mare transierunt, baptizati in nube & in mari, vt Apostolus dixit: Et eo tempore quotannis Domini nostri Iesu Christi Pascha celebratur.

Et infrà subdit concludendo quòd mundus sit factus in tempore. Cap.eod.

Possumus etiam sic intelligere: In principio creauit Deus cælum & terram, id est ante tempus, sicut initium viæ nondum via, & initium domus nondum domus. Denique alij dixerunt ἐν κεφαλαίῳ quasi in capite, quo signatur in breui & in exiguo momento summa operationis impleta. Sunt ergo & qui principium non pro tem

tempore accipiant, sed ante tempus ἐν κεφαλαίῳ vel caput, vt dicamus Latinè, quasi summam operis: quia rerum visibilium summa cęlum & terra est.

Cap.5. *Et infrà cap.vij.scribit quare mundus & ea quæ sunt facta in mundo dicantur.*

Nec otiosè vbique factum legimus quia gentiles plerique qui coæternum Deo mundum volunt esse, quasi adumbrationem virtutis Diuinæ asserũt etiam sua spõte subsistere: & quãuis causam eius Deũ esse fateantur, causam tamẽ factã volunt non ex voluntate & dispositionẽ sua sed ita vt causa vmbræ corpus est. Adhæret enim vmbra corpori, & fulgor lumini, naturali magis societate, quàm volũtate arbitra. Pulchre ergo ait Moses, quia fecit Deus cælũ & terrã. Nõ dixit, quia subesse fecit: nõ dixit, quod causam mũdo vt esset præbuit: sed fecit, quia bonus, quod foret vtile: quasi sapiens, quod optimũ iudicabat: quasi omnipotẽs, quod amplissimũ præuidebat. Quomodo autẽ quasi vmbra esse poterat, vbi corpus nõ erat, cùm incorporei Dei, corporea adumbratio esse non possit.

Concludit ergo ibidem infrà.

Et factus est ergo mundus, & cœpit esse, qui non erat: Verbum autẽ Dei in principio erat, & erat semper. Sed etiã Angeli, Dominationes & Potestates, etsi aliquãdo cœperũt, erãt tamẽ iã quãdo hic mũd⁹ est fact⁹.

Cap.31. Tom.V. *Similiter lib.ij.super Lucam.*

Docuit me etiã Moses, quòd nemo nisi Deus fecerit mundum. In principio enim fecit Deus cęlum & terrã. Gen.1.

Mundus ex contrariis constat. Require suprà cap. Contrarium, & cap. Elementum. Mundus totus est possessio sapientis. Lib.ij.de Abraham. Require infrà ca. Sapiens.

Tom.I. *Verum supra mundum vir iustus est. Lib.iij.de virginitate, parte iiij.*

Supra mundum enim iustitia est, supra mũdum charitas, supra mundũ castitas, supra mundum bonitas, supra mundum est sapientia: & si in hoc mundo sit, supra mundum tamen est. Supra mundum erat iustitia, cum omnia regna mundi & vniuersam eius gloriam diabolùs offerret. Supra mundum fuit, quæ de mundo nihil attigit. Denique ait. Venit huius mundi princeps, & in me, inquit inuenit nihil. Discite ergo in hoc mundo supra mundum esse, & si corpus geritis, volitet in vobis interior ales. Supra mundum est ille qui tollit Deum in corpore suo. Si Deum imitari non possimus, imitemur Apostolos, quos mundus odio habuit, quia non erant de hoc mundo.

Similem sententiam ponit. Lib.vij.super Lucam, cap.j. Require suprà. Est tamen mundus duplex. Vnde super primam epistolam ad Corint. c.vj. exponens quod sequitur, dicit. Tom.V.

Aut nescitis, quia sancti de hoc mundo iudicabunt? Nihil otiosè dicit Apostolus. Ideo enim hunc mũdum dixit, vt ostẽdat & alterum: quia & Ioannes Apostolus, Nolite, ait, diligere hunc mũdum: Et Dominus in Euãgelio sic inquit: Dilexit Deus hunc mundum. Hic ergo mundus in errore est, non ille superior. Est enim & Hierusalem inferior, est & illa superior quam matrem nostram vocat idem Apostolus.

Primi mundi figura præterit, quia eius finis erit. Ibidem infrà cap.vij.

Qui vtuntur hoc mundo tanquam non vtãtur, id est, vt non præsumant dè vsu hoc, quia citò peribit corruẽte mundo. Præterit enim figura huius mundi. Quia finiri mundum dixit, ostendit figuram eius præterire: & hunc esse finem, id est, non substantiam eius perire, sed formam. Volo autem vos sine solicitudine esse.

Tom.V. *Et huic mundo moriendum est. Super epistolam ad Coloss. cap.ij. super id quod sequitur.*

Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Apud mundi sensum mortuus Christus videtur, & discipuli eius, dum cõstet viuere illum cum his omnibus. Idcirco carnalibus ac mundanis abscondita est vita Christi & suorum in Deo, extra mundum in regno eius cælesti in quo viuunt.

Hic mundus dicitur castellum relegationis. Libro super Beati immaculati, litera xix. versu iij. Require suprà cap. Castrum. Ideo hic mundus sperni debet. Libro de Isaac. cap.ix. Require infrà cap. Salomon. Debet insuper hunc mundum fugere quilibet Christianus, quia tribulationis quoddam mare. Ideo super epistolam ad Romanos, cap.viij. Require suprà. Conclusio est principalis, quia mundus pro re vitiosa ponitur super epistolã ad Colossen. Super cap.2. Tom.V.

Si mortui estis cum Christo ab elemẽtis huius mũdi quid adhuc tanquam viuentes in hoc mundo decernitis? Omnis qui baptizatur in Christo, moritur mũdo. Cunctis enim superstitionum erroribus abrenũtiat, vt solam colat fidem Christi. Amotis enim quæ naturali iustitiæ accidũt, relinquitur disciplina data à Deo, per quam viuitur Deo, per spẽ quæ est in Christo. Moritur autẽ iis quibus subiectus fuerat per errorẽ, dũ negat illos quos præsumpserat esse. Et ita fit, vt per inimicitiã abrenũtiationis inuicẽ sibi, mortui dicãtur homo & elementorũ cultura. Mundũ enim dicens errorem carnis signat. Omne enim quod videtur, carni deputatur. Hinc est vnde & Ioannes Apostolus: Nolite, inquit, diligere hunc mundum, neque ea quæ in mundo sunt. i. neque elementa, quibus compactus mundus est, neque errores quos humana adinuenit traditio diligamus, sed solum Christum qui mortuus est pro nobis, vt corpori suo nos sociaret ex perditis. Qui ergo consepulti sunt Christo, mortui sunt elementis, vt nihil curent ex his. Superna autem didicerunt tenenda, quæ possunt vitam donare perpetuam. Hæc enim nec præsentem dant, & impediunt ne apprehendatur futura. Qui autẽ post baptismum ambigit de aliquibus, putans quædam de veteribus veneranda, viuere se ostendit elementis, quæ decernit colenda, aut dubitat contemnenda: Hic remanebit intra circulos mundi, alienus à Deo, quia veteri indutus homine, carnalia transire non poterit. Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne contrectaueritis, quæ sunt omnia in interitum, & corruptionem per abusionem, sed præcepta & doctrinas hominũ. Prohibet omni genere ab spe mundanorum, quia inanis est, ne colant, ne assentiant, ne cogitent, quia quæ promittunt, corruptionis sunt. Vsus enim culturæ ipsorum interitũ generat, quia præcepta & doctrinæ non Dei, sed hominũ sunt, in quibus vana spes est. Quippe cum aduersus creatorem inuenerit hæc error humanus, vt prohibens ab vnius Dei fide multorum deorum superstitionem inducat.

MVNDARE VEL MVNDARI. *Anima quelibet peccatrix mundari potest per Christi gratiã seu misericordiam. Vnde super secundam ad Timoth. cap.ij. exponens quod sequitur sic dicit.* Tom.V.

Si quis ergo purgauerit semetipsum ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, vtile Domino ad omne opus bonum præparatum. Nunc alia hæresis fraude sua conuincitur, quę asserit animas quasdam natura esse malas, quæ ad bonum cogi non possint: cum hic dicat posse malos immutari in bonum, & sordidos purificari. Poterant enim Hymenæus & Philetus mundare sensum suũ si voluissent, vt fierent vas sanctificatum præparatum in honorem.

Propterea disputans contra Nouatianos, qui negabant post baptismum pœnitentiam valituram, lib. de pœnitẽtia, asserens per pœnitẽtiam animam peccatricem virtute clauium Ecclesiæ posse mundari. Lib.1.cap.6. Tom.I.

Tu Domine dicis Petro excusanti, ne ei pedes lauares, Nisi lauero tibi pedes, nõ habebis partem meeũ. Quod ergo isti possunt tecum consortium habere, qui claues regni non suscipiunt, negantes quòd dimittere peccatũ debeant? Quod quidem de se rectè fatentur. Non habent enim Petri hęreditatem, qui fidem Petri non ha-

bent, quam impia diuisione discerpunt. Sed hoc impro bè, quod etiam in Ecclesia donari peccata negant posse, cùm Petro dictum sit: Tibi dabo claues regni cælorũ, & quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cælis: & quæcunque solueris super terram, erũt soluta & in cælis: cùm & ipse vas electionis Dominicæ dicat: Si cui autẽ quid donatis: & ego. Nam & ego quod donaui propter vos in persona Christi. Cur igitur Paulum legunt, si eum tam impiè arbitrantur errasse, vt ius sibi vendicaret Domini sui? Sed vendicauit acceptum, non vsurpauit indebitum. *Cap.7.* Vult Dominus plurimũ posse discipulos suos, vult à seruulis suis ea fieri in nomine suo, quæ faciebat ipse positus in terris. Denique ait: Et maiora his facietis. Dedit vt mortuos resuscitarent: & cum ipse Saulo reddere posset vsum videndi, eum tamen ad Ananiam discipulum suum misit, vt eius benedictione Saulo refunderentur oculi quos amiserat. Petrum quoque secum in mari iussit ambulare: & quia titubauit, reprehendit illicò, eò quòd dona gratiarum pauxillitate minuisset. Dedit etiam discipulis vt lux mundi essent per gratiam, qui erat ipse lux mundi. Et quia descensurus esset è cælo, & in cælum ascensurus, Heliam ad cælum leuauit, inde eum terris placito reddi turus tempore. Baptizaturus quoque in Spiritu sancto & igni, per Ioannem baptismatis sacramenta præmisit. Omnia denique donauit discipulis suis, de quibus ait: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si mortiferum quid biberunt, non eos nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebũt. Omnia ergo dedit, sed nulla in his homini potestas est, vbi Diuini muneris gratia viget. Cur ergo manus imponitis, & benedictionis opus creditis, si quis fortè reualuerit ægrotus? Cur præsumitis aliquos à colluuione diaboli per vos mundari posse? Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo vtique remissio omnium peccatorum est. Quid interest vtrum per pœnitentiam, an per lauacrũ, hoc ius sibi datum sacerdotes vendicent? Vnũ in vtroque ministerium est.

Cap. eod. *Et addit.*

Sed dicis quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia: Nónne nomen Dei operatur? Quid ergo? Vbi vultis vendicatis nobis Dei gratiam, vbi vultis repudiatis. Sed hoc insolentis arrogantiæ, non sancti timoris est, vt fastidio vobis sint qui volunt agere pœnitẽtiam, perpeti videlicet flentium lacrymas non potestis. Non ferunt oculi vestri vilia vestimentorum, illuuiem sordidatorum, superbo oculo, & tumido corde delicati mei, arroganti voce dicentes singuli: Noli me tangere, quia mundus sum. Dixit quidem Dominus ad Mariam Magdalenam, Noli me tangere: sed non dixit, quia mundus sum: qui mundus erat: tu audes Nouatiane te mundum dicere, qui etsi operibus mundus esses hoc solo verbo fieres immundus. Isaias dicit: O miser ego, & incompunctus corde, quia cum sim homo, & immunda labia habeam, in medio quoque populi immunda labia habentis inhabitem. Et tu dicis, Mundus sum: cum mundus non sit, vt scriptum est, nec vnius diei infans. Dauid dicit: A delicto meo munda me: quem vtique misericordiæ sæpe Domini iustificauit gratia: tu mundus, cum tam iniustus sis, vt non miserearis: & festucam in oculo fratris tui videas, trabem autem quæ in oculo tuo est, non considerares? Quid autem iniustius, quàm vt velis tibi peccata tua dimitti, cum roganti ipse non putes remittenda? Quid iniustius, quàm vt te iustifices, in quo damnas alterum, cum grauiora committas? Denique remissionem celebraturus peccatorum nostrorum Dominus Iesus, dicenti sibi Ioanni, Ego debeo à te baptizari, & tu venis ad me: Respondit, Sine modò: sic enim

A ddecet nos implere omnem iustitiam. Et Domnus quirem venit ad peccatorem, cum peccatum ipse non habeet: & baptizari voluit, cum mundari necesse non erat.

Vos quis ferat, qui putatis non esse vobis opus mundari per pœnitentiã, quia mundatos dicitis vos esse per gratiam, quasi iam peccare vobis impossibile sit? *Cap.8.*

Plura autem sunt, quæ mundare animam possunt. Libro vij. super Lucam. *Cap.1. Tom.V.*

Mundat nos misericordia: mundat nos Dei sermo: iuxta quod scriptum est: Iam vos mundi estis, propter sermonem meum quem loquutus sum vobis. *Ioan.15.* Nec hoc loco solùm, sed etiam in aliis quanta gratia sit, tenes expressum. Eleemosyna enim à morte liberat: Et conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit in die malo. Totus itaque pulcherrimus ab hinc dirigitur locus, vt quoniam nos ad studium simplicitatis inuitat, superflua Iudæorum & terrena condemnet.

B *Spiritualiter omnia interiora sunt mundanda, quod innuit in principio Lib. iiij. Hexameron, loquens principaliter de mundando interiori oculo mentis.* *Cap.1. Tom.II.*

Qui vindemiam colligit, vasa prius, quibus vinum infunditur, mundare consueuit, ne sordes aliqua vini gratiam decoloret. Quid enim prodest ponere vitem ordine, fodere quotannis, aut aratris sulcos ducere, putare, subrigere, adiungere vlmis & quodam connubio copulare si tanto labore vina quæsita in vase coacescãt? Matutinos quoq; Solis ortus si quis spectare desiderat, emũdat oculos suos ne quid pulueris, nè quid purgamentorũ oculis eius insideat, quo intuentis hebetetur obtutus, néve aliqua caligo nebulosa corporeos visus spectantis obducat. Nobis in lectione exoriendus est Sol qui antè non fuerat. Primum iam diem sine Sole transiuimus: secundum sine Sole transegimus, tertium sine Sole confecimus: quarto die iubet Deus fieri luminaria, Solem & Lunam & stellas. Sol incipit, emunda C oculos mentis ò homo, animíque interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenij, & puri cordis turpet aspectum. Emunda autem vt vase syncero scripturæ Diuinæ nitida fluenta suscipias, ne qua ingrediatur contagio. Præcedit Sol magno iubare diem, magnum mundo complens lumine, vaporans calore. Caue ò homo solam eius perpendere magnitudinẽ, ne nimius fulgor eius visus tuæ mentis obcæcet, vt qui è regione in radium eius intendit, repercusso lumine omnem subitò amittit aspectum, ac nisi in cæteras partes vultũ suum oculósque conuertat, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum. Si verò deflectat obtutum, integrũ sibi officium perseuerat. Caue igitur ne & tuum radius eius exoriens confundat aspectum. Et ideo prius firmamentum cæli aspice, quod ante Solem factum est: Terram aspice, quæ antè quàm Sol prodiret, cœpit esse visibilis atque composita: Germina eius aspice, anteriora Solis lumi D ne. Anterior rubus quàm Sol: antiquior herba quàm Luna. Noli ergo Deum credere, cui vides Dei munera esse prælata. Tres dies transacti sunt, & Solem nemo quæsiuit, & luminis claritas abundauit. Habet enim & dies suam lucem, quæ præcessor est Solis. Non igitur te tanto splendori Solis temere committas. Oculus est enim mundi, iucunditas diei, cæli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Sed quando hunc vides, authorem eius considera: quando hunc miraris, lauda prius ipsius creatorem. Si tam gratus est Sol qui consors & particeps est creaturæ, quàm bonus est Sol ille iustitiæ? Si tam velox iste vt rapidis cursibus die ac nocte lustret omnia, quantus ille qui vbique semper & maiestate sua complet omnia? Si admirabilis qui iubetur exire, quàm supra admirationé qui dicit Soli & non exoritur, vt legimus? Si magnus est, qui

est, qui per horarum vices locis aut accedit, aut decedit quotidie, qualis ille qui etiam cum se exinaniret, vt nos eum possemus videre, erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Si præstantissimus qui obiectu terræ patitur sæpe defectus, quantæ maiestatis qui ait: Adhuc ego semel mouebo terram? Illum terra abscondit, istius motum non potest sustinere, nisi voluntatis eius substantia fulciatur. Si cæco damnum est huius Solis gratiam non videre, quantò magis peccatori damnum veri luminis munere defraudatum perpetuæ noctis tenebras sustinere?

Solus autem Christus est ille, qui mundat. In principio libri de Spiritu sancto. Quod require suprà, cap. Lauare. De hac materia quo ad partes & totum. Require ibid.

MVNVS. *Dei munera nolēs, iniuriā facit ipsi Deo. Libro j. de pœnitentia. Require suprà, cap. Clauis.*

Tom. V. *Dei munera magna sunt. Lib. vj. super Lucam.*

Magna sunt enim Dei munera: qui non solùm nobis quæ fuerant nostra reparauit, verum etiam quę sunt sua propria concessit.

Cap. 13. Tom. IIII. *Munera ipsi Christo offerre debemus. Lib. primo de viduis. Require suprà, cap. Epiphania. Vnde lib. de Ioseph.*

Mittuntur & patri munera. Filius honorat patrem: Christus populum suum inuitat promissis, inuitat muneribus. Portant hæc munera illi asini inutiles & laboriosi antè, nunc vtiles: potant in typo Christi munera: portatur in Euangelio munerum largitor.

Tom. V. *Propter munera prædicator non debet prædicare. Super primam ad Corinth. cap. vj. Require suprà, cap. Licitum.*

Et ibidem infrà, cap. ix.

Nunquid non habemus potestatē manducandi & bibendi? Hoc est qđ dixerat, Omnia mihi licent. Nunquid non habemus potestatē sororem mulierē circunducendi, sicut & cæteri Apostoli, & fratres Dñi, & Cephas? Ideo addidit, Et Cephas, quia cum primus esset inter Apostolos, non refutabat sumptus oblatos. Cephas ipse est Simon Petrus. Mulieres enim ob desideriū doctrinæ Dominicæ & virtutū, cupidæ sequebantur Apostolos ministrantes eis & sumptus & seruitia, sicut & Saluatorem sequutę sunt ministrātes ei de facultatibus suis. Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatē hoc operādi? Hoc est, habemus potestatē operādi, sed nolumus. Pro accipiēdi tamen, operādi ait, vt honestius loqueretur: vt & hoc firmet exemplo, subiecit dicens: Quis militat suis stipendiis vnquam? aut quis plantat vineā, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregē ouiū, & de lacte earum nō percipit? Nunquid secundū hominem hæc dico? Id est, nūquid humanam sententiā sequor? An & lex eadem dicit? Concordare docuit supradicta testimonia documētis Diuinis, vt ostendat non sine causa vtiq; nolle se ab illis sumptus accipere, quando tot exēplis ostendit & dandum & accipiendum esse. In lege enim scriptum est: Non alligabis os trituranti boui. Nunquid de bobus cura est Deo?

Et infrà subdit ibidem.

Denique Moses inuitus missus est ad Pharaonem: & Ionas coactus est prędicare Niniuitis. Nam si volēs hoc ago, mercedem habeo. Manifestū est, quia nemo accipit remunerationem eius rei, quam inuitus agit. Si enim voluntarius dignus mercede est, quia cōsentit Domino: & quod voluntate fit, melius fit: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Nec hoc obscurū est, quia qui indeuotus aliquid facit, non voluntate facit, sed necessitate. Quia enim voluntatis suæ non est, facit inuitus quod sibi præceptū est. Quæ igitur erit mea merces, vt Euangelium annuntiās sine sumptu efficiam Euangelium, vt non abutar potestate mea in Euangelio? Repressa verborum iactantia, gloriatur & vult intelligi quanta dignus mercede sit, quia potestate sua non vtitur in Euangelio, dum respuit oblatos sumptus, nec vim prædicationis humiliet: hoc est licere, sed non expedire propter

A salutem fratrum, vt corrigantur. Forma ergo esse vult cæteris, vt vbi vident non expedire, etiā licitis non vtātur: si quo minus, de licito fiant rei, quod sic sumunt, vt ad detrimentum proficiat.

Et super secundam ad Corinth. cap. xj.

Quoniam gratis Euangelium Dei prædicaui vobis. Sic se humiliauit, cum id quod sibi debeatur, nō exegit. Debitum enim erat vt sumptus ab iis acciperet, quibus prædicabat Euangeliū Dei, sicut Dominus instituit dicens: Dignus est enim operarius mercede sua: sed quò vt ad vtilitatem eorum proficeret, refutauit. Duabus e causis oblatos sumptus refutauit, ne & pseudoapostoli similis inueniretur, qui nō ad gloriam Dei, sed ad suam vtilitatem prædicabant, vt non occasionem acciperent deprædandi. Alio enim non accipiente, non potest alter multum expetere, & ne vigor Euāgelicę potestatis torpesceret. Qui enim à peccantibus accipit, arguendi authoritatem amittit. Sic ergo exaltatur, cum ideo ab eis

B non accipitur, vt correpti emendētur, à morte eleuati ad vitam. Alias Ecclesias expoliaui accepto stipendio ad ministerium vestrum, & cū apud vos essem, & egerem, nulli grauis fui. Onerat eos. Ostendit enim non solùm voluisse se ab eis accipere, sed & ab aliis accepisse, & ministrasse eis. Et vt multum hoc ostendat fuisse, non parum, ait: Expoliaui alias Ecclesias ad ministerium vestrum. Non parua ergo significat se in eos impendisse. Cū enim dicit, Expoliaui: multa accepta & data signat, non extorta. Vnde subiecit: Accepto stipendio. Stipendium est enim quod militans accipit ad sumptus vice mercedis. Ruborem ergo incussit eis, quia non vtique dolo refutauit, quādo ipse eis ministrauit. Et vt per hoc ministerium quod promiserant, facilius implerent sciētes se esse debitores, vt non valde gloriosum iam sit ministerium eorum, sed debitum, ne vel inde se iactarent. Et cum apud vos essem, & egerem, nulli grauis fui.

C *Et addit.*

In tantum eis proficere voluit, vt egestatē suam cōsolaretur propter eorū salutem. Passus enim egestatē contentus fuit, ne illi aliquod scandalū paterētur. Qui enim dat, putat se exaltari, & iam non se patitur argui. Nam indigentiā meam suppleuerunt fratres, qui venerunt à Macedonia. A Macedonibus semper accepit, quia prius vitia sua correxerunt. Et sicut à Corinthiis accipiēdum non erat, ne in illis in scandalū proficeret: sic iterū à Macedonibus accipiendū erat, ne bene seminātes fructum amitterēt. In omnib⁹ sine onere vestro me ipsum seruaui, & seruabo. In eo permāsurū se dicit, ac si se corrigāt, propter pseudoapostolos, qui occasionē quęrebant deprædandi eos. Est veritas Christi in me, quod gloria hæc non infringetur in me in regionibus Achaię. Hortatur omnem Achaiā, vt ministrent sanctis: sibi autē non permittere, ne cœptā gloriam nō impleret. Gloria est enim à licitis abstinere, maximè ad aliorū salutem. In Achaiæ

D ergo regionib⁹ voluit vti: in cæteris vsus est, & amplius promittit sub testimonio Dei, dicens in eo se mansurū, ne aliquando ab Achaiæ regionibus acciperet. Quare? quia non diligo vos? Deus scit. Reddita ratione etiā Dei scientiam testem dat dilectionis suæ, quā habebat erga eos. Quia nō ideo nolebat accipere, quia nō illos diligebat: sed ideo magis, quia amabat eos, vt ꝑ hoc ipsum prodesset illis, sicut dixi. Quod autem facio & facturus sum, vt amputem occasionem eorū, qui volunt occasionem, vt in eo quod gloriantur inueniantur sicut & nos. Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat accipiēdis: Ideo Apostolus hoc refutauit, ne illis similis videretur. Quia nisi hoc ab Apostolo fuisset vitatū, maior occasio illis data fuisset accipiendi aut magis extorquēdi, qñ in hac re formā ab Apostolo datā ostenderēt. Huiusmodi enim pseudoapostoli sunt operarij subdoli, trāsfigurātes se in Apostolos Christi. Subdoli sunt, quia auaritiæ causa, nō religiosa mēte, neq; missi prædicabāt Christū.

Cap 2. Tom.IIII. **MVRAENA PISCIS.** *Lib. quinto Hexameron.* A Muræna quam ferũt aliquid habere noxium, eſca pretioſior eſt.

De eodem piſce, eodem lib: Require ſuprà, cap. Cõiugiũ.

Tom.V. **MVRMVRATIO.** *Quid ſit murmurare, dicit ſuper primam ad Corinth. cap. x. exponens illud quod ſequitur.*

Ne murmuraueritis, ſicut quidam ex illis murmurauerunt. Murmurare eſt falsò ad inuicẽ de præpoſitis & rectoribus queri, quantum ad mentẽ loci pertinet quia ſolet murmur fieri & iuſta ex cauſa.

Cap 8. Tom.IIII. **MVRVS.** *Spiritualiter in homine datur intelligi. Libro ſexto Hexameron.*

Ecce ego Hieruſalem pinxi muros tuos. Non dixit, Pinxi ventrẽ tuum. Non dixit, Pinxi inferiora tua: ſed dixit, Pinxi muros tuos: valida ſe aſſerens homini murorum dediſſe præſidia, vt ſi peruigil ſpeculator in portis ſit, obſidionis poſsit periculum propulſare. Dicit itaque: Non tibi voluptates dedi, non illecebras cupiditatum, non incentiua luxuriæ, non alieni decôris B concupiſcentiam, ſed dedi tibi fundamenta muralia: dedi turrium excelſa faſtigia in quibus conſtitutus expugnari ab hoſte non metuas, nec ingruentium legionum terribilia licet tentamenta formides. Denique habes in Iſaia, quia iuſti anima dicit vel Eccleſia: Ego ciuitas munita: Ego ciuitas obſeſſa. Munita per Chriſtũ, obſeſſa per diabolum. Sed non debet obſidionẽ vereri, cui Chriſtus adiutor eſt. Munitur enim gratia ſpirituali, & ſecularibus periculis obſidetur. Vnde & in Canticis habes dictum: Ego murus, & vbera mea turres. Murus eſt Eccleſia: turres eius ſunt ſacerdotes, quibus abundat & de naturalibus verbũ, & de moralibus diſciplina.

Cap 5. Tom I. *Propterea de pictura prædictorum murorũ, libro de bono mortis.*

Ideo qui vos pinxit, quaſi author pinxit virtutũ coloribus. Ecce ego, inquit, ad Hieruſalem pinxi muros tuos. Non detergamus penicillo negligentiæ depicta animæ noſtræ firmamenta muralia. Ideo dixit, Muros C pinxi: quibus hoſtem poſsimus auertere. Habet anima muros ſuos, de quibus eminet, & de quibus ait: Ego ciuitas munita, ego ciuitas obſeſſa. His munitur muris, his obſeſſa defenditur. Et verè murus anima, q̃ prætenditur in caſtris, Canticor.8. Vnde & ipſe ait in Canticis. Ego murus, & vbera mea vt turres. Bonus murus, quem pinxit Dominus, ſicut ipſe ait. In manibus meis pinxi muros tuos, & in conſpectu meo es ſemper. Bona anima, quæ habet ſpeculatorem Deum, & in manibus eius eſt, ſicut anima prophetica, quæ in manus Domini cõmendatur vt ſpiritus, & quæ in conſpectu Dei eſt. Oculi Domini ſuper iuſtos, ſicut & ipſe ait: Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem. Bonas turres habet, quæ habet & de intelligibilibus verbum, & de moralibus diſciplinam.

Superpſal.47. Tom.IIII. *Iterum de muris, & huiuſmodi murorũ turribus. In tractatu ſuper pſalm.*

Circundate, inquit, Sion & complectimini eam, narrate in turribus eius. Qui intelligunt Sion, circundant D eam, & complectuntur ſuis ſenſibus, vt teneant & non dimittant eam, ne ſibi ſpeculatoriæ diſciplina virtutis poſsit auferri. Ideo illa in Canticis dicit, Tenui eum, & non dimittam eum: quæ Dei ſapientiam requirebat, & complectebatur iuſtitiã Dei brachiis charitatis, & quibuſdam fidei & deuotionis lacertis. Ipſe eſt enim piæ mentis amplexus. Cõprehendamus igitur & nos quantum poſſumus, interna myſteria veritatis, & ſcribamus ea, atque affigamus ea ſenſibus noſtris, virtutémque cæleſtis oraculi: quam vt aſſequeretur Moſes ille peritus in omni ſapientia Ægyptiorum in montem aſcẽdit, at- Pſal.50. que in nubẽ intrauit, vt aperta & occulta cognoſceret adhærente ſibi ſocio Ieſu, quia nemo ſine vero Ieſu poteſt incerta ſapientiæ & occulta comprehẽdere. Et ideo in ſpecie Ieſu Naue veri Saluatoris ſignificabatur ad- A ſpiratura † præſentia, per quem fierent omnes docibiles † Alias, aura. Dei, qui legem aperiret, Euangeliũ reuelaret. Ergo qui Sion circundederint prudentia ſua, & complexi fuerint intellectu, aſcendentes ſuper turres eius, narrant deſuper ei qui non potuerit aſcendere in turres eius, quid agendum vel quid cauẽdum ſit. Murata eſt ciuitas Dei. Ideóque alibi dicit Dominus: Ecce ego Hieruſalẽ pinxi muros tuos: diſtincta es turribus, de quibus inſidiator poſsit, ſi appropinquare cœperit, deprehẽdi. Habet ille exercitus ſuos, quibus animas Dei obſidere conſueuit, admouere machinas, vt poſsit turres expugnare munitas. Sed vos, inquit, prædicate de turribus. Eſt enim in turribus Hieruſalem abundantia. Prædicate iuſtitiam, monete cuſtodiam. Sapientia enim in exitu canitur, Iſaiæ 62. & in murorum altiſsimis prędicatur. Et alibi iterum dicit. In muris tuis conſtitui cuſtodes diebus & noctibus, in finem non tacebunt. Narrate ergo ſine intermiſsione, ſine fine: Aduerſarius vigilat, circumit & rabie ferina quærit quos inuenit deuorare. Ideo ſemper B canendus eſt Dominus, qui dentes leonum conterat, & ora confringat, vt nobis nocere non poſsint.

Sed de muris Eccleſiæ. Lib. primo de Apologia Dauid. Cap.17. Tom.III.

Quid ſibi vult quòd vir peccatum ſuum cõfitens de Sion & Hieruſalem pſallit dicens: Benefac Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Hieruſalem? niſi quia accelerari ei placet Eccleſiæ congregationem per vocationem gentium, quę non ancillæ filij, ſed liberæ Hieruſalem illius quæ in cælo eſt, fidei ſuæ pro ſapientia toto orbe diffunderet, & ſpiritualium ſepta murorũ doctrinæ Apoſtolicæ aſſertione fundaret. Muri itaque Hieruſalẽ fidei propugnacula, diſputationũ munimenta, virtutum culmina ſunt. Muri Hieruſalem Eccleſiarũ conuentus ſunt toto orbe fundati. Eccleſia enim dicit: Ego murus, & vbera mea turres. Et bene Hieruſalem muri Eccleſiarum conuenticula, quoniam quiſquis bona fide atque opere ingreditur Eccleſiam, fit ſupernæ illius ciuis & incola ciuitatis, quæ deſcendit C è cælo. Hos muros lapidum ędificat ſtructura viuorũ. Vides igitur Hieruſalem veram & Sion dixit.

MVS. *Hoc animal ab Elephante timetur. Require ſuprà, cap. Elephas.* Cap.1. Tom.III.

MVSTELA. *Piſcis quidam huius nominis eſt: de quo loquitur libro quinto Hexameron.*

Muſtelæ grauis in terris odor, in aquis ſuauis. Terrena ſe nouit vindicta fœtoris vlciſci. Hæc non minorem habet gratiam capta, quàm libera.

MVTATIO. *Mutabilitati omnia videntur eſſe ſubiecta. Vnde in tractatu contra relationẽ Symmachi. poſt medium.*

Quis ſapiens non in orbe quodam atque circuitu locata humanarum rerum nouit negotia? Quia non ſemper eoſdem ſucceſſus habent, ſed variant ſtatus & mutant vices.

In eodem probat mundum ſemper mutari, nec in primis principijs creata remanere. Require ſuprà, capit. Eccleſia. Lib. I Epiſt. Tom.III.

D *Mutantur tamen aliqua in deterius. Require ſuprà, capit. Luna. Vnde in epiſtola ſecunda ad Iuſtum.*

Audi Iſraël Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt: Et tu ergo ad ſimilitudinẽ Domini vnus eſto atque idem: non hodie ſobrius, cras ebrius: hodie pacificus, craſtina die litigioſus: ho die frugi, craſtina die incontinens. Mutatur enim vnuſquiſque morum varietate, & fit in quo non agnoſcitur quod fuit, & incipit eſſe quod nõ fuit, ſui degener. Graue eſt enim mutari in peius.

Mutari autem in melius eſt optimum. Libro tertio Hexameron. Require ſuprà, capit. Conuerſio. Et in tractatu de Helia. Require ſuprà, cap. Ebrietas. De hac mutatione morum loquitur exemplariter, libro ſecũdo de pœnitentia, capite decimo. Tom.I.

Viuendum eſt ita, vt vitali huic moriamur vſui, ſe ipſum ſibi homo abneget, & totus mutetur. Sicut quendam

dam adolescentē fabulæ ferūt post amores meretricios peregrè profectū, & abolito amore, regressum postea, veteri occurrisse dilectæ: quę vbi interpellatam mirata, putauerit nō recognitā: rursus occurrens, dixerit: Ego sum. Responderit ille: Sed ego non sum ego. Vnde bene
Math.16. Dominus ait: Qui vult post me venire, abneget semetipsum sibi, & tollat crucem suam & sequatur me.

Similiter mutari in aliā vitam naturaliter quilibet appetit. Libro de fide resurrectionis. Require infrà, capit. Resurrectio.

Tom I. **M**VTVS. *Qui Christum affectat dicere, eloquēs efficitur. Libro primo de virginitate, post principium.*

Quod si nomen Ioannis reddidit patri vocem, ego quoque desperare non debeo, quin vocem licet mutus accipiam, si loquar Christum.

Cap.6. Tom.V. *Mutus allegoricè & moraliter intelligitur, vt patet libro primo super Lucam.*

Remāsit, inquit, mutus Zacharias, & erat annuens illis. Quid est mutus, nisi quidam sine verbo corporalis actus, indicare moliens nec exprimēs voluntatem, quidam suprema morte voce suppressa, mutus sermo morientium? Nónne tibi videtur huic similis esse populus Iudæorū, ita irrationabilis, vt actuum suorum nō possit præstare rationē: qui in vltimo spei vitalis obitu constitutus, vocem quam habebat amiserat, & titubantis actu corporis signū verbi cupiat explicare nō verbum? Mutus ergo populus sine ratione, sine verbo. Cur enim tibi videatur magis mutus esse qui sonū, quàm qui mysterium nescit? Et est profectò vox operum fideique clamor, sicut lectum est: Sanguis fratris tui ad me clamat: Et ille clamat, qui in corde suo clamat per diē. Qui ergo cordis clamorem perdidit, perdidit & linguæ. Nam qui distinctionē fidei non tenet, quomodo potest tenere verborū? Et antè quidem Moses dixerat, quia loqui non poterat: sed postea quàm dixit, verbum accepit, & bonorum operum edidit claritatem. Ergo sicut Moses typus populi fuit, & typus legis: ita etiam Zacharias tacuit. Singula itaque vt concurrant considerandū est. Verbum in vtero, Lex in silentio: Ioannes appellatur, & Zacharias loquitur: Verbum editur, lex absoluitur. Sed legis absolutio, verbi est explicatio: & ideo qui dixerit verbum, loquitur etiam si non sit antè loquutus.

Et infrà subdit.

Mutus est qui non intelligit Diuinarum seriem scripturarū: vox enim nostra fides est. Et ideo malo in Ecclesia quinque verba mente mea loqui vt alios instruā, quàm decem millia verborum in lingua. Linguæ enim in signo sunt, non fidelibus, sed infidelibus: Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.

Mutū esse sanctū est, tunc duntaxat cū iniuria auditur nec respondetur. Super psalm. xxxvij. Require suprà, cap. Conuitium.

Tom.IIII. **M**VTVATIO. *Peccator mutuo recipit, & nūquam soluit: Iustus semper mutuat. Sic Ecclesia, respectu synagogæ: & Paulus comparatione auditorum suorum. In tractatu super psalm. xxxvj.*

Mutuatur, inquit, peccator & non soluit, iustus autē miseretur & tribuit. Hoc quoque personę cōuenit Pauli, quia iustus miseretur & tribuit. Vide illū eloquia Domini diuidentē: vide argentū Domini fœnerantē: vnam minā accepit, duas reddidit: duas accepit, quatuor reddidit: Quinque accepit, decem reddidit: Non ligauit in sudario quod acceperat, sed nummulariis erogauit, & quod erogauerat cum vsuris recipit: ita & accipientem à peccato maximo liberauit: ne apud eum pecunia Domini deperiret, & ipse vt decē ciuitatibus præficeretur emeruit. Quæ sint decē ciuitates, in epistolis recognosce quas scripsit, et si Apostoli præscripto numero non teneatur, quibus dictū est: Ite per orbem vniuersum, & prædicate Euangeliū vniuersæ creaturæ. Hic tamen ab Hierusalē per Orientē & Illyricū & Italiā Domini pe-

A cuniā dispēsauit. Et ne quis putaret quod suā fœneraret, Domini esse pecuniā testabatur dicens: Iis autē qui matrimonio vincti sunt, denūtio, non ego, sed Dominus, vxorē à viro nō discedere. Et alibi: an experimentū quęritis eius qui in me loquitur, Christus? Denique ipse rex ita dixit, in quo figura est Domini: Oportuit te pecuniā meā cōmittere nūmulariis, Meā, inquit, non tuā. Iustus ergo miseretur & tribuit. Quomodo tribuat audi dicentē: Per omnes Ecclesias doceo. Peccator autem mutuatur & nō soluit. Vide diuitē mutuantē & nō reddentem: pauperē accipientē, & cōtinuò remunerantem, ne diutius in ære alieno sit. Hæc moralia. Vide nunc pauperem mysticū, id est, simplicē & timentē Dei nomen, audientē verbū de castitate, & soluentē: audientē de misericordia, & soluentē: audientē de placiditate, & nō irascentē. Diuitē verò illū arrogantē & superbū, audientē quidē, sed post se reiicientē sermones Dei: audientē de condemnatione luxuriæ, & magis luxuriantē. Denique
B Ecclesia soluit quod accepit, synagoga non soluit. Cognosce Ecclesiam soluere. Tui, inquit, erāt, & mihi eos dedisti, & verbū tuū seruauerunt. Et alibi: Ipse enim Pater diligit vos, quia vos me diligitis. Redditergo Ecclesia quā accepit à Domino pecuniā charitatis, sed synagoga nō reddidit. Ideóq; de Iudæis dicitur, Si nō venissem & loquutus nō fuissem eis, peccatū nō haberēt: nunc autem excusationē nō habēt de peccato suo, quia audierūt vtiq;, & nō crediderūt. Probatū est ergo quia mutuati sunt peccatores, & non soluerūt. Peccator igitur eget semper, iustus autem abundat & tribuit, cuius diues est conscientia. Ideóq; Iudæi in suis diuitiis eguerunt. Diuites eguerunt & esurierunt: Christiani autem in diuitiis simplicitatis suę non defecerunt. Bonus ergo iustus: & ideo addidit scriptura, Quoniam benedicentes eum possidebunt terram: maledicentes autem eum disperibunt. Ioan.17.

Et infrà subdit de Christo de diabolo exponendo.

C Est etiā mysticus iustus, qui miseretur & tribuit, qui omnia verba quæ accepit à Patre dedit nobis, & peccatorū nostrorū nobis æra dimisit, & sanguinē suum pro nostris debitis soluit, vt non in fœnore essemus alieno, sed in suo ære bonus creditor nos haberet. Est & peccator ille qui cōgregauit, quæ nō peperit, & mutuatus est quod nō tenebat, nec vult restituere quod accepit. Audi quia mutuatus est diabolus. Tibi, inquit, dabo potestatē hāc vniuersam, hæc regna & gloriā illorū, quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa, si procidens adoraueris me. Nequissime, accepisti ad tentationē, non ad mortē: hoc est, accepisti vt probarētur Dei seruuli, nō vt extinguerētur: accepisti, vt Deus adoraretur, non vt negaretur. Accepisti secularia, cur eripis quæ æterna sunt? Accepisti quæ mūdi sunt, cur vis auferre quæ Christi sunt? da illa cui vis, non inuidemus: cur nobis à te quæ nos volumus inuidētur? Tu vis adorari, qui omnibus nequior, ipsa quoque indignus es seruitute.

D **M**YRICA. *Libro tertio Hexameron.* Cap.16.

In myricis, id est, humilibus virgultis figuram improbæ duplicitatis † expressit. Sicut enim duplici corde viri, vbiq; præstò sunt, & gratiā simplicitatémq; apud bonos prætendunt, & vitiosissimis glutinātur: ita etiam in inaquosis & in desertis contrario quodam vsu hæc virgulta nascūtur. Vnde & Hieremias dubiam morum atque insyncerā mentem myricis comparauit. † *Aliàs, calliditas.*

MYRRHA. *Signat fidē resurrectionis Christi. Libro iij. de virginitate, parte ij. Require infrà, cap. Vnguentum. Signat pœnitentiam. Libro de bono mortis. Require ibidem. Libro super Beati immaculati, litera xviij. versu quarto.* Tom.IIII.

Ait sponsa, Labia eius lilia distillantia myrrha plena. Per myrrham enim passionis vnguentum & resurrectionis gratia declaratur: quæ rediuiuū vitæ odorem suscitatis mortuorum visceribus infundit. Meritò igitur

igitur alloquij eius accipiens ſuauitatē, exclamans ſponſa teſtatur, Fauces eius dulcedines, & totus deſiderium.

Super pſal. 61. Tom. IIII.

MYSTERIVM. *Diuina myſteria incomprehenſibilia ſunt: quod probat in tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

Quis poteſt Diuina myſteria comprehendere, quorum tanta multitudo eſt, vt iure Paulus miretur, meritóque dixerit: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei? Repulſæ gentes ſunt, vt eligeretur Iſraël: Cæcatus eſt poſtea Iſraël propter vocationem gentiū: Et cæcati Iſraël reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt, poſtquam intrauit plenitudo gentium. Ita Iſraël culpa profuit gentibus, fides gentium Iſraëlitem populum liberauit.

Cap. 9. Tom. IIII.

NARES. *De naribus hominis loquitur libro vj. Hexameron.*

De narib⁹ autē quid loquar, quæ biuio foramine & ꝓcero antrum quoddam recipiendis odoribus prȩſtāt, vt nō perfunctoriè odor tranſeat, ſed diutius inhæreat naribus, & earū ductu cerebrū ſenſúſque depaſcat? Ideo diutius odor fragrat acceptus, quàm ſermo reſonat, aut viſus apparet. Plerunque quod momento breui fueris odoratus, toto tibi die ſpirat in naribus. Per eas quoque purgamenta capitis defluunt, & ſine fraude atque offenſione aliqua corporis deriuantur.

Moraliter de iis loquitur, libro ſuper Beati immaculati, litera quinta, verſu quinto.

Nares igitur animæ tuæ à fœtore auertātur criminū diuerſorū. Eſt enim in his velut quoddā inſigne iudicij. Vnde dicitur ſpōſæ: Nares tuæ ſicut turris Libani, proſpiciēs faciē Damaſci: eò quòd vnguentū veri ſacerdotis quod de capite deſcēdit in barbam, hoc eſt odor ille Diuinus, odor gratiæ ſpiritalis, qui de Patre in Chriſto erat, & ſacramēto incarnationis deſcendit in terras, vt omnia fuſo replerentur vnguento, emineat præcelſi poteſtate iudicij, & nares repleat animæ vt bene olētia diſcernat & fœtida, ſuauia ſanctorum qui poſſunt dicere, Chriſti enim bonus odor ſumus Deo, à fœtidis peccatorū. Hæ ſunt nares ſicut turris Libani præcelſæ ſupra mundū: & ideo proſpicit faciē Damaſci, gentilē ſcilicet populū, odorās fidē eius, cuius gratia delictorū ſuorum detergit fœtorē. Facies igitur Damaſci, fides eſt gentiū nullo obūbrata amictu, nullo adoperta veſtitu, nuda ac libera, cælo magis intenta, quàm terris. Hanc ſpeculantur & proſpiciunt nares Eccleſiæ, quod ſuaue in ea & odorū eſt, aſpirationis & gratiæ colligentes. Et bene nares eius ſicut turris Libani quia in ſacrificiis odor ſuauis Eccleſiæ eſt, in quibus eſt boni odoris hoſtia remiſſio peccatorū. Sume igitur has nares ò homo, vt à graue olentibus florulenta ſecernas, & tunc viuificabit te Dominus. Cum enim auerterit quod de ipſo petis, vt auertat oculos mētis tuæ à vanitate, cooperatur animæ tuæ, vt ſi ſpecie aliqua capitur, aut duritia & infirmitate non flectitur, flectat eam iugo verbi, & habenis ſuis regat, vt voluntate Dei abducatur à vitiis, & vitæ odorem capiat æternæ. Non enim hæc vita perfecta eſt, ſed hæc vita in vmbra eſt.

Cap. 3. Tom. IIII.

NATIVITAS CHRISTI. *Quia Chriſtus eſt Dei Filius atque virginis, ideo duplex eſt natiuitas eius. In ſermone quarto de ſacramentis ad neophytos.*

Sine matre natus eſt Dei Filius generatione cæleſti, quia ex ſolo Deo Patre natus eſt. Et iterū ſine Patre natus eſt, quando ex virgine natus eſt. Non enim ex virili ſemine generatus eſt, ſed natus de Spiritu ſancto ex virgine Maria.

Vnde libro de flebili querimonia, & de exceſſu fratris ſui Satyri.

Inſinuauit Propheta dicēs, Mater Sion dicet homo, & homo factus eſt in ea, & ipſe fundauit eā altiſsimus. Eo lacrymat⁹ eſt quo matrē Siō dixit, genitus in Iudȩa, ſuſceptus ex virgine. Matrem autem ſecundum Diuinitatem habere non potuit, quia author eſt matris. Ille factus eſt non Diuina generatione, ſed humana: quia homo factus eſt, Deus natus eſt, ſicut & alibi habes, Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. In puero enim, nomen ætatis. In filio plenitudo Diuinitatis eſt, factus ex matre, natus ex patre. Idem tamen & natus & datus, non diuerſum, ſed vnum putes. Vnus enim Dei Filius & natus ex Patre, & ortus ex virgine diſtanti ordine, ſed in vnum occurrente nomine, ſicut & præſens lectio docet: quia & homo factus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſsimus, homo vtique corpore, altiſsimus poteſtate. Et ſi Deus & homo diuerſitate naturæ, idem tamē non alter in vtroque. Aliud ergo ſpeciale naturæ ſuæ, aliud cōmune nobiſcū: ſed in vtroque vnus, & vtrūque perfectus. Non igitur mirandū eſt quia & Dominū eum & Chriſtū fecit Deus. Fecit ergo Ieſum Chriſtū eū vtiq; q ex corpore nomē accepit, fecit eū de quo etiā patriarcha Dauid ſcribit, Quia mater Sion dicet homo, & homo factus eſt in ea: Quaſi homo ergo factus diſsimilis: vtiq; nō Diuinitate, ſed corpore: nec diſcretus à Patre, ſed exceptus in munere, manēs in cōſortio poteſtatis, ſegregatus in miniſterio paſsionis. Plura loci huius tractatus expoſcit, quibus poſsimus oſtēdere authoritatē Patris, proprietatem Filij, Trinitatis totius vnitatem.

Et hæc eſt vera fides. Propterea lib. iij. de fide ſancta Trinitatis contra hæreticos loquens, ſic dicit:

Vidit hoc principiū Iſaias: & ideo ait, Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Viderunt Magi: & ideo cū paruulū in præſepi cernerent, adorârunt dicentes: Puer natus eſt nobis: cum ſtellam conſpicerent, prædicantes, Filius datus eſt nobis. Aliud munus terris, aliud munus cælo, & vtrunque vnus, in vtroque perfectus, & ſine mutabilitate Diuinitatis, & ſine humanæ imitatione naturæ. Vnum adorauerūnt, eidémque munera obtulerunt, vt oſtenderent ipſum eſſe cæli Dominū, qui in præſepibus videretur. Diſtingue ſingulorum momenta verborū. Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Etſi ex Patre natus, non tamē nobis natus, ſed datus eſt: quia non filius propter nos, ſed nos propter filium. Neque enim nobis natus eſt, qui & ante nos natus eſt, & totius eſt conditor creaturæ. Neque nunc primùm naſcitur, qui erat ſemper & erat in principio: ſed illud quod non erat nobis naſcitur, hoc eſt puer ex virgine, corpus ex Maria: Hoc enim poſt nos, illud ante nos. Alij ſic habent: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis: hoc eſt, qui erat filius Dei, hîc ex Maria puer natus eſt nobis, & datus eſt nobis. Qui datus ſit, audi dicentem Prophetam: Et ſalutare tuum da nobis. Quod enim ſupra nos eſt, datur: quod de cælo eſt, datur: ſicut etiam alibi de Spiritu legimus, quod charitas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Sed videte quemadmodū hic locus multas hæreſes extinguat: Puer natus eſt nobis: nobis, nō Iudæis: nobis, nō Manichæis: nobis, nō Marcinonitis Propheta dicit: nobis, hoc eſt credentibus, non incredulis: Et ille quidē miſericordia ſua omnibus natus eſt, ſed perfidia hæreticorum fecit vt non omnibus naſceretur, qui omnibus natus eſt. Nam & lumen diei oriri iubetur ſuper bonos & malos, ſed oriri non videntibus non vide-

videtur. Sicut ergo puer non omnibus natus est, sed fidelibus: sic filius non infidelibus datus est, sed fidelibus nobis datus est, non Fotinianis. Illi enim non datum nobis Dei Filium dicūt, sed ab initio inter nos natum. Nobis, non Sabellianis. Illi enim nolunt Filium datum, eundem asserentes Patrem esse quem Filium. Nobis, nō Arrianis: & ipsi enim non habent filium pro salute datum, sed pro infirmitate transmissum: non habent consiliarium, quem putant futura nescisse: non habent Filium, quem nō putant sempiternum, cùm scriptum sit de verbo Dei, quòd erat in principio. Et alibi, In principio erat verbum.

Tom.IIII. *Ad hoc facit quod dicit in tractatu super primum psalmum, versu secundo.*

Populus qui ambulabas in tenebris, lucem videte magnam: Qui habitatis in regione mortis, lux fulgebit super vos. Bibe ergo citò, vt lux tibi effulgeat magna. Lux non quotidiana, non diei, non Solis, non Lunæ: sed lux illa quæ vmbram mortis excludat. Nam qui in vmbra mortis sunt, lucem vtique Solis aut diei videre nō possunt: & quasi requiras tibi vnde tantus splendor, tanta gratia sit, respondet: Quoniam puer natus est nobis, filius datus est nobis. Puer, quia ortus ex virgine est: filius, quia ex Deo natus tantæ author est lucis. Puer nobis natus est: nobis, qui credimus: non Iudæis, qui non crediderunt. Nobis, non hæreticis: nobis, non Manichæis: nobis natus est, quia verbum caro factum est, &
Ioan.1. habitauit in nobis: Nobis natus est: quia carnem suscepit ex virgine, quia homo natus est ex Maria. Caro nascitur nobis, verbum datur. Quod nostrum est, inter nos natum est: quod supra nos est, nobis donatum est.

Cap.14. Tom.V. *Et libro quarto super Lucam.*

Et si aliis imperatur vt laxent retia sua, soli tamen Petro dicitur: Duc in altum, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum quàm altitudinem diuitiarum Dei videre, scire Dei Filiū & professionem Diuinæ generationis assumere? Quam licet mens nō queat plenæ rationis inuestigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etsi mihi non licet scire quemadmodum natus sit, non licet tamen nescire quòd natus sit. Seriē generationis ignoro, sed authoritatem generationis agnosco. Non interfuimus, cum ex Patre Dei Filius nasceretur, sed interfuimus cū à Patre Dei filius diceretur. Si Deo nō credimus, cui credimus?

Cap.13. *De temporalis autem natiuitatis tempore, loquitur libr. secundo super Lucam, allegoricam rationem ponens, quare tēpore illius imperij, quo vniuersus describebatur orbis censusq́; soluebatur.*

Quid enim professio secularium ad generationem Domini pertineret, nisi vt aduertamus hoc quoque Diuinum esse mysteriū, quia dum professio secularis obtenditur, spiritalis impletur non terrarum regi dicanda, sed cæli? Professio ista fidei, census animorum est. Abolito enim synagogæ censu vetusto, nouus cēsus Ecclesiæ parabatur, qui tormenta non exigeret, sed auferret, & spiritaliter in typo plebs sua iam Christo conferebat nomina. Non hic spatia terrarum, sed mentiū animorúmq; censentur: nec describuntur limites, sed proferuntur: nec ætas vlla distinguitur, sed omnis ascribitur. Nullus enim ab hoc immunis est censu, quia omnis ætas munifica est Christo, quem vagientes pueri martyrio confitentur, quem intra vterum positi exultatione testātur. Nihil in hoc censu verere terribile, nihil immite, nihil triste, sola vnumquenq; fides signat. Vis Christi audire censores? Iubentur cēsere, sed non virgis: nec terrore, sed gratia plebem quærere: recondere gladiū, non possidere aurum. Talibus censoribus acquisitus est orbis. Denique vt scias censum non Augusti esse, sed Christi, totus orbis profiteri iubetur. Quando Christus nascitur, omnes profitentur: quando mundus cōcluditur, omnes periclitantur. Quis ergo poterat professionē totius orbis exigere, nisi qui totius orbis habebat imperiū? Non enim Augusti, sed Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarū & vniuersi qui habitant in ea. Gothis non imperabat Augustus, nō imperabat Armeniis, imperabat Christus. Acceperūt vtiq; Christi censorem, qui Christi martyres subdiderunt. Et ideo nos fortasse vincunt, vt præsentia docent: quoniā quem illi oblatione sanguinis fatebantur, huic Arriani quęstionē generis inferebāt. Hæc, inquit, professio prima facta est. Atqui plerasq; iam partes terrarū sępe fuisse descriptas loquūtur historiæ. Hęc est ergo professio prima: non terrarū, sed mentium, cui omnes profitemur, quia nullus excipitur: non preconis euocatione, sed vatis qui multò antè prędixit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis: Quoniā Dominus terribilis summus, rex magnus super omnem terrā. Deniq; vt scias cēsum esse iustitię, veniunt ad eū Ioseph & Maria: hoc est, Psal.46.
iustus & virgo: ille qui verbū seruaret, ista quæ pareret. Vbi aūt ꝓfitētur iustus & virgo, nisi vbi nascitur Christus? Omnis enim spiritus qui confitetur Iesum Christū in carne venisse, de Deo est. Vbi autē secūdum altiorem rationē nascitur Christus, nisi in corde tuo & in pectore tuo? Propè est enim verbū in ore tuo & in corde tuo.

Sed quare & quomodo pacis tempore natus est, ponit in sermone, qui incipit vt sequitur. Non extat.

Domini nostri Iesu Christi, fratres, celebrantes natiuitatem, videamus sensum huius Euangelicæ lectionis, quæ modò lecta est. Dicit enim sanctus Euangelista per edictum Augusti descriptum esse vniuersum mundū, & ob hoc ascēdisse Ioseph à Galilæa in Nazareth in Iudam & Bethleem ciuitatem Dauid, vt ibi pro se redderet censum. Tanta quippe fuit pax Filio Dei apparēte in carne per duodecim annos, vt omnes secundū Isaię vaticiniū, conflarēt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Ideo verò Filius Dei author pacis, tempore pacis nascitur, vt omnes sequaces suos patriæ pacem amare doceret. Nam sicut Cęsar Augustus misit Cyrinum ad exigendum censum: ita Deus verus Augustus misit prædicatores in mundum ad censum fidei exigendum. Isa.2.

Iterum super Lucam vt suprà, dicit quare sub præside Cyrino. Cap.13. Tom.V.

Pulchrè autem quod & præsidis nomen addidit, vt seriem temporis designaret. Præside, inquit, Cyrino facta est prima professio, vt quasi consulem quendam signi gratia huic libro Euangelista adscripsisse videatur. Nam si consules adscribūtur tabulis emptionis, quantò magis redemptioni omnium debuit tēpus adscribi? Habes ergo omnia quæ in contractibus esse consueuerunt, vocabulum summam illic potestatem gerentis, diem, locum, causam, testes quoque adhibere solent. Hos quoq; natiuitati suæ & generationi secundum carnem Christus adhibuit, qui signarēt Euangelium dicens, Vos eritis mihi testes in Hierusalem.

Et infrà subdit, quòd natus est paruulus & pauper. Cap.eod.

Sanctus Lucas Euāgelista nos doceat, & vias Domini secūdum carnem crescentis ostendat. Nec quēquam mouere debet quod altiori consilio Ioannis infantiam diximus prætermissam, Christi verò infantiam asseruimus esse descriptam. Non enim omnium est dicere, Factus sum infirmus infirmis, vt infirmos lucrifaciam: omnibus omnia factus sum. Neque de quoquam ita alio dici potest, quia vulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Ille igitur paruulus, ille infantulus fuit, vt tu vir possis esse perfectus: ille inuolutus in pannis, vt tu mortis laqueis absolutus sis ille in præsepibus, vt tu in altaribus: ille in terris, vt tu in cælis: ille alium locum in eo diuersorio non habebat, vt tu plures haberes in cælestibus mansiones, Qui cū diues, inquit, esset, propter vos pauper factus est, vt illius inopia vos ditaremini. Meū ergo, paupertas illius, patrimoniū est, & infirmitas Domini, mea virtꝰ est. 1.Corinth.9.

Mal

Maluit sibi egere, vt omnibus abūdaret: Me illius infantiæ vagientis abluunt fletus: Mea lacrymæ illæ delicta lauerunt. Plus igitur Domine Iesu iniuriis tuis debeo quod redēptus sum, quàm operibus quod creatus sum. Non prodest nasci, nisi redimi profuisset.

Cap. eod. *Et adiungit hoc esse secundum humanitatem.*

Sed nemo intra vsum corporis formam omnem Diuinitatis includat. Alia natura carnis est, alia Diuinitatis gloria. Propter te infirmitas, in se potentia: propter te inopia, in se opulentia. Noli hoc æstimare quod cernis, sed quod redimeris agnosce: Quia in pannis est, vides: quia in cælis est, non vides: Infantis audis vagitus, non audis bouis Dominum agnoscentis mugitus.

Et addit quòd positus in præsepio.

Agnouit bos possessorē suum, & asina præsepe Domini sui: imò præsepiū dixerim, sicut scripsit qui transtulit. Nihil enim apud me distat in verbo, quod non distat in sensu. Nam si orator illorū qui phaleras sermonum sequuntur, negat in hoc fortunas positas esse Græciæ hoc an illo verbo vsus sit, sed rem spectandā putat: si ipsi Philosophi eorum, qui totos dies in disputatione consumunt, minus Latinis & receptis vsi sermonibus sunt, vt propriis vterentur: quantò magis nos negligere verba debemus, spectare mysteria, quibus vincit sermonis vilitas, quòd operum miracula Diuinorum nullis venustata sermonibus veritatis suæ lumine refulserūt? Denique asinam illam irrationabilem, non succo deliciarum, sed succo naturalis alimoniæ præsepia sancta pauerunt. Hic est Dominus, hoc præsepe, quo nobis Diuinum mysterium reuelatum est. Irrationabiles gentes pecudum intra præsepia more viuentes, alimoniæ sacræ vbertate pascendas. Agnouit ergo asina, species scilicet & forma gentilium, præsepe Domini sui. Et ideo
Psal. 22. dicit: Dominus pascet me & nihil mihi deerit. An mediocribus signis Deus probatur, quòd Angeli ministrent, quòd Magi adorant, quòd martyres cōfitentur? Ex vtero funditur, sed coruscat è cælo: Terreno in diuersorio iacet, sed cælesti lumine fulget: Nupta peperit, sed virgo concepit: Nupta concepit, sed virgo generauit. Docuit enim nos sanctus Matthæus non mediocre mysteriū, quod sanctus Lucas quia plenè iam erat expositum, silendum putauit, satis se diuitē fore credens, si præsepe Domini sibi ex omnibus vindicasset.

Cap. 7. Tom. IIII. *De ipso loco natiuitatis, scilicet de Beth-leem loquitur libro secundo de Iacob & vita beata.*

Prophetanti Iacob aduentum Domini Iesu responsum Diuinum est datum. Exurgens ascende in locum
Mich 6. Beth-el hoc est in domū panis, vbi natus est Christus, sicut Michæas Propheta testatus est dicēs: Et tu Beth-leē domus Ephrata, non es minima vt sis inter principes Iuda: Ex te enim exiet princeps Israël, & egressus eius ab initio à diebus seculi. Verè domus panis, quæ domus Christi est; qui nobis panis salutaris aduenit è cælo, vt iam nullus esuriat cibum sibi immortalitatis acquirēs. Vbi iubetur habitare patriarcha, ibi aram facere Deo qui apparuit ei. Ibi deos accepit alienos, & abscōdit eos sub lentisco. Ibi quoq; sepulta est Rachel in via, inquit, Ephrata, hoc est, Beth-leem: Ibi etiam columnā statuit Iacob supra monumentum eius. Quanta mysteria, quia ibi est Ecclesia Dei in qua apparet Deus & loquitur cū seruis suis: Ibi eripiuntur & absconduntur simulachra gentium. Fides enim Ecclesiæ omnem obseruatiā gentilitatis aboleuit.

Non extat. *Similiter in sermone præallegato loquēs de Beth-leem & præsepio inter cætera sic dicit:*

Reddamus fratres censum fidei & bonæ actionis. Nullus remaneat; omnes ascendamus de Galilæa, id est, de nobilitate mundi, in Iudæam rectæ confessionis, quatinus Beth-leem, id est, domus panis esse mereamur:
Ioan. 6. illius videlicet, qui dicit: Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Ecce narrat Euangelium, quia cum ge-
A nuisset beata semper virgo Maria Christū, pānis ipsum inuolutum reclinauit in præsepio. Et bene in via nascitur, quia viā nobis ostēdere venerat: voluit in angusto præsepi reclinari, qui venerat nobis regni cælestis latitudinem præparare. Non in sericis vel auratis pannis, sed in vilibus inuolui voluit, qui nobis immortalitatis stolam reddere venerat. Cuius astringi se permisit, qui nostros pedes & manus, ad bona opera agenda, soluere properauerat. Quid ad hoc dicendum est fratres? Exclamandum est cum Psalmista: Quid retribuā Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Ille quidem inuenit calicem quem retribuit: nos verò reddamus quod possumus, id est, eleemosynas, vigilias, lacrymas, pacem. Dimittamus in nos peccantibus, vt nostra nobis à Deo dimittantur peccata.

Et addit de pastoribus ea hora vigilantibus, & de Angelica apparitione eis facta.

Pastores verò qui nascente Dei Filio super gregem
B suum vigilant & Angelos vident, sanctos prædicatores signant: Qui quò maius habent studium animarum custodiendarum, eò frequentius Angelica alloquutione recreari merentur. Angelo verò apparente, pastores turbantur: quia humanæ naturæ est ad Angelorum aspectum pauere: & bonorum est Angelorū consolationem adhibere timentibus. Vnde mox pastores Angelus alloquitur dicens: Nolite timere. Et subdit quare. Ecce, inquit, euāgelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo. Vno itaque Angelo cum pastoribus loquente, subitò multitudo Angelorum apparens, hanc vocē emisit: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. In quo facto moraliter monentur, vt vno fratre legente vel docente, vel quodlibet opus bonum agente multitudo fidelium in laudem Dei prorumpat, & ad imitādum bonum quod cernit assurgat. Apparente ergo Filio Dei in carne, gloria in excelsis Deo canitur, & pax in terra hominibus
C bonæ voluntatis: quatinus in pace viuere mereamur. Sensum euangelicæ lectionis & propter breuitatē diei, & prolixitatem Diuini officij, sub breuitate perstrinximus, vt vos monere possemus de iis quæ ad nostram specialem salutem pertinent.

Aliter tamen & moralius loquitur libro prædicto super Lucam. Cap. Tom.

Qui etiam pastores in illa faciebat regione vigilare, custodientes vigilias noctis supra gregem suum. Videte Ecclesiæ surgentis exordium. Christus nascitur, & pastores vigilare cœperunt, qui gentium greges pecudum more antè viuentes, in aulam Domini cōgregarent, ne quos spiritalium bestiarum per effusas noctium tenebras paterentur incursus. Et bene pastores vigilant, quos bonus pastor informat. Grex igitur populus, nox seculum, pastores sunt sacerdotes, aut fortasse etiam ille sit pastor, cui dicitur: Esto vigilans & confirma: quia non solùm episcopos ad tuendam gre-
D gem Dominus ordinauit, sed etiam Angelos destinauit.

Adiungit ibidem de Angelorum cantu. Cap.

Et factum est cum Angelo multitudo exercitus cælestium laudantium Deum & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Bene Angelorum nominatur exercitus, qui ducem cælestis militiæ sequebātur. Cui igitur laudem Angeli, nisi Domino Deo suo dicerent, iuxta quod scriptum est: Laudate Deum de cælis, laudate eum in excelsis: laudate eum omnes Angeli eius? Impleta igitur prophetia. Laudatur de cælis Dominus, & videtur in terris. De quo sanctus Marcus ait: Quia cū bestiis erat, & Angeli ministrabant ei. Vt in altero misericordiæ insigne, in altero Diuinæ indiciū potestatis agnoscas. Tuum est quod bestias patitur, suū quod ab Angelis prædicatur.

Et subiungit de pastoribus quare eis ipsa natiuitas sit primitus reuelata. Cap.

Et venerunt festinantes. Vides festinare pastores. Nemo enim cum desidia Christum requirit. Vides pastores Angelo credidisse: & tu Patri, Filio, Spiritui sancto, Angelis, Prophetis, & Apostolis credere non vis. Vide quàm signanter scriptura singulorum libret momenta verborum. Festinant, inquit, verbum videre. Etenim cum caro Domini videtur, verbum videtur, quod est Filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplũ, non vilis persona pastorum. Certè quò vilior ad prudẽtiam, eò pretiosior ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientium, sed plebem Dominus simplicem requisiuit, quæ phalerare audita & fucare nesciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur. Nec contemnenda putes quasi verba vilia Prophetarum. A pastoribus etiam Maria fidem colligit. A pastoribus populus ad Dei reuerentiam congregatur. Mirati enim sunt de iis quæ dicebantur à pastoribus ad ipsos.

Iterum prædicta aliter ponit in sermone quodam eiusdẽ diei, qui incipit: Qua gloria vel quibus laudibus. Serm.ord.13. Tom. III.

B Digna planè & iusta sententia, quæ in natiuitate Christi, & Deo honorem repræsentat in cælis, & hominibus pacem in terris. Ante Saluatoris enim ortum, nec cælestia reuerentiam deferebant, nec terrena requiem possidebant. Sed videte quid dicat ipsa sententia: Pax hominibus bonę voluntatis. Non quibuscunque hominibus, sed bonæ volũtatis hominibus, vt intelligas pacẽ Christi non debiti esse, sed meriti. Non eam meriti Angeli in ea nocte qua pastores nascentem Dominum super gregem suum vigilias obseruantes, primi præ omnibus didicerunt. Ipsi enim ortum Saluatoris ante omnes homines nuntiãtibus Angelis cognouerunt. Vnde mirum est quòd prius redemptorem seculi pastores potuerint scire quàm principes. Non enim Angeli annuntiauerũt regibus, non iudicibus, sed hominibus rusticanis. Non ergo mirãdum est, si Christi gratiam antè scire meruit innocentia, quàm potestas: & prius agnoscat veritatem simplex rusticitas, quàm superba dominatio. Quod cognouerunt pastores, principes cognoscere nequiuerũt. Vnde & beatus Apostolus ait: Quem nemo principum huius seculi cognouit, & reliqua. Ergo in natiuitate Domini Angeli pariter cum pastoribus sunt lætati, excelsam Deo dicentes gloriam. Nam vicinis quodammodo & iunctis choris Dei gloriam prædicârunt. Vnde & credo eosdem Angelos in eiusdem Domini eadem festiuitate, simili nobiscum lætitiæ vicinitate gaudere. Nam qui solent propter Christi ortum alloqui pastores, non possunt propter eiusdem Christi gaudium non inquirere sacerdotes? Siquidem & quod tunc ad illos super gregem suum vigilias obseruantes, nocte intẽpesta loquuti sunt, huius temporis mysterium designabant. Nam illo facto hoc vtique monstrabatur, gregem populum, noctem seculũ, sacerdotes esse pastores, qui iugi super plebem solicitudine vigilantes propter Christum ab Angelis minimè deseruntur. Hodierna igitur die secundum carnem natus est Dominus: ita secreto, ita silentio, vt ortum eius seculum penitus ignoraret. 1. Corinth. 2.

Sequitur de huius natiuitatis modo, qui à Spiritu sancto fuit mirabiliter operatus. Libro de incarnatione Domini. Require suprà, cap. Incarnatio. Propter hoc dicit in tractatu super Psalm. xxxv. exponendo ipsius Psal. titulum. Super titulum Psal 36. Tom. IIII.

Sic dixit Dominus: Qui finxit me seruum ex vtero sibi, ad congregandum Iacob & Israël ad eum. Aduertimus ergo quòd propter congregationem populi formam suscepit seruitutis. Audis Iudæe, & pro gratia contumeliam refers, & hoc ad perfidiam deriuas: propter quod magis credere debuisti: Ad te vocandum venit, & conuitiaris. Ex vtero seruum se dixit. Audi Arriane. Ex quo vtero? Paululum supra recurre. Ex vtero, inquit, matris meæ vocauit Dominus nomen meum. Quod nomẽ eius sit audiamus, quo eum Pater vocauit. Ecce virgo in vtero concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen A eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus. Quid enim aliud nisi Filius Dei nomen est Christi? Accipe aliud. Dixerat quidẽ & Gabriel de Maria ad Ioseph: Pariet Filium. Accipe Dei vocem. Et tu Beth-leem Iudææ non es minima inter principes Iuda. Ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum. Aduerte mysterium. Ex vtero virginis idem & seruus exiuit & Dominus. Seruus ad operandum, dominus ad imperandũ, vt regnum Deo in hominum mentibus radicaret. Vtrinque vnus; non alter ex Patre, alter ex virgine, sed idem qui ante secula ex Patre, ipse postea carnem suscepit ex virgine. Ideo ergo & seruus vocatur & dominus. Propter nos seruus, sed in vnitate Diuinæ substantiæ Deus ex Deo, princeps ex principe, æqualis ex æquali. Neque enim degenerem genuit, in quo seipse complacere memorauit. Magnum, inquit, tibi est vocari puerum meũ, vt statuas † tribus Iacob. Seruat vbique suæ vocabula dignitatis. Magnus Deus, & magnus puer: nec in carne magnitudinis suæ nomen amittit, cuius magnitudinis nullus est finis. Meritóque securus cum in forma Dei esset, vt Apostolus dicit, non rapinam arbitratus est esse se ęqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Hic est ergo æqualis quasi Dei Filius. Hic serui formam in carne suscepit: Hic mortem gustauit, cuius magnitudo non habet finem: quia finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti: vt in ipsum omnes credamus, hunc intimo adoremus affectu. Bona seruitus quæ omnes liberos fecit. Bona seruitus, quæ nomen super omne nomẽ acquisiuit. Bona humilitas, quæ fecit vt in nomine eius omne genu flectatur cælestium & terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Iesus in gloria Dei Patris est. † Aliàs, suscites. Roman. 10.

C *Ex hoc sapientia mundi decepta fuit. Super epistolam ad Romanos, cap. viij. Require infrà, cap. Prudentia. Vnde in sermone proximè allegato.* Ser. ord. 13. Tom. III.

Hodierna igitur die secundum carnem natus est Dominus: ita secreto, ita silentio, vt ortum eius seculum penitus ignoraret. Ignorauit enim seculum, quia & extra conscientiam patris natus est, & extra ordinem naturæ conceptus. Nam Ioseph suscepit filiũ quem non genuit: Maria partum edidit quem sexus consuetudine nõ creauit. Sic igitur natus est Dominus, vt ortum eius nemo futurũ suspicaretur, nemo crederet, nemo sentiret. Quemadmodum crederent hoc futurum, quod postquam factum est, factum esse vix credunt? Nam quòd ita latẽter & secreto Saluator descensurus esset in virginẽ, iam antè Dauid Propheta testatus est, dicens: Descendet sicut pluuia in vellus. Quid enim tam silenter & sine strepitu fit, quàm cum imber in lanæ vellus infunditur? Nullius aures sono verberat, nullius corpus humore repercussionis aspergit: Sed sine inquietudine hominum totum D imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit, vnius meatus scissuram nesciens, solida molitie plures meatus præbẽs, & quod clausum videtur per densitatem, est patulum per tenuitatem. Rectè ergo Maria velleri cõparatur, quæ ita concepit Dominum, vt toto eum hauriret corpore, nec eius discissuram corporis pateretur: sed esset mollis ad obsequium, solida ad sanctimoniam. Rectè, inquam, Maria velleri comparatur, de cuius fructu salutaria populis vestimenta texuntur. Vellus planè Maria est: Siquidem de molli sinu eius agnus egressus est, qui & ipse matris lanicium, hoc est, carnem gestans, molli vellere cunctorum operit vulnera populorum. Omne enim peccati vulnus Christi lana suffunditur, Christi fouetur sanguine, & vt sanitatem recipiat, Christi indumento vestitur.

Fuit autem hæc natiuitas sine aliqua permutatione Diuinæ substantiæ. Require suprà, cap Incarnatio. Sequi-

tur de eius natiuitatis præconio. Quod sumitur primò, quia natiuitas ista fuit omnimodæ sanctitatis. Vnde in tractatu super Psalmum xl. expenens illud: Me autem propter innocentiam suscepisti, sic dicit. Tom. IIII.

Innocens nulli nocet, in nemine peccat. Ideo sine peccato, sine dolo est Christus, scripturæ Diuinę authoritate signatur. Hoc igitur & hîc declaratur, vbi dicit: Propter innocentiam autem meam suscepisti me. Quæ autem susceptio significatur? Nam & alibi legimus: Suscepisti me ex vtero matris meæ: Ergo quia ab omni corruptione generationis humanæ mundus est natus, qui de Spiritu sancto est natus & virgine: ideo eum Pater suscepit, quia ortum eius nulla corporeæ generationis côcretio vsitata fuscauit. Suscepit eum resurgentem, quia nulla eum offensio prolapsionis aspersit. Immaculatus ad Patrem rediit, qui immaculatus exiuit quando descendit in terras. Vnde dicit ei Pater: Filius meus es tu, ego hodie genui te. (Psalm. 2.) Hoc est, generationis meæ in te priuilegium recognosco, quem nulla macula potest inquinare peccati. Inter peccatores versatus es, peccata omnia suscepisti, peccatum pro omnibus factus es: sed nullus vsus potest ad te transire peccati. Ita inter peccatores versatus es, quasi inter Angelos versareris. Fecisti terram esse quod cælum est: vt & ibi peccatum tolleres. Hodie te genui, in quo mihi placui. Probasti te Filium, qui implesti Patris in omnibus volûtatem. Hodie te genui, in quo lucem immaculatæ prolis agnosco. Heri mihi & hodie ipse es & in seculum. Nox in te nulla est, quia totus es dies. Bene confirmatus in conspectu Patris dicitur in æternum, quia apud Patrem semper est: & verè in conspectu eius, cuius splendor est gloriæ, & imago substantiæ. Sed quemadmodum complacet in Filio Pater, ita & Filius benedicit Patrem. Pater enim honorificat Filium, & Filius honorificat Patrem.

Ad idem facit quod dicit libro secundo super Lucam. Cap. 20. Tom. V.

Verbis enim legis promittebatur virginis partus. Et verè sanctus, quia immaculatus. Denique ipsum qui lege signetur, in eundem modum ab Angelo repetita verba declarât. Quia quod nascetur, inquit, ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Nô enim virilis coitus vuluæ virginalis secreta reserauit, sed immaculatum semen inuiolabili vtero Spiritus sanctus infudit. Solus enim per omnia ex natis de fœmina sanctus Dominus Iesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus nouitate non senserit, & cælesti maiestate depulerit. Nam si literâ sequamur, quomodo sanctus omnis masculus, cùm multos sceleratissimos fuisse non lateat? Nunquid sanctus Achab? Nunquid sancti pseudoprophetæ, quos ad Heliæ preces vltor cælestis iniuriæ ignis assumpsit? Sed ille sanctus quem figura futuri mysterij pia legis Diuinæ præscripta signabant, eò quòd solus sanctæ Ecclesiæ virginis ad generandos populos Dei, immaculatæ fœcunditatis aperiret genitale secretum. Hic ergo solus aperuit sibi vuluam. Nec mirum. Qui enim dixerit ad Prophetam, Prius quàm te formarem in vtero, noui te: & in vulua matris sanctificaui te: Qui ergo vuluam sanctificauit alienam, vt nasceretur Propheta: hic est qui aperuit matris suæ vuluam, vt immaculatus exiret.

Et quia fuit sine peccato, propterea differt à nostra quamplurimum. Libro primo de Cain & Abel. Cap. 3. Tom. IIII.

Adiecit, inquit, parere Abel, hoc est meliorem Heua, quæ grauiter antè peccauerat, ex se generauit sententiâ, vt superioris sententiæ aboleret errorem. Mentior, nisi hoc in vniuersis côprobatur. Ita enim nascimur, vt antè infirmus infantiæ sexus in nobis sit, postea pueritiæ corporis tantummodo curam sciens, nullum cultum, nullam habens obseruantiam Diuinorum. Vnde & euidenti naturæ nouitate ortum Iesum Christum ex virgine vt probaret Propheta, ait: (Isa. 7.) Ecce virgo in vtero concipiet & pariet Filium, & vocabunt nomen eius Emanuel: butirum & mel comedet prius quam sciat malum aut bonum: non credet malitiæ, vt eligat quod bonum est. Et infrà: Prius quam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ contra regem Assyriorum. Solus enim fuit, qui non est captus seculi huius vanitate, & carnali tumore: vtpote qui se humiliauit factus obediens vsque ad mortem. Longè vnicuique nostrum dissimilis, quia nos frustrà extollimur mente carnis inflati. Vnde & nemo sine peccato, nec vnius diei infans. Ille autem peccatum non fecit. Et ideo in nobis ante Cain nascitur, seipsum præferens: postea Abel generatur, in quo fit reuerentia Diuinitatis. Prius ergo irrepit quod malum est, postea agnoscitur quod bonum est. Vbi autem bonum, ibi iustum: Vbi iustitia, ibi sanctitas: hoc est Abel, qui adhæret Deo.

Secundò fuit necessaria vtilitatis tam cælestibus quàm terrenis. Super epistolam ad Coloss. cap. j. Tom.

Qui est principium primogenitus ex mortuis, vt fiat in omnibus ipse primatum tenens. Quoniam omnia per ipsum sunt, per ipsum denuò negligentia quadam facta caduca reformanda fuerunt, ne ad iniuriam eius pertineret, si opus eius per alterum instauratum fuisset: Vt quomodo ante omnes natus est, sic iterum primus esset ex resurrectione mortuorum reddita pristina vita. Ante omnia enim natus est de Deo, vt cuncta crearet quæ non erant. Iterum accepta carne de virgine natus est, vt peccatû quod ex virgine Heua intrauerat in mûdû aboleret. Natus ergo & mortuus resurrexit, vt quę primùm fecerat, postea iterum recrearet, quia per errorem fuerant velut mortua, vt semper in omni vita sit primus & princeps. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare. Plenitudo in ipso est & manet, quia omnia potest semper, vt nihil exceptum sit, quod non per eum possit præstari, vt & faceret & reformaret, & lapsa erigeret, & mortua viuificaret. Vnde ait: Sicut habet Pater vitam in semetipso, ita dedit & Filio vitâ habere in semetipso. Sicut enim suscitat Pater mortuos & viuificat sic & Filius quos vult viuificat. Nec enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio. Quid tam iustum nisi vt horum quæ fecit per illum, ipsi daret iudiciû, & omnis plenitudo Diuinitatis habitet in ipso, per id quod diximus, omnem illum potestatem in se habere, hoc est Deum esse perfectum? Qui enim hæc omnia non habet, non est Deus. Et per eum reconciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cælis sunt, siue quæ in terra. Hoc est quod suprà memoraui, quia vt ea omnia quæ fecit, per illum instauraret, cum errore quodam discrepare cœpissent ab inuicem, necnon & ab authore (est enim adhuc error in carnalibus cælis) humiliauit eum incarnando illum, vt homo factus ostenderet ac doceret, quomodo possint ea quæ in firmamento sunt, & super terram reconciliari creatori. Quod vt ad perfectum perduceret, occidi se passus est propter homines, vt quos apud superos docuerat, exeuntes hinc à morte secunda teneri non possint, vt doctrina eius fructum haberet primæ institutionis, & omnia facta per ipsum viuerent in ipso quasi in authore, sicut Petrus fatetur in Actis Apostolorum.

Tertiò fuit sanctæ iucûditatis. Vnde in sermone quodam huius diei, qui incipit vt sequitur. Ser. Tom.

Bene quodammodo sanctum hûc diem natalis Domini Solem nouum vulgus appellat, & tanta id authoritate confirmat, vt Iudæi etiam atque gentiles in hac voce consentiant. Quod libenter amplectendû est, quia oriente Saluatore, non solùm humani generis salus, sed etiam Solis ipsius claritas innouatur, vt sicut ait Apostolus: Vt per ipsum restauraret omnia, siue quæ in cælis, siue quæ in terra sunt. Si enim obscuratur Sol, cum Christus patitur, necesse est illum splendidius solito lucere cum nascitur. Et si Iudæis mortem operantibus effudit tenebras, cur non Mariæ parturienti lucem exhibebat clariorem? Aut quare non credamus quòd nascente

ſcente Chriſto Sol ad obſequium lucidior venit, cum Magos ad indicium clarior ſtella præceſſerit? Et ſi ſtella per diem alieni temporis officium miniſtrauit, cur non credamus quòd Sol quoque nocturnis horis aliquantulum aduentu maturiore decerpſerit? Ex eo denique factum puto, vt nox decreſceret, dum Sol feſtinus ob Dominicæ natiuitatis obſequium antè mundo lucem protulit, quàm nox ſui curſum temporis conſummauerit. Quin potius ipſam noctem fuiſſe non dico, nec aliquid obſcuritatis habuiſſe, in qua paſtores peruigilant, exultant Angeli, aſtra deſeruiunt. Nec mirari debemus, quòd in natiuitate Chriſti omnia noua facta ſunt, cum nouum ipſum fuerit quod virgo peperit. Si autem præter ſolitum natiuitas extitit, & præter ſolitum obſequia ſunt delata. Ergo oriente Domino paſtóres peruigilant, exultant Angeli, Sol obſequitur, ſtella famulatur. Et quidem Angeli vel paſtores gaudia ſua voce vel ſermonibus proſequuntur: Elementa autem B iſta gaudia ſua, quia voce non poterant, officio proteſtantur. Sol igitur præter conſuetudinem in hac feſtiuitate matutinus illuxit. Nec mirũ. Si enim ad Ieſu Naue orationem defixus ſtetit in die, cur non ad Ieſu Chriſti natiuitatem feſtinus promoueret in noctem? Solem igitur nouum hanc diem vulgus appellat: & cum dicit nouum, vtique & veterem eſſe demonſtrat. Veterem autem dixerim huius mundi Solem, qui defectionem patitur, qui parietibus excluditur, qui nubibus obſcuratur: Veterem dixerim Solem, qui vanitati ſubiacet, qui corruptionem metuit, qui iudicium pertimeſcit. Scriptum eſt enim: Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem. Veterem, inquam, dixerim, qui ſceleribus intereſt hominum, adulteria nó refugit, homicidia non declinat. Et cum omne genus hominum nolit eſſe medium, cum aliquod crimen admittitur, hic ſolus in cunctis facinoribus ſtet. Ergo quia hunc veterem eſſe manifeſtum eſt, nouum quem niſi Chriſtum Dominum reperimus? De quo ſcriptum eſt: Orietur nobis Sol iuſtitiæ C de quo etiam ex perſona peccatorum dicit Propheta: *Malach. 4.* Sol non eſt ortus nobis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis. Hic enim Sol, cum diaboli tenebris vniuerſus mundus eſſet oppreſſus, & caligo referta criminibus ſeculorum poſsideret, dignatus eſt vltimo tempore, hoc eſt incumbente iam nocte ortum ſuæ natiuitatis infundere. Primò quidem ante lucem, hoc eſt antè quàm illuminaret iuſtitiæ Sol, velut matutinum quoddam prophetarum miſit oraculum, ſicut ſcriptum eſt: Mittebam Prophetas meos ante lucem. Poſtea verò ipſe cum ſuis radiis, hoc eſt cum Apoſtolorum ſuorum fulgore ſplenduit, ac tanta mundum veritatis luce diſcuſsit, vt diaboli tenebra nullos offenderet. Hic eſt igitur Sol nouus qui clauſtra penetrat, inferna reſerat, corda rimatur. Hic nouus eſt Sol, qui ſpiritu ſuo viuificat mortua, corrupta reparat, ſuſcitat iam defuncta: vel qui calore ſuo purgat ſordida, exurit fluida, decoquit vitioſa. Ipſe, inquam, eſt D qui in cunctis actibus noſtris perſpicit omnia opera noſtra, & non tam condemnat crimina quàm emendat. Hic planè eſt Sol iuſtus & ſapiens, qui non ſine diſcretione ſicut iſtius mundi Sol bonis ac malis ſimpliciter circunfertur, ſed quodam iudicio veritatis, ſancto lucet, occidit peccatori. Hoc autem inter vtrunque intereſt Solem, quòd ille iudicium metuit, hic iudicium comminatur. Quòd ille corruptionis miniſter eſt, hic æternitatis eſt Dominus. Quòd ille creatura eſt, hic creator. Tamen iſtum mundi Solem prius quàm oriatur, adhuc ante lucem propter neceſſarios vſus hominum ſolet lucerna præcedere. Habet autem & Chriſtus Sol lucernam ſuam quæ eius ortum præceſsit, ſicut dicit Propheta: Paraui lucernam Chriſto meo &c.

Require ſequentia ſuprà, cap. Ioannes Baptiſta. Et infrà ſubdit.

A Videamus igitur, hic Sol noſter nouus quo fonte naſcatur: ſicut eſt verum, Deo oritur authore, Diuinitatis ergo eſt Filius. Diuinitatis, inquam, incorruptæ, integræ, illibatæ, intelligo planè myſterium. Ideo enim ſecunda natiuitas per immaculatam Mariam, quia prior per Diuinitatem conſtiterat illibata, vt cui prior natiuitas glorioſa extitit, eius ſecunda contumelioſa non fieret: hoc eſt, vt quemadmodum virgo Diuinitas ediderat, ita eum & virgo Maria generaret. Habere etiam apud homines patrem ſcribitur, ſicut legimus in Euangelio: Nónne hic eſt filius Ioſeph fabri?

Hæc natiuitas qualiter ſit celebranda, deſcribit in ſermone quodam eiuſdem temporis, qui incipit vt ſequitur. *Ser. ord. 14. Tomo eod.*

Lætitia quanta ſit quantúſque concurſus, cum imperatoris mundi iſtius natalis celebrandus eſt, bene noſtis: quemadmodum duces & principes, omnes etiam militantes accuratè ſericis veſtibus accincti, operoſis cingulis auro fulgente pretioſis ambiũt ſolito nitidius, in conſpectu regis incedere. Credunt enim melius eſſe imperatoris gaudium, ſi viderint maiorem ſuę apparitionis ornatum, tantóque illum lætum futurum, quantò ipſi fuerint melius feſtiuitate deuoti, vt quia imperator tanquam homo corda non conſpicit, affectum eorum circa ſe probet vel habitum contuendo: ita fit vt ſplendidius ſe accuret quiſquis regem fidelius diligit. Deinde quia in die natalis ſui ſciunt eum largum futurũ ac donaturum plurima, vel miniſtris ſuis, vel iis qui in domo eius abiecti putantur & viles, tanta prius theſauros eius replere diuitiarum varietate feſtinant, vt inquantum prorogare voluerit, intantum prorogatio copioſa non deſit, & antè voluntas donandi deficiat quàm ſubſtantia largiendi. Hæc autem ideo ſolicitè faciunt, quia maiorem ſibi remunerationem pro hac ſolicitudine ſperant futuram. Si ergo fratres ſeculi iſtius homines propter præſentis honoris gloriam, terreni magis regis ſui natalis diem tanta apparatione ſuſcipiunt, qua nos accuratione æterni regis noſtri Ieſu Chriſti natalem ſuſcipere debemus, quoniam pro deuotione noſtra non nobis temporalem largietur gloriam ſed æternam, nec terreni honoris adminiſtrationem dabit quæ ſucceſſore finitur: ſed cæleſtis imperij dignitatem, quæ non habet ſucceſſorem? Qualis autem noſtra remuneratio ſit futura, Propheta dicit: Quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Dominus diligentibus ſe. Quibus autem indumentis nos exornari oportet? Quod autem diximus nos, hoc eſt, animas noſtras, quia rex noſter Chriſtus non tam nitorem veſtium quàm animarum requirit affectum: nec inſpicit ornamenta corporum, ſed conſiderat corda meritorum, nec fragilis cinguli pręcingẽtis lumbos operoſitatem miratur, ſed fortius caſtimoniæ reſtringentis libidinem ad pudicitiam plus miratur. Ambiamus ergo inueniri ante ipſum probati fide, compti miſericordia, moribus accurati, & qui fidelius Chriſtum diligit, nitidius ſe mandatorum eius obſeruatione componat, vt verè nos in ſe credere videat, cum ita eius ſolennitate fulgemus, lætus ſit quò nos perſpexerit puriores, atque ideo ante complures dies caſtificemus corda noſtra, mundemus conſcientiam, purificemus ſpiritum, & nitidi ac ſine macula immaculati Domini ſuſcipiamus aduentum: vt cum natiuitas per immaculatam virginem conſtitit, eius natalis per immaculatos ſeruulos procuretur. Quiſquis enim in illa die ſordidus fuerit ac pollutus, natalem Chriſti ortúmque non curat: interſit licet Dominicæ feſtiuitati corpore, mente tamen longius à Saluatore ſeparatur: nec ſocietatem habere poterunt immundus & ſanctus, auarus & miſericors, corruptus & virgo, niſi quòd magis ingerendo ſe indignus offenſionem contrahit, eum minime ſe cognoſcit. Dum enim vult officioſus eſſe, iniurioſus exiſtit, ſicut ille in Euan-

gelio, qui in cœtu sanctorum inuitatus ad nuptias venire ausus est vestem non habens nuptialem, & cum alius niteret iustitia, alius luceret fide, alius castitate fulgeret, ille solus conscientiæ fœditate pollutus, cunctis splendentibus deformi horrore sordebat: & quantò plus simul discumbentium beatorum candebat sanctitas, tantò magis peccatorum illius apparebat improbitas, qui potuerat minus displicuisse forsitan, si in consortium sanctorum minimè se dedisset. Propterea ergo sublatus ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores expellitur, non solùm quia peccator erat, sed quia cum peccator esset, sanctitatis sibi meritum vendicabat. Igitur fratres suscepturi natalem Domini ab omni nos delictorum sorde purgemus, repleamus thesauros eius diuersorum munerum donis, vt in die sancta sit vnde peregrini accipiant, reficiantur viduæ, pauperes vestiantur.

Require de hac materia suprà, capite Aduentus in carnem: & capite Incarnatio. De generatione verò Diuina. Require suprà, capite Filius Dei. Et infrà, capite Christus.

NATIVITAS HOMINIS. *Dies huius natiuitatis est infelicior quàm dies mortis. Libro de fide resurrectionis. Require suprà, capite Consolatio. Hæc dies nullo modo fatalis dici debet, ratione cæli vel alicuius planetæ. Libro quarto Hexameron. Require suprà, capite Astrologia. Natiuitas spiritualis est in baptismo. Require* Cap.8. Tom.IIII. *supra, capite Baptismus. Similiter libro de Isaac & anima: alludens secundum literam qua vtitur Ambrosius.*

Illic, inquit, parturiuit te mater tua, illic parturiuit te quæ peperit te. Ibi enim nascimur, ibi renascimur. Pariuntur autem, in quibus Christi imago formatur. Vnde & Paulus ait, Filioli mei quos ego parturio donec Galat.4 formetur Christus in vobis. Parturit enim qui in vtero accipit Spiritum salutis, & aliis infundit. Vnde quoniam formatus iam in hac erat Christus, ait: Pone me vt signaculum in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum.

NATVRA. *De natura Diuina loquitur libro de incarnatione Domini. Require suprà, capite Deus: & capite Filius Dei. Et capite Incarnatio. De natura verò* Tom.IIII. *creata, dicit libro secundo Hexameron, sermone secundo.*

Vox Domini efficiens naturæ est.

Eodem libro.

Cum sermo Dei ortus naturæ sit, iure vsurpat dare legem naturæ: qui originem dedit.

In natura qualibet est aliquid admiratione dignum. Libro sexto Hexameron. Require suprà, capite Elephas. Natura qualibet habet aliquid sibi oppositum vel contrarium. Require ibidem, & capite Leo, & capite Mus. Natura hæc inexplicabilis est. Libro tertio eiusdem. Require suprà, capite Arbor. Natura optima est magistra. Libro sexto Hexameron. Require suprà, capite Animal. Habet natura suos proprios vsus, vt dicit ibidem. Require ibidem. Natura mala in homine ad bonum conuerti potest. Require suprà, capite Conuersio. Natura virtute Diuinæ gratiæ mutatur in melius: & potior est gratia quàm natura. Require suprà, capite Eucharistia. Natura inducit in cognitionem creatoris. Super epistolam ad Romanos, capite secundo. Inducit etiam ad fidem, vt dicit ibi- Tom.V. *dem. Require suprà, capite Cognitio. Et infrà subdit, capite sexto: exponens quod sequitur.*

Gratias autem Deo, quoniam fuistis serui peccati: obedistis autem ex corde, in eam formam doctrinæ in qua traditi estis, & credentes in Christum serui facti estis iustitiæ. Eius enim serui dicimur, cui obedimus: & quia iustum est obedire Christo, ipse enim iustitia est, & quæ præcipit iusta sunt: idcirco dicit seruos nos factos iustitiæ, ex corde, non ex lege, vt professio nostra animi iudicio promatur. Per naturam enim inducti sumus ad fidem non per legem: in qua forma doctrinæ Dei

A imperio facti sumus, qui finxit naturam. In natura enim habemus, vt agnoscamus ex quo, & per quem, & in quo sumus creati. Forma ergo doctrinæ est, in quam tradidit nos creator naturaliter: Hoc est quod suprà dixit: Ipsi sibi sunt lex: dum vident naturæ suæ esse quod credunt, vt quod Iudæis lex & Prophetæ prædicârunt de Christo, hoc gentiles ex corde confiteantur. Hinc gratias refert Domino, quia cum essemus serui peccati, obediuimus ex corde credentes in Christum, vt seruiremus Deo, nó per legem Mosis, sed per legem naturæ.

NAVIS ET NAVIGATIO *Quantæ sit delectationis & vtilitatis, ponit libro quinto Hexameron,* Cap.II. Tom.II. *vbi de mari loquens, inter cætera sic dicit.*

In nauibus quanta commercia? Lilia suauitatem narium, vela hominum salutem inuehunt: adde pisces salientes, & delphinos ludentes: adde rauco sonantes fluctus murmure: adiice currentes naues ad litora, vel de B litoribus exeuntes. Cum è carceribus emittuntur quadrigæ, quanto studio spectantium & amore certatur? Equus tamen in vanum currit, non in vanum nauigia. Ille in vanum, quia vacuus: ista ad vtilitatem, quia plena frumenti. Quid iis gratius, quæ non verbere aguntur, sed ventorum spiramine, vbi nemo refragatur, sed omnes fautores sunt: vbi nemo vincitur, quicũque peruenerit, sed omnes puppes quæ peruectæ fuerint coronantur: Vbi palma merces salutis, victoria pretium regressionis est? Quantum etiam distat inter directos cursus ac reflexos? Isti perpetuantur, hi resoluuntur: Adiunge remigiis contexta litora, quibus vexillum exeundi aura de cælo est. Itaque aurigæ plausum inanem referunt, hi soluunt vota seruati.

Ex ipsa tamen nauigatione reprehendit auaritiam mercatorum. In tractatu de Helia & ieiunio. Require suprà, cap. Mercator. Nauigantium morem seruare debet expositor scripturarum, vt compendiosam viam eligat, ne con- C *trahat moram inaniter. Vnde in principio libri quarti* Tom.V. *super Lucam continuando præcedentia sic loquitur:*

Non absurdum, vt opinor, de generatione Domini confecimus opus: Certè infructuosum non fuit Dominicis diutius inhærere maioribus. Nam si ij qui magnum mare litorali parant nauigatione transmittere, altioris compendium cursus, itidem vt nos fiduciæ infirmitatẽ vitantes, agrum & vrbes litore deductas, capti locorum decôre frequenter inuisunt, quantò magis nos in tanto non elementorum, sed gestorum cælestium siti profundo, viciniores legere portus, & frequentes amare debemus excursus, ne quis longæ nauigationis tædio fatigatus, fastidio vomitum tenere non possit? Certè si quis intutæ ratis vitia infida perspexerit, tanquam frequenti librorum portu abiecto, licet vt aurium vela deponat, lectionis anchoram figat, non videtur deseruisse nauigium, sed confecisse cursum, qui descendit in portum.

D *Nautarum etiã morem sequi debet, dum appropinquat finis. Libro decimo eiusdem.*

Æstimate iam nos complendi sermonis vela submittere, quoniam ad portum venimus: & nauis, quæ cursu concito maria transmeauerit, vbi litori cœperit appropinquare, latẽtia cautium cursu perstringit infracto. Ergo ne tanquam inerti gubernatori in arenis litoris sermo mihi hæreat, tanquam vada cæca legam. Tentandum iter quàm præcipitandum arbitror, quo minus rimosa nobis fatiscat oratio.

Nauigantium cautela similiter tendentibus ad supernam patriam est necessaria. Vnde circa principium quarti libri eiusdem.

Plerisque locis fortasse amœnitas locorum ipsa inuitat prætermeantem. Nam si Vlyssem illum, vt fabulæ ferunt, licet & Propheta dixerit, Habitabunt in ea filiæ sirenarum: etsi non dixisset Propheta, nemo tamen iure

repre

reprehenderet, cùm & gigantes, & vallem Titanum scriptura comprehenderit: si ergo Vlyssem illum post decem annorum exilia, quibus bellatum in Ilio est, decémque erroris annos festinantem ad patriam lotophagi suauitate baccarum tenere potuerunt, si horti Alcinoi retardarunt, si postremò Syrenes cantu vocis illectum ad illud famosum voluptatis naufragium penè deduxerant, nisi aduersus illecebrosæ sonitus cantilenæ cera sociorum clausisset aures: quantò magis religiosos viros cælestium sanctorum decet admiratione mulceri? Atque hîc iam non baccarum suauitas haurienda, sed panis ille qui descendit de cælo: non olera Alcinoi spectanda, sed sacramenta sunt Christi. Nam qui infirmus est, olera manducet. Non claudendæ igitur aures, sed reserandæ sunt, vt Christi vox possit audiri: quam quisquis perceperit, naufragium non timebit: non corporalibus, vt Vlysses ad arborem vinculis alligandus, sed animus ad crucis lignum spiritalibus nexibus vinciendus, ne lasciuiarum moueatur illecebris, cursúmque naturæ detorqueat in periculum voluptatis. Figmentis enim poëticis fabula coloratur, vt quædam puellæ scopuloso in litore maris habitasse prodantur: quæ si quos deflectere nauigium propter aurium suauitatem dulci voce pepulissent, in vada cæca deductos, & infida statione deceptos, naufragij miserabili sorte consumerent. Compositum hoc specie & ambitiosa comparatione fucatum est, vt mare vox fœminæ litora vadosa fingantur. Quod autem mare abruptius quam seculum, tam infidum, tam mobile, tam profundum, tam immundorum spirituum flatibus procellosum? Quid sibi vult puellarum figura, nisi euiratæ voluptatis illecebra, quæ constantiam castæ mentis effœminat? Quæ autem illa vada, nisi nostræ scopuli sunt salutis? Nihil enim tam cæcum quàm secularis suauitatis periculum: quæ dum mulcet animum, vitam obruit, & corporeis quibusdam scopulis sensum mentis illidit.

Roman. 15.

Nauis allegoricè signat Ecclesiam. Libro quarto prædicto. Cap. 14.

Ascendit in Petri nauim. Hæc est illa nauis quæ adhuc secundum Matthæum fluctuat: secundum Lucam, repletur piscibus: vt & principia Ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis cognoscas. Pisces enim sunt qui hanc enauigant vitam. Ibi adhuc discipulis Christus dormit, hîc præcipit. Dormit enim tepidis, perfectis vigilat. Sed quemadmodum dormiat Christus, audisti dicentem in Propheta: Ego dormio, & cor meum vigilat. Et sanctus Matthæus rectè non prætermittendum putauit æternæ indicium potestatis, vbi imperat ventis. Non est enim humana doctrina, sicut audisti Iudæos dicere, verbo imperat spiritibus: sed cælestis maiestatis insigne: quod turbatum sedatur mare, & diuinæ vocis imperio obsequuntur elementa atque insensibilia sensum accipiunt obsequendi, diuinæ mysterium gratiæ reuelatur. Quòd fluctus mitescunt seculi, verbo immundus spiritus conquiescit, non alterum altero refellitur, sed vtrunque celebratur. Habes miraculum in elementis: habes documentum in mysteriis. Ergo quia sanctus Matthæus illam prælibauerat, sanctus Lucas eam sibi nauim in qua Petrus piscaretur, elegit. Non turbatur ista, quæ Petrum habet, turbatur illa quæ Iudam habet. Etsi multa illic discipulorum merita nauigabant, tamen adhuc ea perfidia proditoris agitabat. In vtraque Petrus: sed qui suis meritis firmus est, turbatur alienis. Caueamus ergo perfidum: Caueamus proditorem, ne per vnum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur hæc nauis in qua prudentia nauigat, abest perfidia, fides spirat. Quemadmodum enim turbari poterat cui præerat is in quo Ecclesiæ firmamentum est? Illic ergo turbatio, vbi modica fides: hic securitas, vbi perfecta dilectio.

Canticor. 5.

Et infrà subdit ibidem quòd synagoga dicta est nauis, sed non sicut Ecclesia. Et quælibet Ecclesia particularis dicitur nauis: sed non sicut vniuersalis. Cap. 15.

Qui nihil ante cœperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis est munus. Cedunt disputationes hominum, fide plebs sua credit. Rumpuntur retia, nec elabitur piscis: vocantur ad adiumentum socij, qui erant in alia naui. Quæ est illa nauis alia, nisi fortè Iudæa, ex qua Ioannes, & Iacobus eliguntur? Facta est enim Iudæa sanctificatio eius. Hi igitur de synagoga ad nauem Petri, hoc est, ad Ecclesiam conuenerunt, vt implerent ambas nauiculas. Omnes enim in nomine Iesu genu flectunt, siue Iudæus, siue Græcus: Omnia & in omnibus Christus. Sed mihi cumulus iste suspectus est, ne plenitudine sui naues penè mergantur. Oportet enim & hæreses esse, vt probentur boni. Possumus tamen & aliam Ecclesiam intelligere nauem alterius. Ab vna enim plures Ecclesiæ deriuantur. Ecce alia solicitudo Petri, cui sua iam præda suspecta est: sed nouit perfectus quemadmodum possit seruare reconditos, qui scit quemadmodum possit accipere dispersos. Quos in verbo capit, verbo credit, negat suam prędam, negat suum munus. Exi, inquit, à me Domine, quia homo peccator sum. Admirabatur enim dona Diuina, & quò plus meruerat, hôc præsumebat minus. Dic & tu: Exi à me Domine, quia ego peccator sum: vt respondeat tibi Dominus, Noli timere. Indulgenti Domino peccata fatere. Noli timere etiam quæ tua sunt Domino deferre, quia quæ sua sunt nobis ille concessit. Nescit inuidere, nescit eripere, nescit auferre. Vides quàm bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus, vt viuificandi habeant potestatem. Psal. 113.

Sed libro tertio de virginitate, parte quarta Tom. I.

Christus est qui pro nostrorum ratione meritorum, aut currum plerunque, aut montem ascendit, aut nauem: sed nauem in qua aut Apostoli nauigant, aut piscatur Petrus. Nec enim vilis est nauis, quæ ducitur in altum: hoc est, ab incredulis separatur. Cur enim nauis eligitur in qua Christus sedeat, turba doceatur, nisi quia nauis Ecclesia est, quæ pleno Dominicæ crucis velo sancti Spiritus flatu in hoc bene nauigat mundo? In hac naui piscatur Petrus, & nunc retibus, nunc hamo piscari iubetur.

De hac piscatione: Require infrà, capite Piscatio.

De hac naui quæ est Ecclesia, vide suprà, cap. Ecclesia.

Nauis materialiter signat corpus nostrum siue carnem. Vnde in tractatu de prima interpellatione Iob. Cap. 5. Tom. IIII.

Ipse Dominus est qui cælum solus extendit, qui ambulat tanquam in pauimento super mare, quando Petrus vidit eum ambulantem, & dixit: Domine iube me venire ad te super aquas. Et iussit Dominus: sed ille titubauit, & nisi porrexisset ei dexteram Dominus, demersus fluctibus occidisset. Titubauit caro, saluauit dextera, & ait illi: Modicæ fidei, quare dubitasti? Fides ergo ambulauit in Apostolo, non caro. Denique fides titubauit, & caro cœpit sentire naufragium, quod non impropriè dictum est, quia caro nauis est animæ, sicut scriptum est: Qui descendunt mare in nauibus. Et alibi: Ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi conteres naues Tharsis. Animæ enim nostræ cum verbum parturiunt, edunt dolores: Quæ autem peperit, iam non meminit tristitiæ propter gaudium quia natus est illi homo qui mundum redemit. Naues Tharsis, id est intelligibiles, quæ Salomoni aurum ferebant atque argentum, id est, corpora nostra quæ habent thesaurum in vasis fictilibus, vt Apostolus dixit: vel quòd etiam hic partus dubio conteruntur iuxta quod dictum est: Væ prægnantibus & nutrientibus. Nam cum anima quatitur, caro fluctuat. Vel spiritu vehementi exagitabun- Psal. 47.

tur infuso, cum expleto tempore fuerit resurgendum, secundum quod scriptum est: Veni Spiritus, & insuffla in mortuos istos, & viuent. Vnde & ipse Iob in posterioribus dicit: Noui enim quia æternus & potens est, qui soluturus est me in terra resuscitare meam pellem quæ portauit. Conteruntur autem, quia ad iudicium resuscitantur.

Tom. IIII. *Aliter idem pertractat in tractatu super Psalmum quadragesimum septimum.*

In spiritu vehementi conteres naues Tharsis. Bene ait spiritum vehementem, naues dicturus. Naues autem de corporibus dixit, quæ vago diuersarum passionum fluctu mouentur, & citò merguntur, nisi habeant gubernatorem. Vnde & alibi ait: Qui descendunt in mare in nauibus: Bene autem nauigant, qui in nauibus Christi crucem sicut arborem præferunt, atque inde explorant flabra ventorum, vt corpora sua dirigant ad sancti Spiritus gratiam, in ligno Domini tuti atque securi: nec permittunt naues suas vago fluctu errare per maria, sed ad portum salutis & ad consummationem gratiæ cursus sui directione contendunt, vt fida statione potiantur, quo dissolutæ cursus suos possint in resurrectione reparare, vbi naufragium timere non possint. Et nos igitur circunspectemus hanc gratiam; speculatores eius simus: exploremus eam, vt fiant corpora nostra naues Tharsis. Tunc enim caro ad seruitutem redigitur, cum ad Dei intendimus gratiam, vt id quod amarum ad tempus sit, sicut est ieiunium, non quod dulce & voluptarium sequamur. Tharsis ergo est speculatorium gratiæ, intelligibilis ciuitas, vt Sion superior. Ad eam festinabat Ionas. De ea dixit scriptura, quia sociatus est Iosaphat Oziæ regi, & sic placuit vt facerent & irent ad eum naues in Tharsis. Sed quia impio se coniunxit, ideo missus est ad eum Propheta, qui diceret ei: Destruxit Dominus opus tuum, & contritæ sunt naues tuæ, & non potuerunt ire in Tharsis. Quo significatur quod præuaricantium mandatum Dei corpora ad consummationem gratiæ peruenire non possint. Ad Salomonem autem, vtpote sapientem & pacificum virum naues de Tharsis cum auro & argento, & dentibus eburneis, sine vlla offensione veniebant, & eò ipse mittebat. Habebat enim cum rege Hiram sacræ negotiationis spiritale commercium, & mutuæ gratiæ concertantis affectum. Has ergo naues ij qui regali in se authoritate potiuntur, ad coërcendum ferociam corporalem, videntes ex corruptibilibus incorruptas, ex maculosis summa gratiæ luce fulgentes, ex dissolutis atque detritis esse renouatas, viuere ex mortuis, ex sepultis resurgere, celebri sermone commemorant. Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum &c. Audiuimus extra ciuitatem, vidimus in ciuitate.

Isto modo intelligendi nauem, vtitur similiter psalm. xliij. Require suprà, cap. Dormitio.

Naufragia etiam naturaliter intelliguntur. Libro de Noë & arca. Require suprà, capite Diluuium.

Tom. III. *In naufragio qualiter homo se habere debet, & in ipso periculo, & pòst, docet per exemplum fratris sui Satyri. Libro de flebili querimonia, & de excessu eius, sic dicens:*

Quid obseruantiam eius erga Dei cultum prædicem, qui prius quàm perfectioribus esset initiatus mysteriis, in naufragiis constitutus, cum ea qua veheretur nauis scopuloso illisa vado & vrgentibus hinc atque inde fluctibus solueretur, non mortem metuens, sed ne vacuus mysterij exiret è vita, quos initiatos esse cognouerat, ab his Diuinum illud fidelium sacramentum poposcit, non vt curiosos oculos insereret arcanis, sed vt fidei suæ consequeretur auxilium? Etenim ligari fecit in orario, & orarium inuoluit in collo, atque ita se deiecit in mare, non requirens de nauis compage resolutam tabulam, cui supernatans iuuaretur, quoniam fidei solius arma quæsierat. Itaque his se tectum atque munitum satis credens, alia auxilia non desiderauit. Simul fortitudinem eius spectare licet, qui fatiscente remigio, non quasi naufragus tabulam sumpserit, sed quasi fortis ex seipso adminiculum suæ virtutis assumpserit. Nec deseruit spes, nec fefellit opinio. Denique primus seruatus ex vndis, & in portum terrenæ stationis eiectus, præsulem suum, cui se crediderat, recognouit, statímque vbi etiam cæteros seruulos suos, vel ipse liberauit, vel liberatos comperit, negligens facultatum, nec amissa desiderans, Dei Ecclesiam requisiuit, vt ageret gratias liberatus, & mysteria æterna cognosceret, pronuntians nullum referendæ gratiæ maius esse officium. Quòd si homini non referre simile homicidio iudicatum est, quantum crimen non referre Deo?

NECESSITAS ET NECESSARIVM. *Nemini necessitas agendi bonum vel malum ab astris vel planetis imponitur. Libro quarto Hexameron. Require suprà, capite Astrologia.*

Ratio principalis huius est, quia non necessitate, sed voluntate boni esse debemus: quia vt dicit libro primo de Iacob & vita beata, cap. primo. Tom.

Necessarius ad disciplinam bonis omnibus sermo plenus prudentiæ, & mens rationi intenta præcurrit, virtutibus passiones coërcet. Docibilis enim est virtus. Denique studio & discendo quæritur, dissimulando amittitur, alioquin nisi bonus sermo necessarius esset ad correptionem, nunquam lex diceret, Non adulterabis: Sed quia nudus sermo ad monendum vtilis, ad persuadendum infirmus est, ideo adhibenda est rationis recta consideratio, vt quod sermo bonus præscripserit, ratio plenius pertractata persuadeat. Non enim seruili ad obediendum constringimur necessitate, sed voluntate arbitra, siue ad virtutem propendimus, siue ad culpam inclinamur. Et ideo nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas reuocat rationem sequuta.

Conclusio est quam ponit in Epistola tertia ad Simplicianum.

Pulchrius est bonum quod non necessitate fit, sed voluntate.

Necessaria ad vitam honestè sunt paranda. Super secundam ad Thessalonicenses iij. Require suprà, capite Labor.

NEGATIO. *Quid sit Christum negare, dicit super primam ad Corinthios, capite octauo.*

In Christo peccare, negare Christum est.

Negare tamen ipsum Christum quantum malum sit, dicit super secundam ad Timotheum, capite secundo. Tom.

Si, inquit, negabimus, & ille negabit nos. Verum est: quia si minimè confessi illum fuerimus coram hominibus, tunc dicet ipse nobis in illa necessitate futuri iudicij: Nescio vos. Hoc est punitionis significatio.

Negare propter acerbitatem pœnæ non videtur esse finalis damnatio. Vnde interdum parcit Deus sic neganti. Lib. j. de pœnitentia, cap. iiij. Require suprà, cap. Myrrha.

Sed non negare quanti sit meriti, dicit eodem libro. Require suprà, cap. Fides.

NEGLIGENTIA. *Vide de hac materia suprà, capite Celeritas.*

NEGOTIATOR ET NEGOTIVM. *De negotiatione & negotiatore spiritualiter siue allegoricè. Require suprà, cap. Emptio: & cap Frumentum. De negotiatore verò secundum literam, vide suprà cap. Mercator. Negotiosus semper est vir iustus etiam cogitando, vnde nunquam est otiosus, quod probat libro tertio de officiis, in principio.* Tom.

David

Dauid Propheta docuit nos tanquam in ampla domo deambulare in corde nostro, & conuersari cum eo tanquam cum bono contubernali, vt ipse sibi diceret, & loqueretur secum, vt est illud: Dixi custodiam vias meas. *Psal.38.* Salomon quoque filius eius dicit: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus: *Prouerb.5.* Hoc est, tuo consilio vtere. Aqua enim alta, consiliũ in corde viri: Nemo, inquit, alienus particeps sit tibi: fons aquæ tuę sit tibi proprius, & iucundare cũ tua vxore, quę est tibi à iuuẽtute. Ceruus amicitię & pullus gratiarum confabulentur tecum. Non ergo primus Scipio sciuit solus non esse cum solus esset, nec minus negotiosus cum otiosus esset: Sciuit ante ipsum Moses, qui cũ taceret clamabat: cum otiosus staret, præliabatur. Nec solùm præliabatur, sed etiam de hostibus, quos non contigerat triumphabat adeò otiosus, vt manus eius alij sustinerent, nec minus quàm cæteri negotiosus, qui otiosis manibus expugnabat hostem, quem non poterant vincere qui dimicabant. Ergo Moses & in silentio loquebatur, & in otio operabatur. Cuius autem maiora negotia, quàm huius otia, qui quadraginta diebus positus in monte, totam legem complexus est: & in illa solitudine qui cum Deo loqueretur non defuit? Vnde & Dauid ait: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. *Psalmo 48.* Et quantò plus est, si cum aliquo Deus loquatur, quàm ipse secum? Transibant Apostoli, & vmbra eorum curabat infirmos: tangebantur vestimenta eorum, & sanitas deferebatur. Sermonem loquutus est Helias & pluuia stetit, nec cecidit super terram tribus annis & sex mensibus. Iterum loquutus est, & hydria farinæ non defecit, & vas oleo toto famis diuturno tempore non est exinanitum.

Negotiis secularibus seruus Dei se implicare non debet. Et quæ sint illa negotia, dicit super secundam ad Timotheum, cap. ij. Require suprà, cap. Miles.

NERVVS. *Omnes nerui ab ipso cerebro procedunt: & à neruis est virtus sentiendi. Libro sexto Hexameron. Require suprà, cap. Cerebrum.*

NESCIRE. *Dei nescire est reprobationis signum. Vide suprà, cap. Negatio. Non enim mali sunt digni cognitione Dei. Require suprà, cap. Cognitio. Quòd peccatum Deus dicitur ignorare. Ibidem. Nescit homo seipsum, cum tamen alia sciat. Libro sexto Hexameron. Vide suprà, cap. Cognitio.*

NIDVS. *De nido auium quo ad fabricandi modum & eius significatum, vide suprà, capite Hirundo.*

NIGREDO. *Significat culpam, & animæ passionem malam. Require suprà, cap. Coruus. Hanc nigritudinem Christus amouit ab Ecclesia sua. Libro secundo de Apologia Dauid. Require suprà, cap. Christus.*

Cap.11. Tom.II. *Quæ nigredo virtute Spiritus sancti remouetur. Libro secundo de Spiritu sancto.*

Petrus Apostolus Spiritu sancto ædificatam Ecclesiam demonstrauit. Habes enim dixisse eum, Deus qui nouit corda hominum testimonium perhibuit dans his Spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum. In quo illud est contuendum, quia sicut Christus lapis est angularis, qui vnitatem plebis vtriusque connexuit: ita etiam Spiritus sanctus nõ discreuit vtriusq; populi corda, sed iunxit. Non ergo tanquam Iudæus contemnas Filium, quem annuntiauerunt Prophetæ, cõtemnas etiam Spiritum sanctum, contemnas Hieremiam, quem de lacu Iudaicæ domus ille assũptus à Domino pannis & funibus euolauit. Verbum enim propheticum despiciês in lacum demerserat populus Iudæorum. Nec quisquam inuentus est de Iudæis qui leuaret Prophetam, sed vnus Æthiops Abdemelech, sicut scriptura testatur, in quo nomine figura pulcherrima est: quia sermonem A propheticum, quem Iudæi velut in cœnum suæ mentis carnísq; detruserant, nos videlicet ex gentibus peccatores nigri antè delictis, & quondam infructuosi, eleuauimus de profundo. Scriptum est enim: Æthiopia præueniat manus suas Deo. In quo sanctæ Ecclesię species significatur, quæ ait in Canticis canticorum: Nigra sum, *Canticor.5.* sed decora filia Hierusalem: Nigra per culpam, decora per gratiam. Nigra per conditionem, decora per redemptionem: aut certè nigra exercitij sui puluere. Nigra ergo dum præliatur, decora dum victoriæ suæ insignibus coronatur: Et bene funibus leuatur Propheta. Fidelis enim dixit, Funes eeciderunt mihi in præclaris. Bene panis, quia ipse Dominus excusantibus iis qui primò ad nuptias vocati fuerant, ad exitus viarum misit, vt quotquot inuenirentur & boni & mali ad nuptias vocarentur. His itaque pannis propheticum verbum leuauit è cœno, quõdam Æthiops. Eris igitur & tu Abdemelech, *Cap.12.* B hoc est assumptus à Domino, si de profundo gentilis imprudentiæ leuaueris Dei verbum, si credideris quia non fallitur, non præteritur Dei Filius, non ignorat quæ futura sunt: non fallitur etiam Spiritus sanctus.

NIHIL. *Peccatum vel malitia dicitur esse nihil. Vnde libro de fuga seculi.* *Cap. 4. Tom.I.*

Ipse Dominus in Euangelio ait: Venit enim princeps huius mundi: & in me inuenit nihil. *Ioan.14.* Quomodo nihil inuenire potuit in eo, in quo plenitudo Diuinitatis habitabat, & habitabat corporaliter, de quo virtus exibat, & sanabat omnes? Quomodo nihil inuenire potuit in soliditate virtutis, vbertate sapientiæ, integritate iustitiæ? Ipse Domine dixisti, Plenus sum: Ipse dixisti, Mitte manum tuam in latus meum, & noli esse incredulus, *Ioan.20.* sed fidelis. Misit manum qui non credebat, & Dominum te & Deum reperit. Non ergo tu vacuus, sed ille cæcus & inanis princeps istius mundi, qui nescit nisi C sua cernere, nescit nisi sua inuenire, ea quæ Christi sunt nescit agnoscere. Aut si sic, quemadmodum plerique habent: Non inueniet in me nihil: hoc est, non inueniet in me malitiam, quia malitia nihil est: Non inueniet mortuum, quia mortuus non est. Sed quomodo mortuum inueniret in eo, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt? Non inueniet, inquit, peccatum in me, qui mundi peccatũ abstulit. Quomodo enim nihil habet, qui omnia habet? Et quod plus est, omnia habet quæ Pater habet, sicut ipse ait: Omnia quæ Pater habet, mea sunt. *Cap.5.* Fugiamus ergo hinc, vbi nihil est, vbi inane est quod magnificum putatur esse, vbi & qui se putat aliquid esse nihil est, & omnino non est. Vidi, inquit, impium superexaltatum & eleuatum vltra cedros Libani, & transiui, & ecce non erat. *Psalmo 16.*

Et libro sexto super Lucam, loquens de filio prodigo exponens illud: Adhæsit vni ciuium regionis illius, &c. D *Tom.V.*

Erat in regione illius qui neminem habet, quia eos qui sunt, non habet. Omnes quippe gentes in nihilo æstimantur, solus autem Deus qui viuificat mortuos vocat ea quæ non sunt tanquam quæ sunt.

NIX. *Significat efficaciam Diuini verbi siue scripturæ. Vnde libro septimo super Lucam, capite primo, loquens de transfiguratione Domini, sic ait.*

Vestimenta eius alia deorsum sunt, alia sursum. Et fortasse vestimenta verbi, sermones sunt scripturarum, & quædam indumenta Diuini intellectus, quia sicut ipse Petro, Ioanni & Iacobo in altera specie apparuit, & vestitus eius albus refulsit, ita & oculis tuæ mentis iam Diuinarum lectionum sensus albescit. Fiunt igitur verba Diuina sicut nix, vestimenta verbi candida nimis, qualia fullo super terram facere non potest. Quæramus hunc fullonem, quæramus hanc niuem.

Legimus ad villam fullonis ascendisse Isaiam. Quis est ille fullo, nisi fortè ille qui delicta nostra lauare consueuit? Deniq; ipse dixit: Si fuerint delicta vestra sicut phœnicium, vt niuẽ dealbabo. Quis est iste fullo, nisi qui indumenta nostri intellectus abluit & induit nos indumẽta virtutum, ablutis maculis corporalibus, Soli solet offerre Diuino? Audiui etiam vt ad redarguendos eos de contrariis sumamus exemplum, duorum prudentium facundiam niui & apibus comparatam. Inueni quoque

Psal.118. Dauid dixisse, Quàm dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo. Et infrà, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumẽ semitis meis. Verbum Dei lux est, verbum Dei nix est. Super mel quoque & fauum est Dei verbum, quod ore Diuino melle dulcior fluxit oratio, & perspicuę niuis ritu mollioribus candũt verba sententiis. Verè hic solus sermo niuibus comparandus est, qui de cælo missus in terras, ieiuna nostrorum arua pectorum fœcundauit. Quod nõ vsurpatoriè præsumptum, sed ex lectionis serie deriuatum, Deus ipse testatur, dicẽs: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendat velut ros verba mea, sicut imber super gramen, sicut nix super fœnum. Vtinam Domine Iesu mẽs mea pluuię tuæ humore viridescat. Vtinam terrã meam niuis istius candore respergas, ne præpropero calore vernantis corporis arua luxurient, sed potius fotu niuali semina verbi cælestis pressa fœcundent. Nix cum cadit, aues cæli vbi inhabitent non habent, & lætior solito tritici prouentus exuberat. Vidit hanc gratiam Petrus; viderunt & qui cum illo erant, & licet somno grauati fuissent.

Tom.IIII. *Ad idem facit quod dicit Libro super Beati immaculati, litera vndecima, ver. tertio, addens per niuem significari mentis & corporis continentiam.*

Frigescat æstus libidinis, & quodam continentiæ gelu ieiuniorúmque restinctus matutina oratione perfletur, quando sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum. Nescit vtrem bonũ nix ista lædere, nix quæ Diuini splendore fulget eloquij. Nix hæc refrigerat, nõ adurit; fœcundat sata, non internecat. Nix hæc præceptio continentiæ est, quæ calorem facit frigere corporeum, & omnem naturæ interioris restinguit ardorem. Et fortè ideo cum Iesus resurrectionis suæ demonstraret gloriam, vestimenta eius erant candida sicut nix, vt non solùm ipse alienus æstimaretur à contagione peccati, verumetiam ne quicunque resuscitatur congelatis coniugij cupiditatibus, resurgere frigidus videretur. In resurrectione enim neque nubunt neque vxores ducunt, sed erunt sicut Angeli in cælo.

Et quia in baptismo ad magnam munditiam homo reducitur, propterea vt nix dealbari dicitur. In sermone quarto de sacramentis. Require suprà, cap. Baptismus.

Tom.IIII. NOBILITAS. *Non nobilitas originis, sed bonitas virtutis facit ad laudem. Vnde libro secundo de Apologia Dauid.*

Beth-sabee & Thamar matres Dominici generis authores computantur. Quarum altera adulterium fecit: altera commisit incestum. Ea dispositione & Achab & Iechonias, sicut Matthæus Euangelista descripsit, adnumerãtur maioribus Christi, vt omnes homines redẽpturus, beneficium à suis maioribus inchoaret, simul ne quis subiectus corporis passioni, nobilitatem captasse immaculatæ originis videretur. Hominum enim ista iactantia est, non alienam gloriam, sed suam quærere. Et tamen inter ipsos homines maior virtutis quàm nobilitatis est gratia.

Cap.27. Tom.V. *Ad commune facit quod scripsit Libro secundo super Lucam. exponens quod sequitur.*

Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? &c. Argui quidem videtur malitia Iudæo-

A rum, eò quòd varij noxiæ mentis veneno serpentinos lapsus & terrena cubilia non diuinæ aliquod mysterium cognitionis operentur: sed tamen cum dicitur, Quis ostendit vobis fugere à ventura ira: ostenditur his Dei miseratione infusam prudentiã, vt gerant suorum pœnitentiam delictorum, futuri terrorem iudicij prouida deuotione metuentes. Ad generationem ergo non ad successionem referenda est comparatio viperarum. Nam fortasse iuxta quod scriptum est: Estote prudentes sicut serpentes: ostenduntur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant, & sponte deposcant; sed adhuc noxia non relinquant. Et ideo admonentur claritatem sibi magis operis, quàm nobilitatem generis vendicare: quod nulla in successione prærogatiua sit, nisi fidei astipuletur hæreditas. Quam Dei nutu ad populos gentilium transferendam sermone prophetico reuelauit dicens: Potens est Deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ. Matth.

B *Similem sententiam ponit libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo. Require suprà, ca. Cognitio.*

Nobilitatis iactantiam reprehendit. Libro siue tractatu de Nabeth paupere.

Quid superbis diues? quid dicis pauperi, Noli me tangere? Nónne sic vtero conceptus & natus ex vtero es, quemadmodum & pauper est natus? Quid te iactas de nobilitatis prosapia? Soletis & canum vestrorum origines, sicut diuitum recensere: soletis & equorum vestrorum nobilitatem, sicut & consulum prædicare. Ille ex illo patre generatus est, & ex illa matre editus: Ille auo illo gaudet, illis se proauis attollit. Sed nihil istud currentem iuuat. Non datur nobilitati palma, sed cursui. Deformior est victus, in quo & nobilitas generis periclitatur. Caue igitur diues, ne in te erubescant tuorum merita maiorum. Cap. Tom.

C *Ideo perfectus de nobilitate generis non curat. Libro primo de Iacob & vita beata, cap. vltimo. Require supr. ca. Dignitas. Nobilitas hominis est causa creationis & impressa imaginis. Libro super Beati immaculati, litera decima, versu primo. Require suprà, cap. Homo. Nobilibus in statu paupertatis citius est subueniendum. Eodem libro in expositione litera decima septima, loquens de Babylonijs contra Iudæos.* Tom.II

Quia faciem sanctorum non receperunt, & nobilibus miseriam non dederunt, vt tertiò Hieremias sub hac litera dicit in Threnis. Qui erant nobiles, nisi qui non obscuram hanc vitam, sed in lumine sanctitatis egerunt? Et omnibus quidem misericordia in omnibus iure debetur, sed maior quidem cum ex diuitibus atque nobilibus in vltimo statu atque egestatis necessitate aliquos ærumna deiecit, miserationis pulsat affectus.

D NOCERE ET NOCIVVM. *Ea quæ nociua sunt cum vtilibus simul nascuntur. Libro tertio Hexameron. Require suprà, cap. Cibus. Nociua quæ videntur gustui, aliquando sunt sana, quia medicinalia. Et quod nociuum est vni, reperitur vtile alteri. Ibidem require. Etiam quod in particulari nociuum est, in commune vtile est. Lib. de Paradiso. Require suprà, cap. Fel. Nociua ab animalibus naturaliter cognoscuntur. Eodem libro. Require supr. cap. Homo. Nociua aliqua sunt per se simpliciter sumpta, quæ tamen cum alijs composita fiunt vtilia. Eodem libro, loquens de ligno scientiæ boni & mali, secundum quorundam opinionem, inter cætera sic dicit.* Cap. Tom.

Sunt hoc loco qui dubitationem habeant, vtrum ex omni ligno ita dixerit Deus esse gustandum, vt cum de omni ligno, ita de scientiæ boni & mali ligno gustaretur, an verò de omni ligno gustandum, de solo ligno scientiæ boni & mali dixerit non esse gustandum. Qui ne id quidem putant inutilis esse rationis, quòd quæuis noxia esca huius ligni fuerit, tamen si cum cæteris

teris ederetur, noxia esse non possit: quandoquidem etiam antidotum theriacum de corpore serpentis confici solere dicatur: quod vtique virus corpúsque serpentis cum solum sumitur, nocet: cum admiscetur aliis, sanitati est & saluti.

Qui nocere vult alteri, prius nocet sibi ipsi. Lib. de offic. Require suprà, cap. Conscientia.

NOCTVA. *Auis causa defectus visus differens est à cæteris, & mundi sapientes qui sunt stulti signat. Libro quinto Hexameron.* Cap. 24. Tom. IIII.

Noctua ipsa quemadmodum magnis & glaucis oculorum pupillis nocturnarum tenebrarum caligantem non sentit horrorem, & quò fuerit nox obscurior: eò contra vsum auium cæterarum inoffensos exercet volatus: exorto autem die, & circunfuso splendore solis, visus eius hebetatur, quasi quibusdam erret in tenebris. Quo indicio sui declarat aliquos esse, qui cum oculos habeant ad videndum, videre non soleant, & visus sui officio solis fungantur in tenebris: De cordis oculis loquor, quos habent sapientes mundi, & non vident, in luce nihil cernunt, in tenebris ambulant, dum dæmoniorum tenebrosa rimantur, & cæli alta videre se credunt, describentes radio mundum, mensuram aëris ipsius colligentes. Porrò autem à fide deuij, perpetuæ cæcitatis tenebris implicantur, habentes in proximo diem Christi, & lumen Ecclesiæ, & nihil videntes, aperiunt os quasi scientes omnia, acuti ad vana, hebetes ad æterna, & longæ disputationis anfractu prudentes, inscij propriæ inscitiæ. Cæcitatem itaque dum cupiunt subtilibus euolare sermonibus, quasi noctuæ in lumine euanuerunt.

NOE. *Fuit primus in virtute in ea generatione quæ fuit sub diluuium, & primus in ea generatione quæ fuit post diluuium. Libro de Noë & arca.* Cap. 20. Tom. IIII.

Noë iustus in peccatorum generatione, quæ propter delicta deleta est, virtute primus erat: & in secunda generatione, quæ cœpit post diluuium eo ordine, quia primus secundæ generationis fuit, & meritò primus euaserat. Rectè enim ei honor defertur, qui & primæ generationis primus fuit, & posterioris principiũ, qui meruerit & de illa euadere, & isti ad seminarium propagari. Cum enim alij deperissent, solus vitæ egregiæ merito prærogatiua virtutis apud Deum diues, non est expertus malitiæ corruptelam, per quem factum est ne totum corpus generis humani vel abolitum videretur in terris, vel ab Dei abscissum gratia relinqueretur.

Probat eum omnes quatuor habuisse virtutes. Libro primo de officijs. Cap. 25. Tom. I.

Noë quàm sapiens fuit, qui tantam fabricauit arcam? Quàm iustus, qui ad semen omnium reseruatur solus ex omnibus, & præteritæ generationis superstes est factus & author futuræ mundo potius, & vniuersis magis, quàm sibi natus? Quàm fortis vt diluuium vinceret. Quàm temperans, vt diluuium toleraret? Quando introiret, qua moderatione degeret, quando coruum, quando columbam dimitteret, quando reciperet reuertentes, quando exeundi opportunitatem captaret, agnosceret?

NOMEN. *De nomine Dei loquens, assignat causam proprij nominis. In tractatu super Psalmum quadragesimum tertium.* Tom. IIII.

Quid est nomen, nisi quo propriè vnusquisque significatur, quod ei non sit commune cum cæteris? Homo enim commune vocabulum est. Nisi addas qui vocetur, non potest declarari. Nomẽ ergo proprietas vniuscuiusque est, quo possit intelligi. Vnde arbitror quod & Moses volens proprium Dei & aliquid de Deo spiritualе cognoscere quod non esset commune cum cælestibus potestatibus interrogauit, Quod est nomen tuum? Denique cognoscens mentem eius, Deus non respondit nomen, sed negotium: hoc est, rem expressit, non appellationem, dicens: Ego sum qui sum: quia nihil tam proprium Dei, quàm semper esse.

Vnum nomen est Trinitatis. In sermone secundo de sacramentis ad neophytos. Tom. IIII.

In nomine vno baptizari nos iussit: hoc est in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Noli mirari quia dixi vnum nomen, vbi est vna substantia, vna Diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictum est: In quo oportet nos saluos fieri. In hoc nomine omnes saluati estis: redditi estis ad gratiam vitæ.

De nomine Christi loquitur super secundam ad Timot. in fin. super illud quod sequitur. Tom. V.

Dominus Iesus cũ spiritu tuo. Vale. Hęc subscriptio Apostoli est: quod signum esse dicit in omni Epistola. Et quia Filius Dei etiam filius hominis est, & Iesus dicitur & Christus: vt & homo significetur & Deus, duobus nominibus nuncupatur: vtroque tamen nomine dignitas designatur, qua ratione sunt posita nomina.

Sed de ipso nomine Christi, diffusius loquitur super Epistolam ad Philippen. cap. secundo. Require suprà, cap. Christus. Quod nomen à Iudæis deleri non potuit. Vnde in tractatu super Psalmum quadragesimum, exponens quod sequitur, dicit sic: Tom. IIII.

Inimici mei dixerunt mala mihi, quãdo morietur & peribit nomen eius. Amentes qui vitæ authorem mori posse credebant, sed vota eorum Ecclesia destruebat, credens quòd etiam mortuus secundum corporis cõditionem, suum nomen augeret. Et ideo psallebat ei dicens: Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem. Repetebat: Vnguentũ exinanitũ est nomen tuum. Moriantur illi, qui te mori posse præsumũt. Non moriar ego, qui te noui vitæ arbitrum, salutis authorẽ. Nouimus enim quòd tempore passionis & resurrectionis orabant discipuli congregati, quando eis Maria Magdalena resurrexisse Dominũ nuntiauit, & quando eis clausa ianua Dominus se in corpore resurrectionis ostendit, quãdo Thomas vulnera eius vidit, & credidit. Insultabant ergo Iudæi quasi mortuo, sed Dominus viuentem se Apostolis reuelabat. Cum ergo dicerent Iudęi: Ecce mundus totus post eum abit: Cum dicerent, quia mirabilibus operibus seducit populum, quid aliud dicebãt, nisi, Quando morietur, & peribit nomen eius? Et ideo in eius passione clamabant: Tolle, tolle à terra hũc: Crucifigatur, crucifigatur. Factum est quod petebant. Sublatus à terra est, resurrexit, ad cælum ascendit, & regnum suum de nobis Paradisi sedibus reformauit.

In nomine Dei semper quodlibet opus incipiendum. Super Epistolam ad Colossen. cap. tertio. Require suprà, cap. Gratiarum actio. De nominibus verò sanctorum, loquitur libro secundo super Lucam, vbi adiungit de hoc nomine Iesus, dicens per Angelum quidem diuulgatum, sed à Deo Patre vocatum, probans hoc ex apochryphis Esdræ libro primo. Cap. II. Tom. V.

Habent hoc merita sanctorum, vt à Domino nomen accipiant. Sic Iacob Israël dicitur, qui Deum vidit. Sic Dominus noster Iesus nominatus est antè quàm natus. Cui non Angelus, sed Pater nomen imposuit. Reuelabitur, inquit, Filius meus Iesus cum iis, qui cum eo iucundabuntur, qui relicti sunt in annis quadringẽtis. Et erit post annos hos, & morietur Filius meus Iesus, & conuertetur seculum. Vides Angelos quæ audierint, non quæ vsurpauerint, nuntiare. 4. Esdræ 7.

Qui habet nomẽ alicuius sancti illũ debet imitari. Probat ex verbis sanctæ Iulianæ viduæ persuadentis filio castitatẽ. lib. iij. de viduis. parte 3. Require sup. c. Filius hominis.

Nomen habere bonum optimum est, sed acquiritur causa misericordiæ in proximum exhibitæ. Eodem libro, parte quarta. In exhortatione ad virg. Tom. I.

Docent Salomonis Prouerbia bonę opinioni studẽdum dicendo: Potius est nomen bonũ, q̃ diuitiæ multæ. Quid enim est patrimonium, nisi bona illa gubernatio? Prouerb. 22.

Vnde

Vnde sanctus Iob dixit, Benedictio morituri super me veniat, & os viduæ me benedicat. Oculus eram cæcorum,& pes claudorum, inualidorum pater. Si vidi nudum prætereuntem, & non vestiui:si me non benedixerunt egentes, & de velleribus ouium mearum humeros eorum non calefeci: si abscondi aliquando peccatum meum,quod vel imprudens,non ex voluntate commiserim:si aliquando permisi vacuo sinu inopem exire ianuam meam? His enim bonum nomen paratur.

Aliqui mali homines mutant sibi nomen, ne alibi cognoscantur. Vnde in epistola secunda siue tractatu de non tradendis basilicis contra Auxentium,loquens de ipso Auxentio, inter cætera dicit sic.

Orat. in Auxentium, lib. 5. Epistol. Tom. III.

Auxentius eiicitur, Mercurinus excluditur: Vnum portentum est,& duo nomina. Etenim ne cognosceretur quis esset,mutauit sibi vocabulum, vt quia hîc fuerat Auxentius episcopus Arrianus, ad decipiendam plebem quam ille tenuerat,se vocaret Mercurinum. Mutauit ergo vocabulum, sed perfidiam non mutauit. Exuit lupum, & induit lupum. Nihil prodest quòd mutauit nomen: quid sit, agnoscitur. Alius in Scythiæ partibus dicebatur, alius hîc vocatur. Nomina pro regionibus habet. Habet ergo iam duo nomina, & sic hinc aliò perrexit, habebit & tertium. Quomodo enim patietur vt maneat ei vocabulum ad tanti sceleris indiciũ? Minora fecit in Scythia, & ita erubuit vt mutaret vocabulum. Sceleratiora hîc ausus est, & volet quocunq; perrexerit nomine suo prodi tantorum populorum sanguinem? Manu sua scribet, & poterit consistere animo.

Nomina rerum in disputatione oportet habere secundũ scientiam, in qua disputatur, ne aduersarius habeat quid causetur. Libro quarto Hexameron. Require suprà, capite Astrologia.

Tom. IIII.

NOSSE. *Nouit omnia Deus. Libro secundo de Iacob & vita beata.*

Tenebræ licet operiant,& parietum septa circundẽt, dicat impius quia nullus sibi testis assistat: videt tamen omnia Deus: nec est aliquod facinus quod possit latere omnium iudicem,qui cognoscit omnia antè quàm fiãt.

Electos tamen principaliter dicitur nosse. Libro primo de Abraham. Require suprà,cap. Electio. Nosse non possumus Diuina secreta. Super Psal. xliij. Require suprà, cap. Occultum.

NOVITAS ET NOVVM. *A nouitatibus est cauendum. Vide suprà, c. Athanasius. Noua dicuntur Ecclesiæ sacramenta. Vnde noui dicuntur homines baptismo renouati. Libro secundo de Cain & Abel.*

Cap. 6. Tom. IIII.

Noua nouorum erant sacrificia primo tempore anni, quæ specie in primogenitis fructibus æstimabantur:nunc autem reuelatum est eos significari qui per baptismatis sacramenta renouantur. Hoc est enim verè sacrificium primitiuum, quãdo vnusquisque se offert hostiam,& à se incipit, vt postea munus suum possit offerre. Noua igitur fides renouatorum valida, pubescẽs,incrementum virtutis acquirens, non remissa, non fessa, non senio quodam marcida & vigore ignaua, apta sacrificio est: quæ pullulet quodam vireti germine sapientiæ, & iuuenili Diuinæ cognitionis feruore pubescat. Habeat tamen succum doctrinę veteris. Sicut enim noui,ita & veteris testamenti debet doctrina concurrere, quia scriptum est, Manducate vetera veterum,& vetera à facie nouorum auferte. Cibus nobis sit cognitio patriarcharum: epuletur animus in Prophetarum oracula: Tali sagina mens pascatur interior. Sed illa non species agni sit, sed veritas corporis Christi:non legis vmbra præstringat oculos,sed aperte Dominicæ gratia passionis, & splendor resurrectionis aciem mentis illuminet.

Qualiter nouus fiat homo, docet in sermone quodam de septuagesima qui incipit: Redimite vos dum pretium habetis.

Non extat.

Quia noua nomina hoc tempus habet, ideo Christianus omnis renouare vitam suam debet. Hinc admonet Apostolus dicens: Renouamini spiritu mentis vestræ. Item: Et si exterior homo noster corrumpitur, tamen interior renouatur de die in diem. Nam sicut renouatur qui de malo transit ad bonum: ita renouatur qui de bono transit ad melius. Qui de luxuria vel qualibet immunditia transit ad castitatem, vitam suam renouat. Qui aliena rapere iniustè consueuerat, si sua cœperit misericorditer distribuere, vitam suam renouat. Qui superbus ad humilitatem transierit, aut qui amabat detrahere fratribus, si cœperit fratres diligere, sine dubio renouat vitam suam: quia qui erat membrum diaboli malè viuendo, incipit esse in corpore noui hominis Domini nostri Iesu Christi per fidem rectam & bonam operationem. Frequenter audistis fratres duos esse homines,id est, Adam & Christum: Ille dicitur vetus: iste dicitur nouus. Et ideo qui malus est, vetus est, imitando illum qui fuit in Paradiso superbus & inobediens: qui verò bonus est,nouus est, sequendo illum qui dicit: Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Et de quo Apostolus ait: Factus est obediens vsque ad mortem. Sed quia hoc tempus nouum nomen habet, admonemus illos qui iam boni sunt per bona opera, vt renouari studeant in hoc nouo tempore per opera meliora. Verbi gratia: Nouus est per castitatem cessando à malo opere, renouetur cessando ab ipsius operis dilectione. Similiter qui humilis & obediens & misericors & patiens est, renouetur necesse est orando quotidie & proficiendo in ipsis virtutibus, secundũ illud quod scriptum est: Ibunt de virtute in virtutem.

De noua vita quæ erit in gloria vel post resurrectionem, dicit in tractatu de prima interpellatione Iob.

Cum autem dormierit homo non resurget, vsque dum cælũ assuatur: quod videtur declarare donec cælum nouetur. Erit enim cælum nouum & terra noua, sicut scriptum est. Quod enim assuitur, vetus est, quod vetus, mutabitur. Denique audi Dauid dicentem: Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent: & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Possumus etiam illud attexere, quoniam quod vetus est, assuitur: quod nouum cogitur. A diebus autem Ioannis Baptistæ regnum cælorum cogitur,& cogentes diripiunt illud. Assuebat ergo illud synagoga in paucis, Ecclesia cogit in multis: Vel quia nunc assui cælum videtur nebulis & caligine, nocturnísq; tenebris, & croceo diei surgẽtis rubore diuersa,& discolori specie sæpe cõtexitur. Tunc autẽ nox nõ erit amplius,& non indigebunt luce lucernæ & lumine Solis: quia Dominus illuminabit super eos, sicut dixit Ioannes: vel quia væ iis qui assuunt ceruicalia ad euertendas animas populi. Deploranti Prophetæ miseriam nostræ fragilitatis, quæ & in hac vita requiem non haberet,& vniuersa subito in cursu mortis amitteret: Spiritus sanctus infudit tam diu non resurrecturos homines, donec veniret qui non assueret vetera nouis, nec vestimentum nouum committeret in vestimentum vetus, sed omnia faceret noua, sicut ipse dixit: Ecce faciam noua. Ipse est enim resurrectio primogenitus ex mortuis, in quo omnes quidem prærogatiuam futuræ resurrectionis accepimus: solus tamen adhuc resurrectione perpetua resurrexit.

NOX. *De principio noctis & causa. Libro quarto Hexameron.*

Lucis defectus, & stellarum ortus, inter occasum diei distinguit,& noctis exordium. Nam vbi occiderit Sol, manet tamen adhuc aliquid reliquiarum diei, donec tenebrę terram operiant: & tunc Luna oritur, & stellę. Et de nocte quidem apertè liquet, quia Luna & stellarum illuminatio noctis spatia testantur.

Et infrà

Et infrà ibidem, cap. septimo.

Nox cedere videtur diei, & ab eius lumine declinare. Est enim vt peritiores probârunt qui nobis vel ætate vel munere præcurrerunt, vmbra terræ.

Nox computatur cum die: diffusè probat libro primo eiusdem, cap. penul. Require supra, cap. Dies. Nox signat ignorantiam. lib. de Noë & arca. cap. xv.

Per diem intelliges illuminantem virtutem, per noctem recognoscis tenebrosam insipientiam.

In nocte est qui Christum ignorat. Libro quarto de virginitate, parte iiij.

Noctem habebat Petrus antè quàm Christum videret. Nondum enim venerat dies, quia verâm nō viderat lucem. Synagoga nox est, dies Ecclesia est: Vnde & Paulus ait, Nox præcessit, dies autem appropinquauit.

Ad idem facit quod dicit super Psal. xlv. Require infr. cap. Surgere. Et in Epist. iij. ad Irenæum.

Lib. 9. Epist. Epist. 75. ad Bellicium. Tom. III. B Nox erat cæcitas. Nox erat cum Iudas accepit buccellā à Iesu, & introiuit in eum satanas. Iudæ nox erat, in quo diabolus erat. Ioanni dies erat, qui in Christi pectore recumbebat: Petro quoque dies erat, cum lumen Christi videret in monte. Nox erat aliis, sed Petro dies erat. At verò ipsi Petro nox erat, quando Christū negabat. Denique gallus cantauit, & flere cœpit, vt emendaret errorem. Iam enim dies appropinquabat.

In nocte est orandum & referendum Deo gratiarum actiones. Libro super Beati immaculati, litera septima, versu septimo.

Nullum tempus prædicandi vacuum sinat sancta deuotio præterire. Si studentes igitur doctrinis secularibus perparū somno indulgent, quātò magis qui Deum cupiunt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantum naturæ satis est? Dauid per singulas (Psal. 6.) noctes lectum suum lachrymis diluebat. Surgebat enim noctis medio vt Domino confiteretur. Et ne totam noctem sopori existimes deputādam, tunc magis tibi orandus est Dominus, tunc præsidia postulanda, culpa cauenda, quando videtur habere secretū, tunc maximè quando tenebræ in circuitu meo, & parietes me operiunt. Considerandū quia Deus omnia intuetur abscōdita. Ne (Ecclesiast. 23.) dixeris ergo circunfusus tenebris, Quis me videt? & quē vereor septus parietibus & inclusus? Quia vultus Domi (Psalmo 33.) ni super facientes mala. Deinde si arbitrum non vides, te ipsum non vides: tuæ conscientiæ testimonium non vereris? Nescis illam caliginem noctis, non opertoriū, sed incentiuum esse peccati? Cum somno & cibo feruēt corpora, tunc etiam mētis vigor sopore laxatur, somno resoluitur, tunc irrepit impuri libido cōcubitus, tūc perturbatur cor, squalorem immunditiæ non veretur, castitatis puritas non consideratur, pudicitiæ gloria non recensetur. Nox erat quando Iudas prodidit, quando Petrus negauit. Illo igitur præcipuè tempore iustificationes Dei animo retexendæ sunt, relegenda mandata hortatoria, illa de castitate præcepta, non absint, vt his occupata mens flagrantiam libidinis, carnis restinguat ardorem. Tene illud animo: Lauabo per singulas noctes lectum meum. (Psalmo 6.) Quis enim stupris deditus, flagitiis inuolutus, lauat per singulas noctes lectum suum? Nescit flere qui flenda committit: & cum sit ipse lachrymabilis, non habet pœnæ lachrymas suæ. At ille qui castigat corpus suum, & sui solicitus gubernator est, atque ingemiscēs & dolens lapsus superioris offensa, quærit quomodo abluat fluctibus pœnitentiæ: hic lauat per singulas noctes lectum suum. Non dormiamus ergo totis noctibus, sed maximam partem earum orationibus & lectioni deputemus. Audi Ecclesiæ vocem quærentis etiam in (Canticor. 3.) noctibus Christum. In cubili, inquit, meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea. Accipe secundum literam. Quæsiuit in noctibus orando, deprecando, etiam lachrymis deplorando: quæsiuit in noctibus, quia posuit tenebras latibulum suum, vt quærere eum solici- A tius disceremus. Quæsiuit igitur in Prophetis Ecclesia ex gentibus congregata, & ideo credidit. Denique aduentus dominici testimonia de Prophetis Euangelistæ psalmísque posuerunt. Vnde scriptum est, Quia nox nocti indicat scientiam. Quæsiuit eum in noctibus, in persequutionibus & aduersis, in tribulationibus & laboribus duris. Nox est omnibus, quibus non est perfecta securitas. Vnde ait Dominus: Veniet nox, quando nemo (Iob 9.) potest operari: Cum in hoc mundo sum, lux sum huius mundi. Non ergo operemur in tenebris. Si enim lucent opera nostra, non operamur in tenebris, sed in lumine. Dies est quibus adest Christus: nox est quibus se denegat.

Item litera octaua, versu sexto.

Media nocte surgebam ad cōfitendum tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. Non satis est dies ad deprecādum: surgendum est nocte, & media nocte. Ipse Dominus perno- B ctauit in oratione, vt te proprio ad deprecandum inuitaret exemplo: & vtique peccatis tuis ille indulgentiam postulabat, postulabat à Patre, operabatur propria voluntate. Non tibi dicit Propheta vt tantummodo nocte media surgas, sed vt surgas nocte & maximè media nocte. Nocte enim surgendum antè præmisit, dicens: Memor fui in nocte nominis tui Domine. Potest vnusquisque memor esse, & non surgere. Potest vnusquisque & surgere & non cum surrexerit ea quæ proprio arbitrio sederint, postulare. Addidit, media nocte surgebam: docens surgēdum esse media nocte. Nec otiosum est quod adiunxit. Ad confitendum tibi. Hoc est vt illo maximè tempore deprecari Deum, & propria debeamus peccata deflere, nec solùm veniam præteritis postulare, sed etiā præsentia declinare, futuris cauere. Multa enim in illo tempore tentamenta proserpunt. Tunc feruet carnis illecebra, tūc tentator illudit, coquitur cibus, potúsque digeritur, stomachus æger, mens somnolenta, ani- C mus occupatus est. Itaque aut quiescenti calor soporis augetur, aut vigilanti nōdum plenior refusus est vigor, qui errorum cauere possit incursus. Tunc igitur tentator assistit, tunc retia iacit, quibus turbare mentē possit improuidam: tūc spiritales nequitiæ tenebras offundunt, tunc omne nefas suadere contendunt, quando nullus culpæ arbiter, nullus criminis cōscius, nullus potest esse testis erroris: tūc varias disceptationes pectori dormitantis infundunt, vt primò de statu mentis deiiciant reluctantem, & aliquorum qui sancti habentur proponatur exemplum quod illi aliquando deliquerint, sed postea veniam sint adepti, & texerint superiora delicta. Nam etsi omnem emendationem nostri inimicus excusus sit, tamen ad tempus vt sobriæ mentis virum possit elidere, prætendit futuram indulgentiam, vt præsentia peccata persuadeat. Et cum impulerit aliquem ad errorris assensum, si viderit eum iam nō amore virtutis à culpa, sed pœnæ contemplatione reuocari, inserit varias di- D sceptationes: vt dicat sibi: Quis me videt? & tenebræ circundant me & parietes, quem vereor? Non videt altis- (Ecclesiast. 23.) simus, non ad eum nostra peccata perueniunt, non dignatur spectare quæ turpia sunt. Hæc vtique vsu exemplóq; cognouimus. Nemo enim potest esse expers tentationis. Itaque vt tempus hoc habile tentamētis, ita etiam tempus est pœnæ quo ex lectione Diuina possumus edoceri. Non enim otiosè Dominus Deus noster cùm posset quocunq; momento primitiua Ægyptiorū extinguere, hoc tamē tempus dolori & luctui peccatoribus opportunius iudicauit. Sic enim scriptū est: Quia media nocte primogeniti Ægyptiorū liberi ab extermi- (Exod. 12.) natore sint interempti. Ideóque sanctus Moses Propheta vt hoc præueniret tēpus, ac sine Hebræorum populus fraude trāsiret, antè agnum immolauit, hoc est vesperi: vt manducantes eū, & Domini Pascha celebrantes, non occuparentur exterminatoris insidiis: ne inermes & vacuos spiritalis alimēti nocturna spicula tenebrosi hostis oppri-

opprimerent. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, solicitè require. Non perfunctoriè tibi ista dicũtur, sed Diuina mysteria declarantur.

Versu 3.

Et litera decima nona.

Pernoctabat in oratione Dominus Iesus, non indigens precationis auxilio, sed statuens tibi imitationis exemplum. Ille pro te rogans pernoctabat, vt tu disceres quomodo pro te rogares. Redde igitur ei quod pro te detulit. Audi suprà dicentem Prophetam: Media nocte surgebam ad confitendum tibi, & tu surge vel media nocte, si nõ potes tota semper nocte vigilare, vt dũ oras nocte, veri Solis pectori tuo splẽdor irradiet: quia omnis anima quę Christũ cogitat, in lumine semp est: Dies lucet tibi, Christus aspirat. Sed quia sequens versiculus de tempore precandi euidenter expresit, in isto versiculo actuum magis operúmque arbitror, quàm orationis tempus intelligendum.

Similiter nocte est meditandum. Eodem libro, *litera decima tertia, versu secundo.*

Sed etiam hoc est parum diligenti, qui velit ad beatitudinis gratiã peruenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in lege. Angustior dies est meditatione doctrinæ. Non tantus dies in tempore, quantus meditatus in lege. Vnde vide ne illud magis significare videatur, quod ei qui in lege meditatur semper dies est, & lumẽ sine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpolent: Alioquin quomodo neglıgentior est in processu operis declararet, quem diligentiorẽ in ipsis, operis sui Propheta principiis esse voluisset? In die ergo meditator legis & Euangelij prędicator: & fortasse illi, qui nouum non recipiũt testamentum, in nocte legerunt, & ideo nescierunt neq; intellexerunt. Vnde etiam Saluator ne nos legeremus in tenebris admonet dicens, Ambulãdum in die, quia non offendit qui in die ambulat: videt enim gratiam lucis. Qui enim ambulat in tenebris, scopulum offensionis incurrit.

Lib. 8. Epistol. Eipst. 65. Tom. III.

Nocturnum tempus est suspectum. In Epistola ad Syagrium.

Sub noctem suspecta sunt etiã illa quæ tutiora sunt: cauendáque tenebrarum ambigua.

Et infrà subdit.

Obscurum noctis dolum quærentibus ad perpetrandum facinus satis opportunum.

In exhortatione ad virgin. Tom. I.

NVBERE ET NVPTIAE. *Dicuntur nuptiæ à nube. Libro tertio de viduis, parte secunda.*

Canticor. 1.

Estote nubes, sed leues. Eritis profectò, si ableuet virginitas onera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis illuminet. Ideo dicit illa: Nigra sum & decora filiæ Hierusalem. Nigra per carnem, decora per virginitatẽ. Nubes itaque sunt, & graues nubes quę nupserint. Nanque à nubibus verbum nubentium tractũ arbitror. Denique operiuntur & nubes, cum acceperint nupturæ velamina. Et verè graues nubes, quæ sustinent sarcinã matrimonij. Nam etiam grauari aluo feruntur, cum semina conceptionis acceperint.

Cap. 9. Tom. IIII.

Vnde nuptiæ dicuntur, & qualis nubenda virgo esse debeat, dicit libro primo de Abraham.

Nec illud otiosum quod cum veniret Rebecca, vidit Isaac deambulãtem: & cum interrogasset quis esset, cognito quòd ipse esset cui duceretur vxor, descendit, & caput suum obnubere cœpit, docens verecundiam nuptiis præire debere. Inde enim & nuptiæ dictæ, quòd pudoris gratia puellæ se obnuberet. Discite ergo virgines quemadmodum seruetis verecundiam, ne intecto capite prodeatis ante extraneos, cum Rebecca iam desponsata, designatum maritum aperto capite non putauerit videndum.

Tom. V.

Nubere liberum est, sed melius est virginem esse. Et ipsæ nuptiæ debent publicè celebrari. Super primam ad Corinthios, cap septimo.

Si ergo aliqua in desiderio nuptiarum est iam matura ad vsum, melius esse vt secundum concessam legẽ publicè nubat, quàm occultè istud turpiter agat, & erubescatur in illa. Qui autem statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habet voluntatis suæ, & hoc statuit in corde suo vt seruet virginem suam, bene facit. Hoc dicit, vt qui virginẽ habet, cui animus ad nuptias non est, seruet illam: nec illi ingerat fomitem nuptiarum, quam videt nubendi voluntatem non habere. Beneficia enim si præstanda sunt, quantò magis minimè auferenda. Itaque & qui nuptum dat virginem suam, bene facit. Benefacit, quia licet quod facit: Et qui nõ dat nuptũ, melius facit. Melius facit, qa & apud Deũ meritũ illi collocat, & seculi solicitudine liberat illam.

Nubendi libertas dato quòd in muliere soluta, debet tamen nuptias de parentum beneplacito celebrare. Libro eodem de Abraham.

Honorantur autem & parentes muneribus, consulitur puella non de sponsalibus: illa enim iudicium spectant parentum. Non est enim virginalis pudoris eligere maritum, sed iam desponsata viro de profectionis cõsulitur die. Nec immeritò dilationem non attulit: iure etenim properare debuit ad maritum. Vnde illud Euripideon quod mirantur plerique, vnde trãslatum sit, manifestũ est. Ait enim in persona mulieris, quæ tamen maritum volebat relinquere, & ad alias postulabatur nuptias: Νυμφευμάτων μ̀ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς Μέριμναν ἕξει, κ'οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε. Hoc est, Spõsalium quidẽ meorum pater meus Curam subibit. Hoc enim non est meum. Ergo quod ipsi philosophi mirati sunt, seruate virgines. Mulier etiam si qua amisso citò marito adolescentula, laqueum infirmitatis suæ timet incidere, si vult nubat, tantum in Domino: vt electionem mariti parentibus deferat, ne appetentiæ æstimetur procacioris author, si ipsa de nuptiis suis electionem sibi vendicet. Expetita enim magis debet videri à viro, quàm ipsa virum expetisse. Verecundiã præmittat antè quàm nubat, quo ipsum coniugium plus commendet verecundia. Sed illi verba imitantur, opera imitari nequeunt.

Nubendi libertas non inest virginibus cõsecratis. In tractatu de lapsu virginis consecratæ. Require infrà, cap. Virgo. Nubere quisque taliter debet, vt vita nubentium sit in moribus consonans & in voluntate. Libro octauo super Lucam, cap. secundo. Require suprà, ca. Harmonia. Ad nubendum temporis ætas apta requiritur. Libro j. eiusdem.

Senes autem ab ipsa concluduntur ætate, & iusto intemperantiæ pudore reuocantur facere nuptiarum opera. Adolescentes ipsi plerunque filiorum vota prætendunt, & excusandum arbitrãtur ætatis calorem generationis affectu: quantò magis senibus agere turpe est, quod adolescentibus pudor est confiteri?

Nubere licet sit bonum, melius est tamen esse virginem. Libro tertio de virginitate, parte prima. Require infr. cap. Virgo. Et libro tertio de viduis, parte secunda. Require supra, cap. Filij. & in eodem libro ibidem infrà.

Illic possidemus arua plena doloris atque mœstitiæ: hîc possidemur à Christo. Vnde & sanctus dicit: Possedisti renes meos. Hic filij possideat renes vestros, vt in illis seminaria maneãt castitatis, incẽtiua virtutũ. Ideo dicate vos Christo, & cõfitemini ei, vt dicatis: Portio mea Dominus. Nõ potest hoc nupta dicere, sed innupta. Nupta enim quærit viro suo, innupta autem Christo placere. Illa mundi: hæc Christi possessio est. Leuita est, qui nihil sibi de terris vendicat. Qui quærit vxorem, nõ potest dicere: Portio mea Dominus. Denique Christi minister, quid ait? Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo do tibi: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Hoc enim acceperat, quoniam aurum non desiderauerat. Denique missus erat sine virga, sine sacculo, sine pecunia. Et ideo gloriabatur, quia nõ habebat quod nõ acceperat. Non enim erubescebat in paupertate, quem pauper redemerat. Ideóq; dixit, Surge & ambula: quia legerat:

Psalm.33. legerat: Iste pauper clamauit & Dominus exaudiuit eũ. Sit ergo vobis Dominus, Dominus qui sterilem & parientem facit. Vtramque facit, sed altera in tristitia parit, altera in sterilitate lætatur. Cui dicitur, Isa.54. Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis. Habet filios sine partus dolore. Vnde dicitur de Ecclesia: Quis audiuit si parturiuit terra vno die, & gens nata est simul? Vno die autem terra non parturit, sed parit gratia.

Etiam melius est viduam remanere. Libro j. de viduis. Require infrà, cap. Viduitas. Nuptiæ secundæ & tertiæ non prohibentur: tamen non sunt laudandæ: quod pulchrè deducit eodem libro, parte iij. Et in fine libri. Quod totum vide infrà, cap. Viduitas. Nubentium vel nuptiarum ornatus reprehendit. Libro j. de virginitate. Require Cap.9. *suprà, cap. Mulier: & infrà, cap. Virgo. Nuptiæ spirituales sunt in Christo & Ecclesia. Libro primo de Abraham. cap. xxx.*

Inesse quoque in eo præclarum Ecclesiæ mysterium liquet, eò quòd nemo ausus sit eũ ante Christum vocare. Soli enim Christo hæc erat vocandarum nationum reposita prærogatiua. Vocata autem non fecit moram, & ideo acceptior Domino: quia populus Iudæorum, qui erat ad cœnam vocatus, nõ fuit dignus venire: Congregatio autem gentium simul vt accersiri se vidit, occurrit. Denique vt scias non sine mysterio esse, cum veheretur camelo, venit ad sponsum, eò quòd populus nationum beluina quadam horridus meritorum deformitate, qui formę suę nullum haberet decôrem, fidẽ esset atque consensum Ecclesiæ recepturus.

Cap.eod. *Nuptiarum istarum fuerunt Apostoli. Ibidem infrà.*

Quis ille est seruulus, qui prouidit has nuptias? Vnus vtique de Apostolis, & ille maximè qui ait: Viri fratres, vos scitis quia à diebus antiquis in nobis Deus elegit ex ore meo audire nationes verbum Euangelij: vel ille qui doctor gentium appellatus est. Ipsi enim cum leguntur, ait Ioannes Euangelista, acquirunt Christo animam vt credat, quæ antè non credidit: & cupientibus Christum videre sermonibus demonstrat suis.

Nuptiarum istarum fœcunditas describitur lib. j. de virginitate. Require suprà, cap. Ecclesia. Nuptiæ Ecclesiæ sunt honorabiliores quàm synagogæ. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ xv. Require suprà, cap. Caput. Tom.IIII. *Et in tractatu super psalmum xliij. introducẽs Mosen in hæc verba:*

Hebr.11. Fide, inquit, Moses grãdis factus, negauit se esse Pharaonis regis nepotem. Maluit enim afflictis compati, q̃ temporalibus delectari: maioresque diuitias æstimauit, & prætulit thesauris Ægypti improperium Christi. Aspiciebat enim mercedem repromissionum Dei, quę est resurrectionis gratia: sed vbi propter perfidiam Iudęorum mortuum est verbum Dei infidelibus, & excidit pectoribus Iudæorum legis spiritalis intellectus, occubuit & nupsit synagoga ritui corporali, obseruationique perfidiæ. Sed non fuit illa sobrietas spiritalium nuptiarum, sed adulteriũ castitatis. Ideo synagoga libera esse non potuit, quæ malè nupserat, & non crediderat resurrectionem Christi futuram. Vnde bene ei nupsit Ecclesia, cui secundum sacram dispẽsationem, secundum carnem mortuus est Christus, vt illa Iudæa anima, quæ antè fuerat ligata peccato, per mortem Christi absolueretur vinculo delictorum. Non nubit ergo mulier alteri viro, nisi mortuus fuerit vir suus: hoc est, nisi à vinculo legitimi amoris fuerit absoluta. Si autem mortuus vir eius fuerit, liberata est. Sanè tenebatur ex lege, vt fratri proprij coniugis copularetur, si semen nullum maritus ei reliquisset. Quod vinculum magis nectebat interpretatio literæ, quàm gratia spiritalis. Denique habebat in volũtate frater defuncti, vt si nollet, nõ acciperet fratris vxorem ad semen defuncti resuscitãdum. Vnde calciamentum suum soluere iubebatur, vt esset à nexu copulę

A eius exutus, quam à sui gratia offendisset alienam. Sic enim scriptum est, quia soluebat vir calciamentum suũ, & dabat proximo suo dicens: Hoc erit in testimonium in Israël. Et dicebat propinquus: Accipe, & acquire tibi tu: & soluebat calciamentum suum. Deut.25. Dicebant etiam astantes: Det tibi Dominus vxorem quæ intret in domũ tuam sicut Rachel, & sicut Lia, quę ædificauerũt vtræque domum Israël, & fecerũt virtutem in Ephrata. Sed hoc ex literæ interpretatione Iudæum ligabat †. † Aliàs, Iudai agebant. Cæterum figura erat quòd Christus venturus esset in terras, qui semen defuncti populi resuscitaret merito fratris, quia dictum est: Narrabo nomen tuum fratribus meis: Psal.21. & quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem: vel quia Euãgelium defunctæ legis reparationem operaretur in posteris, vt semen quod lex non reliquerat, Euangelij tenor resuscitaret.

Nuptiæ spirituales sunt etiam animæ cum Christo. Libro super Beati immaculati, litera vicesimasecũda, versu Tom.IIII. B *octauo.*

Soror nobis parua, & vbera non habet. Sic enim qui volunt differre nuptias, excusare consueuerunt, vt prætendant immaturę ætatis infirmitatem: & astruãt quòd vbera non habeat, quæ nubilis significãt tempus ætatis. Hoc solet symbolum cõmune omnibus virginibus esse nupturis, vt cum vbera cœperint eminere, tunc coniunctioni habiles iudicentur.

De ista materia vide suprà, cap. Coniugium: & capite Matrimonium: & infrà cap. Vxor.

NVBES. *Est Spiritus sanctus. Vnde lib. vij. super Lucam, pertractans capitulum de transfiguratione Domini.* Cap.2. Tom.V.

Deniq; placuit tanta deuotio Deo, & inter hæc verba facta est nubes, & obumbrauit eos. Diuini spiritus est obumbratio ista, quæ non caligat affectibus hominũ, sed reuelat occulta. C Quæ etiã alio cõparata est loco dicente Angelo: Et virtus altissimi obũbrabit tibi. Cuius profectus ostenditur audita Dei voce dicentis: Hic est Filius meus dilectus, ipsũ audite. Hoc est, non Helias filius, non Moses filius, sed hic est Filius quem solum videtis. Recesserãt enim illi, vbi cœpit Dominus designari. Vides hanc nõ solùm insipientiũ, sed etiã perfectorũ, imò etiã cælestium fidem esse perfectum Filiũ Dei scire. Sed quoniam hęc iam suprà diximus, cognosce nubem istam nõ fumigãtium esse mõtiũ nebuloso humore cõcretam, & coacti aëris caligine piceã, quæ cælum tenebrarum horrore subtexat, sed lucidam nubem, quę nos non pluuialibus aquis, & humẽtis alluuione imbris immadidet: sed de qua mẽtes hominum voce Dei omnipotentis emissa fidei ros rigauit.

Nubes dicta est beata virgo. Require suprà, capite Columna. Et libro tertio de viduis, parte ij. In exhortat. ad virgines. Tom.I.

D Hic est qui venit in nube leui, sicut dixit Propheta: Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Ægyptum: significans quòd in Ægyptum, id est, in afflictionem mundi huius veniret per virginẽ. Nubem itaq; Mariam dixit: quia carnem gerebat leuem, quia virgo erat nullis oneribus grauata coniugij.

Nubes etiam dicuntur sancti. Lib. x. super Lucam, super id quod sequitur: Cap.7. Tom.V.

Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus. Fortasse quemadmodũ Domini expectatur aduentus, vt eius præsentia in toto fiat vel hominis orbe vel mundi, quæ sit vtique in singulis cum omnibus affectibus receperint Christum. Sic etiam virtutes cælorum aduẽtu Domini Saluatoris ac reditu (est enim virtutum Dominus) augmentũ gratię consequãtur necesse est, vt plenitudine Diuinitatis propius se infundente moueantur. Sunt etiã virtutes cęlorum quæ enarrant gloriam Domini, & quę pleniore Christi infusione moueantur, virtutes spiritales, quę vident Christum. Docuit nos Dauid quemadmodum hæ moueantur virtutes, di-

cens: Accedite ad eum & illuminamini. Docuit etiã Paulus queadmodum Christum videas. Cũ enim conuersus fueris ad Dominũ, auferetur velamen, & vides Christũ. Vides illum in nubibus. Nõ equidem puto ꝙ in caligine tenebrosa & horrore pluuiali Christus adueniat. Nubes enim quæ videntur, cęlum vtiq; caliganti horrore subtexunt. Et quomodo in Sole tabernaculum posuit suũ, si pluuialis erit eius aduentus? Sed sunt nubes, quę, quia sic oportet, cælestis obtexũt mysterij claritatẽ. Sunt nubes, quæ rore gratię spiritalis humescãt. Aspice nubẽ in veteri testamẽto: In colũna, inquit, nubis loquebatur ad eos. Per Mosem vtiq; loquebatur, per Iesum Naue, qui Solem statuit, vt plenioris acciperet luminis claritatem. Ergo Moses & Iesus nubes sunt. Aspice quia viri sancti nubes sunt, quia sicut nubes volãt, & quasi columbę cũ pullis. Super me nubes sunt, Isaias, Ezechiel, qui mihi ꝑ Cherubim & Seraphim sanctitatẽ Diuinę Trinitatis ostendunt. Nubes sunt omnes. In his nubibus venit Christus: venit & in nube in Cãticis canticorũ, serena nube, & sponsi refulgẽs lætitia. Venit & in nube leui, incarnatus ex virgine. Vidit enim Propheta sicut nubẽ venire ab Oriẽte. Et bene leuẽ nubẽ dixit, quã terrena vitia nõ grauarent. Vide nubẽ in quã sanctus Spiritus superuenit, & virtus altissimi obũbrauit. Cum ergo apparuerit Christus in nubibus, cõcidẽt se tribus terrę. Est enim quidã ordo criminũ & series peccatorũ, qui Christi dirimatur aduentu.

2.Corinth.3.

NVDITAS. *Nuditas videtur esse à natura, & vsus vestis à culpa. Vide infrà, cap. Vestis. Nudus creatus fuit Adam sed virtute vestitus. Libro de Paradiso. Require suprà, cap. Adam. Nudus tamen propriè dicitur qui caret virtute. Libro de Ioseph. Require suprà cap. Ioseph. Nuditas ergo duplex est. Lib. de Noë & arca, pertractans de Noë ebrietate.*

Cap.29. Tom.IIII.

Et secundũ literã igitur cautio est: & secundũ sapientis altiorẽ sententiã laudatio est. Cautus est qui etsi nudatur, in domo tamẽ nudatur sua, vbi operimẽta nõ desint, & quędã tegmina ebrietatis, vt vitia sua norit abscondere. Corporalia igitur nudũ corpus tegunt, vt parietes & tecta: Animæ autẽ quę sint opimẽta videamus. Sed tunc operimẽta reperimus, si nudationẽ eius discutimus. Gemina autẽ nudatio sapiẽtis. Gemino igitur amictu mens nostra vestitur, si autẽ peccatũ imprudens admiserit. Hęc est enim enudatio velut ebriæ mentis vt nesciat quod delinquat, quasi quę temulentia quadã ignorãtię in vitiũ deducta labatur, aut rursus negligentiæ & ignorãtię somno sepulta, errorem suũ nõ nesciat.

Quę cũ inciderimus, imò cũ peccata plura inciderimus, etiam per scientiã. Est enim naturalis quędã etiam nostræ infirmitatis ebrietas, vt impetu delectationis feramur in vitiũ, sicut plerique iuuenili accẽsi calore, aut luxuria & delectatione flãmati, aut auaritiæ rapti cupiditate. Certè omnibus his medicina quęratur, vt aliquis tegat huiusmodi infirmitatẽ suã. Primùm pudore quodam & verecũdia, vt etiãsi in lubrico sit adhuc positus delinquendi, det tamen emendationis insigne. Etenim plurimũ interest, vtrũ peccata sua iactare desideret. In altero enim turpis imprudẽtia, in altero tolerabilis verecũdia spem futuræ correctionis ostendit. Alia est autem denudatio animæ, qua velut quandã sarcinam corporis abiicit, atque exuit, sicut sepulchrũ quoddam carnis effugiens. Sepulchrũ enim patẽs est guttur huiusmodi hominũ: in quo sepulchro velut attumulatur anima delectationibus, & cupiditatũ passionibus onerata diuersis. Exuit igitur se à congestione terrena, & quasi retia quædã circũfusa euadit atque effugit, quęcunque se ab omni nudauerit laqueo passionũ, & omnẽ illam deformem speciem terrenę labis auerterit, vt lucem videat decôris æterni.

Et in tractatu de secunda interpellatione Dauid. Require infrà, cap. Vestis: & in epistola ad Sabinum.

Lib.6.Epistol. Epist.36. Tom.III.

Adam ante peccatũ nudus erat, sed nudũ se esse nesciebat, quia erat indutus virtutibus. Posteaquã verò peccatũ cõmisit, nudũ se esse vidit & texit. Noë nudatus erat, sed non erubescebat: quia erat plenus iucũditatis & spiritalis lætitię. Deniq; qui eũ risit vt nudũ, ipse mãsit perpetuò obnoxius opprobrio turpitudinis. At verò Ioseph ne turpiter nudaretur, vestẽ reliquit, & nudus aufugit. Quis igitur turpis, illa quæ vestẽ alienam tenuit, an is qui suam exuit?

Nudum esse à culpa eligibilius est. Libro de Isaac: & libro ij. de apologia Dauid. Require infrà, cap. Tunica. Nuda erat humana natura ante Christi aduentum. Eodẽ lib. de apologia Dauid. Require suprà, cap. Christus. Nudatam Christus vestiuit. Libro de Isaac & anima.

Suscipe Heuã, iã nõ ficulneæ foliis adoptã, sed sancto amictã Spiritu, & noua gratia gloriosam: quia iam non tanquã nudata absconditur, sed tanquã circũdata vestimenti splẽdore fulgẽtis occurrit: qa vestit eã gratia. Sed nec Adã primò nudus erat, quãdo eũ innocẽtia vestiebat.

NVMERVS. *Est propriè prædestinatorum. In sermone quodam de quadragesimæ tempore, qui incipit: Non vsq; adeo contristari debemus &c.*

Serm. Tom.

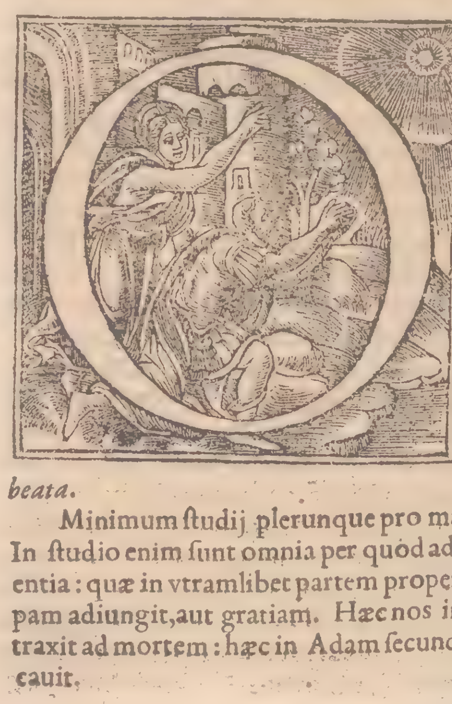
Si capillorũ nostrorũ meminit, multò magis animarum nostrarũ meminit. Per numerũ enim curam circa nos solicitudinemque cognoscimus. Nemo enim numerat, nisi quod vult diligentius custodire. Nemo numerat, nisi qui veretur ne fraudẽ absque numero patiatur. Pastor vt saluũ gregem habeat, eũ frequenter adnumerat. Denique Dominus qui est pastor bonus, cũ vna ouicula de centũ ouibus aberrasset, recurrens ad numerum ꝓpriis eam ad gregem humeris reportauit. Vsqueadeo ergo habetur sub tutela qui habetur in numero, vt errãs propriis apportaretur humeris, ne quid de numero minuatur. Nolite ergo putare fratres, quòd vel minimi cuiusquam obliuiscatur. Deus omniũ enim meminit, omniũ recordatur: tamen vt non nostris interuenientibus peccatis ei inferatur obliuio.

Numerantur ergo electi. Libro j. de Abraham. Require suprà, cap. Electio.

NVNTIVS. *Nuntius debet esse fidelis & celer. Libro j. de Abraham, loquens de seruo quem misit Abraham pro vxore accipienda filio suo Isaac.*

Cap.9. Tom.

Audi verba Domini Dei tui, sicut ipse audiebat. Exequere iussa, sicut ipse properauit implere. Pulcherrimus autem locus ad instruendos eos quibus aliquid iniungitur, quòd non prius manducauit puer Abrahæ appositum sibi panem, quàm mandatum domini sui exequeretur.

BEDIENTIA. *Hæc viro laudabilis est: quia vt dicit libro v. super Lucam: Omnium fundamẽtum virtutum est obedientia cælestium præceptorum. Vnde libro primo de Iacob & vita beata.*

Minimum studij plerunque pro maximo habetur. In studio enim sunt omnia per quod adhibetur obedientia: quæ in vtramlibet partem propenderit, aut culpam adiungit, aut gratiam. Hæc nos in primo Adam traxit ad mortem: hæc in Adam secundo ad vitam vocauit.

Gratiani

Obedientiam propter hoc habuit In tractatu de obitu Gratiani. Require suprà, capite Affectus: & capite Humilitas: & capite Incarnatio. Obedientiam nobis esse necessariam, Christi exemplo probatur. Super epistolam ad Hebræos, capite v. exponens illud: Et quidem cum esset Filius Dei, didicit &c. Tom.V.

Videamus quid vult intelligi Apostolus in eo quod ait: Qui cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est obedientiam. Hanc obedientiam quam hîc didicisse Filium Dei dicit, hoc est voluntariè suscepisse, alio quoque loco ostendit, vbi ait: Factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus illum exaltauit. In eo verò quòd ait: Consummatus factus omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternę. Consũmatus, id est perfectus. Ostendit quantum lucrum sit eius passio, quæ omnibus credentibus sufficit ad salutẽ sempiternam. Igitur si obedientia Filij causa est salutis humanę, quãta necessitas nobis est obedire Deo, vt digni inueniamur eius salutis, quam nobis per Filium proprium donauit? Philip.2.

Lib.3 cap.1. Tom.IIII. *Obedientia si non est, arguit exemplo creaturarum. Lib. Hexamerôn.*

Non mediocris pudor est imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines non obedire, quibus sensus ab ipso tributus est autore.

Tom.IIII. *Obediũt Deo pisces & non homines. Lib. v. eiusdem. Require infrà, cap. Pisces. Obedire tamẽ non tenemur nisi præcepto iusto. Libro de Paradiso.*

Non semper malum est non obedire præceptis. Si enim bonum est pręceptum, honesta est obeditio: Quòd si improbum præceptum, non obedire vtile. Ergo non semper est malum non obedire pręcepto: sed bono præcepto non obedire est improbum.

OBDVRATIO. *Obdurare corda nostra non debemus contra Deum. Super epistolam ad Hebræos, cap. iij. Require suprà, cap. Hodie.*

Cap.17. Tom.I. OBIVRGATIO. *Obiurgandi sunt peccantes, tamen benignè sunt, & dum pœnitent, recipiendi. Lib. primo de pœnitentia.*

Quid expectamus vt mortui mereantur veniam, qui mortem sibi intulerunt, dum viuerent? Satis est, inquit, ei qui talis est obiurgatio hæc quæ fit à pluribus, ita vt econtrariò magis donetis & consolemini, ne fortè abũdantiori tristitia absorbeatur. Si satis est ad cõdemnationem obiurgatio quæ fit à pluribus, satis est quoque ad remissionem peccati obsecratio quæ fit à pluribus. Moralis magister & nostræ fragilitatis conscius, & pietatis Diuinæ interpres, vult donari peccatum, vult consolationem adhiberi, ne tristitia pœnitentem tędio longæ dilationis absorbeat. Ideo ergo donauit Apostolus: nec solùm donauit, sed etiam confirmari in eum charitatem voluit. Qui charus est non habet duritiam, sed mansuetudinem. Nec solùm donauit ipse, sed etiam voluit omnes donare, & se propter alios donare dixit, ne multi propter vnum diutius contristarentur. Si cui, inquit, donastis & ego. Nam & ego propter vos in persona Christi, vt non circumueniamur à satana. Nec enim versutias eius ignoramus. Rectè potest serpentem cauere, qui eius potest versutias non ignorare, quæ multę ad nocẽdum sunt. Vult semper nocere, semper circumuenire, vt mortem inferat. Sed debemus cauere, ne remedium nostrum fiat eius triumphus. Circumuenimur enim ab eo, si per nimiam tristitiam pereat, qui potest liberari per indulgentiam. Cap.eod.

Et infrà.

Et vt sciremus quia de baptizato dicit, addidit: Scripsi vobis in epistola ne cõmisceamini cum fornicariis, non vtique fornicariis hominis mundi.

Cap.eod. *Et infrà subiunxit:*

Nunc autem scripsi vobis, non commisceri: si quis frater nominatur fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens. Quos simul subiunxit ad pœnam, simul voluit etiam ad veniam pertinere. Si quis autem talis est, inquit, cum hoc nec cibum sumas. Quàm seuerus pertinacibus, quàm indulgens rogãtibus? Aduersum illos Christi armatur iniuria, his Christi inuocatio suffragatur.

OBLATIO. *De hac materia vide infrà, capite Offerre. Oblationem de seipso secundum carnem Christus pro nobis dignatus est facere & offerre. Libro de incarnatione Domini. Require suprà capite Incarnatio. Et super epist. ad Hebræos, cap. viij. Req. infrà, c. Sacerdos.*

OBLIVIO. *Quomodo Deus obliuisci dicatur. Libro super Beati immaculati, litera septima, versu primo. Require suprà, capite Memoria. Et libro secundo de apologia Dauid. Require suprà, capite Aspicere. Rogandus vt obliuiscatur peccatorum nostrorum. Vnde in tractatu de prima interpellatione Dauid.* Tom.IIII.

Quare oblitus es mei, & quare me repulisti? Deus non obliuiscitur. Impossibile est enim vt obliuiscatur cui omnia quæ sunt facta & futura in præsentia sunt: sed nostra peccata meritum ei obliuionis infundunt, vt obliuiscatur eos quos indignos sua visitatione cognouerit. Eos enim cognoscit Dominus, qui sunt eius. Tantum vbi aliqui iniquitatem operantur, iis dicit: Non noui vos. Quis est ergo qui possit Deo dicere: Quare mei oblitus es? Sed tamen hoc commune sanctis nobísque infirmis est. Sanctus dicit, quasi meriti sui conscius: & tamen quò sanctior, eò humilior. Quod si vix sanctus dicit, quid ego dicam peccator, nisi ad illud referam, quare operis tui oblitus es? Postremò, quare infirmitatis meæ oblitus es? Quid est enim homo, nisi quia visitas eum? Non ergo obliuiscaris infirmum. Memento Domine quia infirmum me fecisti. Memento quia puluerem me finxisti. Quomodo stare potero, nisi solidaturus hoc lutum semper intendas: vt de vultu tuo soliditas mea prodeat? Cum auerteris faciem, turbabuntur omnia: Si intendas, væ mihi: Non habes quod in me aspicias, nisi contagia delictorum, nec deseri vtile est, nec videri est: quia dum videmur, offendimus. Possumus tamen æstimare, quia non repellet quos videt, quia emundat quos aspicit. Ignis ante eum ardet, qui crimen exurat. Bonum est ergo nobis vt non repellamur. Ideo queritur Dauid, quia repulsum se credidit, qui fuerat antè susceptus. Denique in posterioribus dixit: In te infirmatus sũ ex vtero. Sed & suprà scriptum habemus: In te proiectus sum ex vtero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.

Obliuisci Dei & beneficiorum eius est graue peccatum. Libro primo de Cain & Abel. Require suprà c. Gratiarũ actio. Contra obliuiscentes loquitur. Libro de Ioseph. Cap.6. Tom.IIII.

Considera ergo istum Hebræum dicentem illi præposito spadonum, qui contraxerat offensam regiam, quem restituerat muneri suo: Memor esto per temetipsum, cũ tibi bene erit, & facies in me misericordiã, & memor eris mei. Ideo secũdò repetiuit, quia sciebat nõ recordaturũ quòd euasisset iniuriam, cũ potentiã recepisset. Ideo secũdò admonuit, quia secũdò liberauit, vt si prioris beneficij eũ memoria nõ teneret, vel posterioris subiret: non despiceret autorem salutis suæ, nõ perfidia præuaricationis violaret. Sed quod peius est citò beneficij irrepit obliuio rebus secundis. Redditus officio suo, non est memor factus interpretis, sed oblitus est eum. Sed etsi ille obliuiscebatur, Christus non obliuiscebatur, sed loquebatur ei, & per seruulum loquebatur dicens ad eum. Memor esto per temetipsum: hoc est, vel officij tui contemplatione, quid audieris recordare. Sed etsi nunc oblitus es, memor eris mei, vt euadas periculum. Qui oblitus es beneficium, tam eleuatus potentia, non recordabæur. Et hæc quanta potentia, vbi vini ministerium inundet? Omnis iactãtia, quia erat spadonum præpositus: quia vinum poculis regiis ministrabat.

Et addit:

Et factum est, inquit, post biennium. Mentio de hoc nostri spadone temporis, non alia de causa, nisi quia & dies conuenit: quia post biennium recepit officium, nec recordatus est, sed admonitus. Cognouit enim quòd etiam regnum ipsum in hoc seculo esset somniū, qui de suo somnio non credidit. Didicit etiam regum esse somnia, nec ipsorum potestates esse perpetuas. Sed citò hunc locum prætereat dolor, ne ipsa commemoratione crudescat, ne ipsius quidē sermonis mei meminisse delectet, quem tunc temporis vel effuderit dolor, vel extorserit Ecclesiæ contumelia. Admonitus ergo super somnium regis, ait: Peccatum meum recordor. Sera quidem ista est, sed vtinam vera confessio. Post peccatum fateris, quod ante peccatum cauere debueras, quàm citò oblitus fueras: Memor esto mei? Scis nēpe tunc temporis hunc fuisse sermonem: sed obtusas aures habebas fastu potentiæ, & vini ebrius, non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memor esto mei, quia peccatum serò fateris.

Obliuisci non debemus præceptorum Dei. Libro super Beati immaculati, litera vij. versu vij. Require suprà cap. Memor.

OBSEQVIVM. *Nullum obsequium in cultu Diuinorum est erubescendum. Libro secundo de pœnitentia. Require infrà, capite Saltatio.*

OBSERVATIO. *Maiorum instituta sunt obseruanda: In epistola quinta ad Theodosium. Require suprà, capite Athanasius: & in epistola vj. ad eundem imperatorem. Vide suprà, cap. Imperator.*

OCCASIO. *Nemini est danda peccandi occasio. Libro de Ioseph. Require suprà, cap. Ioseph.*

OCCIDERE. *De ista materia loquitur libro secundo de Cain & Abel. Vide suprà, capite Interficere: & ibidem. Vide suprà capite Homicidium. Et ibidem. Vide suprà, capite Abel: & capite Cain. In tractatu de Naboth. Require suprà.*

Cap.10. Tom.IIII. OCTONARIVS NVMERVS. *In homine assignatur. Lib. j. de Cain & Abel.*

Nunc consideremus qua causa dixerit Deus: Omnis qui occiderit Cain, septies vindictā exoluet: & qua ratione signū super eum ponitur ne occidatur parricida, cum prospectum non fuerit ne innocens occideretur. Octauus est homo, habet rationabile quo præstat cæteris. Habet & quinque corporis sensus: habet etiam vocem: habet & generandi gratiam. Hæc septem nisi illo rationabili regantur, subiecta morti sunt: & ideo stultus in his habet omne periculum sui. Qui ergo rationabile illud amiserit, frustra de istorum sibi vsu septem carnalium numerorū blanditur. Dissoluuntur hæc omnia, nisi habenis quibusdam rationis astricta sint. Mors itaque rationis, mortem operatur irrationabiliū passionum: sed illud melius, quòd septimus numerus quietis & remissionis est. Ergo qui alij non pepercit peccatori, & munus ei remissionis peccatorum inuiderit, ipse sibi spem remissionis eripiet, & erit in eo pari mensura vindicta de gratia.

Cap.9. Tom.IIII. OCVLVS. *De corporalibus oculis loquitur libro sexto Hexamerôn: & primò de ipsorum situatione, quare sunt superiores cæteris sensibus.*

Adhærent velut quibusdam montium superciliis oculi, vt & protegente montis cacumine tutiores sint, & tanquam in summo locati de quadam scena superiore vniuersa prospectant. Neque enim oportebat eos humiles esse sicut aures, vel os, ipsosque narium interiores sinus. Specula enim semper in alto est, vt aduenientium cateruarum hostilium explorari possit aduentus, ne improuisò occupent otiantem, vel vrbis populum, vel imperatoris exercitum. Sic latronum quoque cauentur incursus, si exploratores in muris aut montibus, aut in turribus excelsis supercilio sint locati, vt desuper spectent plana regionum in quibus insidiæ latronum latere non possint. Ita mari quoque positus si quis terræ appropinquare se coniicit, in ipsa mali fastigia, & celsa antemnarum cornua voti explorator ascendit, & adhuc inuisibilem reliquis nauigantibus eminus terram salutat.

Et addit propnens quæstionem atque soluens.

At si fortè dicas, Si specula editior necessaria fuit, cur non supra summum capitis verticem oculi constituti sunt, sicut cancris vel scarabeis in summo sunt, quibus licet nullum caput appareat, colla & dorsa tamē cætero corpore celsiora sunt? Sed illis testa valida, nec tam tenuis membrana sicut nobis, quæ facilè possit offendi, ruboq; & cæteris sentibus interscindi. Aliis quoque animantibus huiusmodi species, vt possint oculos, aut ad verticem conferre, vt equi ac boues, ac propemodum omnes feræ: aut ad alas suas, vt aues, quò tuta quiete potiantur. Nobis autem & in summa propemodum corporis parte constitui oculos oportuit tanquam in arce, & ab omni vel minima offensione defendi: quæ duo sibi compugnantia videbantur. Nam si in humili essent propter tutamen, munus impediretur: si in vertice, paterent ad iniuriam.

Et adiungit probans oculos optimè sitos, & oculorum pupillam ritè formatam.

Itaque ne vel vsui muneris aliquid detraheretur, vel aliquid ad propulsandam iniuriam non prospiceretur, eo loco oculos constituit, cui supercilia desuper non minimum protectionis impartiant, subtèr malæ aliquantulum eleuatæ, haud exiguum munitionis adiungant, interiorem partem sepiant nares: exteriorémque frontes, malarumque sibi extuberent. Et licet ossium compage connexa & æquata confinia circumuallare videantur, inter hæc sunt medij oculorum orbes, & tuti ad cauendum, & ad intuendum liberi, & decori ad gratiam, vtpote in crystalli speciem refulgentes. In quorū medio pupillæ sunt, quæ videndi munus operantur. Hæ ne qua incidentis iniuriæ offensione lædantur, pilis hinc inde consertis, velut quodam vallo per circuitum muniuntur. Vnde tutum auxilium postulans Propheta ait: vt pupillam oculi custodi me Domine: vt protectionis Diuinæ fieret ei tā solicita & tuta custodia, quàm pupillam oculi tutissimo quodam naturæ vallo munire dignatus est, simul quia innocentia & integritas leui sorde aspersa violatur, & gratiæ suæ munus amittit. Et ideo prospiciēdum ne quis eam puluis erroris oblimet, aut vlla festuca vexet peccati, quia scriptum: Eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Itaque propter oculos ferūt medendi periti cerebrum hominis in capite locatum.

Secundò de ipsis oculis quoad eorum pulchritudinē atque necessitatem. Eodem libro.

Quid fuga si desit obtutus? Carcer est totum corpus tenebroso horrens situ, nisi oculorum illuminetur aspectu. Quod ergò Sol & Luna in cælo, hoc sunt oculi in homine. Sol & Luna duo mundi lumina: oculi autem quædam in carne sidera fulgent desuper, & inferiora claro illustrant lumine, nec patiuntur noctis quibusdam nos tenebris implicari: speculatores quidam nostri die ac nocte excubant. Nam & ex sopore membris cæteris citius excitantur, & vigilantes circunspectant omnia. Viciniores enim sunt cerebro, vnde omnis manat vsus vigendi. Neque verò præproperè quisquam huc descendisse me credat, quòd relicto vertice oculos prędicem, cum alienum non sit summam rem in parte laudare. Oculos enim certum est esse capitis portionem. Caput itaque oculis explorat omnia, auribus occulta rimatur, cognoscit abscondita.

Tertiò probat ipsorum oculorum sensum in nobis esse meliorem causa animæ rationalis. Eodem libro.

Nam & ipsi sensus communes nobis sunt cum animantibus

mantibus cæteris: sed tamen non eadem his cæteris animantes industria vtuntur. Erigit bucula ad cælum oculos, sed quid spectet ignorat. Erigunt feræ, erigunt aues. Omnibus est liber aspectus, sed soli inest homini eorum quæ aspicit affectus interpres. Spectat oculis ortus obitusque signorum, videt ornamentum cæli, admiratur stellarum orbes, fulgores quoque diuersos intelligit signorum: quando Hesperus surgat, quando Lucifer: cur ille vespertinus, hic matutinus irradiet: quos motus Orion habeat, quos Luna defectus, quemadmodum Sol suos nôrit occasus, circuitus quoque sui solennitate custodiat.

Quartò, dicit quòd ipsi corporales oculi sunt occasiones peccati, imò primæ sagittæ carnalis illecebræ. Libro de Ioseph. Require suprà capite Ioseph. Probat hoc idem exemplo Dauid. Libro secundo de apologia Dauid. Require suprà, capite Amor: & capite Aspicere: & capite Dauid. Item dicit libro j. de pœnitentia. Require suprà, capite Amor: & libro super Beati immaculati, litera quinta, versu v. Require infrà, capite Vanitas. Sextò sequitur quòd Tom.I. *oculi debent esse pudici. Libro primo de officijs, capite vlt.*

Ne quid intemperantius gerat, vt specie ipsa grauitatem præferat: nec solùm animum, sed etiã oculos continentes habere quem deceat, ne vel ipse frontem sobrietatis fortuitus violet occursus. Quoniam qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, adulterauit eam in corde suo. Ita adulterium non solùm facti colluuione, sed etiam aspectus intentione committitur.

Tom.IIII. *Septimò de oculo dicit quòd est duplex, exterior & interior, & vtrumque oportet mũdari, si suum lumen vult videre. Vnde sic incipit quartum librum Hexamerôn.*

Qui vindemiam colligit, vasa prius quibus vinum infunditur, mundare consueuit, ne sordes aliqua vini gratiam decoloret. Quid enim prodest ponere vitem ordine, fodere quotannis, aut aratris sulcos ducere, putare, subrigere, adiungere vlmis, & quodam connubio copulare, si tanto labore vina quæsita in vase coacescãt? Matutinos quoq; Solis ortus si quis spectare desiderat, emũdat oculos suos, ne qđ pulueris, ne quid purgamentorum oculis eius insideat, quo intuentis hebetetur obtutus, ne aliqua caligo nebulosa corporeos visus spectantis obducat. Nobis in lectione exoriendus est Sol, qui antè non fuerat. Primum iam diem sine Sole transiuimus: Secundum sine Sole transegimus: Tertium sine Sole confecimus: quarto iubet Deus fieri luminaria: Solem, & Lunam, & stellas. Sol incipit oriri, emũda oculos mentis ò homo, animique interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui pręstringat ingenij & puri cordis turbet aspectum.

Vide sequentia. Infrà, capite Sol. Oculos exteriores si quis habet obcæcatos, dummodo interiores habeat mundos, clarius videt & melius, quàm econtrariò. Libro secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, capite Iacob. Ex hoc sequitur quòd sapientes mundi credentes plus videre sunt cæci, vt probat libro quinto Hexamerôn. Require suprà, capite Noctua. Oculus interior est mens, qui cæcatur malitia, & illuminatur innocentia, vt probat super psalmum xliij. Require infrà, capite Tenebræ. Oculus Tom.IIII. *iste propriè curatur à Christo. Libro super Beati immaculati, litera iij. vers. ij.*

Qui adaperiri sibi oculos petit, vtiq; & grauari intelligit. Neque enim medicum rogat, nisi qui remedium ægritudinis suæ poscit. Dicit ergo iste ad medicum venientem de cælo: Adaperi oculos meos. Si turbatus est oculus, facilè dolor omnis sedatur collyrio: Sin verò acies eius humoris suffusione prætexitur, maiora remedia quæruntur. Est ergo sicut in oculis corporis, ita etiã in oculis animæ hominis quędam passio, quæ ingrauescat necesse est, nisi bonus medicus velamen illud abstulerit, & nebulam quandam concreti humoris, quæ impedire vel potius operire, ne videat quæ videbat, mentis æstimatur obtutum. Irrepsit ægritudo veteri fermẽto, eò quòd non exuimus vel gentilem, vel Iudaicam suffusionem: cum primùm veniremus ad Ecclesiam, non audiuimus docentem boni medici disciplinam, Expoliantes veterem hominem cum actibus eius, induite nouum qui renouatur in agnitione secundum imaginem eius Coloss.3. qui creauit eũ. Supuestiuit ergo se aliqs, nõ expoliauit: serpit grauior ægritudo, grauat oculos diuturnũ velamẽ, nõ potest quisquam illud auferre, non Angelus, non Virtutes, non Dominationes, non Potestates: Manet velamen, lectionem impedit, visionem obducit, quod non reuelatur, inquit Apostolus, hoc est à quocunque alio, nisi in Christo fuerit euacuatum. Cum verò conuersus huiusmodi fuerit ad Dominum, auferetur velamẽ. Habes igitur quomodo auferas velamen, qđ manet supra oculos cordis tui. Conuertere ad Dominum, & velamẽ cadet. Conuersus est Paulus, ad benedictionem Ananię velut squamæ ceciderunt ab oculis eius, & vidit, qui per triduuum antè non viderat, simul oculus corporis animæque sanatus, quia medicamẽtum ei medicus demonstrauerat de cęlo, de quo scriptum est: Misit verbum suum & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus suis liberauit eos. Psalm.106. Non est medicus iste de terris, qui omnes curat infirmitates, & populos integros sanat. Mitte ergo Pater medicum istum, veniat verbum tuum, aperiat oculos meos: & Apostolorum oculi clausi erant, nisi eos Iesus aperuisset. Denique duobus ex his euntibus in castellũ cui nomen erat Emaüs, cum interpretaretur scripturas, & benediceret eos, aperti sunt, inquit, oculi Luc.24. eorum, & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, nemo vidisset: Nisi Iesus sustulisset velamen, nulli Euãgelij gratia refulsisset. Et Petrus clausos habebat oculos, & Ioannes clausos habebat oculos, & Iacobus clausos habebat. Denique in monte grauati erant somno, sed excitati maiestatis fulgore Diuinæ, oculos cordis sui aperuerunt. Et quia siti in corpore plenè videre non poterant, obumbrauit eos nubes, ne corporis oculos gloriæ cælestis fulgor hebetaret. Quis ergo tantus vt aperiat oculos, & legis videat sacramenta, nisi ei Christus demonstret? Non Moses tantus.

Et infrà subdit.

Dauid adaperiri oculos hîc sibi petit: & in superioribus dixit: Quis ostendit nobis bona? Psal.4. Erat sub lege nutritus: Sciebat quia lex habet vmbram futurorum bonorum: Ipsa bona iam non per vmbram, sed apertis oculis videre cupiebat. Nouerat quia exemplari & vmbræ cælestium mysteriorum seruiebant, qui secundum legem Mosis deseruiebãt. Volebat ipsam vultus Diuini comprehendere veritatem, & ideo vt ab oculis suis velamen decuteret, conuersus ad Dominũ deprecabatur dicens: Adaperi oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Intelligebat verè militiam esse cęlestem, quã possit vnusquisque ex lege cognoscere, cui tantum Dominus reuelasset. Quis enim de terrenis ad cælestia, de vmbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis humano gradu sine Diuino ductu possit ascendere?

Iste tamen oculus dicitur esse duplex. Eodem libro, litera xj. versu ij.

Defecerunt oculi mei in verbum tuum dicentes: Quando consolaberis? Suprà παραδιδιν, hîc θεωρητικὸν. Ibi in salutare defecit anima, eò quòd concupiscit eum cuius passione seruata est: hîc in verbum Dei Prophetę oculi defecerunt. Et videamus ne quemadmodum illic adhærens Christo anima deficit in vnum spiritum & fit vnus spiritus, ita & deficiant oculi vt fiat vna mens. Oculi enim mentis isti sunt, oculi scilicet interioris hominis, non ij oculi qui ministerio funguntur obtutus. Etenim oculus & mens carnis: sed illè cæcus est oculus, qui non videt quę Diuina sunt, qui frustra mente carnis inflatus est. Est & alius sensus Christi, quo Ecclesia videt Christum, sicut ipse dicit ad spõsam: Corde nos ce-

A pisti ab vno oculorum tuorũ. Meritò vno oculo Christus videtur, quia non videtur oculo carnali, aut quia duos oculos habens Ecclesia, moralem & mysticum, si dei oculo plus videt Christum. Mysticus enim oculus acutior est, moralis dulcior. Et fortasse isti oculi sunt, quibus Paulus videbat æterna, vbi cœpit corporalia nõ videre. Denique qui Christum non videbat prius quàm oculos amitteret, vidit eum postea quàm visum amisit

Act. 9. oculorum: Vidit enim qui dixit: Quid est Domine? Videbat vtique Christum quem etiam Dominum fatebatur. Et infrà: Domine, inquit, quid me vis facere? Non ergo videbat eum, cuius expectabat imperium? Quibus igitur oculis Paulus videre plus cœpit, nisi iis quos nobis ipse monstrauit dicens: Orabo spiritu, orabo & mente. Denique vt scias quia vidit orando: Factum est, inquit, reuertente me in Hierusalem cum orarem in templo, pauorem habui, vidi illum dicentem mihi: Festina, & exi citius de Hierusalem. Non enim recipiũt testi- B monium tuum de me. Isti ergo oculi in verbum Dei deficiunt & dicunt: Quando consolaberis me? istis oculis Prophetæ dicebantur videntes, quia per reuelationem ea quæ erant abscondita, mente cernebant.

Et infrà subdit.

Si quis de longinquo verbum Dei obtutu mentis aspexerit, nõdum planum atque distinctum, is velut quibusdam oculis interioribus verbi nauigium appropinquare animæ suę cernit. Quò autem expressius videre cœperit, eò magis quasi ad portum veritatis festinat accedere, & fit proximus inuehendæ. Defecerunt ergo oculi Prophetę in verbum Dei dicentis: Quando consolaberis me? Si oculi isti significati sunt, quibus cernimus & videmus, dicere debuerunt: Quãdo cõsolaberis nos? Hoc est non singulariter, sed pluraliter. Sed quia oculus mentis & oculus carnis vnus oculus fiunt, & tunc homo consolatione fulcitur, cũ caro & mens diuersa non C cupiunt, sed vnum desiderant, vnum requirunt: ideo intenti ad eum qui ait: Ego & Pater vnũ sumus. Isti quoque oculi vnum esse se confitentur, quia vno atque eodem desiderio officióque funguntur. Deficiebat ergo in verbum Propheta, nos autem otiosos nos putamus, si verbo tantummodo studere videamur: & pluris æstimamus eos qui operantur, quàm eos qui studium cognoscendæ veritatis exercent. Dicunt enim plerique: Ecce homo & opera eius: quasi qui verbo studeat non operetur, cum magis opus istud quàm cętera sunt. Si enim opus iustitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo, vtique opus est etiam sapientia.

Aliter dicit eodem libro, lit. xvj. vers. ij. adiungens de oculo Ecclesiæ.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuę. Qui sunt isti oculi cõsidera, qui in Christum deficiunt, dum eius præstolantur aduentum, animæ videlicet oculi, non corporis, tota fidei intentione D defixi. In eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur, nec quicquam aliud videre delectat. Non potest hoc dicere nisi qui à mundanis solicitudinibus & secularibus voluptatibus intentionem omnem suæ mentis auertit. Nã quomodo homo dicit qui theatralibus ludibriis occupatur? Sed ille hoc dicit, qui suprà dicit: Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Qui autem oculi sunt qui deficiunt in eloquium Dei, nisi oculi hominis interioris, obtutusque animæ, qui tenduntur vt videat Dei verbum, & nimia intentione & expectatione deficiunt in salutare Dei, defectum sui patientes, vt assumant quod verbi est? Et quia eloquium Dei plerosque mouere potest, ideo addidit: Eloquium iustitiæ: vt mouere non debeat. Mouere autem poterat, quia scri-

Genes. 25. ptum est: Maior seruiet minori. Nam nisi ad mysterium accipias, naturæ iniuria est. Et dedi vobis pręcepta nõ bona. Ergo Deus mala dat præcepta? Et ego Do-

Ezec. 20. minus creans mala? Sed de præceptis sic soluitur: Quia

A infirmus non debuit dare præcepta perfecta, quæ sustinere non possint. Quod si non faceret, quando audiret Iudæus: Dimitte omnia tua & sequere me? Quando audiret Iudæus: Qui non tulerit crucem suam & sequutus me fuerit, non est me dignus? Sed hæc perfectiora præcepta Euãgelio reseruata sunt: Et mala nõ creauit Deus: sed hæc quæ videntur nobis austera: verbera, mors, & huiusmodi alia, quæ propter emendationem præscripta sunt noxiorum. Iustis enim lex non est posita, sed in- *1. Tim.* iustis. Nam si noxij nihil timerent, innocentes semper pertimescerent. Qui sunt igitur oculi isti qui deficiunt in salutare Dei? Diximus oculum suppliciorũ esse, qui pręuidens futura supplicia peccatorum, gerendã annũtiat pœnitentiam. Demonstrauit hunc oculum Baptista Ioannes, dicens: Generatio viperarum, quis ostendit vo- *Luc.* bis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Ad Ioãnnis enim baptismum veniebat qui B habebat oculum suppliciorum: ad Christi autem baptismum venit qui videt gratiam. Hic enim oculus est, quem Dominicæ passionis vmbra tuetur & protegit. Aliud ergo Ennon, aliud Eyn. In Ennon baptizatur, conscius grauium delictorum. Qui autem purum oculum habet, gratiam suscipit spiritalem: & imperfectę fortasse animæ oculus suppliciorum est, perfectę autem oculus gratiarum est purior atque syncerior, qui significatur hac litera, ad quam iusti forma dirigitur, quia imperfecta peccati tantummodo iudicium declinare desiderat: perfecta verò meritum regni cælestis acquirere: pręsumit tamen quòd vtrumque oculum vna anima habeat: & oculum suppliciorum & oculum gratiæ. Lęuũ oculum suppliciorum, dexterum gratiæ: quia non à primo homines possunt esse perfecti, sed per processũ virtutis ascendunt. Antè igitur vnaquęque anima quasi ad baptismum Ioannis venit, vt promittat pœnitẽtiam de- C lictorum, & in processu paulatim vbi peccata defleuerit, spiritali abluta baptismate, Christi accipit sacramẽtum. Vnde videtur & in Canticis canticorum Ecclesia prædicari, cui dicitur: Cor meum cepisti soror mea spõsa, cor meum cepisti vno ab oculis tuis: vt iste oculus gratiæ sit, qui Christi sibi pleniorem acquisiuerit charitatem. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos Ecclesię: vnum qui mystica videt, alterum qui moralia: eò quòd sancta Ecclesia non solùm moralium teneat disciplinam, sed etiam cælestis doceat secreta mysterij. Vnde dictum est de ea: Oculi tui sicut columbę extra taciturnitatem tuam: quod etsi spiritualiter videat, & nouerit tempus tacendi esse, & tempus loquendi, vt in tempore sermonẽ suum proferat, ne importunitate loquendi peccatum possit incurrere. Habe ergo oculos columbæ ad similitudinem Christi, quia & de ipso lectum est: Oculi tui sicut columbę super abũdantiam aquarũ lotæ, in lacte sedentis super plenitudinem.

Oculi allegoricè sunt sancti Prophetæ, Apostoli atque *Cap.* D *doctores. Libro de benedictionibus Patriarcharum.* *Tom.*

Et ideo ait Propheta: Hilares oculi eius vino, & dentes candidiores quàm lac: signans Prophetas & Apostolos: Alij enim sicut oculi Christi pręuiderunt & annuntiauerunt eis aduentum. De quibus ipse dicit: Abrahã *Ioan.* diem meum vidit, & gauisus est. Et vnus de Prophetis dicit: Vidi Dominum sabaoth: quem videntes spiritali lętitia complebãtur. Alij verò, hoc est Apostoli, quos Dominus ab omni labę peccatorum mundauit, candidiores super lac facti sunt, quos macula nulla postea fuscauit. Etenim lac temporale est, gratia autem Apostolorum perpetua manet, qui nobis spiritalia illa atque cęlestia conficientes alimenta, mentis internę viscera saginãrunt.

OCCVLTATIO. *Occultum Deo nihil est. Super epistolam ad Hebræos, capite quarto. Require infrà, capite Verbum. Et in tractatu de prima interpellatione Iob. Require suprà, capite Absconsio. Et libro secundo de of-*

do de officijs. Require suprà, capite Iustitia. Occulta sunt secreta humanæ mentis. Super psalmum quadragesimum tertium. Require infrà, capite Tenebræ. Occulta ista sunt mundanda. In tractatu super psalmum xlv. exponendo ipsius psalmi titulum.

Tom. IIII.

Prouerb. 18. Scriptum est: Aqua alta verbum in corde viri. Alibi verbum, alibi iterum consilium. Ibi enim bonum consilium, vbi bonum est Dei verbum. Et ideo tibi lex dicit: Attende tibi ne tibi fiat verbum malum in corde tuo,
Matth. 9. & dicat Iesus: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Misit enim Deus verbum suum, vt sanaret hominem, non vt perderet. Hoc verbum medicina est, non pœna. Hoc verbum in corde tuo & in ore sit tuo. Hoc verbum sit in occultis, vbi diabolus insidiatur. Intret verbum, exeat diabolus. Nam si irrepserit diabolus, Christus recedit, quomodo recessit à Iuda, postquam se diabolus in cor eius immersit. Et tu ergo dic: Ab occultis meis munda me Domine: ne diabolus insidietur in oc-
B cultis, sicut leo in cubili suo. Quòd si Christi ergo occulta piè fideliterque seruaueris, insidiandi diabolo locus esse non poterit. Ideoque in psalmo nono Dauid de occultis scribens Domini sacramentis, quod est conuersio peccatorum, vocatio gentium, Dei regnum, præparatio cordis, iudicium pauperum, refectio inopum: antè de occultis pectoris tui atque secretis exterminandum aduersarium dicit, ne sedeat in occultis interficere
Matth. 6. cupiens innocentem. Ideoque tibi dicitur: Intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito. Illò tua descendat oratio, vbi eam audiat qui scrutatur abscondita: ibi tuam patientiam deprehendat, vel tegendæ iniuriæ, vel iactantiæ declinandæ. Occultat enim sapiens iniuriam suam. Ibi est latibulum sapientiæ. Posuit enim tenebras latibulum suum: Quærent me mali, & non inuenient. Ideo Abraham puteum fodit, vt aquam qui quæreret inueniret.

Lib. 7. Epist. Epist. 44. Tom. III.
C *Occultanda bona quæ agimus. In epistola prima ad Constantium.*

Edoce etiã atq; institue vt faciãt quod bonũ est, & vnusquisq; nõ intermittat opus ꝓbabile, siue à pluribus videatur, siue sine arbitro sit: abũdet enim sibi locuples testis cõsciẽtia. Fugiat etiã mala opprobria, etiã si se credat non posse conuinci. Nam etsi clausus parietibus sit, & opertus tenebris, sine teste, sine conscio, habet tamen facti arbitrum, quem nihil fallat, ad quem facta clamãt omnia. Denique clamauit & vox sanguinis. Sibi ipsũ vnusquisque animum suum seuerum sui iudicem, vltorem sceleris, & vindicem criminis habet. Denique timens & tremens oberrabat Cain parricidalis facinoris luens pœnas, vt ei remedio sua mors fuerit, quem vagũ, exulem formidato per omnia momenta terrore mortis per mortem exuit. Nemo igitur vel solus, vel cum altero aliquid turpe aut improbum faxit, etsi quis solus est, se ipsum præ cæteris erubescat, quem maximè debet vereri: nec concupiscat plurima, quia & pauca ei pluri-
D ma sunt. Paupertas & opes, inopiæ & satietatis vocabula sunt. Nec diues est, qui indiget aliquo: nec pauper, qui non indiget.

ODIVM. *Odire tantummodo debemus peccatum. Libro super Beati immaculati, litera decimatertia, versu octauo. Require suprà, capite Dilectio. Odire etiam debemus homines quando bonum impediunt, & ad malum trahunt. Eodem libro, litera decimaquinta, versu primo. Require suprà, capite Amor. Odire malè quis potest. in tractatu super psal.*

Super psal. 37. Tom. IIII.

Confirmati & multiplicati sunt inimici Dauid in hoc seculo, sed non idoneum firmamentum, nisi eius qui confirmatur à Christo. Denique illi confirmantur in seculo, qui oderunt iustum iniqué. Non ergo iustum odium, sed iniustum, cum odissent iniqué. Sed vide distantiam: In posterioribus ait: Qui oderunt me gratis: hic habet: Qui oderunt me iniqué. Sed ibi ex persona
A Christi, hîc ex persona sua. Vbi ex persona Christi loquitur, gratis odio habetur: vbi ex sua, iniqué. Homo enim potest vni alicui vulneri non patere, vtpote iniustitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ, aliis autem vulneribus patet. In Christo autem nulla causa esse potuit, qua peccati alicuius potuerit vulnus accipere, immunis à culpa, & integer à delicto, atque immaculatus à vitio. Sunt autem qui putant vtrunque psalmum ex persona Christi esse decursum, qui pro nostris peccatis satisfaciebat Patri. Hîc ergo dicebat se appetitum contra iustitiam, illic contra gratiam. Et bene addidit, vt probaret se iniustè appetitum, quoniam subsequutus sum iustitiam. Quanta vis verbi in vnius syllabæ adiectione, vt subsequutum se diceret iustitiam, nõ sequutum? Prior est enim qui subsequitur, quàm ille qui sequitur: & suppar quàm impar: & successio hæredis magis, quàm accessio nuncupatur. Et tamen quamuis subsequatur iustitiam, non suæ virtutis putat esse, sed gratiæ cælestis, si non deseratur à Christo.

ODORATVS. *De sensu odoratus loquitur libro sexto Hexamerôn. Require suprà, capite Nares.*

ODOR. *Odor est naturalis in plantis, & spiritualis in animabus iustis. Libro tertio Hexam. in fi.*

Vnde piè Isaac dixit: Odor Iacob, odor agri pleni, est naturalis odor. Quid enim pleno rure suauius? Quid vitis odore iucundius? Quid fabæ flore gratius? Vnde quamuis ingeniosè quis ante nos dixerit, non vitem aut ficum Patriarcha olebat, aut frugem, sed virtutum spirabat gratiam: Ego tamen & odorem ipsum terræ simplicem atque syncerum pro gratia benedictionis accipiam, quam fraus nulla composuit, sed veritas indulgentiæ cælestis infudit. Denique inter benedictiones sacratissimas computatur, vt contribuat nobis Dominus à rore cæli vim vini, olei atque frumenti, cui est honor, laus, gloria, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum: Amen.

Odor tamen vtilis virtutum fragrantia. Vnde libro primo de Cain & Abel. Cap. 6. Tom. IIII.

Et ideo Agar, quæ aduena Latinè dicitur atque accola, & Cethura, quæ odorifera significatur, hæredes nõ sunt. Qui enim mediis vtitur disciplinis, accola, non inhabitator est sapientiæ. Odore aspersus, non fructu expletur. Sanitatem autem cibus, non odor inuehit: quia odor fructuum nuntius est. Principales itaque disciplinas sequentibus & indigenas accolis agnoscimus præferendas. Hoc secundum ingenium. At verò secundum mysterium, Abraham pater gentium semini suo legitimo, quod est Christus, hæreditatem omnẽ fidei suæ detulit, quia in hac terra, velut aduena fuit, vt vitæ huius odorem magis quàm fructum referret. Hæc cum audit mens, auertit se à voluptate, virtutiq; adiungit, veri decôris admirãs gratiam, purum affectum, simplicem sententiam, mediocrem vestem: hoc est, non in persuasione sermonis, sed in ostẽsione spiritus. Qualis est Apostolicę forma sententiæ amictum sapiẽtiæ atque pietatis omni pretiosiorem auro refulgẽs, tum chorum prudentiæ, tẽperantię, fortitudinis, iustitiæ suscipiens, quæ fragrabat odorem disciplinarum, incutientes reuerentiam, infundentes gratiam. Itaque talibus mota elegit studia virtutis, quibus Iacob vir plenus exercitationis, mentem intendit suam.

Odor Christi est remissio peccatorũ. Lib. super Beati immaculati, in expositione tertiæ literæ. Require suprà, capite Balsamum. Odor Christi dicitur gratia incarnationis. Eodem lib. lit. quinta, ver. 3. Require suprà, cap. Flos: & ibidem versu quinto. Require supà, cap. Nares. Odor idem est totius Trinitatis. In tractatu super psal. xl. versus finem. Tom. IIII.

Bonus etiã iste odor, de quo Apostolus dixit: Bonus odor Christi sumus Deo. Vnde & Iob dicit: Et spiritus Diuinus, qui est in naribus meis. Idẽ ergo odor Christi & Spiritus sancti est Deo†: qa vnus odor est Trinitatis. 2. Corinth. 2. Iob 27. † Aliàs, & Dei.

Odor etiam dicitur notitia & prædicatio fidei Christiana. Vnde super secundam ad Corinth. cap. ij. A

Et odorē notitiæ suæ manifestat p nos in omni loco: q̃a Christi bonus odor sum⁹ Deo, in iis qui salui fiūt, & iis qui pereūt. Odor notitię Dei in Christo & per Christum est. Odorem autem idcirco dixit, quia sicut quædam res, quæ cum non videantur, per odorem cognoscuntur tamen: & intelligis in loco aliquo esse quod nō vides: ita & Deus, quia inuisibilis est, per Christū se voluit intelligi, vt prædicatio Christi, quæ vtique inuisibiliter sicut ad nares odor, ita ad aures peruenit, Deum Patrem insinuaret creaturæ, & Filium eius vnigenitū. Cuius rei legatione fungentes Apostoli, sicut dicit Dominus ad Deum, Filius ad Patrem, Sicut me misisti in hunc mundum, ita & ego eos mitto in hunc mundum: odorem notitiæ Dei & Christi per signa & prodigia manifestarent. Vera enim esse de Deo & Christo prædicatio virtutis testimonio probatur. Quæ ideo in odore significata est, quia cum Deus non videatur per hæc quæ inuisibiliter operatur, in Apostolis esse intelligitur, vt veritas doctrinæ manifestaretur. Qui ergo rectè asserit Christū, bonus odor est Deo: laude dignus in eo qui credit: nec vituperabilis in illo qui non credit. Qui verò nō rectè asserit Christū, malus odor est Deo, tam in iis, qui fidi sunt, quàm in illis, qui diffidunt. Pro vtrisque enim reus erit. Qui enim diffidit, idcirco videtur non credere, quia peruersum est quod audit: & qui credit, malè credit. Apostolus ergo ratione legis loquutus est, vt sicut in lege qui hostias bono voto offerebat, bonus odor erat Deo, & acceptabilis: ita & nunc pię prædicationis virtus doctrinæ, odorem præstaret fragrantem Deo. Quā ob causam auxiliis suis tutos pręstabat Deus Apostolos, vt verba cognitionis eius infunderent patentibus auribus, siue gentilibus addito his sacramento natiuitatis Domini Iesu secūdum voluntatē Dei & Patris eius, in vnitate fidei salutaris, ad salutem credentium, & perditionem diffidentium. Aliis quidem sumus odor mortis in mortē. Hoc dicit, quia incredulis predicatio crucis Christi odor est mortis. Audiētes enim verbum Dei, sic accipiūt, quasi pestem ex qua oritur mors: & necesse est vt iuxta fidem illorum fiat eis. Aliis autem odor vitæ ad vitam. Verum est, quia fidis sermo auditus Dei nuntius est salutis æternę. Et secundum fidem illorum continget eis. Siue ergo in iis qui pereunt, siue in iis qui salui fiunt, Christi bonus odor Deo erāt Apostoli, quia synceriter & sine adulatione prædicabant. Qui enim nō credebant, ipsi sibi laqueum circundabant: his liberis, sicut dicit Dominus ad Ezechielem Prophetā: Tu prædica: Si te audiuerint, lucraberis animas eorum: si quò minus, ipsi sibi viderint, tu tamen liberaberis à prædicatione eorum. Cap. 4. Tom. IIII.

Propter hoc inunguntur baptizati. In sermone primo de sacramentis ad neophytos. D

Miramur mysteria Iudæorum, quæ patribus nostris data sunt: Primùm vetustatē sacramētorū, deinde sanctitatem præstantium. Illud promitto, quòd diuiniora & priora sunt sacramenta Christianorum, quàm Iudæorum. Cap. 2

Et in sermone iiij. de eisdem.

Vnusquisque vngitur in sacerdotium, vngitur in regnum: sed spiritale regnum est, & sacerdotium spiritale. In secundo quoque tabernaculo est thymiamaterium. Thymiamaterium est, quod bonum odorem fragrare consueuit. Ita & vos bonus odor Christi estis, iam nulla in vobis sors delictorū, nullus odor grauioris erroris. Tom. I.

Odorifera est virginitas. Libro j. de ipsa re, parte iij. Require infrà, capite Virgo. Odor est orationis atque virtutum. Libro tertio de virginitate, parte iij.

Internam orationibus præpares mentem dum surgis, vt ex humilibus ad superna contendas, & studeas fores cordis tui aperire, dum manus tuas tendas ad Christum, fidelem tua gesta spirabunt odorem. Admoue igitur manus naribus tuis, & odorem actuum tuorum indefessa ac peruigili alacritate mentis explora. Mulcebit te odor dexteræ tuæ, & fragrantiam resurrectionis tua membra redolebunt, myrrham digiti tui sudabunt: hoc est fidei veræ gratiam spiritalia gesta fragrabunt. Capis ergo virgo ex interiore tuo corpore voluptatē, & ipsa tibi dulcis, ipsa tibi suauis es: ipsa tibi, quod peccantibus sæpe cōtingit, non incipis displicere. Plus enim tibi placebit nuda simplicitas corporeæ fraudis exuta tegminibus. Cap. 5. Tom. II.

Odor virtutum declaratur libro de Isaac & anima.

Nec Adam primò nudus erat, quando eum innocentia vestiebat. Videntes itaque eam filiæ Hierusalem Christo inhærentem, & adhuc ascendentem cum eo (dignatur enim quærētibus frequenter occurrere, & condescendere, vt eos eleuet) dicunt: Quę est hęc quæ ascēdit à deserto? B Desertus hic terrę locus & incultus videtur, sentibus & spinis nostrorum obsitus peccatorum, mirantes videlicet quomodo anima, quæ antè in inferno derelinquebatur, inhæreat Dei verbo, & ascēdat sicut vitis propago in superiora se subrigēs, velut fumus natus ex igne, atque alta petens, tum præterea bonis odoribus fragret. Odor autem ille orationis piæ redolet suauitatem, quę dirigitur sicut incensum in conspectu Dei. Et in Apocalypsi legimus, quòd ascendit fumus incensorum ex orationibus sanctorum: quæ incensa referuntur per Angelum, sanctorum orationes scilicet super altare illud aureum, quod est ante sedem, & tanquā suaue piæ precationis fragrat vnguentum, quia de æternorum & inuisibilium, non de corporalium petitione compositū est. Pręcipuè tamen myrrha redolet & thus, eò quòd peccatis mortua sit & Deo viuat. Tom. II.

C OFFERRE. *Quomodo quilibet offerre se debeat ipsi Deo, dicit libro super Beati immaculati, lit. xx. versu vij.*

Vide quia præcepta tua dilexisti Domine in misericordia tua viuifica me. Hic quoque inuitat Dominum, vt plenum charitatis suæ expectet affectum. Nemo dicit, Vide: nisi qui iudicat se si videatur esse placiturum. Et pulchrè dixit, Vide: & secundum legem dixit: quia lex præcepit vt vnusquisque ter in anno se offerat in cōspectu Domini. Quotidie sanctus se offert, quotidie apparet, & nō vacuus apparet. Nō est enim vacuus, qui de plenitudine eius accepit. Non erat vacuus Dauid, qui ait: Repletū est gaudio os nostrū, quia gaudiū fructus Spiritus est sancti. Et sicut de plenitudine verbi nos omnes accepimus, quemadmodum dixit Ioannes, ita etiā Spiritus sanctus de plenitudine sua repleuit orbem terrarum. Non erat vacuus Zacharias, qui repletus est Spiritu sancto, & prophetauit aduentū Domini Iesu. Non erat Paulus vacuus, qui euangelizabat in abūdantia, & D repletus erat accipiens odorem bonæ suauitatis, ab Ephesiis placentem Deo hostiam. Non erant Corinthij, in quibus abundabat Dei gratia, iuxta eiusdem Apostoli testimonium. Offerebat ergo se Dauid quotidie Deo, & non vacuus offerebat, qui poterat dicere: Os meum aperui & adduxi spiritum.

Offerēdum quid sit & quomodo. Libro primo de Cain & Abel. Vide suprà capite Abel: & capite Conceptio: & libro secundo eiusdem. Require infrà, capite Sacrificium Offerendum est gratanter & affectuosé. Libro de Noë & arca. Cap. 5

Quod autem ædificauit, inquit, Deo, & non dixit, Domino, sed Deo, secundū nominis interpretationē nō coacta videtur hæc actio esse gratiarū quasi Domino: sed virtus iusti morigera & grata quasi Deo. Quod impiale est, sequestrauit: qđ beneficij, nominauit. Et sumpsit à bestiis, & à volatilibus mūdis, & obtulit, inq̄t, holocausta. Litera euidens est, quòd ea quæ incōtaminata

ta sunt, debemus offerre, in quibus affectus reluceat offerentis. Altior autem interpretatio hoc habet, quòd bestiæ mundæ videntur sensus esse sapientis: Volatilia autem intellectus qui sunt longè subtiliores atque leuiores.

Ex hoc sequitur quòd nullus hæreticus bene offerat. Libro de incarnatione Domini, capite primo. Require suprà, cap. Abel. Bene offerre remedium est peccati. In tractatu de Naboth paupere. Require suprà, capite Diues malus.

Cap.8. Tom.IIII. OFFICIVM. *Quid sit officium, & vnde dicatur, describit lib. j. de officiis.*

Ergo quoniam personę conueniũt, videamus vtrum ipsa res conueniat scribere de officiis, & vtrum hoc nomen Philosophorum tantummodo scholæ aptum sit, an etiam in scripturis reperiatur Diuinis. Pulchrè itaque dum legimus hodie Euangelium, quasi adhortaretur ad scribendum, Spiritus sanctus obtulit nobis lectionem, qua confirmaremur etiam in nobis officium dici posse. Nam cum Zacharias sacerdos obmutuisset in templo & loqui non posset, factum est, inquit, vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Legimus igitur officium dici à nobis posse, nec ratio ipsa abhorret, quandoquidem officium ab efficiendo dictũ putamus quasi efficium: sed propter decôrem sermonis, vna immutata litera, officium nuncupari: vel certè vt ea agas, quæ nulli officiant, prosint omnibus.

Cap.9. *Officij partes describit ibidem.*

Officia autem ab honesto & vtili duci existimauerunt, & de his duobus eligere quid præstet, deinde incidere vt duo concurrant honesta & duo vtilia, & quæratur quid honestius, & quid vtilius. Primùm igitur in tres partes officium diuiditur: honestum, vtile & quod præstantius. Deinde hæc tria in quinque genera diuiserunt: in duo honesta, & duo vtilia & eligendi iudiciũ. Prima pertinere dicunt ad decus honestatemque vitæ: Secunda ad vitæ commoda: copias, opes, facultates: De his eligendi subesse iudicium. Hæc illi. Nos autem omnino nihil nisi quod deceat & honestum sit, futurorũ magis quàm præsentium metimur formula, nihilque vtile, nisi quod ad vitę æternæ illius prosit gratiam definimus, non quod ad delectationem præsentis. Neque aliqua commoda in facultatibus & copiis opum constituimus, sed incommoda hæc putamus, si non reiiciantur, eáque oneri magis cum sint æstimari, quàm dispendio, cum erogantur. Non superfluum igitur scriptionis nostræ est opus, quia officium diuersa æstimamus regula atque illi æstimauerunt. Illi seculi commoda in bonis ducunt, nos etiam in detrimentis. Quoniã qui hîc recipit bona, vt ille diues, illic cruciatur: & Lazarus qui mala hîc pertulit, illic consolationem inuenit. Deinde qui illa non legunt, nostra legent si volent, qui non sermonum supellectilem neque artem dicendi, sed simplicem rerum exquirunt gratiam.

Cap.10. Decorum autem in nostris scripturis primo constitui loco, quod Græcè πρέπον dicitur, instituimur & docemur legentes: Te decet hymnus Deus in Sion: vel Græcè: σοὶ πρέπει ὕμνος, ὁ θεὸς ἐν σιών

Cap.10. *Officium primum est in modo loquendi. ibidem.*

Primum igitur officium est, loquẽdi modus. Hoc sacrificium laudis Deo dependitur: hoc reuerentia exhibetur, cum scripturæ Diuinæ leguntur: hoc honorantur parentes. Scio loqui plerosque, cum tacere nesciant.

Cap.11. *Officium omne medium & perfectum esse declarat ibid.*

Officium autem omne, aut medium, aut perfectum est. Quod æquè scripturarum authoritate probare possumus. Habemus enim in Euangelio dixisse Dominum: Math.19. Si vis in vitam æternam venire, serua mãdata. Dicit ille: Quæ? Iesus autem dixit illi: Non homicidium facies, nõ adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, honora patrem & matrem, & diliges proximum

A tuum sicut teipsum. Hæc sunt media officia, quibus aliquid deest. Denique dicit illi adolescens: Omnia hęc custodiui à iuuentute mea: quid adhuc mihi deest? Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia bona tua, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Et suprà ita est scriptum, vbi diligẽdos inimicos, & orandũ dicit pro calũniantibus & persequentibus nos, & benedicere maledicentes. Hoc nos facere debemus, si volumus perfecti esse, sicut Pater noster, qui in cælo est, qui super bonos & malos Solem suum iubet radios suos effundere, pluuia roréque terras vniuersorum sine vlla discretione pinguescere. Hoc est igitur perfectum officium, quod κατόρθωμα dixerunt Græci, quo corriguntur omnia, quæ aliquos potuerunt lapsus habere. Bona etiam misericordia, quæ & ipsa perfectos facit, quia imitatur perfectum Patrem.

Officium etiam distinguitur in perfectum & commune. Libro tertio eiusdem. Cap.2.

B Hoc est enim catorthoma, quod perfectum & absolutum officium est, à vero virtutis fonte proficiscitur. Cui secundum commune est officium, quod ipso sermone significatur, non esse arduæ virtutis ac singularis, quod potest plurimis esse commune. Nam pecuniæ cõpendia captare familiare, multis elegantiore conuiuio & suauioribus delectari epulis vsitatum est. Ieiunare autem & continentem esse paucorum est, & alieni cupidum non esse rarum est. Contrà autem detrahere velle alteri, & non esse contentum suo. Nam in hoc cum plerisque consortium est. Alia igitur prima, alia media officia. Prima cum paucis, media cum plurimis. Denique in iisdem verbis frequenter discretio est. Aliter enim bonum Deum dicimus, aliter hominem: Aliter iustum Deum appellamus, aliter hominem. Similiter & sapientem Deum aliter dicimus, aliter hominem. Quod & in Euangelio docemur: Estote ergo vos perfecti, sicut & Math.6.
C Pater vester qui in cælis est, perfectus est.

Officium iustitiæ quod sit, dicit libro primo eiusdem, capite vltimo. Quod vide suprà, capite Depositum: & capite Iustitia. Officium committi debet secundum aptitudinem. Eodem libro. Require suprà, capite Aptitudo.

Officia ecclesiastica sunt diuersa. Super primam ad Corinthios, capite duodecimo. Require suprà, capite Corpus: & capite Minister. Et super epistolam ad Ephesios, capite quarto. Require suprà, capite Ecclesia. Officia ipsa diuersa in Ecclesia non impediũt fidelium vnitatem. Ibid. Require suprà, cap. Corpus.

OLEA. *Confert in animalibus brutis. Libro tertio Hexamerôn.* Cap.8. Tom.IIII.

Ceruus æger ramusculos oleæ mandit, & sanus fit. Locustas quoq; folia oleæ arrosa liberant ab ægritudine.

Et lib. vj. Cap.4.

Æger vrsus formicas deuorat. Ceruus oleæ ramusculos mandit.

D *Olea quid significat, dicit libro de Noë & arca. Require suprà, cap. Columba.*

OLEVM. *Oleum materiale habet virtutem illuminatiuam. Lib. j. Hexam.* Cap.9. Tom.IIII.

Quid miramur si Deus loquutus est lucem, & caliganti mũdo lumen emicuit, quando si quis inter aquas mersus, oleum ore emiserit, clariora facit ea quę profundi tegebantur occultis?

Oleum lætitiæ significat peccati immunitatem. Super epistolam ad Heb. capite j.

Oleum lætitiæ est peccati maculam non habere.

Oleum etiam dicitur Spiritus sanctus & eius gratia: Libro primo de Spiritu sancto. Require infrà, cap. Vnctio.

Oleum est gratia quam habet Ecclesia. In epistola secunda ad Marcellam sororem suam. Non extat.

Ecclesia habet oleum quo suorum fouet vulnera, ne duritia vulneris altè serpat. Habet oleũ quod accipit ab scõdité. Hoc oleo Azer pedem suum lauit, sicut scriptum est:

ptum est: Benedictus à filiis Aser, & erit acceptus fratribus suis, & intinget in oleo pedem suum. Hoc oleo ergo Ecclesia vngit filiorum ceruices suorum, vt suscipiant iugum Christi. Hoc oleo vnxit martyres, vt secularem ab eis puluerem detergeret. Hoc oleo cōfessores vnxit, ne labore cederent, ne succumberent fatigati, ne æstu istius mundi vincerentur. Ideo vnxit, vt eos spirituale oleum refrigeraret.

OMNIS. *A Deo sunt omnia. Libro primo Hexamerôn. Require suprà, cap. Creator: & cap. Materia: & cap. Mundus.* Tom.V. *Omnia sunt fidelium, quia & malis boni bene vti possunt, & debent esse Christi, vt nihil eos ab eius amore separet. Super primam ad Corinth. cap. iij.*

Omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Christus verò Dei. Alio loco dicit in eodem sensu: Nos autem seruos vestros propter Christum. Seruos pro ministris posuit, vt nō singulos sibi defenderent, cum omnibus vterentur, sicut & Dominus dicit: Luc.22. Ego sum in medio vestrum, non vt ministrer, sed vt ministrem. Nam mundus vtique noster est: sed vt de illo secundū Dei voluntatem sentiamus, & decretos cursus eius in Dei voluntate ponamus. Et vita præsens concessa nobis est, sed vt modestè illam, & cum Dei gloria transigamus. Siue mors: vt pro Christo mori libenter habeamus spe promissionis futuræ. Siue præsentia: vt sic præsentibus vtamur, ne offendamus. Siue futura: vt futura credentes, ipsis nos magis quia meliora sunt, commendemus. Vos autem Christi: vt quomodo hoc iudicio nostro concessa sunt & subiecta, ita nos Christo subiiciamur, quippe cum per ipsum esse cœpimus, & in prima origine, & in regeneratione. Christus autem Dei. Christus Dei est Patris sui proprius Filius faciens volūtatem eius, vt & nos ipsius faciamus. Si ergo Christi sumus famuli, quid est vt ad eius iniuriam de hominibus aliquid speremus?

Cap.7. Tom.IIII. *Omnia sunt sapientis, quia omnibus bene vtitur per philosophiam & theologiam. Libro secundo de Abraham.*

Sequitur locus quo euidenter docemur, quantum mens superfluis portionibus & irrationabilibus exhaustis proficiat, & quantum vitia vitiis adiuncta mali afferant. Non enim otiosè scriptura ponit: Et dixit Deus Abraham postquam recessit Lot ab illo: Respice oculis tuis & vide à loco in quo nunc tu es ad Aphricum, & Aquilonem, & Orientem, & mare, quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam, & semini tuo in æternū. Hinc tanquam à fonte hauserunt Stoici philosophi dogmatis sententiā, omnia sapientis esse. Oriens enim & Occidens, Septentrio & Meridies, portiones sunt vniuersitatis. His enim totus mundus includitur. Hæc cū promisit Deus daturum se Abrahæ, quid aliud declarat nisi sapienti & fideli præstò omnia, deesse nihil? Vnde & Salomon in Prouerbiis ait: Eius qui fidelis sit, totus mundus diuitiarum est. Quantò prior Salomon quàm Zenon Stoicorum magister atque autor sectæ ipsius? Quantò prior quàm ipse pater philosophiæ Plato, vel eius inuentor nominis Pythagoras? Quis autem fidelis, nisi sapiens? Stultus enim sicut Luna mutatur: sapiēs autem immobilis fide permanet. Sed fortè dicas: Quomodo sapientis est totus mundus? Quoniam ipsa natura dat illi sortem omnium, etiāsi ipse nihil possideat. Domina est & possessor omnium sapientia, quæ sua putat naturæ munera, quoniam in vsum hominum data sunt, nec vllis indiget, etiam si desint ei ad victum necessaria. Nanque vt musicus organa, aut medicus medicamenta, aut nauclerus quæ ad nauis instrumentum necessaria sunt, etiamsi quando non habeat, habet tamen eo ipso quo possit his vti, etiamsi ad tempus vsus eorum non suppetat: Quantò magis sapiens suū iudicat quicquid naturæ est, qui viuit secundum naturam?

OMNIPOTENS. *Est Deus Filius & Spiritus sanctus sicut Pater. Libro de incarnatione Domini, capite vltimo.*

Quia non minor Pater, non minor Filius, quia omnipotens Pater, omnipotens & Filius. Dictum est igitur, etiamsi non vsurpent quod non legunt, vt ingenitum dicant, verbo tamen nihil impediri quò minus vnius naturæ atque substantiæ Christum cum Patre esse credamus. Quòd si vnius naturæ, vtiq; vnius potentiæ. Qui quidem locus haud difficilior est ad refellenda studia perfidorum. Quomodo enim negant omnipotentem Christum, quod scriptum est, qui volunt vsurpare quost non docent scriptum? Omnipotentem etenim Christum suprà docuimus, & in Ioannis Euangelistæ Apocalypsi, & Zachariæ prophetia, & in Euangelio significatum. Quę si quis recensenda putat, superiora reuoluat & repetat. Tamen quod ibi propter congestionem testimoniorum propè præterii, dicant de quo putent dictum quod Amos prophetauit? Sic enim scriptum est: Dominus qui attingit terrā & mouet eam, & lugebunt omnes commorantes in ea, & ascendet sicut flumen Ægypti. Qui ædificat super cælum ascensionem suam, & repromissionem suam super terram cōfirmat, qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciē terræ, Dominus omnipotens nomen ei. Nónne hæc omnia in Filium intelligant conuenire? Qui terram descendens tetigit, in passione commouit, de terris ascendit in cælum, & super terram descendit è cælo, sicut ipse promiserat. Sed quid de Filio laboro, cum etiā Spiritum omnipotentem scriptura testetur? Scriptum est enim: Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et de sapientia scriptum est: Quia habeat in se omnipotentem Spiritum. Dicit enim Salomon, quia omnium artifex docuit me sapientia. Est enim in ea Spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, bonus, nobilis, disertus, immaculatus, manifestus, inuiolabilis, bonum amans, acutus, prouidens, possibilis, munificus, benignus, stabilis, integer, sine solicitudine, qui omnia potest, omnia spectat, & per omnia penetrans spirituum intelligibilium.

ONVS. *Onus est peccatum. In tractatu de prima interpellatione Iob.*

Narratio enim fatui sarcina in via. Quid est enim aliud peccatum, nisi sarcina, quæ huius seculi onerat viatorem graui depressum fasce delicti? Qui si nolet oneri subiacere, debuit audire dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.

Propterea tale onus consuluit deponendum. Super psal. xxxvij. Require infrà capite Salomon. Onus debet cum viribus compensari. Libro j. de viduis, parte iiij.

Mensura enim oneris pro mensura debet esse gestantis: alioquin impositi oneris fit ruina, vbi vectoris infirmitas est: nam & infantium fauces strangulat esca robustior. Et ideo sicut multitudo vectorum nō paucorum viribus æstimatur, nec tamē fortioribus de aliorum infirmitate præscribitur, sed vnicuique quantum oneris subire cupiat, relaxatur, manente mercedis cumulo in virtutis augmento: ita &c.

OPINIO. *Libro x. super Lucam.*

Paucorū opinionē sentētia maioris partis includit.

OPPROBRIVM. *Pro Christo pati magni meriti est. Super epist. ad Hebræos, cap. x. exponens illud: Et in altero quidem opprobiis.*

Minutatim p partes psequitur laudes eorū, dicēs eos, nō solùm viriliter sustinere passiones p Christo, verūetiā & vinctis cōpassos eos esse annuntiat, & tribulationibus opprobriisque spectaculum factos. Grauis quippe est res opprobrium, & idonea ad fortitudinem animæ subuertendam, & excæcandam mentem potens. Quoniam enim valde appetens est gloriæ genus humanum

humanum. Propterea etiam & opprobriis facilè captatur. Et non simpliciter dixit opprobriis, sed etiam augmentum fecit, dicens: Spectaculum facti.

Opprobrium crux Christo fuit, sed nobis honor. Lib. super Beati immaculati, litera quinta, versu septimo. Vide suprà, cap. Crux. Opprobria patienter sunt ferenda. Eodē lib. lit. iij. versu vj. Require suprà, cap. Contemptus: Exemplo ipsius Dauid. In tractatu super psal. xxxviij. Tom. IIII.

Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti me: hoc est, dedisti me in opprobrium insipienti: ideo obmutui, & non aperui os meum, ne peccata maiora contraherem. Agnoui voluntatem tuam, vt ad tempus erubescerem, & postea saluus fierem veniam postulando. Prodest ergo interdum & opprobrium, siquidem etiam ipse prodest carnis interitus, vt testificatur Apostolus dicens: Tradidi eum in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi. Opprobrium quoque prodesse Dauid ipse testatus est dicens ad Abessam: Sine maledicat mihi gemineus, quoniam dixit illi Dominus, vt videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc. Et reuera vidit opprobrium eius Dominus, quòd flens ibat, & excalciatus operto capite, & amouit eius opprobrium. Liquet igitur quia cum datus in opprobriū Dauid fugerit, & humiliatus sit, & nudis pedibus Domino satisfecerit, & lapides iacientem non repercusserit, & in maledicentem non permiserit vindicari, & post hæc regno suo integro restitutus sit, quia & opprobrium à Domino sit, & prosit magis sustinere opprobriū, quàm refellere: denique victoria pòst sequuta est, ergo opprobriū prodest. Sed quid est quod addidit, Quoniam tu fecisti me? Nónne ideo obmutuisse se dicit, & nō aperuisse os suum, quia agnouit Domini voluntatem: & propterea patienter se pertulisse, vt satisfieret Domino per opprobrium pro peccato? Vnde & adiunxit: Amoue à me plagas tuas. Quomodo hoc sibi cōgruit, quod in superiore psalmo flagellis se obtulit, hîc flagella à se postulat amoueri? nisi quia soluit iam de manu Domini duplicia peccata sua erubescendo, opprobria sustinendo. Compunctiones cordis sunt: sunt & cogitationum: sunt & increpationum flagella. Videamus tamen, ne ideo dixit ante Deum esse substantiam animæ suæ, quia nō impugnaret aduersarius eam, nisi potestatem accepisset à Domino. Quod enim fecit Dominus, & tuetur. Denique Angelus in circuitu est hominis, qui prætendit ne quis noceat ei. Non discedit Angelus, nisi iussus à Domino, vt suus athleta decertet. Ergo quasi substātia Domini præsumit veniam sibi iniquitatum suarum à conditore suo posse concedi. Et ideo rogat, quia nouit autorem suum misericordem. Deinde, quia datus sit in opprobrium, non resistit, sed patitur aduersum se assistere peccatorem, & silet substantiæ suæ conscientia, quę bona est: & potest corporis ferociā refrenare, vt virtus suc cedat, culpa ponatur. Postremò, quia à Domino factus est, citius sibi posse donari peccatum confidēter existimat, qui fortitudinē manus Domini potuerit sustinere. Et hoc vtique bonæ substantiæ est, etsi fortitudine manus Domini defecisse se dicat. Fortis manus, sicut malè percutit, sic citò sanat. Quæ fortis ad vulnus, fortis & ad remedium est.

Vnde concludit lib. iij. de viduis, parte iiij.

Tom. I. Quid enim vis loqui? Vereris ne te tacente obiecta credantur. Sed audi bonum magistrum dicentē sanctū Iob: Ecce rideo opprobrium, & non loquor: Clamabo, & nusquam iudicium: Id est criminator aliquis opprobria iacit: habes quod intra te rideas, si crimen conscientiæ non recognoscis. Quid enim referas verba verbis? Nondum est iudicium: & si clames, nō appropinquat.

Req. de ista materia sup. cap. Contēptus: & c. Calumnia.

OPVS. *De opere Dei, dicitur lib. v. super Lucam.*

Nihil est medium inter opus Dei atque præceptum: quia in præcepto est opus. Denique, dixit & facta sunt.

Opera Dei sunt plena miraculis. In tractatu super psalmum xlv. Tom. IIII.

Venite & videte opera Domini quæ posuit prodigia super terram. Venite, ad congregationem spectat: Videte, ad intentionem cognoscendæ studium veritatis. Videte, inquit, opera Domini plena miraculis, in quibus magnarū sunt signa virtutū. Deniq; τέρατα Græcè, admiranda dicūtur Latine. Nō ergo quasi prodigialis horroris accipias opera Domini, sed quasi plena admirationis.

Opera Dei quia miraculosa, ideo secundum naturæ ordinem æstimanda non sunt, quia à mera potentia ipsius Dei dependent. Libro ij. Hexamerôn. Require suprà cap. Miraculum. Opus Dei cum sit opus perfectum, exteriore laude non eget. Libro primo eiusdem. Require suprà, capite Bonum. Opus suum Deus potest laudare, quia præscit quod facturus sit. Libro ij. eiusdem, cap. vltimo. Require suprà, cap. Ars. Operatur semper cum Filio Pater. Libro vj. eiusdem. Cap. 6. Tom. IIII.

Non permanebit Spiritus meus in istis quoniam car nes sunt. Sed prius ipsius creationis nostræ seriem consideremus. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quis hoc dicit? Nónne Deus qui te fecit? Quid est Deus? Caro, an spiritus? Non caro vtique, sed spiritus, cui similis caro esse non potest: quia ipse incorporeus & inuisibilis est, caro autem & comprehenditur & videtur. Cui dicit? Non sibi vtiq;, quia non dicit faciam, sed faciamus. Non Angelis, quia ministri sunt: serui autem cū Domino, & opera cum autore non possunt operationis habere consortium: sed dicit Filio, etiamsi Iudæi nolint, etiamsi Arriani repugnent. Sed & Iudæi conticescant & Arriani cum suis paribus obmutescant, qui dum vnum à consortio Diuinæ operationis excludunt, plures inserunt, & prærogatiuam quam Filio negant, simul donant. Sed esto vt adminiculo seruorum ad operandum nobis Deus indiguisse videatur. Si operatio communis est cum Angelis Deo, nunquid Deo & Angelis imago communis est? Nunquid Angelis diceret: Faciamus hominem ad nostram imaginem & similitudinem? Cap. 7.

Est autem totius Trinitatis operatio vna. Libro ij. de apologia Dauid. Reqire infrà, cap. Virtus. Fecit Deus hominem vt operaretur & custodiret Paradisum: nihil tamen potest sine Domino. Lib. de Paradiso. Require suprà, cap. Homo. Opera cuncta nostra facere debemus secundum Dei præceptum. Lib. ij. de virginitate, parte ij. Tom. III.

Qui penitus enodare cicatricem omnem desiderat, quæstionis, ad eundem confugiat Apostolum: Omne, inquit, quodcunque facitis in verbo aut facto, in nomine Domini nostri Iesu Christi gratias agentes Deo Patri per ipsum. Omnia ergo dicta nostra factaque referamus ad Christum, qui vitam fecit ex morte, lucem creauit ex tenebris. Nanque vt corpus ægrotum nunc calidioribus fouetur, nunc frigidioribus temperatur, remediorumque mutatio, si iuxta præceptum fiat medici, salutaris est: si contra mandatum vsurpetur, languoris augmentū est: ita medico nostro quicquid penditur Christo, remedium est: quicquid vsurpatur, incommodum.

Antè quàm operemur, præcogitare debemus. Lib. super Beati immaculati, lit. viij. vers. iij.

Omnia cum cogitatione facito, vt te non pœniteat operis tui.

Vide sup. de hoc, cap. Cogitatio. Tom. V.

Opus bonum, aliquando causa modi, redditur illicitum. Super ij. ad Corinth. cap. xij.

Tunc est opus illicitum, cum aliter fit quàm concessum est.

Opera mundana inanem sortiuntur effectum. Libro secundo de Cain & Abel. Require suprà, capite Cura.

Oratio.

Tom.V. ORATIO. *Eſt neceſſaria. Super epiſtolam ad Romanos, cap. xij.* A

Neceſſaria eſt valde oratio: quia vt tribulatio tolerari poſsit, precibus omnibus inſiſtendum eſt.

Tom.I. *Eſt Chriſtiano præſernatio contra vitia. Libro de viduis, parte tertia.*

Si indecorè alicuius rei cupiditate langueſcis, obſecra Dominum, fidem defer, nec vllam timeas moram. Vbi adeſt oratio, adeſt verbum: fugatur cupiditas, libido diſcedit.

Tom.III. *Oratio eſt contra aduerſarium defenſio. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris.*

Virtutum ſcutum eſt oratio: quo omnia aduerſarij ignita tela repelluntur.

Tom.I. *Eſt etiam aduerſarij debellatio. Libro primo de viduis, parte tertia.*

Armatura Eccleſiæ eſt oratio, qua aduerſariũ vincit.

In exhort. ad virgines. Tom.I. *Orationem præcedere debet mentis & morum præparatio. Libro tertio de viduis, parte tertia.*

Attẽde tibi & tu virgo, vt inſiſtas oratiõi, & vultus tuus aſsidua obſecratione palleſcat. Sed ante orationẽ præpara animam tuam, vt non videaris tentare Deum, cum deprecaris, vt id quod oras, mores tui loquantur, fides adiuuet, opera ipſa commendent.

Cap.8. Tom.IIII. *Quòd oratio ſancti viri exaudibilis eſt, non hominis iniqui. In tractatu de prima interpellatione Iob.*

Memor tamen conſcientiæ ſuæ puræ, & mundę orationis, ait: Terra nõ cooperias in ſanguine carnes meas: vt oratio eius ſicut incenſum dirigatur ad Dominum, non in terra diuerſetur. Sancti enim oratio nubes penetrat: peccatoris orationem, ſicut à Deo Cain dictum eſt parricidæ, aperiens os ſuum terra, in ſanguine carnis abſcondit.

Tom.V. *Oratio propterea debet eſſe iuſta, quia aliter inanis eſt: & debet eſſe prudens per Spiritus ſancti gratiam, quia talis oratio ſanctorum exauditur. Super epiſtolam ad Romanos, cap. octauo.*

Quid enim oremus ſicut oportet neſcimus. Infirmitatem orationis noſtræ ignorantiam ſignificare declarauit. Fallimur enim putantes prodeſſe quæ poſcimus cum non ſint. Denique eidem Apoſtolo tertiò deprecanti, vt tentationes ab eo ceſſarent, quia crebræ erant, dictum ei à Domino eſt: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur: id eſt, ſic meritum quis collocat, dum in tribulationibus patiens inuenitur. Didicit ergo contra ſe eſſe quod petebat. Eſt & aliquando ſuperba & ſtulta petitio, ſicut fuit duorum Apoſtolorũ
Mat.20. Iacobi & Ioannis, quibus incongrua & immenſa petentibus dictum eſt: Neſcitis quid petatis. Sed ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Non humanis eloquiis poſtulare pro nobis Spiritum Domini, ſed more naturæ ſuæ. Cũ enim quod de Deo eſt, Deo loquitur, eo more loquatur neceſſe eſt, quo ille loquitur de quo eſt. Nemo enim conciui ſuo alia lingua loquitur. Superfundit ſe enim precibus noſtris ſpiritus datus nobis, vt imperitiam & imprudentiam noſtram motu ſuo operiat, & illa nobis à Deo petat, quæ proſunt nobis, qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus, quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis. Manifeſtum eſt, quia Deo, cui nihil tacitum eſt & occultum, nota eſt precatio omnium ſpirituum, quantò magis Spiritus ſancti, qui eiuſdẽ vtique ſubſtãtiæ eſt, eloquitur nõ vtiq; impulſu aëris, neque vt Angeli, aut ſicut cætera ex creaturis, ſed ſicut competit eius Diuinitati. Deo ergo loquitur, cum nobis tacere videtur, quia & videt, cum non videatur: & hæc petit quæ ſcit Deo placere, & nobis prodeſſe. Tunc ſanè pro nobis interponit ſe idem ſpiritus, quando ſcit nos per ignorãtiam, non per iactãtiã contraria poſtulare. Scimus autẽ quia diligentibus Deum omnia procedũt in bonum, iis qui ſecundum ꝓpoſitum vocati ſunt ſancti. Hoc dicit, quia diligentes Deum, etſi imperitè precati fuerint, non illis oberit: qa propoſitum cordis eorum ſciens Deus & ignauiam, nõ illis imputat quæ aduerſa poſtulant, ſed ea annuit, quæ dãda ſunt amantibus. Vnde & Dominus ait: Scit autem Pater veſter quid vobis opus ſit antè quàm petatis ab eo. Hi autem ſecũdum propoſitum vocantur, quos credẽtes præſciuit Deus futuros ſibi idoneos, vt antè quàm crederent ſcirentur.

Orationem perficit mentis deuotio. Super eandẽ epiſtolam, capite j. exponens illud: Teſtis eſt mihi Deus cui ſeruio &c.

Cui ſeruio, Quomodo? In ſpiritu meo, inquit, non in circuncisione manufacta, neq; in neomeniis, & ſabbato, & diſcretione eſcarum, ſed in ſpiritu, id eſt, in mente: quia Deus ſpiritus eſt, ſpiritu vel animo potius debet illi ſeruiri. Cui enim animo ſeruitur, ex fide illi ſeruitur. Hoc & Dominus ad Samaritidem teſtatus eſt, putãtem
B quòd in monte adorari ſe velit Deus dicens: Venit hora & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrẽ in ſpiritu & veritate. Etenim Pater tales quærit qui adorent eum. Spiritus eſt Deus: Adorantes ergo in ſpiritu & veritate adorare oportet. Et nõ locus orationẽ cõmendat, ſed deuotus animus. Hoc eſt in veritate adorare in ſpiritu Deum ſpiritum, & Chriſtum vnum, ex quo omnia: & vnum, per quem omnia. Hos quærit adoratores Pater.

Orans etiam debet ſcire & intelligere quid orat. Super primam ad Corinth. cap. xiiij. Require ſuprà cap. Linguæ & c. Loquẽs & loquela. Orãs debet eſſe pacificus proximo. Super primam ad Timoth. cap. ij.

Volo itaque orare viros in omni loco, leuantes ſanctas manus ſine ira & diſceptatione. Pacificum animum in oratione eſſe debere, vt ad effectũ deducatur oratio. Sanctæ enim manus ſunt, quando cor mundum eſt. Sic tamen in omni loco orandum præcipit, vt competens lo-
C cus intelligatur: non vtique importuno aut ſordido loco, quippe cum prohibeat Dominus vulgò orare: Sed hoc monet ne in ſola eccleſia putarent orandum.

Debet eſſe ſedatus ab omnibus paſſionibus iræ. Libro j. de Cain & Abel.

Diuinè autem & Dominus Ieſus, & bonitatem te docuit Patris, qui bona nouerit dare, vt quæ bona ſunt à bono poſcas: & impenſè & frequenter monuit orandum, non vt faſtidioſa cõtinuetur oratio, ſed vt aſsidua frequenter effundatur. Plerunque inanis gloria longæ precationi, intermiſſæ autem prorſus obrepit incuria. Deinde monet vt cum ipſe veniam tibi poſcis, tum maximè aliis largiendam noueris, quo precem tuam operis tui voce commendes. Apoſtolus quoque docet orandum ſine ira & diſceptatione, vt non turbetur, non interpoletur oratio tua.

Debet eſſe virtutibus ornatus, & maximè iuſtitia. Lib. ij. eiuſdem.

D Redoleat igitur oratio tua prudentiam erga cognitionem Dei & veritatem fidei: Redoleat temperantiam, quam etiam à coniugibus exigendam putauit Apoſtolus, dicens: Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi. Et lex caſtigatos ante heſternum & nudiuſtertium diem ad ſacrificium accedere iubet. Fortitudinem teneat oratio, vt nullo interpoletur metu, nulla laſsitudine deficiat. Tunc enim debet eſſe intentio ad precandum robuſtior, cum vrgemur aduerſis. Iuſtitiam cuſtodiat precatio, quam ſi tenuiſſet Iudas, non in peccatum facta eſſet eius oratio. Quando enim magis ab iniuſtis operibus ac prauis ſtudiis abſtinere debemus, quàm tunc quando Dei iuſtitiã deprecamur? Et ideo Dominus vt cordi nobis eſſet iuſtitia, Beati, inquit, qui perſequutionẽ patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Hæc enim defuit Iudę. Nã ſi affuiſſet, nõ tradidiſſet Dominũ, non prodidiſſet magiſtrum. Defuit ſacrificio etiã Cain

iſtius

istius: qui si tenuisset iustitiā Domino, debuit primitiua munera, nō posteriora deferre. Defuit itaque ei diuisio, ideóq; respōsum ait: Si rectè offeras, non rectè autē diuidas, peccasti: quiesce. Vides quātum sit vitij. Vbi deest diuisio, ibi totū sacrificiū refutatur. Superest vt de cōtinua & iugi oratione dicam⁹: quod immorari nos & vacare orationi oportet. Pernoctabat Domin⁹ in oratione, nō vt sibimet prodesset, sed vt nos doceret. Frequēs enim oratio quandam operatur disciplinā orandi: quia vsus ipse docibiles Dei facit, indocibiles negligentia.

Lib. de instit. virg cap. 1. Tom. I. *Alias virtutes habere debet, quæ sunt misericordia ad proximum, deuotio ad Dominum, pacem intra se ipsum. Libro de bono virginitatis, qui aliter intitulatur de laude Mariæ virginis perpetuæ, parte prima.*

Christus medicus est radicatus & fixus in cordibus nostris. Et ideo sicut ipse præcepit, Cū oras, intra in cubiculum tuum, & effunde super te animā tuam. Cubiculum tuum, interiorum secretum est: Cubiculum tuum, B cōscientia tua est. Deniq; Ecclesiastes tibi dicit: Et quidem in conscientia tua regi ne maledixeris, & in penetralibus cubiculorum ne maledicto deuoueris diuitē. Ibi ergo ora: & ora in occulto, vt audiat te, qui in occulto audit: & ora sine ira & disceptatione: abdicato occulta dedecoris. Iustus enim nō ꝑditionē criminis metuit, sed contagionē. Quàm bona oratio cū misericordia.

Cap. 2. Bona oratio quæ ordinē seruat, vt primò à Diuinis inchoemus laudibus. Si enim cum apud hominē agimus, beneuolū volumus iudicē facere, quātò magis cū Deū nostrū precamur? Primò ergo immolemus Deo sacrificium laudis, vt & Apostolus dicit: Obsecro ergo primò 1. Timoth. 2. omniū fieri orationes, obsecrationes, postulationes, gratiarū actiones. Doceat te Dauidicus psal. octauus, qui cœpit à Dei laudibus, Domine Dominus noster quàm admirabile est nomē tuum in vniuersa terra. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos: Ex ore infantiū & lactentiū perfecisti laudem. Hactenus oratio. Inde sequitur obsecratio: Vt destruatur inimicus. Postulatio, vt Lunā & stellas videat: Lunā Ecclesiā, stellas filios Ecclesię cælestis gratię luce fulgētes: & quod petit, prophetico spiritu visurū se esse promittit. Gratiarū actio, quòd tuetur Dominus hominē, & hunc limū corporis nostri Diuina visitatione confirmat: vel quòd homini animantiū genera vniuersa subiecit. Similiter & Dominica oratio omnia cōprehendit: quam vulgare nō opus est. Tu autē qui legis quemadmodū distinguere debeas recognoscis. Præcipuè tamē, vt dixi, commendanda est oratio, sicut præmisi, placiditate animi, & tranquillitate, vt vnusquisque sibi constet & congruat, & fiat illud quod scriptū est: Si duobus ex vobis cōueniat super terram de omni re quamcunque petierūt, fiet à Patre meo qui in cælis est. Vbi enim sunt duo vel tres cōgregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorū. Qui sunt isti duo, nisi anima & corpus? Vnde & Paulus castigabat D carnē suā, & seruituti redigebat, vt esset animæ tanquā imperatrici suæ caro subdita, & mētis imperiis obtemperaret, ne esset in vno homine dissidiū, ac bellū intra se gereret, & legi mētis repugnaret lex corporis. Duo igitur ista diuersa ratione quadā & pace iūgebat, secūdum quod ipse asseruit dicens: Quia Christus est pax nostra qui fecit vtraque vnum, & mediū parietem sepis, soluit inimicitias in carne sua: ne id ageret quod nollet, atque id faceret quod odisset. Isti ergo sunt duo, anima & caro. Vnde & Dauid ait: Non timebo quid faciat mihi ca- Psal. 55. ro: quam aduersariā animæ suæ nosset. Quæ tamen duo vt euidētius exprimamus, nō solùm duo sunt, sed etiam duo homines: vnus interior, alter exterior. Isti duo si sibi propositi in æqualitatē concurrant, vt cogitationes factis, & cogitationibus facta conueniant, vitæ nostræ rota sine vlla offensione voluetur, vt quemadmodū scriptum est, Fiat vox tonitrui in rota. Isti igitur duo vnū sunt: nec solùm vnum, sed vnus homo. Vnde & Aposto-

A lus ait: Vt duos conderet in vno homine faciens pacē, & Ephes. 2. recōciliaret vtrosque in vno corpore Deo: per crucem interficiēs inimicitias in semetipso, vt in vtrisque accessum habeamus in vno spiritu ad Patrē. Sunt etiam duo homines, vetus & nouus. Vetus ille peccato obnoxius, & obsoletus, ac vestimēti veteris sollicitudine attritus & scissus, quem in baptismate affigimus cruci. Vnde Apostolus ait: Quia vetus homo noster simul confixus est cruci, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Vetus ergo affigitur, vt moriatur peccato, vt nouus resurgat, qui renouatur per gratiā. Diximus de duobus. Fortasse dicat aliquis. Quid de tribus dicis, Quoniam sic habet scriptura: Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum? Hinc quoque ratio manifesta est, quia idem Apostolus dixit: Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in die Domini nostri Iesu Christi seruetur. Vbi ergo tres isti integri, ibi Christus est in medio eorū, qui hos tres intus gubernat & regit, ac fideli pace componit. Hæc igitur tria, integra præ cęteris in se virgo custodiat, vt nullam det sacræ virginitatis querelā, & sit inoffensa sine ruga, sine macula.

Et quia dicit quòd in secreto orare debet, ideo libro primo de Cain & Abel. Cap. 9. Tom. IIII.

Est etiā illa cōmendādæ orationis & voti disciplina, vt non diuulgemus orationē, sed absconditа teneamus mysteria, sicut tenuit Abraham, qui subcinericias fecit. Tenuerunt & patres, qui coxere conspersum quod extulerant de Ægypto, subcinericia facientes azyma, quæ Græcè ἐγκρύφια dicūt, eò quòd abscōdantur in cinere: significantes fermentū illud quod abscondit mulier illa euangelica mensuris tribus, donec fermentaretur totū: mysteriorū quoque innuētes premendā esse doctrinā. Quod apertius in Euāgelio suo Dominus docuit sic di- C cens: Tu autem cum orabis, intra in cubiculū tuum, & clauso ostio ora patrē tuum in abscōdito, & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Orantes autem, nolite multum loqui. Et infrà: Scit enim pater vester quid vobis sit opus, antè quàm petatis ab eo. Cubiculū tuum mentis arcanum animíque secretum est. In hoc cubiculum tuum intra, hoc est, intra in alta præcordia, totus ingredere de corporis tui exteriore vestibulo, & claudę ostium tuum. Quod sit ostium disce. Pone Domine custodiā ori meo, & ostium circuitus labiis meis. Et Pau- Psal. 140. Coloss. 4. lus petit orari pro se, vt aperiatur, inquit, mihi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Sed ille, vtpote electus ad Euangelij prædicationem, rectè sibi ostium verbi optabat aperiri, quia de ore eius exibat salus gentium: de ore illius prodibat vita populorū. Nos autem claudamus ostium, ne culpa intret, ne lapsus aliquis sermonis exeat. Intrat culpa, si lapsus exierit. Audi quomodo intret culpa. Ex multiloquio, inquit non effugies peccatum. Exiuit multiloquium, intrauit peccatum: quia in multiloquio nequaquam qui exeat sermo Prouerb. 10. trutinatur, imprudēter labitur, licet ipsum vltra mensuram loqui aliquid grande peccatum sit. Et ideo caue ne imprudēter loquaris. Labia enim imprudētis inducunt eum ad mala. Caue ne in oratione te extollas. Oratio enim humiliantis se nubes penetrabit. Caue ne incautè symboli vel Dominicæ orationis diuulges mysteria. An nescis quàm graue sit, in oratione cōtrahere peccatum, vbi speras remediū? Certè per Prophetam Dominus docuit hoc graue esse maledictū dicens. Et oratio eius fiat in peccatū. Nisi fortè mediocre id tibi putas esse. Diffidere est enim de potētia Dei, æstimare quòd nō audiaris nisi clamaueris. Clament opera tua, clamet fides, clamet affectus, clamēt passiones tuæ, clamet sanguis tuus, sicut sanguis sancti Abel, de quo dixit Deus ad Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Audit enim in occultis, qui mundat in occultis. Nos nisi loquentem

audire aliquem non possumus: apud Deum loquuntur non verba, sed cogitationes.

Iterum declarat hoc de mentis secreto & silentio. In sermone sexto de sacramentis ad neophytos.

Cap. 3. Tom. IIII. Nūc quomodo orare debemus accipite. Multæ virtutes orationis sunt. Vbi orare debeamus, nō est mediocre, nec mediocris quęstio. Ait Apostolus: Volo autē viros orare in omni loco, leuātes puras manus sine ira & disceptatione. Et Dominus dicit in Euangelio, Tu autē cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrē tuum. Nō tibi videtur esse cōtrariū, vt dicat Apostolus, In omni loco ora: &, Dominus dicat, Intra in cubiculū tuum & ora? Sed non est cōtrariū. Hoc ergo absoluamus. Deinde quomodo debeas incipere orationē, & quo ordine distinguere, quid subtexere, quid allegare, queādmodū claudere orationē, deinde pro quo orare debeas, hęc omnia dicamus. Primò vbi orare debeas. Aliud Paulus videtur dicere, aliud Dominus. Nunquid potuit Paulus contra Christi docere præcepta? Nō vtique. Qua ratione? Quia non cōtrarius, sed interpres est Christi. Imitatores, inquit, mei estote, sicut & ego Christi. Quid ergo? Potes vbique orare, & in cubiculo tuo semper orare. Habes vbique cubiculū tuum. Et si inter gentes, inter Iudæos positus sis, habes tamē tuū vbique secretum. Cubiculum tuum mens tua est. In populo licet positus, tamen in interiore homine arcanum tuum secretúmque cōseruas. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum. Bene ait, Intra: ne sic ores quomodo Iudæus, cui dicitur: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Non ergo de labiis tantummodo tua procedat oratio, animo totus intende: intra in recessum pectoris tui, totus ingredere. Nō te perfunctorium videat ille, cui placere desideras: Videat quia ex corde oras, vt te ex corde orantem dignetur audire. Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum. Habes hoc & alibi: Ambula popule meus, & intra in recessus tuos. Abscondere pusillum, donec transeat ira Domini. Hoc loquutus est Dominus per Prophetam. In Euangelio autem dixit: Tu autem cum oras, intra in cubiculū tuum, & clauso ostio ora patrē tuum. Quid est clauso ostio? Audi quod ostium habeas, quod debeas claudere quando oras. Vtinā mulieres audirent. Audisti, iam sanctus Dauid te docuit dicēs: Pone Domine custodiā ori meo, & ostiū circunstantiæ † labiis meis. Est alibi ostiū quod ait Apostolus Paulus dicens: vt aperiatur, inquit, mihi ostiū verbi ad loquēdū mysteriū Christi. Hoc est, quādo oras, noli sermone clamare, nec diffundere orationē tuam, nec iactare per populos. In secreto tuo ora securus, vt te in secreto possit audire, qui omnia videt, atque audit vniuersa. Et ora patrē tuum in abscondito, vt audiat te deprecantē. Quid prosit autē interrogemus, qua ratione secretò magis orare debeamus, quàm cū vociferatione? Audi. De cōsuetudine hominū sumamus exemplum. Si aliquem rogamus, qui citò audit, nō opus putas esse clamorem, sed rogas voce moderata. Si surdum aliquē roges, nónne incipis vociferari, vt te ille possit audire? Qui ergo clamat, putat quòd aliter Deus non possit, nisi clamantē audire: & cum rogat eum, eius derogat potestati. Qui autem in silentio orat, fidem defert, & confitetur quòd Deus scrutator cordis & renis sit: & orationem tuam antè ille audiat, quàm tuo ore fundatur. Ergo videamus. Volo autem viros orare in omni loco. Qua ratione viros dixit? Vtique communis oratio est, & viris, & mulieribus. Quod non inuenio, nisi fortè sanctus Apostolus ideo viros dixit, ne mulieres vsurparent & malè intelligerent in omni loco, & inciperent vbique clamare, quas in Ecclesia sustinere non possumus. Volo autē viros, hoc est, qui possunt seruare præceptum, orare in omni loco, leuantes puras manus. Quid est, leuātes puras manus? Nūquid debes in oratione tua crucē Domini gentibus demōstrare? Illud quidē

Matth. 6. — Isaie 26. — † Aliàs, circuitus. — Cap. 4.

A signū virtutis est, nō pudoris: est tamē quomodo possis orare, nec figurā demonstres, sed actus tuos leues. Si vis operari orationē tuam, leua puras manus per innocentiam: Leua eas, nō quotidie: semel leuasti, nō opus est vt iterum leues. Volo autem in omni loco viros orare, leuantes puras manus sine ira & disceptatione.

Et subiungit ibidem infrà.

Nunc de disceptatione videamus. Plerūque negotiator venit ad orationē, aut auarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate, & putat quòd Deus eum possit audire quando orat. Et ideo cum oras, Diuina humanis præferre te cōuenit. Similiter & mulieres, inquit, volo orare, nō iactantes se in ornamētis, neque in margaritis, ait Apostolus Paulus. Sed & Apostolus Petrus, Mulieris, inquit, gratia plurimū valet, vt viri eius cōuertatur affectus per vxoris suæ bonam conuersatiōnē, & incredulus se cōuertat ad gratiā Christi. Hoc valet mulieris grauitas & pudicitia, & eius bona cōuersatio, vt virū suum vocet ad fidē & de-
B uotionē, quod prudētis viri sermo frequēter operatur. Ergo mulier, inquit, non in ornatu capillorū, nō in tortis crinibus ornamentū suum habeat, sed oratione corde puro, vbi est absconditus cordis homo, qui semper est apud Deum locuples. Habes ergo in quo sis diues: in quo diuitiæ tuæ pudicitiæ sunt, & castitatis infulæ, fides, deuotio & misericordia. Hi sunt thesauri iustitię, sicut Propheta memorauit.

Orationis locum dicit esse oratorium. Libro tertio de viduis, in fine.

Te nunc Domine deprecor, vt supra hanc domum tuam, supra hæc altaria quæ hodie dedicātur, supra hos lapides spiritales quibus sensibile tibi templū in singulis sacratur, quotidianus præsul intendas, orationésq; seruorum tuorū quæ in hoc funduntur loco, tua suscipiat misericordia.

Et quòd omnino non debet esse lacrymosa, vt dictum est, probat lib. super Beati immaculati, litera xvij. versu iij. Re-
C *quire suprà, cap. Clamor. Debet autem esse lacrymosa. In tractatu super psal. xxxvij. Require suprà, capit. Dolor: & cap. Gratia. Debet fundi cum humilitate. Lib. super Beati immaculati, litera xx. versu primo. Require suprà capit. Humilitas. Debet orans esse mundus à cupiditate. Eodē libro, litera quinta.*

Ergo secundū eos qui ita acceperūt, vt optet Propheta inclinare cor suū in testimonia, & nō in auaritiam: & nos cōgruimus assensu, atque vtinā precē sancti sequentes, & oremus quod ille orauit, & quod oramus imitemur affectu. Quid enim mihi prodest, si orem vt auertat cor meū Dominus ab auaritia, & ipse diebus ac noctibus pecuniæ quærā cōpendia? Si oramus sermone, cōpatiamur & mēte. Audit sensum nostrū Iesus, & cognoscēs duobus istis non cōuenire sermoni & cupiditati, non exaudit loquentem. Et ideo qui bene volebat orare, dicebat: Orabo spiritu, orabo & mente: Psallā spiritu, psallā & mente. Ita magis audit orantē, si asperne-
D tur auaritiam. Sed quia inualidi sumus, & plerunque volentes auertere cor nostrum à pecunia, vel auro, vel argento, capimur aspectu, & agrum aut ædificium videntes alienum concupiscimus, bene addidit Propheta dicens: Auerte oculos meos ne videant vanitatem, in via tua viuifica me.

Etiam ab omni alio vitio: eodem libro.

Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. Et numero quidē studiū sanctæ deuotionis exprimitur. Sed puto magis quòd purus & quietus & vacuus ab omni onere delictorū declaretur affectus, vt sine vllis iracūdiæ, imprecationis aut flagitiosæ cupiditatis incendio deferatur oratio, & nihil quod alij noceat postulemus, nihil quod nos secularibus petitionib⁹ decoloret. Laudemus in hymnis & cāticis vera semper & iusta ea quæ de Diuinis canimus laudibus confitentes. Non

Cap. 5 — In tra. de vid. Tom. I. — Psal. 118. Tom. III. — Ibidem.

Non sit anceps & dubia sententia, non discolor mentis intentio, non materialibus negotiis occupata, à propositi spiritualis exequutione deflectat. Iustificetur semper iustitia Dei tranquillo animo, non otio feriato.

Cap 18. Tom.I. *Debet orare cum verecũdia & timore. Lib. j. de officijs.*

In ipsa oratione nostra, multũ verecundia placet, multum conciliat gratiæ apud Deum nostrum. Nónne hæc prætulit publicanũ, & cõmendauit eum, qui nec oculos suos audebat ad celũ leuare? Ideo iustificatur magis Domini iudicio, quàm ille Pharisæus, quẽ deformauit præsumptio. Ideóq; oremus in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante Deum locuples, vt ait Petrus.

Cap 10. Tom.V. *Debet orare cum perseuerantia & constantia. Libr. vij. super Lucam.*

Quis vestrũ habẽs amicũ, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, accommoda mihi tres panes. Alius præcepti locus est, vt omnibus momẽtis non solùm diebus, sed etiam noctibus oratio deferatur. Vides enim quòd iste qui media nocte perrexit, tres panes ab amico suo postulans, & in petẽdi intentione persistens, nõ defraudetur orãs. Qui sunt isti tres panes, nisi mysterij cœlestis alimentũ? Quòd si diligas Dominũ Deum tuum, nõ solùm tibi, sed etiã aliis poteris emereri. Quis autẽ amicior, quàm qui pro nobis corpus suũ tradidit? Petiit ab hoc media nocte panes Dauid, petiit, & accepit: Petiit enim quãdo dicebat: Media nocte surgebã ad cõfitendum tibi. Ideo meruit hos panes, quos apposuit nobis edẽdos. Petiit cum dicit, Lauabo per singulas noctes lectum meũ. (Psalmo 6.) Neque enim timuit ne excitaret dormientẽ, quem scit semper vibrare vigilantẽ. Et ideo scriptorũ memores noctibus ac diebus orationi instantes, peccatis nostris veniam postulemus. Nam si ille tam sanctus, & qui regni erat necessitatibus occupatus, septies in die laudẽ Domino dicebat, matutinis & vespertinis sacrificiis semper intentus: quid nos facere oportet, qui eò amplius rogare debemus, quò frequentius mẽtis ac carnis fragilitate delinquimus: vt de via lassis, & istius æui cursu ac vitæ huius anfractu grauiter fatigatis, panis refectionis deesse non possit, qui hominis cor confirmet? Nec solùm media nocte Dominus, sed omnibus propè docet esse vigilandum momẽtis. Venit enim & vespertina, & secũda, & tertia vigilia, & pulsare cõsueuit. Beati itaque serui illi, quos cũ venerit Dominus inuenerit vigilantes. Si ergo desideras vt virtus Dei præcingat se, & ministret tibi, vigilandũ est semper. Multæ enim insidiæ sunt bonis, & grauis corporis somnus, cũ si dormire mens cœperit, vigorẽ suæ virtutis amittet. Excita igitur somnũ tuum, vt pulses ostiũ Christi. Quod aperiri sibi etiã Apostolus Paulus exposcit, nõ solùm suis, sed etiã populi orationibus obsecrãs se iuuari, vt aperiatur sibi ostiũ ad loquendũ mysteriũ Christi. Et forrasse illud est ostium, quod apertum vidit Ioãnes. (Apocal 4.) Vidit enim & dixit: Post hæc vidi, & ecce ostiũ apertum in cælo: & vox prima quã audiui, tanquã tuba, loquentem mecum, & dicentem: Ascende huc, & ostendã tibi quæ oportet fieri. Apertũ est igitur ostium Ioãni: apertum est ostium Paulo: vt nobis panes, quos ederemus, acciperet. Perseuerauit enim ostium pulsans opportunè importunè, vt gentes mundani tramitis labore vexatas, alimonię cęlestis vbertate recrearet. Ergo pręceptiuus locus frequenter orãdi, spes impetrãdi, oratio persuadendi, priùs in præcepto, pòst in exemplo. Qui enim promittit aliquid, spem debet afferre promissi, vt monitis obedientia deferatur, promissis fides, quæ humanæ contemplatione pietatis, in maius æternæ spem pietatis acquirit, si tamen æqua poscantur, ne in peccatum vertatur oratio. Nec erubuit aliquid sæpius postulare, ne vel diffidere de Dei misericordia videretur, vel arroganter dolere, quòd non prima prece aliquid impetrauerit. (2. Corinth. 12.) Propter hoc inquit, Ter rogaui Deum: & ostẽdit quòd frequenter Deus ideo non cõcedat oratus, quòd inutilia iudicet, quæ nos profutura credamus.

Item super primam ad Thessalonicen. cap. quinto. Tom.V.

Orandũ autem sine intermissione. Sedulæ enim preces prouocant animum iudicis ad dandã misericordiã. In omnibus verò actibus bonis Deo gratias agẽdas qui hanc tribuit doctrinã in Christo Iesu Domino nostro.

Oratio enim crebra debet esse. Libro tertio de virginitate, parte secunda. Tom.I.

Oratio quoque nos Deo crebra cõmendet. Si enim Propheta dicit: Septies in die laudẽ dixi tibi: qui regni erat necessitatibus occupatus: quid nos facere oportet qui legimus: Vigilate & orate, ne intretis in tentationẽ? (Psal. 118. Matth. 26.) Certè solennes orationes cum gratiarum actione sunt deferẽdæ, cum è somno surgimus, cum prodimus, cum cibũ paramus sumere, cum sumpserimus, & ora incẽsi, cum denique cubitum pergimus. Sed etiam in ipso cubili volo psalmos cum oratione Dominica frequenti contexas vice, vel cum euigilaueris, vel antè quàm corpus sopor irriget, vt te in ipso quietis exordio rerum secularium cura liberam, diuina meditantem, somnus inueniat. Denique etiam ille philosophiæ ipsius qui nomen inuenit quotidie prius quàm cubitum iret, tibicinem iubebat molliora canere, vt anxia curis secularibus corda mulceret. Sed ille sicut is qui laterẽ lauat, secularia secularibus frustra cupiebat abolere. Magis enim se oblinibat luto, qui remedium à voluptate quærebat. Nos autem terrenorũ vitiorum colluuione detersa, ab omni inquinamento carnis mentiũ interna mundemus.

Quo tempore magis sit orandum describit libro super Beati immaculati, litera octaua, versu sexto. Tom. IIII.

Admonet sacrificium vespertinum, vt nunquã Christum obliuiscaris. Non potes obliuisci cum lectũ ascendes eius Domini, cui in occasum diei precẽ fuderis, qui esurientem te sui corporis epulis expleuerit. Etenim quod vespere cogitaueris, citò cum euigilaueris recẽsebis. Excitabit te ipse Dominus Iesus, admonebit, vt surgas, & eo tẽpore arma orationis assumas, quo solet incursare tentator. Vnde non otiosè Paulus Apostolus & Silas trusi in carcerẽ, cum in neruo pedes haberent, media tamen nocte surgebant mentis vestigio, exorabant Dominum & laudis sacrificiũ deferebant. Ideóque vbi non defuit deuotionis officiũ, affuit etiã absolutionis remediũ. (Act. 16.) Subitò enim media nocte terræmotus factus est grandis, ita vt mota sint fundamenta carceris, valuæ apertæ, omnium vincula soluta sint. Audis quemadmodum si ligatus fueris, quibus manibus, quibus operibus ipse te soluas, quemadmodũ custodes timere nõ possis? Surge igitur ad precandũ. Ea hora est qua tentator nocere consueuit, consueuit irruere. Ea hora est, qua solet aduersus tẽtationes graues remediũ venire cæleste. Excubandum tibi est, ne qua fraude vincaris. Prouidendũ, vt eo tempore quo potes vincere, nequaquam vincendi tempus amittas. Et quia orationem esse subeundam media nocte diximus, non minus etiam de eiusmodi hora diei dicendum videtur. Contraria enim nox diei est. Quid enim luci commune cum tenebris? Et ideo aduersa sibi eadem nocturna est diurna. Sicut enim media nocte primitiua Ægyptiorum tentator occidit, & ex eo cognoscitur quòd ea maximè hora operetur aduersarius: ita econtrario quòd meridiano tempore virtus Diuinæ lucis operetur. Vnde & Abraham circa meridiem sobrias tendebat excubias, & boni aliquos expectabat euentus, eleuans oculos suos ac primitiua perlustrans, quòd eo tempore aduenientem sibi gratiam quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis suis Diuinus ei hospes aduenit: Illo tempore Christũ suscepit hospitio: Illo tẽpore illa quæ legis, & intelligis celebrata mysteria sunt. Quando enim magis Diuina debuit fidelem virum illuminare præsentia: quàm quo lux diei plenior refulgeret? Meritóque etiã sanctus Ioseph receptis fratribus & accersito iuniore germano, quem maximè di-

ligebat, meridie instaurat conuiuium. Erat enim meridies in sancto Ioseph pectore, quando lætas epulas fratribus splendētis gratię ministrabat, suauissimiq; cibos alloquij diuidebat, vt cū illi pœnā fratris metuerent appetiti & venditi in seruitutem, ille Diuino iudicio ipsis diceret esse prouisum, vt in Ægyptū deduceretur, qui famē sustinentibus alimoniam non negaret. Habeamus ergo in nobis meridiem. Meridies est ei, cuius iustitiæ Sol refulget, & cuius opere bono vel cogitationib' innoxiis, & pura mēte atq; syncera pascitur Christus. Disce igitur quemadmodum tibi ipsi facies meridies. Reuela, inquit, Domino viam tuā, & spera in eum, & ipse faciet, & educet sicut lumē iustitiam tuam, & iudicium tuum sicut meridiē. Vbi enim vera est fides, ibi veri luminis gratia est. Vbi innocentiæ prolixior custodia, virtutúmque longa meditatione processus, ibi splendor bonæ cōscientiæ diu permanēs: ibi intelligibilis est meridies: ibi & tu Christo mentis tuæ epulas exhibebis, & in diuitiis eius etiā ipse pasceris, ita vt non luminis præmaturus veri luminis sequatur occasus, nec quidā studiis tuis citò vesper incūbat, & opera bona interiectus impediat. Quòd si tentationum vox aduenerit, non immeritò media nocte surgendum est, & orandum diu, & protrahenda psalmis tempora, donec veniat dies, & illucescat tibi Christus. Vide igitur ne & per diem tibi media nox fiat, quo princeps mūdi tenebrosus & squalidus plenitudinem tibi tentationis offundat. Surge igitur & excita mentē tuā, non dormitat qui custodit te, si te nō reperiat dormientē, sed surget, si & ipse fuerit tuæ animæ vigiliis excitatus, & imperabit vēto, & fiet tranquillitas in tuo pectore, quod diuersarū procellarū turbine fluctuabat. Surgendum igitur est nobis. Solet sponsus media venire nocte. Caue ne te inueniat dormientē, caue ne facem tuam non queas somnolentus accendere. Surgendum, inquam, & Domino confitendum est, vt gratias agas. Cōfitenda etiam eius æterna iudicia, quicquid nobis boni accidit, vt eius iustitiæ deputemus: ac, siue diuites sumus, siue salubriter valemus, id iustitiæ Domini deferamus: quia iustus est, vt opus suum tueatur ac seruet, vt quos nūdos indotata quadam naturæ sorte in hanc proiecit corporis infirmitatē, vigore animi & misericordię suæ dote pauperes vestire dignetur. Quod vtique omni agendum tempore manifestum est, vt nec die, nec nocte, nec vllo tēpore, à gratiarū actione debeamus vacare.

Psalmo 36.

Eodem libro, litera vigesima nona, versu quinto.

Semper homo etiā si sanctus, si iustus sit, debet orare vt exaudiat eum Dominus secūdum misericordiam suam, non secundum merita virtutis alicuius: quia rara virtus, multa peccata: & secundū iudiciū suū viuificet, vt infirmis opē ferat. Et maximè hoc debemus orare, cū aliquibus vrgemur aduersis. Vnde non otiosè à sancto Dauid præmissa est Diuinæ misericordiæ postulatio.

Tom. V.

Et quia maximè tempore tribulationis; ideo super epistolam ad Colossen. cap. quarto.

Orationi instare vigilantes in illa, orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostiū verbi ad loquendum mysteriū Christi: propter quod etiā vinctus sum, vt manifestè illud prout oportet me loqui. Iam prudentibus mysteriū Domini Christi in euitādis vitiis peccatorū orationi instandū ostēdit, vt meritis crescant deficientibus tentationibus aduersarij, quos intantum dignos habet, vt iudicet eos etiam se posse precibus adiuuare, ad asserendum audacter Euangeliū, ad quod manifestandum legationem acceperat.

Tom. IIII.

Et quia cōtra tentationes diaboli in nocte est orandum. In tractatu super psalmum trigesimum quintum.

Quia inualidi sumus ad exequēdum, licet deuoti ad credendum, tu prætende misericordiam tuam in te credētibus, quò deuotioni & fidei facta quoq; nostra cōueniāt: nec studiū mentis nostræ destituat corporis huius infirmitas, sed in ipsis tentationibus & infirmitatibus gloriemur, in quibus gloriabatur Apostolus dicēs: Libentissimè itaque magis gloriabor in infirmitatibus, vt prætēdat in me virtus Christi. Pulcherrimè itaq; addidit: Nō veniat mihi pes superbię, & manus peccatorū nō moueat me. Ibi ceciderūt operātes iniquitatē: expulsi sunt, nec potuerunt stare. Superius quidam accipiunt torrentē voluptatis tuæ, in tentationibus fortitudinē: sicut est martyrum, in quibus placuit Deo exhibere sibi suauis & grati certaminis voluptatē. Etenim si hyemes pro tentationibus accipiuntur, vnde & orandum admonet Dominus ne fiat fuga nostra hyeme vel sabbato: hoc est, vel in tētatione, vel otio: hyeme autē crescit torrens, & adimpletur atque intumescit: torrens vtique pro grauiore tētatione potest accipi, quæ est in persequutionibus. Et ideo bene torrens voluptatis dicitur, quia vbi superabundauit peccatum persequutionis, superabundauit & gratia confessionis. Vide virtutē propheticæ distinctionis. Primò iniustū exposuit, qui vel in corde suo, vel in sermone dicit vt sibi delinquat vel in se delinquat. Habet enim Græcus codex ἐν ἑαυτῷ, id est in se ipso. Sed non omnes. Et fortè ideo, quia insipiēs in corde suo dixit, quia non est Deus: Ne fortè & iniustus intra se dicat, & intra se delinquat, licet Deum palàm negare dementis sit. Iniustitiam autē plerique pro laude profitentur. Rapere enim, nocere etiam iis qui nō læserint, circūuenire plerique sibi existimāt gloriosum. Ergo primo iniusti vitam exposuit, postea sacramentū Diuinæ cognitionis adiunxit, vt timentes Deum iniquitatē & iniustitiam declinemus. Precem addidit, vt ab iniustorum consortio iustos suos liberare dignetur, vt in iis quoq; qui mundò sunt corde, iustitia Diuina prętendat: quasi speculatrix pia, ne nobis peccatorū velut hostium incursus obrepat, & capiat dormientes. Ideo vigilandum est, semper castra Domini munienda sunt quia nocte aduenit inimicus & aduersarius, quādo somno sensus tenetur, cibo corpus distenditur. Orandum vt iustitia Dei prætendat in nobis, quæ in infirmitate positos faciat fortiores vt possit vnusquisq; nostrū dicere: Cum infirmor, tunc potēs sum. Deinde etiā specialiter pro se orat, vt nos doceat quēadmodum orare debeamus ad Dominū. Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ, id est, non in superbiam incidam. Denique & alibi meminit sui dicens: Si nō ambulaui in magnis. Hic orauit, ibi impleuit. Non implesset, nisi orasset. Cauenda superbia, quæ etiam in prosperis supplantat.

Oratio quomodo debeat inchoari, quibus partibus integrari, & qualiter terminari: describit in ser. vj. de sacramētis præallegato.

Ideo inchoari debet oratio à Dei laude, vt roges omnipotētē Deū cui possibilia sunt omnia, qui habet voluntatem præstandi. Sequitur obsecratio sicut Apostolus docuit, dicens: Obsecro ergo primùm fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarū actiones. Prima ergo oratio laudē debet habere Dei: secūda, supplicationē: tertia, postulationē: quarta, gratiarū actionē. Nō debes quasi famelicus ad cibū de cibo incipere, sed antè à laudibus Dei. Vnde & oratores isti sapientes hanc habent disciplinam, vt iudicem fautorem sibi præstēt, incipiunt à laudibus eius, vt beneuolum faciant sibi cognitorē: Deinde paulatim incipit rogare iudicē, vt patiēter dignetur audire: Audet & tertiò postulationē suam depromere quid petat exprimere: Quartò, quomodo cœpit à laudibus Dei, sic debet in Dei laude desinere. Habes hoc in oratione Dominica. Pater noster qui es in cęlis. Laus Dei quod pater prędicatur, in eo pietatis gloria, Laus Dei quia in cælis habitat & in terris.

Exēplificat in oratiōe Dominica, et viij. Psa. ibid. addēs:

Pater noster qui es in cælis sanctificetur nomen tuū: id est, vt sanctificet seruos suos. Nomen enim illius sanctificatur in nobis quando prædicantur homines Christiani.

ſtiani. Ergo optantis eſt, Sanctificetur nomen tum: veniat regnum tuum. Poſtulatio, vt in nobis ſit regnum Chriſti. Si Deus in nobis regnat, locum habere aduerſarius nō poteſt. Culpa nō regnat, peccatū nō regnat: ſed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat deuotio. Deinde, Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terra: Panem noſtrum quotidianū da nobis hodie: Hæc poſtulatio maxima eſt eorū quæ poſtulantur. Et dimitte, inquit, debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitorib' noſtris. Ideo quotidie accipito, vt quotidie debito tuo indulgentiã petas. Et ne patiaris nos induci in tentationē, ſed libera nos à malo. Quæ ſequuntur audi, quid dicat ſacerdos, Per Dominū noſtrū Ieſum Chriſtū: in quo tibi eſt, cum quo tibi eſt honor, laus, gloria, magnificētia, poteſtas cū Spiritu ſancto à ſeculis, & nunc & ſemper & in omnia ſecula ſeculorū. Amē. Aliud. Pſalmorū Dauid, licet vn' libellus ſit habēs eas virtutes orationis, quas ſuprà diximus, tamē plerūq; & in vno pſalmo omnes iſtæ orationis partes inueniuntur, quomodo in octauo pſalmo inuenimus. Deniq; ſic incipit, Domine Dominus noſter q̃ admirabile eſt nomē tuum in vniuerſa terra. Oratio ergo prima. Deinde obſecratio: Quoniam videbo cælos opera digitorū tuorum. Hoc eſt, cælos videbo, Lunã & ſtellas quas tu fundaſti. Vtique nō cęlū dicit videbo: ſed videbo cælos, in quibus incipit albeſcere gratia & ſplendor cæleſtis. Hos ſibi cælos tunc promittebat Propheta dari, qui cæleſtē gratiã à Domino mererētur. Lunã & ſtellas quas tu fundaſti. Lunã Eccleſiã: ſtellas, cæleſti gratia refulgentes. Deinde vide poſtulationē eius: Quid eſt homo quod meminiſti eius, aut filius hominis quoniã viſitas eū? Minoraſti eū paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eū, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarū. Et alia gratiarū actio: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi.

Cap. 4. *Orationem ipſam probat perutilē, in ſermone v. de iiſdē.*

Nolite putare mediocris eſſe virtutis ſcire quēadmodum oretis. Apoſtoli ſancti dicebãt ad Dominū Ieſum: Domine, doce nos orare, quēadmodū Ioãnes docuit diſcipulos ſuos. Tunc ait Dominus orationē: Pater noſter qui es in cælis, ſanctificetur nomē tuū, veniat regnū tuū. Fiat volūtas tua, ſicut in cælo & in terra. Panē noſtrum quotidianū da nobis hodie, & dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: & ne nos inducas in tentationē, ſed libera nos à malo. Vides q̃ breuis oratio, & omnium plena virtutū. Primus ſermo quãtæ ſit gratiæ. O homo faciē tuã nō audebas ad cælū attollere, oculos in terrã dirigebas, & ſubitò accepiſti gratiã Chriſti, omnia tibi peccata dimiſſa ſunt. Ex malo ſeruo factus es bonus filius. Ideo pręſume, nō de operatione tua, ſed de Chriſti gratia. Gratia enim ſalui facti eſtis, Apoſtolus ait. (Ephes. 2.) Nō ergo hîc arrogãtia eſt, ſed fides: prædicare quod acceperis, nō eſt ſuperbia, ſed deuotio. Ergo attolle oculos ad patrē, qui te per lauacrū genuit: ad Patrē, qui per Filiū te redemit: & dic, Pater noſter. Bona pręſumptio, ſed moderata. Patrem dicis quaſi filius: ſed noli tibi ſpecialiter aliquid vēdicare. Solius eſt Chriſti ſpiritalis Pater, nobis omnibus in cōmune eſt pater: quia illum ſolum genuit, nos creauit. Dic ergo & tu per gratiã, Pater noſter: vt filius eſſe merearis. Eccleſiæ contuitu & conſideratione te ipſe commenda.

Non ſolùm orare docuit, ſed etiã pro nobis ſicut aduocatus orare voluit. Lib ſuper Beati immaculati, litera vigeſima, verſu quarto. Tom. IIII.

Suſcepit aduocati perſonã. Ipſum enim aduocatū habemus apud Patrē. Pernoctabat in oratione pro nobis, vt nos ſuo informaret exēplo, quemadmodū veniã noſtris debeamus exorare peccatis. Nō enim ideo pernoctârat, quaſi qui aliter patrē nobis recōciliare nō poſſet, ſed vt qualis aduocatus eſſe debeat demonſtraret, qualis ſacerdos, vt nō ſolùm diebus, ſed in noctibus pro grege Chriſti debeat precator aſsiſtere. An impetrandi egebat auxilio, qui facere ipſe poterat quod rogabat, quēadmodū ipſe dicebat: Ego ad Patrē vado: & quodcunque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciã? (Ioan. 14.) Denique alibi ait, cum Lazarum ſuſcitaret, ſciebã quòd ſemper me audis. Hic quaſi infirmus pernoctabat qui ſciebat quòd ſemper auditur, & clamauit: Lazare veni foras. Loquuta eſt reſurrectio, mors receſsit.

Orando autem Patrem, non ex hoc concluditur quòd ſit minor Patre. Vnde lib. v. ſuper Lucam. Cap. 11. Tom. V.

Orat ergo Dominus, nō vt pro ſe obſecret, ſed vt pro me impetret. Nã etſi omnia poſuerit Pater in poteſtate Filij, Filius tamen vt formã hominis impleret, obſecrandum Patrem putat eſſe pro nobis, qui aduocatus eſt noſter. Noli inſidiatrices aperire aures, vt putes Filiū quaſi infirmū rogare, vt impleret quod implere nō poſsit. Poteſtatis author, obediētiæ magiſter, ad præcepta virtutis ſuo nos informat exēplo. Aduocatū, inquit, habemus apud patrē. Si aduocatus eſt, debet pro noſtris interuenire peccatis. Non ergo quaſi infirmus, ſed quaſi pius obſecrat. Vis ſcire quoniã omnia quæ velit poſsit? Et aduocatus, & iudex eſt. In altero pietatis officium, in altero inſigne eſt poteſtatis. Et erat, inquit, pernoctãs in oratione Dei. Species tibi Chriſtiane datur, forma præſcribitur quam debeas æmulari. Quid enim te pro ſalute tua facere oportet: quãdo Chriſtus in oratione pro te pernoctat? Quid te facere cōuenit, cum vis aliquod officiū pietatis adorari, quãdo Chriſtus miſſurus Apoſtolos, orauit prius, & ſolus orauit? Nec vſquã alibi, ſi non fallor, oraſſe cū Apoſtolis reperitur: vbique ſolus obſecrat. Dei enim conſilium humana vota non capiūt, nec quiſquam interiorum poteſt Chriſto eſſe particeps.

Vt Chriſtus, ita & Spiritus ſanctus orare docet. In epiſtola vj. ad Horontianum, pertractans illud: Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Lib. 5. Epiſt. Epiſt. 23. Tom. III.

Spiritus ſanctus eſt, qui adiutor nobis eſt, ſicut ille cui dicitur: Adiutor meus es tu, ne derelinquas me, neq; deſpicias me Deus ſalutaris meus. Quis enim alius ſpiritus qui poſſet docere Paulū quid oraret? Docet autē ſpiritus Chriſti, ſicut & Chriſtus orare diſcipulos ſuos. Quis autē poſt Chriſtū doceret, niſi Spiritus eius quem ipſe miſit vt doceret & dirigeret orationes noſtras? Oramus enim ſpiritu, oramus & mente. Vt bene mens poſsit orare, præcedit ſpiritus, & deducit eam in viam rectam, ne obrepant carnalia, ne minora, ne etiam maiora viribus. Vnicuique enim datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem.

Orauit autem Chriſtus maximè pro ſuis crucifixoribus. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris. Tom. III.

Orabat ergo Dominus Ieſus, & eius imitator Valentinianus orabat. Sed fortè dicatur: Quid ei ſua profuit oratio? Ecce in primo vitæ occidit curſu: de celeritate mortis, non de genere loquor. Non enim accuſationis voce vtor, ſed doloris. Sed etiã Dominus orabat, & crucifixus eſt. Hoc enim orabat, vt peccatū mundi tolleret. Audiamus ergo quid oret Chriſti diſcipulus. Vtique quod magiſter docuit. Docuit autē vt vigilemus & ploremus, ne ingrediamur in tentationē, hoc eſt incidamus in peccatum. Hæc eſt enim tentatio Chriſtiani, ſi in ſuæ animæ periculū prolabatur. Mortem autem timere non eſt perfectionis. Rogare autē quis debet & pro inimicis ſuis, orare pro perſequētibus, ſicut ipſe Dominus orabat dicēs: Pater dimitte illis, quia neſciūt quid faciūt. Vide clementiã magnã. Illi ſuū perſequebantur authorē, ipſe aduerſariis etiam grauia peccata donabat. Quin etiam ignorantiæ velamine excuſabat admiſſum dicens: Quia neſciunt quid faciunt. Nam ſi ſcirent Dominum non perſequerentur ſuum, in cuius poteſtate ac iure ſalutem ſuam eſſe arbitrarentur.

Orandum eſt ergo pro inimicis. In tractatu ſuper pſalm. trigeſimum octauum: verſu ſecundo. Tom. IIII.

Ioan.12. Ecce, inquit, venit hora, vt dispargimini vnusquisq; in sua, & me solum relinquatis: sed non sum solus, quoniam Pater mecum est. Iustus ergo aduersus insolentes sibi tacet, iustus orat. Audi iustum orantem: Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. (Psal.108.) Iustus maledicentibus sibi benedicit, vt faciebant Apostoli, sicut Paulus asserit dicens: Maledicimur, & benedicimus. (1.Corinth.4.) Iustus diligit inimicos suos. Vide quemadmodum paulatim per gradus singulos ascendere docetur ad incrementa virtutum, dicente Domino: Diligite inimicos vestros. Iustus orat pro calumniantibus, quia & hoc præcepit Dominus, adiungens: Benefacite iis qui oderunt vos: Orate pro calumniantibus & persequētibus vos. Ipse enim per omnia iustus, qui custodit hoc & seruat. Primùm quia tacet, & nō respōdet inimicis. Deinde, quia orat, hoc est, non est otiosus affectu. Et qui orat, bona orat, nō ea quæ cuique possint inimico nocere. Plus est ergo orare q̄ tacere. Iustus maledicētibus sibi benedicit. Plus est & hoc q̄ orare ꝓ se. Securus enim sui benedicit ei quē nō timet, aut etiā ei quem antè nō metuebat. Iustus diligit inimicū. Plus est diligere quàm benedicere: quia maior est mētis dilectio, quàm sermonis gratia. Iustus benefacit ei cuius odiis appetitus est. Iustus orat pro calumniātibus. Bona charitas, & pietas bona, vtrūq; Dei, & vtrūq; est Deus: quia charitas De⁹, vt dixit Ioānes in epistola. Ideo vtrūque coniunctū est, Diligite inimicos vestros: &, orate pro calumniantibus & persequentibus vos. Plenitudo legis est charitas: sed etiā hæc Euāgelij plenitudo, pro calūniantibus & persequētibus nos iubet orare, vt peccatis eorū veniā postulemus: sicut Diuino iudicio Iob sanctus electus est, cuius oratio regū istorū calūniantiū iusto aboleret offensam. Ergo & si infirmus es, ora: & si fortis es, ora. Infirmus pro te oras, fortis pro inimico tuo ora. Bonū scutū infirmitatis, oratio. Tu oras, & Dominus te protegit. Bonū scutum etiā triumphantis, vt inimicū tuum quem possis ferire, defendas, ne ab aliquo trucidetur, & (quod est maius) à Christo qui dicit: Mihi vindictam & ego retribuā. Hæc oratio quæ in signū cōuertitur deprecantis fructum referens eorū quę voluit impetrare, vt dona eius ad animā & mentem recurrant, quæ poposcit à Domino, sicut in posterioribus hic idem Propheta te docuit dicēs: Sic benedicā te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas: tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea. (Psalm.62.) Ipse est sinus animæ, secretum orationis eius, penetralia voluntatis & quædam recurrentium votorū intima receptacula. Vnde & iusti in Abrahæ sinu requiescere leguntur, quòd in eius gratia, in eius requie, in eius placiditate requiescant, qui conformem ei induerint fidem, & eandem in bonis operibus fecerint voluntatem.

Lib.10.Episto. Epist.82. Tom.III.

Vnde in epistola ad Vercellensem Ecclesiam.

Imitamini sanctum Dauid, qui tanquā bonus magister reliquit nobis quod imitaremur, dicens: Pro eo vt diligerent me, detrahebant mihi, ego autem orabam: & cum malediceretur, orabat. Bonum scutum oratio, qua contumelia excluditur, maledictū repellitur, & in ipsos qui maledixerint, frequenter retorquetur, vt suo telo vulnerentur. Maledicent, inquit, & tu benedices. Ambienda hominum maledictio, quæ acquirit Dominicā benedictionem.

Orandum est pro peccatore, vt ad pœnitentiam conuertatur: Sed quis orare debeat, dicit libro primo de pœnitentia, disputans contra Nouatianum. (Cap.8. Tom.I.)

Sed dicēt, Scriptū est: Si peccauerit homo in hominē, orabunt pro eo Dominū: Si autē in Deū peccauerit homo, quis orabit pro eo? Primùm vt suprà iam dixi, tunc te ista paterer obiicere, si solis prę̨uaricātibus nō relaxares pœnitentiā. Tamē quid scrupuli ista affert quæstio? Nō enim scriptū est: Nullus orabit ꝓ eo: Sed, quis orabit: hoc est, quis ille sit qui in tali causa orare possit quęritur, nō excluditur. Denique habes in psal.xiiij. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut qs requiescet in loco sancto tuo? Non enim nullus: sed probatus habitabit. Nec hoc dicit, quòd nemo requiescat, sed requiescat electus: vt scias hoc verū esse quod non multò pòst in psal.xxiij. ait: Quis ascēdet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Id est, nō quicunque de vulgo, nec plebeiæ vilitatis aliquis: sed vitæ egregiæ, singularísq; meriti. Et vt scias quia cū quis dicitur, non intelligitur nullus: sed aliquis significatur: cum dixisset, Quis ascendet in montem Domini: subiecit, Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vanum animam suam. Et alibi: Quis sapiens & intelliget hæc? Nunquid dicit quia nullus intelligit? Et in Euangelio: Quis fidelis dispensator & prudens, quem constituet Dominus super familiā suam, vt det illis in tēpore tritici mensuram? Et vt comprehendas quia de eo dixit, qui vtique est, nō de eo qui non est: subiūxit, Beatus ille seruus, quem cum venerit Dominus inuenerit sic facientē. Et illud opinor ita dictum: Deus quis similis tibi? Non vtique nullus: quia imago Patris Filius Dei est. Similiter igitur accipiendum, Quis orabit pro eo: Hoc est, singularis vitæ aliquis, debet orare pro eo qui peccauit in Dominū. Quia quò maior culpa, eò maiora sunt quærenda suffragia. Non enim quicūque de vulgo pro Iudæorum populo, sed Moses rogauit quando vituli caput fidei immemores adorauerunt. (Exod.) Nunquid errauit Moses? At certè quia non errauit: quod rogauit, & meruit, & impetrauit. Quid enim talis affectus non impetraret, quando se obiecit pro populo, dicens: Et nunc si dimittis illi peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro vitæ? Vides quia non tanquam deliciosus intercessor & fastidij plenus sibi consulat, ne offensionem contrahat, quod Nouatianus metuere se dicit, sed magis omnium memor, sui immemor, offendere non timebat ipse, vt plebem ab offensionis periculo exueret & liberaret. Meritò igitur scriptum est: Quis orabit pro eo? hoc est talis qualis Moses, qui se offerat pro peccantibus. Talis qualis Hieremias: cui Prophetæ cum esset dictum à Domino Deo nostro, Noli orare pro populo isto: tamen orauit, & veniam promeruit. (Hierem.) Denique intercessione Prophetica, & obsecratione tanti vatis inflexus Dominus, dixit ad Hierusalē, quoniā ea quoque pœnitentiā pro delictis egerat, dicēs: Domine omnipotens Deus Israël anima in angustiis, & spiritus anxi⁹ clamat ad te. (Bar.) Audi Domine & miserere, & iubet luctus vestimēta deponi, & abiici gemitus pœnitentiæ. Sic enim scriptū est in fine libri: Exue te Hierusalē stolā luctus & vexationis tuæ, & indue te decôrē eius quæ à Deo tibi data est gloria in æternū. (Baruc.) Tales igitur precatores in delictis maximis sunt requirēdi. (Cap.) Nā si quicūque de populo orēt, non exaudiūtur. Vnde nec illa quæstio nostra quicquā poterit ferre ponderis, quā sumitis de epistola Ioannis dicētis: Qui scit fratrē suū peccare peccatū non ad mortē, petat, & dabit illi vitā Deus: quia non peccat ad mortē. (1.Io.) Est peccatū ad mortē, nō de illo dico vt oret. Nō enim ad Mosem & Hieremiā loquebatur, sed ad populū, qui suorū peccatorū aliū precatorē deberet exhibere: cui satis est si ꝓ leuioribus delictis Deū precetur, grauiorū veniā iustorū orationib⁹ reseruandā putet. Nā quomodo Ioānes diceret nō orandū ꝓ delicto grauiore, q legisset rogasse Mosem & impetrasse, vbi erat pręuaricatio volūtaria: qui sciret eam Hieremiā rogasse? Quomodo Ioānes diceret nō orādū ꝓ peccato qđ esset ad mortē, q ipse in Apocalypsi scripsit mādatū Angelo Ecclesiæ Pergami: (Apoc.) Habes illic tenētes doctrinā Balaā, q docebat Balac mittere scādalū corā filiis Israël, manducare immolata & fornicari: ita & tu habes tenentes doctrinā Nicolaitarū: similiter age pœnitētiā, alioquin venio tibi? Vides quòd Deus qui pœnitentiam exigit, veniam polliceatur? Denique & ibi dicit: Qui habet aures

audiat

audiat, quid spiritus dicat ecclesiis: Vincenti dabo mãducare manna. Nónne ipse Ioannes cognouerat Stephanum pro persequutoribus suis, qui Christi nomen audire non poterant deprecatum, cum de ipsis à quibus lapidabatur diceret: Domine ne statuas illis hoc peccatum, cuius precationis effectum in Apostolo Paulo videmus? Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, non multò postea per gratiam Christi factus Apostolus est qui fuerat persequutor.

Etiã ipse peccator orare debet pro se ipso. Lib. ij. eiusdẽ.

cap. 10. Quis ferat vt erubescas Deum rogare, qui non erubescis rogare hominẽ: & pudeat te Deo supplicare quẽ non lates, cum te non pudeat peccata tua homini quem lateas confiteri? An testes precationis & conscios refugis, cùm si homini satisfaciendũ sit multos necesse est ambias, obsecres vt dignentur interuenire, ad genua te ipse prosternas, osculeris vestigia, filios offeras culpæ adhuc ignaros paternæ etiã veniæ precatores? Hoc ergo in Ecclesia facere fastidis, vt Deo supplices, vt patrocinium tibi ad obsecrandum sanctæ plebis requiras?

Tom. V. *Orare debet populus pro suo prælato & prædicatore, quia sæpe qui multi sunt exaudiũtur: & oratione taliũ indiget ipse prælatus quãtumlibet sanctus. Super epistolam ad Romanos, cap. xv.*

De hinc orat vt adiuuetur in orationibus vt euadat manus Iudæorum infidelium: nõ quòd ipse minus mereatur, sed ordinẽ sequitur, vt ab Ecclesia pro rectore suo fiat oratio. Multi enim minimi dũ cõgregãtur vnanimes fiunt magni: & multorũ preces impossibile est vt nõ impetrent. Si itaque & ipsi cupidi sunt videndi Apostolũ, impensius orẽt, vt in de liberatum possint suscipere illũ in gaudio charitatis. Et munerũ eorũ accepta fiat sanctis in Hierusalẽ, vt veniã ad vos cum gaudio, &c. Etiam hoc orãdũ dicit, vt ministratio munerũ eius accepta fiat sanctis in Hierusalem, & omnia cum Dei voluntate agere se ostendat: vt quia deuotus est animus eius ad offerenda munera, etiã illorũ animo Dei iudicio respondere sibi vult, vt intellecta charitate illius erga se cum illo vnanimes Deo gratias agant. Magnus enim profectus est ei, cuius ministerio multi læti effecti Deũ laudibus prosequuntur.

Ad idẽ facit super epistolã ad Ephes. cap. vj. exponẽs illud, Per omnẽ orationẽ et obsecrationẽ, &c. Vbi præmitit qualis esse debeat qui orat: & quod etiã sancti orationibus
Tom. eod. *plebis egent.*

Si rectè cõuersamur Spiritus sanctus manet in nobis, & quod postulamus possumus impetrare. Hoc est ergo in spiritu semper orare, mũda cõsciẽtia & fide integra precẽ ad Deũ dirigere. In carne enim orat, qui polluta mente precatur, iterũ peccaturus, nõ de euẽtu aut subreptione, sed de proposito. Sed potest nõ peccari ad mortem, si perseueranter oretur, vt animus sedula mente intẽtus sit semper in Dei legem, ea meditãs die noctúque, quæ amat Deus: tũc & pro sanctis possunt orare. Non est enim indignũ vt pro inuicẽ solicita sint mẽbra: nec temerarium poterit videri, si pro magistro idonei discipuli interpellent, adiuuantes eũ vt postpositis impedimẽtis libertate vtatur ad prædicandũ sicut traditũ est ab autore, ne pressus vi tribulationum, ipsa formidine acumẽ doctrinæ obtũdat, amissa seueritate. Duplici igitur genere ꝓ se orandũ hortatur, vt & sens⁹ ei⁹ impleatur spiritu ad eloquẽdũ plenè mysteriũ: & facultas illi detur audaciæ in asserẽdo: quã vtiq; precẽ libẽter audit Deus. Videt enim legationẽ suã in Apostolo suo despici: Vnde vtique indignatus in causa sua nõ negabit effectũ. Si enim cõsuetudo & lex est, legatis hominũ nõ inferre exitia: qua præsumptione & audacia legatis Dei nũ solùm exitia, sed & mors irrogatur? Quare & dicit, Pro quo legationẽ fungor in catena. Nõ enim permittebatur libere loqui, sed in subiectione: & necessitate

A verba Dei referẽs vinculis, plagis subiiciebatur & mortibus. Et lapidatus est enim, & ad bestias pugnauit Ephesi.

Orandum pro omnibus est. Super primam ad Timotheum, cap. ij. Tom. eod.

Exhortare igitur primũ omnium fieri deprecationes, orationes, postulationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & pro omnibus qui in sublimiori loco positi sunt, vt placitã & quietam vitam degamus, in omni pietate & castitate. Hoc enim bonũ est, & acceptum coram Saluatore Deo nostro, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Hęc regula ecclesiastica est tradita à magistro gẽtium, qua vtũtur sacerdotes nostri vt pro omnibus supplicent, deprecantes pro regibus huius seculi, vt subiectas habeant gentes, vt in pace positi, in tranquillitate mẽtis & quiete Deo Domino seruire possimus: orãtes etiã pro iis quibus sublimis potestas est credita, vt in iustitia & veritate gubernẽt rẽpublicã, suppeditante rerũ abundantia, vt amota perturbatione seditionis, succe-
B dat lætitia. Panis enim confirmat cor & vinum lætificat mentem. Postulantes verò pro iis qui in necessitate varia sunt, vt eruti & liberati Deum collaudent incolumitatis authorẽ. Referẽtes quoq; gratiarũ actiones pro iis quæ nobis quotidie Dei prouidẽtia præstãtur ad vitã, vt in his omnibus Pater collaudetur Deus, ex quo sunt omnia: & Filius eius, per quẽ sunt omnia: vt sopitis omnibus quæ huic imperio infesta & inimica sunt, in affectu pietatis & castitatis Deo seruire possimus. Perturbatio enim & captiuitas, nec pietatẽ seruat, nec castitatẽ. Vnde enim pius, qui nud⁹ est: & vnde castitas, vbi potestatis suę nõ est? Vt ergo hęc seruari possint, quies necessaria est, vt placita Deo reddantur obsequia.

Item libro primo de Cain & Abel.

Orandum autem præcipuè & pro populo doceris, Cap. 1. hoc est pro toto corpore, pro membris omnibus matris tuæ in quo mutuæ charitatis insigne est. Si enim pro te roges, tãmodo pro te rogabis: & si pro se tãtũ singuli
C orẽt, minor peccatoris quàm intercedentis est gratia. Nũc autẽ quia singuli orãt pro omnib⁹ etiã omnes orãt pro singulis. Ergo vt cõcludamus, si pro te roges tãtũ, vt diximus pro te rogabis. Si autẽ pro omnibus roges, omnes pro te rogabũt. Siquidem & tu in omnibus es. Ita magna remuneratio est, vt orationibus singulorum acquirantur singulis totius plebis suffragia. In quo arrogantia nulla, sed humilitas maior, & fructus vberior.

Et quantò plures orant, facilius impetratur. Super primam ad Tessalonicen. cap. v. Tom. V.

Fidelis est Deus qui vocauit vos, qui etiam faciet & fratres orare pro vobis. Fidelem Deum dicit in promissis suis, vt securi de præmio rectè versentur. Et quia qui rectè iuxta Euangelium viuunt, facilè poterunt impetrare quod postulant, iccirco orare eos pro se hortatur. Facilè enim multi impetrãt quod desiderãt.

Oratio enim aliena prodest, vt exemplo probat. Lib. j. de viduis, parte tertia. Require infrà cap. Vidua.

D *Orare diues debet magis. In tractatu de Naboth paupere. Sed malam fundit orationem. Ibidem. Require suprà cap. Diues malus.*

ORBIS. *Orbem terrarum replet Spiritus sanctus. Super Psal. cxviij. lit. xx. versu vij. Require suprà ca. Episcopus.*

ORDO. *Est in ætate: sed ætas in ordine dignior, quæ melior. Lib. j. de Cain & Abel. Require suprà capit. Innocentia & cap. Abel. Ordo dignitatis est in bonitate. Eodem lib. Require suprà cap. Innocentia. Ordo in honorando debet seruari secundum ætatẽ. Lib. de Ioseph. Require infrà cap. Paulus. Ordo debet seruari in addiscendo vel studẽdo. Lib. super Beati immaculati, lit. iij. ver. ij.* Tom. IIII.

Viã iustificationũ tuarũ † insinua mihi, & exercebor in mirabilibus tuis. Vide ordinẽ. Prius est vt discamus

† *Aliàs, iustitiarum.*

Domini iuſtificationes, deinde vt gradus quoſdã iuſtificationum & ordinẽ nouerimus, quid prius, quid conſequens eſſe debeat. Nam ſcire quid facias, & ordinem neſcire faciendi, non eſt perfectæ cognitionis. Offendũt plerunque præpoſtera. Deniq; iuſtus eſt qui ſe in exordio ſermonis accuſat. Iniuſtus autẽ, qui quod prius negauerat cõfitetur. Ille verecũdiæ inuenit gratiã, hic notã incurrit impudẽtiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiorũ naturã, formãque meritorũ. Ille autem qui didicerit primò myſteria Dei, deinde ordinẽ myſteriorũ, exercetur in mirabilibus Dei. Græcus ἀδολεσχήσω poſuit, quod dicit Latinus hallucinabor: in quo videtur eſſe aliqua ſermonis offenſio, ſecũdũ vulgarẽ cõſuetudinẽ, quia ἀδολεσχῆσαι vulgo æſtimatur vel hallucinari, pluſquã oportet aliquid loqui, & ſuperfluũ videre†, quod audiẽti faſtidio eſt. Et videtur eſſe preter ordinẽ, cũ ordo rerũ videatur afferre faſtidiũ, vt ſi cauſam velis enarrare aliquã & ordinẽ nõ ſerues: auditor aũt ad rerũ feſtinet exitũ, ſuperiora faſtidit. Sed nõ poteſt plenè inſtrui, niſi qui ordine ſui cũcta cognouerit. Inde nõ ſolũ factũ deprehenditur, ſed etiam facti pondus, & faciẽtis effectus. Ideòque Dauid quaſi bonus ſui iudex atq; arbiter propè vſque ad faſtidiũ vult doceri, & vel ſuperfluo immorari tempore, quàm neceſſariũ ordinẽ præterire.

† Aliàs, dicere.

Ordo eſt in eccleſiaſticis dignitatibus, quia ordo ſacer. Super epiſt. ad Ephe. cap iiij. Require ſuprà cap. Eccleſia.

ORGANVM. *Animæ organum eſt corpus, quo anima vtitur ſicut organo. Lib. de bono mortis. Require ſuprà cap. Anima: & cap. Cantus.*

ORIGANVM. *Herba eſt qua teſtudo pro medicina vtitur Lib v. Hexam. Require inf. cap. Teſtudo.*

ORIGO. *Nobilis vel ſeruilis origo conditionis non ponderatur à Deo, ſed virtus. Libr. iij. de viduis, in princip. Require infrà cap. Seruitus.*

Cap.II. Tom.IIII.

ORIGINALE. *Peccati originalis deſcribit miſeram conditionem. Lib. j. de Apologia Dauid.*

Ecce, inquit, in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Ne proiicias me à facie tua, & Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me: Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ. Antè quàm naſcimur, maculamur contagio: antè quàm vſuram lucis, originis ipſius excipimus iniuriam, in iniquitate concipimur. Non expreſsit vtrum parentũ, an noſtra. Et in delictis generat vnumquenque mater ſua. Nec hîc declarauit, vtrum in delictis ſuis mater pariat, an iam ſint aliqua delicta naſcentis. Sed vide ne vtrunque intelligendum ſit. Nec conceptus exors iniquitatis eſt, quoniam & parentes non carent lapſu. Et ſi nec vnius diei infans ſine peccato, multò magis illi materni conceptus dies, non ſine peccato ſunt. Concipimur ergo in peccato parentum, & in delectis eorum naſcimur: Sed & ipſe partus habet contagia ſua, nec vnum tantummodo habet ipſa natura contagium. Bonũ quidẽ cõiugiũ, ſancta copula, ſed tamẽ qui habẽt vxores, ita ſint ac ſi nõ habẽtes. Ipſe thorus incoinquinatus, & nemo alterum fraudare debet, niſi fortè ad tempus, vt vacent orationi: tamẽ ſecũdũ Apoſtolum non vacat orationi, qui eo tempore vſum corporeæ illius conuentionis exercet: & mulieris menſtruatę coinquinatus eſt pannis. Nec poteſt illis diebus purgationis ſuæ offerre ſacrificium. Et mulieris quæ generauit, dies partus & plerique alij à ſacrificio feriati ſunt, donec legitimo ritu fœta mundetur.

I. Cor.7.

Addidit quòd ſolus Chriſtus ab hoc peccato fuit immunis.

Cap.eod.

Ideo in quo voluit Dominus nulla huius originis eſſe contagia, dicit illi Dominus: Prius quàm te formarem in vtero matris tuæ noui te, & prius quàm exires de vulua ſanctificaui te, & prophetam in gentibus poſui te. Quis tantus cui tam magna delata ſunt? Nunquid Hieremias? Sed non ille vtique in gentibus Propheta propoſitus, ſed in Iudæa tunc temporis, nunc autem etiam in nationibus, quæ in Dominum Ieſum Chriſtum crediderunt. Vide tamen ne ille dicatur, qui antè quàm naſceretur ex virgine, iam dudum erat, & erat ſemper, & operabatur in vtero Mariæ conſtitutus: & ita ſanctus erat, vt ſanctificaret Prophetas ſuos, in quo ſolo & conceptus virginalis, & partus ſine vllo fuit mortalis originis inquinamento. Dignum etenim fuit vt qui non erat habiturus corporeæ peccatum prolapſionis, nullum ſentiret generationis naturale cõtagium. Meritò ergo Dauid flebiliter in ſe deplorauit ipſa inquinamenta naturæ, quòd prius inciperet in homine macula quàm vita. Dum hæc dicit, & peccatorum ſpecialium atque communium colluuiem confitetur, ſubitò ei ſplendor veritatis, & candor gratiæ ſpiritualis effulſit. Supergreſſus enim vmbram ſpiritu prophetico ipſa vidit myſteriorum ſacramenta cæleſtium, quorum typum Moſes præfigurauit in lege. Vulneratus igitur charitatis vulnere, & indagandæ captus veritatis cupiditate, in ſuperiora ſuæ mentis extendit intuitum: & in futura proſpiciens theſauros ſapientiæ & ſcientiæ vidit in Chriſto: præuidit baptiſmatis ſacramẽtum, & miratus gratiam, exclamauit ſubitò, dicens: Ecce enim veritatem dilexiſti, incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.

Hierem.I.

Originalis peccati ponit ſequelã, in tractatu de prima interpellatione Iob.

Sed nemo etiam ſi vnius diei ſit vita eius ſuper terram. Verè miſerabilis conditio peccati ſui quod vitare nõ poſsit, rationẽ præſtare cogitur, iudiciũ intrare, in conſpectũ ſubire omnipotentis Domini, compellitur edere cauſas geſtorũ ſuorũ quæ tot vitæ ſuæ ætatibus præcurrerit, cũ mundus à peccato quiuis eſſe nõ poſſit, vt ab ipſis incunabilis prius obrepat infantię culpa, quàm ſit vllus ſenſus erroris. Quãquam illud miſerabile, vt breuis ſit vita, cuius dulcis illecebra, multiplex ærumna, iracundia quotidiana. Itaque in exigua delectatione, amaritudo perpetua eſt.

ORIGENES. *De iſto loquitur libr. ij. de Abrahã. Vbi pertractat de ipſius Abrahæ ſacrificio.*

Plato autem dulces quoſdam ſonitus ſiderum putauit ſphæræ cæleſtis generari cõuerſione, famam magis & pompam quàm veritatem ſequutus. Nam licet Origenes quoq; noſter, hoc eſt eccleſiaſticus vir officio deditus planetarum & ſtellarũ, quandam motu harmoniam eſſe ſuauiſsimi illius ſoni cæleſtis aſſerat, tamen etiam ipſum plurimum indulgere Philoſophorum traditioni pleraque eius ſcripta teſtantur. Quod eò ſcripſi, vt ab aruſpicinæ, & philoſophiæ traditione, ſacrificij iſtius interpretationem ſecernerem. Velint alij doctrinam probare ſuam, ego iuxta Apoſtolum timidus malo, quàm doctus videri, qui ait; Videte ne quis vos deprædetur per philoſophiam & inanem ſeductionem hominum ſecundum elementum huius mundi, & non ſecundum Chriſtum.

ORNATVS. *Verus eſt in virtutibus. Lib. ij. Hexameron. Require infrà cap. Vitis.*

Ornatu iſto decoratur Eccleſia. Lib. primo de Abraham. Vide ſuprà cap. Mulier. Ornatus debet eſſe bonorum morum. In paſtorali. Require ſuprà cap. Epiſcopus. Et in ſermone de Aduentu. Require ſuprà cap. Aduentus.

Ornatus mulierum deteſtabilis eſt. Lib. primo de virginitate, & lib. ij. de viduis. Require ſuprà capite Mulier.

De ornatu verò capillorum, loquitur libro tertio, de virginitate: & libro tertio de viduis. Require ſuprà ca Caput. Ornatum tamen huiuſmodi deponere debet orationis tempore. Super primam ad Timoth. capite ij. Vide ſuprà c. Mulier, & lib. j. de officiis.

Mulierem quoque in habitu ornato orare nõ conuenit: ſed ſimpliciter eam decet orare velatam: & orare

promit

promittentem castitatem per bonam conuersationem.

Ornat Christus. Libro sexto super Lucam. Require suprà, cap. Corpus: & cap. Crux.

Cap.5. Tom.IIII. ORTVS. *Dicitur anima. Libro de Isaac & anima.* Ortus clausus soror mea spōsa. Ortus clausus, fons signatus: Emissiones tuæ Paradisus malorum granatorum cum fructu pomorum. Laudatur sponsa, eò q ortus sit, habēs in se odorem agri illius pleni, de quo sic dicit Isaac: Odor filij mei tanquam odor agri pleni. Bona ergo anima fragrat odores iustitiæ. Et fortasse ager est Patriarcha. Ortus est anima alicuius inferioris, quasi agri portio: & ortus clausus, ne incursetur à bestiis, & fons signatus, quæ integritate signaculi perseuerante, quæ fide propria peccata diluerit. Nam quæ de Ecclesia accepit, habet quod ad virginitatis gratiam referat, eò quòd in Paradiso delectationis posita, sine labore fructus capiat spiritales, vt ei Patriarcharum animæ rurali quodam labore fructus suos conferant, quò ista capere posSit perpetuam suauitatem. Quæ meritò fons signatus dicitur, eò quòd imago Dei in illa inuisibilis exprimatur. Laudant etiam munera animæ, quæ missa sunt à sponso, quibus dotata veniebat. Dos autem piæ animæ, boni odores sunt myrrha, aloë, quibus spirat ortorum gratia, & peccatorum fœtor aboletur. Itaque tanto secura præconio conquiescere Aquilonem grauem ventum petit, ne flores discutiat: spirare Austrum, hoc est, vult hyemem præterire, & mollioris flatus vernare temperiem. Inuitat sponsum suum in ortum suum. Descendit sponsus, & fructuum eius diuersitate delectatus, lętatur quòd inuenerit fortiorem cibum, inuenerit etiam dulciorem.

In tractatu super psalmum primum.

Tom.IIII. Exurge Borea, & veni Auster, hoc est, tu Boreas recede: & veni Auster, aspira ortum meum, vt flores non discutias, sed reserues. Anima igitur plena pietatis ortum habet, vel ipsa ortus est, qui fructus ferat. Anima quæ impietati patet, puluerem habet, qui est infœcundus ad fructum: Fructiferam illam quidem fecit Deus, sed ipsa sibi collegit impietatis puluerem.

Libro de bono mortis.

Cap.6. Tom.I. Ideo hæc anima habens gratiam suorum vberum ingreditur in ortos, & inueniens illic sponsum sedentem & disputantem cum amicis, ait: Qui sedes in ortis, vocē tuam insinua mihi. Mihi, inquit, non amicis. Fuge frater meus. Hortatur vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest etiam ipsa terrena fugiētem. Dicit vt similis sit damulæ, quę euadit de retibus. Vult enim & ipsa fugere & euolare supra mundum. Hinc ortum illum Plato sibi composuit, quem Iouis ortum alibi, alibi ortum mentis appellauit. Iouem enim & Deum & mentem totius mundi dixit. In hunc introisse animam, quam Venerem nūcupat, vt se abundantia & diuitiis orti repleret: in quo repletus potu iaceret purū qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit, eò quòd anima Deo adhærens in ortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diuersarum virtutum, florésq; sermonum. Quis autem ignorat, quòd ex Paradiso illo, quem legimus in Genesi, habentem lignum vitæ, & lignum scientiæ boni & mali, & ligna cętera abundantiam virtutum putauerit transferendam, & in ortum mētis esse plantandam? Quem in Canticis Salomon ortum animæ signauit, vel ipsam animam. Sic enim scriptum est: Ortus clausus soror mea spōsa: Ortus clausus, fons signatus, trāsmissiones tuæ Paradisus. Et infrà ait anima: Exurge Aquilo & veni Auster, perfla ortum meum, & defluant vnguenta mea: descēdat frater meus in ortum suum. Quantò hoc pulchrius, q anima ornata virtutū floribus ortus sit, vel in se Paradisum habeat germinātem? In quem ortū inuitat Dei verbum descendere, vt anima illa verbi imbre cælestis, & eius copiis irrigata fructificet. Verbū autem Dei pascitur animæ virtutibus, quoties obediētem sibi

A & opimā inuenerit, & carpit fructus eius, atq; his delectatur. Cum autē descēderit in eam Dei verbū, defluunt ex ea salubrium vnguenta verborū, & diuersarū fragrāt longè latéq; redolentia gratiarum spiramina. Vnde ait sponsus. Spōsus autē animę verbum Deus est: cui anima legitimo quodā connubij fœdere copulatur. Ingressus sum in ortū meum soror mea sponsa vindeamiaui mirrham meā cum vnguentis meis, manducaui panem meū cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Canticor.5.

Libro primo de virginitate, parte tertia. Tom.I.

Sume igitur alas virgo, sed spiritus, vt superuoles vitia, si cōtingere cupis Christū. In altis habitat, & humilia respicit, & species eius sicut cedrus Libani, quę comā nubibus, radicē terris inserit. Principiū enim eius in cęlo, posteriora eius in terris, fructus cælo proximos ediderunt. Scrutare diligētius tam bonū florem, nec vbiq; eum in pectoris tui conualle reperies. Humilibus enim frequenter inhalatur. Amat generari in ortis, in quibus B eū Susanna, dū deambularet, inuenit, mori prius quàm violari parata. Qui sint autē orti, ipse demonstrat dicēs: Ortus conclusus soror mea sponsa: ortus cōclusus, fons signatus: eò q in ortis huiusmodi impressam signaculis imaginem Dei synceri fontis vnda resplendet, ne volutabris spiritalium bestiarum sparso cœno fluenta turbentur. Hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaq; sicut ortus furibus inaccessus vitem redolet, fragrat oleā, rosam renidet, vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitatis inolescat. Hic est odor, quem Iacob Patriarcha fragrauit, quando meruit audire: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni. Nam licet plenus omnibus ferè fructibus Patriarchę sancti fuerit ager, ille tamen fruges maiore virtutis labore generauit, hic flores. Accingere itaque virgo, & si vis huiuscemodi tibi vt ortus aspiret, Propheticis eum claude præceptis: Pone custodiam ori tuo, & C ostium circunstantię labiis tuis, vt etiam tu posSis dicere, Tāquam malus in lignis nemoris, ita fraternus meus in medio filiorum: In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis: Inueni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum. Descendat fraternus meus in ortum suum, & māducet fructus pomorum suorum. Veni fraterne mi, & exeamus in agrum, pone me vt sigillum in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum. Gene.27. Psalm.148. Canticor.5.

Libro tertio eiusdem, parte secunda.

Didicisti ergo vbi Christū requiras: disce etiā quemadmodū posSis mereri, vt ille te quærat. Excita Spiritū sanctum dicens: Exurge Aquilo, & veni Auster, aspira ortum meum, & profluant aromata mea. Descendat fraternus meus in ortum suum, & māducet fructus pomiferarum suarum. Ortus verbi animæ vernantis affectus est, & in pomiferis virtutis est fructus.

Et infrà, parte quarta.

D Sed ne longius labamur, inuitatur Dei verbū in ortū nucis, in quo fructus Propheticę lectionis & sacerdotalis est gratiæ, quę amara in tē tationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. Vnde etiā virga Aaron nucea floruit: nō iam natura sua, sed virtute secreta. Descēdat ergo in ortum, vt vindemiet fidem, capiat odores, pabulum cæleste reperiat, suauitatem nostri mellis epuletur, dicēs: Vindemiaui myrrham meam cum aromatibus meis, manducaui panē meum cū melle meo. Quod diuersarū virtutū concretū floribus, illarum apū, quę sapientiā prædicant, cōsono opere cōgregatū, sancta Ecclesia in fauis condit, vt cibus Christi sit. Cantic.5.

Vnde lib. super Beati immaculati, litera xxij. versu vlti. Tom.IIII.

His igitur fructibus delectata Ecclesia, dicit ad Christum: Qui sedes in ortis amici intendētes sunt voci tuæ, vocem tuam insinua mihi. Delectabatur enim q in ortis Christus sedebat, & in ortis positi amici intendebāt voci eius. Sed quia amici illi de cælestibus erant Archan- Cantic.8.

geli

geli vel Dominationes, & Throni, homines enim expulsi de Paradiso fuerant propter inobedientiam cælestium mandatorum, atque ideo adhuc Ecclesia vocem eius audire non poterat, quam cupiebat audire. Ideo ait, Vocẽ tuam insinua mihi. Vnde & nos, si volumus eum in nobis sedere, simus orti clausi atque muniti, feramus virtutum flores, gratiæ suauitatem, vt disputantẽ cum Angelis Dominũ Iesum audire possimus.

Cap. 9. Tom. IIII.

OSCVLVM. *Signum amoris est. Lib. vj. Hexamer.*

Quid autem loquar de osculo oris, quod pietatis & charitatis est pignus? Osculantur se & columbæ. Sed quid ad humani osculi venustatẽ, quo amicitiæ insigne humanitatísque præfulget, in quo plene charitatis fidelis exprimitur affectus? Vnde & Dominus velut prodigij genus in proditore condẽnans ait: Iuda, osculo Filiũ hominis tradis? Hoc est, charitatis insigne conuertis ad signum proditionis, & infidelitatis indiciũ, pacis hoc pignore vteris ad officium crudelitatis? Bestiali igitur oris obsequio inferẽtẽ potius necem, quàm charitatis fœdera deferẽtẽ, Diuinę arguit vocis oraculo.

Tamen meliora sunt vulnera charitatis. Lib. iij. de virginitate, parte prima.

Tom. I.

Bona etiam vulnera charitatis, & osculis pręferenda: vtilia enim vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Denique Petrus vulneratur: Iudas osculatur. Illũ oscula condemnant: hunc vulnus emẽdat. Illius osculis proditionis venena funduntur: istius lacrymis culpa lauatur. Itaque, vt ostendit sermo propheticus, bona vulnera charitatis. Ecclesia dicit in Canticis canticorum: Quia vulnerata charitate ego sum.

Vnde de Iuda dicit in tractatu super Psal. xxix.

Tom. IIII.

Ecce appropinquat hora, vt Filius hominis tradatur in manus peccatorum. Et Iudæ osculanti ait, Iuda osculo Filium hominis tradis? Hoc est, venenum infundis osculo, quo gratia charitatis infunditur: osculo, quod sacræ pacis insigne est: osculo, quo amicitia fida firmatur: osculo quo fides sancta signatur? Hoc ergo osculo tradis periculo, quẽ ꝓpter osculi cõmerciũ venerari deberes? Et tradis Filium hominis homo, qui propter hominũ salutẽ descẽdit de cælo? Sic enim scriptũ est: Filius hominis qui est in cælo, ipse est qui descendit è cælo. Filium hominis tradis, qui te ex peccatore Apostolũ fecit? Filiũ hominis tradis, qui venit vt in sanguine suo hominum peccata dilueret? Ego osculum non nego: ipse videris qui violaueris osculi sanctitatem: An non legisti quòd vtiliora sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici? Nec immeritò grauiore telo tantæ dignationis percussus est Iudas, quàm si eum fulmine percusisset.

Prouerb. 27.

Osculum est insigne sacræ pacis. Vnde super primam ad Corinth. xvj.

Salutate inuicem in osculo sancto. Osculum sanctũ signum pacis est: in quo vt inuicem sibi adhæreant sublata discordia, docentur.

Tom. V.

De tali osculo, dicit super secundam ad eosdem, versus finem.

Salutate vos inuicẽ in osculo sancto. Hæc salutatio ecclesiastica est: quia oscula hæc, non carnalia, sed spiritalia sunt, quæ complexu corporum animos copulãt: non desiderio carnis, sed spiritus.

Hæc oscula sunt Christianorũ. Super primã ad Thessalonicen. capite quinto.

Salutate fratres omnes in osculo sancto. Sancta oscula sunt in salutione Christiana, cętera carnalia sunt: quia quicquid sinę Christo fit carnale esse: ac per hoc mortale. Qui enim authorem vitæ contemnit, in morte est.

Non extat.

Oscula nõ habent infideles. In epist. ij. ad Marcellã sororem suã pertractans illud: Osculum mihi non dedisti, &c.

Osculum vtique insigne est charitatis. Vnde Iudæo osculum qui pacem non recognouit, qui pacem non accepit à Christo dicente: Pacem meam do vobis, pacẽ meã relinquo vobis? Non habet synagoga osculũ: habet Ecclesia, quæ expectauit, quæ dilexit, quæ dixit: Osculetur me osculo oris sui. Dimisit enim cupiditatis ardorem, quoniam aduẽtus Dominici expectatione adoleuerat. Osculo eius volebat extinguere sitim suam: ideóque sanctus ait Propheta: Os meum aperui, & annuntiaui laudem tuam. Qui ergo laudat Deum Christum osculatur: etenim qui laudat, credit vtique. Denique ipse ait Dauid: Credidi, propter quod loquutus sum. Et suprà: Repleatur os meum laude tua, & cantem gloriam tuã. De spiritualis quoque gratiæ infusione eadem scriptura te docet, quòd osculatur Christum, qui accepit Spiritum sanctum, dicente sancto Dauid: Os meum aperui & attraxi spiritum. Osculatur ergo Christum qui confitetur. Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem cõfessio fit ad salutẽ. Osculatur autem pedes Christi, qui Euãgelium legens, Domini Iesu gesta cognoscit, & pio miratur affectu. Itaque religioso osculo velut deambulantis Domini lambit vestigia. Osculemur Christum communionis osculo. Qui legit intelligat. Vnde hoc Iudæo osculum? Qui enim non credit aduentum eius, nec passionem eius credit. Quomodo enim credit passum, quẽ venisse non credit? Non ergo osculum habebat Pharisæus: nisi forte Iudæ proditoris. Sed nec Iudas habebat. Ideóque cum Iudæis promissum osculum tanquam signum proditionis vellet ostendere, dicit ei Dominus: Iuda, osculo Filium hominis tradis: hoc est, osculum offers quia nescis osculi sacramentum. Osculũ non labiorum quæritur, sed cordis & mentis. Sed dicis: Osculatus est Dominum. Osculatus est labiis. Hoc habet osculum populus Iudæorum. Ideóque dictum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõge est à me. Ergo non habet osculum, qui fidem, qui charitatem nõ habet. Oscula enim vis amoris dat. Vbi non est amor, nõ est fides, non est dilectio: quæ potest esse suauitas osculorum? Ecclesia autem non cessat osculari pedes Christi: & ideo non vnum sed multa oscula in Canticis canticorum exigit, quæ velut sancta Maria ad omnes eius intenta sermones, omnia eius verba excipit, cum legitur Euangelium vel Propheta, & omnia eius dicta conseruat in corde suo. Sola ergo Ecclesia habet oscula quasi sponsa. Osculum enim pignus est nuptiarum, & prærogatiua coniugij. Vnde Iudæo oscula, qui non credit in sponsum? Vnde Iudæo oscula, qui adhuc sponsum venisse non credit?

Psal. Rom. Mat. Luc.

Osculum est animæ cum verbo. Lib. de Isaac & anima.

Cap. Tom.

Non vnum osculum quærit, sed plura oscula, vt desiderium suum possit explere. Quæ enim diligit, non est vnius osculi parcitate contenta, sed plura exigit, plura vendicat: & ita se amplius dilecto commendare consueuit. Denique illa in Euangelio sic probata est, quia non cessauit, inquit, osculari pedes meos: & ideo remissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum. Ergo & hæc anima oscula verbi multa desiderabat, vt illuminetur Diuinæ cognitionis lumine. Hoc est enim osculum verbi, lumẽ scilicet cognitionis sacræ. Osculatur enim nos Deus verbum, quando cor nostrum & ipsum principale hominis spiritu Diuinæ cognitionis illuminat, quo anima donata charitatis pignore nuptiali, læta atque ouans, dicit: Os meum aperui & duxi spiritum. Osculum est enim, quo inuicem amantes sibi adhærent, & velut gratiæ interioris suauitate potiuntur. Per hoc osculũ adhæret anima Deo verbo, per quod sibi spiritus trãsfunditur osculãtis sicut etiã ij qui se osculãtur nõ sunt labiorũ prelibatione contenti, sed spritũ suum inuicẽ sibi videtur infundere. Ostẽdẽs itaq; nõ solã speciẽ verbi & vultũ quẽdã, sed omnia interiora ei⁹ diligere adiũgit ad osculorũ gratiã: Quia bona, inqt, vbera tua sunt sup vinũ, & odor vnguẽtorũ tuorũ sup omnia aromata. Illa ꝯsculũp oposcit, De⁹ verbũ se tot⁹ infundit, & nudauit ei vbera sua, hoc est dogmata sua, & interioris sapiẽtiæ disci-

Luc. Psal.

disciplinas,& vnguentorũ suorũ dulci odore fragrauit.

Libro sexto super Lucam. Cap.3. Tom V.

Figat iustitiæ pedibus oscula sua. Nõ mediocris hæc meriti est, de qua potest dicere Sapiẽtia, Ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos: vt aliud nisi sapientiam loqui nesciat, vt aliud nisi iustitiã diligere nesciat, vt aliud nisi castitatem libare nesciat: vt aliud nisi pudicitiam osculari nesciat. Osculum enim mutui amoris indiciũ est. Osculũ pignus est charitatis.

Est & Ecclesiæ cum Christo. Lib. super Beati immaculati, litera prima, versu primo. Require supra cap. Ecclesia. Et in sermone de sacramentis ad neophytos. Lib.5.cap.2. Tom.IIII.

Venisti ad altare, vocat te Dominus Iesus, vel animã tuam, vel ecclesiam, & ait: Osculetur me ab osculis oris sui. Vis ad Christum aptare? Nihil gratius. Vis ad animam tuam? Nihil iucundius: osculetur me. Videt te mũdũ esse ab omni peccato, quia delicta detersa sunt: ideo te sacramentis cælestibus dignum iudicat, & ideo inuitat ad cæleste conuiuium. Osculetur me ab osculis oris sui. Tamen propter sequentia anima tua, vel humana conditio, vel Ecclesia vidit se ab omnibus mundatam esse peccatis & dignã quæ ad altare Christi possit accedere. Quid est enim altare, nisi forma corporis Christi? Vidit mirabilia sacramenta, & ait: Osculetur me ab osculis oris sui: Hoc est, osculum mihi Christus infigat. Quare? Quia meliora vbera tua super vinum: hoc est: meliores sensus, meliora sacramenta tua super vinum. Super illud vinum, quod etsi suauitatem habet, lætitiã habet, gratiam habet, tamen in illo lætitia secularis: in te autem iucunditas est spiritalis.

OS. *De ore hominis, loquitur lib. vj. Hexameron.* Cap.9. Tom.IIII.

Postremum quoque officium est oris aut linguæ, quod tamen omnibus vires ministrat. Nam neque oculi vigorem videndi haberent nisi virtutem corporalis substantiæ acceperint, quæ cibo defertur & potu: neque auris audiendi, aut nares odorãdi, aut manus tãgendi, nisi corpus omne confortetur alimentis. Deficimus enim viribus, nisi eas cibi competentis assiduitate reparemus. Denique confecti fame, nullis oblectantur sensuum voluptatibus, sed quasi exortes eorum delinimenta non sentiunt. Cap.eod.

Et infrà

Illud quoque præcipuũ, quòd soli homines ore exprimimus quæ corde sentimus. Itaque cogitationes tacitæ mentis oris sermone signantur. Quid est igitur os hominis nisi quoddã sermonis adytũ, fons disputationis, aula verborũ, prõptuariũ volũtatis? Absoluimus velut quãdã humani corporis regiã: in qua sit licet quędam quantitas portionis, forma tamẽ vniuersitatis est.

De peccato oris. In tractatu super Psal. xxxvij. Vide supra cap. Labia & c. Lingua. Os suũ habet anima. Lib. super Beati immaculati, litera xvij. versu ij. Tom.IIII.

Os meum aperui & attraxi† spiritum, quoniã præcepta tua cõcupiscebam †. Habemus in Euãgelio quòd Dominus Iesus aperuit os suum, cum benedictiones daret. Sed ille os aperuit, vt daret aliis spiritum: Dauid aperuit, vt acciperet. Denique Iesus dicit: Accipite Spiritum sanctum. Iesus dicit: Dilata os tuum, & adimplebo illud: Hoc est, homini dicit. Plenitudo enim Christus est. Qui implet omnia, implet os tuum. Scribe ergo quæ dicit in latitudine cordis tui: hoc est, os tuũ clamet ad Dominũ. Clamat os tuũ & cũ tacet, sicut & Moses, cum taceret voce, clamabat spiritu: ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat. Est enim interioris clamor affectus, qui auditur è cælo. Anna quoque cum oraret, tacitè clamabat: labia non mouebat, & interiori voce piæ mentis excitabat Iesum. Denique cũ effectu rediit, quæ cum silentio precabatur: quia clamabat in ea spiritus Dei, qui etiam tacentibus nobis clamat, Abba, pater. Intellige ergo quid os sit, vtrum cor, an interioris hominis habitus. Habet & os anima, quæ

† Aliàs, duxi. † Aliàs: quia mandata tua desiderabam.

habet mẽbra. Hoc os aperi, nõ solùm Christo, sed etiã Christi discipulo, qui os suum Christo implẽdum præbuit: & ideo dicit, Os nostrũ patet ad vos ò Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suum: qui inferior, Apostolo. Prius Propheta legitur & Apostolus, & sic Euangeliũ in quo verba lucida, sed validiora præcepta. Lex dicit: Diliges proximum tuum: & Euangelium dicit tibi, Diliges inimicum tuum. Dauid ergo quasi Propheta perfectus os suum Christo aperuit, & ideo in parabolis aperuit os suum. Aperuit os, duxit spiritum. Meritò ait: Quàm dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo. Sponsa Christi os suum sponso aperuit, percepit omnium melle dulciora præcepta. Et ideo testata est dicẽs: Fauces eius dulcedinis, & totus desideriũ. Delectata igitur tenuit eum, & non dimisit eum. Et introduxi eum, inquit, in domum matris meæ, & in secretum eius quæ me concepit. Fortasse domus est, in qua præfulget moralium disciplina: secretum autem illud est in quo sunt altiora mysteria. Meritò ergo concupiscebat præcepta Domini, in quibus Diuinę gratiæ mel la redolebãt. An nõ omni melle dulcior peccatorũ remissio? Nõnne omni flore gratior resurrectio mortuorũ?

2.Corinth.6. Canticor.5. Cantic.5.

Os Dei sunt prophetæ. Eodem lib. litera ij. versu iij.

Iudicia autem oris eius quæ annũtiauerit, id est, quæ per os prophetarũ loquutus est. Os enim Dei Propheta intelligitur, cui dicitur, Clama: & ille ait, Quid clamabo? Et inspiratũ est vt diceret: Omnis caro fœnum. Quod vtiq; loquutus oris Dei functus officio est, quia loquutus est iudicium Dei. Isa.4.

Nõ solum prophetæ, sed et Apostoli. Lib. ij. de pœnitẽtia. Cap.7. Tom.I.

Omnes enim corpus Christi sumus: sed alij fortè superiora membra sunt. Os erat Christi Apostolus, qui dicebat: Experimentum quæritis eius, qui in me loquitur, Christus? Os eius prophetæ, per quos loquebatur futura. Vtinam pes eius ego esse merear, & mittat in me Maria vnguentum suum pretiosum, & vngat, & peccata extergat. 2.Corinth.13.

OSSA. *De ossibus humani corporis, dicit. Libro sexto Hexameron.* Cap.9. Tom.IIII.

Ossa quoque omnia tenui operta sunt viscere, & reuincta neruis, præcipuè tamen capitis leui tecta sunt corio. Vnde quò possint aliquod aduersum imbres, & frigora habere munimen, capillis densiorib⁹ vestiũtur.

Ossa animæ quæ sint, dicit. Libro primo de Apologia Dauid. Cap.13. Tomo eod.

Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. Probasti Domine Iesu, quia nunquam verba tua prætereunt: Probasti illud Euangelicũ quod dixisti: Multi prophetę & iusti voluerunt videre quæ videtis, & audire quæ vos auditis. Ecce Dauid solo lætatur auditu, quia futura esset remissio peccatorum: & prophetat, quia exultabunt ossa humiliata. Sicut omnia iusti ossa dicent: Domine quis similis tibi? sic exultabunt ossa humiliata. Humiliatis scilicet, animam suam iusti dicuntur, ergo ossa virtutis dicuntur: ossa velut quidam animi motus, qui motus humiliantur peccatis, sed exultant gratiæ cęlestis munere. Dicuntur & ossa populi ecclesiarum. Vnde habes dictum & in psalmo: Non est absconditum os meum quod fecisti in abscondito. Os suum Ecclesiam dixit, & plebis deuotæ conuentus sacros: quoniam sumus membra corporis Christi de carne ipsius, & de ossibus eius. Hoc igitur dicit, quia Ecclesia Domini omnia opera Diuina cognoscet, & fidem resurrectionis accipiet. Sequitur: Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Psalm.138.

Sed aliter in tractatu super Psal. xxxvij. Tomo.IIII.

Non est pax ossibus meis à facie peccatorũ meorũ. Quę sunt ista ossa? vtrũ animæ, an corporis? Sed nõ tãta esset

esset doloris cura corporei, vbi & anima laborat cùm sit sancti velle carnem propter animam flagellari, sicut se flagellabat & Paulus, ne eius reprobaretur assertio. Sunt quædam interioris ossa hominis, sicut & membra sunt cætera, oculi mentis, & nares, sicut Iob dixit: Spiritus Diuinus qui est in naribus meis. (*Iob 27.*) Sunt ergo & ossa, quibus charitatis quædam compago formatur. Vnde & Adam dixit de consorte charitatis & coherede gratiæ vitæ: (*Gen.2.*) Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea. Quod Apostolus interpretatus, ait: (*Ephes.5.*) Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Christi autem & Ecclesiæ sacramentum non carnale, sed spiritale esse quis dubitet, cum bonus quisque in ipso coniugio, non carnis, sed virtutis decôre teneatur, & mores diligat in vxore, non vsus? Denique audi quia non secundum carnem loquitur, sed secundum virtutem interiorem. (*Psal.138.*) Non est absconditum os meum quod fecisti in abscondito. Virtus itaque non caro est, quæ Dei Patris nouit abscondita. Ergo non est pax animæ virtutibus, quando ante oculos nobis peccata nostra concurrunt, & effundunt se mentibus nostris. Et hoc bene interpretatus est gentium doctor electus in epistola secunda ad Corinthios dicens: (*2.Corinth.7.*) Nam cum & venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed in omnibus sumus afflicti: Foris pugnæ, intus timores. Illum Macedonum peccata vexabant, quantò magis propria vnumquenque nostrum peccata perturbãt, vt requies nobis esse non possit?

OSTREA PISCIS. *Lib.v. Hexameron. Require suprà cap. Cancer.*

OTIVM. *Sanctorum otium est negotiosum. Lib. ij. de officiis, cap. primo.* (*Tom.I.*)

Non ergo primus Scipio sciuit solus non esse cum solus esset: nec minus negotiosus, cum otiosus esset. Sciuit ante ipsum Moses, qui cum taceret, clamabat, cum otiosus foret, præliabatur. Nec solùm præliabatur, sed etiam de hostibus, quos non contigerat, triumphabat: Adeo otiosus, vt manus eius alij sustinerent, nec minus quàm cæteri negotiosus, qui otiosis manibus expugnabat hostem, quem non poterãt vincere qui dimicabant. Ergo Moses & in silentio loquebatur, & in otio operabatur. Cuius autem maiora negotia quàm huius otia, Qui quadraginta diebus positus in monte, totam legem complexus est: & in illa solitudine qui cum Deo loqueretur nõ defuit? Vnde & Dauid ait: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Et quantò plus est, si cum aliquo Deus loquatur, quàm ipse secum? Transibant Apostoli, & vmbra eorum curabat infirmos: Tangebantur vestimenta eorum, & sanitas deferebatur. Sermonem loquutus est Helias, & pluuia stetit: nec cecidit super terram tribus annis & sex mensibus. Iterum loquutus est, & hydria farinæ nõ defecit, & vas oleo toto famis diuturnæ tempore non est exinanitum.

Et probat exemplo ac confirmat ibidem adiungens. (*Cap.eod.*)

Et quoniam plerosq; delectant bellica, quid est præstatius, & exercitus magni lacertis, an suis meritis cõfecisse prælium? Sedebat Helisæus in vno loco, & rex Syriæ magnam belli molem inferebat populo patrum, diuersísque consiliorum acerbabat fraudibus, & circumuenire insidiis moliebatur: Sed omnes eius apparatus Propheta deprehendebat, & vigore mentis per gratiam Dei vbique præsens, cogitationes hostium suis annũtiabat, & monebat quibus cauerent locis. Quod vbi regi Syriæ manifestum est, misso exercitu clausit Prophetam. Orauit Helisæus, & omnes eos cæcitate percuti fecit, & captiuos intrare Samariam, qui venerant obsidere eum. Conferamus hoc otium cum aliorum otio. Alij enim requiescendi causa abducere animum à negotiis solent, & à conuentu cœtúque hominum subtrahere sese: & aut ruris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intra vrbem vacare animo, indulgere

A quieti & tranquillitati. Helisæus autem aut in solitudine Iordanẽ transitu suo diuidit, vt pars defluat posterior, superior autem in fontem recurrat, aut in Carmelo resoluta difficultate generandi, inopina sterilem cõceptione fœcundat, aut resuscitat mortuos, aut ciborũ temperat amaritudines, & facit farinæ admixtione dulcescere: aut decem panibus distributis, reliquias collegit plebe saturata: aut ferrum securis excussum, & in fluuij Iordanis mersum profundo, misso in aquas ligno facit supernatare: aut emundatione leprosum, aut siccitatem imbribus, aut famẽ mutat fœcunditate. Quando ergo iustus solus est, qui cum Deo semper est? Quãdo solitarius est, qui nunquam separatur à Christo? Quis, inquit nos separabit à dilectione Christi? Confido quia neque mors, neque vita, neque Angelus. Quando autem feriatur à negotio, qui nunquam feriatur à merito, quo consummatur negotium?

B *Otiũ tamen corporale prout signat pigritiam, culpabile est. Libro x. super Lucam. Require suprà cap. Fuga: & in tractatu super Psal. xliij.*

In exitu non otiosi sed exerciti esse debemus. Ideóq; scriptum est: videte ne fiat fuga vestra hyeme aut sabbato. Hoc est, non in otio, sed in negotio.

Contra otiósos loquitur super secundam ad Thessalonic. cap. iij. vide suprà cap. Labor. Confirmat istam sententiam super secundam ad Titum, cap. j.

Dixit quidam ex ipsis proprius eorum Propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri: Testimonium hoc verum est. Quidam ex Cretensibus melioratus per disciplinam Dominicam, quid sentiendum esset de Cretensibus indoctis expressit, quòd & mali essent, & otiosi vellent comedere. Malitia enim pasci volebant, qui cum nihil prosint, gestiunt & nocere. Duplex ergo malum est. Tales erant & Cretenses, vnde istum prophetam appellat, sed in causa Cretensiũ. Tam
C enim vera hunc de iis asserit loquutum, vt prophetam. Falli enim prophetam impossibile est.

Contra otiosas mulieres loquitur super primam ad Timoth. cap. v. Require inf. cap. Vidua. Otium maximè vitandum est Dei seruis. Vnde in epistola ad Vercellen.

Nihil molliculum, nihil infractum ad laudem peruenit. Regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud. Festinantes patres agnum manducabant. Festina est fides, alacris † deuotio, spes impigra contradictiones animi non amat, sed traductionem ab infructuoso otio ad fructum laborum. Quid in crastinum differs? Potes & hodiernum diem lucrari. Cauendum est ne & illum non teneas, & hunc amittas. Non exiguum detrimentũ est vel horæ vnius.

Et infrà subdit concludendo.

Non otio, non somno merces paratur. Nullum opus dormiẽtis est: Nullus fructus otij, imò magis dispẽdiũ. Otiosus Esau amisit primatus benedictionem quia ma-
D luit cibum accipere quàm quærere. Laboriosus Iacob, apud vtrunque parentem inuenit gratiam.

OVA. *Piscium oua in aqua pullificant. Lib.v. Hexameron. Require inf. cap. Piscis.*

OVIS. *Herbam sibi sanam melius quàm homo cognoscit. Libr. iij. Hexameron. Require sup. cap. Capra. Ouis est, & dicitur tota humana natura. Lib. super Beati immaculati, in expositione literæ xxij. Require supr. capite Angelus, & versu octauo. Require suprà capite Crux. Et lib. vij. super Lucam. Require suprà capite Misericordia. Vnde lib. j. de Apologia Dauid.*

Nec parabola videtur à mysterio discrepare. Quis enim diues, nisi Dominus noster Iesus, qui de se ait, vt hodie lectum est, quòd homo quidam, cum diues esset, abiit in regionem longinquam, accipere regnum & reuerti. Et verè diues erat maiestatis suæ opibus, & Diuinitatis propriæ plenitudine, cui Angeli, & Archangeli, & Potestates, & Virtutes, & Principatus, Throni, & Domin

nunationes,Cherubim, & Seraphim indefesso obsequio seruiebat.Sed tamen cum diues esset, reliquit nonaginta & nouem in montibus oues,& vnam ouẽ quæ lapsa remanserat,requisiuit.Hanc principes istius mundi contemplatione illius diuitis egenus & pauper, quasi filiam alimentis propriis nutriebat.Meritò itaque defecerat,cui substantia erat cibus seculi. Errauerat hæc ouis in Adam,insidiis solicitata serpentis: & non mala ouis,quæ erat verbi plena,vtpote rationabilis hebdomadis filia,& sancti munus authoris †, tamen non pretiosis aliquibus,sed vilibus pauperis diu opibus alebat. Denique de pane eius,inquit,manducabat, & de calice eius bibebat, & in sinu eius dormiebat. Non bona esca Æthiopũ:Noxius calix aureus Babylonis, qui gentes inebriat.Non vtilis somnus est dormientibus.Malo vigilare.Denique turbati sunt omnes insipientes corde: Obdormierunt somnum suum,& nihil inuenerunt.Hospitij igitur gratia, quia susceperat hospitem, vt ei epulas exhiberet,illã pauperis ouem abstulit. De suis enim vel gregibus,vel armentis,si quod animal immolaret, nobis prodesse non poterat:quos nisi immolasset, non redemisset. Infirmitates igitur nostræ fragilitatis in sua carne hospitali quodam suscepit affectu:cuius leuandæ causa, vel potius reficiendæ, carnem suam salutari illi obtulit passioni, vt & cibum † nobis vitæ præberet æternæ.Et bene agnam dicit scriptura, qui erat virginis partus.Bene dignus morte, pronuntiatur diues iste iudicio prophetico,quia & Caiphas prophetauit, dicens: Expedit vnum hominem mori pro populo.Solus autem Dominus Iesus tali dignus electus est morte,qui tolleret peccata mundi.Pulchrè quoque addidit: Agnam restituet:quia carnem propriam resuscitauit: carnem illam virginalis integritatis reddidit.Nec illud otiosum quod ait,In quadruplum restituet.Quadruplatur enim resurrectio mortuorum,sicut docet Apstolus,dicens: Seminatur in corruptione,surgit in incorruptione: Seminatur in ignobilitate,surgit in gloria,seminatur in infirmitate,surgit in virtute:Seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale.Restituet planè in quadruplum agnã, etiam illo modo quo potest homo dicere: Si cui aliquid abstuli,reddo quadruplum.Conuenienter illud adiecit: quia non pepercit.Non enim pepercit sibi Christus, vt omnibus subueniret.Ideóque dictum est à Domino Iesu Christo ad seruum suum Dauid,vt mysterium declararet:Quoniam tu hoc fecisti in occulto, & ego faciam hoc verbum coram omni Israël in cõspectu Solis huius. Et primò qdẽ nesciẽs sacramẽtũ,cõmotus est Dauid indignatione,sed nõ errauit affectu.Posteaverò vbi cognouit mysterium magnum (Magnum enim sacramentum Christi & Ecclesiæ) videns remissionem futurã omniũ peccatorum,præuidens fulgorem gratiæ per lauacrum regenerationis,& infusionem Spiritus sancti,ait securus veniæ:Peccaui Domino:vt & ipse in eorum veniret consortium, quibus culpæ remissio proueniret. Aduertis quemadmodum peccatum proprium deplorauerit.

† Aliàs, sanctimonij sanctioris.

Psalm.75.

† Aliàs, viuum.

Ioan.11.

Cap.3. Tom.V.

Et libro de Ioseph.

Quas oues Deus in illo iam tunc Ioseph patriarchæ studio requirebat,nisi eas de quibus ipse Dominus Iesus in Euangelio dixit: Non veni nisi ad oues perditas domus Israël?

Matth.15. Tom.IIII.

Ouis propterea Christus factus est. In tractatu super Psalmum quadragesimum tertium.

Sunt etiã qui fiant oues escarum.Bonus Dominus noster Iesus Christus,quia factus est ouis epulationis nostræ.Quæris quomodo factus sit? Audi dicentem: Pascha nostrũ immolatus est Christus.Et considera quemadmodum parentes nostri in figura diripientes agnum manducabant,signantes Domini Iesu passionem, cuius quotidie vescimur sacramento, Per ipsam igitur ouem facti sunt greges escarum,sicut Aquila dixit: vel greges in escas,sicut Theodotion loquutus est: vel pascua edentium,sicut Symmachus dixit.Sed bona est epulatio,non solùm non metuenda sanctis, sed etiam concupiscenda. Aliter enim ad regnum cælorum non potest perueniri, cum ipse Dominus dixerit: Nisi mãducaueritis carnem meam;& biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam æternam.Probatum est igitur quòd Dominus noster sit cibus epulationis vel alimentum edentium,sicut ipse ait:Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Et vt scias,quia hæc omnia propter nos facta sunt ex quo ille descendit,ex illo sanctus ait: Nos omnes vnus panis sumus.Nõ ergo timeamus,qa facti sumus oues escarũ.

1.Corinth.5.

Ioan.6.

PÆDAGOGVS. *In Episto.xj. ad Irenæum.*

Lib.9.Epist. Epist.72. Tom.III.

Pędagogus, sicut Latina interpretatio habet, doctor est pueri, qui vtique imperfectæ ætati nõ potest perfecta adhibere præcepta quæ sustinere non queat.

Vtilis est.Vnde libro vj.Hexameron,assignans rationem quare animalia venenosa creauerit Deus, inter cætera sic dicit.

Cap.6. Tom.IIII.

Nec quisquam hoc reprehendat quod creator serpẽtes creaturis suis aliáque vel animantium vel herbarum genera venenata miscuerit.Nata enim sunt hæc ad correptionem nostram, non ad formationem. Nam quæ ignauis,aut infirmis,aut impiis plerunque offensioni atque terrori sunt,aliis vsui.Ita sunt hæc vt pędagogi paruulis. Amari videntur, acerbi & molesti, formidabiles verbere,libertatem lasciuiendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt,pueriles animos ne luxu defluant,terrore constringant, ideóque horum austeritate frugi euadunt,sobrij,continentes, laudi magis quàm ludo dediti.Vides quid terribilia illa flagella proficiant.Sic & serpentes flagella sunt eorum, quibus infirma animi ætas, & quædm puerilis mentis est virtus. Cæterùm fortioribus nocere non possunt.Denique confidenti in Domino dictum est:Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.

Psal.90.

PALEA. *Peccator palea comparatur.In tractatu de secunda interpellatione Iob.Require suprà,cap.Flagellum:& cap.Iustus.*

Tom.I.

PALLIVM. *Signat vestem prudẽtiæ spiritalis quam custodire debemus,ne iactantia vana perdatur.Libro tertio de virginitate,parte secunda.*

Ergo caueamus exemplo Ecclesiæ illius, ne qui nos custodes inueniant qui circumeunt ciuitatem. Inuenerunt me,inquit,custodes qui circumeunt ciuitatem,percusserunt & vulnerauerunt me, & tulerũt pallium meũ à me custodes murorum.Non in se,filiæ:non,inquam,in se filiæ,sed in nobis Ecclesia vulneratur. Caueamus igitur ne lapsus noster vulnus Ecclesiæ fiat,ne quis à nobis pallium auferat:hoc est amictum prudentiæ,insigne Philosophiæ † quo mollioris ambitio vestis exuitur.Qui enim mollioribus vestibus induuntur, in domibus regũ sunt.Nobis autem pallium dedit Christus,quo Apostolos suos & corpus suum ipse vestiuit: quod denique iubet te dare,si quis à te tunicã petat,vt dimittas ei & pallium,id est,insigne Philosophiæ tuæ tradas,& quasi amictu prudẽtiæ tuæ eũ qui ante nudus fuerat circũuestias.

Canticor.5.

† Aliàs, patientiæ.

Matth.11.

Est & vestis immortalis vita.Lib.super Beati immaculati,litera xiiij.versu v.

Tom.IIII.

Bonus amictus æternitatis vitæ. Hoc pallium cælestis

sponsæ custodes murorum voluerunt auferre, quo primus homo fuerat exutus, sed anima Deo deuota, quæsitum diu tenendo, & non dimittendo dilectum, pretioso charitatis Diuinæ se vestiuit inuolucro. Beati igitur qui tali pallio vestiuntur, & amictum huiusmodi legis obseruatione meruerunt: quia non sunt legis obliti, sed quæ erant legis, operati sunt. Nã qui preter legem agit, legis oblitus est. Ideo hæc anima candida ascendit è terris, quia fulget amicta veste sapientiæ, & de ea dicũt virtutes illæ, quæ portas custodiunt cæli: Quæ est hæc quæ ascendit candida innitens super fratrem suum? *Canticor. 8.*

Cap. 13. Tom. IIII. PALMA. *Hæc arbor inuenitur & probatur esse duplicis sexus. Libro primo Hexameron.*

Est etiã, quod mireris, ipsis sexus in pomis, est discrétio sexus in arboribus. Nam videas palmam, que dactylos generat, plerunque inclinantem ramos suos, & subiacentem, & concupiscentiæ atque amplexus speciem prætendentem ei arbori quam marem palmam vocant filij rusticorum. Illa ergo palma fœminea est, & sexum suum subiectionis specie confitetur. Vnde cultores locorum præiaciũt ramis eius dactylorum vel palmarum semina masculorum, quibus illi fœmineæ arbori velut quidam sensus perfunctionis infunditur, & expetiti concubitus gratia repræsentatur. Quo munere donata rursus erigitur, & eleuat ramos suos, & in veterem statum comam suam rursus attollit.

Cap. 17. Tom. IIII. *Palma semper habet folia, signans nos semper debere esse virentes in gratia. Eodem libro.*

Palma autem virens semper manet conseruatione & diuturnitate, nõ immutatione foliorum. Nam quæ primò germinauit folia, ea sine vlla successione substitutionis conseruat. Imitare ergo eam ò homo, vt dicatur & tibi: Statura tua similis facta est palmæ. *Canticor. 7.* Serua viriditaté tuæ pueritiæ, & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepisti, vt plantatus secus decursus aquarum, fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum, & folium tuum non defluat. Hanc viriditatem gratiæ semper florentis in Christo sequuta Ecclesia dicit: In vmbra eius concupiui † & sedi. *† Alias, confugi.* Hanc prærogatiuam doni virentis acceperunt & Apostoli, quorũ nec folium vnquã potuit elabi, vt eorum etiam vmbra curaret ægrotos. Obumbrabat enim infirmati corporis fides mentis, & florentia merita virtutũ. Mane ergo plantatus in domo Domini, vt in atriis eius sicut palma floreas, & ascendat in te gratia Ecclesiæ, vt sit odor nariũ tuarũ sicut mala, & fauces tuę sicut vinũ optimũ, vt inebrieris in Christo.

Cap. 13. *Palma & signat victoriã, & contemplationis eminentiã. Eodem libro.*

Palma manus victricis ornatus est. Vnde & Ecclesia dicit: Dixi, ascẽdam in palmam, tenebo altitudines eius: quæ eminentiam videns verbi, & sperans quòd ad altitudinem eius possit ascendere, & scientiæ summitatem, dicit ascendam in palmam: vt omnia relinquat inferiora, & ad superiora contendat ad brauiũ Christi, vt suaues eius fructus carpat & gustet. Suauis enim virtutis est fructus.

Ideo palma signat martyrum victorias, atque triumphos. Vnde in sermone quinto de quadrag. qui incipit, Retinent adhuc sensus vestri: diffusius pertractat illud Exod. xvj. Venerunt autem in Helim, vbi erant duodecim fontes, &c. Vbi per fontes, intelligit Euangelium: per numerum duodenarium, ordinem Apostolicum: per palmas, martyres: per septuaginta palmas eiusdem numeri Christi discipulos: loquens in hunc modum: *Ser. ord. 24. Tom. III*

Quoniam diximus filios Israël venientes ad Myrrhã, aquæ amaritudine laborasse, eámque non nisi ligni iniectione potuisse potare, typum quoq; in illa veteris testamenti, videamus quò exinde proficiscens populus ipse peruenerit. Peruenit in locũ, qui dicitur Helim, in quo erant duodecim fontes purissimi, & septuaginta virentium multitudo palmarũ. Videte mysterium Dei, quẽadmodum post amaritudinem legis fluenta Euangelicæ pietatis exuberent. Ibi fons vnus austerus est ad bibendum: hîc plures, omnes dulces sunt ad potandũ. Ibi post fatigationẽ nulla refectio: hîc post laborem refrigeriũ atq; victoria. Sitientibus enim fontes ministrantur, palmæ vincentibus offeruntur. Palmæ, inquam, offeruntur vincentibus, quia post legis duritiam, ad Euangelij gratiam peruenisse, vicisse est. Præmiũ enim quoddam victoris est os viuo fonte diluere, dexterã triumphali palma munire. Per fontẽ enim lingua confessoris purificatur, per palmam dextera martyris honoratur: Illa quia Christi gloriam exaltauit, hæc quia aram sacrilegij recusauit. Prẽmium enim quoddam est palma martyrij, quę confitẽri linguę dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ gloriosum præstat ornatum. Est planè palma martyribus suauis ad cibum, vmbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, sempervirens, semper vestita foliis, semper parata victoriæ. Atque ideo non marcescit palma, quia martyrum victoria non marcescit. Ipsæ deniq; palmæ sedenti super asinam & venienti ad templũ Domino à populis offerũtur. Cum enim discipuli vestimẽta sua sternerent, & iter Christo suis amictibus communirent, non habuit maius prẽmium nisi palmas, quod ei deuotio plebis offerret, signans stratis in itinere vestibus impollutam viam esse in mundo: oblatis palmis, ipsum esse mũdi victorem. Ipse, inquam, victor est, de quo ait scriptura: Vicit leo de tribu Iuda. Ipse planè victor est, qui diabolicã mortẽ destruxit, vitã illuminauit æternam. Palmæ igitur aduenienti eriguntur Christo. Scriptum est: Iustus sicut palma florebit. Rectè ergo aduenienti iusto erigũtur vexilla iustitiæ, & authori suorum obsequuntur tituli triumphorũ. Prius autem quàm tollantur palmę, iter Domini vsq; ad templũ discipulorum vestibus operitur: & vt impolluta sit semita Saluatoris Apostolorũ amictibus cõmunitur. Quod quidẽ in mysteriũ puto factũ. Via enim Christi quæ ducit ad tẽplũ, fides eius est atq; doctrina. Hanc igitur viã discipuli, vt nos sine offensione gradiamur, amictus proprij corporis exuentes, suo strauere martyrio, vt inter diuersarum gentiũ turbas, iustitiæ semitã mẽbrorũ suorũ vestimenta substernant, & cœnosam mundi voraginẽ operiãt, & impollutã viã Saluatoris ostendant. Ad duodecim ergò fontes post Myrrham venit populus Israël. Legimus in Propheta: Benedicite Domino de fontibus Israël. Dominus Iesus est qui nõ nisi per Apostolorũ ora discitur, discipulorúmq; doctrinã. Apostoli dicendi sunt fontes, quia velut fontes purissimi gratia prædicationis exuberant, & post amaritudinẽ legis, venarũ suarũ larga sapiẽtia sacramenta poculi dulcedinẽ stillant. Nec mirũ si potus est dulcis fontiũ, in quorũ sinus cibus dulcior est palmarũ. Apostoli ergo sunt fontes, qui totius terrę faciem doctrinę suæ flumine rigauerunt, & fatigatis gentiũ populis potũ Diuini mysterij propinârunt, septuaginta autem palmas iuxta fontes Apostolicos generatas, septuaginta illos discipulos dixerim, q secũdo ab Apost. gradu ppter salutẽ hominũ à Domino dirigũtur, quos Lucas Euãgelista describens, binos & binos asserit destinatos. Qui verè velut palmæ post curas hominũ cũ exultatione redeũtes gloriãtur apud Dominum sibi & dæmonia esse subiecta. Rectè igitur comparantur palmis, qui palmarum præmio diaboli, extitere victores.

Require de hoc infrà, cap. Vinea & Vitis.

PALVS. *Lib. v. Hexameron. signat lasciuiam, & vitium, si ex tali sit bonus homo.* *Lib. 5. Tom. I*

Ex iis igitur qui circo inhærere consueuerant, fides creuit Ecclesiæ, quotidianus cœtus augetur. Palus est luxuria, palus est intemperantia, palus est incõtinentia, in qua volutabra libidinum sunt: bestiarum murmura, latibula passionum, vbi mersantur quicunque inciderint & non emergunt, vbi labuntur pedum vestigia, fluitant singulorum incessus, vbi fulicæ se dum lauant, polluũt: vbi

vbi flebiles desuper gemitus columbarum: vbi pigra testudo cœnoso hęret in gurgite: denique aper in palude, ceruus ad fontes. Ex omni igitur palude, vbi quasi ranæ veterem querelam canebant congregata est fides, cōgregata est puritas animi mentísque simplicitas, congregata aqua ex omni lacu, & ex omni fouea, vt nemo fodiat foueā fratri suo, in quam ipse incidat: sed omnes se inuicem diligant, omnes se inuicem foueant, & quasi vnum corpus diuersa se mēbra sustentent, quos non mortiferi cantus & acroamata scenicorū, quæ mentem emolliant ad amores: sed concentus Ecclesiæ, & consona circa Dei laudes populi vox & pia vota delectet.

PAMPINVS. *Lib.iij. Hexameron. Require infr. ca. Vinea & Vitis. Et eodem lib.* Cap.14.

Denique doceat nos pampinus naturæ gratiā, & Diuinæ sapientiæ interna mysteria. Videmus enim ita scissum atque diuisum, vt trium foliorū speciem videatur ostēdere: ita pars media distincta est, vt nisi inferioribus hæreret, separata spectātibus videretur. Ea autem ratio videtur seruata naturę, vt & Solem facilius admittat, & vmbrā obtexat. Denique procerius media pars eius extenditur, & in ipsa summitate tenuatur, vt plus pulchritudinis quàm tegumenti præferat. Etenim brauij speciem videtur effingere, significans quòd vna inter pēdētes cæteros fructus habeat principatum, cui tacito quodam iudicio naturæ, sed euidenti indicio innascitur species & prærogatiua victoriæ. Secum igitur habet brauium suum, quo & munimen sibi præbetur aduersum iniurias, atque aëris pariter imbriúmque violentiam, & impedimentum nō affertur ad recipiendum Solis calorem, quo tepefacta alitur, coloratur, augetur. Ficulneæ quoque folium æquè propè vt pāpinus, quadrifida inter scinditur diuisione, quod, eò clarius videtur, quò maius est folium, sanè nō ita vt pampinus vel ora omni, vel summitate crispanti. Sicut enim in ficulneæ folio crassitudo validior, ita in pampino species elegantior. Crassitudo igitur folij proficit ad tempestatis iniuriam repellendam: intercisio, ad fructus gratiam vaporandi. Denique hoc genus pomi grandinem non citò, maturitatem citò sentit: quia & latere videtur aduersum iniurias, & patere ad gratiam.

PANIS. *De pane sacramentali, vide suprà, cap. Eucharistia: & libro de benedictionibus patriarcharum. Require suprà, c. Diues bonus. De pane doctrinali. Lib. de Paradiso. Require suprà, cap. Adam. Et super Psal. xl. Require suprà, cap. Cibus. & libro iiij. super Lucam, exponens illud, Non in solo pane viuit homo &c.* Cap.3. Tom.I.

Quasi homo commune sibi arcessit auxilium, vt Diuinæ pabulo lectionis intentus, famē corporis negligat, alimentum verbi cælestis acquirat. Huic intentus Moses, panem non desiderauit: huic intentus Helias famem prolixioris non sensit ieiunij. Non enim potest qui verbum sequitur, panem desiderare terrenum, cū panis cælestis substantiā accipiat. Humanis enim Diuina præstare nō dubiū est, & corporalibus spiritualia: Et ideo qui vitā æternā desiderat, illū panē expectet, qui per insensibilē substātiā humana corda confirmat. Simul cū dicit: Non in solo pane viuit homo: ostendit hominē esse tentatū, hoc est susceptionē nostrā, non suā esse Diuinitatē.

Hunc panem frangere est scripturam exponere. Lib. vj. eiusdem. Cap.10.

Cur autem quinque millibus hominū, plus redundat quatuor millib⁹ minus? Quia quatuor millia ista triduo cū Christo fuerūt, & ideo amplius cælestis pabuli alimoniā receperūt. Nec otiosè quæ turbæ supersunt, à discipulis colligūtur: qa ea quæ Diuina sunt, apud electos facilius possis, quàm apud populos reperire. Vtinā mihi contingat audire: Collige quæ supersunt. Si audiero & fecero, habebo multa quę turbę, habebo multa quę pueri & mulieres edere non poterunt. Beatus ille, qui potest colligere, quæ etiā doctis supersunt. Videamus quomo-

A do colligat. Dicit lex: Non mœchaberis. Fregit hunc panem Christus, diuisit hoc verbū, non aliunde adiiciens, sed de suo partiens. Qui viderit, inquit, ad concupiscendum mulierem, iā mœchatus est eā. Habes fragmētum. De suo addidit: Si oculus tuus dexter scādalizat te, erue eum: habes aliud: etsi dextera tua scandalizat te, abscide eā: & qui dimissam à viro ducit mœchatur. Vides ex vno quàm multa fragmenta. Moses dicit, ꝙ Abrahā duos filios habuit, vnū de ancilla, & vnum de libera: Paulus dixit, Hæc sunt duo testamenta. Diuisit hoc verbū, & inuenit mysterium. Beatus ergo qui colligit quæ diuidit Christus. Qua ratione cophinos duodecim Christus impleuit, nisi vt illud Iudaici populi solueret, quia manus eius in cophino seruierunt? Hoc est, populus qui antè lutum in cophinis colligebat, hic iam per crucem Christi vitæ cælestis operatur alimoniam, & eò fidei cibum cōgerit, vbi ante erat cœnum perfidiæ gentilis: nec pauco-
B rum hoc munus, sed omnium est. Nam per duodecim cophinos tanquam tribuum singularum, fidei firmamentum redundat. Panis enim cor hominis confirmat. Exod.20. Gene.21. Galat.4. Psal.80. Psalm.113.

Et quia fides videtur posse dici panis, propterea lib. vij. agens de Cananæa dicit.

Quia panis verbum est, micæ velut quædam dogmata sunt fidei. Vnde respondit Dominus vt ostenderet fideliter dictum: ò mulier, magna est fides tua.

Panis dicitur, & est Christus. Lib. de Ioseph. Require suprà, c. Emptio. & cap. Frumentum. Vnde lib. vij super Luc. Cap.1.

Quemadmodū panis vitæ est, ita etiā panis mors fit. Sunt enim qui manducant panem doloris, sunt etiā Æthiopū populi, qui acceperunt in escā draconem. Absit à nobis venenū draconis vorare. Habemus enim panem verū, panem illū, qui descendit de cælo. Panem illū manducat, qui ea quæ scripta sunt seruat.

Et in sermone iij. de quadrag. qui incipit: Meminisse debet vestra dilectio. Ser.ord.35. Tom. III.

C Respōdit ergo illi: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Hoc est, non in pane terreno, non in materiali cibo, quo primum hominem decepisti: sed in verbo Dei in quo sunt vitæ cælestis alimenta. Verbū autem Dei Christus est Dominus, sicut dicit Euangelista, In principio erat verbū, & verbū erat apud Deū. Quicūque ergo verbo Dei pascitur, terrenū pabulū non requirit. Nec enim potest seculi panē cupere, qui pane reficitur Saluatoris. Habet enim Dominus suū panē, imò panis ipse Saluator est, sicut docuit dicens: Ego sum panis viuus qui de cælo descēdi. De quo pane dicit Propheta, Et panis cor hominis confirmat. Quò ergo mihi panem quem offert diabolus, cum habeā panem quem Christus impartit? Quò mihi cibū per quē protoplastū de Paradiso deiectū memini, Esaū primitiuis fraudatū vidi, Iudā Scarioth ꝑditionis scelere denotatū? Adā enim per escā Paradisum perdidit: Esaū per lētē honorē primatus amisit: Iudas per buccellā apostolatus sublime deposuit. Ex
D quo enim buccellā sumpsit, nō iā apostolus sed ꝑditor esse cœpit. Sic enim scriptū habes, dicente Domino: Cui intinctū panem dedero, ipse me tradet: & continuò post buccellam, intrauit in eū Satanas. Nō bonus cibus postquam negatur Dominus, postquam ingreditur inimicus. Nō bonus cibus, postquā Christus respuitur, deuoratur antichristus. Non bonus cibus qui benedictione caret, maledictione completur. Illa ergo esca nobis necessaria est, quæ vitam præstat, quæ animā pascit, post quàm sequitur Christus, inimicus excluditur. Illā escā accipere debemus, quam Saluator non diabolus subsequatur, quæ perceptione sui confessorem faciat, non proditorem: hoc est verbum Dei. Ioan.1. Ioan.6. Psal.103. Ioan.13.

Libro secundo de Iacob & vita beata. Cap.7. Tom.IIII.

Vnde prophetanti aduentū Domini Iesu, responsum Diuinū est datū: Exurgens ascēde in locum Beth-el: hoc est, in domū panis, vbi natus est Christus, sicut Michæas Propheta testatus est dicēs: Et tu Beth-leē domus Ephra

Mich. 5. ta non es minima vt sis inter principes Iuda. Ex te enim exiet princeps Israël, & egressus eius ab initio à die seculi. Verè domus panis quæ domus Christi est, qui nobis panis salutaris aduenit è cęlo, vt iam nullus esuriat cibum sibi immortalitatis acquirens.

Cap. 10. Tom. V. *Vnde li. vj. super Lu. ex hoc innuit panē esse vitā æternā.*

Siue quinque millia, siue quatuor millia sint, nō otiosus numerus, non otiosus ordo, nec otiosæ reliquiæ mādućatium. Cur enim plures, id est, quinque millia quinque panibus hoc est numero minori satiatur: pauciores verò qui sunt quatuor millia septē panibus, hoc est numero redundātiore pascuntur? Si enim facti tātū sequamur miraculum, videtur esse Diuinius quod de minori modo pluribus abūdauit. Cur ergo quod minus est, ei quod est ampli⁹, quasi præstaret adiectū est? Prius enim quinque millia quinq; panibus, postea etiā quatuor millia septē panibus satiata legimus. Quæramus ergo mysterium quod miraculo præstitit. Itaque videntur illa quinque millia quasi quinq; corporis sensus adhuc corporalibus proxima alimenta accepisse de Christo: quatuor verò millia etsi adhuc in corpore sint, & in hoc mūdo, qui quatuor constat elementis, non otiosè tamen feruntur mysticæ accepisse escā quietis. Iam enim æquantur mūdo supra mundum futuri. Nam etsi in hoc mundo sunt, intra mundum tamen non sunt quibus mysticę quietis impartitur alimentum. Sex enim diebus mūdus est factus, septimo die requietum est, & Dominus sanctificauit eum. Vltra mundum ergo quies, vltra mundū etiā fructus quietis. Denique beati pacifici. Ipsi enim filij Dei vocabuntur. Nā cum Deus supra mūdum sit, nemo vtique Deum potest videre, nisi mundum prius spirituali transcendat obtutu. Septima itaque benedictio pacatorum septem etiā illis quatuor millibus fragmentorum sportæ supersunt. Non mediocris hic panis est, sabbatorum panis sanctificatus, panis quietis. Et fortasse si primùm quinq; panes sensibiliter māducaueris, audebo, & dicā: Post quinq; panes & septem, tertiò in terra non manducabis panem, sed supra terrā manducabis octo panes, sicut qui sunt in cęlestibus. Sicut enim septē panes, panes quietis, ita octo panes, panes sunt resurrectionis. Ergo isti qui septē aluntur panibus, triduo perstiterūt, & fortasse integrā resurrectionis futuræ fidem & constantiā consequuti. Denique sanctorum vox est, Trib⁹ diebus ambulabimus, & epulemur Domino Deo nostro. Sed illa suo loco. De quinque verò panibus sanctus Ioannes docuit me quod nesciebā, quod nō docuerat sanctus Mattheus, nō docuerat sanctus Lucas: Singulis enim diuersa impartita est gratia. Docuit, inquā, me quinque istos panes hordeaceos fuisse: & ideo nō ineptè diximus: escā istā esse humilem corporalibus. Cur enim primò hordeaceos? Quia primò lacte, deinde esca nutriendus est, qui accedit ad fidem. Nondum enim poteramus, & fortasse plerique nec adhuc possumus. Nā cū sint inter nos cōtentiones & dissensiones, nónne carnales sumus, & secundum hominem ambulamus? Suis quæque apta sunt alimēta virtutibus. Et ideo prius hordeaceum, deinde triticum nobis ad alimoniā datur: fortiori verò, sicut Heliæ de interioribus frumenti panis farinacius ministratur. Quem autem non queunt contaminare, sed pascere peccatores. Nec solùm panis & numeri, sed etiā accubitionis est differētia. Illi enim supra fœnum discumbunt, isti supra terrā recumbunt. Supra fœnum quinque millia, supra terram quatuor millia. Plus est terram premere, q̄ supra fœnum iacere. Illic enim adhuc quibus sensus sunt corporales, mollioribus delectātur: & ideo supra fœnū recūbunt: omnis enim caro fœnum. Isti verò supra terrā, quæ triticū & vinū gignit & oliuā cibū gratiæ consequuntur. Illi discūbunt, isti recūbunt. Maior enim est quædā requies recūbētis. Ibi duos pisces, hîc sine numero. Vnde plerique septiformis spiritus gratiā in panibus definitā, in piscibus quoque duplicis testamenti figurā intelligendā putarunt. Non piget ergo æstimare q̄ quatuor millia ex quatuor mundi partibus collecta, in quibus ecclesia figuratur, maioris gratiæ cibū sumant, iuxta quod scriptū est: Quia venièt ab Oriente & Occidente, & à Septētrione & Austro, & recumbent cum Abrahā, & Isaac, & Iacob in regno cælorum. Vnde hîc gratię Patri aguntur à Christo. Nō enim frustra illic benedictio tantùm, hîc & gratiarū est actio. Pro Ecclesia quippe sua Dominus gratias Patri agere consueuit, quia quæ abscondit à sapientibus ea paruulis reuelauit. Benedictio igitur super nos, qui inferiores sumus: gratiarū actio super eos qui de infirmitatibus corporum suorum sacratis passionibus triumpharūt. Iam illud in superioribus prælibauimus, quia cum quinquageni discumbere iubentur, licet sacrato numero definito, tamen videtur hîc fundatioris ecclesiæ populus, qui sine definitione numeri recumbit.

PAPA. *Propter suam excellentiam non debet à laicis iudicari. Et propterea cauendum, ne malè de ipso sentiatur: quia eo vacillante tota Ecclesia vacillare dicitur, in epist. Aniti Lugd. quæ ponitur inter epistolas Ambrosij.*

Anitus episcopus Fausto & Symmacho senatoribus vrbis. Primū fuerat talis status rerū desiderādus, vt ipsi per vos vrbē orbi venerabilē effici Diuinis humanísq; repeteremus officiis: Sed quia istud iam dudū per rationem temporū fieri posse cessauit, vellemus quod faciendum est, vel ea securitate accedere, vt quē in causa communi supplicari oportet, amplitudo vestra cōgregatorum Gallię sacerdotū relatione cognosceret. Sed q̄m huius quoq; nos voti cōpotes reddit prouincia prefixis regnorū determinata limitib⁹, quā primùm supplici prece posco, ne celeberrimo ordini vestro pagina hæc aliquid moueat quasi ab vno directa fastidiū, quonīā à cunctis Gallicanis fratrib⁹ meis ad hoc ipsum nō minus permandata, q̄ per literas honoratus, quæcunq; à vobis oēs ambimus, vnus suggerenda suscepi. Dū de causa rationc Ecclesiæ anxij nimis ac trepidi essemus, vtpote nutare statū nostrū in lacessito vertice sentientes, quos oēs vna criminatio vtiq; siue multitudinis percusserat, si statum principis obruisset. Perlata est solicitudini vestrę ab Italiæ exemplaribus sacerdotalis forma decreti, quā de papa Symmacho apud vrbem collecti Italię antistites ediderunt. Quam cōstitutionē licet obseruabilē numerosi reuerēdus consilij reddat assensus: intelligimus tn̄ secundum Symmachū papā, si falsò primū fuerat accusatus, consacerdotū horū solatium potius asciscere, quàm recipere debuisse iudiciū. Vt enim subditos nos esse potestatibus iubet arbiter cæli, statuendos nos ante reges & principes in quacunq; accusatione prædicēs: ita nō facilè datur intelligi, qua vel ratione vel lege ab inferiorib⁹ eminētior iudicetur. Nam cū celebri pręcepto Apostolus clamet, accusationē vel in presbyterū recipi nō debere, quàm in principatū generalis Ecclesię criminationibus licere censendum est? Quod synodus ipsa venerabilis laudabili constitutione prospiciens, causam quam (quod salua eius reuerentia dictum sit) penè temere susceperat inquirendam Diuino tutius seruauit examini perstringens tamē (prout breuiter potuit) mihi, vel sibi, vel gloriosissimo Theuderico regi, de iis quæ papę dicebantur obiecta, patuisse. Quibus cognitis, quasi senatores Romanos ipse quasi Christianus episcop⁹ obtestor.

PARABOLA. *Quid propriè dicatur parabolicè. Libro de incarnatione Domini.*

Per parabolā hoc dicitur, nec perfunctoria significatione, in qua aliud dicitur, & aliud intelligitur: Sicut est illud: Neomenias & sabbata vestra odit anima mea. Licet etiā istud ad Christi animam possit referri: quæ ideo posita est, vt aboleret Iudaicæ superstitionis errorem, & vnius sacrificij institueret veritatem.

Dicit autem super Epist. ad Roma. cap. viij.

Nec parabola est absurda ratione composita.

Diffu

Diffusè pertractat quid sit parabola, quia idem est quod figura. In tractatu super Psal.

Super psal. 43. Tom. IIII. Adiiciunt adhuc isti Israël itæ dicētes: Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis. Quibus gentibus posuisti, nisi crediturus? Ea enim quæ accident Iudæis, in similitudinem figuræ facta sunt, vt fieret nobis typus & figura excidium Iudæorum, atque ex illa similitudine per parabolam solutionem requiramus, quo exempla eorū cauere possimus: Deinde quia Iudaicæ res omnes quasi parabolę sunt, hoc est, quasi figuræ egentes solutione. Deniq; Dominus Iudæis in parabolis loquebatur, vt imperiti nō intelligerent, sapientes intelligerent, vt intelligebāt Apostoli, & in quo mouebantur, interrogabāt Dominum: Iudæi autem nec intelligebant, nec iterum discere non intellecta cupiebāt.

Galat. 4. Quid sit parabola accipe: Abraham igitur duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Non intelligebat hoc Iudæus nisi secundum literam. Nesciebat quis de duobus filiis acciperet hæreditatem patris, quia ad carnalia propendebat. Egebat parabola solutione. Venit gentium doctor, & fides nationū, & intellexit quòd illæ duæ mulieres, duo sint testamenta: Vnū à monte Sina, quod in seruitutem generauit populum Iudæorum, quod est Agar: & ideo Sina quod per interpretationem mensurā eius signat. Mensura autem legis est: superabundans autem gratia est. Sina quoq; merces dicitur, & cōuenit populo Iudæorum, qui iustificari se mercede operum quàm fidei gratia maluerunt. Ergo quæ sub lege erat Hierusalem, cū suis filiis seruiebat. Quæ autem sursum est Hierusalē libera est. Et ideo Sara, quæ principalis dicitur, libertatem habet: quòd princeps sit sui, qui iustus atque integer est. Ex duobus igitur testamētis, duo populi: vnus Iudæorum, alius nationum, qui in Christo credidit. Ille Iudæorum, qui non credidit, seruit: Ipse est secundū carnem natus, quia secundū carnem interpretatus est scripturā Diuinā: & secundum literam, nō secundum spiritū. Qui autē de libera natus est, per repromissionē: hoc est, cui promissio ex fide. Ipse est Ecclesiæ filius, tenens gratiæ libertatem, propter quem ecclesia dicit: expelle ancillam, & filiū eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Et Apostolus ait: Itaq; fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ. Hæc est ergo solutio: quia quod ignorabat Iudæus, fides gentium soluit, infusa à Paulo doctore mentibus nationū. Ideo ergo illorū gesta nobis in parabola sunt. Sed & Dominus dixit: Factus sum illis in parabolam: Aduersum me exercebātur qui sedebant in porta. In parabolā autem factus, quia dicitis inquit, Medice, cura te ipsum. In parabolam factus est, quia sedentes in porta increpabat. In exitu enim non otiosi, sed exerciti esse debemus. Ideóque scriptum est: Videte ne fiat vestra fuga hyeme vel sabbato: hoc est, non in otio, sed in negotio. Igitur pigri sedebāt Iudæi, quia stare non poterant, qui verę Hierusalē atria nesciebant. Si enim scirēt illam Hierusalē, requisissent. Isti ergo fatigati in porta sedebant. Non solùm dixit, sedebant: sed etiam, oderant Dominum in portis redarguentem. In porta enim erat, qui subiturus erat sui corporis passionem, per quā migraret è terris, rediret ad cęlum. In porta erat, cum diceret: Ambulate dum lucē habetis. Quid est ergo factus sum illis in parabolam, nisi quia finis legis est Christus, & mors eius soluit ænigmata Prophetarum, eáque quæ ante Iudæis erant incognita cum prophetarentur, postea manifesta sunt Dominicæ passionis effectu? Factus est illis in parabolam, quia quasi vilem se præbuit, ingerens se illis, nec refugiēs eorum seditiones, & perducens eos ad tempus beneplaciti sibi, vt moreretur pro omnibus hominibus, quo illius sanguine genus hominum mundaretur. Similiter in parabola scriptum est: Non alligabis os boui trituranti. Soluit hanc parabolā Apost. dicens: Nunquid de bubus cura est Deo? An propter nos vtique dicit? Nā propter nos scripta sunt. Quis est qui arat, nisi qui in spe arat, vt in iudicio Domini metat? Et ideo quasi boni agricolæ, vbi propter spem inarata fuit terra nostra continentia corporali, non carnalia, sed spiritualia seminemus: quoniā de carnalibus corruptela colligitur, de spiritualibus vita ęterna acquiritur. Typus igitur & figura nobis sint gesta maiorū: Typus lex scripta est in cordibus nostris, vt nobis in ea quædā fururorū figura nō veritas sit. Lex ergo quasi figura sit nobis, Euangeliū quasi lumen & signaculum veritatis. In parabola ergo Dominus ostēdit se Iudæis, sed nō intellexerunt parabolā, quia medicum nō receperunt, qui curaret animas laborantiū, & omnia ægritudine †, & inęqualitate incōmoditatis absolueret. Factus est etiā in parabolā, quia carnem suscepit, quam crucifixerunt Iudæi, non intelligentes parabolam spiritualem. Eousque enim non intellexerunt, vt cum authorem vitę crucifigerēt, & suspēsam in cruce cernerēt carnē Domini salutarē, mouerēt caput. Nā si intellexissent, vtiq; non insultassent, sed ingemuissent. Et tamē ipsa cōmotio capitis illis in similitudinē cessit, vt nō hoc signaret quod illi sentiebant, sed quod mysteria declarabant.

† Aliàs, omnem ægritudinē & inæqualitatem.

PARACLETVS. *Est Spiritus sanctus. Vnde in ser. vj. de sacramentis ad neophytos, post principium.*

Cap. 2. Tom. IIII. Spiritus Dei spiritus Christi est. Et illud tenete, ipsum esse Spiritum sanctum, ipsum Spiritum Dei, ipsum Spiritum Christi, ipsum Spiritū paracletū. Arriani putāt se derogare sancto Spiritui, si dicant illū spiritū paracletū. Quid est ergo paracletus, nisi cōsolator? Quasi nō & de Patre lectum sit: Quia ipse est Deus cōsolationis. Vides ergo quia in eo derogandum putant Spiritui sancto, in quo Patris æterni potestas pio prædicetur affectu.

Christus etiam paracletus dicitur: super Epist. ad Eph.

Omnis credens in Christum, & obseruans legem factorum, malè intelligit Christum sicut illi qui ex Pharisæis originem trahunt, qui seruata omni lege se Christianos dicunt, more Fotini Christum non Deum & hominem, sed hominem omnino diffinientes. Si enim Deum intelligerent Christum, nihil de lege factorum sperarēt, id est de neomeniis, sabbato, circuncisione & discretione escarum: quia qui Deum & Dominum legis colit, supra legem est. Nec potest iudicari à lege, qui cum legislatore concordat. Denique non eorum causa lex data est qui Deum colebant: sed eorum qui malè & credebāt & agebant ad cōtemptum creatoris. Vnde dicit ad Timo. Nec enim iusto lex posita est, sed iniustis & malè versantibus. Et Moses sic inquit, Timere facietis filios Israël.

PARADISVS. *Paradisum scire, & quid sit, explicare videtur esse difficile. Vnde in principio libri de Paradiso, sic ait.*

Cap. 1. Tom. IIII. De Paradiso adoriēdus sermo, non mediocrē æstum nobis videtur incutere: Quid nam sit Paradisus, & vbi sit, qualísue sit inuestigare & explanare cupientibus, maximè cum Apostolus siue in corpore, siue extra corpus nesciat, se raptum, tamē dicat vsque ad tertium cęlum. Et rursus, inquit, scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, quoniam raptus in Paradisum, & audiuit verba ineffabilia, quæ nō licet homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor: Pro me autem nō gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Si enim voluero gloriari, non ero insipiens †: Nā veritatem dico. Ergo si huiusmodi Paradisus est, vt cum solus Paulus, aut vix aliquis Pauli similis, cum in hac vita degeret videre potuerit, idē tamē siue in corpore, siue extra corpus viderit, meminisse non possit, audierit tamen verba quibus prohibitus sit vulgare quod audierat, quo tandē modo nos Paradisi situm poterimus absoluere, quē nec videre potuimus: & si potuissemus videre, tamen prohiberemur aliis intimare? Simul cum Paulus extollere se reuelationū sublimitate sit veritus, quantò magis nobis studendum est id solicitius indicare, cuius etiam reuelatio obnoxia sit periculo?

† Aliàs, stultus.

Cap.eod. *Addit nobilē esse locum: ac ipsius authorē non nisi Deū.* A
Non hylen igitur hūc Paradisum ęstimare debemus, & ideo relinquamus Pauli esse secretum. Tamē quoniā legimus in Genesi à Deo Paradisum esse plantatum secundū Orientem, & ibi positum esse hominem quē plasmauit Deus, istius Paradisi authorem iam possumus inuenire. Quis est enim qui potuit fingere Paradisum, nisi omnipotens Deus, qui dixit, & facta sunt? Nunquid indigens eorum quæ generari vellet? Ipse ergo plantauit
Math.15. Paradisum, de quo dixit Sapientia: Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. Bona Angelorum plantatio, bona sanctorum. Sancti enim sub ficu & vite, ducuntur in illo pacis futuræ tēpore, in quibus typus est Angelorum.

Cap.eod. *Describit autem Paradisum, ibidem.*

Ergo Paradisus est plurima ligna habēs, sed ligna fructifera, ligna plena succi atque virtutis. De quibus scri-
Psal.95. ptum est, Exultabunt omnia ligna syluarum. Ligna sem- B
per florentia viriditate meritorum, sicut illud lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, cuius fo-
Psalm.1. lium non defluet: quia totus in eo fructus exuberat. Hic ergo Paradisus est: Locus autem eius in quo est planta-
Psal.35. tus, dicitur voluptas. Vnde & sanctus Dauid dicit: Ex torrente voluptatis tuæ potabis eos. Legisti enim quia fons procedit ex Eden qui rigat Paradisum. Hæc igitur
† Aliàs, flumina. sanctorum ligna† quæ plantata sunt in Paradiso, quasi profluo quodam torrentis spiritus irrigantur. De quo
Psal.45. alibi ait: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Est autem ciuitas illa quæ sursum est Hierusalem libera, in qua sanctorum diuersa merita pullulârunt. In hoc ergo Paradiso Deus hominem posuit quem plasmauit.

Paradisus est ad Oriētem, in quem homo est translatus,
Cap.4. *non in eo creatus, sicut mulier. Eodem lib.*

Illud aduerte, quia extra Paradisum vir factus est, & mulier autem intra Paradisum, vt aduertas quòd nō lo- C
ci, nō generis nobilitate, sed virtute vnusquisq; gratiā sibi comparat. Deniq; extra Paradisum factus, hoc est, in inferiore loco, vir melior inuenitur: & illa quę in melio-
† Aliàs, inferior. ri loco, hoc est, in Paradiso facta est, deterior† reperitur.

Est autem Paradisus duplex, super j. ad Corinth. c.vj.

Est & inferior Paradisus, in quo homo positus mandatū vt operaretur ibi & custodiret, accepit. Est & ille cælestis, in quo raptus Apostolus audiuit verba arcana.

Dicitur etiam Paradisus anima humana. Vnde libro
Cap.1. *suprà dicto.*

Intellige etiam quòd non eū hominem, qui secūdum imaginem Dei est, posuit: sed eum qui secūdum corpus. Incorporalis enim in loco nō est. Posuit autē in Paradiso, sicut Solem in cælo, expectantem regnum cælorum, quemadmodū creatura expectat reuelationem filiorum Dei. Ergo si Paradisus est, in quo erant exorta virgulta, videtur Paradisus esse anima, quę multiplicat semen acceptum, in qua vnaquæque virtus plantatur, in qua erat etiam lignū vitæ: hoc est, sapientia, sicut dixit Salomon: D
Cap.7. Quia sapientia non de terra exorta est, sed de Patre. Est enim splendor lucis æternæ, & manatio omnipotentis
Cap.2. gloriæ. Erat autē lignū scientiæ boni & mali in Paradiso. Sic enim habes, quia produxit Deus lignum speciosum ad aspectum, & bonum ad escam, & lignum vitæ in Paradiso, & lignum scientiæ boni & mali.

Et infrà subdit cap.iij. hoc melius declarando.

Cap.3. Est ergo Paradisus terra quędam fertilis: hoc est, anima fœcunda, in Eden plātata: hoc est, in voluptate quadam, vel exercitata terra, in qua animę sit delectatio. Est etiam νοῦς tanquam Adam: est & sensus tanquam Heua. Ac ne haberes quod ad infirmū retorqueres naturæ, vel ad obnoxiam in tolerandis periculis conditionem, considera quæ habeat anima ista subsidia. Erat fons qui irrigaret Paradisum. Qui fons, nisi Dominus Iesus Christus, fons vitæ æternæ, sicut & Pater? Quia scriptum est: Quoniam apud te est fons vitæ. Denique flumina de ventre eius fluēt aquæ viuæ: Et fons legitur, & fluuius legitur, qui irrigat Paradisi lignum fructuosum, quod ferat fructum in vitam æternam. Hic ergo fons, sicut legisti, Fons enim procedit, inquit, ex Eden, id est in anima tua fons est. Vnde & Salomon ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus. Hic est fons qui procedit ex illa exercitata & plena voluptatis anima: Hic fons qui irrigat Paradisum, hoc est virtutes animæ eminentissimo merito pullulantis.

Confirmat hoc in Epist.iiij. ad Sabinū, in principio: vbi præmittens de Paradiso opiniones varias, moralizat primi hominis lapsum satis diffusè, in hæc verba.

Lecto Hexamero, vtrum Paradisum subtexuerim, requirendum putasti: & quam de eo haberem sententiam, significandum: idque velle te studiosè cognoscere. Ego autem iam dudum de eo scripsi, nōdum veteranus sacerdos. Sententias autem de eo diuersas esse plurimo-
B rum comperi. Nam Iosephus vt pote historiographus, locum dicit refertum arboribus virgultisque plurimis, irrigari etiam flumine qui diuidatur in quatuor fluuios. Collecta etenim in vnum congregatione aquarum, non se penitus exinaniuit terra, & fraudauit irriguis suis: sed hodie quæ in fontes prorūpit, & deducit meatus fluminum quibus pignora sua quasi pia mater plenius lactet vberibus. Alij aliàs: omnes tamen congruunt in Paradiso & lignum vitæ radicatum, & lignū scientiæ quæ discernat bonum & malum, cætera quoque plena vigoris, plena viuificationis, spirātia & rationabilia. Ex quibus colligitur Paradisum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostto principali quod animatur & viuificatur animæ virtutibus, & infusione Spiritus Dei. Denique Salomō in spiritu Paradisum in homine esse euidenter declarauit. Et quia mysteria exprimit vel animæ & verbi, vel Christi & Ecclesiæ, ideo ait de virgine anima vel Ecclesia, quam volebat virginem ca-
C stam assignare Christo: Paradisus conclusus soror mea spōsa: Paradisus cōclusus, fons signatus. Paradisus Grecè, Latine ortus dicitur. Denique Susanna in Paradiso erat, & sic legitur Latinè: Et Adam in Paradiso erat, & sic legimus. Ergo non te moueat quod alij codices Latini ortū habent, alij Paradisum. Ibi ergo est casta vxor, vbi virgo, licet virgo excepta habeat claustra & signacula sua: sed vtraque in Paradiso, vt aduersum æstus corporis & carnis flagrantiam refrigeretur virtutum vmbraculis. Ergo Paradisus in principali nostro est syluescens plurimarum opinionum plātariis, in quo principaliter vitæ lignum constituit Deus, id est pietatis radicem. Ea est enim vitæ nostræ substantia, si Domino & Deo nostro debitos cultus deferamus. Constituit etiam scientiæ boni & mali seminarium. Homo enim solus in cæteris animantibus terrenis habet scientiam boni & mali. Alia quoque illic plantaria diuersa, quorum fructus virtutes sunt. Sed quia scientiæ capax hominis af-
D fectus cognitus est Deo, quod citius ad astutiam inclinaretur quàm ad summum prudentiæ. Neque enim iudicem, qui fines certos in anima nostra constituit, operis sui qualitas latere poterat, eliminare voluit astutiam de Paradiso, quasi prouidus author nostræ salutis, & vitæ studiū, & disciplinam pietatis infundere. Ideóq; præcepit homini: Ab omni ligno quod est in Paradiso gustandum: de ligno autē scientiæ boni & mali, non esse gustandum. Sed quia creatura omnis passioni obnoxia, ideo delectatio sicut serpētino illapsu humanis irrepsit affectibus. Itaque non immeritò sanctus Moses delectationē serpentis figurauit similitudini. Prona est enim in ventrem sicut serpens, non pedibus incedens, aut vilis eleuata cruribus, sed sinuoso flexu totius velut corporis sui lubrica: Ei terra cibus est sicut serpenti, quoniam escam nescit cælestem. Corporalibus enim pascitur, atque in varias mutatur species cupiditatum, & tortuosis strangulatur anfractibus. Venenum habet

bet in dentibus, quibus vnusquisque se euiscerat, luxuriosus heluo internecat, abliguritor perimit. Quātos ruperunt vina, dissoluit ebrietas, distendit cruditas? Nunc intelligo qua de causa Deus insufflauit in faciem hominis. Ibi enim sensus omnis, ibi sedes atque illecebra delectationis, in oculis, auribus, naribus, atque in ore, vt sensus nostros aduersus delectationē fortiores faceret. Hęc ergo in nobis sicut serpens astutiam infudit. Non enim delectatio, sed labor & diuturna meditatio, cum gratia Dei dat perfectam prudentiam. Tamen quia serpentis fraudibus inuoluta est humani generis hæreditas, in eo astutiam serpētis sequamur, vt caput nostrū non proiiciamus in pericula, sed præ cæteris integrum custodiamus. Caput enim nostrum Christus est. Hoc maneat incolume, vt serpentis venena nobis non possint nocere. Bona est enim sapientia cum hæreditate, id est, cum fide: quoniam est hæreditas credentibus in Dominum.

Ad idem facit quod libro de Paradiso scribit. Quod require suprà, cap. Adam: & cap. Heua.

Tom. III. *Propter hoc scribit libro secundo de Abraham.*

Paradisus, est perfectæ beatitudinis amœnitas, vel animæ fructuosæ fundamēta, in qua sapientiæ sint & iustitiæ cæterarúmque virtutum plantaria.

Require de hac materia suprà, ca. Lignum: & ca. Ortus.

PARCERE. *Deus prōptior est ad parcendū, quàm ad puniendum. Libro super Beati immaculati, lit. viij. ver. quinto. Require suprà, cap. Fragilitas. Similiter super* Cap. 22. *psalmum trigesimum septimum. Require suprà, cap. Indulgentia: & cap. Dauid. Iterum libro de Noë & arca.* Tom. IIII.

Nunc verò consideremus diligentius quid sit quod ait: Et dixit Dominus Deus: Recogitans non adiiciam maledicere terram propter opera hominū, quia permanet cor hominis diligenter super mala à iuuentute. Non ergo adhuc percuteret omnem terram, sicut fecit omnibus diebus terræ. Et si vindicauerat in hominū genus, tamen cognouerat quia vindicta legis ad timorē proficit & cognitioni doctrinæ magis, quàm ad naturæ commutationē, quæ corrigi in aliquibus potest, in omnibus mutari non potest. Vindicauit ergo Dominus, vt timeremus: pepercit, vt reseruaremur. Et vindicauit semel ad exemplum timoris: pepercit in reliquum, ne dominaretur semper amaritudo peccati: simúlque si quis peccata cupiat sæpius vindicare, asper magis quàm censorius habetur. Ideóque dicit Deus: Non adiiciā maledicere terræ propter opera hominum: id est, quia pietatem suā circa vniuersitatem hominum voluit declarare, & tamen securitatem & negligentiam quandā mētibus humanis afferre non debuit: in paucos vindicat, plures reseruat. Deinde cum dicit: Non adiiciam: ostendit quòd alleuet magis ærūnas hominum, quàm ingrauet, sciens quòd penitus peccata hominum auferri non queant, tanquā in prouerbio, si quis reti subtili haurire aquam cupiat, sic qui malitiam ex pectoribus hominum conatur auferre.

Quomodo malefactoribus parci debeat vel non: vide suprà, cap. Iustitia, & cap. Misericordia. Nam ipsis sceleratis etiam elementa non parcunt. Vide suprà. cap. Abel.

PARDVS. *De isto animali, vide suprà, cap. Leopardus. Similiter de eo loquar. lib. vj. Hexameron, cap. vj.*

PARENTES. *Respectu filiorum debent esse soliciti vt eos nutriant & medendi causam habeant. Require suprà, cap. Hirundo. Parentes filios suos debent æqualiter diligere nec aliquem abdicare & ad artē aliquam prouocando excitare. Vide suprà, capite Cornix, & capite Accipiter. Parentes impij contra filios & qui steriles esse procurant rationabiliter reprehenduntur: vide ibidem.*

Lib. 1. cap. 2. Tom. IIII. *Parentes plures filios habentes non sine rationabili causa vnum præ aliis diligere debent: tamen ea existente vnū alteri præponere possunt atque debent. Libro primo de Iacob, & vita beata.*

Sed nec parentes nobis inexcusati relinquendi sunt, quòd iuniorem filium seniori prætulerunt. Simul cauendum ne quis dum eorum intendit exemplo, iniquū † inter filios habeat iudicium, vt alterum diligendum putet, alterum postponendum †. Hinc enim excitantur odia fraterna, & de pecuniæ vilis incremento facinus parricidale componitur. Eadem fouet prolem mēsura pietatis. Esto tamen vt aliquid sibi amplius circa blandiorem aut similiorem rapiat affectus, par debet circa omnes esse forma iustitiæ. Plus confertur dilecto, cui fratrum amor quæritur. Plus autem adimitur ei, qui prælationis iniustæ oneratur inuidia. Minitabatur Esau quòd fratrem suum occideret: nec fraterna eum germanitas, nec parentum reuerentia à parricidali furore reuocabat: & dolebat benedictionem sibi esse præreptam. Cuius vtique litigium se mansuetudine debebat probare, non scelere. Sed & Rebecca non quasi filium filio, sed quasi iustum præferebat iniusto. Etenim apud matrem piam mysterium pignori præponderabat: illum non tam fratri præferebat, quàm offerebat Domino, quem sciebat collatum sibi munus posse seruare: in quo & alteri consulebat, quem Diuinæ subducebat offensæ, ne grauiore multiplicaretur reatu, si acceptæ benedictionis gratiam amitteret. Accipe tamen bonum certamen inter parentes: mater deferat affectū, pater iudicium: Mater circa iuniorem tenera pietate propendeat: pater circa seniorem naturam honorificentiæ seruet: Hic magis honoret, illa plus diligat. Dum singuli singulos foueant, non in vnum vterque conspirent, defraudent alterum. Fiat æquitas inter diuersa certamina, & disparibus studiis par vtrique ac æqualis parentum amor & gratia conferatur: compenset alter, quod alter imminuit. Sic pio affectu Isaac patriarcha & sancta Rebecca certabant, vt neutrum inferiorem facerent, sed vtrunque æqualem. Vicit tamen ille qui præferebatur oraculo: vicit impigritia tarditatem, mansuetudo duritiam.

† Aliàs, vnquam.
† Aliàs, posthabendum.

Vide de hoc suprà, capite Filius hominis. Parentes filiorum causa magis Deo obligati esse videntur. Lib. primo super Lucam. Require suprà, capite Coniugium. Filij præ omnibus parentes diligere debent, sed magis Deum: vt probat lib. vj. eiusdem. Cap. 4. Tom. V.

Mater & fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt & faciunt. Moralis magister, qui de se cæteris præbet exemplum, atque ipse præceptor, ipse etiam suorū exequutor est præceptorum. Præscripturus enim cæteris, quoniam qui non reliquerit patrem & matrem suam, non est Dei Filio dignus: sententiæ huic primus ipse se subiecit: non quò refutet maternæ pietatis obsequia. Ipsius enim præceptum est: Qui non honorauerit patrem aut matrem, morte moriatur. Sed quia paternis se mysteriis amplius quàm maternis affectibus debere agnoscat. Neque tamen iniuriosè refutantur parentes, sed religiosiores copulæ mentium docentur esse quàm corporum. Ergo non debuerant foris stare, qui Christum videre quærebant. Propè est enim verbum in ore tuo & in corde tuo. Intus igitur verbū, intus & lumē. Vnde & ille ait: Accedite ad eū & illuminamini. Si enim foris stātes nec ipsi agnoscūtur parentes, & propter nostrū fortasse nō agnoscuntur exēplū, quēadmodū nos agnoscimur si foris stemus? Nec putet aliquis offendiculū esse pietatis, vbi mandatum legis impletur. Si enim relinquet homo patrem aut matrem, & adhærebit vxori suæ, & erūt duo in carne vna: rectè sacramentum hoc in Christo seruatur & Ecclesia. Et ideo parentes corpori proprio nō oportuit anteferri. Ergo hìc, non vt quidā hæretici tendiculas aucupātur, mater negatur, quæ etiā de cruce agnoscitur: sed necessitudini corporali pręscriptorū cælestiū forma præfertur. Illud quoque intelligere nō abhorret, quia per figurā parentū demōstrat Iudæis, ex quibus est Christus secūdū carnē, Ecclesiā quæ credidit preferēdā. Roman. 10.

Iterum libro septimo eiusdem. Cap. 10.

Cum in omnibus ferè Euangelij locis spiritualis intellectus operetur, tamen in præsenti maximè, ne quē duri-

tia nudæ expoſitionis offendat, ſpiritali altitudine ſenſus ſeries temperāda eſt: præſertim cùm ſacroſancta religio moralibus diſciplinis & mitibus pietatis exēplis, etiam fidei exules ad reuerentiam tamen ſui clementer inuitet, vt præuia fidei diſciplina manſuetudine ſu† ſuperſtitionū dura diſſoluat, & obnoxias erroribus mentes cogat etiam fidē credere, quas potuit pietate mulcere. Etenim cùm fidei alta pectoribus non capiuntur infirmis, per ea quæ præcepta ſunt, ea quæ veneranda ſunt æſtimantur, vt iuſta de iuſto, ſancta de ſancto, bonorum ſuorum bonum teſtentur authorem. Ergo Dominum illum qui ſimul Diuinitatis reuerentiam & pietatis gratiam ſua lege complexus eſt dicens: Diliges Dominum Deum tuū: & diliges proximum tuum: ita nunc mutatum eſſe opinabimur, vt abolere neceſsitudinum nomina, collidere pietatis affectus, chariſsimorum pignorū diſsidia mandaſſe credamus? Et quomodo ipſe eſt pax noſtra qui fecit vtraque vnum? Quomodo ipſe dicit, Pacem meā do vobis, pacem relinquo vobis: ſi parētes à filiis, filiōs à parentibus, diſsidio neceſsitudinis ſeparaturus aduenit? Quomodo maledictus, qui nō honorat patrem, religioſus qui deſerit? Sed ſi aduertamus quia prima cauſa religionis, ſecunda pietatis eſt: in eodem etiā hanc æſtimabimus quæſtionē. Oportet enim vt Diuinis humana poſthabeas. Nam ſi officiū parentibus exhibendū eſt, quantò magis authori parentū, cui gratiā etiam pro parentibus tuis debes: Aut ſi illi omnino nō recognoſcunt parentē, quemadmodum tu recognoſcas? Non igitur dicit renūtiandum eſſe pignoribus, ſed Deum omnibus præferendum. Denique habes in alio libro: Qui diligit patrē aut matrem ſuper me, non eſt me dignus. Nō diligere parentes, ſed Deo præferre prohiberis. Etenim naturæ pignora Dei beneficia ſunt: Nec quiſquā debet plus amare beneficium quod accepit, quàm Deum à quo beneficium ſeruatur acceptum. Ergo etiam ſecundum literam piè intelligentibus expoſitio religioſa non deeſt.

Mat 22.
Ioan.14.
Matth.10.
Cap.28.

Et eodem libro.

Scriptum eſt enim: Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Etenim ſi propter te Dominus ſuæ renuntiat matri, dicens: Quæ eſt mater mea, aut qui fratres mei: cur tu Domino tuos cupias anteferri? Sed neque ignorare naturam, neque ſeruire naturæ, Dominus iubet: ſed ita indulgere naturæ, vt venereris authorem, nec ab eo parentum amore deſciſcas.

Libro de Abraham.

Lib.2.cap.10. Tom.IIII.

Etenim ſi honorare parētes iuſtū eſt, quātò magis parenti omniū deferre debes honorificentiam? Ruſus cū dicit, Nō occides: nō adulteriū, nō furtū facies: nō falſum teſtimoniū dices: virtutes corporis ſeruādas admonet: in poſterioribus verò dicēs, Nemo eſt qui relinquat domū, aut parētes, aut vxorē, aut filios propter regnū Dei, & nō recipiat ſepties tantū in hoc tēpore, in ſeculo autē vēturo vitā æternā poſsideat: nónne incremēta bonorū accidētiū cū animę corporíſq; remuneratione ꝓmittit?

Tom.IIII.

De merito verò bonorum filiorum erga parentes. Loquitur in tract. ſuper Pſalm. xliij.

Patres, inquit, noſtri annuntiauerunt nobis. Qui ſunt iſti patres? Titulus habet, quia Pſalmus filiis Chore ſcriptus ſit, vt ab ipſis canatur, qui pſallendi munus receperunt, & in huiuſmodi officiū fuerāt deputati. Chore autem & Datan & Abiron, cū aliis, qui aduerſum Moſem & Aaron inſurrexerānt ſtudio contumaci, terræ hiatu in deſerto vorati ſunt & necati. Quibus mortuis, qui alij patres eorum filiis mirabilia opera Domini annūtiare potuerunt? In maleuolam enim animam non ingreditur ſapientia. Si ſui ergo patres non annuntiauerunt filiis, alieni multò minus, qui declinarēt ſobolem perfidorum. Qui ſunt itaq; iſti patres? Vide ne illi, de quibus dictum eſt: Interroga patrem tuum, ipſe dicet tibi. Interroga quando legis Paulum, vel ſi non legis, & mouet te ali-

Sapien.1.
Deuter.32.

A quid, in ipſo require. Ipſe eſt enim bonus pater, qui poteſt docere & formare in nobis Dominum Ieſum, ſicut ipſe teſtatus eſt dicens: Filioli mei quos ego parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Oſtendit tibi hos patres Euangeliſta Ioannes, qui dicit: Dico vobis patres, qui cognouiſtis eū qui eſt ab initio. Iſti ſunt patres quorum ſenectus vita immaculata eſt. Ideo in conuentu ſeniorum appone digitū ori tuo, vt audias quod tibi proſit, & vitæ æternæ ſacramenta cognoſcas, ne interſtrepas inſolens tyro doctoribus, & qui adhuc debeas diſcere †, docere † præſumas.

Debent autem filij nutrire parentes. Require ſuprà, capite Ciconia. Debent eos honorare. Vnde contra inhonorantes loquitur libro de Noë. Require ſuprà, cap. Filius hominis. Similiter ſuper y. ad Corinthios, cap. xj.

Vtinam ſuſtineretis puſillum inſipientiam meam, ſed & pati minime. Inſipientē ſe vera de ſeipſo narrare, inſipientem ſe dicit, quia ad laudem eius videtur pertinere. Propter quod dictum eſt: Non te laudent labia tua,
B ſed proximi tui. Sed hic dolore compellitur, propter hos qui cum de eo bene præ cæteris ſentire deberent, indignè ſentiebant. Zelans enim vos Dei zelo: paraui enim vos vni viro virginem caſtā aſsignare Chriſto. Quę loquuturus eſt, amore eorum dicturum ſe oſtendit, vt non magis ad laudem eius proficiat, ſed ad horum profectum, vt diſcant quemadmodum parenti ſuo in Euangelio faueāt: quia vituperatio patris detractio filiorum eſt, & laus filiorum gloria patris eſt.

Contra verò non diligentes. Super Epiſtolam ad Romanos, cap. primo.

Parentibus non obedientes. Quanta inſolentia arrepti ſunt, vt nec parētes ſuos cognoſcerent honorādos? Ideo inſipientes & incompoſitos dicit eſſe, nec Dei, nec hominum habētes affectū: hinc & immiſericordes vocantur. Qui enim in ſuos crudelis eſt, quātò magis in alienos? In
C is ergo omnibus contumaces effecti, cognitam habentes Dei iuſtitiam in animo ponere noluerunt, ideo morte digni ſunt.

Plus vt dictum eſt diligere debet Deum. Quod patet exemplo Valentiniani. Require ſuprà, cap. Imperator, & capite Amor.

PARIES. *Quid parietis nomine datur intelligi, ſatis deducit in tract. de obitu Gratiani imperatoris, pertractās illud Pſal. xlj. Vniuerſi vos tāquā parieti inclinato &c.*

Irruitis igitur tanquam parieti inclinato & materiæ impulſæ: ignari quia veni non vt inclinarem parietem, & materiā impellerem, ſed vt ſoluerem. Veni enim pax, vt faciam vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens, qui carnem & animam diuidebat, vt vnum ſentire non poſſent, & ideo caro animæ repugnabat, & ſubdita eius imperio eſſe non poterat: quia obiecti parietis obſtaculo gubernaculis eius parere non poterat. Lex igitur carnis legi mentis aduerſabatur: hunc parietem ve-
D terum inimicitiarum velut murum ſuſtulit Dominus Ieſus, & peruios fecit eſſe conuentus mentis & carnis, vt in vnum coëuntes, id quod erat vtrique ſalutare ſequerentur. Paries ergo quædam eminentia delictorum eſt. Vnde ad pontificem Iudæorum dicit Paulus, Percutere te incipiet Deus paries dealbate. Paries enim luto cæmentíſque conſtruitur. Hinc ædificabant Ægyptij ciuitates, quando Iudæi lateres facere cogebantur. In Ægypto lutum conficiebatur, & populus Dei peccatum illic operabatur. Ideo gemebat, ideo exauditus & liberatus eſt à peccato. Ideo lex data, promiſſa gratia, vt lex peccatum ex parte reſecaret, gratia omne donaret. Et cum hæc nobis conferret, hęc pro nobis ſubiret, nos pretium eius repellebamus.

PARSIMONIA. *De hac materia exēplariter loquitur, lib. de flebili querimonia & exceſſu fratris ſui Satyri, de ipſo fratre ſuo inter cetera ſic dicens:*

Nam de parſimonia quid loquar, & quadam habendi ca

di castitate? Is enim non quęrit aliena, qui sua seruat: nec inflatur immodico, qui contentus est proprio. Nihil ergo aliud, nisi propriũ recuperare voluit, magis ne fraudaretur, quàm vt ditaretur. Nam eos qui aliena quęrũt, rectè accipitres pecunię nominabat. Quòd si radix omnium malorum auaritia est, vtique vitia exuit, qui pecuniam non requirit. Nunquam accuratioribus epulis aut cõgestis ferculis delectatus est, nisi cũ amicos ad epulas rogaret, quantũ naturæ satis esset, non quantũ voluptati superesset requirens. Et certè erat nõ pauper opibus, sed tamen pauper spiritu, quoniã ipsorum est regnũ cęlorũ.

PARS. *Inter partes vniuersi mirabilis est concordia vnitatis. In principio secũdi libri Hexameron. Require suprà, cap. Concordia.*

PARTVS. *Parturit Ecclesia. Libro ij. de Abraham. Require suprà, cap. Ecclesia. Parturimur similiter in baptismo. Lib. de Isaac & anima. Require suprà, cap. Natiuitas hominis. Partus animæ intelligitur esse virtus, maximè quando parit masculum. Lib. j. de Cain & Abel, cap. vlt. Require suprà, cap. Conceptio. Et non solùm in se, sed & in alium parere studet. Libro secundo eiusdem, in princ.* Cap. I. Tom. IIII.

Hos partus anima nostra parturiat, nec solùm parturiat secundum quod legitur, sed etiam pariat, & diebus pariat impletis, ne immaturos partus dies iudicij deprehendat. De iis enim partubus dixit Dominus Iesus: Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Maturius igitur absoluatur hic partus, & cogitationes nostræ bonorum operũ processibus explicẽtur, vt nihil imperfectum finis noster inueniat, nihil inexplicatũ terminis vitæ nostræ ostẽdat, nihil tanquã in incude positũ vsus nostri operis relinquat. Festina igitur anima formare partus tuos, properantius absoluere, celerius quo genueris enutrire. Quæ tanti forma sit partus, demonstrat Apostolus dicens, Filioli mei quos iterũ parturio, donec formetur Christus in vobis. In hanc formã tota mentis nostræ calescant viscera, & in illo genitali aluo animæ nostræ Christus refulgeat. Partus noster fides sit: nutrimenta nostra præcepta doctrinæ sint. His quædam cordis nostri imbuatur infantia, instituatur pueritia, iuuẽculescat adolescentia, senecta canescat. Ætas enim senectutis, vita est immaculata. Itaque ea demũ bona est animæ senectus, quam nulla perfidiæ inquinamenta maculauerũt. Et ideo partus suos ab hac macula Paulus defendit. Ego vos, inquit, genui in Euãgelio: ne cuius sæua insusurratio rudis fidei tentaret infantiã. Masculina igitur generabat, qui in virum perfectum populos quos docebat, fidei gestiebat vnitate concurrere, & in agnitione Filij Dei perfectam plenitudinis Christi tenere mensuram. (Luc. 21. — Galat. 4. — Sap. 4. — I. Corinth. 4.)

Talis anima propriè dicitur sponsa Christi. Libro de Isaac & anima. Cap. 4. Tomo eod.

Fœcunditas animæ desideratur & quæritur. Hæc ergo equa pretiosa, & currus Pharao veloces. Quod alibi ad Ecclesiam referunt & ad populum. Sed de hoc mysterio alibi sæpius diximus, & maximè in Psal. cxviij. Hoc autem loco de anima dicẽdum suscipimus. Huius equæ similis æstimatur hæc anima, hoc est Propheticæ vel Apostolicæ virtutis, eò quòd in eorum annumeretur gregem, qui fœcunditate prædicationis suæ, totius orbis terrarum spatia resperserunt; & quamuis in corpore constituti, nulla tamen cursus spiritalis sensere dispendia. Ideóque laudatur, quòd cælestis sibi illuminãte pręcepto, iam speciosa, iam pulchra sit, quæ vultu præferat castitatis decorẽ, & redimicula ceruicis attollat, in quã sunt patientiæ & humilitatis insignia: Talis animæ diligebat Isaac verus decorem, humilitatem, patientiam: & ideo partus eius auidè requirebat. Concepit autem Rebecca, & patientia sua nodum sterilitatis absoluit. Quid autem pariat Prophetica atque Apostolica anima, consideremus, & quomodo pariat. Abiit, inquit, interrogare Dominum: quia exultabant infantes in vtero eius. Et responsum accepit: Duæ gentes in vtero tuo sunt: Eò quòd nihil sponte præsumat, sed omnibus summum Deum pręsulem poscat suorum consiliorum: simul plena pacis atque pietatis duos populos sua fide & prædicatione connectat, & tanquam vtero suo claudat. Quæ non immeritò soror magis quàm vxor appellatur, eò quòd mitis atque pacifica anima communis magis pietatis, quàm specialis copulæ nomen accipiat, & quia vniuersis magis quàm vni se existimet obligatam.

Spirituales sic pariunt. Libro de secunda interpellatione Iob. Require suprà, capite Filius Dei, parit etiam virtutis præmium. Libro de fuga seculi. Cap. 8. Tom. I.

Vnde & sanctus Dauid ait: Defecit in salutare tuum anima mea. Paritura etenim erat quæ concesserat & promiserat Deus: paritura lætitiam, & sobriam illam iucunditatis ebrietatem: paritura ante expectatum ingenium celeritate partus fœta sapientiæ. Denique & de aliis mulieribus Hebræis habes: Quia Hebrææ prius pariunt, quàm veniant obstetrices: eò quòd animæ iustorum non expectant artes & disciplinas propter inuẽtionum genera, nec requirunt adiumenta generandi, sed sponte partus suos fundant, expectationémque præueniant. Nec minus impiger ad inueniendum, quàm ad exequendum Iacob.

Sed in partu dolor est. Super Psal. quadragesimum septimũ. Require suprà, ca. Dolor. Parturit & Christus. Ibid. Tom. IIII.

Bonum est vt & parias & enutrias eum, ne coquas agnum in lacte matris suæ, ne dicatur tibi: Væ in vtero habentibus & nutrientibus. Sic enim Christus natus est ex Maria, vt agnoscas eum, sicut bos agnouit possessorem suum, & scias quia ipse te creauit, & maiores tuos ipse possedit. Non eum quasi paruulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum Deum ex vero & perfecto Deo noueris adorandum. Sic eum Magus adorauit, vt non in lacte matris agnum coqueret, sed quasi Deum veneraretur æternum. Denique vt eum inueniret, cælum aspiciebat. Non ergo quærebat in terris, quẽ de cælo fulgẽs stella mõstrabat. Ideo eum Maria non parturiuit, sed peperit: quia Dominum, & salutare sciebat ex se esse generandum, sicut ipsa testatur dicens: Magnificat anima mea Dominum: & lætatus est spiritus meus in Deo salutari meo. Ibi ergo dolores sicut parturientis. Dolor est vt parturias, dolor est vt enutrias, quem in principio debes habere perfectum. Ideóque plerique grauiter conteruntur, sicut versiculus signat qui sequutus est: In spiritu vehementi conteres naues Tharsis. Nam dum ad perfectionẽ fidei desiderãt Dei famuli peruenire, cõmacerant corpus suũ castigãdo seuerius, & redigẽdo in ministeriũ seruitutis, ne reprobentur qui fuerant iã ꝓbati. (Luc. I.)

Propterea lib. x. super Lucam. Cap. 5. Tom. V.

De nutrientibus quoque docuit me illud Salomonis sublime iudicium, & illa duarum contentio fœminarũ, quod etiam si iam partus dolore sint absolutæ, adhuc tamen in confirmandorũ pignorũ metu nutent: quia per tumulentiam nutrientis somnus obrepat, paruulum mater opprimat, neget suum, quærat alienum. Sed illa quæ filium non peremit, periclitatur suo, quia iudicio hæret incerto. Ergo & nos ne quasi imperfectorum parentes operum, aut iudicij dies, aut mortis inueniat, paruulos nostros ablactare properemus. Ablactatus Isaac, non fuit somno matris obnoxius: & ideo epulum magnum exhibuit Abraham quando ablactauit filium suum. Ablactatus Dauid, retributionem animæ suæ sperat. Non enim vt Corinthius in primordio fidei escæ adhuc inualidus fortiori lacte potatur, sed iam pane solido firmatus in plenitudinẽ perfectæ ætatis adoleuerat. Ergo nõ satis est cura generãdi, nisi suppetat efficacia nutriẽdi. Itaq; & tibi tanquã Mariæ verbũ Dei crescat, sapiẽtia & ætate ꝓficiat: Quod ita fit, si omnia dicta iustitiæ in corde custodias, nec senectutis tempus expectes, sed in prima ætate desponsatã viro iusto sapientiam sine corruptela corporis tui citò cõcipias, citò parias, citò nutrias. Vide (Genes. 21.)

mihi

mihi Paulum hesterno persequentem, hodie credentem, die crastina prædicantem.

Tom.I. PARVVLVS. *Vide de hac materia suprà, cap. Infans. Et infrà, cap. Puer. Hæc ætas viget Christi gratia. Lib.iij. de virginitate. parte ij.*

Psal.8. Nec mireris in adolescentulis professionẽ. Scriptum est enim: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. An dubitamus si eum vsque ad continentiam sequatur adolescentia, quem vsque ad mortem confitetur infantia? Et quasi incredibile putamus, si puellæ nubiles Christum sequantur ad regnum, quem etiam pueri sequuti sunt in desertum? Mat.14 Sicut legimus quòd saturata sunt de quinque panibus quatuor millia hominum, exceptis, inquit, pueris & mulieribus. Nolite ergo à Christo arcere infantes, quia & ipsi ꝑ Christi nomine subiere martyrium. Talium est enim regnum cælorum. Vocat eos Dominus: & tu prohibes? De ipsis enim Dominus ait: Sinite eos venire ad me: Nolite adolescentulas arcere: de quibus scriptum est, Propterea adolescentulę dilexerunt te nimis: &, introduxerunt te in domum matris suæ. Nolite postremò à Christi charitate etiam paruulos separare, quem etiam intra matris vterum adhuc positi exultatione Prophetica fatebantur.

Cap 7. Tom.V. *Moraliter paruulus quilibet esse debet. Libro septimo super Lucam.*

Aperit cæleste mysterium, quod placuerit Deo, vt paruulis magis quàm prudentibus istius mundi suam gratiam reuelaret. Quod Apostolus Paulus stilo plenio- 1.Corinth.1. re digessit, dicens: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quoniam in Dei sapiẽtia non cognouit hic mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Paruulum ergo accipiamus, qui se exaltare non nouerit, & phaleratis sermonibus artem suæ iactare prudentiæ, quòd Philosophi plerique faciunt. Paruulus erat, qui dixit: Psal.130. Domine non exaltaui cor meum, neque elati sunt oculi mei, neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus super me. Et vt scires paruulum hunc, non ætate, non sensu fuisse, sed humilitate sui, & quadam declinatione iactantiæ, addidit: Sed exaltaui meam animam. Vides quam excelsus fuerit hic paruulus, quanto virtutum sublimis vertice? Tales nos paruulos vult esse Apostolus, cum dicit: Si quis videtur sapiens esse inter vos in 1.Corinth.3. hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum.

PASCHA. *Pascha dicitur transitus. Require suprà, capite Flumen. Et infrà, capite Templum, & in* Non extat. *sermone de ipsa die qui incipit: Audistis fratres quòd sanctæ mulieres, &c.*

Iam quia sanctum Pascha celebratis, debetis fratres scire quid est Pascha. Pascha transitus dicitur. Ideo tali nomine vocata est ista festiuitas, quia in ipsa transierunt filij Israël de Ægypto: & in ista transiuit Filius Dei ex hoc mũdo ad Patrem. Et quid vobis prodest qui Pascha celebratis, si non imitamini quod colitis: hoc est, si non transitis ab Ægypto, id est, à tenebris vitiorum, ad lucẽ virtutum: & à mundi huius amore, ad desiderium cælestis patriæ? Sunt enim multi Christiani, qui gaudent in ista festiuitate, & tollunt hanc solennitatem: & tamen malè, & malo suo: quia non transeunt ex hoc mundo ad Patrem: id est, non transeunt à mundi cupiditate & carnali delectatione, ad cælestis patriæ amorem. O miseri Christiani qui in Ægypto sunt, id est, sub potestate diaboli, & gaudent etiam in malis suis. Moneo quippe fratres vt celebretis Pascha: id est, transitum faciatis. Quicunque mali hanc festiuitatem celebratis, transite de vitiis ad virtutes: quicunque verò boni, transite de virtutibus ad virtutes. Et ita nullus remaneat qui transitum non faciat. Et sicut Iudæi quando Pascha celebrabant, per septem dies azyma comedebant: ita omnis Christianus qui veri agni, id est, Christi carnem comedit, per omne tempus vitæ suæ, quæ per septem voluitur dies, simpliciter & modestè debet conuersari. Videte fratres, videte ne fermentum vetus sit apud vos, sicut monet Apostolus dicendo: Expurgate vetus fermentum: id est, veteris hominis conuersationem. Tunc enim eritis veri Christiani, si ab omni malo declinaueritis, quod designatur per vetus fermentum: & hoc quod in baptismo promisistis custodieritis. Quod ipse nobis concedat, qui viuit & regnat per omnia secula seculorum: Amen.

Est vel dicebatur agni immolatio. Super primam ad Corinthios, capite quinto.

Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Secundum legem docet nouitatem Paschæ ratione consistere, & ideo Christum esse occisum, vt ex eo noua prædicatio nouam faceret conuersationem: vt quia Paschæ rationem colimus, veterem vitam nõ sequamur. Pascha itaque immolatio est, non transitus, sicut quibusdam videtur. Prius enim Pascha, & sic transitus: quia ante exemplum est Saluatoris, & sic signum salutis. Nec enim antè signum quàm crux. Nam occiso vespere agno in Ægypto, filij Israël Pascha egerunt, ex cuius sanguine postes signauerunt, vt noctu Angelus transiens, ea loca nõ contingeret quæ sanguine agni fuerant oblita. Itaque festa celebremus, non in fermento veteri. Hoc est, lætitiam habentes renouationis, facta vetera fugiamus, immunditiã omnẽ abiicientes à nobis, quæ est corruptio, qa sicut fermentum totam massam corrumpit, ita & mala vita totum hominem. Ergo vt non solùm à turpitudine vitæ nos obseruemus, sed & ab iniquitatis studio, adiecit: Nõ in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Hoc est, vt synceritas mundam vitam faciat, veritas autem omnem fraudem excludat.

Iterum in tractatu siue in sermone de mysterio Paschæ, qui incipit vt sequitur:

Paschæ mysterium de fide omnibus credentibus in Christo renatis, recidiuatum fideli annuæ felicitatis gaudium & gloriam subministrat. Quod quidem sacrũ nomen ab ipsius Domini passione descendit. Pascha enim passio est Saluatoris, sicut beatus Apostol. dicit: Pascha enim nostrum immolatus est Christus. Ad hoc enim humanum corpus Christus accipiens, se in passionem Paschæ mysterio consecrauit, vt quisquis huius muneris per fidem participationem esset adeptus, consortio Dominicæ felicitatis dignus merito censeretur. Est enim Pascha verè anni principium, primi mensis exordium, nouella germinum, reparatio ac tetræ hyemis nocte discussa, primi veris restituta iucunditas. Hoc, inquam, tẽpore visibilium & inuisibilium conditor Deus, de fixo humo cæli machinam suspendens, diem Solis ardore radiauit, splendorem Lunæ solatio noctis attribuit, pendentem cæli cameram splendentium siderum decorauit ornatu, mare certis litorum finibus coërcens, concauæ ac stridentis vndæ æstum metas statuti limitis haud iussit excedere. Et vt plana mundi facies oculorum eminus subtrahetur aspectu, ad hoc in ornatum mundialis fabricæ nemorosi colles atque excelsi constituti sunt montes, vt iterum mortalibus campestris ornatus iucundior adueniret.

Et infrà subdit de solennitate Paschali.

Sicuti per Adam mors intrauit in hunc mundum: ita & per Christum salus est restituta mũdo. Et iterum: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cęlo cęlestis. Et adiiciens ait: Sicut portauimus imaginem terreni, id est, vetusti hominis in crimine: sic portemus imaginem cælestis: id est, suscepti redẽpti reparati ac purificati hominis salutẽ teneamus in Christo: quia idẽ ipse Apost. ait, Initiũ Christus. i. author resurrectionis & vitæ. Deinde ij qui sunt Christi: id est, qui in forma puritatis eius viuẽtes, de spe resurrectionis eius securi erunt, cum ipso cælestis promissi gloriam possessuri, sicut ipse Dominus in Euangelio ait: Qui, inquit, me sequutus fuerit non se

non periet, sed transiet de morte ad vitam. Ita Saluatoris passio, vitę humanę salus est. Ad hoc enim pro nobis mori voluit, vt nos in eum credentes perpetuò viueremus. Voluit pro tempore fieri quod nos sumus, vt nos ęternitatis eius promissionem indepti, cum eodem perpetuò viueremus. Hæc, inquam, illa est cælestium mysteriorum gratia, hoc Paschæ donum, hæc optabilis anni festiuitas, hęc exordia gignentium rerum. Hinc vitalis lauacri sacræ Ecclesiæ editi puerperio infantes paruulorum simplicitate renati, baratro innocentis perstrepunt conscientiæ. Hinc casti patres, pudicæ etiam matres, nouellam per fidem stirpem prosequūtur innumeram. Hinc sub fidei arbore ab vtero fontis innocui catechumenorum† splendet ornatus. Hinc cælestis meriti sanctificatur munere, & sacramēti spiritalis celebri mysterio saginātur. Hinc vnius plebis gremio beatæ Ecclesiæ nutrita fraternitas, vnicę Diuinitatis substantiam, ac virtutis trinum nomen adorantes, psalmum annuæ festiuitatis cum Propheta concelebrant. Hic est dies, quē fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo. Quis, inquam, dies? Nempe ille qui attribuit viuendi principiū, lucis exordium, author luminis, id est, ipse Dominus Iesus Christus, qui de seipso ait: Ego sum, inquit, dies: qui per diem ambulat, non offendit, id est, qui Christum in omnibus sequitur, per eius vestigia vsque ad æternæ lucis solium transmeabit, sicut ipse Patrem pro nobis adhuc in corpore cōstitutus, orat dicens: Pater volo vt vbi ego sum, ibi sint & ij, qui in me crediderunt: vt sicut tu in me, & ego in te: ita & illi maneant in nobis. Hic, inquam, exultationis & lętitiæ dies est, in quo promissum perfectæ gloriæ consequuti, rectè plebs sancta ad instar Angelorum futuræ laudis mysterium, adhuc in hoc seculo constituti, Domino cum Propheta cantamus: Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo, id est, author institutionis, redemptionis & vitę perpetuæ Dominus Iesus Christus, qui est rex regū, & Dominus dominorum, absque initio, sine fine, in Patre regnans cum Spiritu sancto, nunc & semper & in secula seculorum: Amen.

Cap. 5.

† Aliàs, terrorum.

Psalm. 117.

Ioan. 11.

Ioan. 17.

Et in sermone de Dominica in ramis palmarum, qui incipit: Videte vos fratres hodie attentius. Nouenius.

Redite ad conscientias vestras charissimi, & videte si spiritualiter facitis quod corporaliter agitis. Firmissimè credite fratres, quia nostrum periculum est, si mysteria nostri Saluatoris vobis non annuntiamus: & nostrū periculum est, si ea paruipendatis. Monemus denique vt quantò magis solēnitas Paschalis appropinquat, tantò magis vos præparetis, mundantes vos ab omni inuidia, odio, ira, conuitio, maledicto ac detractione: vt dignè illam diem celebrare possitis. Dimittite illis qui peccauerunt in vobis, vt vestra vobis Dominus dimittat peccata: quoniam qui vel contra vnum hominem odiū aut iram tenuerit, malo suo Pascha celebrabit: quia nō manducabit cum Petro vitam, sed cum Iuda mortem in sancta communione.

Cap. 6. Tom. IIII.

PASSIO CHRISTI. *Passio Christi fuit ex ardore charitatis. Lib. super Beati immaculati, lit. xviij. Require suprà, ca. Ignis. Vnde lib. j. de Iacob, & vita beata.*

Sed vereris dubios anfractus vitæ præsentis, & aduersarij insidias, cum habeas auxilium Dei, habeas tantam eius dignationem, vt Filio proprio pro te non pepercerit. Pulchro verbo vsa est scriptura, vt Dei Patris erga te pium propositum declaret, qui morti totum pro te obtulit, quòd in plenitudine Diuinitatis: nihil ipse amisit, & te redemit. Considera affectum patrium: Quod pietatis est quasi morituri Filij suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis, vt propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur. Ille propter te dispendia nostra suscepit, vt te Diuinis insereret, cælestibus cōsecraret. Mirè etiam addidit: Pro nobis omnibus tradidit illum: vt ostenderet quòd ita omnes diligat, vt dilectissimum sibi Filium pro singulis traderet. Pro quibus igitur quod super omnia est dedit, potest fieri vt in illo non omnia donauerit? Nihil enim excepit, qui omnium cessit authorem. Nihil est igitur quod negari nobis posse vereamur. Nihil est in quo de munificentiæ Diuinæ diffidere perseuerātia debeamus: cuius fuit tantum diuturna & iugis vbertas, vt primò prædestinaret, deindè vocaret: & quos vocaret hos & iustificaret: & quos iustificaret, hos & clarificaret.

Exponit de hoc figuram lib. de Ioseph. Cap. 3. Tomo eodem.

Ergo Ioseph à patre est missus ad fratres. Ab illo magis Patre, qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Ab illo Patre de quo scriptū est: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati: Et errabat, inquit, Ioseph, quia fratres suos inuenire non poterat. Non immeritò errabat, qui quærebat errātes. Eos enim agnoscit Dominus, qui sunt ipsius. Denique & Iesus fatigatus ex itinere, sedebat supra puteum. Fatigabatur, quia non inueniebat Dei populum quem quærebat. Roman. 8.

Lib. vij. super Lucam Cap. 19. Tom. V.

Tanta itaque Domini dignatio est, vt infundēdæ nobis deuotionis, & consummandæ perfectionis in nobis, & maturandæ pro nobis studium passionis sibi inesse testetur. Qui cum in se nihil habuerit quod doleret, nostris tamen angebatur ærumnis: & sub tempore mortis mœstitiam prætendebat, quam non ex metu mortis suę, sed ex mora nostrę redēptionis assumpserat, iuxta quod scriptum est: Et quomodo angor vsque dum perficiatur? Vtique qui vsque ad perfectionem angitur, de perfectione securus est. Sed etiam alibi: Tristis, inquit, est anima mea vsque ad mortem: Non propter mortem, sed vsque ad mortem tristis est Dominus: quia eum conditio corporalis, non formido mortis offendit. Nam qui corpus suscepit, omnia debuit subire quæ corporis sunt, vt esuriret, sentiret, angeretur, contristaretur: Diuinitas autem commutari per hos nescit affectus. Simul ostendit quòd in certamine passionis mors absolutio anxietudinis, non coaceruatio sit doloris. Matth. 26.

Vnde affuit feruor voluntatis. Vnde in tract. super Psalmum xxxix. exponens illud: In capite libri scriptum est de me &c. Tom. IIII.

Scriptum est in capite libri, quòd Abel iusti placuit hostia Deo, displicuit oblatio parricidæ. Nónne apertè signauit Dominus eius se offendiculū esse pro nobis, vt in sua passione noui sacrificij gratiam consecraret, ritū populi parricidalis aboleret? Quid autem expressius quàm quod à sancto patriarcha oblatus est filius, & aries immolatus est? Nónne apertè ostendit hominis carnem, quæ omnibus terrenis est communis animantibus, non Diuinitatem vnigeniti Filij Dei obnoxiam futurā sacræ vulneri passionis? Scriptum est in capite libri, venturum hominem qui potestatibus cælestibus imperaret. Impletum est, quando Iesus Dominus venit in terras, & Angeli ministrabant ei, sicut ipse dignatus est dicere: Ex hoc videbitis cælos apertos, & Angelos Dei ascendentes & descendentes ad Filium hominis. Scriptum est in capite libri: Agnus sine macula, mundus, maturus, masculus, agniculus erit vobis, & occidet eum omnis synagoga. Quis iste sit agnus, audistis dicentem: Ecce agnus Dei: Ecce qui tollit peccata mundi. Hic est qui occisus est ab omni populo Iudæorum, quem adhuc hostili odio persequuntur. Et illum quidem oportebat pro omnibus mori, vt in eius cruce fieret remissio peccatorum, & sanguis ipsius mundi inquinamenta lauaret. Sed væ illis qui authorem propriæ salutis negārunt. Fecistis, inquit, consiliū, sed nō per me. Quomodo poterat probare parricidiū, q cōsiliū non probabat? Et tamē quanta pietas. Abhorrebat qdē à cōsilio, sed si conuerteretur, remediū nō negabat. Scriptum est etiam, nō solùm in capite, sed in om

Gen. 22.

Ioan. 1.

Isa. 30.

in omni legis complexione, venturum hominē ad conſeruandum hominū genus, qui omnia vellet, quæ Deus vellet. Vnde intelligis quoniam Diuinitatis eiuſdem eſt, qui eiuſdem eſt voluntatis. Vnde etiam ad ſacrificium paſsionis voluntarius acceſsit. Meritóque prædixit, Vo
Pſal.53. luntariè ſacrificabo tibi. Sed fortè dicas: Quomodo in Euangelio dixit, Pater ſi poſsibile eſt, transfer à me calicem hunc: ſed non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis? Et videtur quidem eſſe diſtantia voluntatis, verùm intelligimus aliud eſſe quod ſecūdum Diuinitatis vnitatem ex-
Ioan.10. primitur, vbi dicit: Ego & Pater vnū ſumus: aliud quod ſecūdum hominis eſt loquutus affectum, quem innuit cautum eſſe debere, nec præſumere quòd facilè implere non poſsit, ne dum præmium quærit, incidat ſacrile-
Mat.10. gium. Vnde ait: Cum perſequuntur vos in hac ciuitate, fugite in alia. Meritò ergo & hic ſubiturus corporis paſſionem, cœpit contriſtari & mœſtus eſſe, & aſſumptis Petro & duobus filiis Zebedæi: Triſtis eſt anima mea: antè præmiſit: & ſubiecit poſtea, Vigilate & orate, ne intretis in tētationem: Spiritus promptus eſt, caro autem infirma. Vides vbique eum ſecundum hominem loqui, ſecundum hominem orare, ſecūdum hominem triſtem eſſe, ſecundum hominem dixiſſe, Pater meus, ſi poſsibile eſt. Quod vtique nō impoſsibile Deo: ſed hominis eſt dubitare, Dei confirmare. Ideo promptiores aſſumpſit, quaſi electos vltimi iudicij ſui teſtes, qui verborū eius agnoſcerent ſacramentum. Denique alij dormiebant: iſti ſoli fida mente vigilabant. Vnde & per Hieremiam
Hierem.11. nondum ſuſcepto corpore ipſe ait: Ego ſicut agnus ductus ſum, & neſciui. Quid eſt quod neſciat ſapiētia Dei? quæ in arcano Patris ſemper eſt, & ideo enarrauit omnia Filius Dei, quia Dei patris ipſe ſapiētia eſt. Quomodo præſciuit ſe ſicut agnum eſſe ducendum, & quò duceretur neſciſſe ſe dicit? aut quomodo in ſuperioribus
Pſal.21. per os ipſius Dauid ait, Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? Quomodo derelinquitur à Patre Filius, qui ait, Et non ſolus ſum, quia Pater mecum eſt: & alibi, Traditus ſum & non egrediebar: & alibi, Exſurrexi, & adhuc tecum ſum, niſi vt aduertas quòd hominum ſenſum exprimit, qui putant ſe à Domino quando ſunt in periculis derelictos? Denique audi quod ſequi-
Pſal.21. tur: Longè, inquit, à ſalute mea verba delictorum meorum: hoc eſt, alia verba ſunt delictorum, alia ſacramenta ſalutis æternæ. Non præiudicant verba virtuti: ſuis viribus ſubſtantia Diuina fulcitur. Homo videtur, homo auditur, Deus in operibus agnoſcitur. Et tamen de hoc homine dictum eſt, Et homo eſt, & quis cognoſcet eū? Quid eſt quis? nō quo nemo, ſed quo rarus, quo ſapiēs,
Pſal.23. ſicut illud: Quis aſcendet in montem Domini? Quis ſapiens, & intelliget ea?

Et ad idem facit quod libro de incarnatione Domini. Require ſuprà, ca. Incarnatio Domini. Interuenit amor publicæ vtilitatis. Libro primo de pœnitentia. Vide ſuprà, cap. Farina. Et libro primo de Apologia Dauid. Require
Ser.ord.56. Tom.III. *ſuprà, cap. Quis. Et in ſermone quodam de die ſabbati ſancto, qui incipit, Diximus heſterna die.*

Paſsio Chriſti noſtra redemptio eſt; mors eius vita noſtra eſt: Ideo autem mala hæc cuncta ſuſtinuit, vt nos bona omnia ſentiremus. Ideo crudelitatem in ſe exerceri maluit, vt nobis miſericordiā largiretur. Bonus ideo in nos ita eſſe voluit, vt antè in ſe eſſet immitis. Auferens enim per crucem humani generis iniurias, omnes eas in ſua paſsione conſumpſit, vt vlterius non eſſet quod homini noceret.

Ad hoc idem facit quod ſcribit libro de benedictionibus patriarcharum, agens de benedictione Iudæ quod vide infrà, cap. Vitis & Vinum. Et eodem lib. loquens de benedi-
Non extat. *ctione Iſachar. Quod require ſuprà, cap. Chriſtus. Et libro ſecundo de fide orthodoxa ad imperatricem.*

Videamus nunc etiam ſacramentum paſsionis. Totus Adam peccauerat, totus Adam expulſus de Paradi-
A ſo fuerat, totum expulſum ſuſcipere debuit, qui totū ſaluare venerat. Non autē videbatur totum expulſum in ſe ſuſcepiſſe, niſi illum ſuſcepiſſet per ſubſtātiam carnis & animæ: Hoc enim totus homo eſt per naturam. Hoc autem tunc probari potuit, ſi ipſas infirmitates carnis eius & animæ ſuſtineret, licet ſine vitio peccatorum, ne non verè carnis ſubſtantiam & animæ ſuſcepiſſe putaretur: vt cum in ſe hominē ab infirmitatibus & paſsionibus liberat, etiam iis qui veſtigia eius ſequūtur, patrocinetur. Huic ſenſui gentium doctor Apoſtolus ſubſcribens, ait: Sicut enim in Adam moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Sed naturam ſuſcepti hominis melius deſcribit Iſaias. Domine, inquit, quis auditui noſtro credidit, & brachium Domini cūi reuelatum eſt? Et aſcendet ſicut virgultum coram illo, & ſicut radix in ſitienti terra. Nō eſt ſpecies ei neque honor formæ. Et vidimus eum, & non habebat ſpeciem, neque
B decôrem: ſed ſpecies eius ſine honore, deficiens præter cæteros homines, homo in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitatem: quia auerſa eſt facies eius, deſpecta eſt, nec æſtimata eſt. Hic peccata noſtra fert, & pro nobis dolet. Æſtimauimus eum in dolore eſſe & in plaga: Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, infirmatus eſt propter peccata noſtra: Doctrina pacis noſtræ ſuper eum, plaga eius nos ſanati ſumus. Omnes nos ſicut oues errabamus, homo in via ſua errauit, & Dominus tradidit eum pro peccatis noſtris.

Paſſio ergo iſta fuit immenſæ pietatis. Libro ſecundo de Apologia Dauid.

Hoc verò quod ſequitur, ad eas referendum videtur, quas Deus Filius in carne ſuſcepit iniurias: quia ieiunauit, quia eſuriuit, quia fleuit, quia vapulauit, quia crucifixus eſt, quia mortuus eſt, quia ſepultus eſt. Hæc enim carnis, nō Diuinitatis inſignia ſunt. Et neceſſarium fuit vt ærumnarum multitudinem, miſerationum multitudo depelleret, profutura nobis Dominicæ certamine
C paſsionis. Nō enim ſua peccata delebat, quia peccatum nullum fecerat. Sed quia peccatum factus eſt, noſtra erant delenda peccata, ſicut Dauid dixit, Dele iniquitatem meam.

Ex hoc ſequitur quod non credentibus ipſa Chriſti paſſio inutilis eſt. Vnde ſuper Epiſtolam ad Gala. ca. iij ſic exponit Apoſtolum.

O inſenſati Galatę, quis vos faſcinauit? Iraſcētis cum miraculo verba ſunt, quia ſic fuerant deprauati, vt nec ſe agnoſcerent circunuentos. Procœmio vſus eſt. Omnis enim qui faſcinatur, de bono tranſit in malum, ſicut & hi de libertate & ſecuritate ad ſeruitium & ſolicitudinem tranſierunt. Ante quorum oculos Chriſtus Ieſus proſcriptus eſt, & in vobis crucifixus. Manifeſtum eſt quia ſtultorum oculis Chriſtus proſcriptus videtur, id eſt, expoliatus vel condemnatus: Prudentium verò oculis & ſenſibus, non ſolùm non condemna-
D tus, ſed ipſe mortem cruce ſua damnaſſe videtur. Paſsio enim Domini vita noſtra eſt, & deſtructio mortis. Sed quia hi indignè cœperant ſentire tranſlati ad legem, idcirco mentibus eorum Chriſtum condemnatum videri conqueritur. Ideóque ſubiecit, In vobis crucifixus eſt: hoc eſt, ſenſu veſtro crucifixus eſt quaſi homo. In quo enim ſpes plena non eſt, homo eſt: Ideo hi non putabant plenam ſalutē eſſe in Chriſto, quia legem illi æquabāt. In iis verò qui congruè intelligunt Chriſtum, viuit in eis Chriſtus. In Fotino crucifixus eſt. Hic enim verè mortuus eſt, in quo Chriſtus dicitur crucifixus: quia iſtud loco accuſationis obiicitur.

Sed econtrario contingit diligentibus Chriſtianis. Vnde libro ſuper Beati immaculati, litera decima ſexta, verſu ſeptimo.

Sed non quicunque dicit, Dilexi mandata ſuper aurum & topazion. Non dicit auarus, qui auro incubat: diuitiis inhiat, ornamenta deſiderat: ſed ille dicit, qui poteſt

test dicere: Argentum & aurum non habeo, quoniam non requiro: quoniam nihil mihi prodest: præceptum autem & mandatum cæleste me redimet.

Cap.6. Tom.II. *Passus est secundum humanitatem assumptam, & non secundum Deitatem æternam. Libro de incarnatione Domini.*

Roman.1. Sed & Paulus dicit se prædestinatum esse in Euangelium Dei, quod antè, inquit, promiserat per Prophetas de Filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid, secundũ carnem. Et ad Galat. postquam autem venit plenitudo Galat.4. temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere. Et ad Timot. dixit: Memor esto Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid. 2.Timoth.2. Ergo ex nobis accepit quod proprium offerret pro nobis, vt nos redimeret ex nostro: & quod non erat nostrũ, ex sua nobis Diuina largitate conferret. Secundum naturam igitur se obtulit nostram, vt vltra nostram operaretur naturam.

Cap 8. Tom. II. *Nam secundum Diuinitatem pati non potuit. Lib.3. de Spiritu sancto.*

Non enim Spiritus sanctus est mortuus, qui mori nõ potuit, quia carnem non suscepit, nec mortis capax esse potuit sempiterna Diuinitas, sed mortuus secundũ carnem Christus. In eo vtique mortuus quod suscepit ex virgine, non in eo quod habebat ex Patre. In eo enim mortuus, in quo crucifixus est Christus. Spiritus autem sanctus non potuit crucifigi, qui carnem & ossa non habuit: sed crucifixus est Dei Filius, qui carnem & ossa suscepit, vt in illa cruce nostræ carnis tentamenta morerētur. Suscepit enim quod non erat, vt celaret quod erat: celauit quod erat vt tentaretur in eo, & redimeretur qđ non erat, vt ad id quod erat, per id quod nõ erat nos vocaret. O Diuinum crucis illius sacramentum, in qua hæret infirmitas, virtus libera est, affiguntur vitia, erigun- Psalm.118. tur trophæa. Vnde quidam sanctus ait: Confige clauis à timore tuo carnes meas: Non ferreis clauis ait, sed timoris Dei & fidei. Vehementior est enim virtutis strictura quàm pœnæ. Denique Petrus cum vsque in atriũ principis sacerdotum Dominum sequeretur, quem nemo ligauerat, fides vinxerat: & quem fides vinxit, pœna soluit. Rursus cum ligaretur à Iudæis, deuotio soluit, pœna non tenuit: quia non secessit à Christo. Ergo & tu crucifige peccatum, vt moriare peccato. Qui enim peccato moritur, Deo viuit. Viuamus ei qui Filio proprio non pepercit, vt in illius corpore, nostras crucifigeret passiones. Pro nobis enim mortuus est Christus, vt nos in illius rediuiuo corpore viueremus. Mortua est ergo 1.Petri 2. in illo, non vita nostra, sed culpa. Qui peccata nostra, inquit, pertulit corpore suo super lignũ: vt à peccatis nostris separati, cum iustitia viuamus, cuius vulnere plagarum sanati sumus. Lignum igitur illud crucis velut quædam nostræ nauis salutis, vectura nostra, non pœna est. Alia enim salus non est, nisi vectura salutis æternæ, dum mortem experendo, non sentio: dum pœnam contemnendo, non patior: dum metum nescio, negligendo. Quis est igitur cuius vulnere plagarum sanati sumus, nisi Christus Dominus? De quo idē prophetauit Isaias: Quia plaga eius nostra medicina est: Et de quo Paulus 2.Corinth.5. Apostolus in epistolis suis scripsit, Qui peccatum non cognouit, sed pro nobis peccatum factus est. Hoc quippe Diuinum in eo, quia caro peccatum non fecit, nec in eo suscepti corporis natura peccauit.

Cap.8. Tom.II. *Passio tamen ipsa toti supposito quod vnus Christus erat, ascribitur. Lib.3. de fide orthodoxa ad imperatricem.*

Quem etsi passum credimus & sepultum, sed homo ille passus est, quem Filius Dei suscepit, quem induit, quem portauit. Sed quia totum ad autorem referebatur quicquid homo ille patiebatur, ideo mors & passio Domini iudicatur. Nam constat immortale esse quod Dei est, hominis quod ad caducum. Tertia quoque die resurrexit, non Deus in hominem, sed homo potius in Deum. Ascendit ad cælos: obtulit Patri suo hominem illum gratissimum munus, consedit ad dexteram Patris secundum quod scriptum est.

Apparuit in passione dulcor Diuinæ benignitatis: quod pulchrè deducit per exemplum ligni balsami. Lib. super Beati immaculati, literam tertiam exponendo. Quod vide sup. cap. Balsamum. Et eodem lib. litera v. versu 3. sub similitudine arboris pomi. Quod require sup. cap. Crux: & cap. Mansio. Hanc benignitatem in ipsa passione Deus Pater pro salute humani generis ostendit. Lib.3. de Abrahã. Require sup. cap. Isaac.

Sequitur de passione Christi qualis fuerit. Et primò fuit contumeliosa seu probrosa: quod ostendit in tractatu super Tom.IIII. *Psal. xliij. require sup. cap. Confusio. Et lib. super Beati immaculati, litera v. versu vij.*

Alibi ipse dixit Propheta: Scis opprobrium meum. Quanquam istud opprobrium Christi sit, quod non est verum opprobrium, sed gloria Dei. Crux enim Christi, Iudæis scãdalum, Grecis stultitia. Illis ergo opprobriũ, mihi virtus est per quam aduersarium repello, seculum vinco: mihi sapientia, per quam insipientiæ laqueos euado. Hoc opprobrium thesauris Ægypti Moses pretulit: maius, inquit, æstimãs Ægypti thesauris opprobriũ Christi. Heb.11. Si opprobrium tuum gloria est Domine Iesu, quanta est gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem meum non auerti à confusione sputorũ. Ecce opprobrium tuum Domine, in quo salus est vniuersorum, in quo mundi redemptio, per quod opprobrium cœpimus non erubescere, qui erubescebamus: non confundi, qui confundebamur. Denique scriptum est: Accedite Psal.33. ad eum & illuminamini, & vultus vestri nõ erubescēt. Hoc opprobrium auferri à nobis nolumus, opprobriũ crucis Domini Iesu, quo nostra auferuntur opprobria.

Et eodem libro. Ser.21. ver.5.

Quoties benefacta crimini dantur, quoties virtus opprobrio ducitur, quoties ipsa ingrata est gratia. Vendidit iustus facultates suas, dispensauit pauperibus, nihil sibi reliquit, cõtemnitur plerunque in ipsa ecclesia, quia diues esse desinit, sicut scriptum est: Si dederit vir Cantic.8. omnes facultates suas in charitate, contemptu contemptus erit. Nõ ergo moueatur. Non enim mercedem huius seculi nec gratiam sed vitæ quæsiuit æternæ. Nõ indignetur quia homines pecuniis magis quam opibus bonis deferunt. Nam si ei propter bonũ opus in hoc seculo deferatur, & huius studij fructum hic adipiscatur, dicitur de eo, Percepit mercedem suam. Habet quidem opus bonum & hîc gratiam, sed breuis portio emerendæ salutis est. Serua futuris mercedem tuam, & istius seculi opprobria incremēta mercedis tuæ iudica. Cogita semper apostolicũ illud, quòd indignæ sint passiones huius temporis ad superuenturam gloriam. Nullis ergo iustus frangatur iniuriis, nullis moueatur periculis, nullis tentetur procellis, siue mors ingruat, siue vita, siue Angeli cælorum: neque deiiciatur aduersis, neque extollatur secundis.

Passio fuit dolorosa. Probat super Psal. xxxv. Et lib. iij. de virginitate. Require suprà cap. Dolor. Et in tractatu de obitu Gratiani. Et lib. x. super Lucam. Et lib. ij. de fide sanctæ Trinitatis; cap. vlt. Require supra. cap. Affectus.

Passio ista fuit fructuosa. Require sup. cap. Mors Christi. Et hoc quia passus est pro communi vtilitate. Libro Cap.3. Tom.I. *de fuga seculi.*

Vltimum remedium postremæ illius ciuitatis debebatur, in quo esset refugium salutare, vt mors principis sacerdotum ab omni nos mortis liberaret formidine atque exueret metu. Quis est ille, nisi de quo lectum est: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: quē proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine Ioan.1. ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ?

Sequitur de passione Domini quo ad seriem ordinis rei,

factæ, seu literalis historiæ. Et primò de præcedẽtibus ipsam passionem, quorum primum fuit æmulatio sacerdotum, vel inuidia pontificum, quæ tunc manifestata est quando Lazarum resuscitauit: quo moti miraculo, collegerunt consiliũ aduersus Christum, vt eum morti traderent & occiderent. de quorum consilio loquitur libro de benedictionibus patriarcharum. Quod require suprà cap. Iudæus. Secundum præcedens fuit iniquitas Iudæ proditoris, qui instigatus est cupiditate, quando Christus in Bethaniã venit, & Maria pedes eius vnxit, cuius vnguenti odore Iudas irritatus, ex tunc Christum Iudæis tradere disposuit, vt damnum effusi vnguenti proditionis pretio compensaret: de quo vnguento & vnctione: loquitur lib. vij. super Lucam quo ad vnguenti conditionem, Iudæ† detractionem, & Christi responsionem. Quod require sup. cap. Magdalena. Tertium præcedẽs fuit pactum Iudæ proditoris cum principibus sacerdotum, quod fuit feria quarta, in domo Caiphæ pontificis: & ibi triginta denariis venditus fuit Christus. De quo loquitur lib. de Ioseph. Quod require sup. cap. Emptio. Quartũ præcedens fuit, quòd tunc ab Apostolis requisitus vbi vellet Dominus sibi parari cœnam, cum in Hierusalem hospitium nõ haberet: qui respondit, vt euntes in ciuitatem, sequerentur quendam baiulãtem amphoram aquæ, &c. de quo loquitur libro x. super Lucam.

† Forsan, Simonis.

Cap. 8. Tom. V.

Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans. Bonum est considerare vbi Dominus Pascha faciat. Secundum Matthęum habes: Ite in ciuitatẽ ad quendam. Primùm maiestatem Diuinitatis aduerte: Cum discipulis loquitur, & iam nouit quid alibi sit futurum. Deinde dignationẽ eius intuere, quia non persona diuitis aut potentis eligitur, sed semper ambitur, & angustum hospitium pauperis amplius nobilium ædibus antefertur. Ite, inquit, ad quendam. Sciebas Domine nomen eius, cuius sciebas ministerium, cuius sciebas occursum. Sed ideo sine nomine designatur, vt ignobilis æstimetur. Nihil hìc compositum, vbi non exprimitur persona, sed causa. Secundum Marcum autem, lagenam aquæ portans. Hic ergo Apostolis mandatur sequendus. Sed quomodo paterfamiliàs? vt agnoscas sanctitatis definitionem esse, nõ censũs. Quomodo in superioribus habens stratum magnum? Vt meritum eius aduertas, in quo cum discipulis sublimium virtutum eius delectatione requiesceret. Vtinam ergo mihi contingat amphoram aquæ portare, contingat lagenam aquæ portare quã paterfamiliàs portat habens in superioribus magnum stratum. Quid est enim amphora, nisi mensura perfectior? Non mediocres qui mensuram habent. Denique Dominus mensuram, inquit, bonã cumulatam, superfluentem dabunt vobis.

In ipso quidem cœnaculo primò facta fuit Paschæ mãducatio, hic est Paschalis agni: & promittitur Apostolis participatio regni. De hoc loquitur ibidem infr.

Cap. 9.

Et ego quidem dispono vobis sicut disposuit mihi Pater regnum. Regnum Dei non est de hoc mundo. Nõ ergo æqualitatis homini ad Deum, sed similitudinis æmulatio est. Solus enim Christus est plena imago Dei, propter expressam in se paternæ claritudinis vnitatem. Iustus autem homo ad imaginem Dei est, si propter imitandam Diuinæ conuersationis similitudinem, mundum hunc Dei cognitione contemnat, voluptatésque terrenas verbi perceptione despiciat, quo alimur in vitam. Vnde & corpus Christi edimus, vt vitæ æternæ possimus esse participes. Non enim victus & potus nobis præmij loco spondetur & honoris, sed communicatio gratiæ cælestis & vitæ: Neque duodecim throni tanquam aliqua corporalis sunt receptacula sessionis, sed quia secundum Diuinam similitudinem iudicat Christus cognitione cordium, non interrogatione factorum virtutem remunerans, impietatémque condemnans: ita & Apostoli in iudicium spiritale formantur, remuneratione fidei, & execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, sacrilegos odio persequentes.

Secundò in eodem loco facta est lotio pedum, & de hoc loquitur libro primo de Spiritu sancto, cap. primo. Require suprà cap. Lauare. Tertiò in eodem loco conficitur & datur sacra communio. Et de hoc vide suprà capit. Eucharistia. Quartò ibidem fit proditoris demonstrato: Et tunc Iudas inde recessit, quia diabolus in ipsum intrauit. Et de hoc loquitur libro secundo de Cain & Abel. Require suprà cap. Crimen. Quintò in eodem cœnaculo cum Christus diceret se recessurum, facta est inter Apostolos contentio quis eorum esset maior. i. dignior vicarius loco Christi. Propterea dicit lib. x. super Lucam. Cap.

Conuertamur igitur & caueamus, ne in perditionem aliqua inter nos de prælatione possit esse contentio. Si enim contendebant Apostoli, non excusationi obtenditur, sed cautioni proponitur. Si Petrus aliquando conuertitur, qui primam Dei sequutus est vocem, quis potest dicere citò se conuersum? Caue ergo iactantiam, caue seculum. Ille enim iubetur confirmare fratres suos, qui dixit, Omnia reliquimus, & sequuti sumus te. Deinde contuendum est, quia non omnis honorificentiæ studium humilitas definitur. Potest enim deferre alicui propter seculi gratiam, potentiæ metũ, vtilitatisque cõtuitu. Tua ædificatio quæritur, non alterius honor. Et ideo vna datur omnibus forma sententiæ, vt non de prælatione iactantia sit, sed de humilitate contentio, eò quòd se Dominus proponit imitandũ. Egebamus omnium, ipse nullo: & tamen præbuit se humilitatis autorem, cum discipulis ministraret. Quod vtique faciebat, non studio vtilitatis, sed exercitatione virtutis.

Sextò ibidem denuntiatur negatio Petri. Vnde addit.

Petrus autem, etsi spiritu promptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu denuntiatur, Dominum denegaturus. Neque enim poterat Diuinæ constantiam intentionis æquare. Passio Domini æmulos habet, pares non habet. Ita non reprehẽdo quod negauit, laudo quod fleuit. Aliud commune conditionis est, aliud speciale virtutis. Et ideo instruitur ad cauendum, non cogitur ad negandum.

Septimò ibidem præmonentur Apostoli contra imminentes persequutiones, præmittens quomodo prius miserat eos sine sacculo & pera. Et de hoc loquitur libro de Ioseph.

Dominus Iesus mittens ad euangelizandum discipulos, misit eos sine auro, sine argento, sine pecunia & sine virga: hoc est, vt incentiua litis, & instrumenta eriperet vltionis.

Sed dicit vt gladios emant, qui dicunt se gladios habere duos: & de hoc loquitur super Lucam, vt suprà.

Qui non habet, inquit, sacculum, tollat similiter & peram: Et qui non habet, vendat tunicam suam, & emat sibi gladium. Cur emere me iubes, qui ferire me prohibes? Cur habere præcipis, quem vetas promi, nisi fortè vt sit parata defensio, non vltio necessaria: & videre potuisse vindicare, sed noluisse? Lex tamen referire non vetat. Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, sat est dicit: quasi licuerit vsque ad Euangelium, vt sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio bonitatis perfectio. Multis hoc iniquum videtur, sed nõ iniquus Dominus, qui cum se posset vlcisci, maluit immolari. Est enim gladius spiritalis, vt vendas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia vestiuntur. Est etiam gladius passionis, vt exuas corpus, & immolatę carnis exuuiis ematur tibi sacri corona martyrij. Quod ex benedictionibus Dominicis colligere potes, qui summam omnium coronarum, si quis persequutionem patiatur pro iustitia, prædicauit. Denique vt scias quia de passione loquutus est, ne turbaret discipulorum animos, de se exemplum protulit dicens: Quoniam hoc quod scriptũ est, impleri oportet de me: Quòd & cum iniustis deputatis

tatus est. Mouet tamen adhuc, quòd duos gladios discipuli protulerunt, ne fortè vnum noui, alterum veteris testamenti, quibus aduersus diaboli armamur insidias. Denique dicit Dominus: Sat est: quasi nihil desit ei, quē vtriusque testamenti doctrina munierit.

Post prædicta dicit, Surgite eamus hinc. Quod verbum pertractat libro de bono mortis. Quod require sup. cap. Anima. Et libro de fuga seculi. Quod require sup. cap. Fuga. Sequitur recessus Christi & ingressus in ortū, de quo loquitur lib. ij. de virginitate. Et super Beati immaculati, versus finem. Quod require sup. cap. Ortus. In ipso orto primò tristitiam ostendit causa imminentis passionis. Vnde dicit, Tristis est anima mea vsque ad mortem &c. Libr. de bono mortis.

Cap 7. Tom. I.

Siquidem Iesus ait, Tristis est anima mea vsque ad mortem: affectum hominis in se exprimens. Et alibi dicit, Nunc anima mea turbata est.

Tom. IIII.

Et lib. de prima interpellatione Dauid.

Nolo enim quòd mireris si Propheta dicit animam suam esse exagitatam, cum dixerit ipse Dominus Iesus: Nunc anima mea turbata est. Qui enim suscipit nostras infirmitates, nostrum quoque suscipit affectum, in quo & tristis erat vsque ad mortem, non propter mortem. Mors enim voluntaria mœstitiā habere non poterat, in qua futura erat vniuersorum lætitia, vniuersorum refectio, de qua & alibi dixit: Et surrexi, & vidi, & somnus dulcis factus est mihi. Bonus somnus, qui fecit non esurire esurientes, non sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem præparauit. Quomodo ergo anima eius timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? Tristis ergo vsque ad mortem, donec consummaretur gratia, quod probatur ipsius testimonio dicentis de morte sua: Baptismate habeo baptizari, & quomodo angor dum perficiatur?

Hoc diffusius pertractat, libro secundo de fide sanctæ Trinitatis. Quod require sup. cap. Affectus. Secundò ibidem orauit ad Patrem, vt transferret calicē passionis, nō tamen suam, sed Patris voluntatem vult fieri. quod pertractat super Lucam ibidem sup. Require cap. Affectus.

De hac oratione videtur loqui. Lib. j. de fide orthodoxa ad imperatricē. Quod require suprà cap. Oratio. Tertiò in ipso orto proditor cum cohorte venit ad Christum, & dat osculi signum: de quo loquitur super Psal. xxxix. Et lib. vj. Hexameron. Quod require suprà cap. Osculum. Sed super Lucam, Lib. x. vt suprà clarius dicit.

Cap. II. Tom. V.

Iuda osculo Filium hominis tradis? Magna Diuinæ significatio potestatis, magna disciplina virtutis, & cōsilium proditionis aperitur, & adhuc patientia nō negatur. Ostendisti Domine quem proderet, dum occulta manifestas. Ostendisti etiam quem traderet, dum dicis Filium hominis: quia caro, non Diuinitas comprehēditur. Illud tamē plus confutat ingratum, quòd eum tradiderit, qui cum esset Dei Filius, propter nos tamen Filius hominis esse voluisset. Quasi dicat: Propter te suscepi ingrate quod tradis. In hypocrisi ergo per interrogationem pronuntiandum puto, quasi amātis affectu corripiat proditorem. Iuda osculo Filium hominis tradis? Hoc est, amoris pignore vulnus infligis, & charitatis officio sanguinem fundis, & pacis instrumento mortem irrogas? Seruus Dominū, discipulus prodis magistrū, electus authorem: hoc est illud, Vtilia vulnera amici quàm voluntaria oscula inimici. Proditori hoc. Pacifico verò quid dicitur? Osculetur me ab osculo oris sui. Et osculatus est eum. Non quò simulare nos doceat, sed vt ne proditionem refugere videretur: & plus afficeret proditorē, cui amoris officia nō negaret: quia scriptum est: Cum odientibus pacem eram pacificus.

Prouerb. 27. Canticor. I.

Quartò venit obuiam perfidis volentibus capere ipsum. Et de hoc loquitur lib. de obitu Gratiani imperatoris.

Super psal. 61. Tom. III.

Sed quia elegit genus humanum Dominus magis seruare quàm perdere, nō mouebitur amplius ad indignationem, qui venit ad misericordiam: venit vt redimeret nos suo sanguine, non vt nostrum effunderet. Venit vt se offerret pro nobis, & quasi bonus negotiator mercem sui proprij corporis passione seruaret. Et cum hoc diceret, leuauit oculos suos, & vidit hinc persequutores, inde nequitias spirituales in vnum conuenire, & ait: Quousque irruitis in hominē interficientes vniuersos? Hoc est, quid delere festinatis genus humanum? Nescitis me pro omnium redemptione venisse? Obtuli me pro cunctis, vt omnes mea oblatione protegerem. Hominem ergo aut pro humana omni accipimus multitudine, aut si de vno accipimus, de ipso dictum intelligimus: Irruitis, sed in hominem: quia supra Deum irruere nō potestis, sicut habes alibi: Quid me quæritis occidere hominem? Neque enim Diuinitas morti poterat esse subiecta, sed humana susceptio. Si ergo in me irruitis, & me vultis tenere, quid eos qui mecū sunt vultis occidere? Satis est vobis habere quem quæritis. Non quæro consortem passionis, qui ad salutem omnium adiutore non egeo: Non requiro legatum, nuntium non præmitto, sed ipse me nuntius obtuli non quærētibus, me tradidi non comprehendentibus, vt liberarem eos qui mortis laqueis fuerant comprehensi.

Quintò in eodem orto Christus capitur. Vnde super Lucam, vt sup.

Cap. 12. Tom. V.

Et signo dato, inquit, ab iis qui cum fustibus venerant, comprehenditur: Sed Dominum omnium mysteria, non arma tenuerunt. Denique loquutus est, & ceciderunt retrorsum: Quò mihi legiones Angelorum? quò cælestem exercitum? Vox Domini sola plus terret. Hanc ille ad demonstrandum Diuinæ maiestatis indicium, qui in pectore Christi recumbebat, elegit. Volenti ergo iniicit manus turba, nectuntur vincula. O amentes, ò perfidi, non sic comprehenditur sapientia, non sic tenetur iustitia.

Sextò, Petrus gladio percutit, & auriculam vnius ferit, sed à Christo curatur. Vnde adiungit.

Cap. eod.

Denique Petrus eruditus in lege, promptus affectu, qui sciret Phineæ reputatum ad iustitiam, quòd sacrilegos peremisset, percussit principis seruum. Sed Dominus vulnera cruenta detorsit, mysteria Diuina subiecit, vt seruus principis mundi, hoc est, non naturæ conditione, sed culpæ secularium famulus potestatum, auris suæ vulnus exciperet, quia non audisset verba sapientiæ. Omnis denique qui facit peccatum, seruus est peccati. Peccatis, inquit, vestris venditi estis. Venditio propter peccata nostra: propter bonitatem autem Dei redemptio peccatorum. Aut si Petrus volens percussit aurem, docuit quòd aurem habere in specie non deberent, quam in mysterio non haberent. Sed bonus Dominus & ipsi refundit auditum, secundum prophetica dicta, demonstrans & ipsos si conuertantur posse sanari, qui in passione Domini vulnerati sunt: eò quòd omne peccatum fidei mysteriis abluatur. Tollit itaque Petrus aurem. Quare Petrus? Quia ipse est qui accepit claues regni cælorum. Ille condemnat, qui & absoluit: quoniam ligandi idem & soluendi adeptus est potestatem. Tollit autem aurem malè audientis: tollit aurem gladio spirituali, aurem interiorem malè intelligentis. Caueamus ne cui tollatur auricula. Legitur passio Domini: si ad Diuinitatem eius referimus, infirmitatē corporeæ passionis, exciditur auricula, & exciditur à Petro, qui non passus est Christum Prophetam æstimari, sed Dei Filiū docuit confessione fideli signari. Ergo cum legimus teneri Iesum, caueamus ne ab aliquo audiamus, & putemus eum secundum Diuinitatem teneri: teneri inuitū, teneri quasi infirmum. Tenetur quidem, & vt dicit Ioānes ligatur secundum corporis veritatem: sed væ illis qui ligant verbum. Ligant enim verbum, qui tantummodo Christum hominem putant: ligant, qui pretium non putant, qui omnipotentem non confitentur. Mala

Ioan. 8. Isa. 50.

vincula Iudæorum,quibus non Chriſtum ligant, ſed ſe ipſos alligant. Ligatur autem in domo, non pij alicuius & iuſti,ſed in domo Caiphæ:hoc eſt in impia domo, vbi etiam moriturus pro omnibus prophetatur. Quàm amentes igitur qui beneficia Diuina confitentur, & beneficiorum autorem perſequũtur.Ideo aurem perdũt, quia perdiderunt auditus profectum. Auditum multi non habent,qui habere ſe credunt.In Eccleſia omnes habent,extra Eccleſiam non habent. Aut fortaſſe ideo aurem tulit,ne amplius delinquerent audientes, qui audita ſeruare non poſſunt.Sic & aliquando confudit Deus linguas exſtruentium turrẽ ne ſe audirent, & opus ſuæ impietatis augerent.Comprehende ſi potes, quomodo ad dexteræ Saluatoris attactum,fugiat dolor, & vulnera non medicamento aſperſa,ſed tactu obducta ſanẽtur. Operatorem ſuum limus agnoſcit, & operatricem ſuam Domini manum ſequitur caro. Quomodo vult enim opus ſuum creator inſtaurat. Sic & alibi cæco illi viſus,luto ſuper oculos illito, quaſi in naturam redierit reformatur.Iubere potuit, ſed operari maluit, vt cognoſcamus ipſum eſſe, qui è limo terræ corporis membra noſtri variis apta formauit officiis, & infuſo vigore mentis animauit. Venerunt ergo, & comprehenderunt eum,grauius perituri ſtudij ſui fructu. Nec intellexerunt infelices myſterium,nec venerati ſunt tam clementis pietatis affectum, quòd etiam hoſtes ſuos non paſſus eſt vulnerari.Illi iuſto mortem inferebant, perſequutorum vulnera iſte ſanabat.

Cap.4. Tom.I. *Propter iſta dicit etiam lib.iij.de officiis.*

Non videtur quòd Chriſtianus vir iuſtus & ſapiens quærere ſibi vitam aliena morte debeat, vtpote qui etiamſi in latronem armatum incidat,ferientem referire non poſsit,ne dum ſalutem defendit,pietatem contaminet. De quo in Euangelij libris aperta & euidẽs ſententia eſt.

Matth.26. Reconde gladium tuum : Omnis enim qui gladio percuſſerit gladio ferietur.Quis latro deteſtabilior,quàm perſequutor qui venerat vt Chriſtum occideret? Sed noluit ſe Chriſtus perſequutorum defendi vulnere,qui voluit ſuo vulnere omnes ſanare.

Sequitur poſt hoc,quòd Chriſtus captus eſt, & ad domum Annæ pontificis ductus eſt, quem ſequitur Petrus, & in eadem domo negat. Cuius negationem proſequitur quoad Lib.10.cap.12. Tom.V. *tempus,locum, & modum:ſoluens occurentia dubia, & expoſitiones varias:concludens de conuerſione ipſius Petri. Super Lucam vt ſup.*

Petrus verò ſequebatur à longe. Et bene à longe ſequebatur, iam proximus negaturo. Neque enim negare potuiſſet,ſi Chriſto proximus adhæſiſſet.Sed fortaſſe & in hoc nobis maxima ſit admiratione reuerendus,quòd Dominum non reliquit,etiam cum timeret. Metus naturæ eſt,cura pietatis: Alienum quod timet, ſuum quod nõ fugit: Quod ſequitur deuotionis,quod negat obreptionis: Commune quod labitur,fidei quod pœnitet.Iam in domo principis ſacerdotum ignis ardebat, acceſsit Petrus vt calefaceret ſe,quia clauſo Domino calor mentis etiam in ipſo refrixerat. Quid ſibi vult quòd prima eum prodit ancilla, cum viri vtique magis eum potuerunt recognoſcere, niſi vt & iſte ſexus peccaſſe in necem Domini videretur, vt & iſte ſexus redimeretur per Domini paſsionem?Et ideo mulier reſurrectionis accepit prima myſteria, & mandata cuſtodit, vt & veterem præuaricationis aboleret errorẽ. Petrus ergo proditus negat. Ponamus enim negaſſe Petrum,quia dixit Dominus:Ter me negabis. Et malo negaſſe Petrum, quàm Dominum dicere fefelliſſe. Quid negauit? Quod promiſit incauté. Deuotionem conſiderauit,non reſpexit conditionem multatus:quia dixit ſe animam ponere,quod non humanæ infirmitatis, ſed Diuinæ eſt poteſtatis. Cum tam grauem imprudentis ſermonis multam luerit,quanta eſt pœna perfidiæ? Vbi tamen negat Petrus?Non in monte,non in templo, non

A in ſua domo,ſed in prætorio Iudæorum,in domo principis ſacerdotum.Ibi negat,vbi veritas non eſt: Ibi negat,vbi Chriſtus captus,vbi Ieſus ligatus eſt. Quomodo enim nõ erraret,quẽ intromiſit oſtiaria,& interrogauit oſtiaria, & oſtiaria Iudæorum? Malè Heua induxit Adam,malè Petrum introduxit fœmina.Sed ille in Paradiſo labitur,vbi non veniabilis culpa: hic in prætorio Iudæorum,vbi difficilis innocentia. Illi interdictus lapſus,huic prædictus error.Ille commiſſus huic præiudicauit,hic illum reſoluit.Cõſideremus etiam quo in ſtatu neget. Frigus,inquit, erat.Si tempus conſideremus, frigus eſſe non poterat:ſed frigus erat,vbi Chriſtus non agnoſcebatur:vbi non erat qui lucem videret, vbi negabatur ignis conſumens.Frigus ergo erat mentis, non corporis.Denique ad carbones ſtabat Petrus,quia algebat affectu. Mala flamma Iudaica: vrit, non calefacit. Malus focus,qui quondam etiam ſanctorum mentibus

B fuliginem erroris aſpergit : iuxta quem etiam Petri interiores oculi caligârunt:Illi oculi non carnis & ſanguinis,ſed oculi mentis, quibus Chriſtum videbat.Dicit aliquis: Tu Iudæorum etiam elementa condemnas? Non condemno elementa, quia non ſunt Iudæorum elementa,ſed Chriſti. Sed alia eſt,quam condemno,flamma perfidiæ : hanc flammam condemno Iudæorum Diuina ſequutus oracula.Dicit enim Dominus:Argẽtũ veſtrum reprobum eſt.Si argentum reprobum eſt Iudęorum,& focus reprobus Iudęorum eſt. Denique foco & auro Iudæorum caput vituli figuratum eſt : hoc eſt,ſacrilegij principatus. Sed videamus negandi tenorem, quam inter Euangeliſtas video eſſe diuerſum.Ita noui fuit Petrum potuiſſe peccare,vt peccatum eius nec ab Euangeliſtis potuerit comprehendi.Petrũ itaque prodenti ancillæ quòd ex illis eſſet qui cum Ieſu Galilæo erant,prima voce Matthæus poſuit reſpondiſſe,Neſcio quid dicas.Hoc etiam Marcus,qui ſequutus eſt Petrũ,

C & ex ipſo potuit verius agnoſcere : prima vox negantis eſt Petri,qua tamen non negare Dominum,ſed à proditione mulieris ſe ſeparaſſe videtur. Quid tamen negauerit conſidera.Ex illis vtique ſe eſſe,qui cum Ieſu Galilæo erant. Vel vt Marcus poſuit,Cum Ieſu Nazareno. Nunquid negauit cum Dei fuiſſe ſe Filio?hoc eſt dicere:Neſcio Galilæum : neſcio Nazarenum,quem Dei Filium noui.Habeant homines locorum vocabula, Dei Filium patria non poteſt nuncupare, cuius maieſtatem locus nullus includit.Et vt ſcias hoc verum eſſe, etiam exemplo probatur.Nam alibi cum interrogaret Dominus diſcipulos,Quem dicunt eſſe homines Filium hominis:Alij Heliam,alij Hieremiam dixerunt, aut vnum de Prophetis:Petrus autem ait,Tu es Chriſtus, Filius Dei viui.Nunquid & ibi negauit,quia Chriſtum non hominis Filium ſed Dei maluit confiteri?Certè quid hîc putamus ambiguum,quod etiam Chriſtus probauit?Et aliud accipe:Interrogatus Petrus:Et tu ex illis es qui cũ

D Ieſu Galilæo erant?Verbum æternitatis refugit. Non enim erant,qui eſſe cœperunt:hoc eſt dicere, Ille ſolus erat,qui in principio erat.Denique ait,Non ſum ego.Illius eſt enim eſſe qui ſemper eſt.Vnde & Moſes ait: Qui eſt miſit me.Rurſus cũ vrgeretur quòd ex illis eſſet, ſecundum Marcum negauit, vt ſcias Euangeliſtam veritati quàm gratiæ plus dediſſe.Sed tamen negauit ex illis ſe eſſe non Chriſtum negauit.Negauerat hominum cõſortia,non Dei gratiam:Negauerat ex illis ſe eſſe qui cũ Galilæo erant,non negauit cum Dei Filio. Denique ſecũdum Matthæum proditus quòd cum Ieſu Nazareno fuiſſet,ait,Neſcio hominem.Hoc idem & in tertia voce vterque de quibus propoſuimus,Euangeliſtæ eum cũ iuramento reſpondiſſe poſuerũt,quia neſciret hominem.Et bene negauit hominem,quem ſciebat Deũ. Denique vbi iuſiurandum eſt, cauta reſponſio eſt. Nam etſi negauit Petrus,non tamen periurauit,quia nec Dominus periuraturum eſſe memorauerat.Quod ſi in Petro

A tro dubium eſt,quàm periculoſum eſt iuſiurandũ? Ioã-
nes autem ſic poſuit,Quoniam interrogatus ab ancilla
Petrus, vtrũ ex diſcipulis eſſet illius hominis:prima vo
ce reſponderit,Non ſum.Non enim erat hominis Apo
Galat 1. ſtolus,qui erat Chriſti.Denique & Paulus hominis A-
poſtolum ſe eſſe negauit,dicens:Paulus Apoſtolus non
ab hominibus neque per hominem,ſed per Ieſum Chri
ſtum & Deum Patrem.Sed ne videretur ambiguum ali
quid incarnationis afferre,ſubiecit:Qui ſuſcitauit eum
à mortuis:vt & hominem credas,cum Deũ antè credi-
deris.Quod alibi quoque eodẽ tenore cuſtodit, vbi di-
1.Timot.2. cit:Vnus enim Deus,& vnus mediator Dei & hominũ
homo Chriſtus Ieſus. Prius vtique mediatorem Dei q̃
hominum nuncupauit.Non enim ſat eſt vtrunque cre-
dere,niſi fidei ordo ſeruetur.Concordat igitur vbique
reſponſio.Nam qui dixit,Neſcio hominem:æquũ erat,
vt interrogatus vtrum eſſet ex diſcipulis hominis,dice
ret,Non ſum.Itaque non Chriſti diſcipulum ſe negauit,
B ſed hominis negauit eſſe diſcipulum.Itaque & Petrus &
Paulus hominem negauerunt quem Dei Filium fatebã
tur.Quod ſenſit Petrus,& Paulus expreſsit, hinc & ille
proficit.Error Petri,doctrina iuſtorum eſt:& titubatio
Petri,omnium petra eſt.Denique ſuper vndas titubat,
ſed dexteram porrigit Chriſto.In monte cadit,ſed leua
tur à Chriſto.Titubauit quidem Petrus in mari,ſed am
bulauit firmior.Titubatio Petri ſuper aquã, noſtra eſt
firmitudo.Ibi cadit,quo nullus aſcendit:ibi nutat, vbi
nemo ambulat.Et tamen inter vndas licet titubet, non
labitur:nutat,non cadit:fluitat,non præcipitatur. Et ſi
cecidit,in monte tamen cecidit: ſed felicius ille cecidit,
quàm alij ſteterunt.Felicius cecidit, quem Chriſtus le-
uauit.Iterum autem interrogatum quòd ex diſcipulis
eius eſſet,Ioannes ſcripſit negaſſe.Et bene negauit,quia
ex eius dicebatur eſſe diſcipulis quem hominem in ſu-
perioribus ſunt loquuti.Nam & tertiò quòd cum illo
eſſet viſus negauit,hoc & de ſuperioribus deriuatur;Cũ
C illo quem hominem nuncupatis,non fui:ſed à Dei Filio
non receſsi.Lucas quoque ſcripſit Petrum interrogatũ
vtrum ex illis eſſet,reſpondiſſe prima voce:Non noui il
lum.Et bene dixit.Temerarium quippe erat vt diceret
quia nouerat eum,quem mens humana non poteſt com
prehendere.Nemo enim Filiũ nouit niſi Pater. Rurſus
ſecunda voce,ſecundum Lucam idẽ Petrus ait: Nõ ſum
ego.Maluit videlicet ſe negare quàm Chriſtum: aut qa
videbatur Chriſti ſocietatẽ,vtique ſe negauit.Certè cũ
de homine negat,in Filium peccauit hominis,vt remit-
teretur ei:non in Spiritum ſanctum.Tertiò quoque in-
terrogatus ait:Neſcio quid dicas:hoc eſt,ſacrilegia ve-
ſtra neſcio.Sed nos excuſamus:Dominus ipſe non excu
ſauit.Non enim ſat eſt inuoluta reſponſio confitẽtis Ie-
ſum,ſed aperta confeſsio.Quid prodeſt verba inuolue-
re,ſi videri vis denegaſſe?Et ideo Petrus nõ de induſtria
reſpondiſſe ſic inducitur,quia poſtea recordatus eſt, &
tamen fleuit.Maluit enim ipſe ſuum accuſare peccatũ,
Prouerb.18. vt iuſtificaretur fatendo,quàm grauaretur negando.Iu
D ſtus enim in principio accuſator eſt ſui: & ideo fleuit.
Quare fleuit?Quia culpa ei obrepſit.Et ego ſoleo flere,
ſi culpa mihi deſit:hoc eſt ſi non me vindicem,ſi nõ ob-
tineã quod improbè cupio.Petrus doluit & fleuit,quia
errauit vt homo.Non inuenio quid dixerit: inuenio ꝙ
fleuerit.Lacrymas eius lego, ſatiſfactionẽ nõ lego. Sed
quod defendi non poteſt, ablui poteſt.Lauent lacrymæ
delictũ,quod voce pudor eſt cõfiteri.Et veniæ fletus cõ
ſulunt,& verecundæ lachrymæ ſine horrore culpam lo
quũtur.Lacrymæ crimen ſine offenſione verecundię cõ
fitentur:lacrymæ veniam nõ poſtulant,ſed merẽtur.In-
ueni cur tacuit Petrus,ne tam citò veniæ petitio plus of
fenderet.Antè flendũ eſt,ſic precandum.Bonæ lacrymę,
quę lauãt culpã.Denique quos Ieſus reſpicit,plorãt de-
lictũ.Negauit primò Petrus,& non fleuit:quia nõ reſpe
xerat Dominus.Negauit ſecũdò,nõ fleuit: quia adhuc

A non reſpexerat Dominus.Negauit & tertiò,reſpexit Ie
Ieſus,& ille amariſsimè fleuit.Reſpice Domine Ieſu, vt
ſciamus noſtrum deflere peccatum, lauare delictũ. Vn-
de etiã lapſus ſanctorũ vtilis.Nihil mihi nocuit quod ne-
gauit Petrus,profuit quod emẽdauit.Didici cauere allo
quia perfidorũ.Petrus inter Iudæos negauit:Salomõ cõ
tubernio gẽtili deceptus errauit.Fleuit ergo amariſsi-
mè Petrus.Fleuit,vt lacrymis ſuũ poſsit lauare delictũ.
Et tu ſi veniã vis mereri,dilue lacrymis culpã tuã: eodẽ
momẽto, eodẽ tẽpore reſpicit te Chriſtus. Si in aliquo
labaris fortaſſe,quia ſecretorũ tuorũ teſtis aſsiſtit,reſpi
cit vt recorderis,& fatearis errorẽ.Imitare Petrum ali-
bi dicentẽ tertiò:Domine,tu ſcis quia diligo te.Etenim
quia tertiò negauerat,tertiò confitetur: Sed negauit in
nocte,confitetur in die.Hæc autem ideo ſcripta ſunt, vt
ſciamus neminẽ iactare ſe debere.Nam ſi Petrus lapſus
eſt,quia dixit,etſi alij ſcandalizati fuerint, ſed non ego:
quis alius iure de ſe præſumat? Denique & Dauid quia
B dixerat:Ego dixi in mea abundantia,nõ mouebor in æ- Pſal.29.
ternũ:eã ſibi iactantiã obfuiſſe profitetur,dicens:Auer-
tiſti autem faciem tuã à me, & factus ſum cõturbatus.
Vnde te euocem Petre,vt doceas me quid flẽs cogitaue-
ris?Vnde te,inquã,euocem Petre?de cælo, vbi iã choro
inſertus es Angelorũ:an etiã de tumulo? quia nõ putas
iniuriã & ibi eſſe, vnde Dominus reſurrexit: Doce nos
quid tibi profuerunt lacrymæ tuæ. Sed docuiſti illico.
Nam qui lapſus es antè quàm fleres, poſtquam fleuiſti
erectus es,vt alios regeres,qui te ipſum antè nõ rexeras.

*Et quia Petrus conuerſus eſt ad galli cantum,& ad Chri
ſti aſpectum,ideo pulchrè deducit hoc,lib.v.Hexameron in
fine.Quod require ſup.ca.Gallus. Secundò in eadem do
mo Chriſtus ab Anna interrogatur:& quia reſponſum de- Cap.5. Tom.II.
dit verum,alapa in maxilla percutitur.Vnde lib.de incar
natione Domini.*

Vnde amentes eos æſtimare debemus,qui audientes
Dei Filiũ dicentẽ,Quid me cædis?ſecundum naturã Di Ioan.18.
C uinitatis ſubiectũ iniurię putauerũt.Dixit enim: Quid
me cędis:ſed cædẽ Diuina natura non ſenſit.Dixit,Dor- Iſaiæ 50.
ſum meũ in flagella,& maxillas meas in palmas:vultum
autem meũ non auerti à cõfuſione ſputorũ.Sed dorſum
& maxillas dixit & vultũ,hoc eſt, humani corporis por
tiones. Quod enim caro verbi patiebatur, vel manẽs in 1.Pet.4.
carne Dei verbũ,patiebatur carne ſicut ſcriptũ eſt: Chri
ſto in carne paſſo:in ſe vtiq; ꝓ corporis aſſũptione refe
rebat, vt q̃ noſtra ſunt, ipſe ſuſciperet, & ſuis circũueſti
ret humana.Rectè igitur ſecũdũ naturã ſuã & caro paſ-
ſa eſt, nec ea corporis paſsione verbi natura mutata eſt.

*Sequitur poſt hoc quòd Chriſtus ad Caipham pontificẽ
ducitur examinandus,vbi falſi teſtes inducũtur, & iniquo Ser.ord.50. Tom.III.
iudicio reus mortis adiudicatur. Quod pertractat in ſer-
mone quodam de paſsionis tempore, qui incipit vt ſequitur:*

Ante dies proſequuti ſumus ſanctæ Suſannæ iudiciũ
ſimile admodum fuiſſe iudicio Saluatoris,& iiſdem cri
minationibus laboraſſe caſtitatem fœminę memoratæ,
D quib⁹ Chriſti laborauit integritas. Similiter enim perſe
quutores in Suſanna paſſa eſt pudicitia, ſicut & in Chri
ſto paſſa eſt iuſtitia.Illa dũ in adulterio cõuincit presby
teros,ipſa tanquam adultera retinetur:hic dum in ſacri-
legio arguit Phariſæos, ipſe tanq̃ ſacrilegus accuſatur:
quod quidem ſacrilegium in Phariſæis maius adulteriũ
vocari poteſt. Grauius eſt enim religionis adulterũ eſſe
quàm corporis,& plus eſt integritatem Diuinitatis læ-
dere quàm integritatem hominis violare. Condẽnatur
ergo Suſanna,cõdemnatur & Dominus.Illa, quia caſti-
tatem corporis tuebatur: Hic, quia caſtimoniã religio-
nis defendebat. Similis igitur erat in vtroq; cauſa iudi-
cij,niſi quod meliore vſa eſt iudice Suſanna quàm Do-
minus.Hunc enim præſes iudicat:Hanc Propheta. Hũc
audit vir,qui Phariſæorũ ſeditionibus terrebatur: hanc
audit puer,qui ſancto Spiritu replebatur.Iſte quod ſen-
tit,conſtanter pronuntiat, non defendit.Suſannæ enim

iudex quam absoluit, & liberat Domini cognitor, quẽ absoluit, & damnat, & tradit. Simile ergo fuit penè per omnia Susannæ Dominíque iudicium. Siquidem nec accusatio in iis fuerit ipsa dissimulis. Susannã enim seniores deferunt: Dominum accusat Iudas. Illam doctores sui, hunc discipulus proprius criminatur. Susannã, inquã, pseudopresbyteri arguunt, prodit pseudoepiscopus Saluatorem. Episcopus enim & Iudas fuit, sicut ait Propheta de eodẽ dicens: Fiant dies pauci, & episcopatũ eius tollat alter. *Psalmo 108.* Sed nec locus fratres in vtraq; causa videtur esse dissimilis. Susanna enim in paradiso ab accusatoribus circumuenitur. Dominus in ortuli paradiso à traditoribus circundatur. Illa ibi insidiatores patitur: iste hîc sustinet proditorẽ. Videamus autẽ exitũ vtriusque iudicij. Susannæ accusatores tanquam falsi testes prophetica sententia feriũtur, & eiúsdẽ criminis puniuntur rei cuius dãnare innocẽtis sanguinẽ gestiebãt: Domini autem traditorẽ non inuenio à iudice esse damnatum. Non enim dãnat eũ Pilatus, non damnat populus, sed quod est grauius, se ipse condẽnat, & cessante sẽtentia iudicis, propria sentẽtia iudicatur. Quẽ enim alter iudicat, potest vtcunque esse excusabilis: Reus autẽ sine excusatione est qui conscientiæ suæ iudicio cõdẽnatur. Quẽ alter iudicat, potest quandocunque à suo iudice sperare indulgentiã: qui se ipse iudicat, à quo indulgentiã postulabit? Referens enim Iudas Dominici sanguinis pretiũ, ait Iudæis: Peccaui quòd tradiderim sanguinem innocentem. Magnũ igitur Dominicæ innocentiæ testimoniũ est, dum accusator eius & confitetur de scelere, & reus est de mercede. Dum enim miser refudit venditionis pretium, putat se facinoris sui posse soluere contractũ. Sed nec iste absoluitur. Dum enim autor venditionis suæ reus est, cõstat istos sceleratum cum sacrilego iniisse contractum. Sua ergo sententia Iudas proditor condemnatur. Mirum fortè sit vobis, quòd non eũ populus iudicauerit, non præses addixerit. Hoc sacrilegi solùm esse iudicium, vt impietatẽ suam ipse dum recordatur & puniat scelus suum, dũ recognoscat, & vindicet. Omnium enim supergreditur sententias, qui à sua conscientia sua sententia condemnatur. Hoc, inquã, sacrilegi solet esse iudicium, vt conscius facti ipse se damnet.

Lib. 10. cap. 22. Tom. V. *Sed super Lucam seriosius prosequitur historiam.*

Habebat ergo lacrymas Petrus pio quas fundebat affectu: nõ habebat proditor fletus quibus culpam ablueret: sed tormenta conscientiæ quibus sacrilegium fateretur: vt dum suo reus iudicio damnatur, & spontaneo supplicio expiatur facinus, pietas Domini qui se ipse nollet vlcisci, & Diuinitas probaretur, qui conscientiã mentis inuisibili potestate interrogaret. *Cap. 13.* Peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Et si cassa est pœnitentia proditoris, quia peccauit in Spiritum sanctum: est tamen vllus in scelere pudor culpã agnoscere. Et quãuis ille non absoluitur, Iudæorũ impudentia confutatur: quos cùm professio redarguat venditoris, scelerati tamen sibi vendicant iura cõtractus: & exortes reatus se credũt, dum dicunt: Quid ad nos? tu videris. Amẽtes planè, qui putãt magis solui se autoris scelere quàm teneri. In pecuniariis causis refuso pretio ius soluitur: hi pretium recipiunt, & sacrilegium persequũtur, ac pertinacibus studiis funestam sibi vendicant sanguinis auctionem, cum refunderet venditor sacrilegij mercedem. Euidenter itaque dum pretiũ sanguinis à Iudæorũ gazophylaciis separatur, & ager figuli ea quã venditur Christus, pecunia comparatur, dum iis locus emẽdis peregrinorũ reliquiis dicatur, & prophetiæ impletur oraculum, & surgentis Ecclesiæ mysterium reuelatur. Ager enim secundũ Diuina præcepta, hic omnis mundus est: figulus autẽ ille, qui nos formauit, de limo de quo habes in veteri testamento, *Genes. 2.* quia finxit Deus hominẽ de limo terræ: formãdi per naturã, reformãdi per gratiã, habens

A pro suo arbitrio potestatẽ. Nam etsi propriis vitiis corruamus, per illius tamẽ misericordiã resumpto mentis spiritu, secũdũ Hieremiæ oracula reformamur. Pretiũ quoq; sanguinis est pretium Dominicæ passionis. Ergo pretio sanguinis emitur mũdus à Christo. Venit enim vt saluetur per ipsum, in quo iuxta vt opus autoris & ius est. Venit ergo vt cõsepultos per baptismũ & commortuos Christo ad perpetuitatis gratiã reseruaret. Sed nõ passim omnibus ad sepeliendũ est locus. Nã etsi omnes mundus includat, nõ omnes reseruat: Et si cõmunis habitatio, tamẽ legitima sepultura est eorũ, scilicet qui nunc sunt per fidẽ domestici Dei, sed fuerunt in lege peregrini. Qui sunt isti, nisi de quibus dicitur: Memores estote quòd aliquando vos gentes qui eratis in carne alienati à conuersatione Israël & peregrini promissionis testamẽtorum? Sed hi nunc iam non sunt aduenę atque peregrini, quoniam ciues esse sanctorum fidei iure B meruerunt.

Ipsum Iudam auaritia strangulauit, quando laqueo se suspendit. Libro super Beati immaculati, litera xiiij. versu vj. Require suprà, cap. Auaritia. Et in epist. ad Vercellen. Require infrà, cap. Portio. Et libro tertio de Spiritu sancto. Require suprà, capite Ioseph. Vnde concludit ibidem, ipsum Iudam hæreticis comparando.

Qui sunt isti peccatores, qui posuerũt laqueos? Aperuit tibi Apostolus authorem omnium peccatorum, & demonstrauit, dicens: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli. Aduertis laqueum diaboli esse diuitias, quem tetendit etiam Saluatori. Sed ille qui nihil habuit quod posset princeps istius mundi veniens suum dicere, laqueorum eius vincula dissoluit. Ac ne mediocrem hunc laqueum putes, hic laqueus Iudam Apostolum strangulauit: qui miser cum esset illaqueatus vt proderet Dominum, vbi aduertit quantũ sceleris esset admissum, laqueo se ipse suspendit. Sed & ipse C laqueus diaboli fuit, vt non ageret pœnitentiam, sed vt se laqueo suffocaret. Deus enim etiam in ipsos pius est proditores, vt ad pœnitentiã prouocentur, atq; à flagitioso ꝓposito reflectãtur & resipiscãt à diaboli laqueis, à quo capti tenẽtur ad ipsius voluntatẽ. Iam non ęrũna est incidisse, sed crimen: qui non solùm se dedêre capiendos, sed etiam ad voluntatẽ diaboli tenentur astricti, cũ possint dicere: Disrumpamus vincula ipsorum. Dedit enim tibi scriptura Diuina, vt non solùm caueas diaboli laqueum, sed etiã per pœnitẽtiam eius vincula disrũpas.

De agro verò figuli empto pretio sanguinis, vide suprà, cap. Ager. Post hoc sequitur, quomodo ducitur tanquam reus, non conuictus ad Pilatum in prætoriũ. Et quia domus gentilis erat, noluerũt introire prætorium. De hoc loquitur lib. de Ioseph. Require suprà, cap. Iudæus. Ante Pilatum præsidẽ interrogatus siluit. De quo lib. x. sup. Luc. vt suprà.

Sequitur admirabilis locus, quo subeundæ æquanimiter iniuriæ moralis infunditur patientia pectoribus D humanis. Accusatur Dominus, & tacet. Et bene tacet, qui defensione nõ indiget. Ambiãt defendi, qui timent vinci. Nõ ergo accusationẽ tacẽdo cõfirmat, sed despicit nõ refellẽdo. Quid enim timeret, q nõ ambiret salutẽ? Salus omniũ suam prodit, vt acquireret omniũ. Sed quid de Deo loquor? Susanna tacuit, & vicit. Melior enim causa quæ nõ defenditur, & probatur. Et hic Pilatus absoluit, sed absoluit iudicio, crucifixit mysterio. Verũ hoc speciale Christi, illud humanum, vt apud iniquos iudices magis videatur noluisse, quàm non potuisse defendi. Cur autem Dominus tacuerit, ipse præmisit dicens: Si vobis dixero, non credetis mihi: si vos interrogauero, non respondebitis mihi. Illud tamen præstantissimum quod maluit regem se probare, quàm dicere, vt condemnandi causam habere non possent, qui quod obiiciunt, hoc fatentur.

Et quia ipse iudex omnium sub iudice homine stetit, cum semper cum Patre Deo in sede sedeat maiestatis, ideo libro

secundo

Cap.4. Tom II. *secundo de fide sancta Trinitatis, dicit.*

Sedet ad dexteram Patris Filius. Dic nunc qui de secularibus arbitraris æstimanda Diuina, Num tibi inferior videtur, qui ad dexteram sedet? Num iniuriam Patris, qui ad sinistram sedet? Pater honorat, & tu iniuriã putas? Pater mauult esse pietatis exemplum, & tu putas præceptionis imperium? De morte surrexit, & ad Dei dexteram sedet. Sed dixit, inquis, Pater. Accipe etiã vbi non dicit Pater, & prædicit Filius: A modo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis. Et hoc de assumptione corporis dicit. Hinc dicit: Sede ad dexterã meam. Nam si de æterna sede Diuinitatis quæris, interrogatus à Pilato si ipse esset rex Iudæorum, ait: In hoc sum natus. Vnde & Paulus monet hoc esse nobis vtile, si Christum non ex præcepto neque ex gratia, sed quasi dilectissimum Filium ad dexterã Dei sedere credamus. Sic enim habes: Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedẽs: quæ sursum sunt sapite. Hoc enim est superiora sapere, credere quia Christus vt sedeat, non quasi iussus obsequitur, sed quasi Filius dilectissimus honoratur.

Matth.26.

Coloss.3.

Cap.15. Tom.V. *Pilatus volens declinare iudicium misit Christũ ad Herodem iudicãdũ: & de hoc loquitur, li. x super Luc. vt sup.*

Herode autẽ cupiente aliqua mirabilia eius videre, tacuit & nihil fecit: quia nec illius crudelitas merebatur videre Diuina, & Dominus iactantiam declinabat. Et fortasse typicè in Herode omnes impij significantur, qui si legi non crediderunt & prophetis, mirabilia Christi opera in Euangelio quoque videre nõ possũt.

Cap.16. *Et infrà subdit de contumelia albæ vestis, in qua ab Herode spretus fuit.*

Et indutum illum veste alba remisit. Non otiosum quòd veste alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuens indicia passionis, quod agnus Dei sine macula cum gloria mundi peccata susciperet. In typo etiã Herodis atque Pilati, qui amici ex inimicis per Iesum Christum facti sunt, plebis Israël & populi gentilis figura seruatur, quòd per Domini passionem vtriusque sit futura concordia: Ita tamẽ vt prius populus nationum capiat Dei verbum, & ad populum Iudæorum fidei suæ deuotionem transmittat, vt illi quoque gloria maiestatis suæ corpus vestiant Christi, quem antè despexerant.

Cap.15. *Et quòd ab Herode remittitur ad Pilatum. ibidem.*

Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur. Et si vterque reum non pronuntiant, alienæ tamen crudelitatis studiis obsequuntur.

Cap. eod. *Et adiungit quòd Pilatus contra conscientiam iudicauit quod est contra iudices pusillanimes, & contra falsos accusatores.*

Lauit quidem manus Pilatus, sed facta non diluit. Iudex enim nec inuidiæ cedere debuit nec timori, vt sanguinem innocentem addiceret. Monebat vxor, lucebat in nocte gratia, Diuinitas eminebat, nec sic à sacrilega sententia temperauit. Similiter in hoc typum omnium iudicum arbitror esse præmissum, qui damnaturi essent eos, quos innoxios æstimarent. Tolerabiliores tamen gentiles esse quàm Iudæos, coniuncta Pilati persona demonstrat, & magis posse Diuinis ad fidem operibus admoneri. Quales autem illi, qui Dominum maiestatis crucifixerunt? Nec immeritò homicidæ absolutionem petunt, qui flagitabant innocentis exitium. Tales leges iniquitas habet, vt oderit innocentiã, scelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio speciem dat figuræ. Barrabas enim, patris filiꝰ Latinè dicitur. Illi ergo quibus dicitur: Vos ex patre diabolo estis: Dei vero Filio patris sui filium antichristum prælaturi esse produntur.

Ioan.8.

Tom.IIII. *In his omnibus tribuit patientiæ & humilitatis exẽplũ. Vnde lib. super Beati immaculati, litera iij. versu vij. exponens illud: Et enim sederunt principes &c.*

Est etiam Domini vox ista, cum conuenisset presbyterium plebis & principes sacerdotum & Scribæ ad cõsilium Iudæorum deductus esset dicentium: Quid adhuc desideramus testes? Audiuimus enim de ore ipsius: cum staret ante præsidem, & duceretur ad crucem, quid pulchrius diceret, quàm, Sederunt principes, & aduersum me detrectabant? Hoc est me stante, sederunt principes. Et quia tribunalium pulpito †sublimes era, Dominum non videbant. Sedebant ergo elati fastigio principatus, nec principem principum cogitabant. Sed parum hoc: aduersus me, inquit, detrectabant. Ego eorum redemptor adueneram: ego veneram vt omnium peccata mundarem, vt recuperarem amissos, restituerem Paradiso sancti Iacob hæreditatem, & illi aduersus me detrectabant. Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, si steteritis ante principes pro nomine meo, cùm ego steterim pro vestra salute. († Aliàs, sui ero.)

Post hoc sequitur quòd cum à Pilato Iudæis optio daretur, à Iudæis conclamatum est, Crucifigatur. Quod pertractat super Psalmum trigesimumquintũ. quod require suprà capite Iudæus. In eodem ergo prætorio à Plato sententia mortis fertur in Christum: de quo loquitur in sermone quodam de circuncisione Domini. Quod require suprà capite Iudæus. Tunc milites Pilati illuserunt Christo, induentes eum purpureo vestimento. de quo loquitur super Lucam, vt sup. Cap.17. Tom.V.

Chlamydem quoque coccineam induitur à militibus, & purpuream tunicam: in altera designans martyrum palmas, in altera regiæ potestatis insignia, quòd caro eius fusum toto orbe terrarum sanguinem esset susceptura pro nobis, & passio regnum paritura de nobis

Et addit de spinea corona Cap.eod.

Corona quoque de spinis capiti annexa, quid aliud quàm Diuini operis munus ostendit, quod de peccatoribus mundi tanquam seculi pœnis triumphalis Deo gloria quæreretur.

Et adiungit de verberibus & contumeliis. Cap.eod.

Nec flagella vacant, quia flagellatus est ipse, ne nos flagellaremur. Homo enim in plaga cõstitutus & sciẽs ferre infirmitates pro nobis dolet, à nobis qui Deum ante fugiebamus; flagella detorquens: tam patiens Dominus, vt fugitiuorum vinculis, proprias manus: fugitiuorum flagellis suum corpus offerret. Detestabili itaque mentis affectu, honoratum tamen Iudæi exitum produnt. Nam & compungentes coronant, & illudentes adorant. Etsi corde non credunt, quẽ perimunt confitentur. Illis licet defuit boni operis affectus, Deo tamẽ suus nõ defuit honor. Qui salutatur vt rex, coronatur vt victor, quasi Deus & Dñs adoratur.

Et annectit de sceptro arundineo. Cap.eod.

Arundo quoque vel secundum Matthæum comprehenditur manu eius, vt humana fragilitas iam non sicut arundo moueatur à vento sed operibus Christi corroborata fundetur, & affixi cruci chirographo quod erat contrarium nobis, sententiæ vetustas cessaret: vel secundum Marcum caput eius percutitur, vt solidata Diuinitatis attactu nostra conditio, nutare non possit.

Et prosequitur de crucis ligno quod portauit & ascendit. Cap.eod.

Sed iam trophæum suum victor attollat. Crux super humeros imponitur, vt trophæum quod siue Simon, siue ipse portauerit, & Christus in homine, & homo portauit in Christo. Nec discordant Euangelistarum sententiæ, quando concordat mysteriũ. Et bonus ordo nostri profectus vt prius crucis suæ trophæum ipse erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. Non Iudæus est qui crucem portat, sed alienigena atq; peregrinus: nec præcedit, sed sequitur, iuxta quod scriptum est: Tolle crucem tuam, & sequere me. Non enim suam, sed nostram crucem Christus ascendit. Cap.18.

Et cum iret baiulans crucem turba mulierum plangens sequebatur eũdem: quibus dixit, Nolite flere super me: &c. de quo loquitur lib. ij. de pœnitentia. Quod require sup. cap. Fletus. Crucifigitur autem in loco caluariæ, & crucifigũtur cum eo latrones duo. Ibidem infr.

Lib. 10. super Lucam. Cap. 21.

Quàm execrabilis in facto iniquitas Iudæorum, vt quasi latronem crucifigerent omnium redemptorẽ. Bonus tamen in mysterio latro, qui insidiatus est diabolo, vt vasa eius auferret. Mysticè tamen latrones duo, populos peccatores signant per baptismum crucifigendos esse cum Christo: quorum dissensio, diuersitatem pariter credentium signat. Denique vnus à sinistris, alter à dextris erat. Increpatio quoque futurum crucis scandalum, etiam circa credentes reuelat.

De quo dicit ibidem.

Cap. 19. Ipse autem crucis locus, vel in medio, vt conspicuus omnibus, vel supra Adæ, vt Hebræi disputant, sepulturam. Congruebat quippe vt ibi vitæ nostræ primitiç locarentur, vbi fuerant mortis exordia.

Veniens ad caluariæ locum nudatus ascendit in crucem. Et de hoc loquitur super Lucam, vt sup.

Cap. 18. Nec mors illa Diuinitatis, sed hominis quasi fuit. Vnde & ipse ait: Deus Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Pulchrè autem ascensurus crucem regalia vestimenta deposuit, vt scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum regem. Et si vtrunque Christus, quasi hominem tamen, non quasi Deum cruci suffixum. Sed milites non Iudæi sciunt quo tempore qualia Christo vestimenta conueniant. Iudicio quasi victor assistit, ad passionẽ tamẽ quasi reus humilis venit. Nũc quoniam trophæum iam vidimus, currum suum triumphator ascendat, non arborum truncis, aut quadriiugis plaustris manubias de mortali hoste quæsitas, sed patibulo triumphali captiua de seculo spolia suspendat. Nõ hîc reuinctis post tergum brachiis gentes, nec excisarũ vrbiũ imagines oppidorúmque captorũ simulacra cernimus, aut submissa captiuorum colla regum miramur, qualis humanorum solet esse species triũphorũ: nec victoriæ terminos regionis fine distinctos, sed ouãtes populos nationum, quæsitos non ad suppliciũ, sed ad prçmium. Reges liberis affectibus adorantes, voluntariis vrbes studiis deditas, & in melius reformatas imagines oppidorum, quas non fucus expresserit, sed deuotio colorauerit, fidei arma victoriarúmque iura toto orbe currentia, captiuum principem mundi, & spiritualia nequitiæ, quæ sunt in cçlestibus, obedientia imperio vocis humanæ, subditas dominationes, variarúmque virtutum species, non sericis, sed moribus emicantes. Fulget castitas, fides splendet, & induta mortis exuuiis deuotio fortitudinis: iam resurgit vnus Dei triumphus, fecit omnes pͤpè iam homines triumphatores crux Domini.

Cap. 19. Refert igitur considerare qualis ascendat. Nudum video. Talis ergo ascendat, qui seculum vincere parat, vt seculi adiumenta non quærat. Victus est Adam, qui vestimenta quæsiuit: vicit ille qui tegimenta deposuit. Et talis ascendit, quales nos autore Deo natura formauit. Talis in Paradiso primus homo habitauerat: talis ad Paradisum homo secũdus intrauit. Et vt nõ sibi soli, sed omnibus vinceret, manus extendit, quò omnia traheret ad se, vt nodo mortis exuta, iugo fidei suspensa, cælestibus ea quæ prius erant terrena sociaret.

Cap. 19. *Tunc etiam scribitur crucis titulus. Vnde addit ibidem.*

Scribitur etiam titulus. Solet præcedere pompa victores. At verò currum Domini triumphalem præibat p[o]mpa bona resurgentium defunctorum. Solet etiam titulus subiugatarum gentium numerum designare. Sit in illis triumphis ordine quodam digesta miserabili deuictarum præeuntium contumeliosa captiuitas nationum, hîc redemptarum gentium vernat gratia. Digni tanto triumpho iugales, vt cælum, terra, maria, inferna à corruptela mutentur ad gratiam. Scribitur autem titulus & super crucem ponitur, non infra crucẽ: quia principium super humeros eius. Principium quod est, nisi sempiterna virtus atque Diuinitas? Vnde & ipse interrogatus, quis es? Respondit, Principium qui & loquor vobis. Legamus hunc titulum: Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Meritò supra crucem titulus, quia non humani corporis, sed Diuinæ potestatis est regnũ quod habet Christus. Meritò supra crucẽ titulus, quia licet in cruce esset Iesus, supra crucem tamen regis maiestate radiabat.

Milites qui eum crucifixerunt, vestes sibi diuidunt. quod allegoricè pertractat ibidem.

Diuiduntur vestimenta alia, aliud sorte defertur. Dei enim spiritus non humana opinione comprehenditur, sed quasi quodam euentu inopinanti illabitur. Et fortasse milites isti quatuor Euangelistarum habeant typum, qui scripserunt titulum quem omnes legamus. Lego titulum regis Iudæorum, cum lego: Regnum meum non est de hoc mũdo. Lego causam Christi supra caput eius scriptam, cum lego, Deus erat verbũ. Caput enim Christi Deus. Isti ergo seruabant Iesum, & hodie seruant, ne cui fortè labatur, ne cui de passione descendat, quod petebat populus Iudæorum. Mihi planè Christus in passione moriatur, vt post passionem resurgat. Noluit descendere, ne descenderet sibi, sed vt moreretur mihi. Nobis igitur iam Christus seruatur. Propter nos, diuiduntur vestimenta eius. Non possunt singuli habere omnia, & ideo super tunica sors agitatur, quia non pro hominis volũtate diuisio fit Spiritus sancti. Diuisiones enim gratiarum sunt, sed operatus est spiritus diuidens singulis prout vult. Intuere nunc Christi vestimẽta diuisa, vbi illa quærã? Quære in Matthęo: inuenies penes ipsũ solum chlamydem coccineam: penes Ioannem vestem purpuream: penes Marcum purpuram tantum: penes Lucam vestem albam. Hac enim sola pro sua fuit portione contentus. Quantos itaque Christus sua veste vestiuit? Puto autem non quatuor tantum, sed omnes vestiuit milites, & omnibus abundauit. Sed reuertamur ad Euangelistas. Istæ itaque quatuor partes, non partes vestium, sed qualitates mihi videntur esse virtutũ. Alius enim de regno sublimius scripsit, alius de hominis institutione diffusius. Lucas nitorem sibi sacerdotalis vestis elegit: Marcus verborum textum non desiderauit. Denique Ioannes quasi quasdã intexit sententias, quibus vestiat fidẽ nostrã. Nónne tibi videtur intextum illud: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in princio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil? At verò Marcus tanquam purpuræ fulgore contẽtus sine vlla intextione verborũ. Initium, inquit, Euãgelij Iesu Christi, Filij Dei. Ergo vestimẽta diuisa sũt Christi, vel gesta, vel gratia: tunica non potuit diuidi, fides scilicet: quoniam nõ pro portione singulorum, sed pro iure cõmunis est omnium. Quod enim non diuiditur, singulis manet integrum. Et bene de super texta legitur. Sic enim texitur fides Christi: vt de Diuinis ad humana descendat, eò quòd ante secula ex Deo natus, posteriore tempore susceptionem carnis assumpserit. Significatur igitur nobis eo, quòd non debeat fides scindi, sed solida permanere.

Sequitur quòd eo iam crucifixo non deficiunt opprobria de quibus loquitur, libro de Ioseph. Quod require supr. cap. Inuidia. Et cap. Christus. Sequitur de verbis Christi in cruce: quorum primum fuit, oratio pro suis crucifixoribus: de qua loquitur super Lucam, vt supra.

Vermis in cruce, scarabeus in cruce. Bonus vermis, qui hæsit in ligno. Bonus est scarabeus, qui clamauit in ligno. Quid clamauit? Domine ne statuas illis

illis hoc peccatum.Clamauit latroni:Hodie mecum eris in Paradiſo.Clamauit quaſi ſcarabeus: Deus Deus meus,reſpice in me,quare me dereliquiſti?Et bonus ſcarabeus, qui lutum corporis noſtri antè informe ac pigrum,virtutũ verſabat veſtigiis.Bonus ſcarabeus,qui de ſtercore erigit pauperem.Erexit Paulum, quia æſtimatus eſt ſtercora:Erexit & Iob qui ſedebat in ſtercore.Non medioeris ergo titulus.

Cap.4. Tom.II. *Similiter dicit in tractatu de prima interpellatione Iob. Et ſuper primam ad Theſſ.ij. Quod require ſup. cap. Iudæus.Vnde lib.ij.de fide ſanctæ Trinitatis.*

Grande remedium,ſolatium habere de Chriſto. Ille hæc pro nobis patientius tulit, & ſumus qui patienter hæc pro illius nomine ferre nequeamus? Quis appetitus non diſcat ignoſcere,quando & pro perſequutoribus ſuis Chriſtus & crucifixus orabat? Vides ne illas quas tu putas Chriſti infirmitates, tuas eſſe virtutes? Cur de remediis noſtris ei quæſtionem mouemus? Lacrymæ illius nos lauant:fletus illius nos abluunt, ac dubitatio illius nos firmat,ne tu cũ cœperis dubitare deſperes.Quantò maior eſt iniuria, tantò debetur gratia vberior.Sed & in ipſis iniuriis cognoſce Diuinitatem. In cruce pendebat,& elementa ei omnia ſeruiebant.Sol refugit,dies occidit:obfuſæ & circunfuſæ tenebræ,terra tremuit:non tremuit qui pependit. Quid aliud hæc quàm autoris reuerentiam ſignant? Quia in cruce eſt vides,quia regnum Dei donat non vides? Quia mortem guſtauit legis,quia latronem quoque ad Paradiſum inuitauit non legis?Mulieres flentes intueris ad tumulũ, & non intueris Angelos excubantes?Quid dixerit legis, quid geſſerit non legis?

Cap.21. Tom.V. *Secundum verbum fuit ad latronem reſponſio ſuper Lucam,vt ſuprà.*

Amen amen dico tibi,hodie mecum eris in Paradiſo. Pulcherrimum affectandę conuerſionis exemplũ,quod tam citò latroni venia datur:& vberior eſt gratia,quàm precatio.Semper enim plus Dominus tribuit quàm rogatur.Ille enim rogabat,vt memor ſui eſſet cum veniſſet in regnum ſuum:Dominus autem ait:Amen amen dico tibi,hodie mecum eris in Paradiſo.Vita enim eſt eſſe cum Chriſto,quia vbi Chriſtus,ibi regnũ. Cito igitur ignoſcit Dominus,quia citò ille conuertitur.Vnde & illud ſolui videtur,quia alij duos conuitiantes inducunt latrones,iſte vnum conuitiantem,vnum rogantẽ. Fortaſſe & iſte prius conuitiatus eſt,ſed repente conuerſus eſt. Nec mirum ſi conuerſo culpam ignoſcebat, qui inſultantibus veniam relaxabat. Potuit etiam de vno

Pſalm.2. pluraliter dicere,ſicut eſt illud:Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum.Solus enim rex Herodes & princeps Pilatus in Apoſtolorum Actibus cõſpiraſſe,aduerſus Chriſtum Petri voce produntur. Sic

Heb.11. & ad Hebræos habes:In caprinis pellibus ambulabant, ſecti ſunt,& leonum molas obſtruxerunt,cum ſolus Helias melotidem habuiſſe,Iſaias ſectus eſſe,Daniel à leonibus intactus manſiſſe doceatur.

Lib.10.Epiſto. Epiſt.82. *De hoc etiam loquitur in epiſtola ſecunda ad Irenæum.*

Tom.III. *Tertium verbum fuit ad virginem alloquutio: & de hoc loquitur in epiſtola ad Vercellen.Eccleſiam.*

Nihil molliculum,nihil infractum ad laudem peruenit.Regnum cælorum cogitur,& cogentes diripiũt illud.Feſtinantes patres agnum manducabant.Feſtina eſt

† Aliàs, ſalutis. fides,alacris†deuotio,ſpes impigra contradictiones animi non amat,ſed traductionem ab infructuoſo otio ad fructum laborum.Quid in craſtinum differs? Potes & hodiernum diem lucrari.Cauendum eſt enim ne & illũ non teneas,& hunc amittas.Non exiguum detrimentũ eſt vel horæ vnius.

Cap.24. *Sed ſuper Lucam diffuſius pertractat,vt ſuprà.*

Tom.V. Cap.25. Iudæorum tamen immobilis duritia manet orbe cõcuſſo. Stabant autem mulieres hæc videntes. Stabat & mater ſtudio pietatis quæ ſua pericula poſthaberet.

A Sed & Dominus ſuſpenſus in cruce,qui ſua pericula contemneret,pio matrem commẽdabat affectu. Quod non otioſè Ioannes pluribus proſequutus eſt. Alij enim mundum deſcripſere concuſſum,cælum tenebris obductum, refugiſſe Solem.Addiderunt Matthæus & Marcus, qui humana atque mortalia vberius proſequuti ſunt,Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti: vt ad crucem Chriſti ſuſceptionem perueniſſe crederemus conditionis humanæ.Lucas autem competenter aſſeruit latroni veniam ſacerdotali interceſsione donatam, & Iudæis perſequentibus eodem munere indulgentiam poſtulatam.Ioannes ergo qui plenius Diuina penetrauit myſteria,non immeritò laborauit, vt quæ Deum generauerat manſiſſe eam virginem declararet.Solus ergo me docet quod alij me non docuerũt: quemadmodum in cruce poſitus appellauerit matrem, pluris putans quòd victor ſuppliciorum atque pœnarum

B victor diaboli pietatis officia diuidebat, quàm quod regnum cælorum donabat.Nam ſi religioſum quod latroni venia donatur à Domino,multò religioſius quod mater honoratur à filio. Nec præpoſterum iudicetur, quod prius latronis abſolutionem,quàm matris appellationem ſcripſi:qui enim venerat ſaluos facere peccatores, non abſurdum ſi prius meis ſcriptis ſuſceptum munus in redimenda peccatoris ſalute impleuit. Denique ipſe ait:Quæ eſt mater mea,& qui fratres mei?quia Matth.12. non venerat vocare iuſtos,ſed peccatores. Sed ibi pro loco.Hìc & in cruce nõ immemor matris appellat eam dicens: Ecce filius tuus.Et Ioanni:Ecce mater tua. Teſtabatur de cruce Chriſtus, & teſtamentum eius ſignabat Ioannes, dignus tanto teſtatore teſtis. Bonum teſtamentum,non pecuniæ, ſed vitæ: quod non atramẽto ſcribitur,ſed ſpiritu Dei viui, Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.Sed nec Maria minor, quæ

C vt matrem Chriſti decebat,fugientibus Apoſtolis, ante crucẽ ſtabat, & piis ſpectabat oculis Filij vulnera, quia expectabat non pignoris mortem, ſed mundi ſalutem: Aut fortaſſe, quia cognouerat per Filij mortem mundi redemptionem,aula regalis putabat ſe & ſua morte publico muneri aliquid addituram. Sed Ieſus non egebat adiutore ad omnium redemptionem:quia dixit,Factus Pſalmo 87. ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber.Suſcepit quidem matris affectum, ſed non quæſiuit hominis auxilium. Habemus ergo pietatis magiſtrum. Doceat lectio quid maternus debeat affectus imitari,quid ſequi reuerentia filiorum, vt illæ ſe offerant in filiorum periculis. Illis amplius ſolicitudo materna, quàm ſuæ mortis mœſtitia ſit dolori.Quo loco vberrimum teſtimonium Mariæ virginitatis adhibetur. Neque enim abrogaretur vxor marito, cùm ſcriptũ ſit: Quod Deus Matth.19. coniunxit, homo non ſeparet. Sed quæ pro myſterio coniugium prætexuit, completis myſteriis, iam coniugio non egebat.Aut ſi moralia ſequimur,in mœrore ca-

D ſtitas imperatur. Myſticum tamen eſt quod commendatur Ioanni inter cæteros iuniori, quod non otioſis auribus debemus accipere. Periculoſa enim eſt mulieribus copula adoleſcentis, & ſpecies iuuentutis, ne qua fortaſſe curioſa exempli, incurioſa myſterij quæ luxuriari in Chriſto cupiens, Mariam ſpecie prætendat, non imitetur affectu, ſicut vulgus nunc malè audit mulierum relicto ſeniore marito, vt iuniorem ſequatur. Diſcat ergo Eccleſiæ hoc eſſe myſterium, quæ populo ſeniori ſpecie antè copulata non vſu, poſtea quàm peperit verbum, & in corporibus ac mentibus hominum per fidem crucis & ſepulturam Dominici corporis ſeminauit, èx præcepto Dei ſocietatem iunioris populi elegit.

Quartum verbum, clamauit alta voce: Heloi: id eſt, Deus Deus meus:de quo loquitur ibidem. Cap.23.

Ergo nec ego erubeſcã fateri, quod Chriſtus nõ erubuit magna voce profiteri, vel euidẽs manifeſtatio con-

teſt

testantis Dei secesſionem Diuinitatis & corporis. Sic enim habes: Clamauit Ieſus voce magna dicens: Deus
Mat.27. Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? Clamauit homo Diuinitatis ſeparatione moriturus. Nam cũ Diuinitas mortis libera ſit, vtique mors eſſe non poterat, niſi vita diſcederet, quia vita Diuinitas eſt.

Similiter hoc declarat lib. de incarnatione Domini. Require ſuprà cap. Filius Dei: & cap. Incarnatio. Quintũ verbum fuit, Sitio: de quo tractat in tractatu de obitu Gratiani. Require infr. cap. Sitis. Et quia tunc datum eſt a-
Cap.22. *cetum cum felle mixtum in ſpongia circunligata calamo, ideo ſuper Lucam latè hoc pertractat dicens ſic:*

Et acetum offerebant Iudæi. Bene ad conſummanda omnia, & corruptio ſynceritatis hauritur, vt omnia cruci quæ vitiata fuerant, figerentur. Acetum itaque bibitur, vinum cum felle non bibitur: Non quia fel, ſed quia admixtæ vino amaritudines recuſantur. Nã vtique amaritudines vitæ noſtræ pro corporis conditione ſuſce-
Pſalmo 68. pit. Denique ait ipſe: Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Sed ſynceritati non debuit amaritudo miſceri, vt oſtenderetur ſine amaritudine futura immortalitas reſurgentium. Quæ quoniã immortalitas in vaſe coacuerat humano, reparatur in Chriſto. Ergo acetum bibitur: hoc eſt, vitium corruptę per Adã immortalitatis aboletur in calamo, vt de corpore abſorberetur humano. Nos quoque vitia noſtra per incuriam mentis corporíſque concreta, transfundamus in Chriſtum: Transfundamus per baptiſmũ, vt crucifigamur in Chriſto: Transfundamus per pœnitentiam vt ab illo nobis vini ſanguiníſque cæleſtis incorrupta ſynceritas refundatur.

Cap.eod. *Sextum verbum fuit: Conſummatum eſt: & ideo addit ibidem.*

Denique vbi acetum bibit, conſummata ſunt, inquit, omnia: eò quòd aſſumptæ mortalitatis impletum eſſet omne myſterium, & exhauſtis omnibus vitiis immortalitatis, ſola lætitia remanſiſſet.

Cap.23. *Septimum verbum fuit, In manus tuas &c. Et ideo adiungit.*

Et ideo ait: In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum. Et bene commendatur ſpiritus, qui reſeruatur. Quod enim commendatur, vtique nõ amittitur. Bonum ergo pignus eſt ſpiritus, bonum depoſitum. Vnde
2.Timoth.1. & ille ait: O Timothee, bonum depoſitum cuſtodi. Cõmendatur ergo Patri ſpiritus. Et ideo ait: Quoniam nõ derelinques animam meam in inferno: Vide autem magnum myſterium. Nunc commendat in manibus Patris ſpiritum ſuũ, nunc in Patris gremio, ſedet: quia totum
Ioan.14. alius nõ capit Chriſtum. Denique inquit, Ego in Patre, & Pater in me. Commendatur ergo Patri ſpiritus: ſed cum ſit in ſuperioribus, illuminat & inferna, vt vniuerſa redimantur. Etenim Chriſtus omnia, & in Chriſto omnia, licet in ſingulis Chriſtus operetur. Caro moritur, vt reſurgat ſpiritus: Patri cõmendatur, vt cæleſtia quoque ab iniquitatis vinculo ſoluerentur, & pax fieret in cælo, quam terrena ſequerentur.

Tom.IIII. *Iterum de hoc ſcribit in tractatu de prima interpellatione Dauid.*

Vnde in cruce poſitus, cum emitteret ſpiritũ ad Patrem dixit: In manus tuas commendo ſpiritum meum. Non ergo addant Domine, vt pſaltæ faciunt. Quod neque in Latino codice inueni meo, neque in Græco, neque in euangelio quod eſt euidentius. Denique ſuprà dixerat: Pater dimitte illis hoc peccatum. Et ideo tãquam Patri in manus eius commendare ſe ſpiritum ſuum, in cuius ſinu ſemper eſt Filius: quanquam etſi addãt quod dixerit Domine, conſiderent quòd quaſi homo in morte poſitus hoc loquatur.

Cap.23. *Et quia tunc expirauit, ideo addit ſuper Lucam.*

Tom.V. Et hoc dicto, tradidit ſpiritum. Et bene tradidit, qui non inuitus amiſit. Denique Matthæus ait: Emiſit ſpiritum. Quod enim emittitur, volũtarium eſt, quod amittitur neceſſarium. Propterea addidit, Magna voce: In qua Dei profeſsio glorioſa vſque ad mortem ſe pro noſtris deſcendiſſe peccatis annuntiat.

Secundum autem ordinem rei geſtæ, hora nona emiſit ſpiritum. & tunc petræ ſciſſæ ſunt, & aperta monumenta, & velum templi eſt diuiſum: Tenebræ verò fuerunt ab hora ſexta, qua aſcendit patibulum vſque ad horam nonam. Sed quia Euangeliſtæ hoc quatuor ſimul ponunt, propterea ſimul pertractantur ſuper Lucam, ibidem.

Iam quæ ſequuntur oſtendunt, quia propter impietatem hominum finis ſeculi ſit futurus. Itaque ſignificatur per Domini paſsionẽ occaſura præſentia, vt oriãtur futura. Tenebræ igitur offuſæ ſunt oculis perfidorum, vt fidei lumen refulgeret. Sol occidit ſacrilegis, vel refugit, vt funes ſpectaculum ſceleris obumbraret. Petræ ſciſſæ ſunt, vt per prærupta ſaxorum oſtenderetur futurum, quoniam verbi vis pectorũ dura penetraret, quod facilius ex cauis petrarũ illi venatores, quos Hieremias prædixit, Domino venarentur. Monumentorum autẽ reſeratio, quid aliud, niſi clauſtris mortis effractis reſurrectionem ſignat mortuorũ, quorũ in aſpectu fides, in proceſſu typus, quod in ſanctam prodeundo ciuitatem præſentium ſpem declarabat, in illa Hieruſalem quę in cælo eſt, futurum perenne diuerſorium reſurgentium? Etiam velum ſcinditur, quo vel duorum populorũ diuiſio, vel myſteriorum ſynagogæ prophanatio declaratur. Scinditur ergo velum vetus, vt Eccleſia noua fidei ſuæ vela ſuſpendat. Synagogæ velamen aufertur, vt religionis interna myſteria reuelato mẽtis cernamus obtutu. Denique iam etiam Centurio Dei Filium, quẽ crucifixerat, confitetur. O duriora ſaxis pectora Iudæorũ. Finduntur petræ, ſed horum corda durantur. Iudex arguit, credit miniſter, proditor ſcelus ſuũ volũtaria morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenra reſerantur, Iudæorum tamen immobilis duritia manet.

Et libro ſecũdo de fide ſanctæ Trinitatis. Require ſuprà. Et lib.v. eiuſdem.

Omnia habet, & tu miſſum eſſe ad iniuriam deriuas, qui ſecundum carnem non accipis miſſum? Apoſtolus dixit, & ex verbo ſimplici præiudiciũ ſtruis, quo dicas inferiores à ſuperioribus mitti ſolere. Quid ad illa reſpondes ꝙ Filius ad homines miſſus eſt? Nam ſi minorẽ putas eũ qui mittitur, eo videlicet à quo mittitur, diſce quia minor maiorẽ miſit, & maiores ad minores miſſi ſunt. Nam & Tobias Raphael Archangelũ miſit, & Angelus ad Balaã miſſus eſt, & Dei Filius ad Iudæos. Nunquid ergo minor etiã Iudæis Filius Dei, ad quos mittebatur? De ipſo enim ſcriptũ eſt: Nouiſsimè autem miſit eis Filiũ ſuum vnicũ. Et vide quia antè ſeruos, poſtea filium nominauit: vt ſcias quia Dei Filius vnigenitus ſecundũ Diuinitatis potentiã, nec nomen habet, nec conſortiũ cõmune cũ ſeruis: reuerendus mittitur, non cum famulis conferendus. Et bene addidit, Meũ: vt non vnus de multis, nec degeneris naturæ, aut minoris alicuius poteſtatis: ſed verus à vero, paternæ imago veniſſe ſubſtantiæ crederetur. Eſto tamen minor ſit qui mittitur eo, à quo mittitur: ergo & Pilato minor Chriſtus, quoniã Pilatus eũ miſit ad Herodẽ. Sed non præiudicat poteſtati ſcriptura, q̃ miſſum dicit à Patre, miſſum dicit & à pręſide. Vnde ſi ſobriè de Dei Filio quæ digna ſunt opinemur, ideo miſſum intelligere debemus, ꝙ ex illo incomprehenſibili inenarrabilíq; ſecreto maieſtatis profundæ dedit ſe cõprehendendũ pro captu noſtro mẽtibus noſtris Dei verbũ, nõ ſolũ cũ ſe exinaniret, ſed etiã cũ habitaret in nobis, ſicut ſcriptũ eſt: Quoniã inhabitabo in illis. Deniq; & alibi habes ꝙ Deus dixit: Venite deſcẽdamus, & cõfundamus linguas eorum. Non enim Deus de loco aliquãdo decedit, qui ait: Ego cælũ & terrã compleo: ſed in eo deſcẽdere videtur, ſi noſtros Dei verbum

pen

penetret affectus,ſicut dixit Propheta:Parate viam Domino,rectas facite ſemitas eius:vt quemadmodum ipſe promiſit,veniens cum Patre apud nos faciat manſionẽ. Euidens eſt igitur quomodo veniat:vnde & euidẽs eſt quomodo Dominum dicat quem Patrem nouit.

Et infrà.

Cap.7. Non præiudicet quod ſubiectus dicitur,cui non præiudicat quod ſeruus legitur,quod crucifixus aſſeritur, mortuus prædicatur.Qui cum moreretur,viuebat:cũ ſubiiceretur,regnabat:cum ſepeliretur,reſuſcitabat: ac ſubiectum ſe poteſtati præbebat humanæ,alias Dominum ſe maieſtatis declarabat æternæ.Erat ſub iudice,& ad dexteram Dei ſolius,vbi iudex perpetuus iudicabat.

Matth.26. Scriptum eſt denique.A modo videbitis Filium hominis ſedentem ad dexteram virtutis.Vapulabat à Iudęis, imperabat Angelis: Natus ex Maria ſub lege erat,ante Abraham ſupra legem erat,in cruce venerandus naturę. Denique ſol refugit,terra contremuit,conticuerũt Angeli.Cuius igitur paſsionem elementa videre timuerũt, huius generationem videre potuerunt.

Cap.5. Tom.IIII. *His viſis tunc Centurio confeſſus eſt eum eſſe Dei Filiũ. Vnde in tractatu de prima interpellatione Iob.*

Hos ergo montes inueterauit Ieſus,& Iudæi neſciũt. Si enim cognouiſſent,nunquam Dominum maieſtatis crucifixiſſent: nunquam Iudaica adhuc deliramenta ſequerentur. Ipſi ſunt ergo qui neſciunt quid faciunt.

Luc.23. Vnde in Euangelio dicit Dominus Ieſus: Dimitte illis Pater,quia neſciunt quid faciunt.Sed nõ excuſantur q neſciunt,cum ſcire nolunt quod debuerint cognoſcere. Certè non illis inuidemus ſi Domini ſententiam ſequātur.Sententia enim ſuperiora ſolet abſoluere,non futura.Sed nec ille immunis à ſcelere qui crucifixit ſuæ autorem ſalutis,& poſtea veniam non popoſcit.Eſto vt ante ignorauerit quem perſequebatur,in cruce tamen poſitum debuit recognoſcere vniuerſorum eſſe Dominũ elementorum,ſub quo omnia elementa tremuerunt,cælum obſcuratum eſt,Sol refugit,terra diſsiluit,defũctorum ſepulchra patuerunt, mortui viuentium recepere conſortia.Vnde & Centurio dixit:Verè Filius Dei erat

Matth.27. iſte.Centurio agnoſcit alienum,Leuita nõ recognoſcit ſuũ:gentilis veneratur,Hebræus abiurat.Non immeritò ergo columnæ orbis terrarum motæ ſunt,quãdo nõ crediderunt principes ſacerdotum:ſed motæ ſunt veteres,vt nouæ confirmarentur,ſicut ipſe dignatus eſt dice

Pſalmo 74. re:Ego confirmaui columnas eius. Audi quas columnas confirmauerit.Petrus & Iacobus & Ioannes,qui vi-

Galat.2. debantur columnæ eſſe,dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis. Quomodo ergo excuſant ſe neſciſſe, quorum alij viderunt,alij cognouerunt Solẽ non expleto diei curriculo recepiſſe ſe, & rurſus ante peractum ſpatium noctis egreſſum noctem in die feciſſe, diem in

Mat.2. nocte?Vtique intelligere debuerunt,quia Sol iuſtus ſe recepit,& iuſſus exiuit.Prędixerat enim Dominus quia tribus diebus futurus erat in corde terræ & tribus no-

Tom.I. ctibus.Didicerat hoc Sol,ſeruabat præceptum.

Et mortuo latus lancea apertũ eſt. Vnde exiuit ſanguis & aqua:de quo loquitur,lib.ij.de virginitate,parte ij.

Ne quem fortè perturbet legentem,quòd Dominus corpus ſuſcepit doloris,recordetur quia Lazari mortẽ doluit & fleuit,& in paſsione eſt vulneratus, atque ex vulnere aqua & ſanguis exiuit,ſpiritúmque exhalauit, aqua ad lauacrum,ſanguis ad potum,ſpiritus ad reſurrectionem. Vnus enim Chriſtus eſt nobis,ſpes,fides, charitas.Spes in reſurrectione,fides in lauacro, charitas in ſacramento.Tamen vt corpus ſuſcepit doloris, ita etiã ſtratum infirmitate verſauit:quia conuertit in commodum carnis humanæ.Nam paſsione infirmitas eſt ſoluta,mors reſurrectione.

Lib.10.cap.25.

Super Lucam melius.

Quæro etiam cur ante mortem non inueniamus eſſe percuſſum,poſt mortem inueniamus:niſi fortè vt volũ-

A tarius magis quàm neceſſarius exitus eius fuiſſe doceatur: & ordinem myſticum nouerimus, quia non ante altaris ſacramenta quàm baptiſmum:ſed baptiſmũ, antè,ſic poculum.Deinde vt aduertamus,quia licet corporis eius fuerit natura mortalis,licet qualitas ſimilis, diſſimilis tamen gratia.Nam vtique poſt mortem ſanguis in noſtris corporibus congelaſcit: ex illo autem incorrupto licet corpore,ſed defuncto,omnium vita manabat.Aqua enim & ſanguis exiuit.Illa, quæ diluat: iſte, qui redimat.Bibamus ergo pretium noſtrum,vt bibendo redimamur.

Sequitur poſt hoc quòd Ioſeph ab Arimathæa petiit corpus Ieſu, & inuolutum ſindone cum aromatibus ſepeliuit. Ibidem. Cap.26.

Quid ſibi etiam vult quòd non Apoſtoli, ſed Ioſeph & Nicodemus Chriſtum ſepeliunt:vnus iuſtus & conſtans,alter in quo dolus non erat?Talis enim Chriſti eſt

B ſepultura,quæ fraudem iniquitatémque non habebat. Obſtruitur igitur tergiuerſandi locus,& domeſtico Iudæi teſtimonio reuincuntur.Nã ſi Apoſtoli ſepeliſſent, dicerent vtique non ſepultum,quem raptum eſſe dixerant.Iuſtus autem Chriſti corpus operit ſindone,innocens vngit vnguento.Nanque hæc nõ otioſè reperimus diſtincta,quia iuſtitia veſtit Eccleſiam,innocentia gratiam ſubminiſtrat:Veſti ergo & tu Domini corpus gloria ſua,vt & ipſe ſis iuſtus.Et ſi mortuum credis, operi tamen Diuinitatis plenitudine, vnge illud myrrha & aloë,vt bonus odor Chriſti ſis. Bonum linteum miſit Act.10.
Ioſeph ille vir iuſtus:& fortaſſe illud quod vidit Petrus è cælo ad ſe eſſe dimiſſum,in quo erant genera quadrupedum,& ferarum,& volucrum,ad ſimilitudinem gentilium figurata.Myſtico igitur vnguento illo piſtico cõ ſepelitur Eccleſia, quæ diuerſitatem populorum fidei ſuæ communione ſociauit.De hoc Ioſeph in Ioanne ſolo inuenio,quòd occultus venerit ad Pilatum propter

C metum Iudæorum.Quomodo iuſtus latebram periculi timore quæſiuit?Ego autem puto quòd ideo occultè petierit,vt corpus impetraret,non vt periculum caueret.Et tamen quid mirum ſi occultabatur iuſtus, quando occultabantur & Apoſtoli iuſtorum magiſtri?

Et adiungit de ipſo monumento quo ad omnem circunſtantiam,allegoricè & moraliter exponendo. Quod Require ſuprà cap.Monumentum.Et infrà cap.Sepultura. Similiter in ſermone quodam de die Sabbati ſancti, qui incipit vt ſequitur: Serm.ord.57. Tom.III.

Fortaſſe quis dicat de prioris Dominicæ prædicatione,in qua prædicauimus non minorem eſſe gloriam quòd tumulus Ioſeph ſuſcitauerit Dominum, q̃ quòd eum ſanctæ Mariæ vterus procreârit:quæ comparatio ventris & tumuli, cum illa ex intimis viſceribus ediderit filium, hic autem ſolummodo locum præſtiterit ſepulturæ? At ego dico non minorem affectum Ioſeph fuiſſe quàm Mariæ.Siquidem illa vtero Dominũ

D hic corde conceperit.Illa Saluatori membrorum ſuorum ſecretum præſtitit.Hic ſecretum ſui corporis non negauit. Illa Dominum pannis inuoluit cum natus eſt: hic linteis cum receſsit. Illa perunxit beatum corpus oleo, hic aromatibus honorauit. Conueniunt ergo ſibi obſequia, conuenit & affectus: Vnde neceſſe eſt & meritum conuenire, niſi quòd Angelus Mariam ad obſequium admonuit, Ioſeph autem ſola iuſtitia perſuaſit. Igitur Ioſeph in ſuo ſepulchro poſuit Dominum. Legimus in Propheta: Sepulchrum patens eſt Pſalmo 5.
guttur eorum. Si ergo ſepulchrum patens eſt guttur hominum, vide ne fortè ſecundum hanc ſimilitudinem Dominũ Ioſeph nõ tam in ſepultura terrena poſuerit,quàm in monumento ſui pectoris collocauerit: & cuſtodiendum illum ſuſceperit, non tam memoria fragili elementorum,quàm memoria ſancta virtutum. Hæc enim virtutum fidelis memoria eſt, quæ intra ſe continens Chriſtũ,lædi eũ hæreticorũ corruptione nõ

patit

patitur. De qua memoria in sacramētis dicit Dominus: Quotiescunque hoc feceritis, in memoriam mei facietis, donec veniam. Quotiescunque enim Christum loquimur toties eum sacri oris memoria commēdamus. Sepulchrum ergo patens est guttur eorum. Rectè planè dicit Propheta. Sepulchrum enim Christi patēs est Euāgelistarum beatum guttur, per quod illud æterno literarum thesauro crediderunt. Patens autem sepulchrum ideo dicitur, quia qui vult ad Christi peruenire mysterium, non ingreditur ad illud, nisi per euangelicæ secretum scripturæ. In literarum enim sanctarū quasi quodam nouo vasculo commendandus est Dominus. Quisquis igitur illum videre desiderat, ibi & passionis eius sacramentum inuenit, & resurrectionis gloriam recognoscit. Patēs ergo sepulchrum guttur sanctorum est.

2. Corinth. 6.

Vnde Apostolus ad Corinth. ait: Os nostrum patet ad vos ò Corinthij: inuitans eos, vt per prædicationis suæ semper apertam ianuam ingrediantur Christi secreta mysteria. In hac igitur pectoris memoria collocatur Dominus à Ioseph, vt iniustitiæ sede requiescat, & habeat Filius hominis vbi caput reclinet. Videamus igitur quare Saluator in aliena sepultura ponatur, ac suam nō habeat sepulturā. Ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum salute moriebatur. Mors enim ista non illi illata est, sed nobis delata. Mors ista illi non accidit, sed nobis profuit. Vt quid ergo ei propria sepultura, qui in se mortem propriam non habebat? Vt quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cælis? Vt quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio, non tam in sepulchro mortuus iacuit, quàm velut in lectulo dormiēs conquieuit? Ipsa enim temporis breuitas declarat somnum potius fuisse quàm mortem. Sepulchrum autem mortis est habitaculum necessarium. Necessarium ergo habitaculum mortis non erat Christo, qui vita est: nec opus habebat semper viuens domicilio defunctorum. Rectè autem hanc vitam nos in nostro sepulchro condidimus, vt cum ipso viuificante mortem nostram à mortuis surgeremus.

Ser. ord. 2.

Iterum in quodam alio sermone de grano sinapis, qui incipit: Superiore dominica parabolam Domini differentes &c.

Quod autem ait Euangelium, Quod acceptum homo misit in ortum suum: quem esse hominem hūc putamus, qui acceptum granum velut sinapis granū, in suo orto seminauit? Ego illum esse arbitror, de quo Euangelista refert: Ecce autem Ioseph qui erat decurio ab Arimathæa, accessit ad Pilatum, petens vt depositum corpus Domini sepeliret: quod acceptum tradidit sepulturæ, quæ in orto fuerat præparata: atque ideo ait scriptura. Quod acceptum homo misit in ortum suum: Ergo Ioseph ortus flosculorū erat diuersis odoribus plenus. Sed necdum in eo tale germē inseuerat. Fragrabat quidem specialis animæ eius ortus varia suauitate virtutū, sed necdum Christum cum aromatibus in cordis sui secreto posuerat. Ita dum Saluatorem in ortuli sui monumento sepelit, magis illum in animæ suæ intimis collocauit. Ramos autem huius arboris requiramus. Inuenies quia ramus est Petrus, ramus est Paulus, rami sunt omnes Apostoli vel martyres, ad quos si quis se fortiter tenere voluerit, fluctibus seculi minimè submergetur. Quin potius sub vmbra illorum latitans, gehennæ non patietur ardorem securus à diabolicæ tempestatis procella, & de iudicij exurentis incendio.

Conclusio est, quod ipsa passio nobis vtilissima fuit: quod hic sup. patet. Et simul patet sup. cap. Mors Christi: & cap. Pascha. Et in tractatu super Psal. xl.

Tom. IIII.

Hoc prophetia annuntiat quod in euangelio cōpletum est: Inimici mei dixerunt mala mihi: quando morietur & peribit nomen eius? A mentes qui vitæ authorem mori posse credebant, sed vota eorum Ecclesia destruebat, credens quòd etiā mortuus secūdū corporis conditionem, suum nomen auget: & ideo psallebat ei dicens, Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem. Repetebat, Vnguentum exinanitum nomen tuum: Morietur illi, qui te mori posse præsumunt: non moriar ego, qui te noui vitæ arbitrum, salutis autorem. Nouimus enim quod tempore passionis & resurrectionis orabant discipuli congregati, quando eis Maria Magdalena resurrexisse Dominū nuntiauit: & quando eis clausa ianua, Dominus se in corpore resurrectionis ostendit: quando Thomas vulnera eius vidit, & credidit. Insultabant ergo Iudæi quasi mortuo, sed Dominus viuentem se Apostolis reuelabat. Cum ergo dicerent Iudæi: Ecce mundus totus post eum abit: cum dicerent, quia mirabilibus operibus seducit populum: quid aliud dicebant, nisi, quando morietur & peribit nomen eius? Et ideo in eius passione clamabant, Tolle, tolle à terra hunc: crucificatur, crucificatur. Factū est quod petebant. Sublatus à terra est, resurrexit, ad cæli ascendit, & regnum suum de nobis Paradisi sedibus reformauit.

PASSIO HOMINIS QVO AD ANIMAM. *Anima habet suas passiones, de quibus distinguit. Lib. 1. de Iacob & vita beata.*

Passionum autem velut duces sunt, naturalis delectatio & dolor, quas sequuntur cæteræ. Illæ enim complectuntur vniuersas: quarum vtraque non solùm corporis, sed etiam secundum animam passiones sunt. Et quia diximus subesse his alias passiones ante delectationem concupiscentia, post delectationem gratulatio est. Ante dolorem autem est timor, post dolorem tristitia. Commotio autem animi, communis passio & delectationis, & doloris est. Transcurram alias, id est, superbiam, auaritiam, ambitionem, contentionem, inuidiam, quæ sunt secundum animam passiones. Transcurram inexplebilem etiam vorandi libidinem, effusionémque luxuriæ atque lasciuiæ, quæ vitia annexa sunt corpori, & secundū illud operantur.

Passiones istæ sunt causa carnis, & ideo possunt inclinare ad malum. Libro de Noë & arca.

Meritò mortua est omnis caro, quæ mouebatur. Quod & secundum literam liquet, & propriè ac naturaliter carnis corruptelam indicio procellosæ commotionis expressit. Commotio enim vitiosa nō est, nisi per affectus corruptionem. Mouet enim voluptates, caro, & ipsa voluptatibus commouetur. Talis autem commotio corruptelam creat. Causa autem corruptelæ commotio istius mundi est, per quam anima vniuscuiusque degeneratur. Cum enim vitiosæ passiones mentem mouent, corruptela generatur: cum excitant studia virtutū, disciplinæ profectus est. Omnis igitur qui erat in arida, mortuus est. Nec enim poterant nō mori, quos tanti diluuij vnda demerserat: Hoc secundum scriptum seriemque verborum.

Passiones istæ sunt bestiales: & ideo oportet eis dominari, & scire vti, non secundum eas duci. Eodem libro. Require suprà, cap. Affectus: & cap. Caro: & cap. Homo. Ab eis animam custodire debemus. Libro primo de Offic. cap. 39.

Possessio tua, mēs tua est: aurum tuum, cor tuum est: argentum tuum, eloquium tuum est. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Bona etiam possessio mens bona. Denique possessio pretiosa homo mundus. Sepi ergo hanc possessionem & circumuallato cogitationibus, munito spinis solicitudinum, ne in eam irruant, & captiuam ducāt irrationabiles corporis passiones, ne incursent motus graues, ne diripiant vindemiam eius transeuntes viam. Custodi interiorem hominem tuum, noli eum quasi vilem negligere ac fastidire, quia pretiosa possessio est. Et meritò pretiosa, cuius fructus non caducus & temporalis, sed stabilis atque salutis æternæ est. Cole ergo possessionem tuam, vt sint tibi agri. Alliga sermonem tuum ne luxuriet, ne lasciuiat, ne

multiloquio peccata sibi colligat. Sit restrictior & ripis suis coërceatur. Citò lutum colligit amnis exundās. Alliga sensum tuum, nō sit remissus ac defluus, ne dicatur de te: Non est malagma apponere, neque oleum, neque alligaturam.

Passiones istæ habent animam impedire. Lib. de bono mortis. Require suprà cap. Clauus. Passiones & virtutes in vna anima simul esse non possunt. Lib. ij. de Abraham. Cap. 6. Tom. IIII.

Et quia à principio dixi mentem hîc formari hominis, quæ à principio perfecta fuerat, sed per incrementa & gradus quosdam proficit, ideo ait: Nō capit eos terra: hoc est vna anima motus diuersos nō recipiebat naturaliter sibi repugnantes. Potest tamen fieri vt interdū non omnia in vno eodémque perfecta sint: possit aliqua vitia sua operire, vel motus suos tēperare, aut si plura bona sint quibus pauciora vitia operiat, aut repentinam cōmotionē consilio maturiore flectat. Verùm si ex vtraque parte plura cōcurrāt dissona ac repugnātia, habitatio discrepantiū virtutū ac passionū in vna anima soluatur necesse est. Figuratè ergo animā secūdū philosophos, terrā appellauit. Nā & Salomō ait: Tanquā agricultura homo imprudēs, quę si fœcūda sit opimis segetum fructibus, abscondere potest spinas: sin verò spinæ concurrant, aristis secandi nulla est copia.

Passiones tamen istæ possunt moderari. Ibidem infrà. Cap. eod.

Ergo mens viri sapientis eiusdem animæ vel lapsus vel irrationabiles motus studet corrigere, sibíque adiungere. Potest enim fieri vt quæ interdum displicent, emendentur cúm gratia. Effusio patrimonij si recidatur, habet liberalitatē sine dispēdio. Verecūdia interdū remissior est si confirmetur: habet & pudoris gratiā, & propositi cōstātiā. Cōmotio, si temperetur, indignationis horrorē deponit: assumit laudem vigoris. Quòd si emendare non potest: nō exasperet. Intemperantia reprehendit ardorē libidinis, quam coniugio coërceat, ne dum quæritur continentia, obrepat impudicitia.

Nisi enim refrænentur surrepunt. Eodem libro. Cap. 8.

Hoc loco autem satis est illud admonere solū, quòd mens plena prudētiæ iustitiæque, deuotior sit erga Dei cultum, & decimas terræ gignentia in fructibus, iuxta altiorem prudētiam in eo soluat: vt perfectionē omniū sensuum atque operum suorum Deo deferat, nihil sibi arroget. Quę se regere nō potest, Diuino, nisi fauore fulta sit. Denique vbi se vicisse putat, tētatur atque arguitur. Hoc exprimit & docet lectio: quia semper aduersum passiones corporis mēns nostra tanquā in excubiis debet prætendere. Quid enim est quod ait, Rex, inquit, Sodomorum exiuit Abrahæ obuiam, & dixit: Da mihi homines, equos autē sume tibi: nisi quòd post has mihi luxuriæ victorias, vis quædā libidinis potest rationabili menti surrepere, vt infundat ei irrationabiles passiones? Sed perfectæ mentis est nihil de terrenis, nihil de corporalibus illecebris assumere, abstinere à terrenis. Ideo Abraham dicit, Nihil sumam ab omnibus tuis. Quasi contagium declinat intemperantiæ, quasi labem refugit corporalium sensuum, delectationes mundi reiicit, quærens quæ supra mundum sunt.

Passionibus tamen vir iustus & sapiens non vincitur. Eodem lib. Require suprà cap. Bonitas: & cap. Meditatio: & cap. Mens. Passio quæ non arcetur aliā passionē generat. Libro de Noë & arca. Loquens de Cham filio Noë. Cap. 28. Tom. IIII.

Altior autē sensus nominū interpretatione signatur. Cham enim calor est, Chanaā turbatio eorum. Qui enim calet, cōtinuò mouetur & turbatur. Ideóque euidentissimè declaratur nō tā hominē patrē hominū fuisse, sed passionem malam improbæ passionis generatricem quæ esset à patris moribus, hoc est ab vsu virtutis aliena.

Passiones igitur sunt plures. Eodem lib. Require suprà cap. Arca. A passionibus nemo est immunis. Ibidem. Require suprà cap. Bellum: & cap. Diluuium: & cap. Domus.

Cessant autem aliquando. Eodem lib. Require suprà cap. Diluuium. Et suprà cap. Cornus. Cessare intelligendum est, pro minus vel parum molestare: nam nunquam videntur posse extirpari. Libro. j. de Iacob & vita beata, cap. j. Require suprà cap. Concupiscentia. Passiones auferre nemo potest, nisi Deus solus. Eodem lib. Require ibidem.

Vnde passiones dicuntur mori in nobis per Christi virtutē & sacramentorū gratiā: intelligendum est quòd restringantur, non quòd penitùs extinguantur vel auellantur, quia aliquando reuiuiscunt per peccatum. Eodem lib. Require suprà cap. Mors: & cap. Caro.

PASSIO HOMINIS ET PATI QVO AD CORPVS. *Temporales passiones sunt ferendæ causa præmij, quod est acquisitio gloriæ. Libro primo de Iacob, & vita beata.* Cap. 6. Tom. IIII.

Suscipe cum Christo passiones eius, vt supra passiones eius cū eodē esse merearis. Vide quomodo tibi peccata superiora donauit, vt nihil faceret obesse quod peccasti. Vide quomodo te hortatur, ne amittas quod accepisti. Breuis hui⁹ laboris est meta, & corona fructus perpetui tolerabilis passio, merces inæstimabilis. Quid enim tangit? an ignobilitatis adiectio? Sed erit tibi in futurū gloriosa nobilitas deuotionis ac fidei. Nū cēsus tenuior, victus angustior? Sed erunt tibi diuitiæ remunerationis æternæ, in quibus rei vllius egere non possis. Num amissio filiorum? Recipies perpetuos quos susceperas temporales, & dicitur de te: Beatus qui habes semen in Sion, & domesticos in Hierusalem. Indignæ, inquit, sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam, scriptura tibi dicit.

Passiones pati pro Christi nomine ad gloriam reputatur. Super epist. ad Hebr. cap. ij. Tom. V.

Videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatū, vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Hîc ostendit, quia gloria & honor crux Christi est: pro qua modicum minoratus est ab Angelis, sicut ipse Dominus eum semper vocat dicens: Vt glorificetur Filius hominis. Si ille ea quæ pro seruis passus est, gloriam vocat: multò amplius tu homo, quæ pro Domino pateris, tibi ad gloriam pertinere sempiternam dubitare non debes.

Passiones ergo ipsas pati donum est gratiæ. Super epist. ad Philip. cap. j. exponēs illud: Vt cū venero & videro vos. Tom. V.

Vnanimes vult eos esse in fide & deuotione contra aduersarios, vt eadem de illis audiat absens quæ videt & præsens, vt in nullo pauentes minas aut terrores aduersariorum, custodiant fidem, sciētes quia eis qui pro Christo tribulantur, ad salutem proficit, illis verò qui tribulant, ad perditionem. Et hoc quia à Deo donatum vobis est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini, idem certamen habentes quale & vidistis in me, & nunc audistis de me. Quanquā Dei gratiam extollat in omnibus, ad laudem tamen eorum proficit quod dicit, quia Deus illis concessit pati pro Christo. Non enim cōcedit vel donat, nisi amatoribus Christi. Ideo dicit, Pro Christo donatum est vobis, vt à Patre Deo donatum sit diligentibus Christum, vt ad augmētum meritorum suorum patiantur pro Christo: & sequentes exempla doctoris sui: omni confidentia certent ad triumphandos infideles.

Vnde sancti cum gaudio ipsas tolerant passiones. Super primam ad Thessal. cap. j. exponens illud: Et vos imitatores nostri facti estis. Tom. eod.

Cupidi crudelitatis probra & iniurias à ciuibus suis passi, tolerârunt fiducia futurorum. Vnde æmuli dicūtur Apostolorū, & ipsius Domini: quia Dominus eadem à Iudæis passus est, & Apostoli sequentes fidē Dei persequutiones passi sunt gaudentes, quia digni habiti sunt pro nomine Domini contumelias pati, scientes pro iis magna fore præmia repromissa. Idoneus enim seruus probatur, quando pro amore Domini sui, ini-

micos eius offendit. Cuius rei memores gauisi sunt spe promissionis in pressura. Itaque magna exhortatio est ad profectum, cum similes illos factos dicit, & Christi, & Apostoli ad formam præbendam cæteris credentibus illis, in locis quibus fama illorum ambulabat.

Et super secundam ad Timoth. capit. iij. exponens illud: Qualia facta sunt mihi Antiochiæ, &c.

Tom. eod.

Quanta passus sit memorat, vt auxilia Dei ostendat quibus defendit & tutos præstat seruos suos ab impudentia satanæ, vt securos illos faciat: & erigat, ne timeāt quæ irrogari possunt à perfidis: sed in persequutione alacres sint certi, quia omnes qui in Christo rectè conuertuntur, odio habentur, etiā à corporis sui membris. Mali autem in deterius proficiunt, dum vident multos sibi dare assensum, ita vt cæteros in errorē mittāt. Dum enim sciuntur esse mali & deceptores, & nihilominus florere & prosperari in mūdo, attrahūt quosdā vt imitatores eorū efficiātur, non solùm in propriis erroribus puniendi, verū etiā in horū quos exēplo suo deperdūt.

Passiones tales Dei amici patiuntur magis. Libro super Beati immaculati, litera xj. versu vj. Require infra, capit. Persequutio. Cum sancti viri patiuntur, qui sunt infirmi, scandalizantur. Ideo Apostolus contra hoc remedium adhibebat. Super primam ad Thessalon. cap. iij. exponēs illud: Misimus Timoth. &c.

Tom. eod.

Desiderij suprà memorati causas expressit. Iccirco enim præsentes esse apud eos volebāt, vt animos eorum firmarēt, ne quis ex his scandalū pateretur de pressuris Apostolorū: vt qui tanta signa facerent, aliquādo infirmarentur, ita humiliati, vt verberibus & vinculis subiicerentur. Ad quam rem excusandā Timotheū missum testatur idoneū doctorem, qui ostenderet hinc merita crescere Christianis, si ꝓ nomine Domini passi gratias agāt, à quo huius rei mercedē expectāt: simúlq; preces Deo funderēt, vt stabiles essent. Quam persequutionem iccirco se passuros prædicauerant, vt per id quod præscientiā huius rei habere se protestarētur, posse se effugere & declinare has iniurias approbarēt, sed quia spes magna in iis est, ideo illatas sufferre quidē libēter. Ideo & ego nō tolerans amplius, misi ad hoc, vt cognoscerē fidem vestrā, ne quomodo attentauerit ille tentator, & inanis fiat noster labor. Istud propter quosdā dicit, qui possint seduci astutia satanæ, quia in omni plebe est pars firma, & infirma: quorum causa solicitus erat, ne amitteret fructum credulitatis eorum. Et quia diutius passus non est nescire se quid certius ageretur circa illos, misit Timotheum episcopum à se creatum, à quo posset certum scire.

Diabolus passiones excitat, sed Christus adiuuat. Super secundam ad Timoth. cap. iiij.

In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetūr. Pressuram & tribulationes sibi illatas defensionē suam nuncupat. Passio enim Christianis vita est, & persequutio defensio. Pressura enim illata pro iustitia, defendit illum in die iudicij, reos constituens perfidos. Inter ipsa ergo initia illatæ pressuræ derelictum se cōqueritur, & quia scit hanc esse consuetudinem, non illis vult imputari: quia & Dominum à Iudæis apprehensum discipuli reliquerunt, quippe cùm scriptum sit in Propheta: Percutiam pastorem, & dispergētur oues gregis. Deus autem astitit mihi, & cōfortauit me, vt per me prædicatio impleretur, & audirent omnes gentes: Propter quod Domini Christi auxiliis munitum se dicit, & cinctum virtute, vt prædicationem impleret in omnibus gentibus. Iccirco ignosci petit eis, à quibus derelictus in necessitate, vt bene acceptus à Deo vindictam nō quærat. Hac enim causa amplius adiutū se credit à Deo quia derelictus est ab hominibus. Et liberatus sum de ore leonis: Liberauit me Dominus ab omni opere malo, & saluū faciet in regno suo cælesti, cui gloria in æternum. Amen.

A Similiter dicit & Petrus coapostolus eius, quia aduersarius noster diabolus circuit fremens sicut leo quærens quem deuoret: Sed quia in Apostolo occasionem non inueniebat, qua illum deciperet, per filios suos pressurā illi incitabat & pœnas, vt si nō quasi peccator, vel quasi iustus, de hac tamē tolleretur vita, ne multos hortaretur ad fidē. Quod cum propè impleret, Dei prouidentia, liberatus Apostolus insultat illi infirmum illum testificans, quia de ore eius ereptus est: quia quod cupiuit implere non potuit. Igitur Dei auxiliis morti se ereptū gratulatur, & de prouidentia Domini tam securus est, vt & de futuris tentationibus liberari se credat, & non solùm liberari ad præsens, verum etiam saluum se futurum in die iudicij, & regnaturum cum Domino Christo in æterna secula: Amen.

Ideo in passionum tempore Christi misericordia debet implorari. Libro super Beati immaculati, lit. x. versu iiij.

B Fiat nunc misericordia tua vt exhortetur me secūdū verbum tuum seruo tuo. Aliqui habent in hoc loco, cōsoletur me: sed etiā in Apostolo legimus exhortationē pro cōsolatione dictā, & cōsolationē pro exhortatione. Magna est ergo misericordia Dei, quæ nō solùm remissionē tribuit peccatorū, sed etiā certātibus adhibet exhortationis calcaria, ne suscepti certaminis passiones in belli formidine derelinquāt. Non ergo misericordiā quasi is qui victus cedat, aut vt veniæ precator implorat, sed vt Dei miseratione succinctus maiora viribus tāto munere fultus expediat, egregiā & singularē Prophetæ expectato virtutē. Alius enim humiliatus ærūnis posceret, vt circa eum tentamenta desinerent, & sedare aduersa Dominus dignaretur, ne tribulationū procella in eū sæuiret. Iste autē tanquā athleta fortis & patiēs, qui exerceri & cingi animā suā tribulationibus nosset nō tristitiā dimouere, non impugnātia declinare desiderat, nō illud omne desinere quod fatigationē ei laboris C afferret, exposcit: sed magis in tēpore laboris sui aduersus tentationū procellas dari sibi verbū cōsolationis exposcit, vt possit forti quæ ingerūtur mēte tolerare, ne aliqua mœstitię perturbatione lassetur. In eo igitur obsecrat misericordiā Dei, ne auxilio destitutus expediēdi cœptam militiam derelinquat. Denique adhortationis Diuinæ esse misericordiam euidēs testimonium docet. Mosi enim dicit Deus: Miserebor cui misertus ero, & misericordiam prętabo cui misericordiam prętitero. Igitur non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei. Fortè dicas: Ergo nō debemus vel velle currere? Atqui negligentes Deus deserere consueuit. Non ergo hoc dicit: sed quid dicat consideremus. Non volentis neque currentis hominis perseuerātia est. Non est enim in hominis potestate, sed miserantis Dei est, vt possis complere quę cœperis. Denique iterū Mosi dicit, Quia in hoc ipsum te suscitaui, vt ostēdam in te virtutē meā. Colligitur ergo adhortationē Diuinę misericordię de- D putandam. Vnde sequitur: Ergo cui vult miseretur, & quem vult obdurat. Hunc miseratus hortatur, illum non reuocat execratus. Et vere misericordia est Dei nostrarū militia passionū, per quā nobis peccata minuūtur. Denique Lazarus pauper, quia in hac vita tolerauit mala complurima, in gremio Abrahæ requiem consolationis inuenit: Ille autē diues, qui consolationē habuit in seculo, post curricula vitæ huius fructū quietis amisit. Quem si miseratus esset Deus, castigasset potius in seculo, vt postea non flagellaretur.

Sancti tamen viri in ipsis passionibus semper asserunt Christum esse iustum. Eodem lib. lit. xviij. versu j. Require suprà cap. Aduersitas. In passionibus ipsis suos consolatur Christus amicos. In tractatu de prima interpellatione Iob, cap. j. Require suprà cap. Consolatio. In passionibus ipsis, viri sapientes & iusti non minus sunt beati. Lib. j. de Iacob & vita beata. Quæ require suprà cap. Aduersitas: & cap. Afflictio: cap. Captiuitas: & cap. Ægritudo: & cap.

cap. Dignitas. Vide de iſta materia ſuprà capit. Aduerſitas,& cap. Afflictio:& infrà cap. Perſequutio:& cap. Tribulatio.

PASTOR ET PASCERE. *Nomen eſt & officiũ prælationis. Lib. j. de Cain & Abel Require ſuprà ca. Abel. Paſtor propriè Chriſtus eſt. Lib. ſuper Beati immaculati, lit. xx. ver. iij.* Tom. IIII.

Suſcepit Chriſtus perſonã paſtoris,& ait: Paſtor bonus animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Ideóque pro rationabili grege ſeipſum paſsioni corporis non negauit, vt ouem laſſam crucis ſuę humeris ſuperponens, pij oneris functione recrearet. Ioan. 10.

Libro vij. ſuper Lucam. Require ſuprà cap. Ouis.

Paſtorem iſtum bonum qui habere noluerit, ſub paſtore mortis erit: in tractatu ſuper Pſal. xlviij. Tom. IIII.

Qui noluerunt vt paſceret eos Chriſtus, depaſcit eos mors. Quis ergo dimittat bonum paſtorem qui pro ouibus animam ſuam ponit: quia pertinet ad eũ gregis ſui cura? Aut quis eligat mercenariã mortẽ, quæ operũ peſsimorũ digna mercede referatur? Simul cognoſce ò homo quia Chriſtus eſt verus paſtor, qui ſuos paſcit ad vitã. Mors ſubintrauit, quæ ad interitũ adducit alienos,& deuorat eos quibus poteſt propter eorũ flagitia præualere. Quibus licet in hac vita ſtudiũ pótẽtię fuerit, & diuitiarũ, vt aliis dominarentur, ſed in reſurrectione erit ſeruitus, cũ iuſtis matutinus ſplẽdor illuxerit. Quorum figura eſt quòd Iacob dominus præponitur fratri. Miſerabilis itaque ſeruitus, vt eo tempore quo alij vocantur in gloriam ſplendoris & luminis horum gloria veteraſcat,& cõſumatur in tenebris inferiorum. Meritóque de his dicitur: De honore ſuo & à gloria ſua expulſi ſunt, quia temporalis gloria hæc. Geneſ. 24.

Paſtor iſte ſicut paſcit, ita paſcitur. Vnde lib. de bono mortis. Tom. I.

Verbum Dei paſcitur animæ virtutibus, quoties obedientem ſibi & opimam inuenit: & carpit fructus eius atque his delectatur.

Paſtores irrationalium ſimplicitatis cauſa videntur eſſe accepti Deo, vt oſtendit in ſermone quodam de natiuitate Domini: Quod require ſuprà cap. Natiuitas Chriſti.

Paſtorum iſtorum exemplo informantur paſtores Eccleſiæ, vt dicit lib. ij. ſuper Lucam. Require ibidem. Cap. 6. Tom. IIII.

Sed lib. ij. de Abraham, aliter dicit.

Qui paſtores ſint,& quorum animantium,& quæ rixa inter paſtores Abrahæ,& inter paſtores Lot conſideremus. Paſtores ſunt magiſtri gregũ, vel diligẽtes & ſobrij, non ſinentes agrorũ culta obteri pedis veſtigio, atque aduri ſentibus, vel negligẽtes & remiſsi,& qui non reuocent pecus ſuum, quo herboſa & non fructuoſa paſcatur, ſed liberè vagari per varios agri fructus ſinant. Iſtorum ergo paſtorum ſolers cuſtodia neceſſaria eſt, ne fortè aſcribatur diligentibus quod euertit negligentium incuria. Sed quia non ſermo de viſibilibus, ideo cuius pecoris paſtores ſint conſideremus. Paſtores hos definire poſſumus: Paſtores inquit iumentorum: Iumenta autem ſenſus corporis irrationabiles ſignificari accepimus. Qui ſunt ergo paſtores ſenſuum, niſi præceptores,& quaſi quidam rectores gregum, duces eorũ vel monitores alicuius ſermonis vel mentis noſtræ cogitationes? Qui ſi paſtoralis diſciplinæ ignari ac tenaces ſunt, nõ permittunt longius ſenſuum gregẽ vagari, & inutilibus ac noxiis inhærere pabulis: ſed prouido doctore reuocant,& frænos rationis admouẽt, atque obſiſtunt renitentibus. Mali autem præceptores vel inutilis diſceptationis permittunt eos impetu ſuo ferri,& in pręruptũ ac periculũ ruere,& culta obterere, fructuoſa depaſci, vt ſi qui ſunt in eadẽ anima virtutũ huiuſcemodi fructus, eos quoq; diſsipent. Hinc ergo cogitationũ noſtrarũ diſcordias cũ caro repugnat aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus carnẽ, nõ mediocris pugna eſt: quãdo ipſe Apoſtolus vas electionis Dominicę dicit, Video legẽ carnis meæ & repugnantẽ legi mentis meæ,& captiuantẽ me in lege peccati, quæ eſt in mẽbris meis. Sedare hanc pugnã ipſe nequiuerat,& ideo ad Chriſtũ refugit dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Hoc eſt, ne delectationi carnis adhæreã. Quis eſt igitur qui me his ſoluat vinculis,& liberum faciat, ſenſúſque ad ſobrietatẽ magis animæ detorqueat, quã ad corporis temulẽtiã? Sed quia inter homines tantũ nõ potuit rectorẽ inuenire, conuerſus ad Deũ: Gratia, inquit, Dei per Ieſum Chriſtũ Dominũ noſtrũ. Si fortior ſuis ſe nõ commiſit viribus, quo corpus mortis euaderet, ſed auxilium quæſiuit à Chriſto: quid nos facere oportet infirmiores? Hanc pugnam grauem eſſe cognouit Abraham,& ideo in principio cauendam putauit. Sapienti enim pacis eſt ſtudiũ: imprudenti amica iurgia: Non ſit, inquit, rixa inter me,& inter te,& inter paſtores meos & paſtores tuos, quia homines nos, fratres nos ſumus. Rom. 7.

PATER. *De Patre Deo dicitur primò, quòd eſt in Trinitate principium: quia Filius & Spiritus ſanctus procedũt ab ipſo. In tract. de obitu Gratiani imperatoris.* Super pſal. 61. Tom. IIII.

Meritóque addit Dominus: Ab ipſo enim ſalutare meum. Quaſi diceret, Nolite turbari, quia dixi animam meã fore Deo ſubditã: anima erit ſubdita, quæ veſtri eſt portio, ſalutare autẽ meũ ab ipſo: Hoc eſt, quia à Patre & in patre ſemper ſum. A patre enim veni in hũc mũdũ: & ſi videtis hominẽ, Dei Filiũ credite. Cũ autẽ venerit paracletus, quẽ ego mittam vobis à Patre meo Spiritus veritatis, qui à Patre meo procedit, ille teſtimoniũ perhibebit de me. Et Filius à Patre procedit,& Spiritus ab ipſo procedit. De vnitate ergo Diuinitatis ambiguum nihil. Ideóque concupiuit ad hoc ſalutare Dei nobis dari, quia ipſe eſt vita æterna, ſi & Patrem verum Deum cognoſcamus,& Filium quem pro noſtra certũ eſt ſalute veniſſe. Sed non rapinã arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Aſſertionẽ ſuæ Diuinitatis ſequeſtrat,& diſpẽſationis humanæ repræſentat officiũ. Ideóque adiungit ſtatim: Et enim ipſe eſt Deus meus, adiutor meus, defenſor meus, nõ mouebor amplius. Hæc vtique quaſi homo loquitur, quia in Deo ſpem noſtrã debemus reponere, ne facilè labamur. Quanquã in eo quod loquutus eſt, Non mouebor amplius: oſtendat habere ſe Diuinæ inſignia poteſtatis. Habes enim alibi dicẽte: Adhuc ſemel ego terram mouebo: non ſolùm terrã, ſed & cælũ. Mouit diluuio, quãdo præter arcã Noë caro omnis interiit: Mouit, cum Sodoma & Gomora ſacro igne cõſumptæ ſunt. Hæc ſupernæ ſunt indignationis indicia. Ioan. 15. Philippenſ. 2.

Secundò quod à Patre Filius licet habeat omne quod habet non tamen differt ſubſtantia, ſed perſona. Lib. de incarnatione Domini. Require ſup. c. Deus: & c. Filius Dei.

Tertiò, huius Patris imago Filius eſt, & nihil operatur ſine Filio Pater. Lib. vj. Hexam. Require ſup. c. Filius Dei.

Quartò, quòd aliter eſt nobis Pater, aliter ipſi Chriſto. Lib. iij. de virginitate, parte j. Require inf. c. Reſurrectio: Et ſuper epiſtolam ad Ephe. c. j. exponens illud: Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater claritatis, &c. Tom. V.

Patrem vocat Deum & Chriſti Deũ cũ verus Pater Chriſti ſit Deus,& Deus creaturę. Sed & Dominus ipſe eadẽ dicit: Vado ad Patrẽ meũ & patrẽ veſtrũ, Deũ meũ & Deũ veſtrũ. Totius ergo claritatis pater eſt, quia ab ipſo eſt omnis claritas & poteſtas & dignitas. Eſt & Pater Chriſti, ſed aliter: quia hic verus Filius eſt,& Deus omniũ, ſed nõ ita Chriſti Deus eſt. Sic enim Chriſti Deus eſt, quia Deus de Deo Chriſtus eſt: Cæterorum autem Deus eſt cauſa terroris, ſicut ipſe dicit in Malachia propheta: Si Deus ego ſum, vbi eſt timor meus? Ioan. 20. Mal. 1.

Quintò, Pater Deus ſolus propriè dicitur immortalis, bonus, & inuiſibilis. Super primam ad Timoth. cap. primo, Exponens illud quod ſequitur. Tom. eod.

Regi autẽ ſeculorũ immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Hæc ad Dei Patris

personã pertinẽt, quem immortalẽ ideo solũ & inuisibilẽ appellat, quia omnis immortalitas ab ipso est: vt ipsi soli magis competat in veritate: quia quisquis immortalis est, nõ à se hanc habet, sed ab illo. Simili modo & in Euãgelio legitur dicẽte Domino. Quia nemo est, inqt, bonus, nisi vnus Deus. Et iterũ ipse dicit. Bonus homo de bono thesauro profert bona: Nemo tamẽ nisi vnus Deus bonus est: quia ipse fons bonitatis est, ex quo cæteri putantur vt boni sint. Ipse est & inuisibilis solus De⁹, quia nulli vnquã visus est. Omnia enim agit per Filiũ: quẽ id circo visum dicimus, vt licet aliter quàm est, apparuisse tamẽ illũ significemus. Honorificẽtiã ergo & gloriam Deo Patri in veritate pronuntiat, cuius pietate ac prouidentia Christus liberauit peccatores ex morte.

Marc.10. Math.12.

Vnde ad eximiã spectat gratiam eum vocare Patrem. In sermone v. de sacramentis. Requirè suprà cap. Oratio.

Sextò, iste Pater pius est peccatoribus. Lib. vij. super Lucam. Require suprà cap. Confessio: & ibidem infrà.

Cap.29. Tom.eod.

Epulantẽ Patrẽ inducit Filius, vt ostenderet quoniã paternus cibus, est salus nostra: & Patris gaudiũ, nostrũ redẽptio peccatorũ est. Et hic quidẽ si ad Patrẽ referas, quia hostia pro peccatis Filius est, delectatur Pater reditu peccatoris. Suprà delectatur Filius inuenta oue, vt scias quia vna est Patris & Filij delectatio, vna operatio in Ecclesiæ fundamẽto. Lætatur autẽ pater, quia filius qui perierat, inuẽtus est: mortuus fuerat, & reuixit. Ille perit, qui fuit: nõ enim potest perire, qui nõ fuit. Itaque gẽtes nõ sunt, Christianus est, iuxta quod suprà dictũ est, Quia elegit Deus quæ nõ sunt, vt quæ sunt destrueret. Potest tamẽ & hic in vno species accipi generis humani. Fuit Adã & in illo fuimus omnes: Periit Adã, & in illo perierũt omnes. Homo igitur in illo homine qui perierat, reformatur. Et ille ad similitudinẽ Dei factus & imaginẽ. Diuina patiẽtia & magnanimitate reparatur. Quid est ergo elegit Deus quę non sunt, vt quę sunt destrueret? Id est, elegit populũ gentiũ qui nõ erat, vt destrueret populũ Iudęorum. Potest & de agẽte pœnitẽtiã dictũ videri: quia nõ moritur, nisi qui aliquãdo vixit: & ideo gẽtes nõ moriũtur, sed mortuæ sunt. Et enim qui in Christum nõ credit, semper mortuus est. Et gentes quidem cũ crediderint, per gratiam viuificãtur. Qui verò lapsus fuerit, per pœnitentiam reuiuiscit.

1.Corinth.1.

Et infrà.

Et ideo ait, Psallam spiritu, psallã & mente. Hæc de parabola præsenti putauimus esse tractãda. Nec inuidemus, si quis duos fratres istos velit referre ad populos duos, vt sit adolescẽtior populus ex gẽtibus, tãquã cui Israël frater maior beneficiũ paternæ benedictionis inuidit. Quod faciebãt Iudæi, cũ quererentur, quia Christus cũ gẽtibus epularetur: & ideo hœdum mali odoris sacrificium requisiuerũt. Iudęus hœdum requirit, Christianus agnũ: & ideo illis Barrabas soluitur, nobis agnus immolatur. Vnde apud illos fœtor est criminum, apud nos remissio peccatorũ, dulcis in spe, suauis in fructu. Qui hœdum quęrunt expectant antichristũ. Christus enim boni odoris est victima. Quęri etiã in hœdo videtur, quia Iudæi ritũ veteris sacrificij perdiderunt, vel quia nullius sanguis his profuit, sicut Christi sanguis Ecclesiæ. Nõ enim redimere eos sanguis potuit Prophetarũ. Impudẽs autẽ & similis illius Pharisæi iustificãtis se arrogãti prece, qui putabat quòd nũquã præterierit mandatum Dei, quia legẽ seruabat in litera. Impius qui accusabat fratrem, quòd cum meretricibus paternam substantiã prodegisset, cũ debuerat aduertere quia sibi dictũ est: Meretrices & publicani pręcedunt vos in regnũ cælorũ. Stat autẽ foris, nec excluditur, sed nõ ingreditur, ignorãs voluntatẽ Dei de vocatione gẽtium, seruus iam factus ex filio. Seruus enim nescit quid dominus agat. Vbi cognouit, inuidet, & torquetur Ecclesiæ bonis, & foris stat. Foris enim Israël audit chorum & symphoniã, & irascitur: quia hic cõcinit plebis gratia, & cõsonat populi iubilatio. Sed bonus pater etiam hũc saluare cupiebat dicẽs: Tu mecũ semper fuisti, vel quasi Iudęus in lege: vel quasi iustus in cõmunione: & es, si desinas inuidere: Et omnia mea tua sunt: Vel Iudæus sacramẽta possidẽs veteris testamẽti: vel baptizat⁹ etiã noui. *Require sup. c. Dominus.* *Amor & obediẽtia huius patris debet præferri amori filiorum. Lib. j. de Abrahã. Require suprà, cap. Abraham. Sed non debent parẽtes temere mortẽ filiorum expetere. Libr. ij. de virginitate, parte prima.*

Tom.1.

Iepte iudex Iudęorum fuit. Is euentu belli conflictatus ambiguo, præliorúmque veritus incerta, votum vouit huiusmodi si aduersarios depulisset, vt qcquid ei primum intra domus suæ limen occurrisset, hostiam immolaret Deo suorum præsuli triumphorum. Itaque bello potitus, fusísque hostibus domũ rediit: cui in ipso vestibulo filia, memor pietatis, ignara oblationis, occurrit. Sed recordatus illico pater, & propriæ spõsionis admonitus, ingemuit soluendi muneris sponsiones. Heu me, inquit, filia perdidisti me. Ego enim aperui os meum de te ad Dominum. Tum illa: O pater si in me os tuum ád Dominum, fac mihi ita vt exiuit de ore tuo. Duorum tamen tantum mensium inducias postulauit, donec in montem ascenderet, & super virginitatem suã fleret. Deinde duobus pòst exactis mensibus, remeauit ad patrem, votum ille compleuit. His enim verbis vtendũ est, quãdo Scriptura Diuina effectum rei nõ prodidit, sed refugit parricidij mentionem. Quid igitur hoc probamus? Minimè iuregentium. Sed tamen etsi parricidium non probo, aduerto præuaricandæ metũ & formidinẽ spõsionis. Deniq; ad Abrahã dictũ est: Nũc scio qa amas Dominũ Deũ tuũ, qa nõ pepercisti vnico filio tuo. Habes igitur indiciũ quo docetur præuaricãdũ temerè nõ esse promissum. Verũ Deo parricidiũ nõ ꝓbari, in eadẽ asseritur lectione, cũ pro filio ouis subiicitur, vt ipsa potius q̃ filius feriretur. Habuit igitur Iepte qđ sequeretur exẽplũ, quia Dominus sanguine nõ delectaretur humano: In vno enim oraculo ad Abrahã própro docuit filiorũ salutẽ religionis obsequio posthabẽdã, offerri à parentibus Deo debere filios, nõ debere iugulari. Certè cũ hæc filia tam solicita fuerit de patris voto, cur pater nõ dubitauerit de filiæ parricidio: & cum illa paternũ caueret mẽdaciũ, iste filię non caueret interitũ? Dicet aliquis, Qua ratione illic Deus non permiserit parricidium fieri, hîc sit passus impleri? Nunquid acceptor personarũ Deus? Non, sed meritorum atque virtutũ. Certè dum consiliũ esset ambiguum signare debuit oraculum, quid ad præsens facto, & in reliquum cõueniret exẽplo. Vbi verò iã præcessisset exẽplũ, necessariũ non iudicauit oraculũ, cũ facti forma veteris quid fieri oporteret ostẽderit, aut fortasse quia non vna forma meritorũ, ideo nõ vna forma factorũ. Pater doluit, fleuit filia: vterque de Dei miseratione dubitauit. Non doluit Abrahã, nec cõsuluit parẽtis affectum. Vbi audiuit Diuinitatis oraculum, non distulit sacrificiũ, sed maturauit obsequiũ. Non dubitauit Isaac, cũ imparibus sequeretur patrem passibus: non fleuit, cum ligaretur, nõ dilationẽ poposcit, cum offerretur. Et ideo misericordia largior, vbi fides promptior. Et bene non fleuit factum patris, quia risus est matris. Pro qua deuotionis exultatione ouis pro illo iussa est immolari, quia se ipse non distulerat immolandum, nec de Dei miseratione ambiguus, nec de sui deuotione solicitus. Nemo igitur inuentus est qui tam cruentum patris reuocaret affectum, quia omnis promissio muneris conueniebat officio. Sacrificium itaque sanguinis immolatur, & nemo est qui resistat: Sacrificium castitatis offertur, & qui prohibeat non inuenitur. Pater parricidium promisit, & soluitur. Pater integritatem filiæ vouit, & tam piæ oblationis non inuidetur affectus. Illic filia dolens, sanguinem suum obtulit pro patria sponsione. Hic tam pium promissum, nec hæreditario munere, nec pro

propria soluitur voluntate.

cap.9. Tom.IIII. *Sed de patre homine quis debeat dici pater. Loquitur lib.ij.de Abraham.*

Ait Deus ad Abraham: Tu autem ibis ad parentes tuos cum pace nutritus in senectute bona. Patitur nos discedere ex hoc seculo, vt secessione animæ hoc corpus resoluatur in terrã suam, & sit finis peccati: deinde per resurrectionem reformetur Diuinæ liberalitatis gratia. Ideo dicit ad Abraham: Tu ibis ad patres tuos. Nonnulli putauerunt patres esse elementa, ex quibus constat caro nostra dum viuimus, & in quam resoluimur: Sed nos qui meminimus, matrem nobis esse Hierusalem, quæ sursum est, quæ libera est, quæ est mater omnium nostrum, sicut Apostolus dicit, illos asserimus patres, qui vitæ merito & ordine præcesserunt. Erat illic Abel pia victima, erat pius & sanctus Henoch, erat Noe: ad eos promittitur Abraham transitus. Transit enim, qui de hac vita recedens, ad vitam demigrat alteram: quia viuit mens sapiẽtis & iusti viri, qui nutritus est in pace.

Patres tamen etiam patriarchæ non caruerunt peccato inuidiæ & crudelitatis secundum literalem historiam: tamen allegoricè eorum gesta futurorum erant figura. Lib. de Ioseph. Require sup. cap. Inuidia, & cap. Christus.

Patres quomodo circa filios se habere debẽt, deducit super epist. ad Colossen. cap. iij. Require suprà cap. Filius hominis.

Tom.IIII. *Pater cauere debet ne in filios seruus dominetur. Libro primo de Abraham.*

Aduerte nunc virtutes boni patrisfamiliâs, & considera primum quod munus, & cui mandet, vt & tu ita instituas seruulos, vt liberis tuis paternum affectum deferant, officia exequantur.

Debetur sibi si aptus est de coniugio prouidere: ibidem. Require infrà cap. Vxor. Filius autem patrem debet honorare. Vnde in tractatu super Psal. xliij. versu. ij.

Matth.19. Illud quod ait, Honora patrem & matrem vt sis longæuus super terram, quomodo intelligere debemus? Multi enim qui honorant, citò sępe rapiuntur, vt immatura ætate moriantur: multi etiam qui minus deferunt parentibus suis, longæuæ fruuntur stipẽdiis senectutis. Et nisi longæuitatem illam vitæ accipiamus æternæ, inuenitur scriptura destitui subsidio veritatis. Vnde Græcus expressius dixit, vt sis multorum dierum: Hoc est πολυή μερος. Quicunque enim cultus pios sedulo seruat officio, à tenebris noctis alienus, in dierum luce versatur. Et ideo qui legit Deuteronomium, leget, inquit, illud omnibus diebus vitæ suæ: Non vtique noctibus, sed diebus: quia dies fulget legenti mysteria veritatis, & Diuinæ pietatis oracula. Deuter.17.

Debet imitari si bonus est & humilis esse. Vnde in epistola ij. ad Eusebium, in principio.

Ipsum habes quod primum in patre, & quod iucundissimum est in filio minore: quia & virtutis apicem tenes, & humilitatis exhibes gratiam.

Tom.V. *Patris carnalis & spiritualis non est eadem conditio. Vnde super secundam ad Corinth. c. xij.*

Non, inquit, quæro quæ vesta sunt, sed vos. Ostendit ideo se nolle accipere ab eis, vt illos ipsos lucraretur, vt intelligentes quia pecuniæ præponit eos, tandem cognoscant affectum illius erga se. Nec enim debẽt filij parentibus thesaurizare sed parentes filiis. Patrem se eorum signat, sicut in prima epistola dicit. Per Euangeliũ ego vos genui. Carnales tamen parentes sunt, qui filiis thesaurizant. Nam spiritales à filiis dignum est vt accipiant sumptus ad sustentandam vitam præsentem. Non enim magnum est vt spiritalia tradentes cõsequantur carnalia. Hic autem in tantum probat se nolle accipere, vt transferat causam carnalis patris ad spiritalem, vt nõ solùm non ab eis accipiat, sed si potest fieri, ipse illis tribuat, sicut iam suprà dixit, Alias ecclesias spoliaui accepto stipendio ad ministerium vestrum. Hoc dicto tangit eos, vt intelligant quantus sit, & quid ij mereantur, 1.Corinth.4.

A qui tanti Apostoli prouidentiam neglexerunt.

De ista materia vide supra, cap. Filius hominis: & cap. Parentes.

PATIENTIA. *Ea quæ est Dei, potest duplex respectu peccatorum. Super epistolam ad Romanos, cap. ix super illud quod sequitur:*

Quod si volens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in perditionem. Ipse sensus est, quia voluntate & longaminitate Dei, quæ est patientia, præparentur infideles ad pœnam: Diu enim expectati, conuerti noluerũt. A Deo ergo expectati sunt, vt inexcusabiles perirent. Sciuit enim Deus hos non credituros. Et vt notas faceret diuitias suas in vasis misericordię quæ parauit in gloriã. Patientia & lõgaminitas Dei ipsa est, quæ sicut malos præparat ad interitum, ita & bonos præparat ad coronam. Boni enim sunt in quibus spes fidei est.

B Omnes enim sustinet, sciens exitum singulorum. Ac per hoc patientia est quæ illos qui ex malis corriguntur, aut in bono perseuerantes sunt, præparat ad gloriam Dei. Diuitiæ autem gloriæ, sunt dignitas multiplex præparata credentibus. Eos autẽ qui ex bonis fiũt mali, & in cœpto nõ perdurãt pręparat ad interitũ. Hoc est autem manifestare potẽtiã suam in multa patientia. Quia cum putabatur non vindicaturus, propter quod multum dissimulat, cum cœperit vindicare, apparebit eius potentia: quia cùm possit statim vindicare diu sustinuit, vt perfidi queri non possint cum damnantur.

Eandem sententiam breuius ponit. Lib. de Abraham. Super illud Gen. xviij. Clamor Sodomorum, &c.

Magna Dei patientia vt non statim peccatorem puniat sed diu differat expectans correctionem: nec commoueatur ad vlciscendum, nisi peccator modum excedat. Vnde & Dominus Iesus in Euãgelio ait ad Iudęos:

C Implete mensuram patrum vestrorum.

Patientiam Christus habuit. In sermone quodam super illud: Quis me arguet de peccato: & Incipit, Scitote fratres quia cuius opera quisquis facit, &c. Non extat.

Mouet vos euangelica lectio vt patientes sitis. Ecce cum multa conuitia Dominus à Iudæis audisset, patienter ea tolerauit. Et si Dominus patientiam habuit inter verba blasphemiæ, qui suos inimicos vno verbo poterat in abyssum demergere: quare miseri homines pleni peccatis non habent patientiam quando dura audiunt, vel quando pro suis iniquitatibus corriguntur?

Patientia in Christo patuit, & eã apostolis imposuit. Lib. vj. super Lucam exponens illud: Nolite portare sacculum, neque peram, neque virgam in manibus. Lib.7.cap.5. Tom.V.

Non virgas in manibus iubentur tollere Apostoli. Sic enim Matthæus scribendum putauit. Quid est virga nisi præferendæ potestatis insigne, & vlciscendi instrumentum doloris? Ergo humilis Dominus, in humilitate

D iudicium eius sublatum est. Humilis, inquã, Domini præceptum, discipuli eius humilitatis officiis exequuntur. Eos enim misit ad seminandam fidem, qni non cogerent, sed docerent: nec vim potestatis exercerent, sed doctrinam humilitatis attollerent. Quo loco humilitati putauit etiam patientiam copulandam, quia ipse quoque iuxta testimonium Petri, cum malediceretur, non remaledicebat: cum percuteretur, non repercussit. Hoc est ergo dicere, Imitatores mei estote: Vltionis studia deponite: insolẽtiam verberantium, non iniuriæ relatione, sed magnanimitate patientiæ supportate. Nemo in se debet quod in alio reprehendit imitari. Grauiora contumacibus mansuetudo vulnera refert. Hoc pugno repercussit Dominus verberantem, dicendo: Qui te percutit in maxillam, præbe illi alteram. Fit enim vt iudicio suo ipse se damnet, & quodam stimulo sui compungatur affectus, qui relatam sibi sedulitatem pro iniuria quam fecit, aduerterit. 1.Petri 2.

Patientia quanta esse debeat, exemplo patuit in Dauid Lib. primo de ipsius apologia. Require suprà in cap. Dauid. Patientia de conuitiis & iniuriis qualis esse debet, patet in tractatu super psal. xxxvij. Require suprà cap. Oratio: & cap. Taciturnitas.

Tom. I. PATRIMONIVM. *De hoc libro tertio, de viduis, parte quarta.*

Quid est patrimoniũ, nisi illa bona gubernet operatio? Vnde sanctus Iob dicit: Benedictio morituri super me veniat, & os viduæ me benedicat.

PATRIA. *Libro primo de virginitate, parte secunda.*

In laudationibus solet patria prædicari.

Et infrà ibidem.

Si est tibi patria, vbi est genitale domicilium, in cælo profectò est patria castitatis: itaque hîc aduena, ibi incola est.

Ser. 85. Tom. III. *Patria tempore tribulationis non est fugienda. In sermone quodam de Niniuitis, qui incipit vt sequitur,*

Diximus anteriore Dominica Niniuitas in tribulatione positos Diuinitatis misericordiam per abstinentiam meruisse, & ciuitatem suam de periculo ieiuniis liberasse, tantæque eos sapientiæ fuisse, vt non alienis se præsidiis defenderent, sed propria deuotione saluarent. Nam non statim desperauerunt de salute sua, quia audierunt à Propheta cum ciuitatis se mœnibus subuertendos: sed quantò proximum annuntiabatur excidiũ, tantò magis religiosis actibus armabantur: nec reliquerunt euertendam ciuitatem suam, sed in ea potius permanserunt: sapientes scilicet, vt quæ ciuium vexabatur peccatis, ciuium orationibus saluaretur: & cui perditionem mala conuersatio intulerat, ei salutem deuotio religiosa conferret. Iustum enim erat vt quos passa fuerat peccatores, eosdem haberet proprios defensores. Ciuitati enim non nisi propter ciuium perpetrata peccata infertur excidium. Desine ergo peccare, & ciuitas non peribit. Quid fugis patriam? Si vis saluus esse, tua potius peccata subterfuge. Si tu peccare desieris, victus est inimicus. Dicit ad Abraham scriptura Diuina, Per decem iustos patriam posse saluari. Igitur si iusti sunt qui saluam faciant patriam, vtique iniusti sunt qui relinquunt. Et si illi propter præsentiam suam consequuntur gratiam, necesse est vt hi propter desolationem mereantur offensam. Iniustus planè & impius est filius, qui periclitantẽ deserit matrẽ. Mater enim quodammodo dulcis est patria quæ te genuit, quæ nutriuit, quæ vt fugere possis diuitem te fecit. Nam si non tibi suppeteret sumptus copiosa substantia, fugæ præsidium nõ haberes: Atque ideo auaritia ductus, dum metuis diuitias tuas perdere, impius in matrem esse nõ dubitas. Vnde intelligimus plus te pecuniæ tuæ consulere, quàm saluti. Dic mihi ò bone ciuis cur fugere disponis, cur patriam derelinquis? Captiuitatẽ fortasse metuis. Da veniam, non intelligis, nescis quod hæc est prima captiuitas, patriam non videre: & quòd grauius est omni malo hostili, peregrinationis exilium? Solet qui aliquid sceleris admiserit, huiusmodi pœna damnari, vt pellatur patria, regionibus incognitis relegetur. Hoc igitur malum propria tibi prouides voluntate, quod solet supplicij causa damnatus excipere. Sed ponamus te forti esse animo, & æquanimiter tolerare posse peregrinationis iniuriã: Dic mihi qua inter extraneos libertate victurus es? Nónne cum loqui cœperis, obiicietur tibi: vnde iste exul, vnde iste fugitiuus aduenit? Num & nostram ciuitatem opprimere nititur, sicut patriã suam pressit? Ita autẽ aporiaberis, ita cõturbaberis, vt libertati tuæ mentuẽs verearis ne ingenuitatis tuæ ibi nõ inuenias assertorẽ. Mihi crede, in aliena patria tanta auditurus es, quanta in tua aliis sæpe dixisti. Illud autẽ nolo dicere, quòd quãuis diuersis in patria tua copiis perfruaris, statim vt exieris de domo tua, pauper & mẽdicus es.

A Dicit ergo Deus ad Abraham, per decem iustos ciuitatem posse saluari. Malè igitur de te sentis Christiane popule, si in tanto cœtu nostro ad saluandam ciuitatem decem iustos esse non credis. Dum enim deseris patriam profiteris non in ea esse dignos quorum meritis liberetur. At ego vereor ne omnibus in ea iustis relictis, tu solus qui deseris, inueniaris iniustus. Sed nolo de decem iustorum numero te perturbes. Legimus etiam quòd de Sodomitarũ excidio merito suo Lot solus liberauit ciuitatem, quod magis valuerit ad saluandum vnius gratia, quàm ad euertendum peccata multorum. Exeunti illi de Sodomis hospitij causa Segor parua cõceditur. Quod si iusto hospitij donatur ciuitas, quantò magis iusto patria conceditur?

PAVLVS APOSTOLVS. *De nomine Pauli, loquitur super epistolam ad Romanos, in principio.* Tom. I.

Paulus seruus Christi Iesu. Apud veteres nostros ratione nomina componebantur, vt Isaac propter risum, B & Iacob propter calcaneum: ita & iste propter inquietudinem Saulus est nuncupatus. Postquam autem credidit, ex Saulo Paulum se dixit: hoc est immutatum. Et quia Saulus secundum suprà dictum sensum inquietudo seu tentatio interpretatur, hic cum ad fidem Christi accessit, Paulum se dicit: id est quasi ex tentatore factum quietum humilémque vel paruulum: & quia pax est fides nostra. Cum prius enim tentationes ex inquietudine Iudaismi Dei seruis inferret, pòst ipse tentationes passus est propter spem quam antè amore Iudaismi negârat. Seruum autem Iesu Christi se profitens, à lege se exutum ostendit, & ideo vtrunque posuit: id est, Iesu Christi: quia in vtroq; est Dominus, sicut & Petrus Apostolus testatur dicens: Hic est omnium Dominus.

De ipso Paulo pertractat exponendo figuram, libro de Ioseph.

Iunior patriarcha legitur Ben-iamin, sed ex tribu C Ben-iamin Paulus ille præfiguratur. Meritò Iacob de eius infirmitate dubitabat. Denique infirmatus est, vt sanaretur. Cæcitatem passus est, sed hæc infirmitas ad salutem. Denique illa cæcitas lumen attulit.

Et infrà subdit.

Tenebatur Ben-iamin iunior, & patrio adhuc adhærebat affectu. Tenebãt eum legis vincula, mos paternus. Fames inualescebat, quia serò veniebat. Intercedũt pro eo duo, Rubẽ & Iudas, hoc est humilitas atq; confessio. His vadibus ad patrẽ vtitur, his cõmittitur, quorum vnus primitiuus, alius resuscitatus. Lex primitiua, Euangelium resuscitat. His deducitur Ben-iamin iunior, & bonis odoribus comitatus aduenit, portans secum resinam, qua lapides marmorũ connectuntur, eò quòd prædicatione propria tanquã spiritali resina, viuos lapides etiã iste cõnecteret: portãs etiã mel, quo noxia vulneris interius exedũtur, sine acerbitate aliqua sectionis. Talis enim Pauli prædicatio, vt putrem aboleret affe- D ctũ, corruptúmque euacuaret humorem, disputationis suæ aculeo, vrere magis ægra mentis viscera cupiens, quàm secare. Incensum orationis, & casiã, & guttã quę sepulturæ insignia esse Dauid propheta nos docuit dicens: Myrrha, & gutta, & casia, à vestimentis tuis. Venit enim Paulus crucẽ Domini prædicare ilicẽ semper virentem, & nuces quarum testa durior, fructus tenerior: Meritóque virga sacerdotalis Aaron nucina, & Hieremiæ baculus huiusmodi. Argẽtũ quoque duplex, non otiosa munera esse quis dubitet, cum & patriarchæ vita, & Apostoli sermo, semper virescat in pectoribus singulorum, & eloquium sanctorum sicut argentum igne examinatum, præcepti salubris fulgore resplendeant? Nec immeritò duplex argẽtum referũt, in quibus Pauli præ figurabatur aduẽtus, qui laborantes presbyteros in verbo atq; doctrina duplici honore donabat. Vidit autẽ illos Ioseph, & Ben-iamin fratrem suum ex eadẽ matre.

Iam

Iam videntur Hebræi,& videntur à Christo, qui Ioseh verus est, quando cum Pauli veniunt typo, & loquitur istis mitia atque mansueta, vt pariter cibum sumant. Suprà autem quia sine Ben-iamin venerunt, agnoscebat quidem eos, sed ab his se auertebat, vt scriptũ est: Et loquebatur his dura, quia ipsi nõ agnoscebant eum, à quo agnoscebantur. Pauli igitur profecerunt merito, Quoniam Dominus Iesus tanquam iuniorem fratrẽ ex eadẽ matre generatũ amplius cæteris fratrib⁹ diligebat.

Et infrà.

Cap.19. Respiciẽs autem oculis vidit Ben-iamin fratrẽ suum ex eadem matre. Hæc moraliter. Mysticè autẽ vidit Dominus Iesus Paulũ. Oculi enim Domini super iustos. Et dixit: Hic frater vester est adolescentior? Adhuc adolescentior dicitur, qui nõ matura canæ fidei gerebat ætatem: nondũ in virum perfectũ exereuerat, in illam, sicut ille ait, mensuram ætatis plenitudinis Christi. Denique adolescens legitur tantum ibi, vbi lapidantium Stephanum vestimenta seruabat. Et ideo Philemonem nõ adolescẽtiæ suæ, sed senectutis similem esse cupiebat, vt scripsit: Magis obsecro, cum sis talis vt Paulus senex. Ideo adolescentiores viduas prædicat declinandas, non propter ætatem, sed propter quandam pubescentiũ delictorum lasciuiam immaturitatémq; virtutis. Cæterùm maior in iuuene quàm in sene laus castitatis est. Puto autẽ ꝙ à vero non sit alienum, si illud intelligamus, quia cum hic Paulus hæreret, & horrore correptus, quòd cæcitas accidisset ei, inciperet tamen appropinquare dicendo: Domine quid me vis facere? Ideo adolescentior dicebatur à Christo, vt qui vocabatur ad gratiam, excusaretur à culpa, quòd ea lubricę fuisset ætatis. Deniq; vidit eum Christus, vbi lux circunfulsit eum. Et quia adolescentes metu magis quàm ratione reuocantur à vitio, adhibuit stimulum, & miseratus admonuit, ne aduersus stimulũ Ioan.11. calcitraret. Turbatus est autem, sicut habes in Euangelio: quia turbauit se spiritu cum Lazarum suscitaret, & ibi fleuit, vt prius lacrymis suis mortui delicta lauaret. Sed intra se fleuit, & lauit faciem suam. Cæcitas Pauli fletus est Christi. Lauit faciem suam, vbi lumen ei reparatur amissum. Lauat faciem suam Christus, vbi baptizatus est Paulus, per quẽ Dominus Iesus à pluribus videtur. Et ideo in cõuiuio pars eius quinquipliciter maior effecta est, quod haberet superioribus anteferri, non Cap.11. solùm mentis prudentia, sed etiam militia corporis, & gratia castitatis. Biberunt autem & inebriati sunt pariter cum eo. A principio fidei maior Paulo prærogatiua defertur, de quo dictũ est ad Ananiam: Vade, quoniã vas electionis est mihi, ad sufferẽdum nomen meũ corã gentibus. A principio inebriatur ebrietate, sed sobria, vt & ipse cum sanctis diceret: Poculum tuum inebrians quàm præclarum est. Et scyphus argenteus soli sacco eius inseritur. Nesciebat hoc Ben-iamin. Fallebatur Paulus, sed vocabatur. Mittitur post eum mane. Nox enim † Aliàs, castitatis. præcesserat cæcitatis †. Dies fidei appropinquabat. Per ordinem singulorum prius inspiciuntur sacculi. Docet te moralitatem scriptura Diuina. Per ordinẽ antè discubuerunt in conuiuio, contra eum primitiuus secundum ætatem. Vides quòd seniori locus ille sit deferendus per ordinem: Iterum requiruntur sacculi singulorũ, vt scias electum Paulum cælesti esse iudicio. Discussit cæteros, hunc prætulit. In nullius alterius sacco scyphus argenteus inuentus est, nisi istius.

Cap.eod. *Et infrà.*

Quid sibi vult quod insertus est sacculo? Habemus naturæ argentum: habemus & gratię. In corpore igitur Pauli iam doctrinæ cælestis alloquium refulgebat, cùm esset eruditus in lege. Sed quia iustitiæ adhuc Dei subiectus non erat, intra saccum erat scypus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias, qui benedictionem daret, manum imponeret, saccum solueret: sacco soluto, reluxit argentum; & decidentibus squamis velut quibusdam sacci vinculis, statim vidit. Vinculum eius, perfidia erat: Absolutio eius, fides facta est. Et ideo tanquam soluto sacco, hoc est, deposito legis velamine, quod supra cor est positum Iudęorũ, conuersus ad Dominum, liber à nexu, adeptus gratiã libertatis, ait: Nos itaque omnes reuelata facie gloriam Dei 2.Corinth 3. speculantes, ad eãdem imaginem reformamur. Soluto enim calciamento legis, nudo vestigio liberi sermonis, Euangelium prædicabat. Tenebant eum Iudæi, & impedire cupiebant: sed vbi in eius sacco resplenduit argentum, sciderũt vestimẽta sua, & reuersi sunt. Libera enim pro Christo Pauli † prædicatio nudauit populum Iudæorum, & omnem eorum rescidit gratiam. † Aliàs, paupere.

Cap.13. *Et infrà.*

Dantur singulis binæ stolæ. Et alligat Paulum, cum eius dicta depromit, cui trecenti aurei & quinque stolę diuersi coloris conferuntur à Christo. Trecentos aureos habet, qui crucem prædicat Christi. Ideóque ait: Neque enim iudicaui scire me aliud inter vos, nisi Christum Iesum, & hũc crucifixum. Et bene aureos accipit, 1.Corint.2. quia non in suasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus prædicabat. Quinque autẽ stolas accepit, vel sapiẽtiæ multiplices disciplinas, vel quod nullis sensuum corporaliũ captus illecebris, vbi alij periculum, ille teneret victoriam, qui omnes voluptates carnis singulari continẽtia & virtute superaret, cuius ingeniũ studiúmque nulla corporis hebetaret infirmitas, qui cũ esset in corpore, corpus se habere nesciret. Denique raptus in Paradisum siue in corpore, siue extra corpus nesciens, audiuit verba ineffabilia, quę loqui homini nõ liceret: qui postremò nihil terrenum oleret in terris, sicut ipse docet, dicẽs: Quia Christi bonus odor sumus Deo, 2.Corinth.2. in iis qui salui fiunt. Præcellit igitur Paulus, & eius exuberat portio. Sed tamen habent & alij prædicatores gratiam suam: binas stolas accipiunt. Quas vtique illas dubitare non debes, quia legisti de sapientia dictum: Binas Prouerb.31. vestes fecit viro suo. Vna est mystica, altera moralis. Sed non omnes Apostoli, non omnes Prophetæ, non omnes pastores, non omnes virtutes, non omnes habent gratiam curationum, non omnes linguis loquuntur. Vbi diuersa merita, diuersa præmia.

Et libro de benedictione Patriarcharum. Cap.11. Tomo eodem.

In acie igitur sumus, & plurimos ex nobis videmus in aduersarij castris esse captiuos, hi nobis iugo grauissimo exuẽdi sunt. Plurimos lupos habet diabolus, quos Cap.12. ad Christi oues dirigit. Et ideo intelligibilis Ioseph, vt oues seruaret suas, ipsum inimicũ venientẽ ad diripiendas oues, rapuit lupum Paulum, faciẽs ex persequutore doctorem. De quo dicit Iacob, sicut scriptum est: Beniamin lupus rapax: mane edet adhuc, & ad vesperum diuidet escam principibus. Lupus erat, cum dispergeret, & deuoraret oues Ecclesiæ: Sed qui lupus venerat, pastor est factus. Lupus erat, & cum Saulus erat: quando intrabat in domos, & viros ac mulieres trahebat in carcerem. Lupus erat, quando spirans minas & homicidia in discipulos Domini, petebat epistolas à principibus sacerdotum, vt inuaderet seruos Christi: quem tãquam lupum nocturnis tenebris oberrãtem, offusa Iesus luce cæcauit. Ideo Rachel cum pareret Ben-iamin, vocauit nomen eius filius doloris mei: futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui afficeret filios Ecclesiæ persequutionis suæ tẽpore, & graui matrem dolore vexaret. Sed tamen idem postea principibus escam posteriore diuisit tempore, euangelizans gentibus Dei verbũ, & plurimos ad fidẽ prouocans: qui eo disputãte, sicut legatus Pauli proconsulis & Publius princeps Dñi gratiã receperũt. Pulchrè etiã Moses cũ benediceret Ben iamin tribũ dixit: Dilectus à Domino, habitabit fidẽs, & Deus obum- Deut.33. brabit sup eũ omnibus diebus, & inter humeros requiescet dilectus à Domino: qui etiã vas electionis est factus. Neq; enim aliter, nisi Domini est miseratione & amore

conuersus. Vnde & ipse nihil tribuens suo merito, sed totũ deferens Christo, ait: Ego enim sum minimus Apostolorũ, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniã persequutus sum Ecclesiã Dei: gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia eius egena in me nõ fuit. Habitauit fidẽs in domo quã antè vastabat. Habitauit in tabernaculis Christi, qui antè sicut lupus errabat in syluis, & Deus obũbrauit super eum, quãdo visus est ei Christus. Qui licet apertis oculis nihil videret, tamen Christũ videbat: & meritò videbat præsentẽ, quẽ etiã audiebat loquentẽ. Nõ cæcitatis est obũbratio ista, sed gratiæ. Deniq; Mariæ dicitur: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obũbrabit tibi. Et inter humeros requiescet: hoc est inter bonos actus & opera pretiosa. Nã & suprà habes ꝙ Isachar supposuit humerũ suũ ad laborandũ, & factus est vir agricola. Quem Paulus imitatus posuit fidei nouella plãtaria. Ideóque quasi bonus agricola dixit: Ego plantaui, Apollo rigauit.

Luc.1.

Lib.5.Epist. Epist.18. Tom.III. *De Pauli conuersione exponit figuram in epistola prima ad Horontianum.*

Mortua est ergo Rachel parturiẽs, quia iam tũc quasi patriarchæ vxor furorẽ Herodis videbat, qui nec minusculæ ætati pepercit. Simul quia in Ephrata peperit Ben-iamin specie superiorem, mysterio posteriorem, Paulum scilicet qui antè quàm generaretur non minimos dolores matri præstitit, cuius filios persequebatur. Et illic mortua & sepulta est, vt nos commortui & consepulti cum Christo in Ecclesia resurgamus.

Tom.IIII. *Vnde in tractatu super psal.xxxvj.*

Ipse Paulus raptus ad vitam est, qui antè erat persequutor ad mortem.

In ipsa conuersione à medico Iesu Christo lumen oculorum recepit, in tractatu super psal.xxxix.

Act.9. Quomodo ergo vespera vbi Deus est, cum Deus lux sit? Denique Saulo in itinere lux refulsit, quãdo ei Christus occurrit: Vnde etiã lumine Dei refulgente cæcatus est persequutor. Cur ergo cæcatus, nisi quia nõ agnouerat Christũ? Nam si cognouisset lucis arbitrũ, nõ amisisset lumẽ oculorũ. Deniq; & vbi agnouit, recepit: Indicio est quod non agnouerat Christum, qui audita voce Saule Saule, quid me persequeris: Respõdit: Quis es Domine? Non quæsisset quis esset, si cognouisset. Vnde & Dominus quasi ignoranti dicit: Ego sum Iesus Nazarenus quẽ tu persequeris. Durũ est tibi aduersus stimulũ calcitrare. Et ille dixit: Domine quid me facere oportet? Vide cõgruentia vtrinq; ingẽtia. Medicus minatur vt corrigat, terret vt curet: Æger primò medici personam requirit, si sit idoneus à quo se sanari posse præsumat. Vbi medicinæ audiuit authorem remedium poposcit, salutẽ inuenit. Denique accedentẽ non solùm expulit cæcitatẽ, sed etiã lucem quam non habuerat accepit, vt Christũ videret, quem antè non viderat.

Tom.IIII. *Vnde libro super Beati immaculati, litera iij.versu ij.*

Habes igitur quomodo auferas velamẽ quod manet supra oculos cordis tui. Cõuertere ad Dominũ & velamen cadet. Conuersus est Paulus ad benedictionẽ Ananiæ, velut squamæ deciderunt ab oculis eius, & vidit, qui per triduum antè non viderat: simul oculus corporis animæque sanatus, quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de cælo, de quo scriptum est: Misit verbum suum, & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus suis liberauit eos.

Psal.6.

Et eodem libro, litera xj.versu ij.

Est enim oculus & mens carnis. Sed ille cæcus est oculus, qui non videt quæ Diuina sunt, qui frustra mente carnis inflatus est. Est & alius sensus Christi, quo Ecclesia videt Christum, sicut ipse dicit ad sponsam: Corde nos cepisti ab vno oculorum tuorum. Meritò vno oculo Christus videtur, quia non videtur oculo carnali: aut quia duos oculos habens Ecclesia, moralẽ & mysticum, fidei oculo plus videt Christum. Mysticus enim oculus acutior est, moralis dulcior. Et fortasse isti oculi sunt, quibus Paulus videbat æterna, vbi cœpit corporalia non videre. Denique qui Christum non videbat prius quàm oculos amitteret, vidit eum postea quàm visum amisit oculorum. Vidit enim qui dixit: Quid est Domine? Videbat vtique Christum, quem etiam Dominum fatebatur. Et infrà: Domine, inquit, quid me vis facere? Non ergo videbat eum, cuius expectabat imperium? Quibus igitur oculis Paulus plus videre cœpit, nisi iis quos nobis ipse monstrauit, dicens: Orabo spiritu, orabo & mente? Denique vt scias quia vidit orando, Factum est, inquit, reuertẽte me in Hierusalem cum orarem in templo, pauorẽ habui, & vidi illũ dicentem mihi: Festina & exi citius de Hierusalem: non enim recipiunt testimonium tuum de me.

Post conuersionem qualis fuerit, ostendit super epistolã ad Galat.cap.primo.

Audistis enim conuersationem meam aliquãdo in Iudaismo, quia supra modũ persequebar Ecclesiã Dei, & expugnabam eam, & proficiebã in Iudaismo super multos coætaneos in genere meo, abundãtius æmulator existens paternarum mearum traditionũ. Propositũ suum quo prius iuxta carnem vigebat repugnãs Ecclesiæ breuiter memorat, sed vt famulus Christi esset, hoc se reliquisse dicit. Magis enim se deuotum, quàm illos in vindicanda lege fuisse designat, non tamẽ propter hominũ fauorem, sed hoc putans vtile apud Deum: Per ignorantiam enim cum humanitati placeret, Deo se seruire putabat, liberam habẽs conscientiam. Nesciebat enim iam tempus asserendæ legis non esse, doctrinã sequutus patrũ. Vidẽs aut in errore, aut in maleuolentia constitutorum, omni industria & feruore mentis id agebat, vt cæteris coæqualibus sibi æmulatione legis præstãtior videretur, sic insaniens contra disciplinã Christi, vt nulli homini parceret fidei fœdera assequuto. Sed cum reuelatione Dei laborem hunc inanem esse didicisset, & magis contrarium, destitisse ab eo & se fidei gratiæ subdidisse vt profectus ei esset apud Deum. Si ergo hic qui Israëlita est, & qui dignitate doctoris erat fultus apud Iudęos, eruditus à Gamaliele viro prudẽtissimo, locum habens cum optimis vita hominibus, reliquit legem: quantò magis hi qui extra legem erant, legi se subiicere non debuerant? Et si hic gaudet exisse se de sub iugo seruitutis, quid est vt hi libertatem suam obligauerint vinculis legis? Cum autem placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ & vocauit per gratiam suam reuelare Filium suum in me, vt euangelizarem cum gentibus, continuò non acquieui carni & sanguini. Cum in lege haberet fiduciam inscius iam tempus legis seruãdæ non esse & omni auiditate cõtenderet putãs Dei se volũtate hoc agere vt resisteret Euãgelio Christi. Videns Deus æmulationẽ eius bonã, sed scientiã ei deesse, placuit ei vocare illum ad suam gratiã, sciens iam idoneũ hunc esse ad prædicandũ Euangeliũ Filij eius gentibus: quia si in re minima tam velox & fidus erat audacia cõscientiæ nõ adulatione cuiusquã, quãtò magis in prędicãdo dono Dei futurus esset cõstantior spe promissi præmij? Præscientia ergo Dei segregatus est de vtero matris suæ: id est, antè quàm nasceretur: vel statim natũ scit Deus futurũ hominẽ bonũ, sicut dicit ad Hieremiã Prophetã: Prius quàm formarẽ in vtero noui te, &c. Ita & Apostolũ Paulum sciens quid esset futurus, pręuenit eũ, vt antè q̃ cõuerteretur vocaret eum, quia erat necessarius. Deniq; statim suscepit dispensationem doni Dei omni postposita cura carnali. Nec enim consiliũ cuiusquam petiit, aut ad aliquem retulit, quid esset facturus, sed protinus prædicauit Christũ, quia hic est Filius Dei. Nam sicut futuri mali frequenter antè sunt boni, ita & solent futuri boni esse mali. Neque veni Hierosolymam ad præcessores meos Apostolos, sed abij in Arabiam & iterum regressus sum Damascum: Non

fuisse

fuisse dicit necessitatem electum se à Deo pergendi ad præcessores suos Apostolos, vt aliquid disceret ab eis: quia Deus ei reuelauit per Filiũ suum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur, vt ostendat non aliud tenẽdum esse quàm quod docet: nec hominibus credi, sed Deo, à quo didicisse testatur: Ac per hoc eos qui illos in legem induxerãt, esse falsos doctores: quia nõ à Deo traditum erat quod docebãt. A Damasco ergo in Arabiã profectus est ad prædicandũ, vbi nullus erat Apostolorũ, vbi ipse illic fundaret Ecclesias, ne subrepentibus pseudo apostolis Iudaismus seminaretur. Et inde iterũ regressus est Damascum: vt visitaret quibus rudis prædicauerit Euangeliũ gratiæ Dei. Deinde post annos tres ascendi Hierosolymã videre Petrum, & mansi apud illũ diebus quindecim. Dignũ fuit vt cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, cui delegauerat Saluator curam ecclesiarũ: non vtique vt aliquid ab eo disceret, qui iam ab authore didicerat, à quo & ipse Petrus fuerat instructus: sed ꝑpter affectũ Apostolatus, & vt sciret Petrus hanc illi datã licentiam, quam & ipse acceperat. Veniens ergo ad eum, hospitio receptus est, & apud eum mansit dies quindecim, quasi vnanimus coapostolus. Hæc ideo manifestat, vt ostendat concordiam se cum Apostolis habuisse, nec in aliquo dissensisse, sicut susurrabant de eo pseudoapostoli, vt eum apud Ecclesias gentium deformarent, & sua mala simplicioribus insererent, dicentes ea conuenire cum doctrina Apostolorum maiorum.

Et super primam ad Timoth. cap. primo. Tom. I.

Et gratias ago ei qui me cõfortauit Christo Iesu Domino nostro, quòd fidelẽ me existimauit ponens in ministeriũ, qui prius eram blasphemus & persequutor & contumeliosus: sed misericordiã cõsequutus sum, quia ignorãs feci nondũ credẽs. Super abundauit autẽ gratia Domini nostri cum fide & dilectione quæ est in Christo Iesu. Propter quod omnis incredulus animi infirmitatẽ patitur cõstrictus carnali ratione, ne credat spiritali. Iccirco se gratias Christo agere dicit, quia apparentia maiestatis suæ, imbecillitatem mẽtis suæ roborauit: quia impossibile putabat esse quod de Domini potestate & gemina natiuitate & resurrectione & spe prædicabatur. Cõfirmatus autem talis visus est, qui dignus esset ac possit dispensator esse sacramenti Dominici, vt ea vera per legem firmaret, quæ prius amore legis incredibilia iudicabat: & in persequutionibus gauderet, quas prius quasi iustè credentibus inferebat, dolens quia fecerat, lætus quia patiebatur. Tantam enim spem didicerat in eo quem antè negabat, vt plus gauderet in patiendo quàm prius exultauerat in persequendo. Non enim malitia hoc agebat, sed errore, cui facilè potest cum resipiscit, ignosci. Qui autem scit vera esse quæ negat, hic non errore hoc agit, sed maleuolentia: Huius incurabile vulnus est. Inuidia enim compellitur falsum appellare quod scit verum.

Fuit autem Paulus nobilis prosapiæ: Vnde super secundam ad Timoth. cap. quarto.

Penulã quam reliqui Troade apud Carpum veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas. Apostolus natura Iudæus fuit, nec quicquam habuit alienũ. Vnde ergo illi penula? Sed quia erat à Tharso, quos constat in societatem Romanorum receptos, vt de cætero ciues appellarentur Romani, iccirco necesse est eos & curiam habere, in qua more Romanorũ penulati conueniant. Quicunque enim illo tẽpore cum muneribus obuiam exissent Romanis immunitate perpetua donati, ciues Romani & fratres eorũ nuncupabãtur teste eodẽ Apostolo. Potest ergo fieri vt si non suam, quia totum se legi dederat, patris sui haberet penulam.

In nullo inferior vel minor cæteris Apostolis fuit. Vnde super epistolam ad Corinth. cap. xj. Tom. eod.

Quia plebs Corinthiorũ variis erroribus fluctuabat, A vt aliqui fauerẽt pseudoapostolis, quidam eis à quibus compositis verbis eadem audiebant, quæ ab Apostolo audierant: Alij autem Apostolis fauebant, quia cum Domino fuerãt: Apostolum suum Paulum deformãtes, quia in carne nõ viderit Dominũ nostrũ. Existimo me enim in nullo inferiorẽ fuisse ab iis qui valde sunt Apostoli. Nõ vult gratiã Dei inferiorẽ in se videri, quia similiter docuit, & eadem fecit quæ faciebãt Apostoli, qui propensiores videbantur, quia priores cœperant docere, & fuerãt cũ Domino: Vnde maioris authoritatis esse putabantur, cũ huius Apostoli electio cũ testimonio sit, & amplius cæteris laborauerit, & Dominum in templo orans viderit, & loquutus ei sit. Sed etsi imperitus sermone sum, sed non sciẽtia. Hoc non ad Apostolos pertinet, quia non erant eloquẽtes, vtpote sine literis, pleni tamen sancto Spiritu: sed hos tangit quos præferebãt Corinthij causã accusantes sermonis, cũ in religione vis sermonis necessaria sit, nõ sonus dulcis. In omnibus autem B manifestus sum vobis. Manifestũ se dicit esse Corinthiis in omnibus, quia nõ ignorabãt etiã loquẽdi habere illũ peritiã: & hoc sciẽtes aliis fauebant, in eo quod istũ inferiorẽ nesciebãt: ideóque commotus loquitur, quia hoc peius erat, cum scirent illum in nullo deesse, humiliare illum cæteris, cum vidissent per eum nõ solùm impleri prædicationem, sed & signa ac prodigia fieri Apostolica. Aut nunquid peccatum feci me ipsum humiliãs, vt vos exaltemini?

Laudabat autẽ se, nõ ad inanis gloriæ fastũ. Ibidẽ infrà. Require sup. cap. Gloria. Diffusè prosequitur probãdo se in nullo cæteris minorem. Ibidem infrà. Et infra, capit. xij.

Factus sum insipiens, vos me coëgistis. Cõpulsum se dicit, vt quid esset ostẽderet. Et nõ vtiq; stultus est, quia de se vera loquutus est: sed inclinat se vt manifestet, quia nõ volũtate merita sua ostẽdit. Ego enim debui à vobis cõmendari. Manifestũ est, quia hi debuerant testimoniũ ei perhibere aduersus obtrectatores eius, apud C quos Ecclesiã constituit, & signorum prodigia Apostolatus ostendit, vt hoc tacente illi eum defenderẽt, quem patrem habebãt in Euãgelio Christi. Nihil enim minus feci quam illi valde Apostoli. Valde, hoc est, nimis sicut quibusdã videbatur. Nam hoc erãt quod & Apostolus Paulus. Hoc ergo dicit: quia minor nõ est, neq; in prædicatione, neq; in signis faciẽdis, Apostolis præcessoribus suis, nõ in dignitate, sed tẽpore. Nã si de tẽpore præscribendum putatur, antè cœpit Ioãnes prædicare q̃ Christus: & nõ Christus Ioannẽ, sed Ioãnes Christũ baptizauit. Non ergo sic iudicat Deus. Deniq; prior sequutus est Andreas Saluatorẽ q̃ Petrus, & tamẽ primatũ nõ accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo Apostolus quibusdã nõ videbatur, cũ eadẽ posset per Dei gratiã quæ & Apostoli? Ideo dolet & cõpulsus ostẽdit qd à dignatione Domini mereatur. Hinc est vnde nõ solùm minorem se nõ esse coactus est profiteri, sed & plus omnibus laborasse. His ergo displicebat, & non videbatur esse D Apostolus qui æmulatione paternæ legis prædicationẽ eius respuebant quasi inimici traditionis Mosis, quia eã iam cessare dicebat: Apostolis magis fauentes, & istum his humiliantes, quia non illi tam constanter contra legem aliquid asserebant. Et si nihil sum, tamẽ signa Apostoli facta sunt in vobis in omni patiẽtia, signis, & prodigiis, & virtutibus. Sic se humiliat, vt erigat: patientiam tamen primam memorat, quia diu illos portauit quasi impatientes ægros, vt adhibita medicina signorum atque virtutum, curaret vulnera eorum. Hebræi Cap. xi. sunt, & ego: Israelitæ sunt, & ego. In his parem se eorũ de quibus suprà significauit, ostẽdit, vt detractiones eorum quibus indignus his iudicabatur, falsas ostẽderet. Ministri Christi sunt, velut insipiens dico, magis ego. Vera de se dicens, insipientem se pronuntiat, vt intelligatur coactus in laudem suam prorupisse. Nam qui sponte ea refert quæ ad laudem eius proficiant,

se

A ſe imprudentē non dicit. Oſtendit ergo quæ ſint quæ faciāt illū miniſtrū Chriſti eſſe magis, q̃ ſunt reliqui prędicatores. *1.Corinth.15.* Vnde in alia epiſtola dicit, Plus illis omnibus laboraui. In laboribus plurimis. Ideo in plurimis ait laboribus, quia & illi laborauerūt, ſed non tantum. Nunc laborū narrat miſerias. In carceribus abundātius. Apertū eſt frequētius iſtū miſſum fuiſſe in carcerē quàm illos. In plagis ſupra modū. Ideo ſupra modū, qa vltra quàm oportuit: nā & illi cæſi ſunt, ſed nō tantum. In mortibus ſæpius. Verū eſt, quia hic frequentius pericula ſuſtinuit quàm cæteri. A Iudæis quinquies quadragenas, vna minus, accepi. *Pauli perſequutiones.* Hoc dicit, quia quinquies flagellatus eſt à Iudęis ſecundū legē Moſis accipiens plagas xxxix. ſicut ſcriptū eſt in Deuteronomio. Quod per quinque ergo vices factum eſt, hoc ſummatim refert. Ter virgis cæſus ſum. Hoc à gentibus paſſus eſt. Semel lapidatus ſum. A Iudęis lapidatus eſt in ciuitate Lycaonia. Ter naufragiū feci. Qui omni tēpore legitur nauigaſſe aduerſis procellis, facile fuit ter naufragiū facere. Nocte & die in profundū maris fui. Hoc factū eſt, quādo miſſus eſt ad **B** Romam cum appellaſſet Cæſarē, tunc deſperatione vitę in alto, hoc eſt in profundo maris fuit, mortē ante oculos habēs. Sic enim ſcriptum eſt ipſo loco, Ita vt deſperaremus nos etiam viuere. In itineribus crebrius. Nunc alia memorat pericula, vt terra maríq; pro Chriſto vexatū ſe ſecundū carnē oſtendat. Periculis, ait, fluminū. Si itinerum pericula recitat, quid eſt vt dicat periculis fluminum? Sed hyeme iter faciēs, quia vtique imbres aſsidui ſunt, egrediētibus fluminibus incurrebat periculū. Periculis latronū. Cū in ciuitate diabolus eum occidere nō poſſet, latrones illi excitabat in via, cum nihil ferret quę latrones cuperent. Periculis ex genere. Iudæorum dicit perſequutiones, qui fratres eius erāt ſecundū carnē. Dolebāt enim quia ſpreta lege, ad Euangeliū Chriſti ſe conuerterat. Periculis ex gētibus. A gentibus perſequutiones paſſus eſt, propter myſteriū incarnationis Domini Ieſu Chriſti, & vnius Dei prædicationē. Periculis in ciuitate. Vſqueadeò ſub periculo fuit in ciuitate, vt per **C** feneſtrā effugeret manus inſidiātis ſibi. Periculis in deſerto. Periculū hoc à Iudæis fuerat procuratū, quādo eum factis inſidiis in via volebāt occidere. Periculis in mari. Iam ſuperius dixerat, Ter naufragium feci: nocte & die in profundū maris fui: quid aliud fuit periculum in mari? Sed hoc eſt periculū, quando in mari, hoc eſt, in naui milites cogitauerūt omnes cuſtodias occidere, ne quis enatans effugeret. Quod periculū Centurio prohibuit inferri, ne Paulus occideretur, vt eum viuū Romā perduceret. *† Aliàs, falsis.* Periculis in fictis † fratribus. Falſi fratres hi ſunt de quibus ad Galatas dicit, Propter ſubintroductos autē falſos fratres, qui ſubintrauerūt explorare libertatē noſtrā, quam habemus in Chriſto Ieſu: Hi enim partim Chriſtiani erant, partim Iudæi, in neutro perfecti, qui zelo legis Apoſtolo inuidiā excitabant, eò quòd prædicato Chriſto legem iam ceſſare dicebat. Denique his perurgētibus, Timotheū cōpulſus eſt circuncidere. Fictus Ergo Chriſtianus eſt, qui æmulatione legis perſe**D**quitur Chriſtianum: hic eſt falſus frater. Si enim tātum Iudæi erant hi, & propter Iudaiſmū fratres eos falſos appellat, quid opus erat iterare? Iam enim ſuperius dixerat, Periculis ex genere: ſed ſecundū carnē non ſunt falſi fratres. In Chriſto autem falſi ſunt, quia nō tota mente Chriſtiani ſunt. Fuerunt & alij falſi fratres, ſicut Demas & Hermogenes. In labore & moleſtia. Verum eſt, quia poteſt eſſe labor ſine moleſtia: ſed hìc ideo addidit & moleſtiā, vt laborē ipſum exitioſum oſtenderet. In vigiliis multis. Multæ fuerunt eius vigiliæ, ſed aliæ voluntariæ, alteræ ex neceſsitate. In preſſura enim poſitus, neceſſe erat vt vigilaret, Dei quærens auxilium: & non ſolùm diebus, ſed & noctib⁹ doceret, ſicut dicit in Actib. Apoſtolorū. In fame & ſiti. Fugatus frequēter à Iudęis perſequētibus, neceſſe erat famē pateretur & ſitim per

A inopiā. In ieiuniis multis. Sæpius ieiunauit, vt Dei adminiculo protegi mereretur. Ieiunat enim, qui dum habet quod edat abſtinet. In frigore & nuditate. In frigore fuit & nuditate quādo naufragiū paſſus eſt. Denique ignē fecerunt ait, & refecerūt nos propter pluuiā imminentē & frigus Barbari, in inſula Melite. Præter illa quę extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium eccleſiarum. Solicitudo hæc quam dicit quotidianā, de tractationis vſu deſcendit, vt omnibus diebus cōmiſſum ſibi populū inſtruat. Illa autē quæ ſuprà memorat, ſuperinducta ſunt nec ciuitate cogente. Dies enim ad operā datus eſt, nox ad requiē: ſed quia inſtabat neceſsitas vt omnibus occurreret, etiā nocte docebat. Se enim affligere non dubitabat ne Dei gratia eſſet in otio. Quis infirmatur, & ego nō infirmor? Compati ſe dicit omnibus, & condolere eo affectu quo prouideat vulneri medicinā. Hoc autē ideo proſequitur, vt oſtendat qua cura ſibi cōmiſſam Eccleſiā tueatur & regat, ac per hoc in nullo ſe minorē debere iudicari cæteris Apo**B**ſtolis: quippe cū ſecundū quod claruit, plus illis omnibus laborauit. Maiore enim inuidia laborabat apud Iudæos præ cæteris Apoſtolis, quia cum perſequeretur Eccleſiā ſubito immutatus, factus eſt defenſor eiuſdē, teſtificans atque affirmās quòd Chriſtum quem prius vt hominē mortuū æſtimabat, de cælo ſecum loquutū audierit, cuis teſtimoniū neceſſariò multi ſequerentur, ſcientes eum de perſequutore nō vtique ſine ratione factū defenſorē. Hac cauſa excruciabātur Iudæi, & quærebāt eum ſemper interficere. Quis ſcādalizatur & ego non vror? Scandalizari, eſt carnis pati deſiderium, quantum ad locū hunc pertinet. Et quia etiā inuiti ſolēt ſcandalizari, illecti forma aut pulchritudine corporis, aut propriæ carnis calore, Apoſtolus autem neceſsitatē humanæ naturæ cōſiderans, vri ſe dicit, vt cōſulat talibus, compatiēs infirmitati eorū, nec hos cōdemnās, ſed commonens in humilitate ſermonis, vt ſpe promiſsi præmij repugnēt ſtimulis carnis, ne quis eorū qui eum audiūt, **C** deſideriis carnis victi deſperātes de ſe, putātes iam non accepto ferre Deum ſi corrigāt, & in eiſdem manentes depereant. Si gloriari oportet, in iis quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Hoc dicit, quia ſi gloriandum eſt Chriſtiano in humilitate gloriādū eſt, de qua creſcitur apud Deum. Vnde alio loco dicit: Cum infirmor, tunc potens ſum: hoc eſt, cum humilior pro fratrum ſalute, tunc exaltor. Hinc gloriandum eſt, non de carnis progenie, quia eſtis ex ſemine Abrahæ. Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti ſcit, qui eſt benedictus in ſecula, quòd non mentior. Deum teſtem dat, vt quæ dicit facilè credantur, propter hos duntaxat, qui eum non vt verum Apoſtolū honorificabāt. Damaſci princeps gentis Arethe regis, cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorū vt me comprehenderet, & per feneſtrā in ſporta demiſſus ſum per murum, & effugi manus eius. Gloriari oportet, ſed non expedit mihi. Princeps Damaſci videns Iudæos inſidias tendētes Apoſtolo, implere voluit per po**D**tentiam malam cogitationē illorū, vt ipſe eum, ſi poſſet, cōprehenderet, vt & Iudæis placeret, & vt diligēs in officio ſibi credito videretur, ſi eum quem perturbatorem audiret cauſa quietis interficeret. Hoc inter ipſa primordia tunc quādo apparuit illi in via Dominus eunti Damaſcū, accenſi ſunt Iudæi videntes eum qui vinctos credētes in Chriſtum venerat perducere in Hieruſalem, prædicare ſectā quam venerat condemnare, & ſic factū eſt, vt à diſcipulis per feneſtram per murum in ſporta demiſſus effugeret. Quod quidem indignè factum dicunt, quia non Dei auxilio liberatus eſt: ſed quod ab hominibus fieri potuit, quid opus erat vt Dei ſuffragio liberaretur, cum Dei ſuffragium tunc ſit neceſſarium, ſi humanum auxiliū deficiat? Quo facto non ſibi dicit expedire gloriari, quia præſentis vitæ gaudiū fragile eſt. Si enim non ſuaſiſſet, martyrium fecerat: ſed

quia

quia fugiendum in persequutione mandatum est, data opera effugit. Nec enim debet aliquis expectare, vt in semetipsum peccetur.

Pauli vita qualis fuerit, patet super eandem epistolam, cap. vj.

Vituperaretur enim ministerium ipsorum, si ea quæ verbis docebant, operibus suis vt fierent, exépla non darent, sed in omnibus commendátes nosmetipsos, vt Dei ministri. Dei ministri sine adulatione docent, vt ei cuius ministri sunt placeant: non sicut pseudoapostoli, scientes se non à Deo missos, præsenti vtilitati studebant. In multa patientia. Patientia est quæ saluat homines. Nisi enim patientia abusus esset, quomodo saluasset Corinthios, quos post prædicationem suam tantis vitiis morum & erroribus aduersarum sectarum inuenerat inuolutos, quos patientia sua paulatim ad veram doctrinam reuocat? In pressuris. Pressuras pertulit, sciens quid à Deo pro his sit promissum. In necessitatibus. Necessitas erat etiam in pressura positum docere, quia à Deo missus erat. In angustiis. Spe futuri angustatus, perfidorum oppositionibus non cessit. In plagis. A Iudæis & gentibus cæsus frequenter non tacuit gratiam Christi. In carceribus sæpe. In carcerem missus contempta salute sua etiam illic donum Dei prædicauit. In perturbationibus. In tantum Deo deuotus erat, vt nec perturbatio fiduciam, quam in Deo habebat, minueret. In laboribus. Laborare non destitit manibus suis, ne cui grauis esset, certus hoc sibi proficere apud Deum. In vigiliis. Tam solicitus erat circa officium delegatum sibi, vt nec nocte cessaret. In ieiuniis. Aliquando voluntaria, aliquando necessitatis ieiunia pertulit causa penuriæ, & Deo gratias egit spiritaliter se pascenti, quia Deo contentus erat, ne ventris causa inclinaretur. In castitate. Castitatem siue corporis, siue Euangelij vendicans, non paucos fecit inimicos. In scientia legis & Euangelij. Scientiam non in sapientia humana neque in simulatione asserens Deo se fidelem dispensatorem Christi exhibuit. In magnanimitate. Grandis animi erat in baiulandis infirmitatibus fratrum, & in contemptu mundi huius. Vnde alio loco dicit: Mihi mundus crucifixus est, & ego mũdo. *Galat. 6.* In benignitate. Benignus erat, quia sicut arguebat, ita & blandiebatur, vt post correptionem leni exhortatione consolaretur. *Sapien. 1.* In Spiritu sancto. Spiritus sanctus effugit fictum. Quoniam ergo synceriter docebat, in Spiritu sancto Dei donum tradebat. In charitate non simulata. Simulata charitas in his est, qui in necessitate deserunt fratres. Vnde hic semper necessitates fratrum suas faciens simplex erat in charitate. Compatiebatur enim omnibus, sicut alio loco dicit: Qui scandalizatur, & non ego vror? Hæc enim vera charitas est, si sua vtilitate contempta, eius curam agat, quem diligere se profitetur: quod semper fecit Apostolus. In verbo veritatis. Verbum veritatis erat in eius doctrina, quia non aliud tradebat quàm à Deo acceperat. In virtute Dei. Virtus in eo erat Dei, quæ per signa atque prodigia hũc idoneum ministrum probabat. Per arma iustitiæ à dextris & à sinistris. Liberum se signat fuisse & fidelibus & incredulis. Arma enim iustitiæ perimunt iniquitatem. Per gloriam & ignobilitatem. Iis qui gloriam Dei Euangelium æstimabant, manifestè integrum & fidelem prædicatorem dixit. Simili modo & eis qui verba Diuinæ doctrinæ ignobilitatẽ & deformationem putabant, fidelẽ se Dei ministrum exhibuit, dum nõ terretur neque pudorem patitur ea illis loqui, quæ horrent audire. Per infamiam & bonam famam. Etiam iis integrum se Dei dispensatorem præbuit, qui fidei bonam opinionem faciebant, & qui malam. Dum non metuit hanc inuidiam, sed constans est. Vt seductores & veraces. Increduli seductores eos vocabant, fideles econtra veraces eos & simplices pronuntiabant. Nec hoc odio cedit, vt superducat fucum veritati. Vt ignoti, & qui cognoscimur. Malis ignoti erant, bonis noti. Agnoscebant enim in his veritatem. Vt morientes, & ecce viuimus. Odio illos habentes, quotidie putabant non euadere minas iniquitatis. Isti autem quia Deo propitio docebant, auxilio Christi tuti præstabantur à præsenti morte & futura. Quàm tentati & non morti traditi. Tentati videbantur, quando sic tractabantur, vt cedere putarentur: & quia non vincebantur, morti non addicebantur. Hic enim addicitur morti, qui in fide nõ permanet: & morti non huic, sed futuræ. Vt tristes semper autem gaudentes. Verum est, quia tristitia hęc, gaudium operatur: & qui eos iniuriis contristabant, gaudium eorum exaggerabant. Vt egentes, multos autem ditantes. Quantum ad præsentem vitam pertinet, pauperes videbantur, sed spiritales diuitias credentibus largiebantur: egeni in terris, in cælis diuites. Vt nihil habentes, & omnia possidentes. Hoc fuit in Apostolis gloriosum, vt sine solicitudine & nomine possidendi, non solùm ea quę in possessionibus erant, sed & ipsorum dominos possiderent. Omnia enim necesse erat ante pedes eorum poni causa virtutum, sicut legimus in Actibus Apostolorum: Os nostrum patet ad vos ô Corinthij. Hoc libertatis causa loquitur, & puræ conscientiæ. Mali enim sibi conscia mens, loqui trepidat, sensum perdit, errat in verbis. Cor nostrum dilatatum est. Eius cor dilatatur, qui fiducia bonæ conuersationis gaudet in se se: aut certè spe futuri præmij in tribulatione non angustatur: quia sicut in hac vita nisi præcesserit labor, redditus non sequitur: ita & in rebus Diuinis, si non exitia antè ierint, præmium non sequetur. Non angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris, eandem habentes mercedis retributionem. Hoc dicit, quia non oberat magistris, si discipuli malè verterentur contemnentes vigorem doctrinæ: quia vnusquisque pro operibus suis mercedem accipiet: quia quod ad magistros pertinet, non tacuerunt, dicente Domino ad Ezechielem Prophetam: Exalta vocem tuam, & loquere ad plebem. Si te audierint, lucraberis eos: si quominus, animam tuam tu saluabis. Et bene ergo agendo, & futura sperando, dilatari vult illos animo. Qui enim laborat & futura non credit, angustatur animus eius desperatione. Sicut filiis dico, dilatamini & vos, & nolite iugum ducere cum infidelibus. Ad bonam conuersationem & spem eos hortatur, vt fidentes & purgantes conscientias suas, possint in semetipsis gaudere, habentes fiduciam puræ mentis, sicut & eorum magistri, separantes se ab infidelium societate & operibus malis.

Primò Paulus habuit integram virginitatem. Super primam ad Corinth. cap. vij. Require suprà, cap. Coniugium. Et libro tertio de viduis, parte prima. *In exhortatione ad virg. Tom. I.*

Volo autem omnes homines sic esse sicut meipsum. Et iterum dicit de non nuptis & viduis: Bonum est illis, si sic permanserint sicut & ego. Volo vos imitatrices esse tanti Apostoli, vt vitam eius sequamini, qui coniugij vinculum refugit, vt vinctus esset Christi Iesu. Non potuisset ad tantam Apostolatus sui peruenire gratiam, si fuisset alligatus coniugij contubernio. Quòd si ille qui & doctrina præstantissimus erat, & tantum Christi donum habebat, iudicauit tantum momenti esse, si abstineret ab vsu copulæ coniugalis, & ideo sic mansit, ne plurimum suo muneri decerperetur, quod neque orationi vacare semper liceret, neque semper Diuinis intendere mandatis, quem coniugij cura reuocaret, vt placere vxori esset necesse: quid vtique vos eligere oportet, quibus sola virginitas potest libertatem dare? Quoniam quæ nupserit, ad seruitutem pecunia sua venditur.

Secundò habuit profundam humilitatem. Vnde super primam ad Corinth. cap. quinto. *Tom. V.*

Nouissimè autem quasi abortiuo visus est & mihi. Apparuit illi primùm in cælo: pòst orãti in tẽplo. Abortiuum

tiuum se dicit, quia extra tempus natus in Christo apostolatum accepit, iam Christo in cælos recepto cum carne. Ego enim sum minimus omniũ Apostolorũ, qui nõ sum dignus vocari Apostolus: quoniã persequutus sum Ecclesiam Dei: gratia autem Dei sum quod sum. Minimum itaque se dicit Apostolorum in vocatione, non in gratia. Deo dat gloriam & honorem qui eum elegit, dignitatem suam non sibi defendit, sed indignum se dicit. Vnde verè plus meretur sciens dixisse Deum, Qui se humiliat exaltabitur. Et gratia eius in me egens non fuit. Hoc dicit non propter quod persequutus est minorem gratiam in apostolatu accepit, sed plus illis omnibus laboraui. Addit ad causam, quia nõ solùm minoratus nõ est, sed & ampliatus propter constantiã qua vigebat in Christo affectus est: quod non ægrè ferens dignior factus est. Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Ne se extulisse iactanter putaretur, statim se humiliat, cũ hoc ipsum non magis sibi sed Dei gratia ascribit, vt semper omnem gloriam reportet ad Deum: Vnde iure exaltandus est. Siue igitur ego, siue illi, sic prædicamus, & ita credidistis. Hoc est quod suprà signauit, quia non inferiorem gratiam in prædicatione accepit quàm cæteri Apostoli, sed vnam atque eandem.

Et super primam ad Timoth. cap. primo, exponẽs illud: Sicut rogaui te. Tom. eod.

Filius à patre rogari non debuit, sed propter charitatis affectum, & vt illi formam humilitatis ostenderet, obsecrat episcopus coepiscopum suum.

Super epistolam ad Ephes. cap. tertio. Tom. eod.

Huius rei gratia ego Paulus vinctus Christi pro vobis fratribus. Quoniam dispositionem clementiæ quæ fuerit ante mundum erga salutẽ gentium ostendit, nunc se legatione huius doni fungi Dei prouisione Christo mittente declarat. Dominus enim post resurrectionem suam Apostolos suos vice sua misit prædicare, hunc dirigens ad conuersionem gentiũ. Sic enim dixit ad eum: Vade, ego longe ad gentes mittam te. Dominico ergo verbo vsus est cum dicit: Vobis qui longe, & pacem iis qui iuxta. Si tamen audistis dispensationem gratiæ, quę data est nobis in vos. Vult eos scire quia Dei iudicio, à Christo missus est prædicare gentibus mysterium gratiæ Dei. Secundum reuelationem notum mihi factũ est mysterium, sicut antè scripsi in modico, prout potestis intelligere prudentiã meam in mysterio Christi. Ostensam sibi significat reuelationem mysterij Dei, de quo prius breuiter se memorat scripsisse. Hoc est temperatè prout potuerant capere prudentiam Apostoli in sacramento Christi. Quod aliis seculis non fuit notum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius & Prophetis spiritu esse gentes cohæredes & concorporatos & participes promissionis eius in Christo. Hoc asserit ostẽsum à Deo tempore Christi quod latebat, quia gentes participes futuræ essent gratiæ promissæ in lege. Quod ostẽsum dicit prædicatoribus sanctis & Prophetis, id est, Apostolis & legis explanatoribus, nõ Prophetis veteribus. Quamuis enim admitterentur prius ad legem gentiles, sed circuncidi iubebantur, & Prophetæ sciebãt gentes participes futuras doni Dei. Nam & hoc significauerunt multis in locis, sed hoc latuit: quia sine circuncisione, & sabbatis, & neomeniis, & cæteris talibus gratiæ Dei futuræ essent participes, vt absque lege perciperent fidem Christi & saluarentur. Hoc est quod dicit, spiritu esse gentes cohæredes, & concorporatos, & participes promissionis eius in Christo. Qui enim spiritu Deum colit, opere legis opus non habet. Per Euangelium eius factus sum minister secundum donum gratiæ Dei quæ data est mihi secundum operationem virtutis eius. Per prædicationem ministerij cognitũ asserit donum, quod disposuit Deus gentibus iuxta virtutis suæ operationem. Operatio enim virtutis eius est, quia Christum suscitauit à mortuis. Deuicta morte in qua omnes saluauit. Dispensatio tamen Euangelij eius, hæc est qua agnita est voluntas Dei, quia gentes sine opere legis saluare decreuit. Mihi minimo omnium sanctorũ data est hęc gratia. Humiliat se, cum se minimum dicit, sciens humilitatem profectum habere. Nam tantã gratiam sibi datam dicit, vt donum hoc quod antè ignotũ fuit præteritis seculis, sibi asserat concessum, vt hoc manifestaret gentibus. Vnde enim minimus omnium sanctorum videri potest, qui antè quàm baptizarẽtur, vas electionis appellatus est? Vt in nationibus euangelizẽ inæstimabiles diuitias. Electum se probat ad prædicandum donum Dei in diuitiis incõprehensibilibus Christi, quas gentibus iam desperatis largiri dignatus est, vt sine opere saluarentur per fidem: Et manifestũ est, quia nemo egregium & maximum munus per indignã mittit personam. Ostendens ergo quãtum à Deo mereatur, humiliat tamen se, vt meritum eius crescat. Et illuminet quę est dispẽsatio mysterij absconditi à seculis in Deo, qui vniuersa creauit. Missum dicit se duplici modo docere gentes mysterium quod fuit in Deo, ex quo sunt omnia, vt per eum discant ac intelligant Christum semper in Deo & apud Deum, & quia sine circuncisione & cæteris legis mandatis disposuit saluare gentes. Indigni enim inuẽti sunt Iudæi tantum ac talem habere doctorem. Sic enim Iudæi credebant in Christum, vt legem tamen seruarent: quod odibile est apud Deum. Denique dicunt Apostoli ad coapostolum suum Paulum: Vides frater quòd millia sunt in Iudæa credentium, & omnes isti æmulatores sunt legis. Vnde factum est, vt vas electionis ad gentes docendas missus esset, vt vel ipsi fidei suæ spem plenam haberẽt, nihil de lege, sed in solo Christo sperantes. Manifestato enim sacramento Christi, tale donum datum est, quod perfectæ salutis haberet effectũ. Sicut enim in magna vota maxima dantur apophoreta, ita & magnifico manifestato mysterio gaudij & lætitiæ causa, tam egregio munere donati sunt homines, quod illis satis sit ad copiam salutarem.

Concludit libro primo de fide sanctæ Trinitatis. Tom.

Paulus, inquit, seruus Iesus Christi. Bonus seruus, qui Dominum recognoscit.

Tertiò habuit synceram charitatem. Super epistolam ad Romanos, cap. primo. Tom.

Sicut enim testificatus es de me Hierosolymis, ita & Romæ. Desidero enim videre vos, vt gratiam vobis spiritalem administrem ad confirmandos vos. Confirmatio hæc tres personas requirit, annuentis Dei, ministrantis Apostoli, accipientis populi. Nunc ergo desiderij sui voluntatem ostendit, quonam esset voto circa illos. Cum enim dicit, vt gratiam vobis spiritalem ministrem: carnalem illos sensum assequutos significat: quia sub nomine Christi non illa quæ Christus docuerat fuerant assequuti, sed ea quæ à Iudæis fuerant tradita: se autem cupere citius venire, vt ab hac illos traditione abstraheret, & spiritale eis traderet donum, vt acquirat illos Deo, participes illos faciens gratiæ spiritalis, vt in fide & professione sua essent perfecti. Hinc datur intelligi superius non fidem illorum laudasse, sed facilitatẽ & votum circa Christum. Christianos enim se profitentes, sub lege agebant simpliciter, sicut illis fuerat traditum. Nam ad hoc data est misericordia Dei, vt lex cessaret, quod sæpe iam dixi: quia consulens Deus infirmitati humanæ, fide sola addita legi naturali, hominum genus saluare decreuit. Quid est quod cum scriptis illos corrigat, & à carnali sensu abstrahat, præsentiam suam necessariam dicit, vt gratiam illis spiritalem ministret, cum quæ scribit spiritalia sint: nisi quia aliter dicta solet ad aliud rapi, sicut fit ab hæreticis? Ideo desiderat vt præsens doctrinam euangelicã sensu quo scribit, eis tradat, ne sub authoritate literarum eius nõ auferretur error, sed firmaretur. Quippe cũ præsens quæ verbis suadere non poterat, suaderet virtute, vt magis illis proficiat

ciat:id est vt cōsolemur vobiscū per eā quæ est inuicē fidē vestram atque meā. Cōsolari se dicit cū illis, si apprehendant spiritalia: quia quamuis gaudeat fide illorum, dolet tamen quia non rectam accipiebant fidem. Hoc affectu fuit Apostolus, vt aliena vitia doleret quasi sua. Ac per hoc consolemur, inquit, per vnam atque eandem fidem: vt tunc consolatio vna sit, si vnius fidei efficerentur in Christo, vt administratio gratiæ spiritalis euangelizante Apostolo hunc præstaret affectum. Non autē arbitror ignorare vos fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Propositum & votum suum ostendit, quod quidem illos scire non ambigit per eos fratres, qui ab Hierusalem vel confinibus ciuitatibus causa religionis suæ ad vrbem veniebant, sicut Aquila & Priscilla, votum eius insinuantes Romanis. Cum enim sæpe vellet venire, & prohiberetur, sic factum est vt scriberet Epistolam, ne diu in mala exercitatione detenti, non facilè corrigerētur. Et fratres eos vocat, non solùm quia renati erant, sed quia erāt inter eos, licet pauci, qui rectè sentirent. Vnde dicit, Vocatis sanctis. Quid tamen est, vocatis sanctis? Si enim iam sancti sunt, quomodo vocantur vt sanctificentur? Sed hoc ad Dei pertinet præscientiam: quia quos scit Deus futuros sanctos, iam apud illum sancti sunt, & vocati permanēt. Prohibitum tamen se dicit vsque ad tēpus datæ Epistolæ, à Deo vtique, qui sciens adhuc imparatos illos, ad alias vrbes direxit Apostolum, quæ iam ad recipiendam veritatem essent capaces, quamuis sub nomine agerent Saluatoris, sed vitiis prohibebantur carnalibus, ne digni essent iam addiscere spiritalia. Denique aliquando Paulus & Silas in Bithiniam ire volentes prohibiti sunt à sancto Spiritu. Cur, nisi sciret adhuc effectum deesse? Apud Corinthios autem commonetur Apostolus, dicēte Domino: Loquere, ne tacueris, quia populus mihi multus est in hac ciuitate. Non ergo otiosè prohibitum se dicit, sed & causas morarum discreuit, & hos vt se præpararent adhortatus est, vt audientes gratiam sibi spiritalem ministrandam fore, dignos se efficerent à vitiis carnalibus abstinentes, ad excipiendam eam. Vt aliquē fructum habeam & in vobis, sicut & in cæteris gentibus. Pro vtilitate communi cupidum se veniendi ad hos declarat vt & hi salutem spiritalis gratiæ consequantur, ratam habentes fidei suæ professionem, vt hic fructum habeat apud Deum ministerij sui, per quod lacessit illos ad fidem rectam exemplo cæterarum gentium. Promptior enim fit quis ad rem sibi traditam, si illi multos videat assentire.

Act. 16. Act. 18.

Tom. eod.

Patet etiam Pauli charitas. Super eandem Epistolam, cap. ix. Require suprà, capite Iudæus: & super primam ad Thessalon. cap. ij.

Sed fuimus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupimus impartiri vobis, non solùm Euangelium Dei, sed etiam animas nostras: quia charissimi nobis facti estis. Tantum affectum habere se circa illos ostendit, quē quia verus est, non verbis magis, quàm rebus probatum vult videri. Potest enim in verbis latere fallacia, vt his exhortationibus prouocati, omnem sensum suum in dilectione haberent Apostoli.

Tom. eod.

Iterum super primam ad Corinth. cap. iiij.

Non vt confundam vos hæc scribo. Hoc est, non vt ruborem vobis faciam, hæc scribo: sed vt corrigatis. Sed quasi filios meos charissimos moneo. Adhuc se supplicem facit, ne correpti & ad iram prouocati, admonitionem eius spernerent. Id agit vt medicus salutaris, qui putramina abscidens dolorem illatum spe & blanditiis mitigat, vt æger se curari permittat. Nam si multa millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: Nam in Christo Iesu per Euāgelium ego vos genui. His dictis ostendit nullū posse eo affectu diligere illos, quo ipse eos diligebat. Quis enim alienos filios præponat in amore? Ac per hoc monita eius qui & pro his tanta mala passus est, non debere eos spernere. Obsecro ego vos imitatores mei estote. O beneuolentiam sancti Apostoli, qui obsecrat filios vt imitentur patrem: hoc est, sponte rogat ægros, vt recipiant medicinam. In his tamen sui illos vult esse imitatores, vt sicut hic multa exitia pro salute illorum ab incredulis passus est, & non cessit, dummodo per dies & noctes euangelizaret illis donum gratiæ Dei: ita & illi manentes in fide eius & doctrina, non reciperent falsorum apostolorum praua commenta: sed persisterent contemnentes opprobria, aut detractiones, vt patri suo spiritali inuiolatum seruarent affectum. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus & fidelis in Domino. Hortatur eos in hoc eodem Timotheo, quem ideo charissimum & fidelem filium obtestatur in Domino, vt in hoc discerent quid peccarent. Cum enim huic testimonium perhibet, illos arguit. Qui vos commonefaciat vias meas quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbique in omni Ecclesia doceo. Per istum quem fidelem filium in Domino confirmat, reuerti vult illos ad regulam à se traditæ veritatis, vt commoniti verbis & exemplis operum eius resipiscerent, cognoscentes non perperam se fuisse ab Apostolo doctos, quando eadem tenere omnes Ecclesias discerent. Tanquam autem non venturus ad vos, sic inflati sunt quidam. Indignabantur quidam Corinthiorum, quia non ibat ad illos: non desiderio, sed superbia, quòd quasi indignos illos haberet, cum magis Apostolo hoc studium fuerit, vt de indignis faceret dignos. Habebat ergo votum eundi, sed maiora erant quæ agebat. Veniā autem citò ad vos, si Dominus voluerit. Post commonitionem promittit se ire ad illos, sed si Dominus permitteret, vt quia plus scit Deus quàm homo, si sciret operepretium esse permitteret, & si non iret, Dominum noluisse ostenderet, causa vtique indignitatis illorū. Et cognoscam non sermonem eorū qui inflati sunt, sed virtutem. Confundit illos, quia cum oblique versarentur, indignabantur quasi digni essent ab Apostolo visitari. Nec enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Sicut regnum Dei non splendore verborum commendatur, sed virtute signorum: ita & hi non verbis nudis, sed virtute operum spiritalium dignos se ostenderent ab Apostolo visitari. Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate spiritus & mansuetudinis? Terroris verba infert, vt pudorem passi qui inflati erant, humiliarentur, vt qui verè Apostoli præsentiam desiderent, præparent se ad excipiendum eum: id est, abluerent se ab omni macula criminis, vt veniens ad illos, lætitiam haberent quasi cum filiis charissimis.

Et infrà, cap. ix.

Non sum Apostolus? nō sum liber? nónne Christū Iesum Dominū nostrum vidi? Cū negare videtur, confirmat. Iratus enim loquitur. Apostolum enim se probat, quia missus est ad gentes, dicēte Domino ad eum: Vade: Ego ad gētes mittam te. Liberum autē se ostendit, quia nullius aliquid concupiuit, neque in adulatione docuit: Iesum autem Dominum nostrum vidit, dum oraret in templo Hierosolimis. Nónne opus meū vos estis in Domino? Ideo opus eius sunt, quia ipse illos plātauit in Domino, annum & sex menses euangelizans eis verbum Dei. Si aliis non sum Apostolus, verùtamen vobis sum. Quia à Iudæis credentibus, & nihilominus legem seruātibus Apostolus esse negabatur: iam enim circuncidi nō debere docebat, neque sabbatum custodiri: cæteris autem Apostolis propter scandalum ab hac re dissimulantibus, hic aliter videbatur docere: ideo Apostolus ab his negabatur. Iis enim erat Apostolus, qui viderant in eo virtutis insignia. Nam signaculum Apostolatus mei vos estis in Domino. Hoc enim prædicante, conuersi sunt ab idolis ad fidem Dei vnius. Mea defensio ad eos qui me indicant † hæc est. Nunc incipit agere causam quam su-

† Aliàs, interrogant.

perius præmisit, dicens: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate: Esca ventri, & venter escis. Sic ergo incipit causam hãc, vt dicat: Mea defensio ad eos, qui me iudicant †, hæc est.

† Aliàs, interrogant.

Cap. 4.

Et super secundam ad eosdem.

Omnia enim propter vos, vt gratia abũdans per multarum gratiarum actionem abundet in gloriam Dei. A munere suo Deus nullum voluit esse alienum: & quia nõ omnes capiunt verbum fidei, Apostolus Dei volũtatem sciens, persequutiones & pericula pati nõ timuit, dummodo omnib' fideliter prædicaret, vt plures possent credere, vt abundans donum Dei, nõ per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliã Dei, sed multis proficiens afflueret per multorum gratiarum actionem ad gloriã Dei. Quantò ergo hic dignus honore est, qui animam suam semper morti subiecit, ne donũ Dei longè aliter proficeret, quàm datum est? Nunquid non magna contumelia eius est, qui cœnam faciens opulentam, ac multos inuitans, paucos habet in summa? Quapropter non deficimus. Manifestum est hæc ad superiorem sensum pertinere. Vt enim deuotionem suam adhuc propensiorem in Dei rebus ostendat, hæc subiecit, quibus nullo genere deficere se probat, quominus id quod Deo placitum est impleatur.

Tom. eod.

Et super epistolam ad Colos. cap. ij. exponens: Volo vos scire quantam pro vobis, &c.

Non se minus solicitũ pro iis, quos in carne minimè vidit, quàm de illis erat, quibus præsens prædicabat testatur, vt scirent non minore affectu diligi se ab eo, quia eos nõ viderat, quàm cæteros, apud quos erat diligebat, vt foueret animos eorum in charitate, & prompti fierẽt per epistolam, agnitionem acciperent sacramenti Dei in Christo.

Tom. IIII.

Et super Beati immaculati, litera xiiij. versu quarto.

Qui se humiliat, viuificatur secundũ promissum Dei: qui viuificatur spiritu Dei, voluntarius est minister. Plurimum enim refert, vtrũ ex voluntate quid facias, an ex necessitate quod placeat Deo. Denique voluntarius minister habet præmium, coactus dispẽsat obsequium, sicut Apostolo dicente cognouimus. Scripsit enim, Væ enim mihi est si non euangelizauero: Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Vide enim voluntarium exequutorem cœlestis arbitrij. Liber erat ex omnibus, & omnium seruus est factus: voluntate vtique, nõ necessitate, vt plurimos lucraretur. His quoq; qui legis vinculo tenerentur, quasi sub lege esset se exhibuit, cum sub lege non esset, vt eos seruaret qui sub lege viuebant. Infirmis infirmus factus est, vt infirmos assumptione infirmitatis propriæ sustineret. Omnibus omnia factus est, non legitima necessitate, sed voluntatis obsequio. Aperuit mihi huius altitudinem consilij, in Epistola ad Philemonem scripta, quia quod ipse esset, aliud esse vellet, vt volũtate potius quàm necessitate detulisse Domino videretur. Itaq; pro Onesimo interueniens, sic ait: Tu autem illum vt mea viscera suscipe, quem ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis Euangelij: sed sine consilio tuo nihil volui facere, ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Quàm sedulus suasor, qui cum esset vas electionis Diuinæ, consortium consilij nõ dedignabatur alieni, ne alterum fructu voluntatis propriæ defraudaret.

2. Corinth. 9.

Tom. V.

Quartò Paulus habuit patientiæ longanimitatem. Super secundam ad Corinth. cap. vij.

Capaces estote nostri. Nemini nocuimus, neminem grauauimus, neminem circũuenimus. Cõsiderare vult illos quæ dicit, vt receptis his in animam conferant secũ vera esse quæ loquitur, & spernentes hos quos tangit, omnem animum transferant ad eos quos vident vero affectu se diligere. Pseudoapostoli enim erant qui & nocebant illis, corrũpentes sensus illorum, & grauabant saeculos eorum circumuentione serpentinæ astutiæ. Nõ ad condemnationem vestram dico. Hoc est, nõ vos abiicio, sed vt corrigatis moneo. Qui enim aliquem cõdemnat, non illi dimittit. Prædixi enim quia in cordibus nostris estis, ad commoriendum, & ad conuiuendum. Ex prædictis vult illos cognoscere quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes vult habere, & ad præsentes passiones pro Christo, & ad futuram vitam, non vtique illos abiicit, sed vt ad participationẽ dignos se faciant, exhortatur. Multa mihi fiducia ad vos, multa mihi gloriatio pro vobis: repletus sum consolatione, superabundo gaudio super omni pressura nostra. Fiducia hæc de primæ Epistolæ correptione est: quam quia non asperè susceperunt, fiduciam dederunt admonendi se. Visi sunt enim velle se corrigere. Vnde gloriatur pro his. Animum etiam suum consolatum ex hac parte pronuntiat, intantum vt in omni pressura abundare se gaudio obtestetur. Videns enim esse spem in iis pro quibus angustias patitur, gaudet cum tribulatur, certus mercedẽ se à Deo accepturum acquisitæ salutis eorum. Etenim cum venissemus in Macedoniã, nullam requiem habuit caro nostra. Pressuras & cædes memorat quas patiebatur causa credentium, vt magis prouocet eos ad charitatem. Nullã, inquit, requiem habuit caro nostra*. Nunquid sensum habet caro, vt sine anima patiatur? Sed per carnem totũ hominem signauit, sicut & Saluator: Spiritus, inquit, promptus est, caro verò infirma. Quia autẽ erat & Spiritus sanctus in eo, non potuit dicere: Nullam requiem habuit spiritus noster, quia est impassibilis: sed ad comparationem eius totum hominem carnẽ dixit, sicut ad Solis claritatem stellæ tenebricosæ sunt: quia spiritus lętus erat, sciens illos per tribulationes proficere*. Sed in omnibus simul afflicti. Iuxta historiam Domino vocante intrauerunt Macedoniam: & cũ non pauci credidissent, inuenissentque solatium Lydiæ mulieris, quæ cum omnibus suis credidit, tunc factum est vt spiritum pythonem, id est, diuinum fugaret de ancilla quorundam, qui videntes perdidisse se non minimũ quæstum quem puella referebat diuinando, concitauerunt seditionem Paulo & Silæ, & traxerunt eos ad forum ad magistratus: qui multas eis plagas imponentes, miserunt eos in ima carceris: ita vt pedes eorum in neruo concluderent. Hæc est pressura quam passi sunt in Macedonia: & hinc est vnde dicit, Nullam requiem habuit caro nostra. Foris pugnæ, intus timores. Pugnæ erant corpori, dum cædebantur: animo timores. Illic enim timor est, vbi intellectus est. Sed timor ille propter eos erat qui crediderãt, ne passione eius scandalizarentur. Nam sibi quid iam timeret qui patiebatur? Præterea cum dicat in Actibus Apostolorum, nõ solùm ligari, sed & mori paratũ se pro nomine Domini Iesu Christi: videtur enim totum hominẽ afflictum in carne signasse, vt ex parte spiritus qui homini datus maneat, quia impassibilis est, affligi potuisse minimè intelligatur: sed vt homo totus ex parte corporis & animæ afflictus in carne dicatur: ex parte verò spiritus impassibilis. Potest & sic intelligi, vt foris pugnæ, id est, in publico à perfidis fierent contra fidos dum furore pleni resistebant veritati, cuius rei nuntius intus timores generabat, vbi erat Apostolus. Quis enim homo non timeat angustias? Sed quia in Dei rebus propensior erat, timorem hunc spe superabat. Sed qui consolatur humiles † consolatus est nos Deus in aduentu Titi: Quoniam Deus suorum non est immemor, sed semper dat eis in tribulatione solatium, accelerauit aduentum Titi, vt refrigerio esset, positis in feruore. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat condolentem. Et non solùm ait, In aduentu eius, sed & in consolatione qua consolatus est in vobis. Plus addit ad consolationem, quia audisse se à Tito signat conuersionis eorum promptam voluntatem, intantum vt Titus qui dolorem habebat inobauditionis eorum, consolationem acciperet de

pœniten

pœnitentia eorum. Quantũ affectum haberet circa eos ostendit Apostolus, vt nec ima carceris, nec plagarum dolorem cõputaret scissi corporis, neque neruum quo pedes eius conclusi erant, sed audita correctione eorum lætaretur, immemor factus passionum, Deo gratias ageret pro eorum salute: sic hoc æstimans, quasi remunerationem tribulationum. Annuntians nobis vestrum desiderium. Nuntiauit Titus desiderium habere illos emendandi se. Addiscentes enim quæ promissa sunt bene viuentibus incitati sunt ad desiderium horum. Vestrum fletum. Correpti flebant dolentes quia peccauerũt, nec excusare nisi sunt. Vnde gloriatur in his. Vestrã æmulationem pro me. Addiscentes enim charitatem Apostoli erga se, cœperunt illum defendere contra aduersarios.

Tomo eod.

Et super secundam ad Timoth. cap. ij.

Memor esto Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secũdũ Euangeliũ meũ, in quo laboro vsque ad vincula quasi latro: sed verbum Dei non est alligatum. Quoniam multi futuri erant filij diaboli, qui Dei Filium incarnatum negarẽt, idcirco hoc memorat: quoniam fallaciter sub nomine Apostolorum hoc asseuerare nituntur, subiecit, Secundum Euãgelium meum: vt excluderet malæ mentis falsa colloquia. Nec enim plus hæreticis credendum est de Apostolis, quàm ipsis de prædicatione sua testantibus, quam prædicationem cum labore se agere queritur. Pressuris enim tribulabatur & carceribus, eò quòd tam Iudæos quàm gentiles offenderet, sicut illis videbatur incredibilia prædicãdo. Iratos enim habebat Iudæos propter legem, quam cessare docebat. Gentiles autem inimicos faciebat, quia vnũ Deum prædicabat in Christo. Vnde quasi latronem hũc tractabant alligantes, claudentes, si posset tacere, nescientes quia verbum Dei alligare non poterant. Denique sæpe clausus, non dispendium fecit, sed lucrum. Neq; enim defuit cui prædicaret in carcere, vt quos liberè inuitare ad fidem non posset, in vinculis positus pasceret Dei verbo. Ideo omnia suffero propter electos vt & ipsi salutẽ consequantur, quæ est in Christo Iesu cum gloria cælesti. Vt prædicatione sua saluaret homines prædestinatos ad vitam, exitiis erat subiectus, sciens profectus se habiturum quæsitæ salutis illorum.

Tom. eod.

Et super Epistolam ad Philemonem, versus finem.

Simul autẽ prepara mihi hospitium: spero enim quòd per orationes vestras donabor vobis. Vt solicitiorem illum faciat, & magis obediat venturũ se esse illis signat. Solent enim absentes cõtemni, & vt quid Apostolus hìc adhuc esse non dedignatur, qui semper tædia passus est, & exitia, cædes, persequutiones ac vincula, & cuius requies non erat nisi in solo Christo? Sed propter profectũ credentium, vt & inimicos crucis Christi cõfunderet ad Dei gloriam augmentandam, carnem suam passionibus offerebat vt animæ suæ & corpori coronas immortalitatis acquireret.

Et lib. super Beati immaculati, litera vij. versu primo.

Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me: Verùm ille cui portio aurum atque argentum erat, sine quibus esse non poterat, & cum quibus Deus illi portio esse non poterat, contristatus est. Vnde Dominus pronuntiauit impossibile esse vt diues intret in regnum cælorum. Sed quod impossibile per humanas cupiditates, hoc per Diuinam gratiam solam posse esse possibile: Alibi quoque ait, Quicunque reliquerit patrem, aut matrem, aut domum, aut fratres, aut sorores, centuplum accipiet in hoc seculo, & vitam æternam possidebit. Forsitan autem dicas, Vtique qui relinquẽdo domũ: Per domum autem totum censum intellige: qui relinquendo propinquos Deum sequutus fuerit, portio Domini est, & illi portio Deus est, habet etiam vitam æternam, & quia accepto centuplo fiet in hoc seculo diues. Diues, inquit, intret in regnum cælorum. Deinde si centuplum dat Dominus eorum quæ etiam simpla impedimentum afferre consueuerunt, ad perceptionẽ hæreditatis æternæ: Centũ ergo possessiones reddit pro vna possessione: Centum pondera auri pro vno põdere. Multos quidem in hoc seculo qui sua pauperibus donauerunt vberiore thesauro locupletatos fuisse cognouimus. Et pulcherrimè loquutus, vt etiam ad misericordiam prouocentur: sed non debet à Domino secularem huiusmodi exigere mercedem, nec sperare quæ mundi sunt, sed magis quia iis qui omnia reliquerint Deus portio est. Ipse enim vtique merces perfecta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfectæ plenitudinis æstimatione censetur. Ego, inquit, Deus tuus sum. Non dixit, Ero: sed, iam sum: iam inhabito: iam possideo: Aufert dilationem, vbi inuenit iusti confessionem.

Et eodem libro, litera vigesima, versu primo.

Audi iustum humiliantem se. Ego, inquit, sum minimus Apostolorum. Ille vas electionis Diuinæ. Ille gentium doctor minimum se esse dicit, indignum eius officij nomine quod suis operibus præferebat, nihilque sibi arrogat, sed totum gratiæ Dei deputat. Hoc vtique decet iustum. 1. Cor. 15.

Vnde certamina multa certauit. Super psal. xxxvj. Require suprà, cap. Ætas. Et super psal. xliij. Require suprà, cap. Mortuus. Et libro primo de officiis. Require suprà, cap. Iniuria. Vnde eius perfectionem describit, libro secundo de officiis. Cap. 17. Tom. I.

Ideo boni vir consilij dicit: Ego autem didici in quibus sum sufficiens esse. Sciebat omnium malorum radicem esse auaritiam. Et ideo suo contentus erat, alienum non requirebat. Satis, inquit, mihi est quod habeo, siue parum, siue plurimum habeam, mihi plurimum est. Expressius id dicendum videtur. Signato verbo vsus est. Sufficit, inquit, mihi in quo sum: id est, nec deest, nec superfluit. Non deest, quia nihil quæro amplius: non superfluit, quia non solum mihi habeo, sed pluribus. Hoc de pecunia. Cæterùm de omnibus dici potest, quia sufficiebant illi præsentia: hoc est, non honorem maiorem, non obsequia vberiora desiderabat, non gloriæ immodicæ cupidus, aut gratiam indebitè quærebat, sed debiti finem certaminis, patiens laboris, securus meriti, præstolabatur. Scio, inquit, & humiliari: Non ergo indocta humilitas: sed quæ habeat sui modestiam & scientiam, laudi datur. Est enim humilitas formidinis, est & imperitiæ atque ignorantiæ: Ideo & scriptura ait, Et humiles spiritu saluabit. Præclarè ergo dixit: Scio & humiliari: id est, quo in loco, qua in moderatione, quo fine, in quo officio, in quo munere. Nesciuit Pharisæus humiliari, ideo deiectus est: Sciuit Publicanus, ideo iustificatus est. Sciebat & abundare Paulus, qui animum habebat diuitem, etsi thesaurum diuitis non habebat. Sciebat abundare, quia non quærebat datum in pecunia, sed requirebat fructum in gratia. Possumus & sic intelligere, quia sciebat abundare, qui poterat dicere: Os nostrum patet ad vos ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. In omnibus erat imbutus: & saturari, & esurire. Beatus qui sciebat saturari in Christo. Non ergo illa corporalis, sed spiritalis est satietas, quam operatur scientia. Et meritò scientia opus est: quia non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei. Ergo qui sic sciebat saturari, & sic esurire: sciebat vt semper noua quæreret, esurire & sitire Dominum: Sciebat esurire, qui sciebat: quia esurientes manducabunt. Sciebat & poterat abundare, qui nihil habebat, & possidebat omnia. Psalm. 33. 2. Corinth. 6. Deut. 8.

Sed de stimulo carnis, quem passus fuit, dicit super secundam ad Corinth. cap. xij. Tom. V.

Et ne sublimitate reuelationum extollar, datus est mihi stimulus carnis angelus Satanæ vt me colaphizet. Ne extollatur, Deum bonis meritis prouidere testatur, dum permittit tentationibus hos deprimi, non solùm ne laborum suorum fructibus abdicentur, verùm etiam

vt augeant his ad cumulum possessionis æternæ. Hoc ergo remedium datum est Apostolo, vt iniuriis pressus animo non possit extolli magnitudine reuelationum, quia otiosum pectus necesse habebat in iis quæ viderat extolli. Propter hoc ter Dominum rogaui vt discederet à me, & ait mihi: Sufficit tibi gratia mea: Nam virtus in infirmitate perficitur. Stimulos diaboli quos perfidè mentibus inferens ad nocendum Dei seruis instigat, vt cessarent ab eo, ter Dominum deprecatum se fuisse, & non impetrasse testatur: Non quia despectum se fuisse dicit, sed quia inscius contra se petebat, vt cessarent ab eo tentationes, per quas perfectior se fiebat. Ideo ad Romanos dicit: Nam quid oremus sicut oportet nescimus. *Roman. 8.* Vnde hoc sibi dicit responsum vt sufficeret sibi gratia Dei, qua aut vires tolerandi addebantur, aut tempus pressuræ abbreuiabatur, vt deuotio dũ infirmitate pressuræ accedentis non frangitur, probata videatur. Libentissimè itaque magis gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Apertum est, quia tũc gloriandum docet, quando iniuriis humiliatur. A Christo autem virtus tolerandi præbetur, vt quia prius asperè, ac per hoc fastidiendæ iniuriæ videbantur, postea libenter suscipiendæ, vt Christi auxilio leniretur. Libenter ergo cædi se dicit, dũmodo à Christo curetur, sciendo plus addere medicinam Christi ad salutem, quàm infirmitas detrahit sanitati. Quapropter placeo mihi in infirmitatibus. Cum enim infirmor, tunc potens sum. Verum est, quia tunc vincit Christianus, cum perdere putatur: & surgit, cum premitur.

Tom. 3. *Et libro tertio de virginitate, parte quarta.*

Paulus quoque carnis stimulo gloriatur, quòd, sibi ne extolleretur prouisum est. Illecebrosa iactãtia est, quam etiam Paulus veretur. Lubrica, quæ etiam in Paulo cauetur. Sed non iste facili casu mobilis, qui reuelationibus timebat extolli: & ideo quasi fortis athleta lętatur, quod vulnere corporis emere animæ didicerat sanitatem. Ergo & tu si munera Diuina superfluere in te & redundare cognoueris, tuam metire virtutem, gratiam Deo redde, contemplationémque corporis velut nauis saburram suscipe, ne te in tantis mundi fluctibus iactantiæ alicuius aura circumferat.

Tom. V. *Quintò Paulus habuit doctrina veritatem. Super Epistolam ad Galat. cap. ij.*

Ab iis autem qui existimantur aliquid esse, quales aliquando fuerant, nihil mea interest, Deus personam hominis non accipit. Hoc signat, quia Apostoli prius simplices homines erant & imperiti, nullius dignitatis in lege, sed hoc non obesse. Quis enim accuset eum, quem Deus excusat? Quia non quæritur quis quid fuerit, sed quid sit. Præterita enim non condemnant, nec vendicãt, sed tamen vult intelligi, quia & peritus fuit in lege, & clarus vita, ac per hoc in dispensatione præcipuus minister. Mihi enim qui existimantur aliquid esse, nihil contulerunt. Nihil se dicit ab Apostolis consequutum, sed à Deo: quia qui imperitis tribuit sesum disciplinæ Christianæ, ipse & mihi, inquit, cum essem legis peritus dignatus est & impartiri sensum rationis huiusmodi. Quomodo ergo fieri poterat, vt ab his disceret, quem peritum inueniens, peritiorem fecit gratia Christi?

Tom. V. *Fuit doctrina eius à Spiritu sancto. Super Epistolam ad Hebræos, capite vj. Require infrà, capite Terra. Et ibidem infrà.*

Mira est sapientia beati Pauli. Per vices enim laudibus extollit eos ad quos scribit, per vices terroribus accidentis historiæ terret, ne infideles essent, & minus creduli promissionis Dei. Per vices eorum exemplis hortatur ad patientiam & fidem: & vt indubitanter credant, non solùm Deo dicente, verumetiã iurante per semetipsum.

Tom. 1. *Et libro primo de viduis, parte quarta.*

Paulus gentium doctor bonus morum est auriga nostrorum, & quidam interiorum rector affectuum.

A *Et in Epistola ad Vercellen. Ecclesiam.*

Virtutum animi magister Apostolus est.

Et super primam ad Corinth. cap. iij.

Apostolus vir Diuinus & medicus spiritualis, vnicuique secundum vires suas tradebat doctrinam.

In tractatu super Psalmum trigesimum sextum. Require suprà, cap. Mutuum. Ex hoc eius perfecta erat prædicatio. Vnde super primam ad Corinth. cap. iiij.

Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Hoc significat, quia minus de illo sentiebant aliqui Corinthiorum, sed vt hoc de illo homo sentiret quod & Deus qui illum elegerat, ideo ministros Christi ait, & dispensatores ministeriorum Dei. Quando enim non verborum strepitu, neque humana sapientia nitebatur, intelligi debuit sacramentum Christi dispensare, in quo non verba, sed virtus fulgebat, non per quod homo, sed Deus gloriosus videre-
B tur. Collega enim piscatorum, non aliter quàm illi Christum prædicabat. Cum ego ministrum se Christi & sacramentorum Dei probat, pseudoapostolos illos notat, ac negat Christi esse quod tradunt, per id quod discordarent à traditione Apostolica. Hic iam quæritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Hoc quod dicit, non solùm ad pseudoapostolorum personas pertinet, sed & ad reliquorum qui accepta dispensatione, aut verecundia, aut timore, aut certè commendationis suæ causa constanter arguere trepidabant, aut malos sensus, aut mores. Hic tamen constans erat, vt nec vitæ suę parceret, dummodo fideliter omnia traderet.

De quo super Epistolam ad Galat. capite primo: exponens illud: Si adhuc hominibus placerem &c.

Hic autem Apostolus Paulus, qui omni deuotione Deo placere docebat, non timebat homines offendere, dummodo Dei gloriam commendaret. Omnia enim præsentia postponens, futuris se commendabat spe-
C bus, vt Christi idoneus seruus. Idonei autem serui esse non possunt, qui sub nomine Domini propriis lucris student. Sed fortè contrà aliquis dicat, Ergo qui legem prædicabant quam Deus dicitur dedisse, hominibus seruiebant? Quomodo ergo idonea lex esse dicitur, cuius prædicatio secundum hominum voluntates narratur temperata? Ante aduentum Domini lex iuxta Dei voluntatem prædicabatur. Tempus enim ei debebatur vt seruaretur. At vbi enim venit Dominus promissus in lege, cessare oportuit legem, iuxta prædictam sententiam prophetarum. Vnde dicit Dominus: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Neque enim dignum erat vt præsente Domino, legis autoritas seruaretur. Ideóque si quis de cætero legem seruandam putat, iam non Domini voluntati obtemperat, sed repugnat. Similibus enim suis satisfacit. Notum enim vobis facio fratres Euangelium quod prædicatum est à me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi
D illud aut didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Nunc principia Epistolæ aperit. Ipsum enim sensum vult manifestare, quia non ea quæ docebat ab homine didicerat, vt fortè dubitaretur de iis quæ docebat. Neque secundum humanum iudicium aptata erat eius prædicatio, vt indigna Diuina authoritate videretur: sed à Dei Filio dicit se didicisse per reuelationem, cum iam post resurrectionem esset in cælis, sicut suprà memorauit, & ea quæ didicit conuenire voluntati maiestatíque eius, à quo se didicisse testatur.

Prædicabat gratis. Super secundam ad Corinth. xj. Require suprà, cap. Munus: Et ibidem infrà.

Et cum apud vos essem & egerem, nulli grauis fui. In tantum eis proficere voluit, vt egestatem suam consolaretur propter eorum salutem. Passus enim egestatem contentus fuit, ne illi aliquod scandalum paterentur. Qui enim dat, putat se exaltari, & iam se non patitur argui. Nam indigentiam meam suppleuerunt fratres qui ve

qui venerunt à Macedonia. A Macedonibus semper accepit, quia prius vitia sua correxerunt. Et sicut à Corinthiis accipiendum non erat, ne illis in scandalum proficeret: sic iterum à Macedonibus accipiendum erat, ne bene seminantes fructum amitterent. In omnibus sine onere vestro meipsum seruaui, & seruabo. In eo semper mansurum se dicit, ac si se corrigant propter pseudoapostolos, qui occasionem quærebant deprædandi eos. Et veritas Christi in me, quod gloria hæc non infringetur in me, in regionibus Achaiæ. Hortatur omnem Achaiam vt ministrent sanctis, sibi autem non permittere, ne cœptam gloriam non impleret. Gloria est enim à licitis abstinere, maximè ad aliorum salutem. In Achaiæ ergo regionibus noluit vti, in cæteris vsus est: & amplius se permittit sub testimonio Christi, dicens in eo se mansurum, ne aliquando ab Achaiæ regionibus acciperet. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. Reddita ratione, etiam Dei scientiam testem dat dilectionis suæ, quã habebat erga eos: quia non ideo nolebat accipere, quia non illos diligebat: sed ideo magis, quia amabat eos, vt hoc ipsum prodesset illis. Quod autem facio, & facturus sum, vt amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, vt in eo quod gloriantur, inueniantur sicut & nos. Gloria pseudoapostolorum in pecuniis erat accipiendis. Ideo Apostolus hoc refutauit, ne illis similis videretur: quia nisi hoc ab Apostolo fuisset vitatum, maior occasio illis data fuisset accipiendi, aut magis extorquendi, quando in hac re formam ab Apostolo datam ostenderent. Huiusmodi enim pseudoapostoli sunt operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Subdoli sunt, quia auaritiæ causa, non religiosa mente, neque missi prædicabant Christum, nomen sibi Apostolicum vsurpantes.

Et infrà, capite duodecimo.

Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non generaui vos? Concedite mihi hanc iniuriam. Adhuc per humilitatem se exaltat. Ostendit enim non minus illos aliquid habuisse cæteris Ecclesiis, sed & amplius. Euangelium enim Dei gratis his prædicauit, quod nullis concessum est Ecclesiis, dicente Domino: Dignus est enim operarius mercede sua. Si ergo pro bono opere iniuria, inquit, dignus sum, ignoscite mihi. Omnis enim stultus boni accusator est. Vt hos igitur imperitos ostendat, veniam ab his postulat eius facti, de quo laude dignus est. Ecce tertiò hic paratus sum venire ad vos, & non vos grauabo. Ne fortè hoc inter initia fecisse putaretur ad commendationem suam: pòst autem mercedem Euangelicæ prædicationis velle accipere, ostendit in ea voluntate se durare, ne factum suum postea emendare videretur, & esset quod ab obtrectatoribus reprehenderetur.

Prædicabat corrigendo. Super Psalm. xxxvj. Require suprà, cap. Gladius. Et libro vij. super Lucam. Require infrà, cap. Virga. Prædicabat diligendo. Vnde super primam ad Corinth. cap. ix.

Nam cum liber sim ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem. Liber ex omnibus est, cum nulli in adulatione tradidit Euangelium, neque cuiusquam præter salutem aliquid concupiuit, neque ad delicias habendas ab aliquo sumptus largiores mercedem hypocrisis accepit. Seruum autem sic se omnium factũ dicit, dum se per humilitatem similem omnium mente imbecillium exhibuit, vt eos per patientiam firmaret ad salutem futuram, confouens animos illorũ, qui aut peccabant, aut res Diuinas tardius sequebantur, vt non asperè ferrent reprehendi se. Et factus sum Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrarer. Nunc quasi videtur simulasse, vt omnibus fieret omnia, quod solent adulatores facere, sed non ita est. Vir enim Diuinus & medicus spiritalis, sciens omnium causas & vulnera, magna industria confouet illos & compatitur. Cum omnibus enim ho-

A minibus quædam habemus communia. Factus est ergo Iudæis quasi Iudæus, quia propter scandalum illorum circuncidit Timotheũ, & purificatus ascendit templũ, ne occasionem per eum acciperent blasphemandi. Rem ergo fecit quæ iam cessare deberet, sed fecit secundum legem. Nam & consensit illis legem esse à Deo & Prophetas, & exinde illis ostendit Christũ hũc esse qui promissus est, vt assensus eius haberet effectum. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non sim sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem. Ii qui sub legẽ sunt, Samaritani noscuntur. Legem enim solam accipiunt, id est quinque libros Mosis. Sunt autem ex origine Persarum & Assyriorum, quos rex Assyriorum sublatis filiis Israël in captiuitatem posuit ad incolenda loca Samariæ: ideo & ignem colunt more Persarum. His ergo Apostolus, dum non negabant legem esse à Deo, fiebant quasi sub lege: sed ex eo illis verbo Christum intelligendum tradebat, sicut & Samaritana illa, quæ dixit ad Do-

B minum: Scio quia Messias venit: docta per legem. Iis qui sine lege sunt, tanquam sine lege esse, cum sine lege non essem Dei, sed in lege essem Christi. Hoc dicit, quia cum in lege Christi est, in lege Dei est: qa quod Dei est, Christi est: sicut dicit: Omnia mea tua sunt, & tua mea. Vt eos *Ioan. 17.*
qui sine lege erant, lucrifacarem. Dum enim assentit illis, id est, gentibus, iuxta physicam rationem mundum factum à Deo, & quæ in eo sunt, & animam esse immortalem, & ab ipso nos originẽ habere. Ita enim in Actibus Apostolorum ait: Et sicut quidam ex vobis dixerunt, *Act. 17.*
Ipsius enim & genus sumus: sic fiebat quasi sine lege per quod subintroducebat illis Christum ipsum esse quem Deus ad iudicandum mundum prælegit, & ipsum esse, per quem omnia fecit. Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrarer. Infirmus factus est, dum propter infirmos à licitis abstinet, ne illis scandalum generaret. Omnibus factus sum omnia, vt omnes saluos facerẽ. Hoc

C fuit viri prudẽtis & spiritalis, vt omnibus omnia factus, propositum tamen religionis non excederet: quia vbi cessit, ad hoc cessit, vt proficeret: nec aliud fecit quàm lex mandauit. Omnia autem facio propter Euangelium, vt particeps eius efficiar. Hoc est omnia supradicta facio, vt voluntatis Euangelicæ particeps fiam, quam habet circa salutem humanam. Nescitis quia qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam? Nunc aliud vult exponere. Itaque hoc exẽplo vult ostẽdere quanta vtilitas est legis nostræ, in qua non vni, sed omnibus promissa est palma. Sic currite vt comprehendatis. Solicitè vult curri ad promissionem, quia magna est. Omnis enim qui in agone contẽdit, ab omnibus continens est. Ab omnibus quæ euitanda, eadem tradit disciplina, cùm sciant vnum coronandum: quantò magis nobis obseruandum est, quia omnibus promissa est salus? Et illi quidem vt corruptibilem coronã accipiant, nos autem incorruptã. Et in hoc multum dispar est donum, ac per hoc nos diligẽtiores esse debere, quibus non

D terrenis & marcescentibus floribus, sed æternis conserta gemmis in modum regalis diadematis spiritalis corona seruatur: Ego igitur sic curro non quasi in incertũ. Magna spe currere se profitetur, certum habẽs quid sit promissum. Sic pugno, non quasi aërem cædens. Hoc est, nõ verbis magis, sed rebus contendo. Sed liuidum facio corpus meum, & seruituti subiicio. Castigare corpus est, ieiuniis illud agere, & illa ei dare quæ ad vitam proficiát, non ad luxum. Seruituti verò subiicitur, dum non suam perficit, sed spiritus voluntatem. Ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus inueniar. Ideo refrænare se corpus suum ostendit, vt remuneratione, quam aliis prædicat, etiam ipse dignus habeatur, ne aliis curatis ipse remaneret in vulnere. Ratam ergo spem prædicationis suæ affirmat, quando gestis id se prosequi quod docet ostendit: quia qui aliter agit quàm prædicat, suspectos facit audientes, vt de promissis dubitent. Suo itaque exem-

plo, non verbis magis, quàm operibus exercendum hortatur.

Tomo eod. *Et super epistolam ad Philippens. cap. primo.*

Testis est enim mihi Deus, quemadmodũ desiderem omnes vos in visceribus Iesu Christi. Deum testatur, vt affectum commēdet iusti. Qui enim multum de aliquo sentit, vt credibile hoc faciat testificatur, per quod & prouocat desiderium illorum erga se, vt desiderati desiderent. Desiderat ergo omnes hos, non humana cupiditate, sed amore Christi: non carnis affectu, sed spiritu: vt participes hos habeat, & in sensu mysterij Diuinitatis, & incarnationis Domini Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet in agnitione & omni sensu: in hoc vt probetis quæ sunt vtilia, & sitis synceri inoffensi in diem Christi, repleti fructu iustitiæ, per Christum Iesum in gloriam & laudem Dei. Deo adiutore ordinem disciplinæ Christianæ vult eos imbuere, vt quia firmati in fide sunt, non sint nescij sacramenti credulitatis suæ, & scientes discernere vtilia à cōtrariis, iustitiæ operibus ornent doctrinam Domini, fructum facientes immortalitatis ad abundantiam omnium bonorum, vt gloriosus in his appareat magister gentium.

Et infra exponens illud: Quòd si viuere in carne, &c.

Manifestum est quod dicit, quia si in carne positus non otiosum est quod viuit, habet enim fructum operis sui. Quid eligam, inquit, nescio. Duabus enim ex causis vrgetur. Habet enim desiderium excedere, & cum Christo esse, multò melius existimās, vt iam præsens sit apud Deum, vt exoptatis & promissis fruatur. In carne verò vt sit, adhuc necessarium dicit, propter instructionem credentium. Et cum dissolui & cum Christo esse multò magis melius dicat, certum tamen hoc scire se protestatur, quia remanebit in carne ad profectum fidelium, vt gloria eorum abundet in Domino, proficiēs ad laudem Apostoli, cum viderint iterum eum. Incrementum enim faciunt scientiæ, & plenius fundantur in fide. Quantum affectum habet circa credentes, vt hoc quod multò melius esse dicit, sibi non eligat: sed hoc velit quod expediat multis, certus etiam Domino hoc placere, quod pro multorum salute proficiat? Quis non tertij cæli cupidus sperneret omnem curam præsentem? Quis non Paradisi superioris desiderio omnia hæc postponeret? Quis non verborum arcanorum memor humana eloquia euitaret? Quis non post tanta exitia eligeret requiem: sed quia charitatem anteposuit, hoc sequutus quod proficeret fratribus.

Tom. IIII. *Et libro super Beati immaculati, litera vj. versu v. Require suprà cap. Angustia. Tamen dicit eodem libro, litera secunda, versu tertio.*

Plerique dum sine præiudicio loquuntur, verbum emittunt quod reuocare non possunt. Ideo vir laudatur serius & non otiosus: Erat homo abscondens sermones suos vt Apostolus Paulus, qui nouit quid loquatur singulis, & quando quid loqui debeat. Vnde & Corinthiis dicit: Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidē potestis. Ideo hos in transitu vidit: manet autem apud Ephesios, quid ostium sibi magnum apertum esset notum facere gentibus mysterium Christi.

In prædicando nemini obnoxius. Eodem libro, litera xij. versu vj. Require suprà, cap. Meus: & infrà, capite Tuus.

Tom. V. *Erat suis auditoribus in exemplum. Super secundam ad Timoth. cap. ij. vt suprà patet: & infrà, cap. iiij. exponens illud: Bonum certamen certaui &c.*

Omnia quæ sibi & cæteris vtilia & prospera seruasse se memorat. Non solùm enim in verbis, sed & in operibus formam se præbuit audientibus, & vt authori suo veritate prædicationis fidelis dispensator existeret, & contra mundi principes & potestates omni solicitudine & peritia colluctatus exemplum quomodo vincerētur relinqueret, vt inuiolata doctrina, & agonis legitimum

A certamē dignos illos faceret coronari, quia Deus iustus iudex dabit amplissima præmia diligentibus se, & expectantibus Filium eius de cælis.

Fuit bonus magister & rector. Lib. j. de pœnitentia, cap. Vlt. Require inf. cap. Reprehensio. De Pauli raptu in Paradisum, loquitur lib. de Paradiso, cap. j. Require suprà ca. Paradisus. Et inf. eod. lib.

Paulus Apostolus custodiebat ne laberetur, vel alios certè faceret errare. Aut fortasse ideo dixit Paulus, quia non licet homini loqui: quia erat adhuc in corpore constitutus: hoc est, videbat istius corporis passiones, videbat legem carnis suæ repugnantem legi mentis suæ. Hoc enim malo intelligi, ne videamur quendam adhuc futuri periculi iactare errorem. Si enim vel propter hanc vitam securitas, vt nullos præuaricationis post hanc futuræ laqueos formidemus, ergo quicunque fuerit in Paradiso ascensione virtutis, audiet mysteria Dei arcana il-

B la atque secreta, audiet Dominum dicentē, tanquam latroni illi à scelere ad confessionem, & ad fidei latrociniũ reuertenti, Hodie mecum eris in Paradiso.

Et lib. de Isaac & anima. Require suprà, ca. Intrare. Et in tract. de prima interpellatione Iob.

Non tibi licet scire ò homo alta sapientiæ. Ideo tibi scriptum est: Noli altum sapere, sed time. Quid curiosè queris inuestigare quod tibi scire nō expedit, nec cognoscere datur? Paulus audiuit aliqua secreta sapientiæ, quæ prohibitus est aliis intimare: & ideo raptus est in Paradisum, raptus vsque ad tertium cælũ, vt audiret ea quæ positus in terris audire non poterat. Si quæ audiuit homo, non licuit ei loqui: quemadmodum quod non audiuit, inquirit? Imperatoris tibi huius in terris non licet scire consilia, & vis scire Diuina?

Et in tract. super Psalm. xxxvj.

Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Sed quis homo? Scio hominē in Christo ante annos

C quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptũ eiusmodi hominem vsque ad tertiũ cælũ. Ille ergo homo qui in Christo est, qui se in carne esse nō nouit, qui nō in carne ambulat, sed in spiritu: ille qui rapitur nō solùm ad cælũ, sed etiam ad tertiũ cælum, rapitur ad Paradisum, & audiuit verba, quæ non licet homini loqui, qui non in virtutibus suis, sed & in infirmitatibus gloriatur: ipse non in solo pane, sed in omni verbo Dei viuit. Verbum enim Dei vita est: quia verbum caro factum est. Vnde præclarè dicit Euangelista: Quod factum est in ipso, vita est.

Et infrà.

Contrà humiles atque mansueti dum subiiciuntur à diuitibus & opprimuntur, exaltati sunt à sua humilitate, & subitò refulserunt. Ideo Paulus in infirmitatibus sibi placuit, non in virtutibus. Sed consideremus, ne quis putet eum in reuelationibus gloriatum, & repetamus ea, vt seipse defendat humilitatis magistrum. Scio,

D inquit, hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore nescio, siue extra corpus nescio, Deus scit: raptum eiusmodi vsque ad tertium cælum. Ante annos quatuordecim reuelatum sibi dicit, & tamen reuelationem tandiu tenuit & repressit: nec dixisset, nisi vtile nobis iudicasset vt diceret, ne nos reuelationibus extolleremur. Si enim in tanta gratia non est gloriatus Paulus, nec nos gloriari oportet. Iuuenis ipse non gloriatus est, senex gloriaretur? Deinde raptum se vsque ad tertium cælum negare non potuit, & tamen vtrum in corpore, an extra corpus raptus esset, se ignorare testatus est. Non ergo de scientia, sed de ignorantia gloriatur: & Dei circa se gratiam prædicat. Quod scientiæ est, negat: quod charitatis est, confitetur. Scientia enim inflat, charitas verò ædificat. Et iterum raptum huiusmodi hominem dixit: quemadmodum raptus esset, vtrum in corpore, an extra corpus, incertum esse sibi memorauit. Vides stateram sapientiæ, constituit vnum

vnum in Christo,& se alterũ,qui ait:Nescio.Quod alienum est,attollit: quod suum, humiliat. Et audiuit,inquit,verba ineffabilia. Non dixit, Audiui: sed quod alter audierit, non negauit. Verecundè itaque testem se maluit significare quàm vatem, & refugit videri cælestium arbiter secretorũ.Testimonium enim dicere veritatis est,meritum elationis nõ refugere gloriantis.Ideóque dixit,Pro huiusmodi gloriabor,pro me autem non gloriabor.Quid est autem quod ait, hominem illic audisse in Christo, quæ non licet homini loqui? Quomodo hoc cõuenit,vt non licuerit homini loqui,quę licuerit homini audire? Si ipsi homini qui audiuit, non licet loqui, quomodo ei creditum est audire quod non permissum est loqui? Quæ ista distantia est? Si alteri homini qui esset exterior,quomodo potuit homo cognoscere, quod homini non licebat audire? Vnde videtur non gratia loquẽdi illi homini defuisse, qui esset in Christo, cui non defuit,sed eis qui audirent,locum,tempus, meritum defuisse.Ille enim in cælo audiuit, ideo non competere iudicatum est,vt id loqueretur in terris,quod audisset in cælo:cũ in ipsa terra sit discretio ista, vt quod in altera regione canitur,in altera non canatur, secundũ quod scriptum est: Quomodo cantabimus canticũ Domini in terra aliena? *Psalm.136.* Deniq; Hebræi non canebãt in terra captiuitatis, quod in sua patria canere consueuerant. Hæc terra captiuitatis est,alia terra vbertatis: Ista peccati,illa quietis æternæ.Vallestris ista, illa cælestis. Ergo in cęlo illa nunc pręedicat Paulus,quæ in terris antè prędicare non poterat.Inter perfectos enim secreta sapientiæ sunt loquenda. Attamen quid commemoratio istius reuelationis operatur, nisi vt doceat quòd in reuelationibus minimè gloriandũ sit,sed in infirmitatibus? Quia infirmitas & remedium reuelationis, & virtutis exercitium est:contrà autem reuelatio elationis est lubricum. Nanque ne sublimitate reuelationis extolleretur ipse Paulus,qui raptus in tertium cælum est, stimulum carnis accepit.Subuenit igitur infirmitas,ne gratia in periculum verteretur. Vtilior ergo infirmitas quàm gratia. Eadem quoque infirmitas officina virtutis est, sicut testificatus est Dominus:quia virtus in infirmitatibus cõsummatur.Denique iste ipse post reuelationem rogauit remedium sanitatis,& nõ impetrauit.In infirmitate autem remedium non quęsiuit,sed cursum consummauit, & coronam inuenit.

Paulum videre erat gaudiũ,quod probat lib.super Beati immaculati,litera x.versu ij.Require infrà,ca.Visus. De Pauli morte,libro de fide resurrectionis. *Tom. III.*

Vtique mortuus est Paulus,& passione venerabili vitam corporis cum immortali gloria commutauit. Non fefellit ergo qui se viuẽtem scripsit in nubibus obuiam Christo esse rapiẽdum? Hoc enim de Henoch legimus, aut Helia, sed & tu rapieris in spiritu. Ecce currus Heliæ,ecce ignes:& non videntur,parantur vt iustus ascendat,innocens transferatur,& tua vita mori nescit. Denique mori Apostoli nescierũt.Vnde & dictum est:Amen amen dico vobis,multi ex his astantibus non gustabunt mortem donec videant Filium hominis venientem in regno suo.

De Pauli epistolis loquitur libro septimo super Lucam. Require infrà,ca. Stabulum.& super primam ad Corinth. cap.quarto. *Tom.V.*

Tanta enim discordia in populo erat,vt multa essent studia diuersarum partium:& sic omnia dicta sua aptauit Apostolus sine manifestatione nominum omnibus partibus,vt cum legeretur epistola, vnaquæque pars ad se dicta susciperet audiens quòd causæ suæ intendi cognosceret.Quid autem habes quod non accepisti? Nihil illum boni vltra dicit cõsequutum ab aliis, quàm ab eo acceperat. Ideo frustra queri. Quod enim habebant,ab Apostolo acceperant. Ad vnum autem videtur loqui, quia ad partem plebis loquitur. Quòd si accepisti,quid gloriaris quasi non acceperis? Hoc quasi insultatores Apostoli agebant per imperitiam, vt eadem audientes quæ ab Apostolo iam didicerant, illum euacuantes, de eorum magisterio glorientur. Eloquentia enim cõmendati prædicationis gloriam in se conuertebant: Apostolus verò se contemptibilem volebat videri, dummodo Dei gloriam faceret acceptabilem.

Et super primam Epist. ad Colossen.in fine.

Vt cõfirmet epistolam,manu sua scriptam dicit, memorans vt in mente habeãt exitus eius, quos patiebatur pro salute gentiũ:& tales se præberent, vt non ægrè ferret pati pro his iniurias.

Et in Epist.iij.ad Simplicianum,in princ. *Lib.2.Epist. Epist 7. Tom.III.*

Delectari te insinuasti mihi cum aliquid de Pauli Apostoli scriptis coram populo ad disputandum assumerem, quòd eius profundum in consiliis vix comprehendatur,sublime in sententiis audientem erigat,disputantem accendat, tum quia in plerisque ita se suis exponat sermonibus, vt is qui tractat, nihil inueniat quod adiiciat suum, ac si velit aliquid dicere, Grammatici magis quàm disputatoris fungatur munere.

PAVPERTAS ET PAVPER. *Pauper dictus est Christus. Lib.de benedictionibus patriarcharum.* *Cap.9. Tom.IIII.*

Quis diues nisi Dominus Iesus, qui abundat semper & nunquam deficit? Pauper venit in hunc mundum, & omnibus abundauit,repleuit vniuersos. Quantus est in diuitiis,qui paupertate sua omnes diuites fecit? Sed pauper propter nos, diues cum Patre. Pauper ille, vt nos ab inopia vendicaret, sicut Apostolus docet dicens: Quia propter vos pauper factus est cum diues esset, vt illius inopia ditaremini. *2.Corinth.8.* Cuius inopia ditat, sanat fimbria,fames satiat,mors viuificat, resuscitat sepultura.

In tractatu super Psalmum xxxv,exponendo ipsius Psalmi titulum. *Tom.IIII.*

Pauper & dolens ego sum. Veni Paule, interpretare nobis qua ratione Dominus cæli atque terrarum se pauperem dixerit, quæ sit ista paupertas. Tu certè illum diuitem dixisti. Quomodo idem diues & pauper? Audiamus testimonium Pauli.Scitis,inquit,gratiam Domini nostri Iesu Christi, quia propter vos pauper factus est, cum diues esset,vt vos eius inopia ditaremini. *2.Corinth.8.*

Vnde in tractatu super Psalmum quadragesimum, versu primo. *Tom.eod.*

Audi ergo diuitem: Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem. Beatus quidem, qui compatitur pauperi, qui haurit eius necessitates: scit quid mali inopia auferat indigenti. Sed quid sibi vult istud exordium in Domini passione? Verum est quidem quòd propter pauperes passus est. Sed tamen ipse corripuit Iudam dicentem de illo vnguẽto quod effuderat Maria super pedes Christi:Potuit hoc venundari trecentis denariis,& dari pauperibus. *Matth.26.* Idem & cæteri Apostoli senserant, sed alio affectu.Ille per auaritiam, isti per misericordiã. Iudas enim furto prospiciebat, discipuli pauperum alimoniæ consulebant. Quibus in commune respondit: Sinite illam, vt in die sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper. Ergo alius intelligendus est hic beatus, qui intelligit super pauperem.

Et infrà subdit.

Beatus ergo qui intelligit super Christi inopiã & paupertatẽ,qui propter nos pauper factus est cũ diues esset. *2.Corinth.8.* Diues in regno,pauper in carne:quia suscepit hanc pauperum carnẽ. Pauperes enim facti sumus nimis, qui virtutum exuuias pretiosas fraude serpentis amisimus,exclusi de Paradiso,eiecti de patria,in exilium relegati,ipso quoque nudati corporis integimento: quod antea virtutum septa muniebant,postea delicta nudârunt. Si ergo egenus & pauper in carne, vtique egenus & pauper in carnis istius passione. Non ergo in diuitiis suis, sed in nostra passus est paupertate. Ideoque non plenitudo Di

uinitatis, quæ in illo corporaliter habitat, vt scriptura testatur, sed caro passa est. Hoc intellige, hoc persequere, id tene, ne dicatur tibi, Noluit intelligere super mendicum & pauperem. Nam si hîc dubitas, certè in illo psalmo qui aduersus proditionem Iudæ ex persona dicitur Saluatoris, de illo versiculo dubitare non poteris

Psal.108. in quo ait: Et persequutus est hominem pauperẽ & mẽdicum. Intellige ergo paupertatem Christi, vt diues sis: intellige infirmitatem eius, vt accipias sanitatem: intellige in crucem eius, vt nõ erubescas: intellige vulnus eius, vt vulnera tua cures: intellige mortem eius, vt acquiras vitam æternam: intellige in sepulturam eius, vt inuenias resurrectionẽ. Sed fortè dicas, Quomodo diues in paupertate Christus? Et si mihi ingenium deficiat, tamen non deficiunt Diuinarum lectionum subsidia, cum di-

2 Corinth.8. xerit Apostolus: Quoniã Dominus Iesus pauper factus est cum diues esset, vt vos eius inopia ditaremini. Quæ ergo ista paupertas, quæ diuites facit? Consideremus eã: Intendamus in ipsum venerabile sacramẽtum. Quid purius potest eo esse atque simplicius? Non taurino quisquam perfunditur sanguine, vt sacra dicuntur habere gentilium: non hircorum atque arietum cruore peccator lauatur. Neque enim quisquam ita purificatur. Ca-

Isaia 12. ro enim lauatur, non culpa diluitur. Sed exiet, inquit, aqua cum delectatione de fontibus Saluatoris: Et, paratur in conspectu tuo mensa cælestis, & poculũ inebriãs quàm præclarum. Hæ sunt diuitiæ simplicitatis, in quibus est Christi pretiosa paupertas. Est & in moribꝰ paupertas bona. Vnde & Dominus dixit: Beati pauperes spiritu. Et in psalmis inuenimus, quia Dominus humiles spiritu saluabit. Est & in collatione tenui paupertas abũdans, si abundet fides. Vnde Apostolus ait: Et profunda paupertas eorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum. Vt autẽ & ex aliis vocibus eius intelligamus, quia

Psal.68. ipse se pauperem dixerit: Habemus alibi scriptum, Pauper & dolens ego sum: hoc est, quia pro nobis doleret, vt legimus. Neque enim in se habuit quod doleret. Si er-

Isa.53. go pro nobis dolet, vt Isaias interpretatus est, qui eum vidit in spiritu, pro nobis vtique tristis erat, iuxta quod animam suam tristem appellauit vsque ad mortem, ta-

Matth.26. men non propter mortem: & carnem dixit infirmã, quę mortis subiacuit infirmitati, vt aculeum mortis infringeret, quo nos in die iudicij liberaret.

Pauper dicitur esse populus Iudaicus. In tractatu de obi-

Tom.III. *tu Valentiniani imperatoris. Require suprà, cap. Diues bonus. Pauper etiam dicitur homo virtuosus. Ibid.*

Non solùm enim oracula prophetarum, sed etiã Apostolorum meruit Diuino fusa spiritu habere præcepta. Non ergo inopia pauper, sed pauper spiritu, cui dictum est: Beati pauperes spiritu, ipsorum enim est regnum cælorum. Verè beati pauperes, qui acceperunt quod diuites non habebant. Ex hoc numero est ille propheticus pauper, de quo scriptũ est: Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Ex hoc populo ille qui ait: Argẽtum & aurum non habeo, sed quod habeo hoc do tibi: in nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Ille ergo author populi pauperis dicit, Deus laudem meam ne tacueris, quoniam os peccatoris & dolosi super me apertum est: loquuti sunt super me lingua dolosa.

Pauper adhuc dicitur vir catholicus sicut diues hæreticus. Lib. vij. super Lucam. Require suprà, cap. Diues malus. Vnde de bono paupere loquitur, lib. secundo de Apo-

Tom.IIII. *logia Dauid.*

Sed iam mysteriũ requiramus. Duo inquit viri erant in vna ciuitate. Vnus diues, & alter pauper. Quis est hic diues aut pauper, nisi fortè vnus populus Iudæorum, & alter populus Christianus? Ille diues in lege, diues eloquiis Dei sibi creditis, diues prophetis, diues oraculis. Hic verò pauper. Sed nolite hanc refugere paupertatẽ, quam sequitur regnum cælorum: Scriptũ est enim: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælo-

A rum. Bona paupertas, quæ quod habuerit, non amittit. Bona paupertas, quæ si thesaurum non habet pecuniæ, habet tamen thesauros sciẽtiæ atque sapiẽtiæ. Nolite filij quasi vilem despicere paupertatem. Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Nolite quasi magnis inuidere diuitiis: Diuites eguerũt & esurierunt. Sed si vultis habere bona, Dominum quærite. Inquirentes enim Dominum non deficient omni bono. Ergo nolite recusare omnẽ paupertatẽ. Pauper erat Petrus, & quem donaret numulum non habebat: sed pretiosiorem omni pecunia donabat salutẽ. Pauper erat ille Lazarus in Euãgelio: sed ille qui antè in ostio diues iacebat & purpura, optabat post exitum vitæ stillante digito pauperis refrigerari. Quamuis ille ostro superbus regio, & purpuratis vestibꝰ, vulnera pauperis diues fastidiosus horruerit, tamen in inferis locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. Quo loco lectio non videtur pecuniarum diuitem

B pauperémque describere, sed eum pauperẽ, qui pro fide & deuotione vulnera corporis non horruerit, famẽ ieiuniúmque tolerauerit. Dum igitur haberet populus Iudæorum in suis gregibus plurimas copias hostiarum, tamen vnam ouiculam quam populus ille pauper habebat eripuit gloriosæ illi subiiciens passioni. Vis scire quam ouem? Sicut ouis ad victimam ductus est. Qui pane pauperis alebatur, & potu pauperis vtebatur, & in sinu pauperis dormiebat: nostris enim alebatur alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. Nam in Iudæorum sinu quiescere se non posse memorauit, dicens: Filius hominis non habet vbi caput suum reclinet. Et venit hospes, inquit, ad illum virum diuitem. Quis est iste hospes, nisi miserabile peccatum? Etenim culpa in hunc mundum tanquam hospes intrauit, aliena nostræ & peregrina naturæ. Itaque non de suis gregibus hostiam obtulit, sed accepit ouiculam pauperis & occidit. Cuius quidem passio licet ad sacrificium salutare profecerit, tamen vi-

C detur illis fuisse furatum alimentum, & cibus culpæ incentiuúmque peccati. Denique Iudas panem accepit à Christo, & tunc magis repletus diabolo: quia non accepit ex fide, qui tam hospitali domino proditionem parabat. Et iratus est Dauid ad virum illũ. Diximus quòd per prophetam Iudæorum populus declaratur: & ideo sub hac figura se ipse condemnat. Dignus est morte vir ille qui fecit hoc, & ouiculam restituet in quadruplum: hoc est, periturum populum Iudæorum, sed cumulatioribus bonis futurũ populũ Christianum: quia præstabilior est præsentibꝰ status, qui ex resurrectione debetur.

Et libro quinto super Lucam.

Beati, inquit, pauperes spiritu. Non omnes beati pauperes. Paupertas enim media est: Possunt & boni, & mali esse pauperes. Nisi fortè ille intelligendus pauper beatus, quem Propheta descripsit dicens: Quia melior pauper iustus quàm diues mendax. Beatus pauper, qui cla-

D mauit, & Dominus exaudiuit. Pauper à crimine, pauper à vitiis, pauper in quo mũdi princeps nihil inuenit: pauper illius æmulus pauperis, qui cum diues esset, propter nos pauper factus est. Vnde plenè Matthęus aperuit dicens: Beati pauperes spiritu. Pauper enim spiritu non inflatur nõn extollitur mente carnis suæ.

Tales voluit esse discipulos suos Christus. Lib. vij. eiusdẽ. cap.

Nolite portare sacculum, neque peram, neque calciamenta. Quid sit sacculum non esse portandum, alibi euidenter expressit. Scripsit enim Matthæus quoniã dixit ad discipulos suos Dominus: Nolite possidere aurũ neq; argentum. Si prohibemur aurũ possidere, quid eripere, quid auferre conamur? Si quod habes donare præciperis, quemadmodum congeris quod possidere prohiberis? Qui prædicas non furandum furaris? Qui dicis non mœchandum mœcharis? Qui execraris idola, sacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras? Nomen enim Dei per vos blasphematur. Non sic Apostolus Petrus, qui primùm Domi-

Dominicæ exequutor sententiæ fuit, vt ostenderet non in vacuum Domini effusa mandata, cum posceretur à paupere, vt ei aliquid pecuniç largiretur, ait: Argentum atque aurum non habeo. *Act.3.* Ille gloriatur ꝙ non habeat argentum atq; aurum, vobis pudori est minus adhuc habere, quàm cupitis? Est ergo & pauperies gloriosa, quia est & beata paupertas, sicut scriptum est: Beati pauperes spiritu. Tamen non tam hoc gloriatur Petrus quòd argentum & aurũ non habeat, quàm quòd seruet Domini mandatum, qui præcepit: Nolite possidere aurũ: hoc est dicere, Vides me Christi esse discipulũ, & aurũ à me requiris? Aliud nobis multò pretiosius auro donauit, vt in nomine eius operemur. Itaque non habeo quod non dedit, sed quod dedit habeo. In nomine Domini Iesu, surge, & ambula. Sicut ergo qui horrea vult congerendis ædificare frumentis Dominicę sententiæ authoritate reprehenditur: ita qui sacculum vult auro parare cõdendo, næuum reprehensionis incurrit.

Pauper are & pauper spiritu & humilis corde, vtrius sit melior conditio. In tractatu de Tobia. Require infrà, cap. Vestis. Pauperem esse ergo eligibilius est, quàm diuitem. Lib. super Beati immaculati, lit. viij. vers. j. Require suprà, cap. Diues bonus: & ca. Habere: & super psal. xliij. ver. vlt. *Tom.IIII.*

Obliuisceris, inquit, inopiam nostram, & tribulationem nostram. De qua inopia dicit sanctus Propheta, ꝙ in obliuionẽ venerit Dei. Aut quæ est ista inopia quam excidisse Domino conqueritur? Non otiosa est ista inopia, nisi fortè ea quæ protectorem Deum & remuneratorem habere consueuerit. Si enim est inopia, cui patet regnum cęlorum, rectè isti inopiam suam Diuinis excidisse sensibus arbitrãtur, qui animam suam humiliatam in puluere deplorabant, & ventrem suum in terra hærere dicebant. Qui autem in terra hærent, videntur Diuina benedictione priuari. Quæ sit ergo ista inopia, audi: Beati enim pauperes spiritu; ipsorum enim est regnũ *Matth.5.* cælorum. Si ergo beata paupertas est, cui patet cælum: terrenas istas diuitias negligamus, corporalem redundantiam declinemus. Sequamur vestigia Apostolorum, ante quorum pedes vnusquisque quod habebat pecuniæ ex suorum agrorum pretio conferebat, vt pauperibus dispensaretur. Istam igitur inopiam euangelicam hi sancti viri multò antè exercere cœperant. Et ideo dicebant: Obliuisceris inopiam nostram. Tale est hoc, quale est illud Apostolicũ: Ecce nos reliquimus omnia *Matth.19.* & sequuti sumus te. Bona ergo paupertas, quę à pietate procedit, & virtutum exercitatione suscipitur.

Paupertas absolutè irreprehensibilis est. In tractatu de Tobia. *Tom.IIII.*

Paupertas non habet crimen: Nulla indigentiæ infamia est: sed debere & non reddere verecundum est.

Vnde in paupertate vir perfectus optimè se habet. Lib. j. de Iacob & vita beata. Require suprà, ca. Aduersitas. & cap. Dignitas. *Cap.11.* *In paupertate reddẽda Deo gratiæ. In tract. de Naboth paupere.* *Tom.IIII.*

Vos orate & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius offerũt munera, id est, agite gratias pauperes, quia non est personarum acceptor Deus. Illi diuitias seruent, condant pecuniã, auri aggerent argentíque thesauros, vos orate qui aliud non habetis: Vos orate, qui hoc solum habetis, quod est auro pretiosius & argẽto. Vos reddite munera, qui à Domino nõ receditis, qui estis in circuitu: quoniã qui eratis longe, facti estis propè. Qui autem sibi videntur esse propè, per diuitias ac potentiam, longè facti sunt propter auaritiam. Nemo enim foris est, nisi quẽ culpa excluserit, sicut eiecit Adã de Paradiso, & Heuam exclusit: Nemo longè, nisi quem flagitia propria relegauerunt.

Pauper euangelicus est Deo gratus. Libro tertio de viduis, parte ij. *Tom.I.*

Argentum & aurũ non habeo, sed quod habeo do tibi: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. *Act.3.* Hoc enim acceperat, quoniam aurum nõ desiderabat. Deniq; missus erat sine virga, sine sacculo, sine pecunia. Et ideo gloriabatur, quia non habebat quod non acceperat. Non enim erubescebat in paupertate, quem pauper redemerat. Ideóque dixit, Surge & ambula: quia legerat, Iste pauper clamauit & Dominus exaudiuit.

Pauper diuiti comparatur, & habet suas tentationes. Libro sexto Hexameron. Require suprà, c. Attendere. Paupertas etiam horrenda mala inducit, maximè tempore caristiæ, quo diuites auri fiunt crudeliores. In tract. de Naboth paupere. Require suprà, cap. Diues malus. Pauperem diues non debet contemnere. Eodem tract. Require suprà ibidem. Pauper tamen despicitur, maximè si prius fuerat diues, quamuis curare non debeat. Libro super Beati immaculati, litera xxj. versu quinto. Require suprà, cap. Despectio. Pauperi diues debet elargiri. In tractatu de Naboth paupere. Require suprà, cap. Diues malus. Et libro super Beati immaculati, litera octaua, versu primo. Require suprà, cap. Habere. & litera duodecima, versu septimo. *Tom.IIII.*

Denique beatus qui intelligit super egenum & pauperem: id est, qui largitur pauperi. Nunquid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris?

Et in tract. super Psal. xlviij. Require suprà, cap. Diues bonus. Pauperi molestia non debet inferri. Libro super Beati immaculati, litera decima, versu ij. Require infrà, capite Visio.

PAX ET PACIFICVS. *Nihil est pace melius. Libro ij. de officijs, in fine.* *Tom.I.*

Nihil pace gratius, nihil charitate dulcius. Et vos ipsi scitis quod præ cæteris vos semp dilexi & diligo. Quasi vnius patris filij, coaluistis in affectum germanitatis.

Est tamen pax bona & mala. In tractatu de secunda interpellatione David. *Cap.3. Tom.IIII.*

Nec te moueat quòd pacem in malo posuit. Denique & in Euangelio habes esse pacem quam respuit Christus, vt ipse ait: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: nõ quomodo mũdus dat, ego do vobis. *Ioan.14.* Est enim pax quæ non habet offendiculum, est quæ habet. Quæ ex dilectione est, non habet offendiculum: quæ ex simulatione, habet. Ideo & Propheta dicit: Pax pax, & nõ est pax. Refugiamus ergo pacem peccatorum. Conspirant enim aduersum innocentem, coëunt vt iustum opprimant, viduam exterminent, vel expugnent eius pudorem.

Sed alio modo duplex est pax: tamen perfectam dat tantummodo Christus quæ habenda est. Super secundam ad Corinth. c. vlt. *Tom.V.*

De cætero fratres gaudete, perfecti estote, consolationem percipite, id est, sapite, in pace agite, & Deus patris pacis & dilectionis erit vobiscum. Gaudium hoc de emendatione erit. Vnde & poterit prouenire perfectio, sed antè erit consolatio, vt spe futurorum deserant præsentem oblectationem. Idem ait, sapite: hoc propter veterem discordiam, vt iam vnum sentiant. In pace agite. Si concordes fuerint, habebunt. Et Deus pacis & dilectionis erit, inquit, vobiscũ. Deus pacis Christus est, qui dixit, Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. *Ioan.14.* Ipse est & Deus dilectionis, quia iterum ait: Nouum mandatum do vobis, vt diligatis inuicem. *Ioan.13.* Et in hoc, inquit cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem qua dilexi vos, habueritis inuicem. Alia tamen pax Dei, alia mundi est: quia maligni & spurij habent pacem, sed ad damnationem: Christi enim pax libera est à peccatis. Perfidiam ergo fugit, dolum spernit, actibus malis repugnat. Hæc Deo placita est & amica, diabolo autem inimica. Hanc qui habuerit, habebit & dilectionem, simul & Deum eorum ad tuitionem perpetuam.

Pacem fecit ipse Christus. In Epistol. viij. ad Irenaum, pertractans illud ad Eph. ij. Ipse est pax nostra &c. *Lib.4. Epist. Epist.16. Tom.III.*

In bonis

In bonis operibus ambulemus, creati in Christo, qui antè obnoxiæ hæreditatis vitio degenerauimus. Etenim sublatis inimicitiis quæ erant antè in carne, pax facta vniuersitatis est in cælo vt essent homines sicut Angeli in terra, vt essent gentes vnum atque Israëlitę, vt in vno homine & nouus homo & vetus sublato pariete macerię qui vtrunque dissidioso obice diuidebat, inter se conuenirent. Nam cum huius natura carnis iras, discordias, ac dissensiones excitauisset, lex nos damnatorũ nexuisset vinculis, Christus Iesus insolentiam atque intemperantiam carnis mortificatione compressit, legem mandatorum in decretis euacuit, in quibus ostendit nõ secundum literam interpretanda legis spiritalis dogmata, cum & sabbati ignaua otia, & corporalis superflua destrueret circumcisionis atque omnibus accessum ad Patrem in vno reseraret spiritu. Quomodo enim potest discordia esse, vbi vna vocatio, vnum corpus, & vnus spiritus est? Quid enim aliud descendens operatus est Dominus Iesus, nisi vt de captiuitate nos in libertatem vendicaret, & illam captiuitatem vinctam perfidiæ vinculis sibi captiuam faceret alligatam sapientiæ compedibus mittente vnoquoque prudente pedes suos in cõpedes eius, sicut scriptũ est: Et cum descendisset ascenderet, vt impleret omnia, & nos omnes de plenitudine eius acciperemus?

Tom.V. *Super Epistolam ad Rom. cap. j.*

Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo. Gratiam & pacem cum iis dicit esse, qui rectè credunt: Gratia est, quia à peccatis absoluti sunt: Pax verò. quia ex impiis reconciliati sunt creatori, sicut
Luc.10. dicit Dominus: In quancunque domum introieritis & receperint vos, dicite, Pax huic domui. Et vt sine Christo nullam esse pacem & spem doceret, adiecit pacem & gratiam non solùm à Deo Patre esse, sed & à Christo Iesu. Deum patrem nostrum dicit, propter originem: quia ab ipso sunt omnia. Christum autẽ dicit, quia eius sanguine redempti facti sumus filij Dei.

Tom.eodem. *Ad pacem inducit, super Epistolam ad Philippen. cap. quarto.*

Deus noster verè Deus pacis est, qui nõ rogatus quasi potens, non timidus quasi infirmus, ad pacem hortatur intantùm, vt & peccata in se cõmissa concedat, cùm possit vtique terrore manifestatæ potentiæ & ineffabilis magnitudinis suæ etiam inuitos non ad pacem cogere, sed ad subiectionem. Sed huiusmodi pax mundi est, non Dei, cuius ipsa natura pax est.

Et super secundam ad Thessalonicen. cap. vlt.

Ipse autem Deus pacis det vobis pacem semper in omni loco. Dominus cum omnibus vobis semper. Quod suum est, bono voto illos prosequitur quasi charissimos filios, optans semper cum illis pacem manere, quæ est dux ad vitam æternam. Cum iis enim Dominus se esse promisit, qui fuerunt pacifici.

Tom.IIII. *Vnde eligenda est vt sit homo electus à Deo. Libro ij. de Abraham. Require suprà, ca. Auaritia. & cap. Bellum. Et lib. j. de Cain & Abel.*

Vbi fuerunt gigantes illi, qui ab initio fuerunt statura magna sciẽtes prælium? Non hos elegit Deus. Et meritò non elegit, quia prælium non pacem sciebant. Et ideo tu pacem disce, vt eligaris à Deo.

Tom.V. *Pax cum omnibus est habenda, saltem voluntate si aliter haberi non potest. Super Epist. ad Rom. cap. xij.*

Cum omnibus pacem habentes. Omnibus vult esse pacificos, qui Diuinam seruant iustitiam. Viderit si quis hanc pacem spreuerit, vt tali viro inimicus, cum aut reprehendi fortè ab illo non vult, aut inuidet bonis eius, quod ad illum tamen pertinet nõ discordat à bene agentibus, hic est enim impacificus, qui prætermissa volutate legis, suũ ius sequitur, quanquam dicat Dauid: Cum
Psalm.119. odientibus pacem eram pacificus: sed hęc necessitatis erat propter potentiam personarum, vt vel obsequiis humilitatis vincatur, quem sic extollit superbia, vt mandata legis spernat. Potest fieri vt de timore Dei pacificum se quis prębeat ei qui odit pacem. Quando ei vicem malis reddere non vult, pacificus est. Hoc est, de bono vincere malum, vt vel obsequiis vincatur, quem mandata legis non vincunt. Ergo si fieri potest, inquit, quod ex vobis est, vt bene agentes pacem habere videamini. Iam si non fuerit amator pacis, tu tamen vis esse pacificus quantum ad te pertinet. Si autem irreuerens & blasphemus quis sit, & pacem cum illo habere non possis, non vtique tibi adscribendum erit: quia Ioannes Apostolus eos qui negant in carne Christum venisse, nec salutari permisit. Nos ergo parati simus, si potest fieri, vt cum omnibus pacem habeamus: aliis verò repugnãtibus fiat impossibile, non vt ex nobis si de nobis tantum querela non deponatur. Qui enim nullum lædit, apparet esse pacificus.

Danda est occasio vt sit. Super eandem Epistolam, cap. xiiij. Require infrà, cap. Scandalum. Pax enim temporalis etiam sanctis vtilis est. Super primam ad Timoth. cap. ij. Require suprà, cap. Oratio. Pax ista tamen aliquando periculosior est quàm persequutio, Lib. super Beati immaculati, litera xj. versu vj. Require infrà, capite Persequutio.

Pacem mentis semper & propriè habent perfecti. Lib. ij. de Iacob & vita beata.

Pacem meam relinquo vobis, pacem meã do vobis. Perfectorum est enim, nõ facilè mundanis moueri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari, sed quasi in litore tutissimo aduersum insurgentes secularium fluctus procellarũ mentem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamentum Christianis mentibus Christus inuexit, pacem internam inuehens animis probatorum, vt non turbetur cor nostrum, neque exagitetur animus. Hanc pacem super omnem mentem esse Apostolus doctor asseruit dicens: Et pax Dei quæ exuperat omnem sensum † custodiat corda vestra & sensus in Christo Iesu. Fructus itaque pacis est non perturbari in pectore. Denique vita iusti quieta est: iniusti autem inquietudinis & perturbationis plena est. Itaque amplius suis suspicionibus affligitur impius, quàm alienis plerique verberibus: maiorésque vibices vulnerum in eius animo sunt, quàm in eorum corpore qui ab aliis verberantur. Grande est intra se aliquem tranquillum esse & sibi conuenire. Foris pax aut imperatoris solicita prouidentia, aut manu militum quæritur, aut bellorum prospero cedit euẽtu, aut internicione aliqua barbarorum, si in se motu hostili sua arma conuertant. In ea pace nulla nostra virtus, sed euentus est. Certè gloria pacis illius ad imperatorem refertur: istius pacis fructus in nobis est, quæ est in mentibus singulorũ, quæ tenetur affectibus. Istius pacis maior est fructus, quo spiritalis nequitiæ tentamẽta quàm quo arma hostilia repelluntur. Ista pax sublimior, quæ corporaliũ passionum excludit illecebras, perturbationésque mitigat, quàm ea quæ barbaricos cedat incursus. Plus est enim clauso intra te hosti resistere, quàm remoto.

Pax ista prima est. Libro quinto super Lucam.

Sed nisi tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne dissensiones contentionésque ex affectu tuo prodeant, non potes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum fueris ipse pacificus, pacem aliis feras. Quomodo enim potes aliorum corda mundare, nisi tuum antè mundaueris?

De ista pace loquitur super Psal. xxxvj. Require suprà, cap. Mansuetudo. Et libro super Beati immaculati, litera xxj. versu v.

Qui pacem habet quæ omnem mentem superat, magnus est, non est de pusillis istis: Ideo scandalũ pati non debet, quia pusillorum est exagitari scandalo. Vnde & Dominus ait: Quicunque scandalizauerit vnum de pusillis

fillis istis minimis. Non solùm pusillos, sed etiam minimos dixit, quos perturbant scandala. Et ideo graui obnoxius pœnæ est, vt legisti, quicunque turbauerit infirmæ mentis infantiam.

Tom.V. *Pax ista inest catholicis. Super epistolam ad Galatas, versus finem.*

Et quotquot hanc regulam sequuntur, pax super illos & misericordia, & super Israël Dei. Noua creatura est regeneratio nostra. Hæc est quæ dat profectum permanētibus. Super istos est enim pax Dei. Qui enim cum Deo pacificus est, nullius inimicitiam metuit. Tutus est enim protectione & misericordia Dei, quæ promissa est, & manet super Israël Dei, non super Israël hominis. Iudæi enim non credentes, Israëlitæ sunt secundum carnem. Duas ergo partes signauit, super quas manet pax & misericordia Dei, Iudæorum credentium & gentilium fidelium.

Tomo eod. *Et super epistolam ad Ephesios, in fine.*

Pax fratribus & charitas cū fide à Deo Patre & Domino Iesu Christo. Pacē, quę est ianua dilectionis, optat esse cū fratribus & charitatem cum fide, vt ingressi per pacem, possint manere in charitate, quæ est ex fide. Hęc est enim Dei Patris & Filij eius Dñi nostri Iesu Christi.

Inest maximè deuotis. Libro de laude virginitatis. Require suprà, cap. Oratio. Pacifica anima esse debet. Libro de Isaac. Require suprà, cap. Columba. Quia pacifica immunis est à culpa. Eodem lib. Require suprà, cap. Partus.

Pax saltem cum socio est habenda. Libro de Ioseph. Require suprà, cap. Ira. Vnde dæmones & mali eam habere non possunt. Super psalm. xxxvj. Require suprà, capite Abyssus. De pace verò æternitatis, loquitur super Epistolam ad Philippens. cap. quarto.

Notitia pacis æternæ habetur assiduitate & vigilantia orationis. Tunc demū munitionibus pacis suæ, quæ omnem superat mentem, ait, Custodiat corda vestra in Christo Iesu. Hoc ideo dixit, quia qui cum Deo, qui habet pacem, non timet omnem mentem aduersam. Tutus enim est pace Dei omnis diligens Deum in Christo Iesu. Quis enim non metuat eum, quem scit Dei esse amicum?

Tom.IIII. *Pax ergo propriè datur tempore noui testamenti. Libro super Beati immaculati, litera vigesima prima, versu quinto.*

Lex pacem non potuit dare. Ideo Moses quoad vixit præliatus semper est, semper legis populus in ancipiti bellorum est. Iesus autem Naue plebis animos profunda pace composuit, quoniam qui sub lege est agitatur incertis: qui sub Euangelio, audit dicentem: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Ideóque diligentibus non est scandalum.

Ioan.14.

Tom.V. PECCATVM ET PECCATOR. *Definitur super Epist. ad Roma. cap. vij.*

Peccatum non est substantia, sed priuatio boni.

Cap.8. Tom.IIII. *Aliter tamen dicit libro de Paradiso, quòd est inobediētia seu præuaricatio legis naturalis seu Diuinæ.*

Quid est peccatum, nisi pręuaricatio legis Diuinę, & cælestium inobedientia præceptorum? Non enim auribus corporis de mādatis cælestibus iudicamus, sed cum esset Dei verbum opiniones quædam nobis boni & mali pullulauerunt, dum id quod malum est naturaliter nobis intelligimus esse vitandum, & id quod bonum est naturaliter nobis intelligimus esse præceptū. In eo igitur vocem Domini videmur audire, quòd alia interdicat, alia præcipiat. Et ideo si quis non obedierit illis quæ semel à Deo præcepta credimus, pœnæ obnoxius æstimatur. Dei autem præceptum non quasi in tabulis lapideis atramento legimus inscriptum, sed cordibus nostris tenemus impressum spiritu Dei viui. Ergo opinio nostra sibi legem facit. Si enim gentes quæ legem nō habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Opinio igitur humana sibi tanquam Dei lex est.

2.Cor.3.

Peccati principium videtur esse à carne, quia à sensibus carnis. Super Epist. ad Romanos, cap vij. Tom.V.

Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Nihil verius, quia si secundum Adam vixerimus, moriemur. Adam enim præuaricans vendidit se peccato, deputatur carni. Omne peccatum caro est. Propter quod enim de foris vitia & delicta nascuntur ex sensibus de auditu, visu, odoratu, gustu, vel tactu carni deputantur. Omnis enim cogitatio foras respiciens incurrit delictū. Nam & primi hominis de foris peccatum natum est: Secundum carnem ergo viuere mors est.

Peccati ergo origo est ex traduce carnis & non animæ. Super eandem Epist. cap. vij.

Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonū, quia mihi malum adiacet: Legem Mosis asserit volūtati suæ dare consensum cōtra peccatum quod inhabitat in carne, quod aliud cogit facere, quàm quod vult homo & lex. Condelector enim legi Dei secundum interiorē hominem. Animum iis oblectari dicit, quæ à lege traduntur. Hic est interior homo, quia non in animo habitat peccatum, sed in carne, quia est ex origine carnis peccati, & per traducē fit omnis caro peccati. Si enim anima de traduce esset & ipsa, & in ipsa habitaret: quia anima Adę magis peccauit quàm corpus: sed peccatum animę corrumpit corpus. Igitur in carne habitat peccatū quasi ad ianuas animæ, vt non illā permittat ire quò vult. In anima autem si habitaret, nunquam se cognosceret homo, nunc autem cognoscit se, & delectatur lege Dei.

Vnde peccatum non processit à Deo. Libro secundo de Apologia Dauid. Tom.IIII.

Deus virtutum est, non criminum.

Peccatum tamen semper est ab hominis voluntate. Libro secundo de Cain & Abel. Cap.9. Tom.IIII.

Nam qui peccatum suum ad quandam referunt, vt gentiles asserunt, decreti aut operis sui necessitatem, Diuina arguere videtur, quasi ipsorum vis peccati sit. Qui enim necessitate aliqua coactus occiderit, quasi inuitus occidit. Ea verò quę à nobis sunt, excusationem non habēt: quæ autē pręter nos sunt, excusabilia sunt. Sed quātò grauius peccato ipso ad Deum referre quod feceris, & reatus tui inuidiam transfundere in authorē non criminis, sed innocentiæ?

Ideo ibidem suprà. Cap.7.

Omnia docet Deus, primùm ne pecces, vt in Adā monuit. Secūdò, si peccaueris, quiescas vt in Cain doceris. Erubescere enim & condemnare debemus peccatū, non defendere: quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur: & silendo corrigimur, cōtentione probabimur. Sit saltē verecundia vbi non est absolutio. Inde illud: Iustus in exordio sermonis accusator est sui. Et iterum ab ipso Domino dictum alibi legimus: Dic iniquitates tuas, vt iustificeris. Quanta pudoris gratia vt iustitiam teneat verecundia, quam culpæ reatus abstulerit? Ideo autē ait, Quiesce, quoniā non habes quod excuses: culpæ ipsius ad te conuersio est. Non enim frater ei adscitur, sed error ascribitur, cuius ipse sibi autor est. In te, inquit, reuertetur crimen quod à te cœpit. Nō habes in quo necessitatē magis q̄ mētem tuā arguas. In te retorquetur improbitas tua, tu princeps es illius. Bene ait: Tu princeps es illius. Etenim pietas mater est quædam delictorū: & qui grauiora peccauerit, in cætera facilè prolabitur. Quomodo enim potest ab humanis tēperare, qui Diuina violauit, & hominibus bonus esse, qui Deum læsit? Atrociorem igitur scelerum reatum vitia reliqua sequuntur, quoniam quò flagitiosa propēderint, eò inclināt cætera. Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis. Non inuitum, non imprudentem error attraxit, sed voluntarius rēus iudicio non lapsu fecisti dolū, quo te Diuinę iniuriæ reum ipse conuincis.

Prouerb.18. Isa.43.

Peccare

Peccare quare Deus permiserit, dicit libro de Paradiso. Require suprà, cap. Homo. De peccato originali cum quo nascitur quilibet homo excepto solummodo Christo, loquitur libro primo de apologia Dauid: quære suprà: capite Originale. Et libro primo de Cain & Abel. Cap. 5.

Solus enim Christus fuit, qui non est captus seculi huius vanitate, & carnali tumore, vtpote qui se humiliauit factus obediens vsque ad mortem. Longe vnicuique nostrum dissimilis, quia nos frustra extollimur mente carnis inflati. Vnde & nemo sine peccato, nec vnius diei infans. Ille autem peccatum non fecit. Et ideo in nobis antè Cain nascitur se ipsum præferens, postea Abel generatur, in quo sit reuerentia Diuinitatis.

Cap. 23. Tom. IIII. *Ideo in tractatu de Tobia.*

Culpa vetus est. Denique peccatum ab Adam, ex illo culpa, ex quo & Heua: ex illo præuaricatio, ex quo & humana conditio. Sed ideo Christus aduenit, vt inueterata aboleret, noua conderet: & quæ inueterauerat culpa, renouaret gratia. Ideo se passioni obtulit, vt renouaretur spiritu, & absolueret vniuersos. Diabolus Heuam decepit vt supplantaret virum, obligaret hæreditatem.

Tom. IIII. *Libro super Beati immaculati, litera vigesima secunda, versu octauo.*

Quoniam ouis quæ errauit quærenda est à pastore ne pereat, ideo dicit, Erraui. Dic & tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Quod lapsum fateris, in eo tibi cum omnibus commune consortium est: quia nemo sine peccato: negare hoc sacrilegiũ est. Solus enim Deus sine peccato est. Confiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. Erraui inquit. Sed qui errauit in via, potest redire in viam, reuocari potest in viam.

Tom. V. *Peccatum hoc originale est in quolibet, & etiã pœna peccati præterquàm in Christo, in quo tãtùm medicina peccati. Super Epistolam ad Hebræos, cap. quarto.*

Quare ergo dixit, In similitudine carnis? Natura quam veram suscepit, est similis carni nostræ: Peccata verò nequaquam habuit, quę nostra caro de parentibus cõtraxit: quia tale fuit originale peccatũ in carne primi hominis, vnde & pœna, & remedium fieri potuisset. Pœna & peccatum in omni humano genere, præter quàm in Christo, in quo solo salus & remedium fuit. Nõ enim præiudicata est caro peccatrix, vt inde remedium fieri non potuisset. Præsciebat potentia qualiter ex illa massa iustitiæ æquitas & misericordiæ pietas prouenire potuisset.

De ipso enim peccato distinguitur super Epistolam ad Romanos, cap. quarto, exponens illud: Beati quorum tecta sunt peccata. Tom. V.

Videtur autem quibusdam tripartita ratio esse in his dictis, quia diuersis Propheta vsus est verbis, & quia à plurali numero ad singularem descendit. Cum enim verba Dei in vbertatem gratiæ, quia peccati diuersa sunt nomina, per delictorum vocabula enumerare vult, latius loquutus est, vnius tamen signationis sunt verba: quia & cum tegit, remittit: & cum remittit, non imputat. Ad laudem enim gratiæ Dei prolixius loquitur, vt amplificet donum Dei. † Tres enim gradus fecit, propter delictorum varietatem: Quorum primus gradus iniquitas est vel impietas, dum non agnoscitur creator: Secundus grauium operibus peccatorum: Tertius vero leuium. Hos tamen omnes in baptismate obliterari, tribus his gradibus totius peccati corpus signauit. († Aliâs, gratiam.)

Ideo Stoici malè dicebant omnia peccata esse æqualia. Libro primo de pœnitentia, capito primo, disputans contra Nouatianos. Tom. I.

Cum omnia peccata Stoicorum quodam more paribus putent æstimanda mensuris, & æquè eum qui gallum, vt aiũt, gallinaceum, atque illum qui patrem suffocauerit, in perpetuum asserant cælestibus abdicandum mysteriis, quomodo vnius criminis obiiciunt reos, cum indignissimum esse non possint etiam ipsi negare, vt

A paucorum pœna veniat ad multos?

Peccatum grauius est quod rarius committitur, & magis contra mores. Super primam ad Corinthios, capite quinto.

In quo difficilè peccatur, plus facit reum.

Peccat magis qui præmonetur ne peccet, & hoc causa contemptus. Super eandem Epistolam, cap. decimo, exponens illud: Neque murmuraueritis, &c. Tom.

Et perierunt ab exterminatore: hoc ęst, in locum Iudæ concesserunt anticipantes illum, quia tradens Christum, exterminatus est de numero Apostolorum à iudice Deo. Per hęc exempla ad correctiorem nos vitã prouocat, vt monitis eius, aut præmium si obedientes fuerimus, aut propensiorem pœnam mereamur inobedientes. Non est enim ambiguum illos peccantes plus subiiciendos tormentis, quibus peccantium pœnę ad hoc relatæ sunt ne peccarent.

B *Peccat grauius cuius peccata præpõderant virtutibus. Libro primo de Apologia Dauid.* Cap. Tom.

Aduertis quemadmodum peccatum proprium deplorauerit. Quis igitur ei miretur esse dimissum? Non consideremus opera eius quibus potuit tegere peccatũ. Etenim quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum est ne plura peccata sint quàm opera virtutum. Quod magna vi sapientiæ sanctus Paulus expressit dicens: Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdam autem & subsequuntur. Hoc est, non inuenitur quisquam illibatus à culpa. Habet quis bona merita, habet & vitia atque peccata. Omnia itaque nostra quasi in trutina ponderantur. Si bonis igitur factis peccata præponderant, præcedunt ad iudicium. Vergunt enim peccata quasi in profundum: vergunt, quia & manifesta sunt, vel pondere atque acerbitate, vel multitudine. Quosdam autem, inquit, & subsequũtur: hoc est, eos qui se egerint sobriè, sed fragilitate conditionis dederint aliquando etiam errori locum. C Bona facta præcedunt, mala sequuntur. Hi honestiores, sed tamen vt homines, lapsi leuioribus vitiis & erratis. Ergo iustos sequuntur peccata, non pereunt: iniustos præcedunt & præponderant peccata quæ vergunt: sequuntur autem si qua rectè facta sunt, quasi quodam præiudicio peccatorum præeuntium, prægrauata.

Libro super Beati immaculati, litera decima quinta, versu septimo, aliter dicit. Quod require suprà, capite Cælum. Ad peccandum sumus omnes proni: & crescit culpa hominis ætate crescente. Libro de Noë & arca.

Vide quomodo studiosè nos delinquere Deus significet dicendo, permanere super mala sensum hominis diligenter: quo dicto signare videtur, diligenter cor hominis ad peccata propendere, & inesse principali nostro lubricum delinquendi, & quod peius est, studium non deesse. Ideo enim ait, diligenter: quasi soliciti simus, ne D immunitas culpæ nobis possit obrepere. Deinde non in vnum malum dixit, sed in multa mala: & à iuuẽtute addidit. Ex illa enim ætate crescit malitia, licet alibi legerimus, quod non sit sine peccato, nec vnius diei infans. Sed & infantia sine peccato nõ sit, propter corporis infirmitatem. Diligentia enim & studium peccandi incipiat à iuuentute, vt puer quasi infirmus peccet, iuuenis tanquam improbus, qui studiosè cupiat peccata cõmittere, & in criminibus glorietur. Apud plerosque enim innocentia pro ignauia, & culpa pro laude habetur: ita se luxuria & deliciis & adulteriorum affectibus iuuenes iactare consuerunt. Crescit ergo cum ætatibus culpa. Omne igitur genus hominum iam non consumendum declarat, cum dicit: Non adiiciam percutere omnem carnem, sed in parte vindicta seruatur.

Post peccatum homo aduertit se deliquisse. Libro de Paradiso. Cap. 4. Tom. III.

Magis enim postquam peccauimus nescio quomodo

nostra

nostra delicta cognoscimus, & tunc peccatum esse intelligimus, quod antè quàm peccaremus, non putabamus esse peccatum. Certè non quasi peccatum damnandum esse putabamus. Nā si damnaremus non admitteremus.

Peccatores sumus omnes, ideo misericordia nobis est necessaria, non iustitia. Libro super Beati immaculati, litera xvj. vers. iiij. Require suprà, capite Misericordia. Peccant etiam magni viri & sancti, vt probat lib. ij. de apologia Dauid. Require suprà, capite Amor: & cap. Dauid.

Vnde non cælum dicitur esse mundum. Libro super Beati immaculati, litera viij. vers. viij. Require suprà, capite Cælum. Peccandum tamen non est quia multi peccant. Vnde in tractatu ad stupratorem virginis consecratæ.

Lib. ad virginem lapsam, Cap. 9. Tom. I.

Nec tibi de multitudine peccantium similium blandiaris, & dicas: Non solus ego hoc egi, multos habeo socios: Sed recogita quia multitudo sociorū impunitatē non facit criminū. Nam Sodoma & Gomorra in totis quinq; ciuitatibus innumerabiles vtiq; habitabāt populi, & omnes pariter qui libidinosè corpora sua tractauerunt, igneis imbribus conflagrati sunt: solus autem Lot de illo ineuitabili incendio euasit, quia ab illa turpitudine se alienum præstiterat.

Dicit etiam libro viij. super Lucam.

Tom. V. Non est virtus non posse peccare, sed nolle.

Peccatorem quilibet se agnoscere & dicere debet, quia nemo est sine peccato. Libro primo de apologia Dauid. Cap. 10. Tom. IIII.

Tibi, inquit, peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cū iudicaris. Tibi peccaui, qui me ad virtutis studia prouocasti, qui me erudisti in lege tua. Tibi soli peccaui, quem solum abscondita cogitationum & mētis occulta non fallunt: Et malum coram te feci, quem solum sanctificatio decet. Hominis testimonium declinamus: sed in cōspectu tuo ea quæ sunt indigna committimus. Iniuria est homini spectare flagitia: Deum arbitrum omnium scimus, & eo ipso teste peccamus: & tamē in his iustificatur Dominus Deus noster, quia iniustitia nostra Dei iustitiam commēdat, & mendacium nostrum concelebrat veritatem Dei. Sit enim De⁹ verax, omnis autē homo mēdax, vt iustificeris in sermonibus tuis. (Rom. 3.) Sermones Dei pleni veritatis sunt atque iustitiæ. Ideo vera sunt quæcunque loquutus est Dominus de fragilitate humana, quia inclinatum est cor eorum ad nequitiā, propendit ad fraudem: & quia definiuit, eò quòd non sit homo qui non peccet: (3. Regum 8.) Omnes enim declinauerūt & inutiles facti sunt: ideo vincit dum iudicatur, quoniam prolapsione vniuersorum probauit quæcunque de nostra iudicauit fallacia. Ergo si dixerimus quia iniquitatem fecimus, iustificamus Deum in sermonibus suis. Si autem dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus Deum. Sed impossibile est mentiri eum. Nos igitur omnes sub peccato esse manifestum est. Quantum igitur crimen vt homo se peccatorem neget? Quoniam quantum in ipso est, summi Dei videtur arguere & refutare mēdacium, qui tam moderatus & patiens est, vt vincat dum iudicatur.

Et lib. ij. eiusdem.

Tibi, inquit, peccaui, Dauid dicit, & malum coram te feci: hoc est, etsi homines non vident, sed tu vide. Etsi homines me iudicare non possunt, qui participes delictorum sunt, tu tamen iudex es singulorum, quia expers es delictorum. Quamlibet in corde intimo cogitationes noxiæ lateant, coram te tamen sunt, qui potes dicere: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Nēpe Christus hoc dicit. Qui ergo nouit quid in corde sit scriptū, potest delere quicquid in corde scriptum est. Cui se fatetur noster Dauid, non solùm in seipso, sed etiam in primo homine peccasse, dum præcepta Diuina temerātur.

Dicit tamen in tractatu de lapsu virginis consecratæ: Cap. 8. Tom. I.

Non est dubium leuius esse crimen, vbi peccatum suum vltro homo confitetur & pœnitet. At vbi celans mala sua inuitus detegitur, & nolens publicatur, illud grauius scelus est: quod tibi vtique prouenisse negare non poteris. Et ideo fortius est dolendum, quia peccatum est fortius. Si mente cernerent homines peccatores quale iudicium imminet mundo, sensus humanus non dispergeretur vanitati seculari, si non infidelitate grauaretur. Quātumuis & qualemuis cruciatum ad præsens libentissimè sufferrent, etiamsi longior vita esset, dummodo in illas pœnas æterni ignis non incurrerent.

Peccare autē quāuis sit omnibus cōmune, non tamen ita commune est peccati pœnitere. Lib. ij. de apologia Dauid prædicta. Require suprà, cap. Dauid. Peccatum omne dimittit Deus, tamen qui grauius peccat, amplius dolere debet. Libro primo de pœnitentia. Cap. 2. Tom. I.

Sed Deus distinctionem non facit, qui misericordiā suam promisit omnibus, & relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine vlla exceptione concessit. Sed qui culpam exaggerauerit, exaggeret etiam pœnitentiam. Maiora enim crimina maioribus abluuntur fletibus.

De peccato qualiter sit dolendum. Libro primo de apologia supradicta. Require suprà, cap. Dolor. Et libro super Beati immaculati, in expositione literæ xxij. Tom. IIII.

Defecit iniquitas tua filia Sion, non adiiciat te expellere adhuc: Visitauit iniquitates tuas filia Edom, reuelauit super peccata tua. (Threnor. 4.) Aduertis quoniam iniquitas non potuit sine Dei visitatione deficere, nec plena esse correctio nisi per gratiam Domini Saluatoris. Quomodo autem deficiat iniquitas, audi dicentem Ecclesiam: Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? (Canticor. 5.) Veteris igitur hominis vestimentum vitiis erroris intextum in lauacri regenerātione depositum, nescit quomodo possit induere. Studio enim correctionis inoleuerat obliuio peccatorum. Tanta vis consummatæ emendationis est, vt in quandam redeat pueritiæ spiritualis ætatem, quæ vias erroris ignoret, crimen etiam si velit, nō possit admittere, quia desueuerit vsum nosse peccandi.

Peccatum non habuit Christus, quia ideo venit, vt tolleret peccatum. Eodem libro, litera v. vers. j. Require suprà, cap. Columna. Ideo eodem libro & litera, versu vij.

Subobscurè dictum videtur, sed explanauit Apostolus quod hîc videbatur obscurū, vbi ait: Nihil quidem mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. (1. Corinth. 4.) Sciebat enim se esse hominem, etsi cauebat vt poterat, ne post suscepta baptismatis sacramēta peccaret, ideóque delicti conscius sibi non erat. Sed quia homo erat, peccatorem se fatebatur, sciens vnum esse Iesum lumen verum qui peccatum non fecit, nec est inuentus in ore eius dolus, ipsum solum iustificari, qui verè alienus esset à lapsu. Similiter ergo Propheta, etsi peccatum declinare cupiebat, tamē Deum quasi depulsorem peccati esse cupiebat.

Et litera xij. vers. vij.

Ergo consummationem seculi sequitur finis iuxta Apostolum. Vnde colligitur quòd sequatur finis omnē consummationem. Mundus in maligno positus est, vt dixit Ioannes: (1. Ioan. 5.) ergo & seculum in maligno est, mundus plenus peccati. Consummauerat malitiam suam mundus, sicut consummauerat Saül: cuius videns malitiam consummatam Ionathas filius in Dauid Prophetam, eidem nuntiauit vt declinaret & fugeret. (1. Reg. 20.) Est ergo consummatio malitiæ, consummatio peccatorum. Venit agnus Dei, qui tulit peccatum mundi, qui est Christus Iesus finis legis, principium & finis, & remissio peccatorum. Hunc finem consummationis Propheta vidit in spiritu, qui consummatum seculi aboleret errorem: vidit sanguine eius diuersa omnium peccata mundari. Bene ergo dixit; Omnis consummationis vidi finem: hoc est, vidi consummati adulterij remissorem: vidi consummatæ luxuriæ atque lasciuiæ, consummatæ crudelitatis atque sæuitię, omnis postremò flagitij per crucē

ſuam delicta donantem.

Tom. V. *Peccatum damnaſſe Chriſtum tripliciter intelligitur. Super epiſtolam ad Romanos, cap. viij.*

Quamobrem ad ſecuritatem noſtram hæc tractat Apoſtolus, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Ideo damnatum dicit peccatum, vt impleretur in nobis iuſtificatio legis datæ à Moſe. Sublati autem de conditione legis, facti ſumus amici eiuſdem. Iuſtificati enim amici legis ſunt. Quomodo autem impletur in nobis iuſtificatio, niſi cum datur remiſsio omnium peccatorum, vt ſublatis peccatis iuſtificatus appareat mente ſeruiens legi Dei? hoc eſt non ſecundum carnem ambulare, ſed ſecũdum ſpiritum: vt deuotio animi, qui eſt ſpiritus, non conſentiat deſiderio peccati: quia per carnem ſeminat concupiſcentias animę quod ineſt peccatum. Si damnatum eſt peccatum à Saluatore, quomodo ineſt? Damnatum eſt & à Saluatore, & triplici genere damnatum: Primo enim in loco damnauit peccatum, dum nõ peccauit diſſentiens à peccato. Deinde in cruce peccatum, quia peccauit, damnatum dicitur. Vnde ſublata eſt illa autoritas quaſi peccati, qua detinebat homines in inferno propter delictum Adæ, vt de cætero in quibus ſignum crucis eſt, detinere non audeat. Tertiò damnauit peccatum, dum irrita fecit delicta remiſsione peccatorum conceſſa. Cum enim peccator cauſa admiſsi peccati damnandus eſſet, ignoſcens autem ei damnauit in eo peccatum. Itaque ſi & nos Saluatoris exemplo non peccemus, damnamus peccatum.

Peccata noſtra portauit. In tractatu de obitu Gratiani. Require ſuprà, cap. Caro: & cap. Infirmus. Tom. V. *Peccata tollit. Libro primo ſuper Lucam, cap. ij.*

Erant, inquit, ambo iuſti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela. Quid ad hoc referunt, qui peccatis ſuis ſolatia præferentes, ſine peccatis frequentibus hominem putant non eſſe poſſe: & vtuntur verſiculo, quia ſcriptum eſt in Iob: (Iob 15.) Nemo mundus à ſorde, nec ſi vnius diei vitæ ſit in terra, numeroſi menſes eius ab ipſo? Quibus reſpondendum eſt, prius vt quid ſit hominem ſine peccato eſſe definiant: vtrum nunquã omnino peccaſſe, an deſiſſe peccare. Si enim hoc putant ſine peccato eſſe, deſiſſe peccare, & ipſe conſentio. (Roman. 3.) Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Si autem eum qui veterem errorem correxerit, & in eam ſe vitę transformauerit qualitatem, vt temperet à peccato, negãt abſtinere delictis: non poſſumus in eorum conuenire ſententiam, cum legamus: (Ephes. 5.) Quia ſic Dominus dilexit Eccleſiam, vt exhibeat ipſe ſibi glorioſam & non habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata. Nam cum Eccleſia ex gentibus, hoc eſt, ex peccatoribus congregata ſit, quomodo ex maculatis immaculata poteſt eſſe, niſi primò per Dei gratiam abluta à delicto ſit: deinde quòd per qualitatẽ non peccandi abſtineat à delictis? Ita nec ab initio immaculata: Humanæ enim hoc impoſsibile eſt naturę: ſed per Dei gratiam & qualitatem ſui, quia iam non peccat, fit vt immaculata videatur.

Cap. 6. Tom. II. *Peccatum ex hoc dicitur eſſe factum. Libro de incarnatione Domini.*

Nunquid negatis ſcriptum eſſe de Domino, quia peccatum non fecit, ſed peccatum factus eſt? Ergo in peccatum conuerſus eſt Dominus? Non ita, ſed quia noſtra peccata ſuſcepit, peccatum dictus eſt. Nam & maledictum dictus eſt Dominus: non quia in maledictum conuerſus eſt Dominus, ſed quia noſtrum ipſe ſuſcepit maledictum. (Deuter. 21.) Maledictus enim, inquit, qui pendet in ligno.

Tom. I. *Etiam peccatum ad mortem dimittit. Lib. ij. de pœnitentia, cap. ij.*

Peccaui, inquit, in cælum & coram te. Fatetur vtiq; peccatum ad mortem, ne quem vos agentem cuiuslibet criminis pœnitentiam iure excludi putaretis, quando is qui in cælum peccauit, vel in regnum cæleſte, vel in animam ſuam, quod eſt peccatum ad mortem: & peccauit coram Deo, cui ſoli dicitur: Tibi ſoli peccaui, & malũ coram te feci: (Psalm.) tam citò veniam meretur, vt venienti & adhuc longè poſito occurrat pater, & oſculum tribuat, quod inſigne eſt ſacræ pacis: ſtolam proferri iubeat, quæ veſtis eſt nuptialis: quam ſi quis non habuerit, à cõuiuio nuptiali excluditur: det annulum in manu eius, quod eſt fidei pignus, & ſancti Spiritus ſignaculum. Calciamenta deferri præcipiat. Celebraturus enim Paſcha Domini, epulaturus agnum, tectum debet aduerſus omnes incurſus beſtiarum ſpiritalium, morſuſque ſerpentis habere veſtigium. Vitulum præcipiat occidi, quia Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Etenim quotieſcunque ſanguinem Domini ſumimus, mortem Domini annuntiamus. Sicut ergo ſemel pro omnibus immolatus eſt, ita quotieſcũque peccata donantur: corporis eius ſacramentum ſumimus, vt per ſanguinem eius fiat peccatorum remiſsio. Ergo euidentiſsimè Domini prædicatione mandatum eſt, etiam grauiſſimi criminis reis, ſi ex toto corde & manifeſta confeſsione peccati pœnitentiam gerant, ſacramenti cæleſtis refundendã gratiam. Vnde nihil vobis ad excuſationem reſediſſe, certum eſt.

Et infrà, cap. iiij.

Perlatum eſt tamen ad nos etiam illud vos obiicere ſolere quòd dicatis ſcriptum eſſe: Omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemię non remittetur hominibus. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, nõ remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Quo exemplo omnis aſſertio veſtra deſtruitur & abſoluitur. Scriptũ eſt enim: Omne peccatum & blaſphemia remittitur hominibus. Cur igitur non remittitis? Cur ligatis vincula, quæ non ſoluitis? Cur nodos nectitis, quos non relaxatis? Remittite cæteris, agite de iis quos peccantes in Spiritum ſanctum Euangelica autoritate in perpetuum aſtringi putatis. Et tamen quos aſtringat conſideremus repetentes ſuperiora lectionis ipſius, vt euidentius comprehendamus. Dicebant Iudæi: Hic non eiicit dæmonia, niſi in Beel-zebub principe dæmoniorum. Reſpondit Ieſus: Omne regnum diuiſum contra ſe deſtruetur: (Matth.) & omnis ciuitas vel domus diuiſa contra ſe nõ ſtabit. Si enim ſatanas ſatanam eiicit aduerſum ſe diuiſus eſt. Quomodo ergo ſtabit regnum eius? Quòd ſi ego in Beel-zebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt? De iis vtique expreſſum videmus, qui Dominum Ieſũ in Beel-zebub eiicere dæmonia loquebãtur. Quibus ſic reſpondit Dominus, quòd ſatanæ hæreditas in iis eſſet, qui ſatanę compararẽt Saluatorẽ omnium, & in regno diaboli conſtituerunt Chriſti gratiam. Et vt cognoſceremus quia de hac dixit blaſphemia, adiunxit: Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui cum mali ſitis? Hos igitur qui hæc loquuntur negat ad veniam pertinere. Denique Petrus Simoni qui magicę artis cõſuetudine deprauatus, putaſſet quòd gratiam Chriſti per impoſitionem manus atque infuſionẽ Spiritus ſancti cõpararet pecunia, ait: Non eſt tibi pars neque ſors in hac fide, quia cor tuũ non eſt rectum apud Deũ. (Act.) Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & precare Dominũ, ſi fortè remittatur tibi recordatio cordis tui. In obligatione enim iniquitatis & amaritudine fellis video te eſſe. Vides quòd hunc magica vanitate blaſphemantẽ in Spiritum ſanctũ Apoſtolica autoritate condemnet, & eò magis, quia puram conſcientiã fidei non habebat: & tamen non intercluſit ei ſpem venię, quem inuitauit ad pœnitentiam? Reſpõſum eſt igitur à Domino blaſphemiæ Phariſæorum. Et ideo iis poteſtatis ſuæ gratiam negat, quę in remiſsionem peccatorum eſt, qui

cæleſtem

cælestem eius potestatē diabolico fultam suffragio vendicarēt. Eos quoque asserit diabolico vti spiritu, qui separarent Ecclesiā Domini, vt omnium temporū hæreticos & schismaticos cōprehenderet, quibus indulgentiā negat, quòd omne peccatū circa singulos est, hoc in vniuersos. Soli sunt enim qui volunt soluere Christi gratiam, qui Ecclesiæ mēbra discerpunt, propter quam passus est Dominus Iesus, Spiritusque sanctus datus est nobis. Deniq; vt sciatis quia de dispersoribus dicit, sic habemus scriptum: Qui nō est mecū, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Et vt sciremus de iis dictū, statim subiunxit: Ideo dico vobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autē blasphemiæ non remittetur hominibus: Cum dicit: Ideo dico vobis: nónne euidenter hoc præ cæteris à nobis intelligi voluit?

Cap. 9. Tom. IIII. *Peccatoris pessima est cōditio: quod probat & declarat libro secundo de Cain & Abel.*

Huiusmodi peccator à terra maledictus est, quæ est infima & postrema pars mundi. Superius vtique cælū, & quæ in cęlo sunt: Sol, Luna & stellę, Throni, Dominationes, Principatus & Potestates, Cherubim & Seraphim. Non est ergo dubium ꝙ eum & superiora dānauerint, quem inferiora damnârunt. Nam quomodo absoluitur purę illi cælestique sententiæ, quā nec terræ potuerunt absoluere? Et ideo gemēs & tremens iubetur esse super terram. Euidēs generalisque ratio, quia omni improbo mala adsunt & affutura sunt. Quæ adsunt, tristitiam operantur: quæ futura formidinem: sed improbum plus præsentia quàm futura solicitat. Vnde & Cain dixit ad Deum: Maior causa mea est. Si derelinques me hodie à facie tua, abscondam me. Nihil enim grauius quàm errantē à Deo deseri, vt se reuocare non possit. Mors peccatoris finem peccādi affert: vita autē Diuino gubernaculo destituta pręcipitatur, & in grauiora plabitur: vt si gregem pastor relinquat, incursent bestię: ita cū Deus deserit hominem, ingruit diabolus: graue est, præsertim insipientibus non habere rectorem. Serpit malitia, vulnus augetur, vbi medicina defuerit. Abscondit autem se qui velare vult culpā, & tegere peccatum. Qui enim male agit, odit lucem, & amat tenebras suorum & latibula delictorum. Iustus autē non abscondere à Domino Deo suo, sed ipse magis se offerre consueuit dicens: Ecce sum ego: qui non habet criminosam conscientiam, quam timeat deprehendi. Meritò ergo se abscōdit malè conscius, & ait: Omnis qui inuenerit me, occidet me.

Tom. IIII. *Aliter in tractatu super psalmum xliij.*

Qui ergo venditur, vilis & sine pretio est, quasi qui magis non sit, quàm qui sit. Vnde & Aquila dixit: Tradidisti populum tuum vt nō esset. Et Symmachus: Tradidisti populum tuum sine substantia. Nō sunt enim qui repudiantur à Christo: sunt autem qui eliguntur à Domino: quoniā Dominus vocat quæ non sunt, tanquam quæ sint: & electæ sunt gentium nationes, vt destrueretur perfidia Iudęorum. In nihilum ergo traditus est ille populus, quia peccato suo venditus erat. Nullam enim habet culpa substantiam. Vnde dictum puto: Et nō fuit multitudo in cōmutationibus eorū: Hoc est, gratis nos dispersisti per nationes. Nec enim tu quicquā per commutationem accipis, vt animā tradas hominis. Nihil enim tibi gratius est animæ conuersione: sed si conuerti detrectat, ipsa se tradit in nihilū, vt peccato & flagitio mācipetur. Ideo tu sine pretio & sine cōmutatione degenerem populū vendidisti. Vnde in posterioribus ait: Non enim est illis cōmutatio. Quare? Quia non timuerunt, inquit, Deū. Duplex autē intellectus, quare cōmutationem non habuerit populus erroris, quia nō potest homo argēto vel auro vel possession bus redimere animam suā. Quam enim dabit cōmutationem animę suæ, cum illa temporalia vel caduca sint, anima autem permaneat vel ad præmium, vel ad pœnam? Non fit autem

Matth. 16.

A etiam illa commutatio in impiis, quæ est in resurrectione, de qua dicit Apostolus: Omnes resurgemus, non omnes immutabimur. Potest quoque & sic intelligi, quia etsi pauci redempti immutari meruerunt, vt Abraham, Isaac, Iacob, Moses, non tamen ad omnes commutatio ipsa peruenit. Est etiam illud, vt non sit multitudo in cōmutationibus grauium peccatorum: Secundum quod scriptum est: Quia quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia in iudicium, quosdam autem & subsequuntur. Quæ grauia sunt atq; manifesta, præcedunt, & sine vlla dubitatione merguntur: quæ autem leuiora sunt, bonis operibus sępe reuelantur. Beati enim & quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Vbi autem iniquitas propendet, nulla bonorum operum cōmutatione reuocatur. Ergo & si quis est redemptus de populo Iudæorum, non ideo redemptus quia multam habuit æstimationem sui: nec quia B multitudinem habuit in commutatione sua: sed redemptus est gratis, quod te docet Apostolus dicēs: Reliquię secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Vbi autem gratia, non vtique merito operum, nec iustificatione virtutum, sed liberalitate donantis, electione redimētis: quod æquè scriptura te docuit, dicente Paulo: Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam nō est gratia. Quid ergo? Quod quærebat Israël, hoc nō est consequutus. Quare non sit consequutus agnosce: quia se iustificare cupiebat, quia operum suorum iactantiam requirebat, quia fidem non detulit, nec gratiam recognouit: & ideo electio est consequuta, quæ vocātem audiuit, aduenientem suscepit.

1. Corint. 15.

1. Timoth. 5.

Roman. 11.

*Dicitur conuerti in bestiam qui perdit imaginem sibi à Deo datam. Libro super Beati immaculati litera decima, versu primo. Require suprà, capite Bestia: & cap. Homo. Peccati fructus est confusio. Super epistolam ad Romanos, cap. vj. Require suprà, cap. Confusio. Vnde peccandi oc*C *casio qualibet est auferenda. Libro primo de virginitate, parte quarta.*

Tom. I.

Docet vitia nescire, qui docet causas nescire vitiorū. Causa peccandi etiam iustos sæpe decepit. Hinc populus Dei postquam sedit manducare & bibere, Deum negauit. Hinc Lot concubitus filiarum ignorauit, & pertulit.

Sequitur de cura peccati: quæ prima est, vt radix peccati exterminetur, sicut & Christus in carne veniens fecit, vt dicit in tractatu de obitu Gratiani. Require suprà, capite Affectus: & capite Caro. Ideo libro primo de apologia Dauid.

Cap. 13. Tom. IIII.

Ipse Dominus ait: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur. Peccatum autē aut donatur, aut deletur, aut tegitur. Donatur per gratiam, deletur per sanguinē crucis, tegitur per charitatem. Similiter & iniquitas, D quæ æstimatur habitudo mentis iniustæ: licet Ioannes in epistola eum qui fecerit peccatū, etiam iniquitatem fecisse dixerit, sicut habemus scriptum: Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Peccatum est iniquitas, quia in peccato ipso iniquitas est. Tamen vt nobis videtur, omne peccatum est iniquitas: iniquitas autem operatrix culpæ aut delicti. Plus est ergo vt ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix & seminarium peccatorū, tollatur mala radix, ne malos fructus ferat, aboleatur erroris omnis affectus, vniuersa iniquitatum genera tollantur. Itaque quemadmodum intrans in animam sapientiæ disciplina imprudentiam tollit, & scientia ignorātiam: sic perfecta virtus iniquitatem, & remissio peccatorum delet omne peccatum. Vnde præclarè Apostolus ait: Quia donauit nobis peccata Dominus Iesus delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & ipsum, inquit, de medio tulit, affigens illud cruci. Deleuit sanguine suo atramentum Heuæ, deleuit obligationem hæreditatis obnoxiæ. Fides ergo peccatum

Isa. 43.

Coloss. 2.

minuit. Ideo Dominus dimittens peccatũ dicebat: Fiat tibi secundum fidem tuam.

Tegitur peccatum & deletur charitate & operibus bonis. Eodem libro. Require suprà, capite Dauid. De hac materia vide infrà, cap. Pœnitentia.

Tom. IIII. PECVNIA. *Declinatur à sanctis, quia vt dicit libro super Beati immaculati, lit. v. vers. iiij.*

Quia plerique lucrum pecuniarum vtilitatem suã putant esse, ideo si legimus, vtilitatem, non animæ vtilitatem accipere debemus Prophetam declinare, sed vtilitatem pecuniæ. Sanctus enim lucra ista non nouit, sed omnia hæc detrimentum arbitratur, vt Christum lucretur. Et rectè. Quod enim putamus lucrum esse pecuniæ, damnum est animæ: quia virtutis est detrimentum.

Tom. III. *Et libro de flebili querimonia & de excessu fratris sui Satyri.*

Si radix malorum omnium est auaritia, vtique vitia exuit, qui pecuniam non requirit.

Tom. III. *Pecuniæ præualet gratia Dei. Vnde in libello contra relationem Symmachi aram Victoriæ reposcentis.*

Malo nos pecunia minores esse quàm gratia.

Tom. V. *Et libro vj. super Lucam.*

Pecuniam non quærit diuitiarum altitudo, sed gratiam.

Pecuniam Deus non requirit, sed affectum. Libro ij. de pœnitentia.

Homo pecuniam pro pecunia reposcit, quę non semper debitori pręstò est. Deus affectum exigit, qui in tua potestate est.

Cap. 28. Tom. I. *Ideo libro ij. de officijs.*

Pauper verò etsi non habet vnde reddat pecuniam, refert gratiã. In quo certum est quòd plus reddat quàm acceperit. Pecunia enim numo soluitur, gratia nũquam exinanitur. Reddendo vacuatur pecunia, gratia autem & habendo soluitur, & soluendo retinetur.

Cap. 26. *Et eodem libro infrà.*

Feralis igitur auaritia, illecebrosa pecunia, quæ habentes contaminat, non habentes non iuuat. Esto tamẽ vt aliquãdo adiuuet pecunia, inferiorẽ tamen & ipsum desiderantem. Quid ad eum qui non desiderat, qui non requirit, qui auxilio eius non indiget, studio non flectitur? Quid vt aliis sit ille copiosior qui habet?

Cap. 9. Tom. IIII. PECTVS. *De hac corporis parte loquitur libro vj. Hexamerõn.*

Quis dignè explicet pectoris cratem, ventrisque mollitiem? Aliter enim viscera molliora non possent foueri, & intestinorum sinus duris haud dubiè ossibus læderentur.

Cap. 15. Tom. IIII. *Allegoricè seu moraliter. Libro de Paradiso.*

Pectore autem & ventre ait reptare serpentem: non tam propter corporis fugam, quàm ꝙ propter terrenas cogitationes de illa cælesti benedictione sit lapsus. Pectus enim frequenter recessus quidam accipitur sapientiæ. Ideo Apostolus supra pectus Domini reclinat caput, non in terram deiecit. Ergo si sapientia diaboli feris immanissimis cõparatur, quibus intra pedes pectus sit: sed etiam homines qui terrena sapiunt, nec interiore affectu erigũtur ad cælum, vtero videtur reptare ꝑ terram: vtique ventrem animæ nostræ nõ corruptibilibus seculi huius implere, sed magis Dei verbo satiare debemus. Bene igitur Dauid personam suscipiẽs Adæ dicit:

Psalm. 43. Humiliata est in puluere anima mea: adhæsit in terra vẽter meus. Adhæsit enim, dum configuratur serpenti, qui pascitur iniquitate terrena. Ideóque Apostolus configurari dicit nos oportere Christo, vt virtus Christi prætendat in nobis.

Cap. 9. Tom. IIII. PEDES. *Quare homo habet tantummodo duos. Libro vj. Hexamerõn.*

Duo enim sunt quæ præ cęteris Deum mulcent, humilitas & fides. Spes itaque exprimit humilitatis affectum, & sedulæ seruitutis obsequium. Fides æquat Filium Patri, atque vtriusque eandem gloriam confitetur. Rectè autem non plures, sed duo sunt homini pedes. Quaterni enim pedes feris ac beluis sunt, bini auibus. Et ideo vnus quasi de volatilibus est homo qui alta visu petat, & quodam remigio volitet sublimium cogitationum. Et ideo de eo dictum est: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua: eò ꝙ propior sit cælestibus, & sublimior sit aquilis, qui possit dicere: Nostra autem cõuersatio in cælis est.

Pedibus aues diuersificantur. Libro v. eiusdem. Et nulla auis pedibus caret. Eodem libro. Require suprà, capite Auis. Pedes signant affectum, qui debet esse mundus à carnali contagio. Vnde libro de Isaac & anima. Cap. Tom.

Nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi intentionem deuotionis approbes, nisi fides tua & syncæritas augeatur, querela nihil proderit. Aut sic: Nisi cognoscas te quia decora es, nisi pulchritudinem naturæ tuę serues, & corporis te illecebræ non demergant, nec impedimenta detineant, nihil tibi naturę melioris nobilitas suffragabitur. Cognosce igitur te, & naturę tuæ decorẽ, & exi quasi exuta vinculis pedem, & nudo exerta vestigio, vt carnalia integimenta non sentias, vestigiũ mentis tuæ corporalia vincula non implicent, vt pes tuus speciosus appareat. Tales enim sunt qui ad regnum cælorum annuntiandum eliguntur à Domino, de quibus dictum est: Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem. Talis Moses, cui dicitur: Solue calciamentũ pedum tuorum, vt vocaturus populum ad Dei regnum, deponeret prius carnis exuuias, & nudo spiritu vestigióque mentis incederet.

Et infrà, eodem libro. Cap.

Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? hoc est, vestigia mea laui dum egrederer, ac me eleuarẽ de corporis contubernio, de illa connexione & familiaritate carnalis amplexus: quomodo inqnabo eos, vt in corporis claustrum, & illum tenebrosum passionum eius carcerem reuertantur?

Vide de hoc super psalmum quadragesimum octauum. Require suprà, capite Iniquitas. Distinguitur de pedibus allegoricè vel moraliter. Libro super Beati immaculati, li. xiij. vers. v

Ab omni via mala prohibuisti pedes meos, vt custodiã verba tua. Verè dignus qui super seniores intellexerit, quandoquidem Diuino est honoratus spiritu, vt seniores doceret, non solùm intellectus veritatem, verùm etiam peccati fugam, culpæque cautelam. Itaque cũ fragilitas humana prona sit vt labatur non ad vnum affectibus malum, & currentem in pręceps suscipiant probra atque toto è uestigiò feratur in vitium, docet quẽadmodum vitæ istius lubricam declinent semitam, itineris huius anfractus viantem implicare nõ possit. Prohibui, inquit, pedes meos à via maligna: Hoc est, abstius seculi vanitate, quia seculum in maligno positum est. Dubium quicquid est ancipitis effectus, hoc malignum est, vt lux dubia maligna dicitur: ita malignum est quicquid admiscet malitiæ tenebras veritati. Reuoca igitur ab istius mũdi lubrico pedes animi tui & mentis incessum. Prohibe inquam, resiste cupiditatibus, obsiste motibus, qui videntur irruere sicut bestiæ atque iumenta, vt teneros fructus & noua ruris huius nostri culta depascant. Prohibui, inquit, pedes meos: non vtique corporis pedes prohibuit, qui mentis piæ plerũque obsequuntur arbitrio. Neque enim prohibendi sunt cum prodeunt ad Dei templum, viduæ opem ferre festinant, impium pręuenire, supplantare aliquem fraudulẽtum. Alius igitur pes est qui iure prohibetur. Qui ille sit ipse Propheta nos doceat: Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ. Est enim pes iniquitatis, qui citò labitur, stare non potest, sicut pes perfidorum est, de quibus scriptũ est: Ibi ceciderunt operantes iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare. Prohibe ergo pedes tuos ne cadas.

Sunt

Sunt enim non solùm criminum, sed etiam infirmitatis pedes: & videndum ne cadas. Et videris tibi forsitan bene stare: sed dicit tibi Paulus: Et tu qui stas vide ne cadas. Diligenter attende viam tuam, vt audias: Tu autem hîc sta mecum. Stans enim cum Deo, lapsum timere nô poteris. Stans cum Deo poteris dicere: Eruit pedes meos à lapsu. Sed ita eruit Dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognouerit quòd tu prohibeas pedes tuos à lapsu. Ideo hoc meruit Dauid, vt Deus à lapsu pedes eius erueret, quoniam pedes suos ipse prohibebat, ne præcipiti atque incauto peccatorum laberentur vestigio. Vnde & potuit verba custodire Diuina. Non enim custodire quis poterit, nisi prius potuerit stare: cum autem custodierit, ipse incipit Dei verbo ferre custodiam. Prohibitos pedes suos à via maligna bene dicit, qui Christum esse viam nouit.

1.Cor.10.

Vnde in tractatu de secunda interpellatione Dauid, capite tertio. Tom.IIII.

Mei autem pene moti sunt pedes, paulò minus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus pacem peccatorum videns. Non vtique pedes corporis appellat gressus, sed directionem mentis & gressum, de quo alibi dicit: Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Ideo semper petendum est vt dirigat Dominus nostrorum animorum vestigia, ne labantur, & lubrico quodam erroris effusa, stabilitatem sui tenere nô possint. Prolapsionis autem causa ea est, quòd pacem æmulatus est peccatorum. Psal.35.

Quid sit pedes lauare, declarat in tractatu de mysterijs: & in sermone tertio de sacramentis. Require suprà, capite Lauare. Et libro secundo de pœnitentia. Require suprà, cap. Ambrosius. Et libro tertio de virginitate, parte secunda. Tom.1.

Didicisti in Euangelio quòd pedes lauare, fidei mysterium, humilitatis insigne sit, iuxta quod scriptum est: Si ego laui pedes vestros Dominus & magister, quantò magis vos debetis alter alterius lauare pedes? Sed hoc ad humilitatem pertinet. Quantum verò ad mysterium pedes debet lauare suos, qui vult partem habere cum Christo. Si enim non lauero, inquit, tibi pedes, non habebis mecum partem. Cum hoc Petro dicitur, quid de nobis censetur? Qui lauit igitur pedes, non necesse habet iterum lauare: & ideo caueat ne inquinet eos. Et bene sancta Ecclesia dicit: Laui pedes meos: Non dicit: Quomodo iterum lauabo eos, sed, Quomodo iterum inquinabo eos? Quasi oblita maculæ veteris, oblita contagij. Admonet igitur in ministerio corporali quemadmodû spiritale debeamus actuum nostrorum diluere vestigium. Itaque pedes cum semel laueris æterni fontis irriguo, & mysterij mundaueris sacramento, caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiem, ne lutulenti actus terrenis sordibus inquinentur. Isti sunt pedes quos Dauid lauit in spiritu, qui te docet quemadmodum eos inquinare non possis, dicens: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalê: vtiq; hîc nô corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cælo haberet corporis pedes? Hierusalê enim, sicut Paulus te docuit, in cælo est: & idem te docuit queâdmodû cęlo stare possis, cum dicit: Nostra autê conuersatio in cælis est: conuersatio morum, conuersatio fidei. Ioan.13. Psal.121.

Aliter dicit libro secundo ad Marcellam sororem suam. Non extat.

Aquam mittit in pedes Christi, qui etiâ vltimis quibusque peccata concedit. Mittit & ille aquam in pedes Christi, qui à peccatorum colluuione mundat conscientiam suam: Ambulat enim Christus in pectoribus singulorum. Caue ergo ne pollutam habeas conscientiam, & pedes Christi incipias inquinare. Caue ne spinâ in te improbitatis offendat, qua eius deambulantis vitę calcaneum sauciētur. Ideo aquâ pedibus Christi nô dedit Pharisæus, quia mundum à colluuione perfidiæ animum non habebat, vnde enim suam mundaret consciêtiam, qui aquam non susceperat Christi? Ecclesia autem & aquam habet, & lacrymas habet. Aquam baptismatis, lacrymas pœnitêtiæ. Nanq; fides quæ superiora peccata deplorat, noua cauere consueuit. Ergo Simon Pharisæus qui aquam nô habebat, quomodo enim haberet lacrymas qui pœnitentiam non gerebat? Quoniam non credebat in Christum, nô habebat lacrymas. Nam si habuisset, lauisset oculos suos vt Christû videret, quê adhuc cum simul accumberet, non videbat. Nam si vidisset, non vtique de eius potestate dubitasset.

Pedes sunt Apostoli & prædicatores. Super epistolam ad Romanos, cap. x. Tom.V.

Scriptum est: Quàm speciosi pedes euâgelizantium pacem, euangelizantium bona. Hoc Propheta dicit Nahum. Pedes autem dicendo, aduentû significat Apostolorum circûeuntium mûdum, & regnum Dei aduentare prædicantium. Aduentus enim ipsorum illuminabat homines, viam ostêdens qua itur in pace ad Deum, quâ primùm Ioannes Baptista venerat præparare. Hæc pax est, ad quam festinant credentes in Christum.

PELLAGIA SANCTA *De sancta Pellagia loquitur libro ij. de virginitate, parte quarta. Require infrà, capite Virgo.*

PENNA. *De hac materia loquitur allegoricè & moraliter, libro de fuga seculi. Require suprà, cap. Fuga. Et libro super Beati immaculati, litera xiij. versu vj. Require suprà, capite Auis: & capite Ala: & capite Columba. Et eodem libro, litera xix. versu j. & iiij. Require suprà, capite Passer: & infrà, cap. Volatus.*

PENTECOSTE. *Celebratur die quinquagesima post resurrectionem Domini: Nec tunc ieiunatur causa mysterij. Lib. viij. super Lucam.* Cap.4. Tom.V.

Quòd si Iudæi sabbatum ita celebrât, vt & mensem & annum totum quasi sabbatum habeant, quantò magis nos resurrectionem Domini celebrare debemus? Et ideo maiores tradidere nobis Pentecostes omnes quinquaginta dies vt Pascha celebrandos, quia octauæ hebdomadis initium Pentecoste facit. Vnde & Apostolus quasi Christi discipulus, qui sciret diuersitatem esse têporum, scribens ad Corinthios: Apud vos, inquit, forsitan manebo, & hyemabo. Et infrà: Manebo autê Ephesi vsque ad Pentecostê: Ostiû enim mihi apertum est magnum. Itaque apud Corinthios hyemem agit, quorum erroribus angebatur, quòd eorum circa Dei cultum frigeret affectus. Cum Ephesiis Pentecosten celebrat, atq; his tradit mysteria, relaxat animû, quia fidei cernebat ardore ferventes. Ergo per hos quinquaginta dies, ieiuniû nescit Ecclesia, sicut Dominica qua Dominus surrexit, & sunt omnes dies tanquam Dominica. Erit & alia Dominica, qua Dominicum corpus resurgat. Nouit hanc Paulus, qui ait: Vos autem estis corpus Christi, & membra ex membris. Hoc enim corpus Domini, & ossa etiâ de ossibus eius capiti cohęrebunt: Caput autem Ecclesiæ Christus. Tunc ergo cessabit ieiunium, quoniam in perpetua iucunditate fatigatio, cura, lassitudo cessabit. Tunc mors destruetur: Nouissima enim mors destruetur. 1.Corinth.12. 1.Corinth.15.

Sed in quodam sermone de ipsa die, aliter dicit: qui incipit vt sequitur: Ser.ord.60. Tom.III.

Nosse credo vos fratres quæ sit ratio quòd venerabilem hanc Pentecostes diem non minore lætitia celebremus, quàm sanctû Pascha curauimus, & quòd eadê deuotione huius solênitatis obseruantiâ decurrimus, sicut illius obsequia festiuitatis impleuimus. Tûc enim sicut modò fecimus, ieiunauimus sabbato, vigilias celebrauimus, orationibus pernoctanter institimus: Vnde necesse est vt similis obseruantia similem lætitiam obsequatur. Est lætitia planè consimilis. Tûc enim ab inferis resurgentem suscepimus Saluatorem, modò autê Spiritû sanctû expectamus è cælis. Tûc anxij vel soliciti Christi

prædicabamus aduentum, modò tepidi vel ieiuni paracleti deſideramus aduentum. In omnibus enim Deus ſaluti prouidit humanæ. Tunc enim nobis ad reſurgendũ tartara Saluator aperuit, modò nobis ad regnandum paracletus cæleſtia reſerauit: & quibuſdam quaſi profectuum gradibus tunc de morte ad vitam didicimus remeare: modò autem de terris ad cælos meditamur aſcẽdere. Hęc autem omnia operatur in nobis Chriſtus Dominus, qui priùs quàm rediret ad cælos, promiſit diſcipulis ſuis dicens: Cum autem aſcẽdero, rogabo Patrem meum, & mittet vobis alium paracletum, qui vobiſcũ ſit in æternum, Spiritũ veritatis. Vnde credẽdum eſt ad Patrem perueniſſe Chriſtum, cum videmus ad Apoſtolos deſcendiſſe paracletum. Credendum eſt enim, inquam, ſicut ait de Saluatore Dauid, in Dei dextera conſidere, quia cernimus Spiritum ſanctum, ſicut promiſit Dominus, in diſcipulis exultare.

Ser. ord. 61. *Item in quodam alio ſermone de ipſa die aliter dicit, qui ſic incipit vt ſequitur:*

Scire debet ſanctitas veſtra hãc ſanctam Pentecoſtes diem qua ratione curemus, vel cur iſtorũ quinquaginta dierum numero ſit nobis iugis & continuata feſtiuitas, ita vt omni tempore neque ad obſeruandum indicamus ieiunia, neq; ad exorandũ Deũ genibus ſuccidamus, ſed ſicut Dominica ſolemus facere, erecti & feriati reſurrectionẽ Domini celebramus. Dominica enim nobis iam eſt venerabilis atque ſolennis, quia in ea Saluator velut Sol oriens diſcuſsis infernorum tenebris, luce reſurrectionis emicuit. Ac propterea ipſa dies ab hominibus ſeculi, dies Solis vocatur, quòd ortus cauſa Sol iuſtitiæ Chriſtus illuminet. Inſtar ergo Dominicæ tota quinquaginta dierũ curricula celebrantur, & omnes iſti dies velut Dominici deputantur: reſurrectio enim Dominica eſt. Nam in Dominica reſurgens Saluator reuerſus ad homines eſt, & poſt reſurrectionẽ tota quinquageſima cum hominibus commoratus eſt. Æqualis ergo eorum neceſſarium vt eſſet feſtiuitas, quorum æqualis eſſet & ſit ſanctitas. Sic enim diſpoſuit Dominus, vt ſicut eius paſſione quadrageſimę ieiuniis contriſtaremur, ita eius reſurrectiõe in quinquageſimę feriis lætaremur. Nõ igitur ieiunamus in quinquageſima, quia in his diebus nobiſcum Dominus cõmoratur. Non, inquam, ieiunamus præſente Domino, quia ipſe ait: Nunquid poſſunt filij ſponſi ieiunare quandiu cum illis eſt ſpõſus? Cur enim abſtineat corpus à cibo, cum anima præſentia Domini ſaginatur? Non poteſt enim eſſe ieiunus, qui gratia reficitur Saluatoris. Satietas enim Chriſti quodammodo eſca eſt Chriſtiani. Reficimur ergo in quinquageſima nobiſcum Domino commorante †: cum autem poſt hos dies aſcendit ad cælum, iterum ieiunamus, ſicut ait idem Saluator dicens: Venient autem dies, cum auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. Cũ enim Chriſtus aſcendit ad cælum, noſtris aufertur obtutibus, famem patimur non corporis, ſed amoris: & nõ tam cibi ieiunio, q̃ Chriſti deſiderio laboramus. Deſideria enim quædam noſtri ſuſtinent oculi, dũ non perſpiciunt quem requirunt, ſicut ait Propheta: Defecerũt oculi mei, dum ſpero in Deo meo. Defecerũt enim Prophetę oculi, quia nondum videbat quem ſperabat ſe eſſe viſurum.

Luc. 5. — † Aliàs, conuerſante. — Pſal. 68.

Vnde de iſta materia lib. ſuper Beati immaculati, litera decima ſeptima, verſu octauo. Require ſuprà, cap. Fons: & infrà, cap. Spiritus ſanctus.

PERCVSSOR. *Si quis eſt percuſſor malè proximos ædificat, & perturbat plurimos. In paſtorali. Require ſuprà, cap Epiſcopus.*

Tom. IIII. PERDIX. *Lib. v. Hexamerõn.*

Aues aliæ ſunt ſimplices, vt columbæ: aliæ aſtutę vt perdices.

Cap. 8. *De proprietate huius auis qua diabolum ſignat, loquitur libro vj. eiuſdem.*

Perdicem aſtutam, quæ aliena diripiat, hoc eſt perdicis alterius, & corpore foueat ſuo, ſed fraudis ſuæ fructum habere non poſſe: quia cum eduxerit ſuos pullos, amittit eos: quia vbi vocem eius audierint, quæ oua generauit, relicta ea, ad illam ſe naturali quodam munere & amore conferunt, quàm veram ſibi matrem ouorum generatione cognouerint, ſignantes hanc nutricis fungi officio, illam parentis. Sic itaque in caſſum proprios fundit labores, ac fraudis ſuæ pretio multatur. Vnde & Hieremias ait: Clamauit perdix, & congregauit quę non peperit: id eſt, oua congregauit, & clamauit quaſi ouans ſuę fraudis effectu. Sed ludit operam, quia impenſo labore alij educat, quos ipſa diuturno fotu ſedulitatis animauerit. Huius imitator eſt diabolus, qui generationes creatoris æterni rapere contendit: & ſi quos inſipientes & ſenſus proprij carentes vigore potuerit congregare, fouens eos illecebris corporalibus, vbi primùm vox Chriſti paruulis infuſa fuerit, diſcedũt, atque ad illam ſe conferunt matrem, quæ pullos ſuos ſicut auis materno amore complectitur. Congregauit enim diabolus gentiles, quos non creauerat: ſed vbi in Euangelio ſuo vocem Chriſtus emiſit, ad eum ſe potiſſimùm contulerunt, quos ſub vmbra alarum ſuarum ipſe ſuſcepit, & matri dedit Eccleſiæ nutriendos.

Hiere.

PEREGRINATIO. *Peregrini huius mundi ciues ſunt Paradiſi. Lib. ij. de Abraham.* Cap. 9. Tom. IIII.

Peregrinum, inquit, erit ſemen tuum: ſiue quia omnes homines peregrini eſſe debeamus in hac vita: omnium etenim pater eſt Abraham: ſiue quia verum ſemen Abrahæ peregrinatur in hoc mundo. Illud enim verum ſemen eſt, de quo dictum eſt: In Iſaac erit ſemen tuum. Denique qui ſe Abrahæ hęredem agnoſceret, ait: Aduena ego ſum in terra hac & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Qui enim pegrinus hìc fuerit, ciuis in cælo eſt. Qui autem in hac terra omnem animę ſuæ ſubſtantiam conſtituęndam putauerit, hęreditatẽmque huius terræ acquirendam exultauerit, à Dei regno excludetur. Vnde Apoſtolus ad fideles viros & ciues Hieruſalem illius quæ in cælo eſt, & Eccleſię filios dicit: Ergo non iam eſtis aduenæ atque peregrini, ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei. Epheſ.

Oportet peregrinari etiam à carne. Libro de Iſaac & anima.

Alius profectus verbi tranſeuntis: quia exiuit anima in verbo eius, hoc eſt verbum eius ſequuta exiuit de corpore eleuans ſe de eius habitaculo, & peregrinam ſe faciens ei, vt adeſſet Deo, & eſſet ciuis ſanctorum. Simul enim & carnis domeſtici & Dei eſſe non poſſumus. Ergo in hoc loco exire ſignificatur, vt dixi, anima, quando abducit ſe à corporis voluptatibus.

Et lib. iij. de viduis, parte iij.

Ipſa eſt anima quæ ſe Chriſto aperit, quam nulli vapores carnis exagitant. Cũ hęc inuenerit ſponſus tranſibit, Anima tua illum ſequatur, diſcedat à cubili ſuo, exeat in verbo eius, ſicut ſcriptum eſt: Exiuit anima mea in verbo tuo: id eſt peregrinetur à corpore, vt Deo adſit: quoniam cum eſt in corpore, peregrinatur à Chriſto. Vnde & Apoſtolus ait: Audemus ergo & contendimus magis peregrinari de corpore, & adeſſe ad Dominum. Et ideo contendimus ſiue abſentes, ſiue præſentes placere illi. 2. Cor.

Peregrini iſti videntur ſepeliri proprio in agro empto ſanguine Chriſti. Libro decimo ſuper Lucam. Require ſuprà, cap. Paſſio Chriſti. Propterea libro ſuper Beati immaculati.

Aduena † ego ſum in terra, ne abſcondas à me mandata tua. Non cuiuſcunque vox iſta eſt, ſed eius qui poteſt dicere: Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt: qui ſuam habet in Domino portionem, qui poteſt dolere quòd diutius viuat in terris, qui vitę huius longęuitate laſſatur, cui prolixitas habitationis huius faſtidio ſit,

† Aliàs, incola. — Philip. 3.

dio sit, quam sanctus auersatur, & dicit: Væ iis qui inhabitant in terra: qui dissolui non timet, & si soluatur, præsumat se cum Christo futurum. Hic verè peregrinus in terra est, quia sanctorum est ciuis, & domesticus Dei, & thesaurum sibi condit in cælo. Non vtique is exiens de Ægypto in hanc intelligibilem Ægyptum remeare desiderat, nec depositæ senectutis & mortis pauescit confinia, nec horrea construit messibus recondendis, iam alienis victurus ætatibus: sed sola diues virtutũ fœcunditate ea congregat, quæ sibi nec senectus perdita, nec mors possit auferre.

Tom.IIII. *Et meritò super psalmum xxxviij.*

Ne sileas à me, quia ego aduena sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Alius est incola, alius aduena, alius accola: Incola, qui de loco est, & genitalem locum incolit. Aduena, qui aliunde venit. Accola, qui ad tempus colit, & mutatur annorum vicibus. Hoc est ergo quod dicit Dauid: Apud te alienus sum, dum in terra sum. Non sum nunc Paradisi tui incola. Vnde exposuit hoc ipse subiiciens: Et peregrinus sicut omnes patres mei. Quod aperuit & Paulus Apostolus asserens, quoniam cum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino: quia etsi fides in nobis est, per fidem tamen ambulamus, non per speciem: id est non facie ad faciem quasi præsentes. Ambulamus enim in ænigmate † adhuc, non in veritate. Denique addidit: Audemus ergo & confidimus magis peregrinari à corpore, & adesse ad Dominũ: Audemus, præsumptionis & fidei, nõ temeritatis est verbum. Et consentimus: id est volentes acquiescimus & optantes, non plenioris scientiæ autoritatem velut principaliter nostro iudicio defendentes: volumus verum esse quod cupimus, vt appropinquemus ad Dominum, à quo nos videtur futurorum & præsentium distantia separare. Audemus ergo adesse: & ideo, inquit, connitimur. Cognoscis verbum volentis adhuc peruenire, non eius qui pueneritAffectus igitur in hoc sermone, non effectus ostenditur. Denique ipsum testem sui sermonis interroga, imò vide dicentẽ, vel potius audi dubitantem, cum dicit: Ideo cõnitimur, siue absentes, siue præsentes placere illi: absentes adhuc per fidem, pręsentes per speciem. Vnde & hoc potest intelligi quod & hîc positi, & illic placere nostro iudici, redemptori quoque nostrarum desideramus animarũ. Necesse est enim nos ei assistere per speciẽ, vt vnusquisque operum suorum merita dignè adipiscatur sortis examine, vel iustus in requie, vel impius in ærumna.

2.Corinth.5.

† Aliàs, imagine.

Hîc viuimus peregrini, seu peregrinari à Deo dicimur. Super secundam ad Corinthios, capite quinto. Require suprà, cap. Mors.

Tom.I. PERFECTIO, PERFECTVS ET PERFICERE. *Perfectus sine Deo nemo est. Lib. ij. de pœnitẽtia.*

Non potest sine fauore Dei aliquis esse perfectus.

Tom.IIII. *Iterum libro primo super Beati immaculati, litera prima, vers. viij.*

Nullus potest esse perfectus sine fauore Dei neque tutus.

Cap.2. Tom.I. *Distinguitur de perfectione hominis. Libro tertio de officijs.*

Philip.3. Ipsum Paulum lego perfectum & non perfectum. Nam cum dixisset: Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequar autem sic vt comprehendam: statim subiecit: Quicunque ergo perfecti sumus. Duplex enim forma perfectionis: alia medios, alia plenos numeros habens: alia hîc, alia ibi: alia secundum hominis possibilitatem, alia secundum perfectionem futurã. Deus autem iustus per omnia, sapiens super omnia, perfectus in omnibus.

Tom.V. *Perfectus est, cui addi nihil potest. Super secundam ad Timotheum, ij.*

Perfecto nihil addi potest

Tom.eod. *Perfectum describit super epistolam ad Heb. cap. vj,*

Perfectum illum vocamus, qui cum fide vitam habet rectam. Si quid eorum vnum quodlibet deerit, perfectus non erit.

Perfectus est, qui est in fide firmus, est & veritate. In epistola octaua ad Irenæum, post medium, pertractans illud ad Ephesios iiij. Donec occurramus omnes in virum perfectum &c. Super Epistol. ad Ephes. c. 4. Tom. eod.

Ita elaborandum hortatur, vt perfectio fidei apprehẽdatur. Cuius hæc ratio est, vt Christum perfectum & plenũ Deum fides teneat, ne mẽsura humana metiatur, sed in plenitudine Diuinitatis quasi perfectus Deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum, temporali ætate & mensura significat: sed per hoc dictum perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus Diuinitatis Filij Dei. Vt vltra non simus paruuli, neque fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad remedium erroris. Fundatos & stabiles esse nos vult in disciplina fidei catholicæ, quam Petrus Apostolus reuelante Deo professus est: nec ventilari nos oberrantes per diuersarum hæresum pestilentiosas asseuerationes nequitia humana inuentas, vt per has fallẽtis inimici sub veri nomine error possit afferri. Hoc enim remedium est falsitatis, vt sub prætextu veritatis inducat errorẽ. Et non solùm sub veri nomine, sed & ne sicut ante acceptam fidem sensu humiles vagabamur p diuersos errores, fideles facti discurreremus fragiles & dubij, de spe promissa commonet, quia iam Christiani facti fundati esse debent, quia ambiguitas in fide nostra non est: commendatur enim virtute prodigiorum.

Perfectus à principio nullus est, sed perficitur: & hoc quilibet sapiens aduertere tenetur. Libro ij. de Abraham. Cap.10. Tom.IIII.

Singulorum quoque hominum si spectes ordinem, non omnes à perfectis inchoauerunt, nec apud omnes perfecto tempore prima est, sed merito antiquior perfecta virtus. Prudẽtis igitur mentis est cõsiderare quandiu imperfecta est anima, quæ sunt secum deliberet, vt vel in posterioribus se exerceat virtutum disciplinis, donec exercitij vsu valescat. Dum verò se erroris inuolucris exuerit, & ab omni enodauerit offensione cõsummatam purgationem sui exhibens, tunc suo nitatur ordine magnos partus edere.

In quo perfectio consistat viri, & quæ sit eius proprietas. Lib. ij. de Iacob & vita beata. Cap.5. Tom. eodem.

Reuertere in terram patris tui, & in gentem tuam, & ego ero tecum: ostendens nihil ei deesse, cui adesset omnium plenitudo: hoc solum abundare perfectè, in hoc constare omnia, & omnia ad ipsum referri: nihil ei nouum, nihil superfluum necessarium, cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quæ primò fuerant discrepantia. Nec mirum si pacem haberet, qui columnam statuerat, & vnxerat Domino, quæ est Ecclesia. Colũna enim & firmamẽtum dicta est veritatis. Eam vngit, qui in Christum fidei, in pauperes misericordiæ fundit vnguentum.

Et subinfert. Cap.6.

Perfecta virtus habet quietis tranquillitatem & stabilitatẽ. Ideo Dominus donum eius perfectioribus reseruauit, dicens: Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis. Perfectorum est enim non facilè mundanis moueri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari, sed quasi in litore tutissimo aduersum surgentes secularium procellarum mẽtem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamẽtum Christianis mentibus Christus inuexit, pacem internã inuehens animis probatorum, vt nõ turbetur cor nostrum, neq; exagitetur animus. Hãc pacem super omnem mentẽ esse Apostolus doctor asseruit dicẽs: Et pax Dei quę exupat omnẽ sensũ, custodiat corda vestra, & sensus in Christo Iesu. Fruct⁹ itaq; pacis est nõ pturbari in pectore. Deniq; vita iusti quieta est: iniustus autẽ inquietudinis & pturbationis plenus est. Ioan.14. Philip.4.

Itaque amplius ſuis ſuſpicionibus affligitur impius, quàm alienis plerique verberibus: maioréſque vibices vulnerum in eius animo ſunt, quàm in eorum corpore qui ab aliis verberantur. Grande eſt intra ſe aliquē tranquillum eſſe, & ſibi conuenire. Foris pax aut imperatoris ſolicita prouidētia, aut manu militum quæritur, aut bellorum proſpero cedit euentu, aut internicione aliqua barbarorum, ſi in ſe motu hoſtili ſua arma conuertant. In ea pace nulla noſtra virtus, ſed euentus eſt. Certè ſumma gloria pacis illius ad imperatorem refertur, iſtius pacis fructus in nobis eſt, quæ eſt in mentibus ſingulorum, quæ tenetur affectibus. Iſtius pacis maior eſt fructus, quo ſpiritalis nequitiæ tentamenta, quàm quo arma hoſtilia repelluntur. Iſta pax ſublimior, quæ corporalium paſsionum excludit illecebras, perturbationéſque mitigat, quàm ea quæ barbaricis cedat incurſibus. Plus eſt enim clauſo intra te hoſti reſiſtere, quàm remoto.

Cap. 7. *Perfectus æqualiter ſe habet ad aduerſa & proſpera. Libro primo eiuſdem.*

Neſcit perfectus incommoda huius corporis aut aduerſa mundi, neque ſentit qui alienum ab huiuſmodi metu ne occidant, animum gerit. Non enim vita perfectior, ſi his careat definitur, ſed ſi iſta contemnat. Nam ſi ita definiretur, vt ea eſſet beata vita, quæ ab huiuſmodi caſibus expers vacuáque reperiri poſſet, vtique his accedentibus non poſſet beatus aliquis definiri. Ea igitur ſequeſtrata ſunt, & hoc ſolum in æſtimatione beatæ vitæ eſt requiſitum, vt non aliis, ſed in poſſeſsione veri & boni eius definitio teneretur: quoniam quod habet, deſpuit, cætera nec requirit.

Non enim curat de aduerſis, ſed ſolùm vt Deo adhærere valeat. Ibidem infrà. Et quomodo ſe habet circa ipſa aduerſa, ac in quo perfectio vitæ conſiſtat. Ibidem. Quæ require ſuprà, cap. Aduerſitas. Perfectus & imperfectus non æqualiter ſe habent ad ſcientiam. Libro de Paradiſo. Cap. 48. Tom. I. *Require ſuprà, cap. Cognitio. Perfectus nemo eſt in hac vita; ſed in alia. Lib. primo de officiis.*

Hîc ergo impedimentum, hîc infirmitas etiam perfectorum: illic plena perfectio. Ideo & dies illos requirit vitę æternæ, qui ſunt, non qui prætereunt, vt cognoſcat quid ſibi deſit, quæ terra ſit repromiſſionis perpetuos fructus ferens, quæ prima apud Patrē manſio, quæ ſecunda, quæ tertia, in quibus pro ratione meritorū vnuſquiſque requieſcit. Illa igitur nobis expetenda ſunt, in quibus perfectio, in quibus veritas eſt. Hîc vmbra, hîc imago, illic veritas.

Tom V. PERFIDIA. *Circa Christi perſonam principaliter errat. Super epiſtolam ad Epheſios, cap. 2.*

In quibus & nos aliquando conuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ facientes voluptates carnis & conſiliorum eius, & eramus natura filij iræ ſicut & cæteri. Perfidiam ſignat, dum deſideria carnis memorat. Voluptas enim carnis eſt viſibilibus oblectari, vt elemēta quę Deus gubernacula mundi inſtituit, deos appellet: cum hoc nomen vni Deo debeatur, ex quo ſunt omnia: vt ſicut nullum participem habet ex his in virtute, ita nullū habeat cōſortem in nomine. Chriſto autem iccirco hoc nomen nō negatur, quia ſicut communis eis natura eſt, ita erit & nomen. Hoc tamen inter Patrem & Filiū intereſt, quia Pater à nullo hoc accepit, Filius autem per generationē omnia Patris accepit, vt in virtute & ſubſtātia, & nomine nihil diſtet Filius à Patre. Vnde dicit: Ioan. 16. Omnia quæ habet Pater mea ſunt, & mea Patris. Non ergo indignum neque contrariū eſt, ſi & Chriſtus Deus dicatur: ſed de Deo Patre vt vnius Dei autoritas conſeruetur. Nam ſi quid aliud putat ſignificare cum voluntatem carnis flagitat, ſciat Apoſtolum vitam mundam habuiſſe, quia ſecundum iuſtitiam legis conuerſatus eſt ſine querela. Sed quia perſequutus eſt fidem Chriſti, iccirco conuerſati, inquit, ſumus in deſideriis carnis noſtrę.

A Omne enim peccatum caro dicitur: maximè perfidia, quæ eſt totius ſceleris mater. Nulli opera bona & caſtitas proderit, ſi ſit perfidus. Perfidia enim hæc omnia maculat. Hinc eſt quod ſubdidit: Et eramus natura filij iræ ſicut & cæteri. Naturæ enim cum mala voluptas ſupponitur, fit natura iræ, id eſt, quæ vltioni ſubiicienda ſit immutata, nō ſubſtantia, ſed mala volūtate. Hoc enim deputatur naturę quod ſequitur. Vnde ait in Iſaia: Semen Iſai. peſsimum. Et quare ſit ſemen peſsimum, ſubiecit: Reliquiſtis enim Dominum ait, & ad iracundiam incitaſtis ſanctū Iſraël: vt natura quæ deſerit Deum, peſſimum ſemē dicatur. Degenerare eſt enim ab autore recedere: & cum malum exemplum cęteris prębet, malum eſt ſemē: fructus enim peſſimos facit. Si verò redeat ad autorem, bona erit natura ſecundum Apoſtolum, qui immutatus dum agnoſcit creatorem ſuum, vas electionis appellatur.

B *Libro ſuper Beati immaculati, exponendo literam viceſimam.*

Initium ſapientiæ timor Domini: plenitudo autem ſapientiæ dilectio. Lex enim ſapientia: plenitudo autem legis dilectio. Ita plenitudo verborum, Dei ſapientia, cognitióque iuſtitiæ. Nanque ſicut à timore Domini proceſſus quidam eſt ad gratiam charitatis: ita à veritate ad iudicium iuſtitiæ Diuinæ quidam videtur fieri proceſſus.

De hac materia require ſuprà, cap. Hæreſis.

PERICVLVM. *In periculis verſantur qui hîc videntur eſſe maiores. Libro quinto Hexamerôn. Require infrà cap. Piſcis. In periculis verſantur ſæpe ſancti, non tamen vitæ perdunt bonitatem. Libro ſecundo de Iacob & vita beata, capite primo. Require ſuprà, cap. Iacob. De periculis ipſis loquitur in tractatu de prima interpellatione Iob.*

Sed ad propoſitæ nobis interpellationis ſeriem reuertamur. C Multas, inquit contritiones fecit mihi, reſpirare me non ſinit, impleuit me amaritudine: & quia virtute eſt potēs, nemo iudicio eius poteſt reſiſtere: ſi iuſtus ſum corde, lingua mea errat. Magnum & potentem diſpergit ira. Improbi in morte graui, iuſti autem irridentur. Dati ſunt enim in manus impij. Vide ſingula. Potētibus ſua ira eſt grauis, improbis nequitia, iuſtis conditionis infirmitas: Ita nihil periculo vacat. Fortitudo & magnitudo viri ſua poteſtate decipitur, improbitas affligitur, virtus ridetur. Ridetur ille quia plus poteſt: labitur iſte, quia nihil poteſt. Affligitur, conditionis eſt vitium: quia vita noſtra leuior eſt curſore. Tranſiuit, & nihil vidit, tanquā nauis veſtigium, aut aquilæ volantis & quærentis eſcam: ita & præterit vita hominis. Quod loquimur obliuiſcimur: nec vllum trāſitus noſtri inſigne deprehenditur, niſi quod ſit plenum mœroris & gemitus. Concutior, inquit, omnibus membris. Vtinam ſit mediator noſter arguens & diiudicans inter vtrumque noſtrum. D Dicam Domino: Quare ſic me iudicas? An bonum tibi eſt vt ego iniuſtus ſim, quia repuliſti opera manuum tuarum, & conſilio impiorū intendiſti? Nunquid ſicut mortalis videt, ſic vides: aut vita tua ſicut hominis, aut anni tui ſicut viri: quia exquiſiſti iniquitates meas, & peccata mea inueſtigaſti? Noſti enim quia impiè non geſſi. Sed quis eſt qui de manibus tuis eruat? Magna fides: magna autoritas conſcientiæ, Deū teſtem ſuę mentis arceſſere. Quod conditionis eſt, non negat: quod impietatis eſt repellit: quod infirmitatis eſt, fatetur. Peccaſſe conditionis eſt, quia nemo immunis eſt lapſus. Impiè agere, non conditionis eſt, ſed perfidiæ & nequiſſimæ mentis venenum. Non agnoſcit hoc iuſtus, ſed abſolutionis in Dei miſeratione, nō in hominis poteſtate eſt. Manus tuæ, inquit, plaſmauerunt me, poſtea conuertiſti & perculiſti me: Memento quia lutum me feciſti, & in terram me reſolues. Nunquid non vt lac me mulſiſti, confeciſti me ſicut caſeum? Corio

& car-

& carne me induisti, ossibus & neruis me inseruisti: vitam autem & misericordiam posuisti in me, & visitatio tua protexit spiritum meum. Quanta deploratio sancti viri pro communi infirmitate? Quanta conuictionis autoritas, quod Deus hominem manibus suis fecerit? Excusatur culpa infirmitatis obtentu: Commendatur gratia priuilegio operationis æternę, & protectionis dignatione cælestis. De quo loco etiam Dauid pulcherrimè loquutus est dicens: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, nisi quia visitas eum? Hæc, inquit, habes in te: noui quia omnia potes, impossibile autem hnihil.

Psalm. 8.

Tom. V. PERIRE. *Aliquando in bonum accipitur. Super epistolam ad Hebræos, cap. primo: exponens illud: Ipsi peribunt, &c.*

Pereunt ab eo quod sunt, dum immutantur in melius creaturæ.

Aliter dicit in tractatu super psal. primum, in fine.

Pulchrè autem ait, Et iter impiorum peribit. Separauit Latinus, vt iter diceret, & tanquam discreuit iter à via. Græcus autem in vtroque viam dixit. Non otiosè tamen Latinus: quia & Dominus, Ego sum via dixit: non dixit, Ego sum iter. Perire autem iter impiorum dixit, non impios: seruat eorum substantiam, qui si conuertantur, solum iter impietatis amittent, quod nec ab initio fuerit, nec erit. Quod accidens est igitur, perit: quod substantiuũ tantũ est, manet. Pereunt autẽ ita impij, quomodo dicitur: Anima quæ peccat, ipsa morietur: vt peccati aculeo, non omni substantiæ suæ dissolutione moriantur.

PERIVRIVM. *Malum est propter id vitãdum nefandum scelus committere. Libro tertio de virginitate, parte tertia. Require suprà, cap. Ioannes Baptista.*

Lib. 5. Epist. Epist. 31. Tom. III. PERSEQVVTIO. *De ea fideles gloriantur. In lib. contra relationem Symmachi.*

Nos sanguine gloriamur, illos dispendium mouet: nos hæc victoriæ loco ducimus, illi iniuriam putant. Nunquam nobis amplius contulerunt, quàm cum verberari Christianos atque proscribi atque necari iuberent. Præmium fecit religio, quod perfidia putabat esse supplicium. Videte magnanimos per iniurias, per inopiam, per supplicium nos credimus: illi cæremonias suas sine quæstu manere posse non credunt.

In ipsis gloriabantur Apostoli. Super primam ad Thessalonicenses, capite tertio. Require suprà, capite Passio hominis. Sed pati quoad corpus. Super primam ad eosdem, capite primo: Exponens illud: Ita vt nos ipsi in vos gloriemur. Super cap. 3.

Ipse autem Deus pacis det vobis pacem semper in omni loco: Dominus cum omnibus vobis semper. Quod suum est, bono voto illos persequitur quasi charissimos filios, optans semper cum eis pacem manere, quæ est dux ad vitam æternam. Cum iis enim Dominus se esse promisit, qui fuerint pacifici.

Persequutio non tollit perfecta bona. Libro secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, capite Diuitiæ.

Cap. 42. *Persequutor tamen non debet prouocari. Libro primo de officijs.*

Cauendum etiam reor, ne dum aliqui nimia gloriæ ducuntur cupiditate, insolentius abutantur potestatibus, & plerunque auersos à nobis animos gentilium in studia persequutionis excitent, atque inflamment ad iracundiam. Itaque vt illi perseuerare possint, & supplicia vincere quantos perire faciunt? Prospiciendum etiã ne adulantibus aperiamus aurem. Emolliri enim adulatione, non solùm fortitudinis non esse, sed etiam ignauiæ videtur.

Tom. IIII. *Persequutiones vtiles sunt fidelibus. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ tertiæ.*

Quàm speciosæ factę sunt genæ tuę sicut turturis, ceruix tua sicut redimicula. Vultus liberior est, vbi castitatis conscientia: & portare Christi iugum suaue est, si ornamenta putes ceruicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos semper ad Dominum Deũ tuum, & quęre Deum & inuenies: erige ceruicem, redimicula non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudẽt, & phalerari sibi magis q̃ vinciri † videntur. Genę sicut turturis pręferent insignia verecũdię: redimicula ceruicis libertatis attollẽt fiduciã. Leue est enim iugum Christi: & ideo ceruix eo non premitur, sed leuatur. Similitudines, inquit, auri faciemus tibi, ex distinctionibus argenti, quoadusq; rex est in declinatione sua. Ex iis enim quæ ex lege sunt & Prophetis mediocriter antè crediderant gloriã Domini Iesu, sed hæreditas eius diffusa per populos, quò frequentius examinata, hòc amplius est probata. Crebrę enim persequutiones Ecclesię, iustorũ nobis titulos, martyrij victorias ediderũt. Itaque sicut aurum bonum, ita Ecclesia, cum vritur, detrimenta nõ sentit, magis fulgor eius augetur, donec Christus veniat in regnum suum, & reclinet caput suũ in Ecclesię fide.

† Aliàs, mundari.

Declarat eodem libro, lit. xj. vers. vj.

Iniustè persequuti sunt me, adiuua me. Quasi bonus miles bella non refugit, nec conflictus quamuis grauium pręliorum bellator pauescit assuetus, sed fidelis & prouidus aspirare sibi Diuinitus orat auxilia, & pię deuotionis fidelia sibi adiumenta deposcit. Ideo nõ petit vt persequutiones quiescant, sed in persequutionibus postulat se iuuari. Sciebat enim quòd omnes qui volunt piè viuere in Christo Iesu, persequutiones patiantur. Mauult ergo persequutiones pati, vt piè viuere possit in Christo. Et bene non vnam persequutionem, sed multas persequutiones dixit: nec expressit vocabula persequentium, quia multi persequutores: nõ solùm quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequũtur nequitię spirituales, persequitur hęreticus, Iudęus, gentilis. Omnes ergo sub persequutoribus qui piè volunt viuere: quia vbi multi persequutores, nullum à persequutoribus vacat tempus piè viuere gestienti. Et fortasse cum persequutiones non patimur, tanquam condẽnati habemur: quia nequaquam piè viuere volumus in Christo. Nam vtique cum sit definita sententia, quòd omnes qui volũt piè viuere in Christo Iesu, persequutiones patiũtur: videtur is, qui persequutionem non patitur, abdicatus, quòd non sit pię intentionis in Christo: deuotionẽ enim fidei pręlia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur, qui certare desideret. Omnia, inqt, pręcepta tua veritas. Quæ pręcepta, nisi illa: Si me persequuti sunt, & vos persequentur? Hęc pręcepta Dauid anterior licet incarnationis sacramento, iam tamen audiebat in spiritu, & quasi Christi discipulus, non subtrahebat se passionibus, sed certaminibus offerebat: Sciebat hoc sibi ad gloriam fructuosum, hoc ad custodiam salutis tutum, vt frequentibus exercitiis iusti pietas confirmaretur. Citò enim fides inexercitata languescit, & crebris otiosa tẽtatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: assuetum autem bello virum, externa fraus instruit, & gloriosę prouehit palma victorię. Pax ergo fidei, corruptelę materia est. Quàm pulchrè nobis persequutionis processere tempora. Intentus sicut medicus erat, intimæ ad Deum mentis affectus: illi adhærebat, nec vllas cogitationes obstrepentes sibi precantis animus sentiebat: totis visceribus fundebatur oratio, & quidam miscebatur sermo cum Domino: quotidiana meditatio habebat iam contemptum periculi, & vsum calcandæ mortis receperat. Quòd amisimus exercitium, tentant otia, quos bella non fregerant. Periculosa igitur & pacis otia. In pace plures persequutiones esse cœperunt. Nullus erat tempore persequutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolui, & huiusmodi, quæ secundis rebus excitari solent, admittere passiones.

2. Tim. 3.

Ioan. 15.

ſiones. Ideo Apoſtoli cum cæderentur, includerentur, exultabant quòd illis iniuriis æternę gloriæ meritum lucrabantur. Qui digni fuerant pro Chriſti nomine iniurias ſuſtinere, non illis erat cura de patrimonio, ſtudium de poteſtatibus & honoribus: non de prælatione quę etiam iuſtos exagitare conſueuit: ſed ille ſe præferri putabat, qui eſſet pluribus verberibus flagellatus. Meritò ergo Dauid occaſiones expetit triūphandi, & certandi copiam pro deuotionis eruditione non metuit, qui nouerit perſequutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Non dixit enim: Quia perſequutiones patior, adiuua me: Poteſt enim quis & perſequutiones pati, ſed non iniuſtè: quia eſt etiam iuſta perſequutio, ſi oderimus obſcœnos, ſi infeſti ſimus iniuſtis, ſi iniquos velim' opprimere ne pluribus noceant, ſi auarum fraudis ſuæ compendiis exuamus, ſi execremur inſolentiam ſuperborum. Qui autem pro fide, pro iuſtitia, pro caſtitate perſequutionem patitur, bene dicit is: Iniuſti perſequuti ſunt me, adiuua me.

Et eodem libro infrà, lit.xx. verſu v.

Summus enim ſapientiæ finis eſt, vt ſimus mēte tranquilla: non commentis, non Poëtarum fabulis lubricus turbetur affectus. Sūmus finis iuſtitiæ eſt, vt iniquitas mentem iuſti mouere non poſsit.

Perſequuntur nos vitia noſtra. Libro de fuga ſeculi. Require ſuprà, cap. Fuga.

PERSONA. *In Diuinis perſona non diuidit ſubſtantiam. Libro de incarnatione Domini. Require ſuprà, cap. Filius Dei. Perſonæ in Diuinis quomodo ſunt æquales, probat libro ſexto Hexamerôn. Require ibidem.*

Tom.V. *Perſona alicuius non eſt ſpernenda. Super primam ad Corinth. cap. xij.*

Etenim in vno ſpiritu omnes in vnū corpus baptizati ſumus, ſiue Iudæi, ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi: & omnes vnum ſpiritū potamus. Per hæc docet nullius perſonam quaſi deſpecti contēnendam, neq; alicuius quaſi perfecta ſit, præferendam, nec gloriam, quæ ſoli Deo debetur, hominibus tribuendam, quando in omnibus vnus atque idem Deus ſit glorioſus.

Tom.eod. *Perſonarum acceptio non eſt apud Deum. Super epiſtolam ad Galat. cap. ij.*

Quotquot enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Hoc dicit, quia credentes dum immutantur, Chriſtum induunt, quando hoc appellantur quod credunt. Non eſt Iudæus, neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non maſculus, neq; fœmina: Omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Nullam diſtantiam dicit credentium, vt nulli præiudicetur quid fuerit, antè quàm crederet. Omnibus enim his vnum decretum eſt donū. Apud Deum enim nulla diſcretio perſonarum eſt, niſi morum & vitæ, vt homines vnius fidei meritis diſtinguantur, non perſonis. Si igitur vos omnes vnum eſtis in Chriſto Ieſu, ergo Abrahæ ſemen eſtis ſecundum ꝓmiſſionem hæredes. Semen Abrahę ſunt omnes credētes, quia Abraham eſt pater omnium credentium: & ſi filij ſunt, neceſſariò & promiſsionis eius hæredes, vt cōſequantur per fidem quod promiſſum eſt Abrahæ, vt participes ſint iuſtificationis eius in regno celorum.

Tom.I. PERTVRBATIO. *Nunquā iuſtis & ſapientibus ineſt. Libro ſecundo de Iacob & vita beata. Require ſuprà, capite Pax. Perturbatio mala eſt, quia plurimum nocet. Lib. j. de officijs.*

Simul illud aduerte, quòd & decorum eſt ſecundum naturam viuere, ſecundum naturam degere: & turpe eſt quod ſit contra naturam.

Tom.I. PETITIO ET PETERE. *Spiritus ſancti gratia ante omnia debet peti. Libro tertio de virginitate, parte iij.*

Pete vt aſpiret tibi Spiritus ſanctus, aſpiret ſupra cubile tuum, atque odorem piæ mentis & gratiæ ſpiritalis accumulet.

A *Petendum eſt à Deo humiliter & ſolùm vitæ æternæ præmium. Libro ſuper Beati immaculati, lit. vij. verſ. j.* Tom.

Admonet & Dauid dicens, vt meminerit Dominus verbi ſui, quo nos ad ſperandum prouocat, vt terrenis renuntiemus, inhæreamus cæleſtibus: dicit ergo Dauid, Certamen certatus ſum; brauiū peto verbi tui, quod promiſiſti mihi: Memor eſto promiſſorum tuorū, quæ ſpopondiſti ſeruo tuo. Non vſurpatoriè ſperaui, quæ vt ſperarem ipſe feciſti. Seruus ſum, expecto alimentum à domino: miles ſum, exigo ab imperatore ſtipendiū: vocatus ſum, poſtulo ab inuitante promiſſum. Verecundè autem authoritatē ſuę fidei tēperauit, dicendo ſe ſeruū: quia oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorū.

Ad idem facit quod dicit in epiſtola ſexta ad Horontianum, in medio. Lib. Epiſt. Tom.

Scriptum eſt, Petite magna, & parua adiicientur vobis. Petite cæleſtia, & terrena adiicientur vobis. Ergo B vult nos maiora petere, non in terrenis morari. Ille autem ſcit quid tribuat diuidens ſingulis prout vult. Dicit enim interdum ſciens menſuram quam nos ignoramus: Non poteſtis hæc modò accipere. Peto mihi paſſionem martyrij: Spiritus promptus eſt, ſed videns infirmitatem carnis meæ, ne dum maiora cupio, minora amittam, dicit: Non potes hæc accipere. Quales occaſiones habui, & de ipſo propè fine reuocatus ſum. Nouit enim bonus medicus quæ eſca cui apta ſit infirmitati, & cui tempori ad profectum valetudinis. Interdum opportunitas eſcæ ſanitatem reddit: quam ſi importunè aliquis accipiat, aut non cōuenienter, implicatur periculo. Ergo quia nos neſcimus quid oremus, & quomodo oporteat, poſtulat pro nobis Spiritus ſanctus.

Quando à Deo petimus, plus largitur, quàm petamus. Libro decimo ſuper Lucam. Cap. Tom.

Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiſo. Pulcherrimum affectandæ conuerſionis exemplum, C quòd tam citò latroni venia relaxatur: & vberior eſt gratia quàm precatio. Semper enim plus Dominus tribuit quàm rogatur. Ille enim rogabat, vt memor ſui eſſet, cum veniſſet in regnum ſuum: & audit: Amen &c.

Propterea dicit in tractatu ſuper pſal. xxxvj. Tom.

Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Quare non dixit, tuas: ſed, cordis tui petitiones? Etenim petitiones exterioris hominis interiorisque communes non ſunt, nec omnes probantur à Chriſto: quia lex carnis legi mentis frequenter repugnat. Quæ autem interioris ſunt hominis, qui renouatus eſt ſpiritu, illas petitiones Dominus petito donat effectu. Vnde & alibi dixit: Tribuat tibi Dominus ſecundum cor tuum, & omnes petitiones tuas confirmet. Secundum cor ait, nō ſecūdum appetentiam carnis: & illas petitiones inquit, quæ prodeunt ex intimo cordis confirmet: non quæ ex carnis huius illecebra & voluptatibus diriguntur. Pſal.

D PETRA. *Petra eſt Chriſtus: probat ſuper epiſtolam ad Romanos, capite nono. Require ſuprà, capite Lapis. Et libro primo de Spiritu ſancto, in principio. Require ſuprà, cap. Aqua: & cap. Lauare.*

PETRVS APOSTOLVS. *Dicitur Petrus à petra. In ſermone ſecundo de eius vinculis, qui incipit: Amarior fortaſſe fuit prædicatio mea &c.* Tom.

Superiore Dominica quòd pleroſque de vobis acrius magiſterij ſeueritate conuenerimus, & ſim proſequutus quæ aliquot non blandimenta deferrent, ſed triſtitiam irrogarent: Verùm nihil mea intereſt. Ego enim gaudeo ſciens diſcipuli triſtitiam magiſtri eſſe lætitiam. Tunc enim auditor proficit quando auſteriora nuntiat prædicator; ei ſalus gignitur, quando triſtitia emēdationis ingeritur. Dicit enim beatus Apoſtolus: Nā quę ſecundum Deū eſt triſtitia, ſalutem ſtabilē operatur. Rectè ergo lætor, quia ſalutē operor eū obiurgo: mœreat licet filius mei aſperitate ſermonis, me tamē delectat, q ꝓficere illū intelligo ꝑ mœrorē. Ait

ſanctus

sanctus Apostolus: Quis est enim filius, quem nõ verberat pater? Non enim osculatur semper pater filiũ, sed & aliquando castigat. Ergo quando castigatur qui diligitur, tũc circa eum pietas exercetur. Habet enim & amor plagas suas, quæ dulciores sunt, cum amarius inferũtur. Dulcior est enim religiosa castigatio, quàm blanda remissio. Vnde ait Propheta: Dulciora sunt vulnera amici, quàm volũtaria oscula inimici. Igitur fratres, quia post tot interpretationis meæ vtilia verba, credo vos benignitate sensuum profecisse, de sacris literis aliqua conferamus. Sicut enim fons, qui non solito humore distillat, exagitatur surculis, & ita largior inuenitur, ac primùm ex eo turbida aqua producitur, vt vnda purior subsequatur: sic ergo & sanctitas vestra exasperata quidem fuerat austeritate sermonis, sed deuotior facta est dulcedine pietatis. Turbulentum enim quiddam vestri animi forsitan retinebant, sed iam ex vestris moribus profluit omne quod purum est. Videamus ergo quid sit quod ait ad discipulos suos Dominus: Vos autẽ quem me dicitis? Non igitur tanquam ignarus interrogabat Dominus quid de eo populi discipulíque sentirent, sed tanquam sciens vniuersorum mentes, fidem manifestare voluit singulorum, vt quod corde credebant, ore narrarent. Alij enim Heliam esse credebant Dominum, alij Hieremiam, alij Ioannem Baptistam. Petrus solus Christum Dei Filium confitetur. Gradus quidam sunt fidei, & qui deuotius credit, religiosius confitetur. Pro hac deuotione dicitur Petro: Beatus es tu Simon Bar iona, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est: Et ego dico tibi, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Cum vocaretur ergo Simon, per hanc deuotionem vocatus est Petrus. Legimus dicente Apostolo de ipso Domino: Bibebant autem de spiritali petra, petra autẽ erat Christus. Rectè igitur quia petra Christus Simon nuncupatus est Petrus, vt qui cum Domino fidei societatem habebat, cum Domino haberet & nominis Dominici vnitatem: vt sicut à Christo Christianus dicitur, ita & à petra Christo Petrus Apostolus vocaretur. Sed nec populorum opinionẽ possumus reprobare, qui vnum de Prophetis Dominum existimabant. Nam ideo nonnulli velut Heliam Saluatorem forsitan putauerunt, quia ad cælos Helias sicut Saluator ascendit: Sed non sicut Helias Christus est. Ille enim ad cælos rapitur, iste regreditur. Ille tanquam infirmus ignea quadriga subuehitur, hic tanquam Deus propria virtute portatur. Ille sicut homo ducitur, hic sicut Saluator ascendit. Ille ducentes sequitur Angelos, comitãtes sibi Angelos iste præcedit. Denique iidem Angeli remeãtes in terrã à Domino Saluatore dixerunt ad Apostolos: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Hic Iesus qui receptus est à vobis, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum.

Primatum habuit. Super epistolam ad Galatas, capit. ij. exponens illud: Qui operatus est Petro in Apostolatu &c. Tom. V.

Petrum solum nominat, & sibi comparat: quia primatum ipse accepit ad fundãdam Ecclesiam: se quoque pari modo electum, vt primatum habeat in fundandis Ecclesiis gentium: ita tamen vt Petrus gentibus prædicaret, si causa fuisset, & Paulus Iudæis.

Vnde super eandem epistolam, cap. j.

Deinde post annos tres ascendi Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud illum diebus quindecim. Dignum fuit vt cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apostolos, cui delegauerat Saluator curam Ecclesiarum. Non vtique vt aliquid ab eo disceret, quia iã ab autore didicerat, à quo & ipse Petrus fuerat instructus: sed propter affectũ Apostolatus, vt sciret Petrus hanc illi datam licentiã, quã & ipse acceperat. Veniens ergo ad eum, hospitio receptus est: & apud eũ mansit dies quindecim quasi vnanimus coapostolus. Hæc ideo manifestat, vt ostendat concordiã se cum Apostolis habuisse, nec in aliquo dissensisse, sicut susurrabant de eo pseudoapostoli, vt eum apud Ecclesias gentium deformarent, & sua mala simplicioribus insererent, dicentes ea cõuenire cum doctrina Apostolorum maiorum.

De negatione Petri & eius reuersione vel conuersione, diffusè loquitur libro x. super Lucam. Require suprà, cap. Passio Christi. Et libro v. Heaxmerõn, capite vltimo. Require suprà, cap. Gallus: & lib. j. de apologia Dauid. Cap. 6. Tom. IIII.

Quis igitur magis operuit & texit quàm sanctus Dauid, qui & alibi ait: Et in vmbra alarum tuarũ sperabo donec transeat iniquitas: & sic dilexit Dominum, vt nimia charitate peccatum omne tegeret atque absconderet? Etenim si sanctus Apostolus Petrus lapsũ suũ cõfessione charitatis aboleuit, & ille interrogatus à Domino dicente ei tertiò: Simon Ioannis amas me: vt quẽ tertiò negauerat, tertiò fateretur, atque ita trino quodam dilectionis velamine lapsum trinæ negationis absconderet. Si quia semel fleuit Petrus, veniam reportauit: quantò magis Dauid, qui lauabat per singulas noctes lectum suum, & lacrymis suis stratum rigabat, cui erant lacrymæ suæ panes die ac nocte, qui cinerẽ sicut panem manducabat, & poculum suum cum fletu miscebat? Etenim si eius qui conuersus ingemuerit miseretur Dominus, si Petrũ aspexit, & ille fleuit, quãtò magis qui diu fleuit, à conspectu Domini non recessit? Petrus negauit & nõ fleuit: quia non respexerat Iesus: Negauit secũdò, & nõ fleuit: quia non respexerat Dominus: Negauit tertiò, respexit Iesus, & statim fleuit, & fleuit amarissimẽ. Ideo Dauid qui semper flebat, dicebat: Oculi mei semper ad Dominum. Quia semper videbatur à Christo, dicebat: Per exitus aquarum descenderunt oculi mei.

Ioan. 21.

Psal. 24.

Vnde in sermone quodam de ipso sancto Petro ad vincula, qui incipit vt sequitur: Ser. ord. 46. Tom. III.

Diximus fratres, ꝙ ad similitudinem Heuæ beatum Petrum ostiaria quoque mulier deceperit: & sicut Adã mulier circũscripsit: ita & Apostolum fœmina circũuenerit. Vsitatus enim ad decipiendũ sexus est, fraudis suæ vasculum in ostiaria diabolus recognouit: fideles viros non nisi per mulierem oppugnare consueuit. Ibi Adam per Heuã superat, hic Petrum vincit per ostiariã. Fuit enim sicut legimus, in Paradiso deliciarũ diabolus: nec defuit, sicut intelligimus, in prætorio Iudæorũ. Imminebat satanas serpens, hic Iudas coluber perurgerat. Est ergo eadem similitudo deceptionis in Petro, quæ in Adam fuit: quoniam in eadem est similitudo mãdati. Accepit enim vterque à Domino mãdatum: Adam ne tangeret: Apostolus ne negaret. Ille ne lignum scientiæ præsumeret: hic ne crucẽ sapientiæ præteriret. Sed transgrediens vterque præceptum pari modo delinquũt. Gustat ille quod non licet, loquitur iste quod non decet: & tamen facilior negatio Petri, quàm Adæ præuaricatio: Citius enim Apostolo quàm ꝓtoplasto subuenitur. Hũc enim Deus ad vespera requirit errantẽ, illum Dominus pullorũ cantu denegantẽ. Adã reus facti nudus erubuit, Petrus conscius dicti correptus ingemuit.

Et infrà subdit.

Nihil nobis Apostolus nocuit quòd negauit, & profuit plurimũ ꝙ emendauit. Deniq; imitemur eum dicentẽ alibi: Cum enim tertiò interrogaretur à Domino: Simon amas me: Respondit ei tertiò: Domine tu scis qa diligo te. Ait Dominus: Pasce oues meas. Et hoc tertiò: quod quidem dictũ ad compẽsationẽ prioris proficit erroris. Qui enim Dominũ tertiò negauerat, tertiò confitetur: Et quoties culpam delinquendo contraxerat, toties gratiam diligendo conquirit. Videte ergo quantum fletus profuit Petro. Antè quàm fleret, lapsus est: postea quàm fleuit, electus est. Et qui ante lacrymas præuaricator exstitit, post lacrymas pastor assumptus est, & alios regendos accepit, qui prius seipsum non rexit.

Iterum

Se. ord.47. *Iterum in alio sermone qui incipit vt sequitur:*

A Astruximus superiore Dominica sanctum Petrũ in Saluatoris passione sine erroribus profecisse, & posteaquam negauit Dominum fuisse meliorẽ. Fidelior enim factus est postquam fidem se perdidisse defleuit: atque ideo maiorem gratiam reperit quàm amisit. Tanquam enim bonus pastor tuendum gregem accepit, vt qui sibi antè infirmus fuerat, fieret omnibus firmamẽtum: & qui ipse interrogationis tentatione nutauerat, cæteros fidei stabilitate fundaret. Denique pro soliditate deuotionis Ecclesiarum petra dicitur, sicut ait Dominus: Tu es Petrus, & super hãc petrã ædificabo Ecclesiam meã. Petra enim dicitur, eò quòd primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, & tanquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque cõtineat. Petra ergo pro deuotione Petrus dicitur, & petra pro virtute Dominus nuncucupatur, sicut ait Apostolus:

1 Corinth.10. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra: petra autem erat Christus. Rectè consortium meretur nominis, qui consortiũ meretur & operis. In eadem enim domo Petrus fundamentum posuit: Petrus plantat, Dominus incrementum dat: Dominus irriguum subministrat. Petrus enim tentationibus suis proficit, fletibus suis gaudet, periculis suis crescit. Sic nanque in mari dum super vndas temerarius viator ingreditur, nutat incessu, sed cõualescit affectu: periclitatur corpore, sed deuotione nõ labitur: mergitur pedibus, sed Christi dextera sustentatur. Sustentat fides, quem vnda mergebat: & quem fluctuũ procella turbabat, Saluatoris dilectio confirmabat. Ambulauit enim in mari Petrus magis dilectione quàm pedibus. Non enim videbat vbi pedum vestigium poneret: videbat autem vbi vestigium figeret charitatis. In naui enim positus considerat Dominum, & amore eius ductus descendit in mare. Non cogitat labentes aquas, non fluenta currẽtia: & dum Christum respicit non respicit elementum. Credit fide etiam inter vndas solidũ inuenire vestigiũ. Iactetur licet fluctibus mare, ventis pelagus conturbetur, non tamẽ turbatur Petri semita, quæ ducit ad Dominum. Ambulat igitur super aquas Petrus, & sub pedibus eius mollis vnda non cedit.

Exod.14. Legimus in veteri testamento filios Israël per mare rubrum siccis itineribus ambulasse, & ad securitatem gradientium ne laberetur vnda in soliditatem quandam etiam fuisse mutatam: quantò hoc melius vbi ambulante Petro, nec mutatur vnda, nec labitur, nec solidatur aqua, nec refugit. Melius, inquam, est vbi eadẽ vnda quæ fluctuat & sustẽtat: vbi idem gurges qui mergitur & famulatur. Illic vt portaretur per mare populus Israël meatum suum natura perdiderat: hîc portatur in aquis Petrus, & cursum suum fluenta non perdunt. Temerarius ergo viator Apostolus, noui itineris viam carpit, modò curuati gurgitis molem ascendit, modò subsidentis sinus vndam descendit & inter marinos fluctus ascensus illi itineris descensusque non deest. Sed vbi turbatus ventis, exagitatus procellis incipit timere quod credidit, statim ei gurges subtrahitur, vnda subducitur. Mox enim defatiscente fide, defatiscit & semita. Tunc exclamans Dominum Iesum saluum se fieri precatur. Quem apprehensum manu, liberat & obiurgat dicens: Modicę fidei, quare dubitasti? hoc est, cur tam parvę fidei es, vt qui credendo mare ambulare cœperas, nõ id perseuerando transires? scriptum est enim: Qui per-

Matth.14. seuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Sed dum cunctaris & dubitas, iter quod ingressus fueras perdidisti. Cur, inquam, tam modicæ fidei es, vt non ea fide qua venire cœperas peruenires? Intellige ergo quia in mari credulitas portabat te, perfidia submergebat. Igitur fratres sanctus Petrus dum fluctuat, dum mergitur, dum periclitatur, sic peruenit ad Dominum: ostendens nobis quòd non nisi per pericula properatur ad Christum. Multi enim diabolici fluctus sunt in hoc mundo, tentationum multa naufragia, à quibus ita liberari possumus, si clamantibus nobis manum suam Saluator extẽderit. Nos ergo clamare ad Dominum non cessemus, ille auxilium solitum non negabit.

Sicut negauit timore, vt patet: sic confessus est amore. In tractatu de obitu Theodosij imperatoris. In Tom...

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Pulchrè dicit animæ, conuertere: quasi diuturno cuiusque operis sudore exercitæ, vt à labore conuertatur ad requiẽ. Conuertitur equus ad stabulum, vbi cursum impleuerit: nauis ad portum, vbi ad stationem fidam à fluctuũ mole subducitur. Sed quid est quod ait: Ad requiem meam: nisi secundum illud quod intelligas, quod ait Dominus Iesus: Venite benedicti Patris mei, hæreditate possidete paratum vobis regnum à constituione mundi? Tanquam enim possessionem hæreditariam, de qua recepimus quę promissa sunt nobis, fidelis Deus quæ semel seruis suis præparat, non subtrahit. Si fides nostra maneat, manet & sponsio. Vide ô homo circa te gratiam Christi. Adhuc in terris quateris, & in cælo possides. Ibi ergo sit cor tuum, vbi est possessio tua. Hęc est requies quę iustis debetur, negatur indignis. Vnde ait Dominus: Sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Qui enim non cognouerunt vias Domini, non ingrediuntur in requiẽ Domini: qui autem bonum certamẽ certauerit, & cursum consummauit, ipsi dicitur: Conuertere in requiem meam. Bona requies præterire quæ mundi sunt, & in illis quæ supra mundum sunt, cælestium consortiis requiescere secretorũ. Hæc requies, ad quam properauit dicens: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam? Hanc sanctus requiem suam nouit, ad hanc requiem conuertendum animæ suæ dicit. Erat ergo anima in sua requie, ad quam dicit esse redeundum.

Mat... B ... Psal...

C Hæc est requies sabbati magni, vt vnusquisque sanctorum supra mundi sensibilia sit in illo intelligibili secreto totus intentus atque adhærens Deo. Hæc est illa requies sabbati quo requieuit ab omnibus operibus mundi istius. Feriatur his curis seculi Theodosius, se ereptum gaudet, & eleuat animam suam, atq; ad illam perpetuam dirigit requiem, pulchrè sibi consultum asserens, ꝙ eripuerit animã eius Deus de morte: quam mortem frequẽter in hoc seculi istius lubrico sustinebat inquietus fluctibus peccatorum, eripuerit etiam oculos eius à lacrymis. Fugit enim dolor & tristitia & gemitus. Et alibi habemus: Deleuit omnem lacrymã ab oculis eorum, & mors non erit amplius, neque luctus, neq; clamor, neq; dolor. Si ergo mors non erit, lapsum sentire non poterit in illa requie cõstitutus, sed placebit Deo in regione viuorum. Non enim vt hîc homo inuolutus est mortis corpore obnoxio lapsibus atque delictis, ita & illic. Ideóq; regio illa viuorum est, vbi anima est, quæ

D ad imaginem & similitudinem Dei facta est, nõ caro figurata de limo: ideo in terrã reuertit anima, ad requiẽ festinat supernam, cui dicitur: Conuertere anima mea in requiem tuam: in quã festinauit intrare Theodosius, atq; ingredi ciuitatem Hierusalem, de qua dictum est: Et reges terræ ferent gloriam suam in illam. Illa est vera gloria, quæ ibi sumitur: illud regnũ beatissimum, quod ibi possidetur: ad quod festinabat Apostolus dicẽs: Audemus ergo & consentimus magis peregrinari de corpore, & adesse ad Dominũ, & ideo connitimur, siue absentes, siue præsentes placere illi. Absolutus ergo dubio certamine fruitur nunc augustæ memoriæ Theodosius luce perpetua, tranquillitate diuturna, & pro iis quæ in hoc gessit corpore, munerationis Diuinæ fructibus gratulatur. Ergo quia dilexit augustæ memoriæ Theodosius Dominũ Deum suum, meruit sanctorum cõsortia.

Interrogatur Petrus vtrum diligat, vt in pascendis gregibus diligentior existat. Vnde super secundam ad Corinthios, cap. nono. Tom.1.

Nam

Nam ſuperflua ſolent maiorem parere ſolicitudinẽ. Nam & Dominus non dubitans de amore erga ſe Petri Apoſtoli, tertiò dixit ei: Simon Ioannis amas me? Quæ trina repetitio quaſi ſuperflua videtur: ſed prodeſt ad perfectionem monitionis, vt ſciat magna ſecum diligentia debere curare quod frequenter mandatur. *Ioan.21.*

Similiter in paſtorali, cap. ſecundo.

Lib. de dignitate ſacerdot. Cap.2. Tom.IIII.

Sic certè à Domino ad beatum Petrũ dicitur: Petre amas me? Et ille, Tu ſcis Domine quia amo te. Et cũ tertiò fuiſſet interrogatus, & trina reſpõſione fuiſſet ſubſequutus, repetitum eſt à Domino, Paſce oues meas. Quas oues, & quem gregem, non ſolùm tunc beatus ſuſcepit Apoſtolus Petrus, ſed & nobiſcũ eas ſuſcepit, & cũ illo eas nos ſuſcepimus omnes. Vnde regendæ ſacerdotibus cum traduntur, meritò rectoribus ſuis ſubdi dicuntur, quia euangelico coruſcante mandato, videmus nihilominus eſſe præfixũ: Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrũ, nec ſeruus ſuper dominum ſuum: ſed ſufficit diſcipulo vt ſit ſicut magiſter eius, & ſeruo ſicut dominus eius.

Aliter in ſermone ſecundo de ſacramẽtis ad neophytos.

Cap.7. Tom.eod.

Tertiò merſiſti, vt multiplicẽ lapſum ſuperioris ętatis abſolueret trina confeſsio. Denique vt nobis afferamus exemplum, ſanctus Apoſtolus Petrus poſtea quam in paſsione Domini lapſus videtur infirmitate cõditionis humanæ, qui antè negauerat, poſtea vt illum lapſum aboleret & ſolueret, tertiò interrogatus à Chriſto ſi Chriſtũ amaret: Tunc ille dicit: Tu noſti Domine quia amo te. Tertiò dixit, vt tertiò abſolueretur. Sicut ergo peccatum dimittit Pater, ſic dimittit Filius, ſic dimittit & Spiritus ſanctus.

Petrus tamen antè hoc quod ad fidem noſtram pertinet, confeſſus eſt: & eius confeſſio magnæ efficaciæ fuit: quod patet libro de incarnatione Domini, cap. iiij.

Tom.II.

Laudatur Petrus, quia Dei Filiũ credidit quem videbat: quia ſe ab imperitæ plebis rudibus adhuc opinionibus ſeparabat. Denique cum interrogaſſet Dominus quid homines de Filio hominis æſtimarẽt, cũ diceretur vulgi ſentẽtia: Petrus tacebat. Taces ergo Simon, & reſpondentibus aliis adhuc taces, cum ipſe ſis primus, qui etiã nõ interrogatus interrogas: nec times ne reprehendaris à Domino, quia non reſpondes interrogãti. Ideo, inquit, nõ reſpõdeo, quia nõ interrogor meã, ſed alienã ſententiã. Legi enim: Vt loquatur os meum opera hominũ. Opus autẽ eſt perfidorũ perfidias prædicare. Ergo taceo adhuc, quia nondũ id quod ſentio interrogor, nõ proferã labiis quod animus non probauit. Erit tempus quãdo reſpondeã: interrogabor & ipſe quod ſentiã, tũc demũ reſpõdebo quod meum eſt. Meũ eſt enim fidẽ loqui, pietatẽ aſſerere, gratiã prædicare. Nõ igitur quaſi pigrior ſenſu, voce tardior tacet, nec quaſi faſtidioſus differt vocis obſequiũ, ſed quaſi cautus periculũ vulgaris opinionis euitat, qui periculum nõ euitabat ſalutis. Denique in poſterioribus habes, quia exiluit è naui vt occurreret Domino, nõ gloriæ cupidus, ſed obediẽtiæ præmaturus. Hic ergo qui antè reticebat, vt doceret nos quòd impiorũ nec verbũ debeamus iterare: hic, inquam, vbi audiuit, Vos autẽ quẽ me dicitis: ſtatim loci nõ immemor ſui primatũ egit, primatum confeſsionis vtique nõ honoris, primatũ fidei nõ ordinis. Hoc eſt dicere, nũc nemo me vincat, nunc meæ partes ſunt, debeo compenſare quod tacui, debet prodeſſe quod ſilui. Lingua mea nõ habet ſpinas, ſine impedimento fides debet exire. Dum alij cœnũ, alienæ licet, prolatæ tamẽ impietatis euacuãt, qui aut Heliã, aut Hieremiã, aut vnum ex prophetis Chriſtũ eſſe dixerunt. Habuit iſta vox cœnũ. Habuit iſta vox ſpinas. Dum alij in hoc lauant cœnum, dum in aliis enodãtur ſpinæ, vox noſtra Filiũ Dei Chriſtũ reſultet. Mihi purus eſt ſermo, cui nullas ſpinas expreſſa reliquit impietas. Hic eſt ergo Petrus, qui reſpondit præ cæteris Apoſtolis imò pro cæteris, & ideo fundamentum dicitur, quia nouit non ſolùm propriũ, ſed

Pſal.16.

A etiam commune ſeruare. Huic aſtipulatus eſt Chriſtus, reuelauit Pater. Nam qui veram generationẽ loquitur Patris à Patre aſſumpſit, nõ ſumpſit à carne. Fides ergo eſt Eccleſiæ fundamentũ. Non enim de carne Petri, ſed de fide dictũ eſt: Quia portæ mortis ei non præualebunt: ſed confeſsio vicit infernum & hæc confeſsio non vnam hæreſim excludit. Nam cum Eccleſia multis tanquam bona nauis fluctibus ſæpe tundatur, aduerſus omnes hæreſes debet valere Eccleſiæ fundamentum. *Cap.5.*

De Petri authoritate & clauibus, loquitur libro primo de pœnitentia. Require ſuprà, capit. Clauis. De naui Petri, qualiter figurauit Eccleſiam militantem, deducit libro quarto ſuper Lucam.

Cap.14. Tom.V.

Aſcendens autem in vnam nauim quæ erat Simonis, rogauit eum vt duceret à terra aliquantulum. Vbi Deus multis impartiuit varia genera ſanitatũ, nec tẽpore nec loco cœpit à ſtudio ſanãdi turba cohiberi, veſper incu-B buit, ſequebantur, ſtagnum occurrit, vrgebant: & ideo aſcendit in Petri nauim. Hæc eſt illa nauis, quæ adhuc ſecundum Matthæum fluctuat, ſecundũ Lucã repletur piſcibus, vt & principia Eccleſiæ fluctuantis, & poſteriora exuberantis agnoſcas. Piſces enim ſunt, qui hanc enauigant vitam. Ibi adhuc diſcipulis Chriſtus dormit, hîc præcipit. Dormit enim tepidis, perfectis vigilat. Sed quemadmodũ dormiat Chriſtus, audiſti dicentẽ in Propheta: Ego dormio & cor meum vigilat. Et ſanctus Matthæus rectè nõ prætermittendũ putauit æternæ indiciũ poteſtatis, vbi imperauit ventis. Non eſt enim humana doctrina, ſicut audiſti Iudæos dicere: Verbo imperat ſpiritibus: ſed cæleſtis maieſtatis inſigne, quòd turbatũ ſedatur mare, & Diuinæ vocis imperio obſequuntur elementa, atque inſenſibilia ſenſum accipiunt obſequendi. Diuinæ myſterium gratiæ reuelatur. Quod fluctus miteſcũt ſeculi, verbo immundus ſpiritus cõquieſcit, non alterũ altero refellitur, ſed vtrũque celebratur. C Habes miraculũ in elementis, habes documẽtum in myſteriis. Ergo quia ſanctus Matthæus illã prælibauerat, ſanctus Lucas eam ſibi nauim in qua Petrus piſcaretur elegit. Non turbatur iſta quę Petrũ habet, turbatur illa quæ Iudam habet. Et ſi multa illic diſcipulorum merita nauigabant, tamen ea adhuc perfidia proditoris agitabat. In vtraque Petrus, ſed qui ſuis meritis firmus eſt, turbatur alienis. Caueamus igitur perfidum, caueamus proditorẽ, ne per vnũ plurimi fluctuemus. Ergo nõ turbatur hęc nauis, in qua prudẽtia nauigat, abeſt perfidia, fides aſpirat. Quemadmodũ enim turbari poterat, cui præerat is, in quo Eccleſiæ firmamentum eſt? Illic ergo turbatio, vbi modica fides: hîc ſecuritas, vbi pfecta dilectio. Deniq; etſi aliis imperatur, vt laxent retia ſua: ſoli tamen Petro dicitur, Duc in altum: hoc eſt, in profundũ diſputationum. Quid enim tam altum, quàm altitudinem diuitiarum videre, ſcire Dei Filium, & profeſsionẽ Diuinæ generationis aſſumere? Quam licet mens non D queat humana plenæ rationis inueſtigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur: Nam etſi non licet mihi ſcire quemadmodum natus ſit, non licet tamen neſcire quòd natus ſit. Seriẽ generationis ignoro, ſed authoritatem generationis agnoſco. Non interfuimus cũ ex Patre Dei Filius naſceretur, ſed interfuimus cum à Patre Dei Filius diceretur. Si non Deo credimus, cui credimus? Omnia enim quæ credimus, vel viſu credimus, vel auditu. Viſu ſæpe fallimur, auditus in fide eſt. An aſſerentis perſona diſcutitur? Si viri boni dicerent, nephas putaremus non credere: Deus aſſerit, probat Filius, refugiens Sol fatetur, tremens terra teſtatur. In hoc altum diſputationis Eccleſia à Petro ducitur, vt videat hinc reſurgentem Dei Filium, inde Spiritum ſanctum profluentem. Quæ ſunt autem Apoſtolorum quæ laxari iubẽtur retia, niſi verborum complexiones, & quaſi quidam orationis ſinus, & diſputationum receſſus, qui eos quos ceperint non amittant?

A Et bene apoſtolica inſtrumenta ſunt retia piſcandi,quæ non captos perimunt, ſed reſeruant:& de profundo ad lumen extrahunt, & fluctuantes de infernis ad ſuperna perducunt.

Tom.IIII. *Ideo libro tertio de virginitate,parte quarta.*

Hic homo verbū eſt, quia verbū caro factū eſt. Hic homo noſtrorū eſt agitator animaliū, noſtrorū rector eſt morū, qui pro noſtrorū ratione meritorū, aut currū plerūque,aut montē aſcendit,aut nauem.Sed nauem,in qua aut Apoſtoli nauigāt,aut piſcatur Petrus.Nec enim vilis eſt nauis, quæ ducitur in altum:hoc eſt ab incredulis ſeparatur. Cur enim nauis eligitur, in qua Chriſtus ſedeat, turba doceatur, niſi quia nauis Eccleſia eſt, quæ pleno Dominicę crucis velo ſancti Spiritus flatu in hoc bene nauigat mūdo?In hac naui piſcatur Petrus,& nunc retibus,nunc hamo piſcari iubetur.Grande myſterium. Spiritalis enim videtur eſſe piſcatio, qua doctrinæ hamum mittere iubetur in ſeculum,vt primum illum martyrem Stephanum de mari verrat, qui cenſum Chriſti
B in interioribus contineret.

Et infrà.

Verum vt iam ad ſuperiora redeamus, rogate vt & mihi dicatur,Duc in altū, & laxate retia veſtra in capturam.Quis eſt enim qui ſine Deo piſcetur hanc plebem: præſertim cum tantæ tēpeſtatis & procellæ huius mundi obſiſtant? Sed quādo vult Dominus, iubet laxari retia,& capitur multitudo piſcium. Non ſolùm vna, ſed etiam altera nauis impletur:quia plures Eccleſiæ immaculata plebe complentur.Et bene accidit,quia nos laboraturos Dominus ſciebat: & auxilium de ſociis miniſtrauit. Adeſt piſcator Eccleſiæ Bononienſis aptus ad hoc piſcandi genus,Da Domine piſces, quia dediſti adiutores.Nec tamen noſtris,ſed Apoſtolicis vtimur retibus.In illos ſinus & quoſdam Apoſtolicarū diſputationum receſſus veſtrum ò filiæ cogatur agmen. Viuificet vos Petrus filiæ,qui etiam pro vidua interuenit, quātò magis pro virgine?Qui diutius viduas flere non paſſus,
C motus earum lacrymis reſuſcitauit altricem. Viuificet vos Paulus,qui vos præcepit honorari, qui ait:Bonum
1 Corinth.7. eſt ſi ſic maneāt ſicut ego. Honore prouocat, magiſterio docet,inuitat exēplo. Viuificet ille, qui relictis ſuis omnibus ſequutus eſt Dominum. Sequutus eſt Petrus, ſequutus eſt Ioannes.

Petrus piſcator fuit, & piſcando cepit primum piſcem beatum Stephanum. Libro quinto Hexameron.& lib.prædicto de virginitate. Require infrà,cap.Stephanus. Ideo
Cap.14. Tom.V. *libro quarto ſuper Lucam.*

Penditur igitur didrachma quod erat pretiū noſtræ redēptionis & corporis in lege promiſſum,in Euāgelio perſolutum, non otioſè in ore piſcis inuentum. Ex ore enim tuo iuſtificaberis. Etenim pretiū immortalitatis eſt nobis noſtra confeſsio: quia ſicut ſcriptum eſt, Ore
Roman.10. confeſsio fit ad ſalutem. Et fortaſſe primus hic piſcis, primus eſt martyr, in ore habens didrachma, hoc eſt, pretium cenſus. Didrachma noſtrum Chriſtus eſt. Ha-
D bebat igitur primus ille martyr Stephanus ſcilicet, in ore theſaurum,cum Chriſtum in paſsione loqueretur. Sed reuertamur ad propoſitū locum, & diſcamus Apoſtolicam humilitatem.

Cap.5. *Et infrà ſubdit.*

Præceptor,inquit, per totam noctē laborantes nihil cepimus, ſed in verbo tuo laxabo retia. Et ego Domine ſcio,quia nox mihi eſt,quando non imperas.Nemo adhuc dedit nomen ſuum,adhuc noctem habeo.Miſi iaculum vocis per epiphaniam,& adhuc nihil cepi.Miſi per dies,ſpecto vt iubeas. In verbo tuo laxabo retia. O vacua præſumptio, ò humilitas fructuoſa, qui nihil antè ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piſciū multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus,ſed ſupernæ vocationis eſt munus.Cedunt diſputationes hominum,fide ſua plebs credit:rumpuntur retia,nec labi-

A tur piſcis: Vocantur ad adiumentum ſocij, qui erant in alia naui.Quæ eſt illa alia nauis,niſi fortè Iudæa,ex qua Ioannes & Iacobus eliguntur?Facta eſt enim Iudæa ſanctificatio eius. Hi igitur de ſynagoga ad nauim Petri, Pſalm.113.
hoc eſt,ad Eccleſiam conuenerunt, vt implerent ambas nauiculas. Omnes enim in nomine Ieſu genu flectunt, ſiue Iudæus,ſiue Græcus. Omnia & in omnibus Chriſtus.Sed mihi cumulus iſte ſuſpectus eſt, ne plenitudine ſui naues penè mergātur. Oportet enim & hæreſes eſſe, vt probentur boni.Poſſumus tamen & aliam Eccleſiam intelligere nauem alterius.Ab vna enim plures Eccleſiæ deriuantur.Ecce alia ſolicitudo Petri,cui iam ſua præda ſuſcepta eſt:Sed nouit perfectus quemadmodum ſeruare poſsit reconditos, qui ſcit quemadmodum poſſit capere diſperſos.Quos in verbo capit,verbo credit. Negat ſuam prædam,negat ſuum munus. Exi,inquit,à me Domine, quia homo peccator ſum. Admirabatur enim dona Diuina,& quò plus meruerat,hòc præſumebat minus.Dic & tu:Exi à me Domine,quia homo pec-
B cator ſum:vt reſpōdeat tibi Dominus:Noli timere: Indulgenti Domino peccatum fatere. Noli timere etiam quæ tua ſunt Domino deferre, quia quæ ſua ſunt nobis ille conceſsit.Neſcit inuidere,neſcit eripere,neſcit auferre,Vides quàm bonus Dominus,qui tantum tribuit hominibus,vt viuificandi habeant poteſtatem.

De ipſius beati Petri humilitate,loquitur libro tertio de virginitate,parte quarta. Tom.I.

Confundantur qui perſequuntur me,& non confundar ego. Non confuſus eſt Petrus dicere, Exi à me Do- Luc.5.
mine,quia peccator ſum ego.Vir enim ſapiēs & grauis, in quo eſſet Eccleſiæ firmamentum,& magiſterium diſciplinæ,nihil vtilius ſibi eſſe perſpexit,quàm ne ſecundantis operis extolleretur euentu.Et ideo,Exi,inquit,à me Domine.Non rogat vt deſeratur,ſed ne infletur.

De ipſius paupertate.libro ſuper Beati immaculati,litera octaua,verſu primo. Tom.III.

Petrus oſtendens in Deo portionem ſibi eſſe, non ſe-
C culo,ait: Argentum & aurum non habeo,ſed quod ha- Act.3.
beo tibi do: In nomine Ieſu Nazareni ſurge & ambula. Hoc eſt,portio mea hæc eſt,portio mea Chriſtus.In nomine igitur Ieſu Chriſti ſurge & ambula:hoc eſt in portione mea diues ſum,in portione mea potens ſum: meritò tales præſumo fructus iſtius portionis, vt ſalus & vita donetur, quia hoc eſt iſtius patrimonium portionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo, & ſurrexit qui erat claudus ab vtero matris ſuæ. Quomodo ergo Petrus poterat portionis ſuæ damna ſentire, qui naturæ damna reprobat? Quare non habeas argentum atque aurum Petre, dic nobis: Dic etiam quid ſit iſtud quod habere te dicis:quia omnia quæ habebas te reliquiſſe dixiſti. Sic enim loquutus es Domino: Ecce nos omnia Matth.19.
dereliquimus, & ſequuti ſumus te:hoc eſt,non quæſiuimus quæ ſeculi ſunt, non quæſiuimus partem de poſſeſsionibus,ſed te elegimus portionem. Reliquiſti ergo Petre omnia quæ habebas, vnde habes quod habere te
D dicis?Surgit claudus,& ſono tui ſermonis erigitur.Sanitatem donas aliis, qui indigebas ipſe tuæ ſalutis auxilio.Reliquiſti ergo quæ habebas,accepiſti quæ non habebas. Chriſtus tibi portio, Chriſtus tibi poſſeſsio eſt. Illius tibi nomen munificum, illius nomen tibi eſt fructuoſum,illius tibi nomen tributa dependit,& bona tributa:non pecuniæ,ſed gratiæ. Portio tua non ariditate ſiccatur,non imbre diluitur,non frigore vritur,non tempeſtate quaſſatur: Per diem Sol non vret te, neque Pſalm.120.
per noctem Luna. Serua portionem quam elegiſti. Ea eſt enim portio,quā terrenæ partes æquare nō poſſunt.

Iterum eodem libro,litera nona,verſu octauo.

Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti. Non quicunque hoc dicit, imò rarus hoc dicit: id eſt, qui legem Dei auro atque argento præfert, qui poteſt propter legem Dei omnia relinquere.Sed nec Chriſtus

stus hunc reperit, nisi de iis quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dixit, & probauit affectu, quia pluris legem quàm aurum habuit. Ideóque ait: Argentum & aurũ non habeo. Non auarus hoc dicit, qui defosso auro incubat: Nõ dicit pecuniosus, qui quotidiana emolumenta solicito rimatur affectu, qui quotidie opes aggerat, qui hæreditatis tendit aucupia, qui circa ęgrotantis lectulum indefessas exercet excubias. Hîc aliqui legem oris Dei tanquam legem verbi accipiunt: vt si dicas, legem dexteræ Dei. Bene ergo & hoc conuenit Petro dicenti: Verba vitæ æternæ habes, & nos reliquimus te? Hoc est, lex oris tui super millia auri & argenti est: & possumus tantum deserere bonum, & seculi huius emolumenta captare? Sed & Moses lex oris Dei potest dici, per quem loquutus est Dominus, & dedit legem.

Ioan. 6.

Et libro tertio de viduis, parte secunda.

In exhortatione ad virg. Tom. I.

Denique Christi minister quid ait? Argẽtum & aurũ non habeo, sed quod habeo, do tibi: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula. Hoc enim acceperat, quoniam aurum non desiderauerat. Denique missus erat sine virga, sine sacculo, sine pecunia. Et ideo gloriabatur, quia non habebat quod non acceperat. Non enim erubescebat in paupertate, quem pauper redemerat. Ideóque dixit: Surge & ambula: quia legerat, Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

De cuius charitate & perfectione, satis diffusè innuit libro decimo super Lucam.

Cap. vlt. Tom. V.

Quomodo enim soli Cephæ visum dicerent, si ab omnibus erat visus? Sed sicut ex mulieribus Mariæ, & aliæ Mariæ Magdalene: ita ex viris Petro visus est primo mane. Et Paulus sic ait: Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quia visus est Cephæ. Et ideo Marcus specialiter inducit iuuenem mandantem vt Petro & discipulis diceret mulieres, quia surrexit Dominus. Petrus ergo solus vidit Dominum. Deuotio enim parata semper & prompta credebat, & ideo studebat frequentiora fidei signa colligere. Alibi cum Ioãne, alibi solus, vbique tamen impiger currit, vbique aut solus, aut primus: non contentus vidisse quæ viderat, repetit intuenda: & quærendi Domini amore succensus, non satiatur videndo. Vidit eum solus, vidit cum vndecim, vidit cum septuaginta, vidit & quando Thomas credidit, vidit cum piscaretur: sed non vidisse contentus, impatiens desiderij, negligens captionis, immemor periculi, non tamen immemor reuerentiæ, vbi Dominum vidit in litore, veste se texit, serũ æstimans, si cum cæteris nauigio perueniret. Sic cum in mari Dominus ambularet, super vndas maris naturæ suæ oblitus occurrit. Sic cum teneretur Dominus à Iudæis aduersum turbas gladium solus exeruit. Sic & nunc cum Dominus stetisset in litore, periculoso compendio religiosum maturauit obsequium. Non est igitur dubium credidisse Petrum, & credidisse, quia dilexit: dilexisse, quia credidit. Vnde & cõtristatur, quia & tertiò interrogatur: Amas me: Is enim interrogatur, de quo dubitatur. Sed Dominus non dubitat, qui interrogabat, non vt disceret, sed vt doceret, quem eleuandus in cælum amoris sui nobis velut vicarium relinquebat. Sic enim habes: Simon Ioannis diligis me? Vtique Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei Iesus: Pasce agnos meos. Bene conscius sui, non ad tempus assumptum, sed iamdudum Deo cognitum Petrus testificatur affectum. Quis est enim alius qui de se hoc facilè profiteri posit? Et ideo quia solus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur. Maior enim omnibus charitas. Illud quoque diligentius intuendum, cur cum Dominus dixerit, Diligis me, Ille respondit, Tu scis Domine quia amo te. In quo mihi videtur dilectio habere animi charitatem, amor quendam æstum conceptum corporis ac mentis ardorem, & Petrum opinor non solùm animi, sed etiam corporis sui circa Dei cultum signare flagrantiam. Denique tertiò Dominus, non iam diligis me: sed, amas me, interrogauit: Et iam non agnos, vt primò, quodam lacte vescendos: nec ouiculas, vt secundò: sed oues pascere iubetur, perfectiores vt perfectior gubernaret. Et ideo quasi perfecto in omnibus quem caro iam reuocare non posset à gloria passionis, corona decernitur. Cum esses, inquit, iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quò tu non vis. Bona senectus, non vitæ longæuæ imbecilla ad vsum, sed maturitate virtutis ad martyrium præparata: quæ lasciuiam corporalium reprimat voluptatum, nec indulgeat cupiditatibus, dulcia quæque declinet, speciosa non appetat. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & transuersarios tramites gradiendi qua velit diuersarum inuenit sibi voluptatum. Bona verò senectus mentis, quæ non id quod suaue corpori sed quod menti vtile putat, elegit: nec voluptario corporis capitur appetitu, sed repugnanti moderamine quasi inuita reuocatur. Ergo & Petrus etsi paratus erat animo subire martyrium, tamen vbi periculum aduenit, constantiam mentis inflexit. Capit enim nos suauitate sui cælestis vsus muneris. Nam quis martyrium non eligeret, si libenter mori posset? Ergo & Petrus videtur nolle, sed parat vincere. Et quid mirum si Petrus nolit, cum Dominus dicat, Pater si fieri potest, transfer à me calicem hunc: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat? Denique post tentationem præsumptionis suæ Petrus iam non audet voluntatis perseuerantiam polliceri, sed quasi ad solatium sui consortium quærit alterius.

1. Corinth. 15.

Apparuit in spontanea voluntate ad mortem pro Christo: quod ostendit in epistola secunda, de basilicis contra Auxentium.

Orat. in Aux. Lib. 5. Epistol. Tom. III.

Legistis nempe eos ipsos qui Helisæum quærebant, ingressos esse Samariã ad eum ipsum quem capere gestiebant: cui non solùm non potuerunt nocere, sed & ipsius aduersus quẽ venerãt, intercessione seruati sunt. Petrus quoque Apostolus vtriusque rei vobis edet exemplum. Nam vbi eum Herodes quæsiuit & cepit, recepit in carcere. Non enim recesserat Dei seruulus, sed steterat timoris ignarus. Orabat pro eo Ecclesia, sed Apostolus in carcere quiescebat, quod est indicium non timentis. Missus est Angelus qui dormientem excitaret, per quem Petrus productus è carcere, mortem ad tempus euasit. Idem Petrus postea victo Simone, cum præcepta Dei populo seminaret, doceret castimoniam, excitauit animos gentiliũ, quibus eum quærentibus Christianæ animæ deprecatæ sunt, vt paulisper cederet: & quamuis esset cupidus passionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus est. Rogabatur enim vt ad instituendum & confirmandum populum se reseruaret. Quid multa? Nocte muro egredi cœpit: & videns sibi in porta Christum occurrere, vrbémque ingredi, ait, Domine quò venis? Respondit Christus: Venio iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem pertinere Diuinum responsum. Christus enim non poterat iterum crucifigi, qui carnem passione susceptæ mortis exuerat. Quod enim mortuus est, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo. Intellexit ergo Petrus quòd iterum Christus crucifigendus esset in seruulo. Itaque sponte remeauit. Interrogantibus Christianis responsum reddidit: statímque correptus, per crucem suam honorauit Dominum Iesum. Videtis igitur quòd in seruulis suis pati vult Iesus Christus. Quid si & huic seruulo dicit: Illum volo sic manere, tu autem me sequere: &

Act. 12.

de hac arbore gustare vult fructum? Nam si illius cibus erat, vt faceret voluntatem Patris, idem cibus illius est, vt nostris passionibus epulemur.

Tom.V.

PETRVS ET PAVLVS SIMVL. *Petrum Paulo comparat, & de reprehensione qua Paulus Petrum reprehendit, tractat super epistolam ad Galat. cap. ij.*

Ab iis autem qui existimantur aliquid esse, quales aliquando fuerunt, nihil mea interest: Deus personam hominis non accipit. Hoc significat, quia Apostoli prius simplices homines erant, & imperiti, nullius dignitatis in lege, sed hoc non obesse. Quis enim accuset eum, quem Deus excusat? Quia non quæritur quis quid fuerit, sed quid sit. Pręterita enim non condemnãt nec vendicant. Sed tamen vult intelligi, quia & peritus fuit in lege, & clarus in vita. Ac per hoc & in dispensatione Euangelij præcipuus minister. Mihi enim qui existimantur esse aliquid, nihil contulerunt. Nihil se dicit ab Apostolis consequutum, sed à Deo: quia qui imperitis tribuit sensum disciplinæ Christianæ, ipse & mihi, inquit, cum essem legis peritus, dignatus est impartiri sensum rationis huiusmodi. Quomodo ergo fieri poterat vt hic ab his disceret, quem peritum inueniens, peritiorem fecit gratia Christi? Sed econtra cum vidissent quia creditum est mihi Euangelium præputij sicut Petro circuncisionis: Qui enim operatus est Petro in apostolatu circuncisionis, operatus est in me ad gentes. Petrum solum nominat, & sibi comparat: quia primatum ipse accepit ad fundandam Ecclesiam: se quoque pari modo electum, vt primatum habeat in fundandis ecclesiis gentium: ita tamen vt & Petrus gentibus prædicaret, si causa fuisset: & Paulus Iudæis. Nam vterque inuenitur vtrunque fecisse. Sed tamen plena authoritas Petro in Iudaismi prædicatione data dignoscitur, & Pauli perfecta authoritas in prædicatione gentium inuenitur. Vnde & magistrum se gentium vocat in fide & veritate. Vnusquisque enim pro viribus suis & dispensationem sortitus est. Difficilius enim fuit eos qui longe erant à Deo, ad fidem suam attrahere & suadere quàm proximos. Et sciẽtes gratiã Dei, quæ data est mihi, Petrus & Iacobus & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, vt nos ad gentes, ipsi verò in circuncisionem tantùm, vt inopiis memores essemus pauperum: quod & solicitè curaui hoc ipsum facere. Ab Apostolis qui clariores inter cæteros erant, quos & firmitatis causa columnas appellat, quíque cum Domino semper in secretis fuerant, gloriã eius digni in monte respicere: Ab his itaque probatum dicit, donũ quod acceperat à Deo, vt dignus esset habere primatum in prædicatione gentium, sicut & habebat Petrus in prædicatione circuncisionis. Et sicut dat Petro socios viros egregios inter Apostolos: ita & sibi iungit Barnabam, qui Diuino iudicio ei adiunctus est: Gratiam tamen primatus sibi soli vendicat concessam à Deo, sicut & soli Petro concessa est inter Apostolos: ita vt Apostoli circuncisionis dexteras porrigerent Apostolis gentium ad concordiam societatis demonstrandã, vt vterque scientes perfectionis spiritũ in dispensatione Euangelij se à Domino cõsequutos, in nullo se inuicem egere ostenderent. Hoc solum tamen inter se conuenisse, vt quod non ex præcepto vel dono Domini fuerant instructi, quia facile erat hoc ex lege cognoscere: hos quibus prædicabant pauperum memores esse iuberent, vt misericordiam per quam à Deo redempti sunt, colerent. Idcirco igitur hæc quę inter se & Apostolos facta sunt, manifestat, vt sciant Galatæ, quia quod ab eo acceperant, hoc verum est & probatum. Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Pòst concordiam societatis, & honorificentiam primatus, quam sibi inuicẽ per Dei gratiã detulerunt, nunc interueniente causa negligentiæ vel erroris, dissidere inter se vidẽtur Apostoli: nõ in propria causa sed in solicitudine Ecclesiæ. In faciem illi, inquit, restiti. Quid est hoc, nisi in præsenti ei contradixi? Et qua causa, subiunxit dicens, Quia reprehensus erat. Reprehensus vtique ab euangelica veritate, cui hoc factum aduersabatur. Nam quis eorum auderet Petro primo Apostolo, cui claues regni cælorum Dominus dedit, resistere: nisi alius talis, qui fiducia electionis suæ sciens se non esse imparem, constanter improbaret quod ille sine consilio fecerat? Prius enim quàm venissent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat: Cum autem venissent, subtrahebat, & segregabat se timens eos qui erant ex circuncisione, & simulauerunt cum illo & cæteri Iudæi, ita vt Barnabas consentiret simulationi eorum. Hi omnes Iudæi qui consenserunt simulationi Petri & Barnabæ, bonæ fidei fuerunt: sed propter scandalum illorum qui veniebant à Iacobo, erant enim æmulatores legis qui & legem & Christum æquo iure venerarentur, quod contra fidei disciplinam est, præsentibus eis non commiscebantur gentibus. Timebant enim impetum audaciæ eorum, qui æmulabãtur legem. Quod si solùm fuisset, non erat reprehensibile: sed in quo erratum est, in subiectis ostendit. Nam & ipse vtique cessit animositati & audaciæ Iudæorum, timens ne per hoc quod facile est surriperet scandalum, quod difficile sedaretur: quia & secundum legem purificauit se coactus, & Timotheum circuncîdit inuitus. Sed cum vidissem quia non recta via incedunt ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus. Ideo in solum Petrum inuehitur, vt in eo qui primus est, dicerent cæteri: Si tu cum sis Iudæus gentiliter viuis, quomodo cogis gentes iudaizare? Nunc aperit causam reprehensionis. Non enim aliquid fuisset erroris, si præsentibus Iudæis dissimulasset à gentibus timens scandalum: sed hîc tota causa reprehensionis est, quia aduenientibus Iudæis à Iacobo, non solùm segregabat se ab eis cum quibus gentiliter vixerat, sed & compellebat eos iudaizare causa timoris illorum, vt quid horum verum esset, ignorarent gentiles. Sciebant enim ipsum secum non quasi Iudæum vixisse. Pòst autem audientes ab eo, quia Iudęorum instar sequendum erat, hæsitabant vtique quid esset verum. Si enim hoc verum erat vt iudaizarent, ipsum præuaricatorem tenebant, quia gentiliter vixerat. Si autem illud melius erat & verum vt simpliciter viuerent, euersio erat gentilium per eius ignauiam: quibus adempto bono, res laboriosa & inefficax tradebatur. Apostolus autem Paulus quando ad horam cessit, non hoc & suasit: sed rem se superfluam & inanem facere clamitabat propter furorem Iudæorum. Cui quidem rei non succubuisset, nisi causa interfuisset, qua audacia Iudæorum plurimum se iactaret. Erat autem Timotheus filius mulieris Iudææ, patre autem Græco: Vnde factum est vt infans secundum legẽ minimè circuncideretur. Insidiabantur ergo explorantes si eum qui Iudæus natura erat, incircuncisum assumeret. Quod illicitum putabant generi Iudæorum, occasionem quærentes qua eum euersorem tenerent legis. Hac causa ad horam cessit furori eorum. Nos natura Iudæi, & non ex gẽtibus peccatores. Scientes autem quia non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos in Iesum Christum credimus, vt iustificemur ex fide Christi & non ex operibus legis. Manifesta ratione circumuentos eos ostendit vt seruarẽt legem in qua nemo iustificatur apud Deum, quippe cum ij ipsi qui natura Iudæi sunt, volentes iustificari relicta lege confugiant ad fidem Christi. Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Nullum hominem iustificatum dicit ex operibus legis. Quicunque enim iusti sunt, ex fide iustificati sunt, sicut Abraham

ham,& Isaac,& Iacob,& cæteri sancti. Si autẽ quærentes iustificari in Christo, inuenimur & ipsi peccatores: ergo Christus peccati minister est: Absit. Quomodo Christus peccati minister esse potest, qui donat peccata? Ideo absit, inquit. Sed si iustificari volentes per fidem Christi & legi seruimus, sub peccato esse nos profitemur: quia fides extrahit hominem à lege, vt iustus sit. Ergo si damus nos legi, peccatores inuenimur: quia qui sub lege sunt, sub maledicto sunt. Si enim quæ destruxi hæc iterum reædifico, præuaricatorem me constituo. Absolutum est. Qui ad Christum accedens reliquit legem, de seruo fit liber. Quòd si iterum redeat ad legem, ipse sui accusator existit: quia factum suum condemnat. Ego enim per legem legi mortuus sum vt Deo viuam. Hoc dicit, quia per legem fidei mortuus est legi Mosis. Moritur enim legi, qui liberatur ab ea: & viuit Deo, cuius fit seruus emptus à Christo.

Vterque illuminatus à Christo. Libro tertio de virginitate, parte quarta. Tom.I.

Noctem habebat Petrus antè quàm Christũ videret. Nondũ enim venerat dies, quia veram nõ viderat lucẽ. Synagoga nox est, dies Ecclesia est. Vnde & Paulus ait: Roman.13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Bona lux, quæ perfidiæ discussit caliginem, fidei diem fecit. Dies factus est Petrus, dies Paulus: Ideóque hodie natali eorũ Spiritus sanctus increpuit dicens: Dies diei eructat verbum: hoc est, ex intimo thesauro cordis fidem prædicãt Christi. Et bonus vterque dies, qui verum nobis lumen euomuit. Psal.18.

De vtriusque martyrio loquitur in sermone quodam habito in die natalis ipsorum, qui incipit vt sequitur: Serm.ord.66. Tom.III.

Beati Petrus & Paulus eminent inter vniuersos Apostolos, & peculiari quadam prærogatiua præcellũt. Verùm inter ipsos quis cui preponatur, incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, quia æquales sunt passione: & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriã peruenisse. Non enim sine C causa factum putemus, quòd vna die, vno in loco, vnius tyrãni tolerauere sẽtẽtiã. Vna die passi sunt, vt ad Christum pariter peruenirent: vno in loco, ne alteri Roma deesset: sub vno persequutore, vt æqualis crudelitas vtrũque cõstringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persequutor decretus est pro virtute. Et in quo tandẽ loco martyriũ pertulerunt? In vrbe Roma, quæ principatũ & caput obtinet nationum, scilicet vt vbi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis: & vbi gentilium principes habitabãt, illic Ecclesiarum principes morarẽtur. Cuius autẽ meriti sint beatissimi Petrus & Paulus, hinc possumus intelligere, quòd cum Dominus Oriẽtis regiones propria illustrauerit passione: Occidentis plagã, ne quid minus esset, vice sui, Apostolorũ sanguine illuminare dignatus est. Et licet illius passio nobis sufficiat ad salutẽ, tamen etiã horũ martyriũ nobis contulit ad exemplũ. Hodierna igitur die beati Apostoli sanguinẽ profuderunt. Sed videamus omnẽ D causam quare ista perpessi sunt: scilicet quod inter cætera mirabilia etiã magnũ illum Simonẽ orationibus suis de aëris vacuo præcipiti ruina prostrauerũt. Cum enim idem Simon se Christũ diceret, & tanquã filiũ ad patrẽ asseret volando se posse cõscendere, atque elatus subitò magicis artibus volare cœpisset, tunc Petrus flexis genibus precatus est Dominũ, & precatione sancta vicit magicã leuitatẽ. Prior enim ascendit ad Dominũ oratio quàm volatus: & antè peruenit iusta petitio quàm iniqua præsumptio: Antè Petrus in terris positus obtinuit quod petebat, quàm Simon perueniret ad cælestia quò tendebat. Tunc igitur Petrus velut victũ illum de sublimi aëre deposuit, & quodam præcipitio in saxo elidens eius crura confregit. Et hoc in opprobrio facti illius, vt qui paulò antè volare tentauerat, subitò ambulare non

A posset: & pennas assumpserat, plantas amitteret. Sed ne fortè hoc mirum videatur, quod magus iste præsente Apostolo per aërem aliquãdiu volitauerit, hoc patientia Petri fecit. Permisit enim illum sublimius ascẽdere, vt altius caderet. Voluit enim in excelsum leuari ad conspectũ omniũ, vt ruentem illum de excelso oculi omniũ peruiderent. Hæc est igitur iniquitatis elatio, vt in altũ se ferat, in sublime se erigat. Sed sancta oratio omnẽ humiliat superbiam, vniuersam deiicit vanitatem.

Etiam ad hoc facit quod dicit in sermone quodam alio, qui incipit vt sequitur. Ser.ord.67.

Natalem beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli hodie celebrantes, diuersis epulis nos reficere debemus: & tantam festiuitatem magna cum lætitia celebrare. Quis enim talium virorũ solennitatẽ non magna cum lætitia debet celebrare? Quis enim taliũ virorum solennitate non magnos sibi exhibeat apparatus, vt quò plus expenderit, plus se Apostolos amare confirmet? Ve B runtamen non opus est proprio sumptu ad refectionẽ nostram: nam natali suo sanctus Petrus ipse nos reficit. Est enim omnibus copiis refertum vas ei quod illi de cælo esurienti delatum est. Igitur qui esurit sicut Petrus, reficitur ipse cũ Petro. Vt quid ergo præparemus nobis proprium prandium, cum Apostolico ferculo saginemur? Cur nobis inquiramus terrenas epulas, cum cælestes copias habeamus? Dicit enim sanctus Lucas in Actibus Apostolorum, post orationem esurienti Petro circa horam sextam, aperto cælo vas quoddam splẽdidum velut linteum fuisse delatum, in quo erãt quadrupedia, & repentia terræ, & volatilia cæli, & dixisse Act.10. Dominũ ad eum: Petre, surge, immola & mãduca. Ecce Petrus qui dicit alibi: Aurum & argentum non est mihi: nunc conuiuij eius vasculum splẽdidius est argento. Et qui propter Christũ argẽti speciem refutasset, per Christum argenti nitore ditatur. Pransuro igitur Petro desunt coquorũ apparatus, desunt obsequia famulorũ: sed quod est melius, obsequia Diuina non desunt, & vtilioris cõmutatione sancto viro quod deest in terris, abundat in cælis. Vt reficiatur enim Petrus, non cellarium solicitè reseratur, sed cælũ ipsum protinus aperitur. Legimus in scripturis sanctum Heliam in deserto coruis ministrantibus pastum: quantò melius Petrus 3.Reg.17. cui non paruam escam tetra auis porrigit, sed integrum cõuiuium multitudo Angelica subministrat? Post orationem ergo esurit Petrus. Mirandum cur sanctum virum post orationem fames sequatur, cùm soleat fames oratione depelli, & esuriens anima non nisi obsecrationibus saginari. Sed puto Petrum post orationem non cibum esurisse humanum, sed salutem: nec inędia vexatũ esse corporis, sed inopia credentiũ laborasse. Cum enim Iudaicus populus perfidus & ingratus, illo prædicãte, Christo non crederet, famem quodammodo Petrus sui officij sustinebat. Famem enim patitur, qui minimè fructum sui laboris assequitur. In cœnaculũ igitur ad orationem Petrus festinus ascendit. Bene ait in cœnaculum ad orationem ascendisse Petrum, quia omnis sanctus quando orat, relinquens humilia vel terrena, in altum mentis extollitur, & in sublimè suspensus rapitur, & cogitatione sancta cælo vicinus efficitur. Atque ibi esurienti illi, hoc est, cogitanti in cordis sui sublimiori loco pro salute Iudaici populi, offertur vas diuersorum generum animantibus plenum, velut Diuinitate dicente illi: Tu in Iudæos solos esuris, ecce famem fidei tuæ cunctarum gentium diuersitate reficio. Nam vtique diuersa animalia collecta in vno vasculo, diuersarum gentium congregatio collecta in vna Ecclesia demonstratur: quæ Ecclesia in illius vasculo splendidissimo, dum non habet maculam neque rugam, lintei nitore resplendet. In qua primum animal Deo ex gentibus Centurio Cornelius est immolatus. De hoc ergo vasculo suo ho-

die nos reficit Petrus. Cum enim videmus gentilium turbas ad fidem Christianitatis accurrere, simul cum Apostolis gratulamur. Non enim mortui sunt, quorum curamus natalem hodie: sed renati viuunt planè, quia participes effecti sunt Christi, qui vita est omnium. Quamuis enim corpora passione cæsa sint, interruptus tamen non est ordo viuentium. Iugiter enim & Deo gratias agunt, & laudes Saluatori referunt, nisi quòd resoluta membrorum sarcina magis adhærent Christo, sicut ait Apostolus: Dissolui & cum Christo esse multò melius. Non enim dicenda est mors, qua interueniente caremus persequutoribus, & Christo connectimur. Non est planè dicenda mors, quæ Christo mortuum socians lucrum efficit morientis, sicut ait beatus Apostolus: Mihi enim viuere Christus est & mori lucrum. Illa autem vera est mors, quæ etiam viuentem hominem peccatorum morte cõstringit: qui quamuis viuere videatur, sceleribus tamen suis morti iam videtur addictus, sicut ait Apostolus de illa deliciosa vidua: Hæc autem viuens mortua est.

Philip. 1.

Ideo prædicatio de eis audienda est. Vnde in sermone quodam increpatorio ad populum habito in die natalis eorum sic loquitur:

ser. ord. 6. Tom III.

Dicite mihi si non dolendum fuerit hoc peccatum, sic vos salutis tunc immemores fuisse, vt beatissimis Apostolis Petro & Paulo honorificentiam minime red dideritis, cum ipsos sciatis esse doctores gentium, authores martyrum, principes sacerdotũ, nec volueritis eorum natalem festiuissimum celebrare nobiscum, atque illic cælesti interesse conuiuio, in quo pro martyrũ suorum tanta lætitia substantiam vitæ ipse nobis Dominus ministrauit?

PHARAO. *De eius obduratione causa Diuinæ præscientiæ, loquitur super epistolã ad Romanos, cap. ix.*

Tom. V.

Dicit enim scriptura Pharaoni: quia in hoc excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terra. Alij codices sic habent: Quia ad hoc ipsum te seruaui, siue suscitaui: vnus est sensus. Hoc enim dicit, quia cum Pharao (quod nomen regum erat apud Ægyptios, sicut & apud Romanos reges Augusti appellantur) hic ergo Pharao, cum tantis malis esset reus, vt viuere non deberet, nunquam futurus bonus, ne se aut merito viuere, aut Deum quem sæpe fallendum censebat, ad vindictam dandam impotentem putaret, audit à Deo: Ad hoc te seruaui, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuersa terra: vt in isto cæteræ gentes addiscerent non esse alium Deum præter hunc, qui Iudæorum erat, & factus est Christianorum: quamuis & illi Christiani fuerint & nos nunc simus Iudæi propter Iudam, ex quo Christus est secundum carnem: quia Iudæi veteres sperando futurũ Christum redemptorem, Christiani erant. Nam Rahab meretrix dicit exploratoribus Iudæorum missis à Iesu Naue qui prius Auxes dicebatur: Auditæ sunt cĩh virtutes & plagæ quę factæ sunt in Ægypto à Deo vestro, & conterriti sunt nimis: timent enim à facie vestra. Ad hoc enim seruatus est Pharao, vt multa signa & plagæ ostenderentur in illum, quasi iam mortuum. Suscitatus autem dictus est, quia cum apud Deum mortuus esset, modicum tempus accepit, vt viuere videretur: vt esset in cuius pœnam, & varia tormentorum genera vsque ad mortem, omnes qui sine Deo erant, metu territi, hunc solum Deum esse cum admiratione maxima faterentur, à quo hæ vindictæ sunt. Hoc etiam genere antiqui medici in hominibus morte dignis, vel mortis sententiã consequutis, requirebant quomodo prodessent viuis, quæ in homine latebãt, apertis iis cognosceret causas ægritudinis, vt pœna morientis proficiat ad salutem viuentis. Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat. Dicis itaque mihi. Ex persona cõtradicentis loquitur, qui quasi putet Deum neglecta iustitia alicui gratiosum, vt vnum de duobus paribus accipiat, alterum respuat: hoc est vnum compungat vt credat, alterum induret ne credat. Cui quidem ex authoritate respondit, seruata tamen iustitia ex suprà memorata præscientia Dei, dicens: Quid adhuc queritur? Voluntati eius quis resistit? Primò docet quia resisti ei non potest. Est enim potentissimus vltra omnes. Denique quia Deus est omnium, & parens, & ideo nulli malè vult. Quæ fecit enim incolumia vult manere. Nec enim competit ei vt iniustus sit, cuius beneuolentia tanta apparet, vt non solùm faceret esse quæ non erant, verùm ea ipsa vita æterna donaret & gloria, vt opus eius aliquid maiestatis eius haberet simile. Qui ergo tam prouidus & bonus est, ambigi non debet, quia iustus est. O homo tu quis es qui respondeas Deo? Magna est, inquit, indignitas & præsumptio, hominem respondere in aduersis Deo, iniquum iusto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortissimo, corruptibilem incorrupto, mortalem immortali, seruum nequam Domino, creaturam conditori.

Iosue 2.

PHARISAEVS. *Dicuntur Pharisæi diuisi. Vnde libro super Beati immaculati: in expositione literæ xv.*

Tom. IIII.

Pharisæi à veritate diuisi. Vnde & veritati non crediderunt.

Ad idem loquitur super psal. xliij. Require suprà, cap. Euangelium: & cap. Lex.

PHILOSOPHIA ET PHILOSOPHVS. *Ipsius Philosophiæ diuisio comprehenditur, Libro secundo de Abraham.*

Cap. Tom.

Philosophia quoque geminam speciem sui constituit in verbo, naturalem & moralem. Rationalis enim vtriusque portio est. Naturalem secũdum mundi creationem quam verbo assignat: moralem secundum iustitiam & æqualitatem viuendi, cuius vita & ratio de verbo.

Philosophi à nostris habuerũt omnia vera. Vnde in Epistola tertia ad Simplicianum.

Agnoscant Philosophi de nostris se habere quæcunque præstantiora loquuti sunt.

Et vt dicit libro de bono mortis.

Cap. 3. Tom.

Esdræ vsus sum scriptis, vt cognoscant gentiles ea quæ in philosophiæ libris mirãtur translata de nostris: atque vtinam non superflua his & inutilia miscuissent.

Præcesserunt nostri. Libro secundo de Abraham.

Cap. Tom.

Hæc quæ in simplicibus verbis scriptura sacra exprimit, magno tamen cothurno Aristoteles & Peripatetici personant atque extollunt. Pythagoricum quoque dogma esse testificantur sui. Sed quis illorum æquauit Abraham tempore? quis authoritate & sapientia Domini, cuius oraculo triplicis huius gratiæ munus agnoscitur? Dantur autem ei tanquam in disciplinam alienigenę nationes, vt mens æqui obseruantissima, recîdat vitia, emendet errata. Magis tamen Ecclesię euidens declaratur mysteriũ, quia per Apostolos qui sunt Israëlitæ, quorũ patres & ex quibus patribus Christus secundum carnem sub lege factus est, cõgreganda Ecclesia foret crediturus populus nationum. Quos nõ otiosè decem numero significauit, sed vt ostẽderet, quia illi antè perfidi vbi mensurã pietatis implessent, profectò essent fidei adepturi coronam.

Est periculosa fidelibus, vt probat exẽplo Origenis. Lib. secundo, de Abraham. Require suprà, capit. Origenes. Et super epistolã ad Coloss. cap. secundo. Require suprà, capit. Astrologia.

PHOENIX. *De ista aue quoad proprietatem & significationem. Libro quinto Hexameron.*

Cap. 23. Tom. IIII.

Phœnix quoque auis in loco Arabiæ perhibetur degere, atque ea vsque ad annos quingentos lõgæua ætate procedere. Quæ cum sibi finem vitæ adesse aduerterit, facit sibi thecam de thure & myrrha & cæteris odoribus,

A ribus, in quam impleto vitæ ſuæ tempore intrat & moritur. De cuius humore carnis vermis exurgit, paulatímque adoleſcit, ac proceſſu ſtatuti temporis induit alarum remigia, atque in ſuperioris auis ſpeciem formámque reparatur. Doceat igitur hæc auis nos, vel exemplo ſui reſurrectionem credere: quæ & ſine exemplo, & ſine rationis perceptione, ipſa ſibi inſignia reſurrectionis inſtaurat. Et aues vtique propter hominem ſunt, non homo propter aues. Sit igitur exemplo nobis, quia author & creator auium ſanctos ſuos in perpetuum perire non patitur, qui auem vnicam perire non paſſus reſurgenti eam ſui ſemine voluit reperare. Quis igitur huic annuntiat diem mortis, vt faciat ſibi thecam, & impleat eam bonis odoribus, atque ingrediatur in eam, & moriatur illic, vbi odoribus gratis fœtor funeris poſsit aboleri? Fac & tu homo tibi thecam: expolians veterem hominem cum actibus ſuis, nouum indue. Theca tua, vagina tua Chriſtus eſt, qui te protegat & abſcondat in die malo. Vis ſcire quia theca protectio eſt? Pharetra, inquit, mea protexi eum. B Theca ergo tua eſt fides: imple eam bonis virtutum tuarum odoribus, hoc eſt, caſtitatis, miſericordiæ atque iuſtitiæ, & in ſua penetralia fidei ſuaui factorum præſtantium odore redolentia totus ingredere: ea te amictum fide exitus vitæ huius inueniat, vt poſsint oſſa tua pingueſcere, & ſint ſicut ortus ebrius, cuius citò ſemina ſuſcitantur. Cognoſce ergo diem mortis tuæ, ſicut cognouit Paulus, qui ait: Certamen bonum certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: intrauit igitur in thecam ſuam quaſi bonus phœnix, quam bono repleuit odore martyrij. *2.Timoth.4.*

Phœnicis exemplo probatur reſurrectio mortuorum. Libro de fide reſurrectionis. *Tom.III.*

Auis in regione Arabiæ, cui nomen eſt Phœnix, rediuiuo ſuæ carnis humore reparabilis, cum mortua fuerit reuiuiſcit. Solos non credimus homines reſuſcitari? Atqui hoc relatione crebra, & ſcripturarum authoritate cognouimus, memoratam auem quingen- C torum annorum ſpatia vitali vſui habere præſcripta, eámque cum ſibi finem vitæ adeſſe præſaga quadam naturæ ſuæ æſtimatione cognouerit, thecam ſibi de thure & myrrha & cæteris odoribus adornare, completóque opere pariter ac tempore intrare in illam & emori, ex cuius humore oriri vermem, paulatímque eũ in auis eiuſdem figuram concreſcere, vsúmque formari, ſubnixam quoque remigio pennarum, renouatæ vitæ officia munere pietatis ordiri. Nam thecam illam vel tumulum corporis, vel incunabulum reſurgentis, in qua deficiens occidit, & occidens reſurgit, ex Æthiopia in Licaoniam vehit, atque ita reſurrectione auis huius locorum incolæ completum quingentorum annorum tempus intelligunt. Ergo iſti aui quingenteſimus reſurrectionis annus eſt nobis milleſimus. Illi in hoc ſeculo, nobis in conſummatione mundi. Plerique etiam opinantur quòd auis hæc rogum ſibi ipſa ſuccendat, & rurſus de fauillis ſuis & cineribus reuiuiſcat.

D PICTVRA. *Picta à Deo noſtra anima eſſe probatur. Libro vj. Hexameron. Require ſuprà, capit. Anima: & ſuprà cap. Ciuitas. Et libro de bono mortis. Require ſuprà, cap. Murus. Vnde nimium peccãt mulieres ſe pingentes & fucãtes. Libro ſexto Hexamerõ. Require ſuprà, cap. Mulier.*

Tom.V. PIETAS. *Laudatur. Super primã ad Timotheum, capite quarto.*

Pietati autem operam dandam commonet, quia grandem habet profectum. Qui enim miſericordiæ ſtudent, ſenioribus vicem reddentes parẽtibus, & in præſenti vita auxilia Dei non deerunt illis, & in futuro immortalitatem habebunt cum gloria. Exercitium autem corporale ad modicum vtile dicit. Ieiunare enim A & abſtinere à cibis manente authore creatoris nõ multum prodeſt niſi addatur huic pietas, cuius opera multorum precibus adiuuatur ad Dominum promerendum. Denique illos qui fratribus largi ſunt & variis titulis obſequentes, in vitam æternam proficere euangelicus ſermo teſtatur: diſſentientes autem ab hoc opere, in æternum ignem.

Pietas pars eſt iuſtitiæ, quæ in quot diuidatur partes, docet lib. j. de officiis. Require ſupra cap. Iuſtitia. Tamẽ qualis requiratur in iudice, dicit lib. ſuper Beati immaculati, litera xx. verſu iiij. Require ſuprà cap. Iudex.

Neceſſaria eſt prælato. Libro primo de pœnitẽtia, cap. j. Require ſup. c. Clementia. Et inf. cap. Reprehenſio. Probat exẽplo. lib. ij. de Iacob & vita beata. Require ſup. c. Iacob.

Et hoc merito: quia vt dicit libro de flebili querimonia & exceſſu fratris ſui Satyri. *Tom.III.*

Pietas vt omnium principatus eſt bonorum, ita etiã ſeminarium eſt virtutum cæterarum.

B PIGNVS. *Reddi debet debitori, vt probat in tractatu de Tobia, cap. xiiij. & xv. Require infrà ca. Vſura. Vnde adiungit cap. xvj.* *Cap.17. Tom.IIII.*

Obmurmurant ad hoc dicentes, quia licet tenere pignora: & ſe lege defendunt. Aiunt enim: Scriptum eſt in Deuteronomio: Si debitum fuerit tibi à proximo tuo quodcunque, non introibis in domum ipſius pignerare pignus, ſed foris ſtabis, & homo apud quem eſt debitum tuum proferet tibi foras pignus. Si autem pauper homo ille fuerit, non dormies in pignore ipſius, ſed redditione reddes ei pignus ipſius ad occaſum Solis, & dormiet in veſtimento ſuo, & benedicet tibi, & erit in te miſericordia coram Domino Deo tuo. Et alibi, inquiunt, ſcriptum eſt: Non pignorabis molam, neque lapidem ſuperiorem molæ quoniam hic pignerat. Et alibi: Non accipies pignus veſtimentum viduæ. Vnde argumentatur quia ſpecialia pignora ſunt interdicta, non omnia, id eſt, pauperis & viduæ, molam quoque & lapidem ſuperiorem molæ prohibitum pignerari. C Sed cum per Ezech. Prophetam ipſe Dominus dicat iuſtum eſſe qui pignus reddidit, iniuſtũ qui tenuit: vtique non ſpeciale aliquod, ſed generaliter omne pignus ſuadet eſſe reddendum: cum dicat Iob, circunſcriptionem quam habui aduerſus aliquem iuramento cõceptam imponens coronam legebam, etſi non ſcindens eam reddidi, nihil accipiens à debitore. Cum Dominus nihil ab iis quibus mutuum dederimus ſperandum eſſe præcipiat quod recipere debeamus, quomodo pignus ſecundum legem putant eſſe retinendum? *Deut.24.*

Et infrá. *Cap.20.*

Cognouimus fœnus legitimum, cognoſcamus & pignus, quod lex reddi iubet ante Solis occaſum. Quod ſit iſtud, audi Apoſtolum dicentem: Dedit Deus pignus ſpiritum in cordibus noſtris. Tripliciter & pignus & commendatum & depoſitum dicitur. Pignus dicunt, quod pro mutuo ære ſuſceptum eſt. Commendatum autẽ & depoſitũ, quod cuſtodiatur cauſa alicuius cõmiſſi. D Vnde ait Apoſtolus: Scio cui credidi & certus ſum, quia potens eſt commendatum meum ſeruare in illum diem. Depoſitum quoque idem docuit quid eſſet dicens bonum, Depoſitum bonum cuſtodi per Spiritum ſanctum qui habitauit in nobis. Petamus ergo vt cuſtodiat in nobis Chriſtus hoc pignus quod ipſe donauit, & depoſitum ſuum commendatúmque conſeruet. Nihil enim accepit à nobis, ſed ipſe nobis credit quod noſtrum non erat. Et ideo detrimento honeſtatis afficitur, qui depoſitum violaret alienum. Si commendatum hominis nulla debemus fraude violare, quantò magis Diuinum & ſpirituale depoſitum bona fide ſeruare nos congruit, ne & exiſtimationem & grauia damna ſubeamus? Hoc igitur pignus eſt quod lex prohibet pignerari & violenter auferre. Sic *2.Corinth.1.* *2.Timoth.1.*

enim habet ſcriptura: Si debitum tibi fuerit à proximo A quodcunque non introibis in domum ipſius pignerare pignus, & homo apud quem eſt debitum tuum proferat tibi foras pignus. Si autem homo ille pauper fuerit, nõ dormies in pignore ipſius, ſed redditione reddes pignus ipſius ad occaſum Solis, & dormiet in veſtimento ſuo, & benedicet te, & erit in te miſericordia. Dicas ita mihi: Ecce lex auferri pignus prohibuit, nõ ſuſcipi: pauperi autẽ iuſsit reddi, nõ omnibus: ac de corporalibus quidem pignoribus, ſanctus etiam Eſdras nos docuit, quòd iam fœneratores aduerſus patrum veſtrorum nõ poſsitis venire profeſsionem. Nam cum iuberentur qui fœnerauerant & acceperant aliena pignora, vt reſtituerent ea, dixerunt: Reddamus, & ab ipſis nihil quæremus: *Nehemiæ 5.* Boni patres qui ſtatuerunt pignora debitorum eſſe reddenda. Boni etiam fœneratores, qui reſponderunt quod & pignora redderent, & pecuniam non requirerent quam dediſſent. Et ſententia nos paternæ cenſionis his aſtringit, & profeſsio creditorem B

Moraliter & allegoricè ibidem infrà loquitur. Require ſuprà cap. Delatum.

PINGVEDO. *Quod pingue eſt, Deo offerrendum quod allegoricè intelligitur. Libro ij. de Cain & Abel. Require ſuprà cap. Oblatio: & infrà ca. Sacrificium. Et lib. de Ioſeph. Require ſuprà cap. Ioſeph.* *Tom. IIII.* *Et in tractatu de ſecunda interpellatione. Dauid, cap. v.*

Adeps dicitur pingue. Sicut enim anima bonis paſta & referta virtutibus, tanquam adipe & pinguedine repletur, ſicut ſcriptũ eſt: ſic iniquitas quæ quaſi ex adipe procedit, nõ tenuis & exilis ſignatur, ſed plena vitiorũ.

PIGRITIA. *Aſino ſimilatur. Lib. vj. Hexameron. Require ſuprà cap. Aſinus. Reprehenditur exemplo formicæ Eodem lib. Require ſuprà cap. Formica.*

Etiam exemplo Solis. Lib ſuper Beati immaculati, litera. xix. verſ. iiij. Require infrà cap. Sol. Beata virgo pigra non fuit. Lib. ij ſuper Lucam, cap. ij. Require ſuprà ca. Maria. C *Vide de iſta materia infrà cap. Solicitudo: & cap. Vigilia.*

PILATVS. *Iniuſtus fuit iudex, quòd iudicauit Chriſtũ contra conſcientiam. Lib. ſuper Beati immaculati, lit. xx. verſu iiij. Require ſuprà cap. Iudex.*

Cap. 16. PINVS ARBOR. *De qua loquitur. Lib. iij. Hexam.* *Tom. IIII.* *Quod require ſuprà cap. Arbor. Et eodem lib.*

Quis pineam videns, non ſtupeat tantam Diuino præcepto artem inolitam impreſſámque naturæ, quẽadmodum ab ipſo centro diſtantibus licet menſuris pari aſſurgat glutino, quo proprios fouet fructus? Itaque per circuitum eadem ſpecies & ordo ſeruatur, & quidam in ſingulis plagis nucleorum partus exuberat, atque in orbem redit fructus gratia. Itaque in pinea iſta imaginem ſui natura videtur exprimere, quæ à primo illo Diuino cæleſtique mandato priuilegia accepta cuſtodit, & partus ſuos quadam annorum vice & ordine reſeruat donec conſummatio temporis impleatur. D Sed vt in hoc fructu gratam ſpeciem ſui ſignat, ita etiam in myricis, id eſt, humilibus virgultis, figuram *† Aliàs, calliditatis.* improbæ duplicitatis † expreſsit. Sicut enim duplici corde viri vbique præſto ſunt: & gratiam ſimplicitatémque apud bonos prætendunt, & vitioſiſsimis glutinantur: ita etiam & in inaquoſis & deſertis contrario quodam vſu virgulta hæc naſcuntur. Vnde Hieremias dubia morum & inſynceram mentem myricis comparauit.

Cap. 8. PISCATIO. *Piſcator dicitur eſſe quilibet bonus ho-* *Tom. IIII.* *mo. Lib. vj. Hexameron.*

Venatorem te fecit Deus, non expugnatorem, qui dixit: *Hierem. 16.* Ecce ego mitto venatores multos: venatores non criminis, ſed abſolutionis: venatores non culpæ vtique, ſed gratiæ. Piſcator Chriſti eſt, cui dicit: Amodo eris homines capiens. Sic mitte retia tua, ſic mitte oculos tuos, ſic mitte ſermones tuos, vt nullum opprimas, ſed alleues fluctuantem. A

Vnde de piſcatione Petri, loquitur libro quinto eiuſdẽ, & libro tertio de virginitate, parte quarta: & libro quarto ſuper Lucam, cap. vltimo. Require ſuprà cap. Petrus: & infrà cap. Rete: & cap. Stephanus.

PISCIS. *Subitò ad Dei præceptum aqua quælibet vim productiuam recipiens, diuerſa piſcium genera produxit. Lib. v. Hexam. cap. ij.*

Producant aquæ reptilia dicit Dominus. Breuis ſermo, ſed vehemens & latè patens, communem minimis & maximis naturam infudit. Eodem momento producitur balæna quo rana, eiuſdem vi operationis naſcitur. Non laborat in maximis Deus, non faſtidit in minimis. Nec doluit natura parturiens delphinas, ſicut non doluit cum exiguos murices cochleáſque produceret.

B *Piſcium ſpecies ſunt plures quàm animalium cæterorũ: & nominantur aliqui nomine animalium & auium, ſed nullus vocatur nomine animalis venenoſi: venenoſus eſt ſed bonus ad cibum præter canem marinum: ibidem.*

Aduerte ò homo quantò plura in mari quàm in terris ſint. Numera ſi potes omnia piſcium genera, vel minutorum vel etiam maximorum, ſepias, polypos, lithoſtracos, carabos, cancros, & in his innumerabilia ſui generis. Quid dicam genera ſerpentium, dracones, murænas, anguillas? Nec prætermittam ſcorpios, ranas, teſtudines, muſtelas quoque & canes maritimos, vitulos marinos, cete immania, delphinas, phocas, leones. Quid attexam etiam merulas, turdos: pauos quoque, quorum etiam colores in auibus videmus expreſſos, vt nigri merulæ, paui diuerſo colore dorſa & colla depicti ſunt, turdi aluo varij, & cætera quorum ſibi terræ ſpecies & nomina vendicârunt? Nam prius in mari iſta cœperunt diuerſíſque fluminibus. Siquidem aqua prior anima- C rum viuentium reptilia diuino nutu imperata produxit. Adde hanc gratiam, quòd ea quæ timemus in terris, amamus in aquis. Etenim noxia in terris, in aqua innoxia ſunt, atque ipſi angues ſine veneno. Leo terribilis in terris, dulcis in fluctibus. Murena quam ferunt aliquid habere noxium, eſca pretioſior eſt. Rana horrens in paludibus, decora in aquis, omnibus ferè præſtat alimentis. Plura ſi quis vult cognoſcere, à diuerſis locorum piſcatoribus quærat. Nemo enim poteſt omnia comprehendere. Sanè canes & in mari caue, quos & in Eccleſia moleſtos eſſe & cauendos Apoſtolus docet dicens: Cauete canes, cauete malos operarios.

Et infrà ſubdit.

Quid loquar coruorum, quid etiam luporum teneritudines? Neſcit hos lupos agnus timere. Tanta eſt aquarum gratia quarum vituli figurantur & leones, vt his propheticum dictum illud de Eccleſiæ ſanctitate iure conueniat: Tunc lupi & agni ſimul paſcen- D tur, leo & bos ſimul paleas manducabũt. Nec mirum, quandoquidem etiam in Eccleſia aquæ illud operantur, vt prædonum abluta nequitia cum innocentibus comparetur.

Piſces aliqui ouant, & aliqui non: omnes tamen ſuos fœtus diligunt & defendunt. Ibidem.

Innumeri itaque vſus, innumera genera piſcium. Alij oua generant, vt ij quos truttas vocant, & aquis fouenda committunt. Aqua igitur animat & creat, & adhuc mandati illius primi tanquam leges perpetuas munus exequitur, blanda quædam mater animantium: Alij viuos fœtus edunt de ſuo corpore, & muſtelæ, & caniculæ, & cete ingentia, delphines & phocæ aliáque cætera huiuſmodi. Quæ cum ediderint partus ſi quid fortè inſidiarum terroríſque præſenſerint circa catulos ſuos quenquam moliri, quo tueantur eos, vel teneræ ætatis pauore materno affectu comprimant

mant aperire ora,& innoxios partus suos dente suspendere, interno quoque recipere corpore, & genitali feruntur aluo abscondere. Qui humanus affectus hanc piscium pietatem possit imitari? Oscula nobis satietati sunt, illis non satis est aperire viscera, natósque recipere ac reuocare integros, atque iterum fotu quodam eos sui caloris animare, & spiritu alere, duósque in corpore vno viuere, donec aut securitatem deferant, aut corpore suo obiecto natos suis defendant periculis. Quis hæc videns, etsi possit obtinere, non tantæ piscium pietati cedat? Quis non miretur & stupeat, vt seruet natura in piscibus, quod non seruat in hominibus. Pleræque ex suspicione nouercalibus odiis appetitos suos occiderunt filios: aliæ in fame (vt legimus) partus proprios comederunt. Humanis pignoribus mater sepulchrum facta est: piscium proli parentis est vterus, sicut murus valli cuiusdam internorum viscerum pignora inoffensa conseruat.

cap.eod. *Piscium oua diuersimodè pullulant. Ibidem.*

Diuersa igitur piscium genera, diuersos vsus habent. Alij oua generant, alij viuos pariunt atque formatos. Et qui oua generant, non nidos texunt, vt aues, non diuturni fotus laborem induunt, non cum molestia sui nutriũt. Cecidit ouum quod aqua gremio quodam naturæ suæ quasi nutrix blanda suscepit, & animal celeri fotu reddidit. Continuò enim tactu parentis animatum ouum cecidit, & piscis exiuit.

cap.3. *Pisces vnius speciei non miscentur cum piscibus alterius speciei. Ibidem. Quod require suprà, cap. Adulterium.*

Sed neque quàm multæ species & nomina sint, possumus enarrare. Quæ omnia momento Diuinæ præceptionis animata sunt. Simul coibat forma corporis, & operabatur anima, vitalis etiam vigor reliquæ virtutis Repleta erat terra germinibus, mare impletum animantibus. Ibi insensibilia pullulant, hîc sensibilia versantur. In terris quoque aqua sibi vendicat portiones. Lambũt terram pisces aquarum, & ex ea sibi prędam requirunt. Culices quoque & ranunculi circa genitales strepunt paludes, & ipsæ audierunt Domini mandatum dicentis, Producant aquæ, &c.

cap.1. *Sunt tamen principaliter ad aquæ ornamentum. Ibidem in principio.*

Vestita diuersis terra germinibus virebat omnis, cęlum quoq; Sole & Luna vultus sui luminibus geminis, stellarúmque insignitum decore fulgebat. Supererat elementum tertium, mare scilicet, vt & ipsi gratia viuificationis Diuino proueniret munere. Æthereo enim spiritu omnes terrarum fœtus aluntur: terra quoque semina resoluens vniuersa viuificat. Et maximè tũc primùm verbo Dei iussa viridescere, viuificationis suæ munere pullulabant. Vacabat aqua, & à Diuinæ operationis feriata beneficio videbatur. Habet adhuc creator quod illi conferat, quo munia terrarum posset æquare: reseruabat ei vt & ipsa proprium sibi & speciale aliquid prærogatiuę collati sibi muneris vendicaret. Viuificauit prius terra: sed ea, quæ spirantem animam non habebant. Aqua iubetur ea producere, quæ viuẽtis animæ vigorẽ dignitatémque præferrent, & sensum tuendæ salutis & fugiendæ mortis acciperent. Dixit itaque Deus: Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus suum, & volatilia volantia secus firmamentum cæli. Venit mandatum, & subitò aqua iussos fundebatur in partus, generare fluuij, viuificare lacus, mare ipsum diuersa cœpit genera reptilium parturire, & secundum genus effundere quodcunque formauerat. Non exigui gurgites, non cœnosę paludes vacabant, quin omnia datam sibi creandi assumerent potestatem. Pisces exiliebant de flumine, delphines præludebant in fluctibus, conchæ saxis, adhærebant ostreæ profundis, adolescebant echini.

Vnde aqua velut pia mater educat. Eodem Libro. Cap.4.

Quàm bona autẽ mater sit aqua, etiã hinc considera. Tu ô homo, docuisti abdicationes patrum in filios, separationes, odia, offensas: disce quæ sit parentis & filiorum necessitudo. Viuere pisces sine aqua non possunt, nec à sui parentis consortio separari, neque à suæ altricis discerni munere: & hoc fit natura quadam, vt separati moriantur illicò.

Minimè respirant. Ibidem. Cap.eod.

Neque enim vt omnia huius aëris viuunt spiramine, quia hauriendi spiritus, & respirandi natura his nõ suppetit, alioquin sub aquis semper non possent viuere, non capiẽtes spiritus infusionem. Quod est nobis spiritus, illis est aqua. Sicut nobis spiritus, ita illis aqua viuẽdi ministrat substantiam. Nos intercluso cõmeatu spiritus, quia nec breui quidem spatio possumus exortes esse vitalis spiritus, statim extinguimur: pisces quoque sublati de aqua sine substantia sui viui esse non possunt. Et causa manifesta est, quoniam nobis pulmo per thoracis laxiora penetralia recipit spiritum: & cum sit ipse plerisque penetrabilis spiritus infusione interiorem calorem refrigerat. Thorax enim vt suscipit alimenta, ita superflua ciborum, & succos salubres sanguinémque discernit. Fit pulmo peruius: vnde facilius ad eum potest aspiratio spiritus peruenire. Pisces verò branchias habent, quas nunc plicant & colligunt, nunc explicant atque aperiunt. In hanc ergo collectionem & apertionem dum suscipitur aqua & transmittitur ac penetrat, respirationis munus videtur implere.

Nec etiam mansuescunt siue domantur. Ibidem. Cap.eod.

Propria igitur natura est piscium, nec communis cũ cæteris specialis vsus, & à cæteris viuendi quædam separata & secreta substantia. Propterea nõ nutriuntur, neque vt terrena animalia manus humanæ tactu & alimẽto & delinimento aliquo delectantur, etiam si seruantur in viuariis suis, viuunt.

Dentes habent in vtraque mandibula necessariò.

Quid autem de densitate dicam dentium? Non enim vt bos, aut ouis, ex vna parte dentes habent: sed vtraque pars est armata dentibus, quia in aqua sunt. Et si diutius cibum versarent, & non citò transmitterent, aquarum alluuione de dẽtibus eorum esca posset auferri ac dilui. Ideo densos & acutos habent, vt citò incidant, citò conficiant, cibum facilè sine aliqua mora & dilatione trãsmittant. Denique non ruminant: solus autem scarus in his ruminare perhibetur, vt ferunt, quibus aut euentus, aut vsus fuit, aut studium talia comprehendere.

Habent inter se bella, ac pugnant inuicem, & maior minorem deuorat, & interdum qui deuorat deuoratur. Sic in hominibus contingit. Ibidem. cap.5.

Sanè nec ipsi à suis potentiæ euasere violentiam, & auaritiæ potentiorum subiecti vbique inferiores sunt. Quò quisque infirmior, eò prædæ patet. Et pleriq; quidem herbis pascuntur, ac minutis vermibus. Sunt tamen qui inuicem se deuorent, & sua carne pascantur. Minor apud illos esca maioris est. Rursus ipse maior à validiore inuaditur, & fit esca alterius prædator alieni. Itaque vsuuenit, vt cum ipse alium deuorauerit, ab alio deuoretur, & in vnum vẽtrem vterque veniat cum voratore proprio deuoratus, sitque simul in vno viscere prædæ vindictæque consortium. Et ipsis postea sponte hæc accreuit iniuria, sicut in nobis non ex natura cœpit, sed ex auaritia: aut quia ad vsum hominũ dati sunt, in signum quoque facti sunt, vt in his nostrorum morum vitia videremus, & caueremus exempla, ne quis potior inferiorem inuaderet, daturus in se potentiori exemplum iniuriæ. Itaque qui alterum lædit, sibi laqueum parat, in quẽ ipse incidat. Et tu piscis es, qui viscera inuadis aliena, qui demergis infirmum, qui cedentem persequeris vsq; in profundum. Caue ne dum illum sequeris, incidas ipse

in val

in validiorem, & deducat te in alienas insidias, qui tuas vitat, priúsque tuam expectet ærumnam, qui te prosequente propriam reformidabat. Quid interest inter diuitem improbæ cupiditatis ingluuie absorbētem infirmorum patrimonia, & silurum de minorum pisciū visceribus aluum replentem? Defunctus est diues, & nihil ei sua spolia profuerunt, imò magis rapinarum suarum detestabiliorem eum fecit infamia. Captus est silurus, & inutilis præda detecta est. Quanti in eo reperiuntur, qui alios deuorauerūt? Et tu diues habes in sinu tuo alterius prædatorem. Ille habebat facultates pauperis quas inuaserat, tu eum opprimens, duo patrimonia tuis facultatibus addidisti, & adhuc tanto non satiaris augmento, & dicis quòd alios vindicaueris, cum eadē cōmittas quæ vlcisceris, iniusto iniustior, & iniquo iniquior, & auaro auarior. Vide ne idem te qui piscem illū finis inueniat: Hamum caue, caue retia. Sed præsumis de potentia, quòd nemo tibi posit resistere. Præsumebat & silurus, quòd hamum nemo sibi iaceret, nemo tenderet retia, & si incidisset, vniuersa disrumperet, & tamen fuscinam non euasit, aut nexus vinculi validioris incurrit, quibus se non posset exuere. Sine dubio & hominum iniquitas quò grauiora commiserit, eò magis scelere suo tuta esse non poterit, quin aliquando dissoluat, quod scelerum pretio constat difficile posse vitari.

Cap 6. Piscis ergo es ò homo. Audi quia piscis es. Simile est regnum cælorum reti misso in mare, & ex omni

Matth.13. genere piscium congreganti. Cum autem esset impletū duxerunt id ad litus. Et sedentes elegerunt optimos in vasis suis, malos autem foras miserunt. Sic erit in seculi consummatione. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Sunt ergo boni & mali pisces. Boni seruantur ad pretium, mali statim ardent.

Inuenitur in piscibus fraus & astutia. Ibidem require suprà capite Astutia: & capite Cancer: & capite Fraus: Et capite Polypus.

Cap.10. *Habent pisces suas artes & ingenia. Ibidem. Require suprà capite Echinus. Loca habent determinata atque mansiones: cōtra hominum auaritiam. Ibidem.*

Pisces mensuram suam nôrunt, non muris vrbium, portísque præscriptam, non ædificiis domorum, non agrorum finibus limitatam, sed mensuram eius quod oporteat, vt tantum sit satis vnicuique, quantum ad vsum abundet, non quantum auiditas quędam immoderata sibi vendicet. Lex quædam naturæ est, tantū quærere, quantum sufficiat ad victum, & alimentorū modo sortem censere patrimonij.

Cap.eod. *Quod sequitur vide sup. cap. Balæna. Mutāt autem loca causa temporis atque partus: in quo melius obediūt Diuinæ legi quàm homines alicui imperatori. Ibidem.*

Sunt tamen aliqua genera piscium, qui non ingenij facilitate loca mutent, sed fouendi partus necessitate quæ opportuno atque legitimo procreantes tempore, ex plurimis locis ac diuerso sinu maris innumeri velut communi consilio conuenientes, coniuncto agmine Aquilonis flatus petunt, & ad illud Septentrionalium mare partium quadam naturæ lege contendunt. Dicas si sic ascendentes videas, quoddam rheuma esse, ita proruunt fluctúsque intersecant per Propontidem in Euxinum pontum violento impetu profluentes. Quis piscibus hæc annuntiat loca, præcepta, tempora? Quis tribuit dispositionem viandi, comitandi ordinem, metas & tempora reuertendi? Homines suum imperatorem habent, cuius expectatur imperium, procedit tessera, proponuntur edicta prouincialibus, vt conueniant. Tribunis militum literæ diriguntur, dies statuitur, & plerique ad dies statutos occurrere non queunt. Quis imperator piscibus præceptum dedit? Quis doctor hanc tribuit disciplinam? Qui me-

A tatores itinera disponunt? Qui duces iter dirigunt, vt nullius desit occursus? Sed agnosco quis sit ille imperator, qui ordinatione Diuina sensibilis vniuersorum suum infundat imperium, qui tacitus mutis animantibus naturalis disciplinæ ordinem tribuat, nec solùm magna penetret, sed etiam per minima quæque se fundat: Diuinæ legi piscis obsequitur, & homines contradicunt. Piscis solenniter obaudit mandata cælestia, & homines irrita faciunt Dei præcepta. An contemptibilis tibi videtur, quia mutus est rationísque expers? Sed vide ne tu tibi magis incipias esse contemptui, si irrationabili irrationabilior deprehendaris.

Et addit probando quæ dixerat. Cap...

Quid autem rationabilius hoc piscium transitu, cuius rationem quidem verbis non explicant, sed factis loquuntur? Pergunt enim æstatis tempore ad fretum Ponti: eò quòd reliquo maris sinu hic sinus dulcior

B sit. Non enim tandiu Sol eo freto, quandiu cæteris immorarur, eáque fit causa, vt non omnem exhauriat aquam, quæ dulcis atque potabilis est. Quis autem ignorat quod etiam ea quæ marina sunt, aquis plerūque dulcibus delectentur? Denique dum flumina sequuntur, & ad superiora ascendunt, frequenter alieni pisces generis capiuntur in fluuiis. Cum hæc igitur causa pontum illis faciat gratiorem, vel quòd æstus temperet solennis illic flatus Aquilonis, tum opportuniorem cæteris iudicant, in quo generare, & partus posint proprios enutrire, quod teneri fœtus laborem alienæ regionis ferre vix posint, quos illic fouet aëris blanda clementia. Itaque peracto munere omnes simul eo quo venerant agmine reuertuntur. Quæ nam ista sit ratio consideremus. Obiectus est ponti sinus Boreæ, cæterorúmque ventorum violentisimis flatibus, vnde grauis illic procella furit, & tempestates mouen-

C tur, ita vt de profundo arena verratur, cuius rei fluctus arenosus indicio est, qui ventorum motu insurgens altius, tum pondere grauior, haud dubiè non solùm nauigantibus, sed etiam maritimis animantibus ipsis intolerabilis habeatur. Accedit illud quod cum plurima & maxima ponto flumina misceantur, cum hyberno tempore sinus ipse frigidiore torrentium rigescat allapsu. Propterea pisces tanquam arbitri fluentorum æstate illic aspirantis auræ clementiam captare consuerunt, cuius amœnitate perfruiti, rursus hyemis aspera declinare contendunt, & Septentrionalis plagæ sæua fugientes, in reliquos sinus se conferunt, in quibus aut ventorum sit mollior placiditas, aut Solis soleat vernare temperies.

Habent pisces suum tempus coitus & partus, quod homines non obseruant: Ibidem. Cap...

Nouit igitur piscis pariendi tempus, quod pro magno mysterio dixit Salomon in Sapientia. Nouit tēpus eundi atque redeundi: Nouit tempus perfunctionis at-

D que iactationis: & nouit vt non queat falli, quia non rationis æstimatione, & disputationis argumento vtitur, sed inspiratione naturæ, quæ vera est magistra pietatis. Denique omnes animantes præscripta habent pariendi tempora, homo solus indiscreta atque confusa. Reliqua genera clementiam temporis quærunt: mulieres solæ partus suos inclementer effundunt. Vaga enim & intemperans libido generandi, vagam pariendi ætatem exhibet. Pisces tanta maria transmittunt, vt vtilitatem aliquam generi suo quærant: nos quoque diffusa æquora transfretamus. Sed quantò honestius quod successionis amore, quàm quòd pecuniæ auiditate suscipitur? Denique illis ad pietatem, nobis ad quæstum transmissio deputatur. Illi sobolem præferant omnibus mercibus chariorem, nos mercem longe imparem ad periculi vicem misera lucri cupidine reportamus, Itaque illi patriam repetunt, nos

nos derelinquimus. Illi natando incrementum generis acquiritur, nobis minuitur nauigando. Quis igitur neget Diuinitus illis infusum ingenium esse huiusmodi atque virtutem, cum videat istos in Aquilone tam solennem obeundæ fœcunditatis peregrinationem viuaci ingenio componere, alios in exiguo corpore tantum validitatis assumere, vt maximas nauium plenis currentes velis in mediis fluctibus sistant, sicut breuis pisciculus echineis tanta facilitate memoratur nauem ingentem statuere, vt quasi radicatam mari hærere videas, nec moueri?

De fortitudine piscium atque veneno. Ibidem. Require suprà cap. Echinus: & cap. Lepus: & infrà cap. Turtur.

Cap. 11. *De piscium magnitudine, vide suprà cap. Balæna. Et eodem libro.*

Veniamus ad Athlanticum mare. Quàm ingentia illic & infinitæ magnitudinis cete, quæ si quando supernatant fluctibus annatare insulas putes, montes altissimos summis ad cælum verticibus eminere. Quæ non in alta, nec in litoribus, sed in Athlantici maris profundo feruntur videri, vt eorum conspectu nautæ à nauigandi in illis locis præsumptione reuocentur, nec secreta elementorum adire supremæ terrore mortis vsurpent. Sed iam assurgamus ipsi de profundo maris, & aliquantulum sermo noster emergat, atque ad superiora se subrigat.

Hominibus pietate præstant, vt probat ibidem. Require suprà cap. Ionas. Signat fideles. In sermone iij. de sacramentis ad neophytos. Require suprà c. Baptismus. Et c. Euangelium: & cap. Petrus: & infrà capi. Rete: & cap. Stephanus.

Cap. 7. Tom. V. PISTRINVM. *Moraliter loquitur de ipso. Lib. viij. super Lucam.*

Quid igitur sibi vult quod ait, Duo in lecto vno, & duæ molentes, & duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur? Nunquid iniquus Deus, vt pares studiis & societate viuendi atque indiscreta actuum qualitate meritorum, remuneratione discernat? Non ita est, sed pro actibus hominis, remunerationis est æqualitas. Non ergo merita hominum copulæ vsus exequat. Nam & pater in filium, & filius in patrem studio religionis insurgunt, quia non omnes quod adoriuntur efficiunt: sed qui perseuerauerit in finem, hic saluus erit.

Matth. 10. Tum deinde non forense obsequium, sed interiorem Dominus rimatur affectum. Neque enim si iustè offeras, & non iustè diuidas, acceptum est sacrificium Deo. Ergo ex vno strato. Est enim stratum infirmitatis hu-

Psal. 40. manæ, quia scriptum est: Vniuersum stratum meum versasti in infirmitate eius. Vnus relinquetur, & vnus assumetur. Qui assumetur, rapitur obuiam Christo in aëra: qui autem relinquetur improbatur. Duæ molentes in pistrino. Sensus quidem est, quòd ij significari videantur, qui ex occultis alimenta quærant, & in apertum ex interioribus proferant. Sed tamen quid molant istæ mulieres requirendum est, nisi fortè quod legimus in Isaia: Si offeratis similaginem vanum est: vt similago sit, quæ à molentibus offeratur. Discutiamus ergo quæ molant, quídve molant, quídve pistrinum sit. Et fortasse mundus iste pistrinum sit, in quo aptius reor, quòd humani corporis forma referatur, in quo anima nostra velut quodam carcere includitur corporali, panem sibi vt consulat operatur cælestem. Ergo in hoc pistrino vel synagoga vel anima obnoxia delictis, triticum molendo madefactum, & graui humore corruptum, non potest interiora ab exterioribus separare: & ideo relinquetur, quia eius similago displicuit. At verò sancta Ecclesia, vel anima, nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale triticum molit, quod Solis æterni calore sit torridum, quod Deus quemadmodum voluit sic vestiuit, & Angeli ab omni purgamentorum labe mundârunt, bonam similaginem de penetralibus hominum Deo offerens sacrificij sui liba commendat.

PLACERE. *Deo placemus bonis operibus. Super secundam ad Corinth cap. v.* Tom. V.

Ideo imitamur siue præsentes siue peregrinantes placere illi. Id agendum dicit, & bonis operibus insistendum, vt siue in hac adhuc vita positi, siue ante tribunal Christi præsentes placeamus ei. Vnde si disciplina seruetur, & hîc & illic placebimus.

Placendum est proximis ex charitate. Super epistolam ad Romanos, cap. xv. Tom. eod.

Vnusquisque vestrum, inquit, proximo suo placeat in bono ad ædificationem. Commonet enim vt charitatem studentes proximis placeât ad id quod est vtile, & hoc est ædificatio.

Iterum super primam ad Corinth. cap. x. Exponens illud: Sicut & ego omnibus per omnia placeo. Tom. eod.

Omnibus per omnia placere, est sine scandalo cuiusquam agere ad profectum vtilitatis illorum, vt & illis & huic sit vtile.

PLAGA. *De hac materia, vide infrà capite Vulnus.*

PLANETA. *De planetarum cursu & quòd eis non subiicitur hominis arbitrium, dicit. Libro quarto Hexameron. Require suprà cap. Astrologia.*

PLANTA ET PLANTARE. *Plantæ dicuntur sancti. Libro de Paradiso, capite primo. Require suprà cap. Paradisus. Plantat Deus in nobis, sed quid, & quomodo, dicit in tractatu super Psal. xliij.* Tom. IIII.

Hoc est ergo disperdere atque plantare, vt vitiosa eradicentur, meliora plantentur in pectoribus singulorum. De quo præclarè Moses in Exodi canticis ait: Inducens plantato eos in mentem hæreditatis tuæ, Exod. 15. in præparatum habitaculum tuum: petens vt inducerет Dominus populum suum in ista præcelsæ virtutis sapientięque plantaria, ibique plantaret in opera sua, & institueret præceptorum cælestium disciplinis, atque in eo præpararet sibi suæ sanctificationis habitaculum: Quod vtique non hæreditario iure, nec nostrorum contemplatione meritorum, sed pro gratia sua Dominus conferre dignatur. Quomodo enim vbi manere nô potuimus, eò redire possemus, nisi priuilegio fulti redemptionis æternæ?

PLATEA. *De hac materia loquitur. Libro de Isaac & anima: & libro tertio, de virginitate. Require supr. cap. Forum.*

PLATO. *Philosophus iste in Ægypto fuit ibiq; libros sacræ scripturæ legit: Vnde veritates quas dixit habuit, vt deducit libro super Beati immaculati, literã xviij. exponendo. Require sup. cap. Consolatio.*

PLEBS. *A plebeiis separati esse debent ministri altaris & serui Dei, vt dicit libro secũdo de Cain & Abel. Require suprà capite Generatio: & capite Leuita.*

In plebe semper diuersitas est. Super epistolam ad Philippens. cap. ij. Tom. V.

In omni plebe diuersitas est.

PLENITVDO. *De Spiritus sancti plenitudine in Christo & in aliis sanctis, loquitur libro primo de Spiritu sancto.* Cap. 7. Tom. II.

De qua autem creatura dici potest, quia repleuerit omnia: quod scriptum est de Spiritu sancto, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Non de Angelo dici potest. Denique Gabriel ipse missus ad Mariam, Aue, inquit, gratia plena: spiritalem vtique in ea declarans gratiam, quòd in eam Spiritus sanctus superueniret, & plenum gratiæ vterum verbo esset habitura cælestis. Domini est enim omnia complere qui dicit: Ego cælum & terram compleo. Si ergo Dominus est, qui cælum complet & terram, quis potest Spiritum sanctum iudicare dominationis & Diuinæ potestatis exortem, qui repleuit orbem, & quod

A quod vltra totum orbem eſt repleuit Ieſum mundi totius redemptorem? Scriptum eſt enim: Ieſus autem plenus Spiritu ſancto, regreſſus eſt ab Iordane. Quis igitur alius, niſi qui eiuſdem eſſet plenitudinis complentẽ omnia poſſet implere? Sed ne hoc ſecundum carnem dictum obiiciant, quanquam plus vnus ille quàm omnes, de cuius carne exibat virtus quæ ſanaret omnes: Tamẽ ſicut Dominus complet omnia, ita etiam de Spiritu dictum eſt: Quoniam Spiritus Domini repleuit orbẽ terrarum. Habes etiam de omnibus qui conuenerant cum Act.4. Apoſtolis dictum, quia repleti Spiritu ſancto loquebãtur verbum Dei cum fiducia. Vides quia plenitudinem & fiduciam dat Spiritus ſanctus cuius operationem Ar- Luc.1. changelus nuntiat Mariæ dicẽs: Spiritus ſanctus superueniet in te. Habes etiam in Euãgelio, quia Angelus ſecundum tempus deſcendebat in natatoria, & mouebatur aqua, & qui prior deſcendiſſet in natatoria ſanus fiebat. B Quid in hoc typo Angelus, niſi deſcenſionem ſancti Spiritus nuntiabat, quæ noſtris futura temporibus aquas ſacerdotalibus inuocata precibus conſecraret? Ille ergo Angelus ſancti Spiritus erat nuntius, eò quòd per gratiam ſpiritalem medicina noſtris eſſet animi ac mentis languoribus deferenda. Eoſdem ergo & Spiritus habet quos Deus Pater & Chriſtus miniſtros. Sic omnia poſſidet, ſic omnia replet, ſic omnia operatur in omnibus, quemadmodum Deus Pater & Filius.

Plenus dicebatur Chriſtus, & repleri. Libro de incarnatione Domini, require ſupr. cap. Incarnatio. Tom.I. *Plenitudo omnium eſt in Chriſto. Super epiſtolam ad Coloſſen. cap.j.*

Quia in Chriſto complacuit omnem plenitudinem inhabitare. Plenitudo in ipſo eſt, & manet: quia omnia poteſt ſemper, vt nihil exceptum ſit, quod non per eum poſſit præſtari, vt & faceret, & reformaret, & lapſa erigeret, & mortua viuificaret. Vnde ait: Sicut habet Pa- Ioan.5. ter vitam in ſemetipſo, ita & dedit Filio vitam habere inſemetipſo.

C Tom.eod. *Plenitudo temporis propterea dicitur Chriſti aduentus. Super epiſtolam ad Galat. cap.iij.*

Plenitudo temporis eſt completum tempus, quod præfinitum fuerat à Deo Patre quando mitteret Filium ſuum, vt ex virgine factus, quaſi homo naſceretur, ſubiiciens ſe legi vſque ad tempus baptiſmi, vt formam daret quomodo peccatores abluti, & à iugo legis erepti, dignatione Dei Filij ei adoptarentur, ſicut promiſerat, redempti ſanguine Filij eius.

PLORATVS. *Plorat pia mater Eccleſia mortẽ ſuorum membrorum, & principaliter Chriſtiani principis. In tractatu de obitu Valentiniani. Require ſupr. cap. Eccleſia. Plorari merito debet mors boni principis. In tractatu de obitu Theodoſij imperatoris, cap.j. Require ſup. cap. Imperator. De ploratu pro delictis, loquitur lib.ij. de pœnitentia: & lib. ſuper Beati immaculati, litera xvij. verſu viij. Require ſup. cap. Fletus: & cap, Lacryma.*

D PLVVIA. *Materialis non eſt à Luna, ſed à voluntate diuina. Lib.iiij. Hexamerõ. Require ſup. cap. Luna. Pluuia ſignat Chriſti gratiam & eius aduentum. Lib.j. de Spiritu ſancto, circa principium. Require inf. cap. Ros. Et libro primo de viduis, Require inf. cap. Vidua.* Verſu 7. Tom.IIII. *Signat Dei verbum. Lib. ſuper Beati immaculati, litera xiij.*

Itaque verbum quod ſicut pluuia deſcendit de cælo, vbi venas terræ noſtræ vel animæ ac mentis noſtræ inebriauit prædicatione Diuina, excitauit virtutum ſtudia diuerſarum, fructúſque fidei & caſtæ deuotionis adoleuit. Meritóque dicitur ei: Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. Suſceptione etenim corporis viſitauit, vt ſanaret infirmos: Inebriauit gratia ſpirituali, vt anxios iucunditate mulceret.

Signat culpam. Eodem libro, litera iiij. verſu iiij. Require inf. cap. Stillicidia.

Tom.I. POENA. *Melius eſt tractare de præmiis quàm de pœnis, Libro de bono mortis.*

A Melius eſt cognoſcere quomodo innocentes ſaluentur, quàm quomodo crucientur flagitioſi.

Deus antè præmium pollicetur quàm pœnam. Libr.j. de Abraham.

Deus non vult mortem peccatoris: & ideo quod præmij eſt, pollicetur: quod pœnæ eſt, nõ exigit. Mauult enim mitibus prouocare, quàm terrere ſeuerioribus.

Vnde lib.vj. ſuper Lucam.

Clementiam Domini aduertere debemus: quia nullum prius ipſe condemnat, ſed vnuſquiſque ſibi author eſt pœnæ.

In pœnis propterea iuſtus laudat Deum. Lib. ſuper Beati immaculati, litera xviij. verſu primo. Require ſuprà cap. Aduerſitas. Similiter de hoc, eodem lib. litera xx. verſu ſecundo. Require ſuprà cap. Iudicium. Pœnam hîc pati eſt à gratia. Vnde lib ij. de Iacob & vita beata, agens de fratribus Machabæis, de ſexto, dicit.

B Sexto quoque admota tormenta ſunt. At ille: Noli, inquit fruſtra errare, & tuæ hoc aſcribere poteſtati, quòd iſta aduerſum nos exerceas. Noſtrorum hoc delictorum eſt pretium, vt peccantes puniamur, & gratias Domino quòd hîc à nobis duplicia peccata exiguntur, vt ibi nobis conſolatio deferatur. Gratias autem & tibi, quòd tam durus & immitis es, vt talibus noſtris ſuppliciis Dominus, in quem nos peccauimus, genti noſtræ propitius fiat: Nos quoque ableuamus ærumnam, dum fidei paſſionibus delectamur. Et iſte duris atque aſperis dilaceratus ſuppliciis, appoſitus eſt ad fratres ſuos.

Qualis pœna ſit toleranda cauſa debiti, dicit in tractatu de lapſu virginis conſecratæ, parte quarta. Require infrà cap. Virgo. Pœna animæ inuiſibilis eſt. Super epiſt. ad Romanos, cap.ij.

Iis quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus C vitam æternam. Quoniam iuſtum iudicium Dei prædicat, quale autem bonis futurum eſt, declarauit. Hos dicit, qui patientiam Dei ſcientes, partim ad correptionẽ, partim ad vltionem maiorem non ſe corrigẽtium protelari, priorum operum pœnitentes, bene verſantur, freti fiducia fidei Dei, ne diu hîc poſiti damnum incurrant promiſſæ vitæ. Dabit ergo eis gloriam & honorem. Et ne non iſtud valde magnum ad comparationem vitæ præſentis videretur, quia & hîc glorioſi & honorati videntur, adiecit: Et incorruptionem, vt ex eo alia gloria & alter honor intelligeretur, quando incorruptio ſimul comitabitur. In præſenti enim honor & gloria frequenter amittitur, quia corruptibilis eſt qui dat, & quod dat, & qui accipit. In die enim iudicij Dei incorruptis iam dabitur honor & gloria, vt ſint tota vita æterna. Ipſa enim ſubſtantia glorificabitur quadam immutatione meritorum. Ij ergo quærũt vitam æternam, qui non ſolum bonæ profeſſionis ſunt, ſed & vitæ.

D *Similes in culpa ſimiles erunt in pœna. In tractatu de obitu Theodoſij. Require infrà cap. Requies. De pœnis damnatorum loquitur, lib.vij. ſuper Lucam.*

Ergo neque corporalium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporaliũ, neque vermis eſt corporalis: Sed hæc ideo, quia ſicut ex multa cruditate & febres naſcuntur & vermes, ita ſi quis non decoquat ſua peccata, velut quadam interpoſita ſobrietate abſtinentiæ, ſed miſcendo peccata peccatis, tanquam cruditatem quandam contrahat veterum & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & ſuis vermibus conſumetur. Vnde & Iſaias ait: Ambulate in lumine ignis veſtri, & flamma quam accẽdiſtis. Ignis eſt quem generat mœſtitia delictorum. Vermis eſt, eò quòd irrationabilia animæ peccata mentem rei ſenſúmque compungunt, & quædam exedunt viſcera conſcientiæ quæ tanquam vermes ex vnoquoque naſcuntur tanquam ex corpore peccatores. Denique id

Isa.66. Dominus per Isaiam declarauit dicens: Et videbunt mẽbra hominum præuaricantium in me, & vermis eorum non morietur,& ignis eorum non extinguetur. Stridor quoque dentium prodit indignantis affectum, eò quòd serò vnumquenque pœniteat, serò ingemiscat, serò irascatur sibi, quòd tam peruicaci improbitate deliquerit.

De pœnis infidelium. Lib. viij. eiusdem. Require suprà, cap. Asinus.

Lib. 1 Epist. Epist. 3. Tom. III. POENITENTIA. *In Epistola secunda ad Simplicianum.*

Nihil peccare solius est Dei: emẽdare sapientis est, & corrigere erratum, & pœnitentiam gerere peccati. Id tamen est difficile in hac vita hominum. Quid enim tam rarum, quàm vt inuenias virum qui se ipsum coarguat, & factum condemnet suum? Rara itaque confessio de peccato: rara pœnitentia, rara in hominibus verbi eius assertio. Repugnat enim natura, repugnat verecundia. Natura, quia omnes sub peccato, & qui carnem gerit, culpæ obnoxius est. Ergo repugnat natura carnis, & illecebra seculi innocentię integritatique. Repugnat etiã verecundia, quia erubescit vnusquisque propriam culpam fateri, dum præsentia magis quàm futura cogitat.

Et infrà.

Pigra & verecunda est pœnitentia, quia premitur & reuocatur præsentium pudore. Solis enim intendit futuris, quorum spes sera, tardior fructus: & ideo petitio ipsa tardior. Inter hæc spei & virtutis molimina præcurrit impudentia, & specie præsentium pœnitentia excluditur, & tanquam exuritur affectus eius, & huiusmodi aboletur in vitiis.

Et infrà.

Nunquid potest placere Domino, si quis cum adhuc versetur in iniquitatibus, & iniustitiã corde inclusam teneat, dicat se agere pœnitentiam? Simile est ac si quis æger se sanum simulet, magis ægrotabit: quia nihil ei prodesse potest simulatio sanitatis, cum verbo adumbretur, non vllo fulciatur subsidio virtutis.

Cap. 4. Tom. I. *Deo placet valde, ideo contra Nouatianos hæreticos, qui pœnitentiam inutilem esse dicebant, loquitur libro j. de pœnitentia.*

Si armato ignoscis ei qui pugnare nõ potuit, nõ ignoscis ei, in quo sola pugnabat fides? Ipsius diaboli de huiusmodi lapsis si requiramus sententiam, nónne videtur dicere, Populus hic labiis me honorat, cor autẽ eorum longe est à me? Quomodo enim mecum est, qui non recedit à Christo? Sine causa autem me colere videtur, qui doctrinam Iesu custodiunt. Ego autem putabam quòd mea docerent, plus damnant dum comperta deserunt. Certè Iesus in his amplius gloriatur, dum recipit *Luc. 15.* reuertentes. Exultant omnes Angeli, quia gaudium maius est in cęlo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm in nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia. De me in cælo, de me in terris triũphus sumitur, nihil Christo periit, quando ij qui ad me cum fletu venerant, cum desiderio ad ecclesiam reuertuntur. Et horum exemplo etiam de meis periclitor, qui didicerint nihil hîc esse, vbi homines præsentibus prouocãtur præmiis: *Cap. 5.* & plurimum illic, vbi gemitus, lacrymæ, ieiunia meis epulis præferuntur. Hoc ergo Nouatiani excluditis. Quid est enim aliud excludere, nisi spem veniæ negare? Sed neque semiuiuũ illum derelictum à latronibus Samaritanus præteriit, sed vulnera eius vino oleóque curauit, prius infundens oleum, quo foueret: & supra iumentum suum imposuit vulneratum, in quo eius peccata vexit omnia: nec ouem pastor despexit errantem. Vos autem dicitis: Noli me tangere. Vos dicitis volentes iustificare vos ipsos, Nõ est proximus noster: superbiores quàm legisperitus ille, qui Christum tentare cupiebat. Ille enim dixit: Quis est meus proximus? Ille interrogat, vos negatis: sicut sacerdos ille descendens, & sicut Leuita præteriens, quem curandum suscipere debuistis, nec

A recipientes hospitio, pro quo Christus duo numerauit æra, cuius te proximum fieri Christus iubet, vt facias in eum misericordiam. Ipse enim est proximus, quem non solùm conformis natura coniunxerit, sed etiam misericordia copulauerit. Ab eo te alienum superbia facis, extollens te frustra inflatus mente carnis tuæ, & non tenẽs caput. Si enim caput teneres, aduerteres non tibi deserẽdum eum, pro quo Christus mortuus est. Si caput teneres, aduerteres corpus omne compaginando potius quàm soluendo in incrementum Dei per copulam charitatis, & redemptionem crescere peccatoris. Cum igitur fructum omnem aufertis pœnitentiæ, quid aliud dicitis, nisi hoc: Nemo devulneratis nostrum ingrediatur hospitium: nemo sanetur in nostra ecclesia? Apud nos cum curantur ægroti, sani sumus: medicũ non habemus necessarium, quia ipse ait, Non opus est sanis medicus, *Matth. 9.* sed iis qui malè habent. Ergo Domine Iesu ad ecclesiã *Cap. 6.*
B tuam totus adueni, quoniam Nouatianus excusat. Nouatianus dicit: Iuga boum emi, qui iugum Christi sua- *Luc. 14.* ue non suscipit, & onus graue collo imponit suo, quod portare nõ queat. Nouatianus seruos tuos, à quibus inuitabatur, tenuit, & cõtumelia affectos occidit: quos iterati baptismatis labe inquinauit. Mitte ergo ad exitus viarum, & collige bonos, & malos, & debiles, & cæcos, & claudos, & introduc in ecclesiam tuam. Iube impleatur domus tua: introduc omnes ad cœnam tuam: quia quem tu vocaueris, dignum facies si sequatur. Ille sanè reiicitur, qui non habuerit vestem nuptialem: hoc est amictum charitatis, velamen gratiæ. Mitte, inquam, ad vniuersos. Non excusat ecclesia tua à cœna tua. Excusat Nouatianus. Non dicit familia tua, Sana sum: medicum *Hierem. 17.* non requiro: Sed dicit, Sana me Domine, & sanabor, salua me, & saluabor. Denique Ecclesiæ tuæ species est in illa, quæ accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti tui, dicens intra se: Quia si tetigero vestimentum eius,
C salua ero. Hæc ergo Ecclesia confitetur vulnera sua, hęc curari cupit. Et tu quidem Domine, omnes cupis sanare, sed non omnes curari volunt. Non vult Nouatianus, qui se putat esse sanum. Tu Domine ęgrum te esse dicis, & in minimo sentis nostram infirmitatem dicens: Et æger eram, & visitastis me. Nouatianus illum minimũ vi- *Matth. 25.* sitare nescit, in quo tu desideras visitari.

Et infrà. *Cap. 7.*

Sed dices, quia in lauacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nónne nomen Dei operatur? Quid ergo? Vbi vultis vendicatis vobis Dei gratiam, vbi vultis repudiatis. Sed hoc insolentis arrogantiæ, non sancti timoris est, vt fastidio vobis sint, qui volunt agere pœnitentiam. Perpeti videlicet flentium lacrymas non potestis. Non ferunt oculi vestri vilia vestimentorum, illuuiẽ sordidatorum: Superbo oculo & tumido corde delicati mei, indignanti † voce dicentes singuli, *† Aliàs, arroganti.*
D Noli me tangere: quia mundus sum. Dixit quidem Dominus ad Mariam: Noli me tangere: sed non dixit, quia *Ioan. 20.* mundus sum qui mundus erat: Tu audes Nouatiane te mundum dicere, qui etsi operibus mundus esses, hoc solo verbo fieres immundus? Isaias dicit: O miser ego, & *Isa. 6.* compunctus corde: quia cum sim homo, & immũda labia habeam, in medio quoque populi immũda labia habentis inhabitem. Et tu dicis, Mundus sum: cum mũdus *Iob 15.* non sit, vt scriptum est, nec vnius diei infans? Dauid di- *Psalmo 50.* cit: A delicto meo munda me: quem vtique misericordiæ sæpe Domini iustificauit gratia. Tu mundus, cum tam iniustus sis, vt non miserearis, vt festucam in oculo fratris tui videas, trabem autem quæ in oculo tuo est non consideres? Immundus enim apud Deum omnis iniquus. Quid autem iniustius quàm vt velis tibi dimitti peccata tua, cum roganti ipse non putes remittenda? Quid iniustius, quàm vt te iustifices, in quo damnas alterum, cum grauiora committas? Denique remissionem celebraturus peccatorum nostrorum Iesus dicenti

Matth.3. sibi Ioanni: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondit, Sine modò: Sic enim decet nos implere omnem iustitiam: Et Dominus quidem venit ad peccatorem, cum peccatum ipse non haberet: & baptizari voluit, cui mundari necesse non erat. *Cap.8.* Vos quis ferat, qui putatis non esse vobis opus mundari per pœnitentiam, quia mundatos dicitis vos esse per gratiam, quasi iam peccare vobis impossibile sit?

Post baptismum valet, ideo iteratur: & non baptismus. Libro primo de pœnitentia. Et super epistolā ad Hebræos, sexto capite. Require suprà, cap. Baptismus. Ideo dicitur quidam baptismus. Lib. ÿ. super Lucam.

Cap.28. Tom.V.

Non enim aqua omnis ablutio est, sed hæc inter se diuisa esse non possunt. Et ideo aliud fuit baptismum pœnitentiæ, aliud gratiæ est. Istud ex vtroque, illud ex vno. Nam cum delicta communia sunt mentis & corporis, purificatio quoque debuit esse communis. Et bene sanctus Ioannes se intellexisse signans, quid in cordibus cogitarent, & quasi non intellexerit declinans maiestatis inuidiam, non verbo, sed opere declarauit nō esse se Christum. Opus enim hominis est gerere pœnitentiam delictorū: Dei munus est gratiā implere mysterij.

Lib.2. de pœnitentia, cap.5. Tom.I.

Probat prædicta authoritate Apostolica. Eodem libro.

Sed Apostoli hoc habentes secundum Christi magisterium pœnitentiam docuerunt, spoponderūt veniam, culpam relaxauerunt, sicut & Dauid docuit dicēs: *Psalm.31.* Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Vtrumque enim beatum dixit, & cuius iniquitas remittitur per lauacrum, & cuius peccatum tegitur operibus bonis. Qui enim agit pœnitentiam, non solùm diluere lacrymis debet peccatum suum, sed etiam emēdatioribus factis operire & tegere delicta superiora, vt non ei imputetur peccatum.

Cap.6.

Probat promissione Diuina. Ibidem infrà.

Et tanta fiat conuersio, vt qui Deum non agnoscebamus, ipsi eum iam aliis demonstremus. Motus autem Dominus tali cōuersione nostra, respondeat: A iuuentute mea es tu filius dilectus mihi Ephrem vt puer in delicijs, *Hierem.31.* quoniam eò quòd sermones mei in ipso sunt memoria memor ero eius, propterea festinaui super illum, misericordia miserebor eius dixit Dominus. Quā autem misericordiam nobis polliceatur, infrà ostendit dicens: Inebriaui omnem animā sitientem, & omnem animam esurientem satiaui. Ideo exurrexi & vidi, & somnus meus mihi dulcis est. Aduertimus quòd peccātibus Dominus sacramenta promittat sua, & ideo omnes cōuertamur ad Dominū. Sed si isti non conuertuntur, vel vos conuertimini, qui lapsu vario de innocentiæ, fideíque præcelso fastigio decidistis. Bonum Dominū habemus, qui velit donare omnibus: qui te per Prophetam vocauit, dicēs: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto vt iudicemur. Ego, inquit, memor non ero: tu autē memor esto. Hoc est, nō reuoco illa, quæcunque delicta donaui tibi, velut quadā obliuione tecta sint, tu autē memor esto. Ego, inquit, memor non ero, propter gratiam: tu memor esto, propter correctionem. Memor esto, vt scias donatum esse peccatum, ne glorieris quasi innocens, ne te iustificando plus ingraueris: sed si vis iustificari, fatere delictum tuum. Soluit enim criminum nexus verecūda confessio peccatorum. Vides quid à te exigat Deus tuus, vt memor sis eius quem accepisti gratiæ. Non glorieris quasi non acceperis.

Cap.8.

Probat exemplo ibidem. Require suprà, cap. Lazarus. Ideo concludit ibidem.

Ergo & agendam pœnitentiam & tribuendam veniam nos credere conuenit, vt veniam tamen tāquàm ex fide speremus, non tanquam ex debito. Aliud est enim mereri, aliud prēsumere. Tāquā ex syngrapha fides impetrat: Prēsumptio autem arroganti est propior, quàm

A roganti. Prius solue debitum, vt quod speraueris impetrare merearis. Solue boni affectum debitoris, vt vsurā non facias: sed fidei tuæ censu contracti nominis fœnus euacues. Plura soluēdi habet subsidia qui Deo, quàm is qui homini debet. Homo pecuniam pro pecunia reposcit, quæ non semper debitori præstò est.

Distinguit de agentibus pœnitentiam. Ibidem infrà. *Cap.*

Sunt quos pœnituerit opes suas diuisisse pauperibus, sed eos qui pœnitētiam agunt, hoc solùm pœnitere non debet, ne ipsius pœnitentiæ agant pœnitentiam. Nā plerique futuri supplicij metu, peccatorum suorū conscij, pœnitentiam petunt, & cum acceperint, publicæ supplicationis reuocantur pudore. Hi videntur malorū pœnitentiam petisse, agere bonorum. Nonnulli ideo poscunt pœnitētiam, vt statim sibi reddi communionem velint. Hi non tam se soluere cupiunt, quàm sacerdotem ligare. Suam enim conscientiam non exuunt, sacerdotis in- *Mat.7.*
B duunt. Præceptum est: Nolite sanctum dare canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos: hoc est, immundis impuritatibus sacræ communionis non impēdenda consortia. Itaque videas eos mutata veste incedere, quos lugere & gemere oportebat, quia vestem illam ablutionis & gratiæ sordidârunt. Fœminas autem margaritas aures onerare, curuare ceruices, quas bene Christo non auro inclinarēt, quæ se ipsas flere debebāt, quòd margaritam quæ de cælo est perdiderunt. Sunt etiā qui arbitrentur hoc esse pœnitentiam, si abstineant à sacramentis cęlestibus. Hi sæuiores in se iudices sunt, qui pœnam præscribunt sibi, declināt remedium, quos vel pœnam suam conueniebat dolere, quia cælesti fraudarentur gratia. Alij proposita spe agendæ pœnitentiæ licentiam sibi delinquēdi propagatam putant, cum pœnitentia tamen remedium peccati sit, non peccandi incentiuum. Vulneri enim medicamētum necessarium est, non vulnus medicamento: quia propter vulnus medicamen-
C tum quæritur, non propter medicamentum vulnus desideratur. Infirma deinde spes, quæ committitur tempori, cum omne tempus incertum sit, non omnis spes temporis sit, vt superstes. *Cap.* Hanc quisquam ferat, vt erubescas Deum rogare, qui non erubescis rogare hominem: Et te pudeat supplicare Deo quem nō lates, cum te non pudeat peccata tua homini quem lateas confiteri? An testes precationis & conscios refugis, cum si homini satisfaciendum sit, multos necesse est ambias, obsecres, vt dignentur interuenire, ad genua te ipse prosternas, osculeris vestigia, filios offeras culpæ adhuc ignaros paternæ etiam veniæ precatores? Hoc ergo in ecclesia facere fastidis, vt Deo supplices, vt patrocinium tibi ad Deum obsecrandum sanctæ plebis requiras?

Agenda est pœnitentia sub spe veniæ. Lib. j. eiusdem, c. j.

Quid autem durius quàm vt indicant pœnitentiam, quam non relaxent, cum vtique veniam negando incentiuum auferāt pœnitentiæ? Nemo enim potest agere pœ-
D nitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam.

Ad idem facit quod dicit lib. super Beati immaculati, litera iiij. versu vij. *Tom.*

Non ergo cōfunditur, quem mundi huius illecebrosa non ceperint: Non confunditur etiamsi erubescenda commiserit, qui veniam delictorum poscit à Christo: & ideo respondetur ei, Dimissa sunt tibi peccata tua, vade in pace: Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio, vt non solùm peccata, sed etiam peccandi affectum auferat: Iustitia remittit iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritatem, vt nō solùm temporalis, sed etiam perpetua fiat remissio peccatorum. Intret in animam tuam Christus: inhabitet in tuis Iesus mentibus, vt in tabernaculo virtutis, peccato locus esse non possit.

Iterum eodem lib. litera v. versu vij.

Vel quia cogitauerat in corde & nō fecerat, & pœnitentia licet abolitū, suspectus tamen erat ne fortè adhuc

manciet

maneret eius opprobrium. Et ideo Deum deprecatur vt illud auferat, qui solus nouit quod nescire potest etiam ipse qui fecit.

Et eodem libro in expositione literæ ix.

Bonus est Dominus sustinentibus eum, animæ quæ quærit eũ. Bonũ est sustinere & sperare in salutare Dei: Bonum est viro cum portauerit iugum graue à iuuentute sua: sedebit singulariter, & silebit: quia tulit iugũ graue. *Threnor.3.* Hæc vtique quid aliud astruunt, nisi bonæ exclusionis hanc interpretatioẽ videri? Quis enim sustinet Dominum, nisi studio charitatis? Quis est qui sperat, nisi qui id quod sperat & optat & diligit? Quod enim speramus, per patientiam expectamus. Ergo qui sperat, sustinet: qui sustinet in patientia, vtique excludit affectum. Quis est qui portat iugum graue à iuuentute sua, nisi qui deliciis renuntiat, luxuriam fugit? Quis est qui singulariter sedet, nisi qui secularibus voluptatibus abdicatis, molestiarum omnium excludit tumultus? Iste ergo timere nihil poterit, quia charitatis gratia vim timoris absorbuit. Est & alius qui excludatur in bono, vt ille qui apostolica authoritate sublatus è medio plebis est, quia malum opus fecit, est traditus in carnis interitum, vt eius spiritus saluaretur. Ex quo intelligimus quia in bono excluditur, qui iubetur agere pœnitentiã, vt humilietur & compungatur corde. Hæc enim reconciliationis solent esse suffragia. Denique etiam Hieremiæ sub hac litera scripta, id videntur signare. Sic enim legimus de Hierusalem illa terrena: Immũditia eius ante pedes eius: non fuit memor nouissimorum suorum: & cecidit inualidè, non est qui consoletur eam. *Threnor.1.* Vide Domine humilitatem eius, quia magnificatus est inimicus. Et quia sic humiliata est Hierusalem, merito postea ei dicitur: Defecit iniquitas tua filia Sion. Et omni qui pœnitentiam egerit, lacrymísque propriis peccata defleuerit, bene dicitur: Defecit iniquitas tua. Alibi quoque sub hac litera dicit Hieremias: Boni erant vulnerati gladio, quàm vulnerati fame. Abierunt compuncti à natiuitate agrorum. Compungimur igitur, quando nostrorum agimus pœnitentiam delictorum. Compungimur etiam recordatione delictorum. Vnde ait Propheta Dauid: Quæ dicitis in cordibus vestris & cubilibus vestris compungimini. *Psal.4.* Qui autem compungitur, vtique delectationem excludit erroris: & qui agit pœnitẽtiam, excludit pudorem, sequestrat verecundiam flagitij confitendi, vt recuperandæ spem salutis inueniat. Meritóque & ipse Dauid, vbi agnouit errorem, Peccaui, inquit, Domino. Tantus rex, tantus Propheta, non erubuit peccatum proprium confiteri: Et ideo dictum est ei, Et Dominus abstulit peccatum tuum. *2.Reg.12*

Pœnitentia citò est agenda, & non procrastinanda. Lib. ij. de pœnitentia, cap. j. *Tom I.*

Agẽda est enim pœnitẽtia, nõ solùm solicitè, sed etiã maturè, ne fortè euãgelicus ille paterfamiliãs qui arborem ficum plantauit in vinea sua, veniat, & quærens fructum in ea, si non inuenerit, dicat cultori vineæ: Succide illam: vt quid etiam terram occupat? Et nisi cultor vineæ interueniat dicẽs: Domine remitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam cophinum stercoris: excidetur ficulnea. Stercoremus ergo & nos agrum hunc quẽ possidemus, & imitemur laboriosos agricolas, quos non pudet fimo pingui satiare terram, & immundo cinere agrum aspergere vt vberiores fructus colligant. Et quemadmodum stercoremus, docet Apostolus dicens: Existimo omnia vt stercora, vt Christum lucrifaciam: *Philip.3.* qui per infamiam & bonam famam meruit Christo placere. Legerat enim quod Abraham, dum se stercus & cinerem fatetur summa humilitate, inuenit Dei gratiam. *Genes.18.* Legerat quòd Iob in stercore residens, omnia quæ amiserat recuperauit. Legerat prophetantem Dauid, quoniam Deus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem.

A *Et in tractatu de Helia & ieiunio.* *Cap 21. Tom.IIII.*

Veni ergo Domine Iesu, exeat corona tua, admitte victores in requiem, victos ad compunctionem. Etsi disperdideris orbem terrarum, plura sunt inuisibilia opera tua, quàm quæ vidimus. Qui angustioris est animi, illa non cernit, dolet quòd disperdas orbem terrarũ: Sed qui nouit spectare quæ visibilia sunt, gaudet vt venias, & omnes liberes. Gaudent athletæ qui possunt dicere, Veniat regnum tuum, Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. Gaudebit creatura mundi, vt à vanitate mundi istius liberetur, quæ nunc congemiscit & parturit, quia vanitati etiam illa creatura subiecta est, donec multiplicetur adoptio filiorum, & totius corporis redemptio compleatur in bono. Ergo disperdet orbem terrarum. Etenim erit cælum nouum, & nox nõ erit amplius. Denique reuelauit, inquit, faciem eius, vt reuelata facie spectemus gloriam Christi. Aduertimus igitur in stadio *Cap.22.* constituti, quantis aut delectationi aut dolori erimus, B qui nunc fautores nobis sunt, ne pro nobis incipiãt erubescere. Sicut enim erit gaudium in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente, ita erit mœstitia super vno peccatore, si exors veniæ cursum vitæ huius confecerit. Castigemus ergo corpus nostrum ieiuniis: Fugiamus indecoras comessationes: Caueamus ne nobis dicatur, Vlulate à vino: ne veniat Moses, & Leuitas aduocet, quicunque paratus ad Dominum armatam dexteram gerat, separet se ab iis qui manducando & bibendo grauia contraxere peccata. Et hodie Moses venit, cum lex recensetur. Moses vocat, cum lex præcipit. Apostolus docet vt separemus nos ab omni fratre inquietè agente: percutiamus eum gladio spirituali, qui est verbum Dei. Non fratris, non propinqui accipiamus personam, sed omnem immundum à Christi secernamus altaribus, vt emundet & corrigat lapsus suos quo ad sacramẽta Christi redire mereatur. Si quis autem non est baptizatus, C securior conuertatur, & remissionem accipiat peccatorum. Siquidem baptismus velut ignis quidam peccata consumit, quia Christus in igne & spiritu baptizat. Denique hunc typum legis in Regnorum libris, vbi Helias *3.Regum 17.* super altare ligna imposuit, & dixit vt mitteret super de hydriis aquam, & dixit, Iterate tertiò: & iterauerunt tertiò. Et cum manaret aqua, precatus est Helias, & ignis descendit è cælo. Tu es homo super altare qui ablueris aqua, cuius exuritur culpa, vt vita renouetur. Lignum enim & stipulam consumit ignis. Noli timere ignẽ per quem illuminaris. Ideo tibi dicitur: Accedite ad Deum & illuminamini. Suscipite iugum Christi. *Psalmo 33.* Nolite timere quia iugum est, festinate quia leue est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? Quid procrastinatis? Non alligat ceruicem vinculis, sed mentem gratia copulat: non necessitate constringit, sed voluntate boni operis dirigit. Quid negas adhuc esse temporis? Omne tempus opportunum ad indulgentiam. D Si aurum tibi offeram, non mihi dicis: Cras venias, sed iam exigis: nemo differt, nullus excusat. Redemptio animæ promittitur, & nemo festinat. Ioannes in pœnitentiam baptizabat, & omnis Iudæa conueniebat: Christus baptizat in spiritu, Christus gratiam dispensat, & cum fastidio conuenitur.

Agenda est festinanter. Lib. ij. de pœnitentia. *Cap 11. Tom.I.*

Eos autem qui pœnitentiam differunt, satis ipse Dominus admonuit dicens, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. *Matth.3.* Nescimus qua hora fur veniat. Nescimus an proxima nocte à nobis nostra reposcatur anima. Adam post culpam statim de Paradiso Deus eiecit. Non distulit, sed statim separauit à deliciis, vt ageret pœnitentiam: Statim tunicam vestiuit pelliciam, non sericam. Quid enim est quod differas, an vt plura peccata committas? Ergo quia Deus bonus est, ideo tu malus, & diuitias bonitatis eius & patientiæ cõtemnis? Sed bonitas Domini magis ad pœnitentiam te

debet adducere. Ideo ad omnes dicit ſanctus Dauid: Venite adoremus & procidamus ante eum, & ploremus ante Dominum noſtrum qui fecit nos. De peccatore autem ſine pœnitentia mortuo, quia nihil aliud ſupereſt, niſi grauiter mœrere, niſi flere: habes plorantem ipſum, & dicentem, Filius meus Abſalom. Qui enim penitus eſt mortuus, ſine vlla exceptione defletur.

Pſal. 94. 2. Reg. 19.

Agenda eſt cum effectu & ſtudio. Eodem libro, capite ſexto.

Sed audiant qui agunt pœnitentiam quomodo agere debeant, quo ſtudio, quo affectu, qua mentis intẽtione, qua intimorum concuſsione viſcerum, qua cordis conuerſione. Vide, inquit, Domine, quia tribulor, venter meus turbatus eſt à fletu meo, conuerſum eſt cor meum in me. Cognouiſti intentionem animi, fidẽ mentis, cognoſce & habitum corporis. Sederunt, inquit, in terra, tacuerunt ſeniores filiæ Sion, & impoſuerunt terram ſuper caput ſuum, præcinxerunt ſe cilicio, deduxerunt in terram principes, virgines Hieruſalem defecerunt in lacrymis, oculi mei caligauerunt, turbatus eſt venter meus, effuſa eſt in terra gloria mea. Sic fleuit & Niniue populus, & denuntiatum excidiũ ciuitatis euaſit. Tanta eſt enim pœnitentiæ medicina, vt mutare videatur ſuam Deus ſententiam. In te eſt igitur vt euadas. Vult rogari Dominus, vult de ſe ſperari, vult ſibi ſupplicari. Homo es, & vis rogari vt ignoſcas: & putas Deum tibi non roganti ignoſcere?

Thren. 3. Ionæ 3.

Vide quod ſequitur ſuprà, cap. Fletus. Et ſuper ſecũdam ad Corinth. cap. ij. exponens illud: Ita vt econtra magis donetis & conſolemini.

Tom. V.

Afflicto homini peccati proprij cauſa ſubuenire præcipit, quia pœnitẽtia ſi de vero animo eſt, hoc eſt, ſi correptus ſtatim in animo doleat, protinus habet fructum. Denique in Regnorum lib. habetur, quia Achab, cum arguiſſet eum Propheta, commotus animo, ſtatim meruit veniam: Et Dauid in cauſa Vriæ Ethæi correptus, quia cognouit peccaſſe ſe, delictũ eius deletum eſt. Itaq; & Apoſtolus illum qui inceſtum cõmiſerat, habens vxorem patris ſui, obiurgatum & abiectum dolentem reuocari iubet, ne diu videns ſe contriſtatum ſperni, deſperans de ſe, daret animum ad mundum fruendum, quaſi qui locum apud Deum iam non haberet, hoc eſt maiori triſtitia abſorberi, deſperantem de ſe conuerti ad admittenda peccata, quibus grauatus abſorbeatur à ſecunda morte. Hæc enim vera pœnitentia eſt, iam ceſſare à peccato. Sic enim probat dolere ſe ſibi ſi de cætero deſinat.

Et in tract. ſuper Pſal. xxxviij.

Tom. IIII.

Dictum eſt: Fugit dolor, triſtitia, & gemitus. Hunc ſinem in hominibus operabatur & Paulus dicens: Aut quis eſt qui lætificat me, niſi qui cõtriſtatur ex me? Obiurgando enim, triſtitiam, dolorem, gemitus excitabat, vt agerent pœnitentiam, qua irreuocabilem veniam & ſalutem, cuius Deum non pœniteret, mererentur.

2. Corinth. 2.

Et ſuper Epiſt. ad Hebræos, cap. vj.

Tom. V.

Nunquid enim qui cadit non reſurget: Aut qui auertitur, non reuertetur? Quale eſt ergo iſtud medicamentum pœnitentiæ, aut qualiter cõficitur? Primùm ex culpando propria peccata. Iniquitatem, inquit, meam non Domino celaui: & pronuntiabo aduerſum me iniquitatem meam, & tu abſtuliſti impietatem cordis mei. Secundò humilitate multa plangere peccata ſua fructúſq; dignos exinde facere pœnitentiæ, quatinus nullatenus in eadem iterum corruat peccata. Deinde multis eleemoſynis redimere ſe incipiat, qui ſeculi habet poteſtatem, ſicut enim ſcriptum eſt: Diuitiæ viri redemptio animæ illius. Poſtremò opus eſt nulli iraſci, neque malum pro malo reddere, omnibus dimittere peccantibus in ſe, dicente ipſa veritate: Dimittite, & dimittetur vobis.

Pſalm. 40. Pſalmo 13. Prouerb. 13. Luc. 6.

Agenda eſt perfectè. Libro ſecundo de pœnitentia.

Cap. 10. Tom. I.

Meritò reprehenduntur qui ſæpius agendam pœnitentiam putant, quia luxuriantur in Chriſto. Nam ſi verè agerent pœnitentiam, iterandam poſtea non putarent: quia ſicut vnum baptiſma, ita vna pœnitentia, quæ tamen publicè agitur. Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati: ſed hæc delictorum leuiorum, illa grauiorum. Facilius autem inueni, qui innocentiam ſeruauerint, quàm qui congruè egerint pœnitentiam. An quiſquam illam pœnitentiam putat, vbi acquirendæ ambitio dignitatis, vbi vini effuſio, vbi ipſius copulæ coniugalis vſus?

Agenda eſt cum perſeuerantia & commutatione vitæ præteritæ. Ibidem.

Renuntiandum ſeculo eſt, ſomno ipſi minus indulgendum quàm natura poſtulat. Interpellandus eſt gemitibus, interrumpendus eſt ſuſpiriis, ſequeſtrandus orationibus, viuendum ita, vt vitali huic moriamur vſui: ſe ipſum ſibi homo abneget, & totus mutetur. Sicut quendam adoleſcentem fabulæ ferunt, poſt amores meretricios peregrè profectum, & abolito amore, regreſſum, poſtea veteri occurriſſe dilectæ: quæ vbi non interpellata mirata putauerit non recognitã: Rurſus occurrens dixerit, Ego ſum: Reſpondit ille: Sed ego non ſum ego. Vnde bene Dominus ait: Qui vult poſt me venire, abneget ſemetipſum ſibi, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Etenim qui mortui & conſepulti Chriſto ſunt, non debent iterum velut viuentes de hoc mundo decernere. Ne tetigeritis, inquit, ne attaminaueritis, quę ſunt omnia ad corruptelam ipſo vſu: eò quòd ipſe vitæ huius vſus corruptela ſit integritatis. Bona ergo pœnitentia, quæ ſi non eſſet, omnes ad ſenectutem differrent ablutionis gratiam: quibus ſatis reſponſi ſit, quia melius eſt vt habeam quod ſarciam, quàm non habeam quo veſtiar. Sed ſicut ſemel aſſuta redintegrãtur, ita frequenter ſuta ſoluuntur.

Agi debet ſecundum culpæ quantitatem. In tractatu de lapſu virginis conſecratæ. Et in Epiſtola ad ſtupratorem: Quæ require infrà, cap. Virgo. Agi debet debito modo. In tractatu ſuper Pſalmum xxxvij. exponendo ipſius pſalmi titulum.

Quemadmodum agi pœnitentia debeat, exprimendũ eſt. Nihil enim prodeſt agere, niſi ita agatur vt oportet. In quo Dauid ſanctus ſequendum nobis propoſuit magiſterium, qui ideo mihi videtur lapſus eſſe in peccatum †, vt doceret quemadmodum peccatum poſſet aboleri. Vnde enim medicina, niſi de vulnere ſumpſit exordium: dũ prima ætas generis humani docet alios quod ſibi profuit, & quemadmodum vulnus ſuum ſanauerit aliis oſtendit? Vſus artem fecit, & ægritudo magiſterii. Ipſa eſt enim prima & valida ſecta medicinæ, quam experientia non coniectura formauit: ideóq; ab experientia ἐμπειρικοὶ primò medici ſunt vocati, & ex ea ſecta cęteræ deriuatæ ſunt, atque ab ea vſum quẽdam ſuæ ſumpſere virtutis. Quid autem eſt ad cohortationem pœnitẽtiæ validius, quàm quod ſanctus Propheta Dauid peccatorum noſtrorum nos docuit pœnitere?

Debet pœnitens ad omnem pœnam eſſe paratus. In tractatu ſuper eundem Pſal. verſu j.

Qui pœnitentiam agit, paratus eſſe debet ad opprobria perferenda, iniuriáſque ſubeundas, nec commoueri ſi quis ei peccati ſui crimen obiiciat. Cum enim accuſare ipſe ſe debeat, quemadmodum alium non ſuſtinet arguentem? Quòd ſi ab homine argui timere nõ debet, quantò magis à Domino Deo ſuo, cui omnes etiam in iis quæ ſunt occulta peccamus: cum præſertim condemnatio præſentium, abſolutio futurorum ſit? Qui autem non condemnantur in ſeculo, cum hominibus non flagellabuntur. Væ mihi ſi de me dicatur, Habet mercedem ſuam. Si bonum factum hac condemnatur ſententia, quantò magis crimen grauatur? Nam ſi miſericordia facili iactata ſermone fructu fraudatur æterno, quantò magis iniquitatis pœna acerbi fœnoris acceſſione differtur? Ergo qui pœnitentiam agit, offerre ſe debet

debet ad pœnam, vt hic puniatur à Domino, nó ad supplicia futura † seruetur, nec expectare tempus, sed occurrere Diuinæ indignationi. († Aliàs, aeterna.)

Debet se ipsum incusare. Super eundem Psal.

Cum ipse accusator tuus esse debeas, & coaceruare flagitia, téque ipsum offerre supplicio, quomodo negare obiecta desideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo irasceris aliis, tuæ ipse reus conscientiæ? Quomodo commoueris, cum debeas esse miserabilis †? Qui arguitur, & quod est amplius, à semetipso, curare debet sua vulnera, non alterum vulnerare. Nemo alium vulnerando se sanat. Medice cura te ipsum. Si medicus, quantò magis reus prius curare se debet? Confiteris peccatum tuum & medicum profiteris in alienum? Et si veritatis est quod retorques, temporis non est. Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Vsurpas tibi, vt de lege arguas, qui contra legem ipse stetisti? Quid lacrymarum tempus amittis? Quid concertando vanos sermones, aut audis, aut loqueris? († Aliàs, commiserabilis. — Luca 4. — Psal.49.)

Sic agi debet, vt caro sit ancilla, & anima dominetur. Libro secundo de pœnitentia. (Cap.11. Tom.I.)

Ita grauis culpa est conscientiæ, vt sine iudice ipsa se puniat, & velare se cupiat, & tamen apud Deum nuda sit. Et ideo nemo in peccato positus, arrogare sibi debet authoritatem, aut vsurpationem sacramentorum, quia scriptum est: Peccasti quiesce. Quod & in præsenti psalmo Dauid dicit: In salicibus, inquiens, in medio eius, suspendimus organa nostra. Et infrà: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Si enim caro menti repugnat, nec subdita est animi gubernaculo & mentis imperio, aliena est terra, quæ non domatur exercitio cultoris, & ideo fructus non potest charitatis, patientiæ ac pacis afferre. Melius est ergo tunc quiescere, cum exercere non queas opera pœnitentiæ, ne in ipsa pœnitentia fiat quod postea indigeat pœnitentia. Quæ si semel fuerit vsurpata, nec iure celebrata, nec prioris fructum obtinet, & aufert vsum posterioris. Sanè & cum caro repugnat, mens ad Deum debet esse intenta: & si opera non sequuntur, fides desideret: & si impugnant vel carnis illecebræ, vel potestates aduersariæ, maneat mens Deo dedita. Tunc enim maximè vrgemur, cum caro cedit. Et sunt qui vehementer incumbant miseræ animæ, quærentes omne auferre præsidium. Vnde illud est, Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. Quam miseratus Dauid ait: Filia Babylonis misera. Misera vtique, quia Babylonis filia est, quæ Dei filia esse desiuit: Cui tamen medicum inuitat dicens: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram: hoc est, qui infirmas & lubricas cogitationes elidat ad Christum: qui omnes irrationabiles motus sui reuerentia, & disceptatione comminuat, vt si adulterino quis amore raptatur, excludat ignem copulámque meretricis, & se studio suo abdicet, vt Christum acquirat. (Gene.4. Psalm.136.)

Vnde concludit ibidem in fine libri.

Didicimus ergo & agendam pœnitentiam, & eo agendam tempore, quo culpæ deferuescat luxuria, & in captiuitate peccati positos reuerentiores nos, non vsurpatores esse debere. Nam si Mosi propius accedere gestienti, vt cognitionem mysterij cælestis hauriret, dicitur: Solue calciamentum pedum tuorum: quantò magis nos animæ nostræ pedes exuere vinculis corporalibus, & gressus omnes mundi istius nexu debemus absoluere?

Qui sic pœnitet, benignè pertractari debet. Vnde super secundam ad Corinth. cap. ij. (Tom.V.)

Propter quod obsecro vos vt confirmetis in illum charitatem. Ad hoc enim & scripsi, vt scirem an in omA nibus obedientes estis. Quantum datur intelligi obedientes hos factos in cæteris probat. Emendauerant enim quæ ad ordinem ecclesiasticum pertinent. Vnde etiam in hoc vult illos esse obedientes, vt confirment fratrem in charitate, suscipientes eum in communione. Si cui autem aliquid donastis, & ego. Manifestum est, quia quod iubet fieri, ipse facit: nec potest hoc abnuere, quod etiam obsecrans vt fiat scribit, cum haberet potestatem iubendi: sed quia in prima epistola graue eius crimen detulit, vt horrerent illum omnes: nunc cum recipi illum vult, orat ne adhuc exulcerato animo aduersus illum, durum illis esset habere cum illo communionem ecclesiæ. Neque enim tanta in eis erat, quanta in Apostolo prouidentia, vt statim intelligerent faciendum esse quod dicebat Apostolus in causa huius duntaxat. Ideo obsecrat vt dimittant illi, significans Deum illi ignouisse, quia nihil sine Dei spiritu agebat Apostolus. B Etenim ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi. Hoc dicto grauat illos, quia si magister petentibus discipulis donauit cui voluerint peccatum, quantò magis obaudire debent discipuli magistro, & vt ratum ei cui donauit ostenderet apud Deum, ait in persona Christi se donasse quod donauit: hoc est accepto tulisse Christum, cuius legatione fungebatur, vt factum Apostoli factum sit Christi, sicut dixit: Quæcunque solueris super terram, erunt soluta & in cælis. Si ergo huic pro quo petierunt, per Apostolum Christus ignouit, quantò magis huic iam ignotum erat, cui vt donent, etiam ipse hortatur? Ne possideamur à satana: nec enim ignoramus versutias † eius. Hoc dicit, quod suprà memoraui, quia consolatio debet subsequi fratrem delictum flentem, ne diu contristatus & contemptus à charitate Ecclesiæ, incipiat desperare de se, & videns qui semper in insidiis est subtilis diabolus, mentem eius vilem effectam accedat, & C suggerat ei, vt vel præsentibus fruatur, qui de spe futuri præmij deiectus est: & pereat frater possessus à diabolo, cui ad hoc pœnitentia data erat, vt conuersus reformaret se, sicut dicit in Ezech. Propheta: Nolo mortem morientis, tantum vt reuertatur & viuat. Et iterum: Conuertatur, inquit, & replantabo eos. († Aliàs, astutias. — Ezec.18.)

Euadit enim, qui verè pœnitet, laqueum diaboli. Libro super Beati immaculati, litera decima quarta, versu sexto. Require suprà, cap. Animus.

POETA. *Ipse de eis dicit, libro iij. de virginitate, parte tertia.* (Tom.I.)

Licet grauitas dictorum absit, poëtico tamen sale declarare voluerunt.

Et eodem libro, secunda parte probat in Diuina scriptura poëtarum reperiri colores. Require suprà, ca. Ala. & infra, cap. Volatus. Et libro tertio de fide sanctæ Trinitatis, in principio. (Tom.II.)

D Et quia hydræ nominis & scyllei litoris comparationem induximus, vt ostenderemus vel redituua plantaria cauenda perfidiæ, vel famosa naufragia si quis contra licitum putat colorem disputationis eiusmodi à poëticis fabulis deriuatum, & cum in fide nihil quod vituperare possit inuenerit, aliquid in sermone reprehendit: agnoscat no solùm sententias, sed etiam versiculos poëtarum scripturis insertos esse Diuinis. Vnde enim illud: Huius & genus sumus: quod Paulus vsu prophetico edoctus vsurpat? Nam & gigantes, & vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit. Et Isaias syrenas & filias passerum dixit. Et Hieremias de Babylone memorauit, quia inhabitabunt in ea filiæ syrenum: vt ostenderet Babylonis, hoc est secularis confusionis illecebras vetustis lasciuiæ fabulis comparandas, quæ velut scopuloso in istius vitæ litore dulcem resonare quendam sed mortiferam cantilenam ad capiendos animos adolescentium viderentur: quàm sa-

piens etiam ab ipſo Poëta Græco inducitur quaſi quibuſdam prudentiæ ſuæ circundatus vinculis præteriſſe, ita difficile iudicatum eſt ante aduentum Chriſti etiam fortiores non poſſe capi ſpecioſæ deliciis voluptatis. Quod ſi poëta illa pernicioſa mentibus hominum & ſubeundis obnoxiam naufragiis laſciuiæ ſecularis illecebrã iudicauit, quid nos æſtimare oportet, quibus ſcriptum eſt: Carnis curam ne feceritis in concupiſcentiis. Et alibi: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne aliis prædicans, ipſe reprobus efficiar? Non enim per luxuriã nobis Chriſtus, ſed per ieiunium ſalutem attulit.

Roman. 13.
1. Corinth. 9.

POLYPVS. *Loquitur de hoc piſce. Lib. v. Hexameron. Require ſuprà, cap. Aſtutia.*

POLITIA. *Hominum Politia exemplo traditur. Libro quinto Hexameron. Require ſuprà, cap. Dignitas. & ca. Grus. Similiter eodem libro exemplo apum. Require ſuprà, cap. Apes.*

Et quia Plato politiam ſuam per exempla ficta expreſſit, & vera per vera exempla formari poteſt. Ideo libro primo de Abraham, cap. primo: de ipſo patriarcha loquens, ſic dicit.

Tom. IIII.

Non mediocre autem aut otioſum negotium. Etenim cum Dominus Deus noſter hunc locupleti benedictionis ſuæ dote donauerit, vt eius gratia prouocaret cæteros, inſtitutione corrigeret, Moſes quoque imitandum nobis deſcripſerit, vt corda hominum in vitium labentia, huius viri contuitu, velut quodam terreno buſto reſuſcitaret, non perfunctorium debet videri, ſi nos quoque ſcrupuloſius eiuſdem viri verſemus veſtigia. Nam ſi ſapientes mundi huius & Plato ipſe princeps philoſophorum, non veram aliquam, ſed fictam & adumbratam ſibi eam quam legimus πόλιν propoſuit ædificandam, vt doceret qualem rempublicam eſſe oporteret, atque ita quam nec audierat, nec viderat, in aliqua vrbe deſcribendam putauit, vt ij quibus hoc munus eſt, quemadmodum rempublicam regerent, inſtitui poſſent. Et ſi condiſcipulus Platonis Xenophon ille Socraticus, fictis & ipſe rebus perſonam voluit informare ſapientis, in eo libro quem inſcribit κύρȣ παιδείαν, vt ex intimo philoſophiæ ſinu regis iuſti & ſapientis diſciplina procederet, quantò magis nos non compoſitam figuram ſapientis viri, ſed expreſſam virtutem & Diuino inſtitutam magiſterio recenſere intentius & vias eius debemus perſequi, quem Moſes ita deſcripſerit, vt retro quodammodo ſe ipſe reſpiceret?

Cap. 2. Magnus planè vir & multarum virtutum clarus inſignibus, quem votis ſuis philoſophia non potuerit æquare. Denique minus eſt quod illa finxit, quàm quod iſte geſſit: maiórque ambitioſo eloquentiæ mendacio, ſimplex veritatis fides.

POMVM. *Arboris pomum eſt Chriſtus, habens odorem atque ſaporem. Libro ſuper Beati immaculati, litera quinta, verſu primo.*

Tom. IIII.

Fraternus meus candidus & rubeus: Candidus claritate Diuina, rubeus ſpecie coloris humani, quem ſacramento incarnationis aſſumpſit. Meritóque & ipſum quod eſt rubeum bene olet, quia caro Chriſti ſine peccato eſt: quam perfidi contrectantes, manus ſuas inquinauerunt: ſancti venerantes, pietatis odore fragrârunt. Accepit hunc odorem Dominus Ieſus fragrantis Eccleſiæ ſuæ, & ait: Ecce proxima mea bona. Et Eccleſia dicit ad Chriſtum: Ecce es bonus frater meus: ecce es bonus, tanquam malum in lignis ſyluæ. Huiuſmodi pomum odorem gratum habet, vt cæterorum pomorum fragrantiam vincat. Chriſtus ergo affixus ad lignum ſicut malum pendens in arbore bonum odorem mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati grauis deterſit fœtorem, & vnguentum poſitus vitalis effudit: tanquam malum, inquit, in lignis ſyluę, ita

A conſobrinus meus in medio filiorum: eò quòd ſuper Prophetas & Apoſtolos intima corda hominum verborum ſuauitate mulcebat. Sed non ſolùm odor, verumetiam cibus ſuauis in malo eſt. Ergo cibus ſuauis eſt Chriſtus. In vmbra, inquit, eius concupiui & ſedi.

PONDVS ET PONDERARE. *Malè homines ſeipſos & alios ponderant, vt deducit in tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Require infrà, capite Statera.*

Ponderari qualiter debeant aliorum facta, oſtendit libro ſuper Beati immaculati, litera vigeſima, verſu quarto. Require ſuprà, cap. Iudex. Vide de iſta materia infrà, cap. Statera.

PONTIFEX. *Eſt & fuit ipſe Chriſtus. Vnde ſuper Epiſtolam ad Hebræos, cap. ſecundo.* Tom.

Vt miſericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum, vt
B repropitiaret delicta populi. Non itaque alia fuit cauſa illi per omnia fratribus aſsimilari, niſi vt fidelis pontifex eſſet in nobis noſtríſque propitiaret peccatis. Non eſt altera totius huius mirandæ diſpenſationis cauſa, quàm hæc ſola. Vidit quippe humanum genus humi iacens, peccatorum vinculis ligatum, mortis obnoxium tyrannidi, & miſertus eius, ſicut fidelis pontifex. Fidelis dicit, hoc eſt verus & potens. Miniſterium ſcilicet ſacerdotis eſt fidelem eſſe, vt poſsit eos quorum eſt ſacerdos, liberare à peccatis.

Et ibidem infrà, capite quinto diffuſè deducit de hoc pontifice, Apoſtolum exponendo. Quod require infrà, capite Sacerdos.

De huius pontificis efficacia, dicit ſuper eandem epiſtolam, cap. quarto.

Non enim habemus pontificem, qui non poſsit compati infirmitatibus noſtris. Qualem cõfeſsionem dicit? Quoniam Filius Dei eſt, quoniam Chriſtus Deus eſt,
C paſſus eſt, ſepultus eſt, reſurrexit tertia die Deus, aſcendit ad cælum, ſedet ad dexteram Dei Patris, inde venturus iudicare viuos & mortuos. Per quem omnia bona habemus, redemptionem, reſurrectionem, hæreditatem cum eo ſempiternam: hæc confiteamur. Quia verò hæc vera ſunt, manifeſtum eſt ex eo quod pontifex in interiora velaminis intrat in ſancta ſanguine aſperſurus proprio non alieno, ſicut pontifices priores, qui ſanguine vaccæ rubræ aſpergebantur. Non enim habemus pontificem, qui non poſsit compati infirmitatibus noſtris. Non ignorat quæ noſtra ſunt. Per viam enim venit humanæ conditionis per omnia ſine peccato, nihil ſecum afferens vnde morti debitor eſſet, ſicut ipſe in Euangelio teſtatur dicens: Venit enim princeps huius mundi, & in me non habet quicquam. Multi pontifices ignorant eos, qui in tribulatione conſtituti ſunt, neque quæ ſit tribulatio in quolibet ſcientes. Impoſsibile eſt quippe ſcire afflictiones afflictorum ei qui
D per experimentum afflictionem non habuit, & ſenſibiliter omnia ſuſtinuit. Pontifex enim noſter competenter omnia ſuſtinuit, quæ fuerunt humanæ miſeriæ illata poſt peccatum primi hominis, & tunc in interiora velamina ad thronum paternæ maieſtatis aſcendit.

Numer.

Ioan.

De ipſius ſanctimonia, ibidem infrà, capite ſeptimo.

Talis enim decebat, vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cælis factus. Talis etiam illis decuit eſſe pontifex, de quibus ipſe ait: Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos: quia omnia quęcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Videlicet ſerui legales pontifices habuerunt mortales peccatores pro ſemetipſis offerentes: Filij verò & amici Dei pontificem habent immortalem, ſegregatum à peccatoribus, id eſt, prioribus ſacerdotibus [?]

bus qui est innocens, & sanctus. Innocens, quia sine malignitate: quod dicit Propheta. Nec dolus inuentus est in ore eius: Sanctus, quia in omni bonitate præcipuus: Impollutus, quia nihil habuit peccati: Excelsior cælis factus, quia adorant eum omnes Angeli Dei.

Isa.3.

De pontificis veste vel ornatu, loquitur libro secundo de fide sanctæ Trinitatis. Require suprà, capite Filius Dei.

Pontifex qualis esse debeat, ostendit in pastorali. Require suprà, cap. Episcopus. Et in sermone quodam de sancto Eusebio. Require infrà, cap. Sanctus.

POPVLVS. *Semper & à principio distinctio fuit inter bonum populum & malū. Libro primo de Cain & Abel.* Cap.1. Tom.IIII.

Denique Rebecca cum duas naturas humani ingenij parturiret, vnam mali, alteram boni, eásque exilire intra vterum sentiret suum (Esau enim typus erat malitiæ: Iacob figuram bonitatis gerebat) mirata quid illud esset quòd discordiam quandam concepti cerneret fœtus, consuluit Deum, vt passionem proderet, medelam daret. Itaque precanti responsum est editum: Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo exibunt. Quod si ad animam referas, eandem genitricem boni & mali intelliges, quia ex eodem fonte animæ vtrunque demanat. Sed hoc sobrij solet esse verique iudicij, vt repudiato malo, enutriat quod bonum est atque confirmet. Prius ergo quàm pariat, bonum est exhibere reuerentiam Deo debitam, vt ipsi totum deferat, sua non præferat. Cum verò genuerit confessionem, qua defertur Deo, deponit sui cordis tumorem. Adiiciens ergo Deus bonum animæ dogma Abel, abstulit improbum dogma Cain. Ego tamen hoc loco secundum scripturam, mysterium magis duorum populorum intelligo, quòd Deus adiiciendo Ecclesiæ suæ fidem piæ plebis, abstulit perfidiam populi præuaricantis: quandoquidem verba ipsa hoc significare videantur, dicente Deo: Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo exibunt.

Cap.2.

Vnde de malo populo Iudæorum loquitur super epistolam ad Romanos, cap.iij. Tom.V.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Hoc de nece Prophetarum dixit, quos occiderunt impigrè, ad bonum segnes, ad parricidium veloces. Contritio & infelicitas in viis eorum. Quoniam citati erant ad malefaciendum, iter ipsorum vel gressum tribulatum & infelix pronuntiat. Et viam pacis non cognouerunt. Via pacis lenis est: est & inturbata. Omnis enim bona vita tranquilla est, & actus modesti ipsi sunt pacifici, & per istos itur ad Deum. Illi ergo nolentes hæc scire, elegerunt viam tribulationum per quam itur in gehennam. Non est timor Dei ante oculos eorum. Quoniam huiusmodi sine sensu sunt, Dei timorem non habent. Initium enim sapientiæ timor Domini. Et non dixit timorem Dei hos non habere, sed non est, inquit, timor Dei ante oculos eorum. Videntes enim tam maligna opera sua, & non horrentes timorem Dei dicuntur ante oculos non habere. Istos omnes & Propheta Hieremias significat inter cætera dicens: Tunc omnes insurrexerunt in Prophetam Domini volentes occidere eum. Et subiecit: Omnis autem populus non permisit. Illos ergo omnes dixit, sed malos: & hos omnes, sed bonos. Neque enim quia dixit: Omnes declinauerunt: totam penitus plebem significat: sed hanc partem plebis, sicut & memoratus Propheta dicit, in qua omnes mali se condiderant: Semper enim duo populi sunt in vna plebe. Hic est ergo populus quem increpat Dominus sub nomine Hierusalē dicēs, Hierusalē Hierusalē quæ occidis Prophetas. Et alio loco: Generatio, ait, mala & adultera, & natio viperarū. De huiusmodi quæritur & iam Propheta Isaias dicens: Væ genti peccatrici, semen pessimum: Per malam enim voluntatem, dum fructus malos faciunt, semen pessimum sunt. Et quia si voluerint possunt conuerti, vox probat Apostoli in alia Epistola dicentis: Eramus & nos aliquando natura filij iræ sicut & cæteri.

Ecclesiast.1. Isaiæ 1. Ephes.2.

Populus autem Christianus dicitur esse regalis & sacerdotalis. In sermone quarto de sacramentis ad neophytos. Require suprà capite Baptismus.

Populus vecors debet regi à sapientibus & potentibus. Vnde in Epistola tertia ad Simplicianum. Lib.2.Epist. Epist.7. Tom.III.

Inconsultis populis sapientes quique adhibentur rectores, qui plebeiam insipientiam vigore proprio regant, vt potentiæ specie dominentur: quo vel inuitos authoritate potestatis subiiciant ad obediendum prudentioribus, & obsequendum legibus.

PORCVS. *Inuenitur piscis huiusmodi nominis. Libro quinto Hexameron.* Cap.2. Tom.IIII.

Adde porcos maris, Iudæis gratos: quia nihil est commune, quod aqua non abluat: & ideo communes eos sicut in terra editos æstimare non possunt.

Quid porci significent innuit libro sexto super Lucam, capite sexto, inducens illud: Si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos. Cap.7. Tom.V.

Qui sunt isti porci, nisi fortè illi de quibus dictum est: Nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis: illi, scilicet, qui immundorum vsu animalium, vocis & rationis expertes, lutulentis vitæ suæ actibus naturalium coinquinauerint ornamenta virtutum, qui impetu feruntur in præceps, quoniam nullius meriti contemplatione reuocantur, sed tanquam de superioribus ad inferiora per improbitatis procliue detrusi suffocantur, in aquis inter fluctuantia mundi istius strangulatorum in modum intercluso pereuntes spiritus commeatu. Neque enim in iis qui fluido æstu voluptatum huc atque illuc feruntur incerti, illius spiritus potest esse vitale commercium.

Matth.7.

Item libro septimo eiusdem, vbi loquitur de filio prodigo.

Abiit itaque & hæsit vni ciuium. Qui enim hæret, in laqueo est. Et videtur ciuis iste princeps esse istius mundi. Denique ad villam eius mittitur, quam emit qui excusat à regno, & pascit porcos: illos vtique in quos petiit diabolus introire, quos præcipitat in mare istius mundi, in fœtore ac sordibus viuentes, & cupiebat, inquit, siliquis implere ventrem suum. Neque enim alia cura est luxuriosis, nisi vt ventrem suum impleant, quorum Deus venter est. Qui autem aptior huiuscemodi hominibus cibus, quam is qui siliquæ modo intus inanis, foris mollis est, quo corpus non reficitur, sed impletur vt sit magis oneri quàm vsui? Sunt qui porcos accipiant pro gregibus dæmonum, siliquas pro exili virtute inanium hominum sermonúmque iactantia, qui nihil prodesse possunt inani quadam philosophiæ seductione, & quodam sonorum facundiæ plausu, pompam magis quàm vtilitatem aliquam demonstrantes. Sed hæc diuturna oblectamenta esse non possunt: & ideo nemo illi dabat. Erat enim in regione illius qui neminem habet, quia eos qui sunt non habet. Omnes quippe gentes in nihilum æstimantur. Solus autem Deus, qui viuificat mortuos & vocat quæ non sunt tanquam quæ sint. In se autem reuersus dixit: Quantis panibus mercenarij patris mei abundant? Bene in se reuertitur, qui à se recessit. Etenim qui ad Dominum regreditur, se sibi reddit: & qui recedit à Christo, se sibi abdicat. Roma.4.

PORTA. *Oculi portæ sunt virtutis quæ qualiter aperiantur à Christo, diffusè deducit libro quarto de fide sanctæ Trinitatis.* Cap.1. Tom.II.

Quid igitur agemus? Quomodo ascendemus ad cælum? Sunt illic dispositæ potestates, ordinati principes, qui cæli ianuas seruant, qui ascendentem interrogant. Quis me admittet nisi omnipotentem annuntiem Christum? Clausæ sunt portæ, non cuique aperiuntur, non quicunque vult, nisi qui fideliter credit, ingreditur. Custoditur aula imperialis. Sed esto, indignus obrepserit, latuerit principes portarum cælestium, discubuerit in cœna Domini, ingressus est dominus conuiuij, videns non indutum nuptiale fidei vestimentum, proiiciet eum in tenebras exteriores, vbi sit fletus & stridor dentium, si fidem pacémque non seruet. Seruemus igitur nuptiale quod accepimus vestimentum, nec Christo propria denegemus, quem omnipotentem annuntiant Angeli, Prophetæ significant, Apostoli testificantur, sicut iam suprà ostendimus. Et fortasse non de istius tantummodo cæli portis Propheta dixerit quòd præteribit: & alios enim cælos Dei verbum penetrat, de quibus dictum

Hebr.4. est: Habemus enim sacerdotem magnum principem sacerdotum, qui penetrauit cælos Iesum Filium Dei. Qui

Psal.118. sunt isti cæli, nisi & ij de quibus dicit Propheta: Cæli enarrant gloriam Dei? Stat enim Christus ad ianuam mentis tuæ. Audi tu dicentem: Ecce steti ad ianuam, &

Apoc.3. pulso: si quis mihi aperuerit, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipse mecum. Et Ecclesia Domino dicit:

Canticor.5. Vox fratris mei pulsat ad ianuam. Ergo secundum superius exemplum non solus stat, sed præcedunt Angeli qui dicunt: Tollite portas principes vestras. Quas portas: illas vtique de quibus alibi dicit: Aperite mihi por-

Psalmo 114. tas iustitiæ. Aperi ergo Christo portas tuas, vt ingrediatur in te: Aperi portas iustitiæ, aperi portas pudicitiæ, aperi portas fortitudinis atque sapientiæ, crede Angelis dicentibus, Et eleuamini portæ æternales, vt introëat rex gloriæ, Dominus sabaoth. Porta tua vocis fidelis canora confessio est: porta tua ostium verbi est: quoniam sibi Apostolus optat aperiri dicens: Vt aperiatur mihi ostium verbi, ad eloquendum mysterium Christi. Aperiatur igitur Christo porta tua: nec solùm aperiatur, sed etiam eleuetur, si tamen æternalis est, non caduca. Scriptum est enim: Eleuamini portæ æternales. Eleuatum est

Isa.6. super limen Isaiæ, quando Seraphim labia eius tetigit, & vidit regem Dominum sabaoth. Duæ ergo portæ eleuabuntur, si sempiternum, si omnipotentem, si inæstimabilem, si incomprehensibilem, si eum qui & præterita omnia & futura nouerit Filium Dei credas. Quòd si præfinitæ potestatis & scientiæ subiectúmque opinere, non eleuas portas æternales. Eleuentur ergo portæ tuæ, vt non Arriano sensu paruulus non pusillus, non subditus ad te Christus introëat, sed intret in Dei forma, intret cum Patre, intret talis qualis est, & cælum & omnia supergressus, & mittat tibi Spiritum sanctum. Expedit tibi vt credas quòd ascendit, & sedet ad dexteram Patris. Nam si eum inter creaturas & terrena impia cogitatione detineas, si non tibi abeat, non tibi ascendat: nec paracletus ad te veniet, sicut ipse dixit: Nam si ego non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam illum ad vos. Quòd si inter terrena eum requiras, sicut Maria Magdalena requirebat, caue ne & tibi

Ioan.20. dicat: Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum. Portæ enim tuæ angustæ sunt. Capere me non queunt, eleuari non queunt, intrare non possum. Vade ergo ad fratres meos: hoc est ad illas portas æternales, quæ cum Iesum viderint, eleuantur. Æternalis porta est Petrus, cui portæ inferi non præualebunt. Æternales portæ sunt Ioannes & Iacobus, vtpote filij tonitrui. Æternales portæ sunt Ecclesiæ, vbi laudes Christi annuntiare Propheta desiderans dicit, Vt annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

Portas aperire Christo qualiter debeamus, dicit libro super Beati immaculati, litera duodecima, versu primo.

A *Require suprà, capite Aperire.*

Sunt portæ inferi sicut & portæ cæli. Portæ cæli sunt virtutes: ita vitia portæ inferi esse probantur. Libro sexto super Lucam. *Cap.11. Tom.V.*

Si enim in Ecclesia fueris, portæ inferi non præualebunt tibi. Portæ inferi, portæ mortis sunt. Portæ autem mortis, portæ Ecclesiæ esse non possunt. Quæ autem sunt portæ mortis, hoc est, portę inferi, nisi singula quęque peccata? Si fornicatus fueris, portas mortis ingressus es: Si fidem læseris, portas penetrasti inferi: Si peccatum mortale commiseris, portas mortis intrasti. Sed potens est Deus qui exaltet te de portis mortis, vt annunties omnes laudationes eius in portis filiæ Sion. Sunt portæ Ecclesiæ, sunt portæ castitatis, sunt portæ iustitiæ, quas iustus intrare consueuit, dicens: Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Do- *Psal.117.*
mino. Sed vt portæ mortis portæ inferi, ita & portæ
B iustitiæ, Dei porta est. Hæc enim porta Domini, iusti intrabunt per eam. Et ideo fuge pertinaciam delictorum, ne portæ possint tibi inferi præualere. Si enim dominatum fuerit peccatum in te, mortis præualuit porta. Fuge ergo contentiones & dissensiones, strepitus tumultúsque discordiæ, ne per portas mortis ingressus incurras.

Et libro de bono mortis. *Cap.12. Tom.I.*

Contraria sunt autem præsentibus futura, & temporalibus æterna. Et ideo quoniam ibi viuorum regio, hîc vtique mortuorum. An non mortuorum regio, vbi vmbra mortis, vbi porta mortis, vbi corpus est mortis? Denique donatur Petro ne fortè portæ inferi præualeant ei. Portæ inferi istæ sunt terrenæ. Vnde & ille ait: Qui exaltas me de portis mortis. Sicut enim sunt portæ iustitiæ, in quibus sancti Domino confitentur: ita sunt criminum portæ, in quibus impij Dominum negauerunt. Audi quoniam regio ista sit mortuorum. Si quis igitur mortuum tetigerit, immundus erit.

C PORTARE. *Portauit nos in cruce Christus. Libro super Beati immaculati, litera vigesima secunda, versu octauo. Require suprà, capite Crux.*

Portauit nos, quia suscepit. In tractatu de obitu Gratiani. Require suprà, capite Infirmitas.

PORTIO. *Deus sanctorum portio esse debet: Sed impiorum esse non vult. Vnde libro super Beati immaculati, litera octaua, versu primo.*

Portio mea Domine, dixi custodire legem tuam. Plerique codices hunc versiculum, qui primus est literæ octauæ, vltimo loco literæ habent septimæ. Sed secundum Hebræos emendatus apud Græcos Psalmorum liber hunc versum docuit nos octauæ literæ copulandum. Deinde ordo ipse & numerus versuum ita conuenit, vt ab eo incipiat octaua litera. Portio, inquit, mea Dominus. Quàm rarus in terris, qui potest dicere: Portio mea Dominus: quàm alienus à vitiis, quàm segrega-
D tus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum seculo, nihil mundi huius sibi vendicet, non sit corporalium possessio cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet auaritia, non lasciuia effœminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret inuidia, non aliqua negotiorum secularium cura sollicitet, verus minister altaris Deo non sibi natus. Leui enim, vt habet interpretatio, significat mihi ipse assumptus, significat & ipse meus: significat & tantum assumptus: significat & assumptus mihi. Ipse idem & mihi Leui & Deo est, quomodo idem & mihi sacerdos & Deo est, mihi aduocatus, & Domini deprecator, pro me offerens sacrificium, & idem se offerens Domino. Denique & alibi Leui interpretatione dicetur: id est, pro me. Etenim si à me nominetur, Leui pro me est. Si pro me offerat, pro me est: Si pro me interueniat, pro me est. Sin autem à Domino ipse mihi dicitur,

hoc est non alij tributarius, non decimarius, non de possessione munificus, ipse mihi, hoc est abundans. Pro his omnibus, nõ ab hoc decimas, nõ fructus, nõ dona quæro, nõ munera: ipse mihi pro munere est: ipse est pro tributo: non in possessione sua munificus mihi, sed ipse mea possessio, ipse meus fructus, ipse meus census, assumptus mihi, vel assumptus à me. Nõ potest hoc sine Diuina esse gratia. Sicut enim possessio nõ potest esse mea, nisi emero eã: sic non potest esse Leui, nisi fuerit assumptus à Domino. Cum enim assumptus fuerit, rectè dicitur ipse meus. Denique cum Mosi dictum esset, vt populo Iudæorum per tribus singulas diuideret incolatus, & distribueret singulis tribubus portiones, tribum Leuiticam excepit Deus dicens: Filiis Leui non erit portio, neque sors in medio fratrum suorum, quia Dominus Deus pars est eorum. Et alibi: Ego Dominus Deus portio eorum. Negatur his terrena diuisio, vt ipsi dum secularem sibi non vendicant portionem, fiant cælestis possessio. Vel hoc solum nouerunt possidere, hoc est, fidei & deuotionis obsequium, multò ditiores quàm qui possessionum suarum spatia ampla diffundunt.

Et infrà subdit.

Portio, inquit, mea Dominus. Dicit hoc martyr. Ipsi ergo viuamus, cui mori est gloriosum. Aliis verbis quàm bene dixit hoc Paulus ostendens nullam se portionem habere in seculo. Sic enim scriptum est: *1. Corinth. 4.* Vsque ad hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis vapulamus, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: Maledicimur, & benedicimus: persequutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium purgamenta vsque adhuc. Fortasse moueat quòd purgamentum se esse dixit. Non enim est: Sed hoc secularibus videtur, qui putant summam in diuitiis esse gloriam vel decôrem. Nónne isti vniuersos purgamenta esse putant, quicunque illis obsequuntur propter diuitias, & mirantur eos propter opes, timent propter potentiam, laudant propter nobilitatem? Sed hæc omnia Paulus detrimenta magis putabat esse, quàm commoda. Ideóque ait: Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter *Philippens. 3.* Christum detrimenta esse, propter eminentem scientiam Christi Iesu Domini mei, propter quem omnium detrimentum passus sum: & æstimor vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Æstimor, inquit: Non hæc est mea, sed aliena sententia. Frequenter enim æstimatur pauper ille irridendus & execrandus propter illuuiem vestium aut vulnerum cicatrices, eò quòd in terra nullam habeat portionem: & tamen portio eius in cælo est. Anima eius ibi sibi patrimonium collocauit, quia audiuit Iesum dicentem: Nolite thesaurum vobis condere in terra, sed thesaurum, inquit, vobis condite in cælo. Sed hoc diuites audire non possunt, clausas aures habent, & sono æris obtusas: numus magis illis resonat, quàm verba Diuina. Denique accessit quidam diues ad Dominũ, qui portionẽ Dominũ non habebat. Habebat enim multas possessiones, sed Dominus non inter multa numeratur: non enim dignatur cum seculo habere consortium. Quæ enim portio iustitiæ cum iniquitate? Dicit ergo hic diues: Quid faciens vitam æternam pos- *Luc. 18.* sidebo? Respondit ei Dominus: Mandata nosti. Non homicidium facies, non adulterabis, non falsum testimonium dices. Ostendens vitam æternam in his esse mandatis. At ille iustificare se volens, dicit: Hæc omnia feci: quid mihi restat? Ad quem Dominus ait volens ei Dominum fieri portionem non pecuniam, non possessiones, sed vtique verum Deum: Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Verum ille cui portio aurum atque argentum erat, sine quibus esse non poterat, & cum quibus Deus illi portio esse non poterat, contristatus est.

Et infrà.

Habes igitur ô homo inter multa proposita etiam huiusmodi portionẽ. Proposuit tibi Dominus in portione possessiones, in portione aurum, in portione argentum, in portione honores, in portione nobilitatem: Proposuit etiam in portione seipsum. Habes plurimas portiones: elige quam putas. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia: Non labor auertat, sed fructus inuitet. In portione Diuina gemitus & labores sunt. Vnde & sanctus Apostolus cui portio Deus erat, ait: *Roman. 8.* Hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & simul glorificemur. Vides quia ibi hæreditas Christi est, ibi debeat esse compassio. Qui autem compatitur, non perfunctoriè compatitur: sed vt tribulationes Christi in corpore suo impleat, sicut implebat & Paulus, implebat & Hieremias, qui ait sub hac ipsa litera: Misericordia Domini est quod non deficimus, quia non sunt consummatæ miserationes eius: renouabit illas sicut lux matutina. Multi sunt gemitus mei & cor meum defecit: Sors mea Dominus, dixi: ideo *Threnor. 8.* sustinebo eum. Qui ergo sustinuit Dominum, sors Domini est. Vnde & Dauid qui ait: Sustinui Dominum, & respexit me. Hoc loco portionem sibi Deum esse profitetur. Quàm rarus est qui istud vsurpet sibi, non nobilitate, non diuitiis vsurpatur. Denique rex ille diues ait: Sum quidem & ego mortalis homo similis o- *Sapien. 3.* mnibus, & ex genere terreno illius qui prior fictus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus in sanguine ex semine hominis, & delectamento somni conuenientis, & ego natus hausi communem aërem, & in similiter factam terram decidi, primam vocem similem omnibus emisi plorans, in inuolumentis nutritus sum, & curis magnis. Et addidit: Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo omnibus est introitus ad vitam, & similis exitus. Et quia vidit commune esse natiuitatis exordium, elaborauit esse portio Dei: & inuocauit, & venit in eum spiritus sapientiæ. Sed luxuriosi aliam partem eligunt, qui aiunt: Vino pretioso & vnguentis nos im- *Sapien. 2.* pleamus, & non prætereat nos ros temporis: coronemus nos rosis antè quàm marcescant. Et infrà: Quoniam hæc pars nostra, & hæc sors.

Concludit omnia prædicta in Epistola ad Vercellens. Ecclesiam. *Lib. 10. Episto. Epist. 82. Tom. III.*

Sed nec ipsæ diuitiæ vituperabiles. Denique redemptio animæ viri diuitiæ eius: quoniam qui pauperi donat, redimit animam suam. Est ergo & his materialibus diuitiis virtuti locus. Quasi gubernatores estis in mari. Si quis bene gubernauerit suum nauigium, citò transit fretum, vt perueniat ad portum: Qui autem nescit regere sensum suum, onere suo mergitur. Ideo scriptum est: Possessio diuitum ciuitas firmissima. Quæ est ista nisi Hierusalem quæ in cælo est, in qua re- *Prouerb. 10.* gnum est Dei? Bona hæc possessio, quæ fructus perpetuos facit: bona possessio, quæ non hîc relinquitur, sed illic possidetur. In hac operatione qui fuerit, dicit: Portio mea Dominus. Non dicit, Portio mea ab illis vsque ad illos porrecta & diffusa per terminos. Non dicit, Portio mea inter illos vicinos: nisi fortè inter Apostolos, inter Prophetas, inter sanctos Domini. Hæc est enim iusta portio. Non dicit, Portio mea in pratis, non in syluis, non in campis, nisi fortè in campis syluæ, in quibus inuenitur Ecclesia de qua scriptum est: Inuenimus eam in campis syluæ. Non dicit, Portio mea greges equorum: Mendax enim equus ad salutem. Non dicit, Portio mea armenta bouum, asini, oues: nisi fortè inter illa

enume

enumerat armenta quæ agnoſcunt poſſeſſorem ſuum:& in illa aſina vult conſortium habere, quæ non refugit preſepe Chriſti:& illa ouis ſibi portio eſt,quę ad immolandum ducta eſt:& ille agnus coram tondente ſine voce qui non aperuit os ſuum,cuius in humilitate iudicium exaltatum eſt.Bene ait:Coram tondente: qui ſuperflua, non propria, in illa depoſuit cruce: qui corpus exuit, non Diuinitatem amiſit. Non quicunque ergo dicit, Portio mea Dominus.Non auarus dicit,quia venit auaritia,& dicit:Mea portio es:ego te ſubditum habui, mihi ſeruiſti,mihi te in illo aureo vendidiſti. Mihi te in illa poſſeſſione adiudicaſti. Non dicit luxurioſus, Portio mea Chriſtus:quia venit luxuria & dicit,Portio mea es: Ego te in illo mihi mancipaui conuiuio, in illis cepi epularum reatibus,ego te addictum teneo gulæ & vuæ chirographo.An ignoras quia carnis fuit menſæ tuæ, quàm vitæ pretium?Tuo te iudicio reuinco:nega ſi potes,ſed negare non potes.Denique nihil ad vitam reſeruaſti,totum ad menſam expendiſti. Non poteſt dicere adulter,Portio mea Dominus:quia venit libido & dicit:Ego ſum tibi portio: mihi te in illius adoleſcentulæ addixiſti amore,in illius nocte meretricis in meas leges, in mea iura migraſti. Non dicit proditor, Portio mea Chriſtus:quia ſtatim irruit in eum nequitia mali, & dicit:Fallit te Domine Ieſu meus iſte. Habeamus exemplum,quia cum Iudas panem à Chriſto accepiſſet, immiſit ſe in cor eius diabolus, quaſi poſſeſſionem ſuam vendicans, quaſi portionis ſuæ ius retinens, quaſi dicens:Non iſte tuus ſed meus. Meus certè miniſter, tuus proditor,meus planè iſte eſt.Denique tecum recumbit, & mihi ſeruit: Tecum bibit & mihi tuum ſanguinem vendit.Quàm vera diceret,probauit.Denique Chriſtus receſsit ab eo. Ipſe quoque Iudas reliquit Ieſum, ſequutus eſt diabolum. Quàm multos dominos habet, qui vnum refugerit?Sed nos non refugiamus. Quis refugit eum,quem ſequuntur alligati vinculis: ſed vinculis voluntariis,quæ ſoluunt,non alligant, quibus vincti vinculis gloriantur dicentes:Paulus vinctus Ieſu Chriſti & Timotheus.Glorioſius ab hoc ſtringimur, quàm ab aliis abſoluimur & relaxamur.Quis igitur fugiat pacem? Quis fugiat miſericordiam? Quis fugiat redemptionem?

Require de iſta materia infrà, capite Poſſeſſio: Et capite Terra.

POSSESSIO. *Poſſeſſionum alia vtilis, alia amœna: Sed vtilis praeligi debet. Libro primo de Abraham. Require ſupra, capite Amœnitas. Poſſeſſio amicorum Dei,etiam pauperum, pretioſior eſt quàm diuitum. Libro ſexto Hexameron. Require ſuprà,capite Attendere.*

Poſſeſſione temporali auari non vtentes non propriè dicuntur habere. In tractatu de Naboth paupere. Require ſuprà,capite Diues malus. Vnde libro ſecundo de officiis, capite xxvj. Tom.I.

Nunquid idcirco honeſtior qui habet quo honeſtas plerunque amittitur, qui habet quod cuſtodiat magis quàm quod poſsideat?Illud enim poſsidemus,quo vtimur:quod autem vltra vſum eſt,non vtique habet poſſeſsionis fructum, ſed cuſtodiæ periculum. Ad ſummam nouimus quòd pecuniæ contemptus iuſtitiæ forma ſit.Et ideo auaritiam declinare debemus, & omni ſtudio intendere ne quid faciamus vnquam aduerſus iuſtitiam,ſed in omnibus geſtis & operibus cuſtodiamus eam. Cap.27.

Quæ iuſtorum ſit poſſeſſio, declarat libro ſecundo de Abraham. Cap.9. Tom.IIII.

Itaque exibunt iuſti, vt nihil de ſuo dimittant in terra hac,ne ſpolia eorum reſidant apud incolas & poſſeſſores iſtius terræ.Quæ etiam ſi abibunt de terra Ægypti iſta vaſa quę ſumpſerunt ab Ægyptiis mutuo,vel aurea, inquit, vel argentea,quibus ad tempus vtentur, ſecum

A auferant,& deprædentur Ægyptios. Hæc vaſa acceperunt voluntate Domini, & ſecum ea afferunt, quia reſurrectionis filij ſunt quibus dicitur,Non peribit capillus de capite veſtro. Vaſa hæc Ægyptij dederunt, quæ de terra afflictionis aſſumpta ſunt. Et ſunt alia aurea, alia argentea:quia omnis creatura Dei bona, & maximè hominis in terris præſtantiſsima, quem honorauit Deus,vt inſpiraret in faciem eius ſpiritum vitæ, & omnibus præficeret animantibus. Hæc illa ſunt vaſa, de quibus dicit Apoſtolus: Habemus theſaurum in vaſis fictilibus.Hæc eſt veſtis Ægyptiorum qua veſtitur anima noſtra, vt locupletior hinc recedat,& quo hîc vehementer laborat,liberetur. Non ſolùm enim omnis creatura ingemiſcit, & patitur, ſed etiam nos donec veniat redemptio corporis noſtri. Habet Dominus curam operis ſui: habet naturæ promptæ in pleriſque ad orationem ac beneuolentiam. Neque enim excîdi & B perire patimur arbores, quarum circa primos fructus nobis futura prorumpunt, ſi poſteriore ætate eas aut ventus decutiat, aut Sol adurat, aut ſuffulcienda & ſubminiſtranda virtute,ſiccitatibus deficiat ſubſtantia, ſed melioribus auris deferimus examinandas. Et ideo Deus noſter bonæ voluntatis remunerator, etiam primæ futuræ,atque indolis contemplationem habens, omne colligi patitur animæ noſtræ patrimonium, ac reſeruari futuri aduentus illud probaturus tempori. 2.Co

Et eandem ſententiam ponit ſuper Pſalmum trigeſimum ſextum.Require ſuprà,capite Diues malus. Et ſuper Pſalmum quadrageſimum tertium.Require infrà,capite Terra. Et ſuper Pſalmum trigeſimum ſeptimum. Require ſuprà,capite Diabolus. Et ſuper librum tertium de viduis,parte ſecunda.Require infrà,capite Virgo.

Poſſidere animam,propriè eſt habere virtutes. Vnde lib. ſecundo de Abraham. Cap. Tom.II

Prudentes enim & continentes virtutis atque animæ C poſſeſſores ſunt,decorem morum manſuetorum eligentes.Qui autem amatores corporis ſunt,delectationibus eius irretiuntur,quia irrationabilium in corporis habitudine omnis virtus eſt:rationabilium autem, in virtutibus animæ ac diſciplinis.Propterea ſcriptum eſt, quia poſsidebat animam ſuam tanquam liberam regens, & nulli ſeruituti obnoxiam. Hoc ergo habet intentio doctoris,eò quòd etiam in illis diuerticulis & anfractibus conſtitutus,vel adhuc æui recentioris, vel nondum perfectioris diſciplinæ locum patentem ad vitia,non eſt ita inflexus ad culpam,vt demigrare non poſſet. Denique mentem ſuam ab illa lubrica poſſeſsione defendit,& tranſtulit.

Poſſeſſio non eſt ergo vera, mentem poſſidere. Libro primo de officiis,cap.iij. Tom.

Poſſeſsio tua mens tua eſt. Aurum tuum cor tuum eſt. Argentum tuum eloquium tuum eſt. Eloquia Domini,eloquia caſta,argentum igne examinatum. Bona D enim poſſeſsio mens bona. Denique poſſeſsio pretioſa homo mundus.Sepi ergo hanc poſſeſsionem,& circumuallato cogitationibus, munito ſpinis ſolicitudinum †, ne in eam irruant, & captiuam ducant irrationabiles corporis paſsiones,ne incurſent motus graues, ne diſripiant vindemiam eius tranſeuntes viam.Cuſtodi interiorem hominem tuum. Noli eum quaſi vilem negligere ac faſtidire,quia pretioſa poſſeſsio eſt. Et meritò pretioſa,cuius fructus non caducus & temporalis, ſed ſtabilis atque æternæ ſalutis eſt. Cole ergo poſſeſsionem tuam, vt ſint tibi agri.Alliga ſermonem tuum ne luxuriet, ne laſciuiat, & multiloquio peccata ſibi colligat. Sit reſtrictior & ripis ſuis coërceatur. Citò lutum colligit amnis exundans. Alliga ſenſum tuum, non ſit remiſſus ac defluus, ne dicatur de te: Non eſt malagma apponere, neque oleum, neque alligaturam. Pſal. † Alias ſolicitud

D: poſſ

A *De possessione gloriæ, loquitur in tractatu de obitu Theodosij. Require infrà, cap. Requies.*

Super cap. 6. Tom. V. POTENTIA ET POTENS. *Propriè habet potentiam solus Deus. Vnde super primam ad Timotheũ exponens illud: Qui solus habet immortalitatem, &c.*

Quem solum beatum ac potentem regem regum & Dominum pronũtiat. Solus est enim ipse qui propriam & à nullo habet acceptam beatitudinem atque potentiam, dominatum & regnum, necnon immortalitatem. Hæc omnia habet Pater: similiter & Filius à Patre.

Potentia hominis est in affectu, & in effectu, prout Deus permittit. Vnde sancti maiorem habent potentiam, quàm Tom. IIII. *mundi principes, vt probat libro super Beati immaculati, litera octaua, versu primo.*

Quàm magnum contemnere diuitias: sed quàm rarum hoc ipsum est. Vtique & Moses potuit regis esse successor, nutritus à regis filia. Potuit ergo esse non solùm quasi Pharao, sed etiam & Pharao potuit esse. Vterque enim homo, sed omnis potentia hominis in affectu est. Moses noluit rex esse, cum posset, sed opprobrium Christi thesauris Ægypti arbitratus est præferendum: sed fugiendo potentiam, potentior factus est. Factus est enim in Deum regi Pharaoni. Rex erat Pharao, sed Deus non erat: Moses est illi factus Deus: hoc est regi ipsi terribilis, quem rex metueret & timeret. Sed hæc erat potentia sanctitatis. In talium congregatione deorum Deus stat atq; discernit. Et tu si vis Deus esse peccatoribus terroris, regibus reuerentiæ, vt tanquam Deo videantur tibi esse subiecti, quia operaris in nomine Dei, contemne quæ seculi sunt, & Dominicæ passionis opprobrium contende omnibus præferre diuitiis. Opprobrium dico, quòd illis videatur opprobrium: hoc est, Iudæis scandalum, gentibus stultitia, no 1. Corinth. 1. bis autem virtus Dei atque sapientia. Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc est, inopiam, ignobilitatem, contumelias, maluit diaboli esse quàm Dei portio. Et ideo qui Deo subiectus esse nolebat, intercessioni homi nis ipse se subiecit.

Potens cum esset Christus, humilis apparuit. Eodem libro in expositione literæ tertiæ. Require suprà, capite Balsamum. Potens impotentem opprimit: veruntamen ipse à potentiori quæ fecerat alteri cogitur ipse pati. Libro quinto Hexameron. Require suprà, cap. Piscis. Potentes faciliter labuntur in peccatum. Libro ij. de Apologia Dauid. Require suprà, cap. Dauid. Vnde regum etiam potentia probatur esse fragilis. Libro de Ioseph. Require infrà, capite Somnium. De potentiis animæ, loquitur lib. vij. super Lucam. Require suprà, cap. Anima.

POTESTAS. *Vir perfectus habens potestatem & non habens æqualiter se habet, vt probat libro primo de Iacob & vita beata. Require suprà, cap. Dignitas.* Tom. V. *Potestatem quamlibet ordinat Deus & ad finem bonum: sed tamen quisquis malè vtitur ipsa, Deus suo iudicio punit. Super Epistolam ad Rom. cap. xiij.*

Omnis anima potestatibus sublimioribus subiaceat. Non est enim potestas nisi à Deo. Quoniam cælestis iustitiæ legem sequẽdam mandauit, ne ab hac præsenti dissimulare videretur, hanc cõmendat. Quippe cùm nisi hæc fuerit obseruata illa custodiri non possit, hæc enim quasi pædagogus est, quæ paruulos imbuit, vt non possint potioris iustitiæ viam sequi. Nemini enim potest imputari misericordia, nisi habuerit iustitiam. Vt ergo ius & timorem legis naturalis confirmet, Deum authorẽ eius testatur, & ministrantes ea Dei ordinationem habere, ideo adiecit: Quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt: Vt nemo imputet quasi humana commenta contemnenda. Videt enim ius Diuinum humanis authoritatibus deputatum. Hic ergo subiectus est potestati, qui se terrore legis ab iis abstinet quæ prohibet. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Hæc contra istos est, qui per potentiam fortem, aut quia aliqui deprehẽdi se posse non credunt, & per hoc illudere se legem putant. Ostendit his Dei esse legem, & non euasuros iudicium Dei, quia ad tempus aliquo pacto euadunt. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Manifestum est, quia vnusquisque operibus suis, aut iustificabitur, aut condemnabitur. Qui enim audientes legem peccãt, inexcusabiles sunt. Nam qui principantur, non sunt timori operi bono, sed malo. Principes hos reges dicit, qui propter corrigendam vitam & prohibenda aduersa creantur, Dei habentes imaginem, vt sub vno sint cæteri. Vis autem non timere potestatem? Facito quod bonum est, & habebis laudem ex ea. Laus ex potestate tunc surgit, cum quis innocens inuenitur. Dei enim minister est tibi in bono. Manifestum est ideo rectores datos, ne malum fiat. Si autem quod malum est feceris time: Non enim sine causa gladium portat. Hoc est, ideo comminatur, vt si fuerit contemptus, vindicet. Dei enim minister B est, vindex in iram in eum qui malè agit. Quoniam futurum iudicium Deus statuit, & nullum perire vult, hoc in seculo rectores ordinauit, vt terrore interposito omnibus velut pædagogi sint, ne in pœnam incidant futuri iudicij. Ideóque subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Rectè dicit subiectos debere esse, non solùm propter iram, id est, vltionem præsentem: parit enim ira vindictam: sed & propter futurum iudicium: quia si hìc euaserint, illic eos pœna expectat, vbi accusante ipsa conscientia punientur.

Non datur potestas alicui contra æquitatem & veritatem, sed pro veritate. Ideo super secundam ad Corinth. capite xiij. Tomo eod.

Spero autem cognituros vos quia nos non sumus reprobi. Prouocat eos ad scientiam fidei & rectæ vitæ. Cum enim cœperint scire Apostoli sui certam authoritatem & meritum apud Deum, poterunt & circa se esse soliciti. Oro autem Deum, ne quicquam mali faciatis, C non vt nos probati appareamus: sed vt vos quod bonum est faciatis, nos autem quasi reprobi simus. Eo affectu quo semper orat pro eis, vt à malis temperent, non vt nos probati, inquit, appareamus: id est, non vt in authoritate videamur vobis peccantibus, sed vt vos quod bonum est faciatis: nos verò quasi reprobi simus. Quid est hoc? Orat Apostolus vt reprobus sit? Non sanè: sed hoc orat vt his bene agentibus, dum non auderent corripere, quasi humilientur, & humiliati velut reprobi appareant: probati enim à Deo videntur, dum iudicãt peccatores authoritate concessa. Si ergo quos iudicent non sunt, cessante in his authoritate, quasi reprobi videntur. Non enim possumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate. Hoc dicit, quia potestas non est data contra veritatem, vt arguat bene viuentem: sed pro veritate vt vindicent in eum, qui inimicus est legis. Ideóque cessabit potestas, si quod bonum est fecerint. Vnde & ad Romanos ait: Vis non timere potestatem? bonum fac, & Roman. 13. D habebis laudem ex illa. Cum ergo non timet bonum operando, euacuata est apud eum potestas: hoc est, quasi reprobum esse: quia hoc in ea cessat, vnde probatur potestas.

Potestatem habens etiam in absentia commonere & terrere potest: Sed qualiter de ea gloriari quis debeat, ostendit super eandem Epistolam, capite decimo.

Tales sumus & præsentes. Ideo non se alium esse absentem quàm præsentem probat, quia non erat præsumptor. A Domino enim acceperat potestatem. Cui enim non est data potestas, absens potest audere, præsens autem pudorem patitur. Ideo Apostolus non erubescet dum corripit, quia fiducia potestatis hoc agit. Hęc propter hos loquitur, qui non missi prædicabant adulantes, quia seipsos cõmẽdare volebant. Nõ enim audemus cõiungere aut comparare nosmetipsos quibusdam qui seipsos commendant. Ij seipsos commendant, qui non accepta potestate dominari volunt, nomini suo

suo vendicantes authoritatem. Qui enim mittitur, non sibi, sed ei à quo mittitur vẽdicat potestatem. Per quod etiam ostendit se à Domino dispensatorem electum. Sic ergo non se coniungit aut comparat iis qui non missi prædicant, dum nihil vltra quàm concessum est præsumit. Sed ipsi in nobis nosmetipsos mensurantes, & comparantes nosmetipsos nobis, non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ quam partitus est nobis Deus mensuram pertingendi vsque ad vos. Tanta se vti dicit potestate, quanta cõcessa est ab authore, nec mensuram egredi. Idcirco non superba erit gloria, inquit, nostra, quando non egredimur terminum datæ potestatis. Gloriam pro authoritate posuit, qua vtebatur in correptionibus peccatorum, vt saluos eos faceret. Nec tamen se gloriari dicit in extollentia potestatis, sed ad ædificationem illorum. Ostendit enim potestatẽ, de qua si gloriari vellet, non illum puderet, quia data est illi à Domino: sed hic sic illa vtitur, vt non glorietur, nisi in profectu credentium, corripiens constanter vitiosos, vt glorietur in salute illorũ, vt potestas data saluti proficiat non elationi. Duplici igitur genere non se in immensum testatur gloriari, & secundum datam potestatem sicut dixit: & quia non vltra quàm prædicatio eius personabat, vendicabat sibi authoritatem.

Potestatem appetens in vitium cadit. Libro iiij. super Lucam. Require suprà, cap. Iactantia. Potestas mala est causa vtentis. Lib. super Beati immaculati, litera xx. versu iiij. Require suprà, cap. Iudex.

Tom. I. PRAECEPTVM. *Differt à consilio tripliciter, quia vnum datur subdito, alterum amico: secundò, quia vnũ est per legem, alterum per gratiam: tertiò vnum cogit, alterum allicit. Lib. j. de viduis, parte iij.*

Quod ergo bonum est, non vitandum est: & quod est melius, eligendum est. Itaque non imponitur, sed præponitur. Et ideo bene Apostolus dixit: De virginibus autẽ præceptum Domini non habeo, consilium autẽ do. (1. Corinth. 7.) Etenim præceptum in subditos fertur, consilium amicis datur. Vbi præceptum est, ibi lex est: vbi consilium, ibi gratia: præceptum, vt ad naturam reuocet, consilium, vt ad gratiam prouocet. Et ideo lex Iudæis lata est, gratia autem electioribus reseruata est. Lex vt à naturæ finibus culpæ studio deuiantes, ad naturæ obseruantiam pœnæ terrore reuocaret. Gratia autem vt electos tum studio bonorum, tum propositis etiam prẽmiis prouocaret. Et vt intelligas distantiam præcepti atque consilij, illum recorderis cui in Euangelio antè præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falsum testimonium dicat. Præceptum enim ibi est, vbi est pœna peccati. At verò cum se præcepta legis memorasset implesse, consilium ei datur: vt vendat omnia, & sequatur Dominum. Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex nanque forma mandati est: vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde & Dominus in alia dicit: Non occides: vbi præcepit in alia: Si vis perfectus esse, vende omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto, cuius defertur arbitrio. Itaque qui præceptum impleuerint, possunt dicere: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus. Hoc virgo non dicit: non dicit ille, qui bona sua vendidit, sed quasi reposita expectat præmia, sicut sanctus Apostolus ait: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: Quid ergo erit nobis? (Matth. 19.) Non enim quasi inutilis seruus quod debuit facere ea se fecisse dixit: sed quasi vtilis Domino, qui commissa sibi talenta quęsitis multiplicauit vsuris, mercedem fidei atq; virtutis bene sibi conscius, meritorúmq; securus expectat. Et ideo ei cum cæteris dicitur, Vos qui sequuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & ipsi super duodecim sedes iudicantes tribus Israël. At verò illi qui talenta seruauerit, etsi præmia minora, tamen præmia pollicetur, dicens: Quoniam super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Fides igitur ex debito, misericordia in præmio. Qui bene credit, vt ei credatur emeruit: Qui bene contulit, quoniam suum non quæsiuit, quod cæleste est impetrauit. Ideo ergo præceptum non datur, consilium datur. Præceptum enim castitatis est, consilium integritatis.

Præceptum tamen habet præmium, vt dicitur libro j. de Abraham.

Sicut coaceruanda sunt præcepta, ne quid lateret: ita etiam proponenda sunt præmia, ne fortè desperaret.

Præceptum generale esse debet, vt omnes possint id facere quod præcipitur. Libro de Noë & arca.

Generale omnibus & commune præceptum, non altiora indicit genera virtutum, quæ vtique paucorum sunt.

Præcipit Deus etiam quod non obseruandum antè præuidit, vt probat libro de Paradiso. Require suprà, capite Adam. Præceptorum habetur distinctio, super Epistolam ad Eph. cap. vj

Quod est mandatum primum promissionis, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram. Promissio hæc in Exodo continetur, vt honorifici sint parentes, vt bene essent & prouectioris fierent ætatis. Quomodo tamẽ hoc primum mandatum dixit, cùm constet primum mandatum sic contineri: Non sint tibi alij dij præter me: Deinde non facies tibi vllam similitudinem quæ sunt in cælo sursum, & in terra deorsum: Tertium, Non sumes nomen Domini Dei tui in vanum: Quartum, Obseruabis, inquit, sabbata mea: Quintum autem, Honora patrem tuum & matrem &c. Sed quia prima quatuor mandata ad Deum pertinent, hæc in prima tabula contineri subintelliguntur, cætera ad hominem, vt honoret parentes, non occidat, non fornicetur, non furetur, non falsum testimonium dicat, neque quicquam proximi sui concupiscat. Hæc sex mandata, in secunda tabula videntur scripta, quorum primum est: Honora patrem & matrem. Hac causa ergo dixit: Quod est mandatum primum in promissione: vt discerneret inter mandata quæ ad Deũ, & inter ea quæ ad hominem pertinent.

Præceptum non debet esse violentũ: quia vt dicit in prologo super Psalm.

Violentiora præcepta non permanent: quod autem cum suauitate præceperis, id infusum semel præcordiis, non consueuit elabi.

Vtilia sunt Diuina præcepta. Lib. de fuga seculi.

Præceptis cælestium testimoniorum aut informamur ad innocentiam: aut reuocamur à culpa.

PRAEDA. *Homo bonus de præda nihil vult etiam vbi iustum fuit bellum. Libro primo de Abraham.*

Quantum illud est quod de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triumphi mercedis susceptio, & beneficij arrodit gratiam. Plurimum enim refert, vtrum pecuniæ, an gloriæ dimicaueris. Alter mercenarij loco ducitur, alter dignus habetur conseruatoris gloria. Iure sanctus de præda vsurpare aliquid vel oblatũ recusat, ne dicat qui dedit: Quia ego diuitem feci eum. Hoc solùm satis sibi esse testificatur, quod pastui præliantium iuuenum profecisset. Dicet aliquis: Cùm ipse vicerit, quomodo dicit ad regem Sodomorum, Nihil sumam abs te: cum præda vtique in potestate victoris fuerit? Docet militarem disciplinam, vt regi seruentur omnia. Sanè iis qui secum fuissent, in adiumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.

Qui prædari vult alium, ipse præda fit alterius. Libro quinto Hexameron. Require suprà, capite Piscis. Qui prædationibus intendunt hominum consortia velut inhumani fugiunt. Eodem libro. Require suprà, capite Auis.

Prædonibus similantur qui de præda lucrari conantur, vt dicit in sermone quodam. Vide suprà, capite Auaritia.

PRAEDICATOR ET PRAEDICATIO. *Prædicatorum quatuor genera distinguuntur, vt colligitur super epistolam ad Philipp. cap. j. exponens illud: Scire etiam vos volo fratres, &c.*

Tom. V. Quoniam superius participes hos gaudij sui pronũtiauit, ideo quid profecerit prædicatio eius insinuat, quasi charis, ita vt omnibus innotuerint passiones eius pro Christo. Per hanc humilitatem gloriosum se indicat, vt habeant occasionem gaudendi amatores eius, quia cuius vincula in Christo manifestantur, dignitas eius crebrescit. In omni prætorio, & in cæteris omnibus. Id est, in omni Iudaismo, & per vniuersas ecclesias gentium. Præest enim Iudaismus, quia ipsi facta promissio est, sicut dicit Dominus, quia salus ex Iudæis est. Ideóque plures ex fratribus exemplum suum sequutos ausos dicit fuisse loqui verbum Dei cum fiducia. Constantia enim eius multos animauit, vt timerent euangelizare comperto exemplo Apostoli quòd Deus est, vt tueatur diligentes se: sed & alios fratres falsos, nõ fiducia neque dilectione Dei, sed contentione zeli incitatos Dei verbum dicit prædicare quasi inuidos. Plures ergo ex fratribus syncera quidem, sed diuersa voluntate Christum annuntiabant. Alij enim bona voluntate hoc agebant ad gloriam Dei solius, alij verò charitate incitati Apostoli certi de tuitione Dei: Sic iterum econtra alia duo genera ponit, quæ non syncero animo prædicabant. Quidam enim inuidentes Apostolo contentione hoc agebant, alij verò astutia simulationis Christum annuntiabant, vt possent seditiones excitare Apostolo, quasi authori huius sectæ, qui multos aggregauerat suæ conspirationi: maior enim inuidia crescebat Apostolo, quando ex latere eius multi videbantur docere.

Prædicare debet qui scientiam habet, vt probat in prologo sui pastoralis. Require suprà capit. Ambrosius.

Cap. 12. *Vt sciat studere debet. Super primam ad Timoth. cap. iiij. Require infrà cap. Prælatus. In prædicationis principio inuocare debet Dei gratiam. Lib. v. super Lucam.*

Videns autem turbas, vt legisti, ascendit in montem. Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius. Euãgelizaturus enim & benedictionum de thesauris Diuinitatis prompturus oracula, incipit esse sublimior. Hic autem etsi in humili stabat, tamen oculos eleuauit. Sic etiam cum Lazarum suscitaret, infremuit in spiritu. Sic etiam caput leuauit, cum mulieri adulteræ peccata donaret. Quid est enim leuare oculos, nisi interius lumen aperire? Denique sanctus Matthæus aperuit, inquit, os

Matth. 5. suum: Thesauros scilicet sapientiæ & scientiæ Dei reclusis adytis templi sui ora reserauit. Ergo & tu aperi os tuum, sed vt prius aperiatur implora. Si enim Paulus in apertione oris sui implorat auxilium, multò magis implorare te conuenit. Ostendit enim tibi clauem scientiæ, qua os tuum aperire debeas, dicens Propheta: aperi os tuum verbo Dei. Verbum Dei clauis tui oris est. Clauis scientiæ, oris tui clauis est, qua laxatis silentij catenis, imperitiæ claustra reserantur.

Tom. V. *Prædicatoris affectus & intentio esse debet salus auditorũ. Super epistolam ad Romanos, cap. j. Require sup. cap. Paulus. Et ibidem inf. cap. xv.*

Ioan. 14. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Deus pacis Christus est, qui ait: Pacem meam do vobis, pacem

Matth. 2. meam relinquo vobis. Quem optat esse cum iis, sciens dixisse Iesum: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Tales ergo istos cupit esse, vt sit cum illis Dominus Christus Iesus: qui amputata omni discordia erroris humani, ostendit ac dedit quid verum sit, vt in ipsa veritate maneant pacifici.

Prædicare non debet propter temporale commodum, imò à receptione munerum immunis esse debet. Super primam ad Corinthios, capite nono. Require suprà capite Munus.

A *Potest tamen recipere necessaria. Vnde ibidem infrà de Paulo Apostolo dicit.*

Quæ igitur est mihi merces, vt euangelizãs sine sumptu efficiam Euangelium, vt non abutar potestate mea in Euangelio? Repressa verborum iactantia gloriatur, & vult intelligi quanta dignus mercede sit quia potestate sua non vtitur in Euangelio, dum respuit oblatos sumptus, ne vim prædicationis humiliet. Hoc est licere, sed non expedire propter salutem fratrum, vt corrigantur. Forma ergo esse vult cæteris, vt vbi vident nõ expedire, etiam licitis non vtantur: si quo minus, de licito fiant rei, quod sic sumunt, vt ad detrimentum proficiat.

Quia vt dicit super primam ad Timotheum v.

Tanta merces debet esse euangelizãtis regnum Dei, qua neque contristetur, neque extollatur. Tomo eod.

Prædicatoris gloria est, quando bene credunt auditores. Tomo eod.

B *Super primam ad Thessal. cap. ij.*

Gloria prædicantium est, quando audientes facilè credunt.

Prædicatoris vita talis esse debet, ne in aliquo prædicationis ministerium valeat inculpari. Super epistolam ad Romanos, capite sexto. Require suprà cap. Paulus. Prædicator suam vitam sicut doctrinam sine simulatione ad auditorum salutem debet ordinare. Super secundam ad Corinthios, capite primo. Tom V.

Hoc ergo cogitans, nunquid leuitate vsus sum: aut quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me, Est est, non non? Quoniam dicit, voluerã venire ad vos: & non iit. Idcirco, nunquid leuitate vsus sum, inquit: quia videtur qui dicit aliquid & non facit, leuitate vti: Ideo ne fortè istud de Apostolo arbitrarentur, hoc purgat, quia non istud leuiter, sed cum consilio fecit, vt nõ impleret quod disposuerat. Aut nunquid quæ cogito, inquit, secundum carnem cogito? Qui enim secundum

C carnem cogitat, tunc non implet quæ disponit, quando aut personis amplioribus defert, aut certè lucris, aut apparatibus vincitur: qđ Apostolus semper spreuit. Spiritalis autem tunc dispositum non implet, quando prouidentius aliquid pro salute animæ meditatur, sicut & Apostolus. Ideo nõ impleuit quod voluerat, vt per hoc ipsum meliores efficerentur: scientes ideo distulisse eũ, quia quidam adhuc inter eos non se purificauerant à peccatis. Vt sit, inquit, apud me, Est est, non non. Hoc significat, quia non aliud egit quàm scit agendũ, quia vtilitas anteponenda est voluntati. Hic sensus spiritalis est. Carnalis autem sic mutatur, vt anteponat voluntatem vtilitati. Fidelis autem Deus quia sermo noster nõ est, Est & non: hoc est quod dicitur & ad Galatas: Si quæ destruxi, hæc eadem ædifico, præuaricatorem me constituo. Ideo ergo fidelem dicit Dei prædicationem: nam hoc faciunt adulatores. Frequenter enim ne homines offendant, quæ vera sunt prætermittunt. Dei enim Galat. 2.

D Filius Iesus Christus, qui in vobis est, qui per nos prædicatus est per me & Siluanum & Timoth. non fuit est & non, sed est in illo, fuit. Quantũ ad idoneos prædicatores pertinet, hoc debet esse vt sit apud illos, est est, non, non: vt non aliud faciant quàm sciunt vtile. Quia enim frequenter aliud volumus quàm est vtile, ne voluntas vincat vtilitatem, ideo Apostolus voluntati suæ vtilitatem præposuit, ne iret ad illos. In Christo enim Iesu non fuit est, & non, sed est in illo fuit: quia nunquam aliud voluit quàm est vtile. Semper enim voluntas eius cum vtilitate est, nec immutatus est vt faceret inuitus, sicut homo, quod est vtile: aut vt ambigeret de aliquibus & mutaret voluntatem. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo est. Et in illo Amen Deo ad gloriam per nos. Manifestum est quia semper in Deo veritas est: hoc est, Amen, manifestata per Christũ, pòst per Apostolos prædicata ad gloriam Dei, signorũ

virtutibus testimonium perhibentibus vera esse quæ promisit Deus per Christum Dominum nostrum. Gloria enim Dei est, cum ab illo omnia, & per illum, & in illo esse discuntur.

Tomo eod. *Vnde super epistolam ad Philippens. cap.* j. *exponens illud: Quid enim? dum tamen omni modo siue occasione, &c.*

Primum gaudium eius est in fratribus, qui bona voluntate Christum annuntiant: Deinde etiam in eos se dicit gaudere, quod fallacia hominũ aduersum eum cõpositum erat, vt ad inuidiam eius & pressuram Christus prædicaretur. Hoc enim dicit sibi ad vitam proficere, quod illi parauerant ad mortem. Hanc enim dicit vitam suam esse, si Christus omnibus prædicetur: & se etiam mori paratum, vt hoc posit impleri, sciens magnam sibi pro hoc voto & efficacia dari posse mercedem. Imperita enim malitia aduersum se semper machinatur dum nescit. Ad calcandam erga horum maleuolentiam qui tecti fallacia insidias vitæ eius tendebant, Dei præsidiis se muniri testatur. Iis quos vtique socios gaudij sui dicit, adiuuãtibus oratione, propter communem alacritatem, & sancti Spiritus subministrationem, qui contra voluntatem illorum, & vias aperiret prædicanti, dans gratiam & fiduciam verbis eius, vt ortas seditiones compesceret. In nullo ergo dicit se confundi in doctrina Christi, quia & spes magna promissionis est. Et quia nihil in ea turpe & inhonestum aut fallax est, sicut apud Paganos, sed aperta simplicitas. Hinc est vnde cum omni constantia non cedit aduersis, vt magnificetur Christus in corpore eius, siue occidatur, siue cæsus euadat ex eo enim quæ & quanta species in Christo est consideratur, quando non solùm cædi & affligi pro eo, sed & mori paratus est. Vitam etenim suam siue in præsenti, siue in futuro, Christum esse dicit, sicut & Euangelista Ioannes testatur dicens: Quod factum est, in ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Pro hac vita mortale corpus tradidit, vt id recipiat æternum: ac per hoc lucrum computat mori pro Christo.

Tom. eod. *Vnde nihil timere debet. Super primam ad Thessalon. capite secundo.*

Ipsi enim scitis fratres introitũ nostrum ad vos, quia non inanis fuit: sed quãdo passi & contumeliis afflicti, sicut scitis, in Philippis ex certa libertate vsi sumus in Deo nostro, loquendo ad vos Euangelium Dei in magno certamine. Hanc pressuram quam nunc memorat, passus est in Philippis, cum Silea propter spiritum pithonem, quem à puella eiecerat, quod iam suo loco dictum est: cui pressuræ non cessit, sed fortior inuẽtus est, dum audet prædicare, nec loqui timet spe vtique promissi premij, vt & hi essent securi in persequutionibus gaudentes propter futuram mercedẽ. Signum ergo deuoti & fidelis prædicatoris dicit esse hoc, si in pressura loqui verbum Dei non timeat, inanem illum significãs, qui terrore præsenti formidinem patitur prædicandi. Qui enim securus est de promissa spe, non credit vt coronetur. Nam exhortatio nostra non ex fallacia, neque ex immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus à Deo vt crederetur nobis Euangelium, ita loquimur: non vt hominibus placentes, sed Deo, & qui probat corda nostra. Hoc propter pseudoapostolos dicit, qui dolo & fallacia prædicabant non missi, vt circumuenirent gentes ad seruiendum legi factorum. Iste autem electum se & missum prædicare multis probat rebus, quia & in pressuris fortior inuentus est, & in conuersatione irreprehensibilis, vt nihil esset in hoc quod minus Deo dignum videretur, pro sequentibus signis. Quidã enim quæstus causa Christum prædicabant fauori hominum seruientes, quia & in arguẽdo remissiores erãt, quippe cum nec autoritas esset: & in tribulatione infirmi, quia non ex corde, sed in fallacia erat sermo eorum. Omnis enim qui aliquid sine spe agit, orta tribulatione succumbit. Neque enim vnquam in verbo adulationis conuersati sumus, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, Deus testis est. Nunc aperit quod supra significauit, cum dicit: Non in occasione auaritiæ: Deum dans testem, quia istud ex corde faciebat, nõ in hypocrisi, quasi contemnens pauca, vt fortè plura offerrentur: vnde & ipsos conuenit scientes ac probãtes quia nulli fuerat adulatus. Pseudo enim apostoli formam auaritiæ dari sibi optabant, vt ipsa occasione dũ veros Apostolos omnia illata vident accipere, possint ipsi sine inuidia simpliciores homines deprædari. Nec quærentes ex omnibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis, cùm possimus honori esse, vt Christi Apostoli. In tantum grauat pseudoapostolorum causam, vt se abnuere dicat, cum liceret illi obsequia requirere ad cõprimendos eos quibus nec facultas erat, nec pudor, & tamen honorem sibi poscebant: se enim potius quàm Dei doctrinam cõmendari volebant. Apostolus autem qui gloriam non ad præsens, sed in futurũ requirebat, se humilem faciebat, vt Dei prædicatio exaltaretur.

Propterea conscientiam fictam habere non debet. Super primam ad Timoth. cap. j.

Hoc præceptũ commendo tibi fili Timothee, secũdum præcedentes super te prophetias, vt milites in illis bonam militiam habens fidem & bonam conscientiã: quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt: ex quibus est Hymenæus & Alexander, quos tradidi satanæ, vt discant non blasphemare. Postquam Dei Patris & Christi Filij eius quæ & quanta beneficia circa peccatores sint homines memorauit, qui cum essent puniendi, non solùm ignouit eis, sed & iustificauit, & in filios sibi adoptauit, quo ordine populum disciplina ecclesiastica imbueret, in subiectis ostendit, commonẽs vt memor lectionis suæ sanctus Timotheus, ad id quod prædestinatus est impleat. Prædestinatus est enim quando ad hoc ab Apostolo assumptus est, vt ordinaretur iudicatus dignus futurus episcopus, vt impleret militiam euangelicam in fide & pura conscientia. Qui enim fideliter docet, non potest malam habere conscientiã. Tunc enim fidem exhibet prædicationi, si se abstineat à contrariis omnibus, quia exemplo bonorum operum multos lacessit ad credulitatem, fidentes de spe prædicationis. Nam qui fidem spernit proculdubio malæ est conscientiæ. Aut enim hypocrita prædicatur, aut apertus blasphemus, sicut erant Hymenęus & Alexander, qui deserentes fidem, naufragi facti sunt, id est nudi veritate, aut priuati vita: Quid est enim veritas, nisi vita?

Prædicatoris vita doctrinam commendare debet. Super epistolam ad Romanos, cap. j.

Non enim erubesco Euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Hoc dicto illos tangit, à quibus acceperant non rectam fidem, Apostolorum autem doctrinam virtus commendabat, vt quia incredibile videbatur quod prædicabatur, signa ac prodigia ab Apostolis facta in testimonium essent nõ diffidendum de iis quæ ab eis dicebantur, in quibus tanta virtus inesset. Nulli enim dubium virtuti verba cedere: ac per hoc quia illorum nulla visa erãt portenta prædicatio illorũ sine virtute Dei erat. Ideóque non se dicit erubescere Euangelium Dei, illos autem erubescere, quia quod illis tradiderat, in reprehensionem veniebat, nec quoquã testimonio firmabatur, & discordabat à doctrina Apostolica. Igitur virtus Dei est, quæ inuitat ad fidem, & dat salutem omni credenti, dum peccata remittit, & iustificat, vt à secunda morte detineri non possit signatus mysterio crucis.

Debet se ipsum præbere auditoribus in exemplum. Super primam ad Corinth. cap. ix.

Ideo refrænare se corpus suum ostendit, vt remuneratione quam aliis prædicat, etiam ipse dignus habeatur,

A tur, ne aliis curatis, ipse remaneret in vulnere. Ratã ergo spem prædicationis suæ affirmat, quando gestis id se prosequi quod docet ostendit: quia qui aliter agit quàm prædicat, suspectos facit audientes, vt de promissis dubitent. Suo itaque exẽplo, nõ magis verbis, quàm operibus exercendum hortatur.

Debet attendere proprietati verborum, & non curiositati: quia prædicatio nostræ fidei sic incœpit. Super eandem epistolam, capite primo.

Non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi. Quia prædicatio Christiana non indiget pompa & cultu sermonis, ideóque piscatores homines imperiti electi sunt, qui euangelizarent, vt doctrinæ veritas ipsa se commendaret, teste virtute, ne hominum versutia & calliditate humanæ sapientiæ acceptabilis videretur, nõ veritate sicut disciplinæ ab hominibus inuentæ, in quibus non ratio, non virtus, sed verborum quæritur compositio: ac per hoc gloriam suam quærit, qui fidẽ Christi verbis exornare vult. Obscurat enim illam splendore verborum, vt non illa, sed ipse laudetur. Sicut & pseudoapostoli ne stulti viderentur prudentibus mundi, in sapientia hominum Christum prædicabant duplici genere, vt & eloquentiæ studerent, & ea quæ mundus in nobis stulta iudicat, euitarent: vt neque incarnatũ Dei Filium, & de virgine natum docerent, neque carnis futuram resurrectionem, quia mundi istud sapientiæ ratio stultum iudicat: Ac per hoc Apostolus non se in sapientia hominum dicit Christum prædicare, ne euacuetur crux Christi: quia qui in sapientia hominis Christum annuntiat, negat veritatem prædicationis, sicut suprà memoraui. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est. Manifestum est, quia quibus crux Christi stultitia est, in perditione sunt: infernæ enim morti non sunt erepti. Iis autem qui salui fiunt, virtus Dei est. Non obscurum quia iis qui credunt, Dei virtus. Credunt enim non infirmitatem esse crucem Christi, sed virtutem: intelligentes mortem victam in cruce, cuius signum qui habent, salui sunt: quia ab illa teneri non possunt. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & intellectum prudentium reprobabo. Perdit sapientiam sapientium, dum quæ ille negat, posse fieri facit: Et reprobat intellectum prudentium, cùm Deum quem incuriosum dicunt aggressum probat ea quæ stulta putant, vt Dei Filius incarnatus de virgine crucifigeretur pro humana salute: quod verè factum testatur virtute, non verbis. Vbi sapiens, vbi scriba, vbi conquisitor huius mundi? His dictis tam in Iudæos quàm gentiles inuehitur, quia & Iudæorum scribæ & legis doctores Deum Filium habere stultum putant credi. Simili modo & gentes istud risui deputant. Sed Iudæi quia hoc non tam apertè in lege significatũ est, diffidunt: gentiles verò quia mundi ratio non istud recipit, (nihil dicit posse fieri sine commixtione) stultũ iudicant. Conquisitor tamen seculi est, qui à constellationibus agi mundum, & duodecim signis ortus & occasus fieri decernit calculis, nihil omnino sine horum motu putans fieri posse. Nónne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Stulta facta est sapientia huius mundi: putans enim se sapere, inuenta est imprudens. Quod enim impossibile iudicabat, possibile declaratũ est, Deum incuriosum æstimans. Est aliquid hac asseueratione stultius, vt fecisse dicatur mundum, & curam eius non agere? Vt quid fecit, si ad illum non pertinet qđ fecit? Sed quia vident quosdam feliciter mundo frui, quosdam deprimi, & bene agentes despici, maleuolos gloriari, idcirco incuriosum Deum esse crediderũt. Qui incuriosum Deum esse dicit, non negat maleuolũ, aut iniustum. Aut enim iudicaturus est mundum, aut iniustus est dissimulans de bonis & patiens fieri mala. Si igitur animaduertant seposito odio Diuinæ legis, possunt

videre causam istam à nobis terminari, qui Dei iudiciũ expectamus, in quo depressi exaltabuntur, & violenti humiliabuntur, quia nõ est personarum acceptio apud Deum. Nam quia in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Non cognouit mundus, id est, homines Deum in sapientia eius: quia vnicam maiestatem illius figmentis dederunt, vel elementis, dissimulantes de eo per sapientiã carnis putãtes hæc debere coli, quæ videntur. Propterea placuit Deo prædicationem ordinare, quæ illis stulta videretur, vt credentes quæ illi diffidunt, salui fierent illis damnatis. Vicissitudo ergo hæc est, per quam Dei consilio falsum à vero damnatur. Roman. 2.

Debet prædicare & inuitus sicut Deus præcepit. Ibidem capite tertio.

Quid igitur est Apollo, quid etiam Paulus? ministri B per quos credidistis: Vt quia ministri sunt, spes in his non sit, sed in Deo, cuius ministri sunt. Illi enim gratiarum actio deferenda est, cuius donum est: Ij verò serui, quos etiam inuitos oportet dispensare. Nunquid nõ Moses coactus ire ad Pharaonem, & Ionas inuitus missus est prædicare Niniuitis, & Ananias cõtradicens missus est Saulo manum imponere? Et vnicuique sicut Dominus dedit, id est, sicut voluit & sciuit, diuisit singulis officia ministerij.

Prædicator propterea dicitur Angelus. Super epistolã ad Hebræos, cap. j. exponens illud: Qui facit Angelos suos spiritus &c. Tomo eodem.

Sunt etiam hæc officia in Ecclesia præsenti. Nã prædicatores sancti, quando spiritalia prædicant, & gaudia regni annuntiant, Angeli dicuntur: Quando verò terrorem gehennæ ignis prædicant, ministri sunt, vt teneant peccatores in comminatione ignis illius, qui nunquam extinguetur.

C *Quid prædicare debeat vel non, dicit libro sexto super Lucam.* Cap. 12.

Sed videamus cur secundum Matthæum reperiamus admonitos discipulos, ne cui dicerẽt quòd ipse sit Christus: hîc autem scriptum sit increpatos esse ne cui dicerent, quòd esset multa passurus & resurrecturus. Videtis quòd in vno Christi nomine omnia sint. Ipse est enim Christus qui natus ex virgine: Ipse est qui fecit mirabilia in populo: Ipse est qui mortuus est pro peccatis nostris & resurrexit à mortuis. Vnum horum si retraxeris, retraxisti salutem tuam. Nam etiam hæretici habere sibi Christum videntur. Nemo enim Christi nomen negat: sed negat Christum, qui nõ omnia quæ Christi sunt confitetur. Multis igitur ex causis iubet tacere discipulos, vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiã, doceat humilitatem, simul ne rudes & imperfecti adhuc discipuli maximè prædicationis molibus opprimãtur. Nunc qua causa etiam immundos spiritus iubeat tace- D re, consideremus. Sed & hoc nobis scriptura aperuit, quia peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Et ne quis dum prædicantem audit, sequatur errantem, (improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris sæpe permiscet, vt sub specie veritatis, testimonium fraudis obtexat) etiam illud consideremus, vtrum hic primùm mandauerit discipulis ne cui dicerẽt, quia ipse esset Christus: an verò & antè mandauerit quando Apostolos duodecim destinauit denũtians illis: In vias gentium ne abieritis & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis: ite autem ad oues quæ perierunt domus Israël. Ægros curate, leprosos mundate, dæmones, inquit, eiicite, & discite quis in ea dignus sit, atque ibi manete. Itaque ne hîc mandatum videtur vt Christum Dei Filium prædicarent. Ordo igitur disputationis est, ordo tractatus, & ideo etiam nos cum aliqui ex gentibus vocantur ad Ecclesiam, ita præceptorum seriem Matth. 10.

formare debemus, vt primò vnum Deum authorem mundi omniúmque esse doceamus, in quo viuimus & sumus, & mouemur, cuius & genus sumus, vt non solùm propter munera lucis & vitæ, verùm etiam propter cognationem quandam generis à nobis diligendus sit. Deinde opinionem illam quæ est de idolis destruamus, & quòd non posfit auri argentíque vel ligni materia vim in se habere Diuinam. Cum vnum Deum esse persuaseris, tunc indicio eius astrues per Christum nobis salutem datam, incipiens ab illis quæ gesfit in corpore, & ea Diuina describens, vt plus quàm homo fuisse videatur, victam vnius virtute mortem, mortuúmque ab inferis suscitatum. Paulatim enim fides crescit, vt cum supra homines fuisse videatur, Deus esse credatur. Nam nisi probaueris quòd illa facere sine Diuina virtute non potuit, quemadmodum potes probare in eo vim fuisse Diuinam? Sed fortasse nobis parum authoritatis & fidei deferatur. Lege sermonem Apostoli apud Athenienses habitum: qui si à primo destruere voluisset cæremonias idolorum, sermonem eius aures gentilium respuissent. Ab vno igitur Deo operatore mundi incipit dicens: Deus qui fecit mundum, & cuncta quæ sunt in eo: negare non poterant vnum operatorem esse mundi: vnum Deum, vnum omnium esse creatorem. Adiunxit eò, quòd cæli & terræ Dominus in manufactis non dignetur habitare. Deinde quòd inter auri argentíque cassam materiam nequaquam verisimile sit artificio hominis vim Diuinitatis includi, erroris remedium docens esse studium pœnitendi. Tunc venit ad Christum: nec tamen Deum maluit quàm hominem nuncupare dicens: In viro quo definiuit omnibus fidem, suscitans eum ab inferis. Qui enim tractat, debet audientium considerare personas, ne prius irrideatur quàm audiatur. Quando enim Athenienses crederent quia verbum caro factum est, & de Spiritu virgo concepit, qui irridebant, quia resurrectionem audierant mortuorum? Tamẽ & Dionysius Areopagites credidit: & alij crediderunt in virum, vt in Deum crederent. Quid interest quo quisque credat ordine? Non in principiis perfecta quæruntur, sed de principiis ad ea quę perfecta sunt peruenitur. Ergo tali Atheniẽses informauit præcepto: talis nobis apud gẽtiles ordo seruãdus est. At verò cũ Iudæos alloquerentur Apostoli, ipsum Christum esse dicebant, qui propheticis nobis esset promissus oraculis: quem non prius authoritate sua Dei Filiũ nominabant, sed virũ probatũ, virum iustum, virum à mortuis suscitatum: illum virum de quo dictum est in Prophetis: Filius meus es tu: ego godie genui te. Ita ergo & tu ad ea quæ difficilè creduntur, authoritatem Diuini sermonis ascisce, & promissum eius aduentum Prophetarum voce designa: resurrectionémque multò antè compertam scripturarum testimoniis edoceto, non vsitatam cum cæteris atque communem, vt in ipsa suscitati corporis assertione, æternæ testimonium Diuinitatis acquiras. Cùm enim cæterorum corpora corruptionem probaueris subiisse post mortem, hunc vtique de quo dicitur: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem: cum probas humanæ fragilitatis expertem, probas humanæ conditionis merita supergressum, Deo magis quàm hominibus conferendum. Quod si ad sacramenta fidelium tendens catechumenus imbuendus sit dicendũ, quia vnus Deus est, ex quo omnia: & vnus Iesus Christus, per quem omnia: Non duos deos esse dicendos, perfectum quidem Patrem, perfectum esse & Filium: sed vnius Patrem & Filiũ esse substãtiæ, verbũ ęternũ Dei, non quod profertur, sed quod operatur, ex parte genitum, non voce editum. Prohibentur ergo Apostoli euangelizare eum Dei Filium, vt euangelizarent postea crucifixum.

Item libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu quinto.

Narrauerunt mihi iniusti exercitationes, sed non sicut lex tua Domine. Bene optat iudicium sibi fieri de persequentibus qui non solùm opera iusti impedire, verùm etiam fidem superflua narratione conati sunt. Etenim quasi fabulæ cuiusdam nænias narratas sibi dicit ἀδολεσχίας, hoc est superfluas loquacitates. Narratores enim superflui, sicut hirundines disputationis suauitatẽ loquacitatis continuatione corrũpunt, vt Aristotelis sententia est. Superflua igitur loquitur hæreticus, qui non loquitur veritatem, non loquitur secundum legem. Qui autem fundatus est in lege, nouit à veris falsa discernere, specialis eruditione doctrinæ, hæretica ab euangelicis dogmata separare. Ideo ne multi decipiantur, iubetur à Domino tacere peccator. Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Conticescat igitur perfidia, quæ tramitem veritatis tenere nõ nouit, quæ Dei præcepta non seruat. Cur enim per os suum assumunt peccatores Euangelium veritatis, in quorum ore veritas non est? Omnia autem Dei præcepta veritas: Christus autem veritas. Non est ergo Christus in disputationibus perfidorum, qui dicit perfido: Os tuum abundauit nequitia, & lingua tua concinauit dolum. Lingua enim quæ vult astruere mendacium, dolum vtique nectit assertis. Sed huiusmodi fur est, & cum fure concurrens. Multi enim fures sunt, qui verbum Dei non ad vtilitatem suam furantur & rapiunt, sed ad fraudem & patrimonium quoddam cælestium scripturarum sua furta detorquent, adulterina sibi compendia colligentes, dolo magis quàm veritate quæsita. Sed ij sunt qui miscent aquam vino, tanquam caupones pessimi adulterantes verbum Dei, & insyncerum proferentes quicquid perfido & tanquam ebrio ore deprompserint. Et ideo aliena loquuntur à lege. Vnde bene eos Propheta refutat atque reprehendit, sciens quid præscipto legis acceperit.

Prædicator si bonus est, tribulationes patitur. Super secundam ad Timoth. capite primo. Require suprà capite Paulus. Vnde assimilatur parturienti. Libro de Isaac & anima. Require suprà capite Partus. Prædicationis auditor qualis esse debeat, dicit libro primo super Beati immaculati, litera vj.

Meritò igitur sanctus Dauid Pascha Domini celebrans, & feruenti spiritu tempora ingressus ęstiua, in verbo Dei fructus varios colligebat, hyemis aduersa declinans ait: Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis vsquequaque, quia in iudiciis tuis speraui. Quantus labor est, vt verbum percipias? quantum iterum periculum si amittas? Et ideo tibi dicitur: Noli negligere gratiam quæ in te est. Excole diligenter quasi bonus agricola campum tuum, vt pascantur agni tui, & facta tua floreant. Non auferatur ex ore tuo verbum, ne fortè verbis facta non congruant, & deformẽt iniquitatis opera, magisterium disciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cũ dicitur peccatori: Quare tu enarras iustitias meas? Et ipsa obmutescit facundia, si ægra sit conscientia. Veniunt aues cæli, etiam ipsæ tollunt verbum ex ore tuo. Sunt & tempora tentationum, quæ tollunt verbi semen è saxo, ne radicem habentes fructum afferant. Nunc consideremus vtrum etiam ex corde posfit auferri verbum veritatis. Radicatum enim verbum atque depressum & infixum cordibus nostris, difficilè auferri potest. Denique dictum est à Domino: Quare tu enarras iustitias meas? Non dixit: Quare cogitas iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum: Non dixit, Per cor tuum. Sermo cohibetur indigni animi, non obstruitur pœnitentia: insol

insolentiam prohibet, non excludit correptionem. Cauendum tamen est, ne & ipsa interius corda turbentur, & offundat tenebras malitia, vt cor vanis cogitationibus obcæcatum, lucem veritatis amittat, fulgorémque verbi capere non possit. Si igitur Dauid orat ne auferatur ex ore suo verbum: & si auferatur, non vsquequaque, id est, non penitus auferatur, quis tantus est, qui in potestate sua gratiam disputationis esse commemoret? Præsertim si vita redarguat, quod doctrina præsumat, & iudicio Dei damnanda committat.

De audienda prædicatione quoad rem & modum, loquitur in sermone quodam de quadragesimali tempore, qui incipit vt sequitur: Ser. ord. 80. Tom. III.

Frequenter studueram apud meipsum, fratres, subtrahere vobis Dominicæ prædicationis eloquia, ac non largiri sæpius sermonum cælestium sacramenta. Siquidem nihil prosit offerre pabula recusanti, & potum porrigere minimè sitienti, cum id quod offeras, non tam libenter hauriat, quàm fastidiosè velut turbulentum reddat: atque ita fit, vt & poculi synceritas vitietur, & causas delicti fastidiosius peccator inueniat. Sic ergo & charitati vestræ ingerere Dominici poculi prędicationem fortè superfluum est, cum id anima vestra clausis visceribus non tam sitienter hauriat, quàm dissimulanter infundat. Fundit enim mandatum Domini, qui illud aure sua percipit, corde non continet. In superficie enim quadam corporis illud gestans, ac minimè ad interiora transmittens quod audiuit, dum obliuiscitur seriem prædicationis effundit: & ita domum vacuus repetit, qui de Ecclesia onustus exierat. Dicite enim mihi, quis de vobis cum ad hospitium redierit, dicit: Hodie audiuimus episcopum de eleemosynis disputantem: rem vtilem prædicauit, debemus pauperibus misereri: Prosequutus est etiam de idolorum execranda cultura: requiramus ne ignorantibus nobis in possessione nostra sit idolum. Admonet etiam festinare debere catechumenum ad gratiam fidei: Offeramus familiolæ nostræ, vt fidem quisquis est fidelis accipiat, ne fortè ratio salutis eorũ quæratur à nobis, quia vita eorum nostro pendet arbitrio. Nemo de Dei rebus cogitat, nemo de die iudicij loquitur, quasi aut per omnia victuri, aut per omnia morituri. Mihi credite ita viuimus in hoc seculo, vt corpore moriamur: ita morimur, vt rationi reddendæ viuamus. Moritur interim homo, sed actuum causa non moritur. Viuente autẽ causa, necesse est vt causæ suæ persona non desit sicut ait Propheta: Ecce homo & opera ejus. Volueram ergo subtrahere vobis Dominicæ prædicationis eloquia, non quòd iratus hoc facerẽ, sed vt euangelicam sententiam custodirem. Ait enim Dominus: Qui habet, dabitur ei, & abundabit: & qui non habet, id quod habet, auferetur ab eo. Habenti igitur dari iussit, & non habenti non solùm non dari, sed etiam id quod habet auferri. Quæ sententia superflua vobis forsitan videtur. Ego autem dico rectè ac sapienter Dominum præcepisse. Habenti ergo iubetur dari. Meretur planè accipere, qui ita laborauit, vt ꝑpria solicitudine animæ suæ diuitias spiritales acquireret, vt puta quis continentiæ fortè proposito, cœpit castimonię custodire virtutem, meretur audire quæ castitatis remuneratio sit futura, vt ad virtutis obseruantiam audiens, remunerationis gloriam facilius possit pugnã quam cœpit atterere. Alius ad misericordiam promptus debet audire, quia ipsi miserebitur Deus: & qui hanc terrenam substantiam cælestibus diuitiis repensauit, necesse est vt auscultans vicissitudinem cælestium præmiorum promptior ac libentior opus Domini prosequatur, & ad misericordię quod habet bonum, largitatis addat augmentum. Ideo ait Dominus: Qui habet, dabitur ei: hoc est, qui diues

A fuerit bonis operibus, hic magis euangelica prædicatione ditetur. Cæterùm si fornicatori prædices, & dicas quòd virgo debeat permanere: & auaro quòd omnia sua distrahere debeat atque donare, stultitia illi est. Hanc autem prædicationem ridiculam putat, sicut ait Apostolus: Animalis autẽ homo non percipit quæ sunt spiritus, stultitia enim est illi. Tale enim est iis prædicare quod perfectum est, quale si mendicum pannis obrutum holoserica velis induere, & esurientem rusticũ placento delectare, necesse est enim vt ab vtroque ista recusetur oblatio: Illi enim displicet holoserica, qui magis necessaria frigori vestimenta desiderat: huic placentum amarum dum escam magis saturitatis exquirit. Istis ergo personis offerenda potius sunt quæ sua sunt, sicut ait Euangelium, etiam id quod habet, auferetur ab eo: hoc est, cogendus fornicator pannos suæ corruptionis abiicere, compellendus auarus est panem suæ cupi-
B ditatis exponere. Vereor autem fratres ne hæc euangelica lectio plerisque de vobis congruat, quæ ait: Cantauimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis. Annuntiauimus ergo vobis regni cælestis gaudium, & minimè corda vestra motu quodam alacritatis exultant. Prædicamus triste iudicium, & sensus vestri ad pœnitentiam in lacrymas non prorumpunt. Infidelitatis enim genus est, in Diuinis rebus nec gaudere prosperis, nec flere contrariis. Saltationem ergo à nobis requirit Deus, non vtique sinuosi volubilitatem corporis, sed extollentis se fidei sanctitatem. Sicut enim qui corporaliter saltat, nunc aëre suspenditur, nunc ad altiora iactatur, nunc alterius saltibus loca diuersa collustrat, ita & qui spiritualiter saltat interueniente fide modò in aëris subtilitatem erigitur, modò ad siderum altiora tollitur, modò diuersis cogitationum saltibus Paradisum cælúmque collustrat. Et sicut qui corporaliter saltat,
C volubilitate membrorum se exercens, gyrum sibi saltationis acquirit, ita & qui spiritaliter saltat fidei alacritate semper se mouens, gyrum totius orbis assumit. Solent autem homines sicut mos est: in votis suis, hoc est nuptiis præcipuè saltare vel canere. Vnde & nos habemus votiuas nuptias, in quibus saltare vel canere debeamus. Vota enim nostra celebrãtur, quãdo Christo Ecclesia copulatur, sicut ait Ioannes: Qui habet spõsam, sponsus est. Propter has ergo nuptias saltare nos conuenit. Siquidem Dauid rex pariter & Propheta, dũ multa cecinerit ante arcam testamenti, etiam saltasse dicatur. Elatus enim gaudio, in saltationem prorupit. Prȩuidebat enim in spiritu Mariam de germine suo Christi thalamo sociandam: vnde ait, Ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Ideo ipse præ cæteris ꝓphetiarum autoribus plus cantauit, qui lætior cunctis per hæc gaudia suos posteros coniugabat, & ad propria vota solito dulcius inuitans, docuit nos quid ipsis nu-
D ptiis facere deberemus, cùm ille ante nuptias tanta exultatione saltauerit ante arcam. Ergo saltauit ante arcam Propheta Dauid. Arcam autem quid nisi sanctam Mariam dixerimus? Siquidẽ arca intrinsecus portabat testamenti tabulas: Maria autẽ ipsius testamẽti gestabat hæredem. Illa intra semet legem, hæc Euangelium retinebat. Illa Dei vocem habebat, hæc verbum. Veruntamen arca intus forísque auri nitore radiabat: sed & Sancta Maria intus forísque virginitatis splendore fulgebat. Illa terreno ornabatur auro, iste cælesti.

In sermone super illud: Hominis cuiusdam agri vberes fructus attulit: qui incipit, Duplex est tentationum species. Ser. ord. 81.

Qualis tibi rursum horror, qualísque sudor, quales tenebræ superuenient audienti condemnationis illius sententiam, qua dicitur: Discedite à me maledicti. Esu- Matth. 25.

riui, & reliqua. Neque enim in his verbis qui aliena inuasit, arguitur, sed is, qui non communiter vsus est iis quæ habuit, condemnatur. Nos quidem quod vtile credidimus, commonuimus. Si quis autem obedire vult Diuinis præceptis, nō ignorat quæ sit repromissionum merces. Qui verò obedire non vult, & negligit, manifesta est ignis æterni comminatio, cuius opto vos expertes effici & alienos, & effugere pœnas impiis repromissas, facientes illud quod scriptum est, vt redemptio animæ vestræ sint diuitiæ vestræ, & ad præparata pergatis regna cælestia, per eū qui vos vocauit Iesum Christum, cui est honor & imperiū in secula seculorū: Amē.

PRAEGNANS. *Ad literam & moraliter in quali versetur periculo, ostendit libro decimo super Lucam. Require suprà, cap. Corruptio.*

PRAELATVS. *Prælatus non debet procurare talis effici, vel promoueri: nec adulatione, vel prece, neque pretio, vel munere, sed virtutibus solùm. Libro secundo de officiis, cap. xxij.* Tom. I. B

Liquet igitur ea esse perpetua ac solida, quæ vera sunt, & quæ syncerè potius quàm dolo congregantur: Ea verò quæ simulatione atque assentatione parta sint, non posse diu perseuerare. Quis igitur vel illos qui pecunia ad obedientiam redimuntur, vel eos qui assentatione inuitantur, fidos sibi arbitretur? Nam & illi frequenter se vendere volunt, & isti imperia dura ferre non possunt. Leui assentatiuncula facilè capiuntur: si perstrinxeris verbo, immurmurant, deserunt, infesti abeunt, indignantes relinquunt, imperare malunt quàm obedire. Quasi obnoxios beneficio, subiectos sibi debere esse existimant, quos præpositos sibi habere debeant. Quis igitur sibi fideles putet, quos vel pecunia, vel adulatione sibi obligandos credidit? Nam & ille qui pecuniam acceperit, vilem se & despectum iudicat, nisi sæpe redimatur. Itaque frequenter expectat pretium suum: & ille qui obsecratione ambitus videtur, vult semper rogari. Ergo bonis artibus, & syncero proposito nitendum ad honorem arbitror, & maximè ecclesiasticum, vt neque resupina arrogantia, vel remissa negligentia sit, neque turpis affectatio, & indecora ambitio. Ad omnia abundat animi directa simplicitas, satísque se ipsa commendat. Cap. 23. Cap. 24 C

Sic & ipse debet ad prælationem bonos pro mouere. Vnde super secundam ad Corinth. cap. viij. Tom. V.

Prouidemus enim bona, non solùm coram Deo, verùm etiam coram hominibus. Prouidet bona corā Deo, dum quod iubet Deus circa ministerium sanctorū vel pauperum fieri docet: Coram hominibus verò prouidet bona, quia tales mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate sua non faciant eis scandalum, sed prouocent eos, ne bona doctrina Apostoli per improuidos ministros eius in vituperationem caderet.

Si iuuenis est prælatus, debet magis de se exemplum ostēdere bonum, & studio intendere literarum. Super primam ad Timoth. cap. iiij. Tom. eod. D

Præcipe hoc & doce. Nemo enim iuuentutem tuam contemnat: sed forma esto fidelium: in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Timotheus quātum ad ætatem pertinet, iuuenis erat: quantum ad mores & conuersationem, senior & grauis. Quem ideo sic monet, vt profectus eius per omnia exemplum esset bonorum operum, vt in adolescente mirabilis videretur & grauis disciplina, vt actus eius excusarent ætatem: & nō quasi iuuenis, sed quasi senior haberetur: & erubescerēt maiores natu, nisi se exhibuissent iuxta formam huius conuersatione & moribus graues: iuuenes autē ad coæuum suum haberent magistrum. Mirabilis adolescens sanctissimus Timotheus, cuius exemplo indisciplinata coërcenda iuuentus est, & seniorum irreuerentia puniē-

A da. Dum venio attende lectionem, exhortationem ac doctrinam. Noli negligere gratiam quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Intentum vult hunc esse & deditum exercitio lectionis, vt omni cura diligentiáque hoc enitatur, vt exhortetur & doceat. Exhortatio est, cum miti verbo aliquos prouocamus ad bonum opus. Docere verò quando ea quæ lateant, intimamus mentibus audientium. Si enim rector populi ab his dissimulat, & negligat gratiam datam sibi. Ad hoc enim creatur dux populo, vt huius salutis solicitudinem gerat, admonendo, docendo, vt fructum habeat ordinatio, quem ad hoc vtique Deus constituit, vt proficiat saluti plebis suæ. Qui ergo in hac autoritate positus indiligens fuerit, Dei cōtemptor habebitur, minimus in regno cælorum vocatus. Neque enim poterit facere, qui nec docere dignatur. Gratiam tamen dari ordinatoris significat per prophetiam & manuum impositionem. Prophetia est, qua eligitur quasi doctor futurus idoneus, manus verò impositiones verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens autoritatem teste conscientia sua, vt audeat vice Domini sacrificium Deo offerre.

Deducit qualis esse debet. In Pastorali. Require sup. ca. Episcopus. Debet prælatus principaliter esse iustus. Lib. ij. de officiis. Require sup. cap. Iustitia. De prælati Zelo iustitiæ, diffusè loquitur circa multa, libr. super Beati immaculati, litera xviij. versu iij. Require inf. cap. Zelus. Cap. 4 Tom.

Corrigit tamen libenter. In tractatu de lapsu virginis consecratæ, parte ij.

Horret horret animus, mens tabescit, cum ad adytū sceleris peruenitur. Nam & medicus quamuis fortis sit animo, tamen cum altius secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorem.

Vnde si subditus reperitur malus, non se iactet meliorem, sed potius compatiatur delinquenti. Lib. ij. de pœnitentia. Require sup. cap. Lacryma. Prælatus qualis esse debeat circa subditos, ostendit lib. ij. de officiis. Cap. Tom.

In primo verò munere neque seueritatem esse durā conuenit, nec nimiam remissionem: ne aut potestatem exercere, aut susceptum officium nequaquam implere videamur. Enitendum quoque vt beneficiis atque officiis obligemus plurimos, & collatam reseruemus gratiam. Ne iure beneficij fiant immemores, qui se grauiter læsos dolent. Sæpe enim vsuuenit, vt quos gratia foueris, vel aliquo superiore cumulaueris gradu, auertas, si indignè aliquem eis præponendum iudices. Sed & sacerdotem beneficiis suis vel iudiciis fauere conuenit, vt æquitatem custodiat, & presbytero vel ministro deferre vt parenti. Neque eos qui semel probati sunt arrogantes esse oportet, sed magis tanquam memores gratiæ humilitatem tenere: neque offendi sacerdotē, si aut presbyter, aut minister, aut quisquam de clero, aut misericordia, aut ieiunio, aut integritate, aut doctrina, aut lectione, existimationem accumulet suam. Gratia enim Ecclesiæ laus doctoris est. Bonum opus alicuius prædicari, ita tamen si nullo studio fiat iactantiæ. Laudent enim vnumquenque proximorum labia, & non os suū: & commendent opera, non studia sua. Cæterùm si quis non obediat episcopo, extollere atque exaltare se se desiderans, obumbrare merita episcopi simulata affectatione doctrinæ, aut humilitatis, aut misericordiæ, is à vero deuius superbit: quoniam veritatis ea est regula vt nihil facias commendandi tui causa, quo minor alius fiat: neque si quid boni habeas, id ad deformationē alterius, & vituperationem exerceas. Non defendas improbum, & sancta indigno committenda arbitreris: neque iterum vrgeas & impugnes, cuius crimen non deprehenderis. Nam cum in omnibus iniustitia citò offendat, tum maximè in Ecclesia, vbi æquitatem esse oportet,

portet, vbi æqualitatem haberi decet, vt nihil sibi potentior plus vendicet, nihil vsurpet ditior. Siue enim pauper, siue diues, in Christo vnum sunt. Nihil sanctior plus sibi arroget. Ipsum enim par est esse humiliorem.

Debet esse solicitus. Super epistolam ad Romanos, capite duodecimo. Tom. V.

Qui præest, in solicitudine. Eum qui curam vt præsit fratribus suscepit, iuxta fidem suam accipere vigilantiam & autoritatem, vt proficiat in quo solicitus sit habens in illis fructum quibus præest.

Vide de ista materia sup. cap. Dominus, & cap. Episcopus: & cap. Pastor. & cap. Pontifex.

PRAELIVM. *De hac materia, vide sup. cap. Bellũ: & inf. cap. Pugna. Moraliter hoc loquitur, libr. ij. de Abraham.* Cap. 7. Tom. IIII.

Scit exercitata mens, quos ad præliũ consummandũ adhiberet sibi, quibus armis instrueret, quibus ducat vexillis. Non aquilarum præfert imagines, nec dracones: sed in cruce Chisti & in Iesu nomine progreditur ad prælium, hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis.

PRAEMIVM. *Præmio æternæ vitæ Deus prouocat suos. Lib. vij. super Lucam, cap. j.* Tom. V.

Semper Dominus sicut ad præmia erigit futura virtutum, atque vtilem secularium reum docet esse contemptum, ita etiam infirmitatem mentis humanæ præsentium remuneratione sustentat. Arduum quippe est crucem tollere, & animam periculis, morti corpus offerre. Negare quod sis, cum velis esse quod non sis. Ratóque quamuis excelsa virtus, futuris commutat præsentia. Difficile quippe videtur hominibus, vt spem periculis emant, damnóque præsentium futuræ lucrum mercentur ætatis. Ergo bonus & moralis magister, ne quis desperatione frangatur aut tædio, quoniam vitæ dulcis illecebra constantem quoque mulcet affectum, continuos viuendi successus pollicetur fidelibus. Frigent enim solatia sub metu mortis, magnúsque amor vitæ ægræ blanditias spei, cum appetitæ salutis terrore compensat. Non habes igitur quod querare: non habes quod excuses. Arbiter omnium dedit & virtuti præmium, & infirmitati remedium, vt præsentibus sustineatur infirmitas, virtus futuris. Si fortis es, contemne mortem: Si imbecillis es, fuge. Sed nemo potest fugere mortem, nisi vitam sequatur. Vita tua Christus est: ipsa est vita quæ mori nescit. Itaque si volumus mortem non timere, stemus vbi Christus est, vt & de nobis dicatur: Verè sunt aliqui hîc stantes, qui non gustabunt mortem. Non satis est stare, nisi vbi Christus est, stetur. Soli enim non queunt gustare mortem, qui possunt stare cum Christo: in quo licet ex verbi ipsius qualitate perpendere, nec tenuem quidem sensum mortis habituros, qui Christi videantur meruisse consortia. Certè etsi mors corporis libando gustetur, vita animæ possidendo teneatur.

De præmio non dubitat vir iustus, etiamsi hîc patiatur iniustè. Lib. super Beati immaculati, litera vij. versu iiij. Require sup. cap. Iudicium. Non enim propter præmium agit bonum, sed propter virtutem. Lib. ij. de Abraham. Require sup. cap. Merces. De hac materia loquitur libr. v. super Lucam. Require suprà cap. Beatitudo.

PRAESCIENTIA. *Super epistolam ad Romanos, capite j.* Tom. V.

Quos scit Deus futuros sanctos, iam apud illũ sancti sunt, & vocati permanent.

Ambrosius sub vocabulo præscientiæ etiam de Diuina prædestinatione videtur loqui, vt patet super eandem epistolam, cap. viij. require sup. cap. Electio.

Apud Deum rerum perfectio non in consummatione operis, sed in suæ prædestinatione est voluntatis.

Et super ij. ad Timoth. capite primo. Super secundã Timoth. cap. 1. Tom. eod.

Sed collabora in Euangelio secundum virtutẽ Dei, qui nos saluos fecit. Quoniam virtute Dei victa est mors, vt nos salui esse possimus, iuxta hoc ergo conuenit vicem nos ex aliqua parte reddere redemptori. Quia enim ad omnia ei beneficia respondere non possumus, vel legationem eius fideliter & instanter agamus. Et vocauit vocatione sancta. Vocatio sancta est, cum electi sunt ad gubernandum populum sanctum Dei. Ad sanctam autem senior vocatur, qui dux eligitur sanctitatis. Non secundum merita nostra. Verum est, quia si ad liquidum quæras, nullus hominum dignus potest videri vicarius esse Christi. Omnes enim quos elegit, prius fuerant peccatores. Quantũ ergo ad comparationem cæterorum pertinet, hi digni inuenti sunt: quantũ ergo ad rẽ ipsam, omnes indigni sũt. Sed secundũ propositum suũ & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia. Quoniã dignatione sua Deus olim decreuit peccatores saluos facere. Præscius enim fuit Deus quid futurum esset in homine antè quàm faceret eum, & peccaret, quo redintegraretur prædestinauit quo tempore, & per quos, & qua ratione saluari possint, vt neque merito suo qui saluantur, neque horum per quos vocantur, sed Dei gratia istud donum præstari videatur per fidem Christi. Nunc verò declarata per illuminationem aduentus Saluatoris Domini nostri Iesu Christi. Donum Dei quod ante secularia tempora latebat in mysterio, in incarnatione & aduentu Christi declaratum testatur, quando cœperunt homines remissa peccatorum accipere.

Præsciri quomodo dicuntur damnati, ostendit super epistolam ad Romanos, cap. ix. Tom. eod.

Minuit ergo dolorem suum, inueniens olim prædictum, quòd non essent omnes credituri, vt ij soli doleant, qui per inuidiam in incredulitate laborant. Possunt tamen credere, quod ex subiectis aperit: incredulis tamen prædictis non valde dolendum est, quia non sunt prædestinati ad vitam. Præscientia enim Dei olim hos non saluandos decreuit. Quis enim plangat eum qui olim mortuus habetur? Sed subintrantibus gentibus quæ sine Deo prius erant, & salutem quam illi perdiderunt accipientibus, exuscitatur dolor: sed iterum quia ipsi sibi perditionis causa sunt, sopitur. Præscius itaque Deus malæ illos voluntatis futuros, non habuit illos in numero bonorum, quamuis dicat Saluator illis septuaginta duobus discipulis, quos elegerat secũda classe, qui ab illo postea recesserunt: Vestra nomina scripta sunt in cælo. Sed hoc propter iustitiam, quia hoc est iustum, vt vnicuique pro merito respondeatur. Quia enim erant boni, electi sunt ad ministerium, & erant scripta nomina illorum in cælo propter iustitiam, sicut dixi: Secundum præscientiam verò in numero erant malorum. De iustitia enim Deus iudicat, non de præscientia. Vnde & Mosi dixit: Si quis peccauerit ante me delebo eum de libro meo vitæ: vt secundum iustitiam iudicis tunc videatur deleri, cum peccat: iuxta præscientiam verò, nunquam in libro vitæ fuisse. Hinc & Apostolus Ioannes de huiusmodi ait: Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum. Non est personarum acceptio in præscientia Dei. Præscientia enim est, quia definitũ habet, qualis vniuscuiusq; futura voluntas erit, in qua mãsurus est, per quã aut damnetur, aut coronetur. Deniq; quos scit in bono mãsuros, frequẽter antè sunt mali: & quos malos scit permansuros aliquoties prius sunt boni. Vnde cessat querela, quia Luc. 10. Exod. 23. 1. Ioan. 2.

Deus personarum acceptor non est. Nam & Saül & Iudas scarioth antè fuerunt boni, dicēte scriptura de Saül: erat vir bonus, & non erat illo melior in filiis Israël. Et
1.Reg.9. de Iuda scarioth dicit Apostolus Petrus: Qui sortitus est sortem ministerij huius in signis & prodigiis faciendis. Igitur quomodo ministerium salutare sortiretur,
Act.1. nisi esset bonus? In sorte enim Dei iudicium fuit dignū illum fuisse tempore illo quo est electus, sicut illi septuaginta duo quos suprà memoraui. Hinc est vnde & Iudas post scelus mali totius admissum, pœnitentia mo-
Matth.27. tus, laqueo vitam finiuit. Non enim potest in aliquo omne bonum penitus obliterare, quippe cum natura non possit immutari, sed voluntas. Non in omnibus tamen causis, quia remanet in natura, quod testimonio sit creatori. Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Quia enim vnum diligit, & alterum odit, nunquid, ait, iniquus Deus? non planè, sed iustus. Scit
Mal.1. enim quid faciat, & nec retractādum est eius iudicium. Hoc in Malachia habetur Propheta, sicut suprà dixi, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Hæc iam de iudicio dicit: Nam prius de præscientia ait, Quia maior seruiet minori, sicut & de præsciētia Pharaonem damnandum censuit, sciens non correcturum. Apostolū verò Paulum persequentem elegit, præscius vtique quòd esset futurus fidelis. Hunc ergo præuenit ante tempus, quia necessarius erat: & Pharaonem ante futurum iudicium damnauit, vt crederetur iudicaturus. Mosi enim dixit: Mi-
Exod 23. serebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericordiam præstitero. Ergo miserebor, inquit, eius cui misertus ero. Hoc est, illius miserebor, cui præscius eram quòd misericordiam daturus essem, sciens conuersurum illum, & permansurum apud me. Et misericordiam præstabo ei cui misericordiam præstitero, id est, ei misericordiam dabo, quem præscij post errorem recto corde reuersurum ad me: hoc est, dare illi cui dandum non est, neque non dare illi cui dandum est, vt eum vocet quem sciat obaudire, illum autem non vocet, quem sciat non obaudire. Vocare autem est compungere ad recipiendam fidem.

Cap.eod. *Et infrà subdit.*

Ex hoc vtique dantis Dei & non dantis iudicium sequendum est, quia non iniustè iudicat, qui omnes saluos vult manente iustitia. Inspector enim cordis scit petentem an hac mente poscat, vt mereatur accipere. Et quamuis periculosum sit iudicium Dei discernere, tamen propter diffidentes, vt mens eorum medelam consequi possit, ne putent iniustum Dei iudicium dicentes: Vnum vocat, & alterum negligit: sic arbitrantes excusari posse damnādos: rebus istud probemus potius quàm verbis. Vbi enim rerum gestarum exempla sunt, nemo audet queri, nec aliquam excusationem obtendere. Duo fuerunt, Dauid & Saül. Requiramus historias qualis vnusquisque eorum reperiatur post iudicium Dei, vt si Saül bene se egit postquam misericordiā non est consequutus probetur iniustum, quod absit, Dei iudicium arbitremur. Aut si Dauid accepta misericordia Deum contempsisse inueniatur, an in eo manserit, in quo misericordiam consequutus est, & vtatur dispendio. Vterque eorum necessitatē passus est regni: & quanta fuit necessitas Dauid, vt filius eius vellet eum regno priuare? In qua necessitate flens, nudo pede iter faciebat fugiens dux & rex populi Dei, in tantum humiliatus, vt & in faciem seruo suo maledicenti sibi non responderet, vt per patientiam Deum propitium sibi faceret, per quem regnum sibi credidit reseruari. Saül autem nec in tali necessitate inuentus, quia maius malum est intestinum bellum, quàm externum: insuper ægrè ferens quia semel & iterum non sit auditus, cùm esset indignus, nec in prece perstitit, vt meritum sibi faceret per quod esset dignus: sed impatiens, & de Dei iudicio indignatus, ab idolis, quæ prius velut nullius momenti damnauerat, auxilium requisiuit. Ecce iustum esse iudicium præscientiæ Dei, etiam nolentibus manifestum est. Dicit enim scriptura Pharaoni: quia in hoc Exod. seruaui te vt ostendam in te virtutem meam, & vt nuntietur nomen meum in vniuersa terra. Alij codices sic habent: quia ad hoc ipsum te suscitaui, vt ostendam in te virtutem meam. Siue seruaui, siue suscitaui, vnus est sensus. Hoc enim dicit, quia cum Pharao (quod nomen regum erat apud Ægyptios, sicut & apud Romanos reges Augusti appellantur) hic ergo Pharao cum tantis malis esset reus, vt viuere non deberet, nunquam futurus bonus, ne se aut merito viuere, aut Deum quem sæpe fallendum censebat, ad vindictam dandam impotentem putaret, audit à Deo: Ad hoc te seruaui, vt ostendā in te virtutem meam, & vt nuntietur nomen meum in vniuersa terra: vt in hoc cæteræ gentes addiscerent, non esse alium Deum præter hunc, qui Iudæorum erat, & factus est Christianorum: quamuis & illi Christiani fuerint, & nos nunc simus Iudæi propter Iudam, ex quo Christus est secundum carnem: quia Iudæi veteres sperando futurum Christum redemptorem, Christiani erant. Nam Rahab meretrix dixit exploratoribus Iudæorum missis à Iesu Naue, qui prius Auxes dicebatur, Auditæ sunt hîc virtutes & plagæ quæ factæ sunt in Ægypto à Deo vestro, & conterriti sunt nimis: timent enim à facie vestra. Ad hoc ergo seruatus est Pharao, vt multa signa & plagæ ostenderentur in illum, quasi iam mortuum. Suscitatus autem dictus est, quia cum apud Deū mortuus esset, modicum tempus accepit, vt viuere videretur, vt esset in cuius pœnam & varia tormentorum genera vsque ad mortem, omnes qui sine Deo erant, metu territi, hunc solum Deum esse cum admiratione maxima faterentur, à quo hæ vindictæ sunt. Hoc etiam genere antiqui medici in hominibus morte dignis, vel mortis sententiam consequutis, requirebant quomodo prodessent viuis, quæ in homine latebant, vt apertis his cognoscerent causas ægritudinis, vt pœna morientis proficiat ad salutem viuentis. Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat. Dicis itaque mihi. Ex persona contradicētis loquitur, qui quasi putet Deum neglecta iustitia alicui gratiosum, vt vnum è duobus paribus accipiat, alterum respuat. Hoc est, vnum compungat, vt credat: alterum induret, ne credat. Cui quidem ex autoritate respōdit, seruata tamen iustitia ex suprà memorata præsciētia Dei, dicens: Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistit? Primùm dicit, quia resisti ei non potest. Est enim potentissimus vltra omnes. Deinde quia Deus est omnium, & parens, & ideo nulli malè vult. Quæ fecit enim, incolumia vult manere. Nec enim competit ei vt iniustus sit, cuius beneuolentia tanta apparet, vt non solùm faceret esse quæ non erant, verùm ea ipsa vita æterna donaret & gloria, vt opus eius aliquid maiestatis eius haberet simile. Qui ergo tam prouidus & tam bonus est, ambigi non debet quia iustus est. O homo tu quis es, qui respondeas Deo? Magna est, inquit, indignitas & præsumptio hominem respondere in aduersis Deo, iniquum iusto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortissimo, corruptibilē incorrupto, mortalem immortali, seruū nequam Domino, creatum conditori.

Probat hoc exemplo. Ibidem infrà capite vndecimo. Require suprà capite Gratia: & capite Iudæus: & libro de Paradiso. Require suprà capite Adam: & capite Electio.

Prædestinati sunt in tuto. Super epistolam ad Romanos.

Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis quis contra nos? Manifestum est, quia Deo nobis testimonium perhibente, quis est qui audeat accusare nos,

nos, quando ipse qui iudex est antè præsciit nos & ido neos iudicauit? Qui etiā proprio Filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Sic securos nos debere esse fidei causa hortatur, vt Deum quo præscio antè quàm ex impiis fideles essemus, Filium suum pro nobis morti tradidisse ostendat. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Deum olim decreuisse dicit remunerandos credentes in Christum. Si enim qđ maius & præcipuum est præstitit nobis, vt Filium suum verum & charissimū daret propter nos adhucimpios, quare non quod minus est facturus credatur pro nobis credentibus sibi, quia iam enim parata sunt credētibus præmia? Minus est enim omnia nobis cum illo donare, quàm nostri causa illum morti tradere. Quis accusabit aduersus electos Dei? Neminem audere nec posse iudicium & præscientiam Dei retractare in nobis apertum est. Quis est enim qui possit hæc quæ Deus probat improbare, cùm nemo æqualis sit Deo? Deus qui iustificat? B Hoc in Isaia Propheta est, quod hic quasi suum ponit, quia nemo est alius qui quod probat Deus, arguat: aut ne fortè Deus ipse accuset nos, sed non potest quos iustificat accusare. Quis erit qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est? &c.

PRAESENTIA. *Dei præsentia vbique est, & omnibus est propè. Libro super Beati immaculati, liter. xix. versu vij.*

Tom. IIII. Propè es Domine, & omnia mandata tua † veritas. Propè est Dominus omnibus, qui vbique adest: nec refugere eum possumus, si offendimus, nec fallere, si delinquimus: nec amittimus, si colam⁹. Spectat omnia Deus, omnia videt, assistit singulis, dicens: Deus appropinquās ego sum. Et quomodo potest deesse alicui Deus,

† Aliàs, omnes viæ tuæ.

Sap. 1. cum de spiritu Dei legeres: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum: quia vbi Domini spiritus, ibi Dominus

Hierem. 23. Deus? Cælum & terram ego compleo dicit Dominus. C Vbi igitur deficit, qui implet omnia? Aut quomodo de plenitudine eius omnes accepimus, nisi omnibus appropinquet? Denique Dauid sciens illum vbique esse, & implere cælum & terram maria, ait: Quò ibo à spiritu tuo, aut quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, ibi es, si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pen-

Psalm. 138. nas meas ante lucem, & habitem in nouissimo maris: etenim ibi manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quàm citò significauit vbique Deum esse: & vbi est Dei Spiritus, ibi Deum esse: & vbi est Deus, ibi Spiritum Dei esse præsentem. Quo loco indiuidua copula Trinitatis expressa est. Siquidem hæc per os Prophetæ loquutus est Dei Filius, in persona hominis loquutus, qui per incarnationem descendit in terras, per resurrectionem ascendit in cælum, per corporis mortē penetrauit infernum, vt solueret alligatos. Aut si ad Prophetam referas, aduertis expressum, quòd vbique manus & dextera Dei Christus assistat, vbi Pater Deus & sanctus Dei Spiritus. An cum de Sole dubitare nequeamus, D quòd præcedens toto orbe radios diffundat suos, & omnibus lumen infundat, quem etiam illi qui videre nō possunt, sentiunt: tamen aëris ipsius fotu esse præsentem? Vbi enim deest calor illius? quò radij eius non perueniunt, cum discussis noctis aut nubium tenebris illuminat terras? In cælo fulget, in mari rutilat, feruet in terris. De Sole ergo non dubitas, quòd vbique resplēdeat: de Deo dubitas quòd non vbique fulgeat splendor gloriæ eius & imago substantiæ? Quid non penetret verbum Dei, splendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat, quæ non potest Sol iste penetrare?

Hebr. 4. Verbum enim Dei gladius spiritualis est, vsque ad diuisiones animæ atque artuum medullarúmque perueniens. De quo dicit iustus ad Mariam: Et tuam animam ipsius pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cor-

A dium cogitationes. Penetrat ergo animam, & quasi candor æternæ lucis illustrat. Sed quamuis diffusè per omnes, & in omnes, & supra omnes, potestate sit, qa omnibus ortus ex virgine est & bonis & malis, sicut & Solem suum oriri iubet super bonos & malos: illum tamen fouet qui appropinquat sibi.

De Christi præsentia loquitur libro de Isaac & anima, capite septimo. Tom. IIII.

Laudatur itaque à sponso quòd tam bene & constanter requisierit eum. Ideóque non iam soror dicitur, sed etiam beneplacita nominatur, quasi ei complacita qui complacuit patri, & speciosa sicut Hierusalem sicut admiratio ordinata, quòd ciuitatis vniuersa habeat mysteria, & admirationi sit omnibus videntibus eā, quia plena vt æquitas atque perfecta est, & fulgorem de verbi lumine mutuata, dum id semper intendit, sit etiam terribilis ordine quodam ad summum profecta virtutum. Ideóque quasi perfectæ dicit: Auerte oculos tuos à me: noli contra me intendere. Deuotione nimiâ ac fide possibilitatem naturæ & conditionis propriæ supergressa, quia lucem inaccessibilem è regione intueri est graue: Auerte, inquit, oculos tuos à me: eò quòd plenitudinem diuinitatis eius & splendorem veri luminis sustinere non possit. Possumus tamen & sic accipere: Auerte oculos tuos à me: & si tu perfecta es, aliæ adhuc redimendæ sunt animæ, aliæ fulciendæ. Eleuas enim me videndo: ego autem ideo descendi, vt omnes eleuem: & si surrexi, & habeo Patris sedem, tamen orphanos vos non relinquam, quasi paterno præsidio destitutos: sed præsentia mea vos confirmabo. Habes hoc in Euangelio scriptum: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. Auerte ergo oculos tuos à me, quia me eleuas. Quantò enim quis ad Dominum intendit, tantò amplius Dominum eleuat, & ipse eleuatur. Vnde & ille ait. Exaltabo te Domine quoniā suscepisti me. Sanctus enim exaltat Dominum, peccator humiliat. Vult enim illam auertere oculos, ne eam considerans, quòd iam ad superiora sequi possit, eleuetur, & cæteras animas derelinquat. Ideo & in Euangelio non omnibus discipulis, sed perfectioribus suā gloriam demonstrauit.

Matth. 28.

Psal. 29.

De huius præsentiæ affectu. Eodem lib. Cap. 6.

Præsentia enim verbi hausit anima virtutē, sicut præsentia Mariæ, cū vtero grauis esset, erudit Ioannē in vtero constitutum, adeò vt exiliret ex vtero, & exultaret, Domini præsentiam recognoscens.

Sed præsens esse Christo quomodo anima possit, declarat eodem lib. Cap. 8.

Ipse quoque Dominus Iesus delectatus fide animæ huius confessione gratiæ, & collaudatis eius meritis propius eam aduocat dicens: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano: Transibis & pertrāsibis, à principio fidei, à capite Sanir & Hermoniim, à speluncis leonum, à montibus pardorum. Hoc est, Egredere de corpore, & totam te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi antè peregrineris à corpore. Quoniam qui in carne sunt, peregrinantur à Dei regno. Ades, inquit, ades. Bene repetiuit, quia siue præsens, siue absens, adesse & placere Domino Deo tuo debes. Adesto præsens, adesto absens, & si adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est. Adest mihi qui exit de seculo: Adest mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi, q absuerit sibi: adest mihi qui sese negauerit. Ille mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non est in spiritu. Ille mecū est, qui ex seipso egreditur. Ille iuxta me est, qui extra se fuerit. Ille mihi integer, qui perdiderit propter me animam suam.

Præsentia mentalis maior est quàm corporalis. In libello

contra

Cap.5. *contra relationem Symmachi. Require suprà capit. Mens.* A

Tom.IIII. *In scriptura quæ sunt præterita vel futura ponuntur velut præsentia. Libro primo de Abraham.*

Non satis putauit dixisse filium: adiunxit amantissimum, quem dilexisti Isaac. Quid est quod ait, quem dilexisti: & non dixit, quem diligis? Possumus tamen vti ad defensionem scripturæ consuetudine Diuinæ, quia præterita plerunque ponit pro venturis vel præ-
Math.3. sentibus, vt in Euangelio habes: Hic est Filius meus dilectissimus, in quo complacui: cum vtique semper in
Psal.109. Filio placeat Pater. Et in Psalmo habes: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: cum semper sedeat.

PRAESVMPTIO. *Nemo de alio debet præsumere, sed solùm de Deo confidere. Libro de Paradiso. Require suprà, cap. Adam. Declarat hoc in tractatu super*
Tom.IIII. *psalmum xliij. exponens illud: Neque in gladio suo possederunt terram, &c.*

Quæ est igitur terra, quæ non brachio capiatur, non
Psal.26. gladio possideatur, nisi terra repromissionis, de qua hic B ipse dixit Propheta: Credo videre bona Domini in terra viuentium? Non immeritò igitur eius tam præclara possessio est, in qua non seculi aduersa dominantur, sed Domini bona æterna fructificant. Ideóque non gladio acquiritur, sed mansuetudine possidetur, sicut Dominus Iesus testificatus est, dicens: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Nemo ergo impacificus, nemo arrogans aut superbus, sed mansuetus & humilis corde, qui nihil sibi arroget, sed totum ad gra-
Psalm.117. tiam referat, non in sua fortitudine glorietur, sed dextera Dei credat se esse protectum, dicens: Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me. Gladio quoque Dei memoret se esse seruatum, illuminatum quoque Dei vultu omnipotentis, in quibus omnibus Christus est protector, dextera, defensor, & gla-
† Aliàs, protector vt dextera, defensor vt gladius. dius †. Vnde & Simeon dixit ad Mariam: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Gladius enim Dei verbum est, quod acutius omni gladio vsque ad diuisionem animæ cogitationésque pertransit, vt nulla cognitionem eius occulta prætereant. Vultus quoque
Ioan.14. paterni splendor Christus est. Et ideo dicit: Qui me videt, videt & Patrem. Quasi splendor gloriæ eius, & imago substantiæ. Ad ipsum ergo omnia iure referenda sunt. Ipsi Moses, ipsi Aaron, ipsi etiam patres sacrabant vniuersa quæ gesserant, vt de hostibus triumpharent. Neque enim in sua confidentia dixit Iesus Naue: Stet
Iosue 10. Sol contra Gabaon: sed quia præsumebat in Christo, quem ducem militiæ cælestis agnouit, & suppliciter adorauit, & ideo gētes feras eradicare promeruerit, & populum patrum in terram repromissionis inducere: quia nihil suis operibus deputabat, credēs indigna esse opera hominum tanta gloriæ remuneratione cælestis quam Dominus ex sua magna misericordia, quam pro no-
Genes.15. strorum contemplatione factorum statuit in se conferentibus credentibus conferendam. Vnde & Abraham impigrè Deo credidit, vt apud eum iustificationis gra- D tiam reperiret, quam mercedem sui operis collocaret. Vberiora enim dona sunt largientis, quàm merces operantis. Propterea & illi qui æqualitatem mercedis inui-
Matth.20. derat, respondit Dominus: Si ego bonus, oculus tuus quare nequam?

Tom.IIII. *Præsumere de scientia quomodo quis debeat, innuit lib. super Beati immaculati, litera xx. versu j.*

Quod legi præsumo: quod non legi, veneratus scientibus derelinquo.

Cap.8. PRAETERIRE. *Qualiter præterire debeamus vel*
Tom.I. *nos, vel opera nostra: Ostendit lib. de fuga seculi.*

Præterit enim figura huius mundi. Non ergo cum prætereunte figura mundi opera nostra prætereant, ne etiam ipsi prætereamus, sed maneamus in veritate. Si maneamus in Christo, manemus in veritate, & cum eo manebimus, & non præteribimus, sed dicemus: Benedictio Domini super vos, benedicimus vobis in nomine Domini. Qui enim prætereunt, non possunt dicere: Quia non dixerunt prætereuntes viam, Benedictio Domini super vos: quemadmodum dixit Propheta. Itaque si volumus non præterire opera nostra, non prætereamus mandata Dei, non prætereamus requirendi Iesum Domini diligentiam, emerendi eius gratiam. Non præteriuit eum illa mulier, quæ vsque in Pharisæi domum ingressa, in qua Christus recumbebat, in pedes eius superfudit vnguentum. Non prætereamus disciplinæ alicuius profectum, sicut etiā Ioseph adolescentulus non præteriuit: quia fratres suos requirebat, & ad eum festinabat locum, in quo pascebant oues: Et cum cognouisset, quia in Dothain sunt, perrexit eò. Significatur autem illo verbo Dothain defectus idoneus, id est, vanarum opinionum defectus non mediocris, sed perfectus & plenus, in quo profectus est animæ.

PRAEVARICATIO. *De hac materia loquitur libro super Beati immaculati, litera decima quinta, versu sexto.* *Tom.IIII.*

Rectè autem ait, ad nihilum deduxisti præuaricatores. Non peccatores dixit, sed præuaricatores. Nam quæ nobis spes foret, quando omnes sub peccato sumus? Etiam illud pulchrè: Omnes ad nihilum deduxisti præuaricatores. Siue ille diues sit, nihil illi diuitiæ suæ prosunt, siue honoratus, nihil dignitas, siue potens, nihil potentia. Sed aliud est præuaricatorem esse discedentem à iustificationibus Dei, aliud præuaricatorem esse terræ, Illud grauius, hoc leuius. Ideóque subiecta ne turbent, vide quid subiecit.

Et infr. versu vij.

Rectè præuaricator dicitur, qui discedit à Domino. Denique Grecè à discedendo, apostata nominatur. Vnde & ille: Vinum & mulieres faciunt, inquit, apostatare. Cauenda ergo incentiua & lenocinia C delictorum, ne in scelus vergant. Præuaricator autem Latinè & transgressor vocatur, eò quòd à Domini lege transeat ad errorem, & transgrediatur mandata cælestia, cui dictum est, vt adhæreat Domino suo.

PRETIVM. *Quomodo Christus venditus fuit, quanquam Iudæi repudiauerunt, nobis tamen profuit. In tractatu de obitu Gratiani. Require suprà capite Emptio. Emitur etiam à nobis fide. Libro de Ioseph. Require ibidem & capite Frumentum. Et capite Iudæus.*

De hoc etiam loquitur libro decimo super Lucam. Require suprà capite Passio Christi. Pretium animæ est sanguis Christi. Libro tertio de virginitate parte quarta. *Tom.*

Non corruptibilibus auro vel argento empti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu. Non ergo aurum & argentum vos liberauit, sed probatio fidei multò pretiosior auro quod perit. Bonus seruus pretium studet reparare Domino, quod pro se solutum est. Noli aurum parare filia, noli argentum: non diuitiis istis te Christus redemit. Paratum habeto pretium. Non semper exigeris, sed debes. Sanguinem soluit, sanguinem debes. Ille pro te soluit, tu pro te redde. Eramus oppignerati malo creditori peccatis, contraximus chirographum culpæ, pœnam sanguinis debebamus. Venit Dominus Iesus, suum pro nobis obtulit. Sed non potest sanguinem reddere. Bonus quidem seruus debet pretium suum reparare Domino suo: sed si non potest pretium reddere, vel hoc faciet, ne pretio videatur indignus. Ergo & tu dignum te gere tali pretio, ne veniat Christus qui te mundauit, qui te redemit: &

& si te in peccato inuenerit, dicat tibi: Quæ vtilitas in sanguine meo? Quid profecit tibi, dum descendo in corruptionem? Sed ne mireris quomodo descenderit in corruptionem, cuius caro, vt alibi scriptum est, non vidit corruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis, qui penetrauit inferna, sed incorruptionem incorruptus exclusit.

Psalm.29.

Act.2.

Similiter de hoc dicit libr. ij. de Cain & Abel. Require sup. cap. Asinus. Pretium animæ videtur esse virtus. Vnde in tractatu de obitu Gratiani.

Super psal. 61. Tom.IIII.

Pretium meum cogitauerūt repellere, quia pretium nostrum pudicitia est, quæ nos separat à pecudibus, Angelis iungit. Pretium nostrū misericordia est, quę nos, dum confertur inopibus, redimit à morte. Pretiū nostrū fides est, quæ omnes homines gentili errore & seruitute depressos, Christo acquisiuit. Pretium nostrum bona existimatio est, quia vniuscuiusque nostrum meritorū series æstimatur. Pretium nostrum munditia atque simplicitas est, quia scriptum est, Possesio pretiosa vir mūdus. Nihil enim pretiosius viro simplici. Vnde Apostolus pulchrè, abundauit, inquit, in diuitiis simplicitatis suæ. Quid enim simplicitate ditius? Quæ sicut bonus paterfamiliàs satis sibi abundat & sua puritate contenta non quærit alienum nec obrodit, sed de se cæteris fingi.

Cap.10. Tom.IIII.

PRIMITIAE. *Animæ primitiæ quæ sint. Lib. j. de Cain & Abel.*

Concluso ergo illo & conuicto Cain crimine, aliud oblationis vitium discutiamus. Obtulit à fructibus terræ, nō à primis fructibus primitias Deo: hoc est primitias sibi vendicare prius, Deo autem sequentia deferre. Itaque cum anima corpori tanquam seruo domina sit præferenda, vtique primitias eius: hoc est, animæ prius quàm corporis offerre debemus. Primitiæ animæ, primatus sunt bonarū disciplinarū: quæ licet tempore posteriores sint, quàm corporis primitiæ, quæ sunt esca, incrementum, visus, auditus, & tactus, odor, vox, mens autem & sensus pars animæ, pars corporis est: tamen priores sunt disciplinis. Quarum primitiua est puro corde & simplici sermone oblata Deo gratiarum actio. Hæc munera obtulit Abel, & ideo respexit Deus in munera eius, quoniam à primitiuis obtulit. Accedit ergo quia de primitiuis ouium, & de adipibus earum: considera quia non de insensibilibus, sed de animātibus obtulit. Plus est enim animalis quàm terrenus. Siquidem animalis spirituali est proximus. Non enim prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Quod animale spirat, habet vitalem spiritum non ita quod de terrarum fructibus. Deinde obtulit non secūda, sed prima: non exigua, sed pinguia. Talia enim lex probauit & iussit offerri.

1.Corinth.15.

Cap.1.

Et infr. subdit, quod require sup. cap. Conceptio. Et libr. ij. Require sup. cap. Partus: & infr.

Cogitationum nostrarum fruges quæ sunt solidę atque optimæ, puram atque synceram exhibent virtutis alimoniam, sicut scriptum est: Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Quæ autem inutiles sunt ac vacuæ, disperguntur vt fumus ac nebulæ, quia sicut fumus oculis, sit iniquitas vtentibus eam. Et rectè fumo iniquitas comparatur, quæ velut quadam seculari caligine aciē mentis obducit. Et ideo dicit Dominus, Cum intraueritis in terram in quam induco vos, & cū mādūcare cœperitis de panibus terræ illius, offeretis oblationē separatā Domino, primitias cōspersionis vestrę panē sicut oblationē de area sic offeretis primitiua confusionum vestrarum, & dabitis Domino. Confusio nos sumus, diuersorum elementorum quadam cōmixtione compositi. Siquidem frigidum calido & humidum sic commiscetur in nobis. Hæc conspersio, multas habet carnis illecebras, & plurimas delectationes: sed non sunt hi primitiui huius corporis sensus quia ex anima & corpore constamus & spiritu. Hæc est conspersio principalis, in qua sanctificari nos Apostolus cupit, sicut ait: Ipse autem Deus Pater sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in die Domini nostri Iesu Christi seruetur. Cuius cōspersionis primitiæ spirituales sunt: hoc est inuētiones & generationes sensuū, qui ex vigore animæ procedunt. Sed nō omnes primitiui sensus, nisi qui malitiæ & improbitatis atque omnis erroris exortes sunt. Sunt etiā necessariæ corporis delectationes, vt dormiendi, edendi, bibendi, deambulandi, & cæteri sensus huiusmodi: sed non in his primitiæ. Et ideo non in his, sed in illis Domini sacramentum, vbi castitas, pietas, vbi fides atque deuotio. Cuius rei manifestum & euidens exemplum est oblatio patriarchæ Isaac, quem sacrificij modo obtulit pater nullius motu pasionis inflexus humanæ, mundam offerens Deo hostiam, vacuámque formidinis & corporeæ cupiditatis immunem, cum ipsa pietas patris deuotionis cederet immolantis. Nunc consideremus quæ sit vis primitiarum, & vtrum tempore æstimentur primitiæ, an sanctitate: hoc est, vtrum omnia primogenita sanctificationem habeant primitiarum. Primitiæ etenim fructuum sanctæ secundum legem, quia in his optimum festinæ fidei sacrificium est: sed fiunt sanctæ deuotione non tempore, quas non prouentus sanctificat, sed deuotio. Denique vbi celer prouentus est, si deuotio moretur, offensa contrahitur. Nō ergo omnia primogenita sancta, sed omnia quę sancta sunt, sūt etiā primogenita. Deniq; Cain primogenitus, sed nō sanctus. Sanctus quoque Israël Dei populus: sed non primus ętate, & tamē primogenitus appellatur, sicut scriptū est Prophetis: Primogenitus meus Israël. Leui sanctus, sed nō primogenitus, nā tertius Liæ filius legitur: & tamē Leuitæ primogeniti nūcupati, quibus ab eo nomen est deriuatū. Scriptū est enim in Numeris: Ecce tuli Leuitas de medio filiorum Israel pro omni primogenito qui aperit vuluā à filiis Israël, & erunt mei Leuitæ. Mihi enim omne primogenitū, in qua die percussi omne primogenitū Ægypti. Sāctificaui omne primogenitum Israël. Ergo Leuitæ primogeniti nuncupati, qui sanctificatione vtique cęteris Israël filiis antelati sunt. Qua ratione primogeniti sunt, audi Apostolū dicentē: Sed appropinquasti Sion mōti, & ciuitati Dei viui Hierusalē quæ est in cælo, & decem millibus lætantiū Angelorū, & ecclesiarū primitiuarū quæ scripta sunt in cælo. Quatuor ordines fecit, mōtis Siō, ciuitatis Hierusalē, celebritatis Angelorū, ecclesiarū primitiuarū. Tulit ergo Dominus Deus de medio populi Israël Leuitas, quia nō humanarū eos consortes voluit esse curarum, sed Diuinæ religionis ministros. Et primogenitos sibi fecit, qui vuluam aperiunt spiritualem: & ideo non erant ab vtero naturæ, sicut diuersorum criminum peccatores: sed destructis cultoribus eliguntur. Vnde non habent eum plebeia possessione consortium, nec in medio populi computantur, quia verbum Dei in medio sui possident, sicut scriptum est in Euangelio: Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum. Et alibi: Medius vestrum stat quem vos nescitis. Hinc ergo cognoscimus quòd ante omnia fides nos commendare Deo debeat. Cum fidem habuerimus, elaboremus vt opera nostra perfecta sint. Siquidem hoc plenum est & perfectum sacrificium, sicut ipse Dominus docet dicens de donis & datis suis: Obseruabitis offerre mihi in diebus festis meis, nihil detrahentes neque despicientes, sed plena & integra & perfecta offerentes.

1.Thess.5.

Cap.2.

Numer.3.

Matth.18.

Primitiuæ Dei sancti esse dicūntur. In epistola quinta ad Horontianum.

Lib.5. Epist. Epist.22. Tom.III.

Consideremus qui sunt primitias spiritus habentes: & ideo legem interrogemus quid sit quod primitiarum vel initij nomine declarauerit. Initia, inquit, areæ

Exod.34. areæ, & lacus tui non fraudabis. Et infrà: Initia primitiarum tuarum inferes in domum Domini Dei tui. Aliæ sunt primitiæ, aliæ decimæ. Primitiæ maioris gratiæ sanctificationis obseruantisimæ. Ideo placuit Abel, qa non est suum munus moratus, qui de primitiuis ouium obtulit, licet aliqui distātiam velint esse inter primitias & primogenita, id est, quæ primò nascuntur, eò quòd collectis seminibus quasi ex omnibus initia offeratur areæ, tamē de messe quod primum tollitur, id offertur Domino. Sed de hoc aliàs. Sanctificari autem videtur primitiarum munere tota areæ messis, sed ipsę sanctiores primitiæ sunt. Similiter sancti primitiæ sunt Domini, præcipuè Apostoli. Primùm enim Deus posuit in Ecclesia Apostolos, qui & pleraque prophetauerūt, & euangelizauerunt Dominum Iesum, quia primi recepe runt eum. Recepit eum Simeon Propheta, Zacharias Propheta, Ioannes filius eius, Nathanael, in quo dolus non erat, & ideo sub ficu requiescebat: Ioseph qui dicebatur iustus, qui sepeliuit eum. Isti sunt primitiæ fidei nostræ: Sed tamen eadem cæterorum natura seminum quæ primitiarum, licet in aliquibus gratia minor. Potens est enim Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahę.
Coloss.1. En tibi exēplum de ipso Domino Iesu. In resurrectione mortuorum primogenitus ex mortuis dicitur. Eūdem ipse Apostolus primitias significauit dicens: In Christo
1 Corinth.15. omnes viuificantur: vnusquisque autem in suo ordine. Primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt. Eadem in illo corporis veritas quæ in nobis, sed tamē & primogenitus ex mortuis dicitur: quia primus resurrexit: & primitiæ, quia sanctior omnibus fructus: qui etiam cæteros consortij sui fructus sanctificauit. Ipse etiam initium eorum qui ad imaginem quasi imago inuisibilis Dei, in quo secundū Diuinitatem nihil corporeum, nihil tēporale, quia splē dor est gloriæ paternæ, & imago substantiæ eius. Produximus sermonem epistolarum, dum volumus quid sint primitiæ significare. Primitiæ ergo nostræ Apostoli electi, ex omnibus præsentis temporis fructibus, quibus dictum est: Et maiora his facietis. Fudit enim se in eos gratia Dei. Isti, inquam, ingemiscebant expectantes redemptionem totius corporis: & adhuc ingemiscunt, quia multorum est labor, qui adhuc fluctuant: etsi aliquis ad superiora se litoris subsistat, & adhuc medio corpore cedatur, fluctibus ingemiscit, & comparturit, donec totus euadat. Ingemiscit vtique, qui adhuc nobis dicit: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Non
Roman.8. ergo nos moueat quod ita scriptum est: Qui primitias spiritus habentes, ipsi intra nos ingemiscimus adoptionem filiorū expectātes redemptionem corporis nostri. Sensus enim apertus est eò ꝙ primitias spiritus habētes ingemiscunt, adoptionem filiorum expectantes. Quæ adoptio filiorum, redemptio totius corporis, quando facie ad faciem quasi Dei Filius per adoptionē videbit illud diuinum & æternum bonum. Est enim adoptio filiorum in Ecclesia Domini, quādo clamat spiritus, Abba pater, sicut habes ad Galat. Sed illa erit perfecta, quādo resurgent omnes in incorruptione, honore, gloria, qui merentur faciem Dei videre. Tunc enim verè redē ptam se humana iudicabit conditio. Vnde Apostolus gloriatur dicens, quia spe salui facti sumus.

Tom.V. PRIMOGENITVS. *Est Christus in epistola v. ad Horontianum. Require sup. cap. Primitiæ. Et similiter super epistolam ad Romanos, cap. viij.*

Rectè primogenitus, qui ante omnem creaturam nō factus, sed natus est: ad cuius exemplum Deus homines in filios sibi adoptare dignatus est. Est & primogenitus in regeneratione Christus. Est & primogenitus ex mor tuis cuius natura ignoratur. Est & primogenitus post victoriam ascendēs in cælos. Primogenitus igitur in omnibus frater noster dicitur, quia homo dignatus est nasci. Dominus verò est, quia Deus noster est, sicut dicit

A Propheta Hieremias: Hic est Deus noster, nec reputatur alius ab eo.

Ad idem exponit figuram, libro de benedictionibus patriarcharum. Require sup. cap. Ioseph: & cap. Cornu: & lib. j. de fide sanctæ Trinitatis. Require suprà cap. Filius Dei: & super Psal. xliij. Require sup. cap. Cornu: & inf. cap. Taurus. Primogenita nostra quæ sint, dicit lib. ij. de Cain & Abel. Require cap. præcedenti. Et eodem lib. Require sup. cap. Animal: & cap. Asinus: & cap. Interficere. Primogeniti sunt sancti. Vnde in epistola vj. ad Irenæum. Lib... Epi... Tom...

Sancti primogeniti sunt, quia omnis masculus adaperiens vuluam sanctus Domino vocabitur: non tamē omnis primogenitus sanctus. Non enim sanctus Esaü, qui vtique primogenitus. Sancti autē primogeniti sunt. Denique habes in Numeris: Ecce tuli Leuitas de medio filiorum Israël pro omni primogenito qui aperit vuluam à filiis Israël. Mihi enim in quo die percussi om ne primitiuum Ægypti, sanctificaui omne primogeni- Numer...
B tum Israël. Ergo leuitas pro primogenitis accepit: quasi sanctos enim primogenitos esse cognoscimus ex epistola ad Hebræos scripta, in qua habemus: Sed appropinquastis Sion monti, & ciuitati Hierusalem, & decem Hebr.12. millibus Angelorum, & Ecclesiæ primitiuorum. Ergo sicut primogeniti Ecclesiæ sancti, sic & Leuitæ: quoniā ipsi quoque primogeniti. Non enim nascendi ordine sancti, sed sanctificationis munere. Leui enim tertius filius fuit Liæ, non primus vtique. Qui autem sanctificatus, ipse aperit vuluam. Quam vuluam? audi dicentem: Errauerunt peccatores ab vtero, quia intellexisti primogenitum qui aperit vuluam. Intellige vterum bonæ matris, à quo non errant sancti, sed peccatores. Leuitæ autem auferuntur de medio Israël, quia nihil habent cō mune cum populo, cuius primogenita secularia destruunt. Primogenita enim seculi alterius matris sunt, à cuius vtero segregatus est Paulus, cum ad gratiam vocaretur Dei. Et ideo de medio populi segregatus, verbū
C recepit, quod est medium in corde nostro. Vnde & illud dictum est: Medius autem vestrum stat, quem vos non videtis. Non otiosus itaque nobis à lege in legem excur sus fuit, vt primogenitum non esse amabilis illius, id est remissioris & voluptarię filium diceremus, quāuis prępositi capituli hæc verba exprimant, dicente scriptura: Non poterit filium amabilis primitiuum præponere, cum sciat filium odibilis primitiuū esse. Ille est verè primitiuus, qui sanctæ matris sanctus est partus, sicut illa vera mater, à cuius vtero non errant veri filij, sed peccatores. Ergo ille non veræ matris filius, non primitiuus verus, sed quasi primitiuus iuuatur sumptu ne egeat, nō vt diues sit honoratur. Hic autē dupla ex omnibus accipit, vt abundet, sicut etiam in Genesi habes Patriarchas à fratre suo Ioseph geminæ singulos stolæ donatos munere, cum remitterentur ad patrem: vt significarent fratrem repertum Ioseph, quem defunctum esse crediderat pater. Primogenitus itaque hæreditatis accepit
D prærogatiuam dicente scriptura: Hic est initium filiorū eius, & huic debentur primogenitalia. A primogeni- Deuter.21. to igitur Dei Filio, primogeniti sancti, & ab illo initio, quia ipse est initium & finis. Initium sanctus nuncupatur, initium filius, cui debetur primitiarum prærogatiua, secundum illud ad Abraham dictum: Eiice ancillam Genes.21. & filium eius. Non enim hęres erit filius ancillæ, cum filio meo Isaac. Quod magis ad hæreditatem virtutum, quàm pecuniæ spectare Diuino oraculo docetur, dicē te Deo: Omnia quæcunque dixerit tibi Sara, audi vocē eius: quoniam in Isaac vocabitur tibi semen. Quæ erat alia in Isaac, nisi sanctitatis hæreditas, quæ nobilitaret patrem? Et filium quidem ancillæ super nationes præfecit, quasi simpla conferens patrimonij: filio autem Saræ dupla dedit, cui non solùm temporalia, sed etiam superna & perpetua collata sunt.

PRIMVS ET PRIVS. *Quæ sint prima nostra,* dic

Cap.6. Tom. IIII. *dicit libro secundo de Abraham.*

Nam primò leuauit oculos,& regionem conspexit: hoc est illam rem quæ non esset prima ordine, sed tertia:hoc est,nouissima. Prima enim sunt,quæ sunt animę bona:secūda,quæ corporis:id est,salus,virtus,pulcritudo,formæ gratia. Tertia,sunt quæ accidunt,hoc est diuitiæ,potestates,patria,amici, gloria. Regio ergo tertio loco ponitur. Est enim res habitationis.

Priora sunt aliqua tempore,sed non honore,vt dicit sermone ij.de sacramentis. Require suprà cap. Baptismus.

Postremus esse nihil præiudicat homini perfecto, vt innuit super secūdam ad Corinth.c.xj. Require sup.c. Paulus.

PRINCEPS. *Principatum omnium Christus tenet Super epistolam ad Colossen. cap. primo. Require suprà cap. Filius Dei. Princeps bonus liberè audit reprehensionem. Item non debet solo relatu aliquem iudicare. Item ad petitionem infidelium non debet fideles, maximè clerum in aliquo grauare. Item non debet fideles contra infideles iuuare. Item de iis quæ pertinent ad religionem non debet sine sacerdotum consilio aliquid determinare. Hæc omnia ponit in epistola secunda ad Theodosium, quæ cuncta require supra cap. Imperator.* Cap.4. Tom.IIII. *Princeps esse debet qui prudens est. Lib. ij. de Iacob & vita beata.*

Qui autem piæ doctrinæ fœnus impertit, is est princeps,sicut lex dicit: Princeps eris gentium multarum, tibi autem princeps ex ipsis non erit. Princeps enim est qui regit,qui & habet sapientiæ principatum,quem habuit populus Iudæorum. Sed quoniam quod docebat seruare non potuit,debet discere quod docere nesciuit: hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: Seruies tuo fratri.

Principes ordinati sunt à Deo. Super epistolam ad Romanos,cap.xiij. Require supra cap. Potestas. Principum mundi status mutabilis est. Libello contra relationem Symmachi. Require suprà cap. Ecclesia. Princeps sacerdotum Christus. Lib. super Beati immaculati, lit.xxj. versu iij. Require infrà cap. Sacerdos:& suprà cap. Pontifex.

Tom.IIII. *Principes sunt dæmones & mali homines. Eodem libro, litera tertia, versu septimo.*

Et enim sederunt principes & aduersum me detractabant †. Vox martyris est,qui perductus ad iudicium persequutorū,cū cogeretur idolis immolare,& cōstanter resisteret, iudices autem sedentes in tribunalibus stipati officiis,indignantes quòd suis non obsecundaretur imperiis,conferrent quod dignum supplicio censerent,stabat intrepidus dicens: Sederunt principes, & aduersus me detrectabant. Est etiam Domini vox ista, cum conuenisset presbyterium plebis & principes sacerdotum & scribæ,& ad concilium Iudæorum deductus esset dicentium. Quid adhuc desideramus testes? Audiuimus enim de ore ipsius. Et cum staret ante præsidem,& duceretur ad crucem,quid pulchrius diceret, quàm sederunt principes & aduersum me detractabantur? Hoc est,me stante sederunt principes. Et quia tribunalium fulcro sublimes erant, Dominum videbant. Sedebant ergo elati fastigio principatus,nec principem principum cogitabāt. Sed parum hoc. Aduersus me, inquit, detrectabant. Ego eorum redemptor adueneram, ego veneram vt omnium peccata mundarem, vt recuperarem amissos,restituerem Paradiso sancti Iacob hæreditatem,& illi aduersus me detrectabant. Et ideo imitatores mei discipuli,nolite iniuriam erubescere, si steteritis ante principes pro nomine meo, cùm ego steterim pro vestra salute. Denique traditus in custodiam Petrus cum cæteris Apostolis, & postera die statutus ante concilium,constanter dicebant: Principes populi & seniores Israël,si nos hodie,&c. vsque in hoc,astat coram vobis sanus:hoc est, vos estis qui statuistis & Christum. Gloriæ loco ducimus istam iniuriam quia arguimur pro ægroti hominis sanitate: Hanc hæreditatem seruulis Salvator omnium dereliquit. At illi conferebāt inter se dicentes: Quid faciemus istis hominibus? Et dimiserunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, & vnusquisque Apostolorum,quia digni habiti sunt qui iniuriam pro Christi nomine sustinerent. Rectè ergo tunc singuli dicerent: Etenim sederunt principes, & aduersus me detrectabant. Sederunt principes aduersus Isaiam & disputauerunt vt secaretur,sed non timebat eos qui dicebat: Audite principes Sodomorum. Sederunt aduersus Hieremiam,vt mitteretur in lacū. Sederunt aduersus Zachariam,qui occisus est inter templum & altare. Residerunt aduersus Susannam, & contra castitatis fœminam iudicabant. Sed vt ostenderetur principum bonum non esse consilium excitauit pueri spiritū Dominus,& quam principes reā mortis pronūtiauerunt,eādē Propheta totius innoxiā criminationis absoluit. Sunt & alij principes,qui aduersus nos detrectant de quibus dicitur: Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē,sed aduersus potestates & principatus, aduersus mūdi huius rectores tenebrarū harum,aduersus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cælestibus. Isti sedent & explorant qui iustus sit in hoc seculo, qui Christianus intentè Deo seruiat,studiosus boni operis & facti. Detrectant de eo dicentes: Insidiemur illi, impediamus eum prohibeamus eum efficere quæ desiderat,conteramus eius mentem,frāgamus animam aduersis frequentibus & repentinis:& si Deo probatus est propter iustitiam,rogemus dari nobis tentationes eius. Neque enim in tantum prophetam tentationum eius, quas plurimas subiit compotes potestatem habere potuissent,nisi Dominus probādi sui militis causam dedisset,vt maiore cum gloria coronaret. Quis igitur regem Saül excitauit in eū, nisi spiritus malus, sicut legimus, qui se dolebat excludi,quotiescunque Dauid vel citharæ sono,vel bonorum consiliorum atque operum fidibus, ac neruis mentem regis animúmque mulcebat? Quis excitauit Doeg Syri nequitiam, vt sanctum virū proderet,& hospitalem humanitatem deduceret in periculum sacerdotis? Quis inflammauit ardorem Ammon,vt domum incestaret propheticam, & contristaret animū patris alterius incesti libidine, alterius iniuria,vt qui aliis prophetabat,domus suæ mala prouidere non potuerit? Quis armauit furorem Absalom vt patrē domo excluderet,& parricidali persequeretur prę lio? Sed cum propè viribus regni iam esset sanctus inferior, hoc vno incensa aduersum se diaboli restinxit spicula,quòd cum filius necem peteret patris,ille tamen salutem filij pietatis mandabat affectu. Ergo principes populi,vt Achitophel & cæteri bellantium duces sederunt. Tractabant ergo principes populi, cum Absalom aduersus prophetam: & ideo dicit, Etenim sederunt principes,& aduersus me detrectabant, seruus autem tuus meditabatur † in iustificationibus tuis. Aduertimus arma iusti,quibus omnes aduersariorū repellat impetus. Alibi ait: Circuierunt me,& expugnauerunt me gratis:pro eo vt diligerent me detrahebant,ego autem orabam. Hic ait quòd studium ei non exercendæ belli artes fuerit iuuentutis,non decipiendi aduersantis astutia vlla cordis vt illum vinceret quem videbat: sed aduersum eos præliabatur quos non videbat: maiórque in eo pietas quàm virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur iustificationibus, vt contrario ictu diabolum vulneraret. Ille eum ab intentione iustitiæ & studio deuotionis occupationibus bellicis conabatur abducere,hic magis se Diuini operis & cultus meditatione occupabat. Itaq; Dominus protexit eum in quem sperauit, cum quo loquebatur, cui toto adhęrebat affectu. Iustus enim aut cum Deo loquitur orando,aut Diuina loquitur opera laudando, & semper loquitur opera Dei,ne loquatur os suum opera hominum. Nihil terrenum iustus loquitur, nihil mortale agit.

Marginalia: † Aliàs, loquebantur. — Isaia 1. — Ephes.6. — † Aliàs, exercebatur. — Psalm.108.

Versu I. *Et eodem libro, litera xxi.*

Si veterem reperamus historiā, & Saul, & Absalom, & multi alienigenæ principes sanctū Dauid persequuti sunt, sed nemo de eo potuit triumphare. Sunt & principes mundi rectorésque tenebrarum, qui te in tuo pectore conātur opprimere, & persequutionū sæua intus operantur, promittētes regna terrarum, honores atque diuitias, si fragili mēte succumbas, & obediendum eorum imperiis arbitreris. Isti principes interdum gratis persequuntur, interdum non gratis. Gratis persequuntur, apud quem nihil suum inueniūt, & eum subiugare contendūt. Non gratis persequuntur eum, qui se eorum dederit potestati, & in possessionē seculi totus inrauerit. In suos enim iure sibi dominatum vindicant, atque ab his mercedem iniquitatis efflagitant.

Boni principis mors est ploranda. Require suprà, capit. Imperator. Principis boni obitum merito præsens deplorat Ecclesia. In tractatu de obitu Valentiniani, cap. primo. Require suprà, cap. Ecclesia.

PRINCIPIVM. *Vnum esse principium omnium etiam Philosophi non negârunt. Super epistolam ad Romanos, capite primo.* Tom. V.

Cum cognouissent Deum non sicut Deum magnificauerunt aut gratias egerunt. Vsqueadeo non ignorauerunt, vt faterentur vnum esse principium, à quo omnia initiū sortita sunt, cælestia, terrestria & inferna, & hunc vnum esse, qui decreuerit omnibus proprietates & officia naturaliter, & hæc scientes non egerunt gratias. De anterioribus loquitur, vt præsentes & futuros corrigat. Sed euanuerunt in cogitationibus suis. Verè vanitatis hoc est, vt cognoscentes veritatē, cogitarent aliud, colentes quod nesciebant verū esse, & dissimulantes ab eo quem verum colerent.

Cap. 3. Tom. II. *Principium istud Deus est, qui est principium omnium sine principio. Libro de incarnatione Domini.*

Piscator enim ipsis quos antè capiebat piscibus, taciturnior erat, & circa Diuina mysteria magis mutus, qui vocis suæ nesciebat authorē, sed viuificatus à Christo vocem audiuit in Ioanne, verbum agnouit in Christo: & ideo plenus Spiritu sancto, qui sciret principium non temporis esse, sed supra tempora, reliquit secula, & ascendens spiritu super omne principium, & ait: In principio erat verbum: hoc est, Remaneat cælum. Nondum enim erat quando in principio erat verbum. Nam etsi cælum habet principium, Deus non habet. Denique in principio fecit Deus cælum & terram. Aliud est fecit, aliud est erat. Quod fit, incipit: quod erat principium non accipit, sed præuenit. Remaneant etiam tempora, quia post cælum tempora. Remaneant etiam Angeli & Archangeli, etsi principiū eorum non inuenio, erat tamen quando non erant. Non erant enim qui aliquando cœperūt. Si ergo principium eorum inuenire nō possum, quos certum est habere principium, quomodo possum verbi inuenire principium, à quo omne principium nō solùm creaturarum, sed etiam cogitationum nostrarum omnium præuenitur?

Cap. 4. Tomo eod. *Principium est etiam ipse omnium virtutum. Libro tertio, de fide sanctæ Trinitatis.*

Principium patientiæ Christus, qui cum malediceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercussit. Principium humilitatis Christus, qui formam serui accepit, cum Patrē Deū maiestate virtutis æquaret. Ex illo enim accepit virtus vnaquæq; principium. Et ideo vt hæc virtutum genera disceremus, filius datus est nobis, cuius principiū super humeros eius. Principium illud crux Domini est. Principium fortitudinis, quo via sanctis est reserata martyribus ad sacri certaminis passionem.

Cap. 4. Tom. IIII. *Principium creaturarum omnium ipse est. Libro primo Hexameron. Require suprà cap. Mundus. De ipso principio, quod diuersimodè accipitur. Eodem lib.*

A Principium igitur esse docet qui dicit. In principio fecit Deus cælum & terram. Principium aut ad tempus refertur, aut ad numerum, aut ad fundamentum, quomodo in ædificāda domo initiū fundamentū est. Principium quoque peruersionis & deprauationis dici posse scripturarū cognoscimus authoritate. Est & principiū artis, ars ipsa ex qua artificiū diuersorum deinceps cœpit operatio. Est etiā principium bonorum operum finis optimus, vt misericordiæ principiū est Deo placere quod facias. Etenim ad cōferendū hominibus subsidiū maximè prouocamur. Est etiā virtus Diuina, quæ hac exprimitur appellatione: Ad tēpus refertur, si velis dicere in quo tēpore fecit Deus cælū & terrā, id est, in exordio mūdi, quādo fieri cœpit, sicut ait Sapientia, Cū pararet cælū, cū illo eram. Ad numerū autē si referas, ita cōuenit vt accipias: In primis fecit Deus cælū & terrā. Deinde colles, regiones, fines inhabitabiles. Vel sic: Ante reliquas visibiles creaturas, diem, noctem, ligna fructifera, animantium genera diuersa, cælum & terram fecit. Si verò ad fundamentum referas, principium terræ, fundamenta esse legisti, dicente sapientia: Quando fortia faciebat fundamenta terræ, eram penes illum cuncta componens. Est etiam bonæ principium disciplinæ, sicut est illud: Initium sapientiæ timor Domini. Prouer.

Aliter de principio ipso loquitur. Eodem lib.

In libro quoque qui inscribitur de Numeris, ait scriptura: Initium nationum Amalech, & semen eius peribit. Et vtique non omnium nationum primus est Amalech, sed quia per interpretationem Amalech, rex accipitur iniquorum, iniquæ autem gentes sunt, vide ne principem huius mundi accipere debeamus, qui imperat nationibus voluntatem suam facientibus, cuius semen peribit. Semen autem eius impij & infideles sunt, quibus ait Dominus: Vos ex patre diabolo estis. Est etiam initium mysticum, vt illud est: Ego sum primus & nouissimus, initium & finis. Et illud in Euangelio præcipuè quod interrogatus Dominus quis esset, respondit: Initium quod & loquor vobis. Qui verè & secundum Diuinitatem est initium omnium, quia nemo ante ipsum: & finis, quia nemo vltra ipsum. Et secundum Euangelium initium est viarum Domini in opera eius, vt per ipsum discretè hominum genus vias Domini sequi, & operari opera Dei. In hoc ergo principio, id est, in Christo, fecit Deus cælum & terram. quia per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

Et infrà.

Possumus etiam sic intelligere. In principio fecit Deus cælum & terram, id est, ante tempus, sicut initiū viæ, nondum via: & initium domus, nondum domus. Denique alij dixerunt ἐν κεφαλαίῳ quasi in capite, quo signatur in breui & exiguo momento summa operationis impleta. Sunt ergo & qui principium non pro tempore accipiant, sed ante tempus ἐν κεφαλαίῳ vel caput, vt dicamus Latinè, quasi summam operis, quia rerum visibilium summa cælum & terra est.

De principio rerum vel principiis variæ fuerunt philosophorum opiniones, quas recitat & improbat, eodem libro in principio. Require suprà cap. Mundus. Principia ipsa ante omnia sunt scienda. Super epistolam ad Romanos, in principio.

Principia rerum quærenda sunt, vt notitia earum posit haberi: tunc demum enim facilius poterit causæ ratio declarari, si eius origo discatur.

Finalis causa est principium. Libro de Noë & arca.

Altior autem sensus hoc habet, vt per semen intelligamus principium, per messem intelligamus finem. In vtroque salutis est causa: Alterum sine altero imperfectum est, quia vbi principium est, finis quæritur: nec potest esse sublato fine principium, & finis in principium recurrit. Ergo semper in eadem recursurum dum in hoc mundo est genus memorat humanum: vt cum inci

incipit annus, finiatur: cum finitur, incipiat: non medio mundus tempore resoluatur. Ita & mens quando aliquid videtur incipere ad finem vsque contendat, & operis sui terminum quærat.

In suis principiis res non permanere probantur. In libello contra relationem Symmachi. Require suprà capite Ecclesia.

PROBATIO. *Probat Deus homines. Libro primo de Apologia Dauid.* cap.2. Tom.IIII.

Admonet etiam Paulus prospexisse Dominũ Deum nostrum, ne vel reuelationum sublimitate, vel secundo operum continuante processu, humanus etiam in sanctis extolleretur affectus, nec sibi deputarent, virtutique attribuerent suæ quod Diuina sibi operatione collatum foret. Ergo ne in tantum iudicium ruerent, atque in perfidiæ foueam deciderent, passus est illis Dominus subintrare culpam, vt & ipsi aduerterent Diuinis se auxiliis indigere ducémque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Denique Paulus infirmitatem sibi profuisse testatur, dicente Domino roganti sibi vt à se stimulus carnis suæ discederet: Sufficit tibi gratia mea: Nam virtus in infirmitate consummatur. Meritóque gloriatur in infirmitatibus. Sciebat enim virtutis abundantia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse. Quantò ergo commodius vni aut duobus reprehensionibus locum dedisse, quàm traxisse in perpetuum Diuinitatis offensam. Quid etiam illa adiiciam quæ ex ipso vsu mundi coniicere possumus, quia plerosque cum in aliquo probauerimus officio, eosdem quasi industrios atque impigros, in alio munere volumus experiri? Quàm multi athletæ cum in isto certandi genere præualuerint: ad genus vocantur certaminis? Quid si & te Dominus Deus tuus cum aliquod specimen virtutis dederis tuæ, in alio virtutum genere vult probare? Iob sanctum currentem inoffensè, tentari tamen filiorum interitu, & corporis totius vlceribus passus est, vt in hoc quoque virtutem eius probaret, si nec iniuriis, nec acerbitatibus coactus deuotionem sui minueret affectus? Non liquet quòd etiã sanctum Dauid fide nobilem, præstantissimum mansuetudine, manu fortem probare voluerit quemadmodum vitium tegeret, lapsum emendaret, vt nos doceret quemadmodum possimus admissum operire peccatum?

(Margin: 2.Corinth.12. Cap.4.)

Probari vult vir iustus. Lib. super Beati immaculati, litera viij. versu ij. Tom.IIII.

Sanctus Dauid alibi ait, Proba me Domine & tenta me. Non enim vellet probari, si in se crimen agnosceret: nec tentari, si passionibus grauibus se sciret obnoxium.

PRODITIO ET PRODITOR. *Proditionem faciens, & proditorem inducens pœna simili condemnantur. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Require suprà cap. Emptio. Contra proditores conuiuas loquitur ibidem exemplo Iudæ. Et super Psalmum xl. Require suprà cap. Iudas.*

PRODVCTIO. *Productio rerum differt à productione personarum in diuinis. Libr. de incarnatione Domini. Require suprà, cap. Filius Dei.*

PROFECTVS ET PROFICERE. *Quomodo intelligebatur in Christo, declarat lib. de Incarnatione. Require suprà cap. Incarnatio. Proficiunt homines qui ab imperfectis ad perfecta ascendunt. Libro secundo de Abraham. Require infrà, cap. Sapiens. Proficere accipitur pro crescere. Lib. de benedictionibus patriarcharum. Require sup. cap. Augmentum.*

PROHIBITIO. *In concilio Aquilegiensi disputans cum Palladio, ait:*

Iussit qui non prohibuit.

Prohibitum quod non est, videtur concessum. Lib. de Paradiso. Require suprà cap. Addiscere. Non tamen in omnibus hæc regula tenet. Vnde in epistola ad Paternum, in medio. Lib.8. Epist. Epist.66. Tom.III.

Prætendis enim in tuis literis quòd permissum hoc Diuino iure connubium huiusmodi pignoribus existimetur, eò quòd non sit prohibitum. Ego autem & prohibitum assero, quia cum leuiora interdicta sint de patruelibus fratribus, multò magis hoc quod arctioris est plenum necessitudinis, interdictum arbitror. Qui enim leuiora astringit, grauiora non soluit, sed alligat. Quod si ideo permissum putas, quia specialiter non est prohibitum, nec illud prohibitum sermone legis reperies, ne pater filiam suam accipiat vxorem.

PROMISSIO. *Promittit hîc, & in alia vita donat. Super epistolam ad Hebr. cap. vi. Require suprà, cap. Baptismus. Fides promissa Deo debet seruari. In sermone primo de Sacramentis. Require ibidem. Et simile est de voto. Super primam ad Timoth. cap. tertio. Require infrà, cap. Vidua: & libro tertio de virginitate, parte prima. Et libro nono super Lucam. Require infrà, cap. Votum.*

Quædam promissa seruat Deus, & quædam non: quod declarat in tractatu de Naboth paupere. Cap.16. Tom.IIII

Et vt iam de proposita loquamur historia qui Achab regem ingratum cælestibus beneficiis ita iussit occidi, vt à canibus eius vulnera lamberentur. Etenim quia pauperis vineam concupiuerat, nequaquam tantis opibus expletus imperij, infra omnem inopiam redactus est à Domino: Non qui vulnera eius lauaret inuentus est, non qui corpus operiret. Defecit circa eum humanitas hominum, canum successit asperitas. Dignos planè sui ministros funeris auarus inuenit.

Hoc loco illud oritur quæstionis, quomodo legimus Dominum dixisse ad Heliam: Vidisti quemadmodum commotus est Achab à facie mea? Non inducam in diebus eius mala, sed in diebus filij eius inducam mala. Aut quomodo dicimus, quia valet apud Dominum pœnitentia? Ecce rex motus est à facie Domini & ibat plorans, & conscidit vestimenta sua, & operuit se cilicio, & erat indutus sacco ex illo die quo interfecit Naboth Iesraëlitam ita vt Deum misericordia commoueret, & mutaret sententia. Ergo aut pœnitentia non valuit, nec inflexit Dominum misericordem, aut oraculum falsum est: Nam Achab victus est & occisus. Sed considera quia Iezabel habuit vxorem, cuius inflammabatur arbitrio, quæ conuertit cor eius, & nimiis sacrilegiis execrabilem fecit. Et hunc ergo pœnitentiæ eius reuocauit affectum. Dominus autem non potest mutabilis æstimari, si confessionis immemori non putauit esse seruandum quod promiserat confitenti. Accipe aliud verius: Et indigno seruauit Dominus tenorem sententiæ suæ, sed beneficia circa se Diuina ipse non tenuit. Intulerat bellum rex Syriæ, victus est, & seruatus ad veniam, captiuus quoq; libertati donatus, & remissus ad regnum est. Quod fuit Diuinæ sententiæ: non solùm euasit Achab, sed etiam triumphauit: quod ipsius ignauiæ, hostem sibi à quo vinceretur armauit, & certè fuerat monitus à Propheta dicente: Cognosce, & vide quid facias. Monitus inquam erat, eò quòd contra Syriæ regis pueros deberetur gratiæ cælestis auxilium quoniam dixissent, Deus mõtium Deus est Israël, & non Deus Baal. Propter hoc, inquit, obtinuerunt pro nobis. Et ideo, inquit, si non plenè obtinuerimus eos, in locum regis Syriæ satrapas constituite, vt virtutem illis & potentiam regis auferret. Denique primo congressu vicit, vt fugaret hostem: secundo vicit quando captam imperio suo reddidit. Qua causa vincendi eius euidenter resultauit oraculum dicente vno ex filiis prophetarum ad proximum suum: Occide me: Et noluit homo occidere eum: Et dixit: Eò quòd non obedisti verbo Domini, ecce tu recedes à me, & interficiet te leo: Et recessit ab eo, & inuenit eum leo, & interfecit eum. Et post hoc alius Propheta astitit ante regem

(Margin: Cap.17. 3.Regum 20.)

Israel,& dixit ad eum: Hæc dicit Dominus: Quoniam dimisisti virum exterminationis de manu tua,ecce anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius. Liquet igitur his oraculis quòd Dominus etiam circa indignos promissa sua seruet: sed impios aut stultitia sua opprimi, aut alia præuaricatione damnari, etiam si primæ laqueos præuaricationis euaserint.

Cap.30. Tom.I. *Promissum beneficium est seruandum. Libro primo de officiis.*

Fundamentum igitur habeat liberalitas tua. Hoc primum quæritur, vt cum fide conferas, fraudem non facias,oblatis ne dicas te plus conferre & minus conferas. Quid enim est opus dicere: Fraus promisi est in tua potestate,est largiri quod velis. Fraus fundamētum soluit,& opus corruit. Nunquid Petrus ita indignatione efferbuit vt Ananiam extingui vellet vel vxorem eius? Sed exemplo eorum noluit perire cæteros. (Act.5.)

Non tamen omne promissum est seruandum. Eodem libro,cap.vltimo.

Est etiam contra officium nonnunquam promissum soluere,sacramentum custodire: vt Herodes, qui iurauit, quia quicquid petitus esset, daret filiæ Herodiadis,& necem Ioannis præstitit,ne promissum negaret. Nam de Iephte quid dicā, qui immolauit filiam, quæ sibi victori prima occurrerat, quo votum impleret quo spoponderat vt quicquid sibi primum occurrisset offerret Deo? Melius fuerat nihil tale promittere, quàm promissum soluere parricidio. Hæc quanti sit consilij prospicere,non ignoratis. Et ideo eligetur Leuita,qui sacrarium custodiat,ne fallatur consilio, ne fidem deserat,ne mortem timeat, ne quid imtemperantius gerat,vt specie ipsa grauitatem præferat. (Matth.14. Iudic.11.)

Tom.V. *Dicit autem lib.vij.super Lucam.*

Qui enim promittit aliquid spem debet afferre promissi, vt monitis obedientia deferatur, promissis fides.

Tom.V. **PROPHETIA ET PROPHETA.** *Quid sit Propheta. Super primam ad Corinthios,cap.xij.*

Alij datur prophetia,id est vt Spiritu sācto repletus dicat futura.

Tom.eod. *Est qui vera prædicit. Vnde super epistolam ad Titum, capite primo: exponens illud: Dixit quidam eorum Propheta,&c.*

Istum prophetam appellat:sed in causa Cretensium. Tam enim vera hunc de his asserit loquutum, vt prophetam. Falli enim prophetam impossibile est.

Tom.eod. *Intelligitur pro gratia interpretandi, vt patet super eandem epistolam, cap.decimoquarto, quod require suprà cap. Interpretatio: & super epistolam ad Ephes.cap.quarto. Require suprà cap. Ecclesia. Propterea debet quis ea vti pro vtilitate fidelium. Super epistolam ad Romanos, cap.duodecimo.*

Siue prophetiam,secundum rationem fidei. A prophetia incipit,quæ prima probatio est rationabilē esse fidem nostram. Denique credentes accepto spiritu prophetabant. Hæc igitur datur pro modo accipientis, hoc est,quantum causa exigit propter quam datur.

Cap.8. Tom.IIII. *Prophetia propterea sine charitate non est meritoria, vt ostendit super primam ad Corinthios,capite decimo tertio. Require suprà capite Charitas. Prophetia propriè à Spiritusancto gratiam habet. Et ideo alienus à mundo esse debet. Vnde lib.ij.de Abraham.*

Cap.9. Vir ergo pacificæ mentis confidebat & considerabat quatenus prohibere cominus posset ea mala quæ hominibus inferuntur. Mens enim sapientis ac iusti viri mederi studet humanis casibus, & prohibere ac resecare animarum nostrarum labores. Denique quàm hoc Abraham spiritali & prophetico affectu fecerit, sequentia docent. Nam Solis occasu excessus cecidit super eum, & ecce timor magnus & tenebrosus incubuit super illum. Excessus prophetis fieri solet sicut habes prophetam dixisse: Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax. Excedit enim mens Prophetæ velut fines quosdam humanæ prudentiæ, quando repletur Domino. Et antè euacuat se cogitationibus & disceptationibus seculi huius, vt aduenienti gratiæ spiritali puram se & exinanitam præbeat. Superueniat in eam Spiritus sanctus magna se vi infundens, ita vt mens hominis subitò turbetur. Denique Angelus venit ad Mariam, & cum sedulitate & gratia venit, & tamen Maria mota est in introitu eius: Vnde ait Angelus ad eam: Non timeas Maria: Inuenisti enim gratiam apud Deum: & ecce concipies in vtero & paries filium. Cognoscimus ergo quia quando venit gratia Dei super propheticam mentem subitò irruit. Et inde incubuisse & cedisse super Prophetas Spiritum sanctum legimus: quia excessum patitur, & turbatur, & timet, & quibusdam ignorantiæ & imprudentiæ tenebris offunditur, sicut & in Actibus Apostolorum legimus, quia circunfulsit lux super Saulum de cælo, & cecidit,& horrore animi turbatus est, & audiuit vocem de cælo dicentem: Saule Saule quid me persequeris. Desinit enim videre secularia,qui incipit audire Diuina. Vnde & timorem Abrahæ, & tenebras mirari non debes,quasi præter virtutem aut meritum eius acciderint: cum Prophetarum consuetudini congruere aduertas,quando cognoscunt futura. (Luc.1. Act.9.)

PROPRIETAS. *Cuilibet elemento sua proprietas inest,vt ostendit lib.ij. Hexameron,sermone secundo. Require suprà cap. Elementum. Singularum rerum scire proprietatem est difficile. Libro iij.eiusdem. Require suprà cap. Arbor.*

PROPOSITVM. *Pro intentione firmata intelligenda quale esse debeat. Libro super Beati immaculati,litera vij.versu tertio, exponens illud, Superbi iniquè agebant vsquequaque,&c.* (Tom.IIII.)

Lex enim non solùm agendi munus informat, verùm etiam secretæ emundat mentis affectum. Non enim solùm in operibus,sed etiam in ipsis occultis secundum legem Domino militamus, quia lex dicit: Non fiat verbum in iustitia occulta in corde tuo: vt non solùm nihil in opere factisque delinquas & cum superbos videris gloriari, nec sermone labaris, sed ne in corde quidem intimo,dum de Dei iudicio disceptas, contrahas iniquitatis offensam: quæ quò putatur occultior, eò frequentior esse consueuit, quia tuto putat vnusquisque quod huius disceptatione velut septus visceribus suis conscientiæ suæ credat,cum ipse sui accusator in die iudicij sit futurus: quia reuelantur cordis abscondita, testimonium perhibente conscientia accusationibus nostris. Cuiusmodi igitur sit propositum sancti viri,hoc euidētius loco exponitur. Primùm enim memor esse debet promissorum cælestium: Secundùm,quæ viuentibus merces statuta debetur: Deinde aliud propositum viri sancti est,vt etiam si in periculis & aduersis positus sit, spe tamen quam hausit ex serie scripturam,se debeat consolari. Tertium propositum vt etsi impios & sacrilegos videat, & superbos iniquè agentes abundare diuitiis in hoc seculo, non quasi incredulus declinet à lege, sed in eius semitis perseueret, & fugiat superborum contagia. Contaminat enim omnes immundus, Immundus autem superbus, de quo scriptum est: Immundus ante Deum omnis tumidi cordis. Quartum propositum viri, vt memor sit iudiciorū cælestiū,sicut Dauid asserit,qui dicebat: Memor fui iudiciorū tuorū quę à seculo sunt, & me cōsolatus sum.

PROSPERITAS. *Periculosa prosperitas & aduersitas vtilis est. Lib.super Beati immaculati, litera xij. Require suprà cap. Aduersitas.*

Pro-

Cap.6. Tom.IIII

PROVIDENTIA. *Dei prouidentia est. Unde contra negantes eam causa prosperitatis malorum, docet in tractatu de secunda interpellatione Dauid.*

Quomodo sciuit Deus, & si est scientia hominis in altissimo? Putant enim non esse in Deo scientiam, quia peccatores abundant prosperis secularibus. Et adhuc inducit loquentes: Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Habes hoc in Euangelio planius expressum, vbi Simon ille Pharisæus videns quòd mulier illa peccatrix venit in domum eius, & super pedes Christi fudit vnguentum, dicebat intra se: *Luc.7.* Hic si esset Propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Sed patientia Dei non præiudicat veritati, & præscientia eius ac prouidentia hoc ipso amplius probatur, quòd in peccato positus successu affluit secularium prosperitatum: quod fortior videns ridet: incautus traducitur & mouetur. Denique psalmista dicit: *Cap.7. Psalm.72.* Dixi, ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter nocentes manus meas: hoc est, video illos abundare, video illis omnia commoda secundare: me autem conteri, atque exagitari tentationibus plurimis. Frustra ergo dedi me innocentiæ, atque ad studia sobriæ conuersationis intendi. Et pulchrè ait: Laui inter nocentes manus meas vt non arrogare sibi summam innocentiæ, sed illius deferre studium videretur. Interea non impune huiusmodi à se sermonem exisse testatur. Nam tota die flagellatum esse se memorat, quia frustra iustificasse cor suum dixerat. Post flagella autem continuo sequuta est prauæ opinionis correctio. Statim enim iudex meus, inquit, in matutinis: id est in aperto & perspicuo. Lux enim veritatis comprehendens eum non sinit hæc sentire quæ dixit. Reuincebat itaque & redarguebat me veritatis lumen offusum animo meo, eò quòd non rectè dixerim Sine causa iustificaui cor meum: Loquutus enim illa sum tanquam in tenebris constitutus, & recordanti illa mihi cor compungebatur: compuncto autem corde illuminabatur affectus, vt fieret in corde ignis flammigerans, qui faciebat in me diei principium spirituale. Illuminata itaque die oriente mihi, & quasi in multis matutinis positus, intelligebam, quia extra constitutionem generationis filiorum Dei factus sum. Qui cum primò credidissem eò quòd operator mundi prouidens generationi humanæ, omnia ad vtilitatem nostri vel tristia, vel ea quæ parum delectent fecerit: tam bonam sententiam postea prauis opinionibus turbatus amiserim. Conferebam itaque cum corde meo, & dicebam mihi: Si narrabo sic, quia sine causa iustificaui cor meum: occurrebat mihi Dei vox dicens: Ecce generatio filiorum tuorum cui disposui adest: ecce his scripturis inuenis, quia disposui, ò tu Adam, generationi filiorum tuorum: quia fortuitu diuitiæ ad impios, non merito aliquo deferantur, nec præmia virtutis sunt emolumenta thesauri, nec econtrario inopia pœna peccati est: sed indiscretè veniunt ista, quæ modo fluminis quodam seculi profluuio voluntantur. Et existimabam, & videbar mihi cognoscere hoc esse verum, hoc congruere Diuinæ prouidentiæ & conuenire, me autem frustra in his turbatum esse, in quibus hærere non debui. *Cap.8.* Itaque quia videbar mihi veram scientiam comprehendisse, & cognitionem rei ipsius esse assequutus, dicebam mihi: Hic labor est ante me, donec introëam in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimo: id est, solus mihi superest labor vt ingrediar in sanctuarium Dei vbi est Cherubim: id est, cognitionis profundum, & non labor est in incertis & vanis opinionibus. *Ecclesiast.21.* Narratio enim fatui, sicut sarcina in via. Ideo ingrediamur adytum cognitionum sacrarum, atque interiora penetralia veritatis, vt non sit in nobis labor.

A *Similiter lib. j. de officiis.* *Cap.13. Tom.I.*

Occurrimus opinioni eorum qui videntes sceleratos quosque diuites, lætos, honoratos, potentes, cum plerique iustorum egeant atque infirmi sint, putant vel Deum nihil de nobis curare, vt Epicurei dicunt, vel nescire actus hominum, vt flagitiosi putant: vel si scit omnia, iniquum esse iudicē, vt bonos egere patiatur, abundare improbos, nec superfluus velut quidam excursus fuit, vt opinioni huiusmodi ipsorum affectus responderet, quos beatos iudicant, cū ipsi miseros se putent: Arbitratus enim sum quòd ipsi sibi facilius quàm nobis crediderint. Quo decurso procliue æstimo vt refellam cætera: Et primò eorum assertionem qui Deum putant curam mundi nequaquam habere, sicut Aristoteles asserit vsque ad Lunam eius descendere prouidentiam.

*Vide sequentia suprà cap. Aristoteles. Prouidentia ista Dei, etiam circa minima apparet. Libro quinto Hexa*B*meron. Require suprà capite Echinus. Et super primam ad Corinthios capite primo. Require infrà capite Sapientia.*

Prouidentia ista Dei omnia nouit. Super epistolam ad Hebræos, capite quarto. Require infrà, capite Sermo: & capite Verbum.

PROXIMVS. *Misericordia proximum facit. Libr. j. de pœnitentia.* *Tom.I.*

Ipse est proximus, quem non conformis natura coniunxit, sed misericordia copulauit.

Proximus propterea Christus est. Libro primo de Abraham. Super illud: Et vocauit puerum seniorem domus suæ. *Cap.9. Tom.IIII.*

Qui fecit, inquit, misericordiam, proximus est. In Euangelio hoc dicit Dominus Iesus. Et tu proximam seminis Abrahæ require. Semē Abrahæ Christus est. Ipse proximus omnium, qui super omnes fecit misericordiam, tollens peccata mundi.

C *Etiam dicit simile, Libro septimo super Lucam. Require infrà cap. Stabulum. Et adiungit misericordiæ causam.* *Cap.8. Tom.V.*

Ergo quoniam nemo magis proximus, quàm qui vulnera nostra curauit, diligamus eum quasi Dominū, diligamus eum & quasi proximum. Nihil enim tā proximum quàm caput membris. Diligamus etiam eū qui imitator est Christi. Diligamus eum qui inopiæ alterius corporis vnitate compatitur. Non enim cognatio facit proximum, sed misericordia: quia misericordia secundum naturam. Nihil enim tam secundum naturā, quàm iuuare consortem naturæ. Dictum est igitur de misericordia, sed non vna est forma virtutis. Subiicitur Marthæ exemplo & Mariæ, alterius operibus actuosa deuotio, alterius religiosa mentis intentio Dei verbo: quæ si cum fide congruat etiam ipsis operibus antefertur, iuxta quod scriptum est: Maria sibi optimam partem elegit, quæ non auferetur illi. Studeamus igitur & nos habere quod nemo nobis possit auferre: non vt per- D functoria, sed diligens audientia deferatur. Solent enim etiam semina ipsius verbi cælestis auferri, si secus viam sint seminata. Agat te sicut Mariam desiderium sapientiæ. Hoc enim maius, hoc perfectius opus, nec ministerij cura à cognitione verbi cælestis auertat, nec arguas eos, & otiosos iudices quos videas studere sapientiæ. Hanc enim sibi cohabitantem Salomon ille pacificus asciuit. Nec Martha tamē in bono ministerio reprehenditur, sed Maria quòd meliorē partem sibi elegerit, antefertur. Iesus enim multis abundat, & multa largitur. Et ideo sapientior iudicatur: quia quod principale aduertit, elegit. Denique Apostoli optimum non putârunt relinquere Dei verbum & ministrare mensis: sed vtraque munus sapientiæ est. Nam & Stephanus plenus sapientia minister electus: *Act.6.* & ideo qui ministrat doctori deferat, & ministrantem doctor inuitet & prouocet. *1.Corinth.12.* Vnum enim corpus Ecclesiæ etsi diuersa membra, alte-

rum altero eget. Non potest dicere oculus manui, Opera tua non desidero: Aut iterum caput pedibus, & auricula se negare esse de corpore. Nam etsi alia principalia, tamen alia necessaria. Sapiētia in capite, actus in manibus: Oculi enim sapientis in capite eius. Quia verè ille sapit, cuius animus in Christo est, & cuius interior oculus erigitur ad superna. *Ecclesiast. 2.*

Tom. V. *Et libro primo de viduis parte tertia.*

Et tu habes proximos, qui pro te supplicent. Habes Apostolos proximos: habes martyres proximos, si in ipsa martyrib' deuotionis societate, misericordiæ quoque muneribus appropinques: Proximus est enim qui misericordiam facit. Fac & tu misericordiā, & eris Petro proxima. Nō sanguinis necessitudo, sed virtutis cognitio proximos facit: quia non in carne ambulamus, sed spiritu.

PRVDENTIA ET PRVDENS. *Qualis esse debeat, dicit in Pastorali. Require suprà, cap. Episcopus. Prudentia describitur in figura Phison fluminis. Libro de Paradiso. Require suprà, cap. Flumen. Prudentis est se ipsum cognoscere. Libro secundo de Abraham. Require suprà, cap. Perfectio. Definitur propriè. Libro primo de officijs.* *Tom. I.*

Prudentia est quæ in veri inuestigatione versatur, & scientiæ plenioris infundit cupiditatem.

Et infrà cap. sequente.

Nostri definierunt prudentiam in veri consistere cognitione.

Necessaria est iustitiæ. Ibidem infrà. Require infrà, cap. Iustitia. Dicit autem libro de flebili querimonia & de excessu fratris sui Satyri. *Tom. III.*

Est ergo prudentis agnoscere se ipsum: & quemadmodum à sapientibus definitum est, secundum naturam viuere.

Et infrà.

Nihil ea prudentia sapientius, quæ Diuina & humana secernit.

Prudentis conditiones ponit, libro secūdo de Abraham. Require suprà, cap. Declinatio: & cap. Lot: & cap. Passio. Non sic prudentes huius mundi, vt deducit super epistolam ad Romanos, cap. octauo. Require infrà, cap. Sapiētia. Prudens est qui se emendat. Super eandem epistolam, in prologo. *Tom. V.*

Non immeritò prudentes sunt, qui malè inducti, statim se correxerunt.

Aliam ponit proprietatem, ibidem infrà, cap. xij.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatē, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Apertè ostendit hoc debere nos sapere, quod iustitiæ terminos non egrediatur, vt non nobis solùm vtile sit, sed & nulli obsit. Hæc est enim prudentia prodesse magis aliquibus quàm obesse, & contentum esse debere sorte qua mensus est Deus merito & fidei vniuscuiusque, nec sibi defendere quod nō sibi cōcessum videt: hoc est, non plus sapere, quia vni totum concedi non potest. Nec enim si quis bonæ vitæ est, ex eo sibi etiam doctrinæ prudentiam debet defendere: aut quia peritiam habet legis, Leuitarum sibi obsequia vendicare debebit. Hortatur ergo & docet per gratiam sibi datam. Hæc gratia peritia intelligitur disciplinæ Dominicæ, per quam humilitati iustitiæ studendum tradit.

Tomo eodem. *Item super primam ad Corinthios, cap. xij.*

Alij datur per Spiritum sermo sapientiæ: id est, datur illi prudentia non ex literis, sed corusco Spiritus sancti, vt cor habeat illuminatum, & sic prudens: & discernat quæ vitanda sint, & quæ sequenda.

Habetur in Ecclesia. Lib. tertio de virginitate, part. iij.

Tom. I. Prudentia non in foro, non in plateis, sed in Ec-
A clesia possidetur.

Dicit tamen in libro de Isaac & anima.

Prudentia bona est: sed dulcis misericordia. Illam pauci assequuntur: hæc ad omnes peruenit.

PSALMVS ET PSALTERIVM. *Liber psalmorum quanta sit vtilitatis ad omnem actum vita moralis, diffusè pertractat in prologo super Psal.* *Tom. I.*

In libro psalmorum profectus est omnium, & medicina quædam salutis humanæ. Quicunque legerit, habet quo propriæ vulnera passionis spirituali possit remedio curare. Quicunque certare voluerit, tanquam in communi animarum gymnasio, & quodam stadio virtutum diuersa genera certaminum reperiens præparata, id sibi eligat, cui se intelligit aptiorem, quo facilius perueniat ad coronam. Si quis gesta maiorum recēsere studet, atque imitari velit, intra vnum psalmum totam paternæ historiæ seriem accipit comprehensam, vt thesaurum memoriæ compendio lectionis ac-
B quirat. Faciliora quoque videntur, quæ breuius explicantur. Illud etiam quantæ altitudinis quòd breui interuallo offensionum aduersa distinxit, & reconciliationis secunda subrexuit? Vt simul cognosceres quid credulitatis obesset offensa, quid fides prompta conferret. Si quis vim legis explorat, quæ tota in vinculo charitatis est (qui enim diligit proximum, legem impleuit) in primis legat quanto dilectionis affectu pro totius plebis opprobrio repellendo periculis se grauibus solus obiecerit: in quo non imparem charitatis gloriam triumphum virtutis agnoscet. *Roman. 13.* Si quis correctionum sæua formidat, audiat dicentem: Domine ne in ira tua arguas me: neque in furore tuo corripias me: & discat quemadmodum debeat irati iudicis temperare censuram. *Psal. 6.* Si quis patientiæ cognoscere gestit exemplum legat in psalmis: Si reddidi retribuētibus mihi mala, & aduertat quia præceptum euangelicum spiritu præuidit, virtute præuenit. *Psalm. 7.* Ha-
C bes itaque illud prouerbiale, quia mansuetus homo cordis est medicus. Si quis præterea aduersus nequitiæ spiritalis incursus vult esse munitus, quid magis quàm psallendum sibi esse nouerit? Psallebat Dauid adolescentior, & Saulis nequam spiritus fugabatur, qui eum antea stringebat. *1. Reg. 16.* De virtute autem prophetiæ quid loquar? Quod alij annuntiàrunt per ænigmata huic soli palàm atque apertè videtur esse promissum, vt Dominus Iesus ex eius semine nasceretur, sicut dixit ad eum Dominus: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. *Psalm.* In psalmis itaque nobis non solùm nascitur Christus, sed etiam salutarem illam suscipit corporis passionem, quiescit, resurgit, ascendit ad cælum, sedet ad dexteram Patris. Id quod nemo præsumpserat hominum dicere, hoc solus hic Propheta annuntiauit, postea ipse Dominus in Euangelio prædicauit. Omnes præterea scriptores psalmorum in suis scripturis exempla posuerunt, aut ali-
D qua dicta superiorū. Psalmi nihil præter quod suum est habent. *Psalm.* Quid igitur psalmo gratius? Vnde pulchrè ipse Dauid: Laudate, inquit, Dominū quoniā bonus est psalmus, Deo nostro sit iucūda decoráq; laudatio. Et verè, psalmus enim benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omniū, sermo vniuersorū, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, authoritatis plena deuotio, libertatis lætitia, clamor iucunditatis, lætitiæ resultatio: Iracundiam mitigat, solicitudinem abdit, mœrorem alleuat: Nocturna arma, diurna magisteria, scutum in timore, festum in sanctitate, imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiæ, citharæ modo ex diuersis & disparibus vocibus vnam exprimens cantilenam. Diei ortus psalmum resultat, psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere iubet, psalmum etiam bene clamant. *1. Corin.* Hic omni dulcis

ætati

ætati: hic vtique aptus est sexui: Hunc senes rigore senectutis deposito canunt: Hunc veterani tristes in cordis sui iucunditate respondent: Hunc iuuenes sine inuidia cantant lasciuiæ: Hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo & tentamento concinunt voluptatis: Iuuenculæ ipsæ sine dispendio irrationalis psallūt pudoris: Puellulæ sine prolapsione verecundiæ cum sobrietate grauitatis hymnum Deo inflexę vocis suauitate modulantur: Hunc tenera gestit pueritia: Hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediscere. Ludus quidem est iste doctrinæ, maioris profectus, quàm cum seria traditur disciplina. Quàm laboratur in Ecclesia, vt fiat silentium, cum lectiones leguntur? Si vnus loquatur, obstrepit vniuersis, cum psalmus legitur, ipse sibi est effector silentij: omnes loquuntur, & nullus obstrepit: psalmū reges sine potestatis supercilio resultant. In hoc se ministerio Dauid gaudebat videri: psalmus cantatur ab imperatoribus, iubilatur à populis. Certant clamare singuli, quod omnibus proficit. Domi psalmus canitur, foris recensetur, sine labore percipitur, cum voluptate seruatur. Psalmus dissidentes copulat, discordes sociat, offensos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo vnam ad Deum vocem emiserit? Magnum planè vnitatis vinculum, in vnum chorum totius numerum plebis coire. Dispares citharæ nerui sunt, sed vna symphonia. In paucissimis chordis sæpe errant digiti artificis: sed in populo spiritus artifex nescit errare. Psalmus nocturni operis commercium, diuturnæ requiei stipendium, institutio insipientium, perfectorum confirmatio, Angelorum ministerium, militiæ cælestis hostia spiritalis, psalmum & saxa respondent. Psalmus canitur, & ipsa etiam saxosa pectora molliuntur. Videmus flere prędurος, flecti immisericordes. Certat in psalmo doctrina cum gratia simul. Cantatur ad delectationem, discitur ad eruditionem. Nam violentiora præcepta non permanent: quod autem cum suauitate perceperis, id infusum semel præcordiis, non consueuit elabi. Quid est quod non occurrat tibi psalmos legenti? In his lego canticum pro dilecto, & sacræ desiderio charitatis inflammor. In his torcularia Diuini mysterij recognosco. In his reuelationū gratiam resurrectionis recenseo, testimonia, repromissionis munera. In his disco vitare peccatum, dedisco erubescere pœnitētiam delictorum.

2. Reg. 6.

Et vt dicit in tractatu super psalmum xxxvj. exponendo ipsius psalmi titulum.

Omnis scriptura Diuina, vel naturalis, vel mystica, vel moralis est. Naturalis in Genesi, in qua exprimitur, quomodo facta sunt cælum, mare, terra, & quemadmodum mundus iste sit constitutus. Mystica in Leuitico, in quo comprehenditur sacerdotale mysterium. Moralis in Deuteronomio, in quo secūdum legis præceptum vita humana formatur. Vnde & Salomonis tres libri ex plerisq; videntur electi: Ecclesiastes, de naturalibus: Cantica canticorum, de mysticis: Prouerbia, de moralibus. Sed quia omnium psalmorum corpus vnum est, idcirco nihil in his diuisum est atque distinctum, sed vt pro se obtulit ratio, nulla intermissa doctrinæ istiusmodi disciplina est. Nanque & naturalem euidentissimè comprehendit de Deo, de Angelis atque virtutibus, Sole & Luna, stellis, & lumine cęli cęlorum, & aqua quæ super cęlos est: Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt: Statuit ea in seculum seculi, præceptum posuit & non præteribit, Et de mysticis loquutus est, cum de occultis & sacræ vnctionis vnguento & de consummatione scripserit tabernaculi, quorum multiplex gratia, quā multifariam & multis modis loquutus est Dominus in Prophetis. Nam & venturum profatus est Dei Filium principem sacerdotum, & passurum esse pro nobis, & sanguine suo mundaturum nostra peccata, tituli pro torcularibus declarârunt, & resurrecturū psalmus resurrectionis expressit: & alius postea titulus indicauit, in quo terra eius est restituta, commutationem quoque vniuersorum futurā fidei sacramentis. Et de moralibus plura contexuit, diuersaque virtutum genera demōstrauit, & dedit præcepta viuendi, quibus vlcera nostrorum sanauit errorum, morésque renouauit humanos, atque intimos mutauit affectus, sicut docet psalmus xxxiij. quem etiam Petrus sanctus in epistola sua, tāquam medicamentum nostris pectoribus affixit, atq; iste qui nobis hodierna lectione propositus est. Nam isti præ cęteris ethici reperiuntur, sed iste diffusior, qui tricesimus sextus inscribitur. Nam etsi ille prędulcis & lucidus est, iste tamen dulcior: quia ille me docuit cohibere linguā à malo, iste desinere ab ira, indignationē relinquere: Ille pręcepit sine dolo loqui, iste instituit esse mansuetū, qui præmia mansuetudinis demonstrauit. Quæ maiora fomenta sunt cordis humani, quàm mansuetudo atq; simplicitas, quibus & dolor omnis acceptę leuatur iniurię, & tabes criminis omnis excluditur?

Psalmo 32.

Qui liber, licet sit diuisus in partes, est tamen liber vnus. In tractatu super psal. xl. versu vltimo.

Nam in quinque libros diuisum videtur esse Psalterium. Primus liber hoc psalmo finitur, hoc est, quadragesimo. Et pulchrè vsque ad passionem Saluatoris quadragesimus psalmus est comprehensus, qui finem libro daret: quoniam passio Domini finis est quadragesimæ: vt secūdus liber à mysteriis renouationis inciperet: qui liber, vtpote quadragesimæ, perfectiora sacramenta complectitur. Nam & baptismatis prænuntiat sacramenta, cū dicit: Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum: & requiem sanctorum, qui ad tabernaculum cæleste peruenerint: Spiritus sancti descensionem, quando effusa est gratia spiritalis in quadam voce cælestium caractarum: quia virtute magna spiritus ferebatur, vt legimus in Actibus Apostolorū: & ingressum renouati hominis ad altare, & Saluatoris ascensum, & sanctificationem propositi virginalis. Qui liber finitur in psalmo septuagesimo primo, quo regnum Christi pacificum toto orbe diffusum Prophetico sermone annuntiatur, remissióque peccatorum. Vbi cum benedictionem Domini præmisisset, subtexuit: Et replebitur maiestate eius omnis terra, fiat, fiat. Tertius quoque liber finitur octogesimo octauo psal. & ibi habet, Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat. Quartus liber finitur centesimo quinto psalmo: & ibi habet, Benedictus Dominus Deus Israël à seculo & vsque in seculum: & dicet omnis populus, fiat, fiat. Quintus liber vsque ad finem est: vbi pro hoc verbo Propheta dicit: Omnis spiritus laudet Dominum. Sed iterum te forsitan moueat, quomodo quinque libros asseram, cum vnum Psalterium sit. Sed etiam Euangelium vnum est, & quatuor libros esse negare non possumus. Vnum autem Euangelium esse, & alibi, nisi fallor, intimauimus.

Primus liber Psalterij.
Secundus liber Psalterij.
Psal. 43.
Act. 2.
Tertius liber Psalterij.
Quartus liber Psalterij.
Quintus Psalterij liber.

Et infrà.

Denique quia vnum corpus est etiam psalmorum, scriptura dixit: Sed iterum quia quinque libri sunt, dixit alibi: In vasis psalmorum, Pulchrè autem quinq; libri, & vnum Psalterium: quoniam quinq; sensibus homo exterior viuificatur, & rursus quinque spiritalibus sensibus ille absconditus cordis homo noster consummatur interior, qui solus ante Dominum locuples Petri Apostoli testimonio reperitur: Qui habet, inquit, aures audiendi audiat.

Dicit autem libro primo de apologia Dauid.

Tom. 1.

Cur ergo secundum gestorum ordinem, psalmorum quoque ordo non quadrat? Quia non tam ordinem ordini, quàm mysterium gestis voluit conuenire.

Actus psallendi spiritualiter intelligitur. In tractatu super psalmum xlviij.

Inclinabo ad parabolā aurem meam, aperiam in psal-

terio propoſitionẽ meam. Sapiens auditor intẽdit atq; A inclinat aurem ſuam, vt intelligat parabolarum figuras. Ipſum aurem ſuam dicit Saluator, qui aurem habet audiendi. Aperit etiam Dominus clauſam propoſitionem ſuam, cum aptum organũ ſibi & vas electionis inuenit, quod pſalterium vocat, cuius ſimilis Paulus dulcis gratiæ cantilenam neruis omnibus ſibi concinentibus reſultauit, ſancti Spiritus plectro interiorem chordã exteriorémque pulſando, vt & lingua oraret & mente. Ideóque ait: Orabo ſpiritu, orabo & mente:
1.Corinth.14. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Huiuſmodi ergo virum Chriſtus multò ante promittit, per quem manifeſtaret abſcõdita, & inuoluta Prophetici obſcuritate ſermonis aperiret. Bonum pſalterium, cum fidei vita conſentit, & caro animæ, virtuti aſpirat voluntas. Hoc eſt dulce pſalterium, vbi canora eſt diſciplina viuendi, vt
Iſaia 35. impleatur illud quod ſcriptum eſt: Clara erit lingua mutorum.

Tom IIII. *Et libro ſuper Beati immaculati, litera ſeptima, verſu ſexto.*

Hymni nobis, canticum nobis, pſalmi nobis, iuſtificationes Domini ſint. Pſallamus ſpiritu, pſallamus & mente, ne cum obliti fuerimus in tempore neceſsitatis, dicatur vnicuique noſtrum: Abieciſti ſermones meos poſt te. Ideóque vt expelleretur & eliminaretur obliuio à domo ſancta ſua, cantatores ſibi fecit rex verus Salomon, qui toto ſpiritu inquirendo cognitionem Diuinitatis intenderent ne pſallentes deeſſent Eccleſiæ ſuæ, quorum cantu nequam ſpiritus fugaretur. Sicut Dauid ſancti docemur exẽplo, quo pſallente, malus ille ſpiritus expellebatur, qui Saul regis corda vexabat. Prophetæ quoque vt prophetarent, pſallendi peritum iubebant pſallere, quo ſuaui inuitata dulcedine ſpiritalis infunderetur gratia. Et in Euangelio legimus, in domo patris illius filium recuperantis, percrepuiſſe ſymphoniam, qua epulantes delectabantur fideles: perfidus autem impatienter audiebat. Dulcis igitur cantilena, quæ non corpus effœminat, ſed mentem animúmque confirmat. Ideóque canticum dicitur Domini teſtamentum, quia remiſsionem peccatorum, Dominique iuſtitias in ſcripturis euangelicis ſuaui mentis exultatione concinimus.

Et infrà.

Sed non ſatis eſt vt aliquis cantabiles habeat iuſtificationes Dei, niſi terrenarum exeat ſeruitio ſolicitudinum. Ideóque addidit: In loco peregrinationis meæ: Conuenit ſibi. Siquidem & alibi ait: Aduena ſum ego in terra hac. Vnde & Apoſtolus non vult nos in domo Dei fideſque vocatione aduenas eſſe atque peregrinos, ſed ciues ſanctorum & domeſticos Dei. Qui enim domeſticus Dei eſt, exul in mundo: qui conuerſatur in cæleſtibus, peregrinus eſt terris. Peregrinabantur in hoc mundo Hebræi tres pueri naturam incendij non ſentientes. Cantabiles habebant iuſtificationes Dei, cum hymnum Deo de creaturarum laudatione cantarent. Deinde qui cantat, vacuus eſt, & diuerſarum cogitationum curas relegat, culpas religat, ſequeſtrat auaritiam, & non ſolùm corporis vocem, ſed etiam mentis ſuæ vanitates emulcet. Non enim tanquam mœſtus inopiæ ſolicitudine, ſed tanquam liber ab omnibus corporalium affectibus paſsionum canebat idem Prophe-
Pſal.70. ta: Pſallam tibi in cithara ſanctus Iſraël: gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemiſti. Cantabat hæc lætus, tanquam his melioribus epulis paſceretur. Epulabatur enim animus piè deuotionis alimento. Non ſolùm itaque hymni & pſalmi, ſed etiã legis præcepta cantabilia ſunt ſanctis. Denique cantauit Moſes qui legem accepit, cum prætergreſſus pedibus mare ſeruati populi ductor iuſtificationes Domini prædicaret. Supereſt adhuc propoſitum egregium vi-

A ri iuſti, quia omni tempore circa Dei laudes eſſe debet intentus, non ſolùm die, ſed etiam nocte.

PSITTACVS. *De hac aue loquitur libro v. Hexameron. Require ſuprà, cap. Auis.*

PVER. *Puer ſapiens Chriſtus. In epiſtola ad clericos ſuos, pertractans illud Eccleſiaſtis quarto: Melior eſt puer pauper & ſapiens rege ſene & ſtulto.*

Rectè puer Chriſtus Ieſus, quoniã puer natus eſt nobis. Et verè optimus puer, cui dictum à Patre Deo: Magnum eſt tibi vocari puerum meum. Sapiens quoque, vt Euangelium docet, quia proficiebat ætate & ſapientia. Conuenienter etiam pauper, quia cum diues eſſet, pauper factus eſt, vt nos ſua inopia ditaret. Et ideo non faſtidit in regno ſuo pauperem, ſed exaudit eum & liberat ex omnibus anguſtiis & moleſtiis. Sub hoc ergo viuamus, vt rex illo ſenior & ſtultus poteſtatem ſupra nos nullam habeat: Qui dum vult regnare quaſi voluntatis ſuæ Dominus, nec ſub vinculis eſſe Domini Ieſu, inueteratus in peccatis, ſtultitiæ incidit deformitatem. Lib.4. Epiſt.1 Tom.II Luc.2 2.Cor.
B Quid enim ſtultius quàm relictis cæleſtibus ad terrena intẽdiſſe, & poſthabitis perpetuis, elegiſſe ea quæ caduca ſunt & fragilia?

Pueris omnibus an peccatum imputetur. Libro ſecundo de Abraham. Require ſuprà, capit. Baptiſmus: & capit. Circunciſio. Senex puer dicitur cauſa humilitatis. Libro de Ioſeph. Require infrà, cap. Senex. Dicitur cauſa ſtatus. Libro primo de Abraham. Cap.9. Tom.IIII.

Et vocauit puerum ſeniorem domus ſuæ, & dixit ei vt iret in Charram, & de proximis ſuis vxorem peteret iuniori domino ſuo. Diſce hinc quòd etiam ſenioris ætatis ſeruuli pueri dicantur à dominis, vel à quibuſque potioribus. Vnde & quidam poëta hoc ſequendum putauit, ſiue in eorum vſum qui ſibi docti & ſapientes videntur, ipſe hoc reperit: ſiue de noſtris ipſe transtulit, ſiue translatum inuenit: Paſcite vt antè boues pueri, ſubmittite tauros. Vnde & pueros dicimus,
C quando ſeruulos ſignificamus, non ætatem exprimentes, ſed conditionem.

Pueri quoad aliquid ſunt imitandi. Libro primo de officijs. Require ſuprà, cap. Ira. Et lib. de Paradiſo, capit. duodecimo. Tom.IIII.

Neque enim otioſè dictum eſt, Niſi conuerſi fueritis & efficiamini ſicut paruulus iſte, non intrabitis in regnum cælorum. Puer enim cum maledicitur, non remaledicit: cum percutitur, non repercutit: ambitionum & rapinarum tentamenta non nouit.

Vnde libro primo de Abraham. Cap.1 Tom.II

Non celabo, inquit, Abrahæ puero meo quæ ego facio. Semel vtique ætatis Abraham ſuperius ſcriptura ſignificauit, quia nonaginta & nouem proceſſiſſet annos. Quomodo nunc puerum dicit? Sed cum immemorem ſenectutis, exploratorem indefeſſum, curſu impigrum, ſtandi patientiſsimum, deducendi ſtudioſiſsimum expreſſerit, nónne conuenire nomen pueri videtur? Officiis meritò puer dicitur, qui ſe-
D nile neſciebat faſtidium, pueritiæ innocentiam & obſequium deferebat. Datur itaque iuſto benedictionis gratia, & poſteritatis hæreditas. Offenſa autem peccatorum exponitur.

Libro ſeptimo ſuper Lucam. Cap.9. Tom.V.

Dominus non obſequiorum ſpeciem, ſed puritatem quærit affectus. Denique ſuprà ait: Quicunque receperit puerum iſtum in nomine meo. Quo loco Dominus ſimplicitatem ſine arrogãtia docet, charitatem ſine inuidia, deuotionem ſine iracundia eſſe debere. Nam & pueri mens prouectioris affectu recipienda ſuadetur: quia dum puer nihil ſibi vindicat, formam virtutis exequitur: & ſi rationem neſcit, culpam ignorat. Tamen quia pleriſque non virtus, ſed infirmitas videtur ſine ratione ſimplicitas, vt tu veram ſuſcipias admoneris: id eſt,

est, vt exequaris industriam munus naturæ.

Et libro octauo eiusdem.

cap.8. Sinite pueros venire ad me & nolite eos prohibere: talium enim est regnum Dei, &c. At quia ætas hæc infirma est viribus, inualida ingenio, immatura consilio, non ergo ætas præfertur ætati, alioquin obesset adolescere. Quid votis opus est, vt æui maturitas consequatur, si mihi meritum regni demptura cælestis est? Ergo Deus vitæ processum ad vitia dedit, non ad incremẽta virtutis. Et cur ipse Apostolos non puerilis, sed prouectioris ætatis elegit? Cur autem pueros aptos dicit esse regno cælorum? fortasse quia malitiam nesciãt, fraudare non nouerint, referire non audeant, scrutari ignorent opes, honorem ambitionémque non appetant. Sed non ignorare ista virtus est, sed contemnere: nec continentiæ laus, vbi infirmitatis integritas. Non igitur pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur. Non enim virtus est non posse peccare, sed nolle: atque ita tenere perseuerantiam voluntatis, vt voluntas infantiam, vsus imitetur naturam. Denique ipse hoc Saluator expressit dicens: Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quis est ergo puer imitandus Apostolis Christi, num vnus ex paruulis? Hæc igitur virtus Apostolorum. Quis ergo puer, ne fortè ille de quo Isaias dicit: Puer natus est nobis? Ipse enim (Isa.9.) tibi puer dixit: Tolle crucem tuam, & sequere me. Et vt agnoscas puerum, cum malediceretur, non remaledixit: cum percuteretur, non repercussit. (1.Petri 2.) Hæc est enim perfecta virtus. Itaque & in pueritia, est quædam venerabilis morum senectus: & in senectute innocens pueritia. Senectus enim venerabilis est, non diuturna, nec numero annorum computata. (Sap.4.) Cani sunt autem sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Vnde & scriptum est: Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini: (Psal.112.) quia nemo nisi perfectus laudat Dominum. Nemo enim dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Quod videtur de Ecclesiæ populo prophetatum, quia iunior seniorem populum Iudæorum virtutis studiis anteiuit. Et ideo illud: Ecce ego & pueri mei quos dedisti mihi. (Isaiæ 8.) Isti sunt pueri, qui Dominum pullo asinæ superuectum, Propheticis vocibus prosequentes, redemptionem gentium venisse dicebant. Isti sunt pueri vel infantes, qui Christi illa vbera super vinum haustu pleniore suxerunt. Ex ore enim infantium & lactentium perfecisti laudem. (Psalmo 8.) Durum itaque aliquibus, & immite videri potest, quòd discipuli ad Dominum infantulos adire prohibebant, nisi vel mysterium intelligas, vel affectum. Neque enim inuidæ in pueros mentis asperitate faciebant, sed sedulæ seruitutis obsequia Domino deferebant, ne comprimeretur à turbis. Denique alibi scriptum est: Magister cõprimunt te turbæ. Respuenda quippe est vtilitas nostra, vbi Diuinitatis iniuria est. Ergo fugiamus superbiam, sequamur puerilem simplicitatem: quia veritas aduersaria superbiæ, simplicitas autem concurrens veritati, in ipsa humilitate sublimis. Non enim in abiecto corde habitat Deus: sed sicut tradiderunt nobis Prophetæ, Thronus virtutis exaltatus est, in eo scilicet cuius eleuatur sapientia ad altitudinem veritatis. Nec sicut Cain fraterna specie dolum percussoris abscondat, sed foris intráque sit frater. Hæc in affectu. In mysterio autem, quia prius saluari populum Iudæorum ex quo secundum carnem nati fuerant, gestiebant. Sed & pro Chananæa muliere supplicàrunt. Sciebant enim mysterium quòd vtriusque populi vocatio deberetur: sed fortasse adhuc ordinem nesciebant. Nunc distantiã intende verborũ. Vbi ad se infantes accedere iubet, vt eos vel prædicatione, vel manuum impositione benediceret, pueros appellat: vbi præcipit non scandalizãdos, pusillos appellat. Non enim scandalizantur, qui tangũtur à Christo: non labuntur, qui Christo propinquant: sed labuntur illi, quos pusillos non ætatis exiguitas, sed virtutis pusillitas fecit.

Sunt tamen ignorantes. Libro de Incarnatione Domini. Require supra, cap. Incarnatio. Pueri aliqui miraculosè sancti apparuerũt. In tractatu super psalmum trigesimum sextum. (Tom.IIII.)

Omnia possum in eo qui me cõfortat. (Philip.4.) Habet & Christus qui in pueritia sua æui maturos vicerint, vt Daniel (Dan.13.) puer, spiritu valido seniores istos redarguit Iudæorum: & de victoriæ iure deiecit in mortem. Habet & alios, qui prius quàm nascerentur, in matris ventre luctati sunt. Denique Iacob fratrem suum supplantauit Esau, (Genes.25.) & malum vicit, atque infra de vtero matris exiuit, vt victoriæ insigne monstraret, & pedem senioris degeneris victor inuerteret. Hieremias in vulua matris sanctificatus est & probatus est. Ioannes Baptista principem agonis humani præmiatorémque luctantium nec dum (Lucæ 1.) natus venisse cognouit, atque in vtero matris exiliens piæ brauium confessionis emeruit.

Puerorum cõstantia in martyrio pro Christi fide patet. Libro secundo, de Iacob, & vita beata. (Cap.11. Tom.IIII.)

Post ipsum statuti sunt septem pueri cum matre. Insultare licet tyranno, qui dum calidè à sene incipiendũ putat, magistrum eligit, quo discipulos faceret fortiores, quorum velut puerilem ætatem præmiis prouocabat ad culpam, vrgebat † terroribus ad formidinem. († Aliàs, ergebat.) At illi non degeneres tanto duci respondent: Quid contemnis vel circunscribis vt pueros? Sed fides cana est, sed valida disciplina. Experire certè, subiice quibus placet pœnis puerilia viscera, non inuenies corda puerilia, nec potentiores erunt tormentorum machinæ, quàm legitimæ obseruationis excubiæ. Quem vicit senectus, superabat æmula senectutis pueritia. Sequimur patrem filij, discipuli doctorem. Collige suppliciorum instrumenta proposita, meditationem patientiæ, non terrorem inscitiæ afferunt dum videntur. Iussit maximum natu eligi. At ille ridens, Rectè, inquit, naturæ ordinem seruas: Sed cur legem Dei temerandam putas? Et proprietate quidem omnes maximi sumus, sed tamen à me inchoatum gaudeo. Quod quæris tyranne, confiteor nos summo Deo seruire, & doces quid agere debeamus. Si tu tanta pertinacia vis extorquere veritatem, cur non omni virtute nos eam tenendam putemus? Quid plura? Adhibentur variarum genera pœnarum: sed vicit pietas immanitatis furorem. Exclusa est anima, non religio. Secundus accessit, nec degener fratris munia piæ cõfessionis impleuit. Et cum detraheretur membrana capitis respondit: Aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritalem, quam non potestis auferre. Et verè nemo auferre hanc galeam potest, sicut postea Apostolus docuit in Ecclesia Domini: quia caput viri Christus est, & eius sumus membra. (1.Corint.11.) Rectè puer istam Diuino spiritu doctrinam Apostolicam præuidebat. Exuebant immanes bestiæ corium capitis, & pardalicis feritatibus sæuiebant. At ille deficiens, Quàm dulce, inquit, mori pro religione: quàm suauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet eorum remuneratio laborũ. Tua sunt, rex, grauiora tormenta, tu tuis vehementius torqueris suppliciis, quia vides te vinci in potestate.

PVELLA. *Puellis beata Agnes proponitur imitanda. Libro primo, de virginitate, parte prima. Require suprà, cap. Agnes.*

PVDICITIA. *Quæ sit vera. libro primo de virginitate, parte secunda. Require infrà, capit. Virginitas. Vnde inducit exemplum Rebeccæ, libro tertio eiusdẽ, parte prima.* (Tom.I.)

Nã si mulieres de reb⁹ Diuinis etiã in Ecclesia, iubentur (1.Corinth.14.)

tur tacere, domi viros ſuos interrogare, de virginibus quid cautum putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem? An verò mediocre pudoris exemplum eſt, quòd Rebecca cum veniret ad nuptias, & ſponſum vidiſſet, velamen accepit, ne prius videretur, quàm iungeretur? Et vtique pulchra virgo, non decori timuit, ſed pudori. Quid Rachel quemadmodum extorto oſculo fleuit & gemuit? nec flere deſiſſet, niſi proximum cognouiſſet. Ita & pudoris ſeruauit officium, & pietatis non omiſit affectum.

De hoc loquitur lib. primo, de officijs. Require infrà capit. Verecundia. Et libro quinto Hexameron. Require infrà, cap. Vultus.

Tom. III. PVGNA. *Eſt multiplex, vt innuit in tractatu de obitu Valentiniani imperatoris, loquens de ipſo Valentiniano.*

Etenim pugnauit aduerſum extraneos hoſtes, pugnauit aduerſus lubricas ſeculi mutationes, pugnauit aduerſus corporis fragilitates, aduerſus multiplices paſsiones. Audiuit à Domino: Conuertere Sunamitis. Conuerſa eſt ad pacem ſemel in ſeculo, conuerſa eſt iterata communione ad gratiam Chriſti.

Tom. IIII. *Pugna grauior eſt illa quæ intus agitur. Libro ſecundo de Apologia Dauid, loquens de ipſo Dauid.*

Vides igitur quantis retibus etiam ſanctorum corda capiantur: & ideo ne mireris ſi etiã ſanctus Dauid captus eſt, vir quidem magnus, & qui allophylum immanem corpore, armis quoque bellicis inhorrentem, fide vicerit: ſed vtinam ſe ipſe viciſſet: vtinam ſicut illum aduerſarium ſtrauit, ſic potuiſſet interiorem aduerſarium ſuum ſternere ac ſuperare. Grauior eſt pugna eius qui intus, quàm illius qui foris dimicat.

Tom. IIII. PVLCHRITVDO. *In quo conſiſtat, breuiter dicit lib. ij. Hexameron, ſermone primo, verſus finem.*

Illa eſt vera pulchritudo, in ſingulis membris eſſe quod deceat, & in toto vt in ſingulis gratia, vt & in omnibus formæ conuenientis plenitudo laudetur.

Pulchritudo corporalis non eſt à culpa, ſed à gratia: nec culpanda: ſed malè amantis affectus. Vnde in epiſtola prima ad Conſtantium.

Nihil ad nos ſi petulantibus oculis aut ætas expetitur, aut pulchritudo. Ars deſit nullum eſſe crimen decoris illecebra faceſſat, inoffenſa eſt ſpecies & gratiæ forma.

Tom. I. *Induxit exemplum de Ioſeph, libro de ipſo Ioſeph. Require ſuprà, capit. Amor: & cap. Decus. Dicit enim libro primo de officijs.*

Nos certè in pulchritudine corporis locum virtutis non ponimus, gratiam non excludimus.

In muliere appetitur, & eſt ad vitium: Libro primo, de virginitate. Require ſuprà, cap. Mulier: & capit. Ornatus. Pulchritudo iſta periculoſa eſt in proprio ſubiecto, vt probat exemplo. Libro ſecundo, de virginitate. Require ſuprà, cap. Amicitia. Inducit etiam aliam probationem, libr. tertio, de viduis, parte quarta. Require infrà, cap. Virgo. Eſt periculoſa in coniuge. Libro primo, de Abraham. Require infrà. cap. Vxor. Pulchritudo ergo animæ debet Cap. 7. Tom. I. *præeligi. Libro de bono mortis.*

Anima ergo eſt quæ vtitur, corpus quod vſui eſt: ac per hoc aliud quod in imperio, aliud quod in miniſterio: aliud quod ſumus, aliud quod noſtrum eſt. Si quis animæ pulchritudinem diligit, nos diligit: Si quis corporis decôrem diligit, non ipſum hominem, ſed carnis diligit pulchritudinem: quæ tamen citò defluit & marceſcit. Pſalm. 23. Vnde illi intende, de quo dicit Propheta: Qui non accepit in vanum animam ſuam. In vanum accipit animam ſuam, vt iam de huius vitæ dicamus moleſtiis, qui ſecularia ſtruit, ædificat corporalia.

Tom. III. *Pulchritudo iſta in quo conſiſtat, explicat in tractatu de obitu Valentiniani imperatoris.*

Animæ dicit Deus verbum: Quàm pulchra & ſuauis A facta eſt charitas in deliciis tuis? Pulchra per virtutis decôrem, ſuauis per gratiam. Procera ſicut palma, quæ vincentis eſt præmium.

Conſiſtit ergo in virrute. Lib de Iſaac, & anima. Require ſuprà, cap. Anima: & cap. Fœcunditas: & eodem libro. Tom.

Pulchritudo animæ, ſyncera virtus eſt, & decor, verior cognitio ſupernorum, vt videat illud bonũ ex quo pendent omnia bona, ipſum autem ex nullo.

Pulchritudinem iſtam Chriſtus in anima quærit. Libro quinto, ſuper Lucam. Require infrà, cap. Veſtis. Et lib. primo de virginitate, parte tertia. Require infrà, cap. Virgo.

Pulchritudinem iſtam ſua anima debet attendere. Lib. ſexto Hexameron. Cap. 6. Tom. II

Tibi attende, ait lex. Et Propheta ait: Niſi ſciaste. Cui hoc dicit? Formoſa, inquit, in mulieribus. Quæ eſt pulchra in mulieribus, niſi anima, quæ in vtroque ſexu præſtantiam poſsidet pulchritudinis? Et meritò decora eſt, quæ non terrena: ſed cæleſtia: non corruptibilia, ſed incorrupta deſiderat, in quibus decus B perire non ſoleat. Corporalia enim omnia proceſſu ætatis, aut ægritudinis inæqualitate mereeſcunt. Huic attende, dicit Moſes, in qua tu totus es, in qua melior tui portio eſt.

PVLMO. *De hoc noſtri corporis membro loquitur libro ſexto Hexameron.* Cap. 9.

Quid tam ſalubre quàm vt pulmo cordi finitimo limite iungeretur, vt cum exarſerit cor ira & indignatione, pulmonis ſanguine & humore citius tẽperetur? Ideo mollior pulmo eſt, quia madet ſemper: ſimul vt rigorem indignationis emolliat.

Similiter libro quinto eiuſdem. Require ſupra capite Piſcis.

PVLSATIO. *Quomodo ſit pulſandũ. Lib. ſuper Beati immaculati, litera vigeſima ſecunda, verſu ſecundo. Require ſuprà, cap. Oratio.*

PVLVIS. *Dicitur peccator. In tractatu de ſecunda interpellatione Iob. Require ſuprà, capit. Palea. Et in* C *tractatu ſuper primum pſalmum. Require ſuprà, capit. Impietas. Propterea libro de Noë & arca, cap. vlt.* Tom. IIII

Duo genera terræ, vnum velut arenoſum & puluerulentum, imò, vt expreſsius dicam, puluis: aliud genus terræ fructiferum atque fœcundum, hoc eſt terra ſolidior atque profunda. Quid igitur improbus niſi puluerem generat, ex quo generatio eſſe non poſsit? Ideóq; Propheta puluerem impiis comparauit dicens: Non Pſalm. 1 ſic impij non ſic: ſed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ: eò quòd etiam ſecundum altiorem ſenſum, infœcunda ſit impiorum anima, quæ fructus vtiles generare non poſsit.

PVNITIO. *Punire delinquentes eſt iuſtum. In epiſtola ſecunda ad Romulum, verſus finem, pertractans illud Exo. xxxij. Occidat vir fratrem ſuum, &c.* Lib. 7. Epiſt. Epiſt. 4. Tom. III.

Quòd Moſes occidi fecit proximos à proximis, filios à parentibus, à fratribus fratres, præceptum euidens, quia præferenda eſt religio neceſsitudini, pietas D propinquitati. Ea eſt enim vera pietas, quæ præponit Diuina humanis, perpetua temporalibus. Vnde & ipſe Moſes ad filios Leui dixit: Qui paratus eſt à Domino, veniat ad me: & dixit illis: Hæc dixit Dominus Deus Exod. 32. Iſraël: Imponite vnuſquiſque gladium ſuum in femore ſuo, & pertranſite: vt contemplatione atque amore reuerentiæ Diuinæ perimeretur omnis affectus neceſsitudinis. Et occiſa quidem ſcribuntur viginti tria millia hominum. Nec numeri inuidia mouemur: quia melius eſt paucorum ſupplicio vniuerſos exui, quàm in omnes vindicari. Neque enim aliquid durum videtur pro vindicta iniuriæ cæleſtis. Denique ſanctiora cæteris ad hoc munus eliguntur miniſteria Leuitarum, quorum portio Deus. Neſciunt enim ſuis parcere, qui nihil ſuum nôrunt: quoniam ſanctis omnia Deus eſt. Eſt etiam ille Leuita verus vltor & vindex

dex, qui carnem interimit, vt seruet spiritum: qualis erat ille qui ait, Castigo corpus meum, & seruituti redigo. 1. Corinth. 9.
Quid autem tam proximum quàm caro animæ? Quid tam proximum, quàm sunt passiones corporis? Eas in se Leuita bonus interimit spiritali gladio, qui est verbum Dei bis acutum & validum. Est & gladius spiritus, qui pertransit animam, sicut ad Mariam dictum est: Tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Nónne caro animę quodam fraterno copulatur consortio? Nónne etiam menti nostræ affinis ac propinquus sermo est? Cum igitur comprimimus sermonem, ne multiloquio peccatū incidamus, ius germanitatis abrumpimus, & fraternæ vinculum propinquitatis dissoluimus. Irrationabile quoq; suum anima tanquam cognatum rationabili vigore dissociat. Sic ergo Moses docuit populū insurgere in proximos suos, per quos fides reuocaretur, virtus impediretur, vt desecaretur in nobis quicquid à virtute deuiū foret, confusum erroribus, vitiis innexum. Hac institutione populi meruit, vt non solùm deliniret indignationem Diuinam atque offensam auerteret, verùm etiam conciliaret gratiam. Luca 2.

Punit Deus cum misericordia semper. Lib. de Noë & arca. Require infrà, cap. Vindicta. Et lib super Beati immaculati, lit. viij. versu secūdo. Require suprà, c. Misericordia.

Punit autem per alium. Lib. ij. de Cain & Abel. Require suprà, cap. Peccatum. Punit peccator seipsum. Eodem libro. Require ibidem. Punire cum dissimulat, in iudicium reseruat. Super epistolam ad Romanos, cap. ij. Require suprà, cap. Iudicium. Punitio necessaria est. Lib. super Beati immaculati, litera quarta, versu quinto Tom. IIII.

Nisi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, frustra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideóque bonus medicus huiusmodi ægrum legitimè dicit esse curandum, vt possit medicina proficere. Lege ergo miseretur, qui cum iustitia sapientiáque miseretur, vt ea dimittat quæ scit iure posse dimitti, ne cum alterius miseretur, seipsum legi faciat obnoxium. Agag postquam miseratione donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit enim in ipsa misericordia: & ideo peccauit post misericordiam. Cōsideremus etiam ne & ipsum deteriorem faciamus, cuius miseremur iniustè. Plerunque enim non coërcere delinquentes, maioris authoritatis est, quàm si vlciscaris. Tradūtur enim in passiones ignominiæ, quicunque aliquid inhonestum commiserint, nullum culpæ pretium ferunt. Denique eos qui cognitorem Deum suorum scelerū non putabant, & quasi sine iudice, & sine lege viuebant: Tradidit, inquit, Deus in reprobum sensum: quia elegerunt viam iniquitatis, viam autem veritatis eligere noluerunt. Sed Propheta, qui syncero voluit conuerti affectu. 1. Reg. 15.

Punitionem tamen præcedere debet examinatio criminis. Lib. j. de Abraham. Require suprà, cap. Iudex.

PVPILLA. *Libro sexto Hexameron.* Cap. 9. Tom. IIII.

Itaq; ne vel vsui muneris aliquid detraheretur, vel aliquid ad propulsandam iniuriam non prospiceretur, eo loco oculos cōstituit, cui supercilia desuper non minimum protectionis impartiant: subtèr malæ aliquantulum eleuatæ haud exiguū munitionis adiungāt, interiorem partem sepiant nares, exteriorem quoque frontis malarúmque gibbi extuberent: & licet ossium compage cōnexa, & æquata confinia circumuallare videantur, inter hęc medij sunt oculorum orbes, & tuti ad cauendum, & ad intuendum liberi, & decori ad gratiā, vtpote in crystalli speciem refulgentes: in quorum medio pupillæ sunt, quæ videndi munus operantur. Hæ ne qua incidentis iniuriæ offensione lædantur, pillis hinc inde consertis, velut quodam vallo per circuitum muniuntur Vnde tutum auxilium sibi postulans Propheta ait: Vt pupillam oculi custodi me Domine: vt protectionis Diuinæ fieret ei tam solicita & tuta custodia, quàm pupillam oculi tutissimo quodam naturæ vallo munire dignatus est: simul quia innocentia & integritas leui sorde aspersa violatur, & gratiæ suæ munus amittit. Et ideo prospiciendum ne quis eam puluis erroris oblimet, aut vlla festuca peccati vexet: quia scriptum est, Eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Psal. 16. Matth. 7.

PVRGATIO. *Purgatio mentis in diluuio figuratur. Libro de Noe & arca. Require suprà, cap. Diluuium. In quibus consistat, dicit libro secundo de Abraham.* Cap. 1. Tom. IIII.

Ergo qui vult perfectam purgationem consequi disiungat se ab his tribus, à corpore, à sensibus corporalibus, à voce: in quibus sunt omnes corporis passiones, & circunscriptiones sensuum, quibus decipimur & illudimur. In nullo enim horum trium bonum.

Purgatæ mentis oculum docet, libro primo super Beati immaculati, litera tertia, versu secundo. Require suprà, cap. Oculus. Purgata anima qualis sit, patet libro de Isaac & anima, cap. vltimo. Tom. IIII.

Sumamus igitur has alas, quæ sicut flamma ad superiora diriguntur. Exuat vnusquisque animam suam inuolucris sordidioribus, & quasi aurum igni approbet detersam luto: Sic enim purgatur anima velut aurum optimum. Pulchritudo autem animæ syncera virtus, & decor, verior cognitio superiorum, vt videat illud bonum, ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo. Eo igitur viuit, atque intellectum accipit. Vitæ enim fons est, summum illud bonum, cuius nobis accenditur charitas & desiderium, cui appropinquare & misceri voluptas est, quod ei qui non vidit desiderio est: & qui vidit inest: Ideóque alia vniuersa despicit, hoc vno mulcetur & delectatur: hoc est, quod subministrat vniuersam substantiam: ipsum autem manens in semetipso, dat aliis: nihil autem in se ex aliis suscipit, de quo Propheta ait: Dixit Domino Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges. Hoc solum videre desiderauit, sicut ipse alibi ait: Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationem Domini, & cōsiderem templum eius. Si quis igitur purum illud & incorporeum summū illud videre meruit, quid habet aliud quod desideret? Psal. 15. Psalmo 26.

De hac materia loquitur, libro primo de pœnitentia. Require suprà, cap. Fermentum.

PVRITAS. *Opponitur iniquitati. Super psalmum trigesimum quintum, versu primo. Require suprà, cap. Iniquitas.*

PVRPVRA. *In mari habet reperiri. Libro sexto Hexameron.* Cap. 2. Tom. IIII.

Quid etiam purpuras memorem, quæ ornant regum conuiuia, amictus imbuunt? Aquarum est igitur quod in regibus adoratur.

PVTEVS. *Accipitur moraliter. Libro de Isaac & anima.* Cap. 4. Tom. IIII.

Fodit autem puteos Isaac, & plurimos quidem quos foderat pater eius, & repleuerāt illos post mortē Abrahæ patris illius alienigenæ. Præ cæteris tamen fodit hos puteos: vnum in conualle Gerarim, & inuenit ibi puteum aquæ viuæ, & litem fecerunt pastores Gerarim cum pastoribus Isaac, eò quòd aquam sibi huius putei quasi propriam vendicabant: & vocauit nomen eius iniustitiam. Et fodit alium puteum, in quo orta est disceptatio: & imposuit illi nomen inimicitias. Et fodit tertium puteum, in quo lis nulla inter pastores commissa est, & vocauit eum latitudinem. Fodit & puteum iuramenti, & non inuenit in eo aquam: & vocauit eum puteum iuramenti. Quis hæc legens terrena magis quàm spiritalia opera esse arbitretur, quod vel Abraham fodit puteos, vel Isaac, tanti videlicet Patriarchæ: vel etiam Iacob, sicut in Euangelio reperimus, velut fontes quidam humani generis

ris & specialiter deuotionis ac fidei? Quid est enim puteus aquæ viuæ, nisi profundæ altitudo doctrinæ? Vnde & Agar ad puteum Angelū vidit:& Iacob ad puteum Rachel sibi inuenit vxorem: Moses quoque secus puteum futuri locauit merita prima coniugij. A puteo igitur visionis aperire Isaac adorsus est puteos. Et bono ordine, vt eius putei aqua primum rationale animæ, oculúmq; eius dilueret & foueret, quo visum eius faceret clariorē. Fodit etiam alios puteos plures. Vnde & scriptum est:Bibe aquam de vasis tuis, & de puteorū tuorum fontibus. Quantò plures fuerint, tantò est vberior redundantia gratiarum. Fodit tamen puteum quē foderat pater Abraham, de quo litem fecerunt pastores Gerarim:hoc est macerię. Vbi enim maceria, ibi diuisio inter repugnantes, ibi iniustitia:& ideo vocauit iniustitiam. Alium quoque fodit,& orta dissensione, vocauit eū inimicitias. In quibus videtur elucere doctrina moralis, eò quòd sublato pariete maceriæ, solutæ sint in carne hominis inimicitiæ & facta sint vtraque vnum, in figura per Isaac, in veritate per Christum, Meritóque postea pura aqua in eo puteo sit reperta, tanquā doctrina moralis, vtilis ad hauriendum. Puteus quoque latitudinis quid aliud significat, nisi de naturalibus disciplinam? Qua causa & latitudo dicitur:quia sine cōtentione, sine lite iam quietus, atq; securus est, q mūdana hæc & sensibilia fuerit supergressus. Vnde superatis iam aduersantibus & alienigenis cogitationibus (q̄d enim tam alienum, quàm omnia secularia quæ perpetua esse non possunt?) potest sapiens dicere:dilatauit nobis Dominus, & auxit nos super terram:quia terrena transcendit. Vltim⁹ est puteus iuramēti in quo ei visus est Deus, & ait ei; Noli timere:tecū enim sum:& benedixit eum. Hæc doctrina iam mystica est. Habes hæc in Salomone;quia Prouerbia eius moralia: Ecclesiastes naturalis, in quo quasi vanitates despicit istius mūdi:Mystica eius Cantica canticorum. Habes & in Propheta: Seminate vobis ad iustitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis. Hoc est enim lumen cognitionis, habere charitatis perfectionem. Ideóque dictum est; Noli timere, Charitas enim timorem excludit foras. (1.Ioan.4.) Vt cognoscamus autem quia Salomon ita hos interpretatus est puteos, vt ad moralem doctrinam & naturalem referret & mysticam, in singulis libris suis, quos de moralibus vel naturalibus vel mysticis scripsit, posuit hos puteos. Nam & in Prouerbiis cum declinandam speciem diceret secularis illecebrę, ait:Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorū tuorum fontibus, & superfluant tibi aquæ de tuo fonte. (Prouerb.5.)

PYTHAGORAS. *Philosophus iste silentij legē induxit, sed melius sacra scriptura. Libr.1.super Beati immaculati, litera ij. versu 1. Et libro primo, de officijs. Require infrà cap. Silentium. Et cap. Taciturnitas.*

VADRAGINTA ET QVADRAGESIMA. *Iste numerus est pœnitētium, & ideo quadrag. tēpus est pœnitentiæ. Vnde mysticè tali & tāto tempore factum est diluuium. Libro de Noë & Arca, cap.1. Require supra capit. Diluuium. Similiter in sermone primo de ipsa quadrag. qui incipit: Nonnulli Christianorum.* (Ser.ord.34, Tom.III.)

Videamus iste quadraginta dierū sacratissimus numerus vnde cœpit habere exordium. Legimus primùm in veteri testamēto Noë temporibus, cum omne genus hominum scelerata iniquitas occupasset, tot dierum numero patefactis cataractis cæli aquarum pluuias defluxisse, & mysterio quodam quadragesimæ inundatione orbis terrarum facta, non tam diluuiū quàm baptismū contigisse. Baptismum planè fuit, per quod peccatoribus iniquitas sublata est: Noë iustitia conseruata. Ita ergo & modò nobis Dominus instar illius tēporis quadragesimam dedit, vt cōstituto dierum numero patefactis cælis, pluuia nos misericordiæ cælestis irroret, & vndatione facta per baptismum lauacri salutaris nos imber illuminet: & sicut tunc factum est, aquarum fluctibus extinguatur in nobis delictorum iniquitas, virtutum iustitia conseruetur. Ipsa enim quæ sub Noë, & modò vertitur ratio: Baptismum enim peccatori diluuium est, consecratio est fideli.

Alia ratio est quia istud tempus in hoc numero est impetratiuum gratiæ. Ibidem infrà.

Quisquis in hac deuotione quadragesimæ dominica mandata seruauerit, necabitur in eo diabolica impietas, Apostolica autē reseruabitur gratia, & succedēs quodammodo sibi moritur ex ea parte qua peccator est, viuificatur ex illa parte qua iustus est. Videamus etiā si alibi in scripturis hunc mysticum quadragesimæ numerum possumus inuenire. Legimus quòd sanctus Moses in eremo quadraginta annorū curriculo filios Israël cælesti manna nutrierit. (Exod.16.) Bonus ergo numerus, qui semper cælum aperit. Bonus, inquā, numerus, per quem iustitia Noë saluatur, & Israël filij saginātur. Vnde & nos obseruemus hunc numerum, vt aperiantur nobis cæli, quatinus & nos pluuia gratiæ spiritualis irroret, & spiritualium sacramentorum manna reficiat. Instar enim patrum nostrorum hac obseruatione quadragesimę & iustificamur & pascimur: iustificamur lauacro, pascimur sacramentis. Sed dicit aliquis, filios Israël in eremo quando manna saturati sunt, minimè ieiunasse. Ego autem dico illos non nisi abstinentiæ tunc vacasse, atque ideo cælestis almoniæ gratiam meruisse. Primùm quia desertum omne ieiunium est: quia anxietas solitudinis concupiscentiam repellit escarū. Deinde in eremo vnde accuratæ epulæ? Vnde vina pretiosa? Vnde quadraginta annorum tempore qualiscunque substantia? Intelligimus ergo ieiunasse filios Israël, quia cognoscim⁹ illis copiam escarum defuisse, & tunc sumpsisse cibū, quando largiēti Domino placuisset. Satis autem diu ieiunat, qui cum Christi voluntate se reficit. Vsqueadeò verò abstinentia filiorum Israël in eremo placuit Saluatori, vt quorundam etiam inter ipsos intemperantia notaretur, ita vt quisquis auidior duplum mannæ cibum sibi collegerat, hic hac iniuria feriretur, vt non tam cibū sibi inueniretur seruasse, quàm vermes, scilicet vt quia supra moderatam refectionem cōcupierat velut stimulis quibusdam conscientiæ in morem vermium vrgeretur. Ideo & nos fratres obseruantes quadragesimæ quotidiana & moderata ieiunia, & tanquam in eremo constituti, nihil deliciarum secularium cogitemus, nulla nos cupiditatum corporalium dulcedo solicitet. Simus sobrij, simus casti, habentes quidem conuersatione in vrbibus, possideamus mēte desertum. Si ita abstinentes egerimus, erit vt cælestis mannæ reficiamur alimonia, & nullis vermium stimulis compungamur.

Alia ratio quia tempus victoriæ & approbatiuum sanctimoniæ. Vnde in sermone secundo eiusdē temporis qui incipit: Testimonium perhibet Apostolus. (Ser.ord.)

Istud autem præceptum eius est primum, vt iis quadraginta diebus, ieiuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus. Ieiuniis enim lasciuia corporis castigatur, orationibus deuota saginatur anima, vigiliis diaboli insidiæ depelluntur. Deinde cum istis mandatorū obseruationibus fuerit hoc tempus impletum, tunc purgata

gata & fatigata tot obseruationibus omnia ad baptismum veniens, Spiritus sancti inundatione reficitur, & quicquid in ea diuersarum ægritudinum exsiccauerat ardor, cælestis gratiæ rore perfunditur, vt deponens veteris hominis corruptelam, nouæ indolem iuuẽtutis acquirat. Et mirum in modum in vno eodémque homine delictis sanctitas, iniquitati iustitia, senectuti succedit infantia, nouóque natiuitatis genere alter est qui renasci tur, cum ipse sit qui peccauit. Sic nanque Helias xl. dierum ac noctium circulo continuato ieiunio totius mundi longam ac nimiam siccitatem meruit imbrium rore restinguere, & ardentem terrarum sitim cælestis pluuiæ largitate perfundere. Quod quidem in figuram nostri factum esse cognoscimus, vt nos quoque horum xl. dierum curriculo ieiunantes, spiritalem baptismatis pluuiam, tribubus nostris iam diu aridam terram cælestis desuper imber infundat, & longam gentilium siccitatẽ lauacri inundatio salutaris irroret. Siccitatẽ enim & ardorem animæ suæ patitur, quisquis baptismi gratia nõ rigatur. Horum ergo dierum noctiúmque ieiunio Moses sanctus meruit loqui cum Deo, stare & consistere, & de manu eius legis præcepta suscipere. Quamuis enim illum ab obtutibus Dei conditio humana substraheret, ieiuniorum tamen gratia proximum illum Diuinitatis consortio faciebat. Hæc enim in nobis virtutum portio Dei est, vt ieiunemus frequenter, quoniam semper Deus ipse ieiunat. In quocunque igitur plus operum suorum inesse perspexerit, ipsi magis familiaris intimus & amicus est, sicut scriptura dicit: Et Moses loquebatur cum Deo facie ad faciẽ, sicut quis loquitur cum amico suo. Vnde & Dominus Iesus Christus resurrectionis gloriã præcepturus, virtutes suas quadraginta dierũ noctiúmque ieiunio dedicauit, vt ostenderet non panem esse vitam hominum. His itaque dierum quadraginta ieiuniis reconciliatur Deus, aperiuntur cæli, inferna reserantur. Igitur & nos, fratres dilectissimi, ieiunemus continuè & deuotè hoc in spatio temporis, vt propitietur nobis Deus, pateant nobis cæli, inferna contra non valeant.

3. Regum 19.

Alia ratio est, quia est tempus profectionis & acquisitionis patriæ. In sermone v. eiusdem temporis, qui incipit vt sequitur: Sermo 24.

Retinẽt adhuc sensus vestri fratres, nos superiori Dominica prædicasse, quòd huius quadragesimæ nostræ figuram illæ quadraginta & duæ mansiones habuerint, per quas populus Israël exiens de Ægypto, diurno profectu terram repromissionis intrauit, & quasi quibusdã salutis gradibus, post iugum seruitutis ascendit ad regnum. Figura, inquam, fuit in illis mansionibus ieiuniorum nostrorum: non solùm in quantitate numeri, sed etiam in obseruatione virtutum.

Alia est ratio, quia est tempus obseruationis mysticæ. In sermone de sexagesima, qui incipit: Adest tempus charissimi fratres.

Quadragesima ideo seruatur, quia Moses & Helias & Saluator xl. diebus & noctibus ieiunasse leguntur.

Et libro quarto super Lucam. Cap. 2. Tom. V.

Quadraginta autem dies, mysticum numerum recognoscis. Tot enim diebus aquas abyssi effusas esse meministi, & tot dierum sanctificato ieiunio Propheta refusam cæli senioris esse clementiam. Tot ieiunio dierum sanctus Moses perceptionem legis emeruit: Tot annos in eremo constituti patres, panem Angelorum, & cælestis alimoniæ gratiam consequuti sunt: nec antè quàm mystici numeri tempus explerent, terram repromissionis intrare meruerunt. Tot ieiunio dierum Domini nobis in Euangelio patescit ingressus. Vnde si quis Euangelij gloriam, fructúmque resurrectionis optat adipisci mystici ieiunij præuaricator esse non debet. Quod & in lege Moses & in Euangelio suo Christus, vtriusque testamenti authoritate præscripsit, fidele virtutis esse certamen.

A *Quadragesimam exemplo Christi ieiunare debemus. In sermone primo eiusdem temporis præallegato.* Ser. ord. 34. Tom. III.

Nonnulli Christianorum fratres existimantes se Diuinitatis præcepta religiosius obseruare, prætermissa deuotione quadragesimæ, cuius hodie curamus exordium, quinquagesimam se facere mentiuntur, cum id neque Diuinis literis iubeatur, neque traditum sit authoritate maiorum. Sola igitur hoc faciunt præsumptione animi, & dum putant se deuotius agere, superstitiosius conuersantur. Dicit se obseruare quinquagesimam, qui fortè quadragesimam implere vix possit. Bonũ est quidem cunctis temporibus ieiunare, sed melius quadragesimam ieiunare cum Christo. Hanc enim quadragesimam nobis Dominus suo ieiunio consecrauit. Quo dixi ieiunio, nõ ieiuniis. Vnum enim ieiunium Domini fuit, quia continuatis xl. diebus & noctibus, cibum omnino non sumpsit. Quisquis ergo Christianus consecratam ieiunando non impleuerit quadragesimam, præuaricationis & contumaciæ reus tenebitur, quòd legem Diuinitus pro salute sua datam prandendo ipse rescindit. B Rescindis enim legem, qui exemplum ieiunij Dominici non custodis. Qualis autem Christianus es, cum Domino ieiunante tu prandes? Qualis Christianus es: cum Christo esuriente tu reficeris? Ille pro salute tua famem sustinet, tu pro peccatis tuis ieiunare formidas. Dicite mihi, interrogo vos qui in quadragesima prandetis, si non in conscientiis vestris rei estis, quòd abstinente toto populo, vos soli contra præceptum Dei deuoratis: si nõ vobis rubor est, cum exitis in publicum, ne quis vobis ieiunus occurrat: aut si non cogitatis, cum ad Ecclesiam proceditis, quemadmodum pacem episcopo porrigatis, ne fortè ipso spiritu osculi vestri vos reprobet? Quòd si hæc non cogitatis forsitan, vehementer erratis. Scire enim debetis cum in quadragesimæ diebus ieiuno pransus occurrit, non bene de illo iudicat qui ieiunat. Hoc enim ideo dico, quia audio cumplures, quod grauius C est, fideles alternis hebdomadis in quadragesima abstinere, & consecratum illum dierum numerum gula intemperanti violare: hoc est prandere septem dierum curriculo, & septem dierum spatio ieiunare. Quibus hoc dico, cur etiam per illos septem dies fraudem sibi faciãt ieiunando, cum illis ieiunium tale non prosit? Quamuis enim abstineat quis certis diebus, quamuis ciborum dulciora alimenta non sumat, non tamen illi accepto fertur quadragesimæ ieiunium, quod non diebus xl. ieiunat. Pudet dicere: Senes & aniculæ quadragesimam faciunt: iuuenes & iuuenculæ non faciunt. Omni ergo sollicitudine tempus sacratissimum celebremus: non prætereat nos dies absque ieiunio, non nos transeat vna hebdomada absque vigiliis. Ille enim quadragesimam facit, qui ieiunando & vigilando ascendit ad Pascha. Nam sicut reliquo anno ieiunare præmium est, ita in quadragesima non ieiunare peccatum est. Illa enim voluntaria D sunt ieiunia, ista necessaria. Illa de arbitrio veniunt, ista de lege. Ad illa inuitamur, ad ista compellimur.

Ieiunauit tunc pro nobis ad exemplum. In sermone tertio eiusdem temporis, qui incipit vt sequitur: Ser. ord. 37.

Si bene retinet fratres vestra dilectio, hac superiori Dominica prædicauimus, quòd sanctam quadragesimam abstinendo, ipse Dominus consecrauit, & tot dierum noctiúmq; curriculo cibum omnino non capiens, vnum ad solidum ieiunij corpus effecerit. Quod in toto non obseruare, sacrilegium est: ex parte violare, peccatũ est. Hoc enim fecit causa salutis nostræ, vt rem vtilem non solùm doceret verbis, sed etiam exemplis instrueret: vt iisdem vestigiis, quibus ad fidem currimus, ad abstinentiam graderemur.

Confirmat super epistolam ad Hebræos, cap. tertio. Tom. V.

Quadraginta annis offensus fui generationi huic. Multis modis eos castigat, ipsi tamen semper corde errauerunt. Quadraginta diebus Dominus in deserto ie-

ieiunauit, vt triumpharet de eo, per quem illi quadraginta annis murmurauerunt contra Deum in eremo. Pósteque consummatam in paßione & resurrectione totam victoriæ gloriam, quadraginta diebus fuit cum discipulis suis antè quàm cęlum ascenderet. Primis quadraginta diebus tentationem huius peregrinationis ostendit: posterioribus quadraginta diebus consolationem, quam sancti habituri sunt in patria. Corpus enim eius, id est, Ecclesia, necesse est, vt tentationes patiatur in hoc seculo. Sed non deest ille cõsolator, qui dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. *Matth.28.*

Tom.IIII. *Item in tractatu super psal.xl. exponendo psal. titulum.*

Quadraginta diebus ieiunauit Dominus Iesus, vt eo numero consummaret hominis, qui perierat, perfectionem. Sicut enim per appetẽtiam interdicti fructus amiserat gratiam: ita per ieiuniũ reparari eius virtutẽ oportuit, vt qui perierat in Adam, repararetur in Christo.

Ser.ord.27. Tom.III. *Quadragesimæ tempus est Deo acceptabile. In sermone secundo eius temporis, qui incipit vt sequitur:*

Testimoniũ perhibet Apostolus sanctus de Prophetis, dicens: Tempore acceptabili exaudiui te. Et subsequitur ipse: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *2.Corinth.6.* Vnde & ego testificor vobis, hos esse dies redemptionis, hoc esse tempus quodammodo medicinæ, in quo tempore omnium vitiorum nostrorum labem & vniuersa vulnera peccatorum sanare poterimus, si medicum animarum nostrarum fideliter exoremus, vt præcepta eius tanquam suscepti idonei minimè dispernamus. Tunc enim languidus ægritudinis suæ inuenit medicinam, si omni solicitudine medicinanda seruauerit. Quòd si aliud faciat, cum aliud iubetur, increscente morbo non medicus, sed præuaricator in culpa est.

Non extat. *Quadragesimæ tempus qualiter debet seruari, ostendit in sermone alio eiusdem temporis, qui incipit vt sequitur:*

Ecce appropinquant dies sancti, & tempus acceptabile fratres charißimi, de quo scriptum est: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Ideo solicitiores nos esse oportet in vigiliis, in ieiuniis, in eleemosynis & orationibus. Quicunque eleemosynam fecit, amplius his diebus faciat: Quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum. Qui vsque modo ieiunauit & orauit, nunc amplius ieiunet & oret: quia sunt quædam peccata quæ non dimittuntur nisi per orationem & ieiunium. Si quis ira tenetur aduersus alterum, dimittat ei ex corde. Si quis ab aliquo iniustè aliquid abstulit, reddat ei à quo abstulit, si cupit Deum propitium habere. Nam quamuis Christianus omni tempore à maledictionibus, à conuitiis, à iuramentis & risu nimio atque verbis otiosis se abstinere debet, maximè tamen his sanctis diebus: qui ad hoc constituti sunt, vt peccata totius anni in his quadraginta diebus, si puram confeßionem feceritis, & taliter sicut diximus pœnitueritis, omnium peccatorum vestrorum remißionem à misericordißimo Domino cõsequamini: Et sicut Niniuitę peccando iram Dei super se prouocauerunt, & in sacco & cinere pœnitendo liberari meruerunt: ita & vos si ex toto corde secundum illorum exemplum ad Dominum clamaueritis, Domini super vos manum prouocabitis intantum, vt lætiores & securiores diem Dominicæ resurrectionis celebretis, & felices ad cælestem patriam post hanc vitam transeatis.

Ser.ord.36. Tom.III. *Quadragesimæ tempus qualis sit conditionis naturaliter & moraliter describit in alio sermone, qui incipit vt sequitur:*

Ante dies sanctæ quadragesimæ prædicantes sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed Diuinitus consecratum: nec terrena cogitatione inuentum, sed cælesti maiestate prę-ceptum. Atque ideo qui constitutum numerum vna die manducando præterit, non vt vnius diei violator accu-A satur, sed vt totius quadragesimæ transgressor arguitur. Vnde bonum est homini vt dictum numerum sine labore ieiunet, & totius quadragesimæ consequatur pariter sanctitatem. Hæc autem non tam sacerdotum præcepta, quàm Dei sunt: Atque ideo qui spernit, sacerdotem non spernit, sed Christum, qui in suo loquitur sacerdote. Videamus igitur quo tempore hanc obseruantiam nobis indixerit Dominus, si non veluti per istam deuotionem cuncta elementa voluerit habere profectum. Ecce enim indicta quadragesima constricta hyemali gelu terra resoluitur, & aquarum fluenta meatus suos glacie liquefacta recipiunt: Sic quoque corporum nostrorum hoc eodem tempore contracta sceleribus peccata soluuntur, & vitæ nostræ purior cursus liquefacto rigore diaboli meatum suum pristinum recognoscit. Terra, inquam, indicta quadragesima asperitatem deponit hyemis: ego indicta quadragesima asperitatem B reiicio delictorum. Illa terra aratris scinditur, vt mundanis sit congrua frugibus: mea terra ieiuniis exaratur, vt cælestibus sit apta seminibus. Sicut enim reditum vberiorem capit, qui frequentius vexando exercet campum: ita maiorem gratiam percipit, qui exercet corporis sui campum sæpius ieiunando. Ecce enim abstinentiæ tempore herba segetum reuiuiscit in messem, surculus arboris conatur in fruticem, palmes vineæ pubescit in gemmam, & omnia de inferioribus ad altiora se subrigunt. Ita hoc eodémque tempore hominum spes intermortua reuiuiscit in posterum, fides perdita reparatur in gloriam, temporalis vita proficit in æternam, & omne genus humanum ad cælestia se subrigens, ab inferis ad altiora consurgit. Modò ferrum gestans agricola sarmenta deputat vinearum: ita & nunc Euangeliũ tractans episcopus, sordes amputat populorum. Et isto quadragenario curriculo vniuersæ hoc agunt creaturæ, quatinus depositis superfluis, ornatæ vel comptæ in C Pascha procedant. Modò omnia sunt in partu, vt tunc reperiantur in fructu: Tunc enim contra naturę speciem spina profert rosam, calamus fragrat lilium, suauitatem arida virgulta depromunt, & ita cuncta floribus adornantur, vt festiuitatem diei magni creatura ipsa nitore sui celebrare credatur. Igitur & nos ieiuniorum tempore hoc eodem producamus de spinis nostris rosas: hoc est, de peccatis iustitiam, de seueritate misericordiam, de auaritia largitatem. Istæ enim sunt spinæ corporis nostri, quæ præfocant animam, de quibus ait scriptura: Spinas & tribulos tibi germinabit terra. *Gen.3.* Germinat enim mihi terra mea spinas, si me corporalis libidinis titillatione compungit: Generat mihi tribulos, cum me secularium diuitiarum cupiditate discruciat. Spina enim Christiano auaritiæ suæ radix est. Spina viro bono, honoris ambitio est. Videntur enim specie apud suos grata esse, sed lædunt. His ergo nisi vigilando & ieiunando carere non possumus: quin potius per abstinentiam ipsæ D spinæ vertentur in rosam. Producit enim ieiunando libido castimoniam, superbia humilitatem, sobrietas parcitatem. Hi enim sunt flores vitæ nostræ, qui suaue Christo redolent, qui odorem bonum Deo spirant. Vnde ait Apostolus: Quoniam Christi bonus odor sumus Deo. Hanc ergo quadragesimam largitus est nobis Dominus, vt huius temporis spatio in morem totius creaturæ nunc concipiamus virtutum germina, vt in die Paschæ fructum iustitiæ proferamus. Hoc autem quadragenario numero seipse Dominus Christus exercuit, non vt profectum ipse caperet, sed vt profectum salutis nobis ostenderet. Nec erat in illo spina peccati, quæ verteretur in florem. Ipse enim erat flos natus non de spina, sed de virga, sicut ait Propheta: *Isa.11.* Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Virga enim erat Maria, nitida, subtilis, & virgo, quæ Christum velut florem integritate sui corporis germinauit. Continuatis ergo quadraginta diebus, hæc ieiunia non esuriens Dominus

procu

procurauit. Sed dicit illum Euangelista esurisse postea. Quomodo ergo potest fieri, vt qui tot dierum numero famem sitímque non senserit, postea esurierit? Esuriebat planè, nec negare possumus quòd esurierit. Esuriit enim, non cibum hominum, sed salutem: nec escarum secularium epulas concupiuit, sed animarum desiderauit cælestium sanctitatem. Cibus enim Christi est redemptio populorum: cibus Christi est paternæ voluntatis effectus, sicut ipse ait: Meus autem cibus est, vt faciam voluntatē Patris qui me misit. Vnde etiā nos esuriamus cibum, non qui terrenis epulis apparatur, sed qui Diuinarum scripturarum lectione colligitur. Ille enim corpus ad tempus nutrit, hic autem animam reficit in æternum. *Ioan. 4.*

QVADRIGA. *Vide suprà, capite Currus.*

QVAERERE. *Videtur esse dubitationis. In Epistola ad Iustum.*

Qui quærit, dubitat: qui respondet quærenti, pronuntiat & dubitationem absoluit.

Non tamen semper dubitat. Libro secundo de Abraham, capite octauo. *Tom. IIII.*

Hoc est iam diuinationes Magorum repudiaui, doce me quomodo sciam me futurum terræ eius hæredem. Qui quærit modo sciat, non dubitat manifestante Deo cognoscere se posse, sed formam vult acquirendæ cognitionis aduertere. Nam & in Euangelio Maria, cum audisset ab Angelo quòd virgo paritura esset filium, respondit: Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco. Et iure respondit: hoc est, cum id quod natura est non suppetat, quia non solet parere virgo quæ viro non fuerat copulata, quæro quomodo præter instituta naturæ possum virgo generare? *Luc. 1.*

Quærenda sunt necessaria tantùm: Vide suprà, capite Auaritia: & capite Auiditas.

Quærere debet anima Christum. Sed vbi, & quomodo, dicit libro de Isaac & anima. Require suprà, capite Forum: & capite Magdalena. & infrà, capite Christus: Et libro tertio de viduis, parte tertia. *In exhortatione ad virg. Tom. I.*

In tuo lumine Christum virgo require: in bonis operibus, quæ luceant coram patre tuo qui est in cælis. Quære in noctibus, quære in cubili tuo, quoniam & nocte venit, & pulsat ad ianuam tuam. Vult enim te omnibus inuigilare momentis, vult & ianuam tuę mentis patentem inuenire.

Et infrà.

Vult igitur se Dominus sæpius quæri, discedit, currit vt resuscitet gratiam quam vult à te etiam in te resuscitari, sicut habemus ad Timotheum scriptum: Propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum. Quæ autem resuscitauerit gratiam, fit vulnerata charitatis, sicut illa dixit, vulnerata charitatis ego sum. *2. Timoth. 1.*

Et libro de bono mortis, in fine. *Tom. I.*

Quæramus ergo viuentem. Sed iterum videamus ne eum quæramus inter mortuos, & dicatur nobis, sicut & mulieribus illis: Quid quæritis viuentem cum mortuis? non est hîc, sed surrexit: Ipse quoque Dominus vbi se quæri vellet, ostendit dicens: Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascēdo ad Patrem meum & ad Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Ibi ergo quæramus eum, vbi quæsiuit Ioānes & inuenit. Ille enim in principio quæsiuit, & inuenit viuentem apud viuentem, Filium apud Patrem. Nos eum in temporum fine quæramus, & complectamur pedes eius, & adoremus eum, vt dicat & nobis: Nolite timere &c. *Non extat.*

Et in sermone de resurrectione Domini, qui incipit vt sequitur:

Audistis fratres, quòd sanctæ mulieres quæ cum aromatibus ad monumentum venerunt, Angelos viderunt:

A & Maria Magdalene quæ arctius Iesum diligebat, Apostolis ad domum de qua cucurrerant quærere Christum reuertentibus, quia erga Christum perseuerauit, Dominum primum omnium cognouit. Nos per hoc monemur vt cum aromatibus, id est, cum odore bonorum operum & pleni virtutibus, Dominum quæramus. Sunt qui videntur Dominum quęrere: sed quia otiosi sunt, & à virtutibus alieni, ideo illum non merentur videre. Quid quærebant illæ mulieres in monumento, nisi corpus Domini Iesu? & vos quid quæritis in Ecclesia, nisi Iesum & Saluatorem? Sed si cupitis illum inuenire, orto Sole venite, id est, non sint in cordibus vestris tenebræ vitiorum. Carnalia verò desideria & opera mala tenebræ sunt: non vident lucem, non intelligunt Christum: quia Christus lux est. Repellite à vobis fratres tenebras, id est, omnes delectationes carnales, & omnia opera mala: & curate habere aromata, hoc est, orationem mundam, dicentes cum Psalmista, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Ecce Maria perseuerando ad monumentum quem quærebat inuenit: quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Vnde sicut necesse est vt malum à vobis repellatis: ita & expedit omnino vt in bono quod iam inchoastis, firmissimè perseueretis, si Deum videre, & ad cælestem patriam peruenire desideratis.

B

Sed inueniri non potest nisi velit. Libro super Beati immaculati, litera vigesima secunda, versu octauo. *Tom. IIII.*

Sed dicit, Quæsiui quem dilexit anima mea: Hoc est enim dicere: Viuifica seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Ego te quæsiui, sed inuenire non possum te, nisi tu volueris inueniri. Et tu quidem vis inueniri, sed vis diu quæri, vis diligentius indagari. Nouit hoc Ecclesia tua, quia non vis vt te dormiens quærat, non vis vt iacens te inuestiget. Denique pulsas ad ianuam, vt excites dormientem: exploras si cor vigilat, & caro dormit. Vis iacentem leuare dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Mittis manū per cauernam, vt surgat: & si tardius surrexerit, derelinques. Vis vt quærat iterum, & quærat à multis, & non obliuiscatur quærere, non obliuiscatur sermones tuos: etsi tenet eos, offeras te videndum, non refugias teneri. Quæ cum te meruerit amplecti, ostendit fructus suos, docebit non oblitam se mandatorum tuorum, dicétque tibi: Veni frater meus, exeamus in agrum, & in floribus nostris omnis fœtus arborum. Noua & vetera frater meus seruaui tibi: hoc est dicere, Teneo mandata omnia noui & veteris testamenti. *Canticor. 3.* *Ephes. 5.* *Canticor. 7.*

C

Mali malè quærunt, & ideo non inueniunt. Libro de Naboth. Require suprà capite Inuentio.

Quæsiuit Christus etiam nos. Libro de Ioseph, capite quinto. Require suprà, capite Quis.

Quæri debet sapientia, & quare, & quomodo, dicit libro de fuga seculi: & in tractatu de prima interpellatione Iob, in fine. Require infrà, capite Sapientia.

D

QVAESTIO. *Quæ sint stultæ quæstiones, dicit super Epistolam ad Titum, capite tertio, super illud: Stultas quæstiones deuita.* *Tom. V.*

Stultas quæstiones appellat, quę salutis effectum non habent, neque aliquam tribuunt scientiæ peritiam ad vtilitatem.

QVATERNARIVS NVMERVS. *De huius numeri sacramento. Libro secundo de sancto Abraham, capite nono.* *Tom. IIII.*

Quarta autem generatione reuertentur. Historia quidem videtur Iudæis conuenire, qui in Ægyptum transierunt, & de Ægypto exierunt. Quadringenti enim anni & triginta exacti illic anni eorum sunt, sed non omnes centenos, & quot excurrunt, annos vixerunt, sicut Moses aut Iesus Naue, vt quartæ generationis tempus conueniat. Vnde mysticum ali-

quid magis requiramus, eò quòd tetras omnibus numeris apta sit, & radix quædam decimæ, ac fundamentum hebdomadis quoque media. Denique nonagesimus tertius psalmus scribitur, quarta Sabbati: eò quòd hic numerus medius sit priorum & sequentium. Tres enim præcedunt eum, primus, secundus, tertius: & tres sequuntur, quintus, sextus, septimus. Qui hunc psalmum canit, velut aptis numeris vitam istius mundi transigit, quasi tetragonus & stabilis atque perfectus. In quatuor enim libris Euangelium plenum ac perfectum est: Quatuor animalia mystica sunt: Mundi quoque istius quatuor sunt partes, ex quibus congregari filij Ecclesiæ, regnum Christi sacratissimum propagârunt, venientes ab Oriente atque ab Occidente, Septentrione ac Meridie. Quadripartito igitur latere sancta surrexit Ecclesia. Decas quoque ex isto numero assurgit. Si enim connectas ab vno vsque quatuor, hoc modo decimam facies. Computa vnum, adde illi duo, fiunt tres: adde tribus tres, fiunt sex: & ad sex adde quatuor, fiunt decem. Tetras igitur decem implet: decas numerum omnem complectitur. Quatuor quoque ætates sunt hominis, pueritia, adolescentia, iuuentus, maturitas. Paulatim assurgit & fundatur. Sapientia itaque summa prudentiæ quarto ætatum ordine venit. Meritóque etsi quis antè sub rege Ægypti fuit, maturioris tamen consilij exit de potestate eius, & legem sibi agnoscit sequendam: Tunc fit ei vitæ istius mare peruium. Similis ratio iis quæ gignuntur solo, vbi semen sparsum fuerit, humo soluitur, & primò prorumpit in radicem, deinde germinat, formatur fructus, & postea maturescit. Arbores quoque ipsæ primùm fructum ferunt, deinde ipse adolescit fructus, accessu temporis mutat colorem, quarto ordine consummatur: hoc est nouissimo. Ita ergo & nos in hac terra afflictionis fugiamus lateres formare, sed gemitu & lacrymis prouocemus Domini misericordiam, vt mittat nobis Mosem & Aaron: hoc est legem & sacerdotem, illum verum sacerdotem & sacerdotum principem: qui licet inter homines versatur, dicebatur: Ecce spiritus ante faciem nostram Christus Dominus: & liberet nos de terra Ægypti, vt Domini Pascha celebremus. Feramus etiam fructum fidei ab ipsa pueritia, augeamus in adolescentia, coloremus in iuuentute, compleamus in senectute.

QVERCVS. *Hæc arbor alta est atque robusta, & significat mentis constantiam in exercitio virtuoso. Libro secundo de Abraham. Require suprà, capite Exercitium.*

QVERELA. *Sine querela esse, est esse perfectè iustum. Libro primo super Lucam. Require suprà, capite Iustus. Aliter libro primo de Abraham.* Tom.IIII.

Esto, inquit Deus ad Abraham, sine querela: hoc est, irreprehensibilis, ne de te vxor queratur; ne quisquam tua facta reprehendat.

QVIES. *Deus in nulla creaturarum quiescit, nisi in homine tantùm: & quare, habetur libro sexto Hexameron.* Cap.8. Tom.IIII.

Noli esse fraudulentus, crudelis, immitis, vt in te Christus caput reclinet. Denique cum fecisset piscium beluas, cum fecisset ferarum genera & bestiarum, non requieuit: requieuit autem postea quàm hominem ad imaginem fecit suam, In quo requiescat, audi dicentem: Isa.66. Supra quem requiescam, nisi super humilem & quietum & trementem verba mea? Esto ergo humilis & quietus, vt in tuo Deus requiescat affectu. Qui non requieuit in bestiis, multò magis non requiescit in pectore bestiali. Sunt enim animi bestiales, sunt feræ forma Matth.7. hominum indutæ, de quibus dicit Dominus: Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces. In his ergo non re-

A quieuit Deus, sed requieuit in moribus humanis, quos fecit Deus ad imaginem suam & similitudinem, quando fecit virum, qui non debet velare caput suum, quoniam imago & gloria est Dei.

Quies autem hominis, est in solo Deo. In Epistola secunda ad Simplicianum.

Epulatoria & refectoria requies est in Deo, qui facit animæ tranquillitatem.

Quies propterea semper est iustis. Libro secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, capite Pax. Quiescit ergo etiam temporaliter melius pauper iustus quàm diues. Libro sexto Hexameron. Require suprà, capite Attendere. De quiete animarum, loquitur libro de bono mortis. Require suprà, capite Anima.

QVINQVAGENARIVS NVMERVS. *De huius numeri sacramento, loquitur libro primo de Apologia David.* Cap.8. Tom.IIII.

B Quinquagesimus enim numerus, remissionis est numerus, sicut in Euangelio Dominus ipse docuit nos dicens: Duo debitores erant cuidam fœneratori: Vnus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis ergo eum plus diligit? Et in lege habes, quia iubilæus dicitur numerus quinquaginta annorum recursu celebrabilis, ad modum quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, possessionum refusiones. Hunc numerum læti celebramus post Domini passionem, remisso culpæ totius debito, chirographo quoque vacuato, ab omni nexu liberi, & suscipimus aduenientem in nos gratiam Spiritus sancti, die Pentecostes vacant ieiunia, laus dicitur Deo, Allelu-ia cantatur. Denique & puellæ illius pater, quæ per vim concubitus nulli desponsata pertulerit, quinquaginta didrachma argentea accipiet, ipsa autem in coniugio permanebit. Hoc numero etiam vitia vertuntur in gratiam. Luc.7.

C RADIX. *In arboris radice virtus est arboris pullulatiua plantarum. Libro tertio Hexameron.* Cap.3. Tom.IIII.

Sunt nascentia, quæ radice germinant, vt arbores quæ non sunt satæ, ex aliarum arborum radice nascuntur. In arundine videmus, quomodo in extremo eius velut quidam fit nodus è latere, & inde alia arundo germinat.

D Est ergo in radice vis quædam seminarij: insitiua quoque in superioribus germinant. Aliis ergo à radice, aliis diuerso munere series successionis acquiritur. Inest enim nascentibus singulis aut semen, aut virtus aliqua seminaria, & ea secundum genus: vt quod nascitur ex ea, simile eorum quæ sata sunt, vel quorum de radice sit, germinet. De tritico triticum, de milio milium, de piro pirus, albo flore prorumpit: castanea quoque surgit de radice castaneæ.

Radix loco seminis est in aliquibus plantis, sicut patet in arundine. Eodem libro. Require suprà, capite Arbor.

Radix Christi secundum carnem, est familia patriarcharum. Libro de benedictionibus. Require suprà, capite Flos. Radix peccati ante omnia debet extirpari, vt ex iis verbis potest comprehendi, quæ dicit in tractatu de obitu Gratiani Imperatoris. Super Tom.

Suscepturus carnem hominis Dominus noster Iesus, vt in

vt in se eam ipse mundaret, quid prius quàm peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nam quia per inobedientiam culpa irrepserat, dum mandata Diuina temerantur, obedientiam vtique præ cæteris debuit reformare, vt seminarium erroris excluderet: Fibra enim inde manauerat. Et ideo sicut bonus medicus radices prius vlceris debuit amputare, vt medicamentorum salubre remedium vulneris ora sentirent. Frustra enim cicatricem curaueris, si serpant interiora contagia: imò acerbatur vulnus si foris clauditur, cum interius virus exæstuat. Nam quid proderat donasse peccatum, si peccandi maneret affectus?

RANA. *De rana loquitur libro quinto Hexameron.*

cap. 2. Tom. IIII. Rana horrens in paludibus, decora in aquis, omnibus ferè præstat alimentis. Plura si quis cognoscere vult, à diuersis locorum piscatoribus quærat.

RAPINA. *Qui rapit alteri, ab altero rapitur sibi. Libro quinto Hexameron. Require suprà, capite Piscis. Ad rapinam aliqui naturaliter quodammodo inclinantur, vt exemplo auium patet. Eodem libro. Require suprà, capite Accipiter. Rapina tamen aliqua laudabilis est, vt probat libro secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, cap. Dolus. Rapitur enim regnum cælorum, vt dicit libro quinto super Lucam. Require infrà, capite Regnum.*

Tom. V. RATIO. *Prout est vis animæ, hominem Angelo æquat. Super Epistolam ad Hebræos, capite quarto.*

Vita carnalis cum bestiis nobis communis est: ratio specialis cum Angelis.

Tom. IIII. *Vbi minus de ratione, ibi plus est de affectu, vt probat exemplo tigridis: libro sexto Hexameron. Quod vide suprà, cap. Animal: Et hoc dicit.*

Sic omnia temperauit Deus, vt quibus minus rationis daret, plus indulgeret affectus.

Ratio regere debet, & sensualitati dominari, vt dicit libro ij. de Cain & Abel. Ratione homo potest cuilibet passioni siue motui mentis imperare, nec cogi. Libro primo de Iacob & vita beata. Require suprà, cap. Concupiscentia.

Rationis vsus aut versatur circa naturalia, aut circa vtilia. Libro eodem, cap. j.

Omnis itaque temperantia ex aliis non ex se originẽ sumit, ideóque seruanda est. Nã aut de naturalibus suscipitur, aut de vtilibus: Itaque aut naturalia temperat, aut vtilitatis assertor est. Denique non ibi excidit concupiscentiam, sed facit ne concupiscentiæ seruiamus.

Cap. 2. *Ratiocinatio vtilis est: eodem libro.*

Rationis tractatio, quam Græci logismon nuncupant, est qua mens sapientiæ intenta solidatur.

RATIONALE. *Anima diuiditur in rationale & irrationale. Libro primo de Abraham. Require suprà cap. Anima. Rationale vincitur à concupiscibili. Libro primo de Iacob & vita beata. Require suprà, capite Lex.*

Cap. 19. Tom. V. RECEDERE. *A Deo recedere quàm sit malum, ostendit libro septimo super Lucam: loquens de filio adolescentiori:*

Homo quidam habuit duos filios, & dixit illi adolescentior: Da mihi portionem substãtiæ &c. Vides quòd Diuinum patrimonium petentibus datur: nec putes culpam patris quòd adolescentiori dedit. Nulla Dei regno infirma ætas, nec fides grauatur annis. Ipse certè se iudicauit idoneum qui poposcit. Atque vtinam non recessisset à patre, impedimentum nescisset ætatis. Sed postea quam peregrè profectus est, cœpit egere. Meritò ergo prodegit patrimonium, qui recessit ab Ecclesia. Postea quam domum, inquit, patriam derelinquens, peregrè profectus est in regionem longinquam. Quid enim longinquius quàm à se recedere, nec regionibus sed moribus separari, studiis discretum esse non terris, & quasi

A interfuso luxuriæ secularis æstu, diuortia habere factorum? Etenim qui se à Christo separat, exul est patriæ, ciuis mundi est. Sed nos nõ sumus aduenæ atq; peregrini: Ephes. 2. sed ciues sumus sanctorũ & domestici Dei. Qui enim eramus lõgè, facti sumus propè in sanguine Christi. Non inuideamus de longinqua regione remeantibus, quia & nos fuimus in regione longinqua, sicut Isaias docet. Sic enim habes: Qui sedebant in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Regio ergo lõginqua, vmbra est mortis: nos Isa. 9. autem quibus spiritus ante faciem, Christus est Dominus, in vmbra viuimus Christi. Et ideo dicit Ecclesia: In Cantic. 2. vmbra eius concupiui & sedi. Ille igitur viuendo luxuriosè consumpsit omnia naturæ ornamenta. Vnde tu qui accepisti imaginem Dei, qui habes similitudinem eius, noli eam irrationabili fœditate consumere: Opus Dei es. Noli ligno dicere, Pater meus es tu: ne accipias similitudinem ligni: quia scriptum est, Similes illis fiant

B qui faciunt ea. Facta est fames per regionem illam: Fames non epularum, sed bonorum operum atque virtutum: quæ sunt miserabiliora ieiunia? Etenim qui recedit à verbo Dei, esurit: quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Qui recedit à fonte, sitit: Qui recedit à thesauro, eget: Qui recedit à sapiẽtia hebetatur: Qui recedit à virtute, dissoluitur. Meritò iste egere cœpit, qui thesauros sapientiæ & scientiæ Dei diuitiarúmque cælestium altitudinem dereliquit.

Vnde malum est proiici à facie Dei. Libro primo de Apologia Dauid. Require suprà, capite Facies. Quomodo autem receditur & acceditur, dicit libro super Beati immaculati, litera xv. versu vj. Tom. IIII.

Bene autem cælestis seruatur prærogatiua clementiæ, quia nullum repellit: sed quicunque noluerint propria peccata confiteri, ipsi discedunt à Domino Deo nostro. Denique ille discessit, qui peregrè profectus, omne quod acceperat à patre, fidei & gratiæ patrimoniũ dis-

C sipauit. Et quia eum discessisse pœnituit, postea est regressus ad patrem quem reliquerat, tunc, cum peccatum proprium nollet fateri. Non enim interuallo locorum Deus relinquitur, sed prauitate morum, & deformitate gestorum. Discedit à Domino qui se elongat à Deo, quemadmodum audita præsentia Domini Adam latere cupiebat: sed discedens à Domino salutem habere non poterit, quoniam scriptum est: Ecce qui elongant se abs te peribunt. Vnusquisque igitur suis studiis sese aut iungit, aut separat. Denique quàm plerosque nec locorum Psalm. 72. interualla secernant, vel finitima & vicina connectant, indicio est, quia sunt plerique in corpore siti, qui peregrinentur à corpore, & assunt Deo: vt illi qui dicente Deo, Quem mittam? respondit, Ecce ego. Audet & Paulus adesse Deo, quia nihil in se præter carnis materiam Isa. 6. videbat esse corporeum. Exiuit Cain à facie Dei, postquam commisso parricidio gerendam peccatorum suorum pœnitentiam non putauit. Genes. 4.

D RECIPERE. *Cum recipitur Christus, excluditur omne vitium atque peccatum. Libro secundo de Cain & Abel. Require suprà, cap. Crimen.*

RECLINATIO. *Reclinare posse, remedium signat peccatorum, & econuerso quando reclinare non possunt. Vnde in tractatu de secunda interpellatione Dauid. capite tertio.* Tom. IIII.

Non est reclinatio morti eorum: Non declinatio, vt pleriq; codices Latini scripti sunt, sed reclinatio. Quando enim laboramus, & incuruamur ad opus aliquod atque inclinamur, nos reclinare consueuimus. Peccatores autem grauium scilicet delictorum, & maximè impij, se reclinare non possunt: de quibus dictum est, Et dorsum illorum semper incurua. Non enim se erigunt ad Psal. 68. cælestia, qui Christo non adhærent. Et ideo non resurgunt cum eo, quorum pessima, sicut scriptum est: Psalm. 33. Mors peccatorum pessima. Qui autem Christo commo

ritur, & consepelitur cum eo, non solùm reclinatur, sed etiam resuscitatur. De quo illud pulchrè conuenit dictum: Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius: maximè si martyr sit, cuius infirmitas passione soluitur, mors resurrectione.
Cap. 4. & 16.
Vidimus illum diuitem qui indutus purpura & bysso in hoc seculo recumbebat, & epulabatur quotidie splendidè, de cuius mensa quæ cadebant, pauper Lazarus colligebat: quemadmodum in tormentis positus in inferno se reclinare non poterat, sed vix ad Abraham non totum se, sed solos oculos erigebat, rogans vt mitteret Lazarum, qui extremum digiti sui in aquam tingeret, & linguam eius refrigeraret. Illius ergo morti reclinatio non erat, nec firmamentum in plaga eius. Nihil enim prosunt flagella post mortem.

RECOGNITIO. *A Deo recognoscere debemus omne bonum. Libro super Beati immaculati, litera decima quinta, versu quinto. Require suprà, capite Iustificatio.*

RECONCILIATIO. *Omnia per Christum reconciliata sunt. Super epistolam ad Colossen. cap. primo. Require suprà, cap. Incarnatio.*

RECTOR. *Christus est optimus rector, vt deducit libro de Isaac & anima. Require suprà, capite Anima. Rectores reipublicæ à Deo sunt ordinati, vt dicit super epistolam ad Romanos, cap. decimo tertio. Require suprà, cap. Potestas. Rector reipublicæ est idoneus, quando vt priuatus bene regit propriam domum. Super primam ad Timotheum, capite tertio. Require suprà, capite Episcopus.*

RECTVS. *Quis sit rectus, ostendit libro primo de Apologia Dauid.*

Rectus autem spiritus, qui bene dirigit, qui deducit in viam rectam, hic est spiritus veritatis: vel certè recta hominis conscientia, nullis inflexa peccatis.

Super psal. 61. Tom. IIII.
REDDERE. *Reddit vnicuique Deus quod est iustum. In tractatu de obitu Gratiani Imperatoris, in fine.*

Ideóque ipse reddet vnicuique secundum opera sua: in quo & qualitatem operum comprehendit: vt aut complurium & meliorum restituat præmia meritis singulorum, aut contra & numero grauemur & acerbitate meritorum.

Cap. 6. Tom. IIII.
Reddere qualiter debemus & quomodo. Libro secundo de Cain & Abel.

Vtique simul omnia fieri iubere potuit Deus, sed distinctionem seruare maluit, quam nos in omnibus imitaremur negotiis, & maximè in vicissitudinibus gratiarum, in quibus non satis est reddere quod acceperis, sed commendare quod reddas. Nam si quis debitum soluat, & in referendo faciat iniuriam creditori, intolerabilius est vtique quàm non reddidisse quod debebat. Non ergo quantitas solutionis, sed animus reddentis & qualitas consideratur & affectus. Rectè igitur Cain obtulit, quia oblatio insigne deuotionis & indicium gratiarum est: Sed non rectè diuisit, quia ante omnia Deo debuit deferre primitias, vt à gratia inchoaret authoris.

REDEMPTOR ET REDIMERE. *Redemptor noster Christus fuit suo sanguine atque morte. Libro decimo super Lucam. Require suprà, capite Emptio: & capite Mors Christi: & capite Passer.*

Tom. V.
Redemit nos vt salui essemus. Vnde super Epistolam ad Titum: exponens illud: Expectantes beatam spem.

Hanc esse dicit beatam spem credentium, quia expectant aduentum gloriæ magni Dei, quem reuelari habet iudice Christo, in quo Dei Patris videbitur potestas & gloria, vt fidei suæ præmium consequantur. Ad hoc enim redemit nos Christus, vt puram vitam sectantes, repleti operibus bonis, regni Dei hæredes esse possimus.

Redemit nos à morte & seruitute. In Epistola ad Iustum. Lib. 1. Epist. Epist. .. Tom. III.

Redimit autem nos Christus à morte, redimit nos à seruitute, ne subiecti simus mundo cui renuntiamus. Vnde ipse Dominus in Euangelio dicit ad Petrum, vt vadat ad mare, & mittat hamum, in ore piscis inuentum staterem sumat, & det pro Domino & pro se exigentibus didrachma. Matth.
Hoc est igitur didrachma quod exigebatur, secundum legem, sed non debebat illud filius regis, sed alienus. Quid enim Christus se redimeret ab hoc mundo, qui venerat vt tolleret peccata mundi? Quid se à peccato redimeret, qui descenderat vt omnibus peccatum dimitteret? Quid redimeret à seruitute, qui se exinaniuerat vt vniuersis libertatem daret? Quid se redimeret à morte, qui carnem susceperat, vt morte sua omnibus resurrectionem acquireret? Non vtique opus habuit redemptione redemptor vniuersorum: sed sicut circuncisionem accepit vt legem impleret, & ad baptismum venit vt impleret iustitiam: ita etiam didrachma exigentibus solutionem non recusauit. Statim staterem pro didrachmo iussit pro se & pro Petro dari. Maluit enim supra legē soluere, quàm id quod erat legis, negare. Ostendit autem contra legem Iudæos facere, qui ab vno didrachmum exigerent, cum dimidium didrachmi exigendum Moses præscripserit. Et ideo & pro se & pro Petro tanquam singulas drachmas in statere solui mandauit. Bonus autem census Christi, qui statera soluitur, quia statera iustitia est, iustitia autem supra legem. Denique finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Hic stater in ore piscis inuenitur: illius piscis quem capiunt piscatores hominum: illius piscis qui ponderat sermones suos, vt igne examinatos proferat. Hunc staterem nescierunt Iudæi, quem proditori dederunt.

Redimere captiuos virtus est magnæ liberalitatis. Lib. secundo de officiis. Cap. 15. Tom. I.

Summa etiam liberalitas captiuos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, & maximè fœminas turpitudini, reddere parentibus liberos, parentes liberis, ciues patriæ restituere. Nota sunt hæc nimis Illyrici vastitate & Thraciæ. Quanti vbique venales erant toto captiui orbe, quos si reuoces vnius prouinciæ numerum explere non possint? Fuerunt tamen qui etiam quos Ecclesiæ redemerunt, in seruitutem reuocare vellent, ipsa grauiores captiuitate, qui inuiderent alienam misericordiam. Ipsi si in captiuitatem venissent, seruirent liberi: si venditi fuissent, seruitutis ministeriū non recusarent, & volunt alienam libertatem rescindere, qui suam seruitutem non possent rescindere, nisi fortè pretium recipere emptori placeret. In quo tamen nō rescinditur seruitus, sed redimitur. Præcipua est igitur liberalitas redimere captiuos, & maximè ab hoste barbaro, qui nihil deferat humanitatis ad misericordiam, nisi quod auaritia reseruauerit, ad redemptionem æs alienum subire, si debitor soluendo non sit, atque artetur ad solutionem, quæ sit iure debita, & inopia destituta, enutrire paruulos, pupillos tueri.

REFVGIVM. *Refugium est Christus omnibus, sed propriè fidelibus. In tractatu super Psalmum quadragesimum quintum.* Tom. IIII.

Deus noster refugiū & virtus. Quid est noster? Hoc est, eorum qui in te credimus. Sic & alibi: Domine refugium factus es nobis. Psal. 89.
Nobis, inquit, credentibus, non incredulis: nobis quærentibus, non refugientibus veritatem. Ille enim hoc potest dicere, qui in solius Dei præsidio suæ constituit spē salutis. Nobis ergo refugiū factus es, & nostrum refugium & virtus: qui sumus ex populis nationum. Iudæi te negârunt, Iudæi te non receperunt, & ideo es conuersus ad gentes. Vocasti nos, & refugium

gium factus es nostrum, & virtus es nobis. Vis scire quia de nobis, qui sumus ex gentibus dictum sit? Crux Domini Iudæis offendiculum, Græcis stultitia, nobis autem virtus Dei atque sapientia est. Et infrà: Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est sapientia nobis à Deo. Vtique Paulus non de Iudæis, nec de gentibus dixit, sed de iis qui conuersi ad Dominum Iesum, suæ prædicarent salutis authorem. Confugisti ergo ad Christum? Non deseras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas, vt te qui suscepit, ipse tueatur, & mercem suam pius animarum nostrarum negotiator agnoscat, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. (1. Corinth. 1.)

Refugium est peccatoribus post culpam, & etiam à culpa. Libro de fuga seculi. Require suprà, cap. Fuga.

REGENERATIO. *Fit in baptismo virtute Spiritus sancti. In tractatu de mysteriis, in fine.* (Cap. 9. Tom. IIII.)

Vnde & adepti omnia scimus regeneratos nos esse. Nec dicamus quomodo regenerati sumus, nunquid in ventrem matris nostræ introiuimus, & renati sumus? Non agnosco vsum naturæ. Sed nullus hic naturæ ordo, vbi excellentia est gratiæ. Denique non semper vsus naturæ generationem facit. Generatum ex Virgine Christum Dominum confitemur, & naturæ ordinem denegamus. Non enim ex viro Maria concepit, sed de Spiritu sancto in vtero accepit, vt dicit Matthæus, quia inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto. Si ergo superueniens Spiritus sanctus in Virginem conceptionem operatus est, & generationis munus impleuit: non est vtique dubitandum quòd superueniens in fontem, vel super eum qui baptismum consequitur, veritatem regenerationis cooperetur. (Matth. 1.)

Et in sermone tertio de sacramentis ad neophytos, vbi dicit quòd est resurrectio. Require suprà, cap. Baptismus. Et libro primo de Spiritu sancto. (Cap. 6. Tom. II.)

Sunt tamen plerique qui eò quòd in aqua baptizamur & Spiritu, non putent aquæ & Spiritus distare munera, & ideo non putant distare naturam. Nec aduertunt quia in illo aquarum sepelimur elemento, vt renouati per Spiritum resurgamus. In aqua enim imago mortis, in Spiritu pignus est vitę, vt per aquam moriatur corpus peccati, quæ quasi quodam tumulo corpus includit, & per virtutem Spiritus sancti renouemur à morte peccati. Et ideo hi tres vnum sunt, sicut Ioannes dixit, aqua, sanguis, & Spiritus: vnum in mysterio, non in natura. Aqua igitur testis est sepulturæ, sanguis testis est mortis: Spiritus vitæ testis est. Si qua ergo in aqua gratia, non ex natura aquæ, sed ex præsentia est Spiritus sancti. Nunquid in aqua viuimus sicut in Spiritu? nunquid in aqua signamur sicut in Spiritu? In ipso enim viuimus: & ipse est pignus hæreditatis nostræ: sicut & Apostolus scribens ad Ephesios ait: In quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto. (Ioan. 5. Ephes. 1.)

Et libro tertio eiusdem. (Cap. 11.)

Nicodemus quærit de regeneratione, respondit Dominus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & Spiritum, non potest introire in regnum Dei. Et vt ostenderet aliam generationem secundum carnem esse, aliam secundum Spiritum, addidit: Quod natum est de carne, caro est, quia de carne natum est: Et quod natum de Spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est. Prosequere ergo totam seriem lectionis, inuenies quòd Dominus impietatem vestram plenitudine assertionis excluserit. Noli, inquit, mirari quia dixi: Oportet vos nasci denuò: Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Quis est qui nascitur ex Spiritu, & qui efficitur spiritus, nisi qui renouatur spiritu mentis suæ? Hic est vtique qui per aquam regeneratur & Spiritum sanctum, quoniam per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti spem vitæ capimus æternæ. Et alibi Petrus Apostolus ait: Vos autem Spiritu sancto baptizabimini. Quis est autem qui baptizatur sancto Spiritu, nisi qui renascitur per aquam & Spiritum sanctum? Ergo de Spiritu sancto Dominus dixit, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & Spiritum, non potest introire in regnum Dei. Et ideo de ipso nasci nos in posterioribus definiuit, per quem renasci nos in superioribus est loquutus. Hac Dominica sententia & scripto nitor, non argumento. Quæro tamen si non dubitatur per Spiritum sanctum nos renasci, dubitetur de sancto Spiritu nos nasci, cum ipse Dominus Iesus de Spiritu sancto & natus sit & renatus? Quem si natum de Spiritu sancto confitemini, quia non potestis negare: renatum autem negatis, magna insipientia, vt quod singulare Dei confiteamini, quod commune est hominum denegetis. Et ideo vobis bene dicitur quod Iudæis dictum est: Si terrena dixi vobis & non creditis, quomopo si dixero vobis cælestia credetis? Sed tamen vtrunque locum ita scriptum inuenimus in Græco, vt non per Spiritum dixerit, sed de Spiritu. Denique sic habet, ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, hoc est de aqua & spiritu. Ergo cum dubitari nō debeat de sancto scriptum esse Spiritu, quod natum est de Spiritu, non est dubium quia Deus & sanctus Spiritus secūdum quod scriptum est, Quia Deus spiritus est. Alibi quoque vt hoc de Spiritu sancto scripsisse se idem Euangelista referaret, Per aquam, inquit, & Spiritum venit Iesus Christus: nō solùm in aquam, sed per aquam & sanguinem, & spiritus testimonium, quoniam spiritus est veritatis: quia tres sunt testes, spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres vnum sunt in Christo Iesu. Audi quomodo testis spiritus mentē renouat, aqua proficit ad lauacrum, sanguis spectat ad pretiū. Spiritus enim nos per adoptionē filios Dei fecit, sacri fontis vnda nos abluit, sanguis Domini nos redemit: Alterum igitur inuisibile, alterum visibile testimonium sacramento consequimur spiritali: quia Spiritus testimonium reddit spiritui nostro: etsi in vtroque plenitudo sit sacramenti, distinctio tamen muneris est. Ergo vbi distinctio muneris, nō est vtique testificationis æqualitas. (Ioan. 3. Act. 1. Ioan. 3.)

REGERE. *Sensualitatem regere rationalis anima debet. Lib. de Isaac & anima.* (Cap. 4. Tom. IIII. Canticor. 1.)

Hoc est ergo quod ait: Exi tu in calcaneis gregum, & pasce hœdos tuos in tabernaculis pastorum: quia per greges regnum intelligimus, eò quòd potestatis sit gregibus præsidere. Præsidet autem vnusquisque sibi quadam potestate regali, si coërceat in se corporis luxus, & seruituti redigat carnem suam. Ideóque dictum est: Regnum Dei intra vos est. Vnde pulchrè ait ad animam: Exi, id est, exi à seruitio, exi à carnis imperio atque dominatu, & exi nō in carne, sed in spiritu: exi ad regimen potestatis. Ideóque addidit, Pasce hœdos tuos, hoc est rege ea quæ in sinistra tua sunt. Nam si non regantur, facilè labuntur. Coërce petulantiam, lasciuiam tui corporis, & luxuriam irrationabilē. Edoma leues motus, pasce eos, non in corporeis tabernaculis, sed in tabernaculis pastorum, qui regere gregem nôrunt.

Regit vbique ergo qui sapiens est. Libro ij. de Iacob & vita beata. (Cap. 4. Tomo eod.)

Et venit ad Laban, & oues eius pauit. Iniquitas incomitata residet, sapientia regendi officium non omittit: nescit vel in alienis vacare, nescit exul esse in peregrinis. Quomodo enim exul, quæ vbique suum seruat, & in se habet quod possidet? Quasi mercenarius ingreditur iustus, & rector est, qui sibi gregem multarum præstantiúmque virtutum splendore fulgentem, euangelicæ prædicationis ministerio colligebat.

Cap. 4. Tomo eod.

Vnde libro de Ioseph.

Cap. 5. Aduertimus quòd quæ domini gubernare non poterant, serui gubernauerunt. Sed quid de priuata domo dispositionis eius seruuli astruam, qui rexit imperium? Plus tamen est quod ipse antè se rexit: & cum esset decorus aspectu & speciosus facie valde, venustatem sui vultus non ad alienam deriuauit iniuriam, sed ad suã seruauit gratiam.

Tomo eod. *Hac de causa & mulieres viros regere possunt, vt probat exemplo. Libro primo de viduis. Require suprà, cap. Fœmina. Concludit libro super Beati immaculati, in expositione literæ vij.*

Vnusquisque se regat, & ipse sui doctor sit.

Tom. II. REGNARE. *Regnare est esse securum de beatitudine. Vnde super primam ad Corinth. cap. iiij. exponens quod sequitur:*

Iam diuites facti estis, sine nobis regnatis. Ironia est, sicut dicunt. Irascentis enim verba sunt, non confirmantis. In quibus enim tanta vitia arguit, regnare illos dicit. Sic enim putabant gloriantes de iis quæ à pseudoapostolis tradebantur. Et vtinam regnetis, vt & nos vobiscum regnemus. Vt pius pater etiam ingratis filiis bene optat. Quî enim fieri poterat vt sine Apostolis regnarent? Quicquid enim non ab Apostolis traditum est, sceleribus plenum est. Sic tamen fuerat ordo dicere: Vt nobiscum regnetis. Sed quia præmiserat, Et vtinam regnetis: aliter tamen dicere non potuit, nisi vt & nos vobiscum regnemus. Regnare autem, est de spe & promissis Christi securum esse, & gaudere in iis quæ aduersa propter Christi nomen accidunt. Lucrum enim afferũt, non detrimẽtum. Vnde alio loco dicit: Cum infirmor, tunc potens sum.

REGNVM. *Dei vnum est & indiuisum. Libro primo de fide sancta Trinitatis. Require suprà, c. Deus. Et in tractatu de obitu Gratiani. Require suprà, cap. Anima: & ca. Discordia.*

Cap. 4. Tom. IIII. *Regnum Dei in nobis est, & venit. In sermone v. de sacramentis ad neophytos.*

Pater noster qui es in cęlis, sanctificetur nomẽ tuum, veniat regnum tuum. Quasi non in æternum sit Dei regnum. Ipse Iesus dixit: Ego in hoc natus sum: & tu dicis Patri, Veniat regnum tuum: quasi non venerit? Sed tunc venit regnum Dei, quando eius gratiam estis consequuti. Ipse enim ait: Regnum Dei intra vos est.

Cap. vlt. *Vnde in sermone sexto de eisdem.*

Veniat regnum tuum. Postulatio est, vt in nobis sit regnum Christi. Si Deus in nobis regnat, locum habere aduersarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat: sed virtus regnat, pudicitia regnat, & deuotio.

Tom V. *Regnum Christus tradet Patri: quod qualiter debeat intelligi, declarat super Epistolam ad Corinthios, capite decimo quinto.*

Deinde finis cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum euacuauerit omnẽ principatum & omnem potestatem & virtutem & dominationem. Oportet enim eum regnare donec ponat inimicos omnes sub pedibus eius. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Nouißimè inimica euacuabitur †mors. Hoc dicit, quia tradito regno, finis erit mundi impleta resurrectione. Quod quidam territi asperitate sermonis, dum quasi piè volunt sentire, à proprietate sensus declinant. Horrent enim sonum verbi, audientes, cum tradiderit regnum Deo & Patri, putantes traditionem hanc regni, si iuxta sonum verbi intelligatur, vacuam remanere: vt si tradidit, iam ipse non habeat: quasi Pater tradens omnia Filio, euacuauerit se. Nam ipse Dominus ait: Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et postea: Hæc est autem, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quẽ misisti Iesum Christum. Ecce regnante Filio, regnat & Pater. Quomodo autem tradens regnum Filius euacuare se crederetur, cum dicat Angelus ad Mariam virginem: Et dabit illi Dominus Deus sedẽ Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternũ, & regni eius non erit finis? Et Daniel de eodem regno dicit inter cætera: Deus cæli excitabit aliud regnum, quod nunquam corrumpetur: & hoc regnum erit æternum. Nemo ergo dubitet Filium semper regnaturum cum Patre. Traditio autem hæc est regni, vt cum omnia Filio fuerint subiecta, & adorauerint illum vt Deum, destructa morte, tũc Filius ostẽdat illis nõ se esse ex quo sunt omnia, sed per quem sunt omnia: & hoc erit tradere regnum Deo & Patri, ostendere ipsum esse ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur: & tũc erit finis. Destructio tamen mortis est resurrectio mortuorum. Cum autem dicat, Omnia subiecta sunt ei, profecto præter eum qui subiecit ei omnia. Cum verò subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse subiectus erit ei qui illi subiecit omnia, vt sit Domini omnia in omnibus. Idem sensus est quẽ nunc aperit, vt manifestet quid sit tradere regnum Filiũ Deo & Patri. Hoc tamen addit ad sensum, quòd tradens Pater Filio regnum, non se subiecerit ei sicut Filius Patri se subiecit. Incongruum est enim, vt Pater subiiciatur Filio. Omnia ergo subiecit Pater Filio, vt similiter honorificetur Filius, sicut & honorificatur & Pater. Cũ ergo omnia confessa fuerint Christum Deum substrata pedibus eius, tunc & ipse Christus subiicietur Deo Patri, vt sit Deus omnia in omnibus. Hoc dicit, quia cum omnium principum & potestatum etiam dominationũ fuerit pressa superbia, & adorauerint Christum quasi Deum, tunc Christus propter vnicam anthoritatem Patris, Deũ quidem se ostendet, sed de Deo: vt vnius principij sublimis & ineffabilis authoritas maneat: hoc est subiicere se Filium Patri, hoc est Deum esse omnia in omnibus. Quia cum dicit omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autem caput Deum Patrem, omnia in omnibus est Deus Pater: hoc est, vt omnis creatura vnum sentiat, vna voce omnis lingua cælestium & terrestrium & infernorum confiteatur vnum esse Deum, ex quo sunt omnia. Si autem dixisset, Vt sit Deus in omnibus, intelligeretur in omnibus quidem esse, sed per affectum aut communem sensum: non tamen ea ipsa ex eo ipso esse. Sed cum dixit, Omnia in omnibus: hoc significauit, quia ex ipso sunt, & in ipsis est. Ex ipso, quia ab ipso creata sunt: In ipsis autem, quia omnium confessione vnus erit Deus: nõ tamen sic subiicitur Filius Patri, sicut Filio creatura.

† Aliàs, destruetur.

Matth. 11. Ioan. 17.

Luce 1. Dan.

Regnum Christi est in Ecclesia: & ipsa est regnum vnum & indiuisum. Libro septimo super Lucam, capite vndecimo. Tom. V.

Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Causa dicti huius ea est, quod in Beel-zebub principe dęmoniorum eiicere dæmonia dicebatur, vt ostenderet regnum suum indiuisum esse atque perpetuum. Meritóq; etiam Pilato respondit: Regnum meum non est de hoc mundo. Ioan. 18. Et ideo qui non in Christo spem gerunt, sed in principe dæmoniorũ eiici dæmones opinãtur, eos regni negat esse perpetui. Quod spectat ad populũ Iudæorũ, qui huiuscemodi paßionibus ad dæmoniũ eiiciendum dęmonis arcessat auxiliũ. Nam quemadmodũ potest cũ fides scindatur, regnum manere indiuisum? Etenim cum in lege sit populus Iudæorum, Christus quoq; secũdum carnem ex lege generatus sit, quomodo potest regnũ Iudæorũ esse perpetuum, quod ex lege est, cũ populus ipse diuidat legẽ, quãdo à legis populo Iesus negatur, qui ex lege debetur? Ita ex parte se fides Iudaicæ plebis impugnat, & impugnando diuiditur, diuidendo dissoluitur. Et ideo regnũ Ecclesiæ manebit in æternũ: quia indiuidua fides corpus est vnũ. Vnus enim Dominus, vna fides vnum baptisma, vnus Deus & Pater omnium, qui super omnes, & per omnes, & in omnibus. Quanta hîc sacrilegi Ephes. 4.

crilegi furoris amentia, vt cum Dei Filius ad immundos spiritus conterendos, & ad manubias mūdani principis auferendas susceperit carnem, & destruendæ nequitiæ spiritalis hominibus quoque dederit potestatem, diuidens spolia eius, quod insigne est triumphantis, aliqui sibi adiumentum & præsidia diabolicæ potestatis ascifcant, cum in digito Dei, vel certè secundum Matthæum, in spiritu Dei dæmones excludantur? Vnde intelligitur indiuiduum quoddam velut corpus esse Diuinitatis & regnum, cum Christus Dei dextera sit. Spiritus autem digiti specie velut vnius secundum Diuinitatem corporis seriem videatur exprimere. Nónne indiuiduum videtur esse regnum, cum velut corpus sit indiuisum? Habitat enim (vt legistis) corporaliter plenitudo Diuinitatis in Christo. Quod vtique & de Patre negare non poteris, & de Spiritu negare non debes: nec tibi membrorum comparatione nostrorum portio quædam videatur facienda virtutis. Indiuiduæ enim rei non potest esse diuisio. Et ideo ad formam vnitatis, non ad distinctionem potestatis referenda digiti nuncupatio est, cum dextera Dei dicat: Ego & Pater vnum sumus. Sed licet indiuidua Diuinitatis distincta persona est, digitus tamen cum dicitur, Spiritus operatoria virtus significatur, quòd Diuinorum operum sicut Parer & Filius, ita & Spiritus sanctus operator sit. Dauid enim dicit: Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum. Et in tricesimo secundo psalmo: Et Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Paulus ait: Hęc omnia operatur vnus atq; idē Spiritus diuidens singulis prout vult. Et hîc cum dicit: Quòd si in Spiritu Dei ego eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei: simul ostendit imperialem quandam esse sancti Spiritus potestatem: in quo est regnum Dei. Nos quoque, in quibus habitat spiritus, regalem domum habemus. Vnde & in posterioribus dixit: Regnum Dei intra vos est. Et ideo Diuinitatis & dominationis & imperatoriæ maiestatis consortem debemus æstimare Spiritum sanctum, quia Dominus est Spiritus: vbi autem Spiritus Domini est, ibi libertas.

Colos. 2.

Ioan. 10.

1. Corinth. 12.

Regnum cælorum rapitur & cogitur. Libro quinto eiusdem.

Cap. 15.

Verè hæc regnum coëgit, pertinax in precibus, sapiens in responsis, fidelis in verbis. Prætereuntem reuocat, tacentem rogat, excusantem adorat, negantem inclinat. Nónne tibi videtur eripere, cum elicit quod negatur, præripere quod aliis reseruatur? Negauerat enim Dominus panem filiorum dari canibus oportere: at illa consensit, & consentiendo diripuit, dicens: Vtique Domine. Nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. Didicisti quemadmodum regnum cæleste rapiatur. Cogamus igitur & nos, diripiamus illud. Nemo enim nisi festinans Pascha manducat. Sed quæ ista est quæ rapit regnum? Non improbitas, non lasciuia, non voluptas, sed illa de qua dicitur: Magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Ecce rapuit, quæ quod voluit impetrauit: quod rogauit, extorsit. Rapuit & illa vidua, quæ frequenter orando, si non propter innocentiam, saltem propter importunitatem, vt exaudiatur extorquet. Rapuit igitur Ecclesia à synagoga regnum. Regnum meum Christus est. Rapio illum Iudæis missum sub lege, natū sub lege, nutritum iuxta legē, vt me qui eram sine lege, seruaret. Rapitur Christus cum aliis promittitur, aliis prædestinatur. Rapitur Christus, cum aliis nascitur, aliis suffragatur. Rapitur Christus, cum ab aliis occiditur, à nobis sepelitur. Rapitur insidiantibus, rapitur dormientibus. Habes vbi ipsi confessi sunt nos rapuisse, se dormisse dicentes: Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Surge igitur qui dormis, ne & tu cum dormis Christum amittas. Surge qui dormis, & exsurge à mortuis. Vides mortuos esse qui dormiunt. Et ideo non inuidemus aliis, sed prouidemus nobis. Non enim mortui poterant seruare viuentem. Exurgant vel secundò qui dormierunt, etiā qui Christū perdiderunt. Non sic amittitur Christus, vt nō reperiatur si tamē requiratur: sed vigilātibus regreditur, & exurgētibus præsto est: imò omnibus adest, qui semper vbiq; est, quia cōplet omnia. Nulli enim defecit, nos defecimus. Nulli, inquam, defecit, superabundat omnibus. Superabundauit enim peccatum, vt superabundaret gratia. Gratia Christus est, vita Christus est, Christus est resurrectio. Qui surgit igitur, inuenit esse præsentem. Rapitur ergo regnum cælorum cum Christus à domesticis negatur, à gentibus adoratur. Rapitur cum ab illis repudiatur, colitur à nobis. Rapitur cum per hæreditatem non agnoscitur, per adoptionem acquiritur.

Matth. 28.

Ephes. 5.

Roma. 5.

Et libro octauo eiusdem, cap primo. Require suprà, cap. Euangelium. Et in sermone de aduentu in carnem qui incipit: Satis abundéque dixisse me credo superiore Dominica.

Serm. ord. 15. Tom. III.

Quamuis offensus Deus, quamuis criminibus prouocatus, cogitur liberare eleemosynis, quem disposuerat punire peccatis: Cogitur enim à nobis quodammodo, dum compellitur pro actibus nostris mutare sententiam, & in vno eodémque homine nunc seueritate iudicis permoueri, nunc patris pietate blandiri. Pater enim nobis Deus est, cum bene agimus. Iudex noster est, cum peccamus. Compellitur ergo operibus nostris Dominus, vt nobis misericordia sua largiatur, atque ideo ipse in Euangelio sancto dicit: A diebus Ioannis Baptistæ regnum cælorum cogitur. Regnum cælorum non nisi Christus est Dominus, qui regnat in cælis. Cogi autem verbum tunc solet dici, cum res aliqua rarior assidua operatione densatur. Ex quo igitur Ioannes Baptista Saluatoris annuntiauit aduentum, ex eo regnum cælorum quod prius fluidum & remissum apud Iudæos iacebat, credentium populorum cœpit assiduitate densari: & omnis illa regni raritas prædicationum frequentatione solidari. Tam enim rarum fuit apud Iudæos regnum, vt transiret ad gentes: tam fluidum, vt emanaret ad populos. Nunc autem tanta credentium cogitur densitate, vt fixum & solidum maneat sine fine, sicut scriptura dicit: Et regni eius non erit finis. Cogimus ergo regnum cælorum, & vim quodammodo facimus, sicut ait euangelica lectio: Et vim facientes diripiunt illud. Vim, inquam, facimus Domino, non compellendo, sed flendo: non prouocando iniuriis, sed lacrymis exorando: non blasphemando per superbiam, sed per humilitatem mœrendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur. Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, & vtilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, & de iniuria nemo causatur. Vis admittitur & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur ergo in itinere Dominum: Siquidem ipse est via, & more latronum suis eum spoliare nitimur. Cupimus illi auferre regnum, thesauros, & vitam. Sed ille tam diues & largus est, vt non abnuat, non resistat. Et cum omnia dederit, nihilominus omnia ipse possidebit. Aggredimur, inquam, illum, non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate: Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Vt autem iis armis vti in vi inferenda possimus, antè corporibus nostris vim quodammodo faciamus: expugnemus membrorum vitia, vt virtutum præmia consequamur. Prius enim ipsi regnare debemus in nobis, vt regnum possimus diripere Saluatoris. Ait ergo Euangelium: Et vim facientes diripiunt

piunt illud. Raptores igitur ſumus. Raptores auté non niſi diripiunt aliena. Agnoſco veram eſſe ſententiã. Chriſtum enim Eccleſia rapuit ſynagogæ, & alienæ gentis regnum vim faciendo poſſedit Nã Saluator miſſus ſub lege, natus in lege, nutritus iuxta legem, dum à Iudæis negligitur, à gentibus occupatur: Et dum à ſacerdotibus perditur, à peccatoribus inuenitur, ſicut ipſe ait, Publicani & peccatores præcedunt vos in regnum cælorum. Raptores ergo ſumus. Mirandum non eſt, quippe qui à tali authore deſcẽdimus. Scriptum eſt enim de patriarcha noſtro Ben-iamin. Lupus rapax: Rapit enim quod ſuum non eſt. Ita & nos velut filij rapacis lupi, alienarum paſtorem ouium noſtra intentione præripimus, ſicut ipſe ait: Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſraël. Rapitur itaque Chriſtus cum à Iudæis dimittitur, & ab aliis prædicatur.

Geneſ.49.

REGIO. *Eſt duplex ſcilicet huius vitæ, & æternæ. Lib. de bono mortis.*

Cap.9. Tom.I.

Placebo Domino in regione viuorum. Illa eſt enim viuorum regio. Denique illam animarum requiem terram dicit eſſe viuentium, quò peccata non penetrent, vbi virtutum viuit gloria. Iſta auté regio plena eſt mortuorum, quia plena delictorum. Denique dictũ eſt, Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos. Sed & ſuprà ſimiliter ait: Anima eius in bonis demorabitur, & ſemen eius hæreditabit terram. Hoc eſt anima timentis Deum habitabit in bonis, vt ſemper in eis ſit.

Pſalm.24.

Et infrà.

Cap 12.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Quoniam eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis pedes meos à lapſu: Placebo Domino in regione viuorũ. Placebo dixit, non placeo: hoc eſt ſibi de tempore blanditur futuro. Contraria autem ſunt præſentibus futura, & temporalibus æterna. Et ideo quoniam ibi viuorum regio, hîc vtique mortuorum. An non mortuorum hæc regio, vbi vmbra mortis, vbi porta mortis, vbi corpus eſt mortis? Denique donatur Petro ne fortè portæ inferi præualeant ei. Portæ inferi iſtæ ſunt terrenæ. Vnde & ille ait: Qui exaltas me de portis mortis. Sicut enim ſunt portæ iuſtitiæ, in quibus ſancti Domino confitentur: ita ſunt criminum portæ, in quibus impij Dominum negauerunt. Audi quoniam regio iſta ſit mortuorum. Si quis ergo mortuum tetigerit, immundus erit. Immundus autem in conſpectu Domini omnis iniquus. Si quis igitur tetigerit iniquitatem, immundus: ſi quis in deliciis, mortuus: quoniam quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt. Et qui infideles ſunt, deſcendunt in infernum viuentes: etſi nobiſcum videantur viuere, ſed in inferno ſunt. Si quis vſuram acceperit, rapinam facit, vita non viuit, vt habes in Ezechiele. Si quis autem iuſtus iuſtificationes Domini cuſtodit vt faciat eas, vita, inquit, viuet, & viuet in eis. Ipſe eſt ergo in regione viuorum: in illa regione, vbi vita non abſcondita eſt, ſed libera: vbi non vmbra, ſed gloria. Hîc enim nec ipſe Paulus viuebat in gloria. Denique in corpore mortis ingemiſcebat. Audi dicentem: Nunc enim vita noſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo: Cum autem Chriſtus apparuerit, vita noſtra tunc & nos apparebimus cum ipſo in gloria. Feſtinemus ergo ad vitam. Si quis vitam tangit viuet. Denique tetigit illa mulier quæ tetigit fimbriam eius, & à morte dimiſſa: cui dicitur, Fides tua te ſaluam fecit: Vade in pace. Si enim qui mortuum tangit, immundus eſt: ſine dubio qui viuentem tangit, ſaluus eſt.

Coloſ.3.

RELIGIO. *Religio Chriſtianæ fidei qualis ſit; & quòd debet cuilibet neceſſitudini præponi in amore & reuerentia, deducit lib. vij. ſuper Lucam. Quod require ſuprà, cap. Amor. Quod eſt contra religionem, non debet pro religione defendi. In libro contra relationem Symmachi.*

Lib.5.Epiſt. Epiſt.31. Tom.III.

A Sola ſublata ſunt prædia, quia non religiosè vtebantur iis quæ religionis iure defenderent.

Religionis ritus mutantur. In eodem infrà. Require ſuprà, cap. Eccleſia. Religioſus habitus ciuiliter ætati poteſt & debet perſuaderi. Libro tertio de virginitate, parte ſecunda. Require ſuprà, cap. Paruulus. Et infrà, cap. Dignitas.

RELIQVIAE. *In tractatu ſuper Pſalmum trigeſimum ſextum.* Tom.II.

Iuſtorum reliquiæ virtutes ſunt: Impiorum reliquię, improbitas atque perfidia & peccatum. Ea delebuntur vt non ſint.

RELINQVERE. *Relinquere iſtam vitam bonum eſt. Libro de bono mortis. Require ſuprà, ca. Anima. & cap. Mors. Relinquere Deum quàm ſit malum, oſtendit libro ſuper Beati immaculati, litera xv. verſu vj. Require ſuprà, cap. Recedere.*

B REMEDIVM. *Animalia melius ſua remedia quàm homines ſciunt. Libro ſexto Hexameron. Require ſuprà, cap. Animal. Remedium omnium eſt Chriſtus. In tract. de prima interpellatione Dauid.*

Remedium tædiorum omnium Chriſtus, & ſcriptura Diuina: atque in tentationibus vnum perfugium.

Remedia tamen alia homines requirunt antè quàm ipſum Deum. Libro primo de Cain & Abel. Cap.10. Tom.IIII.

Cain factus eſt indicium reſupini, cum ipſa poſtulatio voti matura eſſe debeat, ne videamur de humanis artibus, hoc eſt, medendi peritia, herbarúmque ſuccis ſperaſſe magis remedium quàm de Deo ſubſidium popoſciſſe. Ad ipſum enim prius eſt cõfugiendum qui noſtræ curare poſsit animæ paſsiones. Verùm præpoſtero ordine, antè ſibi hominis arceſſunt opem. Vbi autem humana ſubſidia defecerunt, tunc opinantur Diuini poſtulandam fauoris gratiam.

C *Remedia contra peccatum deſcribuntur, libro de fuga ſeculi. Require ſuprà, cap. Ciuitas.*

REMISSIO. *Remiſſio peccatorum continetur in ſcriptura ſancta, ſed confertur per Chriſtum. In Epiſtola decima quarta ad Irenæum, inducens illud: Hæc verba loquutus eſt Ieſus in gazophylacio docens in templo.*

Lib.9.Epiſt. Epiſt.76. eſt ad Si. Tom.III.

Quid eſt gazophylacium? collatio fidelium, ſumptus pauperum, requies egenorum, iuxta quod ſedens Ieſus, vt habes ſecundum Lucam, duo æra mulieris viduæ diuitum muneribus cenſuit præferenda, Diuino videlicet teſtimonio præferens opimæ præmiis largitatis ſedulæ liberalitatis affectum. Qui tale habebat iudicium, videamus quid ipſe iuxta gazophylacium poſitus conferebat. Non enim otiosè viduam prætulit duo æra mittentem. Pretioſa iſta paupertas eſt, fidei opulenta myſterio. Iſta ſunt duo æra, quæ Samaritanus ille euangelicus ad eius curanda vulnera qui incidit in latrones, ſtabulario dereliquit. Ergo & iſta ſpecie vidua, in typo Eccleſiæ,
D gazophylacio ſacro conferendum putauit, quo pauperum ſanarentur vulnera, peregrinorum ieiunia ſedarentur. Vnde & nunc quid Ieſus conferat, ſpiritualiter te oportet expendere. Diuidebat enim populis argentum igne examinatum, eloquiorum cæleſtium, & imaginis regiæ pecuniam populorum annumerabat affectibus: Nemo plus miſit quàm qui totũ donauit, ſatiabat eſurientes, replebat inopes, illuminabat cæcos, redimebat captiuos, paralyticos erigebat, mortuos reſuſcitabat, & quod eſt amplius, conferebat abſolutiones reorum, peccata donabat. Hæc ſunt duo æra, quæ miſit Eccleſia in gazophylaciũ poſtea quàm accepit à Chriſto. Quid enim ſunt duo ęra, niſi pretiũ veteris & noui teſtamenti? Pretiũ ſcripturæ, fides noſtra eſt. Nã quod legitur, pro intelligẽti æſtimatur arbitrio. Remiſsio igitur peccatorum, vtriuſq; pretium teſtamẽti eſt, quæ per a-

gnum

gnum in typo annuntiata est, in veritate completa per Christum.

Remissio ista liberos nos facit, vt dicit super epistolam ad Colossen. cap. primo. Require suprà, cap. Fides. Remissio peccatorum fit à Deo per mysterium sacerdotum: punitio verò per laicale officium. Libro secundo de Cain & Abel.

Cap.4. Tom.IIII. Interfecit nempe Moses Ægyptium, & fugax factus est de terra Ægypti, vt declinaret eius terræ tyrannum. Sed non antè illum interfecisset Ægyptium hominem, nisi prius in se Ægyptium nequitiæ spiritalis interemisset, & abdicasset regalium luxum bonorũ, maius patrimonium æstimans thesauris Ægypti opprobrium Christi: Quod stultis quidem videtur opprobrium, nobis autem illud opprobriũ Dominicæ passionis & crucis virtus Dei est atq; sapientia. Accedit eò ꝙ duo quædam in Deo principalia sunt genera virtutũ: vnũ quo remittit, aliud quo vindicat. Remittũtur peccata per Dei verbũ, cuius Leuites interpres, & quidã exequutor est. Remittuntur per officium sacerdotis, sacrúmq; ministerium. Puniũtúrq; per homines, sicut per iudices, qui potestate ad tẽpus vtuntur, sicut Apostolus docet dicens: Vis autem non timere potestatem: bonum fac, & habebis laudem ex illa: Dei enim ministra est tibi in bonum: si autem malè feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est vindex in ira ei qui malũ agit. Puniuntur peccata etiam per populos, sicut legimus, quia sæpe alienigenis Dei iussu excitatis, propter Diuinæ maiestatis offensam subiectus est populus Iudæorum. Nec is quidem qui inuitus aliquod fecerit homicidium, extra ministerium est. Siquidem lex ait de eo, quia Deus dedit eum in manus eius. Manus ergo eius instrumenti modo Diuinæ vltioni ministerium præbuerunt. Leuites igitur minister remissionis est: Percussor autem, qui tamen non ex dispositione, sed præter voluntatem fecerit homicidium, Diuinæ minister est vltionis. Illud quoque specta, quia cum interficitur impius, Christus infunditur: & vbi abominatio aboletur, sanctificatio cõgregatur: quia Dominus dixit: In ea die qua interfecero omne primogenitum Ægypti, sanctificabo mihi omne primogenitum Israël. Quod non ad vnum diem afflictionis Ægypti referes, sed ad omne tempus.

(Roman.13.)

Sine remissione peccatorum non intratur regnum cælorum seu vitam æternam. Libro de bono mortis, capite secundo.

Tom.I. Psalm.38. Denique festinabat etiam sanctus Dauid de loco hoc peregrinationis exire dicens: Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Ideo tanquam peregrinus ad illam sanctorum communem omnium patriam festinabat, petens pro huius commorationis inquinamento remitti sibi peccata, priùs quàm discederet de vita. Qui enim hîc nõ acceperit remissionem peccatorum, illic non erit. Non erit autem, quia ad vitam æternam non poterit peruenire: quia vita æterna remissio peccatorum est. Ideóque dicit: Remitte mihi vt refrigerer priùs quàm eam, & amplius non ero. Quid igitur tãtoperè vitam istam desideramus, in qua quantò diutius quis fuerit, tantò maiore oneratur sarcina peccatorum?

Remissio ipsa quantum valeat, probat libro quinto super Lucam, cap. secundo, agens de paralytico quem sanauit ipse Christus. Tom.V.

Non otiosa huius paralytici, nec angusta medicina est, quando Dominus & orasse præmittitur: non vtique propter suffragium, sed propter exemplum. Imitandi enim speciem dedit, non precandi ambitum requisiuit. Et conuenientibus ex omni Galilæa, Iudæa & Hierusalem legis doctoribus, inter cæterorum remedia debilium, paralytici istius medicina describitur. Primùm omnium, quod antè diximus, vnusquisque æger petendæ precatores salutis debet adhibere, per quos nostræ vitæ compago resoluta actuúmque nostrorũ clauda vestigia, verbi cælestis remedio reformentur. Sunt igitur aliqui monitores mentis, qui animum hominis quamuis exterioris corporis debilitate torpentem, ad superiora erigant. Quorum rursus adminiculis & attollere, & humiliare se facilis ante Iesum locetur Dominico videri dignus aspectu. Humilitatẽ enim respicit Dominus, quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Quorum fidem, inquit, vt vidit. Magnus Dominus, quia aliorum merito ignoscit aliis, & dum alios probat, aliis relaxat errata. Cur apud te ò homo collega non valeat, cum apud Deum seruus & interueniendi meritum, & ius habeat impetrandi? Disce qui iudicas, ignoscere. Disce qui æger es, impetrare. Si grauium peccatorum diffidis veniam, adhibe precatores, adhibe Ecclesiam, quæ pro te precetur, cuius contemplatione quod Dominus tibi negare posset, ignoscit. Et quanuis historiæ fidem debeamus non omittere, vt verè paralytici istius corpus credamus esse sanatum: Cognosce tamen interioris hominis sanitatem, cui peccata donantur. Quæ cum Iudæi asserunt à solo Domino posse concedi, Deum vtique confitentur, suóque iudicio perfidiam suam produnt, vt opus astruant, personam negent. Itaque ab ipsis & operis sui Dei Filius accepit testimoniũ, & vocis suffragiũ nõ requirit. Perfidia enim cõfiteri potest, credere non potest. Itaque testimonium non deest Diuinitati, fides deest saluti. Nam & validius est ad fidem, quòd confitentur inuiti: & perniciosius ad culpam, quòd negant, qui suis assertionibus reuincuntur. Magna itaque in fide plebis amentia, vt cum confessa fuerit solius Dei esse donare peccata, non credat Deo peccata donanti. Dominus autem saluos volens facere peccatores, & occultorum cognitione Deum se esse demonstrat, & admiratione factorum adiiciens. Quid est facilius dicere, dimissa sunt tibi peccata: an dicere, Surge & ambula? Quo loco plenam speciem resurrectionis ostendit, qui mentis vulneribus corporísque sanatis, peccata donat animorum, debilitatem carnis excludit. Hoc est enim totum hominem esse curatum. Quamuis igitur magnum sit hominibus peccata dimittere (Quis enim potest peccata dimittere nisi solus Deus, qui per eos quoque dimittit, quibus dimittendi tribuit potestatem?) tamen multò Diuinius est resurrectionem donare corporibus, quandoquidem ipse Dominus resurrectio est.

(Cap.3. — Cap.4.)

Vnde libro primo de Apologia Dauid.

Vnde præclarè ait Apostolus: Quia donauit nobis peccata Dominus Iesus, delens chirographum decreti quod erat contrarium nobis, & ipsum, inquit, de medio tulit, affigens illud cruci. Deleuit sanguine suo atramentum Heuæ. Deleuit obligationem hæreditatis obnoxiæ. Fides ergo peccatum minuit. Cap.13. Tom.IIII. Colos.2.

Remissio ergo ipsa grata est, & fuit sanctis auditu. Eodem libro. Cap.eod.suprà.

Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt ossa humiliata. Probasti Domine Iesu quia nunquam verba tua prætereunt. Probasti illud euangelicum quod dixisti: Multi Prophetæ & iusti voluerunt videre quæ videtis, & audire quæ auditis. Ecce Dauid solo lætatur auditu, quia futura esset remissio peccatorum: & prophetat, quia exultabũt ossa humiliata, sicut omnia iusti ossa dicẽt: Domine quis similis tibi? sic exultabunt ossa humiliata, humiliantes scilicet animã suam.

REMVNERATIO. *Deus propriè est remunerator. Lib. ij. de Abraham.*

Deus & adiutor laborantium, & remunerator est innocentium. Tom.IIII.

Quomodo remuneret, patet. Eodem. Cap.8.

Dei quoque in eo prædicatur iustitia, qui remunerationem piis mentibus non ex necessitate promisit, sed ex

ex æquitatis suæ contemplatione largitur, iudicans dignum fore ꝙ ij qui militant sine aliqua mercedis humanæ remuneratione, repositum habeat præmium in eius bonitate, cui deuouendas suas animas æstimauerint Simul quia adoreis bellicis ex vsu ipsius victoriæ, aut hominum gratia paratum est præmium: pietatis autem & parsimoniæ, puritatis, cæterarúmque velut priuatarum virtutum à Deo soluitur. Quæ manifesta sunt hominibus, ipsi remunerantur. Non omnia autem manifesta: sed alia manifesta, alia incerta, & maximè occulta cordis. Vnde & ille ait: Incerta & occulta cordis manifestasti mihi: quorum spectator & scrutator est Deus.

Remunerat autem virtutum officia. Libro quinto super Lucam.

Cap.14. Tom.V.

Possumus hîc tamen diuitem intelligere populũ Iudæorum, vel hæreticos, vel certè mundi philosophos, qui vbertate verborum, & quodam ambitiosæ facũdiæ patrimonio delectati, simplicitatem veræ fidei supergressi, thesauros inutiles condiderunt. Nónne tibi videtur hæreticus aliquis, cum audis eum de generatione Domini iuxta vsum seculi disputantem, in verbis diues, pauper in viribus, qui putat se in hoc tempore locupletes habere diuitias, sed in futuro egestatem suæ fidei recognoscet, cibúmque perfidiæ, quem præsenti ætate eructauit, æterno fidei commaceratus ieiunio, causam tanti sciet esse supplicij? Erítque tempus vt risus suos lugeant, qui dicta nostra nunc ridẽt. Quibus bene dicitur: Væ cum benedixerunt vobis omnes homines. Nónne tibi videtur iis dicere, qui dudum in Ariminensi concilio perfidiæ & præuaricationis † authores, cum imperatoris gratiam sequuntur, Dei gratiam perdiderunt? Qui cum placere potentibus aucupantur, maledicto se perpetuo subdidere. Ergo sanctus Matthæus præmiis ad virtutem & fidem populos prouocauit, hic etiam à criminibus atque peccatis futurorum suppliciorum denũtiatione deterruit, qui non otiosè plurimorum factorum cælestium enumeratione progressus, ad benedictionum locum serius venit, vt populos Diuinorum miraculis roboratos, vltra legis tramitem virtutum progredi vestigiis edoceret. Fuit canendum illic, vbi adhuc infirmæ plebis corda nutabant: hîc tubæ clangore excitanda virtus fuit. Docet hoc libri huius quæ in proœmiis, & quæ in processu sermonis aperitur oratio. Illic qui infirmi sunt, adhuc legis lacte potantur: & ideo per legis tramitem ducuntur ad gratiam, audiunt quæ legis sunt, vt vltra legem, legem sequendo procedant.

† Aliàs, perfidæ præuaricationis.

Remunerat Dominus vberius quàm petamus. Vnde in tract. super Psal. xxxvij. versu j.

Tom.IIII.

Diximus quemadmodum in vlciscendo inflectat Dominus commotionem suam: dicamus quemadmodum in remunerãdo præueniat nostram precationem, & doceamus exemplo. Audi illum ex duobus latronem dicẽtem Domino, Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum. Respondit Dominus: Amẽ dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Iste adhuc rogabat vt meminisset sui cum venisset in regnum suum, & Dominus iam regnum cæleste tribuebat. Quàm velox misericordia. Tardius votum precantis, quàm remunerantis est præmium.

Remuneratio tamen est in alia vita, quia vt dicit libro j. super Lucam.

Tom.V.

Qui consolationem vitæ præsentis habuerunt, remunerationem perpetuæ perdiderunt.

Nam vt dicit ibidem infrà.

Cum rara & caduca remuneratio sit amantis, sempiterna est virtutis.

RENES. *Habet anima suos renes, vt dicit in tractatu de secunda interpellatione Dauid. Require suprà, cap. Iumentum.*

RENOVATIO. *Fit propriè in anima per baptismum. In tractatu de prima interpellatione Dauid. Require suprà, cap. Insula. Et addit ibidem.*

Tom.IIII.

Non immeritò ergo tanquam renouatus clamat Dauid: Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam: vt qui suprà se inueterasse inter inimicos suos dixerat, vti in sexto legimus psalmo, hic ait: iuuentutem sibi ex inueterata prolapsionis humanæ senectute renouatam. Renouamur enim per lauacri regenerationem. Renouamur per Spiritus sancti effusionem. Renouabimur etiam per resurrectionem, sicut in posterioribus dicit: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Quomodo renouemur, audi: Asperges me hyssopo & mundabor, lauabis me & super niuem dealbabor. Et Isaias ait: Si fuerint peccata vestra sicut phœniceum, vt niuem dealbabo. Rectè renouatur, qui de tenebris peccatorum in lucem virtutum mutatur & gratiam, vt qui tetra prius colluuione sordebat, supra niuem albenti nimis fulgore resplendeat.

RENVNTIATIO. *In baptismo renuntiamus diabolo. Vnde in tract. de mysterijs, circa princ.*

Tom.IIII.

Renuntiasti diabolo, & operibus eius, mundo, & luxuriæ eius & voluptatibus. Tenetur vox tua, non in tumulo mortuorum, sed in libro viuentium.

Renuntiare vitijs ante omnia quilibet debet. Libro ij. de Cain & Abel. Require supra, ca. Crimen. Renuntiamus tamen verbo non facto, vt dicitur lib. ix. super Lucam. Require suprà, cap. Cæsar.

REPVLSIO. *Declarat quid sit à Deo repelli. Lib. super Beati immaculati, litera ij. versu ij.*

Tom.IIII.

Qui autem non habet vt in corde suo exquirat Deũ, & facit quidem opus Dei, sed negligenter facit, maledicto subiectus est, sicut legimus: Quia maledictus omnis homo qui opus Dei facit negligenter. Meritò ergo repellitur, quia maledicto dignus est, quia polluit magis & impedit opus quod negligenter putauerit exequendum. Consideremus ergo vtrum bonitas sit repelli ab opere negligẽtem, an verò retineri. Et imaginem rei huius ex aliis sumamus artibus. Curat medicus ægrotum, sed negligenter & desidia medici virus alta vulneris serpit. Quantò igitur melius remoueri huiusmodi medicum, qui tempus terit, cum profectũ nullum sentiat vulneratus, vt curandi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius possit ægroto sua diligentia subuenire? Nónne clementior est qui repellit nihil proficientem, quàm qui retinet ad discrimen ægroti? Constitue aliquem præpositum ædificantibus, vel etiam texentibus qui debeat summam operis explicare, vtrum is tibi probabilior videtur, si in id diligẽter insistat, ac si quem fortè incuriosum aduerterit de iis qui operantur in domo aliqua cõstruenda, repellat eum melius credens non ædificare, quàm hiantibus rimis ædificata dissolui, atq; aliquem in eum constituat locum qui cum diligentia ædificet? Similiter etiam textrini præpositũ repulsorem negligentium, vt substituat, diligentes, ne longa textrinum corrumpat incuria, non magis probabis, quàm illum qui desides in sua negligentia perseuerare patiatur? Transi nunc ad eos qui mandata ædificant, & legem intexunt, & animam vniuscuiusque receperunt sanãdam. Nónne si quis eorum ædificat domum Dei cum iustitia, texit indumentum cum diligentia, sanat animã cum gratia, bonum opus facit? Si verò incuriosus ac remissus aliquis fabri, textoris, medici spiritalis locum occupet, vt sacerdos summus, vt presbyter, vt minister altaris sacri, nónne commodius est non subire vnumquenq; id muneris quod implere non queat, quàm subeuntem neque ipsum strenuè suscepto fungi munere, & eripere locum alteri qui nauiter possit eum tueri? Quid quòd etiam ipsi consulitur, qui remissior cum sit repellitur, ne plus offensionis contrahat?

Et addit.

Hieron.

Quid sit autem repelli consideremus. Lectum est enim: Sicut vulnerati dormiẽtes proiecti in monumẽtis,

quorum

quorum non meministi amplius, & quidem ipsi de manu tua repulsi sunt. Aduertamus igitur quos vulneratos & proiectos in monumentis repellit, quorum non meminerit amplius. Isti sunt qui à mandatis Dei repelluntur. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas? Et quia à mandatis repelluntur, repelluntur vtique de manu Dei. Et bene prospexit ne quis de manu Dei videatur eripi, quia nemo potest quenquam rapere de manu Dei. Qui ergo priuatur muneris suscepti officio vel gratia, non rapitur, sed reiicitur, vt dixit Dominus Iesus ad Hierusalem: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Abstulit illis sanctificationem, altare thymiamatis & orationis sacrarium, propitiatoriū, altare sacrificiorum, sacerdotij & Leuitarū ministeria, & tamen cum hæc sublata essent omnia, quæ secundum legis mandata habebant, ait Apostolus: Nunqđ repulit Deus hæreditatem suam? Non, inquit, repulit: sed conclusit omnia in incredulitate, vt omniū misereatur. Sūt ergo qui ad tempus à mādatis propter misericordiam repelluntur. Sicut & illis consulitur qui vomuntur. Nāquemadmodum manens in corpore quod vomendum est plus acescit, ita qui debet excludi si retineatur, nec se corrigat, totum corpus exulcerat. Meritoque Angelo
Apoc.3. Laodiciæ dicitur: Hæc dicit testis fidelis & verus: Scio opera tua: quia neque frigidus es, neque calidus: Vtinā frigidus esses, vel calidus: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Apertè negligentiam grauiori damnat iudicio quàm imprudētiam. Frigidus est enim qui fidē nescit: Calidus, qui sancti Spiritus feruore succensus est. Qui ergo calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepisse quàm neglexisse. Est enim tepidus peior frigido, vt Iudæus, qui sibi videtur fidem habere quam non habet. Quantò tolerabiliorem causam gentilis habet, qui potest dicere: Non cognoui legem, non audiui Prophetas, ideo non credidi: quàm ille qui legit omnia, ex quibus venturum Iesum crederet, & non credidit? Neuter quidem excusatur, nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit: sed plus delinquit, qui negauit quod legerat, quàm qui opera nō fecit quę faciēda nō nouit. Quāta autē fidei & iustitiæ gratia est, vt in ore Dei sit qui fidē tenet & opera exercet iustitiæ: & quantum amittit quem euomuerit ex suo ore Dominus Iesus, ex suis visceribus eiecerit? Quàm pius tamen qui & iustos in ore suo tenet, & iniustos nō antè euomit quàm denuntiat euomēdos, vt vel huiusmodi admonitione conuersi, dignum aliquid efficiant, quò non vomantur?

Tom.IIII. *Dicit tamen de Christo: in tractatu super psalmum quadragesimum tertium.*

Quis autem est qui repellitur, nisi qui peregrinatur à Domino: quia non peregrinatur à corpore? Quomodo enim possunt Deo placere qui in carne sunt? Et ideo nō in carne simus, sed spiritu adhæreamus Domino Iesu, qui se in octogesimo octauo psalmo repulsum dicit ꝓ nobis. Tu verò repulisti pro nihilo, distulisti Christum tuum: Euertisti testamentum serui tui. Itaque repulsus factus est pro nobis in opprobriū vicinis suis. Ille enim suscepit opprobrium crucis, vt nos gloriam suæ resurrectionis indueret. Repulsus videtur quasi mortuus & perfusus confusione, quasi crucifixus: sed benedictus est in æternum, qui maledictionem sustulit, & benedictionis gratiam comparauit.

Tom.I. REPETITIO. *Libro de bono mortis.*

Repetitio in scripturis, confirmatio est, sicut illud: Abraham, Abraham. Et alibi: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas.

REPREHENSIO. *Vtilis est. In secūda epistola ad Marcellam sororem suam.*

Sicut ægris redundanti felle corporibus, ciborum aut potuum amaritudo dulcescit, & contrà epularum
A suauitas amaritudini est: ita vbi animus est saucius, voluptariæ fotu adulationis ægrescit: & rursum correctionis temperatur amaritudine.

Super epistolam ad Ephesios, cap. v. Tom.V.

Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Monet ne malorum actibus per cōsensum polluamur, qui sunt infructuosi erga bonum, & quæstuosi ad malum. Magis autem & obiurgate: nam quæ in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam dicere. Non solùm alienos vult eos esse à malis actibus, sed & arguere mala facta eorum qui in occulto turpiter operantur. Tunc enim probantur peccata, si arguantur, vt admirentur filios lucis à quibus cum iustè arguuntur, contradicere non poterunt, sed magis eos reuerebuntur. Omnia autē cum obiurgantur, manifestātur. Verum est, quia tūc videntur peccata, cū obiurgantur: quia qui peccat quandiu non corripitur, minimè sibi videtur peccare. Omne
B enim quod manifestatur, lux est. In manifesto ambiguitas non est, nec excusari potest quod palàm delictū est. Sicut enim apparente Sole diem esse negari iam non potest: ita nec manifestato peccato obiurgatio falsa videri.

Reprehensio de publico scelere publicè & à pluribus debet fieri. Super secundam ad Corinthios, capite secundo: & libro primo de pœnitentia. Require suprà, capite Pœnitentia. Reprehendere maiorem minor potest. Libro secundo de apologia Dauid. Require infrà, cap. Rex.

REPTILIA. *Sunt propriè omnia natantia. Libro v. Hexamerōn. Require infrà, cap. Serpens. Moraliter accipiuntur. Libro de Paradiso. Require suprà, capite Diabolus. Et libro de Noë & arca. Require suprà, cap. Affectus: & cap. Homo: & cap. Caro.*

REQVIES. *Deus in hominibus dicitur requiescere. Libro vj. Hexamerōn.* Cap.8. Tom.IIII.

Noli esse fraudulentus, crudelis, immitis, vt in te Chri-
C stus caput reclinet. Denique cum fecisset piscium beluas, cum fecisset ferarum genera & bestiarum, non requieuit: requieuit autem postea quàm hominem ad imaginem fecit. In quo requiescat, audi dicentem: Supra quē requiescam, nisi super humilem & quietum, & trementem verba mea? Esto ergo humilis & quietus, vt in tuo Isa.66. Deus requiescat affectu. Qui non requieuit in bestiis, multò magis nō requiescit in pectore bestiali. Sūt enim animi bestiales, sunt feræ forma hominum indutæ, de quibus dicit Dominus: Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autē sunt Matth.7. lupi rapaces. In his ergo non requieuit Deus, sed requieuit in moribus humanis, quos fecit Deus ad imaginem suam & similitudinem, quando fecit virum qui non debet velare caput suum, quoniam imago & gloria est Dei.

Sed aliter ibidem dicit: Cap.10.

Certè deferamus silentium, quoniam requieuit Deꝰ
D ab omnibus mundi operibus: requieuit autem in recessu hominis, requieuit in eius mente atque proposito. Fecerat enim hominem rationis capacem, imitatorem sui, virtutum æmulatorem, cupidum cælestium gratiarum: In his requiescit Deus, qui ait: Super quem requiescam, Isa.66. nisi super humilem & quietum, & trementē verba mea? Gratias ago Domino Deo nostro, qui huiusmodi opus fecit in quo requiesceret. Fecit cælum, non lego quòd requieuerit: fecit terram, non lego quòd requieuerit: fecit Solem, & Lunam, & stellas, nec ibi lego quòd requieuerit: sed lego quòd fecerit hominem, & tunc requieuerit, habens cui peccata dimitteret. Aut fortè tūc iam futuræ Dominicæ passionis præcessit mysterium, quo reuelatum est, quia requiesceret Christus in homine, qui requiem sibi prędestinabat in corpore pro hominis redemptione, secundum quod ipse dixit: Ego dormiui, & requieui, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit me. Ipse enim requieuit qui fecit.

Et libro de Isaac & anima. Tom.IIII.

Vbi enim requiescit Christus & Ecclesia, nisi in operibus suæ plebis? Deniq; vbi impudicitia, vbi superbia, vbi iniquitas erat, ibi ait Dominus Iesus: Filius autem hominis non habet vbi reclinet suum caput.

Tom.V. *Requies ergo est Dei & hominis. Ideo super epistolam ad Hebræos, cap. iiij.*

Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem eius etiam requieuit ab operibus suis, sicut & à suis Deus. Requies verò Dei, operum perfectio intelligenda est, dum sexto die finita primordiali rerum creatione, in septimo cessauit, à nouarum creatione naturarũ. Per illam verò requiem Dei, quę æterna est, nos ad æternã studiosè prouocat requiem, quoniam sabbatismum nominauit, quia videlicet Iudæis loquutus est. Non dixit hoc loco requiẽ, sed sabbatismum, nomen proprium ad quod gaudebãt & concurrebant, sabbatismum regnum Dei vocans, sicut cum sabbato ab omnibus malis abstinere præcepit, seruare quæ ad obsequium Dei pertinent, quæ sacerdotes efficiebant, & quæ animam iuuabant, & nihilaliud. Nec tale vult sabbatum in regno Dei, vt iterum quis exinde reuertatur ad opera laboriosa, sicut in sabbato carnali fecerunt. Istud verò sabbatũ Dei, quicũq; intrat, requieuit perpetuò ab operibus suis, sicut à suis Deus. Volens itaq; eos de resurrectione instruere, & de requie sempiterna, hodie sæpissimè interposuit, vt nunquam desperarent se intraturos: quasi diceret: Si quisquam peccauerit vsque hodie, spem habeat reuertendi. Nullus igitur desperet vsquequo viuit.

Requies propterea triplex est. Super eandem epistolam, capite tertio.

Tres itaque requies Apostolus memorat in hac epistola: Vnam sabbati, qua Dominus requieuit ab operibus suis: Secundam in Palęstina, in quam ingressi Israëlitę, requieturi erãt ex miseria multa & laboribus: Tertiam, quæ vera est requies: hoc est regnum cælorum: ad quam quos peruenire contigerit, reuera requiescunt à

Cap. eod. laboribus & difficultatibus suis.

Et infrà subdit Apostolum exponendo.

Timeamus nos verò illorum perditionem & iustum iudicium Dei metuamus, qui reddet vnicuique secundum opera sua, requiem sempiternã fidem habentibus, eam tamen quæ per dilectionem operatur: non credentibus pœnam perpetuam, ne fortè relicta pollicitatione quam dedimus Deo in baptismo, iterũ reuertamur ad opera infidelitatis, quæ abdicauimus coram multis testibus. Vnusquisque pro seipso laboret, ne fortè minus dignus inueniatur introëundi in regnum Dei. Etenim nobis nuntiatum est quomodo intrare debeamus in requiem Dei, sicut & illis. Nobis tamẽ per Filium, illis verò per famulum. Confestimq; verba exhortationis sub-

Cap. 4. Psal. 94. iungit Apostolus dicens: Ingrediemur in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit: Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Nos verò hortamur intrare in requiem, ne fortè nobis dicatur sicut illis: Si introibunt, id est, non introibunt in requiem meam. Festinat autem ostendere aliam esse requiem, ad quam vocati sumus, id est cęlorum. Nec nos dicit illam quæ in Palęstina est, intraturos: sed illos non intraturos propter obdurationem cordis sui, nec in Palæstinã, nec in cælestem requiem. Addidit itaque de prima requie loqui, dicens: Et quidem operibus ab institutione mundi factis. Dixit enim quodam loco de die septima sic: Et

Genes. 2. requieuit Deus die septima ab omnibus operibus suis: confestimque secundam subiunxit, quæ promissa est populo Dei. Et in isto, inquit, rursum: Si introibunt in requiem meam. Si verò coniũctio pro affirmatione, pro negatione, pro dubitatione accipi potest. Superius verò pro negatione posita est, vbi ait: Propter incredulitatẽ eorum iurasse Deum, non introire eos in requiem promissam: addit: Si introibunt, id est non introibunt. Hic

A verò potest intelligi pro affirmatione positũ esse, quasi diceret: Si introibunt, bene habebũt. Ideo addidit: Quoniam superest quosdam introire in illam. In illam videlicet, quæ in Palæstina fuit, pauci intrauerunt, id est duo tantum: Caleph & Iosue, ex omnibus illis qui de Ægypto perrexerunt. Proinde ait: Et ij quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem: eos significans qui de Ægypto profecti sunt, quorum cadauera prostrata sunt in deserto. Deinde infert de tertia, quę Christum credẽtibus promissa est, quamuis obscurè, disputare. Iterum, inquit, terminat diem quandã hodie in Dauid, dicendo sicut post tantum temporis supradictum est: Hodie si vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur. Hîc ostendit tertiam quandam esse requiem, de qua Dauid dixit, hodie, non illam significans ad quam Iesus populum introduxit,

B sed aliam quandam multò excellentiorem illa, ad quam nõ typicus, sed verus Iesus introduxit eos qui sunt eius. Audiamus si hoc certum sit. Post tantos annos, inquit, iterum dicit Dauid: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Si enim Iesus veram præstitisset requiem populo, cuius ductor fuit, neque de alia requie Dauid loqueretur postea. Certum est ergo quia futurum est quosdam accipere requiem, quæ per illam significata est, quæ est in Palæstina, ad quam verus Iesus ducturus est populum suum.

Ad requiem viam Christus ostendit, & requiem primus intrauit, vt dicit ibidem. Quod require suprà, capite Pontifex. Cap. 8. *Requies illa electis datur. Libro primo de pœnitentia.* Tom. I.

Domine, inquit, quis habitabit in tabernaculo tuo, Psalm. 14. aut quis requiescet in monte sancto tuo? Non enim nullus, sed probatus habitabit. Nec hoc dicit, quia nemo

C requiescat, sed requiescat electus: vt scias hoc verum esse quod non multò post in vicesimo tertio psalmo ait: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Id est, non quicunque de vulgo, nec aliquis plebeiæ vilitatis, sed vitæ egregiæ, singularísque meriti.

Requies beatorum distribuitur. In tractatu de obitu Valentiniani imparatoris. Require infrà, capite Sinus. Sed diffusius in tractatu de obitu Theodosij. Tom. III.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit mihi. Pulchrè dicit animæ, conuertere: quasi diuturno cuiusque operis sudore exercitæ, vt à labore cõuertatur ad requiem. Conuertitur equus ad stabulum, vbi cursum impleuerit: nauis ad portum, vbi ad stationem fidam à fluctuum mole subducitur. Sed quid est quod ait, Ad requiem meam: nisi secundum illud intelligas quod ait Dominus Iesus: Venite benedicti Patris mei: hæreditate posidete paratum vobis regnum à Matth. 25. constitutione mundi? Tanquam enim possessionem hę-

D riditariam, de qua recipimus quæ promissa sunt nobis, fidelis Deus quæ semel seruis præparat, non subtrahit. Si fides nostra maneat, manet & sponsio. Vide ò homo circa te gratiam Christi. Adhuc in terris quateris, & in cælo posides. Ibi ergo sit cor tuum, vbi est possessio tua. Hæc est requies, quæ iustis debetur, negatur indignis. Vnde ait Dominus: Sicut iuraui in ira mea, si in- Psalmo troibunt in requiem meam. Qui enim non cognouerũt vias Domini, non ingrediuntur in requiẽ Domini. Qui autem bonum certamẽ certauit, & cursum consummauit, ipsi dicitur: Conuertere in requiem tuam. Bona requies, præterire quæ mundi sunt, & illis quæ supra mũdum sunt, cælestium cõsortiis requiescere secretorum. Hæc est requies, ad quam properauit dicens: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Hanc sanctus requiem suam nouit, ad hanc requiẽ conuertendam animæ suæ dicit: Erat ergo anima in requie sua, ad quam dicit esse redeundum. Hæc est requies sab-

bati

bati magni, vt vnusquisque sanctorum supra mūdi sensibilia, sit in illo intelligibili secreto totus intentus atq; adhærens Deo. Hæc est illa requies sabbati, quo requieuit Deus ab omnibus operibus mūdi istius, feriatus his curis seculi. Theodosius se ereptum gaudet, & eleuat animam suam, atque ad illam perpetuam dirigit requiem, pulchrè sibi consultum asserens, quòd eripuerit animam eius Deus de morte, quam mortem frequenter in hoc seculi istius lubrico sustinebat, inquietus fluctibus peccatorū, eripuerit etiam oculos eius à lacrymis. Fugit enim dolor & tristitia, & gemitus. Et alibi habemus: Deleuit omnem lacrymā ab oculis eorum, & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor. Si ergo mors non erit, lapsum sentire non poterit in illa requie constitutus: sed placebit Deo in regione viuorum. Non enim vt hìc homo inuolutus est mortis corpore obnoxio lapsibus atq; delictis, ita & illic. Ideóque regio illa viuorum est, vbi anima est quæ ad imaginem & similitudinem Dei facta est, non caro figurata de limo: ideo in terram reuertitur, anima ad requiem festinat supernam, cui dicitur: Conuertere anima mea in requiem tuam: in quā festinauit intrare Theodosius, atque ingredi ciuitatem Hierusalē, de qua dictum est: Et reges terrę ferent gloriam suam in illam. Illa est vera gloria, quæ ibi sumitur: illud regnum beatissimū, quod ibi possidetur. Ad quod festinabat Apostolus dicēs: Audemus ergo & consentimus magis peregrinari de corpore & adesse ad Dominum: & ideo cōnitimur siue absentes, siue præsentes placere illi. Absolutus igitur dubio certamine augustæ memorię Theodosius luce perpetua, tranquillitate diuturna, & pro iis quæ in hoc gessit corpore, munerationis Diuinę fructibus gratulatur. Ergo quia dilexit augustę memorię Theodosius Dominum Deum suum, meruit sanctorum consortia.

Apoc.21. — *2.Corinth.5.*

Et infrà.

Confiteor corde, quia ereptus est vir, quem vix possumus inuenire. Sed tamen tu solus Domine inuocandus es, tu rogandus, vt eum in filiis repræsentes: Tu Domine custodiens etiam paruulos, in hac humilitate saluos facito sperantes in te. Da requiem perfectam seruo tuo Theodosio, requiem illā quam præparasti sanctis tuis: Illò conuertatur anima eius, vnde descendit: vbi mortis aculeum sentire non possit, vbi cognoscat mortem hanc non naturæ † finem esse, sed culpæ. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est, vt iam peccato locus esse non possit: resurget autem, vt perfectior renouato munere vita reparetur. Dilexi, & ideo prosequor eum vsque ad regionem viuorum, nec deseram, donec fletu & precibus inducam virum quò sua merita vocant in montem Domini sanctum, vbi perennis vita, vbi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus, nullus dolor, nulla consortia mortuorum: vera regio viuētium, vbi mortale hoc induat immortalitatem, & corruptibile hoc incorruptionem: magna requies, quæ votum impleat diligentis, pulcherrima promissio. Ideo centesimus quartusdecimus psalmus inscribitur. Denique suprà in quartodecimo psalmo pfectionem hominis accepimus, sed illic formatus, licet perfectus vir, sed adhuc peccato obnoxius, quia viuit in seculo: hìc vera perfectio est, vbi iam culpa cessauit, gratia perpetuæ quietis affulsit.

† Aliàs, hominis.

Similiter de hac requie loquitur super psalmum xlvij. exponendo ipsius psalmi titulum. Quod require infrà, cap. Sabbatum. Requies conscientiæ semper inest bonis, & nunquam mali habent requiem, vt probat libro secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, cap. Pax. Requiem tamen corporalem sancti non habent semper, sed frequēter ipsa carent, vt probat exemplo Apostoli Pauli super secundam ad Corinthios, cap. vij. Require suprà, cap. Paulus.

Cap 4. Tom. IIII. Roma. 4.

RES. *Differt à signo. Lib. j. de Abraham.*

Sed cum Apostolus Paulus dixerit, quia Abra-
A ham signum accepit circuncisionis: vtique signum non ipsa res, sed alterius est rei. Hoc est, non veritas, sed indicium est veritatis. Denique ipse exposuit & expressit dicens: Signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ & fidei.

RESINA. *Quid sit & quid moraliter significet, describit libro de Ioseph.* *Cap. 3. Tom. IIII.*

Resinam quoque, qua marmora confracta sociantur. Est resina spiritalis, quæ fracturas animæ tuæ solidet, diuulsa connectat, & soluta constringat. Hæc enim spiritalis resina corroborat, & quædam comminuta animæ membra componit, vt sine offensione socientur. Denique Hieremias hanc quærit resinam vt Babyloniā curet sanare si posit, dicēs: Accipite resinam corruptioni eius, si quomodo sanabitur. Curauimus Babyloniā nec sanata est. Non est sanata synagoga, qa resina ista migrauit ad Ecclesiā. Ideo ex Galaad veniebāt negotiatores de possessione, hoc est de incolatu testimonij merces suas ad Ecclesiā transferentes, vt gentiū peccata resina ista curaret, de quibus dicitur: Conualescite manus demissę † & genua dissoluta. Fides syncera resina est. Hanc habebat Petrus, cum diceret claudo: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula: meritóque surrexit & ambulauit. Hanc habebat cum dicert paralytico: Ænea, sanet te Dominus Iesus: Surge & sterne tibi. Et surrexit & strauit sibi. Hanc habebat, cum diceret mortuę: Surge in nomine Domini Iesu. Et defuncta surrexit. Huius resinæ temperamento lapides illi, de quibus potens est Deus resuscitare filios Abrahæ, compaginantur. Huius resinę medicamento claudus erigitur, paralyticus reformatur, mortua resuscitatur.

Hierem. 51. — B — *† Aliàs, dissolutæ.* — *Act. 3.* — *Act. 9.*

Et eodem libro. Require suprà, cap. Paulus.

RESPICERE. *Respicit Deus semper bonos & ad bonum. Libro super Beati immaculati, lit. xvij. versu quarto.* *Tom. IIII.*

C Respice in me & miserere mei, secūdum iudicium diligentium nomen tuum. Pulchrè addidit: Respice in me & miserere mei: quia respicit & iratus, vt respexit super castra Ægyptiorum, & ligatis axibus curruum, omnes eos deiecit in fluctus. Respexit super Sodomam & Gomorram, quarum vtraque peccatorum suorum luitura supplicium, Diuinæ pretium soluit offensæ. Scriptum est enim: Aspicies super terram, & facies eam tremere. Econtra respexit super munera Abel, super Cain autem munera non respexit. Quo exasperatus Cain, parricidali crimine cruorem fratris effudit. Quid sit autem respicere Deum, euidentissimè illo testimonio declaratur, quia respexit super filios pauperum, & non despexit preces eorum. Oculus enim Domini non aspernatur iustorum munera. Denique oculos nostros, cum in aliquem mouemur, auertimus, quasi indignum eum aspectu iudicemus, quem oderimus affectu.

Psal. 101. — *Genes. 4.* — *Psalm. 101.*

D *Similem sententiam ponit libro primo de apologia Dauid. Require suprà, capite Facies. Respicere Christi quàm sit salubre, patuit in Petro. Vnde rogare debemus vt nos respiciat. Libro quinto Hexameron. Require suprà, cap. Gallus. Retrò respicere nemo debet. Libro primo de Abraham.* *Cap. 6. Tom. IIII.*

Et mandatum accepit, ne respiceret retrò, nec resisteret in tota regione illa, sed in montem ascenderet. Hoc cum illi dicitur, omnibus dicitur. Si vis ergo & tu euadere, ne respicias retrò, sed antè. Aspice vbi Christus est, qui dicat tibi: Vade retrò: sicut Petro dixit: Vade retro me: vt Christum sequeretur, Christum videret. Retrò Sodoma est plena flagitij: Retrò Gomorra vitiis scatens, criminum regio. Ne tetigeritis, inquit Apostolus, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam. Fuge Sodomā, relinque ocyus, desere elementa huius mundi, ne te imminentia inuoluāt pericula: Non resistas fugiens, nec in tota vitiorum

Coloss. 2.

regione remoreris. Qui non respexit, euasit: quæ respexit, non potuit euadere.

Tom.II. RESPONSIO. *Multiplicatur secũdũ obiectum. Libro de incarnatione Domini dicens de Arrianis.*

Quid faciam, cum quotidie nouas seminent quæstiones? non præterit responsio, sed obstringit obiectio. Nam quemadmodum finis potest esse responsi, si modus nullus obiecti sit?

Cap.5, Tom.I. *Respondere maledictis non debemus. Lib.j. de officijs.*

Sed etiam ille cauendus est, qui videri potest, quicunque irritat, quicunque incitat, quicunq; exasperat, quicunque incentiua luxuriæ aut libidinis suggerit. Quando ergo aliquis nobis conuitiatur, lacessit, ad violentiã prouocat, ad iurgium vocat, tũc silentium exerceamus, tunc muti fieri non erubescamus. Peccator enim est qui prouocat nos, qui iniuriam facit, & nos similes sui fieri desiderat. Denique si taceas, si dissimules, solet dicere: Quid taces? Loquere si audes: Sed non audes, mutus es, elinguem te feci. Si ergo taceas, plus rumpitur: victum se reputat, irrisum, posthabitum atq; illusum. Si respondeas, superiorem se factum arbitratur, quia parem inuenit. Si enim taceas, dicetur: Ille conuitiatus est, hunc contempsit iste. Si referas contumeliã, dicetur: Ambo conuitiati sunt: vterque condemnatur, neuter absoluitur. Ergo illius est studium vt irritet, vt similia illi loquar, similia agam. Iusti autem est dissimulare, nihil loqui, tenere bonum fructum conscientiæ, plus committere bonorum iudicio, quàm criminantis insolentiæ, contentũ esse grauitate morum seniorum. Hoc est enim silere à bonis, quia bene sibi conscius falsis non debet moueri, nec æstimare plus ponderis in alieno esse cõuitio, quàm in suo testimonio: ita fit, vt etiam humilitatẽ custodiat. Si autem nolit humilior videri, talia tractat, & dicit ipse secum: Hic ergo vt me contemnat, & in conspectu meo loquatur talia aduersum me, quasi non possim ego ei aperire os meum. Cur non etiam ego dicam in quibus eum mœstificare possim? Hic ergo vt mihi iniurias faciat, quasi vir non sim, quasi vindicare me non possim? Hic vt me criminetur, quasi ego nõ possim grauiora in eum componere? Qui talia dicit non est mitis atque humilis, non est sine tentatione. Tentator eum exagitat, ipsi enim tales opiniones inserit. Plerunque adhibet hominem atque apponit nequam spiritum, qui hæc illi dicat. Sed tu in petra fixum vestigiũ tene. Et si seruus conuitium dicat, iustus tacet: etsi infirmus contumeliam faciat, iustus tacet: etsi pauper criminetur, iustus non respondet. Hæc sunt arma iusti, vt sedendo vincat. Sicut periti iaculãdi cedentes solent vincere, & fugientes grauioribus sequentem vulnerare ictibus. Cap.6. Quid enim opus est moueri, cum audimus conuitia? Cur non imitamur dicentem: Obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis? An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit Dauid? Imò & fecit. Nam cum ei conuitiaretur Semei filius Gemini, tacebat Dauid. Et quamuis septus armatis, non retorquebat conuitium, non vltionem quærebat eousque, vt dicenti sibi Saruiæ filio, quòd vindicare in eum vellet, nõ permiserit. Ibat ergo tanquam mutus & humiliatus: Ibat tacens nec mouebatur, cum vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo mouebatur cõuitiis, qui abũdabat bonorum operum conscientia. Itaque is qui citò iniuria mouetur, facit se dignum videri contumelia, dũ vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit iniuriam, quàm qui dolet. Qui enim cõtemnit, quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet, quasi senserit, torquetur.

De hac materia vide suprà, cap. Conuitium: & infrà, capite Silentium: & cap. Taciturnitas.

Tom.V. RESTAVRATIO. *Quomodo per Christum restaurentur omnia ostendit. Super epistolã ad Ephe-* A *sios, capite primo, exponens illud quod sequitur:*

Vt notum nobis faciat mysterium voluntatis suæ iuxta placitum suum, quod proposuit in eo, & dispensationem adimpletionis temporum restaurãs omnia in Christo quæ in cælis sunt, & quæ in terra. Hoc placuit Deo, cuius consilium retractari non potest, vt in Christo ostenderet mysterium voluntatis suæ, tempore quo reuelari illud voluit in agnitionem creaturæ. Voluntas autem eius hæc fuit, vt tunc propitius fieret omnibus, qui in errore erant: siue in cælis, siue in terris, quando Christum manifestauit hoc donum esse credentium, ne illis imputarẽtur peccata suscipientibus fidem Christi. Omnis ergo creatura in cælis & in terris, dum discit agnitionem Christi, restauratur ad id quod est condita. Cum enim ad vnius Dei fidem imbuitur, cognito mysterio Saluatoris, ab errore quem ceperat restauratur, pro certo habens creatorem suum vnum esse & Deum B & Dominum. Hinc est vnde & Ioannes in Apocalypsi dicit: Vidi Michaël & angelos eius in cælo pugnare Apoc.12. cum dracone & cum exercitu eius. Hæc repugnãtia partim de errore est, partim de vsurpatæ tyrannidis præsumptione.

RESVRRECTIO CHRISTI. *Fuit tantummodo secundum humanitatem, quia hoc resurrexit quod* Tom.II. *cecidit. Vnde libro de incarnatione Domini, cap.v.*

Ergo & moriebatur, & nõ moriebatur: sepeliebatur, & non sepeliebatur: resurgebat, & non resurgebat: quia corpus proprium suscitabat: quia quod cecidit hoc resurgit: quod non cecidit non resurgit. Resurgebat enim secundum carnem, quæ mortua resurrexit. Non resurgebat secundum verbum, quod non resolutum fuerat in terram, sed apud Deum semper manebat. Lib.2.de fi...

Vnde contra Arrianos disputans sic dicit. Libro iij. de fide sanctæ Trinitatis.

C Non enim credit in Patrem, qui non credit in Filiũ: nec credit in Dei Filium, qui non credit in Spiritum: nec potest sine regula veritatis fides stare. Nam qui negare cœperit vnitatem potestatis in Patre, Filio & in Spiritu sancto, non potest vtique ibi, vbi nulla diuisio est, fidem probare diuisam. Ergo quia pietatis est vnitas bene credere, etiã vnitas impietatis est malè credere.

Resurrectio ergo fuit propria sua virtute. In tractatu super psal. xl. Tom.IIII.

Nunquid qui dormit non adiiciet vt resurgat? Non dixit, non adiicitur, sed, non adiiciet vt resurgat, eò φ ipse se Filius Dei resuscitauit, sicut suprà diximus dixisse eum Iudæis: Soluite hoc templum, & in triduo resuscitabo illud. Ioan.2 Adiectionem accepit caro, quasi sumpta de homine, suscepta de virgine: sed quasi Deus adiectionem ipsam operatus est, qui virtute propria resurrexit, vt esset suæ resurrectionis operator. Cum igitur legas quòd & Pater Filium, & Filius se ipse resuscitauerit, agnosce operationem illam Diuinæ fuisse virtutis, quia D Patri & Filio vna virtus, communis operatio, quandoquidem vna atque eadem substantia Trinitatis est. Sed quid ego cæteros arguo? dicit Dominus: Quid mirum si populus me non cognouit, & cruci adiudicauit, cũ Apostolus meus mercedem proditionis exegerit, eum conuiua meus mortem meam vendiderit?

Resurrectionis huius causa figuram exponit. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Cap.4. Tom.II

Habes ergo incarnationem, accipe passionem. Recumbens, inquit, dormisti vt leo: quãdo iacuit in sepulchro, velut quodam corporis sui somno quietus, sicut ipse ait: Ego dormiui & requieui, & surrexi, quoniam Dominus suscepit me. Psal.3. Vnde & Iacob ait: Quis suscitabit eum? Hoc est: Quem Dominus suscipiet, quis est alius qui resuscitet, nisi ipse sua Patrisq; resuscitet potestate? Video natum autoritate propria, video mortuum propria voluntate, video dormientem potestate

propria

propria. Qui omnia suo fecit arbitrio, cuius alterius vt resurgat egebit auxiliis? Ipse igitur resurrectionis suę autor est, qui mortis est arbiter, qui expectatur à gentibus.

Ad hoc facit quod dicit libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo, addens quomodo quotidie resurgat in nobis.

Tom.IIII. Suscitari & resuscitari vult charitatem: Suscitari in veteri testamēto, resuscitari in nouo. Charitas Deus est, vt legimus: charitas Christus est. Suscitatur vt leo, & catulus leonis, vt Iudæ ascendat ex germine. Resuscitatur vt dormiens, vt recumbens: quia non humana, sed sua & Patris maiestate est suscitatus à mortuis. Vnde ait scriptura: Quis suscitauit illum? Non enim poterat illum aut Angelus, aut potestas suscitare aliena, cum ipse alios resuscitaret. Ergo cum hîc dicit: Si suscitaueritis aut resuscitaueritis charitatem vsque quo voluerit: de iis dicit, qui resurrectionem eius possint congruè prædicare, vt audientibus ardorem fidei deuotionis accendant. Vel suscitatur Christus in iis qui primùm accedunt: resuscitatur in iis, qui postquam accesserint, dormierunt. Dormit ergo Chrstus negligentibus, suscitatur in sanctis.

Fuit autem ipsa resurrectio in loco determinato, quia in orto. Propterea in sermone quodam de Pentecoste, qui incipit vt sequitur:

Ser.ord.62. Tom.III. Non incommodè ante dies complures, sicut retinetis fratres, prædicatio nostra processit, in qua descripsimus quòd caro Domini rediuiua veluti in nitore floris de tumulo germinauerit, quem tumulum situm in ortulo Euangelista testatus est. Vnde non incongruè prosequuti sumus. Conueniēs enim erat, vt flos speciosior in ortulo gigneretur, & bonæ frugis commendatum solo semen, intra septa domestica, tamen virentia, salutem omnium pullularet. Christi enim resurrectio, cunctorū est redemptio populorum. Ergo in ortulo Saluator rediuiuum corpus assumit, & inter florentes arbores & candentia lilia carne iam mortua reflorescit: & ita germinat de sepulchro, vt germinantia & nitentia cūcta reperiat. Sic enim post hyemalis rigoris frigidam quodammodo sepulturam, pullulare elementa omnia festinârunt, vt resurgēte Dòmino & ipsa consurgerent. Nā vtique ex resurrectione Christi aër salubrior est, Sol calidior, terra fœcundior, ex eo surculus virescit in fruticem, herba crescit in segetem, vinea pubescit in palmitem. Si igitur cum reflorescit Christi caro, omnia floribus vestiuntur, necesse est vt cum idem fructum affert, etiam vniuersa fructificent, sicut ait idem Dominus:

Ioan.12. Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: cum autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Refloruit igitur Dominus cum resurrexit è tumulo, fructificat cum ascendit ad cælum. Flos est, cum de inferioribus terræ gignitur: fructus est, cum altissima sede reconditur. Granum est, sicut ipse ait cum solus crucem patitur: fructus est cum plurima Apostolorum credulitate circundatur. His enim post resurrectionē quadraginta diebus cum discipulis conuersatus, tota illos sapientia maturitatis edocuit, & ad bonā frugem eos omni disciplinarum fœcūditate conuertit. Deinde ascēdit ad cælum, ad Patrem scilicet fructum carnis præferens, in discipulos iustitiæ semina derelinquens.

De ipso orto in quo resurrexit, vide suprà, capite Ortus: & cap. Passio. Fuit secūdò ipsa resurrectio in tempore ordinato: quia in die Dominico: quod pertractat etiā allegoricè. Libro octauo super Lucam. Quod require infrà, cap. Sabbatum. Resurrexit autem Dominica die, vt nobis esset ad exemplum resurgendi à culpa. Libro secūdo de Abraham.

Cap.11. Tom.IIII. Octauo autē die circūcidi puerum lex iubet, mysticòq; præcepto: quia ipse est resurrectionis dies. Dominica enim die resurrexit Dominus Iesus. Ergo si dies resurrectionis circuncisos, & exutos nos inueniat delictorum superfluis, ab omni ablutos sorde, mundos à vitiis corporalibus, si hinc munds exieris, mundus resurges.

Et infrà.

Hæc igitur simplici expositione abundare ad intellectum opinantur. Ideoque nec cubos Geometriæ, nec tetragonum numerum philosophiæ, quaternionem, vt aiunt, Pythagoricum, nec semper virgines, vt appellāt, hebdomadis numeros cura discutimus inani, nec Solis radios formamus, nec cælum in puluere quærimus, nec intra angustos abacos orbem concludimus, sed vera aperimus mysteria, vnam salutem esse Christi resurrectionem. Complantemur igitur similitudini mortis eius, vt mereamur resurrectionis consortium. Et vetus homo noster sit confixus cruci, vt corpus peccati destruatur.

Ideo libro primo de Iacob & vita beata. Cap.5. Tom.IIII.

Quòd si sumus in Christo mortui, in Christo resurreximus, cum Christo igitur versemur, cum Christo superiora quæ sunt, nō quæ corruptibilia & terrena quęramus. Christus surgens à mortuis, veterē hominem affixum cruci reliquit, nouum resuscitauit, Christus ideo mortuus est, vt nos peccato moreremur, Deo resurgeremus. Mortua est caro nostra: quid igitur peccato reuiuiscit? Quid igitur peccato obedit? Quid igitur peccatum regnat in mortuis, cum mors finis sit peccati? Mortui sumus in carne, renouati sumus spiritu: in spiritu ambulemus.

Resurrectionis tempus est lætitiæ. In sermone de mysterio Pascha. Require suprà, capite Pascha. Et in sermone quodam eiusdem temporis, qui incipit vt sequitur: Ser.ord.52. Tom.III.

Hodierna die psalmus hic legitur, in quo Propheta exultando præcipit & lætandum. Omnes enim creaturas ad huius diei festiuitatem Dauid sanctus inuitat. Nam in hac die per resurrectionem Christi aperitur tartarus, per neophytos Ecclesiæ innouatur terra, cælum per Spiritum sanctum reseratur. Apertus enim tartarus reddit mortuos, innouata terra germinat resurgentes, cælum reseratur, suscipit ascendentes. Denique ascendit latro in Paradisum, sanctorum corpora ingrediuntur in sanctam ciuitatem: ad viuos mortui reuertuntur, & profectu quodam in resurrectione Christi ad altiora cuncta elementa se tollunt. Tartarus quos habet reddit ad superos, terra quos sepelit mittit ad cęlum, cælum quos suscipit repræsentat ad Dominum, & vna eademque operatione Saluatoris passio eleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis. Resurrectio enim Christi defunctis est vita, peccatoribus est venia, sanctis est gloria. Omnem ergo creaturam ad festiuitatē resurrectionis Christi Dauid sanctus inuitat. Ait enim exultandum in hac die, quam fecit Dominus & lætandum. Sed dicit aliquis: Si in die gratulandum est, iis vtique gratulandum est, quos dies ipsa complectitur: cælum autem & tartarus extra huius mundi diē sunt constituta: quomodo igitur possunt ea elementa ad festiuitatem huius diei vocari, cuius diei ambitu nō tenentur? Sed hic dies quem fecit Dominus, penetrat omnia, vniuersa continet, cælum terram tartarumque complectitur

Et infrà subdit.

In resurrectione ergo Christi omnia elementa gloriantur. Nam & Solem ipsum arbitror esse in hac die solito clariorē. Necesse est enim vt Sol in eius resurrectione gaudeat, in cuius passione condoluit; & cuius mortem lugubri quadam caligine prosequutus est, eiusdem vitam nitidioris lucis splendore suscipiat, & tanquam bonus minister sicut tunc obscuratus est ad exequias sepulturæ, modò coruscet in resurrectionis obsequium. In passione enim Christi caliginum se nocte circunde-

dit, & Iudæorum facinus mundo teste congemuit. Indicium enim quoddam doloris in Sole est tanto sceleri officium luminis denegasse, & vltione quadam Iudæorum oculis tenebras infudisse, vt quorum mentem cæcitas inuaserat, eorum oculos cæcitas occuparet, nec luceret eis mundi lumen, à quibus fuerat lumen salutis extinctum. Damnatio igitur quædam ingeritur Pharisæis, vt tenebras in die iudicij peccatoribus repromissas, iam apud superos patiantur. Apud superos ergo crucifixo Christo immorantur tenebræ. Quid mirum si apud superos sunt tenebræ, cum lux descendit ad inferos? Igitur fratres omnes in hac die sancta exultare debemus, nullus se à communi lætitia peccatorum conscientia subtrahat, nullus à publicis votis delictorum sarcina reuocetur. Quamuis enim peccator, in hac die de indulgentia non debet desperare, est enim prærogatiua non parua. Si enim latro Paradisum meruit, cur non mereatur veniam Christianus? Et si illi Dominus cum crucifigeretur, miseretur: multò magis huic miserebitur, cum resurgit. Et si passionis humilitas tantum præstitit confitenti, resurrectionis gloria quantum tribuit deprecanti? Largior enim ad præstandum solet esse, sicut ipsi scitis, læta victoria, quàm addicta captiuitas.

Tom. IIII. *Resurrectio autem fuit triumphalis & victoriosa. In tractatu super psalmum xl.*

In hoc cognoui quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Superius de passione sua loquutus est quasi homo, hîc iam aperit maiestatem suam quòd solus sine peccato. Solus cui peccator insultare non potuit †, solus quem Pater vt vnicum Filium dilexerit. Qua ratione ergo inimicus non est lætatus super eum? Quia etsi mortem suscepit pro nobis, resurrexit tamen, & ipse insultauit inimico, cuius victoriam destruxit, & aculeum mortis infregit. Et nos licet in seculo mœsti simus, atque in mœrore nostro & contritione cordis animique nostri lætetur inimicus, tamē resurgentes eius gaudium destruimus. Vnde & Michæas dicit: Noli super me gaudere inimica mea, quia cecidi, quia resurgam. Resurrectio est ergo, quia inimici omnia vincula soluuntur, triumphus omnis aboletur.

† *Aliàs, qui peccato inquinari.*

Mich. 7.

Tom. V. *Sed fuit honorabilis & gloriosa. Vnde super epistolam ad Hebræos, capite primo, super illud: Ad quem Angelorum &c.*

Victori Filio & per incarnationem sanctam totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus Paternæ maiestatis offertur, vt per hūc situm susceptæ humanitatis gloria declaretur, quę nemini Angelorum deferri debuit.

Et infrà, cap. ij.

Gloria & honore coronasti eum. Cum post resurrectionem nimis mirabilem, mundi credulitatem Deus in eo quod homo factus est, exaltatus accepit. Gloria coronatus est, in resurrectione & ascensione, & honore in confessione Paternæ maiestatis.

Cap. 9. Tom. IIII. *De hoc exponit figuram. Libro secundo de Iacob & vita beata.*

Sed audiamus etiam alia quæ sanctus patriarcha Iacob admirabili illo suæ organo mētis increpuit. Nephthali vitis remissa, porrigens in germine suo decorem. Filius meus ampliatus Ioseph, filius meus adampliatus, zelo appetitus filius meus, filius meus adolescentior ad me reuertere. Et infrà: Præualuit super benedictiones montium & desideria æternorum collium. Quid dulcius benedictione? Quid gratius æternitate? Et ipsa verba sunt cantus, & in verbis magna votorum sunt præmia meritorum fastigia. Quid suauius sancto Ioseph, qui nos liberauit ab opprobrio crucis Dominicæ sacramento? Sicut enim maledictum factus est Christus, vt maledictum solueret legis: & peccatum factus est, vt peccatum mundi tolleret: ita opprobrium factus est, vt gentilitatis auferret opprobrium. Sed illud opprobrium Christi thesauris Ægypti pretiosius æstimatum est. Et ideo Moses Pharaonis regis aulam reliquit, & fidei elegit opprobrium, cui se opprobrio maria diuidebant. Ipse ergo Nephthali vitis totum remissa per mundum, vt omnibus populis vbertatem poculi spiritalis infunderet. Ipse est ampliatus, habens nomen super omne nomen, qui quoniam se pro omnibus obtulit morti, ideo audit à Patre: Ad me reuertere. Loquebatur Iacob, & Deus audiebatur: Ille benedicebat, & Deus personabat, dicens Filio: Ad me reuertere: hoc est, post passionem reuertere. Reuertere ad sedem tuam: Reuertere cum trophæo: Reuertere ad me, vt te resurgentē defuncti sequantur, & tua potestate pariter & exemplo resurgant, vt fias primogenitus ex mortuis, vt ad dexteram sedeas Patris. Vnde & Filius dixit: Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei. Matth. 26.

Item libro de Ioseph. Cap. 2. Tom. IIII.

Denique in puero adhuc refulsit Diuina gratia, siquidem somniauit quòd cum alligasset, vt sibi videbatur per visum, manipulos cum fratribus suis, surrexerit manipulus eius & steterit erectus, conuersi autem fratrum manipuli adorauerunt manipulum suum. In quo vtique futura Domini Iesu resurrectio reuelata est: quē & Hierosolymis cum vidissent vndecim adorauere discipuli, & omnes sancti cum resurrexerint, adorabunt, fructus bonorum præferentes, sicut scriptum est: Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos. Vnde fratres licet somnij fidem per inuidiam derogarent, tamen interpretationem eius propriis sermonibus exprimentes, responderunt ei: Nunquid regnando regnaturus es nobis, aut dominando dominaturus es nobis? Regem enim venturum visio illa signabat, quem omnis caro generis humani inflexo adoraret genu.

Tertiò, ipsa resurrectio fuit vtilis & fructuosa, quia tunc fides cœpit conualescere. Vnde eodem libro. Cap. 9.

Et ascenderunt, inquit, de Ægypto, & venerunt in terram Chanaan ad Iacob patrem suum, & nuntiauerunt illi dicentes: Quia Ioseph filius tuus viuit, & ipse est princeps totius terræ Ægypti. Quid est terra Chanaan quæ nutabat? Quid igitur tam euidens quàm Apostolorum tempora designari, quibus ingressis Iudæorum synagogas nutantes Iesu Domini potentiam prædicabant, sicut habemus in Actis Apostolorum, dicente Petro: Hunc ergo Iesum resuscitauit Deus, cuius nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, repromissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hoc donum quod vos videtis. Aduertimus certè quomodo & viuere eum, & terræ totius principem dicat, quia aperiens horrea sua spiritalis gratiæ donat omnibus vbertatem. Hæc dicebant Apostoli, sed Iudæi non credebant, sed iniiciebant manus in eos, sed tradebant in custodiam prędicatores salutis. Vnde & de Iacob scriptum est: Expauit mente: non enim credebat eis. Expauit affectu plebis incredulæ, sed postea quàm Christi gesta cognouit, tantis beneficiis & operibus delinitus, resumpsit spiritum dicens: Magnum mihi est si adhuc viuit filius meus Ioseph: ibo & videbo illum prius quàm moriar. Primū est maximum fidei fundamentum, in resurrectionem Christi credere. Quicunque enim crediderit resuscitatum, festinus requirit, deuotus accipit, & intima Deum mente veneratur. Credit enim quòd ipse non moriatur, si credat in resurrectionis autorem. Act. 2.

Gloriosus enim apparuit, & fides resurrectione ipsius roborari & prædicari publicè tunc incœpit. Super epistolam ad Romanos, cap. j. Tom. V.

Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundū Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri. Filium Dei dicens, Patrem signifi-

significauit Deum: Addito autem Spiritu sanctificationis, ostendit mysterium Trinitatis. Hic ergo qui incarnatus, quid esset latebat. Tunc prædestinatus est secundum Spiritum sanctificationis in virtute manifestari Filius Dei, cum resurgit à mortuis, sicut scriptum est in psalmo octogesimo quarto: Veritas de terra orta est. Omnis enim ambiguitas & diffidentia resurrectione eius calcata est & compressa. Siquidem adhuc in cruce positum Centurio videns magnalia, Dei Filium confitetur. Nam & discipuli in morte eius dubitauerunt, dicente Cleopha in Emaüs: Nos autem putabamus quia ipse esset redempturus Israël. Et ipse Dominus ait: Cũ exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ipse ego sum. Et iterum: Cum exaltatus fuero à terra omnia traham ad me: Id est, tunc cognoscar Dominus esse omnium. Ideo autem non dixit: Ex resurrectione Iesu Christi: sed, Ex resurrectione mortuorum: quia resurrectio Christi generalem tribuit resurrectionem. Hæc enim maior virtus & victoria videtur in Christo, vt ea potestate operaretur mortuus, qua operatus fuerat & viuus. Quo facto apparuit illusisse mortem, vt redimeret nos. Vnde Dominum nostrum hunc vocat. Per quem accepimus gratiam & Apostolatum ad obedientiam fidei in omnibus gentibus pro nomine eius. Post resurrectionem manifestatus Filius Dei in virtute, gratiam dedit iustificans peccatores, & Apostolos nominauit: quorum se hîc socium dicit, vt Apostolatus cum gratia est doni Dei.

Luc.24. Ioan.8.

Post resurrectionem virtus Christi apparuit, & ex miraculis moti sunt homines ad credendum. Super secundam ad Corinthios, cap. xiij.

Tom. eod.

Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. Potens est in his Christus: quia viderunt in nomine eius mortuos excitatos, dæmones fugatos, paralyticos conualuisse, surdos audisse, mutis redditum affatum, claudos cucurrisse, cæcos vidisse. Hæc omnia virtutis sunt, non infirmitatis. Denique hac causa attracti ad fidem sunt. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate nostra, sed viuit ex virtute Dei. Verum est, quia propter peccata nostra crucifixus est Christus, vt mortem destruens credentes sibi liberaret ab ea. Infirmari ergo se passus est propter nos, vt mortem vinceret nobis. Descendens enim ad inferos, qui omnino peccatũ nesciebat, & quasi peccator occisus chirographum Adæ deleuit, vt de cætero defuncti sub eius nomine à morte non tenerentur, sed haberent fiduciam eundi ad cælos. Propter infirmitatem ergo nostram occisus est, reuixit virtute Patris, vt discipulis probaret quæ docuerat esse vera exemplo ostenso.

Resurrexit, & ad cælum ascendit: quod nobis ad firmam spem salutis fuit. Super epistolam ad Ephesios, capite primo.

Tom. eod.

Si Deus ego sum, vbi est timor meus? Et quæ est excelsa magnitudo eius in vos qui creditis secundum operationem potentiæ fortitudinis eius quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & collocauit ad dexteram sibi in cælestibus super omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed & in futuro. Exemplum salutis credentium & gloriæ in resurrectione Saluatoris consistere profitetur, vt ex ea cognoscãt fideles quid ei promissum est. Simili enim modo extollentur supra cælos futuri cum Christo, sicut ipse dicit: Pater volo vt vbi ego fuero, & hi mecum sint, & videant gloriam meam. Hoc propter incarnationem Filij Dei, vt etiam homo factus super omnes cælos esse dicatur, & super cunctam creaturam sedens ad dexteram Dei, habens nomen Dei per naturam, non per adoptionem, vt cognoscant illum esse Filium Dei, qui illum crucifixerunt. Honor enim quem dedit illi Pater per generationem tunc manifestatus est, cum natus homo passus est, & victa morte resurrexit, ascendẽs vnde descenderat, super omnes cælos. Vnde dictum est, Quia veritas de terra orta est. Quia enim omne iudiciũ Pater Filio dedit, iccirco ad dexteram Dei sedere dicitur quasi iudex. Denique ipse dicit ad discipulos: Vsque modo nihil petistis in nomine meo, petite & ego faciam. Vnde ait Iudæis: Amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem cum nubibus cæli. Ex eo enim quo innotuit, adiri cœpit & postulari quasi iudex. Et omnia subiecit sub pedibus eius.

Ioan.17. Psalm.84. Ioan.5. Ioan.16. Matth.26.

Ad idem facit quod dicit in sermone de mysterio Paschæ. Vide suprà, capite Pascha.

Sequitur de resurrectione Christi quo ad apparitiones postquam surrexit à mortuis, quarum prima fuit facta suæ matri virgini. Vnde libro tertio de virginitate, parte prima.

Tom. 2.

Vidit ergo Maria resurrectionem Domini: & prima vidit & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quamuis ista adhuc nutaret. Hoc loco non mediocriter aduertite quæstionem, ne subdubitare de resurrectione Domini virgines debeatis. Videte quod meritum: Non sola carnis virginem facit, sed etiam mentis integritas. Denique Maria Magdalena Dominũ prohibetur tangere, quia nutabat de resurrectionis fide.

Secundò, secundum Euangelium primò apparuit Magdalene, vt ibidem prosequitur. Quod require suprà, capite Magdalena. Sed quia Magdalena cum alijs mulieribus venerat ad sepulchrum, ideo de ipsarum aduentu pertractat. Libro decimo super Lucam: nouum proponens dubium.

Cap.27. Tom.V.

Mane autem sabbati venerunt valde tempore ad monumentum. Magna oritur hoc loco à plerisque dubitatio. Nam etsi non videntur Euangelistæ dixisse contraria, tamen diuersa dixerunt. Siquidem hic, mane valde tempore: Marcus, valde mane: Matthæus, vespere sabbati: Ioannes, prima sabbati, cum adhuc tenebræ essent, mulieres ad monumentum venisse dixerunt. Deinde hic duos viros, Marcus vnum iuuenem in albis sedentem: Matthæus, vnum Angelum: Ioannes, duos Angelos in albis sedentes visos esse memorârunt: Postremò quod vix enodabile videatur, Ioannes scripsit dictum Mariæ Magdalene: Noli me tangere: Nondum enim ascendi ad Patrem meum. Matthæus occurrisse Dominum scripsit Mariæ Magdalene & alteræ Mariæ, & illis accessisse & tenuisse pedes eius, & adorasse euidentissima descriptione digessit. Quomodo ergo soluendum, nisi quatuor Euangelistas de diuersis quatuor putas dixisse temporibus, vt & personas alias mulierum, & alias coniicias visiones? Denique aliæ cum vnguẽto prima sabbati veniunt, aliæ sine vnguento vespere sabbati.

Mar.16. Matth.28. Ioan.20.

Et infrà subdit.

Primum igitur illud spectandum est, quid est quod scriptum est: Vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati resurrexisse Dominum. Sic enim habes, quia vespere sabbati venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum. Et ecce terræ motus factus est magnus. Non enim die sabbati: Nam siluerunt sabbato secundum mandatum: sed post sabbati diem, nocte vtique resurrexit. Denique quæ mane venerunt, licet valde tempore, tamen iam Dominum resurrexisse cognouerunt. Sic igitur temperandum est, vt neque mane Dominica, quæ est prima post sabbatum: neque sabbato resurrectio facta credatur. Nam quomodo triduum completur? Non ergo vesperascente die, sed noctis vespere resurrexit. Denique serò Græcus dixit, hoc est ὀψέ: Serò autem & horam significat in occasum diei, & cuiusq; rei significat tarditatẽ. Quomodo si dicas: Serò mihi suggestũ: id est tardè: Serò venit, id est, qui post præstitutum tempus aduenit, licet mane sequenti die venerit. Serò est tamẽ vbi agendi tem

Cap.28. Matth. 28.

pus emensum est. Est & serò tempus noctis profundum, vt si dicas: Serò ad lucubrandum surrexi: id est, non vespertino tempore, sed profunda nocte surrexi. Vnde & mulieres ad monumentum accedendi habent facultatem, iam vtique custodibus quiescẽtibus, & ipsi custodes terrentur amplius, quod vsuuenit somno excitis. Postremò etiam principes sacerdotum congregati cum senioribus, nocte id factum esse confirmant, dicentes custodibus: Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum vobis dormientibus. Ex tempore enim quod à custodibus compererunt, argumentum fraudis arripiunt. Nam & Ioannes mane cum adhuc tenebræ essent, Mariam Magdalenam ad se & ad Petrum venisse significat: & tamen ignaram factæ resurrectionis inducit. Nam vtique si aduesperascente die facta esset, statim potuit innotescere. Mane est, & adhuc Petrus nescit; nescit Ioannes. Nunquid patiebatur Dominus diutius torqueri discipulos suæ mortis incertos, ad quos statim Angelus Domini gestæ rei nuntias mulieres destinauit? Et vt scias nocte factum, mulieres aliæ nesciunt, aliæ sciunt. Sciunt quæ obseruârunt noctibus & diebus, nesciunt quæ recesserunt.

Matth.28.

Sed ibidem dicit de verbis Christi ad Magdalenam, & rationem ponit quare missa est ad Apostolos nuntiare resurrectionem. Cap.eod.

Nondum enim, inquit, ascendi ad Patrem. Hoc est, nondum tibi ascendi, quæ viuentem cum mortuis quæris. Et ideo ad fortiores mittitur, quorum credere discat exemplo, vt illi resurrectionem prædicent. Sicut enim in principio mulier autor culpæ viro fuit, vir exequutor erroris: ita nunc quæ mortem prior gustauerat, resurrectionem vidit prior, culpæ ordine remedio prior. Et ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret, quæ culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam, veterísque lapsus compẽsat ærumnã resurrectionis indicio. Per os mulieris mors antè processerat: per os mulieris vita reparatur. Sed quia constantia ad prædicãdum inferior sexus, ad exequendum infirmior, viris euangelizandi mandatur officium. Nam sicut mulierum per Iesum, non solùm culpa soluitur, sed etiam multiplicatur gratia, vt plurib⁹ suadeat quę antè vnum deceperat: ita & vir, qui temere antè crediderat, fœneratum munus recuperare debuit, vt qui sibi ipsi fuerat ad credendum lubricus, fieret aliis ad prædicandum idoneus. Sed aduertamus ipsa verba mandati: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meũ & patrem vestrum: Deum meum & Deum vestrum. Quomodo non ascenderas Domine Iesu, quemadmodum aberas, qui in manus Patris cõmendaueras spiritũ? Aut quando abesse potest, qui semper in Patre est, eum Patre semper? Denique ipse dixisti: Si descendero ad infernum tu ades: Si sumpsero pennas meas diluculò, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me. Aut quomodo ascendens abesse potes, qui vbique semper es? Descendisti quidem Filius hominis, nec Patri cum descenderas abfuisti: sed descendisti nobis, vt oculis ac mentibus videremus, vt in te crederemus. Ergo & ascende nobis, vt te sequamur mentib⁹, quem oculis videre non possumus. Ascendisti Apostolis, quibus dixisti: Qui me videt, videt & Patrem. Denique Ioannes vbi te quæreret, sciuit. Apud Patrem quæsiuit, & reperit; & ideo ait: Et verbum erat apud Deum. Ascendisti & Paulo, qui non contentus solus te sequi, nos quoque docuit quemadmodũ te sequamur, & vbi te repire possimus, dicẽs: Si ergo cõsurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens. Et ne oculorum magis hoc quàm animorum putaremus officium, addidit: Quæ sursum sapite, non quæ super terram. Ergo non super terram, nec in terra, nec secundum carnẽ te quærere debemus, si ve-

Ioan.20. Psalmo 138. Ioan.14. Ioan.1. Coloss.3.

A limus inuenire.

Et prosequitur quare Christum tangere prohibetur. Quod require suprà, capite Magdalena. Et infrà, capite Stephanus. Et cap. Tactus: & suprà, cap. Christus. Et adiungit: Cap.

Deus est enim qui adoratur, homo est qui tenetur. Non igitur tangi Dominus fastidit à fœmina, cuius & Maria pedes vnxit vnguento: nec tactum dedignatur, sed profectum docet: quia nõ omnes Christum possunt tangere resurgentem, quem tetigerũt in hac vita & corpore commorantem. Qui vult Christum tangere, sua mẽbra mortificet, & resurrecturo similis, induat viscera misericordię, non ambigat renuntiare terrenis. Quid est igitur, Noli me tangere? Noli manum adhibere maioribus: sed vade ad fratres meos: hoc est ad perfectiores. Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror & mater est: Quia resurrectio non facilè nisi à pfectioribus capi potest: fundatioribus huius fidei prærogatiua seruatur. Mulieribus autem docere in Ecclesia non permitto: domi viros suos interrogent. Ad eos ergo mittitur qui domestici sunt, & accepit præscripta mandata: nec fugit hoc loco sensisse quosdam, ideo Christum noluisse tangi, quia nondum receperat typum, quem cõmendauerat Patri, quasi adhuc eum tangere non deberet. Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Bene distinxit, quia mulieri loquebatur. Non enim communis nobis natura cum Christo, nisi conditionis humanę. Illi Pater generatione propria, nobis adoptione voluntaria. Illi per naturam, nobis per gratiã. Illi Deus vnitate mysterij, nobis potestate cælesti.

Matth. B 1.Timoth.

Iterum libro tertio de virginitate, parte prima. Tom.1.

Sed vade ad fratres meos. Quid est aliud dicere, nisi, noli iam foris flere? Vade ad electos & ad obseruantissimos sacerdotes, & dic illis: Ascendo ad Patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrũ. Quid est aliud dicere, nisi ne mulier hinc moueas quæstionẽ? Certè à perfectioribus quęre, dicent tibi quę distinctio sit inter Patrem meum & patrẽ vestrum. Nam qui iuxta Diuinam generationem Pater mihi est, is iuxta adoptionem pater vester est. Patrem meum dicendo, à creaturis se Dei Filius separauit. Patrem vestrum dicendo, adoptionis spiritalis gratiam designauit. Ita & Deum meum dicendo, mysterium suæ incarnationis ostendit, vt quem Patrem naturaliter habet, Deum appellet propter suscepti corporis sacramentum: Deum quoque vestrũ cum dicit, profectũ in nobis suę operationis ostendit. Et verè De⁹ noster factus est nobis ex quo passus est Christus, quando, vt alia omittam, pro integritate seruanda, mori virgines sunt paratæ. Nihil de causa, nihil de persona loquor. Vbi enim Domini gratia, ibi etiam debet esse pax Domini.

C

D *Tertiò, apparuit omnibus mulieribus simul, vt suprà dictum est. Quartò, apparuit Petro soli. Libro prædicto super Lucam.* Cap.24.

Quomodo enim soli Cephæ visum dicerent, si ab omnibus erat visus? Sed sicut ex mulieribus Mariæ & aliæ Mariæ Magdalene: ita ex viris Petro visus est primo mane. Et Paulus sic ait: Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit die tertia secundum scripturas, & quia visus est Cephæ. Et ideo Marcus specialiter induxit iuuenem mandantem, vt Petro & discipulis dicerent mulieres, quia surrexit Dominus. Petrus ergo solus vidit Dominum. Deuotio enim parata semper & prompta credebat, & ideo studebat frequentiora fidei signa colligere: alibi cum Ioanne, alibi solus. 1.Cor.15.

Quod sequitur de Petro: require suprà, capite Petrus. Quintò, apparuit duobus discipulis in via.

Sextò, apparuit vndecim in cœnaculo sine Thoma, de quibus

quibus apparitionibus loquitur ibidem, proponens dubia atque soluens.

Cap. eod. Et quoniã huc sermo noster vsq; euasit, considerem° qua gratia secundũ Ioannẽ crediderint Apostoli, qui gauisi sunt: secundũ Lucã quasi increduli redarguantur: ibi Spiritum acceperint sanctum, hîc sedere in ciuitate iubeantur, quoad induantur virtute ex alto. Et videtur mihi quasi Apostolus maiora & altiora tetigisse, hic sequentia & humanis proxima: hic historico vsus circuitu, ille compendio: quia & de illo dubitari non potest, qui testimonium perhibet de iis, quibus ipse interfuit, & verum est testimonium eius. Et ab hoc quoque qui Euangelista esse meruit, vel negligentiæ, vel mendacij suspicionem æquum est propulsari. Et ideo vtrunque verum putamus, non sententiarum varietate, nec personarum diuersitate distinctum. Nam etsi primò Lucas eos non credidisse dicat, postea tamen credidisse demonstrat. Et si prima consideremus, contraria sunt: si sequẽtia, certum est conuenire. Ipsa igitur scripturæ verba B consideremus. Ioannes sic ait: Et gauisi sunt discipuli Ioan. 20. viso Domino. Dicit ergo eis iterum: Pax vobiscum: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Et cum hoc dixisset, insufflauit his, & dixit: Accipite Spiritum sanctum: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, reteta sunt: Lucas autem dicit: Et quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Cum hæc autem loquuntur, ipse stetit in medio eorum, & dicit his: Pax vobis, Ego sum, Nolite timere. Conturbati verò & conterriti, æstimabant se Spiritum videre. Et possent videri hîc plures fuisse, sed quia & hic serò resurrectionis die: nam aduesperascente iam die, qui fuerant ingresi manere cum Domino. Vbi ille se repente subtraxit, eadem hora ad discipulos hi duo remeasse produntur, quando palpandum se obtulit. Et secũdum Ioannem, serò die illa vna sabbatorum, inducitur apparuisse discipulis, & vulnera obtulisse palpanda: ne quid C ambiguitatis afferret, putabimus diligentius requirendum. Videtur enim separatim se istis vndecim demonstrasse, sicut se Amaoni & Cleophæ seorsum iam vesperè demõstrauerat: & quemadmodum isti duo, ita etiam & illi vident vndecim ad confirmandos reliquos conuenire potuisse. Denique conturbati sunt, vt habes secundum Lucam: Et ideo aperuit illis sensum, vt intelligerẽt ea quæ scripta sunt. Hunc autem loquacius, illum succinctius scripsisse non dubium est.

Sed aliud proponit dubium atq; soluit: Ibidem.

Cap. eod. suprà. Et ideo mirum quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, inuisibili aditu, visibili conspectu, tangi facilis, difficilis æstimari. Denique conturbati discipuli æstimabant se spiritum videre. Et ideo Dominus, vt speciem resurrectionis nobis ostenderet: Palpate, inquit, & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non ergo per incorpoream naturam, sed per resurrectionis D corporeæ qualitatem imperuia vsu penetrauit. Nam quod tangitur, corpus est: quod palpatur, corpus est. In corpore autem resurgemus. Seminatur enim corpus animale, surgit corpus spiritale. Sed illud subtilius, hoc crassius, vtpote adhuc terrenæ labis qualitate concretũ. Nam quomodo non corpus, in quo manebant insignia vulnerum, vestigia cicatricum, quæ Dominus palpanda obtulit? In quo non solùm fidem firmat, sed etiam deuotionem acuit, quòd vulnera suscepta pro nobis cælo inferre maluit, abolere noluit, vt Deo Patri nostræ pretia libertatis ostenderet. Talem sibi Pater ad dexteram locat trophæum nostræ salutis amplectens. Tales illic martyres nobis cicatricis suę corona monstrauit.

Et infrà subdit:

Tot igitur adducti virtutis exemplis, Petrum credimus non potuisse dubitare. Ioannem quoque credidisse manifestum est, dum Saluatorem videret, qui iam tunc A credidit posteaquàm vacuũ corporis vidit sepulchrũ. Cum ergo Lucas inducit fuisse turbatos, primò omniũ, quia paucorum opinione sententiam maioris partis includit. Deinde, quia etsi Petrus de resurrectione crediderat, turbari tamen potuit, cum videret quòd se Dominus cum corpore in ea quæ vestibulis obseratis & obstructis erant septa parietibus, improuisus infunderet. Lucas verò historicè cuncta prosequutus est. Ille finem spectauit, hic seriem. Nam vtique dicendo: Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas: etiam ipse discipulos credidisse profitetur. Spiritum autem sanctum vel illis vndecim quasi perfectioribus insufflauit, & reliquis postea tribuendum esse promittit, vel iisdem ibi insufflauit, hîc spondet. Nec videtur esse cõtrarium, cum diuisiones sint gratiarum: Alij enim datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu, alij gratia curationum, alij genera linguarum. Ergo aliam insufflauit: ibi operationem, hîc aliam pollicetur. Ibi enim remittendorum gratia tributa est peccatorum, quod esse videtur angustius. Et ideo insufflatur à Christo, vt credas Spiritum sanctum Christi, & credas de Deo Spiritum. Deus enim solus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam descripsit effusam. Denique ibi habes: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remissa erunt. At verò in Actibus Apostolorum sic habes: Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, quomodo Spiritus dabat loqui illis. Diuersitas autem visionum, frequentiam famulãtium significat Angelorum. Iuxta quod Dominus ipse promiserat dicens: Et videbitis Angelos descendentes & ascendentes ad Filium hominis.

1. Corint. 12. Ioan. 20. Act. 2.

Septimò apparuit Thomæ Apostolo, de quo vide infrà, cap. Thomas. Octauo apparuit pluribus: sed etiam pluries apparuit. Vnde eodem lib. Cap. eod. infrà.

Atque vtinam cum Euangelij fine noster quoque sermo claudatur. Cur secundum Matthęum & Marcũ mandat discipulis: Præcedam vos in Galilæam, ibi me videbitis: Secundum Lucam verò & Ioannem etiam inter conclaue obtulit se videndum? Et quidem quòd se videndum frequenter obtulerit, & plusquam quingentis fratribus, & Petro & Iacobo, etiam Apostolico probauimus testimonio. Et Lucas in Actibus Apostolorũ docuit, quòd discipulis manifestauerit se viuere post passionẽ suam in multis argumẽtis, apparẽs his, & disputans de regno Dei. Ergo, quia sæpius & diuersis apparuit: cùm in Galilęa, quando sit visus nequaquam præscriptum ac definitum tempus scriptura signauerit, in Hierusalem, quando se obtulerit, & diem & horam expresserit, timidiores intra conclaue visitantur, fortiores ad montem conuenerunt. Denique intra conclaue ostiis clausis inducit Ioannes discipulos congregatos propte metum Iudæorum, quos non vndecim Lucas, sed plures scripsit fuisse. Istos autem Matthęus vndecim solos in Galilæa conuenisse non siluit. Denique sic habes. Vndecim autem Apostoli abierunt in Galilęam, in montem vbi constituerat illis Iesus: & videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Quibus docendi & baptizandi tribuit potestatem. Vndecim quoque discumbentibus discipulis, & Marcus in fine apparuisse scribit, quando similiter prædicandi his per totũ orbem mandat officium. Vnde hoc conuenientius arbitror, quòd Dominus quidem mandauerit discipulis, vt in Galilæa se viderent, sed illis metus intra conclaue residentibus, primò se obtulisse: postea verò confirmatis animis vndecim illos Galilæam petisse. Vel certè hoc quoque diligẽtius scriptoribus placuisse reperio, nihil obstat si dicamus pauciores intra conclaue, in monte complures fuisse.

1. Corinth. 15. Act. 1. Mat. 28.

Vide de ista materia suprà, cap. Passio Christi, in fine. Et infrà, cap. Sepultura.

Resur-

RESVRRECTIO NOSTRA. *Distinguitur de ipsa resurrectione. In tractatu super ipsum primum psalmum.*

Quoniam & Saluator duo genera resurrectionis posuit, & Ioannes in Apocalypsi dixit: Beatus qui habet partem in prima resurrectione (Isti enim sine iudicio veniunt ad gratiam. Qui autem non veniunt ad primam resurrectionem, sed ad secundam reseruantur, isti vrentur donec impleant tempora inter primam & secũdam resurrectionem: aut si non impleuerint, diutius in supplicio permanebũt) ideo ergo rogemus vt in prima resurrectione partem habere mereamur. Sunt qui resurrexerunt in passione Christi, & isti planè beati, quia acceperunt Christi gratiam, & audierunt vocem eius, de qua scriptum est: Venit hora quãdo audient mortui vocem Filij Dei, & qui audierint viuent, & ingressi sunt in sanctam ciuitatem. Puto quòd magis illam significet supernam, quàm istam Hierusalem, quam reliquit, quam incusauit: quòd in istam pedibus, in illam autem supernam meritis intrauerint: Sed & illud caueamus, vt hîc positi surgamus de tumulo terræ. Sunt qui viuentes sepulchro sunt circũdati & repleti mortuis, quorum guttur sepulchrum est, non loquentium verba vitę, sed mortis. Si hîc resurreximus à mortuis, & illic resurgemus. Si hîc non fuerimus ossa arida, sed acceperimus rorem verbi, humorem Spiritus sancti, & illic viuemus. Si hîc nos excitauerit Iesus voce sua magna, vt excitauit Lazarũ, & per discipulos suos soluerit à vinculis mortis, & induxerit in Bethaniam, vbi erat Lazarus: hoc est, in domum obeditionis, & adhibuerit hîc conuiuio suo: & illic cum eodem recũbemus, & illic eo semp epulabimur, & illic nobis redolebit vnguentum quod solus proditor dolebat effusum.

Apocal. 20.

Ioan. 11.

Resurrectio mortuorum generalis & vltima, quia de articulis est fidei, ideo circa ipsam errauerunt hæretici, de quibus loquitur lib. j. de fide orthodoxa.

Cap. 3. Tom. II.

Illi hęretici qui resurrectionem carnis negant, ad decipiendas animas simplicium, dicunt iis quia non in carne resurgant. Sed si discutias eos, cur hoc dixerint, cum scias illos carnis resurrectionem omnino negare, dicent tibi: Vtique ille erit, qui in carne baptizatus non fuerit, vt anima ipsius dum in corpore est, de morte delictorũ suorum, & de sepulchro criminum per baptismum in eadem resurgat. Solius enim animæ per lauacri vitalis gratiam resurrectionem in carne defendent. Nam & ipsius carnis salutem excludunt, & hi per verisimilẽ confessionem innocentiũ mentes occulta fraude seducunt, Et vt solet lethale poculum mellis dulcedine temperatũ suauitate fallente perimere, sic & hoc malum per blandimentum aurium audientium sensus quadam labe cõtaminans, contagione vitij adhærentis inficit.

Resurrectionem ipsam credere debemus: & probari potest. Vnde lib. de fide resurrectionis:

Tom. III.

Gentiles plerũque se consolantur viri vel de commoditate ærumnę, vel de iure naturæ, vel de immortalitate animæ. Quibus vtinam sermo constaret, ac non miserã animam in varia portentorum ludibria formasq; transfunderent. Quid igitur facere nos oportet, quorum stipendium resurrectio est, cuius gratiam, quoniam negare plerique non possunt, fidem abnuunt? Et ideo nõ vno argumento aliquo, sed pluribus modis, vt possumus astruamus. Equidem omnia aut vsu, aut ratione, aut exemplo, aut eo, quia decorũ sit, esse ea, ideo esse creduntur, & ad finem singula suffragantur: Vsus, quia mouemur: Ratio, quia quod mouet virtutis alterius conuenit æstimari: Exemplum, quia generauit ager fruges, & ideo generaturum esse præsumimus: Decorum, quia & vbi fructum non putamus, decere tamen credimus, vt virtutis opera minimè deseramus: singula igitur singulis astruuntur. Tribus tamen euidentius colligitur resurrectionis fides, quibus omnia comprehendũtur: Ratione vniuersitatis, exemplo, testimonio rei gestæ: quia plurimi resurrexerunt.

Prima ratio est, vt opus carnis bonum, vel malum suũ præmium sortiatur. Ideo adiungit:

Ratio euidens est, quia cum omnis vitæ nostræ vsus in corporis animæque consortio sit, resurrectio autem aut boni actus præmium habeat, aut pœnam improbi, necesse sit corpus resurgere, cuius actus expenditur. Quomodo enim in iudicium vocabitur anima sine corpore, cum de suo & corporis contubernio ratio prestãda sit? Resurrectio omnibus erit: sed ideo difficilè creditur, quia non nostrum meritum, sed Dei munus est.

Confirmat hoc idem libro tertio de viduis, parte tertia.

Tom.

Omnes enim manifestari oportet ante tribunal Christi, vt reportet vnusquisque propria corporis sicut gessit, siue bonum, siue malum. Quàm citò causam probauit, quia corpus resurget. Oportet enim carnem resurgere, quæ remunerationem suorum est adeptura gestorum, vt quæ in corpore gessimus, in corpore recipiamus.

Sed ratio est per locum à minori exemplo naturæ. Libro prædicto de fide resurrectionis.

Tom. II.

Prima igitur resurrectionis fides est vsus mundi, rerumq; status omnium, generationum series, successionum vices, obitus ortusque signorum, diei & noctis occasus, eorúmque quotidie tanquam rediuiua successio. Temperamenti quoque genitalis huius aliter ratio subesse non posset, nisi humoris ipsius, quo omnia terrena generantur, quantum diurni Solis æstus extorreret, tantum rore nocturno dispositio Diuina repararet. Nam quid de fructibus loquar? Nónne tibi vidẽtur occidere cum decidunt, resugere cum reuirescunt? Quod satum est, resurgit: quod mortuum est, resurgit: & in eadem genera, in easdem species reformatur. Hos terra primũm reddidit fructus, in his primùm natura nostræ speciem resurrectionis imitata est. Quid dubitas de corpore corpus resurgere? Granum seritur, granum resurgit: Pomum decidit, pomum resurgit. Sed flore granum induitur, folliculóque vestitur. Et hoc mortale oportet induere immortalitatem, & hoc corruptibile induere incorruptionem. Flos resurrectionis immortalitas est: Flos resurrectionis incorruptio est. Quid enim vberius quiete perpetua, quid locupletius securitate diuturna? Hic est multiplex fructus, cuius prouentus pullulat fœcundior hominum naturam post mortem. Sed miraris quemadmodum putrefacta solidentur, dispersa coeãt, assumpta reparentur: non miraris quemadmodum semina vapore & compressu terræ soluta viridescunt? Nam vtique etiam ipsa terreno coalitu putrefacta soluuntur, & cum occata soli genitalis succus animauit quodam calore vitali spiritum quendam herbæ viridantis exhalant. Deinde paulatim teneram spicæ adolescentis ætatem culmo erigit, & vaginis quibusdam natura tanquam sedula matri includit, ne pubescentem glacies adurat aspera, atque à nimio Solis defendat ardore. Frugem quoque ipsam adhuc primis erumpentem cunabulis, mox adultam, ne pluuia decutiat, ne aura dispergat, ne auium minorum morsus interimat, vallo aristarum sepire consueuit. Quid igitur miraris si homines quos acceperit, terra restituat, cum seminum corpora quæ cum vi susceperit, viuificet, erigat, vestiat, muniat atque defendat? Desine ergo dubitare quòd depositum generis humani terræ fides reddat: quæ cõmendata sibi semina vsurario quodam fœnore multiplicata restituat.

Tertia ratio est, quia non repugat naturæ, sed conuenit. Ibidem.

Nam quid de generibus arborum loquar, quæ posito surgunt de semine, fructusq; resolutos rediuiua fœcunditate resuscitant, & formæ veteri atq; imagini suæ reddunt

reddunt, multasque ætates quædam arborum corpora reparata transmittunt vt ipsa durando vincant secula? Putrescere videmus acinū, vitē resurgere: surculus inseritur, arbor renascitur. An de reparandis arboribus Diuina est prouidētia, de hominibus nulla cura? Et qui ea quę ad vsus hominum dedit, perire non passus est, hominem perire patietur, quē ad imaginem sui fecit? Sed incredibile tibi videtur vt mortui reuiuiscant. Insipiens tu, ipse quod seminas, nónne prius moritur, vt viuificetur? Sere quemlibet fructum arētem, resuscitatur: sed habet succum, & nostrum corpus habet sanguinem suum, habet humorē suum, hic nostri succus est corporis. Vnde illud quoque explosum arbitror, quòd arentem surculum quidam reuiuiscere negant, idque ad prçiudiciū carnis deriuare nituntur. Nō enim caro arida, cum omnis è limo sit: limus in humore, humor è terris. Denique multa gignētia quamuis iugi serenitate humo arida arenosaque nascuntur, quoniam ipsa sibi terra ad humorem sufficit. Num igitur in hominibus terra degenerat, quæ omnia regenerare consueuit? Vnde claret non esse dubitandum quòd secundum naturam nagis quàm contra naturam est interire.

Quarta ratio sumitur exemplo naturæ animatæ & sensibilis, sicut est de phœnice, vt dicit ibidem: & libro quinto Hexamerôn. Quod require suprà, capite Phœnix. Quinta ratio, quia sic nascimur per Dei voluntatem atque potentiā: ita resurgere debemus Dei voluntate atq; potentia. Libro prædicto de fide resurrectionis.

Sed fortasse natura discretior fidei quoque discretionem videatur afferre. In originem principiumque hominis procreandi mens nostra redeat. Viri estis, fœminæ estis, quæ humana sunt non ignoratis: & si qui ignoratis, ex nihilo putatis esse quod nascimur, quàm ex paruo quanti exurgimus? Et si non exprimimus intelligimus tamen quid velimus, vel potius quid nolimus dicere. Vnde hoc caput & vultus iste mirabilis, cuius artificem non videmus, opus videmus in varia officia vsusque formatur? Vnde forma erectior, status excelsior, faciendi vis, sentiendi viuacitas, gradiendi facultas? Ignota nobis certè sunt naturæ organa, sed nota ministeria. Et tu semen fuisti, & tuum corpus semen *1.Corinth.15.* est resurrecturi. Audi Paulum, & disce quia semen est. Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione: Seminatur in ignobilitate, surgit in gloria. Seminatur in infirmitate, surgit in virtute: Seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale. Et tu ergo seminaris vt cętera, quid miraris si resurgis vt cętera? Sed illa credis, quia vides: ista non credis, quia non vides. Beatiores qui non viderunt & crediderunt. Tamen antè quàm tēpus veniat, nec illa creduntur: non enim omne tempus accommodum ad resuscitanda semina. Alio triticum seminatur, alio nascitur: alio vitis inseritur; alio gemmantia sarmenta pubescunt: Luxuriat pampinus, vua formatur, alio plantatur olea, alio velut aluo grauis & onusta prole baccarum fructus sui vbertate curuescit. An verò quàm suum cuique tempus adueniat, fœtura restrictior est: nec generationis ætatem habet in potestate generandi ipsa quæ generat, nūc informem situ, nunc fœtuum nudam, nunc virentem floribus, nūc carentem ipsam omnium cernas parentem, quæ vtique vellet omnibus se vestiri temporibus, nec vnquam aurea segetum, aut viridentia pratorum indumenta deponere, ipsa sui egens, & prouentuū suorum quæ in alios transfuderit, indotata compendiis. Ergo & nostram resurrectionem, etsi non credis fide, non credis exemplo, vsu crediturus es. Et aliis quidem fructibus, vt viti, oleæ pomisque diuersis, anni ætas extrema habilis maturandis, nobis quoque mundi consummatio tanquam extremus anni finis accommodam resurgendi

A præscribit ætatem. Et bene in consummatione mundi resurrectio mortuorum est, ne post resurrectionem in hoc malum nobis esset seculum recidendum. Ideo enim Christus est passus, vt nos ex hoc malo seculo liberaret, ne iterum nos huius seculi tentamenta subruerent, & obesset renasci, si renasceremur ad culpam. Et rationem igitur resurrectionis & tempus tenemus. Rationem, quia in omnibus sibi fœtibus æquè natura respondet, nec in sola hominum successione degenerat tempus, quia omnia in anni fine generantur. Mundi tempora, annus vnus est. Et quid mirum, si annus vnus est, quando dies vna est? *Matth.20.* Vna enim die Dominus operarios conduxit ad vineam, dicens: Quid hîc statis tota die otiosi? Causæ originum semina sunt. Semen esse corpus humanum gentium doctor asseruit. Est ergo substantia resurgēdi, quando series est seminādi. Quòd si substantia aut causa non esset, arduum quisquam putaret Deo vnde vellet, vel quemadmodum vellet B homines regenerare, qui mundum ex nulla materia, nulla substantia esse iussit, & factus est? Cælum aspice, terram intuere. Vnde stellarum ignes? Vnde orbis Solis & radius, globus Lunæ? Vnde montium vertices, dura saxorum, nemorosa syluarum? Vnde vel diffusus aër, vel infusæ, vel superfusæ aquæ? Sed si hæc omnia *Psal.148.* Deus fecit ex nihilo (Ipse enim dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt) cur miremur renasci posse quod fuerit, cum videamus natum esse quod non fuit?

Sexta ratio sumitur à scriptura Prophetica. Ibidem.

Illud mirum, quòd cum resurrectionem non credant, tamen ne genus pereat hominum elementi quadam benignitate prospiciunt: & ideo transire ac demigrare in corpora dicunt animas, ne mundus intereat. Sed quid sit difficilius ipsi asserant, transire animas, an redire, sua repetere, an noua quærere? Sed illi dubi- C tent, qui non didicerunt. Nos verò, qui legimus legem, Prophetas, Apostolos, Euangelium, dubitare fas nō est. Quis enim dubitet cum legit: *Dan.12.* Et in tempore illo saluabitur omnis plebs tua quæ scripta est in libro, & multi dormientium in terræ fossu vna apertione exurgent: hi in vitam æternam, & hi in opprobrium & confusionem perpetuam: Et intelligentes splendebunt vt splendor firmamenti, & ex iustis multi sicut stellæ in secula? Bene itaque dormientium dixit quietem, vt intelligas mortem non esse perpetuam, quæ somni vice initur ad tempus, ad tempus excluditur, melioremque profectum vitæ eius ostendit, quæ futura post mortem est, quàm eius quæ ante mortem mœrore ac dolore transigitur. Siquidem illa stellis comparatur, hæc ærumnę addicitur. Nam quid illa contexam quæ alio loco scripta sunt: Suscitabis me & confitebor tibi? Quid etiam illud quòd sanctus Iob vitæ istius expertus iniurias, & aduersa omnia patientia vir- D tutis exuperans, compensationem sibi malorum præsentium de resurrectione promisit, dicens: Suscitabis corpus meum hoc, quod multa mala passum est? Isaias quoque resurrectionem populis annuntians, Dominici se nuntium dixit esse responsi. Sic enim habes: Os enim Domini loquutum est. *Isaiæ 26.* Et dicent die illa: Quid igitur os Domini loquutum sit, populos esse dicturos in posterioribus declaratur, vbi scriptum est: Propter timorem tuum in vtero accepimus, & parturimus spiritum salutis tuæ, quem effudisti super terram: cadent qui inhabitant terram, resurgent qui in monumentis sunt. Ros enim qui abs te est, sanitas est illis: terra vero impiorum peribit. Ambulate populus meus, & intra in recessus tuos: Absconde te aliquantulum donec transeat ira Domini. Quàm benę recessus

esse

esse signauit tumulos mortuorum, quibus pauxillulum abscondimur, vt in iudicium Dei, quod pro nostris sceleribus ius debitæ indignationis assumet, tolerabilius transire posimus? Viuit igitur qui absconditur, & quiescit quasi è medio se subtrahens & recedens, ne eum arctioribus laqueis mundi huius inuoluat ęrumna, quibus repositam resurrectionis esse lætitiam, sanitatémque corporum solutorum Diuino rore reparabilẽ, cælestia oracula Propheticis vocibus pollicentur. Et bene ros significatur, quo genitalia omnia terrarum semina suscitantur. Quid igitur mirum si fatiscentis quoque corporis nostri cineres ac fauillæ pinguedine cælestis roris exuberant, & accepto humore vitali in compagem suam membrorum nostrorum habitus reformantur? Dicit etiam sanctus Ezechiel Propheta, & plena expositione describit quemadmodum arentibus vigor ossibus refundatur, sensus redeat, motus accedat, neruísque redeuntibus compago corporis rigescat humani, quemadmodum nimis arida renatis ossa visceribus vestiantur, venarúmq; hiatus & sanguinis riuulos extentæ cutis velamen obducat.

Septima ratio habetur à scriptura poëtica. Ibidem.

In ipsis dum legimus Propheticis sermonibus humanorum videtur seges corporum rediuiua consurgere, atque ipsa spatia diffusa camporum nouis videas pullulare seminibus. Quòd si veteres sapientes satis hydræ dentibus in regione Thebana inhorruisse armatorum segetem crediderunt, cum vtique alterius naturæ semina certum sit in naturam verti alteram nequiuisse, nec partum suis discordem fudisse seminibus, vt ex serpente homines nascerentur, vt caro ex dentibus gigneretur; quantò magis vtique credendum est quæcunque seminata sunt in suam naturam resurgere, nec à satione sua segetes discrepare, nec duris mollia, nec mollibus dura viuescere, nec in sanguinem venena conuerti: sed carnem de carne, os de ossibus, sanguinem de sanguine, humorẽ de humore reparari? Potestis ergo gentiles reformationẽ negare naturę, qui mutationẽ potestis asserere? Potestis nõ credere oraculis, nõ Euangelio, nõ Prophetis, qui fabulis inanibus creditis?

Prosequitur autẽ pertractãdo quod dixerat de Ezechiele Propheta, probãs Diuinæ potentiæ omnia possibilia. Ibid.

Ezec.37. Sed iam ipsum audiamus Prophetam. Sic enim ait: Et facta est super me manus Domini, & eduxit me in spiritu Dominus, & posuit me in medio campo, & hic erat plenus ossibus humanis, & circunduxit me per gyrum eorum, & ecce multa valde in facie campi, arida nimis, & ait ad me: Fili hominis si viuent ossa ista? Et dixi: Domine tu scis. Et ait ad me: Prophetiza super ossa ista; sta, & dices illis: Ossa arida audite verbũ Domini. Hæc dicit Dominus ossibus istis: Ecce ego induco in vos spiritum vitæ: & dabo in vos neruos, & adducã super vos viscera, & extẽdam super vos cutem, & dabo spiritum meum in vos, & viuetis, & scietis quòd ego sum Dominus. Et prophetaui sicut mandauit mihi: Et factum est cum prophetarem hæc omnia, & ecce factus est terræ motus magnus. Vide nunc quemadmodum & auditum in ossibus, & motum prius ostendat esse, quàm vitæ spiritus refundatur. Nam & suprà ossa arida iubentur audire, quasi sensum habeant audiendi: & hîc accesisse eorum vnumquodque ad suam compaginem Prophetico sermone signatur. Sic enim habes: Et accedebant ossa vnumquodque ad suam compaginem: & vidi & ecce super illa nerui & viscera nascebantur, & ascendebat super ea cutis desuper, & spiritus in eis non erat. Magna Domini gratia, quòd futuræ resurrectionis Propheta testis adhibetur, vt nos quoque ea illius oculis videremus. Neque enim omnes testes adhiberi poterãt, sed in vno omnes testes sumus: quia nec in virum sanctum cadit mendacium, nec in tantum error Prophetam. Neminus verisimile debet videri, quia iubente Deo ossa in

A suam compaginẽ reformãtur, cum vtique innumunera habeamus exempla, quibus natura rerum cælestibus est obsequuta præceptis, vt terra pabulum gignere iuberetur, & gigneret: vt ad virgæ tactum sitientibus populis petra vomeret aquam, atque æstu torridis miseratione Diuina vndarent fluenta dura saxorum. Virga in serpentem versa, quid aliud indicauit, nisi volente Deo ex insensibilibus sensibilia posse generari? An verò incredibilius putas quòd ossa cum iubentur accedunt, quàm quòd retrorsum fluenta auertuntur, maria fugiunt? Sic enim Propheta testatur: Mare vidit, & fugit: Iordanis cõuersus est retrorsum. Psal.113. Nec super hoc ambigi potest quòd duorum populorum alterius salute, alterius obitu comprobatum est aquarum cursus stetisse frẽnatos, eosdémque aliis circunfusos, aliis ad mortem refusos, vt alios mergerent, alios reseruarent. Quid in ipso Euangelio? Nõnne ibi probauit Dominus quòd verbo vnda mitescat, fu-
B gentur cęli nubila, cedant flabra ventorum, placidisque litoribus muta Deo famulentur elemẽta? Sed persequamur cætera, vt & quemadmodum spiritu vitæ defuncti animentur, surgant iacentes, sepulchra reserentur possimus aduertere. Et ait ad me: Prophetiza fili hominis, & dic spiritui: Hæc dicit Dominus: A quatuor ventis cæli veni spiritus, & insuffla in mortuos istos & viuãt. Et prophetaui sicut mandauit mihi, & intrauit in eos spiritus vitæ, & vixerunt, & steterunt in pedibus suis congregatio nimis multa. Et loquutus est ad me Dominus dicẽs: Fili hominis ossa hæc omnis domus Israël est. Ipsi enim dicunt: Arida facta sunt ossa nostra, periit spes nostra, interiuimus: Propterea prophetiza, & dic: Hæc dicit Dominus: Ecce ego aperio vobis monumenta vestra, & educam vos de monumentis vestris in terram Israël, & scietis quia ego sum Dominus, cum aperiam sepulchra vestra, & educam de sepulchris populum meum, & dabo spiritum meum in vobis, & viuetis, & ponã vos su-
C per terram vestram, & scietis quòd ego Dominus loquutus sum, & faciam dicit Dominus. Aduertimus quemadmodum vitalis spiritus in artus resumatur: cognouimus quemadmodum dehiscẽtibus tumulis mortui suscitentur. An verò mirandum est iussu Domini mortuorum sepulchra reserari, cùm tota suis terminis vno tonitruo terra quatiatur, mare suis exũdet finibus, itemque suarum cursus refrænetur vndarum? Denique ille qui credidit quia in momento oculi, in nouissima tuba mortui resurgent, cum primis rapiẽtur in nubibus obuiam Christo in aëra: qui nõ crediderit, relinquetur, & perfidiæ suæ subdet ipse se sententiæ.

Octaua ratio sumitur à scriptura Euangelica, sicut fuit resurrectio Lazari. Ibidem.

Ostendit etiam tibi Dominus in Euangelio, vt iam ad exempla veniamus, quemadmodum resurgas. Non enim vnum Lazarũ, sed fidem omniũ suscitauit. Quòd
D si tu credas cum legis, mens quoque tua quæ mortua fuerat, in illo Lazaro reuiuiscit. Quid enim sibi vult quòd Ioan.11. Dominus ad monumentum accessit, magna voce clamauit: Lazare exi foras, nisi vt futurę resurrectionis speciem præstaret, exemplum ederet? Cur voce clamauit, quasi spiritu non soleat operari, quasi tacitus nõ soleat imperare? Sed vt illud ostenderet quod scriptũ est: Quoniam in momento oculi, in nouissima tuba, & mortui resurgent incorrupti. Tubarũ enim crepitus vocis metitur elatio. Et clamauit: Exi foras Lazare. Cur etiã nomen additur, nisi fortè ne alius suscitatus pro alio videretur: aut fortuita magis resurrectio quàm imperata? Audiuit ergo defunctus, & exiuit foras de monumẽto, ligatus pedes, & manus institis, & facies eius orario colligata erat. Comprehende si potes quemadmodũ clausis oculis iter carpat, vinctis pedibus gradũ dirigat, inseparabili gressu separabilíq; progressu. Manebãt vincula, nec tenebãt: tegebãtur oculi, sed videbant. Videbat denique qui resurgebat, qui ambulabat, qui deserebat sepulchrum

sepulchrũ. Virtute enim Diuinæ præceptionis operante, natura suum non requirebat officium, & tanquam in excessum posita, non iam suo ordini, sed Diuino nutui seruiebat. Rumpebantur prius mortis quàm sepulturæ vincula: agebatur prius, quàm parabatur incessus. Si miraris hæc, disce qui imperauerit, tum mirari desines. Iesus Christus Dei virtus, vita, lux, resurrectio mortuorum, virtus erexit iacentem, vita gressum extulit, lux fugauit tenebras, reparauit obtutum, resurrectio viuendi gratiam reformauit. Fortasse moueat quod Iudæi lapidem tollunt, Iudæi institas soluunt, ne fortè & tu solicitus sis, qui lapidem de monumento tollant, quasi verò qui spiritum refundere poterat, lapidem mouere non poterat: aut vincula rumpere, qui vinctum fecerat ambulare: aut deoperire faciem, qui apertis oculis lumen infuderat: aut findere petram, qui poterat reformare naturã. Sed vt vel oculis suis crederẽt, qui credere mente nolebant, remouent lapidem, vident cadauer, fœtorem sentiunt, institas rumpunt. Non possunt negare defunctum, quem aspiciunt resurgentem: vident signa mortis & vitæ munera. Quid si dum conãtur, labore ipso emendantur? Quid si dum audiunt, vel auribus suis credunt? Quid si dum intuentur, vel oculis corriguntur? Quid si dum rumpunt vincula, mentes suas soluunt? Quid si dum Lazarus exuitur, populus liberatur: dum Lazarũ abire permittunt, ipsi ad Dominum reuertuntur? Denique multi qui venerant ad Mariam, videntes, quæ facta sunt, crediderunt.

Nona ratio sumitur comparatione aliorum. Ibidem.

Nec hoc solùm exemplũ edidit Dominus noster Iesus Christus, sed alios quoque resuscitauit, vt nos vel exemplis vberioribus crederemus. Resuscitauit adolescentem fletu viduæ matris inflexus, quando accessit & tetigit loculum dicens: Adolescens, dico tibi, Surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Statim vt audiuit, statim resedit, statim loquutus est. Alia enim virtutis gratia, alius ordo naturæ. Nam quid de archisynagogi filia loquar, in cuius obitu flebant turbæ, tibicines personabant? Etenim ad finem mortis pompa funeris exhibetur. Quàm citò ad vocem Domini conuertitur spiritus, rediuiuum corpus erigitur, cibus sumitur, vt vitæ testimonium crederetur? Et quid miremur ad vocem Domini refundi animam, redire ossibus viscera, cum meminerimus Prophetico tactu corporis mortuum suscitatum? Helias orauit, & defunctum suscitauit infantem. Petrus in nomine Christi Thabitam surgere atque ambulare præcepit, & redditam sibi pauperes gratulati crediderunt pro alimentis: & nos adhuc pro salute non credimus? Illi resurrectionem alienam suis lacrymis redemerunt, nos nostram nec Christi redimimus passione, qui cum emitteret spiritum, vt ostenderet pro nostra resurrectione se mortuum, seriem ipsam resurrectionis exercuit? Simul enim vt clamans iterum voce magna emisit spiritum, terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & corpora multa sanctorum dormientium resurrexerũt, & exeuntes de monumento post resurrectionem eius venerunt in sanctam ciuitatem, & multis apparuerunt. Si hæc lecta sunt cum emitteret spiritum, cur incredibilia putamus cum redire cœperit ad iudicium, præsertim cum hæc resurrectio documentum illius resurrectionis & futuræ veritatis sit exemplum? Minus autem exemplũ est, quàm veritas. Quis igitur in Domini passione monumenta aperuit, manum resurgentibus dedit, viam qua ciuitatem sanctam peterent demonstrauit? Si nemo fuit, fuit vtique vis Diuina, quæ operaretur in corporibus mortuorum.

Math. 9. | 3. Regum 17. | Math. 27.

Decima ratio sumitur à Diuina potentia in creando. Ibidem.

Hominis tu quæris auxilium, vbi opus Dei cernis? Non egent humanis Diuina mysteria. Cælum Deus fieri iussit, & factum est: terram creari statuit, & creata est. Quis humeris saxa conuexit? Quis congessit impensas? Quis laboranti Deo suam operam ministrauit? In momento facta sunt hæc. Vis scire quàm breui? Dixit, & facta sunt. Si dicto elementa consurgunt, cur dicto mortui non resurgant? Qui licet mortui sint, tamen aliquando vixerunt, habuerunt spiritum sentiendi, habuerunt vires agendi, plurimúmque refert capax animi nõ fuisse, & exanimum remansisse. Diabolus dicit: Dic lapidi huic vt fiat panis. Confitetur iubente Deo cõuerti posse naturam, tu non credis iubente Deo reformari posse naturam? Math. 4.

Et infrà subdit:

Si ergo illis creditur, non creditur Deo qui ait: Quẽadmodum cælum nouum & terra noua, quæ ego facio manere coram me, sic stabit nomen vestrum, & semen vestrum, & erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, & veniet omnis caro in conspectu meo vt adorent in Hierusalem, dixit Dominus Deus: & exibunt & videbunt membra hominum qui præuaricati sunt in me. Nam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in aspectum vniuersæ carnis. Si terra renouatur & cælum, cur dubitemus hominem posse renouari, propter quem terra facta vel cælũ est? Isaia 66.

Vndecima ratio vt perfecta sit remuneratio meritorum. Ibidem.

Si præuaricator seruatur ad pœnam, cur iustus non perpetuatur ad gloriam? Si vermis non moritur peccatorum, quemadmodum interibit caro iustorum? Hæc est enim resurrectio, sicut verbi ipsius sono exprimitur, vt quod excidit hoc resurgat: quod mortuum fuerit, reuiuiscat. Et hæc est series & causa iustitiæ, vt quoniam corporis animæque communis est actus, quæ animus cogitauit, corpus efficit, vtrunque in iudicium veniat, vtrũque aut pœnæ dedatur, aut gloriȩ reseruetur. Nam propemodum absurdum videtur, vt cum animi legem lex carnis impugnet, & mens plerunque quod odit hoc faciat, quando inhabitans in homine peccatum carnis operatur, animus subdatur iniuriæ alienæ reus culpæ, caro quiete potiatur author ærũnæ, & solus atteratur qui non solus errauit, aut solus gloriam referat qui non solus gloriæ militauit. Plena, ni fallor, & iusta ratio. Sed ego rationem à Christo non exigo.

Duodecima ratio est, quoniam adiungitur Christi promissio.

Si ratione conuincor, fidem abnuo. Credidit Abraham Deo, & nos credamus, vt qui sumus generis, etiã fidei simus hæredes. Credidit & Dauid, propter quod loquutus est: & nos credamus, vt possimus loqui: scientes quoniam qui suscitauit Dominũ Iesum, & nos cum Iesu suscitabit. Hoc enim promisit qui nunquam mentitur Deus. Hoc veritas promisit dicens in Euangelio suo: Hæc est autem voluntas eius qui misit me, vt omnẽ quod dedit mihi nõ perdam ex eo, sed resuscitẽ illud in nouissimo die. Nec satis putauit semel dixisse, sed etiã repetit, expressione firmauit: Sic enim sequitur, Hȩc est enim volũtas Patris mei qui misit me, vt omnis qui videt Filium & credit in eum habeat vitam æternam, & resuscitabo eum in nouissimo die. Quis hoc dicit? Vtique is qui mortuis, plurima defunctorum corpora suscitauit. Si Deo non credimus, nec exemplo credimus, non credimus quod promisit, quando etiam quod non promisit & fecit? Ioan. 6.

Tertiadecima ratio est, quia Christus est primogenitus mortuorum. Vnde post eum alij resurgere debent. Ibidem.

Ipse autem quam causam moriendi habuisset, nisi habuisset causam resurgendi? Etenim quoniam Dei mori non poterat sapientia, resurgere autẽ non poterat quod mortuum non erat, assumitur caro quæ mori posset, vt dum moritur quod solet, quod mortuum fuerat hoc resurgeret. Neque enim poterat esse nisi per hominem

resurrectio: Quoniam sicut per hominem mors, ita & per hominem resurrectio mortuorum. Ergo resurrexit homo, quoniam homo mortuus: & resuscitatus homo, sed resuscitans Deus. Tunc secundum carnem homo, nunc per omnia Deus. Nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum; sed carnem per gratiam tenemus, vt ipsum primitias quiescentium, ipsum primogenitũ ex mortuis nouerimus. Primitiæ vtiq; eiusdem sunt generis atque naturæ cuius & reliqui fructus, quorum pro lætiore prouentu primitiua Deo munera deferuntur, sacrum munus pro omnibus, & quasi reparatæ quædam liba naturæ. Primitiæ ergo quiescentium Christus; Sed vtrum suorum quiescentium, qui quasi mortis exortes dulci quodam sopore tenentur: an omnium mortuorum? Sed sicut in Adam omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabũtur. Itaque sicut primitiæ mortis in Adam, ita etiã primitiæ resurrectionis in Christo omnes resurgunt. Sed nemo despe rer, neque iustus doleat cõmune consortium resurgendi, cum precipuum fructum virtutis expectet.

2.Corinth.5. 1.Cor.15.

A

Quartadecima ratio sumitur ab inferno & cælo. Eodem libro.

Ne ergo dubites quemadmodum resurgãt quos inferi reuomunt, mare reddit. Accipe etiam quando promittatur gratia futura iustorum. Et audiui, inquit, de cælo vocem magnam dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitauit cum illis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum illis, & erit illorum Deus: Et delebit omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor vltra erit. Compara nunc, si placet, atque contende vitam hanc cum illa vita: Elige si potes perpe tuam corporis vitam in labore ærumnáque miserabili tantarum commutationum, votorum tædio, fastidio voluptatum: Nónne si Deus ista perpetuare velit, illa diligeres? Nam si per se ipsa vita fugienda est, vt sit molestiarum fuga, requies ærumnarum, quantò magis ea requies expetenda, cui futuræ resurrectionis voluptas perpetua succedet, vbi nulla criminum series, nulla illecebra delictorum? Quis in dolore tam patiens, qui non mortem horret? Quis in infirmitate tam constans, vt non optet se mori potius quàm debilem viuere? Quis in mœrore tam fortis, vt non desideret eo se vel moriendo defungi? Quòd si ipsi nobis dum viuimus, displicemus, cum viuendi finem præstitum esse nouerimus, quantò amplius vitæ nos tæderet istius, si sine fine futuros nobis labores huius corporis cerneremus? Quis est igitur qui se velit mortis exortem? aut quid grauius immortalitate miserabili? Si in hac vita, inquit, in Christo tantum sperantes simus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Non quò in Christo sperare sit miserum, sed quia sperantibus Christus in se vitam alteram præparauit. Hæc enim peccato obnoxia est, illa præmio reseruata. Ipsos cursus breues nostrarum ætatum, quantum videmus nobis afferre fastidiũ? Puer adolescentiam desiderat, adolescens annos sibi maioris metitur ætatis, iuuenis beneficio æui florentis ingratus, senilem honorificentiam cõcupiscit: ita omnibus ex natura venit velle mutari, contra sectas philosophorum, qui vel animam solam durare dicant post corporis mortem, vel μέτα-ψύχωσιν credant, quia eius nos quod sumus pœnitet. Denique etiam ipsa postremùm vota fastidio sunt, & quæ mereri optauimus, cum meruerimus, abdicam⁹. Vnde nõ immeritò sancti viri etiã prolongatum incolatum suum sæpe doluerunt. Doluit Dauid, doluit Hieremias, doluit Helias. Si sapientibus creditur, & ij in quibus Diuinus Spiritus loquebatur ad meliora properabant: si reliquorum iudicia sciscitamur, vt omnes in vnam conueniant sententiam, quanti mortem mœrori, quanti mortem formidini prætulerunt, iudicantes videlicet grauiorem metum mortis

1.Corint.15.

esse quàm mortem, adeò suis malis mors non timetur, sed vitæ miseriis antefertur, cum expetitur morientis exitus, & vitatur formido viuentis.

Quintadecima ratio est philosophica & naturalis, ne anima sine corpore sit semper. Ibidem.

Sed esto huic vitę resurrectio pręferatur. Quid quod Philosophi ipsi genus post mortem aliquod repererũt, quo nos vti magis quàm resurgere delectabit? Et illi quidem qui dicũt animas immortales esse, non satis me mulcere possunt, cũ pro parte me redimunt. Nam quæ potest gratia esse, vbi non totus euasi? Quæ vita, si in me opus Dei occidat? Quæ iustitia, si naturæ finis mors sit erranti & iusto vitæ communis Quæ veritas, vt quia ipsa se moueat, & semper moueatur anima, immortalis esse credatur, quod nobis in corpore cõmune cum bestiis ante corpus quid geratur incertum, nec ex contrariis colligitur veritas, sed destruatur? An verò illorum sententia placet, qui nostras animas, vbi ex hoc corpore emigrauerint, in corpora ferarum variarúmque animantium transire commemorant? At certè hæc Circeis medicamentorum illecebris composita esse ludibria pœnarum, ipsi Philosophi differere solent, nec tam illos qui perpessi ista simulentur, quàm sensus eorum qui ista confinxerint, velut Circeos populos ferunt in varia bestiarũ monstra conuersos. Quid enim tam simile prodigij quàm homines credere in habitũ ferarum posse immutari?

B

Sextadecima ratio est, ne natura depereat, & vt mors sit tantùm finis culpæ, non naturæ. Libro de bono mortis. Cap.4. Tom.I.

Passus est igitur Dominus subintrare mortem, vt culpa cessaret. Sed ne iterum naturæ finis esset in morte, data est resurrectio mortuorum, vt per mortem cul pa deficeret, per resurrectionem autem perpetuaretur natura. Ideóque mors hæc, transitus vniuersorum est. Opus est vt cõstanter transeas. Transitur à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbatione ad tranquillitatem. Non igitur te nomen mortis offendat, sed boni transitus beneficia delectent.

C

Septimadecima ratio vt sit perfecta quies, & ideo in resurrectione solus Christus extitit primus. In tractatu de prima interpellatione. Cap.7. Tom.IIII.

Deploranti Prophetæ miseriam nostræ fragilitatis, quæ & in hac vita requiẽ nõ haberet, & vniuersa subito incursu mortis amitteret, Spiritus sanctus infudit tandiu non resurrecturos homines, donec veniret qui non assueret vetera nouis, nec vestimentum nouum committeret in vestimentum vetus, sed omnia faceret noua, sicut ipse dixit: Ecce faciam noua. Ipse est enim Apoca.21. resurrectio primogenitus ex mortuis, in quo omnes quidem prærogatiuam futuræ resurrectionis accepimus: solus tamen adhuc resurrectione perpetua resurrexit.

Octauadecima ratio est, vt natura in melius operetur. In tractatu de obitu Theodosij. Resurget vt perfectior renouato munere vita reparetur. Probat exemplo, libro quinto Hexameron. Cap.13. Tom.IIII.

D

Chamæleon quoque diuersas species fertur vario co lore mentiri. Lepores certè quod de proximo facilè cognouimus, hyeme albescere, æstate in suum colorem redire non est dubium. Hæc ideo libaui, vt ad commutationis fidem, quæ in resurrectione futura est, etiam ista exempla nos prouocẽt. Sed ita, vt commutationem illam dicamus, quam Apostolus euidenter expressit, dicens: Omnes quidẽ resurgemus, non omnes autẽ immu tabimur. Et infrà ait: Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutamur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. Plerique enim commutationis genus & formas, quas non acceperant interpretati nequaquam pręsumptionis indebitæ incogrua vsurpatione caruerunt. 1.Corinth.

Resurr

Resurrectio ista erit omniũ quomodocũque morientium. A
Tom.III. *Libro supradicto de fide resurrectionis.*

Sequitur illud quod gentiles plerunque perturbat, quomodo fieri posſit vt quos mare abſorbuerit, feræ dilaniauerunt, beſtiæ deuorauerint, terra reſtituat? Quò ita demũ veniatur neceſſe eſt, vt non de fide reſurrectionis, ſed de parte dubitetur. Eſto enim vt laceratorũ corpora non reſurgãt, reſurgũt cæteri nec reſurrectio deſtruitur, ſi conditio excipitur. Miror tamen cur vel de his dubitandum putent, quaſi non omnia quæ ex terris ſunt in terram redeant, & in terram reſoluantur. Mare quoque ipſum quæcunque corpora humana demerſerit, vicinis expuit vnda plerunque litoribus. Quod ni ita eſſet, difficile credo Deo foret diſperſa connectere, diſsipata ſociare, cui mundus obtemperat, muta obſequuntur elementa, ſeruit natura, quaſi non maioris miraculi ſit limum animare quam iungere?

B *In iſta reſurrectione ſtat ſpes fideliũ quàm Chriſtus ſuo confirmauit exemplo. Vnde ſuper primam ad Corinth. capite decimo quinto.*
Tom.V.

Notũ autẽ vobis facio fratres Euangeliũ quod euangelizaui vobis, quod & accepiſtis, in quo ſtatis, per quod & ſalui efficimini, qua ratione euangelizaui vobis ſi tenetis, niſi ſine cauſa credidiſtis. Oſtẽdit illis quia ſi in hac cauſa quæ ſubiecta eſt, à traditione eius ſeducti ſunt, perdiderunt quod crediderunt. Omnis enim ſpes credẽtium in hoc ſenſu eſt, quia mortui reſurgẽt. Quod autẽ dicit in quo, & ſtatis: iis dicit qui firmi erãt in fide traditionis huius. Promiſcuis enim loquitur, vt & ij qui fixi in fide ſunt, gaudeant: & qui nutant corripi ſe doleant, & corrigantur. Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundũ ſcripturas. Scripturas veteris teſtamenti memorat, quæ paſsionẽ Domini cecinerunt. Dicit enim Iſaias Propheta: Vt ouis ad immolandũ ductus
Iſaia 53. C
ſum: & inter cætera, Quoniam tolletur à terra vita eius, ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortẽ. Hæc in Chriſto reperta noſcuntur. Sed quia præteriti temporis ſignificatio videtur, non eſt aduerſum: quia apud Deũ qui omniũ præſcius eſt, nihil futurum eſt: ideò ſic dicit, quod futurum eſt nobis, quaſi factum ſit: Nam in Apocalypſi Ioãnis Apoſtoli dicitur, Agnus, inquit, qui occiſus eſt à cõſtitutione mundi. Quia enim aliter non fiet quam ſcit Deus, factum dicitur: nobis enim fit, non Deo, quia apud Deum nihil eſt quod futurum dicatur. Et in pſalmo ait: Dominus regnauit à ligno. Et Moſes ita de cruce eius ſignificauit, dicens: Tunc videbitis vitam veſtram pendentẽ ante oculos veſtros, & non credetis. Idcirco ergo in eadẽ cauſa & futuri temporis aliquando ſignificantiã ponit, ne à peruerſis non de Chriſto dictum defenderetur, ſi totum quaſi præteritum ſignificaret. Et quia ſepultus eſt. Nulli dubium eſt ſepultũ eſſe, ſicut dicit Iſaias Propheta: Et dabo iniquos pro
D
ſepultura eius. Et quia reſurrexit tertia die ſecundũ ſcripturas. Omnia in fide clauſa ſunt: ideo ſub perſona populi reſurrectio Domini tertia die futura deſcripta eſt.
Oſee 6. Dicit enim Propheta: Poſt biduũ & in tertio die reſurgemus, & viuemus in conſpectu eius. In Chriſto enim omnes reſurrexiſſe ſicut in Adam mortuos eſſe, nemo fideliũ denegat. Simili modo & in pſalmo ſub perſona
Pſal. 8. hominis etiã de Chriſto ſignificat dicẽs: Omnia ſubiciſti ſub pedibus eius: gloria & honore coronaſti eũ. Et quia viſus eſt Cephę, id eſt, Petro. Hoc etiã Cleophas cũ ſocio ſuo teſtatur, vt in Euãgelio catà Lucã, quod apparuit ſoli Petro. Poſtea & aliis vndecim. Et hoc in Euangelio cõtinetur. Deinde apparuit plus quàm quingentis fratribus ſimul. Hoc ſua fide dicit. Ex quibus plures manent vſque adhuc, quidã autẽ dormierũt. De iis quibus poſt reſurrectionẽ apparuit Dominus, tunc multos dicit fuiſſe in corpore. Deinde apparuit Iacobo. Singulariter Iacobo apparuit ſicut & Petro. Quod ideo puto factũ, vt multifaria apparentia fidem reſurrectionis firmaret. Poſtea Apoſtolis omnibus. Iterũ omnibus Apoſtolis viſus eſt in monte, vbi conſtituerat eis Ieſus, ſicut refert Matthæus Euangeliſta. Ante in Hieruſalem poſt dies octo reſurrectionis ſuæ, id eſt, Dominica die ianuis clauſis intrauit ad diſcipulos, vt Thomæ animus firmaretur, ſicut dicit Ioannes Apoſtolus: In monte enim intelligitur mãdata illis dediſſe. Nouiſsimè autem omnium quaſi abortiuo viſus eſt & mihi. Apparuit illi primũ in cælo, pòſt oranti in templo. Abortiuum ſe dicit, quia extra tempus natus in Chriſto Apoſtolatũ accepit, iam Chriſto in cælo recepto cum carne.

Et infrà ſubdit. Cap. eodem.

Vnde magis arguit pfidiã Corinthiorũ quia cũ manifeſtata eſſet credulitas hæc apud omnes Eccleſias, ij ab hac fide & ſpe deſciuerãt, quã ſubiecit dicẽs: Si autẽ Chriſtus prædicatur quod reſurrexit à mortuis, quomodo qdã dicũt in vobis, quoniã reſurrectio mortuorũ nõ eſt? Si ergo reſurrectio mortuorũ nõ eſt, neq; Chriſtus reſurrexit. Si autẽ Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, vacua eſt & fides veſtra. Hæc à falſis apoſtolis erant tradita, qui Chriſtum neque in carne paſſum, neque reſurrexiſſe aſſeuerabãt: quos & Ioannes Apoſtolus denotat, quòd Chriſtũ in carne veniſſe negabant. Vnde dicit: Qui negat Chriſtũ Filium in carne veniſſe, hic eſt antichriſtus: & qui negat Filium, nec Patrẽ habet. Iſti ambulabant, & quorundam fidem ne imprudentes à mundi ſapientibus iudicarẽtur, ſubuertebant: quia prudẽtes ſeculi ſtultum iudicant, cum audiunt reſurrectionẽ mortuorum. Quod ſi, inquit, verũ eſt, quia Chriſtus non reſurrexit, falſi ſumus prædicatores, & fides veſtra inanis erit. Hoc enim crediderunt Apoſtolo prædicante, quia mortui reſurgent, & hac ſpe retracti ſunt ad fidem. Quod vtique ad detrimentũ illorũ proficere aſſerit, ſi crediderunt quod futurũ non eſt: & pudoris eſt vt aliquis profiteatur hoc ſe crediſſe, quod falſum eſt. Et verecundiã ergo illis incutit, & labores eorũ dicit infructuoſos, ſi quod à falſis apoſtolis audierint, verum eſt, quia mortui non reſurgent. Quod nemo vtique de ſe patitur audire, vt vidẽtes hoc cõtra ſe eſſe reuerterentur ad primam fidem. Inuenimur autem & falſi teſtes Dei, quia teſtimoniũ diximus aduerſus Deum, quòd ſuſcitauit Chriſtũ, quem non ſuſcitauit. Qui aſſerit quòd Chriſtum Deus à mortuis ſuſcitauit, falſus eſt teſtis, ſi non eſt factũ: virtutem tamẽ Dei prædicat, non vtique vt inimicus qui tam admirabile factum virtuti eius aſcribit. Quod ſi verum eſt, quia excitauit Chriſtum à mortuis, quid huic dicẽdũ eſt, qui & teſtis contra Deũ falſus eſt, & opus eius ſtultitiã aſſerit? Si enim mortui non reſurgẽt, neque Chriſtus reſurrexit. Quòd ſi Chriſtus nõ reſurrexit, adhuc eſtis in peccatis veſtris, & qui dormierunt in Chriſto perierunt. Terret illos, vt quia nemo ſibi malè vult, doleat illis hoc cœpiſſe credere quod contra ipſos eſt. Quis enim peccata ſibi remiſſa nolit audire, & qui dormierũt in Chriſto perierunt: addit ad terrorem, quia charorum ſuorum exceſſum noluit æſtimare perditionis. Qui enim non timuerũt, ſub hac ſpe de ſeculo exierũt, ſiue occidi non timuerũt, quia reſurgere exemplo Chriſti crediderunt, & non eſt verũ, perierũt. Hoc illis dicit quod amore ſuorum defunctorum nolunt audire, vt illis amputet quod prius per errorem volebant audire. Si in hac vita tantum ſperantes in Chriſto ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Manifeſtum eſt, quia & in hac præſenti vita, & in futura ſperamus in Chriſto. Nec enim hic deſerit ſeruos ſuos, ſed dat illis gratiam, & in futuro erunt in gloria æterna. Si autẽ futuræ vitæ ſpes non eſſet omnibus hominibus, quod dixit, miſerabiliores eſſemus. Vt quid enim ieiunia, exitus, vigiliæ, munda vita, iuſtitia, miſericordia, mors, ſi pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autem vel hac vita fruuntur. Si enim Chriſtus

1. Ioan. 2.

resurrexit à mortuis principium dormientium, quoniā quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Hoc dicens tangit pseudoprophetas, qui Christum negabāt, ac per hoc non resurrexisse carnem: quia qui natus non est, nec moritur. Sic autē probat Christum à mortuis resurrexisse, quia homo fuit, vt dubium non sit hominem à Deo à mortuis excitatum, vt quia peccato hominis mors inuenta est, Christi iustitia resurrectionem meruerit mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Hoc dicit, quia sicut Adam peccans, mortem inuenit, & omnes ex eius origine tenuit, vt dissoluātur: ita & Christus non peccans, & per hoc vincēs mortem, quia qui non peccat, vincit mortem, quia mors ex peccato, omnibus ergo qui sunt ex eius corpore acquisiuit vitā, id est, resurrectionē. Quamuis generalē tribuerit resurrectionē, vt sicut in Adā omnes siue iusti, siue iniusti moriuntur: ita & in Christo omnes tam credentes q̄ etiam diffidentes resurgant, licet ad pœnam, increduli tamen viuificari videntur, quia corpora sua recipiēt iam non morituri, sed passuri pœnā in eis sine fine, quòd credere noluerunt. Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus. Nunc ordines resurrectionis vult exponere, ne ideo putarent fabulosum esse, quia factum adhuc non est in cæteris, ordines illis exponit & tempora quando factum sit, & quando futurū vt resurgant mortui. Initium Christus: sicut in Actibus Apostolorum testatur scriptū esse in Mose, si passibilis Christus, si prior surgens ex mortuis, &c. Prior ergo resurrexit, vt forma fieret credentibus sibi. Deinde ij qui sunt Christi in aduentu eius. Hoc duplici modo intelligendum est, quia & in aduentu eius secundò sancti resurgent, iuxta fidē Apocalypsis Ioannis, sicut & in primo aduētu cum resurrexit, multa corpora sanctorū resurrexerunt ad protestationem euictæ mortis, ac spoliatæ. Sub vna ergo significatione duplicem aduētum Domini cōprehendit.

Et infrà subdit.

Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgēt, quid & baptizātur pro illis? Intantum ratam & stabilem vult ostendere resurresurrectionem mortuorum, vt exemplum de eorum qui tam securi erant de futura resurrectione, vt etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors prȩuenisset, timentes ne aut malè aut non resurgeret: aut qui baptizatus nō fuerat viuus nomine mortui tingebatur. Vnde subiecit: Quid & baptizātur pro illis? Exemplo hoc nō factum illorum probat, sed fixam fidem in resurrectione ostēdit. Quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior pro vestra gloria fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Dicendo, quòd & nos periclitamur: discreuit personas ostendens, non catholicos esse qui pro mortuis baptizabātur. Denique suprà dixit: Quid & baptizantur pro illis? nunquid & baptizamur pro illis? Nam Iephte quamuis in re quæ accepta fieri non posset, fidelis inuentus est, offerens filiam suam secūdum votum suum quod stultè vouerat. Non ergo factum probatur, sed perseuerantia fidei in exemplum profertur. Prædicantium pericula & labores memorat, dicēs: Quid & nos periclitamur? Et subauditur, nisi quia speramus futuram resurrectionē: sicut suprà memorat. Securi enim quia post istam mortem, vera vita sequetur, pericula non timent illata ab infidelibus propter zelum illorum, quos quia crediderunt perdidisse se, dolent. Solicitudinem ergo suam ostendit quam habeat erga salutem illorum propter gloriam promissam à Domino, sicut & in lege dictum est: Exalta sicut tuba vocem tuam: si te audierint, lucraberis animas illorum. Ad hoc festinabat Apostolus semper solicitus vt gloria illi cresceret apud Deum acquisitæ salutis multorum. Si secūdum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgent? Hoc est, si secundum humanum sensum qui videns hoc in rerum naturam non cadere, vt caro iam soluta reformetur ad vitam, minimè credit futuram resurrectionem mortuorum, bestiis offerri, mori non timui, nihil profeci. Sed non hoc est: quia certus de promissa vita, non solùm non timuit, sed & libenter bestiis offerri se passus est, sicut inter cætera ait in Actibus Apostolorum: Ego enim non solùm ligari, sed & mori paratus sum in Hierosolyma pro nomine Domini nostri Iesu Christi. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Hoc ab Isaia Propheta dictū est, propter hos qui quasi nihil futurum esset post mortem, ventri tantùm studebant quomodo pecora.

Isa. 58.

Et infrà.

Ignorantiam enim Dei quidam habent, ad reuerentiam vobis dico. Propositū Dei ignorātes ii qui inter eos conuertebantur, mortuos resurrecturos stultū esse dicebant credere: ideo pudorē illis incutit quasi imprudentibus. Credebant enim eis qui ignorantiā Dei habētes, cōtra statuta Dei docebant. Sed dicit aliquis, Quomodo resurgent mortui, quo autē corpore veniūt? Hos dixit ignorantiā Dei habere, quorū deprauatæ sententiæ verba protulit dicens: Quemadmodum resurgent mortui: quo autē corpore venient? cui congruè respondit, dicens: Insipiens tu, quòd seminas, nō viuificatur, nisi prius mortuū fuerit. Cum animali homine nō vtique legis authoritate agit, vt exemplis suadeat, quæ si reciperet, non erraret: sed physica ratione, de qua sibi blanditur, vt non credat resurgere soluta & emortua corpora. Ostendit enim mortua rursum reparari ad vitam & multiplicata, vt cōfundatur error humanus. Et quod seminas, nō corpus quod futurum est seminas: sed nudum granum, & reliqua, vsque seminum proprium corpus. Si ergo nudum granū seminatur vt Dei nutu quodammodo elementorum ministerio vestitum resurgat, multa secum habens incrementa vtilitatis humanæ: cur nō credibile sit Dei virtute mortuum posse resurgere, meliorata tantū substantia, non numero multiplicatū? Quid ergo requiritur ab infideli, quo corpore resurgāt mortui, cū exēpla prædicāt ad fidē hanc melioratæ resurrectionis non amissæ substantiæ, quia proprium corpus recipiet in quo creatus est Adam iuxta exempla su pradicta. Non omnis caro eadem caro: sed alia quidem hominum, alia autem pecorum, alia caro volatilium, alia autem piscium. Cum ex eadem massa omnis caro sit, vnde & quomodo in his tanta diuersitas est, vt vna impensa faceret genera diuersa? Dicant nunc sophistæ mundi, & scrutatores siderum si valent comprehendere quæ extra se sunt, cum quid intra se sit nesciant. Denique omnes mundani philosophi quia mentem suam legi Dei humiliare, vt fidem eius susciperent noluerunt, diuersa semper & contraria asserentes, inanissimis disputationibus inuicem se confuderunt, quia in vllo eorum testificatæ veritatis signum agnitum est, quod antè positum verbis comēdaret doctrinam, sicut & Deus decreuit disciplinæ vestræ quæ non verbis probatur, sed virtute cui non possunt verba resistere. Quemadmodum ergo ex vna impensa diuersa animantium caro est: ita & vnius carnis homines diuersi erunt dignitate in resurrectione, vt talis vnusquisque appareat qualis fuerit meriti, quippe cum etiam hìc diuersitatem corporum videamus.

Et infrà subdit.

Exempla dat vt non sit dubium resurrectionem futuram mortuorum, vt accepta ratione nemo ambigat. Seminatur in corruptela, surget in incorruptela. Seminare est sepelire vt corrumpatur: resurgere aut iam in incorruptela iā exuscitatū non posse corrūpi, sed habere claritatem immortalitatis. Seminatur in ignominia, resurget in gloriam. In ignominia seminatur, dum in tetrico ponitur fit fœtidum, & scatet vermibus. Surgere aut

re autẽ in gloriã eſt, quia exuſcitatũ & lumẽ erit, & nullam ſqualoris iniuriã patietur. Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute. In infirmitate ſeminatur, quia immobile eſt & irregibile. Surget autẽ in virtute, quia iam totum viuum erit ac vegetũ. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Animale corpus eſt, dum cibis ſuſtentatur vt viuat: Spiritale autẽ, cum horum nihil indigebit, cõuerſum in vitã. Omnia ſupradicta hoc ſenſu clauduntur.† Non enim aliud continetur in ſuperioribus, niſi quod animale corpus moritur, & reſurget ſpiritale, quod neque iam mãducet, neque bibat, nec infirmetur, nec ſit fœtidũ, nec tetrũ natura. Sic enim ſcriptũ eſt: Factus eſt primus homo Adam in animã viuentem.† Hoc in Geneſi dictũ eſt, quia accepto ſpiritus flatu Dei factus eſt homo in animã viuentẽ. Officiũ enim ſpiritus animare eſt corpus: ita tamẽ, vt continuã vitam non habeat, niſi cibi & potus auxilio vtatur. Nouiſſimus autẽ Adam in ſpiritũ viuificantẽ: hoc eſt, qui ante fuerat factus in animam, factus eſt in ſpiritu per reſurrectionẽ, vt mori nõ poſsit, quia fiet totus viuẽs. Sed non primũ quod ſpiritale eſt: Quia animale ex Adã: ſpiritale verò per Chriſtum ex reſurrectione mortuorũ. Primus homo de terra terrenus, ſecũdus homo de cælo cęleſtis: qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Primus homo Adam, eſt de terra, tẽporalis, cui ſuccedit mors: Secũdus homo, Chriſtus eſt, de cælo, qui reſurgẽs, mori neſcit. Qualis eſt ille terreſtris, tales & terreſtres. Hoc eſt, quia terrenus mortalis eſt, mortales ſunt & terreni: Peccãs enim Adam mortẽ inuenit, vt omnes ex eo mortales ſint. Et qualis ille cæleſtis, tales & cæleſtes: Id eſt, vt Chriſtus, qui nõ peccauit, vincẽs mortem, cæleſtis eſt: ita ſint & credẽtes illi: quãuis & nõ credentes ſpiritales futuri ſint, ſed ſicut ſpiritalia nequitię, vt ſint tenebroſi. De ſanctis enim nunc loquitur, qui reſurgẽt ad gloriã. Sicut enim q nõ iudicati, ita & qui credũt, iam cæleſtes dicũtur. Igitur ſicut portauimus imaginẽ terreni, portemus & imaginẽ cęleſtis. Hoc eſt ſicut formã habuimus mortalitatis per peccatũ Adæ ſerui facti peccati: ita & formã habeamus vitæ per iuſtitiã Saluatoris, facti ſerui iuſtitiæ: non mundi, ſed Dei: dum ea agimus, quæ immortalitate digna ſunt. Hoc autẽ dico fratres quia caro & ſanguis regnum Dei poſsidere non poſſunt. Carnem perfidiã vult intelligi: ſanguinẽ turpẽ & luxurioſam vitam: quia cupiditas hæc à feruore ſanguinis generatur: vt oſtenderet non ſolùm incredulum dignam reſurrectionẽ non habere, verum etiã illum qui deſideriis & vitiis carnis obtemperat. Commonet ergo & inſtruit qua ratione regnũ cælorum cõſequi mereamur. Neque corruptio incorruptelam poſsidebit. Hoc dicit, quia corruptela & laſciuia vitæ pœnã neceſſe eſt patiatur, nõ quia improborũ ſubſtãtia penitus deficiat: nam cõſtat vtique omnes homines immortales reſurgere. Ecce myſteriũ dico vobis: Omnes quidem reſurgemus id eſt, tam credẽtes quàm incredentes: Sed non omnes immutabimur. Nunc vniuſcuiuſque meritum in reſurrectione ſignat, qualis in ſingulis futura ſit. In nictu oculi, in momẽto: id eſt, citò, ſine aliqua mora. In nouiſsima tuba. Quia poſtremũ bellum geritur aduerſus dæmones, ac principes & poteſtates & ipſum diabolũ: hoc enim fiet poſt annos mille, quibus hîc regnabit Saluator extincto antichriſto, cum ſatanas dimittetur de carcere ſuo ad ſeducendas gentes, & Gog & Magog, qui ſunt dæmones, vt pugnent aduerſus caſtra ſanctorum. Nec enim temporales homines poterunt aduerſum æternos dimicare. Nam & Ioannes Apoſtolus ait: Vidi Michael & Angelos eius in templo pugnantes aduerſus draconem & Angelos eius, qui eſt diabolus & ſatanas. Ideóque hîc, nouiſsima tuba ait: quia non ſemel cum illo pugnatum eſt, quia & in antichriſto pſeudoprophetæ, qui faciebant coram illo ſigna & prodigia, aduerſus quos pugnatum eſt: & hoc loco nouiſsi-

† Ab hoc loco vix quicquã reperitur, præter textũ Apoſtoli, cũ exemplaribus hactenus emiſsis cõſentiẽs: hoc ideo fortaſſis, quòd diuerſa à noſtris exemplaria nactus eſſet huius operis compilator.

Alludit ad id quod ſcribit Ioannes Apocalypſi 20. et Ezechiel 38.

A mẽ aduerſus illum pugnabitur, vt iam mittatur in gehennam: Et Saluator inter cætera ait, Nunc princeps huius mundi mittetur deorſum. Et tunc ergo, & frequenter victus eſt, ſicut Iſaias Propheta dicit: Quomodo cecidit de cælo lucifer qui mane oriebatur? Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Surgentibus enim peccatoribus & impiis, ſancti immutabũtur in claritate, vt caro fiat ſpiritalis cum gloria, quaſi plumbum ſi fiat aurum. Sãcti enim in aduentu Domini ſurgent, ſicut ſuperius ait: Initium Chriſtus: deinde ij qui ſunt Chriſti: In aduentu eius, ſicut in Apocalyp. continetur. Peccatores enim non ſunt Chriſti: qui audiunt à Domino: Non noui vos. Qui enim Chriſti ſunt, carnem crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Ideo in pſalmo primo ſcriptum eſt: Ideo non reſurgent impij in iudicio, neque peccatores in cõſilio iuſtorũ. Ab impiis enim, nõ eſt vt Chriſtus requiratur: ſed ad hoc ſurgẽt vt pereant, videntes verum eſſe quod B credere noluerunt. Perire eſt autẽ, à Deo eſſe alienũ, ſicut ait ad Romanos: Quicunque enim extra legẽ peccauerint, ſine lege peribũt: & qui in lege peccauerũt, per legem iudicabuntur. Indigni etenim ſunt reſurgere cum ſanctis, ſicut ait: Neque peccatores in cõſilio iuſtorum. Oportet enim corruptibile hoc induere immortalitatẽ. Suprà dixit: Et mortui reſurgent incorrupti: id eſt, immortales erunt, non tamen impaſsibiles. Ij enim, quos dicit, pœnas patiẽtur pro qualitatibus delictorum ſuorum, ita vt exeant inde ſoluto debito: impij autem æterna pœna torquentur. Ait enim: Qui non crediderit, iam condemnatus eſt. Vnde & Iſaias Propheta ait: Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. In aduentu Domini & ſancti reſurgent, & qui viui fuerint inuenti, obuiam rapientur Domino in aëra, mortem quaſi ſoporem paſſuri. In ipſo enim raptu & mortem & reſurrectionem habebunt, ſicut ad Theſſalonic. C idem Apoſtolus ſcribit. Tempore enim antichriſti aut in poteſtate erũt, aut rei, aut in latibulis, aut in pœna poſiti cæteri gẽtiles, quos Dominus Ieſus cum duce ipſorum antichriſto, in aduentu ſuo interficiet ſpiritu oris ſui: id eſt, iuſſu eius igni exurentur per angelos virtutis eius.

Iſai.14.

Matth.7.

Roman.2.

Et ſuper primam ad Theſſal. cap. iiij.

Tom.V.

Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui viuimus, qui ſubrelicti ſumus in aduentu Domini, non præueniemus eos qui dormierunt: quia ipſe Dominus in iuſſu, & in voce Archãgeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo, & qui mortui ſunt in Chriſto reſurgẽt primi: Deinde nos qui viuimus, vna cum illis rapiemur in nubibus obuiam Domino Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum Domino erimus. Quare conſolamini vos inuicem, in his verbis. Senſum Domini loqui ſe profitetur, cum dicit: Hoc vobis dicimus in verbo Domini. Vt enim fidam ſpem & ratam gloriam reſurrectionis ſanctis promiſſæ demonſtret, ordinem ipſum quomodo fu- D tura ſit exponit nutu iudicis Chriſti ſancto Spiritu intimante, vt ipſa ſpe qui charos ſuos præmiſerunt, non doleant, addiſcentes quia in aduentu Domini priores reſurgent qui in Chriſto moriuntur. Ipſe enim Chriſtus Dominus voluntate Patris, quaſi primus Angelus Dei cum exercitu cæleſti (ſicut continetur in Apocalypſi Ioannis Apoſtoli) deſcendet de cælo ad gerendum bellum nomine Dei ante antichriſtum: quo extincto, iuſſu eius reſurgent mortui. Hoc eſt ergo in tuba Dei deſcendere, nomine Dei bellum gerere. Eſt enim & (vt ipſe dixit ad Ieſum filium Naue) dux & princeps exercitus Domini: Propter quod Archangelus dicitur. Cum autem in tuba Dei deſcendet, Deus eſt: quia vtrunque continent ſcripturę, ſicut in Exodo Angelum in flamma apparuiſſe Moſi legimus, ſtatim ipſum in ſubiectis eſſe Deum agnoſcimus, id eſt, Filium Dei, dicente eadem ſcriptura: Et accedens, inquit, Moſes, auertit ſe: quia

Exod.3 non potuit considerare in faciem Dei. Deus ergo est, quia Filius Dei verus est. Dux autem & princeps ideo, quia caput omnium est: quia per ipsum omnia. Resurgentibus ergo primis qui in Christo mortui sunt, deinde nos qui viuimus rapiemur vna cum illis baiulis nubibus obuiam Christo in aëra, vt cum Domino omnes veniant ad prælium, & quos occiderat, videat viuos: quia sicut Domino famulatæ nubes sunt, ita & iis quos fratres suos dignatus est appellare. Et sic semper cum Domino erimus. In ipso enim raptu mors proueniet, & quasi per soporem, vt egressa anima in momẽto reddatur. Cum enim tollentur, morientur: vt peruenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiãt animas: quia cum Deo mortui esse non possunt. Hac spe consolari se inuicem iubet eos, qui adhuc more gentili charorum suorũ excessum putabant lugendum.

Resurgentium ergo erit differentia. Libro de bono mortis. Require suprà, cap. Anima: & libro supradicto de fide resurrectionis.

Tom.III. Omnes quidẽ resurgent: sed vnusquisque, vt ait Apostolus, in suo ordine. Communis est Diuinæ fructus clementiæ, sed distinctus ordo meritorum. Dies omnibus lucet, Sol omnes populos fouet, pluuia possessiones omnium vberiore imbre fœcundat. Omnes nascimur, omnes resurgemus: sed in vtraque vel viuendi, vel reuiuiscendi gratia dispar diuersaque conditio. In momento enim in nictu oculi, in nouissima tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quin etiam in ipsa morte quiescunt alij, viuunt alij. Bona quies, sed vita melior. Denique Paulus ad vitam excitat quiescentem, dicens: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit tibi Christus. Ergo hic excitatur vt viuat, vt similis Pauli fit, vt possit dicere: Quia nos qui viuimus, non præueniemus eos qui dormierunt. Non enim communem hunc viuendi loquitur vsum, spirandíque commercium, sed meritum resurgendi. Nam cum dixisset, Et mortui qui in Christo sunt resurgent primi: subiecit, Deinde & nos qui viuimus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aëra.

Ephes.5.

Concludit ibidem infrà.

Itaque licet in momẽto resuscitentur omnes, omnes tamen meritorum ordine suscitantur. Et ideo primi resurgent, qui maturo deuotionis occursu, & quodam antelucano fidei exortu prodeũtis Solis æterni radios receperũt. Quod vel de patriarchis iuxta veteris seriem testamenti, vel de Apostolis iuxta Euãgelium iure memorauerim: Secundi autem qui ritus gentium relinquentes, ab errore sacrilego transierunt in Ecclesiæ disciplinam. Et ideo illi primi ex patribus, isti secundi ex gentibus. Ab illis enim lux fidei cœpit, in istis vsque ad mundi occasum suscepta durauit. Tertij suscitantur & qui ab Austro & qui ab Aquilone sunt. His quatuor terra distinguitur: His quatuor annus includitur: His quatuor mundus impletur: His quatuor Ecclesia congregatur. Omnes enim qui sacrosanctæ Ecclesiæ copulati Diuini nominis appellatione censentur, prærogatiuam resurrectionis & delectationis gratiam consequentur. Quoniam venient ab Oriente, & Occidente, & ab Aquilone, & ab Austro, & recumbent in Dei regno.

Post resurrectionem status erit beatorum. Libro septimo super Lucam.

Cap.25. Tom.V.

Itaque si in hac vita tres mensuræ in eodem fermento manserint donec fermententur & fiant vnum, vt æqualitatum nulla distãtia fit, nec compositi ex trium diuersitate videamur, erit in futurũ diligentibus Christum incorrupta communio, nec compositi manebimus. Nam & qui compositi nunc sumus, vnum erimus, & in vnam substantiam transformabimur. Neque enim in resurrectione aliud erit alio inferius, sicut nunc fragilis in nobis est carnis infirmitas, & corporalis ha-

A bitudo naturæ, vel vulneribus patet, vel iniuriis subiacet, vel sui oneris mole depressa supra terras nequit extollere altius atq; eleua re vestigiũ, sed in simplicis creaturæ gratiam figurabimur, cum completũ fuerit quod dictum est à Ioanne: Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum reuelatum est quid erimus: sed scimus, quia cum reuelatum fuerit, similes ei erimus. Itaque cum Dei natura sit simplex, (Spiritus enim Deus est) nos quoque in eandem imaginẽ figurabimur, vt qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur sicut imaginem illius terreni portauimus, portemus & imaginẽ huius cęlestis, quam animus noster debet induere. 1.Ioan.3. 1.Cor.15.

Similem sententiam super secundam ad Corinth. capit. quinto. Require suprà, cap. Mors.

RESVRRECTIO MYSTICA. *Quia resurrectio mysticè aliquãdo accipitur, sicut est resurrectio à culpa: propterea super epistolam ad Colossen. cap. tertio.* Tom.V.

B Si enim consurrexistis cum Christo, quę sunt sursum quærite, vbi Christus est ad dexterã Dei sedẽs. Hos cum Christo resurrexisse asserit in baptismo, qui super cælestia cogitant, vbi sedes Christi est, vbi Deus Pater Filio suo tradidit dexterã, vt regnet & iudicet: Iudicis enim in sinistra sedere non est. Resurrectio tamen duas habet formas, vt primò animo de terris resurgat ad cælos: deinde recepto corpore resurgat raptus Christo obuiam. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Supernorum cælorum qui æterni sunt, habitacula nos petere exhortatur: ab iis autem omnibus quæ in firmamento & sub firmamẽto sunt, dissimulandum. Quisquis enim his se superstitionibus occupauerit, impedimentum patietur. Non enim poterit hæc transcendere, quibus se inclinauit vt dominis.

Culpa ergo originalis est mors, & baptismus resurrectio. In sermone secundo de sacramẽtis. Require suprà, cap. Baptismus. Et libro secundo de Iacob & vita beata. Cap.3. Tom.IIII.

C Conuenienter quoque ibi sepulta est sancta Rachel, quia omnes qui baptizãtur in Christo, consepeliuntur cum eo. Sic enim docemur dicẽte Apostolo: Cõsepulti enim sumus cũ illo per baptismũ in mortẽ, vt queãdmodũ ille surrexit à mortuis propria virtute suscitatus, ita & nos resurgamus per gratiã eius. Tunc igitur verè absconditur omnis error gentilium, cum quis fuerit ablutus à vitiis: quia cõfixus cruci vetus homo noster, nescit iam veteri seruire peccato. Roman.6.

Resurgimus etiã per pœnitentiã & continentiã. Libr. ij. de pœnitentia. Require suprà, cap. Fletus: & cap. Lacryma.

RETE. *Per retia intelliguntur laquei: peccatorum. Vnde libr. super Beati immaculati, litera sexta, versu tertio, pertractans illud Canticorum secundo En ipsa stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Sed litera Ambrosij habet, Eminẽs super retia: dicit sic:* Tom.IIII.

D Si possessionem minoris nõ tanquam solicitus inuasor aspicias, sed quasi parens sedulus religioso tuearis affectu, per has fenestras prospicit Christus, vt vocet sponsam eminens super retia. Bene eminens, quia solus est quem retia non inuoluerint peccatorum. Omnes intra retia erant, imò adhuc intra retia sumus, quia nemo sine peccato nisi solus Iesus.

Et infrà subdit.

Quot vitia, tot retia: quot peccata, tot laquei: hæreditarij iam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Iesus, vt Adam solueret: venit liberare quod perierat. Omnes retibus tenebamur, nullus alium eruere poterat, cum se ipsum non possit eruere. Talis ergo necessarius fuit, quem vincula generationis humanæ delictis obnoxia non tenerent, non cepisset auaritia, non ligasset dolus: Is solus erat Iesus, qui cum huius carnis se circundedisset vinculis, captus non erat, non erat alligatus, sed disrumpens ea atque dissoluens, ad se magis vocauit Ecclesiam prospiciens per laqueos, eminens super retia, vt & ipsa

ipsa disceret, vinculis non teneri.

Et infrà.

Audiamus itaque quid dicat: Exurge veni proxima mea: Hoc est, surge à mortuis, exurge à vinculis, quibus circundata tenebaris. Exurge, quia ego resurrexi tibi: Solue vincula iniquitatis, quia ego iam solui tibi: Veni, quia retia iam soluta sunt. Virgo peperit, puer natus ex virgine est. Nihil debet muliebri hæreditati, quia quasi filius mulieris non tenetur.

Cap.4. Tom.IIII. *Aliter pertractat prædicta. Libro de Isaac & anima.*

Quid est hoc, nisi fortè quia illa retia nobis sunt, non illi? Retia eò quòd adhuc illa anima intra sensibilia & mundana sit posita. Igitur adhuc in secularibus, sed tamen quærenti eum per retia ostendit. Denique dicit ad animam huiusmodi: Surge, veni proxima mea: Id est, Surge à delectationibus mundi, surge à terrenis, & veni ad me, quæ adhuc laboras, & onerata es: quia solicita es quæ sunt mundi. Veni supra mundum, veni ad me: quia ego vici mundum. Veni prope me, iam pulchra æternæ vitæ decore: Iam columba, id est, mitis atque mansueta, iam tota gratiæ spiritalis. Iure ergo retia iam timere non debet anima, cùm is vocet ad se animam, qui tentamentis & retibus mundi non potuit capi. Nam cum nos homines in medio laqueorum ambulemus per appetentiam escæ simul & laqueis noxij, ille in corpore positus retia non timebat, sed eminebat super retia, id est super tentamenta mundi & corporis passiones, imò & alios eminere faciebat. Ideóque & hanc animam fundare volens, dicebat: Surge, veni proxima mea, noli timere retia: iam præteriit hyēs. Id est venit Pascha, venit indulgentia, aduenit remissio peccatorum.

Tom.III. *Per rete etiam intelligitur apostolica prædicatio. Vnde lib.ij. de virginitate, parte ij.*

In hac naui piscatur Petrus, & nunc retibus, nunc hamo piscari iubetur.

Et addit quod infrà scriptum est, cap. Stephanus. Et adiungit ibidem.

Ergo & retibus & hamo piscatur perfectior vt rete concludat, hamo adurat. Sed reti turba concluditur, hamo singularis eligitur. O si mihi liceret illum hamum vorare, qui adureret os meum, & leui daret salutem vulnere. Intrate ergo filiæ in Apostolorum retia, quæ non hominis authoritate, sed Dei voce laxantur. Rete enim sapientiæ spiritalis atque doctrinæ regnum cælorum est: quia scriptum est: Simile est regnum cælorum reti misso in mare. Audistis hodie dicentem Dominum Iesum Simoni: Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. Antè non ducebat in altum Petrus, quādo piscabatur in stagno: Et si mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe: Aqua alta consilium in corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideíque remigium, duc in cor viri.

Matth.13. Luce 5.

Cap.11. Tom.IIII. RETRIBVTIO. *Retribuere mala pro malis non debemus. Lib. de Ioseph. Require suprà cap. Inuidia.*

RETRO. *Retrò redeūt infideles. Vnde lib. de Ioseph, loquens de Iudæis.*

Ideóque retrò regressi sunt, qui ante se videre non poterant. Retrò redeunt, qui Christum amittunt. Denique in Euangelio cum corriperent ad mortem Dominum Iesum, redeuntes retrò ceciderunt in terram. Meritò retrò reuertebantur, qui in terrenam labem ab illa cæsti gratia recedebant.

Cap.6. Tom.V.

Retrò respicere, est ad seculum redire. Lib. viij. super Lucam. Require suprà cap. Arctare. Et infrà subdit.

Et ideo Dominus, Memores, inquit, estote vxoris Lot. Quæ ideo quia respexit retrò, perdidit naturæ suæ munus. Retrò enim satanas, retrò Sodoma. Quapropter fuge intemperantiam, declinato luxuriam. Et vt cognoscas, quia non omnes possunt fugere in montem, recordare quia ille qui se à veteribus studiis non reflexit (Sodomam enim antè delegerat) ideo euasit, quia peruenit ad montē. Illa quæ infirmior fuit quoniam ad posteriora respexit, nec mariti adiuta suffragio ad montem peruenire potuit, sed remansit.

Similiter libro de fuga seculi. Require suprà capite Ascensus. Et eodem libro. Require suprà cap. Fuga.

REVELATIO. *Passim non sunt reuelanda mysteria. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu quarto. Require suprà capite Absconsio. Reuelare tamen quis Deo debet suam conscientiam in confessione peccatorum & quare, pulchrè deducit super Psal. xxxvj. Require suprà cap. Prædictio.*

REVERENTIA. *Est habenda magis Deo quàm homini, vt colligitur. Lib. j. de Apologia Dauid.*

Stabat ante arcam Domini potentissimus regum: & cum à propria reprehenderetur vxore, quòd nudatus esset ante faciem puellarum, respondit: Coram Domino nudabor adhuc, & ero nugax ante oculos tuos, vt honorificetur, inquit, Dominus, qui me pro patre tuo asciuit in regnum: docens contuitum regalis potentiæ non habēdum, vbi religioni exhibetur obsequium. Honestum est enim pro religione facere, etsi id incongruum potestati sit.

Reuerentia est habenda dum celebrantur Diuina. Libro tertio de virginitate, parte ij. Require infrà c. Virgo.

Reuerentia est habenda parentibus. Lib. de Noë & arca. Require suprà cap. Filius hominis.

REVERTI. *Ad Dominum reuerti quilibet debet. In tractatu de ij. interpellatione Dauid. Require suprà cap. Astrologia. Reuertentes recipit Iesus: quia vt dicit Lib. j. de pœnitentia.* Tom.I.

Certè Iesus amplius gloriatur dum recipit reuertentes.

REX. *Est propriè Christus. In sermone iiij de sacramentis ad neophytos.* Cap.3. Tom.eod.

Melchisedech significatur rex iustitiæ & rex pacis. Quis est iste rex iustitiæ? nunquid homo quisquam potest esse rex iustitiæ? Quis ergo rex iustitiæ, nisi iustitia Dei, qui est Dei pax, Dei sapientia, qui potuit dicere, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis? Ioan.14.

Cap.2. Tom.eod. *Lib. de Ioseph, exponens Ioseph somnium primum.*

Regem venturum visio illa signabat, quem omnis caro generis humanis inflexo adoraret genu. Cap.eodem.

Et infrà subdit de secundo somnio, inuehens in Iudæos.

Quis est ille quem parentes & fratres adorauerūt super terram, nisi Iesus Christus, quando cum Ioseph & mater cum discipulis adorauerunt, Deum verum in illo corpore esse confitentes, de quo solo dictum est: Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ & lumen? Obiurgatio autem patris, quid significat, nisi duritiam populi Israël? ex quibus secundum carnem Christus, quem hodiéque Deum esse non credunt, nec volūt adorare quasi Dominum, quia ex se natum esse cognoscunt. Audiunt itaque responsa eius, sed non intelligūt: legunt ipsi quòd eum Sol & Luna laudent, & nolūt credere dictum esse de Christo. Itaque Iacob typo fallitur alieno, sed suo amore non fallitur. Pietas in eo paterna non deerat, sed erraturæ plebis affectus exprimitur. Psal.148.

Non ergo tanto somnio patriarcha non credidit, qui vtrunque pariter gemino prophetabat oraculo, vt & personam iusti repræsentaret & populi, quòd Dei Filius venturus esset in terras, qui & diligeretur à iustis, & negaretur à perfidis. Cap.5.

Propterea reges Iudæorum tantummodo durauerunt vsque ad Christum. Lib. de benedictionibus patriarcharū, loquens de benedictionibus Iudæ. Cap.4. Tomo eod.

Donec veniat ille, non deficiet dux ex Iuda vt vsque ad eius ortum regalis successionis fides incorrupta ser-

uetur. Postea enim per Herodem successio adulterata, prærogatiuam dignitatis amisit. Etenim quia verum regem negauerunt, falsos habere cœperunt. Ergo hoc dicit patriarcha: Seruabitur in iudicibus vel regibus Iudæorum intemeratæ successionis hæreditas ducta per reges, donec veniat cui repositum est vt Ecclesiam Dei congreget ex conuentu nationum omnium, & gentilium deuotione populorum: hoc est, ipsum manet, ipsi debitũ seruatur, ipsi tantæ gratiæ prerogatiua defertur.

Reges mundi sunt à Deo. Super epistolam ad Romanos, cap. xiij. Require suprà cap. Princeps. Reges qualiter debeant eligi, quales esse, quomodo viuere, & qualiter à subditis honorari, describit lib. v. Hexameron. Require suprà cap. Apes. Distinguitur autem de regibus. Lib. ij. de Abraham.

Cap. 10. Tom. eod.

Ideo tanquam ei cui promiserat plenitudinem perfectionis, ait: Augebo te valde, & ponã te in gentes, & reges de te erunt: quia eius qui fidelis est, totus mundus diuitiarum est & augetur, non minuitur vt stultus. Ponitur in gentes Abraham: hoc est fides eius ad gentes transfertur, & reges seculi qui crediderunt, & se subiiciunt Domino Iesu, cui dicitur: Tibi offerent reges munera. Nec illud absurdum quia ex genere Abrahæ non solùm reges erunt dignitate, verùm etiam illi reges qui peccato non seruiant, nec vincat eos malitia, supra quos regnum mors non habeat. Mentis quoque bonæ cognouimus reges esse & principes inuentiones: quæ sicut Abraham mediocris quidem generationis prouentus nõ habet, sed abundat regalibus. Cui data est terra in possessionem, vt dominetur corpori, nec sit captiua voluptatum carnalium, sed quasi famulatu debito obnoxia caro menti seruiat. Secundum personam autem Abrahæ euidens mysterium Ecclesiæ, quæ totum orbem fidei hæreditate possedit. Bene pater electionis dicitur, pater fidei, pater piæ confessionis.

Versu 6. Tom. eod.

Reges propterea dicuntur vel dici possunt Dei ministri, vt sunt clerici & religiosi. Libro super Beati immaculati, litera sexta.

1. Pet. 2.

Possumus & illos reges intelligere quibus dicitur à Petro: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem. Sunt enim reges qui offerunt in Hierusalem sapientiæ suæ munera, quibus data est gratia verbum loqui, & quadam potestate regali flectere populos, & animas mulcere sanctorum, non erubescentes in eo, quia nihil alienum ab honestate loquuntur. Quos nemo redarguat & repellat quia non sint digni, quos idoneos Christus testamenti noui fecerit ministros, & iam in illo non erubescentes, eò quòd non metuerent ne confunderẽtur disceptantium contra assertionem superati. Rex igitur est, qui non erubescit ne in actu reprehendatur, redarguatur in sermonibus, eò quòd in vita debeat esse fundatus & verbo. Itaque quamuis perfectus esset Propheta vt nõ erubesceret in conspectu regum, tamen meditabatur in præceptis Dei omni vitæ suæ tempore, & opera sua eleuatus, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhæreret.

Tomo eod.

Rex ergo debet optari bonus, quia eius culpa nocet subiectis omnibus. Vnde lib. ij. de Apologia Dauid.

Didicimus igitur captiuitatem pretium esse peccati. Hæc enim decernitur pro crimine. Deinde aduertimus illud, quòd regum lapsus pœna populorum sit. Sicut enim eorum virtute seruamur, ita etiam errore periclitamur. Vnde optandum est nobis, vt regem gloriosum atque perfectum possimus habere. Nos ergo qui regem volumus habere perfectum, Dominum nolumus habere perfectum. An illi verò possunt hominem velle esse perfectum, qui Deum nolunt esse perfectum? Illud etiam breuiter textus operatur historiæ, vt aduertamus quàm citò veniæ spes sequuta sit. Non mediocre autem quod Nathan denuntiauit ei, hoc est inferior Propheta. Grauis enim verecundia pudórque delicti, ab inferiore deprehendi. Videtis quòd gratiam culpa minuat? Sciebat Nathan quod Dauid nesciebat, adeò caligat animus obumbratus quadam nube vitiorum. Deinde hic est Nathan, qui in superioribus Dauid acceptum Domino prophetauit, vt doleret eodem redargutum esse peccatum, quo prophetante fuerat meritum prædicatum.

Et ideo dicit in tractatu de Naboth paupere. Tom. III.

Tibi offerent reges munera. Non enim purpuratis offerentibus, sed motus proprios regentibus Iesus Dominus delectatur, qui corporali lasciuiæ mentis dominentur imperio.

Et lib. de fuga seculi. Cap. 7. Tom. I.

Non declinet ad viam seculi cor tuum, sed colloces illud in manu Domini, in qua est cor regis. Qui enim se ipsum regit (quod plus est quàm aliis imperare) cor eius in manu est Dei: & quo vult Deus, conuertit illud: Non mirum si conuertit in bonum, qui perfectæ bonitatis est.

Lib. super Beati immaculati, litera decima quarta, versu quinto. Tom. IIII.

In manibus Dei constituere vult animam suam, quia cor regis in manu Dei est. Quicunque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbari animã suã rector sui congrua viuacitate permiserit, is bene regia quadam potestate se cohibens, rex dicitur: quòd regere se nouerit, arbiter sui iuris sit, non captiuus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. Huius anima nõ perit in æternum, nec quisquam rapit eam de manu Patris omnipotentis aut Filij. Manus enim Dei quæ solidauit cælum, quos tenuerit, non amittit.

Rex Dei legibus atque natura iure ligatur, licet humanis sit absolutus, vt probat libro primo de Abraham. Require suprà capite Adulterium. Et libro primo de Apologia Dauid. Cap. 10. Tom. eod.

Tibi soli peccaui. Rex vtique erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges à vinculis delictorum: neque enim vllis ad pœnam vocantur legibus, tuti imperij potestate. Homini ergo non peccauit, cui nõ tenebatur obnoxius. Sed quamuis tutus imperio, deuotione tamen ac fide erat Deo subditus, & legi eius subiectum se esse cognoscens peccatum suum negare non poterat, sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret maioribus vinculis se teneri, quia maiora deberet, quoniam plus ab eo exigitur, cui plus commissum est. Possumus autem & ita accipere. Quis me diiudicat, cum omnes sub peccato sint? Denique Dominus de illa adultera, Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Et nemo lapidauit. Hoc igitur ait Propheta: Tibi soli peccaui, qui solus sine peccato es. Qui autem peccato obnoxius est, quasi peccatorem non potest iudicare. Inexcusabilis est omnis homo, qui in alio ea quæ agit ipse condemnat. In quo enim alium iudicat, se ipsum condemnat. Ioan. 8.

Et infrà, cap. vlt. Et lib. ij. quod require sup. cap. Dauid. Et libro super Beati immaculati, litera decima sexta, versu quarto. Tom. IIII.

Tibi soli peccaui. Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine peccato. Non potest rex, quia etsi leges in potestate habet, vt impune delinquat, Deo tamen subditus est, qui nulli debet, imò plus debet ipse, cui plus est commissum.

Rex hoc debet aduertere, quia eius potentia est velut somnium. Libro de Ioseph. Regis vita atque regnum in voluntate Dei est, qui vtrunque aufert quando sibi placet. In tractatu de Naboth paupere. Cap. 11. Tom. eod.

Ergo vos propè positi, orate & reddite munera terribili Deo, & ei qui aufert spiritũ principũ, terribili apud reges terræ: eò quòd nullo redimatur diuitis prẽmio Psal. 75.

mio, nullo inflectatur potentium supercilio, qui culpæ pretia discriminat, qui quò plus alicui contulerit, eò plus exigit ab eo. Saül priuato cōtulit regnum: sed quia mandatum non custodiuit, & regnum amisit & spiritū. Multos reges gentium propter perfidiam fecit populo patrum esse captiuos. A

Quæ deceant regem vel imperatorem, habentur in epistola secunda ad Theodosium imperatorem. Require suprà, cap. Imperator. Regis ministri in periculo viuunt. Libro de Ioseph. Nullus regnum debet vsurpare. Vnde libro primo de apologia Dauid. Tom. eod.

Habemus vnum mysterium: Accipite & aliud: ita tamen vt memineritis ex prima conceptione Beth-sabee natum esse paruulum, qui mortuus est: postea natū esse Salomonem. Illum paruulum ex conceptione furtiua: istum verò Salomonem iam ex professione coniugij. Licet igitur per Dauid intelligi Prophetam, per Prophetam populum Propheticū, ex quo & synagoga primus ille qui natus est, quoniam degenerauerat à maioribus suis per flagitia formatus, per vitia concretus populus Iudæorum, ad resurrectionis æternitatem peruenire non potuit, nec in virum perfectum excrescere, sed in exigua sensuum paruitate, & quadam virtutis defecit infantia. At verò ille qui postea ex legitima conceptus est copula, populus Christianus, ille sapiens atque pacificus (hoc etiam Salomonis interpretatione reseratur) ad incanam longeuæ resurrectionis ætatem, atque ad regnum illud cæleste peruenit. Per illum autem populum lex soluta, per istum gratia reformata est.

Regis mors non procuranda. Vnde libro tertio de offic. Cap. 9. Tom. I.

Quàm honestum, quod Dauid cum potuisset regi inimico nocere, maluit parcere? Quàm etiam vtile, quia successori hoc profuit, vt discerent omnes fidem regi seruare proprio, nec vsurpare imperium sed vereri? Itaque & honestas vtilitati prælata est, & vtilitas sequuta est honestatem. Parum est quod pepercit, addidit quod etiam in bello doluit occisum, & flebiliter deplorauit, dicens, Montes qui estis in Gelboë, neq; ros, neq; pluuia cadat super vos: Montes mortis, quoniam ibi sublata est protectio potentium, protectio Saül: Non est vnctus in oleo, sed sanguinem vulneratorum, & ex adipe belligerantium. Sagitta Ionathæ non est reuersa retrò, & gladius Saül non est reuersus vacuus. Saül & Ionathas speciosissimi & charissimi inseparabiles in vita sua, & in morte non sunt separati: Super aquilas leuiores, super leones potentiores. Filiæ Israël plorate super Saül, qui vestiebat vos coccinea vestimenta cum ornamento vestro, qui imponebat aurum super vestimenta vestra. Quomodo ceciderunt potentes in media pugna? Ionathas in morte vulneratus est. Doleo in te frater Ionatha speciosus valde. Ceciderat amor tuus in me, sicut amor mulierum. Quomodo ceciderunt potentes, & perierunt arma concupiscenda? Quæ mater sic vnicum defleret filium, quemadmodum hic defleuit inimicum? Quis gratiæ authorem tantis prosequeretur laudibus, quantis iste prosequutus est insidiatorem capitis sui? Quàm piè doluit, quanto ingemuit affectu? Aruerunt montes Prophetico maledicto, & Diuina vis sentētiam maledicentis impleuit. Itaque pro regiæ necis spectaculo, pœnam elementa soluerunt.

Allegoricè reges dicuntur vitia. Libro super Beati immaculati, litera xx. versu quinto. Tom. IIII.

Sunt reges & præsides terribiles iudicij potestate. Habes exemplum in Domini tentatione, quam pertulit. Demonstrata sunt enim ei omnia regna, & dictum est ei: Tibi dabo hæc omnia, si procidens adoraueris me. Lectum est & alibi: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Vides ante quos reges statuaris, ò homo, ante quos præsides peccatorum, si culpa regnet. Quot peccata, quot vitia, tot reges: & ante hos adducimur, & ante hos stamus. Habent etiam isti reges tribunal in mentibus plurimorum: Sed si quis Christum fateatur, statim illum regem facit esse captiuum, deiicit de solio suæ mentis. Quomodo enim poterit diaboli tribunal manere in eo, cui Christi tribunal assurgit? Math. 4. Roman. 6.

Vnde libro quinto super Lucam, quòd dæmones dicuntur reges. Cap. 23. Tom. V.

Ecce qui in veste pretiosa sunt, in domibus regum sunt. Sunt etiam mollia indumenta, deliciosior actus & mores: propter quod nos hortatur Apostolus, vt expoliantes veterem hominem cum actibus eius, induamus nouum: in quo non dulcis illecebra sit, ludúsque lasciuiæ, sed vsus laboris, & fructus, eò quòd tenera corporis cura, luxúque & lasciuiarum cupiditate mollitos, nequaquam cælestis aula suscipiat, ad quam duris laboriosæ gradibus virtutis ascenditur. Ij verò quibus fluida deliciis membra soluuntur, regni cælestis extorres intra mundi huius habitacula consenescunt: quos B rectores mundi huius atque tenebrarum vocat Apostolus. Hi sunt enim reges, qui seculari quadam potestate dominantur, suorum æmulos operum receperunt.

Moraliter reges dicuntur sensus corporis. Libro secundo de Abraham. Cap. 9. Tom. IIII.

Cognouimus bonæ mentis prouectum, qui in vitio lubricæ deflexionis exurgens, quæsiuit statum primum sapientiæ, hæreditatem iustitiæ. Quantum autem noceant leuitati vitia adiuncta, docet sequentium series lectionum. Nam illi quatuor reges de quinque regibus triumphauerant, & adduxerant equitatum totum Sodomorum, ceperunt etiam Loth filium fratris Abrahæ, & discesserunt. Quinque reges, quinque sensus corporis nostri sunt, visus, odoratus, gustus, tactus, auditus. Quatuor reges illecebræ corporales atque mundanæ sunt, quoniam & caro hominis vt mundus quatuor constat elementis. Meritò reges dicuntur, quia C habet suum culpa dominatum, habet regnum grande. Vnde Apostolus ait: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sensus igitur nostri facilè delectationibus secularibus se dedunt, & quadam eorum potestate capiuntur. Roman. 6.

RIGOR. *Vitæ rigor vel mentis debet mitigari. Libro de Noë & arca.* Cap. 21. Tom. IIII.

Itaque non viri cum viris, sed fœminæ cum viris exeunt, vt virilis inter se interdicta permixtio, permissa autem virilis & fœminæ legitima sorte coniugij copula videretur. Sensus autem altior hoc habet, vbi periculum est, viriles quædam & fortiores disceptationes menti adhæreant, & eo se mens quasi quandam tueatur sobolem filiorum, quò tempestatibus & grauioribus passionibus acies quædam virilis occurrit. Decurso autem periculo, nihil obstet, sed molliores cogitationes validioribus copulentur: non vt effœminentur à mollioribus fortiores, sed vt molliores sensus velut D quibusdam virilibus roborentur, cum omnia consilia nostra ad virtutem, iustitiam, integritatem, fortitudinem dirigantur, & quodam vsu seminarióque virtutum creari atque adolescere possint validiora consilia. Non est igitur vtile, cum vitiorum aliqua confusio est, quæ mentem occupet, serere aliquas cogitationes atq; generare & parturire mentem. Cum autem compressæ fuerint cupiditates, & mens requieuerit, tunc seminario quodam disceptationis accepto, virtutes possunt & bona opera germinari.

RISVS. *Signum est lætitiæ: & ideo competit hoc nomen propriè Christo. Libro de Isaac & anima, cap. j.* Tom. IIII.

Isaac enim risus Latinè interpretatur. Risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat, quòd is vniuersorum lætitia sit, qui mortis formidolosæ vel pauore compresso, vel mœrore sublato, factus est omnibus remissio peccatorum?

Sanct

Cap.11. Tom.IIII. *Sanctorum risus est cum reuerentia semper. Vnde libro secundo de Abraham.*

Quid est autem quod ait: Cecidit in faciem Abraham, & risit? Et hîc reuerētia significatur, quod timuit Deum velut libero risu lædere, quamuis risus lætitiam declararet viri iusti, qui tantis gratulabatur promissis. Non enim dubitantis hic risus, sed credētis fuit. Simúlque cadunt ante Deum omnia, & mutantur, & transeunt: sola illa immutabilis stat semper substantia. Aut fortasse & in hoc mysterio prophetauit Abraham Dominum Iesum, quòd per susceptionem Dominici corporis & resurrectionem tanti complenda oraculi foret gratia. Adorat igitur non elementum terræ, de quo dictum est: Et adorate scabellum eius, quoniam sanctum est. (Psal.98.) Vbi enim corpus, ibi & aquilæ, quæ adorauerunt versantem in corpore. (Matth.24.)

In exhortat. ad virgines. Tom.I. *Risus vitiosus reprehenditur. Lib. ij. de viduis, part. iij.*

Quid autem idem Ecclesiastes monuerit nos omnes de immoderatione ridendi, consideremus. Sicut vox, inquit, spinarum sub olla, ita risus stultorum. Nempe spinæ cum ardent, sonant: & citò exuruntur, vt nullus effectus caloris sit. Vnde & de Iudæis dictum est: Exarserunt sicut ignis in spinis. (Psal.17.) Exusti sunt enim suo risu, & conflagrârunt in Domini passione, quando in animæ suæ iocabantur incendium, dicentes: Sperauit in Domino, eripiat eum: saluum faciat eum, quoniam vult eum. (Psal.21.) Et deridentes percutiebant calamo caput eius, & spinis eum coronabant, atque acetum ei vt biberet, offerebāt: Ille risus synagogam incendit in æternum. Sic ergo est risus stultorū, qui sine gratia sonat, & ollam corporis sui vrit. Meritò negabat Sara quia riserat ne videretur ridendo de effectu promissorum dubitasse cælestium. Et tamen ille risus plenus grauitatis fuerat, & pudoris, quem nemo alius testis nisi Deus solus cognosceret, quem occulta non fallunt.

Cap.6. Tom.I. ROGARE. *Vult rogari Deus, atque debet. Libr. ij. de pœnitentia.*

Tanta enim pœnitentiæ medicina: vt mutare videatur suam Deus sententiam. In te est igitur vt euadas: vult rogari Dominus, vult de se sperari, vult sibi supplicari. Homo es, & vis rogari vt ignoscas, & putas, Deum tibi roganti non ignoscere?

Tom.II. *Rogandus est cum deuotione & confidentia. Vnde lib. j. de fide sanctæ Trinitatis.*

Fideli spiritu & mente deuota Iesum Dominum inuocemus, Deum esse credamus, vt in nomine eius quicquid à Patre petierimus, impetremus.

Tom.IIII. *Rogare quomodo debemus & pro quo, dicit libro super Beati immaculati, lit. xxij. versu ij.*

Intret postulatio mea coram te, secundum verbum tuum libera me. Vide ordinem. Primùm dixit: Appropinquet oratio mea: postea intellectum poposcit, secundū verbū: tertiò ait, Intret postulatio mea corā te. Nónne quodā Dominus nos inuitat vsu, & suscipere dignatur affectus? Nónne cū aliquē de primariis viris desideras cōuenire, primùm ad eius domum appropinquas: postea quæris informari atque instrui, vt cognoscas mētē patrisfamiliàs: deinde vt domum eius ingrediaris imploras, ne quis te abiiciat & excludat? Pulsa ergo & tu regiam cælestem illam: pulsa, non manu corporis, sed quadam rationis tuæ dextera. Non sola manus corporis pulsat, pulsat & vox. Scriptum est enim: Vox fratris mei pulsat ad ianuam. Pulsamus & digito. Denique & Thomas digito meruit ianuam resurrectionis aperire (Ioan.20.) Et tibi dicit Iesus: Infer digitum tuum huc, & mitte manus tuas in latus meum, & noli esse incredulus sed fidelis. Pulsa ergo digito, si nō potes tota manu. Pulsa ianuā. Christus est ianua, qui ait: Per me si quis introierit, saluabitur. (Ioan.10.) Cum hanc igitur ianuā pulsaueris, vide quomodo ingrediaris, ne fortè iam ingressus extra cōspectum regis sis. Multi ingrediuntur palatia, & non statim regem istum terrenum vident. Sed frequenter obseruant, vt aliquando videre mereantur: Nec præsumunt videndi copiam, sed iussi repræsentantur, & precē fundūt, vt cū beneuolētia suscipiatur. Primus hic sui sermonis ingressus est, ne quid titubet, ne quid offendat. Quātò magis est rogandus Deus, vt ostium misericordiæ suæ nostra ingrediatur oratio? Deniq; & Paulus rogat vt aperiatur sibi ostium verbi ad loquendū mysteriū Christi.

Et infrà subdit pro quo rogare debemus.

Sunt etiam orationis dignitates, si pro vidua roges, si roges pro pupillo, si roges pro misericordi, si roges pro nimium deuoto ac fideli, si roges in tribulatione, si roges cum dolore, si mœsto & ipse qui rogas compatiaris affectu. Intrat oratio tua Dei gratiam: intrat domū eius, si tecum Ecclesia deprecetur, si populus vniuersus imploret, vt Domini inclinet fauorem. Quid autem rogat? vt eruatur, vt liberetur, eò quòd iamdiu aduersus nequitias spirituales, aduersus tentamenta huius seculi prælietur, eò quòd graue est satis longæuo cursu istius vitæ diuturnam sustinere militiam. Denique & infrà dicit: Heu me quòd incolatus meus prolongatus est. Ingemiscit enim quòd indefessas iugi labore tendat excubias: ideo petit à tot aduersantibus liberari, nec cum terrenis hominibus vult habere consortium.

Require de ista materia sup. cap. Oratio: & cap. Petitio.

ROMA. *Quales fuerint Romani in principio conuersionis ad fidem, ostendit super epist. ad Rom. ca. j. exponens illud: Primum quidem gratias ago, & cætera.* Tom.V.

Ante omnia gaudium esse testatur suum, vtpote gētium Apostolus, quod cum Romani regnent in mundo, subiecerint se fidei Christianæ, quæ prudentibus seculi humilis & stulta videtur. Cum ergo multa essent, ex quibus gauderet in Romanis (erant enim doctrinæ memorabiles, & boni operis cupidi, studiosíque magis agendi bene, quàm sermonis: quod non est longè a religione Diuina) in hoc tamen primùm gaudere se dicit, quia fides illorum in omni loco currebat, quamuis non secundum regulam ab autoribus traditę veritatis: tamē quia quod ab vno Deo erat interposito nomine Christi cœperant venerari, gratulatur sciens illos posse proficere. Per quod etiam charitatem suam circa illos ostēdit, quando congaudet bono cœpto illorum, & hortatur ad profectum.

Qualis esse deberet, dicit in epistola Anisij quæ annumeratur inter epistolas Ambrosij: Vide sup. cap. Papa.

De Romana ecclesia atque pontifice, plura dicit in relatione concilij Aquilegiensis: quæ require sup. ibidem.

ROS. *Causa roris dicitur esse Luna. Lib. iij. Hexameron. Require sup. cap. Luna. Ros significat gratiam Christi. Lib. ij. de virginitate, parte ij. Require supr. capite Caput. Et lib. super Beati immaculati, litera xj. versu iij. Require inf. cap. Vter. Ros etiam significat Christum, vel eius incarnationis mysterium. Lib. j. de Spiritu sancto loquens de Gedeone.* In prolog. Tom.II.

Et tamen licet fortis & fidus, pleniora adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat, dicens: Si saluas in manu mea Israël, quemadmodum loquutus es Domine? Ecce ego pono lanæ vellus in area, & si ros factus fuerit super vellus, & super omnem terram siccitas, cognoscam quia in manu mea populum liberabis secundum promissa tua. Et ita factum est. Sed adiecit postea, vt rursus ros proflueret super totam terram, & siccitas esset in vellere. Quærat fortasse aliquis, vtrúmnam quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus informatus indiciis, adhuc plura poscebat. Sed quemadmodum poterat videri quasi ambiguus, incertúsq; tē tentasse, qui mysteria loquebatur? Non ergo ille ambiguus, sed prouidus, ne nos ambigeremus. Nam quomodo ille ambiguus, cuius precatio habebat effectum? Iudic.6.

Vnde

Vnde autem securus adorsus esset prælium, nisi intellexisset oraculum? Ros enim in vellere, fides erat in Iudæa: quia sicut ros Dei verba descendunt. Ergo quando totus orbis infructuoso æstu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cælestis visitationis in vellere. Postea verò quàm oues quæ perierant domus Israël, vnde puto figuram Iudaici velleris adumbratam: Oues, inquam, illæ fontem aquæ viuæ negauerunt: ros fidei humentis exaruit in pectoribus Iudæorum, meatúsque suos fons ille Diuinus in corda gentium deriuauit. Inde est quòd nunc fidei rore totus orbis humescit. At verò Iudæi Prophetas suos & consiliarios perdiderunt. Nec mirum si perfidiæ subeant siccitatem, quos Dominus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens: Mandabo nubibus meis, ne pluant super vineam istam. Est enim propheticæ nubis pluuia salutaris, sicut & Dauid dicit: Descendit sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Hanc nobis scripturæ Diuinæ totius mundi pluuiam pollicebantur, quæ rigaret orbem sub Domini Saluatoris aduentu spiritus rore Diuini. Venit ergo iam Dominus, venit & pluuia, venit Dominus stillicidia secũ cælestia deferens: & ideo iam nos bibimus, qui antè sitiebamus, & Diuinum illũ spiritum haustu interiore potamus. Hoc ergo præuidit sanctus Gedeon, quia verum & spiritalem rorem etiam gentes nationésque erant fidei perceptione bibituræ, & ideo diligentius explorauit. Est enim necessaria cautela sanctorum. Siquidem etiam cum vidisset Iesus Naue ducem militiæ cælestis interrogauit, Noster es, an aduersariorum? ne fortè aliquibus aduersarij præsagiis falleretur. Non tamen otiosè vellus non in campo posuit, vel in prato, sed posuit in area, vbi messis est tritici. Messis enim multa, operarij autem pauci: eò quòd per fidem Domini futura esset messis fœcunda virtutum. Nec illud otiosum quod exsiccauit vellus Iudaicum, & rorem eius misit in peluem, vt repleretur aqua: non tamen ipse eo rore pedes lauit. Alij debebatur prærogatiua tanti mysterij: expectabatur ille, qui sordes omnium solus posset abluere. Non erat tantus Gedeon, qui hoc sibi mysterium vendicaret. Non enim Gedeon, sed Filius hominis venit non ministrari, sed ministrare. Itaque cognoscamus in quo hæc mysteria videantur esse completa. Non in sancto Ierobaal. Adhuc enim erant illa principia. Ideo gentes victæ, quia siccitas erat adhuc in gentibus. Ideo Israel vicit, quia ros tunc manebat in vellere.

(Isaie 5. — Psal. 71. — Iosue 5.)

ROSA. *Quia cum spinis nascitur, ideo humanam vitam significare videtur, in qua lætis tristitia miscentur. Lib. iij. Hexameron.* (Cap. 11. Tom. IIII.)

Surrexerat antè floribus immixta teneris sine spinis rosa, & pulcherrimus flos sine fraude vlla vernabat: Postea spina sepsit gratiam floris, tanquam humanæ speculum præferens vitæ quæ suauitatem perfunctionis suæ finitimis curarum stimulis sæpe compungat. Vallata est enim elegantia vitæ nostræ, & quibusdam D solicitudinibus obsepta, vt tristitia adiuncta sit gratiæ. Vnde cum vnusquisque aut suauitate rationis, aut prosperioris cursus successibus gratulatur, meminisse culpæ eum conuenit, per quam nobis in Paradisi amœnitate florentibus, spinæ mentis animæque sentes iure condemnationis ascripti sunt. Irrutiles igitur licet ò homo, aut splendore nobilitatis, aut fastigio potestatis, aut fulgore virtutis, semper tibi spina proxima est. Semper inferiora tua respice: Super spinas germinas, nec prolixa gratia manet. Breui vnusquisque decurso ætatis flore marcescit.

ROSTRVM. *Rostrum auium rapacium est curuum. Lib. v. Hexameron. Require supra cap. Auis.*

ROTA. *Significat vitam perfectam & scientiam veteris legis atque gratiæ Christi. Vnde lib. ij. de Ia-* A *cob & vita beata, agens de fratribus Machabæis sic loquitur de quarto post tertium.* (Cap. 11. Tom. IIII.)

Et hoc perempto, iussit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine omnibus membris solueretur. At ille cum torqueretur immaniter, Dissoluis, inquit, corporis membra, sed adiungis gratiam passioni, nec eripis solatium morti. Est enim vox tonitrui in rota: quia in bono & inoffenso vitæ istius cursu cæleste resultat oraculum, sicut in Ioanne & Iacobo tonitrui filiis resultabat. Itaque illud quod legi, manifestius nunc recognosco, quia rota intra rotam currit, nec impeditur. Teres enim vita, sine vlla offensione, in quauis passione versatur, & intra hanc quoque rota currit. Currit lex intra gratiam, & obseruãtia legis intra Diuinæ curriculum misericordiæ est. Nam quò magis voluitur, plus probatur. Potius est hîc ab impiis aduersa tolerare, vt ibi consolationem à Domino inuenire possimus. Et iste consummans cursum suum, abrupit spiritum, B animámque victor effudit.

RVBVS. *Lib. iij. Hexameron.* (Tom. IIII.)

Rubi folia superiecta serpenti, interimũt eum.

RVMINATIO. *Est cum memoria meditatio. Vnde lib. super Beati immaculati, litera vij. versu vij.* (Tom. IIII.)

Non ergo perfunctoriè transeamus quæ legimus vt tunc tantùm cum legimus ea, in memoriam eorum redire videamur, sed etiam cum abest codex manibus, tanquam animantia quæ probantur & munda habente in lege, etiam cum non pascuntur, ruminare consueuerunt, ex semetipsis alimenta sibi recondita proferentes: ita & nos de nostræ memoriæ thesauro, de interioribus nostris ruminandum nobis pabulum spirituale promamus.

SABBATVM. *De sabbati præcepto dato Iudæis, loquitur in epist. vndecima ad Irenæum.* (Lib. 9. Epist. Epist. 72. Tom. III.)

C Sicut pueris ita Iudæis mãdata sunt non plena præcepta, sed ex parte, & velut vnam membri sui partem mũdam seruare præcepti sunt, qui totum corpus suũ mundum seruare non poterant. Sabbati quoque ferias vno die in hebdomada celebrare iussi sunt, vt nulli oneri subdantur, quia mundanis operibus absoluti, vtinam sic abiissent, vt in illud perpetuum futurorum sabbatũ seculorũ, nulla secum grauium veherent onera delictorum. Sed quia lubricum populum Deus nouerat, partẽ infirmioribus diei vnius obseruatione præscripsit, plenitudinem fortioribus reseruauit. Synagoga diem obseruat, Ecclesia immortalitatem. In lege igitur portio: in Euangelio perfectio est. Populus Iudæorum ligna portare prohibetur, hoc est, illa quæ consumuntur incendio. Vnbram tenet, qui Solem refugit. Tibi Sol iustitiæ vmbram impedimentum esse non passus, apertum gratiæ suæ lumen infundens, ait: Vade & amodo vide ne pecces. (Ioan 8.)

Sabbatum quomodo Christus seruauit aut eius abrogauit obseruantiam. Libro v. super Lucam. (Cap. 9. Tom. V.)

Factum est autem quod in sabbato secundo primo, cum transiret Iesus per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant, confricantes eas in manibus suis. Non solùm comprehensione verborum, sed etiam vsu ipso

ipso specieque gestorum incipit hominem Dominus veteris obseruatione legis exuere, nouóque indumento vestire gratiæ. Itaque eum iam in sabbato per seminata traducit: hoc est, admouet fructuosis itineribus. Quid sibi sabbatum velit, quid seges, quid spicæ, non mediocre mysterium est. Ager enim est omnis hic mundus: agri seges, in satione humani generis fœcunditas numerosa sanctorum: spicæ agri, fructus Ecclesiæ, quos operibus discutientes suis Apostoli pascebantur, nostro se alentes profectu. Stabat igitur seges iam fœcunda virtutum, pullulantibus spicis, quibus nostri fructus meritò comparantur. Æquè enim aut imbre marcescunt, aut Sole torrentur, aut pluuiis humescunt, aut tempestatibus eliduntur, aut à messoribus intra horreorum felicia receptacula reconduntur. Receperat ergo terra iam Dei verbum, & cælesti semine satus, diuites fœtus ager almus effuderat. Esuriebant discipuli salutem hominum, & tanquam folliculis corporum mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. Sed hoc putabant Iudæi sabbato non licere: Christus autem nouæ gratiæ munere designabat otium legis, opus gratiæ. Nec sine mysterio hoc ab Euangelista secundum Matthæum & Marcum sabbatum secundum positum puto, quoniam sabatum perpetuæ feriæ sunt resurrectionis æternæ. Vel in hoc seculo igitur feriatis, ac vacantibus superstitionibus Iudæorum, vel in futuro ferias ipsi perpetua solennitate celebrantes quæ bona sunt terræ manducabimus, iuxta quod scriptum est: Illi manducabunt, vos verò esurietis. Mirè tamen secundum Lucam secundo primum, nō primo secundum sabbatum dixit. Δευτερόπρωτον enim scriptum est. Præferre enim debuit quod præcellit. Secundum ideo, quia primum ex lege antè præcessit, in quo etiam pœna præscripta est si quis operetur. Primum ideo, quia sabatum illud ex lege solutū est, quod erat primum: & hoc primum factum est, quod secundò est cōstitutum. Nam & cum operari sabbato liceat, & operantis nulla sit pœna, sabbati vtique ex lege, cuius vis soluta est, nec nomen habebat, sed tamen fuerit illud primum ordine, hoc primum munere: nec ideo minus hoc quia secundum: Nam & Adam primus, nec comparandus secundo Adam. Primus enim Adam in animam viuentem, nouissimis Adam in animam viuificantem: & primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Prælatus vtique secundus primo. Ille enim causa mortis, hic vitæ. Sic & secundoprimum sabbatum dicitur, secundum numerum: primum iuxta operationis gratiam. Melius est enim sabbatum quo impunitas datur, quàm quo pœna præscribitur. Prima lex secundum Euangelium, inferior tamen formido quàm gratia. Aut fortè & primum hic in prædestinatione consilij, & secundum in sanctione decreti. Bene autem Dominus in lege typum futuri, hoc quoque demonstrat loco, & defensores legis arguit nescire quæ legis sunt, exemplum afferens quòd Dauid cum esuriret, ipse cum sociis intrauit in domum Dei, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit iis qui erant cum ipso. Magnum & verè exemplum propheticum, quo primùm non inania legis, sed solius vtilitatis nobis sequenda produntur. Deinde quia Dauid cum sociis fugiens à facie regis Saul, hic præfiguratus in lege Christus est, qui cum Apostolis principem mūdi lateret. Quomodo autem ille obseruator legis atque defensor, panes & ipse manducauit, & dedit iis qui erant secum, quos non licebat manducare, nisi tantummodo sacerdotibus: nisi vt per illam demonstraret figuram sacerdotalem cibum ad vsum transiturum esse populorum, siue quòd omnes vitam sacerdotalem debemus imitari, siue quia omnes filij Ecclesiæ sacerdotes sunt? Vngimur enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo hostias spiritales. Legi igitur iam

1.Corinth.15.

1.Reg.21.

A superfluit doctrina Christi, nec legem soluit, sed implet: quia nec sabatum soluit. Si enim sabbatum propter homines factum est, vtilitas autem hominis postulabat esurientem hominem, qui diu fuerat terræ fructibus abdicatus, veteris famis vitare ieiunia, non vtique lex soluitur, sed impletur. Quomodo igitur Domino ad crimen obiicitur, quod in seruo pro crimine non tenetur? Quid autem euidentius hac figura, quæ per totam currit historiam?

Et infrà.

Hinc ad alia progreditur Dominus Iesus. Nam qui totum hominem saluum facere disposuerat, per singula mēbra curabat, vt verè diceret: Mihi irascimini quia totum hominem sanum feci in sabbato. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Itaque hoc loco manum illam quam extendit Adam, & interdictæ arboris poma decerpsit, succis bonorum factorum salutaribus irrigauit, vt quæ crimine aruerat, bonis operibus sanaretu. In quo Iudæos redarguit Christus, qui malis interpretationibus legis præcepta violarent, æstimātes, sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cum lex in præsentibus formam præfigurauerit futurorum, in quibus vtique malorum feriæ futuræ sunt, non bonorum. Nam licet & secularia opera conquiescant, non otiosus tamen boni operis actus est in Dei laude requiescere.

B

De hoc, require suprà capit. Dies. Figurat autem sabbatum beatæ vitæ statum. In tractat. super Psal. xxxvij. exponendo ipsius psalmi titulum. Tom.IIII.

Titulus psalmi est, Commemoratio de die sabbati: Aut, sicut alius habet, sabbatorum. Quid est ergo sabbatum, nisi requies futurorum, leuamen præsentium, quo lex iubet hominum opera feriari, onera deponi? Quæ sunt grauiora onera, nisi nostra peccata? Hæc deponantur in sabbatorum diebus: hoc est, in hoc vitæ C istius tempore. Septem enim diebus hebdomas omnis concluditur. Sex diebus mundus iste formatus est, septimo die requieuit Dominus ab opere suo, qui in nostra mansuetudine requiescit, sicut ipse dixit: Supra quem requiescam, nisi supra humilem atque mansuetum? Absolue ergo omni sabbato, alleua pondus errorum vt securus ad illius futuri sabbati requiem peruenire merearis. Nam si hinc peccata grauia portaueris, illic requiem non habebis. Exonera igitur mentem tuam, reiice omnia quibus conscientia grauatur & premitur, ne fiat fuga tua hyeme vel sabbato. Vita hæc in labore est, illa in requie. Leuiorem te seculi huius reperiat consummatio, ne oneratus peccatis fugere non possis. Antè fuge vt præueuenias: Fugit seculum, qui seculi illecebris non tenetur, qui se omni cura eius absoluit. Fuge etiam futuram iram, hoc est iudicij diem. Fugit eam qui egerit pœnitentiam. Sic enim definiuit Baptista Ioannes, dicens: Generatio D viperarum, quis vobis demonstrauit fugere ab ira futura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.

Isaiæ 66.

Luc.3.

Hoc figurare sabbatum Iudæi non agnouerunt. Vnde libro vij. super Lucam. Cap.13. Tom.V.

Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata. Quàm citò quod de synagoga diceret indicauit. Ad ipsam vtique arborem venisse se monstrat, qui in eadem prædicabat. Denique in muliere infirma quasi Ecclesię figura succedit, quę cum mēsuram legis & resurrectionis impleuerit, in illa quiete perpetua in sublime erecta fastigium, inclinationem nostræ infirmitatis sentire non poterit. Nec aliter curari potuisset hæc mulier, nisi quia legem impleuit & gratiam. Legem in præceptis, in lauacro gratiam, per quā mortui seculo resurgimus Christo. Nam in decem verbis legis perfectio est, in octauo numero resurrectionis est plenitudo. Opus ergo sabbati signū futuri est, quòd

vnus

vnusquisque lege perfunctus & gratia per misericordiā Christi, corporeæ fragilitatis molestiis exuetur. Et ideo in signo antè per Mosem præmissa est sanctificatio, vt esset exercitium futuræ sanctificationis, & obseruantiæ spiritualis à secularibus operibus abstinendi. Denique & Deus ab operibus mundi quieuit, non ab operibus cuius sempiterna & iugis operatio est, sicut Filius
Ioan.5. ait: Pater meus vsque modò operatur & ego operor: vt ad similitudinem Dei secularia nostra opera non religiosa cessarent. Hæc autem non intelligens archisynagogus prohibebat quenquam curari sabbato, cum sabbatum futurarum typus sit feriarum. Et ideo nō operis boni, sed mali feriæ sunt, eóque præscriptum sit, vt nullam ferentes sarcinam delictorum, nec bonorum ieiuni operum sabbata post mortem futura celebremus. Vnde Dominus spiritaliter videtur respondere, cum dicit, Hypocritæ, vnusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum, aut asinum, & ducit adaquare? Cur autem non aliud animal indicauit, nisi vt ostenderet aduersantibus licet synagogæ principibus, futurum tamē vt Iudaicus & gentilis populus sitim corporis, æstúsque mundi istius Dominici fontis vbertate deponat? Agnouit enim bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Itaque ille populus qui antea fœni vilis, quod prius quàm euellatur arescit, alimonia pascebatur, panem illum qui è cælo descendit, accepit. Et ideo per vocationem duorum populorum Ecclesiam dicit saluam futuram, quæ tempore legis impleto, & Dominicæ resurrectionis ætate tempus suæ ablutionis acceperat. Quàm clemens ergo Dominus, quàm pius in vtroque, cum aut miseretur, aut vindicat. In synagogæ typo arborem, excidi iubet, in typo Ecclesiæ fœminam saluat. Quàm dulcis parabola, facilis autē solutio. Vinculum vinculo comparat, vt insimulatio Iudæorum actu ipsorum redarguatur. Nam cū ipsi animalibus sabbato soluant vincula, reprehendunt Dominum qui homines à peccatorum vinculis liberauit.

Cap.4. *Significat etiam tempus remissionis. Libro octauo eiusdem.*

Verum quid est, si septies conuersus fuerit ad te, dimitte illi? Nū veniæ numerus præfinitur? An verò quia cum septimo die requieuerit Deus ab omnibus operibus suis, post hebdomadam istius mundi quies nobis diuturna promittitur, vt quemadmodum mala istius mundi feriata cessabunt, ita etiam vindictæ seueritas cōquiescat? Sabbatum autem non solùm dierum, sed etiam mensium est. Et ideo septimi mensis decima die sabbatum sabbatorum. Nec solùm mensium, sed annorum quoque: nec annorum tantummodo, sed etiam generationum. Postremò huius mundi, cuius typus est sabbatum magnum, sicut in lege est hebdomada septima, post quam celebratur annus iubileus. Quod mysterium
Matth.18. voluit nobis Dominus reuelare, cum dicit: Non solùm septies, sed etiam septuagies septies: quia septima generatione, vt habes secundum Lucam, Henoch raptus est, ne malitia mutaret cor eius, & in eo aculeus doloris quieuit. Septuagesima autem & septima generatione Dominus natus est ex Maria, humani generis in se peccata suscipiens, tribuit remissionem omnium delictorum. Ergo quamuis secundum literam discas frequenter ignoscere, nec indignationem tenere (nihil enim est quo possit offendi, cui ignoscendi est consuetudo) tamen agnosce mysterium. Neque enim otiosè sabbato Dominus dixit mulieri: Dimissa es ab infirmitate tua: ostendens plebi suæ, quæ sicut mulier illa vocata sequeretur, aduentu suo se remisisse peccata. Septuagies itaque & septies Lamech condemnatur, quia grauius delinquit, qui scelus dum punit, admittit. Omnem autem enormitatem sceleris baptismi sacramenta admittunt. Disce ergo donare iniurias tuas, quia persequutoribus suis Christus ignouit. Nec illud otiosum quod sabbato passus est, magnum signans fore sabbatum, quo mors destrueretur à Christo. Quod si Iudæi sabbatum ita celebrant, vt & mensem & annum totum quasi sabbatum habeant, quantò magis nos resurrectionem Domini celebrare debemus? Et ideo maiores tradidere nobis Pentecostes omnes quinquaginta dies, vt Pascha celebrandos, quia octauæ hebdomadis initium pentecostē facit. Vnde & Apostolus quasi Christi discipulus, qui sciret diuersitatem temporum, scribens ad Corinthios, Apud vos, inquit, forsitan manebo & hyemabo. Et infrà: Manebo autem Ephesi vsque ad Pentecosten. Ostium mihi enim apertum est magnum. Itaque apud Corinthios hyemem agit, quorum erroribus angebatur, quòd eorum circa Dei cultum frigeret affectus. Cum Ephesiis Pentecosten celebrat, atque his tradit mysteria, relaxat animum, quia fidei cernebat ardore feruentes. Ergo per hos quinquaginta dies ieiunium nescit Ecclesia, sicut Dominica, qua Dominus resurrexit: & sunt omnes dies tanquam Dominica. Erit & alia Dominica qua dominicum corpus resurgat. Nouit hanc Paulus, qui ait: Vos autem estis corpus Christi, & membra ex membris. Hoc enim corpus Domini, & ossa de ossibus eius, capiti cohærebunt. Caput autem Ecclesiæ Christus. Tunc ergo cessabit ieiunium, quoniam in perpetua iucunditate fatigatio, cura, lassitudo, cessabit, tunc mors destruetur. Nouissima enim mors destruetur. Nam & si cessauit in Henoch, & non est inuenta in eo, destructa tamen non est. Ille enim raptus est, vt euaderet: Christus vt destrueret, immolatus est. Et ideo bene dixit: Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus? Ergo in hac resurrectione iterum Christus tanquam suo resurget in corpore. Beatus itaque qui habuerit partem in resurrectione prima. Sicut enim primitiæ dormientium Christus, sic tunc primitiæ resurgentium Ecclesiæ sancti eius. Hoc mysterium scire Petrus non potuit, fortasse scierit de Henoch. Quis tamen potuit mysterium absconditum in Deo humana mente comprehēdere? Veniat ergo Dominus in animam meā, in meam mentem, atque eam subiiciat sibi, vt cum subiecta mens fuerit mea, dicam: Nō timebo mala, quoniam tu mecum es.

1.Corinth.12. 1.Corinth.15. Apocal.2. Psal.22.

Sed signat etiam otium corporis & operis. Lib. x. eiusdē. Require suprà, cap. Fuga.

SACERDOS. *Christus est, & quare, & quomodo, dicit in Epistola octaua ad Horontianum, versus finem.*

Lib.6. Epistol. Epist.8. Tom.III.

Accedamus ad sacerdotem nouum, ad sedem gratiæ, visitatorem animarum nostrarū: Sacerdotem non secūdum legem mandati carnalis creatum, sed virtutem infatigabilem electum. Non enim ipse sibi honorem præripuit, sed electus à Patre est, sicut ipse Pater ait: Tu es sacerdos in æternum secūdum ordinem Melchisedech. Nouus ergo sacerdos, videmus quid obtulerit? Alij sacerdotes pro se offerebant & pro populo suo, hic quia non habuit peccatum vt pro se offerret, pro vniuerso mūdo se obtulit, & per sanguinem suum intrauit in sancta sanctorum. Hic est ergo sacerdos nouus, & noua hostia: non ex lege, sed supra legem, aduocatus mundi, lux seculi, qui dixit: Ecce venio: & venit. Ad quem accedamus in abundantia fidei adorantes, & obsecrantes, & sperantes in eum, quem non videmus oculis, sed affectu tenemus, cui est omnis honor semper & gloria.

Ad idem facit quod dicit lib. super Beati immaculati, litera xx. versu iiij. addens quòd Christus fuit pastor, & personam rei assumpsit. Tom.IIII.

Inuenio in Euangelio quòd Dominus Iesus multorum affectus & officia suscepit, vt doceret quomodo nos in his conuersari oporteret, officiis. Suscepit personam pastoris, & ait: Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis. Ideóque pro rationabili grege seipsum passioni corporis non negauit vt ouem lassam crucis Ioan.10.

suæ humeris, superponés, pij oneris functione recrearet. Suscepit aduocati personam. Ipsum enim aduocatū habemus apud Patrem. *1.Ioan.2.* Pernoctabat in oratione pro nobis, *Luc 6.* vt nos suo informaret exemplo, quemadmodum veniā nostris debeamus exorare peccatis. Non enim ideo pernoctârat, quasi qui aliter Patrem nobis reconciliare non posset, sed vt qualis aduocatus esse debeat demonstraret, qualis sacerdos, vt non solùm diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat peccator assistere. An impetrandi egebat auxilio, qui facere ipse poterat quod rogabat, quemadmodum ipse dicebat: *Ioan.14.* Ego ad Patrem vado: & quodcunque ab eo petieritis in nomine meo hoc faciam. *Ioan.11.* Denique alibi ait, cum Lazarum suscitaret: Sciebam quòd semper me audis. Hic quasi infirmus pernoctabat, qui sciebat quod semper auditur, & clamauit, Lazare veni foras. Loquuta est resurrectio, mors recessit. Suscepit etiam affectum rei, & stetit ante iudicem quasi reus: nec dedignatus est Dominus omnium præsidis vilitatem. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, nec in forensis assertione patrocinij, sed in conscientiæ integritate esse innocentiæ defensionem: nec salutē corporis ambiendam, sed animi puritatem. Denique qui Susannam absoluit tacentem, se obtulit morti. In illa causam ostendit vt nemo desperaret: in hac vt redimendæ vniuersitatis sacrificium non negaret. Cæsus postremò non conuitiatus est, non repercussit: & Dominus cæli atque terrarum studium deposuit vltionis, vocem humilitatis emisit, dicés: *Ioan.18.* Si malè loquutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Quasi infirmus, cædis deplorat iniuriam: & cū se posset vlcisci, queri maluit, quàm vindicare.

Vnde eodem lib. litera iij. versu ij.

Ille videt verum sacerdotem, qui videt principem sacerdotum.

Tom.1. *Sacerdotum ergo princeps est. Lib. de fuga seculi, capite tertio.*

Sed quia & lex os omnium potuit obstruere, non potuit mentem conuertere, ideo vltimum remedium postremæ illius ciuitatis debebatur, in quo esset refugium salutare, vt mors principis sacerdotum ab omni nos *Ioan.1.* mortis liberaret formidine, atque exueret metu. Quis est ille, nisi de quo lectum est: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: *Roma.3.* quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ? Accipe autem quia ipse est princeps sacerdotum magnus. *Psalm.109.* Pater iurauit de eo dicens: Tu es sacerdos in æternum: Rectè in æternum, quia alij temporales omnes sub peccato, hic autem impræuaricabile habet sacerdotium. Omnes sub morte, hic autem semper viuens, quoniam qui saluare alios potest, ipse perire quēadmodum posset? *Hebr.7.* Talis enim, inquit, nobis decebat. Recta eloquutio. Siquidem apud eos qui verborum & eloquutionum delectum habuerunt, huiusmodi inueniuntur, dicente alio, loco editiore quàm victoribus decebat. Quod ideo non præterij, vt sciamus quia Apostolus naturalibus magis, quàm vulgatis, aut secundum artem vtitur verbis. Talis ergo, inquit, nobis decebat vt esset princeps, sacerdos iustus, sanctus, innocens, immaculatus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus. Hoc est igitur verbum, quod supra cælos habitans illuminat omnia. Vnde & vnctus naturaliter legitur à Deo Patre, quia lumen est verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc est verbum Dei, in quo est magnum sacerdotium, cuius Moses in illo vestimento principis sacerdotum indumenta describit intelligibilia, quod virtute sua induit mundum, & tanquam eo amictus fulget in omnibus. Induit etiam cognationem generis humani per huius corporis susceptionem & inenarrabilem charitatem, infundens se omnibus spiritu, & plenitudine Diuinitatis suę, de cuius plenitudine omnes accepimus vt sciamus supereminentem scientiæ charitatem Christi, & impleamur in omnem plenitudinem Dei. Caput est enim omnium Christus, ex quo totum corpus producitur, & mutua sibi connexione coniungitur, incrementum sui in ædificationem charitatis accipiens.

De cuius sacerdotis morte, eodem lib. versus finē. Quod require suprà, cap. Fuga. Similiter libro secundo de apologia Dauid. Require suprà, cap. Christus. Fuit autem sacerdos, non sicut illi de testamento veteri, quia in illis fuit figura, in Christo autem veritas. Libro primo super Lucam, capite secundo, loquens de Zacharia patre Ioannis Baptistæ, dicit sic: *Tom.V.*

Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exiit vt incensum poneret, ingressus in templum Domini, & omnis populus foris orabat hora incensi. Videtur hic sanctus designari Zacharias summus sacerdos: quia sicut lectum est de priore tabernaculo, in quod semper intrabant sacerdotes ministeria consummantes, vno tantum anni tempore intrabant in templum. In secundo autem semel in anno, singularis summus sacerdos, non sine sanguine, quem offert, pro se & populi delictis. Hic est ille summus sacerdos, qui adhuc fortè quęritur, quia verus adhuc ignoratur. Qui enim fortè legitur, humano iudicio non comprehenditur. Ille igitur quærebatur, & alius figurabatur. Ille quærebatur verus in æternum sacerdos, cui dicitur: Tu es sacerdos in æternum: *Psalm.109.* qui non hostiarum cruore, sed proprio sanguine Patrē Deū generi reconciliaret humano. Sed tūc sanguis in species fundebatur, in specie sacerdos ordinabatur. Nunc quia veritas venit, relinquamus speciem, veritatem sequamur. Et tūc quidem vices erant, nunc autē est perpetuitas. Erat ergo, & certè erat, cuius vices etiā gerebātur. Sorte ergo legebatur, vt introiret tēplū sacerdos. Si igitur in typo nullus poterat testis adhiberi, quid aliud significabatur, nisi eum sacerdotem esse venturum, cuius sacrificium non esset commune cum cæteris, qui nō in manu factis templis sacrificaret pro nobis, sed in sui corporis templo nostra peccata vacuaret? Sorte ergo quærebatur sacerdos. Ideo fortasse & milites Domini vestimenta sortiebantur, vt quoniam in templo suo pro nobis Dominus deferre sacrificiū præparabat, circa ipsum quoque sortis agitatio præceptū legis impleret. Propter quod ait: Non veni legem soluere, sed implere: certè vt ipse esset qui & expectatus veteri testamento, & Dei mandato videretur electus. *Ma* Denique & super Apostolum Mathiam sors cecidit, ne Apostoli electio à mandato discrepare legis veteris videretur.

Ad idem facit quod dicit libro primo de viduis. Require infrà, cap. Sanitas. Istum sacerdotem omnes sacerdotes debent imitari. Super Epistolam ad Hebræos, ca. quinto. Require infrà, cap. Christus. Et libro tertio de viduis. Require suprà, cap. Leuita. De huiusmodi sacerdotio. Vide suprà, cap. Aaron. & cap. Melchisedech. Hoc sacerdotium præstat veteri, quia maioris authoritatis circa temporalia. Vnde super Epistolam ad Hebræos, cap. vij. exponens quod sequitur: *Tom.V.*

Intuemini quantus sit hic, cui decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Conuertit itaque sermonem ad eos qui gloriantur se filios esse Abrahæ, & de origine eius nobilitatem eorum descendisse, quem Diuinis exaltare laudibus cōtendunt: & in Euāgelio eum Domino præposuisse leguntur, dicentes: *Ioan.8.* Nunquid tu maior es patre nostro Abraham? quasi dicerent: Quem vos excellentiorem omnibus æstimatis, hic decimas offerebat Melchisedech: & ex hoc ex præcipuis victoriæ, qui assimilatus est Filio Dei pontifex sanctus in æternū. Quoniam de filiis Leui sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere à populo secundum, legem

gem, id est, à fratribus suis: quanquam & ipsi exierunt de lumbis Abrahæ. Tanta quippe est sacerdotij excellentia, vt etiam qui similes essent, à progenitoribus, eundem haberent progenitorem, tamẽ multò amplius meliores essent fratribus suis, ij qui sacerdotio digni efficerentur, veluti Aaron inter viuos ac mortuos, vt Dei irã placaret, quę exarserat, stare legitur: quod propterea ex populo facere poterat, licet omnes vnum haberent progenitorem, quòd sacerdos esset. Proinde ipse Abraham nullo modo alienigenæ decimas dedisset, nisi plurimus & superexcellens eius esset honor, cui decimas excubiarum dari Deo placere comperisset, ostendens etiam incircuncisum sacerdotem, sacerdote circunciso multò esse sublimiorem. Quomodo ergo hoc? Ostendit quia ipse Leui, de quo sacerdotale genus ortum est, decimatus est in lumbis progenitoris sui.

Secundò quia maioris dignitatis esse spiritualia. Ibidem infrà. cap. eod.

B Ostendit & honorabiliorem esse illum ex communi omnium iudicio. Et fine vlla cõtradictione, inquit, hoc est, omnibus luce clarius videtur, quòd minor à maiore benedicitur. Proinde melior est typus Christi etiam ab eo qui promissiones habebat. Quis est qui viuit? Ille etiã qui secundũ ordinẽ factus Melchisedech est sacerdos in æternum. Secundum ordinem Melchisedech typum gerentis pontificis nostri, qui semetipsum obtulit hostiam Deo placentem, nõ ex necessitate qualibet, sed ex volũtate propriæ potestatis, designat: qui nihil morti debuit, idcirco pontificali sacrificio sui corporis, omnium abluit peccata.

Tertiò, quia maioris potestatis circa legalia. Ibidem subdens. cap. eod.

Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium est secundũ ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secundum Aaron dici? Trãslato enim sacerdotio, necesse est vt & legis trãslatio fiat. C Hinc iam incipit veteris nouíque testamenti differẽtias ostendere, dicens: Si enim consummatio, id est perfectio per sacerdotium Leuiticum fuit, quid necesse fuit alium surgere sacerdotem? Nam Aaron primum post datam legem sacerdotem de tribu Leui esse nulli dubiũ est: ideo sacerdotium, quo functus est Leuiticum nominauit sacerdotiũ: quo Leuitico sacerdotio, multò melior Melchisedech in ordine sacerdotali factus est, qui typum gerat sacerdotis nostri: id est, Domini Saluatoris mundi. Nequaquam enim dixisset, Secundum ordinem Melchisedech: si illud sacerdotium Aaron melius esset, sub quo populus Iudæorum legem susceperat. Si igitur sacerdotij translatio est, necesse est & legis esse translationem. Neque enim potest sacerdos sine testamento esse, & sine lege, & sine præceptis.

Quartò quia maioris nobilitatis circa honorabilia. Ibidem adiungens. cap. eod.

D In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altario præstò fuit. Manifestum est enim quòd ex Iuda ortus est Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moses loquutus est. In quo enim ait, id est, de quo hæc dicta sunt, Dominũ scilicet significãs Saluatorem, dum id translatum est sacerdotium simul & testamentum? Translatum est, non autem ordine tantummodo, neque præceptis, sed etiã tribu. Oportebat quippe vt etiam mutaretur. Et quomodo translatum est sacerdotium? Ex tribu ad tribum, de sacerdotali ad regalem, vt eadem ipsa sit & regalis, & sacerdotalis. Et intuere mysterium. Primum fuit regale sacerdotiũ Melchisedech secundum consequentiam huius sermonis. Secundum etiam fuit sacerdotale in Aaron. Tertium in Christo fuit iterum regale, qui rex erat semper: sacerdos autem factus est, quando carnem suscepit, quando sacrificium obtulit. Vides mutationem rerum. Quæ

A enim per translationem facta sunt, hæc veluti ex rerum constantia quasi noua redire videntur.

Quintò quia maioris veritatis circa figuralia. Ibidem adiungens. Cap. eod.

Et amplius adhuc manifestum est si secundum ordinem Melchisedech exurgeret alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. Contestatur enim quoniam tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech. Aliam hoc loco differentiam instruit inter sacerdotium Aarõ & sacerdotium Christi, quia illud carnale, hoc verò spiritale: illud temporale, hoc verò æternum est. Dicit enim de sacerdotio Aaron secundum legem carnalis mandati. Lex quippe illa ex multa parte carnalis erat, in circuncisione carnis, in mũdatione carnis, in hostiis & oblationibus carnalibus, in discretione ciborum, dierũ, temporum etiã, & in retributione, quibus benefacientibus & legem custodientibus, pax, & securitas, & prosperitas, & frugum abundantia, & regni potentia promissa est: quæ omnia morte finienda erant. Sed non ita sacerdotium Christi, quod secundum virtutem vitæ insolubile est. Quis iste sacerdos est talis? Non Aaron, non ipse Melchisedech, sed ille cuius Melchisedech typum gerebat, de quo ipse Deus Pater iureiurando testatur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: hoc est, intemporalis, neque finem habens, sed secundum impotentiam insolubilis vitæ. Vitam verò in seipso habens insolubilem, quamuis ad tempus mortuus esset in carne, tamẽ in æternum Diuinitate & humanitate mediator inter Deum & homines semper viuens est ad interpellandum pro nobis.

Sextò quia maioris firmitatis contra corruptibilia. Ibidem infrà. Cap. eod.

Introductio verò melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Habuit quippe & lex spem, sed non talem. Sperabant enim bene placentes, & legem Dei custodientes possidere terram, nihil ærumnosum pati, prosperè viuere, sicut dictum est: Qui fecerit eam, viuet in ea. Hîc autem speramus, quia Deo placentes, & euangelica præcepta custodientes, non terram possidebimus, sed cælum. Magis autem, quod cælo multò melius est, speramus proximi Deo consistere, ad ipsum paternum solium peruenire, & ministrare ei cum Angelis. Hoc verò sacerdotium, per quod hanc gloriam possessuri sumus, non erit sine iureiurando, vt firmam Dei promissionem credamus, quia per hæc omnia nobis in Filio proprio promisit, quem pro nobis omnibus tradidit, vt per eum hæc omnia possideamus, de quo dictum est: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Intantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus: & alij quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte perhiberentur permanere: hic autem eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Duas ponit differentias, quia non habet finem sacerdos noster sicut legales. Hoc autem facit ex persona Christi, qui ingressus est, inquit, secundum virtutem vitæ insolubilis: & hoc iureiurando testatur, sicut suprà dictum est, Sicut ille permanet, sic etiam lex quam attulit, permansura est, in qua est vera peccatorum remissio, & perpetuæ gratiæ perceptio. Si enim illa prior propter imbecillitatem sui, quæ nihil ad perfectum ducere potuit, exclusa est, ista autem quam Christus pontifex magnus attulit, valet, & fortis est, & manet. Ostendit autem hoc ex pontifice. Quomodo? Quia vnus est. Non enim vnus esset nisi esset immortalis. Sicut enim multi sacerdotes in lege fuerunt, quia mortales fuerũt, sic vnus, quia immortalis. Ezec. 20.

Septimò, quia maioris honestatis circa cæremonialia. Super primam ad Timotheum, cap. tertio. Require supra, cap. Diaconus. Octauò, quia maioris pietatis circa criminalia. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Require su-

prà, cap. Iudæus. Sed de ſacerdotibus noui teſtamenti. primò quanta ſit eorum dignitas, oſtendit in Paſtorali. Require ſuprà, cap. Epiſcopus. Hæc dignitas ſacerdotum eſt maximè ad ſalutem animarum. Libro primo de pœnitentia. Require ſuprà, cap. Mundatio. Et ſecundò in militia ad Chriſtum & pro Chriſto. In epiſto. ij. ad Theodoſium imperatorem, verſus finem. Require ſuprà, capite Imperator.

Dignitas in eis debet conſiderari, non perſona attendi. In tractatu de myſteriis. Et in ſermo. j. de ſacramentis. Require ſuprà, cap. Angelus. Vnde debet honorari etiam in iudicio ſi ab aliquibus accuſatur. Super primam ad Timotheum, cap. quinto. Require ſuprà, cap. Dignitas. Tamen addit ibidem.

Delinquentes autem coram omnibus argue, vt cæteri metum habeant. Quoniam non facilè credi debet de presbytero crimen, ſi probetur tamen, aut ſit manifeſtum, quia irreuerenter verſatus eſt, publicè præcipit arguendum, vt ceteri terreantur, quod non ſolùm ordinatis proficit, ſed etiam plebi. Quando enim vident dignitoſum virum erroris cauſa corripi: neceſſe eſt vt ſibi caueant.

Non debet tamen ſacerdos à laicis iudicari. In concilio Aquilegien.

Non extat. Sacerdotes de laicis iudicare debent, non laici de ſacerdotibus.

Et infrà ſubdit.

Etſi in multis impietatibus deprehenſus ſit, erubeſcimus tamen vt videatur qui ſacerdotium ſibi vindicat, à laicis eſſe damnatus: ac per hoc, quoniam & in hoc ipſo damnandus, qui laicorum expectat ſententiam, cũ magis de laicis ſacerdotes debeant iudicare.

Non ſolùm autem ſacerdos à populo debet honorari, ſed etiam in neceſſariis ſuſtentari. Super primam ad Timoth. cap. quinto. Require ſuprà, cap. Dignitas. Iterum ſuper primam ad Theſſal. cap. quinto. Require ſuprà, cap. Diuitiæ. & cap. Eleemoſyna. Sunt ſacerdotes per electionem, non per ſucceſſionem, vt dicit ſuper Epiſtolam ad Epheſ. capite quarto. Require ſuprà, cap. Eccleſia. Et in Epiſtola ad Vercellen. eccleſiam. Vide ſuprà, ca. Aaron: vbi loquens de ſacerdotio Melchiſedech, addit quod ſequitur.

Lib. 10. Epiſto. Epiſt. 82. Tom. III.

Denique cum Aaron per genus ducta ſucceſsio generis magis teneret hæredes, quàm iuſtitiæ conſortes, propterea ad typum illius Melchiſedech quem in veteri teſtamento legimus, verus Melchiſedech, verus rex pacis venit, verus iuſtitiæ rex venit. Hoc enim habet nominis interpretatio: ſine patre, ſine matre, ſine generationis enumeratione, neque initium dierum, nec vitæ finē habens: quod & ad Filium Dei refertur, qui matrem in illa Diuina generatione neſciuit, patrem in hoc virginis Mariæ partu ignorauit, ex patre ſolo natus ante ſecula, ex virgine ſola natus in hoc ſeculo. Initium dierum habere vtique non potuit, qui erat in principio. Quomodo autem finem vitæ haberet, qui vitæ author omnibus eſt? Ipſe principium & finis omnium: ſed refertur & ad exemplum, vt tanquam ſine patre & ſine matre ſacerdos eſſe debeat, in quo non generis nobilitas, ſed morum eligatur gratia, & virtutum prærogatiua. Fit in eo fides & morum maturitas, non alterum ſine altero, ſed vtrũque in vno cum bonis operibus cõueniat & factis. Vnde nos Apoſtolus Paulus eorum vult eſſe imitatores, Qui per fidem, inquit, & patientiam poſsident repromiſsiones Abrahæ, qui per patientiam promiſſæ ſibi benedictionis meruit accipere & poſsidere gratiam. Tob. 6.

Debet autem à ſacerdotibus examinari & approbari. Ibidem infrà.

Supplicaturus enim pro populo, eligi à Domino, probari debet à ſacerdotibus, ne quid ſit quod in ipſo grauiter offendat, cuius officium eſt pro aliorum offenſa interuenire. Neque enim mediocris virtus ſacerdotalis eſt, cui cauendum, non ſolùm ne grauioribus flagitiis ſit affinis, ſed ne minimis quidem, vt ſit promptus ad miſericordiam, promiſſum non remordeat, lapſum reuocet, cõpatiatur dolori, manſuetudinem teneat, pietatem diligat, iram repellat, vel decoquat, ſit quidam lituus plebis excitandæ ad deuotionem, ad tranquillitatem mitificandæ.

Et addit quòd in ſacerdotem non debet eligi iracundus. Vide ſuprà, cap. Ira. Et adiungit quòd non debet eligi bigamus. Ibidem.

Virtutum autem magiſter Apoſtolus eſt, qui cum patientia redarguendos doceat contradicentes qui vnius vxoris virum præcipiat eſſe, non quo exortem excludat coniugij (Nam hoc ſupra legem præcepti eſt) ſed vt cõiugali caſtimonia ſeruet ablutionis ſuæ gratiam. Neque iterum vt filios in ſacerdotio creare apoſtolica inuitetur authoritate. Habentem enim filios dixit, non facientem, neque coniugium iterare. Quod ideo nõ prætermiſi, quia plerique ita argumentantur, Vnius vxoris virum dici poſt baptiſmum habitæ, eò quòd baptiſmo vitium ſit ablutum, quo afferebatur impedimẽtum. Et vitia quidem atque peccata diluuntur omnia, vt ſi quis contaminauerit ſuum corpus cum plurimis, quas nulla coniugij lege ſociauerit, remittantur ei omnia: ſed coniugia nõ reſoluũtur, ſi quis iterauerit. Culpa enim lauacro, non lex ſoluitur. Nulla enim culpa coniugij, ſed lex eſt. Quod legis eſt igitur, non remittitur quaſi culpa, ſed tenetur quaſi lex. Ideo & Apoſtolus legem poſuit dicens: Si quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir. Ergo quia ſine crimine eſt vnius vxoris vir, teneatur ad legem ſacerdotij ſuſcipiendi. Qui autem iterauerit coniugium, culpam quidem non habet coinquinati, ſed prerogatiua exuitur ſacerdotis. Diximus quid legis ſit, dicamus etiam quid rationis. Sed prius cognoſcamus non ſolùm hoc Apoſtolum de epiſcopo & presbytero ſtatuiſſe, ſed etiam patres in concilio Niceni tractatus addidiſſe: neque clericum quẽquam debere eſſe, qui ſecunda coniugia ſortitus ſit. Quomodo enim poteſt conſolari viduam, honorare, cohortari ad cuſtodiendam viduitatem, ſeruandam marito fidem, quã ipſe priori coniugio non reſeruauerit? Aut quid intereſſet inter populum & ſacerdotem, ſi iiſdem aſtringerentur legibus? Debet præponderare vita ſacerdotis, ſicut præponderat gratia. Nam qui alios præceptis ſuis ligat, debet legitima ipſe præcepta in ſe cuſtodire. Tom. V.

Debet autem ſacerdos eſſe fidelis. Super Epiſtolam ad Hebr. cap. ij.

Miniſterium ſacerdotis eſt fidelem eſſe, vt poſsit eos quorum eſt ſacerdos liberare à peccatis.

Hoc ideo dicit, quia vt ſcribit in prima Epiſt. de baſilicis contra Auxentium.

Si conferendum eſt de fide, ſacerdotum debet eſſe iſta collatio.

Etiam cum conſilio & conſenſu ſacerdotum debet princeps præcipere vel ordinare quod ſpectat ad religionem. In Epiſt. ſecunda ad Theodoſium. Require ſuprà, cap. Imperator. Debet ſacerdos in conſcientia renitere puritate. Vnde in Epiſt. ij. ad Simplicianum.

Lib. I. Epiſt. Tom. I.

Culpam ſacerdotes non auferunt, neque peccatum eius qui in dolo ſe offert, & adhuc in ſtudio delinquendi eſt. Non enim poſſunt epulari in eo quod plenum fraudis & ſerpentis interius cicatricis eſt. Cibus enim ſacerdotis eſt in peccatorum remiſsione. Vnde ait princeps ſacerdotum, Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt. Quæ eſt voluntas Dei, niſi ea cum cõuerſus ingemueris, tunc ſaluus eris? In illo ergo ſubdolo cibus nullus eſt. Denique nec ipſe epulandi ſuauitatem capere poteſt, in quo non ſyncera & pura conſcientia eſt. Amaritudo enim fraudis epulandi ſuauitatem obducit, nec permittit mala conſcientia vt reficiat & paſcat animum obnoxium pœnitentia. Ideo ergo talis affectus, talis petitio, talis pœnitentia nõ eſt vſui, aut voluptati ſacerdotibus. Ioan.

Debet

Debet pollere corporis castitate. Super primam ad Timoth. cap. iij. Require suprà, cap. Diaconus. Et vt dicit libro de benedictionibus patriarcharum.

Tom. IIII. Nulli magis quàm sapientes & sacerdotes debēt castimoniam vendicare.

Debet splendere vitæ sanctitate, vt vita cōcordet nomini. In Pastorali. Require suprà, cap. Episcopus. Vnde in epistola ad Sisynnium. versus princ.

Lib. 6. Epist. Epist. 43. Tom. III.

Sacerdos tunc magis impetrat, cum virtus præualet. Sacerdotis enim peritio, doctrina pietatis est. Impetrauit igitur natura, impetrauit Filius, eò plenius, quia postulati contemplatio temporalis solet esse, virtutis autem diuturnus habitus & iugis animorum inductio.

Rationem huius assignat. Libro primo de viduis, parte tertia.

Tom. I.

Qualis debeat esse quæ Christo ministrat, ostendit. Oportet eam primò carere variarum illecebris voluptatum, vitare internum corporis animíque languorem, vt corpus & sanguinem Christi ministret. Neque enim potest quisquam peccatis suis æger minimeque sanus immortalium sanitatum remedia ministrare. Vide quid agas sacerdos, ne febrienti manu corpus Christi attingas, prius curare, vt ministrare possis. Si mūdos eos qui fuerant antè leprosi, Christus iubet occurrere sacerdotibus: quantò magis mundum ipsum esse conuenit sacerdotem?

Debet feruere charitate: quia vt dicit in tract. de obitu Theodosij imperatoris.

Tom. III.

Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Multorum enim pericula sunt, sed remedia paucorum. In omnibus sacerdos periclitatur: in omnibus reis angitur. Quod enim alij patiuntur, iste sustinet: & liberatur, cum qui tenentur periculis liberantur.

Vnde non debet esse affectus partialitate. Libro de fuga seculi.

Tom. I.

Hæc est vera sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, & quædam alienatio charissimorum, vt suis se abneget qui seruire Deo gestit.

Debet esse discretus in liberalitate. Lib. ij. de officijs. Vide suprà, cap. Largitas. Et addit:

Cap. 21. Tom. I.

Hoc est decorum, non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. Et maximè sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat, impensas misericordiæ conuenientes frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis, non superflua, sed competentia: non redundantia, sed congrua humanitati: ne sumptu pauperum, alienam quærat sibi gratiam, ne restrictiorem erga clericos, aut indulgentiorem se præbeat. Alterum enim inhumanum, alterum prodigum: si aut sumptus desit necessitati eorum, quos à sordidis negotiationis aucupiis retrahere debeas, aut voluptati superfluat.

Vnde de damno rerum temporalium curare non debet, quia vt dicit in epistola ad Marcellum.

Lib. 5. Epistol. Epist. 24. Tom. III.

Meliora vtique sacerdotibus damna quàm lucra seculi sunt. Beatius est enim dare quàm accipere.

Et infrà subdit in fine quòd eorum possessio est sola virtus.

Confirmatus in Apostolum Christi, assumes propheticam authoritatem, dices ad Dominum: Possedisti renes meos. Hæc melius Christum possessio decet, vt virtutes sacerdotis possideat sui, hos fructus capiat, qui sunt integritatis & continentiæ, & quod est amplius, charitatis & tranquillitatis.

Psalm. 138.

Tales fuerunt sacerdotes ecclesiæ primitiuæ, & tamen cum debebant priuilegijs donari, contra eos condebantur leges, vt testamentorum legata habere non possent, cum tamen personæ inhonestæ liberè perciperent: sicut hodie religiosis mendicantibus contingit, qui de sibi legatis coguntur soluere quartā, cum alij seculares qualescunque integrè percipiant sua iura. Propter hoc in libello cōtra relationem Symmachi aram victoriæ reposcentis, dicit sic:

Lib. 5. Epistol. Epist. 31. Tom. III.

Sacerdotibus quoque suis & ministris queruntur alimenta publica non præberi. Quantus hinc verborum tumultus increpuit? At contrà nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriā, quia dispendium non dolemus. Si priuilegium quærat sacerdos, vt onus curiale declinet, patria atque auita & omnium facultatum possessione cedendum est. Quomodo hanc gentiles si haberent, ingrauarent querelam, quòd sacerdos ferias sui ministerij emat totius patrimonij sui damno, & priuatus vniuersæ commoditatis dispendio vsum publici mercetur obsequij, prætendens cōmunis salutis excubias, domesticæ inopiæ se mercede solatur, quia ministerium non vendidit, sed gratiam comparauit. Conferte causas: vos excusare vultis decurionem cum ecclesiæ excusare non liceat sacerdotem. Scribuntur testamenta templorum ministris: nullus excipitur prophanus, nullus conditionis vltimæ, nullus prodigus verecundiæ, soli ex omnibus clerico commune ius clauditur, à quo solo pro omnibus votum commune suscipitur, officium commune defertur, nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio multa præscribitur. Quod sacerdotibus phani ligauerit Christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet. Quod ego non vt querar, sed vt sciant quod non querar comprehendi. Malo enim nos peccato minores esse quàm gratia. Sed referunt ea quæ vel donata vel relicta sunt ecclesiæ non esse temerata. Dicant & ipsi quis templis dona detraxerit, quod factum est Christianis?

Debet vigere compassionis benignitate. In tractatu super Psalmum trigesimum octauum. Require suprà, cap. Indulgentia. Et libro secundo de pœnitentia. Require suprà, cap. Dolor. Et in hoc non debet respicere affinitatem. Libro de fuga seculi. Require suprà capite Fuga. Debet prædicare cum affabilitate. Libro de fide resurrectionis. Require infrà, ca. Tuba. Ex hoc sacerdos negotiator cum pecunia Dei, siue talento, dicitur esse. Vnde in sermone quodam, qui incipit vt sequitur:

Serm. 78. Tom. III.

Non incommodè ante dies paucos prosequuti sumus functionem hanc sacerdotalem vicem quandam negotij retinere, & quæstum esse non modicum hoc clericatus officium. Est quæstus planè non modicus, vbi lucrum non pecuniarum, sed animarum acquiritur. Est magna negotiatio, vbi redemptio hominis cōstat, non annuntiatione pretij, sed annuntiatione præcepti. Præceptum enim Christi talētum quoddam est pretiosum, quo salus comparatur, quo vita redimitur: & magna est redemptio, cum & pretium datur, & pecunia non videtur. Talentum ergo magnum præceptum est Saluatoris, quod commodati vice apud idoneos proficere potest: apud negligentes non potest deperire. Aliis enim cum multiplici gratia restituitur: ab aliis cū pœnarum vsura deposcitur. Christus enim talentum quod cōmendat, necesse est vt requirat, & soluenti gratiam referat: non soluentē subdat iniuriis. Subdit planè iniuriis more mundi, vt debitor qui redhibitione substantiæ satisfacere non potest, satisfaciat vel corporis vltione. Hoc ergo talentum fratres nos prædicatione nostra vestris pectoribus cōmendamus, vt lucrum aliquod salutis vestræ Domino designemus. Rationē daturi sumus qualiter aut prædicatio nostra proficiat, aut obedientia vestra fructificet. Non enim sine causa Euangelium annuntiat, Apostolus clamat, sacerdotes loquuntur: in cuiuscunque autem vox sancta peruenerit, aut beatus erit deuotione, aut reus de contestatione. Loquimur enim bea

titudinem credentibus, contestamur iudicium criminosis. Mercimonium igitur est administratio sacerdotum. Vnde & Propheta dicit ad filios Israël: Caupones vestri miscent aquam vino. Non enim de iis cauponibus Isaias sanctus loquitur, qui publicis ministeriis seruientes, meram vini speciem fraudulēta aquæ colluione permiscent. Neque enim hoc ad beatum virum more iudicis seculi pertinere poterat, cum corruptis tabernarum vasculis minus ebrioso potu populus vteretur: sed de illis vtique cauponibus loquitur, qui præsunt Ecclesiis, non tabernis: qui sitientibus populis, non concupiscentiæ calicē porrigunt, sed virtutis: non ebrietatis ministrant poculū, sed poculum Saluatoris. Istos ergo caupones Propheta arguit, & obiurgat, & queritatur eos vino aquę speciem permiscere. Hoc increpat in eis, cum functionū diuinarum essent præsules, sectatores rerum facti sunt humanarum, sicut ipse ait Propheta: Sectamini vnusquisque domum suam.

Et addit declarando.

Quisquis enim sacerdos pontificatus relicto officio, mundi oblectationibus delectatur, hic aquam vino permiscet: hoc est, rebus sanctis & feruidis inserit res viles & frigidas. Sed & sic possumus accipere, quòd iidem Iudæorum sacerdotes aquam vino miscuerint, cū Dominum Saluatorem, non sicut Deū susciperent, sed sicut hominē iudicarent, & synceræ ac meræ eius Diuinitati turbidum quiddam & sordidum inferre voluerint, dicētes ad eum: Quia cum sis homo, facis teipsum Deum.

Ioan.10. Et iterum: Nos ex prostitutione non sumus nati. Dum enim se ab adulterio prostitutionis excusant, illum in Diuinitate natiuitatis suæ adulterare nituntur. Sed adhuc diligentius videamus quid sit quod ait, Permiscent aquam vino. Legimus vinū in Ecclesia specialiter abundare, sicut in Euangelio dictum est, Vinum nouum in

Luca 5. vtres nouos esse condendum: hoc est in nouos homines neophytos Spiritus sancti gratiam conferendam. Si igitur pretiosa & spiritualis vini gratia abundat in Ecclesia, aqua vilis & fœtida in synagoga est referenda. Fœtida enim synagogæ aqua est, quæ baptismate suo peccata non diluit, sed acquirit: quæ hominem non purificat proprio lauacro, sed polluit. Denique sicut in vini vtribus Ecclesia honoratur, ita & cum aquæ vtre

Genes.21. synagoga proiicitur. Nam illa Agar, quæ typum synagogæ gestabat, de qua ad Abraham dicitur: Eiice ancillam & filium eius: vtique cum eiiceretur, non cum vini, sed cum vtre aquæ de tabernaculis effugatur. Certè domus Abrahæ erat diues, locuples, abūdans, attamen non vinum, non oleum, non panem accepit, quæ sunt vitæ alimenta firmissima. Et rectè vitæ synagoga alimenta non accepit, quia vitam, quæ est Christus ignorat: aqua sola æger protrahitur, languidus sustentatur. Conueniens enim erat, vt quæ viuentis non merebatur alimoniam, solatium morientis acciperet. Arguuntur enim sacerdotes Iudæorum, cur ecclesiastico vino pretioso aquam synagogæ abiectam iam & reprobatam, voluerint permiscere. Aqua enim in Ecclesia misceri non solet, sed mutari: sicut Dominus inuitatus ad nuptias hydrias plenas aqua non vino miscuit, sed mutauit in vi

Ioan.2. num: ne quid enim in sancto conuiuio vtilitatis Iudaicæ resideret, maluit naturam vertere, quàm adulterare substantiam.

Ser.ord.83. *Dicitur etiam esse velut apis. Vnde in quodam alio sermone qui incipit vt sequitur:*

Deberem fratres post hos complures dies aliquid vberius prædicare, & reuertens à tanto examine sacerdotū dulci vos sermone reficere. Bene dixi, examine sacerdotum: quia sicut apes de Diuinarum scripturarum flosculis suauia mella conficiunt, & quicquid ad medicinam pertinet animarum, oris sui arte componūt. Rectè comparantur apibus sacerdotes, quia sicut apes castita-

A tem corporis præferunt, cibum vitæ cælestis exhibent, aculeum legis exercent. Puri enim ad sanctificationem, suaues ad refectionem, seueri sunt ad vltionem. Apibus planè sunt cōparandi, qui velut alueario quodam gratiam matris Ecclesiæ continent, in qua diuersorum meritorum cellulas dulcissimis prædicationibus componentes de vno Saluatoris examine, Christianorū examina multa producunt.

Debet autem sacerdos audiri in causa ecclesiæ & fidei: vt deducit in epist. ij. siue tractatu de basilicis cōtra Auxentium. Require suprà cap. Ambrosius. Etiam cuique principi audacter debet pro veritate loqui & cum reuerentia debet audiri. In epist. ij. ad Theodosium. Quod require suprà, cap. Imperator. Debet esse deuotus in oratione cum mentis synceritate, quia eius oratio pugnantibus impetrat victoriam. In epist. iij. ad Theodosium. Require suprà, cap. Imperator. Debet ecclesiæ pacem plus diligere, & assistere pro

B *fidelium vnitate. Vnde in epistol. ij. concilij Aquilegien. ad imperatores Gratianū Valentinianum & Theodosium, de quodam Vrsino loquitur in hunc modum.*

Si haberet aliquam conscientiam sacerdotis, pacem Ecclesiæ concordiámque ambitioni suæ & studio præoptaret.

Debet à laicis in moribus esse differens. Vnde in epist. ij. ad Irenæum. Lib.1.Epist. Epist.6. Tom.III.

Separauit igitur sacerdotes à populo, & postea ipsum Mosem intra nubem introire præcepit. Vides diuisiones? Nihil in sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil cōmune cum studio atque vsu & moribus inconditæ multitudinis? Sobriam à turbis grauitatē, seriam vitam, singulare pondus, dignitas sibi vendicat sacerdotalis. Quomodo enim potest obseruari à populo, qui nihil habet secretum à populo, dispar à multitudine? Quid enim in te miretur, si sua in te recognoscat, si nihil in te aspiciat, quod vltra se inueniat, si quæ in se e-

C rubescit, in te quem reuerendum arbitratur, offendat? Superegrediamur igitur plebeias opiniones, & strata quędam gregalis conuersationis, ac detritæ viæ orbitas declinemus, ac vulgaris semitæ solum, quam currit ille, cuius vita leuior cursore, de quo dicitur: Transiuit, & non vidit: sed quæramus nobis viam inacessam sermonibus insolentium, inuiā operibus imperitorum, quam nullus maculosus deterat, maculosus scilicet ignauiæ suæ sordibus, & fumo iniquitatis oblitus, tenebrisq; & parietinis quibusdam animæ ruinosus, qui nullam virtutis suauitatem gustauerit, aut certè limis eam spectandam, magis quàm directo affectu, & aperto sinu mentis suscipiendam arbitratus sit: & quod plerique amāt, qui sibi faceti atque vrbani videntur, pulchritudinē sapientiæ in dedecus versutiæ transfigurantes, veràm non intuens gratiam, tanquam in nocte positus non credit in die viuentibus.

Debet iudicare cum prudentia & æquitate. In episto. ij.

D *ad Simplicianum.*

Prouidum debet esse iudicium sacerdotale, nec facilè malè sanæ conscientiæ cōmittendum id muneris, ne fiat error vltimus deterior priore. Vase enim fœtido vel oleum vel vinum facilè corrumpitur atque deterioratur.

Ad hoc facit quod dicit libro septimo super Lucam, exponens illud: Si enim fœnum agri, &c. Cap.19. Tom.V.

In superioribus vigilare nos voluit, per omnia expectantes momenta Domini Saluatoris aduētum, ne dum aliquis remittit & negligit, & de die in diem opera sua differt, iudicij futuri die vel propria morte præuentus, meritum suæ commendationis amitat. Et illa quidem in omnes præcepti forma generalis. Quòd si dixerit seruus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus, &c. Verum series sequentis exempli dispēsatoribus, hoc est sacerdotibus videtur esse proposita, quo sciāt, grauem sibi in futurum pœnam subeundam, si secularibus intē-

ti delic

ti deliciis, familiam Domini plebémque cõmissam sibi gubernare neglexerint.

Debet sacerdos ab omni culpa cauere, quia eius peccatũ totius populi fit detrimentum, vt probat libro primo de apologia Dauid. Vide suprà, cap. Aaron. Ex hoc à schismaticis debet etiam corporaliter separari, imò prius debet Ecclesiam dimittere materialem, quàm participare cũ eisdẽ: vt patet in epistola tertia ad Theodosium. Require suprà, cap. Ecclesia.

SACRAMENTVM. *Quid sit sacramẽtum magnum, & quomodo in carne manifestum, dicit super primam ad Timotheum, cap. tertio. Require suprà, cap. Incarnatio.*

Cap.1. Tom.IIII. *De sacramentis verò Ecclesiæ, primò dicit quòd eorum mysterium non omnibus est dicendum. In tractatu de mysteriis, circa principium.*

Nunc de mysteriis dicere tẽpus admonet, atq; ipsam sacramentorum rationem edere, quam ante baptismum si putassemus insinuandam, nõdum initiatis prodidisse potius quàm edidisse æstimaremur. Deinde quod inopinantibus melius se ipsa lux mysteriorum infuderit, quàm si eam sermo aliquis præcurrisset.

Cap.2. *Quæ sacramenta per fœminam ministrari non debent. Eodem tractatu. Require suprà, cap. Baptismus. Non minister, sed ipsum sacramentum debet considerari. In eodem tractatu.*

Noli considerare corporum figuras, sed ministeriorum gratiam.

Cap.3. *Nõ debet cõsiderari visibilis materia, sed inuisibilis gratia.*

2.Corinth.4. Primo omnium te docuit Apostolus non ea cõtemplanda nobis quæ videntur, sed quæ non videntur: quoniam quę videntur, temporalia sunt: quæ non videntur,

Roma.1. æterna. Nam & alibi habes, quia inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, comprehenduntur.

Hæc sacramenta sunt antiquiora tempore, & digniora virtute quàm sacramenta veteris legis. In eodem tractatu & in sermone quarto de sacramentis ad neophytos. Vide su-

Tom.V. *prà, cap. Eucharistia. Baptismus præcedit ordine omnia sacramenta. Libro decimo super Lucam.*

Ordinem nouerimus mysticum, quia non sunt antè altaris sacramenta, quàm baptismus.

Valent autem ipsa sacramenta causa fidei, etiam non percepta, vt probat in tractatu de obitu Valentiniani. Re-

Cap.11. Tom.I. *quire suprà, cap. Baptismus. Nemo cum peccato debet præsumere ipsa sacramenta percipere. Libro secundo de pœnitentia.*

Ita grauis culpa est conscientiæ, vt sine iudice ipsa se puniat, & velare se cupiat, & tamen apud Deum nuda sit. Et ideo nemo in peccato positus arrogare sibi debet authoritatem, aut vsurpationem sacramentorum: quia scriptum est, Peccasti, quiesce.

Cap.3. *Nam propter peccatum fit separatio. Eodem libro.*

Bene dicitur, quia peregrè profectus est, qui erat sacris altaribus separatus: hoc est enim ab Hierusalem, illa quæ est in cælo ciuico quodam & domestico sanctorum separari domicilio. Vnde & Apostolus ait: Ergo

Ephes.2. iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei. Et consumpsit, inquit, substantiam suam. Meritò consumpsit eam, cuius fides in operibus claudicabat.

Sed per pœnitentiam restituitur participatio: ibidem. Require suprà, cap. Pœnitentia.

SACRIFICIVM. *Dicitur esse gratiarum actio. Libro de Cain & Abel. Require suprà, capite Gratiarum actio. Confirmat hoc: eodem libro. Require suprà, capite Cogitatio. Quale debeat esse sacrificium, & quomodo offeren-*

Cap.5. Tom.IIII. *dum, vide suprà, cap. Asinus: & capite Festum: & capite Primitiæ: & capite Primogenitus. Sacrificium pingue esse debet. Lib. ij. de Cain & Abel.*

Ait Propheta, Sacrificium pingue fiat: hoc docens acceptabile esse sacrificium quod pingue, quod nitidum, & quodam pabulo fidei ac deuotionis verbíque cęlestis

A vberiore alimonia saginatum est. Frequenter pingue opus dicimus, quod spissum & operosum velimus intelligi: & opima hostia prædicatur, quæ non sit tenuis & exilis. Vnde & sacrificiũ etiam pingue rectè nuncupamus, quod opimum cupimus declarare. Sed etiam illud documento est, quòd pingues vaccæ Prophetica interpretatione annis fertilibus comparatæ sunt. Nunc con Cap.6. sideremus quid sit quod ait Dominus: Si rectè offeras, non rectè autem diuidas, peccasti, quiesce. Quod indicium est Deum non muneribus oblatis placari, sed offerentis affectu. Denique cõdẽnati oblator muneris Cain, pro conscientia insynceræ oblationis intellexit Deo suum sacrificium non probatum, tristis factus est.

Debet esse de primitiuis, id est, primò fides requiritur. Ibidem. Cap.eod.

Hoc est enim verum sacrificium primitiuum, quando vnusquisque se offert hostiam, & à se incipit, vt post-

B ea munus suum possit offerre.

Debet ex hoc esse syncerum. Ibidem. Cap.eod.

Ideóque hostiæ plerunque membra lex diuidi iubet, & holocausta offerri, vt sine admixtione & operimento aquæ nudum sacrificium sit, eò quòd nuda atque omnibus exuta inuolucris debet fides nostra feruere, ne vagis & fallacibus opinionibus induatur, sed pura atque syncera simplicitas mentis appareat: deinde in partes diuidatur congruas.

Confirmat hoc in prologo super librum Beati immaculati. Require suprà, capite Dies. Sacrificandum est soli Cap.8. *Trinitati. Libro primo de Cain & Abel.*

Tripartitum enim tempus est, præteritum, præsens, & futurum. Quo admonemur, quòd nec præteritorum beneficiorum Dei, vel præsentium, vel futurorum irrepere vlla debet obliuio, sed tenax gratiæ memoria perseuerare, & obedientia non deesse. Vel quia is qui sacrificat in vnum splendorem, in vnam lucem debeat credere Trinitatis. Ei enim qui fideliter sacrificat, dies lucet,

C nulla nox est. Sic & in Exodo Moses ait: Viam triũ die- Exod.3. rum ibimus, & immolabimus Domino Deo nostro. Sed etiam alibi cum visus esset Deus Abrahæ ad ilicẽ Mambre, Respiciens, inquit, Abraham oculis suis vidit, & ecce tres viri stabant super eum: & videns occurrit obuiam illis ad ostium tabernaculi sui, & adorauit super terram, & dixit: Domine, si inueni gratiam ante te. Tres videt, & vnum adorat. Tres mensuras offert similaginis. Nam si immensus Deus, tamen mensuram omnium tenet, sicut scriptum est: Quis mensus est manu aquam, & Isa.40. cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Perfectè igitur in personis singulis Trinitati interiore mentis arcano: hoc est similaginis spiritalis sanctus Patriarcha sacrificium deferebat. Hæc est similago quam in Euangelio molet illa mulier quæ assumetur. Vna enim as- Matth.24. sumetur, inquit, altera relinquetur. Assũmetur Ecclesia, relinquetur synagoga. Vel mẽs bona assumitur, impro-

D ba derelinquitur. Vt scias autem quia & Abraham in Christum credidit, Abraham, inquit, diem meum vidit, & gauisus est. Et qui credit in Christum, credit & in Pa- Ioan.8. trem. Et qui perfectè credit in Patrem, credit in Filium, & Spiritum sanctum. Tres ergo mensurę, vna similago: hoc est, vnum erat sacrificium, quod venerabili Trinitati pari mensura quadam deuotionis & congrua plenitudine pietatis oblatum est.

Ad idem facit quod dicit libro primo de Abraham. Cap.8. Tom.IIII.

Venit autem ad locum quem dixit illi Deus, & die tertio ad locum sacrificij venit. Salutaris hic numerus & conueniens sacrificaturis. Denique & in superioribus, Moses dicit ad Pharaonem regem Ægypti: Viam trium dierum ibimus & immolabimus Domino Deo nostro sicut dixit vobis. Et rectè tertio celebratur die Trinitatis sacrificium.

Et per seipsum homo cuncta circa sacrificium facere debet: eodem capite.

Et concidit ligna in holocaustum. Docemur parata omnia ad sacrificium deferre. Discimus etiam apparatum sacrificij ministerij munus ipsi vendicare non delegare aliis.

Tom.IIII. *Sacrificia veteris legis in Christi aduentu cuncta cessarunt. In tractatu super Psalmum trigesimum nonum, super illud: Ecce venio &c.*

Quid euidentius quàm quod Euangelij sui munere nobis Iesus verus aduenit? Ipse loquutus est, & innumeri credentium populi congregati sunt, qui vix singuli antè credebāt. Ipse venit in carne, & cessauit sacrificium Iudæorum: cessauit oblatio pro peccato, quia peccatorum remissor aduenerat. Non erat remedium necessarium legis, vbi legis author astabat.

Tom.II. *Sed quod offerret ex nobis accepit. Libro de Incarnatione Domini.*

Ex nobis accepit, quod proprium offerret pro nobis, vt nos redimeret ex nostro, & quod non erat nostrum, ex sua nobis Diuina largitate conferret. Secundum naturam igitur se obtulit nostram vt vltra nostram operaretur naturam. De nostro sacrificium, & de suo proprium, multáque in eodem & secundum naturam inuenies, & vltra naturam.

Et tale sacrificium sanctitate praecellit. Vnde super Epistolam ad Hebraeos, capite septimo, exponens quod sequitur:

Qui non habet quotidie necessitatem quemadmodum alij sacerdotes priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populo: hoc enim fecit semel se offerendo. Hic enim magnitudinem sacrificij ostendit, quamuis illud viuum esset, & sic oblatum sufficit in sempiternum. Et tantum præualuit, quantum cætera omnia non præualuerunt. Et quod offerebat, non pro se offerebat, sed pro populo. Nec enim hoc pro populo quotidie offerendum erat, sed tantæ sanctitatis & honoris apud Deum fuit hoc sacrificium, vt semel oblatum in æternum profuisset populo Dei. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: Propterea pro se, sicut & pro populo, semper offerebant. Iste autem tam potens est, vt semel oblatus suæ carnis sacrificio, nihil opus esset cuiquam credentium plus offerre pro eo.

Et adiungit Apostolum continuando quòd hoc sacrificium fuit sufficientissimum.

Sermo autem iurisiurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum. Hinc etiam Filij nomē ad distinctionem seruorum qui fuerant in lege positum est: quia serui infirmi fuerunt, siue quia peccatores, siue quia mortales erant. Sed hunc Filium perfectum esse demonstrat, quia semper viuit, & semper sine peccato est. Vtrunque Apostolus ait, & mirificè consolatur audientes, & minaciter terret negligentes. Consolatur in eo, quia ad sacerdotem magnum potenti sacrificio proximati sunt: Terret in eo ne peccent, quia illud sacrificium nunquam pro peccatis iterum oblatum erit. Non est aliud sacrificium, vnum verò nos purgauit: post hoc iudicium erit. Quotquot ergo redempti sumus, isto sacrificio redempti sumus. Ideo permaneamus in generositate nostra & honore.

Et infrà subdit octauo capite, quòd tale sacrificium fuit mundissimum: exponens id quod sequitur:

Omnis enim pontifex ad offerenda munera & hostias constituitur: Vnde necesse est hunc habere aliquid quod offerat. Pontifices enim veteris testamenti statuti sunt legalia offerre munera, & hostias pro suis, sicut superius dixit: vel etiam pro populi peccatis. Vnde necesse est saluatorem nostrum in diebus carnis suę aliquid habere ad offerendum pro nobis. Dum enim in sempiterna Diuinitatis suæ natura non habuit quid offerret, sumpsit ex nobis quod pro nobis offerre potuisset, id est, carnem humanam. Quid enim tam aptum immolationi quàm caro mortalis pro mortalibus? & quid tam mundum

A pro mundandis vitiis mortalium, quàm sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata ex vtero virginali? Et quid tam gratè offerri & suscipi posit, quàm caro sacrificij nostri corpus effectum sacerdotis nostri? Et quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: ergo nec alicui sacrificium, debetur nisi soli Deo vero. Proinde pontifex noster pro nobis semetipsum offerebat, idem sacerdos & sacrificium. Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cælestium. Si igitur esset terrenus pontifex, sicut Aaron, non esset vtique sacerdos secundum ordinem Melchisedech in æternum. Aaron quippe mortuus est: & non est sacerdos. Christus verò quia viuit in æternum, sacerdos est sempiternus: non tales quales illi fuerunt, qui exemplari & vmbræ deseruiunt cælestium.

B Omnes verò sacerdotes in lege constituti, exemplare & vmbratile sacerdotium gerebant cælestium, id est, spiritalium significantes verum & sempiternum Christi sacerdotium. Nónne altare est cæleste fides nostra, in quo offerimus quotidie orationes nostras, nihil habens carnalis sacrificij, quod in cineres soluatur, nec in fumos extenuetur, nec in vaporationes diffundatur? Hæc verò sacrificia clara & festiuia efficiuntur. Quomodo cælestia non celebrant sacrificia, quibus dicitur: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt? Ioan. Horum enim sacrificiorum omnia Leuitici sacerdotij sacrificia signa fuerunt: quia lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

Fuit etiam hoc sacrificium vnum & perfectissimum. Ibidem infrà, capite decimo, super illud: Per singulos annos &c.

Vna, inquit, est hostia ista, illæ autem multæ sunt.

C Propterea enim nec fortes erant, quia multæ. Quid autem opus erat multis, dic mihi, vna sufficiente? Proinde quod multæ & semper offerebantur, ostendit nunquam eos purgari. Sicut enim medicamentum quando fuerit forte, & salutis efficax, & valens cunctam valetudinem repellere semel impositum, totum operatur. Si ergo semel impositum totum operatum fuerit, ostendit eius virtutem, vt non vlterius apponatur. Si verò semper apponitur, manifestum indicium est minus illud præualuisse: medicamenti quippe virtus illius est, vt semel apponatur, & non frequenter. Sic etiam hic, qua ratione eisdem sacrificiis semper curabantur. Si enim ab omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerret quis sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolutio: quia quotidie iisdem purgabantur hostiis etiam ipsi sacerdotes & populus pariter. In Christo econtrario semel oblata est hostia potens ad salutem sempiternam. Quid ergo nos? Nónne

D per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, & vna est hæc hostia, non multæ. Quomodo vna est, & non multæ? Quia semel oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius: Idipsum semper offerimus, nec nunc quidem alium agnum cras, alium hodie, sed semper idipsum. Proinde vnum est hoc sacrificium: Alioquin hac ratione quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquā: sed vnus vbique est Christus, & hìc plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbique offert: vnum corpus est, & non multa corpora; ita etiam & vnum sacrificium. Pontifex enim noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit: ipsam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem consumi non potest. Hoc autem quod nos facimus, in commemorationem fit eius quod factum est. Hoc enim facite, inquit, in mei commemorationem. 1.Cor. Non aliud sacrificium, sicut pontifex: sed ipsum

semper

ſemper offerimus: magis autem recordationem ſacrificij operamur.

Et addit ſuper illud quod ſequitur:

Ideo ingrediens mundum dicit, Hoſtiam & oblationem noluiſti &c. Ablata ſunt ſigna promittentia, quia exhibita eſt veritas promiſſa. Ideo ait, Holocauſtomata & ſacrificia noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. Hoc eſt peccatum humani generis, legalia ſacrificia non potuerunt expiare Corpus autem aptaſti mihi Hoc eſt perſona dicitur eius qui corpus ſuſcepit noſtræ mortalitatis, vt pro nobis haberet quid offerret. Tunc dixi: Ecce venio. Dum tempus fuit vt ablata eſſent ſigna, & veritas promiſſa veniret, tunc dixi: Ecce venio. Ablata hæc: illa oblata. Hæc impleta vbi ſunt, ſacrificia Iudæorum tranſierunt, & nõ ſunt in Eccleſia Chriſti: quia venit ille qui figurabatur illis ſacrificiis, de quo in capite, ſiue in capitulo libri, ſcriptum eſt. Cuius libri? Vtique Pſalterij, vbi dicitur: Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentię non ſedit, ſed in lege Domini voluntas eius. Qui pſalmus capitulum libri totius dicitur à quibuſdam. Ideo Apoſtolus hîc dicit: In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam Deus voluntatem tuam. Hoc eſt quod in Euangelio dicitur: Non veni, inquit, facere voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.

Pſalm. 39. Pſal. 1. Ioan. 6.

Vnde ſuprà dicit ibidem, cap. vj. circa finem.

Vbi præcurſor pro nobis introiit Ieſus ſecundum ordinem Melchiſedech pontifex factus in æternum. Præcurſor autem quorundam eſt præcurſor, ſicut Ioannes Chriſti. Non enim dixit ſimpliciter introiit: ſed, vbi pręcurſor pro nobis introiit: veluti abſque dubio nos oporteat proſequi præcurſorem noſtrum. Præcurſorem ſiquidem & conſequentem in eadem etiam via eſſe conuenit. Hoc autem de eo qui ſecundum carnem eſt, dicitur: qui ſemetipſum pro nobis obtulit ſacrificium Deo in odorem ſuauitatis. Pontifex eſt factus ſecundum ordinem Melchiſedech. Oportet itaque & illis quorum pontifex eſt, meliores eſſe, vt quantum eſt inter Aaron, & Chriſtum, tantum eſt quodammodo inter Iudæos & Chriſtianos. Superiora etiam & ſacrificia. Talia videlicet offeramus ſacrificia quæ in illud ſanctuarium cæleſte offerri poſſunt: non iam pecudem, & bouem, non ſanguinem, & adipem. Omnia hæc ſoluta ſunt, & pro eis introductum eſt rationabile obſequium. Quid autem eſt rationabile obſequium? Quod per animam, quod per ſpiritum offertur Deo. Spiritus, inquit, eſt Deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Quid eſt Deum in ſpiritu adorare, niſi in charitate & fide perfecta, & ſpe indubia, & ſanctis animæ virtutibus, quas Apoſtolus alio loco abundanter enumerat?

Ioan. 4.

De hoc ſacrificio exponitur figura. Libro ſecundo de Abraham. Cap. 9. Tom. IIII.

Ego tamen arbitror ſignificari magis inter aduentum Domini priorem, & ſecundum, qui futurus eſt iudicij dies, tẽpus mediũ. Ideo enim ad Solis occaſum viro huiuſmodi factus eſt & pauor magnus, quia occidente iam mũdo futurum ſacrificium declarabatur, quo mundus redimeretur, fides eſſet hoſtia, quæ non diuideretur à filiis Abrahæ. Nam qui eam diuidunt, non ſunt Abrahæ filij. Fides comparatur regno cælorum. Simile eſt enim regnum cælorum grano ſinapis. Et ſimile eſt regnum cælorum homini negotiatori qui emit agrum, & inuenit in eo margaritam pretioſam. Regnum cælorum indiuiſum eſt, quia regnum Trinitatis vnum eſt. Ideo perpetuum atque æternum, quia indiuiſum. Omne enim regnum diuiſum facilè deſtruetur. Hoſtia etiam foret pudicitia Trinitati dicata, poſt illud ſacrificium vitulæ quoque pro laboribus, quia ſacerdotalis eſt victima: Capræ autem quia pro peccatis hoſtia: Arietis, quia pro omni mundo & pro ipſis arietibus vel cæleſtibus. Non ſolùm pro hominibus, nec ſolùm pro agnis, ſed etiam pro hœdis, quos peccatricis generationis fœtore exuit. Teſtificatur oraculum futuros adhuc in terra afflictionis Abrahæ filios, vt in hoc agone multorum & grauium certamium ſe probent, & ita cum multa ſupellectili aureorum & argenteorum vaſorũ ſpoliis opimis exeant & reuertantur animæ, atque exeant pretioſa poſſidentes corpora, virtutum diuerſarum, & præcipuè caſtimoniæ poſſeſsionum theſauro repleta, ſumpturæ etiã Chriſti iudicio de diabolo & eius miniſtris, cæteríſque qui voluerunt nocere vindictam. Tunc erit pauor magnus etiam iuſtorum. Nemo enim ſine peccato. Omnes habebunt quod timeant, quia impleta peccata erunt: & cum ſuperabundauerit peccatum, ſuperabundet gratia. Roma. 5.

Matth. 13.

Iterum alia libro primo de Apologia Dauid. Cap. 7. Tom. IIII.

Denique non bibit oblatam aquam, ſed Domino profudit: ſignans ſitire ſe Chriſti ſacrificium, non naturæ fluentum: Illud ſacrificium, in quo eſſet remiſsio peccatorum: Illum ſitire ſe fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, ſed pericula aliena depelleret.

Et iterum in tractatu de prima interpellatione ipſius Dauid. Tom. IIII.

Nullius propriè ſacrificium iam probabatur, quia non erat qui faceret bonitatem, non erat vſque ad vnũ, quando nec Deo fides, nec fratris germanitati pietas ſeruata eſt. Venit Dominus Ieſus vt reſuſcitaret Adam. Reſuſcitatus eſt & Abel, cuius munera placuerunt Deo: Obtulit ſemetipſum Dominus Ieſus, id eſt, primitias ſui corporis, in ſanguinis aſperſione melius loquente quàm ſanguis Abel loquutus eſt in terra. Reſpexit Deus in eius munera, ex quo ipſe reconciliationis Diuinæ gratiã bonis reliquit hæredibus. Rectè igitur ſanctus Dauid, quaſi ex perſona reconciliati hominis ait: Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Aſtruamus hunc locum, ſi poſſumus etiam alterius Prophetæ exemplo, queadmodum & hominis auerſatus ſit Dominus primùm ſacrificia, & poſtea ſit eidem reconciliatus. Habemus in Iſaiæ libro ſcriptum, dicente Domino: Quo mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorum dicit Dominus? Plenus ſum, id eſt, abundo in eis: veſtra non quæro: holocauſtomata arietum, & adipem agnorum, & ſanguinem taurorum & hircorum nolo, nec ſic veniatis in conſpectu meo. Et vtique à fœtu pecorum obtulerat Abel ſacrificium in quo placuerat Deo: ſed typum non requirebat, qui expectabat ſacrificij veritatem. Expectabatur enim paſsio Domini ſalutaris. Quis enim, inquit, iſta requiſiuit de manibus veſtris? Calcare regiam meam non apponetis. Et infrà: Cum extenderitis manus ad me, auertam faciem meam à vobis. Sed lauamini, mundi eſtote, auferte malitiam ab animis veſtris: Iudicate pupillo, & iuſtificate viduam, & venite diſputemus, dicit Dominus. Claret igitur quòd & antè Dominus auerſatus ſit ſacrificium hominis, & poſtea reconciliatus, vt reſpicere in noſtra ſacrificia dignaretur. Ideo ergo ſecurus intrat, qui ad Domini ingreditur miſericordiam.

Et iterum alia in prologo libri de Spiritu ſancto, circa principium. Tom. II.

Quo motus oraculo Gedeon, cum audiſſet quòd deficientibus licet populorum millibus, in vno viro Dominus plebem ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit hœdum caprarum, cuius carnem ſecundum præceptum Angeli & azyma ſupra petram poſuit, & ea iure profudit: quæ ſimul vt virgæ cacumine quam gerebat, Angelus Dei contigit, de petra ignis erupit, atque ita ſacrificium quod offerebatur abſumptum eſt. Quo indicio declaratum videtur quòd petra illa typum habuerit corporis Chriſti, quia ſcriptum eſt: Bibebant de ſpirituali eos petra: Petra autem erat Chriſtus. Quod 1. Corinth. 10.

vtique

vtique non ad Diuinitatem eius, sed ad carnem relatum est: quæ sitientium corda populorum perenni riuo sui sanguinis inundauit. Iam tunc igitur in mysterio declaratum est, quia Dominus Iesus in carne sua totius mundi peccata crucifixus aboleret. Nec solùm delicta factorum, sed etiam cupiditates animorum. Caro enim hœdi ad culpam facti refertur, ius ad illecebras cupiditatũ, sicut scriptum est: quia concupiuit populus cupiditatem pessimam, & dixerunt: Quis nos cibabit carne? Quòd igitur extendit Angelus virgam, & tetigit petram de qua ignis exiuit: ostendit quòd caro Domini spiritu repleta Diuino peccata omnia humanæ conditionis exureret. Vnde & Dominus ait: Ignem veni
Luc.12. mittere in terram. Aduertit igitur vir doctus, & præsagus futuri, superna mysteria: & ideo secundum oracula occidit vitulum à patre suo idolis deputatum: & ipse septennem alium vitulum immolauit Deo. Quo facto manifestißimè reuelauit post aduẽtum Domini omnia gentilitatis abolenda sacrificia, solúmque sacrificium Deo Dominicæ paßionis pro redemptione populi deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christus, in quo septem spiritalium plenitudo virtutum, sicut Isaias
Ioan. 8. dixit, habitabat. Hunc vitulum & Abraham obtulit, quando diem Domini vidit, & gauisus est. Hic est qui nunc in hœdi typo, nunc in ouis, nunc in vituli offerebatur. Hœdi, quòd sacrificium pro delictis sit: Ouis, quòd voluntaria hostia: Vituli, quòd immaculata sit victima. Præuidit ergo mysterium sanctus Gedeon. Denique trecentos elegit ad prælium, vt ostenderet non in numero multitudinis, sed in sacramento crucis mundum ab incursu grauiorum hostium liberandum.

Dicitur esse sacrificium laudis in morte iustorum. Libro de bono mortis. Require suprà, capite Mors. Dicitur etiam esse sacrificium iustitiæ. Lib. primo de Apologia Dauid. Require suprà, capite Iustitia.

SACRILEGIVM. *Quicquid contra Dei cultum est, sacrilegium dici potest. Super Epistolam ad Colossenses, capite secundo. Require suprà, capite Cultus. Sacrilegium princeps committit, quando sacrilegis contra catholicam fidem in aliquo assentit, vt colligitur ex libello cõtra Symmachum ad Valentinianum.* Lib. c. Epist. Epist.29. Tom.III.

Te imperatore hoc petitur & postulatur, vt iubeas aram eleuari, sumptum sacrificiis prophanis dari. Sed hoc non potest sine sacrilegio decerni. Vnde rogo te ne id decernas, statuas, vel in eiusmodi decreta subscribas. Conuenio fidem tuam Christi sacerdos.

SAGITTA. *Christus est. Vnde libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo.* Tom.IIII.

Pulchrè dicit Ecclesia, quia vulnerata charitatis ego sum. Nudemus membra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagitta hæc Christus est, qui dicit: Posuit me sicut sagittam electam. Bonum est ergo hac vulnerari sagitta.

Tom.IIII. *Mali etiam sagittæ dicuntur. Vnde in tract. super Psalmum trigesimum sextum.*

Vt gladius verbum Dei dicitur, & idem sermo est peccatoris: ita & arcus quẽ extendunt peccatores, mens
† Aliàs, iaciunt. eorum est: & sagitta quam acuunt †, sermo est venena-
Isaia 49. tus. Sicut enim sagitta est Christus, qui est verbum Dei, cui dicitur: Posui te sicut sagittam electam: quæ profertur ex pharetra Dei: ita sagittæ sunt perfidorum, quæ arcu quodam iniquitatis emissæ, incautum innocentem vulnerant, nisi ignita eorum iacula scuto fidei repellantur.

Quæ sagitta etiam Dei esse dicuntur. In tractatu super Psalmum xxxvij.

Vbi diabolus vulnerat, sagittæ Domini vulnerare dicuntur.

Cap.12. Tom.IIII. SAL. *De sale naturali: & de aliquo sale particulari, loquitur libro quinto Hexameron.*

A Assurgamus de profundo maris, & aliquantulum sermo noster emergat, atque ad superiora se surrigat. Spectemus ea quę visitata multis, & plena sint gratiæ, quomodo aqua in salis vertatur soliditatem, vt ferro sæpe cędatur: quod de Britannicis salibus nihil mirum, qui in speciem marmoris validi eiusdem metalli niueo cãdore resplendent, salubres corporis cibo, & potui nimis grati.

SALIX. *Libro tertio Hexameron, capite decimo tertio.* Tom.IIII.

Salix lenta vitibus habilis vinciendis, quid aliud mysticè declarat, nisi bona esse Christi vincula, quæ nocere non soleant, vincula gratiæ, vincula charitatis, vt vnusquisque suis vinculis glorietur, sicut & gloriabatur Paulus dicens: Paulus vinctus Iesu Christi? His ligatus vinculis dicebat: Quis nos separabit à charitate Christi Iesu? vinculis abstinentiæ, vinculis charitatis. His ligatus vinculis etiam Dauid ait: In salicibus in medio Roman.8. Psalm.136.
B eius suspendimus organa nostra.

Habent salices semina sua. Eodem libro. Cap.16.

Nihil videntur seminis habere salices: habent tamen in foliis granum quoddam, quod habeat virtutem seminis, vt eo commisso terris, tanquam posito surgat arbor de surculo, & tanquam de semine se exsuscitet grano. De grano itaque illo radix primùm coalescit, de radice pullulat, non solùm salicis, sed etiam reliquarum ad similitudinem huiusmodi generis arborum sylua. Habent & radices virtutem seminis. Vnde plerique ea satione incrementum nemoris propagârunt.

SALOMON. *Antiquior & melior Philosophorum. Vnde libro secundo de Abraham.* Cap.7. Tom.IIII.

Sapienti & fideli præstò sunt omnia, deest nihil. Vnde & Salomon in Prouerbiis ait: Eius qui fidelis sit, totus mundus diuitiarum est. Quantò prior Salomon quàm Zenon Stoicorum magister atque author sectæ Ecclesiast.27.
C ipsius? Quantò prior quàm ipse pater Philosophiæ Plato, vel eius inuentor nominis Pythagoras? Quis autem fidelis, nisi sapiens?

Vocat eum sanctum. Libro super Beati immaculati, litera secunda, versu primo.

Spectato magna mysteria. Etiam in Canticis canticorum sanctus Salomon repletus Domini spiritu resultauit.

Peccauit autem Salomon grauissimè. Vnde libro primo de apologia Dauid. Cap.3. Tom.IIII.

Quid de Salomone sancto loquar, cuius posteriora cum graui errore non careant, vulgus tamen Iudaicum ipsum ęstimat venisse pro Christo? Et quàm multos grauis erroris offensa reuocauit? Maior itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur, qui vitio non caruisset humano. Fuit igitur in eo inuidiosa sapientia, & culpæ suasoria, quæ hominem comprobaret.

Et vt dicit libro secundo eiusdem.

Salomon Deo templum condidit, sed vtinam corpo-
D ris sui templum ipse seruasset.

Vnde ibidem infrà, cap. sexto.

Non ergo Salomon Dei Filius, &c. Require suprà, cap. Christus.

Vnde non seruauit rem sui nominis. Ibidem cap. sexto.

Salomon pacificus est. Hoc habet interpretatio. Psalmus in eum dicitur, quem verè scimus esse pacis authorem. Quomodo autẽ pacificus? Non hoc Ioab sanguis ostendit, quem inter altaria templi iussit occìdi. Non Adoniæ pœna, quẽ affectatæ affinitatis regiæ reũ pertulit, nec matris obsecratione ab indignatione reuocatus.

Salomon in libris suis omnem sapientiam comprehẽdit. Libro de Isaac & anima. Tom.IIII.

Tria habes in Salomone, quia Prouerbia eius moralia sunt: Ecclesiastes, naturalis: mystica eius Cantica canticorum.

Idem

Idem dicit lib. super Beati immaculati, litera j. versu j.

Tom. IIII. Salomon librum de Prouerbiis scripsit, quo moralem locum vberius expressit: naturalem in Ecclesiaste: mysticum, in Canticis canticorum: quanquam si diligenter discutias, & in Prouerbiis mystica pleraq; reperias, Prouerb. 9. & in Canticis moralium suauitatem. Nam vtique mysticum est: Sapientia ædificauit sibi domum, & subdidit columnas septem, interfecit suas hostias, &c. Hoc quoque in Canticis licet tam mysticum quàm morale, in quo blanditiarum suauitas & affectus amantis exprimitur: Osculetur me ab osculis oris sui, quoniam optima vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.

Iterum in tractatu super psalmum trigesimum sextum, exponendo ipsius psalmi titulum. Omnis scriptura Diuina naturalis. Require infrà, cap. Scriptura.

SALTATIO ET SALTVS. *Talis actus corporalis inhonestus est, & maximè virginibus: causáq; est grauissimi criminis. Libro tertio de virginitate, parte tertia.* Tom. I.

Comes deliciarum est extrema saltatio. Ab hac virgines Dei procul esse desidero. Nemo enim, vt dixit quidam secularium doctor literarum, saltat sobrius, nisi qui insanit. Quòd si iuxta sapientiam secularem, saltationis aut temulentia author est, aut amentia, quid Diuinarum scripturarum cautum putamus exemplis, cum Ioannes prænuntius Christi optione saltatricis iugulatus, exemplo sit plus nocuisse saltationis illecebram, quàm sacrilegi furoris amentiam.

Et infrà.

An quicquam est tam pronum ad libidines, quam inconditis motibus, ea quæ vel natura abscondit, vel disciplina velauit, membrorum operta nudare, ludere oculis, rotare ceruicem, comã spargere? Meritò inde in iniuriam Diuinitatis proceditur. Quid enim ibi verecundiæ potest esse, vbi saltatur, strepitur, concrepatur?

Cap. 6. Tom. I. *Intelligitur tamen spiritualiter. Libro secundo de pœnitentia.*

Vide ne reluctando mandatis cælestibus in deuotionem Iudæorum incidas, quibus dicit Dominus Iesus: Luc. 7. Cantauimus vobis, & non saltastis: Lamentauimus, & non plorastis. Vilis sermo, sed non vile mysterium. Et ideo cauendum, ne quis vulgari quadam sermonis huius deceptus interpretatione, putet nobis saltationis lubricæ histrionicos motus, & scenæ deliramenta mandari (hæc etiam in adolescentula ætate vitiosa sunt) sed saltationem eam mandauit, qua saltauit Dauid ante arcam Domini. Totum enim decet quicquid defertur religioni, vt nullum obsequium quod proficiat ad cultum & obseruantiam Christi erubescamus. Non ergo illa deliciarum comes, atque luxuriæ saltatio prædicatur: sed qua vnusquisque corpus attollat impigrum, nec humi pigra iacere membra, vel tardis sinat torpere vestigiis. Philippens. 3. Saltabat spiritaliter Paulus, cum se pro nobis extenderet, & posteriora obliuiscens, priora appetens, contenderet ad brauium Christi. Tu quoque cum ad baptismum venis, manus eleuare, pedes quibus ad æternam vitam conscendas, velociores habere admoneris. Hæc saltatio fidei socia, gratiæ comes: Hoc est ergo mysterium. Cantauimus vobis, noui vtique canticum testamenti: & non saltastis, hoc est, non eleuastis animam ad spiritalem gratiam: lamentauimus, & non plorastis: hoc est, non egistis pœnitentiam.

Cap. 2. Tom. V. *Iterum libro sexto super Lucam.*

Docuit nos scriptura cantare grauiter, psallere spiritaliter: Docuit etiam saltare sapienter, dicente Domino Ezech. 2. ad Ezechiel: Plaude manu, & percute pede. Neque enim histrionicos fluxu corporis motus Deus morum censor exigeret, aut indecoros strepitus viris plausúsque fœmineos imperaret, vt tantum Prophetam deduceret ad ludibria scenicorum & mollia fœminarum. Non congruunt resurrectionis reuelata mysteria, & opprobria saltationis exacta. Est sanè quidam proprius bonorum actuum factorúmque plausus, cuius sonus in orbem exeat, & bene gestorum resultet gloria. Est honesta saltatio, qua tripudiat animus, & bonis operibus corpus eleuatur, quando in salicibus organa nostra suspendimus. Iubetur ergo Propheta plaudere manu & percutere pede: iubetur psallere, quia sponsi nuptias iam videbat, in quibus desponsatur Ecclesia, Christus adamatur. Et bonæ nuptiæ, quando verbo anima, spiritui caro nubit. In his Propheta Dauid ludere nos nuptiis voluit, ad has inuitauit, quia suos posteros copulabat. Et ideo lætior quàm cæteri, quasi in ipso actu positus nuptiarum nos ad celebritatem festi muneris adhortatur dicens: Exultate Deo adiutori nostro, iubilate Psal. 80. Deo Iacob. Sumite Psalmum, & date tympanum, psalterium iucundum cum cithara. Nónne actum quendam Prophetæ saltantis aduertis? Denique ait alibi: Psallam Psalm. 70. tibi in cithara sanctus Israël. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti. Audis citharizantium voces, audis saltantium strepitus, nuptias crede: Sume & tu citharam, vt pulsata spiritu plectro, interiorum corda venarum boni operis sonum reddat. Sume & psalterium, vt harmonia dictorum factorúmque tuorum concinat. Sume & tympanum, vt organum tui corporis spiritus moduletur interior, factísque operantibus, dulcis morum tuorum suauitas exprimatur. Sic psallebat Propheta, cum diceret: Veni huc à Libano sponsa, veni huc à Libano. Hoc canticum cecinerunt pueri, nec auditi sunt: Qui pueri? Canticor. 4. De quibus dicit: Ecce ego & pueri quos dedisti mihi. Sed hoc canticum non in foro, non in plateis canebatur, sed in Hierusalem. Ipsa est enim Dominicum forum in quo præceptorum cælestium iura conduntur.

Et libro super Beati immaculati, litera septima, versu sexto. Tom. IIII.

Ipse quoque Dominus non dedignatus est dicere: Cantauimus vobis, & non saltastis: Cantauit nobis in Euangelio veniam delictorum. Debuerunt Iudæi mentem attollere, non histrionico corporis motu, sed sancto Spiritu. Non fecerunt, ideo reprehenduntur. Sed etiam corporis saltatio in honorem Dei laudabilis habetur. Denique saltauit Dauid ante arcam Domini, & vidit eum Michol filia Saül saltantem & percutientem in organis harmazatis † in conspectu Domini, & ait ad eum posteaquam se domum recepit: † ἡρμοσμένοις. Quid vtique honorificatus est rex Israël, quia denudatus est hodie in oculis puellarum suarum & ancillarum, sicut vnus ex saltatoribus? Et dixit Dauid ad Michol in conspectu Domini: Benedictus Dominus, qui elegit me super patrem tuum, & super omnem domum illius voluit constituere in principem super plebem suam Israël, & Iuda in conspectu Domini, & denudabor adhuc sic, & ero nugax in conspectu tuo, & cum puellis cum quibus dixisti me nudatum, glorificabor. Et Michol, inquit, filiæ Saül non erat filius vsque in diem mortis eius. Euidens itaque exemplum, quòd & Propheta qui & percutiebat in organis, & saltauit ante arcam Domini, iustificatus est: & illa quæ reprehendit eum, sterilitate damnata est.

Sed de saltu Christi. Eodem libro, litera sexta, versu primo.

Ecce, inquit, iste aduenit: adhuc ego eum quæro, & ille iam venit: adhuc ego suffragia capto vt veniat, & ille iam proximus est. Ego suscitari charitatem mihi cupio, ego me vulneratam charitate puto, & ad me plus ipsa charitas festinat. Ego dixi, Veni: ille salit, & transilit. Ego rogo eum venire cum gratia, ille gratiarum operatur augmenta: & dum venit, incrementa gratiæ secum vehit: & veniendo acquirit, quia studet

ſtudet etiam ipſe ſuæ placere dilectæ. Salit ſuper excelſa, vt aſcendat ad ſponſam. Sponſæ enim thalamus tribunal eſt Chriſti. Salit ſuper Eccleſiam, tranſilit ſuper ſynagogam. Salit ſuper gẽtes, tranſilit ſuper Iudæos. Videamus ſalientem: Salit de cælo in virginẽ, de vtero in præſepe, de præſepio in Iordanem, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, in cælum de ſepulchro. Proba mihi Dauid ſalientem, proba currentem, tu enim dixiſti: Exultauit tãquam gigas ad currendam viam ſuam: à ſummo cælo egreſsio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius: nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Ergo & nunc ſalit, & nunc currit de corde Patris ſuper ſanctos ſuos, de Oriente ſuper Occidentem, de Septentrione ſuper Meridiem. Ipſe eſt qui aſcendit ſuper Occaſum, ipſe ſuper cælos cælorum ad Orientem: ipſe aſcendit ſuper montes, ipſe ſuper colles. Vtinam ego miſer dicam, dicat anima mea: Ecce iſte aduenit: & aduenit non ſuper terrena, non ſuper valles, ſed aduenit ſaliens ſuper montes. Deus enim Deus montium eſt, & non vallium. Vbi ergo ſalit, ſuper montes ſalit. Si ſis mons, ſalit ſuper te. Salit ſuper Iſaiam, ſalit ſuper Hieremiam, ſalit ſuper Petrum, Ioannem, Iacobum. Montes enim ſunt in circuitu eius. Si non potes mons eſſe, nec præuales, eſto vel collis, vt & ſuper te Chriſtus aſcendat: etſi tranſilit, ita tranſiliat, vt & te tranſitus eius vmbra cuſtodiat.

Pſal. 18. *Pſalm. 124.*

Alio modo exponit ibidem, infra.

Nónne cum aliquid de ſcripturis cogitamus, & explanationem eius inuenire non poſſumus, dum dubitamus, dum quærimus, ſubitò nobis quaſi ſuper montes, hoc eſt altiſsima dogmata videntur aſcendere? Deinde quaſi ſuper colles apparens nobis, illuminat mentem, vt infundat ſenſibus quod inuenire poſſe difficile videbatur. Ergo quaſi ex abſente fit præſens verbum in cordibus noſtris. Et rurſus cum aliquid nobis ſubobſcurum eſt, tanquam ſubducitur verbum, & tanquam abſentis aduentum deſideramus. Et cum iterum apparet, oſtendit ſe nobis tanquam præſens ſit nobis in iis quæ requirimus cognoſcendis. Salit ergo in vniuſcuiuſque corde frequenter: tranſilit, & exit, & reuertitur, ſi ſequaris, ſi requiras, ſi tibi fidelium gratia, diſceptatione doctorum verbum quod exierat atque tranſierat, poſtules reſuſcitari, ſicut illa quæ quæſiuit & inuenit, quæ dixit: Frater meus tranſiuit, anima mea exiuit in verbo eius Ergo etſi ſuper montes ſalit, ſequere: etſi ſuper colles, ſequere.

Iterum libro de Iſaac & anima. *Cap. 4. Tom. IIII.*

Eccleſia quæ diligit Chriſtum, vulnerata eſt charitate. Hanc ergo charitatẽ ſuſcitat & reſuſcitat, donec vocem eius accipiat, & præſentiam eius accerſiat, quia quæſitus non ſolùm venit, ſed etiam ſaliens venit. Saliẽs ſuper montes, tranſiliens ſuper colles. Super maioris gratiæ animas ſalit, inferioris tranſilit. Vel ſic, Saliens quomodo venit? Saltu quodam vẽnit in hunc mundum. Apud Patrem erat, in virginem venit, & ex virgine in præſepe tranſiliuit. In præſepe erat, & fulgebat è cælo, deſcendit in Iordanem, aſcendit in crucem, deſcendit in tumulum, ſurrexit è tumulo, & ſedet ad Patris dexteram. Inde quaſi hinnulus ceruorum, qui deſiderat ad fontes aquarum, deſcendit ad Paulum, & circunfulſit eum, & exiliuit ſuper Eccleſiam ſuam, quæ eſt Beth-el: quod dicitur domus Dei. Pauli enim vocatio Eccleſiæ firmitudo eſt.

SALVATOR. *Loquitur cum patientia. Libro ſecundo de pœnitentia. Require infrà, capite Spiritus ſanctus. Saluator dictus eſt in veteri lege ſemen. Super Epiſtolam ad Romanos, capite nono. Require infrà, capite Semen. Etiam de ipſo Saluatore quoad opus miſericordiæ, loquitur libro ſuper Beati immaculati, litera vj. verſu primo. Require ſuprà, capite Chriſtus.*

SALVS. *Salus eſt in adiutorio Dei. Libro ſuper Beati immaculati, litera decima quinta, verſu quinto.*

Qui ſperat præſumit iuuari: Vbi autem adiumentum A Dei, ibi certum ſalutis auxilium. Suprà dicit: Adiutor meus, & ſuſceptor meus es tu: hîc iterum iuuari petit, quaſi dicat: Sine ceſſatione me adiuua: non mihi ſatis eſt quod popoſci, iterum peto vt ſaluus fiam. Hîc non magna, non vera eſt ſalus: tunc ſaluus ero, cum fuero in Paradiſo, cum viuere cœpero inter electos tuos Angelos, cum laqueos terræ huius euaſero. Sed ne fortè adiuti in neceſsitatibus, poſtea in proſperis poſiti negligamus, docet nos immemores beneficiorum cæleſtium nequaquam eſſe debere, ſed meditari iuſtificationes Domini, vt cum boni operis aliquid fecerimus, ſemper tamen ei noſtra peccata fateamur. Hæc eſt iuſtificatio Domini.

Nec eſt aliqua, niſi ab ipſo Deo. Eodem libro, litera xxij. verſu ſexto.

Concupiui ſalutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea eſt. Alius longæuitate vitæ iſtius delectatur, & concupiſcit vſque ad depoſitæ ſenectutis tempora B corporis huius vitam producere: Alij franguntur ægritudinis infirmitate, de quibus nemo poteſt dicere, Cum infirmor, tunc potens ſum. Beatos ſe putant, ſi inoffenſa valetudinis commoditate potiantur, quibus non eſt infirmitas ad ſalutem. Horum quoque nemo poteſt dicere: Cõcupiui ſalutare tuum: Suam enim magis ſalutem, quàm ſalutare Dei quærunt. Medicis potius ſunt, quàm ſcripturis obedientes. Contraria autẽ ſtudioſæ ſunt Diuinæ cognitionis præcepta medicinæ. A ieiunio reuocat, lucubrare non ſinunt, ab omni intentione meditationis abducũt. Itaque qui ſe medicis dederit, ſeipſum ſibi abnegat: qui autem quærit ſalutare Dei, Chriſtum ſequitur qui dicitur ſalus Dei: non quæ corporis, ſed quæ æterna ſunt, quærens, cum in hoc corpore conſeruetur quòd ſalus quæritur. Qui autem ſalutem Dei quærit, die vtique & nocte meditatur in lege, iugis illi meditatio eſt Diuinorum decretorum: neque aliqua cura corporis huius auertitur à ſtudio diſciplinæ.

2. Corinth.

C *Nec valet niſi ſit perfecta. Eodem libro, litera vigeſima, verſu ſexto. Require ſuprà, capite Iudicium vltimum.*

Vnde ſoli Deo committi debet. In tractatu ſuper Pſalmum xxxvj. verſu vltimo. *Tom. II.*

Salus autem iuſtorum à Domino: non à ſeculo, non ab elemento: Cælum & terra præteribunt. Non committo ſalutem meam cælo, quia & ipſum præterit; quia de pluribus cælis dictum eſt: Ipſi peribunt, tu autem permanes: Deo ſoli committo, qui permanet, qui poteſt peccata donare, vt protector meus ſit in tempore tribulationis, & adiuuet me, & liberet me, & eripiat me à peccatoribus iudicij ſui tempore, & ſaluum me faciat, quoniam ſperaui in eum. In ipſum ſolum ſperaui. Non vult enim nos & ſibi, & alij ſeruire. Qui ipſi ſoli ſeruit, liberatur: quoniam ipſi eſt laus, gloria, perpetuitas à ſeculis, & nũc, & ſemper, & in omnia ſecula ſeculorum: Amen.

Pſal. 101.

SALVTATIO. *Exponitur præceptum de non ſalutando. Libro vij. ſuper Lucam, dicens intelligi de confabulatione inutili.* *Tom. V.*

D Et neminem ſalutaueritis in via. Fortaſſe quibuſdam durum hoc & ſuperbum, nec manſueti & humilis Domini præcepto conuenire videtur, quòd ille qui etiam accubitionis loco præcepit eſſe cedendũ, hoc loco mandat diſcipulis, Neminem ſalutaueritis in via: cum iſte ſit communis vſus gratiæ. Sic inferiores ſuperiorum ſibi fauorem conciliare conſueuerũt. Gentiles quoque cum Chriſtianis habent huiuſmodi officiorum commercia. Quomodo Dominus hunc vſum humanitatis auellit? Sed conſidera non hoc eſſe ſolum, Neminem ſalutaueritis: ſed non fruſtra additum, In via: Denique & Heliſæus cum mitteret ſeruum ſuum, vt baculum eius poneret ſupra corpus paruuli defuncti, mandauit ei, ne per viam aliquem ſalutaret. Feſtinatò enim iubebat eum conſcendere, vt celebrandæ reſurrectionis exequeretur officiũ, ne confabulatione alicuius obuij, mandato flecteretur à munere. Ergo & hîc non ſalutationis officium ac vtili- *4. Reg.*

tas au

tas aufertur sed obstaculum impediendæ deuotionis aboletur: vt quando Diuina mandantur, paulisper sequestrentur humana. Pulchra est salutatio: sed eò pulchrior quò maturior exequutio Diuinorum, quæ per moram sæpe traxit offensam. Ideo autem & honesta prohibentur, ne solennis gratia obrepat officij, & impediat ministerium cuius mora sit culpa.

Tom. V. *Est autem salutaris amicorum gratia, Super epistolam ad Philipp. cap. iiij.*

Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. Hunc salutat in Christo Iesu, qui se sanctificat, vt Christo dignus habeatur, qui dixit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester. (Leuit. 19.) Salutãt vos qui mecum sunt fratres. Salutatio fratrum, solatium inuicem præstat: quasi imagines enim exhibet diuulsorum.

Tomo eod. *Vnde salutari meretur, qui fideliter diligit. Super epistolam ad Titum, cap. iij. in fine.*

Salutant te omnes qui mecum sunt. Propter compẽdium, simul omnes consalutare illum signat. Saluta eos qui nos amant in fide. Illos salutatione sua dignos videri vult, qui fideliter illum diligunt affectu Christi Domini nostri. Gratia Dei cum omnibus vobis. Nunc generaliter omnes salutat fratres, & domesticos Titi.

SAMSON. *Samson peccauit. Vnde lib. j. de Apologia Dauid: quia fortitudinem non habuit virtuosam cõtra sensualitatis impetum.*

Iudic. 14. Da mihi aliquem sine prolapsione delicti. Validissimus omnium Samson legitur, qui leonẽ etiam suis manibus strangulauit: sed vtinam amorem suum suffocare potuisset. Messes incendit allophylorum, & ipse mulieris vnius arsit igniculo.

Item lib. ij. eiusdem.

Samson validus & fortis leonem suffocauit, sed amorem suum suffocare non potuit: Vincula soluit hostium, sed suarum non soluit nexus cupiditatum: Messes incendit alienas, & vnius mulieris ipse accẽsus igniculo, messem suæ virtutis amisit.

In prolog. Tom. II. *Virtutem tamen fortitudinis à Spiritu sancto habuit: Vnde Christum figurauit. Quod diffusè deducit lib. ij. de Spiritu sancto.*

Iudic. 13. Samson Diuina promissione generatus Spiritum comitantem habebat. Sic enim legimus, quia benedixit eũ Dominus, & cœpit Spiritus Domini comitari cum eo in castra. (Iudic. 14.) Et ideo futurum præuidens sacramentum, ex alienigenis possebat vxorem: quod pater eius ac mater, vt scriptum est, ignorabant: quoniam à Domino est. Meritóque cæteris fortior habebatur, quia eum Spiritus Domini dirigebat: quo duce solus nunc alienigenarum fugabat populos, nũc leonem morsu inuiolabilis, fortitudine insuperabilis, discerptum manibus diuidebat. Vtinam tam cautus ad seruandam gratiam, quàm fortis ad superandam bestiam. Et fortassis hoc non solùm virtutis miraculum, sed etiam sapientiæ mysteriũ, Prophetiæ oraculum fuit. Neque otiosum enim videtur, quòd cum tenderet ad mysterium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei: quem manibus ille discerpsit. In cuius corpore connubio potiturus, optato congregationem apum reperit, & mel sustulit de ore eius, quod patri edendum tribuit & matri. Habebat gentium populus mella qui credidit: qui corpus feritatis erat antè, nũc Christi est. Nec ipsa vacat quæstio sacramentis, quam proposuit sodalibus suis, dicens: De edente exiuit esca, & de forti exiuit dulce. Denique eousque mystica, vt tribus diebus eius reuelatio quæreretur, quæ non potuit nisi per fidem Ecclesiæ die septima completa legis tempore post passionem Domini reuelari. Sic enim habes, quia & Apostoli ideo non intelligebant, quia Iesus nondum fuerat honorificatus. (Ioan. 7.) †Quid, inquit, dulcius melle? quid fortius leone? Atque ille respondit: Si non domuissetis vitulam meam, non inuenissetis quæstionẽ meam. O Diuinum mysterium. O euidens sacramentũ. Euasimus interemptorem, potentem vicimus. Ibi nunc cibus vitæ est, vbi erat antea miseræ fames mortis: In salutem pericula, in suauitatem amaritudo cõuertitur. Gratia ex offensione processit: potentia ex infirmitate: vita de morte. Sunt tamen qui ex contrario putant fundari non potuisse coniugium, nisi occiso leone de tribu Iudæ. Et ideo in corpore eius, hoc est in Ecclesia apes repertas quæ condunt mella sapientiæ, quia post Domini passionem magis Apostoli crediderunt. Hunc igitur leonem Samson quasi Iudæus occiderit, & in eo mel in figura redimendæ hæreditatis inuenerit; vt reliquiæ saluæ fierent secundum electionem gratiæ. Et decidit, inquit, super eum Spiritus Domini, & descendit in Ascalonem, & percussit inde triginta viros. Neque enim potuerat victoriam non tenere, qui cernebat sacramenta. Accipiant itaque in stolis præmium sapientiæ, conuersationis insigne, qui absoluunt & renuntiant quæstionem.

† Aliàs, glorificatus.

Et addit quod infrà scriptum est cap. Vulpes. Et infrà subdit.

Ergo ille (vt compendium faciamus historiæ, suo enim tẽpori totius lectionis digestio, reseruanda est) inuictus, quandiu habuit gratiam spiritalem, sicut Dei populus ille electus à Domino, ille Nazarenus in lege. Inuictus ergo Samson atque ita insuperabilis, vt in maxilla asinæ, viros mille percuteret: ita plenus gratiæ cælestis, vt etiam aquam in maxilla asini sitiens reperiret. Siue hoc ad miraculum conferas, siue ad mysterium vertas, quod in populi foret humilitate gentilis & requies & triũphus, iuxta quod scriptum est: Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram. Per hanc enim iniuriarum patientiam quam erudiunt sacramenta baptismatis de quibusdam stimulis iracundiæ triumphamus. Et vt sacramenta baptismatis videas, triginta annorum baptizatum didicimus esse Saluatorem. Post triginta annos ab incarnatione Dominus Iesus à Iudæis interficitur, vt morte obita resurrectionis requiem consequamur. Illéne ergo Samson, qui funes intexos neruis, qui nouas restes, sicut mollia fila dissoluit? Illéne Samson, qui crinium suorum palo constricta defixo vincula non sensit, quandiu habuit gratiam spiritalem? Is, inquam, postea quàm Spiritus Dei discessit ab eo, longe mutatus ab illo Samsone qui rediit allophylorum indutus exuuias, in mulieris genibus virtutis suæ degener palpatúque captus sacro crine tondetur. Tantúmne ergo momẽti crines habuere capitis, vt manentibus his virtus inuicta duraret: tonso autem capite, omnis fortitudo viri subitò solueretur? Non ita est vt tantam vim corporalium capillorum putemus. Sunt quidam crines religionis & fidei, crines Nazaræi, in lege perfecti, in parsimonia & abstinentia consecrati, quibus illa in typo Ecclesiæ, quæ Domini pedes oleo perfuderat, verbi cælestis vestigia detergebat. Tunc enim & secundum carnem noueramus Christum. Isti videlicet crines, de quibus dicitur: Capillatura tua, vt greges caprarum; ex illo capite sunt pullulantes, de quo dictum est; Caput autem viri Christus. (Canticor. 4.) Et alibi: Caput eius aurum crines eius, abietes nigræ. (Canticor. 5.) Et bonæ cephas, & abietes naues Tharsis, quæ fluctibus supernatent mundi, & tutum remigium salutis exhibeant. (Math. 10.) Vnde & in Euangelio Dominus visibiles capitis & intelligibiles capillos quosdam esse significans, ait: Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt: spiritalium videlicet significans facta virtutum. Neque enim de capillis nostris cura est Deo. Quanquam & illud non absurdum sit æstimare, quia pro maiestate Diuina eum latere nihil possit. Sed quid mihi prodest, si Deus ipse omnes meos nouit capillos? Illud mihi redundat & proficit, si bonorum operum peruigil testis remuneratio-

nem gloriæ donet æternæ. Denique & ipse Samson non corporales, sed intelligibiles hos capillos esse declarans, ait: Si tonsus fuero, discedet à me virtus mea. Hoc de mysterio. Lectionis nunc seriem consideremus. Suprà habes, quia benedixit eum Dominus, & cœpit Spiritus comitari eum eo. Infrà ait: Et direxit super eum Spiritus Domini. Item ait: Si tonsus fuero, discedet virtus mea. Postea quàm tonsus est, vide quid dicat scriptura: Dominus, inquit, discessit ab eo. Vides ergo quia ille qui comitabatur, ipse discessit. Idem est ergo Dominus qui Spiritus Domini: Hoc est, ipsum Spiritum Dei Dominum nuncupauit, sicut & Apostolus ait: Dominus autem Spiritus est. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Habes ergo Dominum dictum etiam Spiritũ sanctum. Non enim vnus, sed vnum sunt Spiritus sanctus & Filius.

Cap. 2. · Iudic. 13. · Iudic. 14.

SANCTITAS ET SANCTVS. *Sancti sunt homines Dei vocatione & charitate. Super epistolam ad Romanos, capite primo, exponens illud: In quibus estis & vos vocati.* (Tom. ead.)

Quia Dei donum omnibus missum est, vt cum audiunt inter cæteros se vocatos, scirent se sub lege agere non debere, quia sine lege Mosis susceperunt cæteræ gentes legem Christi. Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis. Quamuis Romanis scribat, illis tamen se scribere signat, qui in charitate sunt Dei. Qui sunt hi, nisi qui de Filio Dei rectè sentiunt? Isti sancti sunt: & vocati dicũtur. Sub lege enim malè agẽtes intelligũt Christum, & iniuriam Deo Patri faciunt, cum an in Christo perfecta spes salutis sit, dubitant: ideo sancti non sunt, neque vocati dicuntur.

Sanctitas proficit Dei timore à vitiis abstinendo. Super secundam ad Corinth. cap. vij. (Tom. ead.)

Perficiamus sanctitatem Spiritus in timore Dei. Sanctitatem sic perficimus Spiritus, si in timore rectà sequamur, vt sub nomine Christi à peccatis nos abstinentes sancti simus. Qui enim sine professione Christi à vitiis se cohibere videntur sancti sunt iuxta mundum, nõ secundum Dei spiritum: quia secundum Deum ij mundi sunt, qui fideles sunt: cæteri verò, qualescunque sint, immundi sunt. Quicquid enim sine Christo est, immundum est, sicut dicit ad Titum: Quia infidelibus nihil mundum est, inquinata est enim eorum mens, & conscientia.

Rogamus in dominica oratione, vt Dei nomen sanctificetur, in nobis scilicet, vt sancti simus. In sermone v j. de sacramentis ad neophytos. (Cap 5. Tom. IIII.)

Sanctificetur nomen tuum: id est, vt sanctificet seruos suos. Nomẽ enim illius sanctificatur in nobis, quãdo prædicantur homines Christiani. Ergo optantis est, sanctificetur nomen tuum.

Sanctitas non in scientia, sed in vita, Lib. super Beati immaculati, litera xij.

Non est cura sanctis axem cæli & elementorũ spatia philosophico more numerosque describere. Quid enim hoc prodest saluti? Quia sancti spiritualibus semper intendunt, & vitæ æternæ profutura vel cognoscere gestiunt, vel docere.

De morte viri sancti, loquitur in epistola ad clerum Thessal. Ecclesiæ, scribens de sancto Acholio eorum episcopo tunc defuncto. (Lib. 7. Epist. Epist. 59. Tom. III.)

Non defuit qui nuntiaret, vt mihi videatur ipse sanctus annuntiasse se nobis, eò quòd iam perpetuo laboris sui potiretur stipendio, & solutis vinculis corporis inter Angelorum ministeria Christo adhæreret cupiens amantis sui errorem absoluere, ne illi longæuitatem vitæ huius deprecaremur, cui vitæ æternæ iã præmia deferebantur. Abiit ergo, non obiit: & demigrauit à nobis veteranus Christi Iesu cælo, terræque solũ istius mutans, & plaudens alis atque remigiis spiritalibus dicit: Ecce elongaui fugiens. Cupiebat enim Apostolico spiritu iam dudum terras relinquere, sed tenebatur votis vniuersorum, sicut de Apostolo legimus, quia remorari eum diutius in carne, erat Ecclesiæ necessarium. Viuebat enim non sibi, sed omnibus: & populis erat vitæ æternæ minister, vt prius eius fructum etiam in aliis quàm in se adipisceretur. Est igitur iam superiorum incola, possessor ciuitatis æternæ illius Hierusalem quę in cælo est. Videt illic vrbis eius mensuram immẽsam, purum aurum, lapidem pretiosum, lumẽ sine Sole perpetuum: & hęc omnia iam dudum quidem sibi comperta, sed nũc facie ad faciem manifesta videns, dicit: Sicut audiuimus, ita & videmus in ciuitate Domini virtutũ, in ciuitate Dei nostri. Ibi ergo positus appellat populũ Dei dicens: O Israël quàm magna est domus Dei, & q̃ ingens locus possessionis eius: magnus, & non habens finem. Sed quid est hoc? Dum merita viri sancti considero, & quasi discedentem spiritu sequor, & sanctorum choris deducentibus intermisceor, non merito vllo, sed affectu, penè oblitus sum mei.

(Psal. 54. · Philip. 1. · Psalm 47. · Baruch 3.)

Et addit describendo quantum vita sancti sit necessaria, maximè belli tempore: licet mors sit gloriosa.

Itáne ergo raptus est nobis murus fidei, gratię & sanctitatis, quem toties ingruentibus Gothorum cateruis, nequaquam tamen potuerunt barbarica penetrare tela, expugnare multarum gentium bellicus furor? Denique in cæteris populatores locis, illic pacem rogabant: mirantibúsque quid sibi sine milite vllo obsisteret, à prudentioribus intimabatur, Helisæi intus imitatorem degere, ætate supparem, non imparem spiritu, cauerent ne exemplo Syriaci agminis, sibi quoque cæcitas offunderetur. Et tamen circa discipulos suos diuersa dona Christi sunt. Helisæus quidem in Samariam captiuas acies induxit Syrorum: sanctus autem Acholius precibus suis fecit vt de partibus Macedoniæ victores fugaret. Nónne & hoc intelligimus virtutis superioris fuisse, vt vbi miles nullus aderat, illic pellerentur, sine milite? Nónne & hoc cæcitatis est, vt fugerẽt quos nullus vrgebat? Sed vrgebat & pręliabatur sanctus Acholius, nõ gladiis, sed orationibus: nõ telis, sed meritis. An incognitũ nobis est dimicare sanctos etiã cum feriãtur? Nónne otiosus erat Helisæus? otiosus scilicet corpore, sed vibrabat spiritu, & orationibus præliabatur, quando in castris Syriæ vox equitum, & vox virtutis magnæ audiebatur, adeò vt putarent Syri aliorum regum aduersus se venire exercitus, qui populo Israël adiumento forent. Vnde perculsi magno fugerunt pauore, ita vt lepro si quatuor, qui mortis egressi fuerant desiderio, castra hostium deprædarentur. Nónne in Macedonia similia Dominus per orationes sancti Acholij fecit miracula, aut propè maiora? Non enim inani metu, nec superflua suspicione, sed sequiente lue, & ardenti pestilentia, perturbati Gothi ac territi sunt. Denique tunc fugerunt, vt euaderent: regressi postea pacem rogârunt, vt viuerent. Vidimus itaque in tanti viri meritis superiora secula, & opera Prophetarum quæ legebamus, aspeximus. Quasi Helisæus inter arma, inter acies, dum vixit, versatus est, meritis suis componens prælia. Denique vbi securitas cohabitantibus reddita est, quod ipso fuit durius bello, scilicet exhalauit spiritum, & quasi Helias vsque ad cælum eleuatus est: non curru quidem igneo, nec equis igneis, nisi fortè illa non vidimus: nec in cõmotione aëris, sed in voluntate & placiditate Dei nostri, & sanctorum Angelorũ lætitia, qui ad se tantum virum transisse gratulabãtur. Certè dubitare illa nequaquã possumus, quandoquidẽ reliqua congruerunt. Siquidẽ eodẽ momento quo ille adhuc eleuabatur, velut quodam melotidis suæ demissoam ictu sancto, Anysium discipulũ suũ induit, & sui vestiuit infulis sacerdotij, cuius meritũ & gratiam, non nunc primùm audio, nec in vestris epistolis

lis didici, sed in vestris literis recognoui. Nā quasi præscius successorum sibi, etsi promissis tegebat, tamen indiciis designabat, adiutum se eius cura, labore, officio memorans, vt iam declarare consortem videretur, qui non quasi nouus ad summum sacerdotium veniret, sed quasi vetus sacerdotij exequutor accederet. Cui pulchrè conuenit dictum illud Euangelicum: Euge bone
Matth.25. serue & fidelis, quoniam super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam.

Sanctorum miracula sunt in expulsione vitiorum, & in curatione animarum. In sermone tertio de sancto Eusebio,
Non tulat. *qui incipit: Ad sancti ac beatissimi Eusebij patris nostri.*

De quantorum corporibus, quos inhonesta iniquitas & impietas possidebat, fugauit luxuriā, deiecit irā, extinxit inuidiam, & velut de antiqua domo barbaris hospitibus perturbatis, reuocando illuc fidem, castitatem, iustitiam, misericordiam, veluti habitatores pacificos intromisit, per quos in domicilium mentis caput omnium bonorum Christus intraret? & appositis pœnitentiæ medicamētis, velut quatriduanum fœtentem, increpationum fremitu suscitabat, & emendatione suscepta de mediis mortis faucibus ereptos quadam resurrectione, vitæ restituebat. Hæc itaque atq; huiusmodi plurima gerens, quæ proferre per nos atq; explicare, vt dignum est, nō potest sermo pauperculus, melius vobis ea dicere videtur effectus. Summę integritatis fuit doctor, & custos animarum, cupiditates resecans, iras comprimens, malitiam extirpās. His magis vir iste temporibus necessarius fuit, quibus tāta iniquitas sumptis quotidie viribus, deficiente iustitia, conualescit. Et quidem ille in hac peregrinatione solùm corpore constitutus, cogitatione & auiditate in illa æterna patria conuersatus est: qui huic mundo crucifixus & mortuus, quicquid laborauit, de hac vita ad illam vitam transtulit, & quasi bonus fœnerator, velut ad centuplum manum porrigens, semper de sinistra transmisit ad dexteram, & in cælo reposuit sudores suos. Nam etsi hìc opera eius videntur, illuc tamen operum merita transierunt. Illius ergo inquantum possumus vestigiis insistamus, quibus per illam arctam viam, ad cæli ampla festinans, quà eum sequeremur, ostendit.

De sanctorum gloria, libro de fide resurrectionis, versus
Tom.III. *finem.*

Inter Angelorum consortia vos credite futuros, & animos ex hoc iam vitę anfractu & terreni corporis colluuione discedere, & ad illa consilia superna contendere. Et sic sanctorum sit peruenire, laudem Deo dicere, quam citharizantes illos dicere prophetica lectione cō perimus, quia magna & mirabilia opera tua Domine, Deus omnipotens, iustæ & veræ viæ tuæ rex gentium &c. Videre quoque tuas Iesu nuptias, in quibus de ter-
Psal.64. renis ad cælestia concinentibus omnium gaudiis, sponsa deducitur. Ad te enim omnis caro veniet: iam non seculo obnoxia, sed spiritui copulata, videro thalamos ornatos byssino, rosis, liliis, & coronis. Sic enim cuius alterius ornantur nuptiæ liuore confessorum, sanguine martyrum, liliis virginum, coronis etiam sacerdotum?
Psal.26. Hoc sibi præ cæteris Dauid sanctus optauit, vt hæc spectaret & cerneret. Denique ait: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ & videam voluntatem Domini. Iuuat hoc credere, sperare delectat. Certè non credidisse pœna est, sperasse gratia.

Tom.I. *Sunt autem sancti in nostrum adiutorium inuocandi. Libro primo de viduis, parte iij.*

Rogauerunt pro vidua Petrus & Andreas. Vtinā existat aliquis qui tam citò possit rogare pro nobis, vel certè isti hi qui pro socru rogant, Petrus & Andreas frater eius. Tunc enim pro affinitate poterant, nunc iam possunt pro nobis & pro omnibus impetrare. Videtis enim quòd magno peccato obnoxia minus idonea sit quę pro

A se precetur, certe quæ pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicū alios precatores. Ægri enim nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit inuitatus, pro se rogare nō possunt. Infirma est caro, mens ægra est, & peccatorum vinculis impedita. Ad medici illius sedē debile non potest explicare vestigiū. Obsecrandi sunt Angeli qui pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt. Martyres obsecrādi, quorū videmur nobis quoddā corporis pignore patrociniū vēdicare. Possunt pro peccatis nostris rogare, qui proprio sanguine etiāsi qua habuerūt peccata, lauerūt. Isti enim sunt Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuúmque nostrorum. Nō erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiam cū vincerēt, cognouerūt.

SANGVIS. *Dicitur anima, & quare exponit libro* Cap.25.
de Noë & arca. Tom.IIII.

Scriptura dixit: Anima totius carnis sanguis est.
B Propriè igitur animam carnis sanguinem appellauit. Leuit.17.
In carne enim delectatio & passio est, non mens & ratiocinatio. Tamen si diligenter intendas, hic locus illū explanat. Cum enim hoc loco dixerit animam sanguinem, vtique signauit aliud esse animam, aliud sanguinē, vt sit animæ substantia spiritus vitalis, sed ipsum spiritū vitalem non per se tantùm, & sine sanguine vsum afferre viuendi, sed commisceri sanguini, quia sunt quæ appellantur arteriæ, velut receptacula spiritus, quæ nō solùm aërem purum amplectuntur, sed etiam sanguinem, sed minorem longè sanguinis portionē. Gemina enim cum vasa sint, aliud est venæ, quæ φλέψ Græcè appellatur: aliud arteriæ. Vena plus habet sanguinis quàm spiritus, hoc est φλέψ: arteria minus sanguinis, multò amplius spiritus. Iam temperatio pro diuersitate naturæ est hominum singulorum.

Et addit aliam rationem moralem.

Altior autem sensus delectare te debet, qui signat san-
C guinem animam ideo dictum, quia sanguis calidus & ignitus est, sic est virtus. Quicunque igitur studio fuerit virtutis accensus, & vaporem laudis assumpserit, omnes delicias ventris excludit. Ea igitur cogitationum quæ sunt carnalia atque terrena, in virtutis, inquit, ardore positi reiicietis, quasi inhabilia spiritali cibo. Non enim carnem mādueabat, hoc est terrenum aliquod cogitabat qui dixit: Meus cibus est, vt faciam voluntatem Ioan.4.
Patris mei qui in cælis est: studium hominibus virtutis inspirans, & cupiditatem Diuinæ cogitationis infundens. Ergo terrenæ cogitationis & infirmæ quasi euiratæ & sine vsu sanguinis habentur. Et ille euiratus dicitur, qui sanguinis plurimum amiserit. Etenim sanguinis effusione frigescit. Quisque igitur diligens virtutū est, cibos ablegat & reiicit corporales, nisi quantum scit satur esse naturæ. Quisque autē negligentior tanquam lubricū & aquosum vitę istius fuerit cursum sequutus, quasi amissis vestigiis in vterū decidit & ventrem: Ita-
D que quæ sunt terrena desiderat, cibi cælestis alienus, & qui nō possit dicere: Nostra autem conuersatio in cælis est. Ideóque vt ad secretos prouocaret, ait idē: Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis: quæ sunt ad corruptelā ipso vsu secundum præcepta & doctrinas hominū, quæ sunt rationem quidē habentia sapientiæ in obseruatione religionis, & humilitate cordis: non indulgentia corporis, non in honore aliquo ad saturitatē & diligentiam carnis. Denique hunc sensum esse poste- Cap.26.
riora approbant. Sic enim ait: Etenim vestrum sanguinē & animarum vestrarū exquirā de omnibus bestiis & de manu hominis. Bestiali malitiæ comparauit, imò etiam acerbauit iniquitatem hominis vltra bestiarum feritatem, dicendo: De manu hominis fratris.

Sanguis tauri venenum est homini. Libr. iij. Hexameron. Require inf. cap. Taurus. Sanguis humanus nequiter effusus clamat ad Deum. Lib. ij. de Cain & Abel. Require sup. cap. Abel. Vnde lib. super Beati immaculati,

litera decimanona, versu octauo.

Tom.IIII. Si considerent homines quia sanguis hominum ad Deum clamat, manus proprias à nece hominis abstinebunt.

Idem dicit lib.j.de Apologia Dauid. Require sup. cap. Abel. Propterea eodem lib.

Non est mirum quod tam grauiter doleat fundendi sanguinis innoxij sibi obrepsisse peccatum: Ideo liberari se à sanguinibus, hoc est à peccatis mortalibus postulauit.

De sanguine verò Christi, dicitur primò quòd nos emit. Lib.x.super Lucam: super illud quod sequitur:

Cap.14. Tom.V. Matth.27. Peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Etsi cassa est pœnitētia proditoris, quia peccauit in Spiritum sanctum: est tamen vllus in scelere pudor culpam agnoscere. Et quamuis ille non absoluitur, Iudæorū tamen impudentia confutatur: quos cum professio redarguat venditoris, scelerati tamen vindicant sibi iura contractus, & exortes reatus se credunt, dum dicunt: Quid ad nos? tu videris. Amentes planè, qui putant magis solui se autoris scelere quàm teneri. In pecuniariis causis refuso pretio ius soluitur: hi pretium recipiunt, & sacrilegium persequuntur, ac pertinacibus studiis funestam sibi vendicant sanguinis auctionē, cum refunderet venditor sacrilegij mercedem. Euidenter itaque dum pretium sanguinis à Iudæorum gazophylaciis separatur, & ager figuli ea, qua venditur Christus, pecunia comparatur, dum his locus humandis peregrinorū reliquiis dicatur, & prophetiæ impletur oraculum, & surgentis Ecclesiæ mysterium reuelatur. Ager enim, secundum Diuina præcepta, mundus hic omnis est: Figulus autem ille, qui nos formauit è limo: de quo habes in Gen.2. veteri testamento, quia finxit Deus hominem de limo terræ: formandi per naturam, reformandi per gratiam, habens pro suo arbitrio potestatem. Nam etsi propriis vitiis corruamus, per illius tamē misericordiam resumpto mentis spiritu, secundum Hieremiæ oracula reformamur. Pretium quoque sanguinis est pretium Dominicæ passionis. Ergo pretio sanguinis emitur mundus à Christo.

Et quia redemit nos pro sanguinis pretio, à nobis sanguinem repetit. Lib.iij.de virginitate, parte iiij.

Tom.I. Non corruptibilibus argento vel auro empti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi Iesu. Non ergo aurum & argentum vos liberauit, sed probatio fidei multò pretiosior auro quod perit. Bonus seruus pretium studet præparare Domino quod pro se solutum est. Noli aurum parare filia, noli argentum. Non diuitiis istis te Christus redemit. Paratum habeto pretium. Non semper exigeris, sed semper debes. Sanguinem soluit, sanguinem debes. Ille pro te soluit, tu pro te redde. Eramus oppignerati malo creditori peccatis, contraximus chirographum culpę, pœnam sanguinis debebamus. Venit Dominus Iesus suum pro nobis obtulit. Sed nō potes sanguinem reddere. Bonus quidem seruus debet pretium suum reparare domino suo. Sed si non potest pretium reddere, vel hoc faciet ne pretio videatur indignus. Ergo & tu dignum te gere tali pretio, ne veniat Christus qui te mūdauit, qui te redemit, & si te in peccato inuenerit, dicat Psal.29. tibi, Quæ vtilitas in sanguine meo? Quid profeci tibi dum descendo in corruptionem? Sed ne mireris quomo Act.2. do descenderit in corruptionem, cuius caro, vt alibi scriptum est, non vidit corruptionem. Descendit quidem in locum corruptionis, qui penetrauit inferna, sed corruptionem incorruptus exclusit.

Secundò iste sanguis nos lauit. Libro de benedictionibus patriarcharum.

Cap.4. Tom.IIII. Deniq; addidit: Et in sanguinē vuę anaboladiū suū, hoc est, in passione corporis sui, diluit gentes suo sanguine. Etenim verbi anaboladium gentes sunt, sicut scriptū est: Viuo ego dicit Dominus, nisi omnes eos induam sicut vestimentum. Et alibi: Sicut amictum mutabis eos, Psalm.102. & mutabuntur. Non ergo sanguine proprio sua peccata, quæ non erant, sed nostra quæ fecimus, delicta mundauit. Et bene vuam dixit: quia sicut vua pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse vua: Vitis ligno adhærens: vua, quia lancea militis apertum latus emisit aquam & sanguinem. Sic enim dixit Ioannes, quia exiuit de eo aqua Ioan.19. & sanguis. Aqua ad lauacrum: sanguis ad pretiū. Aqua nos abluit, sanguis nos redemit.

Iterum super epistolam ad Hebræos, cap.ix. Tom.V.

Neque, inquit, per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinē introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuēta. Omnia quippe permutata sunt: ibi sanguis hircorum diluit peccata carnis, hic sanguis Christi abluit peccata spiritus: quia æterna redemptione inuenta ostendit in prioribus sacrificiis & legalibus cæremoniis non esse æternam retributionem. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ Leuit.16. aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem car- I.Petri.1. nis, quātò magis sanguis Christi, qui per Spiritum san- I.Ioan.1. ctū semetipsum obtulit immaculatū Deo? Si enim Apoc.1. carnē inquit, potuit mundare sanguis taurorū, multò amplius animæ sordem diluit sanguis Christi. Ne enim audiens sanctificationem perfectam esse ablutionem existimet quis, mox subiunxit causam differentiæ, dicens: qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo: hoc est, sacrificium Deo immaculatum. Erat quippe mundum à peccatis hoc sacrificium: hoc est, per Spiritum sanctum æternum, non per ignem, nō per aliena quædam.

Idem dicit in tractatu de mysteriis. Require sup. cap. Eucharistia. Tertiò iste sanguis chirographum diaboli delet. Lib.j.de Apologia Dauid. Cap.11. Tom.IIII.

Colos.2. Præclarè Apostolus ait, Quia donauit nobis peccata Dominus Iesus delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum, inquit, de medio tulit, affigens illud cruci. Deleuit sanguine suo atramentū Heuæ, deleuit hæreditatis obnoxię obligationem. Fides ergo peccatum minuit.

Quartò, à peccati pœna nos liberauit. In tractatu super Psal.xlviij. Tom.IIII.

Neminem sanguis hircorum redimit, aut taurorum: sed omnes vnus sanguis Christi liberat, cuius in Leuitico figura non veritas est. Non enim drachmo, sed illius solius sanguinis pretio liberabimur.

Quintò, propinquos nos Deo constituit. Lib. super Beati immaculati, litera xx. versu iij. Tom.IIII.

Quis est autem qui se longè facit à Dominio, nisi q nō exquirit iustitias eius? Qui verò iustitias exquirit, prope est, adhæret Deo. Et ideo iustitias Dei quęrentibus, dicit Apostolus: Vos qui eratis longè, facti estis Ephes.2. propè in sanguine Christi. Sanguis Christi iustitia est. Denique ipse ait ad Ioannem: Sine nos implere omnem Matth.3. iustitiam.

Sextò, pro nobis ad Deum clamauit. Super epistolam ad Hebræos, cap.v. Et lib. de fuga seculi. Require sup. cap. Clamor. Septimò, de nostra salute certificauit. Vnde dicitur testamentum. Super primam ad Corinth. capit.xj. Require suprà capite Clamor: & capite Eucharistia. Octauò, cuncta pacificauit. In sermone quinto de sacramentis ad neophytos. Cap.4. Tom.I.

Sanguine Christi pacificata sunt omnia, vel in cælo, vel in terra. Sanctificatum est cælum, deiectus est diabolus. Ibi versatur, vbi & homo quem ille decepit.

Nonò, Ecclesiam dotando ornauit. Lib. super Beati immaculati, litera xvij. versu v. Tom.I.

Ecclesia tanquam bene merita regina Christi sanguine coronatur, sicut scriptum est, Et ornatus capitis tui sicut purpura. Sanguis Christi purpura est, qui inficit

ficit sanctorum animas, non solùm colore resplendens, sed etiam potestate: quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum. Meritóque ad tantum Ecclesiæ decôrem, cui Christi sanguis irrutilat, Spiritus sanctus exclamat: Quàm pulchra & suauis facta es charitas in deliciis tuis. Pulchra decôre virtutis: suauis iucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipsa iam charitas, quæ diligendo Deum & nomen acceperit, quia charitas Deus est.

Decimò potando satiauit. Eodem libro, litera decimaoctaua, versu quinto. Require suprà capite Eucharistia.

Lib.5. Epist. Epist.1. Tom III. *Sed quare non in propria specie ministratur, dicit in sermone iiij. de sacramentis. Quod require ibidem. Sanguis omnibus æqualiter ministratur. In epistola secunda ad Iustum.*

Plenius de sanguine Christi intelligitur, cuius ad gratiam nihil minuitur, nihil augetur. Et si parum sumas, etsi plurimum haurias, eadem perfecta est omnibus mensura redemptionis. Pascha quoque Domini, hoc est, agnum ita patres epulari iubentur, vt secundum numerum animarum epulentur suarum. Neque plures, neque pauciores, neque aliis plus dari, aliis minus, sed secundum animas singulorum, ne aut fortiores amplius sumant, aut infirmiores minus. Gratia enim æqualis singulis diuiditur, redemptio diuiditur, donum diuiditur. Neque plures oportet esse, ne quis vacuus spei & redemptionis recedat (Plures sunt, quando aliqui extra numerum sunt: Sancti autem numerati sunt omnes, & capilli eorum: Cognouit enim Dominus qui sunt ipsius) neque pauciores, ne magnitudine gratiæ sit ad recipiendum infirmior. Et ideo omnes æqualitate deuotionis & fidei deferre præcepit ad Pascha Domini, id est, ad transitum. Pascha autem est, quando anima irrationabilem deponit passionem. Sumit autem bonam compassionem, vt cōpatiatur Christo, & transitum eius in se suscipiat, vt inhabitet in ea & deambulet, & fiat eius Deus. Gratia itaque æqualis per omnes, virtus autem diuersa in singulis. Vnusquisque ergo portionem competentem suis viribus sumat, ne aut fortior indigeat, aut oneretur infirmior. Ha-
Matth.20. bes hoc in Euangelio, quia merces æqualis omnibus soluitur in vinea laborantibus, sed pauci ad brauium,
1.Timoth.4. pauci ad coronam perueniunt, pauci dicunt, Reposita est mihi corona iustitiæ. Alia est enim merces liberalitatis & gratiæ, aliud virtutis stipendium, laboris remuneratio.

Lib.5. Epistol. Epist.2. *De isto sanguine figuram exponit in epistola prima ad Simplicianum: pertractās illud, Exodi xxiiij: Tulit itaque Moses dimidiam partem sanguinis &c.*

Quia nihil præ cæteris in lege nisi aduentus Christi annuntiatur atque eius præfiguratur passio, vide ne ista sit hostia salutaris, quam verbum Deus in semetipso obtulit, atque in suo immolauit corpore. Quod primò moralem in Euangelio, sed in lege docuit disciplinam, & in sua patientia atque in ipso actu & opere monstrauit, tanquam in crateras, ita in mores nostros sensúsque transfundens, velut substantiam quandam & vitalia ipsa sapientiæ, quibus mentes hominum viuificauit ad virtutis seminarium & instituta pietatis. Deinde accedens ad altare effudit hostiæ suæ sanguinem. Itaque siue ita hæc accipias, pius, vt arbitror, sensus est: siue secundum Salomonem velis, concurrit æquè: vt quia sanguinem misit in crateras Prophera Moses, cognoscas ipsum esse sanguinem, de quo scriptum est,
Prouerb.9. Quia sapientia miscuit in cratere vinum suum dicens, vt relinquerent insipientiam, & quærerent sapientiam. Hauritur ergo de cratere sapientia, hauritur disciplina, hauritur intellectus, hauritur correctio, hauritur vitæ emendatio, hauritur morum & consiliorum temperatio, pietatis gratia, virtutis incrementum, fons vbertatis. Quod verò ad altare effundit sanguinem, intelligere licet ablutionem mundi, remissionem peccatorū omnium. Etenim sanguinem illum ad altare quasi hostiam effundit ad multorum exhaurienda peccata. Agnus enim hostia est, sed agnus & irrationabilis naturæ, sed Diuinæ potentiæ, de quo dictum est: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Non solùm enim mundauit sanguine delicta vniuersorum, sed etiam Diuina potestate donauit. An non tibi videtur effudisse sanguinem suum, de cuius latere supra ipsum passionis altare aqua cucurrit & sanguis?

Iterum super epistolam ad Hebræos, cap. ix. Tom V.

Lecto enim omni mandato legis à Mose vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo, ipsum quoque librum & omnem populum aspersit, dicens: Hic est sanguis testamenti, quod mandauit Dominus ad vos. Etiā tabernaculum & vasa ministerij sanguine similiter aspersit, & omnia penè in sanguine mundantur secundū legem, & sine sanguinis effusione nō fit remissio. Quid est quod liber & populus & tabernaculum sanguine aspersum est, nisi quòd pretiosus sanguis Christi Saluatoris nostri ab initio illo schemate prænūtiatus est? Quare hyssopo? Hyssopus enim herba humilis est, & in petris nascens. Humilitas Christi significatur per hanc herbam, & fortitudo qua interiora nostra purgantur. Nam hoc genere herbæ pulmonum vitia purgari solēt. Quare aqua? Ostendit mundationem futurorum, per aquam baptismi. Quare lana coccinea? Vt retineret sanguinem. Ostendit hoc loco idem esse & aquam & sanguinem. Baptismū etiam nostrum passio eius est. Ideo idem Paulus dicit alio loco: Consepulti enim estis cum illo in baptismo. Coloss.2. Quod verò ait: Sine sanguinis effusione non fit remissio: Quare hoc dicit? Quia in illis non fuit plena remissio, sed semiplena, in minima parte. Nunc autem hic est, inquit, sanguis noui testamenti, qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorum. Marc.14. 1.Corinth.11. Quis est liber qui aspersus est in sanguine mystico, & quæ sunt vasa vnctionis, & quod tabernaculum, nisi populus? Ipsi enim sunt liber, vasa, & tabernaculum. Ideo dicit Dominus: Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos. Sed illius fuit tota veteris testamenti corporalis mundatio, nunc autem spiritalis est mundatio sanguinis Christi. Ideo dicit: Hic est sanguis noui testamenti in remissionem peccatorum. In illis quidem in superficie aspergebatur, & iterum diluebatur aspersus: neque enim cruentatus semper deambulabat populus. In anima verò non ita est, sed ipsius essentiæ commiscetur sanguis, fontem illam faciens mundum, & inenarrabilem pulchritudinem producens. Propter hoc agni occisio fuit, & sanguis eius super liminaribus liberandorum illitus est. Propter hoc etiam omnia sacrificia veteris testamenti legūtur, vt hoc vnum sacrificium designaret, per quod vera est remissio peccatorum, & mundatio animæ in æternum.

SANITAS. *Sanitatem animæ Christus refundit ad se conuersis. Libro decimo super Lucam. Require suprà, capite Auditus. Sanitatem corporis sapiens diligit, nec ea perdita dolet, nisi causâ virtutis. Libro primo de Iacob & vita beata. Vide supra, cap. Aduersitas. Et eodem libro, vide suprà, cap. Ægritudo.*

SAPIENTIA. *Dicitur à sensu. Libro de incarnatione. Vide suprà, capite Incarnatio. Increata sapientia Christus est, à qua tanquam à fonte flumina virtutum emanant. Libro de Paradiso. Require suprà, capite Flumen. Vnde hæc sapientia non reperitur alibi, quàm in cælo. Libro secundo de viduis. Require suprà, capite Christus. Et ideo hæc sapientia in hac vita ab aliquo perfectè cognosci nullatenus potest. Vnde in tractatu de*

Cap.9. Tom.IIII. *prima interpellatione Iob.*

Flebiliter igitur sanctus deplorat vitæ istius tempora. Pereo, inquit, & spiritu circunferor: Oro autem sepulturam & non impetro, precor laborans. Et quid faciam? Dies mei transierunt in honore, disrupti sunt articuli mei. (Iob 17.) Nec tamen derogat iudicio Domini. Scit enim profundam esse altitudinem sapientiæ & scientiæ Dei, inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles vias eius. Non calcauerunt, inquit, eas filij glorificantium, nec transiuit per eas leo. Quis enim potuit vias eius comprehendere, quæ occulta abditè penetrant? Vnde inuenta est, inquit, sapientia, aut quis locus disciplinæ? Nescit mortalis homo viam eius, nec inuenta est in hominibus. Abyssus dixit, Non est in me: Et mare dixit, Non est mecum. Non tibi licet scire ô homo alta sapientiæ. Ideo tibi scriptum est. Noli altum sapere, sed time. (Roman.11.) Quid curiosè cupis inuestigare quod tibi non expedit scire, nec cognoscere datur? Paulus audiuit aliqua secreta sapientiæ, quæ prohibitus est aliis intimare: & ideo raptus est in Paradisum, raptus est vsque ad tertium cælum, vt audiret ea quæ positus in terris audire non poterat. (2.Corinth.12.) Si quæ audiuit homo, non licuit ei loqui, quemadmodum quod non audiuit inquirit? Imperatoris huius tibi in terris non licet scire consilia, & vis scire Diuina? Non licet tibi curiosius inuestigare quæ in terris geruntur, & curiosius requiris quid supra cælum agatur? Cur tu disputas vnde nata sit sapientia? Nescit homo viam eius, nec in hominibus inuenta est perfecta sapientia. Non in Mose, non in Aaron, non in Iesu Naue fuit, non in ipso Dauid, qui ait: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. (Psalm.50.) Quia ipse dixit in posterioribus: Velut iumentum factus sum apud te. (Psalm.72.) Supra te est scire ô homo, altitudinem sapientiæ: satis est tibi vt credas. Si enim non credideritis, inquit, nec intelligetis. Non potes abyssum scire, abyssum non potes comprehendere: quomodo altitudinem sapientiæ comprehendes? Abyssus dixit: Non est in me: & tu potes dicere, quia in te est sapientia? Abyssus ergo dixit, Non est in me: quia ipse Dominus dixit, Non derelinques animam in inferno. (Psal.15.) Et Apostolus dixit: Quis descendit in abyssum? hoc est, Christum ex mortuis deducere. Ergo si interrogatur abyssus, vbi est sapientia? Respondet: Non est in me: quia resurrexit. Si interrogatur mare, Vbi est sapientia? dicit, Non est mecum: quia calcauit me, nec fluctus mei eam turbare potuerunt.

Cap.eod. *Vnde consulit ibidem subdens.*

Et tu ergo in hoc seculi istius positus freto, noli perfectam illam Dei sapientiam in hoc mundo quærere, quia mundus eam non cognouit: sed si vis eam inuenire, calca fluctus istius mundi, sicut calcauit Petrus, & ambula super aquas istius seculi, & porriget tibi dexteram sapientia, sicut porrexit Petro: quia nemo fuit quem non seculi istius vnda turbauerit. Turbauit & Abraham, turbauit & Mosem, turbauit & Petrum. Moses per mare transiuit, & per mare peditè duxit exercitum: sed ante ipsum turbatus est. Petrus super aquas calcauit, sed mersus fuerat corpore, quia infirmioris fidei vestigio claudicauit. Ergo noli sapientiam in mari quærere, quia non dixit se cum mari futurum Dominus Iesus, sed cum Apostolis suis, vt aliqua eum ex parte cognoscerent, quibus ait: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. (Matth.28.) Beati cum quibus est. Vtinam & nobiscum sit. Sed nobiscum mare est, Petrus cum Christo: quia & ipse calcauit mare. Nobis aurum cordi atque argentum est: sapientia autem supra aurum, non in auro est. Ideo qui sapientiam habere cupiebat, Argentum, ait, & aurum non habeo: sed quod habeo tibi do. (Act.3.) In nomine Christi Iesu Nazareni, surge & ambula. Qui aurum non habebat, in nomine Christi habebat operationis piæ gratiã. Ideo & tibi dicitur: Attrahe sapientiam in interiora. Latuit, inquit, omnem hominem, & à volatilibus cæli abscondita erat. Nec homines sciebant vbi erat, nec Angeli: quia ipsi sunt aues cæli, de quibus dictum est: Et vidi Angelum volantem per cælum. (Apoc.4.) Nemo potuit noscere sapientiam, quia nemo nouit Filium, nisi Pater: & nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Ipse ergo reuelauit Ioanni, cum quo esset sapientia. Et ideo dixit ille, non quod suum erat, sed quod sapientia infudit ei: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. (Ioan.1.) Nescit sapientiam interitus, nescit malitia. Interitus enim eum tenere non potuit, qui dixit: Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus? (1.Corin.15.) Nescit etiam malitia, quia dixit: Quærent me mali, & non inuenient. Possunt dicere: Audiuimus gloriam eius: Solus est Deus qui nouit eam: quia Deus, inquit, bene constituit viam eius. Ipse enim nouit locum eius, quod sit receptaculum sapientiæ. Audi discipulum eius dicentem: vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. (Ioan.1.) Agnouit enim Patrem Filius, quia ipse ait: Sicut agnoscit me Pater, & ego agnosco Patrem. (Ioan.10.) Æqua mensura est cognitionis, vbi vnitas potestatis est. Pater ergo qui omnia nouit, ventorum libram, aquarum mensuram, ipse vidit sapientiam, & enarrauit eam per Prophetas suos, quia Pater enarrauit sapientiam, & inuestigauit eam, sicut & Filius Patrem enarrauit, quem nihil præterit, & dixit: O homo quid vis profunda scire sapientiæ quæ supra te sunt? Timere Deum sapientia est: Abstinere à malis disciplina est.

Hæc sapientia incarnata dicta est profecisse atque creuisse: quod qualiter debeat intelligi, declarat libro de Incarnatione Domini. Require suprà capite Incarnatio.

Etiam quomodo Filius Dei sapientia dicatur, vide ibid.

Sapientia ipsa Dei minimis prouidet, minimísque sapientiam dat, vt probat libro quinto Hexameron. Require suprà, cap. Echinus. & libro sexto eiusdem. Quod vide suprà, cap. Hericius. Tamen ipsi homini ampliorem largitus est sapientiam. Eodem libro. Quod vide suprà, cap. Auditus. Sapientia creata duplex est, vna inspirata vel infusa circa agnitionem Diuinorum: alia acquisita circa rationẽ agendorum. In epistola ad Simplicianum: pertractans illud Exod. xxiiij. Tulit itaq; Moses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras, &c. (Lib.1.Epist. Epist.2. Tom.III.)

Quòd mirabilis sit ista sanguinis diuisio, reticere nõ queo. Pars enim eius moralem sapientiæ disciplinam videtur significare, pars mysticam. Illa, quæ in crateras mittitur, moralis est: Hæc, quæ ad altare effunditur, mystica: eò quòd Diuino munere & aspiratione quadam humanis infundatur mentibus, vt conuenientia & fidei plena de Deo sentiant. Denique qui loquuti sunt de eius maiestate & de cælestibus, vel Apostoli, vel sancti Prophetę, non nisi ex reuelatione demonstrata sibi loqui ausi sunt. Vnde Paulus & raptum se in Paradisum, & audisse se verba quæ non licet homini loqui, in epistola sua testificatus est. (2.Corinth.12.) Stephanus quoque vidit cælos apertos, & Iesum ad dexteram Dei stãtem. (Act.7.) Et Isaias Propheta vidit sedentem. (Isa.6.) Nam de Mose quid loquar? de quo dicit scriptura, quòd non surrexit amplius Propheta in Israël sicut Moses, qui vidit Dominum facie ad faciem, in omnibus signis & prodigiis quæ fecit in terra Ægypti. Mystica ergo Deo libantur, qui splendore Diuinæ sapientiæ, cuius genitor & pater est, inflammat animæ vigorem, ac mentem illuminat. Sapientia autem Dei Christus, in cuius pectore recumbebat Ioannes, vt de principali illo secretóque sapientiæ hausisse Diuina proderetur mysteria. Deniq; ipse conscius muneris hoc scripsit, qui sibi quod acceperat vendicare, & suo assignare ingenio reformidabat. Sed & ipse Dominus dicebat

bat Apostolis os suum aperiens: Accipite Spiritum sanctum: quo declarauit se esse qui Mosi dixerat: Ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui. Ergo hæc sapientia Diuina inenarrabilis, impermixta atque incorrupta sanctorum animis sui infundit gratiã, & cognitionem reuelat, vt speculentur eius gloriã. Illa autẽ moralis sapientiæ disciplina est, quæ mittitur in crateras, & ex illis percipitur atque hauritur. Crateres igitur sensuũ receptacula. Crateres oculi sunt duo, aures sunt, nares sunt, os quoque & aliæ partes cõuenientes muneri. Oculi enim visum recipiunt & ministrant, auditum aures, odorẽ nares, ora gustatũ &c. In istos crateres verbũ illud, in quo est principatus sacerdotij vel prophetiæ, effundit sanguinis sui partes, vt viuificet atque animet irrationabiles portiones & faciat rationabiles. Denique vbi legis Diuinæ præcepta numerauit atque annũtiauit populo, theoriam postea intelligibilis illius arcæ testimonij, vel candelabri, vel thymiamatis loquuturus, immolauit hostias & libauit, sanguinis partem infundens altaribus sacris, partem autem infudit crateribus. Fit ergo mysticæ diuisio illius, hoc est Diuinæ moralísque sapientiæ. Λόγος enim diuisor est animarũ atque virtutũ. Λόγος autẽ verbũ Dei validũ atque acutũ, quod pertrãsit & penetrat vsque ad diuisionem animæ. Virtutes quoque distinguit & diuidit, cuius minister Moses diuisione sanguinis virtutum genera distinxit.

Ioan. 20. Exod. 4.

Iterum de ipsa sapientia alia habetur distinctio, quòd vna sit realis ac vera, alia verbalis & vana. Lib. ij. de Abraham, exponens illud: Eiice ancillam & filium eius. Cap. 10. Tom. IIII.

In singulis Sara est, & in singulis Agar. Sara virtus vera est, & vera sapientia. Agar autem est versutia, tanquam ancilla perfectionis virtutis. Alia enim sapientia spiritalis, alia sapientia huius mundi. Ideo etiam Ægyptia scribitur quia prophetica eruditio abundauit in Ægypto. Denique & Moses eruditus erat in omni sapiẽtia Ægyptiorum: sed abiecit eam, præferẽs Ægypti thesauris opprobrium pro Christi nomine. Nam si illã iudicasset alicuius momenti esse sapientiam, non vtique dixisset: Precor Domine non sum dignus ante hesternã nudiustertianam diem, neque ex quo cœpisti loqui seruo tuo. Gracili enim colloquutione, & tardiore lingua ego sum. Denique quasi inerudito respõdetur ei, quòd erudiretur à Domino. Ego, inquit, aperiam os tuum, & instruam te quod debeas loqui. Exod. 4.

Ideo ibidem infr.

Singulorum quoque hominũ si spectes ordinem, nõ omnes à perfectis inchoauerunt, nec apud omnes tẽpore prima est: sed merito antiquior perfecta virtus. Prudentis igitur mentis est considerare quandiu imperfecta est anima: quæ sunt secũ deliberet, vt vel in posterioribus se exerceat virtutũ disciplinis, donec exercitij vsu valescat. Dũ verò se erroris inuolucris exuerit, & ab omni enodauerit offensione cõsummatã sui purgationẽ exhibens, tunc suo nitatur ordine magnos partus edere. Præterea dicitur Abrahæ: Esto sine reprehẽsione: cui dabatur Spiritus sapientiæ sanctus, bene mobilis, immaculatus. Oportet igitur viri sapientis animã die noctúque in exercitio iugi specula prætendere, nunquã somno indulgentẽ, perpetuis vigiliis intentam Deo, ad comprehensionem rerum earum quæ sunt, & singularũ causarum cognitionem: sed etiam futurorum interpres est sapientia. Scit præterita, & de futuris æstimat: scit versutias sermonũ, & solutiones argumentorũ: signa & mõstra scit antè quàm fiant, & euentus temporũ & seculorũ. Nõ potest ergo bonus & perfectus nõ esse, qui hanc acquisierit: quia & omnẽ habet virtutẽ, & imago bonitatis est. Vnde & seculi istius sophistæ traxerunt definitionẽ huiusmodi: quòd sapiens vir bonus dicendi peritus sit. Redeamus nũc ad donum Dei, quo nihil plenius. Quid est melius sapientia? Quid peius vanitate? Quid deterius superstitione? Idéoque tanquam ei cui promiserat plenitudinem perfectionis, ait: Augebo te valde, & ponam te in gentes, & reges de te erunt: quia qui eius est, totus mundus diuitiarum est: & augetur, non minuitur vt stultus.

Iterum alia distinctio habetur, quòd vna est carnalis, & diabolica, alia spiritualis, & cælica. Lib. de Paradiso. Cap. 12. Tom. IIII.

Serpens autem erat sapientior omnium bestiarũ quæ erant super terram. Cum dicit sapientiorẽ serpentẽ, intelligis quẽ loquebatur. i. illũ aduersarium nostrũ, qui tamen habet sapientiã huius mũdi. Sed & voluptas atq; delectatio bene sapiens dicitur, quòd & carnis appellatur sapientia, sicut habes: Quia & sapientia carnis inimica est Deo: & ad exquirenda delectationum genera, astuti sunt, qui appetentes sunt voluptatum. Siue ergo delectationem intelligas, quædam est Diuino aduersa mandato, & inimica sensibus nostris. Vnde sanctus ait Apostolus: video aliam legem in membris meis &c. Roma. 8. Roman. 7.

Est ergo vna sapientia carnis & mundi, alia spiritus & Dei. Vnde super epistolam ad Romanos, cap. viij. Tom. V.

Prudentia carnis mors est: prudentia carnis peccatũ est quod generat mortem. Prudẽtia enim ideo dicitur, cùm res stulta sit, quia secularibus hominibus errores ex visibilibus concepti, siue in sensu, siue in actu contra legem Dei, prudentia videntur: maximè quia omnis industria & astutia illorum in eo est, vt peccent. Sapere enim sibi videntur si istud diligentius curent, cum nihil tam stultum sit quàm peccare. Est & alia prudentia carnis, quæ mundanis rationibus inflata, negat aliquid fieri, quod mundi careat ratione. Vnde deridet virginis partum, carnis resurrectionem. Prudentia verò spiritus vita & pax. Verè hæc est sapientia quæ vitam acquirit & pacem. Sequens enim spiritalia contemptis illecebris vitæ præsentis, æternam habebit vitam cum pace. i. sine inquietudine. Vbi enim perturbatio est, & pœna est. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: Legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Non carnem dixit inimicam, sed sapientiam carnis. i. non substantiam, sed aut actus, aut cogitationem, aut adseuerationẽ quæ nascitur de errore. Sapientia ergo carnis est, primo in loco astrorũ ab hominibus inuenta disputatio: deinde visibiliũ oblectatio. Hęc Deo sunt inimica, quia elemẽtorum Dominum & opificem mundi, iis coæquant quæ fecit, astruentes nihil posse fieri, præter quàm mũdi continet ratio. Quamobrẽ negãt Deũ fecisse vt virgo pareret, aut mortuorũ corpora resurgerent, quia stultũ est, inquiunt, vt Deus fecerit vltra quàm sapit homo. O prudentes mundi, qui putant Deum non debere aliter facere, quàm facit cõdita ab eo creatura, vt ipse similis creaturis putetur. Sicut cæcati sunt, ne videant qualem contumeliam Deo faciunt. Opus enim quod in laudem suã prædicandam facere dignatus est, isti vituperantes incredulum & stultum asserunt, ac per hoc Dei legi hoc studium subiectum esse non potest in eo quod exercitatur vt Dei gestis repugnet. Qui enim in carne sunt, Deo placere non possunt. Sapientes mũdi in carne sunt, quia sapientiæ student, per quam Dei legi repugnant. Quicquid enim contra legem Dei est, carnale est: quia ex mũdo est. Totus enim mundus caro est: omne enim visibile carni deputatur. Cognata enim sunt carnis, imò elemẽta carnis. Ideóq; q mũdanis rebus obtẽperat, in carne est.

Sapientia quæ vera est, debet cum affectu inquiri, & ea sola potissimum addisci. Lib. j. de officiis. Cap. 26. Tom. I.

In veri inuestigatione tenendũ est illud decorum, vt summo studio requiratur quid verũ sit, nõ falsa pro veris ducere, nõ obscuris vera inuoluere, nõ superfluis vel implexis atque ambiguis occupare animũ. Quid tã indecorũ quàm venerari signa quæ ipsi faciunt? Quid tã obscurum, quàm de astronomia & geometria tractare, quod probant: & profundi aëris spatia metiri cęlum quoq; & mare numeris includere, relinquere causas salutis, erroris quærere? An non ille eruditus in omni, sapiẽ-

tia Ægyptiorum Moses probauit ista? Sed illam sapiẽtiam detrimentum & stultitiam iudicauit, & auersus ab ea intimo Deum quæsiuit affectu. Ideóque vidit, interrogauit, audiuit loquentẽ. Quis magis sapiens quàm ille quẽ docuit Deus, qui omnem Ægyptiorum sapiẽtiam, omniúmque artium potentias operis sui virtute vacuauit? Non hic incognita pro cognitis habebat, hísque temere assentiebatur. Quæ duo in hoc maximè naturali atque honesto loco vitanda dicunt, qui sibi nec contra naturam esse, nec turpe iudicant saxa adorare, & à simulacris auxilium petere, quæ nihil sentiant? Quantò igitur excelsior virtus est sapientia, tantò magis enitendum arbitror vt assequi eam possimus. Itaque ne quid contra naturam, ne quid turpe atque indecorũ sentiamus, duo hæc, id est, & tempus & diligentiam ad considerationem rerum examinandi gratia conferre debemus. Nihil est enim quo magis homo cæteris animantibus præstet, quàm quòd rationis est particeps, B causas iterum requirit, generis sui autorem inuestigãdum putat, in cuius potestate vitæ necísque nostræ potestas sit: qui mundum hunc suo nutu regat, cui sciamus rationem esse reddendam nostrorum actuum.

Hæc sapientia continetur in sacra scriptura. Lib. ij. de viduis. Require sup. cap. Christus. Probat hoc in prologo super Lucam, in principio. Tom. V.

Licet in scriptura Diuina mundanæ euacuet sapientiæ disciplinam, quòd maiore fucata verborum ambitu, quàm rerum ratione subnixa sit, tamen si quis in scripturis Diuinis etiam illa, quæ miranda illi putãt, quærit, inueniet. Tria sunt enim, quę Philosophi mũdi istius præcellentissima putauerunt, triplicem scilicet, esse sapientiam: quòd aut naturalis sit, aut moralis, aut rationalis. Hæc tria iam & in veteri testamento potuimus aduertere. Quid enim aliud signant illi tres putei, quorum vnus est visionis, alius abundantiæ, tertius iuramẽti, nisi triplicem istam in Patriarchis fuisse virtutem? C Rationalis est puteus visionis, eò quòd ratio visum mẽtis acuat, & animi purget obtutum. Ethicus puteus abundantiæ, eò quòd cedentibus allophylis, quorum specie vitia corporis figurantur, viuæ Isaac liquorem mentis inuenit. Purè enim profluunt boni mores, & bonitas ipsa popularis abundat aliis, sibi restrictior. Tertius puteus iuramenti, hoc est sapientiæ naturalis, quæ ea quæ supra naturam sunt, vel naturæ sunt comprehendat. Quod enim affirmatur, & quasi Deo teste iuratur, etiam Diuina complectitur, cum Dominus naturæ fidei testis adhibetur. Quid etiam tres libri Salomonis, vnus de Prouerbiis, alius Ecclesiastes, tertius de Canticis canticorum, nisi trinæ huius ostendunt nobis sapientiæ sanctum Salomonem fuisse solertem: qui de rationabilibus & ethicis in Prouerbiis scripsit, de naturalibus in Ecclesiaste, quia & vanitas vanitatum & omnia vanitas, quæ in mundo sunt constituta: Vanitati autem creatura subiecta est: De morabilibus autem & rationabili- D bus, in Canticis canticorum, eò quòd cum animæ nostræ amor verbi cælestis infunditur, & rationi mẽs sancta quadam societate connectitur, admiranda mysteria reuelantur? Euangelistis quoque quam putas defuisse sapientiam, quorum alij, cum variis generibus sint referti, singuli tamen diuerso genere præstant? Roman 8.

Ideo dicit libro super Beati immaculati, litera xvj. versu tertio. Tom. IIII.

In altitudine cogitationis humanæ certum est esse sapientiam.

Et quia sapientia est in cognitione Diuinorum, ideo dicit eam esse cognoscere incarnationem Christi. Super epistolam ad Colossens. cap. j. exponens illud. Mysterium quod fuit absconditum &c. Tom. V.

Hanc dicit veram esse sapientiam, quæ est in disciplina Dominica, cum agnoscitur Christus quod se ipsum Apostolus magna cum cura agere testatur, vt erudiens A omnem hominem in hac sapientia consummatum eum exhibeat Deo in intellectum Christi, vt mysterium natiuitatis ex Deo, & natiuitatis ex Maria, & totius operis eius cælestium & terrestrium assequatur. Cuius rei certamen contra perfidos habere se loquitur adiuuantibus signis virtutum, vt per hoc vita infidelitatis comprimatur. Qui enim verbis subtilitate quadam diabolicæ versutiæ ausus est contradicere, pudore correptus, necesse est vt cedat virtuti.

Vnde super primam ad Corinth. cap. iij. Tom. eod.

Nemo seipsum fallat. Id est, nemo proprio vel humano consilio putet se sibi prodesse. Ad superiorem sensum redit. Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc seculo, stultus fiat vt sit sapiens. Hoc dicit, quia si quis intelligit salutem promissam & mysterium incarnationis Domini nostri Iesu Christi, stultus fiat, id est, sapientiam mundi huius fugiat, vt stultus ab ea iudicetur: & tunc erit prudens, quia stultus seculo, prudens est Deo, dum credit Deum fecisse, quæ ratio mundi non capit, sicut suprà memoraui. Pseudoapostoli autem prudentes volentes videri mundo, neque Deum Filium habere, neque incarnationem veram esse, neque carnem posse resurgere prædicabant. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud Deum. Sic stultitia sapientia est huius mundi apud Deum, dum facit Deus quod mundus fieri posse negat, sapientia illius stultitiam probat: & cum multos deos dicant, fides autem vnum probet, teste virtute in imprudentia sua confunduntur. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum: Dominus nouit cogitationes Iob 5. sapientium, quoniam vanæ sunt. Istud in Psalmo nonagesimo tertio. Denique idem sensus est. Sciens enim vanas cogitationes illorum, vt stultos esse probaret, sapientiam illorum reprehendit, ostendens verum esse quod falsum dicebant, & falsum quod verũ putabant.

Hæc sapientia ingenium quærit & diligentiam. Libr. de figura seculi. cap. 1. Tom. I.

Bona autem diligentia cum sapientia, & inuentio cũ ingenio est naturali. Denique habens in promptu sapiẽtiæ copulã sanctus Isaac, deambulabat in cãpo imò abalienabatur. Et nos primò sapientiæ copulemur, & sic exeamus in campum quęrere & inuenire cupiẽtes. Multi enim sine sapientia malè quærunt. Et ideo Cain, quia non acceperat à Deo prudentiam, malè quæsiuit, malè exiuit in campum: Abel bene, qui perfectum sacrificij munus impleuit. Bonum enim sapientiæ sacrificium, bona est hostia fides, & omnis virtus. Denique sapientia interfecit suas hostias, & miscuit in cratere suum vinũ. Prouerb. Et ideo vt insipientibus gentilibus potum daret fidei, ad craterem suum conuocauit eos dicens: Qui est insipiens diuertat ad me. Et egentibus sensu dixit: Venite & edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis. De hoc cratere Plato in suos libros transferendum putauit, ad cuius potum euocauit animas: sed eas explere nesciuit, qui potum non fidei, sed perfidiæ ministrabat. Cap. 4.

Accipitur aliquando sapientia pro prudentia. Eod. lib.

His igitur patientiæ instructus & perseuerantiæ disciplinis, profectus Iacob copulam sibi acquisiuit de sapientiæ domo, consortem propositi opimam dote prudentiæ, cum qua vitæ tempora sine vlla offensione trãscurreret. Audito igitur thesauro sapiẽtiæ variarum, ouium sibi instituit gregem, sedulum, rationabilem, virtutum plurimarũ diuersitate fulgentẽ. Vnde & iactãtia carnis eius recidit, quod significat femoris stupor, salua sacra interpretatione mysterij. His ergo virtutibus velut gradibus quibusdam mens eius ascendit in cælum, & Dei secreta cognouit, & confirmatus est; & repletus, vt Laban serutans domum eius, nihil apud eum inane, nihil vacuum reperiret, nulla simulacra, nullam effigiem vanitatis. Non enim apud Deum erat imago,

go, sed veritas; non effigies ignauiæ, sed solida forma iustitiæ, & veræ virtutis expreßio intelligibilis. A

Tom.IIII. *Sed nihil prodest sapientia sine gratia. In sermone iij. de sacramentis ad neophytos, in principio.*

Sensus sapientis in capite eius, Salomon enim ait: Friget enim sapientia sine gratia.

Vnde sapientia propriè est spiritus. Super epistolam ad Romanos, cap. xij. Require sup. cap. Gratia. *Hæc sapientia dicitur esse pulcherrima ad affectum. Lib. ij. de officiis.* Cap. ij. Tom. I.

Quis igitur tantam vultu speciem præferat pulchritudinis, & beluinis posterioribus, ac ferinis vnguibus formæ superioris dehonestet gratiam, cum tam admirabilis & præclara forma virtutū sit, & specialiter pulchritudo sapientiæ, sicut series scripturæ indicat? Est enim hæc speciosior Sole, & super omnem dispositionē stellarum, luci comparata inuenitur purior. Lucem etenim hanc suscipit nox, sapientiam autem non vincit malitia. Diximus de eius pulchritudine, & scripturæ testimonio comprobauimus: superest vt doceamus scripturæ autoritate nullum ei contubernium cum vitiis esse, sed indiuiduam cum cæteris virtutibus coniunctionem, cuius spiritus est disertus, sine inquinamento, certus, sanctus, amans bonum, acutus, qui nihil vetet benefacere, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens. B

Tom. IIII. *Et infrà sobrietatem docet, & iustitiam, & virtutem. Vnde lib. ij. de Abraham.*

Sicut Sole mundus, ita sapientiæ splendore tota mēs illuminatur.

Tom. IIII. *Huius ratio est, quia sapiētiæ perfectio est in charitate. Lib super Beati immaculati. litera xx. versu vij.*

Sicut est initium sapientiæ timor Domini: ita plenitudo sapientiæ dilectio. Lex enim sapientia, plenitudo autem legis dilectio: ita plenitudo verborum Dei sapientia, cōgnitióque iustitiæ. Nam sicut à timore Domini processus quidam est ad gratiam charitatis, ita à veritate ad iudicium iustitiæ Diuinæ quidam videtur fieri processus. C

Finis huius sapientiæ est in bonitate & affectus tranquillitate. Eodem lib. super Beati immaculati, litera xxj. versu quinto.

Summus enim sapientiæ finis est, vt simus mente trāquilla: non commentis, non poëtarum fabulis lubricus turbetur affectus.

Tom. IIII. *Gradus siue status est in communitate. Tractatu super Psal. xviij.*

Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam. Meritò omnes vocantur, quia omnibus sapientiæ fons abundat: nec thesauro pecuniario comparatur, quæ pretiosior thesauris omnibus declaratur. Ideóque nec diues auertitur, nec pauper excluditur: quia †sapientia non facultates discriminat, sed volūtates. Ille aptior, qui prior †affectu, & proximus disciplina.

† Aliàs, æqua † Aliàs, proprior, & aliàs, promptior.

Cap. 5. Tom. IIII. *Dicitur mater virtutum in fœcunditate. Super Psalm. xliij. Require sup. cap. Disciplina.* *Sola sapientia debet quæri. In tractatu de secunda interpellatione Iob, in fine.* D

Cum igitur nihil prosit vana fames auri, quia qui cōgregauerit labitur, miserandi profectò qui deseruerunt viam iustam, & obliti sunt eam, cui pretiosi lapides haud quaquam sunt comparandi, difficilis inuestigatu, imperuia superbis, interclusa iactantibus, humilioribus plana, aperta sapientibus. Et ideo sapientiam debemus quærere, vt ambulemus in via iusta, per quam aduersarius ille sicut leo rapiens & rugiens, qui percurrit hunc mundum, transire non potuit. Sed qui vult sapientiam inuestigare, non in abysso eam quærat, sicut Philosophi, qui arbitrantur quòd ipsi sua sponte, suo ingenio, profunda eius possint cognoscere. Non in mari eam requirant. Etenim vbi tempestas, vbi procella venti est, ibi non potest esse sapientia: sed ibi quærant, vbi est tranquillitas mentis, & pax quæ super omnem intellectum est.

SAPIENS. *Quis propriè sapiens esse dicatur, quia fidelis & catholicus. Lib. de officiis.* Cap. 25. Tom. I.

Nemo prudens qui Deum nescit. Denique insipiens dixit, quia non est Deus. Nam sapiens non diceret. Psal. 52. Quomodo enim sapiens, qui non requirit autorem suum, qui dicit lapidi: Pater meus es tu. qui dicit diabolo, vt Manichæus, Autor meus es tu? Quomodo sapiens, vt Arrianus, qui mauult imperfectum autorem habere atque degenerem, quàm verum atque perfectum? Quomodo sapiens Marcion atque Eunomius qui malunt Deum malum, quàm bonum habere? Quomodo sapiens, qui Deum suum non timet? Initium sapientiæ timor Domini. Et alibi habes: Sapientes non declinant de ore Domini, sed tractant in confeßionibus suis. Ecclesiast. 1.

Cap. 2. *Sapiens sapit perfectè, cum non præsentia, sed futura cōsiderat. Lib. ij. eiusdem.*

Inter ipsos quoque homines distantia est. Aliter Daniel sapiens, de quo dictum est: Quis Daniele sapientior? Ezech. 28. Aliter alij sapientes. Aliter Salomon, qui repletus est sapientia super omnem sapientiam antiquorum & super omnes sapientes Ægypti. Aliud est enim communiter sapere, aliud perfectè. Qui communiter sapit, pro temporalibus sapit, pro se sapit, vt alteri aliquid detrahat, & sibi adiungat. Qui perfectè sapit, nescit sua spectare commoda, sed ad illud quod æternum est, quod decorum atque honestum, toto affectu intendit, quærens non quod sibi vtile est, sed quod omnibus.

Tom. V. *Debet enim non terrena sapere, sed spiritualia pro finali bonitate. Super epistolam ad Philippenses, capite tertio.*

Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis: nunc verò & flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis est interitus, quorum Deus venter, & gloria in confusione illorum, qui terrena sapiunt. Hos quos signat è numero eorum sunt, qui Galatas euerterant. Cum dolo enim ambulantes Ecclesias subuertebant, sub nomine Christi Iudaismum colendum prædicantes, quasi vbi Christus ꝓmissus sit. Quos cū dolore & lacrymis memorat, quia saluti credentium obsistebant, de cibis edendis & non edendis quæstiones mouentes, quasi salus in esca sit, aut venter Deus, quem iuxta legem mundis escis delectari putabant, gloriantes in pudendis circuncisis: Hoc est terrena sapere. Qui autem spiritalia sapit, in fide, in spe, in charitate gloriatur. Ad locum autem hunc non pertinet vt quæstus causa, aut gulæ dixerit, quorum venter Deus est

Tom. IIII. *Debet sapere pro communi vtilitate & veritate. Ibidem suprà.*

Veruntamen ad quod peruenimus, vt idem sapiamus, & in eo ambulemus. Nequa hinc oriretur præsumptio, & putaretur quod à Deo non erat reuelatum, ideo subiecit dicens: Ad quod peruenimus, vt idem sapiamus: hoc est, non extra regulam disciplinæ sapere in cōuersatione fidei, sed hoc sapere quod commune sit & modestum in Euangelij veritate.

Tom. IIII. *Vnde sapientes mundi quia non sequūtur ista, cæci sunt, & noctuis similantur. Libro quinto Hexameron. Require suprà, cap. Noctua. Est autem sapiens à Dei gratia. Libro super Beati immaculati, lit. xvij. versu vij.*

Illuminat Dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quia descendens super eum Dei gloria, illuminauit eius mentem scientiæ fulgore, cognitionisque Diuinæ.

Propterea sapiens semper humilis est. Libro secundo de Abraham. Require suprà, cap. Castitas. Et huiusmodi

sap

sapiēs primò est super omnia sensibilia in meditatione. Libro de Isaac & anima. Require sup. cap. Puteus. Secūdò est habens omnia vera possessione & iurisdictione. Libro secundo de Abraham.

Cap.7. Tom.IIII Ecclesiast. 27. Quis autem fidelis nisi sapiens? Stultus enim sicut Luna immutatur, sapiēs autem immobilis fide permanet. Sed fortè dicas: Quomodo sapientis est totus mundus? Quoniam ipsa natura dat illi sortem omniū, etiamsi ipse nihil possideat. Domina est & possessor omnium sapientia, quæ sua putat naturæ munera, quoniā in vsum hominū data sunt, nec vllis indiget, etiamsi desint ad victū necessaria. Nanque vt musicus organa, aut medicus medicamenta, aut nauclerus quæ ad nauis instrumentum necessaria sunt, etiamsi quando non habeat, habet tamē eo ipso quo possit his vti etiamsi ad tempus vsus eorū non suppetat. Quantò magis sapiens suum iudicat quicquid naturæ est qui viuit secundum naturam? Non enim amittit ius suū, qui meminit se ad imaginē Dei factū, & ad homines à Deo dictū: Crescite & multiplicamini, & replete terram & dominamini in eam, & imperate piscibus maris, & volatilibus cæli, & omnibus pecoribus, & omni terræ, & omnibus qui repunt super terram. Et nouit quia sapiētia mater omniū est, & ipsa orbem terrarum possidet. Denique Salomō qui sapiētiā poposcit & accepit à Domino Deo nostro, Sap.7. Ipse, inquit, mihi dedit horum quæ sunt, scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutem elementorum, initium & consummationem & medietatem omnium rerum, & diuisiones temporum, & anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim vētorum, & cogitationes hominum, differentias herbarum, & virtutes radicum, & quæcūque sunt abscōdita & improuisa. Sed hæc nulli nisi perfecto suppetunt. Denique Abrahā quādiu adhærebat ei Lot, hoc est deflexio morum, fortè horū nō acceperat: Vbi verò deflexionis ambiguo atque anfractu absoluto, rectas virtutum semitas continuis animæ suæ gressibus cœpit carpere, in omnē terram possessor mittitur, atque dicitur ei: Surge & perambula terram in longitudine quia tibi dabo eam & semini tuo in æternum. Ergo qui sapientiam meruerit, & nō fuerit ancillæ filius, non peccati seruus, non successioni carnis obnoxius, sed liberæ: hoc est, Saræ illius non seruientis, sed principantis, bonæ stirpis, bonæ indolis, perfectæ titulo virtutis hæreditatem acquiret vniuersitatis.

Vnde solus sapiens est propriè diues. Quod diffusè pertractat in episto. quarta ad Simplicianum. Quod Require suprà capite Diues bonus. Et libro secundo de Abraham. Require suprà capite Diuitiæ. Idem dicit eodem libro, quod require suprà capite Sapientia. Tertiò sapiens est liber naturali prælatione seu dominatione, sicut stultus est naturaliter seruus vili subiectione, quod pluribus ostendit in epistola tertia ad Simplicianū. Quod require suprà capite Libertas. Quartò, sapiens semper est associatus sancta meditatione, exemplo beatæ virginis. Libro secundo de virginitate. Vide suprà capite Maria. Et libro tertio de officijs capite primo. Require infrà cap. Solitudo. Quintò, sapiēs versatur in diuina cognitione. In epistola tertia ad Simplicianum. Lib.2.Epist. Epist 7. Tom.III.

Quis igitur sapiens, nisi qui ad ipsa peruenit diuinitatis secreta, & manifesta sibi cognouit occulta sapientiæ? Solus igitur sapiens, qui duce Deo visus est ad cognoscēda veritatis cubilia, & mortalis homo immortalis Dei hæres & successor est factus per gratiā, & quidā iucūditatis particeps, sicut scriptum est: Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ cōsortibus tuis. Psal.44.

Sextò, sapiens exercitatur in vitiorum debellatione. Ibidem.

Si quis igitur propius ipsa introspiciat rerum negotia, cognoscet, quanta sapienti adiumenta, & quanta insipienti in ipsis refragia sint: quid huic adiumento libertas, illi impedimento seruitus sit. Insurgit enim sapiens quasi victor debellatus à se ac triumphatis libidinis, timoris, ignauiæ, mœstitudinis, cæterísque vitiis, donec ea de possessione suæ mentis elimınet, & omnibus terminis finibúsque suis propulset atque arceat, quoniā dux cautior nouit excursus cauere latrocinantium, & quædam furta belli, quæ iniquissimi animæ nostræ aduersarii, ignitis sæpe prætentant spiculis. Sunt enim nobis quædam & in pace prælia, & in bello pax. Vnde & ille ait: Foris pugnæ, intus timores: sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. 2.Corinth.7.

Septimò, sapiens roboratur in passionum subiugatione. Libro de Noë & arca. Require suprà capite Diluuium.

Et ad hoc exponit figuram. Ibidem. Vide suprà capite Caro. Causam huius assignat atque modum. Eodem: vide suprà capite Columba. Octauò, sapiens omnia facit cum virtutis propriæ conseruatione. Nonò, alios ad idem inducit sui communicatione & exhortatione. Decimò, mentis sapientiam ostendit prudenti loquutione. Eodem lib. quæ omnia require suprà capite Columba. Vndecimò, sapiens præteritorum viget recordatione, & omnium temporum ordinatione. Libro eodem. Cap.31. Tom.IIII.

Sensus autē altior hoc habet, quia insipiens præsentia tantummodo videt quæ in oculis sunt, futura nō respicit, præterita non cogitat: sapiens autem & præterita recordatur, & futura considerat; Omnis ergo mens sapiens retrorsum ambulat: hoc est præterita spectat, nec naturæ quodam vsu impeditur, nihil vacuum, nihil nudum suorum patitur esse gestorum. Operit quæ aliter gesta sunt amictu quodam & gratia, vel præsentis operis, vel futuri, vt nihil indecorum prætereat, nihil inornatum relinquat. Vnde & Apostolus Philipp. superiora obliuiscebatur, priora appetebat: sed obliuiscebatur vt absconderet persequutionis errores, vt tegeret superiora delicta, bonísque operibus obumbraret†. Beati enim & illi quorum tecta sunt peccata: id est, si tegantur bonis factis, & operiantur virtutum sequentibus disciplinis. Psal.31. †Alias absconderet.

Duodecimò, sapiens in aduersis se habet cum patiētia, in delectabilibus verò cum moderatione. Lib. de Iacob & vita beata. Require sup. capi. Aduersitas. Tertiodecimò, sapiens nunquam expoliatur propria possessione. Libro ij. eiusdem. Require supr. capit. Indumentum. Quartodecimò, sapiens semper est in alterius cōtemplatione & affectione. Libro de bono mortis. Require supr. capit. Contemplatio. Quintodecimò sapiens nullius terribilis quatitur incursione In præallegata epistola tertia ad Simplicianum. Lib.2.Epist. Epist. Tom.III.

Dicit quia neque angustiis, neque persequutionibus, neque fame, neq; periculo mortis terretur: Qui verò hæc timet, qui mortem reformidat, quomodo non seruus? Seruit profectò & miseram quidem seruitutē. Nihil enim sic animam ad omnem seruitutē deiicit, quomodo formido mortis. Quomodo enim se erigat abiectus & vilis seruus atque ignobilis, demersus in omnē infirmitatis voraginem vitæ huius cupiditate? Vide quàm seruus. Abscondam me, inquit & ero gemens & tremens super terrā: & erit, omnis qui inuenerit me, occidet me. Itaque quasi seruus signum accepit, nec tamen sic necē euadere potuit, Seruit ergo peccator formidini, seruit etiam cupiditati, seruit auaritiæ, seruit libidini, seruit malitiæ, seruit iracundiæ, & videtur huiusmodi sibi liber: sed magis seruit, quàm si sub tyrannis positus.

Sexto decimò, sapiens viuit naturalis & diuinæ legis inductione, ex quo sequitur per locum à contrariis, quòd peccator seruus est & vilis. Ibidem adiungens.

Illi autem liberi sunt, qui legibus viuunt. Lex autem vera, sermo rectus: Lex vera non insculpta tabulis, nec

nec ære incisa, sed impressa mentibus atque infixa sensibus, quando sapiens non sub lege, sed ipse sibi lex est, opus legis in corde suo continens, naturali sibi stilo & quadam inscriptione formatum. Tantúmne igitur cæcitatis est, vt non videamus manifestas rerum expressiones, & virtutis imagines? Et quàm indignum vt populi integrè obediant humanis legibus, quo sint libertatis participes. Sapientes autem veram legem naturæ expressam ad imaginem Dei, verámque rationem signi feram libertatis negligant & derelinquant, cum in ea tanta libertas sit, vt paruuli seruire vitiis nesciamus, alieni ab ira, exortes auaritiæ, ignari libidinis. Quam miserum igitur vt qui nascimur in libertate, moriamur in seruitute.

Vltimò, sapiens est stabilis in mentali & bona dispositione, & morum honesta compositione. Ibidem concludens.

Sed fit leuitate animi atque infirmitate morum, quia curas inanes voluimus, & operamur superuacua. Sapiẽtis autem cor actúmque & opus radicatum esse decet at B

Exod.17. que immobile. Hoc docuit Moses quando manus grauiores ei fiebant, ita vt vix sustineret eas Iesus Naue. Ideóque vincebat populus, quando non perfunctoria gerebantur opera, sed plena ponderis atque virtutis, nõ nutantis animi, nec titubantis affectu sed fundatæ mentis stabilitate. Ergo sapiens extendit manus suas: stultus autem contrahit, sicut scriptum est: Quia stultus com-

Ecclesiast.4. plexus est manus suas, & vorauit viscera sua, carnalia magis cogitans quàm spiritalia. Ac vbi filia Iudæ, quæ expandens manus clamauit ad Dominum: Tu scis quia

Dan.13. falsum testimonium aduersum me dicunt. Melius est arbitrata non peccare, & incidere in calumnias accusantium, quàm peccatum subire sub impunitatis velamine. Ea ergo contemptu mortis seruauit innocentiam. Sed nec filia Iephte, quæ votum patris de immolatione sua proprio atque hortatorio firmauit assensu.

SAPOR. *Sapor est diuersus in plantarum fructibus causa humoris aquei, vt probat lib. iij. Hexameron. Require suprà capite Mulier.* C

SATISFACTIO. *Satisfactio de peccatis qualiter sit facienda in ipsius actu pœnitentiæ, docet in tractatu de lapsu virginis consecratæ, parte iiij. Quod require suprà, capite Mulier.*

SCANDALVM. *Scandalizare aliquem nemo debet contra charitatem. Super primam ad Corinth. viij. Require sup. cap. Charitas. Et infrà cap. Scientia. Scandalizat interdum sciens ignorantem, quod quidem facere non debet, vt deducit ibidem Apostolum exponendo.*

Sed non in omnibus est scientia, id est, non omnes nõ runt credentes mysterium Dei vnius. Ideo quidam putãt ex iis qui credũt aliqd numinis in simulacris. Quidam autem adhuc scientia simulacri, quasi simulacro immolatũ mãducãt. De plebe enim aliqui cũ veneratione adhuc simulacri, mãducabãt de sacrificatis, quasi aliqua esset illic Diuinitas. Et consciẽtia eorũ cum adhuc sit infirma, contaminatur, maculatur conscientia, si D infirma est, circa Deum vnum. Esca autem nos non cõ mendat Deo. Verum est, quia non ideo Deo placebimus, si omnia ederimus: aut offenderemus, si aliqua contempserimus. Neque enim si non manducauerimus deficiemus, neque si manducauerimus abundabimus. Contempta enim sacrificiorum esca, non vtique non deerit quod edatur. Si autem sumpta fuerit, non abundabit, ita vt nihil requiratur, ac per hoc abiicienda, quia neque sine illa non viuitur, & scandalum fratribus est. Videte tamen ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Hoc est, ne quia licere vobis edere carnem de sacrificio dicitis, per id quod nihil esse idolum scitis, offensionem generetis fratribus, qui nesciunt adhuc, quia nihil est idolum. Nam si quis viderit te qui habes scientiam, in idolio recumbentem, nónne conscientia cùm sit infirma ædificabitur ad mã

A ducandum de immolatis?† Hoc ideo dixit, quia videns quis fratrem peritum in idolio nouitatum recumbentem edere carnes sacrificiorum, putat esse illic aliquid gratiæ, & incipit & ipse edere carnes sacrificiorum: nõ illa conscientia, qua ille peritiæ causa sciens nihil esse idolum sed esse putat illic numen, quando fratrem peritum videt illic edere nec horrere. Et peribit qui infirmus est, in tua scientia frater, pro quo Christus est mortuus. Peribit infirmus, si edat contra vnius Dei fidem de sacrificatis. Quod quidem quasi irascentis verba sunt, & ostendentis quid mali possit parere scientia, si non fuerit temperata à charitate. In tua scientia, id est, tua peritia illum occidis, quando à te fieri videt quod ille aliter intelligit. Et tu eris occasio mortis fratris, quem Christus vt redimeret, crucifigi se permisit. Ac per hoc aliquando ab scientia dissimulandum docet charitatis causa, quia sine dubio plus salus est fratris, quàm cibus: quia licet quidem, sed non expedit. Hoc erit cognouisse, sicut oportet scire. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam illorum infirmam, in Christo peccatis. Quando enim charitatis non æmuli sunt, qua Christus nos liberauit, peccant in Christo: non in Christum: quia in Christum peccare, negare Christum est: In Christo autem, in hæc quæ sunt Christi. Sicut & hic qui sub lege est, in lege dicitur peccare, ita & ij qui sub Christo sunt, in Christo peccare dicuntur. Propter quod si esca scandalizat fratrẽ, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem scandalizem. In tantum charitati studendum docet, vt licita pro illicitis habeantur ne obsint fratri. † Aliàs, simulacris.

Scandalizat multos virgo Deo dicata stupro fœdata. In tractatu de lapsu virginis consecratæ. Require infr. capite Virgo. Scandalizantur infideles de mysterio crucis. Lib. super Beati immaculati, litera xxj. versu v. Require suprà cap. Crux.

SCELVS. *De ista materia vide supr. cap. Crimen: & cap. Culpa: & cap. Peccatum. Dicit tamen in tractatu de lapsu virginis consecratæ, parte ij.* Tom. I.

Horret animus, mens tabescit, cum ad adytum sceleris peruenitur.

SCHISMA. *A schismaticis sacramenta recipienda non sunt, quod exemplo probat fratris sui Satyri, qui cũ de naufragio euasisset, ad illam ecclesiam se contulit, cuius episcopus ab vnitate catholica præscisus esset. Lib. de flebili querimonia & de excessu eiusdem fratris sui.* Tom. III.

Non ita salutis auidus, vt esset incautus. Scimus enim plerosque auiditate studij prætermittere cautionem. Aduocauit ad se episcopum, nec putauit vllam veram nisi verę fidei gratiam: percunctatúsque est ex eo, vtrumnam episcopis catholicis, hoc est cum Romana ecclesia conueniret, & fortè ad id locorum in schismate regionis illius Ecclesia erat. Lucifer enim se à nostra tunc temporis communione diuiserat: & quanquã prouidè exulasset, & fidei suæ reliquisset hæredes, non putauit tamen fidẽ esse in schismate. Nam etsi fidem erga Deum tenerent, tamen erga Dei Ecclesiam non tenerent, cuius patiebantur velut quosdam artus diuidi & membra lacerari. Etenim cum propter Ecclesiã Christus passus sit, & Christi corpus Ecclesia sit, non videtur ab iis Christo exhiberi fides, à quibus euacuatur Christi passio, corpúsque distrahitur.

Schisma dicitur peccatum in Spiritum sanctum. Lib. ij. de pœnitentia, cap. iiij. Tom. I.

Perlatum est tamen ad nos, etiam illud vos obiicere solere, quod dicatis scriptum esse: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus: Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: Matth.12. qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro. Quo exemplo omnis assertio vestra destruitur &

A resoluitur. Scriptum est enim: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus. Cur igitur nō remittitis? Cur ligatis vincula quæ non soluitis? Cur nodos nectitis quos nō relaxatis? Remittite cæteris. Agite de iis, quos peccantes in Spiritum sanctum Euangelica autoritate in perpetuū astringi putatis. Et tamen quos astringat consideremus, repetentes superiora lectionis ipsius, vt euidentius comprehendamus. Dicebant Iudæi: Hic non eiicit dæmonia, nisi in Beel-zebub principe dæmoniorum. Respondit Iesus: Omne regnum diuisum contra se destruetur: & omnis ciuitas vel domus diuisa cōtra se, non stabit. Si enim satanas satanam eiicit, aduersus se diuisus est. Quomodo ergo stabit regnum eius? Quòd si ego in Beel zebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? De iis vtique expressum videmus, qui Dominū Iesum in Beel-zebub eiicere dæmonia loquebantur. Quibus sic respondit Dominus, quòd satanæ B hæreditas in iis esset qui satanæ comparent Saluatorem omnium, & in regno diaboli constituerent Christi gratiam. Et vt cognosceremus, quia de hac dixit blasphemia, adiunxit: Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui cùm mali sitis? Hos ergo qui hæc loquūtur, negat ad veniā pertinere. Deniq; Petrus Simoni, qui magicæ artis consuetudine deprauatus, putasset quòd gratiam Christi per impositionem manus atque infusionem Spiritus sancti compararet pecunia, ait: Non est tibi pars neque sors in hac fide, quia cor tuum non est rectum apud Deum. Pœnitentiam itaq; age ab hac nequitia tua, & precare Dominum, si fortè remittatur tibi recordatio cordis tui. In obligatione enim iniquitatis & amaritudine fellis video te esse. Vides quòd hūc magica vanitate blasphemantem in Spiritum sanctum, Apostolica autoritate condemnet: & eò magis, quia puram conscientiam fidei non habebat: & tamen non interclusit ei spem veniæ, quem inuitauit ad pœnitentiam? C Responsum est igitur à Domino blasphemiæ Pharisæorum: Et ideo iis potestatis suæ gratiam negat, quæ in remissione peccatorum est, qui cælestem eius potestatem diabolico fultam suffragio iudicarent: Eos quoque asserit diabolico vti spiritu, qui separarent Ecclesiam Domini, vt omnium temporum hæreticos & schismaticos comprehenderet, quibus indulgentiam negat, quod omne peccatum circa singulos est, hoc est vniuersos. Soli sunt enim qui volunt soluere Christi gratiam, qui Ecclesiæ membra discerpunt, propter quam passus est Dominus Iesus, Spiritúsque sanctus datus est nobis. Denique vt sciatis quia de dispersoribus dicit, sic habemus scriptum: Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Et vt sciremus de his dictū, statim subiunxit: Ideo dico vobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus. Cum dicit, Ideo dico vobis: nónne euidenter hoc præ cæteris à nobis intelligi voluit? D

SCIENTIA ET SCIRE. *De Dei scientia dicit quòd scit omnia, imò præscit antè quàm fiant: & quòd videtur malum, ipse sua scientia reducit ad bonum finem. Lib. super Beati immaculati, litera x. versu iij.* Tom.IIII.

Qui potest intelligere quæ sunt Diuinæ prudentiæ, vtitur eo sermone quo vsus est Propheta sanctus Dauid: Quia omnia iudicio Dei fiunt, vt ægrum corpus aliquis habeat aut salubre, vt diues aut pauper sit, vt moriatur iuuenis vel senex. Si quis intendat scripturis Diuinis, intelligit hæc fieri iudicio Dei. Nihil enim est præter Dei scientiam. Exemplum quærimus, non est abscōditum. Siquidem Iob nunquam amisisset proprias facultates, nisi esset traditus aduersariæ potestati. Dedit enim Dominus potestatem diabolo in facultates eius, vt tentaretur qualem amisso patrimonio haberet affectū. Dedit in filios, dedit in corpus eius, vt probaretur. Nū dolore liberorum defunctorum aut cruciatu corporis à constantia mentis animíque defecisset, nisi fortis extitisset? Dominus quidem nouerat fortem, sed in illo docere atque examinare nos voluit, vtrum imitatores eius esse possemus. Denique & Abraham tentauit, quando filium senis vnicum sibi petiit immolari. Sciebat vtique mentem Abrahæ. Sed sciens tentat Dominus, sicut legistis in Euāgelio quia cum interrogasset Dominus Iesus discipulos, quot panes haberent, & illi respondissent, qa quinque tātum haberent panes, ipse ait: Quid faciemus, inquit, inter tantos homines? Hoc autem dicebat tentans eos: Sciebat enim quid facturus esset. Qui ergo iustus est, examine iustitiæ suæ credit, quia Dei iudicia iusta sunt: Vel secundùm Græcum, quia iudicia Dei sunt ipsa iustitia. Sed hoc vt agnosceret fecit præmissa precatio, quoniam intellectum dari sibi poposcit, vt mandata Dei disceret. Accepta est ergo intellectus & cognitionis gratia: Agnouit iusta Dei esse iudicia. Agnoscere autem perfecti est. Ioan.6.

Scientia Filij non differt à scientia Patris in Diuinis. Lib. v. Hexameron sermone ij. in fine. Require sup. ca. Filius Dei. Scire autem debemus ipsum Christum. Hoc deducit lib. vj. super Lucam, pertractans illud quod sequitur: Cap.11. Tom.V.

Dixit autem eis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondit Simon Petrus: Christum Dei. Nec turbæ quidem otiosa opinio est: quia alij Heliam, quem venturū putabant: alij Ioannem, quem decollatum sciebant: aut vnum de Prophetis prioribus surrexisse credebant. Sed hoc quærere supra nos est, alterius sentētiæ, alterius prudentiæ est. Nam si Paulo Apostolo satis est nihil scire, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum, quid amplius mihi desiderandum est scire quàm Christum? in vno enim hoc nomine, & Diuinitatis & incarnationis expressio, & fides est passionis. Et ideo licet cæteri Apostoli sciant, Petrus tamen respondit præ cæteris: Tu es Christus Filius Dei viui: Complexus est itaque omnia, qui & naturam & nomen expressit, in quo summa virtutū est, etiam ne nos de generatione Dei disseramus quæstiones, cum Paulus iudicauerit se nihil scire nisi Christum & hūc crucifixū: Petrus scire nihil amplius quàm Dei Filium putauerit confitendum, nos & quando, & quomodo natus sit, & quantus sit, humanæ infirmitatis contēplatione rimamur? Sciuit Paulus quòd in istis magis offendiculum quæstionis quàm ædificationis profectus esset. Et ideo iudicauit nihil se scire, nisi Christū Iesum. Sciuit Petrus quòd in Filio Dei omnia sint: omnia enim dedit Pater Filio. Si omnia dedit, æternitatē quam habet maiestatémque transfudit. Sed quò prolabor longius? Fidei finis meæ Christus est, finis fidei meæ Dei Filius est. Non licet mihi scire generationis seriem: non licet tamen nescire generationis fidem. Crede igitur sic quemadmodum Petrus credidit, vt & tu beatus sis, vt & tu audire merearis, quoniam non caro & sanguis tibi reuelauit, sed Pater meus qui in cælis est. 1.Corinth.2.

Scire Christi incarnationem & natiuitatem est scientia perfecta. Super epistolam ad Colossens. cap. j. & ij. Require sup. cap. Incarnatio. Scientia ista est propriè fidei, sed de incarnatione Christi, quæ omnem aliam excedit scientiam. Super epistolam ad Philipp. cap. iij. Tom.V.

Verum quidem & omnia arbitror damnum esse ꝑpter eminentem scientiam Christi Iesu Domini mei. Propter quæ omnia damna dixi & arbitror stercora, vt Christum lucrifaciā, & inueniar in illo non habens meā iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ per fidem Christi, quæ ex Deo est, iustitiam super fidem ad cognoscendum eum, vt virtutem resurrectionis eius, & communicationem passionū eius, conformans me morti ipsius, si quomodo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis. Cum superius de genere Abrahæ, & de lege, & de iustitiis eius & meritis obseruantiū loqueretur, hæc omnia detrimentum deputans ad comparationē promissionum Saluatoris, nunc addit, non solùm hæc, sed &

A & omnia damnum esse propter eminentiam, inquit, scientiæ Christi Domini mei. Post legem & iustitias eius, quæ erunt hæc omnia, nisi vt ipsi vitæ, corporis animæque anteponatur agnitio Christi? Si enim sicut dicit ad Coloss. in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, cuncta quæcunque sunt, nullius momenti ducenda sunt, vt ad excellentiam sapientiæ & scientiæ huius peruenire contingat. Sufficit ergo, imò exuberat iustitia quæ ex fide est, non ex lege ad salutẽ, quæ ex cognitione Christi, gratia Dei indulta est. Cognitio enim mysterij incarnationis & passionis & resurrectionis eius, perfectio vitæ est, & thesaurus sapientię. Vbi enim sapientia, & vita: quia vita non est vbi stultitia est. Denique Salomõ, Stultus ait, in risu agit mala. Qui enim intelligit sui causa Christum hominem factũ, & passum, & victa morte resurrexisse, contemptis & spretis omnibus hanc sequitur, cuius præsidio videt se à morte liberatum, quærens causas ad promerendum eum, vt vel in aliquo illi vicem possit reddere, vt adhuc maiora consequi mereatur in resurrectione promissa. — *Coloss.2.* — *Prouerb.10.*

B *Scientia ista fidei vel scripturæ sacræ differt ab humana, nec tam acquiritur, quàm fidei merito inspiratur. Super primam ad Corinth. cap. ij. Require suprà cap. Fides.*

Ad idem facit quod dicit libr. super Beati immaculati, litera ix. versu ij. vide suprà cap. Credere. Distinguitur de scientia: quia est scientia inspirata, quæ sine labore percipitur: alia acquisita quæ cum labore acquiritur. Lib. j. de Cain & Abel. Require suprà cap. Imitatio. Addisci debet vt ad intellectum scripturæ sacræ peruenire possimus. Lib. super Beati immaculati, litera ij. ver. vj. — *Tom.IIII.*

Bonus studio percipiendæ cognitionis pulchrior erit exequendæ rationalis moralisque doctrinę gratiam tenens. Qui prophetica ænigmata Dei spiritu reuelante cognouerit, Euangelij altitudinem in operibus & consiliis comprehenderit apostolici sermonis mortalitatem aduerterit, is tanquam in omnibus diues, vberẽ capiet voluptatẽ. Et quia suauis est corporalis voluptas: ideo non quasi pro gratiæ æqualitate cum spiritalibus comparatur, sed quasi ad testimoniũ suauitatis accersitur. Siquidem & Apostolus docet inuisibilia & sempiterna Dei à nobis per ea intellecta esse quæ facta sunt.

Sed scientia haberi non potest sine labore. Libro de bono mortis. — *Tom.I.*

Nullus finis laboris, & nullus est fructus abundãtiæ. Cupimus quotidie scire noua. Et quid est ipsa scientia, nisi quotidiani doloris adiectio? Omnia quæ sunt, iam fuerunt: & nihil sub Sole est nouum, sed omnia vanitas.

C *Scientia ipsa sine charitate periculosa est atque nociua. Super primam ad Corinth. cap. viij. Require suprà capit. Charitas. Probat hoc idem, quia tales pro modico scandalizant alios prauo exemplo.* — *Tom.V.*

Hi enim inflati erant per scientiam, quia nihil est idolum, contra salutem fratrum imperitorum, carnes sacrificatas edebant. Scientes licere carnem edere: & quia nihil est idolum, ideo non contaminari edentem. Hi scãdalo fratribus erant, charitatem præ oculis non habentes: quia plus erat carnem contemnere, quàm fratribus scandalũ facere. Scientia enim illorum destruebat animos imperitorum fratrũ, putantium esse illic apud idolum aliquam gratiam, quando peritiores fratres interesse illic, non horrere videbant. Ideo ait: Charitas ædificat: vt saluti fratrum studentes, sciẽtiæ illic legibus non vterentur, ne illis scandalum facerẽt. Quod si quis se existimat cognouisse aliquid, nondum cognouit quemadmodũ oporteat scire. Eos ipsos qui in sciẽtia gloriãtur, ostendit non ita cognouisse sicut cognoscendum est. Dum enim charitatem, quæ mater omnium bonorum est, non sectantur, non sciunt sicut oportet. Vt ergo sciẽtia fructum habere possit charitati se debet subiicere. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab illo. Hic diligit Deum, qui charitatis causa scientiam mitigat, vt prosit fratri, pro quo Christus mortuus est. De escis autem sacrificiorum. Nunc causam ipsam pertractat, vt ostendat per rationem scientiam non solùm non proficere charitate contẽpta, sed & obesse. Scimus quia nihil est idolum in hoc mundo: & quia nemo Deus nisi vnus. Apud Christianos enim est vnus Deus.

Iterum quod scientia sine charitate non prosit dicit. Ibidem cap. xiij. Quod require suprà cap. Charitas. Et ibidẽ cap. xiij. Quod vide suprà cap. Interpres. Vnde scientiam habere & malè viuere, peius est quàm ignorare. Super epistolam ad Coloss. cap. ij. — *Tomo eod.*

Multum enim obest scire veri rationem, & minimè illam factis prosequentibus affirmare. Hinc est vnde & Dominus inter cætera ait: Qui autem, inquit, scit voluntatem Domini sui, & non paruerit ei, multis vapulabit. — *Luc 12.*

Scientiæ appetitus est naturalis, & ideo plus peccat ille qui sciuit. Libro primo de officiis. — *Cap.26. Tom.I.*

Omnibus igitur hominibus inest secundum naturam humanam verum inuestigare quod nos ad studium cognitionis & scientiæ trahit, & inquirendi infundit cupiditatem. In quo excellere vniuersis pulchrum videtur, sed paucorum est assequi, qui voluendo cogitationes, consilia examinando, non mediocrem impendunt laborem, vt ad illud beatè honestéque viuendum peruenire possint atque operibus appropinquare. Non enim qui dixerit, inquit, mihi Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui fecerit ea quæ dico. Nam studia scientiæ sine factis haud scio an etiam inuoluant magis. — *Matth.7.*

Scire malum, non est malum sed aliquando vtile & necessarium. Quod probat lib. de Paradiso. Require sup. cap. Cognitio. De ipsa scientia boni & mali, loquitur eodem lib. Require sup. cap. Malum. Et quia ipsa scientia non omnibus prodest, ideo quomodo intelligatur scientia boni & mali, dicit eodem libro. — *Cap.12. Tom.IIII.*

Sunt hoc loco qui dubitationem habeant, vtrum ex omni ligno ita dixerit Deus esse gustandum, vt cum de omni ligno, ita & de scientiæ boni & mali ligno gustaretur: an verò de omni ligno gustandum alio, de ligno scientiæ boni & mali non esse gustandum. Qui ne id quidem putant inutilis esse rationis, quòd quamuis noxia esca huius ligni fuerit, tamen si cum cæteris ederetur, noxia esse non possit: quandoquidem etiam antidotum theriacum de corpore serpentis confici solere dicatur, quod vtique virus corpúsque serpentis, cum solum sumitur nocet: cum admiscetur aliis, sanitati est & saluti. Scientia quoque boni & mali, si quis sapientię habeat, si quis vitæ semper intendat, si quis cætera virtutum genera consequatur, nequaquam inutilis æstimatur. Hac igitur ratione plerique putauerunt posse etiam illud intelligi, vt videatur Deus id inhibuisse, ne absque

D cæteris solum lignum scientiæ boni & mali gustaret, nõ prohibuisse cum cæteris. Et hoc ideo putant dictum, quia ait Deus ad Adam: Quis tibi indicauit quoniam nudus esses, nisi de ligno, à quo pręceperam tibi ab hoc solo ne manducares manducasti? Quod videretur dare aliquem interpretandi locum, nisi mulier in superioribus dicente serpente: Quid vtique dixit Deus, Ne edatis ab omni ligno quod est in paradiso? respondisset, quod est in medio Paradisi dixit Deus, Non manducabitis ex eo. In quo quamuis mulieris præuaricaturæ fides videatur infirmior, tamen non omnibus Adam spoliabo virtutibus, vt videatur in Paradiso nullam assequutus fuisse virtutem, nihil de cæteris gustasse lignis, priúsque culpam incidisse quàm fructus aliquos esse consequutum. Non spoliabo ergo Adam, ne genus humanum omne dispoliem: quod innocens est, antè quàm sensum accipiat scientiæ boni & mali. Neque enim otiosè dictum est: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini si-

Matth.18. cut puer iste, non intrabitis regnum cælorũ. Puer enim cum maledicitur, non remaledicit, cum percutitur nõ repercutit, ambitionum & rapinarũ tentaméta non nouit. Ergo verius puto, quòd ne cum aliis quidẽ fructibus lignũ edendum esse præcepit. Nam etsi bona sciẽtia perfecto, imperfecto tamẽ inutilis est. Imperfectũ autẽ

Philip.3. ausim omnem hominẽ dicere, quãdo ipse etiã Paulus, quasi imperfectus dicat: Nõ quod iam acceperim, aut iam perfectus sim, sequor autẽ si comprehendã. Et ideo

Matth.7. imperfectis dicit Dominus: Nolite iudicare, vt nõ iudicemini. Ergo imperfecto inutilis scientia. Denique pec

Roman.7. catũ nesciebãt, nisi lex diceret: Nõ cõcupisces. Et infrà, Sine lege enim peccatũ mortuum est. Quid enim mihi proderat scire quod vitare non poterã? Quid mihi proderat scire, quod lex carnis meę impugnaret? Impugnatur Paulus, & videt legem carnis suæ legi repugnãtem mẽtis suę, & captiuare se in lege peccati. Nec de cõscientia sua præsumpsit, sed per Christi gratiã cõfidit à mortis se corpore liberandũ: Et tu quenquã opinaris scientem nõ posse peccare? Paulus dicit: Non enim quod volo facio bonũ, sed quod nolo malũ, hoc ago: & tu arbitraris homini prodesse scientiã, quæ delicti augeat inuidiã? Esto tamẽ vt perfectus peccare nõ possit. In Adam Deus omnes homines præuidebat, & ideo promiscuè generi non conueniebat humano habere scientiam boni & mali, quam per carnis vitia, vt oportebat, exercere non poterat.

Est & scientia quædã vana, sicut est astrologorũ, vt probat lib.iiij. Hexameron. Quod require sup. capit. Astrologia. Est etiã quædã scientia curiosa, quæ plus nocet quàm prosit, vt probat lib.vj. eiusdẽ. Quod require sup. cap. Cognitio: &c. Conuiuium. Scientiã habens aliis debet cõmunicare, vt probat in principio Pastoralis, & in principio primi libri de virginibus. quod require sup. capit. Ambrosius.

Scientia cõmunicata nõ perditur, sed augetur. Libro de Noë & Arca. Require infrà, cap. Virtus. Vnde pertractat lib. super Beati immaculati, litera octaua, versu octauo, quomodo Pharisæi malè vtebantur claue sciẽtiæ. Quod require suprà, cap. Clauis. Vide de ista materia sup. cap. Disciplina.

SCORPIO. *Hoc animal venenosum leonem interficit: quod ad nostram proficit, si aduertimus, correctionẽ. Libro sexto Hexameron.*

Cap.6. Tom.IIII. Leo quidẽ rex ferarũ, exiguo scorpionis aculeo exagitatur, & veneno serpentis occiditur. Eximia leonis pulchritudo comantes ceruice toros excutit, vel sublato pectore attollit ora. Sed quis non miretur tam breui scorpionis aculeo vt incorporeum putes, ingentiũ corporum exire mortem? Nec hoc quisquam reprehendat, quòd creator serpẽtis creaturis suis aliáque vel animantium vel herbarũ genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hæc ad correptionẽ nostrã, nõ ad deformationẽ.

SCRIPTVRA SACRA. *Est in veritate fundata. Libro de incarnatione Domini.*

Tom.II. Definitio fidei est, vt veritas non verba pãdatur. Denique verba Philosophorum excludit simplex veritas piscatorum.

Secundò, antiquitate est honorata. Lib.ij. de Abraham. Require sup. cap. Salomon. Tertiò, non solum antiqua, sed

Tom.V. *etiã efficacia roborata. Super secundã ad Timoth. cap.iij.*

Tu verò persevera in iis quæ didicisti, & quæ tibi credita sunt, sciens à quibus didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ possunt te erudire ad salutem. Multum prodesse signat veteris testamenti habere notitiam. Ipsas enim sacras literas dicit, quæ Christi personam insinuant, & incarnationem eius ad salutem hominum redimendam declarant. Hortatur enim vt in his proficiat. Antiquitas enim hæc robur est nouitatis, sciens quia à quo didicit firma est authoritas. Signa enim & prodigia vidit facta per eum, quibus omnis sermo succumbit.

Quartò, est vtilitate dotata: ibidem.

Omnis scriptura Diuinitus inspirata vtilis est ad doctrinã, ad correptionẽ, ad redintegrationẽ, ad eruditionẽ q̃ est in ipsa iustitia, vt parat⁹ sit homo Dei ad omne opus bonũ cõsummatus. Manifestũ est quia omnis scriptura, cuius Deus author ostenditur, vtilis est. Ad hoc em̃ data est, vt proficiat imperitis, & instauret deformes, extrahens iniquos ad iustitiã, vt homo Dei in omni bono opere perfectus sit. In nouo enim homine gradatim proficiens, constituit illum hominem Dei.

Quintò, est sacris mysteriis velata. Vnde non cortex, sed nucleus debet attendi. Lib.ij. de Apologia Dauid.

Superest adhuc quartum mysterium: quod quæso placidis auribus accipiatis & mentẽ nostrã non verba pẽdatis. Nõ enim in verbo est regnũ Dei, sed in virtute. Adulteriũ factũ est, & homicidium factum est. Hoc est quod dictum est ad Prophetã: Sume tibi baculũ nucinũ. Et alibi virgã nucinã legimus, per quã intelligimus ius quoddam & summã prophetiæ, quæ more nucis foris amara in cortice, dura in medio testa, tenera intus est fructuosa. Et si igitur in historia amariora auditis, in typo dura cognoscitis, sperate tamen in mystero fructuosam.

Vnde lib.ij. super Lucam.

Nisi Dominus ædificauerit sibi domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nec mirum si homo ædificare non potest, qui non potest custodire. Hæc de quodã psalmo. Audeo tamẽ etiã ego dicere, quòd homo viã nõ possit adoriri, nisi Dominũ habeat præuiatẽ. Vnde scriptũ est: Post Dominũ Deũ tuũ ambulabis. Et à Domino dirigũtur viæ viri. Denique ille perfectior, qui intelligeret se sine Domino ambulare non posse: Vias, inquit, tuas edoce me. Sed ad historiam veniamus. Non enim simplicem tantùm rei gestæ seriem debemus attingere, sed etiam actus nostros ad æmulationem scripturarum referre. Cap.11. Tom.V Psal.126.

Sextò, est vtilitate commendata. In tractatu super Psal. xxxvj. exponendo ipsius psalmi titulum.

Omnis scriptura Diuina, vel naturalis, vel mystica, vel moralis est. Naturalis in Genes. de formatione creaturæ, in qua exprimitur quomodo facta sunt cælum, mare, terra & quemadmodum mundus iste sit constitutus. Mystica in Leuitico, in quo comprehenditur sacerdotale mysterium. Moralis in Deuteronomio in quo secundum legis præceptum vita humana formatur. Vnde & Salomonis tres libri ex plurimis videntur electi: Ecclesiastes de naturalibus, Cantica canticorum de mysticis, Prouerbia de moralibus. Tom.IIII.

Septimò, est salubri cibo assimilata: vnde quot eius libri, tot fercula. Lib.j. de officiis. Require suprà cap. Cibus.

Ex hoc ipsa scriptura semper debet legi vel audiri. Lib. super Beati immaculati, litera xxij. vers. iij. Require ibidẽ.

Octauò, est profunditate magna mensurata: ideo dicitur mare. In epist.j. ad Constantium. Require suprà c. Flumẽ.

Nonò, est multiplici sensu acuta: ideo dicitur gladius. Lib ij. de Abraham, in principio. Tom.IIII.

Quia ex vtraque parte acies acuta est gladij, ex vtraque parte præliaris: similiter verbum Dei quod est acutius omni gladio acutissimo, penetrans vsque ad diuisionem animæ quocunque converteris paratum inuenies & opportunum, vt animam legentis pertranseat, ad reuelãda propheticarũ scripturarũ ænigmata.

Decimò ad nostrum loquendi modum est inclinata. Super epist ad Heb. cap.viij. Tom.V.

Descendit sancta scriptura nostræ infirmitati nostræque consuetudini, quatinus imbecilla instrueretur humanitas.

Et quia sacra scriptura est vtilis & clara, ideo non debet expositione obscurari. Lib.j. Hexam. Cap.8. Tom.I.

Quid nobis ipsi in lumine vitæ tenebras mortis inquirimus? Scriptura Diuina salutem suggerit vitæ odorem

rem fragrat, vt suauitatem legens capias, non præcipitij discrimen incurras. Simpliciter lege ò homo. Non tibi ipse foueā prauus interpres effodias: Simplex sermo est, quia fecit Deus cælum & terrā. Fecit quod non erat non quod erat.

Nihil debet de ea minui, nec quicquam adiungi. In concilio Aquilegiensi.

Anathema illi, qui scripturis Diuinis aliquid addit aut minuit.

Scripturam sacram si non possumus intelligere, non debemus inculpare. Lib. de Paradiso. Require suprà cap. Intellectus. Et ad idem facit quod dicit lib. ij. super Lucam, in fine. Quod vide suprà cap. Legere. Et lib. vij. eiusdem. Quod require infrà c. Sepultura. Sacra scriptura à bono magistro debet disci, & prudenter cum attentione. Lib. de Paradiso. Require suprà cap. Addiscere. Aliqui ad malum sensum trahunt. Eodem lib. Require sup. c. Adam.

De ipsius sacræ scripturæ studio, in epist. iij. ad Sabinum: vide infra c. Solicitudo.

SCRIPTOR ET SCRIBERE. *Sacræ scripturæ scriptores scripserunt, non secundum artem sed secundum gratiam. In epist. j. ad Iustum, in principio.* Lib.1.Epist. Epist.63. Tom.III.

Negāt pleriq; nostros secūdū artē scripsisse. Nec nos obnitimur. Non enim secundū artē scripserunt, sed secūdum gratiā, quæ super omnem artem est. Scripserūt enim quæ Spiritus iis loqui dabat. Sed tamen ij qui de arte scripserunt, de eorum scriptis artem inuenerunt & condiderunt commenta artis & magisteria.

Scripsit in terra Christus. In epist. xiiij. ad Irenæum, post medium: pertractans de muliere adultera, sic prosequitur. Lib.9.Epist. Epist.76. quæ est ad Studiū.

Cum ipsi dicerent, Iesus inclinato capite digito scribebat in terra. Et cum expectarent vt audirent eum, erigens caput, dixit: Qui sine peccato est, prior lapidet eam. Quid tam Diuinum quàm ista sententia, vt is peccata puniat, qui exors ipse peccati sit? Quomodo enim feras alieni vltorem, & proprij criminis defensorem? Nónne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat quod ipse committit? Hoc autem dixit: Et scribebat in terra. Quid? Vtique dicens, Festucam quæ in oculo est fratris tui vides: trabem quæ in oculo tuo est non vides. (Matth.7.) Libido enim velut festuca est: citò accenditur, propè consumitur: sacrilegium perfidiæ, quòd Iudæi negabant propriæ salutis authorem, sceleris magnitudinem personabat. Scribebat autem in terra digito quo legem scripserat. Peccatores in terra scribentur, iusti in cælo, sicut habes ad discipulos: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. (Luc.10.) Secundò autem scripsit, vt gemino testamento Iudæos scias esse damnatos.

Quod aliquis scribit, cautè scribere debet: quia scriptura magis diiudicari potest. Libr. j. de virginitate, circa principium. Tom.I.

Scribendi aliquid sententia fuit, Maiore siquidem pudoris periculo auditur vox nostra quàm legitur. Liber enim non erubescit. Equidem ingenio diffusus, sed Diuinæ misericordiæ prouocatus exemplis, sermonem meditari audeo.

Et quia quod scribitur à pluribus examinatur, ideo qui scribit hoc considerare debet vt scriptura sit correcta. Libro ij. de eadem re, parte iiij. Require infrà cap. Virginitas.

Qui scribit, non solùm docet præsentes, sed & absentes. Lib. j. eiusdem, parte iiij. Require vbi Virginitas.

Et ideo lib. ij. de ipsa re, parte j.

Quod si quis nos præsumptionis arguit, arguat potius sedulitatis: quia rogantibus virginibus, ne hoc quidem putaui negandum. Malui enim me in periculum deduci pudoris, quàm non obsequi voluntati earum, quarum studiis etiam Deus noster placido se indulget assensu. Sed neque præsumptio notari potest, quoniam cum haberent vnde discerent, affectum potius quàm magisterium quæsiuerunt meum. Et excusari sedulitas non potest, quoniam cum haberent authoritatem matris ad obseruantiam disciplinæ, non superfluum iudicaui, si nostri sermonis blanditiam deriuarent ad professionis illecebram. Ille docere facilis qui seuero vitia coercet affectu. Nos qui docere non possumus, blandiamur. Et quoniam pleræque absentes nostri desiderabant sermonis vsum, volumen hoc cōdidi, quo profectæ ad se vocis meæ munus tenentes, deesse non crederent.

Scribere de defuncto qui merito bonitatis dilectus est, cōsolationem præstat, & quoddam debitum esse videtur. In principio tractatu de obitu Valentiniani imperatoris. Tom.III.

Et si incrementum doloris sit, id quod doleas scribere, tamen quoniam plerunque in eius quem amissum dolemus cōmemoratione requiescimus, eò quòd in scribendo dum in eum mentem dirigimus, intentionēq; defigimus, videtur nobis in sermone reuiuiscere, si gnare aliquid de Valentiani iunioris vltimis cordi fuit, ne aut obliterasse silentio bene meriti de nobis pignoris memoriam videremur, atque inhonoratam reliquisse, aut refugisse incentiuum dolendi, cum doluisse plerunque solatium sit dolentis.

Scribuntur in corde qui diliguntur, vt boni Christiani apud Deum sunt scripti. Vnde super secundam epistolam ad Corinth. cap. iij. Tom.V.

Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris. Epistola salutis indicium est. Rectè ergo ait, quia salus Corinthiorum in corde erat Apostoli, & eorum qui cum illo erant. Semper enim de salute eorum cogitabat. Cum ergo in corde sunt Apostoli & eorum qui cū illo erant, epistola sunt scripta in cordibus eorum, quia qui semper alicuius memor est, scriptus est in animo eius. Quæ cognoscitur & legitur ab omnibus hominibus manifestari, quia estis epistola Christi ministrata à nobis. Apertum est, quia cum dicuntur Christiani, sunt epistola Christi iudicantes salutem quam dedit Deus in Christo omnibus hominibus scribentibus Apostolis. Dum enim docent, scribunt. Scripta non atramento, sed spiritu Dei viui. Quoniam quæ promissa sunt æterna sunt, idcirco Dei spiritu scripta dicuntur, qui semper est: temporalia autem atramento quod obsolescit & perdit memoriam.

Scribere debemus in mente legem Dei, & delere legem peccati. Libro super Beati immaculati, litera decimaquarta, versu septimo. Tom.IIII.

Testamentum & iustificationes eius consideremus. Testis autē est nobis & Spiritus sanctus. Cum enim dixerit: Hoc autem testamentum quod testabor ad illos dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum, & in sensibus eorum scribam eas, & peccati & iustitiæ eorum non memorabor. (Hierem.31.) O verè testator æternus, qui nostris cordibus leges affigit suas, & scribit in sensibus, vt nihil aliud cogitare, nisi Diuina præcepta possimus. Dedit gratiam, reformauit naturam, sibíque comminiscens qui obliuisci nihil solet, memoriam meorum abstulit peccatorum, mihíque dedit præceptorum suorum. Noli ergo tollere de corde tuo legem Dei, & affigere legem peccati. Noli scribere in sensibus tuis diaboli illecebras, & Dei delere mādata. Ecce ego, inquit, pinxi muros tuos dicit Dominus ad Hierusalem, hoc est ad animam studiosam tranquillitatis & pacis, quam fecit ad imaginem suam. Noli, inquam auferre imaginem cælestem, & imaginem mortis imponere. Recusasti hæreditatem seculi, serua Christi testimonia, quoniam in his exultatio atque lætitia, quandoquidem omnis fletus delebitur, & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor. (Apocal 21.)

Qui mortem proximi meditatur & scribit sicut sua scriptura nomina occidendorum, ita sua culpa scribitur indelebiliter apud Deum. In epistola secunda de basilicis cōtra

Orat. in Auxentium, lib. 5. Epistol. Tom. III. *Auxentium, de ipso hæretico loquens sic dicit.*

Tantorum populorum sanguinem manu sua scribet, & potuerit consistere animo? Paucos excludebat Dominus Iesus de tẽplo suo: Auxentius nullum reliquit. De templo suo Iesus flagello eiicit: Auxentius gladio. Iesus flagello, Mercurinus securi. Pius Dominus flagello exturbat sacrilegos, nequam persequitur pios ferro. De quo bene dixistis hodie: Leges suas secum ferat. Feret, etiam si nolit: feret cõscientiã suã. Et si non fert cartulam, feret sanguine inscriptam animam suam, etsi atramento inscriptam epistolam non fert. Scripta est Iuda culpa tua graphio ferreo & vngue adamantino, & scripta in pectore tuo, hoc est ibi scripta, vnde processit.

Tom. IIII. *Scribitur culpa in conscientia peccatoris, & in mẽte Dei iudicantis. Lib. ij. de Apologia Dauid.*

Habet culpa characteres suos & apices, quibus proditur, quod non ingenio nostro affingimus, sed prophetica authoritate signamus. Scripta est ergo: & vbi scripta sit vide: In pectore, inquit, cordis tui. Hoc est, ibi scripta est culpæ series, vbi etiam forma virtutis: nõ in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Sed quæ bona sunt, non atramento scribuntur, sed Spiritu Dei viui: quæ autem vitiosa, graphio ferreo, & vngue adamantino. Talis propemodum scriptura, qualis est pœna peccati. Scribitur illa graphio ferreo, hæc virga ferrea coërcetur, sicut scriptum est: Reges eos in virga ferrea. Alia est illi virga recta, virga regni tui. Illa supplicio coërcet noxios, hac innoxios gubernat imperio. Ergo scripta est culpa. Videamus vbi. Non foris, sed intus in corde tuo. Sicut enim propè est verbum in ore tuo & in corde & in pectore tuo: sic infidelibus in ipso corde exprimitur figura peccati, & effigies erroris. Intus igitur est culpa, intus est virtus. Et ideo Dominus: Sentio, inquit, de me virtutem exisse: vt ostenderet quæ bona sunt, de interiore procedere: & contrà quæ mala sunt, de interiore prodire. Non enim quod intrat, inquit, in os, coinquinat hominem: sed quod exit de ore. De corde enim tuo cogitationes procedunt. Et ideo caue ne de corde tuo malæ cogitationes procedant, quæ te posteriore tempore arguant, & accusent. Non enim Deus testimoniis ad reuincendum te, argumẽtisq; indiget: tua te culpa accusat & prodit.

Tom. III. SECRETVM. *Commissum secretum teneri debet. Vnde libro de flebili querimonia & de excessu fratris sui Satyri, loquens de fratre sic dicit.*

Nam cum omnia nobis essent nostra communia, indiuiduus spiritus, indiuiduus affectus, solum tamen cõmune non erat secretum amicorum: non quo conferendi periculum vereremur, sed tenendi seruaremus fidem. Sanè si consilio pendenda res esset, erat semper cõmune consilium, nõ semper commune secretum. Nam etsi amici ita alteri nostrum dicerent, vt dicta sua ad alterutrum peruenirent, tamen scio plerunque complacitum ita fidem secreti esse seruatam, vt nec fratri committeretur. Erat enim fidei indicium & extraneo non esse proditum, quod non esset cum fratre collatum.

Tom. I. *De constantia tenendi cõmissum secretum, pulchrum ponit exemplum, lib. j. de virginitate, parte ij.*

Videamus ne fortè aliquã vel philosophiæ præcepta formauerint, quæ magisterium omnium sibi solet vendicare virtutum. Pythagorea quædam vna ex virginibus celebratur fabulis cum à tyranno cogeretur secretum prodere, ne quid in se ad extorquendam confessionem vel tormentis liceret, morsu abscidisse linguam, atque in tyranni faciem despuisse: vt qui interrogandi finem non faciebat, non haberet quam interrogaret. Eadem tamen forti animo sed tumenti vtero, exemplũ taciturnitatis & proluuium castitatis, victa est cupiditatibus, quę tormentis vinci nequiuit. Igitur quæ mẽtis potuit tegere secretum, corporis nõ texit opprobrium. Vicit autem naturam, sed non tenuit disciplinã. Quàm vellet in voce munimentum sui pudoris existere, eò fortasse erudierat illam patientia, vt culpam negaret. Non igitur inuicta vndique. Nam & tyrannus licet non potuerit inuenire quod interrogabat, tamen quod non interrogabat, inuenit. Quantò nostræ virgines fortiores, quæ vincunt etiam quas non vident potestates: quibus non tantùm de carne & sanguine, sed etiam de ipso mundi principe seculique rectore victoria est.

Secretè orãdus est Deus, quomodo dicit in sermone vj. de sacrãmentis. Quod require suprà cap. Oratio.

SECVLVM. *Seculum in scriptura accipitur pro vno tempore, & secula pro stantium diuersitate. Lib. j. Hexameron, cap. vlt. Vide suprà capit. Dies. Et libro super Beati immaculati, lit. xij. versu j.* Tom. IIII.

Secula temporis sunt.

Secula seculorum idem est quod in æternum veritas. super epist. ad Ephes. cap. iiij. Tom. V.

B In secula seculorum, Amen: id est, in æternũ veritas.

Seculum præsens est malignum, quia nõ cognoscit diem. Super epistolam ad Galat. cap. j. Tom. V.

Vt liberaret nos de præsenti seculo maligno. Hoc dicit, quia ideo morti se concesit Dominus, vt nos ab errore seculi liberaret, id est vt ab intelligentia huius seculi quod curriculis senescente ætate deuergit in finem, alieni facti, futuri seculi, quod occasum nescit, participes simus in sensu vnius Dei. Præsentis enim seculi hæc est malignitas, quia non reddit congruã reuerentiam creatori Deo, & restauratori Christo, dum multos sibi cõfingit deos error humanus, aut dũ Christo à credentibus debita honorificentia non reseruatur.

Seculares grauioribus implicantur criminibus, ideo nõ possunt dicere Deo: Tuus sum ego. Lib. super Beati immaculati, lit. xij. versu vj. Require suprà c. Deus. Non ambulant seculares in via veritatis. Eodem libro, litera quarta, versu sexto. Vide suprà cap. Ambulatio: & infrà capit. Via.

C SECVRITAS. *Vna beatitudo animarum est non par sua ipsa securitas. Libr. de bono mortis. Require suprà c. Anima humana.*

SEDES ET SEDERE. *Sessio Filij Dei dicitur ad Patris dexteram quo distinguitur persona nõ natura. Lib. ij. de Apologia Dauid. Require supra cap. Christus.* Tom. IIII.

Filio propriè competit sedere: ibidem.

Non alius vtique nobis sedere ad dexterã Patris, nisi Dei Filius (remotis omnibus ambiguis) æstimãdus est. Rursus quoniã scriptura habet, Ex fructu vẽtris tui ponam super sedẽ meã: idem vtique Dei Filius carnem ex Maria suscepisse credendus est, in qua prophetici fructus est ventris: vt verè successionẽ originis recognoscas, illúmque Dei Filiũ (factũ postea Filiũ hominis, per susceptionẽ scilicet carnis) in Patris throno cælesti sedere nõ dubites. Neque enim Christus sedẽ aliquã regalem hoc habuit in seculo: vt putes aliã sedem Dauid similem esse promissam, maximè cum ipse dixerit Dominus, Regnum meum non est de hoc mundo. Tom. V.

D *Declarat hoc diffusius super epistolã ad Hebr. cap. viij. Apostolum exponendo.*

Talem habemus pontificẽ, qui cõsidet in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorũ minister & tabernaculi veri, quod fixit Deus & nõ homo. Quod itaque ait, Capitulũ in iis quæ dicta sunt: signat sermonẽ κεφάλαιον quid summũ & magnũ, quasi præcedẽtis disputationis recapitulationẽ ad rem ipsam deducens auditorẽ: Talẽ habemus, inquit, pontificem, qui sedet ad dexterã sedis maiestatis. Humilia excelsis, humana Diuinis commiscens, eundem Deum ostẽdens, quem & pontificẽ: Nec alium esse qui sedet ad dexterã Dei, nisi eum qui est minister sanctorũ & tabernaculi veri quod fixit Deus, & non homo. Hoc tabernaculum animæ sanctorum sunt, quibus æterna gaudia ministrat: & velamen cæli pontifex

fex magnus, qui sedet ad dexteram maiestatis in excelsis Patris. Dum audis eundem sedere à dextris Dei, & ministrare sanctis: sedere autem dignitatis Diuinæ est: ministrare verò misericordiæ multæ, & amoris magni quem nobis impendit. Mirabile sacramentum est eundem sedere in Diuinitatis gloria, quem persequutores in cruce pendentem viderunt. In qua cruce passio illius, ministratio est salutis nostræ. Hoc enim gestum credimus, hoc nobis ad salutem proficere nouimus. Sed quid carnalis mens humana æstimet in eo quod dicitur eum sedere à dextris Dei? Condescendit enim sancta scriptura nostræ infirmitati, nostræque consuetudini, quatinus imbecilla instrueretur humanitas, quando vsque ad illam secretam gloriam Diuinitatis hominum non poterat cognitio peruenire. Igitur victori Filio & per sanctam incarnationem totius mundi triumphatori, post resurrectionis gloriam honorabilis consessus offertur, vt per hunc situm susceptæ humanitatis gloria declaretur. Nam hoc verbo sedere illud designatur, vt caput nostrum (Christus) ad Patris cognosceretur dexteram collocatum, id est Diuinæ maiestatis sublimatum: in qua parte ponendi sunt, qui à perfidis eiusdem Saluatoris munere segregantur.

Ipse dicit super eandem epistolam, cap. ij. Require suprà cap. Inimicitia. Sedere ibi propriè est Christi: consedere verò est nostrum, propter merita Christi. Vnde in epistola viij. ad Irenaum, pertractans illud ad Ephes. ij. Consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu. Lib. 4. Epist. Epist. 16. Tom. III.

Suscitauit Deus mortuos, & viuificatos in Christo sedere fecit in cælestibus in ipso Domino Iesu non quò quisquam hominum prærogatiuam sedendi meruerit in illa sede Dei, de qua Pater soli Filio dixit: Sede à dexteris meis: sed quia in illa carne Christi per consortium eiusdem naturæ caro omnis humani generis honorata est. Nam sicut ille in nostra carne subditus legitur per vnitatem carnis & obedientiam corporis: in quo fuit obediens Patri vsque ad mortem: sic & nos in illius carne considemus in cælestibus. Non ergo sedemus, sed in Christo sedemus: qui solus sedet ad dexteram Dei Filius hominis, sicut ipse dixit, A modo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram Dei. In eo enim abundauit gratia eius & bonitas super nos in Christo Iesu, vt operibus mortuos per fidem redemptos, saluatos gratia tantæ donaret liberalitatis munere, in quo velut resuscitata etiam ipsa natura, nouæ sensit creaturæ gratiam, vt in bonis operibus ambulemus creati in Christo, qui antè obnoxiæ hæreditatis vitio degenerauimus.

Propriè sedere ad fidem pertinet. Vnde libro secundo de de Iacob & vita beata. Require suprà cap. Fides. Sedere pertinet ad iudices & consiliarios: super Psalm. xxxvj. Require suprà cap. Meditatio: & cap. Loqui.

SEDVCTIO. *Nullus debet seduci blanditiis peccatorum. Vnde lib. super Beati immaculati, litera xij. versu vij. exponens illud: Me expectauerunt peccatores vt perderent me, &c.* Tom. IIII.

Aliter qui voluerit intelligere: Multi inquit, peccata persuadere, atque extorquere conati sunt mihi, alius adulterium, alius hominis necem, alius oppresionem viduæ vel pupilli, alius aliud, & putabat me suis retibus esse capiendum. Expectauerunt me, vt perderent contagione peccati: sed ego non illecebris peccatorum mentem à studio Diuinæ cognitionis auerti, nec intentionem meam Domine, à mandatorum tuorum serie declinaui, sed intellexi testimonia tua. Si enim non intellexissem, peccatores me illi vtique perdidissent. Quæ intellexi vtique sensu, etiam operibus sequutus sum. Neq; enim nudus intellectus est, sed quem etiam facta testantur.

SEMEN ET SEMINARE. *Qualibet planta habet semẽ, vel aliquid loco seminis, quo suam speciẽ germi-*

A *nando conseruet. Lib. ij. Hexameron. Require suprà c. Arbor. Et eodem lib.* Cap. xi. Tom. IIII.

Ne fortè quis dicat in multis arboribus neque fructum neque semen videri, & putet Diuinum in aliquo vacillare præceptum, vt à veritate sit dubium: illud aduertat, quia nequaquã fieri potest vt non aut seminibus vtantur vniuersa gignentia, aut habeant aliqua quæ videantur cum virtute seminum conuenire. Idque si quis diligẽter intẽdat, manifesta testificatione poterit comprehendere.

Segetum semina possunt reparari, vt dicit lib. eod. Cap. 10.

Sed fortè quis dicat, Quomodo secundum genus terra profert semina, cum plerunque semina iacta degenerent, & cum bonum triticum seminatum fuerit, decolor eius species & inferior forma reddatur? Sed hoc si quando accidit, non ad translationem generis, sed ad ægritudinem quandam, & inæqualitatem seminis videtur esse referendum. Non enim desinit esse triticum, si
B aut frigore aduratur, aut imbre madidetur: sed specie magis quàm genere, colore quoque & corruptione mutatur. Denique frequenter madidata frumẽta in sui generis speciem reuertuntur, si aut Sole, aut ignibus torreantur, aut diligentibus commissa culturis, aëris temperie terrarúmque feracium vbertate foueantur: Itaq; reparatur in sobole, quod degenerauerat in parẽte. Vnde non periclitamur, ne præceptũ illud Dei, cuius vsus naturæ inoleuit, in reliquum successionis vitio destitutum sit, cum hodiéque in seminibus generis sui synceritas reseruetur.

A suo semine non degenerãt: sed homo à semine virtutis propriæ degenerat manifestè. Eodem lib. Require supra cap. Genus, & cap. Zizania. Seminat quilibet homo siue bonus siue malus. Lib. viij. super Lucam. Require sup. c. Agricultura. Seminis tamẽ malitia parentũ emendatur bonitate, exemplo filiorum Iob. Super Psal. xxxvj. Require
C *sup. c. Baptismus. Semen est & fuit Christus, qui dispersus est per Apostolos. In tractatu super Psal. xliij.* Tom. IIII.

Dominus noster Iesus Christus ait: Sicut granum cecidit in terram & mortuum est, vt multum fructum afferret: ita etiam dispersi sunt Apostoli sancti, vt bonũ inter gentes semen afferrent, quoad eorum similitudinem fructus gentium pullaret. Denique scriptura hoc dicit dixisse Dominũ: Quia propterea vos misi, vt vos eatis, & fructum plurimum afferatis, & fructus vester maneat. Factus est ergo Dominus noster Iesus Christus sicut semen, secũdum quod dictum est ad Abraham, Et semini tuo quod est Christus. Semen ergo omniũ Christus. Et ideo se cadere passus est & spargi, vt conforme corpori suo transfiguraret corpus humilitatis nostræ. Hoc ergo semen salutare omnibus hominibus pullulauit, & ex illo ad eius imaginem figurati, quasi semina Apostoli sancti missi sunt per diuersa atque dispersi, vt in agrum Ecclesiæ ex gentibus† congregatæ diuersis
D fructibus refulgerent toto orbe terrarum. Ioan. 15.

† Excusi codices non habẽt, ex gẽtibus, sed gentes.

Semina in nobis quæ virtutum creator seminauit vix totaliter tollit, etiam ab anima peccatrice. Libr. de Noë & arca, cap. xij. Require supra cap. Diluuium. Semen doctrinæ malè proficit in quibusdam. In tractatu de lapsu virginis consecratæ, alloquens illam miserã & dicens de se ipso. Cap. 7. Tom. I.

Seminaui secus viam, seminaui in spinis, seminaui in petrosa: Aut enim ex corde tuo verba mea volucres, id est dæmones rapuerunt, aut malis tuis cogitationibus suffocata sunt, aut aruerũt nimio ęstu libidinis. Heu me quia vbi putabam me ædificare aurum, argentum, lapides pretiosos, inuentus sum lignum, fœnum, stipulam, arsuras materias laborasse. Dicam & ego secundũ prophetam: Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe. Equidem si tibi sola damnum fecisses erat quidem tristitia, sed forsitan tolerabilis: Nunc vero quantas animas tuo scelere sauciasti, quan-

tas animas propter te de proposito suo pœnitere fecisti? Quanta labia etiam fideliū inquinata sunt, viam Domini blasphemando?

Semen pessimum hæresis est. Super epistolam ad Ephes. cap.ij. Require sup. cap. Perfidia.

SENEX ET SENECTVS. *Etiam senecta in arboribus reperitur. Lib.iij. Hexameron. Require sup. cap. Arbor. Senem decet esse humiliorem. Libro super Beati immaculati, litera xviij. Require sup. cap. Humilitas. Senex iuueni delinquenti debet compati, & faciliter ignoscere. Lib.ij. de Pœnitentia. Require suprà. Senex ad pœnitentiam debet citius conuerti. In tractatu de obitu Valentiniani. Require sup. cap. Iugum. Senex non debet erubescere aliquid discere. In tractatu contra relationē Symmachi. Require sup. cap. Addiscere. Senex etiam cum admonetur debet honestè & modestè increpari, quia ætas honorabilis est. Vnde super primam ad Timoth. cap.v.*

Tom.V. Seniorem, inquit, ne increpaueris, sed obsecra vt patrem. Propter honorificentiā ætatis maiorē natu cum mansuetudine ad bonum opus prouocandū, vt facilius suscipiat admonitionē. Potest enim vereri cōmonitus, ne postea corripiatur, quod turpe est seniori. Nā apud omnes vtique gentes honorabilis est senectus. Vnde & synagoga & postea Ecclesia seniores habuit, quorum sine cōsilio nihil agebatur in Ecclesia. Quod qua negligentia absoluerit, nescio, nisi fortè doctorum desidia, aut magis superbia, dum soli volunt aliquid videri.

Senex debet esse castior cæteris. Lib.j. super Lucam. Require suprà, cap. Concubitus. Senex debet esse studiosior. Libro super Beati immaculati, litera xix. versu quarto.

Tom.IIII. Mose magistro vsus populus Iudæorum quotidie in sermonibus suis à mane vsque ad vesperā cōsilium Dei operiendo. Quod videns cognatus eius esse intolerabile, consiliū dedit negotij consummādi, partito cum aliis onere qui ad hoc munus electi sunt. Diebus ac noctibus sine vlla cessatione recenseto scripturas Diuinas, quia etsi quid aliud seniorem interrogaueris, nescit nisi scripturæ Diuinæ seriem resultare. Vacat illic sermo de seculo, sola illic scriptura contexitur, singulorū sibi per vices ora succedūt, ne quādo sacer ille sonus mandatorum cælestium ferietur: & tu Christiane dormis, cui magister est Christus.

Et in epistola ad Anysium.

Lib.8. Epist. Epist. 60. Tom.III. Sācti Acholij enim benedicta senectus ipsa est. Verè senectus illa venerabilis, quæ nō canis, sed meritis albescit. Ea est enim reuerēda canities, q̄ est canities animæ in canis cogitationibus & operibus effulgens. Quæ est enim verè ætas senectutis, nisi vita immaculata, quæ nō diebus aut mensibus, sed seculis propagatur, cuius sine fine est diuturnitas, sine debilitate lōgæuitas? Quò enim diuturnior, eò fortior: (eò quòd diutius eam vitam vixerit) in virum perfectum exerescit.

Ideo dicit libro secundo de Cain & Abel.

Cap.1. Tom.IIII. Partus noster fides sit, nutrimēta nostra pręcepta doctrinæ sint. His quędā cordis nostri imbuatur infantia, instituatur pueritia, iuuenculescat adolescentia, senecta canescat. Ætas enim senectutis, vita immaculata. Itaque ea demū bona est animæ senectus, quam nulla perfidiæ inquinamenta maculauerunt.

Ex hoc senes vtiliores ciuibus, & reddunt ciuitatem honorabiliorem. Vnde cum non sunt, signum est indignationis Diuinæ. Eodem libr. Require suprà cap. Ciuitas. Debet autem senex ad bonum finem prudentiam habere. Lib. secundo de Abraham.

Cap.9. Tom.IIII. Nam insipiēs in bello nutritur & in discordiis, iustus in senectute bona viuit. Non dixit, longæua: sed, bona: quia iustus bene senescit. Iniustorū autē nemo, quamuis cornicibus viuacibus diuturniore vita vixerit. Nā diu viuere, cōmune sapiētibus atq; insipiētibus est: Bene autē viuere, speciale sapiētis est; cuius senect⁹ venerabilis, & ætas senectutis vita immaculata. Nō diuturna, inqt, neq; numero annorū computata, nec capillis in capite, sed sensibus. Ille ergo bene senescit, qui bene senserit.

Et infrà subdit ibidem.

Quatuor quoque ætates sunt hominis, pueritia, adolescentia, iuuentus, maturitas. Paulatim assurgit & fundatur. Sapientia itaque summa prudentiæ, quarto ætatum ordine venit. Meritóque etsi quis antè sub rege Ægypti fuit, maturioris tamen consilij exit de potestate eius, & legem sibi agnoscit sequendam. Tunc fit ei vitæ istius mare peruium. Similis ratio iis quæ gignuntur solo. Vbi semen sparsum fuerit, humo soluitur. Et primò prorumpit in radicem, deinde geminat, formatur fructus, & postea maturescit. Arbores quoq; ipsæ primùm fructum ferunt, deinde ipse adolescit fructus, accessu temporis mutat colorem, quarto ordine consummatur, hoc est, nouissimo. Ita ergo & nos in hac terra afflictionis fugiamus lateres formare, sed gemitu & lacrymis prouocemus Domini misericordiam, vt mittat nobis Mosem & Aaron, hoc est legem & sacerdotem: illum verum sacerdotem & sacerdotum principem, qui licet inter homines versaretur, dicebat: Ecce spiritus ante faciem nostram Christus Dominus: & liberet nos de terra Ægypti, vt Domini Pascha celebremus. Feramus etiam fructum fidei ab ipsa pueritia, augeamus in adolescentia, coloremus in iuuentute, compleamus in senectute. Iā enim securis ad radicē arboris posita est, vt qui facit fructū ferat. Adultam etiā maturámque segetē nostrā messor inueniat, vt maturos fructus in apothecis recondat, ne immaturos hyems deprehendat, ventus decutiat, pluuia corrumpat.

Et quia hæc ætas moraliter ponitur pro virtute, ideo studiosus iuuenis debet esse senex. In tract. super Psal. xxxvj. exponens illud: Iunior fui & senui, &c. Tom.IIII.

Quomodo iuuenis Dauid hoc potuit comprehendere? Iuuenis enim magis temporalia quàm æterna cōsiderat: quia ætas ea propendet ad vitia. Sed sunt quidā in iuuentute senes, & alij iuuenes in senectute. Sunt, inquam, viri, quorum animi senili grauitate censentur: in quibus ætas senectutis sit vita immaculata: in quibus vigeat incana prudentia: qualis erat Hieremias: qui cum se iuuenem contuitu memoraret ætatis, & per iuuentutem excusaret quòd prædicandi impar officio videretur, ait illi Dominus: Noli dicere quia iuuenis sum ego: quia ad omnes quoscunque misero te, abibis. Ita iuuenem non putauit, quem aptum propheticæ gratiæ iudicabat. Talis ergo iuuenis fuit Dauid, qui cum renouatus esset, & refloruisset (vt ipse dixit) velut aquilæ iuuentus sua. Sic ergo intelligi oportet: Iuuenis fui, sed sanctificatus, sed propheta in gentibus positus, qui iam possessionem regni cælestis sacramenta cognoscere, & vera præmia considerare iustitiæ: sed non vidi iustum derelictum. Postea quoque alibi & vsu roboratus & munere, Acquisiui incrementa sapientiæ. Eadem circa iustum visa est mihi gratia permanere. Explanauimus (vt potuimus) quomodo dixerit, Iuuenis fui. Sed quomodo addiderit, Etenim senui, consideremus. Bona iuuentus sed melior senectus. Qui enim vsque in finem perseuerauerit, hic saluus erit. Vnde non perfunctoriè de patriarcha Abraham dictum est quòd nutritus esset in senectute bona. Et Ioannes senex cœpit scribere Euangelium, vel epistolas: qui cum refugeret Apostolum se scribere, seniorem scripsit. Nec minor est æstimatus cui cygnea quędā suppeteret gratia senectutis. Ipse vas electionis Domini cę scribens ad Philemonem ait: Cum sis talis, vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Christi Iesu, obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis, Onesimo. Volens itaque illi plurimum deferre, seniori Paulo eum non iuueni comparauit: & ibi se senē est gloriatus, vbi iam in vinculis tenebatur. Et videte distantiam. Adolescens significatus est in alterius passione, senex in sua.

Ibi vt

Act.7. Ibi vt adolescens, quia Iudæorum vestimenta seruabat: hic senex, vbi sui corporis exuuias exuebat. Denique & Petrus ibi senex dicitur, vbi certamen est passionis. Cum iunior, inquit, esses, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Ante certamen iunior dicitur, in certamine senex, qui omne certamen impleuerit. Hoc ergo dicit Dauid ille in iuuentute bellator, in senectute pacificus. Iuuenis, inquit, fui: sed nolo adhuc me iuuenem putes. Etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.

Exemplariter describit qualis debeat esse senex. Libro secundo de Iacob.

Etiam de hac materia vide suprà, capite Iuuenis. Et quòd populus Iudaicus siue synagoga dicitur esse senex. Libro super Beati immaculati. Vide suprà, capite Eucharistia.

Cap.10. Tom.IIII. *Debet autem senex esse constans, nec aliqua pœna flecti vel recedere à bonitate, exemplo Eleazari. Libro secundo de Iacob & vita beata.*

Nec te Eleazare prætermittam, vtpote sacerdotum sacerdos, sed tuis iuuandus oratis, qui genere sacerdos, peritus in lege, maturus æui, cum oblatus esses Antiocho persequutori, nec tentamentis potuisti capi, nec præmiis inflecti, nec suppliciorum acerbitatibus frangi. Denique à blandimentis cœpit, quia iudicabat tormenta sua posse superari. Erubesco, inquit, canitiem tuam, reuereor senectutem, miror prudentiam: cur abstinendum bonis epulis putes, quas natura largitur? Relaxa istiusmodi peruicaciam, expergiscere aliquando, dum malo adhuc tibi persuadere, quàm extorquere, ne victus suppliciis facias, quod refutas ratione inuitatus. Ad hæc respondit senex: Nos Antioche non intentione ducimur, sed reuerentia legis tenemur, quæ à suilla carne abstinendum præcepit. Pulcherrimam creaturam iudicas, negare tamen non potes quòd potior sit temperantia, quàm voluptas: potior legis obedientia, quàm præuaricatio. Quod si leue hoc putas, vt carne vescamur suilla, qui in minimis legem contempserit, quomodo in magnis tenebit? Aut si pretiosa est creatura istiusmodi, vindicaris: cum eo quod sit pulcherrimum, defraudamur. Abstinentia autem nostra disciplina est castimoniæ. Discimus enim resecare luxuriam, cupiditates vincere, excludere concupiscentias, delectationibus carnalibus obuiare. Fortitudinis quoque exercitium est, pœnis pro lege non cedere. Iustitiæ quoque insigne atque prudentiæ, vt quod sequendum elegimus timore Dei, morte proposita reseruemus. Quis escam imperet liberis? Quis autem se ridendum præbeat? In hoc seruiat, sed non ridebit. Non sum ita senex, vt mihi non iuuenescat animi fortitudo. Suspensus itaque cum hinc atque inde grauiter verberaretur, nec iam ferrent senilia membra verberum pœnas, lassatis carnificibus atque extensoribus, in terram deflexus, inflexibilem mentem gerebat. Et quidam seu longæuam miseratus ætatem, seu tentamentis circumuenire desiderans, responde, inquit, tantummodo te manducaturum, nos te escæ eius immunem præstabimus. At ille clamans, nequaquam contingat mihi, vt fiam senex incentiuum iuuenilis erroris, qui huc vsque eram salutaris forma instituti. His ergo ludibriis vt paululum viuam lucrabor, & totius vitæ labores addicam breuis viatico senectutis? Senectus portus debet esse, non naufragium vitæ superiori. Non te negabo lex patria, non abiurabo vos sancta maiorum instituta, non decolorabo vos infulæ sacerdotales, non te perfidiæ puluere turpabo pulchra canities. Quid multa? Immoriendo tormentis factus est cæteris magisterium perseuerantiæ, qui electus erat ad in- A firmitatis exemplum. Beatus igitur, in quo non potuerunt tormenta rationem vincere. An non beatus, qui potuit virtute animi victor esse pœnarum, pietatísque remigio seruare in tantis fluctibus passionem?

Et idem probat exemplo beati Petri, declarãs quæ sit dicenda bona senectus. Libro decimo super Lucam. Cap.vlt. Tom.V.

Cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget & ducet quò tu non vis. Bona senectus, non vitæ longinquitate imbecilla ad vsum, sed maturitate virtutis ad martyrium præparata, quæ lasciuiam corporalium reprimat voluptatum, nec indulgeat cupiditatibus, dulcia quæque declinet, speciosa non appetat. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & transuersarios tramites gradiendi quà velit, diuersarum sibi inuenit voluptatum. Bona senectus mentis, quæ non id quod suaue corpori, sed quod menti vtile putat, eligit: nec voluptario corporis rapitur appetitu, sed repugnãdi moderamine, quasi inuita reuocatur. B

Vnde senis valetudo, signum est sanctitatis & bonitatis, quæ fuit inchoata à puero. In epistola ad Anysium successorem sancti Acholij episcopi Thessaloniæ, loquens de ipso, in principio. Lib.8. Epist. Epist 60. Tom.III.

Iam dudum te teneo, etsi nunc primùm lego, meritísque compertum habeo, quem oculis non videram. Doleo quidem illud accidisse, sed hoc successisse gaudeo. Quia licet superstite me non optauerim illud contingere, speraui tamen post illius sancti viri exitum, hoc solum posse merito succedere. Tenemus ergo te, sanctæ memoriæ Acholij dudum discipulum, nũc successorem hæredémque eius vel honoris vel gratiæ. Magnum meritum frater gaudeo tibi, ne vno quidem momento de successore tanti dubitatum viri: & magnum onus frater tanti nominis pondus subiisse, tantæ libræ tantíque examinis. Quæritur in te Acholius: & sicut erat in affectu tuo, ita in officiis desideratur illius virtutis, illius disciplinæ effigies, illius fortitudo animi in tam senili corpore. Vidi fateor virum: nam & hoc meritis illius debeo quòd illum viderim. Vidi ita illum esse in corpore, vt extra corpus putarem. Vidi imaginem eius, qui se siue in corpore, siue extra corpus nesciens, raptum ad Paradisum viderat. Ita enim percurrebat omnia excursu frequenti, Constantinopolim, Achaiam, Epirum, Italiam, vt eum iuniores non possent consequi. Cedebant fortiores corpore, quia eum sine impedimento corporis esse nouerant, vt eo tantum pro velamine vteretur, non pro officio, certè ad seruitium, non ad subsidium. Ita enim affecerat corpus suum, vt in eo mundum crucifigeret, & mundo semetipsum. Benedictus Dominus, & benedicta adolescentia eius, quam exegit in tabernaculis Dei Iacob, positus in monasteriis: in quibus cum quæreretur à proximis vel parentibus, dicebat: Qui sunt fratres mei, aut quæ mater mea? Non noui patrem vel matrem vel fratres meos, sed eos qui audiunt verbum Dei & faciunt. Benedictus processus etiam iuuentutis ipsius, in qua ad summum electus est sacerdotium, maturo iam probatus virtutum stipendio. Venit enim tanquam Dauid ad pacem populi reformãdam. Venit tanquam illa nauis aurum secum intelligibile vehens, & ligna cedrina, & lapides pretiosos, vt illas columbæ pennas deargentatas, quibus medias inter sortes somno pacis & tranquillitatis sopore dormiuit.

Senex dicitur aliquando puer etiam in bonam partem. Vnde libro de Ioseph, exponens verba Ioseph ad fratres, dicit sic: Cap.10. Tom.IIII.

Rectè est pater vester senior? Superioris est inferiorem ad colloquium prouocare, dare sermonis fiduciã: quærere non solùm de ipsis, sed etiam de parẽtibus. Respondẽt illi: Rectè est puer tuus, pater noster. Ille seniorem dixit, vt honoraret: isti puerum nominârunt, vt deferrent humilitatis obsequium: quòd senectus honora-

tæ sit dignitatis, pueritia autem subiecta videatur, & propior verecundiæ quàm superbiæ.

SENSVS. *Aliquando accipitur pro organo, aliquando pro obiecto, aliquādo pro actu. Lib. de Noë. Require suprà, cap. Arca. Corporales sensus sunt à cerebro. Libr. vi. Hexameron, Require sup. cap. Cerebrum. Sensus corporales sunt nobis cum cæteris animalibus communes, sed causa intellectus sunt nobiliores. Eodē libr. Require suprà, cap. Auditus: & cap Sapiētia. Etiam moraliter distinguuntur. Lib ij. de Cain & Abel. Require sup. cap. Abel: & cap. Animal. Ipsorum quilibet numero binario magna necessitate partitur. Libro secundo de Abraham. Vide suprà, cap. Binarius. Sensus quandoque dicūtur reges, quia interdum mentem ducunt: sed & ipsi sensibilium illecebris capiuntur. Libro secundo de Abraham.*

Cap.7. Tom.IIII. Cognouimus bonæ mentis profectū, quæ in vitio lubricæ deflexionis exurgens, quæsiuit statum primū sapientiæ, hæreditatē iustitiæ. Quantū autem noceant leuitati vitia adiuncta, docet sequentium series lectionū. Nam illi quatuor reges qui de quinque regibus triumphauerant, & adduxerunt equitatū Sodomorū totum, ceperunt etiā Lot filium fratris Abrahæ, & discesserūt. Quinque reges, quinque sensus corporis nostri sunt, visus, odoratus, gustus, tactus, auditus. Quatuor reges, illecebræ corporales atque mundanæ sunt: quoniam & caro hominis vt mundus quatuor constat elementis. Meritò reges dicūtur, quia habet suum culpa dominatum, habet regnum grande. Vnde Apostolus ait: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sensus igitur nostri facilè delectationibus secularibus se dedunt, & quadam eorum potestate capiuntur. Corporales enim delectationes & illecebras huius seculi non vicit nisi mens quæ fuerit spiritalis adhærens Deo, & se totam à terrenis separans. Deflexio omnis his capitur. Vnde Ioannes ait: Væ habitantibus in terra. Non vtique omnes homines comprehendit, qui tunc cursum vitæ huius conficerent (sunt enim & in terris positi quorum conuersatio in cælis est) sed eos quos terrenæ conuersationis affectus ac huius seculi vicit gratia.

Ducuntur impetu sensibilis appetitus. Eodem libro. Require suprà, capit. Capra. Et libro de bono mortis. Vide suprà, capit. Affectus: & cap. Mors. Ipsi sensus indigent modestiæ freno. Libro secundo de Abraham. Require sup. cap. Circuncisio. Et libro de fuga seculi. Vide sup. capit. Cauerna. Sunt velut quædam ostia animæ, siue fenestræ. Libro de Noë & arca. Require infrà, cap. Visus. Et ex hoc sunt causa peccati. Libro de fuga seculi, cap. primo.

Tom.I. Quis inter tot passiones huius seculi, inter tot illecebras huius mundi, tutum atque intemeratum seruare potest vestigium? Respexit oculus, & sensum mentis euertit: audiuit auris, & intentionem inflexit: inhalauit odor, & cogitationem impediuit: os libauit, & crimen reddidit: tactus contigit, & ignem adoleuit. Hieremi.9. Intrauit mors per fenestram, dixit Propheta. Fenestra tua, oculus tuus est. Si videas mulierem ad concupiscendum, intrauit mors: si audias sermones meretricios, intrauit mors: si luxuria sensus tuos capiat, penetrauit mors.

Sensum mentis humanum Christus assumpsit. Libro de incarnatione Domini, Require suprà, cap. Incarnatio.

Tom.V. SENTENTIA. *In iudicio debet sententia ad misericordiam declinare. Libro octauo super Lucam.*

In præcepto misericordiæ, quædam datur forma sententiæ.

In iudicio vltima sententia definitiua. In tractatu de Iob.

Tom.I. Sententia superiora solet absoluere, non futura.

Iterum libro secundo de virginitate, parte quarta.

Sententia enim sententia superiore mutatur. Si posterior me non tenet, superior tenet.

Dicit autem ibidem infrà.

Quot homines, tot sententiæ.

In verbis aliorum sola verborum sententia attendi debet. In libro contra relationem Symmachi. Require suprà, cap. Eloquentia.

SEPES. *Vtilis est agris. Libro tertio super Lucam.* Tom.V.

Sepes enim est qua ager circūdatur fructuosus, furis remouetur incursus, quæ culta concludit, deserta secernit.

Et infrà subdit moraliter & allegoricè.

Vis scire quàm sit vtilis sepes? Sepi aures tuas spinis & tribulis, & noli audire nequam linguam. Sepes enim ista te defendit à culpa. Ergo Dominus Iesus, qui postea secundum carnem venit in lucem, veteris illius munitionem sepis instaurans, in maiorum nos actuum, & antiquam simplicitatem fidei reformauit. Vnde de eo & Propheta dixit: Vocaberis ædificator sepis. Tulit enim illum obicē, qui vnitatem mētis & corporis seriémque vitæ simplicis diuidebat, atque ipse factus pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem sepis soluens. Quem parietem exponit Apostolus esse inimicitias in carne. Has ergo inimicitias tulit Dominus, & pacem refudit, legémque mandatorum in decretis euacuauit, vt duos cōderet in vno nouo homine: in quo non solùm exteriorem & interiorem, sed etiam Iudæum signat & Græcū, vt esset omnia in omnibus Christus.

SEPTENARIVS. *Iste numerus in mundi creatione debuit seruari causa ordinati temporis & instructionis nostræ. In epistola octaua ad Horontianum, post principium.* Lib.& Epist. Epist.39. Tom.III.

Sex itaque diebus factum mundum exprimit: non quò Deus tempore indiguerit ad constitutionem eius, cui intra momentum suppetit facere quæ velit: dixit enim, & facta sunt: sed ea quæ fiunt ordinem quærunt. Ordo autem tempus & numerū plerunque exigit. Illud quoque præcipuè, quoniam nobis ad operandum formam daturus, numerum dierum seruauit & tempora. Nos enim tēpore indigemus, vt aliquid maturius agamus, ne præcipitemus consilia atque opera nostra, ne ordinem prætermittamus. Cum enim Deum legimus, vt scriptura ostendit, cum sapientia & quodam cōsilio & dispositione fecisse & ordine, vt primò cælum faceret quod est pulcherrimum, oportet vt eò primum oculos erigamus, illò nobis contendendū esse arbitremur, illam sedem terrenis omnibus præferendam putemus.

Et addit quòd iste numerus habetur in donis Spiritus sancti, & in planetis cæli.

Sex itaque diebus mundum creauit, septimo die requieuit ab operibus suis. Bonus septimus numerus, quem nō Pythagorico, & cæterorum Philosophorum more tractamus, sed secundum formam & diuisionem gratiæ spiritalis. Septē enim virtutes principales sancti Spiritus Propheta Isaias complexus est. Hæc hebdomas sicut ipsa Patris & Filij & Spiritus sancti venerabilis Trinitas, sine tēpore, sine ordine author numeri, non sub numeri lege deuincta. Itaque sicut ad æternæ Trinitatis gratiam, cælum, terra, maria formata, sicut Sol, Luna & stellę: ita etiam ad illum septenarium virtutum spiritalium circuitū atque orbem operationis Diuinæ vigore præstantem, septenarium quoddam ministeriū planetarum creatum aduertimus, quo hic mundus illuminatur. Quarum concurrere fertur militia ad earum numerum quas inerrabiles ferunt stellas, vt & Græci dicunt ἀπλανεῖς: Septentrio quoque inde Latinè nomen accepit, quòd septem in eo stellarum fulgor irradiet, in quem maximè gubernatores quasi ducem feruntur intēdere. Descendit hæc de cælo in terras prærogatiua.

Et adiūgit quòd in nostra origine inuenitur & mēbris.

Nam vt transeam septiformem capitis nostri gratiam, in oculis duobus, auribus, & naribus binis, ore quoque

quoque per quod magnam suauitatē percipimus: quantum istud miraculi quòd septimo mense in plerisq; origo legitima formatur, & qui fuerit editus, vitalis generationis curricula sortitur. Octauo autē mēse, interdicta naturali lege pariendi cernimus tēpora, ac si forte lethalis necessitas partus claustra laxauerit, periculū pariter generātis properetur & pignoris. Sed tamē ille septimanus, etsi bene nascatur, ad labores nascitur: qui autē octaua die regenerationis sortitur mysteria, consecratur per gratiā, & ad hæreditatem regni cælestis vocatur. Magna in virtutibus Spiritus sancti hebdomadis gratia, eadem tamen hebdomadem sonat, ogdoen consecrat. In illa sonus, in ista fructus est: Ideóque octauo die soluta Paradiso reddidit Spiritus gratia, quos extorres fecerat sua culpa.

Et addit probando per mysticam scripturam.

Nouit ogdoen istam, quam octauā Latinè dicimus, vetus testamentū. Siquidē ait Ecclesiastes: Da partē illis septē, & illis quidē octo. Hebdomas veteris testamenti est, octaua noui, quando Christus resurrexit, & dies omnibus nouæ salutis illuxit. Ille dies, de quo ait Propheta: Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo: quo die & fulgor plenæ atque pfectæ circuncisionis humanis pectoribus infudit. Propterea & vetus testamentum dedit partem octauæ in circuncisionis solēnitate. Sed illa adhuc in vmbra latebat. Venit Sol iustitiæ, & consummatione passionis proprię reuelauit luminis sui radios, quos retexit omnibus, & vitæ claritatem aperuit æternæ. Isti ergo sunt septem & octo de quibus & Osee dicit, quòd eo numero conduxerit sibi, & acquisierit fidei plenitudinē: Sic enim habes: Et abij & cōduxi mihi quindecim argēteis, & choro hordei & semichoro hordei & neuel vini. Conducendā autem ei meretricē Dominus præceperat. In superiorib⁹ itaque manifestū est, quòd conduxit eam, qui etiam mercedis quantitatē expressit. Quindecim autē argentei, ex septē & octo constant: hebdomadam itaque, & octauam significant. Duorū igitur testamentorū, id est, plenæ fidei pretio, Propheta cōsummationē accepit fidei, Ecclesia plenitudinē. Primo enim testamēto Israël acquisitus est populus, secūdo nationū & gentiū. Fide ergo plena conducitur meretrix, vel ex gētibus copulā sui quærēs, vel ex adulterio Iudæorū populo, qui Dominū suum & au thorē virginalis fidei dereliquerat, conuentus suos totius orbis spatio diffundens. Quòd autem dixit, in choro & semichoro hordei. In choro, mensuræ plenitudo est: in semichoro semiplena mensura. Plenitudo in Euangelio: semiperfectio, in lege. Sicut legimus dicente Domino per Michæam Prophetam: Quia tunc pax erit in terra Israël, cum venerit Assyrius in terrā eius, & insurrexerint in eum septem pastores, & octo morsus hominū. Tunc enim plena pax est fideli populo ab omnibus tentationibus & vanitatibus absoluto, cum mundi huius vanitatē excluserint de cordibus nostris pax & gratia: Pax veteris, gratia noui testamenti. Septem pastores præcepta legis sunt, quibus grex adhuc quasi irrationabilis in virga Mosis per desertum ductus, & gubernatus est. Octo morsus hominum, mādata Euangelij & Dominici oris alloquia. Corde enim creditur ad iustitiam, ore cōfessio fit ad salutem. Boni morsus, per quos vitæ æternæ munus gustauimus, peccatorum remissionem in Christi corpore deuorantes. In veteri testamento amarus morsus est mortis, propterea dictū est: Deuorauit mors præualens. In nouo testamēto suauis morsus est vitæ, quæ mortē absorbuit. Propterea Apostolus ait: Deuorata est mors in victoria sua. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Atque vt Apostolicis vtamur testimonijs, vbi hominem fecit Deus, requieuit ab omnibus operibus in die septima.

Ecclesiast. 11. — Osee 3. — Mich. 5.

Et infrà subdit probando per ætates hominis.

Celebretur itaque hebdomas, eò quòd per septē ętatum cursus vita hominū vsque ad senectutē transcurritur, sicut Hippocrates medicinæ magister scriptis explicuit suis. Prima ætas, infantia est: Secūda, pueritia: Tertia, adolescentia: Quarta, iuuentus: Quinta, virilis ætas: Sexta, æui maturitas: Septima, senectus est. Ergo infans, puer, adolescens, iuuenis, vir, veteranus, senex. Solon autem decem fecit ętatum ordines per annos septenos, ita vt prima ætas infantiæ vsque ad emissionē sit dentium, quibus conficiat cibū, sermonémque distinguat, vt possit effabilis videri. Pueritia quoque, vsque ad annos pubertatis procedit & genitalia tentamēta. Adolescentia, vsque ad barbæ lanuginem. Iuuenta, vsque ad perfectæ virtutis processum. Quinta ætas est virilis, apta copulis coniugalibus per totam hebdomadem. Sexta quoque hebdomas virili deputatur ætati, & ad prudentiæ processum habili & ad agendum strenuæ. Septima quoque hebdomas & octaua æui maturum, & sensum vigentem, & sermonem nō suauis alloquij gratia præditum produnt. Nona hebdomas adhuc reliquias aliquas habet virium, mollior lingua ac sapientia. Decima verò hebdomas mensuram implet, ad quam is qui peruenire potuerit, non immaturo temporum cursu pulsabit mortis sera vestibula. Ergo Hippocrates & Solon vel septem ætates, vel hebdomadas ætatū nôrunt, in illis se hebdomas præferat. Octaua autem vnam & perpetuam ætatem inuehit, qua excrescimus in virū perfectum, in agnitione Dei fidei plenitudine, in qua legitimæ ætatis mensura impletur.

Hebdomas ætatum.

Et annectit probando per partes humani corporis.

Est etiam in visceribus nostris hebdomadis explorata gratia. Ferunt enim septem quoque esse in nobis interiora viscera, stomachum, cor, pulmonem, lien, hepar, renes duos. Septem quoque exteriora, caput, posteriora, ventrem, binas manus, & binos pedes. Præstantissima hæc, sed obnoxia dolori.

Hebdomas corporis.

Concludit effectum nostræ salutis.

Quis autē dubitet maius esse octauæ munus, quæ totum renouauit hominē vt iam nihil possit dolere? Itaque septima mundi ætas cōclusa est, octaua illuxit gratia, quæ fecit hominē iam non huius mundi esse, sed supra mundū. Iam enim non vitam nostram, sed Christū viuimus. Nobis enim viuere Christus, & mori lucrum, & peccati est fuga. Itaque iam nō in carne, sed in fide viuimus Christi, Apostolus dicit. Vnde colligimus quia cōclusus est mundi dies. Denique nouissima hora venit Dominus Iesus, & pro nobis mortuus est, & omnes in illo mortui sumus, vt viuamus Deo. Non ergo nos qui eramus viuimus, sed viuit Christus in nobis. Abiit ergo hebdomas, venit octaua. Abiit heri, venit hodie: illud hodie quod promissum est, quo admoniti sumus vocē Dei audiendam & sequendam. Abiit ergo ille dies testamenti veteris: venit dies nouus, quo testamentū cōsummatum est nouum: de quo dicit, Ecce dies veniunt dicit Dominus, & confirmabo domui Israël & domui Iudæ testamentū nouū, nō secundū tēpus quod feci patribus illorū in die qua apprehēdi manus ipsorū educere illos de terra Ægypti. Et qua ratione mutatū sit testamentū adiicit: Quoniā ipsi nō manserūt, inquit, in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Abierūt sacerdotes legis, legis tribunalia: Accedamus ad sacerdotem nouum, ad sedē gratiæ, visitatorē animarū nostrarum.

Iste numerus est remissionis. Libro octauo super Lucam.

Cap. 4. Tom. V.

Verùm quid est, Si septies conuersus fuerit ad te, dimitte illi? Nū veniæ numerus præfinitur? An verò quia cum septimo die requieuit Deus ab omnibus operibus suis, post hebdomadā istius mūdi quies nobis diuturna promittitur, vt quemadmodū mala istius mūdi feriata cessabūt, ita etiā vindictæ seueritas cōquiescat? Sabbatū autē, non solùm dierū, sed etiā mensiū est. Et ideo septimi mēsis decima die sabbatū sabbatorū: nec solùm mensium, sed annorū: nec annorū tantummodo, sed etiā generat

nerationũ. Postremò istius mundi, cuius typus est sabbatum magnũ, sicut in lege est hebdomada septima, post quã celebratur annus iubileus. Quod mysteriũ voluit nobis Dominus reuelare, cum dicit: Non solùm septies, sed etiã septuagies septies: qa septimus generatione, vt habes secundum Lucam, Henoch raptus est, ne malitia mutaret cor eius: & in eo aculeus doloris quieuit. Septuagesima autẽ & septima generatione Dominus natus est ex Maria, humani generis in se peccata suscipiẽs, remissionẽ tribuit delictorũ. Ergo quãuis secundũ literam discas frequẽter ignoscere, nec indignationẽ tenere (Nihil enim est quo possit offendi, cui ignoscendi est cõsuetudo) agnosce tamẽ mysteriũ. Neque enim otiosè sabbato Dominus dixit mulieri, Dimissa es ab infirmitate tua, ostendens plebi suæ, quę sicut illa mulier vocata sequeretur, aduẽtu suo, se remisisse peccata. Septuagies itaque & septies Lamech condemnatur, quia grauius delinquit, qui scelus dum punit, admittit. Omnem autem enormitatem sceleris baptismi sacramẽta dimittũt. Disce ergo donare iniurias tuas, quia persequutoribus suis Christus ignouit. Nec illud otiosum quòd sabbato passus est, magnum signans fore sabbatũ, quo mors destrueretur à Christo. Quòd si Iudæi sabbatum, ita celebrãt, vt & mensem, & annum totum quasi sabbatum habeant, quantò magis nos resurrectionẽ Domini celebrare debemus? Et ideo maiores tradidere nobis Pentecostes omnes quinquaginta dies vt Pascha celebrandos, quia octauæ hebdomadis initiũ pentecostẽ facit. Vnde & Apostolus quasi Christi discipulus, qui sciret diuersitatẽ temporũ, scribens ad Corinthios, Apud vos, inquit, forsitã manebo & hyemabo. Et infrà: Manebo autẽ Ephesi vsque ad pentecostẽ. Ostiũ enim mihi apertũ est magnũ. Itaque apud Corinthios hyemẽ agit, quorũ erroribus angebatur, quòd eorũ circa Dei cultũ frigeret affectus. Cum Ephesiis pentecosten celebrat, atque his tradit mysteria, relaxat animũ, quia fidei cernebat ardore feruẽtes. Ergo per hos quinquaginta dies ieiunium nescit Ecclesia, sicut Dominica qua surrexit Dominus, & sunt omnes dies tanquam Dominica. Erit & alia Dominica qua Dominicũ corpus resurgat. Nouit hanc Paulus, qui ait: Vos autem estis corpus Christi, & membra ex membris: Hoc enim corpus Domini & ossa de ossibus eius capiti cohærebunt: Caput autẽ Ecclesiæ Christus. Tunc ergo cessabit ieiunium, quoniam in perpetua iucunditate fatigatio, cura, lassitudo cessabit. Tũc mors destruetur. Nam etsi cessauit in Henoch, & non est inuẽta in eo, destructa tamẽ non est. Ille enim raptus est, vt euaderet: Christus, vt destrueret, immolatus est. Et ideo bene dixit: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Ergo in hac resurrectione iterũ Christus tanquam suo resurget in corpore. Beatus itaque qui habuerit partem in resurrectione prima. Sicut enim primitiæ dormiẽtium Christus, sic tunc primitiæ resurgentium Ecclesiæ sancti eius. Hoc mysterium scire Petrus non potuit, fortasse scierit de Henoch. Quis tamen potuit mysterium absconditum in Deo humana mente comprehendere? Veniat ergo Dominus in animam meam, in meam mentem, atque eam subiiciat sibi, vt cum subiecta mens fuerit mea, dicam: Non timebo mala, quoniam mecum es.

Cap. eodem.

Vnde de septuagesima dicit in sermone quodam de sexagesima qui incipit: Adest tempus charissimi fratres quod sexagesima vocatur. Non extat.

Septuagesima, à qua vsque ad Pascha sunt nouem septimanæ, id est, sexaginta tres dies. Ideo ab aliquibus celebratur, quia si subtraxeris nouẽ dies dominicos, propter Domini resurrectionẽ: & nouẽ quintas ferias, propter Dominicã cœnam: & totidẽ sabbati, ne videamur sabbatizare cum Iudæis: nõ amplius quàm triginta sex remanent dies ad ieiunandum, quos cum omni deuotione obseruare debemus.

A *Numerus iste, quia vniuersitatẽ signat, in bonis & malis reperitur. Lib. vij. super Lucã, cap. ix. exponẽs illud Lucæ xj. Cum immundus spiritus exierit ab homine, &c.*

In vno homine totius Iudaici populi comparatio est, à quo per legem spiritus immundus exierat. Sed quia in nationibus & gentibus per fidem Christi requiem reperire non potuit: (immundis enim spiritibus incendium Christus est, qui in pectoribus gentilium, quæ antea arida erant, postea per baptismum rore Spiritus sancti humescebant, iacula aduersarij ignita restinxerat) ideo regressus est ad plebem Iudæorũ, quæ forensi & perfunctoria specie compta, animo manet interiore pollutior. Neque enim sacri fontis irriguo, aut abluebat, aut restinguebat ardorem: meritóque ad eam spiritus redibat immũdus, adducens secũ septẽ spiritus nequiores se, quoniã in hebdomada legis & octauæ mysteriũ sacrilega mente cõmisit. Itaque vt nobis multiplicaretur septiformis spirit⁹ gratia, ita illis immundorũ spirituum omnis cumulatur iniuria. Vni-
B uersitas enim hoc in numero aliquoties cõprehenditur, propter quod septimo die conclusis mundi operibus requieuit Deus. Ideo & sterilis septem peperit & populosa in filiis infirmata est.

SEPVLTVRA ET SEPVLCHRVM. *Sapiẽs de sepultura misericordiæ curat. Libr. j. de Iacob & vita beata. Require suprà, cap. Aduersitas. Ratio huius est, quia sepulchrum per se animæ non prodest. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Require suprà cap. Migratio. Libro de bono mortis.* Cap. 10. Tom. I.

Si cor hominis est in manu Domini, multò magis anima. Si anima in manu Dei est, non vtique anima nostra sepulchro, simul cum corpore includitur, nec busto tenetur, sed quiete pia fungitur. Et ideo frustra homines pretiosa struunt sepulchra, quasi ea animæ non solius corporis receptacula sint. Animarũ autẽ superiora esse habitacula, scripturæ testimoniis valde probatur.

Ideo cõtra diuites: in tract. de Naboth paupere, cap. j. Tom. IIII.

C Nescit fines possessionũ sepulchro includere. Cespes angustus æquè & pauperi abundat & diuiti: & terra quæ viuentis non cepit affectum, totum iam diuitem capit. Nescit ergo natura discernere quando nascimur, nescit quando deficimus. Omnes similes creat, omnes similes gremio claudit sepulchri. Quis discernat species mortuorum? Redoperi terram, & si potes diuitem deprehende. Eruderato paulò pòst tumulũ, & si cognoscis egentem argue: nisi fortè hoc solo quòd plura cum diuite pereunt. Sericæ vestes, & auro intexta velamina, quibus diuitis corpus ambitur, damna viuentium, non subsidia defunctorum sunt. Vnguentum accipis diues, & fœtidus es: perdis alienam gratiam, nec acquiris tuam.

Sepelire tamen defunctos humanum est, & permaximè pium. In tractatu de Tobia, in princip. Vide ibidẽ. Sed hoc opus quanquã valde pium, omittendum est etiam circa parentes, quando debitum Deo obsequium habet impedire.
D *Vnde in sermone quodam super illud: Vulpes foueas habent, &c. qui incipit: Si diligenter animaduertit euangelicum capitulum, &c.* Serm. 35. Tom. III.

Intelligimus enim quàm deuotus fuerit, q sicut ipse asseruit, patrẽ reliquit mortuũ, vt vitæ Dominũ reperiret. Ait enim: Permitte mihi prius ire, & sepelire patrem meũ mortuum. Ergo illum reliquerat, quem vt reuertẽs sepeliret exorat. Non eum dolor retinuerat, non mors retardauerat, quia festinabat ad vitam. Nec dum morientis clauserat oculos, nec dum rigentia membrum cõdiderat, statim vt comperit aduenisse Dominum, oblitus paternæ pietatis affectum, maiorem pietatem credidit plus Christum diligere quàm parẽtem. Legerat enim fortasse propheticam lectionem, quæ dicit: Obliuiscere populum tuum & domum patris tui. Propterea oblitus est patrẽ, dum memor est in Saluatorem. Psal. 44.

plus dilexerit patrem aut matrem, non est me dignus. Ita cum Tobias iustificetur, cum sepulturæ causa prandium dereliquerit, hic probatur, cum causa Christi patris reliquerit sepulturam. Ille enim non veretur ne interueniente opere terreni prandij epulas prætermitteret: hic metuit, ne interueniente mora, refectionem panis cælestis amittat. Vnde cum Christi contemplatione sepulturam omnibus debeamus, hic amore Christi patris deseruit sepulturam.

Sepulchrum facere quis debet. Libro primo de Abraham, loquens de sepultura Saræ, & præmittens quòd mortuos sepelire est de naturali iure, & quòd ploratus debet esse temperatus, dicit sic: Cap.9. Tom.IIII.

Locus qui sequitur, habet mortem vxoris, fletũ mariti, sepulturæ officium, quibus maritalis affectus probatur. Et surrexit, inquit, Abraham à mortuo. Docemur, vt non diutius inhæreamus mortuis, sed quantum satis est officij, deferamus. Festinauit autem pro loco sepulchri pretium soluere, cum gratis daretur, vt nõ alienis locis, sed nostris potius ædificemus tumulos parentum vel proximorum. Sæpe enim cum alienationibus possessionum venales fiunt, quæ in iisdem locis sepulturæ sunt. Hoc autem ideo Abraham fecit: quia nondum erant huiusmodi Dei templa, in quibus fidelium in Domino reliquiæ conderentur.

Ad sepulturam portatur homo à corruptione quatuor elementorum vel discrepantium humorum. Libro quinto super Lucam. Require suprà, cap. Resurrectio. De sepulchro morali distinctio sumitur. Libro decimo eiusdem. Cap.26. Tom V.

Mysticè verò quid possumus intelligere, nisi fortè quia legimus: Sepulchrum patẽs est guttur eorum? Ergo sepulchrum patens est guttur hominis, in quo perfidia lethalis & mortua verba conduntur, quod per vetustatem & incursionem aliquam bestiarum fatiscit & soluitur. Est ergo econtrario monumentum in secretis hominum, quod sibi in pectoribus duritiæ gentilis, penetrabili verbo iustus excidit: fidei atque doctrinę operibus expolitũ, vt prætenderet in nationibus virtus Christi. Cui pulcherrimè lapis admotus est ne pateret. Quicunq; enim in se bene humauerit Christũ, diligenter custodiat, ne eum perdat, néue perfidiæ sit ingressus. Vides enim quia Petrus & Ioãnes priores intrare meruerunt. Deniq; Ioannes ipse antè quàm crederet introiuit. Et bene in petra excisum dicitur, hoc est, in fidei firmamẽto.

Et quia in bono potest accipi, ideo eodem libro, exponẽs illud de pretio Christi sanguinis, dicit sic: Cap.14.

Ergo pretio sanguinis emitur mũdus à Christo. Venit enim vt saluetur per ipsum, in quo iuxtà vt opus authoris & ius est. Venit ergo vt cõsepultos per baptismũ & commortuos Christo, ad perpetuitatis gratiam reseruaret. Sed non passim omnibus ad sepeliẽdum est locus. Nam etsi omnes mundus includat, non omnes reseruat. Et si communis habitatio, tamen legitima sepultura est eorum scilicet, qui nunc sunt per fidem domestici Dei, sed fuerunt in lege peregrini. Qui sunt isti, nisi de quibus dicitur: Memores estote quòd aliquando vos gẽtes qui eratis in carne alienati à cõuersatione Israël, & peregrini promissionis testamentorum? Sed nunc iam non sunt aduenæ atque peregrini, quoniam ciues esse sanctorum fidei iure meruerunt.

Tamen magis propriè sepulchrum accipitur pro infelici statu peccatoris. Ideo in sepulchro intelligũtur infideles & hæretici. Libro sexto eiusdem.

Cap.14. Quid enim aliud sunt corpora perfidorũ, nisi quædã defunctorũ sepulchra, in quibus Dei verba nõ habitẽt?

Similiter de Iudæis intelligi potest. Libro vij. eiusdem.

Arrogantiã quoq; iactantiámq; redarguit Iudæorũ, dũ primatus accubitionis in conuiuiis appetũt, in ipsos quoque peritos legis damnationis sententia promulgatur: qui quasi sepulchra, quæ nõ apparent, specie fallũt, vsúque decipiunt, vt cum foris speciosa promittant, intus plena fœtoris includant. Quod faciunt plerique doctores, qui ab aliis exigunt quod ipsi non queant æmulari. Et ideo ipsi monumenta sunt, sicut & alibi dictum est: Sepulchrum patens est guttur eorum. Bonus etiã locus aduersus superstitionem vanissimam Iudæorum: Vę vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum: quia ædificando sepulchra Prophetarum, patrum suorum facta damnabant: Æmulãdo autem paterna scelera, in seipsos sententiam retorquebant. Etenim propheticorum ædificatione tumulorum, sceleris eos qui occiderant arguebant, & similium æmulatione factorum, se quoq; declarabant paternæ iniquitatis hæredes. Non igitur ædificatio, sed æmulatio loco criminis æstimatur. Neq; enim possunt hę reditariæ iniquitatis absolui, qui Dei Filium crucifigendo, quod grauius est, paternis cumulum sceleribus addiderunt.

Et propter ista confirmanda, diffusè quoad istum intellectum loquitur in tractatu super psalmum xviij. exponens illud quod sequitur: Super psal.48. Tom.IIII.

Et sepulchra eorum domus eorum in seculum, tabernacula eorũ in progenie & generatione inuocauerũt nomina eorũ in terris ipsorum. Vbiq; scriptura sepulchra pro vilibus ducit, quibus degeneres & vitæ huius cupidi comparantur. Sepulchrum patens est guttur eorũ. Iis ergo qui ad diem & de die viuũt, sepulchra pro domibus sunt. Domus enim iustorũ non in terra est, sed in cælo, sicut Apostolus docuit dicens: Nostra autem conuersatio in cælis est. Ipsa est domus nostra, quę domus Christi est. Vnde ait scriptura: Et Moses quidem fidelis in tota domo eius tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda essent: Christus verò tanquam filius in domo sua. Piis ergo domus Ecclesia est: piis patria cęlũ est. Ideóque iustus ait: Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei. Luxuriosis domus sepulchrum est. Deniq; tanquã in sepulchro viuunt, qui possunt dicere: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur: resurrectionem ante oculos non habentes, ideo tumulis suis affixi atq; attumulati adhærent, quia resuscitari se posse non crediderunt. Habitaculum ergo illis in suo busto est, & tabernaculum eorum in progenie & generatione terrena est, qui vermes sui corporis hæredes relinquunt: vt hîc tantũ sit memoria eorũ, & in ęternum transire nõ possit. Deniq; nomina eorum in terris ipsorum: quia opera eorum corruptibilia atq; terrena. Et ideo ibi scribũtur eorum nomina, vbi viuere maluerunt. Qui autẽ eleuauerunt opera sua, iis dicitur: Nolite gaudere quia dęmonia vobis subiecta sunt, sed gaudete, quia vestra nomina scripta sunt in cælo. Hîc ergo intelligamus quia nõ otiosè Dominus eos arguit, qui ædificabant sepulchra sibi, vel tumulos Prophetarũ, & exornabant ea. Condemnantur enim Iudæi qui Prophetis, quos occiderant, terrena solatia, non æterna pręmia deferebant. Ideóque prohibet vt discipulus suus sepeliat patrẽ, quia æterno patri sine cessatione esse debet intentus. Et in Isaiæ libro scriptũ est: Quid, inquit, quia ędificasti & excidisti tibi sepulchrũ? Et reprehenditur Maria quę Christũ in tumulo requirebat. Relinque sepulchra, quæ reliquerunt, qui audita voce Domini in ipsius passione surrexere de tumulis. Noli inter mortuos habitare, qui viuis. Audi vocem resuscitantis Iesu: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, vt lumẽ tibi Christi infundatur ęternũ. Lumen eius Spiritus sanctus est, qui Apostolis sanctis in dispersione linguarũ tanq̃ ignis illuxit.

Psal.5. Heb.3. Psal.38. Luca 9. Matth.8. Isa.22. Luca 24.

De sepulchro verò Christi, vide suprà, cap. Monumentum. Et libro decimo super Lucam. Cap.26. Tom.V.

Omnia enim in similitudinem hominũ habuit incarnatio Domini, sed similitudo cum differẽtia. Est ex virgine similitudine generationis, dissimilitudine conceptionis. Curabat ęgrotos, sed imperabat. Aqua Ioannes baptizauit, hic in Spiritu. Et mors ergo Christi cõmunis secũdum naturã corporis, specialis secundũ virtutẽ.

Et

Cap.eod. *Et infrà subdit.*

Quis autem est Ioseph cuius in tumulo ponitur? Vtique ille iustus. Bene ergo Christus in monumento ponitur iusti, vt habeat Filius hominis vbi caput reclinet, & iustitię habitatione requiescat. Bene autem nouo, secundum literam quidem, ne alius suscitatus à perfidis diceretur.

Cap.eod. *Et infrà.*

Sepelierunt Christum iustus & qui Deum vidit. Nō enim sepeliunt Christum, nisi qui Deum credunt. Non omnes possunt sepelire Christum. Denique quāuis religiosæ mulieres longè stantes, sed quia religiosæ locum diligenter obseruant vt vnguenta afferant & superfundant. Solicitè tamen à monumēto posteriores recedūt, & ad monumentum priores reuertūtur. Et si deest constantia, non deest diligentia. Sexus nutat, deuotio calet.

Cap.27. Denique resurrectionis tēpore præstò sunt, & cum viri fugarentur, solæ tamen ab Angelo ne timeant admonentur.

Cap.5. Tom.II. *Dum esset Christus in sepulchro Diuina virtus eius operabatur in inferno. Libro de incarnatione Domini.*

Sed nec sepulchrum quidem eius miraculo caret. Nam cum esset vnctus à Ioseph & in eius monumento sepultus, nouo opere quodam ipse defunctus defunctorum sepulchra reserabat. Et corpus quidem eius iacebat in tumulo, ipse autem inter mortuos liber, remissionem in inferno positis, soluta mortis lege donabat. Erat enim caro eius in monumento, sed virtus eius operabatur è cælo. Ostendebatur omnibus per corporis veritatem, quia non caro erat verbum, sed caro erat verbi: Caro quidem gustauit mortem, sed impassibilis Dei virtus, etsi exuit corpus, nullus tamen de corpore Deo damnum.

Cap.2. Tom.IIII. *Vnde sepulchrum Christi differt à sepulchro Mosis. Libro primo de Cain & Abel.*

Vnde & addidit scriptura: Quia nemo scit sepulturā eius vsque in hodiernum diem: vt translationem magis quàm ad interitum intelligas. Mors enim secessio quędam est animæ & corporis. Mortuus est igitur per verbum Dei, vt ait scriptura, non secundum verbum: vt aduertas non nuntium mortis, sed gratiæ munus expressum, qui translatus magis quàm derelictus est, cuius nemo nouit sepulturā. Quis enim in terris reliquias eius potuit deprehendere, quē secum esse Dei Filius in Euangelio demonstrauit? Denique & Helias simul est à quibusdam visus, qui translatus curru est, non sepultus nec mortuus legitur: viuit enim qui cum Dei Filio est. Moses autem mortuus quidem legitur, sed per verbum Dei mortuus per quod facta sunt omnia. Verbo autem Dei cæli firmati sunt. Per verbū igitur Dei, non lapsus operis, sed firmamentum est. Non ergo tanquam relapsus in terram deprehenditur corporis solutione, sed tanquam verbi cælestis operatione donatus & munere, vt quietem magis caro eius quàm bustum acceperit. Bene autem inter Dominum & seruum seruatur distantia, vt prærogatiuam Domini intelligas, serui gratiā. De Mose legitur, quia sepulturam eius nemo scit: de Christo autē, Sepultura eius de terra sublata est: quia ille secundum mysterium legis expectabat redemptionem, vt resurgeret: hic secundum Euangelij donum redemptionē nō expectabat, sed donabat. Et ideo sepultura eius ignorata non est, sed eleuata: quam diutius creatura tenere non potuit, quia per ipsum omnis creatura properauit à corruptionis seruitiis eleuari. Nemo ergo scit sepulturam Mosis quia vitam eius omnes nouerunt: Christi autem sepulturam vidimus, sed iam nunc nō nouimus, qui resurrectionem eius agnouimus. Debuit enim cognosci tumulus eius, vt resurrectio manifestaretur. Et ideo in Euangelio tumulus summa expresśione describitur. In lege nō quæritur, quia licet resurrectionē lex annuntiauerit, nobis tamen Euangelij series plenissimè

A comprobauit.

SEQVELA. *Sequi bonos est bonū & laudabile, quanto magis Christum. In epistola secunda ad Synagrium.* Lib.7.Epist. Epist.14. Tom.III.

Nam ego diligo eos vel presbyteros vel diaconos qui cum aliquò processerint, nequaquam se patiuntur à suo diutius abesse officio. Dicit enim Propheta: Non laboraui sequens post te. Quis enim potest laborare sequens Iesum, cùm ipse dicat: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam? Sequamur ergo Iesum semper, nec desinamus. Quòd si semper sequamur, nunquam deficimus. Dat enim vires sequentibus se. Itaq; quò propior virtuti fueris, eò fortior eris. Plerunque cum sequimur, dicitur nobis ab aduersariis: Vbi est verbum Domini, veniat. Sed nos non fatigemur sequendo, non auertamur subdolæ interrogationis impedimento. Dicebatur hoc Prophetæ cum mitteretur in carcerem, cum demergetur in voraginem luti. Vbi est verbū Domini, veniat. Sed ille multò magis sequu-

B tus est, & ideo ad brauium peruenit, ideo accepit coronam, quia non laborauit qui sequebatur Iesum.

Sequi Christum est imitari in virtutibus ipsum. Super titulū psalmi xxxviij. Quære cap. Taciturnitas. Sequela ista intentionem rectam requirit. In sermone super illud: Vulpes foueas habent, &c. Qui incipit vt sequitur: Serm.79. Tom.III.

Si diligenter animaduertit euangelicum capitulum quod lectum est vestra dilectio, sensus vestros id ipsum capitulum potuit penetrare. Cur Dominus, sicut scriptura refert, cum ab altero interpellatus fuerit, vt eum quocunque iisset causa religiosi seruitij sequeretur, alteri magis dixit, Sequere me: & illo spreto atque despecto alium potius nec opinantem tacentémque delegerit? Et cum vtique acceptius voluntarium obsequium esse soleat quàm coactum, & seruitium plus placeat, nō quod imperio exigitur, sed quod sponte defertur, cur ergo iste respuitur, cur velut indignus etiam recusatur? Ait enim ad eum Dominus: vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi

C caput reclinet. Primùm itaque hoc considerare debemus, quòd non est acceptor Dominus personarum: est enim æquus iudex & iustus: sed pro qualitate morū rependat dilectionis affectum: & eum eligat, non qui verbis promptus deuotione piger, sed qui fuerit lingua tacitus, mente deuotus, de quo dicit Propheta: Tacitum faciens sapiens videberis. De illo autem qui petulanter loquitur, refert scriptura: Nō omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui fecerit voluntatem meam. Hinc ergo discimus, quòd ad Dominum non tam ore quàm corde clamandum est. Igitur Saluator noster qui cogitationes hominum sensúsque prouideat, audiens quidem vocis obsequium, mentis autem versutiam recognoscens, tali illum animali comparat, quod aliud voce indicat, aliud moribus operetur. Vulpes latratu canis resonat, dolo rapinā fraudis exercet. Tacentem ergo nec opinantem assumit. Ta- Proverb.17. Math.7.

D cebat quidem lingua, sed spiritu loquebatur. Intelligimus enim quàm deuotus fuerit, qui sicut ipse asseruit, patrem reliquit mortuum, vt vitę Dominum reperiret.

Et infrà.

Discutiamus itaque primò illius interpellationem, responsionémque Domini Saluatoris. Ait enim ille: Sequar te quocunque ieris. Prompta quidem, sed superba professio. Iturus enim erat ad passionem Dominus, descensurus ad inferos, ascensurus ad cælum, nunquid in omnibus illum potest fragilitas humana comitari? Stulta magis est ista præsumptio quàm religiosa confessio. Siquidem & Petro Apostolo dicitur à Domino, cum existimaret se sequi per omnia Saluatorem: Quò vado, non potes me modò sequi. Et cum pertinaciter insisteret, ac se ab eo nec morte diceret separandum, tanquam iactantiæ condemnatus audit quòd esset Dominū tertiò negaturus. Ita qui promittebat à cōfessione Christi

se nec

se nec morte diuelli, ab eius societate interrogatione ancillulæ separatur: & nisi modum statuens, tertio eum dixisset Dominum negaturum, forsitan sæpius interrogatus, frequentius denegasset. Quid ergo respondetur illi petulanti? Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, & Filius hominis non habet vbi caput reclinet.

Huius sequelæ exemplum patet: libro primo de Abraham. Require suprà, capite Abraham. Et lib. ij. eiusdem. Cap. 2.

Exiit Abraham quemadmodum loquutus est illi Dominus. Hinc ferunt gentiles septem sapientium sententiam: Sequere Deum: quasi inuentum suum, cum longè anterior, non dico Abraham, sed etiam Moses fuerit, per quem lex data est, dicens: Post Dominum Deum tuum ambulabis. Exiuit ergo Abraham: in quo non tam profectio eius, quàm animæ eius deuotio & mentis libertas exiuit de vinculis corporis, de illecebris delectationis.

SERMO. *Est efficax sermo Dei. Libro ij. Hexameron. Require suprà, capite Aqua. Et in sermone quarto de sacramentis. Require suprà, cap. Eucharistia. Et super Epistolam ad Hebræos, cap. quarto. Require suprà, capite Gladius: & infrà, cap. Verbum. Sermo scripturæ est multiplex, tamen ab vno fonte procedens. In tractatu de obitu Valentiniani.* Tom. III.

Sermo enim multorum sensuum & de diuersis scripturis abundans, sermo Angelorum, sermo Apostolorũ ac Prophetarum, quos vno velut corio Ecclesia sancta complectitur, malorum fluxus est granatorum.

Sermo noster requirit distingui, & modum proferendi. Libro j. de officiis. Cap. 22. Tom. I.

Et quoniam ad conseruationem decoris spectare diximus, vt sciamus in factis dictísve quis modus: prior autem ordo loquendi quàm faciendi est: sermo in duo diuiditur, in colloquium familiare, & tractatũ disceptationémque fidei atque iustitiæ. In vtroque seruandum, ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus & beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia. Absit pertinax in familiari sermone contentio: quæstiones enim magis excitare inanes, quàm vtilitatis aliquid afferre solet. Disceptatio sine ira: Suauitas sine amaritudine sit: monitio sine asperitate: hortatio sine offensione. Et sicut in omni actu vitæ id cauere debemus, ne rationem nimius animi motus excludat, sed teneamus consilij locum: ita etiam in sermone eam formulam tenere conuenit, ne aut ira excitetur, aut odium, aut cupiditatis nostræ, aut ignauiæ aliqua exprimamus indicia.

Et addit de quibus sermo debet componi. Cap. eod.

Sit igitur sermo huius de scripturis maximè. Quid enim magis nos oportet loqui, quàm de conuersatione optima, adhortatione obseruationis, disciplinæque custodia? Habeat caput eius rationem, & finis modum. Sermo enim tædiosus iras excitat. Quàm verò indecorum, vt cum omnis confabulatio habere soleat incrementum gratiarum, habeat næuum offensionis. Tractatus quoq; de doctrina fidei, de magisterio continentiæ, de disceptatione iustitiæ, de hortatione diligentiæ, nõ vnus semper, sed vt se dederit lectio, nobis & arripiendus est, & vt possumus, prosequendus, neque nimium prolixus, neque citò interruptus, ne vel fastidium derelinquat, vel desidiã prodat atque incuriam. Oratio sit pura, simplex, dilucida atque manifesta, plena grauitatis & ponderis: non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.

Et adiungit quæ sint cauenda in sermone. Cap. 23.

Multa præterea de ratione dicendi dant præcepta seculares viri, quæ nobis prætereũda arbitror, vt de iocandi disciplina. Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula. Quoniam quæ in scripturis sanctis non reperimus, ea quemadmodum vsurpare possumus? Cauendum est etiam in fabulis, ne inflectant grauitatem seuerioris propositi. Væ vobis qui ridetis, quia flebitis, Dominus ait: & nos ridendi materiam requirimus, vt hîc ridentes illic fleamus? Nõ solùm profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror. Lu. 6.

De ipsius sermonis ornatu vel decôre. Eodem libro. Cap. 47.

Accedat tamen suauis sermo, vt conciliet sibi affectũ audientium, gratúmque se, vel ciuibus, vel si fieri potest, omnibus præbeat: neque adulantem se, neque adulandum cuiquam exhibeat. Alterum enim calliditatis est, vanitatis alterum.

Sermo debet sic attendi, ne peccemus in ipso. Libro de Noë & arca. Require suprà, capite Sanguis. Sermo assimilatur cibo. Libro de bono mortis. Vide suprà, cap. Cibus. Sermoni mens dominatur: & in sermone mens cognoscitur. Lib. ij. de Abraham. Cap. 1.

Domus mentis prolatum verbum est. Sicut enim paterfamiliàs habitat in domo sua, & in potestate habet quemadmodum regat domum suam: ita etiam mens in sermonibus nostris habitat, & gubernat verba nostra, & vis eius ac disciplina in sermone elucet. Et bonus paterfamiliàs à primo vestibulo domus æstimatur: ita etiam de sermonibus nostris mens nostra perpenditur. Denique etiam modulum vocis pulsat & reuocat.

Sermo bonus quàm sit vtilis & necessarius. Libro primo de Iacob & vita beata, in princip. Tom. eodem.

Necessarius ad disciplinam bonis omnibus sermo plenus prudentiæ, & mens rationi intenta præcurrit virtutibus, passiones coërcet. Docibilis enim virtus. Denique studio & discendo quæritur, dissimulando amittitur. Alioquin nisi bonus sermo necessarius esset ad correctionem, nunquam lex diceret: Non adulterabis: Sed quia nudus sermo ad monendum vtilis, ad persuadendum infirmus est, ideo adhibenda rationis est recta consideratio, vt quod sermo bonus præscripserit, ratio plenius tractata persuadeat. Non enim seruili ad obediendum constringimur necessitate, sed voluntate arbitra, siue ad virtutem propendimus, siue ad culpam inclinamur. Et ideo nos, aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas reuocat ratione sequuta. Exod. 20.

Sermo verò malus qualiter debeat audiri. In tractatu de secunda interpellatione Iob. Require infrà, cap. Taciturnitas. Sermo prædicatoris debet esse dulcis, vt persuadeat: austerus, vt corrigat. In Epistola prima ad Constantium. Lib. 7. Epist. Epist. 44. Tom. III.

Quicunque colligit de montibus aquam, atque ad se trahit, vel haurit è fontibus, & ipse rigat sicut nubes. Imple ergo gremium mentis tuæ, vt terra tua humescat, & domesticis irrigetur fontibus. Ergo qui multa legit & intelligit, impletur: q fuerit impletus, alios rigat. Ideóq; scriptura dicit: Si impletæ fuerunt nubes, pluuiam in terram effundent. Sint ergo sermones tui profluí, sint puri & dilucidi, vt morali disputatione suauitatem infundas populorum auribus, & gratia verborum tuorum plebem demulceas, vt volens quò ducis sequatur. Quòd si aliqua vel in populo, vel in aliquibus contumacia vel culpa est, sint sermones tui huiusmodi, vt audientem stimulent, compungant malè conscium. Sermones enim sapientum tanquam stimuli. Stimulauit & Dominus Iesus Saulum, cum esset persequutor. Quàm salutaris fuerit stimulus, considera: qui ex persequutore Apostolum fecit, dicendo: Durum est tibi, vt aduersus stimulum calces. Sunt etiam sermones sicut lac, quos infudit Paulus Corinthiis. Qui enim fortiorem cibum epulari non queunt, succo lactis ingenij sui exercent infantiam. Eloquia tua plena intellectus sint. Vnde & Salomon ait: Arma intellectus labia sapientis. Et alibi: Labia tua alligata sint sensu, id est, fulgeat sermonum tuorum manifestatio, intellectus coruscet, & alloquium tuum atque tractatus aliena non indigeat assertione, sed sermo tuus velut armis suis sese ipse tueatur, nec vllum verbum tuum in vanum exeat, & sine sensu prodeat. Est enim alligatura quæ constringere solet animorum vulnera, quam si Ecclesiast. 11. Act. 9.

quis reiicit, desperatam sui prodit salutem. Et ideo circa eos qui graui vlcere vexantur, vtere oleo sermonis, quo foueas mentis duritiam: Appone malagma, adiunge alligaturam præcepti, vt vagos & fluctuãtes circa fidem, vel erga disciplinæ obseruantiam, nequaquam soluto animo & remisso vigore patiaris perire. Admone igitur plebem Domini atque obsecra, vt abundet in operibus bonis, renuntiet flagitiis, non accendant flammarum incendia, non dicam in sabbato, sed in omni tempore, ne comburat corpus suum fornicatio, & immunditia non sit in Dei seruulis, quia immaculato seruimus Dei Filio. Nouerit vnusquisque se, & vas possideat suum, vt subacto quodam sui corporis solo, fructus expectet debitos. Nec spinas & tribulos ei terra sua germinet, sed dicat & ipse: Terra dedit fructus suos: atque in hac dumosa quondam passionum fragilitate insitiua virtutum efflorеant.

Vnde talis sermo debet esse virtuosus: quod est à bonitate vitæ, & ab infusione gratiæ. Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu secundo. Tom. IIII.

Ita verbum cognoscere maius opus esse quàm ministrare, Diuinæ authoritate sententiæ definitur. Sed fortasse dicat aliquis dictum esse ab Apostolo, quia non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Scriptum non nego: sed in quo sermone cognosce: nempe quem efflatus effuderit, qui audientibus sermo prodesse non possit, qui sine ostensione fit spiritus atque virtutis. Hunc sermonem Paulus non dignatur cognoscere: Vult enim magis virtutem sermonis agnoscere. Denique nolebat talem suũ Apostolus esse sermonẽ, qui in infirmitate veniebat, vt alios saluos faceret, & fortiores in timore & tremore, vt timentes nihil metuerent, nisi Dominum Iesum, trementes pacem eius, tranquillitatémque seruarent. Audi ergo qualem Apostolus sermonem habebat. Et sermo, inquit, meus, & prædicatio mea, non in persuasione sapientiæ verborum, sed in ostensione spiritus & virtutis: quia fides non forensi sermone sapientiæ, sed in ostensione spiritus, sed Dei virtute firmatur. Ergo in sermone sanctorum virtus est: in sermone autem forensi isto ac prophetico vanitas mundi. Virtutem autem esse in sermone sanctorum, etiam iste Propheta te doceat, qui ait: Dominus dabit sermonem euangelizãtibus virtute multa: hoc est, vt multa possint virtute Euangelium prædicare. Probatum est ergo quòd in Euangelij prædicatione sit virtus. Prædicatio Euangelij autẽ sermo sanctorum est. Ita dubium non residet quin in sancto sermone sit virtus.

(Margin: 1. Corinth. 4. — 1. Corinth. 2. — Psal. 69.)

Sermo talis etiam cautè debet terminari. Libro x. super Lucam, loquens de seipso, quòd esset ad finem huius commentarij. Cap. 27. Tom. V.

Quo loco ne quem spinosæ interpretationis in fine offendat asperitas, vbi suauia fortè præsumpta sunt, æstimate iam nos cõplendi sermonis vela submittere, quoniam ad portum venimus: & nauis quæ cursu concito maria transmeauerit, vbi litori cœperit appropinquare, latentia cautium cursu perstringit infracto. Ergo ne tanquam inerti gubernatori in arenis litoris sermo mihi hęreat, tanquam vada cæca legam, lætandum iter quàm præcipitandum arbitror, quo minus rimosa nobis fatiscat oratio.

SERO. *Serò plura habet signnifita, quia tarditatem temporis, & primam partem noctis significat. Libro x. super Lucam.* Cap. 28.

Serò autem & horam signat in occasum Diei, & cuiusque rei significat tarditatem: Quomodo si dicas, Serò mihi suggestum est, id est, tardé. Serò venit, id est, qui post præstitutum tempus aduenit: licet mane sequenti die venerit, serò est tamen, vbi agendi tempus emensum est. Est & serò tempus noctis profundum, vt si dicas: Serò ad lucubrandum surrexi, id est, non vespertino tempore, sed profunda nocte surrexi.

SERPENS. *Quare hoc nomine vocatur. Libro quinto Hexameron.* Cap. 14. Tom. III.

Sanè cum & coluber lubricus omnésque serpentes (ideo enim serpendi nomen est inditum, quia non possit ambulare, sed serpere) dracones quoque simili modo vt pisces, plerique sine pedibus sint, nullũ auium genus pedum officio caret.

Serpentes Deus creauit ad nostram correptionem, vt plus timeremus venenum peccati, quàm cuiuslibet animalis. Libro sexto eiusdem. Cap. 6.

Nec quisquam hoc reprehendat, quod creator serpentes creaturis suis aliáque vel animantium, vel herbarum genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hæc ad correptionem nostram, non ad deformationem. Nanque ignauis, aut infirmis, aut impiis, plerũque offensioni, atque terrori sunt, aliis vsui. Ita sunt hęc vt pędagogi paruulis. Amari videntur, acerbi & molesti, formidabiles verbere, libertatem lasciuiendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles annos ne luxu defluant, terrore constringunt: ideóque horum austeritate frugi euadunt, sobrij, continentes, laudi magis quàm ludo dediti. Vides quid terribilia illa flagella proficiãt? Sic & serpentes flagella sunt eorum, quibus infirma animi ætas, & quædam puerilis mentis est virtus: cæterùm fortioribus nocere non possunt. Denique confidenti in Domino dictum est: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Paulum momordit vipera, & putabant eum quasi peccatorẽ vix de naufragio seruatum veneno esse moriturum: sed postea quàm inuiolabilis permansit, excussa in ignẽ vipera, plus apud intuentes venerationis inuenit. Sed & ipse Dominus ad omnes ait: Qui crediderit & baptizatus fuerit, hic saluus erit: Qui verò nõ crediderit, condemnabitur. Signa autem credentium hæc dixit fore, vt serpẽtes manu mulceant, venena his atque omne mortiferum etiamsi biberint, nocere non possint. Tua igitur tibi magis incredulitas ò homo, quàm venena metuenda serpentium sunt. Time igitur illa, vt saltem dum formidantur illa, ad fidẽ te prouocare possint. Quòd si Deum non times, vel vltricia perfidiæ venena formides.

(Margin: Psalm. 90. — Act. 28. — Mar. 16. — Matth. 7.)

Et ideo serpens dicitur fuisse in Paradiso. Libro de Paradiso. Require suprà, capite Diabolus. Serpentes dicuntur reptilia, maximè aquatici, quia pedibus carent. Lib. v. Hexameron. Cap. 2.

Producant aquæ reptilia animarum viuentium. Scimus reptilia dici genera serpentũ, eò quòd super terram repant: sed multò magis omne quod natat, reptandi habet vel speciem vel naturã. Nam etsi in profundum qui se demerserint, aquam videantur findere, tamen cum supra innatant, repunt toto corpore, quod trahunt super quædam dorsa aquarum. Vnde & Dauid ait: Hoc mare magnum & spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus. Quinetiam cum pleraque pedes habeant, & ambulãdi vsum, eò quòd sint amphibia quę vel in terris, vel in aquis viuant, vt sunt phocæ, crocodili, equi fluuiales, quos hippopotamos vocant, eò quòd hi generentur in Nilo flumine: tamen cum in alto aquarum sunt, non ambulant, sed natant: nec vestigio vtuntur pedis ad incedẽdum, sed tanquam remo ad reptandum. Siquidem & nauis acta remis labitur, & aquas sulcat carina.

Serpens etiam habet contrarium sibi venenum, quia vt dicit libro eodem.

Rubi folia superiacta serpenti, interimunt eum.

Serpens reparat sibi visum. Libro sexto eiusdem, capite quarto.

Serpens quoque partu fœniculi cæcitatem repellit exceptam. Itaque vbi oculos obduci sibi senserit, nota remedia petit, nec fraudatur effectu.

Propterea serpentem præcipimur in aliquo imitari. Libro de fuga seculi. Cap. 7. Tom. I.

Ipse Dominus Iesus peccatum donauit, authorem eius

eius distulit, vt esset per quem iusti probarentur. Etenim quia malum Deus non fecit, sed & nequitia diaboli inseruit, vindictam Deus distulit, vt ab ipsis quos deceperat diabolus vinceretur. Exercentur ergo decepti, vt & pretium luant facilitatis, & sumant studia virtutis, industriam cautionis. Vnde ait: Estote astuti vt serpentes. Quare sicut serpentes? Vt & ille spolietur suo: & qui alios exuere voluit, amittat quæ sunt ipsius, non venena, sed merita naturæ. Matth.10.

Clarius explicat quomodo serpentem imitari debeamus: In tractatu super Psalmum xxxvij. exponendo Psalmi titulum. Tom.IIII.

Quàm multa itaque salubria sunt, quæ noxia perfunctoriè iudicantur? De ipsa terra sumamus exempla. Serpens alit venenum, morsus noxios habet, vulnerat carnem, sed in ipso quoque eius veneno antidotum reperies si requiras. Denique caro eius exuritur, cuius puluere theriaca conficitur, qua veneni vis consueuit hebetari, vt nocere non posit. Non terra ergo in vitio, quæ serpentem generat: sed ille qui nescit cauere serpentem. Ipse serpens potest tibi prodesse, si intelligas: imò si medici præcepta non spernas, imitandum disce, quem putas esse fugiendum. Estote, inquit, astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbæ: Serua caput tuum sicut serpens: etsi laceratus toto corpore fueris, reuiuisces. Caput tuum Christus est, quia caput ipse est viri. Si seruâris fidem, etsi mortuus fueris sicut serpens, & tu resurges. Imitare serpentem, qui exteriorem suum exuit, vt renouetur interior. Imitare serpentem, qui venenum suum euomit. Beatus & tu, si cogitationes tuas malas euomas, & malitiæ tuæ venena deponas. Celebris sermo est, & scriptorum authoritate robustus, serpentem aquis appropinquantem sibilo sibi fœminæ anguis sponsare concubitus: illam propriæ consulentem saluti, ea spondere lege petitos coitus sui vsus, si serpens venenum euomat, captúmque obedire iussis arma deponere, ac proprij more conuentus, caput ori eius inserere, atque vbi calescere cœperit consuetudo, seu naturæ quadam violentia, seu libidinis ardore fœminam stringere ora, morsúsque libidinis osculis premere, atque ita caput serpentis abscindi. Nónne in natura serpentis mysterium fidei recognoscis? Serpens ille Paradisi prior fœminā ad culpæ adulterium prouocauit: sed vbi venenum eius effusum est in hunc mundum, soboles illius fœminæ circunuentionem parentis, & fraudem vlta serpentis, armis eum suis exuit, & caput illius amputauit. Quòd si venena præualuerint, & peccatum in quo est aculeus mortis irrepserit, vtere medicorum exemplo, vt tibi serpens vel serò moriatur. Conteras eius venenum, corpúsque comminuas, & admixtum salutaribus succis noueris temperandum, vt non solùm vim suam & virus amittat, sed etiam fiat remedium de veneno. Moritur autem tibi serpens ille intelligibilis, si tu moriaris peccato, & tibi tua peccata moriantur: Sic conteritur eius venenum, si te tua facta compungant: Sic omne virus eius aboletur, si bonis operibus tegas, & fidei † confessione temperes crimen admissum. Mat.10. 1.Corinth.11. † Aliàs, fideli

Serpentis etiam similitudinem Christus habuit. Libro super Beati immaculati, versu secundo. Require suprà, capite Ceruus. Et libro nono super Lucam. Tom.V.

Estote astuti sicut serpentes: Quem locum plerique accipiunt, quia serpente suspenso, Christi crux annuntiata est, quòd serpentinum nequitiæ spiritalis virus aboleret: videatur astutus ita debere esse sicut Christus: simplex sicut spiritus. Imitare & tu serpentem illum, qui caput semper custodiat, lethale vulnus excludat. Mat.10.

Vnde serpens in eremo, Christum figurabat in ligno. Libro primo de Apologia Dauid. Tom.IIII.

In figura æneus serpens tanquam confixus cruci: quia verus crucifigendus generi annuntiabatur humano: qui serpentis diaboli venena vacuaret. In figura maledictus: in veritate autem, qui totius mundi maledicta deleret.

Serpens significat diabolum propter multa. Require suprà, capite Diabolus. Vnde de serpentis maledictione, loquitur libro de Paradiso. Require suprà, capite Adam. Et capite Delectatio. Significat etiam voluptatem vitiosam. Ibidem. Vide suprà, capite Delectatio. Et in Epistola quarta, ad Sabinum, circa medium. Lib.6.Epist. Epist.42. Tom.III.

Ideóque præcepit homini, ab omni ligno quod est in Paradiso gustandum: de ligno autem scientiæ boni & mali non esse gustandum. Sed quia creatura omnis passioni obnoxia, ideo delectatio sicut serpentino illapsu humanis irrepserit affectibus. Itaque non immeritò sanctus Moses delectationem serpentis figurauit similitudini. Prona est enim in ventrem, sicut serpens: non pedibus incedens, aut vllis eleuata cruribus, sed sinuoso flexu totius velut corporis sui lubrica. Ei terra cibus est, sicut serpenti: quoniam escam nescit cælestem. Corporalibus enim pascitur, atque in varias mutatur species cupiditatum, & tortuosis strangulatur anfractibus. Venenum habet in dentibus, quibus vnusquisque se euiscerat luxuriosus, heluo interneccat, abliguritor perimit. Quantos ruperunt vina, dissoluit ebrietas, distendit cruditas? Nunc intelligo qua causa Dominus Deus insufflauit in faciem hominis. Ibi enim sensus omnis. Ibi sedes atque illecebra delectationis, in oculis, auribus, naribus, atque in ore: vt sensus nostros aduersus delectationem fortiores faceret. Hæc igitur nobis sicut serpens astutiam infudit. Nō enim delectatio, sed labor, & diuturna meditatio cum Dei gratia dat perfectam prudentiam. Tamen quia serpentis fraudibus inuoluta est humani generis hæreditas, in eo astutiam serpentis sequamur, vt caput nostrum non proiiciamus in pericula, sed præ cæteris integrum custodiamus. Caput autem nostrum Christus est. Hoc maneat incolume, vt serpentis venena nobis non possint nocere. Bona est enim sapientia cum hæreditate, id est, cum fide: quoniam est hæreditas credentibus in Dominum. 1.Corinth.11.

Signat insuper malitiam criminosam. Libro de fuga seculi. Vide suprà, capite Malitia: Et capite Fulgur. Et adiungit: Cap.7. Tom.I.

Non enim ita circa illum, sicut circa te soluta est sententia. Nam Christi gratia, quæ te resoluit, illum astrinxit. Manet enim maledictio directa in serpentem propter tuam deceptionem. Sic enim dictum est ad eum: Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. Omnium enim inimicus est communis, qui fuit hostis bonorum: & pro iis damnatur, quos adhuc nō læserat: quoniā qui hominem læsit, cui omnia illa subiecta sunt, læsit omnia. Communem etenim legem soluit, qua & ipse homini cum cæteris subditus est. Ideo communi odio atque execratione omnium maledictio eius oneratur. Genus autem damnationis non mors, sed pœna diuturna est. Super pectus, inquit, tuum & ventrem ambulabis. Premenda enim fuit noxia conscientia, & proterenda malitia, fraudulentúmque secretum tanquam à Dei facie relegādum: simul ostenditur quòd terrena malitia sit, quæ in terram recurruetur. Denique addidit, Et terram edes omnes dies vitæ tuæ. Describi quidem his natura serpentis videtur, sed magis omne malitię vas describitur. Omnis serpens improbitatis qui in ventrem se deiicit, atque intra se venenum suum claudit, & intus in pectore suo voluit, cogitationibus suis lubricus & super fraudes suas ambulans, suis dolis seipse implicans, mouens semper atque exagitans sua venena cum cogitat, ventrem quoque, hoc est, seminarium cordis sui proterens. Vnde Dauid pulchrè ait: Alienati sunt peccatores ab vtero, errauerunt à ventre, loquuti sunt falsa: Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obstruentis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici cum incantatur à sapiente. Propter hoc etiam illud pulchrè dictum videtur, quod in Genes.3. Psal.57.

libro Prophetico legimus: Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo: quia ibi eſt malitia, vbi debet eſſe innocentia. Et illud plus laborat, quod in nobis debet eſſe tranquillius: atque id nequitiæ veſtigiis proculcatur, ſtimulatur vnguibus, proceſſu quodam improbitatis incrementóque concutitur, vbi eſt genitale ſeminarium poſteritatis æternæ. Videtur quidem hoc ad id eſſe referendum quod dolebat, periiſſe quos creauit filios, & ſuſcepit. Sed multò magis quòd in ventre ſuo verbi ſeminarium non habebant. Ideo ventrem ſuum dicit, quaſi pretioſiſsimum. Pretioſus enim vterus mentis eſt, in quo fœcunda ſeges conſiliorum verbi ſemine pullulare conſueuit, & vitæ totius ſolent atque virtutum ac diſciplinarum quædam membra formari. Sed vt reuertamur ad propoſitum, quòd malitiam Deus reprimendam, interímque abolendam putauerit, ait ad ſerpentem: Et inimicitias ponam inter te & inter mulierem, & ſemen tuum & ſemen illius: Ipſa tibi ſeruabit caput, & tu illius calcaneum. Vbi inimicitiæ ſunt, diſcordia eſt, nocendíque ſtudium: vbi nocendi ſtudium, ibi malitia ponitur. Ergo diſcordia inter ſerpentem & mulierem, diſcordiæ malitia ſubeſt. Non eſt ergo ſublata malitia. Denique ſeruatum eſt ſerpenti vt calcaneum mulieris & ſeminis eius obſeruet, quo noceat, & venenum ſuum infundat. Non ergo ambulemus in terrenis, & ſerpens nobis nocere non poteſt. Sumamus Euangelium calciamentum, quo venenum ſerpentis excluditur, morſus eius hebetatur, vt ſimus calciati pedes in Euangelium. Et fortaſſe Moſes ideo iubetur ſoluere calciamentum pedum ſuorum, vt ſumeret calciamentum Euangelij: vel quia non Moſi, id eſt, non Prophetis, ſed Apoſtolis prædicatio Euangelij debebatur.

Hierem. 4. — Geneſ. 3.

Signat etiam Antichriſtum. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Vide ſuprà, cap. Antichriſtus.

Tom. III. SERVITVS ET SERVVS. *Seruitus proceſſit à culpa, & libertas ab innocentia. Lib. de fide reſurrectionis.* Spiritalia à nobis non carnalia opera flagitantur. Quod enim carnale, ſeruile eſt: quia animo caro ſeruit. Liberum innocentia facit, culpa vernaculum.

Cap. 4. Tom. IIII. *Probat ſeruitutem à culpa veniſſe. Libro de Ioſeph: Vbi præmittit Chriſtum pro nobis fuiſſe ſeruum factum.*

Quomodo autem non & ille ſeruus, qui ſubditus libidini eſt? Primùm ſuis ardet incendiis, & peccati ſui facibus exuritur. Quibus rectè dicit Propheta: Ambulate in lumine ignis veſtri, & in flamma quam accendiſtis. (Iſa. 50.)

Et quia peccatum introduxit ſeruitutem, ideo peccator non poteſt propriè dominus eſſe. Super Epiſtolam ad Coloſſenſes, capite quarto. Require ſuprà, capite Dominus. Iure ſeruus eſt, qui neſcit regere vel dominari, imò ſibi expedit ſapientem habere dominum. Libro ſecundo de Iacob & vita beata. (Cap. 3. Tom. IIII.)

Etenim qui imperare non poterat & alterum regere, ſeruire debebat, vt à prudentiore regeretur. Neque enim fuit ſancti Patriarchæ vt filium ſuum degeneri conditione ſeruitutis addiceret, ſed vt bonus pater cum duos haberet filios, vnum intemperantem, prudentem & ſobrium alterum, vtrique conſuleret. Intemperanti præfecit ſobrium, & inſipientem prudenti ſtatuit obedire: quia inſipiens nō poteſt voluntarius virtutis eſſe diſcipulus, nec perſeuerare in ſtudio, quia ſtultus ſicut Luna mutatur. Meritó que ei libertatem proprij negauit arbitrij, ne velut nauis in fluctibus ſine gubernatore fluitaret: ſed ſubdidit eum fratri, ſecundum quod ſcriptum eſt: Seruit enim imprudens prudenti. Rectè ergo eum ſubdidit, vt regentis imperio ſuum melioret affectum. Ideo ait: Super gladium tuum viues, & ſeruies fratri tuo. Domina eſt enim pietas crudelitatis, & manſuetudo duris motibus præſtat. Seruit omnis qui authoritatem puræ non habet conſcientiæ. Seruit quicunque vel metu frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exaſperatur, vel mœrore deiicitur. Seruilis enim omnis eſt paſsio: quoniam qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati: & quod peius eſt, multorum ſeruus eſt: qui ſubiectus eſt vitiis, multis ſe dominis addixit, vt ſeruitio ei exire vix liceat. At verò ille qui voluntatis ſuæ arbiter eſt, iudex conſilij, interpres arbitrij, qui coërcet corporeæ appetentiam paſsionis, qui ea quæ agit, bene agit, bene autem agens rectè agit, & qui rectè agit, inculpatè & irreprehenſibiliter agit, habens ſuorum actuum poteſtatem, is profectò liber eſt. Nam qui omnia prudenter agit, & ità viuit vt vult, is ſolus eſt liber. Non conditio fortuitum ſeruum facit, ſed probroſa inſipientia. Denique famulus prudens regit dominos ſtultos: & proprij ſerui domini fœnerabunt. Quid fœnerabunt? non vtique pecuniam, ſed ſapientiam, ſicut & lex dicit: Fœnerabis gentibus multis, tu autem mutuum non accipies. Fœnerabit enim Iudæus proſelyto Diuinæ legis oracula: ſed quia ipſe legis myſteria videre non potuit, & quæ habebat neſciuit oracula: qui literam fœnerabat gentibus, nunc ab his ſpiritalis doctrinæ gratiam mutuatur: meritóque ſubiectus eſt ſeruituti, quoniam qui mutuatur, ſeruus eſt, quaſi addictus fœnori creditoris.

Eccleſiaſt. 27. — Prouerb. 11. — Ioan. 8. — Deuter. 15.

Probat autem pluribus rationibus ſtultum eſſe naturaliter ſeruum, ſapientem naturaliter dominum: In Epiſtola tertia ad Simplicianum. Require ſuprà, capite Libertas & Liber. Ex hoc vir perfectus nunquam eſt ſeruus, nec de ſeruitutis conditione triſtatur. Libro primo de Iacob & vita beata. Require ſuprà, capite Dignitas. Ratio huius eſt, quia ſeruitus temporalis non impedit ſalutem: quod probat exemplo Ioſeph. Libro ſuper Beati immaculati, litera duodecima, verſu quarto. Require ſuprà, capite Aduerſitas. Seruitus inſuper interdum vtilis eſt: quod diffusè deducit in Epiſtola tertia ad Horontianum. (Lib. 5. Epiſt. Epiſt. 20. Tom. III.)

Rectè dicitur, State, & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Non dixit: Nolite ſeruire: ſed nolite iugo ſeruitutis contineri. Eſt enim grauius iugum ſeruitutis, quàm ſeruitus. Denique Iſaac filio ſuo Eſau petenti benedictionem, ait: Ecce ab vbertate terræ erit tibi benedictio, & à rore cæli à ſummo: & ſuper gladium tuum viues, & ſeruies fratri tuo. Erit autem cum depoſueris, & ſolueris iugum illius à collo tuo. Quomodo iſtud conuenit vt ſeruiat, cum ſoluerit iugum fratris à collo ſuo, niſi diſtantiam eſſe intelligamus ſeruitutis? Quæ igitur ſit differentia, ipſa nobis exponat lectio. Bonus Iſaac: & bonus nobis, qui ſecundum ipſum in libertatem naſcimur: & bonus pater vtrique filio. Denique quod vtrunque diligeret, circa alterum affectu probauit, circa alterum benedictione. Seniori enim filio dixerat vt cibum deferret ſibi, & acciperet benedictionem: ſed dum ille moram facit, & cibum agreſtem, & forenſem requirit, frater iunior domeſticum detulit ex ouium grege. Bonus cibus omnium eſt Chriſtus: bonus cibus eſt fides, cibus ſuauis miſericordia, iucundus cibus gratia. Hos cibos epulatur populus Eccleſiæ. Bonus cibus Spiritus Dei: bonus cibus peccatorum remiſſio. At verò ille prædurus cibus, rigor legis, terrórque pœnarum. Agreſtis cibus obſeruantia literæ, potius quàm gratia indulgentiæ. Denique ille populus ſub maledicto, nos in benedictione. Velox cibus fides: propè eſt enim verbum in ore tuo, & in corde tuo: tardior cibus legis. Denique dum lex expectatur, populus errauit. Contulit igitur benedictionem pater impigro & fideli filio: ſed quia bonus pater erat, ſeruauit & ſeniori filio benedictionem, vt eum ſeruum faceret fratris ſui: non quò familiam ſuam degeneri vellet ſeruituti addicere, ſed quia is qui regere ſe non poteſt & gubernare, ſeruire debet & ſubditus eſſe prudentiori, vt eius regatur conſilio, ne ſua ſtultitia præcipitetur, & labatur temeritate. Pro benedictione igitur huiuſmodi confertur ſeruitus. Denique inter bona annumeratur, inter collatam terræ vberta

vbertatem & rorem cæli à summo. Sed quia dixerat, Super gladium tuum viues: ne ei fortitudinis aut potestatis noceret præsumptio, addidit: Seruies fratri tuo: vt carnis fructus vberes, & Diuinæ gratiæ rorem adipiscaris, & eum sequaris qui te suo gubernaculo regat. Sed tunc erit istud, cum deposueris iugum eius à collo tuo: vt voluntariæ seruitutis mercedem habeas, non iniuriam subeas necessitatis. Inhonora enim huiusmodi seruitus, quæ necessitate cogitur: honorata autem quæ pietate defertur. Vnde Apostolus: Si volens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus, dispensatio mihi credita est. Melius vtique mercedis pręmium, quàm dispensationis obsequium est. Nos igitur non contineamur seruitutis iugo, sed charitate spiritus seruiamus, quia dicit Apostolus: Per charitatem spiritus seruite inuicem. Timor legis est, charitas Euangelij. Denique initium sapientiæ timor Domini: Plenitudo autem legis charitas. Tamen & ipsa lex dicit: Et in hoc verbo omne mandatum instauratur: & in isto vno, inquit, sermone impletur, Diliges proximum tuum: Hoc est ergo quod proposuimus, quia etsi ex lege seruitus, tamen secundum legem libertas. Charitas enim libertatis, timor seruitutis est. Est igitur & charitas legis, & seruitus charitatis.

Cap.6. Tom.IIII. *Inueniuntur tamen serui iuuenes & mali, quorum conditio quantò vilior, tantò periculosior. Libro de Ioseph: vbi loquitur de eunuchis.*

De istis verò spadonibus quid dicam, qui exemplum debent esse spadonibus cæteris, quòd status eorum fragilis ac tenuis, & in voluntate regia spes omnis, quibus leuis offensa summum periculum fit: secundæ autem res vile ministerium?

Cap.eod. *Et probat quod dixerat de malis seruis & eorum periculis. Eodem libro.*

Quid rogas seruulum Christi? cur Deum negas? Inebriare iam non vino, sed sancto Spiritu. Recordare quid passus sis, cum quo dormisti somnum tuum, & somniasti somnium: Et ipse præpositus erat, & præpositus epularum regis, quæ ad opus pistorium pertinebant: Sublimem se esse credebat, quia in potestate habebat panem regium: nesciebat multos anfractus esse huius potentiæ. Minabatur aliis, ipse mox supplicio dedendus extremo: nec audiuit eum, qui licet seruulus Domini, tamen loquebatur oraculum, quòd ipsius regis iussu, de quo sibi plurimum blandiebatur, caput amissurus esset, esca auibus derelinquendus. Vel hoc te exemplum reuocare debebat, vt perfidiæ non crederes. Sunt & alia exempla de fastu & fragilitate ministrorum regalium, quæ posterioris temporis historia habet. Et Doeg præpositus erat: & præpositus animalium regis, adde si placet, mulorum: hoc est spadonum animalium. Hic quoque sacer dotem Domini detulit, & regem fraude commouit in sacerdotis periculum, & hic Syrus erat. Num mentior, quando & patriæ facta conueniunt? Aman quoque à cubiculo regis & ipse præpositus, dum inuadere Ecclesias Domini improba temeritate contendit, populúmque fidelem spoliare & persequi, grauibus sacrilegia supplicijs expendit.

Tom.V. *Seruitus tamen mala est triplex, scilicet, causa ætatis, vt in paruulis: causa religionis, vt in Iudæis & incredulis: & causa culpæ, vt in peccatoribus cæteris. Super Epistolam ad Galatas, capite quarto.*

Dico autem quòd quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum dominus sit omnium, sed sub curatoribus & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre. Verum est, quia ius patres ordinauerunt, & vsque ad quam ætatem subiectus debeat esse adultus: statuerunt ita, vt quandiu paruulus est, libertate sua vti non posit, neque dominari quasi hæres: sed similis propè seruis in conditione est curatorum vel actorum. Hoc exemplo probat eos qui sub lege fuerunt paruulos fuisse

A circa meritum: nec libertatem habuisse, quia in conditione legis erant subiecti causa peccati. Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis huius mundi eramus subiecti. In elementis, neomenias signat & sabbatum. Neomeniæ enim dies lunares sunt, quos obseruant Iudæi: Sabbatum verò, dies requietionis. Antè quàm veniret ergo promissio, id est, donum gratiæ Dei, & purificans iustificaret credentes, quasi imperfecti & paruuli per legem Dei, subiecti eramus conseruis quasi pædagogis. Libertas enim nostra obnoxia erat causa peccati. Nihil tamen de elementis sperabant Iudæi sicut & Pagani: sed & creatorem Deum venerabantur in creatura.

Seruitus tamen peccati est vilissima. Super Epistolam ad Romanos, capite sexto. Require suprà, capite Fructus.

B *Seruitus autem legalis vel temporalis apud Christum non despicitur, sed æqualiter cum libertate accipitur: & ipsi Christo seruire bonum esse probat. Libro tertio de viduis, parte prima.* Tom.I.

Nullum ergo ad commendationem hominis conditio affert impedimentum, nec dignitas prosapiæ meritum, sed fides affert. Siue seruus, siue liber, omnes in Christo vnum sumus. Et vnusquisque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino. Nec seruitus derogat, nec libertas adiuuat. Vide ad eam rem quàm nihil in conditione momenti sit. Seruus, inquit, vocatus es, non sit tibi curæ. Qui enim vocatus est à Domino seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vide inquam, vim Apostoli. Plus putatur dedisse ei qui seruus, quàm ei qui liber vocatus est: Ex seruo enim libertus Christi fit, ex libero seruus. Sed nulli plus dedit, verum vtrique æqualem mensuram diuisit. Apud Christum enim seruitus & libertas æqua lance penduntur: nec vllo discerniculo bonæ seruitutis, & libertatis merita diuiduntur, quia nulla maior est di-
C gnitas, quàm seruire Christo. Denique Paulus seruus Christi Iesu. Hæc enim seruitus gloria est, in qua gloriatur & Apostolus. An non summa gloria est, quando tali pretio æstimati sumus, vt sanguine Domini redimeremur? Roman.1.

Seruitutem prædictam non aufert Christiana religio, sed ordinat & regulat ipsam. Super Epistolam ad Ephesios, capite sexto. Require suprà, capite Dominus. Seruus Christianus propter hoc debet esse fidelis domino suo, quia a Christianismo inducitur vt sit iustus & prudens: & ideo seruus Christianus liber est, quia, vt dictum est, insipientia & culpa propriè seruum facit. Super primam ad Corinthios, capite septimo. Tom.V.

Vnusquisque in ea vocatione, in qua vocatus est, in ea permaneat. Hoc firmat quod suprà dixit. Seruus vocatus es, non sit tibi curæ, sed etsi potes, liber fieri, magis vtere. Hortatur vt bene seruiens de Dei timore carnali domino, dignum se faciat libertate, ne audiens for-
D tè, Seruus vocatus es, non sit tibi curæ: negligentior esset circa bonos actus carnalis domini, & doctrina Christi blasphemaretur, & nec ille Deũ promereretur, quia in his terrenis bene seruiens, meritum sibi collocat apud Deum, quia dixit Dominus: Qui in minimo fidelis est, & in magno. Qui enim in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini. Ereptus enim peccatis, quæ verè seruos probant, libertus fit. Hic enim omnino seruus est, qui imprudenter agit: sicut & veteribus placuit, qui omnes sapientes liberos appellârunt, imprudentes autem omnes seruos. Vnde Salomon, Seruo, inquit, sapienti liberi seruiunt. Hic ergo, qui credit, etsi seruus sit ad tempus, quia rem facit prudentem, vt credat in Christum, libertus fit Domini. Si enim peccata seruos faciunt, sicut Cham filius Noë peccati & imprudentiæ causa factus est seruus, cum accipit peccatorum remissionem, libertus efficitur. Similiter & qui liber vocatus est, seruus est Christi. Profectus est, Luc.16. Ecclesiast.10.

ex libero seruum fieri Christi. Liber enim erat à Deo, A quod maximum crimen est: & ideo amissa amara & contraria libertate, conditionem sortitus est, quæ prodest, sicut dicit Dominus: Tollite iugum meum super vos, quia suaue est: & onus meum, quia leue est. Superbiam itaque abscidit, & vnitatem fecit, vt neque seruus pudore conditionis despectum se putet, neque liber elatione mentis inflatus seruo se superponat.

Tom. eodem. *Ad idem facit quod dicit super epistolam ad Colossenses, capite tertio.*

Serui obaudite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum. Quoniam Deo aliter seruiri non potest, quàm puro corde, occulta enim præuidet animorum, sic & hominibus debere seruire præcepit. Qui enim ad oculum seruit, in occulto aliud facit: qui enim animo, talis est foris qualis est intus. Si ergo in obsequio fuerit fidelis, promerebitur Dominum: Quia ipse dixit, Qui in minimo fidelis est, & in magno B fidelis est. Si enim qui ad præsens vindicat, fidelis non fuerit, quomodo fieri poterit, vt illi fidem exhibeat, quē post mortem audit iudicaturum? Idcirco in domini carnalis causa iustum vult esse seruum & obsequentem, vt possit & in Dei rebus & fidelis esse & obsequens. Si enim in præsenti idoneus fuerit, vbi scit nulla esse nisi corruptibilia præmia, quantò magis propensior erit in Dei deuotione, quem scit immortalia fidelibus daturū præmia? Quicquid facitis, ex animo operamini vt Domino, non hominibus, certi quòd à Domino recipietis retributionem hæreditatis Domini Christi, cui seruitis. Qui enim iniquè gerit, fert id quod iniquè gestum est, & non est personarum acceptio apud Deum. Vt promptos illos in obsequio & fide faciat, mercedem illos bonorum operum accepturos promittit à Deo in regno Christi. Quod vt probatum sit & acceptum, sic illos vult obsequi, sicut Domino à quo mercedem expectant. Aut si iniquè egerit, non solùm hominem offendit, sed & Deū, C quem in admissa fraude carnalis domini contempsit. Si autem bene egerit, non erit apud Deum seruus hominis quasi despectior, sed remunerabitur quasi liber inter homines.

Lib. 10. Episto. Epist. 82. Tom. III. *Sed qualiter seruus cum domino & econtrario conuiuere debet, docet in Epistola ad Vercellens. Ecclesiam.*

Domini seruis imperate, quasi cōditione subditis: sed ita vt naturæ eiusdem cuius vos estis, consortes eos esse memineritis. Serui quoque dominis seruite cum voluntate. Etenim vnusquisque quod natus est, patienter debet suscipere: nec solùm bonis, sed asperioribus etiā obedire dominis. Nam quę est vestræ seruitutis gratia, si bonis seruiatis sedulò? Sed etsi asperos promereamini. Nā liberi quoque nullam habent mercedem, si peccantes puniantur à iudicibus: sed illa merces est, si etiam nō peccātes. Et vos ergo contemplatione Domini Iesu, etiā si difficilioribus seruiatis dominis, cum patientia, mercedem D habebitis. Siquidem ipse Dominus iustus ab iniustis passus est, & patiētia mirabili peccata nostra suæ affixit cruci: vt qui illum imitatus fuerit, peccata sua sanguine suo diluat.

Seruus enim domino necessarius est. Lib. super Beati immaculati, lit. viij. versu iij. vij. Require suprà, cap. Necessitas: & cap. Participatio. Seruum dominus recognoscere debet, & seruus domino esse fidelis. Super j. *ad Timotheum,* Tom. V. *capite sexto.*

Quotquot sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrētur, ne nomen Domini & doctrina blasphemetur. Seruorū obsequiis dominos Deo gratias vult referre. Cū enim per Dei disciplinam fidelia illis exhibuerint seruitia, fortè etiā ipsi huic se subiiciant disciplinæ. Qui verò fideles habēt dominos, nō cōtemnant quia fratres sunt, sed magis seruiant qa fideles sunt & dilecti qui beneficiū percipiūt. Si prophanis dominis seruiendū tota solicitudine imperat, quantò magis fidelibus? Tunc enim probat se timori Dei subiectū, si fideli & tēporali domino toto animo fuerit obsequutus. Nec contemnendum putet, quia frater dicitur causa cōmunis fidei, quia magis corripiendus erit, qui fidelem dominum contemnendum putauerit.

Vnde super Epistolam secundam ad eundem, circa principium.

Idonei serui sunt, qui instantia sua & fide negotia dominorum suorum exaggerant.

Serui qui dicantur esse vernaculi vel emptitij. Lib. ij. de Abraham. Cap. 11. Tom. II.

Si ad singula referas, vernaculi sunt naturales motus, pretio empti, ratione & doctrina acquisiti.

Et infrà.

Mysterij autem ratio dilucida. Vernaculi enim Iudęi: Pretio empti gentes sunt qui crediderunt: quia pretio sanguinis Christi redempta est Ecclesia.

Et infrà.

Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Sunt enim contraria: quia seruitus peccato cōtrahitur, & pretio peccatum remittitur.

Differt etiam liber à liberto, & omnes sumus de iure serui Christi. Lib. primo de Iacob & vita beata. Cap. 3. Tom. IIII.

Clamat Apostolus: Nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, Roma. 6. siue peccati in mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Ergo si aut peccato seruimus, aut iustitiæ, consideremus in qua parte seruitus tolerabilior, fructus vberior. Sed qui potest esse fructus in morte? Peccati enim stipendiū mors. Et ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispēdium, cum ea quæ gessimus erubescimus. Seruire autem iustitiæ libertas est. Qui enim vocatus est in Domino 1. Corin. 7. seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vtraque conditio optima esse sub Christo, sub quo & pretiosa seruitus, & gloriosa libertas. Pretiosa seruitus, quasi tanti sanguinis pretio comparata: gloriosa autem libertas, quam nulla seruitus culpæ, nulla peccatorum vincula constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia, degeneris nexui seruitutis addicunt. Disce humilitatem ò homo, Apostolici vim cognosce magisterij. Seruum te dicis, libertus es: si liberum te iactas, seruus es. Nam & ille qui quasi seruus redemptus est, libertatem habet: & iste qui quasi liber vocatus est, bonum est illi vt seruum Christi se esse cognoscat, sub quo seruitus tuta est, & libertas secura. Quis quasi idiotam Paulum vel in ipso iure asserit? Sciuit enim discernere inter libertum & liberum. Et ideo non perfunctoriè, sed propriè dixit: Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Reuera enim omnes Christi liberti sumus, nemo liber. Omnes enim in seruitute generati. Quid seruili conditioni arrogantiam libertatis assumis? Quid titulos nobilitatis vsurpas seruilis hæreditas? Nescis quòd te Adæ & Heuæ culpa mancipauerit seruituti? Nescis quòd redemerit te Christus, non emerit? Non auro, non argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ hæreditatis, sed pretioso sanguine agni, clamat Petrus A- 1. Petri 1. postolus. Ergo redemptus à Domino es: seruus es, qui creatus es: seruus es, qui redemptus es: & quasi domino seruitutem debes, & quasi redemptori. Nec inferiorem putes libertinitatem sub Christo, quàm libertatem esse. Ad dignitatem æqualis, ad tuitionem præstantior est, ad gratiam par, aduersus lapsum cautior, aduersus superbiam tectior. Ita libertatem accepisti, vt meminisse manumissoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obsequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur libertas. Quid te beatius, qui sub domino regnas, & sub patrono militas?

Seruis

Seruis suis Christus tribuit mercedem. Libro primo de A
Cap.3. *Abraham.*

Noli timere Abraham: ego protegam te, & merces tua multa erit valde. Non est serus ad remunerandum Dominus: & citò promittit, & multa largitur, ne infirmos animos per dilationem aliqua subeat pœnitentia contempsisse præsentia, & velut quadam vsuraria largitate compensat, vt vberiora restituat ei qui captus nō fuerit oblatione præsentium.

Imò Christus ipse factus est seruus propter seruos. In tractatu super psalmum trigesimum quintum. Require suprà, cap. Filius Dei. Serui igitur eius debent esse à peccato li-
Tom.IIII. *beri. In tractatu super psal. xxxvij.*

Sine venditore vendimur. Vnde & scriptura dicit: Peccatis vestris venditi estis. Hæc igitur peccata sunt, quæ contra vos semper sunt, vt dixit Propheta: Vendiderunt nos, & dominantur nobis. Seruus qui venditur, superiore seruitio exit, vt ad dominum alterum migret. Nos nec superiorum iugum deponimus, & ad noua peccata curuamur. Vnde & ingemuit Dauid sanctus dicens: Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum, sicut onus graue grauatæ sunt super me.

Debent etiam esse corpore casti. Super epistolam ad Romanos, capite duodecimo. Require suprà, capite Corpus.
Debent esse isti serui ex affectu solliciti. Super eandem
Tom.V. *epistolam, cap. vj.*

Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Dum infirmitatem carnis memorat, minus se signat exigere ab homine quàm dignum est circa Dei culturam. Denique subinfert: Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Vt occasionem nobis auferret timoris accedendi ad fidem, quæ quasi importabilis nobis & aspera videretur, ea mensura nos seruire Deo præcepit, qua prius famulabamur diabolo: cum vtique propen- C sius deberemus seruire Deo, quàm diabolo. Quippe cū hîc salus, illic damnatio operetur, medicus tamen spiritalis non plus à nobis exigit, ne dum pręcepta quasi grauia fugeremus, perpendentes infirmitatem nostram, &
Matth.11. maneremus in morte. Vnde Dominus: Tollite, inquit, iugum meum super vos, quia suaue est: & onus meum, quia leue.

Ser.3. ver.1. *Debent esse humillimi. Lib. super Beati immaculati.*

Tamen quo minus videatur petitio arrogās, bene addidit: Seruo tuo: in quo & humilitatis est gratia, & præmium seruitutis. Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Quare non pręsumat fauorem Domini, tam pretioso emptus sanguine? Magnum est tibi vocari puerum meum: quasi ad seruū dicitur. Si quis ergo est seruus, & bene seruit Domino, & nihil facit quasi seruus peccati: sed qui dicit: Seruus inutilis sum: quod debui facere feci: bene is dicit, Retribue seruo tuo. Gloriosa seruitus, qua pro nobis seruiuit & Christus: D Beata seruitus, qua & tu seruis: sed ita si nihil possit aduersarius de tuo tibi seruitio vēdicare. Amat ergo Christus boni libertatem serui.

Quam humilitatem semper debent habere. Eodem lib. litera xvj. versu iiij. Require suprà, ca. Misericordia. Debent esse in seruiendo spontanei, vt ex seruis fiāt amici. Eodem lib. litera vj. versu viij.

Bonum est leuare actus nostros ad præcepta Dei, atq; id facere cum charitate, & gaudio, vt non ex necessitate sit bonum nostrum, non cum mœrore atque mœstitia, sed voluntariū: quia seruus inuitus facit, amicus volun-
Ioan.15. tarius. Nos autem studeamus vt dicatur nobis, Iam non dico vos seruos, sed amicos: quia quasi amici mādatum Dei ex voluntate fecistis. Qui autē meditatur & diligit, & actus suos leuat, vt faciat quę placeāt Domino, is debet non negligere, nec transcurrere mādata Diuina, sed exerceri in his, & immorari plurimum iustificationes Dei, crebrò reuoluens solicitæ mentis affectu.

Ad idem facit quod dicit eodem lib. litera xiij. versu j. Require sup. cap. Dilectio. Debemus autem sic seruire vt digni simus ad Christi regnum peruenire. Eodem lib. litera x. versu j.

Quod autem factum est vt principatum haberet super cætera animantia, id præstantius esse intelligis. Luti etiam bestiis nobiscum cōmune consortium est: & ideo animæ specialis prerogatiua donata est. Ideo tamē, quia cæteris animātibus imperat, sed vt possit imperare, debet Deo esse subiectus. Docetur igitur seruire, vt ad regnum peruenire mereatur. Qui enim seruit Christo, placet Deo. Qui seruit Christo, placet vtique veritati, & debet nescire mendacium. Qui seruit iustitiæ, debet repellere iniquitatē. Qui seruit immaculato, debet tenere castimoniæ disciplinam. Qui seruit luci, debet odisse tene- B bras peccatorum.

Quia in alia vita erunt serui perfecti: eodem lib. lit. xij. Versu 3.

Et serui eius seruient ei: hoc est, Domini faciēt voluntatem. Nunc enim non omnes seruimus. Cum autē tra- 1 Corinth.15. diderit regnum Deo & Patri, tunc erūt subiecta omnia ei, qui sibi vniuersa subiecit, acquirens omnium fidē per vnigeniti passionem. Subiectio igitur mentium facit sedulam seruitutem. Ergo cum omnes crediderint in Dominum Iesum, tunc vniuersa Deo seruient, vt sit Deus omnia & in omnibus. Nunc autem nō omnes serui Dei, quia plerique serui sunt peccati. Qui enim peccatū fa- Ioan.8. cit, seruus est peccati. Dominus autem non vult cū aliis consortium habere dominatus.

Vnde seruitus ista est virtuosa. Eodem libro, litera xvj. versu ij.

Seruus Domini nihil debet alienis: pretiosa seruitus hæc, quæ virtutum constat expensis.

Et infrà ibidem, versu v.

Bene ait, Seruus tuus sum. Seruus enim voluntatem Domini sui facit. Seruus quærit seruitutis stipendia, remunerationem non sperat: Seruus Domini non potest idem seruus esse peccati.

Vnde dicit in sermone quodam de septuagesima, qui incipit: Redimite vos, Domini vos pretium habetis. Non extat.

Miseri homines cum periculis vitæ suæ & immensis laboribus seruiunt regi terreno pro beneficio citò trāsituro & perituro: quare & vos non seruitis regi cælesti pro regni beatitudine? Iam quia per fidem ad vineam, id est, ad sanctæ Ecclesiæ vnitatem vocati estis à Domino. Ita inuicem seruite, vt denarium, id est, regni cęlestis felicitatem Deo largiente accipere valeatis.

Talis seruus liber est à seruitute diaboli & peccati. In tract. de Helia & ieiunio. Cap.20. Tom.IIII.

Ergo quoniam tam misericordem habemus Dominum, qui etiam graui ignoscat errori, conuertamur à vitiis, non recedamus à lege, pręceptum Domini quasi serui sedulis studiis exequamur. Quid nobis cum impuritatibus & impudicitiis? Quid cū operib⁹ diaboli? Audistis hodie in lectione decursa quid lectio dixerit: Quid mihi & tibi est Iesu filij Dauid? Et tu dic, si fortè vides pugnare aduersum te diaboli tentamenta: Quid mihi & tibi est Belial? Ego seruus Christi sum, illius redemptus sanguine, illi totū me mancipaui. Quid mihi & tibi est? Non noui opera tua, nihil tuum quæro, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero. Quantò magis nos separare oportet à diabolo, si se ille discernit à Christo? Et si fuimus ei aliquando obnoxij, iam non simus.

Seruitus ista praeualet libertati, & est donū Dei: ex quo sequitur quòd non omnis seruitus sit mala. Lib. de Paradiso. Cap.14. Tom.IIII.

In quo quidem mysterium Christi & Ecclesiæ euidēter agnosco. Designatur enim Ecclesiæ ad Christum futura conuersio, & religiosa seruitus subdita Dei verbo, quæ multò sit melior quàm seculi huius libertas. Deni-

que scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Hæc igitur seruitus Dei donum est. Denique inter benedictiones numeratur huius seruitutis obsequium. Nam & Isaac in loco benedictionis eam dedit Esaü filio suo, vt seruiret fratri suo. Denique benedictionem ille poscebat: etsi vnam sibi cognouisset esse præreptam, tamen aliam postulabat dicens: Nunquid vna benedictio est tibi pater? Per hanc igitur seruitutē illā qui per gulam primitias suas antè vendiderat, & studio venationis agrestis gratiam benedictionis amiserat, credidit se ipso futurum esse meliorem, si typum Christi veneraretur in fratre. Hac enim seruitute pollet populus Christianus, sicut & Dominus ad discipulos suos ait: Qui vult inter vos primus esse, sit omnium seruus. Denique hanc seruitutem operatur charitas, quæ spe maior & fide est. Vnde scriptum est: Per charitatem seruite inuicem vobis. Hoc est mysterium quod ait Apostolus esse in Christo & in Ecclesia. Hæc enim verè in præuaricationem antè fuit, sed salua erit per filiorum generationem in fide & charitate & sanctificatione cum castitate. Præuaricata vtique in patribus generatio hominū, salua per filios: vt quod in Iudæis offenderat, in Christiana posteritate corrigeret.

Math.4. Math.20. Galat.5.

Sed in epistola præallegata ad Horontianū, post principium, diffusius pertractat quomodo fideles non sunt serui, sed Iudæi: & quomodo dicuntur serui virtute charitatis, nō vilitate conditionis.

Lib.5. Epistol. Epist.20. Tom.III.

Nos secundum Isaac filij per repromissionem, Iudæi secundum carnem filij ancillæ. Nobis mater libera, quæ non parturiebat: & postea ex repromissione effudit, peperítque masculum: illis mater Agar generans in seruitutem. Liber est cui gratia promittitur: seruus cui iugū legis imponitur. Prius ergo nobis repromissio, quàm illis lex: Et secundum naturam antiquior libertas, quàm seruitus. Libertas igitur ex repromissione, ex lege seruitus. Sed licet repromissio ipsa ante legē sit, vt diximus, ex repromissione autem libertas, in libertate charitas, secundum legem tamen est charitas, quæ maior libertate est. Non ergo serui. Et quomodo scriptū est: Laudate serui Dominum? Quomodo ipse Apostolus ait: Sed vt serui Christi facientes voluntatem Dei ex animo cū bona volūtate? Verùm est & seruitus libera, quæ est voluntaria, de qua Apostolus ait: Qui liber vocatus est, seruus est Christi. Hæc est seruitus ex animo, non ex necessitate. Itaque nos serui quidem sumus creatoris nostri, sed libertatem habemus, quam per gratiam Christi accepimus generati ex repromissione secundum fidem. Vnde quasi ex libera geniti, deferamus libertatis sacrificium, signati in fronte, sicut liberos decet, vt non confundamur, sed gloriemur: signati spiritu, nō carne: quibus rectè dicitur, State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Non dixit: Nolite seruire: sed nolite iugo seruitutis contineri. Est enim grauius iugum seruitutis, quàm seruitus.

Galat.5.

Seruilis probatur esse sexus muliebris. Libro primo de virginitate, parte iiij. Require supr. cap. Mulier.

SEVERITAS. *Non debet in eis qui pœnitent exerceri. Libro de pœnitentia. Quære cap. Clementia. Probat exemplo Christi, asserens eam sibi plurimum displicere. Eodem libro. Require ibidem. Similiter Dominus nō est seuerus. Lib. super Beati immaculati, litera ix. versu primo. vide supr. cap. Bonitas. & cap. Castigatio. Sic nec homo iudex debet esse seuerus. Sub eadem litera, versu quarto. Vide suprà cap. Corrigere. & cap. Iudex. Et in epistol. xj. ad Irenæum, pertractans illud Isa. xxv. Beati qui seminatis super omnes aquas inuectētes pedem bouis & asini. Litera Ambrosij habet: Beatus qui seminat super omnem aquā, vbi bos & asinus calcat.*

Lib.9. Epist. Epist.72.

Puto quoniā diues est verbū Dei, quòd etiā illud intelligere debeamus, quia bos habet cornua plena terroris, taurus ferociam habet, asinus māsuetudinem: quod bene ad præsentia deriuatur, quia beatus qui & seueritatem & mansuetudinem tenet, vt altero disciplina seruetur, altero innocentia non opprimatur. Nimia enim seueritas extorquet plerunque terrore mendacium. Deus diligi maluit quàm timeri. Dominus ergo charitatē exigit, seruus timorem: cum perpetuus in homine terror esse non possit, quia scriptū est: Ecce in timore vestro ipsi timebunt quos timebatis.

A

SEXVS. *Sexus reperitur in arboribus. Lib. iij. Hexameron.* Cap.13. Tom.IIII.

Est etiam quod mireris, ipsis sexus in pomis, est discretio sexus in arboribus.

Probat quod dixerat exemplo palmæ. Require suprà, c. Palma. Sexus vterque moraliter exponitur. Libro primo de Cain & Abel. cap. vltimo. Require suprà, ca. Partus: & cap. Masculus.

B

SICERA. *Sicera Hebræis quid. Lib. de Helia & ieiunio.* Cap.15. Tom.IIII.

Nec solùm vinum ebrietatem facit, sed & sicera. Denique Hebræi omnem potum qui inebriat, siceræ nomine vocant.

SIGNVM. *Signa cælestia non conferunt homini ad meritum vel demeritum, nec obseruari debent in hominis natiuitate. Libro quarto Hexameron. Require sup. ca. Astrologia. Signa illa ab animalibus habēt nomina. Require ibidem. Signa dicūtur stellæ, sed principaliter Sol & Luna. Eodem libro.* Cap.4.

Fecit igitur Solem & Lunam & stellas, & præstituit illis mensuras temporum, Soli diurnas, Lunæ stellísque nocturnas, vt iste augeat diei gratiam, illæ vmbram tenebrásque illuminent. Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Diuisa tempora habent, parésque mensuras, pro mensium vicibus Sol & Luna cū stellis. Et sunt in signa. Non possumus negare quòd ex Sole & Luna signa aliqua colligantur. Nam & Dominus dixit: Et erūt signa in Sole & Luna & stellis. Et quærentibus Apostolis signum aduentus eius, respondit: Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suū, & stellæ cadent de cælo. Hęc dicit fore signa futuræ consummationis, sed conueniēs debet curæ mensura seruari. Luc.2.

C

Signa sacramentorum legis veteris propriè signa dicebantur, quia non rei veritas erat in eis, sed figura. Lib. j. de Abraham. Require suprà, cap. Circuncisio. Signa Christi fidelibus debent ostendi, tanquam alia signa imperatoris eorum: neque ipsi fideles debent sequi signa partis aduersæ. In tract. de prima interpellatione Dauid. Tom.IIII.

Flebiliter deplorauit Dauid, & quod in plebem Dei insurrexerūt eius inimici, de quibus ait, Et gloriati sunt qui oderunt te, in medio festi tui. Fortè hic versiculus videretur Assyrios declarare, qui triumphauerunt populum Iudæorum: nisi sequeretur, Posuerunt signa sua signa, & nō cognoui. Signa semper in bello sunt, quæ præliaturos præire consuerunt, & agmen ducere militare. Vnusquisque numerus aut legis signa sequitur sua, & si dispersi fuerint bellorum tumultu, eò vbi signa sua esse prospexerint, quamlibet longè positi, reuertūtur. Vnusquisq; ductor hæc signa constituit, & sequenda præscribit. Sed sunt etiam alia signa, quę victor hostis imponit, & tanquā captiuis obseruāda decernit: sed qui fidelis est miles, propria sequitur, non agnoscit aliena. Quæ sint aliena signa, intentius & impensius consideremus. Signū suum posuit Christus in frōtibus singulorum: Ibi quoque antichristus signa sua ponet, vt proprios recognoscat. Sed qui in occulto Iudæus est, ille verus cōfessor dicit: Posuerunt signa sua signa, & non cognoui. Posuerunt diabolus & ministri eius, sed ego nesciui illa: quia non consensi artibus eius, non acquieui eius imperiis. Posuit Assyrius Nabuchodonosor signa pueris Hebræorum, & mutauit illis nomina, & præcepit vt

D

ado-

adorarent imaginem eius, & recederent à solennitatibus patrum suorum, ritúsque Chaldæos posthabita Dei lege sequerentur. Constituit hoc rex, sed statuit Daniel in corde suo, vt regalis mensæ contagia declinaret. Rectè ergo ei conuenit dicere: Signa non cognoui aliena. Iussum erat vt Hebræi pueri adorarent imaginem regis. Responderunt ei: Non adoramus imaginem tuam. Aptè dixit vnusquisque eorum: Posuerunt signa sua signa, & non cognoui: id est, non sum expertus: non vllo consensu recepi, non aliqua societate in me transtuli. Vnde & de Dei Filio legimus, quòd peccatum non cognouit. Et alibi habes: Quoniam qui custodit mandatum, non cognoscet verbum nequam. Cum liquidò clareat, quia non cognitio improbitatis, sed societas criminosa sit. Ipse etiam Dauid in posterioribus dicit: Declinantes autem à me malignos non cognoscebam. Vbi autem voluerint hæc signa aduersarij deponere, designat: Sicut in via, inquit, summum quasi in sylua lignorum, securibus conciderunt ianuas eius in idipsum: in bipenni & ascia deiecerunt illud. Quid hoc sibi vult, nisi vt ostendat, quia fides nostra non quasi in via esse debeat, ne veniant volucres cæli & auferant eam, sicut verbum illud quod legis in Euangelio non debere circa vias & semitas seminari? Ergo sancti volentes fidem huiusce eradicare aduersarij, qui non vident signa sua in corde eius, tentauerunt quasi in via, id est, in peruio collocare. Cor autem in summo est, quia oculi sapientis in capite eius. Et posuerunt signa quasi in sylua lignorum, quæ citò exuritur igni, aut securibus conciditur. Exit enim ignis de syluis, & exurit etiam cedros Libani. Hoc autem faciendum putârunt, vt polluerent Diuini nominis tabernaculum quod in nobis est. Sicut enim templum Dei sumus, ita sumus & tabernaculum Dei, in quo Domini festa celebrantur. Ergo tu ò homo summum tuum custodi, vt conquasses capita inimicorum verticem capilli perambulantium. In superfluis enim perambulant, nō in sanctis: In vertice capilli, non in vertice deuotionis & fidei. Et si spiritus potestatem habens in te ascendat, vt habes in Ecclesiaste, locum tuum ne derelinquas. Etenim superiorem te Christus constituit, quem ad imaginem Dei fecit. Tene ergo superiorē fidei & pietatis locum, quem accepisti, vt superior factus ascendentē de inferioribus, hoc est, de terrenis & secularibus, spiritum nequam facilè repellas, & signa eius non suscipias in pectore tuo, non occupet animæ tuæ vestibula, nec introitus mentis tuæ, & quasi in sylua lignorum ignibus suis fragilia & caduca populetur, aut securibus suis ianuas tui cordis excidat. Sit igitur in nobis non sylua, sed vinea: sit porta nostri oris & cordis clausa diligētius, ne hostis introeat. Citò deiicit ianuam, si patentem eam inuenerit. At verò Christus pulsat, non deiicit, qui confortauit ò Hierusalem seras portarum tuarum. Christus manu pulsat vt aperias, aduersarius securibus concîdit. Et ideo scriptum est, ne securis & malleus in domum Dei intret. Foris debet esse superbia ac fallacia, non intus. Foris enim pugnę, pax intus, quæ supra omnem intellectū est. Non scindatur ferro anima tua, sed vt anima Ioseph, ita anima tua per ferrum pertranseat, ne principale tuum velut quoddā tabernaculum verbi, in ipso fidei principio & doctrinę spiritualis diruatur ingressu. Fundatus enim vsu atq; exercitatione immobilis perseuerat, nec locum dat ei, qui in summum (quasi transfigurans se in Angelum lucis) conatur ascendere: qui si in nobis sua signa non viderit, authoritatem resistendi habere nō poterit. Ergo ne affligat nos inimicus, ne ossa nostra cōfringat, nō deficiamus perseuerare in Christo, vt dicat de nobis: Triduum habent quòd perseuerant mecum, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Beatus cui ipse cordis dederit firmamentum, vt deficere non possit in istius vitę tramite constitutus. Non deficit qui sperat in

A Domino atque ei intimo confitetur affectu: quādoquidem ille eques cuius equi calcaneum serpēs momordit, etsi retrò cecidit, deceptus tamen non est, quia salutem expectauit à Domino.

Signum est quo signati sumus cruce in Trinitatis nomine. In sermone sexto de sacramētis ad neophytos, post principium. Cap.2. Tom.IIII.

In omnibus quæ egimus, seruatum est mysteriū Trinitatis. Vbique Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: vna operatio, vna sanctificatio, etsi quædam veluti specialia esse videantur. Quomodo? Deus qui te vnxit, & signauit te Dominus, & posuit Spiritum sanctum in corde tuo. Accepisti ergo Spiritum sanctum in corde tuo. Accipe aliud: Quia queadmodū Spiritus sanctus in corde, ita etiā Christus in corde. Quomodo? Habes hoc in Cāticis canticorum, Christum dicentem ad Ecclesiam: Pone me sicut signaculum in corde tuo, sicut signaculū in
B brachiis tuis. Ergo vnxit te Deus, signauit te Christus. Quomodo? Quia crucis ipsius signatus es forma ad illius passionem accepisti signaculum, ad illius similitudinem, vt ad ipsius formam resurgas, ipsius viuas figura, qui peccato crucifixus est, & Deo viuit. Et tuus homo vetus in fontē demersus peccato crucifixus est, sed Deo resurrexit. Deinde habes alibi speciale, quòd te vocauerit Deus, in baptismate autē quasi specialiter crucifigeris Christo. Deinde quasi specialiter, quādo accipis spiritale signaculum. Vide distinctionem personarum esse, sed connexum omne mysterium Trinitatis.

Signum hoc principaliter est in charitate. In tract. de mysterijs, post medium. Cap.7. Tom.IIII.

Vnde Dominus Iesus & ipse inuitatus tanto studio charitatis, pulchritudine decôris & gratiæ, quòd nulla iam in ablutis delicta sorderent, dicit ad Ecclesiam: Pone me vt signaculum in cor tuum, vt sigillum in brachio tuo. Hoc est, decora es proxima mea, tota formosa es, ni-
C hil tibi deest. Pone me vt signaculum in corde tuo, quò fides tua pleno fulgeat sacramento. Opera quoque tua luceant, & imaginem Dei pręferant ad cuius imaginem facta es. Charitas tua nulla persequutione minuatur, quam multa aqua excludere, flumina inundare non possint. Vnde repete quia accepisti signaculum spiritale, spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij atque virtutis, spiritum cognitionis atque pietatis, spiritum sancti timoris, & serua quod accepisti. Signauit te Deus Pater, confirmauit te Christus Dominus, & dedit pignus Spiritus in cordibus eius, sicut apostolica lectione didicisti.

Signum tamen hoc vniuersaliter attenditur in virtutum varietate. In Epist. j. ad Irenæum. Lib.1. Epist. Epist.4. Tom.III.

Omnes enim qui sunt in Ecclesia Deo militant. In ea est grex ille insignis diuersarum virtutum, quem Iacob sibi elegit. Omnis enim sine signo anima indocta & inerudita est, disciplinarum nescia: quæ autē insignita, ea-
D dem diues operum, & gratiarum opima.

Signum etiam istud debet apparere in operum bonitate. Lib. de Isaac & anima. Cap.8. Tom.IIII. Cantic.8.

Pone me, inquit, Christus vt signaculū in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum. Signaculum Christus in fronte est, signaculum in corde. In fronte, vt semper cōfiteamur: in corde, vt semper diligamus. Signaculum in brachio, vt semper operemur. Luceat ergo imago eius in confessione nostra: luceat in lectione, luceat in operibus & factis, vt si fieri potest tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrū, quia caput viri Christus. Ipse oculus noster, vt per illum videamus Patrem: Ipse vox nostra, per quam loquamur ad Patrē. Ipse dextera, per quam Patri Deo nostrum sacrificium offeramus. Ipse quoque est signaculum nostrum, quod est perfectionis & charitatis insigne, quia diligens Pater signauit Filium, sicut legimus: Quem Pater signauit Deus. Ioan.6.

Iterum

Tom.I. *Iterum libro primo, de virginitate, parte tertia.*

Pone me, inquit, vt sigillum in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum: Quò signatiora prudentiæ factorúmque documenta promantur, in quibus figura Dei Christus eluceat, qui paternæ ambitum exęquans naturæ, totum quicquid à Patre diuinitatis assumpsit, expresit. Vnde etiam Apostolus Paulus in spiritu nos dicit esse signatos, quoniam Patris imaginē habemus in Filio, sigillū Filij habemus in Spiritu. Hac Trinitate signati caueamus diligētius, ne quod accepimus pignus in cordibus nostris, aut morum leuitas, aut vllius adulterij fraus resignet.

Tom.IIII. *Similiter lib. super Beati immaculati, liter. xix. vers. iiij.*

Quæ est hæc quæ ascendit dealbata innitēs super fratrem suum? Hoc est, talibus solennitatibus fulget Ecclesia, & quæ antè per diem fusca erat, iam splendet in noctibus & relucet. Ipse quoque Dominus tanto munere psallentium delectatus, ait: Pone me vt signaculū in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum: quia valida est vt mors charitas, durus sicut inferi zelus tuus. Alæ eius alę ignis flammæ, aqua multa excludere non poterit charitatem, & flumina non vndabunt eam. Quia vidit tātam deuotionem Ecclesiæ, idoneos putat esse iam populos, qui in corde nostro & in brachio signaculum eius portare possimus. Ipse enim Pater signauit Deus: & qui testimonium eius accepit, signauit: quia Deus verax est. Et ideo operantes cibum permanētem in vitam æternā, signati sunt ad imaginem & similitudinem Christi, qui est imago inuisibilis Dei. Sicut ergo Deus verax est, & tu signa in tuo sensu & opere veritatem, vt os tuum nō loquatur mendacium, manus tuę non operentur opera hominū, quæ sunt fallacis istius mundi, sed illa quæ Dei sunt, vt pauperibus largiātur, debiles subleuēt, mortuos honorēt tumulis sepulturæ. His operibus charitas quæritur, vt nemo possit à Christo vel periculo mortis auelli. Vnde ille ait: Quis nos separabit à charitate Christi? Roman. 8. Tribulatio, an angustia, an persequutio? Et infrà: Confido enim quia neque mors neque vita neque Angeli, &c.

SILENTIVM. *Silentium non debet esse hominibus perpetuum: quia tūc est virtuosum, quādo est actuosum.* Tom.I. *Libro primo de officijs, cap. ij.*

Deut. 6. Lex dicit: Audi Israël Dominum Deum tuum. Non dixit, Loquere: sed audi. Ideo Heua lapsa est, quia loquuta est viro, quod nō audierat à Domino Deo suo. Prima vox Dei dicit tibi, Audi: Si audias, custodis vias tuas: & si lapsus es, citò corrige. In quo enim corrigit iunior viā suam, nisi in custodiendo verba Dei? Tace ergo prius & audi, & non delinques in lingua tua. Graue malū, vt aliquis ore suo condemnetur. Etenim si pro otioso verbo reddet vnusquisque rationem, quantò magis pro verbo impuritatis & turpitudinis? Grauiora sunt enim verba præcipitationis quàm otiosa. Ergo si pro otioso verbo ratio poscitur, quātò magis pro sermone impietatis pœna exsoluitur? Cap. 3. Ecclesiast. 3. Quid igitur? Mutos nos esse oportet? Minimè. Est enim tempus tacendi & tempus loquendi. Deinde si pro otioso sermone rationē reddemus, videamus ne reddamus & pro otioso silentio. Est enim & negotiosum silentiū, vt erat Susannæ: quæ plus egit tacendo, quàm si esset loquuta. Tacēdo enim apud homines, loquuta est Deo: nec vllū maius indicium suæ castitatis inuenit, quàm silētium. Cōscientia loquebatur, vbi vox non audiebatur: nec quærebat pro se hominum iudiciū, quę habebat Domini testimoniū. Ab illo igitur volebat absolui, quem sciebat posse nullo modo falli. Ipse Dominus in Euāgelio tacēs, operabatur salutē hominū. Rectè ergo Dauid non silentiū sibi indixit perpetuū, sed custodiā. Custodiamus ergo nostrū: Custodiamus os nostrū.

Silētij modum melius docuit Dauid quàm Pythagoras. Eodem libro.

Nunquid prior Panætius, nūquid Aristoteles, qui & ipse disputauit de officio quàm Dauid, cùm & ipse Pythagoras, qui legitur Socrate antiquior, Prophetam sequutus Dauid legem silentij dederit suis? Sed ille vt per quinquennium discipulis vsum inhiberet loquendi, Dauid autem non, vt naturæ munus imminueret, sed vt custodiam proferendi sermonis doceret. Et Pythagoras quidē vt non loquendo loqui doceret, Dauid in loquendo magis disceremus loqui. Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine vsu profectus?

Quod sequitur vide suprà, cap. Exercitatio. de ista materia, vide suprà, cap. Loquutio & infrà, cap. Taciturnitas.

Silendum tamen dicit in iudicio exteriori, quando agitur res ciuilis, sed non quando quæstio est religionis. Lib. secundo eiusdem. Cap. 24.

Si sacerdos es, aut si quisquam alius, non lacessas, licet tibi silere in negotio duntaxat pecuniario, quanquā sit constantiæ adesse æquitati. In causa autem Dei, vbi communionis periculum est, etiam dissimulare peccatum est non leue.

Contra conuitia silentium debet teneri. Super Psalmum xxxvij. & in expositione tituli Psal. xxxviij. Require infrà, ca. Taciturnitas. Exemplum huius Christus fuit. In tractatu super Psal. xlv. Tom.IIII.

Periit memoria eorum cū strepitu. Diabolus sonum quærit, Christus silentium. Denique sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suū. Et alibi: Non clamabit neque contendet, nec quisquam audiet in platea vocem eius, donec eiiciat in victoria iudicium. Esaie 53.

Maximè virginibus silentium tenere decet. Libro tertio de viduis, parte quarta. Require infrà, cap. Virgo. Regula tamen silentij in casu perfidiæ teneri non debet. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu quinto. Require suprà, cap. Fenestra.

SIMIA. *Lib. vj. Hexameron.* Tom.IIII.

Leo æger simiam quærit vt deuoret, quò possit sanari.

SIMILITVDO. *Similitudo in Diuinis est sicut Filius dicitur Patri similis, vt probat in pluribus locis. Quæ vide suprà, cap. Filius Dei. & cap. Incarnatio. Et suprà, ca. Imago. Similitudo Dei in nobis attenditur magis in anima quàm in corpore. Libro sexto Hexameron. Require suprà cap. Anima. Similes Christo simus in baptismo. Super Epistolam ad Romanos, quinto. Require suprà, cap. Baptismus. Quomodo Deo similari debemus, dicit libro de fuga seculi.* Cap. 4. Tom.I.

Vir enim perfectus imago & gloria est Dei. Vnde & Dominus ait: Perfecti estote, sicut & pater vester qui in cælis est, perfectus est. Matth. 5. Hoc est igitur similem esse Dei, habere iustitiam, habere sapientiā, & in virtute esse perfectum. Deus enim sine peccato, & ideo qui peccatum fugit, ad imaginem est Dei.

Similis autem nobis factus per omnia Christus excepto peccato. Super Epistolam ad Heb. c. iiij. pertractans quod sequitur: Tom.V.

Tentatus est siquidem per omnia pro similitudine carnis absque peccato. Similitudinem itaque carnis peccati habuit, quæ tamen caro illius absque omni peccato fuit. Hæc est tentatio qua tentatus est: persequutionem plurimorum passus est: sputa suscepit, accusatus est, detractionem sustinuit, calumnias passus est, repulsus est à propria gente, in finem crucifixus est. Iuxta similitudinem, inquit, carnis, sine peccato. Dum dicit in similitudine carnis. * Non hoc, dicit, quia similitudo carnis tantum fuit in eo, sed quia carnem suscepit veram. Quare ergo dixit in similitudine carnis*? Natura quam veram suscepit, est similis carni nostræ: peccata verò nequaquam habuit, quæ nostra caro de parentibus contraxit, quia tale fuit originale peccatum in carne primi hominis, vnde & pœna & remedium fieri potuisset. Pœna & peccatum in omni humano genere præter quàm in Christo, in quo solo salus & remedium fuit. Non enim præiudicata est caro peccatrix, vt

trix, vt inde remedium fieri non potuiſſet. Præſciebat potentia qualiter ex illa maſſa iuſtitiæ æquitas,& miſericordiæ pietas prouenire potuiſſet.

Similari debemus non vilibus & popularibus, ſed paucioribus bonis. Libro primo de Cain. Require ſuprà, capite Imitatio.

SIMEON ET SIMON. *De Simeone qui Chriſtum in templo vidit, loquitur libro ſuper Beati immaculati,*
Tom.IIII. *litera xx. verſu ſecundo.*

Alius propter diuitias viuere cupit, alius propter filios, hic propter verbum Dei viuificari petit, ſicut Domini aduẽtum Simeon expectauit. Vnde & Dominum accipiens in templo ait: Nunc dimittis ſeruum tuum in pace, quia viderunt oculi mei ſalutare tuum: aſſerens viuendi ſibi cupiditatem aliam non fuiſſe, niſi vt Chriſtum videret. Denique vidit, & vinculis ſolui corporis poſtulauit.

SIMONIA. *Inuehit in ſimoniacos. In Paſtorali. Require ſuprà, cap. Epiſcopus. Et lib. iiij. ſuper Lucam.*

Cap.11. Tom.V. Et multi leproſi erant in Iudæa temporibus Heliſæi Prophetæ: & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus. Euidenter hic ſermo nos Domini ſalutaris informat, & ad ſtudium venerandæ Diuinitatis hortatur, quòd nemo ſanatus oſtenditur, & maculoſi morbo corporis abſolutus, niſi qui religioſo officio ſtuduit ſanitati. Non enim dormientibus Diuina beneficia, ſed obſeruantibus deferuntur. Et bene apto comparationis exemplo arrogantia ciuium retunditur inuidorum, Dominicúmque factum ſcripturis docetur veteribus conuenire, quod in libris, quos Regnorũ legimus, gentilem virũ Naaman Prophetico oraculo, lepræ maculis abſolutum, cum plurimos Iudæorum lepra corporis pariter & mentis abſumeret. Siquidem etiam quatuor illos qui cogente fame in caſtra primi regis Syriæ tetenderunt, tradit hiſtoria fuiſſe leproſos. Cur igitur non curabat fratres, non curabat ciues, non ſanabat Propheta conſortes, cum ſanaret alienos, ſanaret eos qui obſeruantiam legis & religionis conſortium non habebant, niſi quia voluntatis eſt medicina, non gentis, & Diuinũ munus votis eligitur, non naturæ iure defertur? Diſce Chriſtiane rogare quod cupias impetrare. Faſtidioſos viros cæleſtium profectus munerum nõ ſequuntur. Sed quãuis ſimplex expoſitio moralem informet affectum, gratia tamen non occulta myſterij. Etenim cum poſteriora à ſuperioribus deriuentur, tum etiam ſuperiora poſterioribus aſtruũtur. Diximus enim in libro alio in vidua illa ad quam Helias directus eſt, typum Eccleſiæ præmiſſum. Populus Eccleſiam congregauit, vt ſequatur populus ille ex alienigenis cõgregatus. Populus ille antè leproſus, populus ille antè maculoſus, prius quàm myſtico baptizaretur in flumine, idem poſt ſacramenta baptiſmatis maculis corporis & mentis ablutus, iam non lepra, ſed immaculata virgo cœpit eſſe ſine ruga. Meritò ergo magnus Naaman in conſpectu Domini ſui, & admirabilis facie deſcribitur, quoniam in eius typo, ſalus futura gentibus declaratur, qui ſacratę conſilio puellæ, quæ fractis viribus ciuium in hoſtilem captiua venerat poteſtatem, à Propheta ſalutem ſperare commonitus, non terreni regis imperio, ſed Diuinæ miſericordiæ liberalitate ſanatur. Cur myſtico numero mergere iubetur? Cur Iordanis fluuius eligitur? Nónne bo-
4.Reg.6. ni, inquit, Abana & Farfar fluuij Damaſci præ Iordanę? Sed iratus hos pretulit: Iordanem meditatus elegit. Neſcit enim ira myſterium, fides nouit. Diſce baptiſmatis gratiam ſalutaris. Qui leproſus merſerat, fidelis emerſit. Diſce ſpiritalia ſacramenta ſignari, corporis remedium petitur, mentis acquiritur, abluitur caro, abluitur affectus. Non enim magis corporis quàm mentis leprã video fuiſſe mundatam, quando poſt baptiſmum veteris erroris colluuione deterſa, negat ſe diis alienis ho-

A ſtias quas ſpopondit Domino litaturum. Diſce etiam congruæ pręcepta virtutis. Probauit fidem, qui pręmia recuſauit. Diſce vtroque dictorum factorúmque magiſterio quid ſequaris. Habes Domini præceptum, vatis exemplum, gratis accipere, gratis dare: nec vendere miniſterium, ſed offerre. Nõ enim pretio taxatur Dei gratia: nec in ſacramentis lucrum quæritur, ſed obſequium ſacerdotis. Non tamẽ ſat eſt ſi lucrum ipſe non quæras, familiæ quoque tuæ cohibendæ manus ſunt: nec hoc ſolùm expoſcitur, vt te ſolum caſtum immaculatúmque cuſtodias. Non enim dixit Apoſtolus te ſolum, ſed teipſum caſtum cuſtodi. Quæritur ergo non ſolùm tua, ab huiuſmodi nundinis, ſed etiam domus tuæ caſtitas. Oportet enim irreprehenſibilem eſſe ſacerdotem, ſuæ do- 2.Timoth.3.
mui bene præpoſitum, filios habẽtem ſubditos cum omni caſtitate. Si quis autẽ domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiã habebit? Inſtrue ergo fa-
B miliã tuã, hortare, cuſtodi: & ſi te fefellerit ſeruulus, humanam enim non excipio facultatem, prophetico deprehẽſus repudietur exemplo. Citò turpem ſequitur lepra mercedem, & pecunia corpus animámq; malè quęſita commaculat. Accepiſti, inquit, pecuniam, & poſſi- 4.Reg.5.
debis ex ea agrum & vineas, & oliueta, & greges, & lepra Naaman adhærebit tibi & ſemini tuo vſque in æternum. Vides quia facto authoris ſucceſsio damnatur hæredis. Inexpiabilis eſt enim vẽditi culpa myſterij, & gratiæ vindicta cæleſtis tranſiit ad poſteros. Denique Moabitæ & cæteri, nõ intrabunt eccleſiam vſque ad tertiam & quartam generationem. Tandiu videlicet, vt ſimplicius interpretemur, donec culpam authorum multiplicis ſucceſsio generationis aboleret. Sed cum illi qui in Deum idololatriæ errore deliquerint in quartam generationem videantur eſſe mulctati, profectò durior videtur eſſe ſententia, qua Giezi ſemen vſque in æternum pro cupiditate habendi prophetica authoritate damna-
C tur. Præſertim cum Dominus noſter Ieſus Chriſtus per lauacri regenerationem omnibus remiſsionem dederit peccatorum, niſi magis vitiorum quam generis ſemen intelligas. Sicut enim qui filij promiſsionis ſunt, ęſtimãtur in ſemen bonum: ita etiam qui filij erroris ſunt, æſtimantur in ſemen malum. Nam & Iudæi ex patre diabolo non vtique carnis ſucceſsione, ſed criminis. Ergo omnes cupidi, omnes auari Giezi lepram cum diuitiis ſuis poſsident, & malè quæſita mercede, non tam patrimonium facultatum, quàm theſaurum criminum cõgregârunt, æterno ſupplicio & breui fructu. Nam cum diuitiæ ſint caducæ, pœna perpetua eſt: quia neque auarus, neque ebrioſus, neque idolis ſeruiens, regnum Dei poſſidebunt.

Et lib. ix. eiuſdem.

Cathedras autem vendentium columbas cur euerterit, ſecundum literam non intelligo. Neque enim nundi- Cap.2.
natores auiũ vendicare ſibi poterant honorati alicuius
D nundinis ſolij dignitatem. Nã quæ prærogatiua dignitatis eſt in columbis? Admonet tamen Dominici forma baptiſmatis, quãdo deſcẽdit Spiritus ſanctus in colũbę typo, eiectorum de templo huiuſmodi mercatorum, in Eccleſia Dei conſortium eos habere non poſſe, qui ſancti Spiritus gratiã nundinẽtur. Gratis enim, inquit, accepiſtis, gratis date. Denique Simoni qui ſanctificãdi munus pretio in ſe putauit poſſe conferri, reſpõdit Petrus: Pecunia, inquit, tua tecũ ſit in perditionẽ, quoniã gratiã Dei putas te pecunia conſequi poſſe: Non eſt tibi pars neque ſors in hac fide. Vẽditores quoque ouiũ & boum eos puto, qui de labore alieno vel ſimplicitate fœdi & auctionatores quaſdam nundinas aucupantur, aut quia oues eiiciuntur & boues, columbæ iubentur auferri, populus videtur Iudæus excludi. Effræni enim ſicut colũba, quòd eorũ Dominus & ſucceſsiones oderit & labores. Æs effunditur, vt gratia colligatur. Menſa numula-

mulariorũ euertitur, vt Domini subrogetur: Ara deiicitur, vt erigantur altaria. Atque hoc non aliqua succinctus manu diuitiísque faciebat, sed flagello de restibus cædebat turbas, & resistere nullus audebat.

SIMPLICITAS. *Laudatur contra dolum. Lib. quinto Hexameron. Require suprà cap. Cancer. Merito laudatur, quia vt dicit lib. de Noë & arca. loquens de colũba, quæ ad arcam reuersa est, dicit sic:*

Cap. 19. Tom. IIII. Tulit ramulum, eò quòd simplicitas puritate & synceritate semina quædam auribus nostris vtilitatis infundit, & bonę doctrina virtutis, & ad iustitiam prouocat, & inuitat ad præmium bonæ fidei sibi commissum disciplinæ, aut gerendæ pœnitentiæ, & sequendæ conuersationis cupiditatem iniicit peccatori.

Exemplo simplicitatem approbat. Libro de flebili querimonia & de excessu fratris sui Satyri, loquens de ipso suo fratre.

Tom. III. Qua verò prosequutione simplicitatem eius edisseram? Ea est enim quædam morum temperantia, mentísque sobrietas.

Et infrà subdit.

Anima enim benedicta omnis simplex. Tãtæ autem simplicitatis erat, vt conuersus in puerum, simplicitatem illius ætatis innoxiæ perfectæ virtutis effigie, & quodam innocentium morum speculo reluceret. Intrauit igitur in regnum cælorum, quoniam credidit Dei verbo, quoniam sicut puer artem repulit adulandi, iniurię dolorem clementer absorbuit, quam clementius vindicauit, querelæ quàm dolo promptior, satisfactioni facilis, difficilis ambitioni, sanctus pudori, vt frequenter in eo superfluam magis verecundiam prędicares, quàm necessariam quæreres.

Hæc simplicitas cum malitia simul esse non potest. Require suprà, cap. Columba. & cap. Passer.

SIMVLATIO. *Nullus homo virtuosus simulatione aliqua quærit dignitatis gradum. Libro secundo de officijs.*

Cap. 22. Tom. I. Quinetiam verborum ipsorum & preceptorum esse mensuram conuenit, ne aut nimia remissio videatur, aut nimia seueritas. Plerique enim remissiores malunt esse, vt videantur boni: sed nihil simulatum & fictum veræ virtutis esse certum est: quinetiam diuturnum esse non solet. In principio vernat, in processu tanquam flosculus dissipatur & soluitur. Quod autem verum ac syncerum alta fundatur radice, & vt exemplis assertiones nostras probemus (quoniam quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt, sed tanquam ad tempus virentia citò decidunt) ex ea familia ex qua nobis plurima ad virtutis profectum exempla accersiuimus, vnum simulationis & fraudis proferamus testimonium. Absalom erat

2. Reg. 15. regis Dauid filius, decôre insignis, egregius forma, præstans iuuenta, ita vt vir talis in Israël non reperiretur, à vestigio pedis vsque ad verticem immaculatus: Is fecit sibi currus, & equos, & viros quinquaginta qui præcurrerent ante eum. Surgebat diluculò, & stabat ante portam in via: & si quẽ aduertisset regis iudicia quærentẽ, accedebat ad eum dicens: Ex qua ciuitate es tu? Respondebat ille: Ex vna tribu sum de tribubus Israël seruus tuus. Referebat Absalom: Verba tua bona sunt, & directa, & qui te audiat, non est tibi datus à rege. Quis constituet me iudicem? & quisquis ad me veniet, cuicunque fuerit iudicium necessarium, iustificabo illum. Talibus delinibat singulos sermonibus. Et cum accederet adorare eum, extendens manus suas apprehendebat atque osculabatur eos: sic conuertit in se corda omnium, dum blanditiæ huiusmodi intimorum tangunt viscerum sensum. Sed delicati isti & ambitiosi, elegerunt honorabilia, & grata ad tempus & iucũda. Vbi autem parua processit dilatio quam prudens omnium Propheta paulisper cedendo interponendam putauit non potuerunt tolerare ac sustinere. Denique non dubitans de victoria Dauid, commendabat filium dimicaturis, vt ei parcerent. Ideóque nec prælio interesse maluit, ne vel referre arma parricidæ, licet videretur, sed tamen filio t. Liquet igitur ea esse perpetua ac solida quæ vera sunt, & quæ syncerè potius quàm dolo congregantur. Ea verò quæ simulatione atque assentatione parta sunt, non posse diu perseuerare. Quis igitur vel illos qui pecunia ad obedientiam redimuntur, vel eos qui assentatione inuitantur, fidos sibi arbitretur? Nam & illi frequenter se vendere volunt, & isti imperia dura ferre non possunt. Leui assentatiuncula facilè capiuntur. Si perstrinxeris verbo, immurmurant, deserũt, infesti abeunt, indignantes relinquunt, imperare malunt quàm obedire. Quasi obnoxios beneficio subiectos sibi debere esse existimant, quos præpositos sibi habere debeant. Quis igitur sibi fideles putet, quos vel pecunia, vel adulatione sibi obligandos crediderit? Nam & ille qui pecuniam acceperit, vilem se & despectum indicat, nisi sæpe redimatur: itaque frequenter expectat pretium suum, & ille qui obsecratione ambitus videtur, vult semper rogari.

Ergo bonis artibus & syncero proposito nitendum ad honorem arbitror, & maximè ecclesiasticum, vt neque resupina arrogantia, vel remissa negligentia sit: neque turpis affectio, & indecora ambitio. Ad omnia abundat animi directa simplicitas, satísque seipsa commendat.

Simulatores cauendi. Vnde super primam ad Timoth.

Eadem admonet vt ea quæ suprà dicta sunt seruentur, contraria autem religioni euitanda quæ nomen tantum scientiæ vsurpant, fallaces in professione, vt decipiant simplices. Fidem enim simulant, à qua exciderunt, vt perfidiam inferant.

SINAPI. *Christus grano sinapis cõfertur. In quodam sermone qui incipit: Superiore Dominica parabolã Domini &c.*

Quoniam dicit scriptura quòd granum sinapis acceptum homo misit in ortum suum, & excreuit, & facta est arbor, & volucres requieuerunt in ramis eius, arbitror hoc ipsi Christo Domino nostro rectius comparari, qui nascendo in hominem humiliatus vt granum est: ascendendo ad cælum, exaltatus vt arbor est. Granum planè Christus est dum patitur: arbor est, cum resurgit. Granum, inquam est, cum famem esuriens sustinet: arbor est cum ex quinque panibus saturat quinque millia virorum. Ibi sterilitatem humana conditione patitur, hîc satietatem propria Diuinitate largitur. Granum autem dixerim Dominum cum cæditur, contemnitur, increpatur: arborem autem, cum cęcos illuminat, mortuos suscitat, peccata condonat. Quòd autem granum sit, ipse dicens in Euangelio ait: Nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, &c. Huius igitur grani, hoc est Domini Saluatoris, velut sinapis acrimoniam atque amaritudinem Iudæi minimè sustinentes, contempserunt succum cælestis disciplinæ accipere, dicentes illuminato illi cæco: Tu sis discipulus eius, nos autem Mosis discipuli sumus. Ipsi quoque Mosis mandata penitus ignorantes, qui præcepit illis specialiter, hanc amaritudinem comedendam, cum Paschæ illis celebrandæ sacramenta disponeret, ait: Manducabitis, inquit, illud cum amaritudine: Pascha enim Domini est. Non enim, sicut illi putant, iussit herbarum vilium acerrimos succos cum assis agni carnibus manducari, sed mandatorum Christi vtiliter amaros sermones præcepit cum ipso sacramento passionis Dominicæ deuorari. Nónne enim amari videtur sermones Domini, cum dicit: Si vis perfectus esse, relinque omnia tua, & veni sequere me? Et cum dicit nõ habendas duas tunicas, neque peram, neque calciamenta? Sed amaritudo ista sermonum, medicina est animarum.

Singularitas.

SINGVLARITAS. *Singula simul esse non cœperũt, sed certo temporis ordine condita: vt confusionem fugere discamus. Libro ij. de Cain & Abel, cap. vj.*

SINISTRA. *De sinistra vide suprà, capite Dextera.*

SINVS. *Christi sinus Pater, beata virgo & mentes piæ. In quodam sermone qui incipit: Euangelica scriptura refert &c.* — Ser. ord. 18. Tom. III.

Sinu igitur Christus retinetur à matre, cum nascitur: sed Pater ei sinus sui fotum iugiter subministrat. Legimus enim eum sine intermissione in Patris gremio quiescentem, dicente Euangelista: Deum nemo vidit vnquam, nisi vnigenitus Filius qui est in sinu Patris. (Ioan. 1.) Libẽter ergo in sinu sanctorum quiescit Dominus. Vnde & Ioannis Euangelistæ sinum, vt in eo accumberet, libenter elegit. Sinus ergo in quo Christus requiescit, nõ corporis gremio præparatur, non vestimentorum ambitione componitur, sed cælestium virtutũ operatione colligitur. Nam Christi sinus erat in Ioanne Euangelista, fides: in Deo Patre, Diuinitas: in Maria matre, virginitas. Ibi sinus Christi est, vbi habitaculum est virtutum. Ibi reclinat caput suum, vbi domicilium cælestium inuenit preceptorum. Nam ideo peccatoribus & infidelibus dicit: (Mat. 8.) Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.

Sinus requiei & Patriarcharum quis sit. — Libro de obitu Valentin. imperatoris. Tom. III.

Veni, inquit, frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculo surgamus in vineas: hoc est, venisti eò vbi diuersarum virtutum fructus pro singulorum meritis deferuntur: vbi abundant meritorũ præmia. Exeamus ergo in agrum, quo non vacuus labor, sed fœcundus prouentus est gratiarum: Quod in terris seminasti, hìc mete: quod inibi sparsisti, hìc collige. Aut certè veni in illum agrum qui est odor Iacob: Hoc est, veni in gremium Iacob, vt sicut Lazarus pauper in Abrahæ sinu, (Luca 16.) ita etiam tu in Iacob Patriarchę tranquillitate requiescas. Sinus enim Patriarcharũ, recessus quidã est quietis æternę. Meritò ergo Iacob ager est fructuosus, sicut Isaac Patriarcha testatus est dicens: (Gen. 27.) Ecce odor filij mei tanquam odor agri pleni, quem benedixit Dominus. Requiescamus, inquit, in castellis: ostendens illic esse requiem tutiorem, quæ septo cælestis refugij munita atque vallata, non exagitetur secularium incursibus bestiarum.

SIRENA. *Quid per Sirenas intelligendum moraliter. Super psal.* — Super psal. 43. Tom. IIII.

Pulchrè autem & Aquilæ interpretatio quemadmodum intelligere debeamus, locum afflictationis expressit, dicendo: Quoniam humiliasti nos in loco Sirenum: vt non caro in vitio sit sui natura, sed ea quæ carnem corruptibilem esse fecerunt. Denique Sirenas, quarum secundò & tertiò mentionem fecit scriptura Diuina, quasdam puellas gentilis tradit historia, quæ vocis propriæ suauitate canendi illecebris, audiendique studio illectos nauigantes ad litus admouere nauigia prouocabant: eos quoque (cum gratiam vocis sequerentur) scopuloso in loco naufragium facere solitos, vetustas posteris tradidit. Earum autem interpretatio hæc est: Vocis voluptas & quædam adulatio. Ita ergo seculi voluptas nos quadam carnali adulatione delectat, vt decipiat. Vt ergo illic non litus in vitio erat, sed canora dulcedo, quæ faciebat asperitatem litoris non caueri: ita non caro in vitio, sed ea quibus caro ista solicitatur & fluctuat. Denique mare, si tempestas desit, quietum est: si procella sæuit, periculosum.

SITIS. *Sitis Christi in cruce, & sitis impietatis exprimitur. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.* — Super psal. 61.

Cucurri, inquit, in siti. Verum est quidem, quòd Dominus noster Iesus sitiuit. (Ioan. 19.) Benedicta Domini sitis, quia sitiuit pro nobis, & maximè in passione. Denique dixit, Sitio. Tunc itaque sitiebat, quando de latere suo restinctura sitim omnium viuæ aquæ fluenta fundebat. Denique scriptum est: Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. (Hiere. 2.) Sed in Græco mediè positum est, quia ἔδραμον & singularem & pluralem numerum signat. Ergo quia cucurri, & cucurrerunt iuxta Græcum possumus intelligere. Diximus autem quid exprimat cucurri: hoc est, festinaui sitim omnium suscipere, vt vniuersos perpetui fontis vbertate satiarem. Cui enim dedero aquam, non sitiet, neque hìc, neque in futurum, sicut dictum est ad Samaritanam. (Ioan. 4.) Nunc dicamus quid significet cucurrerunt in siti: hoc est festinauerũt, vt perfidiæ suę æstu fontem viuum negantes æterna fauces suas ariditate siccarent, sicut ipse Dominus ait: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & fecerunt sibi contritos lacus. (Hierem. 2.) Nec mirum si sitierunt qui aquam fontis æterni tenere non poterãt, lubrici perfidiæ suæ rimis. Sitierunt ergo, quia se potu priuauerunt spiritali, quem hauserant de consequenti petra. Vnde & Symmachus ait: τῷ δόλῳ αὐτῶν εὐλογοῦν: hoc est, placuit illis in mendacio, cum obiicerent falsa pro veris. Omne mendacium sitim habet: veritas vbertatem, quæ in perpetuum perseuerat. Et quàm citò probauit quia cucurrerunt in mẽdacio. Ore suo, inquit, benedicebant, & in corde suo maledicebant. Misera perfidorum sitis, qui aliud tenebant corde, & ore aliud loquebantur. Vbi autem fidei exundat vbertas, corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. (Roman. 10.) Quomodo autem benedixerint ore, & corde maledixerint, series passionis ostendit, cum dicerent: Descendat de cruce. Stulti, de morte surrexit, & non crediderunt: quomodo si de cruce descenderet credidissent? Sperauit in Domino, eripiat eum: liberet nunc eum, quoniam vult eum. Quia illudentes potius quàm optantes ista dicebant, & interrogabant vtrum esset Dei Filius, verbis pacifica loquentes, corde accusationem sacrilegij cogitantes.

De vtraque siti, nempe piorum & impiorum, subiungit infrà.

Cucurri in siti, eò quòd fidem quæreret, & inuenire non posset, destitutus à sociis, à propriis derelictus. Sic Dominum Iesum legimus in Euangelio & esurisse & sitisse, cum esuriret fidem nostram, sitiret opera nostra, quærere videretur aliena. Aut vt ad sitim corporis referamus, quanta indignitate dicit: Cucurri in siti: hoc est, Ego sitiebam, cum alij mea vina ructarent, & ex illo suggestu sublimis imperij, opulentiaque regali, ad extrema sitis plebeia quadam vtilitate deductus sum. Et quia Græcus habet ἔδραμον, quod significat, & cucurri singulariter, & cucurrere pluraliter. Potest & sic intelligi, Cucurrerunt in siti, quorum fauces æstu nimio fundendi mei sanguinis aruerunt. Sicut enim est sitis fidei, ita est perfidiæ sitis. Sitim illam iustus sitit, qui ait: Sitiuit anima mea ad te Deus: Istam perfidi, quorum lingua præ siti aruit. Quàm sitiuit ille qui inter conuiuij dapes & pocula constitutus innocentis conuiuę necem moliebatur Augusti?

SOBRIETAS. *Sobrij esse debemus à vino, quòd luxuriam prouocet.* — Super epist. ad Ephes. cap. 5. Tom. V.

Et nolite inebriari vino, in quo est omnis luxuria. Sobrij possunt habere fiduciam arguendi. Bona enim conuersatio terrorem incutit delinquenti: Nec poterit qui arguitur asperè, ferre, quia reprehenditur, quando scit optimam conuersationem monentis se. Nam vbi ebrietas, & luxuria est. Luxuria prouocat turpitudinẽ. Quamobrem sobrios esse conuenit, vt bonæ conuersationis iura seruentur.

Est iusta sobrietas, qua non tam à vino & cæteris huiusmodi corporalibus abstinetur, quàm à prauis moribus & vitijs. — Lib. super psalmum 118. Ser. 10. ver. 6. Tom. IIII.

Habes hoc in Apostolo: Sobrij estote & iusté. Non solùm enim sobrios nos, sed etiam iustè sobrios esse debere docuit euidenter. Potest autem aliquis & sobrius esse, & non iustè sobrius: vt sobrius sit à vino, & non

sit sobrius æquitate atque iustitia. Est enim crapula iniquitatis. Potest & aliquis ebrietati & luxuriæ semper indulgens, dum aliena tamen diripere conatur, eo occupatus studio sobrius esse à vino, & non sobrius à rapinis: Nec iste ergo iustè sobrius. Ideo Apostolus admonet vt sit in nobis iusta sobrietas. Denique addidit: Et nolite peccare. Qui enim peccat, etsi sobri⁹ sit, nō potest tamē tāquā iustè sobrius prędicari. Nolite, inqt, seduci: hoc est, ne alieni erroris ebrietas vos faciat temulentos. Corrūpunt mores bonos etiā colloquia mala: eò quòd ore & labiis infidelium tanquam ebrietas quædam moribus audientis infunditur. Meritóque addidit: Sobrij estote iustè, & nolite peccare: ignorantiam enim Dei quidam habent: vt sobrius ille sit, qui non habet ignorantiam Dei, nec titubat ebrietate perfidiæ. Iustè autem sobrius, in quo operum gratia cum fidei sobrietate resplendet.

1.Corinth.15.

Rursus de sobrietate, quæ abstinentia à vitijs. Libro tertio de viduis.

In exhortat. ad virgines. Tom. I.

Sobrietatem dico, non vini abstinentiam, sed corporalis lasciuiæ, & secularis iactantiæ, qua grauius quàm vino inebriamur. Dat enim calicem ruinæ, & iræ poculum. Vnde & dixit Dominus ad Hierusalem: Audi humiliata & ebria nō à vino: Ecce accipe de manu tua calicem ruinæ, & iræ poculum. Si hunc calicem exinaniuerit synagoga, non bibant filiæ Ecclesiæ.

Isaiæ 51.

Poculum spiritale iustos inebrians, nihil obstat sobrietati.

Lib. de Noë & arca, cap. 31. Tom. IIII.

Et sobrius, inquit, factus Noë à vino. Manifestum ex ebrietate, intercedēte somno, sobrios fieri homines. Mens autem sobria est, quando & præterita & futura cognoscit. Sobria ergo erat mens iusti, & quando ebria putabatur. Est enim præclarum poculum inebrians iustos. Ille autem verè inebriatus erat, qui ridebat patrē. Qui enim neq; præteritā generationis gratiā, neq; præsentem reuerentiam patris, neque futuram pœnam paternæ iniuriæ considerabat, verè ebrius erat: & quod putabat videre se, non videbat. Erat in eo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat. Nam si vidisset patrem, non vtique risisset. Neque enim ridendus, sed verēdus est pater. Multò autē amplius mentē iusti insipiēs videre non poterat. Quomodo enim videbat, qui in eo putabat dubietatis errorem, vbi erat perfectus sapientiæ cæterarumque virtutum vapor? sicut scriptum est: Vapor est enim virtutis Dei: Quando enim mens magis sobria est, quàm tunc quando naturam omnium rerum temporumque præsentium & futurorum ita spectat negotia, vt nulla in eo temporalis titubatio ebrietatis appareat?

Sobrietatis habenæ sunt quibus morum petulantia coërcetur.

Lib. 1. officior. cap. 3. Tom. I.

Habet suas habenas mentis sobrietas, quibus regitur & gubernatur. Sit ori tuo ostium, vt claudatur vbi oportet: & obseretur diligentius, ne quis in iracundiā excitet vocem tuam, & contumeliam rependas contumeliæ. Audisti hodie lectum: Irascimini & nolite peccare. Ergo etsi irascimur, quia affectus naturæ est, non potestatis, malum sermonem nō proferamus de ore nostro, ne in culpam ruamus.

Psal. 4.

SOCIETAS. *In humana societate quid homines agere, vel qualiter in ea degere debeant, innuit libro j. de officijs. Quod require supra, capite Iustitia. Et ibidem.*

Cap. 28. Tom. I.

Secundum Dei voluntatem vel naturæ copulam inuicem nobis auxilio esse debemus, certare officiis, velut in medio omnes vtilitates ponere, & vt verbo scripturæ vtar, adiumentum ferre alter alteri, vel studio, vel officio, vel pecunia, vel operibus, vel quolibet modo, vt inter nos societatis augeatur gratia, nec quisquā ab officio vel periculi terrore reuocetur, sed omnia sua ducat: vel aduersa, vel prospera. Denique sanctus Moses pro populo patrum bella suscipere grauia non reformidauit, nec regis potentissimi trepidauit arma, nec barbaricæ immanitatis expauit ferociam, sed obiecit salutem suam, vt plebi libertatem redderet. Magnus itaque iustitiæ splendor, quæ aliis potius nata quàm sibi, communitatem & societatem nostram adiuuat, excelsitatem tenet, vt suo iudicio omnia subiecta habeat, opem aliis ferat, pecuniam conferat, officia non abnuat, pericula suscipiat aliena.

Vnde in tractatu super psalmum trigesimum septimum. Tom. IIII.

Non societas alicuius rei, sed societas criminosa in culpa est. Cap. 9. Tom. I.

Associari ergo debemus bono. Libro de bono mortis.

Non sequamur illecebrosa & seductoria, sed sequamur illud quod bonum est, illi adhæreamus, illud imitemur, illius præsentia, illius communicatio nos meliores faciat, mores nostros coloret, illius quædam nos societas informet. Qui enim bono adhæret, assumit inde quod bonū est, quia scriptū est: Cū sancto sactus eris, & cū electo electus eris, cū puerso subuersus eris & cū innocēte innocēs eris. Assiduitate enim atq; imitatione quędam similitudinis imago formatur. Ideoque addidit: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Etenim qui appropinquat lumini, citius illuminatur: & plus in eo splendor æterni luminis refulget è proximo.

Psal. 17.

Societas mala ducit in periculum: quod probat exemplo. Lib. iiij. super Lucā. Req. sup. capite Nauis. Societas nunquam est habenda in peccato. In epistola ad stupratorem virginis consecratæ.

Lib. de virg. lapsam, cap. 9. Tom. I.

Nihil tibi de multitudine peccantiū similium blandiaris, & dicas: Non solus hoc ego egi, multos habeo socios: sed recogita, quia multitudo sociorum, impunitatem non facit criminum. Nam Sodoma & Gomorra in totis quinque ciuitatibus vtique innumerabiles habitant populi, & omnes pariter qui libidinosè corpora sua tractauerunt, igneis imbribus conflagrati sunt: solus autem Lot de illo incendio euasit, quia ab illa turpitudine se alienum præstiterat.

Dicit autem super primam ad Corinthios, capite tertio. Tom. V.

Facilè quis inclinatur, si viderit socium consensisse.

SODOMA. *Sodomitarum extrema & vniuersalis prauitas describitur.*

Libro primo de Abraham, Cap. 6. Tom. IIII.

Viri ciuitatis Sodomorum circundederūt domum, ab infante vsque ad senem totus populus pariter. Pręstruitur iudicij Diuini æquitas, ne fortè quis diceret, Quid peccauerunt pueri, vt omnes excidio inuoluerentur? Ita nullus illic iustus, nullus innocens fuit. Audi scripturam testificantem: Quia circundederunt domū ab infante vsque ad senem totus populus pariter. Nulla ætas erat culpæ immunis: ideo nullus immunis exitij fuit. Qui possibilitatem perpetrandi criminis non habuit, habuit affectum. Effœtæ vires senum, sed mens plena libidinis. Offerebat sanctus Lot filiarum pudorem. Nam etsi illa quoque flagitiosa impuritas erat, tamen minus erat secundum naturam coire, quàm aduersum naturam delinquere. Præferebat domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inuiolabilem. Denique illic quoque inoffensa hospitalitas est, vbi nec germanitas satis tuta est. Percusserunt autem illos cæcitate Angeli, vt ostium domus, quod aperire cupiebant, non reperirent. Hic quidem mirabilis Angelorum declaratur potestas, vt offusa impuris cæcitate, non reperirentur domus ostia: sed etiā illud ostenditur, quia cæca est omnis libido, & ante se non videt.

SOL. *Hortatur Solem cautè aspiciendum, ne deus esse credatur.*

Lib. 4. Hexameron, cap. Tom. IIII.

Sol incipit, emunda oculos mentis ô homo, animíque interioris obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstrin-

præstringat ingenij,& puri cordis turbet aspectum. E- A
munda autem, vt vase syncero scripturæ Diuinæ nitida fluenta suscipias, ne qua ingrediatur contagio. Præcedit Sol magno iubare diem, magnū mundum complens lumine, vaporans calore. Caue, ô homo, solam eius perpendere magnitudinem, ne nimius fulgor eius visus tuæ mentis obcæcet: vt qui è regione in radiū eius intendit, repercusso lumine, omnem subitò amittit aspectum, ac nisi in cæteras parte vultum suum oculosque cōuertat, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum: si verò deflectat obtutum, integrum sibi officium perseuerat. Caue igitur, ne & tuum radius eius exoriens confundat aspectum. Et ideo prius firmamentum cæli aspice, quod ante Solem factum est. Terram aspice, quæ antè quàm Sol prodiret, cœpit esse visibilis atque composita. Germina eius aspice anteriora Solis lumine. Anterior rubus quàm Sol: antiquior herba quàm Luna. Noli ergo Deū credere, cui vides Dei munera esse prælata. B
Tres dies transacti sunt, & Solem nemo quæsiuit, & luminis claritas abundauit. Habet enim & dies suam lucem, quæ præcessor est Solis. Non igitur te tāto splendori Solis temere committas. Oculus est enim mūdi, iucunditas diei, cæli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Sed quando hunc vides, autorem eius considera: quādo hunc miraris, lauda prius ipsius creatorē. Si tam gratus est Sol, qui consors & particeps est creaturæ: quàm bonus est Sol ille iustitiæ? Si tam velox iste, vt rapidis cursibus die ac nocte illustret omnia: quātus ille, qui vbique semper est, & maiestate sua complet omnia? Si admirabilis qui iubetur exire, quàm supra admirationem qui dicit Soli, & non exoritur vt legimus? Si magnus est, qui per horarum vices locis, aut accedit aut decedit quotidie: qualis ille, qui etiam cum se exinaniret, vt nos eum possemus videre, erat lumen verū quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Iean.1. Si præstantissimus, qui obiectu terræ patitur sæpe defectus: quātæ maiestatis, qui ait: Adhuc ego semel C
mouebo terram? Illum terra abscondit: istius motum non potest sustinere, nisi voluntatis eius substantia fulciatur. Si cęco damnum est huius solis gratiam non videre, quantò magis peccatori damnū veri luminis munere defraudatum perpetuæ noctis tenebras sustinere?

Quid discendum in Sole quarto die creato, post creatas herbas & ligna &c. Eodem lib. Cap.eodem.

Ergo cum vides Solem, attende terram, quę antè fundata est: attende herbam fœni, quæ pręstat ordinis priuilegio: attende ligna, quæ plaudunt, quòd priora cæli luminibus esse cœperunt. Nunquid merita fœni maiora quàm Solis? Aut nunquid potior ligni prærogatiua? Absit, vt insensibilia tanti muneris pręferam ministro. Quid igitur præuidit altitudo sapiētiæ & scientię Dei, vt prius inciperent ligna esse, quàm illa duo mundi luminaria, & quidam cælestis oculi firmamenti, nisi vt cognoscerent omnes Diuinæ testimonio lectionis, terram sine Sole esse posse fœcundā? Nam quę potuit sine sole prima rerū semina germinare, potest vtiq; semina accepta nutrire, & proprio fotu sine calore solis partus edere. D
Hac igitur voce quadam suorū munerum clamat natura: Bonus quidem sol, sed ministerio, nō imperio: Bonus meæ fœcunditatis adiutor, sed non creator: Bonus meorum altor fructuum, sed non autor. Interdum partus meos & ipse adurit: Frequenter mihi & ipse damno est: plerisque me locis indotatam relinquit. Non sum ingrata conseruo. Mihi est in vsum datus, mecum est labori mācipatus, mecum subiectus est vanitati, mecum corruptionis subditus est seruituti, mecum congemiscit & cōparturit, vt veniat adoptio filiorum & humani generis redemptio, qua possimus & nos à seruitio liberari: Mecum assistens laudat autorem: mecum hymnum dicit Domino Deo nostro. Vbi maior est gratia, ibi mecum est ei commune consortium. Vbi sol benedicit, ibi terra benedicit. Benedicunt ligna fructifera, benedicunt pecora, benedicunt volucres. In mari positus illum nauta acclamat, me desiderat: In montibus illum pastor declinat, ad mea germina, ad meas festinat arbores, quibus exæstuans obumbretur: ad meos fontes sitiens & lassus occurrit.

Sol vt minister seruit homini cæterisq́; creaturis, non imperat. Eodem lib. Cap.2.

Sed ne oculorum tibi exiguum videatur esse testimonium, emūda aurem, admoue eam cælestibus oraculis: Duobus enim & tribus testibus stat omne verbum. Audi dicentem: Fiant luminaria in firmamento cęli ad illuminationem terræ. Quis hoc dicit? Deus dicit. Et cui dicit, nisi Filio? Deus ergo Pater dicit: Fiat sol, & Filius fecit solem. Dignum enim erat, vt solem mundi sol faceret iustitiæ. Ipse ergo eum in lumen adduxit: Ipse eum illuminauit: Ipse ei donauit fundendi luminis potestatem. Factus est ergo sol, ideo & ipse seruit: quoniam dictū est: Fundasti terram, & permanet. Dispositione tua permanet dies, quoniam vniuersa seruiūt tibi. Psal.118. Etenim cui dies seruit, quomodo non seruit sol, qui factus est in potestatem diei? Quomodo non seruit Luna & stellæ, quæ factæ sunt in potestatem noctis? Etenim quantò maiorem his gratiam creator donauit, vt aër solito amplius solis claritate resplendeat, dies serenius luceat, noctis illuminentur tenebræ, per Lunæ stellarumque fulgorem, cælum velut quibusdam floribus coronatum ita ignitis luminaribus micet, vt Paradiso putes vernante depictum, spirātium rosarum viuis monilibus renitere. Quantò igitur amplius his decôris videtur esse collatum, tantò amplius debent.

Terræ fœcunditas non à Sole autore, sed à Deo. Cap.eod.

Atque vt sciamus quia fertilitas terrarum non calori solis ascribitur, sed Diuinæ indulgentię imputatur, ait Propheta: Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore. Psalmo 103. Dante te eis colligent sibi: aperiente te manum tuā, vniuersa implebūtur vbertate. Et infrà, Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciē terræ. Et in Euangelio: Considerate volatilia cæli, quia neque serunt, neque metunt, & pater vester cælestis pascit illa. Matth.6. Non ergo sol aut Luna fœcunditatis autores sunt, sed Deus Pater per Dominum Iesum omnibus liberalitem fertilitatis impertit. Pulchrè autem exposuit nobis Propheta quid sit quod ipse ait: Quia fecit Deus solem in potestatem diei, & Lunam in potestatē noctis. Nam & in isto psalmo centesimo tertio, de quo suprà diximus, scripsit: Fecit Lunam in tēpore, sol cognouit occasum suum. Cum enim dies horas suas complere cœperit, sol debitum sibi cognoscit occasum. Est ergo in diei potestate sol, & Luna in potestate noctis, quæ tēporum vicibus obedire compellitur, & nunc impletur lumine atque vacuatur.

Quatenus luminaria duo magna dicantur, aperit eodē libro infrà. Cap.6.

Fecit ergo Deus duo luminaria, quæ magna possumus accipere: non tam aliorum comparatione magna, quàm suo munere: vt est cælum magnum, & mare magnum. Nam & magnus Sol, qui complet orbem terrarum suo calore: vel Luna suo lumine: nec solùm terras, sed etiam aërem hunc, & mare cælique faciem. Quæ in quacunque parte fuerint cæli, illumināt omnia, & ęquè spectantur à cunctis, vt ea tanquā suis tantū regionibus immorari, & sibi tantū adesse atq; lucere singuli populi credant, cum similiter luceant vniuersis, vt nemo his propiorem alium quàm ipse est arbitretur. Exemplum magnitudinis eorum euidens, quòd omnibus hominibus orbis Lunæ idem videtur. Nam etsi interdum augeatur lumen eius atque minuatur, tamen eadem nocte qualis mihi apparet, talis & omnibus. Nam si longè positis minor videretur, propius constitutis maior refulgeret, & proderet angustiarum & exiguitatis indiciū.

Etenim reliqua alia longè positi minora arbitramur, propius contuentes maiora credimus. Quò magis finitimus fueris, eò tibi eius rei quã cernis magnitudo cumulatur. Solis radius nulli propior, nulli longinquior est. Similiter & Lunæ globus æqualis est omnibus. Sol & Indis & Britannis eodem momento videtur, cum oritur: nec cum vergit in Occasum minor apparet Orientalibus, quàm Occidentalibus: nec Occidẽtalibus cum oritur, inferior, quàm Orientalibus æstimatur. Quantum distat, inquit, Oriens ab Occidente: hæc inuicem sibi distant. Sed Sol à nullo distat: nulli præsentior, nulli absentior est.

Cap.eod. *Oculus noster propria imbecillitate nequit Solis magnitudinem comprehendere. Eodem lib.*

Neque te moueat, quòd tanquam cubitalis tibi orbis videatur Solis cum oritur, sed considera quantum intersit spatij inter Solem & terras, quòd aspectus nostri infirmitas sine magno sui non potest transire dispendio. Caligat aspectus noster: nunquid Sol caligat, aut Luna? Angustus noster obtutus: nunquid ideo angustiora efficit quę videntur? Species minuitur, non magnitudo detrahitur. Neque enim infirmitatis nostræ passiones passioni luminarium debemus ascribere. Metitur noster aspectus. Noli ergo fidele eius æstimare iudiciũ. Fit cælestium minor spectaculi figura, non sui forma. De summo vertice montium si subiectum oculis tuis campum spectare desideres, atque illic armenta pascentia, nónne formicarũ similia corpora iudicabis? Si mare spectes specula aliqua litorali, nónne tibi nauium maximè inter cæruleos fluctus & vela condentia refulgentes velut columbarum volitantium speciem eminus posito videntur obtexere? Quid ipsæ insulæ, quæ mare diuidunt, terrarum arua diffundunt, quàm angusto æstimãtur fine concludi? Quemadmodum rotunda apparet de asperis, spissa de raris? Has ergo infirmitates visus tui perpende, & eorum quæ astruimus fidem ex te ipso arbiter iustus factus accersi.

Cap.eodem. *Argumentum non mediocris magnitudinis in Sole. Eodem libro.*

Si vis magnitudinem Solis non solùm oculis mentis, sed etiam corporis æstimare, considera quãti stellarum globi axem cæli videamur obtexere, & innumeris insignire luminibus? Non queunt tamen tenebras noctis & cæli nubila detergere. Simul vt sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarũ ignes sub vnius luminaris fulgore vanescunt. Aperitur aër cælique facies purpurascenti rubore perfunditur: adhuc spirãs exordium, etiam momentanea celeritate pleni luminis micat splendor, & surgentis solis præuia aurora dulcis aspirat. Dic mihi quæso, nisi magnus orbis esset, quomodo posset orbem magnum illuminare terrarum?

Cap.eod. *Prouidẽtia conditoris in Sole eiusq; motu fit conspicua. Eodem lib.*

Quid autem de tanto loquar temperamento & moderamine conditoris, qui eam mensuram muneri solis attribuit, vt neque vapor eius igneus, vt videatur terrarum venas, succos rerumque species infusus exureret: Neque iterum per tanta mundi spatia refrigeratus, nullum terris semen caloris inoleret, sed ieiunam atque inopem fructuum derelinquens, ad nullam fertilitatis gratiam vaporaret?

Cap.5. *Quomodo luminaria duo posita sint in dies & annos &c. Eodem lib.*

Sint, inquit, in dies. Non vt faciant dies, sed vt in eis habeant principatum, vt ortum diei vberiore sol illuminet gratia, vt per totum diem designandi eius habeat potestatem cursus sui munere. Sic accipiunt nonnulli quod ait Propheta: Solem in potestatem diei, Lunam & stellas in potestatem noctis. Circunferũt enim lumẽ. (Psalm.153.) In annos quoque ordinati sunt sol & luna. Luna per trecentos dies duodenis vicibus cursum conficiens, cõsummat annum secundum Hebręos, aliquibus diebus adiectis secundum Romanos, bissexto semel intra quinquẽnium vnius diei adiectione celebrato. Solstitialis quoq; annus est, cum sol expleto per omnia signa circuitu, in id vnde principium cursus sui sumpsit, recurrit. Annua enim fertur ei totius spatij esse perfunctio.

Si Sol natura sit calidus nécne. Ibidem. Lib.2.He... Cap.3.

Tantum autem inest illis impugnandæ veritatis studiũ, vt solem ipsum negent calidæ naturæ esse, eò quòd albus sit, non rubicundus aut rutilus in speciem ignis. Et ideo aiunt quòd nec ignitus sit natura, & si quid habet caloris, ferunt ex nimio motu conuersionis accidere. Quod ideo dicendum putant, vt nihil videantur humoris consumere, quia calorem quo humor vel minuitur vel plerũque exhauritur, non habeat naturalem. Sed nihil agunt cum ista componunt, quia nihil interest vtrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione aliqua, atque ex causa. Quia ignis omnis consumptor humoris est, vel huiusmodi materiæ quam flamma consueuit exurere. Nam siue ex lignis haudquaquam semiustulatis, sed inter se collisis ignis excussus excipiatur foliis, æquè flammã adolet, ac si de igne accendas facem, siue de flammæ lumine lumen accendas, ea dem species & natura est luminis, ac si illud non naturalis ignis adoleuerit, sed quẽ accidens causa generauerit. Vel hinc saltẽ contemplentur solis calorem, ꝙ diuersa ei Deus constituit cursus sui loca & tempora, ne si semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore exureret.

Causam vmbræ maioris, vel etiam minoris ostendit ibidem. Libro 4.Hex... meron.cap.5.

Exemplum ergo possumus accipere, quia hyemales dies breues, sed vmbras maiores habent: æstiui dies maiores, sed minores vmbras habent. Medio quoq; die minor vmbra, quàm in principio est diei vel fine: & hoc apud nos in parte Occidentis. Cæterùm sunt qui dicant quòd per duos totius anni dies sine vmbra fuerunt in partibus Meridianis, eò quòd solem habẽtes super verticem suum, vndique per circuitum illuminentur. Vnde & ἄσκιοι dicuntur Grecé. Plerique etiam ferunt sic è regione ex alto fieri solem, vt per angusta puteorum, aquam quæ in profundo est, viderint refulgere. Esse autem dicũtur in Meridiano, qui ἄσκιοι vocantur: eò quòd vmbram ex vtroque latere transmittant. Vmbra enim è regione solis ambulantibus post tergum est, vtputa si contra Orientem pergas, matutinis horis: si contra Meridianam plagam contendas, medio die, si contra Occidentem, in occasu diei. Ex tribus igitur partibus fit tibi sol obuius, ex Oriente, ex Meridiano, & ex Occidente. Mane & serò post tergum est: Meridie quoque à latere. At verò ad Septentrionem nunquam est sol, & ideo vmbra. Si contra Septentrionem dirigas, siue mane, siue serò, siue meridie, non potest esse post tergum sol. Sunt enim in hoc quem nos incolimus orbe terrarum, circa Meridiem positi, qui in Australem plagam videantur vmbram transmittere. Hoc autem fieri dicitur summo æstu, cum ad Aquilonem sol dirigit. Postea nos autumnus excipiẽs, infringit quidem æstus magnitudinẽ, sed paulisper relaxato ac deposito calore per temperiẽ medij moderaminis sine fraude nos atque vlla noxa flatibus tradit hyemalibus.

Sol hic Diuinæ munificentiæ atque misericordiæ symbolum. Super Psal... Ser.8.

Plena est terra misericordia Domini, quia omnibus data est remissio peccatorum. Super omnes sol oriri iubetur: & hic quidem sol quotidie super omnes oritur. Mysticus autem sol ille iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo autem passus est, vt tolleret peccatum mundi. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat. Vt si quis clausis fenestris radios solis excludat, non ideo sol non ortus est omnibus, quia calore

lore eius se ipse fraudauit: sed quod solis est prærogatiuam suam seruat: quod imprudentis est, communis à se gratiam lucis excludit.

Sol etiam tempore iudicij scribitur debere obscurari: in quo datur intelligi, magnos de Ecclesia debere à fide labi. Libro decimo super Lucam. Require suprà, capite Iudicium vltimum. Sol sapientia dicitur. Libro secundo de Abraham, cap. iiij.

Sicut sole mundus, ita sapiētiæ splendore tota mens illuminatur.

SOLICITVDO. *Mundi solicitudo comparatur spinis. Libro tertio Hexamerôn. Vide suprà, capite Rosa. Hæc solicitudo est relinquenda. Libro tertio de virginitate, parte quarta.*

Tom. I. Quoniam templum Dei sumus, materiales à nobis solicitudines abdicemus.

Similē sentētiā ponit lib. de Isaac & anima. Req. suprà, cap. Fons. Solicitudo ista vanitas est. Libro super Beati immaculati, litera quinta. Vide infrà, capite Vanitas.

Tom. V. *Solicitudo ista seculi orationibus mitigatur. Super epistolam ad Philippenses, cap. iiij.*

Dominus, ait, propè est: in nullo soliciti sitis. Hoc est præparatos esse debere, & vigilare in oratione & prece, Deo gratias agentes, seposita mundi solicitudine, illud sperare & ante oculos habere, quod Dominus repromisit: Vnde & gratias ei agendas docet. Domino enim imminente, solicitudo seculi cessat. Vt quid enim solicitus sit de re citò peritura? Ac per hoc postulationes vestræ notæ, inquit, fiant apud Deum. Quæ notitia assiduitate fit & vigilantia orationis. Tunc demum munitionibus pacis suæ, quæ omnem exuperat mentem, ait, custodiat

Tom. eod. corda vestra in Christo Iesu.

Solicitus tamen quisque debet esse in causa sua. Super epistolam ad Colossens. cap. iiij. exponens illud: Semper solicitus pro vobis &c.

Vt solicitos eos salutis suę faciat, aliorum vigilantia quanta sit pro his, ostendit. Solicitior enim quis fit pudore, quando in causa sua alterum viderit laborare.

Nam vt dicit libro quarto super Lucam:

Non dormientibus Diuina beneficia, sed obseruantibus deferuntur.

Lib. 6. Epistol. Epist. 4. in Tom. III. SOLITVDO. *Solitudo apta est ad studiū scripturarū: quod diffusè deducit in epist. tertia ad Sabinū.*

Quoniam tibi quoque complacuit nostrarum vsus epistolarum, in quibus quidam inter absentes præsentium sermo est, pergam frequentius te in meis scriptis, & cum solus sum, alloqui. Nūquā enim minus solus sum, quàm cum solus esse videor: nec minus otiosus, quàm cum otiosus. Certè pro arbitrio arcesso quos volo, atq; adiungo mihi quos magis diligo, aut quos aptiores arbitror: nemo interpellat: nemo interpolat. Tunc ergo te magis teneo & de scripturis confero, & prolixiorem simul sermonem cædimus. Sola erat Maria, & loquebatur cum Angelo. Sola erat, quando superuenit in eam Spiritus sanctus, & virtus altissimi obumbrauit eam. Sola erat, & operata est mundi salutem, & concepit re-

Act. 10. demptionem vniuersorum. Solus erat Petrus & totū

Genes. 2. per orbem consecrandarum gentium cognouit mysteria. Solus erat Adam, & non est præuaricatus, quia mēs eius adhærebat Deo. Postquam verò ei mulier adiuncta est, non potuit inhærere mandatis cælestibus, & ideo se abscondebat, quando Deus in Paradiso deambulabat. Et nunc deambulat in Paradiso Deus, quando Diuinas scripturas lego. Paradisus est Genesis liber, in quo virtutes pullulāt Patriarcharum. Paradisus Deuteronomium, in quo germināt legis præcepta. Paradisus Euangelium, in quo arbor vitæ fructus bonos facit, & æternæ spei mandata diffundit per vniuersos populos. Au-

Matt. 5. Luc. 6. diens itaque: Diligite inimicos: audiens: Dimitte omnia & sequere me: audiens: Qui te percutit in maxilla, præbe ei alteram: & hæc non faciens, & vix diligēs eum qui me diligat, non dimittens quæ ego habeo, iniuriam acceptam vlcisci volens, & sublatum mihi extorquere, cum scriptura dicat etiam aliud, id est, plus quàm petitum aut ereptum est, concedendum, video me contra mandata Dei facere, & aperiens oculos conscientiæ deambulare mihi Deum præsentē recognosco, cupio me abdere, cupio me velare, sed nudus sum Deo, apud quē nuda & intecta sunt omnia. Erubescens itaque tegere pudenda facinora desidero, quasi membra mei corporis: sed quia Deus omnia videt, foliis obumbratus, latebris tectus appareo. Puto me abscondi, quia corpore amictus sum. Ipsa est tunica pellicea, cum qua Adam de Paradiso eiectus est, nec à frigore tutus, nec tect⁹ ab opprobrio: sed etiā iniurię & culpę patēs. Liquet igitur ex his, quia cū soli sumus, tunc nos offerimus Deo, tūc mētem ei nostrā aperimus, tūc amictum fraudis exuimus. Solus erat Adam quando in Paradiso constitutus est: Solus erat & quando ad imaginem Dei factus est, sed non erat solus, quando de Paradiso eiectus est. Solus erat Dominus Iesus, quando mundum redemit. Non enim legatus neque nuntius, sed ipse Dominus solus saluum fecit populum suum. Et si nunquam solus est ille in quo Pater semper est, vnde & nos soli simus, vt Dominus nobiscum sit.

Solitudo apta est ad profectum gratiarum. Libro super Beati immaculati, lit. ij. vers. j. Tom. IIII.

Et silebit quietus & feriatus ab omni interpellatione mundanæ solicitudinis & voluptatis, & diuinis vacabit oraculis, quę solent singulariter sedentibus reuelari, sicut sancto Dauid, qui ait: Quoniam tu singulariter in spe constituisti me. Psal. 4. Et hic quidem non in secreto solus sedebat, sed cum præesset populis, singulari tamē gratia præeminebat. Helias solus sedebat, cum ab Angelo, vel etiam coruis cibum deferentibus pasceretur. Solus non solùm secretus à turbis, verùm etiam segregatus à meritis plurimorum. Denique reuelationes illi diuinæ gratiæ refulgebant, cuius muneris fructū pro mercede adipiscebatur, quia à iuuentute sua iugum verbi suscipiendum putauit, nec trahenda longo diutius fune peccata.

Nunquam solus est vir iustus. Lib. iij. de offic. cap. j. Tom. I.

Quando ergo iustus solus est, qui cum Deo semper est? Quando solitarius est, qui nunquā separatur à Christo? Quis nos, inquit, separabit à dilectione Christi: Roma. 8. confido quia neq; mors, neque vita, neque Angelus. Quando autem feriatur à negotio, qui nunquā feriatur à merito, quo consummatur negotium? Quibus autem locis circunscribitur, cui totus mundus diuitiarum possessio est? Qua æstimatione definitur, qui nunquam opinione comprehenditur? Etenim quasi ignoratur & cognoscitur, quasi moritur, & ecce viuit: quasi tristis, & semper lætior, vt egenus & largus, vt qui nihil habeat, & possideat omnia. Nihil enim spectat vir iustus, nisi quod constans & honestū est. Et ideo etiāsi alij videatur pauper, sibi diues est, qui non eorū quę caduca, sed eorum quę æterna sunt, æstimatione censetur.

Solus propriè dicitur esse Christus. In epistola decima quarta ad Irenæum. Lib. 9. Epist. Episto. 76. ad Studium. Tom. III.

Remansit solus Iesus & mulier in medio stans. Donaturus peccatum solus remanet Iesus, sicut ipse ait: Ecce Ioan. 16. venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis. Non enim legatus, neq; nuntius, sed ipse Dominus saluum fecit populum suum. Solus remanet, quia non potest hoc cuiquam hominum cum Christo esse commune, vt peccata condonet. Solius hoc munus est Christi, qui solus tulit peccatum mundi.

SOLVTIO. *Soluere accipitur pro deligare, sicut est à peccatis absoluere, de quo loquitur libro nono super Lucam, capite primo. Require suprà, cap. Asinus. Similiter super psalmum trigesimum octauum. Vide suprà, capite*

Lib.1. Epist. Epist. . Tom.III. *Apostolus: & capite Indulgentia. Accipitur aliquando pro satisfacere, sicut est: Soluere creditori debitum. Et de hoc loquitur in epistola secunda ad Iustum, quòd Christus pro nobis soluit.* A

Totum didrachmum Deo soluit, qui seculo nihil reseruauit. Deo enim iustitia soluitur, quæ est mentis sobrietas.

Cap.9. Tom.IIII. SOMNVS ET SOMNIVM. *Malorum vita dicitur esse somnus. In tractatu de secunda interpellatione Dauid.*

Psal.72. Defecerunt & perierunt propter iniquitatem suam, velut somnium exurgentis, id est, ita deficiunt & euanescunt impij, sicut somniũ exurgentis è somno primùm, quia in tenebris sunt, & in tenebris ambulauerunt, nec recedit aliquod eorum boni operis vestigium, sed similes eorum qui somnium vident. Qui autem somniat, in nocte somniat: nox autem in tenebris. Filij tenebrarum sunt priuati Sole iustitiæ, & splendore virtutis, dormientes semper & non vigilantes. De quibus bene dicitur: B Psalm.75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt. Etenim cum animæ eorum à corpore separatæ tanquã resoluti à corporis somno, nihil inuenerũt, nihil tenebũt, & quod tenere se arbitrantur, amittent, quoniam stultus & insipiens cum diuitiis exundauerit, relinquet alienis diuitias suas, neque simul ad inferna descẽdet cum eis gloria eorum.

Somno enim assimilantur peccata. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Require suprà, capite Dormitio.

Tom.V. *Ab isto somno est surgendum. Super epistolam ad Romanos, capite xiij.*

Hora est iam nos de somno surgere. Tempus esse dicit quo ad meritum proficere debeamus, hoc est, de somno surgere, operari bonũ, quasi in die, hoc est, palám. Illicita enim nocte, id est, in abscondito fiunt. Iam enim in manifestatione positi, quod est in notitia Dei, agnoscentes quid sequi debeamus, dare operam debemus, vt purè viuẽtes ad promissum præmium veniamus excusso somno, id est, ignorantia siue negligentia. C

Lib.8. Epist. Epist.62. Tom.III. *Iustorum somnus est vigilia. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu quarto. Require suprà, capite Dormitio. Et in epistola ad Anysium.*

Sanctorum somnus est operarius, secundũ quod scriptum est: Ego dormio & cor meum vigilat: Et secundum quod Iacob sanctus Diuina dormiẽs videbat mysteria, quæ vigilans nõ viderat, de cælo ad terras aërem Genes.28. peruium sanctis, respicientem Dominum & pollicentẽ terræ eius possessionem. Itaque breui somno dormiens impetrauit, quod magno labore postea acquisiuit hæreditas eius. Est enim sanctorum somnus feriatus ab omnibus corporis voluptatibus, ab omni animi perturbatione tranquillitatem menti inuehens, placiditatem animæ tanquã soluta nexu corporis se ableuet & Christo adhæreat.

Cap.6. Tom.IIII. *Somnio comparantur omnia quæ mundi sunt. Libro de Ioseph.* D

De isto prius dicamus, qui sibi beatus videbatur cũ esset vini præpositus, & hunc summum credebat apicem omnis potentiæ, ꝙ regi calicem dabat. Hæc gloria eius, hæc magnificentia in hoc seculo: hac defraudatus dolebat, huic redditus gratulabatur. Sed hoc somnium est, & omnis potentia seculi somniũ non veritas est. Denique per somniũ vidit reddi sibi principatum suũ. Isa.29. Et Isaias dicit ita esse huiusmodi homines, qui in hoc seculo delectãtur secũdis rebus, sicut qui in somniis manducat & bibit. Videtur sibi cibo & potu dum dormit, repleri: sed cum euigilauerit, incipit esurire amplius, & tunc intelligit quàm inanis ille cibus & potus fuerit somniantis: Sic qui in hoc dormit seculo, nec oculos aperit ad mysteria Diuina, quandiu somno grauatur corporis, putat alicuius momenti esse hanc secularem potentiam, quasi in somnis ea videt: vbi euigilauerit, deprehendit quàm inanis huius seculi voluptas sit. Considera nunc illum verum Hebræum, illum nõ somnij, sed veritatis & præclaræ visionis interpretem, qui de illa Diuinitatis plenitudine ac libertate cælestis gratiæ, in hunc corporeum carcerem venerit, quem nõ potuit seculi huius illecebra mutare, non vlla corruptela mundanæ voluptatis euertere, qui tentatus non decidit, appetitus non appetiuit.

Lib.7. Epist. Epist.44. Tom.III. *Et vita præsens est somnium. In epistola prima ad Constantium.*

Humiliatus est vsque ad mortem, mortem autẽ crucis, qui venturus erat vt vitã hanc de somno resuscitaret & somnium esse hunc viuendi vsum doceret, in quo diuersæ commutationum vices tanquam ebriæ, & nihil solidum, nihil firmum, tanquam dormientis somnium videntes non videmus, & audientes non audimus, & manducantes non satiamur, gratulantes non gratulamur, currentes non peruenimus. Vanæ spes hominum in hoc seculo, qui ea quæ non sunt, tanquam quæ sint sequenda arbitrentur. Itaque inanes & vacuæ rerum species, tanquam in somno venerunt, abierunt, astiterunt, euanuerunt, circunfusæ & dispersæ sunt, teneri videntur, & non tenentur. Denique vbi quis audiuit dicentem: Surge qui dormis, & de seculi istius somno exurrexit, falsa hæc intellexit omnia. Euigilauit, & fugit somnium, fugit potestas, abiit cura patrimonij, formæ venustas, honorum studiũ. Hæc enim somnia sunt quibus non mouentur qui vigilant corde, sed dormientes exagitantur. Ephes.5.

Tom.IIII. *A somno corporali est fugiendum, surgendum vt Domino reddamus gratias atq; laudes. Libro super Beati immaculati, litera xix. versu quarto, exponens illud: Præuenerũt oculi mei ad te diluculò.*

Suprà dixit, Præueni ἐν ἀωρίᾳ, hoc est, ante horas, ante tempus: hîc ait mane: aliud signans tempus orandi atque psallendi Domino, vt sit illud prius, secũdum quod ait: Media nocte surgebam. Hoc autem iuxta illud: Præueni orientem Solem. Graue est enim si te otiosum in stratis radius Solis orientis inuerecundo pudore conueniat, & lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium sine vllius deuotionis munere, ac sacrificij spiritalis oblatione feriata transmissum. An nescis ô homo quòd primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo ad Solis ortus, vt te oriens inueniat iam paratũ, ne limina tua madido adhuc sopore mergentia primus diei fulgor exagitet. In cubiculo meo, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea, dicit Ecclesia: ideo eum meruit inuenire, ideo eius gratiam promereri, quia etiã in cubili suo quæsiuit. Quæsiuit in noctibus, propterea copia adepta. In posteriobus loquitur ad sponsum: Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis, diluculò surgamus in vineas. Cantic.7.

Et infrà subdit quòd etiam ad meditandum & studendum.

Præueniamus orientem Solem, occurramus ad eius ortus antè ꝙ dicat: Ecce assum. Vult præueniri Sol iustitiæ, & vt præueniatur, expectat. Audi quemadmodum expectet & cupiat præueniri. Dicit Angelo Pergami Ecclesiæ: Age pœnitentiam: cæterùm venio tibi. Dicit Angelo Laodiciæ: Æmulare ergo & pœnitentiam age: ecce sto ad ianuam & pulso, & si quis audierit vocem meam & aperuerit ianuam, intrabo ad eum. Poterit intrare denique, quia nec resurgentem eum corpore vlla clausarũ valuarum repagula retinere potuerũt, subitò se Apostolicis penetralibus improuisus infudit, sed studia deuotionis tuæ desiderat experiri: Apostolos iam probatos habebat. Aut fortè in persequutione præ- Apocal.2. Apoc.3.

Ephes.5. ne præuenit, vbi tranquillitas est, præueniri cupit. Præuenit certè hunc quem vides Solem. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, vt illucescat tibi Christus. Si hunc Solem præueneris antè quàm iste surgat, aspicies Christum illuminantem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano, ipse tibi dicenti: De nocte vigilat ad te spiritus meus: matutinum lumen temporibus faciet splendescere nocturnis, si mediteris verba Dei. Dum enim meditaris lux est: & videns lucem, non temporis, sed gratiæ dices, quia lux præcepta tua. Cum autem te meditantem verba Diuina dies inuenerit, & tam gratum opus orandi atque psallendi delectauerit tuam mentem, iterum dices ad Dominum Iesum: Exitus matutinos & vespere delectabis. Exod.18. At verò Mose magistro vsus est populus Iudæorum quotidie in sermonibus suis à mane vsque ad vesperam iudicium Dei operiendo. Quod vidēs cognatus eius esse intolerabile, consilium dedit negotij consummandi partito cum aliis onere qui ad hoc munus electi sunt. Noctibus ac diebus sine vlla cessatione recenseto scripturas Diuinas, quia & si quid aliud seniorem interrogaueris, nescit nisi scripturæ Diuinæ seriem resultare. Vacat illic sermo de seculo, sola illic scriptura contexitur, singulorum sibi per vices ora succedunt, ne quando sacer ille sonus mandatorum cælestium ferietur: & tu Christiane dormis, cui magister est Christus: & non vereris, ne de te dicatur: Populus iste nec labiis me honorat. Iudęus vel labiis, tu verò nec labiis. Si illius qui vel labiis honorat, cor longè est à Deo: quomodo potest cor tuum propè esse, qui etiam labiis non honoras? Quandiu te somnus, quandiu te secularia tenent, quandiu solicitudo istius vitæ, quandiu terrena? Diuide saltem Deo & seculo tempora tua: vel quando nō potes agere in publico quæ sunt istius mundi, & tenebræ prohibent noctis, Deo vacato, indulge orationibus, & ne obdormiscas, psallito: somnum tuum bona fraude fraudato: mane festina & ad Ecclesiam, defer primitias pij voti, & postea, si vocat secularis necessitas, non excluderis dicere: Præuenerūt oculi mei mane meditari verba mea: & sic securus procedis ad tuos actus. Quàm iucundum est inchoari ab hymnis & canticis, à beatitudinibus quas in Euangelio legis. Quàm prosperum vt te Christi sermo benedicat: & dum recantas Domini benedictiones, studium alicuius virtutis assumas, vt etiam in te benedictionis Diuinæ meritum recognoscas.

Tom.I. **SORS.** *Propriè dicitur quæ Diuino pendet arbitrio. vt probat in tractatu de Tobia. Require infrà, capite Vestis. Sorte quadam vocamur ad gratiam. Libro iij. de viduis, parte secunda.*

Ephes.1. Date ergo Leui illi salutari nostro sortes eius. Sors eius Leuitica est, sors eius virginitas est, sors eius viduitas est: quoniam non solùm virgo, sed etiam mulier innupta cogitat quæ sunt Domini. Vnde & Apostolus dixit: In quo & sorte constituti sumus. Sicut enim in veteri testamento terra sorte diuisa est, ita in Euāgelio sorte quadam Domino deputamur. Vnde & scriptum est de Euangelistis: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Act.1. Et Apostoli, cum eligendus esset duodecimus Apostolus in locum Iudæ, sorte munus Apostolatus deferendum arbitrati sunt. Itaque oratione facta vt de duobus Dominus quem vellet, eligeret, sors cecidit super Mathiam. Illa igitur vetus, terrena sortitio: hæc, spiritalis. In illa census seculi materialis, in hac personalis officij. Ibi possessio curarum, hic diuisio gratiarum.

Et infrà subdit:

Isa.66. Venit Paschæ dies, in toto orbe baptismi sacramenta celebrantur, velantur sacræ virgines. Vno ergo die sine aliquo dolore multos filios & filias solet Ecclesia parturire. Ideoque pulchrè dicitur: Et gens nata est simul: Galat.3. de populo consecrato. Videtis mysteria, videtis gratiā

A Christi, gratiam Spiritus sancti, quæ velut quadam sorte defertur, quoniam non ex operibus, sed ex fide vnusquisque iustificatur à Domino. Sicut enim sortis euentus non in nostra est potestate, sed quem casus attulerit: sic gratia Domini non quasi ex mercedis merito, sed quasi ex voluntate defertur. 1.Corinth.12. Vnde & Apostolus ait de diuisionibus gratiarum, quæ diuerso modo Dei seruulis deferuntur: Hæc autem omnia operatur vnus atque idē spiritus diuidens singulis prout vult. Prout vult, inquit, non prout debetur. Denique Dominus ait illis vberiorem mercedem pro opere postulantibus & conquerētibus, quòd parem accepissent cum iis qui posterius aduenerant: Matth.20. Si ego bonus, oculus tuus quare nequam est? Date ergo filij sortes vestras ei qui vltra meritum laboris remunerationem suis donare consueuit.

Quod sorte legitur, humano iudicio non comprehenditur. Sors alio modo accipitur apud varios creditores. In tractatu de Tobia. Vide infrà, cap. Vsura. Lib.4.Epist. Epist.14.

B **SPECIES.** *Anima est amabilis vel odiosa appetitus carnis. sicut consentit vel dissentit eidem. In epistola vj. ad Irenæum.*

Est enim amabilis animæ species, quæ concupiscit voluptaria, quæ laborem fugit, conpunctiones declinat, iudicium Dei negligit. Ideo amabilis, quia dulcis & suauis ad tempus videtur, quæ mentem non afficiat, sed oblectet. At illa altera tristior, quæ zelo Dei conficiatur, sicut vxor seuera scortari comparem suum nolit, non patiatur, non sinat, nihil indulgeat corpori, nihil voluptati & delectationi relaxet, abdicet occulta dedecoris, dura laborum sequatur, grauia periculorum.

SPECTACVLVM. *Ab ipsis spectaculis oculos debemus auertere, ne inficiatur affectus mentis. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu quinto. Require infrà, cap. Vanitas.*

C Vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium haberemus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam. Super epist. ad Heb. cap. 6. Tom.V. Duas res dixit, Dei Patris promissionem de Filio suo, & aduentu Filij in hunc mundum pro salute nostra. Propositaverò spes, veritas est rerum gestarum, quę Patriarchis promissæ sunt & redditę, vt ex transactis futura credamus. Quā spem habemus, sicut anchorā, inquit, animæ tutam ac firmam. Sicut enim anchora iacta è naui non permittit eam circunferri, licet venti commoueant eam, sed iacta firmam facit nauem: sic & fides spe roborata introducit nos in rerum speciem, quam modo in fide & spe tenemus. Ideo addidit dicens: Et incedentem vsque ad interiora velaminis. Tempestas enim & multus imber commouet ratem: anchora autem nō permittit eam demergi. Psal.54. Sic etiam nostra spes, quam habemus fixam in interiora velaminis, nulla infidelitate mergi poterit, si cū Prophera veraciter dicamus: Iacta in Deum curā tuam, & ipse te enutriet. 1.Corinth.9. Si hanc non habemus, omnino

D demersi erramus: non tantùm in spiritalibus, sed etiam in carnalibus: quia qui arat, inquit Apostolus, in spe arat: & omnis labor noster, in spe mercedis quęlibet nostrum consolatur. Spes verò penetrat interiora velaminis, dum cælestia absque vlla dubitatione credit, & sperat, & amat, operibúsque ostendit, vtpote qui credit quod sperat. Tom.IIII.

Spes hæc confert in tolerātia malorum. Libro super Beati immaculati, litera septima, versu secūdo. Vide suprà, cap. Aduersitas. Et litera xv. ver. iiij.

Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea. Si viuit qui in sinu est Patriarchæ Abrahæ, vt ille Lazarus pauper, quantò magis viuit qui suscipitur à Christo? Quomodo enim potest non in æternum viuere, quem sempiterna vita suscepit, quem totum sibi Christus as-

sumpsit, qui totus verbi est, cuius vita abscondita est in Christo Iesu? Sed qui in sinu Abrahæ sedet, susceptus à Christo est. Intolerandæ autem præsumptionis videretur dicere Deo: Suscipe me: nisi promissum eius adiungeret: hoc est, vt hoc auderemus, ipse fecisti: Tuo te chirographo conuenimus, quoniã nostrum chirographũ sustulisti. Nos fecimus chirographum mortis, tu scripsisti chirographum vitę. Ergo nõ confundas ab expectatione sua seruulum tuum, quia in te spero. Spes enim nõ confundit. Et si tribulamur, patientiam subministra, vt ferre possimus: vt qui te expecto, nõ opprimar infirmitatibus, non succumbã tentationibus, non affligar procellis, in quibus est probanda patientia, vt probatio cõsequatur spem, quæ confirmat & roborat, quę non confundit: hoc est, frangimur, frequenter laboribus fatigamur. Sed si spes desit, confundimur & tota mente turbamur. Sed esto, sint aliqui duri ad labores, firmi ad iniurias perferendas, si spem auferas, non potest perpetua esse patientia. Ipsa patientia non probatur, si fides desit, cuius radix spes est. Quæ enim potest probatio esse, nisi pro Christi nomine vel incõmoda vel pericula vniuersa sustineas? Ideo spes est sola, quæ nostrum nõ confundit affectum. Vbi spes est, Apostolicum illud: Foris pugnæ, intus timores, nocere non possũt. Alia interpretatio habet: Non erubescere facias. Non erubescet qui sperat in Christum. Ideóque qui bene sperat, dicit: In te confido, non erubescã. Et bene ait, confido. Robur enim spei nostræ, & quędã sperantis autoritas, confidentia est. Spera igitur semper, & nemo te ab expectatione confundet. Expectatio nostra vita æterna est: expectatio nostra est regnum Dei, Angelorum consortium, benedictiones sunt spiritales. Spera quotidie, finem ista res non habet, nescit inducias. Spera etiam positus in aduersis. Si quis dicat tibi aliqua fortè necessitudinum amissione percusso: Quid tibi prodest iustitia tua? tu tamen spera, non deficiat fides tua. Si quis tibi dicat: Quid tibi quotidiana profuere ieiunia? Quid castitas corporis? Pudor mentis? ecce sicut iniustus & impius vulneratus es, non deficiat fides tua.

Roman.5. — 2.Corinth.7.

Spes Christianorum meliór esse comprobatur quàm patrum. Super epistolam ad Hebræos, cap. vij. Require suprà, cap. Sacerdos. Spes ista separat nos à perfidis. Super epistolam ad Romanos, cap. v. Require suprà, cap. Fides. Spes ista in Christo est. Super primam ad Timoth. cap. j. Vide suprà, cap. Generatio. Vnde super secundam ad eundem, cap. j. exponens Apostolum, sic dicit,

Tom.V.

Quam ob causam & hæc patior. Prædicans Dei donum diabolum patitur inimicum, vt pressuras ei exuscitet, quia populum de faucibus eius eruit. Sed non confundor in hoc securus, quia pro tribulationib' magna promissa merces est, non confunditur, sed gloriatur in pressuris. Scio enim cui credidi, & certus sum, quia potens est depositũ meũ custodire in illa die. Hoc est quod dicit, qua spe & fiducia magnificẽtię Saluatoris securus est, quia quod cõmendat illi, in tuto est. Quid autem illi cõmendat, nisi salutem suam, vt hîc pro illo patiens, salutem inueniat penes illum, cum cœperit iudicare, vt puniens infideles, iustum dignum æterna vita ꝓnuntiet?

Tom.IIII. *Spes tamen ista est in misericordia. In tractatu super psalmum xxxviij.*

Et nunc quę est expectatio mea? nónne Dominus? & substãtia mea ante te est. Spes & patiẽtia nostra Christ' est: ipse factus redemptio nostra, ipse est nostra expectatio, vt dicamus singuli: Expectãs expectaui Dominũ, & respexit me. Respice ergo nos in iudicio tuo: Respiciat nos misericordia tua, vt qui de merito diffidimus nostro, per tuã misericordiã liberemur, in cuius potestate est animæ nostrę vitęq; substãtia. Et ideo nõ timeamus corporis mortẽ, sed eũ qui potest animã nostrã vel seruare vel perdere, cuius substantię virtus est, quã Deus ad similitudinem sui pectoribus infundat humanis.

Psal.38.

Et libro primo de pœnitentia idem dicit: quod vide suprà, cap. Indulgẽtia: & cap. Misericordia: & lib. ij. eiusd. Cap.5. Tom.1.

Tolle gubernatori pueniẽdi spẽ, & in mediis fluctib' incertus errabit: Tolle luctatori coronã, lętus iacebit in stadio: Tolle piscatori capiẽdi efficaciã, desinit iactare retia. Quomodo ergo potest q famẽ patitur animæ suæ studiosius Deũ precari, si sacram desperet alimoniam?

Est autẽ spes ista pro alia vita. Sup. j. ad Corinth. c. xv. Tom.V.

Si in hac vita tantũ in Christo sperãtes sumus, miserabiliores sumus omnib' hominib'. Manifestũ est, quia & in hac præsenti vita, & in futura spamus in Christo. Nec enim hîc deserit seruos suos, sed dat illis gratiã, & in futuro erũt in gloria æterna. Si autẽ futuræ vitę spes nõ esset omnibus hominibus, quod dixit miserabiliores essemus. Vt quid enim ieiunia, exitia, vigiliæ, mũda vita, iustitia, misericordia, mors, si pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autem vel hac vita fruuntur.

Iterum super epistolam ad Hebræos, cap. iij. exponens illud: Moses quidem fidelis erat &c. Tom.V.

Iste autẽ, id est, Iesus, in paternas res, sicut filius ingreditur: ille autẽ, id est, Moses, sicut famulus Dei. Hic iterũ hortatur stare fortiter, & nõ subrui. Domus quippe Dei erimus, si fiduciã spei & gloriã vsq; in finẽ firmã retineamus. Bene dixit fiduciã spei nostrę, quoniã omnia bona sanctis in hac vita in spe sunt, donec ad spẽ pueniãt perfectæ beatitudinis. Spe enim salui facti sum'. Bona enim quę nobis ꝓmissa sũt, in hac vita habere nõ possum', nisi in spe: & illa patienter expectantes, vsque ad finem firmam spem retineamus. Roman.8.

Spem istam qui non habet, non est: per locũ à contrarijs. Libro de Isaac & anima. Tom.IIII.

Non videtur itaq; homo esse nisi is, qui in Deũ sperat. Qui autẽ sperat in Deum, non degere in terris, sed quasi translatus adhęrere Deo manifesta veri interpretatione significatur. Bonus igitur Isaac verus, plenus gratiæ & fons lętitiæ.

Rationem huius ponit in epistola vj. ad Horontianũ. Lib.5. Epistol. Epist.22. Tom.III.

Saluat enim spes sicut & fides, de qua dicitur: Fides tua te saluũ fecit. Ergo creatura quę nõ spõte, sed in spe vanitati subiecta est, spe saluatur, sicut & Paulus, cũ sciret lucrũ sibi esse mori, vt cũ Christo esset solutus corpore, permanebat in carne ꝓpter eos quos Christo acquireret. Spes autẽ quid est nisi futurorũ expectatio? Vnde ait: Spes autẽ q̃ videtur, nõ est spes. Nõ enim quæ videtur, sed quæ nõ videtur æterna sunt. Nam quod videt quis quid sperat? Videmur enim tenere ea quę videmus. Quomodo ergo quę tenemus speramus? Nihil igitur eorũ quę sperantur, videtur. Oculus enim nõ vidit, nec auris audiuit, quę pręparauit Deus diligẽtib' eũ. Ergo si sperari nõ potest quod videtur, nõ bene habẽt aliqui. Nã quod videt quis, quid & sperat? nisi & fortè sic intelligas: Nã quod videt quis quid & sperat, vel quid expectat? quia illud verũ est, quia id speramus quod nõ videmus. Et ideo quãuis abesse videatur à nobis, expectamus illud per patientiã. Expectãs enim expectaui Dominũ, & respexit me. Ideo ergo expectamus patiẽter, quia bonus est Dominus sustinẽtibus eũ. Et videtur cõuenire, quia reddidit patientiã. Expectamus quę speramus, & nõ videmus. Multũ enim facit qui spat, & ea expectat quę nõ videtur, & propterea q̃ intẽdat mentẽ ad illud omne quod est, sustinet. Pulchrè autẽ dicitur: Spes quæ videtur, non est spes: de potestatibus huius seculi, de dignitatibus, de diuitiis. Vides nescio quẽ fascibus pręminentẽ & curribus: nihil habet spei in curribus quę videtur, nec in ipso cęli elemẽto spes est, sed in Domino cęli. Nec Chaldæus habet spẽ in stellis, quas obseruat: nec diues in possessionibus, auarus in vsuris, sed ille spẽ habet qui in eum spem suam ponit quem non videt, id est, in Domino Iesu, qui medius nostrum stat, & non videtur. Denique quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Dominus diligentibus eum.

Lucæ 8. — Psal.39. — 1.Corinth.2.

Spica.

Lib.3.cap.8. SPICA. *Libro Hexamerôn.*

Suscepit igitur gratiam tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet &c.

Require suprà, cap. Bladum.

Tom.IIII. SPINA. *Signat peccatum. Super epistolam ad Hebræos, capite vj. Require infrà, cap. Terra. Et libro de Isaac & anima.*

Hoc est enim, vineam non custodiui, quia spinas & non vuam attuli, id est, faciens peccata pro fructibus.

Vnde loquens de tempore gratiæ. Eodem libro.

Flores visi sunt in terra. Vbi antè spinæ, ibi nunc flores. Tempus, inquit, secandi aduenit. Vbi antè defectus, ibi messis est.

Signat etiam hominis statum. Libro ij. Hexamerôn. Require suprà, cap. Rosa.

In prologo lib. Tom.II. SPIRITVS SANCTVS. *Spiritus sanctus esse probatur atq; fuisse per Mosen, Abraham & Samson. Libro ij. de Spiritu sancto, in principio.*

Per Spiritum sanctum cælestium sacramentorũ sunt reuelata mysteria, quem Moses non ignorauit æternũ. Denique statim in principio mundi, imò ante principium eum Deo iunxit, quem ante mũdi principium sempiternum esse cognouit. Nanque si quis diligenter aduertat & Patrem & Filium in principio, cognoscet & Spiritum. De Patre enim scriptum est: In principio fecit Deus cælum & terram. De Spiritu dictum est: Spiritus superferebatur super aquas. Et bene in exordio creaturæ baptismi signatur, per quod habuit creatura mundari. Lectum etiam de Filio quia ipse est qui discreuit inter medium lucis & tenebras. Vnus est enim Deus Pater, qui dicit: & vnus Dominus Iesus, qui facit. Sed ne rursus aut arrogans putes dicentis imperium, aut vile facientis obsequium, æqualem sibi Pater Filium confitetur operis vnitate dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et imago enim & operatio & similitudo communis, quid aliud nisi maiestatis eiusdem significat vnitatem? Tamen vt æqualitatem plenius Patris Filiique cognoscas, sicut dicit Pater, & Filius fecit, ita & Pater operatur, & Filius dicit. Pater operatur, sicut scriptum est: Pater meus vsque modò operatur. Filius dicit, sicut habes dictũ ad Filiũ: Dic verbo & sanabitur. Et Filius dicit Patri: Volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum. Fecit Pater quod Filius dixit. Sed nec Abraham ignorauit Spiritum sanctum. Deniq; tres vidit, & vnum adorauit: quia vnus Deus, vnus est Dominus, & vnus spiritus. Et ideo vnitas honoris, quia vnitas potestatis. Et quid de singulis loquar? Samson Diuina promissione generatus, spiritum comitãtem habebat. Sic enim legimus: Quia benedixit eũ Dominus, & cœpit spiritus Domini comitari cum eo in castra. Et ideo futurum præuidens sacramentum, ex alienigenis poscebat vxorem: quod pater eius aut mater, vt scriptũ est, ignorabant, quoniam à Domino est. Meritòque fortior cæteris habebatur, quia eum spiritus Domini dirigebat, quo duce solus nunc alienigenarum fugabat populos, nunc leonem morsu inuiolabilis, fortitudine inseparabilis discerptũ manibus diuidebat. Vtinã tam cautus ad seruãdam gratiã, quàm fortis ad superãdam bestiã.

Margin notes beside this passage: Genes.1. — Ioan.17. — Iudic.13. Iudic.14.

Spiritus sancti causa prosequitur de Samson historiam. Quod require suprà, capite Samson. Spiritus sanctus probatur esse Deus: Primò, quia Deus impeccabilis est, & Spiritus sanctus sine peccato est. Libro iij. de Spiritu sancto. Cap.19.

Consideremus igitur vtrum horum aliquid habeat Spiritus sanctus, quæ testimonium afferant Diuinitatis: Primùm igitur de eo tractemus, quia nemo sine peccato, nisi vnus Deus. Exigamus vt doceant quòd & peccatum habeat spiritus sanctus. Sed docere non possunt, & autoritatem requirũt vt lectione doceamus, quia nõ peccauit spiritus sanctus, sicut de Filio lectum est: Quia peccatum non fecit. Et hoc accipiant scripturarum autoritate nos docere. Scriptum est enim: Quia in sapientia est spiritus intelligentiæ, spiritus vnicus, multiplex, subtilis, bene mobilis, disertus, immaculatus. Immaculatus dicit scriptura. Nunquid mentita est de Filio, vt de spiritu credas esse mentitam? Dixit enim Propheta in eodem loco de sapientia: Quia nihil maculosum in illam incurrit: Ipsa immaculata est, & immaculatus est spiritus eius. Ergo si peccatum non habet spiritus, Deus est. Sed quomodo reus potest esse peccati, qui donat ipsa peccata & peccatum non fecit? Et quia sine peccato est, creatura non est. Omnis enim creatura peccatorum capacitati obnoxia est. Sola autem est à peccato immunis & immaculata sempiterna Diuinitas. Sap.7.

Secũdò probatur esse Deus, quia remissor peccatorum est. Ibidem. Cap.eodem.

Nunc videamus vtrum peccata donet spiritus. Sed hinc dubitari nõ potest, cum ipse Dominus dixerit: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt. Ecce quia per spiritum sanctum peccata donãtur. Homines autem in remissionem peccatorum ministerium suum exhibẽt, non ius alicuius potestatis exercent. Neque enim in suo, sed Patris & Filij & Spiritus sancti nomine peccata dimittũt. Isti rogant, Diuinitas donat. Humanum enim obsequium, sed munificentia supernæ est potestatis. In baptismo quoque peccata donari nõ est ambiguũ. In baptismo autem operatio Patris & Filij & Spiritus sancti est. Ergo si peccatũ non habet spiritus, cùm scriptũ sit: Quis potest dimittere peccata, nisi vnus Deus? Vtique qui non potest ab vnitate naturalis nominis separari, non potest etiam à Dei potestate secerni. Si autẽ à Dei non secernitur potestate, quomodo à Dei appellatione secernitur? Ioan.20.

Tertiò probatur esse Deus, quia creator est. Ibidem. Cap.eod.

Videamus nunc vtrum creatura sit, an creator. Sed cùm suprà creatorem euidentissimè probauimus; quia scriptum est: Spiritus Diuinus qui fecit me, & innouari faciem terræ per spiritum, & sine spiritu facescere, omnia declaratum sit, apparet spiritum esse creatorem. Sed quis hoc dubitet, quando, sicut suprà ostẽdimus, ne Domini quidem ex virgine assumpta generatio, quæ præstantior omnibus creaturis est, operationis exors sit spiritalis? Non ergo creatura spiritus, sed creator est. Qui autem creator, non vtiq; creatura. Et quia creatura non est, sine dubio creator est omnium qui Patri & Filio cooperator est in omnibus. Si autẽ creator, vtiq; dicendo Apostolus in condemnationem gentilitatis, quia seruierunt creaturæ potius q̃ creatori, qui Deus est benedictus in secula: suadendo quoque, vt suprà docuimus, seruiẽdum esse spiritui sancto, & creatorem ostendit: & quia creator est, Deum appellari debere mõstrauit. Quod etiam in epistola quę ad Hebręos scripta est, comprehendit dicens: Quoniã qui omnia creauit, Deus est. Aut dicant ergo, quid sit quod sine Patre & Filio & Spiritu sit creatum, aut spiritum quoq; vnius cũ Patre & Filio Diuinitatis esse fateantur. Roma.1. Hebr.3.

Spiritus sanctus probatur esse creator, sicut Pater & Filius. Libro secundo eiusdem. Cap.5.

Auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritũ tuum & creabuntur, & innouabis omnem faciem terræ. Non solùm igitur sine spiritu docuit omnẽ creaturã stare nõ posse, sed etiã creatorẽ totius esse spiritũ creaturę. Et quis neget opus esse spiritus sancti, quòd creata est terra, cuius opus est quod nouatur? Nã si negare cupiãt ꝙ per spiritũ sit creata, cũ per spiritũ nouandã negare non possint, meliorẽ ergo operationẽ spiritus sancti q̃ Patris & Filij, qui cupiunt separare, defendãt: quod abhorret à vero. Neq; enim dubiũ est, ꝙ nouata terra melior q̃ creata sit: aut si primò sine operatione spiritus sancti, terrã Pater fecit, & Filius, postea spiritus sancti operatio copulabitur, videbitur id qđ factũ est, eius qđ accessit, eguisse pręsidio. Sed absit vt hoc quisquã ęstimet, vt operatio Diuina varietatẽ Psalmo 103.

creatoris

creatoris, quã Manichęus inducit, habere credatur. An A verò sine opere Spiritus sancti substãtiã putamus esse terrarũ, sine cuius opere nec cæli cõuexa subsistũt? Scriptum est enim: Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. (Psal. 32.) Aduerte quid dicat. Omnem, inquit, virtutem cælorum ad Spiritum esse referẽdam. Qui enim superferebatur antè quàm terra fieret, quomodo cum terra fieret feriabatur? Gentiles homines per vmbrã quandam nostros sequuti, quia veritatem Spiritus haurire non poterant, quòd cælum ac terras, Lunæ quoque stellarumque micantiũ globos spiritus intus alat versibus suis indiderunt. Ergo illi per Spiritum non negant virtutem subsistere creaturæ, nos qui legimus denegamus? Sed flatilem putatis ab illis spiritũ desígnatũ. Si illi autorẽ omnium facilem spiritũ declarârũt, nos dubitamus Spiritũ Dei esse omniũ creatorẽ?

Confirmatur istud per opus incarnationis Christi. Ibid. (Cap. eod.)

Sed quid alienis immoror? Accipiant documentum B euidens, nihil posse esse quod Spiritus sanctus negetur operatus: nec de Angelis, nec de Archãgelis, nec de Thronis ac Dominationibus posse dubitari, quòd eius operatione subsistant: quandoquidem ipse secundum carnem Dominus, cui Angeli seruiebant, Spiritu in virgine superueniente generatus sit, sicut & secundum Matthęum ad Ioseph Angelus dixit: Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariã in cõiugem tuam, quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est. (Matth. 1.) Et secundum Lucam dixit ad Mariã: Spiritus sanctus superueniet in te. (Luca 1.) Opus ergo Spiritus, virginis partus est: Opus Spiritus fructus est ventris, secũdum quod scriptum est: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui: Opus Spiritus flos radicis est: ille, inquam, flos de quo bene est prophetatum: Exiet ergo virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. (Esaia 11.) Radix Iesse Patriarchæ familia Iudæorum, virgo Maria: flos Mariæ Christus, qui bonum C odorem fidei toto sparsurus orbe virginali ex vtero germinauit, sicut ipse dixit: Ego flos campi & lilium conuallium. (Cant. 2.) Flos odorem suum succisus reseruat, & contritus accumulat, nec auulsus amittit: ita & Dominus Iesus in illo patibulo crucis, nec contritus emarcuit, nec auulsus euanuit: sed illa lancea punctione succisus, sacro speciosior fusi cruoris colore vernauit, mori ipse nescius, & mortuis æternę vitę munus exhalãs. In hoc igitur Spiritus sanct⁹ virgæ regalis flore requeuit. Bona virga, vt quidam putant, & caro Domini: quę de radice terrena ad superna se subrigens, odoriferos sacrę fructus religionis circumtulit mundo, mysteria Diuinę religionis & gratiam cælestibus altaribus supereffundens.

Soluit concurrens dubium circa hoc. Ibidem. (Cap. eod.)

Dubitare ergo non possumus Spiritum creatorem, quem Dominicæ cognoscimus incarnationis autorem. Quis enim dubitet cùm in principio Euangelij habeas, (Math. 1.) quia Christi generatio sic erat: Cum desponsata esset D Maria Ioseph, antè quàm conuenirent, inuenta est in vtero habens ex Spiritu sancto. Nam licet plerique habeant, de Spiritu: Græcus tamen, vnde transtulerunt Latini, dixit, ἐκ Πνεύματ☉ ἁγίε: hoc est ex Spiritu sancto. (Ecclesiast. 24.) Quod ergo ex aliquo est, aut ex substantia est, aut ex potestate eius: Ex substantia, sicut Filius, qui ait: Ex ore altissimi prodii, sicut Spiritus qui à Patre procedit, de quo dicit Filius: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet: (Ioan. 16.) Ex potestate autem, sicut illud est: Vnus Deus Pater ex quo omnia. (1. Corinth. 8.) Quomodo ergo in vtero habuit Maria ex Spiritu sancto? Sed quasi ex substantia, ergo Spiritus in carnẽ & ossa conuersus est. Non vtique. Si quasi ex operatione & potestate eius virgo concepit, quis neget Spiritum creatorem? Quid quòd etiam Iob creatorem suũ Spiritũ euidenter ostendit dicens: Spiritus Diuinus qui fecit me? (Cap. 6.) Et Diuinũ vtique & creatorem, vno versiculo demõstrauit. Si igitur creator est Spiritus, non est vtique creatura. Creaturam enim Apostolus creatoremque diuisit dicens: Seruierunt creaturæ potius q̃ creatori. (Roman. 1.) Simul creatori admonet seruiendũ, damnando eos qui seruiũt creaturæ, cũ creatori seruitiũ debeam⁹.

Creator noster est Spiritus sanctus secundum carnem, & secundum spiritum. Ibidem. (Cap. 8.)

De generalitate autem suprà ostendimus, quia secundum carnem creator est noster Spiritus in homine exteriore: nunc ostẽdamus quis creator est noster etiam secundum gratiæ sacramentum. Et sicut creat Pater, ita creat & Filius, ita creat & Spiritus. Sicut legimus, dicente Paulo: Dei enim donum est non ex operibus, ne quis glorietur. (Ephes. 2.) Ipsius enim sumus factura, creati in Christo in operibus bonis.

Quia sicut Pater & Filius regenerat, ita Spiritus sanct. (Cap. eod.)

Ergo creat Pater in operibus bonis, creat & Filius: quia scriptum est: Quotquot autem receperunt, eum dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, qui nõ ex sanguinibus, neque ex volũtate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. (Ioan. 1.) Similiter ex Spiritu secundum gratiã nos renasci Dominus ipse testatur dicens: Quod natum ex carne, caro est: quia de carne natum est: & quod natum est de Spiritu, spiritus est: quia Deus spiritus est. (Ioan. 3.) Nolite mirari quia dixi: Oportet vos nasci denuo: spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat: sic est omnis qui natus est de Spiritu. Claret igitur spiritalis quoque generationis autorem esse Spiritũ sanctum, qua secundum Deum creamur, vt filij Dei simus.

Quartò probatur quòd Spiritus sanctus sit Deus, quia adoratur, & adorari meritò debet. Libro iij. præallegato. (Cap. 11.)

Adorandum quoque docuit, quem Dominũ & Deũ dixit. Qui enim Deus vniuersitatis & Dominus, vtique ab omnibus adorandus est. Sic enim scriptum est: Dominum Deũ tuum adorabis & ipsi soli serues: Aut dicãt vbi legerint, quia adorat Spiritus. Dictum est enim de Dei Filio: Adorent eum omnes Angeli eius. (Heb. 1.) Non lectum est adoret Spiritus. Quomodo enim potest adorare, qui non inter famulos & ministros est, sed cum Patre & Filio seruitia habet subiecta iustorum, quia scriptum est: Spiritui Dei seruimus? Adorandus igitur est nobis, cui seruiendum à nobis Apostolus docuit. Cui autem seruimus, hunc & adoramus, iuxta quod scriptũ est, vt eadem sæpe repetamus: Dominum Deum tuũ adorabis & ipsi soli seruies: quanquam nec hoc prætermisit Apostolus, quin & Spiritum diceret adorandum. Cũ enim docuimus, quia Spiritus in Prophetis est, nec hoc quisquam possit ambigere, quia per Spiritum prophetia datur, vtique cum adoratur qui in Prophetis est, idem spiritus adoratur. Itaque sic habes: Si conueniat vniuersa Ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intret autem idiota aut infidelis, nõnne dicent ꝙ insanitis? (1. Corinth. 14.) Sin autẽ prophetent omnes, intret autem quis idiota, aut infidelis, cõuincitur ab omnibus, ab omnibus diiudicatur. Occulta etiã cordis eius manifesta fiũt: & ita cadẽs in faciẽ adorabit Deũ ꝓnuntiãs ꝙ verè Deus sit in vobis. Deus est ergo qui adoratur, Deus qui manet & qui loquitur in Prophetis. Manet autem & loquitur Spiritus. Ergo & Spiritus adoratur.

Quintò probat hoc idem, quia omnia prædicata de Deo, prædicantur & de Spiritu sancto. Ibidem.

Itaque sicut Pater & Filius vnum sunt, quia Filius omnia habet quę Pater habet: ita & Spiritus vnũ est cũ Patre & Filio, q̃a & ipse omnia Dei nouit. Nõ enim extorsit, ne sit amittẽtis iniuria: nõ rapuit, ne sit dãnum eius cui videtur ereptum. Neq; enim aut per indigẽtiam rapuit, aut ꝑ excellentiã v̈tutis validioris extorsit, sed ꝑ vnitatem possidet potestatis. Ergo si hæc omnia operatur, quia omnia oꝑatur vnus atque idem spiritus, quomodo non Deus, qui omnia habet quæ Deus habet? Aut consideremus quid habeat Deus, quod non habet spiritus sanctus. Habet Deus Pater Diuinitatem, habet & Filius,

& Filius in quo habitat plenitudo Diuinitatis: habet
Iob 27. Spiritus quia ſcriptum eſt: Spiritus Diuinus qui eſt in naribus meis. Habet Deus, vt ſcrutetur corda & renes, quia ſcriptum eſt: Deus ſcrutans corda & renes: Habet
Matth. 9. & Filius, qui dicebat: Quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Sciebat enim Ieſus cogitationes eorum: Habet & Spiritus, qui etiã Prophetis alieni cordis occulta manifeſtat, ſicut ſuprà diximus, quia occulta cordis manifeſta fiant. Et quid miramur ſi hominum ſcrutatur occulta, qui ſcrutatur etiam alta Dei? Habet Deus, vt ve-
Roma. 3. rax ſit, quia ſcriptum eſt: Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Et alibi ſcriptum eſt: Fidelis Deꝰ qui non mentitur. Nunquid mentitur Spiritus, qui eſt Spiritus veritatis: imò quod docuimus veritatem dictum, quia & ipſum Ioannes veritatem, ſicut & Filium,
Pſalm. 42. nuncupauit: & in pſalmo ait Dauid: Emitte lucem tuã & veritatem tuam, ipſa me deduxerunt & adduxerunt in montẽ ſanctũ tuũ, & in tabernacula tua? Si lucem hîc B Filium putas, ergo Spiritus veritas eſt. Aut ſi Filium putas veritatem, ergo Spiritus lux eſt. Habet Deus nomen ſuper omne nomen, & dedit Filio, ſicut legimus, vt omnes in nomine Ieſu genu flectant. Hoc nomen vtrum habeat Spiritus, conſideremus. Sed ſcriptum eſt: Ite, baptizate gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Habet ergo nomen ſuper omne nomẽ. Quod ergo habet Pater & Filius, & Spiritus ſanctus habet per naturalis nominis vnitatem.

Cap. 23. *Sextò probatur quia eſt Dominus maieſtatis. Ibidem infrà, in fine libri.*

Ergo & Dominus ſabaoth & Spiritus ſanctus eſt. Niſi fortè diſplicet impiis doctor, quem Chriſtus elegit, aut Dominum virtutum negare poſſunt Spiritum ſanctum, qui donet quas voluerit ipſe virtutes. Nunc vnitatem maieſtatis licet in Patre Filióque & ſancto Spiritu cognoſcere. Nam plerique dicũt Patrem Deum ab Iſaia hoc tempore viſum: Paulus Spiritum dixit, Lu- C cas probauit, Ioannes Euangeliſta ad Filium retulit. Sic
Ioan. 12. enim ſcriptum eſt de Filio: Hæc loquutus eſt Ieſus & abiit, & abſcondit ſe ab his. Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum, vt ſermo Iſaiæ impleretur, quem dixit: Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Propterea non poterãt credere, quia iterum dixit Iſaias: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur & ſanem eos. Hoc dixit Iſaias quãdo vidit maieſtatem eius, & loquutus eſt de eo. Ipſa verba dixit Ioannes dixiſſe Iſaiam, & maieſtatem ei Filij appariuſſe euidentiſſimè reuelauit: Paulus autem Spiritum hæc dixiſſe memorauit. Vnde igitur iſta diuerſitas? Diuerſitas quidem verborum, nõ ſenſuum eſt. Nam licet diuerſa dixerint, nul-
Ioan. 14. lus errauit: quia & Pater videtur in Filio, qui dixit: Qui
1. Corinth. 12. me videt, videt & Patrem: Et Filius videtur in Spiritu: quia ſicut nemo dicit Dominum Ieſum niſi in Spiritu D ſancto: ita nõ carnali oculo, ſed ſpiritali gratia Chriſtus videtur. Vnde & ſcriptura ait: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus. Et Paulus cũ oculos perdidiſſet, quomodo niſi in ſpiritu Chriſtũ videbat? Vnde & Dominus ait: Ad hoc enim tibi viſus ſũ, vt conſtituerem te miniſtrum & teſtem quibus vidiſti me, & in quibus viſurus es. Nam & Prophetæ ſpiritum accipiebant, & Chriſtum videbãt. Vna igitur viſio, vna præceptio, vna maieſtas. An negas etiam Dominum maieſtatis eſſe Spiritum ſanctum, cum Dominus maieſtatis ſit crucifixus, qui natus eſt de Spiritu ſancto & virgine Maria, quia non alter Chriſtus, ſed vnus eſt, & ante ſecula ex Patre vt Dei Filius natus: & in ſeculo, vt homo carnis aſſumptione generatus? Quid autem dicam, quia ſicut Pater & Filius, ita & Spiritus immaculatus eſt & omnipotens, quia Græcè παντοδύναμον, πανεπίσκοπον Salomõ dixit, eò quòd omnipotẽs & ſpeculator A ſit omnium, ſicut lectum eſſe in libro ſapientiæ ſuprà Cap. 7. eſt demonſtratum.

Quia Deus eſt virtus, probatur quòd Spiritus ſanctus ſit idem & vnum cum Patre & Filio. Libro primo eiuſdem. Cap. 13.

Communicationem autem & Patris & Filij eſſe manifeſtum eſt, quia ſcriptum eſt: Et communicatio noſtra cum Patre & cum Filio eius Ieſu Chriſto. Et alibi: Communicatio Spiritus ſancti cum omnibus vobis. Si igitur vna pax, vna gratia, vna charitas, vna communicatio eſt Patris & Filij & Spiritus ſancti, vna certè operatio eſt: & vbi vna operatio eſt, vtique non poteſt virtus eſſe diuiſa & diſcreta ſubſtãtia. Nam quomodo operationis eiuſdem gratia conueniret? Quis igitur vni- Cap. 14. tatem negare audeat nominis, cum operationis videat vnitatem? Sed quid ego vnitatem nominis argumentis aſtruo, cum Diuinæ vocis euidens teſtimonium ſit, vnũ nomen eſſe Patris & Filij & Spiritus ſancti? Scriptũ eſt enim: Ite, baptizate gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. In nomine dixit, non in nominibus. Nõ ergo nomen aliud Patris, aliud nomen Filij, aliud nomẽ Spiritus ſancti, quia vnus Deus: non plura nomina, quia non duo dij, non tres dij.

Quia vnum nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti. Addit ibidem. Cap eodem.

Et vt aperiret, quia vna Diuinitas, vna maieſtas eſt, quia vnum nomen Patris & Filij & Spiritus ſancti, non in alio nomine venerit Filius, in alio nomine Spiritus ſanctus. Ait ipſe Dominus: Ego veni in nomine Patris Ioan. 5. mei, & non accepiſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Quod autem nomen Patris eſt, hoc idem Filij ſcriptura declarat: quia in Exodo dixit Dominus: Ego antecedo in nomine meo, & vocabo te nomine meo Dominum in conſpectu tuo. Dominus ergo dixit, quia nomine ſuo vocauit Dominum. Dominus ergo & Patris eſt nomen & Filij. Cum autem vnum nomen ſit Patris & Filij, accipe quòd & Spiritus ſancti idem nomen ſit: quoniam & Spiritus ſanctus in nomine Filij venit, ſicut ſcriptum eſt: Paracletus autem ille Ioan. 14. Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Qui autem venit in nomine Filij, vtique in nomine Patris venit: quia vnum Patris nomen & Filij eſt. Sic fit vt vnum & Patris & Filij nomen ſit & Spiritus ſancti. Nec enim aliud eſt nomen ſub cælo vllum, in quo oportet ſaluos fieri. Simul docuit vnitatem Diuini nominis non eſſe credendam, non diſparilitatem: quoniam in vnitate nominis venit Chriſtus. In ſuo autem nomine venturus antichriſtus eſt, ſicut ſcriptum eſt: Ego veni in nomine Patris mei, & non acce- Ioan. 5. piſtis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis. Edoctum igitur eſt ex his non eſſe in Patre & in Filio & Spiritu paracleto nominis diuerſitatem: Et quod nomen eſt Patris, id eſſe etiã Filij nomen: ſimiliter quod nomen eſt Filij, eſſe id etiam Spiritus ſancti. Quandoque etiam paracletus Filius dicitur, ſicut & Spiritus ſanctus. Et ideo ait in Euangelio Dominus Ieſus: Rogabo Patrem meum, & alium paracletum dabit vobis, qui vobiſcum ſit in æternum Spiritum veritatis. Et bene dixit alium: ne ipſum Filium, ipſum Spiritum ſanctum intelligeres. Vnitas enim nominis eſt non Filij Spiritus, quæ Sabelliana confuſio.

Quia Filius paracletus dicitur ſicut & Spiritus, & quia beneficij & gratiæ hoc nomen non iniuria eſt. Ibidem. Cap. 15.

Itaque alius paracletus eſt Filius, alius paracletus Spiritus ſanctus. Filium enim paracletum dixit etiam Ioannes, ſicut habes: Si quis peccauerit, paracletũ habemus apud Patrem, Ieſum Chriſtũ. Ita quemadmodũ vnitas nominis, ita etiã vnitas poteſtatis eſt. Vbi enim paracletus Spiritus, ibi etiã Filius. Nã ſicut hic in æternũ Dominus futurũ cũ fidelibus ſpiritũ dicit, ita etiam de ſe alibi oſtendit ꝙ in æternũ cum Apoſtolis ſit futurus, dicens: Ecce ego vobiſcũ ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem

mationem mundi. Vnum ergo ſunt Filius & Spiritus: vnum nomen eſt Trinitatis,& vna inſeparabiliſque potentia. Sicut autem oſtendimus paracletum Filium nominatum,ita etiam oſtendimus veritatem Spiritum nũcupatum. Habes enim in epiſtola Ioannis: Quoniam Spiritus eſt veritas. Non ſolùm ergo Spiritus veritatis, ſed etiam veritas dicitur Spiritus,ſicut & veritas Filius prædicatur, qui ait:Ego ſum veritas & vita. *Ioan. 14.*

Cap. 16. *Probatur iſta veritas per officium operis. Ibidem. Require ſuprà, capite Lux: & capite Ignis. Et adiungit:*

Quis igitur de Diuinitate ſancti Spiritus dubitet,cũ vbi Spiritus gratia ſit, ibi ſpecies Diuinitatis appareat? Quo teſtimonio non diuerſitatem, ſed vnitatem Diuinæ colligimus poteſtatis.Nam quemadmodum poteſt eſſe diſcretio poteſtatis,vbi vnius in omnibus operationis effectus eſt? Neque verò poteſt eſſe gratia ſacramẽtorum,niſi vbi fuerit venia peccatorum.Quis eſt igitur iſte ignis? Non vtique virgultis vilibus concretus,aut ſtipula ſyluarum fragoſus incendiis,ſed ignis ille qui vt aurum bona facta meliorat, & vt ſtipulam peccata conſumit. Hic eſt vtique Spiritus ſanctus, qui Dominici vultus & ignis appellatur & lumen.

Et infrà. Require ſuprà, cap. Flumen. Et li. ij. eiuſdem.

Cap. 11. Nec ſolùm vna operatio eſt vbique Patris & Filij & Spiritus ſancti,ſed etiam vna atque eadem volũtas, vna vocatio,vna præceptio,quod licet in illo magno ac ſalutari Eccleſiæ ſpectare myſterio.Sicut enim Pater vocauit gentes ad Eccleſiã dicens:Vocabo non plebem meã, plebem meam: & non dilectam,dilectam: Et alibi:Domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus:ita etiam Dominus Ieſus ad conuocandam & congregandam Eccleſiam,Paulum à ſe dicit electum, ſicut habes ad Ananiam dictũ à Domino Ieſu: Vade quoniã *Act. 9.* vas electionis eſt mihi hic ad ſufferẽdum nomen meum coram gentibus. Sicut ergo Pater Deus vocauit Eccleſiam,ita & vocauit & Chriſtus:& queãdmodum Chriſtus vocauit,ita & vocauit Spiritus,dicens:Separate mihi Paulum & Barnabam in opus quo vocaui eos. Tunc ieiunantes, inquit, & orantes impoſuerũt eis manus, & dimiſerunt eos. Ipſi autem præmiſſi ab Spiritu ſancto deuenerunt in Seleuciam. Ergo non ſolùm Chriſti, ſed etiam Spiritus ſancti imperio Apoſtolatum Paulus accepit,& ad congregationem gentium feſtinauit.Nec ſolus Paulus, ſed etiam Petrus, ſicut legimus in Actibus Apoſtolorum. Nam cum in oratione vidiſſet cælum apertum, & quatuor initiis ligatum vas quoddam tanquam linteamen,in quo erant omnia genera quadrupedum,& ferarum, & volucrum cæli, facta eſt vox ad eũ: Surge,occide & manduca. Et Petrus dixit: Abſit Domine: nunquam manducaui commune & immundum. Et vox rurſus ad eum:Quod Deus mundauit,tu cõmune ne dixeris.Hoc autẽ factum eſt per ter,& receptũ eſt vas in cælo. Ergo cũ hoc ſecũ Petrus tacitus cogitaret, & veniſſent ad eum Cornelij ſeruuli ab Angelo deſtinati,ait illi Spiritus: Ecce viri quærunt te: ſurge itaque & deſcende, & vade cum eis nihil dubitans, quoniam ego miſi illos.Quàm euidenter expreſſit ſuam ſanctus Spiritus poteſtatem. Primò omnium, quia aſpirauit oranti, affuit deprecanti: Deinde quoniam vocatus Petrus reſpondit, Domine: & ideo ſecundum euidentius meruit oraculum, quia confeſſus eſt Dominum. Sed quis iſte ſit Dominus, ſcriptura declarat. Reſpondenti enim is vtique cui reſponderat loquebatur. Spiritum autem oſtendunt ſequentia declaratum, quia ipſe qui myſteriũ figurabat,myſterium reuelabat.

Et addit declarando.

Cap. eod. Simul illud aduerte, quia tertiò repetita figura myſterij operationẽ Trinitatis expreſſit. Et ideo in myſteriis interrogatio trina defertur, & confirmatio trina celebratur. Nec poteſt quis niſi trina confeſſione purgari. Vnde ipſe Petrus in Euangelio tertiò interrogatus vtrum diligat Dominum: vt trina reſponſione vincula quæ Dominum negando ligauit,abſolueret. Tum deinde,quia ad Cornelium Angelus mittitur,Petrum Spiritus ſanctus alloquitur: Oculi enim Domini ſuper fideles terræ. Nec illud otioſum,quòd cum in ſuperioribus præmiſiſſet: Quod Deus mundauit,tu commune ne dixeris:ſubitò decidit ſuper gentes,vt mundaret eos Spiritus ſanctus. Vnde oſtenditur operationem Spiritus operationem eſſe Diuinam. Petrus autem miſſus ab Spiritu,non expectauit imperiũ Dei Patris,ſed ipſius quoque Spiritus illud cõfeſſus oraculũ, ipſius Spiritus gratiam eſſe teſtatur dicens:Si ergo eandẽ gratiam illis conceſsit Deus ſicut nobis,ego quis erã qui prohiberẽ Deum? Spiritus ergo ſanctus eſt qui nos ab illa gentili colluuione mundauit. *Act. 11.* In illis enim generibus quadrupedũ, & ferarum, & volucrum figura erat conditionis humanæ, quæ ferarum modo beſtiali videtur induta ſæuitia, niſi Spiritus ſanctificatione miteſcat. Bona ergo gratia, quæ ferinam rabiem ſpiritali ſimplicitate cõmutat.

Et infrà ſubdit. Ibidem

Sed nec hoc tantùm loco Petrus Apoſtolus, ſed etiã alibi in eodem libro à Spiritu ſancto ædificatam Eccleſiam demonſtrauit. Habes enim dixiſſe eum: Deus qui nouit corda hominum teſtimonium perhibuit dans his Spiritum ſanctum ſicut & nobis,& nihil diſcreuit inter nos & illos,mundans per fidem corda eorum. In quo illud eſt contuendum, quia ſicut Chriſtus lapis eſt angularis, *Act. 15.* qui vnitatem plebis vtriuſque connexuit: ita etiã Spiritus ſanctus non diſcreuit vtriuſque populi corda, ſed iunxit. Non ergo tanquam Iudæus contemnas Filium,quem annuntiauerunt Prophetæ:contemnas etiam Spiritum ſanctum,contemnas Hieremiam,quem de lacu Iudaicæ domus ille aſſumptus à Domino, pannis & funibus eleuauit.

Eſt etiam Spiritus ſanctus non ſolùm eiuſdem operationis,ſed etiam eiuſdem ſcientiæ cum Patre & Filio: quia ſicut Pater nouit Filium, ſic & Filius Patrem nouit: Et ſicut Pater nobis reuelat quæ ſua ſunt,ſic & Filius:ſic & Spiritus reuelauit. Eodem libro. *Cap. 12.*

Vnitas igitur eſt ſcientiæ, quando ſicut Pater reuelat qui dat ſpiritum reuelationis: ſic reuelat & Filius, quia ſcriptum eſt: Nemo nouit Filium, niſi Pater: neque Patrem quis nouit, niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. *Matth. 11.* Plus dixit de Filio,non quòd plus habeat quàm Pater,ſed ne minus habere credatur. Nec immeritò ſic reuelat Patrem,qui ſic nouit Patrem, quemadmodum Pater nouit Filium. Accipe nunc,quia Deũ Patrem nouit & Spiritus. Scriptũ eſt enim: Quia ſicut ea quæ hominis ſunt nemo nouit niſi Spiritus qui in ipſo eſt: *1. Corinth. 2.* ſic & quæ Dei ſunt nemo nouit, niſi Spiritus Dei. Nemo,inquit,cognouit niſi Spiritus Dei. Nũquid excluſus eſt Dei Filius? Non vtique: quia nec Spiritus ſanctus excluſus eſt,cum dicitur:Neq; Patrem quis nouit niſi Filius. Ergo vnius & Pater & Filius & Spiritus ſanctus & naturæ ſunt & ſciẽtiæ. Neque cum omnibus quæ per Filium facta ſunt ſanctus annumerãdus eſt Spiritus,cum Deum Patrem nouerit,quem(ſicut ſcriptum eſt)quis poteſt noſſe,niſi Filius: ſed & Spiritus ſanctus nouit. Quis ergo cum dicitur vniuerſitas creaturarum, non ſanctus Spiritus comprehenditur? Nunc velim reſpondeãt,quid eſt in homine quod cognoſcat quæ ſunt hominis? Vtique rationabile, quod cæteris animæ virtutibus ſupereminet,& quo præcipuè natura hominis æſtimatur. Quid eſt igitur Spiritus qui alta Dei nouit,per quem Deus omnipotens reuelatur? Nunquid plenitudine Diuinitatis inferior eſt,qui eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ etiam hoc exemplo probatur? Aut aliquid ignorat qui nouit conſilia Dei & myſteria eius ab initio abſcondita? Quid eſt quod neſciat qui nouit omnia quæ Dei ſunt? Spiritus enim etiam alta Dei ſcrutatur. Ac ne putes quòd ſcrutetur incognita,& ideo ſcrutetur vt diſcat id

ſcat id quod ignoret, antè præmiſit. Quia reuelauit nobis Deus Pater Spiritũ ſuum: Simul vt diſceres, quia no uit Spiritus quæ nobis per ipſum Spiritum reuelantur, in poſterioribus ait: Quis enim ſcit hominũ quæ hominis ſunt, niſi ſpiritus qui in ipſo eſt? Sic & quæ Dei ſunt nemo cognouit, niſi Spiritus Dei. Ergo ſi hominis ſpiritus nouit quæ hominis ſunt, & antè quàm ſcrutetur nouit, potéſtne aliquid Dei eſſe quod Spiritus Dei neſciat? De quo non otioſè Apoſtolus dixit: Quæ Dei ſunt, nemo cognouit niſi Spiritus Dei: vt non ſcrutando cognouerit, ſed nouerit per naturam: Non quod accidẽs in eo ſcientia Diuinorum, ſed cognitio naturalis ſit.

Cap. eodem. *Et addit ſoluendo dubium & declarando.*

Verùm ſi te mouet, quia dixit: Scrutatur: accipe quia id quoque de Deo ſcriptum eſt, eò quòd ſit ſcrutator cordis & renis. Ipſe enim dixit: Ego ſum ſcrutãs corda & renes. *Hierem. 17.* Etiã de Filio Dei habes ad Hebræos: Qui ſcrutator eſt animi & cogitationis. Vnde liquet quia nemo inferior ſuperioris ſcrutatur interna. Diuinæ enim ſolius eſt poteſtatis occulta nouiſſe. Similiter ergo ſcrutatur Spiritus ſanctus, vt Pater, ſimiliter ſcrutatur vt Filius, cuius proprietate ſermonis id exprimitur, vt videatur nihil eſſe quod neſciat, quẽ nihil præterit. Denique ille electus à Chriſto, inſtructus ab Spiritu eſt. Nã ſicut ipſe teſtatur per ſpiritũ Diuini cognitionẽ conſequutus arcani oſtendit quia & nouit Spiritus Deum, & ea nobis quæ Dei ſunt Spiritus reuelauit, ſicut reuelauit & Filius. Et addidit: Nos autẽ non ſpiritũ huius mũdi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quę à Deo donata ſunt nobis, quæ & loquimur, non in ſuaſoriis humanæ ſapiẽtię verbis, ſed in oſtẽſione Spiritus, & virtute Dei. Probatũ eſt igitur, quia ſicut Deus nobis quæ ſua ſunt, ita & Filius quæ Dei ſunt, ita etiã Spiritus ſanctus reuelauit. Ex vno enim Spiritu per vnum Filiũ in vnũ Patrẽ cognitio noſtra procedit: & ex vno Patre per vnum Filiũ in vnum Spiritũ ſanctũ bonitas, & ſanctificatio, & imperiale ius æternæ traditur poteſtatis. Vbi ergo oſtenſio ſpiritus, ibi Dei virtus: nec poteſt eſſe diſcretio, vbi opus vnum eſt. Et ideo quod loquitur Filius, loquitur & Pater: & quòd loquitur Pater, loquitur & Filius. Vnde & dę Spiritu Filius Dei dixit: Non enim loquitur à ſe. Hoc eſt non ſine mea & Patris cõmunione. Neq; enim diuiſus ac ſepartitus eſt Spiritus, ſed quæ audit loquitur: Audit videlicet per vnitatẽ ſubſtãtię & proprietatẽ ſcientiæ. Neque enim foraminibus aliquibus corporalibus recipit auditũ, & quibuſdam Diuina modulis carnalibus vox reſultat, vel audit id quod ignorat, quoniã in rebus humanis ſcientiã plerunque auditus operatur, & tamẽ nec in ipſis hominibus ſemper alloquiũ corporale aut carnalis auditus eſt. Qui enim loquitur linguis, nõ hominib⁹, inquit, loquitur, ſed Deo. Nemo enim audit: ſpiritu enim loquitur. Ergo ſi in hominibus nõ ſemper auditus eſt corporalis, in Deo tu infirmitatis humanę ſonitus, & quędã organa exigis carnalis auditus, cum ideo audire dicatur vt ſcire credatur? Nos enim id ſcimus, quod audierimus: & antè audimus, vt ſcire poſsimus. In Deo autẽ quia nouit omnia antè quàm fiant, ſcientia præcedit auditum. Itaque vt quod velit Pater, Filium non ignorare dicamus, audiſſe memoramus: ſed non in Deo ſonus, neque ſyllaba quæ ſignare ſolent indiciũ voluntatum, ſed volũtatis vnitas Diuinis quibuſdã intelligitur arcanis, noſtris autem ſignificatur indiciis. Quid eſt ergo, Non enim à ſe loquitur? Hoc eſt, non ſine me loquitur: quia loquitur veritatem, ſapientiam aſpirat. Non ſine Patre loquitur, quia Dei ſpiritus eſt. Nõ à ſe audit, quoniam ex Deo omnia. Omnia accepit à Patre Filius, quia ipſe dixit: Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo. Omnia Patris habet Filius, quia iterũ ait: Omnia quæ Pater habet mea ſunt: & quę accepit ipſe per vnitatẽ naturæ, ex ipſo p eandẽ vnitatẽ accepit & Spiritus, ſicut & ipſe Dominus Ieſus declarauit de Spiritu ſuo dicẽs: propterea dixi, De meo accipiet & annũtiabit vobis. Quod ergo loquitur Spiritus, Filij eſt: quod dedit Filius, Patris eſt. Ita nihil à ſe vt Filius loquitur, aut Spiritus: quia nihil extra ſe Trinitas loquitur. Quòd ſi ad infirmitatem Spiritus ſancti, & quandã corporeæ ſimilitudinẽ vilitatis id deriuari contẽdas, etiã ad Filij iniuriã deriuabis, quia & de ſe Filius dixit: Sicut audio & iudico. Et, Non poteſt aliud facere *Ioan. 5.* Filius, niſi quod viderit facientẽ Patrem. Si enim verum eſt, eſt verum quod dixit Filius: Omnia quę Pater habet mea ſunt: & ſecundũ Diuinitatem vnum eſt, cum Patre Filius: vnum per ſubſtantiã naturalẽ, non vnus ſecundũ Sabellianã perfidiam. Quod vnum itaque eſt per ſubſtantiæ proprietatẽ, non poteſt ſeparari: & ideo non poteſt Filius facere, niſi quod audierit à Patre: quia in eternum eſt permanẽs Dei verbũ: nec vnquam Pater à Filij operatione diuiditur: & quod operatur Filius, ſcit Patrem velle: & quod vult Pater Filiũ nouit operari. Denique ne vel in tẽpore, vel in ordine aliquã inter Patrẽ & Filiũ putares operis eſſe diſtantiã, ſed eiuſdẽ operationis crederes vnitatẽ, Et opera, inquit, quæ ego facio, ipſe facit. Et rurſus ne diſcretionẽ aliquam in operis diſtinctione ſentires, ſed idẽ velle, idem facere, idem poſſe Patrem & Filium iudicares, dicit tibi ſapiẽtia de Patre: Quæcũque enim ille fecerit, eadem & Filius facit ſimiliter. Non ergo alicui prior vel ſecundus eſt actus, ſed idẽ vnius operationis effectus eſt: & ideo nihil à ſe facere poſſe Filius dicitur, quia à Patre non poteſt eius operatio ſeparari: Similiter & Spiritus ſancti operatio nõ ſecernit. Vnde etiã ea quę loquitur audire à Patre dicitur. Quid ſi doceo, quia & Pater audit Filiũ ſicut Filius audit Patrẽ? Habes enim ſcriptũ in Euãgelio, quia dicit Filius: Pater gratias tibi ago, quia audiſti me. *Ioan. 11.* Quomodo audiuit Pater Filium, cum Filius nihil ad Patrẽ in ſuperioribus de Lazaro ſit loquutus? At ne putares, quia ſemel à Patre audit⁹ eſt Filius, addidit, Et ego ſciebã quia ſemper me audis. Ergo non ſubiectæ obediẽtię ſed vnitatis auditus eſt ſempiternæ. Similiter igitur & audire à Patre Spiritus & clarificare Filiũ dicatur: clarificare ideo, quia docuit nos Spiritus ſanctus Filiũ Dei imaginem eſſe inuiſibilis Dei, & ſplẽdorem gloriæ, & characterẽ ſubſtantiæ eius. Spiritus enim & in patriarchis & in prophetis loquutus eſt, & Apoſtolis. Denique tunc perfectiores eſſe cœperũt, poſteaquã Spiritũ receperũt. Nulla igitur diſtãtia Diuinæ virtutis & gratiæ. Nam licet diuiſiones gratiarũ ſint, idem tamẽ Spiritus: & diui- *1. Corinth. 12.* ſiones miniſteriorum ſint, idem tamẽ Dominus & diuiſiones operationũ ſint, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus. Diuiſiones autẽ ſunt munerum, nõ ſeparationes Trinitatis. Denique idem Deus eſt qui operatur omnia in omnibus, vt ſcias quia non eſt diſcretio operationis inter Deũ Patrẽ & Spiritũ ſanctum, quãdo ea quæ operatur Spiritus, operetur & Pater Deus, qui operatur omnia in omnibus. Nam cũ operetur omnia in omnibus, alij tamẽ datur per Spiritũ ſermo ſapiẽtiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundũ eundẽ Spiritũ, alteri fides in eodem ſpiritu, alij gratia curationũ in vno Spiritu, alij operatio virtutũ, alij Prophetia, alij diſcretio ſpirituũ. Alij genera linguarũ, alij interpretatio ſermonum. Hæc autẽ omnia operatur vnus atque idem Spiritus diuidẽs ſingulis prout vult. Nõ eſt ergo dubiũ quin ea quę operatur Pater, operetur & Spiritus: nec ex præcepto, ſicut qui corporaliter audit, vt operetur: ſed ex volũtate, qui ſui eſt liber arbitrij, non alienę famulus poteſtatis. Non enim quaſi iuſſus obtẽperat, ſed quaſi largitor ſuæ moderator eſt largitatis. Vide nunc interim vtrum omnia operari dicas Spiritũ quæ operatur & Pater. Negare tamen nõ potes, quia operatur Pater, quæ & Spiritus ſanctus operatur: alioquin nõ omnia operatur Pater, ſi nõ operatur quæ operatur & Spiritus. Quòd ſi qua operatur Spiritus, operatur & Pater, cùm Spiritus operatio-

nes suas pro volũtate sua diuidat:necesse est id quod diuidit Spiritus, aut inuito Deo Patre dicas eum ex sua volũtate diuidere: Aut si idem velle dixeris Patrẽ quod vult Spiritus sanctus, necesse est vt vnitatem voluntatis operationisque Diuinę vel inuitus, etsi non corde, tamẽ ore fatearis. Quòd si vnius & voluntatis & operationis est cũ Patre Deo Spiritus sanctus, vnius etiã substantiæ est: quoniã ex operibus suis creator agnoscitur. Idẽ igitur Spiritus: Idem, inquit, Dominus: Idẽ, inquit, Deus. Et si spiritũ dicas & si Dominũ dicas, idem est: & si Deũ dicas, idem est. Non idem vt ipse Pater, ipse Filius, ipse sit Spiritus sanctus: sed quoniã & Pater & Filius eiusdẽ est potestatis. Idem est ergo per substantiam atque virtutẽ, qa non est in Diuinitate vel Sabelliana cõfusio, vel Arriana discretio, vel terrena corporalisque mutatio.

Nec hoc est mirandum, quia ipse est eiusdem voluntatis & potestatis. Libro secundo de fide sanctæ Trinitatis. Require suprà, cap. Filius Dei. Et eadem miracula operatus est. Libro tertio eiusdem.

Lib. 3. de Spiritu sancto. Cap. 3. Credamus quod Apostolus dixit, Quia plenitudo Diuinitatis corporaliter habitat in Christo, & habitat in Patre: & habitat in Spiritu sancto. Cap. 4. Et quòd sicut vnitas Diuinitatis, ita vnitas operationis sit. Quod etiã ex Cantico Mosis colligi potest. Ipse enim cum per maria traduxisset populũ Iudæorũ, & Dei Patris operationẽ, & Filij est confessus & Spiritus, dicens: Dextera manus tua Domine glorificata est in virtute: dextera manus tua confregit inimicos. (Exod. 15.) Habes quia & Filium sit cõfessus & Patrẽ cuius est dextera: Et infrà ait: Ne Spiritum sanctum præteriret: Misisti spiritũ tuum, & cooperuit eos mare. * Quia sicut cooperatus est Patri & Filio Spiritus sanctus in nube & in mari, cum liberaretur populus Iudęorũ: ita cooperatur in ministerio baptismatis*. Vides igitur quia & Spiritus sanctus cooperatus Patri & Filio sit, vt tanquã congelascentibus fluctibus in medio mari, aquarũ quidã murus insurgeret ad transitum Iudæorũ, & rursus Ægyptorũ populum per Spiritum refusus obrueret. Inde & columnam nubis plerique præcessisse in die populo Iudęorum, & columnam ignis in nocte arbitrãtur, quò protegeret plebem suam gratia spiritalis. Hanc autem operationẽ Dei quam totus orbis iure miratur, sine sancti Spiritus opere non fuisse, etiam Apostolus declarauit dicens, in figura illa præcessisse spiritalis mysterij veritatẽ. Sic enim habes: (1. Corint. 10.) Quoniã patres nostri omnes sub nube fuerũt, & omnes mare transierũt, & omnes in Mose baptizati sunt in nube & mari, & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritualẽ biberunt. Nam quemadmodũ typus sacramenti potuit esse sine operatione Spiritus sancti, cuius veritas omnis in Spiritu est? Quod & Apostolus docuit dicens: (1. Corinth. 6.) Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Vides igitur quia & Pater operatur in Filio, & Filius operatur in Spiritu? Et ideo secundũ seriem scripturarũ, noli dubitare in figura fuisse quod in veritate esse ipsa etiam veritas declarauit. Quis enim operationem eius abnuat in lauacro†, in quo operationẽ eius sentimus & gratiã?

† Aliàs, baptismo.

Cap. 5. Nam sicut sanctificat Pater, ita sanctificat & Filius, sanctificat & Spiritus. Sanctificat Pater, secundũ quod scriptũ est: (1. Thess. 5.) Deus Pater sanctificet vos, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in die Domini nostri Iesu Christi seruetur. Et alibi Filius dicit: Pater sanctificato eos in veritate. De Filio autem idem Apostolus dixit, (1. Cor. 1.) Qui factus est nobis sapientia à Deo & iustitia, & sanctificatio, & redẽptio. Vides quia factus est sanctificatio? Sed factus est nobis; non vt ille mutaret quod erat, sed vt sanctificaret nos in carne. Spiritum quoque sanctificare Apostolus docet. Sic enim dicit: (2. Thess. 2.) Gratias agere debemus Deo semper pro vobis fratres dilectissimi à Domino, quia elegit nos Deus primitias in salutem in sanctificatione Spiritus & fide veritatis. Ergo sanctificat Pater, sanctificat & Filius, sanctificat & Spiritus: sed vna est sanctificatio, quia vnũ est baptisma, & vna est gratia sacramenti.

Ideo dicitur digitus, quia eiusdem operationis. Ibidem subdens.

Cap. 6. Sed quid mirum si sanctificat singulos, ipse sanctificatione non indigẽs, sed redundans, quando tantã, vt dixi maiestatẽ eius accepimus, vt tanquã digitus à corpore, ita à Deo Patre inseparabilis videatur Spiritus sanctus? Quod si quis ad diminutionem, non ad vnitatem potestatis putat esse referendũ, is ꝑfecto in eam amentiam cadet, vt tanquã in vnam velut corporis formã Patrem & Filiũ & Spiritũ sanctũ videatur tres fingere, & tanquã distinctiones quasdã figurare membrorũ. Sed accipiat vt sæpius dixi, non inæqualitatẽ sed vnitatem potestatis hac testificatione signari, quandoquidẽ quæ opera Dei sunt, eadem sint opera manuum. Eadẽ etiam legimus opera esse digitorũ. Scriptũ est enim: Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum annuntiat firmamentum. (Psal. 18.) Et alibi: Initio terram tu fundasti Domine, & opera manuũ tuarum sunt cæli. (Psalmo 101.) Eadem igitur sunt opera manuum, quæ sunt opera Dei. Non ergo aliqua pro membrorũ corporalium qualitate discretio operationis, sed vnitas potestatis est. Quæ autem opera sunt manuum, eadem opera digitorum: quia æquè scriptũ est: (Psal. 8.) Quoniam videbo cælos tuos opera digitorũ tuorum, Lunã & stellas quæ tu fundasti. Quid hîc igitur digiti minus quàm manus fecisse produntur, cum idem fecerint digiti quod manus? Sicut scriptũ est: Quoniã delectasti me in factura tua, & in operibus manuũ tuarũ delectabor. (Psal. 91.) Et tamẽ quia manum legimus Filiũ, scriptum est enim: Nonne manus mea fecit hæc omnia? Et alibi: Posui manũ meam sub tegumẽto petræ: Quod ad incarnationis mysteriũ spectat, quia integumentũ corporis, virtus Dei sempiterna suscepit, vtique liquet manus & de Filio Dei, & de Spiritu sancto scripturã loquutam. Et rursus, quia digitum Dei Spiritum legimus, ideo appellatos digitos æstimamus, vt Filium & Spiritum designaret. Denique vt & Filij, & spiritus sanctificationem se habere memoraret, ait quidam sanctus: Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me. (Iob 10.)

Spiritus sanctus iudicat sicut Pater & Filius. Ibidẽ addens: Quia sicut arguit Pater ita arguit Filius, ita arguit & Spiritus, & quia iudicat Spiritus.

Cap. 7. Cur enim verborũ similitudinẽ recusamus, vbi vnitatem potestatis asserimus, cum eousque vnitas potestatis sit, vt & arguat Spiritus, sicut arguit Pater & arguit Filius? Sicut enim scriptum est: Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me: (Psal. 6.) Deinde in quadragesimo nono psalmo, sicut Dominus dicit: Arguam te, & statuã ante faciẽ tuam peccata tua: ita etiam de Spiritu sancto Filius dixit: Cum autem abiero, mittã paracletũ ad vos: & ille veniens, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. Sed quò nos perfidorũ hominum deducit amentia, vt quasi de ambiguo quòd Spiritus sanctus arguat videamur adstruere, cum iudices ipsi non queant nisi per spiritum iudicare?

Sequentia vide suprà, cap. Iudex. Dicitur etiam gladius: eodem libro. Require suprà, capit. Gladius. Vnde causa huius vnitatis addit ibidem.

Cap. 8. Accipite scutũ fidei, in quo possitis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeã salutis, & gladiũ Spiritus, quod est verbũ Dei. Cum igitur verbi gladius Spiritus sanctus sit, & Spiritus sancti gladius verbũ Dei sit, vtique vnitas est potentiæ. Quam vnitatẽ licet etiã aliis scripturarũ locis considerare. Cap. 9. Nam cum dicat Ezechiel ad populũ Iudæorum, Et cõtristatis me in omnibus his, dicit Dominus (Quia similiter vt Pater & Filius, ita etiã Spiritus cõtristatus & exasperatus legitur, & tentatus à Populo Iudæorum) Paulus nouo populo in

Ephes.4. in epistola sua dicit: Nolite contristare Spiritum sanctũ Dei, in quo signati estis. Rursus cũ Isaias dicat de ipsis Iudæis, Ipsi autem non crediderunt, sed exacerbauerũt Spiritum: Dauid autem Deo Dicit, Et exacerbauerunt altissimum in siccitate, & tentauerunt Deum in cordibus suis.

Et probat ibidem infrà Spiritum sanctum fuisse & dici Cap.eod. *posse tentatum.*

Tentatũ se à perfidis Deus Pater memorat: tentatum ab iisdem se dicit & Spiritus: quia vna tentatio est qua tentata est à sacrilegis vna Diuinitas Trinitatis. Condemnat Deus populum Iudæorum, vt in terram mel & lac fluentem, hoc est resurrectionis requiẽ peruenire non possit. Eadẽ sententia condẽnat & Spiritus dicens: Si introibunt in requiẽ meam. Vnius ergo sententia voluntatis, vnius excellentia potestatis est. Fortasse tamen aliquis diceret hoc exemplum non posse ad proprietatem sancti Spiritus deriuari, nisi alio loco etiam Petrus B Apostolus nos docuisset peccatis nostris etiã Spiritum posse tentari. Sic enim habes ad Ananiæ coniugem dictum: Act.5. Quid vtique cõuenit vobis tentare Spiritum Domini? Etenim Domini Spiritus, ipse est Dei Spiritus: quia vnus est sanctus Spiritus, vt etiam docuit Apostolus dicens: Roman.8. Vos autẽ in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei inhabitat in vobis. Si quis autem Spiritũ Christi nõ habet, hic non est eius. Præmisit Spiritũ Dei, & statim subdidit eundẽ esse Spiritũ Christi. Et cum dixisset de Spiritu, vt intelligeremus, quia vbi Spiritus sanctus, ibi & Christus est: Addidit: Si autẽ Christus in vobis. Deinde quomodo hîc intelligimus, quia vbi Spiritus, ibi Christus: ita etiã alibi ostẽdit, quia vbi Christus, ibi etiã Spiritus sanctus sit. Nã cũ dixisset: Nunquid experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus, alibi ait: Puto enim quòd ego Spiritum Dei habeo.

Cap.eodem. *Et contra Arrianos disputans adiungit ibidem.*

C Inseparabilis ergo vnitas, quia vbi aut Pater, aut Christus, aut Spiritus scriptura testificante signatur, ibi omnis plenitudo est Trinitatis. Cap.10. Sed & ipse Petrus in eo quod proposuimus exẽplo præmisit Spiritũ sanctũ, & postea dixit Spiritum Domini. Sic enim habes: Anania, Act.5. cur impleuit cor tuum satanas ad mentiendum Spiritui sancto, vt fraudem faceres de pretio agri? Nónne manẽs tibi manebat, & venditum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hoc scelus? Non es hominibus mentitus, sed Deo. Et subtèr ad eius vxorem, ait: Quid vtique conuenit vobis tentare Spiritũ Domini? Primùm intelligimus, quia Spiritum sanctum spiritum Domini dixit: Deinde cum præmiserit spiritum & addiderit, Non es hominibus mentitus, sed Deo: necesse est in Spiritu sancto, aut vt vnitatẽ Diuinitatis esse intelligas, quoniã cum Spiritus tentatur, Deus fallitur: Aut si vnitatẽ Diuinitatis conaris excludere, secũdũ scripturæ verba, ipse vtique spiritũ Domini credis. Si enim & de Spiritu expressum intelligimus, & de Patre in Deo vtique Patre & Spiritu sancto veritatis & scientiæ aduertimus vnitatem, quia similiter à sancto Spiritu sicut à Deo Patre mendaciũ depreheditur. Quòd si vtrunque de Spiritu accipimus, cur qđ legis perfidè negare conaris? Aut igitur vnitatẽ Diuinitatis Patris & Filij & Spiritus sancti, aut Diuinitatem sancti Spiritus in Patre & Filio confitere, vtrum dixeris in Deo, vtrunque dixisti, quia & vnitas Diuinitatẽ astruit, & Diuinitas vnitatẽ.

Cap 11. Ioan.4. Nec solũ hoc loco euidenter sancti Spiritus θεότητα, hoc est Diuinitatem scriptura testatur: Sed etiã ipse Dominus dixit in Euangelio, Quia Deus Spiritus est. Quẽ locũ ita expressè Arriani testificamini esse de Spiritu, vt eum de vestris codicibus auferatis: atque vtinam de vestris, & non etiam de Ecclesiæ codicibus tolleretis. Eo enim tẽpore quo impiæ infidelitatis Auxentius Mediolanẽsem Ecclesiam armis exercitúque occupauerat, vel à Valente atque Vrsatio nutantibus sacerdotibus suis

A incursabatur Ecclesia Sirmiensis falsum hoc & sacrilegum simulacrum tamẽ in ecclesiasticis codicibus deprehẽsum est. Et fortasse hoc etiam in Oriente fecistis, & literas quidẽ potuistis abolere, sed fidem non potuistis auferre. Plus vos illa litura prodebat, plus vos illa litura damnabat. Neque enim vos poteratis oblinire veritatem, sed illa litura de libro vitæ nomina vestra delebat. Cur auferebatur, Quoniã Deus spiritus est: si non pertinebat ad spiritum? Si enim de Deo Patre vultis expressum, ergo & Deum Patrem negatis, qui putatis esse delendum. Vtrum vultis eligite, in vtroque vos laqueus vestræ impietatis astringit. Si gentiles vos esse fateamini, vel Patrem Deum negãdo, vel spiritum: Tenetur igitur vestra confessio, qua delestis oraculum, dum formi datis exemplũ. Delestis quidẽ in pectoribus animísque vestris, cæterùm Diuinum non deletur oraculũ: non deletur spiritus sanctus, sed auersatur impias mentes: non deletur gratia, sed iniquitas: quia scriptũ est, Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas. Deniq; Moses populo petens, Dele me, inquit, de libro tuo si nõ parcis huic Isa.42. populo. Nec tamen deletus est, quia non habebat iniquitatem, sed gratiam profluebat. Vestra igitur estis cõfessione conuicti: quod sapienter factum non possum dicere, sed astutè. Astutè enim cognouistis loci istius vos attestatione conuinci, nec argumẽta vestra aduersus id posse testimoniũ conuenire. Quò enim possit aliò intellectus loci istius deriuari, cum series lectionis tota de spiritu sit? Nicodemus quærit de regeneratione: respondit Dominus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & spiritum, non potest introire in re- Ioan.3. gnum Dei.

Iterũ prædicta vnitas probatur, quia Spiritus sanctus Dominus est sicut Pater & Filius. Ibidem infrà. Cap.15.

Vos autem Dominus multiplicet & abundare faciat charitate in inuicẽ, & in omnes, sicut & nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctificatione coram Deo & Patre nostro in aduẽtu Domini Iesu. Quis est igitur Dominus qui multiplicet nos, & abundare faciat coram Deo & Patre nostro in aduẽtu Domini Iesu? Patrẽ dixit, Filiũ dixit, quem ergo cum Patre & Filio præter Spiritũ iunxit? Quis est Dominus qui corda nostra in sanctificatione cõfirmet? Sãctificatio enim gratia spiritualis est, sicut & infrà dixit: In sanctificatione spiritus & fide veritatis. Quem putatis ergo hîc Dominũ præter spiritũ nuncupatũ? Nec Deus Pater docere vos potuit, qui ait: Super quem videris spiritũ descendentẽ & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Ioan.1. Descẽdit enim spiritus in specie colũbæ, vt & sapiẽtiæ testimoniũ ferret, & sacramentũ lauacri spiritualis impleret, & vnius se cũ Patre & Filio operationis ostenderet. Ac ne per imprudentiã aliquid excidisse Apostolo iudicetis, sed scientẽ prudentémque & sancto infusum Spiritu significasse Deũ quem Dominũ D sentiebat, etiã in secunda ad Thessalonicen. epistola hoc idẽ repetiuit dicẽs: Dominus autẽ dirigat corda vestra in dilectione Dei & patientia Christi. Quòd si dilectio Dei est & Christi patiẽtia, Dominus qui dirigat debet ostendi, si directionem sancti spiritus denegamus. Sed negare nõ possumus: quoniam de ipso Dominus dixit, Adhuc multa habeo de vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cum enim venerit ille spiritus veri- Ioan.16. tatis, deducet vos in omnem veritatem.

Et infrà subdit. Cap.16.

Quòd si euidentem conceptionẽ verborum exigitis, quibus Dominum spiritum memorauerit, nec id latere vos potuit, quia scriptũ est: Dominus autẽ spiritus est: Quod vtique dictũ esse de spiritu sancto, totius series lectionis ostendit. Et ideo Apostolica consideremus eloquia. Quoties legitur, inquit, Moses, velamen est positũ 2.Corinth.3. supra cor eorũ. Cum verò conuersi fuerint ad Dominũ, auferetur velamẽ. Dominus autẽ spiritus est: vbi autem

spiritus Domini, ibi libertas. Non solùm itaque Spiritũ Dominũ dixit, sed etiã addidit: Vbi autẽ spiritus Domini, ibi libertas. Nos itaque omnes reuelata facie gloriã Dei speculantes, ad eandẽ imaginẽ reformamur à gloria in gloriã sicut à Domini Spiritu. Hoc est, qui ad Dominũ sumus antè cõuersi, vt spirituali intellectu quasi in quodã speculo scripturarum Dei gloriã videremus, nunc ab hac gloria quæ nos cõuertit ad Dominũ, in illã cælestẽ gloriã reformamur. Ergo cum Dominus sit ad quem cõuertimur, Domini autẽ Spiritus sit, à quo reformamur: qui cõuersi ad Dominum sumus, Dominus vtique Spiritus sanctus est designatus. Ipse enim cõuersos suscipit, qui reformat. Nam quomodo quos non susceperit, reformet? Quanquam quid expressionẽ quærimus vocis, vbi expressionem cernimus vnitatis? Nam etsi Dominũ spiritúmque distinguas, negare tamẽ non potes quia vbi Dominus, ibi Spiritus. Et qui cõuersus fuerit ad Dominũ, erit cõuersus ad Spiritũ. Si literã calumniaris, vnitatẽ non inficiaris: Si vnitatẽ vis secernere potestatis, Dominum ipsum Spiritum confiteris. B

Et addit contra Arrium disputando.

Cap. 17. Sed fortasse iterũ dicas: Si Dominũ Spiritum dixero, tres dominos declarabo. Nũquid cum Dominũ Filium dicis, aut Filiũ negas, aut duos dominos cõfiteris? Absit. Ipse enim Filius dixit: Nolite duobus dominis seruire. Sed non vtique aut se, aut Patrẽ Dominũ denegauit. Nam & Patrẽ Dominũ dixit, sicut habes: Cõfiteor tibi

Mat. 11. Domine Pater cæli & terræ: & se memorauit Dominũ,

Ioan 13. sicut in Euangelio legimus. Vos vocatis me Dominũ & magistrũ, & bene facitis: Sum etenim. Sed non duos dominos dixit, imò ostendit se non duos dominos dixisse, cum præmonet: Nolite duobus dominis seruire. Non sunt enim duo domini, vbi dominatus vnus est: quia Pater in Filio, Filius in Patre: & ideo Dominus vnus. Sic & lex docuit: Audi Israël, Dominus Deus tuus Dominus

Deut. 6. vnus est: Hoc est, immutabilis semper, semper in vnitate permanens potestatis, semper idem nulla accessione, nulla diminutione mutatus. Ergo vnum dixit Moses, C & idem tamẽ Dominũ à Domino pluisse memorauit. Apostolus quoque: Det, inquit, Dominus misericordiã inuenire à domino. Dominus pluit à domino. Dominus dat misericordiã à domino: dominus nec ibi discernitur, vbi pluit à domino: nec hîc separatur, vbi miseretur à domino: sed vtroque in loco vnitas dominationis exprimitur. In psalmo quoque habes: Dixit dominus domino meo. Nec ideo Patrem suum dominũ denegauit: quia Filiũ dominũ suum esse memorauit: sed ideo Filiũ dominũ suum dixit, ne crederes filium Prophetæ fuisse, sed dominũ: Quod in Euãgelio ipse dominus manifestauit, dicẽs: Si enim Dauid in spiritu vocat eum dominũ,

Matth. 22. quomodo filius eius est? In spiritu dicit Dauid dominũ, nõ spiritus dicit. Aut si hinc calũniantur, quia dominũ spiritus dixit, necesse est pari sacrilegio Filiũ Dei etiam spiritus sancti filiũ videantur asserere. Ergo quẽadmodũ duos nõ dicimus dominos, cũ & Patrẽ & Filiũ designamus: ita nec tres dominos dicimus: cum spiritũ do- D minũ cõfitemur. Sicut enim tres sacrilegũ est dominos aut deos dicere, ita etiã hoc plenũ sacrilegij est, duos dominos, aut deos dicere: quia vnus Deus, vnus est dominus, vnus est Spiritus sanctus: & qui Deus dominus, & qui dominus Deus: quia & in dominatione Diuinitas, & in Diuinitate dominatus est. Denique & dominũ & Deum legisti Patrẽ: domine Deus meus clamabo ad te, exaudi me: & dominũ & Deum habes Filiũ, sicut legisti

Ioan. 20. in Euãgelio, quia cum tetigisset Thomas latus Christi, ait: Dominus meus, & Deus meus. Ergo sicut Pater Deus, & Filius dominus: ita & filius Deus, & Pater dominus. Alternatur pia significatio: nõ alternatur Diuina natura, sed immutabilis manet gratia. Non enim largitatis collatiua, sed naturalis placida charitatis sunt, quia & vnitas proprietatẽ habeat, & proprietas vnitatẽ.

A *Quia sicut Pater sanctus, & Filius sanctus: ita & Spiritus Dei sanctus. Ibidem infrà.*

Ergo hinc quoque considerate vtrum aliquid sancto Spiritui derogãdũ sit, cuius nomẽ Domini laus est. Cap. 18.
Sic enim laudatur Pater, sic laudatur & Filius, quẽadmodũ Spiritus nominatur. Et laudat Seraphim, laudat omnis beatorũ chorus, vt sanctũ Deũ Patrẽ dicat, sanctũ Filiũ, sanctũ Spiritũ. Quomodo igitur nõ omnia habet quæ Dei sunt, qui cũ Patre & Filio à sacerdotibus in baptismate nominatur, & in oblationibus inuocatur, cũ Patre & Filio, à Seraphim in cælestibus prædicatur, cũ Patre & Filio habitat in sanctis, infunditur iustis, inspiratur prophetis? Vnde & scriptura Diuina θεόπνευστος dicitur, quòd Deũ spiret quẽ loquutus est spiritus. Aut nolũt omnia habere quæ Dei sunt, & posse omnia Spiritũ sanctũ, dicãt quid nõ habeat, quídve nõ possit. Nã sicut omnia habet Filius, nec inuidet Pater quominus omnia naturaliter daret Filio, qui id dedit quod maius est omnibus quẽadmodũ scriptura testatur di- B cẽs: Pater quod dedit mihi maius omnibus est: Ita etiã spiritus Christi habet quod maius est omnibus: quia iustitia nescit inuidiã. Itaq; si diligẽter aduertimus, etiam hîc Diuinæ potestatis comprehendimus vnitatẽ. Pater, inquit, quod dedit mihi, maius omnibus est: & nemo Ioan. 10.
potest rapere ea de manu Patris mei: Ego & Pater vnũ sumus. Nã si rectè suprà ostẽdimus manũ esse Dei Spiritũ sanctũ, eadẽ vtiq; manus Patris est quæ Filij est manus: quoniã idem Spiritus Patris qui Spiritus Filij est. Ideo sicut nõ rapitur Patri, ita nõ rapitur Filio, ita non rapitur spiritui. Quicũque de nobis in hoc nomine Trinitatis vitã acceperit æternã, ex ipso vtique quod dedisse Filio pater, & accepisse à Filio Spiritus dicitur, quia quod scriptũ est: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annũtiabit vobis. Quod de munere magis dispẽ Ioan. 16.
sationis videtur, quàm de potestatis Diuinæ iure dixisse: quia quos Filius redemit, Spiritus quoque sanctificaturus accipiet. Ex istis ipsis inquam, verbis, de quibus calũniã struunt, vnitas Diuitatis aduertitur, nõ indigẽtia largitatis. Dedit pater per generationẽ, nõ per adoptionẽ. Dedit quasi id quod esset in ipso Diuinæ iure naturæ, non quasi liberalitatis gratia quod deesset.

Probat etiam alia ratione potestatis vnitatem: quia sicut Pater & Filius, ita & Spiritus sanctus suscitat mortuos. Ibidem infrà. Cap. 20.

Sicut enim pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Suscitat autẽ etiam spiritus per quẽ Deus suscitat: quia scriptum est, Viuificabit Roman. 8.
& mortalia corpora vestra propter inhabitantẽ Spiritũ eius in vobis. Tamen ne infirmã gratiã putes, audi quia & Spiritus suscitat: Dicit enim propheta Ezechiel, Veni spiritus & insuffla in mortuos istos, & viuent. Et Ezec. 37.
prophetaui sicut mãdauit mihi, & intrauit in eos spiritus vitæ, & vixerũt, & steterunt in pedibus suis cõgregatio nimis multa. Et infrà Deus dicit: Scietis quòd ego Dominus cũ aperiã sepulchra vestra, & educã de sepulchris populũ meũ, & dabo Spiritũ meũ in vos & viuetis. Vtique cũ spiritũ suũ dixerit, nunquid aliũ præter Spiritũ sanctũ nũcupauit? Neq; enim flatilẽ spiritũ suũ diceret, nec hic spiritus à quatuor mundi posset venire cardinibus, quia vẽtorũ flatus hic quẽ videmus nõ vniuersitatis est. Et hic spiritus quo viuimus, singulorum, nõ vniuersorũ est. Spiritus autem sanctus est, vt & super omnes, & per omnes, & in omnibus sit. Itaque ex verbis propheticis spectare licet quẽadmodũ ossa dudum resolutorũ mẽbrorũ cõpage dispersa, in formam rediuiui corporis viuificante Spiritu reuertantur, & in suos artus fauilla concrescat, sensu prius animata coëũdi quàm specie reformata viuendi. Nõnne in facti similitudine vnitatem Diuinæ cognoscimus potestatis? Sic suscitat Spiritus, sicut & Dominus in passione propria suscitauit, cũ subitò in momento oculi defunctorũ sepulchra

pulchra patuerũt, & rediuiua corpora surrexere de tumulis mortis, quæ fœtore deterso, ac vitæ odore reparato expirãtiũ fauillæ spirantiũ faciẽ receperunt. Habet ergo Spiritus, quod habet Christus. Habet igitur quod habet Deus: quia omnia quæ habet Pater, habet Filius. Ideóque dixit: Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Ioan.16.

Cap.21. *Cõcludit ibid. inf. Quòd vnitas est regni & Diuinitatis.*

Quid mirum si in sede Dei Spiritus sanctus est, cum ipsum regnũ Dei operatio sit Spiritus, sicut scriptũ est: Quia nõ est regnũ Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudiũ in Spiritu sancto: Et ipse Saluator cum dicit, Omne regnũ in seipsum diuisum destruetur: deinde subiiciẽdo, Quòd si in spiritu Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnũ Dei: ostẽdit regnũ sibi indiuisum esse cum Spiritu? Quid autem dementius quàm vt neget quisquã corregnare Christo Spiritũ sanctũ, cum etiã nos in Christi regno corregnaturos Christo Apostolus dicat? Si enim cõmortui sumus, & cõuiuemus: si sustinemus, & corregnabimus. Sed nos per adoptionẽ, ille per potestatem: nos gratia, ille natura. Habet igitur cõsortiũ regni cum Patre & Filio etiã Spiritus sanctus, qui vnius naturæ, vnius dominationis, vnius etiã potestatis est. Itaque cũ habeat consortiũ regni, quid obstat quo minus Spiritum sanctum intelligamus à quo Isaias missus est? Neque enim Paulo authore possumus dubitare, cuius sentẽtiã in Actibus Apostolorũ sanctus Lucas Euãgelista sic probauit, vt scriberet. Denique sic habes dicẽte Paulo, Bene loquutus est Spiritus per Isaiã ad patres nostros, dicens: Vade ad plebẽ istã, & dic: Aure audietis, & non intelligetis: & vidẽtes videbitis, & non aspicietis. Spiritus ergo est qui misit Isaiam. Si spiritus misit, spiritus est vtique quem mortuo Ozia rege vidit Isaias, quando dixit: Vidit Dominum sedentem super thronum excelsum & eleuatũ, & plena erat domus maiestatis eius.

Rom.14. Luc.11. 1.Corinth.2. Cap.22. Act.28. Isa.6.

Sequitur tractatus de Spiritu sancto contra Arrianos, qui dicebant eum esse creaturam. Et est prima ratio, quòd non sit creatura, quia est summæ potestatis, nec alieni subiicitur. Libro primo eiusdem. Cap.1.

1.Corinth.11. Non enim Spiritus sanctus aut potestati alienæ est subiectus, aut iuri, sed suæ libertatis arbiter, omnia pro authoritate propriæ voluntatis diuidẽs, sicut legimus, singulis prout vult. Non ergo inter omnia diuidens sicut legimus, singulis prout vult. Nõ ergo inter omnia, sed super omnia Spiritus sanctus est. Iam enim de eo, quoniam ita plenè de Dei Filio, clementissime imperator, instructus es, vt ipse iam doceas, cupientẽ te & exigentem audire aliquid expressius non morabor: Præsertim cum ita te assertione istiusmodi testificatus sis proximè delectatũ, vt basilicã Ecclesiæ sine vllo monitore præceperis reformari. Fidei itaque tuæ gratiã nostræ præmiũ iam tenemus. Neque enim aliud possumus dicere, nisi sancti Spiritus hanc fuisse gratiã, quòd ignorantibus omnibus subitò basilicam reddidisti. Spiritus, inquam sancti, hoc munus, hoc opus est: qui à nobis quidẽ tunc prædicabatur, sed in te operabatur. Nec superioris tẽporis damna deploro, quandoquidẽ sequestratio illa basilicæ cuiusdam fœnoris traxit vsuras. Etenim basilicã sequestrasti, vt fidem probares. Impleuit igitur propositũ suum pietas tua, quæ sic sequestrauerat, vt probaret: sic probauit, vt redderet. Nec fructum amisi, & iudiciũ teneo: patuítque omnibus in quadã facti discretione discretã tibi nunquam fuisse sentẽtiam. Patuit, inquã, omnibus & tuum non fuisse cum sequestrares, & tuum esse cum redderes.

Cap.eod. *Et addit declarãdo quod dixerat, atque ratione alia roborãdo, quia non est seruilis conditionis, sed sibi seruitur.*

Primùm igitur ab inferioribus inchoemus, vt quasi per gradus quosdam tractatus noster accedat: quò facilius ij qui fidẽ nõ deferũt vel ratione flectãtur. Possunt enim dicere in principio: Nec nos dicimus Spiritum seruire: Sed cum dicãt seruire Christũ, quomodo possunt negare de Spiritu? Quòd si secundũ carnem in serui formam cõsentiunt Christũ fuisse, cõstat & cõuenit. Ergo secundũ Diuinitatẽ suam Christus nõ seruit, non seruit etiã Spiritus: quòd si nõ seruit Spiritus, omnia autẽ seruiũt: super omnia igitur est Spiritus, qui nõ seruit sicut omnia. Nõ enim alienę, aut potestati, aut iuri subiectus est: sed suæ libertatis est arbiter. Siquidẽ omnia pro authoritate propriæ voluntatis diuidens, sicut scriptum est, singulis prout vult. Nunc idipsum quod diximus testimoniis astruamus. Principiũ disputationis est, quia seruiunt omnia. Seruire autẽ omnia liquet, quoniã scriptum est: Vniuersa seruiũt tibi. Dixit hoc Spiritus per Prophetã. Non dixit, Seruimus: sed, seruiũt tibi: vt crederes quòd ipse à seruitio sit exceptus. Ergo cum vniuersa seruiãt, nõ seruiat spiritus, vtique nõ inter vniuersa est Spiritus sanctus. Nã si inter omnia dixim[us] esse spiritũ sanctũ, vtique cùm legerimus: Quia alta Dei scrutatur spiritus: Deũ Patrẽ esse supra omnia denegamus. 1.Corint.2.

Cap.eod. *Tertia ratio est, quia nouit omnia, & nihil secretorũ Dei sibi absconditur. Ibidem.*

Etenim cum ex Deo spiritus sit, & spiritus oris eius, quomodo possumus inter omnia dicere spiritũ sanctũ, cum super omnia Deus sit, cuius est spiritus, plenę vtiq; perfectæque virtutis? Ac ne Apostolũ arbitrẽtur errasse, accipiãt quẽ fiduciæ huius sit sequutus authorẽ. Dominus enim in Euãgelio dixit: Cum venerit paracletus quẽ ego mittã vobis à Patre meo, Spiritũ veritatis, qui à Patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me. Ergo & à Patre procedit spiritus sanctus, & testificatur de Filio. Testificatur etiã de Patre testis & fidelis & verus, quo nihil ad expressionẽ Diuinę maiestatis est plenius, nihil ad vnitatem Diuinæ potestatis est euidẽtius, cum idem nouerit spiritus, quod & filius, qui paternorũ testis & cõsors indiuiduus secretorũ est. Exclusit itaque à cognitione Dei societatẽ & multitudinẽ creaturæ: non excludendo autẽ spiritũ sanctum, ostẽdit non esse sociũ creaturæ. Vnde & illud quod lectum est in Euangelio, Quia Deũ nemo vidit vnquã, nisi vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: ad exceptionẽ pertinet spiritus sancti. Quomodo enim Deũ non videt, qui scrutatur etiã alta Dei? Quomodo Deum non videt, qui cognouit quæ Dei sunt? Quomodo Deum non videt, qui ex Deo est? Ergo cum ita positũ sit, quia Deum nemo vidit vnquã: vidit autẽ spiritus, vtique exceptus est spiritus. Super omnia est igitur, q[ui] est exceptus ex omnib[us]. Ioan.15. Ioan.1.

Quarta ratio, quia super omnia creator ostenditur. Eodem libro. Cap.3.

Nunc quoniã propositũ est ordine suo asserere, non esse inter omnia Spiritũ cõputandũ, ipsum Apostolũ de cuius verbis faciũt quæstionem assertionis huius adhibeamus authorẽ. Quæ enim essent illa omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, ipse signauit dicẽs: Quoniam in ipso condita sunt omnia in cælis & in terra. Vides omnia de iis dicta, quæ vel in cælis sunt, vel in terra? Sunt enim in cælis etiã inuisibilia quæ facta sunt: tamẽ ne cui esset incognitũ, addidit de quibus diceret: Siue Sedes, inquit, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso cõstant. Nunquid ergo hic inter creaturas sanctũ spiritũ cõprehendit? Aut cum dicit ante omnes esse Filium, nunquid ante Patrẽ dixisse æstimandus est? Non vtique. Nam sicut hic per filium dicit omnia creata esse, & in ipso omnia constare cælestia: ita etiam spiritu sancto vires habere vniuersa cælestia dubitari nõ potest, quãdo lectũ est: Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Qui igitur super omnia est, vtique non seruit: qui non seruit, liber est: qui liber est, habet iura dominatus.

Quinta ratio, quia nulli mutabilitati subditur. Ibid. inf. Cap.4.

Non ergo sanctus spiritus de substantia corporaliũ:

Hic enim corporalibus incorporeã infundit gratiam. A Sed nec de substantia inuisibiliũ creaturarũ est:nam & illæ sanctificationẽ huius accipiũt, & per hunc reliquis mũdi operibus antecellũt,siue Angelos dicas,siue Dominationes, siue Potestates, omnis creatura expectat sancti Spiritus gratiã.Sicut enim nos per Spiritũ liberi,
Galat.4. quia misit Deus Spiritum Filij sui in corda nostra clamantẽ abba pater,itaque iam nõ est seruus, sed filius:ita etiã omnis creatura reuelationẽ filiorum Dei expectat, quos vtique sancti Spiritus gratia filios Dei fecit.Ergo & creatura ipsa spiritalis gratiæ reuelatione mutatur, & liberabitur à seruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei. Omnis ergo creatura mutabilis,non solùm ea quæ iam peccato aliquo aut elementorũ conditione mutata est, verùm etiam quæ corruptelæ potest esse obnoxia vitio naturæ,etsi nondum est studio disciplinæ. Nam vt in superioribus libris docuimus, & Angelorũ naturã liquet potuisse mutari. Vtique æstimare B conuenit, quia qualis vnius natura, talis & cæterorum. Mutabilis ergo & reliquorum natura,sed melior disci-
Cap.5. plina. Ergo omnis mutabilis creatura, sed non mutabilis Spiritus sanctus. Neque enim aliquo vitio mutari potest,qui omnium abolet vitia,peccata condonat.

Cap.eod. *Et addit confirmando quod dixerat.*

Quomodo ergo mutabilis, qui sanctificando alios mutat ad gratiã,non ipse mutatur? Quomodo mutabilis,qui semper bonus est?Neque enim vnquã malus spiritus sanctus,per quem nobis quæ bona sunt ministrantur. Vnde & Euãgelistæ duo in vno eodémque loco,diuersis quidẽ inter se verbis,sed eadẽ designãrũt. Habes
Matth.7. enim in Matthæo: Si vos cùm sitis mali,nostis bona data dare filiis vestris,quantò magis pater vester,qui in cælis est,dabit bona petentibus se? Secundũ Lucã autẽ inuenies ita scriptum:Quantò magis pater vester de cælo dabit spiritũ bonũ petentibus se?Aduertimus ergo bonum esse spiritũ sanctum Domini iudicio, Euãgelista- C rum testimonio, quando alius pro sancto spiritu bona, alius ꝓ bonis sanctũ spiritũ nominauit. Si igitur quod bonũ est,hoc est spiritus sanctus, quomodo bonus non est? Nec fallit quod nõnulli codices etiã secundũ Lucã: Quãtò magis pater vester de cælo dabit bonũ datũ petentibus se? Hoc bonũ datũ gratia spiritualis est, quod Dominus Iesus effudit de cælo, postquã patibulo crucis fixus triumphales reuehens euacuatæ mortis exuuias victor mortis à mortuis resurrexit, sicut habes:
Psalm.67. Ascẽdens in altũ, captiuã duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus.Et bene ait data.Sicut enim Filius datus,de
Isa.9. quo scriptũ est:Puer natus est nobis, filius datus est nobis:data est & gratia spiritualis.Quid autẽ dubitem dicere, quia datus est, & spiritus sanctus, cùm scriptũ sit:
Roman.8. Gratia Dei effusa est in cordibus nostris, per spiritũ sanctum,qui datus est nobis?Quem vtique quoniã pectora recipere captiua non poterant,prius Dominus Iesus captiuam duxit captiuitatẽ,vt liberis affectibus gratiæ D Diuinæ munus infunderet.Pulchrè autẽ dixit,Captiuã captiuitatem:Christi enim victoria,victoria libertatis est,quę omnes gratię vẽdicauit,nullũ astrinxit iniurię.

Sexta ratio est,quia sanctificat & nõ sanctificatur. Ibidem infrà.

Cap.eod. Bonus spiritus,non quasi acquirens,sed quasi impartiens bonus est. Non enim accipit à creaturis,sed accipitur spiritus sanctus, sicut non sanctificatur, sed ipse sanctificat.Creatura enim sanctificatur:sanctificat autẽ spiritus sanctus,in quo licet sit verbi communio,discretio tamẽ naturæ est.Sanctus enim dicitur & homo,qui accipit,& Deus qui tribuit sanctitatem, quia legimus:
Leuit.19. Estote sancti,quoniã & ego sanctus sum.Non ergo potest sanctificatio & corruptela vnius esse naturæ, & ideo non potest gratia sancti spiritus & creatura vnius esse substãtiæ.Itaque cum omnis inuisibilis præter Trinitatẽ reliqua natura, cuius rationabilẽ, & incorporeã iure quidã substantiã putant, nõ impartiat spiritualem gratiã,sed acquirat:nec participet,sed assumat:separanda vtique est à societate spiritus sancti cõmunitas creaturæ.Credant igitur quia creatura non est spiritus sanctus:aut si creaturã putant,cur associant Patri? Si creaturam arbitrantur,cur Dei Filio iungunt?Quòd si à Patre & Filio non existimant separandum, non æstiment creaturã:quia vbi vna sanctificatio,ibi vna natura est.

Septima ratio,quia nullo limitatur. Ibidem infrà.

Cum omnis creatura,certis naturæ suæ sit circũscripta limitibus, siquidẽ & illa inuisibilia opera, quæ non queunt locis & finibus comprehendi, substantiæ suæ tamen proprietate clauduntur, quomodo quis audeat creaturam appellare spiritum sanctum, qui non habet circunscriptam determinatámque virtutẽ? Quia & in omnibus,& vbique semper est, quod vtique Diuinitatis & dominationis est propriũ. Domini enim est terra & plenitudo eius. Et ideo cum Dominus seruulos suos Apostolos destinaret, vt agnosceremus aliud creaturã esse,aliud gratiam spiritualẽ, alios aliò destinabat,quia omnes simul esse vbique non poterãt. Dedit autẽ omnibus spiritũ sanctũ:qui licet separatis Apostolis,sic inseparabilis gratiæ munus infunderet. Erãt igitur diuersæ personę,sed vnus in omnibus operationis effectus:qa vnus est spiritus sanctus, de quo ait: Accipietis virtutem veniẽte spiritu sancto in vos, & eritis mihi testes in Hierusalẽ,& in omni Iudæa,& Samaria,vsq; in finẽ terræ.Incircũscriptus igitur & infinitus est spiritus sanct⁹, qui se discipulorũ sensibus per separatarum diuortia discreta regionũ, semotósque fines totius orbis infudit, quem nihil potest præterire vel fallere, & ideo sanctus ait: Quò ibo à Spiritu tuo,aut quò à facie tua fugiam? De quo hoc Angelo scriptura dicit? De qua dominatione?De qua potestate? Cuius inuenimus Angeli virtutem per plurimos esse diffusam? Angeli enim ad paucos mittebantur.

Cap.7. — Act.1. — Psalm.138.

Octaua ratio est quia omnia replet:infrà.

Qui Angelos fecit in spiritu, homines quoque per eandẽ gratiã similes faciet Angelorũ. De qua autẽ creatura dici potest,Quia repleuerit vniuersa,quod scriptũ est de spiritu sancto:Effundã de spiritu meo super omnẽ carnẽ? Nõ de Angelo dici potest.Denique Gabriel ipse missus ad Mariã:Aue,inquit,gratia plena:spiritalẽ vtiq; in ea declarãs gratiam, quòd in eam sanctus Spiritus superueniet, & plenũ gratiæ vterum verbo esset habitura cælestis. Domini est enim omnia cõplere,qui dicit:Ego cælũ & terrã compleo.Si ergo Dominus est qui cælum cõplet & terrã, qs potest Spiritũ sanctũ iudicare dominationis & Diuinæ potestatis exortẽ,qui repleuit orbẽ, & quod vltra totam orbẽ est,repleuit Iesum totius mundi redemptorem? Scriptum est enim: Iesus autem plenus Spiritu sancto regressus est ab Iordane. Quis igitur alius, nisi qui eiusdẽ esset plenitudinis, cõplentẽ omnia posset implere?Sed ne hoc secundũ carnẽ dictũ obiiciãt, quanquam plus vnus ille quàm omnes, de cuius carne exibat virtus quæ sanaret omnes, tamen sicut Dominus cõplet omnia,ita etiã de Spiritu lectũ est:Quoniam Spiritus Domini repleuit orbẽ terrarũ. Habes etiam de omnibus qui conuenerant cum Apostolis dictũ: Quia repleti Spiritu sancto loquebãtur verbũ Dei cum fiducia. Vides quia & plenitudinẽ & fiduciam dat Spiritus sanctus: cuius operationem Archangelus nuntiat Mariæ dicens:Spiritus sanctus superueniet in te.

Cap.eodem. — Ioan.1. — Hieremi.23. — Luc.4.

Nona ratio,quia singulari proprietate omnibus creaturis infunditur.Ibidem infrà.

Quis ergo audeat dicere creatam spiritus sancti esse substantiã, qui cũ illuxerit in cordibus nostris, Diuinæ cernimus pulchritudinẽ veritatis, & distantiã creaturæ Diuinitatisque cognoscimus,vt opus segregetur ab authore? Aut de qua creatura Deus ita loquutus est,quòd aut Dominationes,aut Potestates effundat, aut Angelos

Cap.eod.

los: Sed de spiritu meo, inquit, effundam, non spiritum ait, sed de spiritu. Neque enim nos capere possumus plenitudinē Spiritus sancti: sed tātū accipimus, quātū de suo arbiter nostri pro sua volūtate diuiserit. Sicut enim Dei Filius nō rapinā arbitratus est esse se æqualē Deo, sed semetipsum exinaniuit, vt nos eū nostris animis percipere possemus: Exinaniuit autē, nō quò ipse esset suæ vacuus plenitudinis, sed quò mihi, qui plenitudinē eius sustinere nō possem, pro eo quod capere possem, infunderetur. Ita etiā de spiritu sancto Pater se dicit effundere super omnē carnē. Nō enim totū effudit, sed quod effudit omnibus abūdauit. Supra nos ergo effusum est de spiritu. At verò super Dominū Iesum cū in forma esset hominis, manebat spiritus, sicut scriptū est: Super quē videris spiritū descēdētē de cælo & manētem super eū, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Circa nos ex affluēti quomodo liberalitas largientis est, in illo totius manet in æternū spiritus plenitudo. Quod igitur satis nobis esse iudicauit, effudit: & quod effusum est, nō separatū est, nec incisum secūdū quod vnitatem habebat plenitudinis, quæ aciem nostri cordis illuminet pro nostræ possibilitate virtutis. Denique tantum capimus, quātū profectus nostræ mētis acquirit. Inseparabilis enim est plenitudo gratiæ spiritualis, sed nobis pro nostræ participatur facultate naturæ. Effudit ergo Deus de spiritu: effunditur etiā charitas Dei per spiritū. Quo loco vnitatem debemus agnoscere operationis & gratiæ. Sicut enim de spiritu sancto Deus effudit, ita etiam charitas Dei effusa est in cordibus nostris per spiritū sanctū: vt intelligamus nō esse opus sanctū spiritū qui Diuinæ arbiter & fons profluus charitatis est. Similiter autem vt credas id quod effunditur, cū creaturis nō posse esse cōmune, sed speciale Diuinitatis, etiā & Filij nomen effunditur, sicut habes: Vnguētum effusum est nomen tuum.

Ioan.1.

Et quod sequitur vide infrà c. Vnguentum. Decima ratio est, quia non diuiditur. Ibidem infra.

Cap.eod. Itaque sicut creata non potest dici sapientia quæ ex Dei ore procedit, nec verbū quod ex corde eructatur, nec virtus in qua plenitudo maiestatis æternæ est: ita etiā creatus nō potest spiritus æstimari, qui ex ore Dei funditur, cū ipse Deus tātā ostēderit vnitatē, vt effundere se de spiritu suo dicat. Quo intelligamus, quia etiam Dei Patris eadémque gratia sit quæ Spiritus sancti est: & quòd sine incisione ac detrimento aliquo diuidatur mētibus singulorū. Quod ergo de spiritu effunditur, nec inciditur, nec partibus aliquibus corporalibus cōprehēditur aut secatur. Quomodo enim credibile est, quòd spiritus sectilibus aliquibus diuidatur? Dicit enim Ioannes de Deo: Ex hoc cognoscimus, quia manet in nobis de spiritu quē dedit nobis. Quod autem manet semper vtique est, nec mutatur. Ergo si mutationē non habet, æternitatem habet. Et ideo sanctus spiritus sempiternus est, creatura autē obnoxia vitio, ideóque mutabilis. Quod autē mutabile est, esse nō potest sempiternū. Et ideo nō potest spiritus sancti & creaturæ esse cōsortiū, quia sempitern⁹ est spirit⁹: Creatura autē omnis in tēpore est. Sēpiternū autē spiritū etiā Apostolus ostēdit: Si enim sanguis hircorū & taurorū & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificeat ad carnē emundandam, quantò magis sanguis Iesu Christi, qui per spiritū sempiternum se obtulit immaculatum Deo?

Cap.8.

Ioan.3.

Hebr.9.

Quod sequitur, vide infrà cap. Vnguentum. Vndecima ratio est, quia Spiritus sanctus sicut Diuinitas Patris & Filij, impassibilis est. Ibidem.

Cap.eod. Tamē quia hìc quoq; incidit pulcherrimus locus, ne sine corolario eū præterire videamur, accipiant quia & Pater dicitur spiritus, sicut in Euāgelio Dominus est loquutus: Quoniā spiritus est Deus. Et Christus spiritus dicitur: quia Hieremias dicit: Spiritus antē faciē nostrā Christus Dominus. Et Pater ergo spiritus, & Filius spiritus: quia quod non est creaturæ corpus, hoc est spiritus. Sed nō cōfusus cū Patre & Filio Spiritus sanctus, verùm & à Patre distinct⁹ & Filio. Nō enim spirit⁹ sanct⁹ est mortuus, qui mori nō potuit, quia carnē nō suscepit, ne mortis capax esse potuit sempiterna Diuinitas: sed mortuus secūdū carnē Christus. In eo vtique mortuus quod suscepit ex virgine, nō in eo quod habebat ex Patre. In eo em̄ mortuus, in quo crucifixus est Christ⁹. Spiritus autē sanctus nō potuit crucifigi, qui carnē & ossa nō habuit: sed crucifixus est Dei Filius, qui carnē & ossa suscepit, vt in illa cruce nostræ carnis tētamēta morerētur. Suscepit enim quod nō erat, vt celaret quod erat.

Ioan.4.

Duodecima ratio, quia est impeccabilis, & peccata dimittit. Ibidem infrà.

Nam quid mirum si non peccauit sola Diuinitas, cū peccandi incentiua non habet? Si autem solus exors peccati Deus: vtique omnis creatura per naturam sui, vt diximus, obnoxia potest esse peccato. Cap eod.

Quia spiritus peccata condonat.

Dic igitur quicūque spiritus sancti Diuinitatē negas: Spiritus autē obnoxius nō potuit esse peccato, qui magis peccata condonat. Nunquid Angelus donat? Nunquid Archangelus? non vtique, sed donat solus Pater, solus Filius, solus Spiritus sanctus. Nemo autem quod potest donare, non potest euitare. Cap.9.

Tertia decima ratio est, quia illocalis est, & eandē cum Patre & Filio habet præscientiam & gratiam. Ibidem. Quod hìc infrà require: vbi dicitur quomodo procedit & venit. Quarta decima ratio, quia ipse nō viuificatur, sed viuificat omnia. Lib. eodem. Lib.2.cap.4.

Videamus igitur vtrum viuificetur spiritus, an ipse viuificet. Sed scriptū est: Litera occidit, spiritus autē viuificat. Ergo viuificat spiritus. Sed vt intelligas Patris & Filij & spiritus sancti viuificationē nō esse diuisam, accipe quia viuificationis quoque vnitas sit, quādo ipse per spiritū viuificat Deus. Dixit tamē Paulus: Qui suscitauit Christū à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitātē spiritum eius in vobis. Roma.8.

Quis verò dubitare potest quia viuificet omnia spiritus sanctus, quādo & ipse sicut Pater & Fili⁹ creator est omniū, nec æquā nisi cū spiritu sancto De⁹ omnipotēs Pater intelligatur operatus, quādoquidē in principio creaturæ spiritus super ferebatur super aquā? Itaque cū superferretur spiritus nulla erat gratia creaturæ. Postea verò quàm operationē spirit⁹ etiā mūdi istius creatura suscepit, omnē hāc gratiæ meruit venustatē, qua mūd⁹ illuxit. Denique sine spiritu sancto vniuersitatis gratiā manere nō posse, Propheta declarauit dicēs: Auferes spiritū eorū & deficient, in puluerem suū reuertētur: Emitte spiritū tuū & creabuntur, & renouabis omnē faciem terræ. Non solùm igitur sine spiritu docuit omnē creaturam stare non posse, sed etiam creatorem totius esse spiritū creaturæ. Et quis neget opus esse spiritus sancti quod creata est, terra cuius opus est quod nouatur? Cap.5.

Quinta decima ratio est, per locum ab oppositis.

Quid quod etiā Iob creatorē suū spiritū euidenter ostendit, dicens: Spiritus Diuinus qui fecit me: & diuinum vtique & creatorē vno versiculo demonstrauit? Si igitur creator est spiritus, nō est vtique creatura. Creaturā enim Apostolus creatorémque diuisit, dicēs: Seruierūt creaturæ potius quàm creatori. Simul creatori admonet seruiendum, damnando eos qui seruiant creaturæ, cùm creatori seruitium debeamus. Cap.5. Cap.6. Rom.1.

Sexta decima ratio sequitur: quia adoratur adoratione latriæ, quæ nulli creaturæ debetur. Ibidem. Cap.eod.

Et quoniam creatorem spiritum nouerat, docet eidē seruiendū dicens: Videte canes, videte malos operarios, videte circuncisionē. Nos enim sumus circuncisio, qui spiritui Deo seruimus. Quòd si quis de Latinorum codicum varietate contendit, quorum aliquos perfidi falsauerunt: Græcos inspiciat codices: & aduertet quia scriptū est, οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες: quod interpretatur Philip.3.

Latinus qui spiritui Deo seruimus. Ergo cum seruiendũ dicat spiritui idem Apostolus, qui nõ creaturæ sed creatori asserit seruiendũ, euidẽter vtique & ipse sanctũ ostendit spiritũ creatorẽ, & in æternæ Diuinitatis honore venerãdũ, quia scriptũ est: Dominũ Deũ tuũ adorabis, & ipsi soli seruies. Nec præteriit hæreticos obiectare consuesse ideo videri creatũ spiritũ sanctũ, quia plerique eorũ ad argumentũ astruendæ suæ impietatis asciscunt illud quod Amos de flatu ventorũ loquutus est, vt ipse propheticus sermo declarat. Sic enim habes: Ecce ego firmans tonitruum, & creans spiritũ, & nuntians in homines Christum suum, faciens lucem & nebulam, & ascendẽs super excelsa: Dominus Deus omnipotens nomen est ei. (A; Matth.4.; Cap.7.)

Sequentia prædictorum diffusè tractata, vide inf. c. Tonitruum. Quòd ipse spiritus, quia creator nõ creatura est, adoratur latria adoratione, diffusè deducitur lib. ij. eiusdẽ. (Cap.12.)

Sic enim habes in Euangelio: Nunc est quando veri adoratores patrẽ adorabunt in spiritu & veritate. Nam & Pater tales quęrit, qui adorẽt eum. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eũ in spiritu & veritate oportet adorare. Non solùm enim hoc exẽplo Diuinitatẽ sancti spiritus vultis negare, sed etiã in spiritu adorare Deũ tãquã ad subiectionẽ spiritus deriuatis. Cui loco respondebo breuiter, quia spiritus plerũque ponitur pro gratia spirituali, sicut & Apostolus dixit: Quia ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hoc est gratia spiritualis: nisi fortè vos gemitus sancti spiritus audire potuistis. Ergo & hìc adoratur Deus, non in malitia cordis, sed in gratia spirituali. In animam enim maleuolam non intrat sapientia: quia nemo potest dicere Dominũ Iesum, nisi in spiritu sancto. Statimque subdidit: Diuisiones enim gratiarum sunt. Non igitur hoc ad plenitudinẽ, nec ad portionẽ potest Spiritus pertinere: quia neque humana mens eius plenitudinẽ capit, neq; in vllas sui diuiditur sectiones: sed donũ gratię spiritualis infundit, in quo adoratur Deus, sicut adoratur etiam in veritate. Nõ enim adorat, nisi qui veritatẽ Diuinitatis eius pio haurit effectu. Nec vtiq; velut personaliter Christũ, aut sanctũ personaliter spiritũ cõprehẽdit. Aut si putat quòd velut personaliter de spiritu dictũ videatur & de Christo, ergo Deus similiter adoratur in veritate sicut adoratur in spiritu. Aut similis igitur subiectio, quod absit vt credas: & nec Filius adoratur: aut quod verũ est, similis vnitatis est gratia & spiritus adoratur. Colligamus hinc igitur & cõcludamus Arrianorũ impias quæstiones. Si enim ideo negãt adorãdũ spiritũ, quia Deus adoratur in spiritu: negẽt ergo veritatẽ adorãdã, quia Deus adoratur in veritate. Nã licet plurimæ veritates sint, quia scriptũ est: Diminutæ sunt veritates à filiis hominum: donatæ tamẽ sunt à veritate Diuina, quod est Christus, qui ait: Ego sum via, veritas & vita. Ergo si hoc loco veritatẽ ex vsu intelligunt, intelligant etiã gratiã spiritualẽ, & nihil est offensionis: Aut si veritatem Christum accipiant, adorandũ negent. Sed refelluntur factis priorum, serie scripturarum. (Ioan.4.; Roman.8.; 1.Cor.12.; Psal.11.; Ioan.14.)

Adoratur etiã tali adoratione caro Christi. Ibidẽ subdens. Require sup. c. Magdalena. Et sup. c. Christus. Et inf. (Cap.13.)

In veritate adorari dicitur Deus verbi ipsius proprietate in eundẽ modũ frequenter expressa debet intelligi, quòd & filius adoretur. Similiter itaq; adoratur & spiritus: quia De⁹ adoratur in spiritu. Ergo Pater cũ Filio adoratur, & cũ spiritu: quia Trinitas adoratur. An verò negat aliquis adorandam Diuinitatem Trinitatis æternæ, cũ & scripturæ Diuinæ inexplicabilẽ maiestatem exprimãt Trinitatis, sicut alibi ipse Apostolus dicit, Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu.

Decimaseptima ratio est, quia Spiritus sanctus sic illuminat & non illuminatur. (Cap.eod.)

Illuxit enim Deus in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu. Quis est ergo qui illuxit, vt cognoscamus Deum in faciem Christi Iesu? Dixit enim, Illuxit Deus vt cognoscatur claritas Dei in faciem Christi Iesu. Quem putamus alium præter spiritum declaratum? Aut quis est, alius præter spiritũ sanctũ, cui Diuinitatis potentia deferatur? Qui enim spiritum excludunt, necesse est inducant aliũ qui cũ Patre & Filio gloriã Diuinitatis accipiat. Eadem igitur verba repetamus. Deus est qui illuxit ad illuminationẽ claritatis Dei in faciẽ Christi Iesu, Habes Christũ euidenter expressum. Cuius ergo claritas illuminare dicitur, nisi spiritus? Ipsum ergo Deũ expressit, qui claritatẽ Dei dixit. Si Patris, superest vt qui dixit de tenebris lumen splendescere, & illuxit in cordibus nostris, Spiritus sanctus intelligatur: Aliũ enim nõ possumus cum Patre & Filio venerari. Si igitur spiritũ intelligis, hunc Apostolus Deum dixit. Necesse igitur Diuinitatem spiritus etiam vos fateamini qui negatis. (B)

Decimaoctaua ratio, quia templum habet in sanctis, quod nulli creaturæ conceditur. Ibidem. (Cap.eodem.)

Sed quàm impudẽter negatis, cũ legeritis quia templũ habet spiritus? Scriptũ est enim: Tẽplũ Dei vos estis, & spiritus sanctus habitat in vobis. Deus ergo templũ habet, creatura non habet tẽplũ verũ. Spiritus autem habet templũ, qui habitat in nobis. Nam scriptũ est, Quia mẽbra vestra tẽplum est spiritus sancti. In tẽplo autem non quasi sacerdos, nec quasi minister, sed quasi Deus inhabitat: quoniã ipse dominus Iesus dixit: Inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et Dauid dicit: Dominus in tẽplo sancto suo. Ergo spiritus habitat in tẽplo sancto suo, sicut habitat pater, habitat & Filius, qui ait: Ego & pater veniemus, & mansionem faciemus apud eũ. Manet in nobis pater per spiritũ quẽ dedit nobis. Quomodo igitur simul potest dispar manere natura? Vtique nõ potest. Manet autẽ cũ patre & filio spiritus sanctus. Vnde & Apostolus eũ gratia Iesu Christi & charitate Dei cõmunicationem sancti spiritus copulauit, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio spiritus sancti cum omnibus vobis sit. Aduertimus igitur quòd pater & filius & spiritus sanctus in vno eodẽmque per naturæ eiusdem maneant vnitatẽ. Ergo diuinæ est potestatis qui habitat in templo. Sicut enim patris & filij, ita & spiritus sancti sumus tẽplũ. Nõ multa templa, sed vnum templũ: quia vnius templũ est potestatis. Quia non tres dij, sed vnus Deus. (1.Corinth.3.; C; Ioan.14.)

Nonadecima ratio, quia animarum regeneratio ipsi Spiritui sancto attribuitur. Lib. ij. (Cap.9.)

Secundũ gratiã nos renasci dominus ipse testatur dicens: Quod natũ est ex carne, caro est, quia de carne natũ est: & quod natũ est de spiritu, spiritus est: quia Deus spiritus est. Nolite mirari quia dixi: Oportet nos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocẽ eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat: Sic est omnis qui natus est de spiritu. Claret igitur spiritualis quoque generationis autorem esse spiritum sanctum qua secundum Deum creamur, vt filij Dei simus. Ergo cum ille nos in regnum suum per adoptionem sacræ regenerationis assumpserit, nos ei quod suũ est denegamus? Ille nos supernæ regenerationis fecit hæredes: nos hæreditatẽ vendicamus, refuramus autorẽ? Sed nõ potest manere beneficiũ, cũ autor excluditur. Nec autor sine munere, nec sine autore munus. Si vẽdicas gratiã, crede potentiã: Si refutas potentiã, gratiã ne requiras. Qui Christũ negauit, statim & nomẽ amisit. Nã si autor vilis, quomodo dona pretiosa? Cur nostris ipsi muneribus inuidemus, spẽ imminuimus, dignitatẽ repudiamus, cõsolatorẽ negam⁹? Sed illũ negare nõ possumus. Sed absit vt negemus, quod maximũ est cũ Apostol⁹ dicat: Vos aũt fratres secũdũ Isaac ꝓmissiõis filij estis: sed sicut tũc ꝗ secũdũ carnẽ nat⁹ est, (D; Galat.4.)

perse

persequebatur eũ, qui secundum spiritum. Iterum vtiq; subauditur de superioribus: Qui secundũ Spiritum natus est. Qui ergo secundum Spiritum nascitur, secundũ Deum nascitur. Renascimur autem, quãdo in interiore renouamur affectu, & exterioris hominis vetustatẽ deponimus. Et ideo ait iterũ Apostolus: Renouamini autem spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secũdum Deum creatus est in veritate, & iustitia, & sanctitate. Audiant quemadmodum vnitatem Diuinæ operationis scriptura signauerit. Qui renouatur spiritu mentis, induit nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Sancti igitur Spiritus opus est regeneratio ista præstãtior, & noui huius hominis, qui creatus est ad imaginem Dei, autor est Spiritus. Quem vtique meliorem hoc exteriore homine nostro esse, nemo dubitauerit. Siquidem cælestem alterum, terrenũ alterum Apostolus significauit dicens: Qualis cælestis, tales & cælestes. Ergo cum cælestem faciat gratia spiritualis, quòd terrenum creare possit, etiam sensu debemus aduertere, licet credamus exẽplis. Dicit enim & alibi sanctus Iob: Viuit Dominus, qui sic me iudicat: & omnipotens, qui ad amaritudinem perduxit animam meam: Spiritus autem Diuinus, qui est in naribus meis. Non vtiq; spiritũ hîc auram vitalem hanc, & spiramentum corporeũ designauit: sed nares hîc interioris hominis sui significat, quibus vitæ odorem carpebat æternæ, & gratiam cælestis vnguenti geminis quibusdam sensibus hauriebat.

Ephes.4.

1.Corinth.15.

Soluit ibidem Arrianorum contrariam expositionem. Quia eadem verba, quibus Spiritum inferiorem videri volunt, præeminentiam ostendunt Patris ac Filij.

Cap.10.

Sed quid mirum si de verbis amentes homines faciãt quæstionem, cũ faciãt & de syllabis? Sunt enim qui hinc putent faciendam esse distantiam, quò dicant in spiritu Deum, non cũ spiritu prædicandũ: & ex vna syllaba, vel vsu quodam Diuinitatis æstimandum putent esse momentum, argumentãtes quòd si in spiritu Deum prædicandum putent, sancti Spiritus ministerium signare videantur. Si verò cum spiritu dicãt Dei vel virtutem esse vel gloriam, societatem quandam & communionem Patris & Filij & Spiritus sancti designare videantur. Sed quis separet quod non potest separari? Quis diuidat societatem, quam indiuiduã Christus ostendit? Ite, inquit, baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Nũquid hîc circa Patrem vel Filiũ vel Spiritum sanctum, aut verbũ mutauit, aut syllabam? Non vtiq;, sed in nomine, inquit, Patris & Filij & Spiritus sancti. Idem de Spiritu, qđ de Patre & de se sonat. Vnde nullum sancti Spiritus ministerium, sed consortium magis honoris aut operis, cũ in spiritu dicitur, æstimatur. Considera & hîc, quia ad Patrem & Filiũ hoc opinionis vestræ præiudicium deriuatur: quia hîc non dixit, cum Patris & Filij & Spiritus sancti nomine, sed in nomine: tamen nõ ministerium aliquod Trinitatis hac syllaba exprimitur, sed potestas. Denique vt scias quia fidei non præiudicat syllaba, sed conuincat fides syllabam, & Paulus loquitur in Christo: Nec ideo minor Christus est, quia Paulus in Christo loquutus est, sicut habes: Coram Deo in Christo loquimur. Quemadmodum igitur Apostolus dicit, quia in Christo loquimur: ita illud est, quia loquimur in Spiritu, sicut ipse Apostolus dixit: Quia nemo dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. Non subiectio itaque hoc loco Spiritus sancti, sed gratiæ copula designatur. Et vt scias discretionem non esse de syllaba, alibi quoque ait: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Quàm multa possum hinc exempla proferre? Scriptũ est enim: Omnes vos vnum estis in Christo Iesu. Et alibi: Sanctificati in Christo Iesu. Iterũ: Vt nos essemus iustitia Dei in ipso. Et alio loco: Vt excidant à fide, quæ est in Christo Iesu. Verum quid ago? Dum enim similiter dico scri-

Matth.28.

1.Corinth.12.

A ptum esse de Filio, quemadmodum de Spiritu scriptum est, magis illud incurro, vt non quia de Filio scriptum est, religiosè dictum esse videatur de Spiritu: sed quia idem de Spiritu scriptum est, etiam de Filio propter Spiritum obiiciant derogatum. Dicunt enim: Nunquid de Patre scriptum est? Sed accipiant etiam de Deo Patre dictum: In Deo laudabo sermones: In Deo laudabo verbũ. Et alibi: In Deo faciemus virtutẽ: Et, in te commemoratio mea semper: Et, In tuo nomine exultabimus. Et iterum alibi: Vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Et Paulus: In Deo, qui omnia creauit. Et iterum, Paulus, & Syluanus, & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensis in Deo Patre & Domino Iesu Christo. Et in Euangelio: Ego in Patre, & Pater in me, & Pater in me manet. Scriptum est etiam: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et alibi: Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Nunquid hîc plus Filio quàm Patri
B detulit, vt in Deo nos diceret esse cum Christo? Aut nunquid plus nostra conditio, quàm Spiritus gratia sibi vendicat, vt nos possimus esse in Christo, Spiritus sanctus esse non possit? Aut cum Christus velit esse nobiscum, sicut ipse dixit: Pater quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & ipsi sint mecum: dedignetur esse cum Spiritu? Scriptum est etiam: Conuenientibus vobis & meo spiritu cum virtute Domini Iesu. Ergo nos cum virtute Domini conuenimus & audemus dicere quòd nolit Dominus Iesus cum spiritu conuenire, qui non dedignatur conuenire nobiscum? Nullam igitur distantiam putat Apostolus hac an illa syllaba vtaris. Syllaba enim coniunctionis est: coniunctio autem seiunctionem non facit. Neque enim si diuideret, coniunctio diceretur. Quid igitur te mouet, vt dicas, quia gloria est Deo Patri vel Christo eius, vita, virtus, magnificentia, potestas in Spiritu sancto, & nolis dicere, cum Spiritu sancto? An quia times, ne Spiritum cũ Patre & Filio so-
C ciare videaris? Sed audi & de Spiritu scriptũ: Lex enim Spiritus vitæ in Christo Iesu. Et alibi Deus Pater dicit: Et adorabunt te, & in te deprecabuntur. In Christo orare nos debere Deus Pater dicit: & tu putas Spiritum derogari, si in eo Christi gloria esse dicatur? Audi quod times de Spiritu confiteri, non timuisse de se sibi Apostolum vendicare. Ait enim: Cupio dissolui, & cum Christo esse multò melius. Cum quo igitur est Apostolus, cum eo negas esse Spiritum, per quem Apostolus meruit esse cum Christo? Quæ igitur ratio est, vt in Spiritu malis dicere, quàm cum Spiritu gloriam Dei esse vel Christi? An quia si dicas, in Spiritu: minor Christus Spiritus declaretur: quamuis hoc refutabile sit, vt maiorem Dominum facias & minorem, tamen cum lectum sit, Quia pro nobis peccatũm factus est Christus, vt nos essemus iustitia Dei in ipso: ille inuenitur potissimus, in quo sumus nos infimi? Sic & alibi habes: Quia omnia in ipso constant: Hoc est, in eius virtute: Nec
D comparari possunt illi, quæ in eo constant: quia ex virtute eius vt constent, substantiam consequuntur. Nunquid igitur sic Deum regnare vultis in Spiritu, vt virtus Spiritus regnandi Deo principium quasi fons quidam substantiæ largiatur? Sed hoc impium est. Et ideo vt vnam Patris & Filij & Spiritus sancti maiores nostri dicerent potestatem, cum Spiritu gloriam Christi esse memorabant, quo indiuiduam copulam declararent. Quomodo enim Spiritus sanctus separatur à Filio, cum ipse Spiritus testimonium reddat spiritui nostro ꝙ sumus filij Dei? Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohęredes autẽ Christi. Quis igitur tam amens qui coniũctionem Spiritus & Christi dissociet sempiternã, cum Spiritus etiam disiuncta cõnectat, per quem Christi efficimur cohæredes? Si tamen, inquit, compatimur, vt & conglorificemur. Si nos ergo conglorificabimur cum Christo per Spiritum, quomodo & ipsum conglorificare Christo Spiritũ recusamus? Dissociamus vitam Chri

Psal.55.
Psalmo 59.
Ioan.14.
2.Cor.10.
Coloss.3.
Ioan.14.
Roman.8.
Roman.8.

Christi & Spiritus sancti, cũ Spiritus dicat, quòd simul victuri simus cum Dei Filio. Dicit enim Apostolus: Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quòd etiã simul viuemus cum illo. Deinde alibi: Si enim compatimur, inquit, & conuiuemus. Nec solùm conuiuemus, sed etiam conglorificabimur: nec solùm conglorificabimur, sed etiam corregnabimus. Non est igitur in syllabis istis vlla discretio: vtraque syllaba enim cõi unctionis est. Denique sæpe reperimus in scripturis, alteram interpositam, & alteram intellectam. Sicut scriptum est: Introibo in domum tuam in holocaustis: hoc est, cum holocaustis. Et alibi: Eduxit eos in argento & auro: hoc est, cum argento & auro. Alibi quoque ait: Non egredieris in virtutibus nobiscum quod est cum virtutibus. Ergo cum & in vsu sermonis calumnia esse non possit, & ex sermone calumnia Diuinitati non debeat excitari, opus est vt ad iustitiam corde credatur, & ex fide cordis fiat ad salutem in ore confessio. Sed qui corde non credunt, calumnias struunt verbis.

2. Timoth. 2. Psalm. 104. Psal. 53. Cap. eod.

Et addit.

Denique simile & illud est quod aiunt discretionem esse, quia scriptum est: Nobis autem vnus Deus Pater ex quo omnia, & nos in illum: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Volunt enim cum dicitur, ex illo, materiam designari: cum dicitur, per illum: quoddam vel instrumentum operis, vel ministerium declarari: cum dicitur autem, in illo, quòd aut locus significetur, aut tempus, in quo omnia facta videantur. Ita igitur distantiam quandam substantiæ probare desiderant, tanquam instrumentum ab authore, & tanquam tempus aut locum ab instrumento dirimere gestientes. Nunquid ergo alienus secundum naturam filius à patre, quia alienum instrumentum ab operatore proprio vel authore? Aut nunquid alienus filius à spiritu, quia ab instrumenti genere aut locus separatur, aut tempus? Compara nunc assertiones nostras. Illi volunt ex Deo tanquam ex natura Dei esse materiam, vt si dicas ex ligno arcã esse factam, ex lapide statuã: ita ex Deo materiam processisse, & eandem materiam tanquã per instrumẽtũ aliquod factam esse per filiũ, vt nõ tã operatorẽ filium, quàm instrumentũ operis esse declarent: & omnia ita facta in spiritu, tanquam in aliquo loco facta vel tempore: & singula singulis tribuunt, in commune omnia negant. Verum nos ostendimus ita ex Deo Patre esse omnia, vt nec amiserit Deus Pater quod vel per ipsum & in ipso omnia sint, nec tanquam ex materia ex ipso omnia sint: ita quoque per Dominum filium esse omnia, vt non priuatus sit, eò quòd ex Filio sint omnia: & ita omnia esse in spiritu, vt doceamus omnia esse per spiritum, & omnia esse de spiritu. Nã istæ syllabæ sicut illæ de quibus superius diximus, se inuicem signant. Non enim ita dixit Apostolus: Ex Deo omnia, & per filium omnia: vt separabilem substantiam Patris filiiq; signaret: sed vt incõfusibili distinctione, quòd alius sit Pater, alius sit filius, doceret. Non igitur tanquam compugnantes syllabæ istæ, sed tanquam sociæ atque concordes sunt, vt etiam vni sæpe conueniãt, sicut scriptum est: Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia sunt. Quod si verè considei es vnde translatum sit de filio dictum esse non ambiges. Dicit enim Apostolus secũdum prophetiam Isaiæ: Quis cognouit sensum Domini, aut quis cõsiliarius eius fuit? Et addidit: Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia. Quod Isaias de operatore omnium dixit, sicut habes: Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausam manu? Quis statuit montes in libra, & rupes in statera? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius ei fuit? Et addidit Apostolus: Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso omnia. Quid est ex ipso? Quòd ex ipsius volũtate natura sit omnium, & ipse sit author omnium quæ esse cœperunt. Per ipsum quid est? Quia

1. Corinth. 8. Roma. 11. Isa. 40.

per ipsum constitutio & perseuerantia omnibus impartita videatur. In ipso quid est? quia omnia admirabili quodam desiderio & inenarrabili amore authorem vitæ, & ministratorem gratiæ suæ ac muneris intuentur, secundum quod scriptum est: Oculi omnium in te sperant. Et, Aperies manum tuam, & implebis omnem animam bona voluntate. De Patre quoque si dicas: Ideo ex ipso, quia ex ipso operatrix sapientia quæ omnibus ex sua & Patris voluntate dedit esse quæ non erant: Per ipsum: quia per sapientiam eius facta sunt omnia: In ipso, quia ipse est viuificatoriæ fons substantiæ, in quo viuimus, & sumus, & mouemur. Ex spiritu quoque per ipsum formati, in ipso roborati, vitæ capimus munus æternæ. Cum hæc igitur vel Patri vel filio vel spiritui sancto conuenire videantur, nihil vtique humile in his certum est declarari, cum & ex filio dicamus esse pleraque, & multa per Patrem, sicut habes de filio dictum. Vt augeamur in ipso per omnia, qui est caput Christus: Ex quo, inquit, totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ministrationis, in mensuram vniuscuiusque partis augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Et iterum ad Coloss. de iis qui non haberent cognomen vnigeniti Filij Dei, quia non tenent, inquit, caput, ex quo omne corpus per compaginationes & colligationes subministratum & copulatum, crescit in incrementum Dei. Caput enim Christus esse Ecclesiæ, suprà diximus. Et alibi habes, Quia de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et ipse Dominus dixit, De meo accipiet, & annuntiabit vobis. Et suprà ait; Cognoui virtutem exisse ex me. Similiter vt cognoscas vnitatem, etiam de spiritu dicitur: Quia qui seminat in Spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Et Ioannes ait: Ex hoc cognoscimus quia in nobis est, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Et Angelus dicit: Quod enim ex ea nascetur, de Spiritu sancto est. Et Dominus ait: Quia quod natum est de spiritu, Spiritus est. Ergo sicut ex Patre legimus esse omnia: ita ex Filio posse dici omnia, per quem omnia sunt: & ex Spiritu esse omnia, in quo omnia sunt testimoniis edocetur. Nunc consideremus vtrum per Patrẽ esse aliquid docere possimus, Sed scriptum est: Paulus seruus Christi, per volũtatem Dei. Et alibi: vnde non iam seruus, sed filius. Si autem Filius, & hæres per Deum. Et alibi: Sicut resurrexit Christus per gloriam patris, Et alibi: Deus pater ad Filium dicit: Ecce proselyti veniunt ad te per me. Multa alia reperies, si quæras, per patrem facta. Nunquid ideo minor pater est, quia & ex Filio pleraque esse legimus: & per patrem facta vel data plurima in scripturis cælestibus reperimus? Sed etiam per spiritum similiter legimus pleraque facta, sicut habes: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Et alibi, Bonum depositũ custodi per Spiritum sanctum. Et ad Eph. Confortari per spiritum eius. Et ad Corinth. Alij enim datur per spiritum sermo sapientiæ Et alibi: Si autem per spiritum facta carnis mortificaueritis, viuetis. Et suprà: Qui suscitauit Christum ex mortuus, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantem spiritum eius in vobis. Sed fortasse dicat: Ostende mihi specialiter lectum quia ex Filio omnia, vel ex spiritu omnia? At ego refero vt & illi mihi lectum ostendant esse, quia per patrem omnia. Sed cũ hæc probauerimus vel patri, vel Filio vel spiritui sancto conuenire, nec vllam ex huiusmodi syllabis nasci posse Diuinæ distantiam potestatis, non est dubium quia per quẽ omnia, ex eo omnia, & ex quo omnia, per eũ omnia: & in quo omnia, per eũ vel ex eo omnia esse intelligere debeamus. Omnis enim creatura & ex voluntate & per operationẽ, & in virtute est Trinitatis, sicut scriptum est: Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostrã. Et alibi: Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

Psal. 144. Ephes. 4. Ioan. 1. Ioan. 16. Luc. 6. Ioan 3. Luc. 1. Rom. 8. Psal. 32.

Vigesima ratio est, quia omnia creatoris appropriata habet.

bet. Eodem libro, capite duodecimo.

Ioan.16. Non fallitur, & non præteritur Dei Filius, non ignorat quæ futura sunt, non fallitur etiam Spiritus sanctus, de quo Dominus dicit: Cum venerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem. Qui dicit, omnem, nihil præteriit: non diem, non horam, nō præterita, non futura. Et vt scias quia omnia nouit, & futura annūtiauit, & vnius est scientiæ cum Patre & Filio, audi quid dicat de eo Dei veritas: Non enim loquitur à semetipso, sed quæ audit loquitur, & quæ euenient annuntiabit vobis. Itaque vt aduertas quia nouit omnia cum diceret Filius: De die autem illa & hora nemo scit neque Angeli cælorum: excepit Spiritum sanctum. Si autem exceptus est Spiritus sanctus ab ignorantia, quomodo non exceptus est Dei Filius? Sed dicis: Quia cum Angelis annumerauit & Dei Filium. Annumerauit quidem Filium sed non annumerauit Spiritum. Aut fatere igitur potentiorem esse Spiritum Dei Filio, vt iam non solùm quasi Arrianus, sed etiam quasi Fotinianus loquaris: Aut agnosce quò referre debeas, quod nescire Filium dixit. Etenim quasi homo annumerari creaturis potuit quia creatus est. Quod si vis dicere, quia nouit omnia & præscientiam habet Dei Filius omnium futurorū, quæ filio incognita putas, ea de Ioan.16. Filio Spiritus sanctus accepit. Accepit autem per vnitatem substātiæ, sicut accepit à Patre Filius. Ille, inquit, me clarificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet Pater mea sunt: Propterea dixi: De meo accipiet, & annuntiabit vobis. Quid igitur hac euidētius vnitate? quæ habet Pater Filij sunt: quæ habet Filius accepit & Spiritus. Accipe tamen Zachar.14. quia nouit diem iudicij Filius. Lectum est in Zacharia: Ecce veniet Dominus Deus meus & omnes sancti cum eo. In illa die non erit lumen, sed frigus & gelu: & erit dies vna, & dies illa nota Domino. Hæc igitur dies nota Domino, qui veniet cum sanctis suis, secundo nos illuminaturus aduentu. Sed quod orsi sumus de Spiritu, prosequamur. Habes enim in eo quod prætulimus exemplo, quia Filius dicit de Spiritu: Ille me clarificabit. Clarificat ergo & Spiritus Filium, sicut clarificat & Pater. Sed etiam Spiritum clarificat Dei filius, sicut suprà diximus. Non est ergo infirmus qui redemit mutuam claritatē per vnitatem lucis æternæ: nec inferior sancto spiritu, cuius hoc ipsum est quod clarificatur ab spiritu. Assumeris ergo & tu si credas, quia hoc loquutus est spiritus quod loquutus est Pater, quod loquutus est Filius. Denique Paulus ideo assumptus est, quia sic credidit, sic docuit: Quia quod oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus se, nobis reuelauit per spiritum suum sicut scriptum est. Et ideo reuelationis spiritus dicitur, sicut habes: Dat enim Deus sic præparantibus se spiritum sapientiæ & reuelationis in cognitionem eius.

Sequitur tractatus de nominibus Spiritus sancti quibus in scriptura sacra describitur. Quorum primum est paracle- Cap.9. *tus, libr. j. vt hîc & suprà patet. Secundò dicitur datum siue donum. Eodem libr. Vide hoc suprá. Et quia est datū optimum, ideo dicitur Spiritus bonus. Ibidem.*

Sed videamus vtrum bonitatem habeat, cum spiritus fons sit principiúmque bonitatis. Nam sicut boni- Galat.5. tatem Pater habet, & Filius habet, ita etiam bonitatem habet Spiritus sanctus. Quod etiam Apostolus docuit dicens: Fructus autem spiritus est pax, charitas, gaudiū, Matth.7. patientia, bonitas. Quis autem dubitet quòd bonus sit, cuius fructus est bonitas? Arbor enim bona bonos fructus facit. Itaque si bonus Deus, quomodo non bonus qui oris eius est Spiritus, qui scrutatur etiam alta Dei? An in alta Dei contagio mali posset intrare? Vnde & il- Ioan.16. lud intelligitur quàm amentes sint qui bonum filium Dei abnegant, cùm bonum spiritum Christi negare nō possint, de quo ait Dei Filius: Propterea dixi, de me ac-

A cipiet. An non bonus spiritus, qui bonos de pessimis facit, peccatum abolet, malum delet, crimen excludit, bonum munus infundit, de persequutoribus apostolos facit, de peccatoribus sacerdotes? Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Sed quid differimus eos? Nam si verba exigunt, cùm facta non abnuant, accipiant bonum spiritum scriptum. Dixit enim Dauid: Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Quid est enim spiritus, nisi plenus bonitatis? qui cùm sit inaccessibilis natura, receptabilis tamen propter bonitatem suam nobis est, complens virtute omnia, sed qui solis participetur iustis, simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuique præsens, diuidens de suo singulis, & vbique totus. Meritóque Filius Dei dixit: Ite baptizate gentes in nomine Patris & filij & spiritus sancti, non dedignatus spiritus sancti societatem. Cur igitur quod Dominus non dedignatus est in baptismatis sacramento molestè ferunt, aliqui Filio vel Patri B Spiritum nostra deuotione coniungi? Bonus ergo spiritus. Bonus autem non quasi acquirens, sed quasi impertiens bonus est. Non enim accipit à creaturis, sed accipitur spiritus sanctus, sicut non sanctificatur, sed ipse sanctificat. Ephes.5. Psal.142. Matth.28.

Cap.18.

Tertiò dicitur fons. Eodem libr. Quia sicut Pater vita, ita & Filius, ita & Spiritus sanctus.

Diximus quia lux est Pater, lux filius, lux spiritus sanctus. Accipiamus etiam quia vita est Pater, vita filius, vita spiritus sanctus. Dixit enim Ioannes: Quod erat ab 1.Ioan.1. initio, quod audiuimus, & quod vidimus, & oculis nostris perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis de vita quæ erat apud Patrem. Et verbum vitæ dixit, & vitam: vt & Patrem vitam significaret, & Filium. Quod enim est vitæ verbum, nisi Dei verbum? Ac per hoc & Deus, Dei verbum vita est. Et sicut verbum vitæ dicitur, ita & vitæ spiritus. Scri- C ptum est enim: Et spiritus vitæ erat in rotis. Itaque sicut Cap.19. verbum vitæ vita est, ita & vitæ spiritus vita est. Accipe nunc quia sicut Pater fons vitæ est, ita etiam Filium plerique fontem vitæ memorârunt signatum: eò quòd apud te, inquit, Deus omnipotens, Filius tuus fons vitæ sit: hoc est fons spiritus sancti: quia spiritus vita est, sicut Dominus ait: Verba quæ ego loquutus Ioan.6. sum vobis, spiritus & vita sunt: quia vbi spiritus, & vita: & vbi vita, etiam spiritus sanctus est. Cap.eod.

Addit quod non solum fons, sed & flumen, & aqua.

Plerique tamen hoc loco Patrem volunt tantummodo fonte signatum, quanquam videant quid scriptura memorauerit. Apud te, inquit, fons vitæ: hoc est apud Patrē filius quoniā verbū apud Deū, quod erat in principio, & erat apud Deū. Sed siue Patrē quis hoc loco, siue Filiū intelligat fontē, fontem vtique intelligimus, non aquæ istius, quæ creatura est: sed Diuinæ illius gratiæ, hoc est spiritus sancti. Ipse est enim aqua viua. Pro- D pterea Iesus dicit: Si scires donū Dei, & quis est qui di- Ioan.4. cit tibi, Da mihi bibere: tu petiisses ab eo & dedisset tibi aquam viuam. Hanc aquam sitiuit anima Dauid. Harū fontem aquarū desiderat ceruus, nō sitiens venena serpentium, viua est enim aqua spiritualis, eò quòd mentis interna purificet, & omne animi peccatum ab- Cap.20. luat, occultorúmque mundet errorem. Sed ne quis fortè tanquam pusillitatem spiritus redarguat, & hinc velit quandam facere distantiam magnitudinis quod aqua portio videatur esse fontis exigua: quanquam creaturarum exempla minimè Diuinitati aptanda videantur, tamen ne quid ex hac quoque creaturæ comparatione præiudicent, discant non solùm aquam, sed etiam Ioan.7. flumen dictum spiritum, secundum quod lectū est: Flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autē dicebat de spiritu quē incipiebāt accipere qui credituri erant in eum. Ergo flumen est spiritus sanctus: & flumen max

A maximum,quod secundum Hebræos de Iesu fluxit in terris,vt ore Isaiæ accepimus prophetatum. Magnum hoc flumen,quod fluit semper & nunquam deficit. Nec solùm flumen,sed etiam profusi impetus & magnitudinis redundantis, sicut etiam Dauid dixit: *Psal.45.* Quia fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Neque enim ciuitas Dei illa Hierusalem meatu alicuius fluuij terrestris abluitur,sed ille ex vitæ fonte procedens Spiritus sanctus,cuius nos breui satiamur haustu:in illis cælestibus Thronis,Dominationibus,& Potestatibus, Angelis & Archangelis,redundantius videretur effluere pleno septem virtutum spiritualium feruens meatu. Si enim fluuius riparum editis superfusus exundat, quantò magis spiritus omnem supereminens creaturam, cũ reliqua tanquam inferiora nostræ mētis arua præstringat,cælestem illam creaturarum naturã effusione quadam sanctificationis vbertate lætificat? Nec moueat quod vel hîc dixit,flumina:vel alibi septem spiritus:his enim sanctificationibus septem spiritualium sicut Isaias dicit,signatur plenitudo virtutum. Spiritus sapientiæ & intellectus,spiritus consilij atque virtutis, *Isaia 11.* spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus timoris Dei. Vnum ergo flumen,sed multi spiritalium donorum meatus. Hoc ergo flumen erit ex fonte vitæ. Nec hîc rursus sensum tuum ad inferiora detorqueas, quia quædam diuersitas videtur esse fontis & fluminis,& tamen ad omnia prospexit scriptura Diuina, ne infirmitas humani caperetur ingenij vtilitate sermonum. Proponas tibi licet quoduis flumen è fonte,est vnius tamen naturæ, vnius splendoris & gratiæ. Dic sanè & tu Spiritum sanctum vnius cum Filio Dei & Deo Patre esse substantię, vnius claritatis & gloriæ, capiam fidele compendium de vnitate virtutis,nec verebor aliquam de diuersitate magnitudinis quæstionem. Nam etiã in hoc nobis scriptura prospexit. Dicit enim Dei Filius: *Ioan.4.* Qui biberit de aqua quam dabo ei,fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hic fons vtique,gratia spiritualis est: Fluuius ex viuo fonte procedens. Fons igitur vitæ etiam Spiritus est. Aduertis etiam ex verbis ipsius, Diuinæ significari magnitudinis vnitatem, nec posse Christum etiam à perfidis fontem negari, cum fons dicatur & Spiritus:& sicut flumen dicitur Spiritus,ita & Pater dicit:Ecce ego decurram in vos sicut fluuius pacis, & sicut torrens inundans gloriam gentium. Quis autem dubitet flumen esse vitæ Dei Filium,de quo æternæ vitæ flumina profluebant? Bona ergo aqua spiritalis gratia. Quis hunc fontem dabit pectori meo? In me saliat, in me fluat vitę largitor ęternę: Superfluat in nobis fons iste, non effluat. Dicit enim sapientia: Bibe aquam de tuis vasis,& de puteorum tuorum fontibus, inque plateis tuis superfluant aquæ tuæ. Quomodo hanc aquam tenebo ne effluat,ne labatur? Quomodo vas meum cõseruabo, ne quà penetrans rima peccati vitæ æternæ distillet humorem?

Tom.IIII. *Vnde libro super Beati immaculati, litera decima septima, versu octauo.*

In Canticis scriptum est:Fons ortorum puteus aquæ viuæ, & impetus descendens à Libano. Hos impetus Ecclesia deduxit à Libano: hoc impetu diluuntur peccata:Hoc impetu puri fontis Spiritus sancti affuit à Libano sponsa,& à principio fidei transiuit seculum & pertransiuit ad regnum. Aliis fons est,aliis puteus, pro captu nostro gratia spiritualis:aliis ortus clausus, fons signatus:aliis ortorum fons, qui in Ecclesiæ dote numeratur:aliis impetus descendens à Libano: & magnus impetus,qui nunquam deficit. Non enim deficiunt de petra vbera,neq; nix à Libano,neque aqua quæ fertur valido vento virgini Hierusalem. Descendit impetus à Libano, quãdo collectis in vnũ Apostolis, & plurimis *Act.2.* credentibus factus est subitò de cælo sonus,tanquam vi magna spiritus ferretur:& repleti omnes sunt Spiritu sancto, diuersitates donante linguarum. Bonus impetus,qui lædere nesciat,norit implere. Si quis igitur húc impetum superuenientis è cælo gratiæ vult mereri, descendat etiam ipse oculis in decursus aquarum.

Quartò, dicitur ignis. Libro primo supradicto. Require suprà cap. Ignis. Addit ibidem, quòd si ignis est, & lumen est, siue lux. *Cap.16. Tom.II.*

Hic est vtique Spiritus sanctus, qui Dominici vultus & ignis appellatur & lumen. Sicut suprà diximus, *Cap.17. Psal.4.* Signatum est in nobis lumen vultus tui Domine. Quod est ergo lumen signatũ, nisi illius signaculi spiritualis, in quo credentes signati sunt? Signati, inquit, estis Spiritu promissionis sancto. *Ephes.1.* Et sicut lumen est vultus Diuini,ita etiam ignis emicat ex Dei vultu,quia scriptum est:Ignis in conspectu eius ardebit. *Psal.49.* Præfulget enim gratia in die iudicij, vt sequatur absolutio, qua sanctorum remuneretur obsequium. O magna abundantia scriptu-B rarum, quam nemo possit humano ingenio comprehendere. O maximum Diuinæ vnitatis indicium. His enim duobus quàm multa signantur. Lux enim est Pater, lux Filius, lux Spiritus sanctus.

Quintò, dicitur charitas. Eodem lib. Require suprà ca. Charitas. Sextò dicitur pax, gratia & vnitas. Eodem libro. *Cap.13.*

Quia vna pax est Patris & Filij & Spiritus sancti, vna etiam gratia est. Denique scriptum est: Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo. *Galat.1.* Ecce habemus quia Patris & Filij vna est gratia, & Patris & Filij vna pax est:Sed hæc gratia & pax, fructus est spiritus, sicut ipse Apostolus docuit, dicens: *Galat.5.* Fructus autem spiritus, charitas, gaudium, pax & patientia. Et bona pax,& necessaria, vt nemo disputationum turbetur incertis, neque passionum corporalium tempestate quatiatur, sed in simplicitate fidei & tranquillitate mētis quietus circa Dei cultum perseueret affectus. De pa-C ce probauimus, de gratia autem Propheta Zacharias dixit:Quia promisit Deus effundere in Hierusalem Spiritum gratiæ & misericordiæ. Et Apostolus Petrus dicit, Pœnitentiam agite,& baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini nostri Iesu Christi in remis- *Act.2.* sionem peccatorum,& accipietis gratiam Spiritus sancti. Ergo sicut Patris & Filij,ita & sancti Spiritus gratia est. Quomodo enim sine Spiritu potest esse gratia, cum omnis gratia Diuina in Spiritu sit?

Septimo dicitur oleum & vnctio. Eodem libro. Require infra cap. Vnguentum. *Lib.3.*

Digitus Dei appellatus est Spiritus, eò quòd sit Patri & Filio & Spiritui sancto indiuidua inseparabilisque communio. Nam sicut Filium Dei scriptura dexteram Dei dixit, sicut lectum est, *Exod.* Dextera tua Domine glorificata est in virtute, dextera manus tua confregit inimicos:ita Spiritus sanctus appellatus est digitus Dei, *Matt.* sicut ipse Dominus dixit: Quòd si in digito Dei ego D eiicio dæmonia. *Luc.* Hunc enim digitum in alio libro Euangelij eodem loco Dei Spiritum nominauit. Sic enim habes:Quod si in Spiritu Dei eiicio dæmonia. Quid igitur expressius ad signandam Diuinitatis vel operationis dici potuit vnitatem, quæ secundũ Diuinitatem est Patris vel Filij vel Spiritus sancti, quàm vt intelligamus multò magis quàm corpus hoc nostrum æternæ plenitudinem Diuinitatis scindi videri, si quis vnitatem substantiæ separet, multiplicet potestates, cum vna sit eiusdem Diuinitatis æternitas? Plerunque enim ex nostris sermonibus ea quæ supra nos sunt, conuenit æstimari: & quia illa videre nõ possumus, ex iis quæ videre possumus, colligamus. *Rom.* Inuisibilia eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Et subdidit:Sempiterna quoque virtus eius & Diuinitas:Quorum aliud de Filio, aliud de Spiritu sancto dictum vide, vt quemadmodum sempiterna virtus Patris dicitur Filius, ita etiam Spiritus qui Diuinus est, sempiterna

piterna Diuinitas esse credatur. Nã & Filius, quia semper viuit, vita est sempiterna. Hic ergo digitus Dei & sempiternus est, & Diuinus. Quid enim Dei proprium quod non sempiternum sit, & Diuinum?

Cap. eod. *Et addit hoc digito scriptam fuisse legem. Require supr. cap. Lex. Et subdit.*

At ne rursus, quia legem Deus Spiritu sancto scripsit, inferius aliquid tanquam de ministerio Spiritus crederemus, vel ex corporis nostri æstimatione portionem quandam exiguam Dei Spiritum putaremus, ait alibi Apostolus, non se humanæ scientiæ verbis loqui, sed doctis spiritus, & spiritalibus spiritalia comparare: Animalem autem nõ percipere quæ sunt Spiritus Dei. Sciebat enim quòd qui Diuina carnalibus compararet, inter animalia esset, non inter spirituales homines comparandus. Stultitia enim, inquit, illi est. Et ideo quia sciebat has futuras esse animalium hominum quæstiones, præsagus futuri, ait: Quis enim cognouit sensum Domini? quis instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus. Cap. 3. Sed si quis adhuc carnalibus inhæret ambiguis, & corporalibus vacillat exemplis, consideret quia non potest bene sentire de Filio, qui potest malè sentire de Spiritu. Nam si ideo portionem quandam exiguam putant esse Spiritum Dei, quia digitus Dei dicitur: iidẽ vtique & portionem exiguam dicunt esse Filium Dei: quia dextera Dei dicitur: Sed Filius & dextera & virtus dicitur. Itaque si verba nostra pendamus, nulla potest sine virtute esse perfectio. Et ideo caueant: ne putent quod nephas dictu est, se imperfectum in sua substantia Patrem perfectionem accipere per Filium, & desinant coæternum Filium Patri negare. Quando enim nõ fuit Dei virtus? Quòd si aliquando putant nõ fuisse Dei virtutem, aliquando plenitudinem in Deo Patre negabũt fuisse, cui putant aliquando defuisse virtutem. Sed hæc, vt dixi, scripta sunt, vt ad vnitatem Diuinitatis ista referamus, & credamus quod Apostolus dixit, quia plenitudo Diuinitatis corporaliter habitat in Christo: & habitat in Patre, & habitat in Spiritu sancto. Coloss. 2. Tom. IIII.

Vnde lib. ij. de Apologia Dauid.

De Spiritu sancto dicit Propheta: Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorũ. Non enim corporalibus digitis Deus cælum fecit & terram, sed Spiritus gratia septiformis: illo videlicet digito, de quo habemus in Euangelio: quòd si in digito Dei eiicio dæmonia. Si igitur digitus Spiritus Dei est, quoniam brachiũ Dei Filius est, vtique Spiritus cooperatus Patri & Filio, per vnitatem operationis cælum fecit & terram. Ideo enim digitũ Filius nuncupauit, vt tanquam vnius corporis, ita Diuinitatis exprimeret vnitatem. Itaque si magna virtus cælum condidit, vtique magna sapientiã cælum cõdidit: quia scriptũ est, Omnia in sapientia fecisti. Cap. 11. Tom. V.

Iterum lib. vij. super Lucam.

Cum in digito Dei, vel certè secundum Matthæum, in Spiritu Dei dæmones excludantur, intelligitur indiuiduum quoddam velut corpus esse Diuinitatis & regnum, cum Christus Dei dextera sit, Spiritus autem digiti specie velut vnius, secundum Diuinitatem corporis seriem videatur exprimere. Nónne videtur indiuiduum esse regnum, cum velut corpus sit indiuisum? Habitat enim, vt legisti, corporaliter plenitudo Diuinitatis in Christo. Coloss. 2. Quod vtique & de Patre negare non poteris, & de Spiritu negare non debes: nec tibi membrorũ cõparatione nostrorũ portio quædã videatur facienda virtutis. Indiuiduæ enim rei nõ potest esse diuisio. Et ideo ad formã vnitatis, non ad distinctionem potestatis referenda digiti nuncupatio est, cũ dextera Dei dicat: Ego & Pater vnũ sumus. Ioan. 10 Sed licet indiuidua Diuinitatis distincta persona est, digitus tamen cum dicitur, Spiritus operatoria virtus significatur quòd Diuinorũ operũ sicut Pater & Filius, ita & Spiritus sanctus operator sit. Dauid enim dicit: Quoniam videbo cælos tuos Psal. 8. A opera digitorum tuorum. Et in tricesimo secundo Psalmo: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et Paulus ait: Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. 1. Corinth. 12. Et hîc cum dicit: Quòd si in Spiritu Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei, Luc. 11. simul ostendit imperialem quandã esse Spiritus sancti potestatem, in quo est regnũ Dei: nos quoque, in quibus habitat spiritus, regalẽ domum habemus. Vnde & in posterioribus dicit: Regnum Dei intra vos est. Et ideo Diuinitatis & dominationis & imperatoriæ maiestatis consortẽ debemus æstimare spiritũ sanctum, quia dominus est spiritus: vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.

Nonò, dicitur virtus siue Spiritus virtutis. Lib. ij. de Spiritu sancto. Cap. 1.

Habes de Samson, quia benedixit eum Dominus, & Indic. 13. cœpit spiritus comitari cum eo. Et infrà ait: Et direxit B super eum spiritus Domini. Item ait: Si tonsus fuero, discedet à me virtus mea. Posteaq̃ autem tonsus est, vide quid scriptura dicat. Dñs, inquit, discessit ab eo. Vides ergo quia ille qui comitabatur, ipse discessit. Idẽ est ergo dominus qui spiritus domini: hoc est, ipsum spiritũ Dei dominum nuncupauit, sicut Apostolus ait: dominus autem spiritus est: vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Habes ergo dominum dictum etiam spiritum sanctum. Non enim vnus, sed vnũ sunt spiritus sanctus & filius. Hoc quoque loco virtutem dixit, & spiritum significauit. Sicut enim Pater virtus, & Filius virtus, & spiritus sanctus virtus est. De Filio legisti, Christũ Dei virtutem esse atque sapientiam. Legimus etiam quia virtus est Pater, sicut scriptum est: Videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis. Hic vtique virtutem patrem dicit, cuius ad dexteram Filius sedet, sicut habes: Dixit dominus domino meo, sede ad dexteram meam. Virtutem etiã ipse dominus spiritum sanctũ, nun C cupauit, dicens: Accipietis virtutem aduenientem in vos Act. 1. spiritus sancti. Ipse enim spiritus virtus est: Quia legisti, Spiritus consilij atque virtutis. Cap. 2. Et sicut Filius magni consilij Angelus: ita etiam Spiritus consilij est, vt vnum scias Patris & Filij & Spiritus sancti esse consiliũ: consilium, non de rebus incertis aliquibus, sed præcognitis & statutis: Arbitrum autem Diuini consilij Spiritum etiam inde cognosce. Nam cum suprà docuerimus arbitrum baptismatis esse Spiritum sanctum, baptismum autem Dei esse consilium legerimus, sicut habes: Pharisæi autem consilium Dei spreuerunt non baptizati ab eo: liquidò claret, cum sine spiritu baptisma esse non possit, sine spiritu quoque non esse consilium Dei. Et vt sciamus plenius virtutem esse spiritum, scire debemus ipsum esse promissum, quando dixit Dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Iohelis 2. Ille ergo qui promissus est nobis, ipse est virtus: sicut etiam in Euangelio idem Dei Filius declarauit, dicens: Et ego Luca 24. mittam promissa Patris mei in vos: Vos autem sedete in ciuitate, quoad vsque induamini virtute ex alto. Eousque autem virtutem esse spiritum sanctum Euangelista significat, vt & cum vi magna eum sanctus Lucas descendisse memoraret, dicens: Et factus est subitò de cælo sonus, tanquam vi magna spiritus ferretur. Act. 2. Sed ne rursus putes ad sensibilia & corporalia hoc esse vertendum, accipe quia sic descendit & spiritus, quemadmodum descensurus est Christus. Nam & ipse cum virtute descendet, sicut habes: Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli, in virtute maxima & maiestate. Matth. 24. Quomodo enim non est vna virtus atque eadem potestas, cùm vnum opus, vnum iudicium, vnum templũ, vna viuificatio, vna sanctificatio, vnum etiam regnum sit Patris & Filij & Spiritus sancti?

Decimò, dicitur Spiritus vitæ. Ibidem subdens. Cap. 3.

Dicant enim in quo dissimilitudinem Diuini operis arbitrentur, quandoquidem sicut vita est cognoscere

Patrem & Filium, quemadmodum ipse Dominus declarauit dicens: *Ioan.17.* Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum: ita etiam vita est cognoscere Spiritum sanctum. Dicit enim Dominus: Si diligitis me, mandata mea seruate: & ego rogabo Patrem, & alium paraclętum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus nō potest accipere: quia non videt eum, nec cognoscit eum. Vos autem scitis eum, quia apud vos manet, & in vobis est. Ergo mundus non habebat vitam æternam, quia non acceperat Spiritum. Vbi autem Spiritus, ibi vita æterna. Ipse est enim spiritus vitæ operator æternæ. Vnde miror cur de solo & vero Deo Arriani moueant quæstionem. Sicut enim vita ęterna est cognoscere solum & verum Deum, ita vita æterna est cognoscere Iesum Christum, ita vita æterna est etiam cognoscere Spiritum sanctum, quem non sic videt mundus, quemadmodum Patrem: sic non cognoscit, quemadmodum Filium. Qui autem de hoc mundo non est, habet vitam æternam, & cum ipso manet Spiritus in æternum, qui est lumen vitæ æternæ. Ergo si hoc confert cognitio soli veri Dei, quod confert Filij Spiritúsque cognitio, cur Filium & Spiritum à veri Dei honore secernis, cum à magnitudine beneficij nō secernas? Aut enim credas necesse est solius Diuinitatis verè esse hoc maximum munus, & solam & veram Diuinitatem, sicut Patris ita & Filij & Spiritus confitebere. Aut si dixeris, quia vitam æternam potest & is conferre qui verus Deus non sit, incides vt Patri magis derogare videaris, cuius opus non putes solius veræ Diuinitatis esse præcipuum, sed creaturæ operibus conferendum. Quid autem mirum si Spiritus operator est vitæ, qui viuificat sicut Pater, *Cap.4.* viuificat & sicut & Filius? Viuificare autem quis abnuat esse maiestatis æternæ? *Psal.118.* Scriptum est enim: Viuifica seruum tuum Domine. Viuificatur ergo qui seruus est, hoc est homo qui vitam antè non habuit, sed vt haberet, accepit.

Dicitur etiam Spiritus rectus sanctus & principalis. Libro j. de Apologia Dauid. *Cap.15. Tom.IIII.*

Psal.50. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & Spiritu principali confirma me. Cui debetur, & redditur. Redditur rationabili naturæ lætitia salutaris: Lætitia autem & gaudium fructus est spiritus. *Galat.5.* Firmamētum quoque nostrum spiritus principalis est. Denique is qui principali confirmatur spiritu, non est obnoxius seruituti, nescit seruire peccato, nescit fluitare, nescit errare, nec studio nutat incertus, sed firmatur in petra, solido stabilitur vestigio. Quem putamus dici spiritum principalē? Plerique spiritum rectum ad Dominum referunt Iesum, qui peccatum mundi abstulit, & omne hominum genus sui sanguinis effusione renouauit: & ideo dictum est, Spiritum rectum innoua in visceribus meis. Spiritū autem sanctum, de quo dicit: Et spiritum sanctum tuū ne auferas à me: spiritum intelligunt veritatis. Spiritum verò principalem, Deum Patrem arbitrantur. Quàm moraliter autem ait: Ne proiicias me à facie tua. Fideliter timet auferri sibi quā acceperat gratiam. Ideóque alibi ait: *Psalm.122.* Oculi mei semper ad Dominum. Et in posterioribus: Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, &, Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrū donec misereatur nobis. Certè hic est spiritus autor & princeps, qui regat mentem, confirmet affectum, quo velit trahat, in superiorem vitam dirigat. Sunt & qui spiritum acceperint hominis, qui in ipso est. Et ideo ait Apostolus: Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Qui potest scire omnia, quem hominis occulta non fallunt, potest habere in homine principatum.

Spiritus autem sanctus apparuit in specie columbæ super Christum, ad significandum quòd etiam à Filio procedebat. Libro tertio de Spiritu sancto.

Superiore libro euidentibus testimoniis scripturarū *In præfat. tertij. Tom.II.* docuimus Apostolos & Prophetas illos ad prophetandum, hos ad euangelizandum à sancto Spiritu, sicut à Patre & Filio designatos: nunc adiicimus, quod omnes iure mirentur, & dubitare non possint, quòd spiritus super Christum: & quòd sicut ille spiritum misit, ita & Filium Dei spiritus misit. Dicit enim Filius Dei: Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionē, & cæcis visum. Quod cum de libro Isaiæ legeret, ait in *Luce.4.* Euangelio: hodie completa est hæc scriptura in auribus vestris: vt de se dictum esse signaret. Ergo mirari possumus, si Prophetas & Apostolos spiritus misit, cum Christus dixerit, spiritus Domini super me? Et bene super me dixit, quia quasi Filius hominis loquebatur. Quasi Filius enim hominis & vnctus & missus est ad Euangelium prędicandum: Sed si non creditur Filio, audiant etiam Patrem loquentem, quia spiritus Domini super Christum. Dicit enim Ioanni: Supra quem videris spiritum descendentem de cælo & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Dixit hoc Deus Pater Ioanni: Ioannes & audiuit, & vidit, & credidit. Audiuit à Deo, vidit in Domino, credidit quia spiritus erat qui descendebat de cælo. Non enim columba, sed sicut columba descendit. Sic enim scriptum est: Et vidi spiritum Dei descendentem de cælo sicut colūbā. Sic & Ioannes vidisse se dixit. Ita & Marcus scripsit. Lucas autem addidit, quòd corporali specie descendit spiritus sanctus sicut columba: ne incarnationem illam putes fuisse, sed speciem. Ideo autem speciem prætendit, vt per speciem crederet qui spiritum non videbat: & per speciem declararet vnius honoris in imperio, vnius operationis in mysterio, vnius muneris in lauacro cum Patre & Filio sibi esse consortiū: nisi fortè inualidū credimus, vt in eo baptizaretur seruulus, in quo baptizatus est Dominus? Pulchrè autem dixit, Manentem super eū: quia ad prophetas quoties volebat spiritus, vel inspirabat, vel verbum fiebat: semper autem manebat in Christo. Nec rursus moueat quòd super eum dixit. De Filio enim hominis loquebatur, quia sicut Filius hominis baptizabatur. Nam secundū Diuinitatem non super Christū est spiritus, sed in Christo: quia sicut Pater in Filio, & Filius in Patre: ita spiritus Dei & spiritus Christi in Patre est & in Filio: quia oris est spiritus. Manet enim in Deo, qui ex Deo est, sicut scriptum est: *1.Corin.* Nos autē non spiritum mundi huius accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: & manet in Christo, quia à Christo accepit, & in Christo est: quia iterum scriptum est: Ille de meo accipiet. Et alibi: Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Non ergo secundū Diuinitatem Christi super Christum est, quia non super se est Trinitas, sed super omnia. Supra se autē nō est, sed in se est. Quis ergo dubitet qa Prophetas & Apostolos spiritus misit, cùm dicat Dei Filius: Spiritus Domini super me?

Dicit autē breuius lib. de Incarnatione Domini, cap.ij. *Tom.*

Spiritus sanctus in specie visus est sicut colūba, quia videri Diuinitas in suæ claritatis veritate non poterat.

Aliter dicit in sermone primo de sacramentis ad neophytos. *Cap. Tom.*

Descendit Christus, Ioānes astabat, qui baptizabat: & ecce quasi columba spiritus sanctus descendit. Non colūba descendit, sed quasi columba. Memento quid dixerim. Christus carnem suscepit: non sicut carnem, sed carnis istius veritatem, verè carnem Christus suscepit. Spiritus autem sanctus in columbæ specie, non in veritate columbæ, sed in specie columbæ descendit de cęlo.

Aliter dicit, in tractatu de mysteriis. *Cap. Tom.*

Testatur Ioannes dicens: Quia vidi spiritum descendentem de cælo quasi columbam & manentem super eum.

A eum. Et hic quare ſpiritus ſicut columba deſcendit, niſi vt tu videres, niſi vt tu agnoſceres columbam etiam illam, quam Noë iuſtus emiſit ex arca, iſtius columbę ſpeciem fuiſſe, vt typum agnoſceres ſacramenti? Et fortaſſe dicas: Cum illa vera columba fuerit quæ emiſſa eſt, hic quaſi columba deſcenderit, quomodo illic ſpeciem fuiſſe dicimus, hîc veritatem: cum ſecundum Græcos, in ſpecie columbæ ſuper aquam Diuinitatis ſpiritum deſcendiſſe ſit ſcriptum? Sed quid tam verum quàm Diuinitas quæ manet ſemper? Creaturæ autem non poteſt veritas eſſe, ſed ſpecies quæ facilè ſoluitur atque mutatur: ſimul quia eorum qui baptizantur, non in ſpecie eſſe debeat, ſed vera ſimplicitas. Vnde & Dñs ait: Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. (Math.10.) Meritò ergo ſicut columba deſcēdit, vt admoneret nos ſimplicitatem columbę habere debere. Speciem autem pro veritate accipiendam legimus & de Chriſto: Et ſpecie inuentus vt homo. Et de Patre Deo: Neque ſpeciē eius vidiſtis. (Cap.5.) Eſt ne adhuc quod dubitare debeas, cùm euidēter tibi clamet in Euangelio Pater, qui ait: Hic eſt Filius meus dilectus in quo mihi complacui? (Math.3.) Clamet Filius, ſuper quem ſicut columba ſe demonſtrauit ſpiritus ſanctus? Clamet etiam Spiritus ſanctus, qui ſicut columba deſcendit?

In nube etiam figuratur. Ibidem inf. (Libro 1. de ſacrament. c.6. Tom.IIII.)

Tenebat virgam Moſes, & ducebat populum Hebræorum in nocte in columna lucis, in die in columna nubis. Lux quid eſt, niſi veritas, quę apertum & planum lumē effundit? Colūna lucis qd eſt, niſi Chriſtus Dominus, qui tenebras infidelitatis depulit, lucem veritatis & gratiæ ſpiritualis affectibus infudit humanis? At verò columna nubis eſt ſpiritus ſanctus. In mari erat populus, & præibat columna lucis: deinde ſequebatur columna nubis quaſi vmbratio ſpiritus ſancti. Vides quod per ſpiritum ſanctū & per aquam typum baptiſmatis demonſtrauerit?

Iterum prædicta ponit in tractatu de myſteriis. (Cap.3.)

Audi quia ſub nube fuerunt patres noſtri. Et bona nube, quæ carnalium refrigerauit incendia paſsionum. Bona nubes obumbrat, quos reuiſit ſpiritus ſanctus. Denique fuerunt in Mariam virginem, & virtus altiſsimi obumbrauit ei, quando redemptionem genti genuit humanæ, & illud miraculum per Moſem in figura factum eſt. Si ergo in figura affuit ſpiritus ſanctus, nunc adeſt in veritate, cū ſcriptura tibi dicat: Quia lex per Moſem data eſt, gratia autē & veritas per Ieſum Chriſtū facta eſt. (Ioan.1.)

Apparuit etiam in linguis igneis ſuper Apoſtolos. Libro de Iſaac & anima. Require ſuprà capite Charitas.

Apparuiſſe deſcribitur ſuper aquam. In tractatu de myſteriis. Require ſuprà capite Baptiſmus. Apparuit in vento, non tamen eſt ventus. Libro de Noë & arca: vbi etiā dicit à Spiritu ſancto repreſſum fuiſſe diluuium. Require ſuprà capite Diluuium. Sequitur quomodo Spiritus ſanctus & qualiter ſit datus. Libro ſuper Beati immaculati, litera x. verſu primo. (Tom.IIII.)

Inſufflauerat tibi Deus, vt inſpirationis ſuæ dono haberes gratiā, quam tibi tua culpa ſuſtulerat. Factus eras in animam viuentem: Audi quod dicat. Non in carnem, ſed in animam viuentem. Sed quia peccator ſignaculū tenere non potuit, & in crimine poſitus nō habebat quę Dei ſunt, ſed quæ hominum, propterea venit Dominus noſter Ieſus Chriſtus, vt legiſti in Euangelio, & à mortuis reſurgens, cum clauſos diſcipulos reperiſſet, clauſtris ingreſſus eſt manentibus, & dixit: Pax vobis: & iterum dixit, Pax vobis. (Ioan.2.) Sicut ergo miſit me pater, & ego mitto vos. Cúmque hoc dixiſſet, inſufflauit, & dixit eis: Accipite ſpiritum ſanctum. Vides ne ergo quæ manus fecerint hominem: at quem hominem fecerint? (Coloſ.3.) Illum vtique quem ſecūdum gratiam Chriſtum induimus, expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, & induimus nouum qui renouatur ad agnitionem ſecundum imaginem eius qui eum creauit: vbi non eſt ſeruus & liber, ſed omnia & in omnibus Chriſtus. Chriſtum ergo induimus, ſicut & alibi dictum eſt: Chriſtum induiſtis. (Gala.3.) Accepimus ſpiritum ſanctum, qui nō ſolùm noſtra peccata dimittit, ſed etiam nos facit ſacerdotes ſuos aliis peccata dimittere.

Sed lib. x. ſuper Lucam, taliter prædicta concludit. (Cap. vlt. Luc.24.)

Euangeliſta Lucas vtique dicendo: Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas: etiam ipſe diſcipulos crediſſe profitetur. Spiritum autē ſanctum vel illis vndecim, quaſi perfectioribus inſufflauit: & reliquis poſtea tribuendum eſſe promittit Vel iiſdem ibi inſufflauit, hîc ſpondet. Nec videtur eſſe contrarium, cum diuiſiones ſint gratiarum. Alij enim datur ſermo ſapientiæ: alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum: alteri fides in eodem ſpiritu: alij gratia curationum: alij genera linguarum. Aliam ergo inſufflauit ibi operatio-
B nem, hîc aliam pollicetur. Ibi enim remittendorum gratia tributa eſt peccatorum, quod eſſe videtur anguſtius. Et ideo inſufflatur à Chriſto, vt credas ſpiritum Chriſti, & credas de Deo ſpiritum. Deus enim ſolus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam deſcripſit effuſam. Denique ibi habes: Accipite ſpiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. (Ioan.20.) At verò in Actibus Apoſtolorum ſic habes: Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis. (Act.2.)

Spiritus ſanctus hoc modo ſanctis Apoſtolis datus eſt. Super epiſtolam ad Romanos, cap v. (Tom.V.)

Spiritus ſanctus datus Apoſtolis præſtitit, vt diuerſis linguis imperiti loquerentur.

Spiritum ſanctum dare eſt ſolius Dei: pontifices autem & prædicatores ſunt tantùm miniſtri. Super primam ad Corinthios, cap. iij. (Tomo eodem.)

Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementū dedit. Plantare, eſt euangelizare, & ad fidem trahere: Ri-
C gare verò, baptizare ſolennibus verbis. Peccata autem dimittere, & Spiritum ſanctum dare, Dei ſolius. Si ergo effectum ſalutis Deus dat, nulla gloria in hac re hominis eſt. Scimus enim & Spiritum ſanctum ſine manus impoſitione datum à Deo, & non baptizatum conſequutum remiſsionem peccatorum. Nunquid non hic inuiſibiliter baptizatus eſt quando donum baptiſmatis conſequutus eſt? Itaque neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Et plantata enim ſolent emori: & rigata ad effectum fœcunditatis minimè peruenire, niſi det Deus vegetam vitam. Quantum ergo ad honorificentiam Dei pertinet, nihil eſt homo: quantum autem ad miniſterium pertinet, neceſſarius eſt, vt honorificetur quaſi ſeruus, non vt aliquid de illo ſperetur ad iniuriam Dei. Qui plantat enim & qui rigat, vnum ſunt: vnum ſunt, quia ambo mercenarij ſunt, quamuis diuerſa ſint illorum officia. Vnuſ-
D quiſque autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. Quamuis enim vnum ſint, ſed quia maior eſt qui euangelizat, quàm qui baptizat, ideo diſcernit mercedes illorum: Nō ſolùm ad hoc, ſed ad doctrinæ ſynceritatem pertinet, vt dignus mercede ſit, qui inuiolatam tradit doctrinam.

Datur autem ſecundum Diuinam prædeſtinationem, quia vnum eſt in ſubſtantia cum Deo Patre & Filio: & datur vtiliter pro tota Eccleſia. Super eādem epiſtolam, cap. duodecimo. Vbi multa notabilia ad omnem quaſi materiam applicabilia dicit. Quæ require ſuprà, cap. Gratia. Datur autem & aufertur. Libro primo de apologia Dauid. (Cap.14. Tom.IIII.)

Denique ipſe Dauid cum videret interire populum, ſemetipſum obtulit dicens: Ecce ſum: ego peccaui, & ego paſtor malè feci. (2.Reg.24.) Et ſic ira Domini mitigata eſt, & venia donata. Simul oſtendit quia ſancti permanent, criminoſi proiiciuntur. Ideóque ſeruanda eſt nobis gratia ſpiritualis, ne propter peccata noſtra auferatur à nobis. Non enim proiicitur, in quo eſt ſanctus Spiritus, ſed

inoffenso muneris sui fructu studet se Domino semper offerre, sicut ille qui dicenti Domino: Nunquid & vos vultis discedere? Respondit: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credimus. Simul illud considerandum, quia non aufertur Spiritus, nisi Domini voluntate, sicut non datur nisi Domini voluntate: qui vtique cum datur, non quasi coactus operatur, sed pro sua voluntate diuiditur, sicut scriptum est dicente Apostolo: Hęc autē omnia operatur vnus atque idē Spiritus, diuidens singulis prout vult. Cum igitur non auferatur nisi Domini voluntate, apparet quia vna Trinitatis voluntas est.

Ioan. 6.

1. Corinth. 12.

Aufertur autem, siue recedit causa culpæ inficientis. In tractatu de mysteriis, post principium.

Cap. 2. Tom. IIII.

Non permanebit, inquit Deus, Spiritus meus in hominibus, quoniā carnes sunt. Quo ostendit Deus, quia carnali immunditia grauioris labe peccati gratia spiritualis auertitur.

Deserit autem hominem principaliter propter duo, scilicet aut propter errorem in fide, aut propter peccatum in opere. Vnde cum Spiritus sanctus detur ad sanctificationē, recedit à peccatore. Super epistolam ad Romanos, capite octauo.

Tom. V.

Vos, inquit, non estis in carne, sed in Spiritu. In carne positi dicuntur, non esse in carne, si assentientes Ioanni Apostolo mundana non diligant. Sententia enim homini suam quasi fingit naturā, vt hoc appelletur quod sentit. Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Hoc ideo ambiguè dicit, quia in lege inducti, nondum perfectæ erant fidei, sed spem in eis videbat perfectionis. Vnde aliquando quasi perfectis loquitur, aliquādo quasi perfecturis: hoc est, aliquando laudat, aliquando commonet, vt si secundum supra memorata versentur iuxta legem naturæ, in Spiritu esse dicuntur: quia Spiritus Dei in eo habitare non potest, qui carnalia sequitur. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Spiritum Dei nunc dicit Spiritum Christi, quia omnia Patris, Filij sunt. Hoc ergo dixit, quia qui supradictis erroribus subiectus est, ad Christum non pertinet. Spiritū enim eius non habet, quem vt Filius Dei esset, acceperat. Duabus enim ex causis deserit hominem Spiritus sanctus, cum aut sensum carnis habet, aut gesta. Itaque per hæc ad bonam conuersationem compellit. Quamuis enim bonitate Dei erigantur homines, non erunt tamen filij Dei vocati, nisi sic vixerint, ne satis indigni cōcesso nomine videantur. Corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus verò vita propter iustitiam. Peccati causa corpus mortuum asserit, eorum quos deserit Spiritus sanctus: nec ad istum, id est, Spiritum passione potest peruenire. Spiritus enim Dei nescit peccare. Ad iustificationem enim datur, vt adiutorio suo iustificet. Ergo peccare quia nescit vita est. Mori enim nō potest, quia per peccatum mors est. Ac per hoc sibi peccator oberit, non spiritui, quem accepit. Nec enim spiritus erit in causa, qui voluit iustificare. Signum enim iustificationis hoc est in homine, vt per id quod inhabitat in eo, iustificatus appareat esse filius Dei. Non enim in ficto homine, neque in corpore subdito peccatis, potest habitare Spiritus sanctus, sicut dicit Salomon. Si quis autem denuò carnaliter viuat, desertus ab Spiritu sancto, in iniustitia sua morietur.

Propterea non est carnaliter viuendum, neque secundum legem Mosaicam, quia tunc Spiritus sanctus in nobis non est: sed secundum fidem Christianam, quia tunc in nobis esse per effectum apparet. Ibidem. Require sup. cap. Caro: & ca. Filius Dei. Spiritus sanctus ergo à peccatoribus recedit, & ad pœnitentes reuertitur. Super primam ad Corinthios, cap. iij.

Tom. eod.

Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Nūc iis loquitur, qui propterea quòd seculi adhuc voluptatibus seruiebant, carnales erant. Quamuis iam baptizati essent, & Spiritū sanctum accepissent, tamē quia post baptismum statim ad veterem hominem fuerant reuersi, cui abrenuntiauerāt, dicuntur carnales. Spiritus enim sanctus tunc permanet in eo, cui se infuderit, si maneat in proposito regenerationis: si quo minus, abscedit: Ita tamen, vt si se reformauerit homo, redeat ad illum. Semper enim paratus ad bonum est, diligens pœnitentiam.

Spiritus sancti præsentia operatur virtutes & mirabilia supra captum humanum, vt exemplo probat. Libro secundo super Lucam. Require suprà capite Ioannes Baptista.

Vnde habens Spiritum sanctum, dicitur esse plenus. Lib. super Beati immaculati, litera xx. versu vij. Require suprà capite Offerre. Sequitur de Spiritu sancto tractatus, quoad effectus: quorum primus est purgatio culpæ. Libro primo de Spiritu sancto. Require suprà cap. Purgatio. Secundus est renouatio vitæ. Eodem lib.

Cap. 6. Tom. II.

Sunt plerique qui eò quòd in aqua baptizamur & Spiritu, non putent aquæ & Spiritus distare munera, & ideo non putant distare naturam: Nec aduertunt quia in illo aquarum sepelimur elemēto, vt renouati per Spiritum resurgamus. In aqua enim imago mortis, in Spiritu pignus est vitæ, vt per aquam moriatur corpus peccati, quæ quasi quodam tumulo corpus includit, & per virtutem Spiritus sancti renouemur à morte peccati. Et ideo hi tres testes vnum sunt, sicut Ioannes dixit, aqua, sanguis & Spiritus vnum in mysterio, non in natura. Aqua igitur est testis sepulturæ: Sāguis testis est mortis: Spiritus vitæ testis est. Si qua ergo in aqua gratia, nō ex natura aquæ, sed ex præsentia est Spiritus sancti. Nūquid in aqua viuimus, sicut in Spiritu? Nūquid in aqua signamur, sicut in Spiritu? In ipso enim viuimus, & ipse est pignus hæreditatis nostræ, sicut & Apostolus scribens ad Ephesios ait: In quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto.

1. Ioan. 5.

Ad idem facit quod dicit lib. iij.

Cap. 11.

Nicodemus quærit de regeneratione, respondit Dominus: Amen amē dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & Spiritum, non potest introire in regnum Dei. Et vt ostenderet aliam generationem secundum carnē esse, aliam secundum Spiritum, addidit: Quod natū est de carne, caro est, quia de carne natum est, & quod natum est de Spiritu, spiritus est, quia Deus est spiritus. Prosequere ergo totam seriem lectionis, & inuenies quòd Dominus impietatem hæreticam†plenitudine assertionis excluserit. Nolite, inquit, mirari quia dixi, Oportet vos nasci denuó. Spiritus enim vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, aut quò vadat. Sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Quis est qui nascitur ex Spiritu, & qui efficitur Spiritus, nisi qui renouatur spiritu mētis suæ? Hic est vtique qui per aquam regeneratur & Spiritum sanctum: quoniam per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti spem vitæ capimus æternæ: Et alibi Petrus Apostolus ait: Vos autem Spiritu sancto baptizamini. Quis est autem qui baptizatur sancto Spiritu, nisi qui renascitur per aquā & Spiritum sanctum? Ergo de sancto Spiritu Dominus dixit: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit per aquam & Spiritum, non potest introire in regnum Dei. Et ideo de ipso nasci nos in posterioribus definiuit, per quem renasci nos in superioribus est loquutus. Hac Dominica sententia & scripto nitor, non argumento. Quæro tamen cur si non dubitatur, per Spiritum sanctū nos renasci, dubitetur de sancto Spiritu nos nasci: cum ipse Dominus Iesus de Spiritu sancto & natus sit & renatus? Quem si natum de Spiritu sancto confitemini, quia non potestis negare: renatum autem negatis, magna insipientia, vt quod singulare Dei confiteamini, quod est commune hominum denegetis. Et ideo bene dicitur vobis quod Iudæis dictum est: Si terrena dixi vobis, & nō creditis, quomodo si dixero vobis cælestia, credetis? sed tamen

Ioan. 3.

† Aliás, in strum.

Act. 1.

Ioan. 3.

tamen vtrunque locum ita scriptum inuenimus in Græco, vt non per Spiritum dixerit, sed de Spiritu. Denique sic habet: ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μήτις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, hoc est, de aqua & Spiritu. Ergo cum dubitari non debeat de sancto scriptum esse Spiritu, quòd natum est de Spiritu: non est dubium, quia ita Deus sanctus est Spiritus, secũdum quod scriptũ est: Quia Deus spiritus est. Alibi quoque vt hoc de sancto Spiritu scripsisse se idem Euangelista referaret, Per aquam, inquit, & Spiritum venit Iesus Christus. Non solùm in aquam sed per aquam & sanguinem & Spiritus testimonium, quoniam spiritus est veritatis: quia tres sunt testes, Spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres vnum sunt in Christo Iesu: Audi quomodo testis Spiritus mentem renouat, aqua proficit ad lauacrum, sanguis spectat ad pretium. Spiritus enim nos per adoptionem filios Dei fecit, sacri fontis vnda nos abluit, sanguis Domini nos redemit. Alterum igitur inuisibile, alterum visibile testimonium sacramẽto consequimur spirituali: quia spiritus testimonium reddit Spiritui nostro. Et si in vtroque plenitudo sit sacramenti, distinctio tamen muneris est. Ergo vbi distinctio muneris, non est vtique testificationis æqualitas. (1 Ioan.5.)

Tertius effectus, est Diuinæ imaginis cõfiguratio. Lib.1. (Cap.6.)

Sancto spiritu signati sumus, non natura, sed à Deo: quia scriptum est, Qui vnxit nos Deus, & qui signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. Signati ergo Spiritu à Deo sumus. Sicut enim in Christo morimur, vt renascamur: ita etiã Spiritu signamur, vt splendorem atque imaginem eius & gratiam tenere possimus: quod est vtique spiritale signaculum. Nam etsi specie signemur in corpore, veritate tamen in corde signamur, vt Spiritus sanctus exprimat in nobis imaginis cælestis effigiem. Quis igitur audeat dicere discretum à Deo Patre & Christo esse Spiritum sanctum, cùm per ipsum & ad imaginem & similitudinem Dei esse mereamur, & per ipsum fiat quemadmodum Petrus Apostolus dixit, vt Diuinæ simus consortes naturæ? In quo vtique non carnalis successionis hęreditas, sed adoptionis gratiæ spiritale commercium est. Atque vt sciamus cordis nostri magis hoc quàm corporis esse signaculũ, docet Propheta qui dicit: Signatum est in nobis lumẽ vultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo. (Ephes.1.)

Quartus est Diuinæ virtutis per plurimos diffusio. Libro eodem infr. (Cap.7.)

Cuius inuenimus Angeli virtutem per plurimos esse diffusam? Angeli enim ad paucos mittebantur, Spiritus autem sanctus populis infundebatur. Quis igitur dubitet quin Diuinum sit quod infundatur simul pluribus, nec videatur? Corporeum autem quod videtur à singulis & tenetur. Sed quemadmodum sanctificans Apostolos Spiritus non est humanæ consors naturæ, ita etiam sanctificans Angelos, dominationes & potestates non habet consortium creaturæ. Si qui autem putant non esse spiritalem in Angelis sanctitatem, sed aliam quãdã gratiam suæ proprietate naturæ, hi inferiores profectò Angelos hominibus iudicabunt. Cum enim & ipsi fateãtur quod spiritui sancto Angelos conferre non audeãt, nec possint negare quod hominibus infũdatur Spiritus sanctus, sanctificatio autem spiritus donũ munúsque Diuinum sit, inuenientur vtique homines qui meliorẽ sanctificationem habent, Angelis præferendi. Sed cùm Angeli hominibus in adiumenta descendant, intelligendum est quòd creatura quidem superior Angelorũ sit, quæ plus recipit gratiæ spiritualis, eiusdem tamen & erga nos & illos munus autoris sit. Quanta autem gratia quæ præmiis Angelorum etiam inferiorem creaturam humanæ conditionis exęquet? Sicut & Dominus ipse promisit, dicens: Eritis sicut Angeli in cælo. (Matth.22.)

Quintus, est sacramenti baptismi consecratio. Ibid. inf. (Cap.eodem.)

Habes etiã in Euãgelio, quia Angelus secũdũ tẽpus descendebat in natatoria & mouebatur aqua, & qui prior descendisset in natatoria sanus fiebat. Quid in hoc typo Angelus, nisi descensionem sancti Spiritus nuntiabat, quæ nostris futura temporibus aquas sacerdotalibus inuocata precibus consecraret? Ille ergo Angelus sancti Spiritus erat nuntius, eò quòd per gratiam specialem medicina nostris esset animi ac mentis languoribus deferenda. Eosdem ergo spiritus & habet quos Deus Pater & Christus ministros. Sic omnia replet, sic omnia possidet, sic omnia operatur in omnibus quemadmodũ & Deus Pater operatur & Filius.

Sextus est Diuinæ benedictionis collatio. Ibidem. (Cap.eodem.)

Quid igitur sancti Spiritus operatione Diuinius, cùm etiam benedictionum suarum pręsulem Spiritum Deus ipse testetur dicens: Ponam Spiritum meum supra semẽ tuum, & benedictiones meas super filios tuos? Nulla enim potest esse plena benedictio, nisi per infusionẽ sancti Spiritus. Vnde & Apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret inuenit, sicut ipse dixit: Non deficimus, inquit, pro vobis orantes & obsecrantes, vt repleamini cognitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectũ spiritali ambulantes dignè Domino. Hanc igitur Dei docuit esse voluntatem, vt magis in bonis operibus & sermonibus & sensibus ambulãtes repleamur volũtate Dei, qui ponit in cordibus nostris Spiritũ sanctũ. Ergo si is qui habet Spiritũ sanctũ Dei repletus est volũtate, vtique inter Deũ Patrẽ & Spiritũ nulla distãtia volũtatis est. Simul illud aduerte, quia Deus dat Spiritũ sanctũ. Nõ enim humanũ hoc opus, neq; ab homine datur, sed inuocatus à Sacerdote, à Deo traditur, in quo Dei munus ministerium sacerdotis est. Nam si Paulus Apostolus iudicauit, quod ipse donare Spiritum sanctum sua autoritate non posset, & intantum se huic officio imparem credidit, vt à Deo nos Spiritu optaret impleri: quis tantus est qui huius traditionem muneris sibi audeat arrogare? Itaque Apostolus votum precatione detulit, non ius autoritate aliqua vendicauit, impetrare optauit, non imperare præsumpsit. Petrus quoque ait, quia non erat idoneus, qui posset Spiritum sanctum vel cogere, vel arcere. Sic enim dixit: Si eandem ergo gratiam concessit illis Deus, sicut & nobis, ego quis eram qui possem prohibere Deum? Sed fortasse Apostolicis non moueantur exemplis, & ideo Diuinis vtamur oraculis. Scriptum est enim: Iacob puer meus, suscipiam eũ: Israël dilectus meus, suscepit eũ anima mea: dedi enim Spiritum meum in ipsum. Dominus quoq; per Isaiam dixit: Spiritus Domini super me, propter quod Deus vnxit me. (Isaiæ 44.) (Coloss.1.) (Act.10.) (Isai.61.)

Septimus effectus est Prophetarum & Apostolorum ordinatio. Lib.2. (Cap.12.)

Accipe aliud, sancte imperator, in causa validum, sed tibi notum. Multifariam, inquit, & multis modis etiam Deus loquutus est patribus in Prophetis. Et sapientia Dei dixit: Mittam Prophetas & Apostolos. Et alij datur, sicut scriptum est, per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alij fides in eodem Spiritu, alij gratia curationum, alij operatio virtutis, alij prophetia. Ergo secundum Apostolum non solùm per Patrem & Filium, sed etiam per Spiritum sanctum prophetia: & ideo vnum munus, vna est gratia. Habes ergo quia etiam Spiritus sanctus autor est Prophetarum. Apostoli quoque dixerunt, Visum est Spiritui sancto & nobis. Et cum dicunt, Visum: non solùm operatorem gratiæ, sed etiam autorem imperatæ exequutionis ostendunt. Sicut enim de Deo legimus, Placuit Deo: ita etiam cum dicitur, quia visum est Spiritui sancto: arbiter suæ exprimitur potestatis. Et quomodo non arbiter, qui ea quæ vult loquitur, quæ vult mandat, sicut mandat Pater, mandat & Filius? Sicut enim audiuit Paulus vocem dicentem sibi: Ego sum, inquit, Iesus quem tu persequeris: ita etiam Spiritus Paulum & (Heb.1.) (Act.15.) (Act.9.)

Silam vetuit ire in Bythiniam. Et ſicut Pater loquutus eſt per Prophetas,ita etiã de Spiritu Agabus dicit: Hæc dicit Spiritus ſanctus: Virum cuius eſt zona hæc, ſic alligabunt eũ in Hieruſalem. Et ſicut miſit ſapientia Apoſtolos dicens:Ite in orbem vniuerſum, & prædicate Euangeliũ:ſic & Spiritus ſanctus dicit,Separate mihi Paulum & Barnabam in opus quo vocaui eos. Itaque permiſsi à Spiritu ſancto,quod infrà ſcriptura indicat,nullam diſcretionem inter cæteros habuerunt Apoſtolos, quaſi aliter à Patre Deo,aliter à Spiritu mitteretur.Denique cum Paulus miſſus eſſet à Spiritu,& vas electionis erat Chriſti,& Deum in ſe operatum eſſe commemorat dicens:Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circũciſionis,operatus eſt mihi ad gentes.Cùm igitur idem ſit operatus in Paulo,qui eſt operatus in Petro, hoc vtique oſtẽditur quòd Spiritus ſit operatus in Paulo,quod etiam in Petro Spiritus ſanctus operatus ſit.Sed & Deũ Patrẽ operatũ in ſe Petrus ipſe teſtatur,ſicut eſt in Actibus Apoſtolorũ,quia ſurgẽs Petrus dixit ad eos:Viri fratres,vos ſcitis qa à diebus antiquis in nobis Deus elegit ex ore meo audire nationes verbũ Euãgelij. Ecce igitur in Petro Deus gratiã prędicationis operatus eſt.In quo vtique cum per Chriſtum electus ſit & aſſumptus,operationem Chriſti quis audeat diffiteri, cum ipſe Dominus dicat:Paſce agniculos meos?Vna igitur operatio Patris & Filij & Spiritus ſancti.Niſi fortè hoc putetis qui negatis eiuſdem erga Apoſtolos operis vnitatem, ideo operatum Patrem,ideo operatum Spiritum in Petro,in quo Filius operatus fuerat,quaſi ei Filij operatio minimè redundaret ad gratiam : & ideo velut adiunctis atq; collatis viribus Patris & Filij & Spiritus ſancti, operationem fuiſſe multiplicem,ne ad confirmãdum Petrum Chriſti ſolius operatio vacillaret. Nec ſolùm vna operatio in Petro inuenitur Patris & Filij & Spiritus ſancti,ſed etiam in omnibus Apoſtolis Diuinæ operationis vnitas reuelatur,& quędam ſupernæ conſtitutionis authoritas.Operatio enim Diuina habet imperium, non habet miniſterium.Neque enim cum operatur Deus, aut labore aliquid extundit,aut arte:ſed dixit, & facta ſunt. Dixit: Fiat lux:& facta eſt lux. In præcepto enim Dei,operationis effectus eſt.

Galat. 2.

Et probat iterum. Ibidem. Cap. eod.

Hanc igitur regalem quandam etiam ſancto Spiritui poteſtatem,ſcripturarum teſtificatione delatam,ſi velimus aduertere,facilè poſsimus reperire,omnes Apoſtolos non ſolùm Chriſti fuiſſe diſcipulos,ſed etiam Patris & Filij & Spiritus ſancti miniſtros,ſicut etiam doctor gentium docet,dicens:Quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia,primò Apoſtolos,ſecũdò Prophetas, tertiò doctores,deinde virtutes,gratiam curationum, opitulationes,gubernationes, genera linguarum &c. Ecce Deus poſuit Apoſtolos,poſuit Prophetas atque doctores:dedit curationum gratiam,quam ſuprà habes dari per Spiritum ſanctum:dedit genera linguarũ : ſed tamen non omnes Apoſtoli,non omnes Prophetæ, non omnes doctores:non omnes,inquit, habent gratiam curationum:neque omnes,inquit, linguis loquuntur. In ſingulis enim hominibus vniuerſa dona Diuina eſſe nõ poſſunt.Pro captu vnuſquiſque id accipit quod aut deſiderat,aut meretur. Sed non huius infirmitatis ſimilis potentia Trinitatis,quæ omnium munifica gratiarum eſt.Denique poſuit Apoſtolos Deus:hos quos Deus poſuit in Eccleſia,Chriſtus elegit,& Apoſtolos ordinauit, & in orbem direxit dicens:Ite in orbem vniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ : qui crediderit, & baptizatus fuerit,hic ſaluus erit:qui verò non crediderit,damnabitur.Signa autem credentes iſta ſequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis,ſerpentes tollent:& ſi mortiferum quid biberint,non eis nocebit: ſuper ęgros manus imponent, & bene habebunt.Ecce doctores poſuit Pater, poſuit etiã

1. Corinth. 12.

Mar. 16.

A Chriſtus in eccleſiis:& ſicut Pater dat gratiam curationum,ita dat & Filius:ſicut Pater dat dona linguarum, ita largitur & Filius. Similiter de ſancto Spiritu ſuprà accepimus,quia eadem gratiarum genera largitur.Datur enim,inquit,per Spiritum,alij gratia curationum, alij genera linguarum,alij prophetia. Ergo eadem dat Spiritus quæ dat Pater,dat etiam Filius.

Iterum confirmat quæ dixerat. Ibidem addens: Cap. eod.

Accipiamus nunc expreſsius quod ſuperius prælibauimus, quia idem quod Pater & Filius etiam Spiritus ſanctus mandet officium,eoſdẽmque conſtituat. Dicit enim Paulus:Attendite vobis & omni gregi,in quo vos poſuit Spiritus ſanctus epiſcopos regere Eccleſiã Dei. Vnitas igitur imperij,vnitas conſtitutionis,vnitas largitatis.Nam ſi conſtitutionem ſepares & poteſtatẽ,quæ erat cauſa vt quos poſuerat Apoſtolos Chriſtus,poneret & Deus Pater,poneret & Spiritus ſanctus,niſi fortè vt homines tanquam in conſortio poſſeſsionis,aut iuris præiudicium verebantur? Et ideo diuidebatur operatio,deſtruebatur imperium.Hęc inter ipſos homines anguſta ſunt & minuta, qui plerunque tamen etiam ſi operatione non congruunt,congruunt voluntate. Vnde quidam interrogatus quid amicus eſſet, Alter, inquit,ego. Si ergo homo amicum ita definiuit vt alterũ eſſe ſe diceret, per vnitatem videlicet amoris & gratiæ: quantò magis in Patre & Filio & Spiritu ſancto vnitatem maieſtatis æſtimare debemus, cum per eandem operationem ac Diuinitatẽ, vel vnitas,vel certè id quod amplius eſt ταυτότης, ſicut Græcè dicitur, exprimatur? ταυτὸν enim idem ſignat:eò quòd idem habeat & Pater & Filius & Spiritus ſanctus, vt idem velle, & idem poſſe, non ex affectione ſit voluntatis, ſed in ſubſtantia Trinitatis.Hæc eſt Apoſtolicæ fidei & deuotionis hæreditas, quam liquet ex ipſorum Apoſtolorum conſiderare actibus. Paruerunt ergo Paulus & Barnabas ſancti Spiritus imperatis: Paruerunt & omnes Apoſtoli:ſtatímque eos quos ſeparari iuſſerat Spiritus,ordinârunt.Separate inquit,mihi Paulum & Barnabam. Videtis iubentis imperium, ſpectare merita ſeruientium. Credidit Paulus: & quia credidit ſtũdia perſequutoris abiecit, coronam iuſtitiæ reportauit. Credidit ille qui eccleſias deuaſtabat: ſed conuerſus ad fidem prædicabat in Spiritu, quod Spiritus imperabat. Vngebat athletam ſuum Spiritus, & puluere impietatis excuſſo, debellatorem infidelium ineluctabilem variis impiorum congreſsionibus offerebat, atque ad brauium ſupernæ vocationis in Chriſto Ieſu diuerſis paſsionibus erudiebat. Barnabas quoque credidit: & quia credidit, paruit.Itaque Spiritus ſancti electus imperio,quod ei ad omne redundat inſigne meritorum, non fuit tanto indignus collegio. Vna enim gratia fulgebat in iis, quos Spiritus vnus elegerat. Nec Paulus inferior Petro,quamuis ille Eccleſiæ fundamentum, & hic ſapiens architectus, ſciens veſtigia credentiũ fundare populorum. Nec Paulus,inquam,indignus Apoſtolorum collegio, cum primò quoque facilè conferendus,& nulli ſecundus. Nam qui ſe imparem neſcit, facit æqualem.

Act. 20.

B

C

D

Octauus effectus eſt cum Patre & Filio in confeſsione & prædicatione fidei annuntiatio. Lib. 3. Cap. 7.

Habes de omnibus qui conuenerant cum Apoſtolis dictum:Quia repleti ſunt Spiritu ſancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia. Vides quia & plenitudinem & fiduciam dat Spiritus ſanctus,cuius operationem Archangelus nuntiat,dicẽs Mariæ:Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Lucæ 1.

Iſte effectus probatur, Libro ſecundo. Require ſuprà capite Samſon. Nonus effectus eſt veritatis cognitio. Libro tertio. Cap. 13.

De Spiritu ſancto Dominus dixit: Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modò. Ioan. 16.

Cum

Ioan.16. Psalm.142. Cum enim venerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnẽ veritatem. Et Dauid de ipso dixit: Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectã. Vide quid de Spiritu sancto vox dominica resultet. Filius Dei venit: & quia nondum infuderat Spiritum, paruulos quosdam nos degere sine spiritu declarauit. Spiritum dixit esse venturum, qui faceret ex paruulis fortiores, incremẽto videlicet spiritalis ætatis. Quod ideo posuit, non quò virtutem spiritus anteferret, sed vt in cognitione Trinitatis ostenderet plenitudinem esse virtutis. Necesse est igitur aut quartum aliquem dicatis, quem sentire præter Spiritum debeatis: aut certè non alium Deum iudicetis, nisi Spiritum designatum.

Aliter dicit idem in sermone secundo de pentecoste, qui incipit: Sanctitati vestræ charissimi votorum iam noua debet esse festiuitas. Non extat.

Scriptum est, Ipse Spiritus vos docebit omnia. Quid docet Spiritus sanctus? Vtique hoc nouit docere quod sanctum est. Quid docet nos paracletus? Illud vtique quod hic dicit Saluator: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis modò portare. Cum autem venerit Spiritus veritatis, ipse vos docebit omnia. (Ioan.16.) Bonus igitur magister est paracletus, qui docet quæ Christus docenda reseruauit. Hoc enim docet Spiritus sanctus, quod Dominus dicendum habere se dixit. Bonus planè magister est, qui præceptorum exequutor est Saluatoris. Necesse est igitur vt vnius sit cum Christo substantiæ Spiritus sanctus, quem videmus eiusdem esse doctrinæ.

Vnde libro super Beati immaculati, litera decima, versu primo. Tom.IIII.

Da mihi, inquit Propheta, intellectum vt discam mandata tua. Spiritalem igitur se esse cognoscit Propheta, per gratiam Spiritus sancti. Etenim intellectum dari à Domino, & inter munera gratiarum primo constitui loco, in apostolica lectione didicisti: quia vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Et in propheta primo loco sapientiæ & intellectus spiritualis gratia postulatur. Petitur ergo Dei donum. Denique vide ordinem. Da mihi, inquit, intellectum vt discam mandata tua. Intellectus præmittitur, vt scientia sequatur. Nam nisi quis intellexerit, doctus esse non poterit. Doctrinam igitur intellectus facit, non memoria. Nihil enim prodest multa legisse, nisi intelligas ipse quæ legeris. Et in Apostolo post manifestationem spiritus sermonem scientiæ legisti: postea substitutum, vt scias intellectum memoriæ præferendum, & illum posse habere scientiam, cui antè intellectus affulserit. Simul humilitatem† considera. Si propheta intellectum sibi dari postulat, quis tam arrogans qui profiteatur in sua potestate esse intelligentiam? Intellectum petit, vt ipse se nouerit, & naturæ suæ possit scire rationem: at illi qui de rerum natura disputant, cæli scrutantur plagas, qui se ipsos scire non possunt, putant intelligentiam sine Dei dono posse concedi. Vnde & nos humilitatem debemus assumere, ne extollamur, si fortè vnam aliquam de scripturis parabolam cognouerimus: aut quia interdum secundum literam plana legimus, si fortè secundum literam aliquid intellexerimus, doctrinæ nobis assumamus scientiam. Propheta ille qui accepit Spiritum sanctum, postquam vnctus est in regnum, vnctus est in Prophetam, centesimum & octauum decimum psalmum scribens, intellectum sibi dari poscit, vt mãdata Dei intelligat: & scit nisi à Domino acceperit gratiam, intelligere eius se mandata nõ posse. In Euangelio quoque lego, quia proponebat parabolas Dominus Iesus, & Apostoli non intelligebant. Denique explanationem propositæ parabolæ postulabant: Ipse Dominus Iesus cum diceret, vt legisti in libro Euangelij secundum Matthæum scriptum, Beati pauperes spiritu: subiecit in posterioribus, Omnis qui audierit verba hæc & fecerit ea, similis erit homini sapienti. Non ergo qui audit tantummodo similis erit, sed qui facit quæ audierit. Ergo neque factum sine auditione, neque auditio sine facto potest esse sapientis similis: sed qui audit & facit. Audiamus igitur, vt intelligamus: faciamus, vt intellexisse nos quod audiuimus comprobemus.

† Aliàs, intellectum.

Nullus spiritus docet veritatem, nisi Spiritus sanctus. Super primam ad Corinth. cap. ij. Tom.V.

Quia principes seculi hoc ignorabant, Deus hoc per Spiritum suum reuelauit credentibus, quia res Dei non potest sine Spiritu Dei addisci. Nã nõ solùm hominibus sacramentum istud missum se dicit declarare, sed & principibus & potestatibus in cælestibus, qui Dominum crucifixerunt, vt hoc prædicante in terris, discant qui sunt in carnalibus cælis, qui degunt sub elementis firmamenti. Hic ergo singularis Apostolus est, qui hanc gratiam consequutus est: quia Trinitatis mysterium à nullo sic potuit explanari. Vnde & vas electionis Diuino iudicio vocitatus est. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam alta Dei. Quia enim de Deo est hic Spiritus, omnia nouit. Dei autem profunda ideo ait, quia omnem virtutem & præscientiam eius nouit, quod omninò creaturæ impossibile est. Quis enim scit hominũ quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Manifestum cogitationes nostras à nullo sciri, nisi ab animo nostro, quem spiritum dicit. Denique in Euangelio inter cætera sic ait: Et spiritus eius reuersus est ad illum: Ita & quæ in Deo sunt, nemo cognouit, nisi Spiritus Dei. Hic Spiritus Dei docuit nos, quod scit naturaliter non doctus, & docuit nos de mysterio Christi, quia non solùm spiritus Dei est, sed & Christi. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est. Hinc scimus quia Spiritum qui de Deo est accepimus, quia iam mundi spiritus non potest scire, quæ ab hoc nobis insinuata sunt. Spiritus tamen mundi hic est, per quem arripiuntur phanatici, qui sine Deo sunt. Est enim inter mundanos spiritus potior vnde solet coniecturis, quæ mundi sunt diuinare, quem pythonem appellant: hic est qui per verisimilia fallitur & fallit hic est qui per Sibyllam loquutus est, sensum nostrum sequutus, locum volens inter cælestes habere, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Quia enim Dei Spiritus datus est nobis, scimus quæ à Deo donata sunt nobis. Non enim possemus scire si mundi spiritum haberemus, quia non potest mundi scire spiritus. Sensum enim Dei nemo nouit, nisi qui de Deo est Spiritus Dei. Inferiora enim non possunt superiorum scire consilium, neque creatura conditoris sui dignoscere voluntatem, quæ & loquitur.

Decimus effectus est peccatorum remissio. Lib. j. de pœnitentia, cap. ij. Tom.I.

Specta etiam illud, quoniam qui Spiritum sanctum accepit, soluendi potestatem & ligandi accepit. Sic enim scriptum est: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis: & quorum detinueritis, detenta erunt. (Ioan.20.)

Vndecimus est donorum distinctio. Lib. super Beati immaculati, litera iij. uersu j. Tom.IIII.

Nec verò arduum est istud æstimari, cum legerimus, quia omnia potest spiritus sapientiæ. Itaque sicut alij datur per Spiritũ sermo sapientiæ, & alij sermo sciẽtiæ secundũ eundem spiritũ, alij fides in eodẽ spiritu, alij gratia curationũ in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij spiritus cognitionis, alij spiritus consilij plenioris, alij spiritus fortitudinis, alij pietatis spiritus, & in omnibus vnus atque idem Spiritus est diuidens singulis prout vult: ita est spiritus prophetarum, est spiritus Apostolorum: est etiam artificum spiritus, sicut & Beseleel & Ooliab, quos impleuit Dominus spiritu Diuino sapiẽtiæ & scientiæ, & omnis artis, vt face. et (Exod.36.)

amictum,& tabernaculum,atque altare secundum sensum quem dedit iis Deus: sed etiam cæteris sapientibus intelligere & facere omnia opera secundum omnia quę Dominus imperabat. Itaque fecerunt quæ non didicerant nec viderant, secundum ea quæ iis spiritus demonstrabat. Et plerisque videtur alius Apostolorum spiritus, alius prophetarum, & diuersus in singulis. Sed non est diuersus, sed vnus est spiritus diuidens genera diuersa virtutum.

Cap 2. Tom.IIII. *Vnde in serm. iiij. de sacramentis ad neophytos.*

Sequitur spiritale signaculum quod audistis hodie legi, quia post fontem superest vt perfectio fiat, quando ad inuocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus sancti timoris. Septem quasi virtutes Spiritus. Et omnes quidem virtutes ad Spiritum pertinẽt, sed istę quasi cardinales sunt, quasi principales. Quid enim tam principale quàm pietas? Quid tam principale quàm cognitio Dei? Quid tam principale quàm virtus? Quid tam principale quàm consilium Dei? Quid tam principale quàm timor Dei? Sicut timor seculi, infirmitas: ita timor Dei, magna est fortitudo. Istæ sunt septem virtutes, quibus consignaris. Nam vt ait Apostolus sanctus, Quia multiformis est, inquit, sapientia Domini nostri, & multiformis sapientia Dei: ita multiformis est Spiritus sanctus, qui habeat diuersas variásque virtutes. Vnde & Deus virtutum dicitur: quod aptari potest Patri & Filio & Spiritui sancto.

Duodecimus effectus est æternæ vitæ assequutio. Libro ij. de Spiritu sancto. Require hoc sup. vbi dicitur spiritus vitæ.

Cap 3. Tom.II. *Omnium prædictorum est probatio, quia omnia Diuinitatis opera quæ scripta sunt de Patre & Filio, conueniunt etiam Spiritui sancto. Lib. j. eiusdem.*

Sed fortasse aliquis dicat: Qua ratione cum dixerit hic ex Patre omnia, & per Filium omnia, de Spiritu sancto tacuerit: & hinc cupiat præiudicium comparare. Quod si pergit malitiosè interpretari, quàm multis inueniet locis prædicatam sancti Spiritus potestatem, in quibus vel de Patre, vel de Filio scriptura nihil expresserit, sed intelligendum reliquerit? Nunquid ergo cũ gratia Spiritus prædicatur, Dei Patris, aut vnigeniti Filij denegatur? Non ita: quia sicut Pater in Filio, & Filius in Patre: ita etiam diffusa est charitas Dei in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. (Rom.5.) Et sicut qui benedicitur in Christo, benedicitur in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti, quia vnum nomen est, potestas vna: ita etiam vbi operatio aliqua Diuina aut Patris, aut Filij, aut Spiritus designatur, non solùm ad sanctum Spiritum, sed etiam ad Patrem refertur & Filium: Nec solùm ad Patrem, sed etiam ad Filium refertur & Spiritum. Denique Æthiops eunuchus Candacis reginæ baptizatus in Christo, plenum mysterium consequutus est. (Act.8.) Et illi qui negauerunt se scire Spiritum sanctum, quamuis baptizatos se dicerent in Ioannis baptismo, baptizati sunt postea: quia Ioannes in remissionem peccatorum, in aduenientis Iesu, non in suo baptizauit nomine Et ideo Spiritum nesciebant, quia nec baptismum in Christi nomine, sicut Ioannes baptizare solebat, acceperant. Ioannes enim licet non baptizaret in Spiritu, tamen & Christũ prædicabat & Spiritum. Denique cum interrogaretur ne fortè & ipse esset Christus, respondit: Ego vos aqua baptizo: veniet autem fortior me, cuius non sum dignus calciamẽta portare. (Matth.3.) Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Ergo isti quia nec in Christi nomine, nec cum fide Spiritus sancti baptizati fuerant, non potuerant accipere baptismatis sacramentum. Baptizati sunt vtique in nomine Iesu Christi, nec iteratum est in his baptisma, sed nouatũ. Vnum enim baptisma est. Vbi autem non est plenum baptismatis sacramentum, nec principium vel species aliqua baptismatis æstimatur: plenum autẽ est, si Patrem & Filiũ Spiritúmque fatearis. Si vnum neges, totum subrues. Et quemadmodum si vnũ in sermone cõprehendas, aut Patrem, aut Filium, aut Spiritum sanctum, fide autem nec Patrẽ nec Filiũ nec Spiritũ sanctum abneges: plenum est fidei sacramentum, ita etiam quamuis & Patrẽ & Filiũ & Spiritum sanctũ dicas, & aut Patris & Filij aut sancti Spiritus minuas potestatẽ, vacuum est omne mysteriũ. Denique & illi ipsi qui dixerãt: Nec si Spiritus sanctus sit audiuimus: baptizati sunt postea in nomine Domini nostri Iesu Christi. (Act.19.) Et hoc abundauit ad gratiam, qui iam Spiritũ sanctũ Paulo prædicãte cognouerant. Nec contrariũ debet videri, quia quãuis etiã postea tacitum sit de Spiritu, tamen creditũ est: & quod verbo tacitum fuerat, expressum est fide. Cum enim dicitur: In nomine Domini nostri Iesu Christi: per vnitatẽ nominis impletũ est mysteriũ: Nec à Christi baptismate Spiritus sanctus separatur, quia Ioãnes in pœnitentiam baptizauit, Christus in Spiritu. Nũc cõsideremus, vtrũ queãdmodũ in Christi nomine plenũ esse legimus baptismatis sacramẽtũ, ita etiã sancto tantùm Spiritu nũcupato nihil desit ad mysterij plenitudinẽ: & rationẽ sequamur: quia qui vnũ dixerit, Trinitatẽ signauit. Si Christũ dicas, & Deũ Patrẽ à quo vnctus est Filius, & ipsum qui vnctus est Filiũ, & Spiritũ quo vnctus est designasti. Scriptum est enim: Hũc Iesum à Nazareth quẽ vnxit Deus Spiritu sancto: (Act.10.) & si Patrem dicas, & Filium eius, & Spiritum oris eius pariter indicasti, si tamen id etiam corde comprehendas. Et si Spiritum dicas, & Deum Patrẽ à quo procedit Spiritus, & Filiũ, quia Filij quoque est Spiritus, nũcupasti. Vnde vt rationi copuletur authoritas in Spiritu quoque baptizari rectè nos posse scriptura indicat, dicẽte Domino: Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto. (Act.1.) Et Apostolus dicit: Omnes enim in ipso corpore in vno Spiritu baptizati sumus. Vnum opus, quia vnũ mysteriũ: vnũ baptisma, quia mors vna pro mũdo. Vnitas igitur operationis, vnitas prædicationis, quę nõ potest separari. Quòd si hoc loco separatur Spiritus ab operatione Patris & Filij, quia dictum est: Ex Deo omnia, & per Filiũ omnia: ergo & ibi quia Apostolus de Christo dixit: Qui est sup omnia Deus benedictus in secula: (Roman.9.) nõ solùm eũ creaturis omnibus, sed etiã Patri (quod dictu nephas est) prætulit. Sed absit. Non enim inter omnia Pater, nõ interplebẽ quãdã creaturarũ suarũ: Subtèr creatura omnis, suprà Diuinitas Patris & Filij & Spiritus sancti. Illa seruit, hæc regnat. Illa subiacet, ista dominatur. Illa opus, hæc autor est operis. Illa adorat, omnis hæc ab omnibus adoratur. Denique de Filio scriptũ est: (Hebr.1.) Et adorẽt eũ omnes Angeli Dei. Nõ habes, Adoret Spiritus sanctus. Et infrà: Ad quẽ autẽ Angelorũ dixit aliquãdo, Sede ad dexterã meam, donec ponam inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ? Nónne omnes sunt, inquit, ministri spiritus in ministeriũ, qui mittũtur? Cũ dicit, omnes: nũquid & Spiritũ sanctũ comprehendit? Non vtique: quia Angeli & cæteræ potestates in ministerium & obsequiũ Dei Filio vt seruiant, destinantur. At verò Spiritus sanctus non minister, sed testis est Filij, quẽadmodũ de ipso Filius dixit: Ille testimoniũ perhibet de me. (Ioan.15.) Testis est ergo Filij Spiritus sanctus. Qui testis est, nouit omnia, sicut Deus Pater qui testis est. Sic enim habes in posterioribus: Quia confirmatã est salus nostra testificante Deo, signis quoque & prodigiis & variis virtutibus, & Spiritus sancti diuisionibus. (Hebr.2.) Qui diuidit, vtique supra omnia, non inter omnia est. Diuidere enim, operatoris gratia, non operis est materia. Si supra omnia Filius, per quem initium salus nostra vt prædicaretur accepit: vtique & Pater Deus, qui testificatur & asseuerat signis & prodigiis de salute nostra exceptus est à cunctis. Similiter autem & Spiritus sanctus, qui diuisionibus suis nostræ testimonium fert saluti, non est creaturarum plebe numerandus, sed cum

Patre

Patre æstimandus & Filio, qui non per incisiones sui diuiditur ipse cum diuidit. Indiuiduus enim cùm sit, nihil amittit, cum omnibus largitur. Sicut & Filius regnum Patre accipiente, nihil perdit, nec Pater Filio cum sua tradit, amittit. Nullum itaque damnum esse in diuisione gratiæ spiritualis, Domino attestante cognouimus. Qui enim vbi vult spirat, vbique sine damno est.

Cap.10. *Procedit autem à Patre & Filio, non localiter, nec temporaliter. sed sic procedit & mittitur vt permaneat idē substantialiter. Eodem libro.*

Si de loco procedit Spiritus, & ad locum transit, & ipse Pater in loco inuenitur & Filius. Si de loco exit quē Pater mittit aut Filius, vtique de loco transiens Spiritus atque progrediens, & Patrem sicut corpus, secundum impias interpretationes, relinquere videtur & Filium. Hoc secundum eos loquor, qui putant quòd habeat Spiritus descensorium motum. Sed neque in loco aliquo Pater circunscribitur, qui est super omnia: non solùm corporeæ naturæ, sed etiam inuisibilis creaturæ. Neque Filius suorum operum locis temporibúsque concluditur, qui super omnem est creaturā, totius opifex creaturæ. Neque spiritus veritatis, vtpote Dei Spiritus circunscribitur aliquibus finibus corporalibus, qui cum sit incorporeus, omnem intelligibilem substantiam creaturæ inenarrabili Diuinitatis plenitudine supereminet, spirandi vbi velit, & inspirandi quomodo velit, habens super omnia potestatem. Non ergo quasi ex loco mittitur Spiritus, aut quasi ex loco procedit quādo procedit ex Filio, sicut ipse Filius, cum dicit: De Patre processi, & veni: omnes interfecit opiniones, quæ ex loco ad locum possunt, sicut in aliquibus corporalibus æstimari. Similiter cum aut foris, aut intus legimus Deum esse, non vtique Deum aut intra aliquod corpus includimus, aut ab aliquo corpore separamus, sed alta hoc & inenarrabili æstimatione pensantes Diuinæ naturæ intelligimus arcanum. Denique ita sapientia ex ore altissimi prodiisse se dicit, vt non extra Patrem sit, sed apud Patrem: quia verbum erat apud Deum: Nec solùm apud Patrem, sed etiam in Patre. Dicit enim, Ego in Patre, & Pater in me est. Sed neque cum de Patre exit, de loco recedit, aut quasi corpus à corpore separatur. Neq; dum cū Patre est, quasi in corpore tanquam corpus includitur. Spiritus quoque sanctus cum procedit à Patre & Filio, non separatur à Patre, non separatur à Filio. Quemadmodū enim separari potest à Patre, qui Spiritus oris eius est? Quod vtique ęternitatis indicium, & Diuinitatis exprimit vnitatem. Est ergo & manet semper, qui oris est Spiritus: sed descendere videtur etiā cum illum recipimus, vt habitet in nobis, ne nos simus à gratia eius alieni. Nobis descendere videtur: non quò ille descendat, sed quò ad illum animus noster ascendat. De quo plenius diceremus, nisi meminissem⁹ in libris iā superioribus positum quod & Pater dixerit: Descendamus & confundamus linguas eorum. Et Filius dixit: Qui diligit me, sermonem meū seruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum mansionem faciemus. Sic igitur venit Spiritus quemadmodum venit Pater. Quia vbi Pater est, ibi est & Filius: & vbi Filius est, ibi & Spiritus sanctus. Non ergo discretè venire æstimandus est Spiritus sanctus. Venit autem nō de loco ad locum, sed à dispositione constitutionis ad salutem redemptionis: à gratia viuificationis, ad gratiā sanctificationis: vt de terris ad cælum, de iniuria ad gloriam, de seruitio ad regnum transferat. Sic ergo venit Spiritus, quemadmodū venit Pater. Dixit enim Filius: Ego & Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Nunquid corporaliter Pater venit? Sic ergo Spiritus venit, in quo cum venit & Patris & Filij plena præsentia est. Quis autem potest à Patre & Filio Spiritum sanctum separare, cum vel appellare Patrem & Filium sine Spiritu nequeamus? Nemo enim dicit Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto. Ergo si appellare Dominum Iesum sine Spiritu non possumus, vtique sine Spiritu prædicare non possumus. Si autem & Angeli prædicant Dominum Iesum, quē nemo potest sine Spiritu prædicare, & in ipsis ergo sanctus Spiritus operatur. Probauimus igitur vnam præsentiam esse, vnam gratiam Patris & Filij, & Spiritus sancti, quæ tam cælestis atque Diuina est, vt pro ea agat gratias Filius Patri dicens: Confiteor tibi Domine Pater cæli & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus & à prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Genes.11. Ioan.14. 1.Corinth.12. Matth.11.

Cap.3. *Vnde peccatum in Spiritum sanctum est prædicta negare. Eodem lib.j.*

Quomodo audent inter omnia numerare Spiritum sanctum, quādo ipse Dominus dixerit: Qui blasphemauerit in Filium hominis, remittetur ei: qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, nec hîc, nec in futurū remittetur ei: Quomodo igitur inter creaturas audet quisquam Spiritum computare? Aut quisse sic obligat, vt si creaturæ derogauerit non putet hoc sibi aliqua venia relaxandum? Nam si Iudæi, quia adorauerunt militiam cæli, Diuino præsidio destituti sunt: qui autē adorat & confitetur Spiritū sanctum, acceptus est Deo qui non confitetur, sacrilegij reus sine venia damnatur: vtique hinc æstimari potest, non inter omnia, sed super omnia esse Spiritum sanctum, cuius iniuria æternis suppliciis expiatur. Cur autem dixerit Dominus: Qui blasphemauerit in Filium hominis, remittetur ei: qui autē blasphemauerit in Spiritum sanctum, nec hîc, nec in futurum remittetur ei: diligenter aduerte. Nunquid alia est offensa Filij, alia Spiritus sancti? Sicut enim vna Diuinitas, sic vna iniuria: Sed si qui corporis specie deceptus humani remissius aliquid sentit de Christi carne quàm dignum est (Neque enim vilis nobis debet videri, quæ aula virtutis fructus est virginis) habet culpam, non est tamen exclusus à venia, quam fide possit ascisce-re. Si qui verò sancti Spiritus dignitatem, maiestatem & potestatem abneget sempiternam, & putet nō in Spiritu Dei eiici dæmonia, sed in Beelzebub, non potest ibi exoratio esse veniæ, vbi sacrilegij plenitudo est: quia qui Spiritum negauit, & Patrem negauit & Filium: quoniam idem est Spiritus Dei qui Spiritus Christi est: Vnum autem Spiritum esse, nemo dubitauerit, etsi de vno Deo plerique dubitauerint. Alium enim dixerunt plerique hæretici Deum veteris, alium noui testamenti. Sed sicut vnus Pater qui & olim loquutus est patribus in prophetis, vt legimus: & in nouissimis diebus nobis est loquutus in Filio. Et sicut vnus Filius, qui iuxta veteris seriem testamenti ab Adam offensus, Ab Abraham visus, ab Iacob adoratus est: Ita etiam Spiritus sanctus vnus est, qui efferbuit in prophetis, insufflatus est Apostolis, copulatus est Patri & Filio in baptismatis sacramento. De ipso enim dicit Dauid: Et Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.

Cap.16. Tom.V. *Similem sententiam ponit etiam quo ad totam Trinitatem. Lib.vij. super Lucam.*

Omnis, inquit, qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur ei: in Spiritum autem sanctum qui dixerit, non remittetur ei: vtique Filium hominis Christum intelligimus, qui de sancto Spiritu generatus est & virgine, quòd parens eius in terris sola sit virgo. Nūquid ergo maior est Spiritus sanctus Christo, vt in Christo peccantes, veniam consequantur: in sanctum autem Spiritū delinquentes, remissionem non mereantur adipisci? Sed vbi vnitas potestatis est, ibi nulla cōparationis est quæstio, neque cōtrouersia magnitudinis, cum magnus sit Dominus, & magnitudinis eius finis esse non possit. Si igitur quod credimus vnitas Trinitatis est, indiscreta vtique

vtique magnitudo, sicut indiscreta operatio: Quod in sequentibus demonstratur. Nã cũ alibi dictum sit, Pater vobis dat quid loquamini. Hic subiecit: Spiritus enim sanctus docebit vos in illa hora quę oporteat dicere. Ergo si operatio vna est, vna est & contumelia. Sed ad proposita reuertamur. Hic videtur quibusdam vt eundem & Filiũ hominis & Spiritũ sanctũ Christũ intelligamus, salua distinctione personarũ & vnitate substantiæ, quia vnus & Deus & homo Christus, idẽ spiritus, sicut scriptũ est: Spiritus ante faciẽ nostrã Christus Dominus. Idẽ sanctus, quia si Deus Pater & Filius Dominus: Dominus Pater, & Filius Deus: ita etiã & Pater sanctus, & Filius sanctus, & spiritus sanctus. Denique Cherubim & Seraphim indefessis vocibus clamãt: Sanctus, sanctus, sanctus: vt Trinitas repetita tertia appellatione signetur. Si ergo vtrunque Christus est, quæ est diuersitas, nisi vt sciamus quia Diuinitatem Christi nobis negare non liceat? Denique in persequutione qnid quæritur, nisi vt Deum Christum negemus? Itaque quicunque non confitetur in Christo Deum, & ex Deo atque in Deo Christum, veniam non merebitur. Sed etiam quicunque non confitetur Christum in carne venisse, ex Deo non est. Qui enim hominem negauit, Deũ negauit: quia Deus in homine, & homo in Deo Christus. Plerique tamen illud tenent, vt eam blasphemiam dicãt non esse veniabilem, si quis Christum dicat in Beel-zebub dęmonia e iicere, non potestate Diuina.

SPIRITALE. *Spiritalia dicuntur præcepta euangelica: carnalia præcepta legalia: & illa istis præponenda sunt. Super epistolam ad Galat. cap. 3.* Tom. V.

Spiritalia sunt, quæ seruata meritum collocãt apud Deum. Illa enim carnalia sunt, quæ tempore suo seruata, nec meritum, nec immeritũ præstiterunt apud Deũ. Non seruata obfuerunt, quia & qui non fecerat legem, sub maledicto erat: & qui fecerant, non iustificabantur apud Deum: quia Iustus ex fide viuit. (Habacuch 2.) Illa enim vt oneri essent seruanda mandata sunt, non dignitati.

SPIRATIO. *Spirant omnia animalia præter pisces. Libro quinto Hexameron. Require sup. cap. Piscis.*

SPLEN. *De splene loquitur, lib. vj. Hexameron. Require sup. cap. Iecur.*

SPLENDOR. *Splendor est Christus libro primo Hexameron. Require supra capite Filius Dei. Et super epistolam ad Hebræos, capite primo.* Tom. V.

Meritò splendorem eum dixit gloriæ, vtpote qui ipsum sciebat dicentem: Ego sum lux mundi. (Ioan. 8.) Ostendẽs enim lumen de lumine, sicut Deum de Deo esse, animãs que nostras illuminantem, & Patrem nobis insinuantẽ. Per splendorem quippe vnitatem declarauit essentiæ cum Deo Patre, & mirabili modo sic vnam substantiã ostẽdit, vt duas personas aperiret in gloria & splẽdore.

SPONSVS ET SPONSA. *Anima est spõsa & Christus sponsus. Libro de Isaac & anima. Vide suprà capite Lectus. Sponsus iste sanguinem pro munere dedit: ibidem.* Cap. 5. Tom. IIII.

Ideo dicunt: Egredimini, id est, exite de solicitudinibus, & cogitationibus seculi: Exite de angustiis corporalibus: exite de vanitatibus mundi, & videte q̃ rex pacificus in die sponsalium suorum habeat charitatem: quàm gloriosus sit, quia corporibus surrectionem dedit, & animas sibi iunxit. Hæc magni est corona certaminis: Hoc præclarum munus sponsalium Christi, sanguis eius & passio. Quid enim plus potuit dare, qui sibi etiã non pepercit, & pro nobis mortem suam obtulit? *Sed sponsæ dotes: ibidem infr.*

Laudant etiam munera animæ, quæ missa sunt à spõso, quibus dotata veniebat. Dos autem piæ animæ, boni odores sunt myrrha & aloẽ, quibus spirat ortorũ gratia, & peccatorum fœtor adoletur.

Sponsa ista ad sponsum vadit, cum amorem mundi dimittit. Eodem lib. Require sup. cap. Exire. Sponsæ vestis describitur. Ibidem. Vide sup. cap. Indumentum. Sed lib. v. super Lucam. Cap. 7. Tom. V.

Absint igitur decolora mentis velamina, quæ displicent sponso. Displicet enim ei, qui vestem non habuerit nuptialem. Sponso autem quid potest placere, nisi pax animi, puritas cordis, charitas mentis? Bonus sponsus Dominus Iesus, qui nouo partu naturam initiauit. Huic despõsata corruptelis carnis absoluitur. Non filios mortales requirit, nõ Heuæ delectatur doloribus, nõ virũ obnoxiũ culpæ, nõ hęreditate condẽnati patris. Vidit enim carnis vlcera, quę antea cõcupiscebat: Aduertit nõ esse pulchritudo verã, quæ habeat vitiorũ deformitatem. Et ideo quid tibi cum tali sponso fœmina? Require diligenter, & in omni corpore inuenies cicatricem. Cognosce alium magis sponsum, qui circundatur luce, cuius species non potest interire. Hunc tolle in animum tuum, consecra in templo tuo, tolle in corpore tuo, sicut scriptum est: Tollite Deum in corpore vestro. Huius thalamos ingredere nouos, huius spectato peregrinum decõrem, hunc indue, hunc vide ad dexteram Patris, & gaude quia talem habes sponsum. Hic te vestiet benedictione, ne qua noceat scissura peccati. Seruemus igitur vestẽ, qua nos sacro Dominus emergentes fonte vestiuit.

Sponsa sponso copulatur amore. Libro de bono mortis. Require supra capite Ortus. Sponsa est Ecclesia, & Christus similiter sponsus. Require suprà capite Ecclesia. Sponsæ huius pulchritudo est in oculis. Libro super Beati immaculati, litera decimasexta, versu iij. Require supra capite Oculus. Sponsæ huius affectabatur coniunctio. Eodem libro, litera xxij. versu vlt.

Soror nostra parua, & vbera non habet. Sic enim qui volunt differre nuptias excusare consueuerunt, vt prætendant immaturæ ætatis infirmitatem, & astruant quòd vbera non habeat, quæ nubilis significant tempus ætatis. Hoc solet symbolum commune omnibus virginibus esse nupturis, vt cum vbera cœperint eminere, tunc coniunctioni habiles iudicentur. Turbatę igitur quòd studio dilectionis vrgeat nuptias sponsus, dicunt: Quid faciemus sorori nostræ in die qua loquetur in ea? Vel vt Symmachus: qua loquetur ei: hoc est, sponsalium celebritate solet fieri colloquutio & confirmatio nuptiarum. Quid ergo faciemus, dicunt turbatæ? quia vrgetur coniunctio spiritalis. A tantis nuptiis excusare non possunt. Nemo est enim qui copulam vel animæ & Spiritus, vel Christi & Ecclesiæ non beatam putet. Sed quia plenitudo verbi vel Spiritus sancti vibrat & fulget, & nihil est quod possit illis æquari, ideo differre desiderant, vt illa dilatione vel anima, vel Ecclesia possit esse perfectior. Dicunt ergo: Si murus est, ædificemus super eum receptacula: & si ianua est, sculpamus super eam tabulas cedrinas. Murus est anima sancti. Habet & Ecclesia muros suos, quæ iam perfectior dicit: Ego ciuitas munita: Hic est murus, qui habet duodecim portas apostolicas, per quas populo nationum patet ingressus in Ecclesiam. Sed murus quamuis ambitum totius vrbis includat, tunc tamen est munitior cum receptacula habuerit præparata, in quibus propugnatores vrbis tutum spectandi ac tuendi possint habere subsidium. Sed quia hæc rationabilis ciuitas est, & omnis spes eius in Dei verbo est, non ferrea, sed argentea ei propugnacula requiruntur, eloquiis cælestibus magis quàm corporis voluptatibus hostiles impetus repulsare consueta: Eo fulta præsidio, eo splendore refulgens, habilior Christi copulæ iudicatur. Et quia ianua Christus est, qui ait: Per me si quis introierit, saluabitur: (Ioan. 10.) Et Ecclesia ianua nuncupatur, quia per ipsam patet populis aditus

ad salutem. Sed ne hæreticorum corrumpatur tineis aut vermibus, dicunt filiæ Hierusalem, vel Angeli, vel animæ iustorum: Ædificemus super eam tabulas cedrinas: hoc est fides sublimis bonum odorem. Est enim suauis huius materiæ odor, quam non vermis, non tinea corrumpat. Ideo huius materiæ vsus eligitur tectorum fastigiis eleuandis, formandísque literarũ elementis, quibus ætas puerilis ad studium liberalis eruditionis imbuitur. Est ergo materia ista sublimis ad gratiam, leuis ad onus, suauis ad odorem, vtilis ad instrumentum sciẽtiæ, habilis ad ministerium cognitionis æternæ.

Vide quod sequitur suprà, cap. Cedrus: & cap. Nuptiæ.

SQVILA. *Hanc herbam lupus fugit. Lib. vj. Hexameron. Require inf. cap. Turtur.*

STABILITAS ET STARE. *Ad bonos pertinet. In tractatu de obitu Gratiani. Require sup. ca. Motus. Similiter libro super Beati immaculati, litera xiij. versu v. Require sup. cap. Pedes. Et eodem libro in expositione litera xv. Require inf. cap. Transitus. Stare in proposito sancto, maximè ad Christianos pertinet. Super epistolam ad Ephesios, cap. iiij. Require sup. cap. Christianus. Et in epistola ad Vercellens. Ecclesiam.* Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.

State igitur in fide vestra, ne quis vos subruat, ne qs possit subuertere. Docuit nos Apostolus quid sit stare. Hoc est quod Mosi dictum est: Locus enim in quo stas, terra sancta est. Nemo enim stat, nisi qui fide stat: nisi qui fixus stat sui cordis sententia. Alibi quoque legimus: Tu autem hic sta mecum. Vtrunque ad Mosem à Domino dictum est: Vbi tu stas, terra sancta est: &, Hic sta mecum: hoc est, mecum stas, si stes in Ecclesia. Ipsa enim locus sanctus: ipsa est terra fœcunda sanctitatis & opima virtutum messibus. Sta ergo in Ecclesia: sta vbi tibi apparui: Ibi ego tecum sum, vbi est Ecclesia. Ibi firmissima statio tuæ mentis est, ibi fundamentum animi, vbi tibi de rubo apparui. Tu rubus, ego ignis in rubo: ego in carne propterea ignis, vt tibi luceam, vt tuas spinas, & tua peccata consumam, & meam tibi demonstrem gratiam. Stantes ergo in corde vestro lupos fugate ab Ecclesia quærentes prædam tollere: non sit in vobis desidia, non sit prauum os, lingua amarior. Nolite in consilio vanitatis sedere. Scriptum est enim: Non sedi in consilio vanitatis. Nolite audire detrahentes proximis, ne dum auditis alios, prouocemini, vt & ipsi derogetis proximis, & dicatur vnicuique vestrum: Sedẽs aduersus fratrem tuum detrahebas. Sedentes detrahũt, stantes autem Dominum benedicunt, quibus dicitur: Ecce nunc benedicite Dominũ omnes serui Domini, qui statis in domo Domini. Qui sedet (vt de corporeo vsu loquar) quasi otio & resoluitur corpore, atque intentionem mentis relaxat. Stat autem speculator prouidus, & explorator impiger, peruigil custos, qui præten dit in castris. Bellator quoque strenuus ante expectatũ stat in agmine, qui vult aduersarij consilia præuenire. Qui stat, videat ne cadat. Qui stat, obtrectare nescit. Otiosorum enim fabulæ sunt, quibus obtrectatio seritur, malignitas proditur. Vnde bene ait Propheta: Odio habui congregationem malignorum, & cum impiis non sedebo.

Exod. 3. Deuter. 5. Psal. 133. 1. Corinth. 10. Psal. 25.

Stare enim debemus in bono & non in malo. In tractatu super primum psalmum. Require suprà capite Ambulatio: & capite Fuga. Stare temporalia non possunt. Super Psalmum trigesimumsextum. Require infrà capite Transitus. Cap. 8. Tom. V.

STABVLVM ET STABVLARIVS. *Allegoricè sumitur. Lib. vij. super Lucam.*

Et imposuit, inquit, in iumentum suum. Audi quomodo te imponat. Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet: & pastor imposuit ouem lassam super humeros suos. Homo enim iumentis similis factus est. Et ideo supra iumentum suum nos imposuit, ne nos essemus sicut equus & mulus, vt per nostri corporis assumptionem infirmitates nostræ carnis aboleret. Denique duxit nos in stabulum qui eramus iumenta. Est autem stabulum quo fessi longo itinere, succedere solent. Duxit itaque in stabulum Dominus, qui suscitat à terra inopẽ, & de stercore erigit pauperem. Et curam egit: ne æger ea quæ acceperat, nequaquam præcepta seruaret. In quo cognouit asina præsepe Domini sui, * & vbi de terra inopes suscitantur, & de stercore pauper, certe vbi greges clauduntur, agnorum, ne frementibus ad caulas rapacibúsque lupis, facilis in ouiliasit ingressus, * sed nõ vacabat Samaritano huic, diu in terris degere: redeundum erat eò vnde descenderat. Itaque altera die. Quis est iste alter dies, nisi fortè ille Dominicæ resurrectionis? de quo dictum est: Hic est dies quem fecit Dominus. Protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habe. Qui sunt isti duo denarij, nisi fortè duo testamenta, quæ imaginem in se habent æterni regis expressam, quorum pretio vulnera nostra curantur? Redempti enim sumus pretioso sanguine, vt vltimatæ mortis vlcera vitaremus. Hos ergo duos denarios, licet horum quoque librorum quatuor formas non absurdum sit intelligere, accipit stabularius. Quis? Ille forsitan qui ait: Æstimo vt stercora, vt Christum lucrifaciam, quò curam haberet hominis vulnerati. Stabularius itaque ille est qui dixit: Misit me Christus euãgelizare. Stabularij sunt illi, quibus dicitur: Ite in orbem vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic saluus erit: Saluus vtique à morte, saluus à vulnere, quod infixum est à latronibus. Beatus ille stabularius, qui alterius curare vulnera potest. Beatus ille cui dicit Iesus: Quodcunque supererogaueris, reuertens reddam tibi. Bonus dispensator, qui etiam supererogat. Bonus dispensator Paulus, cuius sermones & epistolæ veluti ei rationi quam acceperat superfluunt. Moderatum Domini mandatum propè immoderato labore mentis & corporis exequutus, vt multos ab ægritudine graui spiritalis alloquij dispensatione releuaret. Bonus ergo stabularius stabuli eius, in quo agnouit asinus præsepe Domini sui, & in quo greges claudunt agnorum, ne frementibus ad caulas rapacibus lupis facilis in ouilia sit incursus.

Psalm. 112. Isa. 1. Psal. 117. Mar. 16.

STATERA. *Statera hominum est falsa, quia alios non põderant vt seipsos. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.* Super psal. 61. Tom. IIII.

Veruntamen vani filij hominum, & mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant. Si vani filij hominum, & mendaces filij hominum possunt non vani esse filij Dei, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Nã filij hominum videntur sibi ponderare æquitatem, & grauitate seuerioris iudicij examinare iustitiam, duri aliis, sibi remissi operibus iniquis, sermone censores. Vnde Salomon ait: Execrabile Domino duplex pondus & statera fallax, non bona. In quo signat eos qui rapinam inexplebili corde meditabantur, sobrietatem fronte prætendunt. Tales scribæ Iudæorum sunt, qui onera grauia aliis obseruantiæ durioris imponũt, non habentes rectum iugum animæ suæ, sed propensa iniquitate curuati, ipsi autem suorum refugi præceptorum sunt.

Ioan. 1. Prouerb. 20.

Statera Diuinæ iustitiæ plurimum differt à statera examinis humani. In epistola prima ad Constantium. Lib. 7. Epist. Epist 44. Tom. III.

Alia piis mentibus consideranda est statera, qua singulorum facta trutinantur, in qua plerunque ad iudicium peccata propendunt, aut bene gesta peccatis prẹponderant. Væ mihi si præcedant flagitia, & ad mortis

præ

præiudicium lethali vergant pondere, tolerabilius si A subsequantur. Omnia tamen manifesta Domino & ante iudicium, nec bona possunt latere, nec ea quæ plena sunt offensionis abscondi. Quàm beatus qui radicem vitiorum resecare potuerit, scilicet auaritiam. Is profectò stateram hanc non reformidabit. Auaritia enim plerũque sensus hebetat humanos & peruertit opiniones, vt quæstum pietatem putent, & pecuniam quasi mercedem prudentiæ. Merces autem magna pietatis est & quæstus sobrietatis, habere quod vsui est satis. Quid enim in hoc mundo prosunt diuitiarum superflua, cum in his & nulla adiumenta nascendi sint, nec impedimenta moriendi? Nam & sine integumento in hoc mundo nascimur, & sine viatico discedimus, sine hæreditate sepelimur. Pendet per singulos nostrorum statera meritorum, atque exiguis vel boni operis vel degeneris flagitij momentis, huc atque illuc sæpe inclinatur: Si mala vergant, heu me: Si bona, præstò est venia. Nemo enim à peccato immunis: sed vbi propendunt B bona, eleuantur peccata, obumbrantur, teguntur. Ergo die iudicij aut nostra nobis opitulabuntur opera, aut ipsa nos in profundum tanquam molari depressos lapide mergent. Grauis est enim vtpote talento plumbeo suffulta iniquitas: intolerabilis auaritia atque omnis superbia, tetra fraudulentia. Et ideo hortare Domini plebem sperare magis in Domino, abundare in diuitiis simplicitatis, in quibus ambulet sine laqueo, sine impedimento. Bona etiam puri sermonis synceritas & locuples apud Deum: etiamsi inter laqueos ambulet: tamen quia alij nescit insidias aut vincula innectere, non alligatur.

Statera hominis est erecta, & aliorum animalium curua. Lib. vj. Hexameron, cap. iij.

Tom. IIII. Si vis ad vsum hominis deriuare quæ genita sunt, nolite veritatem vnicuique generi naturæ propriè denegare, & multò magis ea ad gratiam aptabis humanam. Primùm, quia omnia genera pecorum, bestiarum ac piscium in aluum natura prostrauit, vt alia ven C tre repant, alia quæ pedibus sustinentur, dimersa magis quadrupedo corporis gressu, & velut affixa terris videas esse quàm libera. Siquidem erigendi se non habent facultatem, de terra victum requirunt, & ventris in quem deflectuntur solas sequuntur voluptates. Caue ò homo, pecudum more curuari. Caue ne in aluum te non tam corpore quàm cupiditate deflectas. Respice corporis tui formam, & speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascuntur, cur te in edendo sternis ipse, quem natura non strauit? Cur eo delectaris, in quo naturæ iniuria est? Cur noctes & dies cibo intentus, pecorum more terrena depasceris? Cur illecebris corporalibus deditus, te ipsum inhonoras, dum ventri atque eius passionibus seruis? Cur intellectum tibi adimis, quem creator attribuit? Cur te iumentis comparas, à quibus te voluit Deus segregari, dicens: Nolite fieri sicut equus D & mulus, quibus non est intellectus? Psal. 31.

STATVS. *Status cuiuslibet hominis status instabilis est, & ad contrarium permutabilis. Vnde similatur fœno. Libro tertio Hexameron. Require suprà capite Fœnũ.*

Status est etiam dignitatum. In libro contra religionem Symmachi. Require suprà capite Imperator. Status quãto altior, tantò est periculosior. In pastorali. Require suprà capite Episcopus.

Tom. IIII. Illud quoque præcipuum, si magis mores commendent statum, quàm status mores. Etenim quò status inferior, eò virtus eminentior.

STATVTVM. *Prædecessorum statuta sunt seruanda, quæ pro religione sunt sancita: Nec aliquid contra fidem est statuendum. In libello contra Symmachum. Require sup. cap. Imperator.*

STELLA. *Planetarum stellis homines non sunt subiecti, cum sint liberi arbitrij. Libro tertio Hexameron. Require suprà capite Astrologia. Stellæ propter naturale dominium super ista inferiora ac etiam ipsarum influentiam credebantur à Chaldæis esse dij. Libro secundo de Abraham. Require suprà capite Deus. Stellis comparantur sancti. Super primam ad Corinthios, capite decimoquinto. Require suprà capite Gloria. Et sicut sancti cõparantur stellis, sic peccatores arenæ. Super epistolam ad Hebræos, capite sexto. Require suprà capite Iuramentum.*

Stellarum casus est lapsus bonorum. Libro decimo super Lucam. Cap. 21. Tom. V.

Cadẽt stellæ, illi vtiq; resurrectionis gloria iã micãtes: illi viri, sicut luminaria in mundo verbum vitæ cõtinentes: illi viri, de quibus Abrahæ dictum est: Quia sicut cælum fulget & stellæ, sic & semen eius. Excident ergo hominibus patriarchæ, excident prophetæ, si persequutionis acerbitas conualescat. Quæ oportet fieri, donec Ecclesiæ in omnibus virtutibus in singulis plenitudo cumuletur. Sic enim probantur boni, sic produntur infirmi. Ergo varij animorum æstus ita graues erũt, vt delictorum multitudine malè consciis, futuri iudicij metu, sacri in nobis ros fontis arescat. Aret enim perfidia, fides rorat.

STEPHANVS. *Fuit primus piscis quem Petrus cum rete Euangelij cepit. Lib. v. Hexameron.* Cap. 6. Tom. IIII.

Ait Dominus Petro: Vade ad mare, & mitte hamũ, Matth. 17. & eum piscem qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore eius, inuenies ibi staterem: illum sumens, da eis pro me & te. Noli igitur ò bone piscis, Petri hamum timere: non occidit, sed consecrat. Noli quasi te vilem cõtẽnere, quia vides corpus infirmum. Habes in ore tuo quod & pro Petro & pro Christo offeras. Noli Petri retia timere, cui dicit Dominus Iesus: Duc in altum, & laxate retia. Non enim in sinistram partem mittit, sed in dexteram sicut iussus à Christo est. Noli timere sinum eius quia dictum est ei: Ex hoc eris homines capiens. Ideo misit retia, & complexus est Stephanum, qui de Euangelio primus ascendit, habens in ore suo staterem iustitiæ. Vnde confessione constanti clamauit dicens: Ecce video cælos apertos, & Filium hominis stãtem ad dexteram Patris Dei. Pro hoc pisce stabat Dominus Iesus: sciebat enim esse in ore eius pretium sui cẽsus. Denique glorioso martyrio & Petri iudiciũ atque doctrinã & Christi gratiã locuples assertor impleuit.

Et lib. iij. de virginitate, parte iiij. Tom. I.

In hac naui piscatur Petrus: & nunc retibus, nunc hamo piscari iubetur. Grande mysterium. Spiritalis enim videtur esse piscatio, quia doctrinæ hamum mittere iubetur in seculum, vt primum illum martyrem Stephanum de mari verrat, qui censum Christi in interioribus contineret. Martyr enim Christi thesaurus Ecclesiæ. Martyr igitur ille, qui de mari cælum primus ascendit, captus à Petro, minister altaris, non reti sed hamo leuatus, vt riuo sui sanguinis eleuaretur ad cælum. Cuius in ore thesaurus erat, cum Christum in cõfessione loqueretur. Qui enim thesaurus in nobis est, nisi Dei verbum?

Stephanus in fide stabilis, Christum stantem vidit. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Super Psal. 61. Tom. IIII

Ideo sacerdos non potuit coronari, Leuita non potuit, quia transierunt, & tanquam vmbra præterierunt: Stephanus autem martyrio coronatus est, quia stantem videbat Dominum Iesum immobilem, nõ prætereuntem. Immobilis ergo fide Stephanus immobilem Christum videbat: nullo erat mortis timore cõmotus. Non mouit se Stephanus, non mouit & Christus.

Stans in terra Stephanus, Christum in cælo tetigit. Lib. x. super Lucam. Cap. 23. Tom. V. Coloss. 3.

Quæ sursum sapite, non quæ super terram. Ergo nõ super terram, neque in terra, nec secundum carnem te quærere

quærere debemus si volumus inuenire. Nunc enim secundum carnem iam non nouimus Christum. Denique Stephanus non supra terram quæsiuit, qui stantem te ad dexteram Dei vidit. Maria autem, quæ quærebat in terra, tangere non potuit. Stephanus tetigit, quia quæsiuit in cælo. Stephanus inter Iudæos vidit absentem, Maria inter Angelos non vidit præsentē. Sed quare non potuerit illa tangere, Euangelista ipse nos docuit, dicens: Quia cum te videret, nesciebat quia tu es. Sic enim habes: Cōuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Meritò tangere non potuit, quæ videre non poterat. Nam qui videt, tangit. Ioan. 20.

Similiter in sermone quodam de tempore Paschali. Require infrà, cap. Tactus.

STERCVS. *Moraliter intelligitur pro confessione delicti. Libro ij. de pœnitentia, in principio. Require suprà, capite Agricultura.*

STERILITAS. *Terræ sterilitas à peccato procedit, aliàs fertilis esset Lib. iij. Hexameron. Require infrà, cap. Terra. Sterilitas in muliere est à Diuina voluntate. Lib. j. de Abraham.* Cap. 7. Tom. IIII.

Peperit enim & vxor eius, & ancilla illius, quas antè concluserat Dominus propter Saram vxorem Abrahæ. Quod æquè ad œconomiam pertinet, Saræ partus Dei donatus promissione, etiam hoc fulciretur testimonio, cùm aduertas Dei offensione & fœcundas sterilescere, & rursus Domini voluntate steriles fœcundari, iuxta quod scriptum est: Nónne sterilem & parientem ego feci dicit Dominus? Quamuis ad synagogæ illud & Ecclesiæ mysterium dictum accipiatur: quia & synagoga partus habere desiit, quæ successionis fraudata est posteritate: & congregatio nationum, quæ sterilis erat, cū Deū ignoraret, partus cœperit æternos habere. Vnde & lectū est: Lætare sterilis quæ non paris, erūpe & exclama quæ non parturis: quoniam plures filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Galat. 4.

Et libro secundo eiusdem. Cap. 11.

Et dixit, inquit Abraham, in corde suo: Si centum annorum nascetur filius, & si Sara nonaginta annorū pariet? Græcus ἐν τῇ διανοίᾳ posuit, vt possimus æstimare, quia cordi suo dixerit quasi alternanti secum si centenario nasceretur & nonagenaria pariet: hoc est, ætas generandi præteriit. Deo omnia sunt possibilia. Et ideo facile etiam istud, vt senibus reuocet iuuentutis annos, vires refundat, sterilibus det fœcunditatem.

Sterilis allegoricè dicitur synagoga, & Ecclesia fœcunda. Libro de Abraham. Sterilitas animæ est virtutum fœcunditas. Eodem libro de Isaac & anima. Require suprà, cap. Anima: & cap. Fœcunditas.

STILLICIDIVM. *Moraliter intelligitur, libro super Beati immaculati, litera quarta, versu quarto.* Tom. IIII.

Origenes qui multorum interpretationes diligenti discussit indagine, stillauit sequutus est: eò quòd perfecti anima quasi bene composita & confirmata non stillat, vt fastigia culminum quæ bene tecta atque munita sunt, cæterùm incomposita, citò stillāt. Inde vsurpatum est: Stillicidia eiiciūt hominem in die hyemali de domo sua: in quo frigoris asperitate, & frequente aëris mutatione tentamur. Denique docemur prouidere ne fuga nostra fiat hyeme aut sabbato. Probatos enim iam nos dies debet reperire, vel iudicij vel mortis, ne viduatos viriditatibus prosperorum, & omni spoliatos secundorum successuū flore, exitus mortis inueniat. Caueamus ergo ne vnusquisque nostrum eiiciatur de statu mentis suæ, & naturali quadam mansione, si habeant foramina mansionum è quibus fluentia stillicidia tanquam ex fundamentis subruant hominem nulla sapientiæ soliditate fundatum. Ideóque ait Propheta: Fili ne defluas. Confirmanda est igitur anima nostra ne stillet, & indiuidua virtutum compage solidanda, vt possit regis æterni seruare mysterium. Cæterùm is quicunque est facilis in verbis, velut plenus rimarum, hac atque illac effluens, interiora sua euacuat, & exterioribus passionibus inundatur, tegere se nesciens, nec tenere verbum quod acceperit, sicut sancta Maria, quæ conseruabat omnia verba in corde suo, ne quod ex eius corde deflueret. Tali se munitam dote virtutum Ecclesia loquitur, vt digna videatur in cuius inuitatus sponsus succedat hospitium. Hinc primùm se præsumit esse placituram, si bene tectam & fidam seruantem silentia Christus aspiciat. Ecce, inquit, es formosus consobrinus meus, & quidem pulcher: acclinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi. Laudat sponsi decôrem Ecclesia, quem sic vnusquisque tacito laudat affectu, & fidus mysteriorum interpres, tacendo plus prædicat. Nam qui arcana diuulgat, imminuit Christi decôrem. Ideo nemo mittat margaritas suas porcis, ne conculcari faciat ornamenta pretiosa. Non ergo in tabernaculo loquacis & garruli, quia multiloquio peccatum admittitur, sed in viri serij qui sit parcus alloquij nec sermonis intemperans, & verborum sobrietate temulentiam loquacitatis euitans, caput suum Christus reclinat.

STIMVLVS. *De hoc loquitur libro super Beati immaculati, litera decima quinta, versu octauo. Require suprà, cap. Clauus.*

STIPENDIVM. *Super secundam ad Corinthios, cap. vndecimo.*

Stipendium est, quod militans accipit ad sumptus vice mercedis.

STOLA. *Signat habitum scientiæ & dignitatis. Lib. secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, cap. Iacob. Sed stola scientiā principaliter signat. Lib. de Ioseph.* Cap. 7. Tom. IIII.

Quid stola, quæ amictus est sapientiæ, nisi tributum ei ab illo rege cælesti prudentiæ principatum?

Et libro septimo super Lucam. Cap. 29. Tom. V.

Stola amictus est sapientiç, quo nuda corporis Apostoli tegunt, eò quòd se vnusquisque conuoluat, & ideo stolam accipiunt, vt corporis infirmitatem sapientiæ spiritualis virtute conuestiant. De sapientia enim dictum est: Lauabit in vino stolam suam. Ergo stola spirituale indumentum, & vestimentum est nuptiale. Annulus quid aliud, nisi synceræ fidei signaculum, & expressio veritatis? Calciamentum autem Euangelij prædicatio est, & ideo accepit sapientiam primam: Est enim & alia quæ mysterium nescit: accepit dictorum suorum factorúmque signaculum, & quoddam munimentum bonç intentionis & cursus, necubi offendat ad lapidem pedem suum, & supplantatus à diabolo, Dominicæ prędicationis officium derelinquat. Ecce præparatio Euangelij ad cælestium cursum dirigens pręparatos, vt non in carne ambulemus, sed in spiritu.

Stola etiam dicitur Christi caro. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Cap 4. Tom. IIII.

Lauabit, inquit, in vino stolam suam. Bona stola est caro Christi, quæ omnium peccata operuit, omniū delicta suscepit, omnium texit errores. Bona stola, quæ vniuersos induit veste iucunditatis. Lauit hanc stolam in vino, quando cum baptizaretur in Iordane descendit Spiritus sanctus sicut columba, & mansit super eum. Quo significatur, quòd plenitudo Spiritus sancti indiuidua in eo fuerit, nec recesserit. Vnde & Euangelista ait: Quia plenus Spiritu sancto Dominus Iesus, regressus est ab Iordane. Lauit ergo Iesus stolam suam, non vt suam, quæ non erat: sed vt nostram, quæ erat, sordem ablueret.

STRATVS. *Libro decimo super Lucam, capite sexto: exponens illud: Et ipse ostendet cœnaculum grande stratum, &c.* Cap. 8. Tom. V.

Patrisfamiliàs quomodo? Vt agnoscas sanctitatis definitionem esse non census. Quomodo in superioribus

habens stratum magnum? Vt meritum eius aduertas, in quo Dominus cum discipulis sublimium virtutum eius delectatione requiesceret.

Tom. I. STVDIVM. *Ad studium duo alliciunt, scilicet præmium laudis, & commodum vtilitatis. Libro primo de pœnitentia.*

Homines ad aliquod studium, aut præmiis, aut fructibus incitantur: omne autem studium torpescit dilatione.

Studio virtus acquiritur. Libro primo de Iacob & vita beata. Require infrà, capite Virtus. Studium prodest in omnibus. Eodem libro. Studendum est autem in scriptura sacra. Libro super Beati immaculati, litera decima, versu sexto. Require suprà, capite Legere. Et probat tale studium vtilius esse. Eodem libro, litera sexta, versu secundo. Ser. II. Tom. IIII.

Nos autem otiosos nos putamus, si verbo tantummodo studere videamur, & pluris æstimamus eos qui operantur, quàm eos qui studium cognoscendæ veritatis exercent. Dicunt enim plerique: Ecce homo & opera eius: quasi qui verbo studeat, non operetur, cum magis opus istud quàm cætera sint. Si enim opus iustitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo, vtique opus est etiam sapientia.

Alia vtilitas est, quia non sentit aduersa. Eodem libro, litera duodecima, versu quarto. Require suprà, capite Aduersitas. Studium tamen istud requirit vitam solitariam in loco. In Epistola tertia ad Sabinum. Require suprà, capite Solitudo. Requirit secundò ordinem in modo. Libro super Beati immaculati, litera quarta, versu quarto. Require suprà, capite Ordo. Requirit tertiò continuum exercitium in proposito. Ibidem. Versu 3.

Ἀδολεσχία enim vel hallucinatio videtur longa quædam esse meditatio, & morosa quædam mentis intentio, à quo non longè abest exercitium vel animi vel corporis. Nam vt ille qui exercet membra sua palestra, diutius exercet vt roboret: ita qui exercet mentem suam in scripturis Diuinis vel in cõsiliis, diutius exercere debet. Exiuit in campum Isaac, Græcus dixit ἀδολεσχῆσαι: Latinus deambulare vel exerceri. Rebecca veniebat, typus in ea præfigurabatur Ecclesiæ, parabantur nuptiæ, in quibus sacramentum foret magnum. Videns Patriarcha ista mysteria, exiuit in campum, diffundens acrimoniam suæ mẽtis, & deambulans in innocẽtia cordis sui. Diuersis vtique cogitationibus exercebat animum, & in mirabilibus mysteriis delectabatur, cuius vt imitator euaderet sanctus Propheta, doceri iustificationes Dei, & viam iustitiarum cælestium cognoscere gestiebat, vt nõ dormitaret anima eius seculi istius somnum, nec mundanæ captus vanitatis illecebris, à persequenda veritatis intentione difflueret.

Cap. 9. Tom. IIII. STVRNVS. *Auis est quæ vescitur venenosa herba, nec læditur. Libro tertio Hexameron.*

Denique sturni vescuntur conio, nec fraudi est eis, quoniam qualitate sui corporis venenum succi lethalis euadunt. Frigida enim vis eius succi, quam subtilibus vaporibus † in cordis sui sedem ducentibus, præcoci digestione præueniunt, prius quàm vitalia ipsa pertentet. († Aliàs, poris.)

Tom. V. SVBIECTIO. *Omnia sunt & debent esse subiecta Christo: sed est subiectio voluntaria & coacta. super Epistolam ad Hebræos, capite secundo.*

Sub pedibus eius ait, vt omnis creatura meritò ipsum colat, atque adorare videatur. Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei. Hoc itaque ait de non credentibus in eum: quia necdum omnia Euangelica obtinuit prædicatio. Superiùs dixit nihil dimitti sibi non subiectum: & hìc astruit necdum omnia subiecta sibi videri: quia illic vniuersalem sibi voluntariam siue necessariam subiectionem designat, hìc tantùm voluntariam eorum, qui fideliter credunt in eum.

Subiectus Deo propter hoc propriè est iustus. Libro de bono mortis. Cap. 6. Tom. I.

Subiiciamus animam nostrã soli Deo, vt dicat vnusquisque: Nónne Deo subiecta est anima mea? Non seculo subdita: non mundo, inquit, subdita. Non potest hoc pecuniosus, non potest auarus dicere: sed dicit iustus & continens. Auarus autem dicit: Anima habes multa bona in annos multos posita, requiesce, manduca, bibe, epulare: quia auari anima, subdita est luxuriæ corporali.

Subiectionem istam consulit: in tractatu super Psalmum trigesimum sextum: addens de Christo quòd subditus fuit Patri. Tom. IIII.

Subditus esto Domino & obsecra eum. Non solùm vt subiectus Domino sis, moneris: sed etiam vt obsecres Dominum quò possis tuæ studium subiectionis implere, sicut & suprà ait: Reuelare Domino viam tuam te conuenit, sed etiam sperare in Domino. Bona autẽ subiectio, non abiecta, non vilis, sed gloriosa atque sublimis. Ille enim subditus Deo est, qui facit voluntatem Domini. Denique quis ignorat quòd sapientia mentis præstantior quàm carnis sapientia sit? Sapientia autem mentis subdita est Dei legi: sapientia carnis non est subdita. Et addit Apostolus: Nec enim potest. Esto ergo subditus, hoc est proximus Christo, vt legem impleas. Deinde Christus faciendo voluntatem Patris, legem impleuit. Et ideo finis est legis, & plenitudo est charitatis: quia diligens Patrem, effectum omnem eius adhibuit voluntati. Vnde pro gloria Apostolus dixit: Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse subiectus erit illi qui sibi subiecit omnia, vt sit Deus omnia & in omnibus. Et ipse de se ait: Nónne Deo subiecta est anima mea? ab ipso enim salutare meum. Denique pro pietate erat non pro infirmitate Ioseph & Mariæ parentibus subditus. Gloria autem Christi maxima, vt se vniuersorum hominum pectoribus infundat, & omnes reuocet ab impietate perfidiæ & gentilitatis affectu, vt sibi faciat esse subiectos. Cum autẽ sibi subiecerit omnia, cum intrauerit plenitudo gentium, & saluus factus fuerit omnis Israël, & toto orbe vnum fuerit corpus in Christo: tunc erit & ipse subiectus, munus suum Deo Patri offerens, & quasi princeps omnium sacerdotum, & cælestibus compos altaribus, vt sit sacrificium fides omnium. Pietatis ergo est ista subiectio, quòd erit subiectus in corpore Dominus Iesus, cuius nos sumus corpus & membra. Esto homo ergo subiectus Christo, hoc est, subditus sapientiæ Dei, subditus verbo, subditus iustitiæ, subditus virtuti: quia hæc omnia Christus est. Omnis homo Deo se subiiciat. Non enim vnum, sed omnes docet, vt subiiciant cor suum, subiiciant animam suam, subiiciant carnem suam, quo sit Deus omnia, & in omnibus. Subiectus ergo est, qui plenus est gratiæ, & suscipit iugum Christi, & mandata Domini strenuè & incunctanter exequitur. Sine subiectione autem, qui se frustra extollit, sensu propriæ carnis inflatus, insolẽs deuotionis, & piæ declinans obseruantiam seruitutis, quam ipso iure naturæ authori debemus æterno. Postremò qui sine peccato est, subiectus est Christo: quoniam redemptus à Domino est. Qui autem est in peccato, non potest dici liber, sed seruus. (Roman. 8. — 1. Corinth. 15. — Psal. 61. — Luc. 2.)

Subiectus autem fuit secundum humanitatem: In tractatu de obitu Gratiani. Require suprà, capite Anima: & capite Caro. Diffusè tractat de hac subiectione Christi, libro quinto de fide sanctæ Trinitatis. Require infrà, capite Christus. Ad istam materiam applicari potest caput de Humilitate.

SVBSTANTIA. *De Dei substantia vide suprà, capite Deus. Substantia autem dicitur esse virtus. Libro secundo de Abraham.* Cap. 7. Tom. IIII.

Substantiam quoque recipit. Non patrimonium vtique signat, sed vitalem animæ substantiam, in qua sit

pretio

pretiosus census: non stipula, nō fœnum, in quo sit fidelis alloquij splendor, in quo nostræ census subsistat spei. Hæc est enim vera nostra substantia, quæ est sapientiæ diues copiis, hic immortalis substantia, corporis autem vel accidentium diurnus magis quàm diuturnus vsus. Vnde quidam rectè non putant patrimonium dici substantiam. Non enim subsistimus in eo, cum & illis quibus desit pecunia, vitæ tamen non desit substantia.

Et infrà subdit de ipsa substantia distinguendo.

cap. I. Hoc est extendere manum ad Dominum. Manus operaria virtus animæ. Hanc non ad terrenæ arboris pomum, sed ad Dominum extendit: Qui fecit, inquit, cælum & terram, hoc est intelligibilem & visibilem substantiam. Intelligibilis enim vsia, cælum est: visibilis vel sensibilis substātia, terra est. Ergo signat quòd virtutem animæ suæ ad superiora extendat, vt ex illa intelligibili substantia theoricæ vitæ induat altitudinem, spectans non illa quæ videntur, hoc est, non terrena, non corporalia, non præsentia: sed incorporalia, æterna, cælestia. De ista autem visibili substantia operatoriæ atque ciuilis disciplinæ capesset gratiam.

Concludit in tractatu super Psalm. xxxviij.

Animæ substantia virtus est quam Deus ad similitudinem sui pectoribus infudit humanis.

SVCCESSIO. *In tractatu super Psalmum trigesimum nonum.*

Successio hæredis magis quàm accessio nuncupatur.

SVCCVS. *Libro tertio Hexameron.*

Quid enumerem succos herbarum salubres?

De plantarum succis, eodem libro, cap. xxj. Require suprà, cap. Arbor, & cap. Aqua.

Tom. IIII. SVPERBIA. *Huius vitij authorem describit diabolum. Libro super Beati immaculati, litera tertia, versu quinto.*

Cùm Dominus Iesus per obedientiam genus humanum redemerit, iustitiam reformauerit, serpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit, quid vitij habeat superbia, hinc æstimare possumus, cuius author diabolus est, quem inducit Propheta dicentem: Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo. Isaiæ 14. Itaque cum sit nequissimus, vt honorem non dederit Domino Deo nostro, peiores tamen discipulos erudiuit. Ille enim se sic exaltauit, vt vellet æquari & similis esse altissimo: discipulus autem eius, vt signatur ab Apostolo, indignaturus æqualem similémque se æstimari Deo.

Superbiæ damnum ibidem adiungit.

Ipse enim voluit principem mundi fallere, in discipulis triumphare. Itaque à tanto volens crimine vendicare humanum genus, introduxit Pharisæum, & Publicanū in templo orātes: & docuit etiam si bona cætera habeat, quòd magis superbum offendat, quàm humilis, qui nulla virtutum dote subnixus sit. Studet enim supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laborauit Pharisæus ille, ne raperet aliena, ne iniustus esset, ne adulteraret? Quantum laborauit ne peccaret, sicut peccabat Publicanus? Quantum laborauit, vt bis in sabbato ieiunaret? Quantum laborauit, vt decimam daret omnium quæ acquireret? Quis nostrum hoc facit? Quanti habēt possessiones, & soli incumbunt fructibus, & solis sibi messes recondunt? Aduertit hoc diabolus, & perfudit eū vlcere graui, vt non teneret caput mente carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehensibilior iudicaretur. Agebat enim gratias Deo quòd non esset raptor, adulter, iniustus. Quàm noxiè ei luctatus est serpens, & grauibus eum spiris ligauit, superiorem fecit vt de altiore deiiceret: inferiorem se præbuit, vt sublimiorem casu grauiore prosterneret. Mala ruina est arrogantiæ, superiores obruit. Mala hæc lucta serpentis, quæ se in plurimos torquet anfractus. Inflare volebat & Paulum. Quem Paulum? Illum vtique Apostolum, non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christū: & penè deceperat, ita vt stimulum carnis suæ, qui se humiliabat, rogaret auferri. Sed bonus Dominus qui Paulum infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei angelum satanæ, vt suis diabolus artibus vinceretur. Nō mentiebatur Pharisæus, imò etiam vera dicebat: sed omnis qui se exaltat, etiam si vera dicat offendit. Denique probabilior Pharisæus ingressus est templum quàm Publicanus, & condemnatus exiuit. Quantum crimen superbiæ, vt ei etiam adulteria præferantur? Denique Dominus, qui aliis donat, superbis resistit, & tanquam congreditur iis, qui se exaltant, sibíque hoc certamen vendicat: & qui aliis compatitur, arrogantes increpat: quia nihil grauius, quàm vt fratres nostros pauperes superbo oculo despiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus fastidio, nostra indignos gratia iudicantes, quia sunt inopes, cum paupertas facilius sit Deo quàm thesaurus acceptior.

Superbia primum vitium est. A quo vitio, omnia sumunt ortum: cuius medicina sacra scriptura esse videtur. Eodem libro, litera vij. versu iij. Tom. IIII.

Maximum peccatum in homine superbia est, quandoquidem inde manauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primùm diabolus vulnerauit & perculit. Nam nisi homo serpentis persuasione deceptus, sicut Deus esse voluisset, & verum falsúmque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitate non poterat, ideóque quid sequeretur, acceperat, ne temeraria vsurpatione de illa Paradisi felicitate decideret: nisi, inquam, homo suis non contentus finibus, interdicta temerasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. Et quid de homine dicām? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam. Denique dum dixit: Ponam thronū meū Isa. 14. super nubes, & ero similis altissimo: consortiis excidit Angelorum, cuius criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisiuit, in quem consortiū suæ transfunderet offensæ. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod à Dei cœpit iniuria? Ideóque scriptura dicit: Dominus superbis resistit: Tanquam suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit aduersum superbiam speciale certamen. Tanquam dicat: Meus iste aduersarius est, qui me lacessit: mihi debetur ista congressio. Vnde & Apostolus multiplicis culpæ materiam esse superbiam declarauit, dicens de hæretico: Quia ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbit, nihil sciens, sed languescens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, sacrilegia, suspiciones malæ, conflictationes hominū mente corruptorum, & à veritate alienorum existimantium quæstum esse pietatem. Quantorum itaque expressit causam esse delictorum superbiam? Vnde Dauid commendare volens deuotionem suam, nonnulla superborum iniquitate attentatam, ait: Superbi iniquè agebant nimis. Non solùm iniquitatem, sed etiā nimiam iniquitatem pariter declarauit, quæ conueniret superbis. Quorum ne aliquo tentaretur contagio, audi alibi dicentem: Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc simul non edebam. Itaque quoniam quanta vis mali in superbis esset, expresserat, quemadmodum vinceretur, debuit nos docere. Meritóque quasi bonus doctor demonstrat remedium, qui exaggerauit venenum. Audi ergo quomodo excludas virus superbiæ: A lege tua, inquit, non declinaui. Lex igitur Dei sola potest superbiæ virus hebetare, quæ informauit virum deuotioni deditum, quali se regere debeat cautione. Multi enim non solùm alieni à fide, sed etiam qui videntur non mediocria scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborum processibus.

Superbia quamuis sit omnis peccati principium, quadru-

plicem tamen habet causam. Eodem lib.lit.xiiij. versu tertio. Require suprà, cap. Humilitas. Superbus sicut despicit Diuina mandata, sic ipse despicitur. Eodem libro, litera decima quinta, versu sexto.

Omnis superbus immundus est in conspectu Domini, quia non potest per superbiam suam mundare peccata, qui arroganti spiritu coaceruat errorem. Ideóque spernitur atque despicitur, quia despectui habet Diuina mandata.

Tom.IIII. *Superbus nihil recognoscit à Deo, & ideo deiicitur: Iustus verò econtrario se habere probatur. Libro primo de Cain & Abel.*

Ergo & Pharao, & rex Assyrius, qui dicebat: Quis deorum gentium istarum liberauit terram suam de manu mea, quomodo liberabit Deus tuus Hierusalem de manu mea: exultatione sua deiecti sunt. Iustus autem sicut Iacob ad autorē Deum refert quęcunq; bona fuerit consequutus, dicēs de omnibus, quæ sibi prosperari cognouerit, Quoniam tradidit ea Dominus Deus in manus meas.

Cap.16. Tom.IIII. *Superbiæ mortem & destructionem ponit, libro de Noë & arca.*

Deleuit, inquit, Deus omne quod erat super faciem terræ. Scripti euidēs explanatio. Allegoria autem expositam nobis declarat superbiā, quæ se extollit in hac terrena fragiliq; substantia, & immemor Diuinorum, humana despiciens, ipsum arrogantis viri habitum incessumq; deformat. Quales describit Isaias Iudeæ filias oculorum micantes nutibus, & alta se ceruice iactantes. Sunt enim huiusmodi erigētes supercilia, inflato corde, elato pectore, ceruice resupina: qui solùm quidem pedū perstringant vestigiis, totum autem se librent corpore, & inani suspendant examine: in priora gressu procedāt, ad posteriora verticem reclinantes: cælum spectent, terram autem fastidiant, tāquam ceruicis dolore suffixi, vt eam inclinare non possint. Hos igitur deleuit de libro vitæ Deus dicens: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: nec inter merita sanctorum commentis, facit adhærere cælestibus.

Tom.IIII. *Superbia vt ne dominetur orandum est, quia ad lapsum semper patet. In tractatu super Psalmum xxxv.*

Pro se orat Propheta, vt nos doceat quemadmodum orare debeamus ad Dominum. Non veniat mihi pes superbiæ: id est, non in superbiam incidam. Denique & alibi meminit sui, dicens: Si non ambulaui in magnis. Hîc orauit, ibi impleuit. Non impleßet, nisi oraßet. Cauenda est superbia, quæ etiam in prosperis supplantat. Denique grauius Adā in Paradiso cecidit, quàm si cecidisset in terra. De altißimis cadere, præcipitium est: in planis, lapsus vocatur. Ideo pes errat superbi, quia caput Ecclesiast.2. non tenet. Oculi enim sapientis in capite eius. Non mirum ergo si errat vestigium, vbi oculus nō habetur. Procedat oculus, vt pes sequatur.

Tom.V. *Superbia ex hoc est insania quædam. Vnde super secundam ad Corinth. cap. v.*

Sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis, vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur & non in corde. Hoc dicit, vt quomodo multi per elationem gloriabantur in se de Apostolis, ꝓfitentes se ab his doctos qui sem per cum Domino fuerūt. Ideóque & hic dicit, dare se & his rationem per quam & ipsi glorientur aduersus eos, quia Apostolus erat à quo & isti didicerant. Quod quidem coactus dicit, ne silentium eius istis obesset. Qui ergo in corde gloriatur, superbiā reprimit, sciens quia humilibus Deus dat gratiam: superbis autē resistit. Superborum enim mens fructum non facit Deo dignum. Vnde alio loco dicit: Nihil minus ab iis qui valde sunt Apostoli feci. Siue enim mente excedimus Deo, siue sanum sapimus vobis. Hoc dicit, quia si elatè vel superbè putatur loquutus, qui laudare se visus est verum dicens, Deo

A hoc remittendum: Si autem non superbè intelligitur, sed ad gloriam audientium esse loquutus, Corinthiis proficere dicit, vt tunc sanum sit dictum audientibus si ita intelligatur, vt dictum est. Si autem iactanter putetur dictum velut insanum, Deo dimittendum. Omnis enim superbia velut insania habetur.

Superbiam prælatus vitare debet. Super primam ad Timoth. cap. iij. Require suprà, cap. Episcopus.

SVPERCILIA. *De superciliis quoad decòrem & vtilitatem, loquitur lib. vj. Hexameron.* Cap.9. Tom.IIII.

Frontem geminæ sepes † superciliorum sequuntur, † Alias, rupes quæ oculis munimenta prætendūt, prætexunt gratiam, vt & venustas decòris arrideat: & elegantia protectionis aßistat. Si quid enim de capite sordium decidat, aut arenæ puluis, aut ros nebulæ, aut humescentis verticis sudor, excipitur supercilio, ne teneras offensa acie visiones mollium perturbet oculorum. Adhærent velut quibusdam montium superciliis oculi, vt & protegente B montis cacumine tutiores sint.

SVPERFLVITAS. *A creatore nulla est superfluitas. Libro vj. Hexameron, vbi de elephantis loquitur.*

Documenta nobis sunt, quòd nihil superfluum sit creatum.

Causa est quam ponit, libro secundo de Abraham. Superflua sunt amputanda. Eodem libro. Require suprà, capite Circuncisio. Dicit autem in tractatu de Helia & ieiunio. Tom.IIII.

Ebrius est creatura superflua.

SVPERIOR. *In quo homo sit superior, & se superiorem debeat conseruare. In tractatu de prima interpellatione Dauid.* Tom.IIII.

Snperiorem te Christus constituit, quem ad imaginē Dei fecit. Tene ergo superiorem fidei & pietatis locum, quem accepisti à Christo, vt superior factus, ascendētem de inferioribus, hoc est de terrenis & secularibus, spiritum nequam facile repellas, & signa eius non suscipias C in pectore tuo.

SVPERSTITIO. *De superstitionibus Iudæorum & Gentilium. Require suprà, cap. Cultus: & cap. Astrologia. Vnde concludit, ibidem, cap. iij.* Tom.V.

Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Supernorum cælorum, qui æterni sunt habitacula nos petere exhortatur. Ab iis autem omnibus quæ in firmamēto, & sub firmamento sunt, dißimulandum. Quisquis enim his se superstitionibus occupauerit, impedimentū patietur. Non enim poterit hæc transcendere, quibus se inclinauit vt dominis.

SVRGERE. *Vnde, & quomodo sit surgendum, dicit lib. ij. de Abraham.* Cap.7. Tom.IIII.

Dicitur Abrahæ: Surge. Non corporalem surrectionem signat, sed spiritalem: hoc est, Surge qui dormis, surge à terrenis, surge à corporalibus, relinque terrena, cælum aspice: & exurge à mortuis, hoc est ab operibus vaD nis, & disputationibus Chaldæorum. Intuere mundum: intuere etiam illum qui potest totum donare mundum.

Et libro de Isaac & anima. Tom.eod.

Denique dicit ad animam huiusmodi: Exurge, veni proxima, id est, veni, exurge à delectationibus mūdi, exurge à terrenis, & veni ad me quæ adhuc laboras, & onerata es, quia solicita es circa ea quæ sunt mundi. Veni supra mundum, veni ad me, quia ego vici mundum. Tom.I.

Probat exemplo, libro primo de viduis, parte tertia.

Surrexit itaque Petri socrus, & ministrabat illis. Et bene surrexit. Sacramenti enim typum apostolica iam gratia ministrabat. Proprium enim est surgere Christi ministros, iuxta quod scriptum est: Surge qui dormis, Ephes.5. & exurge à mortuis.

Require de ista materia suprà, capite Resurrectio.

SVSCEPTIO SVSCEPTOR ET SVSCIPERE. *De susceptione humanæ naturæ à verbo, loquitur lib.*

de in

de incarnatione Domini. Require suprà, capite Incarnatio. Susceptor noster propriè Deus est:& qualiter,& quando nos suscipiat, describit in tractatu de prima interpellatione Dauid. Tom.IIII.

Suscepit nos Dominus, quando nos finxit: suscepit, & quando iubet nasci. Vnde ait iustus: Suscepit me, ex vtero matris meæ. Cuius matris? Prius quàm, inquit, te formarē in vtero noui te. Quos format in vtero & susci pit: exeuntes quoque suscipit. Et prius quàm exires de vulua matris, sanctificaui te. Susceptor est qui susceperit manibus, vt generis operator humani susceptor dicitur: & qui visitatione susceperit, vt protegat. Vnde alibi ipse Propheta dicit: Qui habitat in adiutorio altissimi, dicet Domino: Susceptor meus es tu,& refugium meum. Prima susceptio, est operationis: secunda, defensionis. Denique audi Mosem dicentem: Extendens alas suas assumpsit eos, & suscepit eos super scapulas suas: sicut aquila suscipit, quæ fœtus suos examinare consueuit, vt teneat atque enutriat, quibus veræ indolis partus,& incorruptæ gratiam naturæ astipulari aduerterit: aut repellat, quibus in degeneris originis infirmitatem in tenera adhuc ætate deprehenderit.

Ibidem.

Rectè ergo susceptor dicitur, quia manibus suis nos ipse suscepit, ipse formauit.

Quòd nos suscipiat, audacem spem habere debemus. Libro super Beati immaculati, litera xv. versu iiij. Require suprà, cap. Spes.

SVSTINENTIA. *Si aduersa sustinent multi pro temporalibus, quantò magis sustinere debemus pro æternis. Super Epistolam ad Romanos, cap. viij.* Tom.V.

Existimo enim quòd non sint cōdignæ passiones huius temporis ad futurā gloriam quæ reuelabitur in nobis. Exhortatio hæc ad superiora pertinet, quibus ostendit parua esse quæ hîc possunt à perfidis irrogari, ad cōparationem decreti muneris in futuro seculo. Propterea nos iubet ad omnia exitia paratos esse debere, quia magna probis repromissa sunt præmia, vt in tribulatione consoletur animus,& spe crescat. Nam & quosdam imò multos sciui, pro præsentibus lucris ad modicum vtiq; profuturis, quàm asperos & duros subire labores,& ad quæ aliquando, quia vita ipsa fragilis est & incerta, peruenire non possunt. Nautæ pro quibus commodis tantis se procellis & tempestatibus credunt, cum sciant in iis mortem magis ante oculos esse, quàm vitam? Et milites spe præsentis præmij, cum incerta victoria sit, insurgere in gladios non dubitent? Quantò magis ergo pro Christo patiendum est, cuius etiam protelata sunt nobis beneficia, qui pro paruis magnifica,& pro terrenis cælestia,& pro temporalibus perpetua præmia pollicetur? Pro Christo dicimur pati, cum non illi, sed nobis proficiat quod patimur. Sed quia ille occasionem quærit remunerandi nos, hoc præcipit. Vt bonus enim vel profusus largitor, causas quærit, quomodo donet aut indignis, aut verecundis. Denique vt ipsa exitia tolerari possint, ipse suggerit vires. Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Quoniam præsentis tēporis passiones indignas dixit ad futuram gloriam, subiecit quòd creatura hoc expectat, vt compleatur numerus filiorum Dei destinatus ad vitam, vt tunc demum ipsa etiam creatura possit liberari seruitute corruptionis,& cessaret in vitio.

SYLLOGISMVS. *Syllogizant animalia cū eorum æstimatina, aliquando melius quàm homines logici cum sua dialectica, vt probat libro sexto Hexameron. Require suprà, capite Canis.*

SYMBOLVM. *Lib. tertio de virginitate parte tertia.* Tom.I.

Symbolum quoq; specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recēsere. Quod etiam cum horremus aliquid, animo recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio?

SYNAGOGA. *Synagoga expulsa propter impietatem. Libro super psalmum cxviij.* Ser.2.ver.1. Tom.IIII.

Nolite me aspicere, quoniam offuscata sum: hoc est, non solùm hoc aspiciatis, quia offuscata sum. Non est intuitus me Sol,& ideo offuscata sum. Sed lucet Sol super iustos & iniustos. Super iustos, pro gratia: super iniustos, pro misericordia: illis mercedem meritorum tribuens, istis peccata dimittens. Et gentibus non lucebat antè: nunc lucet. Nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remisit, remittet & mihi. Nolite arbitrari quoniam offuscata sum, quòd penitus reliquerit me Sol,& iam non intueatur, non requirat & gratiam. Dissimulauit à me, quia non seruaui mandata eius. Reconciliabitur cum viderit meorum pœnitētiam delictorum. Non vidit me Sol, quia non recepi aduenientem, non aperui fenestram, vt vitæ lumen intraret. Cum aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit vt totum mundum illuminaret,& videant etiam non videntes. Filij matris meę pugnauerunt aduersus me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodiui. Putant alij hoc de illis dici, qui synagogam ad legis præcepta constringunt, vt legem custodiat, vineam suam tueatur, quam custodire non potuit. Denique custodiebat vt faceret vuas, fecit autem spinas. Quæ sit igitur vinea, testificari venit Dauid nobis dicens: Vineam ex Ægypto transtulisti,& eiecisti gentes,& plantasti eam. Possunt & Apostoli esse filij matris eius, qui verè impugnauerunt synagogam, dicentes: Ecce conuertemur ad gentes:& nationibus verbum Dei cœperunt prædicare. Canticor.1. Isa.5. Psalm.79. Act.13.

Synagoga cur repudiata vel secus. Libro nono super Lucam. Cap.5. Tom.V.

Synagoga autem frequenter stolam accipit, quod est insigne coniugij, quasi author fidelium. Repudiata quoque frequenter inducitur: quia mater est perfidorum: cui lex occidit corporalis, vt spiritalis resurgeret.

TABERNACVLVM. *Secundum Hebræos tabernaculum Mosis mundi figuram prætēdebat, sed secundum Ambrosium, allegoricè aliud significabat. Vide super Epistol. ad Heb. ca. ix. super id quod sequitur:* Tom.V.

Tabernaculum enim sanctum est, in quo primùm erant candelabra & mensa, & propositio panum, quod dicitur sancta. Legimus enim in Iosepho, tabernaculum ad instar esse huius mundi factum: exteriora verò huius seculi figuram habebant. Idcirco quotidie ministrant sanctis sacerdotes attendentes lumen doctrinæ, & pascentes populum Dei pane, qui super mensam à sabbato vsque ad sabbatum præstò debet esse, id est, à sabbato spei nostræ, in qua quasi in Christo, & ab huius mundi turbinibus securi agimus, vsque in illud sabbatum, quo re teneamus, quæ nunc in spe habemus. Candelabra verò dona Spiritus sunt, quæ in Ecclesia lucent intelligentibus, per eum super quem requiescet Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis,& spiritus timoris Domini. Interius verò tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum: Ipsum cælum signat, velamētum autem cælum est: intra Iosephus tertio antiquit.

quod sacerdos noster Christus non sine sanguine intrauit. Thuribulum aureum habens. In quo offeruntur orationes sanctorum. In quo Cherubim glorię obumbrantia propitiatorium. Hoc est multitudo scientiæ. Aptè propitiatorium super arcam positum esse dicitur, quia ipsi mediatori Dei & hominum specialiter à Deo Patre donatum est vt esset propitiatio pro peccatis nostris. Vnde etiam Paulus dicit: Iesus Christus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est ad dexterã Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Et arcam testamenti. Hęc caro, caro Saluatoris nostri, in qua vrna aurea habens manna Diuinitatis, & tabulæ duorum testamentorum, & virga Aaron quæ floruit in sacerdotio Christi, de quibus non est modò per singula dicere. His verò ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. Quod verò suprà dixit sanctum seculare esse, hoc modo lucidius ostendit, id est, in quo tabernaculo sacrificia fecerunt secularia, nihil ad profectum deducentes seruientem in eis. In secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine quem offerret pro sua & populi ignorantia. Iste verò pontifex ex parte significat illum qui semel ingressus est cælum intra velum in sancta sanctorum vt assistat vultui Dei pro nobis. Quod verò ait, Vt offerret pro sua & populi ignorantia: hoc est quod ipse in cruce ait, Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Longe à salute mea verba delictorum meorum. Quæ sunt verba delictorum suorum, nisi corporis sui? Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum viã adhuc priore tabernaculo habente statum, quę parabola est temporis instantis, iuxta quam munera & hostiæ offeruntur. Propterea, inquit, ista ita constructa sunt, vt discamus quia sancta sanctorum, hoc est cælum adhuc inaccessibile mortalibus soleret esse, iam adiri posset. Nec putemus illud ingredi non posse, vbi pontifex noster prior intrauit non sine sanguine, sicut Propheta prædixit: Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Sed patienter expectamus tempus resurrectionis nostræ, in quo cum apparuerit, apparebit quid erimus. Scimus enim quia similes illi erimus, hoc est immortales. Sicut illi mors vltrà non dominatur, nec caro nostra dominata erit. Quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis, & in potibus, & variis baptismatibus & iustitiis carnis, vsque ad tempus correctionis impositis. Hæ verò iustitiæ carnales in cibis & potibus & variis baptismatibus, vsque ad tempus correctionis impositæ sunt. Attende quid hoc est: Nihil enim ad perfectum deduxit lex, sed secundum carnale mandatum, sordes & ignorantias potuit emendare: de adulterio verò & capitalibus criminibus nihil potuit purgare, sed digna rependebat absque misericordia. Ideo adulteram mulierem Pharisæi proposuerunt ante Iesum, vt possent eum accusare, si contra legem absoluere iuberet: aut laudabilem consuetudinem amitteret, si legis iussionem custodire præciperet. Sed vtrunque cauebat sapientia Dei. Quasi dixisset: Iusta est quidem lex, si iustos haberet ministros. Qui festucam de oculo alterius tollere vult, iustum est vt prius trabem de proprio tollat oculo. De baptismatibus Iudæorum plenius in Euangelio secundum Marcum legitur, vbi Pharisæi vituperabant Dominum & discipulos non lotis manibus manducantes. Frustra autem Pharisæi, frustra omnes Iudæi lauant manus, & à foro dum veniunt, baptizantur, quandiu contemnunt fonte Saluatoris ablui. Sed Pharisæi spiritualia prophetarum verba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis & operis castigatione præcipiebant, dicentes: Lauamini, mundi estote, & mundamini qui fertis vasa Domini: isti de corpore solummodo lauando, cum certum sit Mosem & prophetas, qui vasa populi

Roman. 8. — Esaia 1. & 52.

A Dei vel aquis dilui, vel igne purgari, vel oleo sanctificari quacunque ex causa iusserunt, non in hac materialium rerum emundatione, sed potius mentium & operis castigatione, sanctimoniam atque animarum nobis mandare salutem. Christus assistens pontifex futurorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non huius creationis. Tabernaculum non manu factum, cælum significat, vnde nos futura speramus bona nobis dari, id est, æterna, quæ non transeunt. Neque huius creationis: hoc est non huius tabernaculi species, quam in eremo fixit homo: sed longè aliter ab ipso Deo creatum est spiritualiter, non carnaliter. In quo tabernaculo modò sunt animæ iustorum, & Angelorum spiritus expectantes donec compleatur numerus conseruorum suorum.

B *De tabernaculo secundo siue secunda parte tabernaculi, moraliter loquitur in Epistola prima ad Felicem.* Lib. 1. Epist. Epist. 5. Tom. III.

Secundum tabernaculum quod dicitur sancta sanctorum, facito nostro more, vt nos quoque tecum inducas cum spiritu. Adolens aureum illud thymiamaterion, ne nos intermiseris. Ipsum est enim quod in secundo tabernaculo est, de quo plena sapientiæ oratio tua sicut incensum dirigitur ad cælestia. Ibi arca testamenti vndique auro tecta, id est, doctrina Christi, doctrina sapientiæ Dei. Ibi dolium aureum habens manna, receptaculum scilicet spiritualis alimoniæ & Diuinæ promptuarium cognitionis. Ibi virga Aaron insigne sacerdotalis gratiæ aruerat antè, sed in Christo refloruit. Ibi Cherubim super tabulas testamenti, lectionis cognitio sacræ. Ibi propitiatorium, supra quod in excelsis Deus verbum est, imago inuisibilis Dei, quod tibi dicit, Loquar tecum desuper propitiatorium de medio duorum Cherubim. Sic enim loquitur nobiscum, vt

C nos eius sermonem intelligamus: vel quia non mundana, sed intelligibilia loquitur, sicut ait: Aperiam in parabolis os meum. Vbi enim Christus, ibi omnia: ibi doctrina eius, ibi peccatorum remissio, ibi gratia, ibi separatio mortuorum ac viuentium. Et Aaron quidem semel stetit in medio eorum obiiciens se, ne mors transiret ad viuentium agmina à funeribus mortuorum. Hic autem quasi verbum semper stat in singulis, quem nos non videmus intra nos, separans rationabiles virtutes à cadaueribus passionum lethalium & pestilentium cogitationum. Hic stat quasi in hunc mundum venerit, vt aculeum mortis hebetaret, deuoratorium eius obstrueret, viuentibus æternitatem gratiæ daret, defunctis resurrectionem concederet. Psal. 77.

Require de hac materia infrà, capite Templum.

D *Tabernaculum dicitur quælibet anima quæ à Christo inhabitatur. Vnde in tractatu super Psalmum quadragesimum quintum.* Tom. III.

Altissimi tabernaculum est omnis anima quæ inhabitatur à Christo, vel corpus illud quod virgo generauit, de quo Angelus Gabriel dixit: Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei viui. Bonum tabernaculum, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. Admirabile templum Dei & aula cælestis, quod solutum corrumpi non potuit, sed intra triduum resurrexit, resuscitatum ab ipso qui mortuus videbatur. Luc. 1.

Tabernaculum tamen in hac vita vel corpore fieri ipsius Dei non humanæ conditionis sed singulis gratia Dei. Libro septimo super Lucam, capite secundo. Tom. V.

Bonum est, inquit, Petrus, nos hìc esse. Hinc & ille, Dissolui enim & esse cum Christo, multò melius. Nec laudasse contentus, non solùm affectu, sed etiam factorum

rum deuotione præstantior, ad ædificanda tabernacula tria, impiger operarius communis obsequij ministerium pollicetur. Et quãuis nesciret quid diceret, tamen pollicebatur officium: cui non incõsulta petulantia, sed præmatura deuotio fructus pietatis accumulat. Nam quod ignorabat, cõditionis fuit: quod promittebat, deuotionis. Sed non capit humana conditio in hoc corruptibili, in hoc mortali corpore facere tabernaculũ Deo: Siue in animo, siue in corpore, siue alio loco, fuge quærere quod non licet scire. Si Petrus nesciuit, queadmodum tu potes scire? Si nesciuit ille qui promisit, & qui corporis terminos magnitudine animi nesciebat, quẽadmodum scire nos possumus desidia quadam mentis intra proseptum carnis inclusi? Denique placuit tanta deuotio Deo. Et inter hæc verba facta est nubes, & obumbrauit eos.

Tabernaculum mentis in fide catholica debet figi. Libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo. Tom.IIII.

Sequere specialiter hanc legem viandi, vt exeas ex Ægypto, & inde promoueas. Fige tabernaculum in Socoth: hæc prima tibi statio sit. Socoth prima mansio est, significãs tabernaculum. Fige ergo tabernaculum quod in te est, mentisque tuæ stationem confirma, vt radicatus atque fundatus maneas in fide Christi.

TABESCERE. *Quæ sit animæ tabefactio, dicit super psalmum trigesimum octauum. Require suprà, cap. Anima.*

TABVLA. *De tabula legis Mosaicæ, dicit libro de Noë & arca. Require suprà, cap. Lex.*

TACITVRNITAS. *Tacendum prius quàm loquendum: & tacere tutius est quàm loqui. Libro primo de officiis, cap. secundo.* Tom.I.

Quid præ cæteris debemus discere, quàm tacere, vt possimus loqui: ne prius me vox cõdemnet mea, quàm absoluat aliena? Scriptum est enim: Ex verbis tuis condemnaberis. Quid opus est igitur vt properes periculum suscipere condemnationis loquendo, cùm tacendo possis esse tutior? Complures vidi loquendo peccatum incidisse, vix quenquam tacendo. Ideóque tacere nosse quàm loqui difficilius est. Scio loqui plerosque cùm tacere nesciant. Rarum est tacere quenquam, cum sibi loqui nihil prosit. Sapiens est ergo qui nouit tacere. Denique sapientia Dei dixit: Dominus dedit mihi linguã eruditionis, vt sciam quando oporteat sermonem dicere. Meritò ergo sapiens, qui à Domino accepit quo tempore sibi loquendum sit. Vnde bene ait scriptura: Homo sapiẽs tacebit vsque ad tempus. Ideo sancti Domini qui sciebant quia vox hominis plerunque peccato adiuncta est, † & initium erroris humani sermo est hominis, amabant tacere. Denique sanctus Domini ait: Dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Sciebat enim & legerat Diuinæ esse protectionis, vt homo à flagello linguæ suæ absconderetur, & à conscientiæ suæ testimonio. Verberamur enim tacito cogitationis nostræ opprobrio, & iudicio conscientiæ: verberamur vocis nostræ verbere, cum loquimur ea quorum sono cæditur animus noster & mens cõsauciatur. Quis enim est qui mundum cor habeat colluuione, aut non delinquat in lingua sua? Et ideo quia neminẽ sciebat castum os seruare posse ab immunditia sermonis, ipse sibi silentio legem imposuit innocentiæ: vt tacendo culpam declinaret, quam vix effugere posset loquẽdo. Audiamus ergo cautionis magistrum, Dixi, custodiam vias meas: hoc est tacito cogitationis præcepto indixi mihi, vt custodirem vias meas. Aliæ sunt viæ, quas debemus sequi: aliæ, quas custodire. Sequi vias Domini: custodire nostras ne in culpam dirigantur. Potes autem custodire, si non citò loquaris. Lex dixit: Audi Israël Dominum Deum tuum. Non dixit, loquere: sed, audi. Ideo Heua lapsa est, quia loquuta est viro quod non audierat à Domino Deo suo. Prima vox Dei dicit tibi, Audi: Si au-

† Quidam legunt, peccati causa.

A dias, custodies vias tuas: & si lapsus es, citò corriges. In quo enim corrigit iunior viam suam, nisi in custodiendo verba Dei? Tace ergo prius & audi, & non delinques in lingua tua. Graue malum est, vt aliquis ore suo condẽnetur. Etenim si pro otioso verbo reddet vnusquisque rationem, quantò magis pro verbo impuritatis & turpitudinis? Grauiora sunt enim verba præcipitationis quàm otiosa. Ergo si pro otioso verbo ratio poscitur, quantò magis pro sermone impietatis pœna exsoluitur?

Non tamẽ muti esse debemus, sed tacere & loqui prudenter secundum tempus. Ibidem subdens. Cap.3.

Quid igitur? Mutos nos oportet esse? Minimè. Est enim tempus tacendi, & tempus loquẽdi. Deinde si pro otioso sermone reddimus rationem, videamus ne reddamus & pro otioso silentio. Est enim & negotiosum silentium, vt erat Susannę, quæ plus egit tacendo, quàm

B si esset loquuta. Tacendo enim apud homines, loquuta est Deo: nec vllum magis indicium suæ castitatis inuenit, quàm silentium. Conscientia loquebatur, vbi vox non audiebatur: nec quærebat pro se hominum iudicium, quæ habebat Domini testimonium. Ab illo igitur volebat absolui, quem sciebat posse nullo modo falli. Ipse Dominus in Euangelio tacens, operabatur salutem omnium. Rectè ergo Dauid non silentium sibi indixit perpetuum, sed custodiam. Custodiamus ergo cor nostrum, custodiamus os nostrum. Vtrunque enim scriptum est: hîc, & os custodiamus: alibi tibi dicitur, Omni custodia serua cor tuum. Si custodiebat Dauid, tu non custodies? Si immunda labia habebat Isaias qui dixit: O miser ego, quoniam compunctus sum: quia cum sim homo & immunda labia habeam, &c. Si immunda Propheta Domini habebat labia, quomodo nos munda habemus? Et cui nisi vnicuique nostrum scriptũ est, Sepi possessionem tuam spinis, & argentum & au-

Prouerb.4.

Isaia 6.

C rum tuum alliga, & ori tuo fac ostium & vectem, & verbis tuis iugum & stateram?

Require de ista materia suprà, cap. Labia. & cap. Lingua. & cap. Loquela hominis.

Tacendum est contra conuitia. Eodem libro, vide suprà, cap. Iniuria. Et in tractatu de secunda interpellatione Iob. Et super Psalmum trigesimum septimum & trigesimum octauum: vide suprà, ca. Conuitium.

Et libro decimo super Lucam. Vide suprà, cap. Accusatio. Vnde in tractatu super Psalmum trigesimum septimum. Tom.IIII.

Non accipias auditum vanum, cum legeris in Euangelio, pro omni sermone otioso iudicium esse subeundum. Et si alius loquitur, tace: & si alius conuitiatur, aurem tuam obstrue. Dauid tacendo vicit aduersarios suos: & quia sicut mutus factus est, vocem recepit: quia conuersus ad Dominum loquebatur, dicens: Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me

D Domine Deus meus: Quia dixi, ne aliquando exultent in me inimici mei. Vide singula. Tacebat Dauid: Loquebantur inimici: prouocabant vt aliquid & ipse loqueretur: dicebant, Audiamus vocem tuam. Intra se iste tacitus loquebatur: Quid opus est vt ista audiant, quibus prodesse non possunt? In te Domine speraui: tibi soli loquor: tu audi, qui exaudire potes. A te semper poposci, ne aliquando exultent in me inimici mei: quia etsi peccaui, tu peccatum dimittis: etsi ego cecidi, tu resuscitas: ne habeant vnde exultare possint qui peccatis lætantur alienis. Plus enim acquisiuimus qui plus peccauimus: quia beatiores facit tua gratia, quàm nostra innocentia. Habemus hunc sensum & in libro Michææ Prophetæ: Noli gaudere super me inimica mea quia cecidi, sed resurgam. Non est grauis infirmitatis ruina, si non sit etiam voluntatis studium ab ea non surgendi. Præsens est qui faciat vt resurgas. Dixit ergo Dauid

Mich.7.

in corde suo petens, vt exaudiretur à Domino, & vt nō exultarent in eum eius inimici, petens etiam vt in conuersionis suæ proposito permaneret, ne dum propositi sui gressus quasi quidam pedes animæ suæ commoueantur, in eum aduersarij superba & magniloquentiæ plena loquerentur, vt faciunt qui insultare desiderant. Tametsi moueatur vt homo, paratum ad flagella se dicit, vt vel supplicio soluat errorem. Et si cessent flagella Domini, se tamen dolore proprio memorat flagellari, vt non inueniat culpa quod damnet, quam pœna præueniat. Hoc est ergo quod ait: Et dum commouentur pedes mei, in me magna loquuti sunt: Eò quòd tam prompti sunt ad insultationis ludibria, vt in commotione pedum meorum paratam habuerint magniloquentiam. Vel certè sic: Dum commouentur pedes mei putantes quòd caderem, superba iam & magniloqua sunt loquuti. Sed quia ipse in posterioribus penè motos pedes suos dixit, ne quid oriatur hinc scrupuli, considera hîc doceri nos affectum pœnitentiæ, ibi opinionem eius erroris excludi, quòd diuitiæ & successus prosperior & flagitiorum nos mouere non debeant. Consuetudo autem eloquutionis scripturis Diuinis huiusmodi reperitur. Sic enim & alibi, Dum conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Quanquam sanctus non in ostensione verborum, sed in virtute spiritus probari se velit.

Psal. 125.

Et in tract. super Psal. xxxviij. exponendo ipsius psalmi titulum.

Qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari, vt præcepta eius secum ipse meditetur, & Diuinorum exempla factorum. Et ideo Dauid secū ipse meditabatur, quòd Christum in se loquutū esse retinebat: vt cum aliqui ei essent molesti, & eum ad contentionem lacescere conarentur, patientiam indueret, certādi studia declinaret. Ex quibus inanis strepitus & iurgia frequenter oriuntur. Ideo cum sancto Dauid plerique eius virtutibus inuidentes, qui eum de proposito mansuetudinis & humilitatis affectu crederent diducēdum, frequenter ingruerent, ipse quoque præcipuè nequitiæ spirituales in cælestibus aduersus quas graue luctamen est iustis, ad commouendum eum ministros suæ improbitatis impellerent: Et inter obstrepentium crebra certamina, & disceptationis tumultus, sermo aliquis sibi offensionis excideret, tacere sanctus Propheta proposuit. O validum scutum, circunspectæ munitionis silētium. O fidelissimum stabilitatis fundamentum: in quo si quis potuerit stare, lubricum verbi timere non potest. Multi enim etiam stabili corde firmati, incauti tamen sermonis fluctuantis errore sæpe ciciderunt. Vidēs igitur huiusmodi insidiis & vano concertantium strepitu se Propheta tentari, intra se ipse tacitus conferebat, legem sibi taciturnitatis imponens: & cum taceret, insultantibus sibi, & vt loqueretur aliquid prouocantibus, qualia solent insolentium esse certamina atque sermones, respōde nobis, si de æqualitate† præsumis. Vides & tu te esse victū, & nihil habere quod referas? cum se propè ad vocem conuitiis videret impelli, se ipse reuocabat, vt loqueretur in corde.

† Aliàs, æquitate.

Vnde tacent aliquando serui Dei ne mala loquantur: in quo actu à peccatoribus differunt plurimum. Super Epist. ad Eph. cap. v.

Tom. V.

Quæ loquenda sint, monet Apostolus, quæ ad vtilitatem proficiant nostram & Dei laudem, in cuius lege meditandum est die ac nocte, sicut scriptum est in psalmo primo. Ex conuersatione enim & moribus Dei serui esse tacentes intelligendi sunt, vt quantum distat verū à falso, tantum distent Dei serui à seruis diaboli.

TACTVS. *De sensu tactus, loquitur libro sexto Hexameron.*

Cap. 9. Tom. IIII.

Est etiam non mediocris sensus in tactu, atque in eo voluptas gratissima, syncerúmque iudicium. Plerūque

A enim tactu probamus, quæ oculis probare nō possum⁹.

Christum tangere est in eum credere. Libro de Isaac & anima. Et libro tertio de virginitate. Vide suprà, cap. Magdalena. Et in sermone quodam de Paschali tempore, qui incipit vt sequitur:

Ser. ord. 58. Tom. III.

Hæret adhuc sensib⁹ vestris fratres, hoc nos ante dies paucissimos prædicasse, quòd Maria Magdalene non leuiter fuerit obiurgata, cum post resurrectionem Dominum quæreret in sepulchro, & non reminiscens verborum eius quibus se ab inferis tertia die rediturum esse dixerat, putaret eum inferni legibus detineri. Arguitur enim nō leuiter, cur nō memoratur resurrectionis promissum, ac mortis scrutaretur indicium. Fides enim humilis & ignara quærit quod nescit, obliuiscitur quod docetur. Festina quidem est ad obsequium, sed nō perfecta est ad credendum: anxia enim est de Dominicæ carnis iniuria, sed incerta de resurrectionis gloria: plorat

B quidem amore Christi, sed mœret desperatione corporis non reperti: periisse putat, quem iam regnare constabat. Scrutatur enim in tumulo, quem vocare potius deberet è cælo. Increpatur igitur sancta Maria tanquā pigrior ad credendum: & cum sera licet Dominum cognouisset, dicitur ei à Saluatore: Noli me tangere, quia nondum ascendi ad Patrem meum. Noli me tangere: increpationis est verbum: hoc est, noli me tangere manibus, quoniam resurrectionem meam mentis obliuione non retines. Nō potes me corporeis tenere amplexibus, quoniam fidei perfectione non tangis. Prohibetur tactu, quæ amisit auditum. Noli, inquit, me tangere, quia nondum ascendi ad Patrem. Videamus quomodo ad Patrem non ascenderit Christus, cum ipse dicat: Quia ego in Patre & Pater in me, à quo per indiscretam Deitatis substantiam nunquam est separatus. Dum enim vnus in vno manet, semper Patrē Filiúmque simul esse signat. Aut nunquid illuc ascendere se dicit Filius, vbi an-

C tè habitat quàm ascendat? Dixit enim idem Dominus: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo. Si ergo cum descendit Saluator in cælo est, multò magis etiam prius quam ascendit in cælo est. Sed vide ne fortè ad obiurgationem Mariæ vox ista pertineat, cui paulò antè inter sepulchra quærenti Dominum dicitur: Quid quæris viuentē cum mortuis? Nunc addatur: Noli me tangere, quia nōdum ascendi ad Patrem: hoc est, quid me tangere cupis, quæ me dum inter tumulos quæris, adhuc ad Patrem ascendisse non credis: quæ dum me inter inferna scrutaris, ad cælestia rediisse diffidis: dum inter mortuos quæris, viuere cum Deo Patre non speras? Nondum, inquit, ascēdi ad Patrē: hoc est, tibi nondum ascendi ad Patrē: quia apud fidem tuam adhuc detineor in sepulchro. Quantum in te est enim adhuc in humilibus immoror, adhuc terrenis inhęreo, quia nondum me fides tua eleuat ad cęlum. Quid ergo me festinas contingere vt Dei Filium,

Ioan. 3.

D quem redeuntem ad Patrem mentis deuotione non sequeris? Quisquis igitur vult contingere Saluatorē prius illum debet fide sua ad dexteram Deitatis imponere, & Deitate cordis collocare in cælestibus potius quam inter defunctos inquirere. Illi autem ascēdit Dominus ad Patrem, qui eum semper esse credit in Patre. Ascendit beatis Apostolis ad Patrem, quibus ait: Qui me videt, videt & Patrem. Ascendit Ioanni Euangelistæ qui eum apud Patrem quæsiuit & reperit, atque ideo ait: Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Ascendit in beato Paulo, qui non contentus solum se scire quod nouerat, nos quoque docuit quemadmodū Saluatorē in cęlestibus quæremus, dicens: Quę sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedēs. Et vt nos ab hac humili vel terrea inqsitione Marię penitus submoueret, addidit dicens: Quę sursum sunt sapite, non quę super terrā. Ergo iam non super terrā, nec in terra nec secundū carnē debemus quærere Saluatorē, si volumus eū inuenire

Coloss. 3.

atque

atque contingere, sed secundum Diuinæ maiestatis gloriam, vt dicamus cum Apostolo Paulo: Nunc autem secundum carnē nō nouimus Christum. Igitur & Stephanus beatus fide sua nō super terram quæsiuit Dominū, sed stantem illum ad Dei dexteram recognouit. Ibi illum reperit, vbi mentis deuotione quæsiuit. Non solùm autem Stephanus in cælo vidit Dominum, sed eum martyrio suo tetigit. Tangit enim Dominum, cum pro inimicis suis orans, velut fide sua tenens, dicit: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Intelligite ergo quāta deuotionis est gloria. Maria iuxta Dominum constituta eum tangere non meretur: Stephanus in terris positus Christum tangit in cælo. Illa inter Angelos præsentem non vidit Saluatorem: Stephanus inter Iudæos cernit absentem.

Similiter tāgere bene vel malè quomodo debet intelligi, dicit libro de bono mortis. Require suprà, cap. Regio.

TAVRVS. *Sanguis tauri venenum est homini. Vnde libro tertio Hexameron, loquens contra illos qui dicunt noxia non debuisse creari, & probans quòd nulla creatura est vniuersaliter mala, quia quod nocet vni, prodest alteri, inter cætera dicit sic:* Cap.9. Tom.IIII.

B

Ergo si irrationabilia animalia nôrūt quibus sibi aut medicentur herbis, aut subsidiis opem afferant: homo nescit, cui rationabilis sensus innascitur? Aut tam alienus à vero est, vt quæ cuique apta sint vsui, minimè deprehendat: aut ita naturæ ingratus bonis, vt quoniam taurini haustus sanguinis lethalis est homini, propterea putet laboriosum animal aut nasci non debuisse, aut sine sanguine debuisse generari, cuius virtus ad cultus agrorum vtilis, ad vsus plaustrorum habilis, ad alimoniā suauis, diuerso munere fulcit agricolas: quibus Deus, si bona sua nôrint, vniuersa donauit?

Taurus signat Christum. Libro de benedictionibus Patriarcharum. Vide suprà, cap. Christus. Et eodem libro. Vide suprà, cap. Cornu: & cap. Filius Dei.

C

TECLA SANCTA. *Loquitur de ea quo ad statum ætatis, libro tertio de virginitate, secunda parte.* Tom.I.

Non ætas reiicitur florentior, sed animus examinatur. Ac certè Teclam, non senectus, sed virtus probauit.

Quoad constantiam mentis: in epistola tertia ad Simcianum. Require suprà, cap. Libertas. Quoad miraculum sanctitatis. Lib. ij. de virginitate, parte secūda. Require infrà, cap. Virginitas & virgo.

TECTVM. *Moraliter per tectum intelligitur mentis perfectio atque virtutis status. Vnde libro octauo super Lucam, pertractans illud Lucæ decimo septimo, In illa hora qui fuerit in tecto & vasa eius in domo, &c.* Cap.7. Tom.V.

Si quis etiam in tecto situs, hoc est, superiora iam domus suæ eminentiúmque virtutum culmen ascendit, ad terrena mundi huius opera non recidat. Noui enim tectum in quo Rahab illa typo meretrix, mysterio Ecclesia sacramentorum consortio populis copulata gentilibus, exploratores quos Iesus direxit abscondit. Qui si ad inferiora descendissent domus, ab exploratoribus, qui ad corripiendos missi fuerāt, occisi essent. Tectum ergo sublime est mentis officium animæque fastigium, quo nuda corporis operitur infirmitas. Vnde mihi videtur etiam paralyticus ille idcirco esse sanatus, qui à quatuor iuuenibus è tecto dimissus est: quia quatuor adminiculo virtutum, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, atque iustitiæ, ad pedes Christi alta quadam ratione se subiecit. Nihil excelsius humilitate quæ tanquā superior nescit extolli, quia nemo id affectat quod intra se iudicat. Sed quoniam in iudicio versamur, non digrediamur à tecto, ne dum vasa quæ in domo sunt, cupimus auferre, capiamur. Non enim in omni domo sunt vasa aurea atque argentea, sed in plerisque sunt lignea.

TEGMENTVM. *Est propriè gratiæ atque virtu-*

A

tis. In tractatu de Helia & ieiunio. Vide supr. cap. Gula. & cap. Ieiunium.

TEMPERANTIA. *Diffinitur libro primo de officiis.* Tom.I.

Temperantia est quæ modum ordinémque seruat omnium, quæ vel agenda vel dicenda arbitramur.

Temperātia fuit ante omnia homini iniuncta. Lib. j. de Iacob & vita beata. Cap.2.

Temperantia est igitur quę resecat cupiditates. Hāc primis hominibus tenēdam mandauit Deus, dicens: De fructu autem ligni quod est in medio Paradisi non edetis, neque tangetis illud ne moriamini. Et quia non est retenta, ideo transgressores virtutis egregiæ, Paradisi exules facti sunt, & immortalitatis exortes. Hanc lex docet, & vniuersorum infundit affectibus. Doceri autem & sapientiam & disciplinam scriptura testatur: de temperantia, in lege: de cæteris, in libro Iob, in quo scriptum est: Nónne Dominus est qui docet intellectum & disciplinam? & in Euāgelio Dominus ipse ait: Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Cap.3.

De cuius proprietate loquitur lib. de Paradiso. Require suprà, cap. Flumen. De cuius vtilitate. Libro primo de officiis. Cap.43. Tom.I.

Postquam de tribus virtutibus diximus, restat vt de quarta dicamus, quæ temperātia ac modestia vocatur: in qua maximè tranquillitas animi, studium mansuetudinis, moderationis gratia, honesti cura, decoris consideratio spectatur & quæritur.

Et addit dicens verecundiam eius esse fundamentum. Vide infrà, cap. Verecundia. Valet etiam contra visibiles hostes. Libro de viduis parte secunda. Vide suprà, cap. Fœmina. Cuius efficaciam contra vitiorum tentamenta describit, libro primo de Iacob. Cap.2. Tom.IIII.

Meritò quoque temperantia quàm maximè passionum istarum restinguit ardorem, quæ primùm sobrietate ac moderamine animum temperat, mentem informat. Deinde etiam deliciarum abstinentia restinguit habenas corporalis ferocitatis. Ideo lex recidit ciborum licentiam, epularum copias, non solùm vt resecaret luxuriam, verùm etiam vt inhibentis contemplatione pręcepti viam tractationi rationis aperiret, quæ irritamenta gulæ, cęterásque cupiditates recideret, corporeas passiones, motúsque cohiberet. Temperātia est igitur correptionis præuia, disciplinæ magistra. Ab hac profectus Iacob sanctus, primatus à fratre quos non habebat, accepit, eiúsque prælatus assensu, docuit in reliquium intemperantes proprio sibi viles esse iudicio. Ab hac profectus Ioseph, & calorem iuuentutis edomuit, & tentatum adulterinis animum illecebris, rectæ rationis inductione firmauit.

Sed qualis esse debeat, dici quòd primò debet esse vniuersalis in quolibet corporis sensu. Libro secundo de Abraham. Cap.11. Tom.IIII.

D

Forsitan referatur hoc loco, Quomodo spiritalem dicis circuncisionem, cum oraculum dicat: Erit testamentum circuncisionis in carne vestra? Quasi verò animę solius & non passionum corporis exigatur temperantia. Nam & visus, & auditus, & odoratus, & gustus, & tactus, & vocis ipsius quæritur quædam castimonia. Quia & visus procacior habet crimen. Et ideo scriptum est: Noli intendere mulieri fallaci, neque capiaris oculis, neque arripiaris palpebris. Et in ipso auditu crimen est, si seducat meretrix, & multo blandimento sermonis & laqueis, labiorum suorum te alliget. Et in ipso tactu crimen est, ideóque tibi dicitur: Ne multus fueris ad alienam, neque continueris amplexibus non tuam. Et in voce culpa est. Laqueus enim fortissimus est homini sua labia, & abducitur à labiis sui oris. Et mel ipsum noli multum edere ne euomas. Oportet ergo vt per omnium sensuum acuta sit moderatio, ne

aut

aut impetus in vitiũ trahat, aut nimietas lædat, aut mora offensioni sit.

Secundò, debet esse non solùm corporis, sed & mentis interiore habitu. In Epistola ad Vercellen. Ecclesiam.

Lib.10.Epist. Epist.82. Tom.III. Ecclesiast.18.

Non illa solùm laudabilis quæ parca est verborum temperantia, sed etiam illa quæ concupiscentiæ. Denique scriptum est: Post concupiscentias tuas ne eas, & à voluptate tua vetare. Si dederis animæ tuæ concupiscẽtiam, gaudio eris inimicis tuis. Et infrà: Vinum & mulieres apostatare faciunt etiam sapientes. Vnde Paulus & in ipsis coniugiis temperantiam docet. Est enim velut quidam adulter incõtinens in matrimonio, qui legem apostolicam præuaricatur.

Tertiò, debet esse non sola, sed bonis moribus sociata in quolibet actu. Libro secundo de Abraham. Require suprà, capite Castitas. Quartò, debet esse in exercitio continuo, saltem in affectu. In Epistola tertia ad Simplicianum.

Lib.2.Epist. Epist.7.

Renuntiemus luxuriæ & deliciis, quæ nos quibusdam astringunt nexibus cupiditatum, & vinculis ligãt. Nihil enim prosunt deliciæ stulto. Et quicunque à pueritia dederit se deliciis, manebit in seruitute, vt viuens mortuus sit. Recidatur ergo luxuries, deliciæ resecentur. Et si quis fuit luxuriosus, vale dicat superioribus. Recisa enim vinea fructum affert, semiputata frondescit, neglecta luxuriat. Ideóque scriptum est: Tanquam agricultura homo imprudens, & tanquam vinea homo egens sensu, si reliqueris eum, desertus erit.

Quintò, debet esse discreta. Super primam ad Timoth. cap. quinto.

Tom.V.

Iam noli bibere aquam, sed vino modico vtere propter stomachum & crebras tuas infirmitates. Nunc speciale consilium dat, vt se ipsum salubri regat doctrina. Prudenter enim Deus sibi seruiri vult, non vt nimietate sua debiles fiant, & postea medicorum suffragia requirant. Temperandum est enim, vt si fieri potest, cœptum obsequium gradatim prouehatur, quàm per inconsiderantiam minuatur. Intemperantia enim ipsam animam inquietam facit, vt cum de infirmitate solicita est, non tãtùm sit dedita Diuinis seruitiis. Damnum ergo affert improuidentia. Anima enim in tranquillitate posita, totum cor extollit ad Deum, integro cõsilio obsecrãs quę petenda sunt.

Sextò, debet esse cum iustitia & aliis virtutibus quoad ornatum. Libro primo de officijs. Require suprà, cap. Iustitia. Vltimò, temperantia meritoria habet cum perseuerantia coronam: quod probat exemplo. Libro secundo de Iacob & vita beata.

Cap.10. Tom.IIII.

Nec te Eleazare prætermittam, vtpote sacerdotũ sacerdos, sed tuis iuuandus oratis, qui genere sacerdos, peritus in lege, maturus æui, cum oblatus esses Antiocho persequutori, nec tentamẽtis potuisti capi, nec præmiis inflecti, nec suppliciorum acerbitatibus frangi. Deniq; à blandimentis cœpit, quia iudicabat tormenta sua posse superari. Erubesco, inquit, canitiem tuam; reuereor senectutem, miror prudentiam: cur abstinendum bonis epulis putes, quas natura largitur? Relaxa istiusmodi peruicaciam, expergiscere aliquando, dum adhuc malo tibi persuadere quàm extorquere, ne victus suppliciis facias, quod refutas ratione inuitatus. Ad hæc respõdit senex: Nos Antioche, non intentione ducimur, sed reuerentia legis tenemur, quæ à suilla carne abstinendũ præcipit. Pulcherrimam creaturam iudicas, negare tamen non potes quòd potior sit temperantia, quàm voluptas: potior legis obedientia, quàm præuaricatio. Quod si hoc leue putas vt carne vescamur suilla, qui in minimis legem contempserit, quomodo in magnis tenebit? Aut si pretiosa est creatura istiusmodi, vindicaris: cum eo quod sit pulcherrimum defraudamur. Abstinentia autem nostra disciplina est castimoniæ. Discimus enim resecare luxuriam, cupiditates vincere, excludere concupiscentias, delectationibus corporis obuiare. Fortitudinis quoque exercitium est, pœnis pro lege non cedere. Iustitiæ quoque insigne atque prudentiæ vt quod sequendum eligimus, timore Dei morte postposita† reseruemus. Quis escam imperet liberis? Quis autem se ridendum præbeat? In hoc seruiat, sed non ridebit. Non sum ita senex, vt mihi iuuenescat animi fortitudo. Suspensus itaque cum hinc atque inde grauiter verberaretur, nec iam ferrent senilia membra verberum pœnas, lassatis carnificibus atque extensoribus, in terram deflexus, inflexibilem mentem gerebat. Et quidam, seu longæuam miseratus ætatem, seu tentamentis circumuenire desiderans, Responde, inquit, tantummodo te manducaturum, nos te escæ eius immunem præstabimus. At ille clamans, Nequaquam contingat mihi vt fiã senex incentiuum iuuenilis erroris, qui huc vsque eram salutaris forma instituti. His ergo ludibriis vt paululum viuam luctabor, & totius vitæ labores addicam breuis viatico senectutis? Senectus portus debet esse, non naufragium vitæ superiori. Non te negabo lex patria: non abiurabo vos sancta instituta maiorum: non decolorabo vos infulæ sacerdotales: non te perfidiæ puluere turpabo pulchra canities. Quid multa? Immoriendo tormentis factus est cæteris magisteriũ perseuerantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum. Beatus ergo, in quo nõ potuerunt tormenta rationem vincere. An non beatus, qui potuit virtute animi victor esse pœnarum, pietatísque remigio seruare integram in tantis fluctibus passionem?

† Aliàs, proposita.

TEMPESTAS. *Maris tempestas præscitur à pisci bus etiam paruis. Libro quinto Hexameron. Require supr. cap. Echinus. Etiam ab auibus præscitur. Eodem lib. Require suprà, cap. Mergus. Tempestatem diabolus mouet seruis Dei. Super Epistolam ad Eph. cap. sexto. super illud quod sequitur:*

Tom.V.

De cætero confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius. Post omnia merita & hortamenta & disciplinæ ordinem traditum religiosè, & dispositionẽ mysterij manifestam robustos illos vult esse in fide, fiducia potestatis Dei, vt scientes firmam esse spem promissionis, prompti sint circa obsequia Dei, erigentes gubernacula contra fluctus excitos impudentia inimici. Tempestatem enim Dei seruis commouet, sed ipse naufragium facit.

TEMPLVM. *De spirituali templo quomodo ædificetur in nobis, vel pariter nos ædificari possimus in Dei templum, pertractat in Epistola octaua ad Iraneum, sic dicens:*

Lib.4.Epist. Epist.16. Tom.III.

Ædificationem charitatis in se suscipiat vt in vnitate fidei & agnitionis occurrat, & quasi membrum non desit capiti suo, id est, Christo qui est caput omnium ex quo totum corpus fidelium & sapientum per harmoniam rationabilem verbi: hoc est enim Συναρμολογούμενον ἁρμονίᾳ τοῦ λόγου δεδεμένον, id est, harmonia verbi compaginatum, & compactum, atque connexum per omnem iuncturam ministrationis in mensuram vniuscuiusque partis, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate, vt assurgat vnius templum Dei in omnibus, & vnum domicilij cælestis habitaculum in spiritu vniuersorum. In quo non solùm sanctorum hominũ, sed omniũ credentiũ, omnium etiam superiorũ, rationabiliũ virtutum ac potestatũ, connexionẽ fidei spiritúsq; accipiendã arbitror, vt per harmoniã, quãdam virtutũ ac ministeriorum corpus vnum ex omnibus rationabilis naturæ spiritualibus adhæreat capiti suo Christo. Ita ædificationis compage connexa, vt ne tactu quidem iunctura singulorum adhærentium discrepare videatur. Hoc est enim quod dicit Græcus, ἀφῶν δὲ χορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ: quod non difficile erat tanto architecto

chitecto secundum mensuram vniuscuiusque meritorum ac fidei conuenientem sibi connectere, cum ædificatio charitatis ruinam offensionis excludat atque obstruat. Non est ergo dubitandum cælestium potestatum adhæsura ad hoc templum ædificandum consortia. Incongruum quippe intelligi quòd ita surgat humanæ charitatis ædificatio in templum Dei, vt fiat in nobis habitatio Dei in spiritu. Non sic autem in cælestibus potestatibus. Cuius rei gratia, vt maturius in nobis huiusmodi ædificatio procederet, hortatur nos Apostolus aperire oculos cordis, eleuare ad superiora, agnitionem Dei impensè quærere, veritatem discutere, abscondere in corde mandata Dei, deponere erroris desideria, dedecoris occulta, renouari per gratiam sacramentorum, temperare iracundiam, commotionem ante occasum Solis relaxare, cauere ne superiora tua aduersarius occupet, spiritus ille habens potestatē, qui se immersit in cor Iudæ, & cōminuit animæ eius ianuas, ne posset resistere, furem excludere, mendacem auertere, exurgere à mortuis, sobrietatem assumere, vxorem viro vt Ecclesiam Christo debere esse subditam, virum pro vxore animā suam offerre, sicut se pro Ecclesia tradidit Christus. Postremò quasi bonum bellatorem sumere arma Christi, ac prætendere semper non solùm aduersus carnem & sanguinem, sed etiā aduersus spirituales nequitias, ne à suis emolliri, ab extraneis capi possit.

Templi veteris & sacerdotij ministerium vel figura intelligi non poterat, neque potest sine lumine Euangelicæ veritatis. Vnde libro super Beati immaculati, lit. tertia, versu secundo, de hoc diffusè loquitur hoc modo. Tom.IIII.

Dauid sibi adaperiri oculos hîc petit, & in superioribus dicit: Quis ostendit nobis bona? Erat sub lege nutritus: sciebat quia lex vmbram habet futurorū bonorum: ipsa bona non iam per vmbram, sed apertis oculis videre cupiebat. Nouerat quia exemplari & vmbræ cælestium mysteriorum seruiebant, qui secundum legem Mosis deseruiebant. Volebat ipsam cultus Diuini comprehendere veritatem, & ideo vt ab oculis suis velamen decuteret, conuersus ad Deum, precabatur, dicens: Aperi oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Intelligebat verè militiam esse cælestem, quam possit vnusquisque ex lege cognoscere, cui tamē Dominus reuelasset. Quis enim de terrenis ad cælestia, de vmbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis, humano gradu, sine Diuino ductu possit ascendere? Quis potest considerare altare illud cæleste, verúmque illud templum, sacerdotes & Leuitas, non istos secundum carnis officia, sed illos secundum spiritus gratiam? Denique hāc solam sibi gratiam pro maximis optauit Dauid dicens: Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & vt videam delectationem Domini, & considerem templum eius. Quis poterat cognoscere quòd offerret diues magnum munus secundum quod potest manus eius vt soluatur eius peccatum? Quis poterat intelligere si non haberet quis offerre verbi gratia, arietem, quia non soluebatur eius peccatum? Quis poterat aduertere quæ illæ essent immunditiæ, quas soluit non lex, quam putant Iudæi; sed lex spiritualis, quam Paulus agnouit? Quis poterat videre remissiones peccatorum veras, quarum exemplar in lege, veritas in Euangelio est, dicente Domino: Dimissa sunt tibi peccata: Non per hircorum sanguinem, sed per hostiam sui corporis? Ille vtique diues in lege, qui perfectæ maiestatis in Christo plenitudinem confitendo, & quasi eam quibusdam ad illud altare cæleste fidei manibus offerendo, peccatum suum soluerit. Ille videt verum sacerdotem, qui videt principem sacerdotum. Ille templum verum considerat qui audit dicentem: Soluite templum hoc, & in triduo reædificabo illud. Magnum templum, de quo virtus exibat

Psal.26. Ioan.2.

A & curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo vnius agni sacrificium tulit peccata mundi. Ille præstantissimus Leuita, qui venit non vt ministerium exigeret, sed vt omnibus exhiberet suæ ministerium passionis, cui portio Deus: qui hîc nihil possideret, & omnia possideret.

Propterea dicit Libro tertio de virginitate, parte quarta. Tom.I.

Anima in domo Domini habitare desideret, & eius delectatione pascatur, ac miraculis virtutum alatur cælestium: foris relinquet inuidiam, quæ extra chorum est Angelorum: foris cupiditates corporis, quæ templum Dei maculare non debent. Et ideo quoniam templum Dei sumus materiales à nobis sollicitudines abdicemus.

Aliam conditionem ponit, libro nono super Lucam, super illud Lucæ xix. Et ingressus in templum, cœpit eiicere B *vendentes in illo.* Cap.1. Tom.V.

Deus templum suum non mercatoris vult esse diuersorium, sed domicilium sanctitatis: nec vendibili religionis officio, sed obsequio gratuito vsum ministerij sacerdotalis informat. Considera igitur quid tibi ad exemplum viuendi Dominica gesta præscribant. Et eiiciebat, inquit, omnes vendentes & ementes de templo, & mēsas nummulariorum euertit. Generaliter itaque suprà docuit seculares à Dei templo abesse debere contractus: specialiter autem nummularios pepulit. Qui sunt nummularij, nisi qui de pecunia Domini lucrum quærunt, nec bona maláque discernunt? Cap.2.

De huius templi ædificatione loquitur eodem libro, capite primo.

Pulchrè autem relictis Iudæis habitaturus in affectibus gentium, templum Dominus ascendit. Hoc enim templum est verum, in quo non in litera, sed in spiritu C Dominus adoratur. Hoc Dei templum est, quod fidei series, non lapidum structura fundauit.

Et libro decimo eiusdem. Cap.2.

Non relinquetur, inquit, lapis super lapidem qui non destruatur. Verum autem dictum est iuxta proposita de templo, quod Salomon condidit: idque primum ab hoste iudicij esse tempore subuertendum. Nihil est enim opere & manu factum, quod non aut vetustas conficiat, aut vis subruat, aut ignis exurat. Tamen est & aliud templum constructum ex pretiosis lapidibus, & ornatum donis, cuius euersionem Dominus significare videatur, synagogam scilicet Iudæorum, cuius structura vetus, Ecclesia surgente dissoluitur.

Templum hoc ædificatur à Christo in hominum mente. Libro secundo de Apologia Dauid. Require supr. ca. Christus. De huius templi ornatu, loquitur libro tertio de viduis. Require suprà, cap. Ornatus. Templum dicitur Ecclesia. Super Epistolam ad Eph. cap. tertio. Require supr. D *cap. Ecclesia.*

TEMPVS. *Post factum cælum fuit. Vnde non ab æterno tempus fuit, sed Deus & Dei Filius ante omnia tempora fuit. Libro de incarnatione Domini. Require supra, cap. Ioannes Euangelista. Tempus ergo esse cœpit post conditum mundum, & non ante mundum. Libro primo Hexameron.* Tom.I.

In principio itaque temporis cælum & terram Deus fecit. Tempus enim ab hoc mundo, non ante mundum. Dies autem temporis portio est, non principium.

Tēpore quodam tamen scribitur quòd Deus fecerit mundum, in quo nos instruit vt ordinato tempore nostra opera agere debeamus. In epistola octaua ad Horontianum, versus principium. Lib.6.Epist. Epist.39. Tom.III.

Sex diebus Moses factum mundum exprimit, non quòd Deus tempore indiguerit ad cōstitutionem eius, cui intra momentum suppetit facere quæ velit. Dixit enim &

enim & facta sunt. Sed ea quæ fiunt ordinem quærunt. Ordo autem tempus & numerum plerunque exigit. Illud quoque præcipuè, quoniam nobis ad operandũ formam daturus, numerũ dierum seruauit & tẽpora. Nos enim tempore indigemus, vt aliquid maturius agamus ne præcipitemus cõsilia atque opera nostra, ne ordinem prætermittamus. Cum enim Dominum legimus, vt scriptura ostendit, cum sapientia & quodam cõsilio & dispositione fecisse & ordine, vt primò cælũ faceret quod est pulcherrimum, oportet vt eò primum oculos erigamus, illò nobis contendendum esse arbitremur, illam sedem terrenis omnibus præferendam putemus.

Tempore quo debet facit omnia Deus. Lib. super Beati immaculati, lit. xvj. versu vj. Require supr. ca. Aduentus in carnem. Et addit ibidem.

Tempus faciendi domine. Non iubendi inquit, sed faciendi: quia nõ legatus neque nuntius, sed Dominus saluaturus erat populum suum. Et ille quidem tempus sciebat, & non differebat, & nos nesciebamus quo melius tempore subueniret, & iam venit & abiit, & iterum vult venire, & tẽpus nescire. Aut fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari: imò si rogatus fuerit, & ante tẽpus venit, venit ad ficulneam, & ante horam venit, vt dicit ad matrem. Illa rogabat pro nobis, illa festinabat, dicens: vinum non habent fili. Respondit Iesus: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea. Et mater quæ sciebat eius affectum, dixit ad ministros: Quodcunque dixerit vobis facite. Iesus quoque qui horam suam venisse negauerat, fecit quod antè differebat. Omnia Deus tempora fecit. Quicquid facit, non est extra tempus, sed totũ opportunum est quod fecerit, & tempore suo mihi aduenit. Omne enim tempus opportunũ salutis, nihil præproperum pro salute periclitãtium, sed volebat expectare adhuc synagogæ correctionẽ, ideo ante tempus ad ficulneam venit: hoc est Iudæis citò venit, opportunè gentibus. Citò venit perituris, commodè credituris.

Cap. 23. Tom. IIII. *Secũdum tempora est corruptio & mutatio rerum. Lib. de Noë & arca.*

Cum corrumpuntur tempora, corrumpuntur etiam illa quæ temporibus suis quæque gignuntur. Si autem confusio sit temporum, quomodo possunt confusione facta etiam ea quæ sunt gignentia permanere? Ergo tẽpora sunt, quæ aut corrumpunt, aut reseruant, prout ipsa sui habuerint qualitatem. Ideóque annus ex contrariis ducitur, vere, autũno, æstate, hyeme, sicut harmonia cantilenæ, permixtis grauibus & acutis videtur consistere. Ita ergo & mundus iste ex contrariis continetur, aëre & terra, igni & aqua.

Tom. IIII. *Tempora currunt lege præfixa, & etiam renouantur. Libro super Beati immaculati, litera duodecima, versu primo.*

Nunquid illa in ipso est Sole præuaricatio? Nõ quotidianos cursus suos seruat? Nunquid continuos nõ nouit Luna defectus, & commissi munus deserit ministerij? iisdem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, iisdem obsequiis reformantur. Sol diem illuminat, tempora statuta custodiens. Fulget splẽdoribus Luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus, solenníque statione conuersione ac demutatione funguntur. Lex vna diuersis cõstitutorum semel vices cursuum custodire, nec fines trãsire præscriptos. Manet ipsa immutabilis demutatio, & conuersio vertere ordinem suum nescit. Vna omnium obedientia discretis muneribus indiscretã præscriptæ constitutionis tenere concordiam.

Cap. 5. Tom. IIII. *Mutantur tamen motu cælestium, & principaliter Solis. Lib. iiij. Hexameron.*

Sint, inquit, luminaria in signa & in tẽpora & in dies & in annos. De signis diximus, tempora autẽ quæ sunt, nisi mutationum vices, hyems, ver, æstas, atque autumnus? In istis ergo temporibus aut velocior est transitus Solis, aut tardior. Alia enim præstringit radiis suis, alia inflammat caloribus suis. Itaque cũ Sol meridianis partibus immoratur, hyems nobis adest. Nam cum Sol longius abest, terra rigescit gelu, stringitur frigore, & plurima noctis vmbra terras operit, vt multò prolixiora sint noctis spatia quàm diei. Hinc causa oritur, vt hybernis flatibus nimia vis niuium, pluuiarúmque fundatur. Cũ verò ex meridianis decedens partibus super terram redit, noctis ac diei exæquat tẽpora: & quò magis moras suis adiungit cursibus, eò paulatim temperiem aëris huius reducit, & reuocat aurarum clemẽtiam, quę fouens omnia repetẽdos cogit in partus, vt terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, virescant arbores, ad perpetuitatem quoque conseruandi generis eorum quæ vel in terris sunt, vel in aquis gaudent, annuis fœtibus successio propagetur. Ast vbi ad æstiuas cõuersiones in Septentrionem se subrigit, spatia diurna producit, noctis verò artat & adstringit. Itaque quò magis vsu assiduo aëri huic copulatur atque miscetur eò amplius & aërem ipsum vaporat, & terrarum exsiccat humorem, adolescere facit semina, & tanquam in succos viriles maturescere poma syluarũ. Tum quia flagrãtior est, minores vmbras facit in meridiano, quoniam ex alto hunc illuminat locum.

Tempora hîc tantum esse dicuntur, & non in alia vita. Super Epist. ad Rom. cap. v. Tom. V.

Tempora in mundo sunt, vbi oritur & occidit Sol, & Luna crementum & detrimẽtum facit, & dies & nox in statu suo non perseuerant. Res enim quę & tempori & ætati subiecta est, mortalis semper est. Huic ergo tẽpori Christus mortuus est, dum excessit è corpore. Vbi autem tempus non est & ætas, ibi non solùm viuus, sed & victor repertus est.

Temporis partes ad Dei laudem ordinare debemus. Libro primo de Cain & Abel. cap. 8. Tom. IIII.

Tripartitum est enim tẽpus, præteritum, præsens, & futurum. Quo admonemur, quòd nec præteritorum beneficiorum Dei, vel præsentium, vel futurorum irrepere debet vlla obliuio, sed tenax gratię memoria perseuerare, & obedientia non deesse. Vel quia is qui sacrificat in vnum splendorẽ, in vnam lucem debeat credere Trinitatis. Ei enim qui fideliter sacrificat, dies lucet, nox nulla est. Sic & in Exodo Moses ait: Viam trium dierum ibimus & immolabimus Domino Deo nostro.

Secundum tempora mundi fuerunt vel describuntur fuisse virtutes. Libro de Paradiso. Require supr. c. Flumen. Tempus enim transit, & homo non aduertit: & quia tempore bene, vel malè vti potest, monetur ad bene vtendum, quia irreparabile est. Super primum Psal. versu j. Require supr. cap. Ambulatio. Sed homo minus cognoscit tempus suum quàm animalia bruta. Lib. vj. Hexameron. Require supr. cap. Hirundo. Tempora tamen malè quidam obseruant. Super Epistolam ad Galatas, cap. quarto. Require suprà, cap. Calendæ. Temporis plenitudo dicitur aduentus Christi in carnem & in mundum. Super eandem Epistolam. Tom. V.

Plenitudo temporis, est completum tempus quod præfinitum fuerat à Deo Patre, quãdo mitteret Filium suum, vt ex virgine factus quasi homo nasceretur, subiiciens se legi vsque ad tempus baptismi, vt formam daret quomodo peccatores abluti & à iugo legis excepti dignatione Dei filij ei adoptarentur, sicut promiserat redempti sanguine Filij eius.

Tempus vitæ huius dicitur esse gratiæ. post hoc erit iustitiæ. Super Epistolam ad Hebr. cap. quarto. Require suprà, capite Iudicium vltimum. Vnde tempus est faciendi & mœrendi. Super Epist. ad Gal. cap. vj. Tom. V.

Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.

omnes. Gentiles tempus habent operandi malum. Homines enim sine Deo quomodo possunt operari bonũ? Christiani autem facti, tempus habẽt operandi bonum ad omnes homines, vt post acceptam fidem bonum opus proficiat mercedi promissæ. Tempus enim idcirco conceditur vitæ, vt iam iustè versemur exemplum dantes gentilibus.

Tom.V. *Tempus autem sanctorum dicitur impletum quando migrant ad cælum. Lib. ij. super Lucam.*

Impletum est vitæ tempus, cum sancti viri ex hoc vitæ curriculo demigrant. Plenitudinem iusti vita habet, inanes autem sunt dies impiorum.

Cap.8. Tom.IIII. TENEBRAE. *Non sunt aliud quàm absentia lucis quæ interdum ex vmbra causatur. Lib. j. Hexameron.*

Non otiosè nobis excursus iste processit, vt probaremus tenebras & abyssum simpliciter accipiẽda. Erãt enim tenebræ de obumbratione cæli, quia omne corpus vmbram facit, qua obumbrat vel finitima, vel inferiora, & ea maximè quæ operire atque includere videtur. Includit autem cæli polos, quia cælum sicut camera extenditur, quemadmodum suprà demonstrauimus. Non ergo principalis erat tenebrosa substantia, sed quasi vmbra sequuta est mundi corpus caligo tenebrarum. Itaque momento Diuinæ præceptionis mũdus assurgens, intra se inclusit vmbram, vt si quis in campi medio quem sol meridianus illuminet, locum aliquem repentè obsepiat, & densis ramorum frõdibus tegat, nónne quò splendidior foris species loci eius effulgeat, hòc horrenti desuper scena gurgustium eius intus obscurius fit? Aut vnde antrum clausum vndique huiusmodi locum vocârunt, nisi quod atro inhorrescat situ, atque offusione tenebrarum?

Probat hoc lib. iiij. eiusdem. Require cap. Nox. cap.eod.suprà. *Tenebræ horrori sunt, sicut lux est decori. Eodem lib.*

Cælum ipsum intextum nubibus horrorem oculis, mœstitiam animis excitare consueuit. Terra imbri- C bus madefacta fastidio est: Maria procellis turbata, quos non incutiunt metus? Pulcherrima est rerum species: Sed quid esset sine lumine? Quid sine temperie? Quid sine aquarum congregatione, quibus antè dimersa poli huius habebantur exordia? Tolle Solem terris, tolle cælis stellarum globos, omnia tenebris inhorrescunt. Sic erãt antè quàm lumen huic mundo Dominus infunderet, & ideo scriptura ait: Quia tenebræ erant super abyssum Tenebræ erant, quia splendor deerat lucis. Tenebræ erat, quia aër ipse tenebrosus est. Aqua ipsa sub nube tenebrosa est, quia tenebrosa aqua in nubibus aëris.

Tom.V. *Tenebræ signant prauam & turpem conditionem culpæ: quàm vir bonus debet à se expellere. Lib. de Noë. Require suprà capite Coruus. Propter hoc super epistolam ad Eph. cap. quinto.*

Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Do- D mino. Tenebræ ignorantiæ sunt quia nemo videt in tenebris. Ignorantia verò gentilitas est, siue perfidia, à qua Dei gratia ad fidem tracti sunt, facti lux, id est veritas: quia in luce manifestantur quæ sunt. Denique Pagani in tenebris mystica sua celebrantes, in spelæo velatis oculis illuduntur. Ex his Christiani facti cognita veritate, filij lucis dicũtur: quia Deus lux est: cuius fidẽ in veritate suscipiunt. Vt filij lucis ambulate. Nam fructus lucis in omni bonitate & iustitia & veritate. Hoc dicit, vt sic conuersentur, vt non immeritò filij lucis dicantur. Opera enim lucis palàm sine timore fiunt. Tenebrarum autem opera in occulto, quia illicita sunt. Omne enim peccatum palàm fieri timet.

Tom.IIII. *Tenebras propterea qui malè agit, quærit. Lib. ij. de Cain & Abel. Require suprà c. Absconsio. Et iniquitas est. In tractatu super Psal. xxxvj. versu. vj. super illud Reuela Domino, & cætera.*

Spera in Domino, & ipse faciet: Hoc est vt aperiat A viam tuam, nec talem te esse permittat, vt fugias lucem dum times prodi, & diligas tenebras, vt tua possis occultare flagitia dicens, Tenebræ operiunt me: quis scit si videt altissimus? Quomodo enim potest qui adulterium molitur, non noctem suis accõmodã quærere tentamentis? Qui falsum cogitat testem suæ fraudi adhibere, qui corruptelam iudicum captat vt opprimat innocentem, iniquitatis non explorare secretum? Latro solitudines obsidet † noctis tenebris † operitur, vt seculi cedat effectus. Iniquitas ergo tenebræ sunt: Deus lux est. Et si tu velis tuam occultare iustitiam, Deus eam educit in lucem nec patitur latere iudicium quo ea quæ bona sunt elegisti, quæ improba refutasti. Nec solùm facit tuum lucere iudicium, sed lucere sicut meridiem, quando se Sol iste in splendorem totus effundit. Meridies erat quando Ioseph cum fratribus epulabatur, nõ vltus iniuriam, sed oblitus. Gene/.45.

† Aliàs, in solitudine subsidet.

† Aliàs, tenebras.

B *Tenebrarum opera dicuntur esse vitia. Super epistolam ad Romanos, cap. xiij.* Tom.V.

Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Opera tenebrarum sunt vitia carnalia †, quæ illecebris aguntur † secularibus. Hæc digna sunt † tenebris, sicut dicit Dominus: Tollite eũ ligatis pedibus & manibus, & mittite in tenebras exteriores. Induere arma lucis, gesta sunt bona: quia sicut actus mali deputantur tenebris quia occultè fiunt: ita & qui bene agunt, palàm agunt, quia non verentur, sed gaudent. Boni ergo actus arma sunt lucis, impugnantes tenebras quæ sunt vitia carnis.

† Aliàs, vita carnalis.
† Aliàs, agit
† Aliàs, est.
Matth.25.

Tenebras istas ipse sibi peccator efficit seu causat. In tractatu super Psal. xliij. Tom. IIII.

Postea quàm Christus aduenit, hæc caro quæ erat vmbra mortis, cœpit per gratiam Domini refulgere & habere lumẽ proprium. Vnde & dictum est: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Sed vide de quo oculo dicat. Non de exteriore, sed de interiore. Si oculus, inquit, tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Interior vtique oculus est, qui totum hominis corpus illuminat. Interior est etiam oculus, qui affert toti corpori cæcitatem, quia scriptum est: Si autem nequã fuerit oculus tuus totum corpus tuum tenebrosum erit. Vides in homine vno vnde tenebræ nascantur, vnde lumen oriatur? Ipse tibi ergo es caligo vel lumen. Caligo iniquitatis est, tenebræ peccatorum, lumen innocentię. Ipse tibi ergo es vel iniuriæ author, vel gratiæ. Operatio Diuina nihil errat. Lumen in te ipso est, quia innocens infantia tua est. Pura mens hominis ante adolescẽtiæ lubricum & iuuentutis errorem. Tu tibi ergo tenebras fecisti esse quod lumen est. Deniq; idẽ oculus, hoc est sensus hominis tenebrosus est in peccatore, splẽdidus in innocente. Nec illud prætereamus quod Symmachus ait: Afflixisti nos in loco deserto. Ideo affligimur, quia interdum destituimur protectione cælesti: & regio ista sub maledicto est, vel in lubrico seculari. Necdum quoque benedixerat terram suam Dominus noster Iesus Christus, & ideo laborabant, nec ad lumen pietatis eius oculorum spiritalium intendebatur obtutus. Deinde quia voluptas & delectatio mundi frequenter irrepit, vnde non vinculis illius hominis ligare nos atque vincire debemus, nec cera aures claudere, sed auertere aurem quotiescunque aliena à fide vel contraria & aduersa vtilitati nostræ aliquis existimat cbloquenda, ne in eo sermone operiat nos vmbra mortis. Et si quid tale profertur, nos tamen Dei verbum debemus inserere: quod mentis nostræ oculos fulgore disputationis illuminet. Luc.11.

Tenebræ dicuntur ipsi damnati, causa loci & status pœnosi. lib. j. Hexa. c. vlt. Require sup. c. Dies. Tenebris propterea similantur peccatores. Lib. vij. super Lucam. Cap.27. Tom.V.

Quæ sunt tenebræ exteriores? Nnnquid illic quoque carcer aliquis, latomiæque subeundæ sunt? Mini-

mé. Sed quicunque extra promissa sunt cælestium mandatorum, in tenebris exterioribus sunt, quia mandata Dei lumen sunt. Et quicunque sine Christo est, in tenebris est: quia lumen interius † est Christus.

† Aliàs, lumē in tenebris.

Tenebræ dicuntur occulta cordis humani. In tractatu super psal. xliij. Tom. IIII.

Sed quid miraris quòd requirentem Deum occulta cordis versiculus iste declaret, cū alibi Deū scrutatorē legeris cordis? Quid etiam miraris, si verbis nostris maiestatem Diuinæ substātiæ explicare non possumus? De quo ait Apostolus: Nolite ante tempus quid iudicare, donec veniet Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo? Tenebras cordis sæpe loco criminis legimus, imò prope vbiq;. Vide ergo ne ista sint occulta tenebrarum, quæ sunt cordis occulta, ideóque tenebrarum nomen acceperint, quòd ea ab aliis non deprehendantur, sed lateant: & ideo Dominus in die iudicij illuminaturus asseritur occulta tenebrarum, quia cor vniuscuiusque manifestabitur, quod antè occultū erat, soli quidem Christo cognitū: qui sciens iudicij sui gratiam ait: Nihil est occultum quod non manifestabitur.

1. Corinth. 4.

TENERE. *Christum tenere qualiter debeat mens deuota sibi: Libro de Isaac & anima. Vide suprà, cap. Magdalena.*

TENTATIO. *Est duplex, scilicet vna probationis, & alia seductionis, quæ differunt inter se quamplurimum. Super secundam ad Corinth. cap. xiij.* Tom. V.

Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi vos probate. Inuicem vt se fratres discutiant, præcepit. Solicitiores enim fiunt, si secum inuicem cōferant. Tentationē hanc ergo probationem voluit intelligi, quia omnis probatio tentatio est, non tamen omnis tentatio, probatio. Si enim Deus tentare dicitur, probatio est: si autem diabolus tentare dicatur, tentatio est: quia euertere nititur. Et homo aliquando tentat, vt probet: aliquādo, vt capiat. Aut non cognoscatis vos, quòd Christus Iesus in vobis est, nisi forte reprobi estis. Hoc dicit, quia si probare vos inuicem nescitis, non cognoscitis quia Iesus Christus in vobis est: & hoc est reprobū esse, nescire religionis vel professionis suæ fidem.

Tentatione probationis tentat Deus: alia diabolus. Libro primo de Abraham. Cap. 8. Tom. IIII.

Et factum est post hæc verba, Deus tentauit Abraham. Aliter Deus tentat, aliter diabolus. Diabolus tentat, vt subruat: Deus tentat, vt coronet. Denique probatos sibi tentat. Vnde & Dauid dicit: Proba me Deus & tentata me: & sanctū Abrahā probauit antè, & sic tētauit, ne si antè tētaret quàm probasset, grauaret. Probauit eū cum exire de Charra iussit, & obedientē reperit.

Tentatio ipsa figuratur in deserto causa solitudinis. Libro ij. eiusdē. Require suprà, cap. Desertum. Est ergo tentatio tribulationis, cuius causa est propriè culpa. Libro super Beati immaculati, litera nona, versu ij. Require suprà, cap. Humilitas. Quantò sunt plures, tantò periculosiores: quia vt dicit libro quarto super Lucam. Tom. V.

Vbi tentationes plurimæ, ibi nisus ad virtutem difficilis, lapsus facilis ad errorem.

Sunt tamen quatuor principales in quatuor fluminibus figuratæ. Super primum psal. Require suprà, cap. Flumen.

Omnem tamen tentationē falsa calumnia videtur excedere. Libro super Beati immaculati, litera xvij versu sexto. Require suprà, cap. Calumnia. Eas omnes Christus mitigat: ideo ad ipsum solum est recurrendum. Libro v. super Lucā. Require sup. cap. Nauis. & libr. vij. eiusdē. Require sup. cap. Passio. Nam in omni tētatione subuenit. Super primam ad Corinth. cap x. Tom. V.

Fidelis antè Deus, qui nō patietur vos tētari supra q̄ potestis, sed faciet cū tentatione etiā prouentū, vt possitis sustinere. Ideo fidelē dicit Deū, qui nō patietur vos tentari super id quod potestis, quia daturū se promisit Deus diligentibus se regna cælestia, & det necesse est, quia fidelis est. Propterea ergo tribulantibus pro se aderit, nec patietur tantum irrogari, quod tolerari nō possit: sed faciet, vt aut citò cesset tētatio, aut si prolixa fuerit, det tolerandi virtutē: Alioquin nō dabit quod promisit, quia vincetur qui patitur. Homo est enim infirmitati subiectus, & non erit qui accipiat. Sed qui fidelis est Deus qui promisit, subuenit vt impleat quod promisit. Denique breuiatos dies dicit Dominus, vt saluentur electi, vt possint consequi regnum Dei.

Tentatus est ipse vt nobis esset in exemplum. In tractatu de Helia & ieiunio, cap. j. Require suprà cap. Bellum, & super epistolam ad Hebr. cap. ij. Require supra c. Christus. Cap. 8.

Tentatus ab hominibus, & semper tentatores confudit. Vnde lib. de benedictionibus patriacharū in Gad probat figuratum. Tom. IIII.

Gad tentatio. Tentauit eum & ipse, tentauit eum secus pedes. Tentatio est congregatio & astutia Scribarum & sacerdotum, qui Dominum de tributo Cæsaris, & de Ioannis baptismate, vt docuit scriptura, tentabāt. Quibus Dominus Iesus in sua iustitia tentamentum retorsit secus pedes. Hoc est, continuò sine vlla deliberatione referens, quo tentantes magis ipse concluderet. Dicentibus enim: In qua potestate hæc facis? non ad quæsita respondit, sed etiam ipse proposuit, dicens: Interrogabo vos & ego vnum verbum, quod si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate facio hęc. Iterum dicentibus, Licet tributum dari Cęsari, an non? ait: Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. Et offerentes iterum interrogauit: Cuius est imago hæc & superscriptio? Dicunt ei, Cæsaris. Ibi eos ligauit eorum sermonibus, ipsorum obligatione constrinxit. Tunc ait illis: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo: vt contra verba sua venire non possent. Denique mirati abierunt ab eo. Sed non est mirum si secus pedes respondebat: qui ante pedes videbat. Exposuit euidenter Moses hanc prophetiam Iacob sancti esse de Christo. Sic enim ait: Benedictus qui ampliauit Gad. Sicut leo requieuit confringens brachia & princeps. Et vidit ab initio suo quia ibi diuisa est terra principum collectorum simul cū principibus populorum: iustitiam Dominus fecit & iudiciū in Israël. Agnoscimus itaque quis requieuerit sicut leo, confregit brachia potētium, à principio diuisiones tentantium vidit. Ibi igitur hiatus est terræ, qui absorbeat calumniantes, vbi tentatio perfidorum est.

Tentantur etiam sancti ad exemplum, vt nemo præsumat de viribus suis. Lib. de fide resurrectionis. Tom. III.

Petrus quamuis plenus fide deuotionis, tamen quia nōdū conscius nostræ infirmitatis præsumptiuè dixerat Domino: Animam meam pro te ponam: tentationē præsumptionis antè quàm gallus tertiò cantaret incurrit, licet ipsa tentatio documentum fuerit ad salutem, vt discamus non contemnere carnis infirmitatem, ne contemnendo tentemur. Si Petrus tentatus est, quis præsumat, quis astruat se non posse tentari? Atque hauddubiè pro nobis tentatus est Petrus, vt in fortiore non esset tentamenti periculum, sed in illo disceremus, quemadmodum in persequutionibus resistentes, etsi vitæ studio tentaremur, tentationis tamen aculeum patientiæ lacrymis vinceremus.

Tentationes qualiter vincantur modus datur, & præmium describitur. Lib. iiij. super Lucam. Et in sermone v, de sacramentis. Quod require suprà c. Diabolus. Tentationes principaliter fides vincit. Libr. iij. de virginitate, versus principium. Require suprà cap. Gladius. Constātia tamen dat coronam. Lib. ij. de viduis, versus finem. Require suprà cap. Certamen. Tentatio humana quid sit. Super primam ad Corinth. cap. x. Tom. V.

Tentatio non apprehendat nisi humana: ac per hoc detrahens Apostolo, Dominum tentare videntur: quia & tunc

& tunc eum Mosi detraherent, & dubitarent de eo, Deum tentasse dicuntur. Omne enim quod probatum non habetur, tentatur: Ideo vt hæc tentatio conuellatur, admonet cum terrore: Vt autem humana illos tentatio nō apprehendat, hortatur. Humana enim tentatio est propter spem Dei, diffidere de homine, quia vana spes in homine: vt in necessitate aut pressura non desperet de Deo, humanum auxilium requirendo, sicut & Iudæi, qui dubitantes de Deo idolorum adminicula exorabant: hoc est, humanum auxilium: quia dij Paganorum terra sunt, & cultum idolorum humanus error inuenit. Propter Christum ergo pati, humana tentatio est, per quam proficitur apud Deum.

Tentatio etiam accipitur pro scandalo passo. Lib. super Beati immaculati, litera xxj. versu v. Require suprà cap. Scandalum. Tentatio etiam accipitur quando quis in aduersis frangitur, & prosperis non bene vtitur. In sermone quodam de diuite auaro, qui incipit vt sequitur: Ser. ord. 81. Tom. III.

Duplex est tentationum species: Aut enim tribulatio cor vexat humanum, & sicut aurum in camino per patientiam probatur vnusquisque & agnoscitur: aut interdum etiam ipsa vitæ prosperitas ad tentationem cedit hominibus. Similis nanque eiusdem ignauiæ est, in aduersis humilem ac miserabilem fieri, & in prosperis insolenter efferri. Exemplum planè quod non debemus animo deiici in aduersis, habemus magnificum Iob indignari in tristibus penitus nescientem, qui omnem diaboli violentiam velut torrentis cuiusdam aduersus se turbinem venientem immobili corde, & inconcussa mentis viuacitate suscipiens, tantò clarior ex tentationibus factus est, quantò difficiliora & periculosiora ei sunt ab inimico intentata certamina. Exēpla verò eorū qui per secundos vitę successus prosperitatésque tentantur, multa quidem habemus & alia, non minus tamen eius qui nunc de Euangelio recitatus est diuitis: qui aliàs quidem reconditas premebat diuitias, aliàs vana spe inaniter præsumebat, dum benignitas Dei auiditatis eius intemperantiam non statim ab initio nec continuò vt publicare cœperit, punit. Quinimò & reconditas diuitias nouis nihilominus & aduentitiis cumulat, si fortè eū aliquando nimietate ipsa satiatum, ad sensum & intelligentiam humanitatis adduceret, animámque per abundantię nimietatem suaderet, aliquid de indigentibus cogitare. Sed videamus quid de eo dicit sermo Diuinus. Hominis, inquit, cuiusdam diuitis fructus vberes ager attulit, & cogitabat apud semetipsum dicens: Quid faciam? Destruam horrea mea, & maiora ædificabo. Dicis fortasse, Cur ager hominis nihil boni operaturi, vberes attulit fructus? vt magis magísque Dei patientia nosceretur, dum ad huiusmodi homines beneficia suæ benignitatis extendit. Pluit enim super iustos & iniustos, & Solem suum oriri iubet super bonos & malos. Verùm talis ista benignitas Dei, sicut per nimiam patientiam facultatem conuersionis & emendationis indulget, ita maiora & grauiora supplicia coaceruat, vt conuertat ingratos. Largitus ergo est Deus imbres vberes agris hominis auari, Solem præstitit ad nutriendas segetes multiplicandásque fruges, vt aceruos diuitis augeret & in omnibus moderata temperies. Igitur quæ à Deo præbentur etiam ingratis ista sunt, terræ fœcunditas, aeris temperies, fructuum lætitia, & boum subsidia, & omnia quibus anni prouentus fœcundis successibus adimpletur. Quæ verò ab homine procedunt, qualia quæso sint videamus. Angustus animus, & parum putans omne quod nascitur, cuiuis abundantiæ deesse aliquid semper computans: tum deinde inhumanum positum impartiendi cuiquam causam nullam idoneam putatur. Vide beneficiis Diuinis diues quàm ingratus existit. Communis hominum naturæ non meminit, æquum non putat saltē ex superfluis aliquid egētibus impartiri: scriptum non legit, nec recordatur præceptum esse, vt fides & misericordia non deserant se: &, confringe esurienti panem tuum, & quæcunque vel à propheticis vel à cæteris doctoribus quotidie prædicantur, diues nec audit, nec videt, nec intelligit. Si horrea quidem diruit, & maiora reædificata fructibus largioribus replet auaritia, tamē diuitis cor, & propositum non repletur. Semper enim studet cumulare noua veteribus, & augmentis præsentibus superare præterita: & dum cumulis semper crescentibus solidos cupit vincere numeros conditorum, ad istos inextricabiles cogitationum exitus deuolutus est, vt nec veteribus cederet, nec sufficeret nouellis. Propterea ergo cassæ quidem cogitationes eius, solicitudo verò inutilis & inanis. Quid, inquit, faciam? Quis non talem miseretur? Quis non infelicitatem eius doleat? Angustatur ex abundantia, constringitur & coartatur ex opulentia, infelix in præsentibus bonis, infelicior in futuris. Et vt video, ager ei non tam reditus largiores, quàm gemitus attulit grauiores. Terra ei non fructuum copiam, sed curarum molestiam germinauit, ita vt curis ac mœroribus stimulatus, egentibus & esurientibus similes perferat cruciatus. Denique & egeni vox ista est: Quid faciam? Vnde cibus? Vnde vestitus? Eadem conqueritur, & diues. Quid faciam? Vbi recondam? Iisdem cruciatibus pro solicitudine facultatum, quibus pauper pro egestate torquetur. Vides diuitem, nec opimis copiis posse lætari, sed mentem eius absumit ac soluit affluentia, dum nullo intellectu humanitatis admonitus sentire non potest id sibi abundare quod aliis deest. Non enim apostolicis commonitionibus accommodat aurem suam, vt discat ab eo abundantiæ suæ rationem, cum dicit: Vt vestra abundantia fiat, id est proficiat ad aliorum inopiam. Et quidem mihi videtur talis hæc passio animæ similis esse iis qui tātum gulæ indulgent, vt dirumpi magis nimio cibo eligant, quàm alicui indulgere reliquias.

Tentationes verò diaboli describuntur. Libro de Paradiso, quas bonum est cognoscere. Ibidem. Cuius tentatio semper à mendacio inchoatur. Ibidem. Quæ omnia require suprà cap. Diabolus. Quos autem tentat, ad malum inclinat vt perdat. Lib. super Beati immaculati, litera j. versu ij. in fine. Tom. IIII.

Sudet plures similes sui videre, & in eo habet gloriam, quòd plures perditos fecerit. Ipse est incentor, ipse accusator, ipse in Iudam introiuit, ipse eum ad proditionem impulit, ipse misit ad laqueum. Quanti dicturi sunt illo die aduersus eum, Tu nos circunuenisti, tu impulisti? Exemplum quæris, accipe dicentem Heuam præuaricationis suæ autorem fuisse serpentem. Sed illum implicauit, non se absoluit. Cui respondit Dominus: Non præceperam ne gustaretis de ligno solo, quod est in medio Paradisi? Respondebit ergo veritas & pluribus: Diabolum audistis suadentem noxia, me non potuistis audire vtilia mandantem? Et ideo operemur iustitias.

De cuius etiam tentationibus loquitur. Lib. iiij. super Lucam. Vide suprà c. Diabolus. Et infrà subdit ibidem. Cap. 3. Tom. V.

In ipsa tentatione, artificem diaboli disce versutiam. Sic tentat, vt exploret: sic explorat, vt tentet.

Dicit autem in tractatu de obitu Valentiniani imperatoris. Tom. III.

Docuit magister Christus, vt vigilemus & oremus, ne ingrediamur in tentationem, hoc est incidamus in peccatum. Hæc est enim tentatio Christiani, si in suæ animæ periculum prolabatur.

TERRA. *Dicitur terra quasi tetra. Libro secundo Hexameron.* Tom. IIII.

Terra quia obscurior est sic nuncupatur.

Dicitur etiā terra arida: quod exponit Lib. ij. eiusdem. Cap. 4.

Consideremus quid sit quod ait Dominus: Congregetur aqua in vnam congregationem, & appareat arida: & non dixit, terra. Quod præclarè positum quis nõ aduertat? Terra enim potest & luto esse permixta, aquis madida, cuius species superfusis aquis non appareat. Arida autem non solùm ad genus, sed etiam ad speciem terrarum refertur, vt sit vtilis, sulcabilis, & apta culturis. Simul prospectum est ne videatur Sole magis quàm Dei præcepto esse siccata, quia arida facta est antè quàm Sol crearetur. Vnde & Dauid discernens mare & terram, ait de Domino Deo: Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam manus eius fundauerũt. Arida enim expressio naturæ est: terra appellatio quædam simplex negotij, quæ in se habeat proprietatem. Sicut enim animalis generis significatio est, cui inest propriũ aliquid & excellẽs, rationabile autem propriũ est hominis: ita & terra potest communiter dici vel scatens aquis, vel deserta & inuia & sine aqua. Ergo & illi quæ scatet aquis, inest vt habeat ariditatem. Remota enim aqua incipit esse arida, sicut habes scriptum: Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. Hoc est, de terra aquosa aridam fecit.

Psal. 94.

Et addit quòd hæc est proprietas terræ. Cap. eod.

Habet ergo terra propriam qualitatem suam, sicut & singula elementa habent. Nam & aër humidam qualitatem, & aqua frigidam, & ignis calidam. Et hoc est principale proprium elementis singulis, quod ratione colligimus. Comprehendere sensibiliter & corporaliter si velimus, velut connexa & composita reperimus: vt sit terra arida & frigida & humida, aër calidus & humidus, ignis calidus & siccus. Et sic sibi per has iugales qualitates, singula miscentur elementa. Nam terra cùm sit aridæ & frigidæ qualitatis, connectitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ: & aqua aeri, quia humidus est aer. Ergo aqua tanquam brachiis quibusdam duobus frigoris & humoris, altero terram, altero aerem videtur amplecti: frigido terram, aerem humido. Aer quoque medius inter duo compugnantia per naturam: hoc est inter aquam & ignem. Vtrunque illud elementum conciliat sibi, quia & aquis humore, & igni calore coniungitur. Ignis quoque cùm sit calidus & siccus natura, calore aeri annectitur, siccitate autem in communionem terræ ac societatem refunditur. Atque ita sibi per hunc circuitum & chorum quendam concordiæ societatisque conueniunt. Vnde & Græcè στοιχεῖα dicuntur, quæ Latinè elementa dicimus, quòd sibi conueniant & concinant. Huc autem progressi sumus, quia scriptura ait, quòd Deus vocauerit terram aridam: hoc est, quia quod principale est eius dixit, nuncupauit proprietatem naturæ. Naturalis enim proprietas siccitas est terris. Hæc ei prærogatiua seruata est. Principalis ergo siccitas. Subest etiam vt sit frigida: sed non præfer untur secunda primis. Vt autem humida sit, aquarum affinitate sociatur. Ergo illud suum, istud alienum. Suum, quòd arida: alienũ, quòd humida. Autor itaque naturæ quod primo donauit, hoc tenuit quia istud ex natura, illud ex causa. De principalibus igitur, non ex accidentibus terræ debuit proprietas definiri, vt secũdum prærogatiuã qualitatis eius informaretur nostra cognitio.

Sed quare inuisibilis in mundi principio dicta fuit, declarat. Lib. j. eiusdem. Cap. 7.

Quemadmodum ergo inuisibilia inuisibilibus, & ei qui decorem & ordinem donauit omnibus, incomposita copulabantur, nisi fortè quia dixit, Terra autem erat inuisibilis & inuisibilem eam per substantiam credant? Et ideo quia aquis operta, visibilis corporeis oculis esse non poterat, quemadmodum pleraque in profundo aquarum sita visum oculorũ aciémque prætereunt. Non enim Deo aliquid inuisibile: sed creatura mundi creaturæ vtique æstimatione censetur. Inuisibilis etiam terra, quia nondum lux quæ illuminaret mundum, nondum Sol. Postea enim luminaria facta sunt cæli. Quòd si Solis radius plerunque etiam aquis operta illuminat: & profundo mersa splendore luminis sui prodit, quis dubitet Deo ea quæ in profundo sunt inuisibilia esse non posse? Nisi forte sic accipiamus inuisibilem terram, quòd nondum verbo Dei & protectione visitabatur, quæ hominem non habebat, propter quem Dominus respiceret in terram, sicut scriptum est: Dominus respexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Et alibi dicit: De cælo iaculatus est iudicium, terra tremuit & quieuit. Et meritò inuisibilis, quia incomposita quæ figuram & speciem cõgruentem adhuc non acceperat à proprio conditore.

Psal. 13. Psal. 75.

Et infrà subdit, quare dicta est incomposita. Cap. 8.

Hæc terra est quæ antè erat incomposita. Nondum enim erant maria suo fine distincta, & ideo vago fluctu & profundo gurgite terra inundabatur. Cõsidera quia etiam nunc palustri vligine terra inhorrere consueuit, nec patiens est vomeris vbi infusus terris humor exundat. Erat ergo incomposita, vtpote solertis agricolæ inarata culturis, quia adhuc deerat cultor. Erat incomposita, quia nuda gignentium, nec thoris herbosa riparum, nec opaca nemoribus, nec læta segetibus, nec vmbrosa superciliis montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Meritò incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium serta gemmantium. Ostendere enim voluit Deus, quia nec mundus ipse haberet gratiam, nisi eam vario cultu operator ornasset.

De terræ positione pertractat, eodem lib. Cap. 6.

De terræ quoque vel qualitate, vel positione tractare, nihil prosit ad spem futuri, cùm satis sit ad scientiam, quod scripturarum Diuinarum series comprehendit, quia suspendit terram in nihilo. Quid nobis discutere, vtrum in aere pendeat, an super aquam, vt inde nascatur controuersia, quomodo aeris natura tenuis & mollior, molem possit sustentare terrenam? Aut quomodo si super aquas, non pondere mergatur in aquã grauis terrarũ ruina? Aut quomodo ei maris vnda non cedat, & in latera eius sese loco suo mota diffundat? Multi etiam in medio aeris terram esse dixerunt, & mole sua immobilem manere, quòd æquabili motu hinc atque inde ex omni parte propendeat. De quo satis putamus dictum à Domino ad Iob seruum suum, quando loquutus per nubem ait, Vbi eras cum fundarem terram? Indica mihi, si habes scientiam. Quis posuit mensuram eius si nosti? aut quis est qui superinduxit mensuras super eam, aut super quid circuli eius confixi sunt? Et infrà: Conclusi mare portis, & dixi: Vsque huc venies, & non transibis: sed in te comminuentur fluctus tui. Nónne euidenter ostendit Deus omnia maiestate sua consistere in numero, pondere, atque mensura? Neque enim creatura legem tribuit, sed accepit & seruat acceptam. Non ergo quòd in medio sit terra, quasi æquà lance suspenditur, sed quia maiestas Dei voluntatis suæ eam lege constringit, vt supra instabile atque inane stabilis perseueret, sicut Dauid quoque propheta testatur dicens. Fundauit terram super firmamentum eius: non inclinabitur in seculum seculi. Non vtiq; hîc quasi tantummodo artifex Deus, sed quasi omnipotens prædicatur, qui non theatro quodam terram, sed præcepti sui suspenderit firmamento: nec eam inclinari patiatur. Non ergo mensuram centri, sed iudicij Diuini accipere debemus: quia non artis mensura est, sed potestatis, mensura iustitiæ, mensura cognitionis, quia omnia non tanquam immensa prætereant eius scientiam, sed cognitioni eius tanquam dimensa subiaceant. Neque enim cum legimus: Ego confirmaui colum-

Iob 38. Psal. 74.

lumnas eius: Verè columnis eam subnixam possumus æstimare, sed ea virtute quæ suffulciat substantiã terræ atque sustineat. Denique quia in potestate Dei sit terræ constitutio, etiã hinc collige, quoniam scriptũ est: Qui aspicit terrã, & facit eam tremere. Et alibi: Adhuc ego semel concutio terram. Non ergo libramentis suis immobilis manet, sed frequenter Dei nutu & arbitrio cõmouetur, sicut & Iob dicit: Quia Dominus commouet eam à fundamentis: columnæ autem eius exagitantur. Et alibi: Nuda inferna in conspectu eius, & non est mortis inuolucrum: Extendens Boream pro nihilo, suspendens terram in nihilum, alligãs aquam in nubibus suis. Columnæ cæli auolauerunt, & expauerunt ab increpatione eius: Virtute mitigauit mare, disciplina strauit cetum, claustra autem cæli timent eum. Voluntate igitur Dei immobilis manet, & stat in seculum terra, secundũ Ecclesiastæ sententiam, & voluntate Dei mouetur & nutat. Non ergo fundamentis suis nixa subsistit, nec fulcris suis stabilis perseuerat, sed Dominus statuit eã, & firmamento voluntatis suæ continet, quia in manu eius omnes fines terræ. Et hæc fidei simplicitas argumentis omnibus antecellit. Laudent alij quod ideo nusquam decidat terra, quia secundum naturam in medio regionem possideat suam, eò quòd necesse sit eam manere in regione sua, nec in partem declinari alteram, quando contra naturam non mouetur, sed secundum naturam prædicent artificis Diuini & operatoris æterni excellentiam. Quis enim artificum non ab illo accepit? aut quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, aut varietatis disciplinam? Ego tamen qui profundum maiestatis eius, & artis excellentiam non queo comprehendere non disputatoris me libramentis committo atque mensuris, sed omnia reposita in eius existimo potestate, quòd voluntas eius fundamentum sit vniuersorum, & propter eum adhuc mundus hic maneat. Quod apostolicæ quoque licet astruere autoritatis exemplo. Scriptum est enim: Quia vanitati creatura subiecta est, non sponte, sed propter eum qui subiecit in spe: Liberabitur autem & ipsa creatura à seruitute corruptionis, cum gratia Diuinæ remunerationis affulserit.

Psalmo 103. Iob 26. Roma. 8.

Terra data est ad laborandum. Lib. secundo eiusdem. Require suprà cap. Elementum. Terra accepit decòrem, quando recepta Dei voce germinandi accepit vigorem. Lib. iij. eiusdem, in princ. Cap. 6.

Discedẽte aqua conueniebat vt species terræ daretur & gratia, vt inuisibilis & incomposita desineret esse. Nam plerique etiam hoc dicunt esse inuisibile, quod speciem non habet. Et ideo accipiunt terram inuisibilem fuisse, non quia videri non possit à summo Deo vel Angelis eius (Nam adhuc homines creati non erant, vel etiam pecudes) sed quia sine sua specie erat. Species autem terræ est germinatio & viriditas agri.

Vnde non à Sole hanc habuit virtutem, sed à præcepto Dei. Ibidem. Cap. eod.

Solent enim plerique dicere: Nisi clementior Solis calor tepefecerit terras, & quodammodo radiis suis fouerit, non potest germinare terra. Et propterea gentes Diuinum honorem deputant Soli, quòd virtute caloris sui terrarum penetret sinus, sparsáque foueat semina, vel rigentes gelu venas arborum relaxet. Audi ergo Deum velut hanc vocem emittentem, conticescat ineptus sermo hominum qui futurus est, facessat vana opinio. Antè quàm Solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior sit eius prærogatiua quàm Solis nec error hominum conualescat. Germinet prius terra, quàm fotus Solis accipiat, sciant omnes Solem authorem non esse nascentium. Dei clementia terram relaxat, Dei indulgentia prorũpere facit fructus. Quomodo Sol viuẽdi vsum ministrat oriundis seminibus, quãdo illa prius Diuinæ operationis viuificatione sunt edita, q̃ Sol in hos viuẽdi vsus veniret? Iunior est herbis, iunior fœno-

Terræ ornatus est germinatio seu productio plantarum & herbarum, quæ non minus mirabilis quotidie potest à considerantibus iudicari. Eodem Lib. Cap. 8.

Germinet, inquit, terra herbam fœni secundum genus. Et continuò parturiens terra nouos fudit in partus, & induit se amictum viriditatis, gratiam fœcũditatis assumpsit, diuersósq; compta germinibus proprios suscepit ornatus. Miramur quòd tam citò generauerit: quantò maiora miracula sunt, si spectes singula quemadmodum vel iacta in terram semina resoluantur, ac nisi mortua fuerint, nullum fructum afferant: si verò fuerint quadã sui morte resoluta, in vberiores fructus resurgant?

Terræ huius fœcunditas qualis & quanta sit, describit ibidem infrà. Cap. eod.

Quid dicam quemadmodum clementia Dei humanæ prospexerit vtilitati? Fœneratum terra restituit quod acceperit, & vsurarum cum cumulo multiplicatum: Homines sæpe decipiunt, & ipsa fœneratorem suum sorte defraudant, terra fidelis manet. Et si quando non soluerit, si forte auersata fuerit frigoris inclementia, aut nimia siccitas, aut immensa vis imbrium, alio anno superioris anni damna compensat. Ita & quando prouentus spem destituit agricolæ, nihil terra delinquit: & quando arridet vbertas fœcundæ matris se partus effundit, vt nunquam vllum dispendium suo inferat creditori.

Terra tamen licet subito fœcunda fuerit Dei verbo, sterilis tamen efficitur hominis peccato: & nunc requirit laboris industriam, quamuis Deus non subtrahat suam gratiam. Eodem lib. Cap. 10.

Et subitò terrarum germina pullulauerunt, & diuersæ rerum species refulserunt. Hinc pratorum virens gratia abundantiam pabuli ministrauit. Inde camporum spica flauescens, imaginem pelagi fluctuantis, cõmotione segetis vberioris expressit. Sponte omnis fructus terra suggessit, etsi arata sine cultore esse non poterat. Nondum erat formatus agricola, inarata tamen opimis messibus redundabat. Et haud dubium quin maiore prouentu. Siquidem nec cultoris desidia, terrarum destituere poterat vbertatem. Nunc enim fœcunditas vnicuique pro merito laboris acquiritur, vbi cultus spectatur agrorum, & negligentia vel offensa: aut diluuiis pluuiarum, aut terrarum ariditatibus, aut grandinis iactu, aut quacunque ex causa soli vberis sterilitate mulctatur. Tunc autem prouentu spontaneo terra fructus locis omnibus inuehebat, quoniam is præceperat, qui vniuersorum est plenitudo. Verbum enim Dei fructificabat in terris, nec vllo adhuc erat terra damnata maledicto. Antiquiora enim mundi nascentis exordia quàm nostra peccata sunt, & recentior culpa propter quam condemnati sumus, in sudore vultus nostri panem manducare, sine dolore alimenta nescire. Denique hodiéque fœcunditas terræ veterem affluentiam spontaneo vsu fertilitatis operatur. Quàm multa sunt enim quæ adhuc sponte generantur. Sed etiam in his ipsis quæ manu quæruntur magna ex parte manent nobis Diuina beneficia, vt frumenta ipsa quiescentibus inferantur: quod propositæ docet lectionis exemplum, dicente Domino: Quia sic est regnum Dei, quemadmodum si iactet homo semen super terram, & obdormiat, inquit, & exurgat nocte & die, & semen germinet & increscat dum nescit ille. Vltro enim terra fructificat: primò herbam, deinde spicam, deinde plenum triticum in spica: Et cum produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Dormienti igitur tibi ò homo, & nescienti, fructus suos vltro terra producit. Dormis, & surgis, & frumenti per noctem incrementa miraris.

Terra propter peccatum maledicta dicitur: quod qualiter intelligatur, exponit lib. de Paradiso, c. vlt. Tom. IIII.

Quæ sentẽtia non putatur in serpentẽ grauis, cũ etiã Adam, qui leuius peccauit, tali condemnatur sententia. Scriptũ est enim: Maledicta terra in operibus tuis: in tristitia mãducabis eam omnes dies vitæ tuæ. Videtur certè similitudo quædã esse sentẽtiæ, sed tamẽ in ipsa similitudine magna est discretio. Interest enim vtrum manducet aliquis terram, sicut serpenti dictũ est: Quia terram manducabit: an verò sicut homini dictum est, In tristitia mãducabis. Adiectio enim ista. In tristitia, discretionẽ facit. Discretio quam vim habeat, considera. Bonum est mihi in tristitia magis terram mãducare, quàm in delectatione. Hoc est, vt in actu quodã, & sensu corporis contristari videar, quàm delectari in peccato.

Et infrà.

Deinde cõsidera, quia non est maledictus homo: sed maledictus est serpens: Nec maledicta est terra in se, sed maledicta, inquit, in operibus tuis. Ad animam dictum est. Tunc terra maledicta est, si habeas opera terrena, id est, opera secularia. Et maledicta, non in vniuersum, sed vt spinas & tribulos generet, nisi fuerit humanæ studio operationis exercitata. Quòd si eam exercuerimus, in labore quidem & sudore, sed tamen manducabimus. Repugnat enim lex carnis legi mentis, & laborandum nobis est ac desudandum vt castigemus corpus, & seruituti redigamus, & quæ sunt spiritualia seminemus. Si enim carnalia seminauerimus, quæ carnalia sunt metemus. Si verò spiritalia seminauerimus, metemus ea quæ sunt spiritalia. *Galat. 4.*

Sed tamen per peccatum maximè impietatis, probat terram maledici, & fieri sterilem. Libro secundo de Cain & Abel. Require suprà, cap. Homicidium. Terra tamẽ ista dicitur à cælo recipere, vnde fructificare possit. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu primo. Require suprà, capit. Cælum. Bona huius terræ sunt fugienda. Libro tertio de viduis, parte secunda. Require sup. cap. Filij. Propterea terræ huius habitator vt aduenã se reputare debet, vt nulla huius terræ illecebra teneatur. Libr. ij. de Abrahã. *Cap. 7.*

Corporales enim delectationes & illecebras huius seculi non vincit, nisi mens quæ fuerit spiritalis adhærens Deo, & se totam à terrenis separãs. Deflexio omnis his capitur. Vnde Ioannes ait: Væ habitantibus in terra. Non vtique omnes homines comprehẽdit, qui tunc cursum vitæ huius conficerent: sunt enim & in terris positi, quorum conuersatio in cælis est: sed eos quos terrenæ conuersationis affectus ac huius seculi vicerit gratia. Ergo non habitatores, sed accolæ sumus terræ huius. Accola enim tẽporalis diuersorij spem gerit: habitator autem spem omnem atque vsum illic suæ locare videtur substantiæ vbi habitandum putauerit. Itaque qui est terræ accola, habitator cæli est: qui autem habitator terræ, possessor est mortis. *Apocal. 8.*

Terra aliquando intelligitur pro hac vita. Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu septimo. Require suprà, cap. Certamen: & eodem libro, litera xij. versu primo. Require suprà, cap. Cælum. Terra intelligitur etiam pro alia vita. In tractatu super psal. xxxvj. *Tom. IIII.*

Sustinentes autem Dominum possidebunt terram: Illam vtique viuentium terram. Est quædam terra cælestis, quæ fructum cælestibus ferat: de qua ait: Credo videre bona Domini in terra viuẽtium. Hæc terra multo hominũ sudore vẽtri ministrat alimẽta: illa terra bona Domini sine vllo labore fructificat, in qua iustorum diuturna possessio, & piæ mentis hæreditas est. Et bene ait: Sustinẽtes autem Dominũ hæreditate possidebunt terrã: hæc est enim terra quæ non præterit. Nam cælum & terra præteribũt, verba autẽ Domini nõ præteribũt. Et ideo nec illa intelligibilis terra potest præterire Paradisi, in qua sunt qui Domini verba cõseruant. In hac terra collocatus est Adam, vt fructum æternæ caperet vitę. Sed quia verba Domini seruare nõ potuit † ideo in possessionem quam acceperat manere non potuit, *Math. 24.* *† Aliàs, voluit.*

Vnde accipitur allegoricè pro virtute, & virtutis præmio. Lib. ij. de Abraham. *Cap. 7.*

Non corporalem assertionem significat, sed spiritalem: hoc est, Surge qui dormis, surge à terris, surge à corporalibus: relinque terrena, cælum aspice, & exurge à mortuis: hoc est ab operibus vanis, & disputationibus Chaldæorum: Intuere mundum: intuere etiam illum qui potest totum donare mundum. In possessionem, inquit, tibi dabo mundum, quem Deum antè credebas. Perambula terram in longitudinem & latitudinem eius: vtique intra momentum terram istam Persarum inclusam imperiis, ab Indiæ quoque litoribus ad Herculis, vt aiunt, columnas, vel Britanniæ extrema infinia non potuit perambulare, & potuit quasi indeuotus videri, qui cælesti oraculo non obedisset, sed obeundæ huius terræ mandatum accepisset. Sed cùm sit eius deuotio probata, quia ad quercum tantummodo Mambre transtulerat tabernaculum, vtique terram, hoc est virtutem possumus perfectam intelligere, quæ bonos fructus daret, & fœcundas inuentiones, cogitationúmque primitias, meritorum vindemiam, frumẽto, vino & oleo repleret interiorem domũ, terrã resurrectionis quam promisit patribus nostris fluentẽ lac & mel, suauitatẽ vitæ, iucunditatis gratiã, splendorẽ gloriæ, cuius primus hæres factus est primogenitus à mortuis Dei Filius Iesus Christus. Et ideo non seminibus dixit, sed semini: vt illum declararet, qui hanc hæreditatem humano generi primus acquireret.

Terra moraliter accipitur pro carne nostra, & ideo non est in terra & in ipsa carne Dei imago, sed in anima. Libro super Beati immaculati, lit. viij. versu ij. *Tom. IIII.*

In quo ergo iustus Deus, nisi in eo quia sciuit quòd de limo terræ hominem figurauit, quæ terra vtique corruptelę obnoxia est, ac vitio lubricæ passionis? Propterea ergo Dominus qui secundum animam te ad imaginem & similitudinem sui fecit, hoc est rationabilem, iustum, pudicum: In eo enim ad imaginem Dei es, si sis iustus, vt sis imago iustitiæ: si sis castus, vt immaculati in te figura præfulgeat: Sciens ergo secundum corporis fragilitatem corruptelæ patere hominem, quasi iustus fragili lubricæque naturæ delicta concesserit.

Terram istam colere debemus, & eius esse agricolæ boni. Lib. de Noë & arca. *Cap. 21.*

Et cœpit Noë agricola esse terræ. Videtur quidẽ prima specie Adæ illi, qui de terra factus est, cõparari Noë vir iustus, quia & de illo scriptũ est, quòd Paradiso eiectus, cœpit operari terrã. De isto quoque, quoniã egressus ex arca, factus sit agricola. Et propemodũ in vtroq; præcesserat quędã forma diluuij, quia & Noë post diluuiũ, & Adã post mũdi constitutionẽ secundũ figmentũ corporis. Nã vt mũdus fieret, cõgregata est aqua in vnã cõgregationẽ, vt videretur terra, quæ antè nõ poterat per aquarũ cõfusionẽ videri. Ergo sicut ille primigenes magister terrã videtur operatus, ita etiam egressus ex arca Noe, seminationis & culturæ autor est factus. Hæc putãtur similia: Sed si verba cõsideres, quæ iã vim sensus altioris exprimũt, aliud est operatorẽ terræ esse, aliud agricolam. Alius enim tanquam mercenarij, alius tanquã patrisfamiliàs loco fungitur. Denique Cain qui fratrem occidit, erat operarius terræ. Et vt scias, quia operari terrã magis seruile quàm liberũ sit, maledicto parricidialis eius operatio cõprehenditur. Denique scriptũ est: Quoniã operaberis terram, & non augebit virtutem suam dare tibi: gemens & tremens eris super terram. Terra autem caro nostra est, quam improbus operatur: bonus autem excolit. Ille quasi mercedem quærit è terra, iste quasi boni fructus capit & gratiã disciplinæ, vt magis fructiferum agrum faciat suum, & qui Domini possit respõdere culturis, & indulgẽtiã cultoris ostẽdat. Operator autẽ quid aliud, nisi escam tantummodo corporis sui quærit vẽtris magis

gis vsui studēs, atq; id solum explicare contētus, quod sibi prodesse possit ad victum? Ille verò alius fructuum vtilitate pascitur. Quos fructus habeat iustus agnoscis. Fructus autem Spiritus, charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas. Bonus ergo agricola habet continentiam, castitatem, vt si quæ arbores citò curuantur in terram, & effusius germinant eas velut quadam temperantiæ suæ falce succīdat, vt abiiciant quod infirmum est, germinent quod decorum.

Galat. 5.

Terram tamen hanc debemus egredi, quia secundum carnem non debemus conuersari. Libro primo de Abraham, cap. tertio. Require suprà. Terra etiam accipitur pro anima nostra. In tractatu super psalmum trigesimum sextum, versu secundo.

Tom. IIII.

Quæ est terra quam suadet inhabitandam, nisi anima tua, quam bene debes excolere, frequenter spiritalibus inarare vomeribus, ne longo inhorrescat situ? Bonus enim agricola quotidiana operatione & peruigili solicitudine exercet agrum suum, & propria rura custodit, ne deuastet ea aper de sylua, & fructus maturos raptor eripiat. Ara ergo terram tuam, vt cum venerit qui seminat verbum, tuam animam inueniat præparatam, ne supra inculta cordis tui decidat semen, & veniāt aues cæli, & diripiant quod fuerit seminatum. Quæ sit ergo terra, audi dicentem: Ecce exiit qui seminat, seminare agrum suum: & dum seminat, aliud cecidit secus viam, aliud supra petram, aliud supra terram bonam. Quod autem supra terram bonam, ij sunt, qui in corde bono audientes verbum retinent, & fructum afferunt per patientiam. Mundum sit ergo cor tuum, munda sit anima tua, vt fructum bonitatis possit afferre, hoc est, gratiæ spiritalis. Bonitas enim fructus est Spiritus sancti, sicut scriptum est: Fructus autem Spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia. Hi sunt fructus, quorum diuitiis pascimur, & vbertate satiamur. In hac terra vitem illam fructiferam iustus Noë plantauit, de fructu eius bibit, atque intimo corde solutus est, quando eum laudabili pietatis amictu induit virtutum suarum geminata posteritas. Alio quoq; loco nobis istas Propheta sanctus diuitias demonstrauit, quibus erat diues in Christo, & omnibus quæ ad vitam æternam conducerent, abundabat. Et reuera, quis ditior quàm qui diues in Domino est: Vt possit dicere: In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis? Quid enim poterat deesse viro, qui cælestibus ditabatur oraculis? Et ideo suadet hoc psalmo, vt thesaurum illum nobis quæramus æternum, & delectationem eius acquisitione capiamus.

Math. 13. Galat. 5. Genes. 9. Psal. 118.

Aliter tamen de hac terra loquitur. Super epistolam ad Hebræos, capite sexto.

Tom. V.

Terra enim sæpe venientem super se imbrem bibens, & germinans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas & tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius cōsummatio in combustionem. Cum timore autem audiamus sermones Dei: Non sunt hæ minæ Pauli, nō sunt hominis verba, Spiritus sancti sunt, Christi sunt loquētis in Paulo. Comparationē hic fecit de proficiente anima in doctrina Dei, & negligente salutem suam, fructiferæ terræ cælestibúsque imbribus irrigatæ adæquauit proficientem animam in floribus sanctorum germinum dicens: Terra enim sæpe venientem super se imbrem bibens. Hic declarat quòd ij, ad quos eius sermo fuit, susceperunt, & combiberunt verbum cælestis doctrinæ, & sæpius per legem, per Prophetas perceperunt, & nec sic prompti facti sunt germina fidei proferre. Adhuc addidit de bona terra, in quam cecidit semen verbi Dei. Germinans, ait, herbam opportunam. Nihil sic opportunum sicut fides in Filium Dei, & vita optima. Hæc verò talis terra benedictionem accepit à Deo, vt ferat tricesimum, & sexagesimum, etiam & centesimum fructum. Et hoc notādum est, ꝙ omnis abundantia in frugibus terræ, in fructibus arborum, non aliter nisi per benedictionem Dei cultoribus ad voluntatē respondere poterit. Neque enim agricolarum est terram excitare ad fructus, sed imperium Dei, sicut alibi idem beatus Paulus ait: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Hoc ergo de anima florente in virtutibus & Dei benedictione dignè protulit exemplum, mox subiungit aliud paradigma de ea quæ suam negligit salutem, dicens: Proferens autem spinas & tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem. Quis nanque est ab istis spinis mundus? At si essemus mundi, neque sic præsumptuosos nos oporteret esse, sed timere & tremere, ne fortè pullulēt in nobis spinæ peccatorū. Quomodo anima vel caro spinis plena superbire poterit? Nunquid nō maiori solicitudine extirpare eas opus haberet? Quæ sunt ergo spinæ? Audiamus Christum dicentem de spinis: Quia cura seculi huius & deceptio diuitiarum præfocant verbum, & infructuosum efficitur. Proferens, dixit, spinas, non generans, maledictioni proxima est. O quantam habet consolationem hic sermo: Maledictioni, inquit, proxima, non maledicta. Qui autem necdum in maledictionem incidit, sed proximitatem, longè poterit fieri. Et non hoc solo consolatus est, sed etiam in eo quod sequitur. Non dixit, Reproba, & maledictioni proxima, quæ combureretur. Sed quid? Cuius consummatio in combustionem. Hæc combustio non erit, nisi quis vsque in finem permaneat in peccatis suis: quia in quacunque die conuersus fuerit peccator, vita viuet, & non morietur. Si verò abscindamus spinas, per pœnitentiam poterimus mille bonis perfrui & fieri probabiles, & benedictionis Dei participes. Postquam autem increpauit eos sufficienter, & terruit, & percussit, curat eos iterum, ne desperatos faciat, neque in omnibus adulatur, neque in omnibus percutit. Nec hæc dicimus, veluti putantes vos spinis plenos: sed timentes ne tales efficiamini. Melius est enim verbis vos terrere, ne rebus ipsis doleatis.

1. Corinth. 3. Matth. 13. Ezech. 18.

TESTAMENTVM ET TESTATOR. *Testamentum dicitur Dei promissio causâ hæreditatis & causâ attestationis. Libro primo de Cain & Abel, pertractans illud: Restituet testamentum suum, quod iurauit patribus vestris.*

Cap. 7. Tom. IIII.

Testamentum perfecta Dei gratia est. Nihil enim imperfectum dat Deus. Perfecta autem virtus est, & opera virtutis. Testamentum autem dicitur quo defertur bonorum hæreditas. Meritò & testamentum dicitur, & Diuinum, cum ea quæ verè bona sunt à testatore mandatorum cælestium conferuntur. Et testamentum dicitur, quoniam sanguine dedicatum est, vetus in typo, nouum in veritate. Quo testamento Diuinæ gratiæ pignus tenemus, quia sic dilexit Deus hunc mundum, vt vnicum Filium suum pro nobis omnibus daret. Vnde perfectionem gratiæ prædicans Apostolus, ait: Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?

Ioan 3. Roman. 8.

Testamenti veteris & noui differentia describitur, super epistolam ad Hebræos, cap. x.

Tom. V.

Per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quæ offeruntur indesinenter, nunquā potest accedentes perfectos facere: alioquin cessassent offerri, ideo quòd nullam haberent vltra conscientiam peccati, cultores semel mundati. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Vna est, inquit, ista hostia: Illæ autem multæ sunt. Propterea enim nec fortes sunt, quia multæ. Quid autem opus erat multis, dic mihi vna sufficiēte? Proinde quòd multæ & semper offerebātur, ostēdit eos nunꝗ purgari. Si enim medicamentū quādo fuerit forte, & salutis efficax, & valens cunctā valetudi-

nem repellere, semel impositum totum operatur. Si ergo semel impositum totum operatum fuerit ostendit eius virtutem, vt non vlterius apponatur. Si verò semper apponatur, manifestum est indiciū minus illud prȩualuisse medicamentum. Medicamenti quippe virtus illius est, vt semel apponatur, & non frequenter. Sic etiā hic, qua ratione eisdem sacrificiis semper curabantur. Si enim omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerret quis sacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non absolutio, quia quotidie iisdem purgabantur hostiis etiam & ipsi sacerdotes, & populus pariter. In Christo econtrario semel oblata est hostia, potens ad salutem sempiternam. Quid ergo nos? Nónne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, & vna est hæc hostia, nō multæ. Quomodo vna est, & non multæ? quia semel oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius, id ipsum semper offerimus, nec nunc quidē aliū agimus cras, aliū hodie, sed semper id ipsum: Proinde vnum est hoc sacrificium. Alioquin hac ratione quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam: sed vnus vbique est Christus, & hîc plenus existens, & illic plenus. Sicut enim qui vbique offert, vnum corpus est, & non multa corpora: ita etiā & vnum sacrificiū. Pontifex enim noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit. Ipsam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem, consumi non potest. Hoc autem quod nos facimus, in commemorationem fit eius quod factum est. Hoc facite, inquit, in meam commemorationem. Non aliud sacrificium, sicut pontifex, sed ipsum semper offerimus, magis autem operationem sacrificij operamur.

Testamentum vetus nosse vtile est. Super secundam ad Timoth. cap. iij. Tom. V.

Tu verò perseuera in iis quæ didicisti, & quæ tibi credita sunt, sciens à quibus didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ possunt te erudire ad salutem. Multum prodesse signat, veteris testamenti habere notitiam. Ipsas enim sacras literas dicit, quæ Christi personam insinuant, & incarnationem eius ad salutem hominum redimendam declarāt. Hortatur enim vt in his proficiat. Antiquitas enim hæc robur est nouitatis, sciens quia à quo didicit, firma est authoritas. Signa enim & prodigia vidit facta per eum, quibus omnis sermo succumbit.

Testamenti tamen veteris obseruatio literalis inutilis est respectu noui. Super epistolam ad Romanos, capite nono. Tom. eodem.

Israël autem sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Perfectio legis fides est, quam gentes apprehendentes, totam legem implere videntur. Iudæi autem, dum per inuidiam Saluatori non credunt, iustitiam quæ in lege mandata est vendicantes, id est, sabbatum, circuncisionem, &c. in legem non peruenerunt, hoc est, legem non perfecerant: & qui non perficiunt legem, rei sunt iuxta legem. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Spernentes enim fidem, quæ, sicut dixi, perfectio legis est, ex operibus legis iustificari se dicebant, hoc est, per sabbatum, neomenias, circuncisionem, & cætera, immemores scripturæ dicentis, Quia iustus ex fide viuit. Iustitia autem legis idcirco dicitur, quia iusto iudicio Dei hæc Iudæis data sunt propter duritiam cordis illorum, vt si mustelam quis fortè mortuam calcasset, aut tetigisset aliqua morticina: aut sorex in vas ruisset: immundum diceretur, quod magna cum solicitudine obseruantes, ex quacunque causa incurrebant, vt immundi essent. Si autem sanguis mustelæ pauimentum maculasset, non leui cura expiandum erat, & vt à cibis melioribus abstineretur. Sabbatum verò & circuncisio propriam habuerunt iustitiam tempore suo, quia in figura data sunt. Hoc Dominus per Ezechielem Prophetam ostendit, inter cætera dicens: Propterea dedit illis præcepta non bona, quia erant enim irruentes & infideles. In aduentu autem Christi, qui salutare donum erat daturus, per Hieremiam prædicat dicens: Dabo illis testamentum nouum, non quale dedi patribus illorum. Hoc testamentum legem vocat, in quam non peruenerunt sicut suprà memoraui. Nam cum gentibus quæ crediderant, hanc sarcinam obseruationis Iudæi credentes vellent imponere, tunc Apostolus Petrus ait: Quid imponitis iugum super ceruicem fratrum, quod neque nos, neque patres nostri potuimus portare? A tempore enim Christi, indulgentia data est promissa in lege. Ait enim Isaias Propheta: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ex Iacob: & hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum, hoc est nouum testamentum promissum à Deo in Christo.

Ezec. 20. Hieram. 31. Act. 15.

Testamenti noui excellentiam ostendit, super epistolam ad Hebr. cap. j. Tom. V.

Non secundum hoc solùm eminentia noui testamenti declaratur, quia patribus quidem Prophetæ missi sunt, nobis autem Filius: sed etiam quod prophetarum vel patriarcharum nemo nisi in similitudine vidit Deum, Filium verò vnigenitum incarnatum esse, atque in ea carne visum constat, quia idem homo à verbo Dei susceptus, vnigenitus est Filius Dei.

Testamentum dicitur tota scriptura sacra. In epistola ad Vercellen. Ecclesiam. Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.

Et quia de sancti Heliæ habitatione deserti, nomina locorum non otiosa quasi feriati præteriuimus, quid significet repetendum videtur. Missus est Helias ad torrentem Carith, ibi eum corui alebant, mane panem afferebant, ad vesperam carnes. Non immerito mane panis afferebatur, qui confirmat cor hominis. Quo enim cibo nisi mystico aleretur Propheta? Ad vesperum cāro ministrabatur. Intellige quæ legis: quia Carith intellectus est: Oreb omne cor, quasi cor dicitur: Bersabee quoque, puteus septimi aut iuramenti, Latina interpretatio est. Primum Helias in Bersabee concessit ad sanctæ legis mysteria Diuiníque iuris sacramenta. Postea ad torrentem mittitur, ad illum fluminis impetum, qui lætificat ciuitatem Dei. Vtrunque aduertis vnius authoris testamentum, vetus scriptura quasi puteus profunda & obscurior, vnde cum labore haurias, non plenam, quia adhuc qui impleret eam, non venerat. Denique postea ait: Non veni legem soluere, sed adimplere. Ideo ad fluuium transire sanctus à Christo iubetur, quoniam qui de nouo testamento biberit, non solùm flumen est, sed etiam flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: flumina intellectus, flumina cognitionis, flumina spiritalia, quæ tamen perfidiæ aruerunt tempore, ne sacrilegi biberent, potarent perfidi. Ibi Prophetam Domini agnoscebant corui, quem Iudæi non agnoscebant. Pascebant corui, quem genus regale illud & nobile persequebatur. Quæ est Iezabel, quæ persequebatur, nisi synagoga, vanè fluens, vanè abundans scripturis, quas neque custodit, neque intelligit? Qui corui pascebant, nisi quorum pulli eum inuocant, qui iumentis dat escam vt legimus, & pullis coruorum inuocantibus eum? Sciebant illi corui quem pascerent, qui iuxta intellectum erant, & ad illum cognitionis sacræ fluuium escam vehebant. Pascit Prophetam, qui intelligit, qui custodit quæ scripta sunt. Date ipsum ei cibum, fides nostra ei alimentum, noster profectus: mentes ille sensu nostras pascitur. In nostro sermo eius intellectúsque epulatur. Damus ei panem, qui in lumine Euangelij positi conferimus ei nostri firmamenta cordis. His alitur, his viget, his ieiuna diu replet ora, quibus Iudæorum perfidia nullum fidei cibum subministrat. Ieiunus est illis omnis sermo propheticus, cuius adipem interiorem non

Matth. 5. Psalm. 146.

non vident,exesus & tenuis qui impinguare eorum fau ces non potest.Fortasse ideo ad vesperã deferebant carnes, quasi fortiores cibos quos infirmi ingenio Corinthij non poterant sumere. Et ideo lacte potabantur Apostolico.Esca ergo fortior ad vesperam mũdi huius deferebatur, mane panis. Et ideo quia Dominus hanc ministrari mãdauit alimoniã, bene illud propheticũ dicti ei hoc loco cõuenit: Exitu matutino & vespere delectabis.Et infrà:Parasti cibum illorum,quia ita est præparatio eius. *Psalm.64.*

Testamentum illud ordinatũ est,sicut hominũ testamenta prudẽter debent ordinari. Libro secundo de Abraham. *cap.vlt. Tom.IIII.*

Itaque sicut testamenta hominum prius hæredem fe runt,postea legatum exprimunt, melioribus hæreditatem,inferioribus legata:ita in Deum in testamento vnũ & nos hunc morem accepimus. Hæres scribitur natura bonus,nobilis,legitimo creatus coniugio.Legato do natur inferior.

Testandi libertas esse debet prout placet. Libro tertio de officijs. *cap.9.*

In supremo fine vitæ positos suum habere iudicium, vt liberè testentur quod sentiunt, qui postea non sunt emendaturi:cum honestum non sit compendia aliis vel debita,vel parata auertere.

Testamẽtum Christus in cruce fecit. Lib.x.super Lucã. *Cap.24. Tom.V.*

Testabatur de cruce Christus,& testamẽtum eius signabat Ioannes, dignus tanto testatore testis. Bonum testamentum:non pecuniæ,sed vitæ:quod non atramento scribitur, sed spiritu Dei viui. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. *Psalm.44.*

Testamẽtum principis lex est. In tractatu de obitu Theodosij. Require suprà,cap. Imperator.

TESTIS ET TESTIMONIVM. *Testis est Christi martyr, & omnis qui vitijs contradicit. Vide sup. cap. Confessio fidei:& cap. Martyr. Testimonia dicuntur scripta Diuina,quæ custodire debemus. Lib. super Beati immaculati.* *Ser.14.vers.7. Tom.IIII.*

Hæreditate quæsiui testimonia tua in æternum,quia exultatio cordis mei sunt. Etiam ista vox martyrũ est dicentium,quòd hæreditatem acceperint cælestium testimoniorum. Dicit ergo Propheta: Hæres sum mãdatorum tuorum,successionem tuam fidei pietatísque iure quæsiui. Non potest dicere istud,nisi qui mãdata custodit cælo & terra testibus acquisita. Dixit enim Dominus:Audi cælũ,& auribus percipe terra. Testatur elemẽta Dominus,ad redarguẽdos eos qui noluerint præcepta seruare, vt refugia omnia excusationis obsepiat. Testatur & homines dicens: Estote mihi testes, & ego testis dicit Dominus. Mãdata ergo Domini plena sunt testimoniis,ipsa sunt testimonia,quorum satis idoneus testis est qui non mentitur Deus,apud quem & cõscientia tua testis est,cogitationibus accusantibus,aut etiam defendẽtibus,satis fidelis etiam in infido pectore, quoniam arbitrum omnium quæcunque commissa sunt, latere nõ possunt. Nam si in iudicio terrestri,etiam is qui ad mentiendum venerit subornatus, tamẽ si testimonio fuerit conuictus, alterius solet prodere veritatẽ:quantò magis in iudicio cælesti apud Dominũ Iesum,necesse habet quæ vera sunt cõfiteri, quem nouit scire quod factum est? Et bene ait:Hæreditate quæsiui testimonia tua: quoniam sicut antè hæredes fuimus peccatoris, ita hæredes sumus Christi.

Hæc testimonia sunt nostris infixa cordibus, etiam ab ipsa Trinitate. Ibidem infrà.

Recitetur igitur testamẽtũ, & institutiones eius cõsideremus. Testis autẽ nobis est Spiritus sanct^us^. Cũ enim dixerit, Testis sum testamẽtorũ meorũ,quæ testificatus sum in vobis,tunc testimoniũ perhibebit quod testatus sit dicens:Hoc testamentũ quod testabor ad illos dicit Dominus:Dabo leges meas in cordibus eorũ,& in sensibus eorũ scribã eas,& peccati & iniustitiæ eorũ nõ ero

A memor. O verè testator æternus, qui nostris cordibus leges affigit suas,& scribit in sensibus, vt nihil aliud cogitare quàm Diuina præcepta possimus:nihil aliud sentire nisi Dei oracula debeamus. Dedit gratiã,reformauit naturã, sibiq; cõminiscens qui obliuisci nihil solet, memoriã meorũ abstulit peccatorũ, mihiq; dedit præceptorũ suorum. Noli ergo tollere de corde tuo legem Dei,& affigere legem peccati. Noli scribere in sensibus tuis diaboli illecebras, & Dei delere mãdata. Ecce ego, inquit,pinxi muros tuos, dicit Dominus ad Hierusalẽ: hoc est,ad animã studiosam tranquillitatis & pacis,quã fecit ad imaginẽ suã. Noli,inquã, auferre imaginẽ cælestẽ, & imaginẽ mortis imponere. Recusasti hæreditatẽ seculi, serua Christi testimonia, quoniã in his exultatio atq; lætitia est,quandoquidẽ omnis fletus delebitur, & mors non erit amplius,neque luctus,neque clamor. *Apocal.21.*

Vnde eodem libro,litera xix. versu vij.

Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum B fundasti ea. De testimoniis,inquit, tuis ab initio cognitionẽ & fidem assumpsi, quòd in æternũ fundata sunt. Testimonium enim fidele est,& præstat paruulis sapientiã. Si cognouisset Adam & Heua ꝗ quasi paruulis data essent eis cautiora præcepta,ne vsurparẽt sibi scientiam boni & mali, quam recto discrimine definire non possent,paradisi incolatũ in perpetuũ vindicare potuissent.

De testis conditione quæ necessario requiritur. In epistola prima ad Syagrium. *Tom.III.*

In duobus aut tribus testibus stat omne verbũ:sed illis testibus qui ante hesternum & nudiustertius nõ fuerint inimici,ne irati nocere cupiant,ne læsi vlcisci se velint. Inoffensus igitur affectus testium quæritur.

Quia vt dicit in tractatu de Naboth paupere. *Cap.11.*

Quæruntur duo testes iniquitatis. Duobus testibus, & Susanna est apperita. Duos testes & synagoga inuenit,qui aduersus Christum falsa iactarẽt:Duobus testibus Naboth pauper occiditur. *Tom.IIII.*

C TESTVDO. *De hoc animali, loquitur libro sexto Hexameron.* *Cap.4. Tom.IIII.*

Testudo visceribus pasta serpentis, cum venenũ aduerterit sibi serpere,origano medicinã suæ salutis exercet. Et cũ sit volutabris palustribus mersa,curare se tamen proprio nouit antidoto: certóque auxilio sanitatis,potestates herbarum etiam ipsa scire se comprobat.

THESAVRVS. *Virtutes thesaurus sunt. Libr. primo de viduis,parte secunda.* *Tom.I.*

Felix illa,quę de thesauro suo integram regis imaginem profert. Thesaurus tuus sapiẽtia,thesaurus tuus castitas atq; iustitia est:thesaurus tuus intellectus bonus.

Vide sequentia sup. cap. Epiphania. Thesaurus dicitur esse maximè fides. Libro de Abraham. Vnde thesaurus iste gratia gratanter debet recipi. Libro super Beati immaculati,litera xv.versu primo. Require sup.cap. Aperire. Thesaurus scientiæ diuinorum, non debet passim omnibus publicari: quod pulchrè deducit eodem libro, litera D secunda,versu tertio. Require suprà,cap. Absconsio.

THOMAS APOSTOLVS. *Quare dubitauit & in quo,declarat libro x. super Lucam.* *Cap.28.*

Dicit aliquis:Quomodo ergo Thomas cum nõ crederet adhuc,tetigit tamen Christum? Sed ille non de resurrectione Domini,sed de resurrectionis videtur dubitasse qualitate: & tactu suo debuit me docere, sicut docuit & Paulus. Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionẽ,& hoc mortale induere immortalitatem, vt incredulus credat, & cunctator dubitare non posit. Facilius enim credimus quod videmus. Habuit autem admirandi causam Thomas, cum videret clausis omnibus per inuia septa corporibus inoffensa compage corpus insertum. Et ideo mirum quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit,inuisibili aditu, visibili conspectu, tangi facilis, difficilis æstimari. *1.Corinth.15.*

Tigris.

TIGRIS. *Nomen est fluminis. Vide sup. cap. Flumẽ. Et nomẽ est etiam animalis, de cuius proprietate, quæ principaliter est in amore ad sobolem, loquitur libro sexto Hexameron. Require suprà, cap. Animal.*

TIMOR. *Timor ex corporalibus & materialibus nascitur. Libro super Beati immaculati, in expositione quartæ literæ.* (Tom.IIII.)

Natiuitas eorum est, quæ generantur in hoc seculo, per quã intelligimus corporalia & materialia, quæ sunt caduca, & ideo à timore non distat. Ex corporalibus enim & materialibus nascitur timor. Quid est terrena natiuitas, nisi timor?

(Cap.9.) *Timor vt est passio vitiosa, reperitur propriè in peccatoribus & iniquis, vt probat exemplo Cain. Libro secundo de Cain & Abel.*

Euidens generalisque ratio, quia omni improbo mala & assunt, & affutura sunt. Quæ adsunt, tristitiã operantur: quæ futura formidinem. Sed improbum plus præsentia, quàm futura solicitant.

(Cap.eod.) *Et infrà.*

Angustæ mentis homo, pręsentẽ mortẽ veretur, perpetuam negligit: & Diuinum iudicium nõ reformidat: interitum solum corporis deprecatur. Sed à quo timebat occidi, qui solos parentes habebat in terris? Potuit quidem & incursus bestiarum timere, qui legis Diuinæ viam violauerat: nec præsumere de subiectis animalibus cæteris, qui hominem docuerat occidi. Potuit & parentes parricidas timere, qui docuerat parricidium posse committi. Potuerunt enim & parentes de filio discere, quod didicerunt posteri de parente. (Cap.10.) Nunc consideremus qua causa dixit Deus: Omnis qui occiderit Cain, septies vindictam exsoluet. Et qua ratione signũ ponitur super eum, ne occidatur parricida, cùm prospectum non fuerit ne innocens occideretur?

(Cap.4. Tom.IIII.) *Timor propterea cõditio seruilis. Lib. de Ioseph. Require suprà, cap. Seruitus. Vnde de auaro ibidem dicit.*

Quomodo enim non seruus auarus omnis, qui pro exiguo pecuniæ lucello se ipsum auctionatur? Timet enim ne congesta amittat, qui non vtenda cõgessit, maiore periculo seruaturus, quò maiora quæsiuit.

(Cap.23. Tom.IIII.) *Timoris passiones vt iustus moderatur & regit. Libro de Noë & arca.*

Vt corpori nostro cõtrariũ frigus & æstus, ita timor & iracundia videntur aduersa. Sed quia in corpore est, & iracundiam habet & timorem, nec potest sine hac esse in corpore necessitate naturæ. Et ideo mens sapientis moderamina iusta dispensat: ne iram & timorẽ permisceat, & confusio quædam animo illius atq; diluuiũ. Die quoque & nocte quod ait: Per diem intelligis illuminantem virtutem, per noctem recognoscis tenebrosam insipientiam. Itaque & in timore tanquam in frigore potest esse illuminans virtus. Similiter & iracũdiam potest reprimere temperantia vt in timore aliqui non penitus resoluantur, & magis per timorem dirigant ad opera virtutis. Verbi gratia, Si persequutor insistat, vt plus Deum timeas, & perpetua magis supplicia quàm præsentia putes esse vitanda, quæ dum times accendaris ad gloriam perfidiæ iratus sceleri. Rursus iracundia succensus, Diuino commotionem timore moderaris.

(Cap.2. Tom.I.) *Timor tamẽ pœnæ vtilis esse probatur. Lib. de fuga seculi.*

Tertius est ordo regalis potestatis contemplatio, vt bene subiiciamur regi, si non deferimus tanquam parenti. Metu enim præsidentis plerunque fit obediens potestati, qui est saluti ingratus, vt necessitatẽ sobrietatis agnoscat, qui noluit ac nequiuit gratiam pietatis agnoscere. Corrigit ergo necessitas, quem pietas prouocare debuerat.

(Cap.eod.) *Et infrà.*

Diuinæ potestatis formido, te sobrium faciat, inflectat metus.

(Tom.IIII.) *Vnde libro super Beati immaculati, litera xxj versu ij.*

Bona ergo trepidatio à verbis Dei, si exultationem generat. Qui enim trepidat à verbis Dei, postea exultat in Dei verbis. Ergo qui habet in aula sua, corde videlicet suo verba Dei, excludit sermones principum à corde suo, excludit timor timorem. Si enim quis ingressus balneas, Solis deponit æstus, & calor excludit calorem: quantò magis Diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanum, feruorem gratiæ secularis, gratiæ feruor æternæ?

Timere tamen præter Deum nihil aliud debet. Libro de Isaac & anima, in fine. Require suprà, cap. Mors. Et libro primo de Iacob & vita beata. (Cap.vlt. Tom.IIII.)

Illam quoque formam iusti esse quis abnuat, vt nihil metuat, nihil reformidet, nisi virtutis dispendia, aliorúmque vanas formidines comprimat, quas habeant de periculorum solicitudine, mortis timore, corporis infirmitate, vt doceat: Dissolui corpore & cum Christo esse multò melius?

Quia Christus non vult aliud nos timere. Libro de bono mortis, in fine. (Tom.I.)

Ibi ergo quæramus eum, vbi quæsiuit Ioannes, & inuenit. Ille enim in principio quæsiuit, & inuenit viuentem apud viuentem, Filium apud Patrem. Nos eum in temporum fine quæramus & complectamur pedes eius, & adoremus eum, vt dicat de nobis: Nolite timere, id est, nolite timere à peccatis seculi, nolite timere ab iniquitatibus mundi, nolite timere à fluctibus secularium passionum, ego sum peccatorum remissio. Nolite timere à tenebris, ego sum lux. Nolite timere à morte, ego sum vita. Quicunque ad me venerit, non videbit mortem in æternum, quoniam ipse est plenitudo Diuinitatis, & ipse est decus, gloria, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

Timor iste videtur ad viam, ad doctrinam & virtutẽ. Libro de Iacob & vita beata. (Cap.3. Tom.IIII.)

Denique Dauid ait: Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos. (Psal.33.) Vtique timor Dei de numero virtutum est: quia initium sapientiæ est timor Domini, per quem adsciscitur piæ forma doctrinæ, de qua Paulus ait: Gratias autem Deo quòd fuistis serui peccati: sed obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. (Roman.6.)

Et libro de officijs, circa principium. (Lib.1 cap.1. Tom.I.)

Venite Filij audite me, timorẽ Domini docebo vos. In quo licet & humilitatem verecundiæ eius spectare & gratiam. Dicendo enim, timorem Domini: qui communis videtur omnibus esse, expressit insigne documentum verecundiæ. Et tamen cum ipse timor initium sapientiæ sit, & effector beatitudinis (quoniam timentes Deum beati sunt) præceptorem se sapientiæ edocẽdæ, & demonstratorem beatitudinis adipiscendæ pudenter significauit.

Vnde libro super Beati immaculati, litera quinta, versu sexto.

Initium sapientiæ timorem Domini dicit Propheta. Quod est autem initium sapientiæ, nisi seculo renuntiare? Quia sapere secularia, stultitia est. Denique sapientiam huius mundi stultitiam esse apud Deum Apostolus dicit. Sed & ipse timor Domini, ni secundum scientiam sit, nihil prodest imò obest plurimum. Siquidem Iudæi habent zelum Dei, sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo & timore maiorem contrahunt Diuinitatis offensam. Quòd circuncidunt infantulos suos, quòd sabbata custodiunt, timorem habent Dei: Sed quia nesciunt legem spiritalem esse, circuncidunt corpus, non cor suum. Ignem sabbato adolere formidant, cum lex sanctificationis die libidinum ignem prohibeat accendi. Et quid de Iudæis dicã? Sunt etiam in nobis qui habent timorem Dei, sed non secundum scientiã: statuẽtes duriora præcepta, quæ nõ possit humana

humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere: sed scientia in eo non est, quia non compatiuntur naturæ, non æstimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim vera sapiētia à timore Dei incipit, nec est sapientia spiritalis sine timore Dei: ita timor sine sapientia esse nō debet. Basis quædam verbi est timor sanctus. Sicut enim simulacrum aliquod in basi statuitur, & tunc maiorem habet gratiam, cum in basi statua fuerit collocata, standíque accipit firmitatem: ita verbum Dei, vel rationabile Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, hoc est in pectore timētis Deum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres & auferant illud de incuriosi & dissimulantis affectu. Sed etiam verbo Dei timor aptari ad vtilitatem & constabiliri videtur, vt non sit alienus scientiæ, sicut basis accepta statua non est aliena gratiæ. Timor ergo verbi est locus, sicut in pace locus eius: Timor quidē statua verbi, verbum timoris est disciplina. Plenus enim disciplinę timor non nutat ad lapsum. Et quia basim verbi timorem diximus, ne quid alienum à scripturis posuisse nos quisquam putet, accipiat lectum de Dei verbo in Canticis canticorum: Crura enim columnæ marmoreę fundatæ super bases aureas: significans columnas esse Ecclesiæ Apostolos, qui fundati sunt in timore sanctorum.

Timor sanctus siue castus reperitur in sanctis, eodem libro, litera sexta, versu primo.

Salutare Dei virtus est, salutare Dei Christus est, & ideo prope timentes hoc salutare. Longè erat Christus à nobis, longè erat à nationibus, descēdit in terras, factus est propè, cœpimus non timere. Nam qui Christum timet, non timori est subditus, sed deuotioni. Pietatis hic timor, non infirmitatis est. Denique nihil deest timentibus eum.

Et eodem libro in expositione literæ octauæ.

C Sanctorum pauor esse consueuit. Denique pauor cecidit in Abraham, cum sacrificium offerret plenum mysterij spiritalis. Ipse quoq; Dauid ait: Et ego dixi in pauore meo, omnis homo mendax. Religionis enim reuerentiam significat magis quàm infirmitatem timoris, licet etiam ipse timor secundum Deum sanctus sit. Initiū enim sapientiæ timor Domini. Ergo qui timent Deum, sapientes sunt: qui autem sapientes, beati. Beatus enim quem tu erudieris Domine, & in lege tua docueris eū. Hi quoque qui timent Deum, beati sunt, sicut exempli extat autoritas, quia beati omnes qui timēt Dominum. Hoc ita colligitur, quia timentes Deū, & sapientes sunt, & beati. Sanctus ergo timor Domini, quia verè sanctorum est pauor.

Ad idem facit quod dicit eodē libro, litera decima quinta, versu octauo. Vide suprà, cap. Clauus. Vnde concludit istum timorem fuisse in martyribus. Eodem libro, litera vigesima prima, versu primo.

Bene hoc martyr dicit, quòd iniustè persequutionū tormenta sustineat, qui nihil rapuerit, nullum violentus oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius thorū putauerit esse violandum, qui nihil legibus debeat, & grauiora latronum sustinere cogatur supplicia, qui loquatur iusta, & non audiatur, qui loquatur plena salutis, & impugnetur, vt possit dicere: Cum loquebar illis, impugnabant me gratis. *Psalm.119.* Gratis igitur persequutionem patitur, qui impugnatur sine crimine, impugnatur innoxius, cū in tali sit confessione laudabilis, impugnatur quasi veneficus, quia in nomine Domini gloriatur, cum pietas omnium virtutum fundamentum sit. Verè frustra impugnatur, qui apud impios & infidos gratia impietatis accersitur, cū fidei sit magister. Verùm is qui gratis impugnatur, fortis esse debet & constās. Quomodo ergo subtexuit: Et à verbis tuis formidauit cor meū? Trepidare infirmitatis est, timoris atq; formidinis. Sed est etiā infirmitas ad salutem: est etiā timor sanctorū: Ti-

A mete Dn̄m sancti eius. Et, Beatus vir qui timet Dominum. *Psal.33.* *Psalm.111.* Qua ratione beatus? Quia in mādatis eius cupiet nimis. Pone ergo martyrem inter pericula cōstitutum, cum inde & immanitas bestiarum ad incutiendum terrorem infremat: aliunde stridor candentiū laminarum, & flamma fornacis ardentis exæstuet, & ex parte alia personent tractus grauium catenarum, hinc carnifex cruentus assistat. Pone, inquam, circunspectantem omnia plena suppliciis, deinde cogitantem mandata Diuina, illum ignem perpetuum, illud sine fine incendium perfidorum, illam pœnæ recrudescentis ærumnam, trepidare corde, ne dum præsentibus cedat, perpetuis se dedat exitiis: perturbari animo, dum futuri iudicij rhomphęam illam terribilem quadam conspectus specie contuetur: Nónne hanc trepidationem fiduciæ viri constātis, æqualis in eundem concurrit effectum, confidentia cupiētis ęterna & Diuina trepidantis? Sit tamen fortior ille qui sperat, sit fortior qui præsumit.

B *Timuit etiam ipse Christus, non coactus, sed sponte, vt deducit libro de incarnatione Domini. Require suprà, cap. Incarnatio. Et libro secundo de fide sanctæ Trinitatis.* *Cap.3. Tom.II.*

Timet ergo Christus: & dum Petrus nō timeat, Christus timet? Petrus dicit, Animam meam pro te ponam: Christus dicit, Anima mea turbatur. Vtrunque verum est, & plenum vtrunque rationis, quòd & ille qui est inferior, non timet: & ille, qui superior est, gerit timentis affectum. Ille enim quasi homo vim mortis ignorat: iste quasi Deus in corpore constitutus, fragilitatem carnis exponit, vt eorum qui sacramentum incarnationis abiurant, excluderetur impietas.

TINEA. *Sunt autem hæretici mala tinea, quæ corrodit vestem fidei inconsutilem, vt probat libro primo super Lucam, capite primo. Require suprà, capite Hæreticus.*

TITVLVS. *De titulo crucis Christi, loquitur libro decimo super Lucam.* *Cap.22. Tom.V.*

Et fortasse milites isti, quatuor Euangelistarum habeant typum, qui scripserunt titulum, quem legamus. Lego titulum regis Iudæorum, cum lego, Regnum meum non est de hoc mundo. Lego causam Christi super caput eius scriptam, cum lego, Et Deus erat verbum. Caput enim Christi Deus.

Similiter de ipso titulo loquitur in tract. de obitu Theodosij. Vide supra, cap. Crux.

TOLERANTIA ET TOLLERE. *Toleranda mala præsentis vitæ propter beatam vitam. Libro primo de Iacob. Vide suprà, cap. Aduersitas. Tollere Christum nemo potest. Libro tertio de virginitate, parte prima. Require suprà, cap. Magdalena. Et suprà, cap. Christus.*

TONITRVVM. *De creatione tonitrui, loquitur libro secundo Hexameron. Vide suprà, cap. Cælum.*

D *Tonitrua à Deo fieri deducit, libro secundo de Spiritu sancto, vbi contra hæreticos disputat, qui Spiritum sanctum creaturam esse dicebant.* *Cap.7. Tom.II.*

Nec præterit contra hæreticos obiectare consuesse, ideo videri creatum Spiritum sanctum, quia pleriq; eorum ad argumentū astruēdæ suę impietatis asciscunt id quod Amos de flatu ventorum loquutus est, vt ipse Propheticus sermo declarat. Sic enim habes: Ecce ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & nuntians in homines Christum suum, faciens lucē & nebulam, & ascendens super excelsa: Dominus Deus omnipotens nomen est illi. Si hinc faciunt quæstionem, quòd creatum Spiritum dixit, quia creetur Spiritus, Esdras nos docuit dicens in tertio libro: Et in secundo die iterum creasti spiritum firmamenti. tamen vt propositis inhæreamus, iis videlicet quæ Amos dixit, nónne euidēter dictorū testificatur series de istius creatura mundi loquutū Prophetam? Deniq; ita cœpit: Ego Dominus firmās tonitruū, & creans Spiritū. Ipse nos ordo doceat. Nā si de Spiritu sancto dicere voluisset, non de tonitruo vtiq; præmisisset.

set. Neque enim antiquiora tonitrua sunt quàm Spiritus sanctus: quamuis impij sint, tamen id non audeāt dicere. Deinde cum subiectū videamus esse de luce & nebula, nónne manifestum est, quòd de creatura mundi dictum intelligendum sit? Cum enim sunt aliquæ tempestates istius mundi, præcedere tonitrua, sequi ventorum flatus, cælum nebulis caligari, lucem refundi ex tenebris, ipso vsu quotidiano exemplóque cognoscimus.
Psal.10. Nam etiam flatus ventorum spiritus dicitur, sicut scriptum est: Ignis & sulphur, & spiritus procellæ. Et vt scires quia hunc spiritum dixit, ait: Firmās tonitruum, & creans spiritum: quia freque͂ter creantur ista cum fiunt. Spiritus autem sanctus æternus est: quem si quis audet dicere creatum, non potest tamē dicere, quòd quotidie creetur, sicut flabra ventorum. Denique ipsa sapientia secundum suscepti loquuta corporis sacramentum ait: Dominus creauit me: Quamuis ventura prophetaret, tamen quia prædestinatus erat Domini Saluatoris aduentus, non dixit, Creat me: sed, creauit me: ne frequenter, sed semel crederent ex virgine Maria Iesu corpus esse generandum. Ex hoc igitur quòd velut quotidianā operationem Dei in tonitruum firmamento, & in spiritus creatione Propheta declarauit, intellige nephas esse, vt de Spiritu sancto tale aliquid æstimemus, quem ipsi impij ante secula negare esse non possunt. Vnde & semper esse eum, & semper manere, pia assertione testamur. Neque enim qui ante mundum superferebatur super aquas, videri potest cœpisse post mundum, aut multos spiritus sanctos æstimari fas est, qui veluti quotidiana generatione generentur: Absit, vt se quisquam tali impietate contaminet, vt dicat frequenter creari, aut nunquam creari Spiritum sanctum. Cur enim frequenter creari videatur, nō intelligo, nisi fortè & mori eum credant frequenter, & frequenter recreari. Sed quemadmodum mori potest Spiritus vitæ? Ergo si mori nō potest, causam non habet cur sæpius sit creandus. Aut qui aliter putant, in illud sacrilegium recidunt, vt non distinguant Spiritum sanctum, qui prolatiuum verbum putant in Patrem redire, prolatiuum Spiritū in Deum refundi, vt vnius refusio sit, & quædam vicissitudo in varias formas sese mutari, cum Patris & Filij & Spiritus sancti manens semper immutabilísque distinctio vnitatem suæ teneat potestatis.

Cap.eod. *Et addit aliter exponendo quid per tonitrua intelligatur, quia vel scriptura, vel prædicatores verbi Diuini.*

Si quis tamen propheticum dictum ideo deriuandū putat ad interpretationem Spiritus sancti, quia habet, Annuntians inter homines Christum suum: is ad incarnationis Dominicæ mysteria hoc dictum facilius deriuabit. Nam si te mouet, quia spiritum dixit, & ideo hoc non putas deriuandum ad mysterium assumptionis humanæ, prosequere scripturas, & inuenies optimè congruere de Christo, de quo bene conuenit æstimari, quia firmauit tonitrua aduentu suo, vim videlicet & sonum cælestium scripturarum, quarum velut quodam tonitruo mentes nostræ redduntur attonitæ, vt timere discamus, & reuere͂tiam cælestibus deferamus oraculis. Denique in Euangelio fratres Domini filij tonitrui dice-
Marc.3. bantur. Et cum vox Patris facta esset dicētis ad Filium:
Ioan.12. Et honorificaui, & iterū honorificabo: Iudæi dicebant, Tonitruum factum est illi. Nam licet gratiam veritatis haurire non possent, tamen confitebātur inuiti, & ignari mysterium loquebantur, eò quòd magnum Patris
Iob 26. de Filio testimonium resultabat. In Iob quoque libro scriptura dicit: Firmamentum quoque tonitrui sui quis scit quando fiet? Vtique si ad hæc commotionum cælestium tonitrua pertinerent, non futura eorum firmamenta, sed facta dixisset. Ergo tonitrua ad sermones Domini retulit, quorum in omnem terram exiit sonus. Spiritum autem hoc loco animam quam suscepit rationabilem atque perfectam intelligimus, quia scri-

A ptura frequenter & animam hominis spiritus vocabulo designauit, sicut habes: Qui creat spiritum hominis in ipso.

TOPAZIVS. *De isto lapide, loquitur libro super Beati immaculati, litera xvj. versu vij.* Tom.IIII.

Diximus continentiam sensus, nunc de topazio lapide exprimamus historiam. De quo inuenimus scriptum in historia Xenocratis, qui scripsit quasi lithosmon, nasci eum, vel inueniri circa Thebaidis ciuitatē, alabastrū vel topazion, vt aliqui putant, vnde & nominatus est ab eo loco, in quo gignitur. Si autem qui putauerunt insulam nuncupari Topazion, ad quam appulsos Troglodytas, orta subita commotione maritima, quòd nauium vsum non haberent, reuerti nequiuisse. Deinde plurimo immorantes tempore, in insula inuenisse lapidem, & delectatos colore eius repetisse domū, & Arabis negotiatoribus aduenientibus vendidisse, ab illis emisse Philonem, & ad matrem Ptolomæi secundi,
B cui nomen erat Berenice, ab ipso esse perlatum. Illam autem quamuis regalibus ornamētis abundaret, supramodum tamen colore eius stupefactam, elaborasse vt diutius species tam pretiosi lapidis nō lateret: ideóque studio eius quæsitum lapidem in vsus freque͂tiores venisse. Diximus quomodo innotuerit topazion lapis, nunc expressius de eius qualitate dicamus. Duorum colorū est in hoc lapide κρᾶσις, hoc est quædam temperata permixtio. Πρασοειδὴς & chrysopa, similis chrysopraso, secundum vtrunque velut quasdam extendens colorum figuras, & plenius quidem à peritis fertur extēdere. Est autem parygrus & satis purus, & chrysocrus & pingis resplendenti similis, maximè cum Solis splendore percutitur. Est etiā pulcherrimus & mirabilis super omnes chrysoprasos magnitudine, vt dixi, vsu pinguior. Naturæ huiusmodi, vt si polire & læuigare eum velis, asperetur magis, vsu minuitur. Est autem quodā genitali ope-
C re naturæ englyphus hoc est bene insignitus, mirabilis, summo studio dignus habetur, difficile inuenitur, & repertus insignitur, rarò tamen in vsu hominū est, quasi is quem diues regina mirata sit. Sed iam sicut Troglodytæ illi quasi pretio suæ mansionis lapide inuento repetierunt domum, ita & nos emolumento more huius recepto redeamus eò vnde diuertimus. Nec par est nos ornamentis regis diutius sermonis nostri quædam admouere brachia, cum habeamus in manibus crucem Christi, quam admonet Propheta super aurum & topazion præferendam, quæ ab omni errore culpáque reuocat & corrigit.

TORQVES. *Libro de Ioseph. Torques aureus bonū intellectum videtur exprimere. In tractatu de obitu Valentiniani imperatoris.* Tom.III.

Torques insignia esse victoriæ dubitari non potest, cū ij qui in bello fortiter fecerint, torquib' honore͂tur.

TORRENS. *Torrens est Spiritus sanctus. Vnde in tractatu super psal. xxxv. exponens illud: Inebriabun-*
D *tur ab vbertate domus tuæ, &c.* Tom.IIII

Bona ergo ebrietas poculi salutaris. Sed est alia ebrietas de redundātia scripturarum. Est & alia ebrietas per infusionem Spiritus sancti. Denique illi qui diuersis linguis in Apostolorum Actibus loquebantur, musto pleni audientibus videbantur. Domus ergo Ecclesia est: Vbertas domus redundantia gratiarum: torrens voluptatis Spiritus sanctus. Nec te nomen aut mos torrentis offendat, quòd aliquando aridior vel exilior sit, vt cuius soleant fluenta cessare. Cessauit & hic noster, cessauit aliquando torrens profluuij spiritalis in populo Iudæorū. Quid dicam torrens cessauit? cùm mare cessauerit, sicut lectio hodierna nos docuit, dicente Domino: Ecce ego increpatione mea desolabo mare, & arefient pisces eorum: vtique Iudæorū, siue ariditate perfidiæ, vt enatare non possint. Cessauit ergo torrens propter synagogæ sacrilegia: quia erat illa plebs fide arida, sterilis

ſterilis operibus, captiua peccatis. Quid enim flueret non bibentibus, ſed contaminantibus ſacros meatus, cum ipſum fontem necârint? Bonus torrens, qui illis ceſſauit, vt nobis abundaret, & ſitim humanæ captiuitatis† auerteret, ſicut torrens in Auſtro: Vnde ſcriptura dicit: Surge Aquilo, & veni Auſter: qui arbuſculas Paradiſi perflare conſueuit. Diximus ſenſum: etiam eloquutionē conſideremus, cur torrentē voluptatis dixerit potabis eos, & non torrente, quaſi de torrente: niſi quia auiditatem bibentium voluit exprimere, quaſi torrentē ipſum vellent ebibere ſi poſſent? Hic eſt forſitan torrens voluptatis, quem in Geneſi legimus, fontem qui abluit Paradiſum, & diuiditur in quatuor flumina, quæ circumeunt totam terram. Ex hoc enim fonte virtutes profluūt ſpiritales, prudentia, temperantia, fortitudo, iuſtitia. Bonus fons gratiæ & ſplendoris eiuſdem atque naturę, cuius & illud flumen, de quo in poſterioribus dicit: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.

† *Aliàs, captiuitatis.* Cantic. 4. Geneſ. 2. Pſalm. 45.

TRADERE. *Super Epiſtolam ad Romanos, capite primo.* (Tom. V.)

Tradere, eſt permittere: non incitare, aut immittere.

TRAHERE. *Libro de Iſaac & anima. Vide ſuprà, cap. Attractus.*

TRANQVILLITAS. *Semper eſt in perfectis. Libro ij. de Iacob & vita beata. Require ſuprà, cap. Pax, & lib. ſuper Beati immaculati, litera xxj. verſu v. Require ſuprà, cap. Deſpectio: & cap. Lex, & cap. Pax.*

TRANSFIGVRATIO. *De transfiguratione Domini quoad diſcipulorum pauorem, tangit libro ſuper Beati immaculati, litera tertia. Require ſuprà, capite Oculus.*

TRANSITVS. *Tranſire & ſtare non poſſe, videtur eſſe peccatorum. In tractatu de obitu Gratiani. Require ſuprà, cap. Motus. Vnde libro ſuper Beati immaculati, in expoſitione literæ decimæ quintæ: pertractās illud Mat. Tranſeuntes autem viam, mouebant capita ſua: ſic dicit.* (Tom. IIII.)

Non ſtabant ergo quaſi conſtantes, ſed tranſibant quaſi mobiles. Iuſti autem pedes ſtabāt in atriis Hieruſalem, in quibus perfidi ſtare non poterant, & ideo pręteribant, ſicut Marcus ſignificauit. Præterit vmbra, non veritas. Dies eius ſicut vmbra præteriet, qui obliuiſcitur quod derelinquit. Sed & tranſire infideles legimus, ſicut eſt illud: Et vindemiant eam omnes qui tranſeunt viam. Quis enim niſi perfidus deſpoliat vineam Chriſti? Sed & alibi ſcriptum eſt: Et non dixerunt tranſeuntes viam, benedictio Domini ſuper vos. Stantibus enim dicitur: Ecce nunc benedicite Domino. Tamen & in bono legimus tranſire, vt eſt illud Moſis: Tranſiens videbo hoc viſum magnum. Et qui vidit impium ſuperexaltatum vltra cedros Libani, Tranſiui, inquit, & ecce non erat. Et nemo dicit ſeruo, Tranſi, recumbe. Quæ ergo diſtinctio ſit conſideremus, niſi fortè illa, quia vbi in bono accipitur tranſire, abſolutè dictum eſt: non dixit, hoc aut illud tranſiens, ſed tantummodo tranſiens. Vbi in malo tranſeuntes, inquit, viam. Via enim bona eſt, quę à commeantibus frequentatur, non facilè incurſatur à latronibus, qui auerſa viarum obſidere conſueuerunt. Ita regale iter munitum eſt. Moſes autem non tranſiuit viam, ſed in via ſtetit, cui dictum eſt: Tu autem hîc ſta mecum. Stetit cum illo, qui ait, Ego ſum via, veritas & vita. Hanc qui viam tranſit, labitur. Moſes autem non lapſus eſt, ſed pertranſiuit à ſecularibus ad ſpiritalia, à temporalibus ad æterna. Et qui vidit impium nec remanſit, ſed pertranſiuit, euaſit, quia non hæſit impio, ne fieret vnum corpus, ſed ſe ab eodem ſeparauit. Et cui dicit: Tranſi, recumbe: euadit vtique laborioſam præſentem ſeruitutem, vt habeat glorioſam futurorum quietem. Et ſponſæ dicitur: Ades huc à Libano ſponſa, ades huc à Libano: tranſibis & pertranſibis. A principio fidei tranſit & pertranſit, quæ feſtinat ad ſponſum. Pertranſit ſeculum, & feſtinat ad Chriſtum.

Exod. 3. Exod. 33. Ioan. 14.

Tranſeunt omnia præter Diuina. Eodem libro, litera xij. verſu primo. Require ſuprà, capite Cælum. Tranſitus quidam eſt à ſtatu culpæ ad gratiam, ſicut in baptiſmo, vt dicit in ſermone primo, de ſacramentis. Require ſuprà, capite Baptiſmus Tranſitus alius bonus de miſeria ad felicitatem. Libro de Iſaac & anima. (Cap. 5. Tom. IIII.)

Ades ſponſa, tranſibis à principio fidei. Tranſit & pertranſit cæteros, & pertranſit quæ ad Chriſtum peruenit. Tranſit fidei merito & operum claritate, quæ lucent ſuper Sanir & Hermoniim, hoc eſt, via lucernæ tranſit deuictis tentationibus ſeculi, & ſuperatis nequitiis ſpiritalibus, legitimè petens coronam certaminis. Et ideo meruit Chriſto iudicante laudari: Ortus cōcluſus ſoror mea ſponſa. Cantic. 4.

Vnde tranſitus bonus dicitur eſſe mors. Libro de bono mortis. Require ſuprà, capite Mors. Tranſitus alius etiam bonus eſt, tranſire omnia vana, ſed maximè laſciuiam iuuenilem. Libro primo de pœnitentia. (Cap. 14. Tom. I.)

Et ideo tranſeamus ignem adoleſcentiæ, ardorémq; iuuenilis ætatis. Tranſeamus aquam, non remaneamus in aqua, ne flumina nos profunda concludant. Tranſeamus magis vt & nos dicamus: Torrentem pertranſiuit anima noſtra. Qui enim tranſit ſaluus eſt. Deinde Dominus ſic ait: Si tranſeas per aquam, tecum ſum. Flumina te non concludent. Et Propheta dicit: Vidi impium ſuperexaltatum vltra cedros Libani, & pertranſiui, & ecce non erat. Tranſi ſecularia, & omnem gloriam cecidiſſe aſpicies impiorum. Moſes quoque tranſiens ſecularia flumina, vidit viſum magnum, & ait: Tranſiens videbo hoc viſum. Si enim fuiſſet in corporis vitiis, & ſeculi iſtius lubricis voluptatibus, tanta non vidiſſet myſteria.

Pſal. 123. Iſa. 43. Pſalm. 36. Exod. 3.

Tranſit iuſtus omnia iſta quæ ſunt mundi. In tractatu ſuper Pſalm. xxxvj. (Tom. IIII.)

A Domino, inquit, greſſus viri corrigentur. Græcus διαβήματα dixit, hoc eſt tranſitus. Sed ideo dicitur tibi, Si tranſeas per aquam, flumina te non concludent. Tranſi ergo, noli ceſſare: ſicut bonus viator cum venerit ad aliquod viæ ſignum, non ſtat, ſed pertranſit: & tu in via es quandiu in hoc curſu es conſtitutus. Paulus ſi ſtetiſſet, curſum ſuum non conſummaſſet. Vide ne ideo dicat, Et tu qui ſtas, vide ne cadas. Non enim qui trāſiuit, poteſt timere ne cadat. Vidi, inquit, impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſuper cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat. Videns ergo impium ſuperexaltatum, qui non ſtetit, nō offendit. Si ſtetiſſet, & miratus illū fuiſſet, & ſequutus eſſet: offenderat, & ceciderat ſicut impius. Ideo Moſes videns rubum relucere & non ardere, ait: Tranſiens videbo hoc viſum magnum. Qui tranſit de hoc ſeculo, magnum viſum videt: Qui ſoluit vincula iſtius nexus, quo ligamur huic corpori, viſum magnum videt. Moſes in Exodo legitur: Multa videt miracula in Exodo: Non tanta alius videt, qui non eſt in Exodo. Idem Moſes trāſiuit, tranſiuit & populus patrum, quia de terra captiuitatis exibat. Dirigebantur itaque à Domino greſſus eorum, quibus per noctem ignis columna lucebat, per diem nubis: vt nec diei ardor afficeret commeantes, nec impedimentum viantibus tenebræ noctis afferrent. Et tu merere factis votiſque depoſce eripi, vt greſſus tui à Domino dirigantur, ne moueantur pedes tui: quia ſcriptū eſt, Mei autē penè moti ſunt pedes: paulò minus effuſi ſunt mei greſſus. Cauendum eſt quoq; ne rectam ſemitam derelinquas, & diuerticula te viarum tortuoſarum decipiant.

Iſaie 43. Exod. 3. Pſal. 72.

Et infrà exponens.

Et tranſiui, & ecce non erat: hoc eſt vidi eum ſuperexaltatum in ſeculo, antè quàm conſiderarem quia nihil eſt ſeculum. Vbi autem tranſiui mente ſupra mundum, vidi quia iam non erat qui antè erat ſuperexaltatus in hoc mundo. Et tu ſi iuſtus es, tranſi à præſentibus ad ea quæ futura ſunt, & tranſibunt tibi præſentia. Cælum

Matth.24. Psal.143. & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Iusto ergo omnia transeunt. Transit impius similis vanitati, & dies eius sicut vmbra prætereunt. Nec solùm prætereunt iusto præsentia, sed etiam cum ad ea quæ sunt futura intenderit, iam ista prætereunt. Vide quomodo iusto præsentia prætereunt. Vtique temporibus Dauid Prophetæ synagoga erat, Ecclesia ex gentibus Psalm.46. non erat:& idem futuris quasi præsentibus dicit: Benedicite gentes Deum nostrum. Deinde suprà ait: Ascendit Deus in iubilatione. Transiuit perfidiæ ventura tempora.

Transit etiam omnia mala. Libro super Beati immaculati, litera vigesima prima, versu quinto. Require suprà, capite Charitas.

TRES ET TRIA. *Reperiuntur in tempore partes tres. Libro primo de Cain. Require suprà, capite Tempus. Debemus Deo tria. Ibidem. Require suprà, capite Sacrificium. Tria in elemento quolibet denotantia Trinitatem esse creatricem. Libro secundo de Abraham.*

Terra ipsa in tres diuiditur species: Aut enim continens, aut insula, aut peninsula est. Aqua ipsa in tria: aut enim mare est, aut fluuius, aut lacus. Nam fontes aut putei, priuata negotia, nequaquam digna diuisione generali & publica. Putei latent, fontes aliis originem præstant. Aër quoque habet diuisiones temporum, veris, æstatis, autumni, hyberni. Et hæc mundana diuisio est. Quo probatur, vt agnoscamus Deum horum esse autorem mediatorémque omnium, qui omnibus ordinem rebus dederit, & ea diuisione distinxerit, vt his colligas posse tibi Deum conferre quæ postulas, & quæ spondet implere.

Tom. IIII. TRIBVLATIO. *Mundus iste tribulationibus abundat. Super epistolam ad Romanos, capite octauo. Require suprà, capite Consolatio. Tribulationis causa est peccatum. Libro super Beati immaculati, litera nona, versu tertio.*

Prius quàm humiliarer ego deliqui, propter hoc verbum tuum ego custodiui. Aliqua traditio habet, Prius quàm humiliarer ego nesciui. Vnde putant aliqui quòd anima hominis hoc dicat, Prius quàm humiliarer, vt in hoc lutum corporis introirem, tua quæ non legeram mandata nesciui. Sed quia septuaginta virorum sententias magis sequitur Ecclesia, & hic sensus est planior, & nihil offensionis admittit, quod posit aliquibus scrupulum commouere: ideo ita accipiamus, vt humiliarer ita dictum, eò quòd peccato videtur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes sæpe nascuntur. Denique Adam & Heua post culpam vtique deiecti sunt. Ergo humilitatis nostræ causa peccatum est vel humiliationis. Non enim hoc fugio. Potest enim de aduersis plerunque intelligi humilitas, vt est illud: Bonum mihi quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Et, nisi lex tua meditatio mea sit, tunc forsitan periissem in humilitate mea: Et humiliatus sum valde. Hic ergo ostendit humilitatem ortam esse de culpa. Et quia culpa præcesit, ideo humiliatum ostendit, hoc est attritum tentationibus & aduersis, & traditum anxietatibus: quemadmodum & ille qui traditus à Paulo in interitum carnis humiliatus vtique est vt postea posset reconciliationem mereri. Sed quamuis humilitas ista, hoc est, velut quædam deiectio perturbationis non virtus sit, virtutem tamen sæpe generat, & fit non pœna, sed remedium delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quòd humiliatus es, quicquid acciderit, in te retorques, & ex eo incipies esse iustus, qui te ipse condemnas. Iustus enim accusator est sui in exordio sermonis. Nec potes indignum te iudicare humilitate, qui propria errata cognoscis, in quibus erubescendo non vtique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia humiliatus es, quia deliquisti, & non seruasti eloquia Dei. Vnde serua diligentius ne pecces, ne iterum quia deiectus es,

A tristitia absorbearis, & fiat tibi deiectio tua incrementum iniquitatis, quæ debet esse correctionis occasio. Etenim in tentationibus homo sicut aurum in conflatorio comprobatur. Vides Prophetam qui dicit: Prius quàm humiliarer ego deliqui. Iure ergo tentationibus traditus est, quoniam delinquebat. Delinquebat autem, quia Dei eloquium non tenebat. Verùm inde ordinem emendationis inuenit, vnde culpa processerat. Cœpit esse subiectus eloquio Diuino, & culpa desiuit.

Tribulationes Deus permittit propter bonum sustinentis. Eodem libro & litera, versu primo. Require suprà, capite Castigatio. Et ibidem litera decima, versu quarto. Require suprà, capite Misericordia: & capite Consolatio. Et sub eadem litera, versu sexto. Require suprà, capite Persequutio. Et eodem libro, litera decima quarta, versu secundo.

Quanti mouentur cum vident iustum aliquem orbatum liberis, dispendiisque frequentibus ad vltimæ B egestatis deductum necessitatem, vt ipsa alimentorum habere subsidia non posit, fractum ægritudine graui, & perpetua debilitate vexatum, vt obire nequeat communis officia naturæ. Sed qui firmus est, non mouetur: & his magis intelligit Dei iustitiam prædicandam, quia corripit Dominus quem diligit. Nunquid non frequentius corripitur filius quàm seruulus? Iniusta ergo pietas patris magis, quàm Domini seueritas. Asperioribus exercet pater filium, quàm dominus vernaculum. Sed dura patris non æstimantur impertita flagella, quia vult meliorem esse filium quàm seruulum. Eruditio ergo plena iustitiæ est. Orbatus est sanctus Iob liberis suis, in quos Dominus potestatem diabolo dedit. Nũquid iniquus Deus? Absit: imò iustus, quia probaturus iustum suum per huiusmodi exercitia, in quibus eius est probata patientia† magis dignum qui probaretur, effecit. † Aliàs, sapientia. Quò enim clarius meritum coronati, hòc vberior iusti-C tia coronantis. Nudatus est facultatibus cum diues esset, & hæc Deo subiit permittente dispendia. Non erant pecuniæ iam damna, sed vitæ, cum deesset alimonia ademptis omnibus. Quis accuset iustitiam Dei, cum si Iob omnem amisisset pecuniam, nõ tantam inuenisset gratiam? Athletam suum nudum vngere voluit Deus oleo pœnitentię, vt subeundo faceret certamine fortiorem, & emerendo præmio digniorem. Perfusus totum corpus vlcere graui sedebat in stercore radens saniẽ, sequis vlcerũ vibicibus defluentẽ: & hoc permissu Domini diabolus intulerat iusto viro. Videretur vicisse sibi diabolus, nisi accepta quam poposcerat potestate esset etiã ipse superatus. Quid igitur fuit illa tẽtatio? quid inopia facultatum, destitutio filiorum, tolerantia vulnerum, nisi exercitium fidei, insigne patientiæ, eruditio gloriosa virtutis, confesio plena victoriæ, vt qui antè contradicentem habebat diabolum, postea non haberet? Nemo ergo dura putet esse quę iusta sunt. Non videbantur du-D ra ei qui poterat dicere: Nudus natus sum, nudus exibo: Iob 1. Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Benedicit enim Dominum iustus cum laborat, peccator cum luxuriatur. Non ergo ex infirmitate nostra vis æstimanda iustitiæ est, qui durum esse putamus quicquid per imbecillitatem animi ferre non possumus. Tolle persequutiones, & martyres desunt. Sed & persequutores Deus atque potestates seculi est passus assurgere, ne deessent qui vincerent Christo. Quis tunc non dixit infirmus, Domine cur dedisti plebem tuam in potestatem persequentium? Sed quis hodie neget beatiores illos esse qui passi sunt, quàm illos quos nulla vexârunt supplicia persequutorum? Iustus ergo optat probari, tentari non timet. Qui enim statuit custodire iudicia Domini, non timet tentationes. Vbi statuit, nisi in corde? Illic enim radicati & fundati esse debemus, non fluitantes, neque mobiles omni vento doctrinæ. Intus ergo statuamus in corde nostro, in pectore, in

re, in animo, vt fiat nobis illud Propheticum: Iustorum cogitationes semitæ. In his semitis bene ambulat iustus: ideo quia dicit: Proba me Domine, & tenta me. Deniq; hoc quoq; loco autoritati respódens suæ qui iurauerat & statuerat custodire iudicia iustitię Dei, probari se voluisse dicit, qui humilitatem subeundam credidit esse pro Christo.

Psalm. 25.

Et infrà litera decimaoctaua, versu septimo.

Tribulatio & necessitas inuenerunt me, mandata tua meditatio mea est. Quærunt tribulationes & necessitates iustum, & interdum inueniunt, interdum non inueniunt eum. Inuenitur cui corona debetur, non inuenitur qui idoneus certamini non probatur. Tribulatio igitur velut quædam gratia est. Denique sacrificium Deo spiritus contribulatus. An non gratia, quæ operatur patientiam? Qui ergo nouerat tribulationis profectum esse, quæsitus à tribulatione, inuentus est, nec refugit.

Tom. V. *Tribulatio ergo patientibus vtilis est. Super epistolam ad Romanos, capite quinto.*

Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus. Quoniam per tribulationes nos oportet intrare in regnum Dei, ideóque in his gloriandum docet. Spei autem addita tribulatio, augmentum facit præmij. Index enim fixæ spei tribulatio est, quæ testimonium perhibet ad coronam. Vnde Dominus ait: Beati eritis cum vos persequentur, & dicent omne malum aduersum vos propter iustitiam Dei: Gaudete & exultate, ecce enim copiosa merces vestra in cælo. Contemnere enim præsentia, & quæ oblectamento sunt, & in pressura non cedere, spe futurorum magni meriti est apud Deum. Ideóque in tribulationibus gloriandum est, quia tantò plus accepturum se credit, quantùm in tribulatione se viderit fortiorem. Sciētes quòd tribulatio patientiam operatur. Hoc est tribulationem patientiam operari, si tribulatio ipsa motum non patiatur infirmitatis, aut dubitationis. Patientia autem probationem. Manifestum est, quia patientia si talis fuerit qualem diximus, firma videbitur probatio. Probatio autem spem. Spes in eo qui probatus videtur, non immeritò dicitur: Dignus enim scietur accepturus remunerationem in regno Dei.

Tom. eod. *Ad idem facit quod dicit super secundam ad Corinth. capite quarto.*

Licet si homo exterior videtur corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. Pressuris, fame, siti, plagis, frigore, nuditate, caro corrumpitur: sed anima spe futuri præmij renouatur, quia assiduis tribulationibus purgatur. Proficit enim in pressura, non interit: ita vt accedentibus tentationibus quotidie acquirat ad meritum. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue est pressurę nostrę, supramodum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur nobis. Præsentis temporis tribulationes, quæ causa fidei ingeruntur, momentaneas & leues dicit, quia sunt temporales, supramodum tamen in sublimitate æternum pondus gloriæ operari patientibus. Paruis enim laboribus magna redditur merces, & pro leui tribulatione, supramodum sublimitas gloriæ pensabitur perpetuæ. Non contemplantes quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ verò non cernuntur, æterna sunt. Desiderium spiritualium & cælestium habentes, hæc præsentia & terrena spernere profitetur, quia ad comparationem spiritualium hæc nulla sunt. Sic enim sunt hæc ad superna, quomodo figura ad veritatem. Figura deperit, veritas manet: ac per hoc de seculo exire non metuunt.

Tomo eodem. *Item super epistolam ad Colossen. capite primo, exponens illud: Si tamen permanetis in fide.*

In tribulationibus quas patiebatur exultare se fatetur, quia profectum suum videt in fide credentium. Nō

A est inanis tribulatio, quando eum pro quo patitur acquirit ad vitam. Quas passiones Christo dixit inferri, cuius vtique doctrinam persequuntur, vt perfidos grauet impietatis suæ crudelitate, & fidelibus Dei prædicet charitatem, cuius filius nunc vsque iniurias patitur pro nobis. Nunc igitur intelligi vult qua causa scribit ad eos, cum dicit: Si tamen perseueratis in fide fundati: vt scirent tunc prodesse sibi passionem Christi, si in accepta fide manerent.

Tribulationes propterea sunt humiliter portandæ. In tractatu super primum Psalmum. Tom. eod.

Hæc igitur prima virtus, vt non frangaris aduersis, non extollaris secundis. Id te lex docet, vt in afflictione non relaxes intentionem, nec desperationem induas. Victor non dicas, Virtus mea & fortitudo mea hæc tribuit mihi: sed omnia noueris Diuinæ misericordiæ deputanda. Clamat Isaias: Non confundetur qui in angu-
B stia est, vsq; in tempus. Hoc primum bibe. Quid est hoc primum bibe? Sequestremus mystica, persequamur moralia, quæ docet litera. Propter errorum grauia, graues cōtritiones & vexationes populi dicit futuras. Et oportuit eas præcedere vt sequeretur misericordia. Bibe ergo primùm tribulationem. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Bibe, vt sensus tribulationis pectoris tui infundantur interius. Bibe compatientis affectu mœrentis dolorem. Cum enim conuersus ingemueris, tunc Dominum tibi reconciliabis offensum. Hoc ergo primùm bibe, vt sis in dolore & angustiis, citò lætitia infundit errorem. Pinguis factus & incrassatus populus surrexit ludere, & recessit à Domino. Prodest tibi cor habere contritum. Hoc bibe primùm, vt sacrificium tuum accipiatur à Domino. Doceat te Apostolus quid sit, hoc primùm bibe: hoc est, tribulationis poculum. Tribulatio enim patiētiam operatur. Non potest esse patientia, nisi antè fuerit tribulatio.
C Tribulatio, inquit, patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio verò spem: spes autem non confundit. Primùm bibe tribulationem, vt postea tibi tot virtutum pocula ministrentur. Et vt scias quia bibitur tribulatio, audisti hodie dicentem Prophetam: Potasti nos vino compunctionis. Et in posterioribus ait: Et potum dabis nobis in lacrymis in mensura. In mensura petit potum non supra mensuram, ne ferre nō possit. Denique quàm bono hoc precaretur affectu, suo probabat exemplo, qui suum potum cum fletu miscebat, vt Domini in se inclinaret misericordiam. Bibe ergo hoc primum, vt bibas & secundum.

Act. 14.

Roman. 5.

Psal. 59.

Psalmo 69.

Et infrà.

Satis excurrims, vt putamus, sed non otiosè: vt doceremus, quia & in tribulationibus diligere debemus Dominum, nec recedere ab eo, quoniam & lætitiæ tribulatio sæpe succedit, & lætitia tribulationi. Denique qui tribulatione non frangitur, & legem sequitur, bea-
D tus est.

Et in tractatu super Psalmum quadragesimum terium, in fine.

Symmachus autem pro tribulatione afflictationem posuit. Siue tamen afflictatio sit, siue tribulatio, opus est vt nos maneamus in Domino, nec ab eodem recedamus: quoniā præsule Domino, & assistente nobis, omne certamen fortiter possumus sustinere. Si autem Dominum negligamus, & longe nos faciamus à Domino, facimus nobis aduersarium fortiorem.

Etiam super eundem Psalmum ad idem quod suprà scriptum est: quære cap. Dilatatio: & libro super Beati immaculati, litera duodecima, versu quarto. Require suprà cap. Aduersitas. Et eodem libro, litera vigesima quarta, versu tertio. Vide suprà cap. Humilitas. Tribulatio quia vtilis est, & tolerari cum patientia debet, ideo eius tempore Deo gratiæ sunt referendæ. Libro super Beati immaculati, li-

tera septima. Require suprà, cap. Aduersitas. Et eodem lib. A
Tom. VIII. *litera decima, versu tertio.*

Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti, vt virtus certaminibus approbetur. Transiuimus, inquit, per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigeriū. Per hæc igitur vera iudicia tua esse cognoui. Humiliatus enim sum, vt hęc viderem: quia ij qui exaltati sunt corde, oculos ad veritatem aperire non possunt. Cum autem humiliamur, peccata nostra cognoscimus, vt ipsa humilitate delicta nostra purgemus. Humiliatus sum, inquit, & saluum me fecit. In veritate ergo humiliatus est, qui humiliatus est ad salutem: nec vanè pertulit passionem, qui salutem veritatis sequutus est. Distat ergo inter cognoscere & timere, vt eò reuertamur. Denique Euangelij lectio docere nos debet. Ait enim Dominus ad eos, qui credebant ei ex Iudæis: Si manseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Si manseritis, inquit, cognoscetis. Vides quia non à principio potuit cognoscere quicunque timens Deum verbum eius audiuit? Non solùm autem non idem est timor & cognitio, verùm etiam non idem est fides & cognitio. Siquidem & Apostolus docuit diuersa esse munera gratiarum. Alij enim, inquit, datur per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientię secundum eundem Spiritum, alij fides in eodem Spiritu. Si ergo alij fides datur, alij cognitio: vides quia vbi fides, non statim cognitio: vbi autem cognitio, & fides est, & prudentia, nec ab eo diligētiam possumus separare. Habuit ergo cognitionem sanctus Dauid, vtpote Propheta perfectus, quandoquidem ita perfectè cognouit, vt humiliaretur in ipsa veritate. Siue ergo in aduersis positus, agnouit probationis gratiam, & ea quę laboriosa & aduersa sunt, sustinenda: iustum autem Dei esse iudicium: & ideo bene certantes nunquam deseri vel relinqui, & coronam his post laborem posse deferri: siue in secundis & prosperis positus cognouit etiam diuitias rerum diuersosq; successus tentationis causa solere suppetere, vt is qui his vtitur, rerum prosperitate tentetur. In eo igitur laudandus Dauid Propheta, quia cum ista agnosceret, humiliabatur: vt humilitate sua vel prosperorum excluderet tentamenta, vel aduersorum subiret constantiam, æquanimitate tolerantiæ. Non ergo magnopere laudabilis esset Propheta, si laudaret iudicia Dei vsus affluentia seculorum. Quid enim magnum facimus, si quando in secundis sumus laudamus Deum, quando in diuitiis sumus, quando nullis vexamur iniuriis? Illud est magnificum, si subiectus iniuriis, contumeliis, iudiciū Dei laudes: si vexatus ægritudine, iudicia Dei prædices, si te inopia non reuocet, quò minus laudes iustitiam Dei. Ergo semper laudanda sunt iudicia Dei, sicut scriptum est: Exultauerunt filiæ Iudæ, propter iudicia tua. Quæ sunt filiæ Iudæ, nisi animæ religiosæ, animæ Ecclesiæ, quæ Iesum Dominum confitentur, quæ videntes rationem iudiciorum suorum semper exultant? Qui enim non ex aliquo secūdo prouentu, sed ex cognitione rationis induit lætitiam, non nisi in exultatione perpetua constitutus est.

Ioan. 8.

1. Corinth. 12.

Item eodem libro, litera decima octaua, versu septimo.

Qui quærit ergo Christum, quærit & tribulationem eius, nec refugit passionem. Denique Dauid, qui dignus erat vt à tribulatione quæreretur, tribulationē & ipse quæsiuit. Nam nisi quæsisset, non inuenisset. Quid inuenerit, ipse testatur dicens: Tribulationē & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui. Et alibi: In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine. Bona ergo tribulatio, quæ dignos facit nos qui in latitudine exaudiamur à Domino. Gratia est autem exaudiri à Domino Deo nostro. Qui quærit igitur tribulationem, non refugit, qui non refugit, inuenitur. Non enim refugit qui mandata Dei sensu operibúsque meditatur. Nam vtique illum athletam certamina inueniunt, qui in vsu exercitij fuerit constitutus. Qui verò exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri, quia indignus est vt quæratur. Dauid ergo quasi bonus athleta dicit: Tribulatio & necessitas inuenerunt me, quia paratum semper habuerunt, non refugientem necessitatum & tribulationum prælia, sed petentem.

Psalm. 114.
Psal. 117.

Tribulationes autem Christi debemus cogitationibus præuenire. Prædicto libro, litera octaua, versu quarto. Require suprà, capite Cogitatio. Debet Christus in tribulatione inuocari. Super Psalmum quadragesimum tertium. Require suprà, capite Adiutorium: & capite Dormitio.

Tribulationes quantò sunt maiores, tantò plus iuuare Deus consueuit. Super Psalmum quadragesimum quintum. Require suprà, capite Adiutorium. Et vt dicit super secundam ad Corinthios, capite septimo.

Deus suorum non est immemor, sed semper dat eis in tribulatione solatium.

B

TRIBVTVM. *Ordinarium est solui principibus, & in subsidium & in recognitionem dominij. Super epistolam ad Romanos.* Super cap... Tom. V.

Ideo enim & tributa penditis. Ministri enim sunt in hoc ipso seruientes. Propter hoc dicit tributa præstari, vel quæ dicuntur fiscalia, vt subiectionem præstent, per quam sciant se non esse liberos, sed sub potestate degere, quæ ex Deo est. Principi enim suo, qui vicem Dei agit, sicut dicit Daniel Propheta: Dei est, inquit, regnū, & cui vult dabit illud. Vnde & Dominus, Reddite, ait, quæ sunt Cæsaris Cæsari. Huic ergo subiiciendi sunt sicut Deo. Cuius subiectionis probatio hæc est, cum illi pendunt tributa. Reddite ergo omnibus debita. Reddi vult ab omnibus debita, quia & potētes sunt debitores minoribus, vt respondeant meritis illorū. Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Primùm ea quæ sunt potestati regiæ debita exsolui iubet, quia maior in his causa aut necessitas est. Cui timorem, timorem. Timorem potestati exhibendum, quia timor prohibet peccatum. Deinde aut parenti, aut domino terreno, vt gratias agat in filio aut seruo Christiano. Cui honorem, honorem. Potest honor hic etiam circa eos esse qui sublimes videntur in mundo: vt vidētes humilitatem seruorum Christi, laudent potius quàm vituperent euangelicam disciplinam. Matth. 22.

C

Ecclesia libera est à tributo soluendo. In tractatu siue epistola de basilicis contra Auxentium. Vide suprà, capite Census.

TRINITAS. *In diuinis non separat vnitatem essentiæ, sed tantùm denotat in personis distinctiuam proprietatem. Libro primo de fide sanctæ Trinitatis, capite secundo.*

Vnum ergo Deum, non duos aut tres deos dicimus, vt impia Arrianorū hæresis, dum criminatur, incurrit. Tres enim deos dicit, qui Diuinitatem separat Trinitatis: cum Dominus dicendo, Ite baptizate omnes gentes in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, vnius esse Trinitatem, potestatis ostēderit. Nos Patrem & Filium & Spiritum sanctum cōfitemur, ita vt in Trinitate perfecta & plenitudo Diuinitatis sit, & vnitas potestatis. Omne regnum in se diuisum facilè destruetur. Dominus hoc dicit. Non ergo diuisum est regnum Trinitatis. Si diuisum non est, vnum est. Quod autem vnum non est, diuisum est. Tale ergo regnum cupiunt esse Trinitatis, quod diuisione sui facilè destruatur. Imò quia non potest destrui, constat non esse diuisum. Non enim diuiditur vnitas, nec scinditur: & ideo nec corruptelæ subditur, nec ætati. Non quicunque, inquit mihi dicit, Domine Domine, intrabit regnum cælorum. Nō ergo perfunctoria fides debet esse, Imperator Auguste. Scriptū est enim: Zelus domus tuæ comedit me. Itaque fideli spiritu & mente deuota Iesum Dominum inuocemus, Deum,

Tom. II.

D

Matth. 7.

Psal. 68.

Deum esse credamus, vt in nomine eius quicquid à Patre petierimus, impetremus.

In Trinitate non prioritas temporis, nec posterioritas est, nec aliqua diuersitas, sicut in creaturis habet reperiri, vt essentia non sit vna. Libro secundo super Lucam. Cap.5. Tom.V.

Sequere scripturas, vt errare non possis. Primus Filius dicitur. Lectum est etiam, quia & solus Pater qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem. Sicut legisti, Et immortali soli Deo. (1.Timoth.1.) Sed neque primus ante Patrem, neque solus sine Filio. Si alterum negas, alterum destruis: Vtrunq; sequere, & vtrunque confirmas. Non dixit, Ego prior, & ego posterior: Sed, Ego primus, & ego nouissimus. Primus est Filius, & ideo coæternus. Habet enim Patrem cum quo sit æternus. Audeo dicere, primus est Filius, sed solus non est: Et bene dico, & religiosè dico. Quid erigitis ad impietatem, hæretici, aures. Laqueos quos tenditis incidistis. Primus est Filius, & solus non est. Primus, quia cum Patre est semper: solus non est, quia sine Patre nunquam est. (B) Non ego hoc dico, sed ipse dixit: Et non sum solus, (Ioan.16.) quia Pater est mecum. Solus Pater, quia vnus Deus. Solus Pater, quia sola Diuinitas Patris & Filij, & Spiritus sancti: & quod vnum est, solum est. Solus Pater, solus vnigenitus, solus & Spiritus sanctus. Nec enim qui Filius, & Pater: aut qui Pater, & Filius: aut qui Spiritus sanctus, & Filius. Alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Legimus enim, Rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis. Solus Pater, quia vnus Deus ex quo omnia. Solus Filius, quia vnus Dominus per quem omnia. Solum Diuinitas facit. Generatio & Patrem testificatur & Filium, vt nusquā Filius sine Patre, aut Pater videatur esse sine Filio. Ergo nec solus, quia non solus immortalis, nec solus lucem habitat inaccessibilem, quia Deum nemo vidit vnquam nisi vnigenitus Filius (Ioan.1.) qui est in sinu Patris, qui sedet ad dexterā Patris. Et huic quidem audent dicere inaccessibilem lucem esse quam (C) habitat Pater. Nunquid lux melior Patre? quæ autē lux inaccessibilis est, cui non est inaccessibilis Pater? Et ipse lux vera, & genitor lucis æternæ de qua dictum est: Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū. Vide ne illa sit lux inaccessibilis, quam habitat Pater, habitat & Filius, quia Pater in Filio, & Filius in Patre. Bene ergo magnus. Latè enim funditur Dei virtus: latè cælestis substantiæ magnitudo porrigitur. Nihil præscriptum, nihil circunscriptum, nihil emensum, nihil demensum Trinitas habet. Non loco clauditur, non opinione comprehenditur, nō æstimatione cōcluditur, non ætate variatur.

Est etiam operatio vna. In tractatu super Psalm. xl. Tom.IIII.

Patri à Filio vna virtus est & communis operatio, quia vna atque eadem substantia Trinitatis est.

Trinitatis vnitas indiuisibilis est, quia vt dicit lib super Beati immaculati, litera xix. versu septimo. Tom.IIII.

Indiuiduæ copula Trinitatis est.

Et libro septimo, super Lucam. Tom.V. (D)

Si igitur quod credimus vnitas Trinitatis est indiscreta, vtiq; & magnitudo, sicut & indiscreta operatio.

Et in tractatu de obitu Gratiani Imperatoris.

Vna potestas, vna gratia, vna operatio Trinitatis est.

Trinitatis etiam est vna voluntas. Libro primo de Apologia Dauid. Quod require suprà, capite Spiritus sanctus. Trinitatis insuper est vnū nomē, vt dicit in sermone secūdo de sacramētis: quod require suprà, cap. Baptismus: in cuius nomine omnia sacramenta cōficiuntur & dātur, vt dicit in sermone sexto de eisdem: quod require ibidem. Tota vnitas, vt dictum est, attenditur in substantia: & ideo dicit super primam ad Thessalonicen. capite tertio. Tom.V.

Aliud est enim fidē accipere, & aliud expositionē fidei. Altera enim disputatio est de natura Patris & Filij, & alia de personis. Pater ingenitus est, Filius verò genitus. Quantū ad personas pertinet, diuersum videtur, cū (A) sit indiuidua vnitas naturæ. Vnitas enim non in persona est, sed in substantia. Spiritus autem sanctus non degener putetur, quia tertius ponitur. Qui ergo de secunda persona non ambigit, admittit & tertiam.

Trinitatis huius vnitatem & personarum proprietatem comprehendit, qui habet firmā fidem. Lib.j. de Abraham. Cap.5. Tom.IIII.

Et respiciens, inquit, oculis vidit, & ecce tres viri stabant iuxta illum. Et cum vidisset illos, cucurrit obuiam illis. Vide primò fidei mysterium. Deus illi apparuit, & tres aspexit. Cui Deus refulsit in Trinitate, non sine Filio Patrē suscipit, nec sine sancto Spiritu Filiū cōfitetur.

Sācta ergo Ecclesia catholica rectè credit. Ibidem infrà. Cap eodem.

Breuiter autem fidei mysterium docet Sara vnius similaginis tres mensuras faciens, quæ typum Ecclesiæ habet. Cui dicitur: Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & exclama quæ non parturis. (Gala.4.) Hæc enim quæ intimo fidem spiritu fouet, eiusdem Diuinitatis asserens Trinitatem, pari quadam mensura atque reuerentia Patrem Filiúmque & Spiritum sanctum adorans, & maiestatis vnitate concelebrans, personarúmq; proprietate distinguens, hāc deuotionem tuam fidei assertione cōspergit.

Trinitati soli debetur latria cultus. Libro primo de Cain & Abel. Require suprà, capite Sacrificium. Trinitas ex hoc adoratur adoratione vna. Super epistolam ad Romanos, capite nono. Tom.V.

De Saluatore dicit, Qui est super omnia Deus benedictus in secula: Amen. Quādo enim nulla paterni nominis fit mentio, & de Christo sermo est, non potest differri ne Deus dicatur. Frequenter enim scriptura propter vnius Dei professionem, si de Deo Patre loquitur, & Deo adiungit Filium, Deum Patrem vocat, & Filium Dominum. Si quis autem non putat de Christo dictum, qui est Deus: det personam de qua dictum est. De Patre enim Deo nulla mentio hoc loco facta est. Sed quid mirum, si in hoc loco Christum Deum super omnia aperta voce loquatur, de quo alia in epistola, hūc sensum tali sermone firmauit, dicens: Et in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorū? (Philip.2.) Hæc sunt omnia super quæ Deus Christus est. Neque enim exceptis his sunt aliqua, vt non super omnia Christus Deus sit. Nec potest genu flecti ab omni creatura, nisi Deo. Denique Ioannes Apostolus inscius, cum Angelum vt Deum vellet adorare, audit ab eo: Ne feceris: quoniam conseruus tuus sum: Deum, inquit, ama.† (†Aliàs, adora.) Nec Dominus vtique adorari se pateretur, nisi quia Deus est. Si quominus vsurpasse dicendus est, & peccasse: quod absit, cum ipse diabolum increpans, Dominum Deum amandum†, (†Aliàs, adorandum.) & ipsi soli seruiendum ostendat. Nihil ergo præiudicatur Deo Patri, cū amatur† (†Aliàs, adoratur.) Christus vt Deus: quia & cum soli Deo seruiendū dicatur, seruitur & Christo. Dicit enim alio loco qui & in his seruit Christo, placet Deo. Quid ergo superest, nisi vt Pater Deus, & Filius Deus, & nihilominus vnus Deus credatur vterq;? Siue enim Patrem quis amet†, (†Aliàs, adoret.) siue Filium, siue Spiritū sanctum, vnum Deum dicitur amare†, (†Aliàs, adorare.) & seruire Patri aut Filio, aut Spiritui sancto, vni Deo seruitium exhibetur. Nulla igitur discretio est, quia qui amat† (†Aliàs, adorat & ita mox) Filium, amat Patrem: & qui seruit Patri, seruit Filio & Spiritui sancto. Et vt sine adulatione Diuinitatis, huius confessionem esse doceret, in conclusione posuit, Amen: hoc est, verum est: vt Christum Deum super omnia in veritate ostenderet benedictum in secula.

Trinitati ergo propriè est gloria. Ibidem infrà, capite vndecimo.

Quia ratione sensus & consilium Dei inuestigari nō potest, declarauit. Ex ipso enim, inquit, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: Ipsi gloria. Hoc dicto aperuit sensum qui occultus erat mūdo. Quia enim omnium creator est Deus (Fecit enim ea quæ non erant, vt essent) ideo ex ipso sunt omnia. Et quoniam ab ipso sunt, per Filium eius, qui eiusdem vtique substantiæ est, esse cœ-

perunt, cuius opus, Patris est opus. Quia ergo ipse operatur per Filium, per ipsum sunt omnia. Et quoniã quæ sunt ex Deo, per Deum sunt, pòst renata in Spiritu sancto sunt, in ipso sunt omnia: quia & Spiritus sanctus de Deo est Patre, vnde & scit quæ in Deo sunt. Ergo & in Spiritu Pater est: quia quod de Patre est Deo, nõ potest aliud esse quàm est Deus Pater. Ac per hoc ipsi gloria: quia ex ipso, & per ipsum & in ipso sunt omnia. Itaque ex ipso, & per ipsum, & in ipso vt essent, esse cœperunt, sensum & consilium eius scire non possunt. Ipse autem scit omnia, quia in ipso sunt cuncta.

Tomo eod. *Concludit super secundam ad Corinthios, capite primo.*

Omnis perfectionis summa in Trinitate consistit.

TRISTITIA. *In hac vita tristia lætis sunt permixta. Libro tertio Hexam. Require suprà, capite Rosa.*

Tom.V. *Tristitia potest esse bona vel mala, vt tristari de peccato est bonum. Super secundam ad Corinth. capite septimo.*

Etsi contristaui vos in epistola, non me pœnitet. Manifestum est nõ debere pœniteri ex hac re, quã sequutus effectus est: quoniã seuerius in prima epistola corripuit errores eorũ, Non, inquit, me pœnitet asperius scripsisse, quia hoc causa poposcit. Et si pœniteret ait, Video quia illa epistola, etsi constristauit vos ad horam, nunc gaudeo. Hoc dicit, quia si me pœniteret, inquit, propter charitatem, quia vos contristaui, consolatio succederet gaudij, quia profuit quòd vos contristaui. Non quia contristati estis, sed quia contristati estis in pœnitentiã. Contristati enim estis secundum Deum. Idcirco gauisum se dicit, quia cum pudore contristati sunt, non cum ira. Qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigere se promittit: qui verò irascitur, peiorem se futurũ ostendit. Vt in nullo detrimẽtum patiamini ex nobis. Vt omnia, inquit, nostra effectum habeãt in vobis, etiam quod contristauimus vos, pro nobis est. Quæ enim secundum Deum est tristitia, pœnitentiã ad salutem stabilem operatur. Manifestũ est quòd qui tristis est, quia peccauit, secundum Deum tristis est. Dolet enim quia fecit quod odit Deus. Hoc ad stabilitatem salutis pertinet. Tristitia autem huius mundi mortem operatur. Hoc dicit, quia sicut secundum Deum tristitia vitam operatur, pœnitet enim & sperat Dei misericordiam: ita secundum mundum tristitia mortem operatur. Detectus enim peccator tristis est quasi puniendus, non habens à quo speret misericordiam, & si fortè ad presens defuerit qui vindicet, Dei tamen iudicium euadere non poterit.

Tom.IIII. *De tristitia bona loquitur. Libro super Beati immaculati, litera duodecima, versu primo.*

Imitatores ipsius cęlestis simus elementi: non semper Sole feruet ardenti, frequẽter nubibus tegitur, pluuiis vehementibus inhorrescit, iactis niuibus tegit terrã. Nõ ergo sit in te quoq; diuturna lasciuia, succedant mœsta senilium curarum tempora, & tanquàm incana maturitas agrum hunc tui corporis reprimat. Vtilior sæpe tristitia est, quæ comitem solet habere grauitatem.

Tristitia est de malo proximi, & de malo culpæ potissimè. Libro super Beati immaculati, litera vigesima, versu sexto. Require suprà, cap. Tabescere. Tristitia ista fuit in Christo. In tractatu de prima interpellatione Dauid. Et libro secundo de fide sanctæ Trinitatis. Et libro decimo super Lucam. Require suprà, cap. Affectus, & cap. Dolor.

Tristitia quæ est propter peccatum, debet esse moderata. Libro primo de pœnitentia. Require suprà, cap. Misericordia. Tristitia de pœna debet esse mensurata secundum materiam, & secundum proximum, cum quo conuersatur. Libro de bono mortis. Require suprà, cap. Anima. Tristitia quæ non est secundum Deum, est stultitia. Lib. primo de Iacob & vita beata: vbi de tristitia loquitur, quæ prouenit ex morte charorum.

Tom.IIII. Huius igitur propositi vir, nec dispendio minuitur, nec aduersis frangitur, nec repagulis inhibetur, nec suorum amissionibus mœstificatur. Ad cuius informationem dicit Apostolus: Nolumus autem vos fratres ignorare de dormientibus, vt non tristes sitis, sicut & cæteri qui spem non habent. Solatur enim se resurrectionis fide, & remunerationis futuræ gratia: Nec recipit ea mente mœstitiã, qua adhæret Deo, & Diuinæ præsentiæ voluptate lætatur. Qui autem his contristatur, non secundum Deum contristatur: quod autem nõ secundũ Deum, hoc plenum iustitiæ. A perfecto igitur abest huius mundi tristitia, quæ non secundum Deum, & omnis solicitudo corporalis ærumnæ. 1.Thess.4.

Sine tristitia viuere politicè, opus est iusti. Libro secundo de Abraham. Require suprà, cap. Bonitas.

TRITICVM. *Significat iustos, sicut palea peccatores. In tractatu de secunda interpellatione Iob. Require suprà, cap. Iustus. Vnde libro secundo super Lucam.* Cap.30. Tom.V.

Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni, habens ventilabrum in manu sua, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Habens ventilabrum in manu. Ventilabri indicio discriminandorum Dominus declaratur ius habere meritorum, eò quòd dum frumenta in area ventilantur, plena à vacuis, ab inanibus fructuosa, veluti quodam auræ spirantis examine separantur. Per hanc igitur cõparationem ostenditur, quòd Dominus iudicij die solidæ merita fructúsque virtutis ab inanis iactantiæ exiliúmque factorum infructuosa leuitate discernat, perfectioris meriti viros locaturus in mansione cælesti. Ipse enim perfectior est fructus, qui meruerit eius esse conformis, qui sicut granum tritici cecidit, vt plurimos fructus afferret in nobis, inuisus paleis, inanibus meritis non amictus. Et ideo ante eum ignis ardebit, non natura sui noxius, vtpote qui mala improbitatis exurat, splendorem probitatis accumulet.

TRIVMPHVS. *In tractatu de obitu Gratiani Imperatoris.*

Ibi maior triumphus, vbi mens interna mundatur.

Triumphus acquiritur sapientia & virtute, quod probat Iudith exemplo, libro j. de viduis, parte y. Require suprà, capite Fortitudo. Triumphauit Christus in cruce, & in illa triumphamus ex hoste. Libro decimo, super Lucam. Require suprà capite Crux.

TVBA. *Vox tubæ vtilis est. Libro quinto Hexam.* Cap.22.

Tubarum sonitu apum vocem lentius primum videmur imitari, quo strepitu ad excitandos animos in vigorem nihil aptius æstimatur.

Spiritualiter etiam hoc intelligitur. In tractatu de Helia & ieiunio, capite primo. Require suprà, capite Bellum.

Tubarum mysterium exponit. Libro primo, de fide resurrectionis. Tom.III.

Tempus autem arbitror de tubarum specie dicere, quoniam sermo propinquat ad finem, vt nostri quoque consummandi eloquij tuba signum sit. Septem tubas legimus in Apocalypsi Ioannis, quas septem sumpsere Angeli. Vbi habes quoniam septimus Angelus tuba cecinit, & facta est vox de cælo magna dicens: Factum est regnum huius mundi Dei, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Tuba quidem & pro voce accipitur, quia habes: Quoniam ecce ostium apertum in cælo, & vox prima quam audiui, sicut tubæ loquentis mecum & dicentis, Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri. Legimus etiam: Canite initio mensis tuba: sed etiam alibi: Laudate eum in sono tubæ. Ergo quid sibi velit tubarum significatio, omni virtute debemus aduertere, ne quasi fabulam aniliter accipiẽtes periclitemur, si indigna dogmate spirituali, nec conuenientia scripturarum eminentiæ sentiamus. Nam cum legimus bellum nobis esse non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ quæ sunt in cælestibus: non carnalia vtique arma, sed fortia Deo æstimare debemus. Non enim satis est tubam videre, nec sonum eius audire, nisi proprietatem sonitus intelligas. Apoc.4. Ephes.6.

Et enim si incertam vocē det tuba quis parabit se ad bellum? Vnde oportet vocis tubæ nos scire virtutem, ne videamur barbari, cum tubas huiusmodi, aut audimus, aut loquimur. Et ideo cum loquimur, oremus, vt eas nobis Spiritus sanctus interpretetur. Requiramus igitur in scripturis veteribus quid de tubarum genere legerimus, scientes eas solennitates, quæ Iudæis lege præscriptæ sunt, superiorum esse vmbram celebritatum cælestiúmque festorum.

Et addit.

Hìc enim vmbra, illic veritas. Per vmbram ad veritatem peruenire nitamur, cuius figura etiam alibi expressa est. Habes enim quia loquutus est Dominus ad Mosem: Loquere filiis Israël dicens, Mense septimo vna mensis, erit vobis requies in memoriale tubarum vocata, sancta erit vobis. Omne opus seruile non facietis, accendetis holocaustum Domino. Et in Numeris autem loquutus est Dominus ad Mosem dicens: Fac tibi duas tubas ductiles argenteas: facies eas, & erunt tibi ad euocandam synagogam, & promouenda castra, & tuba canes in illis, & colligetur omnis turba ad ostium tabernaculi testimonij. Si autem in vna tuba cecineris, ad te venient omnes principes & duces Israël: & tuba canetis, significationem primam, & promouebunt castra, & constituentur ad Orientem. Et tuba canetis significationem secundam: & promouebunt castra, & constituentur ad Liba. Et tuba canetis significationem tertiam: & promouebunt castra, quæ constituentur ad Boream. Et tuba canetis significationem quartam, & promouebunt castra, quæ constituentur ad Aquilonem. Significationem tuba canent in promotu eorum, & congregabitis synagogam: Tuba canite & non significatione. Et filij Aaron sacerdotis tubis canent, & erit vobis legitimum sempiternum in progenies vestras. Si autem exieritis in bellum in terram vestram, aduersarios qui resistunt vobis, significabitis tubis, & reminiscemini coram Domino, & liberationem habebitis à mortuis vestris. Et in diebus lætitiæ vestræ, & in diebus festis vestris, & in neomeniis vestris concinite tubis, & in holocaustis, & in sacrificiis salutaribus vestris, & erit vobis in commemoratione vestra coram Domino, ait Dominus. Quid igitur dies festos in potu & in epulis æstimabimus? Sed nemo nos manducando diiudicet. Nouimus enim quia lex spiritualis est. Nemo ergo diiudicet nos in escis aliquibus, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniis, aut sabbato, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi.

Leuit.23.

Numer.10.

Et addit.

Corpus itaque Christi requiramus, quod nobis quasi nouissima tuba, vox de cęlo paterna monstrauit. Tūc cum dicebant Iudæi, Quia tonitruū factum est illi: corpus Christi quod iterum tuba nouissima nobis reuelabit, quoniam ipse Dominus in iussu & in voce Angeli, & in tuba descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt resurgent. Vbi enim corpus, illic & aquilæ. Vbi Christi corpus, ibi veritas. Septima igitur tuba hebdomadis requiem videtur significare, quæ non solùm in diebus & annis & periodis æstimatur (vnde & iubileus sacratus est numerus) sed etiam annum septuagesimum comprehendit quando in Hierusalem regressus est populus, qui septuaginta annis in captiuitate durauit. In centesimis quoque etiam & in millesimis sacri obseruatio minimè præteritur. Neque enim otiosè dixit: Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Ergo vmbra futuræ quietis in diebus, mensibus, annis, mundi ipsius tempore figuratur. Et ideo per Mosem mandatur filiis Israël, vt septimo mense vna mensis singulis fiat requies in memoriale tubarum, nec seruile & aliquod opus, sed Deo sacrificium offeratur, eò quòd in ipso fine hebdomadis quasi mundi sabbato spiritualia à nobis non carnalia opera flagitentur.

3.Regum 19.

Et infra subdit.

Deus ipse faciet sibi rationabiles tubas duas ductiles, argento probato, hoc est pretioso verbo compositas, & ornatas, quibus non raucum increpans terribili sonitu murmur interstrepat, sed sublimes gratiæ Deo continua iubilatione fundatur. Talium tubarum sonitu mortui suscitantur: non crepitu vtique æris, sed verbo veritatis animati. Et fortasse istæ duæ tubæ sunt, per quas Diuino spiritu Paulus increpuit, dicēs: Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Altera enim sine altera nequaquam videtur euocationem perfectam habere, nec tamen omnium est vtraque canere tuba, nec omnium est vniuersam colligere synagogam: sed solis sacerdotibus & ministris Dei canentibus, ista prærogatiua defertur, vt quicunque audierit, & sequutus eò fuerit, vbi est Dei gloria, & ad tabernaculum testimonij præmatura intentione conuenerit, opera possit spectare Diuina, & legitimum illud æternúmque domicilium in suæ potestatis seriem promereri. Tunc enim bellum conficitur, hostis fugatur, quando Spiritus gratia concinit, & mentis industria.

Et adiungit.

Sunt & illæ salutares tubæ, si corde credas, & ore fatearis. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Hac igitur gemina tuba ad illam sanctam terram, resurrectionis scilicet & gratiam peruenitur. Et ideo semper tibi concinat, vt semper audias Dei voces, semper te Angelorum prophetarúmque oracula excitent atque commoueant, vt ad superiora festines in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, in voce exultationis & confessionis sonitus epulantis. Roman.10.

Et subdit.

Non enim soli hostes harum tubarum sonitu vincuntur, sed & delectationes, & dies festi, & neomeniæ sine his esse non possunt. Nemo enim potest nisi Diuini hauriat promissa sermonis, & resultantibus credat oraculis, exultare lętitia dies festos, aut neomenias agere, quibus se corporali gratia & seculari occupatione vacuatum, Christi repleri luce desiderat. Sacrificia quoque ipsa Deo probata esse non possunt, nisi confessio vocis aspiret, quę sacerdotali oblatione ad obsecrandam Dei gratiam populos excitare consueuit. Itaque simus prędicatores Domini, & laudemus in voce tubæ, non exigua de virtute eius, & vilia sentientes: sed ea quæ possint aurem mentis implere, & intimæ conscientię penetrare secretum, & ea quæ corpori conueniant Diuinitati non putemus aptanda, nec Diuinæ magnitudinem potestatis humanis viribus metiamur.

Et concludit de resurrectione: ibidem infrà.

Sed non singulorum, verùm etiam vniuersitatis ista mysteria sunt. Aduerte enim iuxta typū legis ordinem gratiæ. Cum tuba prima cecinerit, Orientales congregat, quasi præcipuos & electos. Cum secunda, suppares meritis, qui secūdū Libanum siti, dereliquerint ludibria nationū. Cum tertia, eos qui tanquam in mari exagitati in istius flatu mundi, seculi huius fluctibus vacillârint. Cum quarta, illos qui dura mentium nequaquam satis potuerint eloquij spiritalis mollire præcepto: & ideo secundum Boream vocati sunt. Boreas enim, secundū Salomonē, durus est ventus. Itaq; licet in momento resuscitentur omnes, omnes tamē meritorū ordine suscitātur.

TVNICA. *Variata coloribus tunica significat animam ornatam virtutibus. Vnde de Ioseph.* Tom.IIII.

Meritò Iacob variam tunicam fecit Ioseph, quo significaret eum diuersarum virtutum amictu fratribus præferendum.

Tunicam ergo virtutis induere debemus, vt misericordiā & sapientiā Libro de Tobia. Require infr. cap. Vestis. A

Tunica mala quā debemus exuere, est propriè cura carnis & morum corruptela. Lib. de Isaac & anima. Tom.IIII.

Exui enim tunicam illam pelliceam, quam acceperunt Adam & Heua post culpam, tunicam corruptelæ, tunicam passionum. Quomodo induam eam? Non requirit vt induat: sed ita signat abiectā, vt iam indumento sibi esse non possit.

Tom.I. *Libro tertio de virginitate, parte secunda.*

Nocte exui me tunicam meam. Etenim in hac seculi nocte, prius tibi corporalis vitæ amictus est exuendus. Exuit enim se carne Dominus, vt pro te de dominationibus & potestatibus istius mundi triumpharet. Quomodo induam illam? Vide anima Deo deuota quid dicat. Sic se actus corporis & terrenos exuit mores, vt nesciat quomodo etiāsi velit rursus possit induere. Quomodo induam illam? Hoc est, qua verecundia? quo pudore? qua postremò memoria? Consuetudo enim boni, vsum veteris prauitatis amisit. B

Tom.IIII. *Libro secundo de Apologia Dauid.*

Exui tunicam meam, quomodo induam eam? laui pedes meos, quomodo iniquinabo illos? Quam igitur tunicam exuerit, & non inuenerit: quemadmodum induat eā: de scripturis si possumus reuelemus. Est enim quædam tunica corporalis, sunt cupiditatum quædam intexta velamina: & ideo interdū melius est nudum esse corpore, quàm corde velatum. Vnde etiam Paulus admonet & nos expoliari multò melius quàm superuestiri, dicens etiam alibi, Expoliantes vos veterem hominē cum actibus suis, induite nouum qui renouatur in agnitione, secūdum imaginem eius qui creauit eum. Ergo quæ expoliata est, & pedes lotos habet, & ideo quæ lauit, nescit quemadmodum inquinari possint. Obliuiscitur enim per gratiam quod hauserat per naturam.

Cap.6. Tom.V. *Libro octauo super Lucam.* C

Itaque cum respicere prohibearis, multò magis redire prohiberis, & tollere tunicam. Comperisti enim quòd ei qui tunicam petierit, remittere debeas & pallium. Ergo directus ad Dei regnum, opes & patrimonium non requiras. Nouit & aliam scriptura tunicam, de qua nos hortatur Apostolus dicens, vt expoliantes veterem hominem cum actibus eius induti nouum superioris tunicam non requiramus erroris. Vnde & illa ait: Nocte exui me tunicam meam, quomodo induam eā? Quòd non solum renūtiare peccatis: sed etiam omnem memoriam debeas actus superioris abolere. Denique Paulus superiora obliuiscens, culpam exuit, pœnitentiam non omisit.

Tunica Christi ad literam sicut fuit allegoricè intelligitur. Lib. x. eiusdem. Require infr. ca. Vestis. Tunica etiā Christi fuit caro assumpta mortalis. Lib. de Ioseph. Cap.3. Tom.IIII.

Iam tūc ergo crucis futuræ præfigurabatur insigne, simul & quòd exutus est tunicam, id est carnem quam assumpsit, exutus est, decoram diuersitate virtutum. Ergo tunica eius, id est caro non Diuinitas cruentata est, & indumentum ei carnis, non immortalitatem vitæ auferre potuerunt. Hanc tunicam Iudaicæ bestiæ cruentauerunt, illæ de quibus dicit: Ecce ego mitto vos quasi agnos inter lupos. D

TVRBATIO. *Est maxima in homine mortali & in corpore & mente. Lib. de Noë & arca Require supr. cap. Diluuium. Turbari in alia tentatione, vel in statu quolibet sapiens & iustus non debet. Lib. super Beati immaculati, litera octaua, versu quarto.* Tom.IIII.

Multa Apostolus dixit, contra quæ luctādum est nobis: sed alia facilia sunt, vel certè non huius temporis, aut loci, vt discutere omnia debeamus, quę sint quę nos separare possunt à charitate Dei, nisi diligentius resistamus. Illud nunc quod videtur obscurius, nō prætermittamus, quia ait: Neque altitudo, neque profundū, quæ sunt grauia tentamenta. Denique habes in Isaia scriptū ad regem Achab: Pete tibi signū à Domino in profundum aut in altum: Respondit ille: Non petam, neque tentabo Dominum. Mysticum illi propositum est, sed non intellexit, & veritus est ne tentare Dominum videretur, si signum peteret in altum, aut in profundum: Dominus autem volens grauia tentamenta remedio supplantare Diuino, ait: Ecce virgo in vtero cócipiet. Hoc est magnum signum, quod altitudinis & profundi tentamenta destruxit. Dominus enim Iesus nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, neque quæ sua sunt requisiuit, sed formam serui accepit, humiliauit se vsque ad mortē. Itaque neque elatus est potestate, neque mortis quadam deiectione turbatus. Hoc igitur signū proponitur regi vt petat sibi remedium, per quod nec regiæ potestatis extolleretur supercilio, nec certè ærumnæ alicuius exceptione perturbaretur, vt erat corde turbatus, cum bellum sibi videret à Syriis inferri. Diuini igitur exemplo oraculi volumus ostendere, quæ essent hæc grauia tentamenta, quibus remedium potuit Christus solus afferre. Veruntamen & prophetico sermone facile est docere sarcinam quandam horum tentamentorum. Hæc enim tentamenta duo maxima sanctus Salomon oratione propria declarauit, & rogauit vt posset excludere dicens: Diuitias autem & paupertatem ne dederis mihi, sed ordina mihi quæ opus sunt, & quæ abundent, ne repletus mendax fiam, & dicam quis me videt? Aut pauper rapiam & periurem nomen Domini. Potes igitur tu ista tentamenta contemnere, quæ formidauit Salomon, qui sapientiam postulauit & meruit? Diues erat, timuit extolli, pauper formidauit fieri, ne paupertatis necessitate abstinentiæ gratiam non teneret. Quàm multi qui videbantur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui. Quàm multi aliqua necessitate deiecti, nō potuerunt contenti iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati. Rarus Iob inuenitur in terris, qui & diuitias amisit & filios, & vibicibus corporis exaratur, cū vermes toto corpore fluerent, à Christi tamen charitate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum, ne imparatum vis repentina perturbet. Isa.7. Prouerb.30.

Et addit quòd contra omnem turbationem Christus assistit.

Sciens Dominus citò nos frangi solere, ait etiam Apostolis: Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Si te cupiditas appetentiáque tentauerit, lege Euāgelium, dicat tibi Christus: Non turbetur cor tuum. Si quis terror ingruerit, dicat tibi Iesus: Non turbetur cor tuum, neque formidet. Si qua supplicia persequutor inflixerit, lege Euangelium, dicat tibi Iesus: Non turbetur cor tuum, neque formidet. Lege Apostolum dicentem: Indignæ enim sunt passiones huius temporis, ad superuenturam gloriam. Si in mari nauiganti grauis fluctus insurgat, tempestas atra desæuiat, dicat tibi Iesus: Ego sum, noli turbari. Veniens igitur in certamē aliquod magnum & graue, dic prius: Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. Et quid dicam de secularibus? Esto paratus, non solùm aduersus ea quæ vides, sed etiam aduersus ea quæ non vides. Foris, inquit, pugnæ, intus timores. In te ipso tibi bellum est, bonum est vt in tranquillitate sit animus tuus, & in quadam serenitate, sed gubernator ille melior est, qui in tempestate nauim gubernat. Rege igitur te ipsum, quādo turbatur animus, mens fluctuat. Laudauerim virtutē gubernatoris, qui nullas procellas senserit & cursum nauigij direxerit, nulla tēpestate iactatus? Sed illū magis laudauerim, qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus, nō timet, vel cū eleuatur vndis nauigiū, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudādus est gubernator sui, qui ea quę aduersa sunt, vincit patiētia, virtute superat, Ioan.14.

A superat, secundis nõ extollitur, aduersis non frangitur. Bellum tibi est etiam aduersus nequitias spirituales. Aduertis cum quantis est tibi prælium? Et ideo meditare & statue animo, vt procedens ad prælia dicas: Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.

Cap.14. Tom.IIII. TVRDVS. *De hac aue, libro quinto Hexameron.*

Turdi denique autumni fine hyemis confinio, quasi exacta æstate se referunt. Quibus nos inhospitali immanitate molimur insidias, & diuerso genere nunc infida decipula decipere, nunc visco eos fallere, nunc laqueis eos captare contendimus.

TVRRIS. *Ecclesiæ turres sunt sancti Apostoli & doctores. Libro quarto Hexameron.*

Posuit in Ecclesia turrim Apostolorum & Prophetarum atque doctorum, qui solent pro Ecclesiæ pace prætendere.

Tom.IIII. *Turris animæ quæ sit, vel qualis, describit libro super Beati immaculati, litera quarta, versu primo.*

B Ideoque Ecclesiæ vel forti animæ dicit sapientia: Sicut turris Dauid ceruix tua, quæ ædificata est in Thalpio: mille scuta† pendent in ea, omnia iacula potentium. (†Aliàs, ostia) Erecta enim ad Deum ceruix, & iugo Christi habilis, quæ nulla in terrarum illecebras inflexione curuetur, sicut Christi regalis est turris, cui iugum suum Nabuchodonosor non posit imponere. Condidit enim turrim illam Dauid, ille manu fortis, & supra murorum ædificauit excelsa, vt subsidio pariter & decori sit. Subsidio, quia hostem præuidet & repellit: Decori, quia non solum inter humilia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen subsidio vel decori, si habeat in se verbi dogmata, velut quædam phalerarum monilia, habeat etiam iacula potentum Prophetarum, quæ aduersus omnem extollentem se altitudinem, lacertis quibusdam fidei diriguntur. Noli igitur in puluere mortis deducere animam tuam, cui Dominus etiam naturalem altitudinem tribuit & vigorem, quò se excitet & assurgat.

C *Similiter de turribus animæ loquitur. Lib. de bono mortis. Require suprà, cap. Murus.*

Cap.10. Tom.IIII. TVRTVR. *Piscis huiusmodi nominis reperitur qui habet aculeum venenosum. Libro quinto Hexameron.*

Quid gladios loquar, aut serras, aut canes maritimos, aut balænas, aut zygænas? Quid etiam turturis aculeum,† & hoc mortuæ? (†Aliàs, centrum.) Sicut enim viperę os, si quis calcauerit, recens duntaxat, grauius quàm venenum nocere perhibetur, & immedicabile vulnus serpere: ita etiam turtur aculeo suo mortua amplius quàm viua periculi afferre memoratur.

Turtur auis, vocem habet gemebundam. Eodem lib. Require suprà, capite Auis. Turtur est in viduitatis exemplum. Eodem libro. (Cap.19. Tom.IIII.)

D Sed veniamus ad turturem, quam lex Dei velut castę hostiæ munus elegit. Denique cum Dominus circuncideretur, oblata est: quia est scriptum in lege Domini, vt darent hostiam par turturum, aut duos pullos columbarum. Hoc est verum Christi sacrificiũ, pudicitia corporalis, & gratia spiritualis. Pudicitia ad turturem refertur, gratia ad columbam. Fertur etenim turtur vbi iugalis proprij fuerit amissione viduata pertæsum thalamos & nomen habere coniugij, eò quòd primus amor fefellerit eam dilecti morte deceptam: quoniam & infidelis ad perpetuitatem fuit, & amarus ad gratiam, qui plus doloris ex morte, quàm suauitatis ex charitate generauerit. Itaque iterare coniunctionem recusat, nec pudoris iura, aut complaciti viri resoluit fœdera, illi soli suam charitatem reseruat, illi custodit nomen vxoris. Discite mulieres quanta sit viduitatis gratia, quæ etiam in auibus prædicatur. Quis igitur has leges turturi dedit? Si hominem quæro, non inuenio. Homo enim nullus est ausus, quando nec Paulus ausus est leges tenendæ viduitatis præscribere. Denique ipse ait, Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matresfamiliàs esse, nullam occasionem aduersario dare. Et alibi: Bonum est si sic permaneant: quòd si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quàm vri. Optat Paulus in mulieribus, quod in turturibus perseuerat. Et alibi iuniores hortatur vt nubant: quia mulieres nostræ turturum pudicitiam implere vix possunt. Ergo turturibus Deus hunc infudit affectum, hanc virtutem continentię dedit, qui solus potest præscribere quod omnes sequantur. Turtur nõn vritur flore iuuentutis, non tentatur occasionis illecebra. Turtur nescit primam fidem irritam facere, quia nouit castimoniam seruare prima connubij sorde prætermissa.

Turtur ergo significat castitatem. Libro secundo de Abraham. Cap.8. Tom.IIII.

Cum dies quadraginta cõplerentur ex Mariæ virginis partu, tulerunt Dominum nostrum Iesum in Hierusalem vt offerrent Domino secundum legem & vt darẽt hostiam par turturũ, aut duos pullos columbarum, eò quòd in colũba spiritalis gratia sit, in turture incorruptæ generationis natura, vel immaculati corporis castimonia. Meritò ergo ad sacrificium sumi iubẽtur post arietem turtur & columba, vt verbo adhærere intelligas incorruptam castimoniam & spiritalem gratiam. Luc.2.

Et infrà.

Itaque Abraham quia promittenti Domino terræ hæreditatem responderat, vnde cognoscam quia hæres ero terræ huius? per illas species informatur, vt credat Deum esse supra mũdum qui vniuersa quæ mundi sunt prouida distinctione diuiserit: sed ea quæ sunt diuisa resolui postea: ea autem quæ non sunt diuisa (Aues enim hoc est turturem & columbam non diuisit) nunquam resolui. Fides enim manet integra, quæ columbæ more in sublime subrigitur lustrans superna, & spiritalibus alarum remigiis cælum circũuolans. Turturi quoque mens illa confertur, quæ auis vsu istius secretis alitur, intelligibilem illam & indiuisam quærens Trinitatis substantiam, refugiens plebem quandam creaturarum & corporeæ se non commiscens congregationi atque ab omni passionum labe secernens. Hoc sacrificium de te poscitur. Qui tales offert hostias fidem & castimoniã mẽtis, simplicitatis gratiam, charitatis & pacis effectũ, ipse beatæ illius terræ agnoscit hæredem. Sic etiam Dominus apertius in Euangelio declarauit dicẽs, Beati pacifici, quoniam ipsi possidebunt terram.

TVTELA. *Necessaria est in ætate qualibet. Lib. ij. de Abraham. Require supr. cap. Circuncisio.*

TVVS. *Hoc non potest dicere Deo, qui vitio seruit. Quod pulchrè deducit lib. super Beati immaculati, litera xij. versu vj.* Tom.IIII.

Facilis vox, & communis videtur, sed paucorum est. Satis rarus est, q potest dicere Deo: Tuus sum. Ille enim hoc dicit, qui adhæret Deo totis sensibus, qui aliud cogitare non nouit. Ille hac voce vtitur, qui potest dicere: Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Nũquid hac voce vtitur auidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis nõ est satis Deum scire, & quidem pluribus. Tanti populi, tantæ nationes, tanti diuites paupertatem putant Domino seruire, & qui supra omnes est, illis exiguus & angustus est: illis non est satis Dei Filius, in quo sunt omnia. Deniq; ille diues in Euangelio, cui dictũ est: Si vis perfectus esse, vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus: Deũ sibi sufficere non iudicauit. Deniq; & contristatus est, quasi pluris esset qđ relinquere iuberetur, quàm quod eligere. Ille ergo dicit: Tuus sum, qui dicere potest: Ecce omnia reliquimus, & sequuti sumus te. Apostolorũ itaque vox ista est: nec omniũ tamen Apostolorũ. Nã & Iudas Apostolus fuit, & in conuiuio Christi ante Aposto- Matth.19.

los rec

los recumbebat. Dicebat & ipse: Tuus sum: sed voce nō corde. Venit & introiuit in eum satanas, & cœpit dicere: Non est tuus Iesu, sed meus est. Denique ea quæ mea sunt cogitat, quæ mea sunt in pectore suo voluit: tecum epulatur & mecum paciscitur: à te panem accepit, à me pecuniam: tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vendit: tuus est Apostolus, & meus mercenarius. Non potest dicere secularis. Plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit, Meus es: quia ea quæ sunt corporis concupiscis: In illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti, & illius concubitu meretricis pretium pro te annumeraui. Venit auaritia, & dicit: Argentum & aurum quod habes seruitutis tuæ pretium est: Possessio quam tenes, iuris tui emptio, venditio libertatis tuæ est. Venit luxuria, & dicit: Meus es, vnius diei conuiuium pretium tuæ vitæ est: Ille sumptus epularum, tui capitis licitatio, tui est summa contractus: & quod peius est, caro emptus pretio, vilior cibo es tuo: Pretiosior est vnius diei mensa tua, quàm totius tēporis vita. Inter calices te redemi, inter epulas acquisiui. Venit ambitio, & dicit tibi: Planè meus es. Nescis quod ideo aliis imperare te feci, vt mihi ipse seruires? Nescis quòd ideo potestatem in te contuli, vt meæ te subiicerem potestati? An ignoras ipsi Domino Saluatori dictum esse ab huius mūdi principe, cum ei ostendisset omnia regna mundi: Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me? Antè ergo ipse subiicitur, qui vult alios habere subiectos. Veniunt omnia vitia, & singula dicunt, Meus es. Quem tanti competunt, quàm vile mancipium est. Quomodo ergo tu, qui huiusmodi es, potes Christo dicere, Tuus sum? Respondebit ille tibi: Non quicunque dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum cęlorum: Non quicunque dicit mihi, Tuus sum: meus est. Meus planè es, si vocem non redarguat conscientia, si sermonem tuum animus aut opera non refutent. Ego non negabo meum esse eū, qui ipse se non neget, aut certè si pro me seipsum abneget. Nolo habere seruulum pluribus dominis seruientem. Nā quomodo meus est, si dicat mihi verbo, Tuus sum: & operibus neget, & factis se diabolo adiudicet & obstringat? Non est meus quem libido succēdit, quia mea castitas est. Non est meus quem cura spoliandi minoris exagitat, quia mea largitio est. Non est meus quem aura mobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas est. Non est meus vini crapula temulentus, illuuie ambitionis impurus, gloriæ secularis cupidus, ebrius in periculum, qui non potest sobriæ moderationis seruare vestigium. Pax sum ego, litigare non noui. Vt quid mihi eum, de quo veniat diabolus, & dicat: Meus est? Nam mihi sua colla curuauit, mea in illo plura reperio, nomē suum tibi vendicat, & meum munus. Non ergo Christi, nisi qui est alienus à crimine. Non est Christi, nisi qui potest sēmper se Christi seruulum demonstrare. Nā si quis mutabilis est, vt ego qui aut mœrore mutor, aut indignatione, nō est Christi. Venit ira, & dicit: Meus es: ante horā meus erat, spero ꝙ iterū meus fiat. Venit tristitia, & dicit, Meus est: ante horam in mea possessione fuit, in meo iure erigere animum præ mœrore non poterat, nec oculos leuare: etsi triste aliquid acciderit, ad me illico reuertetur. Quis ergo est Dei, nisi qui potest dicere, Nihil mihi cōscius sum? Ideo dicebat Paulus Apostolus Iesu Christi, quia nulli alij obnoxius tenebatur. Ego autem nunc Dei mei sum, nunc tristitiæ, nunc iracundiæ, nunc verbi otiosi: & ideo qui plures dominos habet, non potest vni dicere: Domine Iesu tuus sum. Vnde arbitror etiam de huiusmodi dominis dixisse Paulum: Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra, nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum. Verbi igitur totus erat Apostolus Paulus: ideo dicebat, Quoniam experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus. Ille ergo dicebat: Christi sum: & respondebat ei Dominus, Meus es. Qui verè dicit, Tuus sum: audit à Domino, Meus es. Denique de ipso Dominus ad Ananiam, cum mitteret eum ad sanandum Paulum ait: Vade, quoniam vas electionis est mihi. Et quia perseuerauit Christi esse, quasi impleto certamine coronam meruit inuenire iustitiæ.

TYRANNVS. *Tyrannicum dominium comparatione politici culpatur exemplo gruum. Vide supr. ca. Grus. Tyrannis incœpit à principibus seculi, non à viris ecclesiasticis. Vnde in Epistola tertia de basilicis cōtra Auxentium, ait:* Lib.5. Epistol. Epist.33. Tom.III.

Tyrannis sacerdotis infirmitas est. Cum infirmor, inquit, tunc potens sum. Caueret tamen ne ipse sibi tyrannum faceret, cui Deus aduersarium non excitauit. Non hoc maximum dicere quòd tyrannus ego sim Valentiniani, qui se meæ legationis obiectu queritur ad Italiam non potuisse transire. Addidi quia nunquam sacerdotes tyranni fuerunt, sed tyrannos sæpe sunt passi.

TYMALLVS PISCIS. *Piscis iste fluuialis est, & principaliter reperitur in duobus fluminibus Italiæ, scilicet in Ticino iuxta ciuitatem Papiæ, & in Atesi iuxta Veronam. Vnde lib.v. Hexameron.* Fortè Tithymallus. Cap.v Tom.IIII.

Neque te inhonoratum de prosequutione Tymalle dimittam, cui à flore nomen inoleuit: seu Ticini vnda te fluminis, seu amœna Atesis vnda nutrierit, flos es. Denique sermo testatior, quòd de eo qui gratam redolet suauitatem, dictum facetè sit, Vel piscem olet, aut florem: ita idem pronuntiatus est piscis odor esse qui floris. Quid specie tua gratius? Quid suauitate iucundius? Quid odore fragrantius? Quod mella fragrant, hoc tu corpore tuo spiras.

VACARE. *Est tam à peccatis quàm à terrenis negotiis in sola Dei meditatione gaudere. In tractatu super Psalmum quadragesimū quintum.* Tom.IIII.

Vacate, inquit, & videte quia ego sum Dominus. Vox Domini post bella sedata. Vacate, vt nulla animarum sit occupatio, ne effusio secularium perturbationum internæ oculum mentis abducat. Vacate, inquit ab erroribus: vacate à perturbationibus: vacate à peccatis: quia omnis qui peccat, nō vidit Deum, nec cognouit eum, sicut in epistola sua dixit Ioānes Euāgelista. Vacate ergo studio cognoscendę Diuinitatis: Nolite terrenis operibus occupari. Ideo rex Ægyptiorum augeri iubebat numerum laterum, & cætera onera Iudęorum ne cognoscerent Deū, & cultui sacro vacarēt, offensus Mosi & Aarō voce sanctorum, qui dicebant, Dimitte populum Dei, vt eamus & seruiamus Domino Deo nostro. 1.Ioan.3.

VACCA. *Significat diuitem & etiam animam spirituali gratia abundantem. Libro de Ioseph. Require suprà, cap. Ioseph patriarcha.*

VACVVM ET VACVITAS. *Ante Christi aduentum vacuus poterat dici mundus, & sic erat, quem repleuit gratia. Vnde terrena omnia dicuntur esse vacua. In tractatu super Psalmum quadragesimum octauum.*

Vacuus erat totus hic mundus antè quàm numero creden

credentium eum Christus impleret. Ideo scriptũ est: Iudicabit inter gentes, replebit ruinas. Quid enim aliud erat antè in hoc mũdo, nisi ruina perfidiæ? Quid est ruina? Audi dicentem: Vbi ruina, ibi & aquilæ: id est, vbi ruina, ibi & resurrectio. Ruina vacua firmitatis est: resurrectio plenitudo viuendi est. Ideóque nos Adæ illius ruina vacuauit: sed Christi repleuit gratia. Ideo se ille exinaniuit, vt nos repleret, atque in carne hominis plenitudo virtutis habitaret. Quid sit ruina cognosce. Dum viuit homo, infusus est Spiritu: vbi mortuus fuerit, vacuus vtique huius vitalis est spiritus. Multò magis vacuum facit amisio gratiæ spiritualis, quem gratia replere consueuit: vt posimus dicere: Quoniam nos omnes de plenitudine eius accepimus, & gratiam pro gratia. De alio dicitur: In vacuum laborauit: iustus autem sicut odor agri pleni. Quid autem non vacuum, quod seculare atque mundanum: cum rectè dixerit, qui mundum istum sobria virtute contempsit, Nudus sum natus, nudus & moriar. Nunquid secum quis potest auferre quæ posidet? Hic omnia derelinquit, solus intrat in tumulum, & vacuum ipsius diuitis est sepulchrum, quem nec ipsa terra capiebat. Vnde dictum est: Nunquid soli habitabitis super terram? Nunquid descendit in illud sepulchrum gloria domus eius, aut copiæ? Vide vim scripturæ. Gloria seculi non descendet cum peccatore, sed gloria virtutis ascendit cum innocente. *Iesai.*

Vacuus virtute vel bonis operibus nullus esse debet. Libro super Beati immaculati, litera xx. ver. vij. *Tom. IIII.*

Hic quoque inuitat Dominum, vt plenum charitatis suæ expectet affectum. Nemo dicit, Vide: nisi qui iudicat se si videatur esse placiturum. Et pulchrè dicit, Vide: & secundum legem dixit, quia lex præcepit, vt vnusquisq; ter in anno se offerat in conspectu Domini. Quotidie sanctus se offert, quotidie apparet, & non vacuus apparet. Nõ est enim vacuus, qui de plenitudine eius accepit. Non erat vacuus Dauid, qui ait: Repletũ est gaudio os nostrum, quia gaudium fructus est Spiritus sancti. Et sicut de plenitudine verbi nos omnes accepimus, quemadmodum dixit Ioannes: ita etiam Spiritus sanctus de plenitudine sua repleuit orbem terrarum. Non erat vacuus Zacharias, qui repletus est Spiritu sancto, & prophetauit aduentum Domini Iesu. Non erat Paulus vacuus, qui euangelizabat in abundantia, & repletus erat accipiens odorem bonæ suauitatis, ab Ephesiis placentem Deo hostiam. Non erãt Corinthij vacui, in quibus abundabat Dei gratia, iuxta eiusdem Apostoli testimonium. Offerebat se ergo Dauid quotidie Deo, & nõ vacuus offerebat, qui poterat dicere: Os meum aperui & adduxi spiritum.

Vnde libro primo de viduis, parte ij. *Tom. I.*

Noli ergo vacua prodire in cõspectu Domini tui vacua misericordię, vacua fidei, vacua castitatis. Nõ enim inanes Dominus, sed virtutibus opimas spectare Iesus & laudare consueuit.

VALLIS. *Vallis significat statum peccatorum seu gentilium, de quibus congregata est Ecclesia. Lib. ij. Hexameron, serm. ij. cap. ij.* *Lib. 3. cap. 2. Tom. IIII.*

Vallis est scena, vallis est circus: vbi currit mendax equus ad salutem, vbi humilis & abiecta contentio, vbi litium fœda deformitas.

VANITAS ET VANVM. *Vanitas est agere contra agnitam veritatem. Super Epistol. ad Romanos, cap. primo.* *Tom. V.*

Verè vanitatis hoc est, vt cognoscentes veritatem, cogitarent aliud esse colendum quod nesciebant verum esse: & dissimulantes ab eo quod verum est, colerẽt idola.

Vanitas dicuntur omnia quæ sunt mundi, causa corruptionis: quod quidem cognoscere vtile est, vt mens figatur in Deum. Super eandem Epist. c. viij.

Vanitati etiam creatura subiecta est non volens. In Domini etiam creatoris potestate posita creatura, non

A vtique sponte subiecta est vanitati. Non enim sibi proderit quod subiecta est, sed nobis. Quid ergo est in quo vanitati subiecta est, nisi quia quæ generat caduca sunt? Operatur enim vt fructus faciat corruptibiles. Corruptio ergo ipsa est vanitas. Omnia enim quæ nascuntur in mundo, infirma, caduca & corruptibilia, ac per hoc vana sunt. Vana sunt enim, quia statum suum tenere non possunt. Nam cuncta deformata per fluxum semper in se redeunt confusa in naturam. De his Salomon dicit, quia omnia ista vanitas. Nec discordat ab his Dauid dicens: Veruntamen vanitas omnis homo viuens. Manducare enim & bibere & res mundi curare, nónne vanitas est, & prodest tamen ipsa vanitas? Profuit enim hominibus natis in mundo, vt per hæc in corporibus exercitati, discant mysterium creatoris: ad comparationem æternorum vasa sunt. Nam suo bona sunt quippe cum sint necessaria. *Ecclesiast. 1.* *Psalm. 38.*

B *Vanitas enim est temporalium, veritas æternorum. Lib. super Beati immaculati, litera iij versu vj.*

Non est via veritatis, honor seculi, solicitudo mundi. Denique qui viam veritatis elegit, paulò pòst dicit: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Vanitas temporalium est, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viam veritatis, peregrinemur seculo magis quàm Deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præsens est: qui autem ambulat per speciem, adest seculo, peregrinatur à Domino, sed hic citò confunditur.

Declarat quodammodo hoc, interserens quòd vanitas est aspicere spectacula mundi. Eodem libro, litera quinta, versu quinto.

Etenim qui in via est Dei, vanitates non aspicit. Via perfecta Christus est. Qui igitur in Christo est, quomodo potest vanitates aspicere, cùm Christus in carne sua omnes mundi huius crucifixerit vanitates? Auertamus

C igitur oculos nostros à vanitatibus, ne quod oculus viderit, animus concupiscat. Mystica enim differamus interim. Vtinam hac interpretatione posimus reuocare ad diuersa circensium ludorum atque theatralium spectacula festinantes. Vanitas est illa quam cernis. Pantomimum aspicis, vanitas est. Luctatores aspicis, vanitas est, quia cernis eos de viridi luctantes corona. Illi enim veri sunt luctatores, qui aduersum huius seculi luctantur illecebras. Non capiat oculos tuos palæstra membrorum. Equos currentes aspicis, vanitas est, quia vanè currunt, qui ascendentem saluare non possunt. Denique recursus ipse te doceat quia vanè currunt, qui non directum conficiunt iter, obliuiscentes superiora, & ea quæ posteriora sunt appetentes. Ante nos est Christus, ante nos brauium eius, ad quod peruenit qui non in incertum cucurrit, nec reuocauit cursum suum, sed incitauit. Ad hũc dirige oculos tuos, auerte à spectaculis, auerte ab omni seculari pompa. Sic

D vbi populares cognoueris plausus, auerte ab his oculos tuos, inflecte, deprime, & serua eos, vt erigas melioribus.

Et infrà subdit quòd maximè mentis oculi à tali vanitate sunt remouendi.

Hæc moralia. Sunt etiam mystici oculi, quos auertere debeas à vanitate. Est enim & sensuum vanitas, quam oculi animæ tuæ videre non debeant, quia illi eam vident quos Apostolus damnat. Cognosce quæ sit vanitas sensuum, quam oculi tui mystici videre non debeant, vnde ipso magis authore discamus quæ vanitas, & qui oculi sint. Manifestum enim esse plerosque qui vanitate sensus sui obscurati sunt corde, & alienati à via Dei propter ignorantiã quæ in ipsis est, propter cæcitatẽ cordis eorum: illos tamen gentes Apostolus dicit. Ignoret igitur gentilis ille quod non didicit, ignoret quod non credidit, tibi ignorare non licet quod confiteris. Christus non in vanitate venit, sed in virtute: non in antiquitate,

sed

sed in nouitate: non inflauit sensum hominis, sed viuificauit. Non cæcitatem cordis, sed illuminationem mentis operatus est. Inflammauit cor tuum, vt comprehenderes quæ mandatorum cælestium ratio, quæ animæ substantia, quę futurę vitæ gratia, in quo statu post hoc erimus.

Et infrà.

In tenebris ambulat, qui in his laborat quæ sibi prodesse non possint. Vanitas enim solicitudo vitæ huius. Vnde non in crapula & ebrietate, non in deliciis corporis, sed etiam in cognitione præceptorum cælestiũ, delectationem nostram debemus ponere. In vanitate currit, qui sibi successibus videtur affluere secularibus, qui tãquam vmbra prætereunt. Auerte igitur oculos tuos ne videant vanitatem. Sed non satis est vt tu auertas, ne fortè velis & nõ possis, si ostendat tibi diabolus vanitatum spectacula, incentiua inserat voluptatum. Pete vt Dominus auertat oculos tuos. Et hæc gratia Dei, & hoc munus est Domini, vt oculos animę nostræ à negotiis mũdi huius auertat. Beatitudo enim omnis à Domino est.
Psal 39. Beatus autem vir, cui nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas. Qui non respicit hæc, beatus est: qui autem respicit, insanus atque furiosus est. Et ideo resipiscat vnusquisque à furore seculariũ cupiditatum, quæ ita mentem animúmque perturbant, vt compos sui esse non possit. Si in nauigio fluctuante sis cõstitutus, auertis à sentina oculos, ne vomitum moueat tibi. Si in ciuitate ambulans aliquid fœtoris offendas, lõge refugis atque declinas. Si quid occurrat quod horreat, oculus tuus clauditur aut auertitur. In salo seculi huius fluctuas, influit sentina vitiorum. In hoc nauigio tui corporis mouetur æstus cupiditatum, & non auertis oculos animæ tuæ ne videant sentinam libidinũ, ne aspiciant mundi huius stercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus Spiritus sanctus esse consueuit, vt possis dicere: Spiritus Diuinus qui est in naribus meis.

Tom. I. *Similem sententiam ponit Libro de fuga seculi, capite primo.*

Pulchrè igitur Dauid, qui periculosos homines etiã aspectu ipso fuerat expertus, beatum illũ dicit, cui spes omnis in Dei nomine. Sic enim non respicit in vanitates & insanias falsas, si semper Christum intẽdat, si semper Christum in terroribus oculis aspiciat. Vnde iterum ad se ipsum conuersus ait: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Vanitas circus est, quia nihil prodest. Vanitas est equorum velocitas, quia mendax est ad salutem: vanitas theatrum est, vanitas omnis ludus. Omnia vanitas, quæ in hoc seculo sunt, dixit Ecclesiastes: Denique qui saluus esse vult, supra mundum ascendat, quærat verbum apud Deum, fugiat hunc mundum, terras relinquat.

Et maximè aduentus Christi hoc nos docuit. Vnde canticum nouum siue hymnũ dicimus Deo, & vana sunt ea quæ sine bono vel fructu carent. In tractatu super Psalmum trigesimum nonum. Tom. IIII.

Immisisti in os meum canticum nouum, quod est nouum testamentum. Gaudentes iam canimus hymnum Deo nostro: quia nouarum virtutum præcepta cognouimus, vt nostra omnia relinquamus, Christum sequentes, & nostros diligamus inimicos. Nouos etiam hausimus mores, vt pro persequentibus nos precem Domino deferamus. Maledicentes ecce benedicimus. Nescimus opera nostra iactare aut celare peccata. Angelorum etiam more nuptias refutamus. Quid multa? De illo ærumnoso peccatore beatus homo factus est, iam nõ respiciens in istius mundi varias vanitates. Vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas totus hic mũdus est: sicut dixit sapiens Salomon. Quid enim nisi vanum est ea sequi quæ perseuerare non possunt, & omnia tanquam vmbra prætereunt?

VASA. *Vasa inutilia nos sumus. In tract. de prima interpellatione.* Tom. IIII.

Humani figuli vasa sunt alia in honorem, alia in contumeliam. Omnes sumus fictilia vasa: Et si rex sit aliquis tamen vas fictile est: & si Apostolus, vas fictile est. Vnde & Paulus. Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus. Et Propheta de rege dicit, Depretiatus est Iechonias sicut vas, cuius opera non sunt necessaria.

Vas dicitur corpus. Libro octauo super Lucam. Require suprà, cap. Tectum. Et quamuis corpus dicatur vas fictile esse tamen corpora sanctorum possunt dici vasa aurea & gratiæ. Libro primo de Abraham, loquens de famulo Abrahæ qui pro Rebecca iuerat. Tom. IIII.

Vasa aurea & argentea & vestem dedit Rebeccæ. Vbi sponsata est Ecclesia, accepit vasa aurea & argentea, in quibus esset thesaurus fidei: sunt etenim vasa in honorem, sunt & in contumeliam. Quæ sint ea vasa, audi: Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Corpora nostra, vasa fictilia sunt: Fides nostra thesaurus est. Fortasse iam etiam ipsa corpora nostra, quæ thesaurum habent, aurea sunt, quia sunt plena prudentiæ: & argentea vasa sunt, quæ videntur mandati cælestis alloquiis refulgere.

VBERA. *Sunt testamentum vetus & nouum. Libro de benedictionibus patriarcharum: vbi etiam de vberibus Mariæ virginis dicit.* Cap. II. Tom. IIII.

Vbera, vel duo testamenta dixit, quorum altero annuntiatus est, altero demonstratus. Et bene vbera, quoniam velut quodam nos spiritali lacte nutritos educauit, & obtulit Deo filios. Vel Mariæ dicit vbera, quę vera benedicta erant, quibus sancta virgo populo Domini potum lactis immulsit. Vnde & illa mulier in Euangelio ait: Beatus venter qui te portauit & vbera quæ suxisti.

Sunt etiam secreta Diuinæ sapientiæ. Vnde lib. de Isaac & anima, alludens verbis sponsæ, Cant. j. Cap. 3. Tom. IIII.

Illa osculum poposcit, Deus verbũ se ei totus infundit, & nudauit ei vbera sua: hoc est, dogmata sua, & interioris sapientiæ disciplinas, & vnguentorum suorum dulci odore fragrauit. Quibus capta, iam dicit vberiorem esse iucunditatem Diuinæ cognitionis, quàm lætitiam omnis corporeæ voluptatis. Aspirat enim in verbo odor gratiæ, & remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tanquam exinanito repleuit vnguento, quia per vniuersos grauis colluuies detersa vitiorum est.

VELLVS. *Vide de ista materia suprà, capite Lana. Velleri beata virgo comparatur. Require suprà, cap. Natiuitas Christi.*

VELVM. *De velo nauis. Require suprà, cap. Nauis. De velo templi passionis tempore scisso, quod significabat diuisionem regni Iudæorum, loquitur libro de Ioseph, dicens de Iacob.* Cap. 5. Tom. IIII.

Meritóque Iacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater filium flebat amissum, quasi Propheta lugebat interitum Iudæorum. Denique scidit etiam vestimentum suum: quod in passione Domini Iesu factum legimus à principe sacerdotum, in quo esset non priuata persona, sed publici munus officij. Et velum templi scissum est, vt prophanata mysteria, vt esse nudatum populum salutaribus indumentis, diuisum regnum talibus manifestaretur insignibus destruendum, quia omne regnum diuisum facilè destruetur. Et verè diuisum, quando id quod erat Christi, cœpit esse etiam diaboli. Neque enim poterant indiuisi manere, qui à Patre Filium separabant.

De velamine oculorum auferendo. Require suprà, capite Oculus.

VENA. *De venis, & maximè pulsibus humani corporis, loquitur libro secundo Hexameron.* Cap. 9. Tom. IIII.

Venarum pulsus, vel infirmitatis internuntius, vel salutis

lutis est. Eædem tamen cum toto diffusæ sint in corpore, neque nudæ atque intectæ sunt, & ita lenibus operiuntur visceribus, vt explorandi copia sit, & celeritas sentiendi, quando nulla est viscerũ crassitudo, quæ pulsum possit obducere.

VENATIO. *Intelligitur venator esse diabolus, & exequutores voluntatis eius. Vide suprà, capite Gigas: & capite Laqueus. Similiter libro super Beati immaculati, lit. viij. vers. v.* Tom. IIII.

Sunt sceleratorum vincula quæ durè peccatores ligant: hoc est, diabolus & ministri eius: Vel certè Nemrod, hoc est, amaritudo: Vel Esau, hoc est, terrenus & callidus. Isti enim venatores erant, qui feras laqueis captare consueuerãt, & muta animantia vinculis illigare. Inutiles venatores, qui capiant bestias quæ in pompã spectaculo populari præbeãt ministerium crudelitati. Denique nullum inuenimus Diuinarum in serie scripturarum de venatoribus iustum. At verò alia vincula sunt, vt dixi, Domini Iesu, quem sequuntur, inquit, alligati vinculis: hoc est vinculis astricti charitatis, & spei amatores fidei vinculis alligati. Licet sic possit intelligi, alligati vinculis Christum sequũtur: hoc est, peccatorum & criminum remissorem, fontem indulgentiarum, redemptionis autorem. Sequamur ergo Christi vincula, fugiamus vincula venatorum, ne dum incidimus, dum ignoramus, laqueos eorum pes nostræ mentis incurrat, nec animæ nostræ ceruicem nexibus inseramus. Insidiantur enim quasi pessimi venatores, & quando prosperorum euentu animũ relaxamus, ac secundis rebus remittimus, nec excubias cautionis habemus intentas, tũc plus iactãt laqueos suos, aut in via qua ambulamus abscondunt, vt cum fuerint eorum laqueis innexa vestigia, trahant quò securum supplantent viantem, vel collo astricto strangulent commeantes.

Vnde libro secundo de Iacob & vita beata, loquens de Iacob & Esau, sic ait:

cap. 2. Tom. IIII. Vicit tamen ille qui præferebatur oraculo, vicit impigritia tarditatem, mansuetudo duritiam. Dum alter venatu aspero prędam quærit agrestem, hic initium cibos morum, hic domesticam gratiam, teneræ hic mansuetudinis atque pietatis pio patri dulces epulas ministrauit. Plus placet animis quicquid occurrerit, q̃ quicquid affectatum putaueris deferendum.

Venator etiam dicitur quilibet bonus homo contra vitia. Vnde lib. vj. Hexameron:

cap. 8. Tom. IIII. Venatorem te fecit Deus, non expugnatorem, qui dixit: Ecce ego mitto venatores multos: venatores nõ criminis, sed absolutionis: venatores non culpæ vtique, sed gratiæ. Piscator Christi es, cui dicit: Amodo eris homines capiẽs†. Sic mitte retia tua, sic mitte oculos tuos, sic mitte sermones tuos, vt nullum opprimas, sed alleues fluctuantem. Hierem. 16.

† Aliàs, viuificans.

Et ideo venatores dicit fuisse Apostolos. Libro super Beati immaculati.

Ser. 6. ver. 3. Tom. IIII. Reperiũtur enim in montibus & collibus venatores Domini, qui inuestigant eos qui capiuntur ad vitã. Sic enim dixit per Hieremiam Deus: Ecce ego mitto multos piscatores, & multos venatores, & venabuntur eos super omnem montem & super omnem collem. Ibi ergo populus Dei quæratur, & inueniatur in Petri & Pauli doctrina gratia disciplinę, vt non in conualle sint, vbi fletus, sed in mõtibus, à quibus vnumquẽque Christus illuminat. Et cum Petrum legimus, Christus illuminat. Et cum Paulum legimus, Christus illuminat. Curauit Paulus, Christus illuminauit, quoniã inuocato Domini Iesu nomine, resurrexit, cuius sanatus est munere. Suscitauit mortuam Petrus, Christus illuminauit. Et ideo ait: Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Nos igitur qui mõtes esse nõ possumus, stemus in montibus vel in collibus: vt cũ miserit piscatores suos Dominus & venatores, vt venentur eos qui super omnẽ montem sunt, vel super omnem collem, id est, in legis & Prophetarum præceptis, & noui & veteris testamẽti cognitione omnem habentes conuersationem, inueniant nos paratos, & velut bonas colligant spicas opportuno missi messores tempore: quia si quis extra montem aut collem fuerit repertus, colligi velut bona spica non poterit ab iis, qui vt comparationis alterius faciamus mentionem, triticum à paleis separare mittentur. Plurimarum igitur operationum solertes ministros Dominus habet. Iidem piscatores, iidem etiam venatores sunt atq; messores. Hierem. 16.

VENDITIO. *In venditione rerum fraus committi non debet. Libro iij de officijs. Require suprà, capite Fallere. Venditi dicuntur homines ratione delicti. Vnde super psalmum xliij. exponens illud: Vendidisti populum tuum sine pretio.* Tom IIII.

Non vendit Dominus nisi seruum malum, non vendit vtique bonum. Nã si Ioseph venditus est, non dixit tamen Propheta: A Domino venditus est Ioseph: sed, In seruum venditus est Ioseph: quem fratres proprij vendiderunt, quẽ tamen Dominus in figura propriæ passionis redemit à seruitute, renouauit ad gratiam. Vendiderunt eum itaque fratres, & acceperunt pecuniã: sed Dominus eum nõ solùm libertati reddidit, sed etiam dignitate cumulauit. Figuram autem in eo fuisse Domini Iesu ostendit scriptura, quæ dicit: Filius meus zelo appetitus ad me reuertere. Et alibi: Primogenitus tauri decus eius: eò quòd exaltauit De⁹ Pater cornu Christi sui. Qui igitur venditur, vilis & sine pretio est, quasi qui magis non sit, quàm qui sit. Vnde & Aquila dixit: Tradidisti populum tuum, vt non esset. Et Symmachus: Tradidisti populum tuum sine substantia. Non sunt enim qui repudiantur à Christo, sunt autem qui eliguntur à Domino, quoniã Dominus vocat quę non sunt tanquam quæ sint. Psalm. 104. Deuter. 33.

Et super epistolam ad Romanos, cap. vij. Tom. V.

Venditus sum sub peccato. Hoc est autem venditum esse sub peccato, ex Adam, qui prior peccauit, originem trahere, & proprio delicto subiectũ fieri peccato, sicut dicit Isaias Propheta, Vẽditi estis peccatis vestris. Adã autem vẽdidit se prior, ac per hoc omne semen eius subiectum peccato. Quamobrem infirmũ esse hominem ad præcepta legis seruanda, nisi Diuinis auxiliis muniatur.

Et quia vẽditi sumus, ideo redimere nos debemus: quod quidem facimus misericordiæ operibus. Vnde in tractatu de Helia & ieiunio. Cap. 20. Tom. IIII.

Habemus plura subdita, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes, redime peccatum tuum. Non venalis est Dominus, sed tu ipse venalis es. Peccatis tuis venditus es, redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. Vilis pecunia, sed pretiosa est misericordia. Eleemosyna enim à peccato liberat. Et alibi: Redemptio viri diuitiæ eius. Et in Euangelio: Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis. Et veneno frequẽter antidotum temperatur: hoc est, veneno venenum excluditur. Veneno mors repellitur, vita seruatur. Fac & tu quasi bonus dispensator de instrumento auaritiæ subsidium misericordiæ, synceritatis gratiam, de corruptionis illecebra. Audisti quid hodie lectum sit: Ecce venit Dominus disperdere orbem terrarum. Quasi manu sanctus Propheta demonstret, quasi oculis aduenientem videat iudicij diem, ita dicit: Ecce venit Dominus disperdere orbem terrarum. Imò quia in Spiritu Prophetis etiam quæ futura sunt tanquam præsentia reuelantur, ideo quæ videbant, nobis quoque demonstrare cupiebãt, vt nos ad conuersionem ab errore reuocarent. Tob. 12. Prouerb. 13. Luca 16.

Venditus fuit Christus, & venditur quotidie sine pretio. Require suprà, cap. Emptio.

VENENVM. *Venenata creauit Deus ad nostram correctionem, non ad deformationem. Et ideo sanctis viris venena nocere non possunt. Lib. sexto Hexam. cap. vj.*

Leo quidē rex ferarū, exiguo scorpionis aculeo exagitatur, & veneno serpentis occiditur. Eximia leonis pulchritudo comantes ceruice toros excutit, vel sublato pectore attollit ora. Sed quis non miretur tam breui scorpionis aculeo, vt incorporeū putes, ingentium corporum exire mortem? Nec quisquam hoc reprehendat, quòd creator serpentes creaturis suis aliaq; vel animantium vel herbarū genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hæc ad correptionem nostram, non ad deformationem. Nam quæ ignauis, aut infirmis, aut impiis plerunque offensioni atque terrori sunt, aliis vsui. Ita sunt hæc, vt pędagogi paruulis: amari videtur, acerbi & molesti, formidabiles verbere, libertatē lasciuiendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles animos ne luxu diffluant, terrore constringunt: ideóque horum austeritate frugi euadunt, sobrij, continentes, laudi magis quàm ludo dediti. Vides quid terribilia illa flagella pficiant? Sic & serpentes flagella sunt eorum, quib⁹ infirma animi ætas, & quædā puerilis mentis est virtus, cęterùm fortioribus nocere non possunt. Denique confidenti in Domino dictum est: *Psal.90.* Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. *Act.28.* Paulū momordit vipera, & putabant eum quasi peccatorem vix de naufragio seruatum, veneno esse moriturum: sed postea quàm inuiolabilis permāsit, excussā in ignem vipera, plus apud intuentes venerationis inuenit. Sed & ipse Dominus ad omnes ait: Qui crediderit & baptizatus fuerit, hic saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Signa autem credentium hæc dixit fore, vt serpentes manu mulceant, venena his atque omne mortiferum etiamsi biberint, nocere nō possint. Tua igitur tibi magis incredulitas ô homo, quàm venena metuenda serpentium sunt. Time igitur illa, vt saltem dum formidantur illa, ad fidem te prouocare possint. Quòd si Deum nō times, vel vltricia perfidiæ venena formides.

Quod venenum est vni, reperitur salubre alteri. Libro ij. eiusdem. Require suprà, cap. Cibus. Vinum etiā dicitur esse venenum. Require suprà, cap. Ebrietas. A carne venenosā cauere debemus. Lib. de Noë & arca. Require suprà, cap. Caro. Venenum diaboli quid sit, dicit libro de Paradiso. Req. sup. cap. Diabolus. Propter hæc omnia lib. super Luc. exponēs illud: Neq; calciamēta &c. dicit sic: *Lib.7 cap.5. Tom.V.*

Calciamentū de corio mortui animantis confici solet. Deniq; ad Mosen dicitur: Solue calciamentum pedū tuorum, *Exod.3.* locus enim in quo stas, terra sancta est. Mortale igitur atque terrenum calciamentum iubetur soluere, cum mitteretur ad populum liberandum. Huius enim minister muneris timere nihil debet, nec à suscepto officio mortis piculo retardari. Ipse etenim cū defensionē fratrum, hoc est Iudęorum, voluntarius recepisset, calumnię terrore reuocatus est ab incœpto, & fugit ex Ægypto. Et ideo cum Dominus affectum eius probasset, conditionem autem vidisset infirmā, animi eius mentisque vestigium mortalibus vinculis censuit exuendū. Quòd si quem mouet qua ratione in Ægypto calciati iubētur edere agnum, Apostoli autem sine calciamento ad prædicandum Euangelium dirigūtur, is considerare debet quia in Ægypto positus, debet adhuc morsus cauere serpentis. Multa enim venena in Ægypto, & qui in typo Pascha celebrat, patere potest vulneri, qui autem minister est veritatis, euitat venena, non trepidat. Deniq; momordit Paulum *Act.28.* vipera in Melita insula, & videntes pendentem de manu eius viperam incolæ loci illius, putabant eum esse moriturum: sed vbi inoffensum stare viderunt, Deum esse dicebant, cui venenum nocere nō poterat. Et vt scias hoc verum esse, ipse Dominus ait: Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebunt.

Cap.8. Tom.I. VENIA. *Non est præsumenda de meritis. Libro secundo de pœnitentia.*

A Et agendam pœnitentiam & tribuendā veniā credere nos conuenit, vt veniam tamē tanquā ex fide speremus, nō tanquā ex debito. Aliud enim est mereri, aliud pręsumere. Tāquā ex syngrapha fides impetrat: præsumptio autē arroganti est propior, q̄ roganti. Prius solue quod debitū est, vt quod spaueris impetrare merearis.

Vnde agenda pœnitentia est. In fine epistolæ siue tractatu de lapsu virginis consecratæ.

Fortius dolendum est, quia peccatum est fortius. Si *Cap.8. Tom.I.* mente cernerent homines peccatores quale iudiciū iminet mundo, sensus humanus non dispergeretur vanitate seculari, si non infidelitate grauaretur. Quamtūuis & qualēuis cruciatum longior vita duceret optarent, dūmodo in illas pœnas æterni ignis non incurrerēt. Sed tu quæ iam ingressa es agonem pœnitentię, insiste misera fortiter, inhære tanquam naufragiis tabulæ, sperans per ipsam te de profundo criminū liberari. Inhęre pœnitentiæ B vsque ad extremū vitæ, nec tibi præsumas ab humano die posse veniam dari, quia deceperit te, qui hoc tibi polliceri voluerit. Quæ propriè in Dominum peccasti, ab ipso quære remedium.

Ipsa venia propter mirabiles gratias sanctis patribus factas, est semper speranda de Deo. Libro super Beati immaculati, lit. xvij. vers. 5. *Tom.IIII.*

Mirabilia testimonia tua, propterea scrutata est ea anima mea. Moralis oratio, vt quoniam eū pudebet erroris, Deum tamen proprię miserationis testimoniis conueniret. Hoc est dicere: Ego in exordio sermonis loquēs mea peccata, nō audeo leuare oculos ad te Deum viuū: sed tu Domine me ad sperandam veniam tantarū indulgentiarum titulis prouocasti. Mirabilia testimonia tua: Cum in Abraham non lapsu incuriæ iuuenilis offensus es: dum vt Chaldæorum errores, patrumq; cognationē relinqueret, euocatum virtutis exercitiis erudisti: Cum C Hebræorum populū à paternæ studio nobilitatis auersum, & viles escas Ægypti super Diuina munera præferentem, non solùm solidatis rubri maris fluctibus liberasti, verūetiam triumphis plurimis euexisti ad gloriā, & vberis terrę possessione donasti ad quietem. Te fotus securitate deseruit: Te bellorū acerbitate depressus, inuocauit: & vt iniurias tuas obliuisceteris, emeruit. Te Iesus Naue ducem sibi cęlestis militię venisse cognouit: Te populus triumphator vt Madian sibi dominaretur, offenderat: Te vt Madian vinceretur, orauit. Tibi in Saül rege non obtemperauit, vt de eo alienigenæ triūpharent: Tibi Dauid præeunti seruiuit, vt de alienis victoriam reportaret. Ego quoque pastor malignum feci, & confessione peccati veniam reportaui.

Venia peccatoribus etsi neganda non est, faciliter tamē & ex leui causa grauiter delinquētibus danda non est. Eodem libro, lit. viij. vers. ij.

Non potest hęc igitur dici iusta misericordia. In ipsa Ecclesia vbi maximè misereri decet, teneri quāmaximè D debet forma iustitiæ, ne quis à consortio communionis abstentus, breui lacrymula atq; ad tempus parata, vel etiam vberioribus fletibus cōmunionem quam plurimis debet postulare temporibus, facilitate sacerdotis extorqueat. Nónne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsionis cōtagium prouocari? Facilitas enim veniæ incentiuum tribuet delinquendi. Hoc ideo dictum est, vt sciamus secundum verbū Dei, secūdum rationem dispensandam esse misericordiam debitoribus. Medicus ipse si serpētis interius inueniat vulneris cicatricem, cū debeat resecare vlceris vitium ne latius serpat, tamen à secandi vrendique proposito lacrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperiēdum fuit, nónne ista inutilis misericordia est, si propter breuem incisionis vel exustionis dolorem corpus omne tabescat, vitæ vsus intereat?

VENIRE. *Christus desiderabatur à sanctis patribus vt veniret: & cur, deducit lib. sup. Beati immaculati.* *Ser.22.v.x.*

Quærę,

Quære, inquit, seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Veni ergo Domine Iesu, quære seruum tuum, quære lapsam† ouem tuam: Veni pastor, quære sicut oues Ioseph. Errauit ouis tua, dũ tu moraris in montibus: Dimitte nonaginta nouem oues tuas, & veni vnã ouem quærere, quæ errauit. Veni sine canibus, veni sine malis operariis, veni sine mercenario, qui per ianuam introire non nouerit. Veni sine adiutore, sine nũtio, iam dudum te expecto venturum. Scio enim vẽturum, quoniam mandata tua non sum oblitus. Veni non cum virga, sed cum charitate Spiritúsque mansuetudine. Noli dubitare relinquere nonaginta nouem oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare non possunt.

† Aliàs, lapsam.

Et infrà subdit ibidem.

Non est tibi pium onus fastidio, non est tibi oneri vectura iustitiæ. Veni ergo Domine, quia etsi errauí, tamẽ mandata tua non sum oblitus. Veni Domine, quia & erraticam solus es reuocare qui posis, & quos reliqueris non mœstificabis. Et ipsi enim peccatoris reditu gratulabuntur: veni vt facias salutem in terris, in cælo gaudium. Veni ergo & quære ouem tuam, non per seruulos, non per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne, quæ in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit virgo: sed virgo per gratiam, ab omni integra labe peccati. Porta me in cruce, quæ salutaris errantibus est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola viuent quicunque moriuntur. Pulchrè autem etiam viuifica potest dici, eò quòd mori nõ possit, quem humeris suis virtus portauerit. Dicit ergo & anima, dicit & Ecclesia, Erraui sicut ouis quæ perierat.

Quomodo autem venit, vide suprà, capite Incarnatio. Et quia venit in forma serui, ibidem. Et libro primo de apologia Dauid, capite vltimo.

Tom.IIII.

Tunc dixi, Ecce venio: id est, non rapinam arbitratus esse me æqualem Deo, venio formam serui accipiens: venio in specie susceptionis humanæ, in veritate crucis mortis humilitate obedientiam probaturus, vt inobedientia deleatur.

Venit autem ad peccatores. Libro secundo de pœnitentia. Require suprà, capite Lazarus. Iterum libro primo de viduis parte iij.

Tom.I.

Neque nostrorum dolẽtes vulnera peccatorum medicum relinquamus: & dum alienis medemur vlceribus, vlcera nostra cumulemus. Rogatur ergo hic medicus. Ne timeas, quia magnus est Dominus, & fortasse ad ægrã non dignatur venire. Venit enim ad nos sæpe de cælo, nec solùm diuites, sed etiam pauperes solet & seruulos pauperum visitare. Venit & nunc rogatus ad Petri socrum, & stans super illam imperauit febri & remisit illam, & continuò surgens ministrabat illi. Sicut dignus memoria, ita dignus desiderio, dignus est charitate Dominicæ in singulos dignationis affectus & facta miranda, visitare viduas non dedignatur, & tugurij vilis penetralia angusta succedere. Quasi Deus imperat, quasi homo visitat. Gratias Euangelio, per quod etiã nos qui oculis nostris venientem in hunc mundum nõ vidimus Christum, videmur ei dum facta eius legimus interesse.

Require suprà, capite Christus.

Cap.9. Tom.IIII.

VENTER. *De hominis ventre loquitur libro sexto Hexamerôn.*

Quis dignè explicet pectoris cratem, ventrisq́; mollitiem? Aliter enim viscera molliora non possent foueri, & intestinorum sinus duris hauddubiè ossibus læderentur.

Allegoricè de ventre loquitur super psalmum xxxix. Require suprà, capite Flumen. Sed aliter libro de Paradiso. Require suprà, capite Diabolus. Item libro de fuga seculi.

Cap.7. Tom.I.

Non ita circa satanam sicut circa te soluta est sententia. Nam Christi gratia quæ te resoluit, illum astrinxit,

A Manet enim maledictio directa in serpentẽ propter tuã deceptionem. Sic enim dictum est ad eum: Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ. Omnium enim inimicus est cõmunis, qui fuit hostis bonorum: & pro iis damnatur quos adhuc non læserat, quoniam qui hominẽ læsit cui omnia illa subiecta sunt, læsit omnia. Communem etenim legem soluit, qua & ipse homini cum cæteris subditus est: ideo communi odio atque execratione omnium maledictio eius oneratur. Genus autẽ damnationis, nõ mors, sed pœna diuturna est. Super pectus, inquit, tuum & ventrem ambulabis. Premenda enim fuit noxia conscientia, & proterenda malitia, fraudulẽtúmque secretum tanquã à Dei facie relegandũ: simul ostenditur quòd terrena malitia sit, quæ in terram recurretur. Denique addidit: Et terram edes omnes dies vitæ tuæ. Describi quidem his natura serpentis videtur, sed magis omne vas malitiæ describitur, omnis serpẽs im-
B probitatis, qui in ventrem se deiicit, atque intra se venenum suum claudit, & intus in pectore suo voluit cogitationibus suis lubricus, & super fraudes suas ambulãs, suis dolis se ipse implicans, mouẽs semper atque exagitans sua venena cum cogitat, ventrem quoque, hoc est, seminariũ cordis sui proterẽs. Vnde Dauid pulchrè ait: Alienati sunt peccatores ab vtero, errauerunt à ventre, loquuti sunt falsa. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obstruentis aures suas, quæ non exaudiet vocem incãtantium & venefici cum incantatur à sapiente. Propter hoc etiam illud pulchrè dictum videtur, quod in libro prophetico legimus: Vẽtrem meum doleo, ventrẽ meum doleo: quia ibi est malitia, vbi debet esse innocẽtia. Et illud plus laborat, quod in nobis debet esse tranquillius, atque id nequitię vestigiis proculcatur, stimulatur vnguibus, processu quodã improbitatis, incrementoque concutitur, vbi est geni-
C tale seminarium posteritatis æternę. Videtur quidem hoc ad id esse referendum, quòd dolebat periisse quos creauit filios & suscepit, sed multò magis quòd in ventre suo verbi seminarium non habebant. Ideo ventrem suum dicit, quasi pretiosissimum. Pretiosus enim vterus mentis est, in quo fœcunda seges consiliorum verbi semine pullulare consueuit, & vitæ totius solent atque virtutum ac disciplinarum quædam membra formari.

Psal.57.

VENTILATIO. *Significat probationem in tribulatione. In tractatu super psalmum xliij. exponens illud: Et in gentibus dispersisti nos. Litera qua vtitur Ambrosius habet, Ventilasti nos: quam prosequendo, sic dicit:*

Tom. IIII.

Ventilasti nos, etsi verbo distat, sensu congruit. Sicut enim illi qui dispersi sunt, probati sunt: ita etiã qui ventilati sunt, ad probationem peruenire meruerunt. Sicut enim triticum si ventilatur, & à paleis separatur, mundum est: si autem ventilatum non fuerit, mundum non
D poterit esse, sed est paleis concretum atque permixtum: ita etiam homo nisi tentationibus fuerit ventilatus, fragilia quæque velut paleas à se non potest separare. Vnde etiam ad Petrum dictum est: Simon ecce satanas expostulauit vt ventilet vos sicut triticum, ego autem rogaui Patrem meum, vt non deficiat fides tua. Vide quid dicat, & intellige. Ventilatur Petrus, vt Christum negare cogatur. Incidit tentationes, quædam loquutus est quasi plena palearum: sed loquutus est verbo, vt fundatior esset affectu. Denique fleuit, & paleas suas lauit, & illis tentationibus meruit vt pro se Christus interueniret. Quantò maius est patrocinium, quàm perturbationis illius tentamentum? Et ideo plus quàm passus est, acquisiuit. Acquisiuit enim sibi Christum patrocinantem. Cogitur autem aduersarius sanctos Domini ad sua damna tentare. Dum enim tentat, meliores reddit, vt qui tẽtatur, possit alios instituere, qui sibi ipse inualidus videbatur. Denique Petrus etiam præponitur postquã tentatus à diabolo est. Ideoque antè significat Dominus

quid sit illud quòd postea pastorē elegit Dominici gregis. Nam huic dixit: Tu autem conuersus confirma fratres tuos. Conuersus est ergo sanctus Apostolus Petrus ad bonam frugem, & ventilatus est sicut triticum, vt esset ipse cum sanctis Domini vnus panis, qui nobis esset alimentū. Dum enim Petri actus legimus, Petri præcepta cognoscimus, fit nobis vitæ æternę & salutis alimentum.

VENTVS. *Per quem intelligit Spiritum sanctū. In tractatu super psal. j.*

Impij erunt tanquam puluis. Sunt enim terreni: & sicut puluis proiicitur à facie venti, ita & isti proiicientur & dissipabuntur à Spiritu sancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ salutaris, sicut ventus Auster aspirare consueuit. Huic vento dicitur in Canticis: Veni Auster: vt clementia aëris mollioris cordis nostri arua laxentur, quæ brumali gelu stricta, recipiendis gremium seminibus denegabunt. Bonum est nobis vt hic ventus aspiret, qui naues Tharsis ferentes vero Salomoni quæ ad templum eius necessaria viderentur, tutos deducat in portus. Sed tunc iste ventus aspirat, si Boreas iste grauis ventus flare desierit. Ideo vel Ecclesia, vel anima pia dicit: Exurge Borea, & veni Auster, aspira ortum meum, vt flores non discutias, sed reserues. Anima igitur plena pietatis ortum habet, vel ipsa ortus est, qui fructus ferat. Anima quæ impietati patet, puluerem habet, qui est infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit Deus, sed ipsa sibi collegit impietatis puluerem.

VER. *De tempore veris qualis sit, & quando, dicit lib. iiij. Hexamerôn.*

Cum Sol ex Meridianis decedens partibus super terram redit, noctis ac diei exæquat tempora: & quò magis moras suis adiungit cursibus, eò paulatim temperiem aëris huius reducit, & reuocat aurarum clementiā, quæ fouens omnia repetendos cogit in partus, vt terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, arbores virescant, ad perpetuitatem quoque conseruandi generis eorum quæ vel in terris sunt, vel in aquis gaudent, annuis fœtibus successio propagetur.

Iterum libro primo de Noë & arca:

Veris tempore omnis ager viget, & terra parturit fructus. Tunc incipiunt gemmare arbores, germinare fructus. Hoc tempore conditus fuit mundus.

Vide suprà, capite Mundus: & cap. Diluuium. De hoc etiam tempore loquitur libro x. super Lucam. Require suprà, cap. Fuga.

VERBVM. *Deus differt à verbo hominis, quia sine corpore & tempore & numero atq; gradu. Libro de incarnatione Domini. Require suprà, capite Filius Dei. Et libro de fuga seculi. Require suprà, capite Sacerdos. De ipsius verbi à Patre generatione, vt suprà de Incarnatione Domini. Require suprà, capite Filius Dei. Hoc verbum porpriè dicitur esse Deus. Eodem libro. Require suprà, capite Incarnatio. Hoc verbum vnius est substantiæ cum Patre. Eodem libro. Require ibidem. Vnius est efficacia. Libro primo de Cain & Abel.*

Verbum Dei non sicut quidam ait, opus est, sed operans, sicut habes scriptum: Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Præuenit omnia. Est enim ante omnia, sicut Pater, & in omnibus, sicut idem Pater penetrans omnia. Validum enim & acutum, & omni gladio acutius est, penetrans vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artuumque & medullarum. Præueniens omnium cogitationes, de quo ait Deus Pater: Iam videbis si comprehendit te verbum meum, aut non. Vbi enim Deus, & verbum est, sicut dixit: Veniemus & mansionem apud eum faciemus. Et sicut habes in aliis de Deo lectum: Ego steti hìc prius quàm tu: Ita & verbum dicit: Prius quàm stares sub arbore fici, vidi te. Et de ipso dictum est verbo, hoc est, Filio Dei: Medius vestrū stat, quem vos nescitis. Vbicunque enim sancti, ibi in eorum medio Dei verbum in singulorum præcordiis complēs maria & terras. Et cum hìc est, etiam alibi est: non mutato loco, sed repleto vbique sui presentia. Vbique enim est, qui est per omnia & in omnibus, nullum locum immunem sui relinquens. Et vbi adest erat, & vbi erat adest. Et ideo qui nouit velox esse verbum Dei, citò petit & citò impetrat.

Hoc verbum dicitur esse principium. Libro de Incarnatione Domini. Require suprà, capite Ioannes Euangelista. Hoc verbum vt possit videri incarnatum est. Eodem libro. Require suprà, capite Incarnatio. Et hoc ipsum verbum non est in carnem conuersum, licet dicatur Verbum caro factum est. Eodem libro. Require ibidem. Hoc verbum non solùm carnem humanam, sed etiam animam assumpsit, vt probat eodem libro. Quod require ibidem. Hoc verbum incarnatum, est verbum actiuum, quia est operatiuum vtiliter. In tractatu super psalmum xlv. exponens ipsius psalmi titulum.

Misit Deus verbum suum vt sanaret hominem, non vt perderet. Hoc verbum medicina, non pœna est. Hoc verbum in corde tuo & in ore tuo sit. Hoc verbum sit in occultis, vbi diabolus insidiatur. Intret verbum, exeat diabolus. Nam si irrepserit diabolus, Christus recedit, quomodo recessit à Iuda, postquam se diabolus in cor eius immersit. Et tu ergo dic: Ab occultis meis munda me Domine: ne diabolus insidietur in occultis, sicut leo in cubili suo. Quòd si Christi occulta piè fideliterque seruaueris, insidiandi diabolo locus esse nō poterit. Ideoque in psalmo nono Dauid de occultis scribens Domini sacramentis, quod est conuersio peccatorum, vocatio gentium, Dei regnum, præparatio cordis, iudicium pauperum, refectio inopum: antè de occultis pectoris sui atque secretis exterminandum aduersariū dicit: ne sedeat in occultis cupiens interficere innocentem. Ideoque tibi dicitur: Intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Illò tua descendat oratio, vbi eam audiat, qui scrutatur abscondita: ibi tuam patientiam deprehendat, vel tegendæ iniuriæ vel iactantiæ declinandæ. Occultat enim sapiens iniuriam suam. Ibi est latibulum sapientiæ. Posuit enim tenebras latibulum suum.

Est modi indicatiui, quia demonstratum est realiter, & videtur essentialiter. Vnde libro primo super Lucam.

Sicut tradiderunt, inquit, nobis ipsi qui ab initio viderunt, & ministri fuerunt verbi. Non congruit ista eloqutio, vt magis ministerium verbi visum quàm auditum esse credamus. Sed quia non prolatiuum verbum, sed substantiale signatur, verbum illud quod caro factum est, & habitauit in nobis, non vulgare verbum, sed illud cæleste intelligamus, cui Apostoli ministrârunt. Et tamen in Exodo lectum est: Quia populus videbat vocem Domini: & vtique vox non videtur, sed auditur. Vox enim quid est, nisi sonus, qui non oculis cernitur, sed aure percipitur? Verùm altissimo ingenio voluit declarare Moses, quia vox videtur Dei: interioris enim mentis videtur obtutu. In Euangelio autem non vox, sed illud quod voce præstantius est, verbum videtur. Vnde & Ioannes sanctus Euangelista, Quod erat, inquit, ab initio, quod audiuimus, & qđ vidimus, & oculis nostris perspexim⁹, & manus nostræ scrutatæ sunt de verbo vitæ, & vita apparuit, & vidimus & testamur, & annuntiamus vobis de vita, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Vides ergo quod verbum Dei, & visum est Apostolis, & auditum. Non solùm enim secundum corpus viderunt Dominum, sed etiam secundum verbū. Viderūt enim verbū, qui cū Mose & Helia viderunt gloriam verbi. Isti enim viderunt Iesum, qui in sua viderunt gloria, alij non viderunt, qui corpus tantummodo videre potuerunt. Non enim corporalibus, sed spiritalibus Iesus oculis videtur. Denique Iudæi non viderunt

Canticor. 4. Cap. 5. Tom. IIII. Tom. IIII. Cap. 8. Tom. IIII. Ioan. 4. Hebr. 3. Ioan. 1. Tom. IIII. Psal 17. 1. Ioan. 1.

runt eum, quia non viderunt in spiritu. Vidit eum Abraham, quia scriptum est: Abraham diem meum vidit, & gauisus est. (Ioan. 8.) Vidit ergo eum Abraham, qui Dominum vtique in corpore non videbat. Sed qui vidit in spiritu, vidit in corpore: qui autem vidit in corpore, & non vidit in spiritu, nec in ipso vidit corpore quod videbat. Vidit eum Isaias: & quia vidit in spiritu, vidit & in corpore. (Isai. 53.) Denique non habebat, inquit, speciem suam neque decorem. (Roman. 1.) Non viderunt eum Iudęi: obcęcatū enim erat insipiens cor eorum. Ipse quoque non se posse à Iudæis videri, testificatur dicens: (Matth. 23.) Duces cæci liquantes culicem, camelum autem glutientes. Non vidit eum Pilatus: non viderunt illi qui clamabant: Crucifige eum, crucifige eum. (Ioan. 19.) Si enim vidissent eum, nunquam Dominum maiestatis crucifixissent. Qui ergo Deum vidit, vidit Emanuel, hoc est, vidit nobiscum Deum. Qui autem nobiscum Deum non vidit, non potuit videre quē virgo peperit. Denique qui non crediderunt Dei Filium, nec filium virginis crediderunt. Quid ergo est Deum videre? Nolo me interroges: Euangelium interroga, ipsum Dominum interroga: imò dicentē audi: (Ioan. 14.) Philippe, qui me videt, videt & Patrem qui me misit. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Vtique non corpus videtur in corpore, nec spiritus videtur in spiritu, sed solus illi Pater videtur in Filio, aut Filius videtur in Patre. Non enim dissimiles in dissimilibus videntur. Sed vbi vnitas operationis est, atque virtutis, & Filius in Patre, & Pater videtur in Filio. Quæ ego, inquit, opera facio, & ille facit. In operibus Iesus videtur, in operibus Filij & Pater. Videt Iesum qui Galilæum illud mysterium vidit, quòd nemo posset, nisi mundi Dominus elementa conuertere. Video Iesum quando lego quia cęco liniuit oculos luto, & reddidit visum. Ipsum enim recognosco, qui de luto finxit hominem, & ei viuendi spiritum, videndi lumen infudit. Video Iesum quando peccata condonat. Nemo enim potest peccata tollere, nisi solus Deus. Video Iesum, quando Lazarum suscitat, & non viderunt qui viderunt. Video Iesum, video etiam Patrem, quando oculos ad cælum erigo, ad maria conuerto, ad terrā retorqueo. Inuisibilia enim eius per ea quæ facta sunt intellectu conspiciuntur.

Est modi imperatiui, quia operatur effectualiter. Eodem libro. (Cap. 6. Tom. V.)

(Isa. 3.) Auferam, inquit, validam virtutem, Prophetam & consiliarium. Et verè abstulit Prophetas, à quibus abstulit verbum quod loqui in Prophetis solebat. Et verè iis abstulit virtutem, à quibus Dei virtus recessit. Abstulit iis consiliarium, quos magni consilij Angelus declinauit. Abstulit vocem, quia vox verbi, non vocis est verbum. Nam si verbum illud non operetur in nobis, nullus est sonus vocis. Vox Ioannis est: vox enim clamātis est in deserto. Christus est verbum, hoc verbum operatur. Et ideo vbi defiuit operari, muta repente carens spiritu veluti quædam animæ lingua conticuit. Transiuit enim ad nos Dei verbum, & in nobis non tacet. Denique iam non potest dicere Iudæus, quod potest dicere Christianus.

Est modi optatiui, quia est anima illuminatiuū alacriter. Libro super Beati immaculati, litera decimanona, versu septimo. (Tom. IIII.)

De Sole non dubitas quòd vbique resplendeat: de Deo dubitas, quòd vbique fulgeat splendor gloriæ eius & imago substantiæ? Quid non penetret verbum Dei, splendor æternus, qui etiam occulta mentis illuminat, quæ non potest Sol iste penetrare? (Hebr. 4.) verbum enim Dei gladius spiritalis est, vsque ad diuisiones animæ atque artuum medullarumque perueniens, De quo dicit iustus ad Mariam: (Luce 2.) Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Penetrat enim animam, & quasi candor æternæ lucis illustrat. Sed quamuis diffusè per omnes & in omnes & supra omnes potestate sit, quia omnibus ortus ex virgine est, & bonis & malis, sicut & Solem suum oriri iubet super bonos & malos, illum tamē fouet qui appropinquat sibi.

Est modi subiunctiui, quia in natiuitate & in passione cum carne adhæret personaliter. Libro septimo super Lucam, capite primo. (Cap. 2. Tom. V.)

Ascendamus in montem, deprecemur Dei verbum, vt in specie & pulchritudine sua appareat nobis, & confortetur, & prosperè procedat & regnet. Et hæc enim mysteria sunt, & referuntur altius. Etenim pro tua possibilitate tibi verbum aut minuitur aut crescit, ac nisi altioris prudentiæ cacumen ascendas, non tibi apparet sapientia, non tibi apparet mysteriorum cognitio, non tibi apparet quanta sit gloria, quanta sit species in Dei verbo: sed Dei verbum quasi quodam apparet in corpore, non habens suam speciem neque decôrem, & apparet quasi homo in plaga qui ferre possit infirmitates nostras, apparet tibi quasi quidam sermo natus ex homine, literarum opertus inuolucris, virtute spiritus non refulgens: sed si dum hominem consideras, de virgine credas esse generatum, & paulatim aspiret fides quòd de spiritu Dei natus sit, incipis montem ascendere: si in cruce positum triumphantem de morte videas, nō peremptum: si videas quòd terra tremuit, Sol refugit, tenebræ offusæ sunt oculis perfidorum, monumenta aperta sunt, mortui resurrexerūt: vt esset indicium quia gentilis populus qui mortuus erat Deo, tanquam reseratis corporis sui tumulis infuso crucis lumine resurrexerit: si hoc videas mysterium, in excelsum ascendisti montem, alteram verbi gloriam cernis.

Est modi infinitiui, quia cùm sit vnum, operatur omnia, atque potest cuncta ineffabiliter. Libro super Beati immaculati, lit. iij. vers. j. (Tom. IIII.)

Quomodo non sumus in vmbra, quos crucifixus à malignitate seculi & corporis ardore defendit? An nescimus, quoniam verbum Dei veniens in hunc mundū, non sicut verbum aduenit, quale erat in principio, quale erat apud Deum: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens? Venit in nube leui, & cum esset virtus altissimi, obumbrauit Mariæ, vt transfiguraret corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ. Sicut ergo ille formam mutauit, cum nasceretur ex virgine: ita & nobis sermones Dei transfigurati videntur, cum leguntur in Euangelio, cum species eorum videtur in scripturis quasi per speculum: quia tota veritas hîc non potest comprehendi. Cum autem venerit quod perfectum est, non iam per descensionem, non per speciem vt transfigurati, sed integra atque expressa veritate resplendent. Neque te moueat quòd ait: Multa verba custodiam: qui vnum verbum cognouerit, multa verba cognoscit. In vno multa sunt, & in multis vnum est. Probandum est igitur quomodo vnum verbum multa sint, & multa verba vnum verbum sit. Nec difficile doceri, cum dixerit Apostolus Paulus: Quia ipse est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, in quo creata sunt omnia in cælestibus & in terra, siue visibilia, siue inuisibilia, siue Sedes, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. Vnum est igitur verbum quod operatur in singulis, & cum in singulis operatur, operatur omnia & in omnibus. Hoc verbum vnicum apud Patrem se diffundit in plurima, quia de plenitudine eius omnes accepimus. Itaque si videas singula omnium quæ creata sunt in ipso, videbis in singulis vnum verbum esse omnium, cuius pro captu nostro participes sumus. In me verbum est humanum, in alio verbum cæleste, verbum Angelorum, plerique sunt qui habent verbum domina-

tionum & potestatum. Verbum est iustitiæ, verbum castitatis, verbum prudentiæ, verbum pietatis, verbum etiam virtutis. Sic vnum verbum multa sunt, & multa verba vnum sunt. Nec verò arduum est istud æstimari, cum legerimus, Quia omnia potest spiritus sapientiæ. Itaque sicut alij datur per spiritum sermo sapientię, & alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum. Alij fides in eodem spiritu. Alij gratia orationum in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij spiritus cognitionis, alij spiritus consilij plenioris, alij spiritus fortitudinis, alij pietatis spiritus, & in omnibus vnus atque idem Spiritus est diuidens singulis prout vult: ita est spiritus prophetarum, est spiritus Angelorum vel Apostolorum, est etiam artificum spiritus, sicut & Beseleel, & Ooliab, quos impleuit Dominus spiritu Diuino sapientiæ & scientiæ, omnis artis, vt facerent amictum & tabernaculum, atque altare secundum sensum, quem dedit his Deus. Sed etiam cæteris sapientibus intelligere & facere opera omnia secundum omnia quæ Dominus imperabat. Itaque fecerunt quæ non didicerāt nec viderāt, secundum ea quæ his Spiritus Dei demonstrabat. Et plerisque videtur alius Apostolorum spiritus, alius Prophetarum, & diuersus in singulis, sed non est diuersus, sed vnus est spiritus diuidens diuersa genera virtutum. Vnde non dubium videri debet, si aliis verbum apostolicum, aliis propheticum, aliis angelicum, aliis verbum operatorium datum est. & vnum est verbum diuidēs se in singulis pro nostra possibilitate, vel pro sua voluntaria largitate. Hoc igitur verbum, quod est caput omnium, hìc per speculum video, & ideo verba Dei hìc custodire non possum, sed cum videro gloriam eius reuelata facie tunc viuam, & ita viuens, etiam Diuina verba custodiam.

1.Corinth.12.

Probatur huius verbi excellentia à lege & prophetis, & praualet eis. Vnde lib. vij super Lucam, loquens de transfiguratione Domini, ait: *Cap.7. Tom V.*

Inde apparent Moses & Helias, hoc est, lex & Prophetæ cum verbo. Neq; lex potest esse sine verbo, neq; Propheta, nisi qui de Dei Filio prophetauit. Et illi quidem filij tonitrui corporali gloria Mosem quoque & Heliam speculati sunt: sed etiam nos quotidie videmus Mosem cum Dei Filio. Videmus enim in Euangelio cum legimus: Diliges Dominum Deum tuum. Videmus Heliam cum Dei verbo, cum legimus: Ecce virgo in vtero accipiet. Vnde bene Lucas addidit: Quia dicebant excessum eius, quem completurus erat in Hierusalem. Docent enim te de excessu eius mysteria. Et hodie Moses docet, & hodie Helias loquitur, & hodie in maiore gloria Mosem videre possumus. Quis enim non potest, quando & populus Iudæorum eum videre potuit? Imò vidit. Vidit enim in gloria faciē Mosis, sed velamen accepit, sed in montem non ascendit. Et ideo errauit, quia solum Mosem vidit, Dei verbum simul videre non potuit. Reuelemus igitur nos faciem nostram, vt reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem reformemur.

Effectus tamē huius verbi principalis est nostra redemptio. Lib. de Abraham. Require supra cap. Aries. De hoc tamen verbo respectu animæ. Lib. de Isaac & anima. Require suprà, capite Christus. Sed de anima Christi verbi. Eodem libro: require supra, capite Indumentum.

Cap. 6. Tom. IIII.

VERBVM DEI. *Hoc verbum cuius sit efficaciæ, ostendit libro tertio Hexameron, in principio.*

Discedente aqua, conueniebat vt species terræ daretur & gratia, vt inuisibilis & incomposita desineret esse. Nam plerique etiam hoc dicunt esse inuisibile quod speciem non habet. Et ideo accipiunt terram inuisibilem fuisse, non quia videri non posset à summo Deo vel Angelis eius (nam adhuc homines creati non erant vel pecudes) sed quia sine sua specie erat. Species autem terræ est germinatio & viriditas agri. Vnde vt & visibilem eam & compositam faceret Deus, ait: Germinet terra herbam fœni seminans semen secundum genus suum, & lignum fructiferum, faciens fructum secundum genus suum, cuius semen suum sit in ipso. Audiamus verba veritatis: quorum series, salus est audientium. Prima enim illa vox Dei singulis creaturis impertita gignendis, lex naturæ est, quæ terris in omne æuum remansit, futuræ successionis datura præscriptum, quemadmodum vel generandi vel fructificandi in reliquum vsus adolesceret. Prima itaque germinatio est, quando & nascentia videntur erumpere: deinde cum eruperit & profecerit germen, fit herba: herba quoque vbi paululum adoleuerit, †fit fœnum. Quàm vtilis, quàm vehemens vox: Germinet terra herbam fœni. Hoc est, ipsa per se germinet terra, nullum alterius quærat auxilium, non cuiusquam indigeat ministerio. Solent enim plerique dicere: nisi clementior solis calor tepefecerit terras, & quodammodo radiis suis fouerit, non potest germinare terra: & propterea gentes Diuinum honorem deputāt Soli, quòd virtute caloris sui terrarum penetret sinus, sparsaque foueat semina, vel rigentes gelu venas arborum relaxet. Audi ergo Deum velut hanc vocem emittentem. Conticescat ineptus sermo hominum, qui futurus est, facescat vana opinio. Antequam Solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior sit eius prærogatiua quàm Solis. Ne error hominum conualescat, germinet prius terra quàm fotus Solis accipiat. Sciant homines Solem autorem non esse nascentium. Dei clementia terram relaxat, Dei indulgentia prorumpere facit fructus. Quomodo Sol viuendi vsum ministrat oriundis, quando illa prius Diuinæ operationis viuificatione sint edita, quàm Sol in hos viuendi vsus veniret? Iunior est herbis, iunior fœno.

† Aliàs, processerit.

Hoc verbum est animæ cibus. Libro quinto eiusdem. *Cap.25.*

Bonus Dominus dimittere ieiunos non vult, ne quis deficiat in via. Si ille dicit: Misereor huius turbæ, quia triduum est quod perseuerat mecum, & non habet escam, & dimittere eos ieiunos nolo ne deficiant in via, cuius intenta sermoni Maria, apparatus recusabat epularum: quantò magis nos considerare debemus, quia non multi sunt qui in verbo Dei viuunt, & ideo refectio corporis desideratur?

Et si est cibus insipidus aliquibus, est tamen sanus. Libro sexto eiusdem. Require supra, cap. Conuiuium. Vnde in tractatu super Psal. xxxix. *Tom.IIII.*

Vir insipiens non cognoscit ea, & stultus non intelligit hæc. Et tu ergo cum legis Euangelium, quasi sapiēs & iustus cognosce quæ legis: illuminet te sapientiæ fulgor æternæ. Verba quidem sunt, sed & ipsa mundant, & ipsa illuminant, & ipsa confirmant, & ipsa viuificant. Vnde Petrus ait: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & non relinquimus te.

Iterum quòd sit cibus. Libro de bono mortis. Require supra, capite Cibus. Et libro super Beati immaculati, litera sexta, versu secundo. Require suprà, capite Ceruus. Et eodem libro, litera septima, versu secundo. Require suprà, capite Anima. Iterum in epistola ad Iustum, ante medium. *Lib.8.Epist. Epist.61.*

Verbum Dei est vnde omnes disciplinæ fonte iugi ac perpetuo fluunt ac deriuantur: hoc est esca cælestis.

Ibidem infrà.

Hic est panis quem dedit manducare nobis Dominus, hoc est verbum Dei quod disposuit Deus, & ordinauit, quo pascitur anima prudentium, & delectatur. Est candidum & suaue veritatis splendore illuminans, & virtutum suauitate demulcens audientium animas.

Hoc etiam verbum dicitur esse animæ quies. Libro super Beati immaculati, in expositione literæ vij. *Tom.IIII.*

Quæ maior requies quàm vt vnusquisque in verbo Dei

Dei requiescat, atque eius gratia & consolatione se demulceat?

Dicitur tamen in epistola ad Irenæum.

Nostris meritis verbum Dei nobis aut viuit, aut moritur. Nam si bona studia atque opera nostra sint, viuit atque operatur in nobis Dei verbum: si tenebrosæ cogitationes operationésque nostræ sint, occidit nobis Sol iustitiæ.

Quomodo autem dicitur Dei verbum manere in æternum, exponit eodem libro, litera duodecima, versu primo. Require suprà, cap. Cælum.

VERBA HVMANA. *Nostrorum verborum virtus & efficacia, patet libro secundo de Abraham. Require suprà, cap. Aries. Verba nostra qualia esse debent. Vide suprà, cap. Labia: & cap. Lingua: & cap. Loquela: & cap. Silentium: & cap. Taciturnitas. Iterum libro primo de Officiis.* Cap 3. Tom. I.

Malum sermonem non proferamus de ore nostro, ne in culpam ruamus. Sed iugum sit verbis tuis & statera, hoc est humilitas atq; mensura, vt lingua tua menti subdita sit. Restringatur habenæ vinculis, frænos habeat suos, quibus reuocari possit. Ad mensuram sermones proferat libra examinatos iustitiæ, vt sit grauitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus. Cap. 4. Hæc si custodiat aliquis sit mitis, mansuetus, modestus. Custodiendo enim os suum, retinendo linguam suam, nec prius loquendo quàm interroget, & expendat, atque examinet verba sua, si dicendum hoc, si dicendum aduersus hunc, si tempus sermonis sit huius, is profectò exercet modestiam, ac mansuetudinem, & patientiam, vt non ex indignatione & ira in sermonē erumpat, non alicuius passionis indicium det in verbis suis, non ardorem libidinis flammare in sermone suo indicet, & inesse dictis suis stimulos iracundiæ: ne sermo postremò qui commendare interiora debet, vitium aliquod esse in moribus aperiat & prodat.

Non verba sed verborum sententia est ponderanda. In libello contra relationem Symmachi, circa principium. Lib. 5. Epist. Epist. 31. Tom. III.

Itaque non fidei tuæ ambiguus, sed prouidus cautionis & pij certus examinis, hoc sermone relationis assertioni respondeo, hoc vnum petens, vt non verborū elegantiam, sed vim rerum expectãdam putes. Aurea enim (sicut scriptura diuina docet) est lingua sapientium literatorum, quæ phaleratis dotata sermonibus, & quodam splendentis eloquij, velut coloris pretiosi corusco resultans, capit animorum oculos specie formosi, visúque perstringit. Sed aurum si diligentius manu tractes, foris pretium, intus metallum est. Volue quæso atque excute sectam gentilium, pretiosa & grandia sonant, veri effœta defendunt. Deum loquuntur, simulacrum adorant.

Verba astuta philosophorum confutat simplicitas Christianorum. Libro de incarnatione Domini. Require supra, capite Dialectica. & capite Fides: & vt dicit libro de pœnitentia. Tom. I.

Sapientes huius seculi omnem gloriam statuūt in expressione verborum. Tom. V.

Ideo dicit. lib vij. super Lucam.

Aufer mihi lenocinium, fucumque verborum, quæ solent eneruare sententias.

Vnde in epistola secunda, ad Symplicianum recitat dixisse quendam Calanum philosophum Alexandro imperatori. Lib. 2. Epist. Epist. 7. Tom. III.

Nō similes sumus Græciæ Philosophis, qui verba pro rebus meditati sunt ad opinionis celebritatē. Nobis res sociæ verbis, & verba rebus: res celeres, & sermones breues, in virtute nobis libertas beata est.

Verbum iniquum dicitur cogitatio mala. Libro sexto Hexamerôn. Require suprà, capite Attentio. Verbum durum & contumeliosum patienter audiendum est. Libro super Beati immaculati, litera decima quarta, versu tertio. Require supra, capite Humilitas. Sed de audiendo prudenter ab aliquo verba mala, necessariam dat doctrinam. Lib. j. de officijs. Cap. 5. Tom. I.

Sed non multi aduersarium diabolū vident. Sed etiā ille cauendus est, qui videri potest, quicunq; irritat, quicunque incitat, quicunque exasperat, quicunque incentiua luxuriæ atque libidinis suggerit. Quando ergo aliquis nobis cōuitiatur, lacessit, ad violentiam prouocat, ad iurgium vocat, tunc silentium exerceamus, tunc muti fieri non erubescamus. Peccator est enim qui prouocat nos, qui iniuriam facit, & nos similes sui fieri desiderat. Denique si taceas, si dissimules, solet dicere: Quid taces? loquere si audes. Sed nō audes: mutus es, elinguē te feci. Si ergo taceas, plus rūpitur, victū se reputat & irrisum, posthabitū atque illusum. Si respondeas, superiorē B se factum arbitratur, quia parē inuenit. Si enim taceas, dicetur: Ille conuitiatus est huic, contēpsit iste. Si referas contumeliam, dicetur: Ambo conuitiati sunt. Vterque condemnatur, nemo absoluitur. Ergo illius est studium vt irritet, vt similia illi loquar, similia agam. Iusti autem dissimulare, nihil loqui, tenere bonæ fructum conscientiæ, plus committere bonorum iudicio, quàm criminantis insolentiæ, cōtentum esse grauitate morum suorum. Hoc est enim silere à bonis, quia bene sibi conscius, falsis non debet moueri, nec æstimare plus ponderis in alieno esse conuitio, quàm in suo testimonio.

Et addit ibidem. Cap. eod.

Ita fit vt etiam humilitatem custodiat. Si autem nolit humilior videri talia tractat, & dicit ipse secū: hic ergo vt me contemnat, & in cōspectu meo loquatur talia aduersum me, quasi non possim ei aperire os meū: Cur non etiam ego dicam, in quibus eum mœstificare possim? Hic ergo vt mihi iniurias faciat, quasi vir non sim, C quasi vindicare me non valeam? hic vt me criminetur, quasi ego non possim grauiora in eo componere? Qui talia dicit, non est mitis atque humilis, non est sine tentatione. Tentator eum exagitat, ipse ei tales opiniones inserit. Plerunque adhibet hominem atque apponit nequam spiritus qui hæc illi dicat. Sed tu in petra fixum vestigium tene. Et si conuitium seruus dicat, iustus taceat. Et si infirmus contumeliā faciat, iustus taceat. Et si pauper criminetur, iustus non respondeat. Hæc sunt arma iusti, vt tacendo † vincat. Sicut periti iaculandi cedentes solent vincere, & fugientes grauioribus sequentem vulnerare ictibus. Quid enim opus est moueri cum audimus conuitia? Cur non imitamur dicentem: Obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis? An hoc dixit tantummodo, non etiam fecit Dauid? Imò & fecit. Nam cum ei conuitiaretur Semei filius gemini tacebat Dauid: & quāuis septus armatis non retorquebat conuitium, non vltionem quærebat, eousque vt dicenti si- D bi Saruiæ filio quòd vindicare in eum vellet, non permiserit. Ibat ergo tanquam mutus, & humiliatus. Ibat tacens, nec mouebatur cum vir appellaretur sanguinis, qui erat conscius propriæ mansuetudinis. Non ergo mouebatur conuitiis cui abundabat bonorum operū conscientia. Itaque is qui citò iniuria mouetur, facit se dignum videri contumelia, dum vult ea indignus probari. Melior est itaque qui contemnit iniuriam, quàm qui dolet. Qui enim contemnit quasi non sentiat, ita despicit: qui autem dolet: quasi senserit, torquetur.

† Aliàs, cedendo. Cap 6. Psal. 38.

VERECVNDIA. *Requiritur in sermone, cantu, silentio, & aspectu oculorum. Libro primo de officijs.* Cap. 18.

Pulchra virtus est verecundiæ, & suauis gratia, quæ non solùm in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis

plerunque in verbis refulget. Ipsum vocis sonum librat A modestia, ne cuiusquam offendat aurem vox fortior. Denique in ipso canendi genere, prima disciplina verecundia est, imo etiam in omni vsu loquendi, vt sensim quis aut psallere, aut canere, aut postremò loqui incipiat, vt verecunda principia commendent processum. Silentium quoque ipsum, in quo est reliquarum virtutum otium, maximus actus verecundiæ est. Denique si aut infantiæ putatur, aut superbiæ, probro datur: si verecundiæ, ducitur laudi. Tacebat in periculis Susanna, & grauius verecundiæ quàm vitæ damnum putabat, nec arbitrabatur periculo pudoris tuendam salutem. Deo soli loquebatur, cui poterat casta verecundia eloqui: refugiebat ora intueri virorum. Est enim & in oculis verecundia, vt nec videre viros fœmina, nec videri velit. Neque verò quisquam solius hanc laudem castitatis putet. Est enim verecundia pudicitiæ comes, cuius societate castitas ipsa tutior est.

Cap. eod. *Et infrà subdit quòd requiratur etiam in oratione.*

In ipsa quoque oratione nostra multū verecundia placet, multum conciliat gratiæ apud Deum nostrum. Nónne hæc prætulit publicanum, & commendauit eum qui nec oculos suos audebat ad cælum leuare? Ideo iustificatur magis Domini iudicio, quàm ille Pharisæus, quem deformauit præsumptio. Ideóque oremus in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante, 1. Petri 3. Deum locuples, vt ait Petrus.

Cap. eod. *Et infrà subdit.*

Paulus quoque orationem deferri præcepit cum verecundia & sobrietate. Primam hanc & quasi præuiam vult esse orationis futuræ, vt non glorietur peccatoris oratio, sed quasi colore pudoris obducta quò plus defert verecundiæ de recordatione delicti, hòc vberiorem mereatur gratiam.

Et addit quòd requiritur in gestu & motu corporis, maximè in electis. Require suprà, capite Ambulatio. Et subdit probando quæ dixerat. Require suprà, capite Absconsio. Et adiungit explicando quæ dixerat ad ætates hominis & statū clericorum. Quod require suprà, capite Cap. 43. *Ætas: & capite Clericus. Vnde concludit eodem libro.*

Ordo igitur quidam vitæ nobis tenendus est, vt à verecundia prima quędam fundamenta ducuntur, quæ socia ac familiaris est mentis placiditati, proteruiam fugitans, ab omni aliena luxu, sobrietatem diligit, honestatē fouet, decorum illud requirit.

Cap. 45. *Et infrà.*

Teneamus igitur verecundiam, & eam quæ totius vitæ ornatum attollit, modestiam. Non enim mediocre est rebus singulis modum seruare atque impartiri ordinem, in quo verè prælucet illud quod decorum dicitur, quod ita cum honesto iungitur, vt separari nequeat. Siquidem & quod decet, honestum est: & quod honestū est, decet: vt magis in sermone distinctio sit, quàm in virtute discretio.

Ex hoc laudat fratrem suum Satyrum. Libro de flebili querimonia. Require suprà, capite Castitas. Ad hoc facit D Cap. 7. Tom. V *quod dicit libro primo super Lucam.*

Magna cura est sanctis verecundiæ, vt plerunque in ipsis pudor votis sit, sicut hoc loco aduertimus sanctam Elizabet, quæ vtique filios habere cupiebat occultantem se mensibus quinque. Quæ causa occultationis est, nisi pudoris?

Propterea verecundia videtur processisse causa culpæ. Vide infrà, capite Vestis. Habet etiam culpam facere venialem. Vnde libro secundo de apologia Dauid, loquens de morte Vriæ, quam non publicè procurauit pro eo quòd sciri erubuit.

Religiosum sanè & deuotum virum, qui belli tempore non putauerit sibi ingrediendam domum, cum socios videret prælio intētos, nec domesticis in tabernaculis, sed in præliaribus tentoriis excubantes. Postea iussu Dauid in bella reuocatum, sub ea præceptione, vt obiiceretur aduersariis bellatoribus, quò morte viri liberā copiam potiendæ mulieris rex haberet. Et hìc nonnulla est peccati verecundia, & pudor culpæ, quòd latebram quæsiuit erroris: & iniustæ necis, nec autoritatem sibi iure regiæ potestatis assumpsit, sed inuidiam declinauit, culpam fatetur. Sed tolerabilior est quæ verecundia premitur quàm quæ insolentia prædicatur.

Propterea saltem peccator erubescere debet peccando, quia Angeli omnia vident. Vnde libro super Beati immaculati, lit. j. Vers. 1. & 2. Tom. IIII.

Frequenter erubescens est testimonium erroris qui non erubescit errorem: Ac si quem fortè spectatorem cognouerit facinoris sui verecundia sequestrat intemperantiam: & quamuis cum ancilla vel meretrice vulgari vbi nullum sit deprehendendi periculum tentamenta B moliatur libidinis, pudore tamen incœptum deserit. Quantò magis si quis alleuet mentis oculos, & consideret plena esse Angelorum omnia, aërem, terras, mare, ecclesias, quibus Angeli præsunt (mittit enim Dominus Angelos suos ad defensionem eorum qui hæredes futuri sunt promissorū cælestiū) cōcepto pòst renūtiare peccato? Vnde ista turba innocentium, nisi ex illis peccatoribus? Eadem natura est omnium, sed diuersa disciplina. Circūcisio nihil est, & gentilitas nihil est, sed obseruatio mandatorū Dei, naturę ipsius auget gratiam. &c.

Verecundia requiritur maximè in mulieribus. Vide suprà, capite Fœmina. Etiam in adolescentibus & iuuenibus. Vide suprà, capite Adolescentia. Adhuc in animabus separatis apud inferos reperitur verecundia delictorum commissorum. Libro de bono mortis. Require suprà, capite Anima.

VERITAS. *Veritas est propriè Deus. In tractatu de mysteriis, circa medium.* Cap. 4. Tom. IIII.

C Quid tam verum quàm Diuinitas quę manet semper, creaturæ autem non potest veritas esse sed species, quæ facilè soluitur atque mutatur?

Quia vt dicit sup. epist. ad Titum, in principio. Tom. V.

Hoc est verum, quod æternum.

Quòd Deus sit veritas. Vide suprà, cap. Mendacium.

Est veritas à Spiritu sancto. Super primam ad Corinthios, cap. xij.

Quicquid verum est, à quocunque dicitur, in Spiritu sancto dicitur.

Veritas dicitur vita. Super primam ad Timotheū, capite primo.

Hymenæus & Alexander deserentes fidem naufragi facti sunt, id est nudi veritate, aut priuati vita. Quid est enim veritas nisi vita?

Veritas dicitur lux. Super epistolam ad Ephesios, cap. v. Require suprà, capite Lux. In alia vita erit lux veritas perfecta. Super primam ad Corinthios, capite xiij. Require suprà, capite Charitas. Charitas dicitur fertilis esse. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris, cap. vj.

Omne mendacium sitim habet, veritas vbertatem, quæ in perpetuum perseuerat.

Propterea veritas non vincitur verbis aut viribus humanis. Vnde libro de Incarnatione Domini, loquens contra Arrianos dicit:

Aduertant quātūuis exquisitissimis argumentis, & phaleratis sermonibus non posse vim veritatis obduci.

Non vincitur aliqua potestate, vt probat. Super secundam ad Corinthios, capite xiij. Require suprà, capite Potestas. Propterea dicit libro de bono mortis. Cap. 12. Tom. I.

Ego, inquit Christus, sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Ingrediamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quæ perducit: veritas quæ confirmat: vita quæ per se redditur.

Libro super Beati immaculati, lit. nona.

Cum

Cum principium verborum Dei veritas sit, veritas vtique fidei fundamentum est. Primùm etenim oportet vt credamus vera esse Dei summi quæ in Diuinis scripturis legimus oracula.

Eodem libro, lit. xviij. vers. vj.

Lex Dei veritas. Sed quomodo istud accipimus? vtrũ quia lex Dei veritas est, hoc est vera, & quod statuit De⁹ omne verum, sicut infrà ait: Omnia præcepta tua veritas? An quia veritas lex Dei est, quia nõ mentitur Deus? Apud eum igitur veritas lex est, fallaci preuaricatio est. Sed & sic potest accipi: Lex Dei veritas est. Apud Iudęos ergo non est lex Dei, quia non recipiunt veritatem. Lex Dei spiritualis est, sicut Apostolus dixit. Non habent ergo veram legem, qui eam nõ accipiunt spiritualiter. Quod autem non verum, mendax est: quod mentitur, occîdit. Litera ergo quæ occîdit, mentitur: spiritus qui viuificat, verus est.

Cap.23. Tom.IIII. VERMIS. *De quodam verme Indico & eius vellere loquitur libro v. Hexamerõn.* B

Et quia de volatilibus dicimus, non putamus alienũ ea complecti, quæ de verme Indico tradit historia, vel eorum relatio qui videre potuerũt. Fertur hic corniger vermis conuerti primùm in speciem caulis, atque in eã mutari naturam, inde processu quodã fieri bambilius: nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus foliis videtur pennas assumere. Ex iis foliis mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vsus sibi proprios diuites vendicârunt. Vnde Dominus ait Quid existis in desertum videre, hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.

Et quia per vermem aliquando allegoricè intelligitur Christus, ideo in sermone quodam de psalmo xxj. qui incipit: Psalmi qui lectus est seriem decursuri &c. Serm.4. Tom.III.

Illum inspiciamus versiculum, in quo ait: Ego autẽ sum vermis & non homo. Cur totius Dominus creaturæ vermiculo se voluit comparari? Possumus hoc quidem humilitati primitus assignare, quæ sanctorum virtus est maxima, sicut sanctus Moses ante Deum animal se irrationabile profitetur: Dauid pulicem se sæpe commemorat. Sed magis illud accipiendum puto, quoniam vermis nulla extrinsecus admixtione alieni corporis, sed de sola & pura terra procreatur, ideo illum comparatũ Domino: quoniam ipse Saluator de sola & pura Maria generatur. Legimus in libris Mosis de manna vermiculos procreatos. Digna planè & iusta comparatio. Siquidem de manna vermiculus gignitur, & Dominus Christus de virgine procreatur. Quin potius ipsam Mariam manna dixerim, quia est subtilis & splendida, suauis & virgo, quæ velut cælitus veniens, cunctis ecclesiarũ populis cibum dulciorem melle defluxit, quem qui edere aut mãducare neglexerit, vitam in semetipso habere nõ poterit, sicut ipse Dominus ait: Nisi quis manducauerit meam carnem, & biberit meum sanguinem, non habebit vitam in semetipso: sed potius ipse cibus in iudiciũ conuertetur, sicut Apostolus dicit: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Quod filiis Israël subtiliter prophetatũ est in veteri testamẽto. Manna enim illis contra Diuina præcepta tractantibus vermes effecti sunt, id est, cõtumaciç vltores & iudices. Quæ similitudo Christum indicat Dominum, quẽ qui suauem cibum & dulcem potum haurire neglexerit, iudicem patietur, sicut ipse ait: Neque enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio. Nam quòd idem sit vermis & iudex, idẽ Propheta testatur de peccatorib⁹ dicens: Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur vsque in hodiernum diem.

(Ioan.6. — 1.Corinth.11. — Ioan.5. — Isa.66.)

VERTEX. *Libro sexto Hexamerõn. Require suprà, cap. Caput.*

Super psal. 61. Tom.IIII. VESTIS. *Vestium vsus à culpa prouenire videtur. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris.*

A *Solus Iordanis retrorsum conuersus est, in quẽ conscendisti, qui te admonet vt in ipsum naturæ fontem & originem reuertaris, quę te nudum, nõ veste amictũ edidit, vt discat superflua non requirere.* Hòc quòd erubescis esse te nudum, culpa docuit, non natura. Nulla enim esset verecundia genitaliũ, si culpa non esset. Neq; enim cætera animalia vestiuntur vt tegantur, neque vestiũtur vt muniantur. Satis munita sunt omnia naturæ suæ tegmine: nos dum superflua quærimus, ius commune perdidimus.

Ideo in quadam homilia seu sermone de Angelis, qui incipit: Si diligenter audiuistis Euangelicam lectionem. Ser.ord.10. Tom.III.

Nudus incola Adam Paradisi fuit. Deniq; post peccatum nuditatem suam videns, folio pudenda contexit. Prius enim quàm peccaret, honestatis erat colore vestitus, atq; ideo nuditatem inhonestã non natura instituit, sed delicti reatus inuenit. Nam & sancti Angeli in splẽdentissimo habitu constituti, non quòd tunicis operiuntur & palliis, sed cũ sit in illis natiuitatis suæ nuda substantia, vestiti videntur esse quòd sancti sunt. Sic igitur & Adam custodiens honestatis Angelicæ dignitatem, erat quidem nudus mũdanis vestibus, sed immortalitatis erat splendore vestitus. Nihil prauũ respiciebãt eius oculi. Non cor eius turpe aliquid cogitabat. Erat apud honestas mẽtes nuditas ipsa vestita Sicut enim apud nequam homines, turpis cogitatio cõcupiscens vestibus nõ arcetur: ita apud sanctos viros honesta simplicitas ad concupiscendum nuditate non trahitur: sed sicut vitiosis ad corruptelam nuda sunt omnia, ita religiosis ad castimoniam operta sunt vniuersa.

Vestis dicitur esse corpus siue caro. Libro v. super Lucam. Require supra, capite Indumentum. Propterea in sermone quodam de dominica Palmarum, qui incipit: Video vos fratres hodie attentius ad ecclesiam conuenisse &c.

Vestimenta in via ante Deum iactatis, si viam illi ad vos veniendi præparando corpora vestra per abstinentiam castigatis.

Vestis à culpa exuta in baptismo, indui nullatenus amplius debet. Libro de Isaac & anima. Cap.5. Tom.IIII.

Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Exuit enim tunicam illam pelliciam, quam acceperunt Adam & Heua post culpam, tunicam corrupteiæ, tunicam passionum. Quomodo induam eam? Non requirit vt induat, sed ita significat abiectam, vt iam indumento sibi esse non posset.

Iterum libro v. super Lucam.

Gaude qui talem sponsum habes, hic te vestiet benedictione, ne qua noceat scissura peccati. Seruemus igitur vestem, qua nos sacro Dominus emergentes fonte vestiuit. Citò scinditur vestis, si facta non congruant: citò tineis carnis atteritur, & veteris hominis maculatur errore. Ergo hic noua veteribus copulare, in Apostolo etiam nouis vetera superuestire prohibemur, sed eruere vetus, nouum sumere, vt expoliati, non nudi inueniamur. Expoliamur enim meliora sumpturi: nudamur autem, cum indumentum nobis aliena fraude detrahitur, non nostra voluntate deponitur. Cap.7. Tom.V.

Ad idem facit quod dicit libro super Beati immaculati, litera xj. versu ij. Require infra, capite Vter. Anima debet vestiri virtutibus. Libro de Noë & arca. Require suprà, capite Nuditas. De veste virtutum loquitur libro secundo de Iacob & vita beata. Vide supra, capite Iacob. Hanc vestem vir iustus & sapiens semper habet. Eodem libro. Cap.5. Tom.IIII.

Sapiens nunquam inanis est, semper in se habens amictum prudentiæ, qui potest dicere: Iustitiam induebam & vestiebam iudicium, sicut dixit Iob. Nanque hæc mentis sunt interna velamina, quæ nemo alius possit auferre, nisi cum aliquem sua culpa despoliat. Denique sic despoliatus Adam, nudus inuentus est: At verò Ioseph vestimento exteriore reiecto, nudus non Iob 29.

erat,

erat, qui salua habebat indumenta virtutis.

Tom. V. *Vnde libro ix. super Lucam.*

In scripturis Diuinis plerunque vestimenta virtutes sunt, quæ gentiū duritiam in aliquantulū propria quoque virtute mollirent, vt inoffensa vecturæ felicis obsequia, sedulis affectibus exhiberent.

Vestis dicitur esse charitas siue amor Dei. Vnde in tractatu de Tobia, pertractās illud Deuteronomij xxiiij. Non pernoctabit apud te pignus &c. sic dicit: Cap. 20. Tom. IIII.

Est autē & aliquod pignus quod lex spiritualis prohibet auferri, & si datum fuerit, iubet reddi ante Solis occasum. Quod homo debitum reddit, & ipse protulit. Debitor est autem omnis qui audit verbum regni & nō intelligit: venit malus, & rapit quasi seminatum in corde ipsius. Noli ergo introire in domum eius, vt illud pignus accipias. Vę enim qui scādalizauerit vnum de pusillis istis. Si sua stultitia amiserit pignus suum, tu non habebis delictum: si autem pauper fuerit, redde pignus ante Solis occasum. Pignus autem vestimentum est. Sibi diues videtur: ipse se decipit, si pignus tradiderit suū. Si autem pauper qui non habebat diuitias spiritus, redde illi vestimentum suum ante Solis occasum. Si de corporali ageretur pignore, vtique magis per diem reddēdum fuit, ne turpitudo nudi corporis diurno lumine proderetur. Tenebræ enim nudum non produnt. Ac si hoc moueret quod non haberet pauper, quo dormiens tegi posset, vtiq; aut stragulū aut amictū diceret esse reddendum. Nūc autē dicendo, vestimētum: tunicā magis significat qua induimur atque vestimur. Redde ergo pauperi tunicam suam, vt dormiat in ea noctu. Nónne tibi videtur illum pauperem significare, qui cum vna tunica iubetur pergere, alteram nō requirere, remissus à Christo ad Euangelium prædicandum? Ipse enim est pauper spiritu, qui dormire possit. Nā satiato diuitiis, non est qui sinat eum dormire. Dormit enim pauper somnum resurrectionis, quem diues dormire non potest, quia à diuitiis & voluptatib⁹ suffocatur. Dormit Christi quietem dicentis: Ego dormiui & quieui & surrexi. Nec est tunica illa desuper texta, qua erat indutus Christus, quam scindere non potuere illi milites quos agnoscis. Nullus enim eorum vestimentū Christi scindit, sed diuidit, sicut scriptum: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Psal. 21.

Vestis est misericordia & verbum Dei. Ibid. infrà.

Est & alia tunica quam demonstrat Apostolus dicēs: Induite Dominum Iesum. Hæc est tunica quæ inhonesta operit nostra, & in his honestatem abundantiorem circundat in Christo. Induimus viscera misericordiæ in Christo: induimus crucis gloriam, quæ Iudæis scandalum, Græcis stultitia videbatur. Illi erubescant, qui eam erubescendam putant. Nobis autem absit gloriari, nisi cruce Domini Iesu. Hęc ignobilia nostra honorē abundantiorem habent: quia per passionem Domini regnum nobis paratur æternū. Quò enim quis plus peccauerit, eò plus diligit. Consepeliamur igitur Domino Iesu, vt participes resurrectionis eius esse mereamur. Expoliemus veterem hominem cum actibus suis, induamus nouum in quo est remissio peccatorum. Bonus ergo amictus atque vestitus verbum Dei. Hoc vestitu filij Noë pudenda patris operuerunt, accipientes super humeros vestimentum, & retrorsum pergentes, ne viderent virilia patris: hoc est, corporea, quæ habent pudorem quendam generationis humanæ. Et ideo qui videre voluit, angustioris animi dignam mercedem recepit, vt seruus fieret. Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati. Vnde ille terrenus remansit. Hoc pauperi nemo tollat vestimentum: aut si tulerit, Sol non occidat super dispoliatum. Eum autem restituat, ne peccatum pauperis fœneratori possit ascribi: & non solum suo, sed etiam alieno incipiat laborare peccato. Hoc pignus in hac seculi nocte reddatur: hoc vestimento in his mundi tenebris induatur. Hoc pignus illius Dominicæ sortis est, non illius contrariæ. 1. Corinth. 1. Coloss. 3. Ioan. 8.

Vnde vestis dicitur sapientia. Ibidem infrà.

Obiectio huius sortis bonum pignus est, amictus verbi. Hanc vobis tunicā nemo auferat debitores: hanc tunicam nulli oppigneretis, si vultis nunquam turpitudinem sustinere, vt dormiatis inter cleros sicut Aaron: dormiatis inter duo testamenta, vt dormiatis somnum resurrectionis, & vos reparare possitis. Hoc est vestimētum, quod etiam si oppignoraueris, recipiendum Salomon in Prouerbiis suadet dicens: Aufer vestimentum tuum: præterit enim iniuriosus. Sapientię vestimentum est, ex illius indumentis, quæ ex bysso & purpura sapientia sibi fecit: hoc est, indumētum fidei constat ex prędicatione cælestium, & Dominicæ sanguine passionis. Bysso æthera figurantur: purpuræ specie, mysterium sacri sanguinis declaratur, quo regnum cæleste confertur.

Et addit ibidem:

Denique vestimentum sapientiæ significari, superiora indicant. Præmisit enim dicens: Sapiens esto fili, vt lętetur cor tuum. Et infra duos versus ait: Imprudentes autem superuenientes damnum patientur. Aufer vestimentum tuum. Aufer igitur, ne damnū excipias imprudentiæ, & ne exutum te proprio vestimento, nequissimus ille communis fœnerator agnoscens, confusionem tui detegere conetur opprobrij, & persuadeat tibi, vt te foliis tegas, & nudum te esse conspiciens, in Dei verearis venire conspectum. Redde, inquit, proximo in tempore, coangusta verbum, & fideliter age cum illo, & in tempore inuenies quod tibi necessarium sit.

Vestis pontificis exponitur & eius color atq; ornatus. Libro secundo de fide sanctæ Trinitatis. Require suprà capite Filius Dei. Vestimenta Christi quare in transfiguratione fuerint sicut nix. Vide suprà capite Nix. Quare in passione indutus est veste alba. Libro decimo super Lucam. Cap. 17 Tom. V.

Non otiosum quòd veste alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuēs indicia passionis, quòd agnus Dei sine macula, cum gloria, mundi peccata susciperet.

Et infrà subdit quare purpureo vestimento. Cap. 18.

Chlamydem quoq; coccineam induitur à militibus, & purpuream tunicam: in altera designans martyrum palmas: in altera potestatis regiæ insignia, quòd caro eius fusum toto orbe terrarum sanguinem esset susceptura pro nobis, & passio regnum paritura de nobis.

Et infrà quare expoliatus vestibus est crucifixus. Cap. 19.

Pulchrè autem ascensurus crucem regalia vestimenta deposuit, vt scias quasi hominem passum esse, non quasi Deum regem, etsi vtrunque Christus, quasi hominem tamen, non quasi Deum crucifixum.

Et infrà subdit: Cap. 20.

Refert igitur considerare qualis ascendat. Nudum video: talis ergo ascendat, qui seculum vincere parat, vt seculi adiumēta non quęrat. Victus est Adam, qui vestimenta quæsiuit: vicit ille, qui tegimenta deposuit. Et talis ascendit, quales nos autore Deo natura formauit. Talis homo in Paradiso primus habitauerat, talis ad Paradisum homo secundus intrauit.

Et infrà subdit quare vestimenta sunt diuisa militibus. Require suprà, capite Euangelista. Ad idem facit quod dicit in tractatu prællegato de Tobia, cap. xx. Tom. IIII.

Diuiserunt sibi Euangelistę vestimenta eius, & super vestem eius, hoc est, super prædicationem Euāgelij, qua vestitur hodie Dominus Iesus, miserunt sortem. Illam vtique sortem, quæ cecidit super Mathiam, vt Apostolorū duodecimus, excluso numero nomine proditoris, adiungeretur. Bene autem de Euangelistis dictum est: Quia miserunt sortē. Sors enim veluti Diuino pendet examine. Et ideo quia nō potestate ppria sunt loquuti, neq; omnes eadē omnia, sed pleraq; diuersa dixerūt, quę alius

alius non dixerat, sancti Spiritus gratiā velut sortito illis, ea tribuisse cognoscimus, quæ loquerentur singuli de operibus Domini Iesu, vt eius describenda, pro eius nutu gesta diuiderent.

Ser.ord.3. Tom.III. *Aliter dicit in sermone quodam de psalmo xxj. qui incipit: Psalmi qui lectus est seriem decursuri.*

Quòd autē ait: Diuiserūt sibi vestimēta mea & super vestem meā miserunt sortem: hoc factum in Euangelio reperimus, quòd milites quatuor, qui crucifixerunt Saluatorem, in quatuor partes eius diuiserūt sibi vestimenta. Vestimentum verò eius quod assutum non erat, sed erat de superiori contextum, sorte perceperunt. Quæ igitur ista vestimēta sint, videamus, qui milites, quódue etiam vestimentum: Vestimenta esse puto prophetias, vnum canentes, & vnum per omnia nuntiātes. Aduersarij Saluatoris, hoc est, peruersi hæretici, qui quotidie in illum tanquam milites manus impias iniecerūt: hoc est, pro sua diuidunt sibi voluntate & vnum corporis vestimentum per varia membra distribuūt, atque spoliantes Dominum sua falsa dogmata vestierunt. Vestimentum autem eius quod non erat consutum, sapientiam eius cęlestem possumus approbare, quia dicit: Sed erat de superiori contextum. Nostra enim sapientia, hoc est humana, consuitur. Assuitur enim cum liberos damus ad studia grammaticis, tradimus philosophis, erudimus vt sapientia in illis quæ non erat, acquiratur. Domini autem sapientia nō assuta est, nō acquisita. Non enim didicit à magistro, sicut ipsi Iudæi dicunt: Quomodo hic literas nouit, cùm nō didicerit? Et ipse dicat: Mea autē doctrina non est de hoc mundo, sed eius qui me misit: hoc est quod ait: Desuperiori contextum: quo vestitu, vel quibus omnibus vestimētis Ecclesia catholica semper amicta est, sicut Propheta ait: Astitit regina à dexteris tuis in vestitu deaurato. (Ioan.7.)

Lib.4. Epist. Epist.15. Tom.III. *Veste materiali quæ mulieris est, non debet vir vti, nec econuerso. Quod diffusè & pulchrè pertractat in epistola vij. ad Irenæum.*

Pertulisti ad me quasi filius, quæsiuisse aliquos de te, quid sibi velit quòd tam seuerè lex immundos eos dixerit, qui alieni sexus vterentur vestibus, vel viros scilicet vel mulieres. Sic enim scriptum est: Non erit res viri super mulierem, nec induetur vir stolam muliebrem, quia immūdus est omnis qui fecerit hoc. Et si verè discutias, incongruum est, quod ipsa abhorret natura. Cur enim homo non vis videri esse quod natus es? Cur alienam tibi assumis speciem? Cur mentiris fœminam, vel tu fœmina virum? Suis vnumquemque sexum induit natura indumētis. Denique diuersus vsus, diuersus color, motus, incessus, diuersæ vires, diuersa vox est in viro & fœmina. Sed etiam in reliqui generis animantibus, alia species leonis, alia leænæ, alia vis, alius sonus: alia tauri, alia vitulæ. In ceruis quoque quantum distat sexus, tantum discrepat species, vt eos etiā eminus possis discernere. In auibus verò etiam propria ad vestitum est inter eas & homines comparatatio. In illis enim sexum naturalia ipsa indumenta discernūt. Paui mares speciosi: fœminæ non item, pennarum vario pinguntur decôre. Phasianis quoque diuersus color, qui distinguat sexus discretionem. Quid in pullis? Quàm canora vox galli? nocturnisque vicibus solenne munus ad excitandū & canendum? Nunquid illa mutant speciem suam? Cur nos mutare desideramus? Et quidem Græco more influxit, vt fœminæ virilibus quasi succinctioribus tunicis vtātur. Esto tamen vt illæ imitari videantur melioris sexus naturam: quid viri, qui inferioris sexus mētiri speciem volunt? Mendacium & in verbo turpe est, nedum in habitu. Denique in templis, vbi mendacium fidei, ibi mendacium naturę. Illic assumere viros, muliebrem vestem gestumque fœmineum, sacrum putatur. Vnde lex dicit: Quia immundus erit Domino omnis vir qui stolā muliebrem induerit. Arbitror autem quòd non tam de veste, quàm de moribus dixerit, vel de vsibus nostris atq; actibus, quòd alius virum, alius fœminam deceat actus. Vnde & Apostolus ait quasi interpres legis: Mulieres vestræ in Ecclesia taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Et ad Timotheum: Mulier in silentio discat cum omni subiectione, docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum. (1.Timoth.2.) Quàm deforme autem virum facere opera muliebria. Ergo & pariāt, ergo parturiant qui crispant comam sicut fœminæ: & tamen illæ velantur, isti belligerantur. Verùm habeant excusationem qui patrios vsus sequuntur, sed tamen barbaros, vt Persæ, vt Gotthi, vt Armenij. Maior quidem est natura quàm patria. Quid de aliis dicimus, qui hoc ad luxuriā deriuādum putant, vt calamistratos & torquatos habeāt in ministerio, ipsi promissa barba, illos remissa coma? Meritò illic non seruatur castimonia, vbi non tenetur sexus distinctio. In quo euidentia naturæ magisteria sunt, dicente Apostolo: Decet mulierem non velatam orare Deum? nec ipsa natura docet vos, quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi, mulier verò si capillos habeat, gloria est illi: quoniā quidem capilli pro velamine ei dati sunt? Hæc sunt quæ referas requirentibus.

VESPERA. *Quid signat hæc temporis hora. Libro de Paradiso.* (Cap.14. Tom.V.)

Audiuit vocem Dei quasi ambulantis ad vesperam. Quid est ad vesperam, nisi quia culpam suam serò cognoscit, & serò venit quędam erroris præteriti verecūdia, quæ errorem præuenire debuerat? Nam dum culpa feruet in corpore, & anima exagitatur corporalibus passionibus, non cogitat Deum sensus errantis: hoc est, non audit Deum ambulātem in scripturis Diuinis, ambulantem in mentibus singulorum. Dicit enim Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum Deus.

Vnde in tractatu super psalmum xxxix. (Tom.IIII.)

Vtinam tu homo non fugias, & te ipse à Christo abscondas. Ille etiam fugientes requirit, & absconditos non vult perire: sed clamat dicens, Adam vbi es? Hoc est, homo, vbi es? Ego te in lumine posui, tu tenebras requisisti. Denique in Paradiso, vbi semper matutinus erat dies, vesper factus est, quoniā omnia tenebrosa peccata sunt. Ideóque audierunt vocem Domini Dei deambulantis ad vesperam in Paradiso. Simul cognosce mysterium. Mane errasti, ad vesperam liberaris. Quomodo enim vespera, vbi Christus est? Nam licet sedes eius super cælum cælorum, tamen in sanctis suis Christus est. Quomodo ergo vespera, vbi Deus est, cū Deus lux sit? Denique Saulo in itinere lux refulsit, quando ei Christus occurrit. (Act.9.) Vnde etiam lumine Dei refulgente cæcatus est persequutor. Cur ergo cæcatus, nisi quia non cognouerat Christum? Nam si cognouisset lucis arbitrum, non amisisset lumen oculorum. Denique & vbi agnouit, recepit.

Aliter libro primo de Abraham. (Cap.6. Tom.IIII.)

Quid sibi vult, quòd ipsi qui ab Abraham simul cum Domino venerant, Sodomam petierunt viri, nisi vt aceruaretur crimen eorum: sed quos iustus honorauerat, iis maiore sacrilegio impij vim conarentur inferre? Nam quod viros dixit, euidens est ratio, quia speciem præferebant virorum. Sodomam Vesperi venerunt, Meridie ad Abraham: quia iusto refulget Angelorum præsentia, impiis tenebras affert. Tamen potest referri ad tempus Dominicæ passionis, quòd vespere venerunt ad eum, qui à Sodomitanis contagionibus, & totius vrbis excidio erat liberandus. Vespere erat, antè quàm Christus veniret: quia totus erat mundus in tenebris. Vespere erat omnibus, quos immanium delictorum squalor tenebrosus vrgebat. Venit Dominus Iesus, redemit sanguine suo mundum, luc

lucem attulit: Venerunt autem Angeli duo Sodomis ad vesperam. Vbi gratia largienda est, Christus adest: vbi exercenda seueritas, soli adsunt ministri, deest Iesus.

Cap.24. Tom.IIII. VESPERTILIO. *De hac aue siue animali nocturno loquitur lib. v. Hexamerôn.*

Vespertilio animal ignobile à vespere nomen accepit. Est autem volatilis, eademque quadrupes: & dentibus vtitur, quos in aliis auibus reperire non soleas. Parit vt quadrupedia, non oua, sed pullos viuentes. Volitat autē auium more in aëre, sed crepusculo vespertino cōsueuit offundi Volitat autem non aliquo pennarum, sed membranæ suæ fulta remigio: quo suspensa, velut pennarū volatu circūfertur atque vegetatur. Habet & illud hoc vile animal, quòd sibi inuicē adhęrēt, & quasi in specie botri ex aliquo loco pendent, ac si se vltima quæque laxauerit, omnes resoluuntur. Quod fit quodā munere charitatis, quæ difficilè in hominibus huiusmodi reperitur.

Cap.7. Tom.IIII. VEXILLVM. *In spirituali bello est crucis signum. Libro secundo de Abraham.*

Scit exercitata mēs quos ad prælīū cōsummandū sibi adhiberet, quib⁹ armis instrueret, quib⁹ ducat vexillis. Nā aquilarū præfert imagines, nec dracones, sed in cruce Christi & in Iesu nomine progreditur ad prælium. Hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis.

Cap.4. Tom.II. VIA. *Est propriè ipse Christus. Libro de bono mortis. Vide suprà, capite Veritas. Dicitur principiū viarum Dei, maximè causa incarnationis. Libro tertio de fide sanctæ Trinitatis.*

Intelligimus illud, quod de incarnatione Domini scriptum est: Dominus creauit me principium viarum suarum in opera sua: id significare quod ad redimenda opera Patris Dominus Iesus Christus ex virgine sit creatus. Neque enim dubitari potest de incarnationis dictū esse mysterio, cum propter opera sua corruptelæ seruitio liberanda Dominus susceperit carnem, vt illum qui imperium habebat mortis, per sui corporis destrueret passionē. Caro enim Christi propter opera, Diuinitas ante opera: quia ipse ante omnia, & omnia in ipso constant. Non ergo Diuinitas propter opera, sed propter Diuinitatem opera: sicut Apostolus declarauit dicens, *Hebr.2.* quòd propter Filium Dei omnia. Sic enim habes: Decebat autem eum per quem omnia, & propter quem omnia, multis filiis in gloriam adductis ducem salutis eorū per passionem consummari. Nónne euidenter exposuit quòd Dei Filius, qui propter Diuinitatem suam omnia creauit, is postea propter populi salutem, & carnis susceptionem, & mortis assumpserit passionē? Propter quæ autem opera sit creatus ex virgine, ipse Dominus cum illum cæcum curaret, ostendit dicens: In illo me oportet operari opera eius qui me misit. Et addidit, vt de incarnatione dictum crederemus: *Ioan.9.* Cum in hoc mundo sum, lux sum mundi. Etiam quasi homo in hoc mundo pro tempore est. Nam quasi Deus semper est. Denique & alibi ait: *Mat.28.* Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi. Nec de principio residet aliquid quæstionis, cum interrogatus in carne, *Ioan.8.* Tu quis es? Responderit: Principium qui & loquor vobis: quod non solùm ad Diuinitatis æternitatem refertur, sed etiam ad documenta virtutum. Ex hoc enim & Deum se probauit æternum, quia omnium ipse principium est, & vniuscuiusq; virtutis autor est, quia Ecclesię caput est, sicut scriptum est: *Colos.1.* Quia ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. Liquet igitur & de incarnatione dictum esse, principium viarum suarum: quod ad sacramentum suscepti corporis videtur esse referendum. * Ideo enim carnem suscepit, vt ad cęlos sterneret iter. Denique ait: Ascendo ad Patrem meū & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrū. Denique vt scias quòd vias suas omnipotens Pater secundum incarnationem præscripserit Filio, habes in Zacharia ad Iesum indutum vestimenta sordida, ab Angelo dictum: *Zach.3.* Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaueris, & præcepta mea custodieris. Quod est vestimentum illud sordidum, nisi carnis assumptio? Viæ igitur Domini velut quidam tramites bonæ vitæ sunt, qui diriguntur à Christo, qui ait: *Ioan.14.* Ego sum via, veritas & vita. Via ergo superna est Dei virtus. Christus enim via nobis est, & bona via, quæ credentibus cæli regna patefecit. Viæ autem Domini, viæ rectæ sunt, sicut scriptum est: *Psal.15.* Vias tuas Domine rectas fac mihi. Via castitas, via fides, via est abstinentia. Est nanque via virtutis, & via iniquitatis. Scriptum est enim: Et vide si est via iniquitatis in me. *Psal.138.* Principium itaque nostræ virtutis est Christus: principium integritatis, qui docuit virgines non viriles expectare concubitus, sed integritatem mentis & corporis sancto magis dicare Spiritui quàm marito.

Aliter dicit libro super Beati immaculati, litera quinta, versu tertio. *Tom.IIII.*

Sapientia dicit: Dominus creauit me principium viarum suarum. Aduertimus ꝙ & principium Christus, & finis viarum sit. Non vereor, ne quis dicat: Creatum ergo Christum asseris? Respondebo, Ita creatum dico, quemadmodum factum legi: hoc est, factum ex muliere, factum sub lege: hoc est, secundum susceptionem carnis creatum: secundum quod est natus ex virgine, creatus est, vt redimeret creaturas: homo factus est, vt homines à morte perpetua liberaret: creatus est, vt vias mihi demōstraret ęternas, quibus homo redire possit ad Dei regnū. Ergo quia principium est viarum Dei, hoc principium sequamur. Prius viam noui ingressus est testamēti, vt viam nobis deuotionis sterneret. Si ieiunamus, ante nos ille ieiunauit: Si pro nomine eius sustinemus iniurias, prius ille sustinuit pro nostra redēptione: Ceruices posuit in flagella, maxillas suas in palmas: Ascendit crucem, vt doceret mortem non esse metuendā. *Ioan.21.* Denique quasi præcedēs ait Petro: Tu me sequere. Et ideo Petrus cursum consūmauit, quia sequutus est Christū.

Est autem via duplex: vna Dei, quam debemus sequi: alia iustitiæ, quam custodire. Libro primo de officiis, capite secundo. *Tom.I.*

Tacito cogitationis præcepto indixi mihi, vt custodirem vias meas. Aliæ sunt viæ, quas debemus sequi: Aliæ, quas custodire. Sequi, vias Domini: Custodire, nostras, ne in culpam dirigantur. Potes autem custodire, si non citò loquaris.

Vnde differt via seculi à viis Dei. In epistola secunda ad Irenæum. *Lib.1.Epist. Epist.6. Tom.III.*

Quid igitur nobis cum istius seculi via, in qua est tentatio, imò ipsa vita hominis tentatio est, & exilior q̄ sermo fabularum, habitare in luteis domibus, & dies & noctes in lucris ponere, & de lucris semper cogitare, & sicut mercenarius diurnam mercedem quærere, atq; vt cicadas aiunt aura quadam pasci cupiditatum? Verè sicut cicadas, quia de die in diem viuunt, questuque rumpuntur suo. Quid enim sunt aliud homines nullius ponderis, nullius disciplinæ, nisi vt videantur sicut cicadæ ad mortem nati diurnā, magis strepentes quàm loquentes? Qui sub ardore feruentium cupiditatum se mulceant cantu sibi noxio, statimque occidant, nullum fructum ferentes, nihil habētes gratiæ. Horum igitur viæ noxiæ tortuosęque serpētium, qui venenato lapsu corporis sese trahunt atque in spiram nequitiæ sese colligunt, & erigere non queunt ad cęlestia. Ingrediamur autem portas Domini, portas iustitiæ, quas iustus qui fuerit ingressus, confitetur Domino. Sed hæc paucorum ingressio: *Matth.7.* Vnde Dominus ait, quia angusta porta & arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam: Lata autem porta & spatiosa via quam multi gradiuntur, ad mortem dirigit: & viatores suos eò ducit. Sit ergo via nostra angustior, virtus exuberantior,

trames

trames pressior, fides sublimior, callis artior, vigor mẽtis exundans, semitæ rectæ: quia inflexibilia sunt virtutum vestigia. Vnde Salomon: O qui deliquerũt semitas rectas sit gressus ad superiora, quia melius est ascendere quam descendere. Denique sicut lectũ est hodie, Væ iis qui descendunt in Ægyptum. Non vtique transire Ægyptum criminosum est, sed trãsire in mores Ægyptiorum, transire in eorum perfidiam, escæ ciuitatem, luxuriæ deformitatem, qui eò transit descendit: qui descendit, cadit. Declinemus itaque Ægyptium hominẽ, & non Deum. Vitiis enim suis etiam ipse rex Ægyptiorum im potestatem est datus, cuius comparatione Moses Deus existimatus est, imperans regnis, subiiciens sibi potestates, vnde ei dictum legimus? Faciam te in Deum regi Pharaoni. *Isa. 13.*

A via veritatis & iustitia non est recedendum. Eodem libro. *Iu. 4. ver. 6. Tom. IIII.*

Non potest hoc dicere qui errat in vano dogmate: non potest Arrianus dicere: non potest Sabellianus: non Manichæus: non potest dicere auarus, qui secularia & materialia concupiscit: non potest dicere qui negotiatur. Non est via veritatis habendi studiũ, cupiditas possidendi. Quomodo via veritatis, cùm ille diues in seculo, nequeat secum suas transferre diuitias, & incipiat mendico illo Lazaro egentior esse post mortem? Non est via veritatis, honor seculi, solicitudo mundi. Denique qui viam veritatis elegit, paulò pòst dicit: Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Vanitas temporalium est, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viã veritatis, peregrinemur seculo magis quàm Deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat Deo præsens est: qui ambulat per speciem, adest seculo, peregrinatur à Domino, sed hic citò confunditur.

Ab ipsa via veritatis & iustitia non est recedendum. Eodem libro, litera prima, versu sexto.

Noli dissimulare ab aliquo mandato: iota vnum vel vnus apex non præterit. Noli recedere de via. Si in via ambulans vix tutus es à latrone, quid facies si te extra viam vagantem inuenerit? Dirigantur gressus tui, & infirmus sis ad dirigendum, precare vt Dominus dirigat vias tuas. Hic optat, Vtinam dirigantur viæ meæ. Alibi dicit, Expectans expectaui Dominum, & exaudiuit me: & statuit pedes meos in petra, & direxit gressus meos. Roga ergo & tu, vt Dominus dirigat vestigia mentis quò possis Domini custodire iustificationes. Non cõfunderis, cũ respexeris in omnia mandata. *Psal. 39.*

Quomodo hoc fiat, docet eodem libro, litera quinta, versu tertio.

Deduc me in semita mãdatorum tuorum, quoniam volui eam. Quis hoc dicit, nisi qui Christum sequitur? Non potest alius dicere, nisi qui illud exequitur quod scriptum est, Post Dominum Deum tuum ambulabis, & ipsi adhærebis, quia ipse te deducit. Quomodo deducat, audi: Nisi quis tulerit crucem suam, & post me sequutus fuerit, non est me dignus. Præcedit ergo Christus, vt nos sequamur. Præcedit verbum, principium Christus est.

Reperiuntur viæ difficiles ad sciendum, vt scribit super psalm. xxxviij. Vide suprà, cap. Labia. Et in sermone quodam super illud Prouerb. Tria sunt mihi impossibilia, &c. qui incipit vt sequitur. *Lib. de Salom. Cap. 1. Tom. IIII.*

Mirum satis est, dilectissimi fratres, quòd in hoc capitulo sapientissimus hominũ omniũ Salomon Propheta posuit, tria impossibilia esse, quæ scire non posset: vestigia aquilæ volãtis, vias serpentis super petrã, & semitas nauigantis, & vias viri in iuuentute. Hæc se nescire testatur ille Propheta Salomon. Qui vt primum transactis infantiæ rudimentis, annos iuuentutis ingressus est, in quibus posita adhuc infirma ætas, quæ cursum vitæ deligat, nutat incerta, nihil aliud à Deo quàm sapientiam postulauit, inter ipsa, vt dixi, vitæ tentamenta iam sapiẽs, qui in delectione rerum, quod omnibus præiret, elegit. Sic enim ipse in libro Sapiẽtiæ suæ se Deũ omnipotentem deprecatum fuisse commemorat: Da mihi, inquit, sedium tuarum assistricem sapientiam, vt sciam dispositionem orbis terrarum, virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem omnium rerum, diuisiones & mutationes temporum, anni cursus, & dispositiones stellarum, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias arborum, & virtutes radicũ. Omniũ enim artifex, ait, docuit me sapientiam. Et alibi ipse in eodem libro, Inuocaui, inquit, & venit in me spiritus sapientiæ. Et quid est dilectissimi fratres, quòd tam locuples possessor sapientiæ Salomon, cum omnia cognouisset, quæ in arcanis abditarum dispositionum tenebantur abscõsa, hæc sibi impossibilia esse prætendit? Quippe qui à Deo esset sapientiam cõsequutus, qui nouerat mũdanæ dispositionis introitũ qualiter esset hoc cælum omne, quod cernimus, ardua sublimitate suspensum, quemadmodum fieret aëris istius circumiectus & fusus æquo moderamine libratus in medio, quibus modis pigro ad imum dilapsa põdere terra subsisteret, qua ratione intra certas litorum metas liquidi elementi impatiens fluctus lapsus exæstuet, quod principium rerum, quis finis, & quæ essent media colle. Quem iterum diuisiones & mutationes temporum non latebant, qui comprehenderat qualiter sibi annorum mutua vicissitudo, redeunte orbe succederet, cursus præcedẽdo se nonnunquam, aut subitò subsequendo, vnde earum esset ortus aut obitus, & alia multa, quæ sapientia docente cognouerat. Mirum quòd ista, quæ sibi impossibilia esse dicit, aut scire nõ potuit, aut videre? Sed quia omnia, quæ in libris Diuinis Prophetarum annuntiatione congesta sunt, suis sunt temporibus reseruata, meritò Salomon ante aduentum Domini nostri Iesu Christi, quid aquila volans, quid serpẽs in petra, quid nauigans nauis, quæ iuuenis via in iuuentute esset, scire non potuit. Adhuc non erat tempus quo vmbra corpus fieret, aut veritas de figura. Nobis verò, quibus Dominus noster Iesus Christus ostẽdit quòd omnia de ipso essent in lege cõscripta, quibus aut nihil est occultũ quod non reueletur, & postea quia signatum illum septem sigillis librum nemo alter potuit reserare quàm Christus, permissum & indultũ est nobis, vt omnia & videre possimus, & nosse, sicut ipse Dominus ait, quia abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Et iterũ: Vobis, inquit, permissum est scire mysteriũ hoc. Quæ ideo retuli, vt non tam Salomonẽ, quòd non potuisset scire reprehenderim, quàm non fuisset temporis vt sciret. *Sap. 7. & 9.* *Sap. 7.* *Mat. 11. Luc. 8.*

Sed iam ne proposita lectio diutius differatur, pauca vobis quæ ita in quæstionem veniunt, propitio Deo nostro cogitaui exponere. Tria sunt, inquit, impossibilia scire, & quartum quod non agnosco: Vestigia aquilæ volantis, & via serpentis super petram, & semitas nauigantis, & vias viri in iuuentute. Quis enim vnquam, dilectissimi fratres, potuit ista cognoscere, quasi verò sit facile vt suspẽsa aquila in altum celeri elapsione pennarum, plausus sui & lapsus vestigia manifesta constituat, aut viam signet in vacuo, & lineam sui volatus ducat, figat in liquido? Quis cursum nauis deprehendat in fluctibus? Quis indicium eius, per quos aggeres, & limites ferantur, intelligat? Crebra semper & inquieta mutatio, dum vndis sequacibus aut obruitur quod præcessit, aut opprimitur quod sequutum est. Quis in petra signum aliquod serpentis agnouit, cum & materia sit dura saxorum, & lubrica natura serpentum? Aut quomodo possunt viæ viri in iuuentute cognosci, qui vnde veniat, & quò eat, non potest deprehendi? Hæc sunt quæ sapientissimus Salomon Propheta dixit se non posse cognoscere. *Cap. 2.*

Cap.5. *Et infrà, versus finem.*

Et vias, ait, viri in iuuentute. Vir iste Christus Dominus noster est, sicut in Actibus Apostolorũ scriptũ est: Viri Israëlite, audite hæc verba. Iesum Nazarenum virũ à Deo electum in vobis virtutibus & signis & potentiis approbatũ. Et Apostolus: Vt omnes in virum perfectum occurrere possimus in mensurã corporis Christi. Et alibi: Destinaui vos vni viro virginem castam, exhibere Christo. Hic est vir, cuius viæ à iuuentute cognosci non possunt. Quis enim animo æstimare posit aut capere quanta illa opera exercuerit cum secundum hominem moraretur in terris? Quæ itinera virtutum duxerit, in quas vias beneficiorum circa humanum genus fuerit ingressus dum claudis pedum restituit firmitatem, dum cæcis lumina amissa reddit, aut imponit cognita, dum eloquium præstat mutis, & surdis insinuat auditum: dum largum sanguinis fluxum siccat in Martha, dum dæmones pellit ex Maria, dum corpus rediuiui spiritus calore cõstringit in Lazaro, & quod mors sibi vendicauerat ad pœnam, lux denuò recepit ad vitam? Quid ille solidus gressus in fluctibus, quid reliquiæ de paucis panibus plus superesse saturata multitudine quàm fuisse? Quid inopem in vino Galilæi coniugis apparatum, sed Domini operibus pretiosum? Et alia multa, sicut in Euangelio dictum est, quæ si omnia scripta essent, mundus ea capere non posset. Aut quid postremò descensus ad inferos, aut ascensus ad cælum? Quid illud quod in passione ipsius integram lucis consuetudinem Sol habere non potuit, vt taceam ruptum velum, lapidem reuolutum? Hæ ergo viæ sunt in iuuentute, quas tam deprehendere Propheta, quàm enarrare se nõ posse testatus est. Tales hic etiã dicit vias meretricis, quæ postea quàm abluta est, dicit se nihil mali fecisse. Meretrix ista Ecclesiæ typus est, aliquando in gentibus constituta, idolorum cultibus vitiata, quam vanæ superstitionis stupra polluerant, quam falsorum deorũ adulteram fecerat multitudo: lasciuósque ac turpes incompositis motibus saltus nemorum, & locorum inculta lustrabat: & dedita luxuriæ, pompæ gentilium mancipata. Hanc postea quàm Dominus noster Iesus Christus puro baptismatis fonte perfudit, ablutionem & criminis accepit, & nominis per gratiam fidei. Post meretricẽ fit virgo, quia vni se destinauit sponso. Nam & Rahab illa meretrix Hierichontis, quæ speculatores Iesu Naue excepit hospitio, & quòd signo cocci signata est, qui color figuram Christi sanguinis indicabat: & quòd euersionem ciuitatis euasit, Ecclesię typũ habuit, quæ per sanguinem Christi ruinam mundi istius secura non metuit. Sic enim ait Propheta: Accipe, inquit, tibi vxorem fornicariã, & fac filios fornicationis. Vbi enim dilectissimi fratres cultura idolorum, fornicatio nuncupata est: vt in Apocap. scriptum est, Et finis fornicari seruos meos, & manducare idolis immolata. Denique ciuitas Hierusalem illa quondam nobilis Hebræorum, quotiescunq; à veritate defluxerat, & idolis seruiebat, statim meretricis vocabulo nominabatur. Sicut clamat Isaias: Quomodo est facta meretrix ciuitas fidelis Siõ? Inde est ergo, quod ait Salomon: Talis autem via mulieris meretricis, quæ postea quàm abluta est, dicit se nihil fecisse.

(Margin: Act. 2. Ephes. 4. 2. Cor. 11. Osee 1. Isaiæ 1.)

Via tamen iusti scitur à Deo, & approbatur; sed via peccatoris reprobatur. In tractatu super psal. j. versu vlt. Tom. IIII.

Quoniam nouit Dominus viam iustorũ, & iter impiorum peribit. Aduerte sensum. Non resurgunt impij in iudicio: quoniã nouit Dominus viam iustorũ. Vias eorũ vtiq; nouit, quorũ dirigit gressus. Sunt enim gressus hominũ, qui dirigũtur à Domino. Dirigũtur à Domino & viæ viri. Has nouit Dominus vias, quę sunt rectæ: quæ ad illã vitam tendunt dicẽtis: Ego sum via, veritas, & vita. Hæc bona est via. Tortuosa est autẽ via seculi. Non dignatur illam viam nosse. Illos enim cognouit, qui sunt ipsius, qui operãtur opera eius. Qui autem operãtur iniquitatẽ, his dicit Dominus: Discedite à me omnes operarij iniquitatis, nõ noui vos. Non per ignorantiã, sed per id quod indigni sunt sciẽtia Domini, nesciuntur. Pulchrè autẽ ait: Et iter impiorũ peribit. Separauit Latinus, vt iter diceret: & tanquam discreuit, iter à via. Græcus autẽ in vtroq; viã dixit. Non otiosè tamẽ Latinus: quia & Dominus: Ego sum via, dixit. Nõ dixit, Ego sum iter. Perire autẽ iter impiorũ dixit, nõ impios. Seruat eorum substantiã: qui si cõuertantur, solum iter impietatis amittent: quod nec ab initio fuit, nec erit. Quod accidẽs est igitur, perit: quod substantiuum est, manet. Pereunt autem ita impij, quomodo dicitur, Anima quæ peccat, ipsa morietur: vt peccati aculeo, non omni substantiæ suæ dissolutione moriantur.

Quomodo in via sit ambulandũ: vide suprà, cap. Ambulatio: & cap. Exercitus: & cap. Mansio. Via cõpendiosã eligibilior est. Vide suprà. cap. Auis. Similiter in via cauenda est turbatio, & litis occasio. Vnde libro, de Ioseph. Cap. 13. Tom. IIII.

Dimisit autẽ fratres suos, & abierũt. Et dixit illis Ioseph: Nolite irasci in via. Quàm bene docet ab iracũdia præcauendũ, quòd ea posit etiam amantes sui separare germanos, & maximè in via fugiendam esse discordiã, vbi ipse viandi comitatus debet esse inuiolabilis, & gratiæ habere consortiũ. Quid autẽ aliud ait Dominus noster Iesus ex hoc corpore recessurus, cũ discipulos dimitteret suos, nisi ne irascerentur in via, dicens: Pacem relinquo vobis, pacẽ meam do vobis? Vbi enim pax est, iracundia locum non habet, ablegatur discordia, fugatur dissensio. Hoc est ergo quod ait, Pacem meam do vobis: id est, nolite irasci in via. Et vide ne in hac via dicat, hoc est in hoc cursu vitæ indignationẽ cauendam, quod ira sæpe etiam innocentes in crimen adducat: quia dum iusto amplius irascimur, & volumus alienum coërcere peccatum, grauiora peccata committimus. Ideo Apostolus: Non vos ipsos, inquit, vindicãtes charissimi, sed date locum iræ: hoc est, declinemus eam, ne nos illa corripiat. Vnde Dominus Iesus dimittens ad euangelizandum discipulos, misit eos sine auro, sine argẽto, sine pecunia, sine virga, id est, vt & incentiua litis, & instrumenta eriperet vltionis. Ioan. 14.

VICINVS. *Qualiter cum vicinis sit conuiuendum, & quàm sit gratiosum bonum habere vicinum, deducit aliqualiter in epist. j ad Constantium, versus finem.* Lib. 7. Epist. Epist 44. Tom. III.

Præcipe inuiolata confinij seruare iura, paternos custodire terminos quos lex tuetur. Supra fraternam charitatem frequenter est vicini gratia. Ille enim sæpe longè, hic in proximo est, vitæ omnis testis, conuersationis arbiter. Delectet eum per finitima spatia liberũ laxare pecus, & in herba viridi proiectum secura captare otia.

VICTORIA. *Datur precibus sanctorum, & maximè sacerdotum. In epistola tertia, ad Theodosiũ Imperatorem. Require suprà, cap. Imperator. Victoria semper debet Deo tribui. Libro primo, de Abraham.* Cap. 3. Tom. IIII.

Sed qui vincit, non debet arrogare sibi victoriam, sed deferre Deo. Hoc Abraham docet, qui triumpho humilior effectus est, non superbior. Sacrificium denique obtulit, decimas dedit.

Ratio potest esse, quia post victoriam iterum restat periculum, nisi adsit adiutorium Diuinum. In tract. super psal. xlviij. Tom. IIII.

Simpliciter autem & illud accipiamus, quia Deus progessus est in virtutibus Iudæorum, quando Iesus Naue ducem militiæ cælestis adorauit. Et ideo sine ferro vicit, & sine vlla obsidione destruxit vrbem Hierico, quæ habebat validissimos muros. Quando enim progressus est in virtutibus seruorum suorum Deus, victoria consequuta est. Nam progressus est Angelus ad Ezechiæ preces, & strauit innumeras copias Assyriorum. Sed interdum & quos vult in certamine coronari Dominus, velut derelinquit ad tẽpus, vt fide vincant, Iosue 6. 2. Paralip. 32.

cant, nec rebus secundis & prosperis deuotio remittatur. Denique sæpe qui prosperorum cursu & seculorum vsurpatione ceciderunt, corriguntur aduersis. Ideo frequenter inuenimus Iudæos post victoriam lapsos, post seruitium correctos: quia precibus & deplorationibus Deum ad se redire fecerunt.

Similiter in tractatu de Helia & Ieiunio. Require suprà, capit. Certamen. De hac materia vide suprà, capite Palma.

VIDVITAS ET VIDVA. *Laudabile dicit hunc statum, & probat exemplo morali etiam apud Paganos: & exemplo naturali. Libro primo de viduis, parte iiij.* (Tom. 8.)

Bona viduitas quæ toties apostolico iudicio prædicatur. Hæc enim magistra fidei, magistra est castitatis. Vnde & illi qui deorum suorũ adulteria & probra venerãtur, cœlibatus & viduitatis statuere pœnas, vt æmuli criminum multarent studia virtutum. Specie quidem qua fœcunditatem quærerent, sed studio quo propositum castitatis abolerent. Nam confectis & miles stipẽdiis arma deponit, & relicto officio quod gerebat ad propria veteranus rura dimittitur, vt & ipse exercitæ laboribus vitæ requiem consequatur, & alios spe futuræ quietis subeũdis faciat operibus promptiores. Agricola quoque maturior torquẽda aliis æstiua † committit, & iuuenili grauatus opere prouidentiam curæ senilis explorat. Vitem facilius tõdere quàm premere, vt iuuenescentem luxuriam reprimat, & adolescentem lasciuiam falce succidat, parcorum quandam partuum castitatem docens etiam in vitibus expetẽdam. Similis huic vidua velut emeritis veterana stipendiis castitatis, etsi coniugij arma deponat, domus tamen totius pacem gubernat: etsi vehendis oneribus otiosa, maritandis tamen iunioribus prouida: Vbi cultus vtilior, vbi fructus vberior sit, quorum copiam aptior senili grauitate disponit. Itaq; si maturioribus potius quàm minoribus committitur ager, cur putes vtiliorem nuptam esse quàm viduam? Quòd si persequutores fidei, persequutores etiam fuerunt viduitatis: vtique fidem persequentibus, viduitas non pro supplicio fugienda est, sed tuenda pro præmio.

(† Aliàs, torquendam aliis æstiuam.)

De fide viduæ dicit libro tertio de eisdem, versus finem.

(In exhortat. ad virgines. Tom. eod. 2.Tim. 4.) Et Apostolus: Certamẽ bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: Quod reliquum, reposita est mihi corona iustitiæ. Quam non solùm sibi, sed etiam omnibus diligentibus aduentum Domini dicit esse reddendam. Pulchrè dixit aduentum Christi diligentibus. Nemo enim festinat ad iudicium, nisi de innocentia securus, aut qui de labore præsumit, cui aut gratia Domini, aut pia pro Christo certamina suffragantur. Quã vtique habet prærogatiuam & ea vidua quæ bene filios educauerit, & in liberis gratulabimur, & maximè quæ omnes quos suscepit Domino dedit. Vnde & illa euangelica vidua diuitibus antefertur. Non solùm enim quia totum quod habuit, ad victum pauperum misit: sed etiam quòd duo æra detulit, dominica voce laudatur, id est, plenam fidem.

Cõparatur virginitati causa laudis & virtutis, in principio primi libri de viduis.

Bene accidit, fratres, vt quoniam tribus libris superioribus de virginum laudibus disseruimus, viduarum tractatus incideret. Neque enim inhonoras debuimus præterire, & à virginum præconio separare, quas Apostolica sententia cum virginibus copulauit: Iuxta quod scriptum est: Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. (1.Corinth. 7.) Quodammodo enim magisterium virginitatis, viduarum valescit exemplis. Quæ cum viro castum cubile custodiunt documento sunt virginibus, integritatem Deo esse seruandam. Et propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio quod aliquando delectauerit, quàm coniugij delectamenta nescire. In vtroque fortes, vt eas

A & coniugij non pœniteat cui fidem seruent, & coniugalia oblectamenta non allegent, ne videant infirmæ, quæ sibi adesse non possunt.

Adiungit differentiam.

In hac ipsa tamen virtute præmia sunt reposita libertatis. Mulier enim vincta est quanto tempore vir eius viuit: quòd si dormierit vir eius, libera est, cui vult nubat, tantùm in Domino. Beatior autẽ erit si sic permanserit, secundum meum cõsilium dico. Puto enim quòd & ego Spiritum Dei habeam. Euidenter igitur expressit Apostolus quid intersit, cum aliam vinctam esse dixerit, aliam beatiorem esse memorauerit. Ideóque non iam ex suo iudicio, sed Diuini spiritus docuit infusione depromptũ, vt cælestis non humana sentẽtia videretur.

Præponitur autem virgini corruptæ. Eodem libro, parte quarta.

B Nec Dominus ipse præceptum imposuit, sed voluntatem inuitauit. Nec Apostolus præceptum statuit, sed consilium dedit. Sed non hoc humanum consilium humanum virium habere mensuram. Diuinæ munus misericordiæ confitetur in se esse collatum, vt fideliter sciret prima præferre, secunda disponere. Et ideo existimo, inquit, non statuo. Et existimo bonum esse propter instantem necessitatem. Non igitur copula nuptialis quasi culpa vitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. Lex enim astrinxit vxorem, vt in laboribus & tristitia filios generet, & cõuersio eius ad virum sit, quòd ei ipse dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorum adiicitur nupta, non vidua: Et domi natui viri sola subditur copulata, non virgo. Omniũ autem horũ virgo libera est, quæ verbo Dei suum spopondit affectum, quæ sponsum benedictionis cum facibus expectat, bonæ lumine voluntatis accenso. Et ideo prouocatur consiliis, non vinculis alligatur. Sed nec vidua

C præceptum accipit, sed cõsilium. Consilium autem non semel datum, sed sæpe repetitum. Et primò dicit: Bonum est enim mulierem non tangere. Et iterum: Volo sic omnes homines esse, sicut & meipsum. Et tertiò: Bonum est illis si sic maneant sicut & ego. Et quartò: Bonum est propter instantem necessitatem: & hoc placere Domino, & hoc honestum esse: Postremò beatiorẽ esse in viduitate perseuerantem, non tantum suo cõsilio, sed etiam Dei spiritu definiuit. Quænam igitur talis consiliarij benignitatem recuset, qui & voluntati habenas indulgeat, & id suadeat aliis, quod in se expertus vtile iudicauit, non facile comprehẽdi, nec fastidiosis æquari? Quæ igitur refugiat sancta fieri corpore & spiritu, cum supra laborem sit præmium, supra vsum gratia, supra opus merces? Atque hoc ita dico, non vt laqueum cæteris iniiciam, sed vt cõmissi mihi ruris operarius agrum hunc Ecclesiæ fertilem cernam, nunc integritatis flore vernantẽ, nunc viduitatis grauitate pollentem, nunc etiam coniugij fructibus redundantem.

D Nam etsi diuersi, vnius tamen agri fructus sunt. Nec tanta ortorum lilia, quantæ aristæ segetum, messiũ spicæ, compluriúmque spatia camporũ recipiendis aptantur seminibus, q̃ redditis nouales fructibus feriantur.

Addit quod suprà scriptum est, cap. Ager. Laudatur autem vidua propter merita & sanctitatis opera. Vnde super primam ad Timotheum, capit. quinto, exponens quod sequitur, dicit sic. (Tom 5.)

Viduas has dicit honorandas, quæ data opera viduæ sunt: quæ cum possint nubere, vt meliores essent & dignæ Deo, secũdas nuptias respuerunt, scientes semel benedici coniugium, æmulæ sanctissimæ Annæ, quæ ieiuniis & obsecrationibus Deo seruiebat noctu diéque, vnius viri experta concubitum.

Et addit super id quod sequitur.

Si qua autem vidua filios vel nepotes habet, discat primò domum suam piè tractare, & mutuam vicẽ gratiarum reddere parentibus: hoc enim acceptum est co-

ram Deo. Viduam prius in hac vita & conuersatione dicit probandam, vt tunc demum digna sit vidua Ecclesiæ nuncupari, quæ non quæstus causa magis quàm defensionis ecclesiasticæ succũbat disciplinæ. Præire enim debent merita, vt accedẽti debitus honor tribui videatur. Quæ enim affectus suos piè pertractauit, & domũ bene gubernauit, Dei legẽ seruabit digna effecta rẽmunerationes Ecclesiæ.

Non sola castitas corporis sufficiat vidualis. Libro primo de viduis, parte prima.

Tom. I. Nec sola tamen castitas corporis viduæ fortitudo est, sed magna & vberrima disciplina virtutis, quæ in operibus bonis testimonium habeat, si filios educauerit, si hospitio receperit, si sanctorum pedes lauerit, si tribulationem patientibus ministrauerit, si postremò omne opus bonum fuerit subsequuta. Vides quàm multas virtutum comprehenderit disciplinas? Primò pietatis officiũ: secundò, hospitalitatis studium, & humilitatis obsequium: tertiò misericordiæ ministeriũ, libertatísque subsidium: ad summam omnes exequutionem boni operis flagitauit.

Primò ergo vidua filiorum curam atque domus habere debet: quod probat eodẽ libro secũdo, & tertia parte. Quod require suprà, cap. Fœmina. Propter hoc quia viduas hoc decet, ibidem concludendo subiungit.

Non ergo habetis quod per naturam vos excusetis fœminæ, non habetis viduæ, quod ad infirmitatẽ sexus, ad amissionem subsidij maritalis mobilitatem vestram referre possitis. Satis vnicuique prę̈sidij est, si virtus animi non desit. Et ipse in viduis frequens processus ætatis munimẽ pudoris est: & ipse amissi coniugis dolor, vsus operis, domus cura, solicitudo liberorum, noxiam pudori solet arcere lasciuiam: atque ipse lugubris habitus, pompa funebris, fletus assiduus, & mœstæ frontis inarantibus rugis impressa tristitia, petulantium premit oculos, restinguit libidines, procaces auertit aspectus. Bonus custos pudoris pietatis dolor. Non obrepit culpa, si cura non desit. Didicistis igitur viduæ subsidio vos non egere naturæ, & posse salubritatem tenere consilij: nec domestico indigere præsidio, quæ etiam publicæ potestis apicem potentiæ vendicare. Sed fortassis dicit aliqua, ei tolerabiliorẽ viduitatem, cui profluant res secundæ: aduersis verò viduas citò frangi, facilè succumbere. De quo, etsi ipso doceamur vsu, læta viduis lubrica magis esse quam seria, tamen scripturarum instruimur exemplis, infirmitatibus quoque viduarum nõ deesse solere subsidia, faciliúsque quàm cæteris Diuina & humana suppetere, si filios bene instituant, generos legant.

De hac insuper cura rei, domus, & filiorum, loquitur super primam ad Timoth. vt suprà.

Tom. V. Nam quæ verè vidua est, & desolata, sperat in Deo, & instat orationibus noctu diéq;. Viduã filios aut nepotes habentem, non facilè admittendam ad stipendia Ecclesiæ, quia si piè & solicitè domum suam gubernauit, necesse est reddi illi vicem à suis, sicut & illa reddidit propinquis. Si autem, vt assolet, impietas fuerit operata, vt anus despiciatur à suis quos piè tractauit, dignũ esse hanc suscipi ab Ecclesia, quia in Domini lege fideliter conuersata est. Vidua igitur desolata, aut à suis contempta, sperat in Deo. Videns enim ex nulla parte se habere suffragium, toto animo deuota est Deo, de quo solo auxiliũ vitæ salutísque expectat.

Et infrà subdit ibidem.

Si quis autem suorum, & maximè domesticorũ curam non habet, fidẽ negauit, & est infideli deterior. Hãc viduã quæ negligẽs fuit circa suos affectos, vt educaret eos in disciplinam & correctionem Domini inhonorandam: quia sicut perfidi, legi Domini nõ obediuit, vt peior habeatur necesse est, quia sub lege & timore Dei agens, contemptor est, quàm qui non subiectus est legi. Hic enim nescit, ille autem sciens contemnit.

Conclusio est quam ponit lib. j. de viduis, part. j.

Ergo vidua non abstinentia corporis definitur, sed virtute designatur. Cui præcepta non do ego, sed Apostolus tribuit. Honorificentiam non solus impartior, sed gentium doctor prius detulit dicens: Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primùm suam domum regere & mutuam vicem reddere parentibus. Vnde aduertitur vtrunque pietatis affectum viduæ inesse debere, vt filios diligat, parentibus deferat. Ita dum obsequium parentibus rependit, magisterium exercet in filios, suóque se ipsa remuneratur officio, cum id quod aliis defert, sibi proficit. Hoc enim acceptum est coram Deo. Et ideo si cogitas vidua quæ Dei sunt, debes id sequi quod Domino placere didicisti. Et suprà quidem sanctus Apostolus ad continentiæ studium viduas cohortatur. Dicit eas cogitare quæ sunt Domini. Alibi autem vbi legitur vidua quæ probata est, non solùm cogitare præcipitur, sed etiam sperare de Domino. Quæ enim verè, inquit, vidua est desolata, sperat in Dominũ & instat obsecrationibus & orationibus die ac nocte: nec immeritò has irreprehensibiles esse debere, quibus vt opus virtutis indicitur, ita etiam honorificentia larga defertur, vt etiam ab episcopis honorentur. Tom. I.

Secundò, vidua operibus misericordiæ debet esse intenta. Ibidem suprà.

Quid verò illud quòd temporibus iis quibus fames omne genus vrgebat humanum, Helias ad viduam destinatus est? Et vide quemadmodum propria singulis gratia reseruetur. Angelus ad virginem, Propheta ad viduam: Adde quòd Gabriel ille, hic Helias: vt ex Angelorum & Prophetarum numero præstantissimi principes videantur electi. Sed non simplex viduitatis laus est: nisi etiã virtus viduitatis accedat. Nam vtique multæ viduæ sed vna omnibus antefertur. In qua nõ tam cæteræ reuocantur ab studio quàm virtutis prouocantur exemplo. Solicitas igitur aures præsagio facit, quãuis simplicitas intellectus ipsa mortalis sit, quæ ad virtutis exemplum viduas cohortetur: quia non professione sed merito videtur vnaquæque præstare, & hospitalitatis apud Deum gratiã nõ perire qui potum aquæ frigidæ, sicut in Euangelio ipse memorauit, præmio æternitatis remuneret amplissimo, & farinæ breuis, oleíque mensuram indeficienti affluentium copiarum vbertate compenset.

Qod sequitur vide suprà cap. Commune, & cap. Hospitalis. Et infrà subdit eodem lib. part. ij. quòd debeat esse liberalis in oblationibus & eleemosynis. Vide sup. c. Dare.

Et adiungit ibidem.

Nec mysticè tamen despexis hanc mulierem in gazophylacium duo æra mittentem. Magna planè fœmina, quæ Diuino iudicio meruit omnibus anteferri: ne fortè illa sit, quæ de fide sua ad subsidium hominũ duo testamenta contulerit. Et ideo nulla plus fecit. Nec quisquam hominum quantitatem potuit collationis eius æquare, quæ fidem cum misericordia copulauit. Et tu igitur quæcunque vitam studio viduitatis exerces, ne dubites ad gazophylacium duo æra deferre, vel fidei plena, vel gratiæ. Felix illa quæ thesauro suo integram regis imaginem profert. Thesaurus tuus sapientia, thesaurus tuus castitas atque iustitia est, thesaurus tuus intellectus bonus.

Et infrà.

Bona & illa planè laboriosæ stipendia castitatis, quæ de suo opere quotidianóque penso conferat vidua, nocturnis pariter ac diurnis iugi exercens labore pensa tẽporibus, & pudicitiæ quæstuosæ peruigil opere mercedem congregans, vt intemeratũ defuncti coniugis cubile custodiat, alere dulces liberos possit, ministrare pauperibus. Hæc est præferenda diuitibus, hæc est quæ Chri-

sti iudiciū nō timebit. Hanc æmulamini filiæ. Bonū est enim æmulari in bono semp. Æmulamini meliora charismata. Spectat nos Dominus semper: spectat, inquam, Iesus, cum ad gazophylacium acceditis, & de beatorū operum mercedibus stipem portatis egentibus conferendam. Quantum est vt æra tua conferas, & Christi corpus acquiras?

Tertiò debet ad opera manuū esse solicita. Ibidem infrà.

Videat Iesus te, adolescētula, laborantē, videat ministrantem. Hæc est enim merces quam Deo debes, vt de aliarū quoque profectibus mercedē Deo tuo conferas. Nulla merces Deo melior, q̄ ea quæ habet pietatis munera. An verò mediocris tibi vidua illa videtur Noëmi, quæ viduitatē suā messis manipulis sustētabat alienæ, quā æuo graué alebat nurus? Nā hoc quoq; & ad subsidiū, & ad gratiā viduarū proficit, vt ita instituāt nurus suas, quo possint in his habere maturę subsidiū senectutis, & quasi stipendiū magisterij, mercedē quoque suæ capere disciplinæ. Etenim quæ bene instituerit, bene erudierit nurū suam Ruth, ei deesse nō poterit, quæ viduitatē socrus paternæ domui præferat. Et si vir quoq; eius mortuus fuerit, nō relinquat tamē, alat inopē, soletur mœrentem, nec dimissa discedat. Nescit enim egere optima disciplina. Sic illa Noëmi duobus destituta filiis & marito, quæ fructus fœcūditatis amiserat, pietatis emolumēta nō perdidit: nam & solatiū mœroris, & subsidiū paupertatis inuenit. Videtis igitur sanctæ fœminæ quàm fœcūda sit vidua prole virtutum, meritorúmque suorū sobole, quæ perire non possit. Bona igitur vidua egere nō nouit. Et si fessæ fuerit ætatis, & supremæ paupertatis, eruditionis tamen suæ solet habere mercedē. Et si proximi defuerint, inuenit tamen extraneos, qui matrē colant, reuereantur parentē, paruísque alimentorum sumptibus mercedem cupiant suæ commendationis acquirere. Plus enim viduæ rependūt merita, quàm cibus quærit, sumptus impendit.

Quartò, vidua non debet esse otiosa, vt hîc patet: quia ex otiositate sequitur alia inhonestas. Vnde super primam ad Timoth. vt suprà. Tom. V.

Simul autē & otiosæ discūt circūire domos. Non solùm autem otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ loquentes quæ nō oportet. Quædā virgines vel viduæ cōmendatæ professione (gloriosum enim est huius rei vocabulum) acceptabiles sunt domibus diuitū, quæ id agunt vt pereāt voluptatibus eorū, ambulātes & quærētes quæ perferant ad illos, quibus delectētur vt otiosæ muneribus afficiātur, & malo more plus quærāt fabulas quàm quæ operātur manibus: vt elate procedant, & cōposita contra professionē suam agētes. Quæ res solet istis etiā in hac vita esse contraria. Reuelatur enim id quod sem per occultū putatur. Quid est enim vt ea loquātur quæ nō oportet? Nuptiarum enim sunt proximæ multorum secretorū participes, adulatrices, seruorum querulæ.

Quintò, vidua in Dei cultu & orationibus debet esse deuota exēplo Annæ, libro primo de viduis, parte prima. Tom. I.

Docuit igitur scriptura quāta collatio gratiæ, quantum etiam sit munus Diuinæ benedictionis in viduis, quibus quoniā honorificētia à Deo tanta cōfertur, facile est aduertere qualis vita debeat cōpetere. Docet enim Anna, quales deceat esse viduas, quæ immaturo mariti obitu destituta, maturæ tamen à Deo remunerationem laudis inuenit. Non minus religionis officio quàm studio castitatis intenta. Vidua, inquit, octoginta & quatuor annorū, vidua quæ non discedebat de tēplo, vidua quæ ieiuniis & obsecrationibus die ac nocte seruiret. Vides qualis vidua prædicetur, vnius viri vxor, ætatis quoq; iam probata ꝓcessu, viuida religioni & effœta iam corpore, cui diuersoriū in tēplo, colloquiū in prece, vita in ieiunio, quæ dierū noctiúmq; tēporibꝰ indefessæ deuotionis obsequio cū corporis agnosceret senectutē, pietatis tamē nesciret ætatem. Sic instituitur à iu-

A uentute vidua, sic prædicatur in senectute veterana, quæ viduitatem non occasione temporis nō imbecillitate corporis, sed virtutis magnanimitate seruauerit. Etenim cum dicit, septem annis eam cum viro fuisse à virginitate sua, ab adolescētiæ vtique studiis, inchoata prædicat subsidia senectutis.

Exauditur autē vidua merito bonitatis: Ibid. sup. Quod vide sup. cap. Miraculū. Quasi nō exauditur immediatè, tamen mediātibus aliis impetrat quod precatur. Eodē lib. parte iij. quod vide sup. cap. Misericordia. Et subdit.

Habetis ergo viduę auxiliū, si tales vobis generos po steritatis vestræ patronos, tales proximos eligatis. Ergo rogauerūt pro vidua Petrus & Andreas. Vtinā existat aliquis qui tam citò possit rogare pro nobis, vel certè iste qui pro socru rogat Petrus, & Andreas frater eius. Tunc enim pro affinitate poterāt, nūc iā possunt ꝓ nobis & pro omnibus impetrare. Videtis enim ꝙ magno peccato obnoxia, minus idonea sit quę pro se precetur, certè quæ pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicū
B alios precatores. Ægri enim nisi ad eos aliorū precibus medicus fuerit inuitatus, pro se rogare nō possunt. Infirma est caro: mens ægra est, & peccatorū vinculis impedita: ad medici illius sedē, debile nō potest explicare vestigiū: Obsecrandi sunt Angeli pro nobis, qui nobis ad prę sidiū dati sunt: Martyres obsecrādi, quorū videmur nobis quodā corporis pignore patrociniū vendicare.

Et adiungit autem ibidem quod suprà scriptum est, cap. Martyr. Et adiungit:

Non erubescemus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatē corporis etiā cū vincerēt cognouerūt. Inuenit ergo Petri socrus qui pro se rogarēt. Et tu vidua inuenis qui pro te supplicēt, si quasi verè vidua, & desolata in Deum speres, instes obsecrationibus, insistas orationibus, afficias corpus tuū quasi quotidie moriens, vt moriendo reuiuiscas.

C *Sextò, vidua debet esse castitate probata. Eodem libro, parte prima. Qualis autem eligi debeat, ipsius doctoris sermone describitur.*

Non minus, inquit, sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor. Non ꝙ senectus sola viduā faciat, sed ꝙ viduitatis merita stipēdia senectutis sint. Nā vtique illa præclarior, quæ colorē adolescentiæ, & iunioris feruescentē edomat ętatis ardorē: nec mariti gratiā, nec vberiora liberorū oblectamēta desiderās, quàm quæ effœta iam corpore, frigida senectute, matura ęui, nec calere voluptatibus potest, nec sperare de partu. Neq; verò si qua in secūdas nuptias inciderit, quas vtique apostolica præcepta non damnant, quasi fructu pudoris amisso, si rursus soluta fuerit viro, ab effectu viduitatis arcetur. Habebit illa quidē vel seræ meritū castitatis: sed probatior erit quæ alterius nō fuerit experta coniugiū. In illa enim studiū eminet castitatis, huic aut senectus aut pudor, modum videtur fecisse nubendi.

D *Vnde contra contrarium facientes, dicit super primam ad Timoth. vt suprà.* Tom. V.

Nā quæ in deliciis est viuēs mortua est. Vidua propter quod vidua dicitur, talem esse debere significat, vt ad Dominū promerendum orationibus vacet, Deo seruiēs die noctéque, vt ostēdat idcirco se nuptias secūdas contempsisse, vt instaret disciplinæ Dominicæ. Si enim sub nomine viduæ deliciis vacet, aut luxurię, viuēs mortua habenda est: quia imposturæ genus est aliud agere, & aliud profiteri: non obsequia & deuotionē Dei, sed honorem viduæ volentes habere, cùm nominis ipsius professio hoc indicet, quia spreto viro, Deum elegit, cui seruiat tota mente propter vitam promissam.

Contra etiam nubere volentes sub prætexu necessitatis, loquitur libro prædicto, parte tertia. Tom. I.

Fugias delicias, vt etiā ægra saneris. Nam quæ in deliciis est viuēs mortua est. Sublata est tibi causa nubendi habes qui pro te intercedāt, ne dixeris, Destituta sum.

A Querela nupturæ est. Ne dixeris, Sola ego sum. Castitas solitudinē quærit: pudica secretū, impudica conuentū. Sed negotium habes, & intercessorē aduersarij vereris: apud iudicē pro te Dominus interuenit, dicēs: Iudicate pupillo, & iustificate viduā. Sed patrimoniū vis tueri: maius pudoris est patrimoniū, quod melius regit vidua quàm nupta. Seruus peccauit, ignosce. Melius est enim alterius culpā feras, quàm tuā prodas. Sed vis nubere, licet nō habet crimē simplex volūtas, causam nō quæro, cur fingitur? Si honestū putas, fatere: si incongruū, sile, accusas Deū, ne accuses propinquos, quòd præsidia tibi desint. Vtinā non desit volūtas, ne te consulere liberis dicas, quibus matrē eripis. Est etiam quod facultati licet, ætati nō licet. Cui maternæ parantur nuptiæ inter nuptias filiarū, & plerunque post nuptias? Cur adulta filia discit prius sponsum matris, quàm suum erubescere? Suasimus, fateor, vt vestem mutares, non vt flammeū sumeres: vt à sepulchro recederes, non vt thalamū præpa-
B rares. Quid sibi vult noua nupta post generos? Quàm indecorum est iuniores habere liberos quàm nepotes?

Et infrà subdit parte quarta, versus finē, quòd non propter filios habendos nubere debet.

Sed fortasse aliquibus propter suscipiendos liberos coniugia iterāda videātur. Quòd si filiorū studiū causa nubendi est, vtique vbi fructus est filiorum, causa non suppetit. Quanquam cuius consilij sit, iterum experiri velle, frustra tentatā fœcūditatem, aut subire quam pertulerit orbitatem. Hæc enim iterandi causa est filios non habentibus. Ergo illa quæ liberos suscepit, & perdidit. Cum ipsa enim maior contentio, quæ speciem generandi habet. Illa, inquam, nónne sibi videtur inter ipsa repetitarum fœdera nuptiarum amissorum prætexere funera filiorum? Nónne iterum passura quod repetit, & ad ipsos votorum tumulos exceptarum orbi-
C tatum imagines lamentorum strepitus perhorrescit: vel cum accensis funalibus nox ducitur, nónne pompæ funebris exequias magis putat quàm thalamū præparari? Cur igitur filia dolores magis quos times, repetis, quàm filios, quos iam non speras requiris? Si grauis est dolor, subterfugienda causa eius est, non petenda.

Et addit.

Nam tibi quid consilij tribuā, quæ liberos habes? Quæ tibi causa nubendi, nisi fortè leuitatis error, & intemperantiæ vsus, & saucij cogit pectoris cōscientia? Sed consilium sobriis non ebriis datur. Et ideo apud liberā conscientiam mihi sermo est, cuius vtrunque integrum est. Habeat saucia remedium, honesta consilium. Tu, inquam, filia, quid moliris? Cur hæredes quæris extraneos, cum habeas tuos? Non filios desideras quos habes, sed seruitutem quam non habes. Hæc est enim vera seruitus, in qua infractior amor, quam non defloratæ pignus virginitatis, & plena sancti pudoris & gratiæ ætas prima commēdat. Vbi offensa grauior, suspectior
D insolentia, concordia infrequentior, quam non temporibus inolitus amor, non vigens annis forma conciliat. Molesta pietas, vt amare liberos metuas, aspicere liberos erubescas, atque inde oriatur causa discordię, vnde solet mutuus amor mulcere affectus parentū. Generare liberos vis, non fratres futuros tuorum, sed aduersarios filiorum. Quid est ergo generare alios liberos, nisi spoliare quos habes liberos? Quibus pariter auferuntur & pietatis officia, & compendia facultatum.

Et adiungit probando quod dixerat.

Lex Diuina cælesti inter se coniuges authoritate constrinxit, & difficilè manet mutuus amor. Tulit enim costam de viro, & formauit fœminā, vt sibi eos inuicem copularet, dicens: Et erunt duo in carne vna. Non hoc de secūdis sed de primis nuptiis dixit. Neq; enim Heua secundum accepit virum: neque Ecclesia sancta secundum agnouit virum. Sacramētum enim illud magnum est, in Christo & in Ecclesia. Et ideo custodiendum est,

Genes. 2.

Ephes. 5.

Sed neq; Isaac aliam præter Rebeccam sciuit vxorem, neque Abraham † patrē cum alia, nisi cum Saram sepeliuit vxorē. Nam in sancta Rachel magis figura mysterij fuit, quàm ordo coniugij. Et tamen in ea quoque habemus quod ad primi coniugij gratiam referre possimus. Sed quam primò sponsam habuit plus amauit: nec fraus exclusit affectum, nec sponsæ amorem coniugij interuentus aboleuit. Itaque sanctus patriarcha nos docuit, quantum deferre primis nuptiis debeamus, cum tantum primis sponsalibus ipse detulerit. Caue igitur filiæ, ne & gratiam nuptiarū tenere nequeatis, & molestias augeatis.

† Aliàs, pater aliam.

Dicit tamen ibidem suprà, parte tertia, quòd seruare viduitatem consilium est, non præceptum.

Didicimus igitur nec sumptibus egere viduas quæ donare consueuerint, nec subsidio quibus sæpe in periculis maximis defensæ copiæ sunt virorum. Maritalia iis quoque officia vel à generis vel à proximis facilè solere reparari, esse etiam in eas Diuinam misericordiam promptiorem. Et ideo cum suppetere non videatur causa nubendi, studium abesse debere. Quod tamē pro consilio dicimus, non pro præcepto imperamus, prouocantes potius viduam quàm ligantes. Neque enim prohibemus secundas nuptias, sed non suademus. Alia est enim infirmitatis contemplatio, alia gratia castitatis. Plus dico, non prohibemus secūdas nuptias, sed nō probamus sæpe repetitas. Neq; enim quicqd licet & decet. Omnia mihi licent, dicit Apostolus: sed non omnia sunt vtilia. Et vinum bibere licet, sed plurimum non decet. Et licet ergo nubere, sed est pulchrius abstinere.

De viduis iunioribus loquitur libro eod. parte prima.

Et ideo adolescentiores deuitandas putat, eò quòd non queant tantæ opera implere virtutis. Etenim vicina lapsibus adolescentia, quia variarum æstus cupiditatum, feruorem calentis inflammat ætatis. Boníque doctoris est materiam arcere peccati: prima enim institutionis est disciplina culpam auertere: secunda virtutem infundere. Tamen cum Apostolus sciret Annam illam ab adolescentia octogenariam viduam dominicorum operum extitisse prænuntiam, non puto quòd iuniores reuocandas putaret à viduitatis affectu, maximè cùm dixerit: Melius est nubere quàm vri. Nam vtique pro remedio nuptias suasit, vt peritura sanetur, non pro electione præscripsit, casta cōtinens quid sequatur. Aliud est enim subuenire labenti, aliud suadere virtutem.

Et super epistolam ad Timoth. vt suprà. Tom. V.

Volo itaque iuniores nubere, filios procreare, matresfamiliàs esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Iam enim quædam deerrauerunt post satanam. Quoniam quę suprà dixit de huiusmodi contraria & illicita, perducent eas ad mortem: Idcirco consilium dat & præcipit ea fieri quæ licita sunt. Melius est enim domus suæ curam gerere, quàm in aliena domo adulari. Et multum expedit nubere, quàm sub bona & pia professione notabiliter incedere. Plus est cum pudore manibus victum quærere, quàm inuerecundè cum otio aliena vtensilia expectare. Sic enim inuenit occasionem satanas quomodo subuertat animas inconsultas, cum pia profitentes, iniustè versantur. Nihil enim tam periculosum est, quàm si professioni repugnent. Apertum enim malum non zelatur satanas, quia gaudet in illo: iustum verò quem videt fallere, id agit, vt manifestet illum filium suum esse, non Dei, quod factum, non displicet Deo.

Propterea suprà dixerat.

Vidua eligatur annorum non minus sexaginta, quæ fuerit vxor vnius viri, in operibus bonis testimonium habens, si filios enutriuit, si hospitio pauperes recepit, si sanctorū pedes lauit, si pressuram patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsequuta est. Si prærogatiua præteritorum operum vidua commēdatur, eligendam

gendam hanc docet. Domini enim iudicio ascribitur ecclesiasticis monimentis, quam dignam vetus vita declarat. Imbuta enim Diuinis obsequiis, & in his vitam atterens, suscipienda est in sinu Ecclesiæ cui olim se vouit legitimis seruitiis. Iuniores autem viduas deuita. Cum enim in deliciis egerint, in Christo nubere volunt. Prohibet adolescetulas viduas in hac suscipi professione. Lubricæ enim ætati, fides facilè haberi non debet, quippe cum quarundam exempla præcedant, quæ post professionem vitæ deliciarum oblectatione, nomẽ nõ opera viduitatis habẽt, & cõuersæ nuptiis solicitantur. Qui enim putat se in Christo vitam deliciis agere, minimè innocens perseuerat. Luxuria enim trahit illum ad sua membra, vt subiiciatur peccato. Deliciæ enim ianuæ sunt peccati. Non enim quò tendat ignoratur, qui fluidam amat vitam. Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid maneat tales ostendit, ne facilè audeant quod implere difficile est: aut si animus est huic deuotioni deditus, apud se interim teneat, quod didicit temerarium esse profiteri, quod adhuc iuuenili ætati credi non debet. Damnationi enim fit obnoxius, qui ab hoc declinat quod rectè fecerat. Quantùm enim laudabile est si impleat quod vltra vires eius creditur, tantò magis puniendus erit, si hoc audeat sibi imponere præsumptione temeritatis quod ferre non possit, nec ad veniam debet pertinere, qui à primordio infidelis inuentus est.

Laudabilis & perfectior est vidua, quæ à iuuentute vidualem continentiam seruat. Prædicto lib. de viduis, parte prima: vt supra patet. Lib. v. Hexameron probat prædicta exemplo turturis. Require suprà cap. Turtur. Veruntamen vt dicit lib. ij. de Abraham. Cap. 6. Tom. IIII.

Commotio si temperetur indignationis horrorem deponit, assumit laudem vigoris. Quod si emẽdare non potest, non exasperet. Intemperantia reprehendit ardorẽ libidinis, quam coniugio coërceat, ne dum quæritur cõtinentia, obrepat impudicitia. Ideòque bonorũ magister: Dico, inquit, non nuptis & viduis, bonum est illis si sic maneant sicut & ego. Quòd si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quàm vri. Sunt aliquæ mulieres immaturo destitutæ maritorum obitu, & se continere nequeunt. Volo, inquit, iuniores nubere, filios procreare, matresfamiliàs esse, nullam occasionẽ dare aduersario. Quod si aliquas deliciæ delectent, & luxuriari in Christo volunt, viduitatis affectantes gloriam, germanitatem autem non custodientes, eas deuitandas iudicat, vt habes scriptum: Adolescentiores autem viduas deuita. Rectè igitur Abraham cum bona venia voluit nepotem dimittere, quoniam deflectentem à se tenere non potuit. Sic & mens bona à præcipiti & diuerso rationabilium lapsu secernat se ac separet.

1. Corinth. 7.

1. Timoth. 5.

Septimò, vidua debet viuere in sobrietate & abstinentia. Eodem lib. parte ij. Require suprà cap. Fortitudo: & cap. Abstinentia. Ex abstinentia sequitur in viduis mentis & corporis fortitudo. Ibidem, & parte iij. Require suprà cap. Fœmina. Octauò, vidua debet esse mente afflicta & facie lacrymosa. Eodem lib. parte ij. Vide suprà, cap. Fletus. Et adiungit ibidem.

Habet igitur vidua bonam commendationis suę materiam, vt dum virum luget, fleat seculum & in promptu sint lacrymæ redemptrices, dum penduntur mortuis, viuentibus profuturæ. Paratus est mœstitudine animi fletus oculorum, misericordiam conciliat, laborem minuit, dolorem ableuat, seruat pudorem: nec iam misera sibi videtur, quæ consolationem in lacrymis habet, in quibus sunt charitatis stipendia, pietatis officia.

Et infrà subdit ibidẽ, parte tertia: quod vide hìc suprà: vbi occasionem habet quòd sit casta. Nonò, vidua debet viuere cum cautela, vt hìc suprà patet. Nec res aduersæ viduis nocent. Eodem lib. parte iij.

Denique cum socrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus & Andreas rogauerunt Dominum pro ea: & stans supra illam, imperauit febri, & remisit illam.

Boni generi sunt viduis in subsidium, vt hìc suprà patet. Nurus etiam instruere tenentunr vt hìc suprà, parte ij. de Noëmi. Decimò, vidua filios habens eos debet inducere vt sint serui Dei. Lib. iij. de viduis, parte j. Require sup. c. Filia: & c. Ioannes Euãgelista, vbi post illa adiũgit ista. In exhortatione ad virg. Tom. I.

Date ergo & vos filij mei vero illi Leui viros eius. Estote nubes, sed leues. Eritis profectò si ableuet virginitas onera conditionis, & tenebras huius limosæ carnis illuminet. Ideo dicit illa: Nigra sum & decora filia Hierusalem. Nigra per carnem, decora per virginitatẽ. Nubes itaque sunt & graues nubes quæ nupserint. Nãque à nubibus verbum nubentium tractum arbitror. Denique operiuntur & nubes, cum acceperint nuptiæ velamina. Et verè graues nubes, quæ sustinent sarcinam matrimonij. Nam etiam grauari aluo feruntur, cum semina cõceptionis acceperint data. Date ergo Leui viros eius. Quid tam verum quàm intemerata virginitas, quæ signaculum pudoris, & claustrũ integritatis genitale custodit? At verò cum vsu coniugij iuuencula defloratur, amittit quod suum est, quando ei miscetur alienum. Illud enim verum quod nascimur, non in quod mutamur: quod à creatore accepimus, non quod de contubernio assumpsimus. Date ergo vero illi Leui, illi sacerdotum principi vero Aarom, vero vel Melchisedech viros eius, quales ipse condidit, non quales seculi huius vsus effecit, vt opus suum in vobis, & illud genitale signaculum inuiolatum atque integrum recognoscat. Date illi, & exhibete illum Adam qui fuit ante peccatum: illam Heuam, quæ fuit antè quàm lubricum serpentis hauriret venenum, prius quàm eius superplantarentur insidiis, quando non habebant quo confunderentur. Nam vtique nunc licet bona sint coniugia, tamen habent quod inter se ipsi coniuges erubescant. Tales ergo estote filij, quales Adam & Heua in paradiso fuerunt. de quibus scriptum est, quòd posteà quàm de paradiso est eiectus Adam cognouit Heuam vxorem suam, & illa concepit, & peperit filium cui nomen Abel. Melior itaque secundus quàm prior fructus, quia iste immmaculatus: Ille maculosus. Iste adhærens Deo, & totus à Domino: ille mundana & terrena possessio. Denique in isto mundi redemptio annuntiatur, ab illo mundi ruina. In hoc Christi sacrificium, in illo diaboli parricidium. Nihil igitur vobis sit filij cum possesione seculi, ne terrenæ vobis & Iudaicæ possessionis vllos vẽdicãdos esse sortitus arbitremini. Legimus quidẽ quia Moses, id est lex, terras bello & cæde quæsitas, sorte distribuendas Hebræorum populo cẽsuerit, quarum possessionem sibi Salphæ filiæ postularunt. Sed quasi Salphæ filiæ. Tamen Moses Leuitis non diuisit terram, quorum non erat terrenus, sed superior incolatus. Sed iis sine labore terreno sacri stipendia ministerij deputauit. Salphæ autem filiæ quid sunt, quæ terram petunt, nisi vt interpretatio docet, oris obumbratio quæ vtique in illis est, quibus non est verbum in ore ipsorum, nec in sermone eorum veritas? Sicut in populo Iudæorum, qui nolunt Christum Deum Dei Filium confiteri. Tales igitur terram requirunt, & huiusmodi postulant possessionem, in qua tota vitæ suæ ætate desudatur, & pro fructibus spinas curarum & solicitudinum metant. Fugite ergo filiæ vmbram oris quæ in lumen æternum creditis quod illuminat omnem hominem, qui non tanquam in vmbra Christum sed in lumine confitemini. Populus qui sedebat in vmbra mortis, lux orta est illis. Fuimus ergo in vmbra, sed nunc iam non sumus, qui Christum fatemur. Atque vtinã licuisset & mihi dicere, qui Christo profitemur. Et tamẽ profiteamur, ego viduitatẽ, vos virginitatẽ. Fiat in nobis ore ad salutẽ confessio. Date ergo Leui, illi salutari Isa. 6.

nostro sortes eius. Leuitica est sors eius, sors eius virginitas est, sors eius viduitas est, quoniam non solùm virgo, sed etiam mulier innupta cogitat quæ sunt Domini. Vnde & Apostolus dixit: In quo & sorte constituti sumus.

Et eodem lib. infrà parte iij.

Attrahite filiæ sapientiam in interiora vestri cordis promptuaria, quoniam ea est omni auro argentóque pretiosior, quã mors nescit, quia nõ mortui laudãt Dominũ, sed viuentes. Et vos igitur vt viuatis, laudate Dominũ, & laudate eũ diebus ac noctibus. Laudabitis autem, si ab eo nulla vos auertat cupiditas matrimonij, & mundi cura: quoniam quæ coniugium sortiuntur, solicitantur mundi huius negotiis. Considerate filiæ quid votis debeatis parentum. Aperuimus ad Deum os nostrum, votum est voluntas parentum. Nos orauimus, vos soluite. Quanta vis sit in vobis parentum, Iephthe Galaditæ filia vos debet docere: quæ ne frustraretur oblationem patriam, etiam mortem suam obtulit. Nam cùm ille solicitus de belli periculo vouisset, si prosperior pugnæ euentus foret, id quod regredienti domum suam primò sibi occurreret, Deo se immolaturum: vbi victoria potitus est, occurrit læta præ cæteris gaudio victoriæ & pietatis officio. Ingemuit pater non affectus immemor sed memor voti. Quæsiuit causam filia? respondit ille, quòd Domino promisisset. Tum illa hortata est, vt promissum Deo munus impleret.

Et adiungit quod suprà scriptum est, c. Filius hominis.

Non est autem vidua aliqua iniuria molestanda. Lib. j. de viduis parte j.

Et quid de humanis iudiciis loquar, cum Diuinis iudiciis in nullo grauius Iudæi Dominum læsisse prodantur, quàm quòd viduæ gratiam, minorúmque iura violarent? Hæc propheticis causa vocibus conclamatur, quæ meritum Iudæis refectionis inuexerit. Hæc sola causa delicti inuidiam mitigatura memoratur, si honoretur vidua, minoribus æqui iustitia iudicij deferatur. Sic enim habes: Iudicate pupillum, & iustificate viduã, & venite disputemus, dicit Dominus. Et alibi: Pupillam & viduam suscipiet. Et alibi: Viduam eius benedicẽs benedicam.

Isa. I. Psalm 145. Psal. 131.

Cap. 10. Tom. IIII.

VIGILIA ET VIGILARE. *Qui sapiens est, semper vigilat. Lib. ij. de Abraham.*

Oportet viri sapientis animam die noctéque in exercitio iugi specula prætendere, nunquam somno indulgentem, perpetuis vigiliis intentam Deo, ad comprehẽsionem rerum earum quæ sunt, & singularum cognitionem, sed etiam futurorum interpres sapientia est.

Cap. 4. Tom. IIII.

Lib. j. de Paradiso.

Vides illos laborare qui in operis sunt ædificationísque processu: istos verò vigilare, qui iam custodiam operis receperunt. Vnde & Dominus Apostolis quasi iam perfectioribus, Vigilate, inquit, & orate, ne intretis in tentationem: docens perfectæ naturæ munus, & plenæ virtutis gratiam esse seruandam: nec quenquam etiã perfectiorẽ, nisi vigilauerit, sui debere esse securũ.

Tom. I.

Lib. iij. de viduis, parte iij.

Quære in noctibus, quære in cubiculo tuo, quoniam & nocte venit, & pulsat ad ianuam tuam. Iussit te omnibus vigilare momentis, vult ianuam tuæ mentis patentem inuenire.

Ser. ord. 5. Tom. III.

De vigilandi vtilitate, in sermone quodam de aduentu in carnẽ, qui incipit: Satis abundéque dixisse me credo, &c.

Rapitur Christus cum occiditur à Iudæis, & sepelitur à nobis. Rapitur Christus à vigilãtibus discipulis, à dormientibus perditur Pharisæis: Sicut mentiendo ipsi confessi sunt, dum custodias ponerent sepulturæ post resurrectionem Domini, dicentes: Quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormiẽtibus. Vnde spiritualiter intelligimus, quia Christum omnes dormientes perdunt, vigilantes inueniunt: atque ideo Apostolus ait, Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Vides ergo mortuum esse qui ita dormit vt non custodiat Saluatorem. Et ideo illi Pharisæi velut mortui nõ potuerunt seruare viuentem. Propterea fratres non dormiamus, sed vigilemus circa ipsum Dominum nostrum Saluatorem, vt appositis iugiter custodiis nemo illum auferat de sepultura pectoris nostri, nec dicamus aliquando: Venerunt, & dormientibus nobis furati sunt eum. Habemus enim inimicos qui Christum de cordibus nostris, si obdormierimus, auferre nitantur. Vnde peruigili cura seruemus eum in sepulchro animarum nostrarum, ibi perquiescat, ibi dormiat, ibi cum voluerit resurgat.

VINCERE. *Vide de hac materia suprà cap. Victoria. Sed nemo vincit sine adiutorio gratiæ Christi, ideo in tractatu de obitu Theodosij imperatoris.*

Audis dicentẽ: Circundederunt me dolores mortis. Ego tamen & in mortis dolore Dominum dilexi. Pericula inferni inuenerunt me: non timentem vtique, sed amantem, sed sperantem, quòd nullæ me angustiæ, nulla persequutio, nulla pericula, nullus gladius separat à Deo. Denique volens inuenit tribulationem & dolorem, sciens quòd tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem. Etenim quasi bonus athleta quæsiuit certamina, vt coronam inueniret, quam tamen non suis viribus sed Domini auxilio nouit esse sibi donatam. Non enim potuisset vincere, nisi eum qui certantes adiuuat, inuocasset. Miser homo congreditur vt vincat, & ipse in periculum ruit, nisi nomen Domini affuerit, nisi cum veretur, orauerit, dicens: O Domine libera animam meam. Hinc illud apostolicum: Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Ille vincit, qui gratiam Dei sperat, non qui de sua virtute præsumit. Cur enim non præsumas & gratiam, cum habeas præsulem certaminis misericordem? Roman. 7.

Vincit Christianus quando patitur. Super secundam ad Corinth. c. xij. Tom. V.

Cum infirmor, tunc potens sum. Verum est, quia tunc vincit Christianus, cum perdere se putatur, & surgit, cum premitur.

Et infrà capit. xiij. super illud: Nam & nos infirmi sumus, &c.

Manifestum est, quia si à perfidis infirmabantur, apud credentes non erat hæc infirmitas, sed profectus: quia potentiores hinc fiunt fideles, dum infirmantur. illata ergo mors à perfidis vita est erga credentes: virtute enim Dei resurgent, vt viuant cum Christo.

VINCVLVM. *Vide de ista materia suprà ca. Funis, & cap. Laqueus. De ipsis tamen vinculis distinguitur, lib. super Beati immaculati, litera iij. versu iiij.* Tom. IIII.

Concupiuit anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore. Quod vtique non facit, nisi liber à vinculis. Non solum à vinculis solicitudinis secularis sed etiam à vinculis charitatis humanæ. Vincula complura sunt in hoc seculo: vincula sunt desideria viuendi, vincula sunt oblectamenta voluptatum, vincula sunt honorum, vincula coniugij. Denique dicit tibi bonus magister: Solutus es ab vxore, ne quæsieris vxorem. Nec tamen peccat qui vxorem acceperit, sed innectit sibi vincula, quia solicitus est quomodo placeat vxori. Beatior esset si Deo soli placere desideraret. Cernis autẽ quia ligatus est qui sui non habet corporis potestatem. Ergo quia mandatum Dei est, quod legis oraculo & apostolico sermone deprömptum est ne quis vxorem, diuitias, honorem, necessitudines, 1. Corinth. 7.

Deo

Deo præferat: qui autem prætulerit, fit obnoxius iudiciis Dei: Ideo prius popoſcit, ne abſcondat ab eo Deus mandata ſua. Qui enim mandata cognouerit & cuſtodierit, non refugit iudicia Diuina, ſed deſiderat.

De vinculis peccatorum, eodem libro, lit. viij.

Verſu 5. Sunt igitur funes delictorum noſtrorum, quibus inuoluimur & ligamur: queamdmodum ſunt & vincula delictorum. Et ideo Saluator, qui habet in poteſtate peccatum dimittere, dicit iis qui ſunt in vinculis, Exite. Vtinam & mihi dicat, Exi de vinculis tuis, exi de nexibus peccatorum tuorum. Solue funes erroris tui, quibus circundatus & ligatus es. Etſi enim nequiſsimus ſim omnium, & deteſtabiliſsimus peccatorum, illo tamen iubente liber ero, qui ſub vno momento latrocinij damnatum reum ſupplicio eripuit, conſtituítque in regno ſuo. Sunt ergo vincula, quibus conſtringimur, etſi vobis videamur liberi. Beatus qui hęc ſibi ſoluit vincula. Et ideo ait Dauid: Dirumpamus vincula eorum, & abiiciamus à nobis iugum ipſorum. Non manu vtique viſibili vincula dicit eſſe rumpenda, ſed inuiſibiles criminum nexus morum confeſsione & fidei profeſsione ſoluendos. Aut manu, hoc eſt, opera manus tuæ eroga pauperibus, debiles eleuato, redime captiuos, & ſoluiſti vincula tua. Eleemoſyna etenim à peccato liberat. Eripe eos, qui ducuntur ad mortem, hoc eſt, eripe eum interceſsione, eripe gratia tu ſacerdos, aut tu imperator, eripe ſubſcriptione indulgentiæ, & ſoluiſti peccata tua, exuiſti te è vinculis tuis. Vinculis enim peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur, ſicut ipſe legiſti. Ligat nos vinculis carnis illecebra. Vinculum noſtrum auaritia eſt: vinculum noſtrũ ebrietas eſt: vinculum noſtrum ſuperbia eſt. Sunt & diaboli vincula. Deniq; ſcriptum eſt, Hanc autem filiam Abrahæ, quam ligauit ſatanas decem & octo annis. Ligat nos etiam diabolus criminum nexu, ligat nos vinculo fornicationis, vinculo adulterij, vinculo perfidiæ, qua Chriſtus negatur: vinculo inuidiæ, qua frequenter etiam frater appetitur: vinculo crudelitatis, qua nonnunquam ſocius & conformis occiditur. Hæc ſunt vincula, quibus ligatus vnuſquiſque inclinatur, vt animam ſuam leuare non poſsit, nec obtutus ad cælum mentis erigere, niſi dicat ei Dominus: Dimiſſus es ab infirmitate tua, & munere eum ſuæ benedictionis erexerit. Hæc ſunt ſceleratorum vincula, quæ durè peccatores ligant: hoc eſt, diabolus & miniſtri eius.

(Pſal. 2. — Tob. 4. — Prouerb. 24. — Prouerb. 5. — Luca 13.)

De vinculis corporis loquitur, libro de bono mortis. Require ſuprà, cap. Mors. De bonis vinculis Chriſti. In epiſtola ad Vercellen. Eccleſiam. Lib. 10. Epiſt. Epiſt. 82. Tom. III.

Denique Chriſtus receſsit ab eo: ipſe quoque Iudas relinquit Ieſum, ſequitur diabolum. Quàm multos dominos habet, qui vnum refugerit? Sed nos non refugiamus. Quis refugiat eum, quem ſequuntur alligati vinculis, ſed vinculis voluntariis, quæ ſoluunt non alligant, quibus vincti vinculis gloriantur dicentes: Paulus vinctus Ieſu Chriſti & Timotheus? Glorioſius ab hoc ſtringimur, quàm ab aliis ſoluimur & relaxamur. Quis igitur fugiat pacem? Quis fugiat ſalutem? Quis fugiat miſericordiam? Quis fugiat redemptionem? (Ad Phile.)

De vinculis charitatis etiam loquitur, libro tertio Hexameron, capite decimo tertio, agens de arboribus ſalice & populo. Tom. IIII.

Populus quoq; coronis arbor vmbroſa victricibus, & ſalix lenta vitibus habilis vinciendis, quid aliud myſticè declarant, niſi bona eſſe vincula Chriſti, quæ nocere non ſoleant, vincula gratiæ, vincula charitatis, vt vnuſquiſque ſuis vinculis glorietur, ſicut gloriabatur & Paulus dicens: Paulus vinctus Ieſu Chriſti? His ligatus vinculis, dicebat: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Vinculis abſtinentiæ, vinculis charitatis. His ligatus vinculis etiam Dauid ait, In ſalicibus in medio eius ſuſpendimus organa noſtra. (Roman. 8. — Pſal. 136.)

A VINDICTA ET VINDICARE. *Quia non ſtatim vindicat Deus, creditur ignorare delicta. Super epiſtolam ad Romanos, cap. primo. Require ſuprà, capite Idololatria. Vindicat ſine paſſione iracundiæ. Super pſalmum trigeſimum ſeptimum. Vide ſuprà, cap. Ira. Vindicat ad emendationem, non exterminationem. Vnde libro de Noë & arca.* Cap. 22. Tom. IIII.

Nunc verò conſideremus diligentius quid ſit quod ait: Et dixit Dominus Deus: Recogitans non adiiciam maledicere terram propter opera hominum, quia permanet cor hominis diligenter ſuper mala à iuuentute. Non ergo adhuc percuteret omnem terram, ſicut fecit omnibus diebus terræ. Etſi vindicauerat in hominum genus, tamen cognouerat quia vindicta legis ad timorem proficit, & cognitionem doctrinæ, magis quàm ad naturæ commutationem, quæ corrigi in aliquibus poteſt, in omnibus mutari non poteſt. Vindicauit igitur B Dominus quod timeremus: pepercit, vt reſeruaremur: Et vindicauit ſemel ad exemplum timoris, pepercit in reliquũ, ne dominaretur ſemper amaritudo peccati: ſimúlq; ſi quis peccata cupiat ſæpius vindicare, aſper magis quàm cēſorius habetur. Ideóq; dicit Dominus: Non adiiciam maledicere terræ propter opera hominum, id eſt, quia pietatem ſuam circa vniuerſitatem hominum voluit declarare, & tamen ſecuritatem & negligentiam quandam mentibus humanis afferre non debuit: in paucos vindicat, plures reſeruat.

Vindicare de inimico nemo debet, licet ſecũdum opinionem Philoſophorum debeat. Libro ſecũdo de Abraham. Require ſuprà, cap. Amicitia. Et lib. vij. ſuper Lucam, cap. ij. Tom. V.

Quòd verò diſcipulos increpauit, quia ignem ſupra eos deſcendere geſtiebant, qui non receperāt Chriſtum: oſtenditur nobis non ſemper in eos, qui peccauerũt vindicandum, quia nonnunquam amplius prodeſt clementia tibi ad patientiam, lapſo ad correctionem. Denique C Samaritani citius crediderunt, à quibus hoc loco ignis arcetur. Simul diſce, quia recipi noluit ab iis quos ſciebat non ſimplici mente conuerſos; nam ſi voluiſſet, ex indeuotis deuotos feciſſet. Cur autem non receperint eum, Euangeliſta ipſe memorauit, dicēs: quia facies eius erat euntis in Hieruſalem. Diſcipuli autem recipi intra Samariam geſtiebant, ſed Dominus quos dignatur vocat, & quem vult religioſum facit.

Et adiungit non eſſe vindicandum cum indignatione. Cap. eodem.

Nec diſcipuli peccant, qui legem ſequuntur. Sciebant enim & Phinees reputatum ad iuſtitiam, quia ſacrilegos interemerat: & ad preces Heliæ ignem deſcendiſſe de cælo, vt Prophetæ vindicaretur iniuria. Sed vindicetur qui timet, vindictam non quærit qui non timet. Simul oſtenditur nobis in Apoſtolis fuiſſe merita Prophetarum, quando eandem ſibi poteſtatem, quam Propheta magnus emeruit, impetrandi iure præſumũt. Et bene præſumunt, quia ad ſermonem ſuũ ignis de cæ- D lo deſcēderet, quoniam ſunt filij tonitrui. Dominus autem mirè omnia, nec illum ſe temere offerētem recipit, nec in hos indeuotè Dominum refutantes proprium, commouetur, vt oſtenderet, quia non habet vltionis ſtudium perfecta virtus, nec vlla ſit iracundia, vbi plenitudo eſt charitatis: nec excludenda infirmitas, ſed iuuanda. Procul à religioſis indignatio, procul à magnanimis cupiditas vltionis, procul à prudentibus inconſiderata coniunctio, & incauta ſimplicitas.

Ad hoc facit quod dicit libro ſuper Beati immaculati, litera vij. Require ſuprà, cap. Lædere. Iterum in epiſtola ad Vercellen. Eccleſiam. Lib. 10. Epiſt. Epiſt. 82. Tom. III.

Donetis inuicem vobis, ſi quis ab altero ſe læſum putat. Non enim hæc ſola forma iuſtitiæ eſt, vt non lædas eum qui te non læſerit: ſed etiam illa, vt etiam ei remittas qui te læſerit. Lædimur plerunque fraude alterius, dolo proximi. Nunquid hoc virtutis putamus, vt dolum vlciſcamur dolo, referamus fraudem fraudibus? Et

Etenim si iustitia virtus est, crimine debet vacare, nec improbitatē improbitate refellere. Quæ enim virtus, hoc à te fieri, quod in altero ipse punias? Contagio ista improbitatis, non vltio est. Nihil autem interest cui malefacias, vtrum iusto, an iniusto, cum te malefacere non oporteat. Neque distat quomodo malignus sis, vtrum vindicandi studio, an voto nocendi, cum malignitas in vtroque genere non careat reprehensione. Nam malignum esse, ab iniusto nihil distat. Ideóque dictum est: Noli malignus esse inter malignantes. Neque æmulatus fueris facientes iniquitatem. Et suprà idem dixit: Odio habui congregationem malignantium. Omnes vtique complexus est, nullum excepit: malignitatem tenuit, non causam interrogauit. Quæ autem melior forma quàm iustitiæ Diuinæ? Dicit enim Filius Dei: Diligite inimicos vestros. Et iterum dicit: Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Eousque perfectis studium adimit vltionis, vt lædentium charitatem impleret. Et quoniam in veteri scriptura dixerat, Mihi vindictam & ego retribuam: In Euangelio ait, orandum pro iis qui læserint, ne in eos vindicet qui vindicandum promisit. Vult enim ex tua dimittere voluntate, in quo ex sua conuenitur promissione. Quòd si vindictam requiris, habes, quia iniustus amplius suis punitur opinionibus, quàm iudiciariis seueritatibus. Et quoniam nemo potest esse sine aliquibus aduersis, id agamus ne nobis nostro iudicio aduersa accedant.

Matt. 5.

Et ideo contra iracundos. In tractatu super Psalmum trigesimum sextum.

Tom. IIII.

Non cum vna passione luctamen est. Si superiores euaseris passiones, ira succedit: & ideo tibi dicit scriptura, Desine ab ira, & relinque indignationem. Sunt multa vitia quæ obrepunt insipientibus. Ira grauis passio est plerunque accendit inuitum: & volentem mitius vindicare, in furorem rapit, vt perimat quem putauerit coercendum. Commotus, gladio sępe transuerberat innocentem. Amicos & fratres per indignationem plurimi peremerunt. Ideo sapiens dicit: Ira perdit etiam sapientes. Salomonis dictum est quia non solùm quoscunque de medio homines, sed etiam ipsos perdat ira sapientes. Et Dauid sapientem monet, dicens: Desine ab ira: ne cum accenderis eam, illa non desinat priùs quàm te eius flamma consumat. Relinque, inquit, indignationem. Hoc est natura te rapit, mouet affectus, culpa te alicuius excitat vel offensa, vt indigneris: sed non vsquequaque, vt modum nescias. Relinque eam, finē impone, ne te in peccatum trahat. Hoc est quod suprà dixit: Irascimini & nolite peccare. Non enim hortatur vt irascaris, sed ad tempus cedit affectui. Dat tamen medicamentum, ne diutius vis vlceris serpat. Irascimini quod ait, tuæ est passionis. Medicus enim non statim adhibet medicamenta languori. Si dolor feruet, fomenta adhibet, vt mitescat dolor. Si febris exæstuat, remedij tempus expectat. Ipsum potum sitientibus negare consueuit. Non dicit: Noli febrire, cum vapor feruet ægroti: sed dicit, Expecta, desinat febris, digeratur commotio. Sic & Propheta non potuit dicere homini cuius caro vt variis morborum, ita commotionum passionibus excitatur: Non irascere: sed dicit, Desine ab ira, & indignationem relinque, ne pecces. Ira enim grauis est magistra peccati. Alius quoque medicus dicit: Sol non occidat super iracundiam vestram: ne dum diu differs, veniat ille qui calefactum corporis somno excitare consueuit, & stimulet te, inserat tibi cogitationes, & in secreta se tui cordis immergat dicens: Vindica iniuriam tuam, virum te esse cognosce. Fœmineæ infirmitatis est non capere vindictam. Ergo contemnere te debuit seruus? frater decipere? amicus illudere? & tu adhuc tuam non vlcisceris contumeliam? Proscribas necesse est: gladio oportet insurgas, & dolorem oportet tuum aduersarij morte soleris. Vir fuit ille qui suum occidit inimicum: meritò prædicatur: quia ita se vindicauit, vt alius irrogare ei non auderet iniuriam. His stimulis plus accenditur, plus mouetur vt compleatur quod scriptum est: Ira perdit etiam sapientes. Ergo tu ne audias eum, ne æmuleris vt nequiter facias: quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur. Exterminantur qui radices non habent, sicut olera vel fœnum. Olera infirmus manducet. Tu autem vitem insere in agro tuo, vineā institue. Et si venit Achab qui tibi dicat: Da mihi vineam tuam, vt olera mihi seram: noli ei acquiescere, ne ex consensu tuo caduca serat, abscindat æterna.

Psal. 4.

Ephes. 4.

VINDEMIA. *Festiuitas martyrum vindemia Christianis esse videtur. Vnde in sermone quodam de sancto Cypriano, qui incipit vt sequitur.* Ser. ord. 72. Tom. III.

Sancti Cypriani festiuitatem, sicut omnibus notum est, hodie celebramus: & natali sicut dicunt imminēte vindemia natalem eius martyrij procuramus. Conueniunt igitur vota nostra & mundi. Mundus vindemiarum vbertate lætatur: nos sanctorum passione gaudemus. Quæ quidem passio vindemiis comparanda est. Sicut enim vuarū expressione vinum funditur, ita & sanctorum martyrio vini vice sanguis effunditur: nisi quòd vua tēporales fructus præstat, passio sempiternos. Rectè ergo martyrium vindemiis comparatur. Habet enim & ebrietatem suam, habet & calicem suū, de quo dicit Propheta Dauid: Et calix tuus inebrians quàm præclarus est. Et ipse Dominus in passionis suæ exitu constitutus, ait: Pater si possibile est, transeat calix iste à me. Et iterum Propheta: Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Recte, inquam, calix martyrio comparatur, quia sicut calix cum bibitur, omnis humor noxius vini calore decoquitur: ita & martyrij poculū cū hauritur, omnes peccatoris feces in passionis gloria tēperantur. Vinum ergo quoddam salutare martyrij est, quod cordi lætitiā præstat, calore fidei animę puritatē. Vinū plane est spirituale de vua, quę pro salute omnium pependit in ligno. Sicut enim botrus redditurus vinum prius in vinea quadam naturæ arte suspenditur: Ita & Christus redditurus vinum spirituale martyrij, in cruce quadam prouidentia Diuinitatis aptatur. Ipse planè botrus quem duo exploratores illi, hoc est Iesu Naue & Caleph filius Iephone in phalanga ad filios Israel propriis humeris detulerunt. Quod quidem factum iam tunc præfigurabat aduentum Domini Saluatoris. Nam botrus in phalanga suspensus, in cruce Christus appensus ostenditur. Duo autem in phalanga portantes vuam, duo populi demonstrantur, Christianus vtique & Iudæus. Et sicut mos est portantium, vnus præcedens, alter subsequens: ita prior Iudæorum designatur populus, Christianorum secundus. Et sicut antecedens quod portat non videt, & retrorsum idem semper habens, quadam dorsi auersione contemnit: qui autem sequitur, semper id oculis perspicit, semper custodit obtutibus, semper corporis vicinitate potitur: Ita ergo & Iudęus & Christianus populus, Iudæus enim prior est, Christum in lege portat, & retrorsum eum ponens, quadam dorsi auersione contemnit. Vnde ait Propheta: Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Christianus verò populus sequens, Christum semper oculis aspicit, semper custodit obtutibus, & quadam graduum suorum vicinitate complectitur. Et quantò eum ille populus prauo itinere post se relinquit, tantò eum iste directo cursu festinat attingere.* Ideo fratres, istius beatissimi matyris Cypriani sectemur exempla, qui recto tramite Christum sequutus est, atque ad palmam martyrij maturis incessibus peruenit, necnon tempora instaurauit vindemiæ. Ser. ord. 74.

Psal. 22

Matth. 26.

Psal. 115.

Psalm. 68.

Et in alio sermone de eodem sancto, in principio.

Ante dies cum beatissimi martyris Cypriani celebrare

A braremus natalem, suauissimè in eius festiuitate iucundati sumus: quia enim hoc vindemiarum in tempore passus est, tanquam & nos de vindemia dulces & varios fructus ex eius passione collegimus. Impinguauit enim nos, & refecit musto martyrij sui.

Require de ista materia infrà cap. Vitis: & cap. Vua.

Cap. 12. Tom. IIII.

VINEA. *Repræsentat Ecclesiam vel animam iustā. Lib. iij. Hexameron, præmittens de vite, sicut infrà scribitur, cap. Vitis, & sequitur de vinea.*

Huius est similis plebs Ecclesiæ, quæ velut quadam fidei radice plantatur, & reprimitur humilitatis propagine. De qua pulchrè ait propheta: Vineam de Ægypto transtulisti, & plantasti radices eius & arbusta eius, & replesti terram, operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei. Extendisti palmites eius vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius. Et per Isaiam ipse Dominus loquutus est dicens: Vinea facta est dilecto, in cornu, in loco vberi, & materia circundedi, & circunfodi vineam Soreth, & ædificaui turrim in medio eius. Circundedit enim eam velut vallo quodam cælestium præceptorum, & Angelorum custodia. Immittit enim Angelus Domini in circuitu timentium eum. Posuit in Ecclesia turrim Apostolorū & Prophetarum, atque doctorum, qui solent pro Ecclesiæ pace prætendere. Circunfodit eam, quoniam exonerauit terrenarum mole curarum. Nihil enim magis mentem onerat, quàm istius mundi solicitudo & cupiditas, vel pecuniæ, vel potentiæ. Quod tibi demonstratur in Euangelio, cum legis, quia illa mulier quæ habebat spiritum infirmitatis, inclinata erat, vt sursum respicere non posset. Curuata enim erat eius anima, quæ inclinabatur ad terrena compendia, & cælestem gratiam non videbat. Respexit eam Iesus, & vocauit, & statim mulier onera terrena deposuit. His cupiditatibus etiā oneratos fuisse demonstrat, quibus ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Ergo illa anima mulieris quasi circūfossa respirauit, & erecta est. C Sed eadem vitis vbi circunfossa fuerit, religatur & erigitur, ne reflectatur in terram. Reciduntur alia sarmenta, alia propagantur. Reciduntur quæ inani effusione luxuriant, propagantur ea, quæ bonus agricola iudicauerit fructuosa. Quid ego adminiculorum ordines, iugationisque describam gratiam, quæ verè atque manifestè æqualitatem docent in Ecclesia esse seruandam, vt nemo se diues, aut honoratus extollat, nemo pauper deiiciat ignobilisque desperet? Omnibus sit in Ecclesia par atque vna libertas. Omnibus impertiatur iustitia communis, & gratia. Ideo turris in medio est, quæ exēplum de illis rusticanis, de illis circūferat piscatoribus, qui virtutum arcem tenere meruerunt: quorum exemplis noster erigatur affectus, neque humilis & despicabilis iaceat, sed vniuscuiusque mens ad superiora se surrigat, vt audeat dicere: Nostra autem conuersatio in cælis est. Vnde ne aliquibus procellis seculi possit reflecti, & tempestate deduci clauiculis illis & circulis quasi amplexibus charitatis proximos quosque complectitur, & in eorum coniunctione requiescit. Charitas igitur est, quæ nos superioribus nectit, cęloque inserit. Qui enim manet in charitate, Deus in eo manet. Vnde Dominus ait: Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest fructū afferre à se, nisi manserit in vite, sic & vos si in me non manseritis.

Isa. 5. — Psal. 33. — Luca 13. — Matth. 11. — 1. Ioan. 4. — Ioan. 15.

Cap. 29. Tom. IIII.

Quare Noë dicitur plantasse vineam, & prius de voluptario quàm necessario curauit. Lib. de Noë & Arca.

Quid est quod iustus primùm vineam plantat, & nō aut triticum, aut hordeum? Vnde autem vinea post diluuium corruptionémque terræ? Sed de hoc suprà diximus, quia veris tempore etiam corruptarum radices vitium pullulare potuerunt. Vnde illud maiore solicitudine soluendum arbitror, quia iustus prius quæ voluptaria, quàm quæ necessaria sunt requirit. Necessarij enim fructus sunt tritici & hordei, sine quibus non possumus viuere, vinum autem voluptarium, & causa delectationis datū. Quod quia iustus est, ideo magis hoc sibi quod secūdum erat, quàm quod primum est vendicauit. Necessaria enim alimenta viuendi Deo detulit quod erat. Superfluum autem vinum hominibus, & nō necessarium. Sed fortasse dicas, ita sine potu non posse homines viuere, quemadmodum etiam sine cibo: Necessarius est ergo potus sicut cibus. Non abnuo. Siti vtique necessarius à Domino constitutus, non repugno. Et ideo ad potum necessarium fontes & flumina conuenit deriuare, quæ non vtique manu hominis effecta, sed Domini Dei nostri iussu & operatione fluxerunt. At ne quia diximus operationē Domini, ad illud retorqueas quod operatio Cain videtur maledictiones habuisse: considera non operationem maledicti nomen accipere, sed quia scriptum est operari terram. Qui enim operatur terram mercenarius est. Ille autem non merce- B narius, sed Dominus, qui ait: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Quid operatur huius operator? Audi: Meus cibus est vt faciam voluntatem Patris mei qui est in cælis.

Cap. 3. Tom. IIII.

Et adiungit quod infrà scribitur. c. Vitis. Ad idem facit quod dicit in sermone v. de sacramentis ad neophytos.

Vindemiaui myrrham cum vnguentis mei. Quæ est ista vindemia? Cognoscite vineam & agnoscetis vindemiam. Vineam, inquit, de Ægypto transtulisti, hoc est populum Dei. Vos estis vinea, vos estis vindemia quasi vinea plantati, quasi vindemia fructum dedistis. Vindemiaui myrrham cum vnguentis meis: hoc est in odorem, quem accepistis.

Tom. V.

Sed quia hæc vinea fuit in synagoga apud Iudæos, ideo diffusè pertractando textum Euangelij, hoc exponit. Lib. ix. super Lucam, c. iij.

Vineam plantauit homo. Plerique varias significationes de vineæ appellatione deriuant. Sed euidenter Isaias vineam Domini sabaoth domum Israel esse memorauit. Hanc vineam quis alius, nisi Deus condidit? Hic est ergo qui locauit, & peregrè profectus est: non quia ex loco ad locum profectus est Dominus, qui vbique semper præsens est: sed quia præsentior est diligētibus, negligentibus abest. Multis autem temporibus abfuit, ne præpropera videretur exactio. Nam quò indulgentior liberalitas, eò inexcusabilior peruicacia. Vnde bene secundum Matthæum habes: Quia & sepe circundedit, hoc est Diuinæ custodiæ munitione vallauit, ne facilè spiritalium pateret incursibus bestiarum. Et fodit in ea torcular. Quomodo intelligimus quid sit torcular, nisi fortè quia psalmi de torcularibus inscribuntur, eò quòd in his mysteria Dominicæ passionis modo musti sancto feruente Spiritu prophetarum redundantius æstuarint? Denique ebrij putabantur, quibus Spiritus sanctus inundabat. Ergo & hic fodit torcular, in D quod vuæ rationabilis fructus interior spirituali infusione deflueret. Ædificauit turrim, verticem scilicet legis attollens atque ita hanc vineam munitam instructam, ornatam locauit Iudæis. Et tempore fructuum seruulos suos misit. Bene tempus fructuum posuit, non prouentum: nullus enim fructus extitit Iudæorum, nullus prouentus vineæ huius, de qua Dominus ait: Expectaui vt faceret vuas, fecit autem spinas. Itaque non lætitiæ vino, non spirituali musto, sed cruento Prophetarū sanguine torcularia redūdârunt. Deniq; Hieremias in lacum missus est. Hæc enim erant torcularia Iudæorum, non vino repleta sed cruore. Et licet generaliter prophetæ videantur exprimi, dat tamē lectio vt illum qui lapidatus est Naboth esse credamus: cuius etsi nullum accepimus propheticum verbum, accepimus tamen propheticū factū, quia multos pro hac vinea futuros martyres proprio sanguine prophetauit. Quis autē est ille, qui in capite vulneratus est? Nimirū Isaias, cuius facilius

facilius compagem corporis ferra diuisit, quàm fidem A inclinauit, constantiámve detriuit, aut vigorem mentis execuit. Eo igitur factum est, vt cum plures alios destinasset, quos Iudæi inhonores & inanes sibi, de quibus nihil potuerũt proficere, diuiserunt: nouissimè etiam filium suum vnigenitum mitteret, quem perfidi quasi hæredem remouere cupientes, occiderunt crucifigendo, eiecere negando. Breuiter itaq; quàm magna, quàm multa: primùm, quia naturalis est bonitas, quæ plerunque credit indignis: deinde, quia postremũ malorum remedium Christus aduenit, tum quia qui hæredem negat, de autore desperat. Heres autem Christus, idémque testator. Hæres, quia morti propriæ superuiuit, & testamentorum, quæ ipse condidit, tanquam hæreditaria in nostris profectibus emolumenta consequitur. Pulchrè ergo interrogat, vt sua se ipsi damnent sententia. Venturum autem dominum dicit vineæ, quòd in filio adsit etiam paterna maiestas. Vel quod vltimis tẽporibus præsentior humanis aspiret affectibus. Ipsi itaque in se sententiam dicunt, vt mali pereant, & ad alios colonos vinea transferatur.

Cap.eod. *Et addit quomodo hæc vinea nunc est in populo Christiano.*

Qui igitur sunt coloni, quæ vinea, consideremus. Vinea typus noster est, quod populus de vitis æternæ radice fundatus supereminet terris ac solum viridet† prætexens, nunc gemmante flore pubescit, nunc circunfusa viriditate vestitur, nunc mite iugum suscipit, cum maturioribus brachiis quasi sarmentis fœcundæ vitis adoleuerit. Agricola quippe omnipotens Pater, vitis est Christus: at verò nos palmites, qui nisi fructum feramus in Christo cultoris æterni falce succidimur. Rectè igitur vinea Christi populus nominatur, vel quòd crucis in fronte prætexat indicium, vel quòd fructus eius postrema anni legatur ætate, vel quòd omnibus vt ordinibus vinearum, ita pauperibus atque diuitibus, humilibus & potentibus, seruis ac dominis in Ecclesia Dei æqua dimensio, nulla discretio sit: vt vitis maritatur arboribus, ita corpus animæ, anima quoque corpori cõiugatur. Vt vinea dum iugatur, erigitur: vt recisa, non minuitur, sed augetur: ita sancta plebs, dũ ligatur exuitur: dum humiliatur, attollitur: dum reciditur, coronatur. Quinetiam vt tener surculus veteri abscisus ex arbore, in alterius fœtu radicis inseritur: ita populus hic sanctus surculi veteris cicatricibus enodatus, in nouo illo crucis ligno tanquam gremio piæ parentis fotus inolescit: Spiritúsque sanctus sicut in altas dimissus terrarum scrobes, ita in hoc carcereum corpus infusus, aquæ salutaris irriguo, diluit quicquid est fœtidum, membrorúmque nostrorum habitus in cælestem erigit disciplinam. Hanc vineam diligens agricola fodere, rigare, tondere consueuit: eruderatísque terrenæ molis aggeribus, operta corporis nostri nunc Sole torrere, nunc imbre perfundere, stirpare agrum solitus, ne à sentibus gemma lædatur, ne luxuriet vmbra foliorum, verborúmque infructuosa iactantia virtutibus obumbrãdo, maturitatem indolis naturalis impediat. Sed absit vt huic vineæ quicquam timeamus aduersi, quam peruigil custodia Domini salutaris aduersus omnes nequitiæ secularis illecebras muro vitæ vallauit æternæ, extendens palmites eius vsque ad mare. Domini enim est terra. Vbique Deus Pater colitur, vbi Christus Dominus adoratur. Hæc est nostra vindemia. Læti igitur atque securi pars gremium suum mitium funiculis oneret vuarum, alij cælestia munera ore libemus, plerique bonorum gressibus voluntatum Diuini fructum muneris exprimentes, vestigia coturnis nuda direptis, musto fluente tingamus. Locus enim in quo stamus, terra sancta est: & ideo calciamenta soluenda sunt, vt spirituale vestigium sacrosanctæ sedis tribunal ascendens, corporei nexus vinculis exuatur. Decet enim totius

† Aliàs, vile.

orbis hîc esse vindemiam, vbi totius orbis est vinea.

Et infrà subdit. Cap.eod.

Salue vinea tanto digna custode. Te non vnius Nabuthei sanguis, sed innumerabilium prophetarum: & quod est amplius, pretiosus cruor Domini consecrauit. Ille licet non regalibus minis territus, constantiam metu prælferit: non præmiis vberrimis prouocatus, religiosum vendiderit affectum: sed studio regis obsistẽs ne in ortulis suis maluarum olus succisa vite sereretur, quando aliud facere nequibat, parata vitibus incendia proprio cruore restinxerit, temporalem tamen vineam defendebat. Te verò in perpetuum multorum nobis martyrium plantauit in terris. Te crux Apostolorum æmula Dominicæ passionis vsque in orbis totius terminos propagauit.

Ad idem facit quod scribit in sermone quodam de sancto Cypriano, qui incipit: Ante dies cum beatissimi martyris, & cætera. B Ser.ord.7. Tom.III.

Iucundati sumus, quia de vinea Domini sabaoth, fructum refectionis accepimus. Vinea autem Domini sabaoth, sicut dicit Propheta, domus Israel est: quæ domus nos sumus. Secundum fidem enim Israelitæ sumus nos. Vnde dicit Apostolus: Quia si ex fide sunt ij, filij sunt Abrahæ. Quoniam igitur nos sumus Israel, vinea Domini sumus. Videamus diligenter, ne ex palmite operis nostri non nascatur dulcedinis vua, sed fellis: ne dicatur nobis quod Iudæis dictum est per Prophetam: Sustinui vt faceret vuam, fecit autem spinas: & non iustitiam, sed clamorem. Quàm dura conditio, vt possessio quæ Domino suo suauitatis fructus afferre debuit, spinarum illum asperitate compunxerit.

Isa.5. Galat.4.

Hoc idem breuius ponit, libro super Beati immaculati, versus finem. Ser.22. ver.8. Tom.IIII.

Festinantibus igitur dilecto atque dilecta, celebrata coniunctio spiritalis est, mutuo expetita consensu. C Ideóque tanquam nuptiale canens carmen, exultauit spiritus in Propheta dicens: Vinea facta est Salomoni in Belammon: dedit vineam suam iis qui seruant. Clamat ergo spiritus, plantata est congregatio populorum, sed vitis æternæ radice fundata, & spiritalia sub iugum verbi corde mansueto colla subiecit. Plãtata autem in multitudine nationũ. Hoc enim intelligẽdũ Belãmon, Symmachus, Aquila, aliæq; trãslationes Greco sermone docuerũt. Repudiata est vetus copula quę fructum afferre nõ poterat: data est vinea nouis fidelibúsq; cultoribus: qui non solùm facere fructũ possent, sed etiã custodire. Vna igitur ouis errauit, sed reuocata totius spatia orbis impleuit. Vnã ouẽ error abduxerat, sed multitudinẽ populorum Dei gratia congregauit. Errauit homo, sed Ecclesia iam murus est, & murus validus. Errauit Adã, murus est Dauid: qui mandata Dei oblitus non est. Custodita igitur & vallata hæc vinea munimine spiritali, mille fructus dat Christo: ducentos autem custodibus. D Ideóque ait Ecclesia: Vitis mea in conspectu meo, mille Salomoni, & ducenti seruantibus fructum. Perfectio & plenitudo Christi est, portio seruulorum. Habes hoc mysterium in Genesi, vbi quinque partes Beniamin fratri iuniori tribuit Ioseph, singulas reliquis fratribus. Domino igitur quinque sensuum portio & prærogatiua defertur, quam illi vtique tribuit ipse quem diligit, sicut dilexit & Paulum, cui dedit ad euocandas gentes sapientiæ principatum. His igitur fructibus delectata Ecclesia, dicit ad Christum: Qui sedes in ortis, amici intendentes sunt voci tuæ, vocem tuam insinua mihi. Delectabatur enim quòd in ortis Christus sedebat, & in ortis positi amici intendebant voci eius. Sed quia amici illi de cælestibus erant, Archangeli vel Dominationes ac Throni, homines enim expulsi de paradiso fuerant propter inobedientiam cælestium mandatorum, atque ideo adhuc Ecclesia vocem eius audire non poterat, quam cupiebat audire:

Cantic.8.

Ideo

Ideo ait, Vocem tuam insinua mihi. Vnde & nos si volumus eum in nobis sedere, simus orti clausi atque muniti, flores feramus virtutum, gratiæ suauitatem, vt disputantem cum Angelis Dominum Iesum audire possimus. Sed quia futurum erat vt cum ad plenitudinem Ecclesia peruenisset, persequutionibus variis tentaretur, ideo cum verbi gratia delectaretur, subitò cernit insidias persequutorum. & quæ plus sponso quàm sibi timeret: aut quia à persequutoribus Christus magis appetitur in nobis, ideo ait: Fuge frater meus, & similis esto tu capreolæ, aut hinnulo ceruorum super montes aromatum. Propter infirmos fugit, quia tentamenta grauiora ferre non possunt. Cantic. 8.

Propterea eodem libro, litera vj. versu iij.

Tempus secandi aduenit, quo matura in horreis frumenta conduntur: & qui metit, mercedem accipit. Vox turturis audita est, quia inuenit sibi nidum. Ecclesia enim domus est castitatis. Ficus, quæ propter infœcunditatem iubebatur excidi, fructus ferre iam cœpit. Vinea translata ex Ægypto, iam non maceriis destructa depositis, incursatur à bestiis nec informis sentibus, sed odora iam floribus quæ solebat facere spinas, fructu curuescit vuarum.

Et nos in nobis eam habere & custodire debemus. Vide in tractatu super Psal. xxxvj. Tom. IIII.

Est etiam quædam vinea in pectoribus fidelium, de qua dicit Isaias: Vinea facta est dilecto in cornu vberi. Isa. 5. Hanc vineam Dominus plantauit in cordibus nostris. Et ideo legimus dicentem Deum: Ego te plãtaui vitem fructiferam totam veram. Nemo ergo de agro animæ nostræ hanc auferat vineam, quia benedicta est ea vinea. Ideóque dictum est de sanctis, A fructu frumenti vini & olei multiplicati sunt. Bonum est ergo habere intra te torcularia vino redundantia, vt fluat tibi vinum in vas tuum de vinea Soreth, poculum illud inebrians quàm præclarum. Soreth enim vinea, noui principij noua est æquitas. Vnde & dicitur nobis: Cantate Domino vestro canticum nouum magnificate, nomen eius ab extremo terræ. Hæc ergo vinea vuas faciat, non iniquitatem. Ideo relicta est vinea Iudæorum, quia iniquitatem fecit, vt scriptum est, & non iudicium. Nos ergo fructum feramus in Christo, vt perpetui esse mereamur. Hiere. 2. Psal. 4.

Require de hac materia suprà capite Vindemia: & inf. cap. Vitis.

VINVM. *De vino naturali, vide suprà capite Vindemia, & vinea etiam libro tertio Hexameron, capite vltimo.* Tom. IIII.

Sit odor narium tuarum sicut mala, & fauces tuę sicut vinum optimum, vt inebrieris in Christo. Bene admonuit iste versiculus, repetere penè intermissum, quia diximus præcepto Domini vitem etiam pullulasse, quam post diluuium à Noë plantatam esse cognouimus. Sic enim habes, quia Noë agricola erat terræ, & plantauit vitem, & bibit de vino eius, & obdormiuit. Non ergo Noë autor est vitis, sed plantationis. Neque enim nisi eam reperisset antè generatam, plantare potuisset. Cultor ergo non autor est vitium. Deus autem qui sciret quòd vinum sobriè potatum sanitatem daret, augeret prudentiam, immodicè sumptum ad vitia causas daret, creaturam dedit, abundantiam humano arbitrio reseruauit vt parsimonia naturæ esset magisterium sobrietatis, abundantiæ noxium lapsúmque temulentiæ sibi ascriberet humana conditio. Denique & ipse inebriatus est Noë, & obdormiuit consopitus à vino. Itaque per vinum patuit deformitati, qui per diluuium excreuit ad gloriam: Sed Dominus & in eo creaturæ suæ gratiam reseruauit, vt eius fructum nobis conuerteret ad salutem, ac per eum nobis peccatorum remissio proueniret. Vnde piè Isaac dixit: Odor Iacob, odor agri pleni, id est, naturalis odor. Quid enim pleno rure suauius? quid vitis odore iucundius? quid fabæ flore gratius? Vnde quamuis ingeniosè quis ante nos dixerit, non vitem aut ficum patriarcha olebat, aut frugem, sed virtutum spirabat gratiam: ego tamen & odorem ipsum terræ simplicem atque syncerum pro gratia benedictionis accipiam, quem fraus nulla composuit, sed veritas indulgentiæ cælestis infudit. Denique inter benedictiones sacratissimas computatur, vt contribuat nobis Dominus à rore cæli vim vini olei atque frumenti. Cui est honor, gloria, potestas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum: Amen. Genes. 9.

De nocumento vini. Require sup. cap. Bibere: & capite Ebrietas: & capit. Episcopus. De vino verò sacramentali: in sermone v. de sacramentis ad neophytos. Cap. 3. Tom. IIII.

Manducaui panem meum cum melle meo. Vides quòd in hoc pane nulla amaritudo, sed omnis suauitas sit? Bibi vinum cum lacte meo. Vides huiusmodi lætitiam esse, quę nullius peccati sordibus polluatur? Quotiescunque enim bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris in spiritu. Vnde & Apostolus ait: Nolite inebriari vino, sed implemini Spiritu sancto. Vino enim qui inebriatur, vacillat & titubat: Spiritu qui inebriatur, radicatus in Christo est. Et præclara ebrietas, quæ sobrietatem mentis operatur.

De vino spiritali, in sermone quodam de sancto Cypriano, qui incipit: Ante dies cum beatissimi &c. Ser ord. 73. Tom. III.

Est mustum quod reficit, & inebriat Christianum: sed ebrietas illa magis sobrium facit. Qui enim inebriatur cælesti gratia, exobriatur sarcina peccatorum. Hoc nanque musto repleti sancti Apostoli, sicut ait scriptura, alienis linguis Dei magnalia loquebantur. In quo facto pariter ebrij videbantur esse & sobrij. Ebrij enim putabantur, quòd in iis loquela præter naturam altera personabat. Sobrij erant, quòd iuxta consuetudinem mentis Deum deuotione laudabant. Quod quidem nõ elatione aliqua aut impudentia contigit, vt viri sancti peregrino sermone loquerentur: sed prouidentia Diuinitatis factum est, vt quia ad magnificandum Deum vna loquela non sufficit, per plures linguas mentis deuotio solueretur. Act. 2.

VIR. *In nomine viri sensus perfectio datur intelligi. In tractatu super Psal. j. versu j.* Tom. IIII.

Consideremus qua ratione, beatus vir dixit, & non magis, beati homines: cum vterque sexus vocetur ad gratiam. Nunquid à consortio beatitudinis exclusit mulieres, quia virum solum beatum nuncupauit? Absit. Quia nec à consortio creaturæ exclusit Deus fœminas, quia prius virum condidit. Dixit enim Deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram, & secundum similitudinem nostram. Et fecit, inquit, Deus hominem: ad imaginẽ Dei fecit illum: masculum & fœminam fecit eos. In homine vterque signatur, in viro sexus exprimitur. Sed quemadmodũ cum homo dicitur, vterque comprehenditur: ita cum vir nominatur, & mulier cuius vir ille sit intelligitur. Denique hæc vocabitur, inquit, mulier: quoniam de viro sumpta est. Accedit illud, quoniam quorum natura eadem, eorum operationes vtique non possunt esse discretæ: & quorum opus æquale est, eorum vtique æqualis & merces. Virum igitur scriptura dicendo, consortem copulæ non prætermisit: quia & hominem dicendo, consortem non tacuit naturæ. Itaque quemadmodum illic hominem factum legimus, & cum sit vna natura, tamen principalẽ sexum prius creatum negare non possumus: ita & hîc cum legimus virum, de principali portione sexũ quoque supparem recognoscimus. Paria igitur studia virtutis, quia par prærogatiua est creaturæ. Genes. 1.

Require de ista materia sup. cap. Homo. Et ca. Fœmina. Lib. 5. cap. 3.

VIRGA. *Christus virga dicitur, & baculus. In sermone de sacramentis ad neophytos.* Tom. IIII.

Virga tua & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt. Virga imperium, baculus passio est, hoc est æterna Diuinitas Christi, sed etiā passio corporalis. Illa creauit, hæc redemit. Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. A

Beata virgo etiam dicitur virga. Libro de benedictionibus patriarcharum. Require suprà capite Flos. Virga Mosis conuersa in colubrum figurabat Christum incarnandum. Lib. ij. de officiis. Cap. 14. Tom. I.

Proiecit virgam, & serpens factus est, qui deuorauit serpentes Ægyptiorum: significans quòd verbum caro fieret, quæ serpentis diri venena vacuaret per remissionem & indulgentiam peccatorum. Virga est enim verbum directum, regale, plenum potestatis, insigne imperij. Virga serpens facta est, quoniam qui erat Filius Dei ex Deo Patre natus, filius hominis factus est natus ex virgine: qui quasi serpens exaltatus in cruce medicinam vulneribus infudit humanis. Vnde ipse Dominus ait: Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. B

Et quia hoc erat occultum mysterium. Libr. super Beati immaculati, litera iij. versu ij. Tom. IIII.

Quis igitur tantus, vt aperiat oculos, & legis videat sacramenta, nisi ei Christus demonstret? Non Moses tantus. Denique iubente Domino virgam proiecit, & facta est serpens, & fugit ab ea: apprehendit caudam serpentis, & facta est virga: & adhuc non agnoscebat mysterium, quo declarabatur descensurum in terras Dominum Iesum, qui cū se exinanisset poni in crucē, & deponi pateretur in tumulum quasi serpens de virga factus: quia in tumulum proiectus, de quo secūdum oracula legis resurgens, in gloriam Dei, Diuinæque sedis regale consortium de serpente remearet. Apprehendamus igitur & nos caudam serpentis illius crucifixi, vt potestatem eius regiā possimus agnoscere. Et illa quæ in pedes eius misit vnguentum, tenuit eum. Caudam ergo serpentis apprehendit Moses, & apertum est os eius. C Non ergo loquutus esset de eo, nisi ipse Dominus os eius aperuisset.

Virga Aaron, quæ iam arida floruit, figurat gratiam baptismi, qua homo interior iuuenescit. In sermone quarto de sacramentis. Require supr. Iterum ipsa virga figurat dignitatem ecclesiasticam. Vide suprà capite Aaron. Et libro de Isaac & anima. Require sup. cap. Nox. Et libro secūdo de Iacob. Require suprà capite Iacob. Virga etiam signat Dei iustitiam. Libro secundo de Apologia Dauid.

Talis propemodum scriptura, qualis est pœna peccati. Scribitur illa graphio ferreo, hoc virga ferrea coërcetur, sicut scriptum est: Reges eos in virga ferrea. Alia est illa virga recta regni tui quæ supplicio coërcet noxios, ac innoxios gubernat imperio.

Iterum super epistolam ad Hebræos, cap. j.

Virga æquitatis virga regni tui. Virgam verò regulam Diuinæ signat æquitatis quæ veraciter recta dicitur, quia nulla prauitate curuatur. Virga ista iustos regit, impios percutit. D Hæc virga nempe fortitudo est inuicta, & æquitas rectissima atque inflexibilis disciplina. Hæc enim virga regij honoris insigne sceptrum dicebatur antiquitus, designans in ea virtutem, regem, Dominum, Saluatorem. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. Ipsa est virga recta amare æquitatem, odisse nequitiam. Nemo enim perfectè diligit iustitiam, nisi qui & actus pessimos abominatur: quia veritatis amor, odium est falsitatis.

Et quia interdum est parcendum, ideo videtur Christus Apostolis præcepisse ne portarēt virgam. Lib. septimo super Lucam. Cap. 5. Tom. V.

Non virgas in manibus iubentur tollere Apostoli. Sic enim Matthæus scribēdū putauit. Quid est virga, nisi præferēdæ potestatis insigne, vlciscendi instrumentū doloris? Ergo humilis Domini (in humilitate enim iudicium eius sublatum est) humilis inquā Domini præceptū discipuli eius humilitatis officiū exequūtur. Eos enim misit ad seminādū fidē, qui nō cogerēt, sed docerent: nec vim potestatis exercerent, sed doctrinam humilitatis attollerent. Quo loco humilitati putauit etiā patientiam copulandam, quia ipse quoque, iuxta testimonium Petri, cum malediceretur, non remaledixit: 1. Pet. 2. cum percuteretur non repercussit. Hoc est ergo dicere: Imitatores mei estote, vltionis studia deponite, insolentiam verberantium non iniuriæ relatione, sed magnanimitate patientiæ supportate. Nemo in se debet quod in alio reprehendit, imitari: grauiora contumacibus mansuetudo vulnera refert. Hoc pugno repercussit Dominus verberantem, dicendo: Qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram. Matth. 5. Fit enim vt iudicio suo ipse se damnet, & quodam stimulo sui compungatur affectus, qui relatam sibi sedulitatem pro iniuria, quam fecit, aduerterit.

Verùm quia interdum est puniendum. Ideo virga vtendum: propterea addit ibidem.

Habet tamen quos & cum virga Apostolos miserit, sicut Paulus testificatur, dicens: Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate spiritúque mansuetudinis? 1. Corinth. 4. Hanc virgam etiam & Timotheo Apostolus dedit, dicens: Argue, obsecra, increpa. 2. Timot. 4. Aut fortasse ante passionem Domini, quæ nutantium populorum corda firmauit, necessaria sola fuerit mansuetudo, post passionem correptio? Certè mulceat Dominus, increpet Paulus: suadeat, qui potest etiam pectora dura mollire: arguat, qui non potest vniuersa suadere. Virgam igitur Paulus ex doctrina legis assumpserat. Legerat enim: Qui parcit baculo, odit filium suum. Prouerb. 13. Legerat etiam: Quia agnum manducantes baculum in manibus habere præcepto prophetico iubebantur. Exod. 12. Et ideo Dominus in veteri testamento ait: Visitabo in virga iniquitates eorum. Psalmo 88. In nouo autē seipsum obtulit, vt ignosceret vniuersis, dicens: Si me quæritis, sinite hos abire. Ioan. 18. Quia cum Apostoli ignem de cælo petere vellent, vt cōsumeret Samaritanos, qui Iesum Dominum intra ciuitatem suam recipere noluerunt, conuersus increpans illos, ait: Nescitis cuius spiritus estis. Filius enim hominis non venit animas hominum perdere, sed saluas facere. Perfectiores ergo sine virga diriguntur, infirmiores cum baculo manducant. Sed & Paulus virgam quidem minatur, sed in spiritu mansuetudinis visitat delinquentes. Denique vt scias mitem esse doctorem, eorum ipsorum quos arguit, consulit voluntatem. Quid vultis, inquit? in virga veniam ad vos, an in charitate spiritúque mansuetudinis? Semel virgam dixit, bis mitiora subiecit adiiciens mansuetudinem charitati. Prius tamen minatus est virgam, sed exhibuit mansuetudinē. 2. Corinth. 1. Nā in secunda epistola ad eos Corinthios scribēs, ait: Testem Deum inuoco in animam meam, quòd parcēs vobis non veni Corinthum. 1. Corinth. 4. Audi qua ratione putauerit esse parcendum. Ne iterum, inquit, in tristitia venirem ad vos. Abiecit virgam & affectum charitatis assumpsit.

VIRGVLTVM. *Vide de ista materia supr. capite Arbor.* Tom. I.

VIRGINITAS ET VIRGO. *Definitur virginitas, lib. j. de ipsa re, parte ij.*

Quid est castitas virginalis, nisi expers contagionis integritas?

Ideo dicitur esse veritas. Libro iij. de viduis, parte ij. In exhortatione ad virgines Tom. I.

Date ergo filij sortes vestras ei qui vltra meritum laboris remunerationem suis donare consueuit. Date veritatem ipsius viro sancto .i. integritatem. Ipsius enim est integritas qui immaculatus aduenit. Veritas itaque virginitas, corruptela mendacium est.

Hæc virtus est mentis. Et ideo mentis est virginitas fide catholica integritas. Vnde super ij. ad Corinthios, cap. xj. Tom. V.

Virgin

Virgines ergo vult eos esse in fide. Vnde & corruptores fidei zelatur ab his vt in die iudicij incontaminatos eos assignet iudici Christo. Hinc est vnde & in Apocalypsi Ioannis legitur: Hi sunt, inquit, qui cum mulieribus non se coinquinauerũt: virgines enim permanserũt. Hi sequuntur agnum quocunque vadit. In mulieribus errorem significauit, quia error per mulierem cœpit, sicut & Iezabel mulierem dicit propter vxorem Achab quæ zelo Baal Dei Prophetas occidit, cùm intelligatur idololatria, qua corrumpuntur mores & fidei veritas. Nã si mulieres intelligas, vt ideo putes virgines dictos, quia corpora sua intaminata seruauerunt, excludes ab hac gloria sanctos: quia omnes Apostoli, exceptis Ioanne & Paulo, vxores habuerunt. Et vide an conueniat accusare Petrum Apostolũ, qui primus inter Apostolos est, quantò magis inter cæteros. Timeo autem ne sicut serpens Heuam seduxit astutia sua, sic sensus nostri corrumpantur à castitate quæ est in Christo Iesu. Ostẽdit qua causa cogitur vera de se protestari. Ad hoc enim gloriam sibi datam profitetur, non vt se laudet, sed vt illos deformet, qui sub nomine Christi contra Christũ prædicabant, à quibus Corinthij seducebantur, vt veritas hęc his magis quàm ei proficeret. Hoc enim ait ne audiantur seductores quos diabolo comparauit, propter astutiam malitiæ eorum, quia corrumpere fideliũ corda à veritate Christi conantur. Hoc ergo timens semper solicitus de eis est ne violentur.

Apoc. 14.

Virginitas commendatur primò ab instituentis dignitate, qui fuit Christus. In epistola ad Vercellens. ecclesiam.

Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III. † Aliàs, gloria.

Quid autẽ loquar quanta sit virginitatis gratia†, quæ meruit à Christo eligi, vt esset etiam corporale Dei templum, in quo corporaliter (vt legimus) habitauit plenitudo Diuinitatis? Virgo genuit mundi salutem, virgo peperit vitam vniuersorum. Sola ergo non debet esse virginitas, quæ omnibus in Christo profuit? Virgo portauit, quem mundus iste capere ac sustinere nõ potest. Qui cùm ex Mariæ nasceretur vtero, genitale tamen sceptum pudoris, & intemerata virginitatis conseruauit signacula. Itaque in virgine Christus reperit quod suum vellet, quod sibi Dominus omnium assumeret.

Et lib. j. de ipsa re, parte ij.

Tom. I.

Virginitatis autorem quem possumus æstimare, nisi immaculatum Dei Filium, cuius caro non vidit corruptionem, Diuinitas nõ est experta contagionem? Videte igitur quanta virginitatis merita sint. Christus ante virginem, Christus ex virgine. A Patre quidem natus ante secula, sed ex virgine natus ob secula. Illud naturæ suę, hoc nostræ vtilitatis est. Illud semp erat, hoc voluit.

Secundò commendatur à loci continentis felicitate, quæ est cælum: eod. lib. parte j.

E cælo arcessiuit, quod imitaretur in terris. Nec immeritò viuendi sibi vsum quæsiuit è cælo, quæ spõsum sibi inuenit in cælo. Hæc nubes aëra, angelos sideráque transgrediens, verbum Dei in ipso sinu inuenit Patris, & toto hausit pectore. Nam quis tantum cum inuenerit relinquat boni? Vnguentum enim exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulæ dilexerunt te, & attraxerunt te. Postremò non meum est illud: quoniã quę non nubunt, neque nubentur, erunt sicut Angeli Dei in cælo. Nemo ergo miretur si Angelis comparentur, quæ Angelorum Domino copulantur. Quis igitur neget hanc vitam fluxisse de cælo, quam non facilè inuenimus in terris? Nisi postquam Deus in hæc terreni corporis membra descendit, tunc in vtero virgo concepit, & verbum caro factum est, vt quod caro factum est, caro fieret Dei.

Et infrà subdit.

In laudationibus solet patria prædicari & parentes, vt commemoratione autoris dignitas successionis exaggeretur. Ego licet laudationem non susceperim virginitatis sed expressionem, ad rem tamen pertinere arbitror, vt quæ sit ei patria, quis autor appareat. Ac prius vbi sit patria definiamus. Si enim ibi est patria, vbi est genitale domicilium, in cælo profectò est patria castitatis. Itaque hic aduena, ibi incola est.

Et lib. ij. de eadem re, parte tertia.

Vos sanctæ virgines, & quicunque iusti estis, & immaculatam animæ geritis castitatem, ciues sanctorum estis, & domestici Dei. Sed tunc nobilitatem istam patriæ possidebitis si Christum intra ciuitatis huius præsepia quæritis, ingressi per fidem, actúsque pretiosos patriarcharum, clarificati lumine, fundati super Apostolos, versantes inter Angelos.

Tertiò, commendatur à temporis in quo cœpit prosperitate: quia ab aduentu Christi in nouo testamento. Ibidem parte prima.

Libro 1.

Dicet aliquis: Sed etiam Helias nulli corporei coitus fuisse permixtus cupiditatibus inuenitur: Ideo ergo curru raptus ad cælum, ideo cum Domino apparet in gloria, ideo Domini venturus est præcursor aduentus. Et Maria tympanum sumens pudore virgineo choros duxit, sed considerate cuius illa speciẽ tunc gerebat: Nõnne Ecclesiæ, quæ religiosos populi cœtus, qui carmina Diuina concinerent, immaculato virgo spiritu copulauit? Nam etiam templo Hierosolymis fuisse legimus virgines deputatas. Sed quid Apostolus dicit? Hęc autẽ in figura contingebãt illis, vt essent indicia futurorũ. Figura enim in paucis est vita, in pluribus. At verò postea quàm Dominus in corpus hoc veniẽs contuberniũ Diuinitatis & corporis sine vlla concretæ cõfusionis labe sociauit, tunc toto orbe diffusus corporibus humanis, vitæ cælestis vsus inoleuit. Hoc illud est quod ministrãtes in terris Angeli decantârunt futurum genus, quod ministerium Domino immaculati corporis obsequiis exhiberet. Hæc est cælestis illa militia, quam laudantiũ exercitus Angelorum promittebat in terris. Habemus ergo autoritatem vetustatis à seculo, plenitudinẽ professionis à Christo.

Quartò, commendatur à sui sponsi generositate. Eodem libr. parte ij.

Spectate aliud virginitatis meritum. Christus virginis sponsus: etsi potest dici, Christus virgineæ castitatis. Virginitas enim Christi, non virginitatis Christus est. Virgo est ergo quæ nupsit, virgo quæ nos suo vtero portauit, virgo quæ genuit, virgo quæ proprio lacte nutriuit.

Et ideo quia sponsa tanti sponsi, efficitur nobilior & pulchrior. Ibidem infra parte ij.

Primùm enim quòd nupturæ præ cæteris concupiscunt, & sponsi decore se iactent: eo necesse est impares sacris se fateantur esse virginibus, quibus solis contingit dicere: Speciosus forma prę filiis hominũ, diffusa est gratia in labiis tuis. Quis est iste sponsus? Non vilibus addictus obsequiis, non caducis superbus diuitiis, sed cuius sedes in seculum seculi, filiæ regum in honore eius. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, varietate circumamicta virtutum. Audi igitur filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuũ, & domum patris tui: quoniam concupiuit rex speciem tuã: quia ipse est Deus tuus. Et aduerte quãtum tibi Spiritus sanctus scripturæ diuinæ testificatione detulerit. Regnũ, aurum, pulchritudinem. Regnũ, vel quia sponsa regis æterni, vel quia inuictum animum gerens, ab illecebris voluptatum non captiua haberis, sed quasi regina dominaris. Aurũ, quia sicut illa materies examinata igne, pretiosior est: ita corporis species virginalis Spiritui consecrata Diuino, formæ suæ acquirit augmentũ. Pulchritudinẽ verò quis potest maiorẽ existimare decore eius, quæ amatur à rege, probatur à iudice, dicatur Domino, consecratur Deo, semper sponsa, semper innupta, vt nec amor finẽ habeat, nec damnũ pudor? Hæc profectò vera pulchritudo est, cui nihil deest, quæ sola

Psalm. 44.

audire meretur à Domino: Tota es formosa proxima A mea, & reprehensio non est in te. *Canticor.4.* Veni huc à Libano: transibis & pertransibis à principio fidei, à capite Sanir & Hermon, à latibulis leonum, à montibus pardorum. Quibus indiciis ostenditur perfecta & irreprehensibilis animæ virginalis pulchritudo, altaribus consecrata Diuinis, inter occursus & latibula spiritualium bestiarum non inflexa mortalibus, sed intenta mysteriis Dei meruisse dilectum, cuius vbera plena lætitiæ. Vinum enim *Psal.103.* lætificat cor hominis. Et odor, inquit, vestimentorum *Cantic.4.* tuorum super omnia aromata.

Et infrà.

Et odor, inquit, vestimentorum tuorum sicut odor Libani. Vide quem nobis tribuas virgo processum. Primus enim odor tuus super omnia aromata, quæ in Saluatoris missa sunt sepulturam: & mortuos corporis motus, membrórumque redolet obiisse delicias. Secundus odor tuus, sicut odor Libani Dominici corporis, inte- B gritatem virgineæ florem castitatis exhalat.

Ex hoc sequitur quòd hunc sponsum debet amare solum. Ibidem infrà.

Vt etiam tu possis dicere: Tanquam malus in lignis nemoris, ita fraternus meus in medio filiorum. In vmbra eius concupiui & sedi, & fructus eius dulcis in faucibus meis. Inueni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum. Descendat fraternus meus in ortum suum, & manducet fructum pomorum suorum. *Cantic.5.* Veni fraterne mi, exeamus in agrum: pone me vt sigillum in cor tuum, & velut signaculum super brachium tuum. Fraternus meus candidus & rubeus. Decet enim vt plenè noueris virgo quē diligis, atque omne in eo & ingenitæ Diuinitatis & assumptę mysteriū incorporationis agnoscas. Candidus meritò, quia Patris splēdor: rubeus, quia partus est virginis: color in eo fulget & rutilat vtriusque naturæ. Memento tamen antiquiora in eo Diuinitatis insignia, quàm corporis sacramenta: quia nō cœpit à virgine, sed qui erat venit in virginem. C Ille discretus à militibus, ille lancea vulneratus, vt nos sacri vulneris cruore sanaret: respondebit tibi profectò: Est enim mitis & humilis corde, blandus aspectu. *Cantic.4.* Exurge Aquilo, & veni Auster, aspira ortum meum, & fluant aromata mea. Ex omnibus enim partibus mundi odor sanctæ religionis inoleuit, dilectæ quo virginis membra fragrârunt. Formosa est proxima mea, vt bona opinio: pulchra vt Hierusalem. Non caduci itaque corporis pulchritudo, vel morbo peritura, vel senio, sed nullis obnoxia casibus opinio bonorum nunquam moritura meritorum virginibus est decori. Et quoniā non humanis iam, sed cælestibus, quorū vita viuis in terris, digna es cōparari: accipe à Domino præcepta, quæ serues. Pone me vt sigillum, inquit, in cor tuū: & velut signaculum super brachium tuum.

De cuius amandi more, & amoris vigore, loquitur lib.ij. de eadem re. Vide sup. cap. Amor: & cap. Amicitia. Et ideo huius sponsi atque sponsæ nuptiæ cum gaudio sunt cele- D *brandæ. In ipso lib.ij. in fine.*

Deuter.6. Debuimus sponsæ citare amorem. Scriptū est enim: Diliges Dominum Deum tuum. Debuimus in nuptiis calamistris quibusdam crines saltem orationis ornare. *Ezec.21.* Scriptum est enim: Plaude manu, & percute pede. Debuimus perpetuos spargere thalamos rosis: Etiam & in his coniugiis temporalibus nubenti prius plauditur, quàm imperatur: ne ante dura offendant imperia, quàm blanditiis amor fotus inolescat. Equorum vis plausæ sonitum discit amare ceruicis, ne recuset iugum. Denique prius assuescitur verbo lasciuiæ, quàm verbere disciplinæ. Ast vbi colla subdiderit iugo, & habena constringit, & stimulus vrget, & compares trahunt, & iugalis inuitat. Sic etiam virgo nostra debuit prius amore proludere, aurea thori cælestis fulcra mirari, in ipso vestibulo nuptiarum, & postes frondium sertis cernere coronatos, & chori strepentis interius haurire delicias, ne se prius Dominico iugo timefacta subduceret, quàm vocata inclinaret. Veni igitur huc à Libano sponsa, veni huc à Libano: transibis & pertransibis. Sæpius enim nobis iste versiculus recantandus est, vt vel Dominicis vocata verbis, sequatur, si qua non credit humanis. Hoc nos magisterium non inuenimus, sed accepimus: sic instituit mystici carminis doctrina cælestis. Osculetur me ab osculo oris sui, quia bona vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aro- *Cantic.1.* mata. Vnguentum exinanitum est nomen tuum. Totus iste deliciarum locus ludum sonat, plausum excitat: amorem prouocat. Ideo, inquit, adolescentulæ dilexerunt te retro. In odorem vnguentorum tuorum curramus. Induxit me rex in tabernaculum suum. Ab osculis cœpit, vt ad tabernaculum perueniret. At illa tam patiens duri laboris exercitatæque virtutis, vt aperiat manu claustra, in agrum exeat, in castellis maneat, in principio tamen retro odorem currit vnguenti: mox cum in tabernaculum venerit vnguentum mutatur à castellis. Denique quò euadat videte: Si murus, inquit est, ædificemus super eum turres argenteas. Quæ ludebat osculis, iam turres erigit, vt pretiosis sanctorum turrita fastigiis, non solùm hostiles frustretur incursus, verùm etiam bonorū propugnacula struat tuta meritorum.

Quintò, commendatur à salutaris operis singularitate. Libro primo de viduis, parte secunda.

Multas fœminas scriptura Diuina in lucem euexit: *In exhorta. ad virgin. Tom.1.* & palmam tamen publicæ salutis solis virginibus dedit. In veteri testamento terra ac mari clausum Hebręorum populum virgo per maria pedes duxit: in Euangelio autorem mundi ac redemptorem virgo generauit.

Vnde virginitas miracula facere promeretur. In episto. ad Vercellens. ecclesiam. *Lib.10. Epist. Epist.82. Tom.III.*

Per virum autem & mulierem caro eiecta de Paradiso, per virginem iuncta est Deo. Quid de altera Mosis Maria loquar, quæ fœminei dux agminis, pede transmisit pelagi freta? Quo munere autem venerabilis Tecla etiam leonibus fuit, vt ad pedes prædæ suæ stratæ impastæ bestiæ sacrum deferrent ieiunium: nec procaci oculo virginem, nec vngue violarent aspero, quoniam & ipso aspectu virginitatis violatur sanctitas?

Sextò, commendatur ab aspectus venustate. Libro j. de ipsa re, parte secunda, vt hîc sup. patet. Vnde aliam pulchritudinem quàm mentis vel animæ quærere nullatenus debent. Eodem libro, parte secunda.

Vos verò beatæ virgines quæ talia tormenta potius quàm ornamenta nescitis, quibus pudor sanctus verecunda suffusus ora, & bona castitas est decori, non humanis addictæ oculis, alieno errore merita vestra pensatis. Habetis sanè & vos vestræ militiam pulchritudinis, cui virtutis militat forma nō corporis, quam nulla extinguit ętas, nulla eripere mors potest, nulla ęgritudo corrūpere: solus formæ arbiter petitur Deus, qui etiā in corpore minus pulchro diligit animas pulchriores. Nō vteri onus notū, non dolor partus, & tamen numerosior soboles piæ mentis, quæ omnes pro liberis habet, fœcunda successoribus, sterilis orbitatibus, nescit funera, nouit hæredes.

Ad hoc facit quod suprà scriptum est de mulierum ornatu superfluo, cap. Mulier. Septimò commendatur à similitudinis congruitate, quia Ecclesia militans & triumphans dicitur esse virgo. Ibidem subdens. Require sup. cap. Ecclesia. Iterum lib.ij. de viduis, parte ij. *Tom.1.*

Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus virginem castam assignare Christo. Virgo est filia Sion: virgo est ciuitas illa Hierusalem quæ in cælo est, in quam nihil intrat commune atque immundum. Virgo est & illa

illa, quam vocat Iesus, cui & dicit: Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano: transibis & pertransibis. A principio fidei non solùm transiuit virgo, sed etiam pertransit quæ festinat ad sponsum. Transit seculum, pertransit ad Christum: vel quia ea quæ se Christo dicauerit, transeundo ad cælestia, terrena pertranseat. Nam & ipse sponsus sic venit ad sponsam suam, vt saliat super montes, transiliat super colles.

Octauò, commendatur à sua defensionis securitate, quæ est ab Angelis, quibus sunt quasi sorores. Libro primo de ipsa re, parte quarta.

Sed facessat hic sacris virginibus metus, quibus tanta præsidia tribuit: primùm Ecclesia, quæ teneræ prolis solicita successu, ipsa quasi murus abundantibus in modum turrium increscit vberibus, donec soluto obsidionis hostilis incursu, pacem validæ iuuentuti materno præsidio virtutis acquirat. Vnde Propheta ait: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Tum ipse pacis Dominus postquam validioribus brachiis commissa sibi vineta complexus palmites suos gemmare conspexerit, vultu præsule, nascentibus fructibus auras temperat, sicut ipse testatur dicens: Vinea mea est in conspectu meo. Mille Salomoni, & ducenti qui seruant fructũ eius. Suprà ait: Sexaginta potẽtes in circuitu propaginis eius strictis armatos telis, & eruditos præliaribus disciplinis, hic mille ducentos. Creuit numerus vbi creuit & fructus: quia quò sanctior quisque, eò munitior. Sic Helisæus Propheta exercitus Angelorum præsidia sibi adesse monstrauit. Sic Iesus Naue ducem militiæ cælestis agnouit. Possunt igitur fructum in nobis custodire, qui possunt etiam militare pro nobis. Vobis autem virgines sanctæ spiritale præsidium est, quæ pudore intemerato sacrum Domini seruatis cubile. Neque mirum si pro vobis Angeli militant, quæ Angelorum moribus militatis. Meretur eorum præsidium castitas virginalis, quorum vitam meretur. Et quid pluribus exequar laudem castitatis? Castitas etiam Angelos fecit. Qui eam seruauit, Angelus est: qui perdidit, diabolus. Hinc religio etiam nomen accepit. Virgo est quæ Deo nubit: meretrix, quæ deos facit. Nam de resurrectione quid dicam, cuius præmia iam tenetis? In resurrectione autem neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut Angeli, inquit, in cælo. Quod nobis promittitur, vobis præstò est, votorúmque nostrorum vsus apud vos est. De hoc mundo estis, & non estis in hoc mundo. Seculum vos habere meruit, tenere non potuit. Quàm præclarum autem Angelos propter intemperantiam suam in seculum cecidisse de cælo, virgines propter castimoniam in cælum transisse de seculo. Beatæ virgines, quas non illecebra solicitat corporum, non colluuio præcipitat voluptatum.

Psal. 121.
Cantic. 7.
Matth. 22.

Est autem Deus vltor virginis temeratæ. Vnde in epistola secunda ad Syagrium in fine, vbi postquam narratione diffusa retulit historiam vxoris Leuitæ, quæ habetur Iudicum vltimo.

Ita tribus Ben-iamin penè intercepta atque extincta breui floruit, documentum exhibens quòd magno exitio sit insolentibus vindicta pudicitiæ & læsæ castitatis vltio. Nec hoc solo loco, sed plerisque scriptura hoc docet. Nam & in Genesi legimus exercitum quæstionibus regem Ægypti Pharaonem quòd Saram attentauisset, & tamen alienam esse vxorem nesciebat. Est igitur Domino castitatis tuendæ voluntas, quantò magis est defensandæ integritatis? Vnde nulla debet virginibus sacris irrogari iniuria. Quæ enim non nubunt, & qui vxores non ducunt, habentur sicut Angeli in cælo. Et ideo cælesti gratiæ non inferamus corporalẽ contumeliam, quoniam potens est Deus, quem nec præuaricatio prætereat, & moueat accepti sibi muneris & consecratæ virginitatis acerba & grauis contumelia, &c.

Nonò, commendatur à sui status maioritate. Vnde super primam ad Corinthios, cap. vij. Tom. V.

Et diuisa est mulier & virgo. Diuisa non vtique natura, sed actu: quia legimus in Numeris, mulieres virgines appellatas. Alia ergo solicitudo mulieris, alia virginis est: tamen cum dicitur, mulier: incertũ quid significet, nisi significatio subsequatur: Cum autem dicitur, virgo: manifesta loquutio est. Hîc Apostolus post mulierem virginem posuit, vt mulierem non virginem significaret. Per hoc enim voluit ostendere virginem liberam à tædiis & laboribus, quos patitur mulier viro copulata. Quæ non nupta est, cogitat de iis quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu, id est, animo. Dum enim spe cælestium mariti & filiorum solicitudinem non suscipit, de Domino cogitat quomodo propositum Deo deuotum custodiat, si tamen in corpore mundo animus terrena abiiciens cælestibus studeat. Animus enim est, qui aut sanctificat, aut polluit corpus. Quid enim prodest corpus mundum habere, & animam pollutam, cum merito animæ aut honoratur corpus aut damnatur? Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt huius seculi, quomodo placeat viro. Lege enim maritali constricta, solicita est quomodo impleat ius maritalis officij, subdita mũdanis necessitatibus Hoc autem ad vestrã ipsorum vtilitatem dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est.

Decimò, commendat ab arbitrij libertate. Libro primo de ipsa re, parte quarta. Vide suprà capite Mulier. Vnde non præcipitur, sed consulitur. Eodem libro, parte secunda. Vide suprà capite Mulier. Et in epistola ad Vercellensem ecclesiam. Lib. 10. Epist. Epist. 82. Tom. III.

Denique qua reuerentia virginitatis loquutus est sanctus Apostolus, De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do tanquam misericordiã consequutus à Domino? Præceptum non habet, consilium habet. Non enim præcipitur quod supra legem est, sed magis dato suadetur consilio. Nec autoritas præsumitur, sed demonstratur gratia: nec à quoquam demonstratur, sed ab eo qui misericordiam Domini meruit. Horum ergo meliora quàm Apostolorum consilia? Apostolus dicit, consilium do: Isti dissuadendum putant, ne qua studeat virginitati. Cuius quantam laudem breui versiculo Propheta expresserit, vel potius Christus in Propheta debemus cognoscere. Ortus, inquit, clausus, soror mea sponsa: ortus clausus, fons signatus. Christus hoc dicit ad Ecclesiam quam scit esse virginem sine macula, sine ruga. Bonus ortus virginitas, quæ plurimos boni ferat fructus odoris. Ortus clausus, quia vndique vallata est muro castitatis. Fons signatus, eò quòd virginitas sit fons & origo pudicitiæ quæ inuiolata custodiat integritatis signacula, in quo fonte imago Dei luceat: quia cum munditia corporis, congruit etiam puritas simplicitatis. Non potest dubitare quisquam quòd Ecclesia virgo sit, quam etiã in Corinthiis despondit Apostolus Paulus virginem castam assignare Christo. In superiore igitur epistola dat consilium, existimat bonum esse munus virginitatis, vt nullis instantis seculi turbetur necessitatibus, nulla illuuie coinquinetur, nullis exagitetur procellis. In posteriore sponsor est Christo, quòd integritatem ecclesiæ illius plebis consignare possit integritate. Responde mihi nunc Paule qua ratione propter instantem necessitatem des consilium: quoniam qui sine vxore est, solicitus, inquit, est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Et addidit: Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Habet igitur murum suum aduersum huius mundi turbi-

1. Corinth. 7.
Cantic. 4.
1. Corinth. 7.

nes,& ideo septo Diuinæ munita protectionis, nullis A seculi flabris inequitatur. Bonum ergo consilium, quia in consilio vtilitas est, in præcepto laqueus. Consilium inuitat voluntarios, præceptum astringit inuitos. Si qua ergo sequuta fuerit consilium, & eam non pœnituerit, acquisiuit vtilitatem. Si quam verò pœnituerit, non habet quòd accuset Apostolum. Ipsa enim de infirmitate sua iudicare debuit, & ideo sibi voluntatis suæ rea est, cuius grauiore quàm ferre posset laqueo se ac nodo ligauit. Itaque tanquam bonus medicus, qui & fortioribus stabilitatem virtutis conseruare cupiat, & infirmis salubritatem dare, aliis dat consilium, aliis demonstrat remedium. Qui infirmus est, olera manducet, accipiat vxorem: qui validior est, fortiorem virtutis cibum expectet. Meritóque adiunxit: Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habet suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Mulier vincta est legi, quanto tempore vir eius viuit. Quòd si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat, tantùm in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Puto enim quòd & ego Spiritum Dei habeam. Hoc est consilium Dei habere, explorare diligenter omnia, & quæ meliora sunt suadere, quæ tutiora demonstrare.

Roma.14. *1.Corinth.7.*

Vndecimò, commendatur respectu coniugij & viduitatis in ampliore sanctitate. Require supra, capite Castitas: cap. Coniugium: & cap. Mulier: & cap. Pauper. Et libro tertio de viduis parte secunda.

In exhortat. ad virgines. Tom. 1.

State ergo in corde vestro, sicut bona vinea in propagine sua. Multæ enim tentationes sunt: ideóque ait scriptura: Tentauerunt eum in tentatione, & maledixerũt ei super aquã cõtradictionis Cades. Tentatur virginitas à plerisque petitoribus. Et cum voluerit virgo perseuerare, existunt qui contradicant. Contradixit petitor, & refutatus maledicit. In opprobrio videtur esse innupta vel virgo, vel vidua. Cades enim innupta est, quæ est sancta corpore & spiritu, & Domino se dicauit: quæ reliquit parentes, & non facit voluntatem eorum: qui solent dicere: Debes nobis filia nepotes. Cades est quæ filios nescit. Quòd si illa diuitiis seculi præfert opprobriũ Christi, quod necesse est subeat qui quærit Christo placere, quantò magis vos, quos pater prouocat ad integritatẽ, mater hortatur id sequi quod conuenit? Bonum est ergo virginitas. Denique qui iudicauit, inquit, in corde suo seruare virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Ille bene facit propter laqueum: hic melius facit propter vtilitatem. Illud pro remedio, istud pro præmio. Beatior autem erit quæ sic permanserit secundum meum consilium. Puto enim quòd ego Spiritum Dei habeam. Sequimini ergo filiæ consilium Apostoli, domum Spiritus sancti. Sumite ergo & vos, sicut sumpsit Maria soror Mosis & Aaron tympanum in manibus vestris, & exite dicentes: Cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est, equum & ascensorem proiecit in mare.

Psalm.105. *1.Corinth.7.*

Eodem libro, parte ij.

In omni tempore sint vestimenta tua candida. Quid candidius virginitate? quid nitidius intacti vestimento pudoris? Bona quidem castitas coniugalis, & castitas viduitatis. Munda omnis castitas, sed fortè non omnis candida, aut non candida in omni tempore. Non candida, quando non habet quis sui corporis potestatem, quando ad tempus sequestratur oratio. De virginitate ergo pulchrè dicitur: In omni tempore sint vestimenta tua candida.

Et propter hoc suadetur. Eodem libro, parte prima.

Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est: hoc est, non capit hoc conditionis humanæ infirmitas, vt omnibus pateat, sed illis solis facile est ad capiendum, quibus Diuina refulsit gratia, vt castrare se possint, quò regnum cælorum adipiscantur. Audisti fili quantum sit præmium integritatis. Regnum acquiritur, & regnum cæleste, vitam Angelorum exhibet. Hoc vobis suadeo, quo nihil pulchrius, vt inter homines Angeli sitis, quia nulla sibi ligantur nuptiali copula. Quoniam quæ non nubunt, & qui vxores non ducunt, sicut Angeli in terris sunt, vt tribulationem carnis non sentiant, seruitutem ignorent, à mundanæ cogitationis ableuentur contagio, Diuinis rebus mentem intendant: vt tanquam exuti corporis infirmitate, non quæ hominis sunt, sed quæ Dei cogitent.

Duodecimò, commendatur ab omni laudis proprietate. Lib. 3. de viduis parte ij.

B Sed quoniam non laudes earum tantummodo prædicandæ sunt, sed disciplinæ etiam sunt sequendæ, reminiscamur vbi Susanna, vbi Anna, vbi Maria sint repertæ: & aduertamus quemadmodum singulæ aptis laudibus prædicentur, & vbinam commemorentur. Nupta in paradiso, vidua in templo, virgo in secreto: sed in illis tardior fructus, in virgine maturior. Illas senectus probat, virginitas laus ætatis est: nec adiumenta quærit annorum, quæ omnium est fructus ætatum. Adolescentiam decet, iuuentutem ornat, amplificat senectutem, omníque æuo habet iustitiæ suæ canos, maturitatem grauitatis, velamen pudoris, qui deuotionẽ non impediat, religionem augeat. Aduertimus enim ex sequentibus, quia quotannis in die solenni Paschæ sancta Maria cum Ioseph Hierusalem petebat. Vbique impigra deuotio, vbi assiduus virgini comes pudoris adiungitur. Nec inflatur Domini mater, quasi secura C de meritis, sed quò meritum maius agnouit, eò votum vberius exoluit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit, mysticum tempus impleuit. Quantò igitur vos magis conuenit intentas esse studio castitatis, ne locum sinistræ relinquatis opinioni, quæ pudicitiæ testimonium in solis habetis moribus? Virgo enim licet in ea quoque maior sit morum prærogatiua quàm corporis, calumniam tamen integritate carnis abiurat.

Propter hoc parentes ad virginitatis votum suos filios & filias debent allicere. Libro primo de ipsa re, parte tertia.

Audistis parentes quibus erudire virtutibus, quibus instituere disciplinis filias debeatis, vt habere possitis quarum meritis vestra delicta redimantur. Virgo Dei donum est, munus parentum, sacerdotium castitatis. Virgo matris hostia est, cuius quotidiano sacrificio vis Diuina placatur. Virgo indiuiduum pignus parentum, quæ non dote solicitet, non emigratione D destituat, non offendat iniuriis. Sed nepotes aliquis habere desiderat, & aui nomen acquirere. Primùm suos tradit, dum quærit alienos. Deinde certis defraudari incipit, dum sperat incertos: Confert opes proprias, & adhuc poscitur, nisi dotem soluat, exigitur. Si diu viuat, onerosus est. Emere istud est generum, non acquirere, qui parentibus filiæ vendat aspectus. Ideóne tot mensibus gestatur vtero, vt in alienam transeat potestatem? Ideo commendandæ virginis cura suscipitur, vt citius parentibus auferatur? Dicet aliquis: Ergo dissuades nuptias? Ego verò suadeo, & eos damno qui dissuadere consueuerunt, vtpote qui Saræ ac Rebeccæ & Rachel cæterarúmque veterum coniugia fœminarum pro documentis singularium virtutum recensere soleam. Qui enim copulam damnat, damnat & filios, & ductam per successionũ seriem, generis societatem damnat humani.

mani. Nam quemadmodum duratura in seculum ætas succedere posset ætati, nisi gratia nuptiarum procreandæ studium sobolis incitaret? Aut quomodo prædicare potest quòd immaculatus Isaac ad altaria Dei victima paternæ pietatis accesit, quòd Israël humano situs in corpore Deum vidit, & relgiosum populo dedit nomen, quorum originem damnat? Vnum sanè licet sacrilegi homines habent, quod in his etiam à sapientissimis probetur: qui coniugia damnando profitentur ipsi non debuisse nasci. Non itaque dissuadeo nuptias, si fructus sacræ virginitatis enumero. Paucarum quippe hoc munus est, illud omnium. Nec potest esse virginitas, nisi habeat vnde nascatur. Bona cum bonis comparo, quò facilius quid præstet eluceat. Neq; meã sententiam affero, sed eam repeto, quam edidit Spiritus sanctus per Prophetam. Melior est, inquit, sterilitas cum virtute.

Probat hoc exemplo gentis barbaræ. Eodem libro, parte quarta.

Dicet aliquis: Tu nobis quotidie virginum canis laudes: quid faciam qui eadem quotidie cantito & proficio nihil? Sed non mea culpa. Denique de Placentino sacrandæ virgines veniunt, de Bononiensi veniunt, de Mauritania veniunt, vt hîc velentur. Magnam rem videtis: hic tracto, & alibi persuadeo. Si ita est, alibi tractemus, vt vobis persuadeamus. Quid quòd etiam qui me nõ audiunt sequuntur: qui audiunt non sequuntur? Nam plerasque virgines cognoui velle, & prohiberi etiam prodire à matribus, & quod est grauius, viduis, cum quibus hic mihi sermo est. Nempe si hominem amarent filiæ vestræ, per leges possent eligere quem vellent. Quibus igitur hominem eligere licet, Deum non licet? Contuemini quàm dulcis pudicitiæ fructus sit, qui barbaricis quoque inoleuit affectibus. Ex vltimis infrà vltráque Mauritaniæ partibus deductæ virgines hîc sacrari gestiunt, & cùm sint omnes familiæ in vinculis, pudicitia tamen nescit esse captiua. Profitetur regnum æternitatis, quę mœret iniuriam seruitutis.

Et addit de ciuitate Bononiæ:

Nam quid de Bononiensibus virginibus loquar, fœcundo pudoris agmine, quæ mundanis se deliciis abdicantes sacrarium virginitatis incolunt sine contubernali sexu, contubernali pudore prouectæ ad vicenarium numerum, & centenarium, relictóque parentum hospitio, tendunt in tabernaculis Christi, indefessæ milites castitatis? Nunc canticis spiritualibus personant, nunc victum operibus exercent: liberalitatis quoque subsidium manu quærunt. Quòd si inuestigandæ virgines inoleuerit odor, nanque præ cæteris speculandi venatum pudoris explorant, totis eurarum vestigiis prædam latentem vsque ad ipsa cubilia persequuntur: aut si liberior alicuius volatus affulserit, totis omnes videas assurgere alis, concrepare pennis, & emicare plausu, vt casto pudicitiæ choro cingant volantem, donec albenti delectata comitatu in plagas pudoris & indaginem castitatis, domus patriæque oblita succedat. Bonum itaque si virgini studia parentum quasi flabra pudoris aspirent. Sed illud gloriosius, si teneræ ignis ætatis, etiam sine veteribus nutrimentis, sponte se rapiat in fomitem castitatis.

Iterum ad idem inducit exemplum de sancta Memoria. Ibidem in fine libri.

Quòd si non creditis oraculo, vel exemplis credite. Memoriæ nostræ puella dudum nobilis seculo, nunc nobilior Deo, cum vrgeretur ad nuptias à parentibus & propinquis, ad sacrosanctum altare confugit. Quò enim melius virgo recurreret, quàm vbi sacrificium † virginitatis offertur? Ne is quidem finis audaciæ. Stabat ad aram Dei pudoris hostia, victima castitatis, nunc capiti dexteram sacerdotis imponens, precem poscens,

† *Aliàs, sacrarium.*

nunc iustæ impatiens moræ, ac summum altari subiecta verticem: Num melius, inquit, quàm altare velabit, quod sanctificat ipsa velamina, frontem? Plus talis decet flammeus, quo caput omnium Christus quotidie consecratur. Quid agitis vos propinqui? quid exquirendis adhuc nuptiis solicitatis animum? Iamdudum prouisas habeo. Sponsum offertis, meliorem reperi. Quaslibet exaggerate diuitias, iactate nobilitatem, potentiam prædicate. Habeo eum cui nemo se comparet, diuitem mundo, potentem imperio, nobilem cælo. Si talem habetis, non refuto optionem: Si non reperitis, non prouidetis mihi parentes, sed inuidetis: Silentibus cæteris vnus abruptius: Quid si, inquit, pater tuus viueret, innuptam te pateretur manere? Tum illa maiore religione, moderatiore pietate: Et ideo fortasse defecit, né quis impedimẽtũ posset afferre. Quod ille responsũ de patre, de se oraculũ, maturo sui probauit exitio. Ita cæteri eadem quisque metuentes, fauere cœperunt qui impedire quærebant, nec dispendium debitarum attulit virginitas facultatum, sed etiam emolumentum integritatis accepit. Habetis puellę deuotionis pręmium: parentes cauete offensionis exemplum.

Vnde in principio libri de bono virginitatis, qui aliàs intitulatur de laude Mariæ virginis perpetuæ, dicit sic: *Libro de instit. virg. cap. 1. Tom. 1.*

Commendas mihi pignus tuum, quod æquè est meũ, Ambrosiam Domini sacram, & pio affectu eius tibi asseris præstantiorem reliqua sobole solicitudinem. Et verè ita est apud mentem fidelem. Cæteros enim instituis, vt emittas domo, atque alienis copules: istam semper tecum habebis. In cæteris quoque paternæ vteris pietatis necessitudine, in hac vltra patrem procedis, votóque & studio progrederis, vt placeat Deo. Quæ cum sit præstantior causa votorum, sola tamen soluat quicquid pro se & pro omnibus filiis debes. Hoc est sacrificium quod Abel obtulit ex primitiuis ouium suarum fœtibus. Quod & Apostolus præ cæteris laudat ad Corinthios dicens: Quoniam qui statuit in corde suo firmus, & iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Vnde pulchrè Dauid cum descripsisset Ecclesiæ gratiam, cuius omnis gloria intus est non foris, (in bonis enim cogitationibus atque immaculato castitatis affectu & synceræ proposito conscientiæ summa est laus) subtexuit dicens: Afferentur regi virgines post eam. Et conuersus ad Dominum patrem: Proximæ, inquit eius afferentur tibi: afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum regis. Quæ est proxima, nisi quæ Christo propinquat, cum dicit Deus verbum: Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce hyems præteriit. Antè quàm verbũ Dei reciperet, hyems erat, inhonora, sine fructu: vbi verbum Dei recepit, & mundus ei est crucifixus, æstas est facta. Denique feruore sancti Spiritus vaporata, flos esse cœpit, & spirare odorem fidei, fragrantiam castitatis, suauitatem gratiæ. Vnde & alibi addidit: Oculi tui columbæ extra taciturnitatem tuam; eò quòd tota spiritalis & simplex sicut columba, in cuius specie visus est à Ioanne descendere Spiritus sanctus, spiritualia videat, & nouerit ea quę viderit tacere mysteria. Non enim mediocris virtus tacere. Est enim & tempus tacendi, sicut tẽpus loquendi, sicut & scriptum est: Dominus dat mihi linguam eruditionis, quãdo oporteat dicere sermonẽ.

Psalm 44. *Cantic. 2.* *Canticor. 4.* *Coloss. 4.*

Arguitur tamen & reprehenditur Ambrosius à nonnullis, quia virginitatẽ prædicabat. Lib. iiij. de ipsa re, part. j.

Nec quenquã publicis arguo, sed meipsũ defensatũ venio. Accusati enim sumus, & nisi fallor, accusatores nostri plerique de vobis sunt. Horũ ego affectus redarguere malo, quàm personas prodere. Criminis autem

inuidia hæc est, quia suadeo castitatem. Qui hoc non libenter accipit, ipse se prodit. Virginitatē, inquit, doces, & persuades plurimis. Vtinā conuinceres, vtinam tanti criminis probaretur effectus. Non vererer inuidiam, si efficaciam recognoscerem. Atque vtinam me exemplis potius argueretis, quàm sermonibus cęderetis. Sed vereor ne præuaricatores mihi apposuisse videar, qui me alienis commendent laudibus. Initiatas, inquit, sacris mysteriis & consecratas integritati puellas nubere prohibes. Vtinam potuissem reuocare nupturas. Vtinam possem flammeum nuptiale pio integritatis mutare velamine. An indignum videtur, vt sacratæ virgines à sacrosanctis altaribus non abducantur ad nuptias? Et quibus licet sponsum eligere, non licet Deum præferre? In me ergo facti conditio mutatur, vt pro opprobrio mihi cedat quod semper spectauit ad gratiam sacerdotum, iacere semina integritatis, & virginitatis studia prouocare.

Et addit per locum à sufficienti diuisione probādo quòd ipsa virginitas debet prædicari.

Quæro enim vtrum quasi improbum hoc, an quasi nouum, an quasi inutile reprehendatur? Si quasi improbum, improba ergo vota sunt omnium, improba vita est Angelorum, quam gratia resurrectionis imitatur. Qui enim non nubunt neque nubentur, erunt sicut Angeli in cælo: qui hoc vtique reprehendit, resurrectionis vota condemnat. Itaque improbum videri non potest, quod hominibus pro præmio constitutum est. Nec potest eius rei species displicere, cuius veritas & in fructu est, & in voto. Sed esto, non sit improbum, nunquid nouum est? Nos enim noua omnia quæ Christus non docuit iure damnamus, quia fidelibus via Christus est. Si igitur Christus non docuit quod nos docemus, etiam nos id detestabile iudicamus. Discutiamus ergo vtrum Christus integritatem docuerit, an repudiandam putauerit? Et sunt, inquit spadones, qui seipsos castrauerunt propter regnū cælorum. Est ergo præclara militia, quæ regno cælorum militat. Itaque iam tunc Dominus docuit esse debere intemeratæ studia castitatis. Vnde & Apostoli eam cæteris præeminere cernentes, si ita est causa, aiunt, viri cum vxore, non expedit nubere. Quo dicto & grauiora iudicauerunt onera vinculi coniugalis, & veræ integritatis gratiam prætulerunt. Sed Dominus qui sciret prædicandam omnibus integritatem, imitandam paucis. Non omnes, inquit, capiunt verbum istud, sed quibus datum est: Hoc est, non est communis plurimis, & vulgaribus integritas, nec pro infirmitate permittitur, sed pro virtute conceditur. Denique cum dixisset: Sunt spadones qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum: vt ostenderet hoc non mediocris esse virtutis, Qui potest, inquit, capere, capiat. Et ideo post hoc verbum offeruntur pueri ad benedicendum, qui corruptelæ expertes, integritatis munus immaculata ætate seruarent. Talium est enim regnum cælorum, qui in puerilem castimoniam tanquam in naturam infantium corruptelæ ignorantia remeauerint. Est ergo etiam cælesti voce probata virginitas, Dominicisque expetenda præceptis. Quo loco magisterium Diuinæ vocis imitemur. Nam cum in superioribus coniugium memorauerit non esse soluendum nisi ex causa fornicationis, in posterioribus integritatis gratiam donúmque contexuit: vt doceret non damnandas esse nuptias, sed probandas, nuptiis tamen ipsis integritatis studia præferēda. Quis enim tam auersus à vero qui nuptias damnet?

Et infrà post multa, parte secunda, confirmat quantum virginitas Christo placeat.

Neque enim Christus stupet aliqua secularium discrimina dignitatum, nec auratam vestem, aut nobilia coruscantium gemmarum serta miratur, quorum dispendiis sæpe lis mouetur in Ecclesia, pax fugatur. Certè tu vna de virginibus, quæ corporis tui gratiā splēdore mētis illuminas. Propior enim es, quæ Ecclesiæ cōpareris. Tu, inquam, in cubiculo tuo, & nocturno tempore constituta, semper meditare Christum, & eius aduentum omnibus sperato momentis. Si tardare tibi videtur, exurge. Tardare videtur cum diu dormis, tardare videtur cum ab oratione vacas, tardare videtur cum vocem non excitas psalmis. Primitias vigiliarum tuarum Christo dicato, primitias actuum tuorum Christo immola. Audisti in superioribus quia vocauit te, dicens: Veni à Libano sponsa, veni à Libano: transibis & pertransibis à principio fidei. Transibis in seculum certatura, pertransibis ad Christum triumphatura de seculo. Audisti quia te à leonum & pardorum, id est, à spiritualium nequitiarum incursionibus separauit. Audisti quia placet ei tuarum pulchritudo virtutum. Audisti quia vestimentorum tuorum aromata, hoc est bonum odorem integritatis omnibus odoribus prætulit. Audisti quia ortus es clausus suauium pomiferarum refertus fructibus. Pete igitur vt aspiret tibi Spiritus sanctus, aspiret supra cubile tuum, atque odorem piæ mentis & gratiæ spiritualis accumulet. Respondebit tibi: Ego dormiui & cor meum vigilat. Audis vocem pulsantis ad ianuam & dicentis, Aperi soror mea. Cantic. 5.

Sed contrà arguitur ab aliquibus dicentibus quòd obseruatione virginitatis deficeret mundus. Eodem libro, parte prima.

Videamus ne fortè inutile iudicetur. Nonnullos enim dixisse audiui quòd periit mundus, defecit genus humanum, coniugia labefactata sunt. Quæro, quis tandem quæsiuit vxorem, qui non inuenerit? quando fiunt bella pro virgine? quis vnquam pro virgine sit peremptus? De coniugiis autem ista nascuntur, vt perimatur adulter vxoris, raptor præliis appetatur. Ista Reipublicæ semper damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est, quia castitatem nō pœna cohibet sed religio auget, fidesque conseruat. Si quis igitur putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia vbi paucæ virgines, ibi etiam homines pauciores: vbi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorem. Discite quantas Alexandrina, totiúsque Orientis & Aphricana ecclesia quotannis sacrare consueuerint: Pauciores hîc homines prodeunt, quàm illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum vsu non inutilis virginitas existimatur, præsertim cùm per virginem salus venerit orbem fœcundatura Romanum. Quòd si quis hoc prohibet, prohibeat igitur pudicas vxores degere, quia frequentius possint parere incontinentes. Nulla peregrinanti marito fidem seruet, ne damnum faciat prolis futuræ, & partus frequentioris amittat ætatem.

Iterum alij dicunt quòd periculosa est hæc via adolescentibus, quibus respondet ibidem.

Sed difficilior fit via adolescentibus ad nuptias impetrandas. Quid si forte commodior? Quæro enim cum iis aliquem habere tractatum, qui arcendæ virginitatis sententiam gerunt. Itaque qui sunt isti, discutere debemus, vtrum qui vxores habent, an qui non habent. Si qui habent, timere non debent: vxores eorum iam virgines esse non possunt. Si qui non habent, non sibi iniuriam faciant, quòd eius tantum nuptias sperauerint, quæ nuptura non esset. An fortasse patres pro filiarum coniunctione soliciti, molestè ferunt virgines consecrari? Nec hi quod vereantur habent, si sequatur consilium. Inter paucas suæ citius eligentur.

Censet tamen non temere quamlibet esse velandam, Ibidem subdens.

Aiunt

Aiunt etiam plerique maturioris etiã ætatis virgines esse velandas. Neque ego abnuo sacerdotis esse debere, vt non temere puella veletur. Spectet planè, spectet ætatem sacerdos, sed fidei vel pudoris. Spectet & maturitatem verecundiæ, examinet grauitatis canitiẽ, morum senectam, pudicitiæ annos, animos castitatis. Tamen deinde si matris tuta custodia, comitum sobria sedulitas, si hæc præstò sunt, non deest virgini longæua canities. Si hęc desunt, differatur puella moribus quàm annis adolescentior. Non ergo ætas reiicitur florentior, sed animus examinatur. At certè Teclam non senectus sed virtus probauit. Et hinc quid plura contexam, cùm omnis ætas habilis Deo, perfecta sit Christo? Denique non virtutem ætatis appendicem dicimus, sed virtutis ætatem.

Et prosequitur quòd sup. scriptum est, capite Paulus.

Similatur etiam vulturibus. Libro quinto Hexameron. Require infrà capite Vultur. Similatur orto florenti. Libro primo de ipsa re, parte tertia. Similatur virginitas apibus. Vide suprà capite Apes. Et libro eodem, parte tertia.

Cantic.4. Qui sint autem orti, ipse demonstrat dicens, Ortus conclusus soror mea sponsa, ortus conclusus, fons signatus: eò quòd in ortis huiusmodi impressam signaculis imaginem Dei, synceri fontis vnda resplendeat, ne volutabris spiritualium bestiarum, sparso cœno fluẽta turbentur. Hinc ille murali septus spiritu pudor clauditur, ne pateat ad rapinam. Itaque sicut ortus furibus inaccessus vitem redolet, fragrat oleam, rosam renitet: vt in vite religio, in olea pax, in rosa pudor sacratæ virginitatis inolescat. Hic est odor quem Iacob patriarcha fragrauit, quando meruit audire: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni. Nam licet plenus omnibus fere fructibus patriarchæ sancti fuerit ager, ille tamen fruges maiore virtutis labore generauit, hic flores. Accingere itaque virgo, & si vis huiuscemodi tibi vt ortus aspiret, propheticis eum claude præceptis. Pone custodiam ori tuo, & ostium circunstantiæ labiis tuis.

Genes.27.

Psal.140.

Sequitur tractatus qualis debeat esse virgo, quia primò debet in fide Christi esse instituta. Eodem libro, parte j.

Certè non est hoc mihi commune cum gentibus, nõ populare cum barbaris, nõn cum cæteris animantibus vsitatum: cum quibus etsi vnum eundémque vitalem aëris huius carpimus spiritum, vulgarem terreni corporis participamus statum, generandi quoque non discrepamus vsu: hoc solo tamen naturæ parilis conuitia declinamus, quòd virginitas affectatur à gentibus, sed cõsecrata violatur, incursatur à barbaris, nescitur à reliquis. Quis mihi prætendit Vestæ virgines & Palladis sacerdotes? qualis ista est non morum pudicitia sed annorum, quæ non perpetuitate, sed ætate præscribitur? Petulãtior est talis integritas, cuius corruptela seniori seruatur ætati. Ipsi docent virgines suas non debere perseuerare nec posse, qui virginitati finem dederunt. Qualis autem est illa religio, vbi pudicæ adolescentes iubentur esse, impudicæ anus? Sed nec illa pudica est quæ lege tenetur: & illa impudica, quæ lege dimittitur. O mysteria, ò mores, vbi necessitas imponitur castitati, autoritas libidini datur. Itaque nec casta est quæ metu cogitur, nec honesta quæ mercede conducitur: nec pudor ille, qui intemperantium oculorum quotidiano expositus conuitio, flagitiosis aspectibus verberatur. Conferũtur immunitates, offeruntur pretia, quasi non hoc maximum petulantiæ sit indicium, castitatem vendere: Quod pretio promittitur, pretio addicitur, pretio remuneratur. Nescit redimere castitatem, quæ vendere solet. Quid de sacris Phrygiis loquar, in quibus impudicitia disciplina est, atque vtinam sexus fragilioris? Quid de Orgiis Liberi, vbi religionis mysterium est incentiuũ libidinis? Qualis igitur potest ibi esse vita sacerdotũ, vbi colitur stuprũ deorũ? Nõ habent igitur sacrã virginẽ.

Vnde in libello contra relationem Symmachi, virgines deæ vestæ comparat virginibus Christianis. Lib.5.Epist. Epist.31. Tom.III.

Habeãt, inquit, Vestales virgines immũnitatem suã. Dicant hoc qui nesciunt credere, quòd posset esse gratuita virginitas: prouocent lucris, qui diffidunt virtutibus. Quot tamen illis præmia promissa fecerunt? Vix septem Vestales capiuntur puellæ. En totus numerus quem infulæ vittati capitis, purpuratarum vestiũ murices, pompa lecticę ministrorum circũfusa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingentia, præscripta denique pudicitiæ tempora coëgerunt. Attollant mentis & corporis oculos, videant plebem pudoris, populũ integritatis, consilium virginitatis. Non vittæ capiti decus, sed ignobile velamen vsui nobile castitatis: non exquisita, sed abdicata lenocinia pulchritudinis: non illa purpurarum insignia, non luxus deliciarum, sed vsus ieiuniorum: priuilegia, non lucra: omnia postremò talia, vt reuocari studia putes, dum exercentur officia. Sed dum exercetur officium, studium prouocatur, suis castitas cumulatur dispendiis. Non est virginitas quæ pretio emitur, non virtutis studio possidetur. Non est integritas quæcunque tandem in auctione nummario ad tempus solicitatur compendio. Prima castitatis victoria est facultatum cupiditates vincere, quia lucri studium tentamentum pudoris est. Ponamus tamen subsidia largitatum conferenda virginibus, quæ Christianus munera redundabunt, quod tantas opes sufficiet ærarium? Aut si arbitrantur solis Vestalibus conferendum, non pudet vt qui totum sibi sub imperatoribus gentilibus vendicãrunt, iidem sub principibus Christianus non putent nobis sortem debere esse communem?

Arguit tamen quod si apud Paganos erat virginum dedicatio, multò magis esse debet apud Christianos. Lib. iij. de ipsa re, parte j. Tom.I.

Non licuit ergo pro virginitate sermonem dicere? Et cur scriptum est, Iudicate pupillo, & iustificate viduam? Et cur scriptum est, Patres orphanorum & iudices viduarum? Ergo castimoniæ & integritati deditas deseremus, aut etiam condemnabimus? At certè ipsis gẽtilibus inter aras & focos venerabilis solet esse virginitas: & in quibus nulla meritorum est pietas, nulla mentis integritas, in his tamen carnis virginitas prędicatur. A prophanis ergo cæremoniis virgines nemo prohibebit, ab Ecclesia Dei virginitas arcebitur? Illic coguntur quod non docentur: hìc interdicitur quod non licet nõ doceri. Illic præmiis reuocantur à nuptiis, hìc ad nuptias coartabuntur iniuriis? Illic violentia fit vt capiantur: hìc fiet violentia ne profiteantur? Et potest esse patientia sacerdotum, vt non vel morte oblata, si ita necesse est, integritatis sacrificium vendicetur? Psal.67.

Ratio est, quia virginitatem Christus peramplius honorauit in morte & resurrectione. Ibidem subdens.

Considerate quia virgines præ Apostolis resurrectionem Domini videre meruerunt. Certè hoc docuit hodierna quæ decursa est lectio. Nam cum in nouo monumento (sicut Ioannes dixit) corpus positum esset Domini: in suo autem monumento (sicut secundum librum Euangelij Matthæi) posuisset Ioseph Domini corpus, obseruabant virgines. Bene & Matthæus monumentum dixit nouum, ne ex monumento veteri resurrexisse alius crederetur. Bene etiam secundum spiritum iusti in monumentum positum est, quia Christus à mortuis in nouo iusti resurgit affectu. Bene etiam secundum literam alienum monumentum fuit, quia suum monumentum Dominus non quæsiuit. Habeant tumulum qui sub lege sunt mortis. Victor mortis suum tumulum non habebat. Non enim ille sepulchrum mortis desiderabat, qui de morte trophæa referebat. Vidit

ergo

ergo Maria resurrectionem Domini, & prima vidit & credidit. Vidit & Maria Magdalena, quamuis adhuc ista nutaret. Hoc loco non mediocrem aduertite quæstionem, ne subdubitare de resurrectione Domini virgines debeatis. Vide quod meritum. Non sola carnis virginem facit, sed etiam mentis integritas.

Et infrà quòd Christus fuit virgo ex virgine natus, pertractās illud quod dixit Magdalenæ, Quē quæris mulier?

Quem quæris? Hoc est, Non vides quia adest Christus? non vides quia Christus est Dei virtus, quia Christus est Dei sapientia, quia Christus est sanctitas, quia Christus est castitas, quia Christus integritas, quia Christus natus est ex virgine, quia Christus ex Patre, & apud Patrem, & in Patre semper? Natus non factus, nec degener, sed semper verus Deus ex Deo vero?

Secundò: virgo debet esse in Dei cultu dedicata, & ideo deuotionis actibus intenta. Libro tertio de ipsa re, parte ij.

B Bonus agricola optimam vitem & fotu terræ cohibet, & defendit à frigore, & ne à meridiano Sole vratur, explorat. Agrum quoque vicibus exercet, vel si non patitur otiosum, diuersa alternat semina, mutatis vt fœtibus arua requiescant. Tu quoque virgo veterana pectoris tui colles, diuersis saltē seminibus sere, nunc alimoniis mediocribus, nūc ieiuniis parcioribus, lectione, opere, prece, vt mutatio laboris, inducię sint quietis. Nō totus messē generat ager. Hinc de collibus vineta cōsurgūt, illinc purpurascētes cernas oliuas, hinc olētes rosas. Sępe etiā relictis aratris ipse validus agricola digito solū scalpit, vt florū deponat radices, & asperis manibus, quibus luctantes inter vineta flectit iuuencos, molliter ouium pressat vbera. Eò quippe melior ager est, quò numerosior fructus. Ergo & tu boni agricolæ exemplum sequuta, non perennibus ieiuniis tanquam depressis vomeribus humum tuam findas. Floreat in ortis tuis rosa pudoris, lilium mentis, & irriguum sacri sanguinis violaria bibant fontem. Vulgò hoc ferunt: Quod velis prolixè facere, aliquando ne feceris. Debet esse aliquid C quod quadragesimæ diebus addatur, sed ita, vt nihil ostentationis causa fiat, sed religionis. Oratio quoque nos Deo crebra commendet. Si enim Propheta dicit: Septies in die laudem dixi tibi, qui regni erat necessitatibus occupatus, quid nos facere oportet qui legimus: Vigilate & orate ne intretis in tentationem? Certè solēnes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ, cum è somno surgimus, cum cibum paramus sumere, cū sumpserimus, & hora incensi, cum denique cubitum pergimus. Sed etiam in ipso cubili volo psalmos oratione Dominica frequenti contexas vice, vel cum euigilaueris, vel antè quàm corpus sopor irriget, vt te in ipso quietis exordio rerum secularium cura liberam, Diuina meditantem somnus inueniat. Denique ille philosophiæ ipsius qui nomen inuenit, quotidie priùs quàm cubitum iret, tibicinem iubebat molliora canere, vt anxia curis secularibus corda mulceret. Se ille sicut is qui laterem lauat, secularia secularibus frustra cupiebat abo- D lere. Magis enim se oblinebat luto, qui remedium à voluptate quærebat. Nos autem terrenorum vitiorū colluuione detersa, ab omni inquinamento carnis mentiū interna mundemus. Symbolum quoque specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere. Quod etiam cum horremus aliquid, animo recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio?

Confirmat hoc libro de bono virginitatis seu de laude Mariæ virginis perpetuæ, parte secunda. Require suprà capite Oratio. Iterum libro tertio de viduis, in fine partis tertiæ.

Attende tibi virgo & tu, vt insistas orationi, & vultus tuus assidua palleicat obsecratione. Sed ante orationem præpara animam tuam, vt non videaris ten-

A tare Deum cum deprecaris, vt id quod oras, mores tui loquantur, fides adiuuet, opera commendent.

Tertiò, virgo debet contemplationi esse dedita. Vide suprà capite Contemplatio. Ex hoc sequitur quòd studio scripturarum debet esse intenta, exemplo beatæ Mariæ virginis. Libro secundo de ipsa re. Require suprà capite Maria. Similiter de contemplatione, in qua ipsa virgo esse debet, vide suprà capite Contemplatio: & libro tertio de ipsa re, quod require sup. ca. Auditus: vbi etiam vide quòd non solum per se legere vel studere, sed & alios debet audire. Quartò, ipsa conuitia virgo patienter audire debeat. Libro tertio de viduis, parte quarta vt patet hic supr.

Quintò, virgo debet esse in aliquo exercitio occupata, exemplo beatæ Mariæ virginis. Libro secundo de ipsa re, quod vide sup. Mariæ. Sextò, virgo debet esse honestatis seu pudoris verecundia dotatæ. In epistola prima ad Syagrium. Lib. 8. Epist. Epist. 64. Tom. III.

Deniq; cū se lauaret paradisum claudi iubebat. Quid autē præsertim in virgine cuius præcipuum opus verecundia quæ secreta est, tutius secreto, ad omnes actus expeditius? Munia enim pudoris induit, non conuersationis.

Et probat hoc exemplo scripturæ. Libro tertio de ipsa re, parte secunda. Tom. I.

Nam si mulieres etiam de rebus Diuinis in Ecclesia iubentur tacere, domi viros suos interrogare: de virginibus quid cautum putamus, in quibus pudor ornat ætatem, taciturnitas commendat pudorem? An verò mediocre pudoris exemplum est, quod Rebecca cum veniret ad nuptias, & sponsum vidisset, velamen accepit, ne prius videretur, quàm iungeretur? Et vtique pulchra virgo non decōri timuit sed pudori. Quid Rachel? quemadmodum extorto osculo fleuit & gemuit? Nec flere desisset, nisi proximum cognouisset. Ita & pudoris seruauit officium, & pietatis non amisit affectum.

Septimò, virgo debet esse taciturnitatis discretione ornata. Libro tertio de ipsa re, parte prima.

Quòd si viro dicitur, Virginem non consideres, ne quando scandalizet te: quid dicendum est sacratæ virgini? quæ si amet, animo peccat: si amatur, & facto. Maxima est virtus tacendi, præsertim in ecclesia. Nulla te Diuinarum sententia fugiet lectionum, si aurem admoueas, vocem premas. Nullum ex ore verbum quod reuocare velis, proferas, sed parcior loquendi fiducia sit. Copiosum quippe in multiloquio peccatum. Homicidæ dictum est: Peccasti, quiesce, ne peccaret amplius. Sed virgini dicendum est, Quiesce ne pecces.

Et libro tertio de viduis parte quarta. In exhortatione ad virg. Tom. I.

Quis dabit disciplinæ meæ custodiam, & supra labia mea signaculum certum, ne cadam ab illis, & lingua mea perdat me? Si virilis sexus iubetur tacere coram senioribus, quàm indecorum est virgines loqui, & varios serere sermones? Esto vt imperes tibi silentium, nunquid potes aliis imperare ne audias? Potest quis aliquando ori suo frænos imponere, & verbis stateram, auribus non potest. Loqui enim in nobis est, audire ex aliena pendet potestate. Sæpe enim audimus quod nolumus. Ecclesiast. 22.

Et infrà.

Sed quod peius est, non solùm aliena lingua, sed etiam nostra flagellamur. Et hæc sunt grauiora verbera, cum ex multiloquio peccatum incurrimus. Et ideo custodi virgo tuas vias, vt non delinquas in lingua tua. Et bona loqui plerunque crimen est virginis. Sed quid miraris de virgine, cum in silentio iubeatur discere? Bonus est pudor quem commēdant silētia. Susanna periclitabatur & tacebat: vt melius tacito pudore loqueretur. Deniq; inuenit verecūdia defesorē

qui

qui defenderet castitatem. De qua bene dicitur, quòd A eam à flagello linguæ Dominus abscondit. Quid de fœminis dicimus? Ioseph tacuit accusatus, vt melius eum innocentia quàm lingua defenderet. Tacuit Daniel omnibus sapientior, & ora clausit leonum. Vnde pulchrè sanctus Dauid dicit: Posui, inquit, ori meo custodiam,
Psal.38. dum consistit aduersum me peccator.

Lib. de institu. virg. cap. 1. Tom. 1. *Sed quia non debet esse muta, propterea requiritur quòd sit in loquendo cauta. Libro quarto de ipsa re, parte tertia. Require sup. cap. Fenestra: & libro de bono virginitatis, parte prima.*

Canticor. 4. Oculi tui columbæ extra taciturnitatem tuam: eò quòd tota spiritualis & simplex sicut columba, in cuius specie visus est à Ioanne descendere Spiritus sanctus, spiritalia videat, & nouerit ea quæ viderit tacere mysteria. Non enim medioeris virtus est tacere. Est enim & tempus tacendi, sicut tempus loquendi, sicut & scriptū
Ecclesiast. 3. est: Dominus dat mihi linguam eruditionis, quando B oporteat dicere sermonem. Virginitatis itaque dos quædam est verecundia, quæ commendatur silentio. Ideo Ecclesiæ gloria intus est, non vtique in multiloquio, sed in sensibus vel in penetralibus sacramentorū,
Canticor. 8. sicut ipsa dicit ad sponsum: Quis dabit te mihi fratrem lactentem vbera matris meæ, & inueniens te foris osculabor te? Et quidem non spernent me. Assumam te, & ducam te in domum matris meæ, & in secretum eius
Cant. 2. quæ concepit me. Et suprà ait: Introduxit me rex in cubiculum suum.

In exhortatione ad virgin. Tom. 1. *Octauò, virgo debet esse ab alieno aspectu separata, non oculo vel corpore vaga. Lib. iij. de viduis, parte iiij.*

Attende tibi: quod dico tibi, cuicunque virgini loquor. Nam tibi piæ nō deest institutionis magistra. Attende, inquam, virgo sacræ præsertim professionis, & ab hominis irreuerentis oculis caue. Et si ad tēpus præterierit quasi viator, tamen os suum aperit, & ab omni aqua proxima bibet, vt te inebriet. Nullus sit tuus sine matre progressus, quæ sit anxia custos pudoris. Ipsa quoque ad ecclesiam progressio, ratio sit adolescentulis. Considera quanta fuerit Maria, & tamen nusquam alibi nisi in cubiculo reperitur cum quæritur. Illa te doceat quid sequaris. Angelū in specie viri vidit, & pauebat corde, peregrinabatur aspectu. Vnde dicit ad eam
Luc. 1. Angelus: Ne timeas Maria. Docet solitudo verecundiam, & gymnasium pudoris, secretum est. Quid enim tibi opus est vel ad proximam facilè accedere? Pes fatui facilis in domum proximi: qui autem sapiens est, verecundatur.

Idem dicit lib. iij. de virginitate, parte iij. Require supr. cap. Fenestra. Et lib. ij. super Lucam. Require sup. cap. Maria. Nonò, virgo debet esse abstinentiæ & sobrietatis virtute regulata. Vnde lib. iij. de viduis. parte iiij. In exhort. ad virgines.

Præ cæteris tamen in virgine præcellit studiū sobrietatis. Sobrietatem dico, non vini abstinentiam, sed corporalis lasciuiæ, & secularis iactantiæ, qua grauius quàm vino inebriamur. Dat enim calicem ruinæ & iræ poculum. Vnde & dicit Dominus ad Hierusalem: Audi humiliata, & ebria non à vino. Ecce accipe de manu tua calicem ruinæ & iræ poculum. Si hunc calicem exinaniuerit synagoga, non bibant filiæ Ecclesiæ.

Tom. 1. *Iterum lib. iij. de virginitate, parte j.*

Hęc quantum ad fidem. Sed interdū etiam cum fides est tuta, iuuentus suspecta est. Modico itaque vino vtere, ne infirmitatem corporis augeas, non vt voluptatem excites. Incendunt enim pariter duo, vinum & adolescētia: Infrænent etiam teneram ætatem ieiunia, & parsimonia cibi retinaculis quibusdam indomitas cohibeat cupiditates. Ratio reuocet, mitiget spes, restringat metus. Nā qui moderari nescit cupiditatibus, sicut equus raptatur indomitus, voluitur, obteritur, laniatur, affligitur.

Et infrà.

Escis quoque omnibus quæ gignāt mēbris calorem, parcè vtendū puto. Carnes enim etiam aquilas volantes deponūt. In nobis quoque ales interior illa, de qua legimus: Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua: sublime tenens virgineo prope volatu superfluæ carnis nesciat appetentiam. Conuiuiorum deuitandæ celebritates, fugiendæ salutationes, ipsas visitationes in iunioribus esse pauciores volo, si fortè deferendū sit parentibus aut ęqualibus. Teritur enim officiis pudor, audacia emicat, ris⁹ subrepit, modestia soluitur, dū affectatur vrbanitas, interrogati nō respōdere infantia, respōdere fabula est.

Et infr. parte ij.

Hæc tecū sanctæ memoriæ Liberius, quæ apud alios maiora verbis, apud te minora exēplis. Ita omnē disciplinā nō solùm virtute adæquasti, sed etiā æmulatione vicisti. Nanque ieiunium in præceptis habemus, sed singulorum dierum. Tu autem multiplicatis noctibus ac diebus innumera tempora sine cibo transigis. Et si quādo rogaris vt cibum sumas, paulisper deponas codicē, respondeas illicò: Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei. Ipse epularum vsus cibus obuius vt edendi fastidio ieiuniū desideretur, potus è fonte, fletus in prece, somnus in codice. Hæc iunioribus cōuenire annis, donec mens æui matura canesceret. Ast vbi domiti trophæū corporis virgo sustulerit, moderandū labori, vt magistra suppari seruetur ætati. Citò fœcundis onerata palmitibus emeritæ ætatis vitis crepat, nisi aliquando reprimatur. Eadem tamen donec adolescit exuberat, & inueterata amputetur, ne syluescat sarmentis, aut fœtu nimio exinanita moriatur.

Sequitur quòd conuiuia fugere debet, vt hìc patet, & sup. scriptum est, cap. Gaudium. Decimò, virgo bonis moribus debet esse ornata. Lib. de viduis, parte ij. vt hìc sup. patet.

Vnde alterius pulchritudinis quàm morum ei non debet C *esse cura. Eodem lib. parte iiij. Require sup. cap. Mulier.*

Nec alium ornatum habere debet. Lib. iij. de virginitate, parte secunda, vt hìc suprà patet. Et lib. tertio de viduis. Vide suprà, cap. Mulier. Etiam de ornatu capillorum. Eodem libro, parte tertia. Require suprà, capite Aperire.

Causa morum virgo debet aduertere quomodo gaudeat & tristetur. Libro tertio de virginitate, parte tertia. Vide suprà, cap. Gaudium. Similiter lib. iij. de viduis, parte iiij.

Nec ipsam quidem liberiorem lætitiam in virginibus decet esse. Quæ non habent quod fleant, fleant seculum, fleant lapsus peccantium. Etenim quæ aliorum lapsus fleuerit, suos cauebit. Fleant postremò vel illa contemplatione, vt hìc flentes, illic accipiant cōsolationem: ne sicut diues ille, qui hìc luxuriatus est, illic pœnas graues subire Domini declaratur oraculo, & tu audias: Recepisti bona in vita tua. Quantò beatior Lazarus, Luc. 16.
qui hìc fleuit, & illic exultauit: hìc esuriit, & illic epulatur? Si vis ergo & tu bonam lætitiam sequi, demonstrat
D tibi Ecclesiastes liber, quam sequi debeas, qui ait: Veni, Ecclesiast. 9.
manduca in lætitia panem tuum, quoniam iam placuerunt Deo facta tua. Quid autem idem Ecclesiastes monuerit nos omnes de immoderatione ridendi, consideremus. Sicut vox, inquit, spinarum sub olla, ita risus stultorum. Nempe cum spinæ ardent, sonant, & citò exuruntur, vt nullius caloris sit effectus. Vnde &
Iudæis dictum est: Exarserunt sicut ignis in spinis. Psal. 117.
Exusti enim sunt suo risu, & conflagrārunt in Domini passione, quando in animæ suæ iocabantur incendium, Psalm. 21.
dicentes: Sperauit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Et deridentes percutiebant calamo caput eius, & spinis eum coronabant, atque acetum ei vt biberet, offerebant. Ille risus synagogam incendit in æternum. Sic ergo est risus stultorum, qui sine gratia sonat, & ollam corporis sui vrit. Meritò negabat Sara quòd riserat, ne videretur ridendo de esse

effectu promissorum dubitasse cælestium: Et tamen ille risus plenus grauitatis fuerat & pudoris, quem nemo alius testis nisi Deus solus cognosceret, quem occulta non fallunt.

Vndecimo debet esse in conuersatione attenta. Libro tertio de viduis, parte secunda.

Cantic. 4. Addit adhuc ad laudem virginitatis: Ortus clausus soror mea sponsa, ortus clausus, fons signatus: quòd meliores afferat fructus claustro pudoris septa virginitas, in qua intemerata permaneant castitatis signacula. Hunc ortum animæ vestræ, hunc fontem seruate puri liquoris, vt eum in vobis nemo perturbet, nemo designet, quem genitalis in vobis origo signauit. Nemo auferat animæ vestræ vineam, & vilia olera serat. Vinea enim quidam fructus virginalis est. Coniugia velut olerum plantaria sunt, in quibus frequens zelus est. Et ideo sicut olera herbarum citò cadunt atque marcescunt, nisi finem imponat senectus, aut ad perfectum vehat continentia. Non veniat ergo in vobis Achab, qui concupiscat vineam vestram delere & extinguere. Nec veniat in vobis Iezabel, vanum illud & seculare profluuium (hoc enim significatur vocabulo, vacua & vana redundantia) sed veniat Nabuthe, qui venit à patre, sicut indicat nominis ipsius interpretatio, qui vineam sanguine defendat suo, & pro ea mortem suam offerat. Hic est qui lapidatus pro nobis est, pro nobis mortuus, pro nobis falsis appetitus testimoniis: qui pauper huc venit, cum diues esset, vt vos eius inopia ditaremini. Hic est vitis, qui redundantibus gratiæ suæ fructibus repleuit vniuersum orbem terrarũ. Hic in vestris pectoribus alta maneat defixus radice, vt & fructus vester exuberet, & liquore gratiæ spiritalis corporei vaporis incendia temperetur.

Ex hoc sequitur, quod debet esse vigilãs, vide suprà, cap. Vigilia. Et vt sit magis attenta, pauper spiritu debet esse. Libro primo. Vide suprà, c. Paupertas. Duodecimò virgo debet virtute constantiæ in proposito sancto esse roborata. Vnde libro primo de virginitate, parte secunda, probat ratione & exemplo.

Videamus ne fortè aliquam vel philosophiæ præcepta formauerint, quæ magisterium sibi omnium solet vendicare virtutum. Pythagoræa quædam vna ex virginibus celebratur fabulis: cum à tyranno cogeretur secretum prodere, ne quid in se ad extorquendam confessionem vel tormentis liceret, morsu linguã abscidisse fertur atque in tyranni faciem despuisse: vt qui interrogandi finem non faciebat, non haberet quam interrogaret. Eadem tamen forti animo sed tumenti vtero, exemplum taciturnitatis & proluuium castitatis, victa est cupiditatibus, quæ tormentis vinci nequiuit. Igitur quæ mentis potuit tegere secretum, corporis non texit opprobrium. Vicit naturam, sed non tenuit disciplinam. Quàm vellet in voce munimentum sui pudoris extitisse? eò fortasse erudierat illam pœnitentia, vt culpã negaret. Non igitur inuicta vndique. Nam & tyrannus licet non potuerit inuenire quod interrogabat, tamen qđ nõ interrogabat inuenit. Quãtò nostræ virgines fortiores, quæ vincunt etiam quas non vident potestates: quibus non tantùm de carne & sanguine, sed etiam de ipso mundi principe, seculique rectore victoria est? Ætate vtique Agnes minor, sed virtute maior, triumpho numerosior, constantia confidentior, non sibi linguam propter metum abstulit, sed propter trophæum reseruauit. Nihil enim habuit quod prodi timeret, cuius non erat criminosa sed religiosa confessio. Itaque illa secretum tantummodo celauit, hæc probauit Deum: quem quia ætas nondum poterat confiteri, natura confessa est.

Inducit etiam historiam quòd aliquæ virgines prælegerunt se ipsas occidere, quàm violationis periculo se exponere. Quod quidem Augustinus reprobat, lib. ij. de ciuitate Dei: sed Ambrosius valde laudat. Libro tertio de eadem re, parte quarta.

Iam ad finem orationis vela pandenti bene suggeris soror sancta, quid super eorum meritis existimandum sit, qui se præcipitauere ex alto, vel in fluuium demerserunt, ne persequutorum inciderent manus, cùm scriptura Diuina vim sibi Christianum prohibeat inferre. Et quidem de virginibus in necessitate custodiæ constitutis enodem habemus assertionem, cum martyrij extet exemplum. Sancta Pelagia apud Antiochiã quondam fuit, annorum ferè quindecim, soror virginum, & ipsa virgo. Hæc primò domi clãssico persequutionis inclusa, cum se à prædonibus fidei vel pudoris circunsederi videret, absente matre & sororibus, vacua præsidio, sed Deo plenior: Quid agimus, inquit, nisi prospicias captiua virginitas? Et votum est, & metus est mori, quia mors non excipitur, sed asciscitur. Moriamur scilicet, vel si nolunt licere moriamur. Deus remedio non offenditur, & facinus fides ableuat. Certè si vim ipsam nominis cogitemus, quæ vis voluntaria: illa magis est vis mori velle, nec posse. Nec difficultatem veremur. Quis enim est qui vult mori & non possit, cùm sint ad mortem procliues viæ? Iam enim sacrilegas aras præcipitata subuertam & accensos focos cruore restinguã. Non timeo ne dextera deficiens non peragat ictum, nec pectus se dolore subducat. Nullum peccatum carni relinquam, non verebor ne desit gladius. Possumus mori nostris armis, possumus mori sine carnificis beneficio. Matris in gremio fertur ornasse caput, nuptialẽ induisse vestem, vt non ad mortem ire diceres, sed ad spõsum. Ast vbi detestandi persequutores ereptam sibi viderunt prædam pudoris, matrem & sorores cœperunt quærere. Verùm illæ spiritali volatu iam campum castitatis tenebant, cum subitò hinc persequutoribus imminentibus, inde torrente fluuio exclusæ à fuga, inclusæ ad coronam, quid veremur inquiunt? Ecce aqua: Quis nos baptizari prohibet? Et hoc baptisma est, quo peccata donantur, regna quæruntur. Et hoc baptisma est post quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua quæ regenerare consueuit. Excipiat nos aqua quæ virgines facit. Excipiat nos aqua quæ cælum aperit, infirmos tegit, mortem abscondit, martyres reddit. Te rerum conditor precamur Deus, ne examinata spiritu corpora, vel vnda dispergat, ne mors separet funera, quarum vitam non separauit affectus: sed sit vna constantia, vna mors, vna etiam sepultura. Hæc effatæ & suspensæ paululum, incincto sinu quo pudorem tegerent, nec gressum impedirent, consertis manibus tanquam choros ducerent, in medium progrediuntur alueum, vbi vnda torrẽtior, vbi profundum abruptius illuc vestigium dirigentes. Nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentauit vbi gressum figeret, anxiæ cũ terra occurreret, offensæ vado, lætæ profundo: Videres piam matrem stringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias Christe immolo, præsules castitatis, duces itineris, comites passionis. Sed quis iure miretur tantã viuentibus fuisse constantiam, cùm etiam defunctæ immobilẽ stationem corporum vendicauerint? Non cadauera vnda nudauit, non rapidi cursus fluminis volutãrũt. Quin etiam sancta mater, licet sensu carens, pietatis tamẽ adhuc seruabat amplexum, & religiosum quem strinxerat nodum nec morte laxabat, vt quæ religioni debitum soluerat, pietate hærede moreretur. Nam quas ad martyrium iunxerat, vsque ad tumulum vendicabat.

Et addit concludendo.

Sed quid alienigenis apud te soror vtor exemplis quam hæreditariæ castitatis inspirata successio parentis infusione martyris erudiuit? Vnde enim didicisti, quæ non habuisti, vnde disceres constituta in agro, nulla socia

cia virgine, nullo informata doctore? Non ergo discipulam quod fieri sine magistro non potest, sed hæredem virtutis egisti. Quî enim fieri posset vt sancta Soteris tibi non esset mentis author, cui author est generis: quæ persequutionis ętate, seruilibus quoque contumeliis ad fastigium passionis euecta, etiam vultum ipsum qui inter cruciatus totius corporis liber esse consueuerat iniuriæ, & spectare potius tormenta quàm perpeti, carnifici dedit: Tam fortis & patiens, vt cum teneras pœnæ offerret genas, prius carnifex cædendo deficeret, quàm iniuriæ cederet? Non vultum inflexit, non ora conuertit, nō gemitum, non lachrymam dedit. Denique cum cætera pœnarum genera vicisset, gladium quem quærebat inuenit.

Vnde de syncero amore ad Christum patet hîc suprà: & libro tertio de viduis, parte tertia. Vide suprà, capite Christus. Et suprà, capite Agnes: & capite Amicitia. Et libro primo de viduis, parte quarta, vt hîc suprà patet. Similiter libro secundo de virginitate, parte secunda.

Tecla. Tecla doceat immolari, quæ copulam fugiens nuptialem, & sponsi furore damnata, naturam etiā bestiarum virginitatis veneratione mutauit. Nanque parata ad feras, cum aspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa sæuo afferret leoni, fecit vt qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingentem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificantem sono, quòd sacrum virginis corpus violare non posset. Ergo adorabat prædam suam bestia, & propriæ oblita naturæ, naturam induerat quam homines amiserant. Videres quadam naturæ transfusione homines feritatem indutos sæuitiam imperare bestię, bestiam exosculantem pedes virginis docere quid homines deberent. Tantum habet virginitas admirationis, vt eam etiam leones mirentur. Non impastos cibus flexit, non citatos impetus rapuit, non stimulatos ira exasperauit, non vsus decepit assuetos, non feros natura possedit. Docuerunt religionē, dum adorant martyrem: Docuerunt etiam castitatem, dum virgini nihil aliud nisi plantas exosculantur, demersis in terram oculis tanquam verecundantibus ne mares aliqui vel bestia virginem nudam videret. Dicet aliquis: Cur exēplum attulisti Mariæ, quasi reperiri queat quæ matrem Domini possit imitari? Cur etiam Teclæ quam gentium doctor instituit? Da huiuscemodi doctorem, si disciplinam requiris huiusmodi. Recens vobis exemplum profero, vt intelligatis Apostolum non vnius esse doctorem, sed omnium.

Virginitas mentis in amore præualet, vt ibidem subdendo probat. Quod require suprà, cap. Amicitia. Vt tales sint virgines orandum est. Libro tertio de viduis, in fine. Vide suprà, cap. Dedicatio. Si autem infamatur virgo, inhonestè & publicè non debet tractari. Vnde in Epistola prima ad Syagrium qui virginem fecerat prospici vtrum violata foret.

Lib. 8. Epist. Epist. 64. Tom. III.

Prospiciendum est ne de nostro obloquantur iudicio charissimi nostri Veronenses propriis texuisti literis. Non arbitror fore, certè non solent. Aut si obloquantur, de quo obloqui soleant, haud dubiè liquet, cum exasperati huc veniant, pacifici ad te reuertantur, præsertim cùm hoc iudicium nostrum cum fratribus & consacerdotibus nostris participatum processerit. Tu autem sine alicuius fratris consilio hoc iudicium tibi solus iudicandum putaueris, in quo tamen ante iudicium præiudicium feceris, vt puellam Zenonis sanctæ memoriæ iudicio probatam eiúsque benedictione sanctificatam, post tot annos sine authore criminationis, sine accusatore, sine professore delationis, in periculum reatus deducendam arbitrareris. Cui inuidia esset à vanis, ab hæreticis, vt ipsi volunt, à turpibus personis conflata per scelus, per auaritiam, per intemperantiam, quærentibus proprij libertatem flagitij: ab iis postremò qui domo eius eiecti atque eliminati forent: quòd discolora opera subtexerent quam prima fronte suæ professionis prætenderent. Huiusmodi accusatores, huiusmodi testes, in tuo constituebas iudicio, qui neque accusare audebant, neque delationis nexu se obligare: atque ita inspectioni ad iudicandam constituebas virginem, quam nullus argueret, nullus deferret. Vbi hæc cognitionis solennitas? Vbi talis iudicandi formula? Si leges publicas interrogemus, accusatorem exigunt: Si Ecclesiæ, Duobus, inquit, & tribus testibus stat omne verbum: sed illis testibus qui ante hesternum & nudiustertius nō fuerint inimici, ne irati nocere cupiant, ne læsi vlcisci sese velint. Inoffensus igitur affectus testium quæritur, ita tamen vt accusator prius in medium procedat. Ipsi illi presbyteri Iudæorum manus suas prius supra caput imposuerunt Susannæ, & accusationem professi sunt, & pariter addiderunt testimonij authoritatem, quam imprudenter populus sub errore positus acceperat. Sed diuino iudicio per Prophetam retexit & redarguit omnipotens Deus: vt liqueret omnibus eos velle inuidiam præseminare aduersus innocentis periculum, qui deficerent accusationis argumento, & firmamento probationis: coniicientes videlicet, quòd si præoccupatis vulgi auribus inuidia mentem incesseret, præiudicium examinandæ veritatis inferret. Etenim cum audita præueniunt, aurem obstruunt, animum occupant, ne probatio desideretur, vt rumor pro conuicto teneatur crimine. Nos igitur accusatorem exegimus, & authorem totius scenæ Maximum perurgendum arbitrati sumus. Verùm ille accusationem quam studio informauerat, verbo detulerat, deseruit profectione, & tamen affectu vrgebat, arte exequebatur, & refugiebat nomine quod diffideret probationi. Denique sparsis rumoribus, sed etiā epistolis compositis & destinatis, quæsiuit acerbare inuidiam delationis, sed nequaquam opprimi potuit integritas & circumueniri. Nam si habuisset probationes, nunquam inspectationem tua sententia flagitauisset.

Deuter. 17.

Dan. 13.

Et addit.

Quid igitur sibi velit, & quò spectet, quòd obstetricem adhibendam credideris, non possum aduertere. Itáne ergo liberum erit accusare omnibus, & cum probatione destiterint patebit, vt genitalium secretorum petant inspectionem, & addicentur semper sacræ virgines ad huiusmodi ludibria, quæ & visu & auditu horrori & pudori sunt? Denique non minima in tuis literis etiam tentatæ expressionis verecundia est. Quæ ergo sine damno pudoris in alienis auribus resonare non queunt, ea possunt in virgine sine eius tentari verecundia? Inuenisti tibi vile mancipium, procacem vernulam, cur non abutaris pudibūdo ministerio, & exponas eius modestiam, cùm præsertim nihil sanctius in virgine sit, quàm verecundia? Nam enim sacra virgo vt corpore tantummodo integra sit quæritur, & non vt in omnibus eius inoffensus maneat pudor. Virgo Domini suis est nexa fulcris ad sui probationem, nec alienis dotibus eget, vt se virginem probet: nec abditorum occultorúmque inspectio, sed obuia omnibus modestia adstipulatur integritati. Non placet Deo, quam non suorum grauitas morum probat. Non probatur à Domino, quæ vnius obstetricis indiget testimonio, quod plerunque quæritur pretio. Ea ergo tibi locuples videtur ad fidem quæ & redimi & falli potest, vt excuset ream, & crimine tegat, aut nesciat, & non possit flagitium deprehendere? Neque verò iustum istud arbitror quod tuis comprehendisti literis: quia nisi inspecta fuerit integritas periclitetur, & incerto sui fluctuet. Ergo omnes quæ inspectæ non sunt, periculum subierunt pudoris? Ergo & quæ nupturæ sunt, prius inspiciantur vt nubant probatiores? Ergo & quæ velandæ sunt, prius subiiciendæ sunt huiusmodi attrectationi? Non enim visitantur, sed

attrectantur:& rectius secundũ tuã sententiã inspicitur non probata, quàm consecrata. Quid quòd etiam ipsi archiatri dicunt, non satis liquidò comprehendi inspectionis fidem, & ipsis medicinæ vetustis doctoribus id sententiæ fuisse? Nos quoque hoc vsu cognouimus sæpe inter obstetrices obortam varietatem & quæstionem excitatam, vt plus dubitatum sit de ea quæ inspiciendam se præbuerit, quàm de ea quæ non fuerit inspecta. Siquidem & proximo id comperimus exemplo. Nam quædam conditionis seruilis Altini inspecta & refutata, postea Mediolani, non meo quidem iussu, sed Nicenti extribuni & notarij domini vel patroni sui voluntate, visitata est à peritissima & locupleti fœmina huiusmodi artis:& cum simul ista suppeterent, vt neque paupertas obstetricis suspectam faceret fidem, neque indocilitas imperitiam, tamen adhuc manet quæstio. Quid profuit igitur eam inspici, cum damnatio maneat? Nam vt quisque voluerit, aut imperitam medicam, aut redemptam asseret, ita sine effectu vllo iniuria inspectionis est. Quid deinde fiet? Quotiescunque emerserit qui non credat, toties virgo attrectabitur. Nam si vnquam se visitandam abnuerit, secundum assertionem tuam de crimine confitebitur. Et facilius est vt refutet quod nunquam fecerit quàm quod fecerit. Variabuntur igitur obstetrices, ne suspectæ aliqua repetatur gratiæ. Erit itaque inter plures, quanquam paucorum etiam in magnis vrbibus hic medendi vsus sit: erit, in quam, vel maleuola, vel imperita quam pudoris claustra prætereant, & per imperitiam integro notam affigat pudori. Vides in quod periculum inducas virginalem professionem, dum obstetricem adhibendam putas, vt iam non solùm verecundiæ suæ dispendio, sed etiam obstetricis incerto periclitetur.

Et addit.

Nunc consideremus quod obstetricis officium sit. Legimus etiam in veteri testamento obstetrices, sed non inspectrices. Denique ad parturientes ingrediebantur, non ad virgines, vt partus susciperent, non vt pudorem examinarent. Vnde & obstetrices dictæ, eò quòd obsistant dolori, vel certè pignori, ne laxatis vteri genitalibus in terram defluat. Secundo & tertio loco in scripturis inuenimus obstetrices adhibitas, sed vbique partui, nusquam inspectioni. Primò vbi Rachel parturit, deinde vbi Thamar parit, tertiò vbi necandos mares Pharao mandat Hebræorum obstetricibus: quando responderũt illæ, nõ eo more Hebræas fœminas parere, quo pariũt Ægyptiæ, sed Hebræas prius parere quàm introeãt obstetrices ad eas. Qui locus vt superiori vtilis ad Hebræorum salutem, ita reliquo confragosus ad obstetricum fidem, quæ didicerunt mentiri pro salute, & fallere pro excusatione. Quid igitur suspecta & dubia captamus, cùm maiora sint alia examinandæ veritatis documenta & testimonia, in quibus expressiora insignia vel temeritati pudoris sint? Quid enim est quod magis publicũ sit, quàm offensa pudoris & defloratio virginitatis? Nihil profectò quod magis se probet quàm castitatis dispendium. Tumescit aluus, & incedentem fœtus sui onera grauant vt prætermittamus alia, quibus se vel tacita prodit conscientia. Ac fortè sterilitatis obtentu abscondi in aliquibus possit flagitium. Hic verò cum editus partus & expositus vel necatus (dum inuidię magis quàm probationi consulitur) dissipatus sit per aures vniuersorum, strangulata est libertas calumniarum, si peperit, nempe Veronæ fuit, visebatur frequenter à virginibus & mulieribus. In honore enim semper erat. Visebatur & à sacerdotibus propter pudicitiæ reuerentiam & grauitatis speculum. Quomodo igitur potuit occulere crimen, quod se vel specie sui proderet? Quomodo texit vterum? Quomodo non refugit aspectum mulierum, oculos salutantium? Quomodo parturiens

A vocem repressit? Sed hoc non patitur dolor. Denique scriptura hos maximos dicit dolores, qui sunt parturientis. Sic enim, inquit, dies Domini subito venit, & improuisus adest, vt dolor partus, qui intercludit omnia effugia delitescendi. Hæc est verior documentorum fides, quam erubescunt & mulieres. Denique Elizabeth occultabat se mensibus quinque, eò quòd sterilis conceperat in senectute. His signis & ipsa Mariæ virginitas apud ignaros mysterij, probri suspectabatur. Vnde & Ioseph cui desponsata erat virgo, suspectũ habebat vitium, dum adhuc nesciret Dominicæ incarnationis sacramentum.

Et addit.

Quid ergo? negamus inspiciendas virgines interim, quòd nusquam legerim? Non astruo, nec verum arbitror. Sed quia pleraque ad speciem facimus non ad veritatem, & erroris gratia compluria frequenter prætendimus (sunt enim qui nesciant rectè facere, nisi metu

B pœnæ) relinquamus hoc illis quas non verecundia reuocat à lapsu, sed solus iniuriæ deterret metus, apud quas nulla cura pudoris & castitatis gratia, sed pœnæ timor est. Relinquamus vernaculis, quibus formido est deprehendi magis quàm peccasse. Absit à virgine sacra vt obstetricem nouerit, partus putatur, & remedium doloris ducitur: non examen pudoris. Relinquamus etiam illis, si quæ grauibus appetitæ calumniis, oppressæ testimoniis, strangulatæ argumentis, ad id confugiant, vt se offerant inspectioni, quo vel corporis probentur custodia: si tamen deprehendi potest, in quibus nutat pudoris gratia & disciplina integritatis. Malè tamen se habet causa, vbi potior est carnis quàm mentis prærogatiua. Malo morum signaculo, quàm corporis claustro virginitatem exprimi. Iam illud præclarum, quod scripsisti insinuatum tibi à quibusdam quòd nequaquam tibi communicarent, si eam sine visitatione suscipiendam crederes. Ergo iudicandi accepisti formu

C lam. Quales illi qui volunt præscribere sacerdotibus quid sequi debeamus. Liberauimus itaque te à cognitionis grauissimæ necessitate, ne necesse haberes formulam mandatam exequi. Quid nobis futurum est, qui eorum studiis non obtemperauimus? Sed tamen scio illic plerosque esse qui timeant Dominum. Nam & hîc videmus dudum, & illic esse comperimus, qui positam hanc querantur calumniam, quos aiunt eo offensos fuisse Maximo, quòd ista virgo non circumeat domos, nec eorum matronas salutet atque ambiat. Quid igitur fiet? Quo tanto eam exuemus crimine? Quomodo persuadebimus vt cultus assumat nouos, suos exuat? Graue flagitium virginem intra secreta domus degere, claudi penetralibus suis. Sic certè lectio docet Mariam domi repertam, cum ad eam Angelus Gabriel venisset. Susanna fugiens turbarum inducitur. Denique cum se lauaret, paradisum claudi iubebat. Quid autem præsertim

D in virgine, cuius præcipuum opus verecundia quæ secreta est, tutius secreto, ad omnes actus expeditius?

Et addit.

Sed de aliis videro, tuæ nunc mihi respondendum epistolæ est. Te miror frater qui tantopere defendas Maximum non fuisse accusatorem, sed parentis dolore doluisse inuidiam sparsi rumoris: cùm ille se inimicum & aduersarium, litigatorem proposito iam iurgio negare non potuerit, aduersus sacratam virginem iudicia attentauisse, muróque interiecto discretas ædes vxoris suæ ac virginis diuisam germanitatis inter sorores societatem, aliáque proh dolor, & quòd virgo in agro, affinitatis suæ refugisset consortium. Quomodo ergo non accusator, qui affectum accusatoris iamdudum exercuit? qui sermone suo accusationem detulit? aures tuas impleuit clamore? testes auditionis deduxit? cognitionem poposcit? Quamlibet argumentatus negare non potuisti, ad

sti, quod ad Indiciam scripseris, quoniam Maximus seu impulsu aliorum, seu dolore proprio, crimen graue detulerit.

Et addit.

Sola hæc epistola satis est ad excusationis testimonium. Neque enim te ego tuis ad me datis literis vrgendum putaui, sed iis lectis quas ad virginem dederas, aduerti diuersum esse quod ad me scripseras: & tamen cum epistolæ tuæ sibi non conuenirent, consulendum te, non arguẽdum putaui. Quid igitur sibi vult illa argumentatio quia illud detulerit quod ad me scripseras, delatam videlicet eam in turpi crimine, ita vt editum & obrutum partum dici asserat? Quasi verò istud ad Indiciam non ad me scripseris. Illa vbi audiuit literis tuis Maximum subduci accusationi, literas tuas protulit, quibus eum criminis delatorem probauit: ad me datas non legerat, nec quid haberent sciebat. Ego autem exhorrui à primo calumniam, quia aduertebam non crimen intendi, sed iniuriam virginis desiderari, cuius inspectio & visitatio postulabatur, non aliquod flagitium deferebatur. Quis enim istud à principio fraude compositum nequaquam sibi congruere & conuenire non arbitraretur? Cucurrisse mulieres viles ad monasterium, iactasse partum virginis, & necem pignoris, de monasterio rumorem per populos sparsum, eúmque affluxisse in aures noui affinis Maximi, ab ipso interpellatum episcopum, dimissas eas quæ dixisse ferebantur, atque in fugam coactas, vt apud nos patuit eos qui audisse se dicerent, ad Ecclesiam vocatos prodiisse, Renatum & Leontium duos illos iniquitatis viros quos apposuit Iezabel, redarguit Daniel, subornauit Iudæorum populus, vt authorem vitæ suæ falso appeterent testimonio. Qui tamen cum simul composuissent flagitium, simul ingressi essent viam, & ne quid prætercam, adiuncti Maximo comitantibus (vt dixit Leontius) iis qui illum rumorem sparserant, tamen vbi in meo astiterunt iudicio, cum primò de origine causæ quærerem, diuersa & distantia prompsere, non locorum separati, sed mendaciorum diuortio. Cum igitur sibiipsi non conuenirent, Mercurium & Leam vilissimæ conditionis & detestabilioris nequitiæ personas emandauissent, aufugisset Theudule non ignara obiiciendi sibi facinoris, quòd ante lectum Renati sola cubitauisset, ancilla præstò esset alia quæ stupro eiusdem Renati se diceret coinquinatam: die ipso qui dictus erat cognitioni, subtraxerunt se episcoporum conuentui, licet etiam pridie subitò se profecturos idem Renatus clamauerit. Vnde ego iudicio præscripsi diem, & tamen nullo accusante, nullis testimoniis perurgentibus insinuaui sanctæ sorori quòd peteres coram ipsa inspici & visitari memoratam virginem. At illa sanctè inspectionem quidem recusauit, sed testimonium non declinauit, dicens nihil se in Indicia comprehendisse, nisi quod esset virginalis pudoris & sanctitatis. Habitâsse eam Romæ in domo nostra absentibus nobis, nulli eam se virorum familiaritati dedisse, optare cum ea sibi à Domino Iesu partem reseruari in regno Dei. Paternam quoq; filiam nostram interrogaui, quòd ab ea nunquam soleat discedere, cuius charitas vitæ huius testimonium est. Itaque etsi quod iniurata diceret, fidei sacramento conferendum foret, sub obtestatione tamen professa est alienam criminis quo appetebatur, nec quicquam in ea scire se bonæ conuersationis vacuum. Nutricem quoque liberæ conditionis interrogauimus, cui & status haudquaquam degeneri seruitio obnoxius libertatem vera fatenti daret, & fides atque ætas ad veritatem astipularetur, & officium nutricis ad cognitionem secreti. Ea quoque nihil se indecorum vidisse, nihil sibi quasi parenti commissum à virgine aliqua dignum reprehensione. His moti Indiciam inoffensi virginem muneris pronuntiauimus. Maximum autem & Renatum atque Leontium ita inuoluit sententia, vt Maximo, si errorem emendaret, spes reditus reseruaretur: Renatus autem & Leontius excommunicati manerent, nisi fortè probata sui pœnitentia, & huius facti diuturna deploratione, dignos se præberent misericordia.

Virginis consecratæ lapsus rationabiliter debet fieri, quia in scandalum vertitur totius Ecclesiæ. Vnde in principio tractatus siue epistolæ de hac ipsa materia, sic dicit: Lib. ad virginem lapsam, Cap. 1. Tom. I

Audite me nunc qui propè estis & qui longè qui timetis Deum, & Ecclesiæ eius gaudio congaudetis, & tristitiæ conlugetis, sicut scriptum est: Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Vos, inquam, appello, qui charitatem Christi verissimam tenetis, & super iniquitate non gaudetis, sed potius ingemiscitis: Aduertite verba oris mei, & an ex iusto dolore procedant, iudicate, & detecti sceleris qualitatem mecum pariter perhorrete. Virgo nobilis, dicata Christo, sapiens, erudita, ruit in foueam turpitudinis, concepit dolorem, & peperit iniquitatem: se perdidit, & Ecclesiam maculauit. Hinc omnis anima Christiana graue vulnus excepit, quia sanctum datum est canibus, & margaritæ missæ sunt ante porcos. A rabidis enim hominibus nomen sceleratum est sanctitatis, & ab immundis & luteis pretiosum conculcatum est propositum castitatis. Hinc æstus animo meo, hinc insanus dolor, quia vnum malum, bona plurima secum trahit, & vna nubecula peccatricis penè totam lucem obscurauit Ecclesiæ. Assumam ergo vocem propheticam, & flebiliter dicam: Audite me omnes populi, & videte dolorem meum, virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem. Verè hæc est captiuitas, vbi animæ à peccato ducuntur captiuæ ad mortem, & à diabolica dominatione possidentur. Ad te ergo nunc sermo fit, quæ caput horum & causa malorum es, quæ multipliciter misera cum gloria virginitatis nomen etiam perdidisti. Nephas est enim Susannam vocari non castam, vt licet nominari quod non es. Thren. 1. Cap. 2.

Prima reprehensio, quia de bono conuersa est ad malum. Ibidem. Vide suprà, cap. Conuersio. Ex hoc probat eam non debere audere prodire in conspectum sanctorum. Ibidem. Vide suprà, cap. Conscientia. Nec carnis fragilitas excusat, quia sanctæ virgines fuerunt in carne, & tamen non potuerunt à sancto proposito cum pœnis reuocari. Ibidem: Quod require suprà, cap Caro. Nec violentia illata excusat eam. Ibidem, parte secunda. Cap. 4.

Sed dicis: Nolui hoc malum, sed violentiam passa sum. Respondebit tibi fortissima illa Susanna, cuius tu nomen fallaciter baiulas: Ego inter duos presbyteros posita, inter duos vtique iudices populi, inter syluas paradisi sola constituta vinci non potui, quia nec volui. Tu ab vno ineptissimo adolescente, & in media ciuitate, quomodo vim potuisti perferre, nisi quia vltro voluisti violari? Quis denique tuas voces audiuit? quis obluctationes sensit? Vt autem hæc omittam, certè post illatam violentiam prodere scelus, si non aliis vel parentibus, vel tuis sororibus debuisti. Esset enim excusatio infelicitatis, esset conscientiæ plena purgatio, si hostem pudicitiæ tuæ deduxisses in publicum. Sed erubuisti forsitan, ne te violatã multi cognoscerent. Et quid timuisti, vbi nõ erat timor, nisi vt tacendo crimen cum adultero sæpius sociares? Esto autem, pudor prohibuit confiteri, Quid de secunda commixtione dicis? Quid de tertia? Quid de frequenti commercio fœditatis? Cesset, cesset iam violentiæ figmentum, cesset ruboris augmentum, vbi toties mẽbra illa dicata Christo, scelesto mœcho suis visceribus polluenda præbuisti. Horret horret animus, mens tabescit, cum ad adytum sceleris peruenitur. Nam & medicus quamuis fortis sit animo, tamen cum altius

secat vulnus, puto ex parte aliqua sustinebit horrorem. Heu perdita, iámne intelligis omnes vias excusationis omnimodis clausas? Iámne sentis, quantum tibi mali & in carne & in anima nefaria libido contulerit?

Cap.6. *Et addit quòd tale scelus quanquàm sit occultum, Deus deducit in publicum.*

Proh nephas, solet fama subsequi factum, tua autem ad malum fama præuenit. Nam cum ante triennium rumor quidam & susurratio de te fuisset, tu synceritatem prætendebas, vindictam de maledicis in Ecclesia publicè postulabas. Quos æstus ego sustinui? Quos pater tuus pro tua sustinuit opinione labores, requirentes singulos, singulos astringentes, vt ad authorem infamiæ veniremus? Graue enim erat nobis & intolerabile de Dei virgine, vel turpe aliquid dici vel credi. Nec hoc verita es, nec ante oculos habuisti, ne venires inimicis tuis in gaudium, & eos haberes infensos qui pro tua opinione laborabant. Multum audax, multum temeraria, vt te conscientia tua non terreret, simulata virginitate, putares te etiam posse Deum decipere. Sed ille qui dixit: Nihil opertum quod non reueletur. Et vos, inquit, fecistis in occulto: ego autem faciam in manifesto. Ille qui non mentitur, furtiuum scelus deduxit in publicum, & in conspectu Solis huius tenebrarum vestrarum opera denudauit.

Matth.10.

Cap.eod. *Et subdit exaggerando tale peccatum.*

O quicquid prætendit sermo crudeliora occurrunt, & cupiens moderari non inuenit modum. Oblita es propositum, oblita parentes, oblita es Ecclesiam, oblita gloriam dignitatis tuæ, oblita honorem virginitatis, etiam oblita promissionem regni, oblita terribile iudicium, amplexa es corruptionem, protulisti fructum confusionis, finem verò mortem sæuissimam & interitum sempiternum. Et certè non habes quod de nostra negligentia conqueraris. Quodcunque enim ad officium pastoris pertinet, & tibi & omnibus non negatum est. Dilectio spiritalis adhibita, commonitio sancta non desiit. Oblita domum patris tui, vt scriptum est, ad monasterium virginale transiisti. Non dico tuta esse debueras inter tot posita si voluisses, sed etiam aliis tutelam præstare potuisses. Sed frustra hæc & alia prouisa sunt. Hymnum virginitatis exposui, quo & gloriam propositi, & obseruantiam pariter decantares. Seminaui secus viam, seminaui in spinis, seminaui in petrosa. Aut enim ex corde tuo verba mea volucres, id est, dæmones rapuerunt, aut malis tuis cogitationibus suffocata sunt, aut aruerunt nimio æstu libidinis. Heu me quia vbi putaui me ædificare aurum, argentum, lapides pretiosos, inuentus sum lignum, fœnum, stipulam, arsuras materias laborasse. Dicam & ego secundum Prophetam: Heu me quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe. Equidem si tibi sola damnum fecisses, erat quidem tristitia, sed forsitan tolerabilis. Nunc quantas animas tuo scelere sauciasti, quantas animas propter te de proposito suo pœnitere fecisti? Quanta labia etiam fidelium inquinata sunt, viam Domini blasphemando? Aperuit in nos gentilitas os suum aduersus sanctam Ecclesiam. Synagoga Iudæorum per tuum dedecus exultauit. Quòd si is qui vnum scandalizauerit, mola circunligatus iactari debet in mari, quid de te pronuntias, per cuius scelus omnis anima sauciata est, & nomen Domini in gentibus blasphematum est? Nónne quoties dicitur: O virgines: toties tibi cumulus iniquitatis augetur?

Cap.7.

Et adiungit de pœnitentia quam facere debet. Quod require suprà, capite Mulier. Quam si facit, potest & debet sperare veniam. In fine dicti tractatus. Quod require suprà, capite Venia. Quibus verbis vti debet in precibus ante Christum, diffusè deducit in eodem tractatu.

Cap.10.

Quis consoletur te virgo filia Sion, quia magna facta est sicut mare contritio tua. Effunde sicut aquam cor tuum ante faciem Domini: Extolle ad eum manus pro remedio animæ tuæ & peccatorum tuorum. Accipe igitur lamentum. Et primùm quidem nullo die quinquagesimus psalmus intermittatur, quia in negotio tali cantatus est. Et vsque ad versiculum illum: Cor contritum & humiliatum Deus non spernit, cum lacrymis gemitúque percurrens: insuper etiam hanc lamentationem non sine compunctione cordis in conspectu Dei iudicis funde. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, vt defleam vulnera animæ meæ? Conuersi sunt dies festi mei in luctum, & cantica in lamentationem, recessit sonus hymnorum & lætitia psalmorum, & successit stridor dentium & fletus oculorum. Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ. Abyssus circundedit me, postremò mersit caput meum in fissuras montium. Heu me quia facta sum sicut Sodoma & Gomorra. Combusta sum, quis miserebitur cineres meos? Durius offendi quàm Sodoma, quia illa legem nesciens deliquerat, ego autem accepta gratia peccaui in Dominum. Si homo peccet in hominem, erit qui interueniat: Ego quæ peccaui in Dominum, quem propitiatorem inueniam? Concepi dolorem, & peperi iniquitatem. Lacum aperui & effodi eum, & incidi in foueam quam operata sum. Ideo conuersus est dolor meus in capite meo, & in vertice meo iniquitas mea descendit. Immunditia mea ante pedes meos, non fui memor nouissimorum meorũ, & cecidi miserabiliter, nec est qui consoletur me. O quàm acerbus fructus luxuriæ, amarior felle, crudelior gladio. Quomodo facta sum in desolationem? Subitò defeci, perij propter iniquitatem meam, velut è somno exurgens: ideo in ciuitate Domini vilificata est imago mea. Deletum est de libro vitæ nomen meum, facta sum sicut noctua in domicilio, sicut passer vnicus in ædificio, non est qui consoletur me. Considero à dextris: & videbo, quia non est qui agnoscat me. Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Facta sum sicut vas perditum, quoniam audiui vituperationem omnium circa me habitantium. Væ diei illi, in quo me infelix genuit vterus, & lux ista crudelis excepit. Oportuerat me non fuisse natam, quàm sic in gentibus fabula fierem. Propter me confusio & improperium factum est omnibus famulis Domini, & eum dignè colentibus. Lugete me montes & colles, lugete me fontes & flumina, quia fletus filia ego sum. Lugete me bestiæ syluarum, reptilia terræ, volucres cæli, & omnis anima quæ vita frueris. Nam vos beatæ feræ & volucres, quibus nullus metus de inferis, neque post mortem reddenda est ratio: nos manet pœna crudelis tartari, qui habentes sensum delinquimus, & ideo non est pax peccatoribus. Meum est peccatum, mea iniquitas.

Threnor.1. Hierem.9. Psal.38. Psalm.7.

Et addit.

Non sunt similia offensa hominum, quia horribilis hęc impietas est, carne pollicita seruare virginitatem, & castitatem professa publicè mentita sum Domino: ideo non est mihi fiducia inuocandi Dominum altissimum, quia obstructum est os delinquentium: Nam malum meum Propheta cecinit. Quòd qui elongant se à Deo peribunt, disperdidit omnem fornicantem à se. Et iterum: Adhæsit anima mea faucibus meis, & in puluerem mortis deducta sum. Veruntamen clamabo ad Dominum cum adhuc tempus est, dum datur spatium, quia in morte non est memoria, & in inferno non est confessio. Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corri

corripias me: Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, nec est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ: non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ superposuerunt caput meum, sicut onus grauatæ sunt super me. Computruerunt & deteriorauerunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ. Miseriis afflicta sum & cruciata sum vsque in finem, rugio à gemitu cordis mei. Cor meum conturbatum est intra me, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum non est mecum.

Et concludit, in fine.

Deus repulisti me & destruxisti me, ostendisti mihi dura, potasti me vino compunctionis, expulsa sum ab oculis tuis, iam non adiiciam vt respiciam ad templum sanctum tuum, & facta sum in exterminio. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt? Tuus sermo est, tua promissio est: Nolo mortem peccatoris, sed conuersionem vt possit viuere. Ad te Deus mea conuersio, quia solus potes renouare omnia, & ab inferis animas reuocas. Tu soluis compeditos, tu Deus elisos erigis, cæcos illuminas, mortuos suscitas. Erraui sicut ouis perdita, require famulam tuam, ne lupus crudelis glutiat me. Multi dicunt animæ meæ, non est salus illi in Deo eius. Sed tuum consilium tecum est. Quot sunt dies famulæ tuæ, quando facies mecum iudicium? Defecit anima mea in salutari tuo. Defecerunt in lacrymis oculi mei, effusa est in terra gloria mea. Quando respiciens restitueş animam meam? Propter iniquitatem corripuisti me, & tabescere fecisti sicut aranearn meam animam. Memento Domine quòd puluis sum: Vide humilitatem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Remitte mihi vt refrigerer priùs quàm abeam, & amplius non ero, nec in inferno erit confessio. Potens es Domine disrumpere vincula mea, quibus ligata sum atque constricta, qui Rahab sordidam non aspernatus es. Iram tuam Domine aufer à me, quia peccaui tibi crudeliter, donec iustifices causam meam & educas me in lumine Deus virtutum. Da pœnitentiæ effectum, confessionis perseuerantiam, ne me induret deceptor animæ. Hoc mihi donum, hanc mihi gratiam de tuo fonte præstari cupio Deus.

Violator autem quantum commiserit enorme peccatum, describit in parte tractatus, contra ipsum violatorem, & incipit vt sequitur: Cap.9.

De te autem quid dicam, fili serpentis, minister diaboli, violator templi Dei, qui vno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium vtique & sacrilegium? Sacrilegium planè, vbi vas Christo oblatum, Domino dedicatum, dementi temeritate polluisti. Balthasar rex ille Dan.5. Persarum, qui in vasis Domini, quæ de templo Hierosolymis à patre eius ablata, bibere cum suis amicis & concubinis vsurpauit: propterea ipsa nocte manu Angeli percussus, crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris perdite pariter & perditor, qui vas rationabile consecratum Christo, sanctificatum Spiritui sancto impiè temerasti, polluisti sacrilegè, & tui propositi immemor, & Diuini iudicij contemptor? Melius fuerat omnino te non fuisse natum, quàm te sibi gehenna vendicaret.

Propterea oportet ipsum agere pœnitentiam, & ad Christi confugere misericordiam.

Et licet ipsa conscientia sceleris te agat per diuersa Prouerb.28. præcipitem (fugit enim impius nemine persequente se) licet te diræ peccati imagines dormientem quoque perterreant, non solùm vigilantem: tamen ne quid à pastore etiam oui morbidæ vel morituræ medicaminis denegatum sit, do consilium: Petas vltro carcerem pœnitentiæ, obstringas catenis viscera, animam tuam gemitibus ieiuniisque discrucies, sanctorum petas auxi-

A lium, iaceas sub pedibus electorum, vt non per cor impœnitens thesaurizes tibi iram in die iræ & iusti iudicij Dei, qui reddet singulis secūdū opera sua. Nec te in eorū numero constituas quos luget Paulus: Qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione & libidine quæ gesserunt. Nec tibi de multitudine peccantium similium blandiaris, & dicas: Non solus ego hoc egi, multos habeo socios: sed recogita quia multitudo sociorum impunitatem non facit criminum. Nam Sodoma & Gomorra in totis quinque ciuitatibus innumerabiles vtique habitabant populi, & omnes pariter qui libidinosè corpora sua tractauerunt, igneis imbribus conflagrati sunt. Solus autem Lot fugit de illo incendio, quia ab illa turpitudine se alienum præstiterat. Exclude igitur vel nunc infelix de corde tuo blandimenta serpentis, & luctu & fletu continuo dum in corpore tuo immundo anima illa te-
B nebrosa versatur, remedium tibi in die necessitatis acquire, semper ante oculos tuos habens Apostoli sententiam, quia omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis sui secundum quæ gessit, siue bonum, siue malum.

Virgo autem quæ consecrari non debet, sed matrimonio iungi, qualiter se habere debet, exemplariter describit. Libro primo de Abraham. Cap.9. Tom.IIII.

Constrinxit Abraham seruum seniorem domus suæ vt non de semine Chananæorum vxorem accersiret iuniori domino suo, quorum generis author patrem non honorauerat, & ideo maledictionis hæreditatem transmisit in suos: vt cognoscamus fidem, quandam authoritatem de authoris prosapia in iis requirendam, quos nobis volumus adiungere. Cum sancto enim sanctus eris, Psal.17. & cum peruerso peruerteris. Si hoc in aliis, quantò magis in coniugio, vbi vna caro, & vnus spiritus est? Quomodo autem potest congruere charitas, si discrepet fi-
C des? Et ideo caue, Christiane, gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere. Caue, inquam, gentilem, aut Iudæum, atque alienigenam, hoc est hæreticam, & omnem alienam à fide tua vxorem accersias tibi. Prima coniugij fides, castitatis gratia est. Si idola colat, quorum prædicantur adulteria, si Christum neget, qui præceptor & remunerator est pudicitiæ: quomodo potest diligere pudicitiam? &c.

VIRIDITAS PLANTARVM. *Significat perfectionem virtutum. Libro tertio Hexameron, capite decimo septimo.* Tom.IIII.

Serua viriditatem pueritiæ tuæ, & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepisti, vt plantatus secus decursus aquarum, fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum, & folium tuum non defluat. Hanc viriditatem gratiæ semper florentis in Christo sequuta Ecclesia dicit: In vmbra eius concupiui & sedi. Hanc Cant.2. prærogatiuam doni virentis acceperunt & Apostoli,
D quorum nec folium vnquam potuit elabi, vt eorum etiam vmbra curaret ægrotos. Obumbrabat enim infirmitati corporis fides mentis, & florentia merita virtutum. Mane ergo plantatus in domo Domini, vt in atriis eius sicut palma floreas, & ascendat in te gratia Ecclesiæ & sit odor narium tuarum sicut mala, & fauces tuę sicut vinum optimum, vt inebrieris in Christo.

VIRTVS. *Dei virtus est ipse Christus Dei Filius. Super Epistolam ad Rom. cap.1.* Tom.V.

Æterna ergo virtus Dei Christus est, per quem subsistunt quæ non erant, & manent.

Probat hoc clarius libro secundo de apologia Dauid. Tom.IIII.

Legimus tamen Dei magnam virtutem. Et ideo considerantes quæ magna sit virtus, cognoscere poterimus quam misericordiam magnam voluerit designare. Legimus enim in sancto Hieremia: Quis es Domine? tu fecisti cælum & terram in magna virtute tua, & brachio

excelso. Virtus ergo magna cælum fecit. Quæ est virtus magna? Patris, an Filij? Magna vtique Patris virtus est: ipse enim per Filium cælum fecit & terram, sicut habes: In principio fecit Deus cælum & terram. Tamen & Filius magna virtus est. Nam cum virtutem Patris Filium legeris, sicut habes: Christum Dei sapientiam atque virtutem: vtique cùm virtus Patris Filius sit, magna virtus est Filius. Quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur magnam esse Dei virtutem? Hæc igitur magna virtus cælum fecit, & Filius, sicut habes: Omnia per ipsum facta sunt. Ergo si & Pater fecit & Filius, vtique facti vnitas, operationis indicat vnitatem. Non ergo operatio discrepat Patris & Filij. Si autem vna operatio, vna vtique operationis potestas est, & maiestas vna factorum est. Hæc de Patre & Filio.

Et adiungit ibidem de Spiritu sancto.

Quid ergo silemus de Spiritu sancto, præsertim cum scriptura nos Diuina non patiatur silere? Dat enim locus opportunissimum testimonium, ad sancti Spiritus vnitatem cum Patre & Filio comprobandam, vt eius quoque operationem ab opere Patris & Filij dissociare nequeamus. Legimus enim magnam virtutem Patris esse, quòd cælum fecit: magnam virtutem etiam Filium esse, quoniam cælum fecit: nec solùm fecit, sed etiam firmauit. Verbo enim Domini cæli firmati sunt. Ergo si & fecisse & firmasse cælum, magnæ virtutis est, etiam Spiritum sanctum à maiestate magnæ virtutis separare non possumus, quia scriptum est: Et Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Nanque cum cælum fieret & terra, superferebatur Spiritus. De quo alibi ait Propheta: Emittes Spiritum tuum & creabuntur.

Concludit ibidem infrà.

Itaque si magna virtus cælum condidit, vtique magna sapientia cælum condidit: quia scriptum est, Omnia in sapientia fecisti. Didicimus igitur quæ magna sit virtus, colligamus nunc quæ magna sit misericordia. Si magna virtus cælos fecit, & magna misericordia debet esse de cælo. Iustitia enim de cælo prospexit, & misericordia venit è cælo. Magna ergo facta misericordia, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Ergo magna virtus cælos fecit, magna virtus cælos inclinauit, sicut legimus: Et inclinauit cælos & descendit.

Et quia virtus Dei per incarnationem nobiscum fuit, ideo in tractatu super Psalmum xlv. Tom.IIII.

Nec ergo poterant dicere terreni homines: Deus virtutum nobiscum: cum quibus non erat nisi prolapsionis incentor, & author erroris. Sed postea quàm vox Domini in Euangelio resultauit, audet Propheta dicere: Deus virtutum nobiscum. Bene dicit, Deus virtutum nobiscum, qui credidit quòd virgo in vtero concepit & peperit. Audemus & nos dicere: Deus virtutum nobiscum, Postea quàm Emanuel, hoc est Deus cœpit esse nobiscum. Vbi ergo Emanuel, ibi Deus virtutum nobiscum: susceptor noster, Deus Iacob.

Et in fine eiusdem.

Et repetit dicens: Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. Repetitio, confirmatio est. Vel quia non solùm quando natus ex virgine est, factus est nobiscum Deus: sed etiam post resurrectionem ipse dixit: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi.

De virtute creata, loquitur alibi, & primò definit eam, libro primo de fide sanctæ Trinitatis. Tom.II.

Quid est virtus, nisi perfecta natura? Cap.6.

Secundò, de virtutum principio, libro secundo de Abraham. Tom.IIII.

Vireta virtutum fontem habent Christum, & spiritalis vbertatem gratiæ quo exuberent.

Tertiò, de virtutum substantia: eodem libro & capite. Cap.eod.suprà.

Fraterna quadam sibi copulantur necessitudine vitia virtutésque hominis, quia illa carnalis, istæ rationabilis animæ sunt.

Vnde causa subiecti, mortales dicuntur esse: causa verò sui, immortales. Eodem. Cap.eod.infrà.

Ecce, inquit, tota terra ante te. Hoc est, si non potest conuenire, cedo omnibus, totum cape si de loco aut possessione dissensio est. Quòd si moribus non conuenit, discede à me. Quanta autem præmisit, ne cogeret discedere? Sed etiam hoc virtutis ac disciplinæ est.

Quartò, virtutis præmium quale sit, dicit eodem libro. Require suprà, capite Merces. Finis enim omnium virtutum est Christus. Libro super Beati immaculati, litera xij. versu octauo. Tom.IIII.

Finis est consummata virtus, consummata sapientia, consummata iustitia, sed habet finem. Finis virtutum omnium Christus, qui finis est legis ad iustitiam omnium credentium.

Quintò, de virtutum proprietate, quia sunt à voluntatis arbitrio: Primo libro de Iacob & vita beata, in principio. Require suprà, capite Concupiscentia. Sunt ipsæ virtutes à passionibus liberæ. Libro secundo de Abraham, capite octauo. Tom.IIII.

Mens enim directa ad Christi gratiam, videbat hunc mundum plenum esse iniquitatis, quæ velut à summo cæli volaret, & opprimeret infirmos terræ: pudicitiam autem, fidem, synceritatem, nullis esse obnoxias passionibus: auaritiam verò, solicitudines seculi, quibus suffocantur qui habent voluptates diuitiarum, dilacerari ac diuidi.

Vnde virtus opponitur voluptati. Libro primo de Cain & Abel. Require infrà, capite Voluptas. Virtus & vitium non se compatiuntur inuicem, & vnum ipsorum expellit alterum. Libro secundo eiusdem. Require suprà, capite Crimen. Virtus aliorum profectum inquirit semper: contrarium est de vitio. Ideo non consociatur malitiæ virtus, sed puritati & sapientiæ. Libro de Noë & arca. Require suprà, capite Columba. Ideo mali nolunt virtutem sibi sociam. Libro secundo de Abraham. Cap.4.

Soror autem quodam vel iure germanitatis, vel nomine plerisq; sociatur. Et ideo verum amatorem suum integrum ab iniuria reseruat. Vnde videntes eam Ægyptij, qui non possent discernere, nec virtutis formam cognoscere, vulgari æstimantes iudicio, induxerunt ad tyrannum: hoc est, ad mentem superbam: quæ pondus sapientiæ non sustinuit, & ideo afflicta est. Etenim cum animam improbam virtutis intrauerit sermo, redarguit eam culpæ errorísque pudore afficit, & prolapsionis torquet dolore. Nam dum in quadam sumus delinquendi libidine, nebulis quibusdam insipientiæ mens obducitur, & fumo quodam iniquitatis oculi eius caligantur, ne videat eorum quæ concupiscit, deformitatem. Sed cum omnis nebula transierit, & sapientiæ fulgor fulserit, grauia tormenta exercentur in quodam malè conscij secretario. Itaque grauior nostra mens iudex est conscientiæ reatu & iudicio pœnitentiæ. Quòd si vel ægra per culpam, vel inualida per infirmitatem non potuerit ferre ac perpeti virtutis præsentiam, dimittit eam, atque se relegat, ne patiatur eam volui in se, & adhærere cogitationibus suis. Et vt infirmiores oculi lucem refugiunt: ita mens inualida sapientiæ fulgorem non sustinet. Tales erant Geraseni, qui rogabant vt Matth.8. transiret de finibus eorum Dominus Iesus.

Sextò, quid virtus requirat, dicit quòd humilitatem: quia humilitas excludit inuidiam, & virtus semper inuidiam patitur. Eodem libro, capite eodem, suprà.

Descendens Abraham in Ægyptum, hoc est ad feros & bar

& barbaros mores, qui virtuti deferre nescirent, ne nocerent per inuidiam: dixit Saræ ne se vxorem eius diceret, sed sororem appellaret. Et hinc grande virtutis mysterium, cui citò inuidetur. Et ideo vt inuidiam reprimat, humiliorem se præstare debet. Non sibi principatum super omnes vendicet, non sibi soli sapientiam præcipuam arroget. Hæc est quam sibi Salomon vxorem acquisiuit. Vxor enim præcipuè est viro debita. Itaque omnes cupiunt tali se copula dignos videri, vt doleant sibi aliquem præferri. Quis tanta solus potiatur pulchritudine? Matth. 8.

Requirit etiam exercitium: & hæc virtus solùm apud bonos est in pretio. Vide suprà, capite Exercitium. Septimò virtuti sunt omnia postponenda, & ipsa omnibus debet anteferri. Libro primo de Cain & Abel, capite sexto. Tom. IIII.

Omnis ergo qui audit verba mea, & facit ea, similis est viro sapienti. Hæc qui studiosè fuerit prosequutus, primatus benedictionis accipiet, sicut Patriarcha Iacob, qui continentia, & fide humanarum supplantauit vestigia passionum. Iste ait: Misericordiam mei habuit Deus, & sunt mihi omnia. Hanc itaque misericordiam nos fide, studio, operibúsque mereamur, quibus disciplinis inuenit Israël gratiam Dei, & per ipsam omnia. Non enim mundi huius copias, sed virtutum disciplinas sibi suppetere gaudebat. Has nobis substituamus hæredes, quas sanctus Abraham in Isaac filio suo substituit sibi, omnem suorum operum deputans hæreditatem sapienti & iusto viro. Nec vllum ius hæreditarium ancillis, vel ancillarum filiis derelinquês, sed tantummodo donationis munera. Perfectæ autem virtutes totum accipiunt gloriæ patrimonium, vsitatis & mediocribus vile aliquid aspergitur. Et ideo Agar, quæ aduena Latinè dicitur atque accola, & Cethura, quæ odorifera signatur, hæredes non sunt. Qui enim mediis vtitur disciplinis, accola, non inhabitator est sapientiæ. Odore aspersus, non fructu expletur. Sanitatem autem cibus, non odor inuehit, quia odor fructuû nuntius est. Principales itaque disciplinas sequentibus, & indigenas accolis cognoscimus præferendas. Hoc secundum ingenium.

Rationem huius præmittit, quia virtutes per se omnibus antelucent. cap. ead. suprà.

Audistis voluptatis mysteria, audistis etiam nostrarum copiarum munera, quas ego non supellectili operiendas, sed scripturæ nudis sermonibus demonstrandas putaui, non sua luce refulgerent, vt ex se ipse vocem emitterent sibi inuicem. Neque enim Sol & Luna interprete indigent. Habent interpretem fulgorem sui luminis, quo totus orbis repletus est. Illis illuminatio fides sine iudice quędam, vt ita dicam, intestata testis quę alieno non indiget testimonio, & subitò se vniuersorum oculis effundit. Non ergo nuntiantur opera nostra, sed clamant & se ipsa nuntiāt. Sanè vt & hoc quod laboriosum in nostris ducitur non prætercam, fides exigitur, studium desideratur, facta quæruntur. His enim tribus Dominus Iesus deuotionis humanæ officia definit, dicens: Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: Pulsate, & aperietur vobis.

Octauò, virtus communicata non deserit possessorem, sed potius cum eo manens augetur. Libro de Noë & arca, capite decimo nono, pertractans illud: Iterum dimisit columbam, &c.

Tom. IIII. Tertiò dimittitur columba post septem dies, atque eadem non regreditur. Vnde consideremus ne id quod suprà diximus inueniatur esse cōtrarium. Si verbo quidem columba, opere autem virtus non reuertitur ad iustum, ergo destitutus est iustus, & defraudatus munere suo? Nequaquam. Nunquam enim vir huiusmodi à virtute disiungitur, nec cum emittit ex ore iustitiā, disputationémq; alterius virtutis inducit, virtute se exuit, & imitanda aliis æquitate dispoliat, sed vice Solis alios illuminat, cum radios suæ lucis emittit. Ignis nempe calefacit appropinquantes, ita vt colorem naturæ suæ ipse possideat. Nunquid deficit lux diei, cum totum mundum illuminat claritate? Habet inoffensum cursum suū, illibatámque naturam. Sic & ista in columbæ specie virtus, cum adhuc ferueret diluuium secūdum auem, tamē in terris secūdum virtutem in hominum passionibus reuertitur ad iustum, quia in iniquorum pectoribus virtus, vt posset hærere non poterat inuenire. Et ideo in illo secūdo diuersorio sui regrediens, hęret atque requiescit. At verò vbi deferbuerint diluuia passionum, & auditi verbi, compertæque doctrinæ plurimi studuerint esse consortes, iam non vnius patrimonium, sed commune bonum esse incipit disciplina virtutis, & tāquam sapientiæ poculum hauritur à plurimis, qui antè sitientes bibere noluerunt: Sicut nunc feruent diluuia in pectoribus Iudæorum, & cū aqua doctrinæ cælestis exundet, potúsque exuberet, non putant esse potandū. Euangelium legitur, virtus exit de sermone cælesti, tractat sacerdos in ecclesia. Sed ne fortè intra arcam solus positus non possit audiri, interdum & egressus Ecclesiam vbi Iudæus occurrerit, monet, exemplum affert cælestiū scripturarū. Claudunt aures, ne vel inuitos fons abluat, & verbi Dominici humor aspergat. Si qui verò crediderint, currunt ad fontem, doctrinam expetunt, insinuari sibi Euangelium concupiscunt, nec satiantur assiduitate potandi. Ita fonte sapientiæ certatim repleri desiderant, quem antè fugere gestiebant. Quem fontem? Audi dicentem: Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.

Nono, de virtutibus cardinalibus loquitur, libro de Paradiso. Quod vide suprà, cap. Flumen. Et libro secundo de Cain & Abel. Tom. IIII.

Virtus enim genus est, quod diuiditur in plurimas species: sed principales quatuor sunt, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia.

Iterum libro secundo de Abraham. Require suprà, cap. Ala. Et libro secundo de officiis. Cap. 9. Tom. I.

Vulgi vsu diuiditur vna quædam forma virtutum, vt temperantia sit in despiciendis voluptatibus: fortitudo spectetur in laboribus & periculis: Prudentia in delectu bonorum, sciens commoda & aduersa distinguere: iustitia quæ sit bona custos iuris alieni, & vindex proprietatis suum cuique conseruans. Sit ergo nobis communis opinionis gratia, quadripartita hæc facta diuisio, vt ab illa subtili disputatione philosophiæ sapientiæque, quæ limandæ veritatis causa quasi ex abdito quodam eruitur, retrahentes pedem, forensem vsum ac popularem sensum sequamur.

Et libro tertio de virginitate, parte quarta.

Latini verò memorauerunt prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iustitiam. Prudentia enim rationis humanæ est. Fortitudo vim quandam ferocientis virtutis habet, mortísque contemptum. Temperantia sacratæ vinculo charitatis mysteriorúmque contemplatione cælestium, negligit corporis voluptates. Iustitia in alto quodā suggestu locata, videt exploratque omnia, quæ aliis potius nata quàm sibi, non tam suas vtilitates, quàm publica emolumenta rimatur.

Decimò, de connexione virtutum loquitur libro primo de officiis. Require suprà, capite Iustitia. Et libro secundo eiusdem. Et libro de flebili querimonia. Vide ibidem. Dicit tamen libro primo de virginitate, parte quarta.

Perfectæ virtutis vsus magisterium non desiderat, sed informat.

Qualiter autem de virtutibus sit tractādum, dicit quòd exemplariter & modo grosso. Vnde sic incipit librum primum de Abraham. Tom.IIII.

Abraham libri huius titulus est, quoniam per ordinem huius quoque patriarchæ gesta considerare animum subiit: De quo nobis moralis primò erit tractatus & simplex. Nā etsi altiore disputatione processus quidam & forma virtutis & quædam species exprimatur, tamen forensia quoque actuum eius vestigia spectare virtutis profectus est. Etenim si ea quæ natura ad victū generauit hominum, non vnius sed geminæ, aut etiam vberioris gratiæ sunt: quantò magis ea quibus epulantur animi, non angusti sed abundantioris vsus & multiplicis cibi esse æstimari conuenit?

Addiscitur autem virtus studio & voluntate proficiendi. Ideo in principio primi libri de Iacob & vita beata. Tom.IIII.

Necessarius ad disciplinam bonis omnibus sermo plenus prudentiæ, & mens rationi intēta præcurrit virtutibus, passiones coercet. Docibilis enim virtus. Denique studio & discendo quæritur, dissimulando amittitur. Alioquin nisi bonus sermo necessarius esset ad correctionem, nunquam lex diceret: Non adulterabis. Sed quia nudus sermo ad monendum vtilis, ad persuadendum infirmus est, ideo adhibenda est rationis recta consideratio, vt quod sermo bonus præscripserit, ratio plenius tractata persuadeat. Non enim seruili ad obediendum constringimur necessitate, sed voluntate arbitra ad virtutem propendimus, siue ad culpam inclinamur. Et ideo ad nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas reuocat rationem sequuta.

Addit etiam exercitium, quia virtus voluntatem quærit liberam. Eodem libro. Cap.3.

Doctrina igitur facit, vt possimus peruenire ad iustitiam. Potest ergo acquiri iustitia discendo. Intendamus igitur studio in formam euangelicæ doctrinæ. Minimum studij plerunque pro maximo habetur. In studio enim sunt omnia, per quod adhibetur obedientia, quæ in vtramlibet partem propenderit, aut culpam adiungit, aut gratiam. Hęc nos in primo Adam traxit ad mortem, hæc nos in Adam secundo ad vitam vocauit. Non est quòd cuiquam nostram ascribamus culpam, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen quæ inferuntur reluctantibus, voluntaria tantùm commissa sequitur delictorum inuidia, quod in alios deriuemus. Voluntarium sibi militem legit Christus, voluntarium seruum sibi diabolus auctionatur. Neminem iugo seruitutis astrictum possidet, nisi se ei prius peccatorum ære vendiderit.

VISCERA. *De visceribus corporis. Vide suprà, cap. Intestina. De visceribus animæ, loquitur libro primo de Apologia Dauid. Vide suprà, cap. Cor.*

VISIO VISVS ET VIDERE. *Visus vel videre Dei est approbare, quæ fecit. Libro primo Hexameron.* Cap.9. Tom.IIII.

Et vidit, inquit, Deus lucem quia bona est. Nec quod ignorabat vidit, nec id quod nesciebat antea aut nō viderat comprobauit: sed bonorum operum proprium est, vt externo commendatore non egeant, sed gratiam suam cum videntur ipsa testentur. Plus est quod probatur aspectu, quàm quod sermone laudatur. Suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio. Quòd si apud nos oculis iudicium emittitur, quibus simul & gratia venustatis, & rerum natura comprehenditur: quantò magis Deus omnia quæ probat videt, & quæ videt probat, secundum quod scriptum est: Quia oculi Domini super iustos? Psal.33.

Vnde eius visio differt à nostra plurimum. Libro secundo eiusdem. Cap.1.

Illò igitur sancta plebs eleua mentem tuam, & totum animum tuum confer. Non sic Deus videt quem- A admodum homo: Deus in corde, homo in facie. Non sic igitur homo videt, quemadmodum Deus. Audi quia Deus vidit & laudauit. Noli igitur tuis oculis æstimare quæ facta sunt, opinionibúsque colligere: sed quæ Deus vidit & probauit, ea tu retractanda non putes.

Vide de hoc suprà, capite Filius Dei. Videt autem Deus omnia abscondita vel occulta. Libro super Beati immaculati, litera prima. Require suprà, cap. Verecundia. Videri à Deo est fieri perfectum. Libro secundo de Apologia Dauid. Vide suprà, cap. Christus. Visio illa omnem aliam visionem vertit in fastidium. In Epistola tertia ad Irenæum. Lib.3. Epistol. Epist.11. Tom.III.

Quid aliud desideret anima quæ semel suauitatem verbi gustauerit, quæ semel claritatem eius viderit? Moses in monte positus, quadraginta diebus legem accipiens, cibum corporis non requirebat. Helias ad illam festinans requiem, rogabat vt acciperetur à se anima B sua. Petrus aspiciens & ipse in monte Dominicæ resurrectionis gloriam, volebat descendere, dicens: Domine bonum est nos hîc esse. Quanta igitur illa Diuinæ substantiæ gloria, quanta verbi bona, in quæ concupiscunt & Angeli prospicere? Anima igitur quæ illud videt, corpus hoc non requirit, minimámque sibi familiaritatem cum eo esse debere intelligit, renuntiat seculò, abducit se à vinculis carnis, exuit omnibus voluptatum istarum nexibus. Denique Stephanus Iesum videbat, & lapidari non formidabat, imò cum lapidaretur, non pro se, sed pro illis à quibus perimebatur rogabat. Paulus quoque raptus vsque ad tertium cælum, an cum corpore esset, an sine corpore, nesciebat. Raptus, inquam, in Paradisum, vsum proprij iam non sentiebat corporis, & audiens verba Dei quomodo ad corporis infirmitates descenderet erubescebat. Itaq; sciens quid vidisset in Paradiso vel quid audisset, clamabat dicens: Quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decer- C nitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu. Volebat enim nos in figura esse istius mundi, non in possessione atque vsu: vt ita vtamur hoc mundo tanquam non vtamur, tanquam prætereuntes non tanquam residentes, ambulantes tanquam in imagine seculi, non in cupiditate, vt velocissima dispositione ipsam imaginem transeamus huius mundi. Denique ipse fide ambulans non specie peregrinabatur à corpore, aderat Deo: & cum esset in terris, non in terrenis, sed in cælestibus conuersabatur. Matth.17. Act.7. 2.Cor.12.

Et suppliciter postulanda. Libro de bono mortis. Require suprà, cap. Bonitas. Similiter libro super Beati immaculati, litera sexta. Require suprà, cap. Caro: & cap. Delectatio: & suprà, cap. Christus. Sed non potest hîc faciliter Deus videri: & quare vel quomodo, dicit libro de bono mortis. Require suprà, cap. Anima. Et in tractatu super psalmum quadragesimum tertium. Vide infrà, capite Vultus.

D *Videri autem potest ab anima purificata. In fine libri de Isaac & anima. Require suprà, cap. Bonitas. Videtur tamen vel visus est aliquando. Libro primo super Lucam. Require suprà, cap. Apparitio. Iterum libro septimo eiusdem.* Cap.2. Tom.V.

Fortasse in corpore multi viderunt Christum. Multi enim secundum carnem cognouimus Christum, nunc autem iam non nouimus. Multi cognouimus, quia multi vidimus. Vidimus eum, & non habebat speciem, neq; decorem. Tres autē soli, & tres electi ducuntur ad montem. Putarem in tribus mysticè genus hominum comprehensum, quia ex tribus filiis Noë genus omne defluxit humanum, nisi electos cernerem. Aut fortasse quia soli ex omnibus ad resurrectionis peruenire gratiā qui Christum confessi fuerint merebuntur, quia impij in iudicium non resurgunt, sed tanquam habito iudicio puniuntur. Tres igitur eliguntur, qui ascenderunt montem, quia & duo eliguntur, qui cum Domino viderentur, vtrunque sacratus numerus. Et hoc fortasse propterea

pterea, quia nemo potest resurrectionis videre gloriam, nisi qui integrum mysterium Trinitatis incorrupta fidei synceritate seruauerit.

De visu autem humano dicit, quòd nobilior cæteris sensibus est. Libro de Noë & arca.

Cap.17. Tom.IIII.

Quod autem ostium arcæ sit, quod aperuit iustus, secundum corporis rationem, supradictum est: secundum altiorem autem interpretationem illud dicendum videtur, quòd corporis sensus velut ostiorum similes habentur. Per hos enim tanquam per ostia ingreditur in nostram mentem, velut quædam sensibilium comprehensio. Ergo mens nostra per hos sensus respicere videtur, maximè per visionem, quæ omnibus sensibus corporis præstabilior æstimatur, quia domestica est luminis: & per eam aspicientes cælum, terram, maria, Solem quoque Lunam & stellas quibus axis ornatur, intelligimus Deum esse operatorem mundi atque rectorem: nec sine authore Deo tantorúmque operum conditore, hæc potuisse fieri credimus aut posse consistere.

Vtilior etiam est ad acquirendam scientiam. Super Epistolam ad Hebræos.

Super cap.8. Tom.V.

Vide inquit, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. Quoniam auditus noster minus aptus esse videtur ad disciplinam percipiendam quàm visus (non enim ita animo commendamus quæcunque audimus, quomodo illa quæ ipso visu percipimus) ideo dicit: vide vt omnia facias sicut tibi in monte demonstratum est.

Causa est ratione intellectus. Vnde libro sexto Hexameron.

Cap.9. Tom.IIII.

Ipsi sensus communes nobis sunt cum animantibus cæteris: sed tamen eadem his cæteri animantes industria vtuntur. Erigit bucula ad cælum oculos: sed quid spectet ignorat. Erigunt feræ, erigunt aues, omnibus est liber aspectus, sed soli inest homini eorum quę aspicit affectus interpres. Spectat oculis ortus obitúsque signorum, videt ornamentum cæli, miratur stellarum orbes, fulgores quoque diuersos intelligit signorum, quando hesperus surgat, quando lucifer, cur ille vespertinus, hic matutinus irradiet, quos motus Orion habeat, quos Luna defectus, quemadmodum Sol suos nôrit occasus, circuitus quoque cursus sui solennitate custodiat. Audiunt quoque animantes cæteri: sed quis præter hominem audiendo cognoscit? Secreta sapientiæ solus homo ex omnibus generibus quæ in terris sunt, auditu & meditatione & prudentia colligit, qui potest dicere: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Hoc est pretiosissimum, quòd homo Diuinæ vocis sit organum, & corporalibus labiis exprimit cæleste oraculum, sicut illud est: Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum. Accepit quod diceret, & clamauit. Sibi habeant prudentiam suam, qui radio cæli spatia, terrarúmque describunt. Sibi habeant intellectum suum, de quo dicit Dominus: Et intellectum prudentium reprobabo. Neque enim numeros, rationes ac modos, & modulos musicæ sapientiæ constituam in loco, sed eam sapientiam definio, de qua dicit Propheta: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

Mundi tamen sapientes credentes se videre, cæci sunt. Libro quinto eiusdem. Require suprà, capite Noctua.

Vnde talis visio inest à Dei gratia. Libro secundo de Iacob & vita beata. Require suprà, capite Iacob. Visus etiam ipse corporalis plerunque decipitur, quia res magna à longe parua videtur. Libro quarto Hexameron. Require supra, capite Luna. Visus mentem decipit, & ad peccatum allicit. Libro de bono mortis.

Vnde & nos si volumus post mortem corporis huius in bonis esse, caueamus ne adglutinetur anima nostra corpori huic, ne commisceantur, ne inhæreat, ne trahatur à corpore, & tanquã ebria perturbationibus eius vacillet & fluitet, nec se ei credat atq; eius delectationibus, vt committat se eius sensibus. Nam & oculus eius error & fraus est, quia fallitur visus: & auris eius deceptio est, quia & auditus illuditur: & sapor eius deceptio est. Denique non otiosè dictum est: Oculi tui recta videant, & lingua tua non loquatur peruersa. Quod non esset dictum, nisi frequenter errarent. Vidisti meretricem, captus es vultu eius, & forma decoram putasti: errauerunt oculi tui, peruersa viderunt, alia nuntiauerunt. Nam si vera vidissent, deformem meretricis affectum, inhærentem procaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, tetram colluuionem, animæ vulnera, conscientiæ cicatrices. Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam. Vides quòd iste falsum quæsiuit, qui non veritatem sed adulterium requisiuit. Videre enim quæsiuit vt concupisceret, non vt verum cognosceret. Errat igitur oculus, vbi errat affectus. Affectus ergo deceptio est, deceptio visus. Et ideo tibi dicitur: Neque capiaris oculis, id est, non capiatur anima tua. Mulier enim virorum pretiosas animas capit.

Prouerb.4.

Similem sententiam ponit libro de fuga seculi. Require suprà, capite Cæcitas. Vnde videre aliquando est periculosum & causa peccati, quod probat exemplo, libro de Paradiso. Require suprà, capite Adam. Et libro primo de pœnitentia. Require suprà, capite Amor. Et libro de Ioseph. Vide suprà, capite Deus. Videre tamen opera Dei vtile est. In tractatu super Psalmum quadragesimum tertium. Videre amicum vel dilectum magna est lætitia. Super Epistolam ad Philippenses, capite secundo. Require suprà, capite Gaudium. Similiter libro de Ioseph, capite tertio.

Cap.3. Tom.IIII.

Meritóque Iacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater filium flebat amissum, quasi Propheta lugebat interitum Iudæorum. Denique scidit vestimentum suum, quod in passione Domini Iesu factum legimus à principe sacerdotum, in quo esset non priuata persona, sed publici munus officij. Et velum templi scissum est, & prophanata mysteria, vt esse nudatum populum salutaribus indumentis, diuisum regnum talibus manifestaretur insignibus destruendum: quia omne regnum diuisum facilè destruetur. Et verè diuisum, quando hoc quod erat Christi, cœpit esse etiam iam diaboli. Neque enim poterant indiuisi manere, qui à Patre Filium separabant.

Videre prælatum prohibitio est à malo, & inductio ad bonum. Super Epistolam ad Colossens. cap. quarto, exponens illud: Quæ circa me sunt omnia nota faciet vobis Timotheus, &c.

Tom.V.

Ad hoc se dicit fratres misisse, vt inuicem sibi nota fierent quæ agerentur ab inuicem. Quamuis superius dicat spiritu se præsentem apud eos, & videre quæ agerent, internuntiis tamen opus est. Solicitior enim fiet quis quando videt ad se venire ad considerandam conuersationem suam. Plus enim veretur, si speculetur se videri quæ agat. Nam cùm Deus omnia videat, & sciamus illi omnia nota esse, quia non tamen videmus nos videri ab eo, contraria facimus.

Videre etiam hominem iustum & bonum magni est profectus: quod probat libro super Beati immaculati, litera decima, versu ij.

Tom.IIII.

Fortasse aliquibus videatur hoc esse contrarium, quia iustus dicit: Qui timent te videbunt me, & lætabuntur. Multis enim iustus grauis est, cum videtur. Denique & in Euangelio plerique Dominum Iesum videre non poterant, sicut Gerazeni rogabant eum vt abiret de regionibus eorum, & alij ei transitu denegabant, quando

quando tamen per eos transire nolebant. Vnde puto quòd sicut illic Iudaicæ forma impietatis exprimitur, ita hic Ecclesiæ gratia reueletur. Prophetat enim totum orbem replẽdum esse timore Diuino, & ideo quasi timentes Deum sanctorum dicit cognitione lætari. Qui enim videt iustum & gaudet, etiam ipse vult esse iustus. Pulchrum est enim vt in aliis delectetur, quod vult ipse in se seruare si poßit. Est enim insitum bonis, vt castum pudicus, prudentem sapiens affectu pio diligat, misericors liberalem, & virtutes suas in aliis amet. Plerisque enim iusti aspectus, admonitio correctionis est: perfectioribus verò lætitia est. Quàm pulchrum igitur vt videaris & prosis. Bonum ergo vir iustus. Propterea denique Apostolus Paulus Hierosolymam vt iustos videret & cum Petro mansit diebus quindecim, vt ex eius aliquid cohabitatione proficeret. Propterea ipse Paulus & Barnabas cum Hierosolymam ingrederetur, magnificè excipiebantur ab Ecclesia, & Apostolis & maioribus natu. Cum autem abire vellent, ne discederent rogabantur, &c, vt postea de Paulo legimus, cum lachrymis deducebatur. Nã si est tãta vis in naturalibus, vt animal visum prosit ictericis, ita vt mortui quoq; cornu eius animãlis prodesse dicatur, si fuerit demonstratũ iis qui huiusmodi inciderint paßionem, dubitare poßumus quòd iusti sanet aspectus? Ergo si animal vile irrationabile tantam virtutem habet, vt sanare hominem poßit momento exiguo: quid videtur, homo iustus, si tamen cum fide ab eo aspiciatur, qui vtilitatem ab eo percipere desiderat, nihil confert? Num vel ipsi oculorum radij virtutem quãdam videntur infundere iis qui fideliter eum videre desiderant?

Et addit probando per locum ab oppositis.

Sed quemadmodum iustus lætificat cor innocentium cum videtur, ita improbi iustorum congregatione torquentur, quia vel tacitis sanctorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentem, auaritiam liberalitas, impietatem fides. De hoc quoque parile vilis animantis sumamus exemplum. Nam sicut prodesse diximus mutum animal cum videtur, ita obesse percipimus lupum, si aliquem videndum præuenerit. Vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Basiliscus quoque, hoc est noxius serpens, si quodcunque viderit prior animal, fertur occidere, & allegatur statim necari, qui potuerit à serpente huiusmodi præuideri. Ipse quoque serpens mori dicitur, si fuerit homini præuentus aspectu. Ergo si tanta virtus vel in oculis serpentis, vel in oculis hominis, vt si alterum alter prior viderit poßit occidere, non est virtus in oculis viri iusti, qui repletus virtutis est gratia, cùm præsertim tantum operetur fides, vt & illa quæ fimbriam Domini tetigit sanaretur: & ille cui intendit Dominus Iesus, statim ex eius oculis gratiam sanitatis hauriret?

Et adiungit.

Sed qui videt iustum, debet scire quid videat: non illum videt in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu, sed intus videt. Non, inquam, illum videt, nisi eius viderit mentem, nisi eius sermonem intenderit, si sensus illius potuerit comprehendere, sapientiam de tractatu eius potuerit adsumere. Tunc igitur lætabitur cum ista perspexerit, cum ista cognouerit. Ita ergo & nos sicubi audimus iustum, festinemus videre, sicut illa mulier quæ audiuit in domo Pharisæi discumbere Dominum Iesum, & ingressa est, & eius pedes perfudit vnguento, illius imitatores simus: Quia Ecclesiæ in illa muliere esse figuram quis dubitet? Sicubi ergo iustus sedeat, sicubi accumbat, festinemus videre eum.

Et subdit.

Pretiosum est enim videre virum iustum, vt videas eum secũdum imaginem Dei. Quod foris est nihil pro-

A dest: quod intus est, sanat. Sanè & in eo qui foris est, illum qui intus est frequenter aspicimus, vt si viderimus in paupere, illum ad cuius similitudinem factus est, honoremus in paupere, de quo ait: Dedistis mihi manducare. Qui enim coronat imaginem imperatoris, vtique illum honorat cuius imaginem coronauit: Et qui statuam contempserit imperatoris, imperatori vtique cuius statuam consputauerit, fecisse videtur iniuriam. Gentiles lignum adorant, quia Dei imaginem putant: sed inuisibilis Dei imago non in eo est quod videtur, sed in eo vtique quod non videtur. Vides ergo, quia inter multas Christi imagines ambulamus? Caueamus ne coronam imagini detrahere videamur, quam vnicuique Christus imposuit. Caueamus ne aliquid detrahamus iis, quibus debemus adiungere. Sed quod peius est, non solùm non honestamus pauperes, sed etiam dehonestamus, destruimus, persequimur: & ignoramus quas imagini Dei congregamus iniurias, cum factos ad Dei

B imaginem putamus esse lædendos. Qui enim irridet pauperem, exacerbat eum qui fecit illum. Sed aderit illi qui dicat, Esuriui, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere: æger eram, & non visitastis me. Et quantò ista leuiora sunt, quàm si dicat: iniurias mihi fecistis, nudastis me, verberastis me? Quem si quis interrogauerit, quando spoliauimus, & quando etiam verberauimus? Dicet: Quando vni minimorum horum fecistis, mihi fecistis. Propterea caueamus diligentius, ne cui vel minimo contumeliam irrogemus, ne ipsi Domino in illis minimis contumeliosi fuisse videamur.

Et concludit.

Qua ratione autem dixerit: Qui timent te videbunt me & lætabuntur, ipse exposuit dicens: Quia in verba tua supersperaui: hoc est dicere, Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me aspexerunt, vbi spem assumpsi de tuis verbis, vbi tua verba percepi. Beati ergo

C qui vident iustum & lætantur, quia sperant in Dei verba. Quàm multi autem sunt qui oderunt iustos, quia perscrutantur Dei verba qui iusti sunt, & cum aliquos doctos audiunt, impij eos propter doctrinam vitare consueuerunt.

Videre aliquando accipitur pro voluntatis adhæsione, & tunc si est de bono, procedit à gratia Dei. Libro primo super Lucam, cap primo.

Qui ab initio viderunt & ministri fuerunt, vt per id quod viderunt Diuinæ cognitionis intelligatur intentio, per id quod ministri fuerunt, eorum actio declararetur. Visum est, inquit, mihi. Potest etiam non soli visum esse, quod sibi visum esse declarat. Non enim voluntate tantum humana visum est, sed sicut placuit ei, qui in me, inquit, loquitur Christus. Qui, vt id quod bonum est, nobis quoque bonum videri poßit, operatur. Quem enim miseratur, & vo-

D cat. Et ideo qui Christum sequitur, potest interrogatus cur esse voluerit Christianus, respondere: Visum est mihi. Quod cum dicit, nõ negat Deo visum. A Deo enim præparatur voluntas hominum. Vt enim Deus honorificetur à sancto, Dei gratia est.

VISIBILE. *Per visibilia manu ducimur ad inuisibilia. Libro primo Hexameron. Require supra, capite Mundus.*

VITA ET VIVERE. *Definitur vita, Lib. de bono mortis, cap primo.* Tom. I.

Et ideo quid sit vita, quid etiam mors, cõsideremus. Vita est frui spirandi munere: Mors priuari. Hoc autem spirandi munus apud plerosq; in bonis ducitur. Hoc est ergo vita, frui bonis: mors cõtrà, bonis exui. Et scriptura dicit: Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortẽ, bonum & malum: vitam bonum appellans, mortem malum: & illa sibi priora, & hæc conferens.

Vita

Vita propriè est Christus, ideo contra infideles loquitur super epistolam ad Colossenses, capite tertio, super id quod sequitur:

Tom.V. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cũ illo in gloria. Vita nostra Christus est, quia legimus in Actibus Apostolorum, hunc esse vitæ autorem, qui à perfidis nõ creditur futurus iudex. Cum autem aduenerit in virtute cęlesti, & visus fuerit esse quod minimè credebatur, tunc apparebunt cum illo etiam qui crediderunt in illum, & manifestabitur omni perfidiæ, quia viuit cum suis in gloria. Hæc consolatio fiduciam spei parit, vt securi de futura vita omnia postponentes Christum sequamur.

Infrà subdit tamen ibidem super illud: Mortificate membra vestra, &c.

Quoniam omnia simul peccata corpus esse in epistola ad Romanos significat, idcirco singula delicta describens, membra ea appellat: vt post acceptam ac seruatam Euangelicam de Saluatoris plenitudine rationem, bonę vitæ operam darent, abstinentes se ab omni turpitudine, & desiderio malo. Quo posſint peritiæ Diuinæ fructum non amittere. Multum enim obest scire veri rationem, & minimè illam factis prosequentibus affirmare. Hinc est vnde & Dominus inter cætera ait: Qui autem, inquit, scit volũtatem Domini sui, & non paruerit ei, vapulabit multis.

Tom.eod. *Ad idem facit quod dicit super epistolam ad Romanos, capite sexto.*

Ita & vos existimate quidem vos mortuos esse peccato, viuentes autem Deo in Christo Domino nostro. Sic loquitur, vt doceat non aliter mori posse peccato & & Deo viuere, quàm vt in Christo sit omnis spes, quem Dominum nostrũ appellat, vt nihil lex ad salutem proficiat capessendam in futuro seculo, quando non aliter Deo viuitur quàm per Christum. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis eius. Mortale corpus est ex causa pręuaricationis Adæ, ex fide autem Christi fore creditur immortale. Vt autem ad promissionem hanc veniatur, non obediendũ dicit peccato, ne regnet in nostro mortali corpore. Regnat autem, dum imperat. Si autem non regnat, non videbitur corpus hoc esse mortale, quia in spe æternitatis est. Non propter dissolutionẽ dixit mortale corpus, sed propter pœnã gehẽnæ, vt ille mortalis dicatur, qui in gehenna mittendus est: quia qui peccato obediunt, mortem inferni non euadunt, à qua Saluator in se credentes liberauit. Mortale ergo dicens corpus, totum hominem signauit, quia qui obediũt peccato, mortales dicuntur: Anima enim, ait, quæ peccat, ipsa morietur: id est, totus homo: Nemo enim sine corpore iudicabitur.

Est autem vita & mors secundum merita. Libro de fuga seculi. Require suprà, cap. Mors. Iterum eodem libro. Vide suprà, cap. Maledictio. De vita verò creata, vel alio modo sumpta, loquitur libro de Paradiso, distinguens de vita viuere, & vita mori. Quod require suprà, cap. Adam. & capite Mors. De ipsa etiam vita distinguitur eodem libro. Cap.9. Tom.IIII.

Ergo bona vita eorum qui Deo viuunt: mala vita eorum qui peccato viuũt. Est etiam media vita, vt animantium cæterorum, sicut habes scriptum: Producat terra animam viuentem secundum genus. Est vita etiã mortuorum, vt Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob: quia Deus mortuorum nõ est, sed viuorum. Sunt etiam quibus communitas est quædam mortis & vitæ, de quibus ait Apostolus dicens: Si commortui estis, &

Roman.6. conuiuetis. Si enim complantati, inquit, sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus, scientes quia homo vetus noster simul crucifixus est cruci, vt destruatur corpus peccati, & vltrà non seruiamus peccato. Sicut autẽ figuras multas vitæ diximus, ita etiam mortis inuenimus. Dicitur enim mors mala, secundum illud: Anima quæ peccat, ipsa morietur. Dicitur & Ezech.18. mors communiter, sicut habes, verbi gratia: Quia Adam vixit tot annos, & mortuus est, & appositus est ad patres suos. Dicitur etiam mors per baptismatis sacramentum, sicut habes: Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte. Et alibi: Si autem mortui sumus cum Christo, credimus etiam quia simul viuemus cum illo. Vides quia mors quidem appellatione dicatur, sed hæc vita sit nostra.

Distinguitur autem principaliter vita æterna à temporali. Libro super Beati immaculati, litera tertia, versu primo. Tom.IIII.

Lazarus in Abrahæ sinu recumbens, vitam carpebat æternam, quam sibi promittit Propheta dicens: Viuam, & custodiam verba tua: Viuam ait, quasi nondũ viuens: hîc enim in vmbra viuimus. Ergo ista vita in corpore vmbra est vitæ atque imago, non veritas. Denique in imagine ambulabat homo, & in regione vmbræ mortis consistimus. Si quis non ad terrena oculos mentis intendat, sed ad spiritalia erigat vt posſit dicere sanctus: Ante faciem nostram Christus Dominus: dignus erit qui dicat, In vmbra eius viuemus. Christus enim vita est: & ideo qui in vmbra Christi viuit, in vmbra vitæ est. Meritóque alibi dicit sanctus Domini: In vmbra alarum tuarum protege me. Omnes ergo, etiam sancti in vmbra sunt, quãdiu sunt in corpore, non perfectè vident, sed ex parte cognoscunt. Ipse Paulus ait: Ex parte 1.Corinth.13. cognoscimus. Ipse vas electionis, cui Christus oculos reddidit, & sua illuminauit gratia, nõ facie ad faciẽ, sed per speculum videbat. Et Dauid reuelari petit oculos suos, vt remoueretur vmbra, quæ internum oculorum impediebat obtutum. Regionem autem hanc mortuorum esse quis dubitet, cum sanctus ipse dicat: Placebo Domino in regione viuorum? Quia perfectè hîc placere nemo potest, vbi etiam si fieri posſit vt sua peccata non habeat, in ipsa tamen mortuorum regione viuendo purificatione indiget, quæ à contagione eum regionis huius absoluat. In vmbra igitur hîc viuimus, & ideo in vmbra custodimus verba Dei. Et vt exemplo vtamur, vtique antè eramus sub vmbra legis, quando custodiebamus homines sabbata, quæ sunt vmbra futurorum: sicut hodiéque Iudæi qui verum sabbatum non vident, qui exemplari & vmbræ seruiunt.

De æterna vita quid formaliter sit, dicit super Epistol. ad Galat. Super cap.5. Tom.V.

Si bene & honestè viuimus, bonos debemus habere mores. Hoc est enim spiritu viuere, incontaminatam vitam habere: & sic spiritu ambulamus si paci studeamus: hæc enim parit charitatem.

Ad idem facit quod dicit super primam ad Timoth. capite sexto. Tom.IIII.

Vera vita illa est quam speramus futuram, quæ non occasu, non temporibus terminatur. Æterna est enim: meritò vera appellatur. Hæc enim præsens imago vitæ est, non veritas: Et quia imago non omnino inanitas est, in hac vita illa acquiritur, & vt ad illam festinaretur ex imagine quam præcellat veritas addicitur, quæ neque superbia, neque spe diuitiarum attingitur, sed humilitate & spe Dei qui hanc promisit. In ipso enim sperandum est, quia ipse præstat quæ vsibus necessaria sunt.

Iterum super secundam ad eundem, cap. primo.

Qua ratione saluum fecit populum suum Christus, ostendit dicens, quia mortem destruxit quæ erat hominis inimica, ne ab inferis posset resurgere, tum demum vitam illuminauit æternitate, vt resurgens à mortuis, iam mori non posſit. Obscura enim vita est quæ tempore definitur, dum soporatur, dum ignorat, dum malè versatur. Et quomodo illuminetur vita ostendit, quia par euangelium credentibus datur æternitas, magistro gentium prædicante.

Similiter

Similiter libro primo de Iacob & vita beata. Vide supr. cap. Aduersitas. & eodem lib. Vide suprà, cap. Beatitudo. Et libro primo de officijs. Cap.48. Tom.I.

Hîc ergo impedimentum, hîc infirmitas etiam perfectorum, illic plena perfectio. Ideo & dies illos requirit vitæ æternæ qui sunt, non qui prætereunt, vt cognoscat quid sibi desit, quæ terra sit repromissionis, perpetuos fructus ferens, quæ prima apud Patrem mansio, quæ secūda, quæ tertia, in quibus pro ratione meritorū vnusquisque requiescit. Illa igitur nobis expetenda in quibus perfectio, in quibus veritas est.

Tom.IIII. *Et libro super Beati immaculati, litera x. versu quinto.*

Quod autem poscit vt viuat frequenter ostendimus huius corporis vitam vitæ veræ gratiam non habere, sed illam veram vitam fore, cuius bona vnusquisq; sanctorum credit se videre in terra viuentium. Quod credimus nos visuros, non præsens vtique, sed futurū est.

Iterum eodem libro: & litera vndecima, versu octauo.

Secundum misericordiam tuam viuifica me & custodiam testimonia oris tui. Quam viuificationem sui postulet, suprà diximus: quia non id precatus est quod habebat, sed quod desiderabat: id est, vt viueret in æternum, intelligens vitæ beatitudinem in hoc fluctuanti & infido nobis corpore esse non posse: cuius imbecillitas propositum animæ derelinquat. Opus est ergo Dei misericordia, vt continua & perpetua sit in hoc corpore viuificatio, quo quotidie iustus Deo viuat, peccatoque moriatur. Si enim culpa moriatur, in nobis erit vita Deo viuens: & custodia præceptorum cælestium perseuerans: quam vtique ille custodit qui viuificatur à Domino. Denique viuificari se ante poscit à Domino, & postea custodiam mādatorum cælestium pollicetur. Non enim communis hæc vita custodit cæleste mandatum, sed illa, quæ munere fulcitur æterno, per operationem gratiæ spiritalis. Possumus etiam sic intelligere, quia iam Propheta quę erant legis agnouerat, optat aduentus Dominici misericordiam, vt accipiat præcepta, quibus lex adimpleatur, vt non solùm adulterium sciret esse vitandum, sed etiam concupiscentiam adulterij declinandam. Os enim Patris Iesus Dominus loquutus est in Euangelio, eum qui viderit mulierem ad concupiscendam, in corde suo adulterium perpetrasse. Quantum Euangelio profecerunt studia castitatis, quo non solùm turpioris facti, sed etiam studij degeneris allegatur opprobrium? Math.5.

De vita verò præsenti potest esse distinctio multiplex: prima est viuere secūdū carnē & viuere secundum spiritū: & quid istorum quodlibet, dicit super secundam ad Corin. ca. decimo. Require suprà, cap. Miles. Viuere secundum spiritum quid sit, declarat super Epistol. ad Gal. cap. sexto. Tom.V.

Iterum super Epist. ad Eph. cap. primo.

Paulus Apostolus Christi Iesu, per voluntatem Dei, sanctis omnibus qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu. Solito more scribit. Apostolum enim se esse Christi Iesu Dei voluntate testatur, sanctis & fidelibus in Christo Iesu qui sunt Ephesi. Non solùm fidelibus scribit, sed etiā sanctis, vt tunc verè fideles sint, si fuerint sancti in Christo Iesu. Bona enim vita tūc prodest ac creditur sancta, si sub nomine Christi habeatur: Alioquin contaminatio erit, quia ad iniuriam proficit creatoris.

Tom.IIII. *Iterum libro super Beati immaculati, litera quinta, versu octauo.*

In tua iustitia viuifica me: audiet, & dicit, eò quòd illa vera sit vita, quæ viuit secundū Dei iustitiam: quam viuebant Apostoli, imò qua viuunt. Sunt enim qui viuentes mortui sunt, & qui mortui viuunt. Denique alij descendunt in infernum viuentes, alij cum sint in corpore mortui, meritis suis viuunt. Sunt enim qui non gustabunt mortē donec videāt Filium hominis die iudicij reuertentem, quando cum gloria sancti resurgent.

Alia distinctio est viuere secundum Deum, vel viuere A *Deo, vel viuere mundo. Lib. super Beati immaculati, litera xj. versu viij. Require infrà, cap. Vter. Et lib. secundo de Abraham, dicit quid sit viuere Deo.* Tom.IIII.

Hoc est viuere in conspectu Dei, digna Dei verbo negotia gerere. Oculi enim Domini super iustos.

Alia distinctio est viuere bene & viuere malè. Libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu quarto. Vide suprà cap. Dies. Iterum eodem lib. litera xx. versu ij. Tomo eodem.

Alius propter diuitias viuere cupit, alius propter filios: hic propter verbum Dei viuificari petit. Sicut Simeon Domini expectauit aduētum, vnde & Dominum accipiens in templo ait: Nunc dimittis seruum tuum Domine in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuū: asserens viuendi sibi cupiditatem aliam non fuisse, nisi vt Christum videret. Denique vidit, & vinculis solui corporis postulauit.

Ex hoc probat quòd viuere diu, non est absolutè bene viuere. Eodem libro, litera vigesima secunda, versu sexto. Vide suprà, cap. Sanitas. Lib. ij. de Abrahā. Vide suprà, c. Senectus. Iterum libro secundo de Cain & Abel. c. vltimo. B Tom.IIII.

Redarguuntur itaque hoc loco, qui vnicam hanc vitam putant esse quæ sit in hoc seculo. Omnia plena lapsus, plena mœroris sunt, & redarguuntur simplici serie gestorum. Ecce enim iustus, innocens, pius, propter gratiam deuotionis odia factis incurrens, immaturus adhuc æui sublatus est parricidio: & iniquus, sceleratus, impius, etiam fraterna cæde pollutus, longæuam duxit ætatem: duxit vxorem, posteritatem reliquit, vrbes cōdidit, & hoc meruit permissione Diuina. Nónne in his apertè vox Dei clamat: Erratis qui putatis hîc esse omnem viuendi gratiam? Non intelligitis, non aduertitis senectutem hanc miseriarum esse veteranam, processionémq; ætatis, ærūnarum stipendia, & Scylleo quodam vsu circunsonari nos quotidianis naufragiis, tundi fluctibus, in scopulosis habitaculis degere, & in his delectari, sicut illud nō tam æternum animal quàm immortale malum. Ergo & isti Cain longæuitas indulta vindicta est, eò quòd vixit metu, & prolixum spatium multo cucurrit, & infructuoso labore. Qua pœna nihil grauius quàm vt quis ipse sibi maiorum causa pœnarum sit. Vide igitur quàm perpetua vita iustorum, & nulla sit improborum. C

¶ *Vnde vita malorum in hoc mundo dicitur esse mors. Eodem libro. Require suprà, cap. Abel. Ideo libro de bono mortis.* Cap.5. Tom.I.

Quid igitur in hac vita aliud iusti agūt, nisi vt exuāt se huius corporis cogitationibus, quę velut vincula nos ligant, & se ab his molestiis separare contendant, renuntient voluptatibus suis atque luxuriæ, fugiant flammas libidinum? Nónne igitur vnusquisque in hac vita positus speciem mortis imitatur, qui potest ita se agere, vt ei moriantur omnes corporis delectationes, & cupiditatibus omnibus mundique illecebris etiā ipse moriatur, sicut mortuus erat Paulus dicens: Mihi enim mundus crucifixus est, & ego mundo? Denique vt sciamus quia est mors in hac vita, & bona mors, hortatur nos vt mortē Iesu in corpore nostro circunferamus. Qui enim habuerit in se mortem Iesu, is & vitam Domini Iesu in corpore suo habebit. Operetur igitur mors in nobis, vt operetur & vita. Bona vita post mortem, hoc est bona vita post victoriam, bona vita absoluto certamine, vt iam lex carnis legi mentis repugnare nō nouerit, vt iam nobis nulla sit cum corpore mortis contentio, sed sit in corpore mortis victoria, atque haud scio ipse an maioris virtutis mors ista quàm vita sit. Certè Apostoli moueor authoritate dicentis: Ergò mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Vnius mors quantorum populorum ædificabat vitam? Itaque docet & istam mortem in hac vita positis expetendam, vt mors Christi in corpore nostro eluceat, & illam beatam qua corripitur exterior, vt renouetur interior homo noster, & terrestris domus nostra D Galat.7.

mus nostra dissoluatur, vt habitaculum nobis cæleste reseretur.

Ex hoc infideles non propriè dicuntur viuere. Lib. super Beati immaculati, in expositione literæ v. Vide suprà, cap. Esse. Viuere secundum legem, est viuere secundum Christum. Eodem lib. lit. xix. versu vj.

Tom. IIII.

Persequutor mihi appropinquat vt noceat, sed is se à lege disterminat. Quæ enim portio iustitiæ cum iniquitate? Qui autem à lege Dei se separat, separat se ab æterna vita. Lex enim vita est. Denique ostendens Propheta legem Dei vitam esse ait: Ecce ista est vita, quoniam qui facit ea quæ legis sunt, viuit in eis, quod legi vtique conuenit spirituali. Et fortasse qui mihi appropinquat vt noceat mihi, dum separatur à lege, separatur à Christo: quia Christus est vita. Ego autem si adhæream Christo, nec mihi appropinquat: quia etiam si corporis mei habeat potestatem, animæ tamen meæ nocere non poterit. Denique persequutores martyrum quàm longe ab eorum meritis separati sunt.

B

Etiam viuere secundum naturam, est viuere secundum legem, vt dicit in fine secundi libri de Abraham. Quod vide suprà cap. Hospitalitas. Et ad idem facit quod dicit lib. primo de officiis.

Tom. I.

Secundum naturam viuere, est secundum naturam degere: & turpe est quod fit contra naturam.

Propterea vita sanctorum est omnibus in exemplum. In principio libri de Ioseph. Vide suprà cap. Exemplum.

De præsenti verò vita, absolutè loquitur, lib. de fide resurrectionis probans eam esse malam. Quod require suprà.

Est autem mala, primò, quia in exilio. Lib. de bono mortis, ca. j. Secundò, quia peccati occasio. Ibidem. Tertiò, quia non viuitur hîc sine peccato. Ibidem. Tantum est tamen viuendum, quantum placet Deo. Ibidem. Quæ omnia vide suprà cap. Mors. Quartò, est mala, quia in periculo. Eodem lib. Require suprà cap. Mors & lib. de fide resurrectionis. Vide suprà cap. Consolatio. Et eodem lib. Vide suprà cap. Mors. Quintò, est mala, quia breuis, & tentationibus plena. Lib. iij. de viduis parte j.

C

In exhorta. ad virgines, Tom. I.

Quid est vita hominis in hac terra, nisi leuis cursor? En transiuimus, & nihil vidimus. Atque vtinam hunc cursorem imitaremur, vt nihil videremus, nulla portaremus onera: sed quod est grauius, cursus vacuus & onera inania. Inania sunt quidem, sed non leuia, neque delicti vacua, quia graue fœnus peccati est. Vnde clamat sanctus Iob: Nónne tentatio est vita hominis in terra? aut sicut mercenarij quotidiani vita eius, & sicut seruus timens dominum suum, qui vmbram inuenerit: & sicut mercenarius expectans mercedem suam, sic ego expectaui in vacuum? Noctes autem dolorum datæ sunt mihi. Si dormiero, dico: Quando dies? Cum surrexero iterum, Quando vesper? Plenus sum dolore à vespere vsque ad mane. Vita autem mea leuior quàm fauilla: periit autem in vana spe. Nihil igitur est homo, nisi tu Domine intendas in eum, & visitationem ei facias vsque mane, & in requiem eum inducas. Arbor si excidatur, repullulat, & floret ab aquæ odore. Homo cũ ceciderit, nihil est: Ingruũt super eum dolores. Hanc igitur tentationem tantarum necessitatum si vultis filij vitare, integritas corporis expetenda vobis est.

Iob 7.

D

Epilogo ostendit quare hæc vita sit bona vel mala. Lib. de bono mortis. Vide suprà cap. Mors.

Tom I.

VITALIS ET AGRICOLA SANCTI. *Loquitur lib. iij. de viduis, post principium.*

Sanctus Agricola mitior habebatur moribus, vt ab ipsis etiam inimicis diligeretur, ideóque differebant eius passionem. Sed hæc persequutorum honorificentia, omni erat immanitate acerbior quæ inuidebat martyrio. Denique vbi non acquieuit sanctus Agricola crucifixus est: vt aduertamus illas blanditias eorum non sedulitatis fuisse, sed fraudis. Supplicio serui dominum terrere voluerunt. Verùt hoc Christus in gratiam, vt

A

martyrio serui dominus inuitaretur. Vtrique nomen aptum martyrio, vt designati ad martyrium ipsis vocabulis viderentur. Ille Vitalis dictus est, quasi qui contemptu istius vitæ, veram illam vitam æternam sibi haberet acquirere: Iste Agricola, qui bonos fructus spiritualis gratiæ seminaret, & sacri sanguinis effusione meritorum suorum omniúmque virtutum rigaret plantaria.

VITIS. *Significat præsentem Ecclesiam. Lib. iij. Hexameron, vbi postquam de spina & rosa loquutus est, de vite sic ait:*

Cap. 12. Tom. IIII.

Sane vt caduca tibi noueris communia esse cum floribus, ita etiam læta cum vitibus, quibus generatur vinum, quo cor hominis lætificatur. Atque vtinam homo huius generis imiteris exemplum, vt ipse tibi lætitiam iucunditatémque fructifices. In te ipso sua uitatis tuæ gratia est, ex te pullulat, in te manet, intus tibi, id est in te ipso quærenda iucunditas tuæ est conscientiæ. Ideo ait: Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus. Primùm omnium nihil gratius florentis odore vitis. Siquidem de flore earum succus expressus poculi genus conficit, quod & voluptati & saluti sit. Denique quis non miretur ex acini vinacio vitem vsque in arboris summum cacumen prorumpere, quam velut quodam amplexu fouet, & quibusdam brachiis ligat, & circundat lacertis, pampinis vestit, sertis coronat vuarum? Quæ ad imitationem vitæ nostræ, primùm viuam defigit radicem, deinde quia natura flexibilis & caduca est, quasi brachiis quibusdam, ita & clauiculis quicquid comprehenderit stringit, hísque se erigit & attollit. Huius est similis plebs Ecclesiæ, quæ velut quadam fidei radice plantatur, & reprimitur humilitatis propagine. De qua pulchrè ait Propheta: Vineam ex Ægypto transtulisti, & plantasti radices eius, & arbusta eius, & replesti terram.

Prouerb. 5.

Psal. 79.

Require quod prosequitur, suprà, ca. Vinea. Et adiungit causa fructus ipsius vitis.

Cap. eodem.

Ego sum vitis, vos palmites estis. Euidenter igitur exemplum vitis ad nostræ vitæ institutionem arcessendum esse signauit: quæ primùm veris tepefacta temperie gemmare perhibetur: deinde ex ipsis sarmentorum articulis fructum emittere, de quibus oriens vua formatur, paulatímque augescens, immaturi partus retinet acerbitatem: nec potest nisi matura iam & cocta dulcescere. Vestitur interea viridantibus pampinis vinea, quibus & aduersum frigus omnémque iniuriã non exiguo munitur subsidio, & à Solis ardore defenditur. Quid autem eo vel spectaculo gratius, vel fructu eius dulcius, videre serta pendentia, velut quædam speciosi ruris monilia, carpere vuas vel aureo colore, vel purpureo renitentes? Hyacinthos cæterásque gemmas fulgere existimes, coruscare indicos, albarum emicare gratiam gemmarum. Nec aduertis ex iis admoneri te homo, ne immaturos fructus tuos dies supremus inueniat, aut plenæ tempus ætatis opera imparata dedeceãt? Acerbus enim fructus amarior esse consueuit. Nec potest dulce esse, nisi quod ad maturitatem perfectionis adoleuerit. Huic viro perfecto, nec frigus horridæ mortis, nec Sol iniquitatis nocere consueuit: quia obumbrat & gratia spiritualis, & omnia mundanæ cupiditatis & corporeæ libidinis restinguit incendia, defendit arbores. Laudent te quicunque conspiciunt, & agmina Ecclesiæ velut quædam palmitum serta mirentur: spectent singuli fidelium pulchra animarum monilia, delectent maturitate prudentiæ, splendore fidei, confessionis decore, iustitiæ pulchritudine, vbertate misericordiæ, vt dicatur tibi: Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: eò quòd redundantiam vitis fructiferæ, copiosæ munere liberalitatis imiteris.

De foliis ipsius vitis. Require suprà capite Pampinus.

De fructu vitis qui est vinum, loquitur eod. lib. cap. vlt.

Diximus præcepto Domini vitem etiam pullulasse, quam post diluuium à Noë plantatam esse cognouimus. Sic enim habes: Quia Noë agricola erat terræ, & plantauit vitem, & bibit de vino eius, & obdormiuit. Non ergo Noë author est vitis, sed plantationis. Neque enim nisi eam reperisset antè generatam, plantare potuisset. Cultor ergo, non author est vitium. Deus autem qui sciret quòd vinum sobriè potatum suauitatem daret, augeret prudẽtiam: immodicè sumptum, ad vitia causas daret: creaturam dedit, abundantiam humano arbitrio reseruauit, vt parsimonia naturæ esset magisteriũ sobrietatis abundantiæ noxiũ, lapsúmque temulentiæ sibi ascriberet humana conditio. Denique & ipse inebriatus est Noë, & obdormiuit consopitus à vino. Itaque per vinum patuit deformitati, qui per diluuium excreuit ad gloriam: sed Dominus & in eo creaturæ suæ gratiam reseruauit, vt eius fructum nobis conuerteret ad salutem, ac per eum nobis remissio peccatorum proueniret. Vnde piè Isaac dixit: Odor Iacob, odor agri pleni, id est, naturalis odor. Quid enim pleno rure suauius? quid vitis odore iucundius? Quid fabæ flore gratius? Vnde quamuis ingeniosè, quis ante nos dixerit, Non vitem aut ficum patriarcha olebat aut frugem, sed virtutum spirabat gratiam: ego tamen & odorem ipsum terræ simplicem atque syncerum pro gratia benedictionis accipiam, quam fraus nulla composuit, sed veritas indulgentiæ cælestis infudit. Denique inter benedictiones sacratissimas computatur, vt tribuat nobis Dominus à rore cæli vim vini, olei atque frumenti.

Genes.27.

Vitis insuper vnumquenque habet signare fidelem causa superna gratiæ. Libro de benedictionibus patriarcharum, capite decimo.

Tom.IIII.

Nephtali vitis remissa porrigens in germine decorem. Sarmentum vitis aliud amputatur, quod videtur inutile, ne cassa vitis sarmentorum exultatione luxuriet, & aliud paulisper reciditur ac remittitur, vt fructum afferat, cuius decus in generatione porrigitur, quia dum ad superna se subrigit, vitam amplectitur, & ad verticem ascendens, iugi quædam colla vitium pretiosi palmitis vestit monili. Est & ille decorus in generatione, quia plenis palmitibus multus fructus exundat. Decorum hoc sed multo illud pulchrius, quòd hærentem palmitem vitis significat spiritalis, cuius nos sarmẽtum sumus, & fructum afferre possumus, si maneamus in vite: sin autem, præcidimur.

Vide quod loquitur suprà, cap. Decus. Significat etiam statum virginalem. Libro de viduis, parte secunda. Vide suprà, cap. Virgo. Vltimo vitis signat Christum. Vnde libro de benedictionibus patriarcharum.

Cap.4.

Hic est ille alligans ad vitam asinum suum, & cilicium pullum asinæ suæ: vt feruorem Spiritus sancti congregatio habeat nationum, antè remissa & negligens, sed iam deuota per Christum: & viti illi perpetuæ, hoc est Domino Iesu, qui ait: Ego sum vitis, Pater meus agricola: velut fructuosi palmites quibusdam in exsolubilibus fidei vinculis alligemur. Hoc est illud mysterium quod pullum asini solui iussit in Euãgelio, & ipse Dominus Iesus sedit super eum, vt alligatus ad vitem perpetua sanctorum suauitate requiesceret.

In psalm.39. Tom.IIII.

Ad idem facit quod dicit in tractatu super psalmos.

Expectauit saluatorem Adam de Paradiso eiectus, vt longo liberaretur exilio. Expectauit eum in Noë iusto, qui ad semen futurorum est reseruatus, vt ex eo iustitiæ semina in hominibus pullularent. Ipsum putabat publicæ salutis authorem, qui diluuio superstes esse meruisset. Ipsum sapientiæ principem, qui excoluisset vitem & eius fructu ebriatus foret. Quid est enim vitis nisi sapientia? sicut aperuit nobis Dauid cælestis interpres oraculi dicens: Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: eò quòd in ipso esset sapientiæ plenitudo, quæ expectabatur in Christo, qui nouo repletus sapientiæ sacramento, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, insitatum nobis deferre mysterium properauit, vt nudus iaceret, & exuberantis sapientiæ pocula inaudita proflueret, vt obliti superiorum, in nouos mores & nouam sobrietatem vitæ resurgeremus æternæ: quo per stultitiam prædicationis Deus cognosceretur, quem per sapientiam non cognouit hic mundus. Denique in figura illa dormientis & nudati patris, qui stultitiam risit, maledictus est: qui venerati sunt, benedictionis gratiam sunt adepti. Ideóque qui mortem vnigeniti Filij Dei Patris & creatoris omnium ad offendiculum aut opprobrium nostræ fidei obiiciendam esse crediderint, peccatorum suorum nexibus ad perpetuæ maledictionis ærumnam tenentur adstricti: Qui verò eam pro totius humani generis absolutione suscipiunt, virtutis æternæ præsidio fulciuntur. Crux enim Christi Iudæis offendiculum, Græcis stultitia, vt Apostolus dixit. Nobis autem qui credimus in Dominum Iesum, virtus Dei atque sapientia est. 1.Corinth.1.

Psalm.127.

VITIVM. *Naturæ vitia aduersantur. Libro ij. de Abraham. Vide suprà cap. Sensus: & libro super Beati immaculati, litera ix. Require suprà capite Lac.*

Ad vitia magis quàm ad virtutes homines inclinantur. In epistola ij. ad Simplicianum. Lib.1.Epist. Epist.2. Tom.III.

Citò impetus irrationabilis præuenit, & flamma quædam celerrimi motus animam depascitur, atque exurit eius innocentiam. Præponderant enim futuris præsentia, & violenta moderatis, & plura paucioribus, & iucunda seriis, & asperis mollia, & tristibus læta, & illecebrosa rigidioribus, & præpropera tardioribus. Velox est enim iniquitas, quæ ad nocendum occasiones suggerit, quia veloces pedes eius ad effundendum sanguinem. Lenta autem virtus omnis, & diuturna cunctatrix antè iudicat, & adorienda incipit. Ita mens boni speculatrix consiliorum suorum est, priúsque examinat quid decorum atque honestum: iniquitas verò opere cogitationem anteuertit.

Vitiorum occasiones sunt fugiendæ, & eorum blandimẽta spernenda. Libro super Beati immaculati, litera decima quinta, versu septimo. Require suprà capite Cælum.

Vitia vniuersaliter sunt omnia odienda, ne cauentes ab vno in aliud incurramus. Eodem libro, litera decimasexta, versu octauo. Tom.IIII.

Omnem, inquit, viam iniustam odio habui. Si is qui præcepta iustitiæ diligit, facit illa quæ diligit: vtique is qui odit iniquitatem, non facit quod exosum est. Nec immeritò ad omnia Domini præcepta corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnem viam iniquitatis oderis, non potes in omnibus præceptis Dei corrigi. Potest enim fieri vt aliquis se temperet à crudelitatis horrore, lubrico tamen deceptus amore meretricis, & semitas incontinentiæ iuuenilis ingressus, impressum semel non queat reuocare vestigium. Multos enim vitia blandiora decipiunt, & contrà auertit à se plurimos tristis & nimium seuera crudelitas: sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit à luxu, sed auaritiæ cupiditate raptatur. Plerunque enim peccata huiusmodi sunt, vt si alterum declines, incurras alterum, & naturæ vsus adiuuat infirmitatem. Odis tu luxuriam quasi frugi sed frugilitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Auaritiæ ipsi rapina est subdita, Et quantò tolerabilius est propria profundere, quàm aliena diripere? Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam inopibus sumptum negent, & misericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro secularis ambitionis agitentur, & sicut quassatæ arundines huc at-

que illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum maiorum suorum statum sequuntur, veluti digna conuersatione contenti nec errores quidem patrios existiment declinandos, vt fide mutandam perfidiam non arbitrentur, cùm in melius mutare propositum non leuitas sed virtus, neque culpa sed gratia sit. Alius Circensibus ludis, aut theatralibus solicitatus voluptatibus, aut cæteris vanitatibus occupatus, ecclesiam non frequentat, alium ruris quieta delectant, eáque causa ad ecclesiam rarus accessus est. Itaque diuerso vsu in eundem indeuotionis errorem vterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad vniuersa corrigitur & emendatur. Et bene posuit, viam iniquitatis. Ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias eius non fuerit ingressus.

Non est in vitiis vera iucunditas, sed in virtutibus. Eodem lib. litera nona. Require suprà cap. Delectatio.

Vitiorum tentatio grauis est. Eodem libro, litera vigesima, versu quinto. Require suprà cap. Diabolus. Et litera vigesima prima, versu primo. Vide suprà cap. Dæmon. Et eadem litera, versu .v. Vide suprà cap. Charitas.

VITVLVS. *Hoc animal plura figurat. primò Christum, quia immolatus est in cruce. Lib. ij. de pœnitentia. Vide suprà cap. Pœnitentia. De hoc vitulo exponit* Cap.5. Tom.IIII. *figuram. Libro primo de Abraham, pertractans historiam de Abraham, quando tres Angelos recepit hospitio, quæ habetur Genes. xviij.*

Mulier similaginem offert, hoc est interiora spiritalis frumenti, vel grani illius de quo dictum est, quod Ioan.12. nisi in terram ceciderit, nullum fructum affert. Vnde & prima vidit Dominicæ resurrectionis mysterium, & festinauit non passim omnibus, sed soli Petro & Ioanni intimare sacræ salutis nuntium. Vir currat ad boues, sumat vitulum & sacramentũ Dominicæ passionis festinato impiger studio, non lęto otio remissus accipiat, tradat illud puero, qui innocentiam teneræ seruet ætatis, dolum nesciat, referire non nouerit, incorrupti corporis custodiat castimoniam, de quo ait Dominus Ie- Matth.18. sus: Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cælorum. Huic puero & similibus eius etiam sanctus Dauid Diuinæ laudationis Psal.112. dispensat officium, dicens: Laudate pueri Dominum. Nec illud otiosum quòd cucurrit ad boues, tenerum vitulum & bonũ sumpsit & cũ lacte apposuit. Deniq; in Exod.12. Exodo cũ Pascha Domini declararet, ait Moses: Agnus sine macula, mundus, consummatus agniculus masculus erit vobis ab ouibus & hœdis. Sumetis & occidetis, inquit, illum tota multitudo synagogæ ad vesperum. Vnde & hic meridies esse describitur, quando Abraham Domino offert hospitium. Sed ad cœnam vitulus immolatur, & cum lacte manducatur, hoc est non cum sanguine, sed cum fidei puritate. Bonus vitulus, vtpote qui peccata dilueret. Tener, quia non dura ceruice, sed molli iugum legis agnouit, crucis patibulum non recusauit. Et meritò tener de cuius capite, & pedibus, & intestinis nihil relictum est, & os non contritum est ab eo, sed totus epulantium cibo cessit. Talem nobis legis figurauit vmbra, talem veritas Euangelij demonstrauit. Manducauerunt, inquit, illi: Abraham autem stabat sub arbore. Aduertimus humilitatis officium commendare humilitatem. Abraham stabat, & tu primam accubitionis partem occupas?

Lib.2.cap.5. Tom.I. *Secundò moraliter vitulus figurat peccatoris statum, quia vagus & indomitus est. Prædicto libro de pœnitentia.*

Hierem.31. Audiens audiui Ephrem lamentantem. Et ipsa verba Ephrem lamentantis expressit dicens: Castigasti me & castigatus sum, sicut vitulus non sum edoctus. Vitulus enim ludit, & præsepe deserit, & ideo Ephrem sicut vitulus non est edoctus longe positus à præsepi; quia præsepe Domini deseruit, & Hieroboam sequutus vitulos adorauit, quod prophetia futurum per Aaron indicauerat, sic lapsurum populum Iudæorum. Ideóque agens pœnitentiam dicit: Conuerte me & conuertar, quia tu Dominus meus, quia in nouissimo captiuitatis meæ pœnitentiam egi. Et postquam cognoui, ingemui super dies confusionis, & subiectus sum tibi, quia accepi opprobrium & demonstraui te. Aduertimus quomodo agenda sit pœnitentia, quibus sermonibus, quibus fletibus, vt peccati dies cõfusionis appellet. Confusio est enim quando Christus negatur: Et Cap 6. ideo subiiciamus nos Deo, & non subditi simus peccato, & delictorum nostrorum memoriam recensentes tanquam opprobrium erubescamus, non velut quandam gloriam prædicemus, sicut quidam expugnata pudicitia, oppressa iustitia gloriantur: & tanta fiat conuersio, vt qui Deum non agnoscebamus, ipsi eum iam aliis demonstremus.

Tertiò, figurat humanæ carnis defectum, quia in ea est passionis languor. Eodem lib. Libro secundo de Abraham, Cap.8. Tom.IIII.

In omnibus enim hominibus caro sensus & verbum est. Caro nostra vitula est: Laborat vt ferat, laborat vt colligat, laborat vt pariat, innumeris fatigatur laboribus. Vnde & Græci δάμαλιν, ἀπὸ τοῦ δαμᾶσθαι λίαν, eò quòd dometur nimis. Masculorum boum labore, aratro & iugo fungitur. Fœmineos partus repræsentat cũ multo vbere. Caro quoque nostra vitæ istius subiugatur necessitatibus, crebris quatitur doloribus, & multarum ærumnarum quodam curuata partu senescit. Iam illud quis ignorat quòd vehementior sit virtus animæ, cui velut nupta adhæret in istius vitæ cursu corporalis substantia?

De hac materia vide in cap. Ros: & cap. Taurus.

VLCERA. *Sunt in conscientia maculæ peccatorum. Vnde libro secundo de Apologia Dauid: pertractãs illud: Dele iniquitatem meam, ait:* Tom.IIII.

Quid est dele? Videamus hoc verbum: non enim otiosum est. Denique & alibi ait: Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero. Sunt profectò altè impressa quædam conscientiæ nostræ vlcera delictorum, & quædam mentium nostrarũ animorúmque vibices, quæ errorum nostrorum obducuntur vlceribus.

VMBRA. *Causatur causa interpositionis corporis vt dicit lib. j. Hexameron.* Tom.IIII.

Adhæret enim vmbra corpori vt fulgor lumini: naturali magis societate quàm voluntate arbitrij.

Iterum lib. iiij. eiusdem, cap. vij.

Naturaliter vmbra corpori adhæret atque adiungitur, adeò, vt etiã pictores vmbras corporum, priùs quàm pinxerint, nitantur exprimere: ídque artis esse asserant, non intermittere vim naturæ: & quasi naturalis iuris præuaricator habeatur, cuius pictura non etiam vmbram suam exprimat.

Vita præsens dicitur esse vmbra. Lib. de Paradiso. Tomo eodem.

Vmbram est hæc quæ nunc nostra est vita in terra.

Iterum idem dicit. libro super Beati immaculati, litera quinta, versu quinto. Tomo eod.

Non hæc vita perfecta est, sed hæc vita in vmbra est. Ideo vt homo Christus Iesus ex virgine nasceretur, obumbrauit virtus altissimi matrem profuturam, quia in vmbram descendit, ab vmbra incipiens operari salutem hominis & consummaturus claritate Solis æterni. Vmbra est ergo vita hæc, festina ad Solem, vt te defendat ab vmbræ huius frigore, & calorem tibi profundat æstiuum. Et ideo suadet orandum ne fiat fuga nostra hyeme aut sabbato: non tempus diémque significans, sed frigere nos meritis prohibens, & bonorum operum esse ieiunos.

Et dicitur hæc vita vmbra causa ignorantiæ. Super Psalmum trigesimum octauum. Require suprà cap. Ambulatio. Et infrà cap. Imago.

Cap. 5. Tom. I. *Significat igitur vmbra ignorantiam, & vitæ huius miseriam. Vnde libro de fuga seculi, loquens de recessu Iacob a Laban, & de Rachele, quod exponit de Ecclesia & miseria huius vitæ, dicit sic:*

Sic & Laban bona Iacob videre non potuit, & princeps mundi gloriam Christi. Sed fortè dicas: Cur igitur Iacob ad Laban missus est, si Laban reprehensibilis? Si nomen consideremus, candidus dicitur Latiné. Ergo ad splendidiora Iacob iubetur egredi. Sed quia carnalis erat, melius intelligimus splẽdidiora vitæ huius. Quasi nõdũ perfectus, primò ad eũ vadit, apud quẽ ad horam exultaret in luce eius. Filios autem deteriores habebat, id est, tolerabilius nomen quàm opera. Et ideo & in matris consilio, & Diuino oraculo, & ipsius Iacob amatoris disciplinæ voluntate citò deseritur ac derelinquitur. Vbi condit autem simulachra Rachel sancta, id est, Ecclesia vel prudentia? Quæ Ecclesia inanes ideas & vanas nescit simulachrorum figuras, sed veram nouit Trinitatis substantiam. Denique vmbram aboleuit, splendorem gloriæ manifestauit. Derelinquamus ergo vmbram, qui Solem quærimus: deseramus fumum, qui lumen sequimur. Fumus iniquitas est: quia sicut fumus oculis, sic iniquitas vtentibus ea vmbra vitæ. Vmbra enim est nostra hæc vita in terra, sicut Iob dixit.

Accipitur vmbra in bono. Libro super Beati immaculati, litera quarta versu quarto, pertractans illud Canticorum primo: Lectulus noster floridus. Vbi translatio Ambrosij habet: Reclinatio nostra opaca: dicit sic. Tom. IIII.

Meritò opacam signat acclinationem, quia in Ecclesia constitutos virtus obumbrat altissimi. Hac vmbra Dauid protegi se postulabat, ne eum per diem Sol vreret, vel Luna per noctem. Hanc vmbram spiritalis ministrat gratia, torrida seculi huius, & mundi æstiua fugientibus. Opaca igitur acclinatio Christi, Ecclesiæ sunt quibus Dei patris æterna illa requies aspirat. In hac ergo requiescamus vmbra peccatorum nostrorum æstibus fatigati. Si quos adussit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua se reclinauit vt nostra delicta susciperet. Si quos culpa lassauerit, hos Iesus gremio suscipiat suo & molli foueat amplexu. Vnde audeo dicere quòd caro Christi acclinatio sit Ecclesiæ.

Sed de vmbra Christi loquitur eodem lib. exponens literam decimam nonam.

Veni Domine Iesu, sed iam non in vmbra, sed in Sole iustitiæ. Si vmbra profuit, si passionis tuæ vmbra protexit, si corporis vmbra saluauit, quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per vmbram lepra curata est. Per vmbram quoque, illius fœminæ, quæ fimbriam vestis Dominicæ attigit, sanguis stetit: Per vmbram te vidimus, quando non habebas speciem neque decorem. Vmbra tua caro fuit, quæ nostrarum æstus refrigerauit cupiditatum, quæ compescuit insolentiam vitiorum, quæ restinxit ignes libidinum, quæ auaritiæ diuersarúmque passionum incendia temperauit. Et quid dicam de vmbra Domini, quando & Apostolorum vmbra sanabat? Veniente etenim Petro, vnusquisque offerebat ægros suos, quos transeuntis Apostoli vmbra reddidit sanitati. Audi quia caro Domini vmbra erat. Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Ægyptum. Et Dauid dicit: Sub vmbra alarum tuarum protege me. Factus est igitur exinanitus vmbra nobis quos Sol iniquitatis exusserat. Vidimus ergo eum in vmbra eius cum adhuc fides prima procederet. Sed nũc iam totũ illuminat mundum, & tamen adhuc eum per sui corporis quod est Ecclesia, vmbram videmus, nondum facie ad faciem. Neque enim oculi corporis Diuinitatis possunt recipere fulgorem. Hæc quoque vmbra totum quotidie protegit orbem terrarum. Isaiæ 19. Psal. 16.

VNCTIO, VNGVENTVM, ET VNGERE. *De ipsa vnctione quædam habetur distinctio. In tractatu de Helia & ieiunio.* Cap. 10. Tom. IIII.

Quid est, Vngite caput vestrum? Sed luxuriosi dicunt: Vino & vnguentis nos repleamus. Vnguento enim se vngunt, qui corporei odoris gratiam quærunt. Sed illa vnguenta libidinis illecebram mouere consueuerunt. Aliud est sobrietatis vnguentum, de quo dicit Ecclesia ad sponsum: Vnguentum exinanitum nomen tuum. Aliud oleum, quo artus animæ & quędã mẽbra pinguescunt. Vnde & Dauid ait: Impinguasti in oleo caput meum. Hoc est oleum lætitiæ, quo vnctus est Christus à Patre Deo, vt præ omnibus suis emineret consortibus. Hoc iubet vngere caput nostrum, vt oleo lætitiæ obducatur omnis simulata tristitia, ne videaris ieiunium tuum vendere hominibus, ne videaris contristari in animæ tuæ salute. Nemo enim tristis coronatur: nemo mœstus triumphat. Vnge ergo caput tuum, vbi sensus sapientis sunt. Oculi enim sapientis in capite eius. Ad mysteria vocaris, & nescis: discis cum veneris. Et reminiscere illud: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron: tunc cognoscis quid sit, Vngite caput vestrum, quomodo Deo placueris, vt tibi sua patefaciat sacramenta & det gratiam spiritualem. Est & aliud caput mysticum. Quod est illud? Audi: Caput mulieris vir: caput autem viri Christus. Mitte in Christum, mitte etiam in caput eius vnguentum. Caput eius Deus est. Illa mulier Ecclesiæ typum gerens, quæ in caput eius misit vnguentum, confessa est eius Diuinitatem: & quæ in pedes eius misit, confessa est eius passionem. Vtraque laudatur. Et tu fac quo lauderis, quò remissionem accipias peccatorum. Canticor. 1. Psal. 22.

Vnctus dicitur esse Christus causa incarnationis. Lib. 1. de fide sanctæ Trinitatis. Cap. 2. Tom. II.

Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Deus est qui vngit, & Deus qui secundum carnem vngitur Dei Filius. Denique quos habet vnctionis suæ Christus, nisi in carne consortes? Vides igitur quia Deus à Deo vnctus, sed in assumptione naturæ vnctus humanæ Dei Filius designatur, nec legis forma violatur.

Ratio huius est, quia velut odore vnguenti, per incarnationem ipsi mundo manifestatus est. Libro primo de Spiritu sancto. Cap. 7. Tom. eodem.

Vnguentum effusum est nomen tuum: cuius virtute sermonis nihil potest esse præstantius. Nam sicut inclusum in vase aliquo vnguentum cohibet odorem suum, qui odor quandiu vasis illius angustiis coërcetur, etsi ad plures non potest peruenire, tamen vim suã seruat. Cum verò de vase illo quo claudebatur vnguentum fuerit effusum longe latéque diffunditur: ita & Christi nomen ante eius aduentum in Israël populo quasi in vase aliquo Iudæorum mentibus claudebatur: Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. Hoc vtique nomen, quod vasa Iudæorum angustiis suis coercitum continebant. Magnum quidem & tunc nomẽ, cum infirmorum atque paucorum hæreret angustiis sed magnitudinem sui nondum per corda gentium & in fines totius orbis effuderat. Posteà quàm verò per omnem mundum suo illuxit aduentu, per omnem vtique creaturam Diuinum illud suum nomen extendit, non repletum accessione aliqua: plenitudo enim nescit augmentum, sed replens vacua, vt esset admirabile nomen eius in vniuersa terra. Huius igitur effusione nominis abundantem quandam exuberantiam gratiarum bonorúmque cælestium signat largitatem. Psal. 75.

Et infrà subdit post plura. Ibidem. Cap. 8.

Plerique arbitrati sunt vnguentum Christi esse Spiritum

ritum sanctum. Et bene vnguentum, quia oleum lætitiæ nuncupatum est, quo plurimarum redolente copula gratiarum, verum illum Deus Pater omnipotens vnxit principem sacerdotum, qui non vt alij in typo vnctus ex lege, sed & secundum legem vnctus in corpore, & in veritate supra legem virtute sancti Spiritus ex Patre plenus est. Hoc est oleum lætitiæ de quo dicit Propheta: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Denique Petrus vnctum Spiritu dicit Christum, sicut habes: Vos scitis quòd factum est verbum per totam Iudæam incipiens à Galilea post baptismum, quòd prædicauit Ioannes Iesum à Nazareth, quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto. Oleum igitur lætitiæ Spiritus sanctus est. Et pulchrè oleum lætitiæ dixit, ne creaturam putares. Olei enim huiusmodi natura est, vt nequaquam naturæ alterius humido misceatur. Lætitia quoque non corpus vngit, sed intima cordis illuminat, sicut Propheta dixit: Dedisti lætitiam in corde meo. Ergo cum Iudæi operam qui oleum velit cum creatura humidiore confundere, quia cum olei leuior natura sit cæteris, residentibus aliis eleuatum secernitur: quomodo putant isti deterrimi caupones, oleum lætitiæ cum cæteris creaturis sua posse fraude confundi, cùm vtique non queant incorporeis corporea, increatis creata misceri? Et bene oleum lætitiæ dicitur quo vnctus est Christus. Neque enim vsitatum fuit ei oleum & commune quærendum, quo aut vulnera curantur, aut æstus leuatur, cum fomentum vulnerum suorum salus mundana non quæreret, nec refectionem corporis fatigati virtus sempiterna deposceret. Nec mirum si habet oleum lætitiæ, qui facit exultare morituros, tristitia mundum exuit, mœstæ fœtorem mortis aboleuit. Et ideo Apostolus ait: Christi enim bonus odor sumus Deo: vtique de spiritalibus significans se loquutum: Sed & cum ipse Dei Filius dicit: Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me: spiritale significat vnguentum. Ergo Christi vnguentum est Spiritus. Aut si quia vnguentum exinanitum est nomen Domini Iesu Christi, ipsum intelligere volunt vnguenti expressum nomine, nō spiritum Christi, vtique cum vnctum Spiritu sancto Dominum Iesum Petrus Apostolus dixerit, liquet sine dubio quòd vnguentum dicatur & Spiritus.

Psal. 44. Act. 10. 2. Cor. 2. Luca 4.

Ad idem facit quod dicit libro super Beati immaculati, litera v. vers. v. Tom. IIII.

Nares igitur animæ tuæ à fœtore auertantur criminum diuersorum. Est enim in his velut quoddam insigne iudicij. Vnde dicitur sponsæ: Nares tuæ sicut turris Libani prospiciens faciem Damasci: eò quòd vnguentum veri sacerdotis, quod de capite descendit in barbam, hoc est, odor ille Diuinus, odor gratiæ spiritalis, qui de Patre in Christo erat, & sacramento incarnationis descendit in terras, vt omnia fuso repleretur vnguento, emineat præcelsi potestate iudicij, & nares repleat animæ, vt bene olentia discernat & fœtida, suauia sanctorum qui possunt dicere: Christi enim bonus odor sumus Deo, à fœtidis peccatorū. Hę sunt nares sicut turris Libani præcelsæ supra mundum: & ideo prospicit faciem Damasci, gentilem scilicet populum, odorans fidem eius, cuius gratia delictorum suorum detergit fœtorem. Canticor. 7.

Sed Christum vngere quid sit, dicit libro sexto super Lucam, exemplo Magdalenæ. Require suprà, Magdalena. Similiter quid vngere Christi corpus, dicit libro decimo eiusdem. Require suprà, capite Sepultura. De vnctione autem confirmationis, vel qua inungitur in capite baptizatus, loquitur in tractatu de mysterijs. Cap. 6. Tom. IIII.

Post hæc vtique ascendisti ad sacerdotem, considera quid sequutum sit. Nónne illud quod ait Dauid: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron? Hoc est vnguentum, de quo Salomon ait: Vnguentum exinanitum est nomen tuum, propterea adolescentulę dilexerunt te, & attraxerunt te. Quantæ hodie animæ renouatæ dilexerunt te Domine Iesu, dicentes: Attrahe nos post te, in odore vnguentorum tuorum currimus, vt odorem resurrectionis hauriant? Quare hoc fiat intellige: Quia oculi sapientis in capite eius. Ideo in barbam defluit, id est, in gratiam iuuentutis. Ideo in barbam Aaron, vt fias electum genus, sacerdotale pretiosum. Omnes enim in regnum Dei, & in sacerdotium vngimur gratia spiritali. Psal. 132. Cantic. 1.

Ad idem facit quod dicit in sermone ij. de sacramentis ad neophytos, in fine. Tom. eodem.

Venisti ad sacerdotem. Quid tibi dixit? Deus, inquit, pater omnipotēs, qui te regenerauit ex aqua & Spiritu sancto, concesśitque tibi peccata tua, ipse te vngat in vitam æternam. Vide vbi vnctus es. In vitam, inquit, æternam. Noli hanc vitam illi vitæ anteferre. Verbi gratia, si exurgat inimicus aliquis, si velit tibi fidem tuam auferre, si minatur mortem, vt præuaricetur quisquam, vide quid eligas. Noli eligere illud in quo non es vnctus, sed elige in quo vnctus es, vt vitam æternam vitæ præferas temporali.

Iterum in sermone iij. de eisdem, in principio.

Accipis autem mysterium, hoc est, vnguentum supra caput. Quare supra caput? quia sensus sapientis in capite eius, Salomon ait. Friget enim sapientia sine gratia: sed vbi gratia acceperit sapientiam, tunc opus eius incipit esse perfectum.

Signat autem vnctio ipsa vel vnguentum sanctam conuersationem. Lib. ij. de pœnitentia. Tom. I.

In vnguento, bonæ conuersationis exprimitur odor.

Signat etiam Christi gratiam. Libro de Isaac & anima, cap. tertio. Cap. 3.

Illa osculum poposcit, Deus verbum se ei totus infundit, & nudauit ei vbera sua: hoc est, dogmata sua, & interioris sapientiæ disciplinas, & vnguentorum suorum dulci odore fragrauit. Quibus capta, iam dicit vberiorem esse iucunditatem Diuinæ cognitionis, quàm lætitia omnis corporeæ voluptatis. Aspirat enim in verbo odor gratiæ, & remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tanquam exinanito repleuit vnguento, quia per vniuersos grauis vitiorum colluuies detersa est.

Vnde lib. ij. de virginitate, parte ij. Tom. I.

Manus inquit, meæ stillauerunt myrrham & digiti mei pleni in manibus clausuræ. Quam myrram stillant animæ manus, nisi illam quam obtulit iustus ille Nicodemus magister in Israel, ille qui lauacri primus audire mysterium, qui attulit mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum, & misit in corpus Iesu? Perfectum vtique odorem fidei attulit. Hunc odorem fragrat anima quæ Christo aperire incipit, vt accipiat primum odorem Dominicæ sepulturæ, & credat quia caro eius non vidit corruptionem, nec odore aliquo mortis emarcuit, sed æterni illius floris & semper virentis odore condita surrexit. Quomodo enim poterat vel in carne marcescere, cuius nomen vnguentum exinanitum est? Exinaniuit se, vt spiraret tibi. Semper hoc vnguentum erat, sed erat apud Patrem, erat in Patre, olebat tantum Angelis & Archangelis, tanquam intra vas cæli. Aperuit os Pater dicens: Ecce posui te in testamentum generis mei, in lucem gentium, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Descendit Filius, repleta sunt omnia nouo odore verbi. Eructauit cor Patris verbum bonum, fragrauit Filius, Spiritus sanctus exhalauit, atq; per omnium corda diffudit. Diffusa est enim charitas Dei in cordibus nostris per Spiritū sanctum. Ipse Dei Filius in corpore tanquam in vase odorem Cantic. 5. Isa. 49.

primo cohibebat suum, operiēs tempus, sicut ait: Dominus mihi dat linguam eruditionis, vt sciā quando oporteat me dicere sermonem. Venit hora, aperuit os, exiuit vnguentum, quando virtus exibat de eo. Hoc vnguentum exinanitum est supra Iudæos, & collectū est à gentibus. Exinanitum est in Iudæa, & redoluit in omnibus terris. Hoc vnguento vncta est Maria, & virgo concepit, virgo peperit bonum odorem Dei Filium. Hoc vnguentum effusum est supra aquas, & sanctificauit aquas. Hoc vnguento vncti sunt tres pueri, & humorem his flamma rorauit. Hoc Daniel vnctus est, & leonum ora molliuit, feritatémque permulsit. Fluit hoc vnguentum quotidie, & nunquam deficit. Accipe vas tuum virgo, & accede, vt possis hoc vnguento repleri. Accipe vnguentum æstimatum trecentis denariis, sed gratis datum, non venditum, vt omnes haberent. Gratis virgo vngere, noli contristari sicut Iudas: quia hoc vnguentum effunditur, sed consepeli te in Christum. Claude sanè vas tuum, ne vnguentum effluat. Claude integritatis claue, verecundia loquendi, abstinentia gloriandi. Hoc quæ habet vnguentum, Christum recipit. Et ideo quę habebat, ait: Aperui fratri meo, frater meus transiuit. Quomodo transiuit? id est, mentis interna penetrauit.

Lib.3.Cap.5. Tom.IIII.

VNDA. *Libro tertio Hexameron, sermone secundo.* Vnde mihi vt omnem pelagi pulchritudinem comprehendam, quam vidit operator? Et quid plura? Et quid aliud ille concentus vndarum, nisi quidam concentus est plebis? Vnde hene mari plerunque comparatur Ecclesia, quæ primo ingredientis populi agmine totis vestibulis vndas vomit. Deinde in oratione totius plebis tanquam vndis refluentibus stridet, cum responsoriis psalmorum, cantu virorum, mulierum, virginū, paruulorum, consonus vndarum fragor resultat. Nam illud quid dicam quòd vnda peccatum abluit, & sancti Spiritus aura salutaris aspirat?

VNGVES. *Vngues auibus ad plura deseruiunt. Libro quinto Hexameron. Require supra, cap. Auis.*

VNICORNVVS. *Hæc species animalis in rerum natura non inuenitur. Libro de benedictionibus patriarcharum.*

Cap.11. Tom.IIII.

VNITAS ET VNVS. *Semper Deus vnitatē intendit, quia vnitas in bonum semper accipitur: quod diffusè pertractat libro de Paradiso. Vbi de præcepto facto Adæ quæstionem mouet & soluit.*

Cap.5. Tom.IIII.

Et præcepit Deus Adæ dicens: Ex omni ligno quod est in Paradiso ad escam edes: de ligno autem quod est scientiæ boni & mali non edetis: Qua die autem manducaueritis ex eo, morte moriemini. Qua ratione vbi præcepit ex omni ligno edendum, singulariter dixerit, edes: vbi autem de ligno scientiæ boni & mali, pluraliter edetis, dixerit: non otiosa quæstio: Verùm si diligenter intendas, scripturarum authoritate absolui potest. Quod enim bonum, hoc est faciendum: quod autem bonum & faciendum, consonans & adhærens. Quod verò turpe, hoc dissonans, incompositum atque discretum est. Et ideo Dominus semper vnitatem intendens, secundum vnitatem præcepit. Denique vnitatem operatur, qui fecit vtraque vnum. Nec solùm vtraque, sed etiam omnes vnum fecit. Omnes enim vnum corpus, & vnum spiritum esse nos iussit. Per omnia autem primogenitus, cùm sit in vnitate cum Patre, coniunctissimus Patri semper est: quia verbum erat apud Deum. Denique ait: Ego & Pater vnum sumus: vt vnitatem sibi maiestatis & Diuinitatis cum Patre esse monstraret. Sed & nos vnum esse præcepit, & suæ naturæ vnitatis similitudinem in nos gratiæ adoptione transfudit, dicēs: Pater, sicut ego & tu vnum sumus, ita & isti in nobis vnum sint. Ergo vbi bonum præcipit, tanquam ad vnum præcipit, dicens: Non edes. Vnitas enim preuaricari nō potest. Vbi verò de ligno scientiæ boni & mali dicit non

Ioan.10. Ioan.17.

esse gustādum, quasi ad plures dicit, Non edetis. Quod enim prohibitorum est, tanquam pluribus imperatur.

Summa vnitas est in Trinitate. Libro primo de fide sanctæ Trinitatis. Cap.2. Tom.II.

Est enim plenitudo Diuinitatis in Patre, est & plenitudo Diuinitatis in Filio: sed non discrepans, sed vna Diuinitas: nec confusum quod vnum est, nec multiplex quod indifferens. Etenim si omnium credentium, sicut scriptum est, erat anima vna, & cor vnum: si omnis qui adhæret Domino vnus spiritus est, vt Apostolus dicit: si vir & vxor in carne vna sunt, si omnes homines quantum ad naturam pertinet, vnius substantiæ sumus: si hoc de humanis scriptura dicit, quia multi vnum sunt, quorum nulla potest esse cum Diuinis comparatio: quantò magis Pater & Filius in Diuinitate vnum sunt, vbi nec substantiæ, nec voluntatis vlla est differentia? Nanque aliter quomodo vnum Deum dicimus? Diuersitas plures facit, vnitas potestatis excludit numeri quantitatem: quia vnitas numerus non est, sed hæc omnium ipsa principium est. Quantam verò scriptura Diuina Patris & Filij secundum Diuinitatem expressit vnitatem, prophetica testantur oracula. Sic enim dicit Dominus sabaoth: Labor Ægypti & mercatus Æthiopum & Sebaim viri excelsi ad te transibunt, & tui erunt serui, & post te sequentur alligati vinculis, & adorabunt te, & in te deprecabuntur, quoniam in te est Deus, & non est Deus præter te. Tu enim es Deus & nesciebamus, Deus Israel. Audis propheticam vocem. In te, inquit, est Deus: & non est Deus præter te. Quomodo hoc secundum Arrianos conuenit? Necesse est negent aut Patris aut Filij Diuinitatem, nisi eiusdem Diuinitatis crediderint vnitatem. In te, inquit, est Deus: quoniam in Filio Pater. Scriptum est enim: Pater qui in me manet ipse loquitur: & opera quæ ego facio, & ipse facit. Sed & alibi dicit: Ego in Patre, & Pater in me est. Dissoluant, si possunt, hanc naturæ proprietatem & operis vnitatem. Deus igitur in Deo est: sed non duo dij. Scriptum est enim, quia vnus Deus, & Dominus in Domino: quia æquè scriptum est: Nolite duobus dominis seruire. Et lex dicit: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est.

Act.4. 1.Corinth.6. Isa.45. Ioan.5. Ioan.14. Deut.6.

Ad vnitatem inducimur à natura. Libro secundo Hexameron, circa principium: Require suprà capit. Pars

Ad eam inducimur à scriptura. Libro de Isaac & anima. Require suprà cap. Anima, & cap. Columba. Maximè fideles Christiani in omnibus vniti debent esse. Super epistolam ad Coloss. cap. tertio. Require suprà cap. Imago. Iterum super epistolam ad Ephes. cap iiij. exponens quod sequitur. Tom.V.

Propter pacem & concordiam hæc subiecit: vt quia vnum corpus est Ecclesia, vnum sapiat populus: quia vnum est quod creditur, Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & pater omnium, qui super omnes est, & per omnes, & in omnibus nobis. Adhuc vnitatem commendat, vt quia vnitas est ad quam vocamur, in nullo dissentiamus. Si enim vnus est Dominus, id est, Christus, sicut & ipse ait in Euangelio: Quia magister vester vnus est Christus: vna fides, vnum baptisma, vnus Deus & Pater omnium, qui super omnia est, & per omnes & in omnibus credentibus. Vnus debet esse animus populi, quia hæc quæ enumerat vnitatis sunt. Concordant enim in omnibus. Patrem tamē Deum, quia nulli debet quod est, super omnia esse dixit & per omnes. Ideo per omnes, quia ex eo omnes. Et necesse est vt super hæc omnia sit, quæ ex eo sunt. Et in omnibus nobis, id est fidelibus. In nobis est enim per confessionem, quia eum fatemur, & quia spiritum suū dedit nobis, per quem sine dubio in nobis est. Matth.23.

Huius vnitatis profectum describit: in tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Require suprà, cap. Discordia. Vnde libro

Tom.I. *libro tertio de virginitate, parte quarta.*

Hos imitare, hos sequere. Sed arduum putas humana virtute supra mundum ascendere. Bene asseris. Nam & Apostoli non quasi consortes, sed quasi discipuli sequendo Dominum supra mundum esse meruerunt. Et tu esto Christi discipula, Christi æmula, & pro te rogat, qui pro illis rogauit. Non enim pro Apostolis tantùm, inquit, rogo, sed pro iis qui credent per sermonem eorum in me, vt omnes vnum sint. Vnum igitur nos esse vult Dominus, vt supra mundum simus omnes, vt vna sit castitas, vna voluntas, vna gratia, vna bonitas.

Conclusio est omnium præmissorum, quam ponit in prologo libri super Beati immaculati. Tom.IIII.

Vnitas coërcet omnia, & regit cui subiecta sunt omnia.

Tom.V. *Ratio huius est, quia vnus est Deus. Vnde super primam ad Corinthios, cap. viij. sic dicit:*

Apud Christianos enim vnus est Deus. Nam etsi sint qui dicantur dij & domini, siue in cælo, siue in terra, sicut sunt dij multi & domini multi. A Paganis enim & Sol, & Luna, & cætera sidera dij cælestes dicuntur: & in terra Apollinem, Æsculapium, Herculem, Mineruam, deos dicunt & dominos. Nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo. Omnia enim ex illo quæque sunt, & vbicunque sunt quæque: nos autem cum dicit in illo, discreuit nos & à cæteris, qui cum ex illo sint, non tamen sunt in illo, dum adhuc non credunt. Et vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum. Omnia enim ex Patre quidem, sed per Filium creata sunt. Sed cum dicit, & nos per ipsum, per quem creati fueramus: reformatos nos per ipsum significat in Dei cognitione: quia facti per ipsum cum ceteris post stuporem mentis & ignorantię, nos per ipsum agnouimus mysterium vnius Dei. Vnum ergo Deum Patrem dicit, & vnum Dominum Iesum Christum Filium eius, vt quia Deus non potest non esse Dominus, similiter & Dominus esse intelligeretur & Deus, & vnum esse Deum & Dominum demonstraret, modum vnius principij conseruando. Sed non in omnibus est scientia, id est, non omnes nôrunt mysterium Dei vnius.

VOCATIO. *De vocatione Dei, loquitur libro secundo de pœnitentia. Require suprà, capite Ambrosius.*

VOLATILIA. *Diuersa habuerunt principia vel origines. Libro de incarnatione Domini.* Cap.9. Tom.II.

Omnia nempe quæ eiusdem volatilia generis videntur, eiusdem vtique & naturæ sunt, vt aquilarum, vnum genus & vna natura est: vulturum similiter, & cæterorum secundum genus suum volatilium. Quemadmodum autem cœperint esse volatilia, tres species reperimus, & ortus eorum causas legimus esse diuersas. Scriptum est enim dixisse Deum: Producant aquæ reptilia animarum viuentium, & volatilia volantium. Et paulò pòst, cum Paradisum fecisset Deus, & posuisset in eo hominem, scriptum est: Quia figurauit Deus de terra bestias agri, & volatilia cæli. Signantur ergo volatilia hoc loco figurata de terra. Suprà quoque legisti, quia dixit Deus auibus: Crescite & multiplicamini: vtique ex coitu maris & fœminæ generationis incrementa præcipiens. Itaque aduertimus etiam quæ vnius generis sunt, diuerso modo esse cœpisse: alia de aquis, alia de terra, alia de maris & fœminæ generatione, & vnius tamen hæc esse naturæ, dissimilitudinémque substantiæ non habere.

Genes.1.

Gene.2.

Volatilia diuersa munera habent. Libro secundo de Abraham. Require suprà, capite Auis. Significant malignos spiritus. Vnde libro septimo super Lucam, exponens illud: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, &c. Cap.3. Tom.V.

Volucres quoque cæli frequenter ad nequitiæ spiritalis similitudinem deriuantur, veluti nidos quosdam struunt in pectoribus improborum. Et ideo Filius hominis, quia abundauit iniquitas, non habet vbi caput suum reclinet. Etenim dominante versutia, cum simplicitati locus nullus sit, nulla potest in affectibus singulorum Diuinitatis esse possessio. Caput enim Christi Deus est: qui vbi mentem probauerit innoxiam, supra ipsam quodammodo vim suæ maiestatis reclinat.

VOLATVS ET VOLARE. *De volatu auium, vide suprà, cap. Auis. De volatu allegoricè loquendo seu moraliter. Vide suprà, capite Fuga: & capite Passer: & cap. Laqueus. Et libro de fuga seculi.* Cap.5. Tom.I.

Ergo Dauid vbi fugam quęrebat, vt euaderet aduersarium, & non inueniebat pennas suas, ancipiti fluctuabat certamine. Siquidem vbi in potestate habet pennas suas, titulus psalmi in finem est, id est, perfectionem & consummationem victoriæ. Denique quasi victor dicit: Domine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam. Meritò habebat facultatem volandi, qui pēnas resurrectionis acceperat. Hic autem adhuc in spelunca est, id est, in carne, in antro quodam istius corporis cum rege Saül filio duritiæ, & intelligibilis illius principis potestate decertans, qui non videtur sed intelligitur. Vnde & Psalmi titulus, intellectus est: quem tamen Dauid positus in carne conclusit, sed vt concluderet rogando meruit. Denique à voce precationis cœpit. Adde illud quod ille ex persona Saluatoris Psalmus dicitur, iste ex persona Dauid, qui in potestate non habebat victoriam, sed sperabat à Christo: & ipse tamen postea quàm expandit manus suas ad Deum, tanquam pennas animæ suæ, & confugit ad Dominum, & Spiritus sancti deductionem popscit, quò cognosceret viam, per quam possit ascendere: inclinari vidit cælos, vt Christus descenderet: & rogauit, vt leuaret eum manu sua. Aut ideo fortè pennas suas iam non quærebat, quia perfectior factus, manum Christi desiderabat. Qui vult igitur manu Christi leuari, antè ipse euolet, habeat pennas suas. Qui fugit seculum, pennas habet. Et si suas non habet, ne fortè ille solus non habeat suas, qui potestatem habet volandi. Si suas, inquam, non habet, ab eo qui habet, accipiat. Qui fugit ergo seculum, volat. Ecce, inquit, elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Euolauit ergo Dauid, sicut nycticorax in domicilio, sicut passer singularis in tecto. Si autem ad Christum referas, euolauit in corporis passione, vt sub vmbra alarum suarum protegeret populos nationum. Euolauit Diuinitate, mansit corpore, atque habitauit in deserto, vt plures fierent desertę filij, quàm eius quę habebat virum. Illud ergo corpus sequamur, vt & nos resurgamus. Vbi enim corpus, ibi & aquilæ. Qui non potest vt aquila volare, volet vt passer. Qui non potest ad cælum, volet ad montes. Fugiat antè vallestria, quæ citò corrumpuntur humore, & ad montes transeat. Psal.54.

Iterum libro de bono mortis. Cap.5. Tom.I.

Surgamus hinc: hoc est, de secularibus atque mundanis. Dixit enim Dominus: Surgite, eamus hinc: præcipiens vt vnusquisque surgat de terrenis, erigat animam humi iacentem, ad superna attollat. Excitet aquilam suam, & illam aquilam, ad quam dictum est: Renouabitur sicut aquilę iuuentus tua. Ad animam hoc dictum est. Anima ergo nostra sicut aquila alta petat, supra nubes volet, renouatis splendescat exuuiis, cælo volatus suos inferat, vbi laqueos incidere non possit. Auis enim quæ descendit ex alto, vel quæ in altum se extollere non potest, frequenter aut laqueis capitur, aut visco fallitur, aut quibuscunque irretitur insidiis. Sic quoque & anima nostra caueat ad hæc mundana descendere. Laqueus est in auro, viscum est in argento, nexus in prædio, clauus in amore. Dum aurum petimus, strangu- Psal.102.

lamur: dum argentum quærimus, in visco eius hæremus: dum prædium inuadimus, alligamur. Quid in in vanum quærimus lucrum pretiosæ animæ detrimentum? Exiguus est tibi totus mundus pro vnius animæ dispendio. Quid enim prodest homini si hunc mũdum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam commutationẽ dabis pro anima tua? Non auro redimitur, non argento: imò auro amittitur.

Tom.I. *Sed aliter libro tertio de Virginitate, parte quarta.*

Apes illa sapiens, cum aëris motus suspectos habet, lapillis sæpe sublatis per inania se librat nubila, ne leue alarum remigium præcipitent flabra ventorum. Paulus
Act.14. & Barnabas putauerunt se grauari, cum cernerẽt se adorari. Et tu caue virgo illius apiculæ modo, ne alarum tuarum volatum aura mundi huius extollat. Habet enim anima volatus suos. Et ideo dictum est: Qui sunt
Isaia 60. isti qui sicut nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis? Habet ergo anima spiritales volatus, quæ breui momento totum percurrit orbem. Liberę sunt enim cogitationes prudentium. Quantò ad altiora & Diuiniora se subrigunt, tantò magis sine vllo terrenę molis impedimento feruntur. Itaque adhærens Deo & imaginis in se referens cęlestis effigiem, vbi cursus suos ab equorum perturbatione placidauerit, in illum æthereum purúmque locum plausu spiritalium euecta pennarum, despicit omnia quæ in hoc mundo sunt, & æternis intenta virtutibus supra mundum labitur.

Et infrà subdit.

His enim alitur & augetur animæ volatus. Ergo nõ pigrescamus deserere terrena. Ea est enim natura pennarum, vt agitando se virtutem capiat. Eo iuuatur volatus quo anima delectatur: quæ si semper Deum sequatur, atque in domum Domini habitare desideret, & eius delectatione pascatur, ac miraculis virtutum alatur cælestium, foris relinquet inuidiam, quæ extra chorum est Angelorum: foris cupiditates corporis, quæ templum Dei maculare non debent. Et ideo quoniam templum Dei sumus, materiales à nobis solicitudines abdicemus. Ac ne fortè philosophica alicui, aut poëtica vsurpasse videamur, vt currus, equos, alas animę diceremus, quæ illi magis assumpserunt de nostris, domesticis nos vsos subsidiis, propheticæ series lectionis ostendit: quæ in hunc modum à sancto Ezechiel scripta est: Et facta est illic super me manus Domini, & vidi, & ecce spiritus vrgens veniebat ab Aquilone, & nubes magna erat in eo, & ignis refulgens, & lumen in eo, & in medio sicut lumen electri in medio ignis, & lumẽ in eo, & in medio sicut similitudo quatuor animalium.

Et infrà vbi etiam moralizat fabulam Icari qui malè volauit.

Meritò anima operata iustitiam, formam aquilæ accipit, quòd terrena defugiens, totáque cælesti sublimis & intenta mysterio, resurrectionis gloriã pretio æquitatis adipiscitur. Propter quod ad eam dictum est: Re-
Psalm.102. nouabitur sicut aquilæ iuuentus tua. Est ergo & iuxta Dauid, alis spiritalibus fulta, quam eousque volucrem nobis voluit declarare, vt alibi quoque diceret: Anima
Psal 123. nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Et
Psal.10. alibi: In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, trãsmigra in montem sicut passer? Habet igitur anima alas, quibus se possit libera leuare de terris. Alarum autem remigium non materialis compago pennarum, sed continuus ordo bonorum factorum est, qualis ille dominicus, cui bene dicitur: Et in vmbra alarum tuarum sperabo. Non solùm enim manus Domini affixæ cruci in modum volantis extentæ, sed etiam facta cælestia, velut vmbra refrigerante salutis æternæ, mundi feruentis incendia tẽperarunt. Ergo quia volandi nobis data est copia, excitet vnusquisque in se Dei gratiã, ac posteriora obliuiscens, priora appetens, ad destinata contendat, procul à militiæ honoribus, procul ab æstibus mundi, ne quod fabulæ ferunt, æstu Solis cera resoluta Icareos volatus penna relabente destituat. Nam licet grauitas dictorum absit, poëtico tamẽ sale declarare voluerunt, prudentium maturitati tutos volatus esse per seculum, iuuenilem verò leuitatem obnoxiam cupiditatibus mundi, refluentibus pennis, & per obliuia veritatis meritorũ compage resoluta, maiore pernicie in terrã relabi. Haud facilis volatus omnibus, difficilis etiam discordantibus in terris animalibus vitæ cursus humanæ est. At si sibi actus nostri ordo cõueniat, videbit & in nobis Propheta rotam illã vnam super terram coniunctam animalibus quatuor. Videbit ergo rursus Ezechiel. Videt enim adhuc, & viget, & vigebit. Videbit, inquam, rotam in medio rotæ super terram sine offensione labẽtem. Rota enim super terram vita est corporis ad animę aptata virtutem, & ad euangelicum cohærenti cursu formata præceptum. Rota autem in medio rotæ, veluti vita intra vitam: quòd sanctorum sibi vita non dissonet, sed qualis fuerit superioris ætatis, talis sit & sequentis, vel quòd in hac vita corporis, vitæ voluatur vsus æternæ.

Vnde de sancto Eusebio loquens in sermone secundo de ipso, ait: Ser.ord.70. Tom.III.

Volare se vidit in hac die martyr Eusebius, sicut scimus. Volare non potest nisi quod purum, leue atque subtile est: cuius nec synceritas intemperantia retardatur, nec alacritas, nec velocitas mole grauatur. Grauari autem volatum dico, non tam mole membrorum, quàm pondere delictorum. Vnde puto etiam ipsis auibus ideo velocius columbam penè præ omnibus volitare, quòd alacritas & innocentiam comitetur. Denique sanctus Dauid cum puritate mentis volare concupisceret, non alterius animantis nisi columbæ optauit alas, dicens: Quis dabit mihi pennas sicut colum- Psalm.54.
bæ, & volabo & requiescam? Intelligebat enim quòd ad altiora penetratur facilius simplicitate mẽtis, quàm leuitate pennarum. Volauit ergo hac die sanctus Eusebius. Festiuemus iam eius innocentiam de volatu, & puritatem eius de ipsa elatione iudicemus. Tanquam columba enim in domo Dei degens spiritales assumpsit pennas, & requieuit in monte. Et licet de monte ipse ad montem volare se dixerit, tamen in ipsa translatione maiorem requiem fuisse significo. Quid enim aliud est de monte ad montem volare, nisi de Saluatoris gratia ad Patris gloriam properare? Ipsi enim sunt montes, sicut dicit Propheta: Mons de monte sine manibus Dan.2.
concidentiũ: hoc est, Filius de Patre absque vllius creationis accessu.

VOLVNTAS. *Est effectiua causa omnium rerum. Libro primo Hexameron.* Cap.5. Tom.IIII.

Quoniã ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Ex ipso, principium & origo substantiæ vniuersorum: id est, ex volũtate eius & potestate. Omnia enim ex eius voluntate cœperunt: quia vnus Deus & Pater ex quo omnia, Etenim tanquam ex suo fecit, quia vnde voluit fecit. Per ipsum continuatio, finis in ipsum. Ex ipso ergo materia: Per ipsum operatio quæ ligauit atque constrinxit vniuersa: In ipsum quia & quandiu vult, omnia eius virtute manent atque consistunt, & finis eorum in Dei voluntatem recurrit, & eius arbitrio resoluuntur.

Volũtas vna est Patris & Filij, sed alia est volũtas Dei, alia hominis. Libro decimo, super Lucam. Cap.11. Tom.V.

Quòd autem ait, Non mea voluntas, sed tua fiat: suam, ad hominem retulit: Patris, ad Diuinitatem. Voluntas enim hominis temporalis: voluntas Diuinitatis, æterna. Non alia voluntas Patris, alia Filij: vna enim voluntas, vbi vna Diuinitas. Disce tamen Deo esse subiectus, vt non quod ipse vis eligas: sed quod Deo scias esse

esse placiturum.

Sed quomodo eiusdem voluntatis sint Pater & Filius, dicit libro secundo, de fide sanctæ Trinitatis. Require sup. cap. Filius Dei. Et super psal. xxxix. super illud: In capite libri scriptum est de me, &c. Tom. IIII.

Scriptum est etiam non solùm in capite, sed in omni legis complexione venturum hominem ad conseruandum hominum genus, qui omnia vellet quæ Deus vellet. Vnde intelligis quoniam Diuinitatis eiusdem est, qui eiusdem est voluntatis: vnde etiam ad sacrificium passionis volũtarius accessit. Meritóque prædixit, Voluntariè sacrificabo tibi. Sed fortè dicas: Quomodo in Euangelio dixit, Pater si possibile est, transfer à me calicem hunc: sed non sicut ego volo, sed sicut tu vis? Et videtur esse distantia voluntatis, verùm intelligimus aliud esse quod secundum vnitatem Diuinitatis exprimitur, vbi dicit: Ego & Pater vnum sumus: Aliud quod secundum hominis est loquutus affectum, quem innuit cautum esse debere, nec præsumere quod facilè implere non possit, ne dum præmium quærit, incidat sacrilegium. Vnde ait: Cum persequentur vos in hac ciuitate, fugite in aliam. Meritò ergo & hîc subiturus corporis passionem, cœpit contristari & mœstus esse, & assumptis Petro & duobus filiis Zebedæi, Tristis est anima mea: antè præmisit: & subiecit postea, Vigilate & orate, ne intretis in tentationem: Spiritus promptus est, caro autem infirma. Vides eum vbique secundum hominem loqui, secundum hominem orare, secundum hominem tristem esse, secundum hominem dixisse: Pater meus si possibile est. Quod vtique nõ impossibile Deo, sed hominis est dubitare, Dei confirmare.

Marc. 14. Ioan. 10. Matth. 10. Ibid. 26.

Vnde voluntas Christi efficax ad omnia facienda. Libro quinto, super Lucam, capite primo. Vide capit. Lepra.

Est autem Dei voluntas cum sapientia. Vnde super epistolam ad Romanos, cap. primo. Tom. V.

Prouida est Dei voluntas.

Est etiam cum constantia. In tractatu de obitu Gratiani imperatoris. Super psal. 61. Tom. IIII.

Nam & Dei immobilem voluntatem legimus, sicut habetur ad Hebræos: In quo amplius Deus ostendere volens hæredibus repromissionis immobilitatem voluntatis suæ, interposuit iusiurandum. Rectè ergo immobilis voluntas Dei, quæ nullius peccati mouetur illecebris. Homines mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum. Hebr. 6.

Est tertiò cum beneuolentia. Libro septimo super Lucã. Require suprà, cap. Passio. Vult autem omnes homines saluos fieri, sed requiritur etiam voluntas nostra. Vnde super primam ad Timoth. cap. secundo. Tom. V.

Qui omnes homines saluos vult fieri, & cognoscere veritatem. Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Si Deus vtique qui est omnipotens dicitur, omnes homines vult saluos fieri, cur non impletur eius volũtas? Sed in omni loqutione sensus est, conditio latet. Vnde dicit Petrus Apostolus: Omnis scriptura indiget interpretatione. Vult enim Deus omnes saluos fieri, sed si accedant ad eum. Non enim sic vult, vt nolentes saluentur: sed vult illos saluari, si & ipsi velint. Nam vtique qui legem omnibus dedit, nullum excepit à salute. Nunquid non medicus? Idcirco proponit in publico, vt omnes se ostendat velle saluare, si tamen ab ægris requiratur. Non est enim vera salus, si nolenti tribuatur, nec gaudere potest in percepta salute, qui inuitus (si tamen potest fieri) accepit medicinam, vt non dicam, quia medicinæ effectum habere non potest, nisi ad illam æger animum commodauerit: quia hæc medicina non est corporalis, sed spiritualis, quæ neque dubiis proficit, neque inuidis. Fides enim est A quæ dat salutem: quam nisi mens tota susceperit voluntate, non solùm nihil proderit, sed & oberit. Fidei etenim gratia, hanc habet potestatẽ, vt deuotis sibi Diuinam infundat medelam: indeuotis verò cõferat morbum, per quem totus homo intereat. 2. Petri 1.

Propterea libro de bono mortis. Cap. 12. Tom. I.

Vnde voluntatis Diuinæ dubitamus effectus? Sed Christi velle, fecisse est.

Et infrà subdit.

Et vt sciamus veram voluntatem, addidit in posterioribus: Pater quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam. Repetitio ista confirmatio est, sicut illud: Abraham Abraham. Et alibi: Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas. Pulchrè autem quod suprà promisit, hîc poposcit: & quia antè promisit: & sic poposcit, non antè poposcit, & sic promisit. Promisit quasi arbiter muneris, conscius potestatis: poposcit à Patre quasi pietatis interpres: & antè promisit, vt potestatem cognoscas: poposcit postea, vt pietatem intelligas. Non poposcit antè, & sic promisit, ne videretur promisisse potius quod impetrauerat, quàm quod promiserat præstitisse. Nec superfluum putes quod poposcit, cum tibi exprimat paternæ voluntatis consortium, in quo vnitatis indicium, non incrementum est potestatis. B Ioan. 17. Ezech. 43.

Exponit autem illud, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra: In sermone quinto, de sacramentis ad neophytos. Tom. IIII.

Fiat volũtas tua, sicut in cælo & in terra: hoc est fiat pax in terra quemadmodum in cælo.

De nostra verò voluntate, dicit super epistolam ad Romanos, cap. nono. Ipsa voluntas causa est malitiæ & defectus. Libro primo Hexameron. Require suprà, cap. Malitia. Et etiam causa meriti & demeriti. Libro primo de Iacob & vita beata. Require suprà, capite Affectus. Et ideo prius est ordinanda. Libro primo, de viduis, parte tertia. Tom V.

C Potest hoc loco videri Petri socrus affectio volũtatis, ex qua sibi velut semen futuræ posteritatis assumpserat, quòd vnicuique voluntas sua posteritatis est author. Ex voluntate enim sapientia nascitur: quam sapiens in matrimonium asciscit sibi dicens: Proposui ergo hanc adducere ego mihi in coniugium. Ergo voluntas quæ primò variarum cupiditatum æstibus madefacta languebat, posteá per apostolatus officium in ministerium Christi iam robusta surrexit. Sap. 9.

Requiritur autem quoad bonum opus actio spontanea. Super primam ad Corinth. cap. ix. Tom. I.

Missus enim seruus à domino, facit etiam inuitus quod sibi præceptum est: si quo minus, astringitur plagis necesse est. Denique Moses inuitus missus est ad Pharaonem: & Ionas coactus est prædicare Niniuitis. Nam si volens hoc ago, mercedem habeo. Manifestum est, quia nemo accipit eius remunerationem rei quam inuitus agit. Si enim voluntarius dignus mercede est, D quia consentit Domino: & quod voluntate fit, melius fit. Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Nec hoc obscurum est, qũia qui indeuotus aliquid facit, nõ voluntate facit, sed necessitate. Quia enim voluntatis suæ non est, facit inuitus quod sibi præceptum est.

Etiam debet esse mensurata voluntas: quia vt dicit libro super Beati immaculati, litera xiij. versu iij. Tom. IIII.

Dum plus volumus, etiam quod minus est solemus amittere.

VOLVPTAS. *De voluptate distinguit libro secundo de Abraham.*

Nulla enim melior voluptas, quàm emendatæ gratia conscientiæ. Hinc Epicurei traxerunt summum bonum voluptatum esse: sed eam corporis magis inquinamento, quàm sobrietate mentis æstimarunt.

Sed quia mala vt plurimum intelligitur, ideo contra voluptuo

Lib.10.Epist. Epist.82. Tom.III. luptuosos inuehit: in epistola ad Vercellen. Ecclesiam.

Audio enim homines qui dicant nullum abstinentiæ meritum, nullum frugalitatis, nullam virginitatis gratiam, pari omnes æstimari pretio, delirare eos qui ieiuniis castigent carnem suam, vt menti subditam faciant. Quod nunquam fecisset, nunquam scripsisset, ad instruendum alios Paulus Apostolus, si deliramentum putasset. Gloriatur itaque dicens: Sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne aliis prædicans, ipse reprobus inueniar. 1.Corinth.9.

Et infrà subdit quòd non à Christi vel sanctorum, nec à sapientum doctrina processit.

Quæ istos Epicureos noua schola misit, non Philosophorum, vt ipsi aiunt, sed imperitorum, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant, castimoniam nullius esse dicant vtilitatis? Fuerunt nobiscum, sed non fuerunt ex nobis. Neque enim pudet dicere quod dicit Euangelista Ioannes. Sed hîc positi primò ieiunabant, intra monasterium continebantur, nullus erat luxuriæ locus, interdicta ludibriosæ disputationis licentia: hoc delicati non potuerunt ferre, abierunt. Deinde volentes redire non sunt recepti. Pleraque enim audieram quæ deberem cauere: monueram, nihil profeceram. Efferuescentes itaque disseminare talia cœperunt, quibus incentores essent vitiorum omnium, miserabiles perdiderunt vtique quod ieiunauerunt, perdiderunt quod se aliquo continuerunt tempore. Nunc itaque diabolico studio inuident aliorum operibus bonis, quorum ipsi fructu exciderunt.

Et infrà quod eius inuentor diabolus fuit, & quòd ipsa voluptas malorum omnium causa est.

Ipse quoque Epicurus, quem sibi isti sequendum magis quàm Apostolos putant, assertor voluptatis, etsi neget inuectricem mali esse voluptatem, non negat tamē ex ea fieri quædam ex quibus generentur mala. Denique nec luxuriosorum vitā reprehēsibilem videri, quæ repletur delectationibus: nisi vel doloris vel mortis quatiatur metu. Atque hoc quàm alienus à vero sit, etiam hinc deprehenditur, quòd voluptatem in homine Deo authore creatam asserit principaliter: Sicut Philuminaris eius sectator in epitomis suis disputat, & huius allegat historicos esse authores sententiæ. Sed hoc Diuina scriptura redarguit, quæ serpentis insidiis atque illecebris infusam Adæ atque Heuæ voluptatem docet. Siquidem ipse serpens voluptas sit, & ideo variæ atque lubricæ & velut veneno quodam corruptelarum infectæ passiones voluptatis sint. Appetentia igitur voluptatis constat acceptum Adam excidisse mandato Dei & fructu gratiæ. Quomodo igitur voluptas ad Paradisum reuocare nos potest, quæ sola nos Paradiso exuit?

Voluptatis & veritatis describit dissidium. Libro primo de Cain & Abel, capite: quarto pertractans figuram quæ sequitur.

Tom.IIII. Docet hoc sermo legis, sicut scriptum inuenimus: Si fuerint, inquit, vni homini duæ vxores, vna earum dilecta, altera odibilis, & pepererint ei ambæ filios, dilecta & odibilis, & fuerit primitiuus filius mulieris odibilis, qua die hæredes reliquerit filios in substantia sua, non poterit primatum dare filio mulieris dilectæ omittens filium odibilis: sed primitiuum filium mulieris odibilis cognoscens, det illi dotem ex omnibus quæ inueniuntur ei, quia ipse est initium filiorum eius, & ipsi debentur primitiæ. Quàm profunda latent mysteriorum secreta in literis. Recognosce anima tuos partus, & odibilis istius mulieris quære mysterium. Intra te ea inuenies, si requiras. Repete cogitationes, relege sensus tuos, & cui primitiæ debeantur agnosces. Duæ enim mulieres vnicuique nostrum cohabitant, inimicitiis ac discordiis dissidentes, velut quibusdam zelotypiæ contentionibus nostræ replentes animæ domum. Vna earum nobis suauitati & amori est, blandæ conciliatrix gratiæ, quæ vocatur voluptas. Hanc nobis opinamur sociam ac domesticam: illam alteram immitem, asperam, feram credimus, cui nomen virtus est. Deut.21.

A

Et addit, per meretricem exponens voluptatem. Cap.eod.

Illa igitur meretricio procax motu, infracto per delicias incessu, nutantibus oculis & ludentibus iaculans palpebris retia, quibus pretiosas iuuenum animas capit. Oculus enim meretricis laqueus est peccatoris. Quemcunque viderit sensu dubio prætereuntem, in angulo transitus domus suæ, sermonibus adoritur gratiosis faciens iuuenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, osculis prodiga, pudore vilis, amictu diues, genas picta. Etenim quia verum naturæ decōrem habere non potest, adulterinis fucis affectatæ pulchritudinis lenocinatur speciem non veritatem, vitiorum succincta comitatu, nequitiarum choro circunfusa dux criminum talibus verborum machinis murum mentis aggreditur humanæ; Sacrificium pacis est mihi: hodie reddo vota mea: hac ex causa progressa sum obuiam tibi, desiderans faciem tuam inuenire. Institis texui lectum meum, & tapetis ab Ægypto strarui. Aspersi lectum meum croco, domum autem meam cinnamomo: veni, fruamur amicitia vsque in diluculum: veni colluctemur cupidine. Hanc enim per os Salomonis speciem fornicariæ videmus expressam. Nam quid tam meretricium, quàm secularis voluptas? Quæ à fenestra domus suæ intrat oculis prima tentamenta præludens, & penetrat citò, si tu in plateam prospiciens, id est, in publicas transeuntium vias, non in legis interna mysteria obtutum tuæ mentis intendas? Ea profectò est quæ validioribus vinculis velut cubile quoddam consociatæ nobis communitatis intexit, vt qui reclinauerit se ligetur, & opprobriosæ fraudis velamine operit corporis sui stratum ad solicitandos animos iuuenum, absentiam viri, hoc est, incuriam legis obtexens. Lex enim absens peccantibus est, Nam si adesset, non delinqueretur. Et ideo ait: Non enim adest vir meus in domo; abiit autem viam longissimam inuolucro pecuniæ accepto in manu. Quid hoc esse dicam, nisi fortè quia diuites putant nihil esse, quod non suæ cedat pecuniæ, & in gratiam sui legem velint esse venalem? Spargit odores suos voluptas, quia Christi odorem non habet: Thesauros demonstrat, regna promittit, amores spondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, sine pædagogo disciplinas, sine monitore sermones, vitam sine solitudine, mollem somnum, inexplebilem cupiditatem, seducens, inquit, eum multo blandimento sermonum, & laqueis labiorum suorum alligans, domum adusque attraxit. At ille sequutus eam circumuenitur. Nitebat aula regia luxu splendida, cælatis parietibus, & solo humido natabant pauimenta vino. Fragrabat vnguenta humus, spinis cooperta piscium, & marcentibus iam floribus lubrica. Illic comessantium tumultus, concertantium clamor, litigantium cædes, concentus cœnantium, saltantium strepitus, ridentium cachinnus, lasciuientium plausus, confusa omnia, nihil naturæ ordine. Saltatrices tonsæ, & crispantes pueri coma, epulantium cruditas, edentium ructus, ebriorum sitis, hesterna crapula, hodierna temulentia, repleta vomitu bibentium pocula, maiore odore ebrietatis, quàm si recentia tantum vina fragarent. Ipsa in medio stans. Bibite, inquit, & inebriamini, vt cadat vnusquisque & non resurgat: ille apud me primus est, qui omnium est perditissimus: Ille meus est, qui suus non est: Ille mihi gratior, qui sibi nequior. Calix aureus Babylonis in manu mea, inebrians omnem terram; à vino meo

Prouerb.7. B C D Hierem.51.

meo biberunt omnes gentes. Qui est ergo insipientior, diuertat ad me: & in gentibus sapientia præcipio dicés: Panibus absconditis suauiter vtimini, & aquam furtim dulciorem bibite. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Transiet vita nostra tanquam vestigia nubis, & tanquam nebula dissipabitur. Venite ergo fruamur bonis, quæ sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter: Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis: coronemus nos rosis antè quàm marcescant: Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ. Hæc omnia relinquuntur, nihil secum quis feret, nisi quod corporis voluptate quis perceperit. Denique ipsam ego institui philosophiam, nec est alia verior nisi ea quæ bonum asserit, quod suaue & iucundum sit. Ergo vel philosophię, vel sapientiæ Salomonis credite.

Isaiæ 22. Sap. 2.

Et adiungit. B

Cap. 5. His auditis, velut ceruus sagittatus in iecore hæret saucius. Quem miserans virtus, & casurum citò videns improuisa occurrit veritate, ne inter moras illecebris demulcentibus mens capiatur humana. Palàm, inquit, apparui tibi non quærenti me. Ne fallat imprudentem, & circumueniat te mulier effrænata & luxuriosa, quæ non nouit pudorem, sedet in foribus domus, in sella palàm, in plateis aduocans prætereuntes. Nunc fili igitur audi me, & intende verbis oris mei: non declinet in vias eius cor tuum. Multos enim vulnerando deiecit, & sunt innumerabiles, quos trucidauit. Viç inferorum domus eius, deducentes in secessum mortis. Aufer igitur prauum os, & iniusta labia à te longè propelle. Oculi tui recta videant, noli intendere fallaci mulieri. Mella enim distillabunt à labiis mulieris fornicariæ, quæ ad tempus impinguat fauces tuas: postea verò amariorem felle inuenies. Dies me citius defecerit, quàm vitia eius exponam: quæ tamen in Prouerbiis ore sapientiæ descripta atque expressa sunt. Non te vincat formæ concupiscentia: adulterina est, fucis illita, nequaquam vero ac syncero fulgens decôre: Neque capiaris oculis: circunfusa enim retia sunt. Esto magis similis illius & sequere eum qui sallit super montes, & transilit super colles, prospiciens per fenestras, eminens super retia. Mala sunt voluptatis vincula. Oculos delectat, demulcet aures, sed mentem inquinat: Multa mentitur, falsa adiungit, vera subducit, spondet pecuniam, aurum offert, sed aufert disciplinam. Tu autem accipe potius disciplinam quàm pecuniam, & scientiam super aurum probatum. Melior est enim lapidibus pretiosis. Non te celabo quæ summa eius feruntur ne videar operire quæ displicent in voluptate, & obumbrare quæ placeant. Eleuat enim & extollit mētem suasoriis verbis: ostendit omnia regna terrę dicēs: Hęc omnia tibi dabo, si procidēs adoraueris me. Ibi tu caue ne capiaris præterlabentibus & non manentibus, in quibus magis tentatio est. Docuit te certè Dominus Iesus quemadmodū aduersus huius tentationes resistas. Tetēderat diabolus primum laqueum gulæ dicens: Si Filius Dei es, dic lapidi huic vt fiat panis. Respondit Dominus: Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei. Laqueum soluit hoc dicto.

Prouerb. 7. Prouerb. 5. C Math. 4. D

Propterea ante omnia est admonend a. Libro de Noë & arca. Require suprà, cap. Delectatio: & cap. Diluuium.

Ad idem facit quod dicit libro de Isaac & anima. Require suprà, capite Esca. Vnde vir sapiens fugit ipsam. Eodem libro, cap. primo.

Sapientis est separare se à voluptatibus carnis, eleuare animam atque à corpore abducere. Hoc est enim se hominem cognoscere.

Tom. IIII. VOTVM. *Quod Christiani in baptismo vouerunt, seruare tenentur. In tractatu de mysteriis.*

Tenetur vox tua, non in tumulo mortuorum, sed in libro viuentium.

A *Votum debet fieri cum cautela. Libro tertio de offic.* Cap. 12. Tom. I.

Nihil promittat inhonestum: at si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quàm facere quod turpe sit. Sępe plerique constringunt seipsos iurisiurandi sacramento, & cum ipsi cognouerint promittendum non fuisse, sacramenti tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt, sicut de Herode suprà scripsimus, qui saltatrici præmium turpiter promisit, crudeliter soluit. Turpe, quod regnum pro saltatione promittitur: crudele, quod mors Prophetæ pro iurisiurandi religione donatur. Quantò tolerabilius tali fuisset periurium sacramento, si tamen periurium possit dici, quod ebrius inter vina iurauerat, quod euiratus inter saltantium choros promiserat? Infertur disco Prophetæ caput: & hoc æstimatum est fidei esse, quod amentiæ fuit. Neque vnquam adducar, vt credam non incautè principem promisisse Iephte, vt immolaret Deo quicquid sibi reuertenti intra limen domus suæ occurreret, cum & ipsum voti pœnituerit sui, postquàm filia occurrit sibi. Denique concidit vestimenta sua, & dixit: Heu me filia impedisti mihi: impedisti mihi, in stimulum dolorum facta es mihi. Qui licet pio metu ac formidine acerbitatem duræ solutionis impleuerit, tamen luctum annuum etiam posteris deplorandum statuit, ac dereliquit. Dura promissio, acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui facit. Denique factum est præceptum & decretum in Israël ex diebus in dies. Ambulabunt, inquit, filiæ populi Israel lugentes filiam Iephte Galaditæ quatuor diebus in anno. Non possum accusare virum, qui necesse habuit implere quæ vouerat: Sed tamen miserabilis necessitas, quæ soluitur parricidio. Melius est non vouere, quàm vouere id quod sibi cui promittitur, nolit exolui. Denique in Isaac habemus exemplum, pro quo arietem Deus statuit immolari sibi. Non semper igitur promissa soluenda omnia sunt. Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut scriptura indicat. Nam & in eo libro, qui inscribitur, Numeri, proposuerat percutere morte, & perdere populum: sed postea rogatus à Mose, reconciliatus est populo suo. Et iterum ad Mosem & Aaron ait: Diuidite vos de medio synagogæ, & consummabo eos simul. Quibus discedentibus à cœtu, Dathan & Abiron, atque Chore, subitò impios terra prærupto soluta hiatu absorbuit. Præcellentius & antiquius istud exemplum de filia Iephte, quàm illud quod habetur memorabile apud Philosophos de duobus Pythagoricis, quorum alter cum tyranno Dionysio capitis damnatus esset, præscripto mortis die, poposcit vt domum pergendi ei facultas daretur, quo commendaret suos. Ac ne reuertendi nutaret fides, vadem mortis obtulit, ea conditione, vt si ipse deforet ad constitutum diem, vas eius sibi pro eo moriendum agnosceret. Nec qualitatem sponsionis qui offerebatur, recusauit, constantique animo diem necis præstolabatur. Itaque alter se non subtraxit, alter ad diem se repedauit. Quod vsq; eò fuit mirabile, vt tyrannus eos sibi in amicitiam asciscere, quorū vrgebat periculum. Quod ergo in spectatis & eruditis viris plenum miraculi est, hoc in virgine multò magnificentius, multóque illustrius deprehenditur, quæ ingemiscenti patri, ait: Fac mihi vt exiuit de ore tuo: sed spatium duorum poposcit mensium, vt cum æqualibus conuentum ageret in montibus, quæ virginitatem eius prædestinatam neci pio affectu prosequerentur. Nec fletus ęqualium mouit puellam, nec dolor flexit, nec gemitus retardauit, nec dies pręteriit, nec fefellit hora. Rediit ad patrem, quasi advotum rediret: & voluntate propria cunctantem impulit, fecítque arbitratu spontaneo, vt quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis sacrificium.

Math. 14. Numer. 14. Numer. 16.

Votū citò persolui debet. Libro primo, de Cain & Abel. Cap. 7. Tom. IIII.

Sacrificium autem & celeritate commēdatur & gratia

Ecclesiast. 5. tia. Vnde præceptum est: Si voueris votum, non facias moram reddere illud. Melius est enim non vouere votum, quàm vouere & non reddere. Cum enim moram facis, nõ reddis votum. Est autem postulatio bonorum à Deo cum soluẽdi muneris promissione. Et ideo cum impetraueris quod petisti, ingrati est tardare promissum. Sed interdum aut negligentibus irrepit obliuio impetratorum, aut tumidis & elatis. Arrogare euentus sibi hebetis cordis est, & bonum quod agit, vel quod à Deo consequitur propriis virtutibus vendicare nec authoris deputare gratiæ, sed ipsum se suorum bonorum authorem ducere.

Cap. 8. *Et infrà subdit.*

Prima igitur voti gratia est celeritas solutionis. Denique Abraham filium suum ad holocaustũ iussus offerre, non post dies, vt Cain, obtulit: sed exurgens mane strauit asinam suam, & adhibuit secum duos pueros & Isaac filium suum, & concidens ligna ad holocaustum, surgens abiit, & venit ad locum quem ei dixerat Deus die tertia. Primò aduerte immolãtis studium maturum atque festinum, vt mora expectationis non esset, nisi donec audiretur oraculũ. Deinde vt sterneret asinã suam, obsequium omne ipse susciperet, & sacrificio necessaria præpararet, duabus quoque fide & spe virtutibus comitantibus hostiam suam duceret, de potestate Dei certus, & de bonitate securus. Quod autem ait: Die tertia, vel quòd continua esse debeat & perpetua deuotio.

Votum frangere malum est, vt probat in tractatu de lapsu virginis cõsecratæ. Require suprà, cap. Fœmina. Hoc votum quando parentes de filÿs faciunt, si filÿ obseruare tenentur. Libro tertio de viduis parte tertia. Require suprà, cap. Filius hominis.

Cap. 2. Tom. IIII. VOx. *De voce Dei loquitur libro secundo Hexameron sermone primo.*

Cum sermo Dei ortus naturæ sit, iure vsurpat dare legem naturæ, qui originem dedit.

Cap. 6. *Vox ipsa Dei lex naturæ est. Libro tertio eiusdem.*

Audiamus verba veritatis, quorum series salus audientium. Prima enim illa vox Dei singulis creaturis impartita gignendis, lex naturæ est, quæ terris in omne æuum remansit, futuræ successionis datura præscriptũ, quemadmodum vel generandi, vel fructificandi in reliquum vsus adolesceret. Prima itaque germinatio est, quando nascentia videtur erumpere: Deinde cum eruperit & profecerit germẽ, fit herba: Herba quoque vbi paululum processerit, fit fœnum. Quàm vtilis, quàm vehemens vox, Germinet terra herbam fœni: hoc est, ipsa per se germinet terra, nullum alterius quærat auxilium, non cuiuspiam indigeat ministerio.

Sed de vocali eius voce. Libro de Paradiso. Require suprà, cap. Auditus. Vox Christi quãta sit virtutis & fuerit, dicit in tractatu super psal. xlv. Tom. IIII.

Mat. 11. Inclinauit omnia regna perfidiæ voce sua Dominus dicens, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Hanc vocem dedit altissimus, & omnes eum sequuti sunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, & perpetuæ mortis atrocitatẽ, atque intolerabilem flagitiorum omnium seruitutẽ, cum pollicetur fessis requiem, captiuis remissionẽ, seruientibus libertatem, & decusso iugo ferreo Babylonii regis, iugum suum suaue ceruicibus fidelium subrogaret, ne vacua colla gẽtilium rursus inimicus catenis suæ iniquitatis astringeret. Christus enim quos alligat, liberat: & quos astringit, absoluit. Deniq; qui seruus à Domino vocatus est, libertus Domini est: Et qui liber vocatus est, seruus Christi est. Ideóque Paulus in suis vinculis gloriatur, dicens: Paulus vinctus Iesu. Quod sub aliis cõtumelia est, sub Christo gloria est. Dedit vocem suã in passione Dominus, & vniuersa elementa tremuerunt: omnis terra cõmota est, vt ritus ille gentiliũ solueretur, fieret terra Domini, & plenitudo eius, vt scriptum est: cessarent auguria perfidorum, & sacrificium impietatis, cognitio fidei & studium deuotionis abolerent. Dat vocẽ suam Dominus quotidie, & resultat † in cordibus singulorũ vt terrenum omne decidat eius qui bene credit affectu, atque omnes interiorum sensus animorum ab errore, à corruptione luxuriæ & dissolutione ad cognitionem cælestium sacramentorum, & studium castitatis, à nequitia ad virtutem pia confessione moueantur. Motos ergo eos dicit, qui in terra sunt, vel quia terra erant omnes homines, in quibus erat terrena corruptio: quia oculos mentium ad sublime gratiæ cælestis eleuare atque attollere nesciebant.

1. Corinth. 7. — Ephes. 3. — Psal. 23. — † Alias, vt resurgat

Vox auium delectabilis est. Libro quinto Hexameron. Require suprà, cap. Auis: & cap. Cantus. Vox hominis tamen excellens est. Libro sexto eiusdem. Cap. 9. Tom. IIII.

Vox quoque aëris quodam remigio vehitur, & per inane portatur, eadémque vis quæ aërẽ verberat, nunc commouet, nunc demulcet audientis affectum, iratum mitigat, fractum erigit, solatur dolentem. Sit igitur nobis canorum commune cum auibus. Sed apud quem, quo sono vocis vtatur quod est rationabile, non potest cum omnibus animãtibus irrationabilibus, scilicet esse commune.

Sed qualis esse debeat, declarat libro primo, de officÿs. Cap. 19. Tom. I.

Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt: sed formam quandam & regulam ac succum virilem reseruans. Hoc est enim pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexui & personæ reddere.

Et infrà. Cap. 23.

Plenum tamen suauitatis & gratiæ sermonẽ esse non indecorum. Nam de voce quid loquar, quam simplicẽ & puram esse satis arbitror? Canoram autem esse, naturæ est, non industriæ. Sit sanè distincta pronuntiationis modo, & plena succi virilis, vt agrestem ac subrusticũ fugiat sonum, non vt rhythmum affectet scenicum, sed mysticum seruet.

Exercenda est vt clamet pro Christo. Libro sexto Hexameron. Require sup. cap. Canis. Vox quæ exauditur à Christo. In tractatu de obitu Theodosÿ imperatoris. Tom. III.

Dilexi, inquit, confidens, quoniam audiet Dominus vocem orationis meæ. Dilexi, & ideo inclinauit aurem suam mihi, vt iacentem erigeret, mortuum suscitaret. Non enim Deus inclinat aurem suam vt audiat corporaliter, sed vt condescendat nobis, quò nos audire dignetur, & infirmitates nostræ releuare substantiæ. Inclinat se nobis, vt nostra ad eum ascẽdat oratio. Voce non indiget, qui misericordiã defert. Neque enim voce indiguit, qui Mosem tacentem audiuit & non loquentem, sed interpellãtem, gemitibus ineffabilibus ad se clamare dicebat. Nouit Deus & sanguinem audire, cui nulla vox subest, lingua non suppetit, sed accepit vocẽ sacræ titulo passionis. Clamauit in martyrio, clamauit in parricidio quod pertulit pro sacrificio.

Vnde in tractatu super psal. xl. in fine. Tom. IIII.

Geminã quoque vocem esse scriptura edocuit, Propheta dicente: Voce mea ad Dominum clamaui, & vox mea ad Deum, & intendit mihi. Quid est, mea? Potuit enim dicere: Clamaui ad Dominum: Sed quæ nostra est vox, nisi ista quæ melior est, quæ nescit errare? Nam ex multiloquio peccatum incurrimus, & vitare non possumus. Illa vox Prophetæ est, quæ ad Deum peruenit, quæ tacente Mose clamauit ad Dominum: qua etiam in orationibus suis Anna clamabat, cum oris sui labia non moueret, & impetrauit filium, quem antè diu non impetrauerat, cum cordis voce clamasset. De hac voce dicit Dominus: Tu autẽ cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum qui est in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Quid est reddet? Hoc est quod deprecatus es, quod orasti. Sicut enim peccatores de manu Domini recipiũt peccata

Prouerb. 10. — Exod. 14. — 1. Regum 1. — Math. 6.

peccata sua duplicia, ita econtrario iusti recipiunt cum effectu propria postulata. Audi quomodo recipiant: Ascendit oratio tua ad Deum, & descendit ad te. Vnde
Psal.34. & in Psalmo legimus: Et oratio mea in sinum meum conuertetur: vt fructum, scilicet referat postulanti.

Vide de hac materia supra, cap. Clamor. & cap. Labia. & cap. Loqui hominis. & cap. Lingua.

Cap.4. Tom.IIII. VRSVS. *De hoc animali loquitur libro sexto Hexameron.*

Vrsa insidians licet, vt scriptura ait, est enim plena fraudis fera: tamen fertur informes partus vtero edere, sed natos lingua fingere, atque in speciem sui similitudinémque formare. Non miraris in fera tam pij oris officia, cuius naturam pietas exprimit? Vrsa igitur partus suos ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instituere similes tui non potes? Quid quod etiam medendi industriam non prætermisit? Siquidem graui affecta cęde, & consauciata vulneribus mederi sibi nouit. Herbæ cui nomen est phlomos, vt Græci appellãt, vlcera subiiciens sua, vt solo curentur attactu.

Et eodem libro.

Vrsus æger formicas deuorat.

Cap.13. Tom.IIII. VSVRA. *Nomen istud vnde dicatur, ponit in tractatu de Tobia.*

Vsuram quoque ab vsu arbitror dictam, quòd vt vestes vsu, ita vsuris patrimonia scindantur Lugubre Cætera † prima litera sonat, parturit vox doloris est. Quid ibi boni esse potest quod à dolore incipit, & ab obligatione?

† Fortè, Græca primum.

Cap.14. *Est autem accipere vltra sortem, quicquid sit illud quod accipitur. Eodem libro.*

Et esca vsura est, & vestis vsura est, & quodcunque sorti accedit, vsura est. Quod velis ei nomen imponas, vsura est. Si licitum est, cur vocabulum refugis? Cur velamen obtexis? Si illicitum, cur incrementum requiris? Quod peius est, hoc vitium plurimorum est: & maximè diuitum, quibus hoc nomine instruuntur cellaria. Si quis instaurandum conuiuium putat, ad negotiatorem mittit, vt absinthiaci cupellam sibi gratis deferat: ad cauponem dirigit, vt Picenum vinum, aut Tyriacum requirat: ad lanium, vt hyllam sibi procuret: ad alium, vt poma sibi adornet. Itaque humanitates indicant, quæ alieno constant periculo. Tu bibis, & alius difluit lacrymis? Tu epularis, & alios cibo tuo strangulas? Tu symphonia delectaris, & alius miserabili deplorat vlulatu? Tu poma degustas, & alius spinam vorat? Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Matth.7.

Lib.9.Epist. Epist.70. Tom.III. *Vsura Christiano exercenda non est. In Epistola ad Vigilium.*

Non dabis pecuniam tuam ad vsuram, quoniam scriptum est, quòd is qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, habitabit in tabernaculo Dei. Nam ille est supplantator, qui vsurarũ captat emolumenta. Itaque vir Christianus si habet, det pecuniam quasi non recepturus, aut certè sortem quam dedit recepturus. Habet in ea non mediocrem vsuram gratiæ. Alioquin decipere istud est, nõ subuenire. Quid enim durius, quàm vt des pecuniam tuam non habenti, & ipse duplum exigas? Qui simplum non habuit vnde solueret, quemadmodum duplum soluet? Exemplo nobis sit Tobias, qui nunquam requisiuit pecuniam quam dederat, nisi in extremo vitæ suæ tẽpore, magis ne fraudaret hæredem, quàm vt depositam pecuniam cogeret ac recuperaret. Populi sibi conciderunt fœnore, & ea publicæ exitij causa extitit. Vnde nobis sacerdotibus id præcipuè curæ sit, vt ea vitia resecemus, quæ in plurimos videntur serpere. Tob.4.

Cap.3. Tom.I. *Prima ratio huius est, quia vsura est lege naturali prohibita. Libro tertio de officiis.*

Ipsa lex Domini hanc formam tenendam edocet, vt nihil alteri detrahas tui commodi seruandi gratia, cum dicit: Non transferas terminos antiquos quos statuerunt patres tui: cum vitulum errantem fratris tui reducẽdum præcipit, cum furẽ mori iubet, cum vetat mercenarium debita mercede fraudari, cum pecuniam sine vsuris reddendam censet. Subuenire enim non habenti, humanitatis est: duritiæ autem plus extorquere quàm dederis. Etenim si ideo inops auxilio tuo eguit, quia non habuit vnde de suo redderet, nónne impium est si sub humanitatis simulatione amplius ab eo poscas, qui non habebat vnde minus solueret? Absoluis igitur alteri debitorem, vt condemnes tibi, & hanc humanitatem vocas, vbi est iniquitatis auctio. Hoc præstamus cæteris animantibus, quòd alia genera animantium conferre aliquid nesciunt. Feræ autem eripiunt, homines tribuunt. Vnde & Psalmista ait: Iustus miseretur & tribuit. Sunt Psal.36. tamen quibus & feræ conferant. Siquidem collatione sobolem suam nutriunt: & aues cibo suo pullos satiant suos: Homini autem soli tributum est, vt omnes tanquam suos pascat. Debetur istud ipso naturæ iure. Quòd si non licet non dare, quomodo detrahere licet: Nec ipsæ leges nos docent, quæ ea quæ detracta sunt alicui, cum iniuria personæ aut ipsius rei cumulo, restitui iubent, quo furem à detrahendo aut pœna deterreant, aut mulcta reuocent?

Secunda ratio est, quia vsurarius committit proditionem: Vnde in tractatu de Tobia. Cap 3. Tom.IIII.

Talia sunt vestra diuites beneficia. Minus datis, & plus exigitis. Talis humanitas, vt spolietis etiam dum subuenitis. Fœcundus etiam vobis pauper ad quæstum est. Vsurarius est egenus, cogentibus vobis habet quod reddat, quod impendat non habet. Misericordes planè viri: quem alij absoluitis vobis addicitis. Vsuras soluit qui victu indiget. An quicquam grauius? Ille medicamentum quærit, vos offertis venenum: panem implorat, gladium porrigitis: Libertatem obsecrat, seruitutem irrogatis: Absolutionem precatur, informis laquei nodum stringitis. Hanc præcipuè iniustitiã deplorat sanctus Dauid dicens: Vidi iniquitatẽ & contradictionẽ in ciuitate: & non defecit, inquit, de plateis eius vsura & dolus. Itaque cum proditionem Iudæ subiecerit, hoc præmisit: siue quòd vltra sacrilegij iniuriam coniuratis Dominicæ necis fœnoris crimen acciderit, siue quòd tantum sacrilegium satis abundéque vsura fœnoris vltum iret. Mali fœneratores, qui dederunt pecuniam, vt interficerent salutis authorem: Mali & isti qui dant, vt interficiant innocentem. Et iste quoque qui pecuniam acceperit, vt proditor Iudas, laqueo se & ipse suspendit. Ipsum Iudam hoc maledicto putauit esse damnandum, vt scrutaretur fœnerator eius substantiam. Cap.4. Psal.54.

Tertia ratio est, quia vsurarius incurrit tyranni & latronis conditionem: Ibidem. Cap.eod.

Quia quod proscriptio tyrannorum, aut latronum manus operari solet, hoc sola fœneratoris nequitia consueuit inferre. Doctiores autem fœneratori putant diabolum comparandum, qui res animæ, & pretiosæ mentis patrimonium fœnerat, quodam vsurariæ iniquitatis sic sumptu capit, sic auro illicit, sic reatu inuoluit, sic caput pro thesauro reposcit. Quid vobis iniquius qui nec sic capitis estis solutione contenti? Quid vobis iniquius, qui pecuniam datis & vitam obligatis, & patrimonium accipitis aurum argentúmque pro pignore, & adhuc illum debitorem dicitis, qui vobis plus reddidit quàm accepit à vobis?

Et addit quare vsura fœnus dicitur, & vsurarius creditor dicitur, quia credit non homini, sed pignori. Cap.eod.

Vos creditores asseritis, qui amplius debetis. Vos, inquam, dicitis creditores, qui non homini, sed pignori credidistis. Bene fœnus appellatur quod datis, ita vile ac velut fœnum est. Sortem dicitis quod debetur. Ete-

nim velut vrna ferali misera sors voluitur perituri debitoris luenda supplicio.

Quarta ratio, quia inducit seruitutis vilem conditionem. Ibidem adiungens.

Cap. eod. Stant pallentes rei ad sortis euentum. Non sic trepidant, de quorum damnatione sors ducitur. Non sic deiecti ac suspensi pauitant, de quorum captiuitate expectatur sortis euentus. Illic enim vnius captiuitas, hîc plurimorum addicitur. Et fortasse ideo sors, quia in euentu sunt patrimonia quæ sub hac arte voluuntur. Magnum & memorabile Dei beneficium hoc spiritualiter ore prophetico prædicatur, quod in patres contulit, quia ex vsuris & iniquitate liberauit eos. Et propriè ait: Ex vsuris liberauit eos: quia vsuræ inferunt seruitutem. Quasi diceret: Ex seruitutis vinculo ereptos reddidit libertati. Graue vocabulum debitorum: debita peccata dicuntur: debitores quoque criminosi appellantur. Sic enim isti sicut illi de capite decernunt, culpæ tamen habent nomen suum, vt factorum diuersitatem. Debita quamuis diuersæ quantitatis, vnum habent nomen, vnum onus, vnum periculum.

Quinta ratio est, quia vsura & vsurarius velut maris fluctus in naufragium inducunt. Ibidem.

Cap. 5. Nescit ergo quid poscat infelix qui pecuniam petit mutuam: quid accipiat ignorat. Non nouit pecunia fœneratoris vno diutius loco stare: solita transire per plurimos, vno teneri sacculo, versari ac numerari expetit, vsum requirit vt acquirat vsuram. Fluctus quidam est maris, non fructus. Pecunia nunquam quiescit. Labitur velut scopulo illisa, ita gremium debitoris percutit, & continuò relabitur eò vnde processit. Cum murmure venit, cum gemitu reuertitur. Frequenter tamen placidum stat ventis mare: semper fœnoris vnda iactatur: mergit naufragos, expuit nudos, vestitos exuit, insepultos relinquit. Nummum ergo petis, & naufragium suscipis.

Et addit quomodo gula est causa quòd iuuenes accipiant ad vsuram. Require suprà, capite Cibus. Et adiungit quare sors dicitur quod vltra præstitum datur, capite eodem.

Psal. 67. Et verè sors omnis illorum facta est: tu autem remanes exors bonorum. Non tales sortes tibi scriptura monstrauit: Non inter tales sortes Dauid sanctus memorat dormiendum, dicens: Si dormiatis inter medias sortes. Nam si in medio illarum dormisses sortium, id est, veteris & noui testamenti non te pecuniæ cupiditas in voraginem teterrimi fœnoris demersisset: gratia spiritualis fidei tibi dedisset argentum, & in speciem auri Diuinæ sapientiæ institutione formasset. Etenim si nos vnum testimonium Diuinæ scripturæ posuimus, & luxuriosum illud conuiuium declinauimus, vtique potuit & iste saluari si oraculis cælestibus inhæsisset.

Et adiungit mala quæ ex conuiuiis subsequuntur vnde vsura est in causa. Require suprà, capite Conuiuium. Sexta ratio est, quia vsura inducit peiorem quàm bellum vastationem. Require ibidem. Septima ratio est, quia debitori incutit timoris vexationem. Vnde ibidem ait: capite septimo.

Iam suspirare incipit, iam malum suum agnoscere, die ac nocte vsuram cogitat, quicquid occurrerit fœneratorem putat, quicquid crepuerit vocem sibi videtur fœneratoris audire. Si habes, cur non soluis? Si non habes, cur malum malo adiungis, & de vulnere quæris remedium? Cur quotidie obsidionem pateris, fœneratoris expugnationem times? Vetus sententia est, fœneratoris & debitoris sibi occurrentium, prospectum amborum facit Dominus, alter quasi prædam requirit, alter quasi fera prædonem declinat. Ille quasi leo quærit quem deuoret, iste quasi bos iuuenculus prædonis impetum reformidat. Ille quasi accipiter vnguibus olorem quærit inuadere, iste quasi anser aut fulica mauult se vel in prærupta deiicere, vel in profunda demergere, quàm istum humani corporis accipitrem sustinere. Quid quotidie fugis? Etsi non occurrat fœnerator, occurrit tibi inopia tanquam bonus cursor. Ambos ergo videt Dominus, fœneratorem & debitorem. Occurrentes ambos sibi spectat, testis alterius iniquitatis, alterius iniuriæ. Illius auaritiam condemnat, huius stultitiam. Ille gressus debitoris singulos numerat, aucupatur deflexus: iste continuò post columnas caput obumbrat. Nullam enim habet debitor authoritatem. Ambobus in digitis vsurarum repetitur sæpius calculatio. Par cura, sed dispar affectus. Alter lætatur incremento fœnoris, alter cumulo deuotionis affligitur. Ille quæstus numerat, hîc ærumnas. Quid fugis hominem quem poteras & non timere? Quid fugis aut quousque fugies? Si quis pulsauerit nocte, fœneratorem putas sub lecto. Illico si quem subitò intrare senseris, tu foris exilis. Canis latrat, & cor tuum palpitat: sudor effunditur, anhelitus quatitur. Quæris quid mentiaris, vt fœneratorem differas.

Et addit declarando quæ dixerat, describens vsurarij iniquam intentionem. Cap. 7.

Et cum dilationem impetraueris, gaudes: funere tuo simulat se fœnerator grauari, sed libenter impartit quasi venator qui feram cinxerit, securus est prædæ. Tu osculàris caput, amplecteris genua, & quasi ceruus sagitta toxicata ictus paululum procidens, tandem victus veneno procumbis: aut quasi piscis qui fuscina fuerit infixus quocunque fugerit vulnus vehit. Et verè piscis ille in esca mortem deuorat, illum hamum glutit dum cibum quærit: sed tamen hamum non vidit quem tegit præda. Tu hamum cernis, & glutis? Hamus tuus fœnus est creditoris. Hamum voras, & vermis te semper arrodit: Ipse est esca quæ decipit. Itaque & tibi fœnoris nec cibus vsui est, & hamus vulneri. An ignoras quia semel illaqueatus nodo, se magis si fugiat ipse constringit, & intra retia positus fugiendo magis deiiciat super se retia? In plateis fugis, cum intra parietes tutus esse non possis. Inueniet te cum voluerit fœnerator. Denique vbi tempus impleueris, sicut lupus nocte irruit, dormire non sinit, ex lecto ad publicum trahit, aut tabulis venditionis cogit subscribere. Vt fureris pudoris dispendium, subscribis illicó. Venditurus auitum sepulchrum, paternum sanè vt prætereatur aliquid verecundè emitur, ieiunum solum iactatur, quod infœcunda vendiderit, dispendiis onerauerit debitorem, & superioris temporis ascribuntur dispendiis damna præsentis. Mox laudata venduntur, & inferuntur iam non instrumenta, sed vincula. Tamen adhuc quærendi fideiussores tribuuntur induciæ, non vt prædam libertatis inueniat, sed vt consortem seruitutis adiungat.

Et subdit quod suprà scriptum est, capite Debitum, de ipsius debitoris misera conditione. Octaua ratio est, quia perdit libertatis & dignitatis exemptionem. Require ibidem. Nona ratio est, quia vsura videtur inducta ad iniquitatis humanæ punitionem. Eodem libro, capite octauo.

Noua vsurarum auctio, per menses singulos, noua sub quotidiana licitatione venditio. Qui plus obtulerit trahitur, semper venalis addicitur, nunquam quasi venditus æstimatur. Magna igitur vis cælestis sententiæ. Non satis iudicauit Dominus dicere: Cui vendidi vos: sed addidit, Fœneratori. Offensus nihil potuit grauius inuenire quo vindicaret in perfidos. Derelictos expostulat, cur ita fugerint salutis authorem, quasi fœneratori eos alicui Dominus vendidisset digna pœna Dominum relinquentes. Habent serui quod amplius quàm carceris pœnas & vincula reformident. Habent liberi quod paueant pro libertatis incuria. Simul illud aduerte

aduerte quòd fœneratio præuaricationis materia iudicata sit, quòd is facilè recedat à Domino, qui fœneratori se potuerit obligare. Fœnus enim radix mendacij, causa perfidiæ est. Ego, inquit, vos non vendidi: Et, Peccatis vestris venditi estis. Ergo qui se fœneratori obligat, ipse se vendit: & quod peius est, vendit se non ære, sed culpa.

Cap. 9. *Decima ratio est, quia vsurarius diaboli habet propriã simulationem. Ibidem subdens.*

Quis iste peccati est fœnerator, nisi diabolus, à quo Heua mutuata peccatum obnoxiæ successionis, vsuris omne genus defœneratur humanum? Denique quasi malus fœnerator chirographum tenuit, quod postea Dominus suo cruore deleuit. Etenim quod mortis erat scriptum apicibus, debuit morte dissolui. Fœnerator ergo diabolus. Denique ostendebat Saluatori Matth. 4. diuitias suas dicens: Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me. At verò Dominus æris solutor alieni, nihil ipse debebat, qui poterat dicere: Ecce venit huius mundi princeps, & in me suum nihil inuenit. Nihil debebat, sed soluebat pro omnibus, sicut ipse testa- Psal. 68. tur dicens: Quæ non rapui, tunc exoluebam.

Vndecima ratio est, quia vsurarius omne dulce conuertit in amarum. Ibidem addens.

Quid distat malitia huius principis mundi? Fœnerator pecuniæ caput obligat, manum tenet, sorte ducit. O nomen triste de dulci. Dominus ouem centesimam liberauit. Illa centesima salutis, hæc mortis est. Et terra bona centuplum fructum reddit. Væ iis qui dicunt quòd amarum est, dulce: & quod dulce, amarum. Quid amarius vsura? quid dulcius gratia? Nónne hoc ipso sermone, quo centesimam appellant, reuocare deberent in memoriam redemptorem, qui venit centesimam ouem saluare non perdere? Quis grauior exactor est? Et hoc triste nomen. Denique Dominus ait: Populus meus, exactores Luc. 12. vestri circunscribunt vos. Et in Euangelio habes: Dum vadis cum aduersario tuo ad magistratũ, da operam liberari ab illo, ne fortè perducat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Quis iste sit exactor agnosce, qui etiam nouissimum quadrantem exigit, & idem se creditorem vocat, atque etiam in hoc nomine fraudem facit, vt qui veneni pocula melle illinit, vt sub grato odore mors lateat, atque illita calicis ora vim fraudis abscondat. Creditur, prætexitur, quasi fidelis, & quasi incredulus ad quem fidelis oppignerat.

Duodecima ratio est, quia vsurarius etiam de defunctis expetit crudelem exactionem: & inferit quòd à funere dicitur fœnus. Ibidem. Require suprà, capite Fœnus. Deci- 11. *matertia ratio est, quia vsurarius in se prouocat maledictionem. Eodem libro.*

Aliud non minoris acerbitatis accipite. Obseruant isti aleatorum conuenticula, & perdentis ærumnam commoditatem suam iudicant. Spondent pro singulis. Varios primò sors ludit euentus, ad diuersos sæpe transfertur victoria, stipendiáque eius vicissim atque ærumna mutantur: omnes vincuntur, & vincunt, fœnerator solus acquirit. Penes alios manet nomen quod vicerint, penes solum fœneratorem fructus est; non annuus, sed momentarius. Illi soli lucrum faciunt in omnium detrimento, illis solis est vsuræ victoria. Videas reliquos subitò egentes, repente diuites, deinde nudos, singulis iactibus statum mutantes: Versatur enim eorum vita vt tessera: Voluitur census in tabula, fit ludus de periculo, & de ludo periculum. Quot propositiones, tot proscriptiones. Clamor plaudentium, fletus despoliatorum, gemitus deplorantium. Sed & hos creditor vt tyrannus damnans vnumquenque sorte capitali, agitat hastas, feralem instituit de singulorum exuuiis auctionem. Alios proscriptioni addicit, alios seruituti, non tanti occisi sub tyrannis sunt. Vitæ igitur hanc aleam rectius dixerim quàm pecuniæ. Sub momento fertur, quod valeat in æternum. Ebrietas iudicat, & nullus appellat. Habet & alea suas leges, quas fori iura non soluant. Notatur (si credi potest) infamia, qui putauerit renitendum, & infamium sententia grauius quàm censura iudicialis, inurit opprobrium, quoniam qui apud iudicem damnantur, apud illos gloriosi sunt: qui apud illos damnantur, apud iudicem criminosi sunt. Nobile Moses constituit seniorum iudicium: Hi tamen de leuioribus iudicabant. Verùm graue, hoc est de potioribus negotiis, Mosi reseruare consueuerant. Hìc dicitur, aleonum consilium iudicauit, & plus eorum timetur potentia quàm dæmonum.

Et subdit probando, quod dixerat per exemplum, capite eodem.

Inter has feras viuis fœnerator atque versaris, his bestiis cibum eripis, his tetrior æstimaris, his crudelior plus timeris. Ferunt Hunorum populos omnibus bellum inferre nationibus, fœneratoribus tamen esse subiectos: & cum sine legibus viuant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul & arma portare, & plures suis quàm hostilibus ictibus interire, in victoria sua captiuos fieri, & spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste non nouerint. Ideo belli studia nunquam deponere, quòd victi aleæ ludo, cum totius prædæ munus amiserint, ludendi subsidia requirunt bellandi periculo. Frequenter autem tanto ardore rapi, vt cum ea quæ sola magna æstimant victus arma tradiderit, ad vnum aleæ iactum vitam suam potestati vel victoris vel fœneratoris addicat. Denique constitit, quòd quidam eorum & imperatori Romano cognitus in fide, pretium seruitutis quam sibi tali sorte superatus intulerat, suppliciis imperatæ mortis exsoluerit. Premit ergo fœnerator etiam colla Hunorum, reos vrget in ferrum, premit barbaros suæ terrore sæuitiæ.

Quartadecima est ratio, quia tot sunt vsuræ conditiones prauæ, quot multiplices habet nuncupationes. Ibidem, capite duodecimo.

Quid enim tetrius eo qui hodie fœnerat, & cras exigat? Et odibilis, inquam, homo huiusmodi. Oblatio quidem blanda, sed immanis exactio: verum ipsa oblationis humanitas facit ad exactionis sæuitiam. Protulit pecuniam, hypothecas exigit, atque in suis apothecis recondit. Vna pecunia à fœneratoribus datur. Et quàm multa à debitoribus exiguntur? Quanta tibi fecerunt vocabula? Numus datur, & fœnus appellatur: Sors dicitur, caput vocatur: Æs alienum scribitur, multorum hoc capitum immane prodigium, numerosam exactionem efficit, syngrapham nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus vsurpat, fiducias vocat, obligationem asserit, vsuras prædicat, centesimas laudat.

Decimaquinta ratio est, quia vsuram viperæ imitatur crudelitatem. Ibidem subdens. Cap. eod.

Echidna quædam est fœneratoris pecunia, quæ tanta mala parturit. Echidna tamen fœcunda pœnis viscera trahens, partu suo rumpitur, & morte materna docet sobolem non esse degenerem in matrem. Illam morsibus suis scindunt, illic vbi nascitur venenum primum probatur: pecunia autem fœneratoris omnia mala sua concipit, parit, nutrit, atque ipsa magis in sobole sua crescit, tristi prole numerosior: Non minus flexuosa quàm serpens, atque in orbem totam se colligens vt caput seruet, reliquo flagellat corpore. Illud solum producit ad vulnera, spiris ingentibus quos comprehendit ligat, solo capite interficit. Saluo capite etiamsi re-

liqua pars eius dilapidata fuerit,reuiuiscit. Diuersa quoque serpentibus sunt conueniendi & parturiendi tempora: pecunia fœnoris à die initæ conuentionis crescentibus serpit vsuris, quæ parturire non nouit,quia dolores magis in alios ipsa transfundit. Ibi dolores vt parturientis. Vnde etiam τόκους Græci vsuras appellauerunt, eò quòd dolores partus animæ debitoris excitare videantur. Veniunt calendæ, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli,generantur vsuræ malorum parentum mala proles. Hæc est generatio viperarum. Creuit centesima, petitur, nec soluitur, applicatur ad sortem. Fit maledictum propheticum,dolus in dolo, vsura improbi seminis fœtura deterior. Itaque non iam centesima incipit esse,sed summa:hoc est, non fœnoris centesima,sed fœnus centesimæ. Psalm.74.

Decimasexta ratio est, quia vsura peruertit cuiuslibet temporis ordinationem. Ibidem. Cap.13.

Lepores ferunt generare simul & educare, & continuò parturire. Istis quoque anaglyphariis vsurarum generatur,& supergeneratur. Vsura enutritur ac nascitur, & nata iam parturit. Radices quoque arborum primò plantantur vt prendant,cum prenderint, tunc virescere incipiunt,postea pullulare: At verò pecunia fœnebris vix plantata iam pullulat. Semina tempore erumpunt, animalia tempore pariunt: Tempus enim pariendi, & tempus moriendi:tempus plantandi,& tempus euellendi quod plantatum est:tempus occidendi, & tempus sanandi. Et infrà: Tempus acquirendi, & tempus reddendi: tempus custodiendi,& tempus expellendi, vt Ecclesiastes ait. Pecunia fœnoris hodie seminatur,cras fructificat. Semper parit,& nunquam interit: semper plantatur,vix euellitur. Vult semper fœnerator acquirere,nunquam perdere: nunquam custodire, pecuniam semper explere:nunquam sanare,semper occidere. Ecclesiast.3.

Decimaseptima ratio est, quia vsura, per scripturam, per naturam,per exemplum, per experimentum Diuinam habet maledictionem. Cap.eod.

Et quia bonus ad omnia magister Ecclesiastes liber est,Salomoni ipsi paulisper inhæreamus. Non satiabitur,inquit,oculus videndo, & non satiabitur auris auditu: nec fœnerator expletur accipiendo, nec affectus eius quotidiano numerandi æris satiabitur auditu. Et iterum:Omne quod fuit ipsum est quod erit. Crescit semper pecunia, otiosum nescit auaritia vsuras *æreas. Omnes,inquit,torrentes vadunt in mare, & mare non adimpletur. Mare istud fœnerator est, omnium patrimonia tanquam fluctus absorbet,& ipse nescit expleri. Mari tamen plerique vtuntur ad quæstum: fœneratore nemo vtitur nisi ad dispendium. Illic multorum commodum est,hîc vniuersorum naufragium. Multa sunt animantia quæ citò generare incipiunt, sed citò etiam generare desistunt:Sors citò generat, & nunquam desinit: imò cum exordium crescendi acceperit,in infinitum extendit augmentum. Omne deinde quod crescit, cum ad naturæ suæ formam atque mensuram magnitudinémque peruenerit vacat incremento: sed fœneratorum pecunia tempore semper augetur,& vltra formam maternæ sortis se extendens modum non continet. Pleraque etiam animantium cum cœperint ea quæ ex his sunt orta generare,tanquam effœtis viribus vsum generationis amittunt:Sors autem fœnoris cum fuerit crescentibus exæquata centesimis,& vetustatem sui renouat, & partus solitos adiunctione multiplicat. Non nouum,nec perfunctorium hoc malum est, quod veteris atque Diuinæ præscripto legis inhibetur. Populus qui despoliauerat Ægyptum, qui pede transierat mare monetur à fœnoris pecunia cauere naufragia: & cum de aliis peccatis semel aut multum iterata admonitione præscripserit,de fœnore sæpius intimauit. Ecclesiast.1. Cap.14.

Decimaoctaua ratio est, quia vsura habet eandem cum homicidio detestationem. Ibidem. Cap.eod.

Habes in Exodo quòd si pecuniam fœneraueris pupillo,orphano,pauperi, apud te, non suffocabis eum, non impones illi vsuram. Ostendit quid sit suffocare, id est,vsuram imponere. Strangulat enim, & quod peius est,animam creditoris laqueat. Quo sermone & prædonis violentiam, & deformis nodum mortis expresserit. Quòd si pignus acceperis vestimentum propinqui tui,ante Solis occasum restitues. Illud est enim hoc opertorium eius tantum:hoc vestimentum turpitudinis eius in quo dormiet. Quòd si itaque proclamauerit ad me, exaudiam eum. Audistis fœneratores quid lex dicat, de qua dixit Dominus: Non veni legem soluere, sed implere? Quam Dominus non soluit,vos soluitis. Matth.5.

Probat quod dixerat dicto Catonis, & testimonio Mosaicæ legis. Cap.eod.

Vsuram,inquit,petere,suffocare est. Hoc quoque foris serò dictum est à quibusdam eorum prudentibus. Quid est,inquit,fœnerare? Hominem, inquit, occidere. Sed vtique non Cato prior quàm Moses qui legem accepit. Multò ille posterior. Si pignus acceperis vestimentum proximi tui,ante Solis occasum restitues illud, ne nudati appareat turpitudo. Vos autem exuitis atque nudatis, & non redditis. Videte ne Sol occidat super auaritiam vestram,ne Sol iustitiæ vobis occidat, quia iustitiam non tenetis, aut iniquitas super flagitia vestra condatur. Dies quoque perit inuito, nox irruit sicut Iudæ,qui cum diabolus misisset in cor eius, surrexit ad proditionem,& facta est nox. Sol enim iustitiæ occiderat ei,ac super eum recubuerat. Qui in cor eius intrauit, fecit illi tenebras, vt lucis non videret authorem. Ibi miser periit,in illo conuiuio quo alij saluantur. Reddite igitur vestimentum debitori, in quo dormiat & quietus sit. Si volueritis reddere, exaudiam, inquit, eum, quia misericors sum. Si vos non exauditis, ego exaudiam, ego miserebor, ego non despiciam inopis precem.

Decimaoctaua ratio est, quia vsura infert spinarum punctionem & lacerationem. Eodem libro, capite eodem.

Spina vsura est, spina centesima est: tribulus fœnus est,malè vrit. Quomodo ergo potes fructum habere de spinis? Si iste fructus de spinis non nascitur,illic nascitur æternus. De ærumnis ditaris,de lacrymis lucrum quæris,de fame aliena pasceris,de exuuiis despoliatorum hominum cudis argentum, & iudicas te diuitem, qui stipem poscis à paupere. Sed audi quid dicat Saluator: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Luca 6.

Vigesima ratio est,quia vsura habet idololatriæ commissionem. Cap.15.

Potestis benedicti esse si velitis. Potestis iusti esse. Homo enim iustus secundum Ezechielem, qui pignus debitori reddiderit,& pecuniam suam in vsuram non dederit,& superabundantiam non acceperit,& ab iniustitia auerterit manum suam,iustus est,inquit,iste: vita viuet,dicit Dominus. Qui autem pignus non reddidit, & in simulachra apposuit oculos suos, iniquitatem fecit, cum vsura dedit,& superabundantiam accepit, hic vita non viuet:omnes iniquitates istas fecit, morte morietur: Sanguis eius super ipsum manet. Vide quomodo fœneratorem cum idololatria copulauit, quasi crimen æquaret. Ezech.18.

Et ideo vsura cum nemine est committenda, quia non cum fratre seu proximo propinquitate coniuncto. Eodem libro. Cap.14.

In Deuteronomio quoque scriptum est: Non exiges à fratre tuo vsuram pecuniæ, & vsuram escarum, & vsuram omnium rerum quæcunque fœneraueris fratri tuo Deut.23.

tri tuo. Si alienigenæ credideris, vsuram exiges ab eo. A fratre autem tuo non exiges. Vides quantum pondus in verbis sit. Noli exigere, inquit, vsuram à fratre tuo: hoc est, cum quo debes habere omnia communia, ab eo tu vsuram exigis? Frater tuus consors naturæ, & cohęres gratię. Noli ab eo exigere amplius à quo durum est repetere quod dederis, nisi cum habuerit vnde dissoluat.

Cap.eod. *Non committenda cum mercatoribus, vel in aliquo negotiationis exercitio. Ibidem.*

Et plerique refugientes pręcepta legis, cum dederint pecuniam negotiatoribus; non in pecunia vsuras exigunt, sed de mercibus eorum tanquam vsurarum emolumenta percipiunt. Et ideo audiant quid lex dicat: Neque vsuram, inquit, escarum accipies: neque omnium rerum quas fœneraueris fratri tuo. Fraus enim ista & circunscriptio est legis, non custodia. Et putas te piè facere, quia à negotiatore velut mutuum suscipis? Inde ipse fraudem facit in mercium pretio, vnde tibi soluit vsuram. Illius fraudis tu autor, tu particeps, tibi proficit quicquid ille fraudauerit.

Cap.15. *Proponit dubium cui alienigenæ ad vsuram sit præstandum, & soluit quòd illi cum quo habetur iustum bellum, interserens fratres intelligi qui sunt de fide Christiana, & qui viunt lege Romana. Eodem lib.*

Sed forte dices: Quia scriptum est: Alienigenæ fœnerabis: & non considerabis quid Euangelium dicat, quod est plenius. Sed hoc interim sequestremus, legis ipsius verba considera. Fratri tuo, inquit, non fœnerabis ad vsuram: sed ab alienigena exiges. Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorræus, nisi hostis? Ibi, inquit, vsuram exige, cui nocere merito desideras, cui iure inferuntur arma. Huic legitimè indicantur vsuræ, quem bello non potes facilè vincere. De hac citò potes centesima vendicare te. Ab hoc vsuram exige, quem non sit crimen occidere. Si mecum ferro dimicat, qui vsuram flagitat, sine gladio & de hoste vleiscitur, qui fuerit vsurarius & exactor inimici. Ergo vbi ius belli, ibi etiam ius vsuræ. Frater autem tuus omnis fidei primùm: Deinde Romani iuris est populus. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. (Psalmo 21.) Denique in Leuitico præscripsit lex vsuram à fratre non esse poscendam. (Leuit.25.) Sic enim habes: Et viuet frater tuus tecum, pecuniam tuam non dabis illi in vsuram, & in amplius recipiendum non dabis illi escas tuas. Generaliter hæc sententia Dei omne sortis exclusit augmentum. Vnde & Dauid, & benedictum æstimauit, & dignum habitatione cælesti, qui pecuniam non dedit in vsuram. (Psalm 14.) Si ergo qui non dedit benedictus, sine dubio maledictus qui ad vsuram dedit. Cur ergo maledictionem potius elegis, quàm benedictionem?

Cap.eod. *Vnde vsurarij ab hac prauitate debent desistere, & ad præstandum gratis intendere: quod probat ratione & exemplo naturali. Ibidem.*

Elige ergo quod dulcius est. Cur semper tristes? cur semper amarissimi? cur semper soliciti? Procedat aliquando à vobis misericordia, procedat veritas, obligetur mendacium, fraus odio sit. Docuistis periurium: fœneratorium sacramentum dicitur, vbi paratur periurium. Periurastis frequenter, cum reddita fuerit pecunia quòd syngrapha non appareat: Periurastis postea quòd non reperitis pecuniam. Nolite ergo semper miseri esse, semper auari, semper mœsti. Leones sunt, & feritatem suam mutant. De manducante, inquit, exiuit esca, & de forti & tristi exiuit dulce. Græcus, & tristi habet. Sic inuenimus. Tamen de forti hoc intelligitur, quia leo fortis est feritate, & qui ferus tristis. Et de vobis qui pecuniam & auaritiam deuorastis, exeat misericordia. Hæc enim esca est egenorum: Et de tristi exeat dulce, vt dimittatis ei qui non habet vnde dissoluat. Quid trahitis peccata vt fune longo & iugi loro vitulæ? Quod fit vtique cum fœnus producitis. Tenetis pauperem debitorem, vel vt ibi sit aliqua gratia, vbi nulla spes commodi. Et hoc secundum vestram auaritiam loquor.

Probat insuper scriptura noui testamenti. Ibidem, capite decimo sexto.

Cæterùm Dominus in Euangelio talibus magis existimat fœnerandum, à quibus retributio non speretur. Sic enim ait: Si mutuum dederitis à quibus speratis recipere, quę vobis est gratia? (Luc.6.) Nam peccatores peccatoribus fœnerantur vt recipiant. Veruntamen amate inimicos vestros, & benefacite eis, & mutuum date nihil sperantes, & erit merces vestra multa in cælo, & eritis filij altissimi: quia ipse benignus super ingratos & malos. Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Aduertitis quod nomen à Domino fœnerator acceperit, quod nomen etiam qui fœnori vestro fuerit obligatus: Peccatores, inquit, peccatoribus fœnerantur vt recipiant. Vterque peccator, & fœnerator, & debitor. Vos autem amate, inquit, inimicos vestros. Non discutiatis quid mereantur inimici, sed quid vos facere oporteat. Date mutuum iis à quibus non speratis vos, quod datum fuerit recepturos. Nullum hic damnum est, si compendium. Minimum datis, multum recipitis: In terra datis, & vobis soluetur in cælo: Fœnus amittitis, mercedem magnam habebitis: Fœneratores esse desinitis, filij eritis altissimi: Eritis misericordes, qui vos æterni patris probetis hæredes.

Soluit rationem in contrarium, quæ fieri potest authoritate vel scriptura veteris testamenti. Ibidem infrà, cap. decimo octauo.

At ne parere erubescant modo, & dicant etiam ad fœnerandum se incitari legis oraculo, quia scriptum est: Fœnerabis multis gentibus, tu autem non mutuabis: (Deuter.15.) tempus est plenius & expressius disputare, & docere quid fœnerandum, & quibus legis statuta præscribunt. Præcedit enim fœnoris causa pignoris causam. Mutuabitur, inquit, peccator, & non soluet: iustus autem miseretur, & tribuet. (Psal.36.) Audis debitor quid debeas declinare. Audis creditor quid debeas imitari. Et infrà: Iuuenis fui & senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem: Tota die miseretur & fœnerat. Vnde huic iusto quod tota die fœnerat?

Cap.eodem. *Et addit quomodo iusti fœnerantur, quia gratiam impetrant & largiuntur.*

Ergo diues iustus est: & quantò ditior vnusquisque fuerit, tantò iustior. Qui plus habet vnde fœnerat, ipse erit iustior. Sed difficile diues intrat in regnũ cælorum. (Mat 19.) Quid ergo fœnerat, dic mihi sancte Dauid. Contra me protuli testimonium nisi mihi subuenis. Petrus dicebat, Argentum & aurum non habeo. (Act.3.) Nunquid non erat iustus? Tu mihi ergo expone quid fœnerat. Dixisti enim: Beatus vir qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio. (Psalm.111.) Inuenis quid fœneret iustus, qui dicit inopi attendenti ad se, & ad Ioannem: Argentum & aurum non habeo. Nihil ergo dabis pauperi Apostole? Das tamen, & plus das, quàm alij. Das inopi, quod alij dare non possunt. Das inopi quo egere non possit. Das inopi, quod etiam diuites accipere concupiscunt. Das inopi, quod ij qui istud argentum & aurum habent, con ferre non nouerunt †quia auaritia eos impedit. (†Aliàs, venerunt.) Das inopi quod eum diuitibus facit ditiorem. Incitasti animum meum: concupisco hoc donum tuum. Dic citò, rogo quid dicas? Nolo me diu suspensum reddere: cupio petere, si citò solues: sed soluisti citò. Non distulisti inopem, non despexisti precem pauperis, non diutius eum desperare fecisti. Non vacuus ascendisti ad templum dicens: Argentum & aurum non habeo. (Act.3.) Non illi soli pleni manibus ascendunt, qui aurum & argentum habent. Ascendit & pauper non vacuus. Ascendit & ille

non vacuus, qui aurum & argentum non habet. Audiamus quid det iste pauper. Sed quod habeo, inquit, do tibi: In nomine Iesu Nazareni, surge & ambula. O optāda paupertas, ô ditior inopia. Claudicabat, cui diuites dabant: Vnus pauper dabat, & statim qui claudus erat, sanus est factus.

Et adiungit ibidem diffusius probando quod dixerat: capite eodem.

Habet ergo iustus quod fœneret, habet & argentum quod fœnerat: sermones suos fœnerat. Hoc est iusti argentum. Eloquia enim Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Hoc fœnerat qui legem accepit, qui legem meditatur, qui legem exercet. Hoc fœnerauit Petrus, hoc fœnerauit Paulus, quibus dicitur vt ad viros nationum pergerent, Petrus ad Cornelium Centurionem, cui dicitur: Surge & vade nihil dubitans, quoniam ego misi illos: Et surrexit, & iuit. Et infrà dixit: Nunquid aquā vetare possumus ne baptizentur ij qui Spiritum sanctū acceperunt? Iussitque eos baptizari. Hoc est fœnerabis gentibus, vt peccata dimittas, debita auferas. Tu autem non mutuaberis. Mutuatur enim peccator, & non soluet peccata sua, quia peccator est. Paulo dicitur: Fœnerabis gentibus: qui missus est ad gentes: Ioanni dicitur, Fœnerabis gentibus: Iacobo & cæteris dicitur: Fœnerabitis gentibus: quibus dictum est, Ite baptizate gentes. Dicitur populo patrum †: Si custodieris mandata, benedictus eris: & fœnerabis gentibus verbum. Denique non de pecunia dici significant sequentia: Princeps eris gentibus multis, tibi autem nemo dominabitur. Constituet te Dominus Deus tuus in caput, & non in caudam, & eris tunc suprà, & non subtèr: si audieritis vocem Domini Dei vestri. Et sequitur: Si autem non audieritis, maledictus tu in ciuitate, & maledictus in agro. Et infrà: Maledicta progenies ventris tui. Non pecunia vtique benedictum facit, sed cognitio Dei, prædicatio verbi. Si gratiam Domini fœneremus, si indigentibus eloquia Domini conferamus, si obseruemus mandata cælestia. Et contrà, maledictum non facit, si desit pecunia, quæ fœneretur: sed si desit studium, sed si desit obseruatio cælestium statutorum, maledictus eris. Denique mysterium Ecclesiæ euidenter exprimitur. Primùm enim quia in Deuteronomio legis: Si audieris legem, & custodieris, fœnerabis gentibus. Quod factum est à patribus nostris. Fœnerauit Moses gentibus, qui proselytos acquisiuit. Fœnerauit Iesus Naue: Fœnerauit Gedeon: Fœnerauit Samuel, Dauid, Salomon, Helias, Helisæus: & si quis volebat verbum cognoscere, ad illos pergebat. Regina Austri venit audire sapientiam Salomonis. Vbi cœpit populus Iudæorum non custodire legem, cœperunt aduenæ, hoc est ex populo nationum, qui in Dominum Iesum crediderunt, interpretationem scripturarum illi vetusto populo fœnerare. Fœnerauit Timotheus patre Græco ortus verbum Iudæis, cum sacerdotium recepisset. Fœneramus hodiéque sacerdotes in Ecclesia verbum Iudæis, qui de synagoga ad Ecclesiam transierunt. Fœneramus & nouam & vetustam pecuniam. Etenim quam habuerunt, iam non habent. Oculos habent, & non vident: Aures habent, & non audiunt: Pecuniam habent, & non habent: quia vsum eius ignorant, pretium eius nesciunt, figuram eius, & formam non cognouerunt. Nam si cognouissent, nunquam authorē huius pecuniæ denegassent, dicētes: Nolumus hunc regnare super nos. Qui quidem accepto regno rediens iussit vocari seruos suos quibus dedit pecuniam, & eos qui fœnerassent pecuniam prædicauit. Ei autem qui tenuit pecuniam domini sui otiosam, respondit: Sciebas quòd ego austerus homo sum, tollo quod non posui, & meto quod non seminaui. Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam: & ego veniens cum vsuris vtique exegissem illam? Audistis quæ pecunia boni fœneratoris sit, quæ pecunia bonas acquirat vsuras, quæ pecunia non infamet fœneratorem, non opprimat debitorem, quam pecuniam ærugo non possit obducere, non tinea demoliri, quæ pecunia non de terreno sit, sed de æterno, quæ pecunia diuitem faciat accipientem, nec aliquid imminuat fœneranti. Hæc pecunia vsuram habet: non centesimam eius quod dederis portionem, sed centuplum ferat fructum. Expande igitur sinum mentis, vt huius pecuniæ numeratam tibi suscipias quantitatem. Intende cordis obtutu, vt agnoscas pecuniæ huius imaginem & inscriptionem. Certè hanc pecuniam excute, tabulam supra mensam animæ tuæ, quæ stabilibus virtutibus sit, quadratam constitue: conde in thesauro pectoris tui, de quo doctus Scriba depromit noua & vetera. Vides qualis hæc pecunia sit, quemadmodum creditorem debitorémque inuisa in se coniungit nomina.

Psalm. 11. *Act. 10.* *Psal. 36.* *† In aliis exēplaribus est, Dicitur Paulo: Si patrum custodieris mandata, &c.* *Deuter. 28.* *Cap. 19.* *3. Regum 10.* *Luc. 19.*

Et adiungit ibidem.

Qui inuehebar in fœneratores, iam prouoco debitorem. Huius ergo fœneratores pecuniæ vos esse desidero, vt ad vos qui mutuum sumant sponte festinent, per quam non numum, sed regnum possitis acquirere: per quam non maledicta quæratis, sed benedictionis gratiam. Hanc pecuniam fœnerat populus nationum, qui sciuit accipere fœneratum, qui sciuit cernere, qui sciuit excutere. Recusasti indicta fœnoris spiritualis, egere cœpisti. De te igitur à Dei Filio dictum est: Mutuabitur peccator, & non soluet. Tibi dicitur: Aduena qui est in te ascendet super te, tu autem descendes in imum. *Cap. eod.* *Psal. 36.*

Require quod sequitur suprà, capite Ascensus. Ad idem facit quod dicit libro octauo super Lucam. Require suprà, capite Pecunia. Vsuram bonam facit qui gratis seruit, & pauperibus miseretur. Prædicto libro de Tobia, capite decimo sexto.

Sed fœneratorum vos delectat & vsurarum vocabulum. Id quoque non inuideo: docebo quomodo boni fœneratores esse possitis, quomodo bonas quæratis vsuras. Dicit Salomon: Fœnerat Domino qui miseretur pauperi: secundum datum autem eius retribuet ei. Ecce bonum fœnus de malo factum est, ecce irreprehensibilis fœnerator, ecce vsura laudabilis. Nolite ergo iam me inuidentem vestris commodis æstimare. Putatis quòd hominem vobis subtraham debitorem? Deum prouideo, Christum subrogo, illum demonstro qui vos fraudare non possit. Fœnerate ergo Domino pecuniam vestram in manu pauperis. Ille astringitur & tenetur. Ille scribit quicquid egenus acceperit: Euangelium eius est cautio. Ille promittit pro omnibus indigentibus: Ille dat fidem, quid dubitas dare? Si quis vobis diues huius seculi offeratur, qui fide promittit sua pro aliquo debitore, statim numeratis pecuniam. Pauper est vobis pro paupere Dominus celi, & conditor mundi huius, & adhuc deliberatis quem ditiorem quæratis fideiussorem? Sed allegatis, quare pauper est factus cum diues esset? Vidistis ergo quia fides eius diues est, fides eius idonea est. Pauper est factus, cum pro nobis soluerit, & adhuc paupertas ipsa non decipit. Nos enim diuites fecit, quos pauperes putabatis. Dicit enim Apostolus: Pauper factus est, cum diues esset, vt illius inopia vos ditaremini. Bona inopia, quæ largitur diuitias. Nolite ergo vos paupertatem timere, vt sitis diuites. Date otiosam pecuniam, & recipietis fructuosam gratiam: & pauperum subuenite necessitatibus, & vobis custodiæ solicitudo minuetur. Non peribit quod pauper acceperit, & vobis quod dederitis inopi sine custode seruabitur. Quòd si incrementum quæritis vsurarum, in lege benedictio: in Euangelio cælestis est merces. Quid suauius benedictione? quid maius est cælo? Si escarum desiderantur vsuræ à quoque præstò est, sicut legimus: Is enim qui miseretur pauperis, *Prouerb. 19.* *2. Cor. 8.*

peris, ipse pascitur. Reddite ergo pignora, quæ tenetis, quoniam fideiussorem idoneum reperistis. Cap.17.

Et soluit quod obiici potest. Ibidem. Require suprà, cap. Pignus. Nullus ad vsuram debet mutuo aliquid accipere. Eodem libro. Cap.21.

Diues es, non sumas mutuum: pauper es, non sumas mutuum. Diues es, nullam pateris petendi necessitatem. Pauper es, considera soluendi difficultatem. Opulentia vsuris minuitur: Paupertas vsuris non leuatur. Nunquam enim malum malo corrigitur, nec vulnus curatur vulnere, sed exasperatur vlcere.

Vide de hac materia suprà, capite Debitum: & capite Fœnus.

VTER. *Vter significat corpus humanum. Quod quare debeat esse sub hac similitudine, diffusè pertractat libro super Beati immaculati, litera vndecima, versu tertio.* Tom.IIII.

Quoniam factus sum tanquam vter in gelicidio †, iustificationes tuas non sum oblitus. Vox ista vox iusti est, qui mortificauerit suum corpus. Rectè enim vter dicitur iustus, qui expoliatus, non nudus inueniatur. Vter nanque de exuuiis fit animantis mortui. Igitur & nos peccato moriamur, vt & viuamus Deo: atq; repleti spiritus iucunditate & suauitate lætitiæ, erimus exuuiæ spirituales, carentes infirmitate corporea, & integro mentis sinu infusam nobis Diuinorum mysteriorum gratiam reseruantes. De his vteribus dicit: Quia vinum nouum in vtres nouos mittunt, qui volunt vtrunque seruare, & corpus & gratiam. Non effluat igitur hic tuus vter, nō rimosus sit, nō terreno inueterascat situ, nec vinū nouum vtres veteres rumpat, quo scindantur vtres, fundatur gratia. Non iterum Sole iniquitatis, & nimia vi caloris arescat, sed feruentium viscerum cupiditates diuersæ, niuali quodam frigore temperentur. Frigescat æstus libidinis, & quodam continentiæ gelu ieiuniorúmque restinctus, matutina oratione perfletur, quando sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum. Nescit vtrem bonum ista nix lædere: nix quæ Diuini splendore fulget eloquij. Nix hæc refrigerat, non adurit: fœcundat sata, non internecat. Nix hæc præceptio continentiæ est, quæ calorem facit frigere corporeum, & omnem naturæ interioris restinguit ardorem. Et forte ideo cum Iesus resurrectionis suæ demonstraret gloriam, vestimenta eius erant candida sicut nix, vt non solum ipse alienus æstimaretur à contagione peccati, verùm etiam ne quicunque resuscitatur, congelatis coniugij cupiditatibus resurgere frigidus videretur. In resurrectione enim, neque nubunt, neque vxores ducunt: sed erunt sicut Angeli in cælo. Boni ergo vtres frigidi: hoc est, in gelicidio constricti pruinis, non libidinis calore resoluti.

† Aliàs, pruina.

Et addit,

Vtrem autem corpus hoc dici licet ex pluribus locis: tamen etiam inde intellige quòd Adam & Heua vbi imaginem deposuere cælestis quam ante portabant, imaginem terreni hominis induentes, tunicas dicti sunt vestiti esse pelliceas. Corporales enim eos de spiritualibus fecerat culpa commissa.

Et adiungit.

Nec illud absurdum ad intelligendum, quòd ita se dicat factum Dauid sicut vtrem in gelicidio, eò quòd in asperitate licet positus glaciali, mortificauerit tamen corpus suum ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam Saluator dicit grauem futuram esse fugientibus. Sicut enim glaciem non sentit vter, quia pellis est mortui: ita mortuus peccato Propheta, frigus peccati sentire non poterat. Vel certè quòd nōn frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti, sed molliori ductu animæ se inflectat imperiis, & in hoc munda gelicidio non arescat. Vel quia corpus afflictionis sumus, & mortem Domini Iesu semper in nostro corpore circunferre debemus. Hic est vter, qui castigat corpus suum: non vt ille incrassatus, & obesus populus, qui sedit manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Hic vter qui inebriat, non vino, sed spiritu: in quo non botrio amaritudinis, non draconum furor, non furor aspidum, sed poculum inebrians quàm præclarum. In hoc ergo gloriatur Dauid, quia factus est sicut vter in gelicidio, peccati operationem non sentiens. Et bene peccatum gelicidio comparatur. Sicut enim gelicidium ad nullum vsum vtile est, ad nullam operationem, sic culpa nulli prodest vsui, nulli operationi. Et ideo sicut gelicidium declinanda est, ne noceat & adurat. Exod.32.

Concludit.

Bonum ergo mihi est fieri sicut vtrem in gelicidio, vt possim non obliuisci iustificationes Domini, & earum liquore perfusus, refrigeret omnis feruor internæ cupiditatis. Non ergo vacuum, sed plenum hunc vtrem esse oportet: plenum spiritus, plenum iustificationum, vt peccata mea ipse confitear, vt luxuriam carnis meæ comprimam. Moriendum est enim mundo, vt viuamus Deo. Si autem viuamus carni, mors vtique est carnis prudentia: viuere non possumus Deo, quia inimica Deo carnalis ista sapientia & vita est secularis.

VTILITAS ET VTILE. *Propriè vtile est quod confert ad salutem æternam. Libro primo de officiis.* Cap.9.

Nos autem nihil omnino nisi quod deceat & honestum sit, futurorum magis quàm præsentium metimur formula. Nihílque vtile, nisi quod ad vitæ illius æternæ prosit gratiam definimus, non quod ad delectationem præsentis, neque aliqua commoda in facultatibus & copiis opum constituimus: sed incōmoda hæc putamus, si non reiiciantur, eáque oneri magis cùm sint æstimari, quam dispendio cum erogantur.

Vnde vtile hoc semper cum honesto & iusto est, nec est sine eis: Libro secundo eiusdem. Cap.6.

Vtilitatem autem non pecuniarij lucri æstimatione subducimus, sed acquisitione pietatis, sicut Apostolus ait: Pietas autem ad omnia vtilis est, promissionem habens vitę præsentis & futuræ. Itaque in scripturis Diuinis, si diligenter quæramus, sæpe inuenimus quod honestum est vtile vocari. Vnde Apostolus: Omnia mihi licent, sed non omnia sunt vtilia. Suprà de vitiis loquebatur: nunc ergo dicit, Licet peccare, sed non decet. In potestate sunt peccata, sed non sunt honesta. Luxuriari promptum est, sed non iustum. Non enim Deo esca, sed ventri colligitur. Ergo quia quod vtile, id etiam iustum, iustum est vt seruiamus Christo qui nos redemit. Ideo iusti qui pro eius nomine se morti obtulerunt: iniusti qui declinauerunt, de quibus dicitur: Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Id est quis iustitiæ meæ profectus? Vnde & illi, Alligemus iustum, quoniam inutilis est nobis: id est, iniustus, qui nos arguit, condemnat, corripit: Licet hoc possit etiam ad auaritiam impiorum hominum deriuari, quæ perfidiæ vicina est, sicut in Iuda proditore legimus, qui auaritiæ studio & pecuniæ cupiditate, laqueum proditionis incurrit atque incidit. De hac igitur tractandum est vtilitate, quæ sit plena honestatis, sicut ipsis verbis definiuit Apostolus dicens: Hoc autem ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est. 1.Timoth.4. 1.Corinth.6. Psalm.29. 1.Corinth.7.

Concludit ibidem dicens quòd de tali vtili clericis loqui decet. Cap.eod.

Liquet igitur quod honestum est, vtile & iustum esse: & quod vtile, honestum & iustum: & quod iustum,

vtile & honestum. Neque enim mihi ad mercatores lucri cupidine auaros, sed ad filios sermo est: & sermo de officiis, quæ vobis (quos elegi in ministerium Domini) inculcare gestio atque insundere, vt ea quæ mentibus ac moribus vestris vsu atque institutione inolita atque impressa sunt, etiam sermone atque disciplina aperiantur.

Cap. eod. *Et addit probando quod dixerat.*

Psal. 18. Itaque de vtilitate dicturus, vtar illo versiculo prophetico: Declina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam: ne vtilitatis sonus excitet pecuniæ cupiditatem. Denique aliqui habent: Declina cor meum Deus in testimonia tua, & non ad vtilitatem: hoc est, illam quæstuum nundinas aucupantem vtilitatem, illam vsu hominum ad pecuniæ studia inflexam ac deriuatam. Vulgò enim hoc solum dicunt vtile, quod quæstuosum. Nos autem de ea tractabimus vtilitate, quæ damnis, quæritur, vt Christum lucremur: cuius quæstus est pietas cum sufficientia. Magnus profectò quæstus, quo pietatem acquirimus, quæ apud Deum diues est: non caducis facultatibus, sed muneribus æternis, in quibus non tentatio lubrica, sed constans & perpetua sit gratia.

Ex hoc sequitur quod tale vtile est duplex, capite septimo.

2. Timoth. 4. Est igitur vtilitas, alia corporalis, alia pietatis, sicut diuisit Apostolus: Corporalis enim exercitatio ad modicum, inquit, vtilis est: pietas autem ad omnia vtilis est. Quid autem tam honestum, quàm integritas? Quid tam decorum, quàm immaculatum seruare corpus, & inuiolatum atque incontaminatum pudorem? Quid etiam tam decorum, quàm vt vidua vxor defuncto coniugi fidem seruet? Quid etiam hoc vtilius, quo regnum cæleste acquiritur? Sunt enim qui se castrauerunt propter regnum cælorum. Est igitur non solùm familiare contubernium honestatis & vtilitatis, sed eadem quoque vtilitas quæ honestas. Ideóque & ille qui regnum cælorum volebat omnibus aperire, non quod sibi vtile quærebat, sed quod omnibus.

Adiungit quòd nihil tam inutile, quàm non amari: & tam vtile, quàm amari. Require supra, capite Amor. Est ergo vtile semper cum honesto & econtrario. Libro tertio eiusdem, capite secundo.

Nos autem monemus, ne hæc inter se velut compugnantia inducere videamur, quæ suprà iam vnum esse ostendimus: nec honestum esse posse nisi quod vtile: nec vtile nisi quod honestum: quia non sequimur sapientiam carnis apud quam vtilitas pecuniariæ istius commoditatis pluris habetur: sed sapientiam quæ ex Deo est, apud quem ea quæ in hoc seculo æstimantur magna, pro detrimento habentur.

Cap. 4. *Ex hoc sequitur quòd communis vtilitas eligibilior est quàm priuata. Ibidem infrà.*

Liquet igitur id expetendum & tenendum omnibus quòd eadem singulorum sit vtilitas, quæ sit vniuersorum: nihílque iudicandum vtile, nisi quod in commune prosit. Quomodo enim potest vni prodesse, quod omnibus noceat? Mihi certè non videtur, qui inutilis est omnibus, sibi vtilis esse posse. Etenim si vna lex naturæ omnibus, vna vtique vtilitas vniuersorum. Quòd si vna vtilitas vniuersorum, ad consulendum vtique omnibus naturæ lege constringimur. Non est ergo eius qui velit consultum alteri secundum naturam, nocere ei aduersus legem naturæ. Etenim si ij qui in stadio currunt, ita feruntur præceptis informari atque instrui, vt vnusquisque celeritate non fraude contendat, cursúque quantum potest ad victoriã properet, supplantare autẽ alterum aut manu deiicere non ausit: quantò magis in hoc cursu vitæ istius, sine fraude alterius & circunscriptione quærenda nobis victoria est?

A *Vtiliora eligenda sunt citius quàm delectabiliora. Libro primo de Abraham. Require suprà, capite Amœnitas: & capite Electio. Vtilia & nociua simul in hac vita nascuntur. Libro tertio Hexameron. Require suprà, capite Cibus: & capite Herba. Idem dicit eodem libro probans omnem plantam esse vtilem. Require suprà, capite Arbor.*

VTI. *Nescienti vti bonis, quod bonum est de sui natura, nocet: vt probat exemplo arboris scientiæ boni & mali. Et per consequens simile est de diuitiis. Libro de Paradiso.* Cap. 7. Tom. IIII.

Non frustra lignum scientiæ boni & mali productum est in medio Paradiso: etsi cuicunque homini productum esset, superflua interdictio. Sed neque frustra factum est, neque alij nisi homini factum est, qui mandatum accepit, vt non solo eo, sed eo cum cæteris vteretur. Nam si multa discutias, complura reperies, & planè innumera, quæ ei qui vti nesciat, possint nocere. Nec ipsas
B diuitias inuenies fructuosas, si habens diues subsidia largitatis, neget alimenta pauperibus, excludat inopem subsidio destitutum, aliena extorqueat, quia præualet potestate. Pulchritudo ipsa, & gratior corporis & forma frequenter in vitium quàm deformitas trahit. Nunquid igitur quisquam deformiores quàm pulchriores filios habere desiderat, & inopes potius liberos suos cupit esse quàm diuites? Plura sunt huiusmodi quæ non ad imprudentiam largientis referenda sunt, sed ad malè vtentis errorem. Et ideo vtentem accusandum potius quàm donantem.

Et de diuitiis probat clarius. In tractatu de Naboth paupere. Require suprà capite Diues malus.

VVA. *Naturalis pulchritudo vuæ ad cognitionem creatoris inducit, & qualis esse debeat fidelium congregatio docet. Libro tertio Hexameron. Require suprà, capite Vinea: & capite Vitis. Vua tamen indiget suis foliis protegi Eodem libro. Require suprà, capite Pampinus.*

C *Vua in vite figurat Christum in cruce. Libro de benedictionibus patriarcharum. Require suprà, capite Iudas patriarcha.*

VVLNVS ET VVLNERARI. *Peccata vulnera sunt, quorum medicus Christus. Libro sexto Hexameron. Require supra, cap. Attendere. Nullum vulneratum medicus iste repellit, licet aliqui legantur esse repulsi. Libro super Beati immaculati, litera y. versu ij. Require suprà, cap. Repulsio. Vnde vulnus hoc Christo debet exponi, vt dicit super Psalmum xl. Require suprà, cap. Dauid.*

Hoc vulnus oportet primò curari. Vnde vt bene purgetur & misericordia & iustitia opus est. Libro super Beati immaculati, litera iij. versu v. Tom. IIII.

Et pulchrè dixit, Viam iniquitatis, non iniquitatem: eò quòd nõ quasi naturalis iniquitas sit in nobis, sed maiorum post peccata currentium sit attrita vestigiis. Meritóque quia vulnus grande ac vetus est, & diu serpens, perfectioris medicinæ remedia deposcit, obsecrans vt
D Domini legitima miseratione curetur. Citò enim refricatur vulnus quod sanatum medicinæ lege non fuerit, imò etiam seriorem curatio sentit profectum. Ideóque si virus in interiora proserpit, medicamenta foris apposita non sentit. Exigit ergo medicinæ ratio, vt aut sectione, aut adustione curetur. Nisi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, frustra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideóque bonus medicus huiusmodi ægrum legitimè dicit esse curandum, vt possit medicina proficere. Lege ergo miseretur, qui cum iustitia sapientiáq; miseretur, vt ea dimittat, quæ scit iure posse dimitti: ne cum alterius miseretur, seipsum legi faciat obnoxium. Agag postquam miseratione donatus est, fecit peccare Saül. Peccauit enim in ipsa misericordia, ideo peccauit post misericordiam. 1. Regum 15.

Sed

Sed quomodo vulnus curet medicus ipse Christus, dicit eodem libro, exponendo literam xxj.

A Super vulnus quid est, nisi medicamentum, quo vulneris acerbitas mitigatur? Super vulnus oleum infunditur, vt omnis vulneris molliatur asperitas. Super vulnus malagma, super vulnus alligatura, à quibus omne vulnus fouetur. Vbi ergo spes refundendæ est sanitatis, ibi adhibentur medicamenta vulneribus. Vbi autem omne caput in dolore, & omne cor in mœstitia, non est vulnus neque cicatrix, non plaga cum feruore: hoc est, vbi non portio, sed vniuersitas periclitatur, & quædam corruptio totius corporis tabe consumitur, ibi non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam. Multò igitur commodius est, vt sit vulnus quod foueas atque constringas, quàm sine vulnere mors serpat interior. Sed est non solùm corporis vulnus, sed etiam mentis, quod oleo quodam mollioris alloquij & pacifici sermonis suauitate mitescit. B Sunt fomenta verborum, sunt medicamenta cælestium præceptorum, quibus omne nequitiæ virus aboletur: Sunt legis vincula, quæ non adurant, sed magis liberent alligatos, & malagma spiritunle, quo collisa animæ quædam membra solidentur.

Vide de hac materia suprà, capite Cicatrix. Vulnera etiam sunt charitatis. Libro secundo de apologia David. Tom.IIII.

Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & tulerunt pallium meum. Videtis quemadmodum quærat quæ desiderat inuenire, vt non timeat vulnerari. Sed hæc vulnera non metuenda sunt, sed optanda: quia vulnera charitatis sunt, sicut ipse dixit: Vulneratæ charitatis ego sum. Bona charitatis vulnera. Denique vtiliora vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici.

Et libro tertio de virginitate, parte tertia. Tom.I.

Qui sic ergo Christum requirit, ad Angelos peruenit. Sed si bonis ad Angelos meritis peruenitur, cur qui C peruenerit vulneratur? Est & gladius bonus, cuius gladij bonum vulnus. Vulnerat Dei verbum, sed non vlcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis. Ideóq; dixit: Vulnerata charitate ego sum. Quæ perfecta est, vulnerata est charitate. Bona sunt igitur verbi vulnera: bona sunt amantis vulnera. Vtilia enim vulnera amici Prouerb.27. q̃ volũtaria oscula inimici. Vulneratæ charitatis Rebecca est, quę relictis parẽtibus migrauit ad spõsum. Vulneratæ charitatis Rachel, quæ zelauit sororẽ, amauit maritũ. Sorori enim, quòd abundaret filiis, ipsa adhuc sterilis Galat.4. inuidebat: quia typum gerebat Ecclesiæ, cui dicitur: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ nõ parturis. Inuenerunt ergo custodes, & vulnerauerunt eam, & tulerunt ei pallium, hoc est actus corporales: inuolucrum sustulerunt, vt nuda mentis simplicitas quæreret Christũ, quia nemo potest vestitus amictu philosophie, in habitu scilicet sapientiæ secularis, Christum videre.

Iterum libro super Beati immaculati, litera quinta, versu primo. Require suprà, cap. Amor. D

Cap.3. Tom.IIII. **VVLPES.** *Vulpes animal est dolosum. Libro sexto Hexameron.*

Fraudulenta vulpes foueis se latibulísque demergens: nónne indicio est infructuosum esse animal: odióque dignum, propter rapinam, despectu propter infirmitatem: & ideo suæ incautum salutis, dum insidiatur alienis?

Cap.4. *Nouit tamen remedia sua. Eodem libro.*

Videas etiam vulpem lacrymula pinus medentem sibi, & tali remedio imminentis mortis spatia proferentem.

Cap.eodem. *Et infrà.*

Turtur nido suo ne pullos suos lupus incurset, squillæ folia superiacit. Nouit enim quòd huiusmodi folia lupi fugere consueuerint. Nouit vulpecula quomodo posteritatem foueat suam: & tu ignoras, tu negligis, quomodo aduersum lupos nequitiæ spiritualis posteritatem vitæ huius habeas tutiorem?

Fraudulentum signat. Eodem libro. Require suprà, cap. Deceptio. Et libro secundo de pœnitentia. Tom.I.

Arbitror enim quòd potuisset Iudas tanta Domini miseratione non excludi à venia, si pœnitentiam non apud Iudæos, sed apud Christum egisset. Peccaui, inquit, quòd tradiderim sanguinem iustum. Responderunt: Quid ad nos? Tu videris. Quæ vox alia vestra est, Mat.27. cum etiam minoris peccati reus vobis factum propriũ confitetur? Quid respõdetis aliud nisi hoc, Quid ad nos? Tu videris. Hunc sermonem laqueus sequitur, eò feralior est pœna, quò culpa est minor.

Confirmat hoc libro super Beati immaculati, litera secunda.

Si Deus repellit vnumquenque quem repellendum Versu 2. Tom.IIII. putat, videamus ne excusationem ei tribuat, qui cum sequi Deum velit, repulsus sit. Et primum quemadmodum bonus Deus repellit sequentem, nisi ipse mereatur repelli, sicut ipse Dominus ait: Vulpes foueas habent: & Mat.8. ideo quasi vulpem repulit. Et alibi: Quia omni habenti Matth.25. dabitur: ab eo autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Cui addidit, nisi ei qui toto corde exquirit eum.

Signat hæreticum. Eodem libro, litera vndecima, versu octauo.

Qui sunt autem de quibus dicit, quod paulò minus consummauerunt eum in terra, nisi persequutores? de Lucæ 13. quorum vno ait Dominus Iesus: Ite, dicite vulpi illi: hoc est, de Herode. Et alibi, cum se fraudulenter interro Matth.8. gari aduerteret, dixit: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos vbi requiescant: eò quòd fraudulenter in terrestrium passionum quibusdam latibulis demorentur. Vnde etiam Samson binas vulpes sibi nexuit, ad qua- Iudic.15. rum caudas alligauit faces, & dimisit eas per messes Allophylorum, per hanc figuram signans, quòd improbi ac fraudulenti homines, & maximè hæretici liberam linguam habeant ad latrandum, sed exitus impeditos: aut religiosa principia, finem verò fraudis suæ incendio deputatum. Ideóque & trecentas vulpes dimisit: eò quòd perfidi crucis quidem se prædicatione commendare desiderant: sed mysterium eius tenere non possunt, qui hac prædicatione composita & falsa, atque simulata vrere magis fructus conantur alienos, cum vtique vera crux Domini non exurat aliena merita, sed fœcundet. Meritóque scriptum est in Canticis canticorum: Pren- Cant.2. dite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, vt vineæ nostræ floreant. Quo ostenditur, quòd vel Dominus Iesus, vel Ecclesia fraudulentorum dolos à vineis suis exterminandos esse præcipiant, ne pauxillulis vineis noceant, quia adultis iam vitibus nocere non possunt. Hæreticus enim imperfectum tentare potest, non potest supplantare perfectum.

Item dicit libro septimo super Lucam. Require suprà, capite Hæreticus. Talium tamen perfidia vulpium in ipsorum damnationem vltimò vertitur. Libro secundo de Spiritu sancto. In prologo lib. Tom.II.

Rursus hîc alia oboriuntur mysteria, quòd vxor aufertur, & ideo vulpes incendunt manipulos alienigenarum. Eos enim qui aduersus Diuina sacramenta contendant, decipere sua consueuit astutia. Vnde iterum cum dicit in Canticis canticorum: Prendite nobis vul- Canticor.2. pes pusillas exterminantes vineas, vt vineæ nostræ floreant: bene pusillas vulpes dixit, quia maiores vineas exterminare non poterant, licet fortibus, & diabolus pusillus sit.

Ideo vulpium cauenda est natura. Libro super Beati immaculati, lit. ij versu primo. Tom.IIII.

Dirigamus igitur semitas nostras, ne tortuosi ser-

A pentis sequamur anfractus. Viæ enim Domini rectæ: peruersæ autem viæ errantium, de quibus dicitur: O qui dereliquerunt semitas rectas. In ordinem seges læta porrigitur, atque in versum quædam vineta ponuntur, ceruorum cursus directior, vulpeculæ flexuosus. Ideo de Herode dicitur: Ite, dicite vulpi illi: quia deflexerat à via recta, nec iter suum in iuuentute correxerat.

Matth. 25.

VVLTVR. *Hæc auis fertur generare sine concubitu. Libro quinto Hexameron. Require suprà capite Incarnatio. Vultures præsentiunt bellorum cædes naturaliter. Eodem libro. Require suprà, capite Bellum.*

VVLTVS. *De vultu Dei. Vide suprà, cap. Aspicere: & cap. Facies: & capite Moses: & capite Visio. Vultum Dei videre quilibet bonus affectat: vnde libro super Beati immaculati, litera octaua, versu secundo.*

B Quid dicamus de probabili desiderio vultus Diuini? Homines qui sunt, & si quem nobilem, si quem fortem, si quem sapientem esse audiunt, tanquam supra hominem arbitrantes concupiscunt videre. Procedit imperator, cuius regiæ potestati commissa pars est orbis terrarum: Concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum solum aspicere gestiunt, & de fulgore purpuræ quiddam esse in vultu imperatoris existimant: Miraris si Dei desiderabilis vultus est, cum conformẽ sui hominem humanus omnis miratur aspectus. Hinc datur intelligi etiam illud, quòd imperatori vnusquisque nullius reus criminis gestit occurrere. Nam etsi crimen habeat conscientia, tegunt tamen illud cordis occulta, dũmodo publico non sit inuolutus reatu, nec sit aliquod eius crimen expressum. Denique vbi rei aliqui fuerint aduocati, & imperatori se, & ipsis iudicib⁹ offerre prohibẽtur, quemadmodum turpes lenonum, meretricúmque personæ à conspectu vel iudicis, vel imperatoris arcentur, ne turpissimorũ visus offendat vultus regij claritatem. Qui autem bene sibi cõscius est, nullius criminis reus, quasi innocens procedit in medium.

C *Vultum suũ Deus quomodo illuminare dicatur. Eodem libro, litera decima septima, versu septimo.*

Vultum tuum illumina super seruum tuum, & doce me iustitias tuas. Illuminat Dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quia descendit super eũ Dei gloria. Illuminauit eius mentẽ sciẽtiæ fulgere cognitionisq; Diuinæ. Illuminauit autem etiã corporaliter faciem Mosis, & transfigurata est gloria vultus eius: quem videntes Iudæi, trepidauerunt, & ideo factum est vt Moses velamen poneret super faciem suam, ne in eam filij Israël intenderent, & superturbarentur. Simul declarabatur mysterium, quòd illud velamen quod in facie Mosis corporaliter ponebatur, in cordibus Iudæorum mysticè poneretur, eò quòd veram legis claritatem videre non possent. Vultus enim Mosis fulgor est legis: fulgor autem legis non est in litera, sed in intellectu est spiritali. Itaque quandiu vixit Moses, & alloquebatur Iudæorum populum, velamen habebat in facie sua. Mortuo autem Mose, Iesus Naue iam non per velamen, sed facie reuelata & presbyteros alloquebatur, & populum, & nemo trepidabat, cum vtique & ipsi dixerit Deus, quòd cum ipso ita esset futurus vt fuit cum Mose, & cum similiter illuminaret, gestorum vtique, non vultus gloria: hoc signante Spiritu sancto, quòd venturus esset Iesus verus, ad quem si quis conuerteretur, & eum vellet audire, de corde suo velamen auferret, & reuelata facie verum Saluatorem videret. Ergo Deus omnipotens Pater, qui in Mosis facie excæcauit populum Iudæorum, non duritia sed præsentia: nec malitia, sed æquitate atque iustitia. Ipsi enim sibi posuere velamen, qui legem intelligere noluerunt. Lex enim spiritualis est, sicut dixit Hebræus: is vtique secundum illud quod dat vnicuique nostrum, in quo non tribuentis, sed diligentis est culpa.

Exod. 34.
2. Corinth. 3.

Et addit.

Iste nanque, inquam, Dominus illuminauit cor populi nationum in facie Christi Iesu per eius aduentum. Quod euidenter apostolico declaratur exemplo, sicut scriptum est: Quoniam Deus qui dixit lumen de tenebris splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Iesu. Ideo ergo dicit Dauid ad Dominum Iesum: Vultum tuum illumina super seruum tuum. Faciem Christi videre cupiebat, vt mens eius illuminari posset. Et secundum incarnationem potest accipi. Multi eim prophetæ & iusti videre cupierunt, vt ipse Dominus declarauit. Quod autem negatum Mosi fuerat, non quærebat vt corporaliter Dei vultum in corpore videret, si tamen & Moses tam sapiens & eruditus hoc potuerit simpliciter magis quàm in mysterio postulare. Humanum tamen est desideria supra nos extendere. Nec immeritò faciem eius aduenientis ex virgine quærebat videre, vt illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam illi qui dicebant: Nónne cor nostrum ardebat in nobis, cum aperiret nobis scripturas? Quòd si quis ad Deum Patrem dictum vult videri, potest accipi vultus Patris Filius. Qui enim vidit Filium, vidit & Patrem.

2. Corinth. 4.

Luca 24.

Et addit.

Illuminat tamen vultus Dei secundum quod oculi eius super iustos habentur. Quod dum spiritaliter sit probandum, tamen quia incidit illuminationis vultus Mosis historia, ne quis nõ putet corporaliter id fieri potuisse, cognoscat etenim vsu Solis quod multis etiam pallore confectis totius corporis figura mutatur, & ignis vapore calefactis, species vultus rutilans offunditur. Oriente die rubent terræ croceo colore perfusę imaginem de beneficio mutuatæ, gemmarũ quoque monilia coruscantia transfundunt finitimis quod ipsa radiauerint: & miraris si Mosis vultus Diuinæ infectus sit claritate præsentiæ? Miraris si refulgente Dei gratia iusti vaporetur ingenium? Non dubitauit Propheta, qui poposcit illuminari prius vt iustitias Domini possit addiscere.

VXOR. *Accipitur vxor materialiter ad literã, & allegoricè pro scientia, & mysticè pro Ecclesia. In Pastorali. Require suprà, capite Bigamus.*

Allegoricè Ecclesia vxor est, & prædilecta à Christo magis quàm synagoga. Libro secundo de Iacob & vita beata. cap. quinto. Tom. IIII.

D Ipse autem est qui præfigurabatur in Iacob, Dominus Iesus sponsus duorum cõiugiorum: hoc est quidem legis & gratiæ, qui virginẽ Rachel antè dilexit, & prædestinatam sibi in cõiugium pio amore affectauit. Sed quoniam alia tanquam lex subintrauit & oculis infirmior obrepsit, tanquam synagoga, quæ mentis cæcitate Christum videre non potuit, superabundauit gratia sanctæ Rachel, quæ supra primũ illud est expetita coniugium, quæ Ecclesiæ principatum futurum iam tunc nominis sui interpretatione signabat.

Declarat quomodo Ecclesia successit synagogæ. Vide suprà, capite Ecclesia. Et libro nono super Lucam, capite quinto. Tom. V.

Si frater alicuius mortuus fuerit. Saducęi, hoc est, detestabilior portio Iudæorum hoc loco Dominum tentant. Quorum apertè stultitia reprehenditur: Mysticè autem sententia retorquetur, quale de se dederunt castitatis exemplum, dum secundum literam nubere cogitur & inuita, vt defuncti semen excitet frater. Ergo litera

tera occidit quasi lena vitiorum: Spiritus autem magister est castitatis. Itaque videamus ne hæc mulier synagoga sit, quæ septem viros habuit, sicut Samaritanæ dicitur: Quinque enim viros habuisti: quia Samaritana hæc quinque tantum libros Mosis, synagoga septem sequitur principaliter, & de nullo propter perfidiam suam hæreditariæ posteritatis semen accepit. Et ideo partem cum viris suis in resurrectione habere non poterit, quia spirituale præceptum secundum sensum carnis inuertit. Non enim frater carnalis aliquis enuntiatus est, qui semen fratris defuncti suscitaret: sed frater ille qui demortuo populo Iudæorum sapientiam sibi Diuini cultus ascisceret in vxorem, atque ex ea semen in Apostolis excitaret, qui quasi defunctorum reliquiæ Iudæorũ informes adhuc in synagogę vtero derelicti, secundum electionem gratiæ reseruari noui seminis admixtione meruerunt. Synagoga enim frequenter stolam accipit, quod est insigne coniugij quasi author fidelium. Repudiata quoque frequẽter inducitur, quia mater est perfidorum, cui lex occidit corporalis, vt spiritalis resurgeret. Ergo sancta plebs Dei si septẽ libros legis quadam coniugij charitate dilexerit: & quasi maritalibus obsecundauerit imperiis, habebit in resurrectione cæleste consortium, non corporeæ colluuionis pudore confusa, sed Diuinæ gratiæ ditata muneribus.

De vxore verò carnali. Et primò quare debet quæri dicit. Libro secundo de Abraham. Lib.1.cap.3. Tom.IIII.

Discant ergo homines coniugia non spernere, nec sibi sociare impares, ne huiusmodi suscipiãt liberos, quos hæredes habere non possint: vt vel transfundendæ hæreditatis contemplatione, si nullo contuitu pudoris mouentur, digno studeant matrimonio. Sed si Abrahæ sententia ad corrigendum minus proficit, accipe oraculum Dei huiusmodi condemnantis hæreditatem. Non erit, inquit, hæres tuus hic, sed alter qui exierit de te, ille erit hæres tuus. Quem dicit alterum? Peperit enim ex Agar filium Ismahel, sed non ipsum dicit, sed dicit sanctum Isaac. Et ideo addidit, Qui exierit de te. Ille enim verè exiuit ex Abraham, qui legitimo coniugio procreatus est.

Ante legem tamen etiam ex concubina filij licitè habebantur. Eodem libro. Require suprà, cap. Adulterium: & cap. Diuortium. Quomodo tamen vxor cum ancilla sit habenda, dicit ibidem. Require suprà, cap. Ancilla: & capite Concubitus. Debet autem quæri vxor ex eadem fide. Eodem libro. Cap.9.

Senuerat Abraham itaque: quod boni est patris, debuit vxorem prouidere filio: sed propter oraculum Dei non poterat redire eò, vnde erat iussus exire. Habitabat autem in terra Chananęorum, ex quorum genere legitimam successionem sibi quærere fugiebat. Et vocauit puerum seniorem domus suæ, & dixit ei, vt iret in Charram, & de proximis suis vxorem peteret iuniori domino suo.

Et infrà.

Inuentus est de seruulis, senior tamen, qui ad vxorem prouidendam domino iuniori eligeretur, & cõstrictus vt iuraret, & mitteret manũ sub femur domini sui. Per femur generationem intelligimus: Generatio autem Abrahæ Christus est. Vnde & Apostolus: Abrahæ dictæ sunt, inquit, promissiones, & semini eius. Non dicit & seminibus, quasi in multis, sed sicut in vno, & semini tuo, quod est Christus: ostendens per ipsum sanctum nobis sacramentum, per ipsum tutum auxilium fore. Galat.3.

Non debet quæri vxor pulchra vel diues, sed bona & dotata virtutibus. Eodem libro. Cap.2.

In desertum abiit, famem incidit, in Ægyptum descendit. Compererat in Ægypto lasciuam iuuenum esse luxuriem, petulantem cupiditatum intemperantiam: Aduertebat inter huiusmodi viros intutam vxoris pudicitiam fore, sibíque coniugis pulchritudinem periculo futuram: monuit vxorem vt sororem se diceret. Quo docetur non magnopere quærendũ decôrem coniugis, qui viro plerunq; necem gignere soleat. Non enim tam pulchritudo mulieris, quàm virtus eius & grauitas delectat virum. Qui suauitatem quærit coniugij, non tam superiorem censu ambiat, quam necessitates non terreant maritales: non monilibus ornatam, sed moribus. Offendit plerunque virum, si se vxor nobiliorem nouerit. Hæc proxima superbiæ sunt. Sara non facultatibus ditior, non genere splendidior erat, ideo virum imparem non putabat: ideo quasi parem gratiam diligebat: ideo non censu est retenta, non parentibus, non propinquis, sed virum proprium quocunque pergeret, sequebatur, externa adiit, sororem se eius asseruit, contenta si ita necesse esset se periclitari pudore, quàm virum salute: Vt tueretur maritum, mentita est germanitatem, ne insidiatores pudoris eius tanquam æmulum vindicem vxoris necarent.

Debet autem vxor rei familiaris intra domum curam gerere, & ad opera pietatis inuicem vir & vxor se iuuare. Eodem libro. Require suprà, capite Hospitalitas. Debet vxor cum viro viuere sine iurgio & econtrario. Eodem libro. Cap.5

Mulier similaginem offert, hoc est interiora spiritalis frumenti, vel grani illius de quo dictum est: quod nisi in terram ceciderit, nullum fructum affert. Vnde & prima vidit Dominicæ resurrectionis mysterium, & festinauit non passim omnibus, sed solis Petro & Ioanni intimare sacræ salutis nuntium. Vir currat ad boues, sumat vitulum, & sacramentum Dominicæ passionis festinato impiger studio non lento otio remissus accipiat. * Mulier verò deferat, non seruiat. Regendam se præbeat, non coërcendam. Indigna est coniugio, quæ digna est iurgio. Vir quoque vxorem tanquam gubernator dirigat, tanquam consortem vitæ honoret, participem cohæredémque gratiæ. Ioan.12.

Debet viuere cum humilitate. Super Epistolam ad Colossen. cap. iij. Tom.V.

Mulieres subditæ estote viris sicut oportet in Domino. Ita præcepit mulieres subditas esse debere viris, sicut mandauit Deus inter cætera, dicens ad mulierem: Et ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur: vt ipso ritu & disciplina timeat virum suum quasi dominũ ex quo cœpit esse. Viri diligite vxores vestras, & nolite amari esse ad illas. Rigorem virilis legis emollit, ne potestate qua præualet, nimius quis sit in dominatu vxoris, sed debet respicere & affectum, quia mulier caro eius est: ne plus illam humilians exacerbet, & contraria cogitet. Genes.3.

Quomodo autem vir cum vxore debeat conuiuere, dicit super primam ad Corinth. cap. septimo. Require suprà, cap. Coniugium: & cap. Mulier. Debet eam vir diligere. Super Epistolam ad Eph. cap. quinto. Tom.V.

Viri diligite vxores vestras sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit prô illa, vt eam sanctificaret, mundans lauacro aquę in verbo, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata: ita etiam viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Mulieres humiles esse iubentur, & virorum reuerentiam habere: viri verò ita diligere suas vxores admonentur, vt etiam animas suas pro illis ponant, causa dilectionis zelum habentes circa affectum & earum disciplinam, vt religiosæ & sanctæ sint. Suum corpus diligit, qui vxorem suam diligit. Naturali ratione mulier portio corporis viri est. Ac per hoc vir in muliere se ipsum diligit quoniam si fornicetur in se ipsum peccat: quia duo in carne vna sunt. Non ergo personæ substantiam diuidit, vt per personas numerus fiat naturæ, sed sunt in vnitate naturæ.

Et infrà

Et infrà subdit.

Veruntamen & vos singuli vnusquisque suam vxorem vt se diligat: Mulier autem vt timeat virum, quoniam vna natura in viro & fœmina est. Idcirco vir quasi seipsum, ita mulierem diligere commonetur: mulier autem quia persona inferior est, conditionis causa non naturæ, viro subiecta, timere eum iubetur.

Patet hæc dilectio exemplo viperæ. Libro quinto Hexameron. Require suprà, capite Coniugium. Non tamen debet diligi contra Deum. Libro super Beati immaculati, litera decima quinta. Require supra, cap. Amor. Debet vxor à viro supportari: non debet tamen faciliter vir illi credere. Libro de Paradiso. Cap. 4. Tom. IIII.

Denique extra Paradisum factus, hoc est in inferiore loco, vir melior inuenitur: & illa quæ in meliore loco, hoc est in Paradiso facta est, inferior reperitur. Mulier enim prior decepta est, & virum ipsa decepit. Vnde Apostolus Petrus, subiectas fortiori vasi mulieres sanctas, viris suis velut dominis obedire memorauit. Et Paulus ait, Quia Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Deinde contuendum, quia nemo debet sibi facilè præsumere. Nam ecce illa quæ in adiumentum facta est viro, præsidio virili indiget: quia vir caput est mulieris. Ille autem qui adiumentum vxoris habiturum se esse credebat, lapsus est per vxorem. Vnde nemo debet facilè alteri se credere, nisi cuius virtutem probârit. Nec arrogare sibi, qui se pro auxilio putârit ascitum: sed magis si inuenerit fortiorem, cui se putabat præsidio esse, ab ipso gratiam mutuetur: sicut & viros mulieribus honorem impartire Apostolus Petrus præcipit, dicens: Viri similiter cohabitantes secundum scientiam tanquam infirmiori vasi mulieri impartientes honorem tanquam cohæredi gratiæ vitæ, vt ne impediantur orationes vestræ. Ergo positus est in Paradiso: facta est in Paradiso mulier. Sed etiam tunc prius quam à serpente mulier deciperetur, habuit viri gratiam, quoniam de viro sumpta est: licet homo sacramentum magnum sit, sicut Apostolus dixit: & ideo causam vitæ ex eo traxit. (1. Pet 3. 1. Timoth. 2. Ephes. 5.)

Et si vxor fuerit antiqua, dicit super Epistolam ad Titum, capite secundo: exponens illud: Vt instruant adolescentulas, &c.

Tales præcipit seniores, vt exemplo sint bonæ conuersationis in moribus: vt si infideles viros habeãt, congaudeant eis magis quàm blasphement nomen Domini, dum vident quia propter Dei timorem propensius obsequuntur suis viris.

Vnde consummato matrimonio vxorem dimittere non licet. Libro octauo super Lucam. Require suprà, capite Coniugium: & capite Diuortium. Sed vxorem habere grauis est ponderis. Super primam ad Corinth. cap. vj. Require suprà, cap. Coniugium: & ibidem infrà. Tom. V.

Diminuta solicitudine seculi, in Dei rebus propensius vigilatur. Qui sine vxore est, cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Quomodo sine solicitudine simus, ostendit, dicens: Qui sine vxore est, cogitat quæ Domini sunt. Amputata enim solicitudine rei vxoriæ, quæ sola in mũdo cæteris grauior est, ad Deum promerendum animus eruditur, si tamen hac spe animus his molestiis se exuat, vt Deo magis seruiat. Qui enim vxorem habet, cogitat quæ sunt huius mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Cura enim vxoris & filiorum cogitatio mundi est. Nam inter cætera solent aliquando res puniendas admittere, ne illas offendant: sicut refert Zorobabel vnus de tribus cubiculariis Artaxerxis, in libro Esdræ. Magna enim amaritudo est in domo vxor tristis.

Post vxoris mortem, aliam ducere non est honestum. Require suprà, cap. Diaconus. Etiam ipsa post mortem viri, quia non soluitur à lege naturali. Super Epistolam ad Romanos. Require supra, cap. Lex.

A

ZELVS. *De zelo inuidiæ loquitur, super Psal. xxxvj. in princ. Quod require in ca. Aemulatio. De zelo iræ, ait super epist. ad Rom. ca. x. pertractãs sensum Apostoli atque verba super id quod sequitur:* Tom. V.

Sed dico, nunquid Israël nõ cognouit? Hoc est, cognouit, ne quia per suprà dicta testimonia genus Israël incredulitatis causa arguit, cum dolore de omnibus Israëlitis queri videretur: non negat Israël cognouisse & assequutũ esse, quod illi promissum fuerat in lege, sed eum qui spiritu magis Israël est quàm carne, quem & Deus præscierat crediturum. Omnes enim audierũt, sed non omnes crediderũt. Ideo primus Moses dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos inducam: Indignãtis verba sunt, propter quod semper diffidentes inuenti sunt Iudæi, & omnibus malis vnam asignat generationem & causam, dum præsentes increpat ibidem, tãgit magis futuros, ad quos hoc pertinet. Omnium enim horum vna damnatio est, si permaneant in diffidẽtia. Æmulatio ergo illis data est inuidentiæ, dum vident gentem, quæ prius quia sine Deo fuit, sensu bruta erat, Deum suum appellare, qui prius fuerat Iudæorum, & donum illis promissum assequutam, per quam zelum passi, iracundia distenderentur, vt malitiæ & incredulitatis suæ mercedes exsoluerent. Nulla enim res sic cõsumit hominem, nisi zelus: quem idcirco Deus vltorem posuit incredulitatis, quia graue peccatum est. Nã semper in ira missi excruciãtur, quãdo audiunt legẽ & prophetas ad nos pertinere, qui in Christũ credimus. (B; Deuter. 32.; C)

De zelo iustitiæ. Libro de officijs, circa finem. Lib. 2. cap. 30. Tom. I.

Exquirat vos Dei zelus & deuoret, vt vnusquisq; vestrũ dicat, Exquisiuit me zelus domus tuæ. Apost. Christi zelotes dictus est. Quid de Apostolo dico? Ipse Dominus ait, Zelus domus tuæ comedit me. Sit ergo inter vos Dei zelus, nõ iste humanus quẽ inuidia generat. Sit inter vos pax, quæ super omnẽ sensum est: Amate vos inuicẽ.

De zelo charitatis. Libro de Isaac & anima. Require suprà, cap. Charitas. Vnde propter prædicta de zelo distinguit, & zelum iustitiæ admixtũ charitati extollit. Lib. super Beati immaculati, litera xviij. versu iij. Tom. IIII.

Est zelus ad vitam, est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est Diuina præcepta seruare, & amore Domini eius custodire mandata: vt fecit Phinees, de quo legimus in Numeris, dicente Domino ad Mosem: Phinees filius Eleazar filij Aaron sacerdotis sedauit furorem meum à filiis Israël, in eo q̃ æmulatus est zelũ meũ in illis, & nõ cõsummaui filios Israël in zelo meo, sicut dixi: Ecce ego do ei testamẽtũ pacis, & erit illi & semini eius post eum testamentũ sacerdotij æternũ, propter quod æmulatus est Deũ suũ, & non deprecatus est pro filiis Israël. Cæsa iacebant quatuor millia populorũ, tẽdebat pœna in omnes, nec vllus finis exitij. Arripuit siromasten Phinees, duos occidit interdicta sibi consuetudine copulatos, redemit omnes, indignationẽ Domini mitigauit, dedit victoriã quibus negabat salutẽ. Quàm salutaris igitur est zelus Dei. non vnius tẽporis illud vitiũ fuit, & nũc Madianitis miscetur Iudæo. Madianitis est, quę nullo est vxoris legitimę copulata cõiugio, nullo fidei iũcta cõsortio. Madianitis est hęreticorũ perfidia, cũ populum Dei tentat. Quã multis populis meretrix ista feralis irrepsit, quæ publico funere totũ populũ cõi morte tumulauit. Veni & nũc Phinees: arripe gladiũ verbi, itẽrfice pfidiã, iugulato hæresim, ne propter eã populus vniuersus intereat. (D)

tereat. Vrget ira cælestis: percute ipsam vuluam impietatis generatoriúmque perfidiæ, ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat seminarium præuaricationis & sceleris, vt Dominus tecum statuat testamentum pacis, & testamentum gratiæ, testamentum promissionum cælestium.

Et addit quòd talis zelus maximè in sacerdotibus seu prælatis Ecclesiæ debet reperiri.

Zelum debet habere sacerdos, qui incorruptam studet seruare Ecclesiæ castitatem. Et ideo princeps sacerdotum dicit: Zelus domus tuæ deuorauit me. Et Phinees sacerdos erat,& filius sacerdotis, & nepos sacerdotis. Bonus zelus & vtilis in sacerdote, præcipuè ne negligens, ne remissus sit. Melius est vt vnius aut duorum damnatione plurimi liberentur, quàm duorum absolutione plures periclitentur. Exquisiuit me, inquit, zelus domus tuæ. Vides quia zelus Dei gratia est, qui exquirit, qui superuenit, qui se iusti infundit pectori. Zelus Dei vita est. Denique Dominus ait: Zelus domus tuæ deuorauit me. Sicut enim antè in Adam deuorauerat hominem mors præualens, ita zelus deuorauit quem viuificauit in Christo. Zelum habuit Helias, & ideo raptus ad cælum est. Zelans, inquit, ze- 3.Reg.19.
laui Dominum. Zelum habuit Mathathias Buthanus, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putant, qui sint hostes Dei, quamuis patrem, fratres, sorores, omnibus dicit: In hostes facti sunt mihi, sicut Dauid ait: Quid multa? Apostolus quoque Domini hoc declaratus est nomine, vt Iudas zelotes diceretur, sicut
Luc.6 legimus in Euangelio. Zelo fidei populus gentilium vitam sibi acquisiuit æternam, quam negligentia atque desidia Iudæorum populus amisit. Ideóque scriptum est: Zelus apprehendit populum ineruditum: quoniam populus qui erat eruditus in lege, nullum fidei habebat ardorem. Contulit se zelus ad gentes, cuius tanta est & gratia, vt electionis prærogatiuam vicerit, & eruditionis industriam. Denique apprehendens populum ineruditum, fecit esse meliorem. Itaque ea gratia operata est in populo nationum vt hæreditatem Domini mereretur quam operatus est Dominus, vt Ecclesiam sibi ex nationibus copularet.

Et addit de cælo informato charitate, dicens quòd & in Angelis reperitur.

Zelus ergo charitas est. Denique valida est sicut mors charitas: durus sicut inferi zelus. Durus zelus, quem vitæ huius nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur, vt viuamus Deo. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, & substantiæ suæ amittunt prærogatiuam, nisi eam cæli ardore sustentent.
Apoc.3. Denique in Apocalypsi Ioannis Dominus ad Angelum Laodiciæ dicit: Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Vtinam frigidus esses, vel calidus: sed quia tepidus es, incipiam te emouere ex ore meo: quia dicis, quòd diues sum & ditatus, & nullius egeo: & nescis quòd tu es miser, & miserabilis, & mendicus, & nudus, & cæcus. Consulo tibi vt emas à me aurum igne probatum.

Et adiungit huius zeli multiplicem laudem atque pulchram.

Hic est Dei zelus, hic est fidei vapor, deuotionis feruor, qui nos velut suauem cibum in Christo remollit & format. Quanta Domini gratia, vt nos in suo ore constituat, vt quasdam meritorum nostrorum epuletur dapes, ac si meremur, deuoret, si nostri cibi suauitatibus delectetur. Beatus quem sapientia deuorauerit, quem virtus hauserit, quem iustitia receperit. Culpa in eo non potest habere portionem, quem absorbuerit remissio peccatorum. Vbi enim error inueniet, quem integritas immaculata susceperit? Et quid miremur si Angeli eum habent? Ipse Deus Pater ait: Zelans zelabo Hierusalē zelo magno: quia Deus magnus. Ideo & zelus eius magnus est, & pro vniuscuiusque potentiæ qualitate, ita & zelus aut mediocris, aut magnus est. Zelo vindicatur Hierusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides acquiritur, zelo pudicitia possidetur.

Et concludit de ipso zelo habendo ad Dei cultum, contra hostes Dei.

Dominus quoque Iesus ait: Zelus domus tuæ comedit me increpans Iudæos quòd domum orationis fecerint speluncam latronum: & domum negotiationis. Sed non solùm locum Ecclesiæ zelare debemus, sed hanc quoque interiorem in nobis domum Dei, ne sit domus negotiationis, aut spelunca latronum. Si enim lucra, quæstus pecuniæ, & emolumenta aucupemur, domum negotiationis facimus. Si inuadamus alienas possessiones, fines viduæ vel minorum, fecimus speluncam latronum. Ergo veniat verbum Dei, & de hac domo proiiciat fures, direptores, caupones, vt mundum sit cor tuū, pectus tuum. Sed est zelus ad culpam, & zelus ad gratiā.
Nam & ipse Dauid ait: Zelaui in peccatoribus pacem. Psal.72.
Et in Ecclesiastico scriptum est: Non zeles mulierem si- Ecclesiast.9.
nus tui, ne ostēdat super te malitiam doctrinæ nequam. Et mulier zelotypa in muliere fidele iure reprehenditur. Aduertimus ergo quòd mensura quædam, & disciplina sit zeli, sicut disciplina virtutis. Et ideo beatus qui zeli nouerit disciplinam, & oderit eos qui Domini gratiam relinquentes, salutem propriam deserunt, errorem sibi fraudis asciscūt. Ideo ait: Quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei: Qui sunt isti inimici? Si populus Iudæorum, quomodo inimici erant sub eius imperio constituti? Dauid enim Iudæos omnes proprio regno gubernabat. Si gentiles, quomodo obliti verborum Dei, qui legem Domini nesciebant? Nemo enim nisi id quod acceperit, obliuisci potest. Illi ergo inimici mei, qui inimici tui: qui Dominum in propria sua venientem non erant recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos Propheta testatur: non qui sibi essent, sed
qui Christo rebelles. Denique alibi dicit: Et super inimi- Psal.138.
cos tuos tabescebam: iusto odio oderam illos: grauiora putans arma perfidiæ esse, quàm pugnæ. Nemo enim grauior hostis omnium, quàm qui omnium lædit authorem. Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, quoniam à suo populo Deus negabatur. Nec enim poterant aut fidei deuotionem, aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum cælestium non tenebant. Sic Adam de Paradiso eiectus est: sic populus Iudæorum de prærogatiua electionis exclusus est.

ZIZANIA. *Libro tertio Hexameron, capite decimo, dicit ad literam esse lolium: & allegoricè signat semen diaboli, sicut triticum semen Christi.* Tom.IIII.

Lolium & reliqua adulterina semina, quæ sæpe frugibus miscentur, zizania nuncupari Euangelij lectione cognouimus: Sed ea proprium quoddam genus habent, non ex tritici semine in aliud genus seminis decolori mutatione translata degenerem traxere naturam.
Denique hoc docet Dominus dicens: Simile est regnum Matth.13.
cælorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo: Cum autem dormirent omnes venit inimicus eius, & superseminauit zizania inter triticum. Aduertimus vtique quòd zizania & triticū, vt nominibus, ita & genere videantur esse discreta. Denique & serui dixerūt ad patremfamiliàs: Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Aliud enim semen est diaboli, aliud semen Christi. Est semen Christi quod seritur ad iustitiam. Denique aliud Filius hominis, aliud diabolus

bolus seminauit: adeò diuersa natura vtriusque seminis, vt contrarius seminator sit. Quod seminat Christus, regnum est Dei: quod seminat diabolus, peccatum est. Quomodo ergo potest vnius generis esse regnum Dei atque peccatum? Sic est, inquit, regnum Dei, quemadmodum si homo iactet semen super terram. Est & homo qui seminat verbum: de quo scriptum est: Qui seminat, verbum seminat. Hic homo verbum seminauit super terram, quãdo dixit: Germinet terra herbam: & subitò terrarum germina pullularunt, & diuersæ rerum species refulserunt. *Marc.4.*

ZODIACVS. *Libro quarto Hexameron. Require suprà, cap. Astrologia.*

ZONA. *Libro de Paradiso, capite vigesimo quinto. Require suprà, capite Adam. Sed libro secundo super Lucam, loquens de Ioanne Baptista.* *Tom.V.*

A Quid autem sibi vult cinctus zonæ pellieeæ, nisi quòd caro ista quæ mentem prius grauare consueuerat, ea post aduentum Domini non impedimento cœpit esse, sed cingulo: Eò quòd & iuxta Dauid: In salicibus organa nostra suspendimus: Et iuxta Apostolum: *Psal.136.* Confidentiam non habemus in carne, & confidentiam habemus in corpore. Non habemus in voluptatibus, habemus in passionibus: quò spiritu feruens vigeat affectus, & ad omne accingamur obsequium cælestium præceptorum, deuotione mentis intenti, atque apparatu cordis expediti. *Philip.3.*

FINIS.

SEQVITVR INDEX EPISTOLARVM AMBROSII, QVAS IN HAC compilatione allegaui.

Lib.10.epistol. Epist.78. *Epistola ad Theophilum episcopum, de Flauiano hæretico & schismatico præmonendo & reducendo: incipit:* Non habet quod vrgeat Euagrius, & habet quod metuat Flauianus.

Lib.8.epist. epist.69. *Epistola ad Alypiū, de literis iterandis. Incipit:* Antiochus vir consularis, reddidit mihi eximietatis tuæ literas.

Lib.8.epist. epist.68. *Epistola ad Antonium, de scribendis literis inuicem amicitiæ causa:* Nunquam es tacitus mihi, nec vnquam tuo me transmissum silentio querar.

Lib.7.epist. epist.50. *Epistola ad Atticū, de diligendo amico, vtrisque communi:* Prisco meo dedisti literas, Priscus meus mihi reddidit.

Lib.8.epist. epist.6. *Epistola ad Anysium: Exhortatur eum ad imitandum sanctum Acholium, cuius fuerat discipulus, & tunc successor effectus:* Iam dudum te teneo, etsi nunc primùm lego, meritísque compertum habeo quem oculis non videram.

Lib.2.epist. epist.9. *Epistola ad Bellicium, congratulatur quia conuersus ad fidem in infirmitate:* Iactatum te ægritudine graui significasti mihi credidisse in Dominum Iesum, etiam cœpisse reualescere.

Lib.10 epist epistola 79. ad Theophilum et Anysium. *Epistola de Bonoso episcopo iudicato & condemnato, quia dixerat beatam Mariam filios generasse post Christum:* Accepi literas vestras quibus vel pro veritate, vel pro modestia nostram sententiam sciscitari voluistis.

Lib.8.epist. epist.61. *Epistola ad Candidianum, laudat eius epistolas:* Sūmus quidem splendor in sermone est tuo.

Lib.4.Epist. Episto.17. *Epistola ad clericos suos, quòd clericis non debet esse fastidio onus officij Ecclesiæ:* Plerūq; humanis obripit mētibus, vt aliqua leui perstricti offensione.

Lib.7 epist. epist.44. *Epistola prima ad Constantium de officio sacerdotum, quæ debent docere, & de quibus populum admonere, quas virtutes habere, & quæ debet vitia principaliter fugere:* Suscepisti munus sacerdotij, & in puppe Ecclesiæ sedens nauim aduersus fluctus gubernas.

Lib.9 epist. epist.77. *Epistola secunda ad Constātium, de circuncisione, quare instituta & nunc abolita, cui successit baptismus:* Non mediocris plerosque mouet quæstio, qua causa circuncisio & veteris testamenti authoritate, quasi vtilis imperetur.

Lib.6. epistol. epist.37. *Epistola ad Chromatium de vaticinio Balaam.* Numquidnam mentitur Deus? Sed non mentitur, quia impossibile est mentiri Deum.

Non extat. *Epistola ad Eugenium imperatorem, qui templis idolorum sublata per imperatores Christianis reddiderat:* Clementissimo imperatori Eugenio, Ambrosius episcopus. Secessionis mihi causa timor Domini, ad quem omnes sensus meos quantum queo dirigere consueui.

Lib.5.epist. epist.35. *Epistola prima ad Eusebium episcopum, narrat se precibus liberasse quendam reum, & cuiusdam pueri tussi laborantis, ad sororem aduentum:* Apparitor pręfecturæ qui propter operas portuenses offensam contraxerat.

Lib.7.epist. epist.46. *Epistola secunda ad Eusebium episcopum, narratur reuocatio cuiusdam amici sui ab hæresi:* Faustinus vterque tibi redditus est, nobis vtrunque Ambrosium pignus resedit.

Lib 2 epist. epist.8. *Epistola ad Faustinum, quod temperādus est dolor pro defunctis:* Acerbo te doliturum dolore obitum germanæ tuæ non ignorabam.

Lib.1.epist. epist.5. *Epistola prima ad Felicem, hortatur vt ad se veniat & exponit tabernaculum, & sancta sanctorum:* Et si habitu corporis minus valebam, tamen vbi sermonem vnanimis mihi pectoris tui legi, non mediocrem sumpsi ad conualescendum gratiam.

Lib.7.epist. epist.51. *Epistola secunda ad Felicem, de missis donis, quæ fuerunt magni fungi, quos vocat tubera:* Misisti mihi tubera, & quidem miræ magnitudinis, vt stupori forent.

Epistola ad fratres per Italiam, de inuentione reliquiarum beatorum Geruasij & Prothasij: Ambrosius seruus Christi fratribus per omnem Italiam à Domino æternam salutem.

Lib.8.epist. epist.63. *Epistola ad Iustum, quòd sancti patres in scriptura loquuti sunt secundum gratiam, & scripserunt non secundum artem:* Negant plerique nostros secundum artem scripsisse. Nec nos obnitimur.

Lib.1.epist. epist.4. *Epistola prima ad Irenæum, de superstitionibus Aegyptiorum, & de recessu Iacob à Laban:* Moueri te significasti mihi eò quòd legeris, Abominanda apud Ægyptios immolemus Deo.

Lib.1.epist. epist.6. *Epistola secunda ad Irenæum, quomodo alia debet esse vita sacerdotum à vita popularium:* Pythagoricum mandatum in aliquorum scriptis prædicari inuenimus.

Lib.3 epist. epist.11. *Epistola tertia ad Irenæum, quod bono incommutabili est inhærendum, & à mutabili recedendum, & de visione beata:* Intelligendum cum paululùm requieuissem animo, quia lucubratione destiteram.

Lib.3.epist. epist.12. *Epistola quarta ad Irenæum, quomodo domus Dei est ædificanda intra nos:* Vbi superiorem absolui epistolā, & perferendam tibi tradidi.

Lib.4.epist. epist.13. *Epistola quinta ad Irenæum, differentia coniugij cum Ecclesia & synagoga: Et de conuersione animæ de carnalibus ad spiritualia:* Differentia charitatis vtrum sit aliqua apud Deum, eorum qui à pueritia crediderint.

Libro eodem, epist.14. *Epistola sexta ad Irenæum, differentia duarum coniugum spiritualium: & de primogenito vtriusque:* Superiore epistola scripsimus liberandam ab aduersariis animam.

Eodem libro, epist.15. *Epistola septima ad Irenæum, quòd indecens est viro habitus mulieris & econtra:* Pertulisti ad me quasi filius quæsiuisse aliquos de te.

Eodem libro, epist.16. *Epistola octaua ad Irenæum, intentio epistolæ ad Ephesios, & exaltatio humanæ naturæ in Christo:* Poposcisti vt summam epistolæ, quæ ad Ephesios scripta est, inculcaremus tibi.

Lib.8.epist. epist.62. *Epistola nona ad Irenæum, quòd Deus quotidie pluit de cælo manna spirituale:* Quæris à me cur Dominus Deus manna pluerit populo patrum, & nunc non pluat.

Lib 9 epist. epist.71. *Epistola decima ad Irenæum, quòd lex vtilis est, & vtiliter scripta & data, licet iram operetur:* Decursa lectione Apostoli, non perfunctoriè motus es.

Eodem libro, epist.72. *Epistola vndecima ad Irenæum, quare in lege data sunt præcepta euacuanda per Euangelium:* Audisti fili hodie lectum in Apostolo, quia lex pædagogus noster fuit in Christo.

Lib.9.Epist. Episto.73. quæ est ad Clementianum. *Epistola duodecima ad Irenæum, ex illo Apostoli, quòd ex operibus legis nemo iustificatur: in qua ponit differentiam hæreditatis veteris testamenti & noui:* Etsi sciam, quòd nihil difficilius sit, quàm de Apostoli lectione disserere.

Eodem libro, episto.75. quæ est ad Bellicium. *Epistola decima tertia ad Irenæum, de cæco à natiuitate, illuminato per Christum:* Audisti frater lectionem Euangelij, in qua decursum est quòd Iesus Dominus præteriens, vidit à generatione cæcum.

Eodem libro, episto 76. quæ est ad Studiū. *Epistola decima quarta de muliere deprehensa in adulterio, & vidua mittente duo æra minuta in gazophylacium:* Etsi iam superiore epistola hanc, quam proposuisti, quæstiunculam absoluerim.

Lib.5.Epist. Epist.24. *Epistola ad Marcellum, quòd vtile est litem componere:* Apud me decursus est tui textus negotij.

Lib.10.Epist. Epist.85. *Epistola ad Marcellam sororem suam, de inuentione reliquiarum sanctorum Geruasij & Prothasij:* Dominæ sorori vitæ atque oculis pręferendæ, frater.

Epistola ij. ad Marcellam sororem suā, in qua trāscribit sermonem

Symmachus ad clementiam tuam retulisset.

Non extat. *Epistola prima ad eundem Valentinianum & Gratianum & Theodosium imperatores, de gestis concilij Acquilegiens.* Imperatoribus clementissimis & Christianis beatissimisque principibus Gratiano, Valentiniano, & Theodosio, sanctum concilium quod conuenit Aquilegiæ. Benedictus Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, qui vobis Romanum imperium dedit.

Gesta concilij: Concilium quod conuenit Aquilegiæ dilectissimis fratribus episcopis Viennen. prouinciæ & Narbonensium primæ & secundæ. Agimus gratias sanctæ vnitati vestræ, quòd in dominis & fratribus nostris Constantio & Proculo, omnium nobis vestram præsentiam contulistis.

Neq; hæc extat. *Epistola secunda ad eosdem contra Vrsinum quendam Arrianum, ne ei credant*: Prouisum est quidem clementissimi principes vestræ tranquillitatis statutis.

Neque hæc extat. *Epistola tertia ad eosdem, vt ad vnitatem reducat Ecclesias Antiochiæ & Alexandriæ, ac fidē dent legatis quos concilium mittit*: Quamlibet redundantibus actionibus gratiarum, nequaquam tamen possumus beneficia vestræ pietatis æquare.

Neque hæc extat. *Relatio legatorum, quòd de episcopis papa vel Metropolitani iudicent, in quo gesta contra sanctum Damasum papam narrantur*: Et hoc gloriæ vestræ, clementissimi principes, pietatisque est illustre documentum.

Neque hæc extat. *Epistola ad Theodosium solum, de eadem synodo*: Beatissimo imperatori, & clementissimo principi Theodosio, Ambrosius & cæteri episcopi Italiæ. Fidei tuæ diffusa toto orbe cognitio.

Neque hæc extat. *Epistola ad eundem Theodosium de eadem re*: Beatissimo imperatori & clementissimo principi Theodosio, Ambrosius & cæteri episcopi Italiæ. Sanctum animum tuum Deo omnipotēti pura & syncera fide deditum sciebamus.

Lib. 10. epist. epist. 82. *Epistola ad Vercellensem Ecclesiam, quòd clerus debet vniri ad eligendum pontificem: & quia Vercellas inerant hæretici quidam damnantes meritum continentiæ & castitatis, contra ipsos loquitur, & virtutes ac mores pōtificis & cleri, ac insuper monachorum describit, vt prouideat de eligendo episcopo*: Ambrosius seruus Christi, vocatus episcopus, Ecclesiæ Vercellensi & iis qui inuocant nomen Domini Iesu Christi: Gratia vobis à Deo Patre & vnigenito Filio eius adimpleatur in Spiritu sancto.

Lib. 9. epist. epist. 79. *Epistola ad Vigilium, de institutione sacerdotis & serui Dei*: Poposcisti à me institutionis tuæ insignia.

Hæc ponitur inter sermones Ambrosij, sermone ord. 90. *Epistola ad virgines de passione beatæ Agnetis.* Seruus Christi Ambrosius virginibus sacris. Diem festum sacratissimæ virginis celebremus.

SEQVITVR INDEX LIBRORVM AMBROSII, QVOS IN HAC compilatione allegaui.

Liber Hexamerō, id est, de operibus sex dierū, in sex diuiditur libros partiales, in quibus imitatur Basilium. Tractat enim de proprietatibus rerum ad moralem sensum reducendo. Incipit primus liber: Tantúmne opinionis assumpsisse homines, vt aliqui eorum tria principia constituerent omnium.

Secundus liber incipit: Diem primū vel potius vnū.

Et in aliquibus originalibus hic iste liber secundus diuiditur in duos sermones siue tractatus: & secundus incipit: Dies tertius nobis hodie in sermone nascitur.

Hoc est initium cap. 6. lib. 3. *In aliquibus autem, hîc incipit tertius liber, & diuiditur ipse in duos sermones, & secūdus sic incipit.* Discedente aqua, conueniebat vt species terræ daretur & gratia. *Tertius liber apud aliquos sic incipit.*

Quartus verò liber incipit: Qui vindemiam colligit, vasa prius quibus vinū infunditur, mundare consueuit.

Quintus liber incipit: Vestita diuersis terra germinibus virebat omnis.

A *Sextus liber incipit*: Sextus est iste dies quo mundanæ creaturæ origo concluditur.

Finis totius libri est ibi: Ego dormiui & requieui, & surrexi, quoniam Dominus suscepit me. Ipse enim requieuit qui fecit, cui est honor, gloria, perpetuitas à seculis, nunc & semper, & in omnia secula seculorum.

Liber de Paradiso, est de ipsa re, & de lapsu primorum parentū. Incipit: Et plātauit Deus Paradisum in Eden secundum Orientem. *Finit*: Si verò spiritalia seminauerimus, metemus ea quæ sunt spiritalia.

Liber de Cain & Abel, in duos diuiditur partiales. Primus incipit: De Paradiso in superioribus pro captu nostro vt potuimus, quod Dominus infudit, sensus inuenit, digessimus.

Secūdus incipit: Hos partus anima nostra parturiat. *Finit*: Excusare posset ꝙ se redemisset vel sera actione pœnitentiæ, nisi eum præmatura pœna rapuisset.

Liber de Noë & arca, incipit: Nō mediocriter etiā scrutantur plerique qua ratione quadraginta dies dilu B uium fuerit. *Finit*: Malitia & potestas non in simplicitate & puritate, nō in distinctione virtutis, sed in confusione vitiorum est.

Liber de sancto Abraham, in duos diuiditur partiales. In primo Abrahæ prosequitur historiam ad moralem sensum reducendo. In secundo verò allegoricum trahit sensum. Primus liber incipit: Abraham libri huius titulus est.

Secundus liber incipit: Moralem quidē locum prosequuti sumus qua potuimus intellectus simplicitate. *Finit*: Ita iudicij ignem nō excipiat neque reformidet, sed magis etiam vt alios eripiat, elaboret.

Liber de Isaac & anima sic intitulatur, quia ipsius eum Rebecca coniugium ad Ecclesiæ cum Christo spiritualē reducit copulam. Vnde librum Cātici canticorum hîc inserendo pertractat. Incipit: In patre nobis sancti Isaac vel origo satis expressa est vel gratia.

Liber de Iacob & vita beata sic intitulatur: quia Iacob historiam pertractando, deducit in quo beatitudo consistat C *in hac vita duntaxat: quia hic dicitur beatus, qui est bene aptus ad summam felicitatē. Vnde in hoc libro probat quòd in quibuscunque aduersis vir iustus dicitur esse beatus. Iste liber diuiditur in duos partiales. primus incipit*: Necessarius ad disciplinam bonis sermo omnibus plenus prudentiæ.

Secundus liber incipit: Superiore libro de virtutum præceptis disputauimus, sequenti clarorum virorum vtamur exemplis. *Finit*: Et quia atroci peremptus est morte.

Liber de Ioseph incipit: Sanctorum vita cæteris norma viuendi est. *Finit*: Congregamini Israël, & audite patrem vestrum.

Liber de benedictionibus patriarcharum, exponit quomodo Iacob benedixit filios. Incipit: Primum omnium quantam discimus parentibus referre reuerentiam. *Finit*: Ideóque quasi bonus agricola dixit: Ego plantaui, Apollo rigauit.

D *Liber de apologia Dauid, id est, excusatio ipsius peccantis Dauid: Non autem excusat, vt asserat eum non peccasse: sed contra mordaces detractores loquitur. Hic liber in duos diuiditur partiales. In primo facit quod dictum est, & incipit*: Apologiam prophetæ Dauid præsenti arripuimus stilo scribere.

In secundo libro, allegoricè pertractat historiam lapsus ipsius Dauidis, Incipit: Fortasse plerosque psalmi titulus offenderit, quem audistis legi. *Finit*: Habes authoritatem, quia vetera donauit: habes iudicium, quia futura præscripsit.

Liber de Naboth paupere, tractatus quidā est satis magnus contra diuites, auaros, & superbos, incipit: Naboth historia tempore vetus est, vsu quotidiana. *Finit*: Sed oportet nos taliter agere, vt digni bono opere, omnipotentis dei promissa accipere mereamur.

Liber de Helia & ieiunio, sermo quidam est de ipsa abstinentia, contra gulosos & ebriosos. Incipit: Diuinum ad patres resultauit oraculũ. *Finit*: Abel autem primitiarum suarum oblatione prælatus meruit insigni pietatis laudari oraculo.

Liber de Tobia, est propriè quidam tractatus, quo contra vsurarios principaliter loquitur. Incipit: Lecto prophetico libro, qui inscribitur, Tobias. *Finit*: In his itaque fœnus æternum est, & vsura perpetua.

Liber de interpellatione Iob, id est, de querela facta Deo, duo tractatus sunt: & primus de sua infirmitate Deo conqueritur. Incipit: Multas nobis perturbationes in hac vita esse subeundas, scriptura Diuina frequentibus demonstrat locis. *Finit*: Timere Deum, sapientia est. Abstinere autem à malis, disciplina est.

Secundus loquitur ad amicos & conqueritur quare bonis mala eueniunt. Incipit: Superior nobis disputatio, fuit de interpellatione sanctorum. *Finit*: Sed ibi, quærant, vbi est tranquillitas mẽtis, & pax quæ super omnẽ intellectum est.

Liber de interpellatione Dauid. Simili modo sunt alij duo tractatus. Primus incipit: Multi quidem deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanæ. *Finit*: Et bonorum concentu operum Dominum prædicemus, cui est honor, gloria, perpetuitas, à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum.

Secũdus incipit: Decursa est interpellatio sancti Iob, nunc adoriamur eam interpellationẽ quam reperimus in psalmis. *Finit*: Vnde sanctus qui Dei iudicium reformidat, semper adhærere vult Christo, & in eo spem ponere, vt laudet Deum, cui est honor, gloria, perpetuitas à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum.

Liber de officijs, est de ijs quæ pertinent ad viros Ecclesiasticos. Scripsit eum suis clericis, imitatus in omnibus Tullium quo ad stilum & tractandi modum, & partitiones librorum: & in tres diuiditur partiales. Primus incipit: Nõ arrogans videri arbitror, si inter filios suscipiam affectum docendi.

Secundus incipit: Superiore libro de officiis tractauimus, quæ conuenire honestati arbitrabamur.

Tertius incipit: Dauid Propheta docuit nos, tanquã in ampla domo deambulare in corde nostro, & conuersari cum eo tanquam cum bono contubernali. *Finit*: Nam propè omnia maiorum exempla, plurima quoq; dicta, his tribus inclusa libris tenentur, vt etsi sermo nihil deferat gratiæ, series tamen vetustatis quodam compendio expressa, plurimum instructionis conferat.

Liber est de dignitate sacerdotali.

Liber de pastoribus, alicubi intitulatur forma pontificij & norma morum, pro eo quod episcoporum dignitatem, statum & periculum describit: vltimò contra simoniacos inuehit. Incipit: Si quis fratres oraculi reminiscatur Domini, quo frugi famulum de seruata sibi pecunia, quam ad prærogandum susceperat, increpauit. *Finit autem*: Vt eis vna mecum tribuas seculorum regna, quæ sanctis in secula seculorum dare promisisti.

Libri duo de pœnitentia contra Nouationis, eam negantes fructiferam post baptismũ. Primus incipit: Sicut virtutum finis ille est maximus, qui plurimorum spectat profectum. *Finit*: Non ergo alienum, si etiam nostra caro interire sic dicitur, vt repressa magis quàm assumpta credatur.

Secundus incipit: Et si non pauca quæ ad cohortationem pœnitentiæ proficiant libro superiore scripta sunt. *Finit sic*: Quantò magis nos animæ nostræ pedes exuere vinculis corporalibus, & gressus omnes mundi istius nexu debemus absoluere.

Libri duo de consolatione mortis fratris, & resurrectione mortuorum. Primus intitulatur, Liber de flebili querimonia & de excessu fratris sui Satyri: & incipit, Deduximus fratres dilectissimi hostiam meam, hostiam incontaminatam, hostiam Deo placentem, dominum & fratrem meum Satyrum. *Finit*: Possunt ferre, si cito cogar exsoluere.

A

Secundus intitulatur: Liber de fide resurrectionis: & incipit: Superiore libro aliquid indulsimus desiderio, ne tanquam feruenti plagæ austeriora adhibita medicamenta exasperarent magis, quàm lenirent dolorem. *Finit*: Vt qui nunc morti corporis fragilitate succumbimus, supra naturam siti, mortem iam timere nequeamus.

Liber de mysterijs, id est, de sacramentis, tractatus quidam est de sacramento baptismi & eucharistiæ. Incipit: De moralibus quotidianum sermonẽ habuimus, cum vel patriarcharum gesta, vel Prouerbiorum legerentur præcepta. *Finit*: Super eum qui baptismum consequitur, veritatem regenerationis cooperetur.

B

Libro de sacramento regenerationis, aliàs intitulatur de philosophia contra Platonem. Liber elegantissimus est & puto eum esse quem beatus Augustinus pluries ac frequenter allegat, qui non reperitur, nec eum vidi.

Sermones de sacramentis ad neophytos sunt sex, quorum primus incipit: De sacramentis quæ accepistis sermonẽ adorior, cuius rationem non putaui antè præmitti.

Secundus incipit: In diluuio figuram baptismatis præcessisse hesterno cœpimus disputare.

Tertius incipit: Hesterno disputauimus de fonte, cuius species veluti quædam sepulchri forma est.

Quartus incipit: In veteri testamento sacerdotes primum tabernaculum intrare consueuerant.

Quintus incipit: Hesterno sermo noster atque tractatus vsque ad sancti altaris sacramenta deductus est.

Sextus incipit: Sicut verus est Dei Filius Dominus noster Iesus Christus, nõ quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris.

C

Liber de bono mortis, in quo probat mortem esse bonam: & de statu animarum separatarum diffusè loquitur, allegando apocrypha Esdræ: Credo hunc librum debere scribi post librum de officijs, sicut apud Tullium liber de somnio Scipionis. Iste liber incipit: Quoniam de anima superiore libro sermonem aliquem contexuimus, faciliorem viam putamus de bono mortis conficere aliquid. *Finit sic*: Quicunque ad me venit, non videbit mortẽ in æternum: quoniam ipse est plenitudo Diuinitatis, & ipse est decus, gloria, & perpetuitas à seculis, & nũc & semper, & in omnia secula seculorum.

Liber de fuga seculi, est de ea re qua intitulatur. Tractat de ciuitatibus refugij. Incipit: Frequens nobis de effugiendo seculo isto est sermo, atque vtinam tam facilis sermo, quàm cautus & solicitus affectus. *Finit*: Reconciliationis futuræ fidem hauserint, per Dominum nostrum Iesum Christum, cui regnum est à seculis, & nunc & semper, & in omnia secula seculorum.

D

Liber de fide sanctæ Trinitatis scriptus est ad Gratianum imperatorem contra errorem Arrij, & in quinque libros diuiditur partiales, quorum primus incipit: Regina Austri venit audire sapientiam Salomonis, vt in libro Regnorum legimus.

Secundus incipit: Satis vt arbitror libro superiore, sancte imperator, edoctum est sempiternũ Dei Filium esse, non dissimilem Patri, genitum, non creatum.

Tertius incipit: Quoniam clementissime imperator, instruendi tui gratia, aliqua de fide mihi scribẽda mandaueras.

Quartus incipit: Consideranti mihi imperator Auguste, qua ratione sic errauerit humanum genus de Dei Filio, plerique ve in diuersa sequerentur.

Quintus incipit: Quis nam est fidelis seruus & prudens: quem constituit Dominus supra familiam suam vt det illis in tempore cibum? *Finit*: Quem non in Diuinitatis æternæ maiestatem veneratur, sed ex carnis infirmitate metitur.

Liber

A *Liber de fide orthodoxa ad imperatricem supradicti Gratiani coniugem, de prædicta est materia contra Arrium. Duos continet libros, quorum primus incipit*: Multas quidem & graues hæreses nouimus à plurimis ebullire.

Secundus incipit: Dauid vno lapidis ictu Goliæ frontem percutiens, magni corporis fortem strauit inimicum. *Finit*: Et ideo non dixit, Deus maior me est: sed, Pater maior me est. *Non extat.*

Liber de Spiritu sancto, similiter scriptus est ad eundem imperatorem contra Arrium. Vnde habet in principio epistolam ab ipso imperatore ipsi Ambrosio missam. Iste liber in tres partiales diuiditur, quorum primus incipit: Hierobaal cum sub arbore, vt legimus, quercu tritici messem virga cæderet, accepit oraculum, vt à potestate alienigenarum in libertatem Dei populum vendicaret.

Secundus incipit: Et si in libro primo veteris historiæ lectione patefactum sit, & in ipsis iudicibus veterũ Iudæorum spiritalem gratiam refulsisse.

B *Tertius incipit*: Superiore libro euidentibus testimoniis scripturarum docuimus Apostolos & Prophetas, illos ad prophetandũ, hos ad euangelizandum à sancto Spiritu, &c. *Finit*: Sed quomodo detrahes eum, qui alta scrutatur Dei?

Libri de virginitate sunt quinque: quorum primus incipit: Si iuxta cælestis sententiam veritatis, verbi totius quodcunque otiosum loquuti fuerimus, habemus præstare rationem. *Finit*: Habetis puellæ deuotionis præmium, parentes cauete offensionis exemplum.

Secundus incipit: Superiore libro quãtum virginitatis munus sit, euoluimus. Non enim potuimus explicare. *Finit*: Verùm etiam bonorũ propugnacula struat tuta meritorum.

Tertius incipit: Quoniam quæ habuimus digessimus superioribus libris duobus. *Finit*: Denique cum cætera pœnarum genera vicisset, gladium quem quærebat inuenit.

C *Quartus incipit*: Nobile apud veteres Salomonis illud fertur fuisse iudicium, cum à duabus mulieribus litigantibus interpellatus esset. *Finit*: In illo quia mundum descripsit, in isto quia mundum ignorauit.

Quintus intitulatur de laude Mariæ virginis perpetuæ, aliàs de bono virginitatis: incipit: Commendas mihi pignus tuum, quod æquè est meũ. *Finit*: Paulus quoque ait: Optabã ego anathema esse pro fratribus meis.

Libri de viduis inscribũtur tres, sed propriè non est nisi primus, qui incipit: Bene accidit fratres, vt quoniam tribus libris vel quatuor superioribus de virginum laudibus disseruimus. *Finit*: Cauete igitur filiæ ne & gratiam nuptiarũ tenere nequeatis, & molestias augeatis.

Secundus est idem, quod quartus de virginitate, sed detruncatus. Tertius est magis exhortatio quædam ad virgines. Refert enim verba sanctæ Iulianæ viduæ Bononiensis, quæ dixit filiis præsente Ambrosio tempore inuentionis sanctorum Vitalis & Agricolæ: & incipit: Qui ad conuiuium inuitantur, apophoreta secum referre consueuerunt. *Finit*: Hostiæ acceptabiles, Christo Domino placentes, & integrum spiritum eorum & animam & corpus sine querela vsque in diẽ Domini nostri Iesu Christi Filij tui seruare digneris.

D *Liber siue tractatus de lapsu Susannæ virginis cõsecratæ, in aliquibus originalibus annumeratur inter epistolas Hieronymi. Incipit*: Audite me nunc qui longè estis & qui propè, qui timetis Deum, & Ecclesiæ eius gaudio congaudetis, & tristitiæ conlugetis. *Finit*: Quæ enim Domino peccasti, ab ipso quære remedium.

Sequitur ad violatorem: De te autem quid dicam, fili serpentis, minister diaboli. *Finit*: Secũdum quæ gessit, siue bonum, siue malum. *Caput est 6. eiusdem libri.*

Sequitur lamentatio super eisdem: incipit: Quis cõsoletur te virgo filia Sion. *Finit*: De tuo fonte præstari cupio Deus vt in æternum tibi confitear: qui viuis & regnas in trinitate, in secula seculorum. *Cap 10. eiusdem libri.*

Liber de incarnatione Domini, scriptus est contra errorem Arrij. Incipit: Debitum fratres cupio soluendum, sed hesternos meos non inuenio creditores. *Finit*: Qui omnia potest, omnia spectat, & per omnia penetrãs spirituum intelligibilium.

Libelli, siue tractatus vel epistola contra Auxentium pro basilica, in tres diuiditur. Primus proprie videtur epistola ad imperatorem: & incipit: Clementissimo imperatori & beatissimo Augusto Valẽtiniano, Ambrosius episcopus. *Finit*: Ego Ambrosius episcopus hunc libellum obtuli clementissimo & beatissimo Augusto Valentiniano. *Libro 5. epist. epist. 32.*

Secundus est epistola ad plebem. Incipit: Video vos præter solitum esse turbatos subitò atque asseruantes mei. *Finit*: Quod Christus nobis ad redimenda nostra peccata donauit. *Est in inuectiua in Auxentium: eodem libro, epist. 5.*

Tertius incipit: Quoniam omnibus epistolis ferè sollicitè quæris de Ecclesia, accipe quid agatur. *Finit*: In me omnia tela sua cõuertant, meo sanguine sitim suam expleant. *Eodem libro, epist. 33.*

Tractatus de obitu Gratiani imperatoris, pertractat psal. lxj: incipit. Omnium nostrum indubia consuetudo est, vt festinemus ad finem. *Finit*: Restituat præmia pro meritis singulorum, aut contra & numero grauemur & acerbitate meritorum.

Tractatus de obitu Valẽtiniani imperatoris: incipit: Et si incrementũ doloris sit, id quod doleat scribere. *Finit*: Vt immaturum istius vitę cursum matura resuscitatione compenses.

Tractatus de obitu Theodosij Imperatoris: incipit: Hoc nobis motus terrarum graues. *Finit*: Et habitatorem supernæ illius ciuitatis augusto sepulti corporis tenebis hospitio.

Tractatus super xj. psalmos, primus est super primũ psalmum, & præmittit prologum supra totum psalterium, qui incipit: Summum incẽtiuum virtutis proposuit Deus futuræ beatitudinis delectationẽ. *Finit*: Vt peccati aculeo, non omni substantiæ suæ dissolutione moriantur.

Secundus est super psalm. xxxv. & incipit, Dicturus Propheta in psalmo sequenti quæ esset forma iusti. *Finit*: Cecidimus enim in hoc mundo, sed in Christo resurreximus.

Tertius est super psalm. xxxvj. & incipit: Omnis scriptura diuina, vel naturalis, vel mystica, vel moralis est: *Finit*: Qui ipsi soli seruit, liberatur: quoniã ipse est laus & gloria.

Quartus est super psal. xxxvij. & incipit: De pœnitentia duos iam dudum scripsi libros. *Finit*: Pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes.

Quintus est super psal. xxxviij. & incipit: In superiore psalmo expressa forma pœnitentiæ est. *Finit*: Vt pœnam non timeam, gratiam merear.

Sextus est super psalm. xxxix. & incipit: In superioribus psalmis pœnitẽtiam prædicauit. *Finit*: In alio psalmo, in quo videtur esse repetita, rectius prosequemur, fauente Domino Iesu Christo.

Septimus est super psalm. xl. & incipit: Bono ordine qui in superiore psalmo dixit, Ecce venio. *Finit*: Benedictus Dominus Deus Israël qui tanta nobis aperuit mysteria, à seculo & in seculum, id est, ex infinito in infinitum.

Octauus est super psal. xlij. & incipit, Psalmi titulus est, In finem filiis Chore. *Finit*: Si autem Deum negligamus, & lõge nos faciamus à Domino, facimus nobis aduersarium fortiorem.

Nonus est super psalm. xlv & incipit: Titulus psalmi huius ita describitur, In finem pro filiis Chore. *Finit*: Ecce ego vobiscũ sum vsque ad cõsummationẽ seculi.

Decimus est super psal. xlvij. & incipit: Huius titulus

hic est: Psalmus cantici pro filiis Chore secunda sabbati. A
Finit: Iudæi autem nec post resurrectionẽ Iesu Domini crediderunt qui de corde terræ, post triduũ resurrexit.

Vndecimus est super psal. xlviij, & incipit: Audite hęc omnes gentes. *Finit*: Et ideo erit similis iumentorum, qui similis debuit esse Angelorum, per Domini nostri Iesu Christi gratiam.

Liber super Beati immaculati, est expositio totius psalmi centesimi decimi octaui. Incipit: Licet mystico quoque veluti tubæ increpuerit sono Dauid Propheta. *Finit*: Cœpit in ortis esse Ecclesia, postquã in ortis passus est Christus.

Liber super Isaiam, quem ipse nominat libro secundo super Lucam, & Beatus Augustinus contra Pelagianos frequenter allegat, non inuenitur, nec eum vidi.

Liber super Lucam, in aliquibus originalibus in decem partiales libros diuiditur: in nõnullis verò tantũmodo in nomine. Nec capita, in quolibet originali eodem modo quotantur: sequutus sum illum, qui in decẽ libros distinguitur. B
Primus incipit: Scripturi in Euãgelij librum quem Lucas sanctus pleniore quodammodo rerum Dominicarum distinctione digessit.

Secundus incipit: Eodem autem tempore missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ cui nomẽ Nazareth, ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph de domo Dauid.

Tertius incipit: Et ipse Iesus erat incipiens ferè annorum triginta, vt putaretur esse filius Ioseph.

Quartus incipit: Non absurdum opinor de generatione Domini confecimus opus.

Quintus incipit: Et factum est cum esset in vna ciuitatum, ecce vir plenus lepra & ipse procidens in faciem rogauit eum, dicens.

Sextus incipit: Et omnis populus audiens & publicani iustificauerũt Deum baptizati baptismo Ioannis. C

Septimus incipit: Dico autem vobis, verè sunt aliqui hîc stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

Octauus incipit: Lex & Prophetæ vsque ad Ioãnem. Nõ q̃a lex defecit, sed q̃a incipit Euangelij prædicatio.

Nonus incipit: Et factum est cum appropinquasset Beth-phage & Beth-aniam, venit ad montem qui vocatur Oliueti, misítque duos discipulos suos dicens: Ite in castellum, &c.

Decimus incipit: Dixit Dominꝰ Domino meo. Consummaturus præcepta Dominus, etiam præuiã passioni fidem, &c. *Finit*: Certè hoc quoq; diligẽtibus scriptoribus placuisse reperio, nihil obstat si dicamus pauciores intra conclauem, in monte complures fuisse.

Liber super epistolas Pauli incipit. Super epistolam ad Romanos sic: Principia rerum quærenda sunt, vt notitia earum possit haberi. *Finit:* Ecce, inquit, ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cõsummationem seculi. D

Super epistolam ad Corinthios, incipit: Præcepto Domini admonitus Apostolus resedit apud Corinthios per annum & menses sex, docens inter eos verbum Dei. *Finit*: Charitas mea cũ omnibus vobis in Christo Iesu.

Super secundam ad Corinthios, incipit: Paulus Apostolus Iesu Christi: Iam securus de his cõfidenter se Apostolum Domini prædicat. *Finit*: Hic enim dilectos à Deo, & saluatos gratia Christi tuetur, vt trium perfectio consummatio sit hominis in salutem.

Super epist. ad Galatas, incipit: Omnis credẽs in Christum, & obseruans legem factorum, malè intelligit Christum. *Finit*: Neque enim penitus fuerant omnes euersi.

Super epist. ad Eph. incipit: Paulus Apost. Christi Iesu per volũtatẽ Dei sanctis omnibus q̃ Ephesi sunt. *Finit*: Qui enim degenerẽ hũc dicũt, data illis gratia aufertur.

Super epist. ad Philip. incipit: Philippẽsibꝰ verbũ fidei Apostolus tradidit. *Finit*: Vt soliditatem eo Diuinitatis approbet, tuitionẽ gloriæ eius spiritui nostro exoptat.

Super primam epistolam ad Thessalonicenses, incipit: Vt horum, id est, Thessalonicensium exemplo alios exhortetur ad fidei incrementa, istos laudat. *Finit*: Sic illos in bonis operibus vult proficere, vt gratia Domini nostri Iesu Christi permaneat in eis in æternum.

Super secundam epistolam ad eosdem, incipit: Scribit & notum facit eis de tẽporibus nouissimis. *Finit*: Gratiam Domini nostri Iesu Christi optat esse cum eis.

Super epistolam ad Colossenses, incipit: Colossenses pseudoapostoli euertere nitebantur. *Finit*: Et tales se præberent, vt non ægrè ferret pati pro his iniurias.

Super primam epistolam ad Timotheum: incipit: Timotheus filius fuit mulieris Iudææ. *Finit*: Et manu propria subscripsit dicens, Gratia tecum.

Super secundam ad eundem: incipit: Aliam epistolam scribit ad Timotheum, vt iam eruditum. *Finit*: Designatur qua ratione sunt posita nomina.

Super epistolam ad Titum. Incipit: Apostolus consecrauit episcopum. *Finit*: Nunc generaliter omnes salutat fratres & domesticos Titi.

Super epist. ad Philem. Incipit: Philemon nulla erat ecclesiasticæ ordinationis præditus dignitate. *Finit*: Hæc subscriptio Apost. est cõfirmantis epistolã ipsam.

Super epistolam ad Hebræos, incipit: Multifariè multisque modis. *De hoc tractatu super hanc epistolam, non vidi nisi vsque ad decimum caput inclusiuè: & finit ibi*: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.

SEQVITVR INDEX SERMONVM AMBROSII QVOS IN HAC compilatione allegaui.

Sermo primus de aduentu ad iudicium. Incipit: Paucorum admodum dierum occupatione detentus cœtui vestro videor defuisse. *Ser. ord. 28.*

Sermo secundus: Hoc tempus charissimi fratres in Christo, non sine causa Domini aduentus vocatur. *Non extat.*

Sermo tertius: Satis abundéque dixisse me credo superiore dominica. *Ser. 15.*

Sermo primus de natiuitate Domini: Qua gratia, quibus laudibus hunc diem natalis Domini prædicem. *Serm. 13.*

Sermo ij. Verum est quod ait sanctus Ioannes Baptista de Domino Saluatore dicens: Illũ oportet crescere. *Serm. 12.*

Sermo tertius: Bene quodammodo sanctum hunc diem natalis Domini solem nouum vulgus appellat. *Serm. 16.*

Sermo quartus: Lætitia quãta sit, quãtúsq; cõcursus. *Serm. 14.*

Sermo quintus: Domini nostri Iesu Christi, fratres celebrantes natiuitatem. *Non extat.*

Sermo in calend. Ian. siue de circuncisione Domini. Incipit: Est mihi aduersus plerosque vestrũ fratres querela non modica. *Serm. 17.*

Sermo primus de Epiphania: Intelligere possumus fratres charissimi quantã Domino gratiam debeamus. *Non extat.*

Sermo secundus: Exultãdum nobis est fratres charissimi, quòd votis nostris vota succedunt. *Serm. 19.*

Sermo tertius: Meminit sanctitas vestra fratres superioris prædicationis nostræ. *Serm. 20.*

Sermo quartus: Plerique in hac sancta Epiphanię die hactenus à Deo mirabilia facta esse commemorant. *Serm. 21.*

Sermo quintus: Euangelica scriptura refert, sicut lectum nuper audiuimus. *Serm. 18.*

Sermo sextus: Dies Epiphaniarum Græco nomine, apparitio Latinè vocatur. *Non extat.*

Sermo septimus: Ad omnes vos prædicationẽ meam fratres, in die sancta Epiphaniæ peruenisse credo. *Serm. 22.*

Sermo vij. Quia cõstat, sicut ante dies prosequuti sumus Dominum Iesum Christum non sui causa baptizatum esse, sed nostri. *Non extat.*

Sermo nonus: Hodie verus Sol ortus est in mundo. *Neq; hic extat.*

Sermo decimus: Dies ista & festiuitas, quã hodie fratres celebratis. *Neque hic.*

Sermo

Neque hic. *Sermo in lxx.* Redimite vos dũ vos pretiũ habetis.

Neque hic. *Sermo in sexagesima:* Adest fratres charissimi tempus,quod sexagesima vocatur.

Neque hic. *Sermo in quinquagesima:* Ecce appropinquant dies sancti,& tempus acceptabile.

Serm.34. *Sermo primus de quadragesima & quadragesimali tempore. Incipit:* Nonnulli Christianorũ fratres, existimantes se Diuinitatis præcepta religiosius obseruare.

Serm.27. *Sermo secundus:* Testimoniũ perhibet Apostolus sanctus de prophetis.

Serm.37. *Sermo tertius:* Si bene retinet vestra dilectio,hac superiore Dominica prædicauimus.

Serm.35. *Sermo quartus:* Meminisse debet vestra dilectio,hoc me anteriore Dominica prædicasse.

Serm.24. *Sermo quintus:* Retinent adhuc sensus vestri, nos hoc superiore Dominica prædicasse.

Serm.25. *Sermo sextus:* Intellexisse vos credo fratres cur hic nostra ieiunia illis mansionibus comparauerim.

Serm.26. *Sermo vij.* Nõ vsq; adeò cõtristari debemus fratres.

Serm.29. *Sermo viij.* Superiore Dominica capitulum euangelicum differentes.

Serm.36. *Sermo nonus:* Ante dies deuotionem sanctæ quadragesimæ prædicantes.

Serm.40. *Sermo decimus:* Legimus in prophetis cum Niniuæ ciuitati subuersio Diuinitus immineret.

Serm.33. *Sermo vndecimus:* Dixim⁹ superiori Dominica hoc esse fidei nostræ opus primum.

Serm.30. *Sermo duodecimus:* Dicit scriptura Diuina, sicut aqua extinguit ignem,&c.

Serm.31. *Sermo decimus tertius:* Retinet viã dilectio ante dies cum sermonem faceremus.

Serm.39. *Sermo xiiij.* Non dubito fratres cõtristari vos quotiescunque absentem me à vobis necessitas facit.

Non extat. *Sermo xv.* Ex quo vobiscum esse cœpi.

Serm.42. *Sermo decimus sextus:* Frequenter admonui vos fratres,vt dum licet,dum tempus in spatio.

Serm.43. *Sermo xvij.* Satis,abundéque dixisse me credo.

Serm.85. *Sermo decimus octauus:* Anteriore Dominica.

Serm.47. *Sermo decimus nonus:* Anteriore Dominica.

Serm.80. *Sermo xx.* Frequenter studueram apud me ipsum.

Serm.78. *Serm.xxj.* Nõ incõmodè ante dies ꝓsequuti sumus.

Serm.79. *Sermo xxij.* Si diligẽter aduertit euãgelicũ capitulũ.

Serm.81. *Sermo xxiij.* Duplex est tentationum species.

Serm.83. *Sermo vigesimus quartus:* Deberem fratres post hos dies aliquid vberius prædicare.

Non extat. *Sermo vigesimus quintus:* Cum semper fratres nõ cessauerim vos paterna pietate corripere.

Serm.84. *Sermo xxvj.* Amarior fortasse fuit prædicatio mea.

Serm.88. *Sermo vigesimus septimus:* Mouet fortasse vos fratres quòd tumultus bellorum.

Serm.89. *Sermo xxviij.* Legimus in sancto Euangelio.

Non extat. *Sermo in Dominica quarta quadragesimæ:* Scitote fratres quia cuius opera quisque facit.

Neque hic. *Sermo alius de eadẽ:* Agite fratres gratias diẽ pietati.

Neque hic. *Sermo primus, in Dominica palmarũ:* Video vos fratres hodie attentius ad Ecclesiam conuenisse.

Neque hic. *Sermo secundus:* Veniente Domino nostro Iesu Christo ad vrbem Hierusalem.

Serm.38. *Sermo tertius:* Propitia Diuinitate ecce iam penè transegimus quadragesimæ indicta ieiunia.

Serm.50. *Sermo primus de passione Domini:* Ante dies prosequuti sumus sanctæ Susannæ iudicium.

Serm.44. *Sermo secundus:* Quoniam hodierno die de latrone fecimus mentionem,&c.

Serm.45. *Sermo tertius:* Meminit fratres vestra dilectio me dedisse rationem.

Serm.51. *Sermo iiij.* Retinet dilectio vestra nos prædicasse.

Serm.56. *Sermo j. de sabbato sancto:* Diximus hesterna die ꝙ crux Domini salutem generi contulerit humano.

Serm.57. *Sermo secundus:* Fortasse quis dicat de prioris Do- A minicæ prædicatione.

Sermo tertius: Hesterna die accepisse vos credo. Serm.48.

Ser. primus de resurrectione Domini,& diebus paschalibus: Audistis fratres quòd sanctæ mulieres quæ cum aromatibus ad monumentum venerunt. Non extat.

Sermo secundus: Hesterna die psalmus hic legitur. Neque hic.

Sermo iij. Seculi ferunt fabulæ Vlyssem illum,&c. Serm.55.

Sermo quartus, est de psalmo vigesimo primo & incipit: Psalmus qui lectus est seriem decursuri. Serm.3.

Sermo quintus: Retinet sanctitas vestra me hoc nuperrime prædicasse. Serm.54.

Sermo sextus: Hæret adhuc sensibus vestris. Serm.58.

Sermo septimus: Retinet dilectio vestra ante dies cum plebis eius,&c. Serm.59.

Sermo primus de pentecoste: Scire debet sanctitas vestra hanc sanctam Pentecostes diem. Serm.61.

Sermo secundus. Sanctitati vestrę charissimi iam debet esse nota. Non extat.

Sermo iij. Magna est hodierna festiuitas, fratres cha- B rissimi,in qua Spiritum sanctum acceperunt Apostoli. Neque hic.

Sermo iiij. Non incõmode ante dies cõplures, sicut retinetis fratres charissimi,prædicatio nostra ꝓcessit. Serm.62.

Sermo quintus: Nosse credo vos fratres quæ sit ratio quòd venerabilem habeamus diem pentecostes. Non extat.

Sermo de sanctis Alexandro, Euentio,& Theodolo,incipit: Si quantum me necesse est dicere, & oportet vos audire. Serm.76.

Sermo de sanctis Nazario & Celso. Incipit: Audistis fratres charissimi ex lectione sancti Euangelij,&c. Fragmentũ est serm.93.

Sermo de sanctis Canti,Cantiani, & Cantianillæ, incipit: Hodie beatissimorum Cantij, Cantiani & Cantianillæ natalis est. Serm.76.

Sermo de Apostolis,Petro & Paulo primus,incipit: Cum omnes beati Apostoli parem gratiam apud Dominum sanctitatis obtineant. Serm.66.

Sermo secundus: Natalem beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli hodie celebrantes. Serm.67.

C *Sermo tertius est reprehensorius de solennitate ipsorum Apostolorum,& incipit:* Satis ad correctionem vestrã arbitror posse sufficere. Serm.6.

Sermo quidã de sancto Petro qui ascribitur beato Augustino, Incipit: Diximus fratres ꝙ ad similitudinẽ Heuæ beatum Petrum ostiaria quoque mulier deceperit. Serm.46.

Ser.de sancto Helisæo primus incipit: Sæpe dixisse me memini qđ hostiũ tumultus timere minimè debeamus. Serm.86.

Serm.ij.de eodẽ: Mirum forsitan videatur, quòd ante dies sancti Helisæi gratiam describentes, diximus,&c. Serm.87.

Sermo de sancto Petro ad vincula prim⁹,incipit: Astruximus superiore Dominica sanctum Petrum in Saluatoris passione sine erroribus profecisse. Serm.47.

Sermo secundus: Amarior fortasse fuit prædicatio mea superiore Dominica,&c. Serm.84.

Sermo primus, de sancto Laurẽtio,incipit: Libẽter nos prædicare,& gratãter opus Dei facere manifestum est. Serm.1.

Sermo secundus: Beatissimi Laurẽtij martyris, cuius D natalem hodie celebramus,passionem nosse vos credo.

Sermo tertius,est de grano sinapis,& incipit: Superiore Dominica parabolam Domini differentes. Serm.2.

Serm.primus,de sancto Eusebio incipit: Ad sancti martyris Eusebij laudẽ aliquid addere velle,decerpere est. Serm.69.

Ser.ij. Depositionẽ sancti Eusebij hodie celebram⁹. Serm.70.

Ser.iij. Ad sancti ac beatissimi patris nostri Eusebij, cuius hodie festa celebramus,laudes addidisse,&c. Non extat.

Serm.j.de sancto Cypriano,incipit: Sãcti Cypriani festiuitatẽ,sicut omnibus notum est,hodie celebramus. Serm.72.

Sermo secũdus: Ante dies cũ beatissimi martyris Cypriani celebraremus natalem. Serm.73.

Sermo vel homilia de Angelis, incipit: Si diligenter audistis euangelicam lectionem intelligere potestis,&c. Serm.10.

INDEX TITVLORVM SEV CAPITVM huius operis.

Contin

FINIS.

REGESTVM,

†abcdefghiklmnopqrſtvxyz AB CDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vv Xx Yy Zz AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL. Omnes ſunt terniones præter † & Ff duerniones: & KKK quaternionem.

Excudebat Mathias Bonhomme,
expenſis Senetoniorum
fratrum.

S. AMBROSII

MILLELOQUIUM.

MELO ABRº Tº Z

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm